

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

ALTIPARMAK MUHAMMED EFENDİ’NİN DELÂİL-İ NÜBÜVVET-İ
MUHAMMEDÎ ADLI ESERİ

Doktora Tezi

EKREM SAKAR

İstanbul, 2022

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI BİLİM DALI

ALTIPARMAK MUHAMMED EFENDİ’NİN DELÂİL-İ NÜBÜVVET-İ
MUHAMMEDÎ ADLI ESERİ

Doktora Tezi

EKREM SAKAR

Danışman: DOÇ.DR. MELİHA YILDIRAN SARIKAYA

İstanbul, 2022

ÖZET

Dört bölümden oluşan bu çalışmada tam adı *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* olan eserin bilimsel neşrinin yapılması hedeflenmiştir. 16. yüzyılda kaleme alınmış olan eser Muîn el-Miskîn'e ait *Meâricü'n-nübüvve fî Medârici'l-fütüvve* adlı Farsça siyerin Türkçeye yapılmış, bilinen tek tam tercümesidir. Eserin mütercimi yaşadığı devrin ulemasından Muhammed b. Muhammed Altıparmak'tır. Üskübî ve Çıkırıkçızâde lakaplarıyla da maruf Altıparmak Muhammed Efendi'nin en hacimli eseri bu olup *Altıparmak Târîhi* ve *Târîh-i Altıparmak* isimleriyle de bilinmektedir. Birinci bölümde ulaşılabilen bilgilere istinaden Altıparmak Muhammed Efendi'nin hayatı ve eserleri ele alınmıştır. İkinci bölüm eserin muhteva ve üslup yönlerinden incelenmesine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde metin neşri için tetkik edilen nüshalar ve neşirde takip edilen yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü ve son bölümde eserin tenkitli neşri yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî, Altıparmak Muhammed Efendi, Delâilü'n-nübüvve, Türk Edebiyatı, XVI. Yüzyıl Osmanlı Nesri.

ABSTRACT

The aim of this study, which consists of four parts, is to make the scientific publication of the work, whose full name is *Dalail-i Nubuwwat-i Muhammadi* and *Shamail-i Futuwwat-i Ahmadi*. The work, written in the 16th century, is the only known complete translation into Turkish of the Persian work called *Maariju'n-nubuwwa fi Madariji'l-futuwwa* by Mueen el-Miskeen. The translator of the work is Muhammad Altiparmaq, one of the scholars of his time. This is the most voluminous work of Altiparmaq Muhammad Efendi, who is also known by his nicknames *Uskubi* and *Chikrikchizade*, and it is also known by the names *Altiparmaq's History* and *History of Altiparmaq*. In the first chapter, the life and works of Altiparmaq Muhammad Efendi are discussed based on the information that can be reached. The second chapter analyzes the work in terms of content and style. In the third chapter, information is given about the copies examined for the publication of the text and the method followed in the publication. The fourth and last chapter, contains textual criticism of the work.

Keywords: *Dalail-i Nubuwwat-i Muhammadi*, Altiparmaq Muhammad, *Dalailu'n-nubuwwah*, Turkish Literature, 16th Century Ottoman Prose.

ÖNSÖZ

Yüzyıllar önce kaleme alınmış biyografik eserlerden bazıları tarihî araştırmalara kaynaklık etmekle beraber bizzat kendileri de tarihî bir yapıt olarak kabul edilirler. Tek bir şahsı konu alan eserler genellikle o kişinin hayatı ve yaşamı boyunca ürettikleri hakkında bazen bir kez bazense birkaç kere yazılır. Aynı hayatın etrafında defalarca yazılması ya o kimsenin hayatına dair malumatın tam manasıyla tüketilmemiş olması ve yeni bilgiler eklenmesinin gerekmesinden ya da mezkur yaşamın çeşitli bakış açıları altında yeniden incelenmesinin istenmesinden ileri gelmektedir. Hz. Muhammed'in hayatını anlatan eserler, yani siyerler, ekseriyetle bu ikinci gayeye mebni olarak muhtelif kalemler tarafından her çağda yazılmıştır, yazılmaktadır ve muhtemelen gelecekte yazılmaya devam edecektir. Zira diğer peygamberlerin vefat tarihleri ve kabirlerinin yerleri dahi kesin olarak bilinmiyorken ilk siyer kaynaklarında Hz. Muhammed'in hayatı sadece ana hatlarıyla değil teferruatıyla okura aktarılmış ve bilahare yazılan siyerler aynı bilgilerin farklı şekilde ele alınması suretiyle meydana getirilmiştir. Bununla birlikte siyerlerin te'lif sebebinin yalnızca farklı bakış açılarını yansıtmak olduğu iddia edilemez. Siyer ve Hz. Muhammed'in hayatı etrafında yazılan diğer türlerin arkasında peygambere duyulan sevginin edebî hüner sergilemekle harmanlanıp eser yazmaya teşvik etmesi, geçmiş bilgi birikiminin günün okuruna özet bir biçimde örneklik teşkil etmesinin amaçlanması ve yanlış olduğu düşünülen yaygın kaanatleri tashih etmenin hedeflenmesi gibi pek çok saik bulunabilir.

Hz. Muhammed'in hayatını kaleme alan her müellif kendi döneminin taleplerini göz önünde bulundurarak ve kendi birikimini yansıtarak alternatif bir metin ortaya koymuş, metinler muhtevalarında ve formlarında taşıdıkları müşterekliklere göre bir tür meydana getirmiş, bu türlerden bazıları muhtelif milletlerin edebiyatlarında diğerlerine göre daha fazla alaka görmüştür. Mesela Hz. Muhammed için yazılan övgü şiirlerinin meydana getirdiği na't nev'inin örnekleri Türk İslâm edebiyatı literatüründe oldukça fazladır. Erzurumlu Mustafâ Darîr'in *Sîretü'n-nebi'si*, Süleymân Çelebi'nin *Mevlid* adıyla şöhret bulan *Vesiletü'n-necât'ı*, Kara Dâvûd olarak maruf *Delâilü'l-hayrât* şerhi, Yazıcıoğlu biraderlerin kaleme aldığı *Envârü'l-âşıkîn'i* ve *Muhammediyye'si* gibi toplumda en çok okunan, dinlenen yahut ezberlenen eserlerin konuları itibariyle farklılık arz etmelerine karşın temalarının mutlaka "muhabbet-i Muhammedî" olması ve temel olarak Hz. Muhammed'e ya da hayatına müteallik yazılmış olmaları, Türk İslâm

edebiyatında sadece manzum değil mensur sahada da ana temayülün peygamber sevgisi olduğunu göstermektedir.

Hız. Muhammed tarafından gösterilen yahut onun etrafında gerçekleşen mucizevi olayları konu alan eserler bir tür oluşturmuş ve delâilü'n-nübüvve olarak tesmiye edilmiştir. İslâm peygamberinin mucizelerinin öne çıkartılmak suretiyle işlendiği bu tarz eserlerin - belki olağanüstü hadiseler içermeleri ve tahkiyeli anlatım tarzıyla yazılmaları hasebiyle - Müslümânlar arasında diğer biyografik türlere nazaran oldukça fazla neşv ü nema bulduklarını, delâilü'n-nübüvve tarzında kaleme alınmış eserlerin çokluğu göstermektedir. Bunların arasında yazıldığı zamandan beri daima ilgiye mazhar olduğu muhtemelen ilk kez bu tez çalışmasında vurgulanan bir eser de Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedi ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* adlı tercümesidir. Muîn el-Miskîn'in *Meâricü'n-nübüvve fî Medârici'l-fütüvve*'sinin Farsçadan Türkçeye çevirisi olan bu eserin, yazıldığı 16. asırdan itibaren çok rağbet görmüş kitaplar arasında yer almasına karşın divan edebiyatı ve Türk İslâm edebiyatı literatürüne dair yapılan araştırmalarda göz ardı edildiği saptanmıştır. Bu tezde - belki yurt içi ve yurt dışında bulunan nüshalarının çokluğundan belki de hacimli olmasından ötürü - üzerine herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamış olan mezkur eserin başta dil, edebiyat, ilahiyat ve tarih alanındaki araştırmacıların istifade edebilmesi için bilimsel yöntemler eşliğinde gün yüzüne çıkartılması amaçlanmıştır.

Çalışmada tabi olunan başlıca düsturlara değinmek gerekirse, öncelikle ciddiyeti korumak adına tezin tümünde edilgen kip kullanılmıştır. Ayrıca "edebiyatımızda", "şairimiz", "müellifimiz" gibi sahiplenicilik ya da samimiyet katan ifadelerden kaçınılmıştır. Bunun yanı sıra duygusal ve ideolojik yorumlardan olabildiğince uzak durulmuş, bilimsel bir dayanağı olmayan yorumlardan elden geldiğince imtina edilmiştir. İkinci olarak, tez konusunun dışına çıkılmamasına gayret edilerek giriş bölümünde konuyla doğrudan ilgili olmayan genel bilgilere yer verilmemiş ve inceleme kısmında verilen örneklerin sayısı kasten sınırlandırılmıştır. Üçüncü olarak, tezin dipnotlarında makale, tez ve kitaplarda yapılan yanlışlara işaret edilmiş ve bununla araştırmacılar değil, araştırmalar hedef alınarak yanlışların yerine doğruların ikame edilmesi umulmuştur. Son olarak, yaygın şekilde "şapka" olarak bilinen düzeltme işaretinin (^) kullanımı çoğu kez subjektif ölçütlere dayandığı ve metin içinde tutarsızlık yarattığı için bu çalışmada bir kıstas belirlenmiştir: Neşredilen metin ve yapılan alıntılar haricinde kalan özel isimlerin

ve terkipleri oluşturan sözcüklerin uzun ünlülerinde ve belirtme ekiyle karışmaması için tüm sözcüklerin nisbet ‘i’ lerinde düzeltme işareti kullanılmıştır.

Eser epey hacimli ve eserin nüsha sayısı bir hayli fazla olduğundan bu tez oldukça çetin bir çalışma sonrası vücuda geldi. Yardımlarına ve desteklerine başvurduğum kimseler olmasaydı bu yükün altından asla kalkamazdım. Eserin nüshalarını incelerken birikimine başvurduğum Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Uğur’a, eserin bazı nüshalarına ulaşmama vesile olan Abdullah Okal’a, Boşnakça kataloglardaki kayıtları Türkçeye tercüme eden Dr. Merzuk Grabus’a, okumakta güçlük çektiğim ifadeleri çözmek amacıyla istişarede bulunduğum Dr. Uğur Boran’a, metnin son okumasını yaparken bana yardımcı olan kardeşim Ömer Sakar’a, hassaten Arapça ibarelerin imlasını tashih maksadıyla benimle teşrîk-i mesâî ederek değerli vaktini ayıran meslektaşım M. Halit Ayar’a medyûn-ı şükrânım. Ayrıca eserin kimi nüshalarına hızlıca ulaşmamı sağlayan Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı’na bağılı kütüphaneler başta olmak üzere Türkiye’nin muhtelif kütüphanelerinde çalışan memurlara ve pek çok kaynağı erişmemi olanaklı kılan İSAM kütüphanesi ekibine teşekkürü borç bilirim.

Bu eseri çalışmam için beni yönlendiren ve cesaretlendiren, tez yazım süreci boyunca teşvik eden, bana inisiyatif kullanma özgürlüğünü vermekle kalmayıp yaptığım tercihleri ilmî hassasiyetle sorgulayan ve saygı çerçevesinde benimle tartışan danışmanım Doç. Dr. Meliha Yıldırım Sarıkaya Hanımefendi’ye gönülden şükranlarımı arz ediyorum.

Ekrem SAKAR

Bakırköy, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR.....	X
ÇEVİRİYAZI ALFABESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1
1. Tezin Konusu ve Kapsamı.....	1
2. Delâil Türü ve Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî'nin Bu Tür İçerisindeki Yeri.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

ALTIPARMAK MUHAMMED EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI.....	8
2. ESERLERİ.....	18
2.1. Müellife Ait Eserler.....	18
2.1.1. Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî.....	18
2.1.2. Nüzhet-i Cihân ve Nâdire-i Zamân.....	18
2.1.3. Terceme-i Sittîn li-Câmii'l-besâtîn.....	19
2.1.4. Şerh-i Telhîs.....	19
2.1.5. Mirâcü'n-nebî.....	19

2.1.6. Ayet Tefsiri Risalesi.....	20
2.1.7. Şerh-i Akâid-i Neseff.....	20
2.1.8. Risâle fi't-Tasavvuf.....	20
2.2. Müellife Atfedilen Eserler.....	20
2.3. Eserlerin Te'lif Tarihleri	21

İKİNCİ BÖLÜM

DELÂİL-İ NÜBÜVVET-İ MUHAMMEDÎ'NİN İNCELENMESİ

1. ESERİN TANITICI ÖZELLİKLERİ.....	24
1.1. Künyesi.....	24
1.2. Te'lif Sebebi ve Te'lif Tarihi.....	25
2. ESERİN İÇERİĞİ.....	29
2.1. Türü.....	29
2.2. Muhtevası.....	31
2.3. Bölümleri.....	36
2.4. Kaynakları.....	84
3. ESERİN TERCÜME ÖZELLİKLERİ.....	89
3.1. Meâricü'n-Nübüvve fi Medârici'l-fütüvve ile Mukayesesi.....	89
3.2. Terceme-i Meâricü'n-nübüvve ve Miftâhü'l-cenne ile Mukayesesi.....	95
4. ESERİN DİLİ VE ÜSLUBU.....	99
4.1. Dil Özellikleri.....	100

4.2. Anlatım Özellikleri.....	103
4.3. Üslup Özellikleri.....	108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜSHALAR VE METİN NEŞRİ YÖNTEMİ

1. ESERİN NÜSHALARI.....	113
1.1. Yazma Nüshalar.....	114
1.2. Matbu Nüshalar.....	226
2. ESER ÜZERİNE YAYIMLANAN KİTAPLAR.....	227
3. METİN NEŞRİNDE TATBİK EDİLEN USUL.....	229
3.1. Nüshaların Özellikleri.....	231
3.2. Metin Tenkidi.....	235
3.3. M.K. 1332 Nüshası.....	240
3.4. Diğer Nüshalar.....	242
3.5. Çalışmaya Alınan Nüshaların Genel Mukayesesi.....	243
4. METİN TESİSİNDE YAPILAN TERCİHLER.....	245
SONUÇ.....	256
KAYNAKÇA.....	262

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİN.....	273

TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ

Fotoğraf 1: Altıparmak Mescidi'nin Dıştan Görünümü

Fotoğraf 2: Altıparmak Mescidi'nin İçten Görünümü

Fotoğraf 3: Altıparmak Mescidi'nin İznik Çinisiyle Müzeyyen Mihrabı

Fotoğraf 4: Altıparmak Mescidi'nin Levhası

Grafik 1: Ana Bölümlerin Eserdeki Oranları

Tablo 1: Elde Edilen Tam Nüshaların İstinsah Tarihlerine Göre Sıralanması

Tablo 2: Nüshaların Aynılık ve Farklılık Gösterdikleri Yerler.

KISALTMALAR

b.: bin, ibn

çev.: çeviren

h.: hicrî

haz.: hazırlayan

hz.: hazret-i

i.: İngilizce

ktp.: kütüphane/kütüphanesi

m.: miladî

no.: numara/numaralı

nşr.: neşreden

ö.: ölüm tarihi

thk.: tahkik eden

ts.: tarihsiz

v.: vefat tarihi

vr.: varak

vs.: ve saire

y.y.: yayıncı yok

yy.: yüzyıl

ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

آ	Ā, ā	ض	D, Ž, d, ž
ا	A, E, I, Ī, O, Ō, U, Ü, a, e, ı, i, o, ö, u, ü	ط	T, t
ب	B, P, b, p	ظ	Z, z
پ	P, p	ع	‘
ت	T, t	غ	Ġ, ġ
ث	Ṭ, ṣ	ف	F, f
ج	C, Ç, c, ç	ق	Q, q
چ	Ç, ç	ك	K, G, k, g, ñ
ح	H, h	ل	L, l
خ	Ḥ, ḥ	م	M, m
د	D, d	ن	N, n
ذ	Z, z	و	V, v, o, ö, ū, u, ü
ر	R, r	ه	H, h, a, e
ز	Z, z	ة	e, t
ژ	J, j	لا	Lā, lā
س	S, s	ی	Y, y, Ī, i, ı
ش	Ş, ş	ء	’
ص	Ş, ş	خو	h ^v

GİRİŞ

1. Tezin Konusu ve Kapsamı

Çalışma temel olarak dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Altıparmak Muhammed Efendi'nin hayatı ve eserleri ele alınmıştır. Kaynak eserlerde ve Altıparmak Muhammed Efendi'nin başka eserleri üzerine yapılan çalışmalarda onun hayatı hakkında yazılmış olan bazı bilgilerin mesnedsiz olmasına mukabil tekrarlanmakta olduğu tespit edildiği için bu kısımlar dipnotta tashih edilmiştir. Eserleri kısmında ise Altıparmak Muhammed Efendi'nin biyografik kaynaklarda ve kütüphane kataloglarında kayda geçirilen eserlerinin yazma eser kütüphanelerinde teyit edilmek suretiyle dokümanı çıkartılarak konuları ve te'lif tarihleri hakkında kısa bilgiler verildikten sonra kimi eserlerinde görülen ifadelerine istinaden te'lif tarihi belli olmayan eserlerinin ne zaman kaleme alındığı üzerine tahmin yürütülmüş ve Altıparmak'ın te'lif serüveninin takip edilebilmesi amacıyla bu eserler yazım tarihlerine göre gruplara eklenmiştir. Altıparmak Muhammed Efendi hakkında sınırlı bilgiye erişilebilmesine karşın hem eserleri vasıtasıyla yola çıkılan bilgilere istinaden doğum tarihi ve ömrünün uzunluğu üzerine bir takım çıkarımlar yapılması hem başka yerlerde bulunan edebî şahsiyeti anlatılırken göz ardı edilen şiiirlerine yer verilmesi hem de eserlerin te'lif sürecinin tayin edilip daha evvel değinilmemiş bir eserinin tespit edilmesi, müellifin hayatı ve eserlerinin müstakil bir bölümde ele alınmasını gerekli kılmıştır.

İkinci bölüm eserin incelenmesine ayrılmıştır. İlk olarak eserin tanıtıcı özellikleri çatısı altında künyesi detaylı olarak tetkik edilmiştir. Altıparmak'ın tercüme ettiği eseri kısa bir süre önce Celâlzâde Mustafâ'nın çevirmesi nedeniyle iki eserin künyesinin birbirine karıştırılmış olduğu tespit edilmiştir. Eserden söz eden makalelerde, ansiklopedi maddelerinde, tezlerde, kitaplarda ve hatta biyografik kaynaklarda *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* ve *Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî*¹ künyesiyle alakalı hatalı bilgilendirmeler yapıldığı görülmüş ve bunlara değinilmesi gerekli görülmüştür. Eserin tanıtıcı diğer özelliği olan te'lif sebebi kısmında ise Altıparmak'ın bu eseri kaleme alma amilleri tartışılmak suretiyle tercüme edilen eseri seçme gerekçesi, çevirdiği türün delâilü'n-nübüvve olma nedeni ve daha evvel tercüme edilen bir eseri yeniden

¹ Çalışmaya konu olan bu eser kısaca "Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî" olarak zikredilecektir.

çevirmesindeki baysın ne olduğu üzerinde fikir yürütölmüştür. Bu şekilde eserin, mütercimın söylediklerinin dışında ne gibi maksatlara binaen çevrildiğı sorgulanmıştır.

Eserin içeriğı kısmında öncelikle çalışmaya konu edilen yapıtın türünün anlaşılması ve efradını cami ve ağyarını mani bir şekilde tanımlanması maksadıyla ne olduğu kadar ne olmadığı da mütalaa edilmiştir. Buna istinaden delâilü'n-nübüvve türüyle ne denli örtüştüğü ele alındıktan sonra eserin muhtevası ana hatlarıyla irdelenmiştir. Bu kısımda nûr-ı Muhammedî akidesinin eserde işlenişinin, mirac hadisesinin anlatımının ve yer verilen mucizelerin keyfiyeti gibi içeriğı oluşturan temel izleklerin kısaca yorumlanması, içeriğın doğru anlaşılması adına önem taşımaktadır. Eserin bölümlerinin incelemesi için ayrı bir başlık açılmış, hacimli olan eserin içinde bir şey bulmayı kolaylaştırmak amacına matuf olarak her bir bölümün konusu ayrı ayrı yazılmıştır.

Metnin hem eser özelinde hem de Osmânlı tercüme geleneğı çerçevesinde çeviri anlayışına örnek olması amacıyla tercüme özellikleri ayrı bir bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* hem kaynak eserle hem de kendisinden önce yapılan çeviriyle mukayese edilmiştir. Buna binaen metinlerin çeşitli yerlerinden misaller getirilerek tercümelerin tamlıkları, tarzları ve nitelikleri ortaya konulmaya gayret edilmiştir.

İncelemenin son kısmı eserin dilinin ve üslubunun tetkikidir. 16. yüzyılda konuşulan tarihî Türkçe ile kaleme alınan eserin arkaik özellikleri dil özellikleri başlığı altında incelenmiştir. Anlatım özellikleri kısmında eserin konuyu anlatım biçimine yani nesir dili hususiyetlerine değinilmiştir. Gerek kelime kadrosuyla gerek söz dizimiyle gerekse hadiselerin aktarılma tarzıyla bugünkü düzyazı formundan bir hayli farklı olan eserin anlatımı, bu hususiyetlerin dikkate alınmasını şart koşmaktadır. Bilahare ayrı bir başlıkta eseri estetik kılan ve edebiliğini ön plana çıkaran yanlarından üslup özellikleri başlığı altında bahsedilmiş ve öne sürölen hususiyetler metinden getirilen örneklerle desteklenmiştir.

Üçüncü bölüm metnin neşriyle ilgili meselelerin ele alınacağı bölüm olduğı için bu bölümün başlığı "nüshalar ve metin neşri yöntemi"dir. İlkın yazma eser kütüphaneleri sistemlerinin ve kataloglarının dikkatlice taranması neticesinde çoğunun görüntüsüne ulaşılan yazma nüshaların tavsifleri yapılmıştır. Ardından eserin matbu nüshaları

incelenmiştir. Eser üzerine yayımlanan kitaplar başlığı altında ise yapılan yayınların eseri ne ölçüde başarılı bir şekilde yansıtabildikleri kısaca yorumlanmıştır.

"Metin neşrinde tatbik edilen usul" başlığı altında evvela metin neşrinde hangi bilimsel yöntemin kullanılacağı tartışılmış, bunu eserin nüshalarının belirleyeceği dile getirildikten sonra nüshaların özelliklerine yer verilmiş ve nüshaların bir kısmı birtakım kriterlere göre değerlendirmeye alınmış ve gruplandırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre uygulanacak olan metin tenkidi metotlarına da değinilmiş ve hangi yöntemin nasıl bir gerekçeyle tatbik edildiği üzerinde durulmuştur. Ferağ kaydında tespit edilen istinsah tarihinin diğer nüshalardan bariz eski oluşu ve diğer farklı özellikleriyle ön plana çıkan bir nüsha ayrı bir başlıkta incelenmiştir. Akabinde mezkur nüshanın çalışmaya dahil edilecek diğer bir nüsha ile genel bir mukayesesi yapılarak nüsha ve tenkid bahsi sonlandırılmıştır.

Tarihî metin çalışmalarında metin neşredilirken ekseriyetle yer verilmeyen ya da üstün körü değinilen tercihler bu çalışmada ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Evvelen metin, tarihî olduğu için kelimelerin ve eklerin yazımı sorununun belirlenmesi ve çözülmesi, metnin imlasında insicamsızlığı büyük oranda önlemiştir. Saniyen metnin anlaşılması ve daha önemlisi de yanlış anlaşılmasa amacıyla hangi noktalama işaretlerinin nerelerde kullanılacağına tartışılmasının en azından bu eser için elzem olduğu düşünülmüştür. Yapılan diğer tercihlerin ve gerekçelerinin de açıklandığı bu bölümle metnin anlam dünyasının sorunsuz bir biçimde kavranması amaçlanmıştır.

Çalışmanın son ve dördüncü bölümü, tezin asıl bölümünün yer aldığı metin neşrine ayrılmıştır. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedi*'nin tenkitli neşrinin yapıldığı ve tez çalışmasının en hacimli kısmını oluşturan bu bölümde çalışmaya dahil edilen nüshalar arasındaki farklarının belirtilmesi, yanlış olduğu düşünülen yerlerin dipnotlar aracılığıyla tashih edilmesi, konunun değiştiği yerlerde paragraf başına inilmesi, gereken yerlerde noktalama işaretlerinden istifade edilmesi, bölüm başlıklarının çeşitli biçimlerde yazılması, iktibasların yerlerinin tespit edilip gösterilmesi ve bazı alıntıların anlamlarının da verilmesi gibi metnin üzerinde gerçekleştirilen tüm uygulamalarla iki şey hedeflenmiştir: Eserin en doğru biçimde neşredilmesi ve bu neşrin en doğru biçimde algılanması.

2. Delail Türü ve *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin Bu Tür İçerisindeki Yeri

Ehl-i kitâb ile Müslümânlar arasındaki anlaşmazlığın ana konusu Hz. Muhammed (s.a.v.)'in nübüvvetidir. Zira Müslümânlar için Hz. Muhammed'den önce gelen peygamberlere inanmak imanın bir şartıyken² Hristiyanlar ve Yahûdiler Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkar etmişlerdir.³ Kurân-ı Kerîm nüzul olmaya başlamadan önceki dönemlerde Yahûdiler ve Hristiyanlar "Adem, Nuh, İbrahim, İsmail, İshak, Yusuf, Musa, Harun, Davut, Süleyman, Zekeriya, Meryem, İsa gibi peygamberler ve önemli şahsiyetler üzerinden diğer dinlerdekilere baskı yapıyordu. Yahudiler kendilerini öteden beri Tanrı'nın seçilmiş kulları olarak görüyordu. Hristiyanlar ise İsa Mesih'i kabul etmeyi seçilmişliğin bir parçası haline dönüştürerek kurtuluşu Mesih'e inanma şartına bağlamışlardı."⁴ Kendilerini Tanrı'nın seçilmiş kulları olarak gören ehl-i kitâbın Hz. Muhammed'in tebliğinden haberdar olduktan sonra bu tutumlarını sadece müşrik Araplar üzerinde değil, Müslümân Araplar üzerinde de devam ettirdiklerine Kurân-ı Kerîm'de (el-Bakara 2/111, en-Nisâ 4/123) işaret edilmiştir. Nitekim onların nübüvvetten haberdar oldukları Kurân'daki pek çok ayetten anlaşılmaktadır. Hz. Muhammed'in tebliğini öncekilerin masalları olarak değerlendirmeleri (el-Enâm 6/25, en-Enfâl 8/31, el-Furkân 25/5); Hz. Muhammed'den önceki peygamberler gibi mucize getirmesini istemeleri (el-Enbiyâ 21/5, el-Kasas 28/48, el-İsra 17/90-93); peygamberlik geleneği geçmişinde yaşanmış kıssaları sormaları (Yûsuf 12/7, el-Kehf 18/22, el-Kehf 18/83) önceki milletlerden ve peygamberlerden ana hatlarıyla ya da detaylarına varıncaya kadar haberdar olduklarını göstermektedir. Kurân'da yer alan Nûh ve Yûsuf kıssaları da Tevrât'la çok benzerdir. Âd, Semûd, Sebe, Medyen ve Lokmân kıssaları yer, kaynak ve rivayet olarak Araplara aittir. Tevrât'ta geçen bazı kıssalar Kurân'da olmadığı gibi Kurân'daki İbrâhîm kıssası da (züriyetini Beytül-harâma yerleştirmesi, İsmâîl ile Kabe'yi inşası, hac geleneklerini belirlemesi, putlarla ilgili kavmine karşı tutumu ateşe atılışı vs) Tevrât'ta yer almaz.⁵

Hz. Muhammed'in tebliğinden sonra Müslümânlar da bahsi geçen saldırılara karşı savunmaya geçmişler, din mensuplarının birbirlerinin dinlerine eleştiri

² el-Bakara 2/136.

³ İmâm Gazzâlî (v.505) peygamberin nübüvvetini inkar edenleri üç gruba ayırır. Biri onun sadece Araplara gönderildiğini ileri süren Hristiyanlardır. İkinci grup, Hz. Mûsâ'dan sonra peygamber gelmediğini iddia eden Yahûdilerdir. Üçüncü grup ise neshi onaylamasına karşın Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkar edenlerdir. bk. Gazzâlî, *İtikadda Orta Yol*, çev. Osman Demir (İstanbul: Klasik Yayınları, 2012), 167-172.

⁴ Mahmut Aydın - Asım Duran, *Kur'an ve Hristiyanlar* (Kuramer, 2019), 213.

⁵ İlgili konu için bk. M. İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Mehmet Yolcu (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), 1/293-297.

getirmelerinin ana gövdesini nebilerin kıyaslanması oluşturmuştur. Hicrî I. asırda çeşitli din ve inanç sahibi milletlere hakim olan Müslümânlar bu milletlerin kendi inançlarında bulunan peygamber ve azizler hakkında birçok mucizevi menkıbeler anlattıklarına şahit olmuşlar⁶, hicrî III. asrın ilk yarısına gelince kendi peygambelerinin nübüvvetini ispat sadedinde eserler kaleme almışlar ve bunlara a'lâmü'n-nübüvve, alâmâtü sıdkı'r-rasûl, âyâtü'n-nebî, isbâtü'r-rusul, el-hucce ve'r-rusul isimlerini vermişler, ikinci yarısında ise bunları el-hucce ve'n-nübüvve, delâilü'n-nübüvve ve emârâtü'n-nübüvve adlı eserler takip etmiştir.⁷

Din mensupları arasındaki rekabetin nebiler üzerinde⁸, nebilerin de getirdikleri mesajlardan ziyade gösterdikleri mucizeler üzerinde cereyan ettiği, te'lif edilen eserlerde Hz. Muhammed'in nübüvveti anlatılırken nelere yoğunluk verildiği dikkate alınarak anlaşılabilir. Mesela Süyûtî (v. 911) her peygambere verilen mucizelerin ve üstün vasıfların ya benzerinin ya da daha üstününün bizim peygamberimize de verildiğini zikretmiş⁹, Hz. Muhammed'de görülüp diğer peygamberlerde görülmeyen mucizeler için ayrı bir bölüm açmış ve kitabında 80 küsur mucizesine yer vermiştir.¹⁰ Kâdî İyâz (v. 544) meşhur *Şifâ*'sında peygamberler içinde en çok mucizesi olanın Hz. Muhammed olduğunu, ayrıca onun mucizelerinin diğer peygamberlerin mucizelerinden daha büyük ve etkili olduğunu beyan etmiştir.¹¹ Nitekim eserinin büyükçe bir bölümünü Hz. Muhammed'in mucizelerine ayırmış ve onları mahiyetlerine göre kategorize etmiştir.¹² İsmâîl Hakkı Bursavî (v. 1137) ise *Rûhu'l-beyân* adlı tefsirinde Hz. Muhammed'in üstünlüğünü mucize ile temellendirmiştir: "O, diğer peygamberlerden pek çok bakımdan üstündür. Zira ona, hiçbir peygambere verilmeyen üç binden fazla mucize verilmiştir."¹³

⁶ Adem Apak, *Siyer Araştırmaları* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2016), 146.

⁷ Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 79-80.

⁸ Eski Ahit'de "ata peygamberler" döneminden önce gelen Hanok, Nûh ve bunların dışında başka milletlere mensup peygamberleri benî İsrâîl peygamberlerinden derece olarak düşük gören Yahûdiler nebilerin üstünlüğü konusunda kavmiyeti/soyu önemli tutarlar. Hz. Muhammed İshakoğullarından gelmemiştir. Hristiyanlar'a gelince, onlar da Hz. İsa'yı tanrı/tanrısal bir varlık olarak kabul ederler. Hz. Muhammed'in tanrının oğlu olmak gibi bir sıfattan münezzehtir. Binaenaleyh her üç semavi dinin mensubunun peygamberlik kurumuna bakışı başka olduğundan aynı veya belirli şartlar altında kendi nebilerini kıyaslamaları mümkün değildir.

⁹ bk. Ebu'l-Fazl es-Suyûtî, *Kifâyetü't-tâlibi'l-lebîb fî Hasâisi'l-habîb* (Haydarabad: Daîretü'l-Maârifî'n-Nizâmiyye, 1320), 2/179.

¹⁰ bk. *Kifâyetü't-tâlibi'l-lebîb fî Hasâisi'l-habîb*, 2/174.

¹¹ bk. Kâdî İyâz, *eş-Şifâ bi-ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ*, thk. Ali Muhammed Bicavi (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1977), 1/523.

¹² bk. *eş-Şifâ bi-ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ*, 1/341-533.

¹³ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l Beyân*, çev. Ömer Çelik vd. (İstanbul: Erkam Yayınları, 2005), 2/468.

İslâm dininin hak ve üstün olduğunun Hz. Muhammed'in gösterdiği mucizeler yoluyla ispatlayan¹⁴ te'liflerin başında delâilü'n-nübüvve türü altında ele alınan eserler gelmektedir. Bu türün en meşhur örneklerinden biri olan *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* baştan sona incelendiğinde eserin te'lif sebebinin Hz. Muhammed'in nübüvvetinin hak olduğunun delillendirilmesi olduğu açıkça görülebilir. Bu hadiselerde özellikle vurgulanan ise Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden ve ümmetinin de diğer ümmetlerden mertebeye üstünlüğüdür. Bu faikiyet, şüphesiz geçmiş peygamberlere iman etmeyenlere bir şey ifade etmeyeceği için burada eserin hitap ettiği kitle, ehl-i kitâb ve Müslümânlar harici topluluklar değildir. O halde eserin ilk muhatapları Hz. Muhammed'in nübüvvetini kabul etmeyen ve kendi peygamberlerinin bilhassa gösterdikleri mucizelerle ondan üstün olduğunu iddia eden Yahûdîler ve Hristiyanlardır. İkinci muhatapları ise Müslümân olmakla birlikte Hz. Muhammed'in derecesinin diğer peygamberler kadar olmadığını düşünenler veya nebilerin mertebeleri konusunda şüpheye düşenlerdir.

Bilinmeyen şeyin öğrenilmesini sağlayan bilgi veya kılavuz anlamındaki delilin çoğulu olan "delail" ile peygamberlik anlamındaki "nübüvvet" kelimesinden oluşan delâilü'n-nübüvve terkinin bir peygamberin bizzat gösterdiği veya peygamberliğine alamet olmak üzere kendisi dışında meydana gelen tabiat üstü olayları konu edinen, peygamberin getirdiği ilkeleri ilmi tahlillere tabi tutarak bunların ilahî kaynaklı olduğunu, dolayısıyla o peygamberin de hak peygamber olduğunu ispatlamayı amaçlayan eserler için tür ismi olduğu ve bu türde kaleme alınmış eserlerde peygamberlerin gerçekleştirdiği tabiat üstü olaylar benzerlerini meydana getirme açısından muhataplarını aciz bıraktıkları için mucize, nübüvveti kanıtladıkları için de delil-delail diye adlandırıldığı ifade edilir.¹⁵ Bu tariftten yola çıkılarak *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin delâilü'n-nübüvve türüne ait bir eser olduğu anlaşılmaktadır.

Mucizenin gerçekleşmesi için şartlar, mucizenin nasıl gerçekleştiği ve mucizenin peygamberlik iddiasındaki kişinin doğru söylediğine hangi yönden delalet ettiği incelenen kelim sahasında mucizenin özelliklerine ilişkin tam bir ittifak

¹⁴ Tarih sahnesinde bunu yapanların sadece Müslümânlar olduğu söylenemez. Örneğin Spinoza Yahûdilerden bahsederken şöyle demiştir: "Dönemlerinde güneş, ay, toprak, hava, su vs. gibi görünür tanrılara tapınan paganları ikna etmek istiyorlardı. Onlara bu tanrıların güçsüz, istikrarsız ya da değişken niteliklerini ve görünmez bir Tanrı'nın hakimiyeti altında olduklarını göstermek için kendi mucizelerini anlatıyorlardı" bk. Benedictus Spinoza, *Teolojik-Politik İnceleme*, çev. Cemal Bâli Akal - Reyda Ergün (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2016), 119.

¹⁵ Yusuf Şevki Yavuz, "Delâilü'n-nübüvve", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 9/115.

bulunmamakla birlikte genel olarak mucizede bulunması gereken özellikler şu şekildedir: İlahî bir fiil olması, harikulade bir olay olması, nübüvvet iddiası ve tehatti ile birlikte zuhur etmesi, iddiaya uygun olarak meydana gelmesi, peygamberin elinde zuhur etmesi, nübüvvet iddiasından sonra zuhur etmesi, peygamberi yalanlamaması.¹⁶ Ancak *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'de mucize olarak aktarılan rivayetlerin birçoğu bu şartların tümünü sağlamamaktadır. Çünkü eserde "tabiat üstü" olaylar oldukça fazla olmasına karşın gayet "tabî" hadiselerin de mucize olarak addedildiği görülmektedir. Dolayısıyla mucize kavramının kelam literatüründe kullanımından maada herhangi bir şartla kayıtlanamaksızın Hz. Muhammed'in peygamberliğine ya da üstünlüğüne delil teşkil edebilecek herhangi bir olay/durum anlamıyla kullanıldığı söylenebilir. Zira Hz. Muhammed'in peygamberliğine delil olarak gösterilen mucizeler parmağıyla ayı yarması yahut güneşin hareketini durdurması gibi son derece harikulade hadiseler olabildiği gibi üzerine sinek konmamış ya da başının üzerinden kuş geçmemiş olması gibi insanı hayretler içinde bırakmayan harikuladelikte olaylar da olabilmektedir. Hatta mucize mefhumundan beklenen harikuladeligi ihtiva etmeyen hadiseler bile mucize olarak aktarılmıştır. Söz gelimi genellikle tebessüm etmesi ve herkese sevdiği ismiyle hitap etmesi mucize altında değerlendirilmiştir. Binaenaleyh "delâil-i nübüvvet-i Muhammedî" tamlamasındaki "delail" kelimesi, "Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu kanıtlayan ve nübüvvetini ispat eden her çeşit delil" anlamına gelerek kimi zaman Hz. Muhammed tarafından, kimi zaman doğrudan onunla ilgili olmayan; bazen nübüvvet iddiasının akabinde, bazen nübüvvet iddiasıyla ilintisiz; gah olağan, gah olağan dışı, gah olağanüstü nitelikte olan hadiselerle işaret etmektedir. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'de bu deliller aktarılırken sade ve hoş bir üslubun kullanılması, hadiselerin sistematik bir şekilde anlatılması, hassaten mirac bahsinde her eserde bulunmayan detaylara yer verilmesi, ayrıntılara inilirken güçlü betimlemelerle okuyucunun hayal dünyasını beslenmesi ve birtakım başka özellikleri, onu Türk İslâm coğrafyasında kendi türünün en çok beğenilen eserlerinden biri haline getirmiştir.

¹⁶ bk. Halil İbrahim Bulut, *Nübüvvetin İspatında Mucize* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2016), 20-35; Seyyid Şerîf Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, çev. Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015), 3/398-404.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALTIPARMAK MUHAMMED EFENDİ’NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. HAYATI

Altıparmak Muhammed Efendi’nin hayatı hakkında ulaşılabilen en eski bilgi Taşköprizâde Ahmed Efendi’nin (v. 968/1561) *eş-Şekâiku’n-numâniyye fî ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye*’sine yazılmış zeyiller içinde Nev’îzâde Atâullâh Efendi (v. 1045/1635) tarafından kaleme alınmış ve bunlar içinde en meşhuru olan *Hadâiku’l-hakâik fî tekmileti’s-Şekâik*’te yer alır.¹⁷

Adı Muhammed¹⁸ ve babasının¹⁹ adı da Muhammed olduğundan Muhammed b. Muhammed olarak zikredilir. Üskübî ve Çıkrıkçızâde olarak tanınmakla birlikte en meşhur lakabı Altıparmak’tır. Eserlerinde de kendisini "Altıparmak" olarak zikretmiştir.

Doğumu büyük ihtimalle miladî 16. asrın ilk yarısıdır. Ömrünün kırka yakın senesini Rumeli’de tedrisle ve otuz yılını Arap vilayetlerinde irşadla geçirdiğini söylediği *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedi*’sinin²⁰ şimdiye dek ulaşılan en eski nüshası h. 1002 (m. 1593/94) tarihlidir. O yıllarda takriben 70 sene ders verdiğini söylediği dikkate alınıp çocukluğundan itibaren ders verdiğini varsayılırsa en geç h. 920’li yıllarda doğduğu düşünülebilir. Şayet hocalığa başlama yaşı erken değilse bu tahmini tarih daha da geriye çekilebilir.

¹⁷ Nev’îzâde Atâullâh Efendi Atâî, *Şakaik-ı Nu’maniye ve Zeyilleri: Hadaiku’l-Hakaik fî Tekmileti’s-Şakaik*, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 1/758-759. Eserin SK 4298 numaralı nüshasının baş tarafındaki vikaye yapraklarından birinde aynı bilgiler yer almaktadır. Nüshanın istinsah tarihi 1063 Muharrem (m. 1652) olduğu için vefat tarihi 1045 (m. 1635) olan Nev’îzâde’nin bilgiyi buradan alması mümkün görülmemektedir. Büyük ihtimalle müstensih kaynak olarak *Şekâik*’i kullanmıştır.

¹⁸ Malum olduğu üzere "Muhammed" ismi "Mehmed" olarak da okunabildiği için onu "Altıparmak Mehmed Efendi" şeklinde zikredenler olmuştur. Fakat biyografik kaynaklarda genel temayül Muhammed üzerinedir.

¹⁹ Altıparmak hakkında yapılan çalışmalarda babası hakkında Mekke ve Medine kadılıklarında bulunduğu bilgisi verilmiştir. bk. Adnan Karaismailoğlu, "Altıparmak Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989), 2/542; Atabey Kılıç, *Üskübî’nin “Şerh-i Telhîs”i* (İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990), 16; Arzu Çiftioğlu, *Muhammed b. Muhammed Altıparmak’ın Mensur Yusuf ve Zeliha’sı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 2; Atabey Kılıç, "Altıparmak Mehmed Efendi ve Şerh-i Telhîs-i Miftâh’ında Şerh Metodu", *Journal of Turkish Studies* 2/3 (2007), 333; Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS), "Altıparmak, Muhammed b. Muhammed" Erişim 8 Şubat 2021. Daha birçok çalışmada tekrarlanan bu malumat, kaynağına ulaşamadığı için bu çalışmada yer almadı.

²⁰ N.Hoca "Mısır’a-Kahire’ye giderek, kırk yıldan fazla va’z ve nasihat yaptığını, tercüme ettiği ‘Yusuf Suresinin Tefsiri’ adlı kitabının mukaddimesinde söylemektedir." der. bk. Nazif Hoca, "Altıparmak Mehmed Efendi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1995), 32. Mezkur eserde böyle bir bilgi bulunamadı. Bu malumat *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedi*’de geçmektedir.

Muhammed b. Altıparmak Üsküp'te dünyaya gelmiştir. İlim tahsilini²¹ burada görmesinin²² yanı sıra seyr ü sülûkunu yine bu topraklarda, Üsküp kalesinde medfun bulunan Bayramiyye tarikatı ricalinden Seyyid Cafer Efendi'den²³ yapmıştır.²⁴ Daha sonra İstanbul'a gelerek yıllarca Fâtih camiinde tefsir ve hadis dersleri vermiştir. Alî Paşa camiinde *Mesnevî-i Şerîf* okutmuştur.²⁵ Bunların yanı sıra hat ve kitabet dersleri de vermiştir.²⁶ Bir müddet sonra Mısır'a yerleşmiş ve Arap uleması arasında ün kazanmıştır.

Altıparmak Muhammed Efendi, Hicâz'a gidip hac vazifesini eda ettikten sonra tekrar Mısır'a dönmüştür ve orada²⁷ vefat etmiştir. Cenazesini büyük bir kalabalık kaldırmıştır. Kâhire şehrinde Sûk-ı Gâr mevkiindeki yenilediği²⁸ ve daha sonra adıyla meşhur olan Mescidu Altıparmak'ın haziresinde defnedilmiştir.²⁹ Kabri cami kiblesi önündedir.³⁰

Biyografi kaynaklarında vefatına dair iki tarih verilir: h. 1003 (m. 1594/95) ve h. 1033 (m. 1623/24). 1003 tarihini verenler bunu büyük ihtimalle Kâtip Çelebi'nin (v. 1067/1657) *Keşfü'z-zünûn*'undan almışlardır.³¹ Diğer tarihin, yani 1033'ün kaynağı ise

²¹ Üsküp'te İshâk Bey veya İsa Bey medreselerine gitmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

²² A.Çiftioğlu doktora tezinde tahsilini Ürgüp'te tamamladığını söylemiştir. bk. Çiftioğlu, *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yusuf ve Zeliha'sı*, 2. Üsküp'ün sehven Ürgüp olarak yazılma ihtimali söz konusudur.

²³ Bayramiyye tarikatında aynı yıllarda yaşamış bir Seyyid Cafer Efendi vardır fakat Hüseyin Vassâf onun babası Hâşimî Emîr Osmân Efendi ile aynı türbede medfun bulunduğunu söyler. bk. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, çev. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi, 2006), 2/536. Nevîzâde'nin belirttiği üzere Üsküp civarında yaşamış ve medfun bulunan bir Seyyid Cafer Efendi kaydına ulaşılamamıştır.

²⁴ A.Kılıç bu bilgilerin *Delâilü'n-nübüvve* tercümesinde geçtiğini söyler: "İstanbul Üniversitesi Ty. 7282'de kayıtlı bulunan Delâil-i Nübüvve adlı tercüme eserinden öğrendiğimize göre çeşitli hocalardan ders almış, iyice yetiştikten sonra Kur'ân-ı Kerim'i tefsirde tam bir gayret göstermiş, dinî ilimlerin tahsilini Üsküp'te öğrendikten sonra tasavvufta bir şeyhe intisap etme lüzumunu hissederek Bayrâmiyye şeyhlerinden Seyyid Ca'fer Efendi'ye bağlanmıştır." bk. Kılıç, "Altıparmak Mehmed Efendi ve Şerh-i Telhîs-i Miftâh'ında Şerh Metodu", 333. Eserin nüshalarında bu bilgilere rastlanılmadı.

²⁵ Alî Paşa camiinde *Mesnevî* okuttuğu bilgisine, Altıparmak *Terceme-i Sittîn li-Câmii'l-Besâtîn* adlı eserinde bir kısma anlatırken o esnada kendisinin ne ile meşgul olduğundan istitrad kabilinden bahsetmesi sayesinde ulaşılmıştır. bk.Çiftioğlu, *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yusuf ve Zeliha'sı*, 564.

²⁶ Bu bilgi, Şeyh Altıparmak'ın müridi ve talebesi olan Kâtibî'nin kendi hayatını anlattığı yerde mevcuttur: "Kâtibî, babasının ölümünden sonra Şeyh Altıparmak Efendi'ye intisap eder. Altıparmak Efendi'nin öğrencisi olup eğitimini tamamlayan (...) Şeyh Altıparmak Kâtibî'ye hat yazmayı öğretir. Bundan sonra Kâtibî divan kâtipliği yapar (...) Hac farızasını yerine getirmek üzere Mısır'a giden Şeyh Altıparmak bir mektup yazarak Kâtibî'yi de buraya çağırır. Kâtibî şeyhinin isteğini kabul edip Mısır'a gider. Mısır'da şeyhinin kâtipliğini yapar." Kâtibî, *Nüzhetü'l-Cenân*, çev. Bilal Güzel (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2019), 3.

²⁷ Vefatına yakın son eserini Feyyûm beldesinde kaleme aldığını kendisi belirtmiştir. bk.Çiftioğlu, *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yusuf ve Zeliha'sı*, 103. Feyyûm Kâhire'nin güneybatısında yer alır.

²⁸ Kaynakların çoğunda camiyyi Altıparmak'ın inşa ettirdiği yazsa da camiinin banisi Altıparmak değildir. bk. Suâd Mâhir Muhammed, *Mesâcidü Mısır ve Evliyâhu's-sâlihîn* (Kahire: Vizâretü'l-evkâf, 1981), 5/175.

²⁹ Nüshanın istinsah tarihi 1063 olup vefatından 30 yıl sonraya ait olması, verilen malumatın sıhhatini artıran bir unsurdur. Atâî'nin burada yazan malumatı ve Bursalı Mehmed Tâhir'in de oradan eserine aktardığı düşünülmektedir. bk. Nev'îzâde Ataullâh Efendi Atâî, *eş-Şekaiku'n-Nu'maniyye ve Zeyilleri: Hadaikü'l-Hakaik fî Tekmilîti's-Şekaik*, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 1/758-759; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmiri, 1333), 1/212-213.

³⁰ Dervîş Mehmed Zillî Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, nşr. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı - Robert Dankoff (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), 10/290. Görseller için bk. Ek 1.

³¹ bk. Hâcî Halîfe Mustafâ b. Abdullâh Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb Ve'l-Funûn* (Tahran: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1387), 2/1724.

Bursalı Mehmed Tâhir'in (v.m. 1925) *Osmanlı Müellifleri*'ndendir.³² Altıparmak'ın kendi eserlerinde verdiği tarihlerden yola çıkılarak birinci tarih yanlışlanabilir. Zira Altıparmak *Terceme-i Sittîn li-Câmi'l-besâtîn* adlı eserinde, yazmaya Sultan I. Mustafâ'nın ikinci kez tahta geçişi münasebetiyle 1031 yılının Ramazân ayının başında başladığını belirtmiştir.³³ Dolayısıyla 1031'de hala berhayat olan Altıparmak'ın vefat tarihinin 1003 olması imkan dahilinde değildir.

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî'nin incelenen nüshalarından birinin son vikayesinde Altıparmak'ın vefatına dair verilmiş bir bilgiye rastlanılmıştır.³⁴ 1033 olan vefat tarihi, en son yazdığı eserinde 1031 yılında, "Her bâr yazı yazmak istedikçe bir mâni' zuhûr idüp men' iderdi, tâ kim hicret-i nebeviyyeniñ elf ve şelâşin ve şelâşede ki câ'iz ki pîrlik irişüp ne yazmağa kudret ve ne şafâ-yı hâtır ile cemiyet ola"³⁵ şeklinde iyice yaşlandığını ve eser kaleme alacak kudreti kalmadığını belirttiği için son eserinin te'lif tarihiyle de mutabıktır. Vefatına düşülen tarih şöyledir:

didi geçdi fenâdan altıparmak

Bu tarih için altı çizilmesi icap eden iki husus vardır. Birincisi tarih düşürmede genel temayüle uyulmayarak "didi" kelimesinin de ebced değerinin alınmasıdır. İkincisi, bu tarihi düşen kişi "altıparmak" kelimesinin "342" olan değerini sehven "343" olarak hesaplamış ve 1033'ü vermesi gereken ebced hesabını 1034 olarak yapmıştır.³⁶

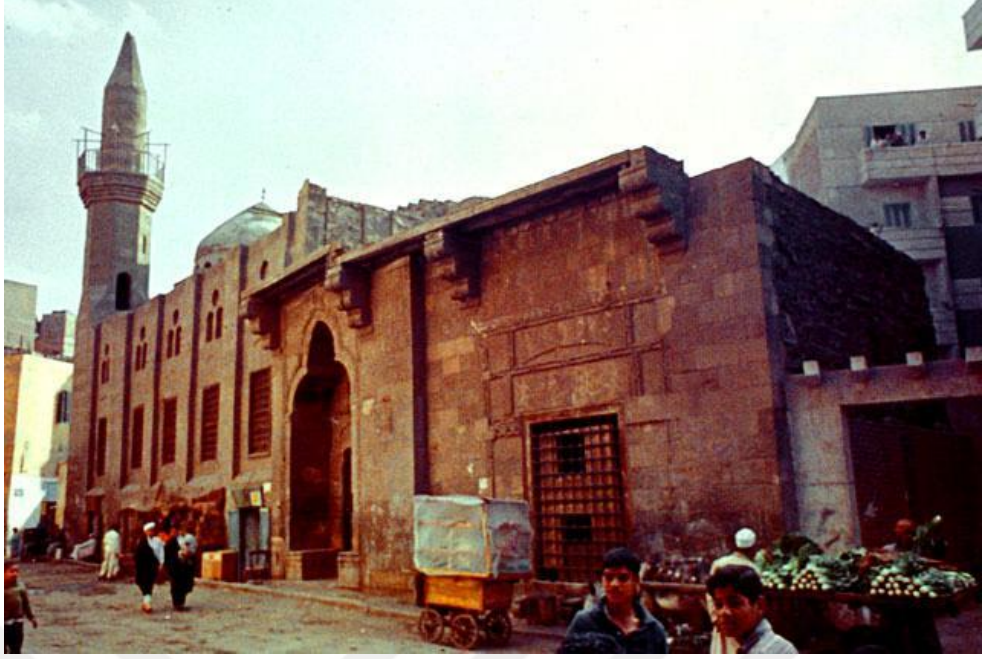
³² bk. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/213.

³³ Altıparmak I. Mustafâ'nın 1031'de gerçekleşen yeniden cülusu ve yazmaya başladığı sene olarak 1033 tarihi vermiştir. Ancak Çiftioğlu'nun çalıştığı tezin 30 numaralı dipnotunda yer alan Hacı Mahmud Efendi 1924 ve Hacı Hüsnü Paşa 97 M nüshalarında bu tarih 1031'dir ki tarihi verilere uyumlu olan bu yıldır. Zira sultan Mustafâ tahta ikinci kez 9 Recep 1031'de geçmiştir ve Altıparmak'da Ramazân ayında, yani iki ay sonra eserini yazmaya başladığını söylemektedir. Eserin te'lifine dair aynı tarih, yani 1033 senesi tezin son tarafında da tekrarlanmıştır ama araştırmacı tarafından nüsha farkı gösterilmemiştir. Bu tarihin doğru olma ihtimali söz konusu değildir; çünkü tarih 1 Muharrem 1033 bile kabul edilse o esnada tahtta IV. Murâd bulunmaktadır. İlgili tarihler için bk. Çiftioğlu, *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yusuf ve Zeliha'sı*, 102; Çiftioğlu, *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yusuf ve Zeliha'sı*, 565.

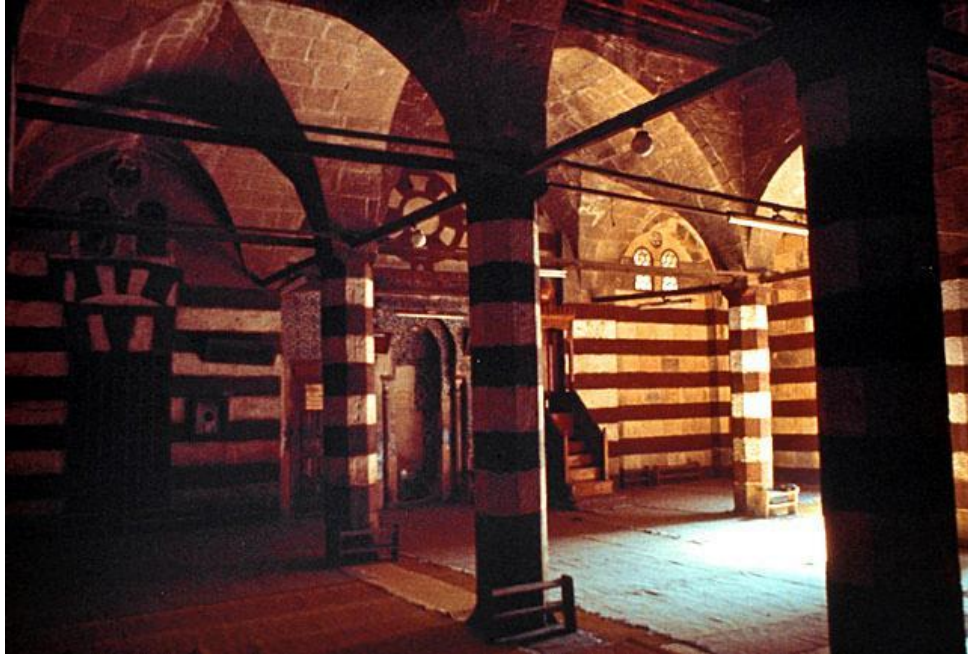
³⁴ Muhammed b. Muhammed Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* (İstanbul: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 429).

³⁵ bk. Çiftioğlu, *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yusuf ve Zeliha'sı*, 565. Alıntıda 1033 geçse de bunun tez çalışmasındaki nüsha tercihiinden kaynaklandığı ve tarihin 1031 olması gerektiğine önce dipnotlarda işaret edildi

³⁶ M. Tâhir vefat tarihini şayet bu nüshadan gördüyse bu yanlışlığı fark etmiş olsa gerek kitabında 1033 yazmıştır.

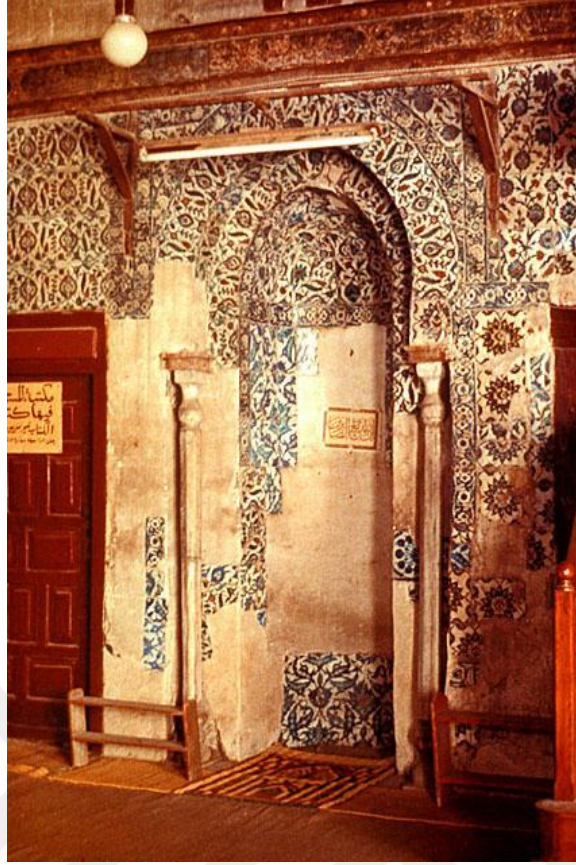
Fotoğraf 1. Altıparmak Mescidi'nin Dıştan Görünümü.³⁷

Fotoğraf 2. Altıparmak Mescidi'nin İçten Görünümü.³⁸

³⁷ Archnet, John A. and Caroline Williams Archive, (Erişim 4 Eylül 2021).

³⁸ Archnet, John A. and Caroline Williams Archive, (Erişim 4 Eylül 2021).

Fotoğraf 3. Altıparmak Mescidi'nin İznik Çinisiyle Müzeyyen Mihrabı.³⁹

Fotoğraf 4. Altıparmak Mescidi'nin Levhası.⁴⁰

³⁹ Archnet, John A. and Caroline Williams Archive, (Erişim 4 Eylül 2021).

⁴⁰ Travelistica, Cairo, (Erişim 4 Eylül 2021).

Elde edilen biyografik bilgiler ışığında Altıparmak'ın bir asra yakın ya da bir yüzyıldan fazla bir ömür sürdüğü anlaşılmaktadır. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedi*'de⁴¹ Altıparmak Muhammed Efendi 40 seneye yakın Rum vilayetlerinde ve 30 kadar yıl Arap vilayetlerinde ders verdiğini söylemektedir. Ulaşılabilen en erken nüshasının istinsah tarihi h. 1002 (m. 1593/94) yılı olan eserde 30 miktarı yıl Arap vilayetlerinde tedriste bulunduğu göz önünde bulundurulduğunda Altıparmak'ın 970'li yıllarda Mısır'a geldiği anlaşılır ki sultan II. Selîm İstanbul'da iken kendisinin de burada *Mesnevî-i Şerîf* okuttuğu bilgisi mevcuttur.⁴² II. Selîm'in saltanatı h. 974'te başladığına göre 974'te (m. 1566) hala İstanbul'da olduğu bilinmektedir. Belirtildiği üzere Altıparmak'ın en geç 1002'de kaleme aldığı anlaşılan *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedi*'de Arap vilayetlerinde 30 miktarı yıl bulunması için (velev ki sayılar yuvarlama olsun) en geç 975'te (m. 1567/68) Mısır'a gitmesi icap eder. O zamana kadar, yani 975 yılına değin Rum vilayetlerinde 40 yıla yakın ders verdiği düşünülürse ve tedrise küçük yaşlarda başladığı farz edilirse "en geç" 920'li yıllarda doğduğu kuvvetle muhtemeldir.⁴³ Dolayısıyla 1033'te (m. 1623/24) vefat eden Altıparmak'ın yüz yıla yakın ya da bir asrı aşkın bir ömür sürdüğü sonucuna varılır. Binaenaleyh Osmânlı padişahlarından I. Süleymân, II. Selîm, III. Murâd, III. Mehmed, I. Ahmed, II. Osmân, I. Mustafâ ve IV. Murâd'ın saltanatlarına şahit olmuştur. Balkanlardan kalkıp önce İstanbul'a, bilahare Mısır'a gidip yerleşmesinde II. Selîm'in Mısır'ı Osmânlı topraklarına katması etkili bir faktör olabilir.

Altıparmak Muhammed Efendi eserlerinden anlaşıldığına göre Arapça, Farsça ve Türkçe dillerine hakimdir. Tefsir ve hadis dersleri vermesi ve Mısır uleması arasında şöhrat bulması dinî ilimlerde ne kadar ilerlediğini belgeler niteliktedir. Ayrıca bir Bayramî şeyhi olarak Mısır'da dervişlerin talim ve terbiyesiyle meşguliyeti ve mesnevi dersleri vermesi tasavvufî tarafının da derinliğine işaret eder. Evliyâ Çelebi Üsküp'te konaklarken iki gün akrabaları ile görüştüğünü ve onların da erbâb-ı marifetten olduğunu aktarmıştır.⁴⁴ Hülâsa Altıparmak Muhammed Efendi her şeyden önce bir alim ve mutasavvıftır.

⁴¹ bk. varak M 4^b

⁴² Çiftioğlu, *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yusuf ve Zeliha'sı*, 564.

⁴³ Bir çalışmada onun medrese tahsilinin 20-25 yaşına kadar sürdüğü, 12 sene İstanbul'da ve 40 seneden fazla Mısır'da kaldığı söylenerek 933 (m. 1527) yılında doğduğu hesaplanmıştır. bk. Alfred Piku, *Osmanlı Döneminde Arnavut Asıllı Müelliflerin Kur'an İlimleri ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 42-43. Ancak bu süreler kendisinin verdiği sürelerle tam olarak uyuşmamaktadır. Ayrıca bilginin verildiği dipnotta vefat tarihi olarak 1010 (m. 1602) verilmesi de hesabın yanlış yapıldığını göstermektedir.

⁴⁴ Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, 10/290.

Bir müellifin yahut mütercimin edip sayılması için manzume kaleme alması şart değildir. Mensur te'lifatı veya teracimi nazar-ı dikkate alınınca Altıparmak'ın aynı zamanda bir edip olduğu açıkça görülebilir. Arapçaya ve Farsçaya eser kaleme alacak kadar hakimdir. Arapça ve Farsça dilleriyle yazılmış edebî eserleri tercüme etmesinin yanı sıra mensur olarak kaleme aldığı *Yûsuf u Züleyhâ* gibi edebî eserleri de mevcuttur. Eserlerindeki dili ve üslubu ele aldığı konuya göre değişiklik gösterir. Bazı eserlerini daha sanatlı bir biçimde kaleme almıştır.

Şiirlerden oluşan bir eserine rastlanmayan Altıparmak'ın Kelâmî-i Rûmî'nin *Vekâyi'-i 'Alî Paşa* adlı eserinde Yavuz Alî Paşa için söylediği bir kasidesi tespit edilmiştir:⁴⁵

mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün

Bihamdillâh ki Mısra adli irdi şâh-ı devrânın

Harâba varmış idi mâhasal erkânı bünyânın

Reâyâ vü berâyâ hân mânından usanmışdı

Dil-i mazlûma mânend olmuş idi resmi sâ mânın

Fesâd ehli serfirâz olmuş idi ayş u işretle

Çekerdi usretin her lahza âlem halkı dünyânın

Teaddî eyleyen zâlimlerin kalurdu yanına

Halâs olmazdı cevrenden kimesne ehl-i tuğyânın

⁴⁵ bk. Soner Demirsoy, *Vekâyi'-i Ali Paşa* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 152-153. Tez çalışmasında son iki beyit ayrılarak kıt'a nazım şekli olarak ele alınmış ve vezni mefûlû/fâilâtü/mefâîlû/fâilün şeklinde gösterilmiştir. Ne ki kasidenin aynı vezinde devam etmesi muhtemeldir.

Kurâ halkı kara toprağa göz yaşın kararlardı

Ağardı göklere efgân u âhı ehl-i dîvânın

Cerâye almadan çok kimseler toprağa düşmüşdür

Tefakkud itmez idi akviyâ hâlin zaîfânın

Gelüp ol mîr-i meydân-ı adâlet bezl-i cehd itdi

Îmâret eyledi ekser yerin bu mülk-i vîrânın

Raiyyet taht-ı zıllinde felâh oldu felâketden

Filâhat emrine sarf eyledi sermâyesin nânın

Guzât-ı Müslimîn oldu cemîan şâkir ü bâşir

Didiler şimdi bulduk sâhibin erkân u eyvânın

Bilâd u hem ibâdullâhı mamûr eyleyen geldi

Budur mülk-i cihânda lâcerem doğrusu sultânın

Kemâl-i nusreti irdi hüdânın nev-i mazlûma

Ola memdûd dâyim zıllı İslâm üzre Sübhânın

Kapandı bâb-ı rüşvet hem yıkıldı hâne-i hammâr

Götürdü ayağı mey bezmi hem telh oldu rindânın

Dolup anbâr-ı sultân halk-ı âlem oldılar râhat

Rehâ bulsun saâdetle bilâdı ehl-i îmânın

Îlâhî kâdir u kayyûmsun sen kâdiyü'l-hâcât

Sanadır ilticâsı enbiyâ vü ehl-i irfânın

Virüp Sultân Mehemed Hâna her dem fursat u nusret

Vücûd-ı pâkine virme zevâl ol şems-i tâbânın

Alî Paşayı sen bağışla ol sultân-ı devrâna

Vezîr-i sâyibü't-tedbîri oldur şimdi hakanın

Îlâhî isteriz râh-ı hüdâdan anı dûr itme

Rızâna rehnümûn eyle delîlin nass-ı Kurânın

Muammer eyle zâtın sakla âfâtdan ey Sübhân

Ziyâd it devletin tâ âhir ola vakti devrânın

Kaleme aldığı bir kıt'a da mevcuttur:⁴⁶

fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

Kâr u bârı âkilün dâ'im hatâpûş olmadur

Aybbîn olmak revâdur serverâ câhillere

Dîde-i insâf ile nâzır olan ehl-i kemâl

Nisbet itmez şeyn ü aybı⁴⁷ bir nefes kâmillere

Kendisi için yazılan manzumelere gelince, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedi* nüshalarından birkaçında⁴⁸ bazı faziletli kimselerin Altıparmak hakkında söylemiş oldukları şu kısa mesneviye yer verilmiştir:

fâilâtün / fâilâtün / fâilâtün / fâilün

Altıparmakveş kemâl ehli cihân içre kanı

Merkadin huld-ı berîn itsün kerem ıssı ganî

Çün kemâl ile geçürdi ömrini ol sâl ü mâh

Her günâhın lutf ile afv eyleye ol pâdişâh

⁴⁶ bk. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/213; *Fihrisü'l-matbuati't-Türkiyyeti'l-Osmaniyye* (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1982).

⁴⁷ Bu kelime üç yerde "gaybı" olarak geçmektedir. bk. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/213; Kılıç, *Üskübî'nin "Şerh-i Telhîs"i*, 18; Kılıç, "Altıparmak Mehmed Efendi ve Şerh-i Telhîs-i Miftâh'ında Şerh Metodu", 334. M.Tâhir'in eserindeki yanlışlığın matbaa hatası olduğu düşünülmektedir. Zira M.Tâhir'in Sebîlü'r-reşâd'daki yazısında bu hata yoktur. bk. Bursalı Mehmed Tâhir, "Altıparmak Mehmed Efendi", *Sebîlü'r-reşâd* I-VIII/19-201 (28 Haziran 1328), 361. Tabir yerindeyse "bir noktanın aybı gayb etmesi" hadisesi yaşanmıştır.

⁴⁸ Bu manzumenin bulunduğu yazma nüshalar BK 2352, SK 3446, MK 468'dir. Ayrıca Alî Bey Matbaası 1. cildinin başında ve 2. cildinin sonunda, Uhuvvet Matbaası 3. cildinin sonunda, Matbaa-i Âmire cildinin başında ve sonunda, Tophâne-i Âmire cildinin başında ve sonunda, Şirket-i Sahâfiyye 2. cildinin sonunda aynı manzumeye yer verilmiştir.

Yavuz Alî Paşa'nın Mısır'a vali olarak atanması emrini havi fermanı okuma vazifesi Altıparmak Muhammed Efendi'ye tevdi edilmiştir ve Altıparmak bu fermanı Kâhire Karamedân'da okumuştur. Buna *Vekâyi '-i 'Alî Paşa* adlı eserinde yer veren Kelâmî-i Rûmî Altıparmak'tan sitayişle bahsetmiştir:⁴⁹

fâilâtün / mefâilün / feilün

Ayn-ı ayân mefharu'l-fudalâ

Fâzıl-ı dehr efdalü'l-ulemâ

Altıparmak Efendi yanî o zât

Vâiz u nâsîh u hamîdesıfât

Aldı evvel hatt-ı hümâyûnı

Nush u pend itdi cümle mazmûnı

2. ESERLERİ

2.1. Müellife Ait Eserler

2.1.1. Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî

Meâricü'n-nübüvve fî Medârici'l-fütüvve'nin tercümesidir. Altıparmak'ın en hacimli ve en çok istinsah edilmiş olan eseridir. Çalışmanın ikinci bölümünde eser hakkında ayrıntılı bilgi yer almaktadır.

2.1.2. Nüzhet-i Cihân ve Nâdire-i Zamân

Ahmed b. Muhammed-i Gaffârî-i Kazvînî'nin (v. 975/1567) *Târîh-i Nigâristân* isimli Farsça eserinin tercümesidir. İslâm tarihine ait kıssaların yer aldığı eserin yirmi

⁴⁹ Demirsoy, *Vekâyi '-i Ali Paşa*, 13-14.

küsur nüshası mevcuttur. Bu eserin Şeyhülislâm Yahyâ Efendi tarafından da tercüme edildiği belirtilse de⁵⁰ Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'nin eseri, Kemâlpâşazâde'nin Şeyh Sadî'nin *Gülistân*'ına nazire olarak yazdığı *Nigâristân* adlı Farsça eserinin Türkçe tercümesidir ki tez olarak çalışılmıştır.⁵¹

2.1.3. Terceme-i Sittîn li-Câmiî'l-besâtîn

Mensur Yûsuf ile Züleyhâ kıssasıdır. Metin Yûsuf suresinden ve başka surelerden alınan ayetlerden hareketle oluşturulduğu için kaynaklarda ve kataloglarda künyesi *Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf* ve *Yûsuf u Züleyhâ* olarak geçer. Kıssa Hz. Muhammed'in yakınlarından ve İslâm büyüklerinden rivayetler ve nakiller getirmek suretiyle izah edilmiştir. Altmış meclis ve bir hatimeden oluşan eserin yirmiye yakın nüshası mevcuttur. Tez olarak çalışılmıştır.⁵²

2.1.4. Şerh-i Telhîs

Ebu'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb el-Kazvî'nin (v. 739/1338/39) *Telhîsü'l-Miftâh fi'l-Meânî ve'l-Beyân* isimli Arapça eserinin tercümesidir. Dibace, mukaddime ve üç bölümden oluşur. Eserin ismi her ne kadar şerh olarak zikredilse de yalnızca mukaddime kısmı şerh, diğer bölümler tercüme özelliği gösterirler. İki nüshası mevcuttur.⁵³ Hem tez olarak⁵⁴ çalışılmış hem de kitap olarak⁵⁵ yayımlanmıştır.

2.1.5. Mirâcü'n-nebî

Altıparmak bu eseri *Mirâcü'n-nebî* olarak tesmiye etmiştir. Muhtasar olarak yazılmış olan eser mirac-ı nebiden başlar ve Sıffîn savaşında biter.⁵⁶ Hz. Muhammed'in vefatına kadar olan kısımlar *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'den yapılan iktibaslarla

⁵⁰ Örneğin bk. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/212; Çiftoğlu, *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yusuf ve Zeliha'sı*, 3.

⁵¹ bk. Çimen Özçam, *Şeyhülislam Yahya Efendi Nigaristan Tercümesi (sentaks incelemesi-metin-sözlük)* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999).

⁵² bk. Çiftoğlu, *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yusuf ve Zeliha'sı*.

⁵³ Yapılan iki çalışmada da eserin iki nüshasından bahsedilir. Taramalarda eserin İzmir'de bir nüshasına da rastlanmıştır. İzmir Milli Kütüphanesi no. 556. Görüntüleri olmadığı için Altıparmak'a aidiyeti teyit edilememiştir.

⁵⁴ bk. Kılıç, *Üskübi'nin "Şerh-i Telhîs"i*.

⁵⁵ Muhammed b. Muhammed Altıparmak, *Muhammed bin Muhammed Altıparmak Telhîs Tercümesi (tenkitli metin)*, thk. İsmet Şanlı (Ankara: Ürün Yayınları, 2010).

⁵⁶ Miracnameler üzerine yazılan bir tezde bu eserin en kapsamlı miracname olduğu iddia edilmiştir. bk. Kadriye Alkan, *Türk Edebiyatında Mensur Mi'râc-Nâmeler ve Musa b. Ahmed Antakî'nin Mensur Mi'râc-Nâmesi (İnceleme-Metin)* (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 45. Ancak miraç hadisesi eserin üçte birinden az bir kısmını oluşturduğu için bunun bir miracname olup olmadığı tartışmaya açıktır. Kapsamına gelince, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'de yer alan mirac kısmının takriben onda biri kadardır.

oluşturulmuştur. Ulaşılabilen tek nüshasının istinsahı geç tarihli⁵⁷ olduğundan bizzat Altıparmak tarafından değil, başka bir kalem tarafından Altıparmak'ın eserinden istifade edilmek suretiyle oluşturulması muhtemeldir. 321 yapraktan oluşan eserin tek nüshası Manisa İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu no. 45 Hk 5043'de kayıtlıdır.

2.1.6. Ayet Tefsiri Risalesi

Ahzâb suresi 33/38'de bulunan ayetin tefsirini içeren küçük bir risaledir. Altıparmak, padişahın bu ayetin sırrının açığa çıkarılması için ulemaya emir verdiğini, bunun üzerine arkadaşlarının da kendisine bu işi yapması için ısrar ettiklerini söylemiştir (2b). Ayrıca bu risalede yer verdiği noktelerin çoğunun başka kitaplarda bulunmadığını belirtmiştir (8a). Arapça kaleme alınmış olan eser 9 varaktır. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Laleli Koleksiyonu no. 139'da kayıtlıdır. Müellif nüshasıdır.

2.1.7. Şerh-i Akâid-i Neseî

Ömer en-Neseî'nin (v. 537/1142) *Akâidü'n-Neseî* adlı meşhur eserine yazılmış bir şerhtir. Altıparmak bu eserini dostlarının Neseî akaidini Türkçeye kazandırmasını talep etmelerine binaen yazdığını söyler. 110 varak olan eser Hasan Paşa Yazma Eser Kütüphanesi no. 19 Hk 1004/1'de kayıtlıdır.

2.1.8. Risâle fi't-Tasavvuf

Bir mukaddime ve iki babdan oluşur. İlk babda hazerât-ı hams mevzuu izah edilmiş ve ikinci babda birtakım tasavvufî ıstılahlar eşliğinde esmâ-i hüsnâ şerh edilmiştir. İstinsah tarihi h. 1036 olan nüsha Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi no. 3851-1'de kayıtlıdır. Eser bu yazmanın ilk 19 varığında yer alır.

2.2. Müellife Atfedilen Eserler

Katalog ve kütüphane taramaları neticesinde Altıparmak Muhammed Efendi'ye ait 8 eser tespit edilmiştir. Bunlardan ilk yedisi Altıparmak hakkında yapılan daha önceki

⁵⁷ 1234 (m. 1818/19)

çalışmalarda zikredilmiştir. *Risâle fi't-tasavvuf* eseri muhtemelen ilk kez bu çalışmada tespit edilmiştir.

Bazı kataloglarda Altıparmak'a ait görünen eserler de vardır.

Bunlardan ilki itikada dair birtakım konuların ele alındığı *Muhtasar-ı Altıparmak* adlı eserdir. Nüshanın başında "Kitâb-ı Altıparmak" ve "Muhtasar-ı Altıparmak" kayıtları vardır. 119 varak olan nüsha Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Denizli Koleksiyonu no. 219'da kayıtlıdır. Eserin aidiyetine dair fikir edinmek için detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir.

İkincisi Hristiyanların Müslümânlara yönelik iddialarının ve sorularının yanıtlandığı 16 varaklık küçük bir risaledir. Daha sonra Bûlas'ın (Pavlos'un) hikayesine yer verilmiştir. Bir mecmuanın içinde, 39b - 55b no.'lu sayfaları arasında yer alır. 39b no.'lu varakta "risâle-i Altıparmak" kaydı vardır. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Mihrişah Sultan Koleksiyonu no. 443'de kayıtlıdır. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedi*'nin telif sebebi dikkate alındığında bunu Altıparmak'ın kaleme almış olması ihtimal dahilindedir.

Üçüncüsü, katalog kayıtlarında *Vâsiyetü'n-nebî* olarak geçen eserdir. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Yazma Koleksiyonu no. 71/1'de 97b-105b sayfaları arasında yer alan ve Arapça kaleme alınmış bu eserin Altıparmak'a ait olduğuna dair bir işaret görülememiştir. Onun eseri olup olmadığına dair fikir edinmek için detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir.

Dördüncüsü, *Mucizâtnâme Tercümesi* adlı eserdir. 45 yaprak olan nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu no. 2983'de Altıparmak adına kayıtlıdır. Bu eserin ona ait olmadığı başka bir çalışmada delillendirilmiştir.⁵⁸

2.3. Eserlerin Te'lif Tarihleri

Altıparmak Efendi bazı eserlerini kaleme almaya başladığı tarih hakkında bilgi vermiştir. Bununla beraber müellifin bazı eserlerinin ulaşılabilen nüshalarında ne zaman

⁵⁸ bk. Müjgan Çakır, *Mu'cizeler Kitabı: Klasik Türk Edebiyatında Müstakil Mu'cizat Metinleri : Mucizat-ı Enbiya Tercümesi ve Mucizat-ı Mustafa Metinleri* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2015), 99-100.

yazıldığına dair hiçbir bilgi bulunamamıştır. Kimi eserlerinde ise birtakım işaretlerden yola çıkılarak ne zaman kaleme alındıklarına dair tahmin yürütülebilir.

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî'nin ulaşılabilen en eski nüshası h. 1002 (m. 1593/94) tarihlidir. Demek ki bu eser en geç 1002 yılında kaleme alınmıştır.

Risâle fi't-tasavvuf'ta Sultan III. Murâd'ın ismi geçer. (3b no.'lu varak). Dolayısıyla padişahın saltanatı olduğu h. 982-1003 (m. 1574-1595) yılları arasında yazılmıştır.

Altıparmak *Şerh-i Telhîs*'in mukaddimesinde daha önce *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'yi kaleme aldığından bahseder.⁵⁹ Demek oluyor ki *Delâil*'den sonra yazılmıştır.

Şerh-i Akâid-i Nesevî'de Altıparmak bu eserini *Şerh-i Telhîs*'ten sonra ve h. 1023 (m. 1614) yılında kaleme alınmaya başladığını belirtmiştir. (2a no.'lu varak). Dolayısıyla *Şerh-i Telhîs*'in 1023'ten evvel yazıldığı anlaşılır.

Altıparmak *Terceme-i Sittîn li-Câmi'l-besâtîn*'in mukaddimesinde eserini h. 1031 (m. 1621) yılında yazmaya başladığını söylemiştir.⁶⁰ Bundan önce zikredilen eserlerden sonra yazıldığı anlamına gelir.

Mirâcü'n-nebî eseri *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'den yapılan iktibaslar içerdiği için bu *Delâil*'den sonra kaleme alındığı anlaşılmıştır.

Ayet tefsiri risalesinin ve *Nüzhet-i Cihân ve Nâdire-i Zamân* eserlerinin te'lif tarihine dair herhangi bir bulgu elde edilememiştir.

Buna göre yazım tarihleri tespit ya da tahmin edilebilen eserlerin te'lif tarihlerine göre sıralaması şöyledir:

1. grup. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* (1003'ten önce), *Risâle fi't-tasavvuf* (982-1003 arası)

⁵⁹ Kılıç, *Üskübî'nin "Şerh-i Telhîs"*, 36-37.

⁶⁰ Çiftioğlu, *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yusuf ve Zeliha'sı*, 102.

2. grup. *Şerh-i Telhîs* (*Delâil*'den sonra, 1023'ten önce), *Mirâcü'n-nebî* (*Delâil*'den sonra) (?)

3. grup. *Şerh-i Akâid-i Neseî* (1023'ten sonra, *Şerh-i Telhîs*'den sonra), *Mirâcü'n-nebî* (*Delâil*'den sonra) (?)

4. grup. *Terceme-i Sittîn* (1031'den sonra, son eser)

Altıparmak Muhammed Efendi'nin te'lifat tarihlerine istinaden en meşhur ve kapsamlı eseri olan *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'yi diğer eserlerinden erken yazmış olması, bu eseri ile ünlendiğini göstermektedir. Ayrıca bu tercümesinin *Mirâcü'n-nebî*'de doğrudan kaynak olarak kullanılmasının dışında, diğer eserleri için kaynaklık etmesi de imkan dahilindedir. Altıparmak Efendi'nin hayatı kısmında doğum tarihi üzerine yürütülen tahminden yola çıkılarak, telif tarihi tam tespit edilemeyen *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* haricindeki eserlerinin tümünün yaşlılık döneminde kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Ömrüne dair yapılan tahminlerden yola çıkılarak Altıparmak'ın günümüze ulaşan son eserini kaleme alırken yahut dikte ettirirken 80'lerine ulaşmış olduğu düşünülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DELÂİL-İ NÜBÜVVET-İ MUHAMMEDÎ'NİN İNCELEMESİ

1. ESERİN TANITICI ÖZELLİKLERİ

1.1. Künyesi

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî, Muîn el-Miskîn'in (v. 907, m. 1501/1502) Farsça kaleme aldığı *Meâricü'n-nübüvve fî Medârici'l-fütüvve*'nin Türkçeye tercümesidir. Tercümenin tam adı *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî*'dir. Nitekim eser bazı biyografik kaynaklarda ve kimi nüshaların zahriyelerinde bu künye ile zikredilmiştir. Bunun yanı sıra eserin nüshalarında görülen ferağ kayıtlarından ve biyografik eserlerden anlaşıldığına göre mezkur tercüme *Altıparmak Târîhi* ve *Târîh-i Altıparmak* isimleriyle de şöhret kazanmıştır ve kayıtların çokluğuna istinaden bu isimler tercümeyle Altıparmak Efendi'nin kendi verdiği ad kadar meşhurdur denilebilir.⁶¹

Muîn el-Miskîn'in kaleme aldığı *Meâricü'n-nübüvve*'yi daha önce Celâlzâde Mustafâ Çelebi (v. 975/1567) tercüme etmiştir. Celâlzâde'nin ve Altıparmak Efendi'nin çevirilerinin tarihsel yakınlığından olsa gerek bu tercümelerin künyeleri biyografik kaynaklarda karıştırılmış, bu karışıklık akademik çalışmalara ve kütüphanelerdeki katalog kayıtlarına da yansımıştır. Kimileri *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* künyesini Altıparmak'a değil sadece Celâlzâde'ye nispet etmiş⁶², kimileri bu ismi önce Celâlzâde'nin sonra Altıparmak'ın kullandığını söylemiş⁶³, kimileri aslında Celâlzâde'ye ait olup yanlışlıkla Altıparmak'a nispet edildiğini dile getirmiş⁶⁴, kimileri Celâlzâde'nin *Terceme-i Meâricü'n-nübüvve* ve *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*

⁶¹ Hem mütercimnin tercümesi için uygun gördüğü isme sadık kalmak hem de eserin bilinen anlamda bir "tarih" olmayıp "siyer/delâilü'n-nübüvve" olduğunu vurgulamak amacıyla bu çalışmada eserin orijinal adı tercih edilmiştir.

⁶² bk. Abdülkadir Şenel, "Muîn el-Miskîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006), 31/262; Celia Kerslake, "Celâlzâde Mustafa Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 7/262; Mustafa İsmet Uzun, "Siyer ve Megâzî - Türkçe Siyer Kitapları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 37/325; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Onaltıncı Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celâl Zâde Mustafa ve Salih Çelebiler", *Belleten* 22/87 (Temmuz 1958), 412.

⁶³ Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb Ve'l-Fünûn*, 2/1724; Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/212; Yusuf Şevki Yavuz, "Meâricü'n-nübüvve", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 28/210; Kılıç, *Üskübî'nin "Şerh-i Telhîs"i*, 20; Funda Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), XLI.

⁶⁴ bk. Karaismailoğlu, "Altıparmak Mehmed Efendi", 2/542; Çiftioğlu, *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yusuf ve Zeliha'sı*, 3; Harun Arslan, *Celâlzâde Mustafa'nın Tercüme-i Meâricü'n-nübüvve Adlı Eseri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 35.

ve *Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* olmak üzere iki farklı esere sahip olduğunu iddia etmiş⁶⁵, kimileri ise eserin adını *Melâil-i Nübüvvet Fi Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* olarak zikretmişlerdir.⁶⁶ Sonuç olarak bunların hiçbirisi doğru değildir.

Her ne kadar kaynaklarda, kataloglarda ve akademik çalışmalarda Celâlzâde'nin tercümesi için *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* ve *Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* künyesi kullanılsa da tercümenin hiçbir yerinde böyle bir isimlendirmeye rastlanmaz. Celâlzâde'nin tercümesinin künyesi *Terceme-i Meâricü'n-nübüvve*'dir.⁶⁷ *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* ve *Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* Altıparmak'ın münasip gördüğü ve tercümesi için kullandığı bir isimdir. Altıparmak, çevirisi için uygun bulduğu ismi "ammâ ba'd" kısmında vermiştir:

"pes münāsib oldı ki bu kitābı Delā'il-i Nübüvvet-i Muḥammedī ve Şemā'il-i Fütüvvet-i Aḥmedī nāmıyla müsem mā idüp"⁶⁸

1.2. Te'lif Sebebi ve Tarihi

Altıparmak Efendi, bu eseri neden tercüme ettiğine dair amma ba'd kısmında bilgi vermiştir. Öncelikle Hz. Muhammed'in insanlar için ne kadar önem arz ettiğinin, dolayısıyla onun hayatı hakkında yazılan eserlerin büyük ehemmiyeti haiz olduğunun altını çizer. Daha sonra Muîn el-Miskîn'in Farsça eserini niçin Türkçeye çevirdiğini doğrudan söyler:

"diledüm ki benden soñra 'ämme-i nāsa nāfi' ve cümle 'uşşāka şāmil bir eṣer koyam, tā kim ba'de'l-mevt 'amelim munḳaṭı' olmaya. Ḥabīb-i Ekrem 'aşīqları ve ol ḥazretüñ muḥibb-i şādīqları bu kitābı her bār ki okuyalar ve diñleyeler, bir fātiḥa ile ben

⁶⁵ bk. Sevdâ Eratalay, *Terceme-i Meâricü'n-nübüvve* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 27.

⁶⁶ Bülent Şığva, "Nesimî'nin Tuyuğları Hilve midir?", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* ÖS/3 (2016), 171; İsmail Yıldırım, "Urmevî'nin Tezkire-i Hazret-i Baba Adlı Eserinde Hilve-i Şerif Bölümü", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 3/4 (2014), 80.

⁶⁷ Celâlzâde sebeb-i te'lif kısmında tercümesi için bir isim zikretmemiştir fakat eserin nüshalarında bu isimlere rastlanır. bk. Arslan, *Celâlzâde Mustafa'nın Tercüme-i Me'âricü'n-nübüvve Adlı Eseri*, 62-65. Arslan daha sonra kaleme aldığı Celâlzâde biyografisinde ise bu eseri nedense "*Mi'racü'n-nübüvve*" olarak adlandırmıştır. bk. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, "NİŞÂNÎ, Koca Nişancı/Celâl-zâde/ Nişancı Mustafa Bey b. Tosyalı Kadı Celâl Efendi/Mustafa Çelebi" (Erişim 2 Ekim 2021).

⁶⁸ bk. varak M 5^a

faķiri ĥayır du‘ā’ birle dilşād ideler. Pes ol kitābı türkīye terceme idüp vāzih beyān ile ta‘bīr ihtiyār olundu, tā şaġir ü kebīr ve vazī‘ ü şerīf müstefid olalar"⁶⁹

Görüldüğü üzere Altıparmak, Muîn el-Miskîn’in Farsça olan te’lifini Farsça bilmeyen ve ana dili Türkçe olan okuyucuların istifadesine sunmak istemiştir. Bundan beklentisi de Müslümânların bu tercümeyi okuyarak Hz. Muhammed’e duydukları sevginin artması ve bu vesileyle vefatından sonra amel defterine hasenat yazılmaya devam etmesidir. Altıparmak, tercümesini geniş kitleler tarafından okunsun diye mümkün mertebe açık bir üslupla kaleme aldığını vurgulamayı da ihmal etmemiştir. Çeviriyi yapmakla dünyalık bir menfaat beklemediğini, insanların faydalanmasını ve kendisinin bu işle hasenat kazanmayı umduğunu henüz mukaddime başlamadan evvel tekrar zikretmiştir:⁷⁰

"ve daĥı aşĥāb-ı te‘līfūñ ‘ādetleri ve ehl-i taşnīfūñ re’yleri budur ki tertīb itdikleri muşannifātı ve tezhīb itdikleri mü’ellifātı bir pādīşāhuñ ismine ve yā bir ehl-i cāhuñ resmine idüp anuñ ismiyle mu‘anven iderler. Çün kim bu faķīr, ĥavāşş u ‘avāmdan her kimesnenūñ ikrāmından iġmāz ve muzāḥrefāt-ı dünyādan i‘rāz itdüm"⁷¹

Altıparmak’ın herhangi bir devlet büyüğünün ya da haminin adını zikretmediğini özellikle vurgulaması, kitabın herhangi bir makam/mevki umulmaksızın, yani sadece ahali okuyup istifade etsin diye yazılmış olduğunu göstermektedir. Nitekim eserin dünyanın dört bir yanında tespit edilen bulunan 170’e yakın yazma nüshası, Altıparmak’ın "çok okunması/istifade edilmesi" gayesine ulaştığını belgeler niteliktedir. Hatta bu saadete henüz hayattayken erdiğini *Şerh-i Telhīs*’inin başında kendisi dile getirmiştir. Anlaşıldığı üzere Altıparmak hem yaptığı tercümesini beğenmiş hem de halkın eserini çoġaltıp satın almasından memnun kalmıştır:

⁶⁹ bk. varak **M 4^b**

⁷⁰ Neumann, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış yazmaların mukaddimelerden yola çıkarak te’lif sebeplerinin üç ana saikasını tespit etmiş ve bir eserin te’lif sebebinde onların herhangi bir bileşimiyle karşılaştığını söylemiştir. Bunlardan ilki metnin herkesçe bilinmesinin istenmesi, ikincisi dostlar ve talebeler tarafından edilen rica, üçüncüsü ise yazarın okurdan - başta dua olmak üzere - bir şey beklemesidir. bk. Christoph K. Neumann, “Üç tarz-ı mütalaa: Yeniçaġ Osmanlı Dünyası’nda kitap yazmak ve okumak”, *Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar* 1 (2015), 70. Altıparmak Efendi’nin dile getirdiğinden anlaşıldığı üzere bu eserin te’lifinde birinci ve üçüncü saikanın bir bileşimi söz konusudur.

⁷¹ bk. varak **M 5^a**

"şahâ'if-i rûzgârda bir nesne kalmamağı revâ görmeyüp me'âricü'n-nübüvve terceme itdüm. fî'l-vâkı' 'ilm-i siyer ü hadîşde bir laîf kitâb oldu ve halk istinsâh u temellükde ragbet gösterdiler"⁷²

Peki, Hz. Muhammed hakkında yazılmış birçok kitap arasından Altıparmak Muhammed Efendi neden Muîn el-Miskîn'in bu eserini seçmiştir? Bugünkü literatür bilgisi göstermektedir ki Osmânlı Devleti sınırları içinde yaşayan alimlerin/mütercimlerin çoğu Türkçeye siyer tercüme ederken klasik siyer kaynaklarından ziyade çağdaşlarının Arapça ve Farsça dillerinde kaleme aldıkları siyerleri çevirmeyi yeğlemişlerdir.⁷³ Muîn el-Miskîn'in *Meâricü'n-nübüvve* adlı eseri İslâm dünyasında şöhret kazanmış bir eser olduğu için Altıparmak'ın bu kitabı seçmesi oldukça tabiidir. Ayrıca Muîn el-Miskîn ve Altıparmak'ın yaşadıkları coğrafyaların kültürel dünyaları arasındaki irtibat, iki müellif arasındaki meşrep yakınlığı, eserin tasavvufî mahiyeti gibi pek çok ortak noktanın tercümenin tercih sebebinde büyük veya küçük rolleri vardır.

Diğer bir soru, Altıparmak Muhammed Efendi'nin Hz. Muhammed hakkında kaleme alınmış eserler arasında niçin delâil-i nübüvve türünü tercih ettiğidir. Bu türün ve buna benzer alâmü'n-nübüvve, şevâhidü'n-nübüvve, isbâtü'n-nübüvve, huccecü'n-nübüvve, meâricü'n-nübüvve, beşâirü'n-nübüvve vs. türlerin hem Müslümânlar içinde vahye inanmayan kişilere/zümrelere hem de ehl-i kitâba temel olarak nübüvveti ve Hz. Muhammed'in nübüvvetini kanıtlamak amacıyla yazıldığı bilinmektedir.⁷⁴ Tarihî kaynaklar Osmânlı Devleti'nin hakimiyet kurduğu topraklarda Müslümânların yanı sıra ciddi bir ehl-i kitâb nüfusu olduğundan ve bu iki topluluk arasında ilmi tartışmalar yaşandığından bahsetmektedirler. Altıparmak'ın o dönemde Müslümânlar ve ehl-i kitâb arasında yapılan tartışmalara iştirak edip etmediğinin ya da Müslümânlara meydan okuyan ehl-i kitâbdan rahatsız olup olmadığının bilgisi elimizde yoktur. Ancak Altıparmak'ın kaleminden çıktığı ihtimal dahilinde olan *Risâle-i Altıparmak*'da Hristiyanların Müslümânlara yönelik iddialarını ve sorularını yanıtladığı dikkate alındığında bu meselenin izlerini sürdüğü görülebilir.

⁷² Kılıç, *Üskübî'nin "Şerh-i Telhîs"*, 36-37.

⁷³ Seyfettin Erşahin, "Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 18/3 (2005), 336.

⁷⁴ Bu konuda bk. Yavuz, "Delâilü'n-nübüvve".

Eserin muhtevası dikkate alındığında hem kaynak eserin hem de tercümesinin nübüvvet kurumunu ya da Hz. Muhammed'in nübüvvetini inkar edenleri değil, ehl-i kitâbın peygamberlerinin Hz. Muhammed'den üstün olduğuna ya da hepsinin eşit mertebede olduklarına inanan kitleyi muhatap aldıkları görülmektedir. Ancak bu tercümeyi yaparak Altıparmak bu iddiada bulunanları bizzat hedef almamıştır. Bunların iddialarına inanmamakla beraber şüpheye düşen ve Hz. Muhammed'in faikîyetini kabul eden kişilerin inancını sağlama almak gayesinde olduğu öne sürülebilir. Çünkü kendisinin de belirttiği üzere okumasını beklediği kişiler "habîb-i Ekrem 'aşıkları ve ol hazretüñ muhibb-i şâdıkları"dır. *Meâricü'n-nübüvve*'yi tercüme etmek için seçen⁷⁵ Celâlzâde'nin aynı zamanda 16. yüzyılda Hz. İsâ'nın Hz. Muhammed'den üstün olduğu iddiasıyla patlak veren Mollâ Kâbız olayına⁷⁶ en geniş yer verenlerden biri⁷⁷ olması bu bağlamda rastlantı gibi durmamaktadır. Daha bir asır önce *Vesiletü'n-necât*'in da aynı nedenle kaleme alınması⁷⁸, bu tip iddiaların ara ara revaç bulduğuna işaret etmektedir.

Sorulabilecek dördüncü ve son soru, kısa bir zaman⁷⁹ önce Celâlzâde tarafından tercüme edilen eseri Altıparmak'ın niçin tekrar tercüme ettiği. Bu hususta üç ihtimal söz konusu olabilir. Bunlardan ilki, Altıparmak'ın Celâlzâde'nin tercümesini beğenmemesi ya da yetersiz bulmasıdır. Zira Altıparmak'ın çevirisi tam tercümedir; fakat Celâlzâde'nin tercümesi muhtasardır. İkinci ihtimal, Celâlzâde'nin üslubunun daha ağdalı oluşudur. Altıparmak kendi tercümesinde bilerek ve isteyerek daha anlaşılır bir üslup kullanarak bu eserin yediden yetmişe herkes tarafından anlaşılmasını amaçlamıştır. Nitekim Celâlzâde'nin tercümesinden çok daha fazla talep ve rağbet görmüştür. Bu iki

⁷⁵ Bazı çalışmalarda bunun bir seçim olmadığı, I. Süleymân'ın isteği olduğu iddia edilmiştir. bk. Eratalay, *Terceme-i Meâricü'n-nübüvve*, 30; Şahin Yıldız, *Terceme-i Me'aricü'n-Nübüvve'nin dil incelemesi (Celâl-Zâde Mustafa Çelebi) (176b-349a)* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 7; Mustafa Arslan, "Mitik Tasavvurun Siyer Kültürüne Etkileri: Muiniddin el-Miskin'in Meâricü'n Nübüvve fi Medâricü'l Fütüvve'si Örneği", *Milel ve Nihal* 15/1 (2018), 62-63; Erşahin, "Osmanlı Toplumunun Hz. Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", 336. Ancak bu çalışmaların hiçbirinde bu malumatın kaynağı verilmemiş olup eserin içinde de bu minvalde bir söz geçmemektedir. Bilakis Celâlzâde sebab-i te'lif kısmında bu arzusun "kendisinde" uyandığını söylemektedir.

⁷⁶ Hz. İsâ'nın Hz. Muhammed'den daha üstün olduğu yolunda iddialar ortaya atan ve bu iddiaları çeşitli yerlerde yaymaya başlayan Molla Kâbız'ın görüşlerini uluorta halk arasında dile getirmesi ve bazı kimselerin zihinlerini karıştırması, alimleri harekete geçirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. İlyas Üzümlü, "Molla Kâbız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005).

⁷⁷ bk. Demirtaş, *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*, 238-241.

⁷⁸ Halk arasında *Mevlid* olarak bilinen *Vesiletü'n-necât*'in telif sebebi şöyle rivayet edilmiştir: "Ulucami'de imamlık yaptığı yıllarda bir vâiz Bakara sûresinin 285. âyetini açıklarken peygamberler arasında bir fark bulunmadığını, bu sebeple Hz. Muhammed'in Hz. İsâ'dan ve diğer peygamberlerden üstün olmadığını söyleyince cemaatten bazıları vâize karşı çıkmış, tartışmalar büyümüş, bu arada Süleyman Çelebi, 'Ölmeyip İsâ göğe bulduğu yol / Ümmetinden olmak için idi ol' beytini söylemiş, halkın çok beğendiği bu beyti, daha sonra büyük bir aşkla Hz. Peygamber'in sevgisini terennüm edecek ve onun hayatının bazı bölümlerini içine alacak şekilde geliştirerek eserini tamamlamıştır." A. Necla Pekolcay, "Mevlid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/486.

⁷⁹ Celalzade tercümesinin sebab-i te'lif kısmında eserin kaleme alınmaya başlandığı tarih olarak h.959/m.1551-52 senesi verilmiştir. bk. Arslan, *Celâlzâde Mustafa'nın Tercüme-i Me'aricü'n-nübüvve Adlı Eseri*, 70.

olasılık Altıparmak'ın Celâlzâde'nin tercümesini gördüğü varsayımından hareketle söz konusu olabilir. Ancak Altıparmak'ın kendinden evvel yapılan tercümeyle dair hiçbir şey söylememesi bu ihtimalleri zayıflatmaktadır. O halde üçüncü ve en kuvvetli ihtimal Altıparmak'ın bu tercümeden haberdar olmamasıdır. Çünkü "pes ol kitâbı türkîye terceme idüp vâzih beyân ile ta'bir ihtiyâr olundu, tâ şağîr ü kebîr ve vazî' ü şerîf müstefîd olalar" derken kitabın daha önce tercüme olunduğunu ama "şağîr ü kebîr ve vazî' ü şerîf" tarafından anlaşılmadığını düşünseydi büyük olasılıkla buna kısaca da olsa işaret etmesi gerekirdi.

Metinde ve kaynaklarda eserin tercüme tarihine dair bir bilgi bulunamamıştır.⁸⁰ Altıparmak'ın ömrünün çoğunu 16. asırda geçirmesine ve metnin ulaşılan en eski nüshasının istinsah tarihinin 1002 (m. 1593/94) olmasına istinaden eser için kesin olarak 16. yüzyılda yazılmıştır denilebilir.

2. ESERİN İÇERİĞİ

2.1. Türü

Altıparmak Muhammed Efendi, tercümesini *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* olarak tesmiye ederken eserin mensup olduğu türü vurgulamıştır. "Muhammedî nübüvvetin delilleri" olarak çevrilebilecek olan terkinin ilk kısmı, kitabın Hz. Muhammed'in nübüvvetine dair deliller ihtiva eden bir eser olduğunu göstermektedir. İslâmî literatürde delil sözcüğünün çoğulu olan "delail" ile "nübüvvet" kelimesinin isim tamlaması halinde kullanılması, nübüvvetin doğruluğuna delil teşkil eden hadiselerle yer verilen eserlerin türünü işaret etmektedir.⁸¹ Hz. Muhammed'in dış görünüşünü, özel hayatını ve ahlakını ifade eden bir terim olarak kullanılan⁸² "şemâil" kelimesi ise onun kişisel özelliklerine yer veren eserleri kategorize etmek için

⁸⁰ Atabey Kılıç *Keşfü'z-zünûn*'da mezkur eserin 1000 veya 1003 tarihinde tercüme edildiği bilgisinin verildiğini söylemiştir. bk. Kılıç, *Üskübî'nin "Şerh-i Telhîs"i*, 20; Kılıç, "Altıparmak Mehmed Efendi ve Şerh-i Telhîs-i Miftâh'ında Şerh Metodu", 334. Ancak kaynaktaki böyle bir bilgiye rastlanmamıştır. Katip Çelebi 1000 veya 1003 tarihlerinde eserin tercüme edildiğini değil, Altıparmak'ın "vefat ettiğini" söylemiştir. bk. Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb Ve'l-Fünûn*, 2/1724.

⁸¹ Bu eserlerde delillendirilmeye çalışılan şeyin bizatihi nübüvvet kurumu olmadığının, Hz. Muhammed'in nebiliği olduğunun altı tekrar tekrar çizilmelidir. Nitekim Yahûdî ve Hristiyanların nübüvveti kabul ettikleri, müşriklerin ise bu topluluklar vasıtasıyla nübüvvetten haberdar oldukları bilinmektedir. Kurân-ı Kerîm'de buna işaret edilen yerler için bk. el-Fâtır 35/42, el-Enâm 6/155-157, es-Sâffât 167-170.

⁸² M. Yaşar Kandemir, "Şemâil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010), 38/497.

kullanılmıştır. Terimlerin bu anlamlarına istinaden, delail olarak değerlendirilebilecek olayların ekseriyet teşkil etmesi ve şemailin kapsamının yalnızca hatimenin birinci babıyla ve ikinci babının ilk iki faslıyla sınırlı olması hasebiyle ele alınan eserin türünün delâilü'n-nübüvve olduğu anlaşılmaktadır.

İslâm alimleri, mutlak olarak nübüvvet müessesesini ve özellikle Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispatlamak amacıyla yazdıkları eserlere a'lâmü'n-nübüvve yanında delâilü'n-nübüvve adını vermek suretiyle hem bizzat peygamberlerce gösterilen mucizeleri, hem de kendileri dışında meydana gelen harikulade olayları delail kapsamına almışlardır.⁸³ Nitekim incelenen eserde sadece bizzat Hz. Muhammed eliyle gerçekleştiği aktarılan mucizelere yer verilmemiş; aynı zamanda Hz. Muhammed'in yaşadığı devirde ve daha evvel gerçekleştiği rivayet edilen olağan, olağan dışı ve olağanüstü hadiseler Hz. Muhammed'in nübüvvetine delil olarak telakki edilmiştir.⁸⁴ İlk yaratılıştan Hz. Muhammed doğana kadar olan olaylara genişçe yer verildiği ve hepsinin onun nübüvvetini müjdelediği ifade edildiği için eserin birinci rüknü beşâirü'n-nübüvve özelliği göstermektedir. Hz. Muhammed'in doğumundan bi'setine kadar geçen sürede yer verilen ve nübüvvetine ispat olarak takdim edilen birçok hadise, eseri irhasat yönüyle de zengin kılmaktadır. Ayrıca Allah'ın sadece Hz. Muhammed'e verdiği özelliklerin eserin muhtelif yerlerinde sıkça zikredilmesinden ötürü eser hasâisü'n-nebî hususiyeti de göstermektedir. Hatime kısmında sıfatına müteallik mucizeleri arasında zikredilen ahlakî ve dış görünüş özellikleri eseri bir yanıyla şemail sınıfına da dahil etmektedir ki tercümenin adında yer alan "şemâil-i fütüvvet-i Ahmedî" buna işaret etmektedir.

Netice olarak Hz. Muhammed'in hayatının teferruatıyla anlatılması, hatta bazı hadiselerden söz edilirken oldukça fazla detaya inilmesinden dolayı⁸⁵, eseri siyer olarak değerlendirmek elzemdir. Zaten tüm zikrolunan türlerin siyer şemsiyesi altında yer aldığı bilinmektedir. Nitekim Altıparmak Muhammed Efendi'nin yaptığı bu tercümesini bizzat

⁸³ Yavuz, "Delâilü'n-nübüvve", 9/115.

⁸⁴ Eserde nübüvvet müessesesi baştan kabul edilip mucizenin peygamberlik iddiasındaki kişinin doğru söylediğine hangi yönden delalet ettiği açıklanmadığı için buradaki "deliller" sadece bir işaret (İ. sign) ya da emare (İ. indication) hüviyetindedir. Bu kavramın kelam literatüründeki kullanımları için bk. Josef Van Ess, "İslâm Kelâm'ının Mantıksal Yapısı", çev. Hayrettin Nebi Güdekli, *Din Felsefesi Açısından Mutezile Gelen Ek-i Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi I*, ed. Recep Alpyağıl (İstanbul: İz Yayıncılık, 2018), 1/482-483.

⁸⁵ Mesela dela'il türünün en çok meşhuru olan Mollâ Câmî'nin (v. 898) *Şevâhidü'n-nübüvve* adlı eserini genişleterek çeviren Lâmi'î Çelebi'nin (v. 938) tercümesinden çok daha fazla ayrıntı ve mucize içermektedir. Bu tercüme için bk. Erdem Can Öztürk, *Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi* (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014).

siyer olarak tanımlaması⁸⁶, eserin kesinlikle siyer literatürüne dahil edilmesi gerektiğini göstermektedir.

2.2. Muhtevası

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî'de kainatın yaratılmasından Hz. Muhammed'in vefatına kadar geçen süre zarfında yaşananlar belli başlı hadiseler anlatılmakla kalınmamış; bu olaylar üzerine yapılmış farklı yorumlar, fikhî hükümler, ayetlerin nüzul sebepleri, öte dünyaya ait tasvirler ihtiva eden; dahası esrarengiz mahluklar ve gizemli coğrafyalar hakkında malumat verilen şumullu bir eser meydana getirilmiştir.⁸⁷

Eserde önce Allah ululanmış ve O'nun yüceliği çeşitli şekillerde tasvir edilmiştir. Ardından Allah'ın ruhundan Hz. Âdem'i yarattığı ve onu nübüvvet ile taltif ettiğine değinilmiştir. Salve kısmında ayetlerden ve hadislerden alıntılanan ifadelerle Hz. Muhammed'in bütün yaratılmışların içindeki müstesna yerine işaret edilmiştir. Bilahare varlığın safhalarından genel olarak bahsedilmiştir. Hiçbir şey vücut bulmadan evvel gizli bir hazine olup bilinmeyi murad eden Allah'ın esmaları tecelli ederek kainat ve onun en şerefli olan insanoğlu yaratılmıştır. Onların içinde ise en yüksek dereceye sahip olan ve eşsiz benzersiz ontolojik hususiyetleri olan Hz. Muhammed'dir.⁸⁸

Hacimli olan eserin yaklaşık onda birini⁸⁹ işgal eden mukaddime kısmının diğer delail eserlerine kıyasla uzun olduğu söylenebilir. Hz. Muhammed'in doğumunun Rebülevvel ayının 12'sinde olmasına mebni olarak⁹⁰ 12 adet hamd, 12 adet münacat ve 12 adet na't ile başlayan mukaddime ağırlıklı olarak kimsede bulunmayan üstün özelliklerinin ve faziletlerinin vurgulandığı yerdir. Bu bölümün edebî yönü ile beraber öne çıkan tarafı, Hz. Muhammed'in diğer peygamberlere olan efdaliyetidir. Hangi yönleriyle diğer peygamberlere üstün geldiğinin izahının henüz eserin mukaddimesinde yer alması manidardır; zira eser boyunca Hz. Muhammed'in yaratılmışların en yücəsi

⁸⁶ bk. "Te'lif Sebebi ve Tarihi"

⁸⁷ İncelemenin hacminin lüzumsuz artmasını önlemek amacıyla içerik bölümünde değinilen temel izleklere metinden örnekler getirilmemiştir.

⁸⁸ Yazma eserlerin mukaddime öncesi kısımları, yani hamdele, salve ve ammâ ba'd bölümleri yalnızca müellifin dile hakimiyetini gösterdiği ve sanatını icra ettiği yerler olmayıp müellifin itikadi, felsefi veya ideolojik duruşunu yansıtan yahut eserin mensup olduğu itikadi ya da kültürel kodlara dair mesajlar taşıyan kısımlardır. Bundan dolayı içerik kısmının incelemesine mukaddimeden öncesiyle başlanmıştır.

⁸⁹ bk. "Bölümleri."

⁹⁰ Bunu Altıparmak belirtmiştir. bk. varak **M 5^a**

olduğu akidesi, sair resullere ve nebilere olan faikiyeti üzerinden delillendirilmek istenmiştir. Hiçbir peygambere bahşedilmemiş nimetlerin mazharı ve övgülerin muhatabı Hz. Muhammed olduğu için buradan hareketle onun ümmetinin de Allah indinde başka ümmetlerden daha değerli olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak bu şerefe layık olabilmek için salat u selam getirmek başta olmak üzere ümmetin yapması icap eden ameller vardır. Bunlar için de ayrı bir fasıl ayrılmıştır.

Eserin birinci rüknü, kainatın yaratılmasından Hz. Muhammed'in dünyaya gelişine kadar olan süreci anlatmaktadır. Muhammedî nur perspektifiyle kaleme alınmış eserde bu nur hem taayyün-i evveldir, yani yaratıcıdan gelen ilk tecellidir; hem de sebebi hilkat-i âlemdir, yani kainatın yaratılma nedenidir. Binaenaleyh yaratılış (İ. genesis), evrenin meydana gelişi (İ. cosmology) ve insanlığın türeyişi (İ. anthropogeny) zaman ve tarih üstü (İ. pre-existence) bir varlık olan hakikat-i Muhammediyye'ye istinaden temellendirilmiştir. Gayb-ı mutlakdan âlem-i ceberûtun zuhura gelmesi ve bir'in çokluğu doğurması suretiyle⁹¹ varlıkların vücuda gelişi detaylı olarak anlatılır.⁹² Hazarât-ı hamsın üçüncü ve dördüncü evresi olan âlem-i melekût ve âlem-i mülkün yaratılışından sonra sonuncu merhale olan, tasavvufî literatürde âlem-i insân adı verilen evrede Allah'ın Hz. Âdem'i kendi suretinde yaratması hasebiyle birlikte nûr-ı Muhammedî'nin taşıyıcısı da insan kabul edilir. Bu nur, Hz. Muhammed'in doğumuna kadar geçen zaman zarfında bir insandan diğerine intikal etmiştir. Taşıyıcı kimselerin bazıları bunun farkında olup bu pak nurun babadan oğula sorunsuz bir şekilde aktarılması amacıyla temiz bir eş aramışlardır.⁹³ Bunun farkında olan peygamberlerin bu nurun kendi soylarından tecessüm etmesini sağlamayı tebliğ vazifelerinin yanı sıra başka bir görev olarak addettikleri anlaşılmaktadır.

Nûr-ı Muhammedî babadan oğula⁹⁴ geçerek geldiği için Hz. Muhammed'in nesebine yer verilmiştir. Nurun geliş sırası şöyledir: Âdem - Şîs - Enûş - Kînân - Mehlâ'il

⁹¹ Bu akide çerçevesinde bir'den çok'luk zuhur ettiği gibi çok'luk da bir'liğe dönecektir. Buradan "birlik" ve "kemat" arasında mutlak bir irtibat olduğu anlaşılmaktadır.

⁹² Nûr-ı Muhammedî'nin Allah'ın her şeyden önce yarattığı ve diğer bütün varlıkları kendisinden yaratıldığı ontolojik varlık olması hasebiyle aynı zamanda onu hakikatlerin de kaynağı yaptığı halk tarafından rağbet gören *Mevlid*, *Muhammediye* ve *Envârü'l-âşıkîn* gibi eserlerin de temasıdır. Bu konuda bir inceleme için bk. Abdullah Uğur, "Ekberî Düşüncenin Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Edebiyat: Mevlid, Muhammediye ve Envârü'l-âşıkîn", *Osmanlı'da İlm-i Tasavvuf* (İstanbul: İSAR Yayınları, 2018), 83-102.

⁹³ Örneğin Hz. İsmâil bu nuru layık olmadığını düşündüğü ilk karısını boşayarak başka bir kadınla evlenmiş ve ondan çocuk sahibi olmuştur.

⁹⁴ Nuru taşıyan erkek, eşini hamile bırakınca bu nur taşıyıcı olan erkeği terk edip 9 ay süreyle eşinde kalmakta, ardından doğan erkek çocuğa geçmektedir.

- Yârid - Ahnûh/İdrîs - Metûşelah - Lâmek - Nûh - Sâm - Arfahşad - Âbir/Hûd - Şâleh⁹⁵ - Fâleh - Eşrû/Eşbû/Sâri - Argavâ - Nâhûr - Târah/Âzer - İbrâhîm - İsmâîl - Kaydâr - Haml - Nâbit - Hemeysa - Üded - Adnân - Me'add - Nizâr - Mudar - İlyâs - Müdrike - Huzeyme - Kinâne - Nadr - Mâlik - Fîhr - Gâlib - Lüey - Ka'b - Mürre - Kilâb - Kusayy - Abdulmenâf - Hâşim - Abdulmuttalib - Abdullâh - Muhammed.⁹⁶

Eserin ikinci rûknünde Hz. Muhammed'in doğumundan bi'setine kadar geçen zaman diliminde yaşanan olaylardan söz edilmektedir. Hz. Muhammed henüz doğmadan melekler, peygamberler, ulular, cinler ve kahinler tarafından müjdelenmiş, dünyanın bazı yerlerinde olağan dışı hadiseler gerçekleşmiştir. Bu olağan dışılıklar bazen - Hz. Muhammed'in bebekken ay ile konuşması veya on aylıkken diğer çocuklarla okatabilmesi gibi - Hz. Muhammed'in doğumunda ve bebekliğinde de devam etmiştir. Bunlardan bazıları bu olağanüstü hallere şahit olanlar tarafından rivayet edilir. Hz. Muhammed'in çocukluğunda ve gençliğindeki vakalara değinildikten sonra bu rûkûn sona ermektedir.

Üçüncü rûkûnde Hz. Muhammed'in bi'setinden hicretine değin geçen zaman diliminde yaşanan hadiselerden bahsedilmektedir. Vahyin nüzulu, ilk müminler, müşriklerin Müslümânlar baskı kurup eziyete başlamaları vs. Mekke döneminde yaşananlara dair olayların aktarıldığı bu rûkûnün en dikkat çekici bölümü dördüncü babı, yani mirac bahsidir. Eserde tüm yönleriyle ve teferruatıyla ele alınan mirac hadisesi metinde geniş yer tutmaktadır. Metinde miracın makamların en yücesi olmasına rağmen diğer siyer yazarlarının buna gereken önemi vermediklerinden dem vurulup bu eserde mirac hakkında birçok kaynaktan malumat toplandığı ve bu hususiyetinin eseri diğer siyerlerden ayrıcalıklı hale getirdiği şöyle ifade etmiştir: "bu maķâm ġâyet maķâmâtũñ ulusı iken ehl-i siyer igmâz itmışlerdür. Ve bu faķîr-i haķîr bu bâbda ne deñlü rivâyât ve ne ķadar nûkât vâķi' olmış ise cem'-i kütûbden cem' itmegi münâsib gördüm. Ehl-i tefsir ve ehl-i hadîş ne ki îrâd itmışlerdür, ekşeri zıkr olundı. Bu sebeb ile bu kitâb sâir siyerlerden mümtâz olur"⁹⁷

⁹⁵ Şâleh'in Hûd'dan önce geldiğine dair rivayet olduğuna da değinilmiş lakin sonra olduğunu söyleyen rivayetler esas alınmıştır.

⁹⁶ Birinci rûkûnün sonunda bu silsile verilirken Mehlâ'îl ile Ahnûh arasında "Berd" diye bir isim yer almaktadır. Ayrıca her kaynakta hem peygamberlerin sıralanışında hem de isimlerinin okunuşlarında ufak farklılıklar mevcuttur. İsrailiyat kaynaklı eserlerde adı geçen 316 peygamberin adı için bk. Metin And, *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022), 118-119.

⁹⁷ bk. varak **M 306**. Bu Altıparmak'ın tasarrufu değildir; benzer ifadeler kaynak eserde de geçmektedir. bk. Muinüddîn el-Miskîn, *Meâricü'n-nübüvve fî Medârici'l-fütüvve* (Bombay: Matbaa-i Fethü'l-Kerîm, ts.), 3/77. Ancak

Eserin te'lif sebeplerinden biri olduğu anlaşılan, Hz. Muhammed'in diğer peygamberlere faikiyeti hususunda istinad edilen niceliksel dayanak Hz. Muhammed'in mucizelerinin çokluğuken bu üstünlüğün niteliksel dayanağı ise miractır. Zira mirac, peygamberler de dahil hiçbir varlığın dünya hayatında asla ulaşamadığı ve ulaşamayacağı bir yücelik mertebesidir. Eserde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir: "dahı bizüm resûlümüz şallallāhu 'aleyhi ve sellem sâir enbiyā' üzre fazîleti iki nesne iledür. Biri dünyâda mi'râc ile ve biri âhîretde şefâ'at ile."⁹⁸ Miracda kesretten vahdete yaklaşma hadisesi semada cereyan eder.⁹⁹ Çokluk'tan bir'liğe doğru yapılan bu yolculuğun adım adım nasıl gerçekleştiği ve gerçekleşen olayların hikmetleri ayrıntılarıyla verilmiştir. Miracın sıdkına delil olarak Necm suresi gösterilmiş ve ayetleri üzerinde durulmuştur. Tüm bunların yanı sıra miracda yaşananlar üzerine İslâm alimlerinin yaptıkları farklı yorumlara da yer verilmiştir.

Mirac hadisesinin ele alındığı yer muhteva açısından eseri edebiyatın alanına dahil etmektedir. Çeşitli mekanlara dair yapılan tasvirler ve Hz. Muhammed ile diğer yaratılmışlar arasında geçen konuşmalar edebî hususiyetleri haizdir. Ayrıca uhrevî aleme ilişkin (İ. eschatological) betimlemeler mirac kısmında edebiyatın gücünü arttırdığı yerlerden biridir. Mesela Hz. Muhammed'in ağzından, "bir melek gördüm, yetmiş biñ başı var. Bir rivâyetde, her başında yetmiş biñ yüzi, her yüzinde yetmiş biñ ağızı var. Her ağızında yetmiş biñ dili var. Dili her bir lisân ile bir luğat tekellüm ider, âhîre beñzemez. Hakk te'âlâya tesbîh ider"¹⁰⁰ şeklinde gözlemleri malumat kabilinden aktarılırken edebî bir anlatımın tercih edildiği yadsınamaz. Feleğin tabakalarında, cennette ve cehennemde müşahade edilen meleklerin büyüklüklerinin, tahtların ve köşklerin hangi madenlerle bezendiğinin, uçsuz bucaksız denizlerin, hesaba gelmez uzunlukta yolların, kafirlere tatbik edilen azapların, müminlerin emrine verilmiş olan hizmetkarların vs. detaylı olarak son derece etkileyici bir biçimde anlatıldığı bir bölümdür.

Hz. Muhammed'in hicretinden vefatına kadar olan tarihsel süreçte meydana gelenlerin anlatıldığı dördüncü rükün eserin en hacimli bölümüdür. Burada aktarılan hadiseler hicret esas alınarak hicretin kaçınıcı yılında vuku bulduğuna göre tasnif edilmiştir. Savaşların ve savaş esnasında yaşananların genişçe yer bulduğu bu bölümde

Altıparmak'ın kendisi de bu mevzuya bir hayli ehemmiyet vermiş olmalıdır ki bu eserdeki mirac bahsinden yaptığı iktibaslarla oluşturduğu *Mirâcü'n-nebî* adlı müstakil bir eseri mevcuttur. bk. "Eserleri"

⁹⁸ bk. varak **M 373^a**

⁹⁹ Bu, Allah'ın arşının ve kürsisinin üst üste duran felek tabakalarının üzerinde tasavvur edilmesinden ileri gelmektedir.

¹⁰⁰ bk. varak **M 326^b**

bizzat Hz. Muhammed'in yer almadığı ama İslâm tarihi açısından önemli kabul edilen olayların yanında Hz. Muhammed'in müdahil olduğu ve mucizeler gösterdiği pek çok rivayete yer verilmiştir.

Hatime, mucizenin tanımlanması ve sınıflandırılmasıyla başlar. Buradan anlaşıldığı üzere eserde mucize olarak takdim edilen her eylem, fevkalbeşer olmak ya da muhatabını aciz bırakmak gibi hususiyetlere sahip değildir. Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna ve tüm yaratılmışlardan üstün olduğuna delil teşkil edebileceği düşünülen her hadise mucize addedilmiştir. Yani Hz. Muhammed'in kimsenin sözünü kesmemesi gibi olağan, tükürüğüyle yarayı iyileştirmesi gibi olağan dışı, parmağıyla ayı bölmesi gibi olağanüstü hadiselerin hepsi mucize çatısı altında değerlendirilmiştir. Ayrıca Hz. Alî'yi ölüyü diriltmesi için göndermesi ve doğada onun peygamberliğine işaret eden acayıplıkların gözlemlenmesi gibi bizzat kendisinden zuhur etmeyen olağanüstü olaylar, irhasat nevinden hadiseler ve bir iddiası olan diğer fiiller de mucize olarak zikredilmiştir.

Haricî mucizeler başlığı altında, siyer kitaplarında 3000'e yakın mucizenin yer aldığı ama esere meşhur ve sabit olan 100 tanesinin¹⁰¹ seçildiği söylenmiştir. Dile gelip konuşan hayvanlardan bereketlenen yemeklere, yürüyen ağaçlardan dirilen ölümlere, kopan eli tekrar koluna takılan adamdan gözü açılan körlere, kanatlanıp uçan kütüklerden ikiye yarılan aya muhtelif mucizelerin, eserin te'lif sebebi olan Hz. Muhammed'in diğer peygamberlere faikiyeti hususunda niceliksel açıdan dayanak noktası oluşturduğu anlaşılmaktadır. Zira eserin hatimesindeki şu ifadeler, peygamberlerin mertebeleri ile gösterdikleri mucize sayısı arasında pozitif bir kolerasyonun kabul edildiğine işaret etmektedir:

"bilgil ki mu'cize enbiyā' 'aleyhimü's-selāmuñ merātibinedür. Meşelā ba'zısı derece-i a'lāda ba'zı öyle degil. Ve bazısınıñ çok ve ba'zısınıñ andan qalīl. Çün kim bizüm peygamberimizüñ mertebesi ve fazīleti cümleden a'lādur, mu'cizesi dağı sāirden çok ve hem ziyāde büyükdür bir Һayşiyet ile Һadd ü Һaşr-ı tahtında olmağ mümkün degildür"¹⁰²

Son olarak müellifin ve mütercimin itikadî konumu üzerine tespitte bulunulması gerekirse, kaynaklarının tamamının ehl-i sünnetin kaynakları olduğu görülmüştür.

¹⁰¹ Metnin bu kısmında yer alan mucize sayısı 98'dir. Metnin geneli için ise "yüzlerce" mucizeye yer verildiği söylenebilir.

¹⁰² bk. varak **M 640^b - M 641^a**

Altıparmak'a ait *Mirâcü'n-nebî* adlı eserinin başında müstensih'in Altıparmak'tan bahsederken "altıparmak Muhammedü'l-hanefî"¹⁰³ ibaresinden yola çıkılarak Altıparmak Muhammed Efendi'nin hanefî mezhebine mensup olduğu sonucuna varılabilir. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'de yer yer kabul ettiği fikhî hükümler de bunu desteklemektedir. Ayrıca eserde Hz. Âişe ve Hz. Ömer'den övgüyle bahsedilmesi, tartışmalı meseleler hakkında ehl-i sünnetin reyinin kabul edilmesi, Gadîr-i Hum ve Kırtâs hadiselerine yer verilip Hz. Alî ve oğullarından bahsedilirken çoğunlukla "imam" unvanının eklenmesi, Ammâr b. Yâsir'in ehl-i bagî yani doğru yoldan sapmış kimseler (Muâviye ve taraftarları) tarafından katledileceğinden haber veren hadise iki kere¹⁰⁴ verilmesi gibi delillerden hareketle söylenebilir ki hem kaynak eser hem de tercüme "ehl-i sünnet - sufi" bir perspektifle ve "ehl-i beyt muhabbeti" ekseninde kaleme alınmıştır.

2.3. Bölümleri

Eserde oldukça sistemli bir şekilde bölümlendirme yapılmıştır.¹⁰⁵ Üst başlıklar ve alt başlıklar önceden belirlenmiş olup hangi olayın hangi kısımda anlatılacağı konusunda okur hemen hemen her bölümün başında bilgilendirilmiştir. Nitekim bölümler oluşturulurken bu bilgilendirmeye riayet edilmiştir. Lakin yer verileceği söylendiği halde eksik bırakılan bölümler ya da herhangi bir malumat verilmeksizin tasnife dahil edilen ara bölümler de mevcuttur. Eser her ne kadar sistematik bir görünüm sunsa da bazı yerlerde tek satırlık bilgi verilmekle iktifa edilmesine rağmen o mevzu için ayrı bir alt başlık açıldığı, buna karşılık bazı yerlerde çok uzun bahislere ya da muhtelif hadiselerle ayrı bir alt başlık açılmadan yer verildiği gözden kaçırılmaması gereken bir husustur.

682 varak olan eser¹⁰⁶ mukaddime, dört adet rükün ve hatime ile toplam altı ana bölümden müteşekkildir. Birinci rükün kainatın yaratışından Hz. Muhammed'in doğumuna, ikinci rükün doğumundan bi'setine, üçüncü rükün bi'setinden hicretine, dördüncü rükün ise hicretinden vefatına değin geçen zaman diliminde Hz. Muhammed'in

¹⁰³ bk. Muhammed b. Muhammed Altıparmak, *Mirâcü'n-nebî* (Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Yazmalar Koleksiyonu, 45 Hk 5043), 1b.

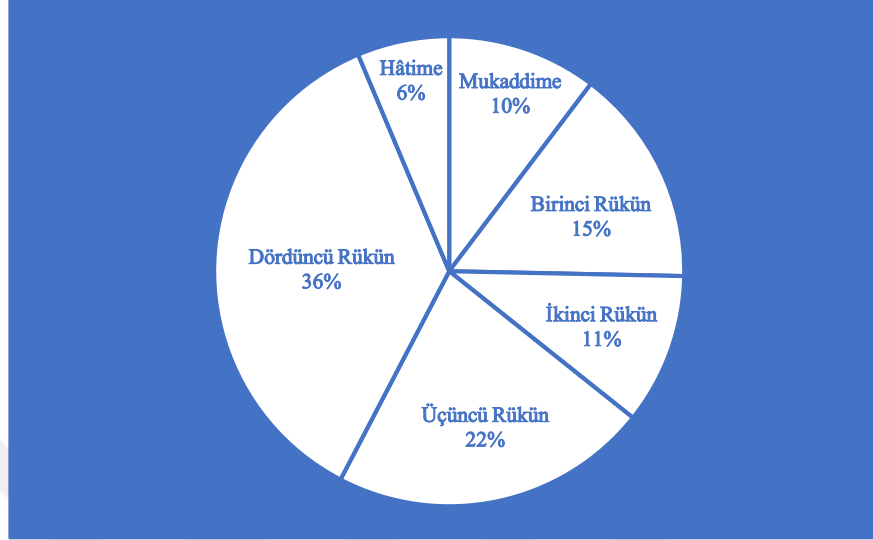
¹⁰⁴ bk. varak **M 408^a - M 644^a**

¹⁰⁵ Altıparmak'ın tercümesi kaynak eser olan *Meâricü'n-nübüvve*'deki gibi sistematik şekilde bölümlendirilmişse de iki eser bazı başlıklarda yer yer uyumsuzluk gösterirler.

¹⁰⁶ **M** nüshasının özellikleridir.

nübüvveti ile alakalı yaşananları aktarmaktadır.¹⁰⁷ Hatimede ise Hz. Muhammed'in mucizeleri üzerine toplu bir değerlendirme yapılmıştır.

Grafik 1. Ana Bölümlerin Eserdeki Oranları

Birbirine karışmaması gayesiyle bölümler adlandırılırken rükün, bab, fasıl, vakıa, makale, vazife gibi sözcükler kullanılmış ve bazıları numaralandırılmıştır. Hem eserin bölümlendirilmesinin nasıl yapıldığı hakkında fikir vermesi hem de hacimli olan eserin içinde aranan spesifik bir konunun bulunmasına yardımcı olması maksadıyla bölümler ve muhtevaları aşağıda verilmiştir.¹⁰⁸

1. Muqaddime **M 5^a - M 74^b**

1.1. Birinci Fasıl: Tahmidat kısmı.¹⁰⁹

1.2. İkinci Fasıl: Münacat kısmı.¹¹⁰

¹⁰⁷ Rükünler oluşturulurken tayin edilirken zaman aralıkları, hemen hemen aynı yıllarda te'lif edilen ve eserin kaynakları arasında zikredilen *Şevâhidü'n-nübüvve* ile büyük benzerlik göstermektedir. bk. Öztürk, *Lâmi'i Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi*.

¹⁰⁸ Bölümlerlerin anlaşılır ve tutarlı olması istendiği için buradaki tasnif ile eserdeki sınıflandırma birebir örtüşmemektedir. Örneğin metinde bir yerde "bâb-ı evvel" yazarken başka bir yerde "evvelki bâb" yahut "birinci bâb" yazdığı durumlarda hepsi için "birinci, ikinci, üçüncü" şeklinde numaralandırma yapılmıştır. Bölümlerin başında muhtevaya dair bilgilendirmenin bazen ayrıntılı olmaması bazense hiç olmaması sorununun üstesinden gelinmesi amacıyla bölümlerin içerikleri mümkün mertebe en kısa ve kapsayıcı şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır. Altıparmak'ın tercümesinde alt başlık vermediği ama ayrı bahis olarak ele alınan yerlere başlık eklenip bunlar dipnotta belirtilmiştir. Metinde bir şey ararken kolaylık sağlaması adına rükün ve babların yanına varak numaraları da eklenmiştir. Daha alt kategoridekilerin varak numaraları dipnotta gösterilmiştir.

¹⁰⁹ **M 5^b - M 14^b**

¹¹⁰ **M 14^b - M 24^b**

1.3. Üçüncü Fasıl: Na't kısmı.¹¹¹

1.4. Dördüncü Fasıl: Hz. Muhammed'in faziletleri ve özellikleri.

1.4.1. Birinci Makale: 16 hasise. Sadece kendisinde olan özellikleri.¹¹²

1.4.2. İkinci Makale: Faziletleri.

1.4.2.1. Birinci Vazife: Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstünlüğü.¹¹³

1.4.2.2. İkinci Vazife: 16 latife. Diğer peygamberlerin ondan aldığı feyizler.¹¹⁴

1.5. Beşinci Fasıl: Salat u selamın faziletleri ve sevabı.

1.5.1. Birinci Vazife: Salavatın faziletiyle ilgili 40 hadis.¹¹⁵

1.5.2. İkinci Vazife: el-Ahzab 33/56 ayetine dair latifeler.¹¹⁶

1.5.3. Üçüncü Vazife: Salavatın faziletiyle ilgili 10 vakıa.¹¹⁷

1.5.4. Dördüncü Vazife: Salavatın vacib ve müstecab olduğu yerler.¹¹⁸

2. Birinci Rükün: Kainatın yaratılışından Hz. Muhammed'in doğumuna. **M 75^a - M 176^a**

2.1. Fasıl: Hz. Muhammed'in nurunun yaratılması.¹¹⁹

2.2. Fasıl: Yeryüzünde bir halife yaratılması ve el-Bakara 2/30 ayeti.¹²⁰

2.3. Fasıl: Hz. Âdem'in yaratılışı.¹²¹

2.4. Fasıl: Hz. Âdem'in bedenine ruh üflenmesi.¹²²

¹¹¹ M 24^b - M 34^a

¹¹² M 34^b - M 45^b

¹¹³ M 45^b - M 51^a

¹¹⁴ M 51^a - M 57^b

¹¹⁵ M 58^a - M 64^b

¹¹⁶ M 64^b - M 70^b

¹¹⁷ M 70^b - M 73^a

¹¹⁸ M 73^a - M 74^b

¹¹⁹ M 75^a - M 82^b

¹²⁰ M 82^b - M 83^b

¹²¹ M 83^b - M 85^a

¹²² M 85^a - M 86^b

- 2.5. Fasıl: Ruhun Hz. Âdem'in bedeninde karar kılması.¹²³
- 2.6. Fasıl: Esmâ talimi ve meleklerin secdelerinin niteliği.¹²⁴
- 2.7. Fasıl: Şeytanın iğvası.¹²⁵
- 2.8. Fasıl: Hz. Âdem'in açlığı ve çektiği mihnetler.¹²⁶
- 2.9. Fasıl: Hz. Âdem'in tevbesinin makbul olup müjde gelmesi.¹²⁷
- 2.10. Fasıl: Hz. Âdem'in Hz. Havvâ ile görüşmesi.¹²⁸
- 2.11. Fasıl: Hz. Şîs'in evladı ve halleri.¹²⁹
- 2.12. Fasıl: Hz. Âdem'in zuhurundan neslinin zuhuru.¹³⁰
- 2.13. Fasıl: Hz. Âdem'e nübüvvet gelişi ve ömür müddeti.¹³¹
- 2.14. Fasıl: Hz. Âdem'in özellikleri.¹³²
- 2.15. Fasıl: Hz. Şîs'in nübüvveti ve halleri.¹³³
- 2.16. Fasıl: Hz. İdrîs'in halleri.¹³⁴
- 2.17. Fasıl: Hz. Nûh hakkında.¹³⁵
- 2.18. Fasıl: Hz. Nûh'un özellikleri.¹³⁶
- 2.19. Fasıl: Hz. Nûh'un gemisinin eni, boyu ve büyüklüğü.¹³⁷

¹²³ M 86^b - M 88^a

¹²⁴ M 88^a - M 93^a. Bu bölümde toprak ile ateşin münazarasına dair bir küçük kısım bulunur.

¹²⁵ M 93^a - M 97^b

¹²⁶ M 97^b - M 99^a

¹²⁷ M 99^a - M 100^a

¹²⁸ M 100^a - M 101^a

¹²⁹ M 101^a - M 102^a

¹³⁰ M 102^a - M 104^b

¹³¹ M 104^b - M 107^a

¹³² M 107^a

¹³³ M 107^a - M 107^b

¹³⁴ M 107^b - M 110^a

¹³⁵ M 110^a - M 111^b

¹³⁶ M 111^b - M 112^b

¹³⁷ M 112^b - M 115^b. Bu bölümde Üc bin Unuk kıssasının anlatıldığı ayrı bir kısım vardır.

- 2.20. Fasil: Nûh tufanı.¹³⁸
- 2.21. Fasil: Hz. Nûh'un gemisinde olan olaylar.¹³⁹
- 2.22. Fasil: Yağmurun durması ve müminlerin gemiden çıkması.¹⁴⁰
- 2.23. Fasil: Hz. Nûh'un vefatı.¹⁴¹
- 2.24. Fasil: Sâ'm hakkında.¹⁴²
- 2.25. Fasil: Hz. Hûd'un halleri.¹⁴³
- 2.26. Fasil: Âd kavminin yağmur talebi için bir kavmi Mekke'ye göndermeleri.¹⁴⁴
- 2.27. Fasil: Hz. Hûd'un vefatı.¹⁴⁵
- 2.28. Fasil: Hz. Muhammed'in nurunun Hz. Hûd'un evladına intikali.¹⁴⁶
- 2.29. Fasil: Hz. İbrâhîm'in halleri.¹⁴⁷
- 2.30. Fasil: Hz. İbrâhîm'in ana rahmine düşmesi.¹⁴⁸
- 2.31. Fasil: Hz. İbrâhîm'in gözlem yaparak doğru sonuca varmayı öğrenmesi.¹⁴⁹
- 2.32. Fasil: Hz. İbrâhîm'in babasıyla ve Nemrûd ile münazarası.¹⁵⁰
- 2.33 Fasil: Hz. İbrâhîm'in bayram günü putları kırıp müşriklerle münazara etmesi.¹⁵¹
- 2.34. Fasil: Hz. İbrâhîm'in ateşe atılması.¹⁵²

¹³⁸ M 115^b - M 116^a

¹³⁹ M 116^a - M 116^b

¹⁴⁰ M 116^b - M 118^a

¹⁴¹ M 118^a - M 118^b

¹⁴² M 118^b

¹⁴³ M 118^b - M 119^a

¹⁴⁴ M 119^a - M 121^b

¹⁴⁵ M 121^b - M 122^a

¹⁴⁶ M 122^a

¹⁴⁷ M 122^a - M 123^a

¹⁴⁸ M 123^a - M 124^a

¹⁴⁹ M 124^a - M 125^a

¹⁵⁰ M 125^a - M 126^b

¹⁵¹ M 126^b - M 128^a

¹⁵² M 128^a - M 133^a

- 2.35. Fasil: Hz. İbrâhîm'in Sâre hatun ile evlenmesi ve hicreti.¹⁵³
- 2.36. Fasil: Hz. İsmâîl'in doğumu.¹⁵⁴
- 2.37. Fasil: Hz. İsmâîl'in kurban edilmesi.¹⁵⁵
- 2.38. Fasil: Hz. İsmâîl'in kurban edilişinde gerçekleşen şeylere dair 15 latife.¹⁵⁶
- 2.39. Fasil: Kabe'nin bina edilmesi.¹⁵⁷
- 2.40. Fasil: Hz. İbrâhîm'in iki özelliği.¹⁵⁸
- 2.41. Fasil: Hz. İbrâhîm'e mahsus olan özellikler.¹⁵⁹
- 2.42. Fasil: Hz. İbrâhîm'in vefatı.¹⁶⁰
- 2.43 Fasil: Hz. İsmâîl'in ömrü ve nûr-ı Muhammedî'nin intikali.¹⁶¹
- 2.44. Fasil: Abdulmuttalib'in zikri ve zamanında vaki olan olaylar.¹⁶²
- 2.45. Fasil: Abdulmuttalib'in zemzem kuyusunu kazması.¹⁶³
- 2.46. Fasil: Abdulmuttalib'in oğlu olan Abdullâh'ı kurban etmesi.¹⁶⁴
- 2.47. Fasil: Abdulmuttalib'in rüya görmesi.¹⁶⁵
- 2.48. Fasil: Abdulmuttalib ile Ebrehe'nin mülakatı ve Zûnüvâs'ın helakı.¹⁶⁶
- 2.49. Fasil: Ebrehe'nin Sana'da kilise yaptırması.¹⁶⁷

¹⁵³ M 133^a - M 135^b

¹⁵⁴ M 135^b - M 138^a

¹⁵⁵ M 138^a - M 143^b. Kurbanı dair sual ve cevapların olduğu bir kısım vardır.

¹⁵⁶ M 143^b - M 147^a

¹⁵⁷ M 147^a - M 150^a

¹⁵⁸ M 150^a - M 152^a. Bu bölümün başında Hz. İbrâhîm'in özelliklerinden ve vefatından söz edileceğine dair bilgilendirme yapılmış ama sadece iki özelliğine değinilmiştir. Diğer özelliklerinden bir sonraki fasılda bahsedilmiştir.

¹⁵⁹ M 152^a - M 154^b

¹⁶⁰ M 155^a - M 156^b. Eserde bu faslın başında herhangi bir bilgilendirme yapılmamıştır.

¹⁶¹ M 156^b - M 162^b

¹⁶² M 162^b - M 163^b

¹⁶³ M 163^b - M 166^a

¹⁶⁴ M 166^a - M 166^b

¹⁶⁵ M 166^b - M 167^a

¹⁶⁶ M 167^a - M 168^b

¹⁶⁷ M 168^b - M 169^b

2.50. Fasıl: Ebrehe'nin Mekke'yi yıkmak için gelip helak olması.¹⁶⁸

2.51. Fasıl: Abdullâh b. Abdulmuttalib ile Âmine Hatun'un evlenmesi.¹⁶⁹

2.52. Fasıl: Abdullâh b. Abdulmuttalib'in vefatı.¹⁷⁰

2.53. Fasıl: Âmine hatun ve Hz. Muhammed'in nesebi.¹⁷¹

3. İkinci Rükün: Hz. Muhammed'in doğumundan bi'setine. **M 176^b - M 246^a**

3.1. Birinci Bab: Hz. Muhammed'in gönderilmesindeki müjdeler. **M 176^b - M 201^a**

3.1.1. Birinci Fasıl: Önceki kitaplarda yer alan müjdeler.¹⁷²

3.1.2. İkinci Fasıl: Cebrâîl'in ve diğer peygamberlerin müjdelemesi.

3.1.2.1. Birinci Vakıa: Cebrâîl'in müjdesi.¹⁷³

3.1.2.2. İkinci Vakıa: Hz. Âdem'in müjdesi.¹⁷⁴

3.1.2.3. Üçüncü Vakıa: Hz. Âdem'in müjdesi.¹⁷⁵

3.1.2.4. Dördüncü Vakıa: Hz. Âdem'in müjdesi.¹⁷⁶

3.1.2.5. Beşinci Vakıa: Hz. Âdem'in müjdesi.¹⁷⁷

3.1.2.6. Altıncı Vakıa: Hz. Âdem'in müjdesi.¹⁷⁸

3.1.2.7. Yedinci Vakıa: Hz. Şîs'in müjdesi.¹⁷⁹

3.1.2.8. Sekizinci Vakıa: Hz. Nûh'un müjdesi.¹⁸⁰

¹⁶⁸ **M 169^b - M 172^a**

¹⁶⁹ **M 172^a - M 175^b**

¹⁷⁰ **M 175^b - M 176^a**

¹⁷¹ **M 176^a**

¹⁷² **M 176^b - M 179^a**

¹⁷³ **M 179^a - M 179^b**

¹⁷⁴ **M 179^b - M 180^a**

¹⁷⁵ **M 180^a**

¹⁷⁶ **M 180^a - M 180^b**

¹⁷⁷ **M 180^b - M 181^b**

¹⁷⁸ **M 181^b - M 182^a**

¹⁷⁹ **M 182^a**

¹⁸⁰ **M 182^a - M 182^b**

3.1.2.9. Dokuzuncu Vakıa: Hz. İbrâhîm'in müjdesi.¹⁸¹

3.1.2.10. Onuncu Vakıa: Hz. Yûsuf'un müjdesi.¹⁸²

3.1.2.11. On Birinci Vakıa: Hz. Mûsâ'nın müjdesi.¹⁸³

3.1.2.12. On İkinci Vakıa: Hz. Dâvûd'un müjdesi.¹⁸⁴

3.1.2.13. On Üçüncü Vakıa: Hz. Süleymân'ın müjdesi.¹⁸⁵

3.1.2.14. On Dördüncü Vakıa: Hz. Şuayb'ın müjdesi.¹⁸⁶

3.1.2.15. On Beşinci Vakıa: Hz. Îsâ'nın müjdesi.¹⁸⁷

3.1.3. Üçüncü Fasıl: Uluların, cinlerin ve kahinlerin müjdelemesi.

3.1.3.1. Birinci Vakıa: Tûbba'nın müjdesi.¹⁸⁸

3.1.3.2. İkinci Vakıa: Mersed b. Abdikelâl'in rüyası ve Ufeyrâ'nın tabiri.¹⁸⁹

3.1.3.3. Üçüncü Vakıa: Seyf b. Zûyezen'in müjdesi.¹⁹⁰

3.1.3.4. Dördüncü Vakıa: Abdulmuttalib'in rüyası.¹⁹¹

3.1.3.5. Beşinci Vakıa: Rebîa b. Nasr'ın rüyası ve Satîh ile Şakk'ın tabiri.¹⁹²

3.1.3.6. Altıncı Vakıa: Satîh'in müjdesi.¹⁹³

3.1.3.7. Yedinci Vakıa: Buhtu'n-nasr'ın rüyası Dânyâl peygamberin tabiri.¹⁹⁴

3.1.4. Dördüncü Fasıl: Cinlerin Hz. Muhammed'in bi'setini haber vermeleri.

¹⁸¹ M 182^b - M 183^a

¹⁸² M 183^a

¹⁸³ M 183^a - M 184^a

¹⁸⁴ M 184^a

¹⁸⁵ M 184^a - M 185^a

¹⁸⁶ M 185^a

¹⁸⁷ M 185^a - M 185^b

¹⁸⁸ M 185^b - M 187^b

¹⁸⁹ M 187^b - M 190^a

¹⁹⁰ M 190^a - M 193^b

¹⁹¹ Başlık açılmasına karşın "vakıat kısmında bahsedilmiştir" denilerek bilgi verilmemiştir.

¹⁹² M 193^b - M 194^b

¹⁹³ M 194^b - M 196^a

¹⁹⁴ M 196^a - M 196^b

3.1.4.1. Birinci Vakıa: Rahib Ebû Amr'ın cinlerle görüşmesi.¹⁹⁵

3.1.4.2. İkinci Vakıa: Cinlerin Hatîr b. Mâlik'e haber vermeleri.¹⁹⁶

3.1.5. Beşinci Fasil: Peygamberlerin suretleri.¹⁹⁷

3.2. İkinci Bab: Hz. Muhammed'in isimleri ve lakapları. **M 201^a - M 205^a**

3.2.1. Fasil: Muhammed ismiyle müsemma olanlar hakkındaki müjdeler.¹⁹⁸

3.3. Üçüncü Bab: Hz. Muhammed'in doğumu ve çocukluğu. **M 205^a - M 224^b**

3.3.1. Birinci Fasil: Hz. Muhammed'in doğum zamanı gerçekleşen olaylar.

3.3.1.1. Birinci Vakıa: Hz. Muhammed'in doğduğu tarih.¹⁹⁹

3.3.1.2. İkinci Vakıa: Hz. Muhammed'in doğduğu yer.²⁰⁰

3.3.1.3. Üçüncü Vakıa: Âmine Hatun'dan Hz. Muhammed'in doğumu.²⁰¹

3.3.1.4. Dördüncü Vakıa: Dedesinin ağzından doğumunun anlatımı.²⁰²

3.3.1.5. Beşinci Vakıa: Dedesinin ağzından doğumunun anlatımı.²⁰³

3.3.1.6. Altıncı Vakıa: Safiye b. Abdulmuttalib'den doğumunun anlatımı.²⁰⁴

3.3.1.7. Yedinci Vakıa: Fâtıma-ı Sekafiyye'den doğumunun anlatımı.²⁰⁵

3.3.1.8. Sekizinci Vakıa: Şifâ Hatun'dan doğumunun anlatımı.²⁰⁶

3.3.1.9. Dokuzuncu Vakıa: Yahûdî alimleri ile Abdulmuttalib'in olayı.²⁰⁷

¹⁹⁵ **M 196^b - M 198^a**

¹⁹⁶ **M 198^a - M 199^a**

¹⁹⁷ **M 199^a - M 201^a**

¹⁹⁸ **M 204^b - M 205^a**

¹⁹⁹ **M 205^b - M 207^a**

²⁰⁰ **M 207^a**

²⁰¹ **M 207^a - M 209^a**

²⁰² **M 209^a - M 209^b**

²⁰³ **M 209^b - M 210^a**

²⁰⁴ **M 210^a - M 210^b**

²⁰⁵ **M 210^b**

²⁰⁶ **M 210^b - M 211^a**

²⁰⁷ **M 211^a - M 211^b**

- 3.3.1.10. Onuncu Vakıa: Yahûdî alimi Yûsuf'un olayı.²⁰⁸
- 3.3.1.11. On Birinci Vakıa: Hassân b. Sâbit'ten Hz. Muhammed'in doğumu.²⁰⁹
- 3.3.1.12. On İkinci Vakıa: Hassân b. Sâbit'ten Hz. Muhammed'in doğumu.²¹⁰
- 3.3.1.13. On Üçüncü Vakıa: Bir Yahûdî alimi ile Abdulmuttalib'in olayı.²¹¹
- 3.3.1.14. On Dördüncü Vakıa: Bütün putların yüzü üzere düşmeleri.²¹²
- 3.3.1.15. On Beşinci Vakıa: Kureyş kahinlerinin şeytanla irtibatının kesilmesi.²¹³
- 3.3.1.16. On Altıncı Vakıa: Yeryüzündeki meliklerin dillerinin tutulması.²¹⁴
- 3.3.1.17. On Yedinci Vakıa: Îrân kisrasının sarayının şerefelerinin yıkılması.²¹⁵
- 3.3.1.18. On Sekizinci Vakıa: Dicle'nin taşıp kisranın sarayını yıkması.²¹⁶
- 3.3.1.19. On Dokuzuncu Vakıa: Sâva gölünün kuruması.²¹⁷
- 3.3.1.20. Yirminci Vakıa: Bin yıldan beri sönmeyen mecusî ateşinin sönmesi.²¹⁸
- 3.3.1.21. Yirmi Birinci Vakıa: Mecusilerin reisinin kisraya anlattığı rüya.²¹⁹
- 3.3.2. İkinci Fasıl: Hz. Muhammed'in emzirilmesi.
- 3.3.2.1. Birinci Vakıa: Hz. Muhammed'in emzirilmesi için yaşanan çekişme.²²⁰
- 3.3.2.2. İkinci Vakıa: Süveybe'nin Hz. Muhammed'i emzirmesi.²²¹
- 3.3.2.3. Üçüncü Vakıa: Halîme Hatun'un hayatına bereket gelmesi.²²²

²⁰⁸ M 211^b

²⁰⁹ M 211^b - M 212^a

²¹⁰ M 212^a

²¹¹ M 212^a

²¹² M 212^a - M 212^b

²¹³ M 212^b

²¹⁴ M 212^b

²¹⁵ M 212^b

²¹⁶ M 212^b - M 213^b

²¹⁷ M 213^b

²¹⁸ M 213^b

²¹⁹ M 213^b - M 214^b

²²⁰ M 214^b

²²¹ M 214^b - M 215^a

²²² M 215^a - M 218^a

3.3.2.4. Dördüncü Vakıa: Halîme Hatun'un gördüğü acayiplikler.²²³

3.3.2.5. Beşinci Vakıa: Halîme Hatun'un eşeğinin kuvvetlenmesi.²²⁴

3.3.2.6. Altıncı Vakıa: Halîme Hatun'a hatiften ses gelmesi.²²⁵

3.3.2.7. Yedinci Vakıa: Bir koyunun Halîme Hatun ile konuşması.²²⁶

3.3.2.8. Sekizinci Vakıa: Koyunların sütünün bereketlenmesi.²²⁷

3.3.2.9. Dokuzuncu Vakıa: Hz. Muhammed'in bebekken birçok şeyi yapması.²²⁸

3.3.2.10. Onuncu Vakıa: Hz. Muhammed bebekken zuhur eden acayiplikler.²²⁹

3.3.2.11. On Birinci Vakıa: Hz. Muhammed bebekken nur saçması.²³⁰

3.3.2.12. On İkinci Vakıa: Bir koyunun Hz. Muhammed'e tazim etmesi.²³¹

3.3.2.13. On Üçüncü Vakıa: Hz. Muhammed'in ay ile konuşması.²³²

3.3.3. Üçüncü Fasil: Hz. Muhammed'in sütten kesildiği zaman olan olaylar.²³³

3.4. Dördüncü Bab: 6. - 13. sene²³⁴ arası olan olaylar. **M 224^b - M 229^a**

3.4.1. Birinci Fasil: 6. senede olan olaylar.²³⁵

3.4.2. İkinci Fasil: 7. senede olan olaylar.²³⁶

3.4.3. Üçüncü Fasil: 8. - 13. sene arası olan olaylar.²³⁷

²²³ **M 218^a**

²²⁴ **M 218^a - M 218^b**

²²⁵ **M 218^b**

²²⁶ **M 218^b**

²²⁷ **M 218^b - M 219^a**

²²⁸ **M 219^a**

²²⁹ **M 219^a - M 219^b**

²³⁰ **M 219^b**

²³¹ **M 219^b**

²³² **M 219^b - M 220^a**

²³³ **M 220^a - M 224^b**

²³⁴ Eserdeki seneler Hz. Muhammed'in doğum yılına göre hicri takvim baz alınarak verilmiştir.

²³⁵ **M 224^b - M 225^b**

²³⁶ **M 225^b - M 226^b**

²³⁷ Alt başlık halinde verilen dört vakıadan sonra başka olaylara başlıklandırılmadan yer verilmiştir.

3.4.3.1. Birinci Vakıa: Abdulmuttalib'in vefatı.²³⁸

3.4.3.2. İkinci Vakıa: Ebû Tâlib'in Hz. Muhammed'de gördüğü acayıplikler.²³⁹

3.4.3.3. Üçüncü Vakıa: Nûşirvân'ın vefatı.²⁴⁰

3.4.3.4. Dördüncü Vakıa: Hâtım et-Tâî'nin vefatı.²⁴¹

3.4.3.5. Vakıa: 10. senede Ebû Tâlib ile Şâm tarafına seferi.²⁴²

3.4.3.6. Vakıa: 11. senede Hz. Muhammed'in göğsünün yarılması.²⁴³

3.4.3.7. Vakıa: Gaybden bir el çıkıp Hz. Muhammed'i kavgadan men etmesi.²⁴⁴

3.4.3.8. Vakıa: Hz. Muhammed'in puta dokunmaktan men edilmesi.²⁴⁵

3.5. Beşinci Bab: 13. - 20. sene arası olan olaylar. **M 229^a - M 235^a**

3.5.1. Vakıa²⁴⁶: Hz. Muhammed'in 13. senesinde Busrâ'ya seferi.²⁴⁷

3.5.2. Vakıa: Hz. Muhammed'in 14. senesinde fıcar savaşları.²⁴⁸

3.5.3. Vakıa: Hz. Muhammed'in 17. senesinde Yemen'e seferi.²⁴⁹

3.5.4. Vakıa: 19. senede Hz. Muhammed ve Hz. Ebû Bekir'in Şâm'a seferi.²⁵⁰

3.5.5. Vakıa: 20. senede meleklerin görünmesi ve hılfu'l-fudûl.²⁵¹

3.6. Altıncı Bab: 25. senede olan olaylar. **M 235^a - M 242^a**

²³⁸ **M 227^a - M 228^a**

²³⁹ **M 228^a - M 228^b**

²⁴⁰ **M 228^b**. Detay verilmemiştir.

²⁴¹ **M 228^b**. Detay verilmemiştir.

²⁴² **M 228^b**. Detay verilmemiştir.

²⁴³ **M 228^b**

²⁴⁴ **M 228^b**

²⁴⁵ **M 228^b - M 229^a**

²⁴⁶ Bu vakıa metinde "evvelki vâkı'a" olarak geçmektedir. Fakat diğer vakıalarda alt başlık dahi kullanılmadığı için bu kısımda numaralandırılmamıştır.

²⁴⁷ **M 229^a - M 231^b**

²⁴⁸ **M 231^b - M 233^b**

²⁴⁹ **M 233^b**

²⁵⁰ **M 233^b - M 234^a**

²⁵¹ **M 234^a - M 235^a**

- 3.6.1. Birinci Fasıl: Hz. Muhammed’in ticaret için ikinci kez Şâm’a gitmesi.²⁵²
- 3.6.2. İkinci Fasıl: Hz. Muhammed ile Hz. Hatîce’nin nikahı.²⁵³
- 3.7. Yedinci Bab: 35. seneden bi’set senesine kadar olan olaylar. **M 242^a - M 246^a**
- 3.7.1. Birinci Fasıl: Kabe’nin imareti.²⁵⁴
- 3.7.2. İkinci Fasıl: Kabe’nin tarihçesi.²⁵⁵
- 3.7.3. Üçüncü Fasıl: Bi’setten önceki 4 hanif kimsenin durumu.²⁵⁶
4. Üçüncü Rükün: Hz. Muhammed’in bi’setinden hicretine. **M 247^a - M 395^b**
- 4.1. Birinci Bab: Vahyin nüzulü. **M 247^a - M 270^a**
- 4.1.1. Birinci Fasıl: Vahyin başlangıcı.
- 4.1.1.1. Birinci Vakıa: Taşların Hz. Muhammed’e selam vermesi.²⁵⁷
- 4.1.1.2. İkinci Vakıa: Hz. Muhammed’in تنها yerlerde nida işitmesi.²⁵⁸
- 4.1.1.3. Üçüncü Vakıa: Hz. Muhammed’in sadık rüyalar görmesi.²⁵⁹
- 4.1.1.4. Dördüncü Vakıa: Meleklerin Hz. Muhammed’in hizmetinde olması.²⁶⁰
- 4.1.1.5. Beşinci Vakıa: Hz. Muhammed’in Hirâ mağarasında halvete girmesi.²⁶¹
- 4.1.2. İkinci Fasıl: Vahyin nasıl nazil olduğu.²⁶²
- 4.1.3. Üçüncü Fasıl: İlk nazil olan sure ve nasıl inzal edildiği.²⁶³
- 4.1.4. Dördüncü Fasıl: İslâmla ilk müşerref olanlar.

²⁵² **M 235^a - M 240^b**

²⁵³ **M 240^b - M 242^a**

²⁵⁴ **M 241^b - M 244^b**

²⁵⁵ **M 244^b - M 245^a**

²⁵⁶ **M 245^a - M 246^a**

²⁵⁷ **M 247^a**

²⁵⁸ **M 247^a**

²⁵⁹ **M 247^a**

²⁶⁰ **M 247^a - M 247^b**

²⁶¹ **M 247^b - M 248^b**

²⁶² **M 248^b - M 252^b**

²⁶³ **M 252^b - M 254^b**. Bu bölümde vahyin ne şekilde geldiği meselesinin ele alındığı bir kısım vardır.

- 4.1.4.1. Birinci Vakıa: Hatîce-i Kübrâ'nın imanı.²⁶⁴
- 4.1.4.2. İkinci Vakıa: Hz. Alî'nin imanı.²⁶⁵
- 4.1.4.3. Üçüncü Vakıa: Zeyd b. Hârise'nin imanı.²⁶⁶
- 4.1.4.4. Dördüncü Vakıa: Hz. Ebû Bekir'in imanı.²⁶⁷
- 4.1.4.5. Beşinci Vakıa: Hz. Osmân'ın imanı.²⁶⁸
- 4.1.4.6. Altıncı Vakıa: Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın imanı.²⁶⁹
- 4.1.4.7. Yedinci Vakıa: Abdurrahmân b. Avf'ın imanı.²⁷⁰
- 4.1.4.8. Sekizinci Vakıa: Şeytanların göklerde dolaşmaktan men edilmesi.²⁷¹
- 4.1.4.9. Dokuzuncu Vakıa: Hz. Muhammed'in halkı imana davet etmesi.²⁷²
- 4.1.4.10. Onuncu Vakıa: Kureyş büyüklerinin Ebû Tâlib'den istekleri.²⁷³
- 4.1.5. Beşinci Fasil: Müşriklerin Hz. Muhammed'e ve ashabına eziyet etmeleri.
- 4.1.5.1. Birinci Vakıa: Nübüvveti ve risaleti örtmeye çalışanlar.²⁷⁴
- 4.1.5.2. İkinci Vakıa: Hz. Muhammed'in yoluna kazurat dökülmesi.²⁷⁵
- 4.1.5.3. Üçüncü Vakıa: Hz. Muhammed'e taş atılması.²⁷⁶
- 4.1.5.4. Dördüncü Vakıa: Hz. Muhammed'in akabe günü çektiği mihnet.²⁷⁷
- 4.1.5.5. Beşinci Vakıa: Hz. Muhammed'e atılan iftiralar.²⁷⁸

²⁶⁴ M 254^b - M 255^a

²⁶⁵ M 255^a - M 255^b

²⁶⁶ M 255^b - M 256^b. Bu vakıanın içinde ilk müminlerle ilgili başka olaylara da yer verilmiştir.

²⁶⁷ M 256^b - M 259^a. Bu bölümde Hz. Ebû Bekir'in delaletiyle imana gelenlerin anlatıldığı bir kısım daha vardır.

²⁶⁸ M 259^a - M 259^b

²⁶⁹ M 259^b - M 260^a

²⁷⁰ M 260^a - M 261^a. Daha sonra imana gelenlerin zikredildiği bir kısım daha vardır.

²⁷¹ M 261^a - M 261^b

²⁷² M 261^b - M 263^a

²⁷³ M 263^a - M 264^b

²⁷⁴ M 264^b - M 265^a

²⁷⁵ M 265^a

²⁷⁶ M 265^a - M 265^b

²⁷⁷ M 265^b

²⁷⁸ M 265^b - M 266^b

4.1.5.6. Altıncı Vakıa: Hz. Muhammed'in müşriklerin tacizine uğraması.²⁷⁹

4.1.5.7. Yedinci Vakıa: Müşriklerin suikaste niyetlenmesi.²⁸⁰

4.1.5.8. Sekizinci Vakıa: Hz. Muhammed ile Utbe b. Rebî'a'nın diyalogu.²⁸¹

4.1.5.9. Dokuzuncu Vakıa: Hz. Muhammed'in arkasına işkembesi konulması.²⁸²

4.1.5.10. Onuncu Vakıa: Ashabın çektiği eziyetler.²⁸³

4.2. İkinci Bab: Nübüvvetin 5. senesinde olan olaylar. **M 270^a - M 286^a**

4.2.1. Birinci Fasıl: Ashabın Habeş'e hicret etmesi.

4.2.1.1. Birinci Vakıa: Hicretin sebebi.²⁸⁴

4.2.1.2. İkinci Vakıa: Müşriklerin muhacirleri yakalamaya çalışması.²⁸⁵

4.2.1.3. Üçüncü Vakıa: Necm suresinin inzali.²⁸⁶

4.2.1.4. Dördüncü Vakıa: Muhacirlerin Habeş'ten dönmesi.²⁸⁷

4.2.1.5. Beşinci Vakıa: Velîd b. Mugîre'nin Osmân b. Maz'ûn'a himayeti.²⁸⁸

4.2.2. İkinci Fasıl: Ashabın ikinci kez Habeş'e hicret etmesi.²⁸⁹

4.2.2.1. Birinci Vakıa: Mekke'ye dönenlerin tekrar Habeş'e hicret etmesi.²⁹⁰

4.2.2.2. İkinci Vakıa: Hz. Ebû Bekir'in hicreti.²⁹¹

4.2.2.3. Üçüncü Vakıa: Necâşî'nin huzurunda vuku bulan münazara.²⁹²

²⁷⁹ **M 266^b - M 267^a**

²⁸⁰ **M 267^a**

²⁸¹ **M 267^a - M 268^a**

²⁸² **M 268^a**

²⁸³ **M 268^a - M 270^a**

²⁸⁴ **M 270^a - M 270^b**

²⁸⁵ **M 270^b**

²⁸⁶ **M 270^b - M 271^a**

²⁸⁷ **M 271^a - M 271^b**

²⁸⁸ **M 271^b - M 272^a**

²⁸⁹ **M 272^a - M 272^b**

²⁹⁰ **M 272^b**

²⁹¹ **M 272^b - M 273^a**

²⁹² **M 273^b - M 275^b**

4.2.2.4. Dördüncü Vakıa: Necâşî'nin saltanat hikayesi.²⁹³

4.2.2.5. Beşinci Vakıa: Necâşî'nin iman etmesi.²⁹⁴

4.2.2.6. Altıncı Vakıa: Habeş rahiplerinin Hz. Muhammed'i ziyaretleri.²⁹⁵

4.2.2.7. Yedinci Vakıa: Necâşî'nin müjdeli haber vermesi.²⁹⁶

4.2.3. Üçüncü Fasıl: Nübüvvetin 6. senesinde olan olaylar.²⁹⁷

4.2.3.1. Vakıa²⁹⁸: Hamza b. Abdilmuttalib'in imanı.²⁹⁹

4.2.3.2. Vakıa: Hz. Ömer'in imanı.³⁰⁰

4.3. Üçüncü Bab: Nübüvvetin 7. - 11. senesi arası olan olaylar. **M 286^a - M 306^a**

4.3.1. Birinci Fasıl: 7. ve 8. senede olan muhtelif olaylar.

4.3.1.1. Birinci Vakıa: 7. senede Evs ve Hazrec kabilelerinin savaşması.³⁰¹

4.3.1.2. İkinci Vakıa: 8. senede Farsların ve Rumların savaşması.³⁰²

4.3.1.3. Üçüncü Vakıa: Kureyşlilerin Müslümânlara ambargo uygulaması.³⁰³

4.3.1.4. Dördüncü Vakıa: Hz. Muhammed ile alay edenlerin helak olması.³⁰⁴

4.3.2. İkinci Fasıl: Nübüvvetin 10. senesinde olan olaylar.

4.3.2.1. Birinci Vakıa: Ebû Tâlib'in vefatı.³⁰⁵

4.3.2.2. İkinci Vakıa: Hatîce-i Kübrâ'nın vefatı.³⁰⁶

²⁹³ **M 275^b - M 276^a**

²⁹⁴ **M 276^a - M 276^b**

²⁹⁵ **M 276^b - M 277^a**

²⁹⁶ **M 277^a - M 277^b**

²⁹⁷ Burada üç vakıaya yer verileceği söylenir ama iki vakıa vardır.

²⁹⁸ Metinde "evvelki vâkı'a" olarak geçer ama diğer vakıa numaralandırılmadığı için burada numaralandırılmamıştır.

²⁹⁹ **M 277^b - M 281^b**

³⁰⁰ **M 281^b - M 286^a**

³⁰¹ Ayrıntı verilmemiştir.

³⁰² **M 286^b - M 287^a**

³⁰³ **M 287^a - M 290^a**

³⁰⁴ **M 290^a - M 290^b**

³⁰⁵ **M 290^b - M 293^b** Ebû Tâlib'in imanı üzerine görüşleri özetleyen bir kısım daha vardır.

³⁰⁶ **M 293^b - M 295^a**. Hatîce-i Kübrâ'nın özelliklerine yer veren bir kısım daha vardır.

4.3.2.3. Üçüncü Vakıa: Ebû Leheb'in Hz. Muhammed'e kefaleti.³⁰⁷

4.3.2.4. Dördüncü Vakıa: Hz. Muhammed'in tebliğ için Tâif'e gitmesi.³⁰⁸

4.3.2.5. Beşinci Vakıa: Cinlerin Hz. Muhammed ile görüşüp iman etmeleri.³⁰⁹

4.3.2.6. Altıncı Vakıa: Tufeyl b. Amr'ın imanı.³¹⁰

4.3.2.7. Yedinci Vakıa: Hz. Muhammed ile Âişe-i Sıddîka'nın evlenmesi.³¹¹

4.3.2.8. Sekizinci Vakıa: Hz. Muhammed ile Sevde Hatun'un evlenmesi.³¹²

4.3.3. Üçüncü Fasıl: Hz. Muhammed'in müşrikler ile yaptığı muhakemeler.

4.3.3.1. Birinci Vakıa: Kureyşlilerin Hz. Muhammed'e sordukları sorular.³¹³

4.3.3.2. İkinci Vakıa: Ebû Cehil'in zarar vermeye çalışması.³¹⁴

4.3.3.3. Üçüncü Vakıa: Ebû Leheb'in muhalefeti üzerine sure inmesi.³¹⁵

4.3.3.4. Dördüncü Vakıa: Ümeyye b. Halef'in tavrı üzerine sure inmesi.³¹⁶

4.3.3.5. Beşinci Vakıa: Âs b. Vâil'in söyledikleri üzerine ayet inmesi.³¹⁷

4.3.3.6. Altıncı Vakıa: Hz. Muhammed ile Nadr b. el-Hâris'in münazarası.³¹⁸

4.3.3.7. Yedinci Vakıa: Ukbe b. Ebî Muayt'ın yaptığı üzerine ayet inmesi.³¹⁹

4.3.3.8. Sekizinci Vakıa: Velîd b. Mugîre hakkında ayet inmesi.³²⁰

4.3.3.9. Dokuzuncu Vakıa: Übeyy b. Halef hakkında ayet inmesi.³²¹

³⁰⁷ M 295^a - M 295^b

³⁰⁸ M 295^b - M 297^a

³⁰⁹ M 297^a - M 299^a

³¹⁰ M 299^a - M 300^b

³¹¹ M 300^b - M 301^a

³¹² M 301^a - M 301^b

³¹³ M 302^a - M 303^a

³¹⁴ M 303^a - M 303^b

³¹⁵ M 303^b - M 304^a

³¹⁶ M 304^a

³¹⁷ M 304^a

³¹⁸ M 304^a - M 305^a

³¹⁹ M 305^a - M 305^b

³²⁰ M 305^b

³²¹ M 305^b

4.3.3.10. Onuncu Vakıa: Esved b. Muttalib hakkında sure inmesi.³²²

4.3.4. Dördüncü Fasil: Nübüvvetin 11. senesinde İslâm'a davet edilenler.³²³

4.4. Dördüncü Bab: Hz. Muhammed'in miracı. **M 306a - M 391^a**

4.4.1. Birinci Fasil: Miraca dair 20 hikmet.³²⁴

4.4.2. İkinci Fasil: Miracın gece olmasına dair 5 hikmet.³²⁵

4.4.3. Üçüncü Fasil: Miraca dair 10 temsil.³²⁶

4.4.4. Dördüncü Fasil: Hz. Muhammed'in Beytü'l-Makdis'e götürülmesi.³²⁷

4.4.5. Beşinci Fasil: Beytü'l-Makdis'de gerçekleşen olaylar.³²⁸

4.4.6. Altıncı Fasil: Hz. Muhammed'in birinci gökte gördüğü 20 şey.³²⁹

4.4.7. Yedinci Fasil: Hz. Muhammed'in ikinci gökte gördüğü 4 şey.³³⁰

4.4.8. Sekizinci Fasil: Hz. Muhammed'in üçüncü gökte gördüğü 6 şey.³³¹

4.4.9. Dokuzuncu Fasil: Hz. Muhammed'in dördüncü gökte gördüğü 8 şey.³³²

4.4.10. Onuncu Fasil: Hz. Muhammed'in beşinci gökte gördüğü 5 şey.³³³

4.4.11. On Birinci Fasil: Hz. Muhammed'in altıncı gökte gördüğü 8 şey.³³⁴

4.4.12. On İkinci Fasil: Hz. Muhammed'in yedinci gökte gördüğü 7 şey.³³⁵

4.4.13. On Üçüncü Fasil: Sidretü'l-müntehâda gördüğü 10 şey.³³⁶

³²² **M 305^b - M 306^a**

³²³ **M 306^a**

³²⁴ **M 306^a - M 313^b**

³²⁵ **M 313^b - M 314^b**

³²⁶ **M 314^b - M 316^b**. Buradaki temsillerde miracın olabilirliği ispatlanmaya çalışılmıştır.

³²⁷ **M 316^b - M 320^b**

³²⁸ **M 320^b - M 323^a**. Bu fasılda "meḥāmid-i enbiyā'" başlıklı bir kısım yer almaktadır.

³²⁹ **M 323^a - M 326^a**

³³⁰ **M 326^a - M 327^a**

³³¹ **M 327^a - M 327^b**

³³² **M 327^b - M 330^b**

³³³ **M 330^b - M 331^b**

³³⁴ **M 331^b - M 333^b**

³³⁵ **M 333^b - M 334^b**

³³⁶ **M 334^b - M 337^a**

4.4.14. On Dördüncü Fasıl: Sidretü'l-müntehâ geçildikten sonra yaşananlar.³³⁷

4.4.15. On Beşinci Fasıl: en-Necm 53/8-9 ayetlerine dair 12 latife.³³⁸

4.4.16. On Altıncı Fasıl: Tahiyyata dair 15 latife.³³⁹

4.4.17. On Yedinci Fasıl: el-Bakara 2/285-286 ayetlerine dair işaretler.³⁴⁰

4.4.18. On Sekizinci Fasıl: en-Necm 53/10 ayetine dair 40 kavı.³⁴¹

4.4.19. On Dokuzuncu Fasıl: Hz. Muhammed'in cennette gördüğü 15 şey.³⁴²

4.4.20. Yirminci Fasıl: Hz. Muhammed'in cehennemde gördükleri.³⁴³

4.4.21. Yirmi Birinci Fasıl: Hz. Muhammed'in gördüklerinden sonra duası.³⁴⁴

4.4.22. Yirmi İkinci Fasıl: Namaz adetlerinin tahfifi olayı.³⁴⁵

4.4.23. Yirmi Üçüncü Fasıl: Mirac hadisesinin akabinde gerçekleşen olaylar.

4.4.23.1. Birinci Vakıa: Ye'cûc ve Me'cûc'a, Câbelkâ ve Câbelsâ'ya tebliğ.³⁴⁶

4.4.23.2. İkinci Vakıa: Hz. Muhammed'in Hz. Mûsâ'nın kavmiyle mülakatı.³⁴⁷

4.4.23.3. Üçüncü Vakıa: Hz. Muhammed'in cin taifesine rast gelmesi.³⁴⁸

4.4.23.4. Dördüncü Vakıa: Hz. Muhammed'in Beytü'l-Makdis'de namazı.³⁴⁹

4.4.23.5. Beşinci Vakıa: Hz. Muhammed'in miracdan haber vermesi.³⁵⁰

4.4.23.6. Altıncı Vakıa: Hz. Muhammed'in Beytü'l-Makdis'i tarif etmesi.³⁵¹

³³⁷ M 337^a - M 339^b

³³⁸ M 339^b - M 343^a

³³⁹ M 343^a - M 346^b

³⁴⁰ M 346^b - M 349^a

³⁴¹ M 349^a - M 358^a. 40. kavlin içinde 15 soru yer almaktadır.

³⁴² M 358^a - M 363^a

³⁴³ M 363^a - M 365^b. Hz. Muhammed'in ebeveynini cehennemde gördüğünü anlatan bir kısım vardır.

³⁴⁴ M 365^b - M 366^a

³⁴⁵ M 366^a - M 368^b

³⁴⁶ M 369^a

³⁴⁷ M 369^a - M 370^b

³⁴⁸ M 370^b

³⁴⁹ M 370^b

³⁵⁰ M 370^b - M 371^b

³⁵¹ M 371^b

4.4.23.7. Yedinci Vakıa: Namaz vakitlerinin tayini.³⁵²

4.4.24. Yirmi Dördüncü Fasıl: Miraca dair faydalı bilgiler.³⁵³

4.4.24.1. Birinci Vazife: Miraca dair 7 faydalı bilgi.

4.4.24.1.1. Birinci Faide: Miracın bedenle mi ruhla mı olduğu.³⁵⁴

4.4.24.1.2. İkinci Faide: Hz. Muhammed'in göğsünün tekrar yarılması.³⁵⁵

4.4.24.1.3. Üçüncü Faide: Hz. Muhammed'in miracdaki görünüşü.³⁵⁶

4.4.24.1.4. Dördüncü Faide: Hz. Muhammed'in mertebesinin yüceliği.³⁵⁷

4.4.24.1.5. Beşinci Faide: 50 vakit namazın 5 vakte inmesindeki hikmet.³⁵⁸

4.4.24.1.6. Altıncı Faide: Hz. Muhammed'in Allah'ı gözüyle görmesi.³⁵⁹

4.4.24.1.7. Yedinci Faide: Hz. Muhammed'in neden secde etmediği.³⁶⁰

4.4.24.2. İkinci Vazife: Mirac esnasında yaşananları anlatan 16 nakil.³⁶¹

4.4.24.3. Üçüncü Vazife: Miracda olan 20 latife.³⁶²

4.4.24.4. Dördüncü Vazife: Miracın işaretleri.³⁶³

4.5. Beşinci Bab: Nübüvvetin 13. senesinde olan olaylar. **M 391^a - M 395^b**

5. Dördüncü Rükün: Hz. Muhammed'in hicretinden vefatına. **M 396^a**

5.1. Birinci Bab: Hz. Muhammed'in Mekke'den Medîne'ye hicreti. **M 396^a - M 406^a**

³⁵² **M 371^b**

³⁵³ Bu bölümün başında 7 vazifeye yer verileceği söylenir ama 4 vazife bulunmaktadır.

³⁵⁴ **M 371^b - M 373^b**

³⁵⁵ **M 373^b**

³⁵⁶ **M 373^b - M 374^a**

³⁵⁷ **M 374^a**

³⁵⁸ **M 374^a - M 374^b**

³⁵⁹ **M 374^b - M 375^b**

³⁶⁰ **M 375^b**

³⁶¹ **M 375^b - M 379^b**. Bölümün başında 18 nakile yer verileceği söylenir ama 16 nakil aktarılmıştır.

³⁶² **M 379^b - M 387^a**

³⁶³ **M 387^a - M 391^a**. İşaretlerle kastedilen mirac etme yollarıdır. İki tarz miracdan bahsedilmiştir.

5.1.1. Birinci Fasıl: Hicretin başlangıcı.³⁶⁴

5.1.2. İkinci Fasıl: Sevr mağarasından Medîne'ye ulaşana kadar yaşananlar.³⁶⁵

5.1.2.1. Birinci Vakıa: Ümmü Ma'bed'in evine bereket gelmesi.³⁶⁶

5.1.2.2. İkinci Vakıa: Hatiften gelen sesin Hz. Muhammed'in yerini bildirmesi.³⁶⁷

5.1.2.3. Üçüncü Vakıa: Sürâka b. Mâlik'in iz sürmesi olayı.³⁶⁸

5.1.2.4. Dördüncü Vakıa: Büreyde b. Husayb'ın imanı.³⁶⁹

5.1.2.5. Beşinci Vakıa: Hicret edenlerin Zübeyr b. Avvâm ile karşılaşmaları.³⁷⁰

5.1.3. Üçüncü Fasıl: Hicret edenlerin Medîne'ye ulaşması ve ensarın karşılaması.³⁷¹

5.2. İkinci Bab: Hicretin 1. senesinde olan olaylar. **M 406^a - M 415^a**

5.2.1. Birinci Vakıa: Hz. Alî'nin Medîne'ye gelişi.³⁷²

5.2.2. İkinci Vakıa: Medîne'de kılınan ilk Cuma namazı.³⁷³

5.2.3. Üçüncü Vakıa: Hz. Muhammed'in Eyyûb el-Ensârî'nin evinde kalması.³⁷⁴

5.2.4. Dördüncü Vakıa: Mescid-i Nebevî'nin inşası.³⁷⁵

5.2.5. Beşinci Vakıa: Mekke'de kalan ashabın Medîne'ye gelmesi.³⁷⁶

5.2.6. Altıncı Vakıa: Namaz rekatlarının artması.³⁷⁷

5.2.7. Yedinci Vakıa: Abdullâh b. Selâm'ın imanı.³⁷⁸

³⁶⁴ **M 396^a - M 402^a**. Burada olan olaylara dair 8 latifeye yer verilen bir kısım vardır.

³⁶⁵ **M 402^a**

³⁶⁶ **M 402^a - M 403^a**

³⁶⁷ **M 403^a - M 403^b**

³⁶⁸ **M 403^b - M 404^b**

³⁶⁹ **M 404^b - M 405^a**

³⁷⁰ **M 405^a**

³⁷¹ **M 405^a - M 406^a**

³⁷² **M 406^a - M 406^b**

³⁷³ **M 406^b**

³⁷⁴ **M 406^b - M 407^a**

³⁷⁵ **M 407^a - M 408^a**

³⁷⁶ **M 408^a - M 408^b**

³⁷⁷ **M 408^b**

³⁷⁸ **M 408^b**

5.2.8. Sekizinci Vakıa: Muhacirlerin hastalanması.³⁷⁹

5.2.9. Dokuzuncu Vakıa: Ensar ve muhacirlerin kardeş ilan edilmesi.³⁸⁰

5.2.10. Onuncu Vakıa: Medîne Yahûdîleriyle sulhname yazılması.³⁸¹

5.2.11. On Birinci Vakıa: Ezanın tayini.³⁸²

5.2.12. On İkinci Vakıa: Velîd b. Mugîre ve Âsım b. Vâil'in ölümü.³⁸³

5.2.13. On Üçüncü Vakıa: Hz. Muhammed'in Hz. Âişe ile zifafı.³⁸⁴

5.2.14. On Dördüncü Vakıa: Aşure günü oruç tutulması.³⁸⁵

5.2.15. On Beşinci Vakıa: Ashabdan vefat edenler.³⁸⁶

5.2.16. On Altıncı Vakıa: Selmân-ı Fârisî'nin Müslümân olma hikayesi.³⁸⁷

5.3. Üçüncü Bab: Hicretin 2. senesinde olan olaylar.³⁸⁸ **M 415^a - M 453^b**

5.3.1. Birinci Vakıa: Ramazân orucu, fitre ve bayram namazının başlaması.³⁸⁹

5.3.2. İkinci Vakıa: Kiblenin değişmesi.³⁹⁰

5.3.3. Üçüncü Vakıa: Fâtımatü'z-Zehrâ ile Hz. Alî'nin nikahı.³⁹¹

5.3.4. Dördüncü Vakıa: Cihadın emrolunması ve kıtal ayetinin inmesi.³⁹²

5.3.5. Beşinci Vakıa: Sîfü'l-bahr seferi.³⁹³

³⁷⁹ **M 409^b**

³⁸⁰ **M 409^b - M 410^b**

³⁸¹ **M 410^b - M 411^a**

³⁸² **M 411^a - M 411^b**

³⁸³ **M 411^b**

³⁸⁴ **M 411^b - M 412^a**

³⁸⁵ **M 412^a - M 412^b**

³⁸⁶ **M 412^b**

³⁸⁷ **M 412^b - M 415^a**

³⁸⁸ 12 vakıa verileceği söylenir ve hepsi numaralandırılmıştır ama on ikinci vakıa için ayrılan kısım bittikten sonra hicretin ikinci senesinde meydana gelen diğer vakıalara da yer verilmiştir. Onlar numaralandırılmadan sadece vakıa olarak yazılmıştır.

³⁸⁹ Ayrıntı verilmemiştir.

³⁹⁰ **M 415^a - M 415^b**

³⁹¹ **M 415^b - M 420^a**

³⁹² **M 420^a - M 420^b**. Peygamberlerin savaş çeşitlerine dair açıklama bulunan "tenbîh" başlıklı bir kısım da vardır.

³⁹³ **M 420^b**

5.3.6. Altıncı Vakıa: Ubeyde b. Hâris ve maiyetinin seferi.³⁹⁴

5.3.7. Yedinci Vakıa: Benî Damra ile antlaşma yapılması.³⁹⁵

5.3.8. Sekizinci Vakıa: Ümeyye b. Halef'in kervanına sefer düzenlenmesi.³⁹⁶

5.3.9. Dokuzuncu Vakıa: Uşeyre gazvesi.³⁹⁷

5.3.10. Onuncu Vakıa: Bedir'e ilk kez sefer düzenlenmesi.³⁹⁸

5.3.11. On Birinci Vakıa: Nahle seriyyesi.³⁹⁹

5.3.12. On İkinci Vakıa: Bedir gazvesi.⁴⁰⁰

5.3.12.1. Birinci Fasıl: Bedir gazvesinin öncesi.⁴⁰¹

5.3.12.2. İkinci Fasıl: Savaştan önce gerçekleşen 13 vakıa.

5.3.12.2.1. Birinci Vakıa: Medîne'den casuslar gönderilmesi.⁴⁰²

5.3.12.2.2. İkinci Vakıa: Âtike b. Abdilmuttalib'in rüyası.⁴⁰³

5.3.12.2.3. Üçüncü Vakıa: Damdam b. Amr el-Gıfârî'nin haber getirmesi.⁴⁰⁴

5.3.12.2.4. Dördüncü Vakıa: Damdam'ın rüya görmesi.⁴⁰⁵

5.3.12.2.5. Beşinci Vakıa: Kureyş'in sefere hazırlanması.⁴⁰⁶

5.3.12.2.6. Altıncı Vakıa: Ümeyye b. Halef'in savaşmaya ikna edilmesi.⁴⁰⁷

³⁹⁴ M 420^b - M 421^a

³⁹⁵ M 421^a

³⁹⁶ M 421^a - M 421^b

³⁹⁷ M 421^b

³⁹⁸ M 421^b - M 422^a

³⁹⁹ M 422^a - M 423^a

⁴⁰⁰ Mevzuun bir vakıada anlatılmayacak denli geniş olmasından dolayı metinde bu vakıada bir şey anlatılmamış ve "bab" başlığıyla yeni bir bölüm açılmıştır. Filvaki bu bab, on ikinci vakıadır.

⁴⁰¹ M 423^a - M 424^b

⁴⁰² M 424^b - M 425^a

⁴⁰³ M 425^a - M 425^b

⁴⁰⁴ M 425^b

⁴⁰⁵ M 425^b - M 426^a

⁴⁰⁶ M 426^a

⁴⁰⁷ M 426^a - M 426^b

5.3.12.2.7. Yedinci Vakıa: Kureyşlilerin Hübel putu önünde fal bakmaları.⁴⁰⁸

5.3.12.2.8. Sekizinci Vakıa: Addâs'ın Kureyşlileri uyarması.⁴⁰⁹

5.3.12.2.9. Dokuzuncu Vakıa: Kureyşlilerin mağlubiyetine dair işaretler.⁴¹⁰

5.3.12.2.10. Onuncu Vakıa: Şeytanın Sürâka b. Mâlik'in şekline girmesi.⁴¹¹

5.3.12.2.11. On Birinci Vakıa: Müşrik ordusunun tasviri.⁴¹²

5.3.12.2.12. On İkinci Vakıa: Utbe ve Şeybe'nin dönmekten vazgeçmesi.⁴¹³

5.3.12.2.13. On Üçüncü Vakıa: İki tarafın savaş hazırlıkları.⁴¹⁴

5.3.12.3. Üçüncü Fasıl: Savaşın başlaması.⁴¹⁵

5.3.12.4. Dördüncü Fasıl: Meleklerin İslâm ordusuna yardımı ve diğer olaylar.⁴¹⁶

5.3.12.4.1. Birinci Vakıa: Ebû Dücâne'nin kahramanlıkları.⁴¹⁷

5.3.12.4.2. İkinci Vakıa: Nevfel b. Huveylid'in öldürülmesi.⁴¹⁸

5.3.12.4.3. Üçüncü Vakıa: Ümeyye b. Halef ve oğlunun öldürülmesi.⁴¹⁹

5.3.12.4.4. Dördüncü Vakıa: Hz. Ömer'in yaşadığı zor durum.⁴²⁰

5.3.12.4.5. Beşinci Vakıa: Sopanın kılıca dönüşmesi.⁴²¹

5.3.12.4.6. Altıncı Vakıa: Başka bir sopanın kılıca dönüşmesi.⁴²²

⁴⁰⁸ M 426^b

⁴⁰⁹ M 426^b - M 427^a

⁴¹⁰ M 427^a

⁴¹¹ M 427^a - M 427^b

⁴¹² M 427^b

⁴¹³ M 427^b - M 428^a

⁴¹⁴ M 428^a - M 434^b

⁴¹⁵ M 434^b - M 435^b

⁴¹⁶ M 435^b - M 437^a

⁴¹⁷ M 437^a - M 437^b

⁴¹⁸ M 437^b - M 438^a

⁴¹⁹ M 438^a - M 438^b

⁴²⁰ M 438^b

⁴²¹ M 438^b

⁴²² M 438^b

5.3.12.4.7. Yedinci Vakıa: Esir edilenler.⁴²³

5.3.12.4.8. Sekizinci Vakıa: Ebû Cehil'in öldürülmesi.⁴²⁴

5.3.12.4.9. Dokuzuncu Vakıa: Ebû Huzeyfe olayı.⁴²⁵

5.3.12.4.10. Onuncu Vakıa: Abbâs b. Abdilmuttalib'in esir edilmesi.⁴²⁶

5.3.12.4.11. On Birinci Vakıa: Ebu'l-Bahterî'nin öldürülmesi.⁴²⁷

5.3.12.4.12. On İkinci Vakıa: Abbâs b. Abdilmuttalib'in bağlanması.⁴²⁸

5.3.12.4.13. On Üçüncü Vakıa: Müşriklerin cesedlerinin kuyuya atılması.⁴²⁹

5.3.12.4.14. On Dördüncü Vakıa: Ölen müşriklere hitab edilmesi.⁴³⁰

5.3.12.4.15. On Beşinci Vakıa: Hâris b. er-Rebî'a'nın şehadeti.⁴³¹

5.3.12.5. Beşinci Fasil: Savaş sonrası ganimetin paylaşılması ve diğer olaylar.⁴³²

5.3.12.5.1. Vakıa: Esirlere ne yapılacağı hakkında ihtilaflar.⁴³³

5.3.12.5.2. Vakıa: Ukbe b. Ebî Muayt'ın öldürülmesi.⁴³⁴

5.3.12.5.3. Vakıa: Amr b. Ebî Süfyân olayı.⁴³⁵

5.3.12.5.4. Vakıa: Hakîm b. Hizâm olayı.⁴³⁶

5.3.12.6. Altıncı Fasil: Fetih haberinin Medîne'ye ulaşması.

5.3.12.6.1. Birinci Vakıa: Galibiyet haberinin Medîne'deki tezahürleri.⁴³⁷

⁴²³ M 438^b - M 439^a

⁴²⁴ M 439^a - M 440^a

⁴²⁵ M 440^a - M 441^a

⁴²⁶ M 441^a

⁴²⁷ M 441^a

⁴²⁸ M 441^a

⁴²⁹ M 441^a

⁴³⁰ M 441^a - M 441^b

⁴³¹ M 441^b - M 442^a

⁴³² M 442^a - M 442^b

⁴³³ M 442^b - M 445^a. Bu bahis için metinde alt başlık kullanılmamıştır.

⁴³⁴ M 445^a - M 445^b

⁴³⁵ M 445^b

⁴³⁶ M 445^b - M 446^a

⁴³⁷ M 446^a - M 447^a

5.3.12.6.2. İkinci Vakıa: Bedir gazasına katılanlar hakkında müjdeler.⁴³⁸

5.3.12.6.3. Üçüncü Vakıa: Rumların Farslara galip olması.⁴³⁹

5.3.12.6.4. Dördüncü Vakıa: Ebu'l-Âs b. er-Rebî'a'nın hikayesi.⁴⁴⁰

5.3.12.7. Yedinci Fasıl: Yenilgi haberinin Mekke'ye ulaşması.⁴⁴¹

5.3.13. Vakıa: Umeyr b. Vehb'in imanı.⁴⁴²

5.3.14. Vakıa: Asmâ b. Mervân'ın öldürülmesi.⁴⁴³

5.3.15. Vakıa: Benî Kaynukâ gazvesi.⁴⁴⁴

5.3.16. Vakıa: Sevîk gazvesi.⁴⁴⁵

5.4. Dördüncü Bab: Hicretin 3. senesinde olan olaylar.⁴⁴⁶ **M 453^b - M 481^a**

5.4.1. Birinci Vakıa: Karkaratü'l-küdr gazvesi.⁴⁴⁷

5.4.2. İkinci Vakıa: Enmâr gazvesi.⁴⁴⁸

5.4.3. Üçüncü Vakıa: Karede seriyyesi.⁴⁴⁹

5.4.4. Dördüncü Vakıa: Ka'b b. Eşref'in öldürülmesi.⁴⁵⁰

5.4.5. Beşinci Vakıa: Ebû Rafî'nin öldürülmesi.⁴⁵¹

5.4.6. Vakıa: Hz. Osmân'ın Ümmü Külsûm ile evlenmesi.⁴⁵²

⁴³⁸ **M 447^a - M 447^b**

⁴³⁹ **M 447^b**

⁴⁴⁰ **M 447^b - M 449^a**

⁴⁴¹ **M 449^a - M 450^a**

⁴⁴² **M 450^a - M 451^b**

⁴⁴³ **M 451^b - M 452^a**

⁴⁴⁴ **M 452^a - M 453^b**

⁴⁴⁵ **M 453^b**

⁴⁴⁶ İlk beş vakıa numaralandırılmış, altıncıdan itibaren diğer vakıalar numaralandırılmamıştır.

⁴⁴⁷ **M 453^b - M 454^a**

⁴⁴⁸ **M 454^a - M 454^b**

⁴⁴⁹ **M 454^b - M 455^a**

⁴⁵⁰ **M 455^a - M 456^b**

⁴⁵¹ **M 456^b - M 457^b**

⁴⁵² **M 457^b**

5.4.7. Vakıa: Hz. Muhammed'in Hafsa b. Ömer ile evlenmesi.⁴⁵³

5.4.8. Vakıa: Hz. Muhammed'in Zeyneb b. Huzeyme ile evlenmesi.⁴⁵⁴

5.4.9. Vakıa: Hasan b. Alî'nin doğumu.⁴⁵⁵

5.4.10. Vakıa: Uhud gazası.⁴⁵⁶

5.4.10.1. Birinci Fasıl: Savaşın başlangıcı.⁴⁵⁷

5.4.10.2. İkinci Fasıl: İki ordunun karşılaşp vuruşması.⁴⁵⁸

5.4.10.2.1. Birinci Vakıa: Ebû Âmir olayı.⁴⁵⁹

5.4.10.2.2. İkinci Vakıa: Müşriklerin sancaktarlarının öldürülmesi.⁴⁶⁰

5.4.10.2.3. Üçüncü Vakıa: Kuzmân'ın ölümü.⁴⁶¹

5.4.10.2.4. Dördüncü Vakıa: Ebû Dücâne'nin yiğitliği.⁴⁶²

5.4.10.2.5. Beşinci Vakıa: Okçuların ganimet için tepeyi terk etmesi.⁴⁶³

5.4.10.2.6. Altıncı Vakıa: İblîs'in Cu'ayl b. Sürâka suretine girmesi.⁴⁶⁴

5.4.10.2.7. Yedinci Vakıa: İslâm ordusunun dağılması.⁴⁶⁵

5.4.10.2.8. Sekizinci Vakıa: Hz. Muhammed'in etrafında kalanlar.⁴⁶⁶

5.4.10.2.9. Dokuzuncu Vakıa: Hz. Alî'nin gösterdiği kahramanlıklar.⁴⁶⁷

⁴⁵³ M 457^b - M 458^a

⁴⁵⁴ M 458^a

⁴⁵⁵ M 458^a - M 458^b

⁴⁵⁶ Mevzunun bir vakıada anlatılmayacak denli geniş olmasından dolayı metinde bu vakıada bir şey anlatılmamış ve "bab" başlığıyla yeni bir bölüm açılmıştır. Filvaki bu bab dördüncü babın onuncu vakıasıdır.

⁴⁵⁷ M 458^b - M 462^b

⁴⁵⁸ M 462^b - M 463^a

⁴⁵⁹ M 463^a - M 463^b

⁴⁶⁰ M 463^b - M 464^a

⁴⁶¹ M 464^a - M 464^b

⁴⁶² M 464^b

⁴⁶³ M 464^b - M 465^a

⁴⁶⁴ M 465^a

⁴⁶⁵ M 465^a - M 465^b

⁴⁶⁶ M 465^b

⁴⁶⁷ M 466^a

- 5.4.10.2.10. Onuncu Vakıa: Hz. Alî'nin öldürdüğü müşrikler.⁴⁶⁸
- 5.4.10.2.11. On Birinci Vakıa: Hz. Muhammed'i öldürmeye yeltenenler.⁴⁶⁹
- 5.4.10.2.12. On İkinci Vakıa: Hz. Muhammed'e dair yalan haber verilmesi.⁴⁷⁰
- 5.4.10.2.13. On Üçüncü Vakıa: Hanzala'nın hikayesi.⁴⁷¹
- 5.4.10.2.14. On Dördüncü Vakıa: Hz. Muhammed'in beddua ettikleri.⁴⁷²
- 5.4.10.2.15. On Beşinci Vakıa: Talha b. Ubeydillâh'ın elini siper etmesi.⁴⁷³
- 5.4.10.2.16. On Altıncı Vakıa: Ashabın dağılması üzerine ayet inmesi.⁴⁷⁴
- 5.4.10.2.17. On Yedinci Vakıa: Enes b. Nadr'ın şehadeti.⁴⁷⁵
- 5.4.10.2.18. On Sekizinci Vakıa: Hz. Muhammed'in sağ olarak kurtulması.⁴⁷⁶
- 5.4.10.2.19. On Dokuzuncu Vakıa: Ensardan şehid olanlar.⁴⁷⁷
- 5.4.10.2.20. Yirminci Vakıa: Hıbbân b. el-Araka'nın öldürülmesi.⁴⁷⁸
- 5.4.10.2.21. Yirmi Birinci Vakıa: Yaya konulan sopaların oka dönüşmesi.⁴⁷⁹
- 5.4.10.2.22. Yirmi İkinci Vakıa: Mus'ab b. Umeyr'in şehadeti.⁴⁸⁰
- 5.4.10.2.23. Yirmi Üçüncü Vakıa: Katâde'nin çıkan gözünün şifa bulması.⁴⁸¹
- 5.4.10.2.24. Yirmi Dördüncü Vakıa: Mâlik b. Züheyr'in öldürülmesi.⁴⁸²

⁴⁶⁸ M 466^a - M 467^a

⁴⁶⁹ M 467^a - M 468^a

⁴⁷⁰ M 468^a

⁴⁷¹ M 468^a - M 468^b

⁴⁷² M 468^b - M 469^a

⁴⁷³ M 469^a - M 469^b

⁴⁷⁴ M 469^b

⁴⁷⁵ M 469^b

⁴⁷⁶ M 469^b - M 470^a

⁴⁷⁷ M 470^a - M 470^b

⁴⁷⁸ M 470^b

⁴⁷⁹ M 470^b - M 471^a

⁴⁸⁰ M 471^a

⁴⁸¹ M 471^a - M 471^b

⁴⁸² M 471^b - M 472^a

5.4.10.2.25. Yirmi Beşinci Vakıa: Osmân b. Mahzûmî'nin öldürülmesi.⁴⁸³

5.4.10.2.26. Yirmi Altıncı Vakıa: Hâris b. Sımme'nin şehadeti.⁴⁸⁴

5.4.10.2.27. Yirmi Yedinci Vakıa: Amr b. Sâbit'in şehadeti.⁴⁸⁵

5.4.10.2.28. Yirmi Sekizinci Vakıa: Muhayrik'in hikayesi.⁴⁸⁶

5.4.10.2.29. Yirmi Dokuzuncu Vakıa: Amr b. Cemûh'un şehadeti.⁴⁸⁷

5.4.10.2.30. Otuzuncu Vakıa: Hamza b. Abdilmuttalib'in şehadeti.⁴⁸⁸

5.4.10.2.31. Otuz Birinci Vakıa: Vehb b. Kâbûs'un şehadeti.⁴⁸⁹

5.4.10.2.32. Otuz İkinci Vakıa: Nesîbe b. Ka'b'ın yiğitliği.⁴⁹⁰

5.4.10.3. Üçüncü Fasil: Savaştan sonra olan olaylar.⁴⁹¹

5.4.10.4. Dördüncü Fasil: Uhud şehidlerinin fazileti.⁴⁹²

5.4.10.5. Beşinci Fasil: Hamrâu'l-esed gazası.⁴⁹³

5.5. Beşinci Bab: Hicretin 4. senesinde olan olaylar. **M 481^a - M 490^b**

5.5.1. Vakıa⁴⁹⁴: Recî seriyyesi.⁴⁹⁵

5.5.2. Vakıa: Abdullâh b. Üneys'in Süfyân b. Hâlid'in suikasta gönderilmesi.⁴⁹⁶

5.5.3. Vakıa: Ebû Seleme el-Mahzûmî seriyyesi.⁴⁹⁷

⁴⁸³ **M 472^a**

⁴⁸⁴ **M 472^a - M 472^b**

⁴⁸⁵ **M 472^b**

⁴⁸⁶ **M 472^b - M 473^a**

⁴⁸⁷ **M 473^a - M 473^b**

⁴⁸⁸ **M 473^b - M 474^a**

⁴⁸⁹ **M 474^a - M 474^b**

⁴⁹⁰ **M 474^b - M 475^b**

⁴⁹¹ **M 475^b - M 479^a**

⁴⁹² **M 479^a - M 479^b**

⁴⁹³ **M 479^b - M 481^a**

⁴⁹⁴ Bu vakıa metinde "evvelki vâkı'a" olarak geçmektedir ama diğer vakıalar numaralandırılmadığı için burada da numaralandırılmamıştır.

⁴⁹⁵ **M 481^a - M 483^a**

⁴⁹⁶ **M 483^a - M 484^a**

⁴⁹⁷ **M 484^a**

5.5.4. Vakıa: Bi'r-i Ma'ûne seriyyesi.⁴⁹⁸

5.5.5. Vakıa: Beni'n-Nadîr gazvesi.⁴⁹⁹

5.5.6. Vakıa: Müminlerden vefat edenler.⁵⁰⁰

5.5.7. Vakıa: Bedr-i Suğrâ gazası.⁵⁰¹

5.5.8. Vakıa: Bir Yahûdî erkeği ve kadınının recm edilmesi.⁵⁰²

5.5.9. Vakıa: Zırh çalınması olayı.⁵⁰³

5.5.10. Vakıa: İçkinin haram edilmesi hususunda ayet nazil olması.⁵⁰⁴

5.6. Altıncı Bab: Hicretin 5. senesinde olan olaylar. **M 490^b - M 515^b**

5.6.1. Vakıa⁵⁰⁵: Zâtü'r-rikâ gazvesi.⁵⁰⁶

5.6.2. Vakıa: Dûmetü'l-cendel gazvesi.⁵⁰⁷

5.6.3. Vakıa: Benî Mustalik gazvesi.⁵⁰⁸

5.6.4. Vakıa: Ashabdan iki kişi arasında meydana gelen kuyu meselesi.⁵⁰⁹

5.6.5. Vakıa: Zeyd b. Erkam olayı ve diğer hadiseler.⁵¹⁰

5.6.6. Vakıa: Gazadan sonra şiddetli rüzgar esmesi.⁵¹¹

5.6.7. Vakıa: İfk hadisesi.⁵¹²

⁴⁹⁸ **M 484^a - M 485^b**

⁴⁹⁹ **M 485^b - M 488^a**

⁵⁰⁰ **M 488^a**

⁵⁰¹ **M 488^a - M 488^b**

⁵⁰² **M 489^a**

⁵⁰³ **M 489^a**

⁵⁰⁴ **M 489^a - M 490^b**. Bu bölümde içkinin haram edilmesine dair on delilin verildiği bir kısım daha vardır.

⁵⁰⁵ Metinde "evvelki vâkı'a" olarak geçmektedir ama diğer vakıalar numaralandırılmadığı için burada da numaralandırılmamıştır.

⁵⁰⁶ **M 490^b**

⁵⁰⁷ **M 490^b - M 491^a**

⁵⁰⁸ **M 491^a - M 492^b**

⁵⁰⁹ **M 492^b - M 493^b**

⁵¹⁰ **M 493^b - M 494^b**

⁵¹¹ **M 494^b**

⁵¹² **M 494^b - M 497^b**

5.6.8. Vakıa: Teyemmüm ayetinin inzali.⁵¹³

5.6.9. Vakıa: Hendek gazvesi.⁵¹⁴

5.6.9.1. Vakıa: Sa'd b. Mu'âz olayı.⁵¹⁵

5.6.9.2. Vakıa: Şeytanın yılan suretine girmesi.⁵¹⁶

5.6.9.3. Vakıa: Hz. Muhammed'in teşrifiyle yemeğin bereketlenmesi.⁵¹⁷

5.6.9.4. Vakıa: Bir avuç hurmanın bereketlenip tüm orduyu doyurması.⁵¹⁸

5.6.10. Vakıa: Benî Kurayza gazvesi.⁵¹⁹

5.6.11. Vakıa: Müşriklerin bir bedeviyi Hz. Muhammed'i suikasta göndermeleri.⁵²⁰

5.6.12. Vakıa: Müzeyne kabilesinden gelip Müslümân olanlar.⁵²¹

5.6.13. Vakıa: Ubeyde b. Cerrâh seriyyesi.⁵²²

5.7. Yedinci Bab: Hicretin 6. senesinde olan olaylar. **M 515^b - M 535^b**

5.7.1. Vakıa⁵²³: Sümâme b. Üsâl olayı.⁵²⁴

5.7.2. Vakıa: Benî Lihyân gazvesi.⁵²⁵

5.7.3. Vakıa: Benî Kilâb olayı.⁵²⁶

5.7.4. Vakıa: Sa'd b. Fedek kabilesi olayı.⁵²⁷

⁵¹³ **M 498^a**

⁵¹⁴ **M 498^a - M 507^a**. Bu vakıanın altında ayrı bir kısımda bu gazve zamanında meydana gelen bazı hadiseler "faşıl" başlığıyla yer verilmiş ve "vâkı'a" olarak alt başlık açılmıştır.

⁵¹⁵ **M 507^a - M 507^b**

⁵¹⁶ **M 507^b - M 508^a**

⁵¹⁷ **M 508^a - M 508^b**

⁵¹⁸ **M 508^b**. Bu vakıadan sonra muhasaranın müddetini anlatan küçük bir kısım gelir.

⁵¹⁹ **M 509^a - M 514^a**

⁵²⁰ **M 514^a - M 515^a**

⁵²¹ **M 515^a**

⁵²² **M 515^a - M 515^b**

⁵²³ Metinde "evvelki vâkı'a" olarak geçmektedir ama diğer vakıalar numaralandırılmadığı için burada da numaralandırılmamıştır.

⁵²⁴ **M 515^b - M 516^a**

⁵²⁵ **M 516^a - M 516^b**

⁵²⁶ **M 516^b**

⁵²⁷ **M 516^b - M 517^a**

5.7.5. Vakıa: Gâbe gazvesi.⁵²⁸

5.7.6. Vakıa: Benî Ureyne olayı.⁵²⁹

5.7.7. Vakıa: Medîne’de yaşanan kıtlık.⁵³⁰

5.7.8. Vakıa: Hudeybiyye olayı.⁵³¹

5.7.9. Vakıa: Ebû Basîr olayı.⁵³²

5.7.10. Vakıa: Yüzük hadisesi ve Necâşî’nin İslâm’a davet edilmesi.⁵³³

5.7.11. Vakıa: Diğer hükümdarlara gönderilen İslâm’a davet mektupları.⁵³⁴

5.7.12. Vakıa: Havle b. Sa’lebe’nin zıhar olayı.⁵³⁵

5.7.12. Vakıa: Hz. Muhammed’in devesinin yarışı ilk kez kaybetmesi.⁵³⁶

5.7.13. Vakıa: Ümmü Rûmân’ın vefatı.⁵³⁷

5.8. Sekizinci Bab: Hicretin 7. senesinde olan olaylar. **M 535^b - M 551^a**

5.8.1. Vakıa⁵³⁸: Hayber vakıası.⁵³⁹

5.8.1.1. Vakıa⁵⁴⁰: Mahmûd b. Mesleme’nin şehadeti.⁵⁴¹

5.8.1.2. Vakıa: İslâm ordusunun menzil değiştirmesi.⁵⁴²

5.8.1.3. Vakıa: Hurma ağaçlarının kesilmesi.⁵⁴³

⁵²⁸ **M 517^a - M 517^b**

⁵²⁹ **M 517^b - M 518^a**

⁵³⁰ **M 518^a - M 518^b**

⁵³¹ **M 518^b - M 526^b**

⁵³² **M 526^b - M 527^b**

⁵³³ **M 527^b - M 528^b**

⁵³⁴ **M 528^b - M 534^b**

⁵³⁵ **M 534^b - M 535^a**

⁵³⁶ **M 535^a**

⁵³⁷ **M 535^a**

⁵³⁸ Bu vakıa için metinde alt başlık bulunmamaktadır. Altında bulunan vakılardan bazıları Hayber vakıaları olup onun altına yazılmıştır.

⁵³⁹ **M 535^b - M 538^a**

⁵⁴⁰ Metinde "evvelki vâkı’a" olarak geçmektedir ama diğer vakıalar numaralandırılmadığı için burada da numaralandırılmamıştır.

⁵⁴¹ **M 538^a**

⁵⁴² **M 538^a**

⁵⁴³ **M 538^a - M 538^b**

5.8.1.4. Vakıa: İslâm ordusu arasında bir Yahûdî'nin yakalanması.⁵⁴⁴

5.8.1.5. Vakıa: Âmir b. Ekva'nın şehadeti.⁵⁴⁵

5.8.1.6. Vakıa: Kuşatma zamanında koyunların çalınması.⁵⁴⁶

5.8.1.7. Vakıa: Kuşatma esnasında açlık çekilmesi.⁵⁴⁷

5.8.1.8. Vakıa: Abdullâh b. Himâr olayı.⁵⁴⁸

5.8.1.9. Vakıa: Hz. Alî önderliğinde Kamûs kalesinin fethi.⁵⁴⁹

5.8.1.10. Vakıa: Hayber ganimetlerinin paylaşımı.⁵⁵⁰

5.8.1.11. Vakıa: Hayber Yahûdîlerinin zehirleme teşebbüsleri.⁵⁵¹

5.8.2. Vakıa: Haccâc b. İlât olayı.⁵⁵²

5.8.3. Vakıa: Fedek ahalisi ile sulh yapılması.⁵⁵³

5.8.4. Vakıa: Ca'fer b. Ebî Tâlib ve diğer muhacirlerin Habeş'ten dönüşü.⁵⁵⁴

5.8.5. Vakıa: Ümmü Habîbe'nin zifafı.⁵⁵⁵

5.8.6. Vakıa: Safiyye b. Huyayy'ın zifafı.⁵⁵⁶

5.8.7. Vakıa: Hz. Alî namazı kaçırınca güneşin geriye doğru hareket etmesi.⁵⁵⁷

5.8.8. Vakıa: Vâdi'l-Kurâ Yahûdîlerinin gazası.⁵⁵⁸

⁵⁴⁴ M 538^b

⁵⁴⁵ M 538^b - M 539^a

⁵⁴⁶ M 539^a

⁵⁴⁷ M 539^a - M 539^b

⁵⁴⁸ M 539^b

⁵⁴⁹ M 539^b - M 542^b

⁵⁵⁰ M 542^b - M 543^a

⁵⁵¹ M 543^a - M 543^b

⁵⁵² M 543^b - M 545^a

⁵⁵³ M 545^a - M 545^b

⁵⁵⁴ M 545^b

⁵⁵⁵ M 545^b - M 546^b

⁵⁵⁶ M 546^b - M 547^a

⁵⁵⁷ M 547^a

⁵⁵⁸ M 547^a - M 547^b

5.8.9. Vakıa: Hz. Muhammed'in kaza namazı kılması ve kaza umresi yapması.⁵⁵⁹

5.8.10. Vakıa: Cebele b. Eyhem olayı.⁵⁶⁰

5.8.11. Vakıa: Ferve b. Amr'ın imanı.⁵⁶¹

5.8.12. Vakıa: Muhallim b. Cessâme olayı.⁵⁶²

5.9. Dokuzuncu Bab: Hicretin 8. senesinde olan olaylar. **M 551^a - M 584^a**

5.9.1. Vakıa: Hâlid b. Velîd'in imanı.⁵⁶³

5.9.2. Vakıa: Zâtü's-selâsil seriyyesi.⁵⁶⁴

5.9.3. Vakıa: Mu'te gazası.⁵⁶⁵

5.9.4. Vakıa: Mekke'nin fethi.⁵⁶⁶

5.9.5. Vakıa: Beytü'l-harâm'ın putlardan temizlenmesi.⁵⁶⁷

5.9.6. Vakıa: Hz. Muhammed'in Mekke'de ölüm fermanı çıkardığı kişiler.⁵⁶⁸

5.9.7. Vakıa: Hırâş b. Ümeyye olayı.⁵⁶⁹

5.9.8. Vakıa: Hâlid b. Velîd'in Uzzâ'yı kırmaya gönderilmesi.⁵⁷⁰

5.9.9. Vakıa: Sa'd b. Eşhel'in Menât puthanesini harap etmeye gönderilmesi.⁵⁷¹

5.9.10. Vakıa: Hâlid b. Velîd'in Benî Cezîmelileri öldürmesi.⁵⁷²

⁵⁵⁹ **M 547^b - M 549^b**

⁵⁶⁰ **M 549^b - M 550^a**

⁵⁶¹ **M 550^a - M 550^b**

⁵⁶² **M 550^b - M 551^a**

⁵⁶³ **M 551^a - M 552^a**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁵⁶⁴ **M 552^a - M 553^a**

⁵⁶⁵ **M 553^a - M 556^a**

⁵⁶⁶ **M 556^a - M 564^b**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁵⁶⁷ **M 564^b - M 568^a**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır. Putların temizlenmesine dair hikmetler ve işaretler ihtiva eden bir kısım da bulunmaktadır.

⁵⁶⁸ **M 568^a - M 572^b**

⁵⁶⁹ **M 572^b - M 573^a**

⁵⁷⁰ **M 573^a**

⁵⁷¹ **M 573^a**

⁵⁷² **M 573^a - M 574^a**

5.9.11. Vakıa: Huneyn gazvesi.⁵⁷³

5.9.12. Vakıa: Tâ'if gazvesi.⁵⁷⁴

5.9.13. Vakıa: Hz. Muhammed'in Ci'râne'ye gelmesiyle yaşanan olaylar.⁵⁷⁵

5.9.14. Vakıa: Benî Sa'lebe'den dört kimsenin gelmesi.⁵⁷⁶

5.9.15. Vakıa: Zeyneb b. Muhammed'in vefatı.⁵⁷⁷

5.9.16. Vakıa: İbrâhîm b. Muhammed'in doğumu.⁵⁷⁸

5.9.17. Vakıa: Ağlayan kütük hadisesi.⁵⁷⁹

5.10. Onuncu Bab: Hicretin 9. senesinde olan olaylar. **M 584^a - M 606^a**

5.10.1. Vakıa: Benî Temîm olayı.⁵⁸⁰

5.10.2. Vakıa: Benî Tayy olayı.⁵⁸¹

5.10.3. Vakıa: İlâ olayı.⁵⁸²

5.10.4. Vakıa: Zina eden kadının recmedilmesi.⁵⁸³

5.10.5. Vakıa: Tebûk gazası.⁵⁸⁴

5.10.6. Vakıa: Hâlid b. Velîd'in Dûmetü'l-cendele gitmesi.⁵⁸⁵

5.10.7. Vakıa: Tebûk gazasında yaşanan mucizeler.⁵⁸⁶

5.10.7.1. Mucize: Münafıkların konuşmasının gayb aleminden bildirilmesi.⁵⁸⁷

⁵⁷³ **M 574^a - M 579^a**

⁵⁷⁴ **M 579^a - M 580^b**

⁵⁷⁵ **M 580^b - M 583^a**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁵⁷⁶ **M 583^a**

⁵⁷⁷ **M 583^a**

⁵⁷⁸ **M 583^a - M 583^b**

⁵⁷⁹ **M 583^b - M 584^a**

⁵⁸⁰ **M 584^a - M 585^b**

⁵⁸¹ **M 585^b - M 586^b**

⁵⁸² **M 586^b - M 588^b**

⁵⁸³ **M 588^b**

⁵⁸⁴ **M 588^b - M 592^a**

⁵⁸⁵ **M 592^a - M 592^b**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁵⁸⁶ Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır. Aşağıda verilen mucizeler için de metinde başlık kullanılmamıştır.

⁵⁸⁷ **M 592^b - M 593^a**

- 5.10.7.2. Mucize: Vâdi'l-kurâ'da gece esen esrarengiz rüzgar.⁵⁸⁸
- 5.10.7.3. Mucize: Hz. Muhammed'in duasıyla yağmur yağması.⁵⁸⁹
- 5.10.7.4. Mucize: Hz. Muhammed'in kaybolan devenin yerini bilmesi.⁵⁹⁰
- 5.10.7.5. Mucize: Hz. Muhammed'in bereketiyle çeşmeden su akması.⁵⁹¹
- 5.10.7.6. Mucize: Hz. Muhammed'in Ebû Zerr Gıfârî'nin akıbetini bilmesi.⁵⁹²
- 5.10.7.7. Mucize: Abdullâh Zü'l-Bicâdeyn'in Müslümân olması.⁵⁹³
- 5.10.7.8. Mucize: Hz. Muhammed'in yılan suretine girmiş cin ile konuşması.⁵⁹⁴
- 5.10.7.9. Mucize: Yenilen hurmanın üç gün azalmaması.⁵⁹⁵
- 5.10.7.10. Mucize: Hz. Muhammed'in münafıkları bilmesi ve bildirmesi.⁵⁹⁶
- 5.10.8. Vakıa: Mescid-i Dırâr olayı.⁵⁹⁷
- 5.10.9. Vakıa: Tebûk gazasına katılmayanların durumu.⁵⁹⁸
- 5.10.10. Vakıa: Hz. Alî'nin bir müşrik güruhunu hezimete uğratması.⁵⁹⁹
- 5.10.11. Vakıa: Benî Mürre olayı.⁶⁰⁰
- 5.10.12. Vakıa: Benî Âmir olayı.⁶⁰¹
- 5.10.13. Vakıa: Benî Esed olayı.⁶⁰²

⁵⁸⁸ **M 593^a**

⁵⁸⁹ **M 593^a - M 593^b**

⁵⁹⁰ **M 593^b**

⁵⁹¹ **M 593^b - M 594^a**

⁵⁹² **M 594^a**

⁵⁹³ **M 594^a - M 595^a**

⁵⁹⁴ **M 595^a - M 595^b**

⁵⁹⁵ **M 595^b**

⁵⁹⁶ **M 595^b - M 596^b**

⁵⁹⁷ **M 596^b - M 597^a**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁵⁹⁸ **M 597^a - M 600^a**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁵⁹⁹ **M 600^a - M 601^a**

⁶⁰⁰ **M 601^a**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁶⁰¹ **M 601^a - M 601^b**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁶⁰² **M 601^b - M 602^a**

5.10.14. Vakıa: Benî Bekkâ olayı.⁶⁰³

5.10.15. Vakıa: Benî Tücîb olayı.⁶⁰⁴

5.10.16. Vakıa: Benî Kinâne olayı.⁶⁰⁵

5.10.17. Vakıa: Dımâm b. Sa'lebe olayı.⁶⁰⁶

5.10.18 Vakıa: Abdullâh b. Ebî Selûl'ün ölümü.⁶⁰⁷

5.10.19. Vakıa: Habeş meliki Necâşî'nin vefatı.⁶⁰⁸

5.10.20. Vakıa: Hz. Ebû Bekir ile Hz. Alî'nin haccetmeye gönderilmeleri.⁶⁰⁹

5.11. On Birinci Bab: Hicretin 10. senesinde olan olaylar. **M 606^a - M 616^a**

5.11.1. Vakıa: Hâlid b. Velîd'in Hâris b. Ka'b'a gönderilmesi.⁶¹⁰

5.11.2. Vakıa: Nocrân Hristiyanları ile sulh yapılması.⁶¹¹

5.11.3. Vakıa: Yemen hakimi Bâzân'ın vefatı.⁶¹²

5.11.4. Vakıa: Hz. Alî'nin Yemen'e gönderilmesi.⁶¹³

5.11.5. Vakıa: Benî Gâmid olayı.⁶¹⁴

5.11.6. Vakıa: Cerîr b. Abdillâh olayı.⁶¹⁵

5.11.7. Vakıa: Benî Hanîfe olayı.⁶¹⁶

5.11.8. Vakıa: Fîruz ed-Deylemî'nin imanı.⁶¹⁷

⁶⁰³ **M 602^a**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁶⁰⁴ **M 602^a - M 602^b**

⁶⁰⁵ **M 602^b - M 603^a**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁶⁰⁶ **M 603^a - M 603^b**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁶⁰⁷ **M 603^b - M 604^b**

⁶⁰⁸ **M 604^b - M 605^a**

⁶⁰⁹ **M 605^a - M 606^a**

⁶¹⁰ **M 606^a - M 606^b**

⁶¹¹ **M 606^b - M 608^b**

⁶¹² **M 608^b**

⁶¹³ **M 608^b - M 609^b**

⁶¹⁴ **M 609^b**

⁶¹⁵ **M 609^b - M 610^b**

⁶¹⁶ **M 610^b**

⁶¹⁷ **M 610^b**. Detay verilmemiştir.

5.11.9. Vakıa: Abdu Kays olayı.⁶¹⁸

5.11.10. Vakıa: Veda hacı.⁶¹⁹

5.11.12. Vakıa: Zü'l-keîa olayı.⁶²⁰

5.11.13. Vakıa: İbrâhîm b. Muhammed'in vefatı.⁶²¹

5.11.14. Vakıa: Cebrâîl'in Hz. Muhammed'i ziyareti.⁶²²

5.12. On İkinci Bab: Hicretin 10. senesinde olan diğeri olaylar. **M 616^a - M 640^a**

5.12.1. Birinci Fasıl: Nübüvvet dava edenler.

5.12.1.1. Vakıa: Müseylime-i Kezzâb olayı.⁶²³

5.12.1.2. Vakıa: Secâh olayı.⁶²⁴

5.12.1.3. Vakıa: Esved el-Ansî ve Merzûbân olayı.⁶²⁵

5.12.1.4. Vakıa: Tuleyha b. Huveylid olayı.⁶²⁶

5.12.2. İkinci Fasıl: Hz. Muhammed'in vefatının yaklaşması.

5.12.2.1. Vakıa: Übnâ seriyyesi.⁶²⁷

5.12.2.2. Vakıa: Hz. Muhammed'in hastalığının başlangıcına dair 4 rivayet.⁶²⁸

5.12.2.3. Vakıa: Hz. Muhammed'in hastalığı.⁶²⁹

5.12.2.4. Vakıa: Hz. Muhammed'in hastalığının şiddetine dair 4 rivayet.⁶³⁰

⁶¹⁸ **M 610^b - M 611^a**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁶¹⁹ **M 611^a - M 615^a**

⁶²⁰ **M 615^a - M 615^b**

⁶²¹ **M 615^b - M 616^a**

⁶²² **M 616^a**

⁶²³ **M 616^a - M 617^a**

⁶²⁴ **M 617^a - M 617^b**

⁶²⁵ **M 617^b - M 618^a**

⁶²⁶ **M 618^b**

⁶²⁷ **M 618^b - M 619^b**

⁶²⁸ **M 620^a - M 621^b**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁶²⁹ **M 621^b - M 622^a**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁶³⁰ **M 622^a - M 622^b**. Bu bahis metinde "bâb-ı evvel" başlığıyla verilmiştir.

5.12.2.5. Vakıa: Hz. Muhammed'in Fâtımatü'z-Zehrâ'ya fısıldaması.⁶³¹

5.12.2.6. Vakıa: Kırtâs hadisesi.⁶³²

5.12.2.7. Vakıa: Hz. Muhammed'in ensara dua etmesi.⁶³³

5.12.2.8. Vakıa: Hz. Muhammed'in Müslümânlarla helalleşmesi.⁶³⁴

5.12.2.9. Vakıa: Hz. Muhammed'in hutbesi.⁶³⁵

5.12.2.10. Vakıa: Hz. Muhammed'in imamete Hz. Ebû Bekir'i tayin etmesi.⁶³⁶

5.12.2.11. Vakıa: Hz. Muhammed'in Hz. Ebû Bekir'i imamette görüp tasdiki.⁶³⁷

5.12.2.12 Vakıa: Hz. Alî ile Abbâs b. Abdilmuttalib'in hilafet münazarası.⁶³⁸

5.12.2.13. Vakıa: Hz. Muhammed'in, eşlerinin verdiği bir ilaçla ayılması.⁶³⁹

5.12.2.14. Vakıa: Hz. Muhammed'in altınları fakirlere tasadduk ettirmesi.⁶⁴⁰

5.12.2.15. Vakıa: Hz. Muhammed'in ehl-i beyti ile konuşması.⁶⁴¹

5.12.2.16. Vakıa: Hz. Muhammed ile Cebrâîl arasında geçen konuşma.⁶⁴²

5.12.3. Üçüncü Fasıl: Hz. Muhammed'in ruhunun kabzedilmesi.⁶⁴³

5.12.3.1. Vakıa: Hz. Muhammed'in ehl-i beytiyle vedalaşması.⁶⁴⁴

5.12.3.2. Vakıa: Azrâîl'in gelmek için izin talep etmesi.⁶⁴⁵

⁶³¹ M 622^b - M 623^a

⁶³² M 623^a - M 623^b

⁶³³ M 623^b - M 624^a

⁶³⁴ M 624^a - M 624^b

⁶³⁵ M 624^b - M 625^b

⁶³⁶ M 625^b

⁶³⁷ M 625^b. Bu rivayet başlıksız olarak yer almaktadır.

⁶³⁸ M 625^b - M 626^a

⁶³⁹ M 626^a

⁶⁴⁰ M 626^a - M 626^b

⁶⁴¹ M 626^b - M 627^a

⁶⁴² M 627^a - M 627^b

⁶⁴³ Bu fasılda bahisler başlıksız verilmiştir.

⁶⁴⁴ M 627^b - M 628^b

⁶⁴⁵ M 628^b - M 629^a

5.12.3.3. Vakıa: Hz. Muhammed'in ruhunu teslim etmesi.⁶⁴⁶

5.12.3.4. Vakıa: Hz. Muhammed'in vefatından sonra yakınlarının tepkileri.⁶⁴⁷

5.12.4. Dördüncü Fasıl: Hz. Muhammed'in kefenlenmesi ve kabre konması.⁶⁴⁸

5.12.4.1. Vakıa: Hz. Muhammed'in gasledilmesi ve kefenlenmesi.⁶⁴⁹

5.12.4.2. Vakıa: Hz. Muhammed'in defnedilme meselesi.⁶⁵⁰

5.12.4.3. Vakıa: Hz. Muhammed'in defni sonrası yaşananlar.⁶⁵¹

5.12.5. Beşinci Fasıl: Hz. Muhammed'in vefatından sonra meydana gelenler.

5.12.5.1. Vakıa: Bilâl-i Habeşî'nin Medîne'yi terk etmesi.⁶⁵²

5.12.5.2. Vakıa: Mudar'ın hikayesi.⁶⁵³

5.12.5.3. Vakıa: Şâmlı Yahûdînin imanı.⁶⁵⁴

5.12.5.4. Vakıa: Mu'âz b. Cebel'in hikayesi.⁶⁵⁵

5.12.5.5. Vakıa: Hz. Muhammed'in kabrine gelen bedevinin imana gelmesi.⁶⁵⁶

5.12.5.6. Vakıa: Hz. Muhammed'in kabrine gelen bedevinin günahlarının affı.⁶⁵⁷

5.12.5.7. Vakıa: Hz. Muhammed'in kabrine gelen bedevinin günahlarının affı.⁶⁵⁸

5.12.5.8. Vakıa: Hz. Muhammed'in rüyada rızıklandırması.⁶⁵⁹

6. Hâtimetü'l-Kitâb: Hz. Muhammed'in mucizeleri. **M 640^a - M 682^b**

⁶⁴⁶ **M 629^a - M 630^b**

⁶⁴⁷ **M 630^b - M 632^a**

⁶⁴⁸ Bu fasılda bahisler başlıksız verilmiştir.

⁶⁴⁹ **M 632^a - M 633^a**

⁶⁵⁰ **M 633^a - M 633^b**

⁶⁵¹ **M 633^b - M 634^a**. Bahsin akabinde "tenbîh" başlıklı bir kısım vardır.

⁶⁵² **M 634^a - M 635^a**. Bu bahis metinde başlıksız yer almaktadır.

⁶⁵³ **M 635^a - M 636^b**

⁶⁵⁴ **M 636^b - M 637^b**

⁶⁵⁵ **M 637^b - M 639^a**

⁶⁵⁶ **M 639^a**

⁶⁵⁷ **M 639^a - M 639^b**

⁶⁵⁸ **M 639^b**

⁶⁵⁹ **M 639^b - M 640^a**. Bu bölüm Hz. Muhammed'in kabrini ziyaret etmenin faydalarına dair bir kısım hitama erer.

6.1. Birinci Bab: Aklî mucizeler.⁶⁶⁰ **641^a - 644^a**

6.1.1. Birinci Delil: Hz. Muhammed'in hal ve hareketleri.⁶⁶¹

6.1.2. İkinci Delil: Hz. Muhammed'in bi'setten önceki yaşantısı.⁶⁶²

6.1.3. Üçüncü Delil: Hz. Muhammed'in davasının başarısı.⁶⁶³

6.1.4. Dördüncü Delil: Tevrât ve İncîl'de Hz. Muhammed'den bahsedilmesi.⁶⁶⁴

6.1.5. Beşinci Delil: Hz. Muhammed'in dualarının makbul olması.⁶⁶⁵

6.1.6. Altıncı Delil: Hz. Muhammed'in gaybden⁶⁶⁶ haber vermesi.⁶⁶⁷

6.2. İkinci Bab: Hissî mucizeler. **M 644^a - M 682^b**

6.2.1. Birinci Fasıl: Zatî mucizeler.⁶⁶⁸

6.2.1.1. Mucize: Hz. Muhammed'in başının mucizeleri.⁶⁶⁹

6.2.1.2. Mucize: Hz. Muhammed'in saçının mucizeleri.⁶⁷⁰

6.2.1.3. Mucize: Hz. Muhammed'in yüzünün mucizeleri.⁶⁷¹

6.2.1.4. Mucize: Hz. Muhammed'in gözlerinin mucizeleri.⁶⁷²

6.2.1.5. Mucize: Hz. Muhammed'in kulağının mucizeleri.⁶⁷³

6.2.1.6. Mucize: Hz. Muhammed'in ellerinin mucizeleri.⁶⁷⁴

⁶⁶⁰ Aşağıdaki deliller metinde başlıksız olarak verilmiştir.

⁶⁶¹ **M 641^a - M 641^b**

⁶⁶² **M 641^b**

⁶⁶³ **M 641^b**

⁶⁶⁴ **M 641^b - M 642^a**

⁶⁶⁵ **M 642^a - M 643^a**

⁶⁶⁶ Burada "gayb" kavramıyla geçmiş ve gelecek, yani Hz. Muhammed'in kendi yaşadığı çağdan önceki ve sonrası olan zaman dilimi kastedilmektedir.

⁶⁶⁷ **M 643^a - M 644^a**. Bölümün sonunda "tenbîh" başlıklı bir kısım vardır.

⁶⁶⁸ Bu bölümde yer alan mucizeler metinde başlıksız olarak verilmiştir.

⁶⁶⁹ **M 644^b**

⁶⁷⁰ **M 644^b - M 645^a**

⁶⁷¹ **M 645^a**

⁶⁷² **M 645^a - M 645^b**

⁶⁷³ **M 645^b - M 646^a**

⁶⁷⁴ **M 646^a - M 646^b**

6.2.1.7. Mucize: Hz. Muhammed'in omuzunun mucizeleri.⁶⁷⁵

6.2.1.8. Mucize: Hz. Muhammed'in ayağının mucizeleri.⁶⁷⁶

6.2.1.9. Mucize: Hz. Muhammed'in ağzının mucizeleri.⁶⁷⁷

6.2.1.10. Mucize: Hz. Muhammed'in dilinin mucizeleri.⁶⁷⁸

6.2.1.11. Mucize: Hz. Muhammed'in bedeninin mucizeleri.⁶⁷⁹

6.2.1.12. Mucize: Hz. Muhammed'in zatında olan mucizeler.⁶⁸⁰

6.2.12.1. Mucize: Gölgesinin yere düşmemesi.⁶⁸¹

6.2.12.2. Mucize: Sünnetli doğması.⁶⁸²

6.2.12.3. Mucize: İhtilam olmaması.⁶⁸³

6.2.12.4. Mucize: Üzerine sinek konmaması.⁶⁸⁴

6.2.12.5. Mucize: En hızlı kişiden hızlı yürümesi.⁶⁸⁵

6.2.12.6. Mucize: Herkesten uzun görünmesi.⁶⁸⁶

6.2.12.7. Mucize: Bindiği bineklerin yaşlanmaması ve zayıf düşmemesi.⁶⁸⁷

6.2.12.8. Mucize: Dışkısını yerin yutması.⁶⁸⁸

6.2.2. İkinci Fasıl: Sıfatî mucizeler. Hz. Muhammed'in kişiliği, ahlakı ve şemaii.⁶⁸⁹

⁶⁷⁵ M 646^b

⁶⁷⁶ M 646^b

⁶⁷⁷ M 646^b - M 647^b

⁶⁷⁸ M 647^b

⁶⁷⁹ M 647^b - M 648^a

⁶⁸⁰ Aşağıdaki mucizeler metinde başlıksız olarak verilmiştir. Ayrıca bu kısmın başında 10 adet mucizeden bahsedileceği söylenmiş fakat 8 adet mucizeye yer verilmiştir.

⁶⁸¹ M 648^a - M 648^b

⁶⁸² M 648^b

⁶⁸³ M 648^b

⁶⁸⁴ M 648^b

⁶⁸⁵ M 648^b

⁶⁸⁶ M 648^b

⁶⁸⁷ M 648^b

⁶⁸⁸ M 648^b

⁶⁸⁹ M 648^b - M 652^b

6.2.3. Üçüncü Fasıl: Haricî mucizeler.⁶⁹⁰

6.2.3.1. Mucize: Kurân-ı Kerîm.⁶⁹¹

6.2.3.2. Mucize: Hz. Muhammed'in ayı parmağıyla ikiye ayırması.⁶⁹²

6.2.3.3. Mucize: Ceylanın konuşması.⁶⁹³

6.2.3.4. Mucize: Kertenkelenin konuşması.⁶⁹⁴

6.2.3.5. Mucize: Kurdun konuşması.⁶⁹⁵

6.2.3.6. Mucize: Taşların tesbihatı.⁶⁹⁶

6.2.3.7. Mucize: Dağın konuşması.⁶⁹⁷

6.2.3.8. Mucize: Ağaçların hareket etmesi.⁶⁹⁸

6.2.3.9. Mucize: Devenin konuşması.⁶⁹⁹

6.2.3.10. Mucize: Ağacın hareket edip konuşması.⁷⁰⁰

6.2.3.11. Mucize: Hurma dalının konuşması.⁷⁰¹

6.2.3.12. Mucize: Ağacın ikiye ayrılması.⁷⁰²

6.2.3.13. Mucize: Hurmanın bereketlenmesi.⁷⁰³

6.2.3.14. Mucize: Yemeğin bereketlenmesi.⁷⁰⁴

⁶⁹⁰ Bölümün başında 100 mucizeye yer verileceği söylenir. Bölümlerin bazılarında birkaç mucize bir arada verilse de toplam 99 mucize başlığı yer almaktadır.

⁶⁹¹ **M 652^b - M 653^b**

⁶⁹² **M 653^b - M 654^a**

⁶⁹³ **M 654^a**

⁶⁹⁴ **M 654^a - M 655^a**

⁶⁹⁵ **M 655^a**

⁶⁹⁶ **M 655^a - M 655^b**

⁶⁹⁷ **M 655^b**

⁶⁹⁸ **M 655^b**

⁶⁹⁹ **M 655^b - M 656^a**

⁷⁰⁰ **M 656^a**

⁷⁰¹ **M 656^a - M 656^b**

⁷⁰² **M 656^b**

⁷⁰³ **M 656^b - M 657^a**

⁷⁰⁴ **M 657^a**. Hendek gazasında yaşanan mucizeye atıf yapıp ayrıntı verilmemiştir.

- 6.2.3.15. Mucize: Hurmanın bereketlenmesi.⁷⁰⁵
- 6.2.3.16. Mucize: Kaymağın bereketlenmesi.⁷⁰⁶
- 6.2.3.17. Mucize: Sütün bereketlenmesi.⁷⁰⁷
- 6.2.3.18. Mucize: Yemeğin bereketlenmesi.⁷⁰⁸
- 6.2.3.19. Mucize: Ekmeğin bereketlenmesi.⁷⁰⁹
- 6.2.3.20. Mucize: Hurmanın bereketlenmesi.⁷¹⁰
- 6.2.3.21. Mucize: Devenin konuşması.⁷¹¹
- 6.2.3.22. Mucize: Ağacın hareket etmesi.⁷¹²
- 6.2.3.23. Mucize: Bir bedevinin kesilmiş elinin yerine takılması.⁷¹³
- 6.2.3.24. Mucize: Hz. Muhammed'in başının üzerinden ejderha görünmesi.⁷¹⁴
- 6.2.3.25. Mucize: Hz. Muhammed'in yanından mızraklıların görünmesi.⁷¹⁵
- 6.2.3.26. Mucize: Bir cinin ve putun nübüvveti müjdelemesi.⁷¹⁶
- 6.2.3.27. Mucize: Bir Yahûdînin Tivrât'ta Hz. Muhammed'i görünce ölmesi.⁷¹⁷
- 6.2.3.28. Mucize: Devenin konuşması.⁷¹⁸
- 6.2.3.29. Mucize: Hz. Muhammed'in sıvamasıyla teni beyazlayan köle.⁷¹⁹

⁷⁰⁵ M 657^a

⁷⁰⁶ M 657^a

⁷⁰⁷ M 657^a - M 657^b

⁷⁰⁸ M 657^b

⁷⁰⁹ M 657^b

⁷¹⁰ M 657^b

⁷¹¹ M 657^b - M 658^a

⁷¹² M 658^a - M 659^a

⁷¹³ M 659^a - M 659^b

⁷¹⁴ M 659^b - M 660^a

⁷¹⁵ M 660^a - M 660^b

⁷¹⁶ M 660^b

⁷¹⁷ M 660^b - M 661^a

⁷¹⁸ M 661^a

⁷¹⁹ M 661^a - M 661^b

- 6.2.3.30. Mucize: Kuşun Hz. Muhammed'in ayakkabısındaki yılanı çıkarması.⁷²⁰
- 6.2.3.31. Mucize: Balın bereketlenmesi.⁷²¹
- 6.2.3.32. Mucize: Eşegin konuşması.⁷²²
- 6.2.3.33. Mucize: Devenin konuşması.⁷²³
- 6.2.3.34. Mucize: Beddua ile Hakem b. Ebi'l-Âs'ın yüzünün yamulması.⁷²⁴
- 6.2.3.35. Mucize: Hz. Muhammed güreşirken Cebrâîl'in hileyi bildirmesi.⁷²⁵
- 6.2.3.36. Mucize: İki aylık bebeğin nübüvveti ikrar etmesi.⁷²⁶
- 6.2.3.37. Mucize: Hz. Alî'nin ölüyü diriltmesi için mezara gönderilmesi.⁷²⁷
- 6.2.3.38. Mucize: Yenilen kuzunun kemiklerinden tekrar diriltilmesi.⁷²⁸
- 6.2.3.39. Mucize: Hz. Muhammed'in duasıyla koyunların semirmesi.⁷²⁹
- 6.2.3.40. Mucize: Hz. Muhammed'in nefesiyle körün gözlerinin açılması.⁷³⁰
- 6.2.3.41. Mucize: Hz. Muhammed'in gelmesiyle hurmanın bereketlenmesi.⁷³¹
- 6.2.3.42. Mucize: Hz. Muhammed'in verdiği yağın bitmemesi.⁷³²
- 6.2.3.43. Mucize: Hz. Muhammed'in önüne konulan yemeğin bereketlenmesi.⁷³³
- 6.2.3.44. Mucize: Hz. Muhammed'in yediği yemeğin bereketlenmesi.⁷³⁴

⁷²⁰ M 661^b

⁷²¹ M 661^b - M 662^a

⁷²² M 662^a - M 662^b

⁷²³ M 662^b

⁷²⁴ M 662^b - M 663^a

⁷²⁵ M 663^a

⁷²⁶ M 663^a - M 663^b

⁷²⁷ M 663^b - M 664^a

⁷²⁸ M 664^a

⁷²⁹ M 664^a - M 664^b

⁷³⁰ M 664^b

⁷³¹ M 664^b - M 665^a

⁷³² M 665^a

⁷³³ M 665^a - M 665^b

⁷³⁴ M 665^b - M 666^a

- 6.2.3.45. Mucize: Hz. Muhammed'in ikram ettiği sütün bitmemesi.⁷³⁵
- 6.2.3.46. Mucize: Hz. Muhammed'in mazmaza ettiği suyun bereketlenmesi.⁷³⁶
- 6.2.3.47. Mucize: Hz. Muhammed'in ağzından söyleyen adamı yılan sokması.⁷³⁷
- 6.2.3.48. Mucize: Hurma dalının ısıtarak evde saklanan şeytanı göstermesi.⁷³⁸
- 6.2.3.49. Mucize: Hz. Muhammed'in insan suretindeki şeytanı bildirmesi.⁷³⁹
- 6.2.3.50. Mucize: Bir kişinin yediği etin bir sene sonra midesinden çıkarılması.⁷⁴⁰
- 6.2.3.51. Mucize: Hz. Muhammed'in çiğnediği eti yiyen kadının edeplenmesi.⁷⁴¹
- 6.2.3.52. Mucize: Bir gencin Hz. Muhammed'in duasıyla zinadan kaçınması.⁷⁴²
- 6.2.3.53. Mucize: Hz. Muhammed'in eli parçalanan çocuğu iyileştirmesi.⁷⁴³
- 6.2.3.54. Mucize: Çocuğa musallat olan cini Hz. Muhammed'in çıkarması.⁷⁴⁴
- 6.2.3.55. Mucize: Hz. Muhammed'in üflediği taşlar ile kuyunun su dolması.⁷⁴⁵
- 6.2.3.56. Mucize: Ağacın yürümesi, cinin çıkması ve devenin konuşması.⁷⁴⁶
- 6.2.3.57. Mucize: Hz. Muhammed'in bedduasıyla birinin karnının yarılması.⁷⁴⁷
- 6.2.3.58. Mucize: Hz. Muhammed'in namaz kılması için güneşin durması.⁷⁴⁸
- 6.2.3.59. Mucize: Hz. Muhammed'in kamçısıyla güçsüz atın güçlenmesi.⁷⁴⁹

⁷³⁵ M 666^a

⁷³⁶ M 666^a - M 667^a

⁷³⁷ M 667^a

⁷³⁸ M 667^a - M 667^b

⁷³⁹ M 667^b

⁷⁴⁰ M 667^b - M 668^a

⁷⁴¹ M 668^a

⁷⁴² M 668^a

⁷⁴³ M 668^a - M 668^b

⁷⁴⁴ M 668^b

⁷⁴⁵ M 668^b

⁷⁴⁶ M 668^b - M 669^a

⁷⁴⁷ M 669^a

⁷⁴⁸ M 669^a - M 669^b

⁷⁴⁹ M 669^b

- 6.2.3.60. Mucize: Rüzgarın kaybolan deveyi getirmesi.⁷⁵⁰
- 6.2.3.61. Mucize: Hz. Muhammed'in dua ettiği kişinin elinin şifalı olması.⁷⁵¹
- 6.2.3.62. Mucize: Hz. Muhammed'e yalan söyleyen kişinin elinin tutulması.⁷⁵²
- 6.2.3.63. Mucize: Ebû Hureyre'nin giydiği cüppe ile hiçbir şeyi unutmaması.⁷⁵³
- 6.2.3.64. Mucize: Dua sonucunda Ebû Hureyre'nin annesinin iman etmesi.⁷⁵⁴
- 6.2.3.65. Mucize: Hz. Alî'nin taşlara Hz. Muhammed'in selamını iletmesi.⁷⁵⁵
- 6.2.3.66. Mucize: Hz. Muhammed'in mazmaza suyuyla hurmaların yeşermesi.⁷⁵⁶
- 6.2.3.67. Mucize: Müslümân oölen Yahûdî'nin üstünü hurilerin parçalamaları.⁷⁵⁷
- 6.2.3.68. Mucize: Fâtımatü'z-Zehrâ'nın kendisine görünmeyen kıyafeti.⁷⁵⁸
- 6.2.3.69. Mucize: Ceylanın konuşması.⁷⁵⁹
- 6.2.3.70. Mucize: Kurdun konuşması.⁷⁶⁰
- 6.2.3.71. Mucize: Vahşi hayvanların kurdu elçi olarak göndermeleri.⁷⁶¹
- 6.2.3.72. Mucize: Ceylanın konuşması.⁷⁶²
- 6.2.3.73. Mucize: Hz. Muhammed'in selamıyla ağacın yemiş vermesi.⁷⁶³
- 6.2.3.74. Mucize: Hz. Muhammed'in ashabdan birine şehadeti müjdelemesi.⁷⁶⁴

⁷⁵⁰ M 669^b

⁷⁵¹ M 669^b - M 670^a

⁷⁵² M 670^a

⁷⁵³ M 670^a

⁷⁵⁴ M 670^a

⁷⁵⁵ M 670^a - M 670^b

⁷⁵⁶ M 670^b

⁷⁵⁷ M 670^b - M 671^a

⁷⁵⁸ M 671^a

⁷⁵⁹ M 671^a - M 671^b

⁷⁶⁰ M 671^b

⁷⁶¹ M 671^b - M 672^a

⁷⁶² M 672^a - M 673^a

⁷⁶³ M 673^b - M 674^a

⁷⁶⁴ M 674^a

- 6.2.3.75. Mucize: Hz. Muhammed'in bildirdiğinin tahakkuk etmesi.⁷⁶⁵
- 6.2.3.76. Mucize: Ebû Cehil'i kanatlı bir cemaatin durdurması.⁷⁶⁶
- 6.2.3.77. Mucize: Hz. Muhammed'in duasıyla 94 yaşında genç görünen kişi.⁷⁶⁷
- 6.2.3.78. Mucize: Hz. Muhammed'in koyunların kulaklarının siyahlaştırması.⁷⁶⁸
- 6.2.3.79. Mucize: Kütüklerin kanatlanıp Mekke'den Medîne'ye uçması.⁷⁶⁹
- 6.2.3.80. Mucize: Hz. Muhammed'i öldürmeye giden kişinin yılanlar görmesi.⁷⁷⁰
- 6.2.3.81. Mucize: Beddua alan Utbe b. Ebî Leheb'i arslanın parçalaması.⁷⁷¹
- 6.2.3.82. Mucize: Ağacın hareket etmesi.⁷⁷²
- 6.2.3.83. Mucize: Hz. Muhammed'e gelen yaşlı ve yaralı devenin iyileşmesi.⁷⁷³
- 6.2.3.84. Mucize: Hz. Muhammed'in Kurân okurken görünmez olması.⁷⁷⁴
- 6.2.3.85. Mucize: Hz. Muhammed'in ölü kız çocuğunu diriltmesi.⁷⁷⁵
- 6.2.3.86. Mucize: Ölünün dirilip Hz. Muhammed'in nübüvvetini ikrar etmesi.⁷⁷⁶
- 6.2.3.87. Mucize: Hz. Muhammed'in şefaatiyle körün gözlerinin açılması.⁷⁷⁷
- 6.2.3.88. Mucize: Putun dile gelip nübüvveti ikrar etmesi.⁷⁷⁸
- 6.2.3.89. Mucize: Atın konuşması.⁷⁷⁹

⁷⁶⁵ M 674^a - M 674^b

⁷⁶⁶ M 674^b

⁷⁶⁷ M 674^b - M 675^a

⁷⁶⁸ M 675^a

⁷⁶⁹ M 675^a

⁷⁷⁰ M 675^a - M 675^b

⁷⁷¹ M 675^b - M 676^a

⁷⁷² M 676^a - M 676^b

⁷⁷³ M 676^b - M 677^a

⁷⁷⁴ M 677^a

⁷⁷⁵ M 667^a

⁷⁷⁶ M 667^a - M 667^b

⁷⁷⁷ M 667^b

⁷⁷⁸ M 667^b

⁷⁷⁹ M 667^b - M 678^a

- 6.2.3.90. Mucize: Putun dile gelip nübüvveti ikrar etmesi.⁷⁸⁰
- 6.2.3.91. Mucize: Cinin çıkması, koyunun bereketlenmesi, ağaçların hareketi.⁷⁸¹
- 6.2.3.92. Mucize: Hz. Muhammed'in sıvazladığı yüzün yaşlanmaması.⁷⁸²
- 6.2.3.93. Mucize: Hz. Muhammed'in duasıyla gökten sofra indirilmesi.⁷⁸³
- 6.2.3.94. Mucize: Hz. Muhammed'in geçmişten haber vermesi.⁷⁸⁴
- 6.2.3.95. Mucize: Hz. Muhammed'in abdest suyu değen kişinin yaşlanmaması.⁷⁸⁵
- 6.2.3.96. Mucize: Hz. Alî'nin tükürük sayesinde beceri kazanması.⁷⁸⁶
- 6.2.3.97. Mucize: Fâtıma b. Esed'in vefatından sonra kefeninin yırtılmaması.⁷⁸⁷
- 6.2.3.98. Mucize: Çobanın gökten ses işitmesi ve koyunların konuşması.⁷⁸⁸
- 6.2.3.99. Mucize: Hz. Muhammed'i seven kişinin tayy-ı mekân etmesi.⁷⁸⁹

2.4. Kaynakları

Eserde gerek anlatılan konuyla alakalı olarak, gerek anlatılan mevzunun sıhhatine istişaden, gerekse bir ayetin nüzul sebebini inşa eden olay aktarılırken yapılan iktibasların başında Kurân-ı Kerîm gelmektedir. Hemen hemen her sureden, bazen bir ibare bazense birkaç ayet şeklinde yüzlerce iktibas yapılmıştır.⁷⁹⁰ Eserin tamamında Kurân-ı Kerîm'de yer alan 114 surenin 105 farklı suresinden iktibas yapıldığı tespit edilmiştir.⁷⁹¹

⁷⁸⁰ M 678^a

⁷⁸¹ M 678^a - M 678^b

⁷⁸² M 678^b - M 679^a

⁷⁸³ M 679^a

⁷⁸⁴ M 679^a - M 679^b

⁷⁸⁵ M 679^b

⁷⁸⁶ M 679^b

⁷⁸⁷ M 679^b - M 680^a

⁷⁸⁸ M 680^a - M 680^b

⁷⁸⁹ M 680^b - M 682^b

⁷⁹⁰ İktibaslar tercümeyle değil, kaynak esere aittir. Yani *Meâricü'n-nübüvve*'de yapılan bu iktibasları Altıparmak tercümesine almıştır.

⁷⁹¹ İktibas yapılmayan 9 sure Kurân-ı Kerîm'deki sırasına göre şunlardır: es-Secde (32), et-Tegâbun (64), el-Mürselât (77), en-Nebe (78), el-Beled (90), el-Kâria (101), et-Tekâsür (102), el-Felâk (113) ve en-Nâs (114).

Ayetlerden sonra en çok iktibas ehâdis-i nebeviyedendir. Muteber hadis kitaplarının yanı sıra sahih kabul edilen hadis kaynaklarının ihtiva etmediği lakin bahusus mutasavvıfların eserlerinde çokça zikredilen hadîs-i şerîfler açısından zengin bir eserdir.

Eser Farsçadan tercüme edilmesine karşın kaynak eserde bulunan Farsça manzumelerin hiçbirine yer verilmemiştir. Mamafih sayıca daha az olan Arapça manzumelerin tamamı tercümeyle dahil edilmiştir. Eser bunların yanı sıra Arapça diyaloglar, darb-ı meseller ve kelâm-ı kibâr nevinden sözler ihtiva eder. Hülâsa sair dillerde yazılmış kitaplardan yapılan iktibasların tamamı Arapçadan yapılmıştır.

Alıntı yapılan eserin isminin, eser müellifinin ya da her ikisinin birden zikredildiği yerler olmuştur. Bazı rivayetler aktarılmadan önce aktarıldıkları kitapların künyelerinin zikredilmesi, eserin kaynaklarından bazılarının tespit edilmesini mümkün kılmıştır. Bu sözü geçen kitapların sadece *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin değil, bu tercümeyle kaynaklık eden *Meâricü'n-nübüvve*'de de zikredildiği saptanmıştır. Ancak eserde aktarılan rivayetlerin ve yapılan iktibasların ekserisinde, "şöyle rivayet olunur ki", "mervidür ki", "nakl olunur ki", "menkuldur ki", "getürmüşlerdür ki", "eydürler ki", "ehl-i siyerin uluları dimişler ki" gibi söz kalıplarıyla başlamış ve kaynaklara değinilmemiştir.

Tespit edilebilen kaynaklar - sınırları kesin olmamakla birlikte - türlerine göre ayrıldığında şöyle bir gruplama yapılabilir⁷⁹²:

Tefsir Kaynakları:

İbn Abbâs (v. 68) - *Tefsîru İbn Abbâs*

Mukâtil b. Süleymân (v. 150) - *et-Tefsîrü'l-kebîr*

Ebû Bekir el-Vâsitî (v. 320) - *Tefsîr-i Vâsitî*

Ebu'l-Leys Semerkandî (v. 373) - *Tefsîr-i Bahrü'l-ulûm*

Sülemî (v. 412) - *Hakâyık*.

Abdülkâhir el-Cürcânî (v. 471) - *Dürcü'd-dürer*⁷⁹³

⁷⁹² Kategorize edilen kaynaklar dizilirken eserlerin müelliflerinin hicrî vefat tarihleri verilmiştir.

⁷⁹³ Eserin müellife nisbeti şüphelidir. bk. İsmail Erken, "Dürcü'd-dürer'in Abdülkâhir el-Cürcânî'ye Nisbeti ve Delâilü'l-i'câz ile Mukayesesî", *Türkiye Din Araştırma Dergisi* 2 (2016), 73-85.

Ebû Hafs Ömer en-Neseî (v. 537) - *et-Teysîr fî't-Tefsîr*

Fahreddîn er-Râzî (v. 606) - *et-Tefsîrû'l-kebîr*

Ebu'l-berekât en-Neseî (v. 710) - *Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-tevîl*

İbn Kesîr (v. 774) - *el-Yesîr fî İhtisâri Tefsîr*

Kâfiyeci (v. 879) - *et-Teysîr fî Kavâidi İlmi't-tefsîr*

Muîn el-Miskîn (v. 907) - *Bahrü'd-dürrer*

Hadis Kaynakları:

Ahmed b. Hanbel (v. 241) - *el-Müsned*

Buharî (v. 256) - *el-Câmiu's-sahîh*

Müslim (v. 261) - *el-Câmiu's-sahîh*

İbn Mâce (v. 273) - *es-Sünen*

Tirmizî (v. 279) - *el-Câmiu's-sahîh*

Hakîm et-Tirmizî (v. 320) - *Nevâdirü'l-usûl fî marifeti ahbâri'r-Resûl*

Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî (v. 458) - *es-Sünenü'l-Kübrâ*

Hatîb et-Tebrîzî (v. 502) - *Mişkatü'l-mesâbih*

Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî (v. 509) - *Firdevsü'l-ahbâr*

İbnü'l-Esîr (v. 606) - *Câmiu'l-usûl*

Radıyyüddîn es-Sâgânî (v. 650) - *Meşâriku'l-envâri'n-nebeviyye*

İbn Hacer el-Askalânî (v. 852) - *Fethu'l-bârî*

Nasrullâh bin en-Nasr (v. ?) - *Tâcü'l-müzekkirîn*

Fıkıh Kaynakları:

Kâdî Abdülvehhâb (v. 422) - *Uyûnü 'l-mecâlis*

Ahmed el-İsbîcâbî (v. 480) - *Zâdu 'l-fukahâ*

İmâm Gazzâlî (v. 505) - *el-Mustasfâ*.

Tasavvuf ve Ahlak Kaynakları:

Ebû Mutî Neseî (v. 318) - *el-Lülüyyât*

Ebu'l-Leys Semerkandî (v. 373) - *Tenbihü 'l-gâfilîn*

Kelâbâzî (v. 380) - *et-Taarruf li-mezhebi Ehli 't-tasavvuf*

Ebu Tâlib el-Mekkî (v. 386) - *Kûtü 'l-kulûb*

İmâm Gazzâlî (v. 505) - *İhyâu Ulûmi 'd-dîn*

İmâm Gazzâlî - *er-Risâletü 'l-kudsiyye*

Fahreddîn Râzî (v. 606) - *Esrârü 't-tenzîl ve Envârü 't-tenvîl*

Şihâbüddîn Sühreverdî (v. 632) - *Avârifü 'l-maârif*

Muhammed Pârsâ (v. 822) - *Faslü 'l-hitâb*

Ahmed b. Muhammed Kastallânî (v. 923) - *Zehrü 'r-riyâz ve şifâü 'l-kulûbi 'l-mirâz*

İbrâhîm Muhammed (v. ?) - *Riyâzü 'l-üns*

Ebu'l-Hasan el-Konevî (v. ?) - *Şerh-i Tearruf*

Tarih ve Tabakat Kaynakları:

İbn İshak (v. 151) - *es-Sîretü 'n-nebeviyye*

Ebu Abdillâh el-Vâkıdî (v. 207) - *Kitâbü 'l-megâzî*

Ebu'l-Kâsım et-Taberânî (v. 360) - *el-Mucemü 'l-kebîr*

Ebû Sad Nîşâbü'rî (v. 406) - *Şerefü 'l-Mustafâ*

Ebû İshâk es-Salebî (v. 427) - *Arâisü 'l-mecâlis*

Ebu'l-Abbâs el-Müstağfirî (v. 432) - *Delâilü 'n-nübüvve*

Ebu'l-Kâsım et-Teymî (v. 535) - *Delâilü 'n-nübüvve*

Ebû Alî et-Tabersî (v. 548) - *İlâmü 'l-verâ*

İbnü'l-Cevzî (v. 597) - *Kitâbü 'l-vefâ*

İbnü'l-Cevzî - *Sıfatü 's-Safve*,

İbn Kayyim el-Cevziyye (v. 751) - *Zâdü 'l-meâd*

Saîdüddîn Mesûd Kâzerûnî (v. 758) - *Siyer-i Kâzerûnî*

Abdurrahmân el-Câmî (v. 898) - *Şevâhidü 'n-nübüvve*

Abdülhak Dihlevî (v. 1052) - *Ahbâru 'l-ahyâr Esrârü 'l-ebrâr*⁷⁹⁴

Yahyâ el-Zendüstî (v. ?) - *Ravzatü 'l-ulemâ*

Alî bin İsâ Erbilî (v. ?) - *Keşfü 'l-Gumme*

⁷⁹⁴ Bu eserin te'lif tarihi dikkate alındığında *Meâricü 'n-nübüvve*'nin değil, sadece *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin kaynaklarından olması söz konusudur.

Diğer Eserler:

Ebu'l-Hasan el-Mesûdî (v. 345) - *Ahbâru'z-zamân*

Zemahşerî (v. 538) - *el-Müsteksâ fî Emsâli'l-Arab*

Ebu'r-Recâ ez-Zâhidî (v. 658) - *er-Risâletü'n-nâsırıyye*

Fadlullah bin Hasen et-Türpüşî (v. 661) - *el-Mu'temed fî'l-mu'tekad*.⁷⁹⁵

Ebu Nasr Ahmed b. Muhammed Buhârî (v. ?) - *Tâcü'l-kısas*

Kaynaklar konusunda ilk dikkate değer husus, müellif ve mütercimin İslâmî literatürün temel kaynaklarından beslenmekle kalmayıp birçok te'lif esere başvurmuş olduğudur. Çoğu zikredilmese dahi adı geçen kaynakların bir büyük yekun teşkil ettiği *Meâricü'n-nübüvve* eklektik bir metindir. Yani bir müellifin görüşünü değil, birçok müellifin düşüncelerini yansıtan bir eser hüviyetindedir.⁷⁹⁶

3. ESERİN TERCÜME ÖZELLİKLERİ

3.1. Meâricü'n-Nübüvve fî Medârici'l-fütüvve ile Mukayesesi

Eser Muîn el-Miskîn'e ait Farsça kaleme alınmış *Meâricü'n-nübüvve fî Medârici'l-fütüvve*'nin tercümesidir.⁷⁹⁷ h. 891 (m. 1486) yılında tamamlanmıştır.⁷⁹⁸

⁷⁹⁵ Eserde bunların yanı sıra bazı kitap künyeleri tespit edilmiş; fakat ya isminin biyografik kaynaklarda bulunamaması ya müellifinin verilmemesi ya da aynı isme sahip birden fazla eser bulunması sonucunda müellifi ve muhtevası hususunda malumat edinilememiş ve listeye eklenememiştir. Sözü geçen eserler şunlardır: *Riyâzü'l-müzekkirîn*, *Fusûl-i Seb'in*, *Kısas-ı Tenzil*, *Simâri'l-ferâdis*, *Umdetü'l-Fezâil*, *Fezâil-i Ehl-i Beyt*, *Erbaîn Şerhi*, *Ahbâru'l-ahyâr*, *Ravzatü'l-asfiyâ*.

⁷⁹⁶ Eserin kaynaklarından olan Mollâ Câmî'nin *Şevâhidü'n-nübüvve*'sinin ve tercümelerinin kaynaklarının hemen hemen tamamına yakınına içermesi de dikkat çekicidir. Kaynaklar için bk. Öztürk, *Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi*, 83-109; Sevgi Gündoğdu, *Senâi Mehmed Efendi'nin Abdurrahman Câmî'ye ait Şevâhidü'n-nübüvve isimli eserin tercümesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 29-31; Faruk Sönmez, "Abdülhâlim Efendi'nin Tercümesinden Hareketle Mollâ Câmî'nin Şevâhidü'n-nübüvve Adlı Eserinin Kaynakları" 9 (2020), 86-94.

⁷⁹⁷ Eser incelenirken matbu baskısı kullanılmıştır. bk. *Meâricü'n-nübüvve*. Her bölüm kendi içinde numaralandırıldığı için mukaddime için 'M' ve rükünler için sayı, ardından '/' işaretinden sonra sayfa numarası verilmiştir.

⁷⁹⁸ Muîn el-Miskîn'in ansiklopedi maddesinde eserini 891 (m. 1486) yılında tamamladığı kaydı mevcuttur. Eserin bir yerinde Mescid-i Nebevî'nin gördüğü onarım ve yenilemelerden bahsedilirken "tâ be-eknün binâ-yı Me'mûn est" yazılmıştır. Yani en son halife Memûn'un yaptığı tadilata değinilmiştir. Mescid-i Nebevî Memûn'dan sonra Mütevekkil-Allellâh zamanında da tamirattan geçmiştir. 866'da yazılmaya başlandığı söylenen bu eserde 861'de vefat eden Mütevekkil-Allellâh'ın yaptırdığı tamirden bahsedilmemesi, eserin te'lif tarihinin daha erken olabileceği ihtimalini doğurmaktadır. Te'lif tarihi ve Mescid-i Nebevî tarihleri için bk. Şenel, "Muîn el-Miskîn", 31/88; Nebi Bozkurt - Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mescid-i Nebevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004), 29/283; *Meâricü'n-nübüvve*, 4/18.

Altıparmak Muhammed Efendi'nin *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedi*'si ise ondan yaklaşık olarak 200 yıl sonradır. Altıparmak'ın meşrebi, nübüvvet telakkisi, kültürel birikimi, Farsça bilgisi, anadilini kullanma gücü, çevirideki amacı, kaynak metni duygu ve düşüncelerinden ne denli uzaklaşarak çevirdiği, tercümeye bakış açısıyla irtibatlı olarak sorumluluk duygusu gibi pek çok amil tercümeyi keyfiyet ve kemiyet yönünden belirleyici olmuştur. Bunların hepsini ayrıntılarıyla incelemek kapsamlı bir araştırmayı iktiza ettiğinden bu kısımda tercümenin niteliğiyle alakalı olarak genel tespitlerle iktifa edilecektir.

Eser öncelikle tam tercümedir. Kaynak eserde yer alan bölümlendirme ve numaralandırma hususunda bazı uyuşmazlıklar olmakla birlikte hem tasnif hem de muhteva cihetinden kaynak esere bütünüyle sadık kalınmıştır. Fakat İslâmî literatürde yer alan, bilhassa Türk İslâm edebiyatı sahasında incelenen eserlerin hemen hemen hepsinde müşahade edilen, tercümedeki eksiklikler ve fazlalıklar meselesi sözü geçen eserler arasında da söz konusudur.

A. S. Levend eski edebiyatta yapılan tercümeleri dört grupta toplamıştır:

- a) Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler,
- b) Kelime kelime olmamakla birlikte, aslına uygun yapılan çeviriler,
- c) Konusu aktarılarak yapılan çeviriler,
- ç) Genişletilerek yapılan çeviriler.⁷⁹⁹

Bu sınıflandırma esas alındığı takdirde tercümenin kısm-ı küllisinin harfiyyen çeviri (İ. literal translation) olmadığı kesin olarak söylenebilir. Zaten bu tip tercüme yöntemi umumiyetle Kurân tercümelerinde tatbik edilmektedir. Eserde özellikle sanatlı yerlerde kaynak eserdeki ifadelerin çoğu birebir aktarılmış, sadece birkaç sözcük çevrilmiştir. Aşağıda örnek olarak verilen kısım mukaddime bölümünde yer alan ikinci naatın başıdır. Kaynak eserden tercüme edilmeyen kelimeler parantez ile yanına yazılmıştır. Kaynak eserde bulunan ama tercümede yer almayan kısım ise köşeli parantez içinde gösterilmiştir:

⁷⁹⁹ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), 80.

"nefāyis-i şalavāt-ı tayyibāt ve şerāyif-i tahīyyāt-ı zākiyyāt ki nesīm-i ‘anber-i şemīmeş rāyiha-i ravhperver fāyiha-i rūhkūster meşamm-ı cān ve demāğ-ı cināna irişür (resāned). Ma‘rūz-ı rūh-ı pürfütūh ve sīne-i meşrūh hū‘āce-i seyyid-i kâ’ināt serdefter-i maḥlūḳāt ol (ān) māh-ı dühefte ve şāh-ı nuhuftu ve ol (ān) miyve-i bāğ-ı emānī ve tūṭī-i bilāğ-ı seb‘ūl-meşānī [ṭāvūs-ı bustān-ı īmān ve şāhīn-i āşiyān-ı ‘irfān ‘ūd-ı micmer-i risālet muşk-i nāfe-i nübüvvet] gurre-i cebhe-i vücūd ve ṭurra-i nāşiye-i şühūd ḥaṭīb-i minber-i sa‘ādet naḳīb-i leşker-i siyādet [u‘cūbe-i kārḥāne-i bedā’i‘ mecmū‘a-i kārḥāne-i şanā’i‘] ‘unvān-ı dīvān-ı nübüvvet sultān-ı eyvān-ı risālet (fütüvvet)"⁸⁰⁰

Tercümenin büyük kısmı ikinci grupta yer alan çeviri usulüne, yani kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun olarak yapılan çeviriye (İ. modulation/reformulation) girmektedir.⁸⁰¹ Aşağıdaki örneklerde çevrinin kolayca görülmesi amacıyla numaralandırma yapılmıştır. Kaynak eserde bulunup tercümede bulunmayan yerler italik yazılmıştır:

Meâricü’n-nübüvve:

[1] beyān-ı ḥaşāiş-i ādem ‘aleyhi’s-selām [2] be-dān ki ḥaḳḳ te‘ālā ādem rā ‘aleyhi’s-selām hijde ḥişlet ihtişāş fermūd [3] evvel be-yed-i ḳudret-i ḥod āferīd [4] dovvom ez rūh-i ḥod der vey demīd [5] sevvom be-şūret-i ḥāşş-i ḥodeş bergozīd *kāle* ‘aleyhi’s-selām *ḥalaḳallāhe ādem ‘alā şūretihi* [6] çehārom der ḥūbterīn şūrak-i āferīd *leḳad ḥalakne’l-insāne fī aḥseni taḳvīm* [7] pencom telḳīn-i ḥamd fermūd ba‘d ez ‘aṭse ilhām dād *tā goft el-ḥamdulillāhi rabbi’l-‘ālemīn* [8] şeşom cevāb-ı yerḥamuke rabbuke fermūd *ve ān mebnī est ez sebekat raḥmeti ber gaḍab* [9] heftom ta‘līm-i esmā’ be u [10] heştom emr-i melā’ike be sucūd-i u [11] nohom intisāb-i tamāmī-i beşer be u [12] dehom tefvīz-i ḥilāfet-i zemīn be u [13] yāzdehom matrūd-geşten-i iblīs-i la‘īn bisebeb-i u [14] devāzdehom ‘itāb-i melā’ike becihet-i u [15] *sīzdehom evvel-i ḥāmidān u buved* [16] çehārdehom evvel-i tā’ibān u buved [17] pānzdehom evvel-i muctebāyān u buved [18] şānzdehom evvel-i peygamberān u buved [19] hidehom mumeyyiz-i ervāḥ-ı tayyibe ez

⁸⁰⁰ Meâricü’n-nübüvve, M/53. Tercümedeki yeri için bk. **M 25^b** - **M 26^a** numaralı varaklar.

⁸⁰¹ S.Paker Osmânî’da birebir tercümeden gerekli görüldüğünde uzak durmanın Osmânî şairlerinin ve müelliflerinin sık sık başvurdukları, hatta tercih ettikleri bir yol olduğunu öne sürmüştür. Böylece kanonik sayılan bir kaynak eseri içinde bulundukları edebî-toplumsal-tarihsel bağlama uygun gördükleri yeni ve farklı görüş ve bilgileri gündeme getirmek suretiyle bilgilendirme yolu açmayı amaçladıklarını söylemiştir. bk. Saliha Paker, “Terceme, Te’lîf ve Özgünlük Meselesi”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Metnin Halleri: Osmanlı’da Telif, Tercüme ve Şerh*, haz. Hatice Aynur, Müjgan Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım (İstanbul: Klasik Yayınları, 2014), 42-43.

ḥabīse-i u buved [20] hizdehom mumeyyiz-i ehl-i āteş ez meyān-ı zeriyye der rûz-i kiyâmet nîz u bâşed⁸⁰²

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî:

[1] Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ ḥaşâişî beyânındadır. [2] Bilgil ki Âdem ‘aleyhi’s-selâma Hakk te‘âlâ on sekiz ḥaşlet virdi. [3] Biri, kendü kudret eliyle ḥalk itdi [4] İkinci, rûḥ nefḥ itdi ve kendüye izâfet eyledi. [5] Üçinci, kendü şüretinde ḥalk itdi. [6] Dördinci, aḥsen şüretde ḥalk itdi. [7] Beşinci, aksırdıkda kendüye ḥamd telkîn itdi. [8] Altıncı, yerḥamuke rabbuke didi. [9] Yedinci, ta‘lîm-i esmâ’ itdi. [10] Sekizinci, sücûd-ı melâ’ike. [11] Tokuzuncı, beşer cümle aña mensûbdur. [12] Onuncı, yeryüzine ḥalîfe itdi. [13] On birinci, İblîs anuñ sebebiyle matrûd itdi. [14] On ikinci, melâ’ikeye anuñ içün ‘itâb itdi. [16] On üçüncü, tâ’ibleruñ evvelidür. [17] On dördüncü, müctebâlaruñ evvelidür. [18] On beşinci, peygamberleruñ evvelidür. [19] On altıncı, ervâḥ-ı tayyibe ve ḥabīse ol mümeyyizdür. [20] On yedinci, ehl-i nârı ve ehl-i cenneti ol temyîz itdi.⁸⁰³

Meâircü’n-nübüvve:

[1] ḳavl-i sî u dovvom ân est ki fîzze-i kenîzek-i fâṭima raḍiyallâhu ‘anhâ [2] goft ki çün ḥvâce şallallâhu ‘aleyhi ve âlihi ve sellem esrâr-i mi‘râc pîş-i seyyide beyân mîfermûd ve kenîzek-i seyyide nezd-i ân ḥazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve âlihi ve sellem âmed ve goft [3] yâ rasûlallâh şallallâhu ‘aleyhi ve âlihi ve sellem çonân ki yad-i âzâdegân u bozorgân-i ummet kerdîd hîç ânca yâd-i dervîşân ve bendegân-i ummet kerdîd [4] yâ rasûlallâh şallallâhu ‘aleyhi ve âlihi ve sellem ez ân soḥenân yek-i ḥavâle-i îñ bî-bezâ‘atân tâ‘at fermâ [5] ḥvâce şallallâhu ‘aleyhi ve âlihi ve sellem fermûd [6] *esrâr-i dûst nihân ḥoşter buved dîger ey fîzze bed ân ki ḥazret-i ḥakk subḥānehu ve te‘âlâ be-dustān-i ḥazret ‘izzet-i ḥod bahāne-cûst ve be-‘âşîkân-i dergāh nuktegîr est ḥazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve âlihi ve sellem fermûd uṭlubi’l-‘illete lî aḡfiri’z-zillete* [7] miḥvâhem tâ gunahkârân rā biyāmurzem⁸⁰⁴

⁸⁰² Meâircü’n-nübüvve, 1/40-41.

⁸⁰³ bk. varak **M 107^a**

⁸⁰⁴ Meâircü’n-nübüvve, 3/140.

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî:

[1] Otuz ikinci kıavl. Hâzret-i Fâtıma rağıyallâhu ‘anhânuñ câriyesi Fizzedür. [2] Ol rivâyet ider, "Çün kim hâzret-i seyyidü'l-mürselîn şallallâhu ‘aleyhi ve sellem seyyidesinüñ, ya'nî Fâtımanuñ yanında esrâr-ı mi'râcdan haber virdi, ben eyitdüm, [3] 'Şol mekânda ki ulular ve âzâdlular zıkr olunur, hiç anda bendelerüñ ve fuğarâ'nuñ zıkrı vâkı' olur mı. [4] Yâ resûlallâh, ol esrârdan bu ben fakîri biriyle behremend buyursañ.' [5] Hâzret-i resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki [6] 'Hak̄k te'âlâ şöyle buyurur ki utlubi'l-'illete lî ağfiri'z-zillete.' [7] Ya'nî, 'Bir bahâne isterem ki günâhkarlaruñ günâhların yarlıgayum.'"805

Meâricü'n-nübüvve:

[1] (...) fermüd ki çün namâz ber men farz kerd ber men hitâb kerde fermüd ki [2] yâ muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve âlihi ve sellem namâz-ı to ve ummet-i to muştemil ber kıyâm kırâ'at u rukû' u sücüd u ka'de gerdânîdem [3] tâ 'ibâdet-i to ve ummet-i to muştemil bâşed ber 'ibâdet-i sâ'ir-i melâ'ike ez 'arş tâ tahte's-serâ [4] ve ummet-i to râ be-kıyâm-i şevâb-i kâ'imîn-i dehom ve rukû'-ı şevâb-ı râkî'in be-sücüd-ı şevâb-ı sâcidîn ve kırâ'at-i şevâb-ı tâliyân ve tesbîh-i şevâb-i musebbihân ve tehlîl-i şevâb-ı muhellelân [5] ve ez fazl-ı hod îşân râ mezîd-i derecât-ı kerâmet fermâyem"806

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî:

[1] (...) buyurdi, "Namâz farz olıcak Hak̄k te'âlâ baña hitâb itdi ki [2] 'Yâ Muhammed, bu namâz kıyâm u ku'ûdı ve rükû' u sücûdı ve teşehhüd ü kırâ'ati ve tesbîh ü tehlîli müştemildür, [3] tâ kim 'ibâdetiñüz 'arşdan tahte's-serâ'ya varınca cümle melâ'ikenüñ 'ibâdetin müştemil ola. [4] Ve ümmetiñe kâimlerüñ ve râkî'lerüñ ve sâcidlerüñ ve müteşehhidlerüñ ve kârîlerüñ ve mühellillerüñ ve müsebbihlerüñ şevâbın virem. [5] Ve kendü fazlımdan dağı ziyâde şevâblar virem.'"807

Konusu aktarılarak yapılan çeviri grubuna girecek kısımlar için eserdeki Farsça manzumeler misal olarak verilebilir. Bir konunun ortasında yahut sonunda yer alan

805 bk. varak **M 354^b**

806 *Meâricü'n-nübüvve*, 3/154.

807 bk. varak **M 368^a**

beyitler ve şiirler tercüme edilirken tayyedilmişlerdir.⁸⁰⁸ Bununla birlikte anlatılan hadiseyi doğrudan etkileyen manzumeler "mazmûnı bu idi ki" gibi tabirlerle başlanıp mensur halde tercüme edilmiştir.

Genişletilerek yapılan çeviri kısımlarına gelince, tercümenin muhtelif yerlerinde bazen cümle bazında bazen yarım sayfayı bulacak hacimde ilaveler bu minvalde ele alınabilir. Söz gelimi mukaddime bölümünün münacatlar kısmında her münacatın altında yer alan hadisler, onların açıklamaları ve hikmetleri anlaşıldığı kadarıyla Altıparmak tarafından esere eklenmiştir. Zira kaynak eserde bu kısımlar bulunamamıştır.

Bunların yanı sıra Altıparmak Muhammed Efendi'nin kendi mütalaalarını ekleyip bunu belirttiği yerler vardır:

"andan cennet kapusın taḥrîk itdi. Rıdvân 'aleyhi's-selâm, ki cennetüñ ḥazînedârıdır, cevâb virüp 'Kimdür kapuda' didi. 'Cebrâ'îlüm' didi. 'Senüñle kimdür' didi. 'Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemdür' didi. 'Nübüvveti zamânı geldi mi' didi. 'belî geldi' diyü cevâb virdi. 'el-ḥamdulillâh' didi." Şâḥib-i terceme Altıparmak fakîr şöyle zann iderem ki bu suâl iştiyâkıındandır ki haber alup ḥamd ide. Ve illâ ḥazretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem nübüvveti ve Qur'ân-ı 'azîm nüzûlî ve mi'râca 'urûcî cümle melâ'ike içinde kemâl ile şöhret bulmuş idi"⁸⁰⁹

Mesela üstteki kısımda cennet kapısının ardında duran Rıdvân'ın kapıda bekleyen Cebrâîl'e "Yanında kim var?" diye sorarak Hz. Muhammed'i tanınaması mütercime isabetsiz gelmiş olmalı ki kendisini "şâḥib-i terceme" olarak zikrettikten sonra bu olayı gerekçelendirme ihtiyacı hissetmiştir.

Altıparmak kendi tasarrufatıyla müellifin tercihlerinin karışabileceği düşüncesiyle olsa gerek yer yer sözün kimin kaleminden çıktığına işaret etmiştir. Örneğin eserinde o yıl gelen bütün heyetlere eserinde yer vermeyeceğini söyleyen müellifin bu

⁸⁰⁸ Bugün çevirmenden metne müdahale etmemesi, hiçbir kelimeyi çarpıtmaması, herhangi bir bölümü atlamaması, kendini ve yaratıcılığını ön plana çıkarmaksızın metni tam bir şeffaflıkla aktarması beklendiğinden tercüme edilen eserden bazı kısımların çıkarılması olumsuz bir durum olarak nitelendirilebilir. Ancak geçmişteki tercüme anlayışı baz alındığında Altıparmak'ın "metne oldukça sadık kaldığı" söylenebilir. Mesela üçüncü rûkûn - dördüncü bab - yirminci faslın sonunda Hz. Muhammed'in ebeveyninin cehennemde tasvir edildiği kısım sansürlenmeyerek tercüme edilmiştir ki bazı nüshalarda müstensih tercihiyle hafzedilerek bazı nüshalarda ise okuyucu notu düşülerek bu kısım tabiri caizse protesto edilmiştir. Bu örnek üzerine ayrı bir yazı kaleme alınacaktır.

⁸⁰⁹ bk. varak **M 358^b**

sözünü Altıparmak kendi tasarrufatı zannedilmemesi maksadıyla "mü'ellif-i kitâb eydür" şeklinde belirtmiştir:

"mü'ellif-i kitâb eydür, ol senede gelen vefdlar bu muhtaşarda şıgmaz, mücib-i ıtnâbdur. Bu deñlü ile iktifâ' olundu"⁸¹⁰

Başka bir yerde Muhammed isminin faziletlerinden bahsedilirken fasıl, "şol beşâretleri beyân ider ki benüm ismime müsemma olan isimlerüñ haqqında vârid olmışdur"⁸¹¹ cümlesi ile başlar ve bu cümle kaynak eserde yer almaz⁸¹². Altıparmak, Muhammed olan ismini kastederek ve "benim" diyerek tercümeyle kendi cümlesini eklediğini belirtmiştir.

3.2. Terceme-i Meâricü'n-nübüvve ve Miftâhü'l-cenne ile Mukayesesi

Kaynak eser Altıparmak'ın tercümesinden kısa bir süre önce⁸¹³ Nişancı Celâlzâde Mustafâ tarafından *Terceme-i Meâricü'n-nübüvve* adıyla çevrilmiştir. Metin doktora tezi olarak hazırlanmıştır.⁸¹⁴

İki çeviri hacim bakımından oldukça farklıdır. Zira Celâlzâde'ninkisi muhtasar tercümedir. Nitekim eserin başında tercümesini yaparken eseri mümkün mertebe özetlediğini ve kaynak eserde bulunan her rivayete yer vermediğini belirtmiştir. Buna neden olarak da sözü uzatmaktan kaçınmak istediğinin, ayrıca kafir ve münafıklardan çıkan yakışsız sözlere eserinde yer vermek istemediğinin altını çizmiştir:

"beyân olınan vaqâyi'de rivâyât-ı muhtelifi îrâd olınmış. Ol rivâyetlerüñ cümlesi zıkr olunmayup birisi ile olup tatvîlden ictinâb olunmağın mehmâ-emken intihâb olındı ve Cenâb-ı Risâlet-penâh'ı şallallâhu 'aleyhi ve sellem küffâr ve münâfıkından şâdir olan aqvâl-i nâpesendide tayy kılındı, takşîr u tebdîle haml olunmaya"⁸¹⁵

⁸¹⁰ bk. varak **M 603^b**

⁸¹¹ bk. varak **M 204^b**

⁸¹² bk. *Meâricü'n-nübüvve*, 2/34.

⁸¹³ Ansiklopedi maddesinde Celâlzâde'nin bu eserin "1552-1557 yılları arasında kaleme alınmış görüldüğü" belirtilmiştir. Fakat çıkarımın neye istinaden yapıldığı hakkında bilgi bulunmamaktadır. bk. Kerslake, "Celâlzâde Mustafa Çelebi", 7/262.

⁸¹⁴ Metin ikiye bölünerek iki doktora tezi olarak çalışılmıştır. bk. Arslan, *Celâlzâde Mustafa'nın Tercüme-i Me'âricü'n-nübüvve Adlı Eseri*; Eratalay, *Terceme-i Meâricü'n-nübüvve*.

⁸¹⁵ Arslan, *Celâlzâde Mustafa'nın Tercüme-i Me'âricü'n-nübüvve Adlı Eseri*, 80-81. Tezden alıntılar yapılırken metindeki imla tercihlerine ve okuma hatalarına müdahalede bulunulmadı.

Celâlzâde, tercümesini yaparken "sözü uzatmak istememesine" istinaden tercümede gerekli görmediği bölümlere hiç yer vermemiş, bazense bir bölümü kısmen çevirmekle iktifa etmiştir. Tercüme etmeye lüzumlu bulma kıstaslarına dair ise bilgi vermemiştir. Örneğin hatimenin sonunda yer alan mucizelerden bazılarını aktarmış, bazılarını atlamıştır. Hz. Muhammed'e yapılan çirkin davranışları ise kasten tercümesine dahil etmediğini yine kendisi zikretmiştir:

"bu maḥalde Ḥazret-i Seyyidü'l-ebrâr'a 'aleyhiş-şalavâtullâhü'l-meliki's-settâr küffâr-ı eşrâr-ı ḥaksâr na-şâyeste îzâları kütüb-i siyerde meşûr olduğu üzere muşannif-i kâmil mürşid-i fâzıl 'aleyhi'r-raḥme tafşîl ve takrîr eylemişler. Lâ-cerem, ol zamânda vâkı' olan ḳabâil-i a'mâl-i kâfirân, ḥasâret-i âmâli şimdi mesâmi'-i cumhûr-ı ehl-i İslâm'a teşyî' münâsib görilmeyüp ol bâblar tayy kılındı. Egerçi 'ibret-nümâdur, velî, nev'-i denâetden ḥâlî degüldür. Terk olındı"⁸¹⁶

Altıparmak'ın eseri tam tercümedir. Kaynak eserde yer alan bütün bölümler çevrilmiştir. Bu nedenle *Terceme-i Meâricü'n-nübüvve*'nin takriben iki katı büyüklüktedir. Ancak kaynak eserde bulunan ve Altıparmak'ın tercümesine girmeyen Farsça manzumelerden bazıları Celâlzâde'nin tercümesinde yer almaktadır.

Kaynak eserde ve Altıparmak tercümesinde yapılan bölümlendirmeye Celâlzâde tercümesinde pek riayet edilmemiştir. Altıparmak tercümesi kaynak eser olan *Meâricü'n-nübüvve* ile uyumlu pek çok ana başlık ve ara başlıkla sistematize edilmişken Celâlzâde'nin çoğu kez bölümlendirmeye dair sayı vermekten kaçındığı ve kimi zaman ara başlık kullanmaksızın konuyu değiştirdiği görülmektedir.

Yer yer sade yer yer edebî bir üslupla kaleme alınmış olan iki eserde dilin kullanımı açısından küçük farklılıklar vardır. Altıparmak tercümesini yaparken rahat bir şekilde okunmasını ve dinlenmesini amaçlayarak "vâzıh beyân ile tabîri ihtiyâr" ettiğinden⁸¹⁷ Celâlzâde'nin çevirisiyle karşılaştırıldığında günlük dile bir biraz daha yakın bir dil kullandığı, Celâlzâde'nin ise yazı diline daha yakın bir dil tercih ettiği söylenebilir. Bunun izini metinlerin bazı kısımlarında söz diziminin Türkçeye uyumu veya uyumsuzluğu, cümlelerin basitliği veya karmaşıklığı, ıstılahların ve kavramların umumiliği veya hususiliği, kullanılan kelimelerin ve deyimlerin arkaikliği veya

⁸¹⁶ Arslan, *Celâlzâde Mustafa'nın Tercüme-i Me'âricü'n-nübüvve Adlı Eseri*, 419.

⁸¹⁷ bk. "Te'lif Sebebi ve Tarihi"

güncelliği, terkiplerin izafet veya tetâbu-i izâfât şeklinde oluşu üzerinden sürmek mümkündür. Ancak mukaddime kısmı bu karşılaştırmaya dahil edilmemelidir. Zira *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin mukaddimesinde oldukça fazla seciye rastlanmaktadır. Aşağıdaki örneklerde her iki tercümenin muhtelif yerlerinden, kaynak eserden yapılan aynı kısımların çevirileri verilmiştir. Kıyaslamayı kolaylaştırmak adına cümleler ya da cümlecikler numaralandırmıştır:

Celâlzâde tercümesi:

[1] âsmân eyitdi: Benüm rif'atüm vardır ve's-semâe rafe'ahâ [2] Zemîn eyitdi: Benüm başatum vardır ce'ale lekümü'l-arḍa bisâtan [3] Āsmân eyitdi: Ben cömerdem. Her ne dūrri ki vireler bahşış iderem. [4] Zemîn eyitdi: Her nesne ki bende koyalar, bitürürem. [5] Āsmân eyitdi: Bende envâr vardır. [6] Zemîn eyitdi: Bende daḥi esrâr vardır. [7] Āsmân eyitdi: Ḥarrât-ı meşîyyet, Ḥurşîd'üñ tûb-ı zerrîni tedvîr, teşhîr, taḳdîr ile münevver ve müdevver idüp bende ḳomışdur. ve's-şemsi ve duḥâhâ [8] Ḥayyât-ı İrâdet, cirm-i neyyir-i mâhı benüm girîbân-ı firûze rengüme dökmişdür. ve'l-ḳameri izâ telâhâ [9] Verrâḳ-ı Ḥikmet benüm evrâḳ-ı eṭbâḳuma a'sâr-ı zerrîn-i kevâkib ile zînet virmişdür. innâ zeyyenne's-semâe'd-dünyâ bizîneti'l-kevâkibi [10] Ḥıfz ve ḥimâyet ḥârisleri benüm ḳal'a-yı 'âlî-bünyânım üzerine 'asâkir-i şeytâna seng-i buṭlân atarlar.⁸¹⁸

Altıparmak tercümesi:

[1] âsumân eyitdi, 'Ben refi'üm', ve's-semâ'e refe'ahâ. [2] Zemîn eyitdi, 'Ben mesbûṭum', ve ce'ale lekumu'l-arḍa bisâtan. [3] Āsumân eyitdi, 'Ben cömerdüm. Her incü ki baña virilür, bağışlaram.' [4] Zemîn eyitdi, 'Ben şabûrum. Her ne yük uralar, taḥammül iderem.' [5] Āsumân eyitdi, 'Bende envâr vardır.' [6] Zemîn eyitdi, 'Bende esrâr vardır.' [7] Āsumân eyitdi, 'Ḥaḳḳ te'âlâ kürre-i şemsi bende itdi', ve's-şemsi ve duḥâhâ. [8] 'Ve cirm-i mâhı baña virdi', ve'l-ḳameri izâ telâhâ. [9] 'Ve beni kevâkib ile tezyîn eyledi', innâ zeyyena's-semâ'e'd-dunyâ bîzînetini'l-kevâkib. [10] 'Ve şeyâtîne bende ol kevâkibi ḥârisler ya'nî şeytândan bekciler eyledi, 'asâkir-i şeytânı ḳovalar'⁸¹⁹

⁸¹⁸ Arslan, *Celâlzâde Mustafa'nın Tercüme-i Me'âricü'n-nübüvve Adlı Eseri*, 482. Tezde yapılan imla tercihlerine ve hatalarına müdahale edilmemiştir.

⁸¹⁹ bk. varak **M 308**^a

Üslup farklılığın dikkat çekici ölçüde olmadığı altı çizilmelidir. Zira tercüme metinleri kıyaslandığında bilhassa eserin büyük kısmını oluşturan hadiselerin aktarımında kullanılan dildeki farkın büyük olmadığı görülebilir:

Celâlzâde tercümesi:

[1] Ebû Tâlib'ün Ol Hâzret'e muhabbeti derece-i kemâlde oldu. Oğullarını Ol Hâzret ile berâber görmezdi. Şeb u rûz ahvâlini ri'âyet iderdi. [2] Cemî'-i mecâlis ve maḥâfilde kendüden ayırmaz idi. [3] Subḥ u şâmda Ol Hâzret hâzır olmasa ta'âm yinmezdi. Ebû Tâlib'ün ehl ü 'ıyâli ol nokṭa-yı dâire-i meṭâlibün şeref-i bereketi ile maḫşûd ve murâdlarına irişürlerdi. [4] Ebû Tâlib dâimâ Ol Hâzret için 'ta'âmı bir zarf içine ḳordurdi. Evvel Muḥammed şunardı. Andan-şoñra sāirleri şunarlardı. [5] Bir ta'âm-ki dest-i mübâreki evvel irişmiş olaydı, tîz tamâm olmazdı. Bereketlü olup ḥâne ehli cümle toḳ olurlardı. Ol ta'âm bâḳî ḳalurdı.⁸²⁰

Altıparmak tercümesi:

[1] Naḳl olunur ki Ebû Tâlibün maḥabbeti ol ḥâzrete şallallâhu 'aleyhi ve selleme bir mertebe ziyâde oldu ki cemî'-i evlâdından ziyâde tutar idi. [2] Ve bir ân kendüden ayırmaz idi . Gice ile yanında yatur idi. [3] Ve i'zâz u ikrâmında ve medḥ ü şenâ'sında daḳîḳa fevt itmez idi. Ve her ne taleb isteye 'ale'l-fevr ḥâşıl eyler idi. [4] Naḳl olunur ki anuñ ile ta'âm şunsa ve mā'an ta'âm yiyüp sāir evlâdı ta'âma el uzatmazlar idi. [5] Zîrâ her ḳaçan ol ḥâzret ta'âma elin şunsa cümlesinün ḳarnı toyar idi. Ve ziyâde fazla ḳalur idi. Anlar evvel şunsa ta'âm dökünüp toymazlar idi.⁸²¹

Celâlzâde tercümesi:

[1] Keyfiyyet-i ḥâli ol ḥâzrete şallallâhu 'aleyhi ve sellem 'arz itdiler. [2] Cevâblarında buyurdular ki ḥasbunallâhu ve ni'me'l-vekîl. [3] Ol ḳavm-i bîimānuñ naḳz-ı 'ahd ü peymānları müselmānlar arasında münteşir oldu. [4] Müslümānlaruñ ḥavf ve ḥaşyetleri ziyâde oldu. [5] Bu eṣnâda müşrikleruñ atları âvâzı işidildi. [6] Mâlik bin 'Avf

⁸²⁰ Arslan, *Celâlzâde Mustafa'nın Tercüme-i Me'âricü'n-nübüvve Adlı Eseri*, 360-361. Tezde yapılan imla tercihlerine ve hatalarına müdahale edilmemiştir.

⁸²¹ bk. varak **M 228^a**

ve ‘Uyeyne benî Esed ile ve Ğatafan ve Fezâre Medîne şarkîsinde bâlâ-yı vâdiden döküldiler. [7] Kureyş ve benî Kinâne aher vâdiden peydâ oldılar.⁸²²

Altıparmak tercümesi:

[1] Gelüp hâzrete haber virdiler. [2] Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem, ‘hasbunallâhu ve ni‘me’l-vekîl’ buyurdi. [3] Bu tã’ifenüñ nakz-ı ‘ahdi aşhâb içinde münteşir oldı [4] ve aşhâbuñ kulübına havf düşdi. [5] Bu eşnâ’ da küffâruñ atları göründi. [6] Mâlik bin ‘Avf ve ‘Uneyne bin Hısn benî Esed ve Ğatafân ve Fezâre Medînenüñ şarkîsinden vâdînüñ yukarı tarafına geldiler. [7] Ve Kureyş ve benî Kinâne vâdînüñ aşğa cānibinden geldi.⁸²³

4. ESERİN DİLİ VE ÜSLUBU

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedi yazıldığı tarihten yüzyıllar önce yaşadığı rivayet edilen olayları ele almasından - daha doğrusu bunu ele alan bir eserin tercümesi olmasından - dolayı ilkin İslâm tarihi alanında mütalaa edilebilir. Ancak bir eser müellifi/mütercimi ya da o günün okurları tarafından nasıl algılanırsa algılsın asırlar sonraki araştırmalara konu olurken muasır araştırmacıların belirlediği kıstaslara göre analiz edilmektedir. Örneğin Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî veya Yûnus Emre şiirlerini edebî kabiliyetlerini sergilemek için kaleme almamışlarsa da bu şiirler günümüzde çoğunlukla edebiyat araştırmalarına konu edilip edebî eser olarak kabul edilirler. Terry Eagleton’ın da dediği üzere, "Bazı yazılar tarih ve felsefe olarak doğup sonraları edebiyat saflarına dahil edilebilirler; bazıları ise edebiyat olarak doğup, sonradan sadece arkeolojik önemleri açısından değerli görülebilirler. Bazı metinler edebî doğar, bazıları sonradan edebîleşir, bazılarına ise sonradan edebîlik dayatılır."⁸²⁴ Nitekim bu eser de te’lif sebebini dinî hassasiyetlerden, mevzuunu ise tarihî olaylardan alsa da edebî olmanın kriterlerini haiz olmasından ötürü edebiyat sahasında değerlendirilmektedir.

⁸²² Koca Nişancı Celalzade Mustafa, *Terceme-i Meâricü’n-nübüvve ve Miftâhü’l-cenne* (İstanbul: Ali Emiri Millet Kütüphanesi, Yazmalar Koleksiyonu, 1131), 358b. S.Eratalay tarafından hazırlanan, eserin ikinci bölümünün neşredildiği tezde metin tenkidi metodunun uygulanmaması, bunun yanı sıra çalışmanın oldukça fazla okuma ve imla hatası ihtiva etmesi nedeniyle metnin ikinci kısmı incelenirken bu çalışma yerine eserin bir yazma nüshası tercih edilmiştir.

⁸²³ bk. varak **M 501**^a

⁸²⁴ Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı*, çev. Tuncay Birkan (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004), 23.

Muhtelif mekanlara ve varlıklara dair yapılan ilgi uyandırıcı tasvirlerin, Hz. Muhammed ile diğer yaratılmışlar arasında geçen konuşmaların, üçüncü kişilerin bilmesinin imkansız olduğu şahsi metafizik tecrübelerin aktarımının, beş duyuyla algılanmayan mekanlarda yaşanan hadiselerin betimlemelerinin bu eseri edebiyat sahasına dahil ettiği zikredilmiştir.⁸²⁵ Bu hem kaynak eserin hem de tercümenin müşterek özelliğidir. Fakat edebîlik söz konusu olduğunda neyin anlatıldığından ziyade nasıl anlatıldığı mühim olduğu için eserin edebî hususiyetlerini gösterebilmek adına hem olayları anlatma biçiminden hem de dili estetik hale getiren üslubundan ayrı ayrı söz etmek lazımdır. Ayrıca eser tercüme olduğu için bu edebî özelliklerin kaynak eserle ortaklık göstermediği, Altıparmak Muhammed Efendi'nin kalemine özgü olduğu unutulmamalıdır. Bittabi öncelikle eserin inşa olunduğu yapının anlaşılması amacıyla dil özelliklerine değinilmesi gerekmektedir.

4.1. Dil Özellikleri

16. yy.'da kaleme alınmış olan *Delâil-i Nübüvvet-i Ahmedî*'nin hem Osmânî Türkçesi'nin hem de Eski Anadolu Türkçesi'nin nesir dili özelliklerini haiz olduğu görülebilir.⁸²⁶

a) Sonradan anlamı değişen ya da kullanımdan düşen kelimeler:

üründülemek: iyisini seçmek. "İdrîs 'aleyhi's-selâm ol biñden yüz kişi üründüldi."⁸²⁷

üşenmek: sakınmak. "Üşenmez misin ki bu emre ikdâm idersin."⁸²⁸

segirtmek: koşturmak. "Beş yüz yıl segirtse bir kapudan bir kapuya ancak irişür."⁸²⁹

tolunmak: batmak. "Şol deñlü tırdı ki güneş tolundu."⁸³⁰

oyan: dizgin. "Ben tağdan inüp Ahremüñ atınuñ oyanını tıtdum."⁸³¹

⁸²⁵ bk. "Muhtevaşı"

⁸²⁶ Eser hacimli olması hasebiyle metni arkaik kılan onlarca dil özelliği ve bunlara verilebilecek yüzlerce örnek bulmak mümkündür; ancak bu bir dil çalışması olmadığı için meramı anlatacak denli örnekle yetinilmiştir.

⁸²⁷ bk. varak M 108^a

⁸²⁸ bk. varak M 282^b

⁸²⁹ bk. varak M 362^b

⁸³⁰ bk. varak M 54^b

⁸³¹ bk. varak M 517^a

uğrı: hırsız. "Ve istirākat-ı sem' iden uğrılara bekciler ve pāsbānlar oldılar."⁸³²

tabanca: tokat. "Seyyidim baña hışm idüp bir tabanca urdı."⁸³³

güvegü: damat. "Akrabā vu ecānibden güvegüligine tālīb oldılar."⁸³⁴

dükeli: herkes. "Ḥaṭā' işleyicisiz ve ben dükeliyi yarlıgayıcıyum."⁸³⁵

başlu: yaralı. "Ol derdmend gözü yaşlu ve bağırı başlu ağlayarak."⁸³⁶

b) Genellikle Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülen ekler:

* -rak/-rek karşılaştırma sıfatı eki:

"Yā gayrı eczā' katılmak gerekdür yā evvelkiden küçürek olmak gerekdür."⁸³⁷

"Yine vāḳi' sında gördi ki andan yegrek cāme lāzımdur."⁸³⁸

* -vuz/-vüz birinci tip 1. çokluk şahıs eki:

"Cā' iz midür ki gelüp senüñ civārında olavuz ve hıdmetiñ idevüz."⁸³⁹

"Şimdi murādımız oldur ki bu maḳāmda iḳāmet eyleyevüz."⁸⁴⁰

* -gıl/-gil emir 2. teklik şahıs eki:

"Bilgil ki ol ḥazretüñ nūrınun ĩcādı keyfiyyetinde çok rivāyet vāḳi' olmışdur."⁸⁴¹

* Geniş zaman ekinin yuvarlak şeklinin tercih edilmesi:

"Bu şahrā' da benüm namāzımı kim kıılır."⁸⁴²

* Yuvarlak kök ünlüsünden sonra düz ünlü gelmesi:

⁸³² bk. varak **M 54^a**

⁸³³ bk. varak **M 414^a**

⁸³⁴ bk. varak **M 172^b**

⁸³⁵ bk. varak **M 154^a**

⁸³⁶ bk. varak **M 301^b**

⁸³⁷ bk. varak **M 243^b**

⁸³⁸ bk. varak **M 186^b**

⁸³⁹ bk. varak **M 137^b**

⁸⁴⁰ bk. varak **M 187^a**

⁸⁴¹ bk. varak **M 75^b**

⁸⁴² bk. varak **M 118^a**

"Ol kımsal berk üzerinde sühûlet ile yörünür oldu."⁸⁴³

c) Türkiye Türkçesine gelirken yaşanan ses hadiseleri:

* Ünlü düşmesi:

ısıcağ - sıcak: "Ol gün gāyet ile çok ceng idüp havā' ısıcağ olmağıla."⁸⁴⁴

ısıtma - sıtma: "Mübārek başın bağlayup ısıtma za' fıyla taşra çıktı."⁸⁴⁵

* Ünlü genişlemesi:

gice - gece: "Nağl olunur ki bir gice gāyet karanı idi."⁸⁴⁶

irtesi - ertesi: "Yine irtesi yine mahv olmuş gördi."⁸⁴⁷

* Ünlü düzleşmesi:

içerü - içeri: "Gördiler şeytān içerüde oturur."⁸⁴⁸

berü - beri: "Hāzretüñ ile mülākāt ideliden berü oğulancuğı cinn rencide itmedi."⁸⁴⁹

* Ünlü yuvarlaklaşması:

gevde - gövde: "Evvelā, bir gün yanından uyuz kelb geçdi, gevdesi mecrūh idi."⁸⁵⁰

yavrı - yavru: "Feryād itdi ki 'Yā resūlallāh, iki yavrım vardır."⁸⁵¹

* Ünsüz değişmesi:

barmağ - parmak: "Ol ferişteh ol 'aşāyı yere şabladı, dört barmağ miqdārı."⁸⁵²

⁸⁴³ bk. varak M 431^b

⁸⁴⁴ bk. varak M 538^a

⁸⁴⁵ bk. varak M 619^a

⁸⁴⁶ bk. varak M 682^a

⁸⁴⁷ bk. varak M 182^a

⁸⁴⁸ bk. varak M 114^a

⁸⁴⁹ bk. varak M 669^a

⁸⁵⁰ bk. varak M 110^b

⁸⁵¹ bk. varak M 671^a

⁸⁵² bk. varak M 17^b

soyuk - soğuk: "Aşlā bende soyukdan eşer yoğidi."⁸⁵³

4.2. Anlatım Özellikleri

Eser eklektik bir metin olup rivayetlerden mürekkep olduğu için doğal olarak tahkiyeli bir anlatıma sahiptir. Okurun bilgilendirilmesinin amaçlandığı yerlerde dahi salt malumat içeren ilmi tarzda bir anlatım benimsenmemiş, bunun yerine okurun duygu ve düşünce dünyasını zenginleştiren samimi bir üslup kullanılmıştır. Okurun bilgilendirilmekten ziyade duygulanmasının amaçlandığı yerlerde ise duygusal yoğunluğu artıran ifadeler artmıştır. Örneğin Hz. Muhammed'in vefatına yakın hastalık zamanında yatarken ehl-i beytiyle vedalaşması sırasında Hz. Fâtıma'nın bu hadise karşısındaki tepkisi şöyle anlatılmıştır:

"andan beni da'vet itdi. Mübârek başını kenârıma kôdı. Ve mübârek levni müteğayyir oldı. Ve alını derledi. Fâtıma bunu müşâhede idicek tākati kalmadı. Kalkup Hasan ve Hüseyinüñ eline yapışup feryâd itdi, 'vā abtāh' didi. Ve eyitdi, 'Kızıñı kim gözedür. Ve Hasan u Hüseyiniñi kime ısmarlarsın. Ve 'Alîyi kim terbiyet eyler. Ümmetiñi, ki etrâfdan geleler, kim ziyâfet ider. vā abtāh. Cānım saña fedâ olsun. Vây baña senden soñra hâlim ne olur. Kimüñ kelâmın istimâ' iderem. Ve gözüm senüñ dîdârıñdan soñra kime nazar ider'"⁸⁵⁴

Doğu kültüründe kitapların bireysel bir okumadan ziyade okuma bilen bir kişi tarafından bir topluluğa hitap suretiyle, yani görerek değil dinleyerek okunduğu bilinmektedir. Kitabı okuyan kişinin rolü düşünülünce kitabın anlatım tarzının ferdi ve sessiz bir okumadan çok daha farklı olacağı açıktır. Mesela eserde anlatılan bahislerin arasında "ey derviş" diye araya girilen ve anlatıma sohbet havası katan onlarca bölüm vardır. Anlatımda te'siri artıran ve anlatıma canlılık katan başlıca yöntem ise diyalog kullanımıdır. Yazılı bir metnin zihinlerde canlanmasını kolaylaştıran diyaloglar eserde çok büyük yer kaplarlar. Hemen hemen bütün hadiseler diyaloglar yoluyla anlatılmış ya da neler yaşandığı aktarılırken az da olsa diyaloglara yer verilmiştir. Konuşanların kullandıkları dil ve üslup o günün insanının dil ve üslubuyla paralellik arz ettiği için diyalogların ağırlıkta olmasını eserin sade ve anlaşılır kılan önemli özelliklerinden birisi

⁸⁵³ bk. varak M 507^a

⁸⁵⁴ bk. varak M 626^b

olarak saymak mümkündür. Konuşmaların bunun yanı sıra hadiseyi daha ilgi uyandırıcı ve duygusal kılan özelliklerinin altı da çizilmelidir. Mesela mucizelerin birinde ceylanın Hz. Muhammed'e hitaben dedikleri şöyle aktarılmıştır:

"āhū ḥazreti göricek faṣīḥ lisān ile, 'Yā resūlallāh, baña yakın gel' dedi. Ḥazret daḥi aña yakın geldi. Ve eyitdi, 'Ey 'ālemlerūñ rahmeti, bu tağda iki yavrum vardır. Daḥi südden ṭoymamışlardır. Korkum oldur ki helāk olurlar . Baña zāmin ol, varup anları ṭoyurayum, andan yine geleyüm' dedi"⁸⁵⁵

Aynı şey diyalog kullanılmaksızın "bir āhū gelüp südden ṭoymamış iki yavrusını emzürmek için ḥazretten zāmin olmasını taleb itdi" şeklinde verilseydi şüphesiz hem edebî hem de duygusal etkisini kaybederdi.

Diyalogların fazlaca olması nedeniyle birçok yerde hakim anlatıcı ve tanık anlatıcı arasında düzensiz geçişlerin olduğundan söz edilebilir. Bu geçişler kimi zaman art arda oldukları ve anlatıcının kim olduğunu unutturduğu için bilinçli tercihten çok dikkatsizlik sonucu yapılan hata intibai uyandırmaktadır.⁸⁵⁶ Söz gelimi aşağıda yer verilen metinlerde anlatıcı düzensiz olarak değişmektedir.⁸⁵⁷

"[3. ağız / müellif] 'Alī raḍiyallāhu 'anhı buyurdi ki yā resūlallāh, ben egerçi sinnde cümlesinden küçüregüm ve kabīlede 'aẓīmreküm. Ol nesne ki benüm elimden gelür, sa'y iderem. Ve ayağūñ tozını gözüme tütüya iderem. [1. ağız / Hz. Alī] Ḥazret-i resūlullāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem mübārek elin gerdenime kōdı. Ve baña du'ā' itdi. Ve buyurdi ki bu benüm karındaşımdur ve vaṣīmdür. Bunuñ sözine itā'at eyleñ. [3. ağız / müellif] Kāvīm kılqup gülüşdiler. Ve Ebū Ṭālibe eyitdiler, karındaşıñ oğulı saña emr ider ki 'Alīnūñ sözin işidesin ve aña itā'at idesin"⁸⁵⁸

Bazen bir anlatı içinde başka anlatılar mevcuttur. Anlatıcı hakim ve tanık anlatıcı arasında değişebilir veya değişmez; ancak buradaki diyalogların içinde birinci ağızdan olay nakledenler mütemadiyen değişmektedir. Örneğin aşağıda alıntılanan yerde anlatıcı önce hakim anlatıcıdır ve bu görev Ümmü Seleme'ye tevdi edilir. Ümmü Seleme bizzat

⁸⁵⁵ bk. varak M 654^a

⁸⁵⁶ Bunları metinde en aza indirmek için tek ve çift tırnak işaretleri kullanılmıştır. Bunlar hakkında açıklama için bk. "Noktalama İşaretleri". Burada metinden örnekler verilirken karmaşıklığın anlaşılması için tırnaklar kaldırılmıştır.

⁸⁵⁷ Anlatıcının hakim olduğu yerlerde bulunan diyalogların anlatıcının pozisyonunu değiştirmeyeceğinin altı çizilmelidir. Kişiler her ne kadar birinci ağızdan konuşsalar da hakim anlatıcı iki veya daha fazla kişi arasında geçen diyalogları aktarmış olur.

⁸⁵⁸ bk. varak M 262^b

şahit olduğu olayı birinci ağızdan anlatmaya başlar. Ardından Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin diyalogları devreye girer ve Hz. Muhammed yaşadığı bir tecrübeyi birinci ağızdan anlatmaya başlar. Anlattığı hadisenin içinde kendisiyle Cebrâîl'in arasında geçen bir konuşma vardır ve o konuşmada Cebrâîl birinci ağızdan kendisiyle Allah arasında neler geçtiğini ve Allah'ın ne buyurduğunu anlatır. Allah'ın buyruğu da birinci ağızdan anlatıldığı için bütün anlatıcılar iç içe geçmiştir:

"[**Hakim anlatıcı**] Ümmü Seleme eydür, [**Ümmü Seleme**] gördüm, resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem tebessüm itdi. Ve buyurdi ki hîç evlenmege lâzım olan nesneñ var mıdur. İmâm 'Alî eyitdi, yâ resûlallâh, benüm hâlimi senden gayrı kimesne bilmez. Bir kılıcım ve bir cübbem ve bir devemden gayrı nesne yokdur didi. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki [**H. Muhammed**] kılıcın ğazâ'ya lâzımdur. Ve deveñ rāhile ve maṭıyyeñdür. Senüñ ile cübbeye şulh olalum. Ve saña beşâret olsun ki Hakk te'âlâ semâvâtda senüñ ile Fâtıma mâbeyniñüzde 'ağd-ı nikâh itdi. Senden muğaddem melek gelüp baña haber virdi. Tehniyeye ya'nî mübârek bâda geldi. Ve ol melegüñ çok yüzleri var idi. Eyitdi, *yâ muḥammed ebşir bicem 'i-ş-şeml ve tahâreti 'n-nesl*. Ol melege eyitdüm, sen bu beşâreti tahâret-i nesl hakkında neden getürdüñ. Eyitdi, ben 'arş kâ'imesinde sâkin olan melâ'ikeyüm, Setâ'il dirler. Hakk te'âlâ baña beşâret ile gelmege izin virdi. Ardımca Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm geldi. Andan suâl buyuruñ. Setâ'il ile muşâhabet iderken Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm geldi. Ve cennetden bir harîr getürdi, anda nûr ile iki şatır yazılmış. Bunuñ mazmûnı nedür didüm. Eyitdi, [**Cebrâîl**] Hakk te'âlâ kızın Fâtıma 'ammüñ oğulu 'Alîye nikâh itdi. Ve emr itdi, cennetleri tezyîn itdiler. Ve hürîlere vahy olundu, donandılar. Ve tûbâ ağacınun evrâkı yerine hülleler zeyn itdiler. Ve melâ'ikeye emr olundu, dördinci semâ'da beyt-i ma'mûra cem' olalar. Ve ol minber ki aña minber-i kerâmet dirler, ol minberün üzre Âdem 'aleyhi's-selâm huṭbe okumuş idi. Ve nûrdan idi. Ve bir melek, ki adına Râhîl dirler, 'urüc ide. Ve beyt-i ma'mûr öñinde huṭbe okuya ki andan faşîh bir melek yokdur. Şûreti cümleden aḥsendür. Hakk te'âlâya ḥamd ü şenâ'yı tağdîm itdi. Ve felekler harekete geldi. Ve melâ'ike cümlesi cennete geldiler. Ve Hakk te'âlâ baña vahy itdi ki [**Allah**] ey Cebrâ'il, cāriyem Fâtıma binti Muḥammedi şallallâhu 'aleyhi ve sellem kulum 'Alî ibni Ebî Tālibe 'ağd-ı nikâh itdüm. Sen daḥı melâ'ike mâbeyninde bu 'ağdi muḥkem eyle"⁸⁵⁹

⁸⁵⁹ bk. varak **M 416^b - M 417^a**

Metin genellikle kurallı cümlelerle kurulmuştur; lakin azımsanmayacak ölçüde devrik yapıda cümlelere de yer verilmiştir. Bunlar bazı yerlerde metne edebîlik katmıştır:

"hâzret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâm Hakk te'âlânun imdâdıyla dördinci kat göge gitdi ve İdrîs 'aleyhi's-selâm semâvâta"⁸⁶⁰

Misal olarak verilen kısım kurallı olarak şöyle yazılısaydı kuşkusuz çok daha "yavan" olurdu: "hâzret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâm Hakk te'âlânun imdâdıyla dördinci kat göge ve İdrîs 'aleyhi's-selâm semâvâta gitdi".

Aşağıda verilen örnekte altı çizili sıfat grupları yüklemden sonra gelerek anlatımın edebîliğini arttırmıştır:

"cennet ortasında bir kûşk gördüm, yâkût-ı ahmerden. Kapusın açdılar, içine girdüm. Bir hâne gördüm, ak incüden. Ol hâneye girdüm. Bir şandûk gördüm, nûrdan kilîd urulmuş"⁸⁶¹

Mamafih devrik yapı bazen anlamda bulanıklığa sebebiyet vermiştir.⁸⁶²

"Yâ resûlallâh senün huşuşunda ne meşveret gerekdür pederüm ile ben seni ihtiyâr itdüm"⁸⁶³. İlk okunuşta ilk cümle "gerekdür" ile bitip ikinci cümle "Pederüm ile ben" şeklinde başladığı düşünülebilir. Fakat ilk cümlenin sonu "pederüm ile"dir, ikinci cümle ise "ben" diye başlar. Çünkü Hz. Muhammed'i seçtiğini söyleyen Hz. Âîşe'dir, babası Hz. Ebû Bekir onu zaten seçmiştir; pederinin yani Hz. Ebû Bekir'in oradaki rolü Hz. Âîşe ile meşveret edişidir.

Bazen devrik yapının yol açtığı anlam bulanıklığı nokta değil de virgül konularak izale edilebilir. Lakin onu da doğru koyabilmek için bağlamın iyi anlaşılması elzemdir. Mesela şu kısımda, "ya'nî muttakîni biz haşr iderüz rahmâna süvâr oldukları hâlde"⁸⁶⁴ cümle "iderüz"den sonra bölünürse "rahmâna süvar olmak" gibi garip bir anlam zuhur eder. Doğrusu virgüli "rahmâna" kelimesinden sonra koymaktır.

⁸⁶⁰ bk. varak **M 315^a**

⁸⁶¹ bk. varak **M 362^a**

⁸⁶² Bunların mümkün mertebe azaltılması amacıyla metin nokta ve virgül kullanılmıştır. Anlam bulanıklığının gösterilmesi için burada verilen örneklerde noktalama işaretleri kullanılmayacaktır.

⁸⁶³ bk. varak **M 588^a**

⁸⁶⁴ bk. varak **M 319^a**

"ve"nin kullanımı metinde oldukça işlevseldir. Yerine göre hem nokta, hem virgül, hem noktalı virgül hem de bağlaç olarak kullanılmıştır. Bundan ötürü çok sık - belki de en sık - geçen sözcüktür. İki kelimeyi, ifadeyi ya da cümleyi ayırma yahut birleştirme fonksiyonu üstlendiği için metnin iyi anlaşılması adına "ve"lerin kullanımına dikkat edilmesi şarttır.

Örneğin, "Bunuñ üzerine bey'at itdi andan kabilesine gitdi ve kavmine ahvâli 'arz itdi pederi eyitdi vallâhi ben senüñle aslâ söyleşmezem lâkin kız karındaşı imâna geldi ve Medîneye gitdi"⁸⁶⁵ kısmında bahsedilen şahıs her kimse biat ettiği, kabilesine gittiği, durumunu anlattığı, babasının da ona kendisiyle asla konuşmayacağını söylediği anlatılıyor. Ardından da kız kardeşinin imana geldiği ve Medîne'ye gittiği söylenmiş. Burada ilk olarak zikredilen şahsın mı yoksa babasının mı kız kardeşi olduğu kesin söylenemez. Ama bu önemli değil; asıl hata kız kardeşin imana geldikten sonra Medîne'ye gittiğini düşünmek olur. Zira oradaki "ve" bağlaç olarak değil, nokta işlevinde kullanıldığı için kız kardeşi imana geldikten sonra cümle bitiyor ve Medîne'ye giden de tabiatıyla kız kardeş değil, mezkur kişi olur.

Bazı yerlerde kelime grupları tek bir öğeye bağlanmıştır. Söz gelimi, "'akabe-i şâniyenüñ bey'atini zikrinde ve ba'zı aşhâbuñ rağıyallâhu 'anhuñ Medîneye hicretin on üçinci yılda olan vâkı'âtı beyân ider"⁸⁶⁶ kısmı doğru yerden bölünmezse ortaya yanlış bir anlam çıkar. Çünkü "Medîneye hicretin on üçinci yılında olan vâkı'âtı beyan" edecek kısımda "'akabe-i şâniye" olan ikinci akabe biatinin zikredilmesi saçmadır. Zira ikinci akabe biati hicretle aynı yıl gerçekleşmiştir. Dahası hicretin 13. yılında Hz. Muhammed hayatta da değildir. Dolayısıyla ilk cümle "hicretin" sözcüğüyle bitmekte ve "zikrinde" fiiline bağlanmaktadır.

Eserin öne çıkan anlatım özelliklerinden birisi de "ki" edatının⁸⁶⁷ yoğun kullanımıdır. 16. yüzyılda Farsçadan Türkçeye sadece kelime değil sentaks aktarımı da yapıldığı göz önüne alınınca Farsçadan tercüme edilen eserde bu edatın bu denli yoğun kullanılması gayet normal olduğu anlaşılabilir. Bahusus istitrad kabilinden söylenecek

⁸⁶⁵ bk. varak **M 602^b**

⁸⁶⁶ bk. varak **M 391^a**

⁸⁶⁷ Farsçadan gelen "ki" sıklıkla bağlaç olarak zikredilmesine rağmen bağlamak dışında fonksiyonları da olduğundan edat olarak adlandırılması daha uygundur. Bu ekin çeşitli işlevleri için bk. Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım, 2004), 361-363.

şeyler için oldukça işlevseldir. Aşağıdaki örnekte ki bağlacı ile oluşan ara sözlerin altı çizilmiştir:

"çün kim haber Sa'd bin Mu'azuñ ki Es'ad bir Zürārenüñ hālası oğulıdur ve Üseyd kabīlesinüñ büyügidür Üseyd bin Hıdayr ki ol dahı kavminüñ re'īsi idi aña hıtab idüp eyitdi"⁸⁶⁸

Bazen ara söz içinde başka ara sözler bulunmaktadır. Aşağıdaki örnekte altı çizili yerler ara söz, hem italik hem altı çizili olan yer ise kendinden önceki ara sözün ara sözüdür:

"Tā kim iki kızını ki Fātımatü'z-Zehrā' ve Ümmü Külsüm radiyallāhu te'ālā 'anhumādur ve hātūnı ki Sevde binti Zem'a ve Ümmü Eymen ki Zeydüñ helālīdür oğulı Üsāmedür Medīneye getüreler".

4.3. Üslup Özellikleri

Altıparmak Muhammed Efendi böyle bir eseri neden kaleme aldığını açıklarken belirttiği üzere halkın kıymetli bir eserden istifade edebilmesini murad ederek tercümesini külfetsiz bir anlatım tarzıyla yapmıştır. Eser belagat sergilemekten ya da söz sanatları icra etme hedefinden her ne kadar varestes olsa da edebîliğin öne çıktığı ve müseccâ olarak yorumlanabilecek yerlerin olduğu yadsınamaz.⁸⁶⁹

Cümlelerin unsurları arasında ritmik şekilde yapılmış kafiye esere ahenk katan başlıca üslup özelliğidir. Unsurlar arası kafiye bilhassa mukaddime bölümünde yoğunlaşmış olduğu görülür:

"ol hāzretüñ rūḥ-ı revānına nişār olsun ki ḡavvāş-ı deryā-yı ma'rifet ve sebbāḥ-ı baḥr-ı hakikat ve sünbül-i bāḡ-ı risālet vālī-i vilāyet-i hikmet muktedā-yı ḡayr-ı ümme ḡümā-yı evc-i himmetdür. Ol merkez-i dā'ire-i vefā gevher-i ma'den-i şafā hāzret-i Muhammed Muṣṭafā"⁸⁷⁰

⁸⁶⁸ bk. varak M 390^b

⁸⁶⁹ Sade, orta ve süslü olarak adlandırılan nesir kategorilerinin son zamanlarda tartışmaya açıldığı ve birçok araştırmada bu tasnife itiraz edildiği müşahade edildiğinden konudan uzaklaşılmalı ve ele alınan eserin edebî özelliği haiz olduğu düşünülen yerlerinden örnekler getirilmiştir.

⁸⁷⁰ bk. varak M 33^b

Bazı yerlerde kafiye'nin terkipleri oluşturan kelimelere de sirayet edilerek ahengin iyice güçlendirildiği müşahede edilebilir. Aşağıda verilen örneklerde ahenk sağlaması için kafiye'lenmiş unsurların altı çizilmiş, aynı kafiyeyle paralellik kazanan ifadelerin sonuna aynı harf eklenmiştir:

"nefehāt-ı (a) 'anberşemīm-i (b) salavāt (c) nesīmāt-ı (a) 'abherneşīm-i (b) tahiyyāt (c) ki riyāz-ı (d) kudsen (e) ve meşreb-i hıyāz-ı (d) ünsden (e) meşāmm-ı cānı (f) mu'atтар (g) ve dimāğ-ı rūh-ı revānı (f) mübahhar (g) eyler. Ol hāzretüñ merkad-ı münevvere ve meşhed-i mu'atтарına nişār olsun ki büzürgvār-ı (h) sakaleyn (i) bedr-i tamāmedār-ı (h) hāfıkeyn (i) imām-ı kıbleteyn (i) hülāşa-i kâf u nün-ı kevneyn (i) nedīm-i harīm-i Haremeyn (i) tã'if-i muţāf-ı 'ilmeyn (i) makşūd-ı vücūd-ı 'ālemeyndür (i)"⁸⁷¹

Müsecca olmayan, bir hadisenin anlatıldığı yerlerde de bu kafiye'ler mevcuttur. Mukaffa unsurlara eserin bütününde rastlanır:

"bu vākı' aı takrīr itdikde kâhinüñ beñzi tagyir oldu"⁸⁷²

"Hadīcenüñ didügi haqq-ı mübīn ve tamām-ı yakīn ve fazl-ı fi'd-dīndür ki kıskanmak itmeyüp"⁸⁷³

"aşhābına ma'lūm ve ahālī-i ahvāl katında mefhūmdur"⁸⁷⁴

"'aşık-ı şādık Muhammed şallallāhu ve sellem ki hazā'in-i mülk ü melekütü ve defāin-i gayb u şehādeti aña 'arz itdüm"⁸⁷⁵

"ve gemi içinde bir cüvān ve deryānuñ öte kenārında bir bustān"⁸⁷⁶

"kimi muvāfık ve kimi münāfık idi"⁸⁷⁷

Genellikle 've' bağlacı etrafında ve kimi zaman aynı terkipte yer alan sözcüklerin meydana getirdiği iç kafiye örneklerine de eserin tümünde rastlamak

⁸⁷¹ bk. varak M 29^a

⁸⁷² bk. varak M 167^a

⁸⁷³ bk. varak M 293^b

⁸⁷⁴ bk. varak M 339^b

⁸⁷⁵ bk. varak M 384^b

⁸⁷⁶ bk. varak M 401^b

⁸⁷⁷ bk. varak M 492^b

mümkündür. Bunlar bazen eş anlamlı, bazen (bağlama göre) yakın anlamlı, bazen zıt anlamlı, bazense kökteş olan ama mutlaka mukaffa kelimelerdir:

"īmān u īkān hürmetine"⁸⁷⁸

"eger bir şāhib-i cemāl ü māl"⁸⁷⁹

"ey fukarā’ vu zu’afā’"⁸⁸⁰

"iltimās idüp nice kīl u kālden"⁸⁸¹

"zāhir olan esrārı silk-i tahrīr ü takrīre getüreler"⁸⁸²

"ümmetiñüñ hayātından ve memātından ref^c itdüm"⁸⁸³

"her ne cānibe gitse hacer ü secer ü meder aña selām virüp"⁸⁸⁴

"cümle hālka sağır ü kebīre rahmet ü şefkat buldum"

"mağşūd-ı vücūd-ı ‘ālemiyān maḥbūb-ı kulūb-ı ādemiyān"⁸⁸⁵

Bazı yerlerde cümlelerin unsurları arasında olan kafiye ve iç kafiye beraberce kullanılmıştır. Aşağıdaki örnekte ‘a’lar arasında iç kafiye, ‘b’ ve ‘c’ ler arasında unsurlar arası kafiye vardır:

"çün kim mele’ (a) ü melā’ike (a) bu hāleti müşāhede ve istimā’ itdiler, bir uğurdan melekūta (b) gulgule (c) ve ceberūta (b) velvele (c) düşüp"⁸⁸⁶

Sözcüklerin ilk ünsüzlerinin aynı olmasıyla husule gelen aliterasyonun da üsluba katkısı olmuştur. Bunların tamamına yakını ‘ve’ bağlacının etrafında kullanılmıştır:

"ferezdağ nām şā’ir ki fısk u fücūr ile"⁸⁸⁷

⁸⁷⁸ bk. varak M 22^a

⁸⁷⁹ bk. varak M 240^b

⁸⁸⁰ bk. varak M 284^b

⁸⁸¹ bk. varak M 414^b

⁸⁸² bk. varak M 349^b

⁸⁸³ bk. varak M 356^a

⁸⁸⁴ bk. varak M 646^a

⁸⁸⁵ bk. varak M 26^b

⁸⁸⁶ bk. varak M 343^b

⁸⁸⁷ bk. varak M 22^a

"būlbūl-i çemen-i sıdk u şafā"⁸⁸⁸

"münafıkın ağzından kışsa-ı ifk ü iftirā vāki 'oldı"⁸⁸⁹

"emn ü emān ile mevşūf"⁸⁹⁰

"ālem-i mülk ü melekūta yetdi"⁸⁹¹

"emriñe mutī ü münkādūz"⁸⁹²

"aşlā nām u nişān bulunmadı"⁸⁹³

Kelime tekrarlarının üsluba katkısı bilinen bir olgudur. Mezkur eserde de zaman zaman tekrarlar yapılmıştır:

"gāh darb itdiler gāhī yalvardılar gāh öñine diledügi yimekten kodılar gāh şetm itdiler çengāller urdılar aşlā bir adım itmedi"⁸⁹⁴

Ahenk gözetilmeksizin semantik yakınlık ve uzaklıklarına göre 've' bağlacı etrafında kümelenen yakın, eş veya zıt manalı sözcüklerle sağlanan tenasüp, tekid ve tezat fonetik olarak olmasa da anlamsal açıdan üslubu etkilemiştir. Eserin tümünde bu tip kullanımlar görülebilir:

"ta 'zīm ve inkıyādların görüp mütehayyir oldu"⁸⁹⁵

"hıfz u himāyetinde cidd ü sa 'yin gördiler"⁸⁹⁶

"ol olmasa nūr (a) u zulmet (a) cehennem (b) ü cennet (b) levh (c) ü kalem (c) 'arş (d) u kürsī (d) zemīn (e) ü āsumān (e) cinn (f) ü ins (f) ü melek (f) olmaz idi"⁸⁹⁷

Bağlamın aynı kelimeyi iki veya daha fazla kez kullanmayı gerektirdiği durumlarda müellifin müteradif sözcükler kullanarak metni zenginleştirdiği görülmüştür:

⁸⁸⁸ bk. varak **M 31^a**

⁸⁸⁹ bk. varak **M 144^a**

⁸⁹⁰ bk. varak **M 241^b**

⁸⁹¹ bk. varak **M 310^b**

⁸⁹² bk. varak **M 429^b**

⁸⁹³ bk. varak **M 616^a**

⁸⁹⁴ bk. varak **M 171^a**

⁸⁹⁵ bk. varak **M 521^b**

⁸⁹⁶ bk. varak **M 287^b**

⁸⁹⁷ bk. varak **M 92^b**

"sen bizüm tañrılarımıza (a) tap ve biz senüñ tañrıña tapalum. Eger bizüm ma'būdlarımız (a) eyü (b) olursa sen dañı anlara tapmış olursın. Ve eger senüñki yeg (b) ise biz dañı aña tapmış oluruz"⁸⁹⁸

"senüñle güreş idelüm. Ben lât ve 'uzzāya sığınayum (a), andan isti'ānet taleb ideyüm. Sen rabbiñden meded iste (a).' (...) eyitdi, 'Senüñ tañrıñ saña mu'āvenet (b) itdi. Benüm tañrım baña yardım (b) itmedi"⁸⁹⁹

"hicāb-ı imkānı cemāl-i vücūbdan ref' itmezden evvel ve zengār-ı hūdūsı āyine-i kıdemden pāk itmeden mukaddem ve cemāl-i lāyezālī ḥabīb-i zū'l-celālden müşāhede olunmazdan öñdin cümle ümmetüñ 'ışkını"⁹⁰⁰

Son olarak üsluba mühim bir katkısı olan deyimlerden bahsetmek gerekir. Tahkiyeli anlatımın olmazsa olmazı olan deyimler de eserde yer bulmuştur:

"ve evüñ bir küşesinde başın ceyb-i tefekküre daldı"⁹⁰¹

"ḥadīce raḍıyallāhu 'anhā kemer-i hıdmeti dermeyān itdi"⁹⁰²

⁸⁹⁸ bk. varak **M 305^b** - **M 306^a**

⁸⁹⁹ bk. varak **M 658^b**

⁹⁰⁰ bk. varak **M 346^b**

⁹⁰¹ bk. varak **M 283^a**

⁹⁰² bk. varak **M 242^a**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜSHALAR VE METİN NEŞRİ YÖNTEMİ

1. ESERİN NÜSHALARI

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî'nin dünyanın muhtelif yerlerinde bulunan kütüphanelerde kayıtlı 167 nüshası tespit edildiğinden, ilkin nüsha tavsiflerinin nasıl yapıldığına dair bilgi verilmesi uygun olacaktır. Nüsha taraması yapılırken öncelikle Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde bulunan, yani yurt içi nüshaları tespit edilip tamamına yakını temin edildi. Yurt dışı nüshalarından ise bir kısmı görülebildi. Elde edilemeyen ve kataloglar vasıtasıyla bilgi edinilen nüshaların bulundukları kütüphane adlarının yanına asteriks işareti (*) konuldu ve sonlarına eklenen dipnotta katalog bilgileri verildi. Kütüphane kayıtlarında geçtiği halde dijital görüntüsünde görülemeyen özellikler için de aynı işaret (*) kullanıldı.

Gerek taramalarda gerek nüsha gösterimlerinde hem daha güncel hem de daha kullanışlı olmaları hasebiyle birincil kaynak kütüphanelerin ve üniversitelerin web siteleri oldu. Bunlar bizzat görülüp incelendiği için basılı katalog kayıtlarındaki sayfaları belirtilmedi. Görüntülerine ulaşamayan nüshalar için ise dijital veya basılı olarak ulaşılan katalog kayıtları kullanıldı ve künyeleri dipnotta verildi.

Teze konu olan eserin nüshaları aranırken "delail", "nübüvve", "altıparmak"⁹⁰³, "üskübi", "çıkırıkçızade" gibi esere ulaştırabilecek anahtar kelimeler kullanıldı. Kayıtlarda yanlışlık olabilir düşüncesiyle yazma eser kütüphanelerinde Muîn el-Miskîn'e ve Nişancı Celâlzâde'ye ait görünen kayıtlar da incelendi. Bunun neticesinde Muîn el-Miskîn ve Celâlzâde'ye ait gösterilmiş nüshalardan bazılarının Altıparmak'a ait olduğu; aynı şekilde Altıparmak'a ait olduğu kayıtlara geçmiş bazı nüshaların da Celâlzâde'ye ait olduğu anlaşıldı. Hangi nüshaların seçildiği yer numaraları ile gösterildiği için bunlar tek tek belirtilmedi.

Bilhassa yurt dışında bulunan bazı kütüphanelerin birden fazla isimle yer aldığı gözlemlendiği için bu kütüphanelerin resmi ya da en meşhur isimleri kendi dillerinde orijinal haliyle yazıldı. Bunun yanı sıra herhangi bir katalog taramasında araştırmacının

⁹⁰³ Kataloglarda genellikle "Altıparmak" imlası tercih edilirken bazı kataloglarda "parmak" kelimesinin eski harflerle yazımı (barmak) dikkate alındığından altıparmak, altıbarmaq vb. imlalara da rastlamak mümkündür.

hataya düşmemesi için nüsha özelliklerine dair verilmiş olan sayısal bilgiler (yaprak sayısı⁹⁰⁴, satır sayısı vs.) tashih edildi. Nüsha tavsifleri yapılırken mümkün mertebe nüshayı özel kılacak ve tanınmasını kolaylaştıracak detaylara yer verilmeye çalışıldı.⁹⁰⁵

1.1. Yazma Nüshalar

1

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz A 1332

Yaprak: 680. Tek sütun. 21 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 205x140 - 155x100 mm.

Tarih: 1002⁹⁰⁶ Ramazân

Müstensih: Sadullâh b. Yahyâ

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: âlihi ve aşḥābihi ecma'în

Diğer Özellikler: Siyah pandizotla sonradan kaplanmış mukavva cild. Taç filigranlı kağıt kullanılmış. Bak kısımdaki vikayelerde fihrist var. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Müstensih bunun istinsah ettiği ikinci nüsha olduğunu söylüyor. Bu da istinsah ettiği daha erken tarihli bir nüsha olduğu anlamına geliyor.

⁹⁰⁴ Nüsha tavsifleri yapılırken baştaki ve sondaki vikaye yapraklarının da dahil olduğu yazmanın değil, eserin nüsha içinde kapladığı yerin varak sayısı baz alınmıştır.

⁹⁰⁵ Nüshalar incelenirken yararlanılan kaynaklar şunlardır: Günay Kut - Hikmet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984); İnci A. Birol - Çiçek Derman, *Motifs in Turkish Decorative Arts = Türk Tezyini Sanatlarında Motifler* (İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 1991); Songül Bolat, *Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Yazmalarının Tezhip Sanatı Açısından Tanıtılması* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014); Selami Ece, *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (I-II)* (Erzurum: Eser Basım Yayınları, 2015).

⁹⁰⁶ Katalog kaydında 1250 olarak geçer.

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Hüsni Paşa Koleksiyonu

Numara: 849

Yaprak: 436. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 278x175 - 180x105 mm.

Tarih: 1026 Receb

Müstensih: Dervîş Sefer b. Cafer el-Hamîdî

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: ve âlihi ve şahbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Baş vikayelerinde fihrist var. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde el-Hâc Lutfullâh'a ait temellük mührü ve kaydı var.

Kütüphane: Österreichische Nationalbibliothek (Avusturya)*

Numara: 1232

Yaprak: 287. Tek sütun. 39 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 178x127 mm.

Tarih: 1032 Muharrem

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Yeşil ciltli. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış.⁹⁰⁷

4

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu

Numara: 34 Nk 3083

Yaprak: 468. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 257x149 - 179x95 mm.

Tarih: 1032 Cumâdiye'l-evvel

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ālihi ve aşḥābihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Siyah meşin cild. Şemseli ve salbekli. Mıklebli.* Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde vakıf kaydı ve I.Mahmûd tuğralı vakıf mührü var. Son vikayede Sadrazam el-Hâc Muhammed Paşa'ya ait vakıf mührü var.

⁹⁰⁷ Gustav Leberecht Flügel, *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien* (Wien: Druck und Verlag der K. K. Hond- und Staatsdruckerei, 1865), 1/392.

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 16 Sîre Turkî Talat

Yaprak: 362. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 265x155 mm.

Tarih: 1034 Receb

Müstensih: -

Başı: lekel

Sonu: -

Diğer Özellikler: İlk iki ve üçüncü sayfası altın yaldızlı cetvelli. Mavi ve siyah mürekkep kullanılmış. Bazı sayfaları rutubetli. Bazı varaklara yama yapılmış.⁹⁰⁸

Kütüphane: Milli Kütüphane Çankırı İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu

Numara: 18 Hk 468

Yaprak: 452. Tek sütun. 21 satır.

Yazı: Talik

Ebad: -

Tarih: 1035 Cumâdiye'l-âhir

⁹⁰⁸ Nasrullah Mübeşşir, *Fihrisü'l-mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye* (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1987), 1/44-45.

Müstensih: Dervîş Sâlih b. Mustafâ

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve ezvâcihi ve aşḥâbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Kahverengi cild. Gömme şemse var. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde Muhammed Sâdık'a ait mühür var.

7

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ayasofya Koleksiyonu

Numara: 3020

Yaprak: 385⁹⁰⁹. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 300x170 - 210x95 mm.

Tarih: 1036

Müstensih: Ahmed b. Halîl

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve âlihi ve aşḥâbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b ve 2a'ya yeşil kuzulu cetvel, diğer sayfalara yeşil cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Bazı yapraklarda numara var. Müşir var. Zahriyesinde vakıf kaydı vardır ve silik görünen vakıf mührü muhtemelen I.Mahmûd'a aittir.

⁹⁰⁹ Katalog kaydında 386 olarak geçer.

Kütüphane: Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Kütüphanesi Yazma Eserler Koleksiyonu

Numara: 004449

Yaprak: 462. Tek sütun. 29 satır⁹¹⁰.

Yazı: Nesih

Ebad: 290x180 - 220x130 mm.

Tarih: 1038 Cumâdiye'l-evvel

Müstensih: Alî b. Yûsuf b. Abdillâh

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: ve âlihi ve aşḥâbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Krem renkte filigranlı kağıt kullanılmış. Serlevhası çiçek motifli, altın yaldızlı, mihrabiyeli, tığ işlemeli, mavi, turuncu, beyaz, turkuaz ve altın yaldızlı müzehheb. 1b ve 2a'da altın yaldızlı bordürlü çift siyah, diğer varaklarda kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkeple kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Bazı formların ve varakların dikişleri kesilmiş, varakları su almış ve sayfalarında lekeler oluşmuş, bazı varaklarında ise mürekkep dağılmış. Sertabı fare yeniklidir.* Zahriyesinde Muhammed Emin adına ve Muhammed adına birer mühür bulunmaktadır.

Kütüphane: Marmara Nadir Eser Kütüphanesi

Numara: 11857/YZ0133

⁹¹⁰ Katalog bilgisinde 30 olarak geçer.

Yaprak: 491. Tek stn. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: -

Tarih: 1038 Şaban

Müstensih: -

Başı: nal olunur ki Muammed bin ‘Umeyr eydür...

Sonu: ve ‘alihi ve aşıh‘abihi ecma‘ın

Diğer Özellikler: Cildi kahverengi, salbekli ve gmme şemse var. Baştan 616. sayfaya kadar cetvelsiz, 617. sayfadan itibaren sonuna kadar kırmızı cetvelli. Siyah renkli mürekkep, ara başıliklarda surh kullanılmış. Her sayfada sayfa numarası, çoğu sayfada müşir var. Zahriyesi mevcut değil. Mukaddime kısmı noksan.

10

Kütüphane: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Numara: TAEKY 155

Yaprak: 149. Tek stn. 23 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 248 x 148 - 190 x 92 mm.

Tarih: 1038 Zi'l-hicce

Müstensih: İsm‘aıl el-Akhis‘arī

Başı: zīr‘a şimdi Muammedñ şallall‘ahu te‘‘al‘a ‘aleyhi ve sellem...

Sonu: ve ‘alihi ve aşıh‘abihi ecma‘ın

Diğer Özellikler: Cild mukavva zemin üstü vişne çürüğü rengine. Nüsha boyunca yoğun kurt yenikleri mevcut. Krem rengi, ince, aharlı, su yollu, filigranlı kağıt kullanılmış. Baş tarafında boş bir vikaye yaprağı var. Kırmızı cetvel çekilmiş. Müşir var. Sayfa numarası yok. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Arka tarafında battal ebru bulunuyor. Metnin dördüncü rüknden başlaması eserin ikinci cildi olduğunu göstermektedir.

11

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 14 Sîre Turkî Talat

Yaprak: 622. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 265x120 mm.

Tarih: 1044 Şevvâl

Müstensih: Latîf b. Dervîş Zâkirî

Başı: lekel

Sonu: -

Diğer Özellikler: Cildli. Başında süs var. İkinci ve üçüncü sayfası altın yaldızlı cetvelli. Diğer sayfalar kırmızı cetvelli. Nüşada güve yeniği var. İlk varaklar yırtılmış. İlk varakın sırtında "mulki veliyyu'n-ni'âm el-ḥācc ibrahīm ser'asker" yazıyor. Mısır valisi Muhammed Âli Paşa olabilir.⁹¹¹

⁹¹¹ Mübeşşir, *Fihrisü'l-Mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye*, 1/45.

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Ömer İşbilir Koleksiyonu

Numara: 4

Yaprak: 413⁹¹². Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 291x197 - 231x142 mm.

Tarih: 1046 Muharrem

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve ālihi ve aşḥābihi ecma'în

Diğer Özellikler: Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Yaprak numarası var. Müşir var.

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 12 Sîre Muhammediyye Turkî Talat

Yaprak: 415. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 275x160 mm.

Tarih: 1050

Müstensih: Ahmed b. Hüseyin

⁹¹² Katalog kaydında 414 olarak geçer.

Başı: lekel

Sonu:

Diğer Özellikler: Cildi dağılmış. İkinci ve üçüncü sayfasına altın, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Bazı varaklarda yama var.⁹¹³

14

Kütüphane: Bologna Biblioteca Universitaria (İtalya)*

Numara: 3579 - 3618

Yaprak: -

Yazı: -

Ebad: -

Tarih: 1054

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler:⁹¹⁴

15

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi İsmihan Sultan Koleksiyonu

⁹¹³ Mübeşşir, *Fihrisü'l-Mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye*, 1/45.

⁹¹⁴ Victor Rosen, *Remarques Sur Les Manuscrits Orientaux De La Collection Marcigli a Bologne Suivies De La Liste Complete Des Manuscrits Arabes De La Meme Collection*. (Rome: Imprimerie de l'Academie Royale de Lyncei, 1885), 18.

Numara: 72

Yaprak: 387⁹¹⁵. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 290x185 - 210x110 mm.

Tarih: 1055 Safer

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillāhi rabbi'l-'ālemīn

Diğer Özellikler: Vişne rengi şemseli ve salbekli cild. 1b ve 2a'ya sarı renkte çift, diğer sayfalara kırmızı renkte tek cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Muhtelif sayfalarında vakıf mühürleri var. Baştaki vikayelerde bazı nüshalarda yer almadığı fark edilen bir kısım üzerine okuyucu notu bulunmaktadır.

16

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Laleli Koleksiyonu

Numara: 2038

Yaprak: 481. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 300x120 - 240x120 mm.

Tarih: 1055 Cumâdiye'l-evvel

Müstensih: Hüseyin b. Şehân

⁹¹⁵ Katalog kaydında 386 olarak geçer.

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: ve ālihi ve aşḥābihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde vakıf kaydı ve III.Mustafâ'ya ait vakıf mührü var.

17

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Serez Koleksiyonu

Numara: 1813-M

Yaprak: 192⁹¹⁶. Tek sütun. 21 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 221x132 mm.

Tarih: 1055

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: ḥāşşaten aña virdi

Diğer Özellikler: Kahverengi cild. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Sondan noksandır.

18

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Serez Koleksiyonu

⁹¹⁶ Katalog kaydında 194 olarak geçer.

Numara: 1813

Yaprak: 428. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 282x186 - 210x100 mm.

Tarih: 1055*

Müstensih: -

Başı: ve târem-i nilgün-ı bûkalemünde...

Sonu: vuķiyye talāk virdüm

Diğer Özellikler: Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok, sonradan eklenmiş. Müşir yok. Metnin başından ve sonundan anlaşıldığına göre baştan ve sondan birkaç varağı kopmuş. Natamam nüshadır.

19

Kütüphane: Sadberk Hanım Müzesi Hüseyin Kocabaş Yazmaları*

Numara: SHMHK Yaz 187

Yaprak: 134. Tek sütun. 21 satır.

Yazı: Nestalik

Ebad: 210x140 - 160x80 mm.

Tarih: 1057

Müstensih: Seyyîd İbrâhîm b. Seyyîd Hüseyin

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Alî b. Yûsuf adına mülkiyet kaydı vardır. Birinci cild.⁹¹⁷

20

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu

Numara: 4287

Yaprak: 353⁹¹⁸. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 280x160 - 223x125 mm.

Tarih: 1062 Cumâdiye'l-evvel

Müstensih: Mustafâ b. Halîl Tokatî

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve âlihi ve aşḥâbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Bazı yapraklarda numara var. Müşir var. Zahriyesinde vakıf kayıtları ve mühürleri var. Baştan yapraklarında noksanlık vardır.

21

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu

Numara: 4298

⁹¹⁷ İsmail Bakar, *Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi Hüseyin Kocabaş Yazmaları Kataloğu* (İstanbul: Vehbi Koç Vakfı, 2001), 8-9.

⁹¹⁸ Katalog kaydında 354 olarak geçer.

Yaprak: 456⁹¹⁹. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 282x175 - 223x? mm.

Tarih: 1063 Muharrem

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve ālihi ve aṣḥābihi ecma'în

Diğer Özellikler: Baş kısmında sonradan ekleme fihrist vardır. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. İlk varaklarından birinde müellifin hayatına dair bulunan bilgi çok önemlidir.

22

Kütüphane: Kütüphane: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: 42 Kon 3715

Yaprak: 749⁹²⁰. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 235x205 - 220x135 mm.

Tarih: 1064 Cumâdiye'l-âhir

Müstensih: Dâvûd İbrâhîm Paşa

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve ālihi ve aṣḥābihi ecma'în

⁹¹⁹ Katalog kaydında 463 olarak geçer.

⁹²⁰ Katalog kaydında 747 olarak geçer.

Diğer Özellikler: Vişne rengi cild. Şemseli, salbekli, sertablı, mıklebli. Mıklebinde mıkleb şemsesi ve kuzulu cetvel var. Birleşik harf filigranlı kağıt kullanılmış. Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var.

23

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 429

Yaprak: 383. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 280x195 - 118x127 mm.

Tarih: 1061 Ramazân

Müstensih: Muhammed b. Ömer Kâdîzâde

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-‘aṭâ’i...

Sonu: ve âlihi ve aşḥâbihi ecma‘în

Diğer Özellikler: Koyu kahverengi, sırtı mavi bez kaplı, zencirekli, yıpranmış, şirazesı dağılmış meşin cild. Çiçek filigranlı kağıt kullanılmış. Baş kısımdaki vikayelerde fihrist var. Serlevhası müzehheb. 1b ve 2a’ya sarı yaldızlı, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var.

24

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 990

Yaprak: 440. Tek sütun. 19 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 275x205 - 202x130 mm.

Tarih: 1067 Şabân

Müstensih: Abdalbâkî b. ‘Abdî

Başı: bismillâhi’r-raḥmâni’r-raḥmâni’r-raḥîm ḥazret...

Sonu: ve aşḥâbihi ecma‘în

Diğer Özellikler: Vişne rengi salbekli, şemseli, mıklebli meşin cild. Saykallı abadi kağıt kullanılmış. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası var. Müşir var. Metnin başladığı yerden anlaşıldığına göre eserin birinci cildir.

25

Kütüphane: Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: 5318

Yaprak: 262⁹²¹. Tek sütun. 35 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 295x175 - 220x110 mm.

Tarih: 1068 Ramazân

Müstensih: -

Başı: leke’l-ḥamdu yâ vâhibe’l-‘aḡâ’i...

⁹²¹ Katalog kaydında 263 olarak geçer.

Sonu: ālihi ve şahbihi ecma'ın

Diğer Özellikler: Kahverengi meşin cild. Şemseli, salbekli, miklebli, mikleb şemseli. Baş kısmındaki vikayelerinde fihrist var. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b'de sarı yaldızlı çift kuzulu cetvel çekilmiş. Diğer sayfalar cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı sayfalar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde Muhammed Rızâ'ya ait bir mühür var.

26

Kütüphane: Gazi Husrev-begova Biblioteka (Bosna Hersek)*

Numara: 3568-3569

Yaprak: 244+180

Yazı: Nestalik

Ebad: -

Tarih: 1071

Müstensih: Osmân b. Cafer

Başı: ve 'āşilerün 'işyānı...

Sonu: ve ālihi ve aşhābihi ecma'ın

Diğer Özellikler: Cildleri kopmuş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. İki cild. İkinci cildin son vikayelerinde fihrist vardır. Baştan 9 varak noksandır.⁹²²

⁹²² Zejnil Fajic, *Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts: The Ghazi Husrev-Bey Library in Sarajevo* (London - Sarajevo: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 1999), 5/349-350.

Kütüphane: Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi Velüyiddin Efendi Koleksiyonu

Numara: 2352

Yaprak: 474. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 280x175 mm.

Tarih: 1088 Ramazân

Müstensih: Yûsuf b. Abdillâh

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: ve âlihi ve şahbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Siyah meşin cilt. Şemseli, salbekli, köşebendli, miklebli ve mikleb şemseli. Alikorna kağıt kullanılmış. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde ve son sayfasında Velüyüddin Efendi'ye ait vakıf mührü var.

Kütüphane: Manisa Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 45 Hk 5064

Yaprak: 343. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 276x168 - 199x105 mm.

Tarih: 1070 Zilkade

Müstensih: Muhammed b. Şabân

Başı: bismillâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm leke'l-ḥamdu...

Sonu: ve âlihi ve şaḥbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Vişne rengi, zencirekli, sertabı yırtık çeharkuşe meşin cild.* Üç daire filigranlı kağıt kullanılmış. Serlevhası müzehheb. Sarı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde ve metnin bittiği sayfada el-Hâc Eyyûb'e ait vakıf mührü vardır.

29

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu

Numara: 34 Nk 3087

Yaprak: 363⁹²³. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 297x195 - 229x137 mm.

Tarih: 1070

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve âlihi ve şaḥbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Kahverengi meşin cild. Şemseli. Miklebli.* Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep

⁹²³ Katalog kaydında 345 olarak geçer.

kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde vakıf kaydı ve III.Osmân tuğralı vakıf mührü var.

30

Kütüphane: Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi

Numara: 43 Ze 66

Yaprak: 435. Tek sütun.

Yazı: Nesih

Ebad: -

Tarih: 1071 Ramazân

Müstensih: İbrâhîmü'l-İmâm

Başı: leke'l-hamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: ve'l-hamdulillâhi rabbi'l-'âlemîn

Diğer Özellikler: Vişne rengi meşin cild. Sertablı ve miklebli. Sırt kısmında gömme şemse var. Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb ve her rüknün başında bu tekrarlanmış. Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesine vurulan iki mühür silinmiş.

31

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu

Numara: 34 Nk 3086

Yaprak: 642⁹²⁴. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 295x187 - 223x115 mm.

Tarih: 1073 Safer

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: ve ālihi ve aṣḥābihi ecma‘in

Diğer Özellikler: Kahverengi, meşin, şemseli ve miklebli cild.* Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b ve 2a'ya yaldızlı, diğer sayfalara kırmızı çift cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde vakıf kaydı ve III.Osmân tuğralı vakıf mührü var.

32

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi

Numara: 4299

Yaprak: 384. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 290x187 - 230x110 mm.

Tarih: 1074 Muharrem

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-‘aṭā’i...

⁹²⁴ Katalog kaydında 641 olarak geçer.

Sonu: ve ālihi ve şahbihi ecma‘īn

Diğer Özellikler: Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Metnin sonuna kitabın bitimiyle ilgili bir dörtlük yazılmış.

33

Kütüphane: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Numara: NEKTY 07365

Yaprak: 400⁹²⁵. Tek sütun. 35 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 235x150 mm.

Tarih: 1075

Müstensih: Dervîş Muhammed b. Mustafâ

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: ve ālihi ve şahbihi ecma‘īn

Diğer Özellikler: Vişne rengi meşin cild. Şemseli, köşebendli, paftalı ve zencirekli. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. 3. varaktan itibaren yaprak numarası var. Müşir var.

34

Kütüphane: Vakıflar Genel Müdürlüğü Ankara Bölge Müdürlüğü Kütüphanesi

⁹²⁵ Katalog kaydında 309 olarak geçer.

Numara: 67 Saf 373

Yaprak: 466. Tek sütun. 21 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 290x200 - 220x135 mm.

Tarih: 1076 Cumadiye'l-ahir

Müstensih: Sâlihü'l-Ustâ

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve âlihi ve aşhâbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Cild çeharkuşe, kahverengi deri. Şemseli ve salbekli. Taç filigranlı kağıt kullanılmış. Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Müşir ve sayfa numarası var.

35

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu

Numara: 4288

Yaprak: 413. Tek sütun. 35 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 274x170 - 218x111 mm.

Tarih: 1076 Ramazân

Müstensih: Süleymân b. Neşâtî Muhammedü'l-İstanbulî

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillâhi rabbi'l-'âlemîn

Diğer Özellikler: Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde I.Mahmûd'a ait vakıf mührü ve kaydı var.

36

Kütüphane: Bibliothèque François-Mitterrand (Fransa)

Numara: 181

Yaprak: 529

Yazı: Nesih

Ebad: 295x180 mm.

Tarih: 1077 Rebû'l-âhir

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve âlihi ve şahbihi ecma'in

Diğer Özellikler: Bordo cild. Şemseli. Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var.

37

Kütüphane: Manisa Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 45 Hk 6388

Yaprak: 467⁹²⁶. Tek sütun. 23 satır.

⁹²⁶ Katalog kaydında 487 olarak geçer.

Yazı: Nesih

Ebad: 295x205 - 221x150 mm.

Tarih: 1077 Ramazân

Müstensih: Murtazâ⁹²⁷ b. Koç Alî

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: ve ālihi ve şahbihi ecma‘în

Diğer Özellikler: Mıklebi düşmüş altın yaldız zencirekli bordo meşin cild.* Gömme şemseli. Birleşik harf filigranlı kağıt kullanılmış. Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası var. Müşir var.

38

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu

Numara: 34 Nk 3084

Yaprak: 500. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 277x167 - 185x97 mm.

Tarih: 1079 Receb

Müstensih:

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: ve ālihi ve şahbihi ecma‘în

⁹²⁷ Katalog kaydında "Mustafâ" olarak geçer.

Diğer Özellikler: Siyah, meşin, üstü kumaş kaplı mıkblebli cild.* Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde vakıf kaydı ve I.Mahmûd tuğralı vakıf mührü var.

39

Kütüphane: Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: H1241

Yaprak: 173⁹²⁸. Tek sütun. 17 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 205x145 mm.

Tarih: 1080 Şabân

Müstensih: Mustafâ

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: ve ālihi ve aşḥābihi ecma‘în

Diğer Özellikler: Darçini deri cild.* Aharlı kağıt kullanılmış. Kırmızı çift cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Nüshanın ortasında noksan sayfalar var.

40

Kütüphane: Milli Kütüphane Tokat Zile İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu

Numara: 60 Zile 55

⁹²⁸ Katalog kaydında 175 olarak geçer.

Yaprak: 328⁹²⁹. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 287x179 - 225x126 mm.

Tarih: 1083

Müstensih: İbrâhîm b. Yahyâ Akkirmânî

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve âlihi ve şahbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Vişne rengi, gömme salbekli, şemseli, miklebli mukavva meşin cild.* Üç daire anahtar arma filigranlı kağıt kullanılmış. Serlevhası müzehheb. 1b ve 2a'ya sarı tek kuzulu, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sadece başlarda sayfa numarası var. Müşir var.

41

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu

Numara: 7240

Yaprak: 436. Tek sütun. 31⁹³⁰ satır.

Yazı: Nestalik

Ebad: 217x119 - 215x110 mm.

Tarih: 1083*

Müstensih: Ahmed b. Hüseyin

⁹²⁹ Katalog kaydında 378 olarak geçer.

⁹³⁰ Katalog kaydında 29 olarak geçer.

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: ve ālihi ve aşḥābihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir yok. Nüshanın bazı yerleri okunamayacak ölçüde tahrip olmuş.

42

Kütüphane: Gazi Husrev-begova Biblioteka (Bosna Hersek)*

Numara: 2533

Yaprak: 237

Yazı: -

Ebad: 290x205

Tarih: 1084 Rebû'l-evvel

Müstensih: Murâd b. Abdulkâdir Sokullu

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: -

Diğer Özellikler: İlk iki sayfada çift, diğer sayfalarda tek kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış.⁹³¹

⁹³¹ Zejnil Fajic, *Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts: The Ghazi Husrev-Bey Library in Sarajevo* (London - Sarajevo: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 1991), 3/395-396.

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu

Numara: 4334

Yaprak: 426. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 282x175 - 250x130 mm.

Tarih: 1084

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: ve ālihi ve aşḥābihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var.

Kütüphane: Milli Kütüphane Tokat İl Kütüphanesi Koleksiyonu

Numara: 60 Hk 47

Yaprak: 416. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 243x151 - 181x103 mm.

Tarih: 1085 Safer

Müstensih: Tâha b. Abdilfeyyâz

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillāhi rabbi'l-'ālemīn

Diğer Özellikler: Kahverengi, paftalı, köşebendli, çift zencirekli, halkari şemseli, sertablı, mıkblebli ve mıkleb şemseli meşin mukavva cild. Serlevhası müzehheb. 1b ve 2a'ya sarı kuzulu, diğer sayfalara içten çift kırmızı dıştan mavi cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. İlk varaklarda fihrist var.

45

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Atıf Efendi Koleksiyonu

Numara: 38 Atf 1821

Yaprak: 431. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 300 x 200 mm.

Tarih: 1085 Cumâdiye'l-âhir⁹³²

Müstensih: Muharrem b. Abdirrahmân

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve ālihi ve şahbihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Kahverengi meşin cildli. Alttan ayırma şemseli. Sertablı ve mıkblebli. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Kırmızı çift cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. 11. yapraktan itibaren yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesi başta olmak üzere bazı sayfalarında el-Hâc Ömer Efendi'ya ait vakıf mühürleri var.

⁹³² Katalog kaydında 1085 tarihi te'lif tarihi olarak verilmiştir. İstinsah tarihi olarak ise 1196 verilmiştir.

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Şehit Ali Paşa Koleksiyonu

Numara: 1946

Yaprak: 367⁹³³. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 290x202 - 230x142 mm.

Tarih: 1085 Şevvâl

Müstensih: Abdullâh b. (?)

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: âlihi ve şahbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. 1b ve 2a'ya yeşil kuzulu, diğer sayfalara yeşil cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Bazı yapraklarda numara ve müşir var. Muhtelif sayfalarda vakıf mühürleri var. Son sayfasında beyitler var.

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 20 Sîret Turkî Talat

Yaprak: 498. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 200x100

⁹³³ Katalog kaydında 363 olarak geçer.

Tarih: 1087 Zi'l-hicce

Müstensih: Alî b. Hüseyin

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Cildli. Her bölümün başı müzehheb. Varaklar altın cetvelli. Siyah mürekkep kullanılmış.⁹³⁴

48

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 99

Yaprak: 428. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 275x185 - 217x127 mm.

Tarih: 1088 Rebû'l-evvel

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve ālihi ecma'în

Diğer Özellikler: Sağ kapak siyah bez kaplı, sol kapak, salbek şemseli, zencirekli, miklebli, kahverengi meşin cild. Birleşik harf filigranlı kağıt kullanılmış. Serlevhası müzehheb. Sarı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesine talikle hat çekilmiş.

⁹³⁴ Mübeşşir, *Fihrisü'l-Mahtutati't-Türkiye el-Osmaniyye*, 1/45.

Kütüphane: Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: A3107

Yaprak: 429. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 288x180 mm.

Tarih: 1088 Zi'l-hicce

Müstensih: Çorbacızâde Ahmed

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: âlihi ve şaḥbihi ecma'ın

Diğer Özellikler: Kahverengi, mıklebli ve şemseli deri cild.* Aharlı ince kağıt kullanılmış. İlk varakta fihrist var. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b ve 2a'ya sarı yaldızlı kuzulu, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesindeki vakıf mührü muhtemelen III.Mustafâ'ya ait.

Kütüphane: Raşit Efendi Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 906

Yaprak: 400. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 295x160 - 200x100 mm.

Tarih: 1089 Safer

Müstensih: Yûsuf b. Dervîş Muhammed

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: âlihi ve şaḥbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Kahverengi, şemseli, sertablı, miklebli ve mikleb şemseli cild. Serlevhası müzehheb. Altın yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var.

51

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu

Numara: 2230

Yaprak: 513. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nestalik

Ebad: 255x147 - 185x92 mm.

Tarih: 1089 Rebîü'l-evvel

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillâhi rabbi'l-'âlemîn

Diğer Özellikler: Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Sarı yaldızlı tek kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var.

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Tercüman Koleksiyonu

Numara: 72

Yaprak: 280. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 293x195 - 243x125 mm.

Tarih: 1091 Rebûü'l-evvel

Müstensih: Mustafâ b. Muhammed

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem

Diğer Özellikler: Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var.

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 383

Yaprak: 330. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 285x190 - 222x131 mm.

Tarih: 1091

Müstensih: Alî b. Mustafâ

Başı: ḥayātından revāyiḥ-i nesīmātı

Sonu: ve'l-ḥamdulillāhi rabbi'l-‘ālemīn

Diğer Özellikler: Şemseli, zencirekli, yıpranmış, koyu kahverengi meşin cild. Arma filigranlı kağıt kullanılmış. İlk sayfalara sarı yaldızlı, sonraki sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. İlk yaprağı kopmuş.

54

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 780

Yaprak: 306⁹³⁵. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 253x168 - 175x97 mm.

Tarih: 1092 Receb

Müstensih: Mustafâ b. Hasan el-Konstantinî

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-‘aṭā'i...

Sonu: ve aşḥābihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Koyu kahverengi, zencirekli, miklebli meşin cild. Su yolu filigranlı kağıt kullanılmış. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b'ye sarı yaldızlı, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var.

⁹³⁵ Katalog kaydında 307 olarak geçer.

Kütüphane: Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: 5256

Yaprak: 654. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 270x175 - 190x115 mm.

Tarih: 1092 Şabân

Müstensih: Abdurrahmân b. Hüseyin el-Galatavî

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve aşḥâbihi ve ḥulefâ'i'r-râşidîn ecma'în

Diğer Özellikler: Miklebli cild. 1b ve 2a'ya sarı yaldızlı, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde ve son vikayesinde vakıf kayıtları ve mühürleri var.

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Selim Ağa Koleksiyonu

Numara: 759

Yaprak: 493⁹³⁶. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 277x182 - 185x110 mm.

⁹³⁶ Katalog kaydında 490 olarak geçer.

Tarih: 1093 Muharrem

Müstensih: Dervîş Abdurrahmân el-Gülşenî

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillâhi rabbi'l-'âlemîn

Diğer Özellikler: Bordo şemseli cild. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Altın yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyede ve son vikayede Hacı Selîm Ağa'ya ait temellük mühürleri var.

57

Kütüphane: Österreichische Nationalbibliothek (Avusturya)*

Numara: 1231

Yaprak: 288. Tek sütun. 35 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 254x178 mm.

Tarih: 1093 Şabân

Müstensih: Osmân b. Zülfikâr

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış.⁹³⁷

⁹³⁷ Flügel, *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, 1/391-392.

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 9 Hadîs Turkî Kûla

Yaprak: 429. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: -

Ebad: 275 mm.

Tarih: 1093

Müstensih: Muhammed b. Receb

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Cildli. Kırmızı cetvel çekilmiş. İlk ve son sayfada mürekkep dağılmış.⁹³⁸

Kütüphane: Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 37 Hk 3547

Yaprak: 722.⁹³⁹ Tek sütun. 15 satır.

Yazı: Nesih. Harekeli.

Ebad: 288x190 - 208x120 mm.

Tarih: 1094 Rebîü'l-evvel

⁹³⁸ Mübeşşir, *Fihristü'l-Mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye*, 1/45.

⁹³⁹ Katalog kaydında 4.822 olarak geçer.

Müstensih: Osmân b. Abdillâh

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: ve âlihi ecma'în

Diğer Özellikler: Cild meşin kahverengi. Mıkblebli ve şemseli. Serlevhası çiçek desenli müzehheb. Birleşik harf filigranlı. İlk iki sayfasında ve 700. sayfadan son sayfaya kadar kırmızı çift çizgili cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Müşir ve sayfa numarası var. Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. Vikayesinde vakıf mührü ve "altıparmak" kaydı var.

60

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 5 ez-Zekiyye Mahtûtâtü Turkiyye ve Fârisiyye

Yaprak: 667. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 290x190 mm.

Tarih: 1095 Rebû'l-evvel

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: İlk iki varaka altın, diğer sayfalar kırmızı cetvel çekilmiş. Yamalar ve güve yenikleri var.⁹⁴⁰

⁹⁴⁰ Mübeşşir, *Fihristü'l-Mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye*, 1/45-46.

Kütüphane: Marburg Staatsbibliothek (Almanya)*

Numara: 1387

Yaprak: 353

Yazı: -

Ebad: -

Tarih: 1096 Ramazân

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve aşḥābihi

Diğer Özellikler: Târîh-i Taberî⁹⁴¹ ile beraberdir.⁹⁴²

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hamidiye Koleksiyonu

Numara: 925

Yaprak: 456. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 277x175 - 200x117 mm.

Tarih: 1096 Zilhicce

Müstensih: Mustafâ b. Rıdvân Sebîlcizâde

⁹⁴¹ Bu özelliği dikkate alınarak Uhuvvet matbaası nüshasının bu yazmadan istinsah edildiği ihtimal dahilindedir.

⁹⁴² Barbara Flemming, *Türkische Handschriften* (Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1968), 1/55.

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve ālihi ve şahbihi ecma'ın

Diğer Özellikler: Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde vakıf mührü ve kaydı var ancak mühür silinmiş.

63

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 237 Târîh Turkî

Yaprak: 629. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 280x180 mm.

Tarih: 1097

Müstensih: Hasan b. Mustafâ el-Arnâvutî

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: ⁹⁴³

64

Kütüphane: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Numara: NEKTY 01202

⁹⁴³ Mübeşşir, *Fihri'sü'l-Mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye*, 1/46.

Yaprak: 431. Tek stn. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 259x154 -188x91 mm.

Tarih: 1098 Zi'l-kade

Müstensih: Murd b. Hall

Başı: leke'l-amdu y vhibe'l-'a'i...

Sonu: ve ref'-i derect eyle mn

Diğer Özellikler: Koyu kahverengi meşin cildli. Şemseli, salbekli, sertablı, mıklebli, köşebendli, zencirekli ve paftalı. Mahfaza kutusu vardır.* Kağıdı aharlı. Serlevhası ile 1b, 48b, 107b, 148b, 241b ve 403b sayfaları mihrabiyeli ve müzehheb. Dışa mavi, içe sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde Muhammedzde İbrhm'e ait temellük kaydı ve mührü vardır.

65

Kütüphane: Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: EH1141⁹⁴⁴

Yaprak: 385. Tek stn. 31 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 288x175 mm.

Tarih: 1098 Zi'l-hicce

Müstensih: el-Hc Musall

⁹⁴⁴ Katalog kaydında 1171 olarak geçer.

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve'l-murselīn

Diğer Özellikler: Mıklebli ve şemseli açık kahverengi deri cild.* Aharlı kağıt kullanılmış. 1b'ye sarı, 2a'ya kırmızı kuzulu, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kesimler surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var.

66

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hüsrev Paşa Koleksiyonu

Numara: 451

Yaprak: 520. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 215x145 - 155x85 mm.

Tarih: 1099 Receb

Müstensih: Abdullâh b. Abdirrahmân

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillâhi rabbi'l-'âlemīn

Diğer Özellikler: Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Sarı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. İlk yaprakların derkenarları doludur. Son sayfada Mehmed Hüsrev Paşa'ya ait temellük mührü vardır.

67

Kütüphane: Bibliothèque François-Mitterrand (Fransa)*

Numara: 182

Yaprak: 492

Yazı: Nesih

Ebad: 300x205 mm.

Tarih: 1103

Müstensih: Muhammed b. Mustafâ

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Meşin cild.⁹⁴⁵

68

Kütüphane: Marburg Staatsbibliothek (Almanya)*

Numara: 1104

Yaprak: 401. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 290x170-240x110 mm.

Tarih: 1131 Zi'l-kade

Müstensih: Osmân b. Habîb

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve'l-murselîn

⁹⁴⁵ Edgar Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliothèque Nationale* (Paris: Bibliothèque Nationale, 1932), 1/251.

Diğer Özellikler: Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış.⁹⁴⁶

69

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz A 8479

Yaprak: 667⁹⁴⁷. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 220x170 - 185x110 mm.

Tarih: 1106

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: kendü evinden

Diğer Özellikler: Şemseli, zencirekli, köşebentli, miklebli, bordo renkli meşin cild. Üç ay filigranlı kağıt kullanılmış. Baş kısımdaki vikayelerde fihrist var. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Son kısımdan noksandır.

70

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Atıf Efendi Koleksiyonu

Numara: 38 Atf 1823

Yaprak: 386⁹⁴⁸. Tek sütun. 19 satır.

⁹⁴⁶ Flemming, *Türkische Handschriften*, 1/55-56.

⁹⁴⁷ Katalog kaydında 666 olarak geçer.

⁹⁴⁸ Katalog kaydında 394 ve 384 olarak geçer.

Yazı: Nesih

Ebad: 204x142 - 162x86 mm.

Tarih: 1110

Müstensih: Mustafâ b. Abdirrahmân

Başı: imdi dördinci rûkn...

Sonu: ve'l-ḥamdulillâhi evvelen ve âḥiran

Diğer Özellikler: Bez cild. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar ruh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde el-Hâc Mustafâ Âtîf Efendi'ye ait vakıf mührü var. Metnin dördüncü rûknden başlaması eserin ikinci cildi olduğunu göstermektedir.

71

Kütüphane: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yazmalar

Numara: 36872

Yaprak: 408. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih.

Ebad: -

Tarih: 1117 Cumâdiye'l-âhir

Müstensih: Nasûh b. Abdillâh

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve âlihi ve aşhâbihi ecma'în ve'l-ḥamdulillâhi rabbi'l-'âlemîn

Diğer Özellikler: Cildi kahverengi. Şemseli ve mıkblebli. Sarı tek kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Bazı varaklarda yaprak numarası var. Müşir var.

72

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu

Numara: 4375

Yaprak: 110. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 200x150 - 164x120 mm.

Tarih: 1123*

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: cümle arzı andan

Diğer Özellikler: Baş kısmında fihrist var. 1b ve 2a’ya yeşil kuzulu, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Metnin sonundan anlaşıldığına göre henüz birinci rüknde bitiyor. Natamam nüsha.

73

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nuruosmaniye Koleksiyonu

Numara: 34 Nk 3085

Yaprak: 672⁹⁴⁹. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 297x179 - 219x109 mm.

Tarih: 1127 Safer

Müstensih: Tophânelizâde Halîl b. Muhammed

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve âlihi ve aşḥâbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Siyah, meşin, miklepli, üstü yeşil kumaş kaplı cild.* Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b ve 2a'ya yaldızlı, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde vakıf kaydı ve I.Mahmûd tuğralı vakıf mührü var. Bazı sayfaları okunamayacak kadar tahrif olmuş.

74

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 224 M Târîh Turkî

Yaprak: 350. Tek sütun. 35 satır.

Yazı: -

Ebad: 275x130 mm.

Tarih: 1130 Muharrem

Müstensih: Ahmed b. Muhammed

Başı: -

⁹⁴⁹ Katalog kaydında 705 olarak geçer.

Sonu: -

Diğer Özellikler: Cildli. Başında altın süsleme var. Altın yaldızlı cetvel çekilmiş.⁹⁵⁰

75

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu

Numara: 4308

Yaprak: 465⁹⁵¹. Tek sütun. 21 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 220x155 - 160x105 mm.

Tarih: 1132 Cumâdiye'l-evvel

Müstensih: Osmân b. Hüseyin

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ecma'în eṭ-ṭayyibîn ez-zâhirîn

Diğer Özellikler: Vikayesine fihrist için yer ayrılmış ama boş bırakılmış. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b ve 2a'ya yeşil yaldızlı kuzulu cetvel, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir yok.

76

Kütüphane: Königliche Bibliothek zu Berlin (Almanya)*

⁹⁵⁰ Mübeşşir, *Fihristü'l-Mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye*, 1/46.

⁹⁵¹ Katalog kaydında 466 olarak geçer.

Numara: 239

Yaprak: 442. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 240x180 mm.

Tarih: 1137 Zi'l-hicce

Müstensih: Ömer b. Hâcî Ahmed

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...⁹⁵²

Sonu: -

Diğer Özellikler: Siyah mürekkep kullanılmıştır. Bazı kısımlar surh ile yazılmıştır.⁹⁵³

77

Kütüphane: Milli Kütüphane Samsun İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu

Numara: 55 Hk 1374

Yaprak: 356⁹⁵⁴. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nestalik

Ebad: 310x210-240x133 mm.

Tarih: 1138⁹⁵⁵

Müstensih: Ahmed Mustafâ b. el-Hâc Muhammed

⁹⁵² Katalogda "el-ḥamdu leke" şeklinde başlamaktadır. Muhtemelen dizgi hatası olmuştur.

⁹⁵³ Wilhelm Pertsch, *Verzeichniss der Türkischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin* (Berlin: A. Asher & Co., 1889), 6/266.

⁹⁵⁴ Katalog kaydında 361 olarak geçer.

⁹⁵⁵ Nüshanın sonunda 1138 tarihi vardır ama metnin sonundaki vefk kısmında bulunmaktadır. Metne ait olabileceği gibi olmama ihtimali de söz konusudur.

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillāhi rabbi'l-'ālemīn

Diğer Özellikler: Sırtı ve kapakları soyulmuş, parçalanmış, ciltten ayrılmış, mıkblebi kopuk, şirazesı dağınık harap cild. Su yolu filigranlı. Serlevhası müzehheb. 1b, 2a ve 2b'ye yeşil, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde vakıf kaydı var. Son varakında fihrist var. Yaprakları nemli ve rutubetli.

78

Kütüphane: Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: R1356

Yaprak: 336. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 310x195 mm.

Tarih: 1139⁹⁵⁶

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: ve şahbihi ecma'ın

Diğer Özellikler: Kahverengi, mıkblebli ve şemseli cild.* Aharlı kağıt kullanılmış. Serlevhası müzehheb. Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde III.Mustafâ'ya ait vakıf mührü var.

⁹⁵⁶ Katalog kaydında 1727 olarak geçer.

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 818-1

Yaprak: 344. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 302x180 - 245x144 mm.

Tarih: 1144 Safer

Müstensih: Muhammed b. İbrâhîm

Başı: andan 'ibâretdür bu mülk-i mevcûdî

Sonu: ve âlihi ve aşhâbihi ecma'in

Diğer Özellikler: Siyah, şemseli, miklebli, yıpranmış meşin cild. Su yolu filigranlı kağıt kullanılmış. Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası var. Müşir var. Baştan birkaç varağı kopmuş. Natamam nüsha.

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 818-2

Yaprak: 131. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 302x180 - 245x144 mm.

Tarih: 1144 Şevvâl

Müstensih: -

Başı: rükn-i şānī...

Sonu: kimesne yog idi

Diğer Özellikler: Siyah, şemseli, miklebli, yıpranmış meşin cild.* Su yolu filigranlı kağıt kullanılmış. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b ve 2a'ya sarı ve yeşil çift kuzulu, diğer sayfalara sarı yaldızlı tek kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası sonradan eklenmiş. Müşir var. Metnin başlangıcından ve sonundan eserin ikinci cildi olduğu anlaşıyor.

81

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 818-3

Yaprak: 72. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 302x180 - 245x144 mm.

Tarih: 1144 Şevvâl

Müstensih: -

Başı: rükn-i şālī...

Sonu: vallāhu ḥayru'l-mākirīn

Diğer Özellikler: Siyah, şemseli, miklebli, yıpranmış meşin cild.* Su yolu filigranlı kağıt kullanılmış. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b'ye sarı ve yeşil çift kuzulu, diğer sayfalara sarı yaldızlı tek kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası sonradan eklenmiş. Müşir var. Metnin başlangıcından ve sonundan eserin üçüncü cildi olduğu anlaşıyor.

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 818-4

Yaprak: 138. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 302x180 - 245x144 mm.

Tarih: 1145*

Müstensih: -

Başı: dördinci rükn...

Sonu: ve gice olunca

Diğer Özellikler: Siyah, şemseli, miklebli, yıpranmış meşin cild.* Su yolu filigranlı kağıt kullanılmış. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b'ye sarı ve yeşil çift kuzulu, diğer sayfalara sarı yaldızlı tek kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası sonradan eklenmiş. Müşir var. Metnin başlangıcından ve sonundan eserin dördüncü cildi olduğu anlaşıyor.

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 31 Sîre Muhammediyye Turkî Talat

Yaprak: 318. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: -

Ebad: 260x180 mm.

Tarih: 1146

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Cildli. Başında süsleme var. Kırmızı cetvel çekilmiş. Başında muhtelif hatlarla yazılmış bir fihrist bulunuyor.⁹⁵⁷

84

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Atıf Efendi Koleksiyonu

Numara: 34 Atf 1822

Yaprak: 339⁹⁵⁸. Tek sütun. 27⁹⁵⁹ satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 204x142 - 159x82 mm.

Tarih: 1155*

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: vallāhu ḥayru'l-mākirīn

Diğer Özellikler: Kahverengi meşin cild. Şemseli, salbekli, sertablı, mıklebli ve mıkleb şemseli. Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde el-Hâc Mustafâ Âtîf Efendi'ye ait vakıf mührü var. Metnin üçüncü rüknün sonunda bitmesi eserin birinci cildi olduğunu göstermektedir.

⁹⁵⁷ Mübeşşir, *Fihrisü'l-Mahtutati't-Türkiye el-Osmaniye*, 1/46.

⁹⁵⁸ Katalog kaydında 338 olarak geçer.

⁹⁵⁹ Katalog kaydında 25 olarak geçer.

Kütüphane: Hasanpaşa Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 19 Hk 1210

Yaprak: 461⁹⁶⁰. Tek sütun. 21 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 230x140 - 180x90 mm.

Tarih: 1165 Şabân

Müstensih: İbrâhîm b. Muhammed b. Mustafâ

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: ve âlihi ve aşhâbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Zeytini meşin cild. Sırtı kopuk. Yıldız şemseli. Salbeksiz. Serlevhası müzehheb. Taç arma filigranlı. Sarı tek kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Müşir yok. Sayfa numarası yok. Son iki sayfası eserle alakasız. Sondaki vikaye yaprağında vakıf mührü var.

Kütüphane: Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: B255

Yaprak: 424. Tek sütun. 29 sütun.

Yazı: Nesih

Ebad: 295-185 mm.

⁹⁶⁰ Katalog kaydında 386 olarak geçer.

Tarih: 1176 Muharrem

Müstensih: Osmân b. Mustafâ

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: yâ erḥame'r-râḥimîn

Diğer Özellikler: Mıkblebli ve şemseli kırmızı deri cild.* Aharlı ince kağıt kullanılmış. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b ve 2a'da dışa kırmızı içe sarı yaldızlı, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde III.Selîm'e ait vakıf mührü var.

87

Kütüphane: Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 37 Hk 3874

Yaprak: 374. Tek sütun. 25.

Yazı: Talik.

Ebad: 300x210 - 240x127 mm.

Tarih: 1179

Müstensih: Mehmed b. Ahmed Efendi. Kadîzâde Çorumî.

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: ve âlihi ve aşḥâbihi ve ezvâcihi ecma'în

Diğer Özellikler: Cild deri kırmızımsı kahverengi. Şemseli ve mıkblebli. Üç ay filigranlı. Yeşil düz cetvelli. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Müşir ve sayfa numarası var. Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. Vikayesinde es-seyyid Mehmed Feyzî Efendi'ye ait vakıf mührü var. Hâtime kısmı noksan.

Kütüphane: The John Rylands Library (İngiltere)*

Numara: 212

Yaprak: 502. Tek sütun. 26 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 285x150 - 212x115 mm.

Tarih: 1186 Safer

Müstensih: Mehmed b. Bâlî

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: necātımıza sebep ola

Diğer Özellikler: Kahverengi kabartmalı deri cild. Beyaz ve krem rengi kağıt kullanılmış. Serlevhası müzehheb. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış.⁹⁶¹

Kütüphane: Vahid Paşa Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 43 Va 1215

Yaprak: 464⁹⁶². Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 305x205 - 240x140 mm.

⁹⁶¹ Jan Schmidt, *A Catalogue of the Turkish Manuscripts in the John Rylands University Library at Manchester.*, ed. Arnoud Vrolijk (Leiden: Brill, 2011), 2/195-196.

⁹⁶² Katalog kaydında 463 olarak geçer.

Tarih: 1188⁹⁶³ Safer

Müstensih: Yahyâ b. Şuayb b. Alî b. Muhammed

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: el-ḥamdulillâh evvelen ve âḥiran

Diğer Özellikler: Koyu kahverengi meşin cild. Gömme şemseli. Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. 1b ve 2a'ya kırmızı çift cetvel çekilmiş, diğer sayfalar cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde ve son sayfasında Muhammed Emîn'e ait vakıf mührü var ve Vahid Paşa kütüphanesine bağışlandığı bilgisi yer alıyor.

90

Kütüphane: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Numara: NEKTY 00099

Yaprak: 234. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 310x220 - 278x186 mm.

Tarih: 1195 Ramazân

Müstensih: Hüseyin Şâkir

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: biḥurmeti seyyidi'l-murselîn

Diğer Özellikler: Sırtı kahverengi meşin, üstü kahverengi kağıt kaplıdır.* Su yolu filigranlı kağıt kullanılmış. Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Baş kısmındaki

⁹⁶³ Katalog kaydında 1128 olarak geçer.

vikayelerde fihrist vardır.* Yine burada 4 adet temellük mührü vardır.* Son sayfasında temellük mührü vardır. Yine burada kitabın istinsah tarihine bir dörtlükle tarih düşülmüştür.

91

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz A 3008

Yaprak: 414. Tek sütun. 17 satır.

Yazı: Nestalik

Ebad: 195x130 - 140x70 mm.

Tarih: 1207

Müstensih: İsmâîl b. Ömer

Başı: feevhâ ilâ 'abdihi...

Sonu: ve aşhâbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Sırtı lacivert bez ile tamir görmüş, salbekli, şemseli, zencirekli, miklebli koyu bordo meşin cild. Üç ay filigranlı kağıt kullanılmış. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Baştan yarısı noksandır.

92

Kütüphane: Gazi Husrev-begova Biblioteka (Bosna Hersek)*

Numara: 2926

Yaprak: 476. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih - Talik

Ebad: 290x185 - 215x110 mm.

Tarih: 1240 Rebîü'l-evvel

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: -

Diğer Özellikler: Deri cild. Kağıdı sararmış. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış.⁹⁶⁴

93

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz A 3489

Yaprak: 455. Tek sütun. 21⁹⁶⁵ satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 230x170 - 150x105 mm.

Tarih: 1244 Cumâdiye'l-âhir

Müstensih: Mustafâ b. İbrâhîm

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: maḥabbetine bā‘ışdür

⁹⁶⁴ Fehim Nametak, *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih I Bosanskih Rukopisa: Gazi Husrev-Begova Biblioteka u Sarajevu = Fihrisü'l-Mahtutatü'l-Arabîyye ve 'l-Türkiyye ve 'l-Farisiyye ve Bosnaviyye: Mektebetü'l-Gazi Hüseyin Bey Fi-Sarayıfı = Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts: The Ghazi Husrev-Bey Library in Sarajevo* (London - Sarajevo: al-Furqan Islamic Heritage Foundation - Riasat of Islamic Community, 1998), 4/238-239.

⁹⁶⁵ Katalog kaydında 19 olarak geçer.

Diğer Özellikler: Siyah meşin kaplı miklebli mukavva cild. Su yolu filigranlı kağıt kullanılmış. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde vakıf kaydı vardır.

94

Kütüphane: Gazi Husrev-begova Biblioteka (Bosna Hersek)*

Numara: 3571

Yaprak: 476

Yazı: Nesih - Talik

Ebad: 290x180 mm.

Tarih: 1240

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Deri cild. İki farklı müstensihin kaleminden çıkmıştır.⁹⁶⁶

95

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Pertevniyal Valide Sultan Koleksiyonu

Numara: 216

Yaprak: 557. Tek sütun. 29⁹⁶⁷ satır.

⁹⁶⁶ Fajic, *Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts: The Ghazi Husrev-Bey Library in Sarajevo*, 1999, 5/351.

⁹⁶⁷ Katalog kaydında 27 olarak geçer.

Yazı: Nesih

Ebad: 290x180 - 221x108 mm.

Tarih: 1253

Müstensih: Burdurî Seyyid Hacı Muhammed en-Nûrî

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: ecma‘în eṭ-ṭayyibîn ez-ẓāhirîn

Diğer Özellikler: 1b ve 2a’ya sarı yaldızlı kuzulu, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var.

96

Kütüphane: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Antalya Elmalı Koleksiyonu

Numara: BY7232

Yaprak: 314. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 220x170 - 175x130 mm.

Tarih: 1266

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: yâ erḥame’r-rāḥimîn

Diğer Özellikler: Kahverengi meşin cild. Şemseli. Marka üzüm filigranlı kağıt kullanılmış. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Baş

kısımındaki vikayelerinde talik ile yazılmış bir manzume ve fihrist var. Abdâl Mûsâ ve Sinân-ı Ümmî'ye ait vakıf mühürleri var.

97

Kütüphane: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Antalya Elmalı Koleksiyonu

Numara: BY7228

Yaprak: 412⁹⁶⁸. Tek sütun. 21 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 215x175 - 170x125 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: birahmetike yâ erḥame'r-râḥimîn

Diğer Özellikler: Siyah, meşin, zencirekli ve mıklebli cild.* Cedit kağıt kullanılmış. Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var.

98

Kütüphane: Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 37 Hk 3247⁹⁶⁹

⁹⁶⁸ Katalog kaydında 400 olarak geçer.

⁹⁶⁹ Aynı numarada aynı eserin Rodos Fethi Paşa Vakfı Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi katalogunda kaydı bulunmuştur. Nüsha tavsifi ise bu nüsha ile uyuşmamaktadır. bk. Bekir Şahin vd., *Rodos Fethi Paşa Vakfı Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu* (İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı [İSAR], 2013), 421.

Yaprak: 216. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih.

Ebad: 285x190 - 230x120 mm.

Tarih: - ⁹⁷⁰

Müstensih: -

Başı: dördüncü rûkn. Hâzret-i peygamber şallallâhu 'aleyhi...

Sonu: ve âlihi ve aşhâbihi ecma'în et-ṭayyibîn et-ṭâhirîn

Diğer Özellikler: Yeşil bez kaplı cild. Mıklebli. Serlevhası müzehheb. Birleşik harf filigranlı. Sarı tek kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Müşir var. Sayfa numarası yok. Zahriyede Ahmed Siyani Efendi'ye ait vakıf mührü var ve "Hazret-i Sultân-ı Kevneyn'in sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem gazavâtı beyanındadır" kaydı bulunuyor. Hâlidîye medresesinden gelmiş.* Metnin dördüncü rûknden başlaması eserin ikinci cildi olduğunu göstermektedir.

Kütüphane: Millet Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 8008/398513

Yaprak: 240. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih.

Ebad: 290x190 - 200x110 mm.

Katalogda 19 Hk 1210 numaralı başka bir nüshanın tavsifi de yapılmıştır (s.474). O nüsha da Hasanpaşa Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunup tavsifle uyuşmamaktadır. Ayrıca Altıparmak'ın değil, Celâlzâde'nin çevirisi olduğu tespit edilmiştir. Netice olarak katalogda yer numarası verilip tavsifi yapılan nüshaların Türkiye'nin muhtelif kütüphanelerinde bulunan başka nüshalar ile aynı künyeye ve yer numarası taşımalarına rağmen nüsha tavsiflerinin örtüşmediği tespit edilmiştir.

⁹⁷⁰ Katalog kaydında 1035 tarihi verilmiştir ancak nüshanın herhangi bir yerinde böyle bir tarih görülemedi.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā' i...

Sonu: ben cümleden ziyāde

Diğer Özellikler: Cildin ön kapağı ve mıkleti düşmüş. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yapraklar numaralandırılmış. Müşir var. Başında eserin orijinal adı ve 1266 tarihi geçmektedir. Zahriyesinde "meâricü'n-nübüvve tercümesi delâ'ilü'n-nübüvve li-altıbarmak el-merhûm" kaydı vardır. Kitap eserin üçüncü rûkn, dördüncü bab, on sekizinci faslında yer alan 40 sözün 26. sı henüz yeni başlamışken sonlandığı için eserin birinci cildi olmasından ziyade sondan noksan olduğu intibai uyandırmaktadır.

100

Kütüphane: Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 37 Hk 1706

Yaprak: 364. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 208x145 - 170x90 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā' i...

Sonu: vallāhu ḥayru'l-mākirîn

Diğer Özellikler: Kahverengi deri cildli. Şirazesini bozulmuş ve yapraklarda rutubet lekesi var. Salbek şemseli. Üç ay filigranlı. Cetvelsiz. Siyah mürekkep

kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Müşir var. Sayfa numarası yok. Zahriyesinde "Seyyid Ahmed Behcet" ve "Mahmûd" adında mühürler var. Receb 1132'ye ait hibe kaydı var. Metnin üçüncü rûknün sonunda bitmesi eserin birinci cildi olduğunu göstermektedir.

101

Kütüphane: Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 37 Hk 3004

Yaprak: 302. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 287x190 - 230x120 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: vallāhu ḥayru'l-mākirīn

Diğer Özellikler: Siyah meşin cild. Mıklebli ve yapıştırma şemseli. Serlevhası altın yıldızlı, ilk iki sayfası zerkari. Filigranlı. Kırmızı çift cetvel çekilmiş. Rûkn başları laciverdi müzehheb. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Müşir var. Sayfa numarası yok. Zahriyede Ahmed Siyanî Efendi'ye ait vakıf mührü var. Hâlidîye medresesinden gelmiş. Metnin üçüncü rûknün sonunda bitmesi eserin birinci cildi olduğunu göstermektedir.

102

Kütüphane: İBB Atatürk Kütüphanesi

Numara: 1420

182

Yaprak: 521. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 270x145 - 205x85 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillāhi rabbi'l-'ālemīn

Diğer Özellikler: Siyah cildbendli. Dış kapağı siyah, iç kapağı düz mor. Desenli sertab ve düz mıkleb var. İlk sayfalarda rutubet lekesi var. Serlevhası müzehheb. Dışa kırmızı, içe sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Fasıl başlıkları ve ayetler surh ile yazılmış. Yapraklar numaralandırılmış. Baştan ve sondan birkaç sayfada müşir var. Zahriyede "kitâb-ı Altıbarmak" kaydı var.

103

Kütüphane: Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi

Numara: 0138046

Yaprak: 359. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: -

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: vallāhu ḥayru'l-mākirīn

183

Diğer Özellikler: İç ve dış kapakları koyu kahverengi. Salbeksiz ve şemseli. Sayfaların üst kısmında yer yer mürekkep lekelenmiş. İç kapaklarında battal ebru vardır. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yapraklar numaralandırılmış ama çoğu sayfada silinmiş. Müşir var. Baş kısmındaki vikayelerde var. Ayrıca Türkçe bir temellük kaydı ve "Feyzullâh" diye bir mühür bulunmaktadır. Metnin üçüncü rüknün sonunda bitmesi eserin birinci cildi olduğunu göstermektedir.

104

Kütüphane: Balıkesir Mutasarrıf Ömer Ali Bey Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 10 Hk 1231

Yaprak: 189. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: -

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: kifāyet ider ki sen benüm rabbimsin.

Diğer Özellikler: Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Metnin dördüncü bâb - on altıncı fasıl - dokuzuncu latîfede bitmesi sondan noksan olduğunu gösteriyor.

105

Kütüphane: Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 21 Hk 1886

Yaprak: 517. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 210x150 - 162x100 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: rahm eyle ve cānıma

Diğer Özellikler: Sırtı vişne rengi ve yıpranmış. Sol kapağı yok. Meşin cildin üstü aşınmış ve desenli kağıt kaplı mukavva cild.* Şirazesı dağınık. Bazı sayfalar deforme olmuş. Su yolu filigranlı krem renkli kağıt kullanılmış. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yalnızca birkaç sayfada sayfa numarası var. Müşir var. Metnin bittiği yerden anlaşıldığına göre son varağı kopmuş. İla'da Ahmed Hamdi'nin mühürleri ve mektubu vardır.*

106

Kütüphane: Erzurum Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 25 Hk 24043

Yaprak: 72. Tek sütun. 21 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 295x205 - 250x150 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: rükn-i şānī delā'ili nebeviyye-i aḥmediyye...

Sonu: ve kimisi ve bâ'

Diğer Özellikler: Desenli mukavva sırtı yeşil pandisoz kaplı.* Kartal filigranlı. Serlevhası müzehheb. Çift kuzulu cetveller çekilmiş ve araları muhtelif renklerle doldurulmuş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Bazı kısımlar ise yeşil ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. İkinci rüknün başından başlayan metin ikinci rükn - üçüncü bâb - ikinci fasıl - üçüncü vakıada son bulur. Baştan ve sondan büyük kısmı noksandır.

107

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu

Numara: 2260

Yaprak: 426⁹⁷¹. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 279x158 - 190x102 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: ve âlihi ve aşḥâbihi ecma'in

Diğer Özellikler: Koyu kahverengi meşin cild. Şemseli, salbekli, zencirekli ve köşebendli. Esmer kağıt kullanılmış. Zahriyesi tezhipli. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde temellük kaydı ve mühürleri var.

⁹⁷¹ Katalog kaydında 424 olarak geçer.

Kütüphane: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Numara: NEKTY 00933

Yaprak: 76. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 155x278 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: 'afv idüp pāk iderem

Diğer Özellikler: Koyu kahverengi cild. Şemseli. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Vikayesinde temellük kayıtları var. Metin birinci rüknün başlarında bitirilmesinden ve son sayfada "tamām oldu bu maḳāle" ifadesinin yer almasından yarım bırakıldığı anlaşıyor.

Kütüphane: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Numara: NEKTY 05074

Yaprak: 395. Tek sütun. 35 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 297x186 - 229x119 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: ve ālihi ve şahbihi ecma'ın

Diğer Özellikler: Vişne rengi meşin cildli.* Şemseli ve miklebli.* Kağıdı aharlı ve su yolu filigranlı. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b ve 2a'ya sarı yaldızlı kuzulu, sonraki sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. 9. varaktan itibaren yaprak numarası var. Müşir var.

110

Kütüphane: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Numara: NEKTY 07381

Yaprak: 423. Tek sütun. 19 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 200x145 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: açdı ve eyitdi işitdüm

Diğer Özellikler: Pembe meşin cildli. Sertablı ve miklebli. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası var. Müşir var. Metin üçüncü rükn - dördüncü bab - yirmi dördüncü fasıl - ikinci vazife - on altıncı nakilde aniden kesildiği için son yarısı noksan. Son vikayede sonradan kaleme aldığı düşünülen not bulunuyor.

Kütüphane: Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Kütüphanesi Yazma Eserler Koleksiyonu

Numara: 001418

Yaprak: 358. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Nesih - Nestalik

Ebad: 280x170- 170x120 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: üzere kimesne yoğ idi

Diğer Özellikler: Krem renkli filigranlı kağıt kullanılmış. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Eserin varakları su almış ve sayfalarda lekeler oluşmuş, yazılar sudan zarar görmüş, bazı formalar birbirinden ayrılmış, bazı varaklarına kâğıt yapıştırmak suretiyle tamir görmüş, bazı varaklarda mürekkep dağılmış, bazı varakların dikişleri gevşemiş, sayfaların kenarları yıpranmış eserin cildi yenilenmiş, suni şiraze takılmıştır. Farklı müellifler tarafından yazılmıştır. Rüknlr sırasıyla verilmemiştir. Natamam nüshadır. 200a varağında 1031 tarihi vardır ancak bu nüshanın değil, bir önceki rüknün bitim tarihidir. 1b'de Mustafâ yazan bir mühür vardır.

Kütüphane: Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Kütüphanesi Yazma Eserler Koleksiyonu

Numara: 001645

Yaprak: 502. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 260x150 -180x90 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: döndi ve buyurdi ki

Diğer Özellikler: Kahverengi meşin cild. Gömme şemseli. Krem renkte filigranlı kağıt kullanılmış. Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. 1b ve 2a'ya yaldızlı, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası var. Müşir var. Şirazesı dağılmış, varakları cildten ayrılmış, bazı varakları kağıt yapıştırmak suretiyle tamir görmüş, sırtı parçalanmış, eser su aldığından varakların çoğu lekelenmiş, mürekkep dağılması çoğu yerde metne zarar vermiştir. Zahriyesinde es-seyyid Saâdeddîn adına temellük kaydı ve altında mühür vardır. Metnin bittiği yerden anlaşıldığına göre son kısmından yüzde üç oranında noksandır.

113

Kütüphane: Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi

Numara: 43 Ze 1040

Yaprak: 350. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: -

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve ālihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Siyah cild, sırtı kopmuş. Kırmızı çift cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var.

114

Kütüphane: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Antalya Elmalı Koleksiyonu

Numara: BY7261

Yaprak: 338. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 212x148 - 170x100 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: yā erḥame'r-rāḥimīn

Diğer Özellikler: Vişne rengi meşin cild. Şemseli, salbekli ve köşebendli. Mıkblebli.* Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. Üzüm filigranlı kağıt kullanılmış. Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var.

Kütüphane: Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: 5259

Yaprak: 480. Tek sütun. 27⁹⁷² satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 240x140 - 190x93 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve aşḥābihi ve evlādihi ve ezvācihi

Diğer Özellikler: Mıklebli cild. İlk vikayelerde fihrist var. Zahriyesi ve serlevhası müzehheb. 1b ve 2a'da dışa sarı, içe kırmızı çift ve diğer sayfalara sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Son vikayede Abdulganî Ağa'ya ait vakıf kaydı ve mührü vardır. Hatime kısmı noksan.

Kütüphane: Beyazıt Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: 5257

Yaprak: 461. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 295x195 - 215x125 mm.

⁹⁷² Katalog kaydında 26 olarak geçer.

Tarih: 1082*

Müstensih: Muhammed b. Mûsâ Sivaslı*

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-‘aṭâ’i...

Sonu: yâ erḥame’r-râḥimîn

Diğer Özellikler: Mıkblebli cild. Baş vikayelerinde fihrist var. 1b cetvelsiz. 2a’da dışa kırmızı içe sarı yıldızlı cetvel, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Yaprak numarası var. Müşir var. Zahriyesinde ve son vikayesinde vakıf kayıtları ve mühürleri var.

117

Kütüphane: Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: K985

Yaprak: 294⁹⁷³. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 280x180 mm.

Tarih: -

Müstensih: İbrâhîm

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-‘aṭâ’i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillâhi rabbi'l-‘âlemîn

Diğer Özellikler: Mıkblebli koyu kahverengi deri cild.* Aharlı krem kağıt kullanılmış. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Sarı yıldızlı kuzulu cetvel çekilmiş.

⁹⁷³ Katalog kaydında 297 olarak geçer.

Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde Kılârcıbaşı Halîl Ağa'ya ait vakıf kaydı var.

118

Kütüphane: Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: K986

Yaprak: 155⁹⁷⁴. Tek sütun. 27 sütun.

Yazı: Nesih

Ebad: 280x190 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'atā'î...

Sonu: Ḥalîlullāhuñ dīnin terk itmege

Diğer Özellikler: Mıklebli, yeşil, deri ve kağıt cild.* Aharlı kağıt kullanılmış. Serlevhası müzehheb. Kırmızı cetvel çekilmiş. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde vakıf kaydı vardır. Metnin bittiği yerden anlaşıldığına göre ikinci rûkn - yedinci bab - üçüncü faslın başında sonlanmıştır, bu da natamam nüsha olduğunu gösterir.

119

Kütüphane: Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: EH1140

⁹⁷⁴ Katalog kaydında 193 olarak geçer.

Yaprak: 576⁹⁷⁵. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 283x155 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillāhi rabbi'l-'ālemīn

Diğer Özellikler: Miklebli ve şemseli siyah deri cild.* Aharlı kağıt kullanılmış. Serlevhası müzehheb. Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var.

120

Kütüphane: Manisa Yazma Eser Kütüphanesi

Numara: 45 Hk 6373

Yaprak: 440. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 301x193 - 140x146 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: ve fuṣaḥā'-yi kelām...

Sonu: ālihi ve şaḥbihi ecma'īn

⁹⁷⁵ Katalog kaydında 525 olarak geçer.

Diğer Özellikler: Mıkblebli, zencirekli, üzeri cilt bezi kaplı şirazesı bozuk meşin cild.* Yapraklar rutubet lekeli. Üç ay ve ayyıldız taç filigranlı kağıt kullanılmış. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Nüsha baş kısmından noksan.

121

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Çelebi Abdullah Koleksiyonu

Numara: 241

Yaprak: 460⁹⁷⁶. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 285x170 - 205x100 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillāhi rabbi'l-'ālemīn

Diğer Özellikler: Serlevhası ve rükn başları müzehheb. Sarı yaldızlı kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı yerler surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir yok. 1b'de el-Hâc Halîl'e ait vakıf mührü var. Nüshanın son varağında Fersenkli (?) İsmâilzâde Efendi konağında kıraat edildiğine dair bir not bulunmaktadır.

⁹⁷⁶ Katalog kaydında 459 olarak geçer.

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi İzmir Koleksiyonu

Numara: 373

Yaprak: 429⁹⁷⁷. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 270x160 - 220x110 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: 'Ammār anuñ elin

Diğer Özellikler: Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Yeşil kuzulu cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Yapraklar rutubetlidir, bazıları tahrip olmuştur. Sondan noksandır.

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu

Numara: 3374

Yaprak: 320. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 225x112 - 295x195 mm.

⁹⁷⁷ Katalog kaydında 431 olarak geçer.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: vallāhu ḥayru'l-mākirīn

Diğer Özellikler: İlk vikayesinde vakıf kaydı vardır. Serlevhası müzehheb. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Metnin üçüncü rüknün sonunda bitmesi eserin birinci cildi olduğunu göstermektedir.

124

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu

Numara: 3446

Yaprak: 393⁹⁷⁸. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 250x109 - 318x173 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillāhi rabbi'l-‘ālemīn

Diğer Özellikler: İlk yapraklar çok rutubetli. Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var.

⁹⁷⁸ Katalog kaydında 392 olarak geçer.

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Mehmet Zeki Pakalın Koleksiyonu

Numara: 16

Yaprak: 382. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 280x185 - 224x108 mm.

Tarih: Cumâdiye'l-âhir

Müstensih: Hüseyin b. Beşîr

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'atâ'i...

Sonu: ve'l-ḥamdulillâhi rabbi'l-'âlemîn

Diğer Özellikler: Kahverengi cild. Gömme şemseli. 1b ve 2a'ya çift kuzulu, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Tarihin olduğu kısım silinmiş.

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu

Numara: 7312

Yaprak: 387. Tek sütun. 17 satır.

Yazı: Nestalik

Ebad: 305x205 - 227x155 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: dördinci rûkn h  zet-i peyg  mber  n  

Sonu: her ne ki t  leb itseler

Di  r   zellikler: Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Bazı yapraklar okunamayacak   l  de tahrip olmuş. Metnin başlangıcından anlaşıldığına göre eserin ikinci cildi. Metnin bitiminden anlaşıldığına göre ise sondan noksan.

127

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Antalya Tekelioğlu Koleksiyonu

Numara: 461

Yaprak: 181. Tek s  t  n. 29⁹⁷⁹ satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 250x165 - 200x110 mm.

Tarih: -

Müstensih: Ahmed b. Hüseyin

Başı: dördinci r  kn...

Sonu: ve   lihi ve a     bihi ecma  n

Di  r   zellikler: Gri cild. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir yok. Metnin ba  şından anlaşıldığına göre eserin ikinci cildir.

⁹⁷⁹ Katalog kaydında 25 olarak geçer.

Kütüphane: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hüdai Efendi Koleksiyonu

Numara: 1035

Yaprak: 667⁹⁸⁰. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 245x155 - 180x90 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: ve ālihi ve aşḥābihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Kahverengi cild. Gömmeli şemseli. 1b ve 2a'ya yeşil kuzulu, diğer sayfalara kırmızı çift cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Metnin bitiminde başka bir metin başlıyor.

Kütüphane: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: 42 Kon 5374

Yaprak: 219. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 206x143 mm.

⁹⁸⁰ Katalog kaydında 668 olarak geçer.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ta'lim idesin ve Muḥammedin

Diğer Özellikler: Ciltsiz. Su yolu filigranlı. Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Nüsha ortalarından ve sonundan noksandır.

130

Kütüphane: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi

Numara: 42 Kon 4284

Yaprak: 751. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nestalik

Ebad: 232x163 - 180x100 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: zıkr itdüm...

Sonu: senün üzerinde daḥı ḥaḳḳı

Diğer Özellikler: Saykallı abadi kağıt kullanılmış. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Baştan ve sondan 20-30 varak noksan.

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 278

Yaprak: 31. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 290x200 - 220x140 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: idüp Allāh

Diğer Özellikler: Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. 31. varaktan sonrası eksik. Natamam nüsha.

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 978

Yaprak: 231. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 297x180 - 240x120 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: vallāhu ḥayru'l-mākirīn

Diğer Özellikler: Kahverengi, şemseli, zencirekli, miklebli, mikleb şemseli meşin cild. Su yolu filigranlı kağıt kullanılmış. Baş vikayelerde fihrist var. Yeşil yaldızlı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Yapraklar rutubetten tahrip olmuş. Metnin bittiği yerden anlaşıldığına göre eserin birinci cildidir.

133

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 872-1

Yaprak: 273⁹⁸¹. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih⁹⁸²

Ebad: 289x180 - 198x93 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: vallāhu ḥayru'l-mākirīn

Diğer Özellikler: Koyu kahverengi meşin cild. Gömme şemseli. Su yolu filigranlı kağıt kullanılmış. Serlevhası müzehheb. Dışa kırmızı içe sarı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Metnin bittiği yerden anlaşıldığına göre eserin birinci cildidir.

⁹⁸¹ Katalog kaydında 272 olarak geçer.

⁹⁸² Katalog kaydında talik olarak geçer.

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 872-2

Yaprak: 217. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih⁹⁸³

Ebad: 289x180 - 198x93 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: dördinci rükn

Sonu: âlihi ve şahbihi ecma'ın

Diğer Özellikler: Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var. Eserin ikinci cildidir. Sondan noksandır.

Kütüphane: Milli Kütüphane Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu

Numara: 50 Ür 122

Yaprak: 292⁹⁸⁴. Tek sütun. 19 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 210x155-170x105 mm.

⁹⁸³ Katalog kaydında talik olarak geçer.

⁹⁸⁴ Katalog kaydında 290 olarak geçer.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: kimesne yoğ idi

Diğer Özellikler: Kahverengi gömme şemseli meşin cild. Su yolu filigranlı kağıt kullanılmış. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde ve son sayfasında vakıf mühürleri var. Metnin sonundan anlaşıldığına göre üçüncü rükne gelmeden bitiyor.

136

Kütüphane: Milli Kütüphane Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi Koleksiyonu

Numara: 50 Ür 488

Yaprak: 187. Tek sütun. 21 satır.

Yazı: Nestalik

Ebad: 216x149-173x97 mm.

Tarih:

Müstensih:

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: ve'l-āḥirîn

Diğer Özellikler: Sırtı yıpranmış şirazesi bozuk bez cild. Su yolu filigranlı. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Ortadan ve sondan noksandır. Natamam nüshadır.

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 724

Yaprak: 288. Tek sütun. 29 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 290x200 - 240x130 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: olup gāret itdiler

Diğer Özellikler: Sonradan kağıt kaplanmış mukavva cild.* Birleşik harf filigranlı. Kırmızı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Metnin bitiminden anlaşıldığına göre sondan noksandır. Natamam nüshadır.

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 309

Yaprak: 525. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 288x194 - 215x135 mm.

Tarih: 1120

Müstensih: Muhammed Kalbî el-Bursavî

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve ezvācihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Sırtı, şirazesi dağılmış, sol cilt kapağı eksik meşin cild. Abadi kağıt kullanılmış. İlk sayfalara sarı yaldızlı, diğer sayfalara kırmızı çift cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası sonradan eklenmiş. Müşir var. Sondan noksandır.

139

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 237

Yaprak: 322. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 277x180 - 210x107 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: vallāhu ḥayru'l-mākirīn

Diğer Özellikler: Siyah, gömme şemseli, sırtı ve çevresi bordo meşin, şirazesi dağılmış meşin bir cild. Su yolu filigranlı kağıt kullanılmış. Serlevhası mihrabiyeli ve müzehheb. 1b ve 2a'ya sarı yaldızlı, diğer sayfalara kırmızı çift cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Metnin üçüncü rüknün sonunda bitmesi eserin birinci cildi olduğunu göstermektedir.

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz A 8159

Yaprak: 581⁹⁸⁵. Tek sütun. 19 satır.

Yazı: Talik

Ebad: 233x165 - 185x110 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve ālihi ve aṣḥābihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Köşebendli, zencirekli. mıkblebli ve şemseli siyah meşin cild. Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. Arslan filigranlı kağıt kullanılmış. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Yaprak numarası var. Müşir var.

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 1104

Yaprak: 545⁹⁸⁶. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 270x170 - 190x105 mm.

⁹⁸⁵ Katalog kaydında 583 olarak geçer.

⁹⁸⁶ Katalog kaydında 486 olarak geçer.

Tarih: -

Müstensih: Sefer b. Cafer

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: ve aşḥābihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Salbekli, şemseli, zencirekli, miklebli kahverengi meşin cild. Saykallı abadi kağıt kullanılmış. Zahriyesi ve serlevhası müzehheb. Sarı yaldızlı cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Bir kısmında sayfa numarası ve müşir var.

142

Kütüphane: Bibliothèque Universitaire des Langues et Civilisations (Fransa)

Numara: MS TURC 174

Yaprak: 424. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: -

Tarih: -

Müstensih: Ubeydullâh Emîn b. Mesûd b. Bekir

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: âlihi ve aşḥābihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Vişne rengi cild. Baş kısmındaki vikayelerde fihrist var. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı sayfalarında yaprak numarası ve müşir var.

Kütüphane: Library of Congress (A.B.D)

Numara: BP75.26 .M8419 1757

Yaprak: 358. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 280x220 - 230x145 mm.

Tarih: -

Müstensih: Abdullâh b. Ahmed

Başı: leke'l-ḥamdu yâ vâhibe'l-'aṭâ'i...

Sonu: âlihi ve şaḥbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Vişne rengi şemseli ve miklebli cild. Serlevhası müzehheb. Yeşil cetvel çekilmiş. Siyah mürekkep kullanılmış. Sayfa numarası yok. Müşir var. Zahriyesinde el-Hâc İbrâhîm'e ait temellük kaydı vardır.

Kütüphane: Gazi Husrev-begova Biblioteka (Bosna Hersek)*

Numara: 10121

Yaprak: Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih.

Ebad: 280x160 - 225x100 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: ve ālihi ve şahbihi ecma'în

Diğer Özellikler: Cildi kopmuş. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Abdullâh b. eş-Şeyh Ebû Bekir adına vakıf kaydı var.⁹⁸⁷

145

Kütüphane: Mevlana Müzesi*

Numara: 3085

Yaprak: 530. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 254x150-188x93 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: biḥurmeti'l-enbiyā'i

Diğer Özellikler: Ortası şemseli, tamir görmüş koyu kahverengi ciltli. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış.⁹⁸⁸

⁹⁸⁷ Haso Popara, *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih I Bosanskih Rukopisa: Gazi Husrev-Begova Biblioteka u Sarajevu = Fihrisü'l-Mahtutatü'l-Arabîyye ve 'l-Türkiyye ve 'l-Farisiyye ve Bosnaviyye: Mektebetü'l-Gazi Hüseyin Bey Fi-Sarayıfu = Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts: The Ghazi Husrev-Bey Library in Sarajevo* (London - Sarajevo: al-Furqan Islamic Heritage Foundation - Riasat of Islamic Community, 2013), 18/443-444.

⁹⁸⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1972), 3/107.

Kütüphane: Dresden Sachsische Landesbibliothek (Almanya)*

Numara: 385

Yaprak: 529

Yazı: Nesih

Ebad: -

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: - ⁹⁸⁹

Kütüphane: British Museum (İngiltere)*

Numara: Or. 19362-19363

Yaprak: 297 ve 294. Tek sütun. 27 satır.

Yazı:

Ebad: 304x152 mm.

Tarih: 1173. Zi'l-kade

Müstensih: Mesûd b. Mahmûd b. Mevlûd Efendi

⁹⁸⁹ Heinrich Leberecht Fleischer, *Catalogus Codicum Manuscriptorum Orientalium Bibliothecae Regiae Dresdensis* (Lipsiae: F.C.G. Vogel, 1831), 62.

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: -

Diğer Özellikler: İki cild.⁹⁹⁰

148

Kütüphane: Uppsala Universitesbibliothek (İsveç)*

Numara: 310

Yaprak: 147. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: -

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış.⁹⁹¹

149

Kütüphane: Bayerische Staatsbibliothek (Almanya)*

Numara: 103-104

Yaprak: 177 ve 93. Tek sütun. 25 satır.

⁹⁹⁰ Charles Rieu, *Catalogue of The Turkish Manuscripts in British Museum* (London, 1888), 36-37.

⁹⁹¹ Carl Johan Tornberg, *Codices Arabici, Persici, et Turcici Bibliothecae Regiae Universitatis Upsaliensis* (Lundae: Berling, 1849), 212-213.

Yazı: -

Ebad: -

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Nüsha dağınıktır ve son yarısını kurtlar yemiştir.⁹⁹²

150

Kütüphane: Bibliothèque François-Mitterrand (Fransa)*

Numara: 183

Yaprak: 518

Yazı: Nesih

Ebad: 200x140 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Kahverengi meşin cild.⁹⁹³

⁹⁹² Joseph Aumer, *Verzeichniß der Orientalischen Handschriften der K. Hof- und Staatsbibliothek in München* (Wiesbaden: Harrassowitz, 1970), 30-31.

⁹⁹³ Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliothèque Nationale*, 1932, 1/251.

Kütüphane: Bibliothèque François-Mitterrand (Fransa)*

Numara: 483

Yaprak: 497

Yazı: Nesih

Ebad: 310x200 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Meşin cild.⁹⁹⁴

Kütüphane: Bibliothèque François-Mitterrand (Fransa)*

Numara: 1231

Yaprak: 175

Yazı: Nesih

Ebad: 295x195 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

⁹⁹⁴ Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliothèque Nationale*, 1932, 1/368.

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Karton cild.⁹⁹⁵

153

Kütüphane: Marburg Staatsbibliothek (Almanya)*

Numara: 1100

Yaprak: 477. Tek sütun. 31 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 280x175 - 215x110 mm.

Tarih:

Müstensih: Ahmed b. Hüseyin

Başı: Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-‘aṭā’i...

Sonu: ve aşḥābihi ecma‘īn

Diğer Özellikler: Sarı su yolu filigranlı, aharlı kağıt kullanılmış.⁹⁹⁶

154

Kütüphane: المكتبة الوطنية التونسية (Tunus)*

Numara: 11146

Yaprak: 587. Tek sütun. 25 satır.

⁹⁹⁵ Edgar Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliothèque Nationale* (Paris: Bibliothèque Nationale, 1933), 2/207.

⁹⁹⁶ Flemming, *Türkische Handschriften*, 1/56.

Yazı: Nesih

Ebad: 255x150 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: ⁻⁹⁹⁷

155

Kütüphane: Universitäts und Landesbibliothek Bonn (Almanya)*

Numara: So 207

Yaprak:

Yazı: Nesih

Ebad: 235x140 - 185x90 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: ve ālihi ecma'īn

Diğer Özellikler: Koyu yeşil cild. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış.⁹⁹⁸

⁹⁹⁷ Mehmet Şeker - İsmail Hakkı Mercan, "Tunus Millî Kütüphanesindeki Türkçe El Yazmaları", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1985), 115.

⁹⁹⁸ Manfred Gotz, *Islamische Handschriften* (Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1999), 1/409-410.

Kütüphane: Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg (Almanya)*

Numara: Orient 268 h

Yaprak: 438. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: -

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'atā'i...

Sonu: -

Diğer Özellikler: Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış.⁹⁹⁹

Kütüphane: Universitaire Bibliotheken Leiden (Hollanda)*

Numara: 14250 (2)

Yaprak: 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 280x148 - 180x81 mm.

Tarih: -

⁹⁹⁹ Carl Brockelmann, *Katalog der Orientalischen Handschriften der Stadtbibliothek zu Hamburg mit Ausschluss der Hebräischen: die Arabischen, Persischen, Türkischen, Malaiischen, Koptischen, Syrischen, Athiopischen Handschriften* (Hamburg: Otto Meissners Verlag, 1908), 140.

Müstensih: -

Başı: mühendisler ve bedāyi‘-i cūd-ı binā’ sınıñ...

Sonu: -

Diğer Özellikler: Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış.
Noksan nüsha.¹⁰⁰⁰

158

Kütüphane: Gazi Husrev-begova Biblioteka (Bosna Hersek)*

Numara: 3570

Yaprak: 172

Yazı: Nesih - Talik

Ebad: 295x210 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke’l-ḥamdu yā vāhibe’l-‘aṭā’i...

Sonu: -

Diğer Özellikler: Kartondan yeni cild.¹⁰⁰¹

¹⁰⁰⁰ Jan Schmidt, *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands: Comprising the Acquisitions of Turkish Manuscripts in Leiden University Library between 1970 and 2003* (Leiden: Leiden University Library, 2006), 3/389-390.

¹⁰⁰¹ Fajic, *Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts: The Ghazi Husrev-Bey Library in Sarajevo*, 1999, 5/349-350.

Kütüphane: Sadberk Hanım Müzesi Hüseyin Kocabaş Yazmaları*

Numara: SHMHK Yaz 185

Yaprak: 264. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 200x145 - 180x120 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Son sayfada Mehmed Beg'e ait tereke kaydı vardır. Baştan noksandır.¹⁰⁰²

Kütüphane: Milli Kütüphane Sinop İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu¹⁰⁰³

Numara: 57 Hk 4737¹⁰⁰⁴

Yaprak: 379. Tek sütun. 21 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 290x170-225x115 mm.

Tarih: -

¹⁰⁰² Bakar, *Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi Hüseyin Kocabaş Yazmaları Kataloğu*, 9.

¹⁰⁰³ Bu nüsha Milli Kütüphane katalogunda "Fetava" adıyla geçmektedir.

¹⁰⁰⁴ Katalogdaki eski numarası 57 Hk 4287'dir.

Müstensih: -

Başı: leke'l-ḥamdu yā vāhibe'l-'aṭā'i...

Sonu: benüm ḥarekâtımdan

Diğer Özellikler: Salbekli, şemseli, köşebendli, miklebli koyu kahverengi meşin cild. İnsan profili hilal filigranlı kağıt kullanılmış. Serlevhası müzehheb. İlk iki sayfadaki cetveller yaldızlı. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Söz başları cetveller kırmızı. Eserin birinci cildir.

161

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 28 Sîre Muhammediyye Turkî Talat

Yaprak: 450. Tek sütun. 25 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 260x160 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Cildli. Başında süsleme var. 1b ve 2a'ya altın yaldızlı, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş.¹⁰⁰⁵

¹⁰⁰⁵ Mübeşşir, *Fihrisü'l-Mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye*, 1/46.

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 2 Sîre Muhammediyye Turkî Talat

Yaprak: 202. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih - Talik

Ebad: 295x180 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Cildli. Mavi ve kırmızı cetveller çekilmiş. Sondan noksandır.¹⁰⁰⁶

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 17 Sîre Turkî Talat

Yaprak: 172. Tek sütun. 27 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 265x170 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

¹⁰⁰⁶ Mübeşşir, *Fihrisü'l-Mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye*, 1/46.

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Cildli. Başında süsleme var. İlk iki sayfasına altın yaldızlı, mavi ve kırmızı, diğer sayfalara kırmızı cetvel çekilmiş.¹⁰⁰⁷

164

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 87 Târîh Turkî

Yaprak: 316. Tek sütun. 33 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 380x230 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğer Özellikler: Cildli. Kırmızı cetvel çekilmiş. Sondan dördüncü rûkn noksan.¹⁰⁰⁸

165

Kütüphane: دار الكتب والوثائق القومية (Mısır)*

Numara: 278 Târîh Turkî

¹⁰⁰⁷ Mübeşşir, *Fihrisü'l-Mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye*, 1/46.

¹⁰⁰⁸ Mübeşşir, *Fihrisü'l-Mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye*, 1/47.

Yaprak: 465. Tek sütun. Satır sayısı muhtelif.

Yazı: -

Ebad: 300x190 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: -

Sonu: -

Diğ r  zellikler: Cildli. Baştan noksan.¹⁰⁰⁹

166

Kütüphane: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu

Numara: 06 Mil Yz B 159

Yaprak: 93. Tek sütun. 23 satır.

Yazı: Nesih

Ebad: 260x185 - 210x130 mm.

Tarih: -

Müstensih: -

Başı: leke'l-ħamdu y  v hibe'l-'a  i...

Sonu: ef dal 't-taħiyy tu ve's-sel m

¹⁰⁰⁹ Mübeşşir, *Fihrisü'l-Mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye*, 1/47.

Diğer Özellikler: Sırtı bez, cilt kapakları ebru kaplı mukavva cild. Cetvelsiz. Siyah mürekkep kullanılmış. Bazı kısımlar surh ile yazılmış. Müşir ve sayfa numarası var. Eserin birinci cildir.

1.2. Matbu Nüshalar

1

Matbaa-i Âmire baskısıdır. Fihrist ile başlar. Daha sonra menkabe tarzında yazılmış tek sayfalık bir Altıparmak biyografisi ve onun için söylenmiş bir dörtlük yer alır. Arapça ifadelerin çoğunun parantez içine alındığı metin 663. sayfada hitama erer. 37 satırdır. 664. sayfada baştaki dörtlüğün aynısı vardır. Bitim tarihi olarak 1271 yılının Zilhicce ayı verilmiştir.¹⁰¹⁰

2

Tophane-i Âmire İstihkâm Alayları Litografyahanesi baskısı olup taş baskıdır. Fihrist ile başlar. Daha sonra menkabe tarzında yazılmış tek sayfalık bir Altıparmak biyografisi ve onun için söylenmiş bir dörtlük yer alır. Harekeli olan metin 615. sayfada hitama erer. 36 satırdır. 616. sayfada baştaki dörtlüğün aynısı vardır. Bitim tarihi olarak 1273 yılının Receb ayı verilmiştir.

3

Alî Bey Matbaası baskısıdır. 2 cilttir. Çoğu yazmada yapıldığı üzere iki cilt, üçüncü rüknün sonundan ayrılmıştır. Fihrist ile başlar. Daha sonra menkabe tarzında yazılmış tek sayfalık bir Altıparmak biyografisi ve onun için söylenmiş bir dörtlük yer

¹⁰¹⁰ Seyfettin Özege Matbaa-i Âmire baskısı için 1257 yılını ve Bulak Matbaası baskısı için 1271 senesini verir. bk. M. Seyfettin Özege, *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu* (İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1975), 3/985. Bu malumattan yola çıkılarak yapılan aramalarda "Bulak Matbaası" kaydı geçen bir nüshaya ulaşılamadı. Matbaa-i Âmire kaydı geçen nüshaların tümünün ise 1271 tarihini verdiği görüldü. Mısır'da Osmânî Türkçesiyle basılan eserler çalışmasında nüshanın basım yeri olarak Bulak Matbaası zikredilir, tarih olarak 1271 yılı ve sayfa sayısı olarak 664 verilir ki bu tıpatıp Matbaa-i Âmire baskısına uymaktadır. bk. *Fihristü'l-matbuati't-Türkiyyeti'l-Osmaniyye*, 1/141. Bulak Matbaası'nın isimlerinden birinin Matbaa-i Âmire olduğu hesaba katılırsa bu ikisinin aynı baskı olduğu varsayılabilir. Zira Özege'nin verdiği 1257 bilgisine ulaşılamamıştır.

alır. Arapça ifadelerin çoğunun parantez içine alındığı metin I. cildi 228. sayfada, II. cildi 435. sayfada hitama erer ve metnin sonunda baştaki dörtlüğün aynısı vardır. 29 satırdır. 436. sayfada bitim tarihi olarak 1290 yılının Receb ayı verilmiştir.

4

Şirket-i Sahâfiyye-i Osmâniyye baskısıdır. 2 cilttir. Eserin çoğu yazma nüshasında görüldüğü üzere iki cilt, üçüncü rüknün sonundan ayrılmıştır. Fihrist ile başlar. İlk sayfada matbaa hakkında verilen malumat ve 1306 tarihi yer alır. I. ciltte her rükn yeniden numaralandırılmıştır. Toplam 589 sayfadır. II. cilt 435. sayfada hitama erer ve metnin sonunda zikri geçen dörtlük vardır. 29 satırdır. 436. sayfada bitim tarihi olarak 1307 yılının Muharrem ayı verilmiştir.

5

Uhuvvet Matbaası baskısıdır. 3 cilttir. I. cilt eserin başından ikinci rüknün sonuna kadar, II. cilt üçüncü rüknün başından dördüncü rüknün bir kısmına kadar, III. cilt dördüncü rüknde kalınan yerden eserin sonuna kadardır. Ayrıca iki eser bir arada basılmıştır. Fihrist ile başlayan baskının ilk sayfasında eserlerin müellifleri hakkında malumat verilir. Metinde cetvelin içinde *Târîh-i Taberî* derkenarda ise "Altıbarmak" adıyla söz konusu eser yer alır. I. cilt 520. sayfada, II. cilt 463. sayfada, III. cilt 498. sayfada hitama erer ve metnin sonunda bitim tarihi olarak 1328 yılının Rebî'ü'l-evvel ayı verilmiştir.

2. ESER ÜZERİNE YAYIMLANAN KİTAPLAR

Eser ilk kez *Meâricü'n-Nübüvve Peygamberler Tarihi* adıyla 1976 yılında yayımlanmıştır.¹⁰¹¹ Bilimsel bir neşir olmayıp sadeleştirilirken metnin yarısına yakınının

¹⁰¹¹ *Meâricü'n-Nübüvve Peygamberler Tarihi*, çev. A.Fâruk Meyân (İstanbul: Berekât Yayınları, 1976). A.Fâruk Meyân adı bazı kitaplarda Süleyman Kuku olarak da geçer.

sadeleştirilmediği söylenebilir. En çok zikredilen ve bilimsel çalışmalarda dahi kullanılan¹⁰¹² neşri bu olmasına karşın pek çok okuma hatası mevcuttur. 833 sayfadır.

İkinci yayın *Altıparmak İslâm Tarihi* adıyla 1984 yılında İstanbul'da yapılmıştır.¹⁰¹³ Bilimsel bir neşir olmayıp sadeleştirilirken birçok atlama yapılmıştır. Özel isimler başta olmak üzere okuma hataları mevcuttur. 799 sayfadır.

Üçüncü yayın *Nûr-u Muhammed Peygamberler Tarihi* adıyla 1985 yılında yapılmıştır.¹⁰¹⁴ Bilimsel bir neşir değildir ve okuma hataları vardır. Atlamalar önceki iki neşre nazaran daha azdır. Buna rağmen künyesinden dolayı fark edilmemiş olacak, Altıparmak hakkında yapılan neşirler arasında daha önce zikredilmemiştir. İki cilt olan çalışmanın I. cildi 768. sayfada bitip 2 cilt toplam 1388 sayfadır.

Eser üzerine yayımlanan kitapların hepsi anlaşıldığı kadarıyla tek bir nüsha üzerinden yapılmıştır. Neşirlerde hangi nüshaların kullanıldığına ve ilmî bir metot tatbik edilip edilmediğine dair bir malumat bulunmamaktadır. Nüsha farklarının kelime tercihlerini yansıttığı kısımlara istinaden elde edilen veriler bu kitaplarda tek bir nüsha kullanıldığına ve onun için de eserin yazma değil, matbu nüshalarından birinin seçildiğine işaret etmektedir. Ayrıca matbu nüshalar hazırlanırken seçildikleri yazma nüshanın noksanlığından mı yoksa matbu nüshayı neşre hazırlayan kimesnenin dikkatsizliğinden mi bilinmez; matbu nüshalarda yer alan ve metnin akışına uymayan bariz yanlışların bu sadeleştirme faaliyetleri gerçekleştirilirken fark edilmediği görülmektedir. Naşirlerin ilmî bir neşirden ziyade halka faydalı bir eser sunabilmek amacıyla yalnızca gerekli gördükleri yerleri sadeleştirmeleri dikkate değer bir başka husustur. Ayrıca naşirler dinî görüşleriyle uyuşmayan ya da günümüz bilimsel verilerine uymayan kısımlara müdahale etmekten çekinmemişlerdir.¹⁰¹⁵ Binaenaleyh yer yer eser metni ve sadeleştirilmiş metin arasında

¹⁰¹² Örneğin *Meâricü'n-nübüvve* eseri üzerine değerlendirme yapılan bir makalede eserin tercümesinin kısaltılıp sadeleştirilmiş çevirisi olan bu kitap kullanılmıştır. bk. Arslan, "Mitik Tasavvurun Siyer Kültürüne Etkileri: Muñiddin el-Miskin'in Meâricü'n Nübüvve fi Medârici'l Fütüvve'si Örneği".

¹⁰¹³ *Altıparmak İslâm Tarihi*, thk. Abidin Sönmez, çev. İ. Turgut Atasoy (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1984).

¹⁰¹⁴ *Nûr-u Muhammed Peygamberler Tarihi*, çev. Sabri Yılmaz (İstanbul: Kit-San Kitap, 1985). Kitabın 2000 sonrası baskılarında sadeleştiren Arif Erkan, baskıya hazırlayan Sabri Yılmaz olarak değiştirilmiştir.

¹⁰¹⁵ Mesela eserin miraç bahsinde eski astronomi bilgisine dayanılarak güneşin yeryüzüne uzaklığı 160 yer kadardır denilirken (bk. varak **M 314^b**) *Nûr-u Muhammed* adlı yayında bu uzaklık için NASA'nın verdiği sayılar kullanılarak "149 milyon 664 bin 900 km" yazılmış (s. 623) ve miraç bu bilimsel verilere göre açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca eserde yer almadığı halde güneşin büyüklüğü ve güneş ışınlarının dünyaya ulaşma hızına yer verilmiştir. Keza aynı paragrafta, eserde bulunan "yedi kat felek" ifadesi görmezden gelinmiştir. Yani aynı paragrafta hem "değiştirme" hem "ekleme" hem de "çıkarma" işlemleri yapılmıştır. Örnekler çoğaltılabilir.

ciddi farklılıklar gözlemlenmiştir. Bunun da metni okuma hatalarından yahut doğru okunanı yanlış yorumlama teşebbüslerinden kaynaklandığı söylenebilir.

3. METİN NEŞİRİNDE TATBİK EDİLEN USUL¹⁰¹⁶

Tarihi bir metin yayımlanırken çalışmanın güvenilir olması için en önemli şart bilimsel neşir özelliklerini haiz olmasıdır. Bilimsel neşir tabirinden maksat, ortaya konacak metni bilimsel yöntemler vasıtasıyla orijinaline, yani yazarın kaleminden çıktığı haline en sadık biçimde inşa etmektir. Bilimsel neşir yöntemlerinden en önemlileri belgesel neşir, varyantların birlikte neşri, seçmeci neşir ve tenkitli neşirdir. Belgesel neşir, bir nüshanın tarihsel bir ürün olarak görülüp düzeltmeksizin yayımlanmasıdır. Önemli bulunan edebî ürünlerin sonradan bulunan kıymetli nüshaları genellikle bu şekilde neşredilir. Diğer varyantların birlikte neşridir. Bu yöntemde eserin bütün nüshalarındaki metinlerin yan yana veya alt alta gelecek şekilde birlikte neşredilir. Genellikle az nüshası olan ve bir nüshanın diğerinden daha avantajlı olduğu düşünülmeyen durumlarda başvurulur. Seçmeci neşir, herhangi bir nüsha esas alınmaksızın farklı nüshalardan yararlanılarak metnin inşa edilmesidir. Varyantların birlikte neşrine benzemekle birlikte seçilen nüshaların hangi kıstaslara göre seçildiği belirtilir. Tenkitli neşir ise farklı nüshalar arasında seçim ve mukayese yapılarak ve hataları düzeltilerek bazı nüshaların esas alınmasıyla yapılan neşirdir.¹⁰¹⁷ Eski/İslâmî edebiyat sahasında yapılan bilimsel çalışmaların tamamına yakınında tenkitli neşir yöntemi uygulanmaktadır. Bu çalışmada da tenkitli neşir metodu tatbik edilecektir.

Tenkitli metin neşri çalışmalarında tamir, tashih, tekmil, tayin ve tespit edilen metnin kendisi değil, ele alınan eserin nüshalarıdır. Bundan dolayı metin neşri çalışmalarında yer alan tenkitli metin neşri ifadesindeki "tenkitli metin" tamlaması, metnin tenkit edildiğine değil, nüshaların tenkit edildiğine ve metnin tenkit edilmiş nüshalar kullanılarak neşredildiğine işaret eder. Bundan dolayı tenkitli metin neşri yapılırken ilk adım nüshaların incelenmesi ve hangi nüshaların ne tür bir metotla tenkit edileceğinin belirlenmesidir.

¹⁰¹⁶ Bu bölüm, çalışmada hangi yöntemin seçildiğini gerekçelendirmek adına verilmiş ve neşir/tenkit sahasında bilinenlerin tekrar edilmemesi adına yapılan giriş mahiyetindeki bilgilendirmenin mümkün mertebe kısa tutulması amaçlanmıştır.

¹⁰¹⁷ Salahattin Polat, *Metin Tenkidi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 30.

Öncelikle eserin müellif nüshası olup olmadığı araştırılır. Müellif nüshasına ulaşıldıysa elbette bu nüsha esas alınacak ve diğer nüshalar gerektiği yerde çalışmaya dahil edilecektir. Müellif nüshası bulunan nüsha tahribata uğramış ya da noksanlıklar ile malul olabilir. Bu durumda metnin bütünlüğü açısından en güvenilir nüshadan yardım alınır. Keza eserin zaman içinde nasıl bir değişime uğradığı takip edilmek istenebilir. Bu durumda da te'lif tarihinden uzun bir süre sonra istinsah edilmiş muahhar nüshalardan istifade edilebilir.

Tenkit eylemi tam anlamıyla müellif nüshası bulunmadığı durumlarda devreye girer. Böylece her nüshanın öneminin ve sıhhatinin tayin edilmesi amaçlanır. Zira tenkitli metin neşrinde gaye, kayıp olan müellif nüshasına, yani yazarın kaleminden çıkmış olan metne en sadık olan metni inşa etmektir. J.J. Witkam "Metin tenkidinin bu şekilde tanımlanması belirli birkaç varsayımı öngörmektedir. Bunların birincisi ve en önemlisi 'yazarın kaybolmuş bir metni' olduğu varsayımdır; onun kadar önemli bir başka varsayım ise, yazarın yaşadığı zamanla çalışılan metnin yaşayan en eski nüshasının yazıldığı tarih arasında uzun bir süre geçtiğini farz etmektir. Klasik filolojide bu iki varsayım en merkezi ve temel tartışma noktalarıdır."¹⁰¹⁸ der. Bu çalışmada da müellif nüshasına ulaşılmadığı için kaybolmuş bir metin olduğu varsayılmıştır. Yazarın yaşadığı zamanla çalışılan metnin en eski nüshasının yazıldığı tarih arasında ise uzun bir süre geçmediği görülmüştür. Bu hususa metin tenkidi yöntemleri bölümünde değinilecektir.

Bir eserin yazma nüshasını önemli ve değerli kılan kıstaslar öncelik sırasına göre şöyle sıralanır: Müellif hattı olması, ferağ kaydındaki malumat, istinsah tarihinin eskiliği, nüshanın tam olması, dil ve imla özellikleri, haşiyeler ve derkenarlar.¹⁰¹⁹ *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin toplamda 167 adet yazma nüshası tespit edilmiştir. Bunların içinde müellif nüshasına ulaşılamamıştır; dolayısıyla "müellif hattı olması" bir ölçüt kabul edilemez. Bu çalışmada ferağ kayıtlarındaki malumata bakılmakla kalınmayıp nüshalardaki fevaid kayıtları da incelenmiş, nüshaların sıhhatini artıran kıraat/sema, tashih, münavele ve mütalaa kayıtları aranmıştır. Ayrıca istinsah tarihleri ve nüshaların tam olup olmadıkları tespit edilebilmiştir. İstinsah tarihlerinin doğru olup olmadığından şüphelenilen veya istinsah tarihi olmayan nüshaların dil ve imla özellikleri incelenerek dikkate değer bir şey mevcutsa not edilmiş ve o nüshaların tavsifleri yapılırken bunlara

¹⁰¹⁸ Jan Jus Witkam, "Stemma (Soy Ağacı) Şeması Oluşturmak: Kurgu mu Gerçek mi?", çev. Murteza Bedir, *Stemmatik Tenkitli Metin Neşrinde Soy-Ağacı Yaklaşımı*, haz. Paul Maas, Barbara Bordalejo, Jan Just Witkam (İstanbul: Küre Yayınları, 2011), 74.

¹⁰¹⁹ M. Fatih Köksal, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori* (İstanbul: Kesit Yayınları, 2012), 17-22.

değinilmiştir. Bunun yanı sıra bir eserin nüshalarında yer alan fevaid kayıtları ve metin haricî notların (İ. paratext) eserle bağlantısı sadece eser bazında değil, müellif tarikiyle de olabileceği için haşiye ve derkenarlarda nüshaya dair çalışmanın seyrini etkileyebilecek kayıtlar da aranmış, ancak önemli bir şey bulunamamıştır. Sonuç olarak nüshaların sıhhatini belirmemize yardımcı olan kıstaslar nüshalarının ferağ ve fevaid kayıtları, istinsah tarihleri¹⁰²⁰ ve tamlikleri¹⁰²¹ olmuştur.

3.1. Nüshaların Özellikleri

167¹⁰²² yazma 5 matbu olmak üzere toplam 172 nüshası olan eserin yazma nüshalarının tavsifi yapılmıştır. Tavsifi yapılan 166¹⁰²³ yazma nüsha şunlardır¹⁰²⁴: K.Y. 3247, M.N.E. 11857, İ.T. 155, V.K. 373, K.Y. 3547, A.İ. 36872, K.Y. 3874, M.K.Y. 398513, K.Y. 1706, K.Y. 3004, İ.A. 1420, E.A. 138046, B.Y. 1231, H.Y. 1210, Z.G. 1886, E.Y. 24043, V.P. 1215, S.K. 1821, S.K. 2260, İ.N. 99, İ.N. 1202, İ.N. 933, İ.N. 5074, İ.N. 7365, İ.N. 7381, S.K. 3083, Z.Y. 66, S.K. 3086, S.K. 3085, S.K. 3084, S.K. 3087, S.K. 849, S.K. 1823, S.K. 1822, D.İ.K. 1418, D.İ.K. 4449, D.İ.K. 1645, Z.Y. 1040, K.B. 7228, K.B. 7232, K.B. 7261, R.E. 906, K.B. 3715, B.K. 2352, B.K. 5318, B.K. 5259, B.K. 5257, B.K. 5256, T.K. 985, T.K. 986, T.K. 1356, T.K. 3107, T.K. 1241, T.K. 255, T.K. 1140, T.K. 1141, M.Y. 5064, M.Y. 6373, M.Y. 6388, S.K. 3020, S.K. 241, S.K. 4287, S.K. 4288, S.K. 4334, S.K. 4308, S.K. 4299, S.K. 4298, S.K. 4375, S.K. 925, S.K. 373, S.K. 2038, S.K. 216, S.K. 1813M, S.K. 1813, S.K. 1946, S.K. 2230, S.K. 3374, S.K. 3446, S.K. 72, S.K. 4, S.K. 16, S.K. 7240, S.K. 7312, S.K. 451, S.K. 461, S.K. 759, S.K.

¹⁰²⁰ Nüshalar istinsah tarihleri sıralanırken aynı yılda yazılmış nüshaların bitirildiği ay baz alındı. Aynı yıl yazılmış fakat ay bilgisi olmayan nüshalar, ay bilgisi olanlardan sonra verildi.

¹⁰²¹ Katalog bilgisinde noksan olduğu belirtilmeyen nüshalar tam kabul edildi. Kurt yenikleri ve rutubet lekeleri sayfanın tümünü etkilemediği takdirde nüsha yine tam olarak dikkate alındı. Ancak başından, ortasından veya sonundan yaprakları kopmuş, metin bitmeden hitama ermiş ya da eserin yalnızca bir cildi olarak hazırlanmış olan nüshalar natamam nüsha olarak değerlendirildi. (Bir-iki yaprağı kopmuş nüshalar buna dahil değildir.)

¹⁰²² Nüshanın iki veya daha fazla ciltten müteşekkil olduğu kütüphanelerden bazıları her bir cilt için ayrı bir kayıt açmışken bazı kütüphane kayıtlarında bütün ciltler beraber kayıt altına alınmıştır.

¹⁰²³ Bir ferağ kaydında müstensih daha önce bir nüsha daha istinsah ettiğini söylemesine karşın o nüshanın kaydında ulaşılammış ama o nüsha toplam nüsha sayısına eklenmiştir. Ferağ kaydı için bk. "M.K. 1332 Nüshası". Tavsifi yapılmadığı için tespit edilen yazma nüshaların sayısı 166 gösterilmiştir.

¹⁰²⁴ Kısaltmalar şöyledir: M.K.: Milli Kütüphane, S.K.: Süleymaniye Kütüphanesi, D.İ.K.: Diyanet İşleri Kütüphanesi, M.N.E.: Marmara Nadir Eserler, İ.T.: İstanbul Türkiyat, K.B.: Konya Bölge, B.K.: Beyazıt Kütüphanesi, M.Y.: Manisa Yazmalar, Z.K.: Zeytinoğlu Kütüphanesi, İ.N.E.: İstanbul Nadir Eserler, V.K.: Vakıflar Kütüphanesi, K.Y.: Kastamonu Yazmalar, A.İ.: Ankara İlahiyat, M.K.Y.: Millet Kütüphanesi Yazmalar, İ.A.: İstanbul Atatürk, E.A.: Erzurum Atatürk, B.Y.: Balıkesir Yazmalar, H.Y.: Hasanpaşa Yazmalar, Z.G.: Ziya Gökalp, E.Y.: Erzurum Yazmalar, V.P.: Vahid Paşa, İ.N.: İstanbul Nadir, Z.Y.: Zeytinoğlu Yazmalar, R.E.: Raşit Efendi, T.K.: Topkapı Kütüphanesi, B.L.: Bibliothèque Langues, L.C.: Library of Congress, G.H.: Gazi Hüsrev, B.F.: Bibliothèque François, T.K.: Tunus Kütüphanesi, B.M.: British Museum, M.M.K.: Mısır Milli Kütüphanesi, S.H.: Sadberk Hanım, M.M.: Mevlana Müzesi, M.S.: Marburg Staatsbibliothek, D.L.: Dresden Landesbibliothek, B.U.: Bologna Universitaria, U.U.: Uppsala Universitesbibliothek, B.S.: Bayerische Staatsbibliothek, Ö.N.: Österreichische Nationalbibliothek, K.B.B.: Königlische Bibliothek zu Berlin, L.B.: Landesbibliothek Bonn, U.H.: Universitätsbibliothek Hamburg, B.L.: Bibliotheken Leiden, J.R.: John Rylands.

1035, K.B. 5374, K.B. 4284, S.K. 1883, M.K. 278, M.K. 990, M.K. 468, M.K. 47, M.K. 978, M.K. 780, M.K.818-1, M.K. 818-2, M.K. 818-3, M.K. 818-4, M.K. 872-1, M.K. 872-2, M.K. 65, M.K. 122, M.K. 488, M.K. 724, M.K. 1374, M.K. 309, M.K. 383, M.K. 99, M.K. 237, M.K. 8479, M.K. 429, M.K. 3489, M.K. 8159, M.K. 1104, M.K. 1332, M.K. 3008, B.L. 174, L.C. 1757, G.H. 2926, G.H. 3568, G.H. 3570, G.H. 10121, G.H. 2533, B.F. 181, B.F. 183, B.F. 483, B.F. 1231, T.K. 11146, B.M. 19362, M.M.K. 28, M.M.K. 14, M.M.K. 12, M.M.K. 20, M.M.K. 17, M.M.K. 2, M.M.K. 9, M.M.K. 5, M.M.K. 224, M.M.K. 16, M.M.K. 237, M.M.K. 31, S.H. 187, S.H. 185, M.M. 3085, M.S.1387, M.K. 4237, D.L. 385, B.U. 3579, U.U. 310, B.S. 103, M.S. 1104, M.S. 1100, Ö.N. 1231, Ö.N. 1232, K.B.B. 239, L.B. 207, U.H. 268, B.L. 14250, J.R. 212, M.M.K. 87, M.M.K. 278, G.Z. 3571, S.K. 72T¹⁰²⁵, M.K. 159.

Bu nüshalardan 123 adedinin görüntüsü temin edilmiş ve incelenmiştir. Bu nüshalar şunlardır: K.Y. 3247, M.N.E. 11857, İ.T. 155, V.K. 373, K.Y. 3547, A.İ. 36872, K.Y. 3874, M.K.Y. 398513, K.Y. 1706, K.Y. 3004, İ.A. 1420, E.A. 138046, B.Y. 1231, H.Y. 1210, Z.G. 1886, E.Y. 24043, V.P. 1215, S.K. 1821, S.K. 2260, İ.N. 99, İ.N. 1202, İ.N. 933, İ.N. 5074, İ.N. 7365, İ.N. 7381, S.K. 3083, Z.Y. 66, S.K. 3086, S.K. 849, S.K. 3085, S.K. 3084, S.K. 3087, S.K. 1823, S.K. 1822, D.İ.K. 1418, D.İ.K. 4449, D.İ.K. 1645, Z.Y. 1040, K.B. 7228, K.B. 7232, K.B. 7261, R.E. 906, K.B. 3715, B.K. 2352, B.K. 5318, B.K. 5259, B.K. 5257, B.K. 5256, T.K. 985, T.K. 986, T.K. 1356, T.K. 3107, T.K. 1241, T.K. 255, T.K. 1140, T.K. 1141, M.Y. 5064, M.Y. 6373, M.Y. 6388, S.K. 3020, S.K. 241, S.K. 4287, S.K. 4288, S.K. 4334, S.K. 4308, S.K. 4299, S.K. 4298, S.K. 4375, S.K. 925, S.K. 373, S.K. 2038, S.K. 216, S.K. 1813M, S.K. 1946, S.K. 2230, S.K. 3374, S.K. 3446, S.K. 72, S.K. 4, S.K. 16, S.K. 7240, S.K. 7312, S.K. 451, S.K. 461, S.K. 759, S.K. 1035, K.B. 5374, K.B. 4284, S.K. 1883, M.K. 278, M.K. 990, M.K. 468, M.K. 47, M.K. 978, M.K. 780, M.K.818-1, M.K. 818-2, M.K. 818-3, M.K. 818-4, M.K. 872-1, M.K. 872-2, M.K. 65, M.K. 122, M.K. 488, M.K. 724, M.K. 1374, M.K. 309, M.K. 383, M.K. 99, M.K. 237, M.K. 8479, M.K. 429, M.K. 3489, M.K. 8159, M.K. 1104, M.K. 1332, M.K. 3008, B.L. 174, L.C. 1757, S.K. 72T, M.K. 4737, M.K. 159, B.F. 181.

Bu 123 nüshanın 51 adedi natamam, 72 adedi tam nüshadır. Tam olan nüshalar şunlardır:

¹⁰²⁵ Süleymaniye Kütüphanesi'nde 2 adet 72 no'lu nüsha bulunduğu için Tercüman koleksiyonunda bulunan nüsha için 72T kodu kullanılmıştır.

V.K. 373, K.Y. 3547, A.İ. 36872, İ.A. 1420, H.Y. 1210, V.P. 1215, S.K. 1821, S.K. 2260, İ.N. 99, İ.N. 1202, İ.N. 5074, İ.N. 7365, S.K. 3083, Z.Y. 66, S.K. 3086, S.K. 3084, S.K. 3087, D.İ.K. 4449, Z.Y. 1040, K.B. 7228, K.B. 7232, K.B. 7261, R.E. 906, K.B. 3715, B.K. 2352, B.K. 5318, B.K. 5257, B.K. 5256, T.K. 985, T.K. 1356, T.K. 3107, T.K. 255, T.K. 1140, T.K. 1141, M.Y. 5064, M.Y. 6388, S.K. 3020, S.K. 241, S.K. 4288, S.K. 4334, S.K. 4308, S.K. 4299, S.K. 4298, S.K. 925, S.K. 72, S.K. 2038, S.K. 216, S.K. 1946, S.K. 2230, S.K. 3446, S.K. 4, S.K. 16, S.K. 451, S.K. 759, S.K. 1035, M.K. 468, M.K. 47, M.K. 780, M.K. 65, M.K. 1374, M.K. 383, M.K. 99, M.K. 429, M.K. 3489, M.K. 8159, M.K. 1104, M.K. 1332, B.L. 174, L.C. 1757, S.K. 849, S.K. 72T, B.F. 181.

Bu 72 tam nüshanın 55 adedinde istinsah tarihi vardır. Bunlar aşağıdaki tabloda sıralanmıştır:

Tablo 1. Elde Edilen Tam Nüshaların İstinsah Tarihlerine Göre Sıralanması

NÜSHA	İSTİNSAH TARİHİ
M.K. 1332	1002 Ramazan
S.K. 849	1026 Receb
S.K. 3083	1032 Cemaziyelevvel
M.K. 468	1035 Cemaziyelahir
S.K. 3020	1036
D.İ.K. 4449	1038 Cemaziyelevvel
S.K. 4	1046 Muharrem
S.K. 72	1055 Safer
S.K. 2038	1055 Cemaziyelevvel
M.K. 429	1061 Ramazan
S.K. 4298	1063 Muharrem
K.B. 3715	1064 Cemaziyelahir
B.K. 5318	1068 Ramazan
M.Y. 5064	1070 Zilkade
S.K. 3087	1070
Z.K. 66	1071 Ramazan
S.K. 3086	1073 Safer
S.K. 4299	1074 Muharrem

İ.N.E 7365	1075
V.K. 373	1076 Cemaziyelahir
S.K. 4288	1076 Ramazan
B.F. 181	1077 Rebiülahir
M.Y. 6388	1077 Ramazan
S.K. 3084	1079 Recep
M.K. 55	1083
S.K. 4334	1084
M.K. 47	1085 Safer
S.K. 1821	1085 Cemaziyelahir
S.K. 1946	1085 Şevval
M.K. 99	1088 Rebiülevvel
B.K. 2352	1088 Ramazan
T.K. 3107	1088 Zilhicce
R.E. 906	1089 Safer
S.K. 2230	1089 Rebiülevvel
S.K. 72T	1091 Rebiülevvel
M.K. 383	1091
M.K. 780	1092 Recep
B.K. 5256	1092 Şaban
S.K. 759	1093 Muharrem
K.Y. 3547	1094 Rebiülevvel
S.K. 925	1096 Zilhicce
İ.N. 1202	1098 Zilkade
T.K. 1141	1098 Zilhicce
S.K. 451	1099 Recep
A.İ. 36872	1117 Cemaziyelahir
V.P. 1215	1118 Muharrem
S.K. 4308	1132 Cemaziyelevvel
M.K. 1374	1138
T.K. 1356	1139
H.Y. 1210	1165 Şaban

T.K. 255	1176 Muharrem
İ.N. 99	1195 Ramazan
M.K. 3489	1244 Cemaziyelahir
S.K. 216	1253
K.B. 7232	1266

3.2. Metin Tenkidi

Metin tenkidi yöntemleri altı grupta toplanabilir. Bunlar: Soyağacı/Şema yöntemi, gruplandırma yöntemi, mekanik - analitik - istatistiksel yöntemler, varyantları birlikte neşretme yöntemi, en iyi metin yöntemi ve kopya metin yöntemi.¹⁰²⁶

Soyağacı çıkarma ve gruplandırma metin tenkidinde en eski ve en çok tercih edilen yöntemlerdir. Soyağacı çıkarma yönteminde metne esas olacak nüshalar bir soyağacı oluşturularak seçilir. Bu konuda en çok yardımcı olan, nüshalarda görülen ayırıcı ve bağlayıcı hatalardır. Hata türleri oldukça fazladır ve bu çalışmada tek tek açıklanması lüzumlu görülmemiştir. Yukarıda görüldüğü üzere görüntüsü elde edilen 123 nüsha, soyağacı çıkarmak için oldukça fazladır.

Nüshaları çok sayıda olan metinler yazmalardaki benzerlik ve farklılıklarına göre gruplandırılması bir diğer yöntemdir. Bu çalışmadaki nüshalar başından ortasından ve sonundan seçilen birçok yerden yola çıkılarak bir grup oluşturulmaya çalışılsa da tipik ya da büyük oranda benzerlik/ayrılık gösteren nüshalara ulaşılamamıştır. Benzerlikler ve farklılıklar tetkik edilirken kelime yahut kelime grubu bazında eksiklik-fazlalık¹⁰²⁷, takdim-tehir ve farklı ifade özellikleri dikkate alınmıştır.

Altıparmak henüz berhayatken istinsah edilmiş en eski iki nüsha olan M.K. 1332, S.K. 849, S.K. 3083 ve topluluğa okunduğuna dair kayıt bulunan S.K. 841'den herhangi bir kısım, mesela mukaddime - dördüncü fasıl - birinci makale - on birinci hasise'nin başından bir bölüm seçildiğinde farklar şu şekilde oluşmuştur:

¹⁰²⁶ Polat, *Metin Tenkidi*, 228. İlerleyen sayfalarda yöntemler tanımlanırken yine bu kaynaktan yararlanılmıştır. Bu çalışmada neden uygulanabileceğinin/uygulanamayacağının anlaşılması amacıyla metodlara dair kısa bilgiler verilmiştir.

¹⁰²⁷ Bu özellik elkab, unvan ve ihtiram ifadelerinde aranmamıştır. Çünkü "imâm", "hazret-i", "şallallâhu 'aleyhi ve sellem" gibi ifadeler genellikle müstensih'in tasarrufundadır. Müstensih bunları olmayan yere ilave etmekte ya da olan yerden çıkarmakta bir beis görmez. Bunun yanı sıra sadece bir nüshada görülen eksiklik ve fazlalıklar da müstensih'in tercihi yahut dalgınlığı sonucu olabileceğinden kriter olarak alınmamıştır. Mesela örnek verilen nüshaların 14 tanesinde "et-Taḥmîdüş-şâliḥ" kısmı "Şaḥîḥ-i Müslimde" biçiminde başlarken S.K. 4 numaralı nüshada "kitâb-ı Şaḥîḥ-i Müslimde" olarak başlar. Müstensih burada inisiyatif kullanarak sözcük eklemiş olabilir. Bu nedenle tek nüshaya özgü bir kelimedenden ibaret farklılıklar bu kategoride değerlendirilmemiştir.

MK 1332: (...) halka cinn ü inse ve melā'ike ve devābb u şeyāṭīn ve tūyūr (...) leyle-i mi'rācda hıçbir gürüha şufûf (...) hāzret istifāde-i 'ulūm ve istifāza-i esrār-ı mektūm (...)

SK 849: (...) halka cinn ü ins ve melā'ike ve devābb u şeyāṭīn ve **sibā'** u tūyūra (...) leyle-i mi'rācda hıçbir **fevce** şufûf (...) hāzretten istifāde-i 'ulūm ve istifāza-i esrār-ı mektūm (...)

SK 3083: (...) halka cinn ü ins ve melā'ike ve devābb u şeyāṭīn ve **sibā'** u tūyūra (...) leyle-i mi'rācda hıçbir fevce **şufûf şufûf** (...) hāzretten istifāde-i **'ilim** ve istifāza-i esrār-ı mektūm (...)

SK 841: (...) halka **ins ü cinne** ve melā'ike ve devābb u şeyāṭīn ve **sibā'** u tūyūra (...) **(leyle-i yok)** mi'rācda **şufûf şufûf** (...) **istifāza-i esrār-ı mektūm** ve istifāde-i 'ulūm (...)

Nüşaların sayısı arttıkça farklılıklar da çoğalmakta, benzerlikler ise azalmaktadır. Bunu örneklendirmek adına istinsah tarihlerine göre en eski 14 adet nüsha ve 1 muahhar nüsha olmak üzere 15 adet nüshanın muhtelif yerlerinden alınan pasajlara yer verilmek suretiyle farklılıkların hem kemiyet hem de keyfiyet yönünden nasıl çeşitlilik gösterdikleri anlaşılabilir:

1. Örnek

Özellik: Takdim - tehir.

Metinden seçilen kısım: Hamdelerin başı.

Açıklama: Ard arda gelmemelerine karşın "melekler" ve "felekler" kelimeleri arasında takdim tehir vardır.

a) "şol hāmd ki **meleklerüñ** tabakaları anuñ ile müzeyyen ü muvaşşahdur. Ve şol senā' ki **feleklerüñ** varakları anuñ reşehātıyla muraşşahdur"

b) "şol hāmd ki **feleklerüñ** tabakaları anuñ ile müzeyyen ü muvaşşahdur. Ve şol senā' ki **meleklerüñ** varakları anuñ reşehātıyla muraşşahdur"

2. Örnek

Özellik: Farklı ifade

Metinden seçilen kısım: Son mucizenin son kısmı.

Açıklama: Aynı şey üç farklı ifade ile anlatılmıştır.

- a) "Hebhābı sevdirmede delīl budur ki"
- b) "Hebhābı sevdirmede delīl vardır ki"
- c) "Hebhābı sev buyurmada delīl vardır ki"

3. Örnek

Özellik: Eksiklik - fazlalık

Metinden seçilen kısım: Son rükündeki mucizelerden biri.

Açıklama: Birinde cümlenin öznesi gösterilmiştir, diğerinde gizli özne olarak kalmıştır.

- a) "‘Alī raḍıyallāhu ‘anhdan naql olunur ki **ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem** beni taleb idüp"
- b) "‘Alī raḍıyallāhu ‘anhdan naql olunur ki beni taleb idüp"

4. Örnek

Özellik: Farklı ifade

Metinden seçilen kısım: Son rükündeki mucizelerden biri.

Açıklama: Aynı manada iki farklı fiil kullanılmıştır.

- a) "ben ve evlādım üç gündür nesne **yimedik**"

b) "ben ve evlādım üç gündür nesne **tatmadık**"¹⁰²⁸

5. Örnek

Özellik: Takdim - tehir

Metinden seçilen kısım: Mukaddime - et-Taḥmīdū's-ṣāliḥ bölümünün başı.

Açıklama: Ard arda gelen "Cüveyriye" ve "ümmü'l-mü'minîn" arasında takdim-tehir vardır.

a) "Şaḥīḥ-i Müslimde **Cüveyriye ümmü'l-mü'minîn** raḍıyallāḥu"

b) "Şaḥīḥ-i Müslimde **ümmü'l-mü'minîn Cüveyriye** raḍıyallāḥu"

Tablo 2. Seçilen Nüshaların Aynılık ve Farklılık Gösterdikleri Yerler

NÜSHA	1	2	3	4	5
M.K. 468	a	b	a	b	a
B.K. 5318	a	b	b	a	b
S.K. 249	a	b	b	a	b
D.İ.K.4499	a	b	b	b	a
S.K. 849	a	b	c	a	a
S.K. 72	a	b	c	a	b
B.K. 2352	a	c	a	b	a
S.K. 4	a	c	b	b	a
M.K. 1332	b	a	a	b	a
S.K. 3083	b	a	a	b	a
S.K. 3020	b	b	b	b	a
K.B. 3715	b	b	b	b	a
M.K. 429	b	c	b	b	a
S.K. 2038	b	c	b	b	a
S.K. 4298	b	c	b	b	a

¹⁰²⁸ "Tatmak" kelimesindeki görülen 't' ve 'd' yazımları nüsha farkından ziyade yazılan dönemin imlasıyla yahut müstensihin imla bilgisiyle alakalı olduğu için nüshaları ayırmada bir kriter olarak algılanmamıştır.

Tabloya göre aynı olanlar:

B.K. 5318 ile S.K. 249

M.K. 1332 ile S.K. 3083

S.K. 3020 ile K.B. 3715

M.K. 429 ile S.K. 2038 ve S.K. 4298.

Görüldüğü üzere yalnızca 15 nüsha üzerinden 9 nüsha 4 gruba bölünebilmiş, 6 nüsha ise yalnızca 5 örnek üzerinden dahi hiçbirleriyle birebir örtüşmemiştir. 5 örnek üzerinden 10 farklı grup oluştuğu göz önüne alınırsa, nüsha sayısı ve örnek sayısı artırıldıkça grupların sayısının da hesaplanamayacak kertede artacağı öngörülebilir. Zira yeni nüshalar şecereye eklendiği gibi ayniyet gösteren nüshalar da farklılık arz etmeye ve yeni gruplar oluşturmaya başlamaktadır. Dolayısıyla söz konusu eserin nüsha özellikleri dikkate alınarak muayyen bir şecere, grup ve onları temsil eden nüshaları çıkarmak mümkün görülmemektedir.

Mekanik-analitik-istatiksel yöntemlere gelince, hem bu yöntemin uygulandığı Türkçe eski edebiyat metnlerinin olmayışı hem de matematiksel ve istatiksel örgülerin karmaşıklığının özel terminoloji kullanmayı gerektirmesi hasebiyle bu yöntemi kullanmaya ihtiyaç hasıl olmamıştır. Keza bu kadar çok nüshası olan bir eserde varyantları birlikte neşretme yöntemini¹⁰²⁹ uygulamak mümkün değildir.

"En iyi metin yöntemi", eldeki mevcut nüshalar içinden nüshaları karşılaştırmak suretiyle belli kıstaslara göre tespit edilen en iyi nüshanın seçilmesi ve diğer nüshalarla karşılaştırmadan, sadece bariz hataları üzerine açıklama yapılarak neşredilmesidir. Yani tenkit sadece nüshaların seçiminde uygulanır, metinde uygulanmaz. "Kopya metin yöntemi" ise yine eldeki mevcut nüshalar içinden nüshaları mukayese etmek suretiyle belli kıstaslara göre saptanan en iyi nüshanın seçilmesidir. "En iyi metin yöntemi"nden farkı ise seçilen nüshanın diğer seçilen nüshalarla karşılaştırma yapılarak neşredilmesidir. Bu yöntemlerin ikisi de belli kriterlere göre en iyi nüshanın seçilmesi prensibine bağlıdır. Bu çalışmada eserin nüshaları incelenirken bir nüshayı diğer nüshalara göre önemli

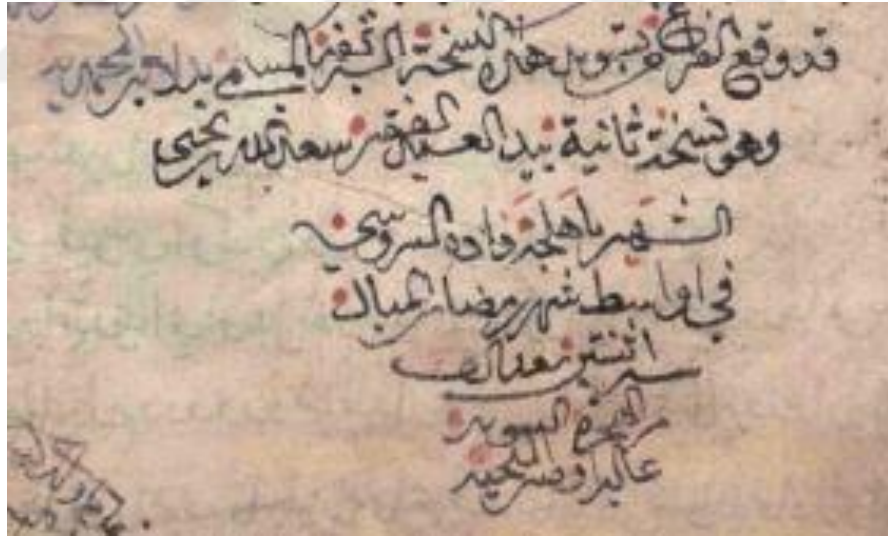
¹⁰²⁹ Bu yöntemin metin neşri yöntemlerindeki "varyantların birlikte neşri" yönteminden farkı, editörün birtakım kriterlere göre nüshalar arasında tercih yapmasıdır. Nüshaları aynen koyuyorsa metin tenkidi olmaz, varyantları birlikte neşretmiş olur.

kılacak, yani onu en iyi olarak değerlendirecek niteliklere sahip bir nüshaya ulaşılmıştır: M.K. 1332 numaralı nüsha. Bu nüshayı önemli kılan dört özelliği vardır.

3.3. M.K. 1332 Nüshası

Altıparmak Muhammed Efendi'den ve *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'den söz eden hiçbir çalışmada Milli Kütüphanede yer alan 06 Mil Yz A 1332 numaralı nüshasından bahsedildiği görülmemiştir. Büyük olasılıkla bu, nüshanın istinsah tarihinin kataloğa sehven h. 1250 gibi oldukça geç bir tarihle kaydedilmesinden kaynaklanmıştır. Ferağ kaydındaki tarih 1250 değil, 1002 senesinin Ramazân ayıdır. Kaydın tamamı şöyledir:

hâzâ âhîru'l-kitâbi ve tamâmu'l-hiṭâbi ve'l-ḥamduli'llâhi ḳad vaḳ'a'l-ferâḡu min tesvîdi hâzihi'n-nuşhati eş-şerîfeti el-musemma' bidelâ'ili'l-muḥammediyyeti ve huve nuşhatun şâniyetun biyedi'l-'abdi'l-faḳîr Sa'dullâh bin Yaḥyâ eş-şehîr bi-Ehlicezâde es-Sirosî fî evâsiṭi şehri ramaḍâne'l-mubâraki sene işneteyn ba'de elf min el-hicreti'n-nebeviyye 'aleyhi efḍalü't-taḥiyye.¹⁰³⁰

Fotoğraf 5. M.K. 1332 numaralı nüshanın ferağ kaydı.

Bu nüshadan sonra ulaşılan istinsah tarihi en eski nüsha S.K. 849 numaralı nüshadır ve istinsah tarihi h. 1026 senesinin Recep ayıdır. İki nüsha arasında tam 24 yıl

¹⁰³⁰ Altıparmak, *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* (Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 429), 680b.

vardır. Tespit edilen daha sonraki nüshaların istinsah tarihleri ise birbirine daha yakındır. Dolayısıyla bu nüshayı en iyi yapan ilk özelliği bariz şekilde "en eski nüsha" olmasıdır.¹⁰³¹

Müellifin h. 1033 tarihinde vefat ettiği düşünüldüğünde müellif hayattayken istinsah edilmiş nüshalardan birisi olduğu anlaşılır. Bu da nüshanın ikinci özelliğidir.

Nüshanın üçüncü özelliği, müstensihin daha önce bir nüsha daha istinsah ettiğini belirtmesidir. O nüshaya ulaşamamıştır fakat aynı müstensihin aynı eseri ikinci defa yazışı esnasında - istisnai durumlar dışında - hata yapma ihtimalinin azaldığı düşünülebilir.

MK 1332 nüshasının dördüncü ve son özelliği; onu diğer nüshalardan ayıran kendine özgü farklılıklar göstermesidir. Mesela benzerlik ve farklılıkların ele alındığı kısımda incelenen nüshaların 14 adedinde "‘ammā ba‘du" kısmı "çün ki ol kâdir-i ḥallāk ve fâtır-ı ‘āle’l-ıtlāk" şeklinde başlarken **MK 1332** numaralı nüshada "fâtır-ı ‘āle’l-ıtlāk" ifadesi bulunmaz.

Keza tahmid-i evvel bölümünde bazı nüshalarda "ḥazret-i server-i ‘ālem ve **sened**-i benī Ādem" ve kimi nüshalarda "ḥazret-i server-i ‘ālem ve **seyyid**-i benī Ādem" ifadesi geçerken **MK 1332** numaralı nüshada "ḥazret-i server-i kâ’ināt" ifadesi geçer.

Bunların tesadüf eseri olduğunun düşünülmesine ya da müstensihin dalgınlığı/tercihi olarak kabul edilmesine itiraz teşkil etmesi adına bu tip örneklerin sayısını çoğaltmak mümkündür. Söz gelimi et-tahmīd-i evvel bölümünde Kütü’l-Ḳulüb eserinden iktibas edilen parçadaki ifade diğer nüshaların bilaistisna hepsinde şu şekildedir: " (...) mezkûrdur ki küngüre-i ‘arş altında her rûz (...)" **MK 1332** numaralı nüshada ise: " (...) mezkûrdur ki her gün ‘arş altında (...)". Görüldüğü üzere cümlelerin öğelerinin yeri değiştirilmiş, "küngüre" kelimesine yer verilmemiş, "rûz" yerine "gün" sözcüğü kullanılmıştır. Yani hem eksiklik-fazlalık hem takdim-tehir hem de ifade değişikliği açısından özgün bir kısımlardan sadece birisidir.

Bu farklılıklar sadece kelime yahut ifade bazında değildir. Eksik veya fazla kısımlar cümle yahut daha uzun parçalarda da görülmektedir. Örneğin ammā ba‘d kısmının başlarındaki " (...) ve envār-ı zât ve şifât-ı celāl ü cemālī ‘ālem-i mülk ü

¹⁰³¹ 16. yüzyılın ortalarından itibaren önem verilen kitaplarda filigranlı Avrupa kağıdının tercih ediliyor olması ve 16. yüzyılın ikinci yarısında istinsah edilen bu nüshada taç filigranlı kağıt kullanılması *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedi*’nin daha o zaman prestijli kabul edildiğine dair bir karine olarak düşünülebilir.

melekūtda tāhir ü tālī' ola (...) " ifadesi erken tarihli nüshaların hiçbirinde; yani 1026 tarihli **SK 849**, 1032 tarihli **SK 3083**, 1036 tarihli **SK 3020**, 1038 tarihli **DİK 449** nüshalarında bulunmaz. Belki bir ara unutup sonradan başka bir koldan gelen nüshalara eklenmiştir ihtimaline karşın muahhar nüshalara bakıldığında (1253 tarihli **SK 216** gibi) onlarda da bulunmadığı görülmüştür. İktibas yapılan yerin biraz ilerisinde ise " (...) çün kim cemī'-i enbiyā' ve 'āmme-i aşfiyā' nuñ 'aleyhimü's-selām, ki her biri bir kemāle mazhar ve bir cemāle maṭla' u manẓar olmuşdur, aḥlākı ile taḥalluḫ ve dāmen-i şerīflerine tevessül mümkün degildür (...)" gibi uzunca bir kısmın **MK 1332**'de atlandığı ama az evvel zikredilen nüshaların hepsinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bunun gibi **MK 1332** nüshasını diğer nüshalardan ayıran özgün farklılıkları ihtiva ettiği pek çok örnek vermek mümkündür.

MK 1332 numaralı nüshanın diğer nüshalarda olmayan benzersiz (İ. unique) farklar içermesi onu imtiyazlı kılmaktadır. Binaenaleyh hem En İyi Metin Yöntemi (İ. Best Text Editing) hem de Kopya Metin Yöntemi (İ. Copy-text Editing) için elverişli hale getirmektedir. Bu durumda hangi yöntemin tercih edileceği, başka bir nüshanın ya da birkaç nüshanın birtakım özellikleri hesaba katılarak metin tenkidine dahil edilip edilmeyeceğine bağlıdır.

3.4 Diğer Nüshalar

Bu çalışmada istinsah kayıtlarındaki bilgiye müeallik yazılanların ve müşterek farklılıkların **MK 1332** dışında herhangi bir nüshayı ön plana çıkartmadığı tespit edildikten sonra teferruatlı olarak bilhassa vikaye yapraklarında yer alan metin haricî unsurlar (İ. paratext) incelenmiştir. Bunun neticesinde iki nüshada dikkat çeken ama nüsha sıhhati açısından bir te'siri olduğu düşünülmeyen kayıtlara rastlanmıştır.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. **NEKTY 07381** numaralı nüshanın son vikayesinde müstensihin el yazısına biraz benzediği düşünülen bir hatla yazılmış bir kayıt mevcuttur. Gramer yönüyle bozukluklar olan kayıta kitabın bitim tarihi olarak 1021 gibi erken bir tarih düşülmüştür. Ancak nüshadaki farklar incelendiğinde **MK 1332**'de bulunmayıp diğer nüshalarda bulunan farklarla müştereklik taşıdığı görülmüştür. (Bunların hangisi olduğu ilerleyen kısımda açıklanacaktır.) Şayet erken tarihli bir nüsha ise dahi natamam bir nüsha olup metnin bittiği yer kitabın en az yarısının eksik olduğuna

işaret etmektedir. Dolayısıyla hem istinsah kaydının müstensih'e ait olup olmadığına emin olunmaması hem özgün özellikler taşımaması hem de natamam olması nedenlerine dayanılarak bu nüshanın metin tenkidine alınması uygun görülmemiştir.

Süleymaniye Yazma Eserler Ktp. Çelebi Abdullah Koleksiyonu'nda 241 numarada bulunan bu nüshada istinsah tarihi bulunmamaktadır. Serlevhasındaki tezhipten 16. yüzyıla ait olması ihtimal dahilindedir. Nüshanın son varlığında Fersenkli (?) İsmâilzâde Efendi konağında kıraat edildiğine dair bir not bulunmaktadır. Bu kıraatın bir cemiyet huzurunda yapılmış olması ihtimal dahilindedir. Ancak metin tenkidi çalışmalarında nüshanın topluluğun huzurunda okunması kıraat/sema kaydı değildir ve nüshanın sıhhatine dair bir işaret olarak değerlendirelemez. Topluluğun içinde alim kişilerin bulunabileceği ve yanlışları düzeltebileceği ihtimali hesaba katılarak sıhhatine dair yapılan incelemede **MK 1332** nüshasında bulunan pek çok yerin bu nüshada noksan olması ve imla hatalarıyla melul olması bu nüshanın da tenkide katılması için geçerli bir sebep olmadığını göstermiştir.

Bu iki nüsha dışında ayırıcı özelliği olan bir nüsha görülmemiştir. Ancak nüshalar karşılaştırılırken esas alınacak **MK 1332** numaralı nüshada istinsah hatalarının ve atlamaların olduğu tespit edildiğinden başka bir nüshanın çalışmaya dahil edilmesi gerekli görülmiştir. Bunun için hata payını en aza indirmek adına istinsah tarihi bilinen ve **MK 1332**'den sonra en eski ve tam bir nüsha olan **SK 849** tercih edilmiştir.¹⁰³²

3.5. Çalışmaya Alınan Nüshaların Genel Mukayesesi

Nüshalar arasında farklılıklar olması gayet doğaldır; aynı müstensih'in peşpeşe kaleme aldığı iki nüshada dahi farklılıklar bulunur. Bunun müstensihlerin müteradif kelimeleri kullanırken orijinal metne sadakatsizlik yaptıkları gibi bir düşüncede olmamaları, kendi devirlerindeki imla anlayışını metne yansıtımalarında bir beis görmemeleri ve bir insanın ne kadar dikkatli olursa olsun - özellikle uzun - bir metni kaleme alırken hataya düşmemesinin neredeyse imkansız olması gibi birçok nedeni vardır.

¹⁰³² Bu nüshalardan bahsedilirken **M** ve **S** kısaltmaları kullanılmıştır.

Metin tenkidinde nüshaları değerlendirilirken farklılıkların ne tür ve ne ölçüde oldukları ehemmiyet arz eder. Örneğin "ağaçlar ve kuşlar" ifadesinde çeşitli sebeplerden ötürü "eşcâr u tuyûr" gibi eşanlamlı sözcüklerin kullanılması, "ve" bağlacının atlanması, "ağaçlar" kelimesinin "ağaç" olarak tekil veya ufak bir hatayla "açaçlar" olarak yazılması, "kuşlar ve ağaçlar" şeklinde takdim-tehir yapılması anlamı tamamıyla bozmayan tahriflerdir. Lakin aynı ifadenin "ağaçlar" ya da "kuşlar"dan birinin yahut ikisinin yazılmaması, "kuşlar" yerine "kurtlar" yazılması ya da "ağaçlarda kuşlar" şeklinde yazılması, anlamı değiştiren farklılıklardır. Bu da ya nüshanın dikkatsizce kaleme alındığını ya da ortada farklı bir koldan gelen bir nüsha olduğunu gösteren karinelere birisi kabul edilir.

M ve **S** nüshası arasında müstensih'in tercihi olduğu düşünülen ve tabir yerindeyse aynı kapıya çıkan farklılıklar birçok metin tenkidi çalışmasında olduğu gibi çoğunluğu oluşturur. Bunun yanı sıra manayı değiştiren ve metnin anlam bütünlüğünü etkileyen farklılıklar çok olmasa da bulunmaktadır. İki nüsha arasındaki farklılıkların bazı kısımlarda fazlaca olması ve buna mukabil iki nüshanın kimi bölümlerde neredeyse ayniyet göstermesi dikkate çarpar.

Hem **M** nüshasında hem de **S** nüshasında metnin gidişatını etkileyen, istinsah edilirken atlandığı belli olan kısımlar vardır. Sadece **M** ya da **S** nüshası baz alınarak, ya da eserin diğer nüshalarından herhangi birinden yapılacak tenkitsiz bir neşir şüphesiz noksan kalacaktır.

Bu iki nüshada da tespit edilebilen bilgi ve imla hataları mevcuttur. Örneğin her iki nüshada da özel isimlerin yazımında imla hatalarının yapıldığı gözlemlenmiştir. Örneğin **M**'de Enûşîrvân isimleri "Nûşü'r-revân" biçiminde, **S**'de ise Tirmizî isimleri "Tîrmîzî" şeklinde yazılmıştır. Ayrıca cins isimlerin yazımında da nüsha boyunca yapılan müstensih hataları vardır. Örneğin **M** nüshasının tamamına yakınında "hâl" kelimelerinin "hâl", "zîkr" sözcüklerinin "zîkr", "hâṭ" kelimelerinin "hâṭ", taht sözcüklerinin "taht", "nefh" kelimelerinin "nefh", "miftāḥ" sözcüklerinin "miftāḥ", "hicret" kelimelerinin "hicret", "hâzır" sözcüklerinin "hâzır", "ḥāriku'l-āde" kelimelerinin "ḥ'āriku'l-āde" olarak yazılması gibi hatalar tespit edilmiştir.

Tüm nüshalardaki müşterek hatalar yahut aynı kısımlardaki eksikliklerin/fazlalıkların tipik ve tekrar edici olmamasından dolayı bir soy ağacı çıkarmak her ne kadar olanaksız ise de **M** ve **S** nüshalarında bilhassa eksik bırakılan ya da atlanılan bölümlerin birbirlerine benzememeleri fakat diğer nüshalarla benzeşmeleri hasebiyle metin tenkidi yapılırken bu iki nüshanın birbirini "tamamlayıcı" işlev kazandıkları görülmüştür. Bundan dolayı bu iki nüsha arasında yapılan tenkit, bağlamı etkilemeyen ya da anlamı değiştirmeyen ufak farklılıkların dipnotta gösterilmesi değil, esas olarak alınan **M** nüshasındaki istinsah hatalarının ve atlamaların **S** nüshası yardımıyla tespit edilmesidir. Ancak müstensihin tasarrufunu kullanarak ilave etme ihtimaline karşın **M** nüshasında olup **S** nüshasında olmayan ve bağlamı değiştiren kısımlara da dipnotta yer verilmiştir.

Her ne kadar metin bu iki nüshaya göre inşa edilse de iki nüshada da müşterek eksiklik yahut yanlışlık olduğu düşünülen yerlerde diğer nüshalara müracaat edilmiştir. Duruma göre "bazı nüshalarda (...) şeklinde geçer" diye diğer nüshalardaki şekli tercih edilmiş, sadece bir ya da birkaç nüshada doğrusu olduğu görülen kısımlarda tashih edilen nüshanın ismi verilerek eksikliğe/yanlışlığa işaret edilmiştir.

4. METİN TESİSİNDE YAPILAN TERCİHLER

Transkripsiyon ve Uzun Ünlülerin Yazımı

Metinde ve metinden alınan nüsha farklarının gösterildiği dipnotlarda çeviriyazı harfleri kullanıldı.¹⁰³³ Çeviriyazı harfleri kullanılırken kelimenin telaffuzu esas alındı. Örneğin aynı harfi barındıran ‘کار’ ve ‘اکر’ kelimeleri ‘kār’ ve ‘eger’ şeklinde yazılarak ‘ک’ sesi hem ‘k’ hem de ‘g’ olarak yazıldı.

Transkribe edilen metinde büyük oranda yazılışa riayet edilmekle birlikte bazı kelimelerin seslendirilmesinde okunuşu esas alındı ki transkripsiyonun transliterasyondan farkı budur. Mesela ‘وب’ zarf-fiil eklerinin ‘b’ ile değil ‘p’ ünlüsü ile gösterilmesi, ‘عیسی’ ve ‘نصاری’ kelimelerinin ‘‘īsā’ ve ‘naṣārā’ olarak yazılması gibi elif-i maksurelerin ‘ā’ sesiyle gösterilmesi, ‘لكن’ ve ‘هذا’ sözcüklerinin ‘lākin’ ve ‘hāzā’ olarak yazılması gibi imlada gösterilmeyen uzun olan seslerin transkripsiyonda gösterilmesi

¹⁰³³ Çeviriyazı alfabesinin olduğu tablo çalışmanın ilk sayfalarında yer almaktadır.

bundan kaynaklanmaktadır. Ancak bu tatbikatın tarihî metnin hususiyetleri göz önünde bulundurularak sınırlandırıldığıнын altı çizilmelidir. Örneğin "henüz" ve "çün" gibi uzun ünlü ihtiva eden kelimeleri "henüz" ve "çün" şeklinde transkribe etmenin metni Türkçe söyleyişe uydurmak adına dilin imla özelliklerine müdahale etmek olacağı düşünüldü. Bu nedenle Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerdeki uzun ünlüler gösterilirken taviz verilmedi.

Dudak Uyumunu ve Eklerin İmlası

Türkçenin morfolojisinde Arap harflerinin latin harflerine kıyasen önlük-artlık ve genişlik-darlık niteliklerini göstermede yetersiz kalmasından dolayı dil tarihi içinde meydana gelen gelişmeler, hassaten ünlü harfler içeren eklerin imlasındaki değişimler imlaya çok az yansımıştır. Müelliflerin Türkçe kelimelere gelen ekleri yazarken bir imla kılavuzu kullanmamaları, müstensihlerin de imlada birlik sağlamak gibi bir gayrette olmayıp telaffuza göre yazıyı tayin etmeleri neticesinde farklı yüzyıllarda istinsah edilmiş pek çok nüshası olan eserlerin metinleri inşa edilirken bilhassa dudak uyumu hususunda birçok ekin, düzden-yuvarlağa yahut yuvarlaktan-düze geçiş özelliği göstermesi son derece doğaldır. Ancak incelenen metinde bazı eklerin dudak uyumuna adeta meydan okuyarak devamlı düz yahut yuvarlak yazıldığı tespit edilmiştir. Örneğin "Hidāyet Allāhu te‘ālānuñ emr itdügüdür" cümlesinin yüklemi kalıplaşmış eklerle: it (fiil / düz) - düğ (sıfat-fiil / yuvarlak) - i (iyelik 3TŞ / düz) - dür (bildirme / yuvarlak) şeklinde yazılmıştır.

Düzlük ve yuvarlaklık özelliklerinde kalıplaşmalar dikkate alınmak suretiyle ünlü harfler kullanılarak yazılmayan eklerin imlasında dil ve dudak uyumunu doğru yansıtmak amacıyla öncelikle ekin, eserin istinsah edildiği yıllarda genellikle nasıl yazıldığına dikkat edildi.¹⁰³⁴ Muhtelif imla özelliği gösteren eklerin yazımında ise ele alınan eserin harekeli nüshalarının çoğunda neyin tercih edildiği esas alındı. Kısacası dudak uyumunda müşahade edilen tutarsız yazımı metin tesisinde önlemek adına ünlüler kullanılmadan yazılan eklerin imlasında devrin dil özellikleri ve eserin nüshalarındaki temayül dikkate alındı. Bu çalışmaya mahsus olmak üzere¹⁰³⁵ ve istisnaları bulunmakla beraber eklerin yazımı üzerine şöyle bir yol takip edildi:

¹⁰³⁴ Bu konuda karar verilirken başvuru kaynak eser için bk. Yavuz Kartallıoğlu, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. yüzyıllar)* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011). Bu kaynakta XVII. yüzyıl imlasından örnekler vermek için seçilen nüshalardan birinin bu çalışmada incelediğimiz eserin nüshalarından biri olması (S.K. 1946) mezkur kitabın bu çalışma için önemini artırmıştır.

¹⁰³⁵ "Bu çalışma" tabiriyle **M** nüshasının imlası esas alınarak yapılan tercihler kastedilmektedir.

Düz Yazılan Ekler

Emir 2.teklik şahıs eki: -gıl/-gil. örn: gör-gil, bil-gil.

Öğrenilen geçmiş zaman eki: -mış/-miş. örn: tut-mış, yaz-mış.

Zarf-fiil eki: -ınca/-ince. örn: ol-ınca, bul-ınca.

Zarf-fiil eki: -ıcak/-icek. örn: bul-ıcak, düzül-icek.

Sıra sayı eki: -ıncı/-inci. örn: on-ıncı, üç-inci.

Birinci tip¹⁰³⁶ 2. teklik ve 2. çokluk şahıs ekleri: -sın/-sin ve -sız/-siz. örn: di-r-sin, ol-maz-sız.

Birinci tip 1. teklik şahıs eki: -am/-em. örn: git-mez-em, yap-ar-am, gel-miş-em.

Yuvarlak Yazılan Ekler

Bildirme 1. şahıs ekleri: -um/-üm ve -uz/üz. örn: müslüman-um, kafir-üm, perişan-uz.

Bildirme 3. şahıs ekleri: -dur/-dür (lar/ler). örn: gafıl-dür-ler, hatun-dur-lar.

Emir 1. şahıs ekleri¹⁰³⁷: -ayum/-eyüm ve -alum/-elüm. örn: gid-eyüm, var-alum.

Emir 3. şahıs ekleri: -sun/-sün (lar/ler). örn: yazıl-sun, gör-sün-ler.

Emir 2. çokluk şahıs eki: -uñ/-üñ. örn: gid-üñ, gör-üñ.

Fiilden fiil yapan ek: -ur/-ür. örn: yat-ur-dı, piş-ür-üp.

Görülen geçmiş zaman 1. teklik şahıs: -dum/-düm. örn: yaz-dum, piş-ür-düm.

İlgi Eki¹⁰³⁸: -um/-üm/-uñ/-üñ/-nuñ/-nüñ. örn: Rûm-uñ, gemi-nüñ.

Ettirgenlik eki: -dur/-dür. örn: in-dür-di, yap-dur-dı.

İyelik 2. çokluk şahıs eki: -ñuz/-ñüz. örn: öz-üñüz, 'alem-iñüz.

Sıfat-fiil eki: duk/-dük. örn: git-düg-i, otur-dug-ı.

Birinci tip 1. çokluk şahıs ekleri: -uz/-üz ve -vuz/-vüz. örn: gele-vüz, yapar-uz.

¹⁰³⁶ Şart çekimi yapılırken ekte düzlük/yuvarlaklık söz konusu olmadığından listede ikinci tip şahıs ekleri yerine görülen geçmiş zaman çekimi müstakil olarak gösterildi. Ayrıca emir kipinin ekleri bu iki gruba da dahil olmadığı için o da ayrı olarak ele alındı.

¹⁰³⁷ Günümüz dil bigisinde bu yapının -a/-e istek kipi ve şahıs eki ile oluştuğu kabul edilir.

¹⁰³⁸ Gözlemlendiği kadarıyla dudak uyumuna bağlanma temayülü gösteren iyelik ekidir; ilgi ekleri ise yuvarlak ünlülerle telaffuzunu uzun süre devam ettirmiştir. Bundan dolayı metinde ilgi ekleri daima yuvarlak, iyelik ekleri ise dudak uyumuna bağlı olarak yazılmıştır.

Yuvarlak da Düz de Yazılan Ekler¹⁰³⁹

Zarf-fiil eki: -dıkda/-dikde/-dukda/-dükde. örn: ol-dukda, var-dıkda.

İşteşlik eki: -ış/-iş/-uş/-üş. örn: kap-ış-up, gül-üş-di.

İsimden isim yapan ek: -lık/-lik/-luk/-lük. örn: kamil-lik, kuş-luk.

İsimden isim yapan ek: -sız/-siz/-suz/-süz. örn: göz-süz, cemāl-siz.

Fiilden fiil yapan ek: -ıt/-it/-ut/-üt. örn: ak-ıt-dı, kork-ut-dı.

Geniş Zaman eki: -ar/-er/-ur/-ür. örn: kov-ar-lar, ört-er-em, uzad-ur-sın, gör-ür-siz.

Görülen geçmiş zaman 1. çokluk şahıs eki: -dık/-dik/-duk/-dük. örn: bağış-la-dık, dök-dük.

Birinci tip 1. çokluk şahıs eki: -ız/-iz/-uz/-üz. örn: kork-ar-uz, ilet-mez-iz.

Zarf-fiil: -dıkca/-dikce/-dukca/-dükce. örn: vir-dikce, ol-dukca.

Edilgenlik eki: Önceki ünlü düzlü ya da yuvarlak olur. örn: dök - ü - l - e, boz - u - lur.

Dönüşlülük eki: Önceki ünlü düz ya da yuvarlak olur. örn: gör - ü - n - en, ol - u - n - dı.

Görülen geçmiş zaman 2. şahıs ekleri: -dın/-diñ/-duñ/-dün ve -dınız/-diñiz/-duñuz/-dünüz. örn: koca-duñ, di-diñ, eyle-diñiz.

Belirtme halinden önce gelen iyelikler: -ı/-i/-u/-ü. örn: ol - duğ - u - n - ı, gel - dig - i - n - i

İyelik 1. şahıs ekleri: -ım/-im/-um/-üm ve -ımız/-imiz/-umuz/-ümüz. örn: göz-üm, dost-umuz.

İyelik 2. teklik şahıs ekleri: -ıñ/-iñ/-uñ/-üñ. örn: rahmet-iñ, baş-ıñ.

İyelik 3. teklik şahıs ekleri: -ı/-i/-u/-ü. örn: yüz - ü - n - de, kalb - i - y - le

İktibaslar ve Arapça Kısımlar

Eser Farsçadan tercüme edilmesine karşın metinde Farsça iktibaslar yer almaz.

İstidlal veya istişhad için yer alan ayetler ve hadislerin kaynaktaki yerleri gösterildi. Amacını gerçekleştirecek derecede uzun kaydedilmeyen, bazen yalnızca tek kelimeyle geçen ayet ve hadislerin de yerleri dipnotta yer aldı.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁹ Aynı ekin hem yuvarlak hem de düz yazılmasının iki nedeni vardır. İlki dudak uyumudur. Örneğin "oğul" kelimesinden sonra gelen iyelik 3. teklik şahıs bu uyuma göre 'u' olur ve "oğul-u" olarak yazılmıştır. İkincisi ise aynı eklerin dudak uyumuna bağlı olmaksızın farklı şekillerinin görülmesidir. Aynı örnekten hareket edilecek olursa metinde iyelik 3. teklik şahıs eki kendisinden önce yuvarlak ünlü bulunmasına karşın 'ı' olarak da gelebilir ve "oğul-ı" olarak yazılabilir.

¹⁰⁴⁰ Ayet ve hadislerin yerleri gösterilirken İSNAD Atfı Sistemi'nin dipnotlu kaynak gösterim usulü takip edilmiştir.

Arapça iktibaslar, transkripsiyon alfabesiyle *italik* biçimde ve harflerin imkanları elverdiği ölçüde kendi dillerindeki telaffuzlarına yakın olarak yazıldı.¹⁰⁴¹ Bu yapılırken Türkçe sesler (ı, ö, ü gibi) kullanılmadı.

Metnin ortasında sıkça geçen ve bağlamı etkilemeyen (şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, raḍıyallāhu te‘ālā vb.) tekrım ve tazım ifadelerinin italik yazılmasına gerek duyulmadı. Ancak bu ifadeler yan cümle olarak yer aldığı takdirde bağımsız bir bütün olarak düşünüldüğü için italik yazıldı.

Aynı sureden birkaç ayetin sıralı olarak verildiği durumlarda ayetlerin arasına asteriks işareti (*) konuldu ve dipnotta ‘-’ işareti kullanılarak baştaki ve sonraki ayet numaraları gösterildi. Münferit sure ve ayetlerin bir arada olduğu durumlarda ise yine aralarında asteriks işareti kullanılıp dipnotta ayetleri ayırmak için ‘,’ işareti kullanıldı. Ayette yer alan bir harfin ya da noktanın metindeki yazımı ile günümüzde kullandığımız mushaftaki imlası arasında bir fark söz konusu olduğunda metindeki imlası değiştirilmeden aynen yazıldı ve fark dipnotta gösterildi.¹⁰⁴² Şayet bir yanlışlık mevzubahis ise buna da müdahale edilmeyip hatalı kısım dipnotta belirtildi.

Hadislerin tahriri yapılırken aynı hadisin birçok hadis kaynağında geçtiği durumlarda dipnotta muteber kaynaklardan birinin verilmesiyle yetinildi. Kaynağına ulaşamayan iktibasların sadece manaları dipnotta verildi. Kurân ve hadis dışında kalan iktibasların; yani Arapça diyalogların, manzumelerin, anlatılan hadisenin bir parçası olan duaların tercümeleri dipnotta yapıldı ve tespit edildiği takdirde bu sözlerin kaynakları gösterildi. Tercüme edilen sözün tekrar geçtiği, kelime-i tevhîd gibi anlamı herkesçe malum olan sözlere yer verildiği ve sözün metnin içinde tercümesinin yer aldığı durumlarda dipnotta tekrar çeviri yapılmasına gerek duyulmadı.

Metinde genellikle ayet, hadis, kelim-ı kibar, dua, diyalog türlerinde olan Arapça kısımlar yazılırken Türkçe bölümde kullanılan yazımdan biraz farklı bir imla kullanıldı. Öncelikle ne noktalama işaretlerine ne de büyük-küçük harfe yer verildi. Fethalar kalın ünsüzden sonra geliyorsa ‘a’, ince ünsüzden sonra geliyorsa ‘i’; zammeler ‘u’, kesreler ‘i’ ve tenvinler ‘an’, ‘en’, ‘in’, ‘un’ olarak dikte edildi. Harf-i tarîfler kısa

¹⁰⁴¹ Esasında metin için en sıhhatli yol ayetlerin Arap harfleriyle ve hareketleriyle beraber metne aktarılmasıdır. Bu çalışmada transkripsiyon düzeninin bozulmaması adına ayetlerin latin harfleriyle yazımı tercih edilmiştir.

¹⁰⁴² "Naşirin, ayetlerin harflerini ve noktalarını günümüzde kullandığımız Mushaf’a göre tashih etmesi doğru değildir. Çünkü yazar iki müteşabih ayeti birbirine karıştırmış olabilir. Hatta yazarın söz konusu ayeti günümüzde yaygın olan Hafs ya da ‘Âsım kıraatinden başka bir kıraate göre okumuş olması da mümkündür. Bu durumda yapılabilecek düzeltme, yazarın ifadesini değiştirme ve ondan uzaklaşma anlamına gelmektedir." bk. Gotthelf Bergstrasser, *Metin Tenkidi Ve Yazma Metinleri Yayınlama İlkeleri.*, haz. Muhammed Hamdî el-Bekrî, çev. Eyyüp Tanrıverdi (Kitabevi, 2011), 35.

çizgi işareti "-" ile kelimeye, şemsi ve kameri ses düzeni dikkate alınarak eklendi. Çok sık geçtiği için lafzatullahlar kelimeye bitişik yazıldı.

Büyük ve Küçük Harf Kullanımı

Büyük ve küçük harf formunun (İ. majuscule and minuscule letters) Arap alfabesinde bulunmadığı bilinmektedir. Bundan dolayı metinde büyük harfler kullanılmasına karşın bugünkü Türk Dil Kurumu'nun bugünkü alfabeye göre belirlediği usul ve esaslara uyulmadı. Arapça bölümler daha önce zikredildiği üzere tamamen küçük harfler kullanılarak yazıldı. Ancak transkribe edilen metnin anlaşılabilirliğini artırmak gayesiyle şahıs isimleri ('Alī, 'Ömer vs.) ve şahısla beraber özdeşleşen lakaplar ismin yerine kullanıldığında (Ebū Bekir, Necāşī, Şiddīk vs.) kelimelerin baş harfleri büyük yazıldı. Ayrıca ırk ('Arab, Fars vs.), kavim (benī Kināne, Kureyş vs.), coğrafya (Yemen, Huneyn vs.), melek (Cebrā'il, İsrāfil vs.) ve eser (Tenbīhü'l-gâfilîn, Ravzatü'l-asfiyâ vs.) adları yazılırken sözcük başında büyük harf kullanıldı. Bugün özel isim kabul edilen ve bunlar haricinde kalan kelime türleri için sözcüğün büyük harfle başlatılması gerekli görülmedi. Buna ilaveten Arapça iktibas ile ya da harf-i tarîf ile başlayanlar dışında cümlelerin tümü büyük harf ile başlatıldı.

Aynı kelime farklı bağlamlarda ve anlamlarda kullanıldığında (İ. capitonym) baş harfleri yerine göre büyük veya küçük gösterildi. Mesela 'حق' teolojik anlamda "kadîm" olana nispetle kullanılıyorsa 'Hakk', epistemik anlamda "hâdis" olana nispet ediliyorsa 'hakḥ' şeklinde yazıldı. Keza 'آدم' yaratılmış ilk insan kastedildiğinde 'Âdem', beşer anlamında kullanıldığında 'âdem' şeklinde yazıldı.

Esmâ-i hüsnâ haricinde Allah'a yahut peygambere gönderim yapan kelimelerin baş harfleri küçük bırakıldı. Özel ismi niteleyen sıfatlarda (Mekke-i mükەرreme gibi) ya da özel bir adı işaret eden kelime gruplarında (ḥazret-i resûlullâh gibi) ise anlam karışıklığına sebep olacak bir şey bulunmadığı için büyük harf kullanımına (İ. capitalization) ihtiyaç duyulmadı. Ad ile beraber maruf olmuş unvanlar (İmâm Beyheḳî, Şeyḥ Şiblî gibi) ve lakabıyla meşhur olan kişilerin özel isim olmayan unvanları ('Abdu'l-Muṭṭalib gibi) yine büyük harfle başlatıldı. Lakin ad ile beraberce olarak maruf olmuş unvanlar ('İbn 'Abbās gibi) bitiştiği adı tanımlama işlevi aldığı için ('Abdullâh ibni 'Abbās gibi) küçük harfle yazıldı.

Noktalama İşaretleri

Noktalama işaretlerinin amacı okuyucu yönlendirerek kitabın sessiz bir okumada dahi yanlış anlaşılma ihtimalini en aza indirmektir. Noktalama işaretlerinin kullanılmadığı bir devirde kaleme alınmış bir eser transkribe edilirken müellifin niyetini okuma iddiasında olmak ya da metne aksettirilen duyguları yanlış yorumlamak ihtimaline karşın esere mümkün mertebe az müdahil olmak hedeflenerek metinde noktalama işaretlerine asgari ölçüde yer verildi. Ancak bağlaçların ve edatların bulunmadığı yerlerde cümle biriminin metinde tebarüz etmesine yardımcı olma; iktibas ve diyalogların kaybolmasını önleme; birleşik, sıralı ve bağlı cümleleri ayırt edebilme; ara cümleleri, yan cümlecikleri ve devrik cümleleri ortaya çıkartma işlevleri gözetilerek nokta ve virgöl işaretleri kullanıldı.¹⁰⁴³ Tamlamalar yazılırken ise kesme işaretinden de (') istifade edildi.

Metindeki olay anlatımlarında genellikle tahkiye anlatım tekniği, bazense sahneleme anlatım tekniği kullanılmıştır. Kimi zaman hadiseler aktarılırken iki tekniğin karışık bir şekilde kullanılması sonucunda anlatıcının 1. ağız mı yoksa 3. ağız mı olduğu net bir şekilde anlaşılmamaktadır. Bunun yanı sıra bazı diyaloglarda kimin konuştuğu belirtilmediği için konuşanın devam mı ettiği yoksa diğer kişinin söze başladığı ilk okuyuşta anlaşılmamaktadır. Bu müşküller dikkate alınarak anlatıcının ve konuşanın kim olduğunun tebarüz etmesi adına çift tırnak ve tek tırnak işaretlerinden istifade edildi. 1. ağız anlatıcı başından geçen bir hadiseyi aktarırken çift tırnak (" ") kullanıldı. Eğer 1. ağızdan yapılan anlatı, anlatıcıyı olaya dahil etmeyen ve salt gözlemlerden oluşan rivayet aktarımı ise özel bir işaret kullanılmadı. 3. kişilerin birbirleriyle muhatap oldukları ya da kendi kendilerine münasebet kurdukları diyaloglar, iç sesler, nidalar, hitabetler, mektuplar ve haberler vasıtasıyla seslenişler tek tırnak (') içinde gösterildi.

Nüsha farkları dipnotta gösterilirken metinden kopartıldığı için noktalama işaretleri kullanılmadan yazıldı.

Bitişik ve Ayrı Yazım

Tarihî metinlerin imlasındaki başlıca meselelerden birisi kelimelerin bitişik mi yoksa ayrı mı yazılacağıdır. Bu konuda son yıllardaki genel temayül İsmail Ünver'in maruf makalesinde sunduğu önerilere uymaktır.¹⁰⁴⁴ Bu çalışmada Arapça ve Farsça kelimelerin başına gelen edat ve ön eklerin yazımı haricinde kalan hususlarda makaledeki

¹⁰⁴³ Bu tamamen çalışılan metinle ilgili alınan bir karardır. Müzeyyen ya da ali üslupla kaleme alınan bir metin noktalama işaretlerinden pek azına gereksinim duyabilir; hatta nokta da dahil hiçbir işarete ihtiyaç duymayan metinler de mevcut olabilir. Bu ayrı bir araştırma konusudur.

¹⁰⁴⁴ İsmail Ünver, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Düşünceler", *Journal of Turkish Studies* 3/6 (2008), 1-46.

usul takip edildi. Yani kelimelere gelen ekler son ve ön ayrımı yapılmaksızın bitişik yazıldı. Ayrıca birleşik isimler, zamirler, zarflar ve sıfatlar gibi anlamca bütünlük oluşturan birden fazla ek ve kelime (‘بربری’ - birbiri ve ‘سرنگون’ - sernigün gibi) bitişik yazıldı. Metnin yazıldığı devirde bitişik, bugünkü Türkçede ayrı yazılan soru eki, genel temayüle uymak adına ayrı yazıldı. Sıklıkla ara cümle ve yan cümle kurma işlevi üstlenen Farsça kökenli ilgi edatı olan ‘ki’ ise anlamın tebarüz etmesi için daima ayrı olarak yazıldı. Ayrı veya bitişik yazımı müstensih’in tercihinin bağlı olan bazı bağlaç ve edatlar nüshaya sadık kalınarak yazıldı. İki nüsha arasındaki imla farklılıklarının dipnotta gösterilmesine lüzum görülmedi.

Kelimelerin İmlası

Türkçede yaygın olarak kullanılan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde ünsüz harflerin ve uzun ünlülerin yazımında kendi dillerindeki imlalarına sadık kalınırken (‘حق’ - Hakk ve ‘بازار’ - bāzār gibi) imlada ünlüleri gösterilmeyen kelimeler ya da kısa ünlülü sözcükler (‘آفتاب’ - āfītāb ve ‘شکر’ - şükür gibi) devrin Türkçesine uygun olarak yazıldı.¹⁰⁴⁵

‘اکثريا’, ‘غالبا’, ‘مثلا’ sözcüklerdeki gibi tenvinli olan sesler Türkçede uzun olarak telaffuz edildiği için sondaki ünlüleri uzun olarak gösterilip ‘aşlā’, ‘ekşeriyā’, ‘galibā’, ‘meşelā’ olarak yazıldı.

Eski Anadolu Türkçesinden Osmânî Türkçesine geçiş dil özelliklerinin birçoğunu ihtiva eden **M** nüshasındaki yazım özellikleri korundu. Ses olayları, ağız özellikleri, müstensih hatası vb. nedenlerden ötürü iki veya daha çok imla ile yazılan sözcükler (nice-niçe, kendi-kendü, kemük-kemik, uyku-uyhu, şüfre-süfre, depe-tepe gibi) **M** nüshasında olduğu gibi metne geçildi.

Arapça izafetlerdeki kullanılan zamme sesi kalın (u) ya da ince (ü) okunurken ve Farsça izafetlerdeki izafet kesresi ve izafet hemzesi kalın (ı) ya da ince (i) okunurken muzaf olan sözcüğün son hecesindeki ünlü, yâ-yı izâfetler gösterilirken ise tamlama kalın (yı) ve ince (yi) olmak üzere iki harfle gösterildiği için muzafun ileyh olan kelimenin ilk hecesindeki ünlü dikkate alınmıştır. Örnek: nevā’-yı ḥayvān, nevā’-yi insān. Vâv-ı atflerin kalın (u, vu) veya ince (ü, vü) yazılacağı hususunda da aynı yöntem tatbik edilmiştir.

M nüshasındaki bazı kelimelerde sürekli yazım hataları söz konusu olduğunda doğru imla tercih edildi; "elbette" kelimesinin "elbetde" olarak yazılması gibi kimi

¹⁰⁴⁵ Kelimelerdeki ünlülerin hangi yüzyılda hangi coğrafyada nasıl telaffuz edildiğini kesin olarak tespit etmek çoğu kez mümkün olmamaktadır.

sözcüklerin mütemadiyen yanlış imla ile yer alması, peltek ‘z’ ve keskin ‘z’nin sürekli birbirleri yerine kullanılması veya hâ-yı muceme ile yazılması gereken bazı sözcüklerin devamlı hâ-yı mühmele ile yazılmış olması ya da tam tersi gibi. Özel isimlerde yapılan yazım yanlışlarını doğrusu ise dipnotta gösterildi.

Kelime sonunda bulunan harekesi sükun olan ve kendisinden önce elif-i memdûde olan hemzeler tarihî Türkçede yazılırken çoğu kez terk edilmiştir. Ele alınan eserin nüshasında ise birçok kelimedede hem yazıldığı hem de yazılmadığı gözlemlendi. Binaenaleyh metin tesis edilirken kelime, sondaki hemzesinin gösterilip gösterilmemesi dikkate alınmayarak orijinaline uygun olarak yazıldı. Bundan dolayı sondaki hemzenin görülmese de "izafet ye’si" ile yapılan tamlamalarda araya getirilen "y" harfi korundu. Örneğin nüshada ister ‘نداء حق’ ister ‘ندای حق’ ister ‘ندا حق’ yazılmış olsun "nidâ’-yı Hakk" biçiminde yazıldı. Buna mukabil hemze hesaba katılmaksızın getirilen çekim ekleriyle oluşan sözcüklerin imlasında bir değişiklik yapılmadı, kelime doğru imla ile yazılmakla beraber Türkçe yazım özelliği muhafaza edildi. Söz gelimi nüshada ‘تناسی’ şeklinde yazılmış olan sözcük metinde ‘şenâ’ı’ olarak değil "şenâ’sı" olarak yazıldı. Hemze sözcük ortasında gösterildiği takdirde ya da "y" sesiyle gösterildiği durumlarda (sâ’ir yerine sâir, su’âl yerine suâl gibi) M nüshasının yazım özellikleri korundu.

Arapça kökenli üç harfli masdarların son iki harfi ünsüz olduğunda Türkçede kolaylık olsun diye ünsüzlerin arasında telaffuz edilen ünlü ("seyir" ve "zikir" gibi) gösterildi. Ancak bu kelimeler yardımcı fiil aldıklarında, hece düşmesi yaşadıklarında ya da bir terkinin içinde kaldıklarında ("seyr" ve "zıkr" gibi) Arapça telaffuzuna uygun olarak yazıldı.

Atıf vâv’ları cümlelerin gidişatı (anlamsal yakınlık, benzerlik ve karşıtlık) dikkate alınarak ve bağlanan kelimelerin kökeni (Arapça ve Farsça olma şartı aranmaksızın) ve ses yapısı (son harfleri) göz önünde bulundurularak "u, ü, vu, vü" şeklinde yazıldı.

Aynı kelimenin Türkçede bağlama göre farklı telaffuz edildiği yerlerde bu kullanımlara riayet edildi. Örneğin ‘غسل’ sözcüğü cenazeden önce ölünün yıkanması için "ğasl", boy abdesti almak için "ğusl" şeklinde yazılırken ‘عورت’ kadın anlamı için "‘avrat", vücudun mahrem yerleri için ise "‘avret" biçiminde yazıldı.

Kapalı e sesleri bazen ‘e’ bazen ‘i’ ile gösterilmiş olup istisnai durumlar haricinde aynı kelime metin boyunca aynı şekilde yazıldı.

BİÇİMSSEL ÖZELLİKLER

Metnin daha anlaşılır olması amacıyla maddelendirme yapıldığında, konunun bütünlüğünü parçalayan misaller verildiğinde ve istitrat kabilinden bir şeyden söz edildiğinde satır başına inilerek paragraf sistemi kullanıldı. Ana ve ara başlıklar altında ayrı bir bahis yahut bölüm söz konusu olduğunda ise paragraftan evvel bir satır boşluk bırakıldı. Mevzunun değiştiği ama başlık verilmeyen yerlerde de bir satır boşluk bırakılarak konunun değiştiğine işaret edildi.

Ana ve ara başlıklar koyu olarak yazıldı. Temel başlıklar koyu ve büyük harflerle satır ortasına; ana başlıklar koyu, sözcüklerin ilk harfleri büyük ve satır ortasına; birincil alt başlıklar koyu, sözcüklerin ilk harfleri büyük ve paragraf başına; alt başlıkların içindeki diğer başlıklar paragraf başına yazıldı. Başlık niteliği taşımayan ve maddelendirme yapılan yerlerde her madde için paragraf başından başlandı.

Çalışmanın siyer ve delailü'n-nübüvve çalışmalarına kaynaklık edeceği düşünüldüğünden şahıs ve yer isimlerinin yanlış yazıldığı tespit edilen yerlerde doğrusu dipnotta gösterildi.¹⁰⁴⁶

M nüshasında rakamla yazan yerler metinde de rakamla (1, 2, 3 şeklinde) yazıldı.

NÜSHALARIN GÖSTERİMİ

Metni inşa ederken kullanılacak nüshalar metinde kısaltmalarıyla (Milli Kütüphane nüshası: **M**, Süleymaniye Kütüphanesi nüshası: **S**) gösterildi. Varak numaraları da metin içinde verildi. Kelimenin ya da tamlamanın ortasında yaprak değişiyorsa varak numarası terkinin bitiminde yer aldı.

Nüsha farklarına işaret eden dipnotlar kelimededen hemen sonra konu ve dipnotta hangi ifadeden bahsedildiği gösterildi. Nüshada eksiklik yahut fazlalık olduğu durumlarda ya fazla olan kısım metne yazılıp olmayan nüsha dipnotta "yok" diye gösterildi ya da eksik olan kısım metne yazılıp fazlalık içeren nüsha gösterildi. Bağlama göre her iki nüshada da eksik olduğu fark edilen kısımlar diğer nüshalardan bakılarak tamamlandı ve bunlara dipnotta işaret edildi. Noksanlıkların ikmalinde kullanılan

¹⁰⁴⁶ İmlasında şüphe duyulan özel ad ve yer isimleri tahkik edilirken bazen *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*'ne bazen *el-Kâmil fi't-târih* ve *Târih-i Taberî* gibi metinlere başvurulmuş, kimi zaman yazım konusunda bunlar arasında da uyumsuzluklara rastlanmıştır. Bu çalışmada şu üç kitap kaynak ittihaz edilmiştir: Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler*, çev. Mehmet Akbaş - Musa K. Yılmaz (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020); Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Peygamberi Hazreti Muhammed (Aleyhisselam) ve İslâmiyet* (İstanbul: Köksal Yayıncılık, 1999); Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber (a.s.) Devri Kronolojisi (tahlil ve tenkit)* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2013). Metinde tahkik edilen ismin en sahih ve yaygın yazımı esas alınarak dipnotta "kaynaklarda ... şeklinde geçer" şeklinde işaret edildi.

nüshalar çeşitlilik arz ettiği ve araştırmaya dahil edilmediği için bu nüshaların katalog numaralarının belirtilmesi gerekli görülmedi.

Her iki nüshada da metinle ilgili derkenarda yer alan ifadelerin, metin içine eklenen kelimelerin ya da üstü çizilen sözcüklerin metne mutabakatı herhangi bir özel notla belirtilmeksizin sağlandı.

Yanlışlık yahut eksiklik olduğu düşünülmeyen farklılıklarda tercih **M** nüshasından yana oldu. Eğer **M**'de metnin bütünlüğünü bozan bir noksanlık mevcutsa ya da **S** nüshasındaki bir ifade bağlama bariz biçimde daha iyi oturuyorsa **S** nüshası seçilip **M**'deki ifade dipnota geçildi. **S** nüshasında dikkate değer bir eksiklik söz konusu değilse metinle değil nüsha ile alakalı bir noksanlık olduğu için nüsha farkı olarak gösterilmedi.

İstinsah tarihlerine ya da müellifin imla bilgisine bağlı olarak dil özelliklerinin farklılık gösterdiği yerlerde **M** nüshası tarihi olarak eski olduğu için bu nüshadaki yazım tercih edildi ve **S**'deki versiyonu dipnotta gösterilmedi (datlu-ıatlu, ekmek-etmek gibi). Tazim ve tekrim ifadelerindeki ufak değişiklikler, anlamı değiştirmeyen sözcük farklılıkları ve çekim eklerinin farklı yazımları nüsha farkı olarak gösterilmedi. **M** nüshasında yer alan bir kelimenin müstensih hatasından dolayı mütemadiyen yanlış yazımı da dipnotta gösterilmeksizin doğru imlasıyla metne geçildi.

SONUÇ

Erzurumlu Mustafâ Darîr'in *Sîretü'n-nebî'si*, Lâmiî Çelebi'nin *Tercüme-i Şevâhidü'n-nübüvve'si*, Bâkî'nin *Meâlimü'l-yakîn'i* ve *Siyer-i Kâzerûnî* tercümeleri gibi meşhur siyerlerin yanı sıra Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin *Kitâb-ı Muhammediyye'si*, Ahmed Bîcân'ın *Envârü'l-âşîkîn'i* ve Karadâvûdzâde Mehmed Efendi'nin *Delâilü'l-hayrât'ı* gibi Hz. Muhammed'in hayatı etrafında yazılmış ve toplumda revaç bulmuş eserlerin ortak özellikleri şöyle sıralanabilir: Tercüme olmaları, mensur biçimde yazılmış olmaları, tahkiyevî bir anlatıma sahip olmaları, dinî-metafiziksel-mitik bir dille örülmüş olmaları ve tasavvufî bir perspektifle kaleme alınmış olmaları. İşte bu hususiyetleri haiz bir eser de bu çalışmada incelenen ve tenkitli neşri yapılan Altıparmak Muhammed Efendi'ye ait *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* ve *Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî* dir.

Ne Türk İslâm edebiyatının başlıca ürünleri arasında¹⁰⁴⁷ ne Osmânî'da halkın rağbet ettiği eserler meyanında¹⁰⁴⁸ ne de kıraat meclislerinde okunan kitaplar içinde¹⁰⁴⁹ zikredilen *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin çeşitli alanlarda yazılan eserlere kaynaklık ettiği tespit edilmiştir. Mesela yazıldığı asırdan yüzyıllar sonra, 19. yy.'da saray kadınlarından Hoşyar Kadın'ın yazdığı siyerin baş kaynağı olduğu görülürken¹⁰⁵⁰, adeta bir genel kültür ansiklopedisi olan *Dürr-i Mekkûn*'da - şayet sonradan nüshaya eklenmediyse - bu eserden iktibas yapıldığı görülmektedir.¹⁰⁵¹ Ayrıca bazı araştırmacılar bu eserin Evliyâ Çelebi'nin *Seyâhatnâme'sinin* kaynaklarından olduğunu da belirtmişlerdir.¹⁰⁵² Türk İslâm edebiyatı sahasındaki eserlerin kaynakları tarandığı takdirde büyük olasılıkla pek çok eserin kaynakları arasında yer aldığı ortaya çıkacaktır.

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî'nin literatür çalışmalarında ve araştırmalarında başta gelen eserler arasında zikredilmemesinin, eserin bugüne ulaşan nüshalarının şimdiye kadar tetkik edilmemiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bundan

¹⁰⁴⁷ Âgâh Sırrı Levend dinî Türk edebiyatının başlıca ürünlerine değindiği makalesinin son kısmını "mucizeler"e ayırmasına rağmen Altıparmak'ın eserinden bahsetmemiştir. bk. Âgâh Sırrı Levend, "Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri", 1972 20/35 (ts.), 79-80.

¹⁰⁴⁸ Osmânî halkının geleneksel İslâm anlayışını şekillendiren ya da bu İslâm anlayışıyla şekillenmiş eserlerin zikredildiği şu çalışmada Altıparmak'ın eserinden söz edilmemiştir. bk. Hatice Arpaguş, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015).

¹⁰⁴⁹ Kıraat meclislerine ve okuma kültürüne dair yazılan şu iki makalede Hz. Muhammed'i anlatan kitaplar arasında çok daha az sayıda nüshası olan eserlerin çok ilgiye mazhar olduğu söylenmişken *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin adı geçmemektedir. bk. Zehra Öztürk, "Eğitim Tarihimizde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar", *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/4 (2003), 131-155; Zehra Öztürk, "Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/9 (2007), 401-445.

¹⁰⁵⁰ bk. Hüsnâ Kırımlı, *Hoşyar Kadın ve Siyer-i Nebî Adlı Eseri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 54-55.

¹⁰⁵¹ bk. Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, *Dürr-i Mekkun*, çev. Necdet Sakaoğlu (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999), 49.

¹⁰⁵² bk. Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi'nin Hac Ziyareti ve Seyahatname'nin Hac Bölümünün Kaynakları", *Diyanet İlmî Dergi* 45/3 (2009), 95.

dolayı daha az nüshası olan eserlerin çok rağbet gördükleri iddia edilirken mezkur eser göz ardı edilmiş olabilir. Söz gelimi *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî* konusu, dili ve üslubu itibarıyla *Envârü'l-âşıkîn* ile pek çok benzerlik taşımaktadır. Bununla beraber *Envârü'l-âşıkîn* Türk toplumunun tabiri caizse "popüler" kitapları arasında mütemadiyen anılırken *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin çoğu edebiyat araştırmasında adı dahi geçmemektedir.

Matbaa teknolojisinden sonra kitapların popülerliği nasıl kaç adet basıldığıyla ve satıldığıyla ölçülüyorsa yazma kitap kültüründe de bir eserin talep görüp görmediğinin en büyük ölçütü nüsha sayısıdır. *Envârü'l-âşıkîn* üzerine yapılan tez çalışmasında 155 yazma nüshası olduğu tespit edilen eserin¹⁰⁵³ toplum tarafından büyük bir ilgiye mazhar olduğu hemen hemen her çalışmada dile getirilirken 167 yazma nüshası olduğu tespit edilen *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin şimdiye kadar Osmânî'da toplumun en çok rağbet gösterdiği eserler arasında zikredilmemesi ancak Altıparmak'ın bu tercümesinin nüsha sayısının tam olarak bilinmemesiyle izah edilebilir. Kaybolan nüshalar hesaba katıldığında ve yazma sayısının kısıtlı olmasından dolayı aynı kitabın tekrar tekrar okunup ezberlendiği, yani yoğun okumaya (İ. intensive reading) tabi tutulduğu çağın şartları göz önüne alındığında böyle bir eserin ne ölçüde okunduğunu tam olarak hesaplamak elbette mümkün değildir.

Yazma eser istinsahının sınırlı olduğu gibi nüshaları okuyabilecek derecede okur-yazar oranının da mahdud olduğu bir toplumda, kitabın muhtevasının okuma mahfillerine elverişli olmasının kitabın rağbet bulmasına katkı sağlayacağı tahmin edilebilir. İlgi çekici içeriğiyle kıraat meclislerinde okunduğu tespit edilen *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin¹⁰⁵⁴ günümüze ulaşan nüshalarının içinde I. Mahmûd¹⁰⁵⁵, III. Osmân¹⁰⁵⁶, III. Mustafâ¹⁰⁵⁷ ve III. Selîm¹⁰⁵⁸ mühürlerinin bulunması, eserin sadece halk tabakası tarafından değil, saray efradı tarafından da ilgiye mazhar olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁵³ bk. Abdullah Uğur, *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân Efendi ve Envârü'l-âşıkîn Adlı Eseri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 99-159.

¹⁰⁵⁴ Örneğin bir nüshanın son yaprağında eserin Fersenkli (?) İsmâîlzâde Efendi konağında kıraat edildiğine dair bir kayıt bulunmaktadır. bk. Nüsha tavsifleri bölümü (121) Süleymaniye - Çelebi Abdullah 241.

¹⁰⁵⁵ bk. Nüsha tavsifleri bölümü (4) Süleymaniye - Nuru Osmaniye 34 Nk 3083, (38) Süleymaniye - Nuru Osmaniye 34 Nk 3084, (73) Süleymaniye - Nuru Osmaniye 34 Nk 3085, (7) Süleymaniye - Ayasofya 3020, (35) Süleymaniye - Fatih 4288.

¹⁰⁵⁶ bk. Nüsha tavsifleri bölümü (31) Süleymaniye - Nuru Osmaniye 34 Nk 3086 (29) Süleymaniye - Nuru Osmaniye 34 Nk 3087.

¹⁰⁵⁷ bk. Nüsha tavsifleri bölümü (16) Süleymaniye - Laleli 2038, (49) Topkapı A3107, (78) Topkapı R1356.

¹⁰⁵⁸ bk. Nüsha tavsifleri (86) Topkapı B255.

Söz konusu eserin kendi türünde, yani delâilü'n-nübüvveler içinde de en fazla talep görenlerden biri olduğu da aşıkardır. Mesela Türk İslâm coğrafyasında delail denilince ilk akla gelen eser olan Mollâ Câmî'ye ait *Şevâhidü'n-nübüvve*'dir. Tıpkı *Meâricü'n-nübüvve* gibi Farsça olan *Şevâhidü'n-nübüvve* sırasıyla Lâmi'î Çelebi, İbrâhîm b. Hızır, Senâî ve Ahîzâde Abdülhalîm tarafından Türkçeye çevrilmiştir. En fazla nüshası Lâmi'î Çelebi'nin tercümesine aittir ki o da toplam "30" olarak tespit edilmiştir.¹⁰⁵⁹ Yani *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*, *Şevâhidü'n-nübüvve* tercümelerinin toplam nüsha sayısından çok daha fazla nüshaya sahiptir. Sonuç olarak *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*'nin ilgi gören eserler arasında olmasa da delail türü kitaplar arasında ismen zikredilmesi ve 3 kez sadeleştirilerek yayımlanması, bu eserin çoğu araştırmacı tarafından tanındığına ama toplumda ne denli rağbet bulduğunun bilinmediğine işaret etmektedir.

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî'nin Türk İslâm edebiyatı literatürüne dahil edilmesinin amaçlandığı tezin ilk bölümünde, Altıparmak Muhammed Efendi'nin hayatının anlatıldığı kısımda vefatına ve ömrünün uzunluğuna dair ilk kez yapılmış tespitler bulunmaktadır. Biyografik kaynaklarda onun hayatı hakkında verilmiş sınırlı bilgi, hem başka eserlerden hem de kendi eserlerinden toplanan veriler ışığında mümkün mertebe detaylandırılmış, diğer çalışmalarda yer alan bilgiler de eleştirel süzgeçten geçirilmiştir. Vefat tarihi hakkında verilmiş iki farklı malumattan biri yanlışlanarak diğer vefat tarihinin doğruluğu, Altıparmak'ın eserlerinin te'lif tarihlerine ve yazma bir eserin vikaye yaprağındaki tarih düşürülmüş beyite istinaden ispatlanmıştır. Eserlerinden toplanan bilgilerden yola çıkılarak doğum tarihi üzerine tahmin yürütülmüş ve gayet uzun bir ömür sürdüğü anlaşılmıştır. Ayrıca bu kısım Altıparmak Muhammed Efendi'nin Mısır'da kendi adına yaptırmış (tamirattan geçirmiş) olduğu mescidinin görselleriyle zenginleştirilmiştir. Mevcut bilginin sorgulanması ve yeni bilgiler elde edilmesiyle Altıparmak Muhammed Efendi'nin hayatı hakkında şimdiye kadar yazılmış en kapsamlı ve doğru bilginin bu çalışmada verilmesi amaçlanmıştır.

Altıparmak Muhammed Efendi'nin edebî şahsiyetinin ele alındığı kısma bir eserin içinde bulunan ama bugüne kadar biyografilerinde yer verildiği görülmemiş bir kasidesi eklenmiştir. Bunun yanı sıra Altıparmak Muhammed Efendi hakkında söylenmiş şiirler de bir araya getirilmiştir. Eserleri hakkında bilgi verilen kısımda ona ait olduğu söylenen eserler yazma eserler kütüphanesinde incelenmek suretiyle kimileri tasdik edilirken kimilerinin aidiyetine şüpheyle yaklaşılmıştır. Bu araştırmanın önemli bir diğer

¹⁰⁵⁹ bk. Öztürk, *Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi*, 44-63.

neticesi, Altıparmak'ın bugüne kadar gözden kaçırılmış bir eserinin bulunması ve künyesinin verilmesidir. Ayrıca eserlerde verilen bilgilerden yola çıkılarak Altıparmak Muhammed Efendi'nin çoğu eserinin te'lif tarihleri üzerine bir kronolojik cetvel çıkartılmıştır. Bu şekilde müellifin te'lif serüveni büyük oranda gün yüzüne çıkmıştır.

Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî'nin incelendiği ikinci bölümde öncelikle eserin adı üzerinde yapılan yanlış saptamalara değinilmiş ve künyesinin ne olduğu/olmadığı açığa kavuşturulmuştur. Altıparmak Muhammed Efendi'nin tercüme ettiği, Muîn el-Miskîn'e ait *Meâricü'n-nübüvve* adlı eseri daha önce Celâlzâde Mustafâ çevirdiği için iki tercümenin adlarının sık sık birbirine karıştırıldığı görülmüş ve bu karışıklık çözülmüştür. Daha sonra sınırlı sayıda malzemenin elverdiği ölçüde Altıparmak Muhammed Efendi'nin bizzat işaret ettikleri haricinde eserin te'lif sebepleri tartışılmıştır. Mütercim sıfatıyla kıymetli bir eseri Farsça bilmeyen ve ana dili Türkçe olanların istifadesine sunmak istediğini belirten Altıparmak Muhammed Efendi'nin eseri seçerken müellifini ve türünü neye binaen tercih ettiği, zaten çevrilmiş bir eseri neden tekrar çevirdiği ve muhatap kitlesinin kim olduğu tartışılmıştır. Eserin türü kısmında ise incelenen yapıtın ne olduğu kadar ne olmadığı da tartışılarak literatürdeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Eserin anlaşılması, hangi itikadi zeminin üzerine inşa edildiğinin bilinmesiyle mümkün olacağından içeriği oluşturan temel izlekler muhteva kısmında tetkik edilmiştir. Muhtevayı oluşturan konular ise bölümleri adı altında ayrıca ele alınmıştır. Her bir rüknün bablara, babların fasıllara, fasılların vakıllara, makalelere, vazifelere ve rivayetlere bölündüğü eser oldukça sistematik kaleme alınmış, hangi konunun hangi yerde ve kaç kısımda ele alınacağı planlandığı görülmüştür. Bundan dolayı bu bölümler numaralandırılarak ve her bölümün hangi konuyu işlediği az ve öz biçimde belirtilerek hacimli olan eserin içinde bir konunun bulunması kolaylaştırılmıştır.

Eserin kaynakları için ayrı bir başlık açılmış, metinde adı geçen kaynakların listesi hazırlanmıştır. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî*, tercüme olunduğu *Meâricü'n-nübüvve* ile karşılaştırılınca eserin kaynaklarının Altıparmak Muhammed Efendi'nin tercümesine has olmadığı, aslında Muîn el-Miskîn'in kaleme aldığı eserin eklektik bir metin olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca iki eserin mukayesesi sonucunda Altıparmak Muhammed Efendi'nin tercümesinin aslıyla ne kadar uyumlu olduğundan nerelerde kendinden bir şeyler kattığına kadar kaynak eser - tercüme eser arasındaki ilişkiyi tesis eden özellikler ele alınmıştır. Celâlzâde Mustafâ'nın tercümesiyle de karşılaştırılması sonucunda, aynı eserin niçin ikinci kez tercüme edildiği sorusunun cevabı ortaya çıkmıştır.

İkinci bölümün son kısmında eserin dili ve üslubu incelenmiştir. Hem Eski Anadolu Türkçesinin hem de Osmânî Türkçesinin dil özelliklerini içeren eserin metni üzerinde 16. yüzyıl nesir dili hususiyetleri gösterilmiştir. Anlatıcının mütemadiyen değişmesi, devrik cümlelere sıkça yer verilmesi ve ara sözlerin yoğun kullanımı gibi tercümenin kendine has anlatım özellikleri ayrı bir başlıkta ele alınmıştır. Eserin edebî açıdan değerini ölçmek için başat unsur olan üslup özellikleri de diğer kısımlardaki gibi metinden örnekler getirilmek suretiyle irdelenmiştir. Kelimelerin ve kelime gruplarının yarattığı ahenk, tekrarlar ve müteradif sözcüklerin kullanımı gibi muhtelif yollarla esere edebî kıymet kazandıran ögeler metinden örneklerle gösterilmiştir.

Elde edilen nüshaların tavsifine ve metin neşri yöntemine ayrılan üçüncü bölümde önce eserin tespit edilen yazma nüshaları ve matbu nüshaları ayrıntılı bir şekilde tavsif edilmiştir. Eser üzerine daha önce sadeleştirmek ve özetlenmek suretiyle yapılmış olan yayınlardan da bahsedilmiştir. Eserin elde edilen nüshalarının nasıl bir bilimsel çalışmayı gerektirdiği hakkında araştırmacıların bilgilendirilmesi adına önce metin neşri ve metotları, ardından metin tenkidi ve yöntemleri kısaca ele alınmıştır. Zira eserin tespit edilen ve istinsah tarihlerine göre sıralanan nüshaları üzerinde hangi kıstaslara göre hangi metodun uygulanacağı ancak bu şekilde gerekçelendirilmiştir.

En eski tarihli nüshanın ferağ kaydının kütüphane kayıtlarına yanlış girilmesi sonucu bu zamana kadar tespit edilmemiş olan bir nüsha ele alınarak sadece istinsah tarihinin en eski olması özelliğiyle değil, aynı zamanda diğer nüshalarda bulunmayan birtakım farklılıklar içermesi nedeniyle mezkur nüsha müstakil olarak incelenmiştir. Metin tenkidi için seçilen bu nüsha ve çeşitli özellikleriyle ön plana çıkan diğer nüshalar arasındaki farklar metnin muhtelif yerlerinden getirilen örnekler üzerinde gösterilmiştir. Ardından seçilen nüshaların başlıca özelliklerine yer verilmiştir.

Oldukça hacimli bir metnin tarihî dil özellikleri dikkate alınarak en doğru şekilde neşredilmesi gayesine mebni olarak metin neşri yapılırken tatbik edilen usul ayrıntılı olarak verilmiştir. Ayrıca bununla tercih edilen imlânın gerekçelendirilmesi ve metin boyunca aynı kelimelerin farklı imlalarla yazılması gibi tenakuzun önlenmesi amaçlanmıştır. Bilhassa eski yazıda ünlü harf ile gösterilmeyen bazı eklerin hangi görevlerde dudak uyumuna girdikleri hangilerinde girmedikleri veya hangi durumlarda hem düz hem de yuvarlak şekillerinin kullanıldığı ayrıntılı şekilde belirtilerek metnin yazımında çelişkiden uzak bir imla tasarlanmıştır.

Tezin dördüncü ve son bölümünde, Türk İslâm edebiyatının önemli yapı taşlarından birinin ilmi usuller çerçevesinde neşredilmesi amaçlanmıştır. Bir doktora tezi

iin oldukça uzun sayılabilecek bir metnin transkripsiyonunun yapılması uzunca bir zaman dilimine yayıldığı iin en az hata ile neşredilmesi maksadıyla metin tekrar tekrar gözden geçirilmiştir. Bazı özel isimlerin belli olması amacına matuf olarak sözcüklerin büyük-küçük harfle başlatılmasıyla, anlam karışıklığını önlemek adına noktalama işaretlerine yer verilmesiyle, konunun değiştii yerlerde paragraf başına inilmesiyle, müstensih tarafından yanlış yazıldığı düşünölen şahıs ve yer adlarının dipnotta doğrularının ya da alternatiflerinin verilmesiyle, yine dipnotta iktibasların tercöme edilmesiyle ve tespit edilen kaynakların künyelerinin belirtilmesiyle metnin anlaşılabilirliğinin azamî ölçöde tutulması hedeflenmiştir.

Muhtelif mekanlara ve varlıklara dair yapılan ilgi uyandırıcı betimlemeler, Hz. Muhammed ile diğer yaratılmışlar arasında geen diyaloglar, üçöncü kişilerin bilmesinin imkansız olduğu şahsi metafizik tecrübelerin ayrıntılı olarak anlatımı ve yer yer müsecca sayılabilecek paralar kuşkusuz bu eseri Türk İslâm edebiyatı alanında değerlendirmeyi gerektirmektedir. Özellikle mirac bahsinde içerdii teferruatla müstesna bir yere sahip olan *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedi*'nin gayet hacimli olması hasebiyle 16. yüzyıl nesrine ya da mensur eserlerin tercöme özelliklerine dair yapılacak olan dil araştırmaları iin; bunun yanı sıra aktardii hadiselerle ve mucizelerle başta İslâm tarihi ve kelam sahaları dahil ilahiyat alanlarında yapılacak yayınlar iin oldukça elverişli bir muhtevaya sahip olduğu anlaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ ve Müzîlû'l-ilbâs*. thk. Abdulhamîd b. Ahmed b. Yûsuf Hindâvî. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 1420.

Ahatlı, Erdiñç. *Peygamberlik ve Hz.Muhammed'in Peygamberliğı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 8 Cilt. Kahire: Dârü'l-hadîs, 1416.

Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb Arnavut vd. Müessesetü'r-risâle, 1421.

Alkan, Kadriye. *Türk Edebiyatında Mensur Mi'râc-Nâmeler ve Musa b. Ahmed Antakî'nin Mensur Mi'râc-Nâmesi (İnceleme-Metin)*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Altıparmak, Muhammed b. Muhammed. *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî*. İstanbul: Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 429.

Altıparmak, Muhammed b. Muhammed. *Mirâcü'n-nebî*. Manisa: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Yazmalar Koleksiyonu, 45 Hk 5043.

And, Metin. *Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 8. Basım, 2022.

Apak, Adem. *Siyer Araştırmaları*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2016.

Arpaguş, Hatice. *Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları*. 1 Cilt. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Basım, 2015.

Arslan, Harun. *Celâlzâde Mustafa'nın Tercüme-i Me'âricü'n-nübüvve Adlı Eseri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Arslan, Mustafa. "Mitik Tasavvurun Siyer Kültürüne Etkileri: Muîniddin el-Miskin'in Meâricü'n Nübüvve fi Medârici'l Fütüvve'si Örneğı". *Milel ve Nihal* 15/1 (2018), 58-77.

Atâî, Nev'îzâde Ataullâh Efendi. *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri: Hadaiku'l-Hakaik fî Tekmileti's-Şakaik*. haz. Abdülkadir Özcan. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.

Aumer, Joseph. *Verzeichniß der Orientalischen Handschriften der K. Hof- und Staatsbibliothek in München*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1970.

Aydın, Mahmut - Duran, Asım. *Kur'an ve Hristiyanlar*. Kuramer, 2019.

Bakar, İsmail. *Sadberk Hanım Müzesi Kütüphanesi Hüseyin Kocabaş Yazmaları Kataloğu*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı, 2001.

Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd. *Ensâbü'l-Eşrâf İslam Tarihinde Öncü Şahsiyetler*. çev. Mehmet Akbaş - Musa K. Yılmaz. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.

Bergstrasser, Gotthelf. *Metin Tenkidi Ve Yazma Metinleri Yayınlama İlkeleri*. çev. Eyyüp Tanrıverdi. haz. Muhammed Hamdî el-Bekrî. Kitabevi, 1. Basım, 2011.

Beyhakî. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1424.

Bîcan, Yazıcıoğlu Ahmed. *Dürr-i Meknun*. çev. Necdet Sakaoğlu. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1. Basım, 1999.

Birol, İnci A. - Derman, Çiçek. *Motifs in Turkish Decorative Arts = Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*. İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 1. Basım, 1991.

Bloch, Edgar. *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliothèque Nationale*. 2 Cilt. Paris: Bibliothèque Nationale, 1932.

Bloch, Edgar. *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliothèque Nationale*. 2 Cilt. Paris: Bibliothèque Nationale, 1933.

Bolat, Songül. *Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Yazmalarının Tezhip Sanatı Açısından Tanıtılması*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Bozkurt, Nebi - Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Mescid-i Nebevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/281-290. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004.

Brockelmann, Carl. *Katalog der Orientalischen Handschriften der Stadtbibliothek zu Hamburg mit Ausschluss der Hebräischen: die Arabischen, Persischen, Türkischen, Malaiischen, Koptischen, Syrischen, Athiopischen Handschriften*. Hamburg: Otto Meissners Verlag, 1908.

Buhârî. *Sahîhü'l-Buhârî*. thk. Muhammed Zühre bin Nâsır. 9 Cilt. Dâru Tavki'n-necât, 1422.

Bulut, Halil İbrahim. *Nübüvvetin İspatında Mucize*. 1 Cilt. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.

Bursalı Mehmed Tâhir. "Altıparmak Mehmed Efendi". *Sebîlü'r-reşâd* I-VIII/19-201 (28 Haziran 1328).

Bursevî, İsmâîl Hakkı. *Rûhu'l-beyân*. Beyrut: Dârü'l-fikr, ts.

Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Şerhu'l-Mevâkıf*. çev. Ömer Türker. 3 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.

Çakır, Müjgan. *Mu'cizeler Kitabı: Klasik Türk Edebiyatında Müstakil Mu'cizat Metinleri : Mucizat-ı Enbiya Tercümesi ve Mucizat-ı Mustafa Metinleri*. 1 Cilt. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 1. Basım, 2015.

Çiftoğlu, Arzu. *Muhammed b. Muhammed Altıparmak'ın Mensur Yusuf ve Zeliha'sı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.

Dârimî, Abdullâh b. Abdurrahmân. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Riyad: Dârü'l-muğnî, 1412.

Demirsoy, Soner. *Vekâyi'-i Ali Paşa*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Demirtaş, Funda. *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Derveze, M. İzzet. *Kur'an'a Göre Hz.Muhammed'in Hayatı*. çev. Mehmet Yolcu. 2 Cilt. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.

Eagleton, Terry. *Edebiyat Kuramı*. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2004.

Ebî Dâvûd. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddîn Amdülhamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, ts.

Ebu'l-Fazl es-Suyûtî. *Kifâyetü't-tâlibi'l-lebîb fî Hasâisi'l-habîb*. 2 Cilt. Haydarabad: Daîretü'l-Maârifî'n-Nizâmiyye, 1320.

Ece, Selami. *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (I-II)*. Erzurum: Eser Basım Yayınları, 1. Basım, 2015.

Eratalay, Sevda. *Terceme-i Meâricü'n-nübüvve*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım, 2004.

Erken, İsmail. "Dürcü'd-düerer'in Abdülkâhir el-Cürcânî'ye Nisbeti ve Delâilü'l-i'câz ile Mukayesesi". *Türkiye Din Araştırma Dergisi* 2 (2016), 73-85.

Erşahin, Seyfettin. "Osmanlı Toplumunun Hz.Muhammed Hakkındaki Bilgi Kaynakları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 18/3 (2005), 335-358.

Ess, Josef Van. "İslâm Kelâm'nın Mantıksal Yapısı". çev. Hayrettin Nebi Güdekli. *Din Felsefesi Açısından Mutezile Gelen Ek-i Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi I*. ed. Recep Alpyağıl. 1/477-506. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.

Evliyâ Çelebi, Dervîş Mehmed Zillî. *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*. nşr. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı - Robert Dankoff. 10 Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Fajic, Zejnil. *Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts: The Ghazi Husrev-Bey Library in Sarajevo*. 18 Cilt. London - Sarajevo: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 1991.

Fajic, Zejnil. *Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts: The Ghazi Husrev-Bey Library in Sarajevo*. 18 Cilt. London - Sarajevo: Al-Furqan Islamic Heritage Foundation, 1999.

Fiğlalı, Ethem Ruhi. "Abdullah b. Sebe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/133-134. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Fleischer, Heinrich Leberecht. *Catalogus Codicum Manuscriptorum Orientalium Bibliothecae Regiae Dresdensis*. Lipsiae: F.C.G. Vogel, 1. Basım, 1831.

Flemming, Barbara. *Türkische Handschriften*. 5 Cilt. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1. Basım, 1968.

Flügel, Gustav Leberecht. *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*. 3 Cilt. Wien: Druck und Verlag der K. K. Hond- und Staatsdruckerei, 1865.

Gazzâlî. *İtikadda Orta Yol*. çev. Osman Demir. 1 Cilt. İstanbul: Klasik Yayınları, 2012.

Gemici, Nurettin. “Evliya Çelebi’nin Hac Ziyareti ve Seyahatname’nin Hac Bölümünün Kaynakları”. *Diyanet İlmi Dergi* 45/3 (2009), 77-102.

Gotz, Manfred. *Islamische Handschriften*. 2 Cilt. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1999.

Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*. 3 Cilt. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1972.

Gündoğdu, Sevgi. *Senâî Mehmed Efendi’nin Abdurrahman Câmî’ye ait Şevâhidü’n-nübüvve isimli eserin tercümesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Hoca, Nazif. “Altıparmak Mehmed Efendi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1995), 31-38.

İbn Mâce. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fûad Abdülbâkî. 2 Cilt. Daru İhyâ, ts.

İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvaţta’*. nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf. Kahire: y.y., 1382/1962.

İsmail Hakkı Bursevî. *Rûhu’l Beyân*. çev. Ömer Çelik vd. 23 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2005.

Kâdî İyâz. *eş-Şifâ bi-ta’rîfi Hukûki’l-Mustafâ*. thk. Ali Muhammed Bicavi. 2 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, 1977.

Kandemir, M. Yaşar. “Şemâil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/497-500. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.

Karaismailoğlu, Adnan. “Altıparmak Mehmed Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/542. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.

Kartallıoğlu, Yavuz. *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. yüzyıllar)*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1. Basım, 2011.

Kâtib Çelebi, Hâcî Halîfe Mustafâ b. Abdullâh. *Keşfü’z-Zunûn an Esâmi’l-Kütüb Ve’l-Fünûn*. 2 Cilt. Tahran: Mektebetü’l-İslâmiyye, 3. Basım, 1387.

Kâtibî. *Nüzhetü’l Cenân*. çev. Bilal Güzel. 1 Cilt. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 2019.

Kerslake, Celia. “Celâlzâde Mustafa Çelebi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/260-262. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.

Kılıç, Atabey. “Altıparmak Mehmed Efendi ve Şerh-i Telhîs-i Miftâh’ında Şerh Metodu”. *Journal of Turkish Studies* 2/3 (2007), 332-339. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.134>

Kılıç, Atabey. *Üskübî’nin “Şerh-i Telhîs”i*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1990.

Kırımlı, Hüsna. *Hoşyar Kadın ve Siyer-i Nebî Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Koca Nişancı Celalzade Mustafa. *Terceme-i Meâricü’n-nübüvve ve Miftâhü’l-cenne*. İstanbul: Ali Emiri Millet Kütüphanesi, Yazmalar Koleksiyonu, 1131.

Köksal, M. Fatih. *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2012.

Köksal, Mustafa Asım. *Peygamberler Peygamberi Hazreti Muhammed (Aleyhisselam) ve İslâmiyet*. İstanbul: Köksal Yayıncılık, 1999.

Kut, Günay - Bayraktar, Hikmet. *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1. Basım, 1984.

Levend, Agâh Sırrı. “Dinî Edebiyatımızın Başlıca Ürünleri”. 1972 20/35 (ts.).

Levend, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. 1 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Basım, 2008.

Meâricü’n-Nübüvve Peygamberler Tarihi. çev. A.Fâruk Meyân. İstanbul: Berekât Yayınları, 1976.

Muhammed b. Muhammed Altıparmak. *Muhammed bin Muhammed Altıparmak Telhîs Tercümesi (tenkitli metin)*. thk. İsmet Şanlı. Ankara: Ürün Yayınları, 1. Basım, 2010.

Muhammed, Suâd Mâhir. *Mesâcidu Mısır ve Evliyâuha's-sâlihûn*. 5 Cilt. Kahire: Vizâretü'l-evkâf, 1981.

Muînüddîn el-Miskîn. *Meâricü'n-nübüvve fî Medârici'l-fütüvve*. Bombay: Matbaa-i Fethü'l-Kerîm, ts.

Mübeşşir, Nasrullah. *Fihrisü'l-mahtutati't-Türkiyye el-Osmaniyye*. 2 Cilt. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1987.

Müslim. *el-Müsned*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dârü'l-ihyâ, ts.

Nametak, Fehim. *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih I Bosanskih Rukopisa: Gazi Husrev-Begova Biblioteka u Sarajevu = Fihrisü'l-Mahtutatu'l-Arabiyye ve't-Türkiyye ve'l-Farisiyye ve Bosnaviyye: Mektebetü'l-Gazi Hüsrev Bey Fi-Sarayifu = Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts: The Ghazi Husrev-Bey Library in Sarajevo*. 18 Cilt. London - Sarajevo: al-Furqan Islamic Heritage Foundation - Riasat of Islamic Community, 1998.

Nesâî. *es-Sünen*. thk. Abdülfettâh EbU Gudde. 9 Cilt. Mektebetü'l-Matbûatu'l-İslâmiyye, 1406.

Neumann, Christoph K. "Üç tarz-ı mütalaa: Yeniçağ Osmanlı Dünyası'nda kitap yazmak ve okumak". *Tarih ve Toplum: Yeni Yaklaşımlar* 1 (2015), 51-76.

Nîsâbü'rî, Ebû Abdullâh el-Hâkim. *el-Müstedrek ale's-sahîhayn*. thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, 1411.

Osmânzâde Hüseyin Vassâf. *Sefîne-i Evliyâ*. çev. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz. 5 Cilt. İstanbul: Kitabevi, 2006.

Özçam, Çimen. *Şeyhülislam Yahya Efendi Nigaristan Tercümesi (sentaks incelemesi-metin-sözlük)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.

Özege, M. Seyfettin. *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*. 5 Cilt. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1975.

Öztürk, Erdem Can. *Lâmi'î Çelebi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.

Öztürk, Zehra. "Eğitim Tarihimizde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/4 (2003), 131-155.

Öztürk, Zehra. "Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/9 (2007), 401-445.

Paker, Saliha. "Terceme, Te'lîf ve Özgünlük Meselesi". *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Metnin Halleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh*. haz. Hatice Aynur, Müjgan Çakır, Hanife Koncu, Selim S. Kuru, Ali Emre Özyıldırım. 502. İstanbul: Klasik Yayınları, 1. Basım, 2014.

Pekolcay, A. Necla. "Mevlid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/485-486. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Pertsch, Wilhelm. *Verzeichniss der Türkischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*. 6 Cilt. Berlin: A. Asher & Co., 1889.

Piku, Alfred. *Osmanlı Döneminde Arnavut Asıllı Müelliflerin Kur'ân İlimleri ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Polat, Salahattin. *Metin Tenkidi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Basım, 2015.

Popara, Haso. *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih I Bosanskih Rukopisa: Gazi Husrev-Begova Biblioteka u Sarajevu = Fihrisü'l-Mahtutatü'l-Arabiyye ve't-Türkiyye ve'l-Farisiyye ve Bosnaviyye: Mektebetü'l-Gazi Hüsrev Bey Fi-Sarayifu = Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts: The Ghazi Husrev-Bey Library in Sarajevo*. 18 Cilt. London - Sarajevo: al-Furqan Islamic Heritage Foundation - Riasat of Islamic Community, 2013.

Rieu, Charles. *Catalogue of The Turkish Manuscripts in British Museum*. London, 1. Basım, 1888.

Rosen, Victor. *Remarques Sur Les Manuscrits Orientaux De La Collection Marcigli a Bologne Suivies De La Liste Complete Des Manucrits Arabes De La Meme Collection*. Rome: Imprimerie de l'Academie Royale de Lyncei, 1885.

Schmidt, Jan. *A Catalogue of the Turkish Manuscripts in the John Rylands University Library at Manchester*. ed. Arnoud Vrolijk. 3 Cilt. Leiden: Brill, 2011.

Schmidt, Jan. *Catalogue of Turkish Manuscripts in the Library of Leiden University and Other Collections in the Netherlands: Comprising the Acquisitions of Turkish Manuscripts in Leiden University Library between 1970 and 2003*. 3 Cilt. Leiden: Leiden University Library, 2006.

Sönmez, Faruk. “Abdülhâlim Efendi’nin Tercümesinden Hareketle Mollâ Câmi’nin Şevâhidü’n-nübüvve Adlı Eserinin Kaynakları” 9 (2020), 83-96.

Spinoza, Benedictus. *Teolojik-Politik İnceleme*. çev. Cemal Bâli Akal - Reyda Ergün. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2016.

Şahin, Bekir vd. *Rodos Fethi Paşa Vakfı Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı [İSAR], 2013.

Şeker, Mehmet - Mercan, İsmail Hakkı. “Tunus Millî Kütüphanesindeki Türkçe El Yazmaları”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1985), 105-122.

Şenel, Abdülkadir. “Muîn el-Miskîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/88-89. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.

Şığva, Bülent. “Nesîmî’nin Tuyuğları Hilve midir?” *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* ÖS/3 (2016), 169-192.

Şulul, Kasım. *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber (a.s.) Devri Kronolojisi (tahlil ve tenkit)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 4. Basım, 2013.

Tâhir, Bursalı Mehmed. *Osmanlı Müellifleri*. 2 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.

(TEİS), Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. “Altıparmak, Muhammed b. Muhammed”.

Tirmizî. *es-Sünen*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd. 5 Cilt, 1975.

Tornberg, Carl Johan. *Codices Arabici, Persici, et Turcici Bibliothecae Regiae Universitatis Upsaliensis*. Lundae: Berling, 1. Basım, 1849.

Uğur, Abdullah. “Ekberî Düşüncenin Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Edebiyat: Mevlid, Muhammediye ve Envârü’l-âşıkîn”. *Osmanlı’da İlm-i Tasavvuf*. 863. İstanbul: İSAR Yayınları, 2018.

Uğur, Abdullah. *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân Efendi ve Envârü’l-Âşıkîn Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

Uzun, Mustafa İsmet. “Siyer ve Megâzî - Türkçe Siyer Kitapları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/324-326. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. "Onaltıncı Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet: Tosyalı Celâl Zâde Mustafa ve Salih Çelebiler". *Belleten* 22/87 (Temmuz 1958), 391-441.

Ünver, İsmail. "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Düşünceler". *Journal of Turkish Studies* 3/6 (2008), 1-46. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.449>

Üzüm, İlyas. "Molla Kâbız". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/254-255. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Witkam, Jan Jus. "Stemma (Soy Ağacı) Şeması Oluşturmak: Kurgu mu Gerçek mi?" çev. Murteza Bedir. *Stemmatik Tenkitli Metin Neşrinde Soy-Ağacı Yaklaşımı*. haz. Paul Maas, Barbara Bordalejo, Jan Just Witkam. 103. İstanbul: Küre Yayınları, 2011.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Delâilü'n-nübüvve". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/115-117. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Meâricü'n-nübüvve". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/209-210. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

Yıldırım, İsmail. "Urmevî'nin Tezkire-i Hazret-i Baba Adlı Eserinde Hilve-i Şerîf Bölümü". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 3/4 (2014), 75-94.

Yıldız, Şahin. *Terceme-i Me'aricü'n-Nübüvve'nin dil incelemesi (Celâl-Zâde Mustafa Çelebi) (176b-349a)*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Fihrisü'l-matbuati't-Türkiyyeti'l-Osmaniyye. 2 Cilt. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1982.

İnternet Kaynakçası

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. Erişim 2 Ekim 2021.

<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nisani-koca-nisanci-celalzade-nisanci>

Görüntü 1: Archnet, John A. and Caroline Williams Archive, (Erişim 4 Eylül 2021). https://archnet.org/sites/1505/media_contents/6758

Görüntü 2: Archnet, John A. and Caroline Williams Archive, (Erişim 4 Eylül 2021).

https://archnet.org/sites/1505/media_contents/6759

Görüntü 3: Archnet, John A. and Caroline Williams Archive, (Erişim 4 Eylül 2021).

https://archnet.org/sites/1505/media_contents/6760

Görüntü 4: Travelistica, Cairo, (Erişim 4 Eylül 2021).

[https://travelistica.com/en/destinations-guide/Cairo/Mosque-of-Ali-](https://travelistica.com/en/destinations-guide/Cairo/Mosque-of-Ali-Barmaq/498001337/)

[Barmaq/498001337/](https://travelistica.com/en/destinations-guide/Cairo/Mosque-of-Ali-Barmaq/498001337/)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

METİN

hāzā kitāb-ı tevārīh-i Altıbarmaq Muḥammed Efendi rahmetullāh

bismillāhi 'r-rahmāni 'r-rahīm

[M 1b] [S 1b] *leke 'l-ḥamdu yā vāhibe 'l-'aṭā 'i ve yā kāṣife 'l-ḡıṭā 'i leke 'l-bekā 'u ve minke 't-tuḡā 'i heb lenā min ledunke raḥmeten¹⁰⁶⁰ yā sāmi 'e'd-du 'ā 'i¹⁰⁶¹*. Şol ḥamd ki feleklerūñ¹⁰⁶² ṭabaḡaları anuñ ile müzeyyen ü muvaşşahdur. Ve şol senā' ki meleklerūñ¹⁰⁶³ varaḡları anuñ reşehātıyla muraşşahdur. Bil ki şol ḥamd ki enbiyā' vü mürselīn anuñ zirve-i 'alā' sına vāşıl olmaḡda ṭarīḡ-i 'aczi ihtiyār itmişlerdür. Ve şol senā' ki aşḡāb-ı cevāmi 'i 'l-kelim ve erbāb-ı mecāmi 'i 'l-fehim anuñ maḡşad-ı aḡşāsı ve merşad-ı a'lāsı semtinden işārāt ile ihtiyār itmişlerdür, ol ḡālīḡ-ı kevn ü mekāna ve rāzıḡ-ı ins ü cāna lāyık u sezā vardır. Te 'ālā şānuhu ve 'aẓẓeme sultānuhu 'uluvv-i şamedāniyyetde¹⁰⁶⁴ ihāṭa-i başardan muḡaddesdür ve sümüvv-i sermediyyetde idrāk-i 'uḡūldan münezzehdür. 'Aẓamet ü celāleti cevāhir ü a'rāza müşābeheden mu'arrādur ve ḡudret ü kemāli münāsebet-i evḡām u ḡayālden müberrādur.

Şi'r

*te 'ālallāhu¹⁰⁶⁵ 'an şifati 'r-ricāli
ve 'an şifati 't-teferruki ve 'l-viṣāli*

*metā mā¹⁰⁶⁶ ḡalle şey'un fī ḡayāli
teḡaddese rabbunā 'an zī 'l-ḡayāli¹⁰⁶⁷*

Neşir

Bir vācibü'l-vücūddur ki sīmurg-ı kibriyā'sı āşiyān-ı imkāna şıḡmaz. Ve bir bāşıṭu'l-cūddur ki nu'ūt-ı celāli ve evşāf-ı kemāli mi'yār-ı 'aḡl ve mīzān-ı fehmi ile vezni

¹⁰⁶⁰ heb lenā min ledunke raḥmeten: Âli İmrân 3/8'den iktibastır.

¹⁰⁶¹ "Ey ihsanı bol, bize örtülü olanı açan Allah'ım, hamd sana mahsustur. Baki olan ancak sensin ve yalnızca senden ittika edilir. Ey duaları işiten, bize katından rahmet bahşet."

¹⁰⁶² feleklerūñ: meleklerūñ **S**

¹⁰⁶³ meleklerūñ: feleklerūñ **S**

¹⁰⁶⁴ şamedāniyyeti **S**

¹⁰⁶⁵ te 'ālallāhu: te 'ālā **M**

¹⁰⁶⁶ mā: **M**'de yok

¹⁰⁶⁷ "Allah insanların sahip olduğu sıfatlardan, ayrılmaktan ve kavuşmaktan münezzektir. Ne zaman hayale bu O'dur diye bir şey gelse, rabbimiz hayal sahibinden beridir."

olmaz. Ma'ārif-i şafāyihünün kâtibleri ve cūd u kerem-i medāyihünün naqqāşları evrāk-ı kudsī ve şafāyih-i ünsī üzerine anuñ ḥamd ü şenā'sı raqamını çekerler. Ve vücūd-ı şan'atlarının mühendisleri ve bedāyī'-i cūd-ı binā'sınuñ mü'essisleri bu tokuz tāk-ı mināda ve yedi kat tūde-i ġabrāda anuñ sipās-ı bīkīyāsını göstermişlerdir. Ve felekler şavāmi'inuñ müsebbihleri ve mecāmi'-i melek-i mühellilleri saḳf-ı pīrūze-i gerdūnda ve t̄ārem-i nīlgūn-ı būḳalemūnda zebān-ı mu'cizbeyān ile anuñ şenā'-yı kibriyā'sını müterennimlerdir. Ve fuṣahā'-yı kelām ve būleḡā'-yı mantıḳ-ı merām anuñ güzīde-i evşāfını mütekellimlerdir. Bir ḥālīḳdur ki ḳalem-i ḳudret-i ibdā'ı ve ḥāme-i fıtrat-ı ihtirā'ı varlık raqamını 'ulviyyāt u süfliyyāta çekdi. Ve daḡı [M 2^a] mühre-i zemīni ḥoḳḳa-i mīnā içinde ṣābit ü mütemekkin kıldı. Ve ecnās u envā'-ı mümkünāt u mevcūdātı biribirine ḥikmet-i ezeliyyesi iḳtiżā'sıyla münāsib ü peyvend itdi. Pes ta'alluḳ u tenāsüb vāsıtasıyla¹⁰⁶⁸ nice esnāf-ı 'acībe ve efrād-ı [S 2^a] ġarībe butūn-ı imkāndan şahrā'-yı vücūda getürdi.

Envār-ı tecelliyātı şu'ā'ınuñ 'aksi ḥāk-i pāk-i Ādeme ta'alluḳ itmekle sücūd-ı melāike kıldı. Ve baḡr-i kemāl-i 'izzeti ḳaṭarātından insānuñ ebdānına reşehāt-ı ervāḥ¹⁰⁶⁹ ḥalk itdi. Ve 'ālemūñ silsile-i nizāmın ve benī Ādemūñ umūr-ı intizāmın enbiyā'-yı dīnperver ve aşfiyā'-yı 'ādāletküstere menūṭ u merbūṭ itdi. Ve anları tāk-ı kerāmet ve ḥil'at-ı nübüvvet ile mu'azzez ü müşerref itdi. Ve anlardan ḥazret-i seyyidü'l-enbiyā' ve senedü'l-aşfiyā' Muḥammed Muştafā şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemi ḥil'at-ı ḥāş ile maḥşuş itdi. Ḳavāid-i şer'-i şerīfin de'ā'im 'izz ü zafer ile müşeyyed ve fevā'id-i ṭarīḳat-ı münīfin aḥlāk-ı ḥamīdesi ile mümeḥhed eyledi. Tā kim 'ināyet-i ilāhī ve te'eyyüdāt-ı ġayr-ı mütenāhisi ḳayāsirenūñ a'nāḳın ve ekāsirenūñ rīḳābın tīg-i intikām ile zīrdest idüp ribḳa-i rıḳḳıyyete idḥāl itdi. *ene nebiyyu's-seyyfi*¹⁰⁷⁰ şadāsın 'ālem-i ekvāna iblāḡ idüp ve sermediyyet-i 'ilmin ki, *ādemu ve men dūnehu taḥte'l-livā'i*¹⁰⁷¹dür, evvān-ı 'alā'ya dikdi. Lācerem şıla-i şalavāt-ı tayyibāt ki ravza-i rıdvān-ı cināndan revāyih-i nesīmātı meşamm-ı cāna fāyih ve dimāḡ-ı cināna lāyih olur ve mu'aṭṭar ider. Ve şerā'if-i taḥiyyāt ki eşi'a-ı envārı 'ayn-ı insānī rüşen ü münevver kıılır. Şamīm-i cāndan ḳarīḥ-i rūḥ-ı revāndan şadır u vārid olur. Ol pādīşāh-ı mülk-i risālet ve sultān-ı velāyet ü nübüvvet ve taḥtnişin-i baḡt-ı fütüvvet, bārgāh-ı dīnūñ penāhı ve *lī ma'allāh*¹⁰⁷² ḥalvetinūñ maḡrem-i ḥalvetgāhı,

¹⁰⁶⁸ ḥikmet-i ezeliyyesi iḳtiżā'sıyla münāsib ü peyvend itdi pes ta'alluḳ u tenāsüb vāsıtasıyla: S'de yok

¹⁰⁶⁹ reşehāt-ı ervāḥ: ervāḥ-ı reşehāt M

¹⁰⁷⁰ "Ben kılıç peygamberiyim" anlamına gelen bu ifadeye benzer olarak şu hadis bulunmaktadır: "bu'istu beyne yedeyi's-sā'ati bi's-seyf." bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnavut vd. (Müessesetü'r-risāle, 1421), 9/126. (no.5115).

¹⁰⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Dârü'l-hadîs, 1416), 3/152 (no.2546).

¹⁰⁷² İsmâil b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-hafā ve Müzîlül-ilbās*, thk. Abdulhamîd b. Ahmed b. Yûsuf Hindâvî (Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, 1420), 2/204 (no.2159).

*levlāke*¹⁰⁷³ muḳaddimesinüñ netīcesi, *eflāk*¹⁰⁷⁴ meydānıñ şehsüvārı, risālet āsumānıñ şemsi, riyyāset eyvānıñ maḳdemi, *cāhidi 'l-kuffāre*¹⁰⁷⁵ mızmarıñ sipehsālārı, *fa 'tebirü yā uli 'l-ebşār*¹⁰⁷⁶uñ fermānberi, *denā fetedellā*¹⁰⁷⁷ evcinüñ şehbāz-ı bülendpervāzı, *fekāne ḳābe ḳavseyni*¹⁰⁷⁸ [M 2^b] mekānıñ 'ālīşanı, *ev ednā*¹⁰⁷⁹ sırrıñ 'ārifi, *fe evḫā ilā 'abdihi mā evḫā*¹⁰⁸⁰ emrinüñ vāḳıfı, *veleḳad reāhu nezleten uḫrā*¹⁰⁸¹ cemālinüñ rāstbini, *vemā yenṭiku 'ani 'l-hevā*¹⁰⁸² kelāmıñ tūṭi-i şekergüftārı, *in huve illā vahyun yuḫā*¹⁰⁸³ gülistānıñ bülbülinüñ ravza-i münevverine ve türbe-i¹⁰⁸⁴ muṭahharına ānen feānen vāşıl u mütevāşıl olsun. Bir pādişāh-ı şāhib-i Ḳur'ānuñ ism-i şerifin yād idelüm kim āyāt-ı beyyinātı naşbı eyvān-ı kisrāyı kesr itdi. Ve 'ilm-i hümayūnı ref'i ḳaşr-ı ḳayşeri¹⁰⁸⁵ ḫafz u ḳaşr itdi. Bir faşihzebāndur ki meydān-ı feşāḫatde, *ene efşahu*¹⁰⁸⁶ nuṭḳından dem urşa belāḡatpīşesinüñ arslanları kelil ü ebkem olur ve 'acız barmaḳları ile dehānlarına mühür ururlar. Ve bir melihbeyāndur ki cilvegāh-ı ḫüsn ü şabāḫatde, *ene emlaḫu*¹⁰⁸⁷ cemālin gösterse ḫüsn-i Yūsuf-ı ken'ānı cāh-ı nisyāna düşer. Muḳaddem-i kerīmi mantıḳ-ı 'İsā 'aleyhi's-selām ile mübeşşer ve kelām-ı Mūsā 'aleyhi's-selām ile tezkir olunmuşdur. Ve evşāf-ı cemili Tevrāt ve İncilde mesfūr ve ḫışāl-ı celili Zebūr ve Furḳānda [S 2^b] mezkurdur.

Şi'r

*ve huve 'llezī bibeyānihi ve lisānihi
hede 'l-enāme ve nezele 't-tenzīlu*

*'an faḍlihi naṭaḳa 'l-kitābu ve beşşerat
biḳudūmihi 't-tevrātu ve 'l-incīlu*¹⁰⁸⁸

¹⁰⁷³ Aclūnî, *Keşfü 'l-hafā*, 2/192 (no.2123).

¹⁰⁷⁴ Aclūnî, *Keşfü 'l-hafā*, 2/192 (no.2123).

¹⁰⁷⁵ et-Tevbe 9/73

¹⁰⁷⁶ el-Haşr 59/2

¹⁰⁷⁷ en-Necm 53/8

¹⁰⁷⁸ en-Necm 53/9

¹⁰⁷⁹ en-Necm 53/9

¹⁰⁸⁰ en-Necm 53/10

¹⁰⁸¹ en-Necm 53/13

¹⁰⁸² en-Necm 53/3

¹⁰⁸³ en-Necm 53/4

¹⁰⁸⁴ ve türbe: **M**'de yok

¹⁰⁸⁵ ḳayşeri: **M**'de yok

¹⁰⁸⁶ Aclūnî, *Keşfü 'l-hafā*, 1/228 (no.609).

¹⁰⁸⁷ Tamamı "*ene emlaḫu ve aḫi yūsuf aşbaḫu*" olup "En güzel benim ve en beyaz kardeşim Yusuf'tur" mealinde olan bu söz tasavvufî metinlerde geçmekle birlikte hadis kaynaklarında yer almamaktadır.

¹⁰⁸⁸ "O öyle bir Peygamberdir ki beşer onun beyanı ve lisanıyla hidayete erdirildi ve Kur'an O'na indirildi. Kur'an onun faziletinden bahsetti, Tevrāt ile İncil onun gelişini müjdeledi."

Neşir¹⁰⁸⁹

Bil ki henüz vücūd şafhasına enāmīl-i ihtira‘ kalem-i kudret ile ki *evvelu mā ḥalaḳallāhu ‘l-kalem*¹⁰⁹⁰dür, nūr u zulmet midādı ile havass-ı vücūd ve ‘adem-i ḥarfīn raḳm itmemiş idi. Ve mevt ü ḥayāt naḳş naḳş ‘ālemiyāna nakşbend-i kudret levḥ-i ḥikmet üzre yazmamış idi. Ol seyyid-i sāmī ve sened-i kirāmīnün nūr-ı qudsīsīnün, *evvelu mā ḥalaḳallāhu nūrī*¹⁰⁹¹ ve evveliyeti āyeti mennler ve sebki muḳarrer idi. Ve saḳḳā’-yī ‘ātīfet bezm-i maḥabbetde mey vücūda ‘aynīn açmamış idi. Ve sāḳī-i bākī şarāb-ı maḥabbeti elest ḳadeḥi ile ‘uşşāk-ı ḥaḳīḳiyyeye şunmamış idi. Şahrā’-yī hicrān teşnelerine ve sūḥtegān-ı ḥırmān zümresine ‘ināyet-i raḥmet-i ezeli ol ḥazretün şefā‘ati berekātıyla zülāl-i efdāli, *bi ‘l-mu ‘minīne raūfun raḥīm*¹⁰⁹² peyk-i ‘izzeti ile irsāl itmemiş idi. Ve daḥı durūd-ı nāmaḥdūd [M 3^a] ve rıdvān-ı nāma‘dūd āl ü aşḥābına ve ḥayl ü aḥzābına ve etibbā’ u aḥbābına olsun ki ḳaşr-ı millet-i zehrā ve bāḡ-ı şerī‘at-ı beyzā’ anlaruñ nūr-ı vücūdlarıyla ve zīnet-i şuhūdlarıyla müzeyyen olmuştur. Ve meydān-ı dīn-i metīn şol şirk ü ḳalāletden ve ḥaşāk-ı bid‘at ü cehāletden anlaruñ sa‘y-ı cemīlleri yümniyle pāk olmuştur.

Şi‘r

‘alā ervāḥihim tuḥafu ‘t-teḥāyā¹⁰⁹³

minallāhi ‘llezī ḥalaḳa ‘l-berāyā¹⁰⁹⁴

Ammā ba‘d çün kim ol ḳādir-i ḥallāk ve fātır-ı ‘āle‘l-ıtlāk murād itdi ki ḡayb-ı hüviyyetden ve ḥucub-ı ‘izzet-i rubūbiyyetden ki, *kuntu kenzen mahfiyyen*¹⁰⁹⁵ andan ‘ibāretdür, bu mülk-i mevcūdı ve ‘ālem-i meşḥūdı ḥalḳ ide. Ve envār-ı zāt ve şifāt-ı celāl ü cemālī ‘ālem-i mülk ü melekūtda tāḥir ü tāli‘ ola¹⁰⁹⁶ ki *fe ‘aḥbebtu en u ‘rafe*¹⁰⁹⁷ ana işāretdür. Ve şifāt-ı celāl ü cemāl ḡaybīsī¹⁰⁹⁸ ‘ālem-i şuhūd u ‘aynī mezāyāsında nümāyān ola ki *feḥalaḳtu ‘l-ḥalḳa*¹⁰⁹⁹ aña delālet ider. Pes her cins ve her nev‘ belki her ferd şifātıdan bir şifata mazḥar ve esmā’dan bir isme mücellā oldı. Ve tekmīl dā’ire-i kemāl ve tafşīl-i

¹⁰⁸⁹ M’de yok

¹⁰⁹⁰ Ebî Dâvūd, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddîn Amdülhamîd (Beyrut: el-Mektebetü’l-asriyye, ts.), 4/225 (no.4700).

¹⁰⁹¹ Aclûnî, *Keşfü ‘l-hafâ*, 1/302 (no.827).

¹⁰⁹² et-Tevbe 9/128

¹⁰⁹³ teḥāyā: hedāyā S

¹⁰⁹⁴ "Mahlukatı yaratan Allah’tan onların ruhlarına sonsuz selamlar olsun."

¹⁰⁹⁵ Aclûnî, *Keşfü ‘l-hafâ*, 2/156 (no.2016).

¹⁰⁹⁶ ve envār-ı zāt ve şifāt-ı celāl ü cemālī ‘ālem-i mülk ü melekūtda tāḥir ü tāli‘ ola: S’de yok

¹⁰⁹⁷ Aclûnî, *Keşfü ‘l-hafâ*, 2/156 (no.2016).

¹⁰⁹⁸ ḡaybīsī: ‘ışāsı S

¹⁰⁹⁹ Aclûnî, *Keşfü ‘l-hafâ*, 2/156 (no.2016). S nüshasında "li u ‘rafe" kısmı da vardır.

şifât-ı celâl ü cemâl ve muḳaddemât-ı tekvînüñ netîcesi ve gülîstân-ı ‘âlemüñ ḡoncası nesîm-i *leḳad ḫalaḳnâ’l-insâne fî aḥseni taḳvîm*¹¹⁰⁰ ile bâḡ-ı vüçûda açıldı. Ve cism-i kerîminüñ ḳaşrı, *ḥamirtu fînete âdeme biyedeyye erba’îne şabāḥan*¹¹⁰¹ ‘inâyetiyle ma‘mûr oldu. Ba‘dehû nev‘-i insândan şınıf-ı enbiyâ’ ve rusulî ‘aleyhimü’s-şalâtu ve’s-selâm güzîde itdi. Erbâb-ı başâ’ir ve eşnâf-ı serâ’irüñ zamîr-i münîrlerine ḥürşîd-i ‘âlemtâb gibi zâhir ve misknâb gibi fâyiḥ ü bâhirdür ki aşl-ı iştifâza mebde’-yi feyyâzdan müfîz ile müstefîzüñ mâbeynlerinde münâsebet mevkûfdur. Ve her bâr ki müfîz-i muḳaddes ve taḳayyüdden münezzeh ve kûdürâtdan mu‘arrâdur. Ve müstefîz ‘alâyık-ı bedenîyye ve kûdürât-ı beşerîyye ile muḳayyeddür. İştifâzda bir vâsıtaya ve [S 3^a] bir berzah ve ḥadd-i müştereke muḥtâc olunur ki ol muṭlaḳ-ı küllî ve muḳayyed-i cüz’î mâbeyninde iki ciheti ola. Tâ kim tecerrüd-i rûḥânî ve kuvvet-i ḳudsiyyesi sebebiyle mebde’-yi feyyâzdan ta‘allûm idüp ve ta‘alluḳ-ı cismânî ḥasebiyle benî nev‘ine ta‘lîm eyleye. Lâcerem enbiyâ’ ‘aleyhimü’s-selâmı ḥadd-ı müşterek idüp [M 3^b] mezâyâ ḳulûb-ı şerîflerin kûdürâtdan pâk ve envâr-ı tecelliyâtı ile ve leme‘ât-ı vahy ile tâbnâk¹¹⁰² ḫalk itdi. Ve anlara tâbî‘ olanları zulûmât-ı cehâletden ma‘rifet âb-ı ḫayâtınuñ çeşmesine iriştirdi¹¹⁰³, *eve men kâne meyten feahyeynâhu ve ce‘alnâ lehu nûran yemşî bihi fî’nnâsi kemen meseluhu fî’z-zulumâti leyse bi ḥâricin minhâ*¹¹⁰⁴. Pes bu daḫı ma‘lûmdur ki ḳaşr-ı ma‘rifete ‘urûc¹¹⁰⁵ ve bâḡ-ı ‘irfâna vülûc ol pîşvâyân-ı râḥ-ı ḫüdâ ve muḳtedâyân-ı ṭarîḳ-ı ḫüdâyâ mütâba‘atsiz muḥaldür¹¹⁰⁶. Ve anlaruñ aḥlâḳ-ı kerîme ve ḥisâl-i ḥamîdeleri ile ta‘alluḳ olmayıcak maḳşada vüṣûl mümkün degildir. Çün kim cemî‘-i enbiyâ’ ve ‘âmme-i aşfiyâ’nuñ ‘aleyhimü’s-selâm ki, her biri bir kemâle mazḥar ve bir cemâle maṭla‘ u manzar olmuştur, aḥlâḳı ile taḥalluḳ ve dâmen-i şerîflerine tevessül mümkün degildir.¹¹⁰⁷ Ḥazret-i Ḥayy-ı ḳadîm ve ḫüdâvend-i kerîm luṭf-ı ‘amîmi ile cemî‘-i ṭuruḳ-ı necât muḳtedâlarından, *velleżîne ûtû el-‘ilme derecâtin*¹¹⁰⁸ ḳâfilesâlârlarından ḫazret-i seyyidü’l-mürselîn ve ḫâtemü’n-nebiyyîn ve kıdve-i¹¹⁰⁹ ‘aynü’l-evvelîn ü âḫirîn, ḫabîb-i *lî ma‘allâh*¹¹¹⁰, mu‘allim-i *fa‘lem ennehu lâ ilâhe illallâh*¹¹¹¹, mûkerrem-i ve *kefâ billâhi şehîden* *

¹¹⁰⁰ et-Tîn 95/4

¹¹⁰¹ İsmâîl Hakkı Bursevî, *Rûhu’l-beyân* (Beyrut: Dârü’l-fikr, ts.), 1/99.

¹¹⁰² tâbnâk: S’de yok

¹¹⁰³ iriştirdi: iriştî M

¹¹⁰⁴ el-En‘âm 6/122

¹¹⁰⁵ ‘urûc: ḫurûc M

¹¹⁰⁶ muḥaldür: vüṣûl mümkün degildir S

¹¹⁰⁷ çün kim cemî‘-i enbiyâ’ ve ‘âmme-i aşfiyâ’nuñ ‘aleyhimü’s-selâm ki her biri bir kemâle mazḥar ve bir cemâle maṭla‘ u manzar olmuştur aḥlâḳı ile taḥalluḳ ve dâmen-i şerîflerine tevessül mümkün degildir: M’de yok

¹¹⁰⁸ el-Mücâdele 58/11

¹¹⁰⁹ kıdve: ḳurret S

¹¹¹⁰ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2/204 (no.2159).

¹¹¹¹ Muhammed 47/19

*muḥammedun rasūlullāhi*¹¹¹² ṣallallāhu ‘aleyhi ve ‘alā cemī’i’l-enbiyā’i ve ‘alā ālihi ve aşhābihi bu sultānı cemī’-i hüdāt-ı tarīk-ı ihtidā’ ve ‘āmme-i vülāt-ı iktidā’ üzerine mezīd-i ihtişāş ve maḳām-ı maḥabbetde ḥāş itdi. Ve anuñ etibbā’ u ümmetin anuñ vāsıtasıyla zirve-i ‘alā’-yi vişāle ve ‘urve-i vüṣṣkā-yı cāh u celāline ırgürdi. Ve temhīd-i ḳavāid-i ḥıdmetin ve mu‘āḳıd-ı maḥabbetin aña ittibā’a peyvend idüp, *ḳul in kuntum tuḥibūnallāhe fettebi ‘unī yuḥbibkumullāhu*¹¹¹³ ile beyān u ‘ayān eyledi. Pes sebīl-i necāt sālİKlerine ve tarīk-ı envār-ı zāt u şıfāt tāliblerine seyyidü’s-sādāt ve senedü’s-şā‘ādāt ‘aleyhi efḳālü’s-şalavāt ve ekmelü’t-taḥıyyāt ḥazretlerine ittibā’ ehemmi-i mühimmâtıdan oldı. Ve cün kim ol sultāna ittibā’ ādāb u şemā’ilin ve aḥlāk u fezā’ilin ve şıfāt u ef‘ālin bilmege mütevaḳḳıfıdır, lācerem müstaḥzırān-ı fenn-i siyer ve müstaḥberān-ı¹¹¹⁴ aḥbār seyyidü’l-beşer ‘aleyhi’s-şalavātu ve’s-selām eḥādiş-i şahīḥe ve aḥbār-ı şariḥesin tettebbu’ idüp bezl-i meḥūd ve cehd-i nāmaḥdūd idüp kütüb-i cāmi’a-i şıḥāḥdan ve aḥbār-ı aḥyār-ı şıḳātdan ihyā’-yı dīn ve ibḳā’-yı [M 4^a] merāsım-i yakīn ḳaşdıyla cem’ idüp ol ḥazretüñ ef‘āl ü aḥvālin taḥḳıḳ ve sünen-i seniyyesin nev‘-i insānuñ irşadı içün cem’ ü tedḳıḳ itmişler, *cezāhumullāhu te ‘ālā ‘annā ḥayran*.

Ve ol zümreden Mu‘īn nām ‘azīz ki fenn-i siyerüñ bülendpervāzı ve meydān-ı va‘z-ı tezkīrüñ şehbāzı şehr-i Herātıda niçe [S 3^b] leyālī vü eyyāmda ve şühūr u a‘vāmda ḥavāşş u ‘amma¹¹¹⁵ naḳl-ı ḥadiş ü tefsīr ve irşād-ı¹¹¹⁶ va‘z u tezkīr idüp şafahāt-ı zamā’ir-i erbāb-ı ḳulūba ‘ibārāt-ı laṭıfe ile beyān u taḳrīr ve nuḳūş-ı furḳān-ı kerīmi taḥrīr itmiş idi. Ve cām-ı raḥīḳ beyānından dilteşnelere zülāl-i ma‘ārif saḳmış idi. Ve ḳulüb-ı mecrūḥa ve ma‘şıyet ‘illeti ile marīz olan üftādelere edviye-i neşāyiḥ ile ma‘cün u merhem düzmüş idi. Ve ḡaflet ile ālūde serd mizāclara ve bād u ḥāk zulumātında ḳalan zu‘afā’ya emr ü nehy ve işār u tedbīr ü tezkīr ile mu‘ālece ḳılup zulumāt-ı ḳalāletden ve küdürāt-ı cehāletden maḳām-ı nūr ve maḥaṭṭ-ı ma‘rifete getirüp nefis-i nefsinüñ irşadı sebebi ile sāḥil-i necāta vāşıl itmişdür. Ve fenn-i mezkūrda nice kütüb-i mu‘tebere ve tefsīrde ve ḥadişde nice āşār-ı müştehire vaż’ itmişdür. Me‘ahāzā meskenet libāsın şı‘ār ve tevāzu’ pelāsın dişār itmiş ve Mu‘īn-i Miskīn ile şöḥret bulmuş, *eskenehullāhu te ‘ālā fī a‘le’l-cinān ve tuḡammidhu bi’l-maḡfirati ve’r-riḳvān*, bir kitāb-ı azīm ve bir eşer-i cesīm yādigār ḳomış ki ‘ibārāt-ı rā’iḳası dürer ü cevāḥir ile muraşşa’ ve işārāt-ı fā’iḳası misk ü ‘anber ile mülemma’ ḥaḳḳan ‘ayn-ı inşāf ile nazar olunsa fenn-i siyerde bīnazīr ve dīde-i

¹¹¹² el-Feth 48/28-29

¹¹¹³ Âl-i İmrân 3/31

¹¹¹⁴ fenn-i siyer ve müstaḥberān: S’de yok

¹¹¹⁵ ‘amma: ‘avāma S

¹¹¹⁶ irşād: vird S

kalb ü inşâf birle mülâhaza olunsa işârât u nüketi dilpezîr¹¹¹⁷, cennet-i a'lâ gibi kuşûr-ı refî'ası bîkuşûr nümâyân ve her kenârında, *tecrî min tahtihâ 'l-enhâru*¹¹¹⁸ âyeti âb-ı hayât gibi cereyân itmiş. Her bâb ve faşlı kitâbelerinde, *ferevhun ve reyhânun ve cennetu na 'îmin*¹¹¹⁹ yazılmış. Ve her tāk u revākında, *inneke le 'alâ hulukin 'azîmin*¹¹²⁰ kazılmış. Ve ol kitābuñ ismi Me'āricü'n-nübüvve vaz' itmiş. [M 4^b] Ve te'lîf-i laṭîfî bir muḳaddime ve dört rükn ve bir ḥâtîme üzerine taṣnîf itmiş.

Bu fakîr-i ḥaḳîr ve keşîrû't-taḳşîr el-muḥtâcu ile'l-Meliki'l-Ḥaḳḳ Muḥammed bin Muḥammed eş-şehîr bi'l-Altıbarmaq dahı kırk yıla qarîb tefsîr ve¹¹²¹ ḥadîs-i nebevî ve tezkîr-i şerî'at-ı Muştavavî ḥıdmetinde nice müddet Rûm tâliblerine tebşîr ü inzâr ve otuz sene miḳdârı vilâyet-i 'Arabda aḥvâl-i tārîkatı tezkâr idüp sinn ḥadd-i vuḳûfa vâsıl ve 'ömür inḥitât u zübûle nâ'il oldı. Diledüm ki benden soñra 'ämme-i nâsa nâfî' ve cümle 'uşşâka şâmil bir eser koyam, tâ kim ba'de'l-mevt 'amelim munḳatî' olmaya. Ḥabîb-i Ekrem 'âşıqları ve ol ḥazretüñ muḥibb-i şâdıqları bu kitābı her bâr ki okuyalar ve diñleyeler, bir fâtîha ile ben fakîri yâd ve ḥayır du'â' birle dilşâd ideler. Pes ol kitābı türkiye terceme idüp vâzîh beyân ile ta'bîr ihtiyâr¹¹²² olundı, tâ şağîr ü kebîr ve vazî' ü şerîf müstefîd olalar.

Ve kitāb-ı mezbûr gibi bunı dahı bir muḳaddime ve dört rükn ve bir ḥâtîme üzerine tertîb itdüm. Muḳaddime, maḥâmid ve münâcât-ı ilâh ve nu'ût u şîfât ve ḥaşâyîş-i zât [S 4^a] ve fezâ'il-i şalavât-ı nübüvvetpenâhı müstemildür, nice leṭâ'if-i işârât ü beşârât ile. Rûkn-i evvel ḥazretüñ nûr-ı şerîfî Âmineye gelince yedi peygamber devr idüp anlaruñ aṣlâbına mürûr itmişdür, anuñ beyânındadır ki anlar Âdem ve Şîs ve İdrîs ve Nûh ve Hûd ve İbrâhîm ve İsmâ'îl 'aleyhimü's-selâmdur. Ve bu rüknde bu enbiyâ'-yı kirâm 'aleyhimü's-selâmuñ vâkı'âtı işârât-ı 'âcîbe ile ve leṭâ'if-i ğarîbe ile 'ulemâ'-yı müteḳaddimîn ve fuḫalâ'-yı müte'aḥḥirîn zıkr itmişlerdür, beyân olunur, *inşâallâhu te 'âlâ*. Rûkn-i şânî ol ḥazretüñ eyyâm-ı vilâdetinden tâ vâkt-i bi'setine dek olan vâḳâyî'i ve esmâ'-yı şerîfesi ki ba'zısı sarâḥat ile ve ba'zısı işâret ile âyât-ı Kur'ân-ı 'azîm ve beyyinât-ı furḳân-ı kerîmde vâkı' olmuşdur, anuñ beyânındadır. Rûkn-i şâliş nüzûl-ı vahy ve anuñ keyfiyyeti beyânındadır, tâ hicrete varınca. Bu rüknde kışsa-ı mi'râc tafşîli ve nûkât ü işârâtı ile zıkr olunur, *bi'inâyetullâhi te 'âlâ*. [M 5^a] Rûkn-i râbi' hicretten irtihâli

¹¹¹⁷ dilpezîr: M'de yok

¹¹¹⁸ el-Beyyine 98/8

¹¹¹⁹ el-Vâkıa 56/89

¹¹²⁰ el-Kalem 68/4

¹¹²¹ ve: S'de yok

¹¹²² ihtiyâr: ihtisâr S

zamānına dek olan vāqı'atı beyān ider. Hātım ol hāzretüñ mu'cizāt-ı meşhūresin ki kütüb-i mu'teberede zıkr olunmuşdur, anı beyān ider.

Ve daḥı aşḥāb-ı te'līfūñ 'ādetleri ve ehl-i tašnīfūñ re'yleri budur ki tertīb itdikleri muşannifātı ve tezḥīb itdikleri mü'ellifātı bir pādīşahuñ ismine ve yā bir ehl-i cāhuñ resmine idüp anuñ ismiyle mu'anven iderler. Çün kim bu faḳīr, ḥavāşş u 'avāmdan her kimesnenüñ ikrāmından iğmāz ve muzahrefāt-ı dünyādan i'rāz itdüm. Pes münāsib oldu ki bu kitābı Delā'il-i Nübüvvet-i Muḥammedī ve Şemā'il-i Fütüvvet-i Aḥmedī nāmıyla müsem mā idüp hāzret-i hātemü'l-enbiyā'ı ve'l-mürselīn, *ve mā ersalnāke illā raḥmeten li'l-'ālemīn*¹¹²³ ism-i şerīfine te'līf idüp anuñ luṭf u keremi ḥazīnesinden me'mūldur ki ḳabūl buyurup şefā'at-i 'uzmā ve 'ināyet-i a'lāsına mazḥar olup ḥīn-i intiḳālde telḳīn-i şehādet ve *yevme tube's-serā'ir*¹¹²⁴de idrāk-i şefā'at müyesser ola. Ve daḥı 'ulemā' vu fuḫalā' olan sādātdan mercūdur ki bu kitābda vāqı' olan ḥatā'yāyı ḳalem-i nāsiḥe nisbet idüp dāmen-i setr ile örteler ve benān-ı ıslāḥ ile taşḥīḥ ideler. Ve 'āmmē-i mü'minīn ve zümre-i 'uşşāḳ-ı seyyidü'n-nebiyyīn hāzretlerinden me'mūldur ki vāqı' olan mecālisde ḥayır du'ā'dan ferāmūş itmeyeler, *innehu raḥīmun ḡafūrun kerīmun şekūrun*.

Temhīd

Ma'lūm ola ki 'ulemā'-yı siyerüñ ekşeri ve aşḥāb-ı ḥadīşüñ müteḳaddimleri bunuñ üzerinedir kim ol hāzretüñ mīlādı rebī'ü'l-evvelüñ on ikinci güninde vāqı' oldu. Pes münāsib oldu ki fuşūl-i mezkūre on ikişer 'aded ile taḥmīd ve münācātdan ve nu'ūt ve şifāt-ı seyyidü's-sādātdan tertīb oluna. *ve billāhi'l-tevfīḳ ve'l-'ināye*.

¹¹²³ el-Enbiyā 21/107

¹¹²⁴ et-Tārık 86/9

MUĞADDİME

Beş faşlı müştemildür. Faşl-ı evvel tahmîdâtdadır. İkinci faşıl münâcâtdadır. Üçüncü faşıl hazret-i server-i kâ'inâtuñ mübâhase-i¹¹²⁵ zât u şîfâtındadır. Dördüncü faşıl fezâ'il ü haşâ'îşinüñ beyânındadır. Beşinci faşıl şalavâtuñ [S 4^b] şevâbı ve fazîleti beyânındadır.

EVVELKİ FAŞIL

[M 5^b] Tahmîdât beyânındadır. Evvelâ ma'lûm ola ki 'ulemâ' rıdvânullâhi 'aleyhim ecma'in ittifâk itdiler ki her nesne ki aña i'tibâr olunmağ cā'iz ola evvelinde hamd müstehabdur, taşnîf evvelinde ve ders evvelinde ve hutbede olduğu gibi. Ve Hakk te'âlâ celle zikruhu ve 'amme 'ale'l-'âlemîne birruhu hazretine hamd itmekde çok şevâb vardır.

et-Tahmîd-i Evvel

Şahîh-i Müslimde Ebû Hureyre rağıyallâhu 'anhdan mervîdür ki *ķāle ķāle rasūlullāhi şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem kelimetāni hafîfetāni 'ale'l-lisān şakîletāni fi'l-mîzāni habîbetāni ile'r-raḥmāni subḥānallāhi ve biḥamdihi subḥānallāhi'l-'aẓîm*.¹¹²⁶ Ya'nî hazret-i server-i kâinât Muhammed Muştafa şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdılar ki iki kelime lisāna hafîf ve mîzānda şakîl ve hazret-i Raḥmāna gāyet sevgilüdür, *subḥānallāhi ve biḥamdihi subḥānallāhi'l-'aẓîm*. Bu iki kelime lâıyıkdur ki her mü'minüñ dilinde tekrâr ve kalbinde sâbit ola. Zîrâ 'ulûm-ı şerîfei ve me'ânî-i keşîrei mutazammındur. Zîrâ *subḥānallāh* demek, sen cemî'-i 'uyûbdan münezzeh ve cümle nakâyışdan ve 'alâmât-ı ḥudûşdan berîsin. Ve i'tikâdı fâsid olanlaruñ i'tikâdından seni takdîs iderem demek ile şîfât-ı selbiyyei cümle zıkr itmiş olur. *ve biḥamdihi* diyücek cümle ni'metleri mülâhaza idüp cemî'an ni'amı halk iden pâdişâh şîfât-ı kāmile-i şübûtiyye ile mevşûf idüğine i'tirâf itmiş olur. Ve daḥı mîzānuñ her bir keffesi dünyâ gögi kadar iken ol kerîm pâdişâh anuñ tolusu şevâb virmege va'd itdi. Nitekim rivâyet olunur ki hazret-i Şu'ayb nebî şalavâtullâhi 'alâ nebiyyinâ ve 'aleyh münâcâtında ķādîye'l-ḥacâtdan mîzānı görmek istedi. Mîzānuñ 'azametini göricek didi ki 'Yâ vâhibe'l-'aṭâyâ, bunı toldurmağa kim ķādir olur.' Ol Kerîm ü Raḥîm ilâh buyurdi ki 'Yâ Şu'ayb, ben murâd itdügim ḳulumuñ bir kerre, *subḥānallāhi ve biḥamdihi* dimesiyle mîzānı mâlamâl iderem.' Pes gelüñ ḥudāya hamd idelüm. Şol hamd ki naḳķaş-ı ḳudret eyvân-ı insānı ve

¹¹²⁵ mübâhase-i: menâkıb u M

¹¹²⁶ Müslim, *el-Müsneḍ*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dârü'l-ihyâ, ts.), 4/2072 (no.2694).

kaşr-ı vücūd-ı imkānı anuñla münakkaş kılmışdur. Ve şol şükür ki ferrâş-ı hikmet bevâtın-ı ṯalibānı, ki *erine 'l-eşyā' e kemāhī*¹¹²⁷ [M 6^a] meydânında sergerdānlardur, anuñ nūrı ile münevver itmişdür. Belki şol ẖamd ki cemāl-i maḳşūd āyine-i vücūdda anuñ şu'ā'ıyla nümāyān olur. Ve şol şükür ki 'arā'is-i ḳudsī anuñ ḥuliyi-yi celīsi ile mütecellī olur. Ol pādīşāhuñ bārgāhına nişār olsun ki beyān bülbüleri lisān budakları üzre anuñ ẖamd ü şenā'sı nevāsını naḡamāt iderler. Ve şākirler 'ināyet-i¹¹²⁸ ikrām u iḥsānı oradan şubḥ u mesā'da tekrār iderler. Bir ma'būduñ nām-ı şerīfın zıkr idelüm ki sūre-i iḥlās anuñ tevḥīdin beyān itdi. Ve aşḥāb-ı taḥmīd ü temcīd anuñ ulūhiyyeti esrārın 'ayān eyledi. Cemāl-i 'ışḳı erbāb-ı vecd ü ṭarabuñ cānları boyunlarına zencīr-i ceḡbe-i bend itdi. Ve şevḳ-i vişālī erbāb-ı şühūduñ bātınlarına sayḳal virdi. Ve ḳalbleri merāyāsın zulumāt u küdürātdan pāk idüp arıtdı¹¹²⁹. [S 5^a] Ey dervīş, zimām-ı inḳıyādı murādāt-ı dünyā fikrine niçün virürsin. Ve bu müzahrefāt-ı fāniye niçün meyl idersin. Ḳalbiñi cümleden ḳat' idüp bir pādīşāh-ı bīzevāle ve sultān-ı lāyezāle bend it ki cemāl-i kibriyā'sına fenā' gelmez ve kemāl-i beḳā'sına zevāl eli ṭoḳunmaz, anuñ ṭalebinde efnā'-yı vücūd eyle.¹¹³⁰

Hikāyet

Ḳütü'l-Ḳulüb nām kitābda mezkūrdur ki her gün küngüre-i 'arş altında sultān-ı ḥ'ār-ı cihānsüz 'ālemden ḥicāb-ı zulumātı iḥrāk ve ḳulüb-ı ehl-i münācāta nūr-ı iṣrāk ifāzā idicek, ibtidā'-yı ḥilḳat-i ādemden inḳırāz-ı 'āleme varınca ne deñlü efrād-ı beşer var ise anlarıñ saḡışınca ferīştehler kerrübiyān u rūḥāniyāndan envār-ı tecellīye berāber gelüp pervānevār şaṭvet-i heybet-i ulūhiyyetden yanup cümle cüz'leri kül olur. Henüz tamām yanmadın bir gürūh daḥı cānların kef-i inṭizāra koyup mevḳuf-ı irādetde ḳāim olurlar. Bu ḥālet ibtidā-i ḥilḳat-ı ādemden inḳırāz-ı leyālī ü eyyāma dek cārīdür. Ey 'āşīḳ, bezm-i felekde ve zümre-i melekde¹¹³¹ güft u güy-ı 'ışḳ āyine-i vücūda mürtesem olmamış idi. Ve şevḳ-i vecd-i¹¹³² ḥarāret cerīde-i cemāl-i 'ālemdə zāhir olmamışdı. [M 6^b] Ve nām-ı maḥabbet şüret-i miḥneti¹¹³³ iktisāb itmemiş idi. Ve süveydā' ḳulūbda rāsīḥ olmamış idi. Ve na'ra u nāle-i 'uşşāḳ Şām¹¹³⁴ ve 'Irāḳda zāhir olmamış idi. Ve ḥāy u ḥüy-ı hevā ehl-i zevḳ ü ṭarabuñ başına çıḳmamışdı. Ol vāḳit ki Ādem ḳadem-i vücūdı taḥt-ı şühūda vāz' itdi, melā'ike ḥāzret-i Ādeme secde ile me'mūr oldılar. Şaḥīfe-i rūzigārda resm-i 'ışḳ

¹¹²⁷ "Allah'ım bize varlığın hakikatini göster."

¹¹²⁸ 'ināyet: ḡāyet S

¹¹²⁹ arıtdı: S'de yok

¹¹³⁰ Hikāyet'in baş kısmı S nüshasında buraya yazılmış ve sonra hikāyet başlamıştır.

¹¹³¹ ve zümre-i melekde: S'de yok

¹¹³² vecd: ḥadd ü S

¹¹³³ miḥneti: maḥabbeti S

¹¹³⁴ Şām: M'de yok

mürtesem olup kânûn-ı maḥabbet ve şevḳ ü nevbet *tehādu teḥābbuvā* zuhûra gelüp şadā-yı ‘āşıkān ve nidā’-yı müştākān zuhûra¹¹³⁵ geldi. Bir hüdāvendüñ nām-ı şerīfin diñle kim ḥaṭā’ir-i melekût anuñ meḥāmidin ider. Ve müsebbihān-ı ceberût anuñ esmā’-yı ḥüsnāsın vird ider. Şubḥ-ı şādmānī-i envārı anuñ maṭla’ından ṭulū’ ider. Ve fazl-ı rabbānī ol feyyāzdan gayrıdan müyesser olmaz.

Ey ‘ārif, *mā ra’eytu şey’en illā ve kad raeytullāhe fihī*¹¹³⁶ ma’nāsın beyān idelüm. *senurīhim āyātınā fi’l-āfāki ve fī enfusihim*¹¹³⁷ āyetinin taḥkikın ‘ayān idelüm. Güş-ı hüş ile istimā’ eyle ve cān kulağıyla diñle. Ol zamān ki dest-i kazā’ enāmīl-i iktizā’ ile cübbe-i vücūdı Ādemüñ kāmēt-i istikāmetine geyirüp maşrıḳ-ı ‘ināyetden ḥvār-ı hidāyet-i nūr-ı zātı meftūḥ kıldı, *kuntu kenzen maḥfiyyen fe’aḥbebtu en u’refe*¹¹³⁸ kelāmı zāhir oldı. Sākī-i bākī-i cemāl-i bākemālī bütün ‘āşıkıların cānlarına ibrāz idüp şarāb-ı ‘ışḳ kaṭarātıyla gönüllerin ihyā’ eyledi.¹¹³⁹ Nice kerre yüz biñ ‘uşşāk mest ü lāya’kil olup derūn-ı zāviyeden dilleri gülzār-ı müşāhedede, *leyse fi’l-vucūd sivallāh*¹¹⁴⁰ gülğulesin sem’-i ṭalibāna iṣāl idüp ve nice mest ü dīvāne revzene-i ḳalbden, *min el-ḳulub ile’r-rabbi revzene*¹¹⁴¹ sırrı nāzır olup ervāḥ-ı müştākāna ve ḳulūb-ı ‘atşāna, *ve fī enfusikum efelā tubşirūn*¹¹⁴² āb-ı ḥayātın iş’ār itdiler.

Menḳıldur ki bir gün Mecnūn kemāl-i ‘ışḳ u cünūn [S 5^b] ile kūy-ı Leylāya ḳadem başup āteş-i ‘ışḳ kânūn-ı ḳalbinde müştā’il ve müşāhede-i cemāl-i maḥbūb kevn ü mekāndan kendüyi müştāgil itmiş idi. Her der ü dīvārını būs idüp ol maḥallde taş u toprağa baş¹¹⁴³ [M 7^a] ḳor idi. Bir kimesne suāl itdi ki ‘Cemāl-i Leylā bunda ḥāzır degil iken taş u toprağı ta’zīmden ve der ü dīvārı tekrīmden ne ḥaşıl olur.’ Mecnūn ḳasem idüp cevāb virdi ki ‘Çün kim ḳadem-i şıḳḳla kūy-ı Leylāya dāḥil oldum, kūy-ı Leylāda anuñ cemālinden gayrı nesne görmem’ didi.

et-Taḥmīdū’s-şānī

Şāḥih-i Müslīimde Ebū Mūsā el-Eş’arī raḍıyallāhu ‘anhdan rivāyet olunur ki, *ḳāle rasūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem eṭ-ṭuhūru şaṭru’l-īmāni velḥāmdulillāhi temleu’l-mizāne ve şubḥānallāhi v’el-ḥāmdulillāhi temleāni ev temle’u mā beyne’s-*

¹¹³⁵ zuhûra: şudûra S

¹¹³⁶ "Her ne gördüysem onda Allah'ı müşahede ettim."

¹¹³⁷ Fussilet 41/53

¹¹³⁸ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2/156 (no.2016).

¹¹³⁹ ‘āşıkıların cānlarına ibrāz idüp şarāb-ı ‘ışḳ kaṭarātıyla gönüllerin ihyā’ eyledi: M’de yok

¹¹⁴⁰ "Cübbemin altında Allah'tan başkası yok."

¹¹⁴¹ "Kalplerden rabbe pencere vardır."

¹¹⁴² ez-Zâriyât 51/21

¹¹⁴³ ve toprağa baş: M’de yok

semā'i ve 'l-arḍ.¹¹⁴⁴ Ya'nī Ebū Mūsā raḍiyallāhu 'anh eydür, ḥazret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki ābdest imānuñ nişfidur. Ve *el-ḥamdulillāh* dimenūñ şevābı mīzānı ṭoldurur. Ve *subḥānallāhi v'el-ḥamdulillāhi* yer ile gök mābeynini ṭoldurur. Pes zihī sa'ādet ol kimesneye ki ābdest ile olmağa müdāvet idüp bu kelimāt-ı şerīfeye 'ale'd-devām mülāzemet eyleye. İmdi şol ḥamd ki anuñ bāğ-ı cennet nesīminden, *ferevḥun ve reyḥānun ve cennetu na'imin*¹¹⁴⁵ esüp envār-ı luṭf u kerem anuñ maṭla'ından ṭulū' ider. Ol pādīşāhuñ bārgāhına nişār olsun ki seb'a semāvātī āletsiz binā' idüp, ve's-*semā'e beneynāhā bi'eydin ve innā limūsī 'üne*¹¹⁴⁶ buyurdu. Ve vech-i arzı envā'-ı nuḳūş-ı būḳalemūn ile müzeyyen idüp, ve'l-arḍa *fereşnāhā feni'me'l-māhidūn*¹¹⁴⁷ ile beyān itdi. Ve envā'-ı ezhār-ı eşmārı ḳudret-i ilāhiyyesi ile her sene ibrāz idüp, *f'enzur ilā āsāri rahmetillāhi*¹¹⁴⁸ ile 'ayān itdi. Ve ḥarrāṭ-ı ḳudreti kūrre-i şemsi meydān-ı āsumānda *kun fekān* çevgānıyla ṭopmānend sergerdān idüp teşḥīr-i taḳdīr itdi. ve's-şemsi *tecri limustekarrin lehā zālike taḳdīru'l-'az'zu'l-'alīm*¹¹⁴⁹ ḥıyāt-ı irādātı neyyir-i şemsi ve māhı tūgmevār bu fīrūzereng felekler¹¹⁵⁰ gerdene rişte-i irtibāt ile dikdi. ve'l-ḳamera *ḳaddernāhu menāzile ḥattā 'āde ke'l-'urcūni'l-ḳadīm*¹¹⁵¹ verrāk-ı ḥikmeti yedi ṭabaḳa eflāk üzre¹¹⁵² seb'a'l-meşānī āyātın ve kütüb-i ḳudret-i edillesin ve ḥikmeti āyātın yazmış. [M 7b] Ve nücūmdan ḥizb ü 'aşr nişāneleri ile tezyīn itmiş, *innā zeyyenna's-semā'e'd-dunyā bizīnetin el-kevākib*¹¹⁵³ meşşāṭa-i 'ināyeti bustānları 'izār-ı 'arūsān gibi gül ü sūnbūl ve reyāḥīn ile şāyeste-i taḥsīn itmiş, *innā ce'alnā mā'ala'l-arḍi zīneten lehā*¹¹⁵⁴ cemāl-i insānı āb u kilden icād idüp, *leḳad ḥalaḳne'l-insāne fī aḥseni taḳvīm*¹¹⁵⁵ ile ḥatt u ḥāl ve naḳş-ı kemāl ile temāşāgāh-ı 'uşşāk ve 'ibretnümā-yı āfāk itmiş. *innī cā'ilun fī'l-arḍi ḥalīfeten*¹¹⁵⁶ me'ārif-i esrārın ve müşāhedāt-ı [S 6a] envārın anı ḥazīnesine vedī'a itmiş, ve *leḳad ḥalaḳne'l-insāne ve na'lemu mā tuvesvisu bihi nefsuḥu ve naḥnu aḳrebu ileyhi min ḥabli'l-verīd*.¹¹⁵⁷ Ey dervīş, ḳadem-i şıḍḳı meydān-ı maḥabbetde şābit ü berḳarār ḳıl ve himmet-i irādātı ve istikāmeti ṭarīḳ-i ṭalebde üstüvār eyle, tā kim maṭlūb saña ṭālib ve maḳşūd kendüñe rāğīb ola.

¹¹⁴⁴ *Müsnedü'l-Müslim*, 1/203 (no.223).

¹¹⁴⁵ el-Vākıa 56/89

¹¹⁴⁶ ez-Zāriyāt 51/47

¹¹⁴⁷ ez-Zāriyāt 51/48

¹¹⁴⁸ er-Rûm 30/50

¹¹⁴⁹ Yâ-Sîn 36/38

¹¹⁵⁰ neyyir-i şemsi ve māhı tūgmevār bu fīrūzereng felekler: S'de yok

¹¹⁵¹ Yâ-Sîn 36/39

¹¹⁵² üzre: evrākında S

¹¹⁵³ es-Sāffāt 37/6

¹¹⁵⁴ el-Kehf 18/7

¹¹⁵⁵ et-Tîn 95/4

¹¹⁵⁶ el-Bakara 2/30

¹¹⁵⁷ Kāf 50/16

Naql olunur ki evvel-i merd-i hâş, ya'nî İbrâhîmü'l-havâşş kuddise sırruhu eydür, "Bir sene hacc-ı şerîf kaşdın idüp her bâr ki 'inân-ı 'azîmeti ka'be-i müşerreffe cânibine şarf itdüm. İrādât-ı Bâri' celle ve 'alâ' beni taraf-ı Rûma teveccüh itdürdi. Âhirü'l-'ömr 'azîmet-i seferi¹¹⁵⁸ İslâmbola idüp çün kim ol belde-i nefîseye¹¹⁵⁹ vâşıl oldum. Bir kaşr-ı refî' gördüm, kapusunda halk cem' olmuşlar. Suâl itdüm. 'Kayşerüñ kızına cünün 'arız oldu, eṭibbâ'ı cem' idüp 'ilâc itmege emr olundı' didiler. Qalbim bunda bir hikmet vardur diyü içerü girmege murâd itdüm. Bevvâblar¹¹⁶⁰, 'Sen de eṭibbâ'dan mısın' didiler. 'belî' didüm. Çün kim içerü girdüm, bedr gibi bir münevver cemâl gördüm. Baña nazar itdi. Selâm virdüm, 'aleykume's-selâm yâ ibrahîme'l-havâşş' didi. Ta'accüb idüp, 'Beni neden bildiñ' didüm. Eyitdi ki 'Cân-ı haḳîri rabbime teslîm murâd itdüm. Hâzret-i vâcibü'l-vücûddan istedüm ki düstlarından bir hâş-ı 'abdi yanımda buluna. Haḳḳ Te'âlâ buyurdi ki gamm çekme, yarın İbrâhîmü'l-havâşş dostumı saña irsâl iderem didi.' Çün kim, 'Sebeb nedür' didüm, eyitdi, 'Bir gice taşra çıkup 'ibret [M 8^a] gözüyle eflâke nazar idüp ol şâni'-i ḳadîr ve heḳîm-i ḳabîr baña tecellî idüp beni benden aḫz itdi. Qalbimden tulû' itdi ki *allâhu eḫad ve'r-rasûlu aḫmed*. Lisânıma bu kelime cārî oldu. Bu cāhiller¹¹⁶¹ beni cünûna 'add idüp mecnûne didiler.' 'Bizüm diyâra iştiyâḳıñ var mı' didüm. 'Sizüñ diyârda ne vardur' didi. 'Mekke ve Medîne ve beytü'l-maḳdis andadur' didüm. 'Sağ cânibiñe nazar eyle' didi. Nazar itdüm. Bir vâdîde Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvere ve beytü'l-maḳdis ḫâzır olmuşlar gördüm. Kız eyitdi, 'Vâkit ḳarîb oldu, iştiyâḳ ḫadden mütecâviz oldu' diyü vird-i kelime-i şehâdeti tekellüm idüp rûhını teslîm-i ḫâzret itdi."

et-Taḫmîdü's-sâliş

Şaḫîḫ-i Müslimde Cüveyriye ümmü'l-mü'minîn raḳıyallâhu anhâ rivâyet ider, *enne'n-nebiyye şallallâhu 'aleyhi ve sellem ḫarece min 'indihâ bukreten ḫîne şalla's-şubḫa ve hiye fî mescidihâ şumme race'a ba'de en eḏḫâ ve hiye cālisetun fe ḳâle mâ zilti 'ale'l-ḫâlî'l-letî fâraḳtuki 'aleyhâ ḳâlet ne'am feḳâle'n-nebiyyu şallallâhu 'aleyhi ve sellem leḳad ḳultu ba'deki erba'e kelimâtin selâse merrâtin lev vuzinet bimâ ḳultî munzu'l-yevmi levezenethunne subḫānallāhi ve biḫamdihi 'adede ḫalḳihi ve riḏā nefsihi ve zinete 'arṣihi ve midāde kelimātihi.*¹¹⁶² Ya'nî ḫâzret-i sultân-ı enbiyâ' şallallâhu 'aleyhi

¹¹⁵⁸ seferi: M'de yok

¹¹⁵⁹ nefîseye: menfa'a S

¹¹⁶⁰ bevvâblar: bunlar S

¹¹⁶¹ cāhiller: cihetle S

¹¹⁶² Müsnedü'l-Müslim, 4/2090 (no.2726).

ve sellem hātūnlarından Cüveyriye radıyallāhu ‘anhā eydür ki "Peyğamber şallallāhu [S 6^b] ‘aleyhi ve sellem yanımdan ‘izzet ile hüruc itdi, şabāh namāzı vaktinde. Hāl bu ki ben namāz kılduğum yerde otururdum. Buyurdi ki ‘Senden müfārekat idelden berü bu hālde misin.’ *‘ne‘am’* didüm. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ben dört kelime didüm. Üç kerre senüñ bugünden berü didügiñ benüm üç kerre didüğüm kelime vezn itseler gālib olur’ didi. *‘subhānallāhi ve bihamdihi ‘adede halkıhi ve ridā nefsihi ve zinete ‘arşıhi ve midāde kelimātihi.*¹¹⁶³” Bu hadīs-i şerīf bir nice vech ile rivāyet olunmuşdur. Muqaddem olanı ihtiyār itdik. Ma‘lūm ola ki hāzretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kelām-ı latīf-i mu‘ciznümāsından fehm olundu ki aḥşar-ı¹¹⁶⁴ lafz ile şevāb-ı keşir ḥāşıl itmek olur imiş. [M 8^b] İmdi mü’mine lāzım oldu ki bu tesbīḥ ü taḥmīdi vird-i zebān idüp şabāh ve aḥşamda müdāvem etmeye.

Şol ḥamd, ki ḥuld bāğı gibi ezḥār ile ārāste ve ḥilye-i nūr ile pīrāste ola. Ol pādīşāha nişār olsun ki saḳf-ı āsumānı bu kadar yüz biñ nücūm ile müzeyyen itdi. Māh-ı münīrānuñ fermānıyla bu ḥayme-i ‘uzmāyı münevver ider. ‘Uṭārid ‘aṭṭārvārī ḥikmet buḥūrı anuñ fermānıyla bu bārgāh-ı kibriyā’yı mütebaḥḥir ider. Zühre neşāt-ı ṭanbūrın seḥerde nesīm ile demsāz olup envā‘-ı nağmātı anun ḥamiyyeti ile aḡāz ider. Mirrīḥ bu şāḥife-i luṭf üzre jengār u zırnīḥ ile nuḳūş şüretin¹¹⁶⁵ gösterür. Zuḥal aşḥāb-ı ḥaṭā’ vu zeel ve rebāb-ı ḳasāvet ü ḥalel üzre anuñ fermān-ı ‘ālīşanın ilkā’ ider. Süheyl-i yümñi hātūn-ı Ḥabeşī gibi ḥücre-i esrārda ve ridde-i envārda anuñ işārātıyla ḥıram eyler. Cevzā’-yı ḥamā’ il-i zerendüden, *ḥifzān min kulli şeyṭānin mārid*¹¹⁶⁶ anuñ tedbīriyle bend itmişdür. Süreyyā-yı müzeyyen ü münakkaş ‘arūsānmānend anuñ luṭfiylan maḳām-ı emn ü emānda olur. Ḳuṭb-ı sükūn vaḳār taḥtında berḳarār olur. Anuñ envārın müşāhede itmekde üstüvārdur. Şeyḥ Ḥallāc-ı Manşūr¹¹⁶⁷ eydür¹¹⁶⁸, ‘Nūr-ı imān ile anı ṭaleb kevākib nūrıyla ḥürşīdi ṭaleb itmek gibidür, *eṭ-turuḳu ilallāhi bi‘adedi enfāsi’l-ḥalā’iḳ.*¹¹⁶⁹ Pīr-i Herāt¹¹⁷⁰ buyurdi ki ṭālibler üç kısımdur. Bir ṭā’ife bulmuşlardur ve lākin bilmezler. Ve bir bölük bilürler lākin bulmamışlardur. Ve bir bölük kāmiller bulmuşlardur ve bilürler. Ammā bulup bilmeyen bilüp bulmayandan evlādur. Şol zerger gibi ki ‘ayārı a‘lā bilür lākin¹¹⁷¹ müflisdür.

¹¹⁶³ kelimeleridür buyurdi: **M**’de yok

¹¹⁶⁴ aḥşar: akşar **M**

¹¹⁶⁵ şüretin: ḳudretin **S**

¹¹⁶⁶ es-Sāffāt 37/7

¹¹⁶⁷ ḥallāc-ı manşūr: manşūr-ı ḥallāc **M**

¹¹⁶⁸ eydür: **M**’de yok

¹¹⁶⁹ "Allah’a giden yollar mahlukatın nefesi sayısındadır."

¹¹⁷⁰ Burada Muīn el-Miskīn kastediliyor.

¹¹⁷¹ lākin: **M**’de yok

et-Taḥmīdū'r-rābī'

Şaḥīḥ-i Müslimde Ebū Hureyre raḍiyallāhu 'anhdan rivāyet ider, *ḳāle ḳāle lā ilāhe illallāhu vaḥdehu lā şerīke lehu lehu'l-mulku ve lehu'l-ḥamdu ve huve 'alā' kulli şey'in ḳadīrun fī kulli yevmin mi'ete merretin kānet lehu 'adle 'aşri rikābin ve kutibet lehu mi'etu ḥasenetin ve muḥiyet 'anh mi'etu seyyi'etin ve kānet lehu ḥirzen min eş-şeyṭāni yevmehu zālike ḥattā yumsī ve lem ye'ti eḥadun [M 9^a] efdale mimmā cā'e bihi illā raculun¹¹⁷² 'amile ekşere minhu^{1173, 1174} Ya'nī Ebū Hureyre raḍiyallāhu 'anh eydür ki ḥazret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki bir kimesne günde yüz kerre, *lā ilāhe illallāhu vaḥdehu lā şerīke lehu lehu'l-mulku ve lehu'l-ḥamdu ve huve 'alā' kulli şey'in ḳadīrun* dise Ḥaḳḳ te'ālā ol kimesne on ḳul āzād [S 7^a] itmişce şevāb ḥāşıl ider. Ve yüz ḥasene yazılır. Ve yüz günāhı 'afv olunur. Ve ol gün aḥşama dek şeyṭān şerrinden maḥfūz olur. Ve andan efdal bir kimesne 'amel itmiş olmaz, meger bir kimesne¹¹⁷⁵ andan ekşer itmiş ola. Şol ḥamd ki dil ü cāndan cānān ḥil'atin geymiş ola ve anuñ biri yüz biñ cān deger. Ol pādişāha nişār olsun ki baḥr-ı ma'rifetinden bir ḳatre ve zülāl-i maḥabbetden bir şemme nice mürdeleri iḥyā' ider. *felenuḥniyennehu ḥayāten tayyibeten*¹¹⁷⁶ şol pādişāhdur ki şiddīḳların vüçūd-ı 'üdi micmer-i 'ışkında yanar. İştıyāḳı çerāḡı 'aşıkların bātınlarında dirāḥşān olur. 'Ārifler kemāl-i şun'ını nuḳūş-ı 'ālemde temāşā iderler ki ḳalem-i ḳudret ile neler yazmış ve 'āzīm rahmeti gerdālūd olan 'āşilerün cebhesinden gubār-ı 'ışyānı ne vechile silmiş. Dihkān-ı luṭfı muṭṭaḳilerün cānları gülistānında, *ve limen ḥāfe maḳāme rabbihi cennetāni*¹¹⁷⁷ armağanın icrā' idüp, *hel cezā'u'l-iḥsāni ille'l-iḥsānu*¹¹⁷⁸ nihālin dikmiş.*

Naḳl olunur ki şeyḫ Ḥallāc-ı Manşūr maḥbūs iken şeyḫ Şiblī ḳuddise sırruhu vardı. Ve suāl itdi ki 'Maḥabbet nedür.' Eyitdi, 'Benden bugün suāl itme. Yarın beni meydān-ı imtiḥāna getürüp berdār itseler gerekdür, ol vaḳit gel cevābıñ al' didi. Şabāḥ çün kim dāra ilettiler, Şiblī gelüp cevāba muntazır oldu. Manşūr eyitdi, 'Maḥabbetün evveli ḳatlı ve āhiri ḥaḳḳdur.' Ey dervīş, her kim ki ḥalvetserāy-ı 'ışḳa ḳadem başsa göñülünü ḥānumāndan ve rūḥ-ı revāndan ḳaṭ' etmek gerekdür. Andan livā'-yı himmeti ḳaşr-ı ma'rifete dike. Ulular dimişlerdür ki eger ḳul iseñ yük çek. Eger 'ārif iseñ birine

¹¹⁷² raculun: Hadiste "eḥadun" olarak geçer

¹¹⁷³ minhu: Hadiste "min zālik" olarak geçer

¹¹⁷⁴ Müsneḍü'l-Müslim, 4/2071 (no.2691).

¹¹⁷⁵ bir kimesne: **M'**de yok

¹¹⁷⁶ en-Nahl 16/97

¹¹⁷⁷ er-Rahmān 55/46

¹¹⁷⁸ er-Rahmān 55/60

biñ çek. Eger muhibb iseñ maḥbūbuñ nāzına taḥammül eyle. Eger muvaḥḥid iseñ [M 9^b] eliñi cümleden qaldur ve ayağıñ ğayrıdan giri çek. Belī, cemāl-i maḥbūb şem'dür¹¹⁷⁹, 'uşşāk pervāne. Anuñ muhibbleri 'āqıldür, ğayrılar dīvāne.

et-Taḥmīdü'l-ḥāmis

Şaḥīḥ Müslimde Sa'd ibni Ebī Vaḳḳāşdan raḍıyallāhu 'anh rivāyet olunur, *ḳāle kunnā 'inde rasūlillāhi ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem feḳāle rasūlullāh*¹¹⁸⁰ *eya 'cizu eḥadukum en yeksibe fī kulle yevmin elfe ḥasenetin fese'elehu sāilun min culesā'ihī keyfe yeksibu*¹¹⁸¹ *elfe ḥasenetin ḳāle yusebbihu mi'ete tesbīḥatin feyuktebu*¹¹⁸² *elfu ḥasenetin ev yuḥaṭtu 'anh elfu ḥaṭī'etin*.¹¹⁸³ Ya'nī Sa'd ibni Ebī Vaḳḳāş raḍıyallāhu 'anh eydür, "Ḥāzret-i resūlullāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem yanında otururduq. Buyurdılar ki 'Siz 'āciz misiz her gün biñ ḥasene kesb itmekden.' Bir kimesne suāl itdi ki 'Yā resūlallāh, biñ ḥasene¹¹⁸⁴ nice kesb olunur.' Buyurdılar ki 'Yüz kerre tesbīhi idene biñ ḥasene yazılır yāḥūd biñ ḥatiyyesi 'afv olunur.'" Zihī sa'ādet ol mü'mine ki günde ve gicede tesbīḥ ü taḥmīdden ḥālī olmaya. Şol ḥamd ki ḥāmidān anuñ sebebiyle maḥmūd u memdūḥ olup cümle ḥāmidinden olmışlardır. Ve şol şükür ki şākirān anuñ ḥilyesiyle sebab-i izdiyād-ı ni'met bulup *le'in şekertum le'ezīdennekum*¹¹⁸⁵ ḥaddine vāşıl olmışlardır. Ol pādişāh-ı bīzevāle ve sultān-ı lāyezāle olsun ki 'āşıklarūñ sīneleri bustānında ḳalblerin ğonca gibi nesīm luṭfiyla açar. [S 7^b] Ve müştāḳlarūñ āh u enīn-i şehrelerin 'ilm-i ḳadīmi ile bilür. Silsile-i niyāzların gicelerde dest-i ḳudretiyle taḥrīk idüp nihāl-i kelime-i *lā ilāhe illallāh* bāġbān-ı *muḥammed rasūlullāh* ile ğoñüller bāġistānında diker, āh-ı şehergāh ve āb-ı *lā taḳneṭu min raḥmetillāh*¹¹⁸⁶ terbiye eyler. Ey derviş, eger cemāl-i ma'sūḳ āyine-i ḳalbiñde nümāyān olsun dir iseñ ḳadem-i istikāmetde şevḳle ṣābit ol ve rāḥ-ı talebde teḥāvün ü tekāsülü bertaraf eyle, tā kim kudūrāt-ı beşeriyye ve jeng-i ma'siyet saña keder ü reng virmeye.

Temşil

Sāye, dıraḥta didi ki 'Ben senüñ enīs ü celīsīñ olam. Bile dünyāya geldik ve ma'en büyüdük. Lāyık mıdır ki [M 10^a] senüñ vücūdūñ baña ḥā'il ola ve şemsüñ nūrın

¹¹⁷⁹ şem'dür: şemvār S

¹¹⁸⁰ rasūlullāh: Hadiste geçmez.

¹¹⁸¹ Hadiste "eḥadunā" vardır

¹¹⁸² Hadiste "lehu" vardır

¹¹⁸³ *Müsnedü'l-Müslim*, 4/2073 (no.2698).

¹¹⁸⁴ kesb itmekden bir kimesne suāl itdi ki yā resūlallāh biñ ḥasene: S'de yok

¹¹⁸⁵ İbrāhīm 14/7

¹¹⁸⁶ ez-Zümer 39/53

görmege māni‘ olasın. Her bār ki şems benüm cānibime meyl ider, sen perde olursın. ‘Aceb buhuldur’ didi. Dıraht cevāb virdi ki ‘Hāşā, ben saña māni‘ olam ve baḥīl degilüm, lākin benüm güneşi¹¹⁸⁷ gördüğüm gice ve gündüz kıyāmda olduğum içündür. Sen ‘ale’d-devām yan yatarsın. Pes hūrşīd-i ‘ālemtābı nice görürsin’ didi. Ey ‘ārif, gözüñ aç, cemāl-i maḥbūb her yerde zāhirdür. Ve lisānıñ ve kulağıñ her nesneden pāk it, tā kim maṭlūbuñ ile mükāleme ve muşāḥabet idesin.

Mervīdūr ki ḥazret-i Bāri’ celle ismuḥu Mūsā ‘aleyhi’s-selāma didi ki ‘Yā Mūsā, bilür misin seni niçün kelīm ittiḥāz itdüm. Cümle ‘ibādumuñ¹¹⁸⁸ kulūbına nazar itdüm, senüñ ḳalbiñden ḡayrı aḡyārdan bir ḥālī ḳalb görmedüm. Pes seni kendüme kelīm itdüm.’

et-Taḥmīdü’s-sādis

Şaḥīḥ-i Buḥārī ve Müslimde Ebū Mūsā-i Eş‘arī raḡıyallāhu ‘anh rivāyet ider, *ḳāle ḳāle rasūlullāhi ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem elā edulluke ‘alā’ kenzin min kunūzi’l-cenneti feḳultu belā yā rasūlallāh ḳāle ḳul lā ḡavle ve lā ḳuvvete illā billāhi.*¹¹⁸⁹ Ya’nī Ebū Mūsā-i Eş‘arī eydür¹¹⁹⁰, "Baña ḥazret-i resūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Saña cennet kenzerinden bir kenz beyān ideyüm mi’ didi. ‘*belī yā rasūlallāh*’ didüm. Buyurdılar ki¹¹⁹¹ ‘Eyit, *lā ḡavle ve lā ḳuvvete illā billāh*. Bu kelimeye müdāvemet iden kimesne faḳrdan berī olur ve dünyā belā’larından emīn olur.’” Devlet ol kimesneye ki ‘ömri sermāyesin zāyi‘ itmeyüp Ḥaḳḳ te‘ālānuñ tesbīḥ ü taḳdīsine ve tehlīl ü tezkīrine¹¹⁹² nefslerin şarf eyleye. *lā ḡavle ve lā ḳuvvete illā billāh* dimenüñ ma’nası budur ki ḡarekāt ü sekenātdan bir kimesne belki bir zerre bir şey’ ḡaşıl itmek mümkün degildür. Ve cümle ef‘āl ü ni‘am ve şıḡḡat ü saḳam ve nef‘ ü zarar ve ḡayr u şerr Ḥaḳḳ te‘ālānuñ ḡulḳı ve icādıyladur. Ba‘zı ‘ulemā’ eydür, *lā ḡavle* demek, ya’nī ma‘şiyetden ve küfürden ḡalāş Allāhu te‘ālānuñ luṭfiyladur. *ve lā ḳuvvete* demek tā‘āt u ‘ibādāta istiṭā‘at rabbü’l-‘izzetüñ ‘ināyeti iledür demek olur. Şol ḡamd ki dil ü cāndan şadır ve cemī‘-i mu‘ayyeb şekk ü zanndan berī ola. Ve şol [M 10^b] şükür ki şamīm-i ḳalbden mütebādir ve cümle ḳuşūr u ḡümāndan ‘arī ola. Ol cenāb-ı kibriyā’-yı Ḥaḳḳa ve āsitāne-i vācib-i muṭlaḳa işār olunur ki ḳudretiye şavb-ı āsumāndan ḡurum-ı ḡāke şems-i ḡāver-i nūrından bisāṭ-i zerrini baş-

¹¹⁸⁷ benim güneşi: M’de yok

¹¹⁸⁸ ‘ibādūñ: kulūbumuñ M

¹¹⁸⁹ Müsneḡü’l-Müslim, 4/2076 (no.2704).

¹¹⁹⁰ eydür: raḡıyallāhu ‘anhu S

¹¹⁹¹ buyurdılar ki: M’de yok

¹¹⁹² tezkīrine: ezḳārına M

¹¹⁹³ hāke [S 8^a] döşedi. Ve vech-i arzı günāgün ezhar ile tezyīn itdi. Ve nebātātuñ her birinde nice hikmetin ızhār itdi. Ve kendü mā‘rifetine her faşılde bir nice bāb-ı feth itdi.

Şeyh Ebu’l-Hasen Haraḳānī ḳuddise sırruh eydür, "Çün anuñ varlığına nazar itdüm, vücūdum mahv olup kendü yokluğum görürem. Çün kim kendü varlığıma nazar iderem¹¹⁹⁴, anuñ vücūdı varlığın baña gösterürler."

Mervīdür ki Vāsili rahmetullāh Cüneyd ḳuddise sırruhunuñ yanına gelüp eyitdi ki ‘Yā Eba’l-Ḳāsim, bunuñ¹¹⁹⁵ ma‘nāsı nedür ki eydürler, mübāyenet müşākelet ile ızdāddur ve andan haber ‘ayn-ı ilhāddur.’ Cüneyd na‘ra urdı ve eyitdi ki ‘hū bilā hū ve lā hū illā hū¹¹⁹⁶.’ Vāsili bir kerre çığırup cān teslīm itdi. Cüneyd rahmetullāh eyitdi, ‘Eger bu lisānı halka ızhār itsem meclisde kimesne ḳalmaz, cān virürdi.’

et-Taḥmīdü’s-sābi‘

Sünen-i Ebū Dāvūdda Ebū Sa‘īd el-Ḥudrīden mervīdür, *enne rasūlullāhi ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem kāle men ḳāle raḳiytu billāhi rabben ve bi’l-islāmi dīnen ve bimūḥammedin rasūlen vecebet lehu’l-cennetu*.¹¹⁹⁷ Ya‘nī ḥazret-i peygamber ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki bir kimesne bu kelimātı dise cennet aña vācib olur. Ya‘nī, *raḳiyetu billāhi rabben* demek ben Ḥaḳḳ te‘ālānuñ rubūbiyyetine rāzī oldum, ḡayrı rabb yokdur. Ve islām dīnine rāzī oldum, ḡayrı dīn ihtiyār itmem. Ve Muḥammed ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ peygamberliğine rāzī oldum¹¹⁹⁸, sā‘ir enbiyā’dan mufaḳḳal ve mükerrermdür. Ve ḥātemü’l-enbiyā’dur, min ba’d dīni mensūḥ olmaz. Mü‘minlere lāyıḳdur ki şabāḥda ve aḥşamda¹¹⁹⁹ belki ekşer evḳātde dilden bu kelime eksük eylemeye.

Şol ḥamd ki cevāhir ü zevāhir münevverini nüfūs-ı nāṭıḳa-i me‘ānī ḥaytına dizmişdür. Ve şol şükür ki ‘uḳūl-ı derrāk şehirlerde insān ālem-i idrāke gelicek tenbīh idüp elsinede ızhār itmişdür. Ol [M 11^a] pādīşāhuñ cenābına nişār olsun ki ‘ışḳbāzlaruñ bāzı¹²⁰⁰ anuñ zikriyle revnaḳ bulur. Ve müştāḳlaruñ göñülü anuñ ümīd ü vişāli ile eglenür. Bülbüller gül budakları minberlerinde anuñ ḥamd ü şenā’sın oḳurlar. Ecrām-ı eflākde bu deñlü mu‘allaḳ ḳanādīl-i nūrānī anuñ şevḳiyle yanar ve her gice emvāc-ı āba envār nişār ider. Gözi açuḳlara her şey’de ef‘āl ü şıfātın ve ‘acāyib-i şun‘-ı zātın gösterür. Pīr-i Herāt ḳuddise sırruhu ḥazretleri eydür, ol ṭaleb ile bulunmaz velī ṭaleb lāzımdur. Münācātında

¹¹⁹³ baş: basīt S

¹¹⁹⁴ vücūdum mahv olup kendü yokluğum görürem çün kim kendü varlığıma nazar iderem: S’de yok

¹¹⁹⁵ bunuñ: kevnüñ M

¹¹⁹⁶ "O, onsuz vardır. O, onsuz yoktur. Ancak O vardır."

¹¹⁹⁷ *Süneni Ebī Dāvūd*, 2/87 (no.1529).

¹¹⁹⁸ peygamberliğine rāzī oldum: M’de yok

¹¹⁹⁹ ve aḥşamda: M’de yok

¹²⁰⁰ bāzı: bāzārı S

buyurmuş ki ilāhî seni neyle arayayum ki senden gayrı bir nesne yok. Ve seni bulmağa ne vakit var ne sebeb.

et-Taḥmīdū's-sāmin

Kitāb-ı Tirmizīde İbn Mes'ūd raḍıyallāhu 'anhdan mervīdür, *kāle kāle rasūlullāh şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem lekītu ibrahīme leyletu usriye bī fekāle yā muḥammedu akri' ummeteke minni's-selāme ve aḥbirhum enne'l-cennete tayyibetu't-turbeti 'azbetu'l-mā'i ve enneḥā kī'ānun ve enne girāsehā subḥānallāhi v'el-ḥamdulillāhi ve lā ilāhe illallāhu vallāhu ekber.*¹²⁰¹ Ya'nī İbn Mes'ūd raḍıyallāhu 'anh eydür, ḥazret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki "Leyle-i mi'rācda [S 8^b] ḥazret-i İbrāhīm 'aleyhi's-selāma mülākī oldum. Baña eyitdi ki 'Yā Muḥammed, ümmetiñe benden selām eyle. Ve eyit ki cennetün toprağı laṭīfdür ve şuyı datludur¹²⁰² lākin ağacdan ḥālīdür. Aña fidanlar diksünler. Anuñ fidanları, *subḥānallāhi ve'l-ḥamdulillāhi ve lā ilāhe illallāhu vallāhu ekberdür*, her okudukca bir ağac dikilür." Pes mü'minīne lāzımdur ki cennetde olan sarāyını ḥālī komaya, bu tesbīḥatı dā'imā zıkr eyleye. Ḥaḳḳ te'ālā cennetde nice bağlar ve bustānlar vire ki ḥadd ü 'adedin yine Allāhu te'ālā bilür.

Şol ḥamd ki ehl-i başar defter-i ḳazā'da anuñ nihāyetini görmez. Ve şok şükür ki ta'dād-ı ni'am gibi ḥadd ü 'aded müyesser olmaz. Ol pādīşāhuñ bārgāhına nişār u işār olsun ki ḥüküm kâtibleri¹²⁰³ ve cūd u kerem naḳḳāşları¹²⁰⁴ elvāḥ-ı¹²⁰⁵ ḳudsīde ve evrāk-ı ünsīde ḥamd ü şenā'sı raḳamını inşā'¹²⁰⁶ iderler. Ve yedi ḳat yerde ve yedi ḳat¹²⁰⁷ gökde anuñ sipās-ı bīḳıyāsın edā' iderler. [M 11^b] Ve anuñ envār-ı luṭfı ve iḥsān-ı tecelliyatı ḳulübından jeng-i şirk ü şekki pāk ider. Ve gubār-ı inkārı āyine-i mü'minīnden ref' idüp belki ḥucub-ı sivā'yı bi'l-küllıyye def' ider. Ey dervīş, çün kim bādiye-i ḥudūşı tayy idüp kemend-i vaşl ile küngüre-i ḳaşr-ı izāle vāşıl olasın, bir maḳāma varursın ki anda gice ve gündüz olmaz, *leyse 'inde rabbekum şabāḥun ve lā mesā'un.*¹²⁰⁸ Gice ve gündüz olmayan yerde şark u ğarb daḥı olmaz, *lā şarkıyyetun ve lā ğarbiyyetun.*¹²⁰⁹ Ol 'ālemüñ āfıtābı nūr-ı ezeldür ki anuñ bir zerresi 'āşıkıların dil ü cānidur. Çün ol nūr ḳademḥāne-i 'āşıkā ḳadem ḳoya ve 'ināyet-i rubūbiyyet 'abduñ 'ubūdiyyetine murāfaḳat eyleye, bir menzile irişür ki

¹²⁰¹ Tirmizī, *es-Sünen*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir vd., 1975, 5/510 (no.3462).

¹²⁰² datludur: laṭīfdür **S**

¹²⁰³ kâtibleri: kâtıbları **M**

¹²⁰⁴ naḳḳāşları: naḳşları **M**

¹²⁰⁵ elvāḥ: ervāḥ **M**

¹²⁰⁶ inşā': inşād **M**

¹²⁰⁷ yedi ḳat: **M**'de yok

¹²⁰⁸ "Rabbinin katında sabah da akşam da yoktur."

¹²⁰⁹ "Doğu da yoktur batı da."

*kullu men 'aleyhā fānin ve yebkā vecḥu rabbike zu'l-celāli ve'l-ikrām*¹²¹⁰ ḥüsn-i cemāl-i maḥbûb ḥücre-i 'āşıkı münevver ider. Ve envār-ı zātı, *fe'eynemā tuvellū feṣemme vecḥullāh*¹²¹¹ sırrını ızhār eyler. Kendi vücūdında Ḥaḳḳdan ğayrı nesne görmez, *leyse fī cubbeti 'l-vucūdi sivā 'i*.¹²¹²

et-Taḥmīdū't-tāsi'

Şaḥīh-i Buḥārīde ve Müslimde Ebū Hureyre raḍıyallāhu 'anhdan mervīdür, *ḳāle rasūlullāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem men ḳāle subḥānallāhi ve biḥamdihi fī yevmin mi'ete merretin ḥuṭṭat ḥaṭāyāhu ve in kānet mişle zebedi 'l-baḥri*.¹²¹³ Ya'nī Ebū Hureyre eydür, resūlullāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdılar ki bir kimesne günde yüz kerre, *subḥānallāhi ve biḥamdihi* dise anuñ günāhları 'afv olunur, eger deñizler köpüğü deñlü daḥı olursa. Pes āḥiret ticāretin iden mü'minlere ve āḥiret içün tedārik gören şādıklara lāzımdır her gün bu tesbīḥe mülāzemet idüp tūşe-i āḥiret kesb¹²¹⁴ eyleye.

Şol ḥamd ki şehristān-ı şudūrdan ve göñülleri hicret āteşine yanan maḥzūnlardan vārid olur. Ve şol şükür ki dillerüñ derdleri ḥarāreti tābıyla [S 9^a] mütebādir olur. Ol perverdigāruñ cenābına celle zıkruhu ki nücūm-ı nīr-i āsumān bustānında gül gibi nümāyān olmaz, illā anuñ emriyle. Ve nihāl-i zümürdīn la'l¹²¹⁵mānend güller bitürmez, illā anuñ terbiye ve¹²¹⁶ fermāniyle. Bir pādīşāhdur ki ehl-i ḡammuñ ḳulūbı anuñ luṭfiyle [M 12^a] şādān ve ehl-i himmetüñ vücūhı anuñ beşāret ü işārātıyla ḥandān olur. Dest-i 'ināyeti me'yūsılara, *elem tere ilā rabbike*¹²¹⁷ ḥaṭṭın gösterür. Ve zāviye-i ḡammda ḥalvetnişīn olanlara ma'rifet ü īmān ve maḥabbet ü īḳān beşāreti ile teselliyet virür. Ke'ennehu buyurur ki 'Bugün benüm nām-ı şerīfimle şādān ve yarın cemāl-i bākemālime nigerān olursız.'

Naḳl olunur ki Ḥayr-ı Nessāc ḥazretlerinüñ ḳuddise sırruhu mürīdleri bir kilīsāya varmışlar. Şeyḫ ḥazretleri ḥuzūrlarına gelicek suāl itdi ki 'Ḳande idiñüz.' Eyitdiler, 'Bir kilīsāya varduḳ.' Şeyḫ buyurdi ki 'Ne bergüzār getürdiñüz.' Mürīdler eyitdiler, 'Kilīsādan ne getirilür.' Buyurdılar ki 'Benüm ile gelüñ, ne tuḥfe getürildügin size göstereyüm' didi. Cümle kilīsāya vardılar. Küffār, ḥazret-i 'İsā 'aleyhi's-selāmuñ şüretin dīvāra yazmışlar

¹²¹⁰ er-Rahmān 55/26-27

¹²¹¹ el-Bakara 2/115

¹²¹² "Cübbemin içinde Allah'tan başkası yoktur."

¹²¹³ Buhārī, *Saḥīḥü'l-Buḥārī*, thk. Muhammed Zühayr bin Nāsır (Dāru Tavki'n-necāt, 1422), 8/86 (no.6405).

¹²¹⁴ kesb: S'de yok

¹²¹⁵ la'l: ehl M

¹²¹⁶ terbiye ve: M'de yok

¹²¹⁷ el-Furkân 25/45

idi. Şeyh ol şürete yüzün¹²¹⁸ tutup heybet ile bu āyeti okudı, *eente kulte linnāsi't-tehizūnī* ve *ummiye ilāheyni min dūnillāh*¹²¹⁹. Ya'nī, kıyāmet gününde Hakk te'ālā hazret-i 'İsā 'aleyhi's-selāma suāl itdi ki 'Sen mi didiñ bu nāsa ki beni ve anamı ilāheyn ittiḥāz idüñ, Allāhu te'ālādan gayrı.' Bu heybetden ol şüretler yere dökülüp dīvāruñ her zerresi, 'vaḥdehu lā şerīke lehu' diyü feryād eylediler. Anda bulunan kefare cümlesi müselmān olup imāna geldiler.

et-Taḥmīdū'l-āşir

Kitāb-ı Tirmizīde Ebū Zerr raḍıyallāhu 'anhdan mervīdür, *kāle kultu yā rasūlallāh eyyu kelāmin eḥabbu ilallāhi te'ālā kāle maştafa'llāhu limelā'iketihī subḥāne rabbī ve biḥamdihi*.¹²²⁰ Ya'nī Ebū Zerr raḍıyallāhu 'anh eydür, "'Allāhu te'ālāya kelāmuñ sevgilüsü kaḡısıdır' didüm. Hazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdılar ki 'Allāhu te'ālā melā'ikeye öğretdüğü kelāmdur, *subḥāne rabbī ve biḥamdihidür*.'" İmdi mü'mine vācib olan budur ki Hakk te'ālā sevdüğü kelāmı dilinde tekrār eyleye, tā kim Hakk te'ālā daḡı anı seve. Zīrā 'abd bir söz ile [M 12^b] maḡbūl ve bir kelām ile merdūd olur. Kendüñün ḡaberi olmaz. Ğaflet cā'iz degildür. Kişi lisānın ḡıfz itmek 'alāmet-i 'aḡıldur.

Şol ḡamd ki nāmūrādlık bādiyelerinde sergerdān olanlar anuñ delāleti ile 'izzet-i sermedī maḡāmın¹²²¹ bulurlar. Ve şol şükür ki ma'siyet şebinde¹²²² lu'b u lehve müştaḡil 'āşiler anuñ iḡsānı tebşīri ile ḡilye-i kemāl-i 'aḡl ve zīver-i tevbe ü nedāmet ve şalāḡ ile sa'ādet-i ebedīyyeye yetişürler. Ol pādişāhuñ 'atebe-i 'ulyā'sına 'arż olunur ki dā'ire-i āfitāb-ı 'ālemtāb bir kār-ı pürkārı netīcesidür¹²²³, ve 'ş-şemsi ve duḡāḡā¹²²⁴. Bir ḡādir ilāhdur ki ḡehre-i māḡitāb anuñ nūr-ı ḡudretiyle [S 9^b] münevverdür ki *yes'elūneke 'ani'l-ehilleti*¹²²⁵. Beyāz yüzlülerde āyet-i ve 'nneḡāri izā cellāḡā¹²²⁶yı yazmış ve siyāḡ ḡehrelere, *ve'lleyli izā yeḡşāḡā*¹²²⁷ hey'etin¹²²⁸ göstermiş. Bu toḡuz ḡāḡ-ı eflākı simāḡ-ı 'ālemde ki *leterkebunne ḡabaḡan 'ān ḡabaḡin*¹²²⁹ döşemiş. Miskīnlere, *v'es-semā'i ve mā benāḡā*¹²³⁰

¹²¹⁸ yüzün: **M**'de yok

¹²¹⁹ el-Māide 5/116

¹²²⁰ *Sünenü'l-Tirmizī*, 5/576 (no.3593).

¹²²¹ maḡāmın: **M**'de yok

¹²²² şebinde: beşiginde **M**

¹²²³ netīcesidür: pençesidür **S**

¹²²⁴ eş-Şems 91/1

¹²²⁵ el-Bakara 2/189

¹²²⁶ eş-Şems 91/3

¹²²⁷ eş-Şems 91/4

¹²²⁸ hey'etin: heybetin **S**

¹²²⁹ el-İnşıkak 84/19

¹²³⁰ eş-Şems 91/5

ķubbesin binā' itmiş. Cümle 'ālem hikmetinde hayrān ve nūfūs-ı nāṭıķa kudretinde sergerdāndur.

Naķl olunur ki bir gūn sulṭānū'l-ārifīn Bāyezīd-i Beṣṭāmī ķuddise sırruhu ḥużūrında didiler ki 'Sūheyl¹²³¹ bin 'Abdillāh Tūsterī raḥmetullāhi 'aleyh beyān-ı ma'rifetde ķok kelām¹²³² söyler.' Şeyḥū'l-ārifīn eyitdi ki 'Sehl henūz deryānuñ kenārındadır. Sa'y itsün, ķademi deryāya vāz' itsün.' Eyitdiler, 'Alāmet-i ğarīķān-ı deryā nedür.' Eyitdi, 'İki cihāndan el ķeküp ğuṭt u ğūdan fāriğ olmaķdır.' *men 'arafe kelle lisānuhu*¹²³³ şerḥ-i ta'rīfde mezkūrdur¹²³⁴ ki Ḥaķķ te'ālānuñ heybeti Ebū Ḥāmid ķatında şöyle idi ki namāza ķursa Allāh didüği ğibi ekber dimeden bīḥuş olur idi. Tā ölince bu ḥālet üzre oldu.

Naķl olunur ki şeyḥ Yahyā bin Mu'āz-ı Rāzī raḥmetullāhi 'aleyh eydür, ķalb ma'mūrlığınuñ üç 'alāmeti vardır, ḥavf ve recā' ve maḥabbet. Ḥavf şol mertebe gerekdir ki cemī'-i me'āşīden alıķoya. [M 13^a] Ve recā' şöyle gerekdir ki cemī'-i 'ibādāt-ı māliyye ve bedeniyeye iķdām itdüre. Ve maḥabbet ol meşābede olmaķ gerekdir ki *men eḥabbe şey'en ekşere zikrehu*¹²³⁵, her bir nefes anuñ zikrinden ğāfil olmamaķ gerekdir. Ğaflet eyleme. Ey dervīş, 'ālem-i mülķ ü melekūtda bīḥadd u bī'aded müsebbihān u muķaddisān melā'ike var idi. Her biri iķdām-ı ḥıdmet üzre ķāim, *ve naḥnu nusebbiḥu biḥamdike*¹²³⁶ hikmetinde dā'imlerdür. Lākin rāz-ı maḥabbet ve remz-i¹²³⁷ ma'rifet zuhūr itmek ḥazret-i feyyāz-ı muṭlaķ ve muḥtār-ı muḥaķķiķden murād oldu. Ḥāķ-i pāk-i¹²³⁸ Ādemi taḥmīr ve kendü yed-i ķudretiyle taşvīr idüp, *ene lekum şī'tum ev ebeytum ve entum lī şī'etum ev ebeytum*¹²³⁹ sırrını telķīn itdi.

et-Taḥmīdū'l-ḥādī 'aşer

Şaḥīḥ-i Müslimde Ebū Zerr rađıyallāhu 'anhdan rivāyet olunur ki *inne rasūlallāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem ķāle yuşbiḥu 'alā kulli sulāmā min eḥadikum şadaķatun fekullu tesbīḥatin şadaķatun ve kullu taḥmīdetin şadaķatun ve kullu tehlīletin şadaķatun ve kullu tekbīretin şadaķatun ve emrun bi'l-ma'rūfi şadaķatun ve nehyun 'ani'l-munkeri şadaķatun ve yuczi'u min zālike rek'atāni yerke'uhumā min eđ-ḡuḥā*.¹²⁴⁰

¹²³¹ sūheyl: Kaynaklarda "sehl" olarak geçmektedir.

¹²³² kelām: M'de yok

¹²³³ "Kendini bilen dilini tutar."

¹²³⁴ mezkūrdur: meşhūrdur S

¹²³⁵ "Bir şeyi çok seven onu dilinden düşürmez."

¹²³⁶ el-Bakara 2/30

¹²³⁷ remz: sır S

¹²³⁸ pāk: dernāk S

¹²³⁹ "Dilemeniz de dilemeseniz de ben sizin içinim, siz de benim içinsiniz."

¹²⁴⁰ Müsnedü'l-Müslim, 1/498 (no.720).

sulāmā sīnūñ ḍammesi ile lāmuñ taḥḥifi ile ‘uḏuv ma‘nāsınadır. Ya ‘nī ḥazret-i resūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur kim şabāḥ dāḥil olur her ‘uḏuv muḳābelesinde bir şadaḳa lāzım olur. Her tesbīḥ şadaḳadır. Ve her taḥmīd şadaḳadır. Ve her tehlīl şadaḳadır, ya ‘nī *lā ilāhe illallāh* demek. Ve her tekbīr şadaḳadır. Ve emrun bi’l-ma‘rūf şadaḳadır. Ve nehyun ‘ani’l-münker şadaḳadır. Cümlesinūñ yerine ḍuḥāda iki rek‘at namāz şadaḳaya ḳāim olur. [S 10^a] Pes mü’min şabāḥa şıḥḥat üzre dāḥil olduğda üç yüz altmış ‘uḏvī şaḥīḥ olduğı içün şadaḳa lāzım olur, tā kim şıḥḥati içün şükr itmiş ola. Kuşluk vaktinde iki rek‘at namāz kılıcak Ḥaḳḳ te‘ālāya bu şıḥḥat muḳābelesinde ḥamd itmiş olur. Ni‘meti viren pādişāha īmān getürüb şükr vācib idüğün bilen mü’minler bunu ri‘āyet itmek lāzımdur.

Şol ḥamd ki kāmiller anuñ celāl-i zātına ḳādir oldukları ḳadar edā’ itmiş olalar. Şol şenā’ ki dīvān-ı ḡayb münşīleri bī‘ayb [MK 13^b] şükürgüzārılıḳda muḳtedā vü pīşvā olmuş olalar. Belki şol ḥamd ki ḥuld-ı berīnde olanlar ve ‘illiyyīnde sākin olan muḳarrabīn anuñ ile taḥmīd ideler. Ve ehl-i tevḥīdūñ ḥamdi gibi ḥamd ki Ḥaḳḳ te‘ālā ḥazretinden ḡayrı lāyık görmezler. *lā yuḥibbullāhe ḡayrullāhi ve lā yezkurullāhe illallāhi*¹²⁴¹ şadāsına ḥamdleri maḳrūndur. Ol pādişāhuñ bārgāhına nişār olsun ki ḥabbāt-ı nebāt belki her zerre-i kā’ ināt anuñ sipās-ı bīḳıyāsın iderler. ‘İşk ferrāşı sarāy-ı sırrı maḥremiñūñ tāḳlarından¹²⁴² ḥas ü ḥāşāk pāk idüp, *da‘ nefsek cārūbın ururlar ve evliyā’ī taḥte ḳibābī*¹²⁴³ perdesiyle kendü ḥāşların ḡayret-i ezeliyyesi muḳteżāsıyla şaḳlar. Ve raḥmeti nevbetçileri pençgāhda ve her yerde ve her cānibde, *enīnu’l-muḡnibīn eḥabbu ileyye min tesbīḥi’l-muḳarrabīn*¹²⁴⁴ da‘ vetin iderler.

Ey dervīş, her kim ki diler, *men zekerenī fī nefsihi nefsehu zekertuhu fī nefsi*¹²⁴⁵ ḥalvethānesine ḳadem başa, ya ‘nī beni tenhāsında zıkr eyleyenı ben daḥı tenhāmda zıkr iderem, bu sırra vāḳıf olmaḳ dileyen kimesneye bu şart lāzımdur ki taşdīḳinde nihāyet taḥḳīḳe vāşıl ola. Ve īmānda iḳdām-ı şıḍḳ u īḳān üzre müstaḳīm olalar. Tūtiyā-yı tevbe ḡoñūli gözine çeke. Ḥuşū’ u ḥuzū’ı cān ḳulaḡına küpe ide. Tevḥīd ḳilādesini boyunına taḳa. Kemer-i ḥıdmetini meyānına bend eyleye. Şarāb-ı maḥabbeti sāḳī-i ḥaḳīḳī elinden nūş eyleye. Bāḡ-ı himmetden ma‘rifet güllerin devşire. Besāt-ı ḳurbda edeb dizi üzre, ki maḳām-ı iḥsān bundan ‘ibāretdür, otura. Ḳazā’ çevgānına ṭopmānend muṭī’ ola. Rızā’

¹²⁴¹ "Allah’tan başkası sevmez ve Allah’tan başkası zikretmez."

¹²⁴² tāḳlarından: mir’atlarından S

¹²⁴³ "Ermiş kullarım kubbelemin altındadırlar, onları benden başkası bilmez."

¹²⁴⁴ Aclūnī, *Keşfü’l-hafā*, 1/296 (no.805). "Günahkarların iniltisi bana tesbih edenlerin seslerinden daha hoş gelir" mealindeki bu sözün son kısmındaki "tesbīḥi’l-muḳarrabīn" kaynakta "zecli’l-musebbihīn" olarak geçer.

¹²⁴⁵ *Müsnedü’l-Hanbel*, 1416, 8/377 (no.8635).

maḳāmında tağ gibi sâbit ola. Mürüvvet Şafâsıyla Mervesi mâbeyninde s'ay eyleye. Hil'at-i fakrı nokta-i ḳalbine geyüre. Ve gül-i tevekküli meşâm-mı cânına ḳoḳuda.

Hikâyet

Olunur ki şeyḫ Şiblî ḳuddise sırruhu buyurur ki "Bir gice maṭâfî ḥâlî buldum ve tavâfa başladum. Bir A'râbî gördüm, rûkn-i Yemânîde ṭurur ve eydür ki *'lâ ebreḥu min mekânî hâzâ ḥattâ ta'arafenî bienneke tuḥibbunî kemâ uḥibbuke.*' Ya'nî, 'Ey benüm rabbim, nice def'a beytiñe geldüm ve maḥrûm gitdüm. Bu nevbet bu maḳâmdan gitmezem, tâ baña bildirmeyince ki ben seni sevdüğüm [M 14^a] gibi sen daḥı beni sever misin ve yâḥûd sevmez misin.'" Şiblî raḥmetullâh eydür, "Gördüm ki rûkn-i Yemânîde bir el zâhir oldu. Üzerinde yazılmış ki *'âhednâke bi'l-maḥabbeti fî'l-ezeli ve ekremnâke bitecdîdi'l-maḥabbeti* [S 10^b] *el-ân.* Ya'nî, ezelde senün ile maḥabbet 'ahdin okuduk, ḥâlâ seni tecdîd-i maḥabbet ile mûkerrem itdik. A'râbî elin ol ele ḳodı ve sâkit oldu. Anuñ öñine vardum. Yüzin rûkn-i Yemânîye ḳomış ve cân virmiş. Alınında yaşıl ḥatla yazılmış, *ḳadi'hetrnâke ve aḥbabnâke ve ene me'ake 'ale'l-'ahdi'l-evvel.* Ya'nî, seni ihtiyâr itdik ve sevdik. Ve ben senünle 'ahd-i evvel üzreyüm."

et-Taḥmîdü's-sânî 'aşer

Kitâb-ı Tirmîzîde ve İmâm Beyheḳî kitâbında 'Ubâde ibnü's-Şâmit raḍıyallâhu 'anh rivâyet ider, *'ani'n-nebiyyi şallallâhu 'aleyhi ve sellem innehu ḳâle men te'arra mine'l-leyli feḳâle lâ ilâhe illallâhu vaḥdehu lâ şerîke lehu lehu'l-mulku ve lehu'l-ḥamdu ve huve 'alâ' kulli şey'in ḳadîrun şubḥānallâhi ve'l-ḥamdulillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekberu ve lâ ḥavle ve lâ ḳuvvete illâ billâhi allâhumma 'ğfirli¹²⁴⁶ ucîbe¹²⁴⁷ lehu fe'in¹²⁴⁸ tevaddâ' şallî ḳubilet şalâtuhu.1249 Ya'nî ḥazret-i faḥr-ı 'âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki bir kimesne gice içinde uyanup, *lâ ilâhe illallâhu vaḥdehu lâ şerîke lehu lehu'l-mulku ve lehu'l-ḥamdu ve huve 'alâ' kulli şey'in ḳadîr şubḥānallâhi ve'l-ḥamdulillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber ve lâ ḥavle ve lâ ḳuvvete illâ billâhi'l-'azîm allâhummağfirli* dise Ḥaḳḳ te'âlâ du'â'sın ḳabûl ider. Eger âbdest alup namâz kılsa namâzı maḳbûl olur. İmdi ḡaflet uyḥusunda yatan mü'mine vâcibdür ki uyandıkda Ḥaḳḳ*

¹²⁴⁶ allahumma'ğfirli: Hadiste "rabbi'ğfirli"

¹²⁴⁷ ucîbe: Hadiste "estucibe"

¹²⁴⁸ Hadiste burada "'azeme" var

¹²⁴⁹ Müsnedü'l-Müslim, 5/480 (no.3414).

te‘ālāyı bu tarīk ile zıkr eyleye ve tesbīh ü tahmīd ü tehlīl¹²⁵⁰ idüp mağfīret¹²⁵¹ taleb ideler, Hakk te‘ālā günāhlarını yarlığıya.

Şol hāmd ki kemāl-i hūlūş-ı niyyetden zāhir ü peydā ve şol şükür ki nihāyet-i ihlāş-ı tavīyyetden şādır u hüveydā olur. Ol cenāb-ı kibriyā’ ya nişār olsun ki şol hāmd ki mehāmīd-i ezeliyyei mutazammın ve şāmildür. Ve şol şenā’ ki me‘ārif-i ebediyyei müştēmildür. Ol melik-i kadīm-i bīzevāl ve şubhān-ı kerīm-i lāyezāle olsun ki ni‘am-ı firāvānı muṭī’ ü ‘āşīye ve kerem-i bīpāyānı qarīb ü kāşīye vāşıl u mütevāşıldur. Cümle-i kā’ināt ve ‘āmme-i [M 14^b] mevcūdāt ta‘dād-ı ni‘amın murād itseler, biñ kerre biñde birin zıkr itmekde ‘āciz ü kāşır olurlar.

Ey mü’min qarındaş, saña bir fā’ide-i āzīme diyeyin, müstefīd olup ‘āmel idesin ve ben faḳīri du‘ā’da unutmayasın. ‘Ulemā’-yı Ḥorāsānuñ müte‘āhḥirīni raḥimehumullāh eyitdiler, bir kimesne yemīn¹²⁵² itse ki ben Allāhu te‘ālāya cemī’-i hāmd ile hāmd ideyüm dise ne ile yemīnden ḥalāş olur. Eyitdiler ki bu tarīk ile hāmd eyleye, *elḥamdulillāhi rabbi’l-‘ālemīn ḥamden yuvāfī ni‘amehu ve yukāfī’ mezīdehu*. Ya’nī, ḥamdullāh te‘ālāya maḥşūşdur. Ol hāmd ki ni‘metlerine muḳābil olur ve ziyādesinüñ şükürinüñ maḳāmına kāim olur. *yukāfī’* hemze ile kāim olur ma’nāsınadır. Ve daḥı eyitdiler ki bir kimesne and içse ki Allāhu te‘ālāya aḥsen şenā’ ideyin dise ne çāre itmek gerek. Buyurdılar ki *lā uhşī şenā’e ‘aleyke ente kemā eşneyte ‘alā nefseke* diye. Ya’nī ben saña şenā’ itmege ḳādir degilüm, sen kendü zātūña şenā’ itdüğüñ gibi.

Rivāyet olunur, Ebu’n-Naşr [S 11a] et-Temmār Muḥammed bin en-Naḍr raḥimehumallāhu, *ḳāle ḳāle ādem ‘aleyhi’s-selām yā rabb şegaltenī bi kesbi yedī fe‘allimnī şey’en fīhi mecāmi‘a’l-ḥamdi ve’t-tesbīhi fe’evḥā tebāreke ve te‘ālā ileyhi yā ādemu izā aşbahte fe ḳul selāşen ve izā emseyte fe ḳul selāşen elḥamdulillāhi rabbi’l-‘ālemīn ḥamden yuvāfī ni‘amehū ve yukāfī’ mezīdehū fezālike mecāmi‘u’l-ḥamdi ve’t-tesbīhi*. Ya’nī Ādem ‘aleyhi’s-selām didi ki ‘Yā rabb, beni kesb-i yed ile müştāgil ḳıldıñ. İmdi baña cemī’-i ḥamdi şāmīl vech ile tesbīḥātı kāfī¹²⁵³ bir şey’ ta‘līm eyle’ didi. Hakk te‘ālā eyitdi¹²⁵⁴ ki ‘Yā Ādem, şabāḥ üç kerre ve aḥşām üç kerre, *elḥamdulillāhi rabbi’l-‘ālemīn ḥamden yuvāfī ni‘amehū ve yukāfī’ mezīdehū* eyit. Cümle meḥāmīdi ve cemī’-i tesbīḥātı müştēmildür.’ ve *’l-ḥamdulillāhi rabbi’l-‘ālemīn*.

¹²⁵⁰ ve tehlīl: M’de yok

¹²⁵¹ mağfīret: M’de yok

¹²⁵² yemīn: M’de yok

¹²⁵³ kāfī: kāmīl S

¹²⁵⁴ eyitdi: vahy itdi S

FAŞL-I ŞÂNÎ

Münâcât-ı Bâri' 'azze ismuhu beyânındadır.

Evvelki Münâcât

Cümle ehl-i şerî'at ve aşhâb-ı tarîkat mütteliflerdür ki mü'mine ahsen hâlât ve evlâ maḳâlât ḫazret-i ḳāḍiyü'l-ḫacâta du'â' ve ḫuzu' u ḫuşû'la bükâ'dur. Tâlib olan maḫrûm olmaz ve bir sâlik yolda ḳalmaz. [M 15^a] Hemân herkes himmetine göre bir şey'e râḡıbdur. 'Âḳıl olan fânîyi bâḳî üzerine ihtiyâr itmez. Ve a'lâ var iken ednâya nazar ḳılmaz. Âdem 'aleyhi's-selâm, *rabbenâ ḫalemnâ enfusenâ ve in lem taḡfirlenâ ve terḫamnâ lenekūnenne mine'l-ḫāsirîn*¹²⁵⁵, maḡfiret-i yezdānî ve taḳarrüb-i subḫānî taleb itdi. İblîs-i merdûd, *rabbî enḫirni ilâ yevmi yub'aşûn*¹²⁵⁶ diyüp ıdlâl-ı 'ibâdı ve ḫüsrân-ı 'ubbâdı¹²⁵⁷ istid'â itdi. İkisnüñ daḫı murâdı ḫāşıl oldı. İmdi du'â' vu tazarru'dan ve ibtihâl ü taḫaşşu'dan ḫālî olmayup himmetiñ bülend eyle. Ve ol Kerîm ü Raḫîm pâdişâhdan bî'azl ü bîzevâl 'izzet ü¹²⁵⁸ cāḫ taleb eyle. Buḫārî ve Müslimde raḫimehumallāḫ Nu'mân ibni Beşîrden raḍıyallāhu 'anh rivāyet ider, *'ani'n-nebiyyi şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḳāle'd-du'â'u huve'l-'ibādetu şumme ḳara'e*¹²⁵⁹ ve *ḳāle rabbukum ud'ünî estecib lekum inne'llezîne yestekbirüne 'an 'ibādeti seyyedḫulüne cehenneme dāḫirîn*¹²⁶⁰. Ya'nî ḫazret-i resûl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmışlar ki du'â' maḫza 'ibādetdür. Ya'nî 'ibādetden murâd du'â'dur. Ḥaḳḳ celle ve 'alâ' buyurdı ki siz du'â' idüñ ben ḳabûl ideyüm. Şunlar ki 'ibādetinde istikbâr ide 'ānḳārîb ḫor u zelîl oldukları ḫâlde cehenneme dāḫil olur.

Münâcât¹²⁶¹

Ey Eḫad-ı¹²⁶² ḳadîm ve ey Şamed-i vâcibü'l-ta'zîm. Ey zü'l-faḍl ü ve'l-'atâ' ve ey melik-i rûz-ı cezâ'. Senüñ luṭfuñ dilḫastalarının şifâ'sıdır ve keremiñ mecrûḫ ḳulûbuñ devâ'sıdır. 'İnāyetiñ dervîş ü fuḳarâ'nuñ destḡiri raḫmetiñ ḡamm âteşiyle yanmış ḡöñüllerüñ merhemidür. Ey ehl-i vefâ'nuñ ḳulûbın şümûs-ı ifzâl ile münevver ve ey ervāḫ-ı müştakânı luṭfuñ nesâ'imiyle mürevveḫ, aşhâb-ı intibāhuñ bâtınların ḫüsn ü cemāl ile tezyîn itdiñ. Ve erbâb-ı riyâzetüñ daḫı ef'idesin esrâr-ı ḫafıyye ile teşvîḳ itdiñ. Aşhâb-

¹²⁵⁵ A'râf 7/23

¹²⁵⁶ A'râf 7/14. Ayette "rabbî" kelimesi geçmez.

¹²⁵⁷ 'ubbâdı: ehl-i fesâdı S

¹²⁵⁸ 'izzet ü: M'de yok

¹²⁵⁹ Sünenü'l-Tirmizî, 5/456 (no.3372).

¹²⁶⁰ Sahîhü'l-Buhârî, 8/67 (no.80).

¹²⁶¹ münâcât: S'de yok

¹²⁶² eḫad: ḫayy S

ı sülûkuñ bâtınlarında olan esrâr-ı hafıyye hürmetine ve müştâk olan ‘âşıkıların kulübı harâreti hürmetine elest ‘âleminde dıkdıgūñ bahârı [M 15^b] âb-ı ma‘rifetiñle tâzelendür. Ve umûr-ı cüz’iyye ve külliyyemizi ‘ale’-d-devâm [S 11^b] kendü ‘inâyetūñ ile sedâd ü reşâd üzre eyle. Ve âhîr nefesde intibâh müyesser eyle. Ve ‘ömrümüzi tebâh eyleme. Ey kerîm, egerçi günahkâruz ve lâkin senūñ lutfuñdan ümîdvâruz. Kendü keremūñle bizi maqbûllerden eyle.

Naql olunur ki şeyh Yahyâ¹²⁶³ Mu‘âz-ı Râzî eydür, eger cemî‘-i ‘ibâdâtı ve tâ‘atı itsem muqâbelesinde şevâb virilmese ol hâzrete bir nesne dimezem. Sen Ekremü’l-ekremînsin, her ne ki olur keremiñdendir. İlâhî, eger günâhıma nazar itsem kebîrdür. Lutfuña nisbet itsem haķîrdür. Nehyiñe nazar itsem havf gelür. Keremiñe nazar itsem şâd oluram. İlâhî, kıyâmet günü günâhıların suâl iderseñ, ‘Yâ rabbî, hazâ‘in-i rahmetiñ kânde’ direm. Eger ben kuluñı bîgâne ile cehenneme koysañ anda senūñ maħabbetiñden haber söylerem.’ Çün bu münâcâtdan fâriğ oldı, bir âvâz geldi ki ‘Ey Yahyâ, hâzret-i Haķķ düstların düşmanlarıyla bir yere cem‘ eylemez. Düstların mesned-i iķbâlde müşâhede-i cemâli ile müşerref ider.’ Yahyâ çün kim bu beşâreti işitdi, şavma‘asından çıkup şehriñ içinde gezer ve feryâd iderdi ki ‘Ne deñlü günahkâr isem ammâ rahmetinden nevmîd degilüm. Ben anı düst tutaram ve ol beni düst tutar.’

Naql olunur ki bir fâsık u fâcir bir gün hasta oldı. Rihlet karîb olduğın añladı ve defter-i a‘mâlinde hasenâtdan bir nesne görmeyüp ma‘şiyet ile mâlâmâl müşâhede itdi. Ve bir kerre cân u dilden âh eyledi ve eyitdi ki ‘*yâ men lehu‘d-dunyâ ve‘l-âhire irham men leyse lehu‘d-dunyâ vela‘l-âhira.*’ Ya‘nî, ‘Ey melik-i dünyâ ve âhiret pâdişâhı olan Raħîm, esirge şol faķîr kuluñı ki ne dünyâsı var ve ne âhireti.’ Ol hînde cân virdi. Çün kim aħşam oldı, sükkân-ı Başra ol gice vâkı‘alarında gördiler ki ‘Fülân maħallde bir velî vefât itdi. Her kim anuñ namâzın kıla cümle günâhları mağfûr olur. Ve cemî‘-i ‘ibâdetleri meşķur olur’ didiler. Şabâh [M 16^a] çok haķķ cem‘ olup namâzın kıldılar ve defn eylediler. Aħşam oldı, evliyâ‘-yı Başradan bir zâhid vâkı‘asında gördi ol kimesne şadr-ı cennetde oturur. Suâl itdi ki ‘Sen hod şurîdhâl ve âşufteahvâl bir kimesne idüñ, bu maķâma ne ile vâsıl olduñ.’ Eyitdi, ‘Çün kim gördüm ‘ömrüm âhirete karîb oldı ve rûz-ı hayâtım şâm-ı memâta yetişdi, ‘amelime nazar itdüm, kemâl iflâs gördüm. Hâzîne-i rahmete nazar itdüm, katı bînihâye gördüm. Çün kim maķbereye ķodılar, ol Kerîm pâdişâh buyurdi ki ey günahkâr kulum, muṭî‘leruñ tâ‘atı nesne fâ‘ide itmez ve ‘âşîleruñ işyânı zarar virmez. Benüm rahmetim hâzîneleri günahkârlar içündür. Hâṭırıñ hoş tut, seni yarlıgadam’. Yâ

¹²⁶³ yahyâ: S’de yok

rabbenā, bugün biz dađı bir bölük ‘aşıler ve müflisleriz. Dā’ire-i rahmetiñden mahrūm eyleme.

İkinci Münācāt

Şağıh-i Buğarı ve Müslimde Selmān-ı Fārisī rađıyallāhu ‘anhdan řu hadīs-i řerīf mervīdür, *ķāle rasūlullāh řallallāhu ‘aleyhi ve sellem inne rabbekum şayyun kerīmun yesteğı min ‘abdihi izā*¹²⁶⁴ *refe ‘a yedeyhi ila ‘s-semā’i en*¹²⁶⁵ *yeruddehumā şıfran*.¹²⁶⁶ Ya ‘nī şazret-i řabībullāh řallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurđı ki tađķıķan sizūñ rabbiñüz utanan kimesne mu ‘āmelesin ider. Kullarından biri elin semā’ya ķaldırsa şaşı boş göndere.

Münācāt

Ey vācib-i zū’l-celāl ve ey vāhib-i berkemāl. Ve ey řalıķ-ı bīmāni‘ ve ey řāfi‘-i bilāmünāzi‘. Ey du‘ā’ iden ķullarına ķabūl nesīmın irgüren ve [S 12^a] ey aşāb-ı cidd ü ictihāda kemāl-i ‘ināyetinden terbiye yetiřdüren. Ey tāliblere müşāhedāt ķapusın feth iden ve ey rāğıblara řucub-ı māsivāyı ref‘ iden. Ey zevāl ü noķşāndan muķaddes ve ey ‘alāmāt-ı řudūř u imķāndan mūnezzeh. Ol sulţān-ı kerīmsin ki ķatre-i rahmetiñ ‘aşılerūñ sevādı defterin pāk ider. Ve zulumāt u ‘ıřyānda ķalan ehl-i tuđyānuñ ma‘şiyetlerin řasenāta tebdīl idüp ķalblerin nūr-ı mađfıret¹²⁶⁷ ile tābnāk ider. Ve bir zerre luţf-ı bīmınnetūñ nice yüz bin günāhı bir āh-ı sehergāh ile mahv idersin. Bir tamlı göz yaşı ile deryā-yı rahmetiñ cūřa gelüp deryā-yı āteř gażabını itfā’ idersin. İlāhī, cūbbe-i vücūdı dāmenin ķāk iden¹²⁶⁸ [M 16^b] ehl-i tikā řürmetiýçün ve kunc-i inzivā’da iđlāř ile ‘amel iden řürmetiýçün ve tezellül yüzini řāk-ı mezellele ķoyup cānından niyāz iden ‘aşıķları řürmetiýçün ve tezellül yüzini řāk-i mezellele ķoyup cānından niyāz iden ‘aşıķlar řürmeti için¹²⁶⁹ ‘atebe-i ğinā’da ğinā’-yı ķalb kesb iden fuķarā’ řürmetiýçün libās-ı taķvāyı bize erzānī idüp zillet-i ma‘şiyetden ve řehvātdan pāk eyle. Ve rāh-ı đalāletde ķalan cümle ümmet-i Muđammedi tarīķ-ı müstaķıme götüre. Ve cümlemize řarāb-ı ‘ıřķı dadıra. İlāhī, mādām ki řayātdayuz, řalebden el ķekmezüz. Ol zamān ki ‘ömür tamām ola, mevt yüz göstere, bizi liķā’ñdan ayrı eyleme. İlāhī, nīl-i keremiñe ve seyl-i luţfuña muntazıruz. Mekteb-i vefā’da *yuđıbbekum ve yuđıbbūnehu*¹²⁷⁰ āyetini levĥ-i řātırada yaz ve ta‘līmĥāne-i edebde

¹²⁶⁴ Hadiste "en" olarak geçer

¹²⁶⁵ ila’s-semā’i en: Hadiste yok

¹²⁶⁶ İbni Māce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fūad Abdūlbākī (Daru İhyā, ts.), 2/1271 (no.3865).

¹²⁶⁷ mağfıret: ma’rifet **S**

¹²⁶⁸ dāmenin ķāk iden: **M**’de yok

¹²⁶⁹ ve tezellül yüzini řāk-i mezellele ķoyup cānından niyāz iden ‘aşıķlar şürmeti için: **M**’de yok

¹²⁷⁰ el-Māide 5/54

ta'līm eyle. Cenāb-ı kibriyā'na vuşūldan mevānī'-i def' eyle. Nefs-i serkeşden¹²⁷¹ ve küdürātı ve şehevātı ve hucub-ı me'āşīi¹²⁷² ref' eyle. Ve illā hālīmiz tebāh ve nefsimiz gümrah olur.

Naql olunur ki Mālik bin Dīnār kuddise sırruhu bir gün gūristānda gezer iken gördi ki bir kimesnei defn eylediler. Hāk üzre oturup çok ağladı ve eyitdi ki 'Ey Mālik, karīb oldı ki bunuñ gibi bir gün saña dañı nevbe gele.' Andan dervīşlerine nazar idüp eyitdi, 'Size vaşıyyet oldur ki ben öliceğ beni mağbere komañ. Ayağıma bir ip tağup yüzüm üzre sürüyerek mağbereye götürüñ. Andan eyidüñ, ilāhī, işte kaçkın Māliki getürdük diyüñ. Andan kıyāmet günü olıcak ve mağbereden başım kaldıracak görüñ yüzüm¹²⁷³ siyāh mı olmış ve yāhūd beyāz mıdır. Ve kitāblar viriliceğ görüñ sağımdan ve yāhūd şolumdan mı şunarlar. Terāzūya 'amelim geliceğ nazar eyleñ hasenāt mı gālib olur yāhūd seyyi'āt mı. Çün kim v'emtāzu'l-yevme eyyuhe'l-mucrimūn¹²⁷⁴ hıtabı vārid olduğda mutaraşşıd oluñ ki cennet yolına mı sevğ olunuram yāhūd cehennem.' Bu vaşıyyeti tamām itdi ve bir kerre āh idüp hūdā-yı celle ve 'alā'ya cān teslīm itdi. Andan soñra bir āvāz işitdiler ki 'inne māliken necā min el-mehālik.' Ya'nī, 'Mālik bin Dīnār mehālikden hālāş oldı ve rahmet-i Raḥmāna [M 17^a] vaşıl oldı.' İlāhī, biz fuḳarā'yı dañı soñ nefesde luṭf-ı 'amīm ve kerīm-i cesīmiñe mağhar idüp murğ-ı rūḥumuza, irci'ī ilā rabbiki¹²⁷⁵ nidā'sıyla fezāy melekūtda haṭā'ir-i ceberūta ṭayerān müyesser eyle.

Temsil

Bir pādīşāh şikāra gidüp bāzını şalıvirür. Ve ardınca bir kelb dañı [S 12^b] aña mu'ayyen gönderür. Ve ol şāhīn yine şāha gelmek için hāy u hūy feryādın kılar. Kezālik 'ālem-i ma'nādan ma'rifet şikārı için bāz-ı rūhı bu 'āleme irsāl idüp 'aḳabince nefsi mu'āvenet için irsāl itdi. İttifāk bāz-ı rūḥumuz hevāya meyl idüp seg-i nefsimizi dünyā-yı denī cīfesine aldanup irci'ī nidā'sı gelüp¹²⁷⁶ bāz-ı rūḥumuz hevādan cenāb-ı sultāna ve seg-i nefsimiz mülāzemet-i dergāh-ı pādīşāha vāşıl olur. Bīşikār rücū' itmekden anuñ luṭf-ı dāmenine şıgınuruz¹²⁷⁷.

Üçinci Münācāt

¹²⁷¹ serkeşden: ü şirkden **M**

¹²⁷² me'āşīi: mā'an **M**

¹²⁷³ yüzüm: **M**'de yok

¹²⁷⁴ Yâ-Sîn 36/59

¹²⁷⁵ el-Fecr 89/28

¹²⁷⁶ seg-i nefsimizi dünyā-yı denī cīfesine aldanup irci'ī nidā'sı gelüp: **S**'de yok

¹²⁷⁷ bīşikār rücū' itmekden anuñ luṭf-ı dāmenine şıgınuruz: **M**'de yok

Kitāb-ı Tirmizīde ve İbn Māce kitābında Ebū Hureyre raḍıyallāhu ‘anhdan rivāyet ider, *ḳāle rasūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem leyse şey’un ekreme ‘alellāhi te ‘ālā mine’d-du ‘ā’i*.¹²⁷⁸ Ya’nī ḥazret-i resūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar ki Ḥaḳḳ te‘ālā ḳatında du‘ā’dan ekrem bir nesne yokdur. İmdi bir kimesneye du‘ā’ vu tazarru’ı Ḥaḳḳ te‘ālā ‘ādet itmek müyesser ide, rızā’sına maḫhar olmaḳ nişānesidür.

Münācāt

Ey çün u çirādan münezzeh pādişāh ve ey hareket ü sükūndan muḳaddes ilāh. Zātın cihāt u erkāndan müberrādur ve şıfātın āfāt u nokşāndan mu‘arrādur. Ve nūfūs-ı ebrārı āşār-ı me‘āşiden pāk iden sensin. Ve ḳulūb-ı aḥbārı dünyā-yı deniyyeye iltifātdan ḥıfz iden sensin. Zākirlerün ḳulūbı zıkrün ile muṭma’inedür, *e lā bizıkrillāhi taṭma’innu’l-ḳulūb*.¹²⁷⁹ ‘Āriflerün sīneleri senün ma‘rifetün ile vāsi’dür, *velākinni vesi‘anī ḳalbu ‘abdi*.¹²⁸⁰ Yā ilāhī, āteş-i ‘ışḳun ile yanmış ḳalbler ḥürmetine ve cām-ı maḥabbetiñ nūş idüp envār-ı şühūdun ile münevver ef’ide ḥürmetine ve giceler ḥ’āb-ı ḡafletde olmayup āh-ı seḫergāh ile olan eşvāḳ ḥürmetine bu vādī-i ḳalāletde fiten-i āḫir-i zamāndan bizi ḥıfz idüp zulumāt-ı cehlden ve ḳalālet-i [M 17^b] nefis ü şeytāndan maşūn idüp tevfiḳiñi refiḳ eyle ve ḥazretiñe īşāl iden ‘ameli bize telḳin eyle. ‘İşyānımızdan ḥazretiñe ziyān irmez. Tā‘atimizden ḥod müstaḡnī pādişāhsın. Günāhlarımız ‘āfv idüp nokşān üzre olan ‘amellerimizi ḳabūl idüp āḫir nefesde zevāl-i imāndan emānda ḳıl.

Naḳl olunur ki ol gün ki ḥazret-i Şu‘ayb nebī şalavātullāhi ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhi Mūsā ‘aleyhi’s-selāmı ḳoyunların gütmege icāreye aldı. Aña ‘aşā lāzım oldu. Ve Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selāmūñ ḥānesinde çok ‘aşālar var idi. Ol cümleden biri Ādem ‘aleyhi’s-selām cennetden bile getürmüş idi. Enbiyā’dan Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selāma vāşıl olmuşdı. Anı yanında teberrüken tutup ḥürmet iderdi ve kimesneye virmezdi. Çün kim ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāmı ‘aşā almaḡa gönderdi, ‘aşālar içinde ol ‘aşā, ki Ādem ‘aleyhi’s-selām cennetden getürüp¹²⁸¹ ismi Rā’ide idi, faşih beyān ile eyitdi, *‘ḥuznī yā mūsā fe ene leke.’* Ya’nī, ‘Beni al yā Mūsā, ben senün içinüm’ didi. Ḥazret-i Mūsā ol ‘aşāyı alup çün kim ḥazret-i Şu‘ayb öñine getürdi, eyitdi, ‘Yā Mūsā¹²⁸², bu ‘aşā ḡāyet ile uludur. Ḥazret-i kelīmullāh içündür ve aña gelmişdür. Yerine ḳo ve ḡayrı ‘aşā al’ didi. Yerine ḳoyup ḡayrı ‘aşā almaḳ murād idicek ol aşā, ‘Beni al’ diyü feryād itdi. Ḥazret-i Şu‘ayb yine māni‘

¹²⁷⁸ Sünen-i İbni Māce, 2/1258 (no.3829).

¹²⁷⁹ er-Ra’d 13/28

¹²⁸⁰ "Göğüme ve yerime sığmam ama mümin kulunun kalbine sığarım" mealindeki "*mā vesi‘anī semā’i ve lā arḍi ve lākin vesi‘anī ḳalbu ‘abdi’l-mu‘minin*" sözün son kısmıdır.

¹²⁸¹ cennetden getürüp: **M**’de yok

¹²⁸² ḥazret-i mūsā ol ‘aşāyı alup çün kim ḥazret-i şu‘ayb öñine getürdi eyitdi yā mūsā: **S**’de yok

oldı. Tā dört def‘aya mābeynlerinde kelām uzadı. Āhır Mūsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Bu ‘aşā baña feryād ider ki ben senüñüm, al¹²⁸³ beni dir.’ Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selām mütehayyir kaldı. Ma‘lūmı degil idi ki [S 13^a] kelīmullāh ol icāre tutduğı kimesnedür. Hakk te‘ālā bir ferişteh irsāl itdi, muhākeme içün. Ol ferişteh ol ‘aşāyı yere şabladı, dört barmağ mıkḍārı. Ve eyitdi, ‘Her kağıñuz bunı yerden çıkarsa ‘aşāyı ol alsun.’ Evvel Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selām kuvvet idüp ol ‘aşāyı çıkarmak kaşd itdi, mümkün olmadı. Andan Mūsā ‘aleyhi’s-selām kuvvet idüp anı çıkarıcağ bildi kim kelīmullāh oldur, sākıt oldı.

İmdi ey ‘azīzim, bu naḳilde [M 18^a] iki recā’ vardır. Evvel ol ‘aşā Mūsā ‘aleyhi’s-selāma¹²⁸⁴ ben senüñüm didi. Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selām bu nisbeti kaṭ’ itmek murād itdi, kābil olmadı. Hāzret-i Hakk celle ve ‘alā’ Qurān-ı ‘azīmde siz benüm kullarım ve evliyālarımsız ve ben siziñ rabbiñüzüm diyü buyurmuş ola. Ümīddür ki şeytān bu nisbeti ve bu izāfeti kaṭ’a kādir olmaya. İkinci ümīd ferişteh ol ‘aşāyı yere şabınca Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selām gibi peygamber anı çıkarmak kādir olmaya. İmān dirāhtını, ki hāzret-i kādir-i muṭlağ göñülümüz zemīnine ve mü’minlerüñ cānları haremine dikmiş ola ve ‘ināyeti şuyıla şuvurup hidāyeti güneşiyle terbiye ide köki zemīn-i yakīnde şābit ve budakları semā’ya irişmiş ola, hāşā ki şeytān-ı la‘īn anı iḥrāc eyleye. İlāhī, ol kudreti virme ki nihāl-i İmānı bizüm qalbimizden iḥrāc idüp bizi ‘irfāndan ‘uryān eyleye.

Dördinci Münācāt

Kitāb-ı Tirmizīde Ebū Hureyre raḍıyallāhu ‘anhdan mervīdür, *ḳāle rasūlallāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem men serrehū yestecīballāhu te‘ālā lehu ‘inde’ş-şedā’idi ve’l-kerbi felyukṣiri’d-du‘ā’e fi’r-reḥā’i*.¹²⁸⁵ Ya’nī hāzret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki her kim dilerse ki şiddetlerde ve belā’larda du‘ā’sını Hakk te‘ālā müstecāb eyleye, rāḥat hālinde du‘ā’sını çoğ itsün. İmdi her hālde du‘ā’yı çoğ itsün ki āşinālıq hāşıl olur. Ve rızā’-yı ilāhī taḥşil itmiş olursın. Şiddetde Hakk te‘ālā du‘ā’nı kabül eyler.

Münācāt

Ey sultān-ı Kerīm ve ey Raḥmān-ı vācibü’t-ta’zīm. Rızā’-yı şerīfiñ tāliblerüñ devleti ve likā’-yı münīfüñ rāğıblaruñ ‘izzeti kerem-i vāfiriñüñ ḥaddi yok. Ve ni‘met-i mütekāşireñüñ nihāyeti yok. İki pencere virdiñ ki semi’ ü başardur. Anlaruñ ile fezā’-yı

¹²⁸³ uzadı āhır mūsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi bu ‘aşā baña feryād ider ki ben seniñüm al: S’de yok

¹²⁸⁴ mūsā ‘aleyhi’s-selāma: M’de yok

¹²⁸⁵ *Sünenü’l-Tirmizī*, 5/462 (no.3382).

esrârîñ müşâhede kılınur. Ve iki çerâğ itdiñ ki şems ü kamedür. Anlar ile âşâr-ı kudretiñ ve şun‘uñ mü’tâla‘a olunur. İlâhî, şol şehbâzlarıñ ki bâtınları gözün gayırdan dikmişlerdür, anlarıñ hürmetine ve şol bülbüller ki dillerin hâmd ü senâ‘ñ güyâ sende hezâr elhândur, anlarıñ hürmetine her lahzada bize gafletden intibâh vir. Ve her kadem hâzretüñ cânibine izdiyâd müyesser eyle ve tâ‘atiñe tevfiķ. Ve râh-ı [M 18^b] istikâmetde olanlara biz fakîrleri refiķ eyle. Ve bizüm ma‘şiyetlerimiz vesahını¹²⁸⁶ gözümüz yaşıyla yuyup pâk eyle. Ve kulubumuz câmelerin hâşâk-i küdüratdan tâbnâk eyle. Ve perîşân-ı efkârdan hâlî ve zîver-i ihlâş ile mütehallî eyle. Efhâm-ı kâşiremize haķâ‘ıkuñ idrâkini naşîb eyle. Ve kulüb-ı meftûnumuza deķâyıķ-ı ‘ışķı u maħabbetiñ qarîb eyle. İlâhî, egerçi günahkâruz, lâkin dilimiz, *lâ ilâhe illallâh muħammedu’r-resûlullâh* kelimesin güyâdur, ef‘âl-i kabîhamızı kelime-i ħasenemüz içün ‘afv eyle.

Beşâret¹²⁸⁷

Ba‘zı fuķahâ‘dan menķûldur ki bir kimesne [S 13^b] hâtûnına, ‘Taşra çıkarsañ benden¹²⁸⁸ saña talâķ vâķi‘ olsun’ dise, bir gün hâtûn unutup bir ayağın kapudan taşra ķosa, andan hâtırına gelüp içerü girse talâķ vâķi‘ olur mı. Eyitdiler, eger içerüdeki¹²⁸⁹ ayağına tayanması ziyâde olmış ise talâķ vâķi‘ olmaz. Eger taşradaki ayağına ziyâde i‘timâd itdi ise¹²⁹⁰ vâķi‘ olur. Kezâlık bendenüñ bir ‘ameli ve bir îmânı vardır, îmânına i‘timâdı ziyâdedür. İlâhî, îmânımız hürmetine ma‘şiyetimize nażar itmeyüp recâ‘mızı ķat‘ eyleme.

Naķl olunur ki ħâzret-i imâm Ĥuseyin rağıyallâhu ‘anh bir gün bir köye uğradı. Bir gulâm gördi ki şıgır güder. Kuşluk zamânı oldu. Yanında olan ta‘âmın önine ķodı ki ekel ide. Nâgâh bir kelb gelüp qarşusına geldi. Ol gulâmuñ üç rağîfi var idi¹²⁹¹. Cümle azuğını ol kelbe virdi. Ĥâzret-i imâm rağıyallâhu ‘anh buyurdı ki ‘Cümle ta‘âmını bu kelbe virdiñ. Sen kendüñe ne alıķoduñ.’ Eyitdi, ‘Ey dünyâ ve âĥiret sulţanınıñ ķurret-i ‘aynı, bilürem ki bu kelb ırakdan ümîd ile geldi. Kerem şartı degildür ki bunu ac kıoyam’ didi. İlâhî, bir maħlûķ kelbüñ ümîd eyledügi¹²⁹² içün açlığa şabr idüp ģidâ‘sın aña vire. Biz bîçâreler senüñ keremüñ ümîdiyle şahrâ‘-yı ‘ademden vilâyet-i vücûda geldik. Senüñ ‘izzet ü keremiñüñ nihâyeti yok ve baħr-ı raĥmetüñ ģâyeti yok. Bizi nevmîd eyleme. Ve

¹²⁸⁶ vesahını: M’de yok

¹²⁸⁷ beşâret: M’de yok

¹²⁸⁸ çıkarsañ benden: M’de yok

¹²⁸⁹ içerüdeki: ol and içdügi M

¹²⁹⁰ talâķ vâķi‘ olmaz eger taşradaki ayağına ziyâde i‘timâd itdi ise: M’de yok

¹²⁹¹ üç rağîfi var idi: M’de yok

¹²⁹² eyledügi: ümîdiyle geldügi S

āhîr nefesde ki hayâtdan ümîdimiz munķatı¹²⁹³ ola, gūş-ı cānımıza, *ellā teḥāfū ve lā taḥzenū*¹²⁹³ nidā'sın müyesser eyle.

Rivāyet olunur ki bir ulu 'azîz āḥirete gitmege qarîb oldu. Hālet-i ihtizāra varıcak mürîdleri eyitdiler, 'Yā imām, bize bir vaşîyyet eyle, senden şoñra anuñ ile 'amel idelüm.' Şeyḥ eyitdi, 'Tā bugüne dek size didüğim vaşîyyetdür. Anuñ ile 'amel eyleñ. Şimdi [M 19^a] bir 'azîm kārdayum. Bu sâ'at beni kendü ḥālîme koñ' didi. Eyitdiler, 'Ey şeyḥ, ol şa'b kār nedür.' Eyitdi, 'Yetmiş yıldur ki bir bâbı daḳḳ iderem. Bu nevbet cevāb gelicek vaḳıtdür ve ḳapu açacak zamāndur¹²⁹⁴. Bilmem ne vechle cevāb gele ve¹²⁹⁵ ne yüzden feth-i bâb ola. *lā buşrā yevme 'izin li 'l-mucrimîne*¹²⁹⁶ diyümi cevāb gele yāḥūd, *ellā teḥāfū ve lā taḥzenū*¹²⁹⁷ ḥiṭābımı irişe' didi. İlāhî, bizi günāh yüklerin götürdikde maḥrûm eyleme ve ḥisāb vaḳtinde rüsvāy eyleme. Ve dîdārîñ göstericek merdûd eyleme.

Beşinci Münâcât

Şaḥîḥ-i Buḥārîde ve Müslimde bu ḥadîs-i şerîf Enes ibni Mâlik raḳıyallāhu 'anhdan mervîdür, *ḳāle kâne ekşeru du'ā'i rasûlillāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem allāhumme ātinā fi 'd-dunyā ḥaseneten ve fi 'l-āḥirati ḥaseneten ve ḳinā 'azābe 'n-nār*.¹²⁹⁸ Ya'nî ḥazret-i faḥr-ı ḳā'ināt 'aleyhi efdalü's-şalavāt ekşer du'ā'sı bu idi. Ya'nî yā Allāh, bize dünyāda ve āḥiretde ḥasene vir¹²⁹⁹ ve bizi 'azāb-ı nārdan ḥıfz eyle. Pes mü'mine lâzımdur ki her du'ā' itdikce bu du'ā'yı bile diye.

Münâcât

Ey ḳulûba nûr¹³⁰⁰ virici ve kûrûbı keşf idici. Delā'il-i recā' ile ḳullarınuñ şudûrını başt ve saṭvet-i kibriyā'yla ervāḥ-ı 'ālemiyānı ḳabz ider. Cemî'-i 'ulemā'nuñ 'ulûmı baḥr-ı 'ilmine nisbet bir ḳatre degil. Ve cümle 'ālemin 'atāyāsı deryā-yı luṭfuñdan bir nokṭa degil. Envār-ı [S 14^a] ulūhiyyetiñ mezāhir-i mülk-i melekûtda ızhār itdiñ. Ve āşār-ı nāsûtuñ cemāl-i lâhût u ceberûtda keşf itdiñ. Ey kerîm, ne bir 'ilm ü 'amelimiz var ki kibr ü riyyā'dan biri olup cenāb-ı kibriyā'ña lâyıḳ ola. Ve ne bir kelāmımız var ki ḥazretiñe sezā var ola. 'Ömrümüzi yile virdik, ḳalbimiz nār-ı ḥasretten ḡayrı nesne yoḳ. Sen ol

¹²⁹³ Fussilet 41/30

¹²⁹⁴ ve ḳapu açacak zamāndur: M'de yok

¹²⁹⁵ ne vechle cevāb gele ve: S'de yok

¹²⁹⁶ Furkân 25/22

¹²⁹⁷ Fussilet 41/30

¹²⁹⁸ *Saḥîḥü 'l-Buḥârî*, 8/83 (no.6389). Ayrıca bk. el-Bakara 2/201

¹²⁹⁹ vir: M'de yok

¹³⁰⁰ nûr: yüz M

kerîmsin ki bîsâbıka bize ihsân idüp îman nûrın bağısladıñ. Qâdirsin ki bîsa'y bize ebr-i keremiñden bârân-ı rahmetiñ yağıdırursın.

Naql olunur ki şeyh Şiblî rahmetullâhi 'aleyh 'âlem-i fâniden cânib-i¹³⁰¹ âhirete yüz dutdı ve rihlet itdi, bir 'azîz vâkı'ada gördi ki hâlınden haber şordı. Şiblî eyitdi, "Çün kim rihlet itdüm, beni mevkıf-ı hisâba getürüp elüme defter-i a'mâlim şundılar. Ve nidâ'yı 'izzet irdi ki göz yaşıyla nâmeñi [M 19^b] oku ve neye lâıyık idüğüñ ma'lûm eyle. Defter-i a'mâlime nazar itdüm, çok günâh gördüm. Eyitdüm, 'Yâ rabbî, ben nâmemi okumağa hicâb iderem.' Hakk te'âlâ buyurdı ki 'Elbette okumağ lâzımdur.' Eyitdim, 'Yâ rabbî, beni rüsvây itmemeñ şartıyla.' Nidâ' geldi ki 'Ol gün ki günâh itdiñ seni rüsvây itmedüm, bugün dağı rüsvây itmezem.'" Zihî kerîm-i bîzevâl-i lâyezal ki kullarıyla bu mu'âmelei ider, te'âlâ şânuhu ve 'amme ihsânuhu.¹³⁰² Yâ rabbî, bizi dağı şeyh Şiblî hürmetine rüsvây eyleme.

Rivâyet olunur ki ol gün ki hâzret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâmı âteşe atdılar, Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm cennetden bir gömlek getürüp geyürdi. Anuñ berekâtıyla İbrâhîm 'aleyhi's-selâm âteşden sâlim oldı. Ve ol pîrâhen hâzret-i Ya'kûb 'aleyhi's-selâma vâşıl olmış idi, anı Yûsuf¹³⁰³ 'aleyhi's-selâma geydürmişdi, ol gün ki birâderleri ile şahrâ'ya gitdi. Eydürler ki bi'aynihi ol gömlek idi ki Ya'kûb 'aleyhi's-selâma irsâl idüp mübârek yüzine vaz' idüp za'f-ı başardan hâlâş oldı. İlâhî, ol pîrâhen sebebiyle, ki cennetden geldi, hâzret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâma yanmadan ve Ya'kûb 'aleyhi's-selâma fırkatden hâlâşa sebeb oldı, biz fuğarâ'yı dağı yâ rabbî, hil'at-ı îman sebebiyle, ki libâs-ı takvâ diyü ad virdiñ ve bize erzânî kıldıñ, iki havfden ki biri havf-ı 'azâb ve biri havf-ı fırkat-i hicâbdur, hâlâş eyle.

Altıncı Münâcât

Şahîh-i Müslimde İbn Mes'ûddan rağıyallâhu 'ânhu mervîdür, *ani'n-nebiyyi sallallâhu 'aleyhi ve sellem kâne yeğûlu allâhumme innî es'eluke'l-hudâ ve't-tuğâ ve'l-afâfe ve'l-ğinâ*.¹³⁰⁴ Ya'nî hâzret-i sultân-ı enbiyâ' 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm dâ'imâ eydürlerdi, yâ Allâh, senden toğrı yola delâlet isterem ve havf u 'iffet ü ğinâ' dilerem. İmdi bu bize ta'lîmdür ki ekşer evkâtda bunı Hakk te'âlâdan iste. Hakk te'âlâ toğrı yola sâbitkadem eyleye. Ve kendüden havf ve emr-i dünyâdan 'iffet ve ğinâ'-yı kalb müyesser ide.

¹³⁰¹ cânib: **M'**de yok

¹³⁰² zihî kerîm-i bîzevâl-i lâyezal ki kullarıyla bu mu'âmelei ider te'âlâ şânuhu ve 'amme ihsânuhu: **S'**de yok

¹³⁰³ 'aleyhi's-selâma vâşıl olmış idi anı yûsuf: **M'**de yok

¹³⁰⁴ *Müsnedü'l-Müslim*, 4/2087 (no.2721).

Münâcât

Yâ miftâhe'l-kulüb ve yâ kâşife'l-kürüb. Ey 'âşıkıların gözleri senün didârıñla¹³⁰⁵ rüşen ve 'âriflerün kalbleri esrârıñla gülşen. Ey zât-ı kadîmîñ cemî'-i 'âlemden müstağnî ve ey şîfât-ı ezeliyyeñ fenâ' vu zevâlden ğanî. İlâhî, 'âşıkıların bâtinleri envârı hürmetine ve müştâkıların hevâtır [M 20^a] 'izzetine zihnimizi başiret nûrıyla rüşen eyle. Hadâyık-ı kulûbumuzı haķâyık ile gülşen eyle. Ol nesne ki hâzretiñe lâyıkdur, şâbit idüp saña yaramayan umûr kalbimizden ihrâc eyle. [S 14^b] Günâhımızı kelime-i tevhîd hürmetine 'afv idüp bu kelime 'izzetine bizi redd eyleme.

Naql olunur ki bir gün bir ğulâmı şatmağa getürdiler. Bir müşterî gelüp nazar itdi. Ahvel ve a'rec ve bedeni a'vec ve eli tutmaz cemî'-i 'uyûb bunda mevcûd. Zebânından suâl itdi, dili faşîhdür diyü cevâb virdiler. Müşterî eyitdi, 'Ben bunı feşâhat zebânından ötüri qabûl itdüm' didi. İlâhî, ol zamân ki yevm-i 'arzdur, eger cemî'-i a'zâ'mız 'ısyân ile ma'yûb ise dilimiz, *lâ ilâhe illallâh* demekde faşîhdür. 'Uyûbumuz ile sen qabûl eyle.

Zâdû'l-me'âd nâm kitâbda rivâyet olunur ki bir pâdişâh-ı 'âdil var¹³⁰⁶ idi. Bunun bir zâlim vezîri var idi. Re'âyâ pâdişâha vezîrden şikâyet itdiler. Bir niçe kerre pâdişâh iltifât itmeyüp bir gün eyitdi, 'Ben dağı bilürem ki zâlimdür ammâ 'azli mümkün degildir.' Bir gün ba'zı hâşlar yanında eyitdi, "Bu vezîrün yanımda haķķı şâbit olmuşdur. Saltanatımdan evvel baña 'Irâqdan Şâma firâr itmek iktizâ' itdi. Şâmda bir bakķal var idi. Gâhi def'-i melâl için anuñ dükkânında oturdum. Bir gün beni ğâyet qasâvetde gördi. Hâlimden suâl itdi. Ba'zı ahvâlimi haber virdüm. Ve dâr u diyârımdan dūr olduğumdan ve akrabâ vu ta'alluķâtımdan dūr olduğumdan şikâyet itdüm. Baña eyitdi, 'Yâ şimdi diyârıña varmağa mâni' nedür.' 'Eger silâhım ve bendem olsa gitmek mümkün idi' didüm. İkinci gün gördüm, ol kimesne dükkânın ve mamelekin şatup baña teslîm itdi. Çün kim semtime geldüm, Haķķ te'âlâ baña saltanat müyesser itdi. Murâd itdüm ki ol kimesneye mükâfât idem. Suâl itdüm, âhirete intikâl itmiş. Ol kimesnenün sîreti ve şüreti hıyâlimde qalmış idi. Tâ kim bugün bu şahsı ol kimesneye müşâbih gördüm. Anı qarîb idinüp vezîr itdüm. Mâdâm ki hayâtdayum, anı manşib-ı vezâretten 'azl itmezem' didi." [M 20^b] İlâhî, egerçi ef'âlinde müşâbih-i eşkıyâ' yuz lâkin aķvâlde müşâbih-i enbiyâ'yuz. Kemâl-i keremiñden qabâyiğ-i a'mâlimize nazar itmeyüp enbiyâ'-yı kirâmıñ hürmetine cennete idhâl idüp didârıñ müyesser eyle.

¹³⁰⁵ didârıñla: envârıñ ile S

¹³⁰⁶ var: M'de yok

Yedinci Münâcât

Şahîh-i Müslimde Târik bin Eşyemi'l-Eşca'ıyyu rađıyallāhu 'anhdan mervîdür ki *kāne'r-raculu izā esleme 'allemehu'n-nebiyyu şallallāhu 'aleyhi ve sellem eş-şalāte summe emerehu en yed'uve bihe'ulāi'l-kelimāti allāhumma'ğfirlī va'rhamnī veħdinī ve 'āfinī verzuķnī*.¹³⁰⁷ Ya'nī kaçan bir kimesne ibtidā' islāma gelse ħazret-i resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem namāz ta'līm iderdi ve bu du'ā'ı okumağa emr iderler idi. Yā Allāh, beni yarlığa ve raħmet eyle ve hidāyet eyle ve şıhhat müyesser eyle. Ve rızķımı sūhūlet ile işāl eyle. İmdi mü'mine bu vechle Ĥaķķ te'ālāya tazarru' itmek lâzımdır.

Münâcât

Ey Ĥayy-ı tūvānā ve ey Kayyūm-ı dānā. Ey envā'-ı zıkr¹³⁰⁸ ile mezkūr ve ey ālā' vü ni'am ile meşkūr. Cūd u keremūñ bendeleriñe bīnihāye ve iħsān u ni'amıñ kullaruña bīgāye. Celālūñ sařvetinden gōñüllerde, cūş-ı şarāb-ı maħabbetūñ ġalebesinden dillerde. Ĥurūş-ı tecelliyātuñ şadmesinden zāhidlerūñ cigerleri kūşesinde dāğ-ı cemālūñ iştıyākı şevķinden 'āriflerūñ [S 15^a] hücrelerinde çerāğ. Niçe biñ¹³⁰⁹ *ene'l-ħaķķ* diyeni manşūrvār ġayretiñ berdār itmiş ve niçe yüz biñ 'āşıkı cellād-ı 'ışķuñ kanların dökmiş.

Ĥaberde geldi ki bir 'āşık-ı miskīn maħbūbınuñ düştānesi¹³¹⁰ ħapusında¹³¹¹ bir gice nāle ü zārī idüp ağlar ve niyāz iderdi. Ma'sūķ penceresinden aña şīve ile¹³¹² nazar idüp nālesine¹³¹³ iltifāt itmez idi. Ve anı bir kūşeden seyr idüp ta'accüb iderdi. Çün şabāħ oldu, 'āşık kemāl-i ħayret ile dönüp gitdi. Vālī ol kimesnenūñ yanına gelüp aħvālinden suāl¹³¹⁴ itdi. Cevāb virdi ki 'Ol benden müstağnī ve ben aña muħtācum. Maķām-ı 'izzetde olanūñ ħālī öyle olur ve menzil-i zilletde olanūñ aħvālī böyle olur¹³¹⁵ didi.

İlāhī, eger luřfuñla kulluğa bizi ħabūl idesin sekiz cennet aña fedā'dur. Eger ħaħrıñ redd eyleye yedi cehennem andan bir şerāredür. [M 21^a] İlāhī, şarāb-ı 'ışķıñ, ve *seķāhum rabbuhum*¹³¹⁶ yedinden nūş iden 'ārifler ħürmetine ve cemāl-i bākemālīñ

¹³⁰⁷ *Müsnedü'l-Müslim*, 4/2073 (no.2697).

¹³⁰⁸ zıkr: **M'** de yok

¹³⁰⁹ nice biñ: **M'** de yok

¹³¹⁰ düştānesi: devletĥānesi **S**

¹³¹¹ ħapusında: ħarşusında **S**

¹³¹² şīve ile: **M'** de yok

¹³¹³ nālesine: **M'** de yok

¹³¹⁴ suāl: istifsār **S**

¹³¹⁵ böyle olur: böyledür **S**

¹³¹⁶ el-İnsân 76/21

müşâhede iden ‘âşıklar hürmetine bizi düstlarıñdan dūr eyleme. Ve dārü’l-celâlde cemâl-i bâkemâliñ¹³¹⁷ müşâhedesinden mahrûm eyleme.

Rivâyet olunur ki Nüşîrevânun bir segi var idi. Aña atlas çul itmiş idi. Bir gün şikârgâhda şikâra varmadı. Bir gayrı seg şikârı şayd itdi. Sekbânlar eyitdiler ki ‘Bu çulı bundan alup bu sege geydürelüm’ didiler¹³¹⁸. Nüşîrevân eyitdi, ‘Me‘âzallâh bir kelbe bir câme virmiş olam, andan çıkarmak mürüvvet degildür’ didi. İlâhî, bize hil‘at-i îmânı virdiñ¹³¹⁹ ve câme-i ‘irfânı keremiñden geydürdiñ. Takşîrâtımız ve zellâtımız¹³²⁰ sebebiyle ‘uryân eyleme.

Naql olunur ki Hâtîm bir def‘a ‘Arab uluların¹³²¹ ziyâfete da‘vet itdi. Nâgâh bir ‘uryân fakîr kapudan zâhir oldı. Hâtîm anuñ elin alup şadra geçürdi. Eyitdiler, ‘Ey Hâtîm, ne itdiñ.’ Hâtîm eyitdi, ‘Sizüñ her biriñüzü devletiñüz bezme¹³²² geçürdi. Bu fakîr ü ‘uryânı benüm keremim bu maķâm-ı a‘lâya ırgürdi.’ İlâhî, Hâtîm bir maħlûk iken kereme nisbet olunmağla ol fakîri terk itmeyüp¹³²³ şadra geçürdi. Sen hod ekremü’l-ekremînsin pâdişâh-ı bîniyâzsın. Ol gün ki *yevme neħşuru’l-mutteķine ilarraħmâni vefden*¹³²⁴ ehl-i takvâ ihtîşâm ile burâklara süvâr olup geleler ve serîrler üzre, *fî maķ‘adi şidķin ‘inde melîkin muķtedirin*¹³²⁵ oturlar, biz fuķarâ’yı daħı anlarıñ murâfaķatından ayırma.

Sekizinci Münâcât

Şaħîh-i Müslimde ‘Abdullâh bin ‘Ömer rağıyallâhu ‘anhmâdan mervîdür, *ķâle ķâle rasûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem allâhumme muşarrife’l-ķulûbi şarriķ ķulûbenâ ‘alâ’ tã‘atike*.¹³²⁶ Ya‘nî ģazret-i seyyid-i benî Âdem Muħammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı¹³²⁷ ki yâ Allâh, bizüm ķulûbumuzu tã‘atîñ cânibiñe şarf eyle. İmdi ķulûb ģazret-i rabbü’l-‘izzetüñ ķudretindedür, her nere dilerse şarf eyler. ‘Abde lâyıķ oldur ki dâ‘imâ ķâđiyü’l-ģacâtdan istid‘â ide ki kendü tã‘at ü ‘ibâdetine şarf idüp meşğale-i dünyâya ve rızâ’yı şeytâna şarf eyleme.

Münâcât

¹³¹⁷ bâkemâliñ: **S**’de yok

¹³¹⁸ didiler: **S**’de yok

¹³¹⁹ virdiñ: **S**’de yok

¹³²⁰ ve zellâtımız: **M**’de yok

¹³²¹ uluların: evlâdın **S**

¹³²² bezme: yerine **S**

¹³²³ terk itmeyüp: **M**’de yok

¹³²⁴ Meryem 19/85

¹³²⁵ el-Kamer 54/55

¹³²⁶ *Müsnedü’l-Müslim*, 4/2045 (no.2654).

¹³²⁷ ģazret-i seyyid-i benî âdem muħammed muştafâ şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem buyurdı: **M** nüshasında sehven bir üst satıra, hadis metninin içine yazılmış.

[M 21^b] Ey faẓl u ‘aṭā’ ile ma‘rūf ve ey gufrān-ı ḥaṭā’ ile mevşūf. Ey kāf u nūn ile ‘ālemi mükevven ve ey nūfūs-ı mevcūdātı nakş-ı nigār ile mülevven. Nūr-ı vaḥdetiñ serāyā-yı¹³²⁸ kulüb-ı ‘ārifinde zāhir ve şevāhid-i ḥaḳīkatıñ şaḥāyif-i ‘ālemde [S 15^b] bāhir. Qullarıña şāhlık manşıbını viren sensin ve ehl-i ‘iṣyān ve erbāb-ı melāhīnūñ bir āh-ı seḥer ile ‘ayıbların setr iden sensin. Qalem-i kudretūñ ile cümle maḳdūrātı taḳdīr itdiñ ve kudret-i kāmileñi ızḥār itdiñ. Ve bu deñlü şuver-i muḥtelifei defter-i muḥtere‘ātda taḥrīr ü taşvīr itdiñ. Āsumān envār-ı ‘izzet ü ceberūtunuñ āyine-i dārıdur, zemīn esrār-ı mülk ü¹³²⁹ melekūtunuñ perdedārıdur. Cennet-i me‘vā kapusunda, *ferevḥun ve reyḥānun ve cennetu na‘īm*¹³³⁰ yazdıñ, ḥamīm-i ceḥimde nīrān-ı ‘azābı ta‘biye itdiñ. İlāhī, ‘āriflerūñ gözi yaşı hürmetine ve ‘āşıklarūñ şarāb-ı ‘ışkları hürmetine bizüm kulūbumuza noḳtasın esrār-ı ma‘rifetūñ perkārından iḥrāc eyleme ve bizi tevḥīkiñe ḳarīn eyle. Āḥir nefesde biz fuḳarā’nuñ ervāḥın īmānla alup raḥmet meleklerin irsāl eyle.

Naql olunur ki meşāyih-i kibārdan bir kimesnenūñ ‘ömri āḥir oldı. Ol ḥālide mürīdleri başı ucına cem‘ olup kelime-i tevḥīdi telkīn itdiler. Şeyḥ üç kerre ‘Dimezem’ didi. Mürīdleri giryān oldılar. Şeyḥ kendüye gelüp ḥālden suāl itdiler. Aḥvālī ḥikāyet itdiler. Şeyḥ eyitdi, "Çün kim baña ḥarāret ḡālib olup şu istemege mecālīm yoḡ idi. Şeyṭān fırsat bulup bir ḳadeḥ şu getürdi ve baña ‘İster misin’ didi. ‘İsterem’ didüm¹³³¹. Eyitdi ‘Gel di ki ḥālīk-ı ‘ālem yokdur.’ Bu sözden i‘rāz itdüm. Şol cānibime gelüp ḳadeḥi gösterdi, ‘İsā ‘aleyhi’s-selām Allāh te‘ālānuñ oḡulıdır di, saña şu vireyüm’ didi. Yine i‘rāz itdüm. Ḳarşuma gelüp eyitdi di ki ‘Ḥaḳḳ¹³³² te‘ālā üçinci tañrıdır di.’ ‘Dimezem’ didüm¹³³³." Üç def‘a ve illā me‘āzallāh kelime-i şehādetden i‘rāz itmey diyüp şehādet kelimesin getürüp cānını rabbisine teslīm [M 22^a] eyledi. İlāhī, bize daḥı āḥir nefesde bu kelime-i tekellüm iderek rūḥumuzu ḳabz eyle.

Doğuzuncı Münācāt

Şāḥih-i Buḥārī ve Müslimde Ebū Hureyre raḍıyallāhu ‘anh mervīdür, ‘*ani’n-nebiyyi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḳāle ne ‘ūzu*¹³³⁴ *billāhi*¹³³⁵ *min cehdi’l-belā’i ve derki’ş-şakā’i ve sū’i’l-ḳaḍā’i ve şemātetil-e’dā’i*¹³³⁶ Ya’nī ḥazret-i seyyidü’l-mürselīn

¹³²⁸ serāyā: mezāyā S

¹³²⁹ mülk ve: S’de yok

¹³³⁰ el-Vākıa 56/89

¹³³¹ isterem didüm: M’de yok

¹³³² ḥaḳḳ: allāhu S

¹³³³ dimezem didüm üç def‘a: dimezem dimezem dimezem üç kerre didüm S

¹³³⁴ ne‘ūzu: Hadiste "yete‘avvezu"

¹³³⁵ billāhi: Hadiste yok

¹³³⁶ *Şāḥihü’l-Buḥārī*, 8/75 (no.6347).

şalavātullāhu ‘aleyhu ve selāmuhu buyurdı ki Allāhu te‘ālāya sığınuñ, şiddet-i belā’dan ve şekā’ yetişmeden¹³³⁷ ve sū’-yı kazā’dan ve şemātet-i a‘dā’dan. İmdi ma‘lūm oldu ki belā’ları du‘ā’ def‘ ider imiş. Ve şekā’ı murād idicek ref‘ ider imiş. Ve kazā’yı dañı mu‘allağ olıcak tebdil ider imiş.¹³³⁸ Pes Hakk te‘ālādan recā’sın mü’min kaç‘ itmeyüp tazarru‘ u zārīden hālī olmak gerekdür.

Münācāt

Ey mücid-i bālet ve ey mevcūd-ı bī’illet. Ey zulumāt-ı kavālibūñ münevveri ve hey’āt-ı ecsāduñ muşavveri. Gülistān bülbülleri senūñ hāmd ü şenā’ñ nağmelerin ider ve bustān gülleri senūñ luṭfuñ ve ni‘amīñ beyān ider. İlāhī, kāmīlū’l-‘iyār olan kulüb hürmetine ve firdavs-i cennātda hūr u kuşūr-ı bīkuşūr ‘izzetine ve esāsı muhkem imān u ikān hürmetine ve rüşen dillerūñ, ki envārı feleklerden ‘urūc itmiştir, anuñ hürmetine ve şol mücerredāt, ki televvūs-i dünyā dāmenlerine bulaşmamışdır, anlaruñ hürmetine biz esir-i şehvetleri nefis ü hevā¹³³⁹ ve şeytān ve ālāyiş-i dünyāya meftūn u mağbūn olmadan hālāş eyle.

Naql olunur ki şeyh Hasan-ı Başrī rahmetullāhi ‘aleyh bir cenāze ‘aķabince gūristāna vardı. Meyyiti defn itdikten soñra murāķabeye varup bir kūşede [S 16^a] oturdu. Ferezdağ nām şā’ir, ki fışk u fücūr ile ma‘rūf u meşhūr idi, ırakdan nazar idüp muhkem ağladı. Hasan-ı Başrī rađıyallāhu ‘anh sebeb-i bükā’sın suāl itdi. Ferezdağ eyitdi, ‘Ey imām, kendü perişān hālīme ağlaram ki halk baña nazar idüp ne yaramaz ‘amellü¹³⁴⁰ kişidür dirler. Ve saña nazar idüp ne eyü kimesnedür dirler. Eger Hakk te‘ālā mu‘āmelesi hulūk mu‘āmelesi gibi ise hālīm kederdür.’ İmām eyitdi, ‘Ey Ferezdağ, hīçbir [M 22^b] ‘ameliñ var mıdur ki aña i‘timād idesin.’ Ferezdağ eyitdi, ‘Üç nesne var, anlar ile ümīdvārum. Biri, yetmiş yıldur islāmda şaķal ağartdum. İkinci, Allāhu te‘ālā hāzretin bilürem. Üçinci, günāhkārlığıma mu‘terifem’ didi¹³⁴¹. Çün āhirete intikāl itdi, Hasan-ı Başrī rađıyallāhu ‘anh vāķı’asında gördi kim Ferezdağ şadr-ı cennetde şalınup gezer. "Suāl itdüm, ‘Ey Ferezdağ, Hakk te‘ālā saña neyledi.’ Eyitdi, ‘Ey imām, benüm yetmiş yıllık tevḥīdime beni bağışladı ve rahmet eyledi.’" İlāhī hāzret-i Ādem ‘aleyhi’s-selāmdan evvel¹³⁴² bir hıdmet şadır olmadın hilāfet şadrına geçürdüñ ve bizden bir nesne sabķ itmedin tāk-ı kerāmet geyürdiñ. Luṭfuñı kaç‘ eyleme ve biz düşkūnleri kaldırup destgīr

¹³³⁷ yetişmeden: **M**’de yok

¹³³⁸ ve şakā’ı murād idicek ref‘ ider imiş ve kazā’yı dañı mu‘allağ olıcak tebdil ider imiş: **S**’de yok

¹³³⁹ hevā: **M**’de yok

¹³⁴⁰ ‘amellü: **M**’de yok

¹³⁴¹ didi: **S**’de yok

¹³⁴² evvel: **M**’de yok

ol. İlâhî, kullarınıñ dünyâda dört san'atları var. İkiyi yaramaz ve ikisi eyüdü. Yaramaz olanları birbirinden bedterdür. Ol şıfatların¹³⁴³ biri ma'şiyet ve biri küfürdür. Küfür ise ma'şiyetden bedterdür. Ve eyü şıfatların¹³⁴⁴ tã'at ü îmândur. Biribirinden a'lâdur. İmân tã'atden dañı güzeldür ve tã'at eyü olduğı¹³⁴⁵ muhaqqıktır. Yâ rabbenâ, ol ikiniñ yaramazı ki küfürdür, terk itdik ve ol iki eyünüñ a'lâsı îmândur, anı işledik. İmânımız hürmetine bu ma'şiyetimizi 'afv idüp tã'at-ı nâkışamızı kabûl eyle.

Onıncı Münâcât

Şaḥîḥ-i Buhârîde ve Müslimde Enes bin Mâlik raḍıyallâhu 'anhudan mervîdür. *kâle kâne rasûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem yeḳûlu allâhumme innî e'üzubike mine'l-'aczi ve'l-keseli ve'l-cubni ve'l-heremi ve'l-buḥli ve e'üzubike min*¹³⁴⁶ *'azâbi'l-kabri*¹³⁴⁷ *ve e'üzubike min fitneti'l-maḥyâ ve'l-memât*¹³⁴⁸ *ve fî rivâyetin ḍala'a'd-deyni ve galebeti'r-ricâli*¹³⁴⁹. Ya'nî hazret-i seyyidü'l-evvelîn ve'l-âḥirîn ve ḥabîb-i rabbü'l-'âlemîn 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm dâ'ima eydürlerdi, yâ Allâh, saña şıgınumam 'acz ü keselden ve korkaklıktan ve pîrlik za'findan. Ve saña şıgınumam 'azâb-ı kabirden ve ḥayât ü mevt fitnesinden. Ve bir rivâyetde bürüc-ı şekâletinden¹³⁵⁰ ve ḥalk galebesinden saña şıgınumam. Haqq te'âlâ bu umûrdan cümlemizi hıfz eyleye.

Münâcât

Ey kâdir ü Ḳadîr [M 23^a] ve ey Semî' ü Başîr. Ve ey sultân-ı bînazîr ve pâdişâh-ı bîvezîr. Ḳahr u ceberûtuñ nice, *ene rabbukumu'l-a'lâ*¹³⁵¹ dîn-i ferâ'ine-i deryâ-yı 'azâbına ğarḳ itmişdür. Ve satvet ü ḳahrıñ niçe ḳârûnı ḳa'r-ı zemîne indirmişdür. Eger celâlün ile tecellî iderseñ hezâr tã'at u 'ibâdât ḥaremi berbâd olur. Ve eger nesîm-i luṭfuñ mehebb-i iḥsândan esse nice yüz biñ kerre yüz biñ 'âşîlerün 'ısyânı maḥv u hebâ olur. İlâhî, ehl-i vecd ki câme-i vücûdların 'ıṣḳuñ ve şevḳuñ ile çâk itmişlerdür, anların hürmetine ve şol 'âbidler, ki yüzlerin ḥâk-i mezellele vaz' idüp niyâz-ı câna güdâz iderler, anların 'izzetine zulumât-ı şehvâtda kalan derdmendlere hidâyetün nûrı ile rehnümâ [S 16^b] ol. Ve nâmurâdlık vâdîsinde cânları ağızlarına gelen teşneleri âb-ı inâyetiñle ḳandur.

¹³⁴³ birbirinden bedterdür ol şıfatların: biri âḥiri dañı yaramaz S

¹³⁴⁴ bedterdür ve eyü şıfatların: yaramaz idigi mukarrerdür ve ikisi eyü biri âḥirden dañı anı S

¹³⁴⁵ birbirinden a'lâdur İmân tã'atden dañı güzeldür ve tã'at eyü olduğı: İmân tã'atden eyü idigi S

¹³⁴⁶ e'üzubike min: Hadiste yok

¹³⁴⁷ Müsneḍü'l-Müslim, 4/2088 (no.2722).

¹³⁴⁸ Saḥîḥü'l-Buhârî, 8/79 (no.6367).

¹³⁴⁹ Saḥîḥü'l-Buhârî, 8/78 (no.6363).

¹³⁵⁰ bürüc-ı şekâletinden: dîn şıḳletinden S

¹³⁵¹ en-Nâziât 79/24

Yā rabbī, eger ‘azāb idesin, hüküm¹³⁵² senün ve eger günāhlarımız setr ü ‘afv idesin, ihsān u kerem senün. Muṭī‘ ü ‘āṣī ve dānī vü kāṣī rahmetiñle toyla.

On Birinci Münācāt

Şaḥīḥ-i Buḥārī ve Müslimde ‘Abdullāh bin ‘Amr bini’l-‘Āşdan mervīdür, ‘*an ebī bekrin raḍiyallāhu ‘anhumā ennehu kâle rasûlillāhi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘allimnī du‘ā’ en ed‘ū bihi fī şalātī kâle allāhumme innī zalemtu nefsi zülmen keşiren ve lā yağfiru’z-zunûbe illā ente fağfirlī mağfireten min ‘indike verḥamnī inneke ente’l-ğafûru’r-raḥīm*.¹³⁵³ Ya ‘nī Ebū Bekir şiddīk raḍiyallāhu ‘anh ḥazret-i faḥr-ı ‘ālem ve sened-i¹³⁵⁴ benī ādem Muḥammed Muştafā ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selāma eyitdi ki ‘Yā resûlallāh, baña du‘ā’ ta’līm eyle, namāzımda anuñla du‘ā’ ideyüm.’ Ḥazret-i resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu du‘ā’ı ta’līm itdi. Ya ‘nī, yā Allāh, taḥkīkan ben zûlm-i keşir itdüm. keşir şā’-yi müşelleşe ve bâ’-yi muvaḥḥide ile kebīren¹³⁵⁵ rivāyet olunmuşdur. Bu du‘ā’ı okuyan keşiren kebīren¹³⁵⁶ demek evlādur. Zünübı senden gayrı kimesne yarlıgamaz. Kendü ihsānıñla beni yarlıga ve rahmet eyle. Sen mübālağa ile yarlıgacı ve rahmet idicisin. ‘Ulemā’-yı sâbık rahimehumullāh eyitdiler, bu du‘ā’ı namāzda okumak için egerçi ta’līm buyurdılar, lākin her hālde ve her mekānda [M 23^b] bu du‘ā’ı okumak münāsibdür.

Münācāt

Ey Ḥalīk-ı zulumāt u nūr ve ey Rezzāk-ı mār u mūr. Ey Muşavvir-i eşbāḥ ve ey münevver-i ervāḥ. Ey müfettaḥ-ı¹³⁵⁷ ebvāb-ı rahmet ve ey sebep-i esbāb-ı mağfiret. Sen bir pādīşāhsın ki luṭfuñ bir katrei dürr-i şemīn eyler ve kudretiñ bir kaṭre menīyi fetebārekallāhu aḥsenu’l-ḥālīkīn¹³⁵⁸ kılur. ‘Uḳûl-ı fuḥûl-ı idrāk zāt u şıfātıñda ḥayrān ve kuvā-yı derrāk ‘acāyib şun’uñda sergerdāndur. Melā’ike-i muḳarrabīn, mā ‘abednāke ḥaḳḳa ‘ibādetike¹³⁵⁹ dimeden gayrısına dem urmazlar. Ve ‘āmme-i ‘ulemā’ ve ehl-i ‘irfān, mā ‘arafnāke ḥaḳḳa ma’rifetike¹³⁶⁰ demek ile ‘aczlerin ızhār iderler. İlāhī, sāḳī-i bākī maḥabbet elinden şarāb-ı ‘ışkı nüş iden mestān ḥürmetine ve maḳām-ı ‘özürde manşûrvār

¹³⁵² hüküm: ḥilm S

¹³⁵³ *Şaḥīḥü’l-Buḥārī*, 8/72 (no.6326).

¹³⁵⁴ sened: seyyid S

¹³⁵⁵ kebīren: keşir M

¹³⁵⁶ kebīren: keşiren M

¹³⁵⁷ müfettaḥ: menba’ S

¹³⁵⁸ el-Mü’mīnün 23/14

¹³⁵⁹ "Sana ḥakkıyla ibadet edemedik."

¹³⁶⁰ "Seni şanına yakışır bir biçimde bilemedik."

na‘ra uran müştâklar hürmetine biz kulların dağı şarâb-ı ‘ışkınlâ mest-i müdâm ve müşâhede-i cemâliñle müstağrak ‘ale’ d-devâm eyle¹³⁶¹.

Naql olunur ki şeyh Cüneyd quddise sırruhu eydür, "Eger rûz-ı kıyâmet baña eyideler ki ‘Müşâhede-i cemâl ile gözün aç’ ben gözümü açmazam. Düstdan gayrıyla ki vâsıta ola, anuñ ile dünyâda düstumı görmedüm. Bîvâsıta gördüm, bugün dağı bîvâsıta çeşm-i dîdârın müşâhede iderem." Bu ‘azîzler hürmetine bize tevbe ü tevfiķiñ naşib eyle ve âfât u belâyâdan bizi halâş eyle.

Ba‘zı hükemâ’ dan mezkûrdur ki *lâ ilâhe illallâh muhammedun rasûlullâh* yedi kelimeî mutazammındur. Bir niçe hikmeti vardur. Biri budur ki insânun yedi hatırdur. Birisi mevt hatırdur ki küfür ile mi olur yâhûd îmân ile mi. İkinci kabir hatırdur ki zulmânîmi olur ve yâhûd nûrânî mi. Üçinci hatır Münker ve Nekir suâlidür¹³⁶², cevâb bâşavâb olur mı ve yâhûd yañılur mı. Dördinci haşır hatırdur, yüz aķ mı olur ve yâhûd siyâh mı. Beşinci hisâb hatırdur, âsânlık ile müyesser olur mı yâhûd olmaz mı. Altıncı [S 17^a] hatır mîzândur ki hasenât mı ziyâde olur ve yâhûd seyyi’ât mı. Yedinci hatır tarîkdür ki cehenneme mi sevķ olunur yâhûd cennete. Pes bu yedi kelime hürmetine Hakk te‘âlâ kulını bu yedi hatırdan halâş eyle.

Yâ rabbenâ, bu kelimeî bize naşib itdiñ. Âhir nefesde beşâret-i [M 24^a] îmân ile melâ’ike gelüp, *ellâ tehfû ve lâ tahzenû*¹³⁶³ diyerek geleler ve kabirde, *ferevhun ve reyhânun ve cennetu na‘îmin*¹³⁶⁴. Ve Münker ü Nekîr ‘aleyhima’s-selâm geldikte, *yusebbutullâhi ‘llezîne âmenû bi’l-kavli’s-sâbit*¹³⁶⁵ hüccetin müyesser eyle. Bi’setde¹³⁶⁶, *lâ havfun ‘aleykumu’l-yevm*¹³⁶⁷ nidâ’sın kulağımıza ırgür. Ve hisâbı sehv ile eyle. Ve hasenâtımız keffesin ağır kıl. Ve şırâtı yıldırım gibi geçürüp cennetde, *ve lekum fihâ mâ teştehi enfusukum*¹³⁶⁸ lutfın müyesser eyle. Ve hür u Rıdvân u ğilmân ile tezevvüc naşib eyle. Ve melâ’ikeden, *selâmun ‘aleykum tibtum fedhulühâ hâlidîn*¹³⁶⁹ naşib eyle. Ve likâ’ñi erzânî eyle.

On İkinci Münâcât

¹³⁶¹ biz kulların dağı şarâb-ı ‘ışkınlâ mest-i müdâm ve müşâhede-i cemâliñle müstağrak ‘ale’ d-devâm eyle: S’de yok

¹³⁶² münker ve nekîr suâlidür: suâl-i melekeyndür S

¹³⁶³ Fussilet 41/30

¹³⁶⁴ el-Vâkıa 56/89

¹³⁶⁵ İbrâhîm 14/27

¹³⁶⁶ bi’setde: ve ba’dehü M

¹³⁶⁷ ez-Zuhrûf 43/68

¹³⁶⁸ Fussilet 41/31

¹³⁶⁹ ez-Zümer 39/73

Şahîh-i Buhārî ve Müslimde Ebû Mûsâ el-Eş'arî rağıyallâhu 'anhdan mervîdür 'ani'n-nebiyyi şallallâhu 'aleyhi ve sellem innehu kâne yed'û bihâze'd-du'â'ı allâhumma'ğfirlî hañî'etî ve cehlî ve isrâfî fî emrî ve mâ ente a'lemu bihi minnî allâhumma'ğfirlî ve ciddî ve hezlî ve haña'î ve 'amdî ve kullu zâlike 'indî allâhumma'ğfirlî mâ kaddemtu ve mâ ahhertu ve mâ esrertu ve mâ a'lentu ve mâ ente a'lemu bihi minnî ente'l-muğaddimu ve ente'l-muvahhîru ve ente 'alâ kulli şey'in kadir.¹³⁷⁰ Ya'nî hâzret-i server-i 'âlem-i enbiyâ' ve kıdve-i aşfiyâ' Muhammed Mustafâ 'aleyhi efdalü's-şalavât u a'lâhâ bu du'â' ile du'â'yı iderdî, ümmetine ta'lîm için. Du'â'-yı 'azîmdür ve müdâvemet itmek münâsibdür. Ma'nâ-yı şerîfî budur ki yâ Allâh, benüm haña'mı ve cehlîmi ve emrimde olan isrâfımı yarlığa. Ve sen a'lamsın, tağşîrâtımı yarlığa. Yâ Allâh, gerçeklik ile ve lañife ile olan kuşûrumı dañı ve haña' ile ve kaşd ile olanları dañı yarlığa. Cemî'si bendendür. Yâ Allâh, tağdîm itdigümi ve te'hîr itdigümi ve gizlü ve âşikâr itdigümi yarlığa. Sen benden yegrek bilürsin. Ve tağdîm ü te'hîr idici sensin. Ve her şey'e kâdirsin. Şabâh u ahşam belki ekşer evkâtde bu du'â'yı mülâzemet itmek gerek.

Münâcât

Ey 'âlimü's-sırr ve'l-hafıyyât. Ve ey başîr-i bâlât. Ve ey semî'-i münâcât.¹³⁷¹ Ey muhtâclaruñ niyâzın istimâ' iden mevlâ. Ve ketm-i 'ademden bu deñlü mevcûdâtı ve eşyâ'yı¹³⁷² vücûda [M 24^b] getüren tüvânâ. Ve ey niçe dâlli yola getüren. Bîniyâz senüñ kapuñ bîgâne ve âşinâyâ meftûhdur. Ve zâlimlerden mazlûmlaruñ haqqını hañlaş iden perverdigârsın. Senüñ 'ilmiñ kâşif-i esrârdur ve keremiñ merhem-i cerâhat-ı füccârdur. İlâhî, tarîk-i şavâbda mühtedî olan ehl-i istikâmet hürmetine ve 'atebe-i faqr u fenâ'da ve niyâzda 'anâ' çeküp¹³⁷³ ğinâ' şeklin gösteren ehl-i mücâhede 'izzetine sînelerimizi nûr-ı ma'rifetüñ ile şerh eyle. Ve kulûbumuzu kerâmetüñ ile feth eyle. Eger bizden hisâb¹³⁷⁴ isteyesen hâlimiz ma'lûmdur. Bizi ma'rız-ı hisâba getürmeyüp lutfuñla mu'âmele eyle. İlâhî, kerîmlerüñ şânı oldur ki faķîrleri ve müflisleri ve muhtâcları naazar-ı 'inâyet ile behremend eyleyeler. Sen hod ekremü'l-ekremînsin. Biz fuķarâ' vu muhtâcları¹³⁷⁵ maħrûm eyleme.

Naql [S 17^b] olunur ki bir gün bir faķîr eski câme ile bir pâdişâhuñ meclisine dâhil oldu. Pâdişâh ol dervîşden elem çekdi. Muşâhiblerden birisi eyitdi, 'Ey dervîş, bu

¹³⁷⁰ *Müsnedü'l-Müslim*, 4/2087 (no.2719).

¹³⁷¹ ey 'âlimü's-sırr ve'l-hafıyyât ve ey başîr-i bâlât ve ey semî'-i münâcât: S'de yok

¹³⁷² mevcûdâtı ve eşyâ'yı: esbâbı S

¹³⁷³ u fenâ'da ve niyâzda 'anâ' çeküp: bâde S

¹³⁷⁴ hisâb: hasenât S

¹³⁷⁵ fuķarâ' vu muhtâcları: faķîrleri M

deñlü bilmez misin ki pâdişâhlar huzûrına eski hîl‘at ile gelmek ‘ayıbdur’ didi. Dervîş ‘ârif kişi idi. Cevâb virdi ki ‘Eski libâs ile pâdişâhlar meclisine gelmek ‘ayıb degildür. Ammâ eski câme ile meclisinden çıkmak ‘ayıbdur’ didi. Pâdişâha bu kelâm gâyetle¹³⁷⁶ hoş gelüp ol dervîşe çok in‘âm itdi. Biz fuکارā’yı dahı, yâ rabb¹³⁷⁷, huzûruñdan ‘uryân gönderme. Yevm-i kıyâmetde enbiyâ’ huzûrında evliyâ’ libâsın geydürece¹³⁷⁸ hürmetine bizi mahrûm eyleme.

FAŞL-I ŞÂLİŞ

Seyyid-i kâ’inât ‘aleyhi efđalü’ş-şalavātuñ nu‘ûtı beyânındadır. Ve bu faşıl on iki na‘tı müştemildür ki zıkr olunur¹³⁷⁹.

Na‘t-ı Evvel

Cevâhir-i zevâhir-i şalavât ve şad hezârân envâ‘-ı tahıyyât u teslîmât zebân-ı mu‘ciznümâ vu fuşahâ’ ve lisân-ı i‘câzedâ-yı¹³⁸⁰ bülegâ’ kelâm-ı intizâmda muntazam kılmışlardur nişâr olsun ki ol ravza-i münevvere ve meşhed-i muṭahhara seyyidü’l-beşere ki şefi‘ü’l-ḥaşr u ḥurşid-manzar ‘unvân-ı ‘ahdnâme-i vefâ’ mîzbân-ı¹³⁸¹ mihmânḥâne-i şafâ’ şem‘-i cem‘-i aşfiyâ’ nûr-ı nihâd-ı devlet nev¹³⁸² bahâr-ı [M 25^a] millet şabâ-yı bāğ-ı¹³⁸³ hürmet ziyâ’-yı çerâğ-ı rahmet şems-i felek-i risâlet serv-i çemen-i celâlet şadr-ı şuffe-i şafâ’ mäh-ı kubbe-i vefâ’ gevher-i dürc-i ictibâ’ aḥter-i burc-ı ıstıfâ’ hazret-i Muḥammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem evc-i cevâhir-i lâm-ı *le‘amruke*¹³⁸⁴ anuñ tâc-ı miğferiniñ tarşî‘idür ki hazret-i Zü’l-celâl-i bîniyâz andan gayrı kimesne hayâtına kâsem itmemişdür. Fâ’-yı *innâ fetahñâ*¹³⁸⁵ fethnâmesidür. Elif-i *innâ erselnâ*¹³⁸⁶ ‘ilm-i a‘lâsınuñ ‘âlâmetidür. Tâ’-yı *tâ-hâ*¹³⁸⁷ i‘zâz-ı menşûrınıñ nişân-ı ‘âlîşanıdır. Hâ’-yı *hâ-mîm*¹³⁸⁸ zülf-i şerîfinüñ şüret-i ḥamıdır. Yâ’-yı *yâ-sîn*¹³⁸⁹ gülzârınıñ yâsemînidür. *elem tere ilâ rabbike*¹³⁹⁰ bereket-i nazîrinüñ işâretidür. *v’ellezîne me‘ahu*¹³⁹¹ Ebû Bekir ve ‘Ömer

¹³⁷⁶ gâyetle: S’de yok

¹³⁷⁷ yâ rabb: M’de yok

¹³⁷⁸ huzûrında evliyâ’ libâsın geydürece: ve evliyâ’ hülleler geydüğü vakitte ḥabîbüñ S

¹³⁷⁹ ki zıkr olunur: S’de yok

¹³⁸⁰ i‘câzedâ-yı: M nüshasında bu kısımda yazım hatası vardır

¹³⁸¹ mîzbân: mîzân M

¹³⁸² nev: nûr M

¹³⁸³ şabâ-yı bāğ-ı: M nüshasında bu kısımda yazım hatası vardır

¹³⁸⁴ el-Hicr 15/72

¹³⁸⁵ el-Feth 48/24

¹³⁸⁶ Fâtır 35/24

¹³⁸⁷ Tâhâ 20/1

¹³⁸⁸ Mü’min 40/1, Fussilet 41/1, eş-Şûrâ 42/1, ez-Zuhruf 43/1, ed-Duhân 44/1, el-Câsiye 45/1, el-Ahkâf 46/1

¹³⁸⁹ Yâ-Sîn 36/1

¹³⁹⁰ el-Furkân 25/45

¹³⁹¹ el-Feth 48/29

varınca yanardı. Hem yine Bāyezīd rah̄metullāh eydür, "Ma'rifet deryāsına ğavş itdüm. Çün kim ĥazret-i Muḥammedūñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem baḥr-ı ma'rifetine irişdüm, benüm maḳāmum ile anuñ mābeyninde biñ deryā gördüm, āteşden. Eger birine ḳarīb olsam yanar kül olurum."

İkinci Na't

Nefāyis-i şalavāt-ı ṭayyibāt ve şerāyif-i taḥiyyāt-ı zākiyyāt ki nesīm-i 'anberşemīm rāyiḥa-i rūḥperver fāyiḥa-i rūḥküster meşamm-ı cān ve demāğ-ı cināna¹⁴⁰⁵ irişür. Ma'rüz-ı rūḥ-ı pürfütūḥ ve sīne-i meşrūḥ ḥvāce-i seyyid-i kā'ināt serdefter-i maḥlūḳāt ol mäh-ı dühefte ve şāh-ı nüḥüfte ve¹⁴⁰⁶ ol miyve-i bāğ-ı emānī ve tūṭī-i bilāğ-ı seb'ü'l-meşānī ğurre-i cebhe-i vücūd ve ṭurra-i nāşiye-i şühūd ḥaṭīb-i minber-i sa'ādet naḳīb-i¹⁴⁰⁷ leşker-i siyādet 'unvān-ı dīvān-ı nübüvvet sultān-ı eyvān-ı risālet sultān-ı bārgāh-ı *lī me'allāh*¹⁴⁰⁸ bürhān-ı bīştibāh-ı¹⁴⁰⁹ *fa'lem ennehu lā ilāhe ilallallāh*¹⁴¹⁰ maḥbūb-ı cenāb-ı ĥazret-i ilāh¹⁴¹¹ müşerref-i biḥiṭāb-ı Muḥammed resūlullāh ol ser ü ḳāmetiñe naḥl-i bustān-ı sübhānī ve şimşād-ı ravza-i rahmānī ki bīsāye [M 26^a] iken iki 'ālemde sāyesinde rāḥat ve zıll-ı hümayūnında istirāḥat ider.

Rivāyet olunur ki bir 'azīz bir kimesnenüñ eline hediye virüp, 'Var buni mektebhānede ilet¹⁴¹², her ḳanğı oğulan cümleden aḥsendür aña vir' didi. Mektebhāneye gelüp ol hediyei kendü oğuluña virdi. Suāl itdiler ki 'Niçün kendü oğuluña virdiñ.' Cevāb virdi ki 'Andan aḥsen kimesne görmedüm' didi. Kezālik yevm-i ḳıyāmetde ĥazret-i celāl-i eḥadiyyet celle zıkrūhu hediye-i rah̄meti Muḥammed Mustafānuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem dest-i şefā'atine teslīm eyler. 'Araşātda 'āmeli aḥsen olana bu hediyei teslīm eyle¹⁴¹³. Ḥvāce-i 'ālem 'aleyhi's-selām ol hediyei 'uşāt-ı ümmetine teslīm eyler. *şefā'atī li ehli'l-kebā'iri min ummeti*¹⁴¹⁴ fermān gelür ki 'Ḥabībim bu deñlü müflisler mābeyninde kendü ümmetiñ [S 18^b] iḥtiyār itdiñ.' *'beli yā rabb*, cennet ni'meti bana ḥoş gelmez, tā bunlar¹⁴¹⁵ ol ni'mete vāşıl olmayınca¹⁴¹⁶.

¹⁴⁰⁵ cinān: cānān **M**

¹⁴⁰⁶ şāh-ı nüḥüfte ve: **M**'de yok

¹⁴⁰⁷ naḳīb: naşīb **S**

¹⁴⁰⁸ Aclūnī, *Keşfü'l-hafā*, 2/204 (no.2159).

¹⁴⁰⁹ bīştibāh: eşyākı **S**

¹⁴¹⁰ Muhammed 47/19

¹⁴¹¹ ilāh: **M**'de yok

¹⁴¹² ilet: **M**'de yok

¹⁴¹³ teslīm eyle: **M**'de yok

¹⁴¹⁴ *Süneni Ebî Dāvūd*, 4/236 (no.4739).

¹⁴¹⁵ bunlar: bu zeliller **M**

¹⁴¹⁶ olmayınca: ola **M**

Naql olunur ki bir ehl-i 'ilim bir kerîmüñ sofrasına hazır oldu. Çün kim ni'metleri çekildi, ol 'âlim yimedi. Ol kimesne eyitdi, 'Efendi bu ta'âm helâl akçem ile olmuştur. Niçün yimezsın' didi. Ol kimesne eyitdi, 'Benüm birkaç çigerküşem vardır. Bir küşede aç otururlar. Anlar ac olup ben ni'metleri tenâvül eylemek mürüvvet degildür' didi. Tâ ol kerîm ol 'âlimüñ¹⁴¹⁷ evlâdına ta'âm irsâl itmeyince yimedi. 'Âlem-i ma'nâda yevm-i kıyâmetde Hakk te'âlâ habîbini cennetine emr ide ki ni'am-ı bîpâyân ve¹⁴¹⁸ hûr u kuşûrı bînokşân ola. 'Uşât-ı ümmet mihnetde sergerdân olalar, habîbullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem revâ görmez. Eydür ki 'Yâ rabbî, anlar ile düzehe irsâl it yâhûd benümle anları cennete idhâl eyle.' Hîtab gele ki 'Yâ Muhammed, biz bihişti senden ötüri halk itdik. Seni düzehe iletmezüz. Ammâ düzeğîleri cennete idhâl iderüz, tâ kim bizüm merhametimiz ve senüñ bizüm katımızda 'izzetiñ ma'lûm ola.

Üçinci Na't

Nağamât u nevānuñ yegreki ki bülbulân-ı bustân-ı belâgat ve 'andelibân-ı gülîstân-ı feşâhat hüda-yı te'âlānuñ hamd ü şenā'sından soñra edā' iderler, dūrūd-ı¹⁴¹⁹ seyyidü's-sādāt [M 26^b] ve senedü'l-sa'ādâtur. Ol şadr-ı kâ'inât ve bedr-i mevcûdât h'âce-i kevneyn resûlü's-şakaleyn şemeretü'l-fu'ad-ı kurretü'l-'ayn şahîb-i halvethâne-i kâbe kavseyn maşşûd-ı vücûd-ı 'âlemiyân maḥbûb-ı kulûb-ı âdemiyân dürr-i¹⁴²⁰ dürc-i Baḥâ' aḥter-i burc-ı t̄ā-hā Muhammed Mustafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem ve 'alâ âlihi ve aşḥābihi'l-etkiyā'¹⁴²¹ ol seyyid ki muḳtedā-yı muḥakkik ve dānā-yı muḥakkik fi'l-ḥaḳîka oldur. Nāṭıq-ı kuntu nebiyyen ve âdemu beyne'l-mā'i ve t̄-ṭîni¹⁴²² mütekellim-i ene seyyidu'l-evvelîn ve l-âḥirîn ve ḥabîbu rabbi'l-'âlemîn.¹⁴²³

İşâret-i Beşâret¹⁴²⁴

Ebrehe ki ḥazretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem sa'âdet-i vilâdetlerinden evvel Mekke-i mükerrreme kaşdına gelmiş idi. Ve Mekke halkınuñ develerin sürmüş idi. 'Abdu'l-Muṭṭalib ol develer için Ebrehenüñ konduğu yere geldi. Alınında ḥazretüñ nûrı heybetiyle 'Abdu'l-Muṭṭalibe ri'âyet idüp maşşûdın ḥâşıl itdi. Kıyâmet günü ki zebânîler

¹⁴¹⁷ 'âlimüñ: kimesnenüñ S

¹⁴¹⁸ bîpâyân ve: M'de yok

¹⁴¹⁹ dūrūd: dürrer M

¹⁴²⁰ dürr: M'de yok

¹⁴²¹ etkiyā': M'de yok

¹⁴²² "Âdem su ve çamur arasında iken ben peygamberdim."

¹⁴²³ mütekellim-i ene seyyidu'l-evvelîn ve l-âḥirîn ve ḥabîbu rabbi'l-'âlemîn: M'de yok. Sözüñ tercümesi: "Ben efendilerin ilki ve sonuncusu ve Allâh'ın habibiyim."

¹⁴²⁴ beşâret: bâbeşâret S

bize kaşđ idüp geleler zāhir ü bāṭınımızda nūr-ı Muhammedī zāhir ü lāmi‘ göreler. Ümīddür ki bizi maḳziyyü’l-merām idüp dāru’s-selāma īşāl ideler.

Naḳl olunur ki Hindüstānda ḥazret-i Ādem-i şafī ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selāmuñ ḳabrinüñ başı ucında bir dıraht vardır. Her sene andan iki gül biter. Yapraklarında, *lā ilāhe illallāh muḥammedu’r-rasūlullāh* yazılmışdır. Ol gülleri sultān ḥazānesinde ḥıfz iderler. Ve merzāya anuñla devā’ iderler. Ḥattā eydürler ki eger bir yaprağın döküp a‘mā gözine ekseler gözleri açılır.

Münācāt¹⁴²⁵

Yā rabbenā, bu kelime-i bizüm ḳalbümize kendü ḳudret elüñle yazdıñ. Ve maḥabbeti tohumın zemīn-i cānımıza şaçdıñ. Eger gönülümüz gözin açup ‘illet-i küfr ile nābīnā itmeyesin, keremiñe sezāvar ve lāyıḳdur. [S 19^a] Ve andan a‘ceb ol gülden¹⁴²⁶ bir yaprak düşe ḡāyib olur. Yer mi yudar ve yāḥūd bir melek mi alır ma‘lūm olmaz. Ḳurd u tıyūrdan bir nesne anı yimege izin yoḳdur. Ve āteş dahı ol berki yakmaz, kendünüñ ve ḥabībiniñ ism-i şerīfi olmaḡla. Kezālik ol kelime-i şerīfe ḥürmetine mü’mine dahı¹⁴²⁷ āteş-i düzeḡden ziyān gelmeye. Belki āteş, [M 27^a] ‘*cuz yā mu’minu feḳad atfā’e nūruke lehebi*’ dir. Ya’nī mü’mīn sırāt üzre iken cehennem nidā’ ider ki ‘Geç yā mü’mīn, senüñ nūruñ benüm yalıñımı söndürdi’ diyü feryād ider.

Dördinci Na‘t

Niçe biñ biñ şalāt-ı şalavāt ve tūḥaf-ı taḥiyyāt merḳad-ı münevver-i seyyidü’r-rūsule ve ravza-i muṭahhara-i ḥādī’s-sübüle nişār olsun ki faşş-ı ḥātem-i enbiyā’ ve server-i zümre-i aşfiyā’dur. Ehl-i sa‘ādet ḳaleminüñ nevki ve aşḥāb-ı şeqāvet cānlarınıñ nāvekidür. Ḡaybū’l-ḡayb cesedinüñ rūḥ-ı pürfüṭūḥı ve ḳulūb-ı ‘ārifān-ı ehl-i idrākūñ nūr-ı evzāḥı gülistān-ı ‘ışḳ u maḥabbetüñ bülbul-i hoşbeyānı ve bustān-ı ḥaḳīḳatüñ ‘andelīb-i luṭf-ı tıbyānı revḥāniyānuñ ḥaṭīb-i faşīḥelḥānı kerrübīyyüñüñ mu‘allim-i belīḡlisānı nūr-ı noḳṭa-i cān merkez-i dā’ire-i īmān sultān-ı taḥt-ı ictibā’ bürhān-ı baḥt-ı ıştıfā’ ya’nī ḥazret-i Muhammed Mustafā ‘aleyhi efḍalü’s-şalavāt u a‘lāḥā, ol ḥ‘ācenüñ na‘tın zıkr idelüm. Mübārek ḥabībiniñ āfītāb mişālī tābı muḳarrabiniñ ḥücrelerin münevver itdi. Ve tırra-i ‘anberbārı meşāmm-ı ehl-i nāsūtı mu‘aṭṭar itdi. Hilāl-i ṭāḳ ebrūsı ḡayretinden ḳāmeti dāl ve güneş cemāl-i şemsi maḥabbeti ḥarāretinden sergerdān u bīmecāldür. Felek

¹⁴²⁵ münācāt: S’de yok

¹⁴²⁶ ol gülden: M’de yok

¹⁴²⁷ kezālik ol kelime-i şerīfe ḥürmetine mü’mine dahı: mü’minüñ dahı zebānında ve ḳalbinde bu kelimeler yazılmak ile S

tîr-i müjgânı havfindan hayrân ve melek cemâli şevkıyle gül-i ruhlârına¹⁴²⁸ nigerân ve ‘arız-ı âbdârı şafâ’sıyla bahâristân-ı ‘âlem-i harem-i¹⁴²⁹ hürrem dendânı lü’lü’leri dürr-i bahr-ı âbdâr u mükerremdür. Lü’âb-ı dehânı tiryâk-ı zehr-i hicrân ve kelâm-ı dilpezîri mürde dillere âb-ı hayvândur. Bir seyyidüñ nâminı zıkr idelüm. Çün hattât-ı kudret, ‘*alleme bi’l-kalem*¹⁴³⁰ mekteb-i ma’rifetde ki ‘*allemeke mâ lem tekun ta’lemu*¹⁴³¹ hattını yazdı. Ve hâme-i fitrat, *kuntu kenzen*¹⁴³² kıssası şahîfe-i ‘âleme kazıdı. Evvel nokta ki vâkı’ oldı nûr-ı Muhammed idi. Bu nûr çün kim vücûda geldi, ‘âlem-i şühûdda şadâ ve cümle mükevvenâtta nidâ’ zâhir oldı ki ‘Ey şürîdekân-ı mülk ü melekût¹⁴³³ ve ey hiffetkân-ı ‘âlem-i ceberût ve felek, âgâh oluñ ki bir nûr peydâ [M 27^b] oldı. Hidâyeti mü’ebbed ve ism-i şerîfî Muhammeddür. Zuhûrı, *rahmeten li’l-‘âlemîn*¹⁴³⁴ ve kerem-i ‘amîmi, *inneke le’alâ hulukin ‘azîm*¹⁴³⁵dür. Mülk ü melek¹⁴³⁶ anuñ nûrı ve cân u cihân anuñ nazar-ı luţfiyla manzûrdur. Ve enbiyâ’ vü evliyâ’ ol nûrdan ıktibâs itmişlerdür. Necât-ı Nûh ve vefâ’-yı Halîl ve şafâ’-yı İsmâ’îl ve ‘izzet-i Ya’kûb ve şîhhat-i Eyyûb ve necât-ı Yûsuf ve icâbet-i Yûnus ve tebcîl-i Mûsâ ve İncîl-i ‘İsâ ve şafvet-i¹⁴³⁷ Yahyâ cümle anuñ zât-ı sûtûde şîfâtından iktisâb olunmuşdur. Ve İmân-ı şecereyn ve ‘irfân-ı hâkaneyn ve fuḳahâ’-yı ‘ulemâ’ ve sûtûn-ı saḳf-ı ḥazarâ’ ve sükûn-ı kürre-i ḡabrâ’ anuñ bereketiyledür. Baht u sa’âdet şâhibi gerekdür ki [S 19^b] dîde-i başîretini cümleden kaṭ’ idüp süveydâ’-yı¹⁴³⁸ kalbinden cemî’-i eşyâ’nuñ sevdâsını kaṭ’ ide. Andan cemâl-i Muhammedî ve maḳâm-ı Ahmedî müşâhede eyleye. Zîrâ ol ḥazretüñ câh u celâli ve serâperde-i vişâl ü kemâli¹⁴³⁹ tecellî eyleye. Vehm-i beşeriyyet ve fehmi melekiyyet anuñ etrâfında cevalân itmek muḥâl ve anuñ ḥummâsına gûzerân itmege mecâl yokdur, *lâ yese’unî fîhi melekun muḳarrebun ve lâ nebiyyun murselun*¹⁴⁴⁰. Rûḥu’l-ḳuds bu deñlü bâl u perr ile ve bu ḳadar kuvvet ü mecâl ile diledi ki ol sultânüñ maḳâmın müşâhede ide. Eşi’a-ı rûḥâniyye ve ecniḥa-i melekiyye ile tayerân itdi. Ğayret-i Muhammediyye ve ḥamiyyet-i Ahmediyye ḳarîb oldı ki anı yakup cemî’-i cüz’ini küll eyleye, *lev denevtu unmuleten le’aḥteraktu*.¹⁴⁴¹

¹⁴²⁸ gül ruhlârınuñ: **M**’de yok

¹⁴²⁹ haremî: cürmî **S**

¹⁴³⁰ el-Alak 96/4

¹⁴³¹ en-Nisâ 4/113

¹⁴³² Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2/156 (no.2016).

¹⁴³³ melekût: melek **M**

¹⁴³⁴ el-Enbiyâ 21/107

¹⁴³⁵ el-Kalem 68/4

¹⁴³⁶ mülk ü melek: melek ü felek **S**

¹⁴³⁷ şafvet: ḥayât **S**

¹⁴³⁸ süveydâ’: sevdâ **M**

¹⁴³⁹ kemâl: **M**’de yok

¹⁴⁴⁰ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2/204 (no.2159).

¹⁴⁴¹ "Bir parmak ucu kadar daha yaklaşıydim yanardım."

Beşinci Na't

Ehl-i himem-i 'ālī maḳāmuñ maṭlab-ı a'lāsı ve erbāb-ı maḳāşıd u merāmuñ maḳşad-ı aḳşası iblāğ-ı ḥamd ü şenā' ı mülk-i 'allāmdan şoñra inşā'-yı şalavāt ve inhā'-yı teslīmāt ḥazret-i seyyidü's-sādātdur, *şallallāhu 'aleyhi ve sellem*. Ol māh-ı envār-ı kerem¹⁴⁴² ve ol şāh-ı esrār-ı kıdem efsürde cānlaruñ ṭabīb-i lebībi meksür¹⁴⁴³ ḥatırlaruñ ḥabīb-i dermāndeleruñ şem'i cem'i-i 'āşī ümmetüñ şef'i düşmişleruñ destgiri perişān rüzigārlaruñ dilkebiri.

İşāret-i Pürbeşāret¹⁴⁴⁴

Ey derviş, ḥalkuñ ḥavf [M 28^a] u ḥaşyeti iki nesnedendür. Biri keşret-i ma'şiyet ve biri kılet-i tã'at. Ḥazret-i feyyāz-ı muṭlak ve ğaffār-ı muḥakḳak ḥabīb-i maḳām-ı şefā'ati erzānī itdi, tã kim bu iki ḥavfdan emīn olalar. Bu iki emir için iki temşili cān kulağıyla istimā' idüp fehm eyle.

Ammā keşret-i ma'şiyet. Naḳl olunur ki saḥare-i Fir'avnuñ zīneti günü yetmiş yük ālāt-ı sihir getürmüşler idi, tã kim Mūsā 'aleyhi's-selāma ğalebe ideler. Çün kim Mūsā 'aleyhi's-selām 'aşāsına ilkā' itdi, ṭarfetü'l-'aynda cümlesini maḥv itdi. Çün kim nevbet-i Muḥammedī irişdi, kıyāmet günü bunca yüz kerre yüz biñ günāh 'aceb midür ki ḥabībullāh¹⁴⁴⁵ şallallāhu 'aleyhi ve sellem şefā'atiyle nābūd u nāpeydā ola.

Ammā ḥavf-ı kılet-i tã'at. Naḳl olunur ki mi'rāc gicesi elli vakit namāz farz oldu. Ba'dehū beşer vakit ref' olup¹⁴⁴⁶ beş vakitde muḳarrer oldu ki inşā'allāhu maḥallinde zıkr olunur. Ḥazret-i peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥatır-ı şerīfine geldi ki namāz ḳalīl oldu şevābına daḥı kılet¹⁴⁴⁷ geldi ola. Ḥiṭāb irişdi ki 'Ḥabībim, beş vakti ümmetiñ edā' itsünler, ben elli vakte ḳabül iderem ve anlara elli vakit şevābın virürem. Ḥatır-ı hoş tut.'

Ve rivāyetde geldi ki bir gün sultān-ı kevneyn aşḥāb-ı kirām ile yārāndan bir faḳīruñ ḥānesine teşrif itdi. Ol 'azīz bir arpa ekmegini ḥazretüñ ve aşḥāb-ı kirām ile¹⁴⁴⁸ öñine ḳodı. Ḥ'āce-i 'aleyhi's-selām ekmegi ḳalīl ve aşḥābı keşir göricek mübārek eliyle ol ekmegi örtüp yārān andan yidiler ve cümlesi toydılar. Şaḥīḥan rivāyet olunur ki seksen kimesne idi ol [S 20^a] ḳurşdan bāḳī ḳaldı. Ey 'azīz, cümle evvelīn ü āḥirīn olanın tã'atı

¹⁴⁴² kerem: kirām S

¹⁴⁴³ meksür: meskür M

¹⁴⁴⁴ pürbeşāret: bābeşāret S

¹⁴⁴⁵ irişdi kıyāmet günü bunca yüz kerre yüz biñ günāh 'aceb midür ki ḥabībullāh: S'de yok

¹⁴⁴⁶ beşer vakit ref' olup: S'de yok

¹⁴⁴⁷ kılet: ḥiffet S

¹⁴⁴⁸ aşḥāb-ı kirām ile: M'de yok

Ḥaḳḳ celle ve ‘alā’nuñ kibriyā’sı katında bir ḳurş cev v deñlü degildür. ‘Aceb degildür ki¹⁴⁴⁹ ḥabībünñ şefā’ati ḥürmetine¹⁴⁵⁰ Ḥaḳḳ te‘ālā rūz-ı maḥşerde cümle ümmeti toylaya ve cümle ümemüñ tã’atinden ziyāde ola.

Naḳl olunur ki benī İsrā’īl zamānında bir fāsıḳ u fācir var idi. İki yüz yıl fıṣḳ u fücürda idi. [M 28^b] Tuḡyān u fesādı ḥadden geçdi. Ol ḥālde iken ‘ömri āḥire irişdi, cānını ḥüdāya ṭapşurdi. Ḥaḳḳ anuñ mevtinden kemāl mertebe mesrūr oldılar. Ayağından sürüyüp bir mezbeleye bıraḳdılar. Cebra’īl ‘aleyhi’s-selām ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāma Ḥaḳḳ te‘ālā emriyle gelüp eyitdi ki ‘Ḥaḳḳ te‘ālā saña selām idüp buyurdi ki düstlarımın bir kimesne āḥirete intikāl itdi. Anı mezbeleye bıraḳdılar. Var anı mezbeleden alup techīz ü tekfīn eyle. Ve benī İsrā’īle ḥaber idüp namāzına da’vet eyle ki anuñ sebebiyle anları yarlıgayum’ didi. Çün kim Mūsā ‘aleyhi’s-selām ol mezbeleye geldi, gördi ki iki yüz yıl ‘ömrünü fıṣḳ u fücürda¹⁴⁵¹ geçüren kimesnedür, müteḥayyir oldı. Ammā çün kim me’mūr oldı, emri yerine getürdi. Ba’dehū suāl itdi ki ‘Yā rabbī, bu kimesneye bu mertebe neden müyesser oldı.’ Ḥazret-i celle ve ‘alā’ buyurdi ki ‘Yā Mūsā, bu ḳulumuñ günāhı ḥaḳḳ bildiklerinden yüz mertebe ziyādedür. Lākin bir gün Teverāta nazar itdi, āḥir-i zamān peygamberinüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ na’t-ı şerīfin gördi. Ḥabībimüñ maḥabbeti ḳalbine eşer idüp ol varağı būs idüp yüzine sürdi. Anuñ berekātıyla anuñ günāhların ‘afv idüp cümle muḳarreblerimden itdüm.’ İmdi ey ḥabībullah ‘āşıḳları, cān u gönülden şalavāt-ı şerīfei ol ḥazrete nişār eyleñ, şallallāhu ‘āleyke yā rasūlallāh.

Altıncı Na’t

*allāhumme ṣalli ‘alā nebīyyi’r-raḥmeti ve şefi’i’l-ummeti ve kāşife’l-ḡummeti muḥammedin şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ilā yevmu’l-ḳiyāmeti.*¹⁴⁵² Şad hezār hezār şalāt u şalavāt-ı zākiyāt ve tuḥfe-i teslīmāt-ı şāmiyāt rūḥ-ı pürfütüḥ-ı seyyidü’l-mürselīn ve ḥātemü’n-nebiyyīn mäh-ı felek-i sa’adet ḥürşid-i sipihr-i siyādet sebbāḥ-ı ‘ummān-ı taḥḳīḳ seyyāḥ-ı meydān-ı tevfiḳ cānibine vāşıl u muvāşıl ola. Ol ḥvāce-i¹⁴⁵³ āfītābuñ maşrıḳdan maḡribe seyrānı ve bu ḳubbe-i feleküñ devrānı anuñ ‘ışḳ u şevḳıyledür. Süleymān ‘aleyhi’s-selām ibtidā’-yı kārda mülk taleb idüp, *rabbigfirli ve heblī mulken lā yenbaḡi li’eḥadin ḡayri*¹⁴⁵⁴ buyurdi. Çün kim mülk müyesser oldı, envā’-ı imtiḥānlara

¹⁴⁴⁹ ‘aceb degildür ki: **M**’de yok

¹⁴⁵⁰ ḥürmetine: **M**’de yok

¹⁴⁵¹ ve fücürda: **S**’de yok

¹⁴⁵² "Allah'ım, kıyamete kadar getirilecek salat u selam rahmet peygamberi, ümmetinin şefaathçisi, dert ve kederin gidericisi Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem olsun."

¹⁴⁵³ ḥvāce: **M**’de yok

¹⁴⁵⁴ Şad 38/35. İktibasın başındaki "igfirli" iki nüshada da yoktur ve sonundaki ifade **M** nüshasında "ḡayri" iken **S** nüshasında ve ayette "min ba'dı" dir.

mübtelâ oldu. Ve hâtem-i mülk [M 29^a] elinden gitdi. ‘Azîm dikkat ve nice endühdan soñra eline geldi.

Ammâ hâzret-i h^vâce-i ‘âlem-i seyyid-i benî Âdem leyle-i mi‘râcda sidretü’l-müntehâya vardıkda iki cihân mülki huzûrına ‘arz olundu. Qabûl itmek degil gözi ucıyla nazar itmedi. Ol seyyidüñ nâmını zıkr idelüm ki on sekiz biñ ‘âlemde maqşûd oldur. Âdem ‘aleyhi’s-selâm aña mütâbe‘atden dem urur. İdrîs ‘aleyhi’s-selâm şuffa-i [S 20^b] tedrîsinüñ mu‘îdidür. Nûh ‘aleyhi’s-selâm hayl ü haşeminüñ keştibânıdır. İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm ebnâ’-yı sebîlinüñ muzîfidür. İsmâ‘îl ‘aleyhi’s-selâm teslîm-i fermânı ve muhtâc-ı kurbânıdır. İshâk ‘aleyhi’s-selâm müştâk-ı dîdâridür. Ya‘kûb ‘aleyhi’s-selâm mu‘tekif-i beyt-i aḥzâmıdır. Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm taḥt-ı baḥt ve ḳaşr-ı Mısrınuñ şādânıdır. Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm nedîm-i ḥaremidür. Dâvûd ‘aleyhi’s-selâm râzınuñ perdedâridür. Süleymân ‘aleyhi’s-selâm ḥâmil-i livâ’-yı ‘âlîsidür. Yûnus ‘aleyhi’s-selâm baḥr-ı ni‘metinüñ ḡarîkidür. İskender tâlib-i zülâl-i vişâlidür. Loḳmân ḥikmeti süfresinüñ loḳmaḥvâridür. Yaḥyâ ‘aleyhi’s-selâm şevḳ-ı vişâlinüñ ḡamküsâridür. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm ḳudûmınuñ mübeşşiridür. Cebrâ‘îl ‘aleyhi’s-selâm ḥarem-i muḥtereminüñ râzdâridür. İsrâfîl ‘aleyhi’s-selâm ‘ulûmında levḥinüñ mu‘allimidür. Mîkâ‘îl ‘aleyhi’s-selâm vaḳt-i münâcâtda hemdemidür. ‘Azrâ‘îl ‘aleyhi’s-selâm refîk-i şefîkidür. Kürsî zamîr-i münîrinüñ mesnedidür. ‘Arş-ı a‘lâ mihmânḥânesidür. Zemîn ü âsumân¹⁴⁵⁵ anuñ ḡulâmıdır. Altıbarmaq-ı faḳîr bende-i serefgendesidür.

Yedinci Na‘t

Nefeḥât-ı ‘anbersemîm-i şalavât nesîmât-ı¹⁴⁵⁶ ‘abhernesîm-i taḥiyyât ki riyâz-ı ḳudsden ve meşreb-i ḥıyâz-ı¹⁴⁵⁷ ünsden meşâmm-ı cânı mu‘aṭṭar ve dimâḡ-ı rûḥ-ı revânı mübahḥar eyler. Ol hâzretüñ merḳad-ı münevvere ve meşhed-i mu‘aṭṭarına nişâr olsun ki büzürgvâr-ı şaḳaleyn¹⁴⁵⁸ bedr-i tamâmmedâr-ı ḥâfîḳeyn imâm-ı kıbleteyn ḥülâşa-i ḳâf u nûn-ı kevneyn nedîm-i ḥarîm-i Ḥaremeyn tâ‘îf-i muṭâf-ı ‘ilmeyn maqşûd-ı vücûd-ı ‘âlemeyndür, *‘aleyhi efḍalu’s-şalât ve ekmelu’t-taḥiyyât*.

Bir seyyidüñ [M 29^b] nâm-ı şerîfini zıkr idelüm ki Ḥaḳḳ te‘âlâ Âdem ‘aleyhi’s-selâmı ıştıfâ’ idüp, *innallâheştafâ âdeme*¹⁴⁵⁹ buyurduḡı anuñ ‘izzetinedür. Ve İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmı ḥalîl ittiḥâz idüp, *ve’tteḥazallâhu ibrahîme ḥalîlen*¹⁴⁶⁰ fermânı anuñ

¹⁴⁵⁵ zemîn ü âsumân: zamân u mekân S

¹⁴⁵⁶ nesîmât: teslîmât M

¹⁴⁵⁷ ḥıyâz: feyyâz M

¹⁴⁵⁸ şaḳaleyn: yakîn M

¹⁴⁵⁹ Âl-i İmrân 3/33

¹⁴⁶⁰ en-Nisâ 4/125

berekâtıyladur. Ve Mūsā aleyhi's-selām kelīm olup, *ve kellemallāhu mūsā teklīmen*¹⁴⁶¹ anuñ şemā'ilinden bir şemmedür. Dāvūd 'aleyhi's-selām, *yā dāvūdu innā ce'alnāke ḥalīfeten fi'l-arḍ*¹⁴⁶² anuñ hürremin lutfından bir hüşedür. Rīḥi¹⁴⁶³ Süleymān 'aleyhi's-selām teshīr kılp, *ve lisuleymāne'r-rīḥa ğuduvvuhā şehru ve revāḥuhā şehri*¹⁴⁶⁴ anuñ şofra-i in'āmından bir ni'metdür. Zekerıyyā 'aleyhi's-selāmuñ beşāreti, *innā nubeşşiruke biğulāmin*¹⁴⁶⁵ anuñ in'āmından bir ni'metdür¹⁴⁶⁶. Yahyā 'aleyhi's-selāma kitāb virüp, *yā yahyā ḥuzi'l-kitābe bıkuvvetin*¹⁴⁶⁷ anuñ şeceresinden bir şemeredür. 'İsā 'aleyhi's-selāmuñ semā'ya 'urūcı, *yā 'īsā innī muteveffike verāfi'uke ileyye*¹⁴⁶⁸ bustānından bir güldür, *şallallāhu 'aleyhi ve 'alā cemi'i'l-enbiyā'i ve'l-murselīn*. Ve bi'l-cümle sürürsine her nebī vü velī ve nūr-ı sekīne-i¹⁴⁶⁹ Ebū Bekr ü 'Ömer ü 'Osmān u 'Alī radıyallāhu 'anhum ecma'in ḥazret-i Muhammed Muştafānuñ nūr-ı İmānındandır.

Naql olunur ki çün kim ḥazret-i Ya'küb 'aleyhi's-selāmuñ müddet-i firākı tamām oldu ve maḥabbet-i iştiyākı encāma irdi, ettibā'in cem' itdi. Rivāyet olunur ki yetmiş kimesne idi. Bir rivāyetde [S 21^a] iki yüz idi. Ve bir rivāyetde dört yüz idi. Mısır cānibine teveccüh itdiler. Çün kim Mısıra bir konak kaldı, oğlu Yahūdāyı Yūsuf 'aleyhi's-selāma ḥaber virmek için irsāl itdi. Ḥazret-i Yūsuf 'aleyhi's-selām emr itdi, Mısır donatdılar. Ve 'askeri cümle tezyīn eyledi. Evlādı ile 'askeri Ya'küb 'aleyhi's-selāmı birāderleri ile istikbāle irsāl itdi. Çün kim şabāḥ nūr-ı āfītāb maşrıḳdan tülū' itdi, Yūsuf 'aleyhi's-selāmuñ leşkeri yetmiş bölük idi. Her bölük ikişer biñ ādem idi. Ḥazret-i Ya'küb 'aleyhi's-selām bir püşte üzre¹⁴⁷⁰ çıkup tırdı. 'Asākir çok çok gelüp edā'-yı ḥıdmet idüp geçdiler. Tā Yūsuf 'aleyhi's-selām bir muraşşa' [M 30^a] raḥşa süvār olmışdı. 'Ulemā' vü ḥükemā'-yı Mısır sağ u şol şaff çekmişler idi. Çün kim yırakdan ḥazret-i pīr-i ken'ān görindi, ol muraşşa' atdan kendüyi yire atdı. Toprakda yuvalanarak ḥazret-i Ya'küb 'aleyhi's-selām tarafına teveccüh itdi. Çün kim ayağı tozına irişdi, ḥazret-i Ya'küb toprağa düşüp ikisi biribirine şarmaşup yatdılar. Mervīdür ki beş sā'at biḥuş olup yatdılar. Melā'ike-i mele'-yı a'lā ve kerrūbiyūn gök kapularından bunlara nazar idüp ağladılar. Ve cennet şerefelerinden hūr u Rıdvān ve ğılmān ol iki fırkat belā'sın çekmiş müştākları teferrüc itdiler. Ve Cebrā'il 'aleyhi's-selām yetmiş biñ melā'ike ile ellerinde

¹⁴⁶¹ en-Nisā 4/164

¹⁴⁶² Sād 38/26

¹⁴⁶³ rīḥi: **M'**de yok

¹⁴⁶⁴ Sebe 34/12

¹⁴⁶⁵ Meryem 19/7

¹⁴⁶⁶ anuñ in'āmından bir loḳmadur: **M** nüshasında bu kısımda müstensih hatası vardır

¹⁴⁶⁷ Meryem 19/12

¹⁴⁶⁸ Âl-i İmrân 3/55

¹⁴⁶⁹ nūr-ı sekīne-i: **M'**de yok

¹⁴⁷⁰ üzre: **M'**de yok

tabâklar alup cennet¹⁴⁷¹ künûzından üzerlerine nişâr itdiler. Muḳarrebân mâbeynine gûlgûle ve kerrûbiyân zümresine velvele düşdi. Hûr u Rıdvân engüşt-i hayretlerin dendân-ı ‘ibrete urdılar. Ve cenâb-ı ḥazrete niyâz idüp eyitdiler ki ‘Yâ rabbenâ, hîçbir kimesne bir kişiye böyle maḥabbet itmek olur mı.’ Ḥazret-i rabbü’l-‘izzetden fermân irdi ki ‘‘Azm-i celâlim ḥakkıçün benüm ümmet-i Muḥammede yetmiş mertebe bundan ziyâde şefkatim vardır.’ Çün kim Ya’kûb ‘aleyhi’s-selâm Mışıra geldi, Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm cümle ḥalkı câmi’e¹⁴⁷² cem’ idüp minbere çıkdı, bir belîğ ḥuṭbe okudı. Ve âḥir-i zamân peygamberine şalavât virdi. Andan soñra eyitdi ki ‘Ey ehl-i Mışır, siz kimlersiz.’ ‘Cümle senüñ kullaruñuz’ didiler. Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Bu peygamber benüm gözüm nûrı pederimdür.¹⁴⁷³ Cümleñüzi bu minber dibinde oturan ‘azîz ḥürmetine âzâd itdüm.’ Ehl-i Mışırdan ğırîv kopdı. Kezâlik çün kim şabâḥ oldı ve şayḥa-i kıyâmet vâkı’ ola ve şayḥa-i kıyâmet vâkı’ olup¹⁴⁷⁴ kimini alınından ve kimini şaḳalından ve kimini nârdan zencîr ile meydân-ı ‘araşâta getüreler. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm seyyidü’l-mürselîn şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ sağında ve Mîkâ’îl ‘aleyhi’s-selâm şolında maḳâm-ı maḥmûda gelüp nûrdan bir minber vaz’ ideler. Ḥazret-i server-i kâ’inât minbere ‘urûc eyleye ḥiṭâb-ı ‘izzet gele ki ‘Siz kimlersiz ve kimüñsiz.’ ‘Yâ rabbenâ, cümle senüñ bendeleriñ ve maḥlûkuñuz’ diyeler Ḥaḳḳ te’âlâ buyura kim, ‘*a’taḳtukum biḥurmeti ḥâze’n-nebiyyi’l-ummî*. Cümleñüzi bu peygamber-i ümmî ḥürmetine âzâd itdüm. Ve müceb-i [M 30^b] cennât ve derecât itdüm.

Sekizinci Na’t

A’lâ-yı latîfe [S 22^b] ki şahâyif-i a’mâl anuñla ârâste¹⁴⁷⁵ olur ve evlâ-yı zîver ki şerâyif-i ef’âl anuñla pîrâste¹⁴⁷⁶ olur. Ba’dehû ḥamd ü şenâ’-yı ilâhî şalavât u taḥiyyât-ı risâletpenâhîdür, *şallallâhu ‘aleyhi ve sellem*. Her nefes şad hezâr şalavât ve taḥiyyât-ı¹⁴⁷⁷ zâkiyyât ve teslîmât-ı sâmiyyât-ı vâfiyyât ol ḥazretüñ merḳad-i şerîfine ve meşhed-i münîfine nişâr olsun ki ol ravza-i reyâḥîn-i risâlet güldeste-i besâtîn-i nübüvvet¹⁴⁷⁸ faşş-ı nigîn-i temkîn ü devlet naşş-ı yakîn-i dîn ü millet ḳurretü’l-‘ayn-ı Âdem ü âdemiyyân dürretü’t-tâc-ı ‘âlem ü ‘âlemiyyân nokṭa-i dâ’ire-i vücûd merkez-i miḥver-i *inne rabbenâ*

¹⁴⁷¹ cennet: M’de yok

¹⁴⁷² câmi’e: M’de yok

¹⁴⁷³ cümle senüñ kullaruñuz didiler yûsuf ‘aleyhi’s-selâm eyitdi bu peygamber benim gözüm nûrı pederimdür: S’de yok

¹⁴⁷⁴ şayḥa-i kıyâmet vâkı’ olup: M’de yok

¹⁴⁷⁵ ârâste: pîrâste S

¹⁴⁷⁶ pîrâste: ârâste S

¹⁴⁷⁷ taḥiyyât: M’de yok

¹⁴⁷⁸ nübüvvet: besâlet S

*leğafûrun vedūd*¹⁴⁷⁹ maḳbûl-ı bârgâh-ı ilâh ḥazret-i bâ'izzet-i Muḥammed resûlullâh ol ḥ'âce ki ḥâk-i ḳademi kuḥl-ı cilâ'-yı ḥûr-ı 'ayndür. Şavt-ı şerîfî ḥırz-ı cân-ı kirâme'l-kâtibîndür.

Naḳl olunur ki çûn kim Mûsâ 'aleyhi's-selâm Medyen ḳapusına ḳarîb bir dıraḥt sâyesinde oturmuş idi. Bir bölük ḳavim ḳoyunların şıvarmak içün ḳuyudan şu çekerler idi. Naẓar idüp gördi ki Şu'ayb 'aleyhi's-selâmuñ kızları bir kûşede müteḥayyir turlurlar¹⁴⁸⁰. Muntazırlar ki ḥalk mevâşîlerine şu vireler ve baḳıyyesi ile ḳoyunların şıvarlar. Ḥazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm ḳalkup birkaç ḳoğa şu çeküp ol duḥterleruñ ḳoyunların şıvardı.¹⁴⁸¹ Kezâlik ḳıyâmet günü olup mutteḳiyân çok çok cennete girüp bîsermâye olan 'aşîler ḥayrân u müteḥayyir ḳalıcaḳ ümîddür ki ḥazret-i server-i ḳâ'inât teraḥḥum idüp şefâ'at eyleye.

Naḳl olunur ki Nizâmü'l-mülküñ Muḥammed nâm bir mülâzımı var idi. Kendüden ḥoşnûd olsa ismiyle da'vet iderdi. İncinse, 'Yâ ḡulâm' dir idi. Bir müddet bu üslûb üzre geçdi. İttifâḳ bir gün ḥânesinden çıkup, 'Yâ ḡulâm' diyü nidâ' itdi. ḡulâm tefekkür itdi ki 'Acabâ benden ne cürüm şâdır oldu ola' diyü¹⁴⁸² tenhâ olıcaḳ elin¹⁴⁸³ öpüp cürminden suâl itdi. Nizâmü'l-mülk eyitdi, 'Ey Muḥammed, ḥâtırın ḥoş tut ve kendüñe teşvîş virme. Senden ḥiçbir cürüm şâdır olmadı. Lâkin ol ḥâlde [M 31^a] ḡusle muḥtâc idüm. Ol ḥâlde ism-i Muḥammedi lisânıma almaḡı lâyıḳ görmedüm, anuñçün saña ismüñle nidâ' itmeḡi lâyıḳ.' Ey dervîş, bir maḥlûḳ ism-i şerîfin ol ḥâl ile zıkr itmeḡe lâyıḳ görmeye, ḥâşâ ki rabb-i 'izzetüñ kereminden ümmetini müşrikler, ki *innema'l-muşriküne necesun*¹⁴⁸⁴dur, bir yerde cem'e eyleye.

Mervîdür ki Ḥadîce raḳıyallâhu 'anhâ çok ḳulları ve câriyeleri var idi. Cümlesinuñ ellerine ḥabaḳlar içi ḥolu altun ve aḳçe virdi ki ḥazret-i risâletpenâḥ geldikde mübârek başına nişâr eyleyeler. Çûn kim ḥıdmeti edâ' itdiler, cümlesin seyyidü'l-ebrâr ḥürmetine âzâd eyledi. Ey dervîş, 'aceb degildür Ḥaḳḳ-ı vâhibü'l-'aṭâyâ ve ḡâfirü'l-ḥaṭâ'yâ ḳıyâmet günü ḥabîbi ḥürmetine bu 'aşî ḳulların âzâd ide.

Ṭoḳuzuncı Na't

Durûd-ı bîḡâye ve taḥıyyat-ı bînihâye merḳad-i münevver-i ḥazret-i nebiyy-i muṭaḥhara ve meşhed-i şerîf-i resûl-i seyyidü'l-beşere nişâr olsun ki çeşm-i çerâḡ-ı

¹⁴⁷⁹ Fâtır 35/34. Ayette iki nüshada da yer alan "vedūd" yerine "şekür" ifadesi geçer.

¹⁴⁸⁰ turlurlar: olup şıvardı **M**

¹⁴⁸¹ ḥazret-i mûsâ 'aleyhi's-selâm ḳalkup birkaç ḳoğa şu çeküp ol duḥterleruñ ḳoyunların şıvardı: **M**'de yok

¹⁴⁸² diyü: **S**'de yok

¹⁴⁸³ elin: **M**'de yok

¹⁴⁸⁴ et-Tevbe 9/28

‘āşıkān ve şem‘-i cem‘-i ‘ārifān celīs-i Kıddūsiyān enīs-i kerrūbiyān bülbul-i çemen-i şıdk u şafā’ ve gül-i gülzār-ı ıştıfā’ hāzret-i Muḥammed Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol seyyidūn kıdr ü menziline bīpāyān ve her ne deñlü [S 23^a] medḥ olunsa şad hezārāndan ferāvāndur. Hūrīler cemāline ḥayrān ve envār-ı cebīninde leme‘ān ider. ‘Uşāt-ı müslimīnūn ğammgīn göñülleri anuñ şefā‘atıyla şādān u müşerrefür. Ve müştāklarūn kulüb-ı hāzīni ümīd-i vişāliyle ḥandāndur. Derecāt-ı cennet anuñ mütābe‘atıyla müyesser ve medāric-i maḥabbet anuñ tã‘atıyla¹⁴⁸⁵ mutaşavverdür.

Naḳl olunur ki kıyāmet günü meşḥar-i beşer ve faḥr-i maḥşer kemer-i şefā‘ati meyānına bend ve tãc-ı kerāmeti mübārek başına peyvend idüp māder-i¹⁴⁸⁶ müşfik yāve kılinmış oğlancığın arar gibi, ‘ummetī’ ‘ummetī’ diyü maḥşeri tolaşur iken fermān-ı rabbū’l-‘izzet gelür ki ‘yā muḥammed kıddim ummetike li’l-ḥisābi.’ Ya’nī, ‘Ümmetiñi ḥisāba getir.’ Hıvāce-i ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām ḥulefā’-yı rāşidīn ve muḥācirīn ü enşārı ve şühedā’ı ve şıddīkānı zühḥād u ‘ubbādı ve muşliḥān u muḥlişānı ilerü ileter. Ḥaḳḳ celle ve ‘ālā’ buyurur ki ‘Muṭī’leri getürdün, ‘āşiyān ḳanı. Muḥlişleri getürdün müfsidler¹⁴⁸⁷ [M 31^b] ḳanı. Namāz kılanları getürdün, bīnamāzlar ḳanı. ‘Ālimleri getürdün, zālimler ḳanı. Oruc tutanları getürdün, ḥarāmḥ‘orlar ḳanı. Ğāzīleri getürdün, müselmānları ḳatıl idenler ḳanı.’ Sultān-ı kevneyn ‘aleyhi’s-selām giryān olup eydür ki ‘mā ḥāzā zannī bikeremike.’ ‘Senūn keremiñe¹⁴⁸⁸ zannım bu değıl idi’ didi. Ḥaḳḳ te‘ālā buyurur ki ‘yā muḥāmedu levle’l-‘itābu mā kāne me‘a ummetike’l-ḥisābu. Eger düstlaruma itāb¹⁴⁸⁹ maḳşūd olmasa ümmetūnle ḥisāb itmez idüm. İtdiklerini kılıca ḥisāb iderem, tã kim bilesin ki neler işlemişlerdür. Tağlarca günāhların yarlığaram, tã kim neylerem göresin.’

Naḳl olunur ki ḥāzret-i emīrū’l-mü’mīnīn ‘Ömer bini’l-Ḥattāb raḍıyallāhu ‘anh vefātından şoñra vākı‘ada gördiler. ‘mā fe‘alallāhu bike’ diyü suāl itdiler. ‘Ḥaḳḳ Te‘ālā saña neyledi.’ Ḥāzret-i ‘Ömer eyitdi ki ‘Beni bir serçeye bağışladı ki bir oğulancık tutup bağlamış idi. Elinden alup ḥalāş itdüm. Ḥaḳḳ te‘ālā anuñ için yarlıgadı.’ Ve ḥāzret-i imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anhdan suāl itdiler. ‘Beni bir ḳarıncaya bağışladı. Anuñçün ki seyle düşmiş idi, ḥalāş itdüm’ didi. İmām A‘zamdan suāl itdiler.¹⁴⁹⁰ ‘Ḳalemime bir siñek ḳonmuş¹⁴⁹¹ idi. Tahrīk itmedüm, tã uçmayınca. Anuñçün yarlıgandum’ didi. Çün kim serçe

¹⁴⁸⁵ tã‘atıyla: itā‘atıyla S

¹⁴⁸⁶ māder: medār M

¹⁴⁸⁷ müfsidler: mücrimler S

¹⁴⁸⁸ senūn keremiñe: M’de yok

¹⁴⁸⁹ itāb: itāb S

¹⁴⁹⁰ beni bir ḳarıncaya bağışladı anuñçün ki seyle düşmüş idi ḥalāş itdüm didi imām a‘zamdan suāl itdiler: S’de yok

¹⁴⁹¹ ḳonmuş: M’de yok

ve karınca ve siñek şefâ'atiyle 'afv olunur, hâzret-i server-i kâinât şefâ'ati ile¹⁴⁹² 'afv olunmak 'aceb olmaz.

Onıncı Na't

allāhumme şalli 'alā muḥammedin seyyidu'l-enbiyā' ve senedu'l-aşfiyā'. Ol seyyid-i 'ālem serdefter-i benī Ādem ol nūrbahş-ı encüm-i felek dürr-i encümen-i melek ol şirki mahv idüp şer'-i şerîfile vecḥ-i zemîni tezyîn iden ol cümle müşkilât-ı 'ulemā' vü hükemā'yı tebyîn iden ol ṭabīb-i bīmārān-ı günāh enīs-i bīdārān-ı şehergāh mükerrerem-i bitekrīm-i ve *kefā billāhi şehīden * muḥammedun rasūlullāh*¹⁴⁹³ kadr-i ḥabībini Cebrā'îl 'aleyhi's-selām bilür. Menziletini İbrāhīm 'aleyhi's-selām ma'lūm idinür.

Naql olunur ki Cebrā'îl 'aleyhi's-selām ve Mīkā'îl hâzret-i risâletpenāh ḥuzūrına geldiler. Mīkā'îl 'aleyhi's-selām ṭurur idi. Cebrā'îl ol hâzretüñ [M 32^a] ridā'sını būs idüp yüzine sürer idi. Peygamber 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Yâ Cebrā'îl, bu ne ḥâletdür.' Cebrā'îl eyitdi, 'Mīkā'îlden suāl eyle.' Mīkā'îl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Yâ resūlallāh, [S 23^b] bugün yetmiş kerre hâzret-i Bâri'ü te'ālâdan izin taleb itdi ki hâzretiñe gele.' Melā'ike eyitdiler, 'Yâ Cebrā'îl, bu ne mübâlağadur ki itdiñ.' Eyitdi, 'Ma'zūr ṭutuñ ki ben Muḥammedüñ cemālinsiz qarâr idemezem.'

Naql olunur ki kıyâmet günü a'mâl vezn olunur, *el-veznu yevme'izin el-ḥakku*¹⁴⁹⁴, bir kimesnenüñ günāhı keffe-i mizānda ziyāde gelüp cehenneme fermān olunur. Çün kim melā'ike ol kimesneyi cehenneme iletürler, cehennem kapusunda bir 'azīm¹⁴⁹⁵ hicāre kapusını sedd itmiş görürler. Ve Allāhu te'ālānuñ emriyle lisān-ı faşih ile ol hicāre eydür ki 'Ḥabīb-i Ekremüñ mübârek başına ḳasem iderem ki bir gün bu Muḥammedî beni şahid tutdı ki Allāhu te'ālâyı bir bilüp Muḥammedi ḥakḳ peygamber bilürem' didi. Ḥiṭāb-ı müsteṭāb gelür ki 'Bu kimesnei bu hicārenüñ şehâdetine bağışladum.' Pes bir taşuñ şehâdetiyle bir kulını cehenneme müsteḥakḳ olmuş iken āzād eyleye biz fukarā'yı daḥı ḥabībiniñ şefâ'atiyle¹⁴⁹⁶ nârdan āzād itmek 'aceb degildür.

İşâret

Bir tıflı mu'allimḥāneye iletürler, evvel ta'līm itdikleri ḥarf elifdür. Ol gün ki tıfl-ı 'aklî Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ 'ışkı mektebḥānesine gönderdiñ, er-

¹⁴⁹² 'afv olunur, hâzret-i server-i kâinât şefâ'ati ile: **M'**de yok

¹⁴⁹³ el-Feth 48/28-29

¹⁴⁹⁴ el-A'râf 8/7

¹⁴⁹⁵ cehennem kapusunda bir 'azīm: **M'**de yok

¹⁴⁹⁶ şefâ'atiyle: **M'**de yok

rahmān * *'alleme'l-kur'ān*¹⁴⁹⁷ hasebince levh-i rūhlarına, *āminū billāhi*¹⁴⁹⁸ *el-ġanī* yazdılar. Mu'allimhāneden her pencşenbe güninde āzād iderler. 'Ömr-i 'ālemde bir hafta āhîret günlerine göre āhîretüñ her günü dünyā günlerine nisbet biñ yıldur. Âdem 'aleyhi's-selāmuñ zamānı şenbe gün idi. Nūh 'aleyhi's-selāmuñ¹⁴⁹⁹ 'ahdi yekşenbe idi. İbrāhîm 'aleyhi's-selāmuñ 'ahdi duşenbe idi. Mūsā 'aleyhi's-selāmuñ 'ahdi seşenbe idi. 'İsā 'aleyhi's-selāmuñ çehārşenbe idi. Hāzret-i Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ devlet-i 'ahdi pencşenbe gündür ki kıyāmet cum'a günü kıpar. Hāzret buyurdi, *'ene ve'sā'atu kehāteyni ve eşāra bi's-sebābbeti ve'l-vuṣṭā.* Ya'nī, 'Ben daḥı kıyāmet böyledür diyü mübārek şehādet barmaqlarıyla vuṣṭā barmaqların bir yere tutup [M 32^b] işāret itdiler. Ümīddür ki 'uṣāt-ı ümmeti kıyāmet günü hāzret-i Hāḫḫ u Rahmān muḥaḫḫak cehennemden āzād eyleye.

İşāret-i bābeşāret¹⁵⁰⁰

Ey dervīş, küffār maḫām-ı 'inād u istikbārda, *allāhumme in kāne hāzā huve'l-ḫaḫḫa min 'indike fe'emṭir* *'aleynā ḥicāreten mine's-semā'*¹⁵⁰¹. Ya'nī, 'Yā Allāh, eger dīn-i Muḥammed ḫaḫḫ ise ve senüñ ḫatından toĝruluĝıyla gelmiş ise bize gökden taş yaĝdur' didiler. Hıṭāb geldi ki *'ve mā kānallāhu liyu'azzibihum ve ente fīhim*¹⁵⁰². Ey ḫabībim, Hāḫḫ te'ālā anlara 'azāb itmez, sen anlaruñ mābeyninde olduĝuñ ḫāle.' Biz fuḫarā' ki dil ü cāndan ḫabībini severüz ve İmān getürüb 'azābından ḫavf idüp ol sultānı şeffī' aḫz iderüz. Eger dünyā ve āhîret 'azābından ve cemī'-i beliyyāt u nekbātın Hāḫḫ te'ālā ḫıfz ide, kereminden ba'īd olmaz.

On Birinci Na't

Şalavātullāhi ve's-selāmuḫu bi'adedü'l-leyl ü ve'n-nehār ve ḫatarātu'l-emṭār ve evrāḫu'l-eşcār ve zerrātü'l-ĝubār ve min saṭḫu'l-'arzu'l-ĝaffār ilā medārü'l-felekü'd-devvār ol hāzret-i şerī'atşı'ār ve ḫaḫḫikatdişār muḫtedā-yı ebrār ve rāhnümā-yı aḫyāruñ ravzasına nişār [S 24^a] olsun ki müctebā-yı nidā'-yı *ve sebbih bi'l-'aşıyyi ve'l-ibkār*¹⁵⁰³dur. Ve pīşvā-yı *eş-şābirīne ve's-şādiḫīne ve'l-kānitīne ve'l-munfiḫīne ve'l-mustaĝfirīne bi'l-*

¹⁴⁹⁷ er-Rahmān 55/1-2

¹⁴⁹⁸ en-Nisā 4/136

¹⁴⁹⁹ zamānı şenbe gün idi nūh 'aleyhi's-selāmuñ: S'de yok

¹⁵⁰⁰ bābeşāret: pürbeşāret S

¹⁵⁰¹ el-Enfāl 8/32

¹⁵⁰² el-Enfāl 8/33

¹⁵⁰³ Âli İmrân 3/41

*eshār*¹⁵⁰⁴ delīl-i muhācirīn ve'l-enşārdur. Hālīl-i celīl, *fe'tabirū yā uli'l-ebşār*¹⁵⁰⁵dur. Şefī'-i menba'-i¹⁵⁰⁶ 'uşāt perīşān-ı rūzigārdur. Ya'nī seyyidü's-sādāt ve senedü's-sa'ādāt Muḥammedü'l-muhtār şallallāhu 'aleyhi ve 'alā ālihi'l-bereretü'l-aḫyār. Eger İblīs-i pūrtelbīs anuñ nūrı cevherini göreydi Ādeme secde itmekden ibā' itmez idi ve '*ene ḫayrun minhu*¹⁵⁰⁷' dimezdi.

Ey dervīş, gūş-ı cān ile istimā' eyle. Bir bustānı hezārān nuķūş ile ārāste ve cemī'-i ḫuzūr-ı nuķūş ile pīrāste idüp anda mülūkāne menziller ve pādīşāhāne mekānlar ve ṭāķ-ı revāķī āsūmāna berāber ve envā'-ı kuşūr-ı 'acībe ve şanāyi'-i ġarībe ile ma'mūr itmişler. Ve dürlü şükūfeler ve eşnāf-ı bīnazīr miyveler tertīb itmişler. Lākin yolında ḫār u zār vaz' itmişler. Ve ol sarāyuñ [M 33^a] kapısında bir 'ālim ü kāmīl-i mūnevver cemāl ḫoşḫūy u ḫoşbū-yı pūrkemāl tūrup eydür ki 'Bu ḫār u ḫāşāka bakmañ. Gelüñ, bu 'izzet-i ebediyye ve sa'ādet-i sermediyye taḫşīl idüñ' dir. Her kim ki ol kāmīlūñ kelāmın işidüp 'amel itdi murādına vāşıl oldı. Ve ol sarāyuñ civārında bir zindān vaz' olunmuş. Kapısı mūnaķķaş ve yolında gūlistān itmişler. Bir siyehrūy-i zīştḫūy şaḫīş feryād ider ki 'Gelüñ bu gūlistāna ḫadem başuñ, 'ayş u neşāt eyleñ.' Her kim ki o siyeh rūyuñ sözün diñleyüp ol gūlistāna ḫadem başar ol zindāna koyar. Ve eline ve ayağına muḫkem bendler ururlar. Ve her sā'at bir dürlü 'azāba ve belā'ya giriftār olur. Bil ki ol bustān cennetdür ki envā'-ı leṭā'if ile müzeyyen ve ol ḫāristān cehennemdür. *ḫuffeti'l-cennetu bi'l-mekārihi*¹⁵⁰⁸ terk-i me'āşīye şabır ve meşakķat-ı 'ibādāta taḫammüldür. Ve dā'ī ḫāzret-i faḫr-ı kā'ināt Muḥammed Muştafā 'aleyhi's-şalātu ve's-selāmdur. Ümmetini cennete da'vet ider. Her kim ki da'vetin ḫabūl itdi sa'ādet-i bīnihāyeye irişdi. Ve ol zindān cehennemdür ki *ḫuffeti'n-nāru bi's-şehevāti*¹⁵⁰⁹ aña işāretdür ki ol gūlistān nefesüñ murādātıdır. Ve ol siyāhrū şeytāndur ki ḫizbini cehenneme da'vet ider ve şehevāti gözlerine tezyīn idüp a'lā gösterür. Her kim ol dāll u muḫılluñ söziyle 'amel itdi sicn-i cehenneme idḫāl olunur ve envā'-ı 'azāba giriftār olur.

Rivāyet olunur ki bir naşrānī bir müselmān ile dīn emrinde mücādele itdi. Müselmān eyitdi, 'İkimüz daḫı elimizi āteşe vaz' idelüm, tā kim zer-i ḫālīş maġşūşdan mūmtāz olsun.' İttifāķ ikisinüñ daḫı elleri yanmadı. Ol müselmān cenāb-ı 'izzete teveccūh idüp eyitdi, 'Yā rabbī, ḫabībīñ dīn-i mūbīni içün benüm elim yanmadı. Ol naşrānīñ eli yanmadığına sebep nedür.' Ol mü'mine ilhām oldı ki 'Senüñ eliñ

¹⁵⁰⁴ Āli İmrān 3/17

¹⁵⁰⁵ el-Ḥaşr 59/2

¹⁵⁰⁶ menba': nefī' S

¹⁵⁰⁷ el-A'rāf 7/12, Sād 38/76

¹⁵⁰⁸ Müsnedü'l-Müslim, 4/2174 (no.2822).

¹⁵⁰⁹ Müsnedü'l-Müslim, 4/2174 (no. 2822).

ḥabībimüñ maḥabbeti sebebiyle yanmadı. Ol naşrānīnün eli senün elün yümni ile ve berekātıyla yanmadı.’ Ey dervīş, bir naşrānīnün eli Muḥammed Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün maḥabbeti berekātıyla yanmayıcak [M 33^b] yevm-i kıyāmetde ḥabībullāhuñ şefā‘ati berekātıyla Ḥaḳḳ te‘ālā ümmetini yandırmasa kereminden ‘aceb degildir.

On İkinci Na‘t

Ḥazret-i vācib ü zü‘l-kerem ve cūduñ [S 24^b] ḥamd ü şenā‘ı iblāğından soñra ve şükr ü zikri inşā‘ sınıñ ‘aḳabında evlā-yı kelimāt ve esmā‘-yı nağamāt sulṭān-ı enbiyā‘nuñ şalavāt-ı şerīfesidür. Şad hezārān hezār şalavāt-ı zākiyāt ve taḥiyyāt-ı beyyināt¹⁵¹⁰ ol ḥazretün rûḥ-ı revānına nişār olsun ki ğavvāş-ı deryā-yı ma‘rifet ve sebbāḥ-ı baḥr-ı ḥaḳīḳat ve sünbül-i bāğ-ı risālet vālī-i vilāyet-i ḥikmet muḳtedā-yı ḥayr-ı ümmet hümā-yı evc-i himmetdür. Ol merkez-i dā‘ire-i vefā‘ gevher-i ma‘den-i şafā‘ ḥazret-i Muḥammed Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem taḥt u baḥta zīnet viren anuñ cemāl-i bākemālidür. Mülük u memālike heybet viren anuñ ‘izzet ü celālidür. Çün ḳadem-i himmetin burāḳa vāz‘ eyleye, felek-i aṭlas kemterin menzolidür. Ve çün ḳalem-i seḥāvetin evrāk-ı şefḳate çeke, melek-i ḳuddūs anuñ kemīne-i sâ‘ilidür. Raḥmet-i ebediyye anuñ düstları içündür. Ve şeḳāvet-i sermediyye düşmanlarından ötüridür¹⁵¹¹.

Ey dervīş, bil ki ḥaḳīḳat-i dīni ḥazret-i Ḥaḳḳ celle ve ‘alā‘ rûz-ı ezelde enbiyā‘ ‘aleyhimü’s-selāma havāle itdi. Cümle enbiyā‘-yi ‘izām sa‘y idüp anuñ itmāmı ḥazret-i ḥātemü’l-enbiyā‘ Muḥammed Muştafā ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām ile müyesser oldı. Bunuñ mişli buğdaya nāzar eyle. Evvelā pāk iderler, tā kim nān ola ḳaç üstād elinden geçer. Evvel ğırbāle vāz‘ idüp ğırbālden geçürmege bir kimesne ta‘yīn olunur. Biri daḥı degirmende un ider. Ve biri daḥı ḥamīr idüp biri tennüre ḳor, tamām ola. Pes ḥazret-i Ādem ‘aleyhi’s-selām zamānından tā ‘İsā ‘aleyhi’s-selām zamānına dek emr-i dīne ḥıdmet itdiler. Çün kim nevbet ḥātemü’l-enbiyā‘ya irişdi, tennür-ı maḥabbetde ol nānı pişürüp, *el-yevme ekmeltu lekum dīnekum*¹⁵¹² cümle ḥalkı ziyāfete da‘vet idüp, *bu iştı ile’l-ḥalkı kâffeten* ya’nī cümle ḥalka ba’s olundum, hemān bīminnet¹⁵¹³ ol nāndan¹⁵¹⁴ ḳuvvet idinüp ḳuvvet-i rûḥāniyye [M 34^a] taḥşil ideler. Ve menzil-i maḳşūdlarına vāşıl olalar.

¹⁵¹⁰ beyyināt: tuḥayāt **M**

¹⁵¹¹ ötüridür: içündür **M**

¹⁵¹² el-Māide 5/3

¹⁵¹³ bīminnet: minnet **S**

¹⁵¹⁴ nāndan: bādan **S**

Ey dervîş, *fesevfe ye 'tî allāhu biḡavmin yuḡibbuhum ve yuḡibbūnehu*¹⁵¹⁵. Ya'nî Hakk te'ālā bir kavim getürse gerekdür ki anları Hakk te'ālā sever ve anlar daḡı Allāhu te'ālāyı severler. Bu ümmetüñ kâmetine¹⁵¹⁶ bu ḡil'at müyesser olmışdur. Ve daḡı, *vucūhu yevme'izin nāḡiratun*¹⁵¹⁷ * *ilā rabbihā nāzira*¹⁵¹⁸. Ya'nî bu tāze yüzler kıyâmet günü rabbisine nâzır olurlar nūr-ı zuhūrı bir tã'ifenuñ ḡaḡkında vârid olmışdur.

Rivâyet olunur ki bir şaḡış bir dīvāra Leylā ve Mecnūn ismin yazmış. Mecnūn bunı göricek Leylānuñ ismin maḡv itmiş. Suāl itdiler ki 'Maḡbūbuñ ismini niçün maḡv itdiñ.' Mecnūn eyitdi ki 'İşk ikilik istemez. Benlik ve senlik tãrîḡ-ı 'ışḡda merdūddur. *ene leylā ve leylā ene*. Ben Leylāyum ve Leylā¹⁵¹⁹ ben.' Kezālik maḡām-ı maḡabbet iḡtizā' itdi ki *men yuḡi 'i'r-rasūle feḡad aḡā' allāh*¹⁵²⁰. Her kim resūle iḡā'at ide taḡḡik Allāhu te'ālāya iḡā'at ider. Ve kezālik, *inne'llezīne yubāyi'ūneke innemā yubāyi'ūnallāh*¹⁵²¹. Ya'nî, taḡḡikan şunlar ki saña mütāba'at itdiler Allāhu te'ālāya mütāba'at itmişlerdür. Hakk te'ālā ḡabībini şan'at-ı beşeriyye¹⁵²² ile setr itdi ki *yā eyyuhe'l-muzemmil*¹⁵²³ aña işâretdür. Ve ḡayretullāh iḡtizā' itdi ki ḡayrıdan setr eyleye ki *evliyā' i taḡte ḡibābī lā ya 'rifuhum ḡayrī*¹⁵²⁴.

Mervîdür ki bir 'ārif sâlik eydür ki [S 25^a] "Meydān-ı mücāhedede ḡuşū' u ḡuzū'la menāzil ḡaḡ' idüp cezbe-i 'ışḡ-ı ilāhī ile bu vücūdı ḡayy itdüm. Ve maḡām-ı şühūda yetişdüm. Eḡbāk-ı semāvātı geḡüp sāk-ı 'arşa vāşıl oldum. Şufūf-ı melā'ike ve şunūf-ı ervāḡ baña keşf oldı. Eyitdüm, 'İlāhī, keremiñden baña rûḡ-ı Muḡammedīyi göster' didüm. Ḥiḡāb-ı 'izzet geldi ki 'Ey 'āşık-ı miskīn ve ey derdmend-i ḡamḡīn, ben rûḡāniyyet-i 'İsā 'aleyhi's-selāmuñ, ki ḡabībimūñ mübeşşiridür, ehl-i cihāna bir zerre keşf itdüm ki ekmeh ve ebraşı ḡalāş idüp iḡyā'-yı emvāt itdi. Benüm iznüm ile ol sebebdan [M 34^b] anı baña nisbet idüp *ve ḡāleti'l-yehūdu 'uzeyru ibnullāhi neşāri*¹⁵²⁵ mesīḡ Allāhu te'ālānuñ oḡulıdır didiler. Eger cemāl-i risālet ve kemāl-i celādet-i Muḡammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḡalka gösterem cümle emvāt ḡayāt bulur. Taş u ağac nuḡka gelür. Ne feleklere medār ve ne meleklerle ḡarār ḡalur. Esrār zāhir olup 'āḡiller mecnūn olur. Ve ey şūfī, senüñ tenüñ ḡırḡası pāre pāre ve ḡālībuñ yāre yāre olur.'"

¹⁵¹⁵ el-Māide 5/54

¹⁵¹⁶ kâmetine: ḡatına **M**

¹⁵¹⁷ **M** nüshasında sehven "nāziratun" yazılmış

¹⁵¹⁸ el-Kıyâmet 75/22-23.

¹⁵¹⁹ ben leylāyum ve leylā: **M**'de yok

¹⁵²⁰ en-Nisâ 4/80

¹⁵²¹ el-Feth 48/10

¹⁵²² şan'at-ı beşeriyye: beşeriyyet **M**

¹⁵²³ el-Müzemmil 73/1

¹⁵²⁴ "Ermış kullarım kubbelerimin altındadırlar, onları benden başkası bilemez."

¹⁵²⁵ et-Tevbe 9/30. Ayette "*ḡāleti'n-neşāri'l-mesīḡu ibnullāh*" şeklindedir. Nitekim **S** nüshasında da böyledir.

DÖRDÜNCÜ FAŞIL

Ol Һazretüñ Һaşāyiş ve feżāyili beyānındadır. Ve bu faşılđa iki maķāle zıkr olunur.

Maķāle-i Ūlā

Ol Һazretüñ Һaşāyişi beyānındadır. Һaşāyiş andan ‘ibāretdür ki ol Һazrete maḥşüş olup enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selāmuñ ve melā’ikenüñ müşāreketi olmaya. Kemāl-i beşeriyet cūdiyyet-i māhiyyet ve şafā’-yı cevheriyet iledür. Ve enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selāmuñ nüfūs-ı nefiseleri cemī’-i nüfusuñ aşfāsı ve ecvedidür. Ve ebdān-ı şerīfeleri ‘uyūbdan pāk ve nūr-ı rüḥāniyyet ile tābnākdür. Anlaruñ daḥı mābeynlerinde Һazret-i ḥātemü’l-enbiyā’ ve ḥātemü’r-rusul ‘aleyhi ve ‘aleyhi’s-selām şıḥḥat-i mizāc ile ve kemāl-i bendile ve şafā’-yı ruḥile ve tamām-ı ḥalk ve ‘azīm ḥulk ile mümtāzdur. Bu sebebden anuñ feżā’il-i keşīresi ve Һaşāyiş-i vāfīresi vardır. Anuñ ta’dādı bu kitābda mümkün degildür. Ammā ba’zısı ‘alā vechü’l-icmāl beyān oluna, ve *billāhi’t-tevfīk*.

Ḥaşışe-i Ūlā

Oldur ki ol Һazretüñ rüḥ-ı pürfütüḥi ḥilkatinde sābık ve beden-i şerīfi lāḥık olmışdır. *naḥnu’l-aḥirüne’s-sābıkūn*¹⁵²⁶ buña nāzırdur. Ve keyfiyyet-i sābıkıyyeti ve melā’ike ve beşerüñ ve ğayrınıñ ervāḥınıñ tesebbukı inşā’allāhu te’ālā rükn-i evvelde beyān olunur.

Ḥaşışe-i Sāniyye

Oldur ki Ḥaḳḳ subḥāne ve te’ālā cemī’-i enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selāmdan ‘ahd ü mīşāk aldı ki aña nuşret ve i’ānet ve mütāba’at eyleyeler. ve *iz eḥaẓellāhu mīşāka’n-nebiyyine lemā āteytukum min kitābin ve ḥikmetin summe cā’ekum rasūlun muşaddıķun* [M 35^a] *limā me’akum letu’minunne bihi ve letenşurunnehu*¹⁵²⁷. Ya’nī, zıkr ile şol vaḳti kim Ḥaḳḳ te’ālā enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selāmdan mīşāk aḥz itdi. Vaḳtā kim size kitāb ve ḥikmet virdügi vaḳit sizüñle olanı muşaddıķ İmān getüreler ve size nuşret ideler. Eger anuñ zamānına¹⁵²⁸ yetişeler idi ki [S 25^b] aña mütāba’atdan ğayrı nesne cā’iz olmazdı. *lev*

¹⁵²⁶ *Saḥīḥü’l-Buḥārī*, 1/57 (no.238).

¹⁵²⁷ *Āli İmrān* 3/81

¹⁵²⁸ zamānına: nihāyetine S

*kāne mūsā hayyen lemā vesi'atun ille't-tibā'ī.*¹⁵²⁹ Eger hâzret-i Mūsâ diri olsa baña ittibā' dan gayrı aña bir nesne cā'iz olmazdı buyurdi.

Haşîşe-i Sâlis

Hakk te'ālâ her peygambere kitâbında hitâb itdikde ismiyle nidâ' itdi. Âdem 'aleyhi's-selâma, *yâ âdemu'skun ente ve zevcuke'l-cennete*¹⁵³⁰, Nûh 'aleyhi's-selâma, *yâ nûhu ehbiṭ biselâmin minnâ*¹⁵³¹, İbrâhîm 'aleyhi's-selâma, *yâ ibrahîmu a'rid' an hâzâ*¹⁵³², Mūsâ 'aleyhi's-selâma, *yâ mūsâ innî iştafaytuke 'ale'n-nâs*¹⁵³³, Dâvûd 'aleyhi's-selâma, *yâ dâvûdu innâ ce'alnâke ḥalîfeten fi'l-arḍ*¹⁵³⁴, Zekerîyyâ 'aleyhi's-selâma, *yâ zekerîyyâ innâ nubeşşiruke bigulâmin*¹⁵³⁵, Yahyâ 'aleyhi's-selâma, *yâ yahyâ ḥuzi'l-kitâbe bikuvvetin*¹⁵³⁶, 'İsâ 'aleyhi's-selâma, *yâ 'isâ bin meryeme ezkur ni'metî 'aleyke*¹⁵³⁷, hâzret-i sultân-ı enbiyâ' şallallâhu 'aleyhi ve sellem hitâb idicek, *yâ eyyuhe'n-nebiyyu*¹⁵³⁸ *yâ eyyuha'r-rusulu*¹⁵³⁹ diyü hitâb buyurdi. Ve ism-i şerîfin hitâbdan gayrı zıkr itse elbette medḥ ü şenâ'ya muḳârin ve şıfat-ı nübüvvet ü risâlet ile¹⁵⁴⁰ muḳârin iderdi, *ve mâ muḥammedun illâ resûlun*¹⁵⁴¹ *muḥammedun rasûlullâh*¹⁵⁴² *ve âmenü bimâ nuzzile 'alâ' muḥammedin*¹⁵⁴³ *mâ kāne muḥammedun ebâ eḥadin min ricâlikum ve lâkin rasûlallâhi ve ḥâteme'n-nebiyyîn*¹⁵⁴⁴ bunuñ emsâli Qur'ân-ı azîmde çok vâkı' olmuştur.

Naḳl olunur ki kıyâmet günü cemî'-i ümmeti peygamberlerinüñ ismiyle¹⁵⁴⁵ da'vet iderler, 'Yâ ümmet-i İbrâhîm', 'Yâ ümmet-i Mūsâ', 'Yâ ümmet-i 'İsâ'. Çün kim Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem ümmetin da'vet iderler, 'Yâ evliyâ' i' diyü da'vet olunur. Ol ḥabîbinüñ ri'âyet-i ḥatırıçün bu ümmete ta'zîm ile nidâ' iderler.

Haşîşe-i Râbi'a

¹⁵²⁹ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2/185.

¹⁵³⁰ el-Bakara 2/35

¹⁵³¹ Hûd 11/48

¹⁵³² Hûd 11/76

¹⁵³³ el-A'râf 7/144

¹⁵³⁴ Sâd 38/26

¹⁵³⁵ Meryem 19/7

¹⁵³⁶ Meryem 19/12

¹⁵³⁷ el-Mâide 5/110

¹⁵³⁸ el-Ahzâb 33/59

¹⁵³⁹ el-Müminûn 23/51. Böyle bir ayet olsa da metnin bağlamından **M** nüshasındaki "rasûl" ifadesinin sehven "rusul" olarak yazıldığı anlaşıyor. Çünkü bu şekilde hitap tüm peygamberleredir. Siyak-sibak ise hitabın yalnızca Hz. Muhammed'e olmasını gerekli kılar. Dolayısıyla ifade "yâ eyyuha'r-rasûlu" olmalıdır ki bu ayet için bk. el-Mâide 5/67. Nitekim **S** nüshasında da bu şekilde geçmiştir.

¹⁵⁴⁰ ve risâlet ile: **M**'de yok

¹⁵⁴¹ Âli İmrân 3/144

¹⁵⁴² el-Feth 48/29

¹⁵⁴³ Muhammed 47/2

¹⁵⁴⁴ el-Ahzâb 33/40

¹⁵⁴⁵ ismiyle: nesebiyle **S**

Oldur ki ümem-i sâbika peygamberleri ismiyle [M 35^b] nidâ' cā'iz idi. Bu ümmete cā'iz degildir. Hakk te'ālā buyurdu ki *lā tec'alū du'ā'e'r-rasūli beynekum kedu'ā'i ba'dikum ba'dan*¹⁵⁴⁶. Ya'nî hâzret-i resûlün da'vetini ba'zîñuz ba'zîñuzı da'vet ider gibi itmeñ. Bu âyet-i kerîmenün sebep-i nüzûli ol idi ki İbn 'Abbās rađıyallāhu 'anhā rivâyet ider, vaqt-i muhâtabada aşhâb, 'yā muhammed', 'yā ebā'l-kāsim' diyü söylerler idi. Bu âyet-i kerîme ile memnū' oldılar. Andan soñra, 'yā nebiyyallāh' ve 'yā rasûlallāh' diyü hitâb iderler idi.

Haşîşe-i Hâmis

Oldur ki cevâmi'ü'l-kelim virildi. *ûtîtu cevâmi'u'l-kelim*¹⁵⁴⁷. Ya'nî, kelâm-ı kâlîlü'l-lafz ve keşîrû'l-ma'nâ. Ba'zılar eyitdiler, cevâmi'ü'l-kelimden murâd Qur'ândur. Ba'zılar eydür¹⁵⁴⁸, ol hâzretün cemî'an işârât-ı şerîfesini ve 'ibârât-ı laîfesini dahı müştemildür. Ya'nî 'âmdur, ve huve's-şahîh.

Haşîşe-i Sâdis

Oldur ki bir aylık yola dek havf u haşyeti küffârün kulübına düşmek ile manşür olmuş idi. Düşmanları ol ecilden mağhûr u mağlûb olur idi, *nuşirtu bi'r-ru'bi mesîrate şehrin*¹⁵⁴⁹.

Haşîşe-i Sâbi'

Oldur ki emvâl-i küffâr sâir ümmetlere harâmdı. Mâl-ı küffârı peygamberlerinün huzûrına götürürler idi. Gökden bir âteş gelüp cümle mâlı yakardı. Ol hâzrete helâl oldu. Hakk te'ālā [S 26^a] buyurdu, *uhillet liye'l-ğanā'imu*¹⁵⁵⁰.

Haşîşe-i Sâmin

Oldur ki cümle arzı Hakk te'ālā tahûr itdi. Şu hükmünü viridi. Âbdest almak ve teyemmüm etmek şu olmadığı yerde gayrı ümmete müyesser olmamış idi. Ve cemî'-i arzı mescid itdi. Sâir ümemün 'ibâdeti mescidlerinden gayrı yerde cā'iz degil idi. Bu ümmete

¹⁵⁴⁶ en-Nûr 24/63

¹⁵⁴⁷ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 1/28.

¹⁵⁴⁸ cevâmi'ü'l-kelimden murâd Qur'ândur ba'zılar eydür: M'de yok

¹⁵⁴⁹ *Sahîhü'l-Buhârî*, 1/74 (no.335).

¹⁵⁵⁰ *Sahîhü'l-Buhârî*, 4/85 (no.3122).

her ne yerde murād itseler ‘ibādet¹⁵⁵¹ cā’iz olur. Nitekim Hakk te‘ālā Qur’ān-ı ‘azīmde, *cu’ilet liye’l-arḍu mesciden*¹⁵⁵².

Haşîşe-i Tâsi‘

Oldur ki kâffe-i halka cinn ü inse meb‘ûş oldı. Sâir enbiyâ’ ‘aleyhimü’s-selâm bir tâ’ifeye ba’s olunmuş idi. Ba’zı rivāyetde [M 36^a] Nuh ‘aleyhi’s-selâm dahı kâffe-i enāma meb‘ûş idi. Cümle halk helāk olmağıla ol delīl ile teslīm olunduğı taḳdīrce inse meb‘ûş¹⁵⁵³ olunup cinne me‘bûş olmuş olmaz. Hāzret buyurđı, *bu’istu ile’l-halkı kâffeten*¹⁵⁵⁴.

Haşîşe-i ‘Āşir

Oldur ki anuñla enbiyâ’ ḥatm oldı. *ḥutime biye’n-nebiyyūn*. Andan soñra peygamber gelmez. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām geldüğü ğayrı şerī‘at ızhārı¹⁵⁵⁵ içün degildür. Belki kavā‘id-i islāmı taḳviyet içündür, sâir ‘ulemā’-yı ümmet gibi.

On Birinci Haşîşe

Oldur ki Hakk te‘ālā anı rahmeten li’l-‘ālemīn irsāl itdi, *ve mā erselnāke illā rahmeten lil’ālemīn*¹⁵⁵⁶. Bu haşîşede çok leṭā’if vardır. Ba’zısın zıkr itmek münāsib göründi. Bilgil ki ḥāzret-i muḳaddes-i nebevī şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cümle halka cinn ü inse ve melā’ike ve devābb u şeyāṭīn ve sibā’¹⁵⁵⁷ u tuyūra ve bi’l-cümle libās-ı vücūd geyen mevcūdāta ḥāl-i ḥayātında ve āḥirete intikāl itdikden soñra rahmetdür.

Ammā melā’ikeye rahmet olduğı. Naḳl olunur ki leyle-i mi‘rācda hiçbir gürüha¹⁵⁵⁸ şufuf-ı melā’ikeden uğramadı. İllā ol ḥāzret istifāde-i ‘ulūm ve istifāza-i esrār-ı mektūm itdiler ki ba’zısı inşā’allāhu te‘ālā bāb-ı mi‘rācda zıkr olunur. Cümleden biri çün kim ḥāzret-i Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām bu āyet-i kerīmeyi inzāl idicek eyitdi, ‘Yā Cebrā’īl, bu rahmetden saña dahı naşīb vāḳi’ oldı mı.’ *‘belī yā rasūlallāh’* didi. ‘Hāzretüñ meb‘ûş olmadın evvel sū’-yı ḥātımeden ḥavf iderdüm. İblīs-i la‘īnün aḥvālī baña ḥavfa sebep olmuşdı. Çün kim Hakk te‘ālā seni kâffe-i ‘āleme rahmet irsāl idüp beni ḥāzretiñe ḥaberci kıldı ve Qur’ān-ı ‘azīm inzālī ḥıdmetin baña fermān itdi ve bu āyet-i kerīmei

¹⁵⁵¹ ‘ibādet: M’de yok

¹⁵⁵² *Sünen-i İbni Mâce*, 1/188 (no. 567). Metinde söylendiğı gibi Kurân’da geçmemektedir.

¹⁵⁵³ meb‘ûş: maḥşûş S

¹⁵⁵⁴ "Bütün insanlara peygamber olarak gönderildim."

¹⁵⁵⁵ ızhārı: M’de yok

¹⁵⁵⁶ el-Enbiyâ 21/107

¹⁵⁵⁷ sibā’: M’de yok

¹⁵⁵⁸ gürüha: fevce S

getürdüm, *innehu lekavlu rasūlin kerīmın * zī kuvvetin ‘inde zi’l- ‘arşı mekīnin * muṭā ‘in summe emīn*¹⁵⁵⁹, Hakk te‘ālā benüm hakkımda kerīm ve mekīn ve muṭā‘ ve emīn¹⁵⁶⁰ buyuracak havf-ı ‘ākıbetden ve haşyet-i sū’-yı hātımeden halāş oldum. Ve bu sa‘ādeti senüñ bereketiñde ve bu devleti hazretiñüñ [M 36^b] mülāzemeti ve hıdmeti ile buldum’ didi.

Ve ammā rahmet cinne nisbet ile vāķi‘ olduğu. Ol hazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem da‘veti sebebiyle tã‘ife-i cinn Qur‘ān-ı ‘azīmi istimā‘ iderler, imān u ‘irfān ile mevşūf oldılar. Ve tarīķ-i hıdmet-i rabbü’l-‘ibādı öğrendiler ki leyle-i cinnde vāķi‘ olmuşdı. Ol maḥallde beyān olunur, *inşā‘allāhu te‘ālā*.

[S 26^b] Ammā rahmetüñ ādemiyān hakkında vāķi‘ olduğu beyāndan müstağnīdür. Ve āyāt-ı Qur‘āniyyede mufaşşal beyān olunmuşdur. İcmālen ma‘lūm ola. Ol hazretüñ dünyāda ve āhıretde mü‘minlere ve küffāra rahmetdür.

Ammā mü‘minlere rahmet olduğu. Hakk te‘ālā buyurdı, *ve kuntum ‘alā şefā hıfretin mine’n-nāri fe’enkazekum minhā*¹⁵⁶¹. Ya’nī siz nār-ı cehenneme girmeye karīb olduñuz idi. Allāhu te‘ālā sizi halāş itdi. Pes mü‘minlere hidāyeti sebebiyle rahmet oldu. Münāfıklara¹⁵⁶² katlden ve nehbden¹⁵⁶³ emān ile rahmet oldu.¹⁵⁶⁴ Kāfirlere te’ḥīr-i ‘azāb sebebiyle rahmet oldu.¹⁵⁶⁵ *ve mā kānallāhu liyu ‘azzibehum ve ente fīhim*¹⁵⁶⁶. Ya’nī Allāhu te‘ālā ‘azāb itmez, şol hālde ki sen anlaruñ mābeyninde olasın. Pes bu āyet-i kerīmede beşāret-i ‘azīme vardır. Küffār u müşrikīn ḥabīb-i Ekremüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vücūd-ı şerīfı sebebi ile ‘azāb-ı dünyādan halāş u emīn olıcaķ lāyıkdur ki ehl-i imān ve aşḥāb-ı ‘irfān ḥabībullah bereketiyle ve şefā‘atı ile ‘azāb-ı nīrāndan halāş olalar. Naķl olunur ki çün kim bu āyet-i kerīme nāzil oldu, hazret-i sultān-ı enbiyā’nuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥatır-ı şerīfine teşvīş geldi ki ihtimāldür bunlaruñ mābeyninden gitdikde bunlara ‘azāb nāzil ola. Hakk te‘ālā teselliyet ḥatırı için bu āyet-i kerīmei inzāl itdi, *ve mā kānallāhu mu ‘azzibehum ve hum yestağfirūn*¹⁵⁶⁷. Ya’nī Hakk celle ve ‘alā’ bunlara ‘azāb itmez, mādām ki istiğfār eylerler. Ebū Hureyre radıyallāhu ‘anh rivāyet ider, bu āyet-i kerīme geldikten sonra buyurdı ki *li ummeti emānāni mine’l- ‘azābi yūşiku en yurfā’a ‘anhum eḥaduhumā ve yebķa’l-āḥaru*. Ya’nī ümmetimüñ ‘azābdan iki emānı

¹⁵⁵⁹ et-Tekvīr 81/19-20-21

¹⁵⁶⁰ kerīm ve mekīn ve muṭā‘ ve emīn: muṭā‘ emīn kerīm mekīn **M**

¹⁵⁶¹ Āli İmrān 3/103

¹⁵⁶² münāfıklara: kāfirlere **M**

¹⁵⁶³ ve nehbden: **M**’de yok

¹⁵⁶⁴ kāfirlere katlden emān ile rahmet oldu: **M**’de yok

¹⁵⁶⁵ kāfirlere te’ḥīr-i ‘azāb sebebiyle rahmet oldu: **M**’de yok

¹⁵⁶⁶ el-Enfāl 8/33

¹⁵⁶⁷ el-Enfāl 8/33

vardur. Karīb oldu ki biri ref' oluna ve āheri bākī kala. Bu āyet-i kerīmeden mü'minlere āhiretde istigāse ve şefā'at idüp meded¹⁵⁶⁸ iriştirmek ile rahmet [M 37^a] olduğu fehm olundu.

Ammā istigāse. Haberde geldi ki çün kim kıyāmet günü yedi cehennemün kapusın açup¹⁵⁶⁹ etrāf u cevānibe ehl-i maḥşere āteşler saçup etrāfın ihāta idicek ḥazret-i risāletpenāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem cānib-i kuds-i ilāhīye istigāse eyleye. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyide ki 'Yā resūlallāh, mübārek gīsūndan ğubārı silk. Ve kıdve-i mişāl ümmetün üzerine nazar eyle.¹⁵⁷⁰ Hakk te'ālāyı müşāhede eyle. Pes gīsū-yı mübārekin açup silkince Hakk te'ālānuñ emriyle bulut mişālī ümmetün üzerine bir seḥāb ola.' Girü Cebrā'īl eyide ki 'Mübārek liḥye-i şerīfeñizi daḥı silkün. Andan daḥı 'anberşemīm bir ğubār çıkup bir perde ola. Ümmeti ile āteş mābeynini faşl eyleye. Allāhu te'ālānuñ fazl u keremi ile mü'minñ hıfz idüp¹⁵⁷¹ hiçbir cānibinden āteş zarar u şerir yetiştirmeye.'

Ammā şefā'at. Bu bābda bu ḥadīs-i şerīf, ki 'aẓīm recā'yı müfiddür, istimā' eyle. İbn 'Abbās raḍıyallāhu 'anhumādan mervīdür. Ḥazret-i resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu, *mā min ummetin illā ba'ḍuhā fi'n-nāri ve ba'ḍuhā fi'l-cenneti illā ummeti feinneḥā kullehā fi'l-cenneti*.¹⁵⁷² Ya'nī hiçbir ümmet yokdur, illā ba'zısı cennetde ve ba'zısı nārdadur. İllā benüm ümmetimün küllisi cennettedür.¹⁵⁷³ Bu ḥadīs-i şerīfün tafşīli Mütevekkil Nācī İbn 'Abbās [S 27^a] raḍıyallāhu 'anhumādan rivāyet ider. Bir A'rābī ḥazret-i peygamber 'aleyhi's-selāmuñ ḥuzūr-ı şerīflerine¹⁵⁷⁴ geldi. Adına Maṭraḥ ibni Hızāle¹⁵⁷⁵ dirler idi. Eyitdi ki 'Yā Muḥammed, baña ḥaber vir senün ümmetiñ sāir enbiyā'nuñ ümmeti üzerine fazlı nedür.' Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki 'Benüm ümmetimün fazlı sāir ümmet üzerine benüm fazlum gibidür sāir enbiyā' üzerine.' A'rābī eyitdi, 'Nicedür ol fazl.' Ḥazret buyurdu ki 'Kıyāmet günü maḥşere peygamber gelür ki bir kimesne tābi' olmuş. Ba'zısına peygamber iki ve ba'zısına üç, tā ona varınca. Baña tābi' olanlaruñ ḥisābını ancak Allāhu te'ālā bilür, sāiri bilmez.' A'rābī eyitdi, 'Kıyāmet günü senün ümmetiñ kaç ğürüh olsalar gerekdür.' Buyurdılar ki 'Dört ğürüh olurlar. Cümlesi cennetde olurlar. Bir bölügi bilāḥisāb ve lā 'aẓāb cennete gider.'¹⁵⁷⁶ A'rābī eyitdi, 'Anlar ne tā'ifedür ve ne 'amel işlemişlerdür.' Buyurdu ki 'Şühedā'dur.'

¹⁵⁶⁸ meded: murād S

¹⁵⁶⁹ ammā istigāse haberde geldi ki çün kim kıyāmet günü yedi cehennemün kapusın açup: S'de yok

¹⁵⁷⁰ ve kıdve-i mişāl ümmetün üzerine nazar eyle: S'de yok

¹⁵⁷¹ hıfz idüp: M'de yok

¹⁵⁷² Hadis olduğu belirtilen bu sözün kaynağına ulaşılamamıştır.

¹⁵⁷³ illā benim ümmetimün küllisi cennettedür: S'de yok

¹⁵⁷⁴ ḥuzūr-ı şerīflerine: M'de yok

¹⁵⁷⁵ hızāle: cidāle S

¹⁵⁷⁶ a'rābī eyitdi kıyāmet günü senün ümmetiñ kaç ğürüh olsalar gerekdür buyurdılar ki dört ğürüh olurlar cümlesi cennetde olurlar bir bölügi bilāḥisāb ve lā 'aẓāb cennete gider: M'de yok

A'rābī eyitdi, 'Anlara niçün şühedā' dirler.' Buyurdi ki 'Hakḳ te'ālānuñ vaḥdāniyyetine ve benüm risāletime [M 37^b] şehādet itdikleri içün.' A'rābī eyitdi, 'Bu şehādeti iden kimesne şühedā'dan olur mı.' Buyurdi ki 'Olur.' A'rābī eyitdi, 'İkinci gürüh kimlerdür.' Buyurdi ki 'Hisāb-ı yesīr ile hisāb olunurlar. Andan cennete idḥāl olunurlar.' A'rābī eyitdi, 'Üçüncü gürüh kimlerdür.' Buyurdi ki 'A'mālinen hisāb olunup naḳīr ü kıtmīr suāl olunurlar. Andan cennete irsāl olunurlar.' A'rābī eyitdi, 'Bunlar niçün hisāb olunurlar.' Buyurdi ki 'Bunlaruñ çok günāhları vardır. Anuñçün hisāb olunurlar.'¹⁵⁷⁷ A'rābī eyitdi, 'Bunlaruñ günāhların neylerler.' Buyurdi ki 'Müşriklere yükledirler.' A'rābī eyitdi, 'Müşrikler gayrılarıñ günāhların nice yüklenürler.' Buyurdi ki 'Anlar āteş içün ḥalk olunmuşdur. Çün kim¹⁵⁷⁸ şirklerinden ve küfürlerinden ötüri cehenneme girürler, mü'minleruñ günāhlarını bunlara zamm iderler.' A'rābī eyitdi, 'Bu bābda hīç āyet nāzil oldu mı.' Buyurdi ki 'belī. Hakḳ te'ālā buyurdi, *leyheḥmilunne eşkālehum ve eşkā lā me'a eşkālihim*¹⁵⁷⁹. Ya'nī, elbette anlar günāhlarını mü'minleruñ günāhları ile mā'an yüklenürler.' A'rābī eyitdi, 'Ne bedbaḥt kavimdür ol kimesne ki gayrılarıñ daḥı günāhların götürürler. Dördüncü fecvden ḥaber vir yā resūlallāh' didi. Buyurdi ki 'Dördüncü fevc cennete girürler. Benüm şefā'atüm ile dāḥil olurlar.' A'rābī eyitdi, 'Subḥānallāh senüñ şefā'atüñ ile cennete girürler mi.' Ḥazret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem tebessüm edüp buyurdi ki '*ema ta'lemu enne mefātīḥe'l-cenneti biyedi ve ene ḥāzinuhā yevme'l-kiyāmeti*. Bilmez misin ki cennetüñ miftāḥları benüm elimdedür. Ve ben cennetüñ yevm-i kıyāmetde ḥāziniyüm.' A'rābī eyitdi, 'Pes niçün cennetüñ ḥāzini olup miftāḥları elinde olan kimesne ile bile olmayam.'¹⁵⁸⁰ Eger īmān getirsem baña cennet kapusını açar mısın' didi. 'belī açaram' didi. 'Ehl-i beytime daḥı açar mısın.' 'Eger anlar daḥı īmān getürseler anlara daḥı açaram' buyurdi. Pes ol A'rābī īmān getürüp müselmān oldu. A'rābī eyitdi, 'Eger [M 38^a] baña suāl iderlerse ki siz nesiz¹⁵⁸¹ ne vech ile cevāb vireyüm.' Buyurdi ki 'Müselmān oldum diyü cevāb vir.' A'rābī eyitdi, 'Müslim ne ma'nādur.' Ḥazret buyurdi ki 'Āteş-i cehennemden sālīm dimekdür.' 'Benüm ismim Maṭraḥdur. İsterem ki taḡyīr idesin.' Buyurdi ki 'Müslim [S 27^b] disünler' didi. A'rābī bu isimle faḥr ider idi. Eyitdi, 'Yā resūlallāh, ümmetiñuñ bundan gayrı bir āḥer isim daḥı var mıdır.' Buyurdi, 'Bir ismi daḥı Mü'mindür.' Eyitdi, 'Yā niçün Mü'mindür' didi. Buyurdi ki feza'-i ekberden yevm-i kıyāmetde emīnlerdür.' A'rābī eyitdi, 'Mü'min günāh eyler

¹⁵⁷⁷ buyurdi ki bunlaruñ çok günāhları vardır anuñçün hisāb olunurlar: S'de yok

¹⁵⁷⁸ çün kim: M'de yok

¹⁵⁷⁹ el-Ankebūt 29/13

¹⁵⁸⁰ pes niçün cennetüñ ḥāzini olup miftāḥları elinde olan kimesne ile bile olmayam: M'de yok

¹⁵⁸¹ siz nesiz: M'de yok

mi' didi. Hâzret buyurdi ki 'Yâ A'râbî, *lem yuznibû lecâ'allāhu biḳavmin âḫerîne feyuznibûne feyudḫiluhumu'l-cennete*. Ya'nî, eger günâh işemeseler Hâḳḳ te'âlâ bir ğayrı tâ'ife getürürdi, tâ kim günâh işleyeler ve Hâḳḳ te'âlâ anları yarlığayup cennete idḫâl eyleye ve kerem ü cûdını ızhâr eyleye. A'râbî eyitdi, '*elḥamdulillâh'illezî ce'alenî min ummetike*. Hâmd ol Allâha ki beni senün ümmetiñden itdi.' Hâzret buyurdi ki 'Yâ A'râbî, bundan ulu ni'met olur mı ki Hâḳḳ te'âlâ seni cehennemden ve küfürden ḫalâş idüp îmâna getürdi. Ve daḫı lât ve 'uzzâya secde itmekden ḳurtarup kendünün ḫıdmetine ḳabûl eyledi.'

Ammâ şeytâna daḫı raḫmet olduğı. Naḳl olunur ki Hâḳḳ te'âlâ İblîsi merdûd idicek bir ferîşteye emr itdi, her gün ḳafâ'sına bir sille urur idi. Tâ irteye dek elemi ğitmez idi. Tâ kim ḫâzret me'bûş olup bu âyet-i kerîme nâzil oldı, la'în feryâd idüp, 'Ben daḫı 'âlemiyândanum beni daḫı bu raḫmetden¹⁵⁸² maḫrûm eyleme.' Hâḳḳ te'âlâ ol ferîşteye emr itdi ki ol merdûduñ¹⁵⁸³ ḳafâ'sına ba'dehû sille urmaya, tâ kim ol raḫmetden bînaşîb olmaya. Ey dervîş, Hâḳḳ celle ve 'alâ ḫabîbi ḫürmetine İblîs-i la'înün eñsesine ṭabanca urmağı men' idicek ümîddür ki mü'min ne deñlü günâḫkâr ise ḳıyâmetde üzerinden 'azâbı men' eyleye.

Ammâ devâbba ve 'âmmе-i vuḫûş [M 38^b] sibâ'a sebeb-i raḫmet¹⁵⁸⁴ olunduğı. Naḳl olunur ki ol sultânun vilâdeti senesinde şöyle ḳaḫt idi ki 'âlemde bir yaşıl yaprak bulunmaz idi. Ol ḫâzretün vilâdeti berekâtıyla bir mertebe ğanîmet oldı ki cümle 'âlem rızḳa muğtenim oldılar. Ol seneye 'âmü'l-feth diyü ad virdiler. Ve her bâr ki yağmur yağmasa ḫâzret du'â' iderdi. Fi'l-ḫâl icâbet vâḳi' olup 'aṭâyâ-yı ilâhî vârid olurdu. Maḫallinde beyân oluna, *inşâ'allāhu te'âlâ*. Eydürler ki peygamber Mekke-i mükerrermeden Medîne-i münevvereye hicret itdikde Ḳureyş mâbeyninde bir ḳaḫt vâḳi' oldı ki cîfe ve kilâb yediler. Âḫirü'l-emr Ebû Süfyânı ḫâzrete dilek içün irsâl itdiler. Hâzret-i 'Oşmân raḫıyallāhu 'anh şefâ'at idüp anlar içün du'â' eyledi. Hâḳḳ te'âlâ ḳaḫtı ucuzluğa tebdîl itdi. Bunuñ mişâli ḫâzretten lâyu'add ü lâyuḫşâ vâḳi' oldı.

Ammâ didik ki ḫayâtı ve memâtı raḫmetdür. '*ḫayâtî ḫayrun lekum ve memâtî ḫayrun lekum*. Size hem ḫayâtım ve hem memâtım ḫayırludur. ḫayâtım ḫayırlu olduğı müşkilâtıñuz ḫall ve şübheleriñüzi keşf iderem. Ve bu bâbda sa'y iderem. Memâtım ḫayırlu olduğı her duşenbe ve pençsenbe günlerinde 'amelleriñüz 'arz olunur. Her kimün ki ḫasenâtı râciḫ ola mesrûr oluram. Ve Hâḳḳ te'âlâdan ḳabûl olmasın dilerem. Ve kimün

¹⁵⁸² beni daḫı bu raḫmetden: S'de yok

¹⁵⁸³ merdûduñ: matrûduñ S

¹⁵⁸⁴ sebeb-i raḫmet: nisbet M

seyyi'atı rāciḥ ola andan ötüri [S 28^a] istiğfār iderem, tā kim seyyi'atın 'afv idüp yerine ḥasenāt yazılmaḥ fermān ola.' Eyitdiler, 'Yā resūlallāh, ḳabirde beden çürüyüp maḥv olduḳdan şoñra bu mu'āmele nice müyesser olur.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'ammā 'alimtum enne luhūmu'l-enbiyā'i ḥarāmun 'ale'l-arḍi ve ecsādu'l-enbiyā'i lā tublā fi'l-ḳabri. Ya'nī bilmediñüzmi ki enbiyā'nuñ lūhūmı yire ḥarāmdur ve ecsādı¹⁵⁸⁵ çürümez.' Bir rivāyetde enbiyā' ḳabirlerinde dirilerdür ve Ḥaḳḳ te'ālānuñ 'ibādetine meşğüllerdür.

On İkinci Ḥaşıse

Allāhu te'ālā ḥabībi ḥaḳḳında buyurdi [M 39^a] innā erselnāke şāhiden ve mubeşşiran ve nezīran * ve dā'iyen ilallāhi biiznihi ve sirācen munīren¹⁵⁸⁶. Ya'nī seni biz irsāl itdik, şāhid olduḡuñ ḥālde ve mübeşşir ü nezīr olduḡuñ ḥālde ve Allāhu te'ālā izniyle da'vet idici olduḡuñ ḥālde ve sirāc-ı münir olduḡuñ ḥālde. Bu āyet-i kerīmede beş isimle tesmiye itdi. Her bir isimle bir ma'nāya ḥāş¹⁵⁸⁷ ḳaşd olundu. Ya'nī enbiyā'ya müşāhid evliyā'ya mübeşşir a'dā'ya nezīr etkıyā'ya¹⁵⁸⁸ dā'ī aşfiyā'ya sirāc-ı münir¹⁵⁸⁹. Ba'zılar eyitdiler, 'ārifine şāhid mü'minīne mübeşşir ve 'āşilere nezīr müctebāya dā'ī muttakīne sirāc-ı münir. Ba'zılar eydür, ümmetine şāhid ki taşdik itdiler. Ve cennet ile mübeşşir mü'minīne. Ve nār ile nezīr kāfırlere. Ve ḥaḳḳı dīnullāha dā'ī biiznihi ya'nī, biemrihi sirācen munīren, ya'nī nūr-ı mezāidür ḥalāyıkā.¹⁵⁹⁰ Ba'zılar eydür, mübeşşirdür 'āşilere ve nezīrdür muṭī'lere. Nitekim Ḥaḳḳ te'ālā Dāvūd 'aleyhi's-selāma vahy itdi, beşşiri'l-muznibīne ve enziri's-şiddikīn. Ya'nī 'āşilere muştula ki ben Ğāfūrum ve muṭī'leri ḳorḳut ki ben ḡayūrum. Yāḥūd şöyle diye ki mü'minlere beşāret vir ki Allāhu te'ālānuñ faḫlı ile. Ve şiddikīni taḥvīf eyle, Ḥaḳḳ subḥānehu ve te'ālānuñ 'adli ile. Ve ol ḥazrete 'aleyhi's-selām sirāc-ı münir diyü buyurdi. Müfessirīn eyitdiler, sirāc-ı münirden murād şemsdür. Vech-i müşābehet bir niçe vechledür.

Evvelā āfitāb birdür ve bīnazīrdür. Ve tamām-ı feleki şu'ā'ı ve envār-ı şūrīsi ile mūnevver ider. Kezālik vücūd-ı şerīf-i ḥazret-i ḥı'āce-i kāināt bir āfitāb-ı bīmīşıldür. Cemī'-i etrāf mülk ü melekūt nūr-ı ma'nevīsi ile mūnevver ider.

Vech-i şānī. Nitekim āfitāb bu cihānuñ zulumātın ref' ider. Kezālik ḥazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem envār-ı lāmi'ası ol cihānuñ zulumātın def' ider.

¹⁵⁸⁵ ecsādı: M'de yok

¹⁵⁸⁶ el-Ahzāb 33/45-46

¹⁵⁸⁷ ḥāş: M'de yok

¹⁵⁸⁸ etkıyā'ya: iktidā'ya M

¹⁵⁸⁹ münir: müyesser M

¹⁵⁹⁰ Bu cümlede Kurān-ı Kerīm'e telmih vardır. bk. el-Ahzāb 33/46

Vech-i şālīṣ. Āfitāb sebebiyle gice gündüz biribirinden mütemeyyiz olur. Kezālik ḥazret-i resūlullāh sebebiyle küfr ü ĩmān mümtāz olur.

[M 39^b] Bir vech daḥı. Āfitābuñ nūrı berr ü baḥre sehl ü cebele ve cümle-i ‘āleme¹⁵⁹¹ yetişdiḡi gibi kezālik nūr-ı bi‘seti aḥmer ü esvede vü ebyaḍa ve cümle-i ins ü cinne vāşıl olmuşdur¹⁵⁹². Kezālik yevm-i kıyāmetde şefā‘ati muṭī‘ ü ‘āşī ve eyü vü kem ḥaḡḡında cümleye yetişür.

Bir vech daḥı oldur ki çün āfitāb maṭla‘-ı felekden¹⁵⁹³ ṭulū‘ eyler ve envārın ‘ālem-i ekvāna ifāza kıılır, cemī‘-i kevākib-i şevābit ü seyyārātdan nūrı munṭafī¹⁵⁹⁴ olur. Kezālik sultān-ı enbiyā‘ ‘aleyhimü’s-şalātu ve’s-selām, ki ḥurşīd-i felek-i risālet ve āfitāb-ı mesned-i celāletdür, nūrı [S 39^b] ‘ālem-i kudśīden ṭulū‘ itdikde cümle enbiyā‘ ‘aleyhimü’s-selāmuñ envārı kevākib mişāl müstetir olur. Eger suāl olunursa ki çün kim sirāc-ı münīrden¹⁵⁹⁵ murād āfitābdur, niçün, *şemsen munīren* buyurulmadı. Cevāb bir nice vechledür.

Evvelā āfitāb menzil-i refī‘dedür. Eger āfitābdur buyurılardı fuḡarā‘ vu zu‘afā‘ şoḡbetine irişmeden maḥrūm olmaḡ fehm olunurdu. Sirāc buyurılıcaḡ ḡaniyy ü faḡīr ve a‘lā vu ednā andan behremend olmaḡ añlanur ve istifāde itmek mümkün olur. Ḥattā çerāḡ ve meş‘ale ve şem‘ buyurulmadı. Zīrā çerāḡ pādīşāhlara müte‘allıkdür ekşeriyā. Ve şem‘ aḡniyāda olur. Sirāc fuḡarā‘nuñ ve ḡurebā‘nuñ ve mesākīnūñ miskīnlerinde olur. Pes ḡünāḡkārılar nevmīd olmasunlar içün sirāc-ı münīr buyuruldu.

İkinci veche oldur ki çerāḡuñ bir niçe ḡāşşası vardur, āfitābda yokdur. Meşelā bir çerāḡdan niçe biñ çerāḡ yakmaḡ olur ve bir çerāḡ ‘ālemūñ ḡas ü ḡāşākin ḡöyündürmek olur. Kezālik çerāḡ-ı Muştafavīden niçe yüz biñ nūr-ı ĩmān u ‘irfān iḡtibās olunur. Ve kıyāmet ḡünü niçe biñ kerre biñ ‘ışyān ḡāşākın nūr-ı şefā‘atle maḡv eyler. Naḡl olunur ki Mūsā ‘aleyhi’s-selām münācāt itdi ki ‘Baña ḡazā‘in-i raḡmetiñūñ bir nümunesin ḡöster, tā ma‘lūm ola ki ḡazāne-i raḡmetiñe nihāyet yokdur. Buyurdu ki ‘Ḥaymeñde bir çerāḡ yak ve emr eyle cümleten etibbā‘iñ ve ḡavmiñ ol çerāḡdan çerāḡların [M 40^a] yaḡsunlar.’ Ba‘dehū buyurdu ki ‘Ḥiç senūñ çerāḡıñdan nār eksildi mi.’ ‘Eksilmedi yā rabbī’ didi. Ḥaḡḡ te‘ālā buyurdu ki ‘Kezālik ḡazāne-i luṭfumdan cümle ‘āleme envā‘-ı ‘aṭā‘lar ve iḡşānlar iderem, yine ḡazāne-i raḡmetim eksilmez.’ Pes fehm eyle ki ol ḡazreti sirāca teşbīḡ idüp āfitāb dinilmedi.

¹⁵⁹¹ sehl ü cebele ve cümle-i ‘āleme: **M**’de yok

¹⁵⁹² kezālik nūr-ı bi‘seti aḥmer ü esvede vü ebyaḍa ve cümle-i ins ü cinne vāşıl olmuşdur: **M**’de yok

¹⁵⁹³ muṭī‘ ü ‘āşī ve eyü vü kem ḡaḡḡında cümleye yetişür bir vech daḥı oldur ki çün āfitāb maṭla‘-ı felekden: **S**’de yok

¹⁵⁹⁴ munṭafī: manzūm **S**

¹⁵⁹⁵ sirāc-ı münīrden: şirācdan ve münīrden ve minberden **M**

Üçüncü vech oldur ki āfitāb yerinden müntakıl olmaz. Sirāc mümkindür ki müntakıl ola. Hāzret-i h^vāce ‘aleyhi’s-selām Mekkedden Medīneye ve mescid-i akşāya ve maḳam-ı *kābe kavseyni ev ednāya* müntakıl oldılar. Hükemā’ eydür ki çün kim sirācı söyündüresin, anuñ āteşi kürre-i nāra gider ki andan gelmişdür. Kezālik hāzret-i faḥr-ı ‘ālem dünyādan āhirete intikāl itdikde yine geldügi yire rücū’ eyler. *minhu bede’e ve ileyhi ye ‘ūdu*¹⁵⁹⁶.

Suāl, hikmet nedür ki çerāğ-ı münīr ile şıfatladı. Bu kāyduñ fā’idesi nedür. Cevāb, ba’zıları eydür sirāc iki kısmıdır. Biri fātır biri münīr. Fātır hātıra teşvīş virür. Münīr zamīri nūrlandırur. Anuñ içün münīr buyurdi ki ‘arifleruñ hātırların ve mü’minleruñ şüretlerin münevver ider. Ve ba’zıları eydür, hıçbir sirāc yokdur ki anuñ duḥānı olmaya. Anuñçün takyīd buyuruldi ki bu çerāğuñ aślā duḥānı yokdur. Ba’zılar eydür¹⁵⁹⁷, her çerāğ yil ile ve nefes¹⁵⁹⁸ ile söyünür. Ammā çerāğ-ı hāzret aślā bir şā’ika ile maḡlūb olmaz. Nitekim, *yurīdūne en yuṭfī’ū nūrallāhi biefvāhihim vallāhu yutimme nūrehu ve lev kerihē’l-kāfirūn*¹⁵⁹⁹ [S 40^a] Ve ba’zılar eydür, çerāğlar gice ile rüşen olur lākin ḥabībünūñ nūrı leyl ü nehār rüşendür. Ya’nī hem şeb-i dünyāda ve hem rüz-ı ‘uḳbāda münīrdür. Anuñçün bu şıfat ile kayd itdi. Ba’zılar eydür, çerāğuñ ba’zısı ḥānei yaḳar ve ba’zısı kāşānei münevver ider. Ḥabībullah çerāğı rüşen idicidür ve aḥrāk idici degildür.

On Üçüncü Hāşīşe

Oldur ki ‘ulemā’ eydürler, bizüm peygamberimiz sāir peygamber ‘aleyhimü’s-selāmdan on vechle mümtāz dur.

Evvel. Her peygamber ki dünyādan rıḥlet itdi, nevbetleri duruldi ve şerī’atleri mensūḥ oldı. İllā ḥabīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ bisāṭ-ı şerī’atı kıyāmete dek mebsūṭdur.

[M 40^b] İkinci. Her bir peygamber rızā’-yı Allāhı taleb itdiler. Nitekim Mūsā ‘aleyhi’s-selām, ve ‘aciltu ileyke rabbi literdā’¹⁶⁰⁰ didi. Ve Hāḳḳ te’ālā ḥabībünūñ rızā’sın gözetmek va’d itdi, ve *lesevfe yu ‘tike rabbuke feterdā*¹⁶⁰¹.

Üçüncü. Hāḳḳ te’ālānuñ nām-ı şerīfine cümle enbiyā’ ḳasem itdiler. Hāḳḳ te’ālā h^vāce ‘aleyhi’s-selāma ḳasem itdi, *le ‘amruke*¹⁶⁰² buyurdi.

¹⁵⁹⁶ "Ondan başladı ve ona dönecek."

¹⁵⁹⁷ eydür: **M**’de yok

¹⁵⁹⁸ ve nefes: **M**’de yok

¹⁵⁹⁹ et-Tevbe 9/32. Kısmen iktibas edilen ayetin tamamı şöyledir: "yurīdūne en yuṭfī’ū nūrallāhi biefvāhihim ve ye’ballāhu illā en yutimme nūrehu ve lev kerihē’l-kāfirūn."

¹⁶⁰⁰ Tāhā 20/84

¹⁶⁰¹ ed-Duhā 93/5

¹⁶⁰² el-Hicr 15/72

Dördüncü. Mûsâ ve Hârûn ‘aleyhima’s-selâma Hakk te‘âlâ buyurdu ki *feķulâ lehu kavlen leyyinen*¹⁶⁰³. Bizüm habîbimize, *vağluz ‘aleyhim*¹⁶⁰⁴ buyurdu, kemâl-i hilmine binâ’ en.

Beşinci. Her peygamberün ismiyle hitâb itdi. Habîbini risâlet ve nübüvvet ‘unvânı ile zikr itdi. Nitekim beyân olundu.

Altıncı. Her peygamber ki ümmeti bir nâma‘ķul isnâd itseler kendüleri cevâb virürler idi. Nitekim kavm-i Nûh ‘aleyhi’s-selâm, *innâ lenerâke fî dâlâlin mubîn*¹⁶⁰⁵. Biz seni dâlâl-ı¹⁶⁰⁶ mübînde gördük didiklerinde, *yâ kavmi leyse bî dâlâletun*¹⁶⁰⁷ buyurdu. Hüd ‘aleyhi’s-selâm, *innâ lenerâke fî sefâhetin*¹⁶⁰⁸ didiklerinde, *yâ kavmi leyse bî sefâhetin*¹⁶⁰⁹ diyü redd itdi. Fir‘avn Mûsâ ‘aleyhi’s-selâma, *innî le ‘ezunnuke yâ mûsâ meşhûren*¹⁶¹⁰ didi. Ya‘nî seni meşhûr zann iderem didikde, *innî le ‘ezunnuke yâ fir‘avnu meşbûren*¹⁶¹¹ diyü cevâb virdi. Ya‘nî ben seni mel‘ûn zann iderem. Ammâ nevbet hazret-i nübüvvetpenâha gelicek her nâma‘ķul söz ki hakkında söylediler Hakk te‘âlâ kendü ‘azametiyle cevâb virdi. Ebu’l-Bahterî Hişâm ben ol hazrete, *mâ azunnuke illâ dâllen* seni zann¹⁶¹² itmem, illâ dâll zann iderem didikde Hakk te‘âlâ, *ve’n-necmi izâ hevâ * mâ dâlle şâhibukum ve mâ gavâ*¹⁶¹³ ya‘nî necmün sükûtı yâhûd su‘ûdı vaķtı hürmeti içün sizün şâhibiñüz dâll olmadı ve haķâ’ itmedi diyü cevâb buyurdu. Bir câhil daķı ol hazrete mecnûn didi. Hakk te‘âlâ, *nûn ve’l-ķalemi ve mâ yesturûne * mâ ente bini‘meti rabbike bimecnûnin*¹⁶¹⁴ ya‘nî nûn ve ķalem yazılan ‘âlem hürmeti içün sen rabbiñün ni‘metine mültemis olduķun hâlde mecnûn degilsin didi. Biri daķı şâ‘ir didi. Hakk te‘âlâ, *ve mâ huve biķavli şâ‘irin*¹⁶¹⁵ diyü cevâb virdi. Velîd bin Muğîre, *in hâzâ illâ siħrun yu’ser*¹⁶¹⁶ didi. [M 41^a] Hakk te‘âlâ anı on şıfat-ı zâme ile zikr itdi. [S 40^b] *ve lâ tuķi ‘kulle ħallâfin mehînin * hemmâzin meşşâ’in binemîmin * mennâ’in lilħayri mu’tedin ešîmin * ‘utullin ba‘de zâlike zenîmin*¹⁶¹⁷. ħallâf çok bâtıl yere yemîn idici. mehîn ya‘nî haķîr. hemmâz ya‘nî çok ğıybet idici. meşşâ’ binemîm ħalk mâbeyninde ķovuculuk idici. mennâ’ baķıldür ħuķûķ virmede. mu’ted

¹⁶⁰³ Tâhâ 20/44

¹⁶⁰⁴ et-Tevbe 9/73

¹⁶⁰⁵ el-A’râf 7/60

¹⁶⁰⁶ dâlâl: M’de yok

¹⁶⁰⁷ el-A’râf 7/61

¹⁶⁰⁸ el-A’râf 7/66

¹⁶⁰⁹ el-A’râf 7/67

¹⁶¹⁰ el-İsrâ 17/101

¹⁶¹¹ el-İsrâ 17/102

¹⁶¹² zann: M’de yok

¹⁶¹³ en-Necm 53/1-2

¹⁶¹⁴ el-Kalem 68/1-2

¹⁶¹⁵ el-Hâķka 69/41

¹⁶¹⁶ el-Müddessir 74/24

¹⁶¹⁷ el-Kalem 68/10-11-12-13

zâlim. *eşîm* günâhkâr. ‘*utul* galîz ve cefâ’ idicidir. *ba‘de zâlike zenîmin* nisbet olunduğı kavimden degil. ‘Âş bin Vâ’il-i Sehmî ol hâzrete maqtû‘u’n-nesl didi. Hakk te‘âlâ teselliye-i hâtırı için, *innâ a‘taynâ*¹⁶¹⁸ süresin inzâl itdi. Kur‘ân-ı ‘azîmde bunuñ nazîri çokdur.

Yedinci. Her peygambere du‘â’larından soñra ‘atâ’ buyurdi. Hâbibine suâl itmeden her şey’üñ güzîdesin ihsân itdi. Bu icmâlün tafşîli oldur ki tahvîl-i kıble hâtır-ı şerîfine geldikde Hakk te‘âlâ suâl itmedin, *fevelli vecheke şatre‘l-mescidi‘l-harâm*¹⁶¹⁹ buyurdi. Ve şıfâtlardan şıfat-ı cüd u keremi ihsân itdi. Ve ‘ibādâtta cihâd ‘atâ’ eyledi. Ve, *câhidi‘l-kuffâre ve‘l-munâfıkîn*¹⁶²⁰ menzillerde Mekke-i mükerreme ile Medîne-i münevveri erzânî kıldı. Libâsda câme-i ‘ışk u maḥabbeti ‘atâ’¹⁶²¹ itdi, *yuḥibbihum ve yuḥibbünallâh*¹⁶²². Günlerde cum‘âyı naşib eyledi. Gicelerde leyle-i kadri rûzî kıldı. Mâhlarda ramazân-ı şerîfi ta‘yîn itdi. Pîrlerde Ebû Bekri mu‘ayyen kıldı. Kâmillerde ‘Ömeri virdi. Ağniyâda ‘Osmânı ihsân itdi. Aşfiyâ‘da hâzret-i ‘Alîyi üründüldi, *radıyallâhu ‘anhum*. Binâtdan hâzret-i Fâtıma ‘atâ’ eyledi. Züriyâtdan Hasan ve Hüseyini radıyallâhu ‘anhumâ ihtiyâr eyledi. Kitâblarda Kur‘ân-ı ‘azîmi inzâl eyledi. Milletlerde millet-i Halîli virdi. Gülistândan cenneti naşib eyledi. Bağlardan firdevsi rûzî kıldı. Ümmetlerden hayr-ı ümmeti ta‘yîn itdi. On sekiz biñ ‘âlemden bize daḥı hâzret-i Muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem naşib itdi, *biḥamdillâhi ve‘l-minneti*.

Sekizinci. İmtiyâz-ı takşîr-i ḥatâ’ iledür. Sâ‘ir enbiyâ’-yı kirâmuñ ‘aleyhimü’s-selâm günâhların büyük tutup ‘afv itmede [M 41^b] imtinân eyledi. Âdem ‘aleyhi’s-selâm hakkında, *fe‘aşâ âdemu rabbeḥu feğavâ*¹⁶²³ buyurdi. Ba‘dehü, *şumm’ectebâhu rabbuhu feheda*¹⁶²⁴ buyurdi. Ya’nî, Âdem ‘aleyhi’s-selâm ḥatâ’ itdi. Soñra rabbisi bağışlayup ‘afv itdi. Ve toğrı yola şâbitkadem kıldı. Ve daḥı, *fevekezehu mûsâ fekaḍâ ‘aleyhi*¹⁶²⁵ buyurdi. Ya’nî Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm ayağıla urup kıbtîyi helâk itdi. Ba‘dehü mağfiretin zıkr idüp, *feğafere lehu innehu huve‘l-ğafûru‘r-raḥîm*¹⁶²⁶ buyurdi. Ve Yûnus ‘aleyhi’s-selâm hakkında, *ve zannûni iz zehebe muğâḍiben*¹⁶²⁷. Ya’nî, Yûnus ‘aleyhi’s-selâmı zıkr eyle. Şol vakit ki kavmine gâzab itdügi hâlde gitdi. Andan soñra ‘özürin diledügin zıkr eyledi.

¹⁶¹⁸ el-Kevser 108/1

¹⁶¹⁹ el-Bakara 2/144

¹⁶²⁰ et-Tevbe 9/73

¹⁶²¹ ‘atâ’: i ‘tâ’ S

¹⁶²² el-Mâide 5/54. Ayette "yuḥibbihum ve yuḥibbühû" olarak geçer.

¹⁶²³ Tâ-Hâ 20/121. İktibasın başındaki “fe‘aşâ” ayette “ve ‘aşâ” olarak geçmektedir.

¹⁶²⁴ Tâ-Hâ 20/122. Ayet "şumme‘ctebâhu rabbuhu fetâbe ‘aleyhi ve hedâ" şeklindedir.

¹⁶²⁵ el-Kasas 28/15

¹⁶²⁶ el-Kasas 28/16

¹⁶²⁷ el-Enbiyâ 21/87

*fenādā fi'z-zulumāti en lā ilāhe ente subhāneke innī kuntu mine'z-zālimīn*¹⁶²⁸. Ya'nī, zulumatda nidā' itdi ki senden gayrı ilāh yokdur. Seni tenzīh iderem. Ben zālimlerden oldum. Andan soñra tevbesin qabūl [S 41*] itdügin zıkr eyledi. Ve Dāvūd 'aleyhi's-selām hakkında, *ve zanne dāvūdu ennemā fetennāhu festağfere rabbehu*¹⁶²⁹ ya'nī¹⁶³⁰ Dāvūd 'aleyhi's-selām zann itdi ki biz anı mübtelā itdik. Rabbisinden mağfıret istedi. Ba'dehū buyurdı ki *fegafernā lehu zālike*¹⁶³¹ biz anı yarlıgādık. Ve Süleymān 'aleyhi's-selām şānında, *ve lekad fetennā suleymāne ve ce'alnā 'alā' kursıyyihi ceseden summe enābe*¹⁶³², biz Süleymānı imtiḥān itdik. Ve kürsīsine vāz' itdik. Tā kim, *ve inne lehu 'indenā lezulfā ve ḥusne meābin*¹⁶³³ buyurdı. Ammā nevbet çün bizüm seyyidimize irişdi, evvel 'afvın zıkr idüp, 'afallāhu 'anke lime ezinte lehum¹⁶³⁴ ve daḥı, *liyağfire lekellāhu mā teḳaddeme min zenbike ve mā te'aḥhere*¹⁶³⁵.

Ṭoḳuzıncı vüçūh imtiyāzdan oldur ki merātib-i nübüvvet beş nesnedür. Evvel şafvet. Anı Ādem 'aleyhi's-selāma virdi, *innallāhe işṭifā'*¹⁶³⁶. İkinci ḥullet. İbrāhīm 'aleyhi's-selāma naşib oldı. Üçinci kırbet. Mūsā 'aleyhi's-selāma virildi, *ve qarrebñāhu necıyyen*¹⁶³⁷. Dördinci ızḥār-ı ni'met. 'İsā 'aleyhi's-selāma 'atā' olundı, *ezkur ni'metī 'aleyke ve 'alā vālidetike*¹⁶³⁸. Beşinci maḥabbet. Ol ḥazret-i Muşṭafāya müyesser oldı, *ḳul in kuntum tuḥıbbūnallāhe fettebi 'ünī* [M 42*] *yuhbibkumullāh*¹⁶³⁹. İbn 'Abbās raḳıyallāhu 'anhumādan mervīdür. Aşḫāb-ı kirāmdan raḳıyallāhu 'anhum bir cemā'at oturmışlar idi. Eşnā'-yı kelāmda eyitdiler. Ādem 'aleyhi's-selām ḥazretlerine mertebe-i işṭifā' erzānı olundı. İbrāhīm 'aleyhi's-selāma ḥullet ve Mūsā 'aleyhi's-selām necıyullāh ve 'İsā 'aleyhi's-selām rūḥullāh tesmiye kılındı. Peyğamber 'aleyhi's-selām ḥücrelerinden çıkup buyurdı ki Ādem şafıyullāh ve İbrāhīm ḥalılullāh ve Mūsā kelımullāh ve 'İsā rūḥullāhdur. Ammā bilüñ ki ben ḥabıbullāhum, *ve lā faḥri ba'de zālike*. Şafvet-i Ādem ma'şıyet ile mecrūḥ oldı, *ve 'aşā ādemu rabbehu feğavā*¹⁶⁴⁰. Ḥullet-i İbrāhīm ḥacet ile maḥlūt oldı, *vellezī atma'u en yağfırli ḥaṭi'eti yevme'd-dīn*¹⁶⁴¹. Kırbet-i Mūsā mağfıret¹⁶⁴² ile meşūb

¹⁶²⁸ el-Enbiyā 21/87

¹⁶²⁹ Sād 38/24

¹⁶³⁰ ve dāvūd 'aleyhi's-selām hakkında ve zanne dāvūdu ennemā fetennāhu festağfere rabbehu ya'nī: **M**'de yok

¹⁶³¹ Sād 38/25

¹⁶³² Sād 38/34

¹⁶³³ Sād 38/40

¹⁶³⁴ et-Tevbe 9/43

¹⁶³⁵ el-Feth 48/2

¹⁶³⁶ Âli İmrân 3/33

¹⁶³⁷ Meryem 19/52

¹⁶³⁸ el-Mâide 5/110

¹⁶³⁹ Âli İmrân 3/31

¹⁶⁴⁰ Tâ-Hâ 20/121

¹⁶⁴¹ eş-Şuarâ 26/82

¹⁶⁴² mağfıret: ma'zeret **M**

oldı, *innī ẓalemtu nefsi fāğfīrlī ḥaṭī'eti* . Ni'met-i 'İsā tehdīd ü tevbīl'e maḥrūn oldu. Kıyāmetde, *eente ḳulte linnāsi't-teḥizūnī ve ummiyye ilāheyne min dūnillāh*¹⁶⁴³ ve maḥabbet-i Muḥammed ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem ṣefā'at ile meṣḥūn oldu. *'asā en yeb'aṣeke rabbuke maḳāmen maḥmūden*¹⁶⁴⁴.

Onuncu veche ḥaṣāyiṣ-i imtiyāzdan oldur ki sāir enbiyā'nuñ ecsād-ı şerīfeleri āb u kilden idi. Bu ḥazretüñ vüçüd-ı şerīfī cān u dilden terkīb olundu. Nitekim Zehrü'r-riyāz kitābında nakl olunmuş. Ol sultānuñ vüçüd-ı şerīfinüñ ḥılḳati mübārek başı, ki serāperde-i sultān-ı 'aḳıldur, bereketden ḥalḳ olundu. Mübārek gözleri ḳaṣr-ı vüçüduñ¹⁶⁴⁵ nūr pencereleridür, ḥayātdan ḥalḳ olundu. Mübārek gūşları 'anberden düzüldi. Mübārek lisānı nesīmden ḥalḳ olundu. Mübārek yūzi nūr-ı ziyā'dan terkīb olundu. Sīne-i şerīfesi ihlāşdan ve dil-i mübāreki raḥmetden ve fu'ādı şefḳatden ve iki elleri seḥāvetden ve sūnbül şıfat saçları nebāt-ı cennetden ve mübārek ağızı yarı cennetüñ sūkkerinden. Ol sultān-ı kerīmi ve nebiyy-i 'aẓīmi bu deñlü zīver ile¹⁶⁴⁶ [S 41b] ārāste idüp 'ālem-i kevn ü fesāda ḳullarına hediye irsāl itdi. Bu 'aṭiyyenüñ bize şūkrin ve ḳadrin bilmek vācibdür. Fe'emmā bu ni'metüñ ḳadrini ḥüdādan ḡayrı kimesne [M 42b] bilmez.

On Dördinci Ḥaṣāṣe

Ol ḥazretüñ ism-i şerīfidür ve bu ulu¹⁶⁴⁷ ism-i mübārekede feẓā'il-i bisyār ve ḥaṣāyiṣ-i bīşomār vardır. Bunda beş laṭife zıkr olunur.

Laṭife-i ūlā. İmām¹⁶⁴⁸ Ca'fer-i Şādıḳ raḍıyallāhu 'anh zıkr itmişdür. Mīm-i Muḥammed ma'nāsı emīn ve me'mündür. Ḥānuñ ma'nāsı ḥabīb ve maḥbūb dimekdür. Mīm-i şānī mübārek ve meymūn dimekdür. Dāl dīnden 'ibāretdür. Ba'zı erbāb-ı işārāt dimişler, mīm-i evvel minnetden kināyedür. Ḥā maḥabbete işāretdür. Mīm-i şānī maḡfiretten 'ibāretdür. Dāl devāma beşāretdür. Keennehu ḥazret-i Ḥaḳḳ-ı feyyāz-ı muṭlaḳ buyurur ki 'Senüñ ism-i şerīfinüñ evvel ḥarfıyle saña ve ümmetiñe minnet ü iḥsān itdüm, cehennemden āzād itmek ile. İkinci ḥarfıyle ilkā'-yı maḥabbet itdüm, senüñ ḳalbiñe ve ümmetiñüñ ḳulūbına. İkinci mīm ile¹⁶⁴⁹ maḡfiret itdüm saña ve ümmetiñe. Dördinci ḥarfıyle zāmin oldum ki senüñ dīniñi tā kıyāmete varınca dā'im idüp zevālden ḥıfz iderem.'

¹⁶⁴³ el-Māide 5/116

¹⁶⁴⁴ el-İsrā 17/79

¹⁶⁴⁵ ḳaṣr-ı vüçüduñ: **M'**de yok

¹⁶⁴⁶ ile: **M'**de yok

¹⁶⁴⁷ ulu: ol **M**

¹⁶⁴⁸ imām: ümmü **M**

¹⁶⁴⁹ ile: **M'**de yok

İkinci laṭīfe. Riyāzū'l-müzekkiriinde zıkr olundu ki Ḥaḳḳ te'ālā Ādem 'aleyhi's-selāma nefh-i rūḥ idicek gözin açdı. Sāḳ-ı 'arşda, *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmış gördi. Suāl idüp, 'Yā rabb, Muḥammed kimdür ki ism-i şerīfün ile bile kitābet itdiñ.' Buyurdı ki 'Senün evlādındur. Mīm-i evvel mülkümden kināyetdür. Ḥā ḥikemimden işāretdür. Mīm-i şānī mecdimdür. Dāl dīn-i islāma delālet ider. 'İzzime ve mülküme ve ḥikemime ve dīn-i islāma and içerem ki her kim ḥabībime tābi' ola ve şalavāt vire anı cennete idḥāl iderem, her ne 'amel iderse itsün.

Üçüncü laṭīfe. Muḥammed dört ḥarfdür. Nitekim lafzatullāh dört ḥarfdür. 'Ālem-i kebīr ki yer ü gökden ve mābeynlerinden 'ibāretdür, dört faşıldur. Ve 'ālem-i şağīr ki nefsi-i Ādemdür, dört ṭab' ile terkīb olunmuşdur. Kezālik şalāḥ-ı dīn ferā'iz ü sünendür ve erkān-ı islāmdur dörtlüdür. İsmullāh ve ism-i resūlullāha muvāfıkdur.

Dördüncü laṭīfe. Ḥaḳḳ te'ālā ismini kendü isimlerinden müştak eyledi ki Ḥaḳḳ te'ālānuñ bir ismi Ḥamīddür [M 43^a] ve bir ismi Maḥmūddur. Bu iki isimden ḥabībün ismini ta'yīn eyledi.

Beşinci laṭīfe. İbn 'Abbās radıyallāhu 'anhmā rivāyet ider, resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki ḥazret-i Cebrā'il 'aleyhi's-selām gelüp eyitdi, 'Ḥaḳḳ te'ālā saña selām ider. Ve 'izzet ü celāline yemīn ider ki ümmetiñden bir kimesne ismi senün ismiñe muvāfık ola, anı cehenneme idḥāl itmezem.'

On Beşinci Ḥaşışe

Ümmetini sāir ümem üzerine tafḍīl ve bir niçe umūr ile taḥkīk¹⁶⁵⁰ itdügüdür. On nesne ile maḥşuş itmişdür. Evvel, ḥayr-ı ümmet diyü şēhādet eyledi. İkinci, ictimā'la beni ḥüccet kıldı. Dālāl üzerine¹⁶⁵¹ ictimā'ların maşūn eyledi. Dördüncü, kıyāmetde sāir ümem üzerine bunları şāhid kıldı. Beşinci, cemī'-i ümmetden kıyāmet günü ekşer eyledi. Altıncı, ehl-i cennetün şülüşini kıldı. Yedinci, bunları ḳaḥṭ ile helāk itmedi. Sekizinci, ḡarḳ eylemedi. Tokuzuncı, [S 42^a] ḡayrı ṭā'ifei bunlara ḡālib kılmadı. Onıncı, tekālīf-i şāḳa ile sāir ümem gibi bunları mükellef itmedi.

On Altıncı Ḥaşışe

Kıyāmet günü ol ḥazrete olsa gerekdür. Ol daḥı yedi nesnedür¹⁶⁵² ve yedi teşrīfi müştēmildür.

¹⁶⁵⁰ taḥkīk: taḥşīş S

¹⁶⁵¹ ictimā'la beni ḥüccet kıldı dālāl üzerine: M'de yok

¹⁶⁵² nesnedür: kimesnedür M

Evvelkisi¹⁶⁵³, eñ evvel hākden kalkan ol sultāndur.

Andan şoñra teşrîf-i şānī¹⁶⁵⁴, mertebe-i şefā'at müyesser olur. 'Ulemā' rahimehum eydür, ol hāzretüñ yedi dürlü şefā'ati olur. Evvelki şefā'ati şefā'at-i 'uzmādur, 'ämme-i ehl-i maḥşere şefā'at ider¹⁶⁵⁵. Nitekim ḥadīş-i şerīfde vārid oldı ki ḥalāyık-ı cemī'-i enbiyā'dan ümīdlerin kaṭ' idicek ol hāzretüñ ḥuzūr-ı şerīfine gelürler. Şefā'at idüp maḳbūl olur. Nitekim eḥādīs-i şaḥīḥada tafşīli zıkr olunmışdur. İkinci, ol sultānuñ şefā'atiyle çok kimesne bilāḥisāb ve lā'azāb cennete dāḥil olurlar. Üçüncü, niçe kimesne 'azāba müsteḥaḳ olmuş iken ol hāzretüñ şefā'atiyle ḥalāş olur. Dördüncü, nice kimesneler günāhları sebebiyle cehenneme girmiş iken resūlullāh şefā'atiyle iḥrāc olunurlar. Beşinci, niçeler Ḥaḳḳ te'ālānuñ faẓlı ile cennete girmiş, peygamber 'aleyhi's-selām şefā'ati ile¹⁶⁵⁶ derecātı ziyāde olur. Altıncı, ba'zı küffāruñ 'azābı şefā'atiyle taḥfīf olunur, Ebū Ṭālibe olduğu [M 43^b] gibi. Yedinci nev' şefā'ati Medīne-i münevverede medfūn olanlara ol şefā'at olunur.

Üçüncü teşrîf kıyāmetde ol hāzretüñ teşrīfātından livā'-yı ḥamddur. Ol livā'nuñ uzunluḡı biñ yıllık yoldur. Kubbesi beyāzdur. Selmānı yāḳūt-ı aḥmerdür, derecesi yaşıll zümrüd. Üç şuḳḳası vardur, biri maḡribde ve biri maşrıḳda ve biri Mekke-i mükerreremenüñ üzerinde. Birinde, *bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm* yazılmışdur. Ve birinde, *elḥamdulillāhi rabbi'l-ālemīn* ve birinde, *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmışdur. Çün kim ol livā'yı 'arşa-i 'araşāta getüreler, bir nidā' gele ki 'eyne'n-nebiyyu'l-ummiyyu'l-'arabiyyu'l-kureyşiyu'l-mekkiyyu'l-ḥaremiyyu't-teḥāmī muḥammed bin 'abdillāh ḥātemu'n-nebiyyīn ve seyyidu'l-murselīn ve imāmi'l-muttaḳīn ve rasūlu rabbi'l-ālemīn.¹⁶⁵⁷ Sultān-ı enbiyā' 'aleyhi's-şalātu ve's-selām ilerü gelüp bu livā'-yı mübāreki eline vireler. Andan cümle enbiyā' Ādemden 'İsā 'aleyhi's-selāma gelince şıddīḳān ve şühedā' ve şuleḥā' ve kāffe-i ehl-i 'irfān anuñ ḥevālīsinde cem' olurlar. Andan şoñra her fırkaya burāḳ ve ḥülle ve tāc ḥāzır idüp sultān-ı kevneyne nūrdan tāc ve ḥarīrdan ḥülle geydürüp yetmiş biñ 'alem ve yetmiş biñ livā' öñünden geçüreler. Ve ol livā'-yı ḥamdi hāzret-i 'Alīyyü'l-murtaẓānuñ eline vire. Bu 'alemler ve efvāc livā'-yı ḥamdüñ sāyesinde olup her kim ki ol hāzretüñ tarīḳinde olup mütāba'at itmiş ola anuñla bile cennāt-ı 'adne toḡrı gider. *allāhummerzuḳnā bifadlike mutāba'aten ḥāza's-seyyide'l-*

¹⁶⁵³ evvelkisi: **M**'de yok

¹⁶⁵⁴ şānī: pāyi **M**

¹⁶⁵⁵ ol hāzretüñ yedi dürlü şefā'ati olur evvelki şefā'ati şefā'at-i 'uzmādur 'ämme-i ehl-i maḥşere şefā'at ider: **S**'de yok

¹⁶⁵⁶ ḥaḳḳ te'ālānuñ faẓlı ile cennete girmiş peygamber 'aleyhi's-selām şefā'ati ile: 'azāba müsteḥaḳ olmuş iken resūlullāhuñ şefā'atiyle cennete girüp **M**. Burada "derecātın ziyāde olması" mantıken müsbit bir şeyin çoḡaltılmasına işaret ettiğinden **S** nüshası tercih edilmiştir.

¹⁶⁵⁷ "Nebilerin sonuncusu, resullerin efendisi, muttakilerin imamı, alemlerin rabbinin resulu, ümmi, Arabi, Kureyşi, Mekki, harami, Tuhami Abdullah oḡlu Muhammed nerede?"

mubīne ‘aleyhi’-ş-şalavāti rabbi’l- ‘ālemīn.¹⁶⁵⁸ Bu livā’ ya livā’ -yı hāmd dimege sebeb ba’zı kütübde şöyle rivāyet olundu ki ol zamān ki ḥazret-i Ādem ‘aleyhi’-s-selāma rūḥ nefḥ olundu ki maḥallinde mufaşşal beyān oluna, *inşā’ allāh*.

Ādem ‘aleyhi’-s-selām aķşırdı. [S 42^b] ‘*el-ḥamdulillāh*’ didi. Cevānibde ‘*yerḥamuke rabbuke sabaķat raḥmeti*’¹⁶⁵⁹ istimā’ itdi. Ol zamān seyyidü’l-mürselīnün nūr-ı şerīfī Ādemün alınında idi. Hareket idüp andan incüler birbirine tōķundukda ne vechle şadā virürse [M 44^a] şadā istimā’ itdi.¹⁶⁶⁰ Ādem ‘aleyhi’-s-selām eyitdi, ‘Yā rabbī, bu āvāz nedür.’ Ḥiṭāb geldi ki ‘Āḥir-i zamān peygamberinün nūridur.’ Ādem ‘aleyhi’-s-selām ol nūrı müşāhede itmege temennī itdi. Ol nūr Allāhu te’ālānuñ emri ile Ādemün alınından şehādet barmağına intikāl itdi. Tırnağında āyinede resm olur gibi ol nūrı müşāhede idüp kelime-i şehādet getürüp mübārek barmağın kaldırdı. Tā kıyāmete varınca evlādına sūnnet oldı. Ol ḥazretün maḥabbeti dil ü cānda temekkün¹⁶⁶¹ itdi. Ve ol nūruñ şağ cānibine intikālī sebebiyle Ādem ‘aleyhi’-s-selāmuñ yemīninde bereket¹⁶⁶² ḥāşıl olup şağında olan evlādı sa’ādetmend olup aşḥāb-ı şimāl bu sa’ādetden maḥrūm oldılar. Çün kim Ādem ‘aleyhi’-s-selām āyine mişāl ol nūr-ı müsebbiḥanuñ tırnağında müşāhede itdi, Allāhu te’ālādan ḥiṭāb geldi ki ‘Yā Ādem, her kim ki veledi zuḥūra gele hediyye vermek vācib olur. Bu veled-i ercūmendün hediyyesi nedür.’ Ādem ‘aleyhi’-s-selām eyitdi, ‘Yā rabbī, baña ḥazīne-i ḳudretiñden elḥamdulillāh dimegi müyesser itdiñ. Anuñ şevābın bu ḥazrete bağışladum’ didi. Pes Ḥaḳḳ te’ālā anuñ şevābından bu livā’-yı ḥaḳḳ idüp livā’-yı hāmd tesmiye itdi.

Naḳl olunur ki ol livā’ üzere celāciller aşılmişdur. Her biri nūrdan bir ḳubbedür. Her ḳubbede bir ḥūrī oturur. Her birinün elinde bir berāt var, zevcinün ismi yazılmış. Ve ḥūrīler ol ḳubbenün pencerelerinden naḫar idüp şaḥiblerin taleb iderler. Ḥūrīlerden her ḳaḅsı ‘araşātda ḳarīn görür elin uzadup çiftini ol ḳubbeye alur ve i’zāz u ikrām eyler. Ḥaḳḳ te’ālā melā’ikeye emr ider ki ol livā’-yı getüreler. Melā’ike ‘āciz olup pes Ḥaḳḳ te’ālā buyurur ki ḥazret-i esedullāhu’l-gālib ‘Alī bin Ebī Ṭālib raḳıyallāhu ‘anh gelüp bir deste çüb gül gibi ol livā’-yı alup şırātı geçürür. Bir rivāyetde Ḥaḳḳ te’ālā cennetden bir süllem gönderür. [M 44^b] Ve ḥazret-i imām ile ol livā’-ı cennete iletürler. Ve eydürler ki ol livā’ ol gün ḥazret-i imām ‘Alīnün¹⁶⁶³ başına bir tāc mişālī olsa gerekdür. Ve bir

¹⁶⁵⁸ "Allahım, bizi eminlerin efendisine - alemlerin rabbinin salatu onun üzerine olsun – tabi olmayı bizlere nasip eyle."

¹⁶⁵⁹ *Müsnedü’l-Müslim*, 4/2108 (no.2751).

¹⁶⁶⁰ ol zamān seyyidü’l-mürselīnün nūr-ı şerīfī ādemün alınında idi hareket idüp andan incüler birbirine tōķundukda ne vechle şadā virürse şadā istimā’ itdi: **M**’de yok

¹⁶⁶¹ temekkün: temkīn **M**

¹⁶⁶² bereket: bir hareket **M**

¹⁶⁶³ ile ol livā’-ı cennete iletürler ve eydürler ki ol livā’ ol gün ḥazret-i imām ‘alīnün: **S**’de yok

rivāyetde vārid oldu ki ḥazret-i ḥ^vāce-i kā'ināt 'aleyhi efḍalü's-şalavāt buyurmuşlar ki ḥazret-i Süleymān 'aleyhi's-selām kızına çok cihāz idüp dāmādına bir tāt itdi. Yedi yüz kıymetlü taşlar ile muraşsa' kıldı.

Ḥazret-i imām 'Alī raḍıyallāhu 'anh bu kaızıyyei ḥazret-i Fāṭımaya naql itdi. Ḥazret-i Zehrā'nuñ ḥatır-ı şerīfine geldi ki 'acabā imāmuñ ḥatırına gelür mi ola bir peygamber Süleymān 'aleyhi's-selāmdur ve bir peygamber ḥazret-i ḥātemü'l-enbiyā'dur, şallallāhu 'aleyhi ve sellem. Ol kızına bu deñlü cihāz ide ve bunuñ bir nesnesi yok ve ol dāmādına böyle tāt ve bunuñ güvegüsi faķır ü muḥtāt ola. Bu endīşe ḥatır-ı şerīfinde tırdı. Tā vaķt-i ecel gelüp [S 43^a] irtihāl qarīb olıcaķ ḥazret-i imām ile Zehrā' vāķı'alarında gördiler ki şadr-ı cennetde bir taḥt üzerinde oturlar. Kemāl-i nāz ve gāyet i'zāz ile etrafında ḥurīler şaff çeküp maķām-ı ḥıdmetde tırmışlar. Ve bir duḥter gördi ki kemāl-i ḥüsn ü cemāl ile mevşūf ve cevāhir-i keşire ile müzeyyen elinde iki ṭabāk tutar. Biri yāķūt ile memlū' ve biri envā'-ı cevāhir ile ṭolu. Fāṭıma nazarında tırup munṭazırdur ki ḥazret-i Zehrā' aña nazar ide. Ol daḥı elinde olan cevāhiri nişār ide. Ḥazret-i imām 'Alī raḍıyallāhu 'anh eyitdi ki 'Yā Fāṭıma, bu duḥter kimdür.' Zehrā' eyitdi, 'Ḥazret-i Süleymānuñ kıızıdır. Ḥaķķ te'ālā baña ḥıdmet itmek içün ta'yın itdi. Ol gün kim benüm ḥatırına endīşe gelmiş idi anı Ḥaķķ te'ālā haber idüp bu kerāmeti naşīb itdi.' Çün kim kıyāmetde ol livā'yı ḥazret-i imām 'Alī raḍıyallāhu 'anha vireler, ol daḥı tāt gibi mübārek başına vaż' eyleye, nidā'gele ki 'Yā 'Alī, bu tāt mı uludur yoḥsa Süleymān 'aleyhi's-selāmuñ dāmādınuñ tacı mı.' Ve daḥı ol livā'yı 'araşātdadur, cehennem ehline 'azāb ḥafīf olur. Gāhī cennete ol livā'yı 'arşa-i 'araşātdan¹⁶⁶⁴ cennete iletdikde 'azāb şedīd olur. Cehennemüñ ṭabākaların birbirine zamm idüp ehl-i maḥşer ol livā'nuñ ḳadrini ma'lūm idinürler. Ba'zılar [M 45^a] eydürler, livā'-yı ḥamd anuñ içün tesmiye olunur ki zīrā ḥaķķ anuñ medḥine başlarlar.

Dördinci teşrīf. Evvel kimesne ki cennet ḳapusın daķķ ider. Ḥazret-i Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥadīs-i şerīfinde buyurdı ki *ene evvelu men yeķra'u bābe'l-cenneti*.¹⁶⁶⁵ Naql olunur ki ol ḥazret cennet ḳapusın ḳara' idiceķ ḥāzin-i cennet eydür ki 'Ḥaķķ te'ālā buyurdı ki senden evvel bir peygambere ḳapu açmayam ve senüñ ümmetiñden evvel kimesneye feth-i bāb olmaya.'

Beşinci teşrīf kevşerdür ki anuñ zıķrı geķmiş idi ve mi'rācda yine zıķr olunur, *inşā'allāhu te'ālā*.

¹⁶⁶⁴ 'arşa-i 'araşātdan: **M**'de yok

¹⁶⁶⁵ *Müsnedü'l-Müslim*, 1/188 (no.331).

Altıncı teşrîf makâm-ı Maḥmûddur ki Ḥaḳḳ te‘ālā ‘asā en yeb‘aseke rabbuke maḳāmen maḥmûden¹⁶⁶⁶ buyurdu. Ya’nî seni Ḥaḳḳ te‘ālā maḳām-ı Maḥmûdda ba‘ş ider. Ve müfessirîn maḳām-ı Maḥmûdda ihtilâf itdiler. Eşher ḳavl oldur ki maḳām-ı şefā‘atdür ki ḥîn-i şefā‘atde ol sultānuñ ḳadri ma‘lûm olur. Bir ḳavl dahı Ka‘b bin Mâlikden raḳıyallāhu ‘anhdan menḳûldur ki Ḥaḳḳ te‘ālā ḳıyāmet günü beni ve ümmetimi bir tepe üzerine getürüp baña ḥülle geydürüp söz söylemege icāzet buyurur. Ben dahı Ḥaḳḳ te‘ālānuñ meşıyyeti üzre kelām iderem, maḳām-ı Maḥmûd oldur. Bir ḳavl dahı oldur ki ḳıyāmet günü evvel kimesne ki Ḥaḳḳ te‘ālā da‘vet ider, benüm. Cenāb-ı ‘izzete varuram, Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selāmı yemîn-i Raḥmānda ṭurmuş görürem. Ve direm ki ‘Yā rabbî, Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām baña ḥaber virdi ki ḥazretiñ baña irsāl itdi.’ Ḥaḳḳ te‘ālā buyurur ki gerçek eydür, ben irsāl itdüm.’ Andan soñra buyura ki ‘Şefā‘at eyle.’ Pes şefā‘ate sür‘at iderem, maḳām-ı Maḥmûd oldur. Bir ḳavl dahı ‘Abdullāh bin ‘Ömer raḳıyallāhu ‘anhumā rivāyet ider ki ḥazret-i resûlullāh [S 43^b] şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar ki ‘asā en yeb‘aseke āyetin okudı. Ve eyitdi, yudînunî ve yek‘udunî me‘ahu ‘ale’l-‘arş ve fî rivāyete yuclisunî me‘ahu ‘ale’s-serîr. Ya’nî Ḥaḳḳ te‘ālā beni ḳıyāmetde ‘arş üzerinde, ve bir rivāyetde serîr üzerinde, kendü ile ik‘ād ider, allāhu a‘lem bimurādihi.

Yedinci teşrîf i‘tā’-yi vesîledür ki derecât-ı cennātuñ a‘lāsından ‘ibāretdür. Ebū Hureyre raḳıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurur ki ‘Benüm içün vesîle ṭaleb eyleñ.’ ‘Vesîle nedür yā resûlallāh’ didiler. ‘Cennetde bir derecedür ki andan [M 45^b] a‘lā derece yokdur. Ve olbir kimesneden ḡayrı kimesneye müyesser olmaz. Ümîdim budur ki ol kimesne ben olam.’ Ümîdim budur buyurduğı te’dîb içündür. Ve illā ol ḥazretüñ maḳāmı idüğine iştibāh yokdur.

Bu maḳāmda ol ḥazretüñ bu miḳdār ḥaşāyişi zıkr olundu. Ḥātîmede aḥlākı ve ḥüsn-i şuret-i şerîfesi zıkr oluna.

Maḳāle-i Şāniye

Ol ḥazretüñ fezāyılı beyānındadır. Ve bu maḳālede leṭāyif ü işārāt ve ma‘ārif ü ‘ibārāt zıkr olunur. Müṭāla‘a iden ve okuyan ve istimā‘ ider ihvāndan me’mûldur ki bir daḳīḳa fevt itmeyüp te‘emmül eyleye ve mülāḥaza buyurular ve kemā yenbağî ta‘aḳḳul eyleyeler¹⁶⁶⁷. Ve bu maḳālede iki vazîfe zıkr olunur. Biri ehl-i ‘ibādetüñ sevkine muṭābıḳ ve biri erbāb-ı işāretüñ zıkrine muvāfıḳ.

¹⁶⁶⁶ el-İsrâ 17/79

¹⁶⁶⁷ ta‘aḳḳul eyleyeler: **M**’de yok

Vazîfe-i Ūlā

Ol Һazretüñ tafđilini ‘alā sebîlü’l-tafđîl¹⁶⁶⁸ enbiyā’-yı kirāmuñ üzerine beyān ider. Ammā risāletpenāhuñ Ādem ‘aleyhi’s-selām üzerine tafđîli yigirmi vechle beyān olunur.

Evvel oldur ki Һazret-i Ādem ‘aleyhi’s-selām āb u kilden Һalk olundı. Һazret-i Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cān u dilden Һalk olundı. Buña beş delîl vardır. Biri oldur ki Ādemüñ gölgesi var idi ve Һazret-i Muḥammedüñ yoğ idi. Gölge olmamak cān u dil ‘alāmetidür, āb u kil şıfatı degildür. Tafşîli mu‘cizâtı zıkr olunan yerde beyān oluna. İkinci, karanlık gice şöyle ziyā’ virür idi ki şem‘e ihtiyāc olunmaz idi. Belki gice gündüz gibi olurdu.¹⁶⁶⁹ Üçinci, ol Һazretüñ semāvāta ‘urūcıdur. Dördinci, öñinden gördüğü gibi Һalefinden daḥı görür idi. Bu daḥı cān nişānesidür. Beşinci, ḥābda idrākı nice ise bîdārda daḥı öyle idi, *tenāmu ‘aynāhu ve lā yenāmu ḳalbuhu*.¹⁶⁷⁰

İkinci vech oldur ki egerçi kudret eliyle Ādem ‘aleyhi’s-selām balçıgın yugurdu. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ nūr-ı şerîfini üç yüz biñ yıl Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ ḥulķından evvel eḥadiyyeti nūrından Һalk itdi.

Üçüncü vech. Ādem ‘aleyhi’s-selām balçıgın cennet şuyıyla yugurdu, amma ḥvāce ‘aleyhi’s-selāmuñ ḳalbin āb-ı rahmetden taḥmîr [M 46^a] itdi, *ve mā erselnāke illā rahmeten lil ‘ālemîn*¹⁶⁷¹.

Dördüncü vech. Ādem ‘aleyhi’s-selāma Ḥaḳḳ te‘ālā, [S 44^a] *ve nefaḥtu fîhi min rūḥî*¹⁶⁷² buyurdu. Һazrete, *ve kezālike evḥaynā ileyke rūḥen min emrinā*¹⁶⁷³ buyurdu. Ādem ‘aleyhi’s-selām ile beden terbiye olunur. Һazret ile¹⁶⁷⁴ rūḥ terbiye olunur.

Beşinci vech. Ādem ‘aleyhi’s-selāma esmā’ ta‘lîm olundı. Ḥvāce ‘aleyhi’s-selāma ve ferîştehlerüñ ḥaḳāyık-ı kelām meliki’l-‘allām ta‘lîm olundı, *er-rahmān ‘alleme’l-ḳur‘ān*¹⁶⁷⁵.

Altıncı vech. Ādem ‘aleyhi’s-selām ferîştehlerüñ kıblesi oldı. Ḥvāce ‘aleyhi’s-selām enbiyā’-yı kirāma imām oldı.

Yedinci vech. Ādem ‘aleyhi’s-selām melā’ikeye evvel günde mescūd oldı. Ḥabîb-i Ekreme āḥiretde maḳām-ı Maḥmūd naşîb oldı.

¹⁶⁶⁸ sebîl: sebep **M**

¹⁶⁶⁹ belki gice gündüz gibi olurdu: **M**’de yok

¹⁶⁷⁰ "Gözleri uyuyor ama kalbi uyumuyor."

¹⁶⁷¹ el-Enbiyâ 21/107

¹⁶⁷² el-Hicr 15/29, Sâd 38/72

¹⁶⁷³ eş-Şûrâ 42/52

¹⁶⁷⁴ Һazret ile: **M**’de yok

¹⁶⁷⁵ er-Rahmân 55/1-2.

Sekizinci vech. Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ taht u bahtın melā’ ike boyunlarına alup semāvātı gezdürdiler. Kıyāmet günü ol h^vāce-i kā’inātuñ livā’sı altına cümle enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selām cem’ olurlar, *ādemu ve men dūnehū tahte livā’i*¹⁶⁷⁶.

Doğuzuncu vech. Ādem ‘aleyhi’s-selāmı göñüllerde gezdürüp ba‘dehū cennete dāhıl itdiler. Bizüm habībimizi göñülleri ve cinānı seyr itdürüp maḳām-ı ḳudse iletdiler, *ṣumme denā fe tedallā fe kāne ḳavseyni ev ednā*¹⁶⁷⁷.

Onuncu vech. İblīs Ādem ‘aleyhi’s-selāma vesvese idüp zillette giriftār itdi. Ammā ḥazret-i sulṭāna zafer bulmayup, *lākin esleme şeyṭānī*¹⁶⁷⁸ buyuruldu.

On birinci vech¹⁶⁷⁹. Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ zellesi ‘āleme şāyi’ olup, *ve ‘aşā ādemu rabbehu*¹⁶⁸⁰ elsinede¹⁶⁸¹ meştūr u mezkūr oldu. Bizüm h^vācemize günāh işlemeden, *liyağfire lekallāhu mā teḳaddeme min zenbike ve mā te’ahhere*¹⁶⁸² şadāsı ‘ālemi tıtdı.

On ikinci vech. Ādem ‘aleyhi’s-selāma evvel ‘itāb gelüp ‘aḳabında ‘afv zıkr olundu, *ve ‘aşā ādemu rabbehu feḡavā ṣumme ectebāhu rabbuhu fetābe ‘aleyhi*¹⁶⁸³ didi. Sulṭānımızuñ evvel ‘afvı geldi zıkr olundu, *‘afallāhu ‘anke lime ezinet lehum*¹⁶⁸⁴.

On üçüncü vech. Ādem ‘aleyhi’s-selāmı bir zelle¹⁶⁸⁵ sebebiyle cennetden iḥrāc itdi. Bu sulṭānuñ [M 46^b] ümmetini niçe biñ şaḡāyir ü kebāyir günāh ile cennete idḥāl itmege va‘d itdi, *ḳul yā ‘ibādiyellezīne esrefū ‘alā’ enfusihim lā taḳnatū min raḥmetillāh*¹⁶⁸⁶.

On dördüncü vech. Ādem ‘aleyhi’s-selāmı bir zillet¹⁶⁸⁷ ile ‘uryān itdi. Ümmet-i ḥabībullah ḥatırı içün niçe biñ günāhların görüp yine setr eyler.

On beşinci vech. Ādem ‘aleyhi’s-selām iki yüz¹⁶⁸⁸ yıl ağladı, tā kim günāhı ‘afv olundu. Bu ḥazretüñ ümmetüñ günāhı bir dem nedm ile ‘afv olunur, *el-nedmu tevbetun*.

On altıncı vech. Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ tevbesini ḳabūl eylemege ḥarem-i Mekke-i muḥtereme¹⁶⁸⁹ gitmek fermān olundu, tā kim anda tevbesi maḳbūl ola. Ammā bizüm sulṭānımızuñ ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām tevbe ve sa‘ādetde ümmetinüñ tevbesi her

¹⁶⁷⁶ *Müsnedü'l-Hanbel*, 1416, 3/152 (no.2546).

¹⁶⁷⁷ en-Necm 53/8-9

¹⁶⁷⁸ "Lakin benim şeytanım Müslümân oldu."

¹⁶⁷⁹ vech: S'de yok

¹⁶⁸⁰ Tâ-Hâ 20/121

¹⁶⁸¹ elsinede: alınında M

¹⁶⁸² el-Feth 48/121

¹⁶⁸³ Tâ-Hâ 20/121-122

¹⁶⁸⁴ et-Tevbe 9/43

¹⁶⁸⁵ zelle: zillet S

¹⁶⁸⁶ ez-Zümer 39/53

¹⁶⁸⁷ zillet: zelle S

¹⁶⁸⁸ yüz: M'de yok

¹⁶⁸⁹ muḥtereme: muḥarreme S

ne¹⁶⁹⁰ mekânda olursa kabûl olur. Her bâr ki ‘Yâ rabbî, günâh itdüm’ dise Hakk te‘âlâ kabûl idüp, ‘Yarlıgadum’ buyura.

On yedinci vech. Âdem ‘aleyhi’s-selâmı kâvâlib-i¹⁶⁹¹ beşerüñ pederi kıldı ve zürriyâtı andan ihrâc itdi. Bizüm hâcemizi ervâh-ı [S 44^b] peder itdi, *ene minallâhi vel-mu’minûne minnî*¹⁶⁹².

On sekizinci vech. Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ kâlibı gâlib olup kendüyi vilâyet-i hâke çekdi. Bizüm hâcemizüñ devrinde rûh-ı şerîfî gâlib olup ‘âlem-i bâlâya, *fe kâne kavseyni ev ednâ*¹⁶⁹³ya iletdi.

On tokuzuncı vech¹⁶⁹⁴. Feriştah-i nûrânî şıfatında olan diyü zulmânî oldı, hazret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ zamânında¹⁶⁹⁵. Ammâ fahr-ı ‘âlem zamânında diyü zulmânî ferişteh-i nûrânî oldı, *esleme şeytânî ‘alâ yedî*¹⁶⁹⁶.

Yigirminci vech. Hikmet üzre ‘âlem kudretin kudret-i Hakk hilkât-ı Âdem sebebiyle cüşâ getürdi. Şâf olan yukaru ve keşîf olan aşğa gitdi. Pes Âdem ‘aleyhi’s-selâm şâf olmağıla göge ‘urûc itdi ve şeytân keşîf olmağın yere nâzil oldı. Tekrâr Âdem ‘aleyhi’s-selâmı imtiyhân içün ve cibilletinde olan cürmi, *kulnahbuñ minhâ cemî’an*¹⁶⁹⁷ ile ızhâr idüp nûr-ı şâfisi, *subhâne’llezî esrâ bi ‘abdihi*¹⁶⁹⁸ kavliyle beyâna getürdi. Bu bâbda ziyâde tahkîk vardur ki hazret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâm üzerine tafşîle delâlet [M 47^a] ider. İkinci vazîfede beyân olunur, *inşâ’ allâhu te‘âlâ*.

Ammâ ol hazretüñ İdrîs ‘aleyhi’s-selâm üzerine fazîleti bir niçe vechiledür. Beş vechi tahrîre geldi, bu makâmda.

Vech-i evvel. İdrîs ‘aleyhi’s-selâmı dördinci gökde alıkodılar. Habîbullâhı cümle semâvâtı seyr itdürüp makâm-ı kâbe kavseyne iletdiler.

Vech-i sâni. İdrîs ‘aleyhi’s-selâmı cennete idhâl itdiler, begenüp çıkmak istemedi. Bizüm peygamberimizi cennâtı seyr itdürdiler, nazar eylemedi, *mâ zâge’l-başaru ve mâ tağâ*¹⁶⁹⁹.

Üçüncü vech. İdrîs ‘aleyhi’s-selâma ma‘rifet-i kevâkib virildi. Bizüm habîbimizi iletüp kevâkib üzre kademin kodı.

¹⁶⁹⁰ ne: M’de yok

¹⁶⁹¹ kâvâlib: kâlib M

¹⁶⁹² Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 1/233 (no.619).

¹⁶⁹³ en-Necm 53/9

¹⁶⁹⁴ vech: M’de yok

¹⁶⁹⁵ hazret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ zamânında: M’de yok

¹⁶⁹⁶ "Şeytanım benim huzurunda Müslümân oldu."

¹⁶⁹⁷ el-Bakara 2/38

¹⁶⁹⁸ el-İsrâ 17/1

¹⁶⁹⁹ en-Necm 53/17

Dördüncü. İdrîs ‘aleyhi’s-selâma hayyâtlık virildi. Bizüm peygamberimize ma‘rifet ve nûr ve maḥabbet i ‘ta¹⁷⁰⁰ olundu.

Beşinci. İdrîs ‘aleyhi’s-selâma fenn-i kitâbet ve ma‘rifet-i levḥ ü qalem virildi. Bizüm peygamberimizi levḥ ü qaleminden yüce maḳâma iletdiler. Kitâbet muḥâṭaba mübeddel oldu.

Ammâ ol ḥazretüñ Nûḥ ‘aleyhi’s-selâm üzerine fazîleti altı vech üzre beyân olunur.

Evvelki oldur ki Nûḥ peygambere gemi virildi. Ḥabîbullâha burâḳ virildi ki süvâr ola. Ol şu üzre gitdi. Ḥabîb-i Ekrem havâ üzre mürûr itdi.

İkinci. Nûḥ ‘aleyhi’s-selâmı tûfândan gemi ile ḥalâş oldu. Ḥabîbullâh¹⁷⁰¹ fazl-ı ilâhî ile mi‘râca gitdi, *ṣubḥānellezî esrā bi ‘abdihi leylen*¹⁷⁰².

Üçüncü. Nûḥ ‘aleyhi’s-selâma seffîne virildi ki kendü ehli ve ‘iyâli ve ümmeti anuñla¹⁷⁰³ ḡarḳdan ḥalâş olurlar. Bizüm sultânımıza sekîne iḥsân olundu. Anuñla ümmeti bir ânda necât bulsalar gerekdür.

Dördüncü. Ol seffîne Nûḥ ‘aleyhi’s-selâmuñ necâtına sebep oldu. Bu sekîne ref‘-i derecâta bâ‘iş oldu.

[S 45^a] Beşinci. Eger kimi şu üzerine yürürse ‘aceb degildür. Ammâ ‘aceb oldur ki ‘İkrime ḥazretten mu‘cize taleb itdi ki îmâna gele. Ḥazret buyurdi ki ‘Ne istersin.’ ‘İkrime eyitdi, ‘Şuyuñ olbir cānibinde bir seng-i ‘azîm var idi. Bu cānibe gelsün’ didi. Peygamber ‘aleyhi’s-selâm ol taş da‘vet itdi. Ol taş şu üzerinde yürüyerek ḥazrete geldi.

Altıncı. [M 47^b] Nûḥ ‘aleyhi’s-selâm kavmine ‘azâb taleb idüp, *rabbi lâ teẓer ‘ale’l-arḍi mine’l-kāfirîne deyyāren*¹⁷⁰⁴. Ḥazret-i Muḥammed Muṣṭafâ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübârek ağızını kāfirler¹⁷⁰⁵ taş ile mecrûḥ itmiş iken, *allāhummeḥdî kavmî fe’innehum lâ ya’lemūn*¹⁷⁰⁶ buyurup hidāyet taleb itdi.

Ammâ ol ḥazretüñ İbrāhîm ‘aleyhi’s-selâm üzerine fazîleti yigirmi vech üzre muḥaḳḳaḳdur.

¹⁷⁰⁰ i ‘ta: ‘atā’ S

¹⁷⁰¹ havâ üzre mürûr itdi ikinci nûḥ ‘aleyhi’s-selâmı tûfândan gemi ile ḥalâş oldu ḥabîbullâh: S’de yok

¹⁷⁰² el-İsrâ 17/1

¹⁷⁰³ anuñla: M’de yok

¹⁷⁰⁴ Nûḥ 71/26

¹⁷⁰⁵ kāfirler: M’de yok

¹⁷⁰⁶ "Allahım kavmime hidayet eyle, onlar bilmiyorlar."

Evvel. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma maḳām-ı hūllet virildi. Ve bizüm resūlümūze ‘aleyhi’s-selām mertebe-i maḥbūbiyyet virildi, *kul in kuntum tuḥibbūnallāhe feettebi ‘unī yuḥbibkumullāh*¹⁷⁰⁷. Bu ‘aẓīm nüktedür. Zīrā ḥabībullaḥa iktidā’ iden maḥbūbullāh olıcak muḳtedā nice olsa gerekdür. Kıyās ile ve ḥalīl ḥabīb olmak ihtimāldür ammā ḥabīb elbette ḥalīl olur.

İkinci. Ḥalīl¹⁷⁰⁸ her ne ki işlese rıdā’ullāh ile iderdi. Lākin Ḥaḳḳ te‘ālā dünyāda ḥabībiniñ rızā’sıyla eyitdi, *felenuvelliyenneke kıbleten terḏāhā*¹⁷⁰⁹. Ve āḥiretde kezālik, ve lesevfe yu ‘ṭike rabbuke feterḏā’¹⁷¹⁰.

Üçüncü. Ḥalīlullāh ‘aleyhi’s-selām ‘avāma imām kılındı, *innī cā’iluke linnāsi imāmen*¹⁷¹¹. Ḥabībimize ‘aleyhi’s-selām leyle-i mi‘rācda enbiyā’ ve melā’ikeye imāmet itdi.

Dördüncü. Ḥalīl ‘aleyhi’s-selāma kuvvet-i yakīn virildi, *‘emmā ileyke felā*¹⁷¹² didi. Ḥazret-i Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāma¹⁷¹³ ḥabīb-i Ekrem yakīn ile vaḳit virildi, *lī ma ‘allāhi vaḳtun lā yese ‘unī fīhi melekun muḳarrabun ve lā nebiyyun murselun*.¹⁷¹⁴ Ya’nī rabbū’l-‘izzet ile benüm içün bir vaḳit var ki anda ne melek-i muḳarreb ve ne nebiyy-i mürsel dāḥil olur.

Beşinci. Ḥalīl ‘aleyhi’s-selāmuñ cevvi-i havāda eṭrāfın Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām tolaşup, *‘hel leke min ḥācetin*¹⁷¹⁵’ dir idi. Ḥazret¹⁷¹⁶ leyle-i mi‘rācda bir maḳāma vardı ki Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām, *‘lev denevtu unmuleten le’aḥraḳtu.*’ Ya’nī, ‘Eger bir barmaḳ kadar yakın olsam aḥraḳ olunurdum’ didi.

Altıncı. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma āteş-i Nemrūd berd ü selām kılındı. Ḥabībullaḥa şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ve ümmetine cehennem āteşi, *‘cuz yā mu’minu fe inne nūrake atfā’e lehebi’* diye. Ya’nī ‘Yā mü’min, geç. Senüñ nūruñ benüm nārımuñ yalının¹⁷¹⁷ söyündürdi.

Yedinci. Āteş-i [M 48^a] Nemrūduñ yandırması idi. Ḥalīlullāh içün ol āteşi söyündürmek ‘aceb degildür. ‘Aceb oldur ki ḡazabullāh ile yanan āteşi ‘uşātuñ ḳademi

¹⁷⁰⁷ Āli İmrân 3/31

¹⁷⁰⁸ ḥalīl: M’de yok

¹⁷⁰⁹ el-Bakara 2/144

¹⁷¹⁰ ed-Duhâ 93/5

¹⁷¹¹ el-Bakara 2/144

¹⁷¹² "Sana ihtiyacım yoktur."

¹⁷¹³ cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāma: M’de yok

¹⁷¹⁴ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2/204 (no.2159).

¹⁷¹⁵ "Bir ihtiyacın var mı?"

¹⁷¹⁶ ḥazret: M’de yok

¹⁷¹⁷ yalının: M’de yok

basamak ile söyündüre. Andan daḥı nāzıkdür ki¹⁷¹⁸ nār-ı Nemrūd, ‘yā nārū kūnī berden ve selāmen’¹⁷¹⁹ didikde söyündi. Nār-ı düzeḥ mücerred ehl-i cennet kademlerin vaḥ’ itdügi gibi şovuk olur. Nitekim ḥadīs-i şerīfde vāḳi’ oldı, *inne ‘l-mu’mine izā vaḍa ‘a kademehu ‘ale’ şirāṭi taḥmudu ‘n-nāru taḥte kademeyhi kemā taḥmudu ‘l-ihāle ‘ale’ t-ṭabaḵ.*¹⁷²⁰ Ya ‘nī taḥḳīḵ mü’min her kaçan kademın şirāṭ üzerine koya, nār-ı cehennem toñar, nice kim şitā’ da [S 45^b] ṭabāk üzre yağ toñar.

Sekizinci. İbrāhīm ‘aleyhi’-s-selām āfītāb u māha ve yılduzlara nazar itdi. Ḥ’āce ‘aleyhi’-ş-şalātu ve’-s-selām cümlesinüñ fevḳine ‘urüc itdi.

Tokuzuncı. Ḥalīl ‘aleyhi’-s-selām düsta vāsıta ile irişdi. Bizüm ḥabībimizi bīvāsıta irişdi. *ṣumme denā fetedellā*¹⁷²¹.

Onıncı. Ḥalīl murādına dilek ile irişdi, *ve lā tuḥzini yevme yub ‘aṣūn*¹⁷²². Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bilāṭaleb yetişdi, *yevme lā yuḥzillāhu ‘n-nebiyye*¹⁷²³. Kezālik İbrāhīm ‘aleyhi’-s-selām hidāyet taleb itdi. ‘*seyehdīni*¹⁷²⁴’ didi. Ḥabībine bilāṭaleb, ‘*ve yehdiyeke şirāṭen muştakīmen*¹⁷²⁵’ diyü iḥsān olundu.

On birinci. Ḥalīlullāh ‘aleyhi’-s-selām maḳām-ı ‘acizde, ‘*ḥasbiyallāh*¹⁷²⁶’ didi. Ḥaḳḳ te ‘ālā ḥabībine, ‘*ḥasbikellāh*¹⁷²⁷’ didi¹⁷²⁸.

On ikinci. Ḥalīl ‘aleyhi’-s-selām, ‘*inni zāhibun ilā rabbī*¹⁷²⁹’ didi. Ḥaḳḳ te ‘ālā ḥabībine, ‘Ben seni da’vet iderem’ diyü, *şubḥānellezī esrā bi ‘abdihi*¹⁷³⁰ buyurdi.

On üçüncü. Ḥalīl ‘aleyhi’-s-selām ḥaḳḳuñ şenā’sın taleb itdi, ‘*vec ‘ale lī lisāne şidḳin fi ‘l-āḥirīn*¹⁷³¹’ didi. Ḥabībine eyitdi, ‘Daḥı seni dünyāya göndermedin zikriñi ref’ itdik.’ *ve reḑa ‘nā leke zikrek*¹⁷³².

On dördüncü. Ḥalīle melekūtı gösterdikleri gice ‘āşiyānuñ helākin istedi. ‘*allāhumme ‘hlikhum*¹⁷³³’ didi. Ḥabīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem leyle-i mi’rācda, ‘*vaḡfu ‘annā vaḡfir lenā verḥamnā*¹⁷³⁴’ didi.

¹⁷¹⁸ āteş-i nemrūdun yandurması idi ḥalīlullāh için ol āteşi söyündürmek ‘aceb degildür ‘aceb oldur ki ḡazabullāh ile yanan āteşi ‘uşātuñ kademi basmak ile söyündüre andan daḥı nāzıkdür ki: S’de yok

¹⁷¹⁹ el-Enbiyā 21/69

¹⁷²⁰ Hadis olduḡu belirtilen bu söz kaynaklarda bulunamadı.

¹⁷²¹ en-Necm 53/8

¹⁷²² eş-Şuarā 26/87. Son kelime S nüshasında "kiyāmeti" olarak geçer.

¹⁷²³ el-Tahrīm 66/8

¹⁷²⁴ eş-Şuarā 26/62

¹⁷²⁵ el-Feth 48/2

¹⁷²⁶ "Allah bana yeter."

¹⁷²⁷ "Allah sana yeter."

¹⁷²⁸ didi: M’de yok

¹⁷²⁹ es-Sāffāt 37/99

¹⁷³⁰ el-İsrā 17/1

¹⁷³¹ el-Şuarā 26/84

¹⁷³² eş-Şerh 94/4

¹⁷³³ "Allahım onları hela eyle."

¹⁷³⁴ el-Bakara 2/286

On beşinci. Halîlullâh ‘aleyhi’s-selâm muṭî‘leri isteyüp [M 48^b] ‘aşîleri dilemedi, *femen tebi ‘anî feinnehu minnî*¹⁷³⁵. Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem evvel¹⁷³⁶ ‘aşîleri diledi, *şefâ ‘atî li ehli ‘l-kebâ ‘iri min ummetî*.¹⁷³⁷

On altıncı. Halîl ‘aleyhi’s-selâm hacca nidâ’ itdi, ‘ve *ezzin fi ‘n-nâsi bi ‘l-hacci ye ‘tûke ricâlen*¹⁷³⁸.’ Peyğamberimiz İmâna da‘ vet itdi, *rabbenâ innenâ semi ‘nâ munâdiyen yunâdî lilîmânî*¹⁷³⁹.

On yedinci. Halîle ‘itâb-ı emîr ḥiṭâb geldi, *evelem tu ‘min*¹⁷⁴⁰. Hâbîbimize sa‘âdetengîz kelâm geldi, *âmene ‘r-rasûlu*¹⁷⁴¹.

On sekizinci. Halîl ‘aleyhi’s-selâm, ‘Baña cümle ‘âlemlerde Allâhu te‘âlâ yeter’ didi, *feinnehum ‘aduvvun lî illâ rabbe ‘l- ‘âlemîn*¹⁷⁴². Hâzret-i fâhr-ı ‘âlem ‘aleyhi’s-selâma Hakk te‘âlâ, *levlâke lemâ ḥalaḳtu ‘l-eflâk*¹⁷⁴³ buyurdi¹⁷⁴⁴.

On tokuzuncı. Halîl ‘aleyhi’s-selâmuñ oğulu İsmâ‘îl ‘aleyhi’s-selâm içün bir koca fedâ’ irsâl itdi. Hâbîbüñ pederi içün bîgâne iken iki yüz deve kurbân itdürdi.

Yigirminci. Kıyâmet günü ümmeti içün yahûd u küffârdan fedâ’ idüp cehenneme ikişer kâfir ilkâ’ itse gerekdür. Halîlüñ bir koca fedâ’ sı kande niçe biñ ‘uşât içün kefereden fedâ’ itmek kande.

Ammâ ol hâzretüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Yûsuf-ı şiddîk üzre fazîleti vücûhından yedi vech¹⁷⁴⁵ tahrîre geldi.

Evvel. Yûsuf ‘aleyhi’s-selâma te‘vîl-i eḥâdiş ve ta‘bîr-i rû‘yâ virildi. [S 46^a] Seyyidimizüñ ümmetine tefsîr-i kitâbullâh müyesser oldı, *summe evreşne ‘l-kitâbe ‘llezîna ‘ştafeynâ*¹⁷⁴⁶.

İkinci. Yûsuf ‘aleyhi’s-selâma taht u milk-i Mısır virildi. Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ümmetinüñ her birine taht-ı baht-ı milk-i sermedî virildi, *ve izâ re ‘eyte semme re ‘eyte na ‘îmen ve mulken kebîren*¹⁷⁴⁷.

¹⁷³⁵ İbrâhîm 14/36

¹⁷³⁶ evvel: **M**’de yok

¹⁷³⁷ *Sünen-i İbni Mâce*, 2/1441 (no.4310).

¹⁷³⁸ el-Hacc 22/27

¹⁷³⁹ Âli İmrân 3/193

¹⁷⁴⁰ el-Bakara 2/260

¹⁷⁴¹ el-Bakara 2/285

¹⁷⁴² eş-Şuarâ 26/77

¹⁷⁴³ Aclûnî, *Keşfü ‘l-hafâ*, 2/192 (no.2123).

¹⁷⁴⁴ buyurdi: **M**’de yok

¹⁷⁴⁵ "üzre fazîleti vücûhından yedi vech" **M** nüshasında mükerreren yazılmıştır.

¹⁷⁴⁶ Fâtır 35/32

¹⁷⁴⁷ el-İnsân 76/20

Üçüncü vech. Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma hüsni cemāl virildi ki Mıṣır nisvānı ellerin kesdiler. Bizüm seyyidimize bir kemāl virildi ki küffār-ı cihān zünnārların kaṭ‘ idüp islāma dāhıl oldılar, *yedhulūne fī dīnillāhi efvācen*¹⁷⁴⁸.

Dördüncü. Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma miftāh-ı hāzā’in-ı Mıṣır virildi. Hıvāce-i ‘āleme miftāh-ı hāzāine-i rahmet virildi, *ve mā erselnāke illā rahmeten lil ‘ālemīn*¹⁷⁴⁹.

Beşinci. Altundan ölçegi Yūsuf ‘aleyhi’s-selām karındaşı Bünyāmīn metā’ına kodı [M 49^a] ise sultān-ı enbiyā’ zamānında nūrdan künūzı ümmetinūñ kulūbına ilkā’ itdiler, *efemen şerehallāhu şadrehu lilislāmi fehuve ‘alā nūrin min rabbihi*¹⁷⁵⁰.

Altıncı. Kaḥṭ zamānında ehl-i Mıṣır Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ cemālīne nazar idüp miḥnet-i cū’dan ḥalāş oldılar ise ḥazret-i faḥr-ı ‘ālemūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir livā’sı var idi ki kıyāmetde anı gören cümle kıyāmet belā’larından ḥalāş olur.

Yedinci. Eger Yūsuf ‘aleyhi’s-selām peder-i ‘azīzine mülākāt itdikde ehl-i Mıṣır, ki cümle kendüye kul olmışlar idi, eyitdi, ‘Bu pīr-i ‘azīz ḥürmetine cümleñüzi āzād itdüm’ didi. Bu sebeb ile cümle ehl-i Mıṣır dilsād itdiler. Çün kim kıyāmet günü ola, Ḥaḳḳ te‘ālā kullarını cümle cem‘ ider ve ḥabībi bisāt-ı şefā’atde ku‘ūd ider. Ve ‘āşiler ve günāhkār ü perīşān rüzigārılar seyyidü’l-ebrār ve ḥabībü’l-ḡaffār nebiyyü’l-muḥtārūñ nazarına geldikde¹⁷⁵¹ Ḥaḳḳ celle ve ‘alā’dan ḥiṭāb-ı müsteṭāb vārid olur ki ‘Ey günāhkār kullarım, sizi bugün bu ḥabībūñ dīdārı devleti içün ve ḥatırınıñ ri‘āyeti içün ‘afv itdüm. Ve derecāt-ı cenneti ve müşāhede-i dīdārımı naşīb itdüm.’ Cümle ümmet şādān u ḥürrem olurlar.

Ammā ol ḥazretūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ Mūsā ‘aleyhi’s-selām üzerine fażīleti yigirmi vech üzerine teşīr olundu.

Evvel. Mūsā ‘aleyhi’s-selāma maḳām-ı kelīmiyyet virildi. Ḥabībīne maḳām-ı ḥalvetde müşāḥabet rüzī kıldı, *fe’evḥā ilā ‘abdihi mā evḥā*¹⁷⁵².

İkinci. Mūsā ‘aleyhi’s-selāma yed-i beyzā’ müyesser oldı ise ḥabībīne millet-i ḥanīfe-i beyzā’ virildi, *eteytukum bi’l-milleti’l-ḥanīfiyyeti’s-semḥati’s-sehleti’l-beydā’*. ‘Size¹⁷⁵³ millet-i ḥanīfe ki ḥafīf ü sehldür ve beyzā’dur, anu getürdüm’ buyurdi. Yed-i beyzā’ Fir‘avn sarāyı katında nūr virür. Millet-i beyzā’ sāḥat-ı kaşr-ı ilāhīde nūr ızḥār ider.

¹⁷⁴⁸ en-Nasr 110/2

¹⁷⁴⁹ el-Enbiyā 21/107

¹⁷⁵⁰ ez-Zümer 39/22

¹⁷⁵¹ nebiyyü’l-muḥtārūñ nazarına geldikde: varup M

¹⁷⁵² en-Necm 53/10

¹⁷⁵³ beyzā’ virildi eteytukum bi’l-milleti’l-ḥanīfiyyeti’s-semḥati’s-sehleti’l-beydā’ size: S’de yok

Üçüncü. Eger Mūsā ‘aleyhi’s-selām ‘atā’ virüp Fir‘avnuñ sihirlerin maḥv itdiyse ḥ‘ācemiz ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selāma şefā‘at virdi ki cümle günāhları maḥv ider.

Dördüncü. Mūsā ‘aleyhi’s-selāma benī İsrā’īlūñ [M 49^b] peygamberliğin ve salṭanatın¹⁷⁵⁴ virdise resūl-i Ekremine [S 46^b] bir salṭanat virdi ki Cebrā’īl ve Mīkā’īl ‘aleyhima’s-selām gāşiyesin getürdiler.

Beşinci. Mūsā ‘aleyhi’s-selām kendülügi ile gitdi, ve lemmā cā’e mūsā limīkātina¹⁷⁵⁵. Ḥ‘āce-i ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām da‘vet ile gitdi, subḥānellezī esrā bi‘abdihi¹⁷⁵⁶.

Altıncı. Mūsā ‘aleyhi’s-selām Tūr üzre tecellī itdi. Ḥabīb-i Ekreme bisāṭ-ı nūr üzre tecellī itdi.

Yedinci. Mūsā ‘aleyhi’s-selāma kırk gün ve gice şu ve etmek virmedi, ve iz ve ‘adnā mūsā erba ‘īne leyleten¹⁷⁵⁷. Bizüm seyyidimize her gice kendü ziyāfet iderdi, ‘inde rabbī yuṭ‘imunī ve yeskīnī, ben rabbüm ḳatında aḥşamlarım, beni it‘ām ider ve şu virür.

Sekizinci. Mūsā ‘aleyhi’s-selām kırk gün makām-ı intizārda gündüz şā‘im ve giceyi ḳāim iḥyā’ olup andan Tūra gelüp münācāt iderdi. Seyyidimiz şallallāhu ‘aleyhi ve sellem firāşında yaturken Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp burāḳ getürüp ṭarfetü’l-‘aynde bir maḳāma irişdürdi ki fehm-i beşer ve ‘uḳūl-i melek irişmez.

Doğuzuncu. Mūsā ‘aleyhi’s-selām kelāma müştāḡil olıcak inbisāṭ gördi, ‘erini enzur ileyke¹⁷⁵⁸ didi. Ya’nī rū’ yet ṭaleb itdi. ‘enzur ile’l-cebeli¹⁷⁵⁹ ḥiṭābı geldi. Ayaḡınuñ altına naḳar eyle ki İblīs anda ṭururdu. Bizüm ḥ‘ācemiz bir maḳāma vardı ki Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām ol araya varmaḡa imkān yoḡıdı.

Onıncı. Mūsā ‘aleyhi’s-selāma Tūrda emr olundu ki na‘leyniñ çıkara. Ḥabīb-i Ekrem ‘arş üzre iken na‘leyn çıkarmaḡ murād idicek Allāhu te‘ālā buyurdu ki ‘lā taḥli‘ na‘leyke¹⁷⁶⁰ fermān-ı ilāhī oldu. ‘Çıkarma na‘leyniñ. ‘Arş diler ki ayaḡuñ tozuyla müşerref ola.’

¹⁷⁵⁴ salṭanatın: M’de yok

¹⁷⁵⁵ el-Arāf 7/143. Bu iktibas sadece S nüshasında olup Hz. Muhammed’den sonra verilmiştir. Ancak Hz. Musa’ya örnek olarak gösterileceği için burada olması gerekmektedir. İncelenen diğēr nüshalardan bazılarında buraya eklenmiştir.

¹⁷⁵⁶ el-İsrā 17/1. M ve S nüshasında olmayan bu iktibas diğēr bazı nüshalarda yer almaktadır. Bağlama uyduḡu için alınmıştır.

¹⁷⁵⁷ el-Bakara 2/51

¹⁷⁵⁸ el-Arāf 7/143

¹⁷⁵⁹ el-Arāf 7/143

¹⁷⁶⁰ "Papuçlarını çıkarma."

On birinci. Çün kim Mūsā ‘aleyhi’s-selāmuñ kurbını zıkr ider, *felemmā cā’e mūsā limīkātihā*¹⁷⁶¹ diyü beyân ider. Hâbībüñ kurbını beyânında, *şubhānellezī esrā bi ‘abdihi*¹⁷⁶² buyurur.

On ikinci. Mūsā ‘aleyhi’s-selāmı kendü ‘alāmeti ile zıkr itdi, *felemmā cā’e mūsā*¹⁷⁶³ didi. Hâbīb-i Ekremi kerāmetiyle zıkr itdi, *şubhānellezī esrā bi ‘abdihi*¹⁷⁶⁴ buyurdu.

On üçüncü. Mūsā¹⁷⁶⁵ ‘aleyhi’s-selāmı gelici¹⁷⁶⁶ diyü zıkr itdi. Hâbīb-i Ekremi iletilmişdür diyü zıkr itdi. [M 50^a] İşāret ider ki Mūsā ‘aleyhi’s-selām kendü şıfatıyla idi. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kendü şıfatıyla degil idi.

On dördüncü. Mūsā ‘aleyhi’s-selām Tırda tecellī göricek kendüden gitdi, *feḥarre mūsā şa ‘iḳan*¹⁷⁶⁷. Muştafā ‘aleyhi’s-selām her maḳāma vāşıl oldu ise müteḡayyir olmadı. Bu daḫı delīldür ki kendü şıfatıyla degil idi.

On beşinci. Mūsā ‘aleyhi’s-selām dīdār taleb itdi. ‘*len terānī*¹⁷⁶⁸’ ḫiṭābı geldi. Hâzrete cemī‘-i eşyā’ arz olundu, birine nazar eylemedi. Pes Hâḳḳ te‘ālā, ‘*elem tera ilā rabbike*¹⁷⁶⁹’ buyurdu. ‘Rabbiñe nazar itmez misin.’

On altıncı. Mūsā ‘aleyhi’s-selāma bir mu‘cize virildi ki ümmetiyle deryâyı geçdiler, dāmenleri ışlanmadı. Bizüm ḥü‘acemize kıyāmet günü bir mertebe virilür ki ümmetiyle sırātı geçerler, [S 47^a] eteklerine şerāre-i nār tokunmaz.

On yedinci. Rivāyāt-ı şāḫīhada geldi ki Mūsā ‘aleyhi’s-selām gicede ve gündüzde iki kerre münācāt iderdi. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve selleme bir sa‘ādet virildi ki ümmeti gice ve gündüzde beş kerre münācāt eyler. Nitekim buyurdu, *el-muşallī yunācī rabbehu*¹⁷⁷⁰.

On sekizinci. Mūsā ‘aleyhi’s-selāma menn ü selvā inzāl olundu. Peyḡambere ĩmān u sekīne virildi, *huvellezī enzele’s-sekīnete ‘alā rasūlihi ve ‘ale’l-mu’minīn*¹⁷⁷¹.

On toḳuzuncı. Mūsā ‘aleyhi’s-selāma bir taşdan on iki ırmaḳ akıttı. Hâzret-i server-i kā’inātuñ mübārek barmaḳlarından çeşmeler revān itdi.

¹⁷⁶¹ el-Arâf 7/143

¹⁷⁶² el-İsrâ 17/1

¹⁷⁶³ el-Arâf 7/143

¹⁷⁶⁴ el-İsrâ 17/1

¹⁷⁶⁵ mūsā: M’de yok

¹⁷⁶⁶ gelici: kelīmi S

¹⁷⁶⁷ el-Arâf 7/143

¹⁷⁶⁸ el-Arâf 7/143

¹⁷⁶⁹ el-Furkân 25/45

¹⁷⁷⁰ *Sahīhü’l-Buhârî*, 1/112 (no.530).

¹⁷⁷¹ et-Tevbe 9/26. Ayette “şümme enzelallāhu sekīnetehu ‘alā rasūlihi ve ‘ale’l-mu’minīn” şeklindedir.

Yigirminci. Mūsā ‘aleyhi’s-selām kavminden kırk gün mufāraḳat itmek ile buzağuya tapdılar. Hāzret-i risāletpenāh biñ yıldan ziyādedür ümmetinden mufāraḳat itdi, şerī‘atına hālel gelmedi.

Ammā ol hāzretüñ Dāvūd ‘aleyhi’s-selām üzerine fazīleti üç vech ile zikr olunur.

Evvelki vech Dāvūd ‘aleyhi’s-selāma maḳām-ı hılāfet virildi, *yā dāvūdu innā ce‘alnāke ḫalīfeten fi’l-‘arḍ*¹⁷⁷² buyuruldu. Hābībini kendüye ḫalīfe itdi, *ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem. ḫalīfeti min ba‘di* buyurdu¹⁷⁷³.

İkinci. Hādīdi Dāvūd ‘aleyhi’s-selām elinde mūm itdi. Hābībine taşdan ḳatı ḳulüb-ı ḳāsiyeyi nerm itdi, *feḳimā raḫmetin minallāhi linte lehum*¹⁷⁷⁴.

Üçünci. Dāvūd [M 50^b] ‘aleyhi’s-selāma nağme ve ḫoşāvāz virildi. Resūl-i Ekreme bir şīt ü şadā müyesser itdi ki ḳıyāmete dek sākit olmaz.

Ammā ol hāzretüñ Süleymān ‘aleyhi’s-selām üzerine hāzretüñ on vech üzre fazīleti beyān olunur.

Evvelki. Süleymān ‘aleyhi’s-selāma yıl musahḫar oldu. Hābīb-i Ekreme melā’ike-i mükerreme fermānber oldu. Bedirde beş biñ melā’ike ḫıdmet-i şerīfine geldiler.

İkinci. Süleymān ‘aleyhi’s-selām bir günde bir aylık yol ve bir gicede bir aylık yer sefer iderdi ise hāzret-i sultān-ı enbiyā’ ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām bir ānda ferşden ‘arşa güzār itdi.

Üçünci. Süleymān ‘aleyhi’s-selāma murglar gölge iderdi ise bizüm seyyidimize raḫmet-i yezdān gölge olmuştur, *elem tera ilā rabbike keyfe medde’z-zille*¹⁷⁷⁵.

Dördüncü. Süleymān aleyhi’s-selāmuñ ḫātemi tahtında cümle vech-i arz musahḫar oldu ise ḫābībullahuñ cümle evliyā’ ve enbiyā’ ve aşfiyā’ livā’-yı ḫamdı tahtında olurlar.

Beşinci. Süleymān ‘aleyhi’s-selām ins ü cinn musahḫar oldu ise hāzret-i faḫr-ı ‘ālem melā’ike-i muḳarrabīn fermānber oldu.

Altıncı. Tamām-ı ‘ālem Süleymān ‘aleyhi’s-selāma virildi ise bu ḫābībüñ kemter-i ḳākerine cennetde on bir dünyā ḳadar mülk virilür.

¹⁷⁷² Sād 38/26

¹⁷⁷³ ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḫalīfeti min ba‘di buyurdu: M’de yok

¹⁷⁷⁴ Āli İmrān 3/159

¹⁷⁷⁵ el-Furkân 25/45

Yedinci. Süleymân 'aleyhi's-selâm için bir gün âfîtabı girü döndürdiler ise ḥabîb-i Ekremüñ aşḥâbından ḥazret-i imâm 'Alî için daḥı ircâ' olundu, maḥallinde beyân [S 47^b] olunur, *inşâ'allāhu te'ālā*.

Sekizinci. Süleymân 'aleyhi's-selâma ḥâtem-i mülk virildi ise bizüm resûlümüze şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥâtem-i nübüvvet virildi.

Çokuzuncu.¹⁷⁷⁶ Süleymân 'aleyhi's-selâma kürsî virildi, *ve elḳaynā 'alā kursiyyihi ceseden*¹⁷⁷⁷. Peyğamber 'aleyhi's-selâma âyete'l-kürsî virildi ki şeyâṭîn andan firâr ider, *âyete'l-kürsî min kunûzi'l-cenneti*.

Onuncu. Eger murglar Süleymân 'aleyhi's-selâma söyledi ise gelür. Cümle vuḥuş u tıyûr ve ḥacer ü şecer ḥabîb-i Ekreme söyledi. Nitekim mahallinde beyân olunur, *inşâ'allāhu te'ālā*.

Ammâ ḥazret-i Muştafânuñ 'İsâ 'aleyhi's-selâm üzre fazîleti yedi vech üzre taḳrîr olunur.

Evvelki. 'İsâ 'aleyhi's-selâmı dördinci ḳat göge ilettiler. Ḥabîbullāhı fevḳ-ı 'arşa ref' itdiler. [M 51^a] 'İsâ 'aleyhi's-selâmuñ dördinci ḳat gökde ḳalduḡını ḳışşa-i mi'râcda zıkr idelüm.

İkinci. Eger 'İsâ 'aleyhi's-selâm pedersiz geldi ise ḥabîbullāhuñ nûrı bilâvâşıta îcâd olundu, *ene minallāh ve'l-mu'minûne minnî*.

Üçüncü. 'İsâ 'aleyhi's-selâm eger ölüyi ihyâ' itdi ise bizüm ḥabîbimiz ölmüş ḳalbleri ihyâ' itdi¹⁷⁷⁸, *evemen kâne meyten fe'ahyeynāhu*¹⁷⁷⁹.

Dördüncü. 'İsâ 'aleyhi's-selâm yakîni sebebi ile şu üzre yürürdi ise ḥabîbullāhuñ yakîni ziyâde olmaḡla havâ üzre yürürdi.

Beşinci. 'İsâ 'aleyhi's-selâma ol ḥazrete mütâba'at ile semâ'dan¹⁷⁸⁰ mâ'ide indi ise ḥazret-i resûl-i Ekrem için mâ'ide-i rahmet indi ki mü'ebbeddür, *ve nunezzilu mine'l-ḳur'āni mā huve şifâ'un ve rahmetun lilmu'minîn*¹⁷⁸¹.

¹⁷⁷⁶ sekizinci süleymân 'aleyhi's-selâma ḥâtem-i mülk virildi ise bizim resûlümüze şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ḥâtem-i nübüvvet virildi: **M**'de yok. Sehven "çokuzuncu" yerine "sekizinci" yazılmış olup dokuzuncu verilmiştir. Sekizinci ise atlanmıştır.

¹⁷⁷⁷ Sâd 38/34

¹⁷⁷⁸ itdi: kıldı **S**

¹⁷⁷⁹ el-Enâm 6/122

¹⁷⁸⁰ ol ḥazrete mütâba'at ile semâ'dan: **S**'de yok

¹⁷⁸¹ el-İsrâ 17/82

Altıncı. 'İsā 'aleyhi's-selām kavminüñ 'azābına sebep oldu. Hāzret-i seyyid-i kâ'ināt mā'idesi 'aleyhi efḍalü's-şalavāt ümmetinüñ rahmet-i mü'ebbedesi oldu. ve nunezzilu mine'l-kur'āni mā huve şifā'un ve rahmetun lilmu'minīn^{1782, 1783}

Yedinci. 'İsā 'aleyhi's-selām ol hāzrete mütāba'at ile me'mürdür. Anuñ için āhir-i zamānda hāzret-i sultān-ı enbiyā' 'aleyhi ve 'aleyhimü's-şalātu ve's-selāmuñ şerī'ati ile hüküm ü 'amel itse gerekdür diyü buyuruldu. *lev kâne mūsā ve 'İsā 'aleyhimā's-selām hayyan lemā' ve si'ahu ille't-tibā'ī*. Ya'nī eger Mūsā ve 'İsā 'aleyhima's-selām diri olsalar idi anlara baña ittibā'dan gayrı çäre olmazdı. Bu hadīs-i şerīfde 'İsā 'aleyhi's-selām üzre fezāilüñ bir vechine daḥı delālet vardır.¹⁷⁸⁴ Anuñ için āhir-i zamānda gelse gerekdür ve dīn-i İslāma sâ'ir ulemā' gibi hıdmet itse gerekdür.

İkinci Vazīfe

Maḳāle-i şāniyeden ol hāzretüñ fezā'ilin ve şemā'ilin 'ibārāt-ı hāş ile beyān ider. Ey dervīş, hülāşa-i mevcūdāt ve zübde-i kâināt ve maḳşūd-ı 'ālem ve bihterīn benī Ādem hāzret-i Muhammeddür, *şallallāhu 'aleyhi ve sellem*. Bu kelamuñ şerḥi oldur ki Hāḳḳ celle ve 'alā' murād itdi ki h'āce-i 'ālemüñ vücūdın erbāb-ı başār u başīrete ızhār eyleye. Bu çehār erkānuñ dordından ya'nī çökekinden bir ḳālīb düzdi ve aña cāndan bir ziyā' ilḳā' itdi. İşte bu zuhūr evvelde terkīb-i insānīdür ki Hāḳḳ te'ālā 'ālem şeklinde insānı tertīb itdi. Andan soñra mertebe-i şāniyede hayāt-ı nebātı muḳarrer ḳıldı. Niçe etvār-ı muhtelifede terbiyeden soñra mertebai ba'dehū bu ḳālībı bir dürlü şekilde daḥı itdi ki hayāt-ı hayvāniyye maḥall itdi. Ol ḳālība niçe terbiyeden soñra¹⁷⁸⁵ hayāt-ı hayvāniyi ilḳā' itdi. Rūḥ-ı hayvānīi ḳālīb eyledi, tā kim hayāt-ı inşaniye maḥall ola. Pes bu hayātı daḥı bağışladı. Ya'nī rūḥ-ı insānīyi nefḥ itdi. Andan bir niçe derecāt u menāzil ḳat' idüp rūḥ-ı insānī nefḥ itdi. [M 51^b] Andan bir niçe derecāt u menāzil ḳat' idüp rūḥ-ı insānīi ile rūḥ-ı hayvānīi zinde itdügi gibi [S 48^a] mertebe-i 'aḳla irişdüirdi. Anuñ ile rūḥ-ı insānīi¹⁷⁸⁶ ihyā' itdi. Ve 'aḳıl nūr-ı yezdāndan hayāt olurdu. Lākin henüz kūtah olup evvel nūrına irişmek

¹⁷⁸² el-İsrā 17/82

¹⁷⁸³ altıncı mā'ide-i 'İsā 'aleyhi's-selām kavminüñ 'azābına sebep oldu hāzret-i seyyid-i kâ'ināt mā'idesi 'aleyhi efḍalü's-şalavāt ümmetinüñ rahmet-i mü'ebbedesi oldu ve nunezzilu mine'l-kur'āni mā huve şifā'un ve rahmetun lilmu'minīn: **M** ve **S** nüshalarında olmayan bu kısım bazı muahhar nüshalarda mevcuttur. Bölümün başında yedi vech zikredildiği söylendiği için bu kısmın eksik olduğu açıktır.

¹⁷⁸⁴ anuñ için āhir-i zamānda hāzret-i sultān-ı enbiyā' 'aleyhi ve 'aleyhimü's-şalātu ve's-selāmuñ şerī'ati ile hüküm ü 'amel itse gerekdür diyü buyuruldu *lev kâne mūsā ve 'İsā. 'aleyhime's-selām hayyeyne lemā' ve se'ahumā ille't-tibā'ī* ya'nī eger mūsā ve 'İsā 'aleyhima's-selām diri olsalar idi anlara baña ittibā'dan gayrı çäre olmazdı bu hadīs-i şerīfde 'İsā 'aleyhi's-selām üzre fezāilüñ bir vechine daḥı delālet vardır: **M** ve **S** nüshalarında olmayan bu kısım bazı muahhar nüshalarda mevcuttur. Bölümün başında yedi vech zikredildiği söylendiği için bu kısmın eksik olduğu açıktır.

¹⁷⁸⁵ mertebai ba'dehū bu ḳālībı bir dürlü şekilde daḥı itdi ki hayāt-ı hayvāniyye maḥall itdi. Ol ḳālība niçe terbiyeden soñra: **S**'de yok

¹⁷⁸⁶ ile rūḥ-ı hayvānīi zinde itdügi gibi mertebe-i 'aḳla irişdüirdi anuñ ile rūḥ-ı insānīi: **M**'de yok

mümkün değil. Kırk yıl cān kālībında tertīb hāşıl itdi. Kırk yıl cān-ı nübüvvet kālīb-ı ‘aķıl-da ayağın rūh üzerine vaz’ itdi. Ve hayāt-ı ebediyyei istimā’ idüp nübüvvet memesinden ezel südini emdi. Pes nübüvvet risālete kālīb oldı. Risālet cān-ı kebīr oldı. Kālīb nübüvvetde risālet-i nübüvvet ile diri oldı. Bir pākīze hayāt hāşıl oldı¹⁷⁸⁷, *felenühıyiyennehu hayāten tayyibeten*¹⁷⁸⁸ cemāl gösterdi. Pes risālet ki nübüvvetüñ cānidur niçe terbiyeden şöñra ol dağı kālīb kılındı. Kemāle irişdikde ulu’l-‘azmlık aña nefh olundı. Kālīb-ı risālet ulu’l-‘azmlık birle evc-i rūh¹⁷⁸⁹ hayāt-ı ebediyyeye vāşıl oldı. Tekrār ulu’l-‘azmlığı kālīb idüp raħm-ı risāletde niçe yıl terbiyet idüp derece-i a‘lā’ya irişdi ki andan yüce derece yokdur. Andan şöñra rūh-ı pāk-i ĥazret-i seyyid-i kāināt ulu’l-‘azmlık kālībına mişāl-i cān nefh olundı. Ulu’l-‘azmlık anuñla zinde oldı ve ĥilķat-ı evvel ol sultān ile ĥilķat-ı kemālī iktisāb itdi, *bu ‘iştı*¹⁷⁹⁰ *liutemmime meķarime’l-aħlāk*.¹⁷⁹¹ Ve dīn ol ĥazret ile kemāle irişdi, *el-yevme ekmeltu lekum dīnekum*¹⁷⁹². Ba‘dehū ĥvāce-i ‘ālem bu deñlü ulu’l-‘azmlık nesīminde terbiyeden şöñra Qur‘ān-ı ‘azīmi Ĥaķķ te‘ālā aña vahy itmekle derece-i kemāle irişdi, *ve kezālike evĥaynā ileyke rūhen min emrinā*¹⁷⁹³. Bu Qur‘ān-ı ezelī bir cāndur. Aşlā fenā’ gelmez, ĥadīmdür. Ĥvāce-i ‘ālem bunuñla diridür. Ebeden sermeden şūflerüñ cān-ı ĥadīmidür didügi ve ‘arīflerüñ rūh-ı ebedīdür didügi budur. Bunuñla hayāt bulan olmaz. Eger fehm itdüñ ise pesdür, *el-‘arīfu yekfīhi’l-işāretu*¹⁷⁹⁴.

Laťife-i şāniye. Cenāb-ı Muħammed ki şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ādem ‘aleyhi’s-selām üzerine fazīleti ‘alā’ vechü’l-işāre beyānındadır. Ey ‘azīz, ibtidā’-yı ĥālde pürķār-ı ĥudret bu noķta-i ĥāki devā’ir-i eflāküñ vasaťında ĥarār tutdurdı. Niçe biñ yıl irādet ü ĥudret baħreyni mābeyninde terbiye itdi. Bu şadeť-i ĥāk¹⁷⁹⁵ vüćüduñ incüsi menzilesinde [M 52^a] oldı. Deħānın açup ĥatre-i cāna muntazır oldı. Eflāk bulut mişāl ve bu cihān deryāsında ve bu beyza-i ĥāk şadeť gibi vāķi’ oldı. Ve rūh-ı bārān menzilesindedür. Ol seĥābdan ĥatre-i cān-ı Ādem ‘aleyhi’s-selāma ta‘alluķ itdi. Ebu’l-beşer cemālın göstericek melā’ike secde şeklinde ol deryāya gāvş idüp ol dūrri taleb itdiler. Ādem ‘aleyhi’s-selāmı menzile-i şadeťde idüp āsumān-ı ĥudsīden ĥatre-i vüćüd-ı Muħammed şadeť-i Ādeme nāzil oldı. Altı biñ yıl miķdārı ol lü’lü’eyi terbiyet itdiler, tā

¹⁷⁸⁷ risālet cān-ı kebīr oldı kālīb nübüvvetde risālet-i nübüvvet ile diri oldı bir pākīze hayāt hāşıl oldı: M’de yok

¹⁷⁸⁸ en-Nahl 16/97

¹⁷⁸⁹ rūh: M’de yok

¹⁷⁹⁰ bu ‘iştı: ce’eytu M ve S

¹⁷⁹¹ Aclūnī, *Keşfü’l-hafā*, 1/240 (no.638).

¹⁷⁹² el-Māide 5/3

¹⁷⁹³ eş-Şûrâ 42/52

¹⁷⁹⁴ "Arife bir işareť yeter."

¹⁷⁹⁵ ĥāk: M’de yok

kim bir dürr-i yetīm hāşıl oldu. Leyle-i mi ‘rācda melā’ ike sūcūd-ı Ādem idüp ol bahre dürr-i yetīm talebi için talmışlar idi. Baş kaldurup ol gevherüñ sâhil-i zuhûra geldügin görüp cümle didiler ki ol gevher-i zât budur ki sâhil-i¹⁷⁹⁶ şıfât vücûda geldi.

Laţîfe-i şâlise. [S 48^b] Yine bu bâbda lisân-ı ehl-i işâret üzre beyân olunur. Ey ‘ârif, cihāna ‘unşur¹⁷⁹⁷ dirler. Zîrâ ahlâkatuñ ‘uşâresidür. Ravğan-ı âbdan ‘âlemi ‘ademden vücûda getürendür. Niçe biñ yıl geçdi. Rûzigâr ravğan-ı rabbânîyi devr itdi. Ba‘dehü tıynet-i Ādemi kudret eliyle tahmîr idüp andan cesed-i Ādemi zücâcmânend itdi, nûr-ı Muhammed için, *meşelu nûrihi kemişkâtin fîhâ mişbâhun*¹⁷⁹⁸. Ravğan-ı Muhammedîyi kândil-i Ādeme kodı. Anda biñ yıl mîkdârı terbiye oldu. Bir mertebe-i ziyâ’ hāşıl oldu¹⁷⁹⁹ ki *yekādu*¹⁸⁰⁰ *zeytuhâ yudî’u*¹⁸⁰¹. Egerçi henüz Kur’ân-ı ‘azîm fetîlesiyle seyyidü’l-kevneyne vahy olunmamışdı, *velev lem temseshu nârun*¹⁸⁰². Pes nûr-ı Kur’ân ile ol sulţānuñ cān-ı laţîfî münevver oldu. *nûrun ‘alâ’ nûrin*¹⁸⁰³ oldu. Mülk ü melekût ol nûr ile rûşen oldu, *yehdiyallāhu linûrihi men yeşā’u*¹⁸⁰⁴.

Dördinci laţîfe. Bu ma‘nâda ey dervîş, bilgil ki cihānuñ göbegi seyyidü’l-mürselînüñ medhiyle kesilmişdür, *levlâke levlâke lemâ halaqtu’l-eflāk*¹⁸⁰⁵. Ve bu hıvâce-i ‘âlemüñ medh ü şenâ’ sı menşurı cihân üzre çekilmişdür, [M 52^b] *âdemu men dūnehu tahte livā’i*¹⁸⁰⁶. Kırk biñ yıl hâk kâlib-ı Ādem ile gebe idi. *lâ tesubbu’l-arḍa fe’inneḥā ummukum*¹⁸⁰⁷. Ya’nî yeri sögmeñ zîrâ sizüñ vâlideñüzdür. Yerüñ evvelki oğulu ḥazret-i Ādemdür. Kırk biñ yıl kudret-i ilâhî Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ kâlibını terbiye itdi. Yer bîkr idi, evvel Ādemi ḥâmil oldu. Ba‘dehü vücûda geldi. Pes cesed-i Ādem zemînzâdedür. Cān-ı Ādem ferzend-i âsumândur. Kırk biñ yıl yer qarınında terbiye olunduğdan soñra kemâl bulup âsumānuñ ferzendiyle çift olmağa kâbil oldu. Ya’nî püşt-i peder felekden rahm-ı mâder arzına nefh olundu, *fe’izâ sevveytuhu ve nefahṭu fîhi min rûḥi*¹⁸⁰⁸. Andan ḥaṭîb-i kibriyâ’ bu duḡter-i ḥâke ferzend-i eflākı nikâh itdi. Bundan evvel melā’ ike nidâ’ oldu. Bu aḳd-i nikâhı murâd itdüm. Hîn-i âḳdde secde-i nişârın idesiz, *feḳa’u lehu*

¹⁷⁹⁶ sâhil: M’de yok

¹⁷⁹⁷ ‘unşur: ‘aşr M

¹⁷⁹⁸ en-Nûr 24/35

¹⁷⁹⁹ oldu: itdi S

¹⁸⁰⁰ yekādu: tekādu M

¹⁸⁰¹ en-Nûr 24/35

¹⁸⁰² en-Nûr 24/35

¹⁸⁰³ en-Nûr 24/35

¹⁸⁰⁴ en-Nûr 24/35

¹⁸⁰⁵ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2/192 (no.2123).

¹⁸⁰⁶ *Müsnedü’l-Hanbel*, 1416, 3/152 (no.2546).

¹⁸⁰⁷ *Müsnedü’l-Hanbel*, 1416, 4/1763 (no.2246). Muhtelif hadis kaynaklarında bu şekliyle değil de "lâ tesubbu’d-dehre feinne’d-dehre huvallāhu" olarak geçer.

¹⁸⁰⁸ el-Hicr 15/29

*sācidīn*¹⁸⁰⁹. Çün kim dāmād-ı cihān ‘arūs-ı beden ile müctemi’ oldılar, nice biñ hikmet bunlardan doğdı. Ve ‘ilim bunlardan vücūda geldi. Ma ‘nā-yı laṭīfe zurūf-ı hurūfa şarılımış cilve itdi ki icād-ı ‘ālemden murād bu idi. Lākin Hakk te‘ālā ‘aklı bu iki hūlāşası vücūda velī itdi, *lā nikāhe illā biveliiyyin*¹⁸¹⁰. Pes bir mürşid ve şāhid kodı. Her söz ki kelām-ı vahyin ve ma‘kūle muvāfiq olmaya ki evvel harāmzādedür ve sāhet-i kurbet ü kabūlden dūrdur. Haşılı’l-kelām çün kim ruḥ-ı cesed Ādem ile ‘akd u nikāh olundu, şeker-i şükrini zurūf-ı hurūfda koyup elḥamdulillāh dimegi ḥazīne-i kudret irsāl ü ta‘līm itdi. Andan şoñra Ādem ‘aleyhi’s-selāma Havvā’yı nikāh idüp Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmı irsāl itdi ki bu ḥātūn-ı mükerreremenūñ kābīni ḥabībime on kerre şalavāt virmekdür, *inne fī hāzā lebelāgan liḳavmin ‘ābidīn*¹⁸¹¹.

Beşinci laṭīfe. Yine bu ma‘nāda zıkr olunur. [S 49^a] Ey ‘azīz, bilgil ki Hakk celle ve ‘alā’ iki ‘ālem ḥalk itdi. Biri ‘ālem-i ḥalk ve biri ‘ālem-i emrdür. Qālīb-ı ādem ‘ālem-i ḥalkdandır, *ḥalaḳa [M 53^a] min turābin*¹⁸¹². Ve cān-ı cihān emrdendür, *ḳulī’r-rūḥu min emri rabbī*¹⁸¹³. Ādem ‘aleyhi’s-selām ḥalīfedür, ‘ālem-i ḥalkda. Ve ḥvāce ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām ḥalīfedür, ‘ālem-i emrde¹⁸¹⁴. Āsumān-ı memleket emrdür ve zemīn-i memleket ḥalkdur.¹⁸¹⁵ Ādem ‘aleyhi’s-selām āsumāndan icrā’-yı ḥalīfete zemīne geldi ki ‘ālem-i ḥalkdur.¹⁸¹⁶ Ḥvāce ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām zemīnden āsumāna gitdi, ḥilāfet içün ‘ālem-i emirden. Ādem mescūd-ı melā’ike oldı. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem imām-ı muḳarribān oldı. Ādem ‘aleyhi’s-selām semā’dan niçe biñ ma‘şūmı bile indürdi, *ḳulnahbiṭū minhā cemī’an*¹⁸¹⁷. Ḥvāce-i kevineyn ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām niçe yüz biñ ālūdei ‘ālem-i ḥakden bālā-yı eflāke iletdi, *es-selāmu ‘aleynā ve ‘alā ‘ibādallāhi’s-sāliḥīn*¹⁸¹⁸.

Altıncı laṭīfe. Bu ma‘nāda ‘ibāret-i yesīre ve ma‘nā-yı keşīre ile zıkr olunur. Ey dervīş, ‘ālem-i ḡayb esrārından saña bir sırr-ı ‘azīm dahı beyān ideyüm. Lākin ḥavfım oldur ki cevher ṭalibi olmayasın ve elmās-ı fehm ile bu gevheri dilemeyesin. Bu buğday ki Ādem ‘aleyhi’s-selām nice biñ kerre nice biñ kimesne ile cennetden iḥrāca sebep oldı. Yine ol buğdaydur ḥvāce ‘ālem devrinde niçe biñ kerre biñ kimesnei cennete girmege

¹⁸⁰⁹ el-Hicr 15/29

¹⁸¹⁰ *Sünen-i İbni Māce*, 1/605 (no.1881).

¹⁸¹¹ el-Enbiyā 21/106

¹⁸¹² Burada yer alan "ḥalaḳa" ifadesi muhtelif ayetlerde "ḥalaḳakum" olarak geçer. bk. er-Rûm 30/20, el-Fâtır 35/11, el-Gâfir 40/67

¹⁸¹³ el-İsrâ 17/85

¹⁸¹⁴ ḥalīfedür ‘ālem-i emrde: **M**’de yok

¹⁸¹⁵ āsumān-ı memleket emrdür ve zemīn-i memleket ḥalkdur: āsumāndan icrā’-yı ḥilāfete geldikde ‘ālem-i ḥalkdur **M**

¹⁸¹⁶ ādem ‘aleyhi’s-selām āsumāndan icrā’-yı ḥalīfete zemīne geldi ki ‘ālem-i ḥalkdur: **M**’de yok

¹⁸¹⁷ el-Bakara 2/38

¹⁸¹⁸ "Bize ve Allahın salih kullarına selam olsun."

bâ' iş olur, *huz min emvâlihîm şadâkten tuṭahhîrihum ve tuzekkihîm*¹⁸¹⁹. Ammâ ol vâkı̄t ki Âdem 'aleyhi's-selâm tenâvül itdi muḳtezâ-yı ṭab' ile idi. Bu devirde 'alâ vechi's-şer'i virilür, cennete iletür. Ol vâkı̄t İblîs-i la'în delâletiyle ekl itdi. Bu hâlde sultân-ı enbiyâ'nuñ nûrına mazhar olmışdur. Âdem 'aleyhi's-selâm bu hâkdâna ekincilik itdi. Hıvâce 'aleyhi's-selâm ḳulûba toḥum ilḳâ' itdi. Âdem 'aleyhi's-selâmuñ bezrinden evlâd zuhûr itdi. Ḥabîbullâhuñ ḳulûba saçduğı toḥumdan cânlar ḥayât bulur ma'ârif veledleri ḥâşıl oldı. Biz ki Âdem 'aleyhi's-selâmuñ evlâdıyuz ḥabîbullâhuñ zirâ'at itdüğü toḥumdan daḥı muğtenimüz, *meşelen kelimeten ṭayyibeten keşeceratin ṭayyibeten*¹⁸²⁰. Âdem 'aleyhi's-selâmuñ ekinciligi ile cennetden iḥrâc olundu. Ḥabîbullâhuñ [M 53^b] zirâ'atıyla cennete idḥâl olunur. Âdem 'aleyhi's-selâm ṭabî'at¹⁸²¹ nihâlin ekdi ve cihân âbıyla terbiye itdi. Hıvâce 'aleyhi's-selâm şerî'at toḥumın ekdi ve âb-ı Ḳur'ân ile tertîb itdi.¹⁸²² Âdem 'aleyhi's-selâmı cennetden iḥrâc itdi ve bizüm peygamberimizün ḳalbinden cenneti iḥrâc itdi, *mâ zâge'l-başaru ve mâ ṭağâ*¹⁸²³. Pes Âdem 'aleyhi's-selâm cennete müştâḳdur ve cennet ḥabîb-i Ekreme müştâḳdur. Ḥaşr ikidür. Biri ḳıyâmetde ki kâfirleri mü'minler mümtâz iderler ve biri muḳarribânı ehl-i cennetden ayırurlar.

Yedinci laṭîfe. Ḥazret-i Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemün Nûḥ nebî üzerine fazîleti beyânındadır, lisân-ı ehl-i işârât ile. Evvel saña bilmek gerekdür ki ni'met-i nübüvvet her kime ki müsellemler olmışdur ḥazret-i sultân-ı enbiyâ'nun sofrasından bir [S 49^b] loḳmadur. Ve ol serverün ḥazînesinden bir iḥsân u 'atıyyedür. Buña delîl, *ve mâ ersalnâke illâ rahmeten li'l-'âlemîn*¹⁸²⁴dür. Ve daḥı, *âdemu ve men dūnehu taḥte livâ'i*¹⁸²⁵dür. Bunı ḥatırından giderme. Muḥaşşalu'l-ḳelâm bu ḥıvâcenün nübüvveti nûrı idi ki ḥazret-i Nûḥ nebî 'aleyhi's-selâmuñ dehânından zuhûr idüp küfri ve cinâyeti cihândan ve cihânı küfürden ḳurtarup, '*rabbî lâ teẓer 'ale'l-arḳi mine'l-kâfirîne deyyâren*¹⁸²⁶' diyüp 'Yâ rabbî, yer üzerinde kâfirlerden bir kimesne ḳoma' diyüp vech-i arzı pâk eyledi. Zîrâ cihâna ḥabâşet vâḳi' olmışdı. Ve 'âleme ḥadeş düşmiş idi. Beyt-i ma'mûrı anuñçün ref' itdi. Zîrâ mescide cenâbet¹⁸²⁷ ile ve ḥadeş ile girmek memnû'dur. Nûḥ 'aleyhi's-selâm nefes-i mübâregi ile cihân ḥadeşden pâk oldı. Çün kim ḥazret-i seyyidü'l-mürselîne nübüvvet geldi, ḳadem-i mübâreki ile vech-i arzı pâk ü tuḥûr oldı,

¹⁸¹⁹ et-Tevebe 9/103. S nüshasında ayetin yazımı birkaç hata ihtiva etmektedir.

¹⁸²⁰ İbrâhîm 14/24

¹⁸²¹ ṭabî'at: ḥalîfet S

¹⁸²² Hıvâce 'aleyhi's-selâm şerî'at toḥumın ekdi ve âb-ı ḳur'ân ile tertîb itdi: S'de yok

¹⁸²³ en-Necm 53/17

¹⁸²⁴ el-Enbiyâ 21/107

¹⁸²⁵ Müsnedü'l-Hanbel, 1416, 3/152 (no.2546).

¹⁸²⁶ Nûḥ 71/26

¹⁸²⁷ cenâbet: ḥabâşet M

*cu'ilet liye'l-arḍu mesciden ve ṭahūren*¹⁸²⁸. Ve çün kim dest-i mübāreki rū-yı zemīne tokındı, *feteyemmemū ṣa'iden ṭayyiben*¹⁸²⁹ şu hükmini buldı. Ve anuñ türābıyla teyemmüm [M 54^a] cā'iz oldu. Subhānallāh-ı seyyid-i 'ālem mübārek eli toprağa tokındı, Ebū Cehilūñ gözi anuñla a'mā oldu ḥazret-i Şiddīk raḍıyallāhu 'anhuñ mübārek gözine sürme ü cilā' oldu.

Sekizinci laṭīfe. Nūḥ 'aleyhi's-selām üzerine ḥazretūñ faẓīletini beyān ider ve kelime-i şehādetūñ ba'zı faẓīletin beyān idüp bildürür. Ey dervīş, Nūḥ nebīnūñ na'tın gördüñ ve ḥikāyetin işitdiñ. Ḥālā lāzımdur ki ḥvāce-i kevneynūñ na'tın ve ḥikāyetin görüp istimā' idesin. Kelime-i lā ilāhe illallāh bir 'aẓīm keştidür, ḥurūfdan terkīb olunmuşdur. Bu seffīne-i 'amel-i şāliḥi ref' ider. Seffīne-i Nūḥ 'aleyhi's-selāmı yil götürür ve maḥarrı cebel-i Cudidür, *vestevet 'ale'l-cūdiy*¹⁸³⁰. Ve ḥazretūñ gemisinūñ maḥarrı cebel-i ḥazret-i kibriyā'dur, *ileyhi yes'adu'l-kelimu't-ṭayyibu*¹⁸³¹. Nūḥ 'aleyhi's-selām devrinde keşti ḥalkı şuya ğarḳ olmaḳdan ḥalāş itdi. Ḥazretūñ seffīnesi cehennemde yanmaḳdan ḥalāş eyler. Ol seffīnei Nūḥ 'aleyhi's-selām terkīb itdi. Bu seffīnei ḥazret-i luṭf-ı kibriyā' terkīb eyledi. Ol seffīne ile birkaç kimesne necāt buldı. Bu seffīne ile lā yu'add ve lā yuḥşā kimesneler ḥalāş bulurlar. Seffīnenūñ mellāḥı Nūḥ 'aleyhi's-selām idi. Ve bu seffīne nice biñ enbiyā'dur, *'aleyhimu's-selām*. Ol seffīne ile tūfāndan selāmete irişdiler. Kezālik bu seffīne ile cehennemden ḥalāş olurlar, *lā ilāhe illallāhu ḥişnī femēn deḥale ḥişnī emine min 'aẓābī*¹⁸³².

Ṭokuzuncı laṭīfe. Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemūñ Ḥalīlullāh üzerine nisbet ile tafẓīlini beyān ider. Ey dervīş, gönül gözin aç ve cān kulağın küşāde eyle. Ol yılduzdur ki İbrāḥīm 'aleyhi's-selām zamānında yol urup niçe kimesne anı rabb ḫann idüp ma'būd ittiḥāz itmiş idi. Ḥvāce 'aleyhi's-salātu ve's-selām devrinde rāhnümā oldu, [S 50^a] *ve bi'n-necmi hum yehtedūn*¹⁸³³. Ve istirāḳat-ı sem' iden uğrılara bekciler ve pāsbānlar oldılar, *fevecednāhā muli'et* [M 54^b] *ḥaresen şedīden ve şuḥuben*¹⁸³⁴. Ol vāḳit ki ḥazret dünyāya geldi ve āvāze-i vücūdı 'ālemi tūtdı, yılduzlar dökülmege ve putlar yıkılmağa yüz tūtdı. Āsumān putḥāne ve zemīn kilīsā olmuş iken kevākibe 'ibādet idenlerūñ yıldızı düşdi ve putperestlerūñ putları şındı. Vücūda geldüğü dem āteşe tapup niçe zamānda yüz

¹⁸²⁸ *Sünen-i İbni Māce*, 1/180 (no.567).

¹⁸²⁹ en-Nisā 4/43. Burada **S** nüshası tercih edilmiştir. Zira **M** nüshasında bu ayetin yerine "Doğu da batı da Allah'ındır, nereye dönerseniz Allah'ın yönü orasıdır" mealindeki el-Bakara 2/115 numaralı ayet yazılmıştır; fakat **S** nüshasında "temiz toprakla teyemmüm edin" mealinde iktibas edilen ayet bağlama daha uygundur.

¹⁸³⁰ Hūd 11/44

¹⁸³¹ Fâtır 35/10

¹⁸³² "La ilāhe illallāh benim kalemdir, öyleyse her kim kaleme girerse azabımdan emin olur."

¹⁸³³ en-Nahl 16/16. Son ifade **S** nüshasında sehven "muhtedūn" olarak yazılmıştır.

¹⁸³⁴ el-Cin 72/8

yıl söyünmeyüp yanan âteşlerüñ odı söyündi ve kisrānuñ künküresi kesr oldı. Lācerem yılduza tapanlar ol sultāna ĩmān getürdiler ve âteşperestler müselmān oldılar. Ka‘be-i şerīfī puthāne itmişler idi. Ol gice cümle putlar sernigün olup bir işāret ile ay iki pāre oldı. Bir çākeri sebebi ile āfitāb toğmadı, tevaḳḳuf itdi, tā kim cemā‘ate yetişe. Ol ḥazret-i Ebū Bekirdür. Ve çāker-i āherinden ötürü gün tolnmuş iken tekrār toğdı. Ya‘nī ḥazret-i ĩmām ‘Alī için. Ol server, ki Ḥalīlullāhdur, kevākibe, *lā uḥibbu‘l-āfilīn*¹⁸³⁵ ṭabānca urdı, bizüm seyyidimiz idi. Bunuñ taḥḳīki oldur ki yetmiş yıllık müşrik ḳalbini puthāne itmiş iken bir kerre lā ilāhe illallāh demek ile ol şirkden ḥalāş olup¹⁸³⁶ ḳalbine maḥabbet-i resūlullāh nūrı gelür. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām Āzerüñ yapduğı putları kesr itdi. Bizüm seyyidimiz tevbe ile niçe yıllık temekkün itmiş putları¹⁸³⁷ ḳulūbdan giderürdi. Ammā tevbe şartdur, *et-tā‘ibu mine‘z-zenbi ellezī*¹⁸³⁸ *kemen lā zenbe lehū*¹⁸³⁹. Lācerem tevbe olunduğı gibi ol sultānuñ maḥabbeti nūrı ḳalbinde temekkün ider, kendü nefsiñde müşāhede ile, *inne fī ḥazā lebelāgen liḳavmin ‘ābidīn*¹⁸⁴⁰.

Onıncı laṭīfe. İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmuñ zıkrinden ve ḥazret-i Muḥammedüñ fezāilinden bir şemme beyān ider. Naḳl olunur ki çün kim İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām âteş-i Nemrūddan ḥalāş oldı ve nār-ı Nemrūd ḥabībullāhuñ bereketiyle söyündi, muntazır idi ki āfitāb-ı ḥullet ḳanḳı maşrıḳdan ṭulū‘ide ve nūr-ı Muḥammedī ne cānibden cemāl göstere. Tā kim ol nūr ṭarīḳ-i¹⁸⁴¹ **[M 55a]** Hācerden nümāyān olup İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmuñ cebhesinde ol nūr zāhir oldı. Ol sebebden ḥazret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ maḥabbeti İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāma muḥkem oldı. Bir gün ‘ālem-i ḥ‘ābda iken ol ‘aṭāyānuñ şükrānesi ferzend-i ercümendin ḳurbān itmek fermān olundu, *innī erāe fī‘l-menāmi ennī ezbehuke fenḫur māzā terā‘e*¹⁸⁴². Ol ferzend-i sa‘ādetmend, *yā ebeti ef‘al mā tu‘meru*¹⁸⁴³ diyü cevāb virdi. Çün kim İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām tīgini oğulınuñ ḥulḳūmına vaż‘itdi, ḥazret-i seyyidü‘l-enbiyā‘nuñ nūrı mānī‘oldı, *vallāhu ya‘şimuke mine‘n-nās*¹⁸⁴⁴ buña işāretdür. Ḥaḳḳ celle ve ‘alā‘anuñ ‘uvzı fedā‘irsāl itdi, *ve fendeynāhu biḫibḫin ‘aḫīmīn*¹⁸⁴⁵.

Nükte

¹⁸³⁵ el-Enām 6/76

¹⁸³⁶ şirkden ḥalāş olup: şirk gidüp **S**

¹⁸³⁷ kesr itdi bizüm seyyidimiz tevbe-i betrī ile niçe yıllık temekkün itmiş putları: **S**‘de yok

¹⁸³⁸ "ellezī" **M** nüshasında olup hadis metninde yoktur.

¹⁸³⁹ *Sünen-i İbni Māce*, 2/1419 (no.4250).

¹⁸⁴⁰ el-Enbiyā 21/106

¹⁸⁴¹ ṭarīḳ: zāhir oldı ki **M**

¹⁸⁴² es-Sāffāt 37/102

¹⁸⁴³ es-Sāffāt 37/102

¹⁸⁴⁴ el-Māide 5/67

¹⁸⁴⁵ es-Sāffāt 37/107

Ey ‘azîz, nûr-ı Muḥammed maḥlûḳken İsmâ‘îl ‘aleyhi’s-selâmuñ cebîninde olmağla mübârek ḥulûmına [S 50^b] tîğ kâr itmeyicek Ḥaḳḳ te‘âlânuñ nûrı gayr-ı maḥlûḳ olup mü‘minüñ ḳalbinde temekkûn itmiş iken, *efemen şereḥallâhu şadrehu li’l-islâmi fehuve ‘alâ nûrin min rabbihi*¹⁸⁴⁶ âteş-i cehenneme nice ‘îzin olur ki musallaḥ ola.

On birinci laṭîfe. Ya‘ḳûb ve Yûsuf ‘aleyhima’s-selâmuñ zikrindedür. Ey dervîş, Ya‘ḳûb nübüvvet göziyle ḥazret-i Yûsuf-ı şıddîḳ¹⁸⁴⁷ pîrâheni girîbânında nûr-ı Muḥammed leme‘an itdüğün görüp ve râyiḥa-i fâyiḥasın şemm idüp maḥabbet ü şefḳati Yûsuf ‘aleyhi’s-selâma ta‘alluḳ itmiş idi. Ve ol pîrâhen bi‘aynihi Ya‘ḳûb ‘aleyhi’s-selâma irsâl olunup, *elḳûhu ‘alâ vechi ebî ye’ti başîran*¹⁸⁴⁸ mübârek gözine vaż‘ olunduğı gibi ki za‘f-ı başardan, ki bükâ’dan ‘arîz olmuşdı, ḥalâş oldu. Ol pîrâhendür ki Zelîḥa ile töhmetden dâmen-i ‘işmetini ızhâr itmiş idi. Cümle bu ḥâlât seyyidü’l-mürselînüñ berekâtıyladır.

On ikinci laṭîfe. Mûsâ ‘aleyhi’s-selâmuñ zikrinde ve sultân-ı ins ü cānuñ fezâ’ilinden bir şemme beyân olunur. Ey dervîş, istimâ‘ itdiñ ki Mûsâ ‘aleyhi’s-selâma mâ’ide-i tekellûmden ḳuvvet ‘aḥz itmiş . Lâkin henüz anuñla ḳanâ‘at itmeyüp [M 55^b] cemâl-i bâkemâl-i ḥazret-i ḥayy-ı ḳadîmi taleb idüp, ‘*rabbi erinî enḟur ileyke*¹⁸⁴⁹’ didi. Ḥazret-i vâcibü’l-vücûd-ı te‘âlâ, ‘Ol maḳâm senüñ degildür ve ḥavşalañ müşâhede-i dîdâra müteḥammil olmaz, *len terânî*¹⁸⁵⁰’ diyü cevâb virdi¹⁸⁵¹. Lâkin âteş-i talebi bunuñla teskîn bulmayup, ‘*ve lâkini enḟur ile’l-cebeli*¹⁸⁵²’ buyurdu. Ya’nî, ‘Senüñ nazarıñ Fir‘avn yüzün görmekle âlûde olmuşdur. Ol gün ki vâlideñüñ südin emdiñ gayrı südleri saña ḥarâm itdüm. Şimdi Fir‘avn yüzün gören benüm cemâlimi görmez.’ İllâ bir niçe şabr idüp, *ve in minkum illâ vâriduhâ*¹⁸⁵³ seferi meşâḳḳatın çeküp meyl-i mücâhede ile dîde-i şerîfiñüzüñ remedin ıslâḥ ideyüm, andan müşâhede-i cemâl müyesser ola, *el-muşâhedât semeretu’l-mucâhedât*¹⁸⁵⁴. Ammâ çün kim ḥ’âce-i kevneyn mübârek gözin cümle mevcûdâtdan men‘ idüp, *mâ zâğā’l-başaru ve mâ tağā*¹⁸⁵⁵ ḥazret-i Ḥaḳḳ ve feyyâz-ı muṭlaḳ, *elem tere ilâ rabbike*¹⁸⁵⁶ buyurup, *ṣumme denâ fetedellâ * fekâne ḳābe ḳavseyni ev ednâ*¹⁸⁵⁷ ya irişdi. Bil

¹⁸⁴⁶ ez-Zümer 39/22

¹⁸⁴⁷ zikrindedür ey dervîş ya‘ḳûb nübüvvet göziyle ḥazret-i yûsuf-ı şıddîḳ: S’de yok

¹⁸⁴⁸ Yûsuf 12/93

¹⁸⁴⁹ el-Arâf 7/143

¹⁸⁵⁰ el-Arâf 7/143

¹⁸⁵¹ virdi: M’de yok

¹⁸⁵² el-Arâf 7/143

¹⁸⁵³ Meryem 19/71

¹⁸⁵⁴ "Müşahede, mücahadenin meyvesidir."

¹⁸⁵⁵ en-Necm 53/17

¹⁸⁵⁶ el-Furkân 25/45

¹⁸⁵⁷ en-Necm 53/8-9

ki h  zet-i seyyid  l-m  rsel  n   ittib  'ından na'ra urur ki '*re'     albi' rabbi'*¹⁸⁵⁸.' Bu fak  r da   ol   ab  leden olup, *l   a 'budu rabben lem erahu'*¹⁸⁵⁹ diyenlerden olmak müyesser oldu, *bi  amdill  h ve'l-minhu*. Bilgil, *fe  harre m  s  *¹⁸⁶⁰   a'  kas   ol sult  n  n n  r  ndandır. Ve   if  '-y   Eyy  b ol   azret  n   if  '  anesindendir, *ve nunezzilu mine'l-  ur'  ni m   huve   if  'un ve ra  metun li'l-mu'min  ne'*¹⁸⁶¹.   azret-i m  nci'l-mer  , *h  z   mu  teselun b  ridun ve    ribun*¹⁸⁶² ile muğtenim idüp dev  '-y   r  z   kıldı. Ve D  v  d 'aleyhi's-sel  m 'in  yet-i zerre-i 'i  met h   ce-i k  in  tdandır. Ve Süleyman 'aleyhi's-sel  m  n diyü elinden    teminin   al    ol sult  n  n pençe-i   av  sin  n bereketiyledür. Ve Y  nus 'aleyhi's-sel  m   zulum  tdan   al    ol   azret  n n  r   [S 51^a] sebebiyledür. '  s   'aleyhi's-sel  ma p  k-i d  m  nlik virilüp   a  k te'  l   emriyle mer  z  ya   if  ' ve emv  t   i  y  ' eylemek ol seyyid-i p  k  zen  n [M 56^a] senediyled  r.

On    inci la  fe. '  s   'aleyhi's-sel  m  n ba'z   mu'ciz  t  n ve mu   belesinde   azret-i server-i k  in  tu  n fez  yilini bey  n ider. Ey derv   , egerçi ki '  s   'aleyhi's-sel  m  n nefesiyle ölmüş   al  b   i  y  ' iderdi ol   ab  b  n nefes-i m  b  rekiyle mürde   albler   ay  t bulur'¹⁸⁶³, *felenuhiyennehu   ay  ten   ayyibeten*¹⁸⁶⁴ Cümle cih  n  y  n m  rde¹⁸⁶⁵ iderler ki *en-n  s kulluhum mevt  *¹⁸⁶⁶. Ol sult  n  n n  r  n   a  k-   '  leme   zh  r idüp, *  ad c  'ekum minall  hi n  run*¹⁸⁶⁷. Her kim ki ol n  r ile z  y  ' müyesser oldu   ay  t-   ebediyye      l kıldı, *el-mu'minu   ayyun fi'd-d  reyni*¹⁸⁶⁸.

    ret

  ula   mek  n-     avtdur. Dim    ma  all-i kelimedür.   alb ma'n   sult  n  n  n ta  t  dur.   ab  b-i Ekremün kel  m-     er  fine mu   abil beyt  'l-ma  disd  r.   ol    t  r ki kel  m-   nebev  y   h  f  z eyleye Meryem me   besinded  r. Pes   ul  b ki esr  r-   ezeliyye ile p  r oldu, nitekim Meryem ra   yall  hu 'anh   nefes-i Cebr  '  l ile    amil oldu. Bir kel  m-     ayy  b      l ider kim nitekim nefes-i '  s   ile   ay  t bulunur. Ol kel  m ile da      ay  t-   ebediyye      l olur. '  s   'aleyhi's-sel  m bir  a   kimesnei i  y  ' itdi ise kel  m  t-   Mu  ammediyye   allall  hu 'aleyhi ve sellem bi  n yıldan ziy  ded  r kim r     n   olmu   ları

¹⁸⁵⁸ "Rabbim kalbimi g  rd  ."

¹⁸⁵⁹ "Görmediğim rabbe kulluk etmem."

¹⁸⁶⁰ el-Ar  f 7/143. Doğrusu "ve   arre m  s     a'çıkan"d  r.

¹⁸⁶¹ el-  sr   17/82

¹⁸⁶² S  d 38/42. "   ribun" ifadesi ayette "  er  bun" olarak geçer.

¹⁸⁶³ mürde   albler   ay  t bulur:   albleri i  y  ' ider **M**

¹⁸⁶⁴ en-Nahl 16/97

¹⁸⁶⁵ mürde: m  r  d **M**

¹⁸⁶⁶ Acl  n  , *Keşfu'l-haf  *, 2/378 (no.2796).

¹⁸⁶⁷ el-M  ide 5/15

¹⁸⁶⁸ "Mümin iki cihanda diridir."

iḥyā' ider, *evemen kāne meyten fe'eḥyeynāhu*¹⁸⁶⁹. Ve niçe biñ cehl-i a'mā'sında kalan a'māları nūr-ı baṣīret ile baṣīr ider, *yuhricuhum mine'z-zulumāti ile'n-nūr*¹⁸⁷⁰.

İṣāret

Saṇa 'aceb gelür ki 'İsā 'aleyhi's-selām balçıkdan göz yapup ḥadeka yerine vaż' idüp görici göz olduğı. 'Aceb budur ki bunca biñ kerre biñ ehl-i cihān anadan gözsüz toğmış iken ḥ'āce-i 'ālem ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem nefes-i mübārekiyle cānlar ve gözi nūr-ı ĩmānı ile nazar itmege kādır oldu, *el-mu'minu yenzuru binūrillāhi*¹⁸⁷¹. Sūre-i t̄a hā ḥazret-i 'Ömerüñ katında okundukda, *mine'l-ḳalbi ile'r-rabbi revzenetun*¹⁸⁷² ya'nı ḳalbden rabbe pençere vardur. Ol pençereden nazar idüp [M 56^b] andan nūr-ı ĩmān ḳalb-i i ṣerīfnde dıraḥṣān oldu.

On dördinci laṭīfe. Ey dervīṣ, ṣecere-i nübüvvet henüz tāze idi ve ḳuvvetden fī'le gelmemiş idi. Tā kim server-i 'ālem ve sultān-ı nebī Ādem vücuda geldi, ol ṣecere kemāle iriṣdi. *kezer'in aḥrece ṣaṭ'ehu feāzerehu festağleza festevā 'alā sūḳihi*¹⁸⁷³. ṣıfāt-ı kemāl ve ḥıṣāl-i ḥamīde ki zāt-ı ṣerīf-i nübüvvetde ve niḥad-ı risāletde ḳonmamış idi. Seyyidü'l-kevineynüñ vücudaıyla itmāma iriṣdi, *ci'tu li utimme meḳārime'l-aḥlāk*¹⁸⁷⁴. Pes anuñ na'tı hem evvel ve hem āḥir vāḳi' oldu. Ve dünyā ve āḥiret ol ḥazretüñ faẓīletindendür. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām ki peyk-i melekütdür ol ḥ'ācenüñ gāṣiyesin getirür. Mīkā'īl, ki erzāk muḳassimidür, ol ḥazretüñ devātın tutar. İsrāfīl, ki ervāḥı nefḥ itdikde iḥyā' idicidür, biemrillāh anuñ cemā'atinüñ namāzları içün ṣadā ve nidā' [S 51^b] idicidür. 'Azrā'īl, ki ḳābīzu'l-ervāḥdur, ümmetinüñ vekāletin idicidür. Rūz-ı rūṣen cemāl-i nūrından ve ṣeb-i tarīk zülf-i siyāhınuñ eṣeridür. *ve'd-duḥā*¹⁸⁷⁵ cemālinüñ ḳasemidür. *ve'l-leyli izā secā*¹⁸⁷⁶ zülfünüñ yemīnidür. Mübārek yüzünüñ leme'ānından 'ıyd-ı fıtır ve aḍḥā vāḳi' olmuṣdur. Ṣaçları sevādından leyle-i ḳadīr ve leyle-i berāt nümüne düşmiṣdür. Ve cümle meḳān anuñ luṭfı pertevindendür ve mescid olmuṣdur, *cu'iltu liye'l-arḍu mesciden*¹⁸⁷⁷. Deryā-yı dili ṣol mertebe cevāḥir ü zevāḥir iḥāṭa itmiṣdür ki āsumān andan nūr diler. Ve 'ummān-ı vücadı ṣol ḳadar me'ānī-i le'ālīsın cem' itmiṣdür ki behiṣt andan tezyīn murād ider.

¹⁸⁶⁹ el-Enām 6/122

¹⁸⁷⁰ el-Bakara 2/257

¹⁸⁷¹ "Mümin Allah'ın nuruyla bakar."

¹⁸⁷² "Kalpten rabbe bir pencere vardır."

¹⁸⁷³ el-Feth 48/29

¹⁸⁷⁴ Beyhakī, *es-Sünenü'l-Kübrā*, thk. Muhammed Abdulkadir Atā (Dārü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1424), 10/323 (no.20782). Kaynaklarda hadis "bu'ıṣtu" olarak başlar.

¹⁸⁷⁵ ed-Duhā 93/1

¹⁸⁷⁶ ed-Duhā 93/2

¹⁸⁷⁷ *Sünenü'l-Tirmizī*, 4/120 (no.1554).

Hattâ cennetde olan cevâhir ü le'âlî ol sultânun hikmetine göre şadef pâreleridir. Ve hâzîre-i kudsdâ olan 'arûsân boynında asılan 'ağd-i cevâhir ve zevâhir ol hâzretün ma'ârifî cevâhîridür. Ve bi'l-cümle cemî'-i 'uqalâ' keffelerin ol hâzretün kifâyet-i ihsânına açmışlardır. Ve cümle ervâh anuñ [M 57^a] me'ânî-i¹⁸⁷⁸ h'vânına ve mâ'ide-i 'irfânına nâzır u muntazırlardur.

On beşinci laîfe. Ey dervîş, bu cihân zulümât-ı İskender-i Zü'l-karneyndür. Ve âb-ı hayât-ı ma'rifet *mecma'e'l-bahreyni*¹⁸⁷⁹ ortasındadır. Ve bu zulümât içinde 'ale'd-devâm âb-ı hayât kaynar 'akıl hıızır-vâr bu zulümâta sefer ider, tâ kim ma'rifet-i şânî' sırr-ı çeşmesine irişe. Rûhî İlyâsvâr bu karanlığa revâne eyle, tâ kim ol sırr-ı çeşmeye irişesin. Ammâ Hâkk senün cânibiñde lâkin zulümât-ı cismâniyyeñ anı görmeden men' ider. Niçün görmez misin ki zemîn ve âsumân sultân-ı kevneynün âb-ı ma'rifetden halk u icâd itmişdür. Sen bu deryânun kenârında 'atşdan helâk oluyorsın. Âb-ı hayât sırr-ı¹⁸⁸⁰ çeşmesine yol bulmayyorsın. Gâfil olma senün nihâdın ma'rifet çeşmesâridür. Ve vücûduñ âb-ı hayât menba'idur. *ve fî enfusikum efelâ tubşirün*¹⁸⁸¹. Subhânallâh başdan ayağa âb-ı hayât içre gark olmuşsin. Yine teşnelikten helâk oluyorsun. Ve'l-hâşıl eger bu zulümâtda âb-ı hayât bulmak isterseñ h'vâce-i kevneynün ve resülüs-şakaleynün nûrinsız müyesser olmaz. Zîrâ her kelâm ki ol hâzretün mübârek ağızından zuhûr ider bir şebçerâğdür ki ol gevherün nûrıyla ezelden tâ ebede dek görmek olur. Ve ol gevherün perdesinden nidâ'-yı Hâkk istimâ' olunur. *ve men lem yec'alillâhu lehu nûran femâ lehu min nûrin*¹⁸⁸². Bir kimesneye Hâkk te'âlâ nûrı kılmaya aña aslâ tahşîl-i nûr müyesser olmaz.

On altıncı laîfe. Ol hâzretün şallallâhu 'aleyhi ve sellem fezâ'ili beyânındadır ve âhîr-i le'tâyıfdür. Ey dervîş, bilgil ki h'vâce-i kevneyn şalavâtullâhî 'aleyhi ve selâmuğu kadem mevşılı ve ezel şebekesidir. Perde-i vücûddan cemâl kademi¹⁸⁸³ müşâhede lâzımdur. Ve ol şebekeden ezele destres müyesserdür. Ahyânen ol hâzret nazarında muqâbil olur. *inneke bia'yuninā*¹⁸⁸⁴. Tecellî-i âfîtab-ı kibriyâ' peydâ olur ve hürşîd-i şühûd tulû' idüp [S 52^a] hicâb-ı vücûdî şakq olur. Varlık âteş-i celâl ile yanar ve cümle vücûdlar anuñ vücûdiyla mahv olur. [M 57^b] *kullu men 'aleyhâ fânin*¹⁸⁸⁵. Ve yokluklar anuñ

¹⁸⁷⁸ me'ânî: ni'meti M

¹⁸⁷⁹ el-Kehf 18/60

¹⁸⁸⁰ sırr: S'de yok

¹⁸⁸¹ ez-Zâriyât 51/21

¹⁸⁸² en-Nûr 24/40

¹⁸⁸³ cemâl kademi: kemâl kudret S

¹⁸⁸⁴ et-Tûr 52/48

¹⁸⁸⁵ er-Rahmân 55/26

vücūdıyla¹⁸⁸⁶ vücūd-ı bākī bulur. *ve yebkā vechu rabbike*¹⁸⁸⁷ sırrı zāhir olur. *hulīktum libekā* 'i bekā' için halk olunduñuz buyurduğı ma 'nā āşikār olur. *kad eḥāta bikulli şey'in ilmen*¹⁸⁸⁸ cümle eşyā'yı 'ilmi ihāta itdi kelāmı fehmi olunur. Ādemlik mestūr olur. Zemīn zemīnlikden göçer gider. 'Ukbā 'ukbādan kaçır. 'Ālem maḳām-ı 'ademe yüz tutar. Evvel ü āḥir kendin taşra gider. Halk bi't-tamām maḥv olup Ḥaḳḳdan ğayrı yok hīç kimesne¹⁸⁸⁹ kalmaz. Nidā' istimā' olunur ki *leyse fī cubbeti sivallāh*¹⁸⁹⁰ āvāze-i beşer dervāze-i ḳadere çıkar gider ki *leyse fī d-dāreyni sivallāh*¹⁸⁹¹ kibriyā' mü'ezzini āvāz virür ki *ve mā rameyte iz rameyte velākinnallāhe remā*¹⁸⁹² ma 'rifet belā' lı bāng virür ki *men yuṭi 'i r-resūle feḳad aṭā allāh*¹⁸⁹³ her kim resūle itā'at eylese Allāhu te'ālāya itā'at itmişdür. Cümle ebed-i āfītāb ezel ile rüşen olur. *ve eşraḳati l-arḍu binūri rabbihā*¹⁸⁹⁴ arz-ı rabbisinüñ nūrıyla işrāk ḥāşıl itdi. Pes ebed ezel oldı. *innā lillāhi ve innā ileyhi rāci 'ün*¹⁸⁹⁵ cümlemiz Allāhu te'ālānuñ maḥlūḳıyuz ve yine aña rücū' ideriz ḥudūs-ı 'ademden 'ademde şındı. *ene l-ḥaḳḳ* bu ḳadeḥüñ cür'asıdır. *subḥānī mā a'zame şānī*¹⁸⁹⁶ bu şofranuñ loḳmasıdır. Mīm-i Aḥmedī tecellī-i eḥad ile maḥv oldı. Şüret mecāzı ma 'nā-yı ḥaḳīḳatde muḫmahill oldı. Āḡāḥ ol, bu maḳāmı zevḳ itdünse ḳademi ḳadem-i Muḥammedīde ṣābit eyle¹⁸⁹⁷. Ve āyine-i vücūd-ı Aḥmedīden cemāl-i şühūd-ı eḥādīyyeti müşāhede ḳıl. Cümle mezāhir-i mülk ü melekūtı anuñ maḫḫarınuñ zuhūrı bil ve cemī' -i mürāyā-yı ğayb u şehādeti anuñ nūrınuñ ḥuzūrı aña. *el- 'arīfu tekfihi l-işāre*¹⁸⁹⁸.

BEŞİNCİ FAŞIL

Ol ḥazrete şalavāt virmek beyān ider. Ve bu faşıl dört vezā' if üzerine mebnidür.

Vazīfe-i Ūlā

[M 58^a] Ol ḥazrete şalavāt¹⁸⁹⁹ virmekde ne ḳadar şevāb olur, bu vazīfede ḳırḳ ḥadīş-i şerīf rivāyet olunduğı üzre taḥrīr olundu.

¹⁸⁸⁶ vücūdıyla: varlığıyla **S**

¹⁸⁸⁷ er-Rahmān 55/27

¹⁸⁸⁸ et-Talāk 65/12

¹⁸⁸⁹ yok hīç kimesne: **S**'de yok

¹⁸⁹⁰ "Cübbemin içinde Allah'tan başkası yoktur."

¹⁸⁹¹ "İki dünyada da Allah'tan gayrisi yok."

¹⁸⁹² el-Enfāl 8/17

¹⁸⁹³ en-Nisâ 4/80

¹⁸⁹⁴ ez-Zümer 39/69

¹⁸⁹⁵ el-Bakara 2/156

¹⁸⁹⁶ "Şanımlı ne yücedir."

¹⁸⁹⁷ eyle: oldı **S**

¹⁸⁹⁸ "Arife tarif gerekmez."

¹⁸⁹⁹ virmek beyān ider ve bu faşıl dört vezā' if üzerine mebnidür vazīfe-i ūlā ol ḥazrete şalavāt: **S**'de yok

Ḥadīs-i evvel

Meşābihde irād olunmuşdur. Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki *men şallā merreten şallallāhu ‘aleyhi ‘aşran ve ḥaṭī’et ‘anhu ‘aşru ḥaṭī’ātin ve ruḫī ‘at lehu ‘aşru derecātin*¹⁹⁰⁰. Ya ‘nī bir kimesne baña bir kerre şalavāt virse Ḥaḳḳ te‘ālā aña on şalavāt ider ve on günāhın ‘afv ider ve on derecesin ref‘ ider.

2. Ḥadīs

Ravzatü’l-‘ulemā’da şeyḫ Ebu’l-Ḥasan ‘Alī bin Yaḥyā Ebū Hureyre raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider. Hıçbir mü’min ḥazret-i resūle şalavāt virmez. İllā Ḥaḳḳ te‘ālā aña bir ferişteh ta’yīn ider. Ol şalavātı tārketü’l-‘aynden esra‘ ol ḥazretüñ kabır-i şerīfine iletür. Ve eydür ki ‘Yā resūlallāh, fülān bin fülān ve yāḥūd fülān binti fülān saña bir kerre şalavāt itdi.’ Ḥazret-i seyyidü’l-mürselīn buyurur ki ‘*ebliḡhu ‘annī ‘aşran*. Benden aña on şalavāt irşāl eyle ve eyitdi ki eger bu şalāvātuñ birisi olsa ancak benümle cennete girmege kifāyet iderdi. Bu [S 52^b] tārīḳ ile mübārek şehādet barmağın vusṭā barmağına zamm idüp benüm şefā‘atime lāyık oldı.’ Fekeyf ki on şalavāt-ı kāmile irşāl ide andan ol melek ravza-i muṭahharada cenāb-ı kuds-i ālihīye ḥāzır olur. Eydür ki ‘Fülān kuluñ ḥabībīne bir kerre şalavāt virdi.’ Ḥaḳḳ te‘ālā buyurur ki ‘*ebliḡhu ‘annī ‘aşran*. Benden ol kula on şalavāt irişdür. Eger bu on şalāvātuñ birisi olundı ise seni cehennemden ḥalāş olmağa¹⁹⁰¹ kifāyet ider.’ Fekeyf ki ḥālā on şalavāt vāşıl oldı, andan sonra buyurur ki ‘*‘azzimū şalavāti ‘abdi ‘alā nebiyyi ve’c ‘alūhā fī ‘illiyyīn*.’ Ya ‘nī, ‘Kulumuñ ḥabībime virdügi şalavātı ta’zīm eyleñ ve ‘illiyyīn maḳāmına iletēñ.’ Andan sonra ol [M 58^b] şalāvātuñ her bir ḥarfine bir melek ḥalk ider, üç yüz altmış başı var. Her başında üç yüz altmış yüzi var. Her yüzinde¹⁹⁰² üç yüz altmış lisānı var. Her lisānıyla üç yüz altmış luḡat söyler, birbirine beñzemez ve Ḥaḳḳ te‘ālāya kıyāmete dek ol luḡatler ile nişār ider. Şevābı ol şalavāt viren kimesnenüñ defterine yazılır.

3. Ḥadīs

Ravzatü’l-‘ulemā’da rivāyet olunur ki Enes ibni Mālik raḍıyallāhu ‘anh eydür ki Ebū Ṭalhā-i Enşārī raḍıyallāhu ‘anh ḥazret-i faḫr-ı kā’ināt şalavātullāhi ‘aleyh ve selāmuḥu ḥuzūr-ı şerīfine geldi. Ol ḥazret kemal mertebe sürürda gördi. Sebebini suāl

¹⁹⁰⁰ Nesāî, *es-Sünen*, thk. Abdülfettāh Ebū Guddē (Mektebetü’l-Matbûātu’l-İslāmiyye, 1406), 3/50 (no.1297). Hadis kaynaklarda şu şekildedir: "men şalla ‘aleyye şalāten vāḥideten şallallāhu ‘aleyhi ‘aşre şalavātin ve ḥuṭṭat ‘anhu ‘aşru ḥaṭī’ātin ve ruḫī ‘at lehu ‘aşru derecātin."

¹⁹⁰¹ olmağa: S’de yok

¹⁹⁰² üç yüz altmış başı var her başında üç yüz altmış yüzi var her yüzinde: S’de yok

itdi. Buyurdi ki ‘Yā Ebā Ṭalḥa, nice mesrūr olmayayum ki ḥālā ḥazret-i Cembrā’īl ‘aleyhi’s-selām yanıma geldi. Ḥazret-i vāhibü’l-‘aṭyā celle ve ‘ālā’dan beşāret getürdi ki her kim ki baña bir kerre şalavāt vire Ḥaḳḳ te‘ālā aña on kerre şalavāt gönderür. Ya’nī on raḥmet ü mağfıret virür, on günāhın maḥv ider, on derecesin ref‘ ider.’ Meşābiḥde böyle vāḳi‘ olmışdur ki yā Muḥammed, sen rāzī degil misiñ her kim saña bir şalavāt vire, ben on şalavāt iderem ve bir selām gönderene on selām gönderürem.

4. Ḥadīs

Tācū’l-müzekkirinde faḳīh-i imāmü’l-hümām kudvetü’l-müfessirīn ve ‘umdetü’l-müzekkirīn Ebū Mālik Naşrullāh ibnü’n-Naşr raḥmetullāhi ‘aleyh rivāyet ider. Ḥazret-i risāletpenāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuş ki her kim baña bir kerre şalavāt virse Ḥaḳḳ te‘ālā aña on kerre şalavāt virür. Evvelki gök melekleri Ḥaḳḳ te‘ālānuñ şalavātın işidüp yüz kerre şalavāt virürler. İkinci gök sükkānı vāḳıf olup iki yüz şalavāt virür. Üçüncü gök melekleri işidüp biñ kerre şalavāt virürler. Dördüncü gök melekleri iki biñ kerre şalavāt virürler. Beşüncü gök sükkānı beş biñ şalavāt virürler. Altıncı gök sükkānı altı biñ kerre şalavāt virürler. Ḥaḳḳ te‘ālānuñ [M 59^a] yedüncü gök melekleri yedi biñ kerre şalavāt virürler. Ḥaḳḳ te‘ālā buyurur ki ol ḳuluma şevābı ben virürem. Evvelā anı yarlıgadum ve cümle günāhların pāk itdüm, ḥabībime virdügi şalavāt berekātıyla.

5. Ḥadīs

Riyāzü’l-müzekkirinde Ebū Aḥmed bin Zeyd raḥmetullāhi ‘aleyh getürmişdür ki ḥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki Ḥaḳḳ te‘ālā üç nesneye işitmek virmişdür¹⁹⁰³. Birisi, cennete ümmetimden bir kimesne Ḥaḳḳ te‘ālādan cennet ṭaleb itse cennet anuñ ṭalebin istimā‘ eyler. Eydür ki [S 53^a] ‘*allāhumme eskinhu iyyāye.*’ ‘İlāhī, ṭaleb iden bendeñi baña ulaşıdur.’ İkinci, düzeḥe işitmek virmişdür. Hıçbir kimesne andan necāt dilemez, illā cehennem eydür ki ‘*allāhumme neccihu minnī.*’ ‘Yā rabb, ol ḳulı benden ḥalāş eyle.’ Üçüncü, bir ferişteh benüm ḳabrime müvekkildür. Hıçbir kimesne baña şalavāt virmez, illā ol melek işidür ve eydür ki ‘Yā resūlallāh, fülān kimesne saña şalavāt gönderdi. Ve Ḥaḳḳ te‘ālā mütekeffil olmışdur ki her kim bir şalavāt vire Ḥaḳḳ te‘ālā aña biñ şalavāt gönderür.¹⁹⁰⁴ Ve her kim ki baña biñ şalavāt göndere hergiz aña cehennem odı toḳunmaz.’

¹⁹⁰³ virmişdür. telkīn itmışdür S

¹⁹⁰⁴ ve ḥaḳḳ te‘ālā mütekeffil olmışdur ki her kim bir şalavāt vire ḥaḳḳ te‘ālā aña biñ şalavāt gönderür: S’de yok

6. Hādīs

Riyāzū'l-müzekkiriinde getirilmiştir. Hāzret-i resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki her kim ki baña şalavāt vire 'azīm vechi üzre ve haqqımı ri'āyet kaşdı ide Haqq te'ālā ol şalavātdan bir melek halk ıder, bir kanadı mağribde bir kanadı maşriqda. Ve ayakları taht-ı arzda ve başı 'arşda olup aşılmış¹⁹⁰⁵ tura. Andan Haqq te'ālā ol meleke buyura ki benüm kulum şalavāt vir. Ol kimesne habībime şalavāt virdügi gibi ol melek kıyāmete dek aña şalavāt vire. Her bār ki şalavāt vire¹⁹⁰⁶ ancılāyın bir melek halk ıde, ol kimesneye dāimā şalavāt vireler.

7. Hādīs

Esrārū'l-ebrār adlu kitābda rivāyet olunmuşdur. Hāzret-i seyyid-i 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuş ki her kim baña bir kerre şalavāt vire Haqq te'ālā aña biñ¹⁹⁰⁷ kerre şalavāt vire ki ol şalavātıyla [M 59^b] yarlıganup cehennemden halāş olur. Bākī şalavātı zaḥīre olur, āḥir mühimmi için. Ve şalavāt-ı şerīf on 'aded ta'yīn olunmanuñ ḥikmeti ikinci vazīfede zıkr olunur, *inşā'allāhu te'ālā*.

8. Hādīs

Ravzatū'l-'ulemā'da getirilmiştir ki Ebū Kāhil raḍıyallāhu 'anh rivāyet ıder. Hāzret-i seyyid-i benī Ādem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuş ki her kim baña günde üç kerre şalavāt vire baña maḥabbete ve cemālime iştıyāken Haqq te'ālā ol kimesnenüñ ol gün ve ol gice itdügi günāhları yarlıgar. Elbette muḳteżā-yı va'di üzre rahmet ıder¹⁹⁰⁸, ya'nī vācib gibi olur.

9. Hādīs

Ravzatū'l-'ulemā'da ve ğayrıda zıkr olunmuşdur. Ve Enes ibni Mālīkden raḍıyallāhu 'anhdan rivāyet ıder. Ol hāzret-i 'ālīḳadr bir gün minbere 'urūc idüp evvelki ḳademedede āmīn didi. İkinci ḳademedede yine āmīn didi. Üçüncü ḳademedede de tekrār āmīn didi. Andan sa'ādet ile oturdılar. Şaḥābe-i kirām raḍıyallāhu 'anhum ol hāzrete suāl eylediler. Buyurdılar ki "Evvel ḳademe başduğum gibi Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām gelüp eyitdi ki 'Ḥor olsun ol kimesne ki hāzretiñüñ ism-i şerīfi yanında aña ol kimesne şalavāt virmeye.' Ben, 'āmīn' didüm. İkinci ḳademedede 'Ḥor olsun ol kimesne ki ramazān-ı

¹⁹⁰⁵ aşılmış: eğilmiş S

¹⁹⁰⁶ her bār ki şalavāt vire: M'de yok

¹⁹⁰⁷ biñ: on S

¹⁹⁰⁸ rahmet ıder: vācib olur S

şerîfde mağfirete muvassıl olur ‘amel işleyüp mağfûr olmaya.’ Ben dahı, ‘*āmīn*’ didüm. Üçinci kademde, ‘Hor olsun ol kimesne ki¹⁹⁰⁹ anasına ve babasına irişe rızâ’ların bulup cennete dâhil olmaya.’ Ben tekrâr, ‘*āmīn*’ didüm."

10. Hâdîs

Riyâzü'l-müzekkirinde Ebû Sa'îd Hudrî rağıyallâhu ‘aleyh ve rağıyallâhu anhu rivâyet ider, hâzret-i hıvâce-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurmışlar ki bir cemâ‘at yokdur, illâ bir yere cem‘ olup baña şalavât virmezler. İllâ kıyâmet günü anlara hasret olur. Egerçi cennete dahı girürler ise şalavâtuñ çok şevâbın [S 53^b] görüp bunlardan fevt olduğu için nâdân olurlar.

On Birinci Hâdîs

Tâcü'l-müzekkirinde İbn Mes'ûd rağıyallâhu te‘âlâ ‘anhdan rivâyet [M 60^a] olunur ki hâzret-i Muhammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellemden işitdüm. Buyurdılar ki ‘Kıyâmet günü bir bölük kavmi cennete girmeye emr iderler. ‘Arşa-i¹⁹¹⁰ ‘arâşatda mütehayyir olalar, tarîk-i cenneti bulmazlar.’ Eyitdiler, ‘Yâ resûlallâh, ol tâ‘ife kimlerdür.’ Buyurdi ki ‘Benüm ismim bir meclisde zıkr oluna ve anlar şalavât virmeyeler.’ *men nesiye’s-şalavâte ‘aleyye fekad ahtâ’a tarîke’l-cenneti.*¹⁹¹¹ Ba‘zı ‘ulemâ’ eydürler ki *nesî* demek kaşd ile şalavâtı terk ide dimekdür.

12. Hâdîs

Tâcü'l-müzekkirinde rivâyet olunur her kim ki *lâ ilâhe illallâh* diye andan soñra *allâhumme şalli ‘alâ muhammed* ve *‘alâ âlihi*¹⁹¹² diye bu kelimâtı Hakk te‘âlâ bir murğ şüretinde halk idüp bunuñ ağızından ‘arşa çıka. Eger kanadların açsa mağribi ve maşrıķı dutar idi. Ra‘d gibi âvâzı ‘alemi tuta. Tâ ‘arşdan yukarı çıka ‘arş¹⁹¹³ anuñ âvâzından muştariib ola. Hakk te‘âlâ buyurur ki *‘uskun yâ midhatî midhatî nebiyyi.*’ ‘Sâkin ol yâ benüm medhim ve peygamberimüñ medhi.’ Eyide ki ‘Nice sâkin olam ki seni söyleni yarlıgamadıñ.’ Üç kerre tekrâr ide. Üçincide fermân-ı ilâhî vârid olur ki ‘Seni söyleni yarlıgadam.’¹⁹¹⁴

¹⁹⁰⁹ ramazân-ı şerîfde mağfirete muvassıl olur ‘amel işleyüp mağfûr olmaya ben dahı ‘*āmīn*’ didüm üçinci kademde hor olsun ol kimesne ki: S’de yok

¹⁹¹⁰ ‘arşa: M’de yok

¹⁹¹¹ *Sünen-i İbni Mâce*, 1/294 (no.908). Hadis kaynaklarda şu şekilde geçer: "men nesiye’s-şalâte ‘aleyye hati’e tarîka’l-cenneti"

¹⁹¹² "Allahım, efendimiz Muhammed’e, onun âline ve ashabına salat u selam eyle."

¹⁹¹³ ‘arş: ‘arz S

¹⁹¹⁴ üç kerre tekrâr ide üçincide fermân-ı ilâhî vârid olur ki seni söyleni yarlıgadam: S’de yok

13. Hādīs

Ravzatü'l-'ulemā'da ḥazret-i 'Alī ibni Ebī Tālibden raḍıyallāhu 'anh rivāyet olunur ki ḥazret-i sulṭān-ı enbiyā' şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuş ki hıçbir du'a' yokdur, illā anuñ ile semā' mābeyninde ḥicāb vardır. Baña ve ālime şalavāt viricek ol ḥicāb mürtefi' olur ve ol du'a' semā'ından yukarı gider. Eger şalavāt virmeye girü ol kimesnenüñ başı üzerine rücū' ider.

14. Hādīs

Riyāzü'l-müzekkirinde zıkr olunmuşdur, ḥazret-i seyyidü'l-mürselin şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlar, bir kimesne baña iki kerre şalavāt virse Hakk te'ālā anuñ iki kerre şalavātın iki rek'at nāfile namāz yerine qabul ider.

On beşinci hādīs

Riyāzü'l-müzekkirinde mezkurdur. Ḥazret-i imām 'Alī raḍıyallāhu 'anh rivāyet ider ki¹⁹¹⁵ her kim ki günde üç kerre ve cum'a günü yüz kerre *şalavātullāhi ve melā'iketih ve enbiyā'ih ve rusulih ve cemī'i halkih 'alā muḥammedin [M 60^b] ve 'alā āli muḥammedin 'aleyhi's-selām ve raḥmetullāhi ve berekātuhu*¹⁹¹⁶ dise cümle halkuñ şalavātı deñlü şevāb ḥāşıl ide. Ve kıyāmet günü ḥazret-i sulṭān-ı kevneyn şallallāhu 'aleyhi ve sellem ile ḥaşr ola. Ve ḥazret eline yapışup cennete idḥāl eyleye.

16. Hādīs¹⁹¹⁷

Ḥazret-i emirü'l-mü'minin 'Ömer ibni'l-Ḥaṭṭābdan Tācū'l-müzekkirin rivāyet olunmuşdur, ḥazret-i 'Ömer eyitdi ki 'Yā resulallāh, bugün ümmetüñ şalavātı hediyeğür. 'Acabā Hakk te'ālā kıyāmetde bu mukābeledede ne hediye iḥsān ider.' Buyurdı ki 'Gökçek suāl itdiñ yā 'Ömer. *eş-şalavātu min ummeti 'aleyye tuḥfetun lī ve tuḥfetun li'ummeti ḡaden fi'l-cenneti*. Anlaruñ şalavātı baña tuḥfe ve benüm şefā'atim ümmetime tuḥfedür kıyāmet günü.'

17. Hādīs

¹⁹¹⁵ on beşinci hādīs riyāzü'l-müzekkirinde mezkurdur ḥazret-i imām 'alī raḍıyallāhu 'anhu rivāyet ider ki: **M**'de yok
¹⁹¹⁶ "Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi; meleklerinin, nebilerinin, resullerinin ve bütün mahlukatının duası efendimiz Muhammed'e ve āline olsun."

¹⁹¹⁷ On beşinci hadisin bir kısmı **M** nüshasında atlandığı için bu hadisten itibaren numaralarda kayma olmuştur. Yani bu hadis 15 olarak numaralanmış, bundan sonraki 16 ilh.

Riyāzü'l-müzekkirinde Enes bin Mālik raḍıyallāhu 'anh rivāyet olunur. Hîç iki müselmān bir yere gelüp muşāfaḥa idüp baña şalavāt virmezler, illā ikisinüñ daḥı günāhları mâteḳaddem ve mâte'ahḥer yarlıganur¹⁹¹⁸. Ayırıldıkları gibi 'afv olunur.

18. Ḥadīs

[S 54^a] Riyāzü'l-müzekkirinde ḥazret-i faḥr-ı 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem rivāyet olunur. Buyurmuşlar ki her kim baña cum'a günü yüz kerre şalavāt vire Ḥaḳḳ te'ālā anuñ yüz ḥacetin revā ider, yetmiş āḥiret ḥacetlerinden otuzı dünyā ḥavāyicinden. Ve daḥı Ḥaḳḳ te'ālā bir melek naşb¹⁹¹⁹ ide ol şalavātı baña irişdüre sizlere hedāyā gelür gibi ṭabāḳlar ile ol şalavātı şaḥīfe-i beyzā' da yazalar¹⁹²⁰. Kıyāmete dek¹⁹²¹ baña ol kimesnenüñ nāmını zıkr ideler¹⁹²². Fülān bin fülān diyü zıkr ideler. Ve ol şaḥīfede yazalar, kıyāmete dek yanımda ola.

19. Ḥadīs

Riyāzü'l-müzekkirinde mervīdür. Ḥazret-i seyyid-i kâināt 'aleyhi efḍali's-şalavāt buyurmuşlar ki her cum'a günü baña kırk kerre şalavāt vire Ḥaḳḳ te'ālā anuñ seksen yıllık günāhın yarlıgaya. Ve her kim ki cum'a günü baña¹⁹²³ biñ kerre şalavāt vire ol kimesne cennetde yerin görmeyince ölmeye.

20. Ḥadīs

Ravzatü'l-'ulemā' da ḥazret-i 'Alī ibni Ebī Ṭālib kerremallāhu veche rivāyet olunur. Buyurmuş ki [M 61^a] her kim ki cum'a günü yüz kerre şalavāt vire kıyāmet günü Ḥaḳḳ te'ālā aña bir nūr vire ki eger cümle ehl-i dünyāya virseler kifāyet ider idi.

21. Ḥadīs

Ravzatü'l-'ulemā' da mezkūrdur. Zeyd¹⁹²⁴ bin Refī' den raḍıyallāhu 'anh rivāyet olunur. Ḥazret-i resūl-i Ekrem¹⁹²⁵ şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki her cum'a

¹⁹¹⁸ yarlıganur: S'de yok

¹⁹¹⁹ naşb: naşib M

¹⁹²⁰ yazalar: koyalar S

¹⁹²¹ kıyāmete dek: S'de yok

¹⁹²² zıkr ideler: S'de yok

¹⁹²³ kırk kerre şalavāt vire ḥaḳḳ te'ālā anuñ seksen yıllık günāhın yarlıgaya ve her kim ki cum'a günü baña: S'de yok

¹⁹²⁴ zeyd: yezid S

¹⁹²⁵ resūl-i ekrem: seyyidü'l-keveyn S

günü yüz kerre şalavât virse Hakk te'âlâ anuñ cemî'-i günâhların yarlıgaya, eger deryâ köpügi deñlü dahı olursa.

22. Hādīs

Enes bin Mālik raḍıyallāhu 'anh rivāyet ider. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuş ki bir kimesne baña cum'a günü biñ kerre şalavât virse Hakk te'âlâ melâ'ikeye emr ider ki biñ kerre şalavât virürler ve biñ ḥasene yaza¹⁹²⁶ ve biñ derecesin ref' eyleye.

23. Hādīs

Hazret-i resül-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuş ki her kim ki ḥayâtında baña şalavât vire öldükten soñra Hakk te'âlâ cemî'-i maḥlûkâta emr ide ol kimesneye öldükten soñra¹⁹²⁷ şalavât vireler.

24. Hādīs

Peyğamber 'aleyhi's-şalavātu ve's-selām buyurmuş ki bir kimesne eyitse ki *allāhumme şalli 'alā muḥammedin ve 'alā āli muḥammed* dise ayağ üzre ise oturmadın Hakk te'âlâ anı yarlıgaya. Eger oturur ise dahı kalkmadın yarlıgaya. Bu maḥallde Ebū Bekir-i Şiddīk raḍıyallāhu 'anh buyurdi ki ḥabībullāha şalavât günāhı maḥv ider, şu āteşi maḥv itdügi gibi. Ve ḥabībe selām virmek kul āzād eylemekden efḍaldür.

25. Hādīs

Zehrü'r-riyāzda tācū'l-islām Süleymān bin Dāvūd raḥmetullāhi 'aleyh Ebū Bekir şiddīkdan rivāyet ider. Sultānū'l-enbiyā' şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥutbe-i vedā'da buyurmuşlar ki ey benüm ümmetim, Hakk te'âlâ günāhlarıñuzu istiğfārıñuz berekātıyla maḥv ider. Niyyet-i şādīka ile bir kimesne ḥazret-i gaffārū'z-zünūbdan yarlığanmak dilese Hakk te'âlâ anı yarlıgar. Ve her kim *ki lā ilāhe illallāh* dir anuñ ḥisābı mizānda ziyāde gelür. Ve her kim ki baña şalavât vire kıyāmetde ben anuñ şeff'iyyüm.

26. Hādīs

İbn 'Ömer raḍıyallāhu 'anhumā rivāyet ider. Hazret-i server-i kāyināt şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki kıyāmet günü ümmetimden bir kimesne cehenneme emr

¹⁹²⁶ ve biñ ḥasene yaza: **M'**de yok

¹⁹²⁷ öldükten soñra: içün **M**

oluna. Çün kim cehennem kenârına gele, ağlaya¹⁹²⁸. Ve eyide ki [M 61^b] ‘Ey melâ’ike, beni kânde iletmege emr olunduñuz.’ Melâ’ike eyide ki [S 54^b] ‘Cehenneme iletmek¹⁹²⁹ hüküm olundu.’ Eyide ki¹⁹³⁰ ‘Bir miqdâr şabr idüñ hâlîme ağlayayum.’ Melâ’ikeler eyideler ki ‘Ağlamak dünyâda gerekdür, şimdi ne fâ’ide. Bugün ağlamak fâ’ide eylemez.’ Ol kimesne¹⁹³¹ eyide ki ‘Evlâd-ı Âdem âteşe taḥammül idemez. Ve ümmet-i Muḥammeddenüm. Haḳḳ te’âlâ ḥazretinden ümîdim bu degil idi.’ Melâ’ike eyideler ki ‘Yâ ümîdiñ ne idi.’ Ol kimesne eyide ki ‘Ben rabbimden ümîdim budur ki beni yahūdî ve naşrânî ile cem’ eylemeye’ didi. Melâ’ike eyideler ki ‘Muḥammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ḥâlâ rabbisi katındadır. Anı çağır, şâyed ki dermân ide. Ve illâ cehennemüñ ka’arına gitdiñ. Ol kimesne kemâl-ı ḥayretinden seyyidü’s-sādât ‘aleyhi efḍalü’t-taḥiyyât şalavâtını okuya ḥazret âvâzın işidüp anuñ cānibine sür’at ide. Anı melâ’ikenüñ kabzasından alup eyide ki ‘Yâ melâ’ike, bu kimesnei baña teslîm eyleñ.’¹⁹³² Tekrâr aḥvâlini tefahḥuş idüp a’mâlini vezn ideyüm.’ Melâ’ike eyideler ki ‘Yâ resûlallâh, biz me’mûrlaruz. Bu kimesneden bir elimiz kaldırmazuz, tâ Haḳḳ te’âlâ emri olmayınca.’ Ḥazret-i ḥvâce ‘aleyhi’s-selâm yüzün cānib-i ḳuds-i ilâhîye döndürüp secde ide. Ve diye ki ‘Yâ rabbim, melâ’ike ümmetimüñ birin alup ḥâ’il oldılar.’ Haḳḳ te’âlâ emr ide ki ‘Ey melâ’ike, ḳulumı ḥabîbime teslîm eyleñ.’ Ḥazret ol kimesne mîzâna getüre seyyi’âtı keffesi¹⁹³³ gâlib gele. Ḥvâce-i ‘aleyhi’s-selâm elini cebine iletüp bir ak kağıd çıkara, üzerinde nûrdan yazı yazılmış ola. Ḥasenâtı keffesine ḳoya bu kerre seyyi’âtından râhic gele. Haḳḳ te’âlâ buyura ki ‘Ḳulumı cennete iletüñ.’ Cennet ḳapusunda ḥazret-i server-i ‘âlemi göre ḥazret buyura ki ‘Beni bilür misin.’ Eyide ki ‘Anam ve babam saña fedâ olsun. *mâ aḥsenu vechuke ve mâ aṭyebe riḥuke*. Ne gökçek yüzüñ ve ne güzel râyiḥaḥ var. Bilmek dilerem kimsin.’ Ḥazret buyura ki ‘Ben senüñ peygamberiñ Muḥammedüm. Ve ol şaḥîfe ki anuñla ḥasenâtıñ [M 62^a] seyyi’âtından ziyâde geldi baña virdüğüñ şalavâtdur’ diye. Pes ol sultānuñ ayağına düşüp ḥâk-i pâyin bûs idüp dir ki ‘*levlâ ente ve şalavâtî aleyke leheveytu fi’n-nâri me’a men hevâ*.’ Ya’nî, ‘Eger şefâ’atıñ olmasa ve benüm saña şalavâtım olmasa sâir cehennemîler gibi ben daḥı cehenneme düşüp envâ’-ı belâ’ya mübtelâ oluram.’

27. Ḥadîs

¹⁹²⁸ ağlaya: ağlamağa başlaya S

¹⁹²⁹ emr olunduñuz melâ’ike eyide ki cehenneme iletmek: M’de yok

¹⁹³⁰ eyide ki: M’de yok

¹⁹³¹ ol kimesne: M’de yok

¹⁹³² eyide ki yâ melâ’ike bu kimesnei baña teslîm eyleñ tekrâr: M’de yok

¹⁹³³ keffesi: M’de yok

Nevādir-i Usūlde imām Muḥammed Ḥakīm-i Tirmizī rahmetullāhi ‘aleyh ‘Abdu’r-Rahmān bin Seymereden¹⁹³⁴ rivāyet ider, bir gün ḥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem taşra geldi ve buyurdılar ki bu gice bir ‘acīb vāқи‘a gördüm. Ümmetimden bir kimesne şırāt üzerinde kâh lerzân ve kâh dizi üzre düşüp тұrur. Ammā baña virdügi şalavāt elin tutup şırātı selāmet ile geçürdi.

28. Ḥadīs

Zehrü’r-riyāzda eydür, Ḥaḳḳ te‘ālānuñ bir meleki vardır. Kıyāmet günü şırāt üzerinde kanadların açar ve eydür ki ḥabībullāh ḥazretlerine şalavāt virenler kanı. Gelsünler ayağın kanadıma vaz‘ itsün ve şırātı selāmet geçsün diye.

29. Ḥadīs

Zehrü’r-riyāzda ḥazret-i server-i kâinātdan rivāyet ider. Buyurmuşlar ki ḥazret-i Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmdan işitdüm ki kūh-ı Kāf ardında bir deryā vardır. Anda balıklar vardır. [S 55^a] Ḥvāce-i kevneyne şalavāt virmege me’murlardur. Her kim ol balıklardan birin tutsa eli kuru ol balık taş olur. Nitekim balık ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şalavāt virmek ile şayyād elinden ḥalāş olıcaḳ bir mü’mīn gice ve gündüz nice kerre ol ḥabībe şalavāt vire yevm-i kıyāmetde zebānīler elinden ḥalāş olsa kerem-i ilāhiden ‘aceb degildür.

30. Ḥadīs

Zehrü’r-riyāzda ḥazret-i faḥr-ı benī Ādem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden rivāyet olunur ki Ḥaḳḳ te‘ālānuñ bir meleki vardır. Bir kanadı maşrıḳda ve bir kanadı mağribde. Ayaḳları [M 62^b] yedi ḳat yer altında. Ve başı ‘arş-ı mecīdde. Ve her melek ve ins ü cinn ve baḥr u berr-i ḥayvānātı ve anlarıñ nefesleri ve yağmurlarıñ ḳatreleri ve ağacları ve yaprakları ve göklerde olan yıldızları ve beyābānda olan ḳumlar deñlü ol meleküñ tüyleri vardır. Ḳaçan ümmetimden bir kimesne baña şalavāt virse Ḥaḳḳ te‘ālā ol meleke emr ider, ‘arş altında nūrdan bir deryā vardır, aña talar. Çıkdıḳda her ḳatresinden Ḥaḳḳ te‘ālā bir melek ḥalḳ ider. Ol kimesneye kıyāmete dek şalavāt virürler ve anuñçün mağfīret taleb iderler.

31. Ḥadīs¹⁹³⁵

¹⁹³⁴ seymere: Kaynaklarda "semüre" olarak geçer.

¹⁹³⁵ M nüshasında daha önce zikredilen atlamadan dolayı "otuzıncı ḥadīs" olarak geçer.

Tācū'l-müzekkirinde Muḳātil bin Süleymāndan naql ider. Haberde gelmişdür ki 'arş altında Hakk te'ālānuñ bir meleki vardır. Anuñ iki geysüsi vardır, 'arşı ihāta eylemişdür. Hiçbir kılı yokdur, illā anda, *lā ilāhe illallāh muḥammedun resūlullāh* yazılmışdur. Çün kim bir kimesne baña bir kerre şalavāt vire, ol meleküñ bir kılı qalmaz, illā anuñ için mağfired diler, tā şalavāt virdügi vakte dek¹⁹³⁶.

32. Hādīs

Riyāzū'l-müzekkirinde getirilmişdür. Hāzret-i risāletpenāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki ümmetimden bir kimesne yokdur ki beni aña ve şalavāt vire, illā Hakk te'ālā anuñ günāhların yarlıgar, eger şahrā'lar kumu deñlü dahı olursa.

33. Hādīs

Emīrū'l-mü'minīn 'Alī bin Ebī Tālibden raḍıyallāhu 'anh mervīdür ki hāzretten bir kimesne hacc eylese andan soñra ğazā'ya gitse ğazā'sına dört yüz hacc şevābı yazılır. Fuḳarā' bunu işidüp ğamgīn oldılar ki hacca ve ğazā'ya kudretleri yok. Andan soñra buyurdi ki Hakk te'ālā baña vahy itdi, yā Muḥammed, ümmetiñden hiçbir kimesne yokdur ki saña şalavāt vire, illā ben anuñ dīvānına¹⁹³⁷ dört yüz ğazā' şevābı yazaram. Ve her ğazā' dört¹⁹³⁸ hacc şevābı olur.

34. Hādīs

Rivāyet olunur ki hāzret-i şadr-ı risālet Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem bir gün mescidde otururlar idi. Aşhāb-ı kirām ile raḍıyallāhu 'anhum bir A'rābī gelüp [M 63^a] bu vech ile selām virdi, *es-selāmu 'aleykum yā ehle'l- 'izzi 'ş-şāmiḥ*¹⁹³⁹, ya'nī ulular. *el-bāziḥ*, ya'nī 'aẓīmler. Hāzret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem anı yanına alup Ebū Bekir-i Şiddīk raḍıyallāhu 'anhuñ üzerine taḳdīm itdi. Ebū Bekir eyitdi, 'Yā resūlallāh, ol kimesnei benüm üzerime taḳdīm itdiñ. Bilürem ki vech-i arzda benden ziyāde düstüñ yokdur¹⁹⁴⁰' didi. Buyurdi ki 'Cebrā'īl 'aleyhi's-selām gelüp baña haber virdi ki bu A'rābī baña bir vechle şalavāt virdi ki bundan evvel kimesne böyle şalavāt virmemişdür.' [S 55^b] Eyitdiler, 'Yā resūlallāh, ol şalavāt nicedür.' Buyurdılar ki 'allāhumme şalli 'alā muḥammedin ve 'alā āli muḥammedu'l-evvelīn fi'l-āḥirīn ve fi'l-

¹⁹³⁶ dek: varınca S

¹⁹³⁷ dīvānına: defterine S

¹⁹³⁸ dört: yüz S

¹⁹³⁹ "Ey yüce izzet ehli, size selam olsun."

¹⁹⁴⁰ yā resūlallāh ol kimesnei benim üzerime taḳdīm itdiñ bilürem ki vech-i arzda benden ziyāde düstüñ yokdur: yā resūlallāh bilürem ki vech-i arzda benden ziyāde düstüñ yokdur ol kimesnei benim üzerime taḳdīm itdiñ S

*mele'il a'lā āli yevmi'd-dīn*¹⁹⁴¹. Ebū Bekir-i Şiddīk raḍiyallāhu 'anh eyitdi, 'Yā resūlallāh, bu şalavātuñ şevābından baña haber vir' didi. Hāzret buyurdılar ki 'Eger deñizler mürekkeb ve ağaclar kalem ve cümle melekler kâtib olsa deryâlar dükene ve kalemeler şına ve¹⁹⁴² bu şalavātuñ şevābın tamām idemeyeler.

35. Hādīs

Tācū'l-müzekkirinde ve ğayrıda mezkûrdur. Ubey bin Ka'bdan raḍiyallāhu 'anh rivāyet ider, 'Yā resūlallāh, çok ed'ie evrādım vardır. Fezā'il-i şalavātı dañı işitdüm. Şimdi evrādımuñ üç bölüğünde bir bölüğün hāzretiñe şalavāt virüp ğayrısın sāir evrādımı kırā'at ideyüm.' Hāzret buyurdi ki 'Öyle öyle¹⁹⁴³ ziyāde iderseñ saña enfa'dur' buyurdi. Eyitdi, 'Yā resūlallāh, evrādımuñ nişfini saña şalavāt ideyüm.' 'Öyle kıl' didi. 'Ziyāde iderseñ enfa'dur' didi. Eyitdi, 'Yā resūlallāh, evrādımuñ üç bölükde ikisin saña şalavāt virüp bir bölüğün ğayrı du'ā' ideyüm.' Hāzret buyurdi ki 'Cāiz¹⁹⁴⁴ lākin saña ziyāde itmek aḥsendür.' Eyitdi, 'Cümle evrādımı saña şalavāt ideyüm.' Hāzret buyurdi ki '*izen bike hemmuke ve yuğferu zenbuke ve tubeddilu seyyi'ātuke ḥasenātike*. Bu taḥdīrce her ne ki dilerseñ kifāyet ider. Ve günāhlarıñ yarlığanur. Ve seyyi'ātuñ [M 63^b] ḥasenāta tebdīl olur.

36. Hādīs

İhyā'-yı 'Ulūmda imām Ğazzāliden mervīdür, hāzret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmışlar ki Hāḫḫ te'ālānuñ melekleri vardır, seyyāḥlardır, eṭrāf-ı kāinātı gezerler. Anlarıñ maşlaḫatı oldur ki ümmetimden bir kimesne baña şalavāt virse baña irsāl¹⁹⁴⁵ iderler. Ve ümmetimden bir kimesne yokdur ki baña şalavāt u selām göndere, illā Hāḫḫ te'ālā rūḫımı bedenime redd ider, tā kim ol selāmuñ¹⁹⁴⁶ cevābın virüp selāmın alam. Eyitdi ki yā resūlallāh¹⁹⁴⁷, saña nice şalavāt vireyüm. Buyurdi ki¹⁹⁴⁸ *allāhumme şalli 'alā muḥammedin ve 'alā āli muḥammedin ve 'alā ālihi ve evlādihi ve ezvācihi ve zurriyyeti kemā bārekte 'alā ibrahīme ve 'alā āli ibrahīm inneke ḥamīdun mecīd*¹⁹⁴⁹.

¹⁹⁴¹ "Allahım; öncesinde, sonrasında, ruhlar aleminde ve kıyamet gününde Muhammed'e ve âline salat eyle."

¹⁹⁴² şına ve: **M'**de yok

¹⁹⁴³ fezā'il-i şalavātı dañı işitdüm şimdi evrādımuñ üç bölüğünde bir bölüğün hāzretiñe şalavāt virüp ğayrısın sāir evrādımı kırā'at ideyüm hāzret buyurdi ki öyle öyle: saña şalavāt ideyüm öyle kıl didi **S**

¹⁹⁴⁴ cāiz: **M'**de yok

¹⁹⁴⁵ irsāl: **İşāl S**

¹⁹⁴⁶ ol selāmuñ: anuñ **S**

¹⁹⁴⁷ yā resūlallāh: **M'**de yok

¹⁹⁴⁸ buyurdi ki: **S'**de yok

¹⁹⁴⁹ "Allahım; İbrahim'in ve âlini mübarek kıldığın gibi Muhammed'in, âlinin, zevcelerinin ve soyundan gelenlere de salat eyle. Sen övgüye layık, kerem sahibisin."

37. Hādīs

Fuṣūl-i Seb'inde ve ğayrıda rivāyet olunmuşdur. Hāzret-i resūlullāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Evvel kimesne kıyāmetde hülle geyer İbrāhīm ḥalīlullāhdur. 'Arşuñ sağ¹⁹⁵⁰ cānibinde kürsī qorlar, üzerine oturur. Andan baña hülle geydürürler. Ve 'arşuñ solında kürsī vāz' iderler, baña mekān oldur' didi. Suāl eyitdiler ki 'Yā resūlallāh, kıyāmetde senüñ olduğuñ maķāmda hīç kimesne olur mı.' Buyurdi ki 'Her kim ki ümmetimden her farz 'aķabında baña on kerre ṣalavāt vire aña daḥı benüm ile hülle geydürürler. Ve qarşımda oturur, ben aña ol baña nazar ider. Yüzi ayuñ on dördi gibi münevver olur.

38. Hādīs

Riyāzü'l-müzekkirinde getürmişler ki hāzret-i ḥabībullāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmışlar ki Hāķķ te'ālā baña bir aṭā' iḥsān itdi ki enbiyā'dan bir kimesneye müyesser olmadı. Ol 'aṭā' oldur ki ümmetime derecāt-ı 'āliye kıldı, baña ṣalavāt virenler için. Ve qabrimde bir melek müvekkil itmişdür, Tāvūs¹⁹⁵¹ nām. Başı 'arş altında iki qat olmuş durur. Ayakları yedi qat yerüñ altındadır. Ol meleküñ seksen biñ qanadı vardır. Her qanadınıñ seksen biñ rīşleri vardır. Her rīşinüñ altında seksen biñ küçürek tüyleri [M 64^a] vardır. [S 56^a] Her tüyi bir lisāndur. Hāķķ te'ālāyı tesbīḥ ider. Ve tehlīl ü taḥmīd ider. Ve baña ṣalavāt viren için maġfīret diler. Başından ayağına varınca bir qarış yer yokdur, illā anda bir lisānı vardır. Hāķķ te'ālā aña emr itmişdür ki baña ṣalavāt viren için ol melek istiġfār eyler. Ve ol kuluñ baña virdüği¹⁹⁵² ṣalavātı ḥıfz ider, tā kim hāzret-i celāl-i eḥadiyyete 'arz eyler. Daḥı buyurdi ki her kim ki ümmetimden baña ṣalavāt vire ben aña on biñ ṣalavāt virem. Ve her melek sınıf sınıf aña on biñ ṣalavāt vireler, tā ḥamele-i 'arş her biri on biñ ṣalavāt vireler. Hāzret-i eḥadiyyet celle ve 'alā' aña on biñ ṣalavāt gönderür. Ve emr ider ki anuñ ṣalavātı nāmesin a'lā-yı 'iliyyinde ḥıfz u zabṭ iderler.

39. Hādīs

Esrārü'l-ebrārda getirilmişdür. Hāzret-i sultān-ı risālet ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmışlar ki ümmetimden her kim ki bir kerre ṣalavāt vire yedi qat gök melekleri aña ṣalavāt virürler tā kıyāmete dek. Ve her kim iki kerre ṣalavāt vire yedi qat gök¹⁹⁵³ ve yedi qat yer ve 'arş u kürsī melā'ikesi aña kıyāmete dek ṣalavāt virürler. Ver

¹⁹⁵⁰ sağ: M'de yok

¹⁹⁵¹ tāvūs: naṭrūs S

¹⁹⁵² kuluñ baña virdüği: melek baña virilen S

¹⁹⁵³ melekleri aña ṣalavāt virürler tā kıyāmete dek ve her kim iki kerre ṣalavāt vire yedi qat gök: M'de yok

her kim ki üç kerre şalavât vire ben aña zâmin oluram ki kıyâmet günü anuñ qalîl ü keşîrine hisâb olunmaya. Ve şırâtı berķ-i hâţif gibi mürûr eyleye. Ve benümle cennete bile gire.

40. Hâdîs

Hakk te‘âlâ Mûsâ ‘aleyhi’s-selâma vahy itdi ki ‘Eger dilerseñ saña yakın olayum, kelâmuñ lisânıña yakın olduğundan ziyâde ve qalbiñe gelen fikriñden ki qalbiñe qarîbdür¹⁹⁵⁴, andan dañı qarîb olayum. Ve gözünüñ nûrından, ki gözüñe qarîbdür, andan dañı qarîb olayum.’ Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Yâ rabbim, hâzretiñden murâd ancak budur.’ Hakk te‘âlâ buyurdi ki *‘fe’ekşiri’s-şalavâte ve’s-selâme ‘alâ muhammedin şallallâhu ‘aleyhi ve sellem.* Yâ Mûsâ, habîbüm Muhammede şalavâtı çok vir, tâ kim murâdıña irişesin. Ve benî İsrâ’île eyit ki her kim baña gelür şol hâlde habîbime münkir ola ben aña cehennem zebânîlerin musallaţ iderem. Ve anı dîdârımdan mahrûm iderem. Ve hiçbir melek aña rahm eylemez. Ve bir peygamber aña şefâ‘at eylemez. Ve anı [M 64^b] yüzi üzre sürüyüp cehenneme ilkâ’ iderler. Ve ebedî necât bulmaz.’ Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm eyitdi ‘Yâ rabbî Muhammed kimdür ki saña bu deñlü mükerremdür aña şalavât viren saña qarîb ola.’ Hakk te‘âlâ buyurdi ki ‘Yâ Mûsâ, eger Muhammed olmasaydı ne cennet ve ne cehennem ve ne arz semâ’ ve ne âfitâb ve ne¹⁹⁵⁵ mâh ve ne yılduzlar¹⁹⁵⁶ ve ne gice ve gündüz ve melek-i muqarreb ve ne nebiyy-i mürsel halk olunurdi. Yâ Mûsâ, eger habîbimüñ nübüvvetine¹⁹⁵⁷ ikrâr itmezseñ ve aña şalavât virmezseñ halîlim İbrâhîm dañı olsan seni cehenneme idhâl iderem.’ Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Yâ rabbî, Muhammede ikrâr itdüm ve dañı fazîletine şehâdet iderem. Ve lâkin dilerem ki bileyin ben mi senüñ katıñda sevgülüyüm yâñud Muhammed mi.’ Hakk te‘âlâ buyurdi ki *‘yâ mûsâ ente kelîmî ve muhammed habîbî ve’l-habîb ehabbu ileyye mine’l-kelîmî.* Ey Mûsâ, sen kelîmsin ve Muhammed habîbdür. Ve habîb kelîmden baña sevgülüdür.’ Bâķi leţâyif mi‘râc kışşasında zıkr oluna, *inşâ’allâhu te‘âlâ.*

İkinci Vazîfe

*innallâhe ve melâ’iketehu yuşallüne [S 57^b] ‘ale’n-nebiyyi yâ eyyuhe’llezîne âmenü şallü ‘aleyhi ve sellimü teslîmâ*¹⁹⁵⁸ âyet-i kerîmesinüñ leţâyifî beyânındadır. Ve bu

¹⁹⁵⁴ qalbiñe qarîbdür: M’de yok

¹⁹⁵⁵ ve ne: M’de yok

¹⁹⁵⁶ ve ne yılduzlar: S’de yok

¹⁹⁵⁷ nübüvvetine: M’de yok

¹⁹⁵⁸ el-Ahzâb 33/56

laṭīfede niçe nükāt-ı ‘acībe zıkr olunur, eḥādīs-i müteḳaddimeye münāsibdür. Yerinde beyān oluna.

Evvelki Laṭīfe¹⁹⁵⁹

Faḳīh Ebū Mālik raḥmetullāhi ‘aleyh Tācū’l-müzekkirinde zıkr ider, Ḥaḳḳ te‘ālā her peygamberi bir şey’ ile maḥşuş u mükerrem eyledi. Ādem ‘aleyhi’s-selāmı mescūd-ı¹⁹⁶⁰ melā’ike ile, *escudū liādeme*¹⁹⁶¹, Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmı icābet-i du‘ā ile, *rabbī lā tezer ‘ale’l-arḍi mine ‘l-kāfirīne deyyāren*¹⁹⁶², İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmı ḥullet ile, *vettaḥzeḫallāhu ibrahīme ḥalīlen*¹⁹⁶³, ve Mūsā ‘aleyhi’s-selāmı kelām ile, *ve kellemallāhu mūsā teklīmen*¹⁹⁶⁴, Dāvūd ‘aleyhi’s-selāmı ḥilāfet ile, *innā ce‘alnāke ḥalīfeten fi ‘l-arḍ*¹⁹⁶⁵, ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmı iḥyā’-yı mevtā ile, *ve ubri’u’l-ekmehe ve ‘l-ebraşa ve uḥyi’l-mevtā bi’iznillāh*¹⁹⁶⁶, kezālik sultān-ı enbiyā’yı şalavāt ile mükerrem eyledi. *innallāhe ve melā’iketehu yuşallūne ‘ale’n-nebiyyi yā eyyuhellezīne āmenū şallū ‘aleyhi ve sellimū teslīmā*¹⁹⁶⁷. [M 65^a] Ya’nī ol Allāh ki zāt-ı ḳadīmi lemyezel ve şıfāt-ı celīlesi bībedeldür, erbāb-ı ḥevāyic ü maḳāşıda bābı küşāde ve ḥvān-ı iḥsānı ḡanī vü faḳīr ve muṭī‘ ü ‘āşīye āmādedür. Eger bir dem āb-ı¹⁹⁶⁸ raḥmeti munḳaṭı’ olsa kürre-i na’ruñ te’şīrinden sipihruñ dükkānı yanar kül olurdu. Ve melā’ike-i kirām, ki anlaruñ nāmına tuḡra-yı ‘işmet çekilmişdür ve nāme-i ‘ıffet isimlerine yazılmışdur, bir nefes ṭā‘at-ı Bāri’den dūr olmazlar ve tesbīḥ ü tehlīl ü taḥmīd-i ḥālīḳdan fütür itmezler. Ḥaḳḳ te‘ālā celle ve ‘alā’nuñ ḥamd ü şenā’sından şoñra ḥabībullāha şalavāt virürler. Siz daḥı ey mü’mīnler, şevḳiñüz varaklarınıñ şaḥīfelerin Aḥmed maḥabbeti ile memlū’ olup nūḳuş-ı mütāba‘at-ı Aḥmediyle müzeyyen ḳılmışsınız¹⁹⁶⁹, emr-i ilāhīye mütāba‘at eyleyüp şalavātı ol ḥazrete iṣāl eyleñ.

Laṭīfe-i Āḫeri¹⁹⁷⁰

İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā rivāyet ider. Buyurmuş ki bu āyet nāzil olıcak ḥazret-i risāletpenāḥ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şādān ve mübārek cemāli gül gibi ḥandān

¹⁹⁵⁹ laṭīfe: M’de yok

¹⁹⁶⁰ mescūd: sücūd M

¹⁹⁶¹ el-Bakara 2/34

¹⁹⁶² Nūḥ 71/26

¹⁹⁶³ en-Nisâ 4/125

¹⁹⁶⁴ en-Nisâ 4/164

¹⁹⁶⁵ Sâd 38/26

¹⁹⁶⁶ Āli İmrân 3/149

¹⁹⁶⁷ el-Ahzâb 33/56

¹⁹⁶⁸ āb: M’de yok

¹⁹⁶⁹ ḳılmışsınız: ḳılmazsınız M

¹⁹⁷⁰ laṭīfe-i āḫerī: ikinci laṭīfe S

oldı. Ve buyurdi ki ‘*heniū*’nī. Baña mübârek yâd eyleñ.’ Benden ötüri bir âyet-i kerîme ki geldi, benüm kıatımda dünyâ ve mâfihâdan yegrekdür. Ve bu âyet-i kerîmei okudı, *heni*’en leke. ‘Yâ resûlallâh, bu âyetüñ sırrın bize beyân eyle’ didiler. Buyurdi ki ‘Bu ‘ilm-i meknûndur. Eger suâl itmeseñüz beyân itmez idüm. Hakk te‘âlâ baña iki melek müvekkil itdi. Her kim baña şalavât virse ol melekler işidürler. Aña du‘â’ idüp, *gaferallâhu leke*¹⁹⁷¹ dirler. Ol meleklerüñ cevâ nibinde¹⁹⁷² cümle melâ’ike ile âmîn dirler. Ve her kim ki baña şalavât virmez, *lâ gaferallâhu leke*¹⁹⁷³ dirler. Ol melekler beddu‘â’ iderler, Hakk te‘âlâ cümle melâ’ike ile âmîn dirler.’

Laṭīfe-i Âḫerī¹⁹⁷⁴

Ey ‘azîz, bu ümmetüñ fazîletin gör ki Hakk te‘âlâ cümle Kur’ân-ı ‘azîmde yedi yerde kendünüñ zâtuñ ismine muḳârin itdi.

Evvel tã’atde. *eṭi*’ullâhe ve *eṭi*’u’r-resûle ve *uli*’l-emri *minkum*¹⁹⁷⁵, ya’nî Allâhu te‘âlâya [M 65^b] itã’at eyleñ ve resûline ve sizden olan ulu’l-emre. Ba’zılar¹⁹⁷⁶ ulu’l-emrden murâd pâdişâhdur didi. [S 58^a] Ekşeri ‘ulemâ’ dur didiler.

İkinci velâyetde. *innemâ veliyyukumullâhu ve rasûluhu ve’l-mu’minûn*¹⁹⁷⁷. Ya’nî sizüñ düstüñüz Allâhdur ve resûlullâhdur ve mü’minlerdür.

Üçinci murâkâbede ya’nî görmekde, kıyâmet günü. *ḳuli*’melû *feseyerallâhu amekekum ve rasûluhu ve’l-mu’minûn*¹⁹⁷⁸. Ya’nî Hakk te‘âlâ tehdîd idüp buyurdi ki ‘amel eyleñ ki a’mâliñüzi Allâhu te‘âlâ ve resûli ve mü’minler görürler. Mü’minler Allâhu te‘âlânuñ şâhidleridür, *entum şuhedâ’ullâhi fi’l-arḍ*.

Dördinci ‘izzetde. *ve lillâhi*’l-‘izzetu ve *liresûlihi ve lilmu’minîn*¹⁹⁷⁹. ‘İzzet Allâhu te‘âlânuñdur ve resûlinüñdür ve mü’minlerüñdür.

Beşinci müvâlâtde. *feinnallâhe huve mevlâhu ve cibrîlu ve şâliḥu*’l-mu’minîn¹⁹⁸⁰. Ya’nî Allâhu te‘âlâ anuñ mevlâsıdır ve Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm ve şâliḥ mü’minlerdür.

¹⁹⁷¹ "Allah da seni bağışlasın."

¹⁹⁷² cevâ nibinde: cevâbında S

¹⁹⁷³ "Allah da seni bağışlamasın."

¹⁹⁷⁴ laṭīfe-i âḫerī: S’de yok

¹⁹⁷⁵ en-Nisâ 4/59

¹⁹⁷⁶ ba’zılar: ba’zı ‘ulemâ’ S

¹⁹⁷⁷ el-Mâide 5/55. "ve’l-mu’minûn" ifadesi ayette geçmez. Ayette yer alan "vellezîne âmenû" yerine kullanılmış olması muhtemeldir.

¹⁹⁷⁸ et-Tevbe 9/105

¹⁹⁷⁹ el-Münâfikûn 63/8

¹⁹⁸⁰ et-Tahrîm 66/4

Altıncı şehâdetde. *şehidallāhu ennehu lā ilāhe illā huve ve 'l-melā'iketu ve ulu 'l-ilm*¹⁹⁸¹. Ya 'nī Allāhu te'ālā birliğine şehâdet iderler melekler ve 'ulemā'. 'Ulemā'dan murād mü'minlerdür.

Yedinci şalavâtta ki bu âyet-i kerîmede gördük.

Laṭîfe-i Âherî¹⁹⁸²

Bilgil ki Hakk te'ālā bu âyet-i kerîmede şalavât virmege emr itdi. Emir vücûba delâlet ider. Ammā miqdâr-ı vücûbda ihtilâf itdiler. Ekşer-i 'ulemā' eydürler ki 'ömrinde bir kerre şalavât virmek vâcibdür. Bâkî şalavât virdügi müsteḥabdur ve mendûbdur, kelime-i şehâdet gibi. Zîrā emr-i tekrâr vücûba delâlet itmez. Ba'zılar eydür, ism-i şerîfin istimâ' itdikde vâcib olur *yuşallüne* delâletiyle. *yuşallüne* muzâri'dür. Devâm ve istimrâra delâlet ider. Ya 'nī Hakk te'ālā ve melâ'ike-i kirâm 'ale'd-devâm ol ḥazrete şalavât işâl u iblâğ iderler. Siz daḥı ey mü'minler, bu üslûb üzre şalavâta iştigâl eyleñ münâsibdür. Fuḳahā' rahimehumullāh anuñ üzerinedür. [M 66^a] Ve kütüb-i mütedâvile-i mebsûṭada zîkr olunmuşdur. Anuñ tafşîli bu nüshaya münâsib degildür. Ve bi'l-cümle ol nesne ki Zâdu'l-fuḳahā'da zîkr olundu. İmām Ebū Ḥanîfe raḍiyallāhu 'anh mezhebinde her vaḳit şalavât virmek lâzımdur. Kerhî rahmetullāhi 'aleyh ḳavli üzre 'ömrinde bir kerre vâcibdür. İmām Ṭahâvî ḳatında her bâr ki ism-i şerîfi zîkr oluna şalavât virmek vâcib olur. *men zükirtu 'indehu ve lem yuşalli 'aleyye feḳad cefā 'nî*¹⁹⁸³. Ya 'nī her kim ki benüm nām-ı şerîfim işidikde şalavât vermeye baña cefā' itmiş olur. Ve eşaḥḥ ḳavl budur. Kitâbda mezkûr ve taşriḥ olunmuşdur. Ve İmām Şâfi'î rahmetullāh ḳatında ḳa'de-i âḥirede ba'de't-teşehhüd farzdur. İmām A'zām mezhebinde maḥall-i mezkûrda ya 'nī ba'de't-teşehhüd¹⁹⁸⁴ sünnetdür. İmām Zâhidî tefsîrinde getürmüş ki çün bu âyet-i kerîme nâzil oldu, eyitdiler ki 'Yâ resûlallāh, ḥazretiñe selām vermegi nice idügin bildik lâkin şalavât virmek nice idügin ta'lîm buyur' didiler. Ve daḥı bu vechle şalavâtı ta'lîm buyurdılar, *allāhumme şalli 'alā muḥammedin ve 'alā āli muḥammedin kemā şalleyte 'alā ibrahîme ve 'alā āli ibrahîm inneke ḥamîdun mecid. allāhumme bârik 'alā muḥammedin ve 'alā āli muḥammedin kemā bârekte 'alā ibrahîme ve 'alā āli ibrahîm inneke ḥamîdun mecid*.¹⁹⁸⁵ teşehhüdden soñra olan şalavât budur. Muḥtârûñ vechi üzerine zaḥîrede de zîkr olundu.

¹⁹⁸¹ Âli İmrân 3/18

¹⁹⁸² laṭîfe-i âherî: S'de yok

¹⁹⁸³ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 1/322 (no.886).

¹⁹⁸⁴ farzdur imām a'zām mezhebinde maḥall-i mezkûrda ya 'nī ba'de't-teşehhüd: S'de yok

¹⁹⁸⁵ allāhumme bârik 'alā muḥammedin ve 'alā āli muḥammedin kemā bârekte 'alā ibrahîme ve 'alā āli ibrahîm inneke ḥamîdun mecid: S'de yok

ve 'rḥam muḥammeden ve āle muḥammeden¹⁹⁸⁶ demek mehrühdür. Zîra rahmet ba'dü't-takṣîr olur. Derece-i nübüvvete münāsib degildir. Ba'zılar eydür lâ be'sdür. Zîrâ beşer beherḥâl zilletten ḥālî degildir. Ve câ'izdür ki rahmet ümmetine râci' ola. [S 58^b] Ma'nâsı *erḥame kalbu muḥammedin bi's-şefâ'ati liummetihi*¹⁹⁸⁷ demek câ'izdür. *irḥam muḥammeden ve in kâne mağfûran*¹⁹⁸⁸ demek ola. Nitekim ḥazret-i 'Alî kerremallâhu veche fahr-ı 'âlem şallallâhu 'aleyhi ve selleme buyurdu ki 'elâ u'allimuke da'veten yağfirullâhu leke ve in kunte mağfûren.' Ya'nî, 'Saña bir du'â' ta'lîm ideyüm mi ki Hakk te'âlâ seni yarlıgaya. Egerçi mağfûr isen.' Dahı *ḳale*, 'belî, öğret yâ resûlallâh' didi. 'ḳâle ḳul lâ ilâhe illallâhu'l-'aliyyu'l-'azîm lâ ilâhe illallâhu'l-'ḥalîmu'l-'kerîm¹⁹⁸⁹ lâ ilâhe illallâhu [M 66^b] rabbu's-semâvâti's-seb'i ve rabbu'l-'arşı'l-'azîm.' Ve ba'zılar bundan soñra *elḥamdulillâhi rabbi'l-'âlemîn*¹⁹⁹⁰ dimegi ziyâde itdiler. Ve ḥazret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem Mûsâ 'aleyhi's-selâma rahmet ile du'â' itdi. Buyurdu ki *rahimallâhu eḥî mûsâ ûziye biekşeri min hâzihi feşabera*. Ya'nî Hakk te'âlâ ḳarındaşum Mûsâ 'aleyhi's-selâma rahmet itsün, bundan ekşer nesne ile¹⁹⁹¹ ezâ olundu ve şabr itdi. *allâhumme şalli 'alâ muḥammed* dimenüñ ma'nâsı oldur ki yâ Allâh, Muḥammede ta'zîm eyle. Dünyâda dînini ızhâr ve da'vetin a'lâ ve zikrini ibḳâ' eyle¹⁹⁹².

Laṭîfe-i Âḥerî¹⁹⁹³

Müfessirler eyitdiler, Hakk te'âlâdan şalavât rahmet ve mağfiretdür. Melâ'ikeden istiğfârdur ve mü'minlerden medḥ ü şenâ' vu du'â'dur. Ba'zılar eydür, Allâhu te'âlânüñ peygamberine şalavâtı ta'zîm ü hürmetidür. Ve melâ'ikenüñ şalavâtı ızhâr-ı kerâmetidür. Ve ümmetüñ şalavâtı taleb-i şefâ'atdür. Ve fuḳahâ' rahimehumullâh eydürler ki murâd-ı şalavât emr-i fi'lîdür. Ve ḳavli degildir. Şehâdetde olduğı gibi kendü vaḥdâniyyetine şehâdet ider demek birliğine delâlet ider. Delîller naşb ider ve ḥüccetler ve bürhânlar işbât ider dimekdür. *şehidallâhu ennehu lâ ilâhe illallâh*¹⁹⁹⁴ dimenüñ ma'nâsı budur. Kezâlik şalavât fi'lîdür. *liyağfire lekallâhu mâ teḳaddeme min zenbike ve mâ te'aḥhere*¹⁹⁹⁵ ḳavlınden müstefâde budur. Mütেকellimden eydürler, bu âyet-i kerîmede şalavât emr-i ḳavli'dür. Medḥ ü şenâ'dan 'ibâretdür. Hakk te'âlâ ḥabîbini çok medḥ itdüğü

¹⁹⁸⁶ "Muhammed'e ve âline rahmet eyle."

¹⁹⁸⁷ "Ümmetine şefaât ile Hz.Muhammed'in kalbi merhamet etti."

¹⁹⁸⁸ "Muhammed'e bağışlanmış olsa da merhamet eyle."

¹⁹⁸⁹ lâ ilâhe illallâhu'l-'ḥalîmu'l-'kerîm: **M'**de yok

¹⁹⁹⁰ el-Fâtiha 1/2

¹⁹⁹¹ nesne ile: **S'**de yok

¹⁹⁹² eyle: itmekle **S**

¹⁹⁹³ laṭîfe-i âḥerî: **S'**de yok

¹⁹⁹⁴ Âli İmrân 3/18

¹⁹⁹⁵ el-Feth 48/2

içün ism-i şerîfî Muhammed oldu. Ve ol hâzret dahı çok medh itdügi içün ism-i şerîfî âhîr¹⁹⁹⁶ Ahmed oldu.

Laṭīfe-i Âherî

Ve ol dahı¹⁹⁹⁷ ba'zı hûkemâ'-yı kibâr raḥimehumullâh zıkr itmişler, ol ḥabîbe Hakk te'âlâ şalavât virmegi hikmet nedür. Eyitdiler ki melâ'ike 'aleyhimü's-selâm vaḳtâ ki Âdem 'aleyhi's-selâma secde itmege me'mûr oldılar ise vehm itdiler ki Âdem 'aleyhi's-selâm hâzret-i Muhammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemden efḍal ola. Hakk te'âlâ buyurdi ki 'Yâ melâ'ike, eger siz Âdem 'aleyhi's-selâma secde 'arz itdünüz ise ben bi'z-zât ḥabîbime şalavât virüp size dahı emr itdüm, tâ kim Muhammed 'aleyhi's-selâmuñ faẓîletini bilesiz ki Âdem 'aleyhi's-selâma secde bir kerre vâkı' oldu, [M 67^a] ḥabîbullâha şalavât berdevâmdur.

Laṭīfe-i Âherî¹⁹⁹⁸

Mevlâ-yı te'âlâ¹⁹⁹⁹ kemâl-i istiğnâsıyla feyyâz-ı muṭlaḳ ve ğaniyy-i muḥaḳḳaḳdur Ol resûl-i Ekreme şalavât viricek şefâ'atine muḥtâc ve nâzar-ı 'inâyetine muntâzır ve kemâl-i kereminden istifâdeye istinâd itmişsiz. Lâyıḳdur ki 'ale'd-devâm şalavât virmeden ḥâlî olmayasız.

Laṭīfe-i Âherî²⁰⁰⁰

Melâ'ikenîñ [S 59^a] ol hâzrete şalavât virmesine bir hikmet dahı melâ'ike ol hâzretuñ faẓîletin bildiklerinden ğayrı bi'setden evvel dünyâ kilîsâ ve muḫlim idi, kelimât-ı küfr ile. Çün kim nûr-ı Muhammedî ile, ki *sirâcen munîren*²⁰⁰¹ buyurulmuş, münevver oldu. Ve küfr ü fesâd miḥeninden²⁰⁰² ḥalâş oldu. Anuñ mükâfâtı şalavât virmek emr olundu. Bir vech dahı benî Âdem miḥnet ü âfâtdan ḥâlî olmadıkları gibi melâ'ike dahı ḥavf u ḥaşyetden ḥalâş olmamışlar idi, İblîsüñ ve Hârût ve Mârûtuñ ḥâline nâzar idüp. Pes Hakk te'âlâ cem'iyet ḥâtırları içün resûline şalavât virmekle emr itdi, tâ kim beliyyâtdan emîn olalar. Bu bâbda bir naḳıl istimâ' eyle.

¹⁹⁹⁶ muḥammed oldu ve ol hâzret dahı çok medh itdigi içün ism-i şerîfî âhîr: **M'**de yok

¹⁹⁹⁷ laṭīfe-i âherî ve ol dahı: **S'**de yok

¹⁹⁹⁸ laṭīfe-i âherî: **S'**de yok

¹⁹⁹⁹ mevlâ-yı te'âlâ: hâzret-i bârî celle 'alâ' **S**

²⁰⁰⁰ laṭīfe-i âherî: **S'**de yok

²⁰⁰¹ el-Ahzâb 33/46

²⁰⁰² miḥeninden: ḥucbından **S**

Zehrü'r-riyâzda zıkr olunmuşdur ki bir gün Cibrîl 'aleyhi's-selâm sultân-ı enbiyâ'nuñ huzûr-ı şerîfine geldi. Eyitdi ki "Yâ resûlallâh, bir garîb nesne gördüm. Kûh-ı Kâf ardına vardum. Bir garîb nâle²⁰⁰³ işitdüm. Ol nâle tarafına girdüm. Bir melek gördüm. Evvel gökde ol melegi kemâl-i haşmet ü 'azametde görmüş idüm. Şöyle ki bir taht üzerinde oturup yetmiş biñ ferîşteh hıdmetinde²⁰⁰⁴ şaff bağlayup²⁰⁰⁵ anuñ karşusunda тұrmışlar. Ve ol melek her nefes virdikçe Hakk te'âlâ anuñ nefesinden bir melek halk idüp. Bir gün kûh-ı Kâf ardında bâl u peri yanmış zelîl ü hor nâlân u giryân olmuş gördüm. Hâlinden suâl itdüm. Eyitdi, 'Mi'râc gicesi hazret-i resûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem yanımdan geçmiş ben tahtımda oturdum. Ri'âyet-i ta'zîmin²⁰⁰⁶ itmedüm. Ve ta'zîmimde kuşur itdüm²⁰⁰⁷, bu belâ'ya giriftâr oldum. Ve üç eflâkden harem-i hâke [M 67^b] düşdüm. Yâ Cebrâ'îl, lutf u kerem eyle. Beni Hakk te'âlâdan şefâ'at eyle' didi. Ben dahı yâ resûlallâh cenâb-ı kuds-ı ilâhîden recâ'²⁰⁰⁸ eyledüm. Ol melek hakkında mağfîret diledüm. Hakk te'âlâ celle zıkruhu buyurdi ki 'Yâ Cebrâ'îl, ol melege eyit ki eger mağfîret ü 'afv murâd iderse Muhammed şallallâhu 'aleyhi ve selleme şalavât virsün, ola kim evvelki sa'âdete ve benüm qurb-ı hazretime vâsıl olsun.' Ve ol melek şalavât virüp kanadları evvelki gibi olup üç eflâkde maqâm-ı evveline tayerân itdi."

Laṭīfe-i Âḫerî²⁰⁰⁹

Ümmetüñ şalavât virmekle me'mûr olduğına hikmet nedür. Bazılar eydür, ol hazretüñ ba'zı hûkûkında edâ' içün emr olundu. Ve ba'zılar eydür, şefâ'ati icâb içündür. Nitekim 'Ömer bini'l-Hattâb radıyallâhu 'anh hadîşinde geçmiş idi. Riyâzü'l-ünsde eydür, Hakk te'âlâ habîbini ümmetine şefî' itdi. Kıyâmet günü şefâ'at eylese gerek. Şalavâtı ol hazretüñ şefâ'atine sebep kıldı, tâ kim lutf hazret-i rabbü'l-'izzetden olduğu ma'lûm ola.

Laṭīfe-i Âḫerî²⁰¹⁰

İmâm Fahr-ı Râzî Tenzîlinde zıkr itmişdür ki ümmetüñ ol hazrete şalavât virmesine sebep oldur ki rûh-ı insânî cibilliyeti hasebiyle envâr-ı tecellîyi kâbildür. Lâkin küdürât-ı bedeniyye-i insân ol nûr beyninde hâ'ildür. Elbette istifâzaya vâsıta olmağa bir

²⁰⁰³ garîb nâle: kerih feryâd S

²⁰⁰⁴ hıdmetinde: M'de yok

²⁰⁰⁵ şaff bağlayup: S'de yok

²⁰⁰⁶ oturdum ri'âyet-i ta'zîmin: M'de yok

²⁰⁰⁷ ve ta'zîmimde kuşur itdüm: S'de yok

²⁰⁰⁸ recâ': tazarru' S

²⁰⁰⁹ laṭīfe-i âḫerî: S'de yok

²⁰¹⁰ laṭīfe-i âḫerî: S'de yok

vāsīta-i²⁰¹¹ ‘alāka lāzımdur. Ervāh-ı enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selām ‘abd ile rabbisi mābeyninde istifāzaya vāsıta²⁰¹²dur. Pes ‘ālem-i gaybden [S 59^b] ervāh-ı enbiyā’ ya envār-ı fā’ize tecellī idüp anlaruñ vāsıtasıyla ‘amme-i mü’minine isti’dādları miqdārınca mün’akis olur. Meşelā āfitāb nūrı sakfe ve dīvāra mün’akis olmağa bir āyine ve yāhūd bir legen şu gerek ki nūr aña ta’alluk ide. Andan tavana ve cidāra vāşıl ola. Pes ervāh-ı enbiyā’ huşuşan kıdve-i aşfiyā’ ‘aleyhi ve ‘aleyhimü’s-şalātu ve’s-selām envār-ı kabūline bi’z-zāt mümkündür. Lākin ümmet za’īf ve cibilletleri sebebiyle muẓtarr ve zulmet-i tabī’at ile mükedderlerdür. [M 68^a] Envār-ı kudsi istifāzasında āşinālık vāsıtasına ve rüşenālık rābiṭasına mevķūfdur. Ol hālet-i maḥabbet ile olur ve ‘alāmet-i maḥabbet keşret-i zıkr ve iksār-ı şalavātdur. Anuñ içün ḥazret-i resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar, *inne evle’n-nāsi bī yevme’l-kıyāmeti ekşeruhum ‘aleyye şalavāt*. Ya’nī taḥķīkan nāsuñ kıyāmet günü baña cümleden yakın olanı şalavāt yöninden ekşer olandur.

Laṭīfe-i Āḥerī²⁰¹²

Ey dervīş, Ḥaḳḳ te’ālā saña emr itdi ki ol ḥazrete şalavāt viresin ki ümmet idügiñe şükürden ötüri. Ve ḥabībine emr itdi ki anlara şefā’at eyleye, senuñ du’ā’ıñ²⁰¹³ sebebiyle. Pes sen dünyāda aña du’ā’ ve şalavāt idesin. Ol daḥı kıyāmet günü saña şefā’at eyleye.

Laṭīfe-i Āḥerī²⁰¹⁴

Naḳl olunur ki bu āyet-i kerīme nāzil olıcaḳ Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā resūlallāh, her ni’met ki Ḥaḳḳ te’ālā saña virdi bize daḥı andan bir naşīb iḥsān eyledi. Pes bu mā’ideden bize ne fā’ide müyesser oldı.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tevaḳḳuf idüp cevāb virmediler. Cebrā’ıl-i emīn ‘aleyhi’s-selām bu āyet-i kerīmei getürdi, *huvellezī yuşallī ‘aleykum ve melā’iketuhu liyuḥricekum mine’z-zulumāti ile’n-nūr*²⁰¹⁵. Ya’nī ol Allāhu te’ālā celle şānuhu şol pādişāhdur ki kendü ve melā’ikesi size şalavāt iderler. Ve sizi zulumātdan nūra ve ğammdan sürūra iḥrāc itmek içün. Bunuñ nazīri, *liyağfire lekallāhu mā teḳaddeme min zenbike ve mā te’aḥhere*²⁰¹⁶ āyeti nāzil olıcaḳ aşḥāb-ı kirām raḍıyallāhu ‘anhum, ‘henie leke yā resūlallāh’ didiler. Ya’nī, ‘Saña mübārek

²⁰¹¹ vāsıta olmağa bir vāsıta: S’de yok

²⁰¹² laṭīfe-i āḥerī: S’de yok

²⁰¹³ du’ā’ıñ: M’de yok

²⁰¹⁴ laṭīfe-i āḥerī: S’de yok

²⁰¹⁵ el-Ahzāb 33/43

²⁰¹⁶ el-Feth 48/2

olsun bu beşâret' didiler. Ol maħallde, *innallāhe yağfiru 'z-zunūbe cemi'an*²⁰¹⁷ āyeti nāzil oldı. *ve yenşurekallāhu naşran 'azīzan*²⁰¹⁸ āyeti nāzil oldı. Ümmete daħı beşâret içün, *innā linenşuru rusulenā ve 'llezīne āmenū*²⁰¹⁹ āyeti nāzil oldı. *elem neşrah leke*²⁰²⁰ buyurulduķda aşhāb rađıyallāhu 'anhum yine, 'heniyen leke' didiler. *efemen [M 68^b] şereħallāhu şadrehu lilislāmi*²⁰²¹ āyeti nāzil oldı.

Laṭīfe-i Āheri²⁰²²

Ey derviş, Hakk te'ālā ḥabībine şallallāhu 'aleyhi ve sellem şalavāt irsāl idicek kulların daħı terk itmeyüp ol ḥazret bereketiyle kendü melā'ikesi şalavāt viricek dünyāda ümıddür ki 'uķbāda daħı terk eylemeye. Ol ḥ'āce ḥürmetine mağfiretten dūr itmeye. Naql olunur ki bu āyet-i kerīme gelicek şahābe rađıyallāhu 'anhum keyfiyyet-i şalavātı suāl idüp ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem ta'lim buyurdılar. Nitekim sābıkda zıkr olundı. Lākin bu şalavāt-ı mezkūrede iki ḥikmet vardır.

Birisi oldur Hakk te'ālā bize şalavāt virmek emr idüp şalavāt virdikde aña ḥavāle iderüz. Ve eydürler ki *allāhumme şalli 'alā muḥammed*. Yā Allāh, [S 60^a] sen Muḥammede şalavāt eyle. Zīrā biz şalavātımızuñ ol deñlü ḳadarı ve menzileti yokdur ḥabībiniñe lāyık ola. Yine sen kendü celālet ü 'azametiñle aña lāyık şalavātı işāl eyle. Çün kim şalavātdan murād şevāb idi. Ve luṭf-ı sermedī ḥāşıl olur. Bizüm şalavātımız ḥadışdür, ebed münāsib degildür. Hakk te'ālāya ḥavāle iderüz ki şalavāt-ı ebedī 'atāyā-yı sermedīye mevşıl ola. Anuñ nazīri Allāhu te'ālāya ḥamd ü şenā'dur. Çün kim bizüm ḥamdimiz āsitāne-i ḳadīme lāyık olmaz. Kelām-ı ḳadīminde kendünün ḥamdin idüp, *el-ḥamdulillāhi rabbi'l- 'ālemīn*²⁰²³ buyurdı, tā kim kulları bu ḥamdi cenāb-ı kerīmine inşā' eyleyeler.

İkinci ḥikmet. Enbiyā' 'aleyhimü's-selām mābeyninde İbrāhīm 'aleyhi's-selāmı taḥşişe ya'nī, *kemā şalleyte 'alā ibrahīme* diyü teşbīh itmege bā'ış nedür. Cevāb oldur ki Ḥalīlül'r-Raḥmān 'aleyhi's-selām Hakk te'ālādan diledi ki bu ümmet anı ḥayr-ı zıkr ile yād eyleyeler. Eyitdi ki *vec 'ale lī lisāne şidḳin*²⁰²⁴ *fi'l-āḥirīn*²⁰²⁵. Ya'nī benüm içün ümmet-i Muḥammedde zıkr-i ḥayr naşib eyle didi. Hakk te'ālā du'ā'sın ḳabül idüp bu ümmete zıkr-i ḥayr ile yād eylemege emr itdi. Bunda bir daḳīķa-i vazīfe vardır, istimā' eyle²⁰²⁶.

²⁰¹⁷ ez-Zümer 39/53

²⁰¹⁸ el-Feth 48/3

²⁰¹⁹ el-Gâfir 40/51

²⁰²⁰ eş-Şerh 94/1

²⁰²¹ ez-Zümer 39/22

²⁰²² laṭīfe-i āheri: S'de yok

²⁰²³ el-Fâtiha 1/2

²⁰²⁴ şidḳin: M'de yok

²⁰²⁵ eş-Şuarâ 26/84

²⁰²⁶ istimā' eyle: S'de yok

İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām [M 69^a] du‘ā’ itdi ki bu ümmet aña şenā’ ideler. Ben ḥabībime taleb itmedin bi’z-zāt şalavāt virüp fevku’l-‘arş olan melā’ikeye daḥı emr itdüm. Ve Zehrü’r-riyāzda ve Tācü’l-müzekkirinde zıkr olundu, Ḥaḳḳ te‘ālā Ḥalīle emr itdi ki ka‘be-i mükərremei binā’ idüp bu ümmete kıble eyleye. Aña mükāfāt için şalavātda anı taḥşış itmege emr itdi, tā kim minnet ḥazret-i Bārī te‘ālāya olsun. Ve hem Tācü’l-müzekkirinde eydür, imām Ebū Bekir Rāzī raḥmetullāhi ‘aleyh buyurmuş ki bu suālün cevābında, ya’nī ne sebeb iledür. Dimişler ki şalavātda İbrāhīm ve āli İbrāhīm taḥşış olundu. Eyitmiş ki çün kim İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ka‘be-i mükərremenün binā’sından fāriğ oldı ve du‘ā’ itdi. Ve İsmā‘il ve İşhāk ve Sāre ve Hācer āmīn didiler. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ümmet-i Muḥammedün pīrlerin bu beyt ḥürmetine baña bağışla ve beni anlara şeffī‘ eyle²⁰²⁷. İsmā‘il ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yā rabbī, ümmet-i Muḥammedün bülüğünden pīrlige dek olanları baña bağışla ve beni anlara şeffī‘ eyle didi. İshāk ‘aleyhi’s-selām ve Sāre ve Hācer āmīn didiler. Ḥaḳḳ celle ‘alā buyurdı ki ‘Ḥalīlim İbrāhīm ve āli maḥall-i icābetde senün ümmetiñi unutmadılar. Sen daḥı ümmetiñe emr eyle, namāzlarında anları zıkr idüp du‘ā’ itsünler.’ Bunda cānlar deger bir daḳīka vardır. Beyānı oldur ki eger Ḥaḳḳ te‘ālā celle ve ‘alā anlarıñ du‘ā’ların bu ümmet ḥaḳḳında qabūl eylemese mükāfāt ile emr itmezdi.

Mes’ele-i şerī’atde şöyledür kim bir kimesne bir kişıye bir nesne bağışlasa andan rücū‘ cā’izdür, illā mevhūb bir nesne ile ‘ivāz eyleye qalīl ü keşir artuḳ rücū‘ itmege qādir²⁰²⁸ olmaz. Ḥaḳḳ te‘ālā ki ‘atā’sı ‘azimū’s-şān ve celīlū’l-qaderdür. ‘Abduñ biḍā‘ası şey’e yesirdür. Ḥaḳḳ te‘ālā qabūl idüp ‘atā’²⁰²⁹ itdugin almaz. Īmān ve sāir iḥsān-ı Raḥmān ve tā‘āt u ‘ibādāt-ı insān hep bu kıyās üzredür.

Laṭīfe-i Āḥerī²⁰³⁰

Ḥikmet nedür [S 60^b] bir şalavāt muḳābelesinde Ḥaḳḳ te‘ālā²⁰³¹ on raḥmet vire, Allāhu a’lem. Ḥaḳḳ te‘ālā ḥabībini gāyet ile maḥabbet idüp²⁰³² sevdüğinden bir şalavāt muḳābelesinde [M 69^b] ‘aşere-i kāmileyi kendü luṭfindan tekmīl ider. Ba‘zılar eyitmişler²⁰³³, *men cā’e bi’l-ḥaseneti felehu ‘aşru emşālihā*²⁰³⁴ buyurmuşdur. Aña binā’en bir şalavāt muḳābelesinde on şalavāt virilür. Lākin bu kelām müvecceḥ degildür. Zīrā

²⁰²⁷ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi ümmet-i muḥammedün pīrlerin bu beyt ḥürmetine baña bağışla ve beni anlara şeffī‘ eyle: **M**’de yok

²⁰²⁸ itmege qādir: mümkün **S**

²⁰²⁹ ‘atā’: du‘ā’ **M**

²⁰³⁰ laṭīfe-i āḥerī: **S**’de yok

²⁰³¹ ḥaḳḳ te‘ālā: **M**’de yok

²⁰³² maḥabbet idüp: **S**’de yok

²⁰³³ ba‘zılar eyitmişler: **M**’de yok

²⁰³⁴ el-Enām 6/160

bunuñ muḳteẓāsı oldur ki birine on şalavāt vireler. ‘Abduñ şalavātıyla rabbü’l-‘izzetüñ şalavātı mabeyninde mümāşilet yokdur. Belki Haḳḳ te‘ālānuñ bir şalavātı ‘abduñ yüz biñ şalavātından efdaldür. Mümāşilet²⁰³⁵ ‘abduñ ‘ibādeti mabeynindedür. Meşelâ beş vaḳit namāz elli vaḳit şevābı olur. Aña göre sāir ‘ibādātı kıyās eyle. Ammā şalavātuñ sāir ‘ibādāt üzerine bu nev‘ile rüçhānı²⁰³⁶ vardur. Bir vech daḡı oldur ki Velīd bin Muğīre ḥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi zemm idüp sāḡir didi. Haḳḳ te‘ālā ol muḳābelede Ḳur‘ān-ı ‘azīmde on şıfat zemīmesin zıkr itdi. *ve lā tuṭi‘ kulle ḡallāfin meḡin*²⁰³⁷ yuḡaruda zıkr olunmuş idi. Pes Haḳḳ te‘ālā düstını medḡ ü şenā’ iden birine on mükāfāt eylese ‘aceb degildür.

Laṭīfe-i Āḡerī²⁰³⁸

Haḳḳ te‘ālā on kişiyi düst tutar. Evvel kendü ana mübāderet idüp ba‘dehü ḡullarına emr itdi.

Evvelki kendü bi’z-zāt ḡamd idüp andan ḡullarına fermān itdi. Kendü, *el-ḡamdulillāhi rabbi’l-‘ālemīn*²⁰³⁹ buyurdi. Ve ‘ubbādına, *ḡuli’l-ḡamdulillāhi llezī lem yetteḡiz veleden*²⁰⁴⁰ buyurdi.

İkinci şükrüdür. Kendü zātına şākir didi, *ve kānellāhu şākiren ‘alīmen*²⁰⁴¹. Andan ḡullarına şükre delālet eyledi, *veşkurū lī ve lā tekḡurūn*²⁰⁴².

Üçinci tevḡidde. Haḳḳ te‘ālā, *ve ilāḡukum ilāhu vāḡidun*²⁰⁴³ buyurdi. Andan ‘ibādete, *ḡul ḡuvallāhu eḡad*²⁰⁴⁴ sūresin inzāl itdi.

Dördinci ‘ilimdür. ‘ālimu’l-ḡaybi ve’ş-şehādeti²⁰⁴⁵ buyurup, *kūnū rabbāniyyīn*²⁰⁴⁶ buyurdi. Ya’nī ‘ulemā’ oluñ dimekdür.

Beşinci iḡsāndür. *innellezīne sebekāt lehum minne’l-ḡusnā*²⁰⁴⁷ buyurup andan *aḡsinū innallāhe yuḡibbu’l-muḡsinīn*²⁰⁴⁸ buyurdi²⁰⁴⁹.

²⁰³⁵ yokdur belki ḡaḳḳ te‘ālānuñ bir şalavātı ‘abduñ yüz biñ şalavātından efdaldür mümāşilet: **M**’de yok

²⁰³⁶ rüçhānı: rüḡcānı **M**

²⁰³⁷ el-Kalem 68/10

²⁰³⁸ laṭīfe-i āḡerī: **S**’de yok

²⁰³⁹ el-Fātiḡa 1/2

²⁰⁴⁰ el-İsrā 17/111

²⁰⁴¹ en-Nisā 4/147

²⁰⁴² el-Bakara 2/152

²⁰⁴³ el-Bakara 2/163

²⁰⁴⁴ el-İḡlās 112/1

²⁰⁴⁵ er-Rad 13/9

²⁰⁴⁶ Āli İmrān 3/179

²⁰⁴⁷ el-Enbiyā 21/101

²⁰⁴⁸ el-Bakara 2/195

²⁰⁴⁹ buyurdi: **S**’de yok

Altıncı 'afvdur. *ve ya fū 'an keşirin*²⁰⁵⁰ buyurup ya'nî Allāhu te'ālā çok günāhı 'afv ider buyurup, *velye fū velyaşfahū*²⁰⁵¹ buyurdu.

Yedinci kelām-ı hasendür. *ve men aşdaķu minallāhi ķilen*²⁰⁵² buyurdu. Ya'nî ķavl [M 70^a] yöninden Allāhu te'ālādan aķsen yokdur dimekdür. Andan, *ķulū linnāsi ķusnen*²⁰⁵³ buyurdu. Ya'nî ķalka gōķķek söz söyleñ.

Sekizinci 'addür. Evvel kendüyi anuñ ile şıfatlayup, *ķā'imen bi'l-ķisťi*²⁰⁵⁴ buyurdu. Ya'nî Allāhu te'ālā dā'imā 'adl ider dimekdür.

Тоқузıncı kelime-i şehādetde. Evvelā, *şehidallāhu ennehu lā ilāhe illā hū*²⁰⁵⁵. Ba'dehu, *fa'lem ennehu lā ilāhe illallāhu*²⁰⁵⁶ buyurdu.

Onıncı şalavātdur. *innallāhe ve melā'iketehu yuşallūne 'ale'n-nebiyyi*²⁰⁵⁷ buyurulduķdan sonra, *yā eyyuhellezīne āmenū şallū 'aleyh*²⁰⁵⁸ buyurdu.

Laťife-i Āķeri²⁰⁵⁹

Riyāzū'l-ünsde zıkr olundu. Ĥabıbullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu, her kim ki ĥabıbullāha²⁰⁶⁰ bir kerre şalavāt [S 61^a] vire on kerre ümmete vāşıl olur. Evvel şalavāt-ı Meliki'l-Ġaffār. İkinci şefā'at-ı nebiyyū'l-muĥtār. Üçüncü melā'ikeye iķtidā'. Dördüncü münāfıķıne muĥālefet. Beşüncü maĥv-ı ĥaťā'. Altıncı icābet-i du'ā'. Yedüncü zāhir ü bāťını pāk olur. Sekizüncü cehennemden necāt. Тоқузıncı cennete düĥül. Onıncı Ĥaķķ subĥānehu ve te'ālānuñ dīdārın görmek.

Nükte

Ba'zı erbāb-ı işāret buyurmuşlar ki *kāf hā yā 'ayn şād*²⁰⁶¹ tefsīrinde *kāf* ma'nası kifāyetü'l-ĥabıbü'l-ĥabıb dimekdür. *eleysallāhu bikāfin 'abdehu*²⁰⁶² aña delālet ider. *hā* hidāyetü'l-ĥabıb li'l-ĥabıb dimekdür, aña işāretdür. *ve yehdiyeke şirāťan muştāķimen*²⁰⁶³ aña delālet ider. *yā te'yīdü'l-ĥabıbü'l-ĥabıb* dimekdür. *vallāhu eyyedeke binaşrihi*²⁰⁶⁴

²⁰⁵⁰ eş-Şūrā 42/30

²⁰⁵¹ en-Nūr 24/22

²⁰⁵² en-Nisā 4/122

²⁰⁵³ el-Bakara 2/83

²⁰⁵⁴ Āli İmrān 3/118

²⁰⁵⁵ Āli İmrān 3/18

²⁰⁵⁶ Muhammed 47/19

²⁰⁵⁷ el-Ahzāb 33/56

²⁰⁵⁸ el-Ahzāb 33/56

²⁰⁵⁹ laťife-i āķeri: S'de yok

²⁰⁶⁰ ĥabıbullāha: M'de yok

²⁰⁶¹ Meryem 19/1

²⁰⁶² ez-Zümer 39/36

²⁰⁶³ el-Feth 48/2

²⁰⁶⁴ el-Enfāl 8/62. İktibas edilen kısım şöyle geçer: "allāhu huvellezī eyyedeke binaşrihi."

oldur. ‘ayn ‘işmetü’l-ḥabībü’l-ḥabīb murāddur. *vallāhu ya ‘şimuke*²⁰⁶⁵ buyuruldu. *şād* şalavātu’l-ḥabībdir. Şalavāt āyeti aña delālet ider.

Laṭīfe-i Āḥerī²⁰⁶⁶

Ol ḥazrete şalavāt viren kimesneye Ḥaḳḳ te‘ālā üç ḥil‘at virür, ḥil‘at-ı şalavāt ve ḥil‘at-i rahmet ve ḥil‘at-i selām. Ḥil‘at-ı şalavāt, *huvellezī yuşallī ‘aleykum*²⁰⁶⁷ kavlinden me’ḥūzdur. Ḥil‘at-ı rahmet²⁰⁶⁸, *ve kāne bi’l-mu‘minīne raḥīman*²⁰⁶⁹ dan mefhūmdur. Ḥil‘at-i selām, *selāmun* kavlen *min rabbin raḥīm*²⁰⁷⁰ āyetinden ma‘lūmdur. Ve ḥazret-i resūlullāh şallallāhu [M 70^b] ‘aleyhi ve sellemden üç ḥil‘at ḥāşıl olur. Biri ḥil‘at-i²⁰⁷¹ şalavāt ki *ve şalli ‘aleyhim inne şalāteke sekenun lehum*²⁰⁷² buyurdu. İkinci ḥil‘at selām ki Ḥaḳḳ te‘ālā *izā cā‘ekellezīne yu‘minūne biāyātinā feḳul selāmun*²⁰⁷³ ya’nī bizüm āyātımıza īmān getürenler saña gelseler selām vir. Üçüncü ḥil‘at istiğfār, *vestağfir lizenbike ve lilmu‘minīne ve’l-mu‘mināt*²⁰⁷⁴. Ve melā ikeden daḥı üç ḥil‘at geyürür. Biri şalavāt ki *huvellezī yuşallī ‘aleykum ve melā’iketuhu*²⁰⁷⁵ buyurulmuşdur. Biri daḥı selām, *ve’l-melā’iketu yedḥulūne ‘aleyhim min kulli bābin*²⁰⁷⁶ selām kavlinden vārid oldı. Ve biri daḥı ḥıfz²⁰⁷⁷ ki *lehu mu‘aḳḳibātun min beyni yedeyhi ve min ḥalfihi yaḥfezūnehu min emrillāh*²⁰⁷⁸

Laṭīfe-i Āḥerī²⁰⁷⁹

Riyāzü’l-ünsde zıkr ider. Şalavāt-ı zıkrullāhdan rāciḥdür. Zīrā Ḥaḳḳ te‘ālā, *fezḳurūnī ezḳurkum*²⁰⁸⁰ buyurdu. Siz beni zıkr eyleñ ben daḥı sizi zıkr ideyüm buyurdu. Bir zikir muḳābelesinde Ḥaḳḳ te‘ālādan bir zıkr ‘ivaż olunur. Ammā şalavāt muḳābelesinde birinüñ ‘ivażı on vāḳi‘ olur ki maḥbūbiyyet bu ma’nāyı iḳtizā’ ider.

Üçüncü Vazīfe

²⁰⁶⁵ el-Mâide 5/67

²⁰⁶⁶ laṭīfe-i āḥerī: S’de yok

²⁰⁶⁷ el-Ahzâb 33/43

²⁰⁶⁸ ḥil‘at-i selām ḥil‘at-ı şalavāt huvellezī yuşallī ‘aleykum kavlinden me’ḥūzdur ḥil‘at-ı rahmet: S’de yok

²⁰⁶⁹ el-Ahzâb 33/43

²⁰⁷⁰ Yâ-Sîn 36/58

²⁰⁷¹ ḥil‘at: S’de yok

²⁰⁷² et-Tevbe 9/103

²⁰⁷³ el-Enâm 6/54

²⁰⁷⁴ Muhammed 47/19

²⁰⁷⁵ el-Ahzâb 33/43

²⁰⁷⁶ er-Rad 13/23

²⁰⁷⁷ ḥıfz: M’de yok

²⁰⁷⁸ er-Rad 13/11

²⁰⁷⁹ laṭīfe-i āḥerī: S’de yok

²⁰⁸⁰ el-Bakara 2/152

Fezā'il-i²⁰⁸¹ şalavāta münāsib olan vākı'atun beyānındadır ki on vākı'ā zıkr olunur.

Vākı'a-ı Evvelī

Tenbihü'l-gāfilinde getürmüşdür. Süfyān-ı Sevrī rahmetullāhi 'aleyh eydür, "Ka'be-i mükerrerme-yi tavāf iderdüm. Bir kimesne gördüm her kademde şalavāt virür. Suāl itdüm, 'Sebeb nedür ki gayrı tesbīhe iştiğāl itmezsin. Her maķāmuñ hod mu'ayyen tesbīhi vardır' didüm. Baña suāl itdi ki 'Sen kimsin.' 'Süfyānum' didüm. 'Eger bīgāne kimesne olaydın saña bu sırrı beyān itmez²⁰⁸² idüm. Ben pederümle vilāyetimden hacc-ı şerīfe niyyet idüp yola düşdük. Yolda pederim vefāt eyledi. Yüzi siyāh ve gözleri gök ve başı hınzır başı gibi oldu. Mütehayyir oldum. Meger pederim münāfık imiş lākin gizler imiş diyü maḥzūn oldum²⁰⁸³. [S 61^b] Bir nesne ile yüzini²⁰⁸⁴ [M 71^a] örttü. Ve daḥı uyḥuya vardum. Gördüm bir kimesne geldi. Hergiz andan gökçek bir kimesne görmedüm idi. Rāyiḥası laṭīf rāyiḥa-i ṭayyibesiyle²⁰⁸⁵ 'ālem ṭoldı. Vaķār ile gelüp babamuñ başı ucında oturdu. Ve yüzinden perde-i giderdi. Mübārek elini pederimün yüzine sürdü. Zülmet nūra ve mātem sürūra mübeddel oldu. Ve yüzünün nūri evvelkiden ziyāde²⁰⁸⁶ oldu. Çün kim ol şāḥib-i devlet babamuñ başı ucından kalkdı, ben mübārek etekin tutup, 'Sen kimsin ki beni ve babamı bu diyār-ı ğurbetde bu belā' ve kürbetden ḥalāş itdin' didüm. Eyitdi, 'ev mā ta'rifunī. Sen beni bilmez misin. ene muḥammed bin 'abdillāh şāḥibu'l-ķur'ān benüm. Ve senün babañ ziyāde günāḥkār kişi idi. Lākin baña çok şalavāt virür idi. Çün kim bu muşibete giriftār oldu, benden yardım taleb itdi. Ben aña yetişdüm ve bu mehlekeden kurtardum, ḥalāş eyledüm.'" Bir rivāyet daḥı eydür, 'Çün kim 'azāb melekleri bu kimesneye nāzil oldu ve baña bu kimesnenün şalavātın getüren melek gelüp bunun ḥālinden ḥaber virdiler, gelüp bu belā'dan ḥalāş itdüm.' Eyitdi, 'Yā şeyḥ, çün kim bu vākı'adan uyandum, pederümün yüzün açdum. Gördüm ki yüzi münevver ve gözleri mükeḥḥal ve rāyiḥası laṭīf mu'aṭṭar olmuş. Andan soñra 'ahd itdüm 'ale'd-devām ol ḥazretün şalavātına müştāğil olam ki şefā'atine vāşıl olup mehālikden ḥalāş olam' didi. Süfyān-ı Sevrī eyitdi, 'Şāḥiḥ söylersin.' Emr itdi ki şākirdleri gelüp bu kaḥıyyeyi istimā' ide ve kitāblarda yazalar, tā kim müselmānlar fazīlet-i şalavātı ma'lūm idineler.

²⁰⁸¹ fezā'il: M'de yok

²⁰⁸² beyān itmez: ḥaber vırmez S

²⁰⁸³ diyü maḥzūn oldum: M'de yok

²⁰⁸⁴ yüzünü: S'de yok

²⁰⁸⁵ ṭayyibesiyle: laṭīfe ile S

²⁰⁸⁶ yüzünün nūri evvelkiden ziyāde: yüzi evvelki gibi belki daḥı laṭīf S

Vākı‘a-ı Āherī²⁰⁸⁷

Bir kimesne şalavâtı virmege kâhil idi. Hâzret-i resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem vākı‘asında gördi. Hâzret ol kimesneye iltifât eylemedi. Mübârek yüzünü çevirdi²⁰⁸⁸. Ol bîçâre eyitdi, [M 71b] ‘Yâ resûlallâh, baña ğazab idüp mübârek yüzüñ döndürmege²⁰⁸⁹ bâ‘ iş nedür.’ Hâzret buyurdi, ‘Ben seni bilmem kim olduĝuñ.’ Ol kimesne eyitdi, ‘Ben senüñ ümmetiñden bir derdmend kimesneyüm. ‘Ulemâ‘dan işitdüm, buyurmuşsin ki ben ümmetimi kişi oĝulını bildügi gibi bilürem.’ Buyurdi ki ‘Gerçek söyler lâkin baña şalavât virmezsın. Ben ümmetimi şalavâtı kadar bilürem.’ "Çün kim bu vākı‘adan uyandım, her gün yüz kerre şalavât virmege başladım. Bir kerre dağı ol hâzreti vākı‘ada gördüm. Buyurdılar ki ‘Şimdi seni bildüm ve âhîretde şefâ‘at iderem’ didi.

Vākı‘a-ı Dîger²⁰⁹⁰

Naql olunur ki zühhâddan bir kimesne beş yüz dirhem deyne mübtelâ oldu. Bir gice ol hâzreti şallallâhu ‘aleyhi ve sellem vākı‘ada gördi. Buyurdi ki ‘Yâ fülân, Ebu’l-Hasen Kisâ‘îye var. Ol Nîşâbünda bir meşhûr kimesnedür. Her yıl on biñ ‘uryâna kisve geydürür.’ Ve eyitdi ki ‘Saña beş yüz dirhem virsün. Eger bu vākı‘anuñ şihhâatine nişân isterse eyitdi ki her gice yüz kerre şalavât virür idiñ. Dün gice unutduñ.’ Ol dervîş vākı‘asın Ebu’l-Hasene ‘arz itdi. Sözi tamâm idicek Ebu’l-Hasen ilkin iltifât itmedi. Dervîş eyitdi, ‘Ol hâzret baña bu tarîkle nişân buyurdi’ didi. Ebu’l-Hasen bunı işitdügi gibi kendüsini tahtından aşağı atıp secde-i [S 62a] şükr itdi. Ve didi ki ‘Bu bir sırr idi ki Allâhu te‘âlâdan ğayrı kimesne bilmez idi. Bu haberi getürdüĝinden ötüri biñ dirhem ve²⁰⁹¹ biñ dirhem ücret-i kadem ve beş yüz dirhem ol hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ emr-i şerîfine imtişâlen virilsün’ didi. Ve, ‘Her bâr ki hâcetiñ ola baña gel’ didi.

Vākı‘a-ı Āherī

Zehrü’r-riyâzda eydür, bir hâtûn Hasan-ı Başrî kıddise sırruhu yanına gelüp eyitdi, ‘Yâ imâm, bir kızım var idi. Āhîrete intikâl itdi ve beni âteş-i firâka yakdı. Ārâm u qarârım kalmadı. Baña bir nesne ta‘lîm [M 72a] eyle ki vākı‘ada görüp mütesellî olam’ didi. Āhîr hâzret-i şeyh kıddise sırruhu aña bir du‘â ta‘lîm itdi. Vākı‘ada görüp kabrini bir ‘azâb-ı şedîde giriftâr olmış. Āteş içinde kaţrâna ğark olmış. Boyunında âteşden zencîr

²⁰⁸⁷ vākı‘a-ı āherī: S’de yok

²⁰⁸⁸ eylemedi mübârek yüzünü çevirdi: buyurmadı belki mübârek yüzün andan cânib-i āhere itdi S

²⁰⁸⁹ mübârek yüzüñ döndürmege: S’de yok

²⁰⁹⁰ vākı‘a-ı dîger: S’de yok

²⁰⁹¹ biñ dirhem ve: S’de yok

ve eli ayağı bağıu gördi. Uyanup teşvîşi ziyâde oldu. İmâma gelüp bu hâli haber virdi. İmâm dahı bu vâkı‘adan hâtırı müşevveş oldu. Bir müddetden soñra imâm vâkı‘asında bir hûbcemâl hâtûn gördi, cennetde hülleler geyüp şalınur. Başında nûrdan tâc var ki güneş nûrından ziyâde berķ urur. Eyitdi, ‘Yâ imâm, beni bilür misin.’ İmâm eyitdi, ‘Hayır.’ Ol hâtûn eyitdi, ‘Ben ol hâtûnuñ kıızıyum ki hâzretiñden du‘â’ alup vâkı‘ada göre’ didi. İmâm eyitdi, ‘Senüñ ğammıñda idüm, lâkin bu ‘izzete sebeb nedür’ didi. ‘Yâ imâm, ben ‘azâba giriftâr idüm, vâlidem gördüğü gibi. Ve beş biñ elli nefer kimesne cümle bu meķâbirde mu‘azzebler idik. Bu eşnâ’da bu aradan bir kimesne geçüp resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve selleme bir kerre şalavât virüp şevâbın ehl-i ķubûra bağışladı. Ol demde bir âvâz işitdik ki *irfâ ‘u’l-‘azâbe ‘anhum bibereketi şalavâtı hâze’r-recul* diyü. ‘Azâbı giderüñ bunlardan ol kişinüñ habîbullâh şallallâhu ‘aleyhi ve selleme virdüğü şalavât hürmetine didiler.’

Nükte

Bir ecnebî kimesne bir kerre şalavât virmek ile bu ķadar kişi ‘azâbdan hâlâş olıcaķ niķe yıl şıdk u şafâ’ ile ol hâzrete şalavât viren kimesne ‘azâb u ‘ikâbdan hâlâş olsa ba‘îd midür²⁰⁹².

Vâkı‘a-ı Dîġer

Ravzatü’l-‘ulemâ’da getürmişler ki imâm Hâsan Başrî rahmetullâhi ‘aleyh eydür, "Ebû ‘İşmet İbni Nühî vefât itdükden soñra vâkı‘ada görüp eyitdüm ki ‘Ey Ebû ‘İşmet, Hâķķ te‘âlâ neyledi.’ Eyitdi, ‘Beni yarlıġadı.’ Eyitdüm, ‘Ne sebeb ile.’ Eyitdi, ‘Her bâr ki ol hâzretten hâdiş naķl itsem ism-i şerîfin añdıķca şalavât virür idüm. [M 72^b] Anuñ bereketiyle yarlıġandum’ didi."

Vâkı‘a-ı Âherî

Kûfede bir kimesne var idi. Halka kitâbet ider idi. Ve ‘âdeti idi ki hâzretüñ ism-i şerîfi gelse şallallâhu ‘aleyhi ve sellem yazar idi. Öldükden soñra vâkı‘ada gördiler ki ‘Hâliñ niķe oldu’ diyü suâl itdiler. ‘Hâķķ te‘âlâ beni yarlıġadı, ol sultânüñ ism-i şerîfi ‘akabince şalavâtı yazduġum için.’

Vâkı‘a-ı Dîġer

²⁰⁹² ba‘îd midür: ‘aceb olmaz S

Ammā Şāfi'î radıyallāhu 'anh vākı'asında gördiler, vefāt itmiş idi. Suāl itdiler ki 'Hakḳ te'ālā saña neyledi ve nice yarlıgadı.' 'Beş şalavāt ki ol ḥazret-i faḥr-ı kâināta virdüm, anuñ sebebiyle yarlıgandım' diyü cevāb virdi. 'Ol şalavāt nicedür' diyü suāl eylediler. Buyurdı ki *allāhumme şalli 'alā muḥammedin bi'adedi men şallā 'aleyhi ve şalli 'alā muḥammedin bi'adedi men lem yuşalli 'aleyhi ve şalli 'alā muḥammedin kemā tuḥibbu en tuşallī 'aleyhi ve şalli 'alā muḥammedin kemā umirtu bi's-şalāti 'aleyhi ve şalli 'alā muḥammedin kemā yenbaḡi's-şalavātu 'aleyh.'*

Vākı'a-ı Dīger²⁰⁹³

[S 62^b] Naḳl olunur ki Muḥammed bin 'Ömer eydür. "Ben Aḥmed bin Mūsā bin Mücāhid maḳarrı yanında idüm. Şeyḥ Şiblī ḳuddise sırruhu geldi. Aḥmed bin Mūsā ayaḡa ḳalkup yanına aldı ve iki ḳaşı yanında būs itdi²⁰⁹⁴. Eyitdüm, 'Ey seyyid, Şiblīyi ḥalk dīvānedür diyü i'tibār itmezler. Sen ne 'aceb ta'zīm itdiñ.' 'Ben ḥazret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem mu'āmelesi itdüm. Vākı'ada gördüm ki sultān-ı enbiyā' şallallāhu 'aleyhi ve sellem oturur idi. Şiblī geldi. Ḥazret ta'zīm idüp yanına aldı ve alınından öpdı. Ben suāl itdüm ki yā resūlallāh, Şiblī bu mu'āmeleye sebep nedür didüm. Buyurdı ki her namāzdan soñra bu āyeti okur, *leḳad cā'ekum resūlun min enfusikum 'azīzun 'aleyhi mā 'anittum ḥarişun 'aleykum bi'l-mu'minīne ra'ūfun raḥīmun*²⁰⁹⁵ *fe'in tevellev feḳul ḥasbiyallāhu lā ilāhe illā huve 'aleyhi tevekkeltu ve huve rabbu'l-'arşı'l-'aẓīm*²⁰⁹⁶. [M 73^a] Andan soñra baña şalavāt virür. Lācerem bu mu'āmeleye müsteḥakḳ olur diyü buyurdı."

Vākı'a-ı Dīger²⁰⁹⁷

'İsā bin 'Ubbād eydür, Faḍl ibni'l-Faḍl öldükden soñra vākı'ada gördiler²⁰⁹⁸. Suāl eylediler ki 'Rabbiñ saña neyledi.' Cevāb virdi ki 'Hakḳ te'ālā beni yarlıgadı ve çok iḥsāna mazḥar düşdüm²⁰⁹⁹.' 'Ne sebebden' diyü suāl eylediler. İki barmaḡın gösterdi. 'Bunlar ile şallallāhu 'aleyhi ve sellem çok yazdum. Ya'nī ism-i şerīfī 'aḳabince şalavāt yazdum' didi.

²⁰⁹³ dīger: āḡerī S

²⁰⁹⁴ yanında būs itdi: beynin öpdı S

²⁰⁹⁵ et-Tevbe 9/128

²⁰⁹⁶ et-Tevbe 9/129

²⁰⁹⁷ dīger: āḡerī S

²⁰⁹⁸ gördiler: M'de yok

²⁰⁹⁹ iḥsāna mazḥar düşdüm: ri'āyet itdi S

Vākı‘a-ı Dīger

Ba‘zı selefden menkūldur ki "Bir cemā‘at ile deryāda giderken bir ‘azīm furtunaya uğrayup ğarķ olmağa qarīb olduk. Necātdan ümīdi kestik. Bu eşnā‘da baña h‘vāb galebe eyledi. Vākı‘ada²¹⁰⁰ hāzret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi gördüm. Buyurdi, ‘Ehl-i keştīye di, biñ kerre şalavāt virmege meşġul olsunlar.’ Uyandum. Gemi hālkına haber virdüm. Henüz üç yüz kerre tamām olmadın bād sākin oldı ve cümlemiz hālāş olduk. *allāhumme şalli ‘alā seyyidinā muḥammedin ve ‘alā āli muḥammeden şalāten tuncīnā bihā min cemī‘i ‘l-āfāt ve taqḍī lenā bihā cemī‘e ‘l-hācāt ve tuṭahhirunā min cemī‘i ‘s-seyyi‘āt ve terfe ‘unā bihā ‘indeke a ‘le‘d-derecāti ve tubelluġnā bihā aķse ‘l-ġāyāti min cemī‘i ‘l-hayrāti fi ‘l-hayāti ve ba ‘de ‘l-memāt.*"

Dördinci Vazīfe

Ol hāzrete şalavātuñ müsteḥab olan ve vācib olan yerlerin beyān ider.²¹⁰¹ Ol dahı bir nice yerdedür. Evvel teşehhüd-i āḥīrede. İmām Şāfi‘ī raḍıyallāhu ‘anh katında teşehhüd-i evvelde dahı müsteḥabdur. İkinci du‘ā‘da. Du‘ā‘ maḥcūbdur şalavāt virilmeyince. Üçinci mescide girdikde. Dördinci mü‘ezzin ezān okudukdan soñra. Beşinci ol hāzretüñ ismi istimā‘ oldıġı vaķit. Altıncı²¹⁰² ism-i şerīfi kitābet olunduķda. Yedinci cum‘a günü ve gicesi. Ba‘zılar bu şalavātı ihtiyār itmişlerdür, *allāhumme şalli ‘alā muḥammedin ‘abdike [M 73^b] ve nebiyyike ve rasūlike ‘n-nebiyyi ‘l-ummiyyi ve ‘alā ālihi ve şaḥbihi ve sellim.* Sekizinci muşāfahada. [S 63^a] Tokuzuncı mübārek Şa‘bān ayında. Onıncı günāhların yād idicek. Fi‘l-hāl *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem* diye ol kelime-i tevḥīd bereketiyle ve şalavāt-ı şerīf hürmetine günāhları ‘afv olunur. Nitekim Ebū Bekir-i Şıddīķ raḍıyallāhu ‘anh rivāyet itdüġi ḥadīşde geķmiş idi. Pes bu maķāmāt muķtezāsında bendeye bundan a‘lā mu‘āmele olmaz ki ol hāzrete mütāba‘at eyleye. Ve nice ol sulṭān gice ve gündüz bizüm aḥvālīmüz fikrinde ve me‘ālīmüz zıkrindedür. Biz dahı anuñ zıkr ü şenā‘-yı ḥamdine ve medḥ-i ḥaşā‘ilinde olavuz. Ve gice ve gündüz şalavāt-ı şerīfesi virdinde müdāvemet idevüz. Bu medḥ ḥurūf-ı hecā‘ üzerine müretteb āyāt-ı münāsib ile zıkr olunur.

Ey dervīş, bilgil ki *elif* ins ü cān ve emn ü emān ve ümīd-i ehl-i iḥsān, *innellezīne sebekat lehum minne ‘l-ḥusnā*²¹⁰³ sulṭān-ı enbiyā‘nuñ işāreti elifine merbūtdur. *bā‘ beķā‘* -

²¹⁰⁰ vākı‘ada: **M**’de yok

²¹⁰¹ dördinci vazīfe ol hāzrete şalavātuñ müsteḥab olan ve vācib olan yerlerin beyān ider: **S**’de yok

²¹⁰² ol hāzretüñ ismi istimā‘ oldıġı vaķit altıncı: **M**’de yok

²¹⁰³ el-Enbiyā 21/101

yi bīintihā’-yi cennāt ağlada ki *bellig mā unzile ileyke*²¹⁰⁴ vārid oldı. *be* seyyidü’l-mürselinüñ beşāreti *bā*’sıdur. *tā*’ tevellā-yı cemāl-i kibriyā’, *te tilke*’l-cennetulleti *evrestumūhā*²¹⁰⁵dan hālîş olmışdur. *te* temşiyet ü tehniyet resül-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *tā* sendendür. *ṣā*’ semen-i bīḥisāb, *ṣe* şevāb-ı min ‘indillāh ki kelime-i tevḥidden ‘ibāretdür. *ṣe* şervet-i Muḥammed resülullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ *ṣā*’ıdur. *cīm* cünün-ı ehl-i şevk, *ce cennāt-i* ‘adnin mufetteḥaten lehumu’l-ebvāb²¹⁰⁶dandur. ²¹⁰⁷ *ce* cemāl-i Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ *cīm*idür. *ḥā*’ ḥayāt-ı ṭayyibe-i *felenuḥyiyennehu ḥayāten ṭayyibeten*²¹⁰⁸. *ḥa* ḥimāyet-i Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ ḥimāyeti *ḥā*’sıdur. *ḥā*’ ḥayret-i ümmet ki *kuntum ḥayre ummetin uḥricet linnās*²¹⁰⁹ sebeb-i ṭahāret. [M 74^a] *ḥa ḥuṣ min emvālihim*²¹¹⁰ *ṣadaḳāten*²¹¹¹ ile degildür, belki *ḥa*’ ḥıdmet-i server-i kāyināt *ḥā*’sı bereketiyledür. *dāl* dīn-i müstakīm ki *dīnen kıyāmen millete ibrahīme ḥanīfen*²¹¹² bir devletdür ki *de* Muḥammed resülullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem delāleti dālıdur. *zāl* zevk-i ehl-i ‘irfān, *ze zālike faḫlullāhi yu’ṭihi men yeṣā’u*²¹¹³. *ze zekā*’-yı fiṭnat-ı sultānu’l-mürselinüñ *zāl*ındandur. *rā*’ raḥmet-i bīzaḥmet, *re rabbenā faḡfir lenā verḥamnā*²¹¹⁴ ki ümmet-i günāhkār ḥaḳkında vārid olmışdur. Bir reşḥadur ki *rā*’ ol reşḥāt *rā*’sındandur. *zā*’ zārī-i zillet-i zindān²¹¹⁵, *ze zuyyine linnāsi ḥubbu’ş-şehāvāt*²¹¹⁶ ḥāline ta’alluḳ itmişdür. *ze zārī* ve şefā’ate *raḥmeten lil’ālemīn*²¹¹⁷ ḥıdmetinüñ²¹¹⁸ *zā*’sınuñ işāretidür. *sīn* selām ki *selāmun kavlen min rabbin raḥīm*²¹¹⁹. *se* ol ḥazretüñ siyādeti ve sa’ādeti *sīn*idür. *şīn*²¹²⁰ *şehidallāhu ennehu lā ilāhe illā hū*²¹²¹. *şe*²¹²² şehādet-i Muḥammed resülullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ *şīn*i ile ārāstedür. *şād* şafā’-yı şadr-ı ‘irfān ve *şa* şayḳal-ı ḳulüb-ı ‘āşıḳān, *şa şallū* ‘aleyhi ve selimū *teslīman*²¹²³. *şa* şalavāt-ı Muḥammed resülullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ *şād*ıdur²¹²⁴. *zād* za’f-ı

²¹⁰⁴ el-Māide 5/67

²¹⁰⁵ Meryem 19/63. Ayet "tilke’l-cennetulleti nūrişu min ‘ibādinā men kāne ṭaḳiyyen" şeklindedir.

²¹⁰⁶ Sād 38/50

²¹⁰⁷ degildür belki: **M**’de yok

²¹⁰⁸ en-Nahl 16/97

²¹⁰⁹ Āli İmrân 3/110

²¹¹⁰ emvālihim: emvālikum **S**

²¹¹¹ et-Tevbe 9/103

²¹¹² el-Enām 6/161

²¹¹³ el-Cuma 62/4

²¹¹⁴ el-Müminûn 23/109. Ayet "rabbenā āmennā faḡfir lenā verḥamnā" şeklindedir.

²¹¹⁵ zārī-i zillet-i zindān: **S**’de yok

²¹¹⁶ Āli İmrân 3/14

²¹¹⁷ el-Enbiyâ 21/107

²¹¹⁸ ḥıdmetinüñ: **M**’de yok

²¹¹⁹ Yâ-Sîn 36/58

²¹²⁰ şīn: şe **M**

²¹²¹ Āli İmrân 3/18

²¹²² şe: **M**’de yok

²¹²³ el-Ahzâb 33/56. Bu ayet **M**’de yok.

²¹²⁴ şādıdur: **M**’de yok

bünye-i insân cehl-i marâzla. *za da 'ufe't-tâlibu ve'l-maflûb*²¹²⁵. *za* ziyâfet-i Muḥammed resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ ziyâfeti kablındendür²¹²⁶. *ta* 'tabîb-i tayyib. *ta et-tayyibâtu* [S 63^b] *li'ttayyibîne*²¹²⁷. *ta* tahâret-i tıynet-i Muḥammed resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem *tâ*'-yı 'ıtrından. *zâ*' zafersipâh-ı 'âbidân ve ehl-i tuğyân üzerine ki *za zahere'l-fesâdu fi'l-berri ve'l-bahri*²¹²⁸. *za* zıll-ı zâlîl-i Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ *zâ*'sınıñ takviiyetiledür²¹²⁹. 'ayn 'işret-i 'âşıkân. 'a 'inde melîkin muḳtedir²¹³⁰. 'a 'indiyyet-i Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ 'ayniyledür.²¹³¹ *ga* gılzat-ı vağluz 'aleyhim²¹³². *ga* ğaniyyet-i vallâhu ğaniyyun 'ani'l-'âlemîn²¹³³. [M 74^b] Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ ğayreti ğaynınıñ istikmâli içündür. *fâ*' fevz ü felâh-ı ehl-i necât. *femen ya'mel mişkâle zerretin hayran yerehu*²¹³⁴. *fe* Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem ferâseti *fâ*'sınıñ şerefiyledür. *kâf* kulûb-ı mekrûb-ı 'ârifân. *kulillâhu summe zerhum fi havdihim yel'abûn*²¹³⁵. *ka* Muḥammed resûlullâhuñ şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ kurbeti *kâ*'finuñ mülâzemetiyledür. *kâf* kifâyet. *ke* ve *kefâ billâhi şehiden*²¹³⁶. *ke* Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ²¹³⁷ kerâmeti *kâ*'fina nâzırdur. *lâm* lezzet-i cemâl-i rabbü'l-'âlemîn. *lâm lillezîne ahsenu'l-husnâ ve ziyâdetun*²¹³⁸ mûcibiyledür. Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ luṭfı ve lîneti *lâ*'mıyladur. *mîm* minnet. *me men câ'e bi'l-ḥaseneti felehu 'aşru emsâlihan*²¹³⁹. *me* Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ maḥabbeti bahrinüñ *mîm*iyledür. *nûn* nûş-ı ni'met. *ne nahnu kasemnâ*²¹⁴⁰. Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ nübüvveti *nûn*ından nümünedür. *vâv* vicdân-ı müşâhede. *ve vucûhun yevme'izin nâdiratun * ilâ rabbihâ nâziratun*²¹⁴¹. *ve* Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ vecâheti *vâv*ınıñ berekâtıyladur. *hâ*' hediyye-i seniyye-i mâhtâbân. *he huve'llezî ersele rasûlehu bi'l-hudâ*²¹⁴². *he* Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ hidâyeti *hâ*'sından 'ibâretdür. *lâm* lâyiḥa-i lâmi'a-i *lâ ilâhe illallâh*. *lâ*' *lâ*

²¹²⁵ el-Hacc 22/73

²¹²⁶ kablındendür: S'de yok

²¹²⁷ en-Nûr 24/26

²¹²⁸ er-Rûm 30/41

²¹²⁹ *zâ*'sınıñ takviiyetiledür: S'de yok

²¹³⁰ el-Kamer 54/55

²¹³¹ 'a 'inde melîkin muḳtedir 'a 'indiyyet-i muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ 'ayniyledür: S'de yok

²¹³² et-Tevbe 9/73, et-Tahrîm 66/9

²¹³³ Âli İmrân 3/97. Ayet "feinnallâhe vallâhu ğaniyyun 'ani'l-'âlemîn" şeklindedir.

²¹³⁴ ez-Zelzele 99/7

²¹³⁵ el-Enâm 6/91

²¹³⁶ el-İsrâ 17/96, er-Rad 13/43. İki ayette de "kul kefâ billâhi şehiden" şeklinde geçer.

²¹³⁷ kurbeti *kâ*'finuñ mülâzemetiyledür *kâf* kifâyet *ke* ve *kefâ billâhi şehiden* *ke* Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ: S nüshasında yok

²¹³⁸ Yûnus 10/26

²¹³⁹ el-Enâm 6/160

²¹⁴⁰ ez-Zuhruf 43/32

²¹⁴¹ el-Kiyâme 75/22-23

²¹⁴² et-Tevbe 9/33, el-Feth 48/28

*taḳnatū min raḥmetillāh*²¹⁴³. *lā* ' Muḥammedü'r-resülullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ ḥaḳīḳati lāmelifüñ şıfatıyladur. *yā* ' yesr-i ehl-i temkīn. *yurīdullāhu bikumu 'l-yusre*²¹⁴⁴. *yā* ' Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ yaḳīn-i bīteşbīhesi *yā* 'sınuñ yūmiyledür.

allāhumme şalli 'alā seyyidinā muḥammedin fī'l-evvelīn ve şalli 'alā muḥammedin fī'l-āḥirīn ve şalli 'alā muḥammedin fī'l-mele'i 'l-a'lā ilā yevmi'd-dīn ve şalli 'alā cemī'i 'l-enbiyā'i ve 'l-murselīn ve 'alā melā'iketihī'l-muḳarrabīn ve 'alā 'ibādillāhi 'ş-şāliḥīn biraḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn.

temmeti 'l-muḳaddime

²¹⁴³ ez-Zümer 39/53

²¹⁴⁴ el-Bakara 2/185

DELÂİL-İ NÜBÜVVET-İ MUHAMMEDÎ VE ŞEMÂİL-İ FÜTÜVVET-İ AHMEDÎ

bismillâhi 'r-raḥmāni 'r-raḥīm

RÜKN-İ EVVEL

[M 75^a] [S 65^b]²¹⁴⁵ ḥazret-i seyyidü's-sādāt ve senedü's-sa'ādāt ve mefḥar-i kāināt ve şefî'ü'l-'uşāt-ı yevmü'l-'araşāt Muḥammed Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem ve 'alā ālihi ve aşḥābihi efdālü's-şalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt nūr-ı şerīfinüñ ibtidā'-yı ḥilkatinden Āmine rahmine gelince vāki' olan aḥvālī ve ecdād-ı kirāmı olan enbiyā' 'aleyhimü's-selāmuñ seyr-i fiḥāmı beyānındadır.

*ḳāle rasūlullāh şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem evvelu mā ḥalaḳallāhu te'ālā nūrī*²¹⁴⁶. Ol muḳaddime-i mülk ü melekūt ve ol netice-i 'ālem-i nāsūt u ceberūt mebdē'-yı 'ālem mübtedā'-yı cümle mümkināt ḥazret-i sultānū'l-enbiyā'ı ve'l-mürselīn ve ḥabīb-i rabbū'l-'ālemīn ve ḥātemü'n-nebiyyīn Muḥammed resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem ve 'alā ālihi ve aşḥābihi ecma'īn buyurdılar ki Allāhu te'ālānuñ celle ve 'alā' ḥalk itdügi evvel benüm nūrumdur. Ya'nī ol şahid ki 'ālem-i şühūda ref'-i ḥicāb ve mezāhir-i mevcūda keşf-i niḳāb itdi. Ve ol nokta ki dā'ire-i kevn ü mekānda zāhir oldı ve şahīfe-i kün fekānda bāhir oldı benüm nūr-ı kāmilü's-sürūrumdur. Āgāh ol ki daḥı şayyād-ı ḳudret şebeke-i şeb-i tārı şayd kılup 'uşşāk için neşr itmemiş idi. Ve aşḥāb-ı nuṭḳ u beyān ḥurūf u elfāzı cem' idüp anlardan nice me'ānī zuhūr itmemiş idi.²¹⁴⁷ [M 75^b] Ve cevāhir ü zevāhir-i nücümü ḳubbe-i āsumānda 'ibretün lilmāzīrīn naḳş itmemiş idi. Ve rüz u bāzūrı taḥşīl-i me'aş şevḳıyle sūḳ-ı kevn irsāl ü ızhār itmemiş idi. Ve ḥurūf u elfāzın cem' idüp anlardan nice me'ānī zuhūr itmemiş idi.²¹⁴⁸ Ve efkār-ı 'uḳalā' ve ebkār-ı nükātı vücūda getürmemiş idi. Ve bi'l-cümle ne ibtidā'-yı 'ālemden ḥaber ve ne intihā'-yı benī Ādemden eşer var idi. Ol sultānuñ nūr-ı şerīfi vücūda gelüp ḥazret-i Bāri' celle ve 'alā'yı ta'zīm ü tebcilde ve tesbīḥ ü tehlilde idi.

Bilgil ki ol ḥazretüñ nūrınuñ icādı keyfiyyetinde çok rivāyet vāki' olmuştur. Ebū Mūsā-i Medenī Şerefü'l-Muştafā nām kitābında eydür, ḥazret-i server-i kā'inātuñ nūr-ı şerīfi cümle mevcūdātdan 'arşdan ve kürsiden ve levḥ ü ḳalemdeñ tokuz yüz biñ yıl evvel vāki' olmuştur. ḳudret-i ferrāşı 'ālem-i ḳurbda nūrdan ol ḥazret için inbisāt-ı bisātin baş itdi. Tevfīkullāh Muḥammed resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem nūrı ol bisāt üzre

²¹⁴⁵ temmeti'l-muḳaddime delāil-i nübüvvat-i muḥammedī ve şemāil-i fütüvvat-i aḥmedī bismillāhi 'r-raḥmāni 'r-raḥīm rükn-i evvel: **S**'de yok

²¹⁴⁶ Aclūnī, *Keşfü'l-hafā*, 1/302 (no.827).

²¹⁴⁷ ve aşḥāb-ı nuṭḳ u beyān ḥurūf u elfāzı cem' idüp anlardan nice me'ānī zuhūr itmemiş idi: **S**'de yok

²¹⁴⁸ ve ḥurūf u elfāzın cem' idüp anlardan nice me'ānī zuhūr itmemiş idi: **M**'de yok

tavāfa getürdi. Ālem-i gaybde, ki lāmekān şahrā'sıdur, nice müddet seyr itdikden şoñra cenāb-ı 'izzete secde ile me'mūr oldı. Yüz yıl ol cihān yıllarında²¹⁴⁹ secde idüp bu tesbīhi zıkr ider idi, *subhāne'l-ālimi'llezī lā yechelu subhāne'l-halīmi'llezī lā ya'cilu subhāne'l-cevādi'llezī lā yebhalu*²¹⁵⁰. Andan şoñra irādet-i hallāk-ı 'ālem ve meşīyyet-i rezzāk-ı benī Ādem iktizā' itdi ki [S 66^a] eşnāf-ı mümkinātı ve besāit-i mürekkebātı zuhūra getüre. Pes ol nūrdan bir cevher hālk itdi. Aña kudret nazarıyla nazar itdi. Ol cevher heybetinden eriyüp şu oldı, ceryāna geldi. Bir tarīk ile ki tarfetü'l-'ayn karar itmedi. Biñ yıl ceryān itdi. Pes anı on cüz'e munkasım eyledi.

Evvelki cüz'den 'arşı hālk itdi. Ve 'arşuñ dört yüz biñ rükni var. Her bir rüknuñ mabeyni dört yüz biñ yıllık yoldur.

İkinci cüz'inden kalem hālk itdi. Uzunluğı beş yüz yıllık yoldur. Ve eni kırk yıllık yoldur. Bir rivāyetde yüz boğumdur. Her [M 76^a] boğumı elli yıllık yoldur. Pes kaleme, 'uktub' diyü emr itdi, 'yaz bakalım' didi. 'Yā rabbī, ne yazayın' didi. 'Benüm hālkda olan 'ilmimi yaz' didi. 'Ya rabbī, ne ile ibtidā' ideyüm' didi. Hākk te'ālā buyurdı ki 'bismillāhi'r-rahmāni'r-raḥīm.' Kalem bismillāh yazıcağ nām-ı hūdānuñ heybetinden iki şakḳ oldı. Bir niçe yıl öyle iki münşakḳ kaldı. Şakḳ-ı evvelī ile er-Raḥmān yazdı. Şakḳ-ı sānī er-Raḥīm yazdı. Yedi yüz yılda tamām itdi. Hāzret-i rabbü'l-'izzetden hitāb geldi ki 'Yā kalem, 'azm ü celālüm hürmeti içün ümmet-i Muḥammeduñ erkeğinden ve yāḥūd dışısından, *bismillāhi'r-rahmāni'r-raḥīm* diye anuñ dīvānına yedi yüz yıllık 'ibādet sevābını yazaram' didi. Āgāh ol ki bu yıllardan murād āḥiret yılıdur ki üç yüz altmış gündür. Her günü dünyā yılınıñ biñ yılı kadardur. Andan şoñra fermān-ı ilāhī vārid oldı, kalem bu kelimātı yaza, *innī enallāhu lā ilāhe illā ene muḥammedun rasūlullāh men istesleme likāzā'ī ve şabera 'alā belā'ī ve şekera 'alā nu'amā'ī ve raḍiye biḥukmī ketebtuḥu şiddīkan ve be'aştuḥu yevme'l-kiyāmeti me'a's-şiddīkīn ve men lem yesteslim likāzā'ī ve lem yaşbir 'alā belā'ī ve men lem yeşkur 'alā nu'amā'ī ve lem yerḍā biḥukmī felyaṭlub rabben sivā'ī.* Ya'nī ol Allāhum ki benden gayrı ma'būd-ı bi'l-hākk yoḳdur ve Muḥammed resūlümdür. Şol kimesne ki kazā'ma münkād oldı ve belā'ma şabr itdi ve ni'metlerüme şükr itdi ve hükümüne rāzī oldı ben anı Şiddīk yazdum. Ve kıyāmetde şiddīklar ile haşr iderem. Ve şol kimesne kazā'ma teslīm itmedi ve belā'ma şabr itmedi ve ni'metlerüme şükr itmedi benden gayrı bir rabb taleb itsün. Andan şoñra yazdı. Yağmurlaruñ katrelerin ve remilleruñ 'adedlerin ve ağaclaruñ yaprakların ve ḥalāyıkıñ erzākın ve deryālaruñ miqdārın ve giceler ve gündüz ne kadar olsa gerekdür ve anlarda

²¹⁴⁹ secde ile me'mūr oldı yüz yıl ol cihān yıllarında: M'de yok

²¹⁵⁰ "Alim olup bilmezlik etmeyen, halim olup acele etmeyen ve cömert olup cimrilik etmeyen Allah'ı tenzih ederim."

ne vākī‘ olsa gerekdür, tā kıyāmete varınca cümlesin ‘ale’t-tafşıl yazdı. Rivāyet olunur ki çün kim kalem Muḥammed resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ [M 76^b] ism-i şerīfin yazdı, Allāhu te‘ālāya secde itdi. Biñ yıl secdede tırdı. Andan kalkup, ‘es-selāmu ‘aleyke yā Muḥammed’ didi. Hakk te‘ālā ḥabībi cānibinden selāmuñ alup, ‘aleyke’s-selāmu ve ‘aleyhi minni’r-raḥmetu ve limen şadaḳa bihi evcebtu lehu’l-cenne²¹⁵¹’ didi. Anuñ içün selām virmek sünnet²¹⁵² ve almak farz oldu.

Üçinci cüz’den levḥi yaratdı. Tefsīr-i Teysīrde eydür, levḥ bir aḳ incüden ḥalk olundu. Kenārı kızııl yāḳūtdan anı yer ile gök mābeynicedür. Her gün Hakk te‘ālā ol levḥe nazar ider. *yuhyī meyyiten ve yumītu ḥayyen ve yuḡnī faḳīren ve yufḳiru ḡaniyyen ve yu‘izzu zelīlen ve yuzıllu ‘azīzen*²¹⁵³ ve *zelīlī ‘azīzen ve ‘azīzi zelīlen*. Ya’nī ölüyi diri ve diriye öldürür. Ya’nī ḡaniyi faḳīr faḳīri ḡanī ve zelīlī ‘azīz ‘azīzi zelīl ider.²¹⁵⁴ İrādeti ḥasebince levḥüñ yukarısı ‘arş-ı ‘azīme merbūtdur. Esfeli bir melek-i [S 66^b] kerīmüñ kenārında karar itmişdür.

Dördinci cüz’inden māhı halk itdi.

Beşinci cüz’inden āfītābı yaratdı. Āsumān altında bir deryā ızḥār itdi. Üç ferseng derinliği var. Mu‘allāk turur. Kudretiyle bir tamlā aşığa düşmez. Ay ile güneşi ol deryā içinde cārī itdi. Ḥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ol Allāh ḥakkı içün, benüm rūḥum anuñ yed-i²¹⁵⁵ kudretindedür, eger ol deryā ay ile²¹⁵⁶ güneş yüzine perde olmayaydı dünyāda her ne var ise ḥarāretten yanar kalmazdı. Ve eger māhitāba ḥicāb olmayaydı²¹⁵⁷ cümle halk anuñ ḥüsnine meftūn olup aña taparlar idi. İllā Hakk te‘ālā ‘azametiyle ḥıfz eyledi ki ḥalāş olup tapmayalar²¹⁵⁸. Riyāzü’l-müzekkiriinde eydür, güneşüñ meydānı dört yüz biñ fersengdür. Her gün ‘arş-ı ‘azīmden nūr geydürürler ve hareketinden ḥarāret ḥāşıl olur. İrtesi ol ḥarāreti cehenneme virürler. Kıyāmet olıcaḳ cümle envārı ‘arşa müntakıl olur ve cehenneme virilen ḥarāretler i‘āde olunur. Tamām-ı ḥarāret ve kemāl-i zulmet halk üzerine ḥavāle olur. Halkuñ aḥvālī ḥarāretten nice olur kıyās eyle. Şaklayıcı Allāhu te‘ālādur.

²¹⁵¹ "Sana ve onun üzerine selam ve benden rahmet olsun. Ona ve ona sadık olanlara cenneti vacib kıldım."

²¹⁵² sünnet: M’de yok

²¹⁵³ ve yu‘izzu zelīlen ve yuzıllu ‘azīzen: M’de yok

²¹⁵⁴ ya’nī ḡaniyi faḳīr faḳīri ḡanī ve zelīlī ‘azīz ‘azīzi zelīl ider: M’de yok

²¹⁵⁵ yed: kabza S

²¹⁵⁶ ay ile: S’de yok

²¹⁵⁷ dünyāda her ne var ise ḥarāretten yanar kalmazdı ve eger māhitāba ḥicāb olmayaydı: S’de yok

²¹⁵⁸ ki ḥalāş olup tapmayalar: M’de yok

Altıncı kısımdan cenneti halk eyledi. Ve anı evliyâ'ya ve aşfiyâ'ya [M 77^a] mesken itdi. Ve beş nesne ile tezyîn eyledi, *emrun bi'l-ma'rûf ve nehyun 'ani'l-munker ve sehâvetu nefsin ve tâ'atu ve 'ctinâbu kebâ'ir*.²¹⁵⁹

Yedinci kısımdan gündüzi halk itdi ve anı me'âş u kesbe maḥall eyledi.

Sekizinci kısımdan melâ'ikei halk itdi ve anları niçe sınıf eyledi. Ve kendünüñ 'ibâdetine ve mü'min mü'minenüñ istigfârına müştâgil kıldı.

Doğuzuncı kısımdan kürsî halk itdi, bir incüden. Anı gökleri ve yedi kat yerleri muḥîṭ itdi. Cümle âsumân u zemîn kürsî yanında şahrâ'da bir ḥalaḳa gibidür. Ve sağında on biñ kürsî ve şolında on biñ kürsî qodı. Her kürsîde bir melek oturur ve âyete'l-kürsî kırâ'atına müştâgil olmışdur. Ve şevâbını ümmet-i Muḥammedden bu âyet-i kerîme okuyanüñ şevâbı defterine yazarlar. Hakk te'âlâ kalem-i kudretiyle kürsînüñ etrâfına bu âyet-i kerîmei yazmışdur. Her kim ki bu âyet-i kerîmenüñ kırâ'atına müdâvemet eyleye kıyâmet günü anuñ ḥasenâtı cānibine kürsî vezni qadar şevâb virür. *ve minallâhi't-tevfîk*.

Onuncı kısımdan Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ ḥâk-i pâkini halk itdi. Bir rivâyetde onuncı cüz'inden rûḥ-ı Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemi halk itdi. Ve 'arşuñ sağında tesbîḥ ü taḳdîse dört biñ yıl müdâvemet itdi. Andan sâḳ-ı 'arşa gelmek fermân olundu. Yedi biñ yıl anda daḥı tesbîḥ ü tehlîl itdi. Andan levḥe varup anda daḥı nûr-ı mübîni dırâḥşân oldı. Andan kürsîye fermân olundu. Anda daḥı tesbîḥ ü tehlîl itdi. Andan Cebrâ'îl ve Mîkâ'îl ve İsrâfîl 'aleyhimü's-selâma emr olundu ki ḥazretüñ türbe-i muṭahharası ve ravza-i münevveresi olduḡı maḥallden bir miḳdâr toprak getüreler. Çün kim Hakk te'âlânuñ emriyle bir yere geldiler, zemîn kemâl-i şevḳinden şakḳ oldı. Hakk misk gibi siyâḥ iken kâfûr gibi beyâz oldı. Andan bir mişḳâl miḳdârı türâb alup [M 77^b] Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm mekânına mürâca'at itdi. Hakk te'âlâ Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâma emr itdi ki cennete varup bir miḳdâr kâfûr ve misk ve za'ferân ve sünbül ve mâ'-yı mu'în ve selsebîl alup tertîb ide ve ol ḥâk-i laṭîfe qarışdura. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm anuñ ḥikmetinden suâl itdi. Hakk te'âlâ buyurdı ki kâfûrdan kemikin halk iderem. Ve zaḡferândan siñirin halk iderem. Miskden ḳanın terkîb iderem. Sünbülde saçın [S 67^a] icâd iderem. Selsebîlden sözün²¹⁶⁰ düzerem. Mâ'-yı mu'înden leb ü dehânın iderem. Ve nesîmden 'ibârâtın ızhâr iderem. Ve anuñ kelâm-ı feşâhatnümâ ve belâğatedâsıyla ḥalka şeffî iderem. Çün kim Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm bu emr-i şerîfe imtişâl idüp buyurduḡı üzre tertîb itdi. Hakk te'âlâ buyurdı ki 'Yâ Cebrâ'îl, nûr-ı vehhâcı alup âsumânı ve etrâf-ı ṭabakâtı seyr itdür. Ve melâ'ikei göster. Ve cennet nehirlerine ṭaldur. Ve cemî'an

²¹⁵⁹ "İyiliḡi emretmek, kötülükten nehyetmek, cömertlik, Allah'a itaat ve büyük günahlardan sakınmak."

²¹⁶⁰ sözün: yüzün S

‘ālemün birr ü baħrini ‘arz eyle. Ve nidā’ eyle ki *hāzā tıynetü ħabīb-i rabbi’l-‘ālemīn ve şefī’i’l-muẓnibīn meşhūrun fi’l-evvelīn mezkūrun fi’l-āħirīn.* Ya’nī ħabīb-i rabbū’l-‘ālemīnün tıynet-i pākīdūr. Günahkārıların şefī’idūr. Evvelinde meşhūr ve āħirinde mezkūrdur. Andan soñra ol külden bir ƣandīl dūrüp ‘arş altına ta’līk itdiler. Ve anı ħvāce-i kâ’inātuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nūrına maħall itdiler. Tā Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ ƣalībı ya’nī cesed-i şerīfi ħalk olununca andan Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ iki ƣaşı mābeyninde emr olundı. Çün kim Ādem ‘aleyhi’s-selāma rūħ nefħ olundı. Ol nūr āsumāndan zühre yıldızı gibi dıraħşān olurdı²¹⁶¹.

Bir rivāyetde siyer-i şeyħ Kāzerūnīde rahmetullāhi ‘aleyh getirülmüşdür ki çün kim ol nūr ħalk olundı, bir aƣ murğ şüretinde olup ‘arş altında olan deryā-yı rahmete taldurdı. Yukarıda naql olunan tesbīhe dört biñ yıl müştāğil [M 78^a] oldı, *subħāne’l-‘azīmullezi subħāne’llezi lā yechelu subħāne’l-ƣadīmullezi lem lā yezel subħāne’l-kerīmullezi lā yebħal subħāne’l-ħalīmullezi lā ya’cel*^{2162,2163} Çün kim ol baħirden ƣıƣdı, yigirmi dört biñ ƣatre tamladı. Her birinden bir peygamberün rūħını ħalk itdi. Bir rivāyetde daħı ol murğ yigirmi dört biñ nefes virdi. Her nefesden bir peygamberün rūħını ħalk itdi. Ve enbiyā’ ervāħının enfāsından şiddīklar ervāħı ħalk olundı. Anlardan zāhidlerün ervāħı anlardan muṭī’lerün ervāħı anlardan ‘āşīlerün ervāħı tevellūd itdi. Anuñ içündür ki muṭī’ler ve²¹⁶⁴ ‘āşīler ol ħazrete maħabbet iderler. Andan soñra ol nūruñ teƣatırı maħallidūr, Ĥaƣƣ te’ālā emr itdi ki dört kısım ola. Birinden āfitābı ve birinden māhitābānı ve birinden havā ħalk olundı. Ve birinden bir ƣandīl ħalk olundı. Ol ƣandīlün üç silsilesi vardur. Beƣā’ ve ‘atā’ ve liƣā’-yı ‘ubūdiyyet ‘alākasıyla ol ƣandīli ‘arşa baƣladılar. Ol ƣandīlden bir ƣatre tamladı. Ĥaƣƣ te’ālā Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāma buyurdı, ol ħāk ol ƣatre ile ma’cūn ola ve anı ħazret-i Muħammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün nūrına maħall²¹⁶⁵ ideler. Tā Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ tıyneti taħmīr olıcaƣ alınında emānet ƣoyalar ki maħallinde zıkr olunur, *inşā’allāhu te’ālā*.

Bir rivāyetde Tefsīr-i Bahrū’l-‘ulūmda Necmeddīn ‘Ömer Nesefī rahmetullāhi ‘aleyh eydür, seyyid-i kâinātuñ nūrı cümle mevcūdātdan muƣaddem biñ kerre biñ ve altı kerre yüz yetmiş biñ yıl evvel ħalk olunmuşdur. Ve ol nūra on iki ħicāb tertīb eyledi. Ĥicāb-ı ƣudret ve ħicāb-ı ‘azamet ve ħicāb-ı minnet²¹⁶⁶ ve ħicāb-ı rahmet ve ħicāb-ı

²¹⁶¹ yıldızı gibi dıraħşān olurdı: M’de yok

²¹⁶² subħāne’l-kerīmullezi lā yebħal subħāne’l-ħalīmullezi lā ya’cel: M’de yok

²¹⁶³ "Bilmezlik etmeyip alīm olan, öncesi olmayıp kadīm olan, cimri olmayıp kerim olan, acele etmeyip halim olan Allah’ı tenzih ederim."

²¹⁶⁴ muṭī’ler ve: M’de yok

²¹⁶⁵ maħall: M’de yok

²¹⁶⁶ ħicāb-ı minnet: M’de yok

kerāmet ve hicāb-ı sa'ādet ve hicāb-ı menzilet ve hicāb-ı hidāyet ve hicāb-ı nübüvvet ve hicāb-ı rif'at ve hicāb-ı heybet ve hicāb-ı şefā'at. Ve ol nūr hicābda her ne deñlü Hakk te'ālā murād itdi ise ol kadar eklendi. Hicāb-ı kudretde on iki biñ yıl, *subhāne rabbiye'l-ā'lā* tesbīhine müştāğil oldı. Hicāb-ı 'azametde on bir biñ yıl, [M 78^b] *subhāne 'ālimu's-sirri ve ahfā* didi. Ve hicāb-ı minnetde on biñ yıl, *subhāne'r-refī'i'l-a'lā* tesbīhine müştāğil [S 67^b] oldı. Ve hicāb-ı rahmetde toköz biñ yıl, *subhāne'l-hayyu'l-kayyūm* didi. Hicāb-ı sa'ādetde sekiz biñ yıl, *subhāne men huve hayyun lā yemūtu* didi. Hicāb-ı kerāmetde yedi biñ yıl, *subhāne men huve ğaniyyun lā yeftakiru* didi. Hicāb-ı menziletde altı biñ yıl, *subhāne rabbi'l-'izzeti*²¹⁶⁷ *'ammā el-'alīmu'l-halīm* didi. Hicāb-ı hidāyetde beş biñ yıl, *subhāne rabbi'l-'izzeti 'ammā yaşifūn*²¹⁶⁸ didi. Hicāb-ı nübüvvetde dört biñ yıl²¹⁶⁹, *subbūhun kuddusun rabbunā ve rabbi'l-melā'iketi ve'r-rūhi* didi²¹⁷⁰. Hicāb-ı rif'atde üç biñ yıl, *subhāne'l-zu'l-mulki ve'l-melekut* didi. Hicāb-ı heybetde iki biñ yıl, *subhānallāhi ve bihamdihi* didi. Hicāb-ı şefā'atde biñ yıl, *rabbiye'l-'azīmu ve bihamdihi*²¹⁷¹. Hicāb-ı nübüvvetde biñ yıl dağı, *subhāne rabbiye'l-'azīmu ve bihamdihi*.²¹⁷²

Ve bir rivāyetde bu hicāblaruñ her birinde on iki biñ tesbīh itdi. Çün kim bu hicāblardan ħurūc itdi, on deryāya talmağla emr olundı. Deryā-yı şefā'at ve deryā-yı naşīhat deryā-yı şükür deryā-yı şabır deryā-yı sehvāvet deryā-yı inābet deryā-yı yakīn deryā-yı ħilm deryā-yı kanā'at deryā-yı maħabbet deryā-yı şefā'atde biñ yıl, *rabbī rabbī* didi. Deryā-yı naşīhatde iki biñ yıl, *ilāhī ilāhī* didi. Deryā-yı şükürde üç biñ yıl, *seyyidī seyyidī* didi. Deryā-yı şabırda dört biñ yıl, *yā eħad yā eħad* didi. Deryā-yı sehvātda beş biñ yıl, *yā vāhid yā vāhid* didi. Deryā-yı inābetde altı biñ yıl, *yā mācid yā mācid*²¹⁷³ didi. Deryā-yı yakīnde yedi biñ yıl, *yā 'alī yā 'alī* didi. Deryā-yı ħikmetde sekiz biñ yıl, *yā 'azīm yā 'azīm* didi. Deryā-yı kanā'atde toköz biñ yıl *yā ra'ūf yā ra'ūf*. Deryā-yı maħabbetde on biñ yıl, *subbūhun kuddusun yā allāhu yā ħerīmu* diyüp rabbū'l-'izzeti tesbīh eyledi. Andan ol deryā kenārında nūrdan bir bisāt ħalk itdi. Yerden ve gökden yetmiş mertebe [M 79^a] büyük idi. Ol bisātde yedi yüz maķām yād itdi. Maķām-ı tevħīd maķām-ı ma'rifet maķām-ı imān maķām-ı islām maķām-ı ħavf maķām-ı recā' maķām-ı şükür maķām-ı şabır maķām-ı ħużū' maķām-ı ħuşū' maķām-ı inābet maķām-ı ħaşyet²¹⁷⁴

²¹⁶⁷ subhāne rabbi'l-'izzeti: S'de yok

²¹⁶⁸ es-Sāffāt 37/180. Ayet "subhāne rabbike rabbi'l-'izzeti 'ammā yaşifūn" şeklindedir.

²¹⁶⁹ hicāb-ı nübüvvetde dört biñ yıl: M'de yok

²¹⁷⁰ subbūhun kuddusun rabbunā ve rabbi'l-melā'iketi ve'r-rūhi didi: Bu kısım her iki nüshada da eksiktir ve diğerk nüshalardan eklenmiştir.

²¹⁷¹ rabbiye'l-'azīm ve bihamdihi: M'de yok

²¹⁷² hicāb-ı nübüvvetde biñ yıl dağı subhāne rabbiye'l-'azīmu ve bihamdihi: S'de yok

²¹⁷³ yā mācid yā mācid: yā vācid yā vācid S

²¹⁷⁴ maķām-ı şabır maķām-ı ħużū' maķām-ı ħuşū' maķām-ı inābet maķām-ı ħaşyet: S'de yok

maḳām-ı heybet maḳām-ı hıdmet²¹⁷⁵ maḳām-ı hayret maḳām-ı ḳanā‘at maḳām-ı tefvīz maḳām-ı irādet daḥı niçe maḳāmāt tā āḥir maḳāma dek, ki maḳām-ı maḥabbetdür, böyle her maḳāmda biñer yıl eklendi. Çün bu maḳāmātdan geçdi, nidā‘ geldi ki ‘Ey ḥabībüm nūrı, ben kimüm.’ Eyitdi, ‘Benüm ḥālķım ve rāzıķım. Beni iḥyā‘ iden ve öldüren sensin yā rabbim.’ Ḥiṭāb geldi ki ‘Ey ḥabībüm nūrı, beni güzel bildiñ. Beni bildügün gibi ‘ibādetime müştāğil ol, tā kim bilsünler ki ma‘rifet hıdmetime iştigāldür.’ Fi‘l-ḥāl ‘ibādete kā‘im oldı. On yedi biñ yıl beyne yedey²¹⁷⁶ Allāh ḳā‘im oldı. Andan Ḥaḳḳ te‘ālā kendü nūrından ol nūr üzerine nişār itdi. Ol ‘atā‘nuñ şükrānesi secde-i şükr itdi. Ol secde içün Ḥaḳḳ te‘ālā Kur‘ān müyesser eyledi. Ol muḳābeledde şabāḥ namāzı farz oldı. Yine ḳā‘im olup on yedi biñ yıl tırdı. Nūrdan bir ḥil‘at daḥı geydüirdi. Ol daḥı tekrār secde eyledi. Bu secde sebebiyle öyle namāzı farz olundu. Her secde-i şükrde bir nūrdan ḥil‘at içün vāķi‘ oldı. Tā bu üslūb üzerine beş vaķit namāz secde-i şükr muḳābelesinde farz olundu. Her secde-i şükrde bir nūrdan ḥil‘at içün vāķi‘ oldı. Nūrdan ḥil‘at on yedi biñ yıl kıyām içün oldı. Andan iki rek‘at namāz kıldı. Ḥālā kıılınan namāz gibi kıyāmda biñ yıl ve rükū‘da biñ yıl ve secdede biñ yıl ve bi‘l-cümle her rüknde biñer yıl. Selām virüp sağ cānibinde biñ yıl ve şolında biñ yıl eklendi. Çün namāzdan fāriğ oldı, ḥiṭāb geldi ki ‘Ḥabībim, güzel hıdmet eylediñ. Ḥālā ümmetün içün bir ḥil‘at dile.’ Ol ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Rabbim, şöyle fehmi itdüm ki beni [M 79^b] bir tā‘ifeye muḳtedā idesin. Bu muḳarrerdür ki muḳtezā-yı beşeriyyet üzere ‘ibādātda taḳşīrāt itseler gerekdür. Benüm namāzımı anlar içün itdüm. Ve anlar içün ḥil‘at-ı mağfīret taleb iderem’ didi. Ḥiṭāb geldi ki ‘Ey ḥabībüm nūrı, güzel ḥil‘at dilediñ²¹⁷⁷. Ben daḥı seni anuñ içün [S 68^a] yaratdum. Ve anuñ içün seni düst ittiḥāz itdüm.’ Bu iḥsān-ı ‘azīm-i ilāhī muḳābelesinde ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem dirildi. Yüz yigirmi dört biñ ḳatre nāzil oldı. Her bir ḳatreden bir peygamberün rūḥını ḥaḳḳ itdi. Tekrār ḳatreler zūḥūr idüp bir ḳatre Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selāmı ve birinden Mīkā‘ili ve İsrāfili ve birinden ‘Azrā‘ili dört ḳatreden dört ulu melek-i ‘azīm ‘aleyhimü’s-selāmı ḥaḳḳ itdi. Ve bir ḳatreden²¹⁷⁸ rıdvānı birinden sükkān-ı cenneti ve birinden ḥamele-i ‘arşı. Andan ikinci kısma nazar idüp anı daḥı on kısma münḳasım itdi. Birinden ‘arş-ı ‘azīmi ve birinden kürsī ve birinden levḥi birinden kalemı birinden ayı ve birinden güneşi birinden yıldızları birinden cenneti ḥaḳḳ itdi. Rıdvāna sekiz ḥalīfe ta‘yīn itdi. Her birinün hıdmetine seksen biñ melek ta‘yīn buyırdı.

²¹⁷⁵ maḳām-ı hıdmet: S’de yok

²¹⁷⁶ Kur‘ān-ı Kerīm’de geçen bir tabirdir. Geçtiği yerler: el-A‘rāf 7/57, el-Furkân 25/48, en-Neml 27/63, Sebe 34/46, el-Mücādele 58/12-13

²¹⁷⁷ ḥil‘at-ı mağfīret taleb iderem didi ḥiṭāb geldi ki ey ḥabībim nūrı güzel ḥil‘at dilediñ: S’de yok

²¹⁷⁸ dört ḳatreden dört ulu melek-i ‘azīm ‘aleyhimü’s-selāmı ḥaḳḳ itdi ve bir ḳatreden: S’de yok

Üçinci kısmından bir cevher halk eyledi. Ol cevherün 'arızı dört biñ yıllık yoldur. Ve tülü dört biñ yıllık yoldur. Aña nazar itdi. İki şakç oldu. Birinden şu ve birinden âteş halk itdi. Andan deryâlar münşe'ib oldu. Bu deryâ temevvüc eyledi. Ol hareketden yelleri halk itdi. Esüp havâda yer tutdı. Ve riyâhuñ hareketinden âteşe ıztırâb düşdi ve âba musallaṭ oldu. Şu kaynayup cûşa geldi. Köpüklendi. Ol köpükden yeri halk itdi. Buḥâr kalkdı. Andan gökleri yaratdı. Deryānuñ biribiri ardınca olan emvâcdan taḡları halk eyledi. Berf-i 'izzet taḡlara ta'alluk itdi. Ma'denleri [M 80^a] ve taşları halk itdi. Demür taş birbirine dokındı. Cehennemi halk itdi. Andan soñra yeri baş itdi, tā kim insāna ve sāir behā'ime²¹⁷⁹ mesken ola. Ve yeri yedi ṭabaḡa idüp her ṭabaḡa bir fevc maḥlūk yaratdı. Ve âteş yalıñından cinn ṭā'ifesin halk idüp cān virdi. Anlaruñ taşarrufında itdi. Ve cenneti yedi kat gökden qarār itdürdi. Ve cehennemi yedi kat yer altında ḳodı. 'Āleme ziya' ḥāşıl olup ḥisāb zabṭı içün ayı ve güneşi ve yıldızları semā' da tertīb itdi, *zālike taḳdīru'l- 'azīzu'l- 'alīm*²¹⁸⁰.

Bir rivāyet daḡı ol cevherün şerḥinde şöyle vāḳi' olmış ki ol cevher mādde-i mükevvenāt vāşıl-ı mevcūdātdur. Bir 'azīm cevher idi, dört yüz cümle 'ālem ḳadar idi. Ve ḡāyet münevver idi. Aña nazar-ı heybet ile nazar itdi. Üç kısım oldu. Bir kısımdan ābı ve birinden âteşi birinden nūrı icād itdi. Āb nūr ile ḳarışdı. Duḡān kalkdı. Duḡāndan āsumānı ve köpüğinden zemīni halk itdi. Andan ol nūrdan üç şu'be zuḡūr itdi. Şu'be-i esfelinden āfitābı ve māhı halk itdi. Ve nücūm u ecrām-ı maşrıḳ halk olundu. Ortada olan şu'beden 'arş u kürsī ve cennātı halk itdi. Şu'be-i a'lāyı ḡazīne-i ḳudretde ḥıfz itdi. Ol nūrdan enbiyā'nuñ ve evliyā'nuñ ve aşfiyā'nuñ ervāḡın halk itdi. Ammā ḡvāce-i kāinātuñ ḡaşşasın ḡazīne-i ḳudretinde ḥıfz itdi. Tā ol sultānuñ vücūdı zuḡūr idüp nūr şāḡibine gelüp on sekiz biñ 'ālem anuñla münevver oldu.

Ḥülāşa-i rivāyet eydür ki işitdiñ. Lākin taḳdīm ü te'ḡīr eyle, eḡerçi ihtilāf vāḳi'dür. Ammā anuñ üzerine ittifaḳ olunmuşdur bu maḥlūḡātuñ aşl-ı uşulı on sekiz biñ 'ālemuñ mādde-i ūlāsı ol ḡazretuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellemuñ nūr-ı pākidür. Eḡer ol olmasa 'avālimden bir nesne halk olunmaz idi.

Andan soñra ol mübīn ḡicāblardan ḡıḳdıḳdan soñra Mekke-i mükerreme, [M 80^b] ki yeruñ göbegidür, cevfinden bir mişḳāl türāb alup çeşme-i tesnīm ile yuḡurup enhār-ı cennete ṭaldurup semāvāt ve arzı seyr itdürdi. [S 68^b] Nitekim yukarıda beyān olundu. Ve ol nūrı ḳabūl itmeḡe maḡall-i yer ṭaleb itdiler ki emānet ḳoyalar. *innā 'araḡne'l-emānete 'ale's-semāvāt*²¹⁸¹ āyetinde olan emānet ba'zı ehl-i işāret ḳatında ol nūr-ı kerīmdür. Çün

²¹⁷⁹ behā'ime: **M'**de yok

²¹⁸⁰ Yā-Sīn 36/38

²¹⁸¹ el-Aḡzāb 33/72

kim ecrām-ı ‘ulviyye ve süfliyyede ol nûrı kabûle kâbiliyyet yogıdi. *fe’ebeyne en yahmilnehā ve eşfaķne*²¹⁸². Cümle semāvāt ve arz ve cibāl ol emāneti tahmilden ibā’ itdiler ve havf eylediler. ‘Āķıbet ol hıl‘at Ādem ‘aleyhi’s-selāma müyesser oldı. *ve hameleha’l-insān*²¹⁸³. İrādet-i ezeliyye iķtızā’ itdi, nev‘-i beşeri ve hāzret-i Ādemi hāķ eyleye. Melā’ikeye hıtab idüp hāzret-i hālķ ‘azze ismuhu, *innī hālķun beşeren min fīn*²¹⁸⁴ buyurdı. Ya’nī ben toprakdan beşer hāķ idiciyüm buyurdı.²¹⁸⁵ Ve dahı mele’-yi melā’ikeye buyurdı ki *ve iz kāle rabbuke lilmelā’iketi innī cā’ilun fī’l-arđi hālīfeten*²¹⁸⁶. Bu melā’ikeden cümle melā’ike murād olunmuşdur, ekşer-i ‘ulemā’ buña kâ’il oldılar. Dehķāk rahmetullāh İbn ‘Ābbās radıyallāhu ‘anhumādan rivāyet ider, bundan tā’ife-i maḥşuşa murād olunmuşdur. Tafşili budur ki çün kim evlād-ı cān yeryüzinde ‘ısyān itdiler. Hāķķ subḥānehu ve te‘ālā bir bölük melā’ikei anları helāk itmege irsāl itdi. ‘Azrā’ıl ‘aleyhi’s-selāmı anlara serdār eyledi. Anları katl idüp niçesin yeryüzinden iḥrāc itdiler. Melā’ikeden murād āyet-i kerīme bunlardur. Bu vāķı’a beyānı oldur ki Hāķķ te‘ālā buyurdı ki *ve’l-cānne ḥalaķnāhu min kablū min nārī’s-semūm*²¹⁸⁷. Bu nār-ı semūm bir ‘azīm āteş idi, Hāķķ te‘ālā hāķ itdi. Hem nûrı ve hem duḥāmı vardur. Nûrdan melā’ikei zulmetinden cinn tā’ifesin hāķ itdi. Ebu’l-cinn adına Dümās dirler idi. Bir rivāyetde Tārnūs dirler idi. Çün kim melā’ike nûrdan hāķ olundı, tā’ate meyl itdiler. Ve cinn tā’ifesi zulmetden hāķ olmağın küfr ü ‘ısyāna ‘ısyān şürü’ itdiler. Tā’ife-i cinnün [M 81^a] evlādı yeryüzinde çok oldı. Hāķķ te‘ālā anları şerī‘at ile mükellef itdi, tā’ate da‘vet itdi. Tārnūs ve evlādı itā‘at idüp Hāķķ te‘ālāya tā‘at ile nice yıl hoşhāl olup ‘ömür geçürdiler. Hükemā’-yi evvelīn katında altı biñ otuz yıldur. Ba‘zılar katında beş²¹⁸⁸ biñ yigirmi yıldur. Muḥyiddīn-i ‘Arabī ķuddise sırruhu katında dört²¹⁸⁹ biñ yigirmi yıldur. Çün kim intihā’sına karīb oldı, cibilletleri nārdan idi ki mazḥar-ı ķāhrdur. Temerrüde ve ‘ısyāna başladılar. Ve ‘ibādetden istikbār itdiler. Hāķķ te‘ālā anları ilzām-ı ḥüccetden soñra anlarıñ büyüklerini ‘uķūbāt-ı muḥtelife ile helāk itdi. Za‘īfleri, ki şerī‘atden münḥarif olmamışlar idi, tarīķ-i ‘ubūdiyyetde müstaķīm idiler. Şağ ve sālīm ķaldılar. Anlara Hūlyānīs nām cinslerinden birini vālī idüp bir şerī‘at-ı cedīde ile emr itdi. Çün kim bir āḥer devir dahı oldı, yukaruda ol devir ne idügi iḥtilāf üzerine beyān olundı²¹⁹⁰. Anlar dahı,

²¹⁸² el-Ahzāb 33/72

²¹⁸³ el-Ahzāb 33/72

²¹⁸⁴ Sād 38/71

²¹⁸⁵ ya’nī ben toprakdan beşer hāķ idiciyüm buyurdı: **M**’de yok

²¹⁸⁶ el-Bakara 2/30

²¹⁸⁷ el-Hicr 15/27

²¹⁸⁸ beş: **M**’de yok

²¹⁸⁹ dört: altı **S**

²¹⁹⁰ yukaruda ol devir ne idügi iḥtilāf üzerine beyān olundı: **M**’de yok

*kullu şey'in yerci'u ilā ašlihi*²¹⁹¹ 'āşī oldılar. Hakk te'ālānuñ hükmi anlaruñ helākine müte'allik olup müstekbirleri cümle helāk olup müstaķīm olan zu'afā' kaldılar. Anlar dağı içlerinden Halif nām kimesnei hākim itdi. Çün kim devr-i şālīş münkażī oldı, yine tekrār tarīķ-ı istikāmetden münharif oldılar. Hakk te'ālānuñ celāline mazhar oldılar. Şulehā'sından az kimesne qalmış idi. Mürür-ı zamān ile çok oldılar. İçlerinden Hāmūs nām kimesne şalāh u fazl ile ārāste idi. Anı vālī itdi. Müddet-i 'ömrinde emr-i bi'l-ma'rūf ve nehy-i 'ani'l-münker [S 69^a] ve icrā'-yı aḥkām-ı şer'iyye itdi. Şoñra Hakk te'ālānuñ rahmetine vāşıl oldı. Andan şoñra eşrār-ı evlād-ı cān küfrānū'l-ni'me olup tarīķ-i fesādı ihtiyār itdiler. Hakk te'ālā anlara nāşihler gönderdi. Aşlā fā'ide itmedi. Dördinci devir dağı nihāyet buldı. Hakk te'ālā muķtezā-yı hikmet ile melā'ike irsāl idüp anlaruñ ekşerini katl itdiler. Bakıyyetü's-selef olanları cezāire ve ḥarābe yerlerde şaķlandılar ve perākende oldılar. Bülūga yetişmeyenleri melā'ike esīr [M 81^b] itdiler. Anlardan biri 'Azāzīl idi. Ferişteler ile semā'ya 'urūc itdi. Mābeynlerinde neşv ü nemā' buldı. Günden güne teraķķī bulup tā bir mertebeye yetişdi ki melekleruñ mu'allimi oldı. Ba'zılar eydür, anuñ babası, Ḥablīs nām idi, arslan şüretinde idi. Anası Teblīs ismiyle idi. Kurd şüretinde idi. İbtidā'sında babasına 'āşī olup 'ākķ oldı. Anuñ içün āḥiretde bu belā'ya giriftār oldı.

Bir rivāyetde semā'ya 'urūca sebep oldur ki evlād-ı cān helāk olıcaķ fesādlarından ötürü 'Azāzīl anlardan münkaṭı' olup bir kūşede 'ibādeti iştiğāl itdi. Şöyle ki anuñ ādābından ve 'ibādeti çokluğundan melā'ike du'ā' itdiler ki böyle kimesne melā'ike ile olmak münāsibdür. Hakk te'ālā du'ā'ların qabūl idüp anı dünyā göğine çıkardı. Bir müddet anda dağı şol kadar 'ibādet eyledi ki ikinci göge çıkardı. Her gök melā'ikesi anı Hakk te'ālādan recā' idüp tā yedinci göge çıkardılar. Rıdván eyitdi, 'Yā rabbī, çün kim yedi ṭabakāt²¹⁹² melā'ikesi anuñ 'ibādetiyle²¹⁹³ ile maḥzūz²¹⁹⁴ oldılar. Eger birkaç gün ehl-i cennet dağı andan müstefid olsalar ba'id olmaz' didi. Hakk te'ālā Rıdvánuñ dağı du'ā'sın qabūl idüp anı cennete iletüp 'ibādeti müdāvemet ider idi. Ve melā'ikeye ta'līm idüp ve meclis va'z idüp 'arş pāyesinde yāķūtdan bir minber üzerinde oturup başı üzerinde nūrdan bir 'alem tutarlar idi. Şol deñlü melā'ike cem' oldılar ki 'adedin 'allāmu'l-guyūb bilür idi. Çün kim bunca biñ yıl 'ibādet itdikden şoñra evlād-ı cāndan cezāirde ve ba'zı cibālde perākende kimesne çoğaldılar ve yeryüzin tıtdılar. Lākin Hakk te'ālāya 'ibādet tarīķin bilmezler idi. 'Azāzīl anları tarīķ-i Hakk'a irşād ve ilhām-ı reşād itmege istid'ā itdi. Du'ā'sı qabūl olup bir bölük melā'ike ile yere indiler. Ol qavmi

²¹⁹¹ "Her şey aslında döner."

²¹⁹² ṭabakāt: semāvāt S

²¹⁹³ anuñ 'ibādetiyle: M'de yok

²¹⁹⁴ maḥzūz: maḥfūz M

tarîk-i Hakk'a da'vet itdiler. Az kimesne aña itâ'at itdi. 'Azâzîl şulehâ'dan birin ki ismine Sehlud bin Yelâhet [M 82^a] dirler idi. Ol kavmüñ büyüklerine irsâl itdi ki anları millet-i şahîhaya da'vet ide. Resûl emrine imtişâl idüp ol kavme geldikde kemâl-i tuğyânlarından anı şehîd itdiler. 'Azâzîlün bu kazıyyeden haberi yoğ idi. Resûlün eglendüğinden birin dağı irsâl itdi. Anı dağı şehîd itdiler. Birbiri ardınca nâşihler irsâl itdi. Cümlesin şehîd itdiler. Âhirü'l-emr Yûsuf bin Yâsef nâm kimesnei irsâl itdi. Ol kavme mülâkât idicek aña dağı kaşd itdiler. Bir hîle ile ellerinden halâş olup 'Azâzîle geldi ve ahvâli i'lâm itdi. 'Azâzîl Hakk te'âlâdan destûr isteyüp melâ'ike ile anlarıñ muqâtelesine vardı. Ekşerin katl idüp bakıyyesi etrâfa perâkende olup 'Azâzîl yeryüzini pâk idicek Hakk te'âlâ yerün dağı taşrifin aña teslîm eyledi. Gâh yerde ve gâh göklerde Hakk te'âlâya [S 69b] 'ibâdeti iştiğâl iderdi. Gâh cennetde seccâde-i 'ibâdetin vaz' iderdi. Çün kim yerün ve göğün riyâseti kendüye müsellemler oldı, inâbet-i şaffeti kendüye yol buldı. Ve fikr itdi ki 'Eger Hakk te'âlâ bir şahşa bu emri tefvîz ider ise aña 'ibâdetden ibâ' iderem. Zîrâ kemâlât-ı 'ilmiyye ve 'ameliyye ile baña mümâşil kimesne yokdur. Benden gayrı emr-i hilâfete lâıyık kimesne olmaz' didi. Bu fikirde iken melâ'ikeden bir cemâ'at levh-i mahfûza nazar itdiler. Gördiler ki 'ankarîb muqarrabından bir kimesneye gâzabullâh vâkı' olup mel'ün ve matrûd olsa gerekdür. 'Azâzîl huzûrına gelüp 'Azâzîl anları mahzûn görüp suâl itdi. Melâ'ike ol hâli haber virüp andan du'â' taleb itdiler ki Hakk te'âlâ anlardan birini bu belâ'ya mübtelâ itmeye. İblîs eyitdi, 'Bu kazıyye size ve bize degildür. Ben anı niçe senedür ki gördüm kimesneye dimedüm²¹⁹⁵.' Anlar iltimâs-ı du'â'da mübâlağa itdiler. İblîs el kaldurup, '*allâhumme eminhum yâ rabbî*, bunları emîn eyle' didi. Gurûrından kendüsi añmadı. Ve aslâ kalbine havfdan eşer gelmedi. Lâcerem hırmân-ı ebedî ve hüsrân-ı sermediye [M 82^b] mübtelâ oldı.

Rivâyet olunur ki bir gün cennete varup bâbıñ hâlkasında yazılmış gördi ki benüm bir kulum vardur, envâ'-ı ni'am ile mükerrem kıldum. Yerden göge gökden cennete irgürdüm. Andan soñra aña bir emr itsem gerekdür. Emrime imtişâl itmeyüp baña 'aşî olsa gerekdür. 'Azâzîl biñ yıl evrâdın terk idüp ve 'ibâdetinden fâriğ olup baña la'net itdi. Haberi yok ki ol la'net kendüye idi.

Bir rivâyetde İblîs levhe nazar eyledi. Gördi ki *e'ûzu billâhi mine's-şeytâni'r-racîm*²¹⁹⁶ yazılmış. 'Ya rabbî, şeytân-ı racîm kimdür' didi. Hakk te'âlâ buyurdu ki 'Kullarumdan bir kuldur. Niçe ni'metlerim ile muğtenem itdükden soñra emrime muhâlefet ider. Anı zelîl ve hor eylerem.' Şeytân eyitdi, 'İlâhî anı helâk idem, baña

²¹⁹⁵ kimesneye dimedüm: S'de yok

²¹⁹⁶ "Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım."

göster' didi. Hakk te'ālā buyurdu ki 'Yakında görürsin.' Rivāyet olunur ki biñ yıl yerde ve gökde secde itdügi mekānda başını kaldırdıkdā *la'netullāhi 'alā iblīs*²¹⁹⁷ yazılmış görür idi, ol dağı, '*la'netullāhi 'alā iblīs*' dirdi.

FAŞIL

İbtidā' hilkat-ı Ādem 'aleyhi's-selām hitāb-ı *innī cā'ilun fi'l-arđi ḥalīfeten*²¹⁹⁸ beyānındadır. Fenn-i tevāriḥ 'ulemā'sı şöyle zıkr iderler ki 'Azāzīl ba'zı ittibā'ıyla, ki tātife-i cinndendür, bağıyye idiler yerde istiklāl üzre temekkün itdiler. Ve bu bivefā'kār ḥāneye gönül bağladılar. *innī cā'ilun fi'l-arđi ḥalīfeten*²¹⁹⁹ anlara dindi. *etec 'alu fihā men yufsidu fihā ve yesfikū'd-dimā'e*²²⁰⁰. Yā rabbī, yeryüzinde fesād idüp kanlar döksünler mi halk idersin. Bunlar bu ma'nāya cinnilere kıyās ile ma'lūm oldu yāḥūd ḥalīfe lafzından fehmi itdiler. Zīrā fesād itmeyenler ḥalīfeye muhtāc olmaz yāḥūd ezādından terkib olunduğından aḥladılar ki bu terkibi Hakk te'ālā levḥ-i maḥfūzda anlara bildirmiş idi. Ve'l-ḥāşıl eyitdiler, 'Eger icād-ı ḥalīfeden murād ızḥār-ı ma'şiyet ise [M 83^a] cinnileri helāk ne için itdi. Eger murād tātāt ise, *ve naḥnu nusebbihu bihamdike ve nuḳaddisu leke*²²⁰¹.' Hakk te'ālā bunlara cevābda, '*innī a'lemu mā lā ta'lemūn*²²⁰²' buyurdu. 'Ben bilürem sizün bilmedüğüzi.' 'Ulemā' eydür, çün melā'ikeye böyle cevāb vārid oldu, bu suālden peşimān oldılar. Günāh bildiler ki me'mūr olmadıkları nesnei niçün didik. [S 70^a] Ve anuñ işlāhına tedārik itdiler. Yedi yıl²²⁰³ kürsīi tavāf idüp, *lebbeyk allāhumme lebbeyk i'tizāran ileyk lebbeyke*²²⁰⁴ *nestağfiruke ve netūbu ileyk*²²⁰⁵ didiler.

Ravzatü'l-'ulemā'da eydür, ḥavf idüp ḡazabullāhdan her gün 'arşı tavāf idüp tazarru' u bükā' idüp Hakk te'ālā ḡazabından²²⁰⁶ Allāhu te'ālāya sığınurlar idi. Hakk te'ālā anlardan ḥoşnūd olup anlara teraḥḥum itdi. '*yā melā'iketī eturīdūne mağfiretī*' ya'nī, 'Ey meleklerim, mağfiretim diler misiz' didi. 'Yā rabbī, isterüz. Bizüm bilmedüğümüzi ve ta'arruzumuzu 'afv idüp ḡazabından emīn eyle' didiler. Hakk te'ālā buyurdu ki 'Arşum altında bir nehir vardır, andan ābdest aluñ' diyü ābdest almağı ta'līm itdi. Ve buyurdu ki *subḥānekallāhumme ve biḥamdike eşhedu en lā ilāhe illallāh estağfiruke ve etūbu ileyk*²²⁰⁷

²¹⁹⁷ "Allah'ın laneti İblis'in üzerine olsun."

²¹⁹⁸ el-Bakara 2/30

²¹⁹⁹ el-Bakara 2/30

²²⁰⁰ el-Bakara 2/30

²²⁰¹ el-Bakara 2/30

²²⁰² el-Bakara 2/30

²²⁰³ yıl: biñ M

²²⁰⁴ lebbeyke: M'de yok

²²⁰⁵ "Sana yöneldim ey Allahım, senden mağfiret diliyorum ve sana tevbe ediyorum."

²²⁰⁶ her gün 'arşı tavāf idüp tazarru' u bükā' idüp hakk te'ālā ḡazabından: M'de yok

²²⁰⁷ "Allah'ım seni tenzih ederim ve sana hamd ederim. Senden başka ilahın olmadığına şahitlik ederim. Senden mağfiret diler ve sana tevbe ederim."

diyeler. Bunlar tazarru' itdiler ki 'Bu 'amelüñ şevābı nedür.' Hakk te'ālā buyurdu ki 'Cümle günāhların ellerinden ve ayaklarından ve yüzlerinden ve bi'l-cümle cemī'-i günāhların 'afv idüp pāk iderem' didi. Eyitdiler, 'Yā rabbenā, bu ihsān bizemi muhtaşşdur yohsa²²⁰⁸ nicesidür her kim bu 'ameli işleye mağfiret ile müşerref olur mı.' Hakk te'ālā buyurdu ki 'Bu 'amel ümmet-i Muhammedüñ şī'ārıdur, şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem. Her kim ki ümmet-i Muhammedden her ne deñlü günahkār olsa vuđü' itdügi gibi dāmenlerinden cümle ālāyiş-i ma'şiyetden pāk iderem. Ve mağfiretime ve rıdvānıma vāşıl iderem.'

Naql olunur ki hāzret-i Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām halk olunduğda nazarı hüsne ta'alluk idüp kendünüñ leṭāfet ü kemāline ve²²⁰⁹ hüsn ü cemāline şükrāne iki rek'at namāz kıldı. Otuz biñ yılda edā' idüp eyitdi, 'Yā rabbī, bunuñ gibi 'amel ider kuluñ var mı.' Hakk te'ālādan ḥiṭāb geldi ki 'Yā Cebrā'ıl, [M 83^b] āḥir-i zamānda bir tā'ife gelse gerekdür. Az zamānda iki rek'at namāz kılsalar gerekdür. 'Uyüb-ı keşire ve iştiğāl-ı kalb ile ol iki rek'at namāza bu senüñ namāzıñdan efdaldür. Ne keyfiyyet ile tebdil ideyüm²²¹⁰ yā rabbī' didi. Hakk te'ālā buyurdu ki 'Sen ferāğü'l-bāl ile mevānī' yok iken 'ibādet idersin, 'aceb degildür. Anlaruñ ise za'if bünye ile ve niçe mevānī' bir taraftan kesl-i māl ve bir taraftan hem 'ıyāl bir taraftan şeytān-ı 'adüv ile cihād bu cümleden nefisleri gālib iken edā'-yı namāz iderler. Anlaruñ şevābı ziyāde ihsānıma u hikmetime münāsibdür.'

FAŞIL

'Ulemā'-yı tefsir ve fuṣalā'-yı tevāriḥ raḥimehumullāh buyurmışlar ki çün kim Hakk te'ālā Ādemi halk idicek hāke vahy itdi ki 'innī ḥālikun minke ḥalkān minhum men yu'tiunī ve minhum men ya'sinī fe men eṭā'anī edḥaltuhu'l-cennete ve men 'aṣānī edḥeltehu'n-nār.' Ya'nī, 'Senden bir bölük halk yaratsam gerekdür. Bir bölügi baña muṭī' olurlar ve bir bölügi 'āşī olur. Muṭī' olanı cennete ve 'āşī olanı cehenneme idḥāl iderem.' Zemīn-i miskīn tazarru' idüp eyitdi, 'Ey perverdigāрім, itā'at idene söz yok lākin ḥavfım oldur ki 'ısyān idenler cehenneme gireler.' Andan katı çok ağladı. Hālā olan 'uyūnlar u enhārlar anuñ eşeridür. Andan Cebrā'ıl 'aleyhi's-selāma emr olundu ki varup yerden bir miḳdār toprak getüre. Zemīn feryād idüp eyitdi ki 'Allāhu te'ālānuñ 'izzetine şıgınuram. Bir nesne alma ki yarın cehenneme gireler.' Daḥı çok and virdi. [S 70^b] Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām teraḥḥum idüp tehīdest mürāca'at itdi. Hakk te'ālādan ḥiṭāb gelicek, 'Yā rabbim,

²²⁰⁸ yohsa: M'de yok

²²⁰⁹ leṭāfet ü kemāline ve: M'de yok

²²¹⁰ tebdil ideyüm: M'de yok

saña ma'lumdur, emriñe muhālefet kaşd itmedüm. Keremiñe i'timād idüp arzuñ girye vü zārına şefkat itdüm.' Andan Mīkā'il 'aleyhi's-selāma gönderdi. Ol dağı tehīdest gelüp 'özrin beyān itdi. Andan İsrāfīl 'aleyhi's-selāma emr olundu. Ol tehīdest geldi. Bir rivāyetde bu iki taqdīm ü te'hīr ile beyān olundu. Andan 'Azrā'ile [M 84^a] 'aleyhi's-selāma emr itdi ve 'Arzuñ 'özrin kabūl eyleme' diyü emr itdi.²²¹¹ 'Azrā'il 'aleyhi's-selām gelüp yerden bir kabza toprak aldı. Kırk 'arşun miqdārı cemī'-i ekālīmden aldı. Tā'if ile Mekke-i mükerreme mabeyninde kodı.

Bir rivāyetde 'Azrā'il 'aleyhi's-selām toprak kabz idicek yer feryād itdi. Nidā' geldi ki 'Ey zemīn, gammıma senden alduğunu yine saña ahsen vechle irsāl iderem. Siyāh toprak aldum. Ay yüzli beyāz vücūh irsāl iderem. Hāk-i mu'aṭṭal ulu 'ārif ve mükemmel irsāl iderem.' Ve'l-hāşıl yerüñ her maḥallinden aḥz olundu. Elvān-ı muhtelifesi var idi. Anuñ içün benī Ādem dağı envā'-ı muhtelif ve ṭabāyi'-i müteḥālife üzre ḥalk olundu.

Bir rivāyet dağı vārid oldı, çün kim 'Azrā'il 'aleyhi's-selām ḥakden bir kabza getürdi, Hāk te'ālā buyurdi ki 'Yer saña and virmedi mi ve beni penāh ittiḥāz itmedi mi.' Eyitdi, 'Yā rabbī, virdi²²¹².' didi. 'Yā niçün kabūl itmediñ' didi. 'Senüñ emrüñe dağı mühimm olduğı içün kelāmını diñlemedüm' didi. Hāk te'ālā buyurdi ki 'Seni kabızu'l-ervāḥ itdüm.' 'Azrā'il ağladı. 'Benī Ādeme bundan kerih nesne olmaz. Ve içlerinde enbiyā' ve aşfiyā' var. Beni anlara mağzūb itdiñ' didi. Hāk te'ālā buyurdi ki 'İletler ve marazlar sebeb-i ḥalk iderem. Mevti anlardan bilürler, seni añmazlar' didi. Andan Hāk te'ālā anuñ üzerine bir kıt'a bulut musallaṭ eyledi. Tā kim kırk gün, bir rivāyetde yüz kırk gün, yağmur yağdurdı. Toksan tokuzu gamm baḥrinden biri feraḥ baḥrinden idi. Anuñ içün benī Ādemüñ serveri qalīl ve gammı keşirdür. Andan soñra Hāk te'ālā kırk şabāḥ Ādemüñ ṭinini yed-i kudretiyle taḥmīr itdi. İsrāfīl 'aleyhi's-selāma emr olundu, cūybār-ı kudretten birkaç ṭamla getüre. Cebrā'il 'aleyhi's-selāma emr olundu, luṭf-ı izzetden havā ve Mīkā'il 'aleyhi's-selām pute-i ibtilā'dan āteş getürüp ol ḥāk üzre koyalar.

Nükte

Ṭıynet-i Ādemi Hāk te'ālā yed-i kudretiyle taḥmīre ḥikmet oldur ki kaçan bir binā' yapdurmağa bir pādīşāḥ şürü' itse her yeri ḥadem ü ḥaşmı [M 84^b] yapmağa emr olunur. Ammā maḥzen ḥaşını, ki aña kimesne muṭṭali' olmaz, murād ider ki anı kendü eliyle yapmağa mübaşere ider.

²²¹¹ andan 'azrā'ile 'aleyhi's-selāma emr itdi ve arzuñ 'özrin kabūl eyleme diyü emr itdi: S'de yok

²²¹² virdi: Her iki nüshada da olmayıp başka nüshalarda vardır.

Bir rivāyetde daḥı yetmiş biñ ferişteh muḳarrabīnden emr olundı ki çeşme-i raḥīk ve selsebīlden şu getürüp ve ol ḥāk üzerine döktiler. Balçık oldu. Andan bir pāre buluta daḥı emr olundı, baḥru'l-aḥzāndan ol ḥāki bārān ile üzerine kırk yıl yağdurdı. Bir siyāh balçık oldu. Andan āfitāb-ı ḳudret anı ḳurutdı. Bir rivāyetde ol balçık tāze idi. Huşk olmadın a'zā'sı tertīb olundı. Bir rivāyetde balçık ḳuruyup urduḡuñ vaḳit şadā virür idi. Andan şüret-i a'zā'sı menḳuş oldu. İzḥār-ı ḳudret bundadur. Ba'zı rivāyetde geldi ki Ādem 'aleyhi's-selāmuñ her 'uzvı biḳā'-ı arzuñ bir bük'asından ḥalk olundı. Ba'zı a'zā'sı ḥalk olundı. Ba'zı a'zā'sını cennetden getürüp İcād itdi. Tafşīli Baḥrū'd-dürer [S 71^a] nām tefsīrde beyān olunmuşdur. Bir rivāyetde Ādem 'aleyhi's-selāmuñ başını ka'be ḥākinden gerdenin beytū'l-maḳdisden sīnesin Dehnār zemīnden arkasını ve baṭnın Hind zemīninden ellerin maşrıḳdan ve ayakların maḡribden etin ve derisin ve tamarların ve siñirin ve kemiklerin²²¹³ ve sā'ir yerlerinden ḥalk idüp āyine-i celāl ü cemāl itdi. *fetebārekallāhu aḥsenu'l-ḥālikīn*²²¹⁴.

Çün ḳālīb-ı Ādem 'aleyhi's-selām tamām oldu, İbni 'Abbās raḍıyallāhu 'anh rivāyet ider ki kırk yıl yerde tırdı. Ḥaḳḳ te'ālā bu müddetde melā'ikeye emr itdi ki varup anı gürūh gürūh ziyāret ideler. Anuñ ḥüsn ü cemāline ve 'acāyib hey'etine ḥayrān oldılar. Zīrā ol şekilde maḥlūḳ görmemişler idi. Bir gün 'Azāzīl kendü ittibā'ıyla gezerken Ādem üzerine uğradılar. Murād itdi ki anuñ aḥvāline ıttıla' ḥāşıl eyleye. Barmaḡıyla ḳālīb-ı Ādemi urdı. Bir şadā zāhir oldu. Ehl-i taḥḳīḳ eydür, ol şadā yād kimesnenüñ eli dokunduḡından idi. 'Azāzīl eyitdi, 'Ġamm yimeñ, bu maḥlūḳ mücevvefdür. Şabr u māsikesi za'īf olur' didi. Andan [M 85^a] eyitdi, 'Şabr eyleñ, ben bāṭnın tefahḥuş ideyüm. Andan size ḥaber vireyüm.' Cevfine dāḥil oldu. Her ne kim 'ālem-i āfākda görmiş idi cümle anda müşāhede eyledi. Ve bir yer²²¹⁵ gördi, ḳapusu baḡlu. İçine girmege çok sa'y eyledi, mümkün olmadı. Dil-i Ādem anı redd eyledi. Merdūd-ı ezel oldu.

Meşāyīḥ raḥimehumullāh buyurmışlar göñül nazargāh-ı ḥüdādur. Aña daḥil ol. Sa'y eyle. Ḥaḳḳ subḥānehu ve te'ālānuñ nazarına mazḥar olursın. Göñülden düşmekden ise 'arşdan yere düşmek evlādur.

Çün ol ḳal'adan taşra çıḳdı, aşḥābına ḥaber virdi. Ve eyitdi ki 'Ol şehrüñ seyri āsāndur, lākin anda bir ḥazīne gördüm. İçerüsine girmek mümkün ü imkān olmadı ve sırrına vāḳıf olmadum. Ol sebebden ḥātırım perīşāndur.' Andan soñra eyitdi 'Ey ḳavim, eger Ḥaḳḳ te'ālā bunu bizüm üzerimize tafzīl iderse siz ne eylersiz' didi. Bunlar eyitdiler,

²²¹³ ve kemiklerin: **M'**de yok

²²¹⁴ el-Müminûn 23/14

²²¹⁵ bir yer: maḥzen-i ḡayb **S**

‘Mütāba‘at iderüz.’ İblīs gönülinden eyitdi, ‘Eger bunı terciḥ iderse ben ‘āṣī oluram. Eger beni tafzīl iderse bunı helāk iderem.’

Ekser-i müfessirīn, *ve a‘lemu mā tubdūne ve mā kuntum tektumūn*²²¹⁶ āyet-i kerīmesinde sizūñ gizledigiñizi bilürem ve āṣikāre gözi bilürem buyurduğundan murād şeytāndur. Çün kim insānuñ kālībı tamām oldı, rūḥ-ı nefḥ idecek zamān geldi. Ḥaḳḳ te‘ālā Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selāma ḥiṭāb itdi ki ‘Ol dürr-i girānmāye, ki ḥabībünūñ nūrına şādef düzülmüşdür, getir. Ve Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ iki kaşı mābeynine vedi‘a ṭarīḳiyle vaz‘ eyle.’ Ehl-i işāret eydür, şayyād toprak altına dāne koyup tızaḳ vaz‘ iderler. Murğ ol dāne-i görür ve duzağa tıtilur. Ve şayyād-ı kudret daḥı ḥāk-i Ādemde ol dānei ḳodı, tā kim murğ-ı rūḥ anı görüp meyl ide. Fi‘l-ḥālī murğ-ı rūḥ ol dānei görüp bedene ta‘alluḳ itdi.

FAŞIL

Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ kālībına rūḥ nefḥ²²¹⁷ olmasınıñ beyānındadır. Çün kim Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ kaşr-ı vücūdı Ḥaḳḳ te‘ālānuñ kudretiyle tamām oldı, [M 85^b] Ḥaḳḳ te‘ālā rūḥ, ki ‘ālem-i emrdendür, emr itdi, kālīb-ı Ādeme ta‘alluḳ ide, ‘*udḥul ḥāzīhi’l-cesede ellezī ḥalaḳtuḥu.*’ Ya‘nī, ‘Şol [S 71^b] ḥaḳ itdügüm cesede dāḥil ol.’ Rūḥa nazar itdi. Bir muḫlim yer gördi. ‘Özür dileyüp girmege ibā’ eyledi. Tā üç kerre ḥiṭāb vārid oldı. Buyuruldı ki ‘*udḥul fī ḥāze’l-cesedi kerhen vaḥruc kerhen.*’ Ya‘nī, ‘Bu cesede kerāhet ile gir ve kerāhet ile çık.’

Nükte

Sebeb-i kerāhet oldur ki rūḥ laṭīf ve cisim keşīfdür. Münāsib olmamağın tenāfür vāḳi‘ oldı. Lākin sulṭān-ı ‘ālemūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nūrı alınındadır.

Dıraḫşān olmağın ol şu‘ā‘ ile ol ḥareme dāḥil oldı. Zevḳ u şevḳ ile gözi pıñarcığınan, ki ol nūra ḳarībdür, dāḥil oldı. Dimāğı rūḥdan āgāḥ olıcaḳ yüz yıl künbed-i dimāğda devr itdi. Her ne araya uğrasa şaḳşı gibi olan beden et ve ḳan olmağa taḥvīl iderdi. Gözine irişdikde nazar itdi. Kālībını gördi, henüz balçık ammā āṣār-ı envār ve cāna ḳābil. *men ‘arafe nefsehu feḳad ‘arafe rabbehu*²²¹⁸ ma‘nāsın kemā hüve ḥaḳḳahu aḥlādı.

²²¹⁶ el-Bakara 2/33

²²¹⁷ **M** nüshasında bu fasılda geçen "nefḥ" sözcüklerinin imlasında müstensih hatası olduğu düşünüldüğü için metinde "nefḥ" olarak yazıldı.

²²¹⁸ Aclūnī, *Keşfü’l-hafā*, 2/312 (no.2532).

Ve ‘areftullāhe billāh²²¹⁹’den murād nedür ‘alā vecḥi’t-taḥkīk fehm itdi. Rivāyet olunur ki mübārek gözlerin açdıķda evvel nazarı ‘arşa ta‘alluķ itdi. Taķ-ı ‘arşda, *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh ummetun muznibetun ve rabbun ğafūrun*²²²⁰ yazılmış gördi. Bundan iki nesne fehm eyledi. Biri ḥabībullah şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ rif‘at-ı şānını ve bir daķı ümmetūñ ‘işıyānına müteḥayyir oldı ve fikre düşdi.

Ḥālīşatü’l-ḥakāyık adlu kitābda eydür, ḥazret-i Ādem ‘aleyhi’s-selām suāl itdi ki ‘Yā rabbī, bu kimdür ki ismini kendü ismūñ ile muķārin yazdıñ.’ Ḥaķķ te‘ālā buyurdı ki ‘Senūñ evlā emcādıñdan bir peygamberdür. Her kaçan ki senden ve evlādıñdan bir zelle ve bir günāh vāķi’ olsa anuñ şefā‘atiyle ‘afv iderem.’ Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ ḥatır-ı şerīfine bu geldi ki ‘Münāsib ol idi, baba oğula şefā‘at eyleye, ta‘accüb [M 86^a] ‘aks vāķi’ oldı’ didi. Ḥaķķ te‘ālā buyurdı ki ‘Yā Cebrā’īl, tiz yetiş Ādemi ol endişeden ḥalāş eyle ve illā helāk olur.’ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp Ādemūñ şadrını yardı. Ve ol endişenūñ nışfını iḥrāc itdi. Ve yere gömdi. Ve nışfı sīne-i Ādemde qaldı. Ol yere gömülen nışfdan ol şecer zuḥūra geldi ki anuñ sebebiyle ḥatā’ vāķi’ oldı. Ve sīnesinde qalan nışfdan nefsi emmāretin bi’s-sū’i oldı. *el-kullu biemrillāh ve ḥikmetuhu vallāhu huve’r-raḥīm*²²²¹. Andan soñra rūḥ-ı kulağa ve tamām-ı dimāğa gelüp aķşırđı. ‘*el-ḥamdulillāhi rabbi’l-‘ālemīn*²²²²’ didi. Cenābü’l-ğurre, ‘*yerḥamuke rabbuke*²²²³’ diyü buyurđı. ‘Seni bunuñ içün ḥaķķ itdüm yā Ādem’ didi. Ni‘metim yimedim, şükrin itdiñ. Ben daķı sen günāh itmedim yalığadum’ didi. Ḥazret-i ‘allāmu’l-guyüb Ādemūñ nihādında esbāb-ı ma‘şiyetden ne deñlü ‘illet var idügin bilür, daķı ḥaşıl olmadın. ‘İlācın daķı ider. Bu daķı raḥmetidür.

Rivāyet olunur ki Ādem ‘aleyhi’s-selām raḥmet-i zikrin işidicek, ‘Eyvāh’ diyü ağladı ve elin başına kōdı. Vaķt-i muşibetde evlādınuñ ‘ādeti oldı. Ḥaķķ te‘ālā, ‘Yā Ādem, neye āh idüp ağladıñ’ didi. Ādem ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Rabbim gözüm açdum, *ummetun muznibetun*²²²⁴ gördüm. Kulağım işidicek evvel kelām, *yerḥamuke rabbuke*²²²⁵. Var bildüm ki ümmet zillet ü ‘işıyān vāķi’ olur, müstelzim-i ‘itābdur. Ben ‘itāba tākāt getürmem’ didi. Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ fazīleti ehl-i taḥkīk katında bu kaķıyyeden zāhir oldı. [S 72^a] Zāhir raḥmete aldanmadı. Ḥaķīkatü’l-ḥāle nazar itdi. Ḥitāb geldi ki ‘Yā

²²¹⁹ "Allah'ı Allahla bildim."

²²²⁰ "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed onun resuludur. Ümmet günahkardır, rab bağışlayıcıdır."

²²²¹ "Her şey Allah'ın elindedir ve hikmeti de böyledir. Allah rahim olandır."

²²²² el-Fâtıha 1/1

²²²³ "Rabbim sana merhamet etsin."

²²²⁴ "Günahkar ümmet"

²²²⁵ "Rabbim rahmet etsin."

Âdem, *ummetun muznibetun* kûluna nazar itdiñ. Ve, *rabbun gafûrun* buyurduğuma mü'tala'a itmediñ mi.'

Ey dervîş, Âdemüñ tıynetî tahmîr idicek kendü kudretiyle tahmîr itdi. Kezâlik nefh-i rûh itdikde ahlâ kimesne vâsıta olmadı. *ve nefahıtu fîhi min rûhî*²²²⁶ buyurdu. Vech-i evvel beyân olundu. [M 86^b] Lâkin nefh-i rûh bi'z-zât olduğunun sırrı Allâhu te'âlâ a'lem budur ki rûh²²²⁷ 'âlem-i ervâh'dan ki yüce 'âlemdür, bedene nâzil olıcağ 'âlem-i süflîdür, tarîk-i ba'îd ve mesâfe-i ba'idedür. Yolda a'dâ' çokdur. Mebâdâ ki yolda bir zarar yetiştürmeyeler ve benüm ünsüm lezzetini dimâğdan ihrâc olmasun diyü bi'z-zât nefh itdi, kendüden gayrıyla²²²⁸ müvâneset itmesün.

Muhaşşalu'l-kelâm çün kim rûh beden-i insâna ta'alluk itdi, bir zulmânî mekân gördi, erkân-ı erba'ası birbirinüñ zıddıdır. 'Dirîgâ bu binâ' pâyidâr olmaz' didi. Her cânibden ve ol vahşetâbâduñ her zâviyesinden niçe mü'ezzîler haşerât-ı tabî'atdan ve hayyât ve 'akârib ve şehvât ve niçe sibâ'-ı gâzabîyye ve eşnâf-ı behâim-i hayvâniyye cümlesi bir uğurdan hücum eylediler. Yedi başlu ejdehâ câna kaşd itdi. Öñinden ve halefinden siñekler ve arılar gibi hamle itdiler. Rûh-ı nâzenîn niçe müddet civâr-ı hazret-i mu'kaddesede üns tutmuş iken bu ibtilâ'yı gördükde geldüğü yerden mürâca'at itmek istedi. Merkebi nefh-i taleb itdi, bulmadı. Piyâde gitmeğe hâd mecâli yoğ idi. Bir kerre, 'Âh' itdi. Buña eyitdiler ki 'Sen bu âh için irsâl olunduñ.' Ol âhuñ buhârı dimâğa irişdi. Bir kerre yine ağırdı. Endâmına hareket peydâ oldu, cümlesi hayât buldı. 'Âlem-i şüretüñ temâşâsına nazar eyledi. Yeri ezhârıyla müzeyyen ve semâ'yı 'acîb hey'etle mülevven gördi. Ve bi'l-cümle bu şun'-ı 'azîmî ve nağş-ı cesîmî temâşâ eyledi. Bildi ki bu eşer bir kâdir-i mu'tlak kudretine ve bu hikmet bir şânî'-i hekimüñ hikmetine delâlet ider. Cellet kudretuhu ve 'azamet hikmetuhu ba'dehü tekrâr hamd eyledi ve eyitdi ki 'Eger müşâhede-i envâr-ı zâtdan mahrûm kaldum ise bârî âyât-ı beyyinatı mir'âtında şıfatı envârınınuñ 'aksin müşâhede iderem' didi.

FAŞIL

Çün kim rûh cesed-i Âdem 'aleyhi's-selâmda karar itdi, [M 87^a] her vakit hazret-i Bârî' celle zikruhunun kurbet ü ünsini yâd idüp ıztırâba düşer idi. Bu kafesi pâreleyüp âşiyân-ı ahlâsine mürâca'at kaşd ider idi. Anı evlâd-ı şıgâr gibi oyalardı. Gâh ta'lîm-i melâ'ike ve gâh mescüd-ı melâ'ike itmek gibi²²²⁹ ve gâh bâğlarda ve bustânlarda seyr idüp

²²²⁶ el-Hicr 15/29

²²²⁷ rûh: M'de yok

²²²⁸ dimâğdan ihrâc olmasun diyü bi'z-zât nefh itdi kendüden gayrıyla: S'de yok

²²²⁹ ve gâh mescüd-ı melâ'ike itmek gibi: S'de yok

eglenür idi, tã kim bir miqdâr iştîyâkı ve nâr-ı ıztırâbı sâkin ola. Ve her vakit hâzret-i rabbü'l-'izzetden selâm ve envâ'-ı va'adler ve dürlü dürlü beşâretler vârid olur idi. Tã kim kaç gün bu 'âlem-i fânide ol râyiha ile diri ola.

Şeyh Kâzerünî kuddise sırruhu fâtihadâ²²³⁰ eydür, rûh-ı pâk bu cesed-i hâk ile ülfet itmedi. Zîrâ cinsiyyet yokdur. Biri 'âlem-i emrdendür ve biri 'âlem-i halkdandır. Lâkin hâzret-i hayy-ı muṭlak ve kâdir-i muḥakkak, *elâ lehu 'l-halku ve 'l-emru*²²³¹ riştesiyle ikisini biribirine rabṭ itdi. Ve murğ-ı rûh kâlib-ı tende ârâm eyledi.

Laṭîfe ve Nükte

ki cānlardur, fermān-ı ilāhî 'ale't-tafṣîl olacaḳlar ol kalemün iznine iriṣdi, kademün rāzın hıfz idicidir. Ve andan levḥ²²³² gūşına yetiṣdi. Andan İsrâfîl 'aleyhi's-selām levḥde bunı fehm itdi. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selāma teslîm itdi. Andan cümle melâ'ikenün [S 72^b] ma'lûmı oldu. Tã kim ḳazâ'-yı ilāhî zâhir oldu ve kürre-i nâra vâṣıl oldu, andan kürre-i nâr havâyâ müntakîl oldu. Yel ile muḥtalîṭ olup bād âteşden ıssılık ve nâr yelden bürüdet kesb itdi. Pes böyle yel²²³³ cān rengin tutup ğidâ'-yı cān oldu. 'Înâyet-i Hakk ve irâdet-i feyyâz-ı muṭlak cān-ı insânı bu 'âlem zindânına işâle emr idicek bâda ısmarladılar. Ve niçe biñ melek müvekkel itdiler, tã kim 'abduñ meşâmı pençeresinde âsânlık boğazına iriṣdüre ve aşâġa indüre. Andan cāna ğidâ' hâşıl olur ola. Ve ol bâda bû-yi Raḥmân virildi. *lâ tesubbu'r-rîḥa feinnehâ min nefsi'r-raḥmân*.²²³⁴ Ve andan 'abduñ cānına kısmet buyurdi. Cān-ı ġarîb bâddan râyiha-i ḥabîb [M 87^b] şemm idüp bir pâre ḥayât buldı.

Her gün ve her gice yigirmi dört sâ'atdür. Her sâ'at biñ nefes olur. Yigirmi dört biñ nefes olur. Bir gün ve bir gice Raḥmāndan²²³⁵ yigirmi dört biñ ḥaber gelür. Rûḥa emr olundu ki bu ḥaberi cemî'-i eczâ'-yı bedene kemike ve ilike işâl eyleye. Diğer nefsi Raḥmāna irsâl eyleye ki *minhu bede' ve ileyhi ye'ûdu*.²²³⁶ Bunuñ mışdâkı oldur ki tã nefes gelür, cān düstdan ḳoḳı alır ve bu kâlib ḥayâtda olur. Çün kim munḳaṭı' ola, cān bu tenden gider. Ol kuvvet sebeb-i beḳâ'-yı rûḥ ve sebeb-i fütûḥ ve emānet-i Raḥmāndur²²³⁷. Cān vaṭan-ı aṣlîsine vâṣıl olur.

²²³⁰ fâtihadâ: hâtime de **M**

²²³¹ el-Arâf 7/54

²²³² levḥ: **M**'de yok

²²³³ yel: **M**'de yok

²²³⁴ "Rüzgara sövmeyiniz, çünkü o Rahman'ın kendisidir." Hadis kaynaklarında "min nefsi'r-raḥmân" ifadesi "min rûḥillâh" olarak geçer. bk. *Sünen-i İbni Mâce*, 4/671 (no.3727).

²²³⁵ yigirmi dört biñ nefes olur bir gün ve bir gice raḥmāndan: **S**'de yok

²²³⁶ "Her şey O'ndadır, O'nunla başlamıştır ve O'na dönecektir."

²²³⁷ beḳâ'-yı rûḥ ve sebeb-i fütûḥ ve emānet-i raḥmāndur: **S**'de yok

Ammā Tenbīh

Ey oğul, enfāsin kuvvet-i rūh ve sebep-i fütūh ve emānet-i Rahmāndur. Tekrār ol rūhı irsāl idersin. Nazar eyle ne vechle vedī‘aı şāhibine ircā‘ idersin, kelimāt-ı tayyibāt ve tesbīh ü tehlīl ü tazarru‘ u münācāt tarīkasıyla mı, *ileyhi yeş‘adu‘l-kelimu‘t-tayyibu*²²³⁸ yāhūd gaflet ve haṭā‘ ve zelālet ve nāma‘kūl kelimāt şadır ola. Āhiretde hüsran ve nedāmet ve hezelān hāşıl idüp ziyānıñ ne ziyān itdügin kıyāmetde görürsin, *el-‘iyāzu billāh*. Bu maḳāmda leṭāyif-i bisyār ve teşbīhāt-ı bīşomār vardır. Bu kitāba degil kitāblara şıgmaz. Anuñ içün iğmāz olundu. Bu laṭife-i şerīfe anlardan ihtiyār olunup tahrīre geldi.

Çün āfitāb-ı rūh kaşr-ı vücūda geldi, a‘zā‘ pençerelerinden ve cevāriḥ şebekelerinden ve ḥavvās ve ḳavī kūrrelerden ‘ālem-i şehādetden envār-ı muḥtelife ‘aks²²³⁹ oldu. Bir mertebeye vardı ki her ‘uzuv kemāliyle iftiḥāra başladı. Meşelā göz, ‘Ben olmasam²²⁴⁰ ‘ālemi kim görür idi.’ Ayak eydür, ‘Ben olmasam nice kıyām olur, beden neyle yürür.’ El tutmasıyla ve ḳulaḳ işitmesiyle ve ruḥsār leṭāfetiyle endām zarāfetiyle lisān tekellümüyle her biri bir vech ile²²⁴¹ ‘ale‘t-taḫşīl ḥāşşasıyla ve kemāliyle ızḥār-ı faḥr itdi. Nāgāh rūh-ı pūr fütūh bunlaruñ kelimātın istimā‘ idüp eyitdi ki ‘Eger ben olmasam [M 88^a] cümleñüz ḥarāb olup ‘amelden ḳalur, çürüyüp hebā’ olurduñuz.’ Çün kim rūh bu muḳaddemātuñ muḳābelesin tamām itdi, cānib-i gaybdan ve ‘ālem-i lāreybdan tecellī gelüp rūh anuñla tecellī kesb eyledi. Didi ki ‘Ey rūh u cān, eger ‘aks-i cemāl-i cānān olmasa celāl ü cemālim ḥaḳḳı içün senüñ daḥı fenā’ñ beḳā’ñ üzerine sebḳ iderdi.’

FAŞIL

Ādem ‘aleyhi’s-selāma²²⁴² ta‘līm-i esmā’ ve keyfiyyet-i sücūd-ı melā’ike beyānındadır. *ḳavluhu te‘ālā ve ‘alleme ādeme‘l-esmā’e kullehā*²²⁴³. Ḥaḳḳ te‘ālā kaşr-ı vücūd-ı Ādemi ḥaḳḳ idüp rūh ile müşerref ü müzeyyen itdügünüñ ḥikmeti icmālen zıkr olunmuş idi. *innī a‘lemu mā lā ta‘lemūn*²²⁴⁴ zımnında işāret olundu. Hālā taḫşīl olunmaḳ murād olundu. Çün kim [S 73^a] ḥazret-i ‘alīm ü ‘allām, ve *leḳad kerremnā benī ādeme*²²⁴⁵

²²³⁸ Fâtır 35/10

²²³⁹ a‘zā‘ pençerelerinden ve cevāriḥ şebekelerinden ve ḥavvās ve ḳavī kūrrelerden ‘ālem-i şehādetden envār-ı muḥtelife ‘aks: **M**’de yok

²²⁴⁰ ben olmasam: **M**’de yok

²²⁴¹ bir vech ile: **M**’de yok

²²⁴² ādem ‘aleyhi’s-selāma: **S**’de yok

²²⁴³ el-Bakara 2/31

²²⁴⁴ el-Bakara 2/30

²²⁴⁵ el-İsrâ 17/70

ile t̄ac-ı h̄ilāfet ve h̄ülle-i kerāmeti Ādem ‘aleyhi’s-selāmūñ şānına virildi, H̄aḫḫ te‘ālā cümle²²⁴⁶ müsemmiyātı melā’ikeye ‘arz idüp, ‘enbi’ūnī biesmā’i hā’ulā’i in kuntum şādiḫīn²²⁴⁷’ ya’nī, ‘Bu müsemmiyātuñ esmā’sından haber virüñ, eger şādiḫ iseñüz.’ Ekşer-i müfessirīn anuñ üzerinedür ki innī cā’ilun fī’l-arḫi ḫalīfeten²²⁴⁸ buyurulduḫda melā’ike endīşe itdiler ki ‘Ḥāzret-i Bārī’u te‘ālānuñ maḥlūḫātında bizden ekmel ve a’lam var mıdır.’ H̄aḫḫ te‘ālā kemāl-i ḫudretin ızḫār içün Ādem ‘aleyhi’s-selāmı ḫalk idüp ta’līm-i esmā’ ile mükerrerem ḫıldı. Andan esmā’yı melā’ikeye ‘arz idüp, ‘enbi’ūnī biesmā’i hā’ulā’i in kuntum şādiḫīn²²⁴⁹’ didi. ‘Vücūdda s̄abıḫ olmañuz a’lamiyyeti müstelzim degildür.’ Pes melā’ike-i kirām ‘aczlerine mu’terif olup, ‘subḫāneke lā’ilme lenā illā mā’allemtenā²²⁵⁰.’ ‘Sen kemāl-i tenzīh ile münezzeh ve muḫaddes pādişāhsın. Bize ne ki ta’līm itdiñ ḡayrı nesneye ‘ilmimiz yokdur’ didiler.

Şeyḫ Ebū Bekir Verrāḫ rahmetullāhi ‘aleyh eydür, melā’ikeye, ‘enbi’ūnī²²⁵¹’ buyurıcak ḫaşr oldılar. Zīrā imtiḫān vaḫtinde mecāl-i kelām ṭar²²⁵² olur. Lākin [M 88^b] Ādem ‘aleyhi’s-selāma bu bāb meftūḫ olmaḫ murād olundu, ‘enbi’ūnī²²⁵³’ buyuruldu. Eger Ādem ‘aleyhi’s-selām daḫı ‘enbi’ūnī²²⁵⁴’ buyura idi melā’ikeye ziyāde ‘acz ḫāşıl olurdu. Kemāl-i luṭfından melā’ikeye ta’līm itmek fermān olundu. Bu maḫāmda iki fā’ide ḫāşıl oldu. Biri melā’ike üzerine Ādem ‘aleyhi’s-selāmūñ faẓīleti ve biri ‘ālemūñ şerefi ve ‘ālemūñ ‘ābid üzerine²²⁵⁵ tafẓīli ḫadīş vārid oldu, faḫḫlu’l-‘ālimi ‘ale’l-‘ābidi kefaḫḫli ‘alā ednākum²²⁵⁶. Fuẓalā’ ta’yīn-i esmā’da iḫtilāf itdiler. Ba’zılar eyitdi, murād-ı esmā’ melā’ikedür. Ve ba’zılar esmā’ zūrriyyetdür. Ba’zılar her şey’üñ şaḡīr ü kebīr ve naḫīr ü ḫıtmīri ḫatte’l-ḫış’ate ve’l-ḫaşı’a ya’nī ḫanaḫ ve ḫanacık²²⁵⁷ isimleri bile zıkr itdi. kulleḫā²²⁵⁸ ile te’kīd bu ma’nāyı te’yīd ider. Ve keyfiyyet-i ta’līmde bir niḫe ḫavl var. Ba’zılar eydür, ‘ilm-i zārūrī ḫalk itdi. Ol ‘ilmile tamām-ı esmā’yı ma’lūm itdi. Ba’zılar eydür, bir uğurdan ḫalbine ilḫā’ eyledi. Cemī’-i esmā’yı te’emmül itmedin ma’lūmı oldu. Ba’zılar eyitdi, Ādem ‘aleyhi’s-selāmūñ eczā’sı muḫtelife ve ḫuvāsı mütebāyine oldu. Ba’zılar eyitdi, Ādem ol isti’dād ile müdrikāt-ı ma’ḫulāt ve maḫsūsātından ve

²²⁴⁶ cümle: **M**’de yok

²²⁴⁷ el-Bakara 2/31

²²⁴⁸ el-Bakara 2/30

²²⁴⁹ el-Bakara 2/31

²²⁵⁰ el-Bakara 2/32

²²⁵¹ el-Bakara 2/31

²²⁵² ṭar: **M**’de yok

²²⁵³ el-Bakara 2/31

²²⁵⁴ el-Bakara 2/31

²²⁵⁵ üzerine ādem ‘aleyhi’s-selāmūñ faẓīleti ve biri ‘ālemūñ şerefi ve ‘ālemūñ ‘ābid üzerine: **M**’de yok

²²⁵⁶ "Alimin abide olan üstünlüğü, sizin en düşük olanınıza olan üstünlüğüm gibidir."

²²⁵⁷ ḫanacık: ḫanaḫ **M**

²²⁵⁸ el-Bakara 2/31

mütehayyilâtdan ve mütevehhimâtdan idrâke kâbil olup lâcerem kudret-i Hakk cümle ma'rifet-i zerrât ü esbâbı ve havâşş-ı esmâ' vu şifâtı uşûliyle ma'lûm u kavânîni ve cemî'-i şanâyî'i ve isti'mâl-ı âlâtun keyfiyyâtın qalbine ilkâ' idüp lisânından cârî itdi. Ve cümle Âdem evlâdınun lisânları ve kıyâmete dek söyleyecek lûgatleri ve cümlesinun isimlerin zikr itdi.

Melâ'ike 'aleyhimü's-selâm Âdem 'aleyhi's-selâmun fazîletine mu'terif oldılar. Andan sonra Hakk te'âlâ emr itdi ki Âdem-i şafîyye bir taht tertîb itdiler. Yedi yüz pâyesi var idi. Her pâye mâbeyni niçe yıllık yol idi. Ol taht üzerine bindürdiler. Ve mübârek boyununa ve kulaqlarına [M 89^a] cevâhir-i cennetden muraşşa' hülle ve zîver vaz' itdiler. Ve barmaklarına cennetden hâtem takdılar. Ehl-i sa'âdet libâsını arkasına ve kerâmet tâcını başına geyürdiler. [S 74^b] Her bâr ki tebessüm itse âfitâb nûrî gibi nûr 'âlemi tutar idi. Ve her nereye teveccüh itse alnında Muhammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemün nûrî bedr-i münîr gibi dıraşşân olur idi. Hâşılı hûsn ü cemâli bir mertebede idi ki melâ'ike-i kirâm hayrân olup hulk-ı Âdem 'alâ şüretihi ma'nâsın müşâhede idüp, *fetebârekallâhu ahsenu'l-hâlikîn*²²⁵⁹ vird-i zebânları oldı. Hakk te'âlâ melâ'ikeye fermân eyledi ki Âdem 'aleyhi's-selâmun tahtı boyunlarına alup semâvâtuñ etrâfın keşf itdürdiler. Andan ileüp 'arşun berâberine koyalar. Andan ol melâ'ikeye emr olundu, '*escudû liâdem*²²⁶⁰.' Evvel kimesne ki²²⁶¹ secdeye mübâderet itdi, ol Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm idi. Ba'dehû Mîkâ'îl 'aleyhi's-selâm andan sonra İsrâfîl 'aleyhi's-selâm andan 'Azrâ'îl 'aleyhima's-selâm secde eylediler. Andan sonra cümle melâ'ike secde eyledi. Ol dört melek secdeye mübâderet itdüğü için Hakk te'âlâ Cebrâ'îli emîn vahy itdi. Ve erzâk hânesinun miftâhını Mîkâ'île virdi. Tamâm-ı Qur'ân-ı 'azîmi İsrâfîlün alnına yazdı. Ve 'Azrâ'îli muvâşalatu'l-habîb ile'l-habîb emrine sebep itdi. Bâkî melâ'ikeye 'işmet berâtı yazdı. 'Azâzîl ibâ' itmegin ebeden tard ve la'nete mübtelâ oldı. Ba'zı 'ulemâ' katında emr-i secde inbâ'-yı esmâ'dan evveldür. Zîrâ Hakk te'âlâ buyurdu, *feizâ sevveytuhu ve nefahtu fîhi min rûhi feka'û lehu sâcidîn*²²⁶² buyurdu. *fâ'* ta'kîb içündür. Andan fehm olunan nefh-i rûh olduğı gibi secde olmaqdur. Lâkin ekşer-i 'ulemâ' anuñ üzerinedür ki secde inbâ'-yı esmâ'dan sonra ola. Süre-i bakârada olan buña nâzirdür.

Naql olunur ki melâ'ike secdede yüz yıl eglendiler, bir rivâyetde beş yüz yıl. Başların qaldurup 'Azâzîli gördiler, turur, Âdem 'aleyhi's-selâmun [M 89^b] cânibine nazar iderken şüreti melekietden dîv şekline mesh olmuş. Şükrâne bir secde dağı itdiler.

²²⁵⁹ el-Müminûn 23/14

²²⁶⁰ el-Bakara 2/34

²²⁶¹ kimesne ki: M'de yok

²²⁶² el-Hicr 15/29

Anuñ içün bir rek‘atde secde iki kerre oldı. Ba‘zılar eydür, ‘Azāzīl çün kim secde itmedi, Hakk te‘ālā buyurdı ki ‘Ey la‘īn, halīfeme niçün secde itmediñ.’ ‘Ben andan hayırluyum. Beni āteşden anı hākden halk itdiñ. Āteş laṭīf ve şāfī ve ziyā’ maḥallidür. Cevher-i hākden a‘lādur’ diyü bu fikr-i saķīm ve kıyās-ı ‘aķīm ile kendüye temessük idüp ‘azīm ḥaṭā’ itdi. Zīrā hākūñ āteş üzerine niçe mertebe rüçḥānı vardır. *min tevāḍullāh refe‘ahullāhu*²²⁶³ mūcibince delālet ḥāşıl olur. Baḥr-i Dürer nām tefsīrde tafşīli beyān olunmuşdur. Lākin bu muhtaşarda bir şemme şüret-i manāzırdan taḥrīr oluna.

Hāk ile Āteşüñ Münāzarası

İblīs-i telbīs kendünün tefevvukın ızḥār içün āteşüñ hāk üzerine fażīletini iddi‘ā itdi. Şafā’ ve ziyā’ sı gösterdi ki hākde bulunmaz. Ve hākūñ ‘uyubın beyān eyledi ki andan naķş ve ‘ār gele. Eyitdi ki ‘Āteşde olan ziyā’ kubbe-i eflākde bulunmaz nūrı vardır ki āfitāba ḡalibdür. Ḥāmları pişürür, nātamāmları tamām ider. Selāṭīnün evşāfında olan hāk-i zelīle ḥādīm olmak lāyık degildür’ didi. Cānib-i ḥikmetden bir nidā’ geldi ki ‘Ey la‘īn, lāf u ḡüzāf urma. Bilmez misin ki kendün görenlerün ḥıdmeti maķbūl olmaz ve āsitāne-i kibriyā’ da mütekebbir yol bulmaz. Ve ehl-i tevāzu’²²⁶⁴ refī‘ü’ş-şān ve ‘azīmu’l-mekāndur. Āteşüñ işi dā’imā ızṭırāb ve hākūñ ḥālī dā’imā sūkündür. Ehl-i ızṭırāb aşḥāb-ı sūkūn ile bir olmaz. Ve cennet, ki mesākin-i ṭayyibedür, tūrābı miskdür. Anda āteş olmaz. Ve muķarrerdür ki āteş düşmānlaruñ ‘azābına sebep ü maḥalldür. [S 75^a] Ve āteş elbette mekāndan müstaḡnīdür, ḥāke muḥtācdur. Lākin hāk āteşe muḥtāc degildür. Ve hāk sebebi ‘imāretdür. Āteş bā’iş-i ḥarābdur. Ve’l-ḥāşıl hāk āteş üzere lāyu‘ad ve lāyuhşā vüçūh ile rāciḥdür. Ey la‘īn, sen sākit ol. Aşıl [M 90^a] māddeñ ki āteşdür. Ḥalīfetullāhuñ māddesi ki hākdür. İki münāzara itsünler. Ve her biri ḥüccet ü bürḥānın ızḥār eylesünler.’ Āteş, ki başdan ayaḡa ziyāndur, mücādeleye sür‘at itdi. Ve didi ki ‘Ey hāk, benüm şafā’-yı şüretim ve ziyā’-yı sīretim vardır. Giceler ‘ālemi gündüz gibi iderem. Bir şaḥneyüm, kaçan şem‘gerd başında otursam zulm-i zulumātı ref‘ iderem. Ve bir merd-i pehlivānum, tīḡ-i zebānım ḡaldursam ḥaşış-i leşkerin yaķar kül iderem. Mazḥar-ı tecellī-i Hakkum ve delīl-i ma‘rifet-i hidāyetüm. *innī ānestu nāran*²²⁶⁵.’ Hāk eyitdi, ‘Ey āteş, senün dāimā işün ‘ilm-i rif‘atı bālāya ḡaldurur. Muḡtedir benüm. Kārım tāc-ı ‘izzeti ḥorluķ ḥākine bırakmaķdur. Ne deñlü ḥüccetiñ ve sebep-i rif‘atiñ var ise söyle.’ Pes eyitdi, ‘Ey hāk, gevher-i bānū-yı şubḥ u şām benüm. Ve mazḥar-ı zuhūr-ı *innī enallāhu*²²⁶⁶ benüm. Maḥall-

²²⁶³ "Tevazu göstereni Allah yükseltir."

²²⁶⁴ tevāzu’: M’

²²⁶⁵ Tâ-Hâ 20/10

²²⁶⁶ Tâ-Hâ 20/14

i intikāmum. Niçe yıllar maḥabbet ocağında yandum yakıldum.’ Hāk eyitdi, ‘Ey āteş, çok zebāndırāzlık itdiñ. Kendü başıñla oynarsın. Bilmez misin ki ‘izzet ḥorlukda ve rāḥat tevāzu‘dadur. Ben anuñ içün ‘azīzüm ve gözde yerim vardur. Hākpāyüm ve ḥilḳat yükin çekerem. Āsumān defñesinüñ ḥazā’ iniyüm. Ka‘be-i ṭavāf-ı ḥalāyık benüm. Āb-ı tūhūruñ ḳāimmaḳāmiyum.’ Āteş eyitdi, ‘Ben senüñle baḥş idemem. Ben ‘uluvva çekdikce sen kendüñi aşığa urursın. Lākin bir sen söyle bir ben. Ey ḥāk, ben şafā’-yı nūr tutaram. Senüñ neñ vardur.’ Hāk eyitdi, ‘Benüm şevḳ-i likā’-yi cigersüzüm var.’ Nār eyitdi, ‘Ben kürre-i nār şu‘ūd iderem.’ Hāk eyitdi, ‘Ben istiḳāmet yükin çekerem.’ Āteş eyitdi, ‘Ben gicei gündüz gibi iderem.’ Hāk eyitdi, ‘Ben basit-i zemīni envā’-ı ezhār ile zeyn iderem.’ Āteş eyitdi, ‘Cevāhirüñ mihekk-i imtiḥāniyum.’ Hāk eyitdi, ‘Ḥazīne-i defāin-i serāirüm.’²²⁶⁷ Āteş eyitdi, ‘Ben ḡıll u ḡışı ızḥār iderem.’ Hāk eyitdi, ‘‘Ayıbları [M 90^b] setr iderem.’ Āteş eyitdi, ‘Muḥkem taşlardan cevāhiri āsānlık ile iḥrāc iderem.’ Hāk eyitdi, ‘Ben elvān-ı ‘acībe ve revāyiḥ-i laṭīfe güller iḥrāc iderem.’ Āḥirü’l-emr ḥāk eyitdi, ‘Ben mādde-i ḥalīfetullāhum ve merḳad-i resūlullāhum, *ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem*. Mūnācāt ehlinüñ miḥrābiyum ve ehl-i tā‘atüñ secdegāhiyum. Fezāilim bisyār ve ḥaṣāiṣim bīşomārdur. Lākin kemāl-i tevāzu‘mdan şāmit ü sākinüm. Eger sen beni taḥrīk itmeseñ ve Ḥaḳḳ te‘ālā emri olmasa bunları daḥı zikr eylemezem’ dedi.

el-ḳıṣṣa

‘Azāzīl secdeden ibā’ idicek andan kerāmet libāsın alup la‘net libāsın geyürdiler. Ol temettu‘ātından ve na‘īm-i cennetüñ telezzüzātından yeryüzine indürüp döğerek ve söğerek cezāyire bıraḳdılar. Aḥsen şüretten aḳbaḥ şekle ḳodılar. Evvel kimesne ki la‘net taşın urdı, Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām idi. Andan Mīkā’īl andan İsrāfīl andan ‘Azrā’īl ‘aleyhimü’s-selām andan sükkān-ı semāvāt yedinci ḳat gökden tā semā’-yı dünyāya gelince şetm ü la‘net iderek deryā dibine esfel-i sāfilīne indürdiler. Çün başın deryādan iḥrāc itdi, yüzi ḳara²²⁶⁸ ve gözleri gök bir mertebe çirkin şekle girmiş ki ḥaḳḳ-ı ‘ālem ol şüretde görseler cümlesi bīḥuş olurlar idi. el-ḥāşıl çün kim sa‘ādet-i uḥrevīden maḥrūm oldu, mühimm-i dünyāya iştiḡāl idüp zılāl [S 75^b] u ızlāla ‘azīmet itdi. Ḥaḳḳ te‘ālādan ‘ömür istedi. Tā nefḥ-i şūra dek, ki nefḥa-i ūlādur, mühlet virildi. *feinneke mine’l-munzarīn*²²⁶⁹ ilā yevmi’l-vaḳti’l-ma’lūm²²⁷⁰. La‘īn bunu işidüp feryād itdi ki *‘febi’izzetike*

²²⁶⁷ āteş eyitdi cevāhirüñ mihekk-i imtiḥāniyum ḥāk eyitdi ḥazīne-i defāin-i serāirüm: **M** nüshasında sehven mükerreren yazılmıştır.

²²⁶⁸ ḳara: **M**’de yok

²²⁶⁹ el-Arāf 7/15. Ayette "ḳāle inneke mine’l-munzarīn" olarak geçer.

²²⁷⁰ Sād 38/81

leuğviyennehum ecma ²²⁷¹ *in*. Cümlesin bunların iğvâ' idüp etrâf u cevānibinden ızlāl ideyüm' didi. Fermān geldi ki "Avāmı iğvâ' idersin illā benüm hāş kullarım vardır, anlara yol bulmazsın. *inne* 'ibādī leyse leke 'aleyhim sultānun²²⁷². [M 91^a] Ve ol havāşş kulumuñ 'alāmeti vardır.' Bahrū'l-dürerde beyān olunmuşdur.

Ve'l-hāşıl İblīs çün kim matrūd oldı, Ādem 'aleyhi's-selām mu'azzez ü mükerrerem olup melā'ike-i kirām hıdmetinde kâ'im oldılar. İ'zāz u ikrām ile cennete iletüp yetmiş hülle geydürdiler. Bir mertebe hüsn ü cemāl ü kemāl hāşıl itdi ki 'ayn-ı 'ālem mişlin görmiş degil idi. Ve bir muraşşā' tāt ve kemer dahı getürdiler, *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmış idi. Başına geydürdi ve beline kuşandı. Yetmiş biñ melek şağında ve yetmiş biñ melek şolında ve yetmiş biñ melek kafa'sında hıdmete tūrdılar. 'Ale'd-devām medḥ ü şenā'²²⁷³ cevāhirin nişār iderler idi. Ve nidā' eyitdiler²²⁷⁴ cenneti zeyn ideler. Qapuların açup enhār u eşcārı terennüme başladı. Ve hūr u rıdvān u ğilmān donandılar. Ve bülbüller fiğāna ve feryāda başladılar. Melā'ike-i muḥarrabīn a'lā-yı 'iliyyīnden yügrüşüp temāşāya tūrdılar. Kelām-ı Hāḫḫ mūnisi ve selām-ı muḥaḫḫaḫ enīsi oldı. Hıḫḫ-ı müsteḫḫab geldi ki 'Yā Ādem, seni kudret elimile tahmīr eyledüm. Hāş rūḫumdan nefḫ itdüm. Ve ta'līm-i esmā' itdüm. Hālā cennetime idḫāl itdüm. Saña lāzımdur ki 'ahdimi ve emānetimi ri'āyet idesin.' Eyitdi, 'Ey perverdigārım, 'ahdiñ i'lām eyle, tā kim ri'āyetine sa'y idem.' Hāḫḫ te'ālā buyurdi ki 'Bu dirāḫta yakın olma ve düşman kelāmın işitme. Andan ekl eyleme.' Ve bi'l-cümle ehl-i cennet Ādem 'aleyhi's-selāmuñ hıdmetinde oldılar. Her bār ki mübārek yüzine nāzar itseler ḫabībullāha şalavāt virürler idi.

Ve mübārek nūr-ı seyyidü'l-mürselīn ḫuşūsında iki rivāyet vārid olmuşdur. Biri zıkr olundı ki nūr Ādem 'aleyhi's-selāmuñ alınında idi. Bir rivāyetde maḫall-i nūr Ādemüñ şulbi idi. Nesefinüñ Bahrū'l-'ulūmda eydür, 'Ol nūr Ādem 'aleyhi's-selāmuñ [M 91^b] zāhrında idi. Her bār ki semāvātı seyr iderdi cümle melā'ike-i kirām Ādem 'aleyhimü's-selāmuñ kafa'sında giderler idi. Ve ta'zīm ü tekrīm iderler idi. Ḥazret-i Ādem 'aleyhi's-selām anuñ sebebin suāl itdi. Hāḫḫ te'ālā buyurdi ki 'Muḥammed resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ nūrı zāhrıñdadur ve melā'ike aña ta'zīm iderler idi.' Eyitdi, 'Yā rabbī, iḫsānıñdan ol nūrı bir āḫer 'uzvuma naḫl eyle, senüñ luḫfuñla ben dahı müşāhede idüp ḫatırım mesrūr eyleyem.' Pes ol nūr şehādet barmağına naḫl itdi. Çün

²²⁷¹ Sād 38/82

²²⁷² el-Hicr 15/42

²²⁷³ ve şenā': **M**'de yok

²²⁷⁴ ve nidā' eyitdiler: **M**'de yok

kim müşâhede itdi, barmağın kaldurup şehâdet kelimesin edâ' itdi. Anuñ içün ol barmağa şehâdet barmağı didiler. Andan barmağın öpüp gözine sürdi ve şalavât virdi. Ve eyitdi, 'Yâ rabbim, ol nûrdan benüm vasaatımda qaldı mı.' Hakk te'âlâ buyurdi ki 'Aşhâbınuñ nûrları qaldı.' Anları dağı barmaqlarına naql olunmasın diledi. Ebû Bekir-i Şiddîkuñ nûrı vustâya 'Ömeruñ nûrı hınşıra ve 'Osmânuñ nûrı binşıra ve 'Alînuñ nûrı ibhâma rağıyallâhu 'anhum ecma'ın müntakıl oldı. Her zamân eşâbi'ine nazâr idüp envârı ziyâde olmış müşâhede ider idi. Tâ ol zamâna gelince ki²²⁷⁵ şecereden [S 76^a] ekl itdi, ol nûr tekrâr zâhrına intikâl itdi. Kezâ fî tefsîr-i Bahrû'l-'ulûm rivâyet olunur ki Âdem 'aleyhi's-selâm cennete dâhil olıcak enbiyâ' adedince kürsiler konılmış idi. Her birine oturup ol peygamberuñ nûrı Âdem 'aleyhi's-selâmuñ alınında müştâgil olurdu. Çün kim seyyidü'l-mürselîn şallallâhu 'aleyhi ve sellemuñ kürsisinde otururdu, yetmiş biñ nûrdan 'alem başı üzre tutarlar idi. Ve hiçbir yer qalmaz idi ki ol nûrdan aydınlık olmaya. Bu dağı Âdem 'aleyhi's-selâmuñ ol sultâna ziyâde [M 92^a] i' tikkâdına sebep oldı.

Mervîdür ki cennetde eñ evvel Âdem 'aleyhi's-selâm üzüm ve incîr ve hurmâ yidi. Andan cennetüñ ta'âmılarına ve mîvelerine râğbet eyledi. Ve bustânlarında ve kaşırlarında ve gülzâr içinde seyr idüp her ne ki dilerse müheyyâ' bulurdu. Lâkin muktezâ-yı tab' sebebiyle kendü cinsinden enîs murâd eyledi, anuñla ülfet eyleye. Bu fikirde iken uyhu gâlebe itdi. Şol cānibinuñ yukarı eyegüsinden Havvâ' rağıyallâhu 'anhâ halk olundu. Bir rivâyetde Havvâ' cennetden taşra halk olundu. İkisini dağı birer taht üzerine koyup cennete idhâl itdiler. Havvâ' halk olunduğundan Âdemüñ aslâ haberi olmadı. Lâkin İbni 'Abbâs ve İbn Mes'ûddan rağıyallâhu 'anhum rivâyet ider ki Havvâ' cennetde halk olundu. Eşher kıavl dağı budur. Vehb bin Münebbih rağıyallâhu 'anh rivâyetinde Havvâ' Âdem 'aleyhi's-selâmuñ şüretinde kıadd ü kıamet ve reng ü hüsn ü cemâl Âdem peygamber gibi idi. Birkaç nesnesi ziyâde idi. Evvelâ derisi Âdem peygamber derisinden ziyâde nâzik idi. Ve levni ziyâde şâfî ifi. Ve âvâzı laţîf idi. Ve gözleri siyâh ve dişleri ve avuçları ve tabanları Âdem 'aleyhi's-selâmuñkiden yegrek²²⁷⁶ idi. Kezâ fî simârü'l-firdevs yedi yüz geysüsi var idi. Her biri cennet yâkıutlarıyla tezyîn olunmuş idi.

Rivâyet olunur ki Âdem Havvâ' ya, 'Sen kimsin ve neye geldiñ' didi. 'Zevcün içün halk olundum. Hakk te'âlâ beni saña müvâneset içün halk itdi. Ve saña çift olmak içün gönderdi' didi. Bir rivâyetde Âdem Hakk te'âlâya suâl itdi, 'Yâ rabbî, bu ne cinsdür ki baña anuñla tamâm-ı üns virdiñ' didi. Buyurdi ki 'Sen benüm kulumısın. Adıñı Âdem

²²⁷⁵ gelince ki: dek S

²²⁷⁶ yegrek: hūbrek S

ƙodum²²⁷⁷, arzdan ƙalk itdügüm için. Bu benüm cāriyemdir. Adını Havvā' ta'yīn itdüm, diriden ƙalk olunduğı için.' Ādem 'aleyhi's-selām eyitdi, [M 92^b] 'Yā rabbim, ƙalbim ğāyetle meyl itdi. Keennehu cigerimden bir ƙamladur.' Hakk te'ālā buyurdı ki 'Anı senüñ için ƙalk itdüm. Anuñ için bir nesne taleb eyle' didi. Eyitdi, 'Takvā ve 'amel-i şālīh ve me'ālīm-i dīni aña ta'līm eyle.' Andan Hakk te'ālā emr itdi, cevherden bir kürsī Ādem 'aleyhi's-selāmuñ altına ƙodılar. Oturdı ve cümle melā'ike hāzır oldılar. Hakk te'ālā buyurdı, 'Ey Ādem, ƙuṭbe eyle. Ya'nī Havvā'yı taleb eyle.' Ādem 'aleyhi's-selām ƙuṭbe itdi. Hakk te'ālā Havvā'yı aña virdi ve ve anuñ 'aƙdini ḥamd ü senā' ile ve Muḥammed Mustafānuñ ism-i şerīfi ile teşrīf itdi, bu ƙarīk ile. 'Ey Ādem, benüm ḥabībüm ve şafüm ve ḥalīlüm Muḥammeddür şallallāhu 'aleyhi ve sellem ki iftitāḥ-ı ƙalk anuñla oldı. İntihā'sı daḥı anuñla itsem gerekdür. Bu alınında olan [S 76^b] nūr anuñdur. Ol olmasa nūr u zulmet cehennem ü cennet levḥ ü ƙalem 'arş u kürsī zemīn ü āsumān cinn ü ins ü melek olmaz idi. İsmi cümleden evvel ƙalk itdüm.' Hīn-i 'aƙidde melā'ike Ādem ve Havvā'nuñ üzerine cennetden cevāhir ü ezhār nişār iderler idi. Hakk te'ālā bi'z-zāt kendüye bu ƙuṭbei oƙudı, *bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm el-ḥamdu senā'ī ve'l-kibriyā'u ridā'ī ve'l-'azametü izārī ve'l-ḥalku kulluhum 'abdī ve imā'ī ve muḥammedun ḥabībī ve rasūlī innī ḥalaƙtu'l-eşyā'e liyestedille biḥā 'alā vaḥdāniyyeti eşhedu melā'iketi ve sukkāni semāwātī ve ḥameletu 'arşī innī zevvectu ummeti ḥavvā'ī bedī'a fīṭraṭī ve sanī'a ƙudretī ādem bişadāķī tesbīḥī ve tehlilī ve tenzihī ve taḥdīsī ve hiye şehādetun en lā ilāhe illallāh vaḥdehu lā şerīke leh yā ādemu ve yā ḥavvā' uskunā cennetī ve kulā min semerī ve lā taḥrabā şecerate ve's-selāmu 'aleykumā ve raḥmetī'*²²⁷⁸. Andan Ādem ve Havvā' 'aleyhima's-selām cennetde sākin olup [M 93^a] envā'-ı lezzāt ile mütena'im idiler. Ve ol şecereden ictināb iderler idi. Ve ol şecerede 'ulemā' ihtilāf eylediler. Eşher ƙavl oldur ki İbni 'Abbāsdan raḍıyallāhu 'anhumā ve ğayrīden rivāyet olunan buğday ağacı idi. Ve²²⁷⁹ 'acīb budur ki buğday ağacı cennetde her ne mekāna varsalar ƙarşularına peydā olurdı. Rivāyet olunur ki beş yüz yıl bu dünyā ḥisābınca, ki ol cihān ḥisābınca nışf-ı yevm olur, cennetde oldılar. Andan dünyāya intikāl itdiler.

Faşl-ı fī beyān-ı iğvā'ü's-şeyṭān

²²⁷⁷ ƙodum: M'de yok

²²⁷⁸ "Hamd övüncümdür, büyüklük ridamdır, ululuğum örtümdür, mahlukatın hepsi kullarımdır, Muhammed habibimdir ve elçimdir, ben eşyayı onlarla vahdaniyetime yol bulsunlar diye yarattım; meleklerimi, göklerimin sakinlerini ve arşımın taşıyıcılarını şahit tuttum ki ümmetimi fitratımın Bedîi ve kudretim eseri Havvā'yı tesbihim, tehlilim, tenzihim ve takdisim olan Ādem ile zevce kıldım. O Allah'tan başka ilah ve ortağı olmadığına ve onun tek olduğuna şahitlik eder. Ey Ādem ve ey Havvā cennetime yerleşiniz ve onun meyvelerinden yiyin. Yalnız bu ağaca yaklaşmayın. Rahmetim ve selamım sizin üzerinize olsun."

²²⁷⁹ rivāyet olunan buğday ağacı idi ve: M'de yok

Bu faşıl şeytānuñ iğvā'sı beyānındadır.²²⁸⁰ Rivāyet olunur ki çün kim cennet Ādem ve Havvā'ya maḳarr u mesken oldu, şeytān Ebu'l-beşer ḥaḳḳında şerr ḳaşd itmesi muḥkem oldu. Her ne dürlü ḥile ve şeytanet var ise medḥal bulmağa ḳaşd itdi. Ve ma'lūmı idi ki bir şecereden ekl men' olunmuş andan ġāyet şād oldu. Ve yerden göge pervāz itdi. Uçmağa girmek diledi, ḳomadılar. Cennetüñ ḳapusunda muntazır oldu ki bir kimesne çıkarsa aña vesvese ide. Üç yüz yıl muntazır oldu. Bir kimesne çıkmadı. 'Āḳıbet tāvūs çıkdı. Eyitdi, 'Ey zāhiri laṭif, sen kimsin.' 'Ben tāvūsum' didi ve, 'Sen kimsin.' Eyitdi, 'Ben melā'ikeden bir meleküm. Mūrādım oldur ki cennete girem. Ḥaḳḳ te'ālā ḳullarına ve düstlarına neler ḥāzırlamışdur görem. Bir laḫza 'ibādetden ḥālī degilüm, lākin şevḳ u ictihādım ziyāde olsun' didi. 'Ḳādir misin ki baña bir çāre idesin, cennete girem. Eger ol muḳābeled e saña bir nesne ta'līm ideyüm hergiz pīr ü ḫasta olmayasın ve ebedī cennetde ḳalasın.' Bunlar ḫod cümle cennetde var idi. Tāvūs eyitdi, 'Şaḫīḥ söyler misin.' Şeytān muḥkem ḳasem itdi. Tāvūs ḳasemine aldandı ve ṭama'a düşdi. Eyitdi, 'Benüm ḳudretim yokdur lākin ḫayye nām bir birāderim vardur, aña ḳādirdür' didi. Ḥayyeye varup eyitdi, 'Muştuluk olsun ey birāder, bir muḳarreb melek bize bir²²⁸¹ kelime ta'līm idüp şıḫḫat-ı dā'ime ve cennetde idi ḫulūd ḥāşıl olmağa 'ahd itdi. Ve bizümle [M 93^b] ḳarındaş olmaḳ diler.' Ḥayye sür'at ile ṭaşra çıkdı. İblīs telbīsine başladı. Şol deñlü vesvese itdi ki Ḥayye aldandı. Ve eyitdi, 'Rıdvān ve bekçiler mābeyninde seni ne vech ile iç erü ilet eyüm' didi. Şeytān eyitdi, 'Ağızıñı aç.' Hemāndem ağızına girdi. Ḥayye cennete dāḫil olıcaḳ ḫazene-i cennet duydılar. Men' eylemege ḳaşd eylediler. Fermān-ı ilāhī geldi ki 'Eliñüz çekün. Benüm esrārım [S 77^a] ve ḫikmetim²²⁸² vardur.' Andan İblīs Ādem ve Havvā'ya geldi. Ağlayarak muḳābil olup şeytānı bildiler. Ve sebeb-i bükā'sın suāl itdiler. Eyitdi, 'Ey mescūd-ı zümre-i melek ve ey güzide-i zemīn ü felek, ḫüsn ü cemālede naḫīriñ yok lākin seni bu maḳāmdan iḫrāc iderler. Ve 'āḳıbet 'āfiyet libāsın alurlar. Ve ḫicāb²²⁸³ palāsın geydürüp müctemi' iken fırḳat gösterürler' diyüp gitdi. Ādem 'aleyhi's-selām ḳalbine endīşe düşdi. 'Acabā ne çāre itsem ki ebedī cennetde ḳalup şerbet-i mevṭi içmesem' tül-i emel giryānın aldı. Şeytān mudḫil bulıcaḳ tekrār Ādemüñ yanına geldi. Didi ki 'Eger benüm ḳuluma i'timād idesiz size bir şecer göstereyüm. Andan semere ekl itdikde aşlā ölüm gelmez ve ḫurūc vāḳi' olmaz. *kemā ḳālallāhu ḫikāyetuhu 'anhu*²²⁸⁴ *hel edullukum 'alā şecereti'l-ḫuldi ve mulkin lā yeblā*²²⁸⁵. Ādem 'aleyhi's-selāma bu sözden bir tesellī

²²⁸⁰ bu faşıl şeytānuñ iğvā'sı beyānındadır: **M'**de yok

²²⁸¹ bir: üç **S**

²²⁸² ve ḫikmetim: **M'**de yok

²²⁸³ ḫicāb: memāt **S**

²²⁸⁴ "Allah'ın ondan naklederek anlattığı gibi"

²²⁸⁵ Tâ-Hâ 20/120. Ayet "hel edulluke ..." şeklindedir.

geldi. Tāvūs ile İblīs muşāhabete başladılar, ‘Ey tāvūs, şecer-i huld kangısıdır baña göster.’ Tāvūs ol şecerei gösterdi. İblīs ol şecerenüñ altında oturup nağamāta başladı. Bu eşnā’da bu terennümü iderdi, *mā nehā kumā rabbukumā ‘an hāzihi’ş-şecereti illā en tekūnā melekeyni ev tekūnā mine’l-ḥālidīn*²²⁸⁶. Hakk te‘ālā sizi bu şecereden nehy itmediler illā melekeyn olmayasız yāhūd ḥālidīn olmayasız. Havvā’ anuñ muḳābelesinde idi. Bu nağmei işidüp yakın geldi. Şeytān and içdi ki ‘Ben size naşīhat iderem.’ Yetmiş kerre yemīn eyledi. Vesvese-i evvel aña te’şīr itdi. Zīrā eyitdi ki ‘Her kim bu ağacdan [M 94^a] şemere ekl ide refīkine gālib olur. Andan aḥsen dahı olur ve ḳavī olur.’ Pes Havvā’ ol şecereye gelüp yedi başak aldı. Birin ekl itdi ve birin şakladı. Ve beşin Ādem ‘aleyhi’s-selāma getürdi. Ve lezzetin medḥ itdi. Ol zamān buğday sükkerden lezīz ve rāyiḥası miskden laṭīf idi. Ādem ‘aleyhi’s-selām yimekten ibā’ eyledi. Ve eyitdi, ‘Ey Havvā’, niçün Hakk te‘ālā nehy itdüğü nesnei irtikāb itdiñ. ‘Uḳūbetden ḳorḳmaz mısın.’ Havvā’ eyitdi, ‘Hakk te‘ālānuñ raḥmeti bīnihāyedür ve mağfireti bīḥisābdur.’ Bir rivāyetde Ādem ‘aleyhi’s-selām Havvā’nuñ teklīfine aldanmadı. Cennet şarābından²²⁸⁷ bir ḳadeḥ şarāb virdi. Nūş idicek ‘aḳlı üzre ḡaflet gelüp perde-i nisyān ‘aḳlı yüzini örttdi. *fenesiye ve lem necid lehu ‘azman*²²⁸⁸. Havvā’ bir dāne iḥzār itmiş idi. Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ ağızına vaż’ eyledi. Ġāyet lezīz geldi. Henüz mi‘desine nāzil olmadın ḥülle arḳasından döküldi. Mervīdür ki ḥülleler ol zamānda tırnak şeklinde ve levninde idi. Barmaḳ uclarında Hakk te‘ālā bir miḳdārını alıḳodı, tā kim anı görüp cennet ḥülleleri ḥātırına gelsün ve aḡlasun. Andan mübārek başında olan tāc murḡ gibi havvā’ya gitdi. Ve Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp meyānlarından kemerlerin aldı. Çün kim Ādem ve Havvā’ birbirin ‘uryān gördiler, ḡāyet ḥicāba düşüp her bir ağaca şıḡınmaḡa gelürler idi, ol dıraḥt feryād idüp kendülerden fīrār ider idi²²⁸⁹. ‘Unnāb ağacınıñ altına geldikde Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ saçı ilişdi. Hakk te‘ālā buyurdı ki *‘etufīrra minnā yā ādem.*’ Ya’nī, ‘Bizdenmi ḳaçarsın.’ *ḳāle bel ḥayāke minke.* ‘Senden utandüğumdan ḳaçaram’ didi. ‘Unnāb ağacına [S 77^b] eyitdi, ‘Ḳoyuvir beni ḳaçayum.’ Şecer eyitdi, ‘Ey Ādem, ben me’mūrum. Emre muḥālefet eylemeḡe ḳādir degilüm. Eger²²⁹⁰ idersem sencileyin ‘āşī oluram.’ Ādem ‘aleyhi’s-selām feryād itdi ki *‘el-amān el-amān yā rabbī*’ didi. Ḥiṭāb-ı ‘izzet geldi ki *‘yā ādem eyne ente.*’ [M 94^b] ‘Sen ḳandesin.’ Ādem ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘İlāhī, bunda esīr ve ‘uryān ve bu ağac budāḡında giriftār ḳaldum. Hīç ḥālimden suāl buyurmazsın’ didi. Ḥiṭāb geldi ki ‘Ey

²²⁸⁶ el-Arāf 7/20

²²⁸⁷ cennet şarābından: M’de yok

²²⁸⁸ Tā-Hā 20/115

²²⁸⁹ kendülerden fīrār ider idi: M’de yok

²²⁹⁰ eylemeḡe ḳādir degilüm eger: S’de yok

Âdem, perîşânlığının ‘ısyân sebebiyledür.’ Âdem bir kerre, ‘âh’ itdi. Andan soñra Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâma emr itdi, Âdem ‘aleyhi’s-selâmı cennetden taşra ilete. Çün kim kapuya geldi, emr oldı ki ‘Yâ Cebrâ’îl, tevaḳḳuf eyle. Düşmanları ile bile iḥrâc eyle.’ Ağaclara teveccüh idüp setr-i ‘avret itmege yaprak taleb itdi. Cümlesi ibâ’ itdiler, illâ incîr ağacı dört yaprak virdi. Ḥaḳḳ te‘âlâ aña ḥitâb itdi ki ‘Niçün ‘âşîye yaprak virdiñ.’ İ’tizâr idüp eyitdi, ‘Yâ rabbim, her bâr ki anuñ ‘ısyânın gördüm lâkin ol evvelki ta‘zîm ü tekrîm gözümnden gitmez’ didi. Ḥaḳḳ te‘âlâ buyurdi ki ‘Bu nazaruñ sebebiyle saña bir niçe kerâmet virdüm. Cümle ağaclar evvel da‘vâ idüp ya’nî çiçek virüp andan yemiş vire. Sen evvel vehlede yemiş vir.’ Sâ’ir kerâmetleri Baḥrû’d-dürer nâm kitâbda tefsîrinde mezkûrdur. ‘Ammâ ‘âşîye yaprak virdüğüñ içün ol kulağıñ burmadan semeriñ yimeyeler.’ Şûfîler çâḳ incirüñ depesin kaṭ’ itmedin yimezler. Bir rivâyetde yaprak viren şecer-i ‘ud idi. Ḥaḳḳ te‘âlâ aña râyiḥa-ı tayyibe virdi, şefḳat itdüğü içün. Lâkin ehl-i ‘ısyân olduğı içün âteş ile râyiḥasın iḥrâc idüp ta‘zîr itdi.

Sa‘lebînüñ ‘Arâ’isinde zıkr olunmuşdur, Âdem ‘aleyhi’s-selâm emri terk itmekle on nesneye mübtelâ oldı. Evvel ‘itâb-ı ḥazret, *elem enhekumâ ‘an tilkuma’s-şecereti*²²⁹¹. İkinci nez‘-i hülel ve ‘uryân ḳalmaḳ, *ve bedet lehumâ sevâtuhumâ*²²⁹². ‘Ulemâ’ eydürler, ‘uryân olmaları kendülere nazar ile idi. Melâ’ike gözine mestûrlar idi, *lehumâ zamîri delâletiyle*. Üçinci Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ cildi bezek ve ḳaraya mâ’il oldı. Dördinci civâr-ı ḥazretten dūr oldı. [M 95^a] Beşinci Ḥavvâ’yla mâbeynine fırḳat düşdi yüz yıl, bir rivâyetde iki yüz yıl. Altıncı Âdem ile şeyṭân mâbeyninde ‘adâvet vâḳi’ oldu. Evlâdında daḥı kıyâmete dek bu ‘adâvet sâbit oldı. Yedinci ‘âşî nâmıyla zıkr olundu. Sekizinci şeyṭân evlâd-ı Âdeme ve emvâline müşârik oldı. Toḳuzuncı dünyâ zindânında maḥbûs olup şovuk ve ıssı ve emrâz-ı muḥtelife ve iḥtilâf-ı havâ’ya mübtelâ oldı. Onıncı taḥşîl-i ma‘âş envâ’-ı ta‘b u naşba mübtelâ oldı, tâ kim bir loḳma taḥşîl ide. ‘Anḳarîb tafşîli beyân olunur, *inşâ’ allâhu te‘âlâ*.

Andan soñra Ḥavvâ’ya ḥitâb geldi ki ‘Yâ Ḥavvâ’, ḳandesin.’ Ḥavvâ’dan ḥazîn âvâz geldi ki ‘Yâ rabbim, ‘uryân ḳaldum. Setr idecek nesnem yokdur.’ Ḥaḳḳ te‘âlâ buyurdi ki ‘Ol ḥuṭbe ki irtikâb itdiñ anuñ sebebiyle vâḳi’ oldı. Niçün Âdem ‘aleyhi’s-selâmı bu belâ’ya giriftâr itdiñ ve ‘uryân u perîşân rûzgâr eylediñ.’ ‘Rabbim aşlâ bu maḥlûḳâtdan bir kimesne yalan yere²²⁹³ senüñ nâm-ı şerîfiñe ḳasem itdüğün bilmez idüm.’ Fermân-ı ilâhî geldi ki ‘Ey Ḥavvâ’, cennetden taşra git. Seni on beş ‘uḳûbet ile mübtelâ

²²⁹¹ el-Arâf 7/22

²²⁹² Tâ-Hâ 20/121. Ayet "febedet..." şeklindedir.

²²⁹³ yalan yere: M’de yok

itdüm. Ve bu ma‘şiyetüñ şe‘âmetiyle kızlaruñ [S 78^a] dağı kıyâmete dek mübtelâ²²⁹⁴ olsunlar. Evvel, hayız ve nifâs kanı bedenlerinde²²⁹⁵ vedî‘a ola. İkinci, tokuz ayda veled²²⁹⁶ götüreler. Üçüncü, vaz‘-ı hamlde mevt acısın tıyalar. Dördüncü, ‘iddet miñnin çeksünler. Beşüncü, erlerinüñ mañkümü olsunlar. Altıncı, talâk erlerinüñ elinde ola. Yedüncü, mîrâsda noğşân. Sekizüncü, şehâdetde noğşân ola. Tokuzüncü, dînde noğşân ola. Onıncı, ‘ağılda noğşân ola.²²⁹⁷ On birüncü, tañiyyat u selâmdan hırmân. On iküncü, cum‘a ve cemâ‘atden mañrûm. On üçüncü, peygamberlikden. On dördüncü, sultânlıkdan mañrûm. On beşüncü, küffâr ile cihâddan mañrûm ve mañremi olmadın sefer-i hacc harâm olmağ.’

Andan Cebra‘îl ‘aleyhi’s-selâm Tāvūsüñ alınında olan perçeminden tutup cennetden [M 95^b] taşra çıkardı. Ol zamân altı yüz kanadı var idi. Melâ‘ike kanadların alup iki kanadı kaldı. Ayakları ma‘şiyete yürüdüğü içün mesh olundu. Andan hayyeyi getürdiler. Deve ayağı gibi dört ayağı var idi, yaşıl zebercedden. Ve cemî‘-i endâmı nağş ile mülevven idi. Ve güneş gibi lem‘ân iderdi. Dişleri incü gibi manzûm ve dili misk gibi idi. Karını kızıl gül gibi idi. Boyunu yaşıl zebercedden ve başı kızıl yâkûtdan idi. Cümle endâmı mesh oldu. Ağızına şeytânı aldığı içün dişlerinüñ dibinde zehr-i helâhil hâşıl oldu. Ve anı cennetden iñrâc itdi. Hiğâb-ı ‘izzet vârid oldu ki ‘Bu ma‘şiyete sebep sen olduñ. Hıor ve zelîl ol. Yüzi üzre yürüyenlerden ol. Meskeniñ yerüñ karını ve gıdâ‘ñ toprak olsun.’ Hiğâb-ı müsteğâb geldi ki ‘Yâ melâ‘ike, Âdemüñ saçını ol ağacüñ budağından halâş eyleñ.’ Âdem ‘aleyhi’s-selâm bu hiğâbdan bir nesne istimâ‘ idüp zımnında bir luğuf müşâhede eyledi. Eyitdi ki ‘Elbette nazarı vardur ki halâşıma emr itdi.’ Alını ol ağaca urup Allâhu te‘âlâya münâcât eyledi, ‘Îlâhî, baña olan elğâf-ı sâbıkâñı bir zelle sebebiyle, ki kaşd ile itmedüm, zâyî‘ eyleme ve sa‘âdeti benden alma.’ Hiğâb geldi ki ‘İletüñ kulumu.’ Melâ‘ike çeküp Âdem ‘aleyhi’s-selâmı ol ağacdān kopardılar. Bir dırağta dağı berk yapışup eyitdi, ‘Îlâhî, beni cennetden çıkarursan ben fîrâka durmayayam ve sensiz karar idemem.’ Hağğ te‘âlâ buyurdi, ‘İletüñ ‘abdimi.’ Bir ağaca dağı şarmaşdı. Eyitdi, ‘Yâ rabbî, sen va‘d itdiñ benden evlâd u zürriyât ve evlâd-ı enbiyâ’ getüresin. Cümleden İdrîs ve Nüh hürmetine baña rahm eyle.’ Hağğ te‘âlâ tekrâr, ‘Kulumı iletüñ’ diyü emr idi. Bir dırağta dağı yapışup Halîl peygamberi şeffî‘ ittiğâğ itdi. Tekrâr, ‘Kulumı iletüñ’ didi. Tekrâr bir dırağta dağı yapışup²²⁹⁸, ‘izhebû bi ‘abdi²²⁹⁹’ hiğâbı geldi. Cümle enbiyâ’yı zıkr [M 96^a] idüp âğir rahmeten li’l-‘âlemîn ve seyyidü’l-mürselîn Muhammed Muştafâ

²²⁹⁴ mübtelâ: M’de yok

²²⁹⁵ bedenlerinde: kızlarıñuzda S

²²⁹⁶ veled: M’de yok

²²⁹⁷ tokuzüncü, dînde noğşân ola onıncı ‘ağılda noğşân ola: S nüshasında yerleri terstir.

²²⁹⁸ kulumu iletüñ’ didi tekrâr bir dırağta dağı yapışup: S’de yok

²²⁹⁹ "Kulumu götürün."

şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hâtırına götürüp eyitdi ki ‘Yâ rabbî, va‘d itdüñ ki nesliñden bir peygamber getirürem. Her bār ki senden bir zelle şadır ola anuñ dāmen-i şefā‘atine yapış, hālāş olursın. Ol nebî hürmetine baña rahm eyle’ didi. Pes Hakk te‘ālā buyurdi ki ‘Yâ Ādem, baña ‘azīm şefî‘ getürdüñ. Saña her ne dilerseñ virmek lāzım oldı.’ Andan rıfķ ile cevāb geldi ki ‘Hakīkat-ı hālî beyān itdi.’ Didi ki ‘Ey Ādem, ben seni yeryüzine hālîfe idüp anda sâkin itmek içün halk itdüm.’ Pes Ādem ‘aleyhi’s-selām murādına idügin fehm eyledi. Fi’l-hāl cennetden taşra çıkdı. [S 78^b] Ve eyitdi ki ‘Bilsem ki tevbe idicek kabûl olup yine cennete gircek kâ‘il olur mı²³⁰⁰.’ Hıtab geldi ki ‘belî kabûl olur.’ Çün kim Ādem ‘aleyhi’s-selāmı Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām cennetden iħrâc itdi, suāl itdi ki ‘Beni kande iletürsin.’ ‘Halk olunduğuñ yere’ didi. ‘Ebedîmi kırsın yâhûd birkaç gün mi’ didi. Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām, ‘Bilmezem’ didi. ‘Benüm ile anda kim olur’ didi. ‘Seni ol şecerden ekle delîl olan olur’ didi.²³⁰¹ Ādem ‘aleyhi’s-selām gâyet maħzûn oldı. ‘Fırâķ-ı düst belâ’sı yetmezmi idi ki düşman ile qarîn olmaķ miħneti dahı ziyān oldı’ didi. Ve eyitdi, ‘Yâ Cebrā’îl, ehl-i semāvāt katında rüsvây oldum. Bārî yer halkına benüm kabāhatim duyurma.’ Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Senüñ ‘ışyānıñ tâ ‘arşdan ferşe dek şāyi’ oldı’ didi. Ādem ‘aleyhi’s-selām bu sözden şol kadar ağladı ki taşlarıñ bağırı yandı. Andan eyitdi, ‘Yâ Cebrā’îl, bir miķdār şabr eyle melâ’ikeye vedâ‘ ideyüm. Tekrār mülākāt müyesser olur mı ve āħir kār nice olur ma‘lûm degildür’ didi. Yüzini kerûbiyuna idüp, ‘es-selāmu ‘aleykum yâ melâ’iketullāh’ didi. ‘Sizüñ mābeyniñizden beni iħrâc itdiler. Bilmem ki ne [M 96^b] mu‘āmele olunur. Lâkin sizden murādım oldur ki baña ‘āşî-i ‘āmid dimeñ, ‘āşî-i nāsî diyüñ. Zîrâ kaşd ile ‘ışyān itmedüm. Nisyān vāķi’ oldı’ didi. Andan, *ahbiţû minhā cemî‘an*²³⁰² fermânı vārid oldı.

Pes Ādem ‘aleyhi’s-selām ve Havvâ’ ve şeytân ve hayye ve tāvûsı biribirinden ayırdılar, yere indirdiler. Ādem ‘aleyhi’s-selāmı Serendîbe indirdiler. Ol bir cebeldür ki semâ’ya andan yakın cebel yokdur. Bir rivāyetde Ādem peygamberüñ başı āsumāna irişür idi. Melâ’ikenüñ tesbîhin istimâ‘ ider idi. Anuñla üns tutar idi. Melâ’ikenüñ du‘â’sıyla altmış arşun kaldı ve ğammı ziyāde oldı. Havvâ’yı Ciddeye ve tāvûsı Yemene ve yılanı İsfahāna. Şeytānuñ indügi yerde ihtilāf vārid oldı. Ba‘zılar eydür, Başrada Āyle nām mevzi‘de. Ba‘zılar eydür, menzil-i mu‘ayyeni yokdur. Tâ kıyāmete dek İblîs ile evlād-ı Ādem beyninde ‘adāvet vāķi’ oldı. Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām mekânına mürāca‘at murād itdi. Ādem ‘aleyhi’s-selām feryād u bükâ’ya başladı, ‘Beni miħnet-i ābād kırdı, Beni miħnet-i ābād kırdı.

²³⁰⁰ kâ‘il olur mı: S’de yok

²³⁰¹ benim ile anda kim olur’ didi seni ol şecerden ekle delîl olan olur didi: S’de yok

²³⁰² el-Bakara 2/38

Bilmem ki ne vakit mürāca‘at idersin’ didi. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Sen bende-i ‘āşisin ve biz melā’ikeyüz, emirden ħurūca kâdir degülüz’ diyü i‘rāz idüp Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ öñinden gā’ib oldı. Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ derd ü miñneti ziyāde oldı. Hāke kendüyi urup yuvalanur idi. Ve eliyle toprak alup başına şaçar idi. Ve dir idi ki ‘Yā rabbī, beni Cebrā’īl terk itdiyse sen zāyi‘ eyleme.’ Vehb bin Münebbih eydür, Ādem ‘aleyhi’s-selām diyār-ı Hindde yüz yıl ağlayup gözi yaşından ırmaqlar ve Serendībde dereler peydā oldı, hattā gemi yürümege kâbil olur idi²³⁰³. Ve mervīdür ki şol kadar fāk u ıztırāb çeküp elini dizine urmadın cümle elinüñ ve dizlerinüñ etleri gidüp kemigi qaldı. Mervīdür ki Ādem ‘aleyhi’s-selām üç yüz yıl ağladı ve ħicābından āsumāna nazar eylemedi. Tuyūr [M 97^a] Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ gözi yaşından içüp biribirine bundan laţif şu görmedik diyü söyleşürler idi. Ādem ‘aleyhi’s-selām anlaruñ lisānlarından bilür idi. ‘Yā rabbī, kuşlar bile baña ta‘n ider oldılar.’ Hākk te‘ālā buyurdı ki ‘Ey Ādem, ‘izzim ve celālim hākkı içün [S 79^a] ‘āşilerüñ gözi yaşından laţif ü lezīz şu benüm qatımda yokdur.

İşāret

Tā kim yağmur yağmaya tağ üzerine andan ‘uyün cārī olmaz ve bārān-ı rahmet ‘āşinüñ başı üzerine nāzil olmaya āb-ı nedāmet gözlerinden akmaz.

Mervīdür ki Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp eyitdi, ‘Dār-ı fevtinden bu deñlü bükā’ idersin. Fikdān-ı yārdan bükā’ nice olur.’ Bundan Ādem ‘aleyhi’s-selām ağlaması ziyāde oldı. Andan Hākk te‘ālā vuḥuş u tuyūra cümle sükkān-ı zemīne emr itdi, Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ ħatırın şorup teselliyete geleler. Şaff şaff gelüp Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ ħālin şorarlar idi. Ādem mübārek başın aşāğa idüp cevāb virmez, tırmaz ağlar idi. Āħir bunlar eyitdiler, ‘Korqaruz ki bunuñ ‘ışyānı şūmı bize daħı yetişe’ diyü yanından tağıldılar. Ādem ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ey perverdigārim, āsumānuñ saña neng-i ta‘nı yetmezmi idi, ehl-i zemīnüñ ta‘nı daħı anlara münzamm oldı.’ Bu sözden Hākk te‘ālā teraḥḥum idüp²³⁰⁴ tevbesin qabūl itdi.

el-ḥadīs fi’l-‘arā’is. Hūzeyfetü’l-Yemānī raḍıyallāhu ‘anh eydür, sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem rivāyet ider. Buyurmışlar ki ‘Ādem ‘aleyhi’s-selām Hinde nāzil oldı. Cennet varaklarından setr-i ‘avret itmiş idi. Dūnyānuñ havā’sı tağayyürinden qurudı. Yaprak qurudı. Yel eṭrāfa dağıtdı. Anuñ eşeri kıyāmete dek qaldı.

²³⁰³ hattā gemi yürümege kâbil olur idi: M’de yok

²³⁰⁴ teraḥḥum idüp: M’de yok

‘Üd u şandal ve misk ü ‘anber anuñ rāyihası eşeri qaldı.’ Eyitdiler, ‘Yā resūlallāh, misk dābbeden hāşıl olur.’ Hāzret buyurđı, ‘belī dābbeden hāşıl olur²³⁰⁵. Ġazāle beñzer bir dābbedür. Anuñ²³⁰⁶ nesli faşl-ı bahārda otlar. Cennetden [M 97^b] kalan hāşşa zuhūr ider.’ Eyitdiler, ‘Yā resūlallāh, misk kankı buķ‘ada olur.’ Buyurđı ki ‘Üç yerden ġayrı yerde olmaz, Hind ve Soġd ve Tatar.’ Eyitdiler, ‘İşitdik ki ‘anber daķı dābbeden imiş, baķırde.’ Hāzret buyurđı ki ‘Ol kara devvābından idi. Ol varaķdan otlayup Hindden anı Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām deryāya ilkā’ eyledi. Ġayet büyük dābbedür. Biñ beş yüz batmān ‘anber ilkā’ ider. Allāhuñ e‘ācibi çoķdur.²³⁰⁷

FAŞIL

Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ açlığın ve çekdüġi miñnetlerin beyān ider. İbni ‘Abbās rađıyallāhu ‘anhumā buyurur ki Ādem ve Hāvvā’ ‘aleyhima’s-selām cennetden çıķdıķdan soñra iki yüz yıl yeryüzinde²³⁰⁸ aġlaşdılar. Biribiriyle mülākāt itmediler. Ve kırķ yıl ekl ü şürb vāķi‘ olmadı. Ve üç yüz yıl gök cānibine nazar itmedi. Ve cennetde havā’-yı laťife mu‘tād olup dünyānuñ havā’ından şekilleri müteġayyir oldu. Sebebi ne idüġin bilmediler. Tā kim Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp Allāhu te‘ālānuñ emriyle Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ aķvālın suāl itdi. Aķvāl-i perīşānından haber virdi. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām cenāb-ı rabbü’l-‘izzete hāl-i Ādemi takrīr itdi. Tā kim anlardan öturi Hāķķ te‘ālā cennetden bir çift koyun ve bir çift keçi²³⁰⁹ ve bir çift baķar ve bir çift deve irsāl itdi. Tā kim anlardan evlād zuhūr eyledi. Emr olundu ki bundan birini boġazlayalar. Ve yūñünden Hāvvā’ egire. Ve Ādem ‘aleyhi’s-selām dokuya, kendüsine cübbe ve Hāvvā’ya gömlek eyleye. Bu rivāyet iķtizā’ ider ki hırķa ve gömlek giymek mülākātdan soñra ola. Bir rivāyetde mülākātdan yüz yıl evvel vāķi‘ oldu. Mümkindür ki Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām yūñi Hāvvā’ya iletüp andan Ādem ‘aleyhi’s-selāma getüre. Ve libāsları daķı iletüp getüre ki ta‘ām huşuşında zıkr olunur ve buña delālet ider.

[S 79^b] Rivāyet olunur ki Ādem ‘aleyhi’s-selām ıssı ve şovuk [M 98^a] teşvīşinden hālāş bulup acılık iztırābına düşdi. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp ol hālden suāl itdi. Buyurđı ki ‘Şanuram ki derim altında karıncalar yürür.’ Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām, ‘Aña cū’ dirler.’ Eyitdi, ‘Andan nice hālāş olunur.’ Eyitdi, ‘‘Anķarīb anuñ tarīķin ma‘lūm idinürsin’ didi. Öñinden ġā’ib olup iki kıızıl sığır getürdi. Bir rivāyetde biri siyāh idi. Ve

²³⁰⁵ dābbeden hāşıl olur: M’de yok

²³⁰⁶ bir dābbedür anuñ: M’de yok

²³⁰⁷ allāhuñ e‘ācibi çoķdur: S’de yok

²³⁰⁸ yeryüzinde: M’de yok

²³⁰⁹ ve bir çift keçi: S’de yok

ağac ve demür getürdi. Andan cehennemden bir şerer alup²³¹⁰ Âdem ‘aleyhi’s-selāmuñ huzūrına getürdi. Âdem ‘aleyhi’s-selāmuñ eline virdi. Elinden uçup deryāya düşdi. Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām deryādan çıkarup Âdemüñ eline virdi. Yine deryāya gitdi. Yedi kerre böyle vāki’ oldı. *ḳāle rasūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem inne nārakum ḥāzihi cuz’un min tis’atin ve tis’in ve fī rivāyetin min seb’ine cuz’en min nāri cehennem.*²³¹¹ Ya’nī sizüñ bu nāruñuz cehennem odından toḳsan toḳuz cüz’inden bir cüz’dür. Ve dahı bir rivāyetde yetmiş cüz’inden bir cüz’üdü. Yedinci kerre geldikde Âdem ‘aleyhi’s-selām nār söyledi, ‘Ben itā’at itmem. İntikām için ḥalk olundum, ‘āşilerden ve senüñ evlādından.’ Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ben bunu senüñ için ḥabs ideyüm. Tā ḳıyāmete dek andan intifā’ oluna’ diyü demür ile taşda ḥabs itdi.

Mervīdür ki Âdem ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yā Cebrā’îl, āteş benüm elimi yaḳar, senüñ niçün yaḳmaz’ didi. Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Sen günāh işlediñ. Ben hergiz günāh u ‘iṣyān itmedüm’ didi. Andan soñra Âdem ‘aleyhi’s-selām delāletiyle ekin alātın düzdi. Andan soñra Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām bir ḥarīta getürdi. İçinde üç dāne buğday var idi. ‘Yā Âdem, ikisin al ve birin Ḥavvā’ya vir’ didi. Her dāne yüz biñ dirhem ve sekiz yüz dirhem idi. ‘Ekl ideyüm mi’ didi. [M 98^b] Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām, ‘Şakla, bu senüñ açlıḡıñ def’ ider. Ve bunun sebebiyle cennetden iḥrāc olduñ. Senüñ evlādıñ ḳıyāmete dek ḥayātına sebebdür. Ve senüñ evlāduñ mābeyninde niçe fitneye sebeb olur.’ Andan soñra ol cennetden gelen iki öküzü çifte ḳoşdı. Cennetde otlamış öküz miḥnete gelüp gözlerinden yaş akıdup yürümekde tekāsül itdi. Âdem ‘aleyhi’s-selām bir iki degnek urdı. Gāv dile gelüp, ‘Beni niçün urursın’ didi. Âdem ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Sözüm dutmaz.’ ‘Söz dutmayan ḍarbe müsteḥaḳ olur mı.’ Âdem ‘aleyhi’s-selām şol deñlü ağladı ki kendüden gitdi. Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām gelüp, ‘Ḥaḳḳ te’ālā saña selām ider ve buyurur ki saña melā’ike secde itdi evvelde. Şimdi şıḡır muḥālefet ider. Ol ‘izz-i tā’at ve bu zillet-i ma’şiyetdür’ didi. Andan şıḡır sa’y ile yeri sürmege başladı. Andan ol dāneleri ekmege murād itdi, ekdi. Âdem ‘aleyhi’s-selām ekdüḡi buğday oldı. Ve Ḥavvā’nuñ ekdüḡi arpa oldı. Rivāyet olunur ki Âdem ‘aleyhi’s-selām tazarru’ itti, ‘Yā rabbī, toḡum bir ve yer bir. Benüm ektüḡüm buğday ve Ḥavvā’nuñ ekdüḡi arpa sebeb nedür’ didi. Buyurdı ki ‘Şeyṭānuñ sözün işiden evvel oldur, ma’şiyete iḳdām itdüḡi için.’ Muḥaṣṣalu’l-keḻām açlıḳ Âdemüñ cānına kār itdi ve ḡalebe eyledi. ‘Bundan yimege icāzet var mı’ didi. Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yā Âdem²³¹², cemī’-i [S 80^a] belā’ bundan ekl itdüḡüñ

²³¹⁰ cehennemden bir şerer alup: S’de yok

²³¹¹ *Sünen-i İbni Mâce*, 2/1444 (no.4318).

²³¹² yā âdem: M’de yok

içün²³¹³ oldu. Yine yimege isti‘cāl idersin’ didi, ‘Ve daḥı maşlahat vardır.’ Ādem ‘aleyhi’s-selām bildi ki muḥālefetde çok belā’ vardır, muḥkem ağladı. Şabr u taḥammüle bel bağladı. Tā kim başaḥ oldu, Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām delāletiyile döğdi ve şavurdı ve un eyledi. Her vakit yimege izin istedi Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām men’ iderdi. Andan furun binā’ idüp taḥmīr itdi ve ekmek itdürdi. Mervīdür ki ol ekmeğün eni ve uzunı beş yüz zirā’ idi. Bir niçe [M 99^a] ekmek itdi. Tamām pişüp yimege kaşd idicek, ‘Şabr eyle şovusun, ḥuzūr ile tenāvül eyle.’ Ādem eyitdi²³¹⁴, ‘Subḥānallāh bir loḡma taḥşīlinde bu deñlü meşakḡat lāzım olur’ didi. Ba‘zı rivāyetde Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yā Ādem, nehārdan üç sā‘at kaldı. Şabr eyle gün ṭolunsun. İftār zamānı ekl eyle’ didi. Ādem ‘aleyhi’s-selām anuñ şevābın suāl itdi. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ḥaḡḡ te‘ālā muḡābelesinde üç kerāmet virür. Evvelā yarlıḡar ve ‘azāb itmez. İkinci ḥoşnūd olur. Aşlā ḡazab itmez.’²³¹⁵ Üçinci cennete idḡāl ider ve ebedī iḡrāc eylemez.’ Eyitdi, ‘Bu kerāmet baña maḡşūş mıdır.’ Eyitdi, ‘Evlādıña tā kıyāmete varınca bu ‘ameli idene bu kerāmetler maḡşūşdur.’ Çün kim yimek zamānı geldi, Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, Ḥavvā’nuñ ḡişşesin ayırdı ve Ḥavvā’ya iletđi. ‘Avratuñ nafaḡası erler üzerine olmaḡ ol zamān kaldı. Ādem ekl idüp ṭoyduḡdan soñra baṭnında bir daḡdaḡa peydā oldu. Cebrā’īle suāl itdi. ‘Bu şusuzluḡdandır’ didi. ‘Yā buña ‘ilāc nedür’ didi. Hemāndem bir ḡazma getürdi. Tā kim, ‘Ḳaz, kendü eliñle taḡşīl eyle’ didi. Çün kim şuyı içdi, ḡarınında bir ‘acāib daḡdaḡa daḡı gördi. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmdan suāl itdi. ‘Bilmezem’ didi. Ḥaḡḡ te‘ālā bir melek gönderdi. Tā kim iki ayaḡı mābeynin meşḡ itdi. Ol ezā daḡı çıḡdı. Ve rāyiḡa-i kerīhden Ādem ‘aleyhi’s-selām ḡāyet ḡammḡin oldu, yetmiş yıl ağladı.

FAŞIL

Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ tevbesi ḡabūl olup beşāret geldüḡin beyān ider. Ādem ‘aleyhi’s-selām üç yüz yıl ağladıḡdan soñra Ḥaḡḡ te‘ālā aña birkaç kelime ta‘līm itdi. Tevbesi anuñ sebebiyle maḡbūl oldu. *feteleḡḡā ādemu min rabbihi kelimātin fetābe ‘aleyhi*²³¹⁶. O kelimelerde ‘ulemā’ iḡtilāf çok itmişlerdür. Beş ḡavl anlardan bu muḡtaşarda zikr olundu.

Evvelki ḡavl. Ḥazret-i ‘Alī [M 99^b] raḡıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki ol kelimāt bunlardır, *lā ilāhe illā ente subḡāneke rabbi ‘amiltu sū’en ve zālemtu nefsi fetub ‘aleyye inneke ente’t-tevvābu’r-raḡīm lā ilāhe illā ente subḡāneke ve biḡamdike rabbi ‘amiltu*

²³¹³ ekl itdüḡüñ için: M’de yok

²³¹⁴ eyitdi: işitdi M

²³¹⁵ aşlā ḡazab itmez: M’de yok

²³¹⁶ el-Bakara 2/37

*sū'en ve zalemtu nefsi fe'rḥamnī ve ente ḥayru'r-rāḥimīn*²³¹⁷. Hāzret-i sultān-ı enbiyā' şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki her kim bu kelimāti zikr itse Hāḫḫ te'ālā günāhların yarlıgar, eger şahrā'lar kumı ve deryālar köpügi deñlü olursa.

İkinci kıavl. Emīrū'l-mū'minīn 'Ömer bini'l-Haṭṭāb raḍıyallāhu 'anh rivāyet ider. Hāzret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellemden ol kelimāti suāl itdüm. Buyurdı ki '*ilāhī biḥaḫḫi muḥammedin iğfirli*.' 'Yā Allāh, Muḥammed ḥürmeti için beni yarlıga' didi. Hāḫḫ te'ālā buyurdı ki 'Muḥammedi neden bildiñ.' Ādem²³¹⁸ [S 80^b] eyitdi, 'Yā rabbim, baña rūḥ nefḥ itdikde²³¹⁹ gözüm açdum. Sāḫ-i 'arşda gördüm ki *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmış. İsmüne muḫārin itdügünden bildüm ki kıatında sevgilüdür.' Hāḫḫ te'ālā buyurdı ki 'Zürriyātından bir peygamber. Ol olmasa seni ve evlādını ḥalk itmez idüm. Anı şefī' ittiḥāz itdiñ. Seni yarlıgadum ve günāhın bağışladum.'

Üçüncü kıavl. Hāzret-i Āiše raḍıyallāhu 'anhādan mervīdür. Ol kelimāt bunlar idi, *allāhumme inneke ta'lemu sirrī ve 'alāniyyeti faḫbel ma'zeretī ve ta'lemu ḥāceti fa'tinī su'lī ve ta'lemu mā fī nefsi f'ağfirli zunūbī allāhumme innī es'eluke imānen yubāşiru ḫalbī ve yaḫīnen şādiḫan ḫattā a'leme ennehu len yuḫibenī illā mā ketebe lī ve raḫḫdinī bimā ḫasemte lī yā ze'l-celālī ve'l-ikrām*²³²⁰. Hāḫḫ te'ālā buyurdı ki 'Seni yarlıgadum ve zürriyetiñden bu kelimāti okuyanları her kim ise 'afv itdüm ve hem ḡammı def' itdüm. Ve dünyā aña yüz tutmak taḫdīr itdüm, eger murād daḫı itmez ise de.'

Dördüncü kıavl. İbn Mes'ūd raḍıyallāhu 'anh ḫāzret-i faḫr-ı 'ālemden şallallāhu 'aleyhi ve sellem rivāyet ider. Hāḫḫ te'ālā kıatında eñ muḫkem sevgilü kelime Ādem 'aleyhi's-selām didüğü [M 100^a] kelāmdur, tevbesi anuñ sebebiyle maḫbūl oldu, *subḫāneke allāhumme ve biḫamdike ve tebāreke'smuke ve te'ālā cedduke lā ilāhe illā ente zalemtu nefsi fağfirli innehu lā yağfiru'z-zunūbe illā ente*²³²¹.

Beşüncü kıavl. Ḥasan-ı Başrī raḍıyallāhu 'anh ve Sa'īd bin Cübeyr ve 'İkrime ve Mücāhid raḍıyallāhu 'anhum rivāyet iderler, ol kelimāt Hāḫḫ te'ālānuñ Kıur'ān-ı 'azīminde beyān buyurduğıdur, *rabbenā zalemnā enfusenā ve in lem tağfir lenā ve*

²³¹⁷ "Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim. Ey rabbim, kötü işler yaptım ve nefsimi zulmettim. Tevbemi kabul et. Şüphesiz ki sen tevbeleri çok kabul edersin ve merhametlisin. Senden başka ilah yoktur, seni tenzih ederim ve sana hamd ederim. Ey rabbim kötü işler yaptım ve nefsimi zulmettim. Bana merhamet et. Sen merhametlilerin en hayırlısısın."

²³¹⁸ ādem: S'de yok

²³¹⁹ baña rūḥ nefḥ itdikde: M'de yok

²³²⁰ "Ey Allahım, şüphesiz sen benim gizlimi açığımı bilirsin. Mazeretimi kabul eyle. İhtiyacımı biliyorsun ve bana istediğimi ver. İçimdekini biliyorsun ve günahlarımı bağışla. Ey Allahım şüphesiz senden kalbime huzur verecek bir iman ve ancak hakkımda takdir ettiğin şeylerin başıma geleceğini bilmemi sağlayan sadık bir iman istiyorum. Bana takdir ettiğin şeyler için rıza istiyorum. Ey celal ve ikram sahibi."

²³²¹ "Ey Allahım, hamd sana mahsustur. Senin ismin ve şanın ne yücedir. Senden başka ilah yoktur. Ben nefsimi zulmettim. Beni bağışla. Senden başka günahları bağışlayıcı yoktur."

*terhamnā lenekunenne mine'l-ḥāsirīn*²³²². Hakk te'ālā bu kelimeleri Ādemün kalbine ilkā' idüp lisānına icrā' itdi. Andan Hakk te'ālā cennetden bir yākūt gönderdi. Ka'be-i mükerreme miqdārı ka'benün yerinde kodılar.²³²³ Bir kapısı maşrıka ve biri mağribe açılır idi. Anda nürdan kandil aşılmış idi. Aña beytü'l-ma'mūr dirler idi. Hakk te'ālā vahy itdi ki 'Benüm bir haremim vardır. 'Arşuñ muḳābelesinde vaz' olunmuşdur. Varup anı tavāf eyle, melā'ike 'arşı tavāf ider gibi. Ve anda namāz kıl ve du'ā eyle, anlaruñ itdügi gibi. Du'ā'ñı ḳabül ideyüm. Ve günāhıñ mağfūr ve ḥaccıñ mebrūr ve sa'yiñ meşḳūr olsun.' Ve aña delil olmağ için bir melek irsāl itdi. Ādem 'aleyhi's-selāmuñ mübārek kademi vaz' olunduğı yer yaşıllık ve ma'mūr oldu. Ve mābeyni şahrā' ḳaldı. Her ḳademün mābeyni²³²⁴ üç günlük yol idi. Ve bir rivāyetde elli ferseng idi.

FAŞIL

Ādem 'aleyhi's-selām Ḥavvā' ile mülākāt olduğıdur. Çün kim Ādem 'aleyhi's-selāma Cebrā'īl menāsık-ı ḥaccı ta'līm itdi, ziyāret-i beyti yerine getürdi ve 'Arafāta çıktı. Ḥavvā' daḥı Ciddeden anı arayup niçe yıl firāk ve şiddet çekdikden soñra 'Arafātda mülākāt oldılar. Ādem 'aleyhi's-selām havvā'nuñ tağayyürinden müteğayyir olmuş idi. Ḥavvā' anı bilmedi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām vāsıtasıyla ma'lūm idindi. Niçe yıllık [M 100b] firāk vişāle ve sürūra mübeddel oldu. Andan ittifāk ile Mināya geldiler. Melā'ike suāl itdiler ki 'Ne temennī idersin.' 'Mağfıret ve rahmet dilerem' didi. Anuñ için Minā didiler. Ve Ādem 'aleyhi's-selām daḥı anda murādına vāşıl oldu. Hakk te'ālānuñ izniyle Hinde mürāca'at itdiler.

Mervidür ki Mücāhidden raḍıyallāhu 'anh Ādem 'aleyhi's-selām Hindden kırk kerre yayan ḥacc itdi. Suāl itdiler ki niçün yayan ḥacc itdi. Zīrā²³²⁵ bir dābbe getürmege mümkün degil idi. Andan Hindde refāhiyyet ile 'ömür geçürdiler. Ve Hakk te'ālā emrine imtişāl itdiler. [S 81a] Andan melā'ike mu'āvenetiyle ka'benün ki beytü'l-ma'mūrdur, anuñ muḳābelesi 'arşdur, 'imāretine sa'y itdi. Ka'be binā'sında zıkr olunur, *inşā'allāhu te'ālā*.

Rivāyet olunur ki Ḥavvā' yigirmi kerre ḥāmil oldu. Ve ikişer toğurdu, erkek ve dişi. eş-Şīs 'aleyhi's-selām yalnız toğdı. Ve Hakk te'ālānuñ emri böyle vārid oldu, bir batından gelen erkek batn-ı āḥerden dişiyi nikāḥ ideler. Kendü ile olan ḥarām ola. Eñ evvel vücūda gelen Ḳābil idi. Anuñla ikiz olan İḳlīmā idi. İkinci Hābil toğdı. Kız ḳarındaşı

²³²² el-Arāf 7/23

²³²³ ka'be-i mükerreme miqdārı ka'benün yerinde kodılar: **M'**de yok

²³²⁴ her ḳademün mābeyni: **M** nüshasında sehven mükerreren yazılmıştır.

²³²⁵ suāl itdiler ki niçün yayan ḥacc itdi zīrā: **S'**de yok

Lebūdā idi. İklīmāyı Hābile ve Lebūdāyı Kābīle ta'yīn itdi. Mukteżā-yı şerī'at üzre İklīmā gayet ile hüsñā idi. Lebūdā çendān degil idi. Ol sebebden mābeynlerinde nizā' vāķi' oldu. Baḥşimizūn ta'līķi olmaduķı içün mufaşşal beyān olmadı. Andan şoñra Hābīl қatl olundu. Ādem 'aleyhi's-selām gayet müte'ellim ve maḥzūn oldu. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām gelüp teselliye-i ḥātır itdi. Ve beşāret itdi ki 'Ḥaḳḳ te'ālā saña 'anḳarīb bir veled virür. Seyyid-i veled-i Ādem Muḥammed Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem anuñ evlādından olsa gerekdür.' Cumhūr қavli oldur ki Hābīl қatl olunduğdan şoñra beş yıl geçdi. [M 101^a] Şīş 'aleyhi's-selām dünyāya geldi. Evlād-ı Ādem Şīşe müntehī oldu. Zīrā tūfān-ı Nūḥda evlād-ı Ādemden bir kimesne қalmadı. Nūḥ 'aleyhi's-selām Şīş 'aleyhi's-selāma olunur.²³²⁶

FAŞIL

Şīş 'aleyhi's-selāmuñ evlādı ve aḥvāli beyānındadır. Tā İdrīs 'aleyhi's-selāma gelince ve Ādem 'aleyhi's-selāmuñ 'ömri ve vefātı ve evlāduñ aḥvāli beyān olunur. 'Ulemā'-yi siyer raḥimehumullāh eydürler ki Ādem-i şafī Ḥavvā' ile bir gün otururlar idi. Nāgāḥ bir nehir önlerinden cereyān itdi. Ol nehir cennetden idi. Ve Cebrā'īl 'aleyhi's-selām bir bölük melā'ike ile bir ṭabāḳ yemiş getürdi. 'Yā Ādem, bunı bilür misin' didi. Ādem 'aleyhi's-selām, 'Bilürem' didi, 'cennet yemişlerinden. Ḥaḳḳ te'ālādan murādım ol idi ki ölmeden baña müyesser ideydi.' Melā'ike eyitdiler, 'Ḥaḳḳ te'ālā murādıñ virdi yā Ebā Muḥammed.' Cennetde Ādem 'aleyhi's-selām Ebā Muḥammed diyü künye ile çağırurlar idi. 'Bu yemişden ekl eyle ve bu nehirden gusül eyle. Ve Ḥavvā'ya daḥı emr eyle, gusl eylesün.' Andan birbiriyle taḳarrüb itdiler. Ādemde olan nūr Ḥavvā'ya müntaķil oldu. Muḳaddemā melā'ike geldikce Ādem 'aleyhi's-selāma iḳbāl iderler idi. Nūr intīķālinden şoñra yüzlerini Ḥavvā'ya dutar oldılar. Ve daḥı göğüsünde nūr āfitāb gibi leme'an iderdi. Melā'ikenüñ Ādem 'aleyhi's-selāma itdikleri ikrāmı Ḥavvā'ya ider oldılar. Bunuñ sebebini suāl itdi. Ḥaḳḳ te'ālā buyurdi ki 'Cümle melekler ol nūra tābi'dür. Şimdi nūr Ḥavvā'ya müntaķil olmağla aña ta'zīm olunur.'

Menḳöldur ki ol nūr Şīş 'aleyhi's-selāma intīķāl idüp doğınca gibi maḥcūb idi. Vilādetinden bülüg ḥaddine²³²⁷ dek yine maḥcūbdur. Ve ba'dehū alınında güneş gibi leme'an iderdi. Ve sāir evlād-ı Ādemden hüsñ ü cemālde ve faẓl u kemālde ziyāde idi. Şüretā ve sīretā Ādem 'aleyhi's-selāma müşābih idi. Ve anı sāir evlādından ziyāde sever idi. Adını Şīş diyü ta'yīn itdi. Süryān dilince hibetullāh [M 101^b] dimekdür. Ve Ūrayā

²³²⁶ Zīrā tūfān-ı nūḥda evlād-ı ādemden bir kimesne қalmadı nūḥ 'aleyhi's-selām şīş 'aleyhi's-selāma olunur: **M**'de yok
²³²⁷ vilādetinden bülüg ḥaddine: bülūga **M**

dağı dirler, mu‘allim ma‘nāsınadır. Zīrā evvel ta‘līm iden ve tadrīs-i mesā‘il eyleyen ve şerī‘at ve hikmete iştiğāl iden oldur.

Çün kim Şīş ‘aleyhi’s-selām²³²⁸ hadd-i bülūğa irişdi, Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām [S 81^b] gelüp eyitdi, ‘Yarın Şīş ‘aleyhi’s-selāmi cemī-i evlāduñ huzūrına getür. Melā‘ike-i kirām gelüp ol nūrdan ötüri ‘ahd ü mīşāk alınur’ didi. İrtesi emir mücibince Şīş ‘aleyhi’s-selāmi cumhūr katına getürdi. Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām yetmiş biñ melek ile gelüp Şīş ‘aleyhi’s-selāmdan ‘ahd ü mīşāk alup muhkem te’kīd itdiler. Yāķūtdan bir qalem ile cennet harīri üzerine yazdılar. Ve melā‘ikei şāhid dutdılar. Ve ol nāmei dūrüp Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām mühürledi. Ve Hāķķ te‘ālā hāzīne-i kudretinden Şīş ‘aleyhi’s-selāma iki yaşıl²³²⁹ hil‘at geydürdi. Her biri güneş nūrından ziyāde ziyā‘ virür idi. Ol ‘ahdnāmenūñ mazmūnı böyle idi ki ol nūruñ ri‘āyet ve hıfzında muhkem sa‘y eyleye. Ve pākīze ve helāl hātūnlardan ğayrısından hāzer eyleye. Ve bir tābūt ki aña Sekīne dirler, anda enbiyā‘ ‘aleyhimü’s-selāmuñ şekilleri yazılmış idi. Ādem ‘aleyhi’s-selāma teslīm idüp ol ‘ahdnāmei anda kōdılar. Ve dağı vaşıyyet ile evlādına neslen ba‘du nesl bu tarīķle ‘ahdnāmei yazdılar²³³⁰. Ve enbiyā‘ ‘aleyhimü’s-selām her ķarnde böyle ideler. Şīş ‘aleyhi’s-selām zamānından bāķīdür tā İsmā‘il zamānına dek. Andan tā ‘Abdullāh, ki resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ pederidür, bu vaşıyyet ķavlen müteħaķķık oldı. Ve dağı cümle ma‘lūm olması lāzım olandandır, her bār ki ol hāzretūñ nūrı bir şulbden bir batna intikāl itse şeytānı tā ol kimesne bālīg olunca habs iderler idi. Ve i‘tikādı lāzım olan umūrdandır ki [M 102^a] ol hāzretūñ nūrı bir anaya²³³¹ intikāl itse elbette şerī‘ātuñ ķā‘idesi üzre nikāh vāķi‘ olurdı. Tā Ādem ‘aleyhi’s-selāmdan ‘Abdullāha dek aşlā nikāhsız intikāl vāķi‘ olmadı. Bu ķā‘ide hātırında tursun, tekrār itmeye ihtiyāc olmaya.

FAŞIL

Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ zuhūrından zūrriyāt zuhūrını beyān ider. Evlād-ı Ādem ki kıyāmete dek gelecekdür. *elestu birabbikum*²³³² hitābı emr-i muħaķķaķdur. Ve Qur‘ān-ı ‘azīmde zıķr olunmuşdur. *ķālallāhu te‘ālā ve iz eħāze rabbuke min benī ādeme min zuhūrihim zurriyyetehum ve eşhedehum ‘alā enfusihim elestu birabbikum ķālū belā*²³³³. Bu ķāziyyenūñ tahķīķi rivāyet-i şahīha üzre İbni ‘Abbās radıyallāhu ‘anh hāzretlerinden mervīdür ki Hāķķ te‘ālā Ādem ‘aleyhi’s-selāma hitāb buyurdı ki ‘*men ħalāķake.*’ Ya‘nī,

²³²⁸ şīş ‘aleyhi’s-selām: S’de yok

²³²⁹ yaşıl: M’de yok

²³³⁰ anda kōdılar ve dağı vaşıyyet ile evlādına neslen ba‘du nesl bu tarīķle ‘ahdnāmei yazdılar: hıfz ideler S

²³³¹ bir anaya: M’de yok

²³³² el-Arāf 7/172

²³³³ el-Arāf 7/172

‘Seni kim yarattı.’ *kāle ente yā rabbī*. Andan sonra, ‘Rabbiñ kimdür²³³⁴’ didi. Âdem ‘aleyhi’s-selām, ‘ente rabbī’ didi²³³⁵. ‘*f’escud lī yā âdem*²³³⁶’ didi. Fi’l-hāl secdeye vardı. Andan buyurdi ki ‘Yâ Âdem, senüñle ‘ahd ü peymân iderem, tâ kim istiḥkâma sebep ola ve mücib-i devâm-ı maḥabbet ola.’ Âdeme bu kelâm cânından datlu geldi. Hacerü’l-esvedi cennetden getürdiler. Bir ak yâkût idi, kar gibi. Ve güneş gibi ziyâ’ virürdi. Müşriklerüñ nâpâk eli toḡunmaḡla siyâh oldu.

Mervîdür ki *levlâ messethu eydi’l-müşrikîn fe iz messehu zu’âhetin illâ şefâhullâhu te’âlâ*. Ya’nî eger müşriklerüñ elleri şe’âmeti olmasa bir mübtelâ aña elin ḡomazdı, illâ Hakk te’âlâ aña şifâ’ virürdi. Bunda aşḡâb-ı bâṡına işâret vardur ki ḡulûbunu aḡyârdan ḡıfz itsünler. Mürâyâ-yı ilâhîdür şafâ’sı küdürete mübeddel olmaya.

Muḡaşşalu’l-kelâm melâ’ike ḡaceri getürdiler. Hakk te’âlâ şulb-i Âdemden zürriyâtı iḡrâc idüp ‘ahd eyledi. Ve ‘ahdnâme yazup mübârek ḡacerde vaṡ’ itdi. [M 102^b] Taşîli budur ki her yıl Âdem ‘aleyhi’s-selām ḡacc iderdi. Bir sene ḡaccı tamâm idüp ‘Arafât ardında ve Dârü’n-nu’mân nâm yerde [S 82^a] uyḡuya vardı. Hakk te’âlâ ḡudret eli ile Âdemüñ arḡasın şıḡadı. Ve zürriyât-ı Âdem ‘ale’t-tertib âbâ’sı aşlâbından zuhûra geldi, baṡnan ba’du baṡn. Her ne miḡdâr yaş yaşayacaḡlardur ol mertebede ‘ademden zuhûra geldi. Bir şıḡamada anuñ içün, *min zuhûrihim* buyurdi. *min zahrihi* dimedi. Ve kendülere kendüleri şâhid idüp, *elestu birabbikum*²³³⁷ didi. Cümle, *belâ*²³³⁸ didiler. Çün kim dünyâya gelüp iştiḡâl ile bu ‘ahdi unuttılar ammâ ‘ârifler, ki mâsivâdan mücerredlerdür, ol şadâ henüz ḡulaḡlarındadır. Ve’l-hâşıl zürriyât-ı Âdem iki kısım oldu. Biri aşḡâb-ı yemîn ve biri aşḡâb-ı şimâl. Çün kim Âdem ‘aleyhi’s-selâm uyandı, şaḡında eşḡâş-ı nûrânî gördi. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâmdan suâl itdi ki ‘Bunlar kimlerdür.’ ‘Bunlar ehl-i cennetdür ve muḡarribân-ı ḡazretdür’ didi. Nidâ-yı ‘izzet geldi ki ‘*hâ’ulâ’i fi’l-cenneti ve lâ ubâlî*²³³⁹.’ Şoluna naṡar itdi. Eşḡâş-ı zulmânî gördi. ‘Bunlar aşḡâb-ı şimâldür ve raḡmet-i ilâhîden maḡrûmlardur’ diyü cevâb virildi. Ve nidâ’ geldi ki ‘*hâ’ulâ’i fi’n-nâr ve lâ ubâlî*²³⁴⁰.’ Ve ol tâ’ife ki aşḡâb-ı yemînden idiler cümlesinden muḡaddem ḡazret-i meḡḡar-i âdem Muḡammed Muştaḡâ şallallâhu ve sellem idi. ḡiṡâb geldi ki ‘Yâ Muḡammed, seni kim yarattı.’ Buyurdi, ‘Sen yarattıñ.’ ‘Perverdigâruñ kimdür.’ ‘Sensin yâ rabbī’ didi. ‘Secde eyle, şıdkıña delîl olsun’ didi. Secde eyledi. ‘Senden ‘ahd ü mîşâḡ

²³³⁴ rabbiñ kimdür: ve men rabbuke S

²³³⁵ didi: M’de yok

²³³⁶ "Öyleyse bana secde et ya Âdem!"

²³³⁷ el-Arâf 7/172

²³³⁸ el-Arâf 7/172

²³³⁹ "Bunlar cennettedir ve bunlar için yapılacak bir şey yoktur."

²³⁴⁰ "Bunlar cehennemdedir ve bunlar için yapılacak bir şey yoktur."

aldum. Elüñi hacerü'l-esved üzerine ko' didi. H'âce şallallāhu 'aleyhi ve sellem mübārek elin vaz' itdi. Andan Nūḥ peygamber 'aleyhi's-selāmdan ve sāir enbiyā' 'aleyhimü's-selāmuñ cümlesinden 'ahd ü mīṣāk aḥz itdi, zikr olunan üslub üzre. *ve iz eḥaznā mine'n-nebiyyine* [M 103^a] *mīṣākahum ve minke ve min nūḥin*²³⁴¹. Ve andan enbiyā' 'aleyhimü's-selāma ḥiṭāb itdi ki 'Hāzā Muḥammed bin 'Abdillāh benüm peygamberimdür. Äḥir-i zamānda irsāl iderem. Nāmını kitāblarda zikr iderem. Aña ĩmān getürüp nuṣret ider misiz.' Cümlesi ḳabūl idüp ve hacerü'l-esvede ellerin ḳodılar. Andan soñra zürriyāt ḳarınca gibi her birinden Ḥaḳḳ te'ālānuñ ḥāliḳıyyet ve rubūbiyyete 'ahd u mīṣāk aldı. Ḥaḳḳ te'ālā, 'Baña secde idüñ' didi. 'İḳrārıñuzda ṣādıḳ iseñüz' didi. Secde itdiler, illā münāfiḳin ve küffār. İdenler secdeden başların ḳaldurup ba'zıları secde itmemiş gördükde tekrār secde-i şükr eylediler. Ba'zısı secde itmeyene tābi' oldılar. Ve ba'zısı ki evvel secde itmemiş idi, def'a-i sāniyede secde eylediler.²³⁴² İki kerre secde idenler mü'minler oldu. Ve mü'min geldi ve mü'min gitdi. Aşlā secde eylemeyenler kāfir geldi ve küffār gitdi. Evvel def'ada secde idüp ikincide itmeyenler mü'min gelüp kāfir āhirete gitdi. Evvel secde itmeyüp soñra secde iden kāfir gelüp soñra ĩmān ile ḥatm olanlardur. Evvelki secde içün ṣalavātuñ her bir rek'atda iki kerre meşrū' oldı.

Rivāyetdür olunur, Ādem 'aleyhi's-selāmuñ zürriyātı mābeyninde ba'zı evlādını nūrānī ve ba'zısını zūlmānī kimi ḡanī kimi faḳīr kimi marīz kimi melūl enbiyā' çerāḡları gibi nūrānī 'ulemā'-yi kevākib gibi aşḫāb-ı yemīn beyāz aşḫāb-ı şimāl esved ḥazret-i resūl mābeynlerinde āfitāb gibi idi. Cümlesin tafşıl üzre Ādem 'aleyhi's-selāma Ḥaḳḳ te'ālā beyān itdi. 'Yā rabbī, niçün yeksān ḥaḳḳ olunmadı' [S 82^b] didi. Ḥaḳḳ te'ālā buyurdi ki 'Ḥikmetim böyle iḳtizā' itdi. Āsumān içün bir tā'ife yer ḥaḳḳı āḥer tā'ife ehl-i cennet ve ehl-i nār her biri mu'ayyen ola. Ve baña ḥıdmet idenler maḥrūm olmayalar' didi.

Dāvūd 'aleyhi's-selāmuñ zikridür. Mervīdür ki Ādem 'aleyhi's-selām aşḫāb-ı yemīnine nazar idüp içlerinden bir nūrānī cemāl ü kemāl şāḥibi kimesne gördi, gözlerinden yaş döker. Kendünün ḳalbi mecrūḥ olmağın Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmdan [M 103^b] suāl idüp, 'Bu kimesne kimdür' didi. 'Evlādından bir mürsel peygamberdür.' 'Bükā'ya sebep nedür' didi. 'Bundan bir zelle ṣadır olsa gerekdür. Aña ağlar. Ḳırḳ yıl bükā' ider' didi. Suāl itdi ki 'Ömri ne deñlüdür.' Cebrā'īl eyitdi, 'Altmış yıldur.' 'Yā benüm 'ömrüm ne deñlüdür.' 'Biñ yıl 'ömrün vardır' diyü cevāb virdi. 'Ömrümden ḳırḳ yıl bağışladum' didi. Ve Ḥaḳḳ te'ālāya tazarru' itdi. Du'ā'sı maḳbūl olup. Mervīdür ki bunuñ mazmūnına ḥüccet yazup melā'ikei şāhid dutdılar. Ādem 'aleyhi's-selāmuñ 'ömri

²³⁴¹ el-Aḥzāb 33/7

²³⁴² ba'zısı secde itmeyene tābi' oldılar ve ba'zısı ki evvel secde itmemiş idi def'a-i sāniyede secde eylediler: **M**'de yok

toğuz yüz altmışa irişecek Һazret-i ‘Azrā’īl ‘aleyhi’s-selām rûhını kabz itmege geldikte, ‘Benüm ‘ömrüm biñ yıldur, dahı tamām olmadı’ diyü ‘Azrā’īl ‘aleyhi’s-selāma Һitāb ider. Dāvūd ‘aleyhi’s-selāma bağışlamadıñ’ diyü cevāb virür. Cān lezzetinden inkār idüp, ‘Eger bağışladum ise rücū’ itdüm’ didi. Hibede rücū’ anlardan²³⁴³ kaldı. Һaqq te‘ālā kemāl-i kereminden emr ider ki Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘ömri biñ yıl tamām ola ve Dāvūd ‘aleyhi’s-selāmuñ dahı ‘ömri yüz yıl ola. Ve Һazret-i Һaqq celle ve ‘alā’ emr itdi ki kimesne āhere ‘ömür bağışlamak muhāl ola ve bir ferdüñ ‘ömri ziyāde ve noğşān kabül eylemeye.

Naql olunur ki ol gün Һitāb-ı rabbü’l-‘izzet geldi ki ‘Ey kullarım ve ey cāriyem, her ne ki māl ü menāl ve ‘ağardan ve altun u aqceden ne ki dilerseñüz vireyüm’ didi. Herkes murādını istedi ve kısmet olundu. Bir bölük t̄a’ife yüzlerin bunlardan döndürdi. Ve hıç nesne murād itmediler. Һaqq te‘ālā bunlara suāl itdi, ‘Niçün bunlardan i‘rāz idüp bir nesne taleb itmediñüz.’ Eyitdiler ki ‘Yā rabbenā, bize dünyā ve ehl-i dünyā gerekmez. Senüñ Һıdmetiñ ve maħabbetiñ ve ma‘rifetiñ kifāyet ider’ didiler. Һaqq te‘ālā buyurdi ki ‘Ben kimesnei ac ve çıplak kıomazam. Rızıqların dāminüm. Cümle halk eksünler ve biçsünler. Benüm ‘ābid [M 104^a] ve zāhid kullarım ferāğ-ı Һatırları ile yiyüp içsünler ve ‘ibādetime müştāgil olsunlar’ didi.

Naql olunur ki ol ‘ahdnāmei Һacerüñ iki gözi ve ağızı ve dili var idi. Emr olundu ki ağızını aç. Ve ol ‘ahdnāmei²³⁴⁴ anuñ dehānına kıodılar. Ve aña fermān olundu ki bir kimesne ol Һaceri öpe ki *el-Һaceru yemīnullāh*²³⁴⁵ muktezāsınca ‘amel ide. Tā kıyāmetde ol kimesnenüñ vefādārlığına şehādet eyleye.

Naql olunur ki melā’ike Ādemüñ zürriyātına bunlaruñ keşretin görüp eyitdiler ki ‘Yā rabbenā, bu t̄a’ife dünyāda menzil bulurlar. Bunlar çokluğdur.’ Һaqq te‘ālā buyurdi ki ‘Bunları nevbet ile getürürem. Bir t̄a’ife fānī olur. Andan bir t̄a’ife gelür.’ ‘Yā rabbenā, bir t̄a’ife ifnā’ olıcağ olbir t̄a’ife nice kıarār ider ve dünyāyı nice ma‘mūr ider.’ Һaqq te‘ālā buyurdi ki ‘Bunlara gağlet ve tül-i emel musallağ iderem. Akırabā ve maħbūbların defn iderler, yine bir zerreye i‘tibār itmezler’ didi.

Naql olunur ki şeyh Cüneyd-i Bağdādī kıuddise sırruhu eydür, "Bir gün şeyh Serī Sağatī kıuddise sırruhu ziyāretine vardum, kendü dervişlerimle vardık²³⁴⁶. ‘İlm-i ilāhiden [S 83^a] bir kelām söyledi ve bīhüş oldu. Şöyle ki ašlā Һiss ü harekete tākati kıalmadı. Bir zamāndan soñra kendüye geldi. Ve eyitdi, ‘Ey Eba’l-Kāsım kıande idüğüm bilür misin.’

²³⁴³ anlardan: ibtidā’ M

²³⁴⁴ Һacerüñ iki gözi ve ağızı ve dili var idi emr olundu ki ağızını aç ve ol ‘ahdnāmei: S’de yok

²³⁴⁵ "Hacer Allah’ın sağ elidir."

²³⁴⁶ kendü dervişlerimle vardık: S’de yok

‘Bilmem’ didüm. ‘Mābeynden beni alup hicāb-ı ‘arşa irişdüm. Māverā-yı hicābdan hıṭāb geldi ki yā Serī, cümle²³⁴⁷ a ‘zā’ m birbirinden cüdā oldu. Tekrār bir daḥı nidā’ geldi. Hıç bilür misin ben ḥalk ile nice oluram. Bilmem yā rabbī didüm. Buyurdi ki ḥalāyıkı Ādem şulbinden iḥrāc itdüm. *elestu birabbikum*²³⁴⁸ didüm. *belī*²³⁴⁹ didiler. Dünyāyı anlara ‘arz eyledüm. On bölük oldılar. Toḳuzı dünyāya meyl itdiler. Bir bölük ḳaldı. Cenneti olbir ḳısmına ‘arz eyledüm. On ḳısım oldılar. Toḳuzı cennete meyl itdiler. Olbir ḳısma²³⁵⁰ maḥabbetim²³⁵¹ ‘arz eyledüm. Toḳuz ḳısmı ḳarār [M 104^b] itdi. Bir ḳısım ḳaldı. Anlara belā’ ve miḥnetim gönderdüm. Toḳuz ḳısım taḥammül itmeyüp bir ḳısım ḳaldı. Toḳuzı anlaruñ daḥı hicāb-ı ḳurbetde maḥv olup anuñ daḥı toḳuzı hicāb-ı heybetde maḥv olup bir ḳısım ḳaldı. Nedür murādıñuz didüm. Sensin yā rabbī didiler. Ben size çok belā’ musallaṭ iderem. Belā’ larıma taḥammül ider misiz didi²³⁵². Belā’ ları sen gönderürsin bize ḡamm yoḡdur didiler. Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdi ki çün kim siz talebiñüzde şādık olur hıçbir nesneye naḳar itmediñüz ve belā’ larımdan yüz döndürmediñüz, ben sizüñ ve siz benümsiz didi.”

Naḳl olunur ki sulṭānu’l-ārifin Bāyezīd ḳuddise sırruhu bir ḡün vecdinüñ ḡalebesinden eyitdi ki ‘Eger ḳıyāmet ḡünine benden yetmiş yıllık suāl ideler ben andan on biñ yıllık suāl iderem.’ ‘Yā şeyḡ, bu nece kelāmdur’ didiler. ‘On biñ yıla ḳarībdür. Ḥaḳḳ te‘ālā, *elestu bi rabbikum*²³⁵³ buyurdi. Ben *belī*²³⁵⁴ didüm. Sırrından nidā’ geldi ki ey Bāyezīd, ‘izzim ve celālim ḥaḳḳı içün senüñ belī didüḡüñi zāyi’ itmezem. Ḳıyāmet ḡünü vücuduñı zerre zerre idüp her bir zerrene dīdārımı ḡösterürem.’

FAŞIL

Ādem ‘aleyhi’s-selāma vaḡy olunup nübüvvetin ve müddet-i ‘ömrin beyān ider. Vehb ibni Münebbih raḡıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘ömrü beş yüz yıla irişicek evlādı ve evlād-ı evlādı çoḡaldı. Ḥaḳḳ te‘ālā anı evlādına irsāl idüp elli vaḳit namāz farz eyleyüp ve oruc ve cenābetden ḡusül emr itdi. Ve murdār ve ḡıñzīr yimeḡi ḡarām ve ḡamruñ sekrini ḡarām eyledi. Ve yigirmi bir ḡurūfın viridi. Ba‘zılar eydür, ḳırḳ şuḡuf virildi. Ba‘zılar on şuḡuf virildi dimişler. Ol şuḡufda ḡikmet-i ṭabī‘ī ü esrārī ve menāfī‘ ü²³⁵⁵ muḡār edviye ve cinn ü şeyṭānınuñ siḡri ve hendese ü ḡisāb ve sāir

²³⁴⁷ yā serī cümle: M’de yok

²³⁴⁸ el-Arāf 7/172

²³⁴⁹ el-Arāf 7/172

²³⁵⁰ olbir ḳısma: M’de yok

²³⁵¹ maḥabbetim: S’de yok

²³⁵² belā’ larıma taḥammül ider misiz didi: S’de yok

²³⁵³ el-Arāf 7/172

²³⁵⁴ el-Arāf 7/172

²³⁵⁵ ba‘zılar on şuḡuf virildi dimişler ol şuḡufda ḡikmet-i ṭabī‘ī ve esrārī ve menāfī‘ ve: S’de yok

‘ulüm [M 105^a] beyân olunmuşdur. Ve niçe mu‘cize ile Hakk te‘âlâ anı mü‘eyyid itdi. Nakl olunur ki Kâbîl matrûd olup Yemen diyârına gitdi. Ve şeytân anı âteşe tapmağa delâlet eyledi. Evlâdıyla âteşperest oldı. Niçe âteşgedeler binâ’ itdi. Hakk te‘âlâ Âdem ‘aleyhi’s-selâma vahy idüp Kâbili ve evlâdını toğrı yola delâlet itmege irsâl itdi. Andan mu‘cize taleb itdiler. Anlara taşdan şu ağıttı. Ve bir ağacı taleb itdi, geldi. Ve ufak taşlar peygamberliğine şehâdet eyledi. Ve dahı niçe mu‘cize ızhâr itdi. Tevârîhde beyân olunmuşdur. Ve bi’l-cümle evlâdına şerâyi’ ta’lîm itdi. Ve ma’rifetullâh öğretti. Ve mabeynlerinde ihtilâf itseler bilmezler hûkm iderdi. Ve evlâdına biñ lisân ta’lîm itdi. Şimdiki halk ol lisânı bilmezler. Mabeynlerinde tâ vefâtı karîb olunca tırdı. Eydürler ki kırk biñ oğulu [S 83^b] ve kızı batnan ba‘du batn zuhûra geldi. Kendünün yigirmi erkek ve yigirmi kızı belinden itmiş idi. Ba‘zılar eydür, on toköz şulb kızı oldı. Çün kim ‘ömri biñe irişdi, mizâc-ı şerîfine marâz ‘arız olup evlâdını cem’ eyledi. Hakk te‘âlânuñ tâ‘atine ve şeytâna muhâlefete emr itdi. Ve nisvâna mütâba‘atden men’ eyledi.

Şîş ‘aleyhi’s-selâma Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ vaşıyyetlerin beyân ider. Şîş ‘aleyhi’s-selâmı vaşı idüp Âdem ‘aleyhi’s-selâm aña dürlü vaşıyyetler ve naşihatler eyledi. Cümle vaşıyyetlerinden beş vaşıyyet zıkr olundı. Eyitdi, ‘Yâ Şîş, bu beş vaşıyyet ile ‘amel eyle ve evlâdıña ısmarla. Evvel, dünyâya gönül bağlama. Ben cennete gönül bağladum. Beni miñnet ile iħrâc eyledi. İkinci, ‘avrat sözine ‘amel eyleme. Ben anuñ sebebiyle mübtelâ oldum. Üçinci, her şey’uñ âhırine nazar eyle ve ‘akıbetin fikr eyle. Ben itmedüğüm içün bu hâle giriftâr oldum. Dördinci, [M 105^b] bir işde ki mübâşeret eyledüğün vakit kalbün ıztırâba düşe, terk eyle. Ben ol şecereye yimege yaklaşacak kalbim ıztırâba düşdi, i’tibâr itmedüm. Beşinci, müşâveret ile ‘amel eyle. Eger ben melâ’ike ile müşâvere itsem belâ’ya uğramaz idüm.’ Andan soñra resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellemün nûrınun muhâfazasında mübâlağa ile vaşıyyet eyledi. Şîş ‘aleyhi’s-selâm suâl itdi ki ‘Ol hâzreti çok zıkr idersin. Dilerem ki beyân idesin hâzretiñ mi efaldür yoğsa anlar mı.’ Âdem ‘aleyhi’s-selâm sükût itdi. Üç kerre suâlden soñra buyurdı ki ‘Hakk te‘âlâ anuñ ümmetine altı fazîlet virdi. Baña virmedi. Evvelâ, beni bir zelle ile cennetden iħrâc eyledi. Anuñ ümmetini niçe niçe günâhlar ile cennete idhâl ider. İkinci, beni bir günâh ile ‘âşî diyü cümle ‘âleme dâstân eyledi. Ol ümmetün niçe biñ günâhını setr eyler. Üçinci, bir günâh ile yüz yıl Havvâ’dan ayırdı. Ol ümmetün niçe biñ şağır ü kebîr günâhları var iken düstından cüdâ eylemez. Dördinci, üç yüz yıl ağladum, tâ ki

tevbem kabûl olundu. Anlara mücerred peşimân olmağıla tevbeleri maqbûl olur²³⁵⁶. Beşinci, beni bir günâh ile ‘uryân idüp dünyâya gönderdi. Anlar me‘âşî sebebiyle ‘uryân olmazlar. Altıncı, hâcetim ve tevbem maqbûl olmadı, tâ ‘irfâna varmağıla oldu. Anlar her ne mekânda eyitseler, yâ rabbim, haṭâ’ itdüm diyü peşimân olsalar Hakk te‘âlâ ben dahı ‘afv itdüm diyü buyurur.’

Cümle vaşiyetleri tekrâr itdi. Ve imân ve tevḥîd-i *lâ ilâhe illallâh* şehâdetiyle ta‘lîm idüp her kitâbı ve her zürriyetden nice peygamber gelür anlar bu vaşiyetleri îşâl itmege emr itdi. Andan ol şandûkı getürüp kilîdin açdı. Cümle enbiyâ’nuñ evşâfı ve şüretleri ve dünyâda olacaq ahvâli [M 106^a] ve ‘alâmât-ı enbiyâ’ yazılmış idi. Tertîb üzre ol şahîfede dahı bu vaşiyetleri dahı yazup şandûka kodılar. Ve ol şahîfede hulefâ’nuñ evveli ki Enûş bin Şîş ‘aleyhi’s-selâmdur. Âḫîr hulefâ’ya dek Ebû Bekir-i Şiddîk ve ‘Ömer ve ‘Osmân ve ‘Alî ve Ḥasan raḍıyallâhu ‘anhum ecma‘în zıkr olunmuş idi. Lâkin selâṭîn ü enbiyâ’ fetih ü zafer ü nuşret-i ḥabîbullâh şallallâhu ‘aleyhi ve selleme olduğı gibi âhere müyesser olmamışdur. Andan ḥazret-i Şîş ‘aleyhi’s-selâma eyitdi, ‘Benüm ecelim qarîb oldu. Benden soñra ḥalîfem ol. Ve şerî‘atı ihyâ’ya ikdâm eyle. Ve Hakk te‘âlâyı zıkr eyle ve zıkrinde ḥabîbini bile yâd eyle. [S 84^a] Ve andan istimdâda himmet eyle.²³⁵⁷ Andan marazı ziyâde oldu. Eyitdi, ‘Ḥâtırım cennetün zeyt ü zeytünün ister, Tûrdan var getür’ didi. Şîş ‘aleyhi’s-selâm Tûra varup Hakk te‘âlâdan tazarru’ idüp diledi. ‘Yâ rabbenâ, Âdem zeyt ü zeytün-ı cenneti özledi. Sen iḥsân eyle’ didi. Bir âvâz geldi ki ‘Ağac çanağıñ var mı. Çanağıñ önüne ko, murâdıñ ḥâşıl olur.’ Ol kas‘anuñ üzerine ‘âlem-i gaybden Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ ârzü itdüğün döktiler. Âdem getürdi. Zeytten süründi ve zeytündan bir iki dânesin yidi. Tamâm şıḥḥat buldı. Bir miqdâr zamândan soñra yine maraz ‘arız oldu. Tekrâr cennet yemişlerinden ḥâtırı özledi. Evlâdın irsâl itdi ki taḥşîl eyleyeler. Bir miqdâr gitdiler. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâmı bir bölük melâ’ike ile cennet penbesinden ve kefen getürdiler. Suâl itdiler, ‘Ḳande gidersiz.’ ‘Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ ârzüsün taḥşîle giderüz’ didiler. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Dönüñ, biz ol mühimm içün geldik’ didiler. Evlâd-ı Âdem eli boş geldiler. Gördiler ki Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ yanında oturur Âdemün ḥâlin suâl itdi. Bir mertebe [M 106^b] maraz gâlib oldu ki ‘ibâdete kalkmağa mecâli olmadı. Ve bu muşâḥabetde iken ḥazret-i ‘Azrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm Âdem ‘aleyhi’s-selâma edeb ile gelüp selâm virdi. Ve Hakk te‘âlâdan selâm getürdi. Ve, ‘Evlâdıña ta‘ziye ider’ didi. Ya’nî ‘Başıñuz sağ olsun dir.’

²³⁵⁶ .anlara mücerred peşimân olmağıla tevbeleri maqbûl olur: S’de yok

²³⁵⁷ ve andan istimdâda himmet eyle: S’de yok

Ḥazret-i Ḥavvā' raḍıyallāhu 'anhā ardında oturup ağlardı. Ādem 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Buradan git. Beni rabbüm resülleri ile ҡo. Her belā' ki geldi senüñ taḥrīkūñ ile oldı' didi. Andan mübārek yüzünü ḥazret-i Cebrā'īl 'aleyhi's-selāma teveccüh idüp didi ki 'Ḳarındaşım Cebrā'īl, şimdi ben mevt şerbetin içerem ve rabbime giderem. Ammā senden bir murādım vardır. Melā'ıke baña 'āşī diyümi nidā' iderler yāḥūd ḥādī ü nāsīmi diyümi nidā' iderler' didi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām gāyet ile ağladı. Ādem 'aleyhi's-selām ıztırāba düşdi. Cümle melā'ıke ağlaştılar. Andan bir nidā' işitdi. 'Yuḡaru naẓar eyle yā Ādem' nidā'sı geldi. Naẓar eyledi. Cenneti mu'āyene ü müşāhede eyledi. Ve Ḥaḡḡ te'ālā kendü için ne ḥāzır itdi ise gösterdi. 'Azrā'īl 'aleyhi's-selāma eyitdi, 'Ey peyk-i ḥazret, gel 'ale't-ta'cīl maşlahatıñ gör ki cānım cānāna müştāḡdur. Ve murḡ-ı rūḡum ҡafes-i tenden feẓā'-yı ҡudsī ve āşiyān-ı aşlīsın diler.' Andan 'Azrā'īl 'aleyhi's-selām ҡabẓ-ı rūḡa şürū' itdi, tesbīḡ ü taḡdīs ü tehlīl ile. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Yā 'Azrā'īl, Ādemüñ ne vech ile mükerrem ve muḡaddemā nice mu'azzam idügin bilürsin. Mümkün olan rıfḡı itmeñ gerek, saña vācibdür.' 'Azrā'īl emr-i Ḥaḡḡı itmām eyledi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām bir cāme Ādem 'aleyhi's-selāma geydürdi. Ve Şīş 'aleyhi's-selāma ḡusl itmek ta'līm itdi. Namāz vaḡtinde Cebrā'īle imāmet teklīf itdi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām Şīş 'aleyhi's-selāmı ta'yīn itdi. Otuz tekbīr ile, bir rivāyetde dört tekbīr [M 107^a] ile, ḥālā meşrū' olduḡı üzre namāzı ҡılup andan Ebū Ḳubeys taḡına iletüp anda olan maḡārada defn itdiler. Tūfān-ı Nūḡda Nūḡ 'aleyhi's-selām bir tābūtuñ içine ҡodı ve gemiye aldı. Tūfāndan şöñra Serendībde maḡall-i ma'lūma ҡodı.

FAŞIL

Ādem 'aleyhi's-selāmuñ ḡaşāişi beyānındadır. Bilgil ki Ādem 'aleyhi's-selāma Ḥaḡḡ te'ālā [S 84^b] on sekiz ḡaşlet virdi. Biri, kendü ҡudret eliyle ḡaḡḡ itdi. İkinci, rūḡ nefḡ itdi ve kendüye izāfet eyledi. Üçinci, kendü şüretinde ḡaḡḡ itdi. Dördinci, aḡsen şüretde ḡaḡḡ itdi. Beşinci, aḡsırdıḡda kendüye ḡamd telḡīn itdi. Altıncı, *yerḡamuke rabbuke*²³⁵⁸ didi. Yedinci, ta'līm-i esmā' itdi. Sekizinci, sücūd-ı melā'ıke. Tōḡuzıncı, beşer cümle aña mensūbdur. Onıncı, yeryüzine ḡalīfe itdi. On birinci, İblīs anuñ sebebiyle maḡrūd itdi. On ikinci, melā'ıkeye anuñ için 'itāb itdi. On üçüncü, tā'iblerüñ evvelidür. On dördüncü, müctebālaruñ evvelidür. On beşinci, peyḡamberlerüñ evvelidür. On altıncı, ervāḡ-ı ḡayyibe ve ḡabīşe ol mümeyyizdür. On yedinci, ehl-i nārı ve ehl-i cenneti ol temyīz itdi.

²³⁵⁸ "Rabbın sana merhamet etsin."

FAŞIL

Şîş ‘aleyhi’s-selāmuñ nübüvvetin ve ahvālin beyān ider. Şîş ‘aleyhi’s-selām peygamber ba’s olundu. Cinn ü insüñ ekseri aña musahhar oldu. Ve elli şuhuf nāzil oldu. ‘Ulūm-ı hikmeti ve riyāzī ve şanāyi’ müşkile-i kīmiyā gibi ve ğayrı ol şuhufda cümleten yazılmışdur. Ve şerī‘atı Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ şerī‘atına muvāfık idi. Ve dahı hāzret-i Muḥammed Muştafānuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ nūrı muḥāfazasında ihtimām iderdi. Tā ol vakte dek ki tezevvüc murād eyledi, karındaşları ile meşveret eyledi yāhūd Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ yā Cebra’īl ‘aleyhi’s-selāmuñ ta’yīni ile Meḥvā’īl nām ḥātūnı aldı. Bir gökçek ḥātūn idi. Ḥavvā’ya müşābeheti var idi. Eydürler ki Ḥaḳḳ te‘ālā [M 107^b] anasız ve babasız bir ḥūrī halk itdi. Zīrā kendü yalnız toğmış idi. Ba’zılar eydür, tā’ife-i cinndendür. Ve bi’l-cümle nikāḥ olundu. Şarı yāḳūtdan bir kubbe itdiler, Şîş ‘aleyhi’s-selām anda gerdek oldu. Ve Meḥvā’īl ḥāmile oldu. Ver her tarafından işidürdi ki ‘Yā Meḥvā’īl, mübārek olsun. Nūr-ı Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nūrı sende vedī‘adur.’ Halkdan anı şakladılar ve şeytānı ḥabs itdiler. Tā kim Enūş bin Şîş dünyāya geldi. Enūş ‘arabīde şādık ma’nāsınadur. Çün kim ḥadd-i bülūğa irişdi, Şîş ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Baña Ādem ‘aleyhi’s-selām bu nūruñ muḥāfazasında vaşıyyet itdi. Ben dahı saña vaşıyyet itmek isterem ki bu nūrı ma’sūmātdan ğayrı maḥalle şarf itmeyesün.’ Enūş dahı kabūl itdi.

Eydürler ki evvel ḥurmā ağacın diken Enūşdur. Toksan yaşına geldikde andan Kīnān zuhūra geldi. Müstevlī ma’nāsınadur. Andan çok evlād geldi. Tokuz yüz elli yıl ‘ömür sürdi. Yedi yüze irdikde andan Mehlā’īl vücuda geldi. Mehlā’īl demek memdūḥ dimekdür. ‘Ömri sekiz yüz kırk yıla irdi. Ba’zılar tokuz yüz on yıl idi dirler. Anuñ zamānında halk çoğaldı. ‘Āleme müteferriḳ oldılar. Mehlā’īl evlād-ı Şîş ile Bābil tarafına gidüp şehr-i Sūsı binā’ itdiler. Andan evvel halk maḡāralarda sākin olurlar idi. Mehlā’īl altmış beş yaşına irişdikde andan Yār²³⁵⁹ nām kimesne zuhūra geldi. Çün kim anuñ ‘ömri yüz altmış iki yaşına irdi, Buzüre nām ḥātūndan Aḥnūḥ dünyāya geldi. Aḥnūḥ İdrīs ‘aleyhi’s-selāmdur. Tokuz yüz altmış iki yıl ‘ömür sürdi. Ve anuñ zamānında puta tıpmak halk içinde vāḳi’ oldu. Anı inzār içün Ḥaḳḳ te‘ālā anlara ba’s [S 85^a] eyledi.

FAŞIL

²³⁵⁹ yār: Kaynaklarda "yārid" olarak geçer.

İdrīs ‘aleyhi’s-selāmuñ aḥvālın beyān ider. Erbāb-ı tevārīḥ eydürler ki İdrīs ‘aleyhi’s-selām Mışırda Manf²³⁶⁰ didikleri [M 108^a] yerde vücūda geldi. Aña Hermes ve İdrīs ve Müşelles bi’n-ni‘me dirler idi. Hermes ‘Uṭārid dimekdür. Evvel kitābet andan vāḳı‘ oldu, anuñ içün Hermesdür. Ābā’ vü ecdādınuñ şuhufın çok ders itdüğü içün İdrīs didiler.²³⁶¹ Çün kim üçinci peygamber olup ḥikmetde daḥı mertebe-i şālīş olduğı içün müşelles-i bi’n-ni‘me didiler. Anuñ on ḥaşısesi vardur. Evvelā, peygamber-i mürseldür. Ve otuz şaḥīfe virilmişdür. Ve ızḥār-ı ‘ilm-i nücūmı ol eylemişdür. Evvel yazuyı ol yazmışdur. Ve derzīlik şan‘atın ol icād eylemişdür. Ve ḥarb āletin cihād içün ol itmişdür. Ve cihād sünnetin ızḥār-ı tevḥīd içün ol itmişdür. Ve evlād-ı küffārı esir eylemek andan zāḥir olmuşdur. Ve libās geymek ve cümle esbāb andandur. Ve semā’ya ref‘ olmuşdur.

Mervidür ki sebep-i inzāl ol oldu ki Şīş ‘aleyhi’s-selām fevt olduğdan soñra müddet geçmekle şerāyi‘ unutuldu. Mü’mīnleruñ çoğı daḥı Qābīl evlāduñ ızlālları ile imānların terk itdiler. Tarīk-i müstaḳīmden çıkup zinā’ ve fesād ve nāpāklige şürü‘ itdiler. Ḥaḳḳ te‘ālā anlara İdrīs ‘aleyhi’s-selāmı ba‘ş itdi. Rivāyet olunur ki ābā’ vü ecdādınuñ şerāyi‘i İdrīs ‘aleyhi’s-selāmuñ ma‘lūmı degil idi. Ammā yeri göği müşāhede idüp anuñ bir vācibü’l-vücūdı ve şāni‘i vardur, ol daḥı birdür, şerīki nazīri yokdur diyü yakīn itmiş idi. Ammā keyfiyyet-i ‘ibādet ma‘lūmı degil idi. Dā’imā Ḥaḳḳ te‘ālādan ümīd ider idi ki anı beyān eyleye. Tā bir gün kendü ḳavminden bir tā’ife-i güzīdelerinden inzār idüp ‘ibādet-i Ḥaḳḳa delālet itdi. Birer birer taṣdīḳ itdiler. Yedi kimesne oldu. Yetmiş oldu. Yüz oldu. Biñ kimesne oldu. İdrīs ‘aleyhi’s-selām ol biñden yüz kişi üründüldi. Anlardan daḥı on kimesne ihtiyār idüp andan yedi kişi aldı. Ve şaḥrā’ya çıktı. Ve eyitdi, ‘Ben du‘ā’ ideyüm siz āmīn diñ Ḥaḳḳ te‘ālā bize ‘ibādet tarīḳın [M 108^b] göstere. Ellerin yere koyup du‘ā’ itdiler. İcābet vāḳı‘ olmadı. Ellerin göge tutdılar. Du‘ā’ları müstecāb olup Ḥaḳḳ te‘ālā otuz şaḥīfe virdi. Şerī‘at emri beyān olunmuş ve anı peygamber eyledi.

Eydürler ki yetmiş iki luḡat söyledi. Ve yüz şehir binā’ eyledi. Ve her iḳlīme münāsib bir āyīn ta’yīn eyledi. Ve cümle yeryüzünüñ sākinleri aña imān getürdiler. Anuñ şerī‘atı ol idi ki Ḥaḳḳ te‘ālāyı birleyeler. Ve ‘adl ideler. Ve ‘ibādetde ihlāş eyleyeler. Ve dünyāya aldanmayalar. Ve nefislerin ‘uḳūbātdan ḳurtaralar. Ve şerī‘atları nice ise namāz kılarlar. Ve her ay birkaç gün oruc tutalar. Ve cenābetden ve ḥayıẓdan pāk olalar. Ve cihād ideler. Ve emr-i bi’l-ma‘rūf ve nehy-i ‘ani’l-münker eyleyeler. Ve ḥıznır etin ve kilāb etinden ve ‘aḳlı muḥtell iden nesnelerden yimeyeler. Ve ay başlarında ve āfitāb bir āḥer burca müntaḳil olsa yāḥūd bir yıldız şerefine varsa ḳurbān emr olundu. Ve her gün on iki

²³⁶⁰ manf: metūḳ M

²³⁶¹ ābā’ ve ecdādınuñ şuhufın çok ders itdüğü içün idrīs didiler: M’de yok

biñ tesbîh virdi. Ve her gün melâ'ike ile şohbet idüp 'ulviyyât ile tamâm âşinâlığı var idi. Buyurmuş ki "Otuz yıl Zuhal ile semâvâtı [S 85^b] tolaşdum. Ve dağâyık-ı eflâke maṭla' oldum." Ve ümmetine ne deñlü peygamber gelecekdür ve tûfân-ı Nûhdan haber virdi. Aña binâ'en büyükleri kabirlerinin hıfzı içün ihrâmı binâ' itdiler. Ve kendü Mışırdan rihlet idüp cümle eṭrâfı gezdi. Yine Mısıra müraca'at eyledi. Andan Hakk te'âlâ hazretleri anı semâ'ya ref' idüp cennetde muḥalled eyledi. Semâ'ya ref' olunmasını sebebi 'Arâ'is-i Sa'lebîde zıkr olunmuşdur.

Ve Ebū Muṭî'-i Mekhûl Kıssaş-ı Tenzilde zıkr idermiş, *rahimehumullâh*. İbni 'Abbâs raḍıyallâhu 'anhumâ rivâyet ider, bir gün İdrîs 'aleyhi's-selâm seyr idüp kendüsine ḥarâret-i şems te'sîr itdi. Eyitdi ki 'Bunı götüren meleküñ ḥâli nice olur. Bu deñlü biñ yıllık yoldan bize böyle te'sîr [M 109^a] ider.' Du'â idüp, '*allâhumme ḥaffif 'anhu min şiklîhâ vahmil 'anhu ḥarrahâ*' ya'nî 'Yâ Allâh, anuñ şikletini ol meleküñ ḥaffif eyle ve ḥarâretin aḥz eyle.' Ol melek anuñ du'â'sı berekâtıyla ḥiffet buldı. Ve ḥarâretten daḥı ḥalâş oldı. Fıkr idüp, 'Acabâ eṣer-i ğaḏab mıdur yâḥûd rahmet ü'inâyet eṣeri midür' diyü münâcât eyledi. Hakk te'âlâ, 'İdrîs 'aleyhi's-selâmuñ du'â'sı eṣeridür' diyü cevâb geldi. Bu sebebdan ḥazret-i İdrîse maḥabbet idüp anı ziyâret idüp qarındaş olmağa izin taleb itdi. Du'âsı müstecâb oldı. İdrîs 'aleyhi's-selâmuñ yanına gelüp qarındaş oldı. Ve eyitdi ki 'Sen mu'azzez bir kimesnesin. Azrâ'îl 'aleyhi's-selâmdan taleb eyle ki 'ömründen bir miḳdâr te'hîr itsün. Tâ kim Hakk te'âlâdan izin taleb idüp 'ibâdete şarf ideyüm.' Melek eyitdi, 'Aña çâre yokdur.' İdrîs 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Ma'lûmumdur. Hele sen bir taleb eyle.' Hakk te'âlâdan izin taleb itdi. Hakk te'âlâ buyurdı ki 'Kendüyi 'Azrâ'îlüñ yanına ilet, kendüsi taleb itsün.' Alup dördinci kat göge çıkardı. Ve şems yanında ḳodı. Kendü 'Azrâ'îl 'aleyhi's-selâma vardı. Ve eyitdi ki 'Senden bir ḥâcetim vardır' didi. 'Azrâ'îl 'aleyhi's-selâm, 'Ḳâdir olduğum dirîğ degildür, söyle' didi. 'Cins-i beşerden bir qarındaşım vardır. İdrîsdür. Anuñ ecelin te'hîr eyle.' Melekü'l-mevt eyitdi, 'Ḳâdir degilem. Lâkin eceli qarîb olıcaḳ haber vireyüm, tâ kim tedârikin görsün.' Andan defter-i âdemiyâna nazar idüp eyitdi ki 'Sen bir kimesneden suâl idersin ol kişinüñ fevt olması muḥâl añlanur. Zîrâ şöyle yazılmış ki anuñ mevti şems yanına gelmeyince olmaz. Bu ḥod kime müyesserdür.' Eyitdi ki 'Ben anı ḥâlâ âfîṭâb yanında ḳodum ve saña geldüm.' Eyitdi, 'Var imdi haber vir. 'Ömründen nesne ḳalmamışdur.' Gelüp İdrîs 'aleyhi's-selâmı fevt olmuş buldı. Yedi kat gök ehli namâzın ḳılup [M 109^b] beyt-i ma'mûrda defn eylediler. *ve refa'nâhu mekânen 'aliyyen*²³⁶² andan 'ibâretdür.

²³⁶² Meryem 19/52

Vehb bin Münebbih radıyallāhu ‘anhdañ rivāyetdür. Eydür ki İdrīs ‘aleyhi’s-selām mevt miḥnetin ve kabir fırkatın ve kıyāmet şiddetin mülāḥaza idüp fırsat var iken tedārikin görmek lāzımdur diyü şol kadar ‘ibādet eyledi ki cümle ehl-i arz deñlü ‘ibādeti semā’ya ref^c olunurdu. ‘Azrā’ıl ‘aleyhi’s-selām bu ecilden müştāk oldı. Hakk te‘ālādan izin taleb eyledi, gelüp beşer şüretinde ziyāret ide. Geldi, üç gün bile muşāḥabet idüp yimek zamānında muvāfaqat itmez idi. Bile ki cins-i beşerden degildür, aḥvālin [S 86^a] suāl itdi. Melekü’l-mevt ḥaber viricek, ‘Ḳabz itmegemi geldiñ’ didi. ‘Ziyārete geldüm’ didi. ‘Senden murādım vardır’ didi. ‘Rūḥımı ḳabz eylesin, tā kim mevt acısın görem’ didi. Hakk te‘ālādan izin taleb idüp rūḥını ḳabz eyledi. Ve yine ḳalıbına ircā’ eyledi. ‘Bundan murādıñ nedür’ didi. ‘Mevt acısın bilüp daḥı ziyāde ‘ibādete sa’y ideyüm’ didi. ‘Senden bir murādım daḥı vardır’ didi. ‘Beni semā’ya iletüp cenneti ve cehennemi göreyüm.’ Allāhu te‘ālānuñ emriyle göge ref^c itdi. ‘Cehenneme uğrayıcaḳ Mālike söyle cehennemi açup ṭabaḳātın göreyüm.’ Allāhu emriyle açılıp naẓar itdi ve bīḥuş oldı. Ve kendüye gelüp, ‘Bir murādım daḥı vardır, cenneti görmekdür didi.’ Çün kim²³⁶³ cenneti ve ḡilmānı ve rıdvānı ve ḥūrı ve derecāt-ı ‘āliyātı görüp bir miḳdār āsūde oldı. Melekü’l-mevt eyitdi, ‘Ey İdrīs, gel gidelüm, seni maḳāmıña iletüyüm’ didi. İdrīs ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ben bundan çıḳmak muḥāldür, illā Hakk te‘ālānuñ fermānıyla.’ Hakk te‘ālā muḥākeme eylemege bir melek inzāl ü irsāl eyledi. ‘Azrā’ıl ‘aleyhi’s-selām vaḳ’ayı zıkr itdi. Ol melek İdrīs ‘aleyhi’s-selāma, ‘Sen ne dirsın’ didi. İdrīs ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘*kullu nefsin zā’iḳatu’l-mevt*²³⁶⁴ [M 110^a] buyuruldu, ben şarāb-ı mevti nüş eyledüm. *ve in minkum illā vāriduhā*²³⁶⁵ buyuruldu, ben cehenneme uğrayup gördüm. *ḥālidīne fihā lā yebḡüne ‘anhā ḥivelen*²³⁶⁶ buyuruldu, ben bunda çıḳmazam, illā Hakk te‘ālānuñ emriyle’ didi. Rabbü’l-‘izzetden nidā’ geldi ki ‘Yā ‘Azrā’ıl, andan elüñ çek. Emriyle cennete girdi ve ḥüccet ile söyledi.’ El-ān Hakk te‘ālā anı cennetde sākin itdi. *mekānen ‘aliyyen*²³⁶⁷ bundan ‘ibāretdür. Ve eydür ki ḡāḥī cennete ve ḡāḥī dördinci ḳat gökde²³⁶⁸ ḡāḥī yedinci²³⁶⁹ melā’ike ile muşāḥabet eyler ve anlar ile ‘ibādet ḳılır, *vallāhu a’lem*.

Rivāyet olunur ki Ādem ‘aleyhi’s-selām vefāt itdikden soñra yüz yaşında idi. Bir rivāyetde üç yüz yaşında idi.²³⁷⁰ Ve bi’seti Ādem ‘aleyhi’s-selām vefātından yigirmi²³⁷¹

²³⁶³ görmekdür didi çün kim: **M**’de yok

²³⁶⁴ Āli İmrān 3/185, el-Enbiyā 21/35, el-Ankebüt 29/57

²³⁶⁵ Meryem 19/71

²³⁶⁶ el-Kehf 18/108. **M** nüshasında bu ayet yerine "ve māhum necāriḥin minhā" yazmaktadır.

²³⁶⁷ Meryem 19/57

²³⁶⁸ ḳat gökde: **M**’de yok

²³⁶⁹ yedinci: altıncı **S**

²³⁷⁰ bir rivāyetde üç yüz yaşında idi: **S**’de yok

²³⁷¹ iki: **S**

yıl sonra idi. Ve altmış beş yaşında iken Rūhā nām hātūnı nikāh itdi. Andan Mettūşelaḥ nām bir oğul geldi. Nūr-ı sürūr-ı kâināt aña müntakıl oldu. Mettūşelaḥ ‘arabīde münşerih ma‘nāsındadır. Ya‘nī şad u hürrem dimekdür. Yüz seksen yedi yaşında iken ‘Uryā nām bir hātūnı aldı. Andan Lāmek nām bir oğulu gelüp nūr-ı Muḥammed aña nakl oldu. Lāmek ‘arabīde ulu dimekdür. Mettūşelaḥ tokuz yüz ²³⁷² yıl ‘ömür geçürüp āhirete intikāl itdi. Lāmek yüz seksen iki yaşında iken ‘ammusi kızı, ki Kīnūş nāmdur, anı nikāh itdi. Nūḥ ‘aleyhi’s-selām andan vücūda geldi. Ādem ‘aleyhi’s-selāmdan yüz yigirmi yıl geçmiş idi. Yüz elli senede meḥ‘ūs oldu. Tokuz yüz elli yıl da ‘vet eyledi. Tūfāndan sonra altmış yıl ‘ömür sürdi. Biñ yedi yüz yıl ‘ömür sürdi. Bir rivāyetde biñ beş yüz yıl ‘ömür yaşadı. Ehl-i tefsīr katında daḥı rivāyetler vāki‘ olmuştur.

FAŞIL

Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmuñ zikridür. Nūḥ Süryānī lisānında şükrullāh nāmıdır. Ve aña Ādem-i şānī daḥı dirler. [M 110^b] Ve şeyḥü’l-enbiyā’ ve neciullāh ismiyle meşhūrdur. Nūḥ ‘aleyhi’s-selām demek bir niçe vech zikr itmişler. Üç vech bu muhtaşarda ihtiyār olundu. Evvelā, bir gün yanından uyuz kelb geçdi, gevdesi mecrūḥ idi. ‘Irak yörü yā kabīḥ’ didi. Kelb nuṭka gelüp eyitdi, ‘Benden yeg ḥalk itmege [S 86^b] kâdir misin’ didi. Bir rivāyetde, ‘Kürke naḥşamı daḥl itdiñ’ yāḥūd ‘Naḥkâşımı iden benden kelbligi senden insānlığı almağa Ḥaḥḥ te‘ālā kâdir’ didi. Anı işidüp gāyet çok nevḥa itdi. Anuñ için Nūḥ tesmiye olundu. İkinci ḳavl, tūfāndan sonra taşra gitdi. İblīs rāst geldi, ‘Sen benüm üzerime ‘azīm ḥaḥḥ işbāt itdiñ.’ Nūḥ ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ey la‘īn, ben senuñ rızā’ñ üzre aṣlā ‘amel itmemişem. Niçe ḥaḥḥ işbāt itdiñ.’ Şeyṭān eyitdi, ‘Çok miḥnet çekmiş idüm, ümmetiñi cehennemlik idem. Olunca anları beklemek lāzım gelürdi. Ve endişem aña idi ki cā’iz ki tevbe ideler zaḥmetim zāyi‘ ola. Sen du‘ā’ itdiñ, cümle helāk oldılar. Ben ḳasāvetden ḥalāş oldum.’ Çün kim bunu işitdi, peşimān oldu ki ‘Kāşki ḳavmimüñ ezāsına şabr ideydüm. Anlara du‘ā’ itmeyeydüm’ didi. Anuñ için kırk yıl ağladı. Nūḥ diyü ad virdiler. Üçüncü ḳavl oldur ki oğulu Ken‘ānı Ḥaḥḥ te‘ālādan dileyüp, ‘inne’bnī min ehli²³⁷³’ didi. Ḥaḥḥ te‘ālā, ‘innehu leyse min ehlike innehu ‘amelun gayru şālih²³⁷⁴’ buyurdi. Anuñ için çok nevḥa eyledi. Lākin bu vücūḥ ‘arabī ismine münāsibdür.

Ve sebeb-i bi‘seti oldur ki İdrīs ‘aleyhi’s-selāmdan sonra dīn-i İslām unutuldi. Ve şerāyi‘i metrūk oldu. Yeryüzi ḍalālet ile ṭoldı. ‘Arāisde İbni ‘Abbās raḍiyallāhu

²³⁷² altmış tokuz: S

²³⁷³ "Muhakkak ki oğlum benim ehlimdendir."

²³⁷⁴ Hūd 11/46

‘anhmādan rivāyet olunur ki evlād-ı Ādem iki baṭn oldu. Evlād-ı Kābīl şehirlerde sākin [M 111^a] oldılar. Bir baṭn taḡlarda oldılar. Evlād-ı Şīş²³⁷⁵ erkekleri güzel idi, lākin dişileri çirkin idi. Olbiri ‘aks idi. İblīs-i la‘īn Kābīl evlādından birinūñ yanına vardı, hıdmetkār şeklinde. Ve kendüyi aña hıdmet için icār itdi. Ve bir düdük peydā itdi. Şadāsı ol kimesnenūñ kulaḡına irişdi. Hergiz ancılayın şadā işitmemiş idi. Halk anı istimā‘a ‘azīm cem‘ oldılar. İblīs bir gün ta‘yīn itdi. Eydürler ki yılda bir kerre çalmaḡa ta‘yīn itdi.²³⁷⁶ Eṭrāfına cem‘ olup bayram iderler idi. İttifāk bir gün evlād-ı Şīşden bir kimesne ol cem‘iyyete rāst geldi. Er ve ‘avrat cem‘ olmuşlar, bir yerde tururlar. Gökçek hātūnlar gördi ki kendü kavminde ancılayın hātūnlar yok. Kavmine taḡa varup aḡvālī haber virdi. Ve ittifāk itdiler ki gelecek sene varup seyr eyleyeler. Çün kim ictimā‘ ‘ādet oldu, çok fevāhiş bu cem‘iyyet sebebiyle ḡaşıl oldu. Giderek fiş u fücūra ve küfr ü inkāra ulaşırdı. Hakk te‘ālā Nūh ‘aleyhi’s-selāmı irsāl itdi. Tā kim inzāl eyleye, *innā erselnā nūḡan ilā kavmihi*²³⁷⁷.

Bir kavīl daḡı İbni ‘Abbās raḡıyallāhu ‘anhumādan rivāyet olunur. Ādem ‘aleyhi’s-selām evlādına vaşıyyet eyledi ki Şīş ‘aleyhi’s-selām evlādı Kābīl evlādı ile iḡtilāt eyleyemeyeler ve biribirinden kız alup vermeyeler. Evlād-ı Şīş maḡāralarda sākin oldılar. Bir kimesne ta‘yīn itdiler ki gözede, taḡdan aşıḡa inmeye. Ol kimesne ol kavim için istiḡfār u du‘ā’ iderdi. Tā kim yüz kimesne evlād-ı Şīşden Kābīlūñ evlādını görmeḡe şehre geldiler. Ve anlar ḡāyet şāḡib-i cemāl kimesneler idi. ‘Avratlar bunları görüp ḡabs itdiler. Yüz kimesne daḡı birāderlerin görmeḡe geldiler. Anları daḡı giriftār eylediler. Bu tarīk ile [M 111^b] cümle evlād-ı Şīş gelüp bunlara karışdı. Evlād-ı Kābīl [S 87^a] çok oldu. Şöyle ki rub‘-ı meskūnı tıtdılar. Ve mābeynlerinde küfür ve putperestlik zāḡir oldu. Puta tapmaḡa sebeb ol oldu ki Ādem ‘aleyhi’s-selām vefātından soñra küffār Ādem ‘aleyhi’s-selāmı ziyāret itmegi mü’minler men‘ itdiler. Şeyṭān eyitdi, ‘Ben size Ādem ‘aleyhi’s-selām şeklinde bir şanem düzeyüm. Anı ziyāret idüp tavāf idūñ’ didi. Bunu ḡoş gördiler. Anlar için beş put düzdi. Put isimleri ved süvā‘ yeḡūs ye‘ūk ve nesr. Anlar ol putlara ‘ibādete başladılar. Hakk te‘ālā Nūh ‘aleyhi’s-selāmı ba‘ş itdi. Men‘ eyledi, işlemediler, tūfān ile helāk oldılar. ‘Arab müşrikleri daḡı bu beş putı ma‘būd ittiḡāz idüp taparlar idi. Tā kim sultān-ı kevneyn şallallāhu ve sellem nūrıyla ol zulumātı def‘ itdi.

FAŞIL

²³⁷⁵ ḡulām: S

²³⁷⁶ eydürler ki yılda bir kerre çalmaḡa ta‘yīn itdi: M’de yok

²³⁷⁷ Nūh 71/1

Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmuñ ḥaṣāiṣini beyān ider. Nūḥ ‘aleyhi’s-selāma Ḥaḳḳ te‘ālā on ḥaṣīṣe virmiş. Evvel oldur ki ulu’l-‘azmūñ evvelidür. Şerī‘atı evvelki şerāyī‘i nesh itmişdür. Şīṣ ve İdrīs ‘aleyhima’s-selām Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ²³⁷⁸ şerī‘atı üzere idiler. İkinci, silsile-i benī Ādem aña müntehī olmuşdur. Hattā Ādem-i şānī dirler. Üçüncü, cemī‘-i ehl-i arza meb‘ūs olmuşdur. Dördüncü, enbiyā’ nuñ evvelidür. Halkı küfürden korkutdı. Beşüncü, peygamberlerüñ evvelidür, du‘ā sıyla ümmeti helāk oldı. Altıncı, ḥazret-i sultān-ı enbiyā’dan şoñra kıyāmet günü ol kalker. Yedüncü, cümle enbiyā’dan ‘ömri ziyāde olmuşdur. Sekizüncü, bu deñlü yaşadı dişi dökülmedi ve saçı ağarmadı ve kuvvetine za‘af gelmedi. Tokuzüncü, evkātını da‘vete taşarruf iderken ‘ibādeti bīnihāye idi. [M 112^a] Yedi yüz rek‘at namāz kılırdı. Onıncı, kavmi bu deñlü cefā’ ider idi ol şefkat idüp ĩmāna da‘vet iderdi. Kavmi aña mecnūn dirler idi. Ol ḥazrete günde nice kerre anları da‘vet idüp gice ile karañulukda kapuların daḳḳ idüp, *lā ilāhe illallāh* kelimesin telkīn iderdi. Anlar aña seffih dirler idi. Ve ḥālet-i nez‘de evlādına vaşıyyet eylerdi ki ‘Şaḳınuñ, bunuñ sözine uymañ, delüdü. Ve buña dā‘imā ezā vu cefā’dan ḥālī olmañ’ dirler idi. Bu ḥāl üzre tokuz yüz elli yıl geçdi. Az kimesne ĩmāna geldi. Ve şol deñlü cefā’ ve ḍarb iderler idi ki ‘aḳlı giderdi. Kilīme koyup ḥānesine iletürler idi. Yine şabāḥ da‘vete gelür idi. Ve cem‘iyyetleri olduğı yere gelüp da‘vet ider idi.²³⁷⁹ Ol taş bağırlu tã’ife şol deñlü taş ururlar idi ki anı öldi şanurlar idi. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp çıkarup şabāḥ gelüp, ‘*yā kavmu kũlũ lā ilāhe illallāh*²³⁸⁰’ dir idi.

Naql olunur ki ol kavmuñ re’islerinden biri pīr olup adına Kuşayy dirler idi. Hārūt nām bir oğulunuñ eline yapışup Nūḥ ‘aleyhi’s-selāma getürdi. Ve eyitdi, ‘Ey oğul, zinhār bu mecnūnuñ sözine aldanup ābā’ vü ecdāduñ dīnin terk itmeyesin. Ve kādir olduğı cefā’ ve ezā buña idesin. Saña vaşıyyetim olsun. Babam baña bu vaşıyyeti itmiş idi’ diyü ol ḥabīşüñ oğulan babasınıñ elinden ‘aşāyı alup ḥazret-i Nūḥuñ mübārek başına şöyle ḍarb itdi ki kan şaḳalına revān oldı. Nūḥ ‘aleyhi’s-selām Ḥaḳḳ te‘ālāya tazarru’ itdi, ‘Ya rabbī, kulların baña neyler görürsin’ didi. ‘Eger bunlara ‘ināyet nazarıñ var ise hidāyet eyle, ve illā baña şabır vir. Ve kākī bileydüm ki bunlaruñ içinden [S 87^b] islāma kimler gelür.’ Vaḥiy geldi ki ‘Ümmetiñden ĩmāna gelecek geldi, gayrılar ĩmāna gelmezler’ didi. Eyitdi, ‘Yā ilāhī, bunlaruñ neslinden ĩmāna gelür var mıdır.’ [M 112^b] Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdi ki ‘Ata belinden ve ana rahminden bunlardan ĩmāna gelecek yokdur’ didi. Çün kim nevmīd oldı, ‘*rabbī lā teẓer ‘ale’l-arḍi mine’l-kāfirīne deyyāren*²³⁸¹.’ ‘Yā

²³⁷⁸ ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ: **M**’de yok

²³⁷⁹ yine şabāḥ da‘vete gelür idi ve cem‘iyyetleri olduğı yere gelüp da‘vet ider idi: **M**’de yok

²³⁸⁰ "Ey kavim, lā ilāhe illallāh diyin."

²³⁸¹ Nūḥ 71/26

rabbī, yeryüzinde kâfirlerden bir kimesne koma' didi. Du'ā'sı maqbûl olup, 've lā tuḥāṭibnī fi'l-lezīne ḡalemū innehum muḡraḡūn²³⁸²' buyuruldu. Ya'nī, 'Zālimler hakkında baña ḡitāb itme, anlar cümle ḡarḡ olunurlar. Sen bir gemi yap, senūñ ḡalāşıñ anuñla olur' buyuruldu.

Menḡöldur ki Ḥaḡḡ te'ālā, 'veşna 'il fulke²³⁸³' buyurduḡda Nūḡ 'aleyhi's-selām, 'Felek nedür' didi. Buyurdu ki 'Aḡaçdan bir evdür. Şu üzerinde yürür' didi. 'Ne aşıl şu üzre' didi.²³⁸⁴ Buyurdu ki 'Ben irsāl itsem gerekdür, dükeli ḡalḡ anuñ ile ḡarḡ olurlar.' 'Yā rabbī, ne aşıl aḡaçdan ideyüm' didi. Ḥaḡḡ te'ālā Cebrā'īl 'aleyhi's-selām ile cennetden birḡaç sāc²³⁸⁵ aḡacı gönderdi, tā kim dike. 'Kırk yıla dek ol aḡaçlar kemāle irişür' didi. Ol kırk yılda ol ḡavme nikbetler irişdi. Evvelā aşlā yağmur yağmadı. Ve Nūḡ 'aleyhi's-selām ol kırk yıl içinde ol ḡavme da'vet itmedi. Anlar daḡı ezā vu cefā'dan el çekdiler. Kırk yıl tamām olucaḡ emr olundu, ol aḡaçları kesüp taḡta itdi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām ta'līm idüp gemii düzdi. Ol eşnā'da gelüp ḡavmi maşharaya alurlar idi. 'Nübüvvetden soñra dülgerlige başladı. Aşlā bir ḡatre şu yoḡ iken bu ne sefāhetdür ki idersin.' Ḥaḡḡ te'ālādan vahiy geldi, 'Gemiye yapmaḡa 'acele eyle, bu ḡavme ḡazabım şedīd oldu.' Ḥaḡḡ te'ālādan oḡulu bile yardım itmesün ḡaleb itdi. Pes cidd ü ihtimām ile gemiye yaptı ve tamām eyledi.

FAŞIL

Geminūñ ḡuln ve 'arzın beyān ider. [M 113^a] Bilgil ki ḡul u 'arżı ve irtifā'ı ḡaḡḡında ḡoḡ ḡavl vardır. 'Abdullāḡ ibni 'Abbās raḡıyallāhu 'anhumā rivāyet ider, ḡulı altı yüz altmış arşun ve 'arżı üç yüz otuz arşun irtifā'ı otuz arşun idi²³⁸⁶, üç ḡabaḡa idi. Aşāḡasında sibā' u devābb ikinci ḡabaḡada vuḡuş u ḡuyūr yuḡaru ḡabaḡa kendüye ve etibbā'a maḡşuş oldu. Ol keştī murg şeklinden idi. Başı ḡāvūsa beñzer idi. Ve göḡüsü ḡaz göḡüsine, bir rivāyetde göḡercin göḡüsine, beñzerdi. Ḳuyruḡı ḡurūs ḡuyruḡı gibi idi. Zift ile ḡalafat idüp Ādem 'aleyhi's-selāmuñ cesed-i şerīfini almak için bir tābūt yapmaḡa emr olundu. Eşcārdan bir tābūt idüp cesed-i şerīfin içine ḡoyup gemiye aldılar. Ve Ḥaḡḡ te'ālānuñ emrine muntazır oldu. Aña ḡaber virdiler ki ḡattā izā cā'e emrunā ve fāre't-tennūr²³⁸⁷.

Ehl-i tefsīr, ve fāre't-tennūrda bir nice aḡvāl zıkr itmiş. Bir ḡavl imām 'Alī raḡıyallāhu 'anhdan mervīdür ki ve fāre't-tennūr demek yerden şu cereyān ider dimekdür.

²³⁸² Hūd 11/37

²³⁸³ Hūd 11/37

²³⁸⁴ ne aşıl şu üzre didi: M'de yok

²³⁸⁵ sāc: zāḡ M

²³⁸⁶ otuz arşun idi: M'de yok

²³⁸⁷ Hūd 11/40

‘Arabda yere tennūr dirler. İmām Ḥasan raḍıyallāhu ‘anh, tennūr demek ekmek pişürdükleri furūna dirler. Bir nice daḥı ḳavl vardır. Ba‘zıları eydürler, Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmuñ bir ekmekci dükkānı var idi, anuñ yanına²³⁸⁸ uğradı. Ol ekmekci aña istihzā’ en, ‘Ḳanı ol şu ki bizi anuñla ḳorḳudursın. Yoḥsa şu bu tennūrdan mı çıkar’ didi. Nūḥ ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘*ne ‘am*, senüñ tennūruñdan çıkar’ didi. Hemāndem ol ekmekcinüñ furūnından şu ḳaynadı. Ammā ekşer-i ehl-i tefsīr eyitdiler, ol tennūr Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ idi. Nūḥ ‘aleyhi’s-selāma degmiş idi. Ba‘zılar eydür, demürden idi. Kūfe şehrinde Kinde²³⁸⁹ ḳuyusunüñ [S 88^a] şaḡında ṭurur idi. Kinde ḳabīledür.

[M 113^b] İttifāḳ Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmuñ kızı, bir rivāyetde ḥātūnı, ol tennūrda ekmek pişürürdi. Nāḡāḥ tennūrdan şu çıkmaḡa başladı²³⁹⁰. Segridüp Nūḥ ‘aleyhi’s-selāma ḥaber virdi. Nūḥ ‘aleyhi’s-selām bildi ki ‘azāb vakti irişdi. Ḥaḳḳ te‘ālādan vaḥiy geldi ki her cins ḥayvāndan birer cuft gemiye ḳoya. Eyitdi ki ‘Yā rabbī, dünyānuñ ḥayvānātuñ nicesin cem‘ iderem.’ Ḥaḳḳ te‘ālā yeke emr itdi. Her taraḑdan ḥayvānātı Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmuñ öñine getürdi. Nūḥ ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yā rabbī, şıḡır ile arslanı ve ḳurd ile ḳoyunu nice cem‘ olur.’ Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdi ki ‘Bunlar mābeynine ‘adāveti kim ilḳā’ eyledi.’ ‘Sen itdiñ yā rabbī’ didi. Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdi ki ‘Bunlara ülfet virürem’ didi. Arslana sıtma ḥavāle itdi, bir ḥayvāna ta‘arruz itmeḡe ḳādir²³⁹¹ olmadı. Ve emr olundu ki ‘Eger insān ve sāir ḥayvān gemide mücāme‘at itmesünler, zīrā tevālūd-i izdiḥāma sebeb olur. Ve daḥı er ḥātūnıyla bir yerde ta‘ām yimesünler, cimā‘a sebeb olmasun. Ve bir yıllıḳ ta‘ām zaḥīresi alsunlar.’ Ṭabaḳa-i a‘lā’da erler ile ḥātūnlar mābeyninde Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ tābūtın ḳodı. Ve ḳarıncaı daḥı insān olduḡı ṭabaḳada ḳodı, tā kim ayak altında helāk olmasun. Andan Nūḥ ‘aleyhi’s-selām ikişer ḥayvānātuñ alup yılan ile ‘akreb gelüp, ‘Yā rabbī, bunlardan zarar gelür, nice ideyüm’ didi. Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdi ki ‘akrebüñ dikenin ve yılanuñ dişlerin çıkardı. Andan soñra bunlar ‘ahd itdiler ki insāndan her kim senüñ mübārek ism-i şerīfiñ zıkr idüp, *selāmun ‘alā nūḥin fi’l-‘ālemīn*²³⁹² *inne kezālike neczi’l-muḥsinīn*²³⁹³ [M 114^a] diyeler aña zarar itmeyeler. Cümle ḥayvānātdan muḳaddem ḳarıncaı aldı. Andan ḥımār geldi.

Mervīdür ki ḥımāruñ ḳuyruḡuna şeyṭān yapışdı. Ne deñlü da‘vet itdiyse içerü girmeḡe ḳādir olmadı. ‘Gir içerü eger şeyṭān senüñle de bile ise’ didi. Fi’l-ḥāl içerü girdi.

²³⁸⁸ var idi anuñ yanına: **M**’de yok

²³⁸⁹ kinde: künde **M**

²³⁹⁰ çıkmaḡa başladı: ḳaynadı **S**

²³⁹¹ ḳādir: mecālī **S**

²³⁹² es-Sāffāt 37/79

²³⁹³ es-Sāffāt 37/80

Hâzret-i Nûh ‘aleyhi’s-selâm ehl-i keştîyi yokladı²³⁹⁴. Gördiler şeytân içerüde oturur. ‘Yâ la‘în, sen kimûn icâzetiyle girdiñ’ didiler. ‘Senûn icâzetiñle’ didi. ‘Ben seni girdüğün görmedüm.’ ‘Hımâra, *udhul ve in kâne me‘ake’s-sheyṭān* dimediñ mi. Ben anuñ kuyruğına yapışmış idüm’ didi²³⁹⁵. İhrâc itmek istedi. Vahiy geldi ki ‘Aña mühlet virdüğümde hikmet vardır, incitme’ didi. Andan İblîs eyitdi, ‘Ne sebebden kendüni merdûd eylediñ. Şimdi izlâl idersin. Ve küfr ü ‘ışyâna muşır olup kendüni ‘âleme destân u rûsvây eylediñ.’ İblîs eyitdi, ‘Bir tedârikiñ var ise anı gör. Oldı olacak’ didi. Buyurdı ki ‘Tevbe eyle.’ İblîs eyitdi, ‘Bilmem qabûl olur mı.’ Nûh ‘aleyhi’s-selâm tevbesi qabûl olsun diyü recâ’ eyledi. Hâkk te‘âlâ buyurdı ki ‘Qabûl ideyüm şol şartıla ki Âdemûn tâbüti hâzırdur aña secde itsün.’ Şeytân eyitdi, ‘Ben aña hayâtda secde itmedüm, şimdi ölüsine nice secde iderem.’ Hâzret-i Nûh ‘aleyhi’s-selâm bildi ki aña tevbe qapısı kapanıkdur, Hâkk te‘âlâ anı redd etmişdür.

Ebû Muṭî‘-i Nesefî Kısaşında getürmiş ki keçi gemiye girmeye ‘inâd itdi. Nûh anuñ kuyruğına yapışıp ‘unfla içeri atdı. Kuyruğı ufandı ve ‘uzvı açıldı. Tâ kıyâmete dek ol nev‘ ile qaldı. Qoyun âsânlık ile girdi. Anuñ kuyruğın şıgadı, mestür oldu. İşbu qazıyye ‘ışyân ehline inzâr ve muṭî‘lere beşâretdür.

Rivâyet olunur ki Nûh ‘aleyhi’s-selâm [S 88^b] evlâdın ve ehl-i beytin ve tâbi‘leri gemiye alıcak Ken‘ân nâm [M 114^b] oğulu, bir rivâyetde Sâṃ²³⁹⁶, bir rivâyetde Belîtün nâm idi, zevcesiyle ki Vâ‘ ile, bir rivâyetde Berâ‘ idi, Nûh ‘aleyhi’s-selâmuñ etibbâ‘ından ayrılıp bir cânibe gitdiler. Nûh ‘aleyhi’s-selâmı masḥaraya alup gülüşürler idi. Nûh ‘aleyhi’s-selâm her ne deñlü şefqât itdiyse, ‘yâ buneyye erkeb me‘anâ ve lā tekun me‘a’l-kāfirîn²³⁹⁷’ dir idi. Ya‘nî, ‘Ey oğul, bizümle gemiye gel, kâfirlerden olma.’ Ol ‘inâd edüp eydür ki ‘seāvî ilâ cebelin ya ‘şimunî mine’l-mâ²³⁹⁸.’ Ya‘nî, ‘Yüksek tağa giderem, beni şudan şaklar.’ Pederi eydür ki ‘lā ‘āşime’l-yevme min emrillāhi illā men raḥim²³⁹⁹.’ ‘Bugün Hâkk te‘âlânuñ emrinden kimesne felâh bulmaz, illâ şol kimesneye rahmet eyleye.’ Bu nizâ‘da iken bir mevc gelüp anı Nûh ‘aleyhi’s-selâmuñ öñinden aldı, ve *hâle beynehuma’l-mevcu fekâne mine’l-muğraḳîn*²⁴⁰⁰. Babalık şefqâti iktizâ’ eyledi ki anuñ ḥalâşî içün du‘â’ eyleye. ‘rabbi inne’bnî min ehlî²⁴⁰¹’ diyü tazarru‘ eyledi. Ya‘nî, ‘Sen va‘d itdiñ ki ehlimi ḥalâş idesin. Oğulum ehlimdendür. ve inne va‘deke’l-ḥaḳḳu ve ente

²³⁹⁴ yokladı: **M**’de yok

²³⁹⁵ ben anuñ kuyruğına yapışmış idüm didi: **M**’de yok

²³⁹⁶ bir rivâyetde sâṃ: **M**’de yok

²³⁹⁷ Hûd 11/42

²³⁹⁸ Hûd 11/43

²³⁹⁹ Hûd 11/43

²⁴⁰⁰ Hûd 11/43

²⁴⁰¹ Hûd 11/45

*aḥkemu'l-ḥākimīn*²⁴⁰². Fermān-ı ilāhī geldi ki '*innehu leyse min ehlike*²⁴⁰³.' 'Kāfirūn mü' min ile münāsebeti yokdur. Ol senūn ehliñden degildür. *felā tes'elni mā leyse leke bihi 'ilmun innī e'izuke en tekūne mine'l-cāhilīn*²⁴⁰⁴.' Bu ḥiṭābdan bu mertebede suāl itdüğine müdāvemmet itdüğine şol mertebe nedāmet ḥāşıl itdi ki tā kıyāmet günü şefā'at-ı kibriyā'dan men' eyledi. Ba'zı rivāyetde Zehrū'r-riyāzda ve ğayrıdan zıkr olunmuşdur, Ken'an şunuñ tuğyānıñ görüp bir şandūk idüp ḳalafat itdi ve anuñ içine girdi. Ḥaḳḳ te'ālā aña yolın musallaṭ idüp bevline ğarḳ oldu.

Ḳıṣṣa-i 'Ūc bin 'Unuḳ²⁴⁰⁵

İbni 'Abbās [M 115^a] raḳıyallāhu 'anh rivāyet ider ki 'Ūc Ādem 'aleyhi's-selāmuñ kıızı oğulıdır. 'Unuḳ Ādemūñ kıızıdır. Pederine Seyḥān dirler idi, lākin anasına nisbet ile meşhūrdur. Nūḥ 'aleyhi's-selāmuñ oñine gelüp, 'Beni ğemiye al' didi. Nūḥ 'aleyhi's-selām buyurdı ki 'Kāfirūn ğemide yeri yokdur.' Yeryüzinde küffārdan 'Ūc ḳaldı. Ancaḳ ḳāmeti ṭavīl olmağın ḥalāş oldu. Zīrā ṭūfān yüksek ṭağdan kırḳ arşun yuḳaru ḳalkmış idi, 'Ūcun uyluğına geldi. Güneşe balığı ṭutduğı meşhūrdur ki büryān idüp yerdi. 'Arāisde zıkr olunmuşdur, 'Ucuñ ḳāmeti yigirmi üç biñ üç yüz otuz üç zirā' idi²⁴⁰⁶. Ol zirā' ḥaḳḳuñ zirā'ından bir ḳabza ziyādedür dirler. Ve anasınıñ daḥı cesedi büyük idi. Otursa bir ḥarman ḳadarı yeri ṭutar idi. İbtidā' fışḳ u fücūr andan şādır oldu. Ḥaḳḳ te'ālā aña büyük ejderhālar musallaṭ itdi. Ve fīl ḳadar ḳurtlar develer deñlü kerkesler 'Unuḳı öldürüp ekl itdiler. 'Ūc bākī olmağa sebeb Nūḥ 'aleyhi's-selām ğemiye yapar iken mu'āvenet itdi. 'Ömri üç biñ altı yüz yıl idi. Mūsā 'aleyhi's-selām zamānına yetişdi ve ḳatli Mūsā 'aleyhi's-selām elinde oldu. 'Amāliḳa muḥārebesine teveccüh idüp bir ṭaş aldı ki cümle leşker Mūsā 'aleyhi's-selāmı altında ḳatl eyleye. Ḥaḳḳ te'ālā ḥüdhüdi irsāl idüp ol ṭaşı minḳārıyla deldi. Ṭavḳ gibi boğazına geḳdi. Mūsā 'aleyhi's-selāmuñ ḳāmeti on arşun idi. Ve 'aşāsı daḥı on arşun idi. Ve on arşun yuḳaru şıḳradı, otuz arşun olur, ğücüyle ṭopuğuna ḍarb eyledi. Andan düşüp helāk oldu. Mūsā leşkeri cem' olup ṭiğlar ve ḥancerler [M 115^b] üşürüp gücile başın kesdiler. Bir kemige Nīl-i mübārek üzerine bir köpridür. Nice kārbān üzerinden geḳerler.

FAŞIL

²⁴⁰² Hūd 11/45

²⁴⁰³ Hūd 11/46

²⁴⁰⁴ Hūd 11/46

²⁴⁰⁵ 'unuḳ: Bu isim kaynaklarda "'anāḳ", "a'nāḳ" ve "'ūḳ" olarak da geḳer.

²⁴⁰⁶ 'arāisde zıkr olunmuşdur 'ucuñ ḳāmeti yigirmi üç biñ üç yüz otuz üç zirā' idi: S'de yok

Ṭūfānı beyān ider. [S 89^a] Çün kim vaqt-i ṭūfān geldi, Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdi ki ‘Yā Nūḥ, ‘azāb zamānı geldi. Kimesne benden şefā‘at itme. Ve gemiye gir. Ve eyit ki *rabbi enzilnī munzelen mubāreken ve ente ḥayru’l-munzilīn*²⁴⁰⁷ *elḥamdulillāh’illezī neccānā mine’l-ḳavmi’z-zālimīn*²⁴⁰⁸.’ Nūḥ ‘aleyhi’s-selām üç oğuluyla Sām ve Ḥām ve Yāfeş ve dört dişi idi ki anlaruñ ḥātūnları ile idi ki kendüye imān getürenler ile gemiye girdi. Ḳatāde raḍıyallāhu ‘anh eydür, sekiz kimesne idi. Ammā oğlu Ken‘ān anası Vā‘ile ile kāfir oldılar ve ğarḳ oldılar. Ve Muḥammed bin İshāḳ eydür, on kimesne idi. On daḥı ḥātūnlardan yigirmi kimesne olur. Mü‘min olan ümmetden altı kimesne idi. Dördü Nūḥ ‘aleyhi’s-selām ve evlādı idi. Muḳātil raḍıyallāhu ‘anh eydür, yetmiş kimesne idi. İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā eydür, seksen kimesne idi. Bu müddet da‘vete bu deñlü kimesne imāna geldi.

Çün kim aşḥāb-ı seffıne levāzımın alup gemiye girdi, Ḥaḳḳ te‘ālānuñ emri vārid oldı. Semā‘dan nehirler gibi şular akmağa başladı, *fefetaḥnā ebvābe’s-semā’i bimā’in munhemirin*²⁴⁰⁹. Ve yerden her taraftan şular kaynamağa başladı, *ve feccerna’l-arḍa ‘uyūnen*²⁴¹⁰. Şāmda Ğūṭa nām mevzi‘den evvel şu aḳdı. Ve tağlar gibi bulutlar zāhir oldı. Cümle mağrib ü maşrıḳı tıtdı. Āfitāb u māh ve sâ‘ir kevākib görünmez oldı. Gice ve gündüz birbirinden seçilmez²⁴¹¹ oldı. Her ḳatre kırbadan iner gibi nāzil olurdu. Ve yerden şular kaynar idi. Kırk gün [M 116^a] ve kırk gice bu üslub üzere geçdi. ‘Ālem yeksān-ı deryā oldı. Tağlaruñ eñ yücesinden kırk arşun şu yukarı ḳalkdı. Ka‘be-i mükerremai girdāb ṭavāf iderdi. Bir rivāyetde yerine bir²⁴¹² tağ irsāl itdi, tā kim ol mekān-ı şerīfi ‘azāb suyından şıyānet ide ve oraya şu irişmeye²⁴¹³.

FAŞIL

Gemide olan vāḳı‘atı beyan ider. Ol cümleden biri geminüñ cümle dülgeri dutdılar ve üstünü örttiler. Karañulıḳ oldı. Gice ve gündüz fark olmadı. Ḥaḳḳ te‘ālāya tazarru‘ eylediler. Cennetden iki gevher irsāl itdi. Biri güneş gibi berḳ ururdu ve biri māhitāb gibi nūr virürdi. Ḳaçan āfitāb gibi cevher rüşenlik virse bilürlerdi ki gündüz oldı. Māhitāb gibi olan cevher ziyā‘ virse gice idügin bilürlerdi. Evḳāt olan ‘ibādeti anuñla ider idi.

²⁴⁰⁷ el-Müminün 23/29

²⁴⁰⁸ el-Müminün 23/28

²⁴⁰⁹ el-Kamer 54/11

²⁴¹⁰ el-Kamer 54/12

²⁴¹¹ seçilmez: fark olunmaz: S

²⁴¹² yerine bir: bir yaşıllı M

²⁴¹³ şıyānet ide ve oraya şu irişmeye: ğarḳ eyleye M

Bir vākı‘a dağı. Keştide necāset çoğaldı. Rāyihasından elem çekdiler. Tazarru‘ itdiler. Vahiy geldi, ‘Yā Nūh, filūn arkasın şığa.’ Filūn arkasın şığadı. İki hınzır hurūc idüp seffinei pāk itdiler.

Vākı‘a-ı āherī. Nūh ‘aleyhi’s-selām emr itmiş idi ki hayvānātdan hıcbiri çiftleşmeye. Fāre imtişāl itmeyüp çoğaldı. Ve gemiyi delmege başladılar. Nūh ‘aleyhi’s-selām Hakk te‘ālāya tazarru‘ eyledi. Hakk te‘ālā buyurdu ki ‘Arslanuñ alının şığa.’ Pes arslanuñ alının şığadı. Arslan ağsırdı. Burunundan kedi zuhūr itdi. Fāre şerrinden ehl-i keştīyi hālāş eyledi.

Bir vākı‘a dağı mervidür. Kelb dağı emre imtişāl itmeyüp dışisine vardı. Kedi görüp ahvāli haber viridi. Kelb inkār eyledi. Kediye tekzīb itdi. Üç kerre böyle vākı‘ oldı. Kedi Hakk te‘ālāya tazarru‘ eyledi, ‘İlāhī, toğrı söyledüğim içün kelb beni kızbe nisbet [M 116^b] itdi.’ Hakk te‘ālā du‘ā’sını kabūl eyleyüp dördincide dışisiyle tutuldu. Kedi ahvāli haber viricek Nūh ‘aleyhi’s-selām katında şıdkı zāhir oldı. Kelb dağı tazarru‘ eyledi, ‘İlāhī, beni [S 89^b] rüsvāy eyledi. Sen dağı anı rüsvāy eyle’ didi. Hakk te‘ālā kelbūn dağı du‘ā’sını kabūl eyleyüp kedi dağı cimā‘ı vaktinde feryād idüp uyurlar uyanup kedinūn hālinden haberdār olurlar. Bu hikāyetden gāmmāzlara ve setr-i ‘ayb idenlere işāret vardır.

FAŞIL

Yağmurun sākin olmasın beyān ider ve gemiden mü‘minlerūn çıkmasıdır. Yağmur yağup gemi yürümege başladı, kırk günde vākı‘ oldı. Altı ay, bir rivāyetde beş ay, şu üzerinde eglendi. Çün kim qarār vakti geldi, yere hitāb geldi ki ‘yā arđu‘b-la‘ī mā‘eki²⁴¹⁴.’ Ve semā‘ya emr olundu ki ‘ve yā semā‘u²⁴¹⁵ ‘akli‘i²⁴¹⁶’ didi. Yağmur diñdi ve yer şuyın aşāga çekdi. Ve cümle tağlar baş kaldırdı ki gemi anda qarār eyleye. Cūdī tevāzu‘ idüp kendüde aña liyākāt görmedi. Tevāzu‘ sebebiyle Hakk te‘ālā gemiyi anda qarār itdürdi. Cūdī Nuşaybīn şehrinde bir cebeldür ve Yemen iklīminde. Eydür ki cinn şehridür ve meskenidür. Bir rivāyetde tūfān vaktinde cümle tağlar garq olmasun diyü baş çekdiler. Cūdī baş egdi ve kazā‘-yı Hakkā rāzī oldı. Hakk te‘ālā anı garqdan emīn eyleyüp Nūh ‘aleyhi’s-selāmuñ gemisini aña indürdi. Andan geminūn örtüsün alup taşra çıkdılar ve bir ay ol tağda qarār tutdılar. Andan soñra kargai irsāl itdi, şuyun ahvālini göre ve haber getüre. Bir leşe rāst gelüp azığa aldandı ve eglendi. Aña beddu‘ā’ itdi, dā‘imā

²⁴¹⁴ Hūd 11/44

²⁴¹⁵ emr olundu ki ve yā semā‘u: **M**’de yok

²⁴¹⁶ Hūd 11/44

havfden hālāş olmaya ve azığı cīfe ola ve insān ile ūlfet itmeye. Du‘ā’sı maḳbūl oldu. Andan gögercini irsāl eyledi. Gelüp ayağın kızıl balçığa baturdı ve ağızına zeytūn yaprağın aldı. Nūḥ ‘aleyhi’s-selām aña du‘ā’ itdi, dā’imā emn ü emānda ola [M 117^a] ve insān aña mā’il ola. Ve’l-ḥāşıl ‘āşūrā günü gemiden çıkdılar. Ve ol gün şā’im oldılar. Ḳarañudan çıkmağıla nūr gözlerin ḥirelendürdi. Sürme çekdiler. ‘Āşūrā günü sürme çekmek ‘ādet oldu. Andan emr itdi, beyābānda bir şehir yaptılar ki aña Medīnetü’l-necātīn dirler. Ba‘zılar aña Sevḳu’l-necātīn dirler. Andan soñra vebā’dan ol maḳāmda Nūḥ ‘aleyhi’s-selām ve ezvācı ve evlādından ğayrı cümlesi helāk olup vefāt itdiler. Andan Nūḥ ‘aleyhi’s-selām rub‘-ı meskūnı evlādına kısmet itdi. Bilād-ı Şāmı ve ḥazīre-i²⁴¹⁷ ‘Irāḳı ve Fārs ve Ḥorāsān vasaṭ-ı ‘arzdur Sāma virdi ki evlādınıñ efḍalı ve erşedi idi. Ve deryā-yı Mağribi ve Zengibārı ve Ḥabeşi ve Hindustānı Ḥāma virdi. Ve Çīn ü Māçīn ve Türkistānı ve Ye’cūc u Me’cūc Yāfeşe müntesibdür, Yāfeşe virdi. ‘Arab ve Rūm ve Fārs ve daḥı vasaṭ-ı arzda olanlar Sāma müntesibdür. Ve etrāk ve ḥākān ve Ye’cūc ve Me’cūc Yāfeşe müntesibdür. Ve dükeli siyāhlar Hind ve Zengibār ve Ḥabeşe ve Sūdān Ḥām evlādındandır. Bunların siyāh olmasına sebep iki rivāyet ile beyān olundu. Biri ḥazret-i Nūḥ ‘aleyhi’s-selām nehy itdi ki gemide kimesne ḥātūnına cimā’ itmeye. Ḥām muḥālefet itdüğü içün beddu‘ā’ itdi, nuṭfesi müteğayyir oldu. Soñra ol du‘ā’dan peşimān oldu. Bir rivāyetde daḥı Nūḥ ‘aleyhi’s-selām gemiden geçüp ‘ufūnet-i havā’dan mizācı müteğayyir oldu.

Ḥaḳḳ te‘ālā vahy itdi ki ‘Bāğ ağacın dik. Benüm ḳudretim müşāhede eyle.’ Bāğ ağacın şeyṭān şaklamış idi, bulamadı. Bir melek gelüp eyitdi, ‘Ben getüreyüm lākin kısmet eyle.’ Nūḥ ‘aleyhi’s-selām ḳabūl itdi, tā kim yedide biri anuñ olsun. Melek [S 90^a] eyitdi, ‘Cömerdlik ile altıda biri anuñ olsun.’ Ve bi’l-cümle melek ziyāde taleb itdikce Nūḥ ‘aleyhi’s-selām ḳabūl itdi, tā kim şülüşān sizūñ [M 117^b] ve şülüş benüm olsun’ didi. Müşelleş iki şülüşi şeyṭānuñ bir şülüşi meşrū’ oldu, ol sebebdendir. Andan üzüm çubuğın dikdi. Fi’l-ḥāl yemiş virdi. Şıḳup nūş itdi. Rāḥat olup uyḥuya vardı. Yel gelüp etegin açdı. Ḥām görüp örtmege muḳayyed olmadı, belki güldi. Sām gelüp yüzün örtti. Ve Nūḥuñ etegin tutup setr eyledi ve Ḥāma āzār itdi. İki birāder mābeyninde olanı ‘arz itdiler. Ḥāma beddu‘ā’ eyledi. Fi’l-ḥāl vücūdı siyāh oldu. Ve anuñ evlādı Sāma ve Yāfeşe ḥıdmetkār oldu.

Çün kim gemiden çıkdılar ve ağaçlar bitüp ‘ālem sebzezār oldu. İblīs Nūḥ ‘aleyhi’s-selāma gelüp baña eyülük itdiñ, ḥālā mükāfātın ideyüm. Benden her ne ki suāl

²⁴¹⁷ ḥazīre: cezīre S

iderseñ toğrusın diyeyüm' didi. Nūh 'aleyhi's-selām i'rāz itdi. Hakk te'ālā vahy itdi ki 'Suāl eyle, ben anuñ lisānına şıdıkdan ğayrı icrā' itmem' didi. Nūh 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Saña ve evlādıña benī Ādemden kağı halk sevgilüdür. Ve senüñ ızlālıña ve iğvāña işāl iden ve sebeb olan nedür.' İblīs eyitdi, 'Hırş ve buhul ve bedhulk ve işde 'acele itmek.' Nūh 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Yā ben saña ne eyülük itdüm.' İblīs eyitdi, 'Bunları du'ā'ñ ile helāk itdügüñ.' Sābıkan zıkr olunmuşdur. Nūh 'aleyhi's-selām peşimān oldı. Hakk te'ālā aña bardak ve çömlekleri cümle işlemek emr itdi. Nice zamān işledikten soñra emr olundu ki bunları kıra. İmtisāl idüp yapduğı çanağı ve çömlegi cümle ufatdurdı. Lākin Nūhuñ kalbi maḥzūn oldı. Hakk te'ālā suāl itdi ki 'Yā Nūh, kalbiñ perīşāndur.' Nūh eyitdi, 'İlāhī, nice müddet bunları işlemege emr itdiñ soñra ufandurdiñ, aña melülüm' didi. Hakk te'ālā buyurdı ki²⁴¹⁸ 'Toprakdan şaksıların rūhı ve hiss ü [M 118^a] hareketi yokdur, aña melül olursın. Benüm bu deñlü halk idüp rūh virüp her biri nān u na'īm ile besleyüp hūbşüret ve kadd ü kāmēt virdügüm kimesneleri senüñ du'ā'ñ ile helāk oldı.' Nūh 'aleyhi's-selāmuñ peşimānlığı dağı ziyāde oldı. Hakk buyurdı ki 'Azm ü celālüm hakkı için şimden soñra bir kavmi ğark ile helāk itmeyem. Lākin nevbet ile kimin getürüp ve kimini giderüp cezā'ların kıyāmet günü idem.' Mervīdür ki bu ğuşsa tā kıyāmet olunca gitmedi.

Çün kim vefātı karīb oldı, rivāyet-i şahīḥa oldur ki tūfāndan soñra üç yüz elli yıl 'ömür sürdi. Sāmuñ 'ömri dört yüz kırk sekiz yıl olmuş idi. Nūh 'aleyhi's-selām anı velī'ahd eyledi. Ve aña dört vaşıyyet eyledi, 'Ey oğulum, saña iki nesne kulağuzlaram ve iki nesneden nehy iderem. Şirkden nehy iderem ve kibirden nehy iderem. Ve iki nesne kişii cennetden ba'īd eyler. Ve ol ikinüñ biri kelime-i lā ilāhe illallāhdur. Bu kelime bir kimesne dise yeri ve gögi geçer, tā cenāb-ı kudse gider. Ve eger mīzānuñ bir cānibine kosalı idi yedi kat yeri ve yedi gögi bir tarafa kosalı bu kelime ğālib gelürdi. Ve ikinci, *subḥānallāh ve biḥamdihidür*. Ḥalāyıkun rızkı miftāḥıdır.'

FAŞIL

Nūh 'aleyhi's-selāmuñ vefātın beyān ider²⁴¹⁹. Ka'b el-Aḥbār raḍıyallāhu 'anh rivāyet ider²⁴²⁰, Çün kim²⁴²¹ Nūh 'aleyhi's-selām eceli irişdi²⁴²², seyir tarīkiyle bir kūha gitmiş idi. Melekü'l-mevt [S 90^b] gelüp kabz-ı rūha geldüĝin haber virdi. Nūh 'aleyhi's-

²⁴¹⁸ hakk te'ālā buyurdı ki: nūh 'aleyhi's-selāma eyitdi S

²⁴¹⁹ vefātın beyan ider: eceli irişdi M

²⁴²⁰ ider: eydür S

²⁴²¹ çün kim: M'de yok

²⁴²² eceli irişdi: M'de yok

selām bir kerre na‘ra urdı ki cümle ol tağūñ cānvarları hāzır oldı. Eyitdi ki ‘Baña ol deñlü mühlet vir ki varup evlādıma vedā‘ ideyüm.’ ‘Yā nebiyyallāh, baña destūr virmediler ki saña bir sâ‘at mühlet vireyüm.’ Eyitdi ki ‘Bu şahrâ‘da benüm namāzımı kim kılar.’ ‘Azrâ‘il [M 118^b] ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Cebrâ‘il melâ‘ike-i muḡarrabîn ile hāzır olmışlardır.’ Cebrâ‘il ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yā nebiyyallāh, dünyâyı nice böldüñ.’ Eyitdi, ‘Bir sarây gibi ki iki ḡapusu ola. Birinden girdüm ve birinden çıḡdum.’ Andan ‘Azrâ‘il rûhını ḡabz idüp melâ‘ike yudılar ve namāzın kıldılar. Ve yedi ḡat gök ehli anuñ vefâtı içün cümle ağlaşdılar.

FAŞIL

Sāmuñ²⁴²³ beyānındadır ki Sām Nūḡ ‘aleyhi’s-selāmuñ velī‘ahdi oldı. Sā‘ir evlādın aña tābi‘ kıldı. Ve du‘a‘ itdi ki ekşer-i enbiyā‘ ve evliyā‘ ve ḡükemā‘ ve selāṭin anuñ neslinden ola. Tevārīḡ-i mezkûrdadır ki ehl-i Yemen ve Şām ve ‘Irāḡ ve Fārs ve Kirmān ve Āzerbaycān ve ḡorasān ve Māverā‘ü’n-nehr anuñ evlādındandır. Vālidesi ‘Amüre idi. Maḡvīl bin İdrīs kıızıdır. Anuñ evlādı on ṡokuz dil söylerdi. Birbirinüñ lisānın añlamazlar idi. Her fırḡa bir nāḡiyede ḡarār ṡıtdı. Ve çün kim Sām seyyidü’l-mürselinüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nûrı muḡafāzasında pederi ḡāyet te’kīd ile vaşıyyet itdi ve bir ma‘şūme ḡātūn almak murād eyledi. ṡīs nām ḡātūna, Şāvīl kıızıdır, ḡüsn ü cemāl ü ‘ıffet ü kemālde bīnazīr idi, nikāḡ itdi. Andan Arfaḡşad bin Sām mütevellid oldı. Anuñ ma‘nāsı münevver misbāḡ dimekdir. Sām beş yüz yıl ‘ömür sürdi. Andan soñra āḡirete intikāl itdi. Arfaḡşad Mercāne nām bir ḡātūnı nikāḡ itdi. Nūr-ı pāk-i ḡazret aña müntakīl oldı. Andan ‘Ābire ki Hūd peyḡamberdür. Ba‘zı rivāyetde Arfaḡşaddan Şāleḡe Şāleḡden Hūd peyḡambere intikāl itdi. Ammā Dürcü‘d-dürer ve Siyer-i Kāzerünide Arfaḡşaddan ‘Ābire ve ‘Ābirden Şāleḡe intikāl itdi iḡbār olunmuşdur.

FAŞIL

Hūd ‘aleyhi’s-selāmuñ aḡvālin beyān ider. Çün kim Hūd ‘aleyhi’s-selām [M 119^a] vüçüda geldi, her ṡarafdan nidā‘ gelür idi ki ‘Nūr-ı Muḡammed Mustafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem senüñ alınıñdadur.’ Aşnāmı kesr itmek ve küffarı ḡatl itmek ve küfür āteşin söyündürmek aña müyesser oldı. ḡaḡḡ te‘ālā anı ‘Ād ḡavmine irsāl itdi. ‘Ād bir ḡavimdür ki cüşşeleri ‘azīm ve ḡāmetleri yüce ve ḡuvvetleri şedīd. Eydürler ki yüz yigirmi zirā‘ boyları var idi. Eñ ḡaşiri seksen zirā‘ idi. Bir rivāyetde üç yüz zirā‘ ve

²⁴²³ sāmuñ: M’de yok

kaşırleri var idi. Şöyle kuvvetlü idi ki ayakların muhkem taş a ursalar dizlerine dek gömerler idi. Kendüler bunlardan uzun direkler üzre kaşırılar binā' iderler idi. Birine gāzab itseler aşāga atarlar idi. 'Ād 'Avş bin Erem bin Sām evlādındandır. Pederlerinin ismiyle meşhūrdur. Cümle bunlar şanemlere 'ibādet itdiler. Çün kim fışk u fesādları haddeden geçdi, Hakk te'ālā bunlara Hūd 'aleyhi's-selāmı anlara irsāl itdi. Hakk te'ālā buyurdi, 've ilā 'ādin eḥāhum hūden kāle yā kavmi 'budullāhe mā lekum min ileyhın ḡayruhu in entum illā mufterūn²⁴²⁴.' Aşlā o kavim mevā'ız u naşīhat diñlemediler. Elli yıl da'vet itdi, az kimesne ĩmāna geldi. Anlar daḡı küffār ḡavfından ĩmānların şaklarlar²⁴²⁵ idi. Āḡir ol kavim Hūd 'aleyhi's-selāmı [S 91^a] katl itmek kaşdın eylediler. Aña ĩmān getürenlerūñ kimisi gelüp haber virdiler. Hūd 'aleyhi's-selām du'ā' idüp mü'minlerūñ selāmeti ve küffāruñ helāki içün. Du'ā'sı kabūl olup āsumāndan yağmur münkaṭı' oldu. Ve yerdeki şular kurudı. Ve bāḡ u bustānlar cümle helāk oldu. Yedi yıl kaḡt oldu. Ne deñlü ki Hūd 'aleyhi's-selām şefkat idüp naşīhat eyledi, sözünü kabūl itmediler. 'Senūñ sözüñle bir ilāhımızı terk itmezüz didiler.'

FAŞIL²⁴²⁶

'Ād yağmur talebi²⁴²⁷ içün Mekkeye bir kavim irsāl itdikleri beyān ider²⁴²⁸. Çün kim kaḡt haddeden geçdi, acılık cānlarına kār itdi. Bir tā'ifeyi Mekke-i mükerreremeye yağmur talebine irsāl itdiler. [M 119^b] Ol zamānda gerek mü'min gerek kāfir bir mühimmi olsa varup ḡacetlerin anda dilelerdi. Ve Mekke-i mükerreme yerinde bir kızıl depe idi. Ve anda 'Amālika sākin olurdi. 'Ād kavminden bir tā'ife gelüp içlerinden biri mü'min idi, lākin ĩmānını setr iderdi. ḡayseme nām kimesnenūñ evine ḡondılar. Anlarūñ mühimmātın görüp bir muḡniye cāriye daḡı ta'yīn itdi. Anlar yimege ve içmege muḡayyed olup anlarūñ ardınca yetmiş kimesne daḡı gönderdiler. Anlar daḡı yimege ve içmege aldanup kavminūñ açlığın unuttılar²⁴²⁹. Bir ay anda 'ayş u 'işret ile eglendiler. ḡayseme buḡle ḡaml olmasun diyü anlara bir söz dimez idi. Āḡir ba'zı ebyāt yazup ol muḡannī cāriyeye virdi ki anı anlara okuya. Maẓmūnında anlarūñ neye geldüğünü ve kavminūñ ıztırābın ve kemāl mertebe cefā'da idüğün iş'ār itdi. Anlar bu şi'ri işidüp añladıkları gibi ma'lūmları olup birbirine serzeniş eylediler. Mürşed müselmān idi. Anlardan mufāraḡat idüp du'ā'ya

²⁴²⁴ Hūd 11/50

²⁴²⁵ şaklarlar: gizlerler S

²⁴²⁶ faşıl: M'de yok

²⁴²⁷ talebi: M'de yok

²⁴²⁸ beyān ider: M'de yok

²⁴²⁹ anlarūñ ardınca yetmiş kimesne daḡı gönderdiler anlar daḡı yimege ve içmege aldanup kavminūñ açlığın unuttılar: M'de yok

teveccüh itdi. Ba‘zılar eydür, Mürşed evvel varup du‘ā’ itdi. Du‘ā’larında eydürler ki ‘Yā Allāh, biz bir marīz için gelmedik ki şifā’ isteyevüz. Ve bir medyūn için gelmedik ki deynin ödemek taleb idevüz. Du‘ā’da yağmur irsāl eyle. Eger Hūd şādık ise bize yağmur vir, zīrā helāk olduk’ didiler. Mürşed du‘ā’sında eyitdi, ‘Yā Allāh, baña mūrādım müyesser eyle.’ Ol hālde üç kıt‘a bulut hāşıl oldu, biri ak ve biri kızıl ve biri siyāh. Bir āvāz geldi ki ‘Yā kavim, bunların birin ihtiyār eyleñ, kavmüñüz için.’ Eyitdiler, ‘Bu siyāh buludun yağmuru çokdur, anı ihtiyār itdik’ didiler. Āvāz geldi ki²⁴³⁰ ‘Mebād ihtiyār itdünüz, bundan kimesne kalmaz.’ Andan Hāḫḫ te‘ālā emr itdi, evvel kıt‘a şehābı Aḥfāfa kavm-i ‘Ād olduğu mekāna irsāl itdi. Çün kim ol tã’ife bunu görüp bildiler ki Aḥfāf cānibine gitdi, birbirine beşāret itdiler. *felemmā raevhu ‘ārīḍan mustakbile evdiyetihim kālū hāzā ‘ārīḍun mumṭirunā*²⁴³¹. [M 120^a] Ya‘nī vaḳtā kim bulut gördiler ise didiler, ‘Bize yağmur yağdırıcı bulut budur.’ Ālem-i gaybden cevāb geldi ki ‘*bel huve ma’ste’celtum bihi riḥun fīhā ‘azābun elīm*²⁴³².’ Ya‘nī, ‘Bulut degildür, belki āteş yağdırıcı bir yeldür.’ Bir müddet ‘azāb istediler. Ve daḫı isti‘cāl itdiler. Āḳıbet itdiklerin buldılar. Cümle deryāları ḥarāb olup yerleri kaldı. Vehb bin Münebbih raḍıyallāhu ‘anh eydür, ol riḥ ‘aḳīm idi ki dördinci ḳat yerde yetmiş biñ oyan ile her oyanda yetmiş biñ melek zabṭ eylerler idi. Hāḫḫ te‘ālādan fermān irişince melā’ike eyitdi, ‘İlāhī, ne miḳdār bād irsāl idelüm.’ Hāḫḫ te‘ālā buyurdi ki ‘Şıḡır burunun deligi deñlü.’ [S 91^b] Melā’ike tazarru‘ eylediler, ‘Yā rabb, raḥm eyle eger ol miḳdār irsāl iderseñ bir taḡ kalmaz.’ Hāḫḫ te‘ālā buyurdi ki ‘Bir yüzük ḥalḳası deñlü.’ Ol miḳdār irsāl itdi. Bād-ı şarşar zāhir oldu. Yedi gice sekiz gün esdi. *sehḥherehā ‘aleyhim seb’a leyālin ve şemāniyete eyyāmin ḥusūmen*²⁴³³. Ya‘nī mütetābi‘an evvel ‘azābı müşāhede iden bir ‘avrat idi. Adı Müheddet idi. Bir kerre na‘ra urup düşdi ve biḥūş oldu. ‘Aḳlı gelicek suāl itdiler. ‘Bir yel gördüm, içinde āteşler var, bizüm cānımıza gelür’ didi. Bir tã’ife, ‘Ol ‘azāb yelini çeker bizüm cānımıza getirürler’ didi. Çün kim Hūd ‘aleyhi’s-selām ol siyāh buludı gördi, bildi ‘azāb muḳaddimesidür. Emir vārid oldu ki ‘Bir kenāra çık, tābi‘ olanlar ile.’ Bir kaynar şu kenārına vardılar. Dört biñ kimesne tābi‘ olmuş idi. Bir dā’ire çizdi. Emr itdi ki bu dā’ireden bir kimesne taşra gitmesün. Ol dā’irede emn ü emān buldılar, aña ĩmān getürenler.

İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumādan rivāyet ider ki Hūd ‘aleyhi’s-selām etibbā’ıyla bir yere vardılar. Ol şarşar-ı ‘aḳīm anlara misk ü ‘anber rāyiḥası getirür idi. [M 120^b] Ve anlar kemāl-i rāḥatda oldılar. Kavm-i ‘Ād ‘avratların ve mālların cem‘ idüp

²⁴³⁰ āvāz geldi ki: M’de yok

²⁴³¹ el-Aḥkāf 46/24

²⁴³² el-Aḥkāf 46/24

²⁴³³ el-Hāḳka 69/7

fırār itdiler. Hakk te‘ālā anlara yılanlar ve ‘akrebler gönderüp yolların bağladılar. Şöyle kim geçmege kâdir olmadılar. Bir depe üstüne çıkup ‘avratların ve oğulancıkların ortaya aldılar. Birbirinüñ elin tutup eteklerin açdılar. Dâ‘ire şekl turdılar. ‘Hūd ‘aleyhi’s-selāmuñ yeli bize ne itmege kâdirdür’ didiler. Rîḥ ol oğulancıkların ve ‘avratların havā’ya kaldurup birbirine çarpup yere urdı. Pāre pāre idüp semā’ya kaldurup gubār iderdi ve üstlerine dökerdi. Bu hāli görüp evlerine kaçdılar. Ba‘zısı dīvār altında kaldı ve ba‘zısını hānesinden çıkarup havā’ya atup şiddetden derisi soyulur idi. Her uzvı pāre pāre olurdu. Re‘īslerinden biri, Halcān bin Sa‘d dirler idi, kavminüñ ulusu idi. Ve çok ‘ömür sürmiş idi ve tecribe görmüş idi. Kendü kavmiyle bir mağāraya girüp muhkem kapadı. Kâdir olduğu mertebe istihkāmına sa‘y itdi. Beş gün ve yāḥūd altı gün soñra Hūd ‘aleyhi’s-selām gelüp eyitdi, ‘Gördüñ mi Hakk te‘ālā neyledi. Eger ĩmāna gelmezseñ bu ‘ukūbetden ḥalāş olmazsın’ didi. Hūd ‘aleyhi’s-selāmuñ sözünü aślā kabūl itmedi. Altıncı gün yel mağāraya girüp birer birer kavmini helāk eyledi. Hemān Halcān kaldı. Yedinci gün Hūd ‘aleyhi’s-selām gelüp eyitdi, ‘Gördüñ mi kavmiñ nice oldu. Eger yine ĩmān getürmezseñ sen de böyle olursın. ĩmān getür, ḥalāş ol. Eger kavmiñden kimesne kaldı ise senüñ yüzüñ şuyına ḥalāş olur’ didi. Eyitdi, ‘Eger ĩmāna gelürsem Hakk te‘ālā ne virür.’ Eyitdi, ‘Cennet virür.’ ‘Yā kavmime ne virür.’ ‘Anlar daḥı ĩmān getürürse az zamānda her birine [M 121^a] yüzer oğul virüp kavmiñ yine çok olur’ didi. ‘Havā’da bulut içinde develer gibi kimesneler gördüm, kimlerdür.’ Hūd ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Allāhu te‘ālānuñ melā’ikesidür, bu ḥidmete müvekkellerdür.’ Eyitdi, ‘Eger ĩmān getürsem bunlara kavmimden ötüri kışāş ider mi.’ Hūd ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Hîç gördüñ mi bir pâdişāh [S 92^a] düşmanlar helāk eylemege ‘asker gönderür. Anlara kışāş ider mi.’ Āḥir Halcān ĩmāna gelmedi. Hūd ‘aleyhi’s-selām nevmīd olup gitdi. Ol gārı muhkem itdi. Bir kerre yel gelüp ol mağāraya girdi. Anı yüzünüñ üzerine çarpup helāk eyledi. ‘Ād kavminden evvel Mekkeye giden kimesnelerden soñra ḡayrı ferd kalmadı. Anlar Mu‘āviye bin Māir evinde idiler²⁴³⁴. Bu kimesne nāḡāḥ bir deveye süvār olmuş ırakdan peydā oldu. ‘Ale’t-ta‘cīl gelüp ‘Ād kavminüñ helākından üç gün geçmiş idi. Gice aydıñlık idi. Ol kimesne geldi. Andan meskenlerin suāl itdiler. Ol eyitdi, ‘Ben Hūd ‘aleyhi’s-selāmuñ ümmetindenüm. Mışıra giderdüm. Kavm-i ‘Ād cümle helāk oldu. Ve Hūd ‘aleyhi’s-selām kavmiyle cümle deryā kenārında sağ ve sālīm kaldılar.’ Bu sözden ḡāyet melūl olup eyitdiler, ‘Anlarsız bize dirlik ḥarāmdur. Yā rabb, bizüm daḥı cānımızı kabz eyle’ didiler. Hakk te‘ālā anlara daḥı yel gönderüp kavmi gibi itdi. Bir rivāyetde bu vāḳı‘a istimā‘ idüp

²⁴³⁴ anlar mu‘āviye bin māir evinde idiler: **M**’de yok

bekā'-yı ebedī taleb itdiler. Bir āvāz geldi ki 'Beḳā'-yı ebedī muḥaldür.' Andan soñra anlar mevt taleb itdiler ve helāk oldılar.

Mervīdür ki Loḳmān ibni 'Ād ol ḳavmūñ ardınca Mekkeye du'ā' itmege gelmiş idi. Lākin du'ā' vaḳtinde anlardan mufāraḳat eylemiş idi. Ol Ḥaḳḳ te'ālādan yedi kerkes 'ömrin istedi. Anuñ içün aña şāhibū'n-nūsūr dirler. Nūsūr nesrūñ cem'idür. Nesr kerkesdür. Ḥaḳḳ te'ālā anuñ daḥı du'ā'sın ḳabūl itdi. Yedi kerkes yavrısın [M 121^b] besledi. Her kerkes seksen yıl yaşadı. Yedinci kerkes adını Lebed ḳodı. Anlaruñ lisānlarınca dehr ma'nāsınadır. 'Ömri tamām olunca ol kerkes bir taḡ depesinden uçdı. Loḳmān görince anı tutmaḳ taleb itmege gitdi. Ol taḡda ḥastalık 'arız oldu. Hīç ancılayın za'f görmemiş idi. Gördi ki Lebed bir yerde düşmüş yatur, da'vet itdi. Lebed uçmaḡa ṭāḳatı olmadı. Düşdi ve helāk oldu. Loḳmān²⁴³⁵ daḥı olduḡı yerde vefāt itdi. İki bir ānda öldiler. Muḥammed bin İshāḳ eydür, Merşed ki Hūd 'aleyhi's-selāmuñ imān getürmüş idi ve anlar ile bile du'ā'ya gitmiş idi. Ḳavm-i 'Ādūñ helāk olduḡın işidüp Hūd 'aleyhi's-selāmuñ²⁴³⁶ ḥıdmetine gelüp ölince mufāraḳat eylemedi.

FAŞIL

Hūd 'aleyhi's-selāmuñ vefātın beyān ider. Rivāyet olunur ki Hūd 'aleyhi's-selām bu vāḳıa'dan soñra Ḥaḍramūt nāhiyesini 'imāret idüp anda sākin oldu. 'Ömrinden yüz altmış yıl geçmiş idi, rūḥunı rabbū'l-'ālemīne teslīm eyledi. Ḥazret-i imām 'Alī raḍıyallāhu 'anhdan mervīdür, Ḥaḍramūt bir 'azīm cebeldür. Bir maḡāra vardır, anda bir kūnbed binā' itmişler. Taşdan bir taḥt idüp altundan bir levḥ üzre yazılmış, *bismillāhi'l-'ale'l-a'lā ene hūdu'n-nebī rasūlu rabbi'l-arḍi ve's-semā'i ile'l-mele'i min ḳavmi 'ādin fede'avtuhum ile'l-imāni ve ḥal'i'l-aşnāmi fe'aşavnī feehlekehumu'r-rīḥi'l-'aḳīmi faşbaḥū ke'r-remīmi*. Ya'nī Hūd peygamberüm. 'Ād ḳavmini imāna da'vet itdüm ve aşnāma ṭapmaḳdan men' itdüm. Āḥir baña 'āşī oldılar. Anları rīḥ ile Ḥaḳḳ te'ālā helāk idüp zerre zerre eyledi. Bir rivāyetde Süfyān-ı Şevrīden naḳl olunur ki Hūd 'aleyhi's-selām Mekke-i mükerrerede sākin olup anda vefāt itdi. Ḳabri ṭoḳsan sekiz enbiyā' ile rükn ile maḳām mābeynindedür. Şu'āyb ve Şāliḥ anlardandır.

Vehb bin Münebbih raḍıyallāhu 'anh buyurur ki Hūd 'aleyhi's-selām menāsık-ı ḥaccı edā' itdikden soñra melekū'l-mevt [S 92^b] Ādem şeklinde gelüp bir ḥülle getürdi, [M 122^a] cennetden. Hūd 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Ne güzel ḥülle' didi. 'Kime geydürmek

²⁴³⁵ loḳmān: nu'mān M

²⁴³⁶ imān getürmüş idi ve anlar ile bile du'ā'ya gitmiş idi ḳavm-i 'ādūñ helāk olduḡın işidüp hūd 'aleyhi's-selāmuñ: M'de yok

dilersin.’ Eyitdi, ‘Eger icāzet var ise.’ Çün kim geydi, eyitdi, ‘Ben melekü’l-mevtüm ve bu hülle kefindür. Şimdi rūhuñı kabz iderem.’ Hūd ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ne güzel’ didi. ‘Destūr vir evlādum ile vedā’ ideyüm.’ ‘Azrā’ıl eyitdi, ‘İzin yokdur.’ Rūh-ı şerîfin kabz idüp Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām cennetden penbe getürüp melā’ike ile namāzın kılup Şafā ile Merve ortasında defn itdiler.

FAŞIL

Hzretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ nūr-ı şerîfi evlādına intikāl itdügidür. Ehl-i tevārîh eydür, Hūd ‘ibrānî lisânında ‘ābid ma’nāsınadır. Mîşāşā nām bir hātūn aldı. Andan Şāleḥ vücūda geldi. Resūl ma’nāsınadır. Ba’zıları vekīl ma’nāsınadır. Nūr aña intikāl itdi. Andan Fāleḥ nām kimesneye intikāl itdi. Kāsım ma’nāsınadır. Karındaşları mābeyninde arzı ol kısmet itdi. Vālidesi Sām neslinden ‘Urve nām hātūndur. Fāleḥden Esrū’a ve bir rivāyetde Eşbū’ nām kimesneye intikāl eyledi. Ve ba’zı rivāyetde Sārî’ daḥı zıkr olunur. Mümkindür ki ‘arabīde ismi Sārî’ ola, ‘İbrānīde Esrū’ ola. Sārî’ anuñ içün dirler ki ḥayrāta ve ‘ibādāta sür’at ider idi. Esrū’dan soñra Argavā nām kimesneye intikāl itdi. Ol daḥı Kāsım ma’nāsınadır. Andan Nāḥūra intikāl itdi. Hā’-yı mu’ceme ile ve ḥā’-yı mūhmele rivāyet olunmuşdur. Anuñ vālidesi Sām neslinden Yemleke isminedir. Andan Tāraḥ, ki cumhūr kavli üzre Āzerdür, aña intikāl itdi. Andan İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma intikāl itdi. Vālidesi Ernā binti Nemredür. İbrāhīm āb-ı raḥīm ma’nāsınadır. Şefkatlü vālid dimekdür.

FAŞIL

İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ aḥvālın beyān ider. Ehl-i tevārîh ittifāk iderler ki ol ḥazretüñ vilādeti [M 122^b] Nemrūd bin Ken’ān zamānında olmuşdur. ‘Ād kavminden Nemrūd cümle dünyayı tutan dört kimesnelerdendir. İki mü’min, Süleymān ‘aleyhi’s-selām ve biri İskender-i Zü’l-ḳarneyn. Ve ikisi kāfirdür, biri Nemrūd ve biri Buḥtu’n-Naşrdur. Nemrūd çün saltanat mesnedine oturdı, bir nice müddet saltanat sürüp kemāl-i ‘adl ü inşāf ile rüzigār geçürdi. Āḥir şeytān-ı la’īn dimāğına vesvese viridi. Ulūhiyyet da’vāsın itdürdi. Ve cümle ḥalkı kendüye ‘ibādete da’vet itdi. Ve kendü şüretinde putlar düzüp etrāfa gönderdi. Cümle ‘ālem benī Ādemden aña ṭapar oldılar. Dīn-i islāmı ve ḥüdāya ṭapmağı unutdılar. Bir gün cümle a’yānın ve kāhinlerin ve müneccimlerin, bir maşlahatım vardur diyü cem’ itdi. Bu cem’iyyete sebep üç rivāyet itmişler. Biri oldur ki Nemrūd bir düş gördi. Andan gāyet ile ḳorḳmış idi. Eyitdi, ‘Gördüm gökde yıldızlar peydā oldu. Bir mertebe nūrānī idi güneş gibi. Ve ayuñ nūrını maḥv ider.’ Bu vāḳı’adan

havf idüp cem'iyet itdi. Bir rivāyetde bir kimesne gelüp anı tahtından yere urdı. Bu vākı'adan havf idüp cem'iyet eyledi²⁴³⁷. Bir rivāyetde mülk-i mühimmātdan bir mühimm vākı' olup cem'iyet itdi. Cümle kâhinler ve müneccimler hâzır oldılar. Cümlesi didiler ki yâ vākı'asınun delâletiyle yâhūd 'ilm-i nücümüñ kuvvetiyle ma'lûmları oldu. Şefkat yüzinden eyitdiler, 'Bu memlekete tağayyür gelüp bir kimesnenün toğmasına ki bu sene vākı' olur. Ve 'azîmü's-şân olsa [S 93^a] gerekdür. Tâze bir dîn peydâ ider. Ve halkı puta tapmağdan men' ider. Ve senün saltanatın anuñ sebebiyle eliniden gider.' Halîd bin 'Âş anlarun serdârı gâyet çok söz söyledi. Ve, 'Buña tedârik gerekdür' didi. Nemrüd eyitdi, 'Tedârik budur ki memleketde müvekkel kimesneler ta'yîn idelüm, tâ kim kimesne [M 123^a] hâtunıyla muşâhabet itmesün. Ve bir cemâ'at dahı yoklasun, erkek toğanları katl idüp dişileri el kosunlar.' Bu re'yi şavâb görüp istihsân itdiler. On kimesneye bir âdem ta'yîn itdiler, cimâ' itmege komaya. Ba'zı rivāyetde ol dâll-i mel'un yüz biñ ma'sûm veledi katl itdi. Çün kim ol hâzretün vücûdı zamânı oldu, Âzer ki Nemrûduñ havâsından idi, aña kemâl mertebe i'timâdı olmağın müvekkel ta'yîn itmedi. Ve müneccimler eyitdiler, 'Ol kimesnenün ana rahmine düşmesi fülân giceden olur' didiler. Nemrüd emr itdi, cümle halk şehirden taşra çıkalar. Ve müvekkeller kodu ki erlerden kimesne şehre girmeye ve hâtünlardan kimesne çıkmaya diyü. Şehri dervâze iderle idi. Ve Âzeri bir cemâ'at ile gözetmege ve²⁴³⁸ şehri tolaşmağa ta'yîn itdi. Çün ahşam oldu, Âzer hânesine yakın uğradı. Mâder-i İbrâhîme gözi duş oldu. Ol demde bir mertebe iktizâ' hâsıl oldu ki hâtünuna takarrüb idüp kaza'-yı ilâhî ile zuhûra gelüp nuṭfe vâlidî belinden ana rahmine düşdi.

FAŞIL

Halîl 'aleyhi's-selâm ana düşdügin beyân ider.²⁴³⁹ İbni 'Abbâs radıyallâhu 'anhumâ rivāyet ider ki irtesi müneccimler feryâd itdiler ki 'Ol mülke zevâle olacağ ana rahmine düşdi.' Nemrüd aşüfte olup, 'Elbette yoklañ, ne deñlü hâmil hâtün var ise görüñ' didi. İbrâhîm 'aleyhi's-selâmuñ anası hâmile olduğın Âzerden şakladı. Çün kim hıfza kâbiliyyet kalmadı, sırrın ifşâ' itdi. Ve didi ki 'Bunu toğurdukda eger erkek olursa Nemrûda iletüp evvelden bizüm hakkımıza çok nazarı ve ihsânı vardır, dahı ziyâde olur.' Âzer bu kelâmdan şâd oldu. Çün kim vilâdet zamânı qarîb oldu, Âzere eyitdi, 'Hâtünların vilâdetleri zamânında helâk olmağ havfı vardır. Ben gâyet ile havf iderem. Dilerem ki

²⁴³⁷ cem'iyet itdi bir rivāyetde bir kimesne gelüp anı tahtından yere urdı bu vākı'adan havf idüp cem'iyet eyledi: **M'**de yok

²⁴³⁸ şehri dervâze iderle idi ve âzeri bir cemâ'at ile gözetmege ve: **M'**de yok

²⁴³⁹ faşıl halîl 'aleyhi's-selâm ana düşdügin beyân ider: **M'**de yok

[M 123^b] beyt-i aşnāma varup büyük put yanında i'tikāf idesin. Benüm hālāşımı andan temennī idesin' didi. Āzer varup kırk gün anda büyük put yanına gice ve gündüz hātūnunuñ hālāş dilemek ile muqayyed oldı. Hātūn ol müddet içinde bir yer kazup cümle mühimmātı hāzır eyledi. Andan vaz'-ı haml idüp hālāş olduğın Āzere i'lām eyledi. Āzer gelüp hālinden suāl itdi. Hātūn eyitdi, 'Başuñ sağ olsun, za'īf toğdı ve hemān sâ'at vefāt itdi' didi. Āzer taşdik idüp hātūnunuñ hālāş olduğına şükr eyledi. Ve dahı rivāyet vārid olmışdur.

Qışaş-ı Tenzil nām kitābda mezkurdur ki her kaçan Āzer gāib olsa varup oğulunu emzirürdi. Ve gāhi mübārek barmağın emerdi. Bir barmağından süd ve birinden 'asel ve birinden yağ ve birinden hūrmā gelürdi²⁴⁴⁰. Ve dahı her kaçan, ol hānede yāhūd mağārada ihtilāf vardır, tenhā kosa Hakk te'ālā Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmı [S 94^b] gönderüp cennet ırmaqlarından barmaqlarına ol nesneleri akıdır idi. İbni 'Abbās raḍiyallāhu 'anhādan rivāyet olunur ki ol hāzret bir haftada sâ'irlerūñ büyüdüğü deñli günde büyürdi. Bir haftada bir aylık kadar bir ayda bir yıllık kadar olurdu. Rivāyet olunur ki nuṭka geldiği vakit anasıyla münāzara itdi. Bu tarīkle suāl itdi ki 'Beni besleyen kimdür.' Anası eyitdi, 'Benüm.' 'Yā seni kim besler' didi. 'Āzer besler' didi. 'Yā Āzeri kim besler' didi. 'Nemrūd besler' didi. 'Yā Nemrūdı kim besler' didi ve, 'Perverdigārı kimdür' didi. Hātūn eyitdi, 'Efsāne söyleme. Ol rabb-i a'zamdur. Andan yukarı kimesne yokdur' didi. Bir rivāyetde, 'Benüm yüzüm mi güzeldür yāhūd senüñ mi.' Hātūn eyitdi, 'Senüñ.' Eyitdi, [M 124^a] 'Yā Āzer mi aḥsendür yāhūd sen.' Hātūn eyitdi, 'Ben.' Gine eyitdi, 'Āzer mi aḥsendür yāhūd Nemrūd mı.' Hātūn eyitdi, 'Āzer aḥsendür.' İbrāhīm 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Çün kim babamı Nemrūd yaratdı, niçün kendüden güzel itdi. Yā Āzer seni niçün kendüden aḥsen itdi.²⁴⁴¹ Ve yāhūd sen beni kendüñden niçün güzel eyledüñ²⁴⁴².' Hātūn cevābından 'āciz olup müteḡayyir Āzer yanına geldi. Āzer sebeb-i taḡayyiri şordı. İlḥāhından şöñra eyitdi, 'Ey Āzer, şol kimesne ki Nemrūdūñ dīnin tebdīl ve taḡyir ider, muḥakkaḡ senüñ oğuluñdur.' Āzer müteḡayyir oldı. 'Ne aşıl oğuluñdur' didi. 'Ale't-taḡşīl beyān itdi. Āzer hışma gelüp, 'Qatl itmek gerek' didi. Qatl itmek kaşdıyla ol maḡalle 'azm itdi. Naẓarı İbrāhīm 'aleyhi's-selāma toḡundı. Gördiği gibi muḡallibü'l-kulüb kalbine bir maḡabbet viridi ki zārara māni' oldı. Anuñla tekellüm idüp vālidesine itdüğü suāl ve cevābı idüp, 'Yā Nemrūdūñ perverdigārı kimdür' didikde bir ṭabanca ile darb itdi.

²⁴⁴⁰ ve birinden yağ ve birinden hūrmā gelürdi: bu kısım S nüshasında mükerreren geçmektedir.

²⁴⁴¹ yā āzer seni niçün kendüden aḥsen itdi: M'de yok

²⁴⁴² eyledüñ: M'de yok

‘Senüñ bu söz haddiñ degildür’ didi. Ol nādānuñ haberi yogıdi ki ilāhiyyātdan beyān-ı ahvāl-ı rubūbiyyet ol nüfūs-ı kudsiyye ahālīsinden hāşıl olur.

FAŞIL

Gārdan çıķup nücūma ve māha ve āfitāba nazarı ta‘alluķ idüp ʔarīķ-i istidlālī ta‘līm itdügin beyān ider. Rivāyet olunur ki bir def‘a vālidesi kendüyi görmege gelicek eyitdi, ‘Bu gördüğüm yerden ğayrı daķı bir yer var mıdur.’ Eyitdi, ‘Ey oğul, bu yer bir ķarañu ʔar yerdür. A‘dā ğavfindan seni buraya getürdüm, ve illā vāsi‘ meķān ve āsumān u zemīn ve dürlü ‘acāib ve envā‘-ı ğarāib vardur.’ İltimās itdi ki anı göstere. Vālidesi ķabül itdi, lākin şol deñlü şabr itdi ki āfitāb-ı nūrānī ʔolunup şeb geldi. Nūrānī gidüp [M 124^b] ʔulmānī peydā oldı. Pes İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmı ğārdan çıkarup bu ‘ālemi seyr itdürdi. Bu ķubbe-i lāciverdi görüp nazar-ı ‘ibret ile baķdı. Nāğāh eşher ķavilde Zühre yıldızı gördi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām istifhām-i inkārī ʔarīķiyle, *hāzā rabbī ya ‘nī leyse hāzā rabbī. Zīrā Āzer ve sā’ir kefere aşnāma ve kevākib ü āfitāb u māha ʔaparlardı. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām murād itdi ki anlaruñ ğatā’ların bildüre ki bunlar ğādişlerdür ve müteğayyirü’l-ahvāldür. Ulūhiyyete şālih olmazlar. Bu benüm rabbimdür. Sizüñ zu‘muñuzca hāşā bu ulūhiyyete lāyık degildür ve rubūbiyyete müsteğaķķ degildür. Tefsīr-i Vāsiʔide ʔıkr olunmuşdur. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām babasına ve anasına ilĥāķ itdi ki ‘Beni buradan çıkaruñ.’ Ğurüb vaķtinde çıkarıldılar. Gözi develere [S 95^a] ve atlara ve²⁴⁴³ ķoyunlara duş oldı. Eyitdi, ‘Elbette bunlaruñ ğālīķı ve rezzāķı vardur’ didi. Andan mübārek nazarı Zühreye ve Müşterīye bu yılduzlara ta‘allauķ itdi. Zīrā ay āķiri idi. ‘*hāzā rabbī*’ didi.*

Eydür, bunda muzmır vardur ki Ƒur‘ān-ı ‘aẓimde bu maķūle çokdur. Ya‘nī *yeķūlu hāulā’i hāzā rabbī*. Ya‘nī bu ʔā’ife dirler, bu benüm rabbimdür. Ba‘zılar eydür, İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām didi ki ‘Şöyle zu‘m ider ki bu benüm rabbim²⁴⁴⁴ olsa sizüñ zu‘muñuzca.’ Tefāsīrde daķı nice me‘ānī ʔıkr itdiler. Tefsīr-i Medārikde eydür, İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ cemī‘-i ğicābları keşf olup ferşden ‘arşā varınca her ne var ise müşāhede itdi. Ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ, *lā uĥibbu’l-āfilīn*²⁴⁴⁵ dimesinden işāret vardur ki ğāķ ẓāhir ve ğāķ ğāib olan ve müteğayyir olan ulūhiyyete şālih olmaz. Zīrā müteğayyir olan muĥtācdur ve muĥtāc ğādişdür. İlāķ ğayre muĥtāc olmaz, ğaniyy-i muĥlaķdır. Ve tağyīr ü tebdīlden münezzeħdür. *ķālallāhu te‘ālā felemmā re’e’l-ķamere*

²⁴⁴³ atlara ve: M’de yok

²⁴⁴⁴ ba‘zılar eydür ibrahīm ‘aleyhi’s-selām didi ki şöyle zu‘m ider ki bu benüm rabbim: M’de yok

²⁴⁴⁵ el-Enām 6/76

*bāziġan*²⁴⁴⁶. Ya‘nī vaqtā kim māhitābī [M 125^a] toġduġi gibi gördi ise. *ḳāle hāzā rabbī*²⁴⁴⁷ yine te‘vīl kevākibde zikr olunduġi gibidir. Andan soñra ḳavmine tenbīh içün eyitdi, *le‘in lem yehdinī rabbī leekūnenne mine‘l-ḳavmi‘d-dāllīn*²⁴⁴⁸. Ya‘nī rabbim baña hidāyet itmezse ziyān idicilerden oluram. Murād budur, siz ḳalālete düşmişsiz, ḥāsirlersiz. Ulūhiyyete lāyık olmayana ṭaparsız. Hidāyet rabbū‘l-‘izzetden gerekdür. Andan istek, *innī veccehtu vechiye lillezī feṭare‘s-semāwāti ve‘l-arḍ*²⁴⁴⁹. Ya‘nī yüz tutdum, ya‘nī kendümi ḥālīş kıldum. Ve aña ışmarladum ki gökleri ve yeri ḥalk itdi.

FAŞIL

İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ babası ile ve Nemrūd ile münāzarasın beyān ider. Andan soñra vālidesi ġārdan eve getürdi. Āzer aña tamām ri‘āyet ü iḥsān üzerine oldı. Ve seferde ve ḥuzurda kendüden ayırmaz idi. Dinde muḥālefetin görüp ġāh andan i‘rāz iderdi ġāh maḥabbeti ġalebe ider. Tā bir gün anuñla münāzara idüp Ḥaḳḳ te‘ālā ḥikāyet buyurduġi üzere eyitdi, *‘yā ebeti lime ta‘budu mā lā yesme‘u ve lā yubşiru ve lā yuġnī ‘anke şey‘en*²⁴⁵⁰.’ Ya‘nī, ‘Ey peder, niçün ṭaparsın şol nesneye, görmez ve istemez ve saña bir nef‘i olmaz.’ Cevābından eyitdi, *‘erāġibu ente ‘an ālihetī yā ibrahīmu le‘in lem tentehi leercumenneke vehcurnī meliyyen*²⁴⁵¹.’ Ya‘nī, ‘Sen beni tañrılarımıdan men‘mi idersin yā İbrāhīm. Eger bundan ferāġat itmezseñ seni taş ile öldürürem ve yāḥūd lisān ile sebb iderem. Ve seni çok zamān terk iderem.’

Sebeb-i Münāzara

Ba‘zı rivāyetde şöyle gelmişdür ki Āzer put yapardı. Ve anuñ itdüġi ġayrılardan muşanni‘ idi. ‘Ādeti bu idi ki şatmaġa oġulanlarına virür idi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ ḳarındaşları alup ta‘zīm ile medḥ iderek, ki bāyi‘uñ ‘ādetidür bir nesne şatduġları zamānda medḥ iderler bahā itsün içün, şatarlar idi. [M 125^b] İttifāḳ bir gün Āzer bir put yaptı. Ġāyet hoşuna geldi. [S 95^b] Ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma şatmaġa virdi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām evden çıkduġi gibi ol putuñ ayaġına bir ip bağlayup yüzi üzere sürüyerek bāzāra iletirdi. Ve eydürdi ki ‘Kim alur nef‘ü zarar irişdürmege ḳādir olmayanı daḥı.’ Daḥı buña beñzer naḳş virür kelimāt söyler idi. Ve anı mühmelāt içre sürer idi. Bir şu kenārına gelüp putuñ başını suya şokup iç dir idi. Ve putperestleri maşharaya alup gülerdi. Tamām

²⁴⁴⁶ el-Enām 6/77

²⁴⁴⁷ el-Enām 6/77

²⁴⁴⁸ el-Enām 6/77

²⁴⁴⁹ el-Enām 6/79

²⁴⁵⁰ Meryem 19/42

²⁴⁵¹ Meryem 19/46

horluğıla eve getirür idi ve ipden giderür idi. Babası eyitdi, ‘Karındaşlarıñ putların şatdılar. Sen niçün şatmadıñ.’ ‘Kimesne almadı.’ Āzer eyitdi, ‘Niçün.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Hem kūr ve hem şağır ve hem ‘āciz.’ Andan naşihat idüp, ‘*yā ebeti lime ta ‘budu mā lā yesme ‘u ve lā yubşiru ve lā yuğñī ‘anke şey’en*²⁴⁵²’ didi.

Ba‘zı tefāsīrde gelmişdür, bir gün İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bir putı şokaķda ve bāzārda gezdürüp, ‘Kim alur bu nesnei, bir şey’e yaramaz. Alan kimesne zarar ceker’ diyü nidā’ iderdi. Bir sarāydan bir ‘avrat baş çıkarup, ‘Babañ kandedür. Andan bir put alayum’ didi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Niçün benden almazsın’ didi. ‘Sen bizüm putlarımızı zemm idersin’ didi, ‘Ol medħ ider.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ol ħüdāñ var idi, nice itdiñ.’ ‘Dün gice bir ħırsız gelüp uğurlamış.’ ‘Ĥüdāñı medħ ideyüm mi’ didi. ‘Eyle’ diyü emr itdi. ‘Eger etmek pişüreseñ furūnuñ kızdurur eger aş pişürürseñ çömlegüñ kaynadur geysü yursañ şuyunı ılıdur.’ Ĥātün hacil olup başını aşığa itdi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Bu tañrıyı almazsañ saña bir tañrı var, anı ħulavuzlayayum. Eger ħasta olsañ dermān ider meded isteseñ irişür du ‘ā’ [M 126^a] itseñ işidür ħayretde ħalsañ delīl olur günāñıñ dileseñ mağfired eyleyler.’ Ol ħātün eyitdi, ‘Nemrūdı mı dirsın.’ ‘Nemrūdı ve ‘askeri ve cümle arz u semā’yı ve ehlini ol ħalk itmişdür.’ Ol za‘īfe eyitdi, ‘Buncılayın ucuz ele girmez. Ben za‘īfe ve faķīre bir ‘avratum.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ĥatıruñ ħoş tut. Bir kelime-i şehādet ile bulursın’ didi. Ol za‘īfe fi’l-ħāl kelime-i şehādeti getirüdi. Ve eyitdi ki ‘Mādām ki şağum şart olsun rabbiñden yüz döndürmeyem ve ħıdmetinden baş çekmeyem.’ Andan İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām babası yanına geldi. Görüdi ki bir put yunar eyitdi ki ‘*yā ebeti lime ta ‘budu mā lā yesme ‘u ve lā yubşiru ve lā yuğñī ‘anke şey’en*²⁴⁵³.’ ‘Ey peder, ħiç ‘akıl tecvīz idermi yunduęuñ tañrı ola.’ Āzer murād itdi ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmı def’ eyleye. Eyitdi ki ‘Eger bu putlar Allāhu te‘ālānuñ vaħdāniyyetine ve senüñ risāletiñe şehādet eyleye ĩmān getüreyüm.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ol ānda elin du ‘ā’ya ħaldurup du ‘ā’ itdi. Cümle putlar ve ol yunduğı faşih lisān ile, ‘*lā ilāhe illallāh ibrahīm ħalīlullāh*’ didiler. Āzer eyitdi, ‘Ben put yunduğum içün ħalk elim öper. Ben senüñ ayaęıñ öpeyüm, böyle sāħir olduęuñ içün’ didi. Çün kim pederinden ümīdi kesdi, ‘Ey peder, putları baña bağışla. Anlardan diş ayırtlayıcaķ [S 96^a] ħılāl ideyüm. Zīrā bunlar vācibü’l-vücüd olmağa lāyık degildür.’ Āzer eyitdi, ‘Senüñ olsun.’ Putları kıрмаęa teveccüh itdi. Fi’l-ħāl Cebra’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp elin tutdı. Eyitdi ki ‘Ĥaķķ te‘ālā buyurdı ki bunlar egerçi cemāddur, lākin benüm vaħdāniyyetime ve senüñ risāletiñe şehādet itdiler. Kıрмаęa lāyık degildür ve keremimden ba‘iddür.

²⁴⁵² Meryem 19/42

²⁴⁵³ Meryem 19/42

Nükte

Ey dervîş, cemâd ızhâr-ı mu‘cize ile bir kerre şehâdet getürdi, [M 126^b] pârelenmekden hâlâş olıcak bir mü‘min niçe yıl pâk i‘tikâd ile kelime-i şehâdeti tekrâr eyleye ‘azâb-ı âhiretten hâlâş olsa ‘âceb degildür.

FAŞIL

İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm²⁴⁵⁴ bayramları güninde putleri ufadup müşrikler ile münâzara itdüklerin beyân ider. Nakl olunur ki çün kim İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm dâimâ aşnâmı zemm idüp ve halkı îmâna terğîb iderdi. Halk bunu istimâ‘ idüp Âzere şikâyet itdiler. Âzer anı muhkem ‘itâb eyledi. Ve her ne ki didiler cevâb virdi. *ķālallāhu te ‘ālā ve hāccehu kavmuhu ķāle etūhāccūnī fillāhi ve ķad hedānī*²⁴⁵⁵. Ve eyitdi, ‘Benden hūccet taleb eyleñ. Ol Allāhu ki baña yol gösterdi beni sizden ve ma‘budlarıñuzdan müstağnī eyledi. Ve aşnāma ne deñlü naķş zıkr itmek mümkün ise dirîğ eylemedi.’ Ve dâimâ cenâb-ı ‘izzetden haber gelürdi ki ‘Yâ İbrâhîm, ızhâr-ı dîn ü tevḥîd eyle. Ve büyük ve küçük kim var ise îmâna da‘vet eyle.’ İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm bir cem‘iyyet murâd iderdi ki pâdişâh ve ra‘iyyet cümle hâzır olalar, tâ kim teblîğ-i risâlet eyleye. İttifâķ bayramları karîb oldı. Ol mecma‘, murâd ider idi, hâşıl oldı. Zîrâ bayramlarıñuñ ķā‘idesi ol idi ki dürlü ta‘âmlar pişürüp ve fâḥir libâslar geyüp bayram yerine varurlar, andan dönüp putḥāneye gelürler ve ol ta‘âmları yirler ve anda bereket ü şifâ‘ zu‘m iderler idi. Ve ol libâslara putlarıñ nazarı doķunmıřdur diyü mübârek dutarlar idi. Tâ obir sene degin ri‘âyet iderlerdi. Ve sebep-i şihḥatdur diyü i‘tikâd iderler idi. Tařra gidüp aşnāma gelüp gidicek zamân oldı. Ve ḥastalar bu teklîfden biri oldukları İbrâhîm ‘aleyhi’s-selāmuñ ma‘lûmı oldı. Anuñ içün bu muķaddimeyi tertîb idüp, *kemā ķālallāhu te ‘ālā fenāzara nazreten fi ‘n-nucūm*²⁴⁵⁶ *feķāle innī saķīm*²⁴⁵⁷. Ya ‘nī nücūma [M 127^a] nazar itdi. İhtimâldür ki nücūmdan murâd âfitâbdur. Ve mâh ve sâ‘ir kevâķib²⁴⁵⁸ ola. Nazar idüp, ‘Ben marîzüm’ didi. Marâzdan murâd anlara te‘emmül itmekdür didiler. Zîrâ aşḥâb-ı istidlâl marâz-ı ķalbden hâlâş olmamışlardur ve şifâ‘-yı vahdete irişmemişlerdür. Bu kelâm ta‘rîz vechi üzredür. Küffâra tenbîh murâd itmişdür. Ba‘zılar eydür, bunuñ te‘vîlinden murâd ‘ilm-i nücūmdur ve, *innī saķīm*²⁴⁵⁹ buyurduğundan ḥastalık ḥayretindeyüm dimekdür. Muķarrer

²⁴⁵⁴ İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm: S’de yok

²⁴⁵⁵ el-Enâm 6/80

²⁴⁵⁶ es-Sâffât 37/88

²⁴⁵⁷ es-Sâffât 37/89

²⁴⁵⁸ ve sâ‘ir kevâķib: M nüshasında sehven bir sonraki satırın başına yazılmıştır.

²⁴⁵⁹ es-Sâffât 37/89

her şahîh elbette hasta olsa gerekdür. Dahı nice te'vîl itdiler. Bu muhtaşarda zıkr olunmak maḥall degıldür.

Laṭîfe

Ḥalîl nücūma nazār itdi. 'Ben saḳīmūm' didi. Celîl zünūba nazār idüp, 'Ben Raḥīmūm dir.' Ḥalîl nücūma nazār idüp²⁴⁶⁰, 'Benden ba'îd oluñ' didi. Celîl zünūba nazār idüp, 'Benden ümîdîñüz kesmeñ' didi. '*lā taḳnatū min raḥmeti*²⁴⁶¹' buyurdı.

Bir gün ittifāk putḥāne ḥāfızı Āzer idi. Oğulı bayrama gıtmeyicek putḥānenüñ miftāhını Āzer İbrāhîm 'aleyhi's-selāma viridi ve muḥkem ıṣmarladı. Ve ol cemā'at ki bayramları yerinden putarını ziyārete gitseler gerek idi. '*vallāhi leekidenne aṣnāmekum ba'de en [S 97^b] tevellū mudbirîn*²⁴⁶².' Ya'nî, 'Allāh ḥaḳḳı içün putlarıñuza keyd iderem. Ve döndükden soñra görürsüz' dimiş iken bir kimesne ihtimāl virmeyüp muḳayyed olmadı. Bunı kendü kendüyle maḥfice söyledi. Çün kim putḥāne bekcileri dahı gitdi ḳalmadı, Ḥalîlullāh gelüp dürlü ta'āmları ve şarābları putlarıñ öñine dizmişler gördi. Maşaraya alup, '*elā te'kulūn*²⁴⁶³' ya'nî, 'Niçün yimezsiz' didi. Ve, '*mā lekum lā tentikūn*²⁴⁶⁴' 'Size ne oldu ki söylemezsiz' didi. Eline balta alup cümlesini kırdı. Mervîdür ki ol zamān yetmiş üç put var idi. Baltı büyük putuñ boyunına aşdı. Ve, '*fece'alehum cüzāzen illā kebîren lehum le'allehum ileyhi yerci'ün*²⁴⁶⁵. Andan [M 127^b] putḥānei ḳapayup gitdi. Eydürler ki ol büyük putı altundan bir cevherî taḥt üzrine ḳomışlar idi. Ve altunlu libāslar ile ṭonatmışlar idi. Ve başına bir muraşsa' tāt geydürmişler idi. Ve yāḳūtdan iki göz düzmişler idi. Gice ile putḥānei münevver iderdi. Aña küllî ta'zîm iderler idi. Aña yakın olan put gümüşden andan soñra pirincden ve bakırdan ve ağaçdan tertîb itmişler idi. Otuz altı put sağında ve otuz put solında. Ve'l-ḥāşıl çün bayram yerinden geldiler, putları pāre pāre gördiler. Feryād u fiğān itdiler. '*men fe'ale ḥāzā biālihetinā innehu lemine'z-zālimîn*²⁴⁶⁶. Ya'nî, 'Bunı kim itdi bunı bizüm ālihemize, ol zālimlerdendür.' Müşrikler ki Ḥalîlullāhdan putları ḥaḳḳında niçe mezemmet istimā' itmişler idi. Ve yalnız ḳalduğından muḥaḳḳaḳ bildiler ki bunı İbrāhîm 'aleyhi's-selām eyledi.²⁴⁶⁷ Nemrūda gelüp didiler ki '*ene semi'nā feten yezḳuruhum yuḳālu lehu*

²⁴⁶⁰ ben saḳīmūm didi celîl zünūba nazār idüp ben raḥīmūm dir ḥalîl nücūma nazār idüp: S'de yok

²⁴⁶¹ ez-Zümer 39/53

²⁴⁶² el-Enbiyâ 21/57

²⁴⁶³ ez-Zâriyât 51/27

²⁴⁶⁴ es-Sâffât 37/92

²⁴⁶⁵ el-Enbiyâ 21/58

²⁴⁶⁶ el-Enbiyâ 21/59

²⁴⁶⁷ ve yalnız ḳaldığından muḥaḳḳaḳ bildiler ki bunı İbrāhîm 'aleyhi's-selām eyledi: M'de yok

*ibrāhīm*²⁴⁶⁸.’ Ya’nī, ‘Biz işitdik ki bir yigit putlarımızı hākāret ile aña idi ki aña İbrāhīm dirler.’ Ve ol tã’ife ki āliheñūze keyd iderem didüğün işitmişler idi, anlar dañı şehādet eylediler. Nemrūd ihzārına emr itdi. ‘Ādetleri bu idi ki her kim melik öñine gelse evvel secde ider idi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām gelüp secde eylemedi²⁴⁶⁹. Nemrūd suāl itdi ki ‘Niçün secde itmediñ.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ben hālıkıma secde iderem, ğayrıya secde itmezem.’ Nemrūd, ‘Senüñ hālıkıñ kimdür’ didi. *ķāle rabbi’l-lezī yuhyī ve yumīt*²⁴⁷⁰. Eyitdi, ‘Benüm rabbim oldur ki dirgürür ve öldürür.’ Nemrūd eyitdi, ‘Ben dañı öldürürem ve dirgürürem.’ Zindāndan iki esīr getürdüp birin āzād itdi ve birini qatl itdi. Ol nādān bilmedi ki ihyā’ icād-ı hayātdur ibķā’-yı hayāt degildir. Ve emānet ‘amelsüz rūhı almakdur yoħsa ‘amel ile qatl gibi ve şalb gibi ola ol degildir. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bu muķaddime hākīre idügi ma’lūmı idi. Lākin ol ķāşır fehımlüler bunı añlamayup bundan evzāñ delīl beyān itdi. [M 128^a] *innallāhe ye’tī bi’s-şemsi mine’l-maşriķi fe’ti bihā mine’l-mağrib*²⁴⁷¹. Ya’nī, ‘Benüm rabbim güneşi maşriķdan getürür. Eger sen ķādir iseñ mağribden getür.’ Nemrūd müteħayyir oldı. *febuhit’ellezī kefere*²⁴⁷². Hākķ te‘ālā buyurdi ki ‘‘Azm ü celālüm hākķı için kıyāmet ķopmaz, tã güneşi mağribden getürmeyince. Tã kim şıdķıñ ve Nemrūduñ ‘aczi ve benüm ķudretim zāhir ola.’ Rivāyetdür ki Hākķ te‘ālā Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmı gönderdi. Ve eyitdi, ‘Eger Nemrūd dirse senüñ rabbiñ mağribden getürsün ol hālde mağribden getürem.’ Andan soñra, *men fa’ale hāzā biālihetinā yā ibrahīm*²⁴⁷³ ya’nī, ‘İlāhıñuza bunı kim itdi yā İbrāhīm’ diyü suāl itdi. Cevāb virüp eyitdi ki *bel fa’alehe kebīrehum*²⁴⁷⁴ ya’nī, ‘Belki anı büyükleri itdi.’ [S 98^a] *fes’eluhum in kănū yenṭikūn*²⁴⁷⁵ ya’nī, ‘Suāl idüñ eger söylemege ķādirler ise.’ Eyitdiler, ‘Sen bilürsin ki bunlar söze ve harekete ķādir degillerdür.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, *efeta’budūne min dūnillāhi mā lā yenfe’ukum şey’en ve lā yeḑūrrukum*²⁴⁷⁶ *uffin lekum ve limā ta’budūne min dūnillāhi efelā ta’ķilūn*²⁴⁷⁷ ya’nī, ‘İbādet ider misiñüz size bir şey’ nef’i olmaya ve zārarı olmaya. Aña ṭapmak ‘akıldan berīdür.’ Müşrikler cevāb virmekde ‘aciz oldılar. Başların aşāğa itdiler. Andan soñra ğayret ve ħamiyyet idüp

²⁴⁶⁸ el-Enbiyā 21/60. Ayet "kālū semi’nā feten..." şeklinde başlar.

²⁴⁶⁹ ‘ādetleri bu idi ki her kim melik öñine gelse evvel secde ider idi ibrahīm ‘aleyhi’s-selām gelüp secde eylemedi: S’de yok

²⁴⁷⁰ el-Bakara 2/258. Ayetin iktibas edilen kısmı "ķāle ibrahīmu rabbi’l-lezī yuhyī ve yumīt" şeklindedir.

²⁴⁷¹ el-Bakara 2/258

²⁴⁷² el-Bakara 2/258

²⁴⁷³ el-Enbiyā 21/59. Ayet "men fa’ale hāzā biālihetinā" şeklindedir. "yā ibrahīm" nidası aynı surenin 62. ayetinde "ente fa’alte biālihetinā yā ibrahīm" biçiminde yer alır fakat metinde tercümesi verilen 59. ayettir.

²⁴⁷⁴ el-Enbiyā 21/62

²⁴⁷⁵ el-Enbiyā 21/63

²⁴⁷⁶ el-Enbiyā 21/66

²⁴⁷⁷ el-Enbiyā 21/67

ilāhlarına nuşret kaşd itmek²⁴⁷⁸ murād itdiler ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma ‘azāb ideler. Ol hīnde İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmi ḥabse emr itdi. Andan kendü ḥaşşların cem‘ idüp ḥaḳḳında meşveret eyledi. Re’yleri İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmi āteşe yakmağa re’yleri oldı. Aralarından bir bedbaht, adına Hezeyān dirler idi, İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmi eñ evvel āteşe yakmağa tekellüm itdi. Ḥaḳḳ te‘ālā anı yere yutdurdı.

FAŞIL

İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmi āteşe atldıkların beyān ider. Çün İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ḥabisde kırk gün, ba‘zı rivāyetde yedi yıl, tırdı. Ol kavm-i gümrāh nūr-ı ḥaḳḳīyi [M 128^b] söyündürmek kaşdıyla ol müddet içinde āteş esbābın düzdiler. Altmış arşun yüksekligi bir binā’ itdiler. Anuñ üzerinden nidā’ itdiler ki Nemrūduñ ḥükmi budur ki buña berāber odun yığalar. Şağır ü kebīr cümle eger bir kimesne taḥallūf iderse anuñla bile āteşe ilkā’ ola. Kırk gün daḥı ziyāde oṭun taşıldılar. Rivāyet olunur ki bir dābbe odun getürmedi²⁴⁷⁹. Her bār yükletseler yere vurup semerin bārlardı. Kaṭır getürmege rāzī olup irtikāb itdi. Anuñ şe‘āmetiyle Ḥaḳḳ te‘ālā aña evlād²⁴⁸⁰ vormeyüp ‘aḳīm eyledi. Muḥaşşalu’l-keḷām cümle nās oṭun cem‘ine ihtimām itdiler. Ḥattā bir ḥasta ‘avrat var idi. Āl-i Nemrūddan nezr idüp büyük puta yemīn itdi ki ‘Eger şağ olurşam tağdan nice yük oṭun cem‘ eyleyem.’ cem‘ eyleye. Ve daḥı niçe ‘avratlar ipliklerin şatup oṭun getürmege şarf eylediler. Ol maḳāmda kūha berāber oṭun yığıldı. Andan āteş virdiler. Kūfe kurbında vāḳi’ olmışdı. Şāmdan ol āteş göründi. Bir günlük yerden kuş geçse yanar düşerdi. Bir rivāyetde on fersaḥ yerden geçse yanardı. Ve eṭrāfına dīvār çekmişler idi. Mervīdür ki bir yıl oṭun taşıldılar, tā kim ol maḥall ṭoldı. Āteş emri tamām oldı, ḥaḳḳ teferrüce geldiler. Nemrūd kendi içün bir yüksek yere kūşk yapmışdı kim zıkr olundu. Ol kūşkte manzaralar düzmişler idi. Bir muraşşa‘ tāc geyüp seyr iderdi. Beş biñ çavuş şaff şaff tırup kılıcların ellerinde [M 129^a] tutarlar idi. Yetmiş biñ atlu muraşşa‘ cübbeler ile irāqdan şaff bağlayup tıururlar idi. Ve ḥaḳḳ ḥadden bīrūn idi. Nemrūd emr itdi, zindāndan ḥazret-i Ḥalīlullāhı getüreler. Anuñ bekcileri daḥı nice ḥaḳḳ ile boyununda zencīr elinde bilekce ayağında bukağı ortaya almışlar getürdiler. Kuvvet-i yaḳīn ile şīr-i gurrān gibi şalunuraḳ geldi. Nemrūduñ öñine getürdiler. Nemrūd eyitdi, ‘Ey cüvān, ben seni esirgerem, gel dīnīnden dön ve baña ikrār eyle, ḥalāş ol.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām tebessüm itdi. Ya’nī [S 98^b] altun-ı ḥālīşī āteş yakmaz. Ba‘zılar eydür, tebessüme sebep ol idi ki ‘Benüm sīnemde olan

²⁴⁷⁸ ilāhlarına nuşret kaşd itmek: M’de yok

²⁴⁷⁹ dābbe odun getürmedi: bir deveye oṭun olmadı M

²⁴⁸⁰ evlād: nesil S

maḥabbet âteşinüñ bir şererden ızhâr itsem senüñ âteşin mahv eyler idi.²⁴⁸¹ Halk müteḥayyir oldılar ki ne tarîk ile âteşe ilkâ' ideler, zîrâ âteş yanına kimesne varamazdı. İblîs aña bir libâsı ile arkasına bir ṭaylesân şalmış Nemrûduñ yanına geldi. Suâl itdi ki 'Sen kimsin ve kıanden gelürsin.' Eyitdi, 'Yigirmi iki yıldur senüñ ḥıdmetiñdeyüm. Beyâbândan gelürem. Senüñ du'â'ña müdâvemmet iderem. Şimdi işitdüm ki bir cādū peydâ olmuş, dîniñe nakş kıaşdın itmiş. Anı âteşe atmanuñ tarîkin göstermege geldüm.' Nemrûd anı mübârek tutup yanına aldı. Ol daḥı cehennemde gördüğü mancınığı peydâ itmege şürü' itdi. Uzun ağaclar ve sâ'ir levâzımın getürdi. Lengerin taşlar ile eyledi. Cümle istiḥsân itdiler. Bu tarîkle âteşe atmağı muḳarrer eylediler. Kuvvetlü kimesneler gelüp lengere yapışdılar ki atalar. Hâzret-i Ḥalîlullâha bir mertebe istiğrâk ḥâşıl oldu ki aşlâ âteşden ḥaberi yoğıdı. Ol mancınığa bir taş kıoyup âteşe atdı. Tamâm ortasına düşdi. Andan ḥâzret-i İbrâhîm ḥalîlullâhı kıodılar. Ol vakıt yedi kıat yer ehli ve yedi kıat gök ehli ve cinn ü ins ü melâ'ike ağlaşdılar. 'Yâ ilâhî, yeryüzinde bir kıuluñ vardır, seni zıkr ider ve tevḥîd [M 129^b] ider, aña böyle zulm olur. Destûr buyurulur ise ḥalâş eylemege sa'y itsek.' Hâḳḳ te'âlâ buyurdı ki 'Sizüñ mu'âvetiñüze iltifât itmez.' Rivâyet olunur ki bir melek gelüp eyitdi, 'Ben yele müvekkelüm. Eger dilerseñ şimdi bu âteşi mahv ideyüm.' Ve bir melek gelüp eyitdi, 'Ben şuya müvekkelüm. Eger dilerseñ bu âteşi ğarḳ ideyüm.' Ve bir melek gelüp eyitdi, 'Ben yere müvekkelüm. Murâd iderseñ âteşi yere yutdurayum' didi. İbrâhîm 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Düst ile düst mâbeynine girmeñ. Her ne ki murâd iderse itsün. Eger ḥalâş iderse lutfundandır, şükr iderem. Eger âteş-i Nemrûd ile iḥrâk iderse benüm ḥıdmetimde taḳşîrimdür, şabr iderem' didi. Andan soñra İbrâhîm 'aleyhi's-selâmı mancınığa kıoyup atdılar. Havâ'ya ağdı ve gelüp âteşe kıarîb oldu. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm gelüp, *'hel leke ḥâcete.'* 'Bir ḥâcetiñ var mı' didi. İbrâhîm 'aleyhi's-selâm eyitdi, *'ammâ ileyke felâ.'* 'Saña ḥâcetim yokdur.' Eyitdi, 'Ḥâcetiñ olduğı pâdişâhdan niçün dilemezsin.' Buyurdı ki *'ilmuhu biḥâli ḥasbî 'an su'âlî.'* 'Ḥâlim bilürken ḥâcet neden istemeñ. Ve daḥı düst yakmak murâd idicek sağ olmak revâ degildür.' Pes Hâḳḳ te'âlâ buyurdı, *'yâ nâru kūnî berden ve selâmen 'alâ ibrahîm'*²⁴⁸² buyurdı.²⁴⁸³ Bir rivâyetde Cebrâ'îl söyledikde, 'Rabbimden ne isteyeyin' didi. 'Nefsiñi iste.' 'Nefsim ma'yûbdur. Ol bî'ayb pâdişâhdan nefsim istemek 'ayıbdur' didi. Diliñ ṭaleb eyle.' 'Dil daḥı anuñ ḥâḳḳıdır, nice ṭaleb ideyüm' didi. 'Rûḥuñ ṭaleb eyle' didi. 'Rûḥum 'âriyetdür, 'âriyet şâhibinden istenmez' didi. 'Âteşden Hâḳḳ te'âlâya istiğâşe eyle.' 'Âteşi kim yakdı' didi.

²⁴⁸¹ ba'zılar eydür teḥessüme sebeb ol idi ki benüm sînemde olan maḥabbet âteşinüñ bir şererden ızhâr itsem senüñ âteşin mahv eyler idi: **M'**de yok

²⁴⁸² el-Enbiyâ 21/69

²⁴⁸³ buyurdı yâ nâru kūnî berden ve selâmen 'alâ ibrahîm buyurdı: **S'**de yok

‘Nemrūd yakdı.’ ‘Kimūñ emri ile.’ Eyitdi, ‘Allāhu te‘ālānuñ emriyle.’ Pes Hālīl eyitdi, ‘Hālīl-i celīl emrine rāzīdür.’ Hakk te‘ālā buyurdi ki ‘Çün [M 130^a] İbrāhīm kendü tabī‘atından çıkdı, yanar sen de kendü tabī‘atından çık, berd ü selām ol.’ Çün kim âteşe, *yā nāru kūnī berden ve selāmen*²⁴⁸⁴ hitābı vārid oldı, Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām kanadıyla âteşi [S 99^a] bir kerre şığadı. Kırk fersah bir rivāyetde²⁴⁸⁵ seksen fersah yer gül ü gülistān oldı. Bāğ ve envā‘-ı şükūfeler ve dürlü yemişler virdi. Ve bülbüller ve kumrılar nağamāta başladılar. Ve ortasında İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām içün bir güzel çeşme kaynadı. Ve cennetden bir gömlek bir rivāyetde iki hülle getürdiler. Ve hayme kurdılar. Etrāfın çiçekler ile tezyīn itdiler. Ve bir taht üzre ol haymede cülūs idüp Cebrā’īl ve Mīkā’īl ‘aleyhima’s-selām sağında ve şolında oturup İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām şeklinde bir melek gönderdi. Hıdmet içün ‘arākın silüp yelpize ile hıdmet iderdi. Ve âteş ile kendü mābeyninde kardan bir hicāb itdi ki harāret gelmeye. Şabāh ve aḥşam Mīkā’īl ‘aleyhi’s-selām cennetden ta‘ām getürür idi. Üç gün bir rivāyetde yedi gün ve yedi giceden soñra bir yüksek yerden görmege geldi. Eydürler ki görmege sebeb vākı‘asında ḥazret-i İbrāhīmi ḥalāş olmış gördi. Kavmine eyitdi, ‘Korğum oldur ki yanmadı.’ Kavmi eyitdi, ‘Eger tağları daḥı âteşe koysa erir ve kül olurdu.’ Nemrūd eyitdi, ‘Zann iderem ki sālīmdür.’ Gelüp bir yüksek yerden nazar itdi. Âteşüñ ortasında nūrdan bir çadır içinde İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bir yaşduğa tayanmış oturur. Ol şekilde bir kimesne hıdmetine tırmış. ‘Yā İbrāhīm, bu vartadan ḥalāş olduñ’ didi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Perverdigārim beni ḥalāş itdi.’ ‘Ol yanıñda tıran kimdür’ didi. ‘Buña sāye melegi dirler, baña âteş tutmamak içün ırsāl itdi’ didi. Nemrūd eyitdi, [M 130^b] ‘Taşra gelebilür misin’ didi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām hemāndem âteş içinden sağ u sālīm gelüp Nemrūduñ yanına irdi. Bu ḥaleti görüp Nemrūd kılçup İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ ayağına düşdi. ‘Ulu perverdigāruñ vardır’ didi. ‘Dilerem ki beni āşīnā idesin, niçe kurbānlar idem’ didi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘İmān getürmeyesin ve benüm nübüvvetime inanmayasın hīç kurbānıñ ve ‘ameliñ kabūl olmaz.’ Eyitdi, ‘Ey İbrāhīm, başum ve mülküm içün şadaķa lāzımdur.’ Kırk biñ şıgır ve koyun ve deve kurbān itdi. Ve imāna gelmek murād itdi. İttibā‘ı māni‘ oldılar. Ve eyitdiler ki ‘Mühlet taleb eyle.’ Ve ḥavāşşından birine ki Hārān dirler idi, Nemrūduñ vezīri ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘ammisi idi, meşveret eyledi. Hārān eyitdi, ‘Şimdi yeryüzi tañrısı iken gök tañrısına kıl olmak rubūbiyyete ‘ubūdiyyete lāyık degildür, ‘abde tenzīldür.’ Çün kim va‘d tamām oldı, İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām gelüp ‘ahde vefā‘ taleb eyledi. Nemrūd, ‘Tevāzu‘ idüp imān getürmek mümkün degildür’ didi.

²⁴⁸⁴ el-Enbiyā 21/69

²⁴⁸⁵ fersah bir rivāyetde: M’de yok

Hārānı helāk idüp bu hāli halk görüp çok kimesne ĩmāna geldi. Ve Hakk te‘ālā Nemrūduñ şöhetinden Halīlini men‘ itdi. Sāre binti Hārān, ‘ammisi kızı idi, ĩmāna getürdi. Ve hāzret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ kuvvet-i yakīnesi ziyāde oldu.

Laṭīfe

Hikmet nedür ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām āteşe ilkā’ olundu. Zīrā şüretā, *hāzā rabbi*²⁴⁸⁶ didi, şüretā āteşe ilkā’ eyledi. Bāṭını, *innī veccehtu vechiye li’llezī feṭara’s-semāvāti ve’l-arḍ*²⁴⁸⁷ i’tikādı üzere olup āteş berd ü selām oldu ve gülistān oldu. Bir dahı melā’ike nev‘-i insāna ta’n idüp kendülerini, ‘*naḥnu nusebbiḥu biḥamdike ve nuḳaddisu leke*²⁴⁸⁸’ demek ile medḥ itdiler. Hakk te‘ālā Halīlini āteşe atdı, [S 99^b] yine tesbīḥin terk itmedi. [M 131^a] ‘Siz beni nūrda tesbīḥ idersiniz Halīlim nār içinde tesbīḥ ider.’ *innī a’lemu mā lā ta’lemūn*²⁴⁸⁹ sırrın ızhār itdi. Rivāyet olunur çün kim nār içinde iken āteşe, ‘*yā nāru kūnī berden ve selāmen*²⁴⁹⁰’ ḥiṭābı irişdi. Yedi gün cümle dünyānuñ āteşlerinden hārāret gitdi. Şüretā āteş idi ammā hārāreti yoğ idi, ol ḥiṭābuñ lezzetinden.

Şeyḥ Şiblī ḳuddise sırruhudan suāl itdiler ki ‘Kerīmu’l-‘afüvvüñ ma’nāsı nedür ve ekremü’l-ekremīn kimdür’ didi. Eyitdi, ‘Oldur ki kıyāmet günü bir düstdan bir günāhı ‘afv idicek ol günāh ile bir kimesne ayruḳ mu’āheze itmez, zīrā āb-ı rahmet ile ol günāhı pāk idicek bu kerem ile cümle ḳullarına mu‘āmele ider.

İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmı āteşe atmak ḳaşd itdikde at kılıyla ip idüp bağladılar. Nübüvvet ḳuvvetiyle pāreledi. Sığır derisin kesüp ḳurudup bağladılar, pūlāddan zencīr ile bağladılar, aṣlā biri tutmadı. Āḥir şeyṭān nāṣiḥ şüretinde gelüp eyitdi, ‘Eger dünyānuñ bendlerin ursañuz çāre yokdur.’ ‘Yā nice itmek gerek’ didiler. Bu bābda iki rivāyet vāriddür. Biri bu ki her ne ile bağlarsañuz eyidüñ ki İbrāhīmuñ düstluḡı ḥaḳḳı için ḳırılmadañ vāḳı‘ā öyle oldu. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘İlāhī, bu bend baña kendü düstluḡumdan oldu’ didi. Ḥiṭāb geldi ki ‘Eger ḥullet ile bağlandıñ ise yine ḥullet ile ḳurtulursın’ dinildi. Bir rivāyet dahı budur ki kendü kılıyla bağlañdı. Nebiyy ü mürselūñ kılı kırılmaz. Bağlayup güneşe ḳodılar. Hāzret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām şuşadı. Nemrūd buzlı şu virdi. Eyitdiler, ‘Ne ‘aceb, āteşe atmak dilersin hem sovuḳ şu virürsin.’ Didi ki ‘Her ne deñlü düşman ise benüm üzerimde ḥaḳḳı vardır. Beni ‘ilimde ilzām itdi. *fe’ti bihā mine’l-maḡribi febhite’llezī kefer*²⁴⁹¹. ‘İlimde baña sıbḳ itdi. Zimmetimde ḥaḳḳı

²⁴⁸⁶ el-Enām 6/77

²⁴⁸⁷ el-Enām 6/79

²⁴⁸⁸ el-Bakara 2/30

²⁴⁸⁹ el-Bakara 2/30

²⁴⁹⁰ el-Enbiyā 21/69

²⁴⁹¹ el-Bakara 2/258

olmuş idi. Şimdi zîmmetimden [M 131^b] ödedüm' didi. Bu kelâmda iki işâret vardır. Biri oldur ki İblîs didi 'Peygamber kılıyla bağlañ.' Zîrâ peygamber kılı kırılmaz. Nübüvvet kuvvetiyle kırılmayacak mü'minüñ îmânı cümle enbiyâ'ya nisbet olunur. Ve hâzret-i Bâri'e dañı nisbet olunur. *şehidallāhu ennehu lā ilāhe illā huve ve'l-melā'iketu*²⁴⁹² şeytānuñ keydiyle kırılrsa 'aceb olmaz. İkinci, bir mes'ele bir kâfir i'tikādına muhālîf iken 'arz itmekle hâkk işbât idüp buzlu şu virmege müsteħâk olıcağ bir mü'min ki nice mesā'il i'tikādına, ki Hâkk te'ālānuñ rızā'sına muvāfıkdur, taḥkîk idicek kıyāmet günü āb-ı zülāl ma'rifetiyle kandursa 'aceb degildir.

Ol gün ki Nemrūd göge kaşd idüp ok atdı, Hâkk te'ālā Cebrā'ile emr itdi ki tā kim bir balığı okına karşı tuta, birkaç kaçre kan tamlaya, ol la'în nevmîd gitmemek için. Melā'ikeler eyitdi, 'Yā ilāhî, bu da'vā ile gelen kâfiri nevmîd itmemege ḥikmet nedür.' Hâkk buyurdi ki 'Ol ıssı günde benüm Ḥalîlime şovuk şu virdi, anuñ mükâfâtı için aña bu mu'āmelei itdik.' Bir rivāyetde melā'ike böyle ḥitāb geldi ki 'Egerçi kâfirdür ammā vaṭanından cüdā düşüp cev-v-i āsumāna geldi. Egerçi bizümle cenge geldi, lākin melegimden nesne zā'il olmaz. Anı maḥrûm göndermek keremime lâıyık degildir.' Ey derviş, bir kâfir Hâkk te'ālā ile cenge giderem zu'm ide ğarîb vâkı' olmuşdur diyü kerîm pâdişāh anı maḥrûm göndermeyüp [S 100^a] kalbinüñ mecrûḥluğın def' idüp balık irsāl ide. Yā bir pāk i'tikād ile Hâkk te'ālā keremine i'timād eyleye, vaṭanından ğarîb düşüp ehl ü 'ıyālinden ayrırlup beñzi sarı dudakları tepsermiş kabre götüreler Hâkk te'ālā ḥaşā ki anı maḥrûm idüp ve göñüli mecrûḥ olduğına râzî ola.

Naql olunur ki çün kim Hâkk te'ālādan, *yā nāru kūnî berden ve selāmen*²⁴⁹³ ḥitābı vārid olıcağ İbrāhîm [M 132^a] 'aleyhi's-selām ağladı. Eyitdiler, 'Hâkk te'ālā bir 'azîm âteşi gülistān itdi, yā niçün ağlarsın.' Eyitdi, 'Renc ü belā'yı ben çekdüm, lezzet-i ḥitāb âteşe vâkı' oldu. Allāh ḥaqqı için eger beni yer ve gök âteşiyle 'azāb itseñ andan baña nidā' itseñ cemî'-i ni'metlerden sevgilüdür.' Ḥitāb geldi ki 'Āteş nedür ki ben aña ḥitāb eyleyem. Eger senüñ düstluğün olmasa âteş benüm ḥitābıma hergiz vāşıl olmaz idi ve şeref-i nidā'm ile müşerref olmaz idi.

Naql olunur ki İbrāhîm 'aleyhi's-selāmı âteşe atdıkdā Cebrā'îl 'aleyhi's-selām cennetden iki kaçre āb-ı kevşer getürdi. Birin âteşe urdı, âteş *berden selāmen*²⁴⁹⁴ oldu. Ve bir dört kısım eyledi. Biri İbrāhîm 'aleyhi's-selāmuñ öñine düşdi, serv ağacı bitdi. Ve biri sağına düşdi, gül ağacı bitdi. Biri solına düşdi, 'ar'ar bitdi. Ve dañı servüñ karpuz deñlü

²⁴⁹² Âli İmrân 3/18

²⁴⁹³ el-Enbiyâ 21/69

²⁴⁹⁴ el-Enbiyâ 21/69

yemişleri var idi. Neřārā ‘İsā Allāhu te‘ālānuñ oğulıdır didikde yemişi münkaṭı’ oldı. Gülün hıyār gibi mīvesi var idi. Müřrikler Hakk te‘ālāya şerik kořduķda anuñ dağı yemişi dağı zā’il oldı. ‘Ar’aruñ kavun deñlü yemişleri var idi. Yahūd ‘Üzeyr Hakk te‘ālānuñ oğulıdır didikler, yemişsiz kaldı kıyāmete dek. Ey derviş, sen dağı bugün bir şecere dık ve ‘ibādet ü zikir şuyıyla şuvar. Zinhār nāma‘kūl sözden diliñ hıfz eyle, tā kim şemere-i tā‘ātiñ ve řasenātiñ zā’il olmaya.

Laṭīfe²⁴⁹⁵

Haberde geldi ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmı āteře atdıķda cemī‘-i melā’ike ađlařdılar. Ve vuḥūř u ṭuyūr ađlamađa geldi. Bir za‘īf kuřcađız kendüyi āteře atmađa ‘azīmet itdi. Hakk te‘ālā Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāma emr itdi ki ‘Ol kuřı tut ve murādı nedür suāl eyle.’ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām ol murđı tutup suāl itdi. Murđ cevāb virdi ki ‘Ḥalīlullāhı [M 132^b] āteře atdılar. Ḥalāř itmeđe kādır degilüm, bārī anuñla bile yanayum’ didi. Bu ma’nāyı ḥazret-i vācibü’l-vücūda ‘arz itdi. Hakk te‘ālā buyurdi ki ‘Ol murđ benden ne diler.’ Eyitdi, ‘Benüm dünyāda ḥācetim yokdur, hemān murādım oldur ki dā’imā Allāhu te‘ālānuñ zikrine müřtađil olam. İřitdüm ki Hakk te‘ālānuñ biñ bir ismi var imiř. Biñinde yüz birin bilürem, toķuz yüzini dađı ta’līm eyle.’ Hakk te‘ālā murđuñ ḥācetini revā idüp ta’līm itdi. řimdi řeđerlerde ve gicelerde ol esmā’ya müdāvemet ider. Kačan āteř-i Nemrūd gülistān oldı, ḥazret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ yanına gül ađacına gelüp terennümāt itdi. Ol zamāndan tā kıyāmete dek bülbulüñ güle²⁴⁹⁶ maḥabbeti oldı.

Naķl olunur ki bal arusı dağı ol gün ağızına řu alup āteři söyündürmek kaşdıyla āteřüñ eṭrāfın tolaşur idi. Anuñ dağı sa’yı meřkūr olup ağızında olan [S 100^b] řu ‘asel oldı ki nāsa řifā’dur. Tā kim ma’lūm olsun ki kimesnenüñ ḥıdmeti zāyi’ olmaz, sa’yde kimesne ziyān itmez.

Naķl olunur ki Zehrü’r-riyāzda ol āteři bi’l-küllıyye yođ itmeđe kādır idi. Ve yāḥūd ḥazret-i İbrāhīmi selāmet ile bir yaña iletmek müyesser idi, itmedi. Tā kim Hakk te‘ālānuñ kudret-i kāmilesini zāhir göreler. Zīrā āteř maḥv olsa eydürler idi ki āteře dūře yanar idi. Hakk te‘ālā kudretin gösterdi.

Naķl olunur ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmı yakmak içün āteři yakdıķları gice Nemrūduñ ḥazīnesinden bir kıymetlü tař zāyi’ oldı. Bir gulāmdan zann idüp aña envā’-ı ‘azāb itdiler. Hıyānet cināyetin ol biğünāha isnād eylediler. Günāhı olmağın iķrār itmedi. Āḥır anı āteře atmağa muķarrer eylediler. Hakk te‘ālānuñ emriyle çok tazarru’ itdi. Ve

²⁴⁹⁵ laṭīfe: S’de yok

²⁴⁹⁶ bülbulüñ güle: S’de yok

Nemrûduñ etibbâ'ına yalvardı, fâ'ide itmedi. Aşnâma tazarru' eyledi²⁴⁹⁷, müfîd olmadı. Hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâmdan evvel âteşe atdılar. Havâ'ya [M 133^a] vardıkda, 'Yâ Allâh, senden meded' didi. Hakk te'âlâ Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâma emr itdi ki 'Yetiş kulumı halâş eyle.' Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Yâ rabbî, kâfirdür.' Hakk te'âlâ buyurdi ki 'Şahîh öyledür lâkin benüm ismim zıkr eyledi. Keremime lâıyık degildür ki aña meded itmeyem.'

Naql olunur ki âteş Allâhu te'âlânun emriyle *berden ve selâmen*²⁴⁹⁸ olıcak, 'Yâ rabb, düşmanlarıña ve emriñe râzî olmayanlara benüm ile 'azâb idersin. Eger ben senün emriñ tutmaz isem baña neylersin.' Hakk subhânehu ve te'âlâ buyurdi ki 'Benüm maħbûblarımın gônülleri âteşiyle 'azâb iderem.' Şerh-i Te'arrufda zıkr olunmuşdur ki dünyâ âteşi cehennem âteşinden yedi cüz'ünden bir cüz'dür. Ve cehennem âteşi maħabbet âteşinden yedi yüz cüz'den bir cüz'dür.

FAŞIL

Sâre hâtûnun tezvîci ve İbrâhîm 'aleyhi's-selâmun hicretin beyân ider. Bu kazıyyeden sonra çok kimesne imâna geldi. Ve nübüvvetine i'tirâf idenler Lût 'aleyhi's-selâmdur. Hârân oğulıdır. Hârân İbrâhîm 'aleyhi's-selâmun karındaşıdır. Bir âher Hârân daħı vardır, ol İbrâhîm 'aleyhi's-selâmun 'ammisidür ve nemrûduñ vezîri idi²⁴⁹⁹. Ve daħı Sâre hâtûn Nemrûduñ vezîri Hârânun kızıdır. Eşher kıavl budur ki Bâbilden Harrân vilâyetine, ki Şâm cânibindedür, hicret itdiler. Sebeb-i hicret ol oldu ki halk içinde güft u gû vâkı' oldu. Tadrîc ile kalup hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâma meyl itdiler. Nemrûduñ kalbine âteş düşdi. İbrâhîm 'aleyhi's-selâmı halvetine da'vet itdi. 'Senün sebebün ile dînimize za'f geldi ve saltanatımıza hâlel büründi. Aşhâbun ile bir gayrı diyâra git. Perverdigârun senün mühimmiñi görür' didi. İbrâhîm 'aleyhi's-selâm kabûl eyledi. Bâbilden diyâr-ı Şâma teveccüh itdi. Bir rivâyetde İbrâhîm 'aleyhi's-selâm halkı dîn-i islâma delâlet idüp çoğı imânı kabûl idicek Nemrûda ve kıavmine göc geldi. Anı kıatl itmege [M 133^b] ittifâk itdiler ki 'Böyle âteş ile zarar mümkün olmayıcak anı öldürmek müyesser degildür, hemân memleketden iħrâc idelüm.' Kıavminden bunu işidicek Sâre ve Lût ve kendü üç kimesne kııkup gitdiler. Bir menzil geçdikden sonra emr-i ilâhî vârid oldu ki Sârei nikâh ide. Eydürler ki evvel vahiy bu oldu. Sâre hûsn ü cemâlde bînazîr idi. Eydürler ki hûr-ı 'ayn şüretinde idi. Hemân [S 101^a] hülle-i cennet üzerinde yog idi ve

²⁴⁹⁷ ve nemrûduñ etibbâ'ına yalvardı fâ'ide itmedi aşnâma tazarru' eyledi: S'de yok

²⁴⁹⁸ el-Enbiyâ 21/69

²⁴⁹⁹ karındaşıdır bir âher hârân daħı vardır ol İbrâhîm 'aleyhi's-selâmun 'ammisidür ve nemrûduñ vezîri idi: 'ammisidür ve nemrûduñ vezîri idi ve bir hârân daħı vardır İbrâhîm 'aleyhi's-selâmun karındaşıdır

hayız ile fark olunmuş idi. Andan sonra İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm yigirmi dirheme bir dirâzgüş almış idi, Sâre anayı aña süvâr itdi. Ve ol zamânda hazret-i İbrâhîm otuz sekiz yaşında idi. Harrân diyârına gelüp bir gün anda ikâmet idüp Mışıra teveccüh itdiler. Mışırda bir zâlim pâdişâh var idi, Şârûk bin Şādūt dirler idi. Kıbtîlerden idi. ‘Âdeti ol idi ki her kim evlense evvel kendüye ‘arz iderler eger begenürse kendü alur idi, ve illâ terk eyler idi. Yollarda râhibler kômış idi. Geliciden ve gidiciden güzel gözlerler idi. Görseler pâdişâhlarına gönderürler idi. Ve İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm gâyet gayyûr idi. Bir şandûk düzüp Sâre anayı anda kôdı, ol zâlim pâdişâhuñ ahvâlinden ötüri. Ve Mışıra yakın olıcak vahiy geldi ki²⁵⁰⁰ Lût ‘aleyhi’s-selâmı göndere. Anda risâlet emr olundu. Ve Mışıra qarîb oldılar. Yol bekleyenler gelüp kârvânüñ yüklerin yokladılar. Nöbet ol şandûka geldikde İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm buyurdi ki ‘Bu şandûguñ içinde harîrden ve yâhûd kıymetlü her ne dilerseñüz ‘öşrin vireyüm’ didi. Qabûl itmediler, şandûğı açdılar. Pâdişâh tarafına ta’yîn olunan râhibler ol hüsn ü cemâl şâhibi ol sâre anayı görüp hayrân oldılar ve melike [M 134^a] ‘arz eylediler. Eminler gönderüp İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm ile Sâre anayı melike iletdiler. ‘Bu hâtûn senüñ neñdür’ didi. ‘Kız qarındaşumdur’ diyü cevâb virdi, belki melik kaçd eylemeye yâhûd talâk teklîf itmeye. Dinde qarındaşumdur dimegi murâd eyledi. ‘Baña kız qarındaşñ vir seni ganî ideyüm’ didi. ‘Pederinüñ icâzetine mevķûfdur’ didi. Ol zâlimüñ ihtiyârı elinden gidüp el uzatdı. Sâre ana hazret-i Haqq te‘âlâya münâcât eyledi, iki eli kûrudı. Bir rivâyetde Sârei sarâyına iletdikde İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmı taşra gönderdiler. Kemâl-i gayretinden mużtaribü’l-hâl oldu ve namâza tûrdı. Haqq te‘âlâ ol sarâyüñ dîvârın şırca gibi eyledi. İçerüsi görünür idi, tâ kim töhmet olmasun için. Çün kim gördi ol zâlim elin uzatdı, gayret âteşi endāmına düşdi. Ol şahşuñ gözleri kûr ve elleri tutmaz oldu. Ve endāmına lerze düşdi. Ve dîvârlar zelzeleye başladı, şanki üzerlerine yıkılır. Sarâydan taşra kaçdı ve Sâre anayı yanına da’vet itdi. ‘Sen kimsin ve ahvâlüñ nedür’ didi. Sâre eyitdi, ‘Ben yeri ve gögi halk eyleyen pâdişâhuñ düstînuñ ‘ıyâliyüm. Ve Haqq te‘âlâ düstlarînuñ ‘ıyâlin şaklar. Kimesne aña hıyânet idemez.’ ‘Hîç olur mı ki hüdâña du‘â’ idesin, benüm elim sağ ola.’ Sâre du‘â’ idüp eli sağ oldu. Rivâyet olunur ki şehveti yine galebe idüp üç def’a böyle vâķi’ oldu. Üçincide bu hayâli bi’l-küllîyye terk idüp tamâm ikrâm eyledi ve bir güzel cârîye virdi. ‘hâzâ ecruke ‘alâ du‘â’ike’ ya’nî, ‘Bu saña du‘â’ñ ecridür’ didi. Anuñ için aña Hâcer tesmiye olundu. Ve eydürler ki mevâşîden²⁵⁰¹ ve koyundan ve gayrıdan çok nesne virdi. Sâre ana sarâydan çıkup ahvâl-i

²⁵⁰⁰ ve mışıra yakın olıcak vahiy geldi ki: **M** nüshasında mükerreren geçer.

²⁵⁰¹ mevâşîden: **M**’de yok

hikāyeti kaşd idicek İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām, ‘Andan öñdin cümle ne oldıysa [M 134^b] haber virdi.

Şeyh İbn Hacer şerhinde eydür, Sāre gelicek anı [S 101^b] namāzda gördi. İşāret idüp mühimm ma‘nāsı oldur ki ol nesnei Sāre didi, Haqq te‘ālā kāfirūñ keydini def‘ idüp Sāre hātūnı ‘ıffet ile gönderdi, töhmetden berī eyledi. Ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ol maḥallde tavattun itmeden rücū‘ idüp Filistīn diyārına geldi, Şām tevābi‘indendür. Ol yerde aşlā şu yok idi. Anda bir kuyu kazdı. Şu yeryüzine cārī oldı. Ve etrāf-ı şenlik ba‘id idi. Ve yanlarında olan ta‘ām tamām olmuş idi. Bir çuvāl alup gitdi. Ve yanında naqd-ı akçesi yoğidi ki şatun ala. Beyābānda mütehayyir olup ‘aciz qaldı. Āhir ol çuvāla kum toldurdi ki anı görüp mütesellī olalar. Gelüp çuvālı bir yere koyup uyhuya vardı. Sāre Hācere eyitdi, ‘Var gör şol çuvālda ne vardur’ didi. Çuvālı tolu buğday buldılar. İkişi ögüdüp bir miqdār ekmek pişürdiler. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām uyandı. Yimek teklif etdiler. ‘Ne var yiyecek’ didi. Ol buğdayı haber virdiler. Bir miqdārın yimege ve bir miqdārın zirā‘at itmege qodı. Ve Haqq te‘ālānuñ ni‘metine şükürler itdi. Ve bereketiyle ol şuyı yeryüzine akıtdı. ‘Urbān her cānibden gelüp çok halk cem‘ oldılar ve bir şehir oldı. Hālā aña İbrāhīmābād dirler. Ol kavim aña mütāba‘atdan baş çekmegin andan rıhlet idüp Kaṭṭ didikleri yere geldi, Remle ile İlyā mābeynindedür ve İlyā beytü’l-maḥdisdür. Ol ḥazretūñ hicretinden soñra ol maḥām noḡşān üzre oldı. Kavim peşimān olup gelüp yalvardılar. Çok ilhāh itdiler. Qabūl itmeyüp mürāca‘at itmedi. Nevmīd olup şuyūñ noḡşānından haber virdiler. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām du‘ā itdi. Ol şu yine evvelki gibi [M 135^a] oldı. Lākin ışmarladı ki ḥāyız gelüp andan şu almasun. Ol şu niçe müddet cereyān itdi. Tā bir ‘avrat gelüp hilāf-ı vaşiiyet ‘amel eyledi, ol şu artuq yeryüzine çıkmadı. Kaṭṭda İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām sākin oldı, tā āhirete gidince.

Vākı‘ā-i ‘Uzza ki Nemrūdun kızıdır. Rivāyet olunur ki Nemrūdūñ ‘Uzza nām bir ‘ākile ve kāmile kızı var idi. Babasından istedi ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmı göre. Nemrūd eyitdi ‘Ol āteşe birağıldı, üç gündür kül olmuşdur.’ ‘Elbette görmek lāzımdur’ didi. İcāzet oldı. Bir yüce yerden nazar itdi. Gördi ki cennetden gelmiş bir taht üzerinde nāz u na‘īm ile oturur, etrāfı gülistān olmuş. Eyitdi ‘Yā İbrāhīm, ne ḥāldür ki āteş seni yakmamış.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām buyurdi ki ‘Bir kimesnenūñ qalbinde ma‘rifetullāh ola anı āteş yakmaz.’ ‘Uzza eyitdi, ‘İcāzet var mıdur ki senūñ yanıña varam.’ Buyurdi ki ‘lā ilāhe illallāh ibrahīm ḥalīlullāh di gel, aşlā ḥavf itme.’ Kaşırdan inüp kelime-i tevḥīd getirerek āteşūñ içine girdi. Ayağı altında od söyündi. Tā ḥazret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ yanına gelüp imānın tāzeledi. Andan selāmet ile pederinūñ yanına vardı. Çün bu

hâli gördi, ta‘accübi ziyâde oldu, lâkin saltanatı havfindan ve halkuñ melâmeti ‘ârından imâna gelmedi. Ve kızını mürtedde olmağa delâlet idüp çok naşihat itdi, fâ‘ide itmedi. Âhîrü’l-emr dürlü ‘azâb ile korkutdı, yine eser itmedi. Âhîr anı haramîleri siyâset itdükleri yerde dört mîh kakup çarmîha germege emr itdi. Hakk te‘âlâ Cebra‘îl ‘aleyhi’s-selâmı gönderdi, ol mehlekeden halâş idüp [S 102^a] eşher rivâyet budur ki bu seferlerde İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm ile bile idi. Şoñra oğulu Medîne nikâh itdi. Andan yigirmi veled zuhûra geldi, cümlesi peygamber oldu.

[M 135^b] *kālehu te‘ālā rabbi erinī keyfe tuhyi’l-mevtā*. Hasan-ı Başrî rahmetullâhi ‘aleyh eydür, Şuhuf-ı İbrâhîmde okudum ki cennetde t̄aūs şeklinde tuyûr olur imiş. Develer cüssesinde bir ağaçdan bir ağaca uçarlar imiş. Ehl-i cennet andan yimek murād itseler ol murğ fi’l-hâl pişüp büryân olup cennet çanaklarıyla huzûrlarına gelür yiyüp tamâm itdikden şoñra ol murğ dirilüp nağme iderek uçar gider. İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâma dünyâda bunuñ nümunesin görmek diledi. ‘Yâ rabbî, baña göster ki mevtâyı nice ihyâ idersin’ didi. Hakk te‘âlâ buyurdi ki ‘Dört tayr alup boğazla. Yol yûñlerini ve kemüklerini havânda döğ. Ve dört tağ üzre taķsîm eyle. Andan da‘vet eyle, t̄a kim kudretimi müşâhede eylesin.’ Anlar dañı dört kuş ihtiyâr itdi. Ekser-i müfessirîn eydür, ol dört murğ hurûs ve t̄aūs ve k̄az ve kargâ idi. Bunları boğazlayup başların yanına aldı. Tüylerin ve etlerin halı idüp dört kısım idüp her kısmı bir tağda koyup anları da‘vet eyledi. Her eczâ ıztırâba ve harekete gelüp birbirinden ayrılup İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmuñ yanına gelüp başlı başın alup diri oldılar. *lā ilāhe illallāh ibrahîm halîlullāh ve muhammedu’r-rasûlullāh* direk cümlesi uçdılar. ‘*lekad itteḥazallāhu ibrahîme ḥalîla*²⁵⁰²’ didiler. Hakk te‘âlâ buyurdi ki ‘Yâ İbrâhîm, gördüñ mi.’ Eyitdi, ‘*a‘lemu innallāhe ‘alā kulli şey’in ḳadîr*²⁵⁰³.’

FAŞIL

İsmâ‘îl ‘aleyhi’s-selâmuñ toğduğın beyân ider. ‘Ulemâ’-yi tevārîḥ eydürler²⁵⁰⁴, Hakk te‘âlâ İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâma mevâşiden ve gayrıdan ni‘met-i firāvân virdi. Hâtır-ı şerîfine geldi ki ‘Yâ rabb, baña dünyâda ve âhîretde olan ni‘metlerden müyesser itdiñ. Eger bir oğul dañı naşib itseñ manşib-ı nübüvvet ile müşerref [M 136^a] ola. Ve benden şoñra halkı dîne da‘vet kıla, ni‘met-i tām olurdı’ didi. Ve Sâre ana dañı bu murād üzre muvâfaķat itmiş idi. Re’yleri aña muḳarrer oldu ki Hâcer anayı İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâma

²⁵⁰² en-Nisâ 4/125. Ayette "vetteḥazallāhu..." şeklinde geçmektedir.

²⁵⁰³ el-Bakara 2/259

²⁵⁰⁴ eydürler: M’de yok

bağışlaya, tã kim murād hâşıl ola. Hâcer gâyet ile cemîle hâtûn idi. Ve genc yaşlu idi. Ol hâzretüñ şeref-i muşâhabetiyle müşerref olup hâzret-i İsmâ'îl 'aleyhi's-selâma hâmile oldu. Nûr-ı habîbullâh Hâcere müntakîl oldu. Müddet-i haml itmâm olup İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm vücûda geldi. Bir cemâl zühûr buldı ki mişilli görülmüş degil idi. 'İbrî lisânında İşmu' il dirler, lâkin İsmâ'îl nâmıyla meşhûr oldu. Çün kim ol hâzretüñ nûrı aña müntakîl oldu, cümle 'âlem halkı aña mahabbet itdi. Huşûşan hâzret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâmuñ şol deñlü mahabbeti düşdi kim aşlâ kendüden ayırmaz idi ve dâ'imâ kucağında getürür idi. Bir mertebeye vardı ki Sâreye gayret düşdi. Zîrâ ol nûr-ı şerîfi kendüye müntakîl olur zann iderdi. Ve yemîn itdi ki elbette Hâcerüñ bir 'uzvın kesüp hulkın tağyîr eyleye. Hâcer bunı fehm idüp firâr itdi. Bir zâviyede şaklandı. İbrâhîm 'aleyhi's-selâm Sâre hâtûndan şefâ'at idüp yemîni için kulağınuñ yumşağın delüp mestûr olan yerinden bir miqdâr lahım zâ' idi kaṭ' eyledi. Bu ma'nâ hâtûnlara sünnet kaldı. Bundan soñra yine Sârenüñ hâtırı Hâcerden hoşnûd degil idi. Hâzret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâm hûkûk-ı sâbıkaya binâ'en hâtırın ri'âyet iderdi. Sârenüñ murâdına [S 102^b] muṭâbık cenâb-ı rabb-ı 'izzetden ḥitâb vârid oldu ki²⁵⁰⁵ Sârenüñ hâtırın ri'âyet idüp her ne dilerse eyleye. Suâl itdi ki 'Hâtırın ne diler.' Eyitdi ki 'Hâceri oğulu ile bir beyâbâna ilet [M 136^b] ki anda şu olmaya. Ve zirâ'at ve âdemî zâd olmaya. İletüp anda koyasın.' İbrâhîm 'aleyhi's-selâm tevaḫḫuf itdi. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm gelüp didi ki 'Eyle eyle' didi. Yine tevaḫḫuf itdi. Varup cennetden burâḳ getürdi. İbrâhîm 'aleyhi's-selâm süvâr olup Hâcer ve İsmâ'îl 'aleyhi's-selâmı kaḫâ'sına alup gitdi. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm mâ'an beyâbân kaṭ' idüp Ümmü'l-Kurâ²⁵⁰⁶ ki ḥarem-i Mekke-i mükerrreme olduğı mevzi'dür, buraya getürüp zemzem olduğı maḫâmda indi. 'Emr-i ilâhî budur ki bu araya koyasın.'

Ol zamân Mekke-i müşerreffe taşlık ve muğaylânlık yer idi. Şudan ve zirâ'atden bir nesne yogıdi. Beytü'l-ma'mûr andan müntakîl olmuş idi ki Âdem 'aleyhi's-selâm için cennetden Cebrâ'îl getürmüş idi ki beyân olunmuşdur. Ol mekânda Hâceri ve oğulını koyup ve bir enbân ḥurmâ ve bir maṭhara şu yanlarına koyup yalnızca teveccüh itdi. Hâcer ardından segirdüp feryâd itdi. Aşlâ cevâb virmedi ve mültefit olmadı. Zîrâ Sâre öyle şart itmiş idi ki şusuz ve ekmeksiz bir qurı yerde koya ve söz söylemeye. Hâcer gördi ki cevâb virmez eyitdi, 'Ol Allâh ḫaḫḫı için ki seni ḫalîl ittiḫâz itdi bizi bunda Allâh emriylemi koduñ.' İbrâhîm 'aleyhi's-selâm, 'belî' didi. Hâcer sâkin oldu. 'Bizi rabbimiz zâyi' eylemez. *raḍıytu billâhi rabben ḫasbiyallâhu 'aleyhi tevekkeltu*²⁵⁰⁷ didi. Ve ḫalbini

²⁵⁰⁵ sârenüñ murâdına muṭâbık cenâb-ı rabb-ı 'izzetden ḥitâb vârid oldu ki: **M'**de yok

²⁵⁰⁶ Ümmü'l-Kurâ ismi el-Enâm 6/192 ve eş-Şûrâ 42/7 ayetlerinde zikredilir.

²⁵⁰⁷ "Rab olarak Allaha razı oldum. Allah bana yeter. O'na tevekkül ettim."

kerem-i ilāhīye muhkem eyledi. Ve Hācer tenhā kalup du ‘ā’ ya el kaldurup tazarru‘ eyledi. Gāh İsmā‘īle nazar ider ağılardı ve gāh māderine İsmā‘īl nazar idüp ağılardı. Ol ħurmādan yiyüp ve ol şudan içüp oğulını emzürürdi. Tā kim şu ve ħurmā tamām oldı, şusuzluk ğalebe eyledi. İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmı yere koyup [M 137^a] kendünüñ ve oğulunuñ ħayātından ümīdin kesdi. Āĥirü’l-emr kalkdı, ola ki bir meded yetiše diyü. Şafāya ħarīb idi. Çıkdı, hīç kimesne görmedi. Vādiden Merveye vardı. Yüksek yerden etrāfa nazar itdi, bir ħaber ve bir eşer yok. Yedi kerre böyle itdi. Menāsık-ı hacca bu sünnet ħaldı. Yedincide Merve cānibinden bir āvāz işitti. Ammā kimesnei görmedi. Nidā’ iden Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām idi. Didi ki ‘Yā Hācer, mekānıñı yokla, Ĥaĥĥ te‘ālā senüñ oğuluñı zāyi‘ eylemez. Bu maĥalalde oğuluñ babasıyla ka‘bei binā’ itse gerekdür’ didi. Hācer eyitdi, İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām yanında Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmı gördi, ‘Ey za‘īfe, siz kimsiz’ didi. ‘İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘iyāliyüz’ didi. ‘Bu tenhā beyābānda sizi kime ışmarladı’ didi. ‘Ĥüdāya ışmarladı’ didi. ‘Sizi bir pādişāha ışmarlamış ki cümle mühimmātıñuza kāfīdür.’ Ve andan nazar itdi, gördi ki bir laţif şu aĥar. Ol şuyunuñ zühūrında niçe rivāyāt vārid olmuştur. Ba‘zılar eydür, İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmuñ ayağınuñ ökçesi yeridür ki şu çıkdı. Ve bir rivāyetde Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām mübārek ayağıyla ol şuyı icrā’ itdi. Ve bir rivāyetde ħanadıyla yeri şaĥĥ itdi. Hācer anı görüp şād oldı. Oğuluyla içdiler. Şusuzlukdan ve açlıĥdan ħalāş oldılar. Bu zemzemüñ ĥāşşa, [S 103^a] ki ne niyyet ile içse ĥāşıl olur, andan maĥharasın tıldurmak murād itdi. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām, ‘Ĥācet yokdur, bu şu dā’imā bunda aĥar, münĥatı‘ olmaz’ didi. Bir miĥdār taş ĥurdasın cem‘ idüp etrāfına dökdi, şu yabana ğitmesün diyü. Bir āvāz işitti ki ‘Ĥorĥma, Ĥaĥĥ te‘ālā bu ābı ziyāde ider ve bu maĥāmı ‘ibādetĥāne ider. Oğuluñ peygamber olur.’ Ve bi’l-cümle Mekke-i mükerreremenüñ [M 137^b] binā’sını ve kıyāmet aĥvālını zıkr itdi. Hācerüñ ĥātırı ĥoş oldı. Faĥr-ı ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Allāhu te‘ālā İsmā‘īlüñ anasına raĥmet eylesün. Eger zemzemi ĥālī üzre koyaydı aĥarşu olurdu.

Hācer ile İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām bir zamān anda oldılar. Tā kim Cürhüm kabīlesiyle, İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘ammuları evlādı Yemende sākinlerdür, ticāret içün Şām cānibine her sene giderler idi. Taĥdan indiler. Şusuzluk ğalebe itmiş idi. Ve ol etrāfda şu yoĥidi. Nāĥāh bir bölük ĥuşlar anda cem‘ olmuştılar idi. İş görmüş pīrlar eyitdi, ‘Bunda aşlā su yoĥidi ve bu maĥūle murgān görmedik. Ve şu olmayan yere bunlar cem‘ olmaz. Elbette bunda bir yeñi şu peydā olmuşa beñzer.’ İki kimesne tecessüs içün irsāl itdiler. Gelüp bir āb-ı cārī gördiler, yanında bir ĥātūn ve bir küçürek veled oturlar. Suāl itdi, ‘Siz ins ve yā cinnī misiz.’ Hācer aĥvālını zıkr idüp, ‘Bu şuyı Ĥaĥĥ te‘ālā baña ve oğuluma iĥsān itdi.’ Eyitdiler, ‘Bunda āĥer kimesnenüñ ĥaĥķı yokdur ve yāĥūd var mıdır,

haber vir' didi. Haber viridi.²⁵⁰⁸ Yemāniler ol maḳāmı kendü mevāşilerine ve develerine otlamağa gāyet muvāfık görüp Hācerden kendü serçeşmeye gelmesine izin taleb itdiler. İzin viridi. Gelüp gāyetle begendiler. Ve didiler ki 'Cā'iz midür ki gelüp senüñ civārında olavuz ve hıdmetiñ idevüz.' Hācer ḳabül itdi. Cürhümīlerüñ re'isi Muḳāḍ bin 'Amr nām kimesne idi. Anlaruñ 'ammileri evlādına Ḳaṭūr dirler idi. Anlaruñ serdārı Semīde' bin 'Āmir idi. Bu iki ḳabile gelüp Muḳāz Mekkenüñ yuḳarusında Semīde' esfelinde nāzil oldu. Ve ol maḳām-ı kerīmede 'imāretler ve binā' itdiler. [M 138^a] Ve Hācerüñ ve İsmā'īl üñ ri'āyetinde sa'y-ı belīg itdiler. Ekser Cürhümīler ile muşāḳabet idüp İsmā'īl 'aleyhi's-selām anlardan neşv ü nemā' buldı. Ve anlar ile lisān-ı 'arab tekellüm idüp. Şeyḫ İbn Hacer eydür, ol lisān-ı 'arabīde feşāḥat üzre tekellüm andan şadır oldu. Ve İsmā'īl 'aleyhi's-selām 'ibrānī lisānında muṭī'ullāh dimekdür. Ve her ay, bir rivāyetde her yıl, İbrāhīm 'aleyhi's-selām burāḳa süvār olup gelür 'ıyālin görür idi. Şabāḥ Şām iḳlīminden çıkup ḳuşluk vaktinde Mekkeye gelüp nazar idüp 'ale'l-fevr döner idi. İkinci vaktine dek Şāma gelür idi. Sāre yemīn virmiş idi ki aşlā inmeye ve Hācer ile muşāḳabet itmeye, hemān görüp döne gele. Bir niçe yıl bu üslüb üzere geçdi. Tā kim İsmā'īl 'aleyhi's-selāmuñ 'ömri on yaşına irdi, Sāre icāzet virüp gāḥ bir iki gice yanlarında olurdu. Bu eṣnā'da vāḳı'asında oḡulunu boḡazlamak emr olundu. Egerçi zebḥ olunmaḳ İsmā'īl ve ve İşḫāḳ ḥaḳḳında olunmuşdur diyü ihtilāf idüp her tā'ifenüñ delāili vāḳı' olmuşdur, lākin *ene'bnu'z-zebīḥayni*²⁵⁰⁹ ḥadışi meşhūrdur ve şaḥīḥdür. İsmā'īl 'aleyhi's-selām ḥaḳḳında olmaḳ üzere beyān olundu.

FAŞIL

İsmā'īl 'aleyhi's-selāmuñ zebḥin beyān ider. Şaḥābeden bir tā'ife [S 103^b] zebīḥullāḥ İşḫāḳdur diyü delīl zıkr itdiler. Ve bir tā'ife İsmā'īldür diyü delīl zıkr itdiler. Cā'izdür ki ikisi daḥı vāḳı' ola. Lākin kelām-ı ecdād seyyidü'l-mürselīnden olmaḡın ve İsmā'īl ḥaḳḳında olan delīl aḳvā olduḡına binā'en anuñ ḥaḳḳında zıkr olunup. Bilgil ki zebḥe sebep bir niçe rivāyet vārid olmuşdur. Rivāyet budur ki İbrāhīm 'aleyhi's-selām nezr itdi ki 'Ḥaḳḳ te'ālā baña bir oḡul iḥsān [M 138^b] iderse Ḥaḳḳ te'ālāya şükrāne ḳurbān ideyüm' dimiş idi. İsmā'īl ve İşḫāḳ toḡduḳdan soñra İbrāhīm 'aleyhi's-selām nezrini unuttı. Bir gice vāḳı'asında gördi ki ka'be-i mükerrermede ḳurbān olunan yerde bir şaḥış eydür ki 'Ḥaḳḳ te'ālā emr itdi ki nezr üñ muḳtezāsı oḡuluñı ḳurbān idesin.' İkinci rivāyet

²⁵⁰⁸ haber viridi: S'de yok

²⁵⁰⁹ Aclūnī, *Keşfü'l-hafā*, 1/226 (no.606).

budur ki Hakk te‘ālā buyurdu ki *eslim kâle eslemtu lirabbi’l-‘âlemîn*²⁵¹⁰. İslâm teslîm iktizâ’ ider her huşûşda, bedende veledde ve mâlde. Hakk te‘ālā emr itdi ki bu üçinde dağı imtiḥân ide, tā kim teslîmi muḳarrer ve mübîn ola. Bedende nâr-ı Nemrûd ile imtiḥân itdi. Zer-i ḥâliş olmağın kâmilü’l-‘iyâr geldi.²⁵¹¹ Ve mâlî huşûşında bir melek sâ’il şeklinde gelüp Allāhu te‘ālānuñ ismini zıkr itdi. Cüme māmlekin virdi. ‘Anḳarîb tafşîl üzre beyân oluna, *inşâ’ allāhu te‘ālā*. Andan soñra murād itdi ki oğulı huşûşında dağı imtiḥân eyleye. Bir rivāyetde vârid olmış ki İbrâhîm ‘aleyhi’s-selāmuñ bir baḳarası var idi, anuñ bir buzağusı var idi²⁵¹². Ğāyet ile maḳbûl idi. Ḥattā cümle ehl-i beyti aña mâ’il olmışlar idi. Ve ol baḳara bir mertebe maḥabbet itmişdi ki yanında olmasa ‘alef yimezdi. İttifāk bir gice bir cemā‘at konuḳ geldi. Ol buzağuyı konuḳlar için boğazladı. Ve ol baḳara buzağusı boğazlanduğı yerde olup veledine naḳar iderdi. Hakk te‘ālā anuñ mükāfâtı oğulınuñ zebḥini emr itmek ile²⁵¹³ eyledi.

Naḳl olunur ki bir kimesne buzağuyı anası yanında boğazladı eli ḳurudu. Bir gün bir ḳuş yavricığı yuvasından düşmiş gördi. Şol eliyle ḳaldurup yuvasına ḳodı. Hakk te‘ālā sağ elin tekrâr sâlim itdi. Ve bir nidā’ işitdi ki ‘Raḥm itdiñ, biz dağı raḥm itdik. Göñül ḳatılığın itdiñ, seni ‘azābā giriftār itdik.²⁵¹⁴

Bir rivāyet dağı oldur ki Hakk te‘ālā İbrâhîm ‘aleyhi’s-selāmı ḥalîl ittiḥāz idicek melā’ike didiler ki ‘İlāhî, İbrâhîmuñ mâlî ve oğulı ve nefsi var. İnsānuñ bunlara ta‘alluḳı muḳarrerdür. Ḥalîl olmağa nice şālîḳ olur.’ Hakk te‘ālā anı imtiḥân itdi. Cebrā’îl ve Mîkâ’îl ‘aleyhima’s-selām âdem şüretinde gelüp İbrâhîm ‘aleyhi’s-selāmuñ [M 139^a] yanına geldi. ‘Ale’l-fevr anlara ta‘ām getürdi. ‘Yiyüñ’ didi. Bunlar eyitdi, ‘Biz ücretsiz yimezüz’ didi. Buyurdu ki ‘Evvelinde Allāhu te‘ālānuñ ismini zıkr eyleñ.’ Bunlar eyitdi, ‘Hakk te‘ālā seni ḥalîl itmege lâyıḳdur.’ Andan ol iki melek İbrâhîm ‘aleyhi’s-selāmuñ ardınca şaḥrâ’ya gitdi. İbrâhîm ḳoyunların yoḳlamağa gitmiş idi. Eydürler ki İbrâhîm ‘aleyhi’s-selāmuñ on iki biñ sevri ḳoyunı var idi. On iki biñ kelb bekcisi var idi. Her kelbün boyunında altundan bir tavḳı var idi. Biñer dirhem idi. Bir gün eyitdiler, ‘Bu altun tavḳı kelb boğazına niçün ḥaḳarsın.’ Eyitdi, ‘Dünyā murdârdur, seg boğazına lâyıḳdur.’ Muḥaşşalu’l-kelām Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām sâ’il şüretinde gelüp, ‘Bu süriler kimiñdür’ didi. ‘Allāhu te‘ālānuñdur’ diyü cevāb [S 104^a] virdi. ‘Benüm elimde emānetdür.’

²⁵¹⁰ el-Bakara 2/131

²⁵¹¹ zer-i ḥâliş olmağın kâmilü’l-‘iyâr geldi: M nüshasında mükerreren yazılmıştır.

²⁵¹² anuñ bir buzağusı var idi: M’de yok

²⁵¹³ emr itmek ile: eylemek M

²⁵¹⁴ naḳl olunur ki bir kimesne buzağuyı anası yanında boğazladı eli ḳurudu bir gün bir ḳuş yavricığı yuvasından düşmiş gördi şol eliyle ḳaldurup yuvasına ḳodı ḥakk te‘ālā sağ elin tekrâr sâlim itdi ve bir nidā’ işitdi ki raḥm itdiñ biz dağı raḥm itdik göñül ḳatılığın itdiñ seni ‘azābā giriftār itdik: M’de yok

‘Bundan şatmak cā’iz midür.’ Eyitdi, ‘Bir kerre rabbimüñ ismin zıkr eyle sülüşü senüñ olsun.’ Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām Hakk te‘ālānuñ ismin zıkr itdi. Rivāyet oldur ki ol isim, *lā ilāhe illallāh* idi. Bir rivāyetde, *subhāne’l-meliki’l-ḡuddūs* idi. Ve bir rivāyetde, *subhāne min ‘aẓimin mā akdemehu subhāne min ḡadimin mā ekremehu subhāne min kerimin mā ecmelehu ve min ḡalimin mā erḡamehu* idi. Bu kelāmdan bir şevḡ gelüp, ‘Bir daḡı zıkr eyle, sülüş-i āḡer senüñ²⁵¹⁵ olsun’ didi. Şevḡi ziyāde oldı. ‘Bir daḡı tekellüm eyle, kilāb kılādeleri ile senüñ olsun’ didi. ‘Bir daḡı zıkr eyle, ḡoyunumuñ ḡüllesi senüñ olsun.’²⁵¹⁶ Andan, ‘Bir kerre zıkr it, ben senüñ ile ḡüccet ile olunca ḡuluñ olayum’ didi. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ben seni imtiḡān içün geldüm. Kendü mālınā şarf eyle.’ İbrāḡim ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Allāhu te‘ālānuñ yolına sebīl itdügümü tekrār redd eylemez’ didi. Bunda iki rivāyet vardır. Biri oldur ki Hakk te‘ālā [M 139^b] buyurdı, anları şatup akcesiyile ‘aḡārāt ola ve vaḡf ide, fuḡarā’ya it‘ām ola, ḡıyāmete dek bāḡī ola. Bir rivāyetde ol sürileri almayup şalıvirdiler. Beyābānda olan ḡoyunlar ve keḡiler ve āḡūlar anuñ neslindendür. ḡıyāmete dek andan Ādem oḡulları müntefi’ olurlar. Bu imtiḡān mālıdur. İmtiḡān-ı bedenī āteş-i Nemrūd ile oldı. Nitekim zıkr olundu.

Ammā oḡulu ile olan bu vechledür ki bir gün ki zi’l-ḡiccenüñ sekizinci günü idi, ‘ibādet itdügü miḡrābda İbrāḡim ‘aleyhi’s-selām uyḡuya vardı. Vāḡı’asında gördi ki bir melek başı ucında oturur. Ve İsmā’ıl ‘aleyhi’s-selām yanında ḡurur, eydür ki ‘Ben Hakk te‘ālānuñ resūliyüm. Şöyle emr itdi ki bu oḡulu ḡalkḡ, ḡurbān eyle.’ ḡāyet ḡavf ile uyandı. ‘Acabā bu vāḡı’a raḡmānī midür ve yāḡūd şeyḡānī ola, ol gün ol fikirde oldı. Anuñ içün ol güne terviye didiler. Tekrār ikinci gice ol vāḡı’ası gördi, bildi ki raḡmānīdür. Ol güne ‘arefe didiler. Üçinci gice yine gördi, ol melek kendü ile biraz āteş getürmiş. Ve eydür ki ‘Yā İbrāḡim, seni Hakk te‘ālā ma’şiyete delālet itmez, ḡā’ate delālet ider.’ ḡazret-i İbrāḡim ‘aleyhi’s-selāmuñ yaḡını ziyāde oldı. Ve rivāyetde vārid olmuşdur ki vāḡıa’ında gördi ki ‘Rabbü’l-‘ālemīn içün ḡurbān eyle’ didiler. Beş yüz ḡoyun ḡurbān itdi. Āteş gelüp ol ḡurbānı depe başından aldı. Yine vāḡı’ada gördi ki ‘Ḗurbān eyle.’ Yüz deve ḡurbān itdi. Ol vāḡı’ada²⁵¹⁷ yine gördi, ‘Bu def’a ne ḡurbān ideyüm.’ ‘Oḡuluñ İsmā’ili’ didiler. Murād ne idügin bildi. Andan Hācere eyitdi, ‘İsmā’ili yu, pāḡ eyle. Gözlerine sürme çek ve laḡif buḡūr ile taḡyīb eyle, zīrā bir düstuñ ziyāretine gider’ didi. Ve İsmā’ile eyitdi, ‘Bıḡaḡ ve ip bilece al.’ Eyitdi, ‘Neylersin’ didi. [M 140^a] ‘Cā’iz ki oduna rāst gelevüz’ didi. Andan revān oldılar. Ve bir rivāyetde ḡoyunumuza uğraruz. Belki Allāhu

²⁵¹⁵ bir daḡı zıkr eyle sülüş-i āḡer senüñ: S’de yok

²⁵¹⁶ bir daḡı zıkr eyle ḡoyunumuñ ḡüllesi senüñ olsun: S’de yok

²⁵¹⁷ āteş gelüp ol ḡurbānı depe başından aldı yine vāḡı’ada gördi ki ḡurbān eyle yüz deve ḡurbān itdi ol vāḡı’ada: S’de yok

te‘ālānuñ rızā’sı içün kırbān idevüz’ didi. Andan yola revān oldılar. Eṣnā’-yı tarīķde pederinden suāl ider idi ki ‘Kānde gidersin.’ Eyitdi, ‘Dūstuma.’ ‘Evi ne aradadır.’ ‘Ol evden ve mekāndan mūnezzehdür’ didi, ‘yer gök anuñ mülkidür.’ Eyitdi, ‘Ey peder, bizümle oturup yimek yirmi.’ Eyitdi, ‘Ol yimekten ve içmekten muķaddesdür.’ Bir miķdār gitdiler. Şeytān eyitdi, ‘Bu maķallden yeg yokdur²⁵¹⁸.’ Ol la‘īn pir şūretinde Hācere gelüp suāl itdi ki [S 104^b] ‘Oğuluñı İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ķande iletđi.’ ‘Dūst ziyāretine’ didi. Şeytān eyitdi, ‘Yok, boğazlamağa iletđi.’ ‘Peder oğulını boğazlamaz, şefķat māni’dür.’ Eyitdi, ‘Şöyle zānn iderem ki Allāhu te‘ālā emr itmişdür.’ Hācer eyitdi, ‘Allāhu te‘ālānuñ emrine muvāfaķat lāzımdır, cān u dilden maķbūlumuzdur’ didi. Andan yüz bulmayup döndi, ‘aķablarından irişđi. İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāma geldi, pīr şūretinde. Bir rivāyetde bir beyāz kuş şeklinde eyitdi. Didi ki ‘Yā İsmā‘īl, hīķ bilür misin ki seni ķande iletür.’ Eyitdi, ‘Dūst ziyāretine.’ İblīs eyitdi, ‘Vallāhi seni ķatl itmege iletür’ didi. İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Hīķ gördüñ mi baba oğulını ķatl eyleye.’ ‘Şöyle zānn iderem ki Allāhu te‘ālā emr itmişdür.’ İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Allāhu te‘ālā emr idicek semi‘an ve tātēn.’ Andan daķı yüz bulmadı. Hāzret-i İbrāhīme teveccüh eyledi. Didi ki ‘Yā İbrāhīm, sen vallāhi ğalať itdiñ. Şeytān saña vesvese virdi. Zinhār oğuluñı ķatl itme. Peşimān olursın, soñra fā’ide itmez.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām şeytān idüĝin bildi. ‘Vallāhi bu emr-i Hāķķdur. Sen şeytānsın. İbrāhīme ve āline el ķomazsın.’ Hā’ib ü hāsır döndi.

Ve rivāyet oldur ki İblīs ol tātēuñ [M 140^b] tabaķalarından şaķlanup İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāma eyitdi, ‘Yā İsmā‘īl, şimdi senüñ ķanıñ dökülüp ve ķabriñ benüm içimde olsa gerekdür.’ İsmā‘īl pederine eyitdi, ‘Şöyle hitāb gelür bu taĝdan.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Şeytān söyler, iltifāt eyleme’ didi. Çün kim Buṣeyr²⁵¹⁹ taĝına irişdiler, yedi ķat gök melā’ikesi aĝlaşdılar, ‘Subhānallāh, bir peyĝamber bir peyĝamberi boğazlamağa gider’ didiler. Buṣeyr şu‘besine geldikde bu rāzı açdı ve eyitdi, ‘yā buneyye innī erāe fi’l-menāmi ennī ezbehuke fenżur māzā terā²⁵²⁰.’ Ya’nī, ‘Ey benüm oğulum, vāķı’amda gördüm ki seni boğazlayam. Nazar eyle, senüñ daķı re’yiñ nedür.’ ‘Ulemā’ eyitdiler ki bu meşvereti oğulını şabr idermi yāhūd ıztırāb idermi anı imtiķān içün itmiş idi. İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ey peder, Hāķķ te‘ālā beni zebķ itmege emr itdi mi’ ‘Buyurđı’ didi. Vehb bin Mūnebbih rađıyallāhu ‘anh eydür, çün kim bu sözi işitđi, şol ķadar sevindi ki pederi ta‘accüb itdi. Ve didi ki ‘Ey oğul, seni ķatl itmek ķaberin virürem, sen bu deñlü

²⁵¹⁸ bu maķallden yeg yokdur: bu vakitte bunlara fırsat bulmazsam aslā artuķ mecāl olmaz S

²⁵¹⁹ buṣeyr: sebīr M

²⁵²⁰ es-Sāffāt 37/102

sürür idersin.’ Eyitdi ‘Ey peder, niçe şād olmayam ki benüm murādım düst rızā’sı üzre mülākātudur, tā kim civār-ı rahmete ve cennete idhāl eyleye. Eger dünyā ‘ömri deñlü şa‘b belā’lar çeksem ol devlet yine erzānidür. Fekeyfe ki sühulet ile müyesser olur’ didi. ‘yā *ebetif‘al mā tu‘meru setecidunī inşā‘allāhu mine‘ş-şābirin*²⁵²¹. Me’mūr olduğunu işle, senden oğuluñı fedā’ itmek ve benden cān fedā’ itmek. Tizcek mühimmiñi gör, zīrā cānım düşt liķā’sına müsta‘cildür. Ey peder, seni āteşe ilkā’ itdikde şabr itdiñ, Hakk te‘ālā senden rāzī ola. Ben dañı boğazlamağa şabr ideyüm, ola ki Hakk te‘ālā rāzī ola. Eger senden mufāraķat idersem rabbime mülākāt iderem. Ve eger dünyā ni‘metlerinden ayrılırsam ‘uķbāda cennet ni‘metlerine vāşıl oluram. Ey peder, biz anda ķatl elemine şabr eylemek āsāndur. Benüm ğammım senden [M 141^a] ötüridür ki elüñle oğuluñı kurbān idesen. Cemī‘-i ‘ömründe ol ğamm senden gitmez ve ģasret āñir-i ‘ömrüne dek zā‘il olmaz. Ey peder, Hālile uyhu cā’iz degildür, uyumasañ bu miñnet vāķi‘ olmaz idi.’ Andañ soñra eyitdi, ‘Ey peder, niçün ģaber virmediñ vālideme vedā’ ideydüm ve birbirimüzüñ boyunına şarmaşup ağlaşduk. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ģaber virmedüm. Cā’iz ki senden ve yāñūd vālideñden bir tehāvün vāķi‘ olavuz.’ Eyitdi, ‘Ey peder, benüm senüñ rızā’ndan ģayrı bir murādım yokdur. Senüñ gibi babanuñ ģaķķını edā’ itmek mañz sa‘ādetdür, ģuşuşan ki rızā’ullāh ve iķā‘at dañı vāķi‘ ola. Lākin eger destūr var ise birķaķ vaşıyyetim vardur, ģazretiñe diyeyüm.’ ‘Söyle ey sa‘ādetlü oğulum’ didi.

Evvelā biri budur ki bu ip ile elümi ve ayağımı muĥkem bend idesin, cān acısıyla bir taķşir vāķi‘ olmaya. İkinci, etegiñ ģaldur, tā kim ģanımdan toķunup noķşān olmasun. Üçinci, bıçağıñı muĥkem bile, tā kim baña cān virmek āsān ola ve saña emre imtişāl itmege sür‘at ola. Dördinci, zebĥ iderken yüzüme baķma, cā’iz ki babalık şefķati bir ģalel vire.’ Bu vaşıyyetlerden soñra İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām, ‘*ni‘mel-‘avnu ente ‘alā emrillāhi te‘ālā*. Ey benüm oğulum, ne gökcek yardımcısın Hakk te‘ālānuñ emrin edā’ itmege’ didi. ‘Beşinci vaşıyyetim oldur ki benüm gömlegim çıkar, andan beni zebĥ eyle ki ģan bulaşmasun. Andan vālideme ilet. Benden selām eyle, benüm rāyiĥamı bu gömlekden alsun. Ve ağlamasun, mütesellī olsun. Ve andan murādım oldur ki çokluk elem çekmesün. Eyit ki senden evvel şefā‘atciñ rabbü’l-‘izzete kendi ve seni Hakk te‘ālādan dilek ider, ģayrı nesne istemezdi. Ümıddür ki Hakk te‘ālā redd eylemeye. Altıncı vaşıyyetim oldur ki her kaçan bir benüm yaşımda kimesnei göresin beni ģatırırña getüresin, unudmayasın.

²⁵²¹ es-Sāffāt 37/102

Çün kim İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bu yürek [M 141^b] yakıcı kelimâtı işitdi, gözinden yaşlar revân oldu. Ve eyitdi ki ‘*yā rabbi irham da ifi kibra sinni.*’ ‘Ey rabbim, benüm za‘fima ve pîrligime rahm eyle.’ ‘*ilāhī in lem terhamnī bişevmi zenbī f’erham hāzā’l-velede’s-şagīre’llezī la zenbeleh lehu.*’ ‘Yā rabbim, eger benüm günāhum şe‘āmetinden ötüri rahm itmezseñ bu ma‘şüm pāke rahm eyle.’ Andan soñra İsmā‘il ‘aleyhi’s-selām cenāb-ı rabbü’l-‘izzete el qaldurup eyitdi, ‘İlāhī, mûrad oldur ki bu belā’ya ve bu ālāma şabır müyesser eyle.’ Andan yüzün pederine döndürüp eyitdi, ‘Ey peder, müşāhede eyler misin ki gök kapuları açulup melā’ike nazar idüp kemāl-i hayretlerinden Hakk te‘ālāya secde idüp ve bizüm hālimize hasret çekerler. Ve tağlar lerzeye düşdi. Ve melā’ike Hakk te‘ālāya münacāt itdi, Allāh Allāh bir peygamber bir peygambere bıçak çeküp başı ucında тұrur, senüñ rızā’ñ içün katl itmege murād ider. Yā rabbi, sen bunlara nazar-ı merhamet ile nazar eyle.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām çün kim bu kelāmı istimā’ itdi, elin yüzine tutup çok ağladı ve cümle melā’ike dahı ağlaştılar. İsmā‘il ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Şart-ı maḥabbet oldur ki ta‘allul ve tevaḥḥuf olunmaya, *yā ebetif‘al mā tu’mer*²⁵²².’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bıçağın bileidi. Şöyle ki şu‘le-i nāra döndi. Oğulunuñ başı ucına geldi. Mübārek boğazın tutdı ve eyitdi, ‘*hāzā veledī ve zīnetu kalbī ve kurretu ‘aynī.*’ ‘İlāhī, bu benüm oğulum ve qalbüm zīneti ve gözüm nûrıdur. Kurbān itmek emr itdiñ. Hālā niyyet-i şādika ile senden ötüri kurbān iderem ve saña ḥamd ü şenā’ iderem. Yā rabbī, bu veled-i ‘azīzimüñ zebḥinde baña şabır vir.’ Ve bıçağı boğazına idüp, ‘*bismillāhi ve billāhi allāhumme teḡabbel minnī ve ernī yevme likā’ike mā va‘adtenī*’ didi. ‘Kıyāmete dek vedā’ itdüm, mülākāt kıyāmet günü olur’ didi. İsmā‘il ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ey peder, bu kelimâtı ğayrı günde idesin. Emr-i Hakk’a isti‘cāl eyle. Te’ḥırde ‘uḡūbetden ḡorḡ’ didi. Andan eyitdi, ‘*ilāhī fedeytu leke nefsi ve raḡıytu bikaḡā’ike* [M 142^a] ‘*aleyye feteḡabbel minnī*²⁵²³.’ Ba‘zı rivāyetde bundan soñra eyitdi, ‘Ey peder, elim ve ayağım çözü, tā kim melā’ike beni ihtiyārum ile zebḥ olunduğum görsünler ki İbnü’l-Ḥalīl emr-i celīle muṭī’dür.’ Elin ve ayağın çözdü. Ve oğulunuñ maḥabbetin qalbinden iḡrāc idüp Allāhu te‘ālā ismini zıkr iderek kuvvet-i tām ile boğazına bıçağı urdı. Cebra‘il ‘aleyhi’s-selāma ḡıṭāb geldi ki ‘‘Ale’t-ta‘cīl yetiş.’ Sidretü’l-müntehādan gelüp bıçağıñ yüzün döndürdi. Süddī raḡimehullāhi ‘aleyh eydür, Hakk te‘ālā mübārek boğazına nuḡāsdan bir şaḡıfe itdi. Her bār ki bıçağı yürütüdi ise kār itmedi. Eyitdi, ‘Ey peder, keennehu şefḡatüñ ğalebe idüp muḡkem bıçağı urmağa mümkün olmadı. Yüzüme nazar itme’ didi, ‘tā kim ḡıdmetde ḡuşūr olmaya.’ Öyle itdi. *felemmā*

²⁵²² es-Sāffāt 37/102

²⁵²³ "Ey Allahım sana kendimi feda ettim. Benim hakkımdaki kazana razı oldum. Benden kabul eyle."

*eslemā ve tellehu lilcebīn*²⁵²⁴. Tekrār bıçağı gāyet muhkem bileği ve boğazına kuvvetiyle urdı, kār itmedi. Eyitdi, ‘Ey peder, ucını şāh tamarlarıma koyup başdur, ol tamarlarım kaṭ’ eyle.’ Öyle itdi ve diziyle başdı. Bıçak iki kat oldı, ašlā eşer itmedi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ğazaba gelüp bıçağı yere urdı. Bıçak söze gelüp İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma eyitdi, ‘Nemrūd seni āteşe atduğı vaķit āteş niçün yakmadı.’ ‘Āteşe yakma diyü emr itdi.’ Bıçak eyitdi, ‘Yā İbrāhīm, Hakk te‘ālā āteşe bir kerre ḥitāb itdi baña yetmiş kerre kesme diyü cevāb geldi. Beni ma‘zūr tut yā İbrāhīm’ didi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām tevaḳḳuf eyledi. İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām, ‘Emr-i Hakkā itā‘at eyle, günahkār olmayalum’ didi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bu iki emir mābeyninde müteḥayyir oldı. Nidā’-yı rabbū’l-‘izzet geldi ki ‘*ḳad şaddaḳte’r-ru’yā innā kezālike neczi’l-muḥsinīn*²⁵²⁵.’ ‘Rü’yāñı taşdīḳ itdiñ ve saña düşeni eylediñ. Hālā baña münāsib olan luṭf u keremi gör. Ḳafā’ña naẓar [M 142^b] eyle.’ Çün kim naẓar itdi, tağ cānibinden bir ḳoc gördi. Ḳırk yıl ve bir rivāyetde seksen yıl cennetde otlanmış idi. ‘Bu senüñ oğuluña fedā’dur’ diyü ḥitāb geldi. Mervīdür ki ol ḳoc Hābīl ḳurbān itdüğü ḳoc idi cennetde beslendi. [S 105^a]²⁵²⁶ Ve bir rivāyetde gördi ki ol ḳoc gökden nāzil oldı, iki melā’ike indürdiler. Bu sözüñ taḥḳīḳi ‘anḳarīb zıkr olunur, *inşā’ allāhu te‘ālā*.

İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām İsmā‘īli ḥālī üzre ve bağılu ḳodı. Kendi ol ḳocuñ ardına düşdi. Ḳoc firār itdi. Cemre-i ūlāda vardı. İbrāhīm yedi taş atdı. Cemre-i vuṣṭāda dağı yedi taş atdı. Ve cemre-i kübrāda yedi taş dağı atdı. Mināda ḳurbān itdikleri yerde zebḥ eyledi. Ol zamāndan berü remy-i cimār ve ḳurbān menāsıkda oldı, tā ḳıyāmete dek. Rivāyet olunur ki Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām fedā’ getirüp, ‘*allāhu ekber*’ didi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām, ‘*lā ilāhe illallāh*’ didi. İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām gözin açup, ‘*vallāhu ekber ve lillāhi’l-ḥamd*²⁵²⁷’ didi. Bu kelimāt Hakk te‘ālāya hoş gelüp şī‘ār-ı haccdan idüp eyyām-ı teṣrīḳde beş vaķit namāzdan soñra bu ümmete vācib ḳıldı. Bu eşnā’da Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmuñ bağınu çözüp didi ki ‘Hakk te‘ālā ḥazretleri buyurđı, her ne murād idersen iste.’ Yüzün yere idüp ellerin cenāb-ı ‘izzete ḳaldurđı. Eyitdi ki ‘Yā rabbī, her mü’min ü muvaḥḥid dünyādan ĩmān ile gide sen anı yarlığa. Ve günāhların ‘afv eyle ve mağfīret eyle.’ Hakk te‘ālā buyurđı ki ‘Ḳabūl itdüm.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām gelüp, ‘Senüñ bendiñ kim çözdi.’ ‘Beni ölmekden ḥalāş idüp fedā’ gönderen’ didi.

Suāl

²⁵²⁴ es-Sāffāt 37/103

²⁵²⁵ es-Sāffāt 37/105

²⁵²⁶ Metnin bir kısmı S 104^b sayfasında derkenarda da yazıldığı için iki sayfa arasındaki boşluk burada uzun olmuştur.

²⁵²⁷ ve lillāhi’l-ḥamd: M’de yok

Qoyun gönderüp deve ve başar göndermemeye hikmet nedir.

Cev b

İbr h m ‘aleyhi’s-sel m H cer yanından gidüp bıçak ve ip aldu ına sebep, ‘Qoyun  urb n iderem’ dedi. Anı ta dı  i  n koyun [M 143^a] gönderdi. Ve y h d fu ar ’nu  h atırı i  n ki deveye ve  ı ıra  adir olmazlar. Ve y h d bir kimesneye yalnız olduğı va ıt ya’n  müşterek  urb n itmeyecek günde m  te abdur ki anu  ile²⁵²⁸ iktifa’ oluna.

Su l

Fed ’ı zeb -i ‘az m ile vaşf itmege b ’i  nedir.

Ba’zılar eydür, c   esi büyük idi, t  kim f l de l  idi. Ba’zılar eyd r²⁵²⁹, cümle la m idi. Y   ve kem ki yok idi. Ba’zılar eyd r²⁵³⁰, H bil    urb n  H    te’ l nu  ma b l  ve Cebr ’ l ‘aleyhi’s-sel m getürdi. Ve H l lull hu  hediyyesi ve  sm ’ l   fed ’s  olıcağ l cerem ‘az m olur. Ravzatü’l-a f y ’da Ca’fer-i   dik ra ıyall hu ‘anhdan nakl olunur ki  sm ’ l ‘aleyhi’s-sel mu   urb n olmamasında H l lull hdan su l itdi. H    te’ l  buyurdu ki ‘Alınında hab bim   n r  vardır, ben anı  atlı itd rmezem.’ İbr h m ‘aleyhi’s-sel m diledi ki ol h zret   mertebesinden bir  emme ma’l m  ola. H c b  H    te’ l  keşf idüp M  ammed  allall hu ‘aleyhi ve sellem  l   a   b  mer t bin ve dere at n İbr h m ‘aleyhi’s-sel ma m    ede itdürdi. Ve eyitdi, ‘Bunlar sen   evl d ndur.’ M beynlerinde  m m H sey n       eti mertebesini gördi. Eyitdi, ‘ l h , bu derece kim  nd r’ dedi. H    te’ l  buyurdu ki ‘Hab bim   kızı evl dından im m H sey n   mertebesidir.’ Eyitdi, ‘Y  rabb, ben H sey ni oğulum  sm ’ lden ziy de severem.’ H    te’ l  buyurdu ki ‘Ben anı  sm ’ le fed ’  ab l itdüm.’ Zeb -i ‘az mden mur d oldur. Qoyun hem n sünnet i  n v  i’ olmuşdur. Zeb  demek  ur’ n-ı ‘az mde l y   budur.

Riv yet olunur ki İbr h m ‘aleyhi’s-sel m  urb n idicek evvel cigerin b ry n idüp ikisi anı ten v l itdiler. Andan  o ra ittifa  itdiler ki bu sırrı H cerden  aklayalar. Ol h d h ne  apusunda munt zır idi.   n kim gözi v lidesine du  oldu, kendüyi ye emedi, ağladı. H cer anu  b k ’s n görüp  ar u geldi ve a v lin su l itdi.  sm ’ l [M 143^b] ‘aleyhi’s-sel m m cer y  haber virdi. H cer yüzin yüzine sürüp [S 105^b] H    te’ l ya   kr itdi.

²⁵²⁸ günde m  te abdur ki anu  ile: **M**’de yok

²⁵²⁹ c   esi büyük idi t  kim f l de l  idi ba’zılar eydür: **M**’de yok

²⁵³⁰ cümle la m idi y   ve kem ki yok idi ba’zılar eydür: **S**’de yok

FAŞIL

Bu vâkı‘a-ı ğaribede vâkı‘ olan nükât ve le‘âif ve işārât beyânındadır. On beş la‘îfe zıkr olunur.

Ammā Evvelki La‘îfe

İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām veledinüñ zebhî huşûşında zāhiren vahiy gelmeyüp vâkı‘asında emr olunmağa sebep nedür. Bil ki enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selāma kimine vâkı‘a ile ve kimine zāhiren vahy ile mu‘āmele olunmuşdur. Hakk te‘ālā murād itdi ki Halīline ikisinden bile naşīb vâkı‘ ola. Nitekim resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve selleme Hudeybiyye tamāmında feth-i Mekke gösterildi. Ol vâkı‘anuñ tahkîki ğayrı senede vâkı‘ oldı. Ba‘zılar eydür, nāhakk yere katl ekber kebâirdendür, anı vahy ile itmedi, vâkı‘āda emr idüp fedā’ ile tedārik itdürdi. Ba‘zılar eydür, tā kim İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ qadri melā’ike mabeyninde zāhir ola ki hîn-i zebhde gök kapuları açılup melā’ike nazar iderler idi. Ve eydürler idi, ‘Mücerred vâkı‘ā ile bir ‘azīm peygamberi zebh itmek muqarrer oldı. Düst tutunmağa lāyık imiş. Yāhūd zāhiren vahiy vārid olsa neler işler imiş’ didiler. Ehl-i işāret eydürler, vâkı‘āda gösterdi düsta uyhu münāsib degildür. Nitekim İsmā‘il ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ey peder, niçün uyuduñ, böyle ‘azīm ibtilā’ya uğradiñ. Ve Ādem ‘aleyhi’s-selām cennetde uyudu. Aña didiler ki ‘*el-ḥazretu ve’n-nevmu.*’ ‘Hem huşûr-ı maḥbûb ve hem uyhu olmaz.’ Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām uyudu, seksen yıl babasından dūr oldı. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām uyudu, dinledi ki ‘Yā Dāvūd, hem ḥilāfet ve hem nevm olmaz.’ Hābībullāh şallallāhu ‘aleyhi veselleme, ‘*ḳumi’l-leyle illā ḳalīlen*²⁵³¹’ buyuruldu. Halīl uyudu, vâkı‘asında, ‘Oğuluñı zebh eyle’ diyü fermān-ı ilāhī oldı²⁵³².

İkinci La‘îfe

İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām [M 144^a] oğulunu katl eylemege sebep nedür. Tā kim düstuñ ḳalbi ğayrıdan ḥālī olsun, ğayretullāh iktizā’sı budur. Çün kim İsmā‘il ‘aleyhi’s-selām on üç yaşına vāşıl oldı ki pederüñ ol sinede maḥabbeti ziyāde ve muḥkem olur. Ve maşlahata mu‘āvenet zamānı olur. Nitekim Ādem ‘aleyhi’s-selām cennete göñül bağlayıcak ihrāc itdi. ve Havvā’ya mely idicek niçe yıl cüdā itdi. Ya‘ḳûb ‘aleyhi’s-selām Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma göñül bağladı, seksen yıl firḳate düşdi. Sultān-ı kevneyn şallallāhu ‘aleyhi vesellem oğulı İbrāhīme nev‘an nazar itdi ve Ḥasan ve Ḥüseyn

²⁵³¹ el-Müzemmil 73/2

²⁵³² zebh eyle diyü fermān-ı ilāhī oldı: boğazla didiler S

radıyallāhu ‘anhumāya meyl itdi, Hakk te‘ālā İbrāhimi kabz idüp ve iki ümemün helākinden haber virdi. ‘Aşe radıyallāhu ‘anhāya ta‘alluk itdi, münafıkın ağızından kışsa-ı ifk ü iftirā’ vāki’ oldı. Ve Mekke-i mükerreremeye maḥabbet itdi, müşriklerün keydiyle andan hicret vāki’ oldı.

Üçinci Laṭife

Hikmet nedür ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmdan ötüri İsmā‘il ‘aleyhi’s-selāmi biḡünāh muāḥeze ideler ve imtiḥāna çekeler. Riyāzū’l-ebrārda bir nükte zıkr olunur. Maḥbūblara maḥabbetler ‘illetiyle mu‘āḥeze ve imtiḥān anuñ içündür ki kulüb uğrılarıdır. Elbette sārīka-ı ‘ukūbet²⁵³³ vāki’ olur. Ḥazīne-i ilāhīyi delüp bir kıymetlü cevhere kaşd itmişler²⁵³⁴. Hem ḥazīnedāra ‘itāb ve hem sārīka ‘ikāb olunur. Ḥazīnedār hıfzında ihmāl itdügi içün sārīk ḥazīnei ḡāret kaşd itdügi içün ‘āşileri kıyāmet günü sārīkler ile ḥaşr idüp, ‘Siz bedenleri tā‘at-i Hakk te‘ālādan ve qalbleri maḥabbetullāhdan [S 106^a] uğurulduñuz’ diyü kaṭ’ emr olunup devletden sizi maḳtū’ itdüm dinilürse ḥal mükedder olur, *el-‘iyāzu billāh*²⁵³⁵.

Dördüncü Laṭife

Ehl-i işāret beyān itmişler ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām oḡlıyla müşāverede hikmet nedür. Eyitdiler ki Hakk te‘ālādan veled-i şālih diledi. Ol maḥallde tecrube itdi ki veled-i şālih olduḡunu ızḥār eyleye. Murād İsmā‘il ‘aleyhi’s-selāmuñ şālih olduḡunu İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma göstermekdür. Kezālik Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hakk te‘ālādan ümmet-i şālih istedi. ‘*es-selāmu ‘aleynā ve ‘alā ‘ibādillāhi’ş-şālihīn*²⁵³⁶’ [M 144^b] didi. Kıyāmet günü Hakk te‘ālā ‘*ve in minkum illā vāriduhā*²⁵³⁷’ buyurup cümle ümmet cehenneme uğrayup, *ṣumme nunecci’llezīne’tteḳāv*²⁵³⁸ ol mehlekeden selāmet ile ḥalāş olup şalāḥ u sedādları cümle ḥalk mābeyninde zāhir olur.

Beşinci Laṭife

Ol vāḳit ki İsmā‘il ‘aleyhi’s-selām kendüyi emr-i Hakk’a ve kazā’ına teslīm itdi. Huşūşan ol sinede olanlar şabr idemeyüp korku maḥallinde ıztırāb ḥāşıl iderler. Hakk te‘ālā buyurdi ki ‘Sen ki muḳteżā’-yı ṭab’ını terk itdiñ. Biz daḡı bıçaḡuñ ṭabī’atı ki

²⁵³³ ‘illetiyle mu‘āḥeze ve imtiḥān anuñ içündür ki kulüb uğrılarıdır elbette sārīka-ı ‘ukūbet: **M**’de yok

²⁵³⁴ itmişler: itmemişler **M**

²⁵³⁵ "Allah’a sığınırız."

²⁵³⁶ "Bize ve Allah’ın salih kullarının üzerine selam olsun."

²⁵³⁷ Meryem 19/71

²⁵³⁸ Meryem 19/72

kesmekdür, tebdîl itdik.’ Kezâlik insânunñ tabî‘ati belâ’ vaktinde cez‘a itmekdür. Her bār ki bize belâ’ vārid olduğda şabr iderüz, muktezâ’-yı tab‘ımızı tağyîr itmiş olur. Hakk te‘ālâ dahı cehennem odınınñ tab‘ı ki ihrâkdur, tebdîl idüp, ‘*cuz yā mu’minu fe inne nūrake atfa’e lehebi*²⁵³⁹.’

Altıncı Laṭīfe

Hvāce-i kâināt ‘aleyhi efḍalü’s-şalavāt müşriklerünñ cefâ’sıyla dār u diyārından mufāraḳat itdi, tā kim muḥibb-i ḥaḳīḳīnünñ ḳalbinde māsivā olmasun. Ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma dahı oğulununñ maḥabbeti aṣlā ḳalbinde ḳalmasun. Bu sebebden bıçağı ḥulḳūmına koyıcaḳ babalık maḥabbeti galebe idüp eli ve ayağı lerzeye geldi. Ḳalbine nidā’ geldi ki ‘Oğulunñ maḥabbetinden ötüri takṣīr idersin.’ Ol vaḳit bi’l-küllıyye maḥabbetin ref‘ idüp boğazlamağa sa’y itdi. *ḳad şaddaḳte’r-ru’yā*²⁵⁴⁰. Maḳşūd hemān ol idi ki ‘Ḳalbiñde ḡayrı maḥabbeti olmaya yoḥsa oğulunñ boğazlamak degildür.’

Yedinci Laṭīfe

Ehl-i taḥḳīḳ anuñ üzerinedür ki te’sīr-i esbāb ḥaḳīḳat degildür, fi’l-ḥaḳīḳa te’sīr müsebbebdendür. Kennehu Hakk te‘ālā buyurdu ki ‘Yā İbrāhīm, ben seni āteşe atmazdan muḳaddem ḥalāş itdüm, lākin şöyle ḳann ider idi ki kefare eger āteşe atılsa helāk olurdu. Āteşe ilkā’ itdürdüm.’ Tā kim cümle ‘ālem ile āteşden şaḳlamağa ḳādir olduğ mü’mınlere cehennem āteşine uğratmakda bu ma’nā ḥāşıldur. Hakk te‘ālā cenneti ḥaḳ itdi, ‘Bencileyin iḥsān idici yoḳdur’ didi. Hakk te‘ālā Ādem ‘aleyhi’s-selām ile [M 145^a] te’dīb itdi. ‘Ey cennet, çün kim kemāl-i iḥsānununñ var idi niçün Ādem ‘aleyhi’s-selāma yapraḳ vırmadıñ.’ Āteşi yarattı, ‘Bencileyin eridici yoḳdur’ didi. Hakk te‘ālā Ḥalīl peygamber ile anı imtiḥān itdi. ‘Yā āteş, çün kim sen yaḳıcısın niçün İbrāhimi yandurmadıñ.’ Bıçağı yarattı, kesmek da’vāsın itdi. İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām ile imtiḥān idüp ilzām itdi. Deryāyı ḥaḳ itdi, ḡarḳ etmek da’vāsın itdi. Mūsā ‘aleyhi’s-selām [S 106^b] ile ilzām eyledi. Niçe bununñ emşāli esbābdan eşerlerin cüdā itdi, tā kim mü’eşşer kendü idüğü zāḥir ola.

Sekizinci Laṭīfe

Ehl-i işāret dimişler ki ḥazret-i Yahyā ve babası Zekerıyyā ‘aleyhimü’s-selāmı ḳatlı itdikleri vaḳit ve imām Hüseyin ḳatlı itdikleri āletler kesüp İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmı

²⁵³⁹ "Geç ya mümin, şüphesiz senin nurun benim ateşimi söndürdü."

²⁵⁴⁰ es-Sāffāt 37/105

kesmemeye hikmet oldur. Allāhu te‘ālā a‘lem anları katl iden küffār idi, kaṭ‘iyye anlara münāsibdür, ammā Halīle münāsib degildür. Hakk te‘ālā mü‘minler hakkında, *allāhu veliyyu’llezīne āmenū*²⁵⁴¹ buyurdu. Ve daḥı, *yuhıbbuhum ve yuhıbbūnehu*²⁵⁴² buyurdu. Mü‘minler beyninde katl yokdur. Sulṭānu’l-‘arīfın kuddise sırruhu eydür, "Yigirmi hacc idüp āḥir haccımı kadem-i tecrīd itdüm. Hāzret-i Bāri’den bir suāl vārid oldu ki ‘Kadem-i tecrīd ile hacc iden kimdür.’ Eyitdüm, ‘*lillāhi ve fillāhi ve minallāhi ve ilallāhi*²⁵⁴³ hacc idendür.’ Çün ‘irfāna vardum, eyitdüm, ‘Yā rabb, *rafa‘tu kulle ḥicābin beynī ve beyneke ferfa‘ kulle ḥicābi beyneke ve*²⁵⁴⁴ *beynī.*’ Ya’nī, ‘Yā rabbī, benüm ile senün mābeyniñde olan ḥicābı ref‘ itdüm, sen daḥı benümle senün mābeyniñde olan ḥicābı ref‘ eyle.’ Hātifden āvāz geldi ki ‘*lā ḥicābe beynī ve beyneke.*’ ‘Benüm ile düstlarum mābeyninde ḥicāb yokdur. Benüm ile düşmanlarum mābeynindedür ḥicāb.’"

Doğuzuncı Laṭīfe

Rivāyet olunur ki kaçan İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bıçağı oğulnuñ boğazına tıyadı, kaṭ‘ itmedigin görüp müteḥayyir oldu. ‘Kesmemeye sebep nedür’ didi. Nāgāh fāḥr-ı ‘ālemün nūrı İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmuñ [M 145^b] alınında berķ urdu. Ve eyitdi ki ‘Mādām ki ben bunuñ alınıdayum aña bıçak kār itmez.’

Nükte

Ey dervīş, ol nūr-ı mübīn maḥlūk iken bıçak kesmeye mānī‘ oldu. Hakk te‘ālānuñ nūrı, ki ḡayr-ı maḥlūkdur, mü‘minlerün qalbinde sābit ola ki *efemen şereḥallāhu şadrehu lilislāmi fehuve ‘alā nūrın min rabbihi*²⁵⁴⁵ vārid olmuşdur, kıyāmet günü cehennem āteşi nice te’şīr ider. Āteş-i Nemrūda ḥıṭāb geldi ki ‘Nemrūd qulları senün ve İbrāhīm benümdür.’ ‘Ey deryā-yı Nīl, Fir‘avn ve ‘askeri senün Mūsā ve etibbā‘ı benümdür.’ ‘Ey Muḥammed, şefā‘at senün ve rahmet benümdür.’ ‘Ey cehennem, işyān senün ve ‘aşıler benümdür. Günāhların yak kendülerine zarar ırgürme.’

Onuncı Laṭīfe

İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmı zebḥ vaktinde Hakk te‘ālā melā‘ikeye ḥicābları keşf idüp buyurdu ki ‘Siz ta’n idüp benī Ādem fesādlar ider ve qanlar döker didüñüz. Şimdi

²⁵⁴¹ el-Bakara 2/257

²⁵⁴² el-Māide 5/54

²⁵⁴³ "Allah için, Allah’ta, Allah’tan ve Allah’a."

²⁵⁴⁴ ferfa‘ kulle ḥicābi beyneke ve: M’de yok

²⁵⁴⁵ ez-Zümer 39/22

görüñ baba oğulunu benüm rızā'm için nice boğazlamak kaçd itdi. Ey Cebrā'îl, emri melā'ikeye irişdür, tā kim İsmā'îl 'aleyhi's-selāmuñ fedā'sını boyunlarına alup yere indüreler.' Cebrā'îl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bu kerāmet-i 'azīmedür.' Hakk te'ālā buyurdi ki 'Azm ü celālime kâsem iderem ki eger yedi kat yer ve gök melekleri boyunlarına alup fedā'-yı İsmā'îli yere kôsalar, *yā ebetif'al mā tu'mer*²⁵⁴⁶ didüğünüñ mükāfâtı degildür.' Kezālik kıyāmet günü Hakk te'ālā buyurur, 'Ey meleklerim, mü'minlerüñ öñine düşüp cennetde kaçırılarn ve hūrîlerin gösterüñ.' Eydürler ki 'Bu 'azīm ta'zīmdür mü'minlere.' Hakk te'ālā buyura ki 'Eger sekiz cenneti bir mü'mine virsem, *elestu birabbikum*²⁵⁴⁷ didüğüm vaktin, *belā*²⁵⁴⁸ didiklerine mükāfāt olmaz. Tā kim cemālimüñ müşāhedesin müyesser itdüm ki aña mükāfāt ola.'

On Birinci Laṭīfe

Ehl-i işāret eydür, hîn-i zebḥde İsmā'îl [M 146^a] 'aleyhi's-selām [S 107^a] eyitdi, 'Ey peder, sen mi saḥîsin ve yāḥūd ben mi.' İbrāhîm 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Ey gözüm nûrî, zāhir budur ki ben ziyāde saḥîyüm ki senüñ gibi mu'azzez oğulu kurbān iderem.' İsmā'îl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Ey peder, senüñ bir daḥı oğuluñ var, anuñla eglenürsin. Lākin benüm bir cānım vardur, anı fedā' iderem.' İbrāhîm 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Ey cigerküşem, benüm niçe mertebe senden ziyādedür. Sen bir ān ölüp ḥalāş olursın ammā benüm acım kıyāmete dek. Oğulumı kendü elümle boğazlayup dāğ-ı²⁵⁴⁹ ḥasreti cigerime urmuş oluram.' Bunlar bu sözde iken Hakk te'ālādan fermān-ı ilāhî vārid oldı ki 'Her biriñüz seḥā' da'vāsın idersiz. Ben ikiñüzden daḥı ziyāde cömerdüm. Size kurbān göndürüp oğuluñı saña ve oğuluña cānın hibe itdüm.' Ey dervîş, erbāb-ı işārāt şöyle buyurlar ki kaçan İbrāhîm 'aleyhi's-selām ve oğuluñuñ yüzini yere itdi, Hakk te'ālā teraḥḥum idüp fidye gönderdi, bıçak kaṭı'asından ḥalāş itdi. Eger bir mü'min ferāiz ve sünenden kemāl-i i'tikād ile bu deñlü secde eyleye Hakk te'ālā anı 'azābdan ḥalāş iderse 'aceb degildür.

On İkinci Laṭīfe

Zehrü'r-riyāzda zıkr olunmuşdur, İbrāhîm 'aleyhi's-selām bıçağını boğazına tayıdı. Hakk te'ālā nūḥāsdan bir levḥ idüp te'sîr itmedi. Hakk te'ālā işāret itdi, 'Bıçak keskin ve sende şiddet-i kuvvet-i nübüvvet var iken te'sîr itmedi. Kudret benümdür.'

²⁵⁴⁶ es-Sâffât 37/102

²⁵⁴⁷ el-Arâf 7/172

²⁵⁴⁸ el-Arâf 7/172

²⁵⁴⁹ dāğ: tağ M

Kezâlik kudret-i Hakk te‘âlâ ile mü‘min tağları eridür. Cehennem odına uğrayacak günâhların yandurup kendünün bir kılına zarar getürmemeye kâdirdür.

On Üçüncü Laîfe

İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm Hakk te‘âlâya ‘Göster baña ölüyi nice ihyâ’ idersin’ didi. Hakk te‘âlâ kelâmında olan talebin kabûl itdi. Pes İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâma, ‘Sen dahı öldür diriye’ didi. ‘Yâ İbrâhîm, sen oğuluñdan nevmîd olmuş iken saña oğul virdüm, tâ kim ümîdleri murâdlarına yetiştirdiğim bilesin. Andan aña gönül bağladıñ. Zebh itmek emr itdüm, tâ kim andan gönülün andan kaç’ idesin. Bilesin ki gayrıya ta‘alluk benüm katımda maqbûl olmaz. Fedâ’ gönderdik, tâ kim²⁵⁵⁰ bilesin ki kerîmleri mu‘âmele iden ziyân itmez.

On Dördüncü Laîfe

[M 146^b] İsmâ‘îl ‘aleyhi’s-selâm zebhde ta‘cîl ider idi. İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Ey oğul, sen zebhün şu ‘ûbetin bilmezsin, andan isti‘câl idersin.’ Eyitdi, ‘Ey peder, eger ben gördüğüm sen göreydiñ benüm yerime kurbân olmağı temennâ iderdiñ.’ Eyitdi, ‘Ey cân-ı ‘azîzim, ne görürsin.’ Eyitdi, ‘Cümle semâvâtuñ melâ’ ikesi ve arzuñ melâ’ ikesi saña nazar iderler ve hâzret-i Bâri’ baña nazar ider. Ben isterem ki anuñ nazarında cân nişâr idem.

On Beşinci Laîfe

Erbâb-ı işâret dimişler ki kurbân on kısımdur.

Biri kurbân-ı sa‘âdet ve kurbân-ı kabûldur. Kurbân-ı Hâbil gibi.

Ve biri kurbân-ı redd ve kurbân-ı şekâvetdür. Kurbân-ı Kâbil gibi. Hâbilün koyunları var idi, eñ eyüsin getürdi. Kâbil zirâ‘at itmiş idi, bir başak arpa getürdi. Âteş semâ‘dan inüp Hâbilün kurbânın aldı, Kâbilün almadı. Hasedinden Hâbili katl itdi. Hâbil şühedâ’nuñ evveli oldu. Tâ kıyâmete dek ne deñlü şehîd olursa aña dahı bir şevâb yazılır. Kâbil eşkıyâ’nuñ muqaddemi oldu. Her katl ki vâki‘ oldıkca aña dahı bir mazleme yazılır.

Biri dahı kurbân-ı kadr ü menziletüdür. ‘Abdu’l-Muṭṭalibün oğulu ‘Abdullâh için olan kurbân gibi ki maḥallinde beyân oluna, *inşâ‘allâhu te‘âlâ*.

[S 107^b] Biri dahı kurbân-ı şefkatdür. Hâzret-i seyyid-i kâinât ‘aleyhi efḍalü’s-salavât kurbânı gibi, ümmeti için itdi. Nitekim rivâyet olunur, iki kâmil ü mükemmel

²⁵⁵⁰ bilesin ki gayrıya ta‘alluk benüm katımda maqbûl olmaz fedâ’ gönderdik tâ kim: **M**’de yok

koçlar alup birin kendi ve ehli için ve birin kendü ümmeti için kurbân itdi. Ağniyānuñ kurbānı maqbûl olur, habîbullāh muvāfaqatıyla. Ve şol fuqarā' ki kurbân itmege kâdir olmaya hâtırına gele ki kudretim olsa ben dağı kurbân iderdüm, aña yetmiş kurbân şevābı hâşıl olur. Dünyādan āhirete Hakk te'ālā anı şehîd gönderür, ya'nî şehîd şevābın ihsân ider.

Biri dağı kurbân-ı fazîlet ü menfa'atdür. Hâcılaruñ ve 'Umre getürenleruñ Mināda remy-i cimārdan soñra itdükleri kurbân gibi.

Biri dağı kurbân-ı maḥabbet ü rahmetdür. Bu ümmetüñ itdükleri kurbân gibi ki Hakk te'ālā ḥayvānı bu ümmete cehennemden ḥalâşlarına [M 147^a] fedā' itdi, Ḥalîlü'r-Raḥmāna mütāba'at bereketiyle.

Biri dağı kurbân-ı 'azametdür ki mevti koç şüretinde getürüp cennet ile cehennem mābeyninde ikisinüñ ehline gösterüp zebḥ iderler.

Biri dağı kurbân-ı kerāmetdür. İbrāhîm 'aleyhi's-selāmuñ oğlu kurbân itdügi gibi.

Biri dağı kurbân-ı ehl-i 'ışkdur ki anuñ sebebi iştiyāk-ı vişāldür. Nitekim Mālik bin Dīnār quddise sırruhu rivāyet ider, "Bādiyede giderdüm. Bir cüvān gördüm, bir ḥurmā ağacı altında namāz kılar. Yanına vardum ve selām verdüm. Cevāb virüp ol ḥurmādan cem' idüp bir miqdārını baña virdi. 'Ey 'azîz, saña yoldaş olmaḥ isterem' didüm. 'Benüm ile olmaḡa kâdir olmazsın' didi. Gitdüm. Çün kim Mekkeye vardum, Mināda mescid-i Ḥayfde namāz kılar gördüm. Namāzdan fāriḡ oldı. Didi ki 'İlāhî, her kişi kurbānın itdi, benüm nefsimden ḡayrı bir nesnem yokdur, dilerem ki anuñla saña yakın olam' didi. Ol demde barmaḡını boğazına sürdi ve cān virdi.

Onıncı, ehl-i mücāhedenüñ ve fenāfillāh olan ehl-i fenā'nuñ nefisleri kurbānıdır ki *mütü kable en temütü*²⁵⁵¹ muḳteżāsınca nefis-i emmāreleri fenā' bulmuşdur.

FAŞIL

Binā'-yi beyt-i mükerrerme şerefehā beyān ider. Bilgil ki yeryüzinüñ ḥalk olunmasınıñ aşıdır. *inne evvele beytin vuḍi'a linnāsi'llezî bibekkete*²⁵⁵² anuñ hakkında. Ve Ümmü'l-Ḳurā²⁵⁵³ dimege sebep iki rivāyet vardır.

Biri ehl-i tefsîr, *şād ve'l-ḡur'ān*²⁵⁵⁴ tefsîrinde dimişler ki şād, İbni 'Abbās raḍiyallāhu 'anhumādan rivāyet olunur, bir deryānuñ ismidür ki yerden ve gökden

²⁵⁵¹ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2/350 (no.2669).

²⁵⁵² Âli İmrân 3/96

²⁵⁵³ el-Enâm 6/192, eş-Şûrâ 42/7

²⁵⁵⁴ Sâd 38/1

muḳaddem ḥalk olmışdur. ‘Arş-ı mecîd ka‘be yerinde şu üzerinde тұrmış idi. ve *kāne ‘arşuhu ‘ale‘l-mā’i*²⁵⁵⁵ aña işāretdür. Ve eydürler ki ‘arş şimdi karar itdügi yere gittikde bir miḳdār şu ardınca bulup cānibine meyl itdi. Ḥaḳḳ te‘ālā anı maḳbūl itdi, cemī‘-i biḳā‘ üzre ihtiyār itdi. Ka‘benüñ zemīnin andan itdi. Andan cümle arzı andan döşedi.

[M 147^b] Ve bir rivāyet daḥı oldur ki Ḥaḳḳ te‘ālā ol cevheri ibtidā’ da aña nazar itdi iki şaḳḳ oldı. Nişfını āteş ve nişfını şu itdi. Yerleri ve gögi ol māddeden ḥalk itdi ki zıkr olunmuş idi. Muḥaşşalu’l-kelām ol köpük ki ibtidā’ şu yüzinde mün‘aḳid oldı, ka‘be-i mükerreremenüñ yeri idi, cümle yeri andan döşedi. Ādem ‘aleyhi’s-selāmdan evvel bir kızıl depe idi, melā’ike ṭavāf iderlerdi ve ziyāret iderler idi. Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ tevbesi anda maḳbūl oldı. Ve Serendībden ziyārete geldikde melā’ike anı qarşulayup eyitdiler, ‘Senüñ ḥilḳatından iki biñ yıl muḳaddem biz bu [S 108^a] maḳamı ziyāret ü ṭavāf idüp senüñ ḳudūmuñe muntazır idik, tā kim sa‘ādet ü kerāmet ḳapuları senüñ üzeriñe açıla.’ Ve melā’ike ‘aleyhima’s-selām menāsıḳı Ādem ‘aleyhi’s-selāma delālet idüp ḥaccı tamām itdi. Andan soñra Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ ḥatırı içün beyt-i ma‘mūrı getürüp cennetden bir kızıl yāḳūt idi. Zıkr olunmuşdur ki iki ḳapusu var idi, biri maşrıḳa ve biri maḡribe açılır idi. Ḳapuları yaşıl zümrudden idi. On biñ kızıl altundan bir ḳandīl aşılımış idi, her biri güneş gibi nūr virür idi. Ve ḥacerü’l-esved aḳ beyāz yāḳūt idi, Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ kürsisi idi, üzerine oturur idi. Tefsīr-i Teysīrde eydür, evvel ḥacerü’l-esved destmāl şeklinde idi ki²⁵⁵⁶ anı Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ gözi yaşın silmek içün irsāl olundı. Ve Ḥaḳḳ te‘ālā nice bin melā’ike ve şeyṭān ve cinnden ḥıfz içün ta‘yīn itdi, zīrā her kim aña nazar itse ehl-i cennet olur. Ādem ‘aleyhi’s-selām āḫirete intikāl itdikden soñra anuñ yerine evlādı balḳıḳdan bir ḥāne binā’ itdiler. Ṭūfān-ı Nūḥda ol ḥāne gizlendi, tā İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām zamānına dek. Ḥaḳḳ te‘ālānuñ emri ile bu ḥānei binā’ itdi. Bir rivāyetde melā’ike büyük taşlar getürdiler, insān anı ḳaldurmaḡa [M 148^a] ḳādir olmaz. Ādem ‘aleyhi’s-selām binā’ itdi. Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdı ki ‘Sen ādemlerüñ evvelisin, bu ev daḥı ādemīlerüñ ḥānelerinüñ evveli olsun.’

Naḳl olunur ki Ādem ‘aleyhi’s-selām ḥānei binā’ idüp münācāt itdi, ‘İlāhī, her binā’nuñ ücreti olur, ḥazīne-i luṭfuñdan baña ücret olunur mı.’ Ḥiṭāb geldi ki ‘Evlādından her kim bu ḥānei ṭavāf ide anuñ günāḥların yarlıḡaram.’ ‘İlāhī, daḥı ziyāde eyle’ didi. Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdı ki ‘Yā Ādem, evlādından her kim ki bu beyti ziyārete müştāḳ ola lākin ḳudreti olmaya anı yarlıḡaram ve gelen ḥuccācuñ du‘ā’sın anlar ḥaḳḳında ḳabūl

²⁵⁵⁵ Hūd 11/7

²⁵⁵⁶ evvel ḥacerü’l-esved destmāl şeklinde idi ki: Her iki nüshada da olmayıp bazı nüshalarda vardır.

iderem.’ Ve, ‘Bu kerāmet yeter yā rabbim’ didi. Ve Ādem ‘aleyhi’s-selām Hindden yayan kırk kerre hacc itdöğı İbni ‘Abbās rađıyallāhu ‘anhumā rivāyeti üzre zıkr olunmışdır.

Tūfān zamānı olıcak melā’ike ol taşları Allāhu te‘ālā emriyle taşlarda emānet kodılar, yerinde bir kıvıl depe oldu. Halk ta‘zīm ile oradan geğüp du‘ā’ idüp hācetleri kabūl olurdu. Tā kim Hakk te‘ālānuñ emriyle İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma binā’yı tecdīd fermān olundu. Tā kim hānedān-ı İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām anuñ şerefiyle kıyāmete dek müşerref ola. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp hāzret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ile Şām tarıkından gelüp Mekke-i mükerrmeye teveccüh itdiler. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām Şāmdan ihrām bağlanup Mekke-i şerīfe geldi, tā kim oğulu İsmā’ili ‘aleyhi’s-selāmuñ mu‘āvenetiyle binā’ ideler. Çün kim mesāfe kaç’ından soñra hareme vāşıl oldu, İsmā’il ‘aleyhi’s-selām taşlar ortasında oturup ok yonardı. Hakk te‘ālānuñ emrin i‘lām itdi. Anlar dağı cān u göñülden kabūl eyledi, ammā tūfāndan ol hānenüñ yeri bir miqdārı mahv olup i‘lāma ihtiyāc olundu. Hakk te‘ālā İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma ta’līm itdi. Bu bābda nice rivāyet vāki’ olmuş. Bir rivāyetde bulut irsāl itdi. Deve başı gibi başı var idi ve lisānı var idi. Hāzret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma [M 148^b] söyledi. Ve eyitdi, ‘Ol [S 108^b] beytūñ miqdārı benüm zıllım düşdüğı yerde ol kadardur, ziyāde ve nokşān degildür.’ Ba’zı kışaşda vārid olmuş ki Hakk te‘ālā ol şehāba buyurdu ki ‘Senūñ ‘ameliñ zāyi’ olmaz. Halīlime hānenüñ yerin gösterüñ. Ol muķābeledede birkaç gün Mekke üzre tevaķķuf eyle, seyyidü’l-mürselīn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem meb’ūs idicek seni anuñ üzerine sāyebān ideyüm.’

Bir rivāyet dađı. Hakk te‘ālā emr itdi, tā kim beyt-i ma’mūruñ yerini ol miqdār pāk idüp Halīl ‘aleyhi’s-selāma i‘lām itdi. Ol muķābeledede Hakk te‘ālā buyurdu ki ‘Senūñ hıdmetiñ muķābelesinde habībimi irsāl idüp küffār ile muķabele itdikde bir avuç toprak taş pāreleri ile küffāra atdıķda sen ol hıdmetde bulunup küffāruñ gözlerine iriřdüresin, ve *mā rameyte iz rameyte ve lākinnallāhe remā*²⁵⁵⁷.

Üçinci rivāyet oldur ki örümcege Hakk te‘ālā emr itdi ki tā kim beyt-i ma’mūruñ enin ve uzunun lu‘ābıyla beyān itdi. Ol muķābeledede Hakk te‘ālā habībine ğārda anı perde eyledi.

Dördinci rivāyet oldur ki Hakk te‘ālā emriyle Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp haber virdi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām binā’ idüp İsmā’il ‘aleyhi’s-selām taş ve balçık taşırdı ve Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām işāret iderdi. Tā dīvārları yüksek oldu, yukarıya taş

²⁵⁵⁷ el-Enfāl 8/17

yetişmez oldu. Bir taş ihtiyâr itdiler, üzerine başup âsânlık ile taşı yerine korlar idi. Mübârek kademi ol taşda eser itmişdür. Ve ol taş makâm-ı İbrâhîm diyü şöhret virdiler.

Mervîdür ki melâ'ike hâzret-i İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm ile bile taş getirürler idi. Hâkk te'âlâ kabûl idüp menâsık-ı haccı ve 'Arafâtta vakfe ve remy-i cimâr ve kurbân ve bi'l-cümle hâlâ vâki' olan şerâit ve ferâiz ve vâcibât ve süneni Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm i'lâm eyledi. Rivâyet olunur ki çün kim hacerü'l-esved yerine geldi, İbrâhîm 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Yâ İsmâ'îl, bir eyüce hicâre getir, tâ kim [M 149^a] nişâne ola hüccâca. Varup bir taş getir-di. 'Andan eyüce olsun' didi. Yine getürmege gitdi. Ebu'l-Kubeys eyitdi, 'Cebrâ'îl bende bir taş emânet kodı tûfânda' diyü teslîm itdi. Getürüp yerine kodı.

Zehrû'r-riyâzda eydür, Ebû Kubeys Horâsân tağlarından idi. Çün kim İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm münâsib taş bulmadı, Hâkk te'âlâyâ tazarru' itdi ki 'Yâ ilâhî, Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm bende emânet koduğı taşı varup İsmâ'îl 'aleyhi's-selâma teslîm ideyüm.' Hâkk te'âlâdan izin alup gelüp hâlâ karar itdüğü yerde emâneti teslîm itdi. Ve hâzret-i İbrâhîmi şeffî' tutdı, tâ kim izin vire, orada karar ide, Horâsâna göndermeye.

Ve eydürler ki evvel tağ yeryüzinde vücûda geldi, Ebû Kubeys idi. Ve İbrâhîm 'aleyhi's-selâma emr olundu ki beş tağdan binâ' eyleye, Tûr-ı Sînâ ve Tûr-ı Zeynâ ve Lübnân ve Cüdî ve Hîrâ'. Egerçi ba'zısı bu tağların Mekkedden ırakdur, lâkin melâ'ike mu'âvenetiyle taşları geldi. Bu beş tağdan sebep ba'zılar eydür, beş vakit namâz farz olup şevâbı bu beş cebel deñlü olur. Ba'zılar eydür, beş vakit namâzdan. Ba'zılar eydür, zâhir ka'besi beş cibâlden binâ' olundu. Bâtin ka'besi, dîn-i İslâmdur, beş nesneden binâ' olundu. Ba'zılar eydür²⁵⁵⁸, bu beş cebel her biri bir şeref ile müşerrefdür ki naşs-ı Qur'ânda zikr olundu.

Çün kim peder ve oğul binâ'-yı ka'bei tamâm itdiler, tavâf idüp menâsık-ı haccı yerine getürdi. Ve İsmâ'îl 'aleyhi's-selâma [S 109^a] ısmarladı. Ve kendüsi Şâma vâtanına gitmek murâd itdi. 'Arafâta çıkup Mekke cânibine ve Şâm tarafına nazar itdi. Mekke-i mükerreme bir vâdî taşlu ve kumlu yer, Şâm ise bâğlu ve bâğçelü akarşular ve keşret-i halk ile müzeyyen. İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm ve evlâdı hâtırına gelüp şefkat itdi. Ve kağîü'l-hâcâta [M 149^b] el kaldurup tazarru' eyledi. İsmâ'îl ve zürriyetini diledi. Andan süvâr olıcağ ayağını üzengiye koduğı gibi vahiy geldi ki 'Ehl-i 'âlemi bu beyti tavâfa da'vet eyle.' İbrâhîm 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Benüm âvâzım ne araya dek yetişür.' Hâkk te'âlâ buyurdi ki 'Nidâ' itmek senden yetişdürmek benden. *ve ezzine fi'n-nâsi bi'l-hacci ye'tuke*

²⁵⁵⁸ beş vakit namâzdan ba'zılar eydür zâhir ka'besi beş cibâlden binâ' olundu bâtin ka'besi dîn-i islâmdur beş nesneden binâ' olundu ba'zılar eydür: S'de yok

*ricālen*²⁵⁵⁹. Tā kim bu hāne saña mensüb olur senüñ da‘vetüñ ile halk müşerref olsun.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām kendü maḳāmına mürāca‘at eyledi. Ve eydürler ki maḳām-ı İbrāhīm ḳādem-i mübārekinüñ şerefiyle büyük oldu. Tā kim tağa berāber olup anuñ üzerinden nidā’ itdi. Yüzin Yemen cānibine idüp eyitdi, ‘yā eyyuhe’n-nāsu elā inne rabbekum benā beyten ve emerekum en teḥeccūhu feḥeccū.’ Ya‘nī, ‘Ḥazret-i Bāri’u te‘ālā bir ev binā’ itdi. Ve size emr itdi ki ḥacc idesiz. Ḥacc eyleñ.’ Andan maşrıḳ tarafına ve sağ ve şol cānibine ve bi’l-cümle cemī‘-i eṭrāfına teveccüh idüp nidā’ itdi. Ḥaḳḳ te‘ālā āvāzını cemī‘-i ‘āleme irişdirdi. Ḥalāyıkı, ‘lebbeyk’ diyüp cevāb virdiler. İbni ‘Abbās raḏıyallāhu ‘anhumādan rivāyet olunur, ol zamānda mevcūd ve baba belinde ve ana ḳarınında ne deñlü ḥacca gitmek naşīb olmış kimesneler var ise, ‘lebbeyk’ didiler. Bir kerre cevāb viren bir ḥacc ve iki kerre cevāb viren iki ḥacc ider, bu ḳıyās üzre kaç kerre müyesser olursa cevābı ol deñlü virmişdür.

Andan şoñra İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmi kendü cānibinden anda ḥalīfe ḳodı, Şām diyārına gitdi. Ve bir ḡayrı yıl ḥacc mevsimi olıcak İbrāhīm ve Sāre ve İshāḳ ‘aleyhimü’s-selām Mekke-i mükerrremeye gelüp ziyāretine gitdi ve ḥaccı edā’ itdiler. İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām kemāl mertebe ḥıdmeti edā’ idüp Sāre raḏıyallāhu ‘anhā ḥaḳḳında ‘azīm ḥıdmet itdi. Sāre ana andan ḥoşnūd oldu ve Şāma mürāca‘at itdiler. Ve her sene İshāḳ ‘aleyhi’s-selām mevsim-i ḥaccda gelüp edā’-yı ḥacc ider ve İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām ile mülākāt ider idi. [M 150^a] Andan vālideyni ḥıdmetine mürāca‘at iderdi. Çün kim Sārenüñ ‘ömri yüz yigirmi yedi yıla irişdi, bir rivāyetde yüz otuz yıl oldu, āḥirete intikāl idüp Ḥarvan²⁵⁶⁰ mezra‘asında ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ mülki idi, anda defn itdiler.

Ehl-i işāret buyururlar ki ḥikmet nedür ki ka‘be-i mu‘azzama taşdan ve toprakdan binā’ olundu, altundan ve yāḥūd gümüş ve cevherden ḳılınmadı. Tā kim ma‘lūm ola ‘izzet Ḥaḳḳ te‘ālānuñ virmesiyledür, yohsa sizüñ ḳatıñuzda ‘azīz olan degildür. Ādem ‘aleyhi’s-selāmi Ḥaḳḳ te‘ālā toprakdan halk idüp nūrdan halk olan melā’ikei aña secde itdürdi, tā kim i‘tibār sīretedür, şūrete degildür.

FAŞIL

İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ ba‘zı ḥaşāişin beyān ider. Ve daḡı keyfiyyet-i vefātını beyān ider. Ma‘lūm olsun ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ ḥaşleti kütüb-i mu‘teberede zıkr olundu.

²⁵⁵⁹ el-Hacc 22/27

²⁵⁶⁰ Hebron ve el-Halıl isimleriyle bilinen yerleşim yeridir.

Evvel h ullet ya'n  ma abbet bedenini n cem '-i ecz 'sına girmi d r. H b b oldur ki mertebe-i ma b biyyetde ola. H l l t libd r h b b ma l bdur. [S 109^b] H l l olma a sebep id  i z kr olundu.

 kinci ziy fet. Merv d r ki hergiz yalnız ta' m yimez idi. D 'im  fu ar 'ı ziy fet id p anlar ile ta' m yer idi. Na l olunur ki bir gün konu  taleb itdi. Taşra  ıkup  ok talebd n sonra bir p r bulup h nesine getürdi. A v linden tefah  ş idicek gördi ki k fir imiş.  ol de l  d ne da'vet itdi, gelmedi. Ve b  uz r olup yimek yimedi,  alk p gitdi. H zret-i H l l 'aleyhi's-sel m dağı küfürden ötüri mu ayyed olmadı. H    celle ve 'al ', ki ekremü'l-ekrem nd r, h t b-ı 'it b itdi. Buyurdu ki 'Niçe yildur anu  k frine n zar itmeyüp sab h ve a  am anu  ta' amını irişdürürem, sen bir gün ta' aml ndurma dan ib ' itdi n.'  br h m 'aleyhi's-sel m ol p r  n ardından irişüp yine h nesine da'vet itdi. P r su l itdi ki 'Evvel iltif t itmeyüp şimdi ni  n böyle ta'  im ile da'vet idersin.' H l lull h [M 150^b] m cer y  haber virdi. P r   n kim All hu te' l nu  keremin m   hede idüp g yet ile çok ağladı. Ve eyitdi ki 'Bir p di  h ki düşmanından ötüri d stina 'it b ide zih  ker md r. Y   br h m, başa  m n 'arz eyle' diyüp c n u g   l den m selm n oldu.

Zehr 'r-riy  da get r lm  , bir kerre H l lull h i  ar  zamanında bir konu  aradı ki oruc n açup anu la i  ar eyleye. Bulmadı ve yimek dağı yimedi.    gün böyle v  i' oldu. H  rına geldi ki 'Benüm gibi bu 'ameli işler dağı kimesne olduğı ma'l mum degildir.' H    te' l  vahy itdi ki 'Beytü'l-ma dis c nibine var.' Varup gördi ki bir kimesne nam z kılur, a a muv fa at idüp a  am nam zın bile kıldı. Andan eyitdi, 'Bu gice sen   mihm n  um.' Eyitdi, 'el-h mdulill h ki i  arum zamanında başa konu  irs l itdi.' Didi ki ' arında ım, her gicemi i  ar idersin.' Eyitdi, 'Her otuz günde bir i  ar iderem.' H l l 'r-Rahm n ol h  irasından kem l mertebe hay ' itdi. Didi ki 'Senden bir ' bidrek kimesne var mı.' Eyitdi, 'F l n yerde bir kimesne var, benden ' bidrek  r.' A a ziy rete vardı. Su l itdi ki ' a  günde bir i  ar idersin.' 'Her altmış gicede bir gice i  ar iderem.'  br h m 'aleyhi's-sel mu  ta' cc bi ziy de oldu.    ar v ktinde bir  h  geldi. ' bid eyitdi, 'Ey  h , mezb h ol ve b ry n ol' didi. Fi'l-h l ' lem-i gaybd n ve  udret den did  i gibi oldu. Önlerine geldi, i  ar itdiler. ' um bi znill h²⁵⁶¹' didi.  h   alk p bir kılına nok   n gelmemiş gitdi.  br h m 'aleyhi's-sel m eyitdi, 'Senden ' bidrek kimesne var mıdır.' Eyitdi, '  m c nibinde bir kimesne vardur.' Pes ol ma alle geldikde la  f ve düz ve p k yer gördi. H  rına geldi ki 'Bu arada  u olaydı  bdest alup 'ib det ideydüm.' Ol h l de bir yılan peyd  oldu.  uyru ın yere urdu, bir la  f  u  ı dı. Ve H    te' l nu 

²⁵⁶¹ "Allah'ın izniyle diril!"

emriyle söyledi, ‘Hakk te‘ālā beni saña hıdmet için gönderdi. Baña [M 151^a] her kande emr iderseñ giderem’ dedi. Eyitdi ki ‘Fırat şuyından geçüp ol cānibde vañan tut.’ Emrine imtişāl itdi. Halilullāh ābdest alup namāz kıldı. Andan Şāma gitdi. Hakk te‘ālā vahy eyledi ki ‘Ey İbrāhīm, sen baña halkuñ kerīmisin, ammā Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem benüm katımda senden ekremdür. Lübnān tağında varmañ lāzımdur. Anda benüm hāş kulum vardır²⁵⁶² [S 110^a] irişesin.’ Ol mekānda vardı bir uzun boylu kimesneye rāst geldi. Şöyle dirler ki kāmēti beş yüz zirā‘ idi. Selām virdi ve selāmın alup ismin suāl eyledi. ‘Ben Hūzī bin Beddī bin Sāmum’ dedi. Ol daḥı İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma suāl itdi. ‘Allāhu te‘ālā kullarından bir kulum’ dedi, ‘seni ziyārete geldüm.’ Ol daḥı eyitdi, ‘Luṭf idüp bu gice benüm ile iftār eyle’ dedi. Şavmından suāl itdi. ‘Her toḳsan günde bir iftār iderem’ dedi. Hāzret-i İbrāhīmüñ ta‘accübi ziyāde oldu. Hūzī yüzün āsumāna tutup, ‘Yā ilāhī, konuk geldi. Baña gökden mā’ide gönder, zayfımı ikrām ideyüm’ dedi. Ol hinde āsumāndan bir mā’ide indi, ortasında zebercedden bir şāhan eṭrāfı incüden ayağı kıvıllı yākūtdan üzerinde üç kirde bir cānibinde bir kızı bir yanı konmuş ve bir tarafında bir gümüşden şāhan içinde cennet mīveleri ve üç kāse birinde ‘asel zencebīl ile perverde olmuş ve birinde hardal ve birinde halle üzerinde boğça örtülmüş bir cānibi yeşil ve bir cānibi beyāz. Yidiler ve içdiler. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām andan suāl itdi ki ‘Ta‘āmıñ gāyet laṭīf. Menziliñ kandedür.’ Cevāb virdi ki ‘Şu ortasında.’ ‘Luṭf idüp baña yeriñ göster’ dedi. ‘Yol üzere olan deryā gāyet deriñdür. Hattā Nūḥ ‘aleyhi’s-selām gemi yaparken²⁵⁶³ bir keser düşdi, biñ yıldır şimdi ancak dibine irişdi’ dedi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Senüñ mu‘āvenetüñ ile Hakk te‘ālā ināyet ide, belki ol deryāyı geçem’ dedi. Hūzī eyitdi, ‘Bu beyābānda tağ vardır. Anda bir mağāra vardır. İçinde dişi arslan vardır. [M 151^b] Burunından kıruğına beş yüz arşundur. Qarınından yere dek yigirmi arşundur. Ağızı bir mağāra gibidür. Eger ol arslanı görüp āvāzın işidüp havf itmeyesin benümle ol deryāyı geçersin.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ol mağāraya geldi. Arslan şöyle feryād eyledi, ol tağ lerzeye geldi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām haykırup eyitdi, ‘Hāmūş ol ve illā seni bu ‘aşā ile ururam ve saña beddu‘ā’ iderem.’ Arslan eyitdi, ‘Yā Halil, sen ol nesneden yücesin ki benden saña zarar irişe.’ Andan Hūzīnün öñine geldi. Hūzī eyitdi, ‘Bildüm ki benümle deryāyı geçersin.’ Çün kim Hūzīnün menziline vardı, bir kāse ve bir eski ḥaşır ve bir şınık ‘aşā gördi. Bunlardan suāl itdi. Didi ki ‘Kāse ile şu içerem ve andan ābdest aluram. Ve bu ḥaşır üzre namāz kıluram. Ve bu ‘aşāyı yere dikerem. Andan yemişler biter, ekl iderem.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ta‘accüb idüp görmek diledi. Anda bir taşa ‘aşāyı urdı.

²⁵⁶² vardır: M’de yok

²⁵⁶³ gemi yaparken: M’de yok

Ḥamīre batar gibi batdı, budaqlar peydā oldu. Birinden ḥurmā ve birinden incīr ve birinden üzüm ve birinden enār ḥāşıl oldu. Yiyüp toydılar. ‘Aşā evvelki gibi oldu. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yā veliyyullāh, baña bir du‘ā’ eyle.’²⁵⁶⁴ Ol kimesne eyitdi, ‘Beni zann itme ki du‘ā’m müstecāb olur. Kırk yıldur ki Ḥaḫḫ te‘ālādan isterem murādım virmez.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ey Hūzī, murādıñ nedür’ didi. ‘İbrāhīm Ḥalīlullāhuñ dīdārın görmekdür.’ ‘İbrāhīmi sen neden bilürsin’ didi. Hūzī eyitdi, ‘Deryā kenārında bir ḥūbşüret cüvān gördüm, iki bölük şacını ketfine şalmış. Eydür ki ilāhī tizcek İbrāhīm Ḥalīlūñ cemālini baña göster. Suāl itdüm ki sen kimsin. Ben İsmā‘īl [S 110^b] bin Ḥalīlüm didi. Ol zamāndan berü ben daḥı İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ dīdārına müştāk oldum. Ve rabbimden tazarru‘ idüp yüzün görmek murād itdüm.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘İbrāhīm Ḥalīlū’r-raḥmān [M 152^a] benüm, du‘ā’ñ müstecāb oldu’ didi. Hūzī gāyet mesrūr oldu. Ve ikisi mu‘ānaḫa itdiler ve çok ağlaşdılar. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām, ‘Benüm daḥı İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāma iştiyākım ḥadden bīründür. Sen daḥı du‘ā’ eyle, ‘anḫarīb mülākāt müyesser ola.’ Ol daḥı du‘ā’ itdi. Ḥaḫḫ te‘ālā ol sā‘atde yeri tayy itdi, ḥattā āvāzın işitdi ve biribiriyle mülākāt idüp şol deñlü ağlaşdılar ki gözleri yaşından otlar bitdi.

Naḫl olunur ki çok konuk gelmeden evinde ta‘ām ḳalmadı. Mışırda bir düstı var idi. Aña develer irsāl itdi, bir miḳdār galle getüreler. Ol kimesne galle virmedi. Develer boş geldi. Yakın gelicek ḡulāmlar eyitdiler, ‘Bunca zamān ḡā’ib olduk, şimdi boş varmaḡa ḥicāb iderüz’ diyü çuvāllara ḳum tıdurdılar. Ve şehre girüp dāḫil oldılar²⁵⁶⁵. Ḡulāmlaruñ ḳapudan girdiklerin İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāma ḡaber virdiler. Gāyet melūl uyudu. Cāriyeler çuvālı açup lāṭīf un bulup ekmek pişürdiler. Ḥalīlūñ burunına ekmek rāyiḡası gelüp mübārek başın ḳaldurup, ‘Bu ekmeḡi neden pişürdünüz’ didi. ‘Mışırdan gelen ḡustuñdan gelen undan pişürdük’ didiler. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Mışırdan olan düstdan bir nesne gelmedi, zamāndan ve mekāndan münezzeh olan düstdan geldi’ didi.

FAŞIL

Ḥazret-i İbrāhīme maḡşüş olan ḡaşāişi beyān ider. Biri bıyık kırḳmaḫ ve biri tırnaḫ kesmek ve biri ḳoltuḫ ḳılın gidermek ve baş ḳılın ayırmaḫ ve uvud yerin tırāş itmek ve misvāk ve maḡmaḡa ve şol eliyle istincā’ itmek ve sünnet olmaḫ, evvel bunları İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām itmişdür. Ve evvel kimesne ki şacı ve şaḳalı ağardı İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmdur, andan muḳaddem kimesnenüñ şaḳalı ağarmamışdur. Şaḳalınuñ ağardıḡın

²⁵⁶⁴ yiyüp toydılar ‘aşā evvelki gibi oldu İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi yā veliyyullāh baña bir du‘ā’ eyle: S’de yok

²⁵⁶⁵ dāḫil oldılar: S’de yok

görecek, ‘Yā rabbī, ‘Bu nedür’ dedi. Hakk te‘ālā buyurdu ki ‘Vağārdur.’ ‘Yā rabbī, [M 152^b] vağarımı ziyāde eyle’ dedi. Firdevsü’l-ağbār adlı kitābda ḥazret-i imām ‘Alī raḍiyallāhu ‘anhudan rivāyet ider. Evvel kimesne ki ceza’ idüp rabbü’l-‘izzete münācāt itdi, İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām idi. Şakalı ağarıcağ, ‘Yā rabbī, Ḥalīlīne bu ‘ayb nedür’ dedi. Hakk te‘ālā buyurdu ki ‘Bu vağār-ı islāmdur. ‘İzzime ve celālime ḳasem iderem ki bu vağār-ı islāmı kimesneye geydürmezem tā vaḥdāniyyetime ikrār ide, anı cehenneme ḳoymağa ve anuñ içün mīzān naşb itmege ve anuñ ḥisābın görmege ḥicāb iderem’ dedi. ‘Yā rabbī, vağarım ziyāde eyle’ dedi. Şabāḥ ḳalkdı, mübārek şakalı penbe gibi olmış gördi. Bir rivāyetde daḥı vāḳı’ oldu ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ mübārek şakalı ağarmağa sebep oldur ki Hakk te‘ālā aña ekber sinnde İşhāḳı müyesser itdi. ‘Ömri yüzden ziyāde idi. Ken‘āniler istib‘ād idüp, ‘Bu iki pīrden şulb-i oğul nice olur’ didiler. Hakk te‘ālā İşhāḳ şöyle şebīḥ itdi ki şakalı geldikde İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmdan fark olunmaz idi. [S 111^a] Anuñ şakalını beyāz itdi, İşhāḳ ‘aleyhi’s-selāmdan fark olunsun içün.

Rivāyet olunur ki sūnnet olmak emr olıcağ ḳādūm²⁵⁶⁶ ile kendüyi sūnnet itdi ve muḥkem elem çekdi. Ḳādūm keserūñ ismidür. Hakk te‘ālā vaḥy itdi ki ‘‘Acele itdiñ, saña sūnnet olmak āletin beyān itmedik.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Emr-i şerīfiñ vārid oldu, te’ḥīr münāsib görmedüm’ dedi. Evvel kimesne ki na’leyn geydi ve iç ṭonı geydi İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmdur. Şa’lebī raḥmetullāhi ‘aleyh ‘Arāisinde eydür, ṭon geymege sebep ol oldu ki Hakk te‘ālā vaḥy itdi ki ‘Sen benüm ḳatımda nāsuñ kerīmlerindensin. Secde itdügüñ vaḳit zemīn ‘avretiñ görmesün.’ Ol sebebdan İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ṭon peydā itdi. Ve ḡanīmet mālını evvel taḳsīm iden oldur. Evvel kimesne ki fīsebīlillāḥ hicret itmişdür, [M 153^a] oldur. Ve evvel kimesne ki ḳıyāmetde ḥülle geyer oldur, āteşe atdıḳları vaḳit soyduḳları içün mükāfāt olur. Ve anuñ maḳāmın ḳible-i mü’mīn’in itdi. Ve nāsa imām itdi. Ve ḥabīb-i Ekrem aña mütāba‘at ile emr olundu. Ve yigirmi şuḥuf virildi. Ve anuñ şuḥufında ekşer emşāl ve mevā‘izdür. Ol cümleden yigirmi beş naşīḥat bu nüşḥada ihtiyār olundu.

Ka‘b el-Ağbār raḍiyallāhu ‘anh rivāyet ider. Şuḥuf-ı İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmda, *mehlen mehlen y’abne ādem feinne’r-rizḳa maḳşūmun ve’l-ḥarīşu maḥrūmun ve’l-baḥīlu mezmūmun ve’l-ḥasūdu maḡmūmun ve’d-dunyā lā tedūmu ve’r-rezzāḳu huve’l-ḥayyu’l-ḳayyūm*. Ya’nī ey Ādem oğulanı, ‘acele itme, rızıḳ ḳismet olunmuşdur. Ḥarīş maḥrūmdur baḥīl mezmūmdur ve ḥasūd dāim ḡamm çeker. Dūnyā dā’im degildür. Rızıḳ virici Ḥayy u Ḳayyūmdur.

²⁵⁶⁶ Arap dilinde "ḳādūm" olarak geçer.

İkinci. Ey Âdem oğlu, ben sizden her gün be gün 'ibâdetiñüze rāzīyüm. Siz daşı benüm gün be gün rızık virdigüm rızka rāzī oluñ.

Üçinci. Ey Âdem oğlu, ilerü gönder elüñile eliñde olanı, fırsat var iken.

Dördinci. Ey Âdem oğlu, ni'met virene şükr eyleñ. Ve ni'metüñ bilmeyene ihsân eyleme. Saña şükr itmeyen Allāhu te'ālāya daşı şükr itmez.

Beşinci. Ey Âdem oğlu, ne deñlü 'ömrüñi dünyā talebine geçürdüñ, yā āhireti ne vakit taleb idersin.

Altıncı. Ey Âdem oğlu, senüñ gözüñi halk itdüm ve aña iki kapak eyledüm. Tā kim bir nesne ki görmek cā'iz degildür, fi'l-hāl gözüñi kapayasız. *ya 'lemu hā'inete'l-a'yuni ve mā tuḥfi 'ş-şudūr*²⁵⁶⁷. Ve ağızıñuz yaratdum, iki dudak kapaklar itdüm, tā kim söylemeyecek sözden ağızıñuzı yumasız. Şeyḥ Aḥmed Ġazzālī eydür, her kim ki bilür söz daşı cümle-i a'māldendür kıyāmet günü vezn olunur, çok söylemege ikdām itmez.

Yedinci. Ey Âdem oğlu, şunlardan olma ki tül-ı emel ile dünyā talebine ola ve kalīl 'amel ile āhiret ārzü eyleye. Sözi 'ābid kelāmına muvāfık ola, ammā fi'li ve 'ameli münāfıklar 'ameline muṭābık ola. Eger 'atā' olursa [M 153^b] kanā'at itme. Ve eger murādı virilmese şabr eylemeye. Eger bu hāl üzere olasin seni bir belā'ya mübtelā eylerem ki ehl-i 'āleme 'ibret olursız.

Sekizinci. Ey Âdem oğlu, her kim ki seni düst idine kendü içün idinür. 'Azm ü celālime kase iderem ki ben seni senden ötüri düst iderem, zinhār kendüñi benden dūr [S 111^b] itme.

Dozuncı. Ey Âdem oğlu, boyunuña iki torba dağdum, birinde senüñ 'aybıñ ve birinde ğayrılarıñ 'aybı. Sen dā'imā kendü 'aybıña naẓar itmezsin, gözüñi halkuñ 'aybına idersin. Bu inşāf degildür.

Onıncı. Ey Âdem oğlu, her *lā ilāhe illallāh* diyen cennete girmez, illā bunuñ ile bir nice 'amel daşı cem' eyleye. Tā dergāhıma tevāzu' eyleye ve 'ömrini benüm zikrimde geçüre ve nefsinı muḥarremātdan şaklaya, benden ötüri. Ve ğayrılara yanında yer vire ve fuḳarā'ya ihsân eyleye ve yetimlere teraḥḥum eyleye, benüm rızā'm içün.

On birinci. Ey Âdem oğlu, her kaçan kalbiñde bir kasāvet görseñ ve yāḥūd mālīñda bir nokşān bulsañ yāḥūd bedeniñde bir hastalık müşāhede itseñ ve yāḥūd nafaḳañda ḥırmān müṭāla'a itseñ bilmiş ol ki mālāya'nī sözüñ şe'āmetdür ki söylemişdür.

On ikinci. Ey Âdem oğlu, eger cenneti severseñ Allāh daşı tā'atı sever. Sen Hakk te'ālānuñ sevdügin eyle, seni daşı Hakk te'ālā sevdügiñe, ki cennetdür, irişdüre.²⁵⁶⁸

²⁵⁶⁷ el-Mümin 40/19

²⁵⁶⁸ sen hakk te'ālānuñ sevdügin eyle seni daşı hakk te'ālā sevdügiñe ki cennetdür irişdüre: **M'**de yok

Eger cehennemi sevmezseñ Allāhu te‘ālā daḥı ma‘şiyeti sevmez. Ḥaḳḳ te‘ālānuñ sevmedügin terk eyle ki Ḥaḳḳ te‘ālā korkduğından ḥalāş eyleye.

On üçinci. Ey Ādem oğlu, şübehâtdan ictināb eyle, tā beni bilesin. Ve açlığı ‘âdet eyle, tā beni göresin. Ve kendüñi ‘ibâdetimden ötüri fâriğ eyle, tā baña vâşıl olasın.

On dördüncü. Ey Ādem oğlu, eger cennet için dünyāya itdüğüñ deñlü ‘amel ideydiñ ḥisābsız cennete girür idi. Eger ḳanā‘at eylese Ḥaḳḳ te‘ālā anı cehennem ḥalkından müstağnī eyler idi. Eger ḥarāmdan şakınaydı dīnini ḥālīş iderdi. Ve eger kizbi terk ideydi cümle-i şādıklardan olurdu.

[M 154^a] On beşinci. Ey Ādem oğlu, ḳādir oldığüñı muḥtāclardan men‘ eyleme, tā kim ben daḥı senden murādıñı men‘ eylemeyem. Ve ḳonuğıñ her kim ise ikrām idegör, mümkün olduğı mertebe. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘İlāhī, senüñ ḳonuğıñ kimdür. Biz aña ikrām idelüm.’ Ḥaḳḳ te‘ālā daḥı eyitdi ki ‘Her faḳīr ü ḥaḳīr ki saña ḳonuk ola benüm mihmānımdur.’²⁵⁶⁹

On altıncı. Ey Ādem oğlu, ḥaṭā’ işleyicisiz ve ben dükeliyi yarlıgayıcıyum. Baña rücū‘ eyleñ ve tevbe eyleñ, sizi yarlıgayum ve günāhlarıñıza i‘tibār itmeyüm.

On yedinci. Ey Ādem oğlu, beni añ şu zamān ki saña ğaḳab gelür. Tā kim ben daḥı saña raḥm ideyüm, ğaḳab zuḥūr itdüğü vaḳitte.

On sekizinci. Ey Ādem oğlu, her kim ki benden rāzī olur, az rızḳa²⁵⁷⁰. Ben daḥı andan rāzī oluram, az ‘amele²⁵⁷¹.

On ṭoḳuzıncı. Ey Ādem oğlu, üç nesnenüñ biri baña maḥşüşdür biri saña ve biri benümle senüñ mābeyniñdedür. Baña maḥşüş olan rūḥdur, saña maḥşüş olan bedeniñdür, mābeynde olan senden du‘ā’ ve benden icābet. İmdi zinhār benüm ile du‘ā’ñ mābeyninde ḥarām loḳma ile ḥicāb eyleme.

Yigirminci. Ey Ādem oğlu, ne miḳdār göñülün dünyāya meyl ide, ol ḳadar ḳalbiñde maḥabbetimi iḥrāc iderem.²⁵⁷² Her ne deñlü ki hırş idesin dünyāya ol ḳadar ḥalāvet-i ĩmānı senden iḥrāc iderem.²⁵⁷³ Ey Ādem oğlu, seni dünyā cem‘ etmek için ḥalk itmedüm, ‘ibâdetüm için ḥalk itdüm. Mazlūmlaruñ du‘ā’sı benüm dergāhıma [S 112^a] gelmege sebep olmaz. Zīrā ben elbette mazlūmlaruñ du‘ā’sın ḳabūl iderem, her ne deñlü daḥı zamān geḳse.

²⁵⁶⁹ ḥaḳḳ te‘ālā daḥı eyitdi ki her faḳīr ve ḥaḳīr ki saña ḳonuk ola benüm mihmānımdur: **M** nüshasında bir önceki cümleñin içinde yer alır.

²⁵⁷⁰ az rızḳa: **M**’de yok

²⁵⁷¹ az ‘amele: **M**’de yok

²⁵⁷² ey ādem oğlu ne miḳdār göñülün dünyāya meyl ide ol ḳadar ḳalbiñde maḥabbetimi iḥrāc iderem: **M** nüshasında yirmi birincinin içinde geḳer.

²⁵⁷³ her ne deñlü ki hırş idesin dünyāya ol ḳadar ḥalāvet-i ĩmānı senden iḥrāc iderem: **M**’de yok

Yigirmi birinci²⁵⁷⁴. Ey Âdem oğlu, hiçbir gün yokdur ki rızkıñı saña irsâl iderem. Sen ol muķâbeledede baña melâ'ike ile ma'siyet ircâ' idersin. Rızkımı yırsin ve baña 'ısyân idersin. Bundan soñra du'â' idersin, kabûl iderem. Ve hâcetiñi virürem. Ve seni cennete²⁵⁷⁵ da' vet iderem. Kabûl itmezsin, bu benüm ile itdüğüñ mu'âmele inşâf degildir.

Yigirmi ikinci²⁵⁷⁶. Ey Âdem oğlu, baña nevâfil ile taķarrub kesb eyle. Beni ve civârımı ele getüresin, mesâcidi ma'mûr itmek ile. [M 154^b] Ve rızâ'mı taleb eyle, 'ulemâ' ile oturmağla. Ve bi'l-külliyeye kızbi terk eyle, tâ kim melâ'ike senüñle muşâfağa eyleye. Ve gıybeti terk eyle, tâ kim cennet saña müştâķ ola. Şabâh namâzından ve ikindi namâzından soñra bir sâ'at beni zıkr eyle, bu iki vaķıt saña kifâyet ider.

Yigirmi üçüncü²⁵⁷⁷. Ey Âdem oğlu, du'â'dan kesl itme, ben du'â'ñı kabûl itmeden 'âciz degilüm. Ve her ne deñlü günâh itseñ benden ümîdiñi kesme. Benüm rahmetim her şey'den ziyâdedür. Ey Âdem oğlu, istemeden saña îmân virdüm. Pes nice zann idersiñ ki bu deñlü suâlden ve talebdan soñra saña cennet virmeyeyüm mi.²⁵⁷⁸

Yigirmi dördüncü²⁵⁷⁹. Ey Âdem oğlu, her kim ki seni sevmeye sen anı sev. Ve ihsân itmeye ihsân eyle. Ve saña söz söylemeye sen söyle. Saña hıyânet idene sen eyülük eyle. Ve zulm idenüñ zulmini 'afv eyle. Yaramazlık idene eyülük eyle. Cennete girenlerüñ sâbıklarından olasin ve rahmetime lâyıķ olanlardan.²⁵⁸⁰ Bu muķâbeledede saña enbiyâ' şevâbın vireyüm.

Yigirmi beşinci²⁵⁸¹. *ya'bne âdem lirrahîli tezevved fe inne's-sefera ba'idun ve haffif fe inne'l-akabete şedidun ve ceddidi's-sefînete fe inne'l-baħra amîķun vahluķi'l-amele fe inne'n-nâķide baķirun*. Ya'nî sefer azıģın gör, menzil ırâķdur. Ve yüküñi hafîf eyle, 'akabe şediddür. Sefîneñi tecdîd eyle, deñiz deriñdür. 'Ameliñ hâliş eyle, 'amel aħz iden görıcıdür. Şuhuf-ı İbrâhîmüñ âķir vaşıyyetıdür.

Rivâyet olunur ki İbrâhîm 'aleyhi's-selâm Hâķķ te'âlâdan suâl itdi ki 'İlâhî, ol kimesne ki yüzi göz yaşıyla ki senüñ havfıñdan yaş ola, anuñ şevâbı nedür.' Hâķķ subhânehu ve te'âlâ buyurdi ki 'Ey İbrâhîm, anuñ cezâ'sı mağfiretim ve cennet ve rıdvânımdur.' Eyitdi, 'İlâhî, ol kimesnenüñ cezâ'sı nedür ki yetîmi ve tûl hâtûnı gözedüp

²⁵⁷⁴ Bu nasihat **M** nüshasında yirmi ikinci olarak geçer. Yirmi birinci nasihat olarak ise bir önceki dipnotta **S** nüshasında yirminci nasihatın başında yer alan kısım bulunmaktadır. (bir önceki dipnot)

²⁵⁷⁵ cennete: **M**'de yok

²⁵⁷⁶ yigirmi ikinci: yigirmi üçüncü **M**

²⁵⁷⁷ yigirmi üçüncü: yigirmi dördüncü **M**

²⁵⁷⁸ ey Âdem oğlu istemeden saña îmân virdüm pes nice zann idersiñ ki bu deñlü suâlden ve talebdan soñra saña cennet virmeyeyüm mi: **M** nüshasında yirmi beşinci nasihatta yer alır.

²⁵⁷⁹ yigirmi dördüncü: yigirmi altıncı **M**

²⁵⁸⁰ cennete girenlerüñ sâbıklarından olasin ve rahmetime lâyıķ olanlardan: **M** nüshasında bir önceki cümlede geçmektedir.

²⁵⁸¹ yigirmi beşinci: yigirmi yedinci **M**

mihmānına kefil ola.’ Buyurdu ki ‘Yā İbrāhīm, kıyāmet günü ‘arş gölgesinde gölgelendürürem.’ Eyitdi, ‘*leke l-ḥamd ilāhī.*’

FAŞIL

[M 155^a] Bilgil kim İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘ömri ehl-i kitāb mezhebi üzre yüz yetmiş beş yıldur. Mu‘āz-ı Kaysī kavlince iki yüz yıldur. Mes‘ūdīnūñ İḥbārū’z-zamān adlu kitābında eydür, yüz yıldur. ‘Ulemā’-yı tevārīḥ kavlı-i Mes‘ūdī ihtiyār itmişlerdür. Ve ‘ulemā’-yı ḥadīş daḥı iki yüz yıl olmak üzre ittifāk itmişlerdür. Muḥammed bin İshāk eydür, çün kim İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘ömri āḥire irişdi, diledi ki tābūt-ı sekīnei Ādem ‘aleyhi’s-selāmdan tā ḥabībullāh şallallāhu ‘aleyhi ve selleme gelince enbiyā’nuñ şekilleri yazılup her hücrede vaż’ olunmuş idi. Ve ḥātemü’l-enbiyā’nuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şıfat-ı mübārekleri āḥer hücrede vaż’ olunmuş idi.²⁵⁸² Ve ḥulefā’-yı rāşidīn ve muḥacirīn ü enşāruñ raḍıyallāhu [S 112^b] ‘anhum ecma‘īnūñ şüretleri yazılmış idi. Ḥulefā’nuñ tertibi üzre Ebū Bekir şüreti pīr şeklinde İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ şüretine müşābih yazılmış. Ve alınında Ḥabīb-i Ekremūñ şallallāhu ‘aleyhi ve selleme taşdıḳ iden budur diyü kitābet olunmuş. Ve sağ yanında itmişler. Solında ‘Ömer bini’l-Ḥaṭṭāb raḍıyallāhu ‘anh yazılmış. Ve alınında yazılmış ki dīndārılıkda pūlād gibidür, kimesne levminden ḥavf u endīşe itmez. Ve ḥazret-i Fārūḳuñ ardında ‘Osmān-ı zī’n-nūreyn şüreti yazılmış. Alınında ḥulefā’-yı rāşidīnūñ üçincisidür diyü naḳş olunmuş. Anuñ muḳābelesinde ḥazret-i imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anhuñ şüreti yazılmışdır. Yalın kılıc elinde omuzı üzerinde durar. Alınında naḳş olunmuş, bu ḥamle idici şīrdür hergiz ḥavf itmez. Allāh ve resūlullāh anı düst durar. Ve²⁵⁸³ ol daḥı Allāhı ve resūlini düst durar. Ve etrāfında muḥacirīn ü enşāruñ şüretleri naḳş olmuş, *riḍvānullāhi ‘aleyhim ecma‘īn.* Andan soñra İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ardına eyitdi, ‘Enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selāmuñ naḳışlarına nazar eyleñ.’ Nazar idüp bildiler ki cemī’-i enbiyā’ İshāk ‘aleyhi’s-selāmuñ evlādından gelür. [M 155^b] İllā ḥazret-i faḥr-ı ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmuñ şulbinden gelür. Aña eyitdi, ‘Ey oḡul, cemī’-i ābā’ vü ecdādımız vaşıyyetleri budur ki bu nūr-ı pāki ḥıfz idüp zāyi’ itmeyüp nikāḥ ile baṭn-ı tāhire teslīm ideler. Seni evlādum mābeyninde ihtiyār itdüm.’ Andan bir ak bulut peydā olup üzerlerine misk yağdurdı. Ve İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām ile tecdīd-i ‘ahd ile ve ol nūr-ı tāhir ḥuşuşında ‘azīm vaşıyyet idüp tābūt-ı sekīnei aña teslīm itdi. Ve Ḳudūs cānibine teveccüh itdi. Ba‘zı rivāyetde ‘ahd aḥzı ka‘be-i mükerreremenūñ binā’sından soñra vāḳi’ oldı.

²⁵⁸² ve ḥātemü’l-enbiyā’nuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şıfat-ı mübārekleri āḥer hücrede vaż’ olunmuş idi: **M**’de yok

²⁵⁸³ alınında naḳş olunmuş bu ḥamle idici şīrdür hergiz ḥavf itmez allāh ve resūlullāh anı düst durar ve: **M**’de yok

Rivāyet olunur ki bir def'a daḥi ḥazret-i İbrāhīm 'aleyhi's-selām koyun arayarak şahrā'ya geldi. Bir pīr gördi ki yürümege kâdir degil. Aña bir merkeb irsāl idüp sa'âdethānesine getürdi. Öñine ta'āmı kōdı. Za'findan ve eli ditremesinden loḳmaı gāh kulaḡına ve gāhī gözine iletür idi. Ağızına kōduḡı vaḳit hażm idemez, taşra biraḡur idi. İbrāhīm 'aleyhi's-selām Ḥaḳḳ te'ālādan işitmiş idi ki 'Azrā'ıl 'aleyhi's-selāmı aña irsāl itmeye. Ol pīrden suāl itdi ki 'Bu ḥāl saña nedendür.' Eyitdi, 'Pīrlikdendür.' 'Ömrini suāl itdi. Gördi ki kendü 'ömrinden iki sene ziyāde. Eyitdi ki 'İki yıldan şoñra benüm daḥi ḥālīm böyle mi olur.' Pīr eyitdi, 'belī.' İbrāhīm 'aleyhi's-selām eyitdi, 'İlāhī, benüm rūḡımı ḳabz eyle şundan evvel ki bu za'fa mübtelā olam.' Pīr ḳalkdı ve İbrāhīm 'aleyhi's-selāmuñ rūḡını ḳabz eyledi. Meger ol pīr ḥazret-i 'Azrā'ıl 'aleyhi's-selām imiş. Hebron mezra'asında Sāre ḥātūn defn olunduḡı yerde defn itdiler.

'Arāis-i Şa'lebīde ve İhyāu 'Ulūmda rivāyet olunur ki ḥazret-i İbrāhīm 'aleyhi's-selāmuñ bir yeri var idi. Anda 'ibādet iderdi, çıḳduḡı vaḳidet kilīdi. Ol ḥānei açdı, içeri girdi. Gördi bir kimesne [M 156^a] oturur. Ol ḥazretde ḡayret kemālde idi. Eyitdi, 'Bu ḥāneye seni kim kōdı.' 'Şāḥib-i ḥāne kōdı' didi. Eyitdi, 'Ḥanenūñ şāḥibi [S 113^a] benüm. Ben seni ḳomadum.' Eyitdi, 'Senden ve benden ḡayrı bir mutaşarrıf şāḥibi vardur, senden ve benden eḡaḳḳdur' didi. Bildi ki melekdür, irsāl olunmuş. Suāl itdi ki 'İsmiñ nedür.' Eyitdi, 'Melekü'l-mevtdür.' Buyurdi ki 'Mü'minlerūñ rūḡını ne vechle ḳabz idersin, baña ḡöster' didi. 'Mübārek yüzūñ öteye döndür' didi. Çün kim döndürüp nażar itdi, bir laṭīf cūvān gördi. Şūreti laṭīf ve esbābı ḡöḳçek rāyiḡası ḡüzel ve bi'l-cümle anuñ müşāhedesinden cān şafā' sürer. Eyitdi, 'Ey melekü'l-mevt, eger ölen kimesneye fütūḡ ancak bu laṭīf şūret müşāhedesi olsa kifāyet ider.' Eyitdi, 'Yā fācirūñ rūḡını ne vechle ve ne şekl ile ḳabz idersin. Anı ḡöstermek ḳābil ise ḡöster.' Eyitdi, 'Ḳābildür, lākin ḡorḡaram ki taḡammül idemeyesin' didi. 'Elbette ḡöstermeñ lāzımdur' didi. 'Mübārek yüzūñ döndür' didi. Döndürdi. Nażar itdi. Bir mehīb şekl siyāḡ kılları ḳalkmış esbābları siyāḡ kerīḡ rāyiḡalı burununuñ deliklerinden āteşler çıkar. Bu şūreti gördi, 'aḡlı gitdi. 'Aḡlı ḡelüp eyitdi. Ve gördi ki yine evvelki şekli eyitdi, 'Eger fācire öldüḡi vaḳit bundan ḡayrı bir beliyye olmasa kifāyet ider idi.' Eyitdi, 'Yā meleke'l-mevt, ziyārete mi geldiñ yāḡūd ḳabz-ı rūḡ itmege mi.' Eyitdi, 'Eger icāzet var ise ḳabz iderem.' Eyitdi, 'Ḳalbimde bir şey' var, dilerem ki bāṭnımda mürtefī' ola.' 'Azrā'ıl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Buyur.' Buyurdi ki 'Hīḡbir düst ḡördüñ mi ki düstuñ rūḡın ḳabz ide.' Eyitdi, 'Ey ḡalīlullāḡ, bu suālī Ḥaḳḳ te'ālāya 'arz ideyüm, ne cevāb buyurursa i'lām ideyüm.' Gitdi, 'ale'l-fevr geldi. Ve eyitdi, 'Ḥaḳḳ te'ālā saña selām ider. Buyurdi ki hīḡbir düst ḡördüñ mi ki düstına

mülākātadan ibā' ide.' Bunu işidüp, 'Tîz rûhumı kabz eyle, [M 156^b] bundan ahsen beşâret olmaz' didi.

FAŞIL

İsmâ'îl 'aleyhi's-selâmuñ bâkî aḥvâli ve seyyidü'l-mürselînüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ nûr-ı şerîfinüñ intikâlin beyân ider. Ma'lûm olsun ki İbrâhîm 'aleyhi's-selâmuñ büyük oğuludur. Aña Ebu'l-'Arab dirler. Vilâdeti Şâmdadur. Bülügdan evvel belâ'ya mübtelâ olup şabr itmişdür. Ve ḥadd-i bülügda ok atmağı kemâle irişdürmişdür. Ve Cürhüm kabîlesinüñ mâbeyninde neşv ü nemâ' bulmuşdur. Ol kabîle halkı yedi koyun İsmâ'îl 'aleyhi's-selâma hediye virüp aña Ḥaḳḳ te'âlâ 'azîm berekât virdi. Şol deñlü çoğaldı ki ḥadd ü 'adedden bîrûn oldu. Bülüg ḥaddinden soñra vâlidesi Hâcer vefât itdi. Tenhâ kalmağın ehl-i kabîle-i meveddet münkaṭı' olmasun içün 'Amâre nâm ḥâtûnı 'aḳd-ı nikâh itdiler. Lâkin Ḥabîb-i Ekremüñ nûrından mahrûm oldu. Sebeb ol oldu ki eydürler, bir gün İbrâhîm 'aleyhi's-selâm Mekke-i mükerrmeye İsmâ'îl 'aleyhi's-selâmı görmege geldi. Ol vaḳit şikâra gitmiş idi. Gördi ki bir ḥâtûn bâba çıkdı. 'Kimsin' diyü suâl buyurdi. 'İsmâ'îl bin İbrâhîmüñ ḥâtûnıyum' diyü cevâb virdi. İsmâ'îlden suâl itdi. 'Şikâra gitmişdür' didi. At üzerinden suâl itdi ki 'Ḥâliñüz nicedür.' 'İşretlerinüñ 'usretinden şikâyet itdi. Ve aṣlâ iltifât itmeyüp ḍayf ḥaḳḳını yerine getürmeyüp ri'âyet [S 113^b] eylemedi. İbrâhîm 'aleyhi's-selâm buyurdi ki 'Erüñ geldüğü vaḳit diyesin ki bu evüñ eşigini tebdîl itsün' didi. Andan Şâm cānibine rücû' itdi. İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm gelüp ḥazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâmuñ râyiḥasın alup, 'Bu araya kim geldi' didi. Ḥâtûn eyitdi, 'Bir pîr gelüp senden suâl itdi ve ḳapunuñ eşigini tebdîl eylesün diyü vaşıyyet eyledi.' 'Pederüm İbrâhîm 'aleyhi's-selâmdur, eşik sensin, saña ṭalâḳ virdüm' didi. Ve ehline irsâl eyledi.

'Amâreden soñra Hâle²⁵⁸⁴ nâm ḥâtûnı, ki Ḥârişüñ kız ḳarındaşıdır, nikâh itdi. Bir def'a daḳı İbrâhîm 'aleyhi's-selâm gelüp İsmâ'îl 'aleyhi's-selâmı şikârda buldı. Hâlei [M 157^a] gördi. 'Eriñ ḳandedür' didi. 'Ādeti üzre şikâra gitmişdür' didi. Ḥâlinden suâl itdi. 'el-ḥamdulillâh ḥayr ile zamân geḳürürüz' didi. Ve ta'zîm ü tekrîmde küllî iḳdâm idüp, 'Luṭf idüp menzilimizi müşerref eyle. Mâḥazarı ne ise ḥuzûr-ı şerîfiñüze getürelüm' didi. İbrâhîm 'aleyhi's-selâm, 'Mümkin degildür' didi. 'Bârî mübârek saḳıñ toz olmuş, yuyup dühn sürüp ḥıdmet itmege izin buyur' didi. Aña izin virdi. Bir taş getürüp sağı ayağın ol taş üzerine ḳoyup şol ayağı üzengide idi. Mübârek başını yarısın yuyup andan taş şol

²⁵⁸⁴ M nüshasında bu isim hem "hâle" hem de "ḥâle" olarak geḳer.

cānibine iletüp ol cānibin daḥı yudı. Mübārek ayaḡınıñ eṣeri ol taṣda ƣaldı. Ba‘zı ehl-i tefsīr maḳām-ı İbrāhīm oldur didiler. Ammā bir āḡer rivāyet ki binā’-yı ka‘bede geĉmişdür, meṣhūr ol rivāyetdür. Andan bir ṭabaḳ üzre bir miḳdār penīr ƣoyup eli üzre ṭutdı. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām at üzerinde ekl itdi. Zīrā ki Hālenūñ ḥıdmeti buña ḥoṣ gelüp, ‘Erūñ geldüġi vaḳit benden selām eyle. Ve eyit ki İbrāhīm saña dir ki eṣiġi muḥkem eylesün.’ Mervīdür suāl buyurdı ki ‘Hīĉ eviñüzde ekmek var mıdır.’ ‘Ekmek ne idüġin bilmezüz’ didi. ‘Yā ṣu yok mı.’ Hāle eyitdi, ‘Anı daḥı bilmezüz’ didi. İbrāhīm aġlayup, ‘*rabbenā innī eskentu min zurriyyeti bivādin ġayri zī zer’in inde beytike’l-muḥarrām*²⁵⁸⁵’ tā ‘*verzuḳuhum mine’s-semerāt*²⁵⁸⁶’ ƣavline varınca. Yuġaruda bu āyet-i kerīme Hāceri ve oġulu İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmı ƣoyup Mekke-i mūkerreme daḥı binā’ olunmadın ġitdüġi zamānda nāzil olmışdır. Ḥaḳḳ te‘ālā Cebrā‘īl ve Mīkā‘īl ‘aleyhima’s-selāma emr itdi ki Remle ile Ṭā’ifi, ki keṣret-i fevākih ve berekāt ile meṣhūr yerlerdür, Mekkeye ġetürdi, tā kim andan mūntefi‘ olalar. Andan ḥazret-i İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām gelüp pederinūñ rāyiḡasın alup, ‘Kimesne gelmedi mi’ diyü suāl itdi. Hāle eyitdi, ‘Bir pīr geldi, herġiz naẓīrin ġörmedüm. Alımında pādiṣāḡlu niṣānesi vardur [M 157^b] ve cemālinde ululuḳ ve peyġamberlik nūrı var. Bu taṣda mūbārek ƣademinūñ eṣeridür’ didi. Ve selāmın ve ḡaberin i‘lām itdi. İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām ƣavmini cem‘ idüp aġlayup eyitdi, ‘Ol benüm pederimdür.’ Ayaḡınıñ eṣerine yüzün sürüp eṣik ƣışsasın diyücek eyitdi, ‘Ḥatırın ḥoṣ ṭut, eṣik sensin, ol ḥazretūñ nūrı saña müyesser olur’ didi. Fi’l-ḡaḳīḳa ol nūr-ı ṣerīf Hālenūñ raḡmine intikāl idüp ƣaldı.

Daḥı ġayrı rivāyet vāḳi‘ oldı lākin faḳīr bu rivāyeti [S 114^a] iḡtiyār itdüm, *allāhu a‘lem*. Ve bi’l-cümle nūr intikāl idüp ƣayder ve bir rivāyetde²⁵⁸⁷ Ƙaydār tevellüd idüp nūr-ı ṣerīf aña mūntaḳil oldı. Aña Ḥaḳḳ te‘ālā yedi ḡaṣlet virdi, bir kimesneye virilmedi. Evvelā, yaban āḡuya yetiṣūr idi. İkinci, atduġı oḳ herġiz ḡaṭā’ itmez idi. Üĉinci, ĉāpuk süvārılıḳda naẓīri yoġidi. Dördinci, ƣuvvetde bir mertebede idi ki bir kimesne aña müṣābih olmaz ve muḳāvemet idemez idi. Beṣinci, heybetinden yüzine baḳılmaz idi. Altıncı, ṣecā‘ati ve heybeti bir kimesnede yoġidi. Yedinci, ƣuvvet-i cimā‘da ḡattā ġünde ve ġicede seksen kerre cimā‘ ider idi. Ve aña İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ cemālın virmişlerdi. Ve bi’l-cümle ġördi ki İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām nūr aña mūntaḳil oldu. ‘Aḡdnāme yazup sekīne-i tābūtı aña teslīm idüp az zamān geĉüp āḡirete rıḡlet itdi.

²⁵⁸⁵ İbrāhīm 14/37

²⁵⁸⁶ İbrāhīm 14/37

²⁵⁸⁷ oldı lākin faḳīr bu rivāyeti iḡtiyār itdüm allāhu a‘lem ve bi’l-cümle nūr intikāl idüp ƣayder ve bir rivāyetde: **M**’de yok

Ve ol Һazret Һaṣāiṣinüñ nihāyeti yokdur. Biri oldur ki Һaḳḳ te‘ālā aña ṣādiḳu’l-va‘d buyurdi, *veḫkur fi’l-kitābi ismā‘ile innehu kāne ṣadiḳa’l-va‘di ve kāne rasūlen nebiyyen*²⁵⁸⁸. Ṣıdḳ-ı va‘di bir mertebe idi ki bir kimesne ile bir yerde mülākāta va‘d itdi. Ol kimesnenüñ Һatırından gitdi. İsmā‘il ‘aleyhi’s-selām anda üç gün üç gice muntazır oldı, tā ol kimesne Һatırına gelüp ol muḳābeleye geldi. Ve bir rivāyetde bir yıl kāmil muntazır oldı, tā kim ol ṣaḥiṣ geldi. Çün kim vefātı ḳarīb oldı, ḳarındaşı İṣḫāk ‘aleyhi’s-selāmı ṭaleb idüp [M 158^a] kız ḳarındaşını İṣḫāk ‘aleyhi’s-selāmuñ oḡulu ‘Ayṣa²⁵⁸⁹ nikāḥ eyleye. Sāir vaṣiyyetlerin daḡı eyitdi. Yüz otuz yedi yıl ‘ömür sürdi. Rivāyet-i ṣaḥīḥa budur. Andan āḫirete rıḫlet itdi. Rūkn ile maḳām mābeyninde defn itdiler, anası Hācer yanında. Eydürler ki seksen ṭoḳuz yaşında iken İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām vefāt itdi. Anuñ vefātıyla Һazret-i enbiyā’nuñ ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ mevlüdi iki biñ altmış yıldur. Daḡı eksük rivāyet olunmuşdur.

Andan soñra İsmā‘il ‘aleyhi’s-selāmuñ evlādı mābeyninde Ḳaydār mümtāz vaṣī ol oldı. Bu sebebden ululuḡı ma‘lūm oldı. Aña ıṣmarlanmış idi ki ol nūr-ı ṣerīfi ṭahāretten ḡayrı ḫātūndan Һazer ide. Ve Ḳaydār İṣḫāk ‘aleyhi’s-selāmuñ kızlarından birin aldı, nūr-ı ṣerīf aña müntaḳil oldı. Birin daḡı ve birin daḡı ḫattā bir yılda yüz ḫātūn aldı, aṣlā biri ḫāmile olmadı. Ve her gün ṣikāra iderdi. Ve ol nūr alınında berḳ ururdi. Ḫattā cinn ṭā’ifesinüñ kızları insān ṣūretinde kendülerin Ḳaydāra ‘arz iderler idi. Ve eydürler idi ki ‘Biz pādiṣāḫlar kızlarıyuz, bizi ḳabūl eyle’ dirler idi. Ḳaçan ki anlar ile muṣāḫabet itmek murād itse cümle a‘zā’sı aña söyler idi ki ‘Sen İsmā‘il ‘aleyhi’s-selāmuñ vaṣīsisin. Ve Һazret-i Muḫammed ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ nūrı sende emānetdür. Ve senden ‘ahd ü mīṣāk almışlardır ki ol nūrı ḫelālden ḡayrıya teslim itme.’ Ḳaydār andan müte’eṣṣir olup anlardan i‘rāz iderdi. Ve anlar ḡiryān olup giderler idi. Ve eydürler idi ki [S 114^b] ‘Sa‘ādetlü ol kimesneye ki ol nūr aña müyesser ola. Ve hergiz vuḫūṣ u ṭuyūrdan ṣayd itse aña söylerler idi, ‘Bizi boḡazlama illā ki Һaḳḳ te‘ālānuñ ismin zıḳr idüp zebḥ eyle. Saña lāyık degildür ki Һaḳḳ te‘ālānuñ ismi zıḳr olunmadın boḡazlanan nesnei yiyesin.’

Naḳl olunur ki bir gün ṣayda gitmiş idi. Nāḡāḥ vuḫūṣ u ṭuyūrdan bir nidā’ iriṣdi ki ‘Yā Ḳaydār, eger sen [M 158^b] ne maḳūle nūruñ mazḫarı idüḡüñ bileydiñ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ rabbisinden ḫavf eyle. Ve bilgil ki ol nūr senden müntaḳil olmaḡa ḳarīb oldı. Ḡayrı ṣayda çıḳamazsın.’ Ve eydürler ki ‘ömrinden yigirmi yıl ḡeçmiş idi, evlādı olmadı.²⁵⁹⁰ Ve bu sözi vuḫūṣ u ṭuyūrdan istimā‘ idüp melūl oldı. Yimekten ve içmekten

²⁵⁸⁸ Meryem 19/54

²⁵⁸⁹ Kaynaklarda "'aysav" olarak geçer.

²⁵⁹⁰ ḡayrı ṣayda çıḳamazsın ve eydürler ki ‘ömrinden yigirmi yıl ḡeçmiş idi evlādı olmadı: S’de yok

kesildi, tã kim bu kelãmuñ ve bu sözũñ haķĩkatine vãşıl ola. Birķaç gũn bu endĩşede oldu. Nãgãh Hãķķ te‘ãlã âdem şũretinde bir melek irsãl itdi. ‘Yã Kaydãr, şimdi sen yeryũzinũñ hãkimisin ve nũr-ı server-i ‘ãlem şallallãhu ‘aleyhi ve sellem aşlãb-ı tãhireden ve butũn-ı tayyibeden saña vãşıl oldu. Ve senũñ oĖuluñ olur, lãkin İbrãhĩm ‘aleyhi’s-selãm zũrriyyãtından degil. Eger nezr idũp ķurbãn iderseñ bu emir saña keşf olur.’ Kaydãr İsmã‘ĩl ‘aleyhi’s-selãm ķurbãn itdũĖi yere gelũp yedi yũz ķurbãn itdi. Didi ki ‘Yã rabb, eger benden veled hãşıl olursa benũm ķurbãnım ķabũl eyle.’ Her ķoķ ķurbãn itdikce âsumãndan âteş gelũp ķurbãnı alur idi. Tã kim tamãm oldu bir nidã’ geldi ki ‘Yã Kaydãr, ķurbãnuñı ķabũl itdik ve hãcetiñ revã oldu. Fũlãn ağac altında yat, ‘ãlem-i hũ‘ãbda her ne ki gũrinũrse ‘amel eyle.’ Varup uyudu. Nidã’ geldi ki ‘Yã Kaydãr, alınıñda hãzret-i Muħammedũñ şallallãhu ‘aleyhi ve sellemũñ nũrı emãnetdũr. Cũmle ‘ãlem anũñ iķũn hãķķ olunmışdur. Ėarĩb hãtũnlardan ki bir hãtũn ismi Ėãdiredũr, anı taht-ı nikãhıña alasin.’ Kaydãr uyandı. Ėãyet mesrũr oldu. Andan kendi her ne yere ki uğrasa ol nũruñ bereķãtıyla aña secde idũp eydũr ki ‘Yã Kaydãr, zamãn oldu ki ol nũr-ı kerĩm senũñ şulbũnden hũrũc ide.’ Ėũn kim menziline geldi, etrãfa âdemler irsãl itdi, tã kim bir Ėarĩbe hãtũn ki Ėãdire nãmında kimesnei bulalar. Sa’y-ı belĩĖden soñra benĩ Cũrhũmũñ mũlkinũñ bir kıızı ki Ėãdire binti Zũheyl ‘Ãmir bin YaĖreb bin Ėahtãndur aşl-ı ‘Arabdur, nisbet ile anı nikãh itdiler. Mervĩdũr ki ol nũr Ėãdireye intikãl itdi. Tãbũt-ı sekĩne Kaydãr [M 159^a] yanında idi. İşhãķ ‘aleyhi’s-selãmuñ [S 115^a] evlãdı nizã’ itdiler. ‘Ėũn kim cemĩ‘-i enbiyã’ benĩ İşhãķdan muħãķķaķ oldu, sizde bir nũrdan Ėayrı nesne yok. Lãyĩķdur ki tãbũt-ı sekine bizde ola.’ Kaydãr eyitdi, ‘Hãzret-i İsmã‘ĩl ‘aleyhi’s-selãmuñ vaşiiyeti mũcibince ben mutaşarrıfım.’ Tã kim bir gũn ol tãbũtı acmaķ murãd itdi, bir âvãz geldi ki ‘Saña tãbũtı açmağa izin yokdur, zĩrã sen peyĖamber degilsin, peyĖamber vaşisisin. Anı peyĖamberden Ėayrı kimesne acmaz. Bu tãbũtı Ken‘ãna ilet ve hãzret-i Ya‘ķũb ‘aleyhi’s-selãma teslĩm eyle. Andan Ėayrı kimesne bunu acmaz.’ Andan Kaydãr Ken‘ãna teveccũh itdi. Ėãdireye vaşiiyet itdi ki ‘Senden bir veled gelse gerekdũr. Ėũn kim vaz‘-ı hãml idũĖũñ zamãnı gele, İsmã‘ĩl ‘aleyhi’s-selãmuñ vilãdeti maħalline var. Ve ismini Hãml diyũ ta’yĩn eyle.’ Eydũrler ki Hãml tesmiye itmeğe sebeb oldur ki Ėũn Ėãdireye takarrub itdi, her cãnibinden âvãz gelũrdi idi ki ‘*feķad hãmilti yã Ėãdire.*’ Ya’nĩ, ‘Beşãret olsun ki yũkli olduñ yã Ėãdire.’ Andan tãbũtı alup Mekkedden Ken‘ãn vilãyetine teveccũh itdi, yayãķ gitdi. Ėũn kim Ken‘ãna ķarĩb oldu, bir âvãz peydã oldu. Cemĩ‘-i evlãd-ı İbrãhĩm ol âvãzı istimã’ itdiler. Ya‘ķũb ‘aleyhi’s-selãm evlãdına eyitdi, ‘Allãhu te‘ãlã hãķķı iķũn Kaydãr bin İsmã‘ĩl tãbũt ile geliyor. Cũmleñũz ķalkũñ istiķbãl idelũm.’ Ėũn kim mũlãķãt idũp birbiriyle gũrũşdiler, Ya‘ķũb ‘aleyhi’s-selãm eyitdi, ‘Ey Kaydãr, levnũñ mũteĖayyir

olmuş. Düşman mı saña havāle oldu yāhūd hasta mı olduñ yāhūd ma‘şiyetmi itdiñ.’ Kaydār eyitdi, ‘Hıçbiri olmadı, lākin ol nūr benden müntakıl oldu zevceme.’ Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Hātūn evlād-ı İshākdan mıdır.’ Eyitdi, ‘Hayır, bir ğaribe hātündür, Cürhümiyyedir.’ Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Şeref-i Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlardadır, Haqq te‘ālā anı ‘Arabdan getirür. Ve saña beşāret olsun ki dün gice Ğādire oğuluñı toğurdu. Zīrā gördüm ki gök kapuları açılmış ve beşāret melā’ikesi nüzül iderler. Bildüm ki ol habībūñ nūrı [M 159^b] sebebiyle.’ Kaydār tábütü teslīm idüp harem-i şerīfe geldi. Gördi ki vaz‘-ı haml itmiş ve habīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ nūr-ı şerīfı alınında berķ urur. Çün Haml hadd-i bülūğa irişdi, Kaydār anı alup Ebu Kubeys tağına ilettdi, vaşiyet tarīķiyle, kitābet tarīķiyle degildür. Andan ‘ahd eyledi ki nūr-ı mübīni tāhirāta vaz‘ ide ve nikāh vechi üzre eyleye, harāmdan hāzer ide. Andan Sübeyr²⁵⁹¹ tağına irişdi. Nāgāh melekū’l-mevt bir gökçek maħbūb şüretinde zāhir oldı. Selām virüp, ‘Kanden gelürsin’ diyü suāl itdi. Cevāb virdikde istihsān idüp, ‘Gel senüñle meşveret idelüm’ diyü kulağına söyler şekl-i rūhın kabz itdi. Haml eyitdi, ‘Babamı ne itdiñ.’ ‘Var gör babañ sağ mıdır’ didi. Haml aña teveccüh idicek melekū’l-mevt semā’ya ‘uruc itdi. Haml ğā’ib olduĝın göricek melekū’l-mevt olduĝın bildi. Techīz ü tekfīn idüp defn eyledi.

Haml kendü kavminden Sa‘īde nām bir hātūn aldı. Andan bir oĝulu oldı. İsmiñi Nebt²⁵⁹² vaz‘ itdi. Ve nūr-ı tāhir aña müntakıl oldı. Nebt dinmege sebep oldur ki anuñ pederi²⁵⁹³ vālidesini Yemen cānibine ilettdi, bu veled dünyāya geldi. Ve vālidesi vefāt itdi. Muħkem yağmur yağdı. Bir maĝāraya girdiler. Pederi daħı ol maĝārada iken āhirete gitdi. Kırķ günden soñra ‘Arab ol maĝāraya girdiler. Ol veledi bir yıllık zann itdiler. Ve eyitdiler ki ‘Haqq te‘ālā anı yerden bitürdi, bir nebāt gibi.’ Anuñ içün ismini Nebt didiler. Nūr anuñ alınında berķ urur idi. Ve laţīf sīreti var idi.

Andan ol nūr Hemeysa‘ nām oĝuluña müntakıl oldı. Hemeysa‘ dimege bā‘is oldur ki ‘ulüvv-i himmeti var idi. Hattā evlād-ı İsmā‘īl [S 115^b] ve evlād-ı İshāka ‘aleyhima’s-selām andan ğayrı kimesne mālīk olmamışdur. Ve daħı etrāf-ı Şām ve Yemen ve Hicāz ve Necd bunları taht-ı taşarrufına aldı, tā füstāt-ı Mışıra varınca. Ve ba‘zı memālīk-i Farsa daħı mālīk oldı. Ve her kim anı görse heybetinden elbette baş yere ğor ve tevāzu‘ eyler idi. Vālidesi Habībe [M 160^a] binti Ğahtāndur.

²⁵⁹¹ sübeyr: Kaynaklarda "şübeyr" olarak geçer.

²⁵⁹² nebt: Kaynaklarda "nābit" olarak da geçer.

²⁵⁹³ anuñ pederi: M’de yok

Andan ol nūr Üded nām kimesneye intikāl itdi. Üded anuñ için tesmiye itdiler ki gāyet bülend āvāzı var idi. Hattā eydürler ki on mīl yerden āvāzı istimā' olunurdu.

Andan ol nūr 'Adnāna müntakıl oldı. 'Adnān anuñ için tesmiye itdiler ki dükeli cinn ü ins t̄a' ifesi anı katl itmege sa'y itdiler. Didiler ki 'Eger bu büyük ola bundan bir veled gele ki ins ü cinnüñ seyyidi ola.' Hakk te'ālā anı ol t̄a' ifenüñ şerrinden hıfz itdi. Eydürler ki 'Adnān bir gün süvār olmuş idi. Seksen atlu anı ortaya aldılar, helāk kaşdına. 'Adnān dağı anlar ile muḳābele ve muḳāteleye başladı. Tā bir mertebe ceng itdi ki atına zahm yetişdi. İki cebel arasında idi. Atdan inüp bir tağa teveccüh itdi. 'Adūları ardından yetişdiler. 'Adnān ḥazret-i Bārī'e tazarru' itdi ve meded taleb eyledi. Tağdan bir el zāhir oldı ve anı kulle-i cebele iletđi. Ve bir şayha peydā oldı. Cümlesi ḥavfından helāk oldılar. Bu dağı ḥazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ bir mu'cizesidür.

Andan ol nūr 'Adnāndan Me'adda intikāl itdi. Künyesi Ebū Ḳuḍā'adur. Ḳuḍā'a evlādınuñ meşhūrlarıdır. Rivāyet olunur ki Me'add evlādı gāyet şecī' t̄a' ife idi. Hattā Deḥḥak bin Me'add kırk kimesne ile benī İsrā'ilden bir 'azīm 'asker ile, ki ḥadden bīrūn idi, cenk idüp gālīb oldılar. Mālların alup yeḥūddan çok kimesnei esīr itdiler. Benī İsrā'ıl peygamberlerine istiḡāse idüp anlara nekbet nāzil olsun için du'ā' istediler. Peygamber du'ā' itmek kaşd itdikde vahy nāzil oldı ki 'Anlarıñ yaramazlığına du'ā' itme. Zīrā kim ḥātemü'l-enbiyā' anlarıñ evlādından gelse gerekdür.' Me'add anuñ için tesmiye itdiler, Me'add demek tāze dimekdür. Yemişden ve çiçekden ol dağı gāyet ile güzel yüzlü idi. Ba'zılar eydür, nice kerre benī İsrā'ıl muḥārebe idüp şihḥat ve ḡanīmet ile döndüğü için Me'add didiler.

Andan soñra nūr Me'addden Nizāra müntakıl oldı. Nizār dimege sebep oldur ki [M 160^b] toḡduğı vaḳit babası Me'adda biñ deve ḳurbān itdi. Halk aña eyitdiler ki 'Çok ḳurbān itdiñ.' Me'add eyitdi, 'Vallāhi henüz ben anı ḳalīl dutaram' didi. Anası Mu'āze binti Hūş bin 'Adīdür. Cürhüm ḳabīlesinden idi.

Andan nūr Muḍara müntakıl oldı. Eydürler ki anuñ için Muḍar didiler ki her kimüñ gözi aña duş olsa 'āşık olurdu. Ve dīn-i islām üzre idi. Ḥazret-i İbrāhīm 'aleyhi's-selāmuñ şerī'ati üzre olup ol dīni ızhāra sa'y-ı belīg ider idi. Anuñ oğlu İlyāsa naşīḥatlerindendir. Bu kelimāt, *men yezra 'i ş-şer'a yeḥşudu'n-nedāmete*. Ya'nī her kim şerr eker peşimanlık biçer. *ve ḥayru'l-berri mā a'celuhū*. [S 116^a] Ya'nī iḥsānuñ ḥayırlusu tīz irişendür. *ḥammil nefseke 'alā mekrūhehā fīmā aşlahahā v'aşrifhā 'an maṭlūbihā fīmā efsedehā*. Ya'nī nefsiñe mekrūh olanı işlet²⁵⁹⁴, nefsiñi işlah itdüğü maḥallde. Murādın

²⁵⁹⁴ mekrūh olanı işlet: **M** nüshasında mükerreren yazılmıştır.

virme ifsāda ulaşdurduğı maḥāllde. Ve eydürler ki deveye ḥaddā itmegi ya'nī şadā ile sevķ itmegi evvel ol peydā itdi.

Andan ol nūr Muḍardan İlyāsa muntaķil oldı. İlyās didiler zīrā pīr olup oęul gelmekden ye's itdikden şoñra beşāret geldi ki 'Oęuluñ vücuda geldi.' İlyās daḥı İslām üzre idi. Ve Ḥaķķ te'ālā anı serfirāz eyledi. Ḥattā aña seyyidü'l-'aşīre diyü tesmiye itdiler. Ve gāh gāh arķasından nūr-ı Muḥammedīnün şallallāhu 'aleyhi ve sellemün tesbīhi zemzemesinden kulaķlar işidüp ta'accüb iderler idi. Ve ḥacc mevsiminde telbiye ya'nī, *allāhumme lebbeyk* şadāsı ol nūrdan gelür idi. Ve vālidesinün ismi Ḥuzeyme idi. Bir rivāyetde Ḥunefā' idi.

Ve andan ol nūr İlyāsdan Müdrikeye intikāl itdi. Müdrike didiler atasınun şerefine yetişdiği için. Bir rivāyetde bir tavşan ardına düşdi, irişdi. Babası aña Müdrike diyü laķab itdiler. Behertaķdīr mübālaęa için yāḥūd şıfatdan isme naķl olduğı için didiler. [M 161^a] Vālidesinün ismi Cendeķdür.

Ba'dehū ol nūr Müdrikeden Ḥuzeymeye intikāl itdi. Vālidesi Selmā binti Eseddür. Vāķı'asında gördi ki Berre binti Udd bin Tābiḥai nikāḥ ide ki ķavminün ulusı idi.

Andan Kināne mütevellid olup nūr aña muntaķil oldı. Kināne anuñ için didiler ki dā'imā ķavminün ulusı idi. Dāimā ķavminün setrinde idi. Bir rivāyetde anuñ ismi 'Alī idi. Vālidesi Hind binti Ḳays idi.

Andan şoñra ol nūr Kināneden Naẓra²⁵⁹⁵ muntaķil oldı. Cumḥūr ķavli üzre Naḍra dimek Ḳureyşī dimek ile mūlaķķabdur. Ḳureyş dimege vech oldur ki Ḳureyş deryāda bir büyük dābbedür. Ḳavminün ulusı olduğı için Ḳureyş didiler. Ba'zılar eydür, taķrīş cem' olmaķdur. Ḳabāil-i müteferriķa ḥacc mevsiminde anuñ ziyāfetine cem' olduğı için Ḳureyş didiler. Ba'zılar eydür, Ḳureyş kesb ma'nāsınadır. Dā'imā ticāret üzre kesb itmekde olduğı için Ḳureyş didiler. Ve ba'zılar taķrīş teftīş ma'nāsınadır, 'ale'd-devām fuķarā'yı teftīş ü tefahḥuş idüp yoklar idi, anuñ için dinildi. Her ķabile ki nesebi Naḍra muntehī ola ol Ḳureyş olur, olmayan olmaz. Naķl olunur ki bir gice ḥücrede, ki Mekke-i mūkerremenün dīvārı dibindedür, uykuya varmış idi. Vāķı'asında gördi ki arķasından bir büyük ağac zuhūr idüp budaķları āsumāna irişmiş yapraķları nūrdan ve aķ yüzlü kimesneler ol ağacuñ dallarına yapışmışlar ve ol ağacuñ kolları cümle ḥaķķ tertīb olunmuş. Uyanup bir kāhine bu vāķı'ayı 'arz itdi. Ol kāhin eyitdi, 'Eger bu vāķı'a şaḥīḥ olursa senün ve nesebün şerefī 'ālemi dutar. Ve bir kimesneye bu kerāmet müyesser olmaz' didi.

²⁵⁹⁵ nazra: Kaynaklarda "naḍr" olarak geçer.

Andan Hakk te‘ālā buyurdi ki ‘Ey meleklerim, yeryüzinde hiçbir muvaḥḥid var mı, nazar idüñ.’ Eyitdiler, ‘İlāhī, sen a‘lamsın. Ol nūr ki evlād-ı İsmā‘ilden [S 116^b] tertib üzre müntakıl olmışdur andan ğayrı muvaḥḥid bir kimesne yokdur.’ Hakk te‘ālā buyurdi ki ‘Ol nūr benüm ḥabībimüñ nūridur. [M 161^b] Şimdi Naḍranuñ arḳasındadır.’ Vālidesi Berre binti Mürredür.

Andan ol nūr Mālike müntakıl oldu. Mālik didiler zīrā ‘Arabuñ meliki idi. Vālidesi Cendele binti’l-Hārişdür.

Andan soñra ol nūr Fūheyre²⁵⁹⁶ müntakıl oldu. İsmi ‘Āmirdür. Vālidesi ‘Ātike yāḥūd ‘İkrīşedür.

Andan ol nūr Ğalibe intikāl itdi. Vālidesi Leylā binti Sa‘ddur.

Andan ol nūr Lü’eyy nām kimesneye müntakıl oldu. Lü’eyy hemze iledür, muẓafferdür lā’dan. Vālidesi Selmā binti ‘Umeyrdür. Cürhümiyedür.

Lü’eyyden Ka‘ba müntakıl oldu. Vālidesi Remāviye binti’l-yakīndür.

Andan Mürreye müntakıl oldu. Vālidesi Vahşiyye²⁵⁹⁷ binti Şeybāndur.

Andan Kilāba müntakıl oldu. Vālidesi Hind binti Şerīfdür.

Andan ol nūr-ı şerīf Kuşayya müntakıl oldu. Kuşayy anuñ için dirler ki Mekkenen çıkup Kuḍā’a ḳabīlesinde sākin oldu ki Mekke-i mükerrmeden ba‘id idi. Ba‘zılar eydür, bāṭılı kendüden ba‘id ider idi ve ḥaḳḳı ḳabūl eyler idi, anuñ için Kuşayy didiler. Ve aña Mücemmi‘ daḥı dirler, Ḳureyşi yanına cem‘ itdüğü için. Huẓā’a Mekke-i mükerrmeye istilām idicek Ḳureyşiler Mekkeye gelüp gitmekden el çeküp taḡılımışlar idi. Kuşayy Mekkeye mürāca‘at idüp Huẓā‘aı men‘ idicek Ḳureyşiler Mekkeye gelüp cem‘ oldılar. Vālidesi Fāṭıma binti ‘Avfdur. Ve dārü’n-nedvei Kuşayy binā’ itmişdür. Ḳavmi mühimmāt vaḳtinde anda ḥāzır olurlar idi. Ve müşāvere iderler idi. Tā ḥazret-i faḥr-ı ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem zamānına dek bu ḳā’idee ri‘āyet iderler idi. Ve daḥı sıḳāye ve ḥicābe ya’nī zemzem-i mübāreki ḥıfz itmek ve Mekke-i mükerrme ḳapusın gözetmek Kuşayy elinde idi.

Andan nūr-ı şerīf ‘Abdu’l-menāfa müntakıl oldu. Anuñ ismi Muḡiredür. Menāf pederinüñ ismidür, vālidesi Ḥayā’²⁵⁹⁸ binti Huleyldür. Muḡire ‘Ātike nām ḥātūnı, Mürre kıızıdur, nikāḥ itdi. Andan ikiz oḡulu oldu. Biri Hāşim [M 162^a] ve biri ‘Abdu’l-Menāf. Yüzleri birbirine muttaşıl idi, ayırmak mümkün olmadı. Āḥir ḳılıc ile birbirinden cüdā itdiler. ‘Uḳalā’-yı ‘Arabdan biri bunu işidüp didi ki ‘Ġayrı nesne ile ayırmak gerek idi.

²⁵⁹⁶ fūheyre: Kaynaklarda "fihr" olarak geçer.

²⁵⁹⁷ vahşiyye: Kaynaklarda "maḥşiyye" olarak geçer.

²⁵⁹⁸ ḥayā’: Kaynaklarda "ḥubbā" olarak geçer.

Bunların mabeyninde ve evlâdı mabeyninde dâ'imâ kılıc ve kıtâl olur' didi. Muğirenün iki oğlu dağı oldu, biri Nevfel ve biri Muṭṭalib. Hâşim 'Abdullāhuñ ki Ḥabīb-i Ekremün şallallāhu 'aleyhi ve sellemün babasınıñ ceddidir. Ve 'Abdu's-Şems benî Ümeyyenün ceddidir. Ve Nevfel Cübeyr ibni Muṭ'anuñ²⁵⁹⁹ ceddidir. Ve İmām Şāfi'î rahmetullāhi 'aleyh Muṭṭalibden gelmişdür.

Ve Hâşim ki ḥazretün ceddidir, aña Abdu'l-'Alā²⁶⁰⁰ dağı dir. Bir rivāyetde 'Amr Hâşim ile mulakḥabdur, zīrā saḥī idi. Haşm şerīd için ekmek toğramağa dirler. Ve kışsa böyle vāki' oldu ki Mekke-i mükerrerede 'azīm kaḥt vāki' oldu. Halk ıztırāba düşdiler. Hâşim Şām tarafına gidüp vāfir un şatun aldı. Ve ekmek pişürüp çuvāllara koydı. Mekke-i mükerremeye gelüp her şabāḥ deve ve her aḥşam bir deve boğazlayup ve ol ekmekleri ufaḥlayup şerīd ider idi. Ve münādī göndürüp halkı ziyāfet eyler idi. Ve halk içinde bunuñla meşhūr oldu. [S 117^a] Ve, *riḥlete's-şitā'i ve's-şayf*²⁶⁰¹ andan sünnet ḳaldı. Ve ululuğı şöhret buldı. Ve nice ḥātūn aldı. Ve birkaç evlâdı oldu. Yine nūr kimesneye muntakıl olmadı. Ve mādām ki nūr alınında idi şaneme secde itmege ḳādir olmaz idi. Ve Ḥaḳḳ te'ālā melā'ikeye eyitdi, 'Şāhid oluñ ki ben ḥabībimi rezāilden pāk itdüm. Ve mādām ki ol nūr anuñ şulbindedür puta secde itdürmem.' Ve ehl-i kitāb her ḳaçan aña rāst gelseler elin öperler idi. Ve her şey' aña secde ider idi. Ve her ḳabile aña ḳızların 'arz iderler idi. Ḥattā ḳayşer-i Rūm kitāblarında ol nūruñ aḥvālin görmişler idi. Ve anuñ [M 162^b] feẓāilin işidüp ve alınındaki nūrı ḥaber virdikleri ecilden ḳızların 'arz itdi, ḳabūl itmedi. And içdi ki 'Bir ḥātūn almazam illā cümle ḥevātīn ṭā' ifesinden pāk ola.' Vāki' ada gördi ki Selmā binti 'Amrı nikāḥ eyleye. Mekkenen Yeşrib şehrine geldi. Benī Neccār ḳabilesinden Selmā binti 'Amrı, ki enşardandur, nikāḥ idüp 'Abdu'l-Muṭṭalibe ḥāmil oldu. Ve Selmā ḥüsn ü cemālde ve faẓl u kemālde ve feşāḥat u belāḡatda Ḥadīce raḥıyallāhu 'anhāya mu'ādile idi. Hâşim ticāret ṭarīḳiyle Şāma gitdi ve Ğazzede vefāt idüp anda defn itdiler.

FAŞIL

'Abdu'l-Muṭṭalibün zikrindedür ve zamānında vāki' olan vāki'atı beyān ider. Bilgil ki 'Abdu'l-Muṭṭalib Yeşribde toğdı. Babası Hâşim fevt olduḳdan soñra, bir rivāyetde Hâşim vefāt itdüğü vaḳit, küçürek idi. Bir rivāyetde yigirmi beş yaşında idi. Şeybetü'l-Ḥamd ad virdiler, zīrā toğduğı vaḳit saçı aḳ idi. Bir rivāyetde başında bir kıl

²⁵⁹⁹ mut'a: Kaynaklarda "muṭ'im olarak geçer.

²⁶⁰⁰ 'alā: Kaynaklarda "ulā" olarak geçer.

²⁶⁰¹ Kureyş 106/2

var idi, beyāz ancak dā'imā meḥāmide mübāderet ider idi, lācerem Şeybetü'l-Ḥamd didiler. Ve ba'zılar eydür, ef'āl-i cemīlesi çok olduğu için dinildi. 'Abdu'l-Muṭṭalib dimege sebep oldur ki Hāşimden sonra riyāset-i Mekke-i mükerreme cümle Mekke halkı Muṭṭalibi ihtiyār itdiler. Ve İsmā'il 'aleyhi's-selāmuñ yayını ve 'alemini ve Mekkenüñ miftāhını aña teslīm itdiler. Şeybe Yeşribde yedi yıl vālidesi yanında oldu. Bir gün Yeşrib meydānda oğulancıklar ile oğ atar idi. Kureyşden bir kimesne ol mekāna vardı ve anı bildi. Zīrā kande oğ atsa, 'Ben Hāşim oğuluyum' dir idi. Çün ol şahış Mekkeye geldi, Muṭṭalibe anı zıkr idüp fezāilin ve meḥābetin ve rüşdin hikāyet eyledi. Ve gurbetin ve tenhālığın ve kılllet-i me'ünetin zıkr idüp Muṭṭalibe çok söz söyledi. [M 163^a] Muṭṭalib and içdi ki evine varmaya Medīneye gidüp birāderzādesin getüre. Ol kişi eyitdi, 'İşte benüm nākam müheyyā'dur.' Pes Muṭṭalib ol devei ol şahışdan 'āriyeten alup kimesnenüñ haberi olmadın Medīneye tevcih eyledi. Şeybeyi anasından ve akrabāsından uğurlayın devenüñ ardın alup gitdi. Yolda kime rāst gelse, 'Bu oğulan nedür' diyü suāl itse, 'Kulumdur' diyü cevāb virürdi. Esbābı eski ve güneşden tağyir olmağıla kimesne bilmez idi. Ve taşdik [S 117^b] iderler idi ki Mekkeye gelüp laṭif libāslar geydürüp 'Abdu Menāfuñ meclisine getirürdi. Bu sebebdan 'Abdu'l-Muṭṭalib diyü meşhūr oldu. Mekke-i mükerremede sākin olup tā 'ammusı Muṭṭalib āhirete intikāl itdi. Ve Hāşime müte'allik olan manşıblar 'Abdu'l-Muṭṭalibe muḳarrer oldu. Ve kavminüñ re'isi oldu. Ve rif'ati ve 'izzeti günden güne ziyāde oldu, hattā ferid-i 'aşr oldu. Her kim anuñ emānına dāhil olsa emān bulur idi. Ve cümle iklīmlerüñ mülkleri anuñ fazl u keremin bildiler ve maḥabbet eylediler. İllā kisrā ki Hürmüz oğulu, anuñla münāza'a ider idi. Ve ḳabāil-i 'Arabdan aña çok māl vāşıl olur idi. Ve A'rāba bir ḥādişe vāḳı' olsa anı alup Büseyr tağına çıkup du'a iderler idi. Ve anı vesile ittiḥāz idüp Hāḳḳ te'ālāya ḳurbān iderler idi. Ve ḳanın putlarınıñ yüzine sürerler idi. Anların mühimmleri ḥabīb-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem nūrı ḥürmetine, ki 'Abdu'l-Muṭṭalibüñ alınında, ḥāşıl olur idi. Ve 'Abdu'l-Muṭṭalib put yanına varmaz idi ve nūra ta'zīm ider idi. Ve pederi gibi niçe ḥātūn aldı. Evvel oğulu Ḥārış idi. Anuñla künye idüp Ebu'l-Ḥārış didiler. Sinn-i bülūğa yetişdikde babasına çok ḥuşuşda mu'āvenet itdi, zemzem ḳuyusun ḳazmak gibi. Ve daḥı ḡayrı vāḳı'atda nef'-i küllisi [M 163^b] oldu.

FAŞIL

Zemzem ḳuyusun ḳazduḡın beyān ider. Hücrede bir gün 'Abdu'l-Muṭṭalib ḥ'āba varmış idi ki ka'benüñ dīvārına muttaşıldur. Vāḳı'āda gördi ki ḥātif nidā' ider ki 'Yā 'Abde'l-Muṭṭalib, ḳalk ve tayyibe yüzünden toprağı gider' didiler. Ḥavfla uyandı. Bir

sā'atden sonra havf gidüp yine uyuya vardı. Yine hâtifden tenbîh olundu. Yine hâtifden âvâz geldi ki 'Yâ 'Abde'l-Muṭṭalib, maşûne yüzinden, bir rivâyetde berr yüzinden, niḳâbı gider.' Tekrâr uyandı ve havf eyledi. 'Acabâ maşûne ne ola.' Andan kalkdı ve Kureyş uluları yanına varup ol vâkı'asın zıkr itdi. Anlar eyitdiler, 'Eger bu vâkı'a haḳḳ ise tekrâr vâkı'a olur' didiler. Bir gün daḥı 'Abdu'l-Muṭṭalib ol mekāna varup hücrede tazarru' itdi. Didi ki 'Ey ilāh-ı İbrāhīm ve ey hüdā-yı rabb-i Raḥīm, senden dilerem ki bu vâkı'a baña beyân idesin ve sırrı keşf ü 'ayân eylesin.' Çün kim h'aba vardı, hâtif nidā' idüp eyitdi ki 'Kalk zemzem kuyusun kaz.' 'Abdu'l-Muṭṭalib eydür, 'Çāh-ı zemzem nedür.' Hâtif eyitdi, 'Bir şudur ki huccāc etrāfdan gelüp cümlesine kifāyet ider.' Bir rivâyetde zemzem Cebrā'îl 'aleyhi's-selāmuñ ayağıyla kazılmışdır. Ve İsmā'îl aleyhi's-selāmuñ ve ehlinüñ şuarıcaḳ şuyıdır, şusuzları kandurur. Ve hastalara şifā' virür. Ve açlara ta'am olur. Nişānı oldur ki kurbān olunduğı vakıtde haşvin anda kurulur. Ve anda bir burunı kızıl gurāb bunlara karşı minḳārın yere urur. Bir nişān daḥı taleb itdi. Cevāb geldi ki 'Ḳarınca deliği var, yarın bir ḳargā burunun anda yere darb ider.' 'Abdu'l-Muṭṭalib bildi ki gerçektür şabāḥ Mescid-i Harāma vardı. Ve muntazır oldu ki ne zuhūr ider. İttifāḳ zarûre didikleri bir küçürek depede bir yılan zuhūr itdi. Anı ḳatlı itmege ḳaşd itdiler. Ḳaçup zemzem kuyusına gelüp İṣāf ve Nā' ile nām iki put, ki anda naşb itmişler, kurbān idüp kanın ol [M 164^a] putların yüzlerine sürdiler idi. Ve işkenbelerin ol araya dokerler idi. [S 118^a] Bir gurāb gelüp ol araya minḳārın urdı. Yer açılıp ḳarınca yuvası āşikāre oldu. Ve 'Abdu'l-Muṭṭalib zemzem kuyusun kazmağa meşgûl oldu.

Ve zemzem mestûr olmağa sebep ol idi ki İsmā'îl 'aleyhi's-selām ḥayātda iken velāyet-i ka'be anuñ taşarrufında idi. Āhirete intikāl itdikden sonra büyük oğlu Sābit taşarruf itdi. Cürhüm ḳabīlesinüñ daḥı re'isi idi. Ol daḥı vefāt itdikden sonra velāyet-i ka'be ve hükûmete Muḍāḍ bin 'Amr Cürhümiyye muḳarrer oldu. Ol zamān ehl-i ka'be iki bölük oldılar. Biri Cürhüm tā'ifesi re'isleri Muḍāḍ idi, biri Ḳatūr ḳabīlesi ki başları Semeyde' nām kimesne idi. Bu iki tā'ife Yemenden gelmişler idi ve mābeynlerinde ḳarābetleri var idi. Yuḳaru cānibine Muḍāḍ hüküm ider idi. Aşaḡasına Semeyde' hüküm ider idi. Bir müddetden sonra mābeynlerinde huşūmet vâkı' oldu. Muḍāḍ Semeyde'i ḳatlı idüp evvel ki Mekke-i mükkeremede bāḡi ü zālīm oldu. Hükümet Muḍāḍa müstaḳil oldu. Muḍāḍ vefāt idüp ka'be Cürhümilerde oldu, İsmā'îl 'aleyhi's-selām mābeynlerinde tutup hıdmet itdikleri cihetden. Çün kim evlād-ı İsmā'îl çoḡaldı, Mekke-i mükkerremeye sığmaz oldu. Etrāf ve ḳabāil her biri taḡılıp her biri bir ḳabīleye nāzil oldu. Evlād-ı Muḍāḍ zulme başladılar ve zulümleri şāyi' oldu. Ve muḳīm ve müsāfir rencide olup şikāyete başladılar.

Ve pederlerinden vārid olan²⁶⁰² ve birbirlerinde olan mālī taşarruf itmege şürū‘ itdiler. Tā kim evlād-ı İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāma ğayret düşdi. Benū Bekir bin ‘Abdi Menāf bin Kināne Huzā‘a kabīlesinden bir bölük cemā‘at ile ittifāk idüp kavm-i Cürhūme haber irsāl itdiler. Didiler ki ‘Ka‘be bize müte‘allikdūr. Karābet ve hūkūḡ-ı sābıkadan ötürü biz sākit olduk²⁶⁰³. Şimdi zulum cānibine sālīk olmışsınız. Cümle halk sizden şikāyet ider. Yā inşaf semtine rücū‘ eyleyüp zulümden el çekün yāhūd sizi cümle katl itmek muḡarrer olur.’ [M 164^b] Kavm-i Cürhūm çokluklarına ve kuvvetlerine maġrūr olup bu kelāma iltifāt itmediler. ‘Azīm ‘asker cem‘ idüp benī Bekir ile muḡārebeye çıkdılar. *ez-zālīmu mazlūmun*²⁶⁰⁴ fehvāsı üzre qalblerine ḡavf düşdi. Benī Bekirden ve Huzā‘adan emān istediler. Mābeynlerine muşliḡler girüp şol şartla şulḡ itdiler ki Mekke-i mūkerremei evlād-ı İsmā‘īle teslīm idüp kendūleri ehl ü ‘iyālī emvālīyle çıkup gideler. Çün kim cilā‘-yı vaṡan muḡarrer oldı, Mekke de olmağdan ye’s geldi. Re’īsleri ‘Amr bin Hāriş idi. Kemāl-i ḡasedinden mūbārek ḡacerū’l-esvedi yerinden çıkarup altundan bir āhū şekli var idi, ki aña ğazāle-i Mekke dirler²⁶⁰⁵ idi İsfendiyār göndermiş idi hediye tarīḡiyle, zemzem kıuyusunda anı şakladılar ve kıuyuyu örttiler. Andan soñra Cürhūmīler Mekke de gidüp Yemen cānibinde sākin oldılar. Bir rivāyetde zulumlerinūñ şe’āmetinden, ‘Arab aña ‘adesi dirler bir marāz olur, cümlesi ol marāzdan helāk oldılar. Muḡaşşalu’l-keḡām evlād-ı İsmā‘īl Mekkeye mālīk olup zemzemi bi’l-kūlliyye unuduldu. Kimesne zemzem [S 118^b] ne idüġin cihānda bilmez idi.

Çün kim nevbet-i hūkūmet Mekke de ‘Abdu’l-Muṡṡalibe irişdi, zemzem kıuyusın kıazmaġıla me’mūr oldu. Vāḡı‘āsında ġördüġi yeri kıazmaġa başladılar. Kıureyş nizā‘ itdiler ki ‘Biz ālihemüz yanında bir kıuyu iḡdāş itmege kıomazuz’ didiler. Hūşūmetleri ḡadden tecāvüz itdi. Dirler idi ki ‘Sen dirsın bu kıuyu İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmuñ berekātıyla olmışdur. İmdi evlād-ı İsmā‘īl bu hūşūşda müşterek olmağ gerekdūr.’ ‘Abdu’l-Muṡṡalib şerīklige aşlā rızā’ virmedi. Bunuñ üzerine ittifāk itdiler, mābeynlerinde bir kimesne ki kemāl-i ‘aḡl ile meşhūr ola hūkūmet eyleye. Şāmda bir kāhin var idi. ‘İlm-i nücūmda māhir idi. Ve mā ḡalk mābeyninde meşhūr idi. Çok tevābi‘i var idi. Kıabā‘il-i Kıureyşden ve her kıabīleden bir kimesne ‘Abdu’l-Muṡṡalib ile bile anda varup nice hūkm ider ise öyle ‘amel ideler. Yaz zamānı idi. Yolda bunlara [M 165^a] şusuzluk ġalebe itdi, ḡattā helāke kıarīb oldılar. ‘Abdu’l-Muṡṡalib eyitdi, ‘Böyle ṡurmaġla olmaz, ġelūñ develerimiz

²⁶⁰² ve zulumleri şāyi’ oldu ve muḡīm ve müsāfir rencide olup şikāyete başladılar ve pederlerinden vārid olan: M’de yok

²⁶⁰³ biz sākit olduk: M’de yok

²⁶⁰⁴ "Zalim mazlumdur."

²⁶⁰⁵ aña ğazāle-i mekke dirler: M’de "hediye tarīḡiyle"den sonra yazılmıştır. S’de ise bu kısım bulunmaz.

sürelüm, ola ki şudan nişân bulavuz.’ Develerine bindiler. ‘Abdu’l-Muṭṭalib daḥı devesine bindi. Nāgāh devesinüñ ayağı bir taşā ṭokundu. Taş yerinden kopup bir çeşme zāhir oldu. Cümlesi tekbīr itdiler.²⁶⁰⁶ Ve cümlesi şuya kandılar. Ve meşkların ṭoldurdılar. Ve eyitdiler ki ‘Ol kuyuyu kazmak saña müsellemdür. Kimesne senüñ ile nizā’ı olmak revā²⁶⁰⁷ degildür’ diyü ol mekāndan döndiler. Ve kuyuyu kazmağa mübāşeret itdi. Ve daḥı zemzem kuyusun kazmakda ve daḥı a’dā’sı Cürhümīler ḥuşūşında oğlu Hārişden çok yardım gördi.

Ḥaḳḳ te’ālādan diledi ki aña on oḡul müyesser eyleye. Du’ā’sı müstecāb olup on oḡul müyesser olursa birin Ḥalīlū’r-Raḥmān ‘aleyhi’s-selām gibi kurbān eyleye. Vāhibū’l-‘aṭāyā maḳşūdın ḥāşıl eyledi. Cehd-i ‘azīm idüp kuyunuñ ağızı bulundu. Ve Cürhümīler ol kuyuda şakladıkları zāhir oldu. Bir nice kılıc ve esliḥa ve altundan āhū şekilleri çıkdı. Kureyş bu kaḫıyyeye vāḳıf olup andan ḥişşe taleb eylediler. Ve eyitdiler ki ‘Bu kuyu ceddimizden ḫalmış idi, saña muḥtaşş oldu. Andan ḡayrı nesne iḥtişāş olmaz.’ ‘Abdu’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Siz kuyu kazmakda baña muvāfaḳat itmeyüp küllī nizā’ itdüñüz idi. Lākin şart u mürüvvet oldur ki mābeyniñüzde ‘ādet olan ḫur’ā idelüm, Her nice vāḳi’ olursa anuñıla ‘amel oluna.’ Bu ittifaḳ silāḫları bir cānibe ve altun āhūları bir cānibe ḫodılar. Ḳur’ayı atdılar. Āhūlar ka’benüñ ismine düşdi. Ve silāḫlar ‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ nāmına düşdi. Kureyşe bir nesne düşmedi. Āhūyı ka’benüñ ḫapusına aşdılar. Ve anlara ḡazāl-ı ka’be diyü ad virdiler. Ve silāḫları [M 165^b] daḥı şatup ka’benüñ mühimmātına ḫarc eyledi. Ol āhū şeklini ka’be ḫapusında mu’allaḳ ṭurur idi. Tā bir gice Ebū Leheb bir iki sarḫoşlar ile gelüp anları alup ve tācirler şatup aḳcesin şarāba ve ḫalḡu āletine virdiler. Tafşīli ‘anḫarīb gelür, *inşā’allāhu te’ālā*. Bir rivāyetde kılıcları taḫtalar idüp ve ol altundan āhūları iksirler yaptılar ve ka’be ḫapusına mīḫladılar. Zemzem kuyusun kazdıḳdan soñra ‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ devleti ve cāhı ziyāde oldu.

Andan evlenmege şürü’ itdi, tā kim taleb itdüḡi evlād zuhūra gele. Nice ḫātūnlar cem’ eyledi²⁶⁰⁸ ve [S 119^a] evlādı zuhūra gelmege başladı. Tā kim on oḡulu ve altı kızı oldu, Hāriş ve Ebū Leheb ve Ḥacl ve Muḫavvim ve Dırār ve Zübeyr ve Ebū Ṭālib ve ‘Abdullāh ve Ḥamza ve ‘Abbās. Ve ba’zılar eydür on üç oḡulu oldu, Ḡayndāḳ, bir rivāyetde Ḡandāḳ²⁶⁰⁹, ve Ḳuşem ve ‘Abdu’l-ka’be. Bunları ziyāde itdiler. On dört diyen Ḡandāḳ ile Ḥacli bir şayar ve ‘Abdu’l-ka’be ile Ḳuşemi ‘Abdu’l-Muṭṭalib evlādından

²⁶⁰⁶ cümlesi tekbīr itdiler: S’de yok

²⁶⁰⁷ revā: cā’iz S

²⁶⁰⁸ cem’ eyledi: aldı S

²⁶⁰⁹ ḡandāḳ: Kaynaklarda "ḡaydāḳ" olarak geçer.

tutmaz. Ammā kızları, Şafıyye ve ‘Ātike ve Beyzā’ ve Berre ve Ümeyme ve Evrā²⁶¹⁰. Ve ol cümleden Zübeyr ve Ebū Tālib ve ‘Abdullāh Şafıyyeden ğayrı kızları ‘Amr bin ‘Ābid Maḥzūmī kız Fāṭımadan oldu. Ve ‘Abdullāh Ebū Tālibden ve Zübeyrden küçük olmanın ‘Abdu’l-Muṭṭalibūn nazarı aña ziyāde idi. Belki cümle evlādından ziyāde meyl aña meyl ider idi. Ḥabīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūn nūri anuñ alınında olmağla ol sebebdan aña ‘Abdullāh nām vaz’ itdiler. Ḥamza ve Muḳavvim ve Ḥacl ve Şafıyye bir anadan idiler, Hāle binti Vehbdür²⁶¹¹ vālideleri. Ve ‘Abbās ve Dırār ve Kuşem bir anadandur, Nüteyle binti Ḥubāndur. Ve Ḥārişūn ve Ebū Lehebūn birāderleri yoğidi. Ḥārişūn vālidesi [M 166^a] Şafıyye binti Cündidür²⁶¹². Ve Ebū Lehebūn anası Lübnā binti Hācirdür. Ḥamza ve ‘Abbās islām-ı şerīfile müşerref oldılar, *raḍiyallāhu ‘anhumā*. Ve Ebū Tālib ve Ebū Leheb islām zamānına yetişdiler, lākin tevfiḳ müyesser olmadı. Ve ehl-i beytden ba‘zılar rivāyet iderler ki Ebū Tālib āḫir-i ‘ömrinde islāmı qabūl itdi. Ve ‘ammelerinden Şafıyye islāmı qabūl idüp cümle-i muḥācirātdan oldu. Ba‘zılar eyitdi, ve Evrā ve ‘Ātike daḫı ba‘zılar rivāyetinde islāma geldiler, *allāhu a‘lem*.

FAŞIL

‘Abdullāh bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib zebḫ olunması beyānındadır. ‘Ulemā’-yi tevārīḫ şöyle zıkr itdiler ki çūn kim ‘Abdu’l-Muṭṭalibūn evlādı ḥadd-i bülūğa irişdiler, murād itdi ki ‘ahdine vefā’ ide. Evlādı cem’ idüp nezr itdüğün bunlara zıkr itdi. Cümlesi inḳıyād idüp eyitdiler ki ‘Eger cümlemizi qurbān idesin emriñe muḥālefetimiz yokdur, iḥtiyārımız elindedür.’ ‘Abdu’l-Muṭṭalib bu ḥuşūşa ğāyet mesrūr oldu. Ve on qur’a peydā idüp her birinūn ismini bu qur’alara yazdı. Ka‘be qapusında bir kimesne dāimā i‘tikāf idüp Mekkenūn muḥāfazasında olurdu. Her qaçan bir mühimmi vāki’ olsa qur’aları ol kimesne atar idi. ‘Abdu’l-Muṭṭalib evlādı ile ellerinde ol qur’aları ile²⁶¹³ Ka‘be qapusına geldi. Ḥādimūn²⁶¹⁴ eline qur’alar virdiler. Ka‘benūn ḥādimi ol qur’aları atdı. ‘Abdullāh ismine zebḫ qur’ası düşdi. ‘Abdu’l-Muṭṭalib egerçi ‘Abdullāhı cümle evlādından ziyāde severdi lākin nezrine vefā’ itmek qaşdın idüp ‘Abdullāhı boğazlamak qatında muḳarrer oldu. Ammā benī Maḥzūm, ki ‘Abdullāhuñ vālidesinūn ḥuşımları idi, bu ma’nāda māni’ oldılar. Ve eyitdiler ki ‘Biz rāzī degilüz. Bu oğuluñ cümle evlādından feşāhatde ve leṭāfetde ziyāde ola anı qatl idesin.’ Münāza’a ve muḥāşama itdiler. Ve daḫı bāḳī Maḥzūmilere

²⁶¹⁰ evrā: Kaynaklarda "ervā" olarak geçer.

²⁶¹¹ vehb: Kaynaklarda "üheyb" olarak geçer.

²⁶¹² cündi: Kaynaklarda "cüneydeb" olarak geçer.

²⁶¹³ ka‘be qapusında bir kimesne dāimā i‘tikāf idüp mekkenūn muḥāfazasında olurdu her qaçan bir mühimmi vāki’ olsa qur’aları ol kimesne atar idi ‘abdu’l-muṭṭalib evlādı ile ellerinde ol qur’aları ile: **M**’de yok

²⁶¹⁴ ḥādimūn: ḥārişūn **S**

müsâ'ade eylediler. Ve eyitdiler ki 'Eger bu emre ikdâm idesin halk içinde 'âdet olur. Evlâd katl olunmağıla nesil münkaṭı' olur. Bu emirde küllî te'emmül lâzımdur.' Âḫirü'l-emr bunuñ üzerine ittifaḳ itdiler ki Hicâzda Şücâ' nâm bir kâhin var idi. [M 166^b] Qatında mâhir idi. Ve halk içinde kemâl-i 'aql ile meşhûr idi. [S 119^b] Anuñ ḥuzûrına varup aḥvâli zıkr ideler, ne dirse aña göre 'amel ideler. Varup şûret-i kaẓiyyei 'arz itdiler. Suâl itdi ki 'Sizüñ qatıñuzda bir âdemüñ deyni ne deñlûdür.' 'Abdu'l-Muṭṭalib eyitdi, 'On devedür.' Kâhin eyitdi, 'On deve bir cānibine ve 'Abdullāhı bir cānibe vaz' idüp ḳur'a atuñ. Eger ḳur'a deve cānibine düşerse febihâ. Ve illâ deve daḫı ziyâde idüñ, tâ ḳur'a devede vâkı' olunca.' 'Abdu'l-Muṭṭalib bu tarîkle 'amel itdi. Evvel ḳur'a 'Abdullāh ismine düşdi. On deve daḫı ziyâde itdi. Yine 'Abdullāh tarafına düşdi. Bu vechle onar onar ziyâde eyledi. Tâ kim deve yüze yetişdi, ḳur'a develer cānibine düşdi. Ḳureyş gâyet ile mesrûr oldu. Ve eyitdiler, 'Yâ 'Abde'l-Muṭṭalib, Ḥaḳḳ te'âlâ senden râzî oldu, ḳur'a develer cānibine düşdi.' 'Abdu'l-Muṭṭalib eyitdi, 'Bir buña daḫı ḳâ'il olmam, tâ tekrâr olmayınca' didi. Mükerrer ḳur'a şaldılar, develer cānibine düşdi. 'Abdu'l-Muṭṭalib muṭma'in oldu ve ḥazret-i Bārîu te'âlâya şükr itdi. Ve 'Abdullāh daḫı katl ḥavfindan ve mehlekeden ḥalâş oldu. Ve ḥazret-i sultân-ı kevneyn şallallāhu 'aleyhi ve sellem bu ma'nâdan ḥaber virdi. *ene'bnü'z-zebîḥayni*²⁶¹⁵ buyurdi. İsmâ'il 'aleyhi's-selâm ile 'Abdullāhı murâd itdiler. Ve zıkr olunan develeri ḳurbân itdi. Ve şerî'at-ı muṭahharada diyet yüz deve muḳarrer oldu.

FAŞIL

'Abdu'l-Muṭṭalibüñ vâkı'a görmesin beyân ider. 'Abdu'l-Muṭṭalib bir gün ḥücrede oturur iken nâgâh uyku ğalebe itdi. Bir 'aceb vâkı'a görüp ḥavf ile uyandı. Kâhinüñ yanına vardı. Kâhin anda eṣer-i ḥavf görüp sebebin suâl itdi. 'Abdu'l-Muṭṭalib eyitdi, 'Bir ğarîb vâkı'a gördüm. Belimden bir beyâz zencîr zâhir oldu. Bir tarafı maşrıḳa [M 167^a] ve bir tarafı mağribe ve bir tarafı Şüreyyâya ve bir tarafı taḥt-ı arza ulaşmış. Ben bu ta'accübde iken ol zencîr bir yaşıl ağac oldu. Dünyānuñ yemişleri ol ağacda mevcûd idi. Ve şöyle münevver idi ki güneş nûrından ziyâde idi. Ve 'Arab ve 'Acem aña secde iderler idi. Sâ'atbesâ'at ol dirâḥtuñ nûrı ziyâde oldu. Ve Ḳureyşden bir cemâ'at ol ağacuñ budakların yapışdılar. Ve bir bölük Ḳureyş daḫı ol ağacı kesmege cem' oldılar. Bir güzel yüzlü kimesne ki hergiz andan gökçek kimesne görmedüm gelüp anları men' eyledi ve gözlerin çıkardı. Elim uzatdum ol nûrdan bir miḳdâr alam. Ol eṣnâ'da ol münevver kimesneden suâl itdüm ki bu nûr kime naşib olur. Eyitdi, her kim bu ağacuñ budaklarına

²⁶¹⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 1/226 (no.606).

yapışa aña naşib olur didi. Andan soñra iki pîr gördüm. Heybetlü kimesneler ol ağacın dibinde turlurlar. Siz kimlersiz diyü suâl itdüm. Biri eyitdi, benüm ismim Nūḥdur. Ve biri eyitdi, ben İbrāhīm Ḥalīlüm. Ve baña eyitdiler, yā ‘Abde’l-Muṭṭalib, bu ağac ol aşl-ı şerīfdür ki ābā’ vü ecdādından saña vāşıl oldı. Ve şulbden senün şulbüne irişdi.’ Bu vākı‘aı takrîr itdikde kāhinün beñzi tağyîr oldı. Ve gāyetle müte’essir oldı. Ve eyitdi ki ‘Eger bu vākı‘a vaḳ‘aya muṭābık ise senün neslinden bir kimesne peydā olur. [S 120^a] Ve yer ve gök ḥalkı aña imān getürürler. Ve aña tābi‘ olup ḥükümeti ve silsilesi kıyāmete varınca şābit ve müstaḥkem olur. Ve Nūḥ ‘aleyhi’s-selām görünmek aña delālet ider ki aña muḥālefet olanlar ḳavm-i Nūḥ gibi baḥr-ı belā’ya ḡark olurlar. Ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām görünmek aña işāretdür ki aña tābi‘ olanlar millet-i Ḥalīlile müşerref olup ol bereket ile murādlarına vāşıl olurlar. Ve şer‘-i şerīfi tā kıyāmete mütebeddel olmaz’ didi.

FAŞIL

‘Abdu’l-Muṭṭalibün Ebū Meskūm²⁶¹⁶ Ebreheye mülākāt itdügüdür. [M 167^b] ve nüvāsı²⁶¹⁷ Erbāt ve Ebrehe helāk itdüğün beyān ider. Vehb bin Münebbih raḍıyallāhu ‘anh eydür, Zünüvās, ki melik-i Yemendür, yahūdî dînine nuşret idüp yahūdî dînine girmeyen ehl-i Necrānı ihrāk bi’n-nār idüp Ḥaḳḳ te‘ālā celle zıkruhu Ḳur‘ān-ı ‘azîmde aşḫāb-ı Uḥdūduñ kışşasın beyān itdi. Ve bu tā’ ifedür ki yahūd dînin ḳabûl itmeyüp içün şandūḳlar içinde āteşe yaḳdı. Necrān re’îslerinden bir kimesne bir naşrānî, ki Urdūş bin Zūşal‘abān²⁶¹⁸ nāmında idi, firār idüp ḳayşer-i Rūm yanına varup naşrānîler melik-i Yemeni ihrāk itdüğün ḥikāyet eyledi. Ve Necrānuñ rāhibleri yaḳup İncîle ihānet eyledüğün takrîr itdi. Ḳayşer gāyet bîḥuzūr oldı. Zîrā dînine nuşreti lâzım ve vācib bilür idi. Lākin Rūmdan Yemen diyārı ba‘îd olmağın ‘asker irsālin ma‘zūr gördi. Ve ‘özür dileyüp Ḥabeş meliki Necāşīye mektûb irsāl eyledi. Zîrā ol daḥı ḳayşer gibi naşrānî dîninde idi. ‘Saña ve ehliñe milleteñe mu‘āvenet lâzımdur. Ve Ḥabeş Yemene ḳarībdür, anlaruñ ḳanın taleb etmek saña vācibdür’ didi. Bu nāmei okuyup ol ḥāle vāḳıf oldı. Ve ‘asker cem‘ itdi. Yedi biñ, bir rivāyetde yetmiş biñ, süvār ‘askerinden ihtiyār idüp anlara iki serdār naşb eyledi. Birine Erbāt ve birine Ebrehe dirler idi. Yemen cānibine irsāl itdi. Yemen ḥalkından olan ‘askeri ve cenge yarayanları ḳatıl ideler. Ve oğulancıkların ve ḥātūnların esîr eyleyeler. Ve şehirlerin ḥarāb ideler. Tā kim ehl-i Necrāna itdükleri zulmün cezā’sın bulalar. Çün kim Ḥabeş leşkeri Yemen sāḫiline çıkdılar, Urdūs bin Şal‘abān ādem gönderüp

²⁶¹⁶ meskūm: Kaynaklarda "yeksūm" olarak geçer.

²⁶¹⁷ nüvāsı: Kaynaklarda "zünüvās" olarak geçer.

²⁶¹⁸ urdūş bin zūşal‘abān: Kaynaklarda "devs bin zūşā‘lebān" olarak geçer.

Necrāndan bunlara muvāfık olan kimesneleri da‘vet itdi. ‘Azīm ‘asker oldılar. Zūnūvās Hābeş ‘askerinūñ geldügin işidüp Hımyere ‘askerin cem‘ idüp iş görmiş kimesneleri ve cümle etibbā‘ın vilāyetden getürüp Hābeş leşkeri cānibine yüz tutdı. [M 168^a] İki leşker birbirine muķābil olup cenge başladılar. Şe‘āmet-i zulmden şınmak Zūnūvās ‘askerine düşdi. Hımyeriler perākende oldılar. Zūnūvās kaçup atın deryāya şalup ğark olup esfeslü’s-sāfilīne gitdi. Erbāt ve Ebrehe Necāşī nice emr itdi ise katl ve nehb ve esir idüp memleketi hārāb itdi ve niçe yıl Yemende pādīşāhlık eyledi.

Andaň soňra Ebrehe Erbāta münāza‘a itdi. ‘Asker iki bölük oldı. Biri Erbāta tābi‘ oldı ve bir bölügi Ebrehe ile oldı. İki ‘asker bir yere gelüp muķābil oldılar. Ebrehe Erbāta haber gönderdi, ‘Bu ğavġa ikimizden peydā oldı. Bīġünāh Hābeş ‘askerin birbirine kırdırmak münāsib degildür. [S 120^b] İkimiz meydāna çıkalum, kaňımız ġalebe iderse vilāyet-i Yemen aña müsellemler olsun.’ Erbāt bu kelāmı begendi. İki meydanā çıktılar. Erbāt uzun boylu ve cesīm kimesne idi. Ebrehe kaşīrū‘l-kāme ve kabīhū‘ş-şekl idi. Ve hīlekār idi. Kullarından birine ki aña ‘Anūd dirler idi, ‘Biz cenge tırdığımız gibi Erbāt ardından urup zaħm iriştir, her ne dilerseñ māl dan ve ġayrıdan saña vireyüm.’ Çün Ebrehe ve Erbāt birbirine muķābil oldılar, Erbāt Ebrehenūñ yüzine bir harbe urdı. Yukarı dudağını kesdi. Anuñ içün aña Eşem²⁶¹⁹ diyü laķab oldı. ‘Anūd Erbātuñ ardından bir harbe urdı. Ve bir hindī kılıc ile ġarb idüp atından yıkdı ve katl itdi. Andan soňra cümle ‘asker Ebreheye tābi‘ olup Yemen diyāarı anuñ oldı. Bu haber Necāşīye iriştir. Ġāyet bīhūzūr olup and içdi ki leşker çeküp Yemene gele. Ve Ebrehenūñ şakalın tırāş ide. Ve hāk ile berāber ide. Ebrehe bunu işidüp vāfir peşkeşler tedārikūñ idüp Necāşīye gönderdi ve ‘özür diledi. ‘Biz ikimiz senūñ kullarıñuz. Erbāt ‘asker zabtın bilmeyüp hāk kendüden şikāyet itdüirdi. Bir kulum anı katl itdi. Ol gitdi ise bir kuluñ benüm. Yemen diyāarın senūñ ismiñe zabt iderem. Anuñ nāma‘kūl [M 168^b] işlerinden havf itdüm ki Yemen diyāarı elden ġide. Benüm himmetim oldur ki daħı nice diyāarı ele getürüp pādīşāhuñ taşarrufına ilhāk idem.’ Andan başından ve şakalından birkaç kıl ve Yemen hākinden bir miķdār toprak irsāl itdi. Ve eyitdi ki ‘Kuluñ ne miķdāarı vardır ki aña ‘asker çekesin. İşte kıllarım ve Yemen toprağı. Yemīnūñ yerine getür’ didi. Necāşīye bu ‘özür maķbūl gelüp anuñ kanından geçdi. Ve bir emir yazup vilāyet-i Yemeni aña muķarrer kılup ve ‘Her ne ki emr idersem inķiyād idesin’ diyü tenbīh itdi. Ebrehe Yemene māl ik olup aħsen vechle hūķūmet idüp ġünden ġüne şevketi ve devleti ve ziyāde oldı. Tā bir hādde iriştir ki Şan‘ā‘-yı Yemende bir kilīsā binā‘ itdi. Anuñ sebebiyle devletin ve pādīşāhlığın yelevirdi.

²⁶¹⁹ eşem: Kaynaklarda "eşlem" olarak geçer.

FAŞIL

Ebrehenüñ Şan‘ā’da bir kilīsā yapup Qalīs nām itdügin zıkr ider. ‘Ulemā’-yı fenn-i tevārīḥ şöyle beyān iderler ki Ebrehenüñ kilīsāsına sebep oldur ki çün kim Necāşī cānibinden Yemen sultānı Ebreheye muqarrer²⁶²⁰ oldı, nice yıl pādīşāhlık itdi. Her yıl mevsim-i hacca zühhād ve nice kimesneler beytullāh ziyāretine giderler, yayaq ve süvār yola düşerler, suāl itdi ki ‘Bu cemā‘at bu deñlü diqqat ü ihtimām ile kande giderler ve maṭlūbları nedür.’ Eyitdiler, ‘Harem-i Mekke Hālīlullāha mensüb bir hāne vardur, anuñ ziyāretine kaşd iderler.’ Suāl itdi ki ‘Ol neden binā’ olunmuşdur.’ Eyitdiler, ‘Taşdan ve balçıkdan. Hemān keyfe ma’t-tefaḳ yapılmışdur lākin ‘indillāh qadri ‘arşdan yücedür.’ Ebreheye bir hayāl hame yüz tutdı ki bir kilīsā binā’ ide, tā kim ka‘benüñ ziyāretine kimesne artuq varmaya. Ve ol kilīsānuñ ‘imāretine şöyle diqqat eyledi ki rub‘-ı meskūnda aña nazīr bir binā’ görünmemiş ola. Cemī‘-i üstād ve mühendisleri etrāf u eknāfdan cem‘ [S 121^a] idüp anlara emr itdi ki bir bülend kilīsā ideler ki ve şöyle gökçek ideler kimesne anuñ mişālin görmiş ve işitmiş olmaya. Ve cümle cevāhir cem‘ idüp ve üstād-ı naqqāşlar [M 169^a] gelüp anuñ der ü dīvārın ‘acāib naqışlar ile tezyīn ideler. Ve bir vechle tezhib itdiler ki ‘aқıllar hayrān olurdı. Lākin, *rabbenā teḳabbel minnā*²⁶²¹ qabūliyle müşeyyed olmak ve yemīnillāh mübārek ḥacerü’l-esved ile müzeyyen olmak hadd ü imkāndan taşradur. Ol kenīsei binā’ itdikden soñra dürlü kumāşlar ile örtü, yüz tokuz kat örtü ile örtü. Ve ḥalkı aña ta‘zīm idüp tavāf itmege delālet itdi. Ve Necāşīye ‘arz itdi ki ‘Senüñ içün bir kenīse binā’ itdüm, ḥalk gelüp ziyāret ideler. Ve Mekkeye varmaқdan ferāğat ideler. Ve saña bundan meşubāt ḥāşıl ola.’ Etrāf u cevānibe haberler irsāl itdiler. Aқrabā u ta‘alluқāt ve aḥibbā’ların da‘vet itdiler. Nice kimesneler şevāb kaşd idüp ve niçeler ol hānei teferrüc kaşdıyla Şan‘ā’-yı Yemene gitdiler. Bu haber etrāfa şāyi‘ oldı. ‘Arab bunı istimā’ idüp rencide ḥatır oldılar. Nu‘aym bin ‘Adā evlādından Nufeyl nām kimesne tedbīr itdi. Şan‘ā’-yı Yemene vardı, fırsat gözetdi. Ve kendüyi o kilīsānuñ ḥāfızlarına inandurdı, ‘Bir gice yalnız i‘tikāf itmege nezr itdüm’ diyü. Tenhā qalup kapuyı kpadı. Ve içine vīrān idüp dīvārlarına necāset sürdü. Şabāḥ kapu açıldı. Nufeyl taşra çıkup bilādına ‘azm itdi. Çün kim kenīsenüñ ḥāfızları ve mücāvirleri içeri girdiler, rāyiḥa-ı kerīh dimāğların muḥtell itdi. Kenīsenüñ şāhibine bu ḥāleti haber virdi. ‘Bu işi ‘Arabdan gayrı kimesne itmemişdür’ didiler. Ğazab itdi. Ka‘be-i mükerremai yıkmağa niyyet eyledi. İttifāḳ ol gün Qays ibni’l-Ḥuzā‘ayı Ebreheye şikāyete geldi. Qarındaşı

²⁶²⁰ ebreheye muqarrer: M’de yok

²⁶²¹ el-Bakara 2/127

Muhammed bini'l-Huzā'ayı kıys²⁶²² ziyāretine Ebrehe ma'rifetiyle göndermişler idi. Benī Hūzeyl kabīlesi içinde katl olundu. Ebrehe kendü kimesnesin katl itdiklerinden gāzabı ziyāde oldu. Ve elbette Mekke-i mükərremei yıķup bir taşın bir taş üzre kıomaya ve toprağın kıazup fıller üzerinde [M 169^b] Yemene getürmege yemīn itdi. Necāşīden mu'āvenet taleb itdi. Ve Maħmūd nām fıli bile getürmege Necāşīye nāme yazdı ki ol fılgāyet beyāz ve sāir fıllerden büyük idi. Ve kıağı 'askerde bile olsa gālib olurdu. İltimāsın şāh-ı Hābeş kıabül idüp bir niçe fııl ile Maħmūd nām fıli irsāl itdi. Ebrehe dağı 'azīm 'askeri ile Yemenden Mekke-i şerefehullāh kıarafına müteveccih oldu.

FAŞIL

Ebrehenüñ Mekke-i mükərremei kıarāb kıaşdıyla gelüp helāk olmasun kııkr ider. 'Ulemā'-yı tevārīķ şöyle rivāyet ider ki Ebrehe bin eş-Şabāķ Mekke-i mükərremei kıarāb kıtmek kıaşdıyla 'asker cem' idüp teveccüh itdi. *elem tere keyfe fe'ala rabbuke biaşķābi'l-fıl*²⁶²³ anuñ kıaķķında nāzil olmışdır. İmām Ya'ķūb Kīsā'ı rahmetullāhi 'aleyh eydür, üç yüz biñ süvār sipāķi ve dört biñ fııl alup Mekke-i mükərremei kıarāb eyleye. Ve ehl ü 'ıyālın katl eyleye. Ve kıimin esīr eyleye. Ve tūrābın fıllere yükledüp Yemene ilette. Bu kıaber kıabāil-i 'Araba şāyi' [S 121^b] oldu. On nefer kıimesne mülūk-ı Hımyere ve Yemen diyārınuñ meşķūrlarından idi, yüz kıimesne 'Arabdan anlara tābi' olup Ebrehenüñ yolın alup cenk itdiler. Ebrehe 'askeri gālib olup esīr itdiler. Ebrehe anları katl kıtmek istedi. Eyitdiler, 'Bizi öldürme. Cā'ız ki senüñ müħimmiñe lāzım olavuz' didiler. Ebrehe anlarıñ kıanından geçdi, ammā emr itdi ki anları kıayd u bend ile alup kıaķşadına revāne oldu. Bir nice menzil geçdikden şöıra Nüfeyl bin Hābīb, ki Hāş'am²⁶²⁴ kabīlesinüñ re'īsüdür, kıabāil-i 'Arabdan bir nice kıimesne ile Ebrehenüñ yolına gelüp ceng itdiler. Mu'āvenete gelen 'urbānuñ ekşeri katl olundu. Nüfeyl esīr oldu. Ebrehe anı katl eylemek istedi. Nüfeyl tazarru' idüp, 'Günāķımdan geç, saña kııdmet ideyüm. Hıuşusan 'Arab yolların güzel bilürem, size [M 170^a] delīl olayum' didi. Ebrehe anı delīl itdi. Çün kıim Tā'if nām yere irişdi, o aranuñ ahālisi peşķeşler düzüp Ebreheye gelüp tazarru' itdiler. Ve anlarıñ niyāzın melik kıabül idüp kıimesnei rencīde kıtmedi, bir kıimesne te'addī eylemedi. Ve anlara emān kıirmedi. Çün kıim Na'meys²⁶²⁵ nām mevzi'de Ebrehenüñ otağın kıurdılar, Esved bin Maķşūd-ı Hābeşe ilğār ile irsāl itdi, tā kıim Tihāmeden Kıureyşüñ emvālin yağma eyle. Tihāmede otlamada olan kıavarların sürdiler. 'Abdu'l-Muţķalibüñ dağı kıi yüz devesini

²⁶²² Kaynaklarda "kalīs/kulleys" olarak geçer.

²⁶²³ el-Fıl 105/1

²⁶²⁴ hāş'am: Kaynaklarda "hāş'am" olarak geçer.

²⁶²⁵ na'meys: Kaynaklarda "muğammes" olarak geçer.

otlamağa gitmiş idi, anları dağı aldılar. Kureyş ve Kināne ve Hüzeyl dilediler ki mevāşîlerin²⁶²⁶ alalar, lākin ol kuvvet kendülerinde olmayup sâkit oldılar. Ebrehe bu eşnâ'da Hunât-ı Himyerîyi ilçilik ile Kureyşe irsâl itdi. 'Muhaşşalu'l-hayr oldur ki Kureyşüñ seyyidin taleb eyle ve eyit ki melik buyurdı ben cenge ve kan dökmege ve esîr itmege gelmedüm. Belki ğarażım ka'be evin yıkmakđur. Eger siz ceng iderseñüz biz dağı müheyyâ'yuz.' Ve eyitdi, 'Yā Hunât, eger ol qavim bizümle muşālaħa murād iderlerse re'îslerin alup gelsünler' didi. Ve Hunât gelüp 'Abdu'l-Muţţalibe ki ol qavmüñ serdārıdur diyü zıkr itdi. 'Abdu'l-Muţţalib şanādîd-i Kureyş ile ittfāk idüp eyitdiler, 'Biz melik ile muħārebe itmek münāsib degildür. Ve bizde dağı ol kuvvet yokđur. Ve bu o, *taħhirā beytiye li't-tā'ifine*²⁶²⁷ izāfetiyle müşerrefdür. Ve ħalîlullāħ 'aleyhi's-selāma nisbet ile mu'azzezdür. Eger Ĥaĥĥ te'ālā bu ħānei melik eliyle ħarāb itmek murād iderse bizüm ne müdāħelemiz vardır.' Pes Hunât 'Abdu'l-Muţţalib ile Ebrehenüñ leşkerġāhına geldi. 'Abdu'l-Muţţalibüñ ol iki nefer ile qadīmî düstluġı var idi. 'Abdu'l-Muţţalib anlaruñ yanına varup eyitdi, 'Ĥiĥbir çāreñüz var mıdur ki benüm mühimmimi Ebreheden bitüresiz.' Bunlar eyitdiler, 'Biz ħalā esîrüz ve helāk ħavfından yüzine dermān itmege qādîr degilüz. Ammā Enîs nām bir şahış vardır. Fîllerüñ zabtı ve ĥıdmeti anuñ elindedür. Bizüm ile anuñ mābeyninde nev'an maħabbet vardır. Anı da'vet idüp seni aña ışmarlayalum.' 'Abdu'l-Muţţalib, 'Ma'qūldur' didi. Enîsi getürüp 'Abdu'l-Muţţalibüñ siyādetin [M 170^b] ve ĥışāl-i ħamīdesin zıkr itdiler. Ve ziyāde keremin beyān itdiler. Fuĥarā'ya ve ġarîblere yimek idüp konukladıġın ħattā cebel-i Ebü Kubeysde ħayvanāt içün yiyecek itdüġin zıkr itdiler, 'Melike i'lām eyle²⁶²⁸' diyü. Enîs muqaddem varup 'Abdu'l-Muţţalibüñ [S 122^a] riyāsetin ve evşāf-ı cemīlesin zıkr idüp melik ile mülākāta destür diledi. Ve anı meclis-i ħāşda melike buluşdurdı. 'Abdu'l-Muţţalib ġāyet gökçek cemāl ve laţîf esbāb ve qadd ü qāmet ve laţîf hey'et ü heybet şāĥibi kimesne idi. Ebrehe anı görüp gibi bi'z-zarūrî tahtından inüp bisāt üzre oturdı ve 'Abdu'l-Muţţalibe muqābelesinde yer itdi. İki taraıdan muşāħabet qadīm olundu. Lākin birbirinüñ lisānın bilmemegin Ebrehe mābeynlerinde tercemān lāzım olup bir kimesne ta'yîn itdiler. Ebrehenüñ 'Abdu'l-Muţţalibe bir mertebe maħabbeti oldu ki niyyet etdi ki eger benden Mekke-i mükەرremei dilek iderse anuñ ħātırı içün ħarāb itmeyüp dönüp gide. Andan şöıra 'Abdu'l-Muţţalibden suāl itdi ki 'Ĥācetiñ nedir.' Eyitdi, 'Leşkerîlerden dünki ġün benüm birkaç develerim sürmişler, anı dilerem. Eger baña iħsān idesin 'azīm minnetdür.'

²⁶²⁶ mevāşîlerin: M'de yok

²⁶²⁷ el-Bakara 2/125

²⁶²⁸ melike i'lām eyle: luţf eyle melike bunun aĥvālin zıkr eyle S

Ebrehe bunu işidüp gāyet bīhuzūr oldu. 'İtāb idüp eyitdi ki 'Evvel seni gāyet ulu gördüm ve himmetiñ 'aẓīm şandum. Ammā çün kim söze geldiñ, gāyet ḥasīs ü denī buldum. Şüretiñ sīretiñe uymaz. Revā mıdur ki Ẕureyşüñ seyyidi olasın. Ve tamām 'Arabuñ şerīfi huşuşan Ẕureyşüñ 'izzeti ka'be ile ola. Ve sen bilesin ki ben ka'bei ḥarāb itmege geldüm. Saña luṭf ile nazar itdüm. Eger benden anuñ ḥarāb olmamasun dileseñ saña münāsib ol degil midür. Birkaç deve ki her gün ben ol miqdārı develeri sā'illere ḳurbān iderem. İstemek senüñ şekliñe düşmez, şüretiñden gāyet ba'iddür' didi. Çün kim 'Abdu'l-Muṭṭalib eyitdi, 'Benüm ol develerden gayrı nesnem yokdur ve bir şey'e mālİK degilüm. Ol evüñ şāhibi vardur, anı ḥıfẓ itmek anuñdur' didi. Ebrehe eyitdi, 'Evüñ şāhibi benüm ḳahrımı def' itmege ḳādir olmaz.' 'Abdu'l-Muṭṭalib istihzā' idüp ol daḥı, 'Siz bilürsiz' didi. [M 171^a] Ebrehe emr itdi, 'Abdu'l-Muṭṭalibüñ develerin virdiler. Muḥkem evlerde ol develeri ḥıfẓ itdiler. Ve kendü Mekkeye geldi. Ẕureyşe didi ki mälların alup muḥkem taḡlarda ḥıfẓ ideler. Andan soñra mescidü'l-ḥarāma geldi. Ve ḥalkaya yapışup bir nice ebyāt okudı ki siyerde mezkūrdur. Andan Allāhu te'ālāya münācāt itdi. Didi ki 'Ey ma'būd-ı bi'l-ḥaḳḳ, her kişi evini ḥıfẓ itdi. Ol bābda taḳşir itmez. Ve bu ḥāne senüñdür. Ve saña mensūbdur. Ḥāl bu ki filler getürüp bu ḥānei yıḳmak ister. Eger terk iderseñ emir senüñ. Her ne dilerseñ anı idersin, ḳudret senüñdür.' Bu münācātdan soñra şabāḥ olıcak Ebrehe emr itdi, 'askeri bu vādi'l-Hicāzdan²⁶²⁹, ki Mekkeye iki fersaḡ yerdür, ḳaşd-ı Mekke idüp fillere dürlü ḳumāşlar örtidiler. Ve Maḥmūd nām fili cümlesinüñ önince yürütdiler. Ve şafflar düzüp fillerüñ ardınca gitdiler. Ve i'tikādları bu idi ki ol Maḥmūd nām fil mühimmlerin tamām ide. Nüfeyl-i Ḥaş'amī²⁶³⁰, ki zıkr olunmuşdur, ol Maḥmūd nām filüñ ḳulaḡına eyitdi, 'Zinhār bu ḥarem-i ḥüdādur. Ḥazret-i kibriyā'ya mensūbdur. Ta'arruz eyleme, helāk olursın.' Çün kim beytü'l-ḥarām cānibine teveccüh itdiler, ol fil aşlā ol cānibe bir adım atmadı. Şol deñlü iḳdām eylediler, bir ḳadem gitmedi. Gāḥ ḍarb itdiler gāḥi yalvardılar gāḥ önine diledügi yimekten ḳodılar gāḥ şetm itdiler çengāller urdılar, aşlā bir adım itmedi. Gayrı tarafa sevk itseler bilātevaḳḳuf [S 122^b] ve bīzahmet giderdi. Beytü'l-ḥarām cānibine bir adım atmadı. Sāir filler ka'betullāh cānibine gitmeden ibā' eylemedi. Ammā çün kim aşıl kār ol file rāci' idi, dükeli 'asker müteḥayyir oldılar. Nāgāḥ deryā tarafından çok çok ḳuşlar peydā oldu, siyāḥ boyunları yaşıl minḳārları küçürek ve ayakları uzun çekirge ayakları gibi. Diyār-ı 'Arabda anuñ gibi ḳuşlar görülmüş degil idi. Her birinüñ burunında bir ḥicāre ve ayaklarında birer ḥicāre her ḥicārda anuñla helāk olıcak kimesnenüñ ismi yazılmış. Her ḥacer noḥūddan küçürek mercimekten

²⁶²⁹ hicāz: Mevzubahis vadi kaynaklarda "muḥassir" olarak geçmektedir.

²⁶³⁰ ḥaş'am: Kaynaklarda "ḥaş'am" olarak geçer.

büyücek. Fevc fevc gelüp beytullāhi tavāf itdiler. [M 171^b] Ve ol ‘asker-i ilāhī ol gümrāh ‘askerūñ üzerine berāber tūrdılar. Bir uğurdan ol taşları atdılar. Her kimūñ depesine dokundı ise muḳābilinden çıḳdı. Eger cūbbe ü cevşen ile olsa daḫı demūri deler geçerdi. Atluya tokunsa atıyla kendūyi helāk iderdi ve yedi ḳat yere geçerdi. Ve bir rivāyetde İbni ‘Abbās raḳıyallāhu ‘anhumā rivāyetinde muḫālifdür. Anlar buyurmuşlar ki ol taşlardan bir ölçek bizüm ḫānemizde Ümmü Hānī’ evinde oḫulancıklar ile oynardıḳ. Ve bi’l-cümle ‘asker şaḡīr ü kebīr at ve fīl Maḫmūd nām fīlden ḡayrı ḫalāş olmadı. Ebrehe egerḫi ol ma’rekeden taşra gitdi birḳaç günden soñra ol daḫı helāk oldu. Ba’zısı böyle dir ki ‘askerīnūñ kenārında tūrur idi. Bu ḫālī gördüḡi gibi atın sürüp isti’cāl ile Ḥabeş cānibine teveccūh itdi. Yolda cūzzām marāzına mübtelā oldu. Elinūñ ve ayaḡınuñ cümle barmakları²⁶³¹ düşdi. Ḳanlar aḳarak Necāşīnūñ meclisine gelüp aḫvālī ḫaber virdi. Ve ol ḳuş ki Ebrehenūñ ḳatline ḫavāle olmuş idi başı üzre havā’da Ebrehe berāber tūrur idi. Necāşīnūñ öñinde ol taş Ebrehenūñ başına atdı. Aşaḡısından çıḳup helāk oldu.

Naḳl olunur ki bu belā’ aşḫāb-ı fīl üzre nāzil olıcaḳ Ḳureyş Ḥirā’ taḡından Ḥabeş ḳonduḡı yere teveccūh itdiler. Aşlā anlardan ḫareket görmediler. Murād itdiler ki cümlesi varup ḫāllerinden ḫaber alalar. ‘Abdu’l-Muṭṭalib iş görmüş kimesne idi. Anlara eyitdi, ‘Cā’iz ki bunlar bize ḫīle ideler, sūḳūtları bir ḫīle içün ola. Şabr idūñ, ben tenhā olup aḫvāline muṭṭalī’ olam. Ve anlar ile benüm mābeynimde mu’ārefet vardur, ‘özür dilerem. Ve eger belıyye vāḫi’ oldu ise aña göre size ḫaber vireyüm’ didi. ‘Abdu’l-Muṭṭalibūñ bu mu’āmeleden murādı ol idi ki egerḫi re’īslikdür ve eger ḫükümetdür aña muḳarrer oldu. Lākin bu sebeb ile daḫı ziyāde [M 172^a] oldu. Gelüp bunları helāk olmuş göriceḳ nuḳūd ve cevāhir ve ḳıymetlü nesnelerden bīnihāye māl şaḳlayup ba’zı yerlerde defn itdi. Eydürler ki ‘Abdu’l-Muṭṭalibūñ kemāl mikneti andan ḫāşıl olmuşdur. Andan ḳavm-i Ḳureyşe nidā’ itdi ki ‘Gelūñ bunlar cümle helāk olmuşlar.’ Gelüp herkes güci yetdikçe evlerine ḡanīmet mālın iletdiler. Birḳaç günden soñra havā’nuñ ‘ufūnetinden anlarūñ cīfelerine rāyiḫa peydā oldu. Andan müte’azzī oldu. ‘Abdu’l-Muṭṭalib yine elin ka’benūñ ḫalkasına ḳoyup ḫazret-i vāhibū’l-‘aṭāyāya tazarru’ eyledi. Ekremū’l-Ekremīn bir seyl göndürüp andan şaḫrā’-yı Mekkei pāk itdi. Bundan soñra ‘Arabuñ [S 123^a] ḳulūbına Mekke-i mūkerremenūñ ‘izzet ü ‘aḫīmeti şābit oldu. Ve Ḳureyşūñ şevketi beyne’n-nās zāhir oldu ki Ḥaḳḳ te’ālā kendü evinūñ ḫimāyeti içün ḡaybdan ‘asker ırsāl itdi. Ve ḫabībine daḫı imtinān idüp, *elem tera keyfe fe’ale rabbuke biaşḫābi’l-fīl*²⁶³² buyurdi. Ve ‘ulemā’-yı tevārīḫ ittifāḳ itdiler ki ol senede ḫazret-i faḫr-ı kāināt ‘aleyhi efḫalū’ş-şalavāt

²⁶³¹ barmakları: S’de yok

²⁶³² el-Fīl 105/1

dünyāya geldi. Ekşer-i ‘ulemā’ elli beş günden soñra hazret-i resül-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vilādet-i şerīfeleri oldu. Dağı ziyāde ve eksik dimişdür, *vallāhu a‘lem*.

FAŞIL

‘Abdullāh bin ‘Abdu’l-Muṭṭalibün zikrindedür. Ve dağı vāki‘ olan ef‘ālī beyān ider. Ve Āminei tezevvüc idüp server-i benī Ādem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün ana rahmine düşdügin beyān ider. Muḥakḳikān-ı haber ve müdeḳḳikān-ı tevārīḥ ü siyer şöyle buyurmışlar ki çün kim seyyidü’l-mürselīn ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavāt ve ekmelü’t-taḥiyyāt nūrı ‘Abdu’l-Muṭṭalibden Fāṭıma binti ‘Ömer bin ‘Ābid²⁶³³ bin ‘İmrān bin Maḥzūm rahmine muntakıl olup ‘Abdullāhı ḥāmil oldu. Ehl-i kitāb dāimā ol hazretün ḥurūcına muntazırlar idi. Ol gice ‘Abdullāh dünyāya geldi. Ehl-i kitāb birbirlerine haber irsāl itdiler ki āḥir-i zamān peygamberinün pederi Ümmü’l-Ḳurāda dünyāya gelür. Anlarun yanında şūfdan [M 172^b] bir cübbe var idi. Yaḥyā ‘aleyhi’s-selāmuñ şehīd olduğda üstinde idi, mübārek kanı bulaşmış idi. Kitāblarında şöyle meşūr idi ki her kaçan ol kan tāze olup tamlasa āḥir-i zamān peygamberinün pederi dünyāya gelmesi muḥakḳak olur. Ol ‘alāmeti gördiler ve ‘Abdullāhın doğduğun bildiler. Aña ‘adāvet idüp katl kaşdıyla nice def‘a eṭrāf u eknāfdan Ümmü’l-Ḳurāya gelüp hazret-i Ḥakḳ te‘ālā ol nūr bereketiyle anı ḥıfz eyledi. ‘Ālem-i gaybden şol mertebe ḥıfz olunurdu ki bir gün pederi ‘Abdu’l-Muṭṭalibe eyitdi ki ‘Kaçan Baṭḥā’ya varsam belimden bir nūr zāhir olup iki kısım olur. Biri mağribe ve biri maşrıka gider. Andan gelüp müdevverşekl olur, başum üzere bulut gibi ṭurur. Ve görürem gökler kapusu açılıp ol nūr āsumāna ‘urūc ider. Fi’l-ḥāl yine gelüp belimde qarār ider. Kaçan otursam işidürem ki zemīn baña eydür, selām olsun saña ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün nūrı sende emānetdür.’ Ve yine babasına ızhār itdi ki ‘Her kaçan bir kırı ağac altına otursam tāze olur, baña sāyebān olur. Dağı altından gıtdüğüm gibi yine kırı olur. Ey peder, bu ḥāletdür baña vir’ didi. ‘Abdu’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Ey oğul, beşāret olsun ki ins ü cinnün seyyidi ve ‘ālemiyānuñ ekremi senün şulbünden olmaḳ muḳarrer. Ve buña delālet ider nice vāki‘alar gördüm. Ve anuñ āşārın müşāhede eyledüm.’

Çün kim ‘Abdullāh ḥadd-i bülūga irişdi, ḥüsn şüret ile kemāl sīret ile Ḳureyş mābeyninde mümtāz oldu. Eṭrāf u cevānibden ve akrabā vu ecānibden güyegüligine ṭalib oldılar. Nice ulular ve pādişāhlar ‘Abdu’l-Muṭṭalibün ṭalebine tekrārbetekrār kızların ‘Abdullāha vireler. ‘Abdu’l-Muṭṭalib bunları te’ḥīr eyler idi. Tā kim ‘Abdullāh yigirmi beş yaşına girdi, ḥüsn bir mertebe ziyāde oldu ki ḥüsn-i Yūsufdan nişān [S 123^b] virür idi.

²⁶³³ ‘Ömer bin ‘ābid: Silsilenin bu kısmı kaynaklarda "'amr bin ‘ā'iz" olarak geçer.

Ve Һazretüñ nûr²⁶³⁴ anuñ Һal‘at-ı zībāsında [M 173^a] güneş gibi berķ urur idi. Nice gökķek Һātūnlar seyyib ü bākire aña āşufte olup kendülerine da‘vet iderler idi. Ol zamān melā‘ike mehīb şūret ile zāhir olup men‘ iderler idi. Ve nice cinnīlerden Һātūnlar aña kaşd idüp Һaķķ te‘ālānuñ Һıfzı taşarruf idüp men‘ eylerler idi. Ve hergiz putҺāneye varmağa ķadır olmaz idi. Her bār ki varmak dilese putlar feryād idüp, ‘Zinhār yā ‘Abdallāh, bizüm yanımıza gelme. Ol Һazretüñ nûrı sende emānetdür. Ol ‘azīmü’ş-şān ve nebiyy-i āһirü’z-zamāndur. Putlaruñ ve putperestleruñ helāki anuñ elinden olsa gerekdür.’

Çün kim ol Һazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ zuhūrı ķarīb oldı, Şām yahūdīlerinden yetmiş nefer dilāver yahūd birbiriyle bey‘at ü ‘ahd eylediler ki tā ‘Abdullāhı helāk itmeyince mürāca‘at itmeyeler. Bu niyyet üzerine gice ve gündüz menāzil kaṭ‘ idüp Mekke-i mükerreme Һavālīsine gelüp fırsat gözetdiler. Nāgāh ‘Abdullāh bir gün şikāra çıķdı. Fursatı ğanīmet bilüp hemāndem kılıcların ‘uryān idüp ‘Abdullāhı kaṭl itmek kaşdıyla yürüdiler. İttifāķ ol gün Vehb bin Menāf daһı şikāra çıķmış idi. ‘Arabıyyet ğayreti iķtizā’ itdi ki kendü ile olan kimesneleruñ cümlesi ile anlara Һamle eyleye. Lākin çoķluķların görüp fikr itdi ki ‘Şefā‘at Һarīķiylemi varsam’ diyü tereddüd iderken nāgāh ‘ālem-i ğaybden semā’ cānibinden bir cemā‘at peydā oldı, ablaķ atlara süvār olmuşlar. Gelüp kavm-i yahūda Һamle idüp cümlesin helāk eylediler. Ol cemā‘at dünyā Һaķķına vechen mine’l-vücūh müşābih degiller idi. Vehb bu Һālī görüp ķalbine geldi ki kızı Āminei ‘Abdullāha vire. Çün kim Һānesine geldi, bu kaşıyyei Һātūnına Һikāyet eyledi. Ve Һātūnın ‘Abdu’l-Muṭṭalibe irsāl idüp ğarazların ‘arz itdi. ‘Abdu’l-Muṭṭalib Āminenüñ pākīzeligin ve Һüsn ü cemālin kendü Һātūnından ve ğayrılardan nice kerre işitmiş idi. Fi’l-vāķi‘ ol zamānda Āmineden ‘āķılraķ ve gökķek kimesne Һātūnlardan bulunmaz idi. Rāzī oldı. Bāḫuşuş ki [M 173^b] Yemen diyārında ‘ulemā’-yı yahūdudan bir kimesnenüñ vaşıyyeti ğeçmiş idi. Ol kışşa şöyle vāķi‘ oldı ki ‘Abdu’l-Muṭṭalib bir mühimm ile Yemene gitdi. Anda bir ‘ālim yahūdī kendüsine nażar idüp eyitdi, ‘Sen ne ķabīledensin.’ ‘Abdu’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Hāşim ķabīlesinden ve anuñ oğuluyum’ didi. Ol kimesne eyitdi, ‘Destūr var mıdır ki senüñ a‘zā’ña nażar ideyüm.’ ‘Abdu’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Görölmesi cā’iz olan a‘zā’ya nażar itmeğe destūr vardır.’ Burunı deliginüñ birine nażar idüp eliyle şığadı. Ve olbirine daһı öyle itdi. Ve bir rivāyetde avucına nażar idüp eliyle yapışdı. Ve eyitdi ki ‘Bunda melik nişānı ve bunda peyğamberlik nişānı vardır. Ve bu iki devlet iki Menāf mābeyninde olsa gerekdür, biri ‘Abdu Menāf bin Kuşayy ve biri ‘Abdu Menāf bin Zühre.’ Ve suāl itdi ki ‘Hālā evli misin.’ ‘Ḥayır’ didüm. Eyitdi, ‘Çün

²⁶³⁴ nûrı: M’de yok

kim Mekkeye varasın, elbette benî Zühreye vuşlat eylesin.’ Çün kim Mekkeye geldi, Vehb bin ‘Abdi Menāfuñ kızın ‘Abdullāha virdüğü şāyi’ oldu. Halkı cem’ idüp Hāle binti Vehbi kendüye ve Āmine binti Vehbi ‘Abdullāha [S 124^a] bir meclisde ‘akd-ı nikāh itdiler. Bir rivāyetde ki geçmiş idi, Hālenüñ nikāhı Āmineden muḳaddemdür. Bu rivāyet böyle vāḳi’ olmuştur, *allāhu a’lem*.

Naḳl olunur ki ‘Abdu’l-Muṭṭalib ‘Abdullāh ile ‘arefe gicesi Ebū Ṭālib şa’bına gidüp ‘akd-ı nikāh anda itmek ḳaşd itdiler. Yolda Ümmü’l-Ḳıṭāl nām ḥātūn, ki Varāḳa bin Nevfelüñ kız ḳarındaşıdır, yolda ‘Abdullāha rāst geldi. Kemāl-i ḥüsn ü cemāl ve çok māl şāhibesi idi. Ve kütüb-i semāviyyeye ‘ālime idi. Ve ḳarındaşındın ba’zı ‘ilme daḥı muṭṭali’ olmuştı idi. Alınında āḥir-i zamān peygamberinüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ nūrın görüp yakīn bildi ki kütübde mezkūr olan ‘alāmāt müşāhiddür. ‘Abdullāha eyitdi, ‘Eger beni ḥelālīga ḳabūl ideseñ saña yüz deve vireyüm.’ ‘Abdullāh eyitdi, ‘Şimdi vālidüm ile bir mühimme [M 174^a] teveccüh itdik. Ba’dehū buña cevāb-ı şāfi vireyüm’ didi. Ebū Ṭālibüñ şa’bindan Cemre-i Vustāya ḳarīb yerde ‘akd-ı nikāh vāḳi’ olup ol gice gerdek oldılar. Ve nūr Āmineye evvelki meclisde müntaḳil oldu. Andan Ümm-i Ḳıṭālün cemāli ‘Abdullāhuñ ḥātırına gelüp ḥānesine vardı. Çün kim ‘Abdullāhuñ alınından nūr gitmiş gördi, ḥālinden suāl idüp ḥaber aldı. Ve eyitdi ki ‘Benüm murādım ol nūr idi, müşerref olup behredār olmaḳ idi. Naşīb degil imiş. Yoḥsa evlenmege ḥācetim yokdur’ diyü te’essüf itdi.

Bunuñ gibi bir ḥikāye daḥı Fāṭıma-ı Şāmiyyeden daḥı naḳl olunur. Diyār-ı Şām ḥükkāmlarından bir kimesnenüñ bir şāhibetü’l-kemāl kızı var idi. Ḥüsnde bīnazīr idi. Ve kütüb-i semāviyyeye mütāla’a idüp ve ‘ilm-i kehānete daḥı ‘azīm mahāreti var idi. Delā’il-i ‘akliyye ve naḳliyye ile ma’lūmı oldu ki ḥazret-i server-i kāināt Muḥammed Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ zuhūrı zamānı ḳarīb oldu. Ve ‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ evlādından zuhūr ider, bu ārzü ile Mekke-i mükerreremeye gelüp bir yerde otaḡın ḳurup maṭlūbınuñ ḥuşūline muntazır oldu. Nāḡāḥ bir gün ‘Abdullāhdan şikārdan dönüp yolu ol bārgāḥ yanına uğradı. Fāṭıma ‘Abdullāh alınında nūrı görüp ve kitāblarda gördüğü ‘alāmātı cemālinde müşāhede idüp serāsīme olup ḳadırdan ṭaşra ḳıḳdı ve ‘Abdullāhı menziline da’vet itdi. ‘Abdullāh kelāmın ḳabūl idüp nāzil oldu. Fāṭıma ta’zīm ü tekrīmi tamām idüp bi’l-müşāfehe murādın söyledi. ‘Beni ḥelālīga ḳabūl eyle’ didi. ‘Abdullāh eyitdi, ‘Bu devlete herkes rāḡıbdur ki senüñ gibi ki nikāh eyleye, lākin pederime müşāveresiz mümkün olmaz’ didi. Aḥşam ḳarīb olmaḡın ḳalkup menziline gitdi. İttifāḳ ol gice taḳdīr-i rabbānī muḳteżāsınca Āmineye taḳarrub idüp nūr aña intikāl itdi. Ve Āmine [M 174^b] ḥāmile oldu. Şabāḥ ‘Abdu’l-Muṭṭalibe melike-i Şāmiyyenüñ kelāmın ‘arz itdi.

‘Abdu’l-Muṭṭalib tecvīz idüp, ‘Bu maḳûle nesnenüñ te’ḥîri cā’iz degildür’ didi. ‘Abdullāh bu sürür ile Fāṭıma-i Şāmiyyenüñ çadırına gelüp babasınıñ rızā’sın ḥaber virdi. Fāṭıma nazar idüp alınından nūr gitmiş gördi. Ve ḳazā’-yı ilāhî muḳtezāsın icrā’ itmiş idi. Eyitdi ki ‘Yā ‘Abdallāh, benüm senüñle izdivācdan murādım nefis ğaraḳı degil idi. Belki ol server-i ‘ālem ki cümle-i kāināt anuñ maḥabbetine ḥalk [S 124^b] olunmuşdur, anuñ nūrına vuşlat murādım idi. Taḳdîr ḥilāfında imiş’ didi. ‘Ey ‘Abdullāh, nice menāzil ḳat’ idüp çok meşakkat çekdüm. Gelüp murādıma irişdüm, ḥasret ile mürāca‘at lâzım oldu. Ḥazret-i vāhibü’l-‘aṭāyādan dilerem ki sen dāimā şād u ḥurrem olasın. Ve āfātdan Ḥaḳḳ te‘ālā seni ḥıfz eyleye.’ Bundan soñra Şāma mürāca‘at idüp āḥir-i ‘ömrine dek te’essüf çekdi.

Mervīdür ki ‘Abdullāhuñ Āmine ile gerdek gicesi ‘arefe gün aḥşamın iki yüz ḥātūn ki vefāt idüp ve niceleri maraḳa uğradı. Ba‘zı rivāyetde gelmişdür ki cum‘a gicesi vāḳi’ oldı. Ol gice melā’ike semāvātta şenlik itdiler. Ve Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām nāzil olup ka‘be üzerine bir yaşıl ‘alem diküp cümle bekā’-ı arḳa beşāret irişdürdi. Ḥazret-i ḥabîb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ nūrı Āmineye müntaḳil oldı. Ve efḍalü’l-enbiyā’ me‘bûş olup ḥayru’l-ümem zuhūr ider İblîs ol gice başı aşāğa oldı. Ve kırk gün deryālarda sergerdān oldı. Ve ḳabḳara oldı. Ve andan Ebū Ḳubeys ṭaġınuñ dibine gelüp feryād itdi. Ve cümle evlādı ve etibbā’ı yanına cem‘ olup istifsār itdiler. ‘Ey oġullarım, bizüm helākimizüñ sebebi muḥaḳḳaḳ oldı. Evvelîn ü āḥirîn seyyidi olan Muḥammed bin ‘Abdillāh Āmine rahmine düşdi. [M 175^a] Seyf ile meb‘ûş oldı. Aşnāmı kesr ider. Da‘veti ızḥār idüp zulmı ref’ itmege sa‘y ider. Ve yeryüzün mesācid ile müzeyyen ider. Ve yeryüzünde tevḥîdi āşikāre idüp küfri def’ itmege ve cümle ḥayrāt anlara mensûb olsa gerekdür. Ve her bār yimek yiseler ve şu içeler Allāhu te‘ālānuñ ismin zıkr iderler. Ve, *emrun bi’l-ma’rûfi ve nehyun ‘ani’l-munker* eylerler. Ve bu a‘māl sebebiyle bize ḥiçbir ṭarîḳ ḳomazlar.’ İfrîtlern biri ḥâtırın tesellî için eyitdi, ‘Ey bizüm seyyidimiz, ḥalāyık yedi ṭabaḳadur. Altı ṭabaḳası geçdi. ‘Ömürleri bundan uzun idi. Ve ḳuvvetleri ziyāde idi. Anlara ne itdiñ ise bunlara daḥı iderüz.’ İblîs eyitdi, ‘Bu ḥaşletler zıkr itdüm, anuñ sebebiyle siz anlara yol bulamazsınız ve el ḳoyamazsınız.’ Eyitdiler, ‘Biz anlara dürlü ārzûlar ilkā’ iderüz ve buḥl öġredürüz. Ve birbirinüñ mālına el uzatmak ta‘lîm iderüz. Ve helāk itdürürüz’ didiler. Bu sözden şeyṭāna sürür ḥāşıl olup, ‘Şimdi benüm ve sizün perîşānlıġımız gitdi’ didi. *vallāhu’l-āşimu min şerrihi*²⁶³⁵.

İbni ‘Abbās radıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki ol gice ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ zāt-ı şerîfi Āminenüñ zātına muttaşıl oldı. Cümle kāhinler āġāḥ olup birbirine

²⁶³⁵ "Allah onun şerrinden kurtarır."

i'lām itdiler. Ve maşrıqdan mağribe dek vuḥūş u tıyūr birbirine muştuladılar. Ve eyitdiler ki 'Seyyid-i kâ'inātuñ vücuda gelicek zamānı qarīb oldı.' Ve ḥayvanāt-ı Kureyşe bunı söyledi, 'Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem ana rahmine düşdi ki ol emîn-i zemîn ve sirâc-ı zamāndur.' Ve ol gicenüñ şabāḥına cümle putlar ki rub'-ı meskûnda mevcûd idi, sernigün oldı. Ve İblîsüñ taḥtı başı aşāğa oldı.²⁶³⁶ Ve pâdişāḥlaruñ serîrleri yıķıldı. Ve Āmineden menķûldur ki "Ol ḥazretüñ ḥamli zamānında bir za'f u elem görmedüm. [S 125^a] Ve ḥamlım var idügin bilmedüm. İllā 'özüñ münķatı' oldı, altı ay geçdikden soñra beyne'n-nevm ve'l-yaķaza bir kimesne baña eyitdi, 'Sen ḥāmil olduġuñ [M 175^b] bilür misin' didi. 'Bilmezem' didüm. 'İşte bilmiş ol ki bu ümmetüñ peygamberini ḥamil olduñ.' Ve bu kelāmı tekrār ve āşikāre ve uyḥuda istimā' itdüm. Ve ḥamlüm var idügin muḥaḳḳaḳ bildüm. Çün kim müddet qarīb oldı, ol kimesne eyitdi, '*e'ūzu bi's-şamedî'l-vāḥidi min kulli ḥāsidi*²⁶³⁷.' Ve eyitdi, 'Toġduġı vaķit ismini Muḥammed idesiz' didi. Bunı daḥı tekrār söyledi. Ḥātūnlara bunı ḥaber virdüm. Ve anlaruñ işāretiyle boyunuma ve ḳulaḳlarıma demürden ḥaḳḳalar itdürdüm, unudmayayum diyü. Ol kimesne gelüp ol ḥaḳḳaları benden alup yabana atdı. Ve, 'Bir daḥı böyle eyleme' didi." Ve Āmineden menķûldur ki "Ol vaķit ḥamlimde benden nūr munfaşıl oldı. Buşrā kūşḳların ol nūruñ 'aksinden müşāhede itdüm." Ve daḥı 'ulemā' buyurmuşlar ki ḥazret-i server-i enbiyā' 'aleyhi's-şalavātu ve's-selām müsāfîret idüp ve Buşrā ki Şām tarafında bir şehirdür, ol araya varsa gerekdür. Ve rivāyetdür ki bundan evvel Mekke-i mükerremede ġāyet ḳaḥt vāķi' olup yaġmur yaġmamışdı. Ve bir yaşıl ağac görünmez idi. Ve ḥayvanāt ġāyetle lâġar olmuşdı. Çün kim ol ḥazretüñ nūrı Āmine rahmine düşdi, şol deñlü yaġmur yaġdı ve şol ḳadar ḥayrāt ḥāşıl oldı ki ol seneye senetü'l-feth diyü ad virdiler, ol ḥazretüñ bereketiyle.

FAŞIL²⁶³⁸

'Abdullāhuñ vefâtı beyānındadır. Naḳl olunur ki Āmine ḥāmile iken 'Abdu'l-Muṭṭalib 'Abdullāhı Şāma ticāret tarîķiyle Mekkeye ta'ām getürmege irsāl idi. Dönüp Yeşribe geldi ve ḥasta oldı. Ve ḥaşımlarınuñ evinde ḳaldı. Ḳāfile Mekkeye gidüp ve 'Abdullāh vefāt idüp Dārü'n-Nābiġada defn itdiler. Ve yoldaşları Mekkeye gelüp 'Abdullāhuñ ḥastalığın 'Abdu'l-Muṭṭalibe ḥaber virdi. Büyük oġulu Ḥārîşî irsāl itdi ki 'Abdullāhı Mekkeye getüre. Çün kim Yeşribe geldi, 'Abdullāhı vefāt itmiş bulup gelüp

²⁶³⁶ ve ol gicenüñ şabāḥına cümle putlar ki rub'-ı meskûnda mevcûd idi sernigün oldı ve iblîsüñ taḥtı başı aşāğa oldı: S'de yok

²⁶³⁷ "Bütün hasetçilerden tek ve samed olana sığınırım."

²⁶³⁸ faşıl: M'de ve S'de yok. Bazı nüshalarda faşıl başıdır.

‘Abdu’l-Muṭṭalibe haber virdi. ‘Abdullāhuñ ‘ömri yigirmi beş yıl idi. [M 176^a] Ve sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem daḥı ana raḥminden vücūd ‘ālemine gelmemiş idi. Bu kaẓıyyede ḥikmet dürr-i yetīmüñ bahāsı ziyāde oldu. Ve yāḥūd ḥaḳḳ-ı vālidin üzerine ḥaḳḳ vācib olmayup Ḥaḳḳ te‘ālādan ḡayrı ile muḳayyed olmasun içün rabbü’l-‘izzet vālidin evvel aḥz itdi.

FAŞIL²⁶³⁹

Āmine ḥātūnuñ ve ol ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nesebin beyān ider. Bilgil ki Āmine Vehb kıızıdır. Vehb ‘Abdu Menāf oğuludur. ‘Abdu Menāf Zühre oğuludur. Zühre Kilāb oğuludur, Mürrenüñ oğlu. Anuñ nesebi ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nesebiyle Kilābda mülākī olur ki ol Kuşayy oğuludur. Ve Āminenüñ anası Berredür ki Ümmü Ḥabībe dirler.²⁶⁴⁰ Ve Berrenüñ anası Kılābedür. Kılābenüñ vālidesi Ümeyyedür. Ümeyyenüñ vālidesi Debbedür. Debbenüñ vālidesi ‘Ātike, ‘Ātikenüñ anası Leylā binti ‘Avfdur. ‘Abdullāhdan ‘Adnāna varınca yigirmi bir neferdür. Aşlā anda şübhe ve ihtilāf vāki ‘ olmamışdur. Ve lākin ‘Adnāndan Ādem ‘aleyhi’s-selāma [S 125^b] varınca taḳdim ü te’ḥırde ve kıllet ü ziyāde ihtilāf vāki ‘ olmuşdur.

Cumhūr ‘ulemā ittifāk itmışler, İsmā’ıl İbrāhīm Nūḥ İdrīs Şiṣ ve Ādem ‘aleyhi’s-selām ol ḥazretüñ ecdādında ve meşhūr olan neseb-i şerīflerinde bu tarīḳ iledür ki zıkr olundu, Muḥammed bin ‘Abdillāh bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib bin Hāşim bin ‘Abdi Menāf bin Kuşayy bin Kilāb bin Mürre bin Ka’b bin Lü’eyy bin Ġālib bin Fıhr bin Mālik bin Naḍr bin Kināne bin Ḥuzeyme bin İlyās bin Muḍar bin Nizār bin Me’add bin ‘Adnān bin Üded bin Hemeysa’ bin Nebt²⁶⁴¹ bin Ḥaml bin Ḳaydār bin İsmā’ıl ‘aleyhi’s-selām bin İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bin Tāraḥ bin Bārūḥ²⁶⁴² bin Argū²⁶⁴³ bin Eşrū’ bin Fālig²⁶⁴⁴ bin Şāleḥ bin ‘Āmir²⁶⁴⁵ bin Afraḥşad²⁶⁴⁶ bin Sām bin Nūḥ ‘aleyhi’s-selām bin Lāmek bin Metūşelaḥ bin Ecnūḥ²⁶⁴⁷ ‘aleyhi’s-selām bin Berd bin Mehlā’ıl bin Kīnān²⁶⁴⁸ bin Şiṣ ‘aleyhi’s-selām bin Ādem ‘aleyhi’s-selām.

temmete ruknu’l-evvelu min kitāb eş-şalātu ve’s-selām ve ‘alā nebiyyike muḥammedun şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eḡḍalu’t-taḥıyyat ve’s-selām.

²⁶³⁹ faşıl: S’de yok

²⁶⁴⁰ ve āminenüñ anası berredür ki ümmü ḥabībe dirler: M’de bir önceki cümleden evvel yer alır.

²⁶⁴¹ nebt: Daha önce "nābit" olarak zikredilmişti.

²⁶⁴² bārūḥ: S nüshasında da "tāḥūr" olarak yazılmıştır. Kaynaklarda "nāḥūr" olarak geçer.

²⁶⁴³ argū: Daha önce "argavā" olarak zikredilmişti.

²⁶⁴⁴ fālig: S’de de böyle geçer. Daha önce "fāleḥ" olarak zikredilmişti.

²⁶⁴⁵ ‘āmir: Daha önce "‘ābir" olarak zikredilmişti.

²⁶⁴⁶ afraḥşad: Daha önce "arfaḥşad" olarak zikredilmişti.

²⁶⁴⁷ ecnūḥ: Daha önce "aḥnūḥ" olarak zikredilmişti.

²⁶⁴⁸ kīnān: mīnān S

RÜKN-İ ŞÂNİ NÜBÜVVET-İ MUHAMMEDİYYE

[M 176^b] [S 126^b] İkinci rükn Delâil-i Nübüvvet-i Muhammediyye ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmediyye kitâbından ol hâzret-i bâsafâ' ya'nî Muhammed Muştafânuñ vilâdetinden muqaddem vâkı' olan delâil ve şevâhid-i vilâdetlerinden ve irzâ' ı tâ nüzûl-ı vahye gelince ve anuñ ğayrı daĝı nice ahvâlini beyân ider. Ve bu rükn yedi bâbı müştemildür.

BÂB-I EVVEL

Hâzretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ ba' şınuñ beşâretin beyân ider. Ve bu bâb beş faslı müştemildür.

Fasl-ı Evvel

Kütüb-i mütekkaddimede ol hâzretüñ vâkı' olan beşâretlerin ve mertebesinüñ kemâlin ve 'uluvv-i derecesin beyân ider. Egerçi anuñ nihâyet-i beyânı hadd-i imkândan mütecâvizdür, lâkin bir nice beşâret ki rivâyât-ı şahîha ile şâbit olmuştur, tahrîre getirüldi. Ammâ şol beşâretler ki hâzret-i Âdem-i şafî 'aleyhi's-selâmuñ şuhufında vâkı' oldı ve beyne'l-'ulemâ' şöhrat buldı. Fenn-i tevârih ü siyerüñ mâhirleri ve mütün-ı ehadis ü haberüñ müştehirleri rahimehumullâh buyurmuşlar ki hâzret-i zü'l-celâl ve'l-cemâl ve kâdir-i berkemâl celle zikruhu Âdem 'aleyhi's-selâma nâzil olan şuhufuñ birinde hâzret-i seyyid-i kâ' inât ve server-i mevcûdât Muhammed Muştafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem evşâfî şerhinde buyurmuş, anuñ maзмünü bu ma'nâ ile edâ' olunur.

Benüm ol hüdâvend-i zü'l-celâl-i ve'l-ikrâm, mübeyyin-i harem-i Mekke ve müzeyyin-i mescidü'l-harâm. Anda muķim olanlar 'ıyâlim ve cârımdur. Anuñ ziyâret idicileri mihmânım ve civârdur. Ol buķ'a ehl-i zemîn ü âsumân ziyâretleriyle müzeyyen iderem. Ve şevķ-i silsileleriyle, *lebbeyk* diyerek etrâf-ı 'âlemden ve eknâf-ı semâvâtda saçları ve şakalları toza bulaşmış yalıñ ayak ve başı kabaķ kefenleri omuzında getirürem. Gâh Mecnûnmişâl taĝlarda segirdirler ve gâh Leylâvâr haremde hırâm eylerler. Düşerek ve kalkarak gözlerinüñ yaşları dökölerek ve maţlûblarına, *lebbeyk vahdehu lâ şerike leke lebbeyk* diyerek tekbîr şadâsın [M 177^a] eflâke ve tesbîh âvâzesin semâ'ña irişdürürler. Ey Âdem, her kim ol hânenüñ ziyâretiyle müşerref ola tahķîķ benüm şeref-i ziyâretim bulmuşdur. Ve h'ân-ı ihsânım ziyâfetine sa'y itmişdür, keremime lâıķıdır. Ve kendü kerâmetüm ile mükerrerem iderem. Ve kendü ğilmânım zirvesine irişdürürem. Andan soñra senüñ güzide evlâdıñdan ķalbi selîm ü şafî ü hâlîm ve cismi kerîm ve ismi İbrâhîm bir kimesne anuñ şüretinüñ 'imâretine ve sîretinüñ ziyâdesine irsâl iderem. Ve zemzem

çeşmesin ve harem-i hillūñ hudūdın aña zāhir iderem. Ve anuñ menāsık u meşā‘irin aña ta‘līm iderem. Andan soñra maḥşūşlardan ve kavmūñ re‘īslerinden ol beytūñ hıfzı ve bevvāblığı için bir tā‘ife ta‘yīn iderem, tā kim anuñ ta‘mīrinde ve ta‘zīm ü tevķirinde sa‘y iderler. Tā nevbet-i ḥamiyyet ve va‘d-ı ri‘āyet evlādından Muḥammed Muştafa şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cemāl-i bedr-i tamām ve kemāl-i şadr-ı enām bir resūl-i kerīme irişür. Ve ol [S 127^a] beledūñ pīşvālığı ve emāneti ol peygambere ve anuñ ‘ālī himmet ümmetine erzānī olur. Tā ol ḥānenūñ ikrāmı anlar ile yerine gelür ve ol menzilūñ ‘imāretini kıyāmete dek kendülere vācib bilürler. Ve ol güzīde peygamber ḥatemü’l-enbiyā’ ve resūl-i āḫir-i zamāndur, *şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve saḥbihi ecma ‘in*.

Şi‘r²⁶⁴⁹

şallū ‘aleyhi mā ṭala‘a‘ş-şemsu ve‘l-ķameru
*şallū ‘aleyhi mā leme‘a‘l-bedru ve‘l-hilālu*²⁶⁵⁰.

Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ şaḥīfesinde nakl olunan budur. Ve şaḥīfe-i enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selāmda ‘ibrānī laķab ile zikr olunup ve süryānī zebān ile beyān olunmuşdur, ‘arabī ve türķī ve fārisī lisāna terceme eylediler.

Ammā ol ḥazretūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem evşāf-ı şerīfelerinūñ Şiṣ ‘aleyhi’s-selāmuñ şaḥīfesinde vāķi‘ olmuşdur. Hāķķ te‘ālā buyurmuş ki *emīnu’s-semā’i cezīlu’l-‘atā’i dā’imu’l-bukā’i dā’imu’z-zikri rau’fu’l-ķalbi ṭavīlu’l-ḥuzni ‘azīmu’r-recā’i ķalīlū’l-menni keşīru’l-ḥayā’i kātīmu’s-sirri keşīru’l-vefā’i*²⁶⁵¹.

Ammā nu‘ūt-ı ‘azīmesinūñ zikri şuḥuf-ı İdrīs ‘aleyhi’s-selāmda böyle vāķi‘ olmuşdur, *‘abdun kāne elūfan ḥakīman raḥīman ķā’iman biemrillāhi kerīman muḍyāfan mūķinan biva‘dillāhi mustemirran fī ‘ibādetillāhi multemisan riḍā’allāhi vedūdan vefīyyan*.²⁶⁵² Ya’nī *elūf* demek ma’nāsı ḥāķķla ülfet idicisidür. *muḍyāf* demek mübālağa ile ķonuk alıcıdır. *mūķinan* biva‘dillāh demek, Hāķķ te‘ālā va‘dinde [M 177^b] şübhe itmez dimekdür. *mustemirran* fī ‘ibāde dimekdür. ‘İbādet-i sa‘y-ı belīğ idicidür dimekdür. Zīrā bir kimesne teşmīr itse ya’nī sığanup etūñ dermeyān itse sa‘y itmiş olur. *vedūd* demek

²⁶⁴⁹ Şi‘r: M’de yok

²⁶⁵⁰ "Güneş doğduğu müddetçe; ay, dolunay ve hilal parıldadıkça ona salat u selam olsun."

²⁶⁵¹ "Göklerin emini, çokça bahşeden, çokça ağlayan, çokça zikreden, kalbi rauf, hüznü uzun, çokça dua eden, minneti az, hayası çok, sır saklayan ve çok vefalı bir kuldur."

²⁶⁵² "Halk ile ülfet eden, onları misafir eden, hikmet sahibi, Allah’ın emrine itaat eden, Allah’ın vadiden şüphesi olmayan, ibadette büyük gayret sarfeden, Allah’ın rızasını gözetken, O’nu seven vefa sahibi bir kuldur."

Ḥaḫḫı sevicidür yāhūd şulehā' ḫulūbında sevilmişdür dimekdür. *vefīy* demek *vefā'* idici dimekdür.

Ammā evşāf-ı kāmilesi ki şuhuf-ı İbrāhīm 'aleyhi's-selāmda zikr olunmuşdur. Böyle vāḫi' olmuşdur, 'abdun ḫaṭi'u's-şehevāt ḡāfiru'l-'aṣarāt kātimu'l-muşībāt savvāmu'n-nehār ḫāṣi'an mubīnan ḫavvāmu'l-leyli ḫāḍi'an ḫarīban zāhidan fi's-sirri beyne ehlihi ḡarībān. Ya'nī ol bir kimesnedür ki şehevātın ḫaṭ' idicidir. Aḫrabāsından şādır olan suçların terk ü 'afv idicidir. Muşibetleri şaklayıcıdur. Gündüzlerde şā'im olucudur. Göñülü Ḥaḫḫ te'ālādan ḫavf idicidir. Ḥaḫḫ te'ālāya rücū' idicidir. Gice ile 'ibādete ḫā'imdür. Ḥuzū' idicidir. Ḥalka yakındur. Sırrında dünyāyı terk itmişdür. Ehli mābeyninde ḡarībdür.

Ammā Tevrātda, 'abdun şerīfu'l-himmeti ḫabību'l-fuḫarā'i laṭīfu'l-fīṭnati tabību'l-aḡniyā'i cemīlu'l-işrati naḫīyyu'l-atḫiyā'i sehlun 'inde'l-muşāḫabeti 'adlun 'inde'l-muḫāsemeti sebbāḫun 'inde'l-mu'āmeleti şeccā'un 'inde'l-muḫāteleti yu'aẓẓimu'l-kebīra li'aẓīmi vaḫārihi ve yukarribu's-şaḡīra lişiddeti'fīḫārihi ve yeşkuru'l-ḫalīle liḫilleti'tizārihi ve yerḫamu'l-esīra liru'yeti'ẓtirārihi bessāmun min ḡayri ḫaḫkin ummiyyun ḡayru kātibin ve lā ḫārī'un mutevāzi'un min ḡayri 'aczin mutevāşilu'l-aḫzāni dā'imu'l-fikri min ḡayri huznin. Ya'nī şerīf kimesnedür, şerīfu'l-himmetdür. Fuḫarā'nuñ ḫabībidür. Zekā'sı laṭīfdür. Aḡniyānuñ tabībidür. [S 127^b] 'İşreti gökçekdür. Pākleruñ pākідür. Muşāḫabet vaḫtinde melāmīdür. Kısmet itmekde 'ādildür. Mu'āmelede mübālaḡa ile sābıḫdur. Küffār ile muḫātelede şecī'dür. Kebīre ta'ẓīm ider. Ḳadri 'aẓīm olduğu için şaḡīri yaḫīn ider. İftīḫārī şedīd olduğu için az nesneye şükr ider. İ'tizārī ḫalīl olduğu için esīre raḫm eyler. İzṭirārın gördüğü için güler yüzlüdür, ammā dıḫk itmez. Ümmīdür, kātib ü ḫārī degildür.

Ammā Zebūrda bir kimesnedür ki avucları açuḫdur, ya'nī sehīdür. 'Aḫlı vāfīrdür. Şecī'ü'n-nefsdür.²⁶⁵³ Serī'ü'l-keḫīmdür. Şerefü'l-ḫaberdür. Şabīḫü'l-vechedür. Ṭayyibü'l-keḫāmdur. Ṭavīlū's-şametdür. Münevver yüzlüdür. Ḥalkuñ tabībidür. 'Aẓīmü'l-ḫaṭardur. Ḳalīlū'd-dıḫkdur, ḫalīlū'n-nevmdür. Keşīrū'l-fikr [M 178^a] keşīrū't-tebessümdür. Laṭīfu't-tab' melīḫü'l-ḫavldür. Vāsi'ü'l-ḫulḫdur. Ve gökçek manẓardur.

Ammā İncīlde bir kimesnedür ki ekül degildür. Ve baḫīl degildür. Ḥad'a idici degildür. Ve ḫīlekār degildür. Ve sübāb degildür. Ve nevḫa idici degildür. Ṭa'n itmez ve 'ayıblamaz. Ve 'acele itmez. Ḡalīz ü ḡaddār degildür. Ve fuḫuş söylemez. Ve kesel itmez.

²⁶⁵³ 'aḫlı vāfīrdür şecī'ü'n-nefsdür: S'de yok

Ve kimesnei ğıybet itmez. Mekkār degildür. Ve az nesnee kanū‘dur. Ve çok nesneye bezl ider.

Ve dağı Tevrāt-ı Mūsā ‘aleyhi’s-selāmda nice āyāt zıkr olunmuşdur. Bir nice yerde ol ħazretüñ vaşfinda Ka‘b el-Aḥbār raḍıyallāhu ‘anh eydür, Tevrātta okur ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Allāhu te‘ālānuñ resūlidür. Yaramaz ḥūylu degildür ve ğayzū‘l-ḳalb degildür. Bāzārlarda ref‘-i şavt itmez. Ve yaramazları yaramazlığıla mükāfāt itmez. Belki büyük suçları ‘afv ider. Anuñ ümmeti ḥışāl-i ḥamīdesi çokdur. Ve yüksek yerlerde Ḥaḳḳ te‘ālāyı tekbīr ider. Ve hīç donları yere sürünmez, incüklerine dek olur. Ve ābdestlerin dört ‘uzuvların²⁶⁵⁴ ğusl itmekdür, ya‘nī yüzlerin ve ellerin ve başların ve ayakların. Ve münādīleri havā’ içinde ya‘nī mü‘ezzinleri menārelerde da‘vet ider. Namāzda şaffları berüslüb olur. Ve gicelerde anlaruñ tesbīḥi şadāsı bal arusu gibi istimā‘ olunur. Mekke de mütevellid olup Medīneye hicret eyler. Medīneden Şāma de ğin anuñ mülki olur. Ve Muḥammed benüm resūlümdür. Aña Mütevekkil diyü ad virdüm. Anı dünyādan iḥrāc itmezem, tā egri dīni müstaḳīm itmeyince ve bāṭıl dīnleri Ḥaḳḳa tebdīl itmeyince. Ol ḥalkı tevḥīde da‘vet itmekle olur. Ve anuñ da‘veti berekātı ile görmez gözleri açılır ve işitmez ḳulaḳlar işidür. Ve ḳalbleriñ ğılāfları ğidüp şübhe perdeleri zā‘il olur.

Ammā Zebūrda gelmişdür, ḥıṭāb-ı biḥaḳīḳat-ı cāmī‘iyyet-i Muḥammediyye şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tercemesi budur ki benüm zülāl-i raḥmetim ve selsāl-i efdāl-i mekremetim senüñ ğevherfeşān ve le‘ālīnişār olan lisānuñ üzre cārī ve ḳulüb-ı ervāḥda ey seyyidü‘l-enbiyā’ ve ey senedü‘l-aşfiyā’, ezelden ebede dek nişār olsun, ya‘nī kelimātıñ benüm luṭf u ‘ināyetümle memzūcdur. Anuñçün ki ben ki ḥüdāvendüm, ḥayr u bereketi ve sürür [M 178^b] u cem‘iyyeti senüñ aḥvālīñe [S 128^a] muḳārin itdüm. Pes sen dağı tīĝ-i himmeti ‘uryān idüp erlik ḳuvvetiyle dilāverlik meydānında ehl-i inkārdan intikām al. Ve faşīḥ lisān ile benüm ḥamd ü şenā’ mı ifşā’ eyle. Zīrā senüñ hamdiñ cemī‘-i meḥāmidden sābık ve şenā’ñ cümle şenā’lar üzre fā’iḳdür. Ve i‘lā’-yı kelime-i Ḥaḳḳ itmekte sa‘y eyle. Senüñ bāzū-yı nübüvvetiñ nāmūs-ı şerī‘at ḳuvvetiyle muḥkem olmuşdur. Ve cebābire boyunları ve ekāsire başları senüñ ḳabza-ı iḳtidāruñ serpençesiyle bulmuşdur.

Ve İncilde gelmişdür ki ḥazret-i ‘İsā ‘aleyhi’s-selāma ḥıṭāb vechiyle ey betül oĝulu ve ey resūlümüñ mübeşşiri, sem‘-i ḳabūl ile diñle ve vech-i ma‘ḳūl u menḳūl ile fehm eyle. Ben seni ḳudretümle babasız ḥalk itdüm ve seni derece-i enbiyā’ ma’irgürdüm.

²⁶⁵⁴ dört ‘uzuvların: **M**’de yok

Pes sen benüm 'ibâdetime müdâvim ol. Ve hîdâyet-i zâtıma ve ferdâniyet-i şîfâtıma mu'terîf ol. Ve aḥkâm-ı İncîli ta'zîm ü tebcîl ile qabûl eyle. Ve saña tevâbî' olanlara benüm ḥüdâvendliğim ve nazîrim yok idüğün i'lâm eyle. Ve benüm peygamberim, ki ümmî ve 'Arabî ve Hâşimî ve Muṭṭalibîdür 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm, geleceğinden ḥaber vir ki ol mev'ûd-ı enbiyâ' ve maḳşûd-ı aşfiyâ'dur. Ve anuñ cümle şîfâtlarından oldur ki cümle deveye süvâr olurlar ve menkûhaları çok olur. Ammâ nesli tâhirleri bir ḥâtûndan olup kıyâmete degin münkaṭı' olmaz. Ve kıyâmetde vâlideñ Meryeme refîḳ olur, Ḥadîce-i Kübrâ raḍıyallâhu te'âlâ 'anhâ. Andan evlâdı toğar ki kıyâmete dek ḥâtûnların ḥaşları olur. Ve andan bir gevher zuhûr ider ki müddet-i 'ömrin dîn-i islâm kavâ'idine sa'y ider. Ve âḥir-i 'ömrinde şerbet-i şehâdeti nûş ider. Ve anuñ vukû'ı ifrât u tefrîṭ beyninde ve teşbîḥ ü ta'ṭîl vasaṭında olur. Ve ḥaḳîkatde âsumân u zemînün medârı ve müznibînün şeff'i ve 'âlemlerün rahmetidür. Ve maḳâm-ı Maḥmûduñ şâḥibi ve havz-ı mevrûduñ sâķisi ve 'ale'd-devâm seccâde-i iḥlâş üzre şâbitḳadem ve lisân-ı pâki âyât-ı Ḳur'ân ve zikr-i subḥân ile gûyâdur. Eger mübârek gözleri ḥ'âbâ varsa ḳalbi ḥâzır olur. Ve ḥalkuñ cefâ'sından maḳâm-ı şefâ'ati terk itmez. Kıyâmetde her kişi *nefsi nefsi* dirler, ol *ummeti ummeti* dir. Şûr anuñ ümmeti üzerine urılır. Ve herkes kıyâmetde dâmen-i şefâ'atine yapışur. Bir rivâyetde bu vaṣıyyetden soñra buyurdı ki yâ 'İsâ, ḥazret-i Muḥammed Muṣṭafânun nübüvvetine taṣḍîḳ eyle ve aña îmân getür ki ben Âdemi ve cenneti ve cehennemı yaratmazdum eger ol olmasa. Evşâf-ı Muḥammediyyenün şallallâhu 'aleyhi ve sellem tercemesi budur ki zikr olundu. Lâkin bu muḥtaşarda bu miḳdâr ile iktifâ' olundu, Tevrâtda ve İncilde zikr olunmuşdur, nice mevâzi'de ve nice kütüb-i semâviyyede zikr olunmuşdur.

Ve daḥı Vehb bin Münebbih raḍıyallâhu 'anhdan rivâyet olunur ki ba'zı kütüb-i âsumânide [M 179^a] okudum ki ḥazret-i Ḥaḳḳ celle ve 'alâ' bir şâḥib-i kitâb peygambere buyurmuş ki ḳalk ümmetiñi cem' idüp eyit, ey semâ', işit ve ey zemîn, ḥâmûş ol. Ḥaḳḳ te'âlâ diler ki benî İsrâ'îlün aḥvâlini beyân eyleye. Buyurdı ki ben anları kendü ni'metüm ile besledüm ve anları ḥalâyıḳ [S 128^b] üzerine ihtiyâr eyledüm. Bir çübânsız koyun gibi iken cem' idüp ḥıfz eyledüm. Anlar şükr itmeyüp birbiriyle muḳâtele itdiler. Vay bu günahkâr. Ol gün ki yeri ve göği yaratdum, her nesnenün eclin ta'yîn itdüm. Eger benî İsrâ'îl ḡayb bilürler ise eyit ki ḥaber vîrsünler, Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem ne vaḳit meb'uş olur. Ve anuñ dîni cümle edyâna ḡâlib olup ne vechle nesh itse gerekdür. Ve anuñ mu'âvin ve ihtiyârı ne tâ'ifedür. Ben bir resûl-i ümmî ba's iderem, sükût u vaḳâr şâḥibi. Sivâḳda ref'-i şavt itmez. Ve bîḥûde söz söylemez. Ve ḥayrâta sa'y ider. Anı aḥlâḳ-ı ḥamîde ve evşâf-ı pesendide ile müzeyyen iderem. Ve lisânın sekîne menzili

kılluram. Ve albini ma‘den-i takvā eylerem. Ve ha ve ‘adl anu sreti olur. Ve islām milleti olur. Anı refi‘‘‘l-adr eylerem. Fakrden inā‘ya ve alāletden hidāyete rg r rem. Anu bereketiyle m teferri o lleri birbiriyle  lfet itdürüp ve mu lif abi‘atları müttefik eylerem. Ve ümmetini a‘at ve il ş yöninden  mmetler   ey regi iderem. Ve mescidlerde benüm nam zıma ve tesb h   tehl lime itig l iderler. Ve asbetull h c n u balarını terk idüp Ha yolında mu tele iderler. Ve affları nam zda ve ci d u az ‘da ber berd r. Ve erk n-ı alav tı kem  yenba  ri‘ yet iderler. Ve ande olsalar benüm ululuumu ve ‘azametimi zikr iderler²⁶⁵⁵. Ve gündüzlerde arslanlar gibi ceng iderler. Ve meyd nda cevel n iderler. Bu cümle benüm anlara ikr mım ve is n u in‘ mımdur. Ben h d -yı ker m m.

 kinci²⁶⁵⁶ Faıl

Mel ‘ike ve enbiy ‘ya müte‘allik olan be iri bey n ider. Bu be ir daı add   ‘adedden b r ndur, amm  ol cümleden on be v ı‘a bey n ider. Her biri del ld r, ol azret   kem l r tbetine ve cel let udretine del let ider.

V ı‘a-i  l 

Cebr ‘ l ‘aleyhi’s-sel mu  be retini bey n ider. T c ‘l-m zekkir nde ve im r ‘l-fer dis adlu kit bda  bn ‘Abb s [M 179^b] raıyall hu ‘anhum dan naql olunur ki azret-i res l-i Ekrem allall hu ‘aleyhi ve sellem buyurmular ki Cebr ‘ l ‘aleyhi’s-sel m baa didi ki "Ol gün ki azret-i cel l baa v c d il‘atin geyürdi. On sekiz bi yıl ‘ar altında urdum. Andan ora baa it b itdi ki ‘*ey cebr ‘ l men alaake.*’ Ya‘n , ‘Ey Cebr ‘ l, seni kim alk itdi.’ Eyitdüm, ‘Ey benüm perverdig rım, *enteall hu‘l-v idu‘l-akh ru‘l-‘az zu‘l-cebb ru‘l-ma‘b du fi‘l-leyli ve‘n-neh ri ve ene‘l-‘abdu‘z-zel lu‘l- di‘u‘l-mun d.*’ Andan ora on sekiz bi it b ile m erref oldum. Andan buyurdı ki ‘Seni kim alk itdi.’ Didüm ki ‘Ey benüm perverdig rım, sen benüm  l kım ve rezz k msın. Ve öldüren ve dirg ren sensin. Ve rabbimsin. Ben sen   za‘ f   misk n ulu um.’ On sekiz bi yıldan ora yine buyurdı ki ‘Ben kim m ve sen kimsin.’ Eyitdüm, ‘All h el- l k el-B ri’sin. Ben bir ‘abd-i  ‘if ve  i‘ m.’ Andan ora g st hl k idüp su l itdüm ki ‘Y  rabbim, benden evvel kimesne alk itdi n mi.’ Buyurdı ki ‘   ne naar eyle.’ Gördüm ki bir n r ki  sn   cem linden ayr n oldum. Ve aında ve olında ve   inde ve alefinde dört n r var. [S 129^a] Su l itdüm ki ‘Bu n r nedür ki

²⁶⁵⁵ ve ci d u az ‘da ber berd r ve erk n-ı alav tı kem  yenba  ri‘ yet iderler ve ande olsalar benüm ululuumu ve ‘azametimi zikr iderler: **M**’de yok

²⁶⁵⁶  kinci: **S**’de yok

gözlerim andan kamaşdı.’ Hıttāb geldi ki ‘Cümle feriştehlari andan öturi halk itdüm. Ve sair halâyık anuñ vücūdından zuhūra geldi. ‘Arş u kürsî ve levh ü kalemi ve cennet ü cehennemi anuñ²⁶⁵⁷ tînetiyle itdüm. Ol benüm habîbimdür. Ve şafvetim ve peygamberim ve cümle halkımuñ hayırlusıdır. Muḥammed Muştafâdur, şallallāhu ‘aleyhi ve sellem.’ Suāl itdüm ki ‘Etrāfında olan nūrlar kimdür.’ Buyurdi ki ‘Şağında olan Ebū Bekir nūrıdır. Ve şolında ‘Ömer bini’l-Ḥattāb nūrıdır. Ve öñindeki zi’n-nūreyn ‘Oṣmān nūrıdır. Ardındaki ‘Alī ibni Ebī Ṭālib nūrıdır, riḍvānullāhi ‘aleyhim ecma ‘în.’” Şimārü’l-ferādīsde öñinde ‘Alī verā’sında ‘Oṣmān rivāyet olunmuşdur. Eşşah kavlı daḥı budur²⁶⁵⁸. "Andan eyitdüm ki ‘Yā rabbī, bunları sair halkdan üründülediñ mi.’ Hakk te’ālā buyurdi ki ‘Bu beş kimesnei halkdan²⁶⁵⁹ güzide kıldum. Bunlara düstlük iden baña düstdur ve bunlara düşman olan baña düşmandur. Ve vācib itdüm ki bunlaruñ düstına düst olanı cennete koyam ve düşmanına düst olanı cehenneme idḥāl idem.”

İkinci Vākı’a

Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ beşāretidir. [M 180^a] Riyāzü’l-müzekkirinde Ebū Hureyre raḍıyallāhu ‘anhdan rivāyet olunur ki ḥazret-i seyyidü’l-mürselin şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuş ki Ādem ‘aleyhi’s-selām ‘arşa nazar itdi, *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmış gördi. *men eznebe zenben felā mağfirete ve lā tevbete illā bi’ş-şalāti ‘alā muḥammedin şallallāhu ‘aleyhi ve sellem.* Ya’nī bir kimesne günāh itse aña mağfired²⁶⁶⁰ ve tevbe olmaz, illā ḥazret-i Muḥammed Muştafāya şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şalavāt vermekle olur. Ādem ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Muḥammed kimdür.’ Hakk te’ālā buyurdi ki ‘Evlādıñdan bir peygamberdür. Mīmi mülkümden me’hūzdur. Ḥā’sı ḥilmimden ikinci mīmi mecdimden dālī dīn-i islāmdan. And içerem mülküme ve ḥilmime ve mecdime ve dīn-i islāma her kim ol halkuñ güzidesine tābi’ ola ve aña şalavāt vermegi düst duta anı cennete idḥāl iderem. Her ne ‘amelde olursa mübālāt itmez ve günāhlarına nazar itmezem.’

Üçüncü Vākı’a

Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ beşāretinden Ta’arruf şerhinde zıkr olunmuşdur. Çün kim Ādem ‘aleyhi’s-selām ‘arş sākında *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmış

²⁶⁵⁷ ve cehennemi anuñ: M’de yok

²⁶⁵⁸ eşşah kavlı daḥı budur: M’de yok

²⁶⁵⁹ üründülediñ mi hakk te’ālā buyurdi ki bu beş kimesnei halkdan: M’de yok

²⁶⁶⁰ ve lā tevbete illā bi’ş-şalāti ‘alā muḥammedin şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ya’nī bir kimesne günāh itse aña mağfired: M’de yok

gördi, ol Һazretüñ ‘izzeti ma‘lûmı oldu. Cennete her ğurfede ve her tâķda ve her eşcâr u ve şimârında ve ezhârda ol Һazretüñ ‘izzeti ve nâm-ı şerîfin gördi. Ve Şîş ‘aleyhi’s-selâma eyitdi ki ‘Cennetde hîçbir nesne görmedüm, illâ ol Һazretüñ nâm-ı şerîfin müşâhede idüp ismiyle müzeyyen olmuş idi. Ve ‘arş u kürsî ve levh ü kalem anuñ nâm-ı ‘izzetinden hâlî degil idi.’ Şîş ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Sen mi efdalsin Muhammed mi efdaldür’ didi. Âdem ‘aleyhi’s-selâm sâkit oldu. Üç def‘a suâl itdikden soñra buyurdi ki ‘Yâ Şîş, baña hîtâb geldi ki *levlâke lemâ ğalaktu ‘l-eġlâk*²⁶⁶¹ ve *mâ ğalaktu ‘d-dunyâ ve ‘l-âġire ve ‘l-cenne ve ‘n-nâr ve levlâ muġammed lemâ ğalaktuke.*’ Ya ‘nî, ‘Cemî’-i eşyâ’yı ğalk itdüm, senüñ içün. Ve seni ğalk itdüm, Muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem içün buyurdi.’

Dördinci Vâkı‘a

Beşâir-i Âdem-i şafîyullâh [M 180^b] [S 129^b] ‘aleyhi’s-selâmdan. ‘Abdu’r-Raġmân-ı Enşârî rağıyallâhu ‘anh rivâyet ider ki Âdem ‘aleyhi’s-selâm buyurmuş ki kıyâmet ğünü cemî’-i evlâdımdan fâzıl oluram, illâ bir oġulum ki ism-i şerîfi Aġmeddür. Anuñ iki vechle fazîleti zâhirdür. Biri oldur ki anuñ zevcesi Һadîce rağıyallâhu ‘anhâ şeytân def‘de kendüye yardım itdi. Benüm zevcem şeytân vesvesesine sebeb oldu. İkinci, anuñ şeytânı anuñ elinde müselmân oldu. Benüm şeytânım ‘ısyân ve küfür üzerine ğaldı.

Beşinci Vâkı‘a

Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ beşâirinden Siyer-i Kâzerünîde Ka‘b el-Aġbârdan rivâyet olunur ki çün ki ğalıb-ı Âdem nûr-ı seyyid-i ‘âlem ile münevver oldu, alınında şem‘ gibi leme‘ân iderdi. Âdem ‘aleyhi’s-selâm ğarınca ayaġı ğareketi gibi ğareket işidürdi. Eyitdi, ‘İlâhî, bu ne zemzemedür.’ Һaġķ te‘âlâ buyurdi ki ‘Bu Muhammed ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâmuñ nûrınıñ tesbîhidür. Senüñle anuñ ümmetini ğalt itdüm, tâ kim senüñ evlâdıñdan ola.’ Andan soñra ħ‘âba vardı. Andan soñra ol nûrı Âdemden alup maġfîret ve rıdvân şehrine iletdiler. Evvelki maġallinde ğodılar. Ol nûr şöyle muġkem ziyâ’ ħâşıl itdi ki beş yüz yıllık yere ziyâ’sı irişür idi. Âdem ‘aleyhi’s-selâm ħ‘âbdan uyandı. Ol nûrdan ğözi ğamaşdı. Eyitdi, ‘İlâhî, bu nûr nedür.’ Һaġķ te‘âlâ buyurdi ki ‘Muġammed nûrıdur, şallallâhu ‘aleyhi ve sellem. Kendü ‘izzet ü celâlime ğasem iderem ki anı a‘lâ-yı ‘iliyyîne refî‘ iderem. Ve cenneti anuñ ile ve ümmeti ile tıldururam. Ve aña kelâmuñ yekreġin virürem. Luġatlaruñ eyüsinden ya‘nî Ƒur‘ân-ı ‘arabîi aña inzâl iderem, herġiz köhne²⁶⁶² olmaz.’ Andan soñra her peyġamber ‘adedince kürsiler dizdiler. Һazret-

²⁶⁶¹ Aclûnî, *Keşfü ‘l-hafâ*, 2/192 (no.2123).

²⁶⁶² köhne: kâhin M

i seyyidü'l-mürselînün kürsîsin cümleden bülend itdiler. Hakk te'âlâ Âdem peygambere emr itdi ki her kürsîde bir sâ'at oturdu. Her peygamberün nûrî kürsîsinde oturdukdâ ziyâ' virürdi. Çün kim [M 181^a] hazret-i h'âce 'aleyhi's-salâtu ve's-selâmuñ kürsîsine cülüs itdi, ol nûrdan yetmiş biñ 'ilim zâhir oldı. Ve melâ'ike-i melekût ol nûruñ berekâtında çok fezâ'il kesb itdiler. Ve ism-i şerîfin 'arşda yazılmış gördiler. Ve misk ü 'anber râyihası 'âlemi tıttı. Ve zemîn ü âsumân şâd u hurrem oldı. Ve cümle kâinât işitdiler ki 'Bu server-i enbiyâ'dur. Ey Âdem, hoş hâl ol ki böyle bir ferzendiñ olsa gerekdür.' Ve hazret-i Hakk subhānehu ve te'âlādan nidā' geldi ki 'Bu güzīde-i peygamber benüm habībimdür. Ve dīn-i hanīfī ile meb'ûş olur. Ve şāhibü'l-şefā'atü'l-kubrādur. Ve hālīş kulumdur. Ve ol ehl-i dünyāya nūr ifāza ider. Her kim ki aña tābī' ola hāş kullarum zümresine dāhil olur. Ve göklerde ismi Ahmeddür. Ve yerde nām-ı şerīfī Muhammeddür, *ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem*. Ve deryāda Māhīdür, küfr ü şirki mahv itdüğü için. Ve kıyāmete qarīb ba's olunur. Ve anuñ zikri sāir peygamberleruñ zikrinden muḳaddem olur. Ve bi'seti mu'aḥḥardur. Hīçbir peygamber ve bir ümmet anuñ ümmetinden ekrem²⁶⁶³ ḥalk itmedüm. Ve anuñ ümmeti dā'imā tahāret ile olur. Ve yeryüzinde nûrları semā'ya yıldızlar gibi olur.' Ve bir kerre dahı ol nūr cilve itdi. Âdem 'aleyhi's-selāmı [S 130^a] ḥil'at gibi ihāta itdi. Şöyle gördi ki kendü teblīg-i risāletde etüñ dermeyān itmiş. Ve sâ'ir muhācirīn ü enşār ve sāir ümmet ahyār u ebrārdan eṭrāfin almışlar. Hakk te'âlā anlara²⁶⁶⁴ virdüğü kerāmetden bir şemmesin Âdem 'aleyhi's-selāma gösterdi. İbrāhīm 'aleyhi's-selām sağında ve İsmā'īl 'aleyhi's-selām şolında ve sāir enbiyā' 'aleyhimü's-selām karşusunda el el üzerine koyup ta'zīm ile tıururlar. Âdem 'aleyhi's-selām sürürından güldi. 'Âlem nūr ile tıoldı. Ve eyitdi ki 'İlāhī, baña bu şeref ü 'izzet kifāyet ider ki böyle ferzende müyesser itdiñ.' Andan el ḳaldurup [M 181^b] feth ü nuşret için du'ā' itdi.

Altıncı Vākı'a

Yine Âdem 'aleyhi's-selāmuñ beşāretidür. Ca'fer-i Şādıḳ raḳıyallāhu 'anh, *feteleḳḳā ādemu min rabbihi kelimātin*²⁶⁶⁵ tefsīrinde buyurmuş ki Âdem 'aleyhi's-selām Ḥavvā' raḳıyallāhu 'anhā ile cennetde olurken Hakk te'âlā Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmı irsāl itdi ki Âdem 'aleyhi's-selāma derecāt-ı cenneti ve ḳuşūr u menāzili seyr itdüre. Ve Âdemuñ eline yapışup bir menzile getürdi ki bir kerpici altun ve biri gümüş ve künküreleri yaşıll zümründen. Ol ḳaşırda kızıl yāḳūtdan bir taḥt ve anuñ üzerinde nûrdan

²⁶⁶³ ekrem: ekşer S

²⁶⁶⁴ muhācirīn ve enşār ve sāir ümmet ahyār u ebrārdan eṭrāfin almışlar ḥakk te'âlā anlara: S'de yok

²⁶⁶⁵ el-Bakara 2/37

bir kubbeye ol kubbeye altında ol taht üzerinde bir hübsüret hüsn ü cemâli nihâyetde tertib itmişler. Başına nûrdan bir tâc ve iki kulağına incüden iki küpe ve boyununda nûrdan bir kılâde vaz' itmişler. Âdem 'aleyhi's-selâm anuñ hüsn ü cemâline ve kemâl-i leţâfetine hayrân oldu. Ve hürîleruñ cemâlin unuttu. Suâl itdi ki 'Yâ rabbî, bu şüret kimdür.' Hıttâb geldi ki 'Habîbimuñ kıızı Fâtıma Zehrâ' rağıyallâhu 'anhânuñ şüretidür. Başında olan tâc vâlidinuñ nûridur, 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm. Ve boyununda olan kılâde helâli imâm 'Alî rağıyallâhu 'anhdur. Ve kulaqlarında olan küpeler iki oğulu Hasan ve Hüseyin rağıyallâhu 'anhumâdan kinâyetdür.' Andan buyurdu ki 'Yuğaruya nazar eyle.' Nazar idüp gördi ki beş açuk kapu var. Her birinuñ kitâbesinde bir kelime yazılmış. Cümlesinuñ yuğarusında bir kapuda yazılmış, *ene'l-mağmûd ve hâzâ muğammed*. Bir kapuda dahı yazılmış, *ene'l-alıyyu ve hâzâ 'alî*. Üçinci kapuda yazılmış ki *ene'l-fâtır ve hâzihi fâtıma*. Ve birinde dahı, *ene'l-muğsin ve hâzâ 'l-ğasan*. Olbirinde yazılmış ki *minni 'l-iğsân ve hâza 'l-ğuseyn*. Andan Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Yâ Âdem, bu kelimâtı ve bu esâmîi zabt eyle ki bir zamân saña gerek olur, muğtâc olursın.' Çün kim cennetde muğadder olan kağıyye vâkı' oldu, üç yüz yıl ol [M 182^a] zelleden ötüri ağladı. Hâtifden bir nidâ' geldi ki bu kelimâtı ilkâ' itdi ki *yâ mağmûdu yâ 'alıyye'l-a 'lâ yâ fâtıru ve yâ muğsinu ve yâ minke'l-iğsânı biğakki muğammedin ve 'alıyyin ve fâtımatin ve 'l-ğasani ve 'l-ğuseyni en tağfiralî ve tekabbele tevbetî*. Ol hinde Hakk te'âlâdan vahy geldi ki 'Ey Âdem, eger benden cemî' - i evlâdınuñ mücrimlerin isteseñ bu beş neferden ötüri cümlesin yarlığardum.' Hakk te'âlânuñ, *fetelağğâ âdemu min rabbihi kelimâtin*²⁶⁶⁶ buyurduğı budur.

Yedinci Vâkı'a

Şîş 'aleyhi's-selâmuñ beşâretin beyân ider. Hâlişatu'l-ğakâyık adlu kitâbda zıkr olundu ki Âdem 'aleyhi's-selâm [S 130^b] Şîş 'aleyhi's-selâma²⁶⁶⁷ vaşıyyet idüp, 'Fahr-ı âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellemuñ nûrı sende emânetullâhdur. Şağın hâtûnlaruñ pâkîzesinden gayrı yere tağarrub itme' didikden soñra ol hâzretuñ virdi lisânında ve mağâbbeti kalbinde şâbit ü dâim oldu, âğir-i 'ömrine dek.

Sekizinci Vâkı'a

Beşâret-i Nûh 'aleyhi's-selâm. Çün kim gemi yapmak emr olundu, yüz yigirmi dört biñ²⁶⁶⁸ levh tertib olundu. Ve Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm ta'lîm itdi ki her bir levhde bir

²⁶⁶⁶ el-Bakara 2/37

²⁶⁶⁷ şîş 'aleyhi's-selâma: M'de yok

²⁶⁶⁸ biñ: M'de yok

peygamberüñ ism-i şerîfin nakş itdi. İrtesi gördi ki ol tahtalardan enbiyâ ‘aleyhimü’s-selâmuñ isimleri maḥv olmuş, tekrâr nakş itdi. Yine irtesi yine maḥv olmuş gördi. Hâtırı perişân oldu. Yine yazdı. Yine maḥv olmuş buldı. Muẓtarib oldu. Vaḥiy geldi ki ‘Ol isimler evvelinde benüm ismim yaz. Âhırinde ḥabîbüm Muḥammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ ismiyle ḥatm eyle, tâ kim sâbit ola ve şeytân anları maḥv eylemeye.’ Nūḥu’n-nebî ‘aleyhi’s-selâm mismârlar idüp evvelki mismârı ḥazret-i vâhibü’l-‘aṭâyâ ismiyle muḥkem itdi. Ve bâkî mismârları enbiyâ’-yı kirâm ‘aleyhimü’s-selâm isimleri ile vaz’ itdi. Çün kim ol mismâr ki andan ḥ^vâce-i ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm ismi yazılmışdır, nevbet aña geldi. Mertebeden [M 182^b] itdüğü gibi ‘âlem-i gaybden²⁶⁶⁹ bir nidâ’ geldi ki ‘El-ân seffineñ tamâm oldu ve kemâl-i nizâm buldı.’ Nakl olunur ki çün kim bu tahtaları yerlü yerine ḳodı, dört düzülmüş tahta ḳaldı. Eyitdi, ‘Yâ Cebrâ’îl, peygamberlerüñ ismi yazılan tahtaları tamâm itdüm. Bilmem ki bu dört tahta nice eyleyem’ didi. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm Ḥaḳḳ te‘âlâya ‘arz idüp eyitdi. ‘Ey şeyḥü’l-enbiyâ’, ol ḥazretüñ çehâr yârı islâmuñ dört erkânı anlar ile muḥkem olur. Anlaruñ isimleri ile tamâm eyle.’ Bunda işâret vardır ki Nūḥ ‘aleyhi’s-selâmuñ seffinesi Allâhu te‘âlânuñ ismiyle ve enbiyâ’ ‘aleyhimü’s-selâmuñ esmâ’sıyla ve aşḥâbuñ isimleri raḳıyallâhu ‘anhum isimleri ile müzeyyen olmayınca tamâm olmadı ve tûfândan necât bulmadı. Mü’min daḥı tâ kim Ḥaḳḳ te‘âlânuñ maḥabbeti ve çehâr yâr sevgüsü ḳalbinde ve sultân-ı enbiyâ’nuñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem maḥabbeti ḳalbinde olmaya, cehennemden necât bulmaz ve tûfân ‘azâbından ḥalâş olmaz.

Ṭoḳuzuncı Vâḳı’a

İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmuñ beşâretidür. Ebu İmâme-i Bâherî raḳıyallâhu ‘anh rivâyet ider. Ḥazret-i resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki ḥazret-i İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm vâḳı’ada cenneti görmüş, eni bir gök deñlü. Suâl itdi ki ‘Bu menzil kimüñdür’ didi. Cevâb, ‘Evlâdından Muḥammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ve ümmeti içün ḥâzır olunmuşdır.’ Naẓar itdi, bağçelerinüñ ağaçları, *lâ ilâhe illallâh* yazılmış budaklarında, *muḥammedun rasûlullâh* nakşıyla düzülmüş yemişleri, *subḥânallahu* ve *l-ḥamdulillâhi* vechile dizilmiş. Bu vâḳı’ı ḳavmine taḳrîr itdi. Anlar eyitdi, ‘Muḥammed ve ümmeti kimlerdür.’ İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm fikre vardı. Ol ḥâlde Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm gelüp taḥayyürinüñ sebebin suâl itdi. Buyurdi ki ‘Şöyle vâḳı’a gördüm, ehline ḥaber virdüm. Anlar ḥazret-i Muḥammedüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ve ümmetinüñ [S

²⁶⁶⁹ ‘âlem gaybden: **M**’de yok

131^a] evşâfın suâl itdiler. ‘Benüm anlardan k rk m yokdur, tahayy r m [M 183^a] andandur’ didi. Cebr ’ l ‘aleyhi’s-sel m eyitdi, ‘Benüm dağı anlaru n ha  katlerinden haberim yokdur’ diyü cen b-ı rabb ’l-‘izzete ‘arz itdi. Ha  k celle ve ‘al  buyurdu ki ‘Mu ammed benüm peyg mberimdir. Ve ha  kdan anı  r nd led m. Ve kend m  n hav     kullarıma irs l itdüm. Ve f z l itdüm. Ve   ir-i zam n peyg mberi eyledüm. Ve kendü ‘izzetime ve cel lime  asem iderem ki Mu ammedi cümle ha  k üzerine ihtiy r itdüm. Ve anı ve ümmetini yerlerden ve göklerden iki yüz yigirmi bi  yıl evvel ha  k itdüm. Ve  ıy met güni y zerin cümle ha  kdan gökcek ha  r iderem. Ve  bdesti yerleri n r olur. Enbiy ’ ve cümle ümmetler anlara  ıbt  iderler. Ve  udretten alınlarında, *l  il he illall h* yazılmış  alk rlar. Ey Cebr ’ l, Mu ammed  allall hu ‘aleyhi ve sellem ev  fından bu bir  emmed r.’ Cebr ’ l ‘aleyhi’s-sel m gelüp haber virdi. İbr   m ‘aleyhi’s-sel m m b rek elin başına  oyup, ‘Y  rabb , beni  mmet-i Mu ammedden eyle’ didi.

Onıncı V  ı’a

Y suf ‘aleyhi’s-sel mu n be  retidir. Ha  ret-i Y suf ‘aleyhi’s-sel m  uyuda iken ba  zı mu ayyeb t kendüye me   f oldu. Ha  t  cennet ve h r u  u  r ve ‘ar -ı mec d ve mel ’ike göründi. Gördi ki ekşer-i mel ’ike  mmet-i Mu ammed  allall hu ‘aleyhi ve sellem isti   ara i ti  l iderler. Cebr ’ l ‘aleyhi’s-sel mdan bunlaru n a v lin su l itdi. Buyurdu ki ‘Nebiy -i ra met ve  ef ’-i  mmetdir. Pes ha  ret-i Y suf ‘aleyhi’s-sel m ol ha  ret  n ismiyle tebrik ağız itdi. Ha  k te  l  ol   hda bir aıc     r idüp fevr  b y tdi. Ve kem le irişdi. Ve yemiş virdi. Ol  emere ile Y suf ‘aleyhi’s-sel m ekl iderdi.   ir-i zam n peyg mberin  n ism-i  er  fin  n bereketi²⁶⁷⁰ z  ir oldu. Ve ol  arlıkdan ha    oldu. Ve nübüvvet   sa   ete irişdi.

On Birinci V  ı’a

Ha  ret-i M s  kel mull hu n ‘aleyhi’s-sel m be  retidir. Ha  ret-i İbni ‘Abb s ra  ıyall hu ‘anhum , *ve m  kunte bic nibi ’ -  ri iz n deyn *²⁶⁷¹  yet-i ker mesinde riv yet [M 183^b] ider ki    n M s  ‘aleyhi’s-sel m elv   ağız itdi, kem l-i s r rından eyitdi, ‘ l   , bu ker met ile m kerrem itdi  ki benden evvel kimesneye bu ker meti virmedi .’ Ha  k te  l  buyurdu ki ‘  l ba na  r itdüm. Sen  n güçlüğünden ziy de tev    ider kimesne görmedüm. Anu   n seni ris let ve kel mum ile müşerref itdüm. Sa  a vird   m  ağız

²⁶⁷⁰ bereketi: M’de yok

²⁶⁷¹ el-Kasas 28/46

eyle ve şükr eyle. Ve tevḥīdüm üzerine ol. Ve ḥabībüm Muḥammed Muṣṭafā ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem maḥabbeti ile tevḥīdim muḵārin eyle.’ Mūsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘İlāhī, Muḥammed kimdür ki anuñ maḥabbeti senüñ tevḥīdün ile bile olmaḵ lāzım ola, ḥīn-i mevde.’ Ḥaḵḵ te‘ālā buyurdi ki ‘Yā Mūsā, Muḥammed bir kimesnedür ki yerleri ve gökleri ḥaḵḵ itmeden evvel iki biñ yıl muḵaddem anuñ ismini sāḵ-ı ‘arşda yazdum. Yā Mūsā, eger isterseñ ben saña yakınrek olam, kelāmından lisānına ve ḳalbün vesvesesinden ḳalbiñe ve rūḥundan bedeniñe ve gözün nūruñdan gözün ve işitmekden ḳulağına ve ağızuñ şuyından ağızına ve gözün siyāhından ağına.’ Mūsā ‘aleyhi’s-selām, ‘Benüm murādım ancak budur.’ Ḥaḵḵ te‘ālā [S 131^b] buyurdi ki ‘Benüm ḥabībime çok ṣalavāt vir. Ve benī İsrā’ile ḥaber vir ki her kim baña mülākāt ider ve ḳalbinde Muḥammed ‘aleyhi’s-ṣalātu ve’s-selāma inkārı olur ben anı cehenneme idḥāl iderem. Ve dīdārimdan maḥcūb eylerem. Ve hergiz peygamberlerim ve melā’ikem aña şefā‘at itmezler. Sürüyüp cehenneme ilḳā’ itdürdüm. Ve ebedī cehennemde muḥalled olur.’ Mūsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘İlāhī, isterem ki Muḥammed kimdür bilem, tā kim anuñla saña taḳarrub ḥāşıl eyleyem.’ Ḥaḵḵ te‘ālā buyurdi ki ‘Yā Mūsā, eger Muḥammed ve ümmeti olmasa yeri ve gögi cennet ü cehennemi ve şems ü kameri ve gice ve gündüzi ve melā’ike-i muḳarrabīni ve enbiyā’ vü mürselīni ḥaḵḵ itmezdüm. Ve sen anuñ nübüvvetine iḳrār itmeseñ saña ‘azāb iderdüm. Eger İbrāḥīm-i Ḥalīlim daḥı olsañ. Mūsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yā rabbī, ben anuñ peygamberligine ve fazlına iḳrār itdüm. Lākin Allāhım, bir suālīm var, cevāb isterem. Ben mi saña sevgilüyüm [M 184^a] ve yāḥūd Muḥammed mi.’ Ḥaḵḵ te‘ālā buyurdi ki ‘Sen kelīmimsin, Muḥammed ḥabībimdür. Ḥabīb kelīmden efḍaldür ve sevgilüdür.’ Eyitdi, ‘Yā rabbim, ḥabīb ile kelīm mābeyninde fark nedür.’ Ḥaḵḵ te‘ālā buyurdi ki ‘Kelīm ol kimesnedür ki Allāhu te‘ālāyı düst duta. Ḥabīb oldur ki Allāhu te‘ālā anı düst tuta. Ve daḥı kelīm oldur ki her ne iderse Allāhu te‘ālānuñ rızā’ sıyla ide. Ḥabīb oldur ki Allāhu te‘ālā anuñ rızā’ sıyla eyleye. Yā Mūsā, kelīm oldur ki kırk gün ve kırk gice gündüz şā’im ve gice ḳā’im olur. Andan Tūr-ı Sīnā’ya getirüp münācāt ider. Ḥabīb oldur ki döşeginde ḥ‘ābda iken Cebrā’ıl irsāl iderem. Tarfetü’l-‘aynde anı bir yere iletürem ki bir maḥlūḳ ol maḳāma irişmemişdür. Yā Mūsā, saña Tūr-ı Sīnā’da tekellüm itdüm. Ve ol baña ‘arşdan yukarı ve lāmekān ‘āleminde, *ḳābe ḳavseyni ev ednā*²⁶⁷² maḳāmında ḳarīb olur. Ve anuñla mükāleme iderem.’

On İkinci Vāḳı‘ā

²⁶⁷² en-Necm 53/9

Dāvūd ‘aleyhi’s-selāmuñ beşāretidür. Naql olunur ki Dāvūd ‘aleyhi’s-selām Hakk te‘ālāya münacāt idüp eyitdi ki ‘Yā rabbī, ben Zebūrda bir nūr gördüm. Her kaçan anı tilāvet eylesem mihrābım harekete gelür. Ve rūhuma şafā’ hāşıl olur. Ve şavma‘am münevver olur. Ol nūr nedür’ didi. Hakk te‘ālā buyurdi ki ‘Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nūridur ki cemī‘-i ‘ālemi anuñçün halk itdüm.’ Dāvūd ‘aleyhi’s-selām āvāzın kaldurup Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemuñ ismin zıkr itdi. Cümle vuḥūş u tıyūr ve hevāmm-ı arz ve mār u mūr, ‘*şadaḳat yā dāvūd*’ diyü feryād itdiler. Andan soñra her bār ki Zebūr okumağa şürü’ itse, ‘*lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh*’ diyü ibtidā’ iderdi.

On Üçinci Vākı‘a

Oldur ki beşāret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām vüzerā’sıyla ve ümerā’sıyla ve ‘askeri ile İştahrdan Yemene ‘azīmet itmiş idi. Cevv-i havā’da giderken imām Şa‘lebī ‘Arāisinde zıkr itdügi üzre Medīne-i münevverenüñ üzerine geldikde, ‘Bu belde-i tayyibe nebiyy-i āḫirü’z-zamānuñ hicret itdügi şehirdür. Sa‘ādetlü ol [M 184^b] kimesne ki aña imān getürüp ittibā’ eyle.’ Çün kim ol maḳāmdan geçüp ka‘benüñ üzerine uğradı, havālīsinde ‘Arab müşriklerinüñ putları ve anlara ‘ibādet itdüklerin gördi, geçüp gitdi. Ka‘be giryeye geldi. [S 132^a] Hakk te‘ālā, ‘Niçün ağlarsın yā ka‘be’ didi. ‘İlāhī, enbiyā’ñdan bir peygamber benüm üzerimden geçdi. İnüp baña uğramadı. Kapumda²⁶⁷³ saña ‘ibādet idüp seni zıkr eylemedi. Etrāfıma putlara tıparlar diyü.’ Ka‘be böyle şikāyet idicek cenāb-ı ḫazretten cevāb geldi ki ‘Yā ka‘be ağlama. Yakīn oldı ki senüñ meydānıñı sācidler yüziyle dolduram. Ve Qur‘ān-ı ‘azīm senden inzāl iderem. Ve bir peygamber irsāl iderem ki enbiyā’nuñ aḫseni ola. Ve bir cemā‘at gönderem ki senüñ ‘imāretiñe sa‘y ideler. Ve benüm ‘ibādetimde serfirāz olalar. Ve senüñ etrāfıñda tavāf eyleyeler. Saña teveccüh ideler, ser-i tair yuvasına yönledigi²⁶⁷⁴ gibi. Ve mülevveş aşnāmdan ve müşriklerden pāk iderem. Ve şeyātiñe tapanlardan seni ḫalāş iderem.’ Andan soñra Süleymān ‘aleyhi’s-selām dönüp emr-i ilāhī ile ol buḳ‘a-i mübārekeye nāzil oldı. Ve anda namāz u niyāz itdi. Ve ka‘beye qarīb beş biñ deve ve beş biñ baḳar ḳurbān itdi. Ve beş biñ koyun ḳurbān itdi. Ve kendü ḳavmine ḫaber virdi ki ‘Bunda nebiyy-i ‘Arabī şallallāhu ‘aleyhi ve sellem zuḫūr idüp nuşret-i ilāhī aña ve ‘askerine qarīn olsa gerekdür. Ve kılıcı muḫālifler üzerine ḡalib olup heybeti bir aylık yol düşmanlarınuñ ḳalblerine düşer. İcrā’-yı Hakk itmekde ve i‘lā’-yı kelimetullāh eylemekde qarīb ü ba‘īd berāber olur. Ve

²⁶⁷³ kapumda: vaktimde M

²⁶⁷⁴ ser-i tair yuvasına yönledigi: M’de

lā'imlerüñ levmi teblīg-i risālet itmekden anı men' eylemez. Sa'ādetlü ol kimesnenüñ zamānına yetişüp hıdmetiyle sa'ādet hāşıl ide.' Eyitdiler, 'Yā nebiyyallāh, ol zamāna ne miqdār vardır.' Buyurdi ki 'Biñ yıla qarībdür.' Andan kalkup [M 185^a] vādī-yi Nemle gitdi. Şa'lebī 'Arāisinde böyle zıkr itdi.

On Dördinci Vākı'a²⁶⁷⁵

Şu'ayb 'aleyhi's-selāmuñ beşāretidür ki kavmine eyitdi, "Baña iki süvār gösterdiler, biri merkebe ve biri cemele binmiş. Nūrları cümle 'ālemi tutmuş. Lākin deveye süvāruñ yüzi bedr-i ay gibi dıraşşān u tābān. Bunları suāl itdüm. 'Dirāzgūşa süvār olan hāzret-i 'İsā 'aleyhi's-selāmdur. Ve cemele süvār olan Muḥammed Muştafā şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemdür diyü cevāb virdiler.'

On Beşinci Vākı'a

'İsā 'aleyhi's-selāmuñ beşāretidür. İmām Şa'lebī 'Arā'isinde zıkr itdi ki bir gün havāriyyūn balık avlamağa müştāgiller idi. 'İsā 'aleyhi's-selām yanlarından geçüp eyitdi, 'Niçün baña tābi' olmazsınız ki Ādem evlādın şayd idelüm.' Eyitdiler, 'Senüñ adıñ nedür. Ve şan'at u pīşeñ nedür.' Buyurdi ki 'Ben 'İsā ibni Meryemüm. Ve Allāhu te'ālānuñ 'abdi ve peygamberiyüm.' Suāl itdiler ki 'Mertebe-i nübüvvetden hıçbir peygamber var mıdır ki senden gayrı yukarı ola.' Eyitdi, 'belī, Muḥammed-i 'Arabī şallallāhu 'aleyhi ve sellem. Eger benüm başım anuñ na'lı yerine olsa lāyıkdur.' Havāriyyūn aña ĩmān getürdiler. Ve tābi' olup yola girdiler. Her ne vakit ac olsalar mübārek elin yere urur idi, her birine iki kuruş zāhir olur idi. Şuşasalar elin yere urup şu çıkar idi, iherler idi. Bunlar eyitdiler, 'Bu kerāmeti ki Ḥaqq bize müyesser itdi bizden ekrem kimesne var mıdır ki ac olsağ bize ta'ām getürürsin ve şusuz olsağ şu virürsin. Biz saña ĩmān getürdük.' 'İsā 'aleyhi's-selām buyurdi ki 'kendü eli kesbiyle geçinen sizden efḍaldür.' Andan soñra anlar balık avlamağa başladılar.

Ve dağı İncilde 'İsā 'aleyhi's-selāmuñ ağızından nakl olunur. Buyurmuş, ben rabbime giderem Fāraqlītār²⁶⁷⁶ gelür. Fāraqlītārdan murād Muḥammed Muştafādur diyü ta'yīn itdiler ki Aḥmed ismine qarībdür. Benüm ḥaqqımda şehādet ider, ben anuñ ḥaqqında şehādet itdügüm gibi. Ve her nesnei tağyir ider. Sizüñ iher benüm ḥaqqımda

²⁶⁷⁵ On dördüncü vakıa her iki nüshada da bulunmamaktadır. On beşinci vakıa ise on dördüncü vakıa olarak zikredilmiştir. Lakin faslın başında on beş vakıaya yer verileceği söylendiği için eksiklik olabileceği ihtimaline binaen diğer nüshalar taranmış ve İA 1420 nüshasında (varak: 131^b) bu bölüme rastlanmıştır. Ayrıca bu bölüm farklılıklar ihtiva etmekle birlikte matbu nüshalarda da bulunmaktadır.

²⁶⁷⁶ fāraqlītār: Kaynaklarda "fāraqlīt" olarak geçer.

şehadet idüp buyurdı ki yahūd [S 132^b] itdügi iftirā' vü bühtāndur. Ve mu'ānidlerüñ ol hāzretüñ hākkında söyledügi kelimāt-ı nāma 'kūleden berī ider. İbni 'Abbās rađıyallāhu 'anhumā rivāyet ider ki Hākk te'ālā 'İsā 'aleyhi's-selāma vahy itdi ki 'İmān getür Muḥammed şallallāhu ve selleme. Ve ümmetiñe eyit ki imān getürsünler. Eger ol olmasa Ādem ve cennet halk olunmaz idi. Ve daḥı [M 185^b] 'arşı şu üzerine koyıcaḡ 'arş ıztırāb hāşıl itdi. *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* anuñ üzerine yazdum. Benüm ismüm ile ḥabībüm ismi bereketiyle 'arş sākin oldı.'

Nükte

Eger 'abd-ı mü'minüñ daḥı kalbi, *ulā'ike ketebe fī kulūbihimu'l-īmān*²⁶⁷⁷ hasebiyle ḥavf u ıztırābdan ve ḥavf u ḥaşyetden emn ü emāna ve sükün u itmīnāna mübeddel ola, *elā bizıkrillāhi taṭma'innu'l-kulūb*²⁶⁷⁸ 'acīb ü ġarīb degildir.

Faşl-ı Sālis

Şol beşāretleri beyān ider ki niçe ḥikmetler ki tekaddüm itmişdür aña müte'allıḡ olur. Ve niçe vākı'alar ki ulular görmişdür ve cinniler ve kāhinler ḥaber virmişdür, anları beyān ider. Ve daḥı beşāretler ki 'ulemā' vu aḥyār ve fuḡalā' vu aḥyārdan şadır olmuşdur, anları zikr ider.

Vākı'a-ı Evvelī

Tübba' nām kimesnenüñ beşāretidür ki 'ulemā'-yı yahūddan ve ḥükemā'dan çok kimesneler tābi' olmuşlar idi. Aşḥāb-ı tevārīḡ ü siyer ve 'ulemā'-yı fiḡām-ı ulu'l-eşer şöyle taḥrīr itmişdürler ki bir ulu pādişāh var idi. Rub'-ı meskūna mālīk olmuş idi. Ḥimyer bin Verda' dirler idi. Ve laḡabına melik Tübba' eydürler idi. 'Askerine süvār ü piyāde ḥaddi yoḡ idi. Ve çok vezīri u tevābi'i var idi. Cümlesinden biri 'Amyārīsā nām bir vezīri ve şāḥib-i tedbīri var idi. Dört biñ 'ulemā'dan ve ḥükemā'dan 'azīm kimesneleri var idi. Cümle nāsdan ihtiyār itmişdi. Nāḡāḡ nevhāḡi-yi Mekkeye geldi. Ol etrāfuñ ahālīsi gelüp ḥākk-ı ta'zīmi edā' itmediler²⁶⁷⁹. Melike bunlaruñ tekebbürü²⁶⁸⁰ ḡoş gelmedi. Vezīr-i ḡāşıña 'Umyan Re'īsandur aña bunlaruñ tecebbürini suāl itdi²⁶⁸¹. Vezīr eyitdi, 'Pādişāḡım, A'rābuñ ṭabī'atlarında cehālet muḡarrerdür. Bāḡuşuş ki bu beytüñ şerefi ve bevvāblıḡı

²⁶⁷⁷ el-Mücādele 58/22

²⁶⁷⁸ er-Rad 13/28

²⁶⁷⁹ itmediler: İki nüshada da "itdiler" yazmasına karşıñ bağlama göre olumsuz olması gerekir. Nitekim bazı nüshalarda "itmediler" **SK 3020** ya da "eylemediler" **İA 1420** olarak geçer.

²⁶⁸⁰ tekebbürü: tekbīri **M**

²⁶⁸¹ vezīr-i ḡāşıña 'umyān re'īsandur aña bunlaruñ tecebbürini suāl itdi: **M**'de mükerreren geçer.

ellerindedür. Bu şeref ile tekebbürleri ziyāde olmuşdur.’ Melikūñ kalbinde bu muzmer oldu ki bu hānei harāb idüp ahālisini katl ü nehb eyleye. [M 186^a] Bu hātıra olduğu gibi bir baş ağrısı zāhir oldu ki gözinden ve burunundan ev ağızından şular akup bir çirkin rāyiha peydā oldu. Kimesne yanında тұrmaz oldu. Bu ‘illet her nefesde ziyāde oldu ki helāk olmağa qarīb oldu. Vezīrine eyitdi, ‘Bu dört biñ hekīm niçe memleketlerden üründüledüm, marazıma ‘ilāc itsünler.’ Cümle hükemā’ sa’y itdiler, ašlā ‘ilāca mecāl olmadı. Melik ğāyet ile ıztırāba düşdi. Hükemā’ dan birisi vezīre eyitdi, ‘Eger melik sırrını baña dirse ve suālime cevāb virürse ben aña ‘ilāc ideyüm.’ Vezīre bu kelāmdan sürür hāşıl oldu. Hekīm ile melike geldiler. Ve hekīmūñ cevābın takrīr itdi. Hekīm teşhīs-i maraz içün melike suāl itdi. Āhır kelām bu araya irişdi ki ‘Bu hāne hakkında hātır-ı şerīfiñe nesne geldi mi.’ Melik eyitdi, bu beyti harāb itmege ve ehlini katl ü nehb itmege kaşdını takrīr itdi. Vezīr²⁶⁸² eyitdi, ‘Ey melik, marazıñuñ sebebi budur. Ve bu hānenūñ māliki [S 133^a] niyyetleri bilür. Ve sırr u aşikāre katında berāberdür. Gel bu niyyetden ferāgat eyle, dünyā ve āhıret hayrın bulasın’ didi. Melik ol hinde ol endişeden ferāgat idüp hayır niyyet itdi. Dağı hekīm yanından kalkmadın ol marazdan halāş oldu. Ve dīn-i mecūsiden rücū‘ idüp islāma girdi. Ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām milletin kabūl itdi. Ve beyt-i şerīfī ta’zīmde mübālağa eyledi. Ve ‘ulemā’ dan menāsık-ı haccı öğrendi. ve beytullāhı tavāf itdi. Huşū‘ u hużū‘ ı tamām yerine getürdi. Ve bir ‘azīm ziyāfet idüp harem-i şerīf sākinlerinūñ büyügin ve küçügin ğanī ü fakīri toyladı. Ve laṭīf şerbetler içürdi. Ve ol gice vākı‘asında gördi ki ‘Ehl-i Mekkeye nice ta’zīm itdūñise beyt-i şerīfe dağı cāme geydür’ didiler. Şabāh haşīrden bir örtü örttdi. Yine ol gice yine vākı‘asında gördi ki ‘Ol perde [M 186^b] kendüye lāyık degildür’, dağı a‘lā’ örttdi. Yine vākı‘ada dağı, ‘A‘lā’sı lāzımdur’ didi. ‘Arab içinde tefāhūr dirler bir perde olur anuñla örttdi. Yine vākı‘ında gördi ki andan yegrek cāme lāzımdur. Şabāh emr itdi ki yedi fāhır cāmelerin altundan ve gümüşden müzeyyen tertīb idüp geydürdi. Bu ‘ādet selāṭin ü mülūka andan kaldı. Andan soñra emr itdi ki putları Mekkenen ihrāc itdiler. Ve hāiz ü nifās ka‘beye qarīb olmağı men‘ itdi. Ve dīvārlarına sürinmegi nehy itdi. Ve kapu yapup kilid itdi. Miftāhın anlara teslīm itdi. Ve Medīne-i münevvere cānibine teveccüh eyledi. Ol zamān Medīnede şudan ve nebātdan eşer yoğ idi. Melik ol araya nüzūl idicek ol dört biñ hekīmden dört yüz kimesne, ki cümlesinden a‘lam ü efḍal idiler, ol mekānuñ eṭrāfına nazar idüp diḳḳat ile tecessüs itdiler. Ve ittifāk itdiler ki ‘Āhır-i zamān peygamberinūñ hicret idecek mekānı bu olsa gerekdür’ didiler. Ulularına Şāmūl dirler idi. ‘İlm-i hīlmetde māhir idi. Hekīm eyitdi, ‘Ol hāzretūñ menzili

²⁶⁸² vezīr: İki nüshada da böyle yazmasına karşın bağlama göre "hekim" olması gerekir.

ve medfeni bunda olur.²⁶⁸³ İttifāk idüp yemînleşdiler. Ve ‘ahdi muhkem itdiler ki Tübbā’ mülāzemetinden rücū’ idüp anda sākin olalar. Ve hāzret-i nebiyy-i āhirü’z-zamānuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gelmesine muntāzır olalar. Eger darb u katl itmek tehdīd olunsa ol mekāndan ayırılmayalar. Cā’iz ki anuñ şeref-i mülākātıyla müşerref olalar. Çün kim bunlaruñ ittifākını melik istimā’ itdi. ‘Vezīrin da’vet idüp hūkemā’nuñ kendüden ayrılup bu diyārda qalmalarına sebep nedür’ diyü suāl itdi. Anlar eyitdiler, ‘‘Ulemā’-yi müteḳaddimīnden bize ma’lūm oldu ki ḥatem-i enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selāmü’ş-şalātu ve’s-selāmuñ hicretgāhı olsa gerekdür. İsm-i şerīfī Muḥammed ve dīni mü’ebbed ve ‘askeri min indillāh mü’eyyeddür. Şāhibü’l-ḳaḏīb ve’n-nāḳa ve şāhibü’t-tāc ve’l-burāḳdur. [M 187^a] ve şāhibü’l-Ḳur’ān ve’l-ḳıble ve şāhibü’l-livā’ ve’l-minber ve şāhibu ḳavli lā ilāhe illallāhdur. Ve ḳabr-i şerīfī daḥı bunda olsa gerekdür. Şimdi murādımız oldur ki bu maḳāmda iḳāmet eyleyevüz. Ve cā’iz ki Ḥaḳḳ te’ālā mülākātın müyesser eyleye.’ Çün kim melik bu kelāmı istimā’ itdi, ḥātırına bu geldi ki kendü daḥı Medīnede ḳarār eyleye ve ol hāzretüñ ḳudūmına muntāzır olsa. Lākin ‘askerinüñ keşreti ve ittibā’ınuñ vefreti mānī’ oldu. Ve ol dört yüz ḥekīmlere menziller binā’ idüp cāriyeler virdi, tā kim silsileleri münḳaṭı’ olmaya. [S 133^b] Ve her birine iḥsānlar eyledi. Ve anlara bir mektūb yazdı. Ve emānet ḳodı ki ol server-i kā’ināt ‘aleyhi efḏalü’ş-şalavāt geldikde teslīm ideler. Ve ol mektūbuñ maḳmūnı bu idi ki ‘Muḥammed bin ‘Abdullāh bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib hāzretlerine, ki ḥātemü’l-enbiyā’ ve’l-mürselīn ve resūl-i rabbi’l-‘ālemīndür, Ḥimyer bin Verda’-i Tübbā’dan. Bundan soñra saña īmān getürdüm ki saña Ḥaḳḳ te’ālā Ḳur’ān-ı ‘aẓīm inzāl itdi. Ben senüñ dīniñ ve devletiñ üzereyüm. Ve senüñ rabbiñe īmān getürdüm, her şey’üñ rabbisidür. Ve her ne ki şerāyi’-i islāmıdan ve īmāndan getürdüñ ise rabbiñden ben īmān getürdüm ve ḳabūl itdüm. Eger zamān-ı şerīfiñe yetişürsem febihā ve ni’met, ve illā ḳıyāmet günü beni unutma ve şefā’atıñdan maḥrūm eylemesin. Ben senüñ ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ milleti üzereyüm’ didi. Ve bu kāğıdı düşürüp mühür urdı. Mührinde *lillāhi’l-emru min ba’di ve yevme’izin yefreḥu’l-mu’minīn* yazılmışıdı. Ve bu nāmei Şāmūla ısmarladı. Ve ḥıfzına küllī vaşıyyet itdi. Ve didi ki ‘Eger ol şāhib-i devletüñ zamān-ı ba’sına irişürseñ bu ruḳ’ayı kendüye yāḥūd mülāzımlarından birine teslīm idesin. Ve evlādıña virüp ısmarlayasın, emāneti yerine ulaşıdura. Baṭnen ba’de baṭnın birbirine vaşıyyet eyleye, tā hāzret-i seyyidü’l-beşerüñ ḥuzūr-ı şerīfine vāşıl ola.’ Andan soñra ol tā’ifeye vedā’ idüp Medīneden rıḥlet eyledi. Çün kim Hind vilāyetlerinden Ḳalsān nām beldeye vāşıl oldu, [M 187^b] dār-ı āḥirete rıḥlet itdi. Ve eydürler ki anuñ mevti gününden

²⁶⁸³ ulularına şāmūl dirler idi ‘ilm-i ḥilmetde māhir idi ḥekīm eyitdi ol hāzretüñ menzili ve medfeni bunda olur: S’de yok

ḥazret-i seyyidü's-sādātuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem vilādeti günine tamām biñ yıl oldı. Eydürler enşār firkası rađıyallāhu 'anhum ol dört yüz ḥekīmüñ evlādıdur ki Tübba'dan Medīnede sākin olmışdur. Ol nāme biribirinden muntaķil olup tā Eyyüb-i Enşārī ki Şāmül-ı Yahūdīnün yigirmi birinci veledidür, aña irişdi. Ol zamān ki ḥazret-i nebiyy-i āḥirü'z-zamānuñ Medīneye teveccühi muķarrer oldı, ol nāmei bir mu'temed kimesne, ki Ebī Leylā demek ile ma'rūfdur, teslīm idüp ol ḥazretüñ istikbāline irişdi. Eyitdiler, benī Selm²⁶⁸⁴ kabīlesinden rāst geldi. Resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Ebī Leylā sen degil misin.' 'ne 'am' didi. 'Tübba'ıñ nāmesi kanı' didi. Ebā Leylā müteḥayyir oldı, zīrā ol ḥazreti bilmez idi. Eyitdi, 'Sen kimsin. Yüzüñde siḥr eşeri vardur.' Eyitdi, 'Ben Muḥammedüm şallallāhu 'aleyhi ve sellem. Getür mektübı' didi. Mektübı бүrdesine şarup şaklamış idi. Çıkarup okudılar. Ḥazret Tübba'dan rāzī olup üç kerre, '*merḥaban bi'l-eḥi's-şālih*' diyü buyurdı. Andan Ebū Leylā Medīneye mürāca'at itdi. Varup ol ḥabībüñ ḳudūmını muştuladı. Ehl-i Yeşibe Ebū Leylā ki her kişıye ki rāst geldi peygamberüñ ḳudūmıyla muştuladı. Her kişı Ebū Leylāya ḳādir olduğı 'atā'yı itdiler.

İkinci Vāķı'a

Mersed bin 'Abdikelāl nām kimesne vāķı'ası ve 'Ufeyrānuñ ta'bīridür. 'Ulemā'-yi fenn-i siyer şöyle rivāyet iderler ki meşḥūr olan mülūkdan Merşed bin 'Abdikelāl [S 134^a] nām bir kimesne var idi. Nāmdār ve bahādır kimesne idi. Bir gice bir ḳorḳulu vāķı'a gördi. Feza' ile uyandı. Gördüğü düş ḥātırından gitdi. Bu sebebdan daḥı ziyāde ḥavfı oldı. Kız ḳarındaşı fenn-i kehānetde māhir idi. Vāķı'ayı unutduğı içün cevābdan 'āciz oldı. Cümle kāhinleri cem' idüp suāl itdiler ki 'Eger vāķı'ayı bilseñ ve diseñ cevāb virürdük. Buña cevāb virmek müşkildür' diyü 'aczlerini i'tirāf itdiler ve perākende olup gitdiler. Merşed ḳalbinde [M 188^a] bu 'aḳde şābit oldı. Ḥallini mühimmātdan bildi. Tā kim bir gün göñüli ṫarlığından çıkup şikāre gitdi. Anda bir āḥū ardınca sürüp leşkerinden ve ḥıdmetkārlarından cüdā düşdi. Āfitāb ḥarāretinden ve şusuzluḳdan ıztırāba düşdi. Bir gölge taleb itdi, tā kim bir miḳdār rāḥat ola. Nāgāḥ bir tağ dibinde iki ve üç ḥāne gördi ki bir mağāra yanında vāz' itmişler. Aña müteveccih oldı. Bir 'ömür sürmiş ḥātūn ḳarşu gelüp ta'zīm ü iclāl itdi. Ve mekānına nüzūlın taleb itdi. Ol zāl ḥātūnuñ söziyle indi. Ve bir miḳdār ḥvāba vardı. Uyandıkda başı ucında bir güzel ḥātūn gördi ki hergiz anuñ gibi güzel cemāl kimesne görmedi. Yüzine naḫar idüp ḥayrān u sergerdān oldı. Ol duḫter-i bedī'ü'l-cemāl aña kelām idüp eyitdi, 'Ey melik-i nāmdar ve ey pādīşāḥ-ı kāmķār, Ḥaḳḳ

²⁶⁸⁴ selm: Kaynaklarda "süleym" olarak geçer.

te ‘ālā vücūduñ cemī‘-i belā’lardan hıfz idüp ser ü kıddiñ muhālif rüzigārdan ve hātır-ı şerīfiñ ğubār-ı inkisārdan maşūn itsün. Mizāc-ı laṭīfūñ ta‘āma meyl ider mi.’ Merşed anuñ sözinden kendüyi bildügin fehm idüp fikre düşdi ki ‘Şimdi ben bunda yalnızum. Mebādā ki düşmandan bir zarar gele.’ Ol duhter ferāset ile añladı. Ve eyitdi, ‘Pādişāhım, hātır-ı şerīfiñe nesne getürme. Bizüm sa‘ādetimiz ve ‘azametimiz senüñledür. Biz murādımıza senüñ vāsıtañla vāşıl oluruz. Cān u başımız yoluña fedā’dur. Senüñ dāmen-i şerīfiñe hār u hāşākdan bir nesne tokunduğına rızā’ mız yokdur’ didi. Merşed bin Kilāl hātırını hoş tutdı. Öñine ta‘ām getürdi. Çün kim ta‘āmdan fāriğ oldı, şofraı kıldurup bir kıadeh şu getürdi. Melik içdi. Ve bu duhterüñ hüsn ü cemāli ve hareket-i kemāli āşufte idüp ‘aķd-ı nikāh itmek hātırına geldi. Eyitdi, ‘Ey duhter-i pāk, ismiñ nedür.’ Eyitdi, ‘‘Ufeyrādur.’ Melik, ‘Yā ta‘zīm ü tekrīm ve du‘ā’ vü şenā’ itdüğüñ kimesnenüñ ismin ve lakabın ve yakın kim idügin bilür misin.’ Duhter eyitdi, ‘Ey pādişāh, Merşed bin ‘Abdikilāldür. Cümle günāhları cem‘ idüp müşkillik hāl itmek için bir kimesne haber virmediler. Ve hātır-ı şerīfiñ ol varṭadan hālāş [M 188^b] itmediler. Merşed eyitdi, ‘Ey duhter, senüñ kıazıyyeden haberiñ var mıdır. Bu vāķı‘aı beyāna kıādir misin.’ ‘Ufeyrā [S 134^b] eyitdi, ‘belī, melik gördüğü vāķı‘a azğāş-ı ahlām kısmından degildür. Ben ol vāķı‘aı ve ta‘birini bilürem. Ey melik, vāķı‘añda gördüñ ki yeller ve kıaşırgalar peydā oldı. Birbiri āsumāna ṭoğrı çekdi. İçlerinde āteş peydā oldı. Ortasından bir tütün kııķdı. Andan şofra şu ırmağı gördük, beyāz güneş gibi berķ urur ve gümüş gibi şāfi revān olmış. Ve bir nice āvāz işitdik ki halkı ol şudan içmege da‘vet iderler ki her kim bu şudan ‘adl ü inşāf ile nüş eyler bir avuc şu ile kıanar. Ve her kim cevır ile ve zūlm ile ağızın bu şuya vaz‘ eyler hūsrān u belā’ya girişār olur.’ Merşed tahşin idüp, ‘Vāķı‘a budur’ diyü taşdıķ itdi. Ve ta‘birin taleb eyledi. ‘Ufeyrā eyitdi, ‘Ol havā’ya giden yeller ve kıaşırgalar pādişāhlar ve mülükdur. Ve ol tütenler hāsūdlar ve muhāliflerdür. Ve āteş-i dıraḥşān münāfıķlardur²⁶⁸⁵. Ve ol ırmaķ şerī‘atdür ki zūhūr ider. Ve ol nidā’ iden şaḥış peygamber mişālidür. Ve ol kimesne ki ‘adālet ile şudan içir aña tābi‘ olan muṭī‘lerdür. Ve ol kimesneler ki ḥayvān şıfat ağızların şuya kıor kıırş ile içirler ‘āşilerdür ve aña muhālefet iden münāzi‘lerdür.’ Merşed suāl itdi ki ‘Ol peygamber şulḥ ile mi meb‘ūs olur ve yāḥūd ceng ile mi.’ Eyitdi, ‘Ol Allāhu te‘ālānuñ ḥaķķıçün, ki gökleri ref‘ idüp yere yağmur irsāl itdi, ol ḥaķķ peygamberinüñ hükmine ḥilāf idenüñ kıanın yere döker. Ve pādişāhlar kıızların esīr ü cāriye ider.’ Eyitdi, ‘Ey ‘Ufeyrā, ol halkı neye da‘vet ider.’ Cevāb virdi ki ‘Namāza ve şıyāma ve şıla-i erḥāma ve putları şınmağa ve ma‘āşiden ve kıimār u ezlāmdan ictināb itmege.’ Suāl itdi ki ‘Kangı

²⁶⁸⁵ münāfıķlardur: muvāfıķlardur M

ķabileden me'būş olur.' Eyitdi, 'Evlād-ı Muđardan. Ve kendü akrabāsı anuñ ile münāza'at ve muḥārebe iderler, tā kim Tūbba' cān sitānile²⁶⁸⁶ helāk olurlar.' Merşed eyitdi, 'Çün kim ol peygamber kendü akrabāsın ve ķabilesin kendü helāk ider, aña kim nuşret ider.' Eyitdi, 'Eṭrāf ü eknāfdan olan eşrāf, Ḥaķķ te'ālā anlara tevḫīķ virüp başıretleri nūr-i īmān [M 190^a] ile münevver olur, ol ḥazretüñ emrine muṭī' olurlar. Ve yolına cān u baş oynarlar.' Çün suāl ve cevāb tamām oldu, Merşedüñ ḥātırası 'Ufeyrānuñ nikāḥına muḥkem oldu. 'Ufeyrāya ferāset ile ma'lūm idinüp eyitdi, 'Ey melik, bu fikirden ferāğat eyle. Benüm ḥelālīm gāyet ile gāyyūr kimesnedür, helāk olmağa sebep olursın.' Andan Merşed 'acele ile atına süvār olup 'askerine ķavuşdı. Ve yüz deve hediye tarīķiyle 'Ufeyrāya irsāl itdi. Ve bu ḥikāyei yazup şaḥā'if-i rūzigārda yādigār ķodı.

Üçinci Vākı'a

Melik Seyf bin Zī'l-Yedīn²⁶⁸⁷ beşāretidür. Ehl-i tevārīḥ şöyle beyān itdiler ki Seyf bin Zū'l-Yedīn Yemen pādişāhları evlādından bir pādişāh idi. Bir müddet taḥt ü tācdan cüdā düşdi. Ve rūzigārdan çok belā' çekdi. Sebeb ol oldu ki çün kim melik-i Yemen Ebreheye muķarrer oldu, ki aşḥāb-ı fıl kışşasında beyān olunmuşdı, zulm ü çevre başladı. Ve Ḥimyer evlādından olan mülūk [S 135^a] katl itdi. İçlerinde Zū'l-Yedīn cümleden 'aķılda ve şecā'atde fāiķ idi. Ve anuñ bir ḥātūnı var idi, cemāl ü ḥüsnde nazīri yoğidi. Ve andan Seyf nām bir ferzendi var idi. Henüz meme emerdi, Ebrehe tama' idüp Zū Yeden ḥātūnı terk idüp kendü almak murād eyledi. Zū'l-Yedīn gāyetinden terk-i diyār idüp Rūma teveccüh eyledi. Ve ķayşere varup tezallüm eyledi. Ķayşer Ebrehe ile naşrāniyyetde şerīk olmak sebebiyle sözine ķulaķ tutmadı. Zū Yeden Rūmdan 'Acem diyārına gitdi. Nūşirevānuñ ḥıdmetine vāşıl oldu. Kıssa-i guşşasın beyān itdi ve nuşret taleb itdi. Nūşū'r-revān²⁶⁸⁸ anuñ ulu yerden olup zulm olduğına teraḥḥum itdi. Lākin Īrāndan Yemene dek bu'd mesāfe olup berr ü baḥrdan gitmekde çok ḥaṭar ve çok mehālik olduğına binā'en bir tarīķ ile yol bulmayup māḥazar on biñ dirhem virdi. Zū'l-Yeden anı destārınuñ ucına koyup yolda dökerek menziline geldi. Bir dirhem ķalmamış idi. Nūşū'r-revān bunu istimā' idüp, 'Zū'l-Yedīn ulu ḥanedāndur. Elbette bunu böyle itdüğünün bir sırrı vardır, andan suāl [M 190^b] itmek gerekdür.' Zū'l-Yedīn eyitdi, 'Ma'āzallāh ol dirhemleri istiḥḫāf ķaşdıyla ve yāḥūd pādişāhuñ iḥsānın ķalīl 'add itmek ile ola. Lākin pādişāhuñ bendelerine ma'lūm olsun ki ben mülküm ecli için geldüm, yohsa dirhem ve

²⁶⁸⁶ cān sitānile: M'de yok

²⁶⁸⁷ Metinde "zu'l-yedīn", "zi'l-yedīn", "zu'l-yeden" ve "zū yeden" olarak geçen isim kaynaklarda "zuyezen" ya da "zīyezen" olarak geçer.

²⁶⁸⁸ M nüshasında görülen bu yazım "nūşirevān"ın Arapça olarak düşünülmesinden kaynaklanmış olabilir.

dīnār için gelmedüm ki pādişāh baña ‘asker ihsān ide. Mülk-i mevrūşum²⁶⁸⁹ anuñ mu‘āvenetiyle elime gele. Ve hayfim ‘adūdan alam. Ve Ebrehenūñ tahtını hāke berāber idem.’ Nūşū’r-revāna bu ‘özür maqbūl geldi. Ve gönülini ele alup aña ‘asker vırmege va‘d itdi. Lākin qazā’-yı ilāhī el virmeyüp ol ešnā’da Zū’l-Yeden āhirete intikāl itdi. Taht sevdāsında iken taht-ı arzda qarār itdi. Oğulı Seyf Ebrehenūñ yanında perveriş buldı.

Ve Ebrehenūñ Seyf anasından iki oğulı oldu. Birine Mektūm ve birine Mesrūk ad virdiler. Ve Seyfūñ küçürekden zannı ol idi ki Ebrehe kendünūñ pederi ola. Ve anlar ana ve baba bir qarındaşları ola²⁶⁹⁰. Ammā ikisinden dağı her huşūşda fāik olmağla anlara iltifāt itmeyüp cūr’et ider idi. Bir gün qarındaşlarının biri ile gavgā itdi. Ol Seyfe eyitdi, ‘Sen bizüm memlūkümüz olasın. Ne miqdārıñ vardır ki söz söyleyesin’ didiler. Seyf eline kılcık alup vālidesine geldi. Ve eyitdi ki ‘Toğrı söyle, benüm pederim kimdür. Ve illā hem seni ve yāhūd kendümi katl iderem.’ Vālidesi ağladı ve eyitdi, ‘Ey oğul, senūñ nesebiñ cümle şāhzādelerden ‘ālīdür. Zū’l-Yeden dirler. Pederiñ Yemen mülükından idi. Taqdīr-i ilāhī ile bu qabīh şekillüler müstevlī olup ve şehzādeleri esīr idüp kimin perākende itdiler. Ebrehe vālideñi qahr ile alup pederiñden alup ol ıztırāb ile āvāre olup gitdi.’ Seyf eyitdi, ‘Hiç bilür misin kande gitdi ve kağı iklimde qarār itdi.’ ‘Şöyle zann iderem ki Nūşū’r-revāna varmış. Şoñra nice oldu bilmem’ didi. Seyf eyitdi, ‘Ben dağı gurbet ihtiyār iderem. Ve bu kara yüzlülerden kulumuzsın [S 135^b] didiklerinden hālāş oluram. Ve ol ki maqdūrdur.’

Māldan ve atdan ve silāhdan alup ve babasınıñ mülāzımlarına müyesser olanı alup ve kalan [M 191^a] hadem ü haşemi alup revāne oldılar. Bilād-ı Rūma gelüp kayşere geldi. Murādınca söz istimā’ itmeyüp maḥzūn rücū’ itdiler. Ve Medāyinde pādişāh-ı ‘ādil Nūşū’r-revāna vāşıl oldılar. Çün kim Zū’l-Yedenūñ oğulı idügin bildi ve anuñ ‘aql u kemālın Nūşū’r-revāna takrīr itdiler, emr itdi, Seyfi huzūrına getürdiler. Anuñ kemālātın ve ādābın begendi. Vālidinūñ ḥaqq-ı ḥıdmeti için aña küllī ri‘āyet itdi. Ve aña dağı babası gibi on biñ dirhem virdi. Ol dağı ol dirhemleri yolda nişār idüp bir dirhem kendüde kıomadı. Ve şāha babası virdügi cevābı virdi. Nūşū’r-revān eyitdi, ‘Aşıl hergiz ḥaṭā’ itmez.’ Ve taḥkīk bildi ki anuñ oğulıdır. Andan vūzerā’sına ve ḥükemā’sıyla meşveret itdi. Ve didi ki ‘Babasınıñ ḥaqq-ı ḥıdmeti üzerimizde qaldı ve murādına irmedin āhirete gitdi. Bu kimesne hem maḥzūm ve hem mātem görmışdür, derdmenddür. Bu huşūşda tedbīr nedür ki bunu memleketine irişdürüp ve hayfını Ḥabeş tā’ifesinden alalum.’ Cümlesi eyitdiler, ‘Leşker yolu bu aradan Yemen diyārına gāyet ba‘īddür. Ve şa‘b u

²⁶⁸⁹ mevrūşum: mūrūrūm **M**

²⁶⁹⁰ anlar ana ve baba bir qarındaşları ola: **M**’de yok

haṭernākdür.’ Nüşü’r-revān yüzün mübid-i mübidān itdi. Ya’nī kâdī’l-kuḍāta nazar itdi. Didi ki ‘Bu vāḳı’ada sen ne dirsın.’ Eyitdi, ‘Cenge lāyık pehlivānlar çokdur. Her biri katle müsteḥaḳḳ olmuşlardır. Bir cerīme ile zindāna ḳonmuşdur. Pādişāhuñ emri zindāndan iḥrāc olunup silāḥ virüp bu şehzādeye ḳoşup bile irsāl olunalar. Eger bu yolda baḥrde ve yāḥūd bādiyede helāk olurlarsa cezāların bulmuş olurlar. Eger ḥıdmet idüp şehzādei yerine iḳāmet iderler ise günāhlarına keffāret olur. Şuçların ‘afv buyurup’ söyledi. Nüşü’r-revāna bu söz ḥoş gelüp emr itdi, şol kimesneler, ki ḳatli şābit ü lāzım olmuşdı, anlardan ‘asker düzüp yat u yaraḳ virdiler. Seyf Zü’l-yeden rikābından Yemen cānibine irsāl itdi. Ve anlaruñ içinde bir kimesne var idi. ‘Ömri yüz yıldan mütecāviz itmişdi. Yine yayınuñ [M 191^b] kimesne taḥrīk idemez idi. Ve cengde kimesne muḳābele idemez idi. Bu sebebden yol kesüp müddet-i medīd ḥarāmīlik itdi. Āḥir ḥabse giriftār oldu. Aña Behrüz-²⁶⁹¹ Kāmḳār dirler idi. ‘Arab aña Behrüz dirlerdi. Nüşü’r-revān eyitdi, ‘Behrüz serdār olsun, lākin Seyfūñ emrinden ḥurūc itmesün.’

Andan Medāyinden çıkup ‘askerile Fārs deñizinüñ sāḥiline irişdiler. Gemilere girüp Ḥaḳḳ te’ālānuñ iḥsānıyla ve selāmet ile ‘Adene vāşıl oldu. Çün bunlaruñ geldikleri Yemen diyārında şāyi’ oldu, mülūk-ı Ḥimyerden bāḳī ḳalan ve Yemende olan ḳabāil-i ‘Arab cümle Seyfūñ yanına cem’ oldılar ve mesrūr oldılar. Ebrehenüñ helākından soñra melik oğulu Mektūma müntaḳil oldu. Anuñ daḥı vefātından soñra birāderi Mesrūḳa diñdi. Çün kim leşkeri āvāzesi Yemende zāḥir oldu, Mesrūk işidüp [S 136^a] müte’essir oldu. Behrūza ḥaber gönderdi, ‘Bu oğulan ya’nī Seyf seni aldamiş ve pādişāḥıñuzu daḥı aldamiş. Tā kim birḳaç kimesne ile bu cānibe muḳāteleye gönderilmişdür. Ben ‘ār iderem sizūñle ceng itmege. Eger dönüp giderseñüz levāzımıñuz görelüm. Ve eger bu vilāyetde vaṭan tutarsañuz ma’işetiñüz ve ḥarc-ı levāzımıñuzu virelüm’ didi. Ḥaber gelicek Behrüz bir ay emān ṭaleb itdi. Mesrūk aña emān virdi. Ve Ḥimyerīlerden çok kimesne Seyf bin Zü’l-yeden ṭarafına mülḥaḳ oldılar. Bir ay geçdikden soñra cenge ḳarār ṭutdılar. Mesrūk oğulını on biñ süvār ile cenge irsāl itdi. Behrüz daḥı kendü oğulını cenge irsāl itdi. İki ‘asker muḳābil olup ‘Acem ‘askeri tīr bārān itdiler. Ḥabeşīler münhezim olup Mesrūḳuñ oğulu ḳatlı olundu. Behrüzüñ oğulu şıgıñup ‘askerüñ ardına düşdi. Ol daḥı ḳatlı olundu. Mesrūḳa oğulu elemi düşvār olup eṭrāfindan Ḥabeş ‘askerin cem’ idüp yüz biñ erle kendüyi Behrüzüñ cengine teveccūh itdi. Behrüz beş biñ Ḥimyer ‘askerinden [M 192^a] ve sekiz yüz ve yāḥūd altı yüz kimesne ‘Acem leşkerinden alup Mesrūḳa muḳābil oldu. Bir destār ṭaleb idüp ḳaşların baḳladı. Zīrā gözlerin örtmiş idi. İki leşker muḳābil olıcak

²⁶⁹¹ behrüz: Kaynaklarda "vehriz" olarak da geçer.

Behrüz Seyfe eyitdi, ‘Himyerilerden saña yardıma gelen kimesnelere emr eyle, Habeş ‘askerin oyalasunlar.’ Kendüsi yayına kiriş bend itdi. Mesrûk ol gün başına bir tâc kômış idi. Alnında bir la‘l var idi, ziyâ’sından gözler kamaşur idi. Kalb-i leşkerin Behrüz yüzine muķābil tûrdı. Behrüzün gözi pîrlikden görmege za‘fı var idi. Düşmanı geregi gibi görmezdi. Suāl itdi ki ‘Habeş sultānı neye süvār olmışdur.’ ‘Fîle binmişdür’ didiler. Eyitdi, ‘Fîl büyük dābbedür. Bugün ceng günü degildür.’ Fîlden ata süvār oldu. Yine Behrüz eyitdi, ‘At daḥı merkeb-i ‘izz ü şerefdür’ didi. Andan Mesrûk kaṭıra süvār oldu. Behrüz eyitdi, ‘Şimdi yeryüzin bu Habeş tâ’ifesinden ḥalāş idecek vaķitdür. Zîrā kaṭır eşekden ḥāşıl olur. Eşek zıllat ü ḥakāret merkebidür.’ Andan, ‘Benüm yayımı Mesrûka berāber eyleñ.’ Okı pertāv itdi. ‘Asker alaḥ bulak oldu. Ve, ‘Yerinden ayrılırsa bilün ki ok yerin bulmışdur ve illā ‘ale’t-ta‘cîl bir ok daḥı baña yetişdürün’ didi. Çün kim okı pertāv itdi, Mesrûkuñ alınında olan la‘le tokunup pâre pâre idüp ve kafâ’sından çıkdı. Fi’l-ḥāl ‘Acem leşkeri mesrûr oldu. Ve Mesrûk cânın cehenneme işmarladı. Ve Habeş leşkeri perākende oldu. Ve ‘Acem leşkeri ardından şöyle kırdılar ki ol siyāḥların kânıyla yeryüzin la‘lgün itdiler.

Andan soñra mülk ve saltanat Seyf bin Zü’l-yedene muķarrer oldu. Ve tamām pâdişāh oldu. Şan‘āda Kaşr-ı ‘İmrānda anda nazîr bir ‘imāret yogıdı. Cülüs idüp Nüşü’r-revāna fetḥnāme gönderdiler. Behrüz ‘Acem leşkeri ile Īrāna vaṭanlarına gitdiler. Etrāfdan eşrāf ü ekābir gelüp Seyfe [S 136^b] mübārek bād itdiler. Evvel cümleden Kureyş uluları gelüp anların rü’esası ‘Abdu’l-Muṭṭalib bin Hāşim ve Vehb bin ‘Abdi Menāf [M 192^b] ve Ümeyye bin ‘Abdi Şems ve Ṭalḥa bin Ḥuveylid ve ‘Abdullāh bin Cüz‘ān ve ḡayrılar gelüp tuḥāf hedāyā çekdiler. ‘Abdu’l-Muṭṭalib ol meclisde melike bir vechle du‘ā’ vü şenā’ ve taḥiyyat u ta‘zīm itdikde cümle ḥalk taḥşîn eylediler. Ve melik anuñ şehāmetine ve şeref ü nesebine muṭṭalî’ oldu, ‘*ehlen ve sehlen ve merḥaban*’ didi. ‘Ey ‘Abdu’l-Muṭṭalib, sen bizüm kız karındaşımız oğulısın’ didi. Zîrā melikün vālidesi benī Neccār kabîlesinün eşrāfından idi. Ve anların geldüğinden kemāl mertebede şafā’ ḥāşıl oldu. Ve eşrāfı dārü’z-zıyāfete indürdi. Bir ay gitmege izin virdi ve ne anlar ile mülākāt itdi. Ol müddetden soñra bir gün ‘Abdu’l-Muṭṭalibi tenhāsına da‘vet itdi. Ve esrār-ı maḥfiden kelimāt idüp eyitdi, ‘Bir müddetdür ki ‘ālem-i ḡaybden bir sırr zamīrime zāhir oldu, lākin ol sırrı aḡyārdan ızḥār ḥavf iderem. Sen ki bu sırruñ maḥremisin saña ızḥār itmek isterem. Lākin zinhār bu rāzı āşinā ve bîḡāneden bir kimesneye ızḥār itmeyesin, tā kim vaḳti degildür. Bi’z-zarūrî zāhir olur. Ma‘lūmāt-ı ḥafiden muḥaḳḳaḳ oldu. Bir nesne

zuhûr ider ki yerde ve gökde niçe şerefler peydâ olur' didi.²⁶⁹² 'Huşûşan Ümmü'l-Kurâda sâkin olanlara ve cümleden saña ziyâde şeref peydâ olur' didi. 'Abdu'l-Muṭṭalib, 'Ey pâdişâh-ı 'âlem, bu hâli baña ızhâr eyle.' Melik eyitdi, 'Ey pîr, harem-i Mekke-i mükerrermede bir kimesne 'âlem-i şühûda gelür ki 'âlem anuñ ile müzeyyen olur. Anuñ 'alâmâtı oldur ki iki ketfi mâbeyninde Süleymân gibi mühri olur ki ins ü cinnüñ inkıyâdına sebeb olur. Ol nûruñ zuhûrî ile zulûmât-ı dâlâlet mahv olur. Ve anuñ iftiḥârıyla yer gök müşerref ü müzeyyen olur. Ve anuñ 'izzeti ve fahrî batnan ba'du batn tâ kıyâmete dek senüñ evlâdından sâbit olur.' 'Abdu'l-Muṭṭalib eyitdi, 'Eger mehâbet-i meclis olmasa 'alâ vechü't-taṣṣîl suâl iderdüm.' Melik eyitdi, 'Ey güzîde-i 'Arab, ol vakit geldi ki senüñ evlâdından bir kimesne dünyâyâ gele, Âdem-sıfat Şîş-nisbet İdrîs-rif'at [M 193^a] Nuh-da'vet İbrâhîm-hullet İsmâ'îl-fidyet Ya'kûb-mihnet Yûsuf-şabâhat Mûsâ-mükâlemet Dâvûd-hilâfet Süleymân-haşmet Lokmân-hikmet İskender-hukûmet Zekerîyyâ-hıdmet Yahyâ-i işmet 'İsâ-ṭahâret bülendmaḳâm Muḥammed nâm 'aleyhi efḍalü's-şalavât ve's-selâm zuhûra gelecekdür. Anadan ve babadan yetîm olup ceddî ve 'ammi anuñ mühimmini göreler. Tâ ol zamâna dek cenâb-ı rabbü'l-'izzetden hil'at-i nübüvvet ü risâlet gele. Bâvücûd ümmî ola okumaya ve yazmaya, cümlei okuya. Ve daḥî pâdişâhlar katında zelîl olalar. Ve putları ve putperestleri kesr eyleye ve helâk eyleye. Ve kendü daḥî Raḥmâna ṭapmağa terḡîb eyleye. Ve şeyṭânı ve hîlelerini mahv eyleye. Ve eyü 'amel itmege terḡîb eyleye. Ve kendü daḥî 'amel eyleye.²⁶⁹³ Ve maḥbûbiyyet maḳâmında iken 'ubûdiyyet levâzımın tamâm ri'âyet eyleye.' 'Abdu'l-Muṭṭalib eyitdi, 'Luṭfuñdan recâ' iderem ki bu ḳazıyyei bi't-taṣrîḥ beyân idesin.' Seyf bin Zü'l-yeden²⁴⁸⁰ eyitdi, 'Ḥaḳḳ te'âlâ 'âzametîne and içerem ki bizüm ḳatımızda şîḥḥat bulmuşdur ki sen ol ḥazretüñ cedd-i şaḥîḥisin. Ve ol nesne ki saña didüm maḥz-ı ḥaḳḳdur. Kütüb-i semâviyyede mütâla'a itdüm. Bu huşûşda aṣlâ şübhe yokdur.' 'Abdu'l-Muṭṭalib bunı işidicek secde-i [S 137^a] şükr itdi. Melik eyitdi, 'Başñ ḳaldur. Ve eger sen daḥî bu esrârdan bir şemmeye vâḳıf iseñ ḥaber vir' didi. 'Abdu'l-Muṭṭalib baş ḳaldurup eyitdi, 'Ey şehriyâr-ı bînaẓîr, gizlü nesne ḳalmadı. Benüm 'Abdullâh nâm bir oğulum var. Cemâl ü kemâl şâḥibi ve sâir evlâdımdan sevgilü. Zebḥ nezri için ḳur'a atdum, anuñ nâmına düşdi. Yüz deve fidyet virdüm. Ve aña Âmine binti Vehb bin 'Abdi Menâfî ki ṭahâret ü kemâlde bînaẓîr idi, nikâḥ itdüm. Ve 'Abdullâh daḥî yigitligi çağında âḥirete rıḥlet itdi. Andan soñra Âmineden bir ferzend-i ercümend dünyâyâ geldi. Ol zıkr itdügüñ 'alâmetler anda mevcûddur. Ve ḥadd-ı bülûga henüz irişmemişdür. Envâr-ı sa'âdet ve âşâr-ı 'izzet

²⁶⁹² ma'lûmât-ı ḥafîden muḥaḳḳaḳ oldı bir nesne zuhûr ider ki yerde ve gökde niçe şerefler peydâ olur didi: S'de yok

²⁶⁹³ ve kendü daḥî 'amel eyleye: M'de yok

cebînde müşâhede olunur. Anı babasınıñ yerine kâimmaķām ‘add itdüm.’ ‘Abdu’l-Muṭṭalib bu aḥvālî zıkr idicek [M 193^b] melik aña dürlü vaṣiyyetler eyitdi ki bu kıṣṣaı hıfz eyleye. ‘Ḥuṣūṣan yahūd tā’ ifesinden ṣaķın. Ve aķrabāña daḥı dimeyesin. Ve şöyle bilesin ki nübüvvet kendüye geldikde Kureyṣ aña muḥālefet iderler. Ve men ‘ ü def‘ine küllî sa’y iderler. Ol sebebdan Mekkedan Medîneye hicret iderler. Ve dîni anda âṣikār olur. Kāṣķi ol zamānda ben ḥayātda olaydum. ‘Asker düzüp anuñ ḥıdmetinde ve takvîyetinde olaydum. Ve dîn-i müstaķim takvîyeti içün Medîneye varaydum. Ve kâdir olduğum sa’yleri ideydüm. Lâkin zann-ı gâlibim budur ki bu ârzü müyesser olmaz. ‘Ömrüm ol zamāna iriṣmez.’ Vaṣiyyetlerin tamam idüp ol on kimesne ki Kureyṣüñ rü’esâsı idiler ki mübârek bâda gelmişler idi. Pâdiṣâḥâne ikrām u iḥsânlar itdiler. Her birine on gulām ve onar câriye ve ikişer bürde-i yemānî ve beş batmân altun ve beş batmân gümüş ve bir misk ve ‘anber-i ḥām ve yüz deve virdi. Ve cümlesine virdügi deñlü ‘Abdu’l-Muṭṭalibe virdi. Ve vaṭanlarına gitmege icāzet virdi. Ve her sene gelmeklerin şart itdi. Fe’emmā kaẓā’-yi ilāhî ol sene dār-ı âhirete intikāl itdi. Ve bir daḥı ‘Abdu’l-Muṭṭalibe mülākāt olmaķ müyesser olmadı. Ammā bu sözler ‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ ol ḥazretüñ vilâdetinden evvel gördügi vâķı’aya takvîyet virdi.

Dördinci Vâķı’a

‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ vâķı’asıdur ki vâķı’ât faslında zıkr olunmuşdur.

Beşinci Vâķı’a²⁶⁹⁴

Naķl olunur ki mübeṣṣirâtdan Rebî’a ibni Naẓr²⁶⁹⁵ el-Laḥmî ve ta’bîr-i Saṭîḥ ve Şıķķ kâhindür. Muḥammed bin İṣḥâķ ve ğayrı ‘ulemā’-yı tevâriḥ şöyle beyân iderler ki çün kim saltanat Himyere muķarrer ü müsellemedir. Ve Rebî’a bin Naḍr taḥta geçdi. Bir gice bir korkulu vâķı’a gördi ki ancılayın korkulu vâķı’a görmemiş idi. Vâķı’a ḥâtırından gitdi. Ba’zılar eydür, kaṣd ile vâķı’ayı ṣaķladı, kehenei imtiḥân ide, ta’bîrlerinüñ ṣıḥḥatin istidlâl eyleye. Eṭrâfdan saḥare ve kevâhin ve müneccimānı cem’ idüp eyitdi, ‘Ben bir ḥavfnâk vâķı’a gördüm. Ve ḥavfımdan unudum. Bir kimesne var mıdır ki [M 194^a] vâķı’amı bilüp ta’bîr eyleye. Ve ben daḥı aña küllî iḥsân eyleyem.’ Eyitdiler, ‘Eger vâķı’añ ḥâtırında olsa ta’bîri mümkün lâkin vâķı’ayı bilmeyince ta’bîrine kâdir degilüz.’ Rebî’a ğazaba gelüp, ‘Sizi terbiyet bu maķûle müşkil içündür. Siz bunu ḥall itmeyicek²⁶⁹⁶

²⁶⁹⁴ beşinci vâķı’a: M’de yok

²⁶⁹⁵ naẓr: Kaynaklarda "naṣr" olarak geçer.

²⁶⁹⁶ ta’bîrine kâdir degilüz rebî’a ğazaba gelüp sizi terbiyet bu maķûle müşkil içündür siz bunu ḥall itmeyicek: S’de yok

siyāsete müsteḥakk olursız.’ Bunlar eyitdiler, ‘Bu müşkillik ḥallinde iki kimesne mähirdür. [S 137^b] Anlardan gayrı kimesne ḥall idemez. Birine Saṭīḥ dir ve birine Şıkk tesmiye iderler. Muğayyebātdan anlar ḥaber virürler.’ Melik kâşıdlar göndürüp ikisin bile getürdi. Saṭīḥi tenhā getürüp eyitdi, ‘Bir qorqulu düş gördüm, ḥatırımdan gitdi. Baña ḥaber vir’ didi. Düşin seci‘ ile ki ‘Arab kâhinlerinin ‘âdetidür, ḥaber virdi.²⁶⁹⁷ Ma‘nâsı budur ki ‘Bir yanmış nesne gördün qarañuluqdan çıkdı. Tihāme zemīnine ya‘nī Yemen diyārına düşdi. Vâkı‘ānda bir yanmış nesne gördün. Ve her nesnenün kemüğine dutup yakdı.’ Melik eyitdi, ‘Rāst didiñ, gördüğüm düş budur. Ta‘bīrin it’ didi. Saṭīḥ yine recz ile ḥaber virdi. Tercemesi budur ki ‘Allāhu te‘ālāya and içerem ki ehl-i Ḥabeş sizün vilāyetiñüze hücum ider. Ve Yemene mālīk olur, Ebyen ile Ḥarīşe²⁶⁹⁸ dek.’ Yemenün serḥaddleridür. Ebyen ‘Adendür ve Ḥarş bir serḥaddür. Rebī‘aya bu ta‘bīrden teğayyür ḥāşıl itdi. Eyitdi, ‘Ey Saṭīḥ, ḥāl bize gāyet müşkil oldı. Eyit ki ol kaziyye ne zamānda olur, ben ol zamāna irişür miyem.’ Saṭīḥ eyitdi, ‘Senden soñra yetmiş yıl geçicek ol kaziyye zuhūr ider.’ Melik eyitdi, ‘Ḥabeş Yemene mālīk olıcaq ebedī taşarrufında qalur mı.’ Saṭīḥ eyitdi, ‘Qalmaz. Az zamānda saltanatları Seyf bin Zü‘l-Yezen elinde maḥv olur ki ‘Acem pâdişāhının medediyle Seyf bin Zü‘l-yezen taḥta cülüs ider ve ‘azīm pâdişāh olur.’ ‘Seyf bin Zü‘l-Yezen oğlıdur ve āl-i Himyerdendür, Anuñ mülki pāyidār olur mı.’ ‘Olmaz. Mülk anuñ daḥı elinden gider.’ Melik eyitdi, ‘Kime naşīb ve kimde [M 194^b] qarār ider.’ Eyitdi, ‘Ḥakk subḥānehu ve te‘ālā bir peygamber ki Ḥakk te‘ālā ḥazretleri aña vahy ider ve yeri ve gökleri ḥalk. Sultān anı²⁶⁹⁹ irsāl itmişdür.’ Eyitdi, ‘Peygamber kimün neslindendür.’ Eyitdi, ‘Ġalib bin Fūheyr²⁷⁰⁰ bin Mālīk bin Nuḍār²⁷⁰¹ Qureyşdendür. Mülk tā kıyāmete dek anuñ ḥānedānında bākī qalur.’ Rebī‘a çün kim millet-i tevḥīdden ‘ārī idi, kıyāmetden ḥaberi yoğidi, ta‘accüb itdi. Didi ki ‘Ey Saṭīḥ, zamānuñ āḥiri var mıdur.’ Saṭīḥ eyitdi, ‘*belī* elbette gice ve gündüz gelüp gitmesi tamām olur. Ve ḥalk-ı evvel ü āḥir cümle bir yere cem‘ olurlar. Ve ḥuṭbe-i *limeni‘l-mulku‘l-yeyme lillāhi‘l-vāḥidi‘l-ḳahhār*²⁷⁰² okunur. Ve gökler bozulur ve yıldızlar dökülür ve tağlar pāre pāre yerinden ayrılır. Ve her kimesne ki bugün ‘adl ü dād itdi ve istikāmet ile gitdi, ol cennete dāḥil olur. Ve her kim ki cevır ü zulm itdi ve rāh-ı müstaḳīmi terk itdi, cehenneme girer.’ Melik eyitdi, ‘Ey Saṭīḥ, toğrı mı dirsın yāḥūd bizi qorqudursın.’ Saṭīḥ

²⁶⁹⁷ düşün seci‘ ile ki ‘arab kâhinlerinin ‘âdetidür ḥaber virdi: **M** nüshasında iki cümle sonra yazılmıştır.

²⁶⁹⁸ ḥarīş: Kaynaklarda "cüreş" olarak geçer.

²⁶⁹⁹ ki ḥakk te‘ālā ḥazretleri aña vahy ider ve yeri ve gökleri ḥalk sultān anı: **M**’de yok

²⁷⁰⁰ fūheyr: Kaynaklarda "fıhr" olarak geçer.

²⁷⁰¹ nuḍār: Kaynaklarda "naḍr" olarak geçer.

²⁷⁰² el-Mümin 40/16

eyitdi, ‘Şafaķuñ rabbisi ve ğasaķ-ı feleküñ hālķķı haķķıçün söyledüğüm kelām haķķdur ve didüğüm nesneler şıdķdur.’

Çün kim kelām tamām oldı, melik emr itdi ki Şıķķı daķı getüreler. Kehānetde māhir kāhin idi. Tenhā taleb idüp andan daķı vāķı ‘aı ve ta ‘bırin suāl itdi. Ol daķı Saţihüñ didüğün didi. Ol daķı ğatm-ı kelāmı ve ‘ālemüñ tamāmını seyyid-i ‘ālem ve server-i benī ādem Muĥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem iledür’ didi. Ve daķı aĥvāl-i [S 138^a] kıyāmeti ziyāde tafşıl eyledi. Melik Rebī‘a bu iki kimesnenüñ ğaybden şehādetlerini müttefikü’l-lafz ve’l-ma‘nā buldı. Bu ikisine küllī iĥsānlar idüp zulümden el çekdi. ‘Adl ü dād ü iĥsāna ve şevāblar işlemege başladı. Ve çok ağladı. Ve putperestlikden ferāğat itdi. Ve peyğambere şallallāhu ‘aleyhi ve selleme ĩmān getürdi. Ve Ħabeşüñ Yemene gelmesin muķarrer bilüp ehl ü ‘ıyālını Furāt kenārında Şābüruñ iķlīminde zemīn-i Ğīrede²⁷⁰³ sākin kıldı. Ve evlādı anda pādişāhlar oldılar. Anlardandır ki Nu‘mān şāh ki Behrām-ı Gūr anuñ babasınuñ terbiyesinde olmuşdur.

Altıncı Vāķı ‘a²⁷⁰⁴

Saţihüñ²⁷⁰⁵ [M 195^a] beşāretidür. Ba‘zı Kureyş ki sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cümlesiyle ĥaber virdi. Ve Saţih kāhinüñ ĥaşāişinden ba‘zısı zıkr olunur²⁷⁰⁶. İbn ‘Abbās rađıyallāhu te‘ālā ‘anhā rivāyet ider.²⁷⁰⁷ Bir cemā‘at bir küllī mühimm içün Saţih kāhini Mekkeye getürdiler. Kureyş kavmi²⁷⁰⁸ anlardan birini, ‘Uķayl bin Ebī Vakķāş²⁷⁰⁹ idi, anı görmege gitdiler. Ve bir hindī kılıc ve bir nīze bir şey’ daķı hediye getürdiler. Ve anları şakladılar. ‘Saţih bilür mi görelüm’ didiler. Geldikleri gibi ‘Uķayluñ elin tutdı. Didi ki ‘And içerem ki sen baña bir hindī kılıc ve bir nīze getürdüñ.’ Taşdıķ idüp ve kılıcı ve nīzei teslīm itdiler. Ve ferāsetine i‘tirāf itdiler. Andan suāl itdi ki ‘Kānğı kabīledensiz.’ Bunlar eyitdiler, ‘Benī Cem‘ kabīlesinden.’ Saţih and içdi ki ‘Siz benī Cem‘den degilsiz. Belki evlād-ı Kuşayydansız.’ Eyitdiler, ‘Öyledür. Ey Saţih, çok zamān idi ki ‘ilmiñi ve feţānetiñi ve ĥikmetiñi işidürdük. Ve seni görüp fevā’idiñden müstefid olmak murādımız idi. Şimdi recā’mız oldur ki bizüm zamānımızda ve bizden soñra vekāyi‘-i külliyyeden ne zuhūr ider, ĥaber viresin. Ve milletlerüñ ve devletlerüñ intikālın zıkr eylesin.’ Eyitdi, ‘Söyleyem ol nesne ki Ħaķķ te‘ālā baña ilhām itdi, ĥaber

²⁷⁰³ ğīre: Lahmīlerden bahsedildiğine istinaden sözü geçen yer "ĥīre" olmalıdır.

²⁷⁰⁴ altıncı vāķı ‘a: M’de yok

²⁷⁰⁵ saţihüñ: sa‘mir haķķında saţih kāhinüñ M

²⁷⁰⁶ ĥaşāişinden ba‘zısı zıkr olunur: gördiler M

²⁷⁰⁷ ibn ‘abbās rađıyallāhu te‘ālā ‘anhā rivāyet ider: M’de yok

²⁷⁰⁸ bir cemā‘at bir küllī mühimm içün saţih kāhini mekkeye getürdiler kureyş kavmi: mekke’ye kureyş M

²⁷⁰⁹ vakķāş: ĥavāşş S

vireyüm. Siz şimdi şalma cânvarlar gibisiz. Vakt oldu ki sizün vâkı‘atınız efsâne ola. Siz şimdi ‘Acem ile berâbersiz, ‘ilm ü fehm olmakda ve kıllat-i başiretde ve kemâl-i dâleletde. Ve lâkin sizden bir ferzend zühür ider, ‘ilm ü hikmet ile ârâste ve fehm ü fitnat ile pîrâste. Putlarıñuzı şınar. Ve Rûm vilâyetine dek gider. Ve ganîmetlerin ahz ider. Bunlar eyitdi, ‘Ey Saîh, taḥkîk-i kelâm söyle, şübhemiz kalmasun.’ And içdi ki ‘Sizün nesliñüzden bir kavim zâhir olur, putlarıñuzı pâre pâre ve Allâhu te‘âlânın birliğine i‘tikâd iderler.’ Bunlar eyitdiler, ‘Kabile-i Kureyş çokdur. Şöyle ki ol kimesne ki anlara serdâr olur, kangı kabiledendür.’ And içdi ki, ‘‘Abdu Menâfdandır.’ Bunlar eyitdiler, ‘Daḥı rüşen söyle ve vâzih beyân eyle. Kangı şehirdendür.’ ‘Mekke şehrinden’ didi. ‘Bir peygamber zâhir olup putperestliği [M 195^b] bâtil idüp dîn-i Hakk’a da‘vet ider, etrâf u eknâfa münteşir olur. Andan soñra Hakk celle ve ‘alâ’ anı civârına iletüp zemînden gâ‘ib olur, âsumânda hâzır olur. Andan soñra Şiddîk anuñ yerine kâim olur. Andan soñra bir müselmân gayet ile mehâbetlü anuñ yerine kâ‘im olur. Andan soñra ahlâkı laṭif bir kâr görmüş kimesne hilâfet mesnedine oturur. [S 138^b] Bir kavim cem‘ olup anı şehîd iderler. Andan soñra bir ulu kimesne pâkîze halk perhizkâr zâhid ve dâna kâ‘im maḳâm olur. Anuñ zamânında çok ceng ü cidâl olur ve niçe kanlar dökülür. Bunuñ sebebi ol oldur ki bir kimesne yaramaz huylu anuñ üzerine huzû‘ ider. Anuñ zamânı tamâm olıcaḳ mülk bir zâlim kimesne eline düşer. Hiçbir kimesneye hürmet itmez, benî Ümeyyeden olur. Andan soñra mülk evlâd-ı ‘Abbâsa intikâl ider. Çok zamân ellerinde bâkî kalur.’ Andan soñra fülân ve fülân tâ nice karne dek isimlerin mülûkuñ zikr itdi. Tâ hâzır olanlar anuñ ‘ilmine ve kiyâsetine taḥsîn idüp i‘tirâf itdiler.

Ammâ anuñ evşâfından bir şemme zikr olunmaḳ lâzım geldi. Kütüb-i tevâriḥde zikr olunmuşdur ki Saîh bir kâhin kimesne idi, benî Zeybden. Ve garîb şekli var idi. Aşlâ kafâ’sınuñ cumcumesi didikleri kemükden gayrı kemügi yoḡıdı. Elinüñ ve ayaḡınuñ uclarında olan kemükleri var idi, ancak turmaḡa ve oturmaḡa kâdir degil idi. İllâ ḡazab vaktinde şişer idi. Ol vâkı‘ oturur idi. Ve kehânet murâd itse anı ayran tulumı çalkarlar idi. Tâ kim nefes gelüp söylemeḡe başlar idi, andan murâd itdiklerin suâl ider idi. Ğâyet faşih idi. Ekşer seci‘ ile söylerdi. Bir yerden âḡer yere iletmek murâd itseler kaftân durer gibi dörüp bir şandûka korlar idi. Yüzi göḡüsünde idi. Boyunu ve başı yoḡıdı. Vilâdeti, *seyle’l-‘arim*²⁷¹⁰ zamânında idi. Tâ ḡazretün vilâdetine deḡin saḡ oldu. Seyle’l-‘arim bir seyldür ki ‘arim demekle şöḡret buldı. Ol bir sedd idi ki anı [M 196^a] Belkîs binâ’ itmiş idi. Sebe’ nâm mevzi‘de anların menâzil ü bilâdı küfrânı’l-ni‘me olmaḡıla ḡarâb oldu.

²⁷¹⁰ Sebe 34/16

Satîh nâm didikleri yerden idi. Andan intikâl idüp Şâm diyârında Câbiye nâm yirde qarâr itdi, tâ hâzret-i sultân-ı kevneyn şallallâhu ‘aleyhi ve sellem dünyâyâ gelince. Bir miqdâr ahvâli zıkr olunur *inşâ ‘allâhu te ‘âlâ*.

‘Ömri altı yüz yıl olmuşdı ehl-i tevārîh kavlince. Vehb ibni Münebbîh rağıyallâhu ‘anhdan mervîdür ki Satîhe eyitdiler, ‘Kehâneti kimden aḥz itdiñ.’ Eyitdi, ‘Cinnîlerden birinden ki Hakk te ‘âlâ Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm ile mükâleme ile tekellüm itdüğü vaḳit istirâkat-ı sem‘ itmiş tūr-ı Sînâda ve muḡayyibâta vâkıf olmuş. Ben andan alup insâna ḡaber virürem’ didi.

Yedinci Vâkı‘a

Buḡtu’n-Naşr gördüğü vâkı‘adur ki Dānyāl ‘aleyhi’s-selâm ta‘bîr itmişdür. Ka‘b el-Aḡbârdan rağıyallâhu ‘anh rivâyet ider. Eyitdi, Buḡtu’n-Naşr ki benî İsrâ‘îlûñ diyârını ḡarâb idüp ekşerini ḡatl idüp kimini esîr itdi. Andan soñra bu eṣnâ‘da bir ḡorḡulu vâkı‘a gördi ve ḡâtırından gitdi. Kâhinleri ve sâḡirleri taleb idüp vâkı‘anuñ ta‘bîrin taleb itdi. Didiler ki, ‘Vâkı‘aı dimeyince ta‘bîri mümkün degildür’ didiler. Üç güne dek mühlet virdi. ‘Eger beni bu endîşeden ḡalâş iderseñüz febîhâ ve illâ ki cümleñüzi ḡatl iderem’ didi. Bu ḡazıyye şâyi‘ oldı. Dānyāl peygamber ‘aleyhi’s-selâm anuñ ḡabsinde idi. Zindāncıya eyitdi, ‘Eger ḡâdir [S 139^a] iseñ beni sultân ḡatına ilet. Anuñ vâkı‘asını ve ta‘bîrini bilürem’ didi. Zindāncı pâdişâha bunu ‘arz itdi. Dānyāl ‘aleyhi’s-selâmı taleb idüp geldikde sâirleri gibi secde itmedi. Buḡtu’n-Naşr ḡalvet idüp evvel andan suâl itdi ki, ‘Baña niçün secde itmediñ.’ Eyitdi, ‘Benüm ḡüdâm vardır, vâkı‘a ta‘bîrin baña ol ta‘lîm ider, şol şartla ki andan ḡayrıya secde itmeyem. ḡavf itdüm ki saña secde idersem bu ‘ilim benden fevt olur ve senüñ [M 196^b] vâkı‘añ daḡı ta‘bîr olunmaz. Beni daḡı ḡatl idersin. Hem senden ötüri ve hem kendü nefsimden ötüri secde itmegi terk itdüm’ didi. Buḡtu’n-Naşr eyitdi, ‘Senden ziyâde benüm ḡatımda mu‘temed-i ‘aleyh kimesne yokdur ki ḡüdâñ ‘ahdini ri‘âyet itdiñ. İnsānuñ eyüsi oldur ki efendisi ‘ahdini gözede.’ Andan eyitdi, ‘Vâkı‘amı ve ta‘bîrini bilür misin.’ Dānyāl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘*belî* bir büyük şanem gördüñ. Yuḡarısı altundan ve ortası ḡümüşden daḡı aṡaḡısı baḡırdan uyluḡları demürden ve ayakları feḡḡârdan ya‘nî şaksıdan. Aña nazar ider iken gözüñe ḡâyet güzel görünür iken nâḡâḡ gökden bir taş inüp ol şanemüñ başına dokundı. Ayaklarına dek ḡurd itdi. Altun ve ḡümüş ve demür ve baḡır ve feḡḡâr birbirine şöyle ḡarışdı ki eger cümle ‘âlem ḡalıssalar birbirinden ayırmaḡa ḡâdir olmayalar. Ve şöyle oldı ki eger bir yel esse maḡv ider gider idi. Sen buña nazar ider iken ol taş şöyle büyük oldı ki yeryüzin ḡaplayup âsumāna dek doldurdı. Şöyle ki yerden ve gökden ol taşdan ḡayrı nesne ḡalmadı.’

Buhtu'n-Naşr eyitdi, 'Şahîh didiñ. Vâkı'am budur. Ta'birin söyle.' Ol eyitdi, 'Ol şanem gördüñ ümem-i muhtelifedür. Altun ol ümmetdür ki sen anuñ üzerindesin. Gümüş ol ümmetdür ki oğuluñ senden soñra mâlik olur. Bakır ehl-i Rûm ve demür ehl-i Fârsdur. Ve şaksı iki 'avratdur ki Rûma ve Fârsa mâlik olsa gerekdür. Ammâ ol taş, ki semâ'dan gelüp şanemi hürd itdi, âhir-i zamânda zâhir olur bir dîndür. Hâk te'âlâ 'Arabdan bir peygamber irsâl ider. Cümle dînleri bâtıl ider ve nesh eyler. Ve cümle yeryüzini tutar.

Dördinci²⁷¹¹ Faşıl

Cinnîleruñ hâzret-i nebiyy-i âhirü'z-zamânuñ bi'setinden haber virdüklerin beyân ider. Ve bu faşılta iki vâkı'a zîkr olunur.

Evvelki Vâkı'a

Ebû 'Amr râhibüñ cinnîlere mülâkâtıdır. Rivâyet olunur ki [M 197^a] Huzeyme bin Şâbitden rağıyallâhu te'âlâ 'anh ki Ebû 'Amr râhibüñ dağı sultân-ı enbiyâ 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm meb'ûş olmadan tarîk-i küfrden ve râh-ı dalâletde idi, halâş olup millet-i İbrâhîmi tutmuş idi. Ve palâs geyüp etrâf-ı 'alem gezdi. Ve yahûd u naşârî 'ulemâ'sından millet-i İbrâhîmi istifsâr idüp tâ kim nebiyy-i âhirü'z-zamânuñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem meb'ûş olacağın haber virdiler. Ve nişânların ve evşâf-ı hamîdesin beyân itdiler. Cümle evkâtın bu 'ilmüñ ifâdesinde ve istifâdesinde geçürür idi. [S 139^b] Ve meclis ü mehâfilde ol hâzretüñ medhin eylerler idi. Tâ kim bir gün Evs ve Hazrec meclisinde bu ma'nâya iştiğâl ider idi. Ebu'l-Heysem Huzâ'a, ki ol dağı cümle-i muvaḥḥidlerden idi, eyitdi, 'Ebâ 'Amr, eger anı bilürseñ şıfatların dağı ziyâde beyân eyle.' Eyitdi, 'belî, vallâhi ben anuñ şıfatların cinn ü insden çok istimâ' itdüm. Tâ bir mertebe ki güyâ müşâhedem olmuşdur' didi. Ebu'l-Heysem ta'accüb itdi. Didi ki, 'Ulemâ'-yı insüñ ekşeri anuñ şıfatların kütüb-i semâviyyede işidüp bilmek mümkündür ammâ cinnîlerden haber almak 'acebdür. Hâlâ andan eger bir miqdâr haber viresin, istimâ' idelüm, ma'küldür.' Ebû 'Amr eyitdi, "Bir nübüvvet işitdüm ki Yemende kâhin peydâ olmuş ki ol fende nazîri yok imiş. Aña iştiyākım oldu. Yemen diyârına teveccüh itdüm. Bir gice ay aydınlığında deve üzere giderdüm. Uyhu baña galebe itdi. Çün kim uyandum, kendümi beyâbânda buldum ki hiç ner yer idügin ma'lûm degil. Etrâfdan âteşler yanar, yıldızlar gibi irâkdan. Bunı görüp ol âteşlere teveccüh itdüm. Qarîb varıcak bir alay mehîb kimesneler gördüm, Âdem evlâdına beñzemez. Bildüm ki cinnîlerdendür, gâyet ile ḥavf itdüm. Devem dağı

²⁷¹¹ dördinci: altıncı S

havfından dizi üzere çökdü. Deveden aşağı indüm. Anlardan ba'zıları gelüp başıma uşdılar. Feryād eyledüm ve meded taleb itdüm. Nāgāh bir cemā'at gelüp anları men' itdiler. Dört [M 197^b] kimesne gelüp baña selām virdi ve oturdılar. Baña suāl itdi ki 'Ne kabīledensin.' 'Ġassān kabīlesindenüm.' Bañn-ı Kayleden bir hātūnuñ ismidür ki Evs ve Hazrec anuñ evlādıdır. Andan eyitdiler, "Ne dirsın, seni katl idüp kanıñ dökelüm mi.' Eyitdüm, 'Ben size şıgındum' didüm. Baña terahhum itdiler ve maqşūdum suāl itdiler. Eyitdüm, 'Yemen diyārında bir kâhin işitdüm, umūr-ı ğaybden haber virür imiş, aña giderem. Zîrâ ben anlarıñ ben kelāmına i'timād iderem ki anlar haberleri sizlerden alurlar. Şimdi bihamdillāh size mülākî oldum. Cevāb vāķi' oldı. Baña geleceklerden haber virüñ.' Pes üçü birine işāret idüp ya'nî, 'Cümlemizden bu a'lamdur, bundan suāl eyle.' Maqşūdum suāl itdüm. 'Yâ Ebā 'Āmir²⁷¹², 'izzet ü sa'âdet' didi. 'Bir 'ilmi aḥz eylediñ ki kitâblarda görülmemişdür. And içerem ki ol beyābān yerleri ma'mūr iden pâdişahuñ ismine ve yağmur yağduran kâdir-i perverdigāra elbette ki belî anca bu gerek. Develere süvār kerīm kimesneler gelür ki anlar Allāhu te'ālāya yol göstericilerdür. Ve cihāda küffār ile kandıracılardur. Ve gizlü ve āşikāre eyülige emr idicilerdür. Ve elbette gökden bir kimesne nāzil olur, kulları me'mūrāta imtişāle ve menhiyātdan ictināba emr ider. Ve her bedḥuyuñ boyunına inkıyād oyanını urur. Ve yaramazları çeker. Ve şedīdleri yumuşadur. Ve efsāne söyleyenler sâkit eyler. Ey Ebū 'Amir, Hakk te'ālā ḥışm itdi nâpâkleriñ kelāmından ötüri. Yaķın oldı ki 'ālem-i ğaybden göndüre. 'İnād iden pâdişahlarıñ boyunların şıya. Ve serkeşleriñ [S 140^a] şīt u şadāsını iskāt ide. Zālimlerüñ mâlların mahv ide.'" Andan Ebū 'Amir eyitdi, 'Ol zuhūr iden 'azîz sulṭān mıdur yāḥūd peyğamber midür.' Eyitdi, 'Hāşā mülükdan degildür. Belki bir resüldür ki kerīmu'z-zāt ve şerīfu's-şıfāt naşīhat ü şefkat ile ārāste hükm eyleye. [M 198^a] Ve tevāzu' ile vaķār ile ve ḥüsn-i ḥalk ile ve şıdk ile pîrāste ma'den-i cūd ve menba'-ı eltāf ve kokuşu miskden laṭif 'Abdu Menāf evlādından.' Ebū 'Amir eyitdi, 'Ey mütekellim ü dānā, hîç müyesser olur mı ki anuñ sîmā'-yı zāhirin baña bildüresin. Ve şekl ü şüretin ve zuhūr u hey'etin baña söyleyesin, tā kim 'ilm-i kâfî ile menzile gidem.' Eyitdi, 'belî, vechi münevver kaddı mu'tedil ne kaşîr ve ne tavîl cefā'lara şābr ider intikām almağa sür'at itmez mübārek gözi ḥumrete mā'il iki omuzı mābeyninde bir mühr-i nübüvvet konmuş yazmaz ve okumaz lâkin ḥaķāik-i 'ulūma vāķıf ve dîn-i ḥanīfle²⁷¹³ meb'ûş olur, esrār u daķāyıkā 'ārif. Sa'âdetlü ol kimesneye ki aña tâbi' olup ve 'izzetlü ol kuldur ki devlet mülāzemetiyle müşerref ola cemî'-i murādātına vāşıl olur. Ve cümle ḥavfdan emîn olur.' Ve ol cinnî

²⁷¹² 'āmīr: Daha önce "'amr" olarak geçen isim sonra "'āmīr" olarak geçmeye başlamıştır.

²⁷¹³ ḥanīfle: ḥaķīķīyle S

eyitdi, 'Ey Ebū 'Amir, yakīn bil ki bu haber muḥakkaḳdur.' Bunı biñ zahmet ile melā'ike-i semāvātdan şarīḥ işitdüm. Aşlā iştibāḥ yokdur²⁷¹⁴. Ebū 'Amir eyitdi, "Andan şoñra bunlar gözümde gāib oldılar. Ol gice anda oldum. Şabāḥ Yemene gitmekden ferāḡat idüp kendü vaṭanıma teveccüh itdüm." El-'aceb kullı'l-'aceb Ebū 'Āmir bu deñlü delāil ü şevāhid müşāhede idüp ol ḥazrete şallallāhu 'aleyhi ve sellem da'veti zamānında Medīne-i münevvereye gelüp anı da'vet itdi. Ve dīn-i islāma delālet eyledi. Nihādında olan şekāvet ve ḥased sebebiyle īmāna gelmedi. Aña eydürler idi ki, 'Bu peygamber-i şādık u muşaddıkuñ kerāmetin ve evşāfın zıkr iderdiñ. Şimdi niçün īmān getürüp taşdıḳ itmezsin. Çün kim sa'adet-i ezelī aña muḳārin oldı.' Cevābı bu idi ki, 'Ben bildüğüm ve maḳşudum olan peygamber-i mev'ūd daḡı zuhūr itmedi.'

İkinci Vākı'a

Cinnīlerūñ Ḥaṭīr bin Mālike virdükleri ḥaberdür. Şöyle vākı' olmuşdur ki Vehb bin Mālik ḥazret-i resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellemūñ ḥıdmetinde olurdı. Yılduza müte'allik olan müneccimīnūñ aḥvālī zıkr olundu. Vehb eyitdi, "Evvel kimesne ki ol kimesne ki āsumāndan dīvler sürilüp āsumānīlerūñ [M 198^b] istirākat-ı sem'inden maḥfūz olduğın bilen benüm. Vaḳtā ki gördüm gökden bir yıldız atılmaḡa başladı, bir pīr 'ömür sürmiş müneccim var idi. İki yüz yetmiş yaşında idi. Adına Ḥaṭīr bin Mālik dirler idi. Zamānınuñ a'lamı idi. Andan suāl itdüm ki 'Bu yeñi recm ki āsumāndan zuhūr itdi, ḥavf iderem bir tefriḳaya sebep olur. Bundan ḥaberiñ var mı' didüm. 'Şabāḥ küllī cevāb vireyüm' didi. Şabāḥ aşḥābum ile va'de itdügi yere vardum. Gördüm ki ayak üzre тұrup semā'ya nazar ider. Aña nidā' itdi²⁷¹⁵. İşāret itdi ki ḥāmūş oluñ. [S 140^b] Nāḡāḥ bir büyük yıldız semā'dan indi. Ḥaṭīr çıkup birkaç kelimāt söyledi. Aña delālet ider ki şeyṭānuñ 'amelleri ibṭāl oluna. Andan eyitdi, 'Ey āl-i Ḳaḥṭān, size ḥaḳḳ ḥaber vireyüm. And içerem ka'beye ve erkānına şeyṭānlar semā'dan ḥaber alup istirākat-ı sem'den memnū' oldılar. Ve göklerden recm olunurlar. Anuñ sebebi oldur ki bir 'aẓīmū'l-ḳadr peygamber me'b'ūs oldı. Ḳur'ān ile ḥelāl ü ḥarāmı beyān itmek ile anuñ bürhānı gün gibi zāhir olur. Ve puta tapmaḡdan men' ider' didi. Ben eyitdüm, 'Ey Ḥaṭīr, ḥaḳāik-i ḡarībe söylersin. Benüm ḳavmim nice olur' didüm. Eyitdi, 'Anlara cümleden ūlā mütāba'at itmekdür. Ve muḥālefetden ictināb gerekdür. Ve nübüvveti zuhūri Mekke de vākı' olur. Ve Ḳur'ān-ı 'aẓīm anda nāzil olur.' Eyitdüm, 'Ḳaḡı ḳabilede gelür.' Eyitdi, 'Ḳasem iderem ki Ḳureyşden gelür. Ve benī Ḳaḥṭāndan ḡayırdur, çok leşkeri olur. Ve ḡayrı ḳabileler aña

²⁷¹⁴ bunı biñ zahmet ile melā'ike-i semāvātdan şarīḥ işitdüm aşlā iştibāḥ yokdur: M'de yok

²⁷¹⁵ aña nidā' itdi: M'de yok

tābi‘ ü cem‘ olurlar.’ Eyitdüm, ‘Kureyşüñ kağı kavminden olur.’ Eyitdi, ‘Hāşim neslinden olur. Ve keferi ve fecerei katl ile meb‘üş olur. Bu haber baña şeytānlardan ve eñ büyüklerinden vāşıl oldu.’” Andan eyitdi, ‘*allāhu ekber*, haqq zāhir oldu. Şeytānlar gökden münkaṭı‘ oldu.’ Düşüp bīhūş oldu. Üç gün yatdı. ‘Aklı başına gelüp, ‘*lā ilāhe illallāh*’ didi. Andan sonra bu hikāyei hazret-i resūlullāh şallallāh meclisinde naql itdiler. Buyurdi, ‘Subhānallāh. Maḳām-ı nübüvvetden [M 199^a] söz söylemişdir. Ve kıyāmet tenhā bir ümmet haşr olunur.’

Beşinci²⁷¹⁶ Faşıl

Şuver-i enbiyā‘ ‘aleyhimü’s-şalavātu ve’s-selāmı beyān ider. Hāşim bini’l-‘Āş eydür, “Şiddīk-i ekber raḍıyallāhu ‘anh beni Kureyşden bir kimesne ile Rūm pādīşāhı Heraḳle irsāl itdi. Tā kim anı islāma da‘vet idelüm. Çün kim gāvta-i Dimaşka geldik, Cebele bin Eyhem-i Ğassānī, ki Şām mülükından idi, Heraḳle harāc virür idi. Anuñ huzūrına vāşıl olduk. Ve anı melikūñ gibi tahtı üzre cülūs itmiş gördük. Ol bize haber gönderüp ahvālimizi suāl itmiş. Biz cevāb virdik ki, ‘Kendümüz Cebeleyle söylerüz’ diyü anı imāna da‘vet itdik. Ḳabūl itmedi. Ammā cümle libāsı gök idi. Sebebin suāl itdik. Eyitdi²⁷¹⁷, ‘Anuñ için ki siyāhlar geydüm ki and içerem tā sizi Şāmdan ihrāc itmeyem bu libāsı tebdīl itmezem’ didi. ‘Vallāhi şol yer ki hālā oturursın biz anı aḥz iderüz. Ve şol mülk ki büyük mülkdür, biz anı taşarruf iderüz. Bizüm taşarrufumuza olur. Bizüm peygamberimiz şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bize beşāret virmişdir.’ Cebele eyitdi, ‘Siz ol tā’ife degilsiz ki mülki alasız. Ol tā’ife cemī‘-i dünyā mülkine mālīk olur. Gündüzeyin şā’im olup gice iftār iderler.’ Ben eyitdüm, ‘Bizüm şerī‘atımız öyledür.’ Bunı işidicek Cebelenüñ yüzi mütegayyir oldu ve eyitdi, ‘Sizi ḳayşere irsāl itdiler. ‘Azīmet eyleñ. İşiñüz neye varur görelim’ diyüp bir ḳulavuz virdi. Dārü’l-mülk-i ḳayşere irişdik. Ol ḳulavuz eyitdi, ‘Bu develer ile ve bu üslūb ile ḳayşere varmañuz lāyık degildür’ didi. Biz eyitdik, ‘Bu üslūbumuz taḡyīr itmezüz.’ Heraḳle ‘arz itdiler. Heraḳl eyitdi, ‘Muḥayyerlerdür. Nice dilerlerse [S 141^a] gelsünler.’ Biz develerimize süvār olmuş ve ḳılıclarımız boyunumuzda şehre gelüp Ḳayşerüñ sarāyı öñine geldikde develerimizi taḥrīk idüp ‘*lā ilāhe illallāh vallāhu ekber*’ didik. Ḳayşerüñ ḳaşrı bu kelimenüñ heybetinden lertzeye [M 199^b] geldi. Ḥurmā ağacı gibi muḥkem yel esdüğü vakit nice hareket iderse öyle hareket itdi. Ḳayşer ol hālde gurfeden nazar iderdi. Haber gönderdi ki ‘Dīniñüz ızhār itmeñ. Ve her ne için geldiñüz ise size ādem gönderdüm, cevābıñ aluñ’ didi. Biz eyitdik, ‘Şiddīk işmarladı ki

²⁷¹⁶ beşinci: S’de yok

²⁷¹⁷ eyitdi: ḳabūl itmedi S

‘Kayşerden gayrı kimesneye söz söylemezüz.’ ‘İcâzet bu kadar’ didiler. Kayşerüñ huzûrına varduk. Taht üzerinde oturmuş ve öñinde kavî heykel, ‘azîm kimesneler pâdişahuñ câmesi gibi kaftânlar geymişler tururlar. Bize nazâr idüp güldi ve tercemâna eyitdi, ‘Niçün bunlar ‘âdetleri üzre selâm virmezler.’ Biz eyitdik, ‘Size selâm virmek helâl degildür.’ Eyitdi, ‘Pâdişâhlaruñuza nice selâm virürsüz.’ ‘*es-selâmu ‘aleykum* dirüz.’ ‘Yâ anlar nice redd-i selâm iderler.’ Biz eyitdik, ‘Anlar dañı böyle dirler’ didik. ‘Sizüñ katıñuzda ulu kelâm nedür.’ Biz eyitdik, ‘*lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber.*’ Hemân yine gurfе ve kûşk ile harekete geldi. Heraql eyitdi, ‘Her bâr ki bu kelimeyi eydürsüz bu hâşşa vâki’ olur mı.’ ‘Hergiz bunu hânelerimizde görmedik.’ Kayşer eyitdi, ‘Nolaydı hâneñüzde bu kelimeyi didüğünüz vakit hâneñüz sizüñ üzeriñüze düşdi ve benüm mülkümün nısfı gideydi.’ Eyitdik, ‘Ne sebebi ile.’ Eyitdi, ‘Mülkümün nısfı zâ’il olmağ baña âsân idi, Muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellemün dîni zâhir olup ve nübüvveti âşikâre olmağdan’ didi.”

Şevâhidü’n-nübüvvede eydür, bu kelâmuñ ma’nâsı oldur ki bu lerze her yerde olaydı cā’iz ki muḳteżâ-yı nübüvvetden olmaya. Hîl ü şa’beze²⁷¹⁸ ve ittifâkdan ola. Siyer-i Kâzerünide eydür, murâd budur ki eger bu hâlet ‘âm olaydı size mülkümün nısfın virmek olurdu. Zîrâ nübüvvet münâsib budur. Böyle olıcağ bir hîle olmağ ihtimâli olur.

Andan Hişâm²⁷¹⁹ eyitdi, "Heraql baña suâller itdi. Her sözine münâsib cevâblar virdüm. Namâzımızdan ve şıyâmımızdan [M 200^a] suâl itdi. Ve cevâb-ı şâfî aldı. Nice ki vâki’ idi ve bizi bir laṭîf ü dilküşâ menzile ḳondurdılar. Ve ‘azîm ri’âyet itdiler. Üç günden soñra bizi ṭaleb itdiler. Ve bir nice nesne dañı suâl itdi. Cevâb virdik. Andan buyurdu ki ‘Murabba’ şandüğü getürüñ.’ Ol şandüğüñ çok hücreleri var, her birinün başka ḳapusu var idi. Ve her biri kilîdlü idi. Bir hücrenün kilîdin açup bir siyâh ḳarîr ḳıkkardı. Bir şüret yazılmış beñzi kızıla mâ’il büyük gözlü uzun boylu şaḳalı yok iki gîsü iki cânibine şalınmış. Suâl itdi ki, ‘Bilür misin ki bu şüret kimün şüretidür.’ ‘Bilmezüz’ didik. Eyitdi, ‘Âdem ‘aleyhi’s-selâmuñ şüretidür’ didi. Andan soñra bir hücre dañı açdı. Bir siyâh [S 141^b] ḳarîr ḳıkkardı. Bir şüret yazılmış, beñzi kızıla mâ’il büyük gözlü uzun boylu şaḳalı kıvrıcık iki gözleri gökçek²⁷²⁰. Suâl itdi. ‘Bu kimün şüretidür bilmezem’ didik. Eyitdi, ‘Nüh ‘aleyhi’s-selâmuñ şüretidür.’ Andan bir ḳarîr dañı aḳ beñizlü rüşen yüzlü güzel gözlü alını yaşşı aḳ şaḳallu²⁷²¹. ‘Bu şüret İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm şüretidür.’ Bir ḳarîr dañı

²⁷¹⁸ hîl ü şa’beze: meyl ü sa’d S

²⁷¹⁹ hişâm: Daha önce "hâşim" olarak geçmişti.

²⁷²⁰ beñzi kızıla mâ’il büyük gözlü uzun boylu şaḳalı kıvrıcık iki gözleri gökçek: aḳ beñizlü kıvrıcık saçlı kızıl gözlü gökçek şaḳalı S

²⁷²¹ rüşen yüzlü güzel gözlü alını yaşşı: rüşenî gözlü çekme burunlu yaşşı alınlı S

şûret yazılmış. Eyitdi, ‘Bunu bilür misiz’ dedi. ‘*belî* bizüm peygamberimizüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem şûretidür’ diyü ağlaştık. Çün bu hâleti bizden müşâhede itdi, ol şûrete ta‘zîmen kalkdı, yine oturdı. Ve eyitdi, ‘Allâhu te‘âlâya and içerem ki ve size and virürem ki bu Muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ şûreti midür.’ Biz eyitdik, ‘Allâhu te‘âlânüñ haqqı içün bi‘aynihi ol hâzretüñ şûretidür’ didik. Bir zamân bize nazar idüp eyitdi, ‘Bu şûret âhîr-i zamân peygamberinüñ şûretidür. Lâkin sizi imtiḥân içün açmaḡda imtiḥân itdüm’ dedi. Bir ḡarîr daḡı bir şûret yazılmış, gendum gün siyâḡ saḡlu heybetlü baḡışlu dudaḡları ḡalıñ ḡazabnâḡ. ‘Bu şûret Mûsâ kelîmullâḡ [M 200^b] şeklidür’ dedi. Ḳarşusunda aña beñzer bir şûret daḡı yazılmış. ‘Bu Hârûn peygamberdür’ dedi. Yaşşı alınlı ve müdevver gözlü idi. Andan bir ḡücreden bir siyâḡ ḡarîr daḡı ḡıḡardı, üzerinde ḡara yaḡız saḡı güzel ḡazabnâḡ bir şekil. ‘Bu Lût ‘aleyhi’s-selâmdur.’ Andan bir ḡarîr daḡı ḡıḡardı. Bir şûret yazılmış, beyâz beñizlü lâkin ḡızıla mâ’il mübârek boyunu mütevâzî‘lar gibi boyunu gibi bir cânibe meyl itmiş. ‘Bu İşḡâḡ ‘aleyhi’s-selâm şûretidür’ dedi. Bir şûret daḡı İşḡâḡ ‘aleyhi’s-selâmuñ şekline beñzer, illâ ki alt dudaḡı üzre bir beñi var. ‘Bu Ya‘ḡûb ‘aleyhi’s-selâm şûretidür’ dedi. Bir şûret daḡı gösterdi, beyâz ḡürmete mâ’il yüzi münevver tevâzu‘ eḡeri üzerinde zâḡir ḡoş ḡâmet çekme burunlu. Eyitdi, ‘Bu İsmâ‘îl ‘aleyhi’s-selâmdur ki peygamberiñüz ceddidür’ dedi. Andan bir siyâḡ ḡarîr Âdem peygambere müşâbih bir şûret gösterdi. ‘Bu Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmdur’ dedi. Andan²⁷²² bir bir şûret daḡı yazılmış, ḡızıl beñizlü ince saḡallı büyük ḡarınlu orta boylu ḡılıcın ḡamâil itmiş. ‘Bu Dâvûd ‘aleyhi’s-selâm şûretidür’ dedi. Andan bir siyâḡ ḡarîr daḡı ḡücreden ḡıḡardı, aḡ yüzlü siyâḡ saḡlu yüzi ve gözi ḡûb. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm şûretidür’ dedi. Biz eyitdik, ‘Bu şûretlerüñ resmi eliñe ḡanden girdi. Zîrâ bizüm peygamberimizden ḡıyâs itdik ki bu şûretler cümle enbiyâ‘ ‘aleyhimü’s-selâmuñ ḡilyesine muḡâbıḡdur.’ Heraḡl eyitdi, ‘Âdem ‘aleyhi’s-selâm muşavvir-i ḡaḡıḡiden ki *huvellezî yuşavvirukum fi’l-erḡâmi keyfe yeḡâ‘u*²⁷²³dur. Ḥaleb itdi ki evlâdınüñ nübüvvet ile müşerref olanlarüñ şûretlerin kendüye göstere. Ḥaḡḡ te‘âlâ enbiyâ‘ ‘aleyhimü’s-selâmuñ şûretlerin irsâl itdi. Bilâd-ı Maḡribde ḡazînede maḡfûz idi. İskender-i Zû’l-ḡarneyn ol bilâda vardıḡda ḡıḡarup Dânyâl ‘aleyhi’s-selâm eline virdi. Bu ḡarîrler üzerine naḡl itdi. Bu şûretler Dânyâl ‘aleyhi’s-selâm bi‘aynihâ taḡvîr itdüḡidür. Bu ma’nâdan ḡâḡırım muḡkem muḡma‘in oldı ki sizüñ peygamberiñüzüñ [M 201^a] şûret-i şerîfine muvâḡıḡ geldi, bildüm ki şuver-i enbiyâ‘nuñ cemî’sine muḡâbıḡdur. [S 142^a] Nolaydı Ḥaḡḡ te‘âlâ tevḡıḡ müyesser idüp elümi memleket taḡarrufından ḡaldura idüm. Ve sizüñ en faḡîriñüzüñ

²⁷²² âdem peygambere müşâbih bir şûret gösterdi bu yûsuf ‘aleyhi’s-selâmdur dedi andan: M’de yok

²⁷²³ Âli İmrân 3/6

hıdmetinde olaydum, tā ‘ömrüm āhir olunca’ didi." Hişām eydür, "Andan şöıra bize küllī ‘ināyet idüp mülūkāne ihsānlar eyledi. Ve vaṭanımıza irsāl itdi. Bu tafşīlī ḥazret-i Sıddīk öñinde ḥikāyet itdikde ağladı. Ve buyurdi ki, ‘Bīçāre Heraql, eger Ḥaqq te‘ālā aña ḥayır dilese idi şeref-i İslām ile müşerref olurdi.’ Andan buyurdi ki, ‘Ḥazret-i sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ehl-i kitāb benüm şıfātımı Tevrāt ve İncilde okurlar ve bilürler. Ḥaqq te‘ālā ḥaber virdi ki *yecidūnehu mektūban ‘indehum fi’t-tevrāti ve’l-incil*²⁷²⁴.’”

BĀB-I ŞĀNĪ

Ol ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ isimleri keyfiyyetindedür ve elḳābını beyān ider. Bilgil ki ol ḥazretüñ künyesi Ebu’l-Ḳāsimdur. Zīrā ḳavā’id-i ‘Arab evvelki oğulı ismiyle künyet iderler. Ḥazret-i faḥr-ı ‘ālemüñ dahı ibtidā’ oğulı Ḳāsimdur. Çün kim Māriye-i Ḳıbtıyyeden İbrāhīm tevellüd itdi, ḥazret-i Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām Ebū İbrāhīm diyü künyet itdi. Ammā ol ḥazretüñ Ḳur’ān-ı ‘azīmde ve ḥaberde zıkr olundı, toḳsan toḳuz ism-i şerīfı vardur diyü. Ba’zılar zıkr itdiler, esmā’-yi ḥüsnā deñlü. Ve bu kitābı taḥrīr iden faḳīr ü ḥaḳīr Ḳur’ān-ı ‘azīmde ve eḥādīs-i şerīfede bulunan vech üzre şevāhid ile tesvīd olundı, tā kim ḥaḳīḳate vāşıl olunup kimesne şübhe itmesün.

Evvelkisi Muḥammed. *ḳālallāhu te‘ālā muḥammedun rasūlullāh*²⁷²⁵. Muḥammed demek mübālağa ile öğülmiş dimekdür.

İkinci Maḥmūd. *‘asā en yeb‘aṣeke rabbuke maḳāmen maḥmūden*²⁷²⁶. Eydürler ki şefā‘ati maḳbūl olduḳda ekşer bu isimle zıkr olunur.

Üçinci Aḥmed. *ve mubeşşiren biresūlin ye’tī min ba’di’s-muhu aḥmed*²⁷²⁷. Ya’nī ḥamd itmekde ḥazret-i Ḥaqq te‘ālāya mütenāhidür. Ya’nī Ḥaqq te‘ālā çok öger dimekdür, Aḥmedüñ ma’nāsı.

Dördinci Ebu’l-Ḳāsim. Beyān olundı.

Beşinci Muştafā. *allāhu yuştafī min elmelā’iketi [M 201^b] rusulen ve mine’n-nās*²⁷²⁸.

Altıncı Müctebā. *ve lākinnallāhe yectebī min rusulihi men yeşā’u*²⁷²⁹.

Yedinci Murtażā. *illā meni’rteżā mine’r-resulin*²⁷³⁰.

²⁷²⁴ el-Arâf 7/157

²⁷²⁵ el-Feth 48/29

²⁷²⁶ el-İsrâ 17/79

²⁷²⁷ es-Saf 61/6

²⁷²⁸ el-Hac 22/75

²⁷²⁹ Âli İmrân 3/179

²⁷³⁰ el-Cin 72/27

Sekizinci Muktedā. *leḳad kāne lekum fī rasūlullāhi usvetun ḥasenetun*²⁷³¹.
 Tokuzuncı Muhtār. *ve rabbuke yaḥluku mā yeṣā'u ve yaḥtār*²⁷³².
 Onuncı²⁷³³ el-Mufaḍḍal. *ve leḳad faḍḍalnā ba'de'n-nebiyyine 'alā ba'din*²⁷³⁴.
 On birinci el-Mu'azzer. *ve tu'azziruhu*²⁷³⁵.
 On ikinci el-Muvaḳḳar. *ve tuvaḳḳiruhu*²⁷³⁶.
 On üçinci el-Muḳarrib. *ev ednā*²⁷³⁷.
 On dördinci el-Mü'eyyed. *ve eyyedehu bicunūdin lem terevhā*²⁷³⁸.
 On beşinci el-Mu'allim. *ve 'allemeke mā lem tekun ta'lem*²⁷³⁹.
 On altıncı el-Muḥakkim. *ḥattā yuḥakkimūke fīmā ṣecere beynehum*²⁷⁴⁰.
 On yedinci el-'Ālim. *fa'lem ennehu lā ilāhe ilallāh*²⁷⁴¹.
 On sekizinci el-Ḥākim. *eniḥkum beynehum*²⁷⁴².
 On tokuzuncı el-Ḥātem. *ḥāteme'n-nebiyyin*²⁷⁴³.
 Yigirminci eş-Şābir. *ve lirabbike faşbir*²⁷⁴⁴.
 Yigirmi birinci eş-Şākir. *ve kun mine's-şākirin*²⁷⁴⁵.
 Yigirmi ikinci ez-Zākir. *vezkur rabbeke*²⁷⁴⁶.
 Yigirmi üçüncü eş-Tāhir. *tā hā*²⁷⁴⁷.
 Yigirmi dördüncü el-'Ābid. *va'bud rabbeke*²⁷⁴⁸.
 Yigirmi beşinci es-Sācid. *ve kun mine's-sācidin*²⁷⁴⁹.
 Yigirmi altıncı eş-Şāhid. *innā erselnāke şāhiden*²⁷⁵⁰.
 Yigirmi yedinci el-Mübeşşir. *ve mubeşşiren*²⁷⁵¹.
 Yigirmi sekizinci en-Nezīr. *ve nezīran*²⁷⁵².

²⁷³¹ el-Ahzâb 33/21

²⁷³² el-Kasas 28/68

²⁷³³ onuncı: **M'** de yok

²⁷³⁴ el-İsrâ 17/55

²⁷³⁵ el-Feth 48/9

²⁷³⁶ el-Feth 48/9

²⁷³⁷ en-Necm 53/9

²⁷³⁸ el-Feth 48/40

²⁷³⁹ en-Nisâ 4/113

²⁷⁴⁰ en-Nisâ 4/65

²⁷⁴¹ Muhammed 47/19

²⁷⁴² el-Mâide 5/49

²⁷⁴³ el-Ahzâb 33/40

²⁷⁴⁴ el-Müddessir 74/7

²⁷⁴⁵ el-Arâf 7/144

²⁷⁴⁶ el-Arâf 7/205

²⁷⁴⁷ Tâ-Hâ 20/1

²⁷⁴⁸ el-Hicr 15/99

²⁷⁴⁹ el-Hicr 15/98

²⁷⁵⁰ el-Feth 48/8

²⁷⁵¹ el-Feth 48/8

²⁷⁵² el-Feth 48/8

Yigirmi üçüncü ed-Dā'ī. *ve dā'iyen illallāh*²⁷⁵³.
 Otuzuncu es-Sirāc. *ve sirācen munīren*²⁷⁵⁴.
 Otuz birinci eş-Şāhib. *mā dālle şāhibukum*²⁷⁵⁵.
 Otuz ikinci el-Āmir. *ye 'muruhum bi'l-ma'rūf*²⁷⁵⁶.
 Otuz üçüncü en-Nāhī. *ve yenhāhum 'ani'l-munker*²⁷⁵⁷.
 Otuz dördüncü er-Rāzī. *le 'alleke terdā*²⁷⁵⁸.
 Otuz beşinci [S 142^b] el-Ķādī. *izā kaḍallāhu ve resūluhu emren*²⁷⁵⁹.
 Otuz altıncı el-Hādī. *ve inneke letehdī*²⁷⁶⁰.
 Otuz yedinci et-Tālī. *vetlu mā ūhiye ileyke*²⁷⁶¹.
 Otuz sekizinci el-Ķārī. *iḳra' bismi rabbike*²⁷⁶².
 Otuz üçüncü el-Mühdi. *ve yehdiyeke şirāṭan mustaḳīman*²⁷⁶³.
 Kırkıncı el-Mükfī. *innā keffeynāke 'l-mustehzi 'in*²⁷⁶⁴.
 Kırk birinci el-Muşallī. *feşalli lirabbike venḥar*²⁷⁶⁵.
 Kırk ikinci el-Müzekkī. *ve yuzekkīhim*²⁷⁶⁶.
 Kırk üçüncü el-Münādī. *semi 'nā munādiyyen*²⁷⁶⁷.
 Kırk dördüncü el-Mübelliğ. *belliğ mā unzile ileyke min rabbik*²⁷⁶⁸.
 Kırk beşinci el-Mübeyyin. *litubeyyine linnās*²⁷⁶⁹.
 Kırk altıncı el-Mu'allim. *ve yu'allimuhumu'l-kitāb*²⁷⁷⁰.
 Kırk yedinci el-Müzekkir. *innemā ente muzekkir*²⁷⁷¹.
 Kırk sekizinci el-Müzemmil. *yā eyyuhe 'l-muzemmil*²⁷⁷².
 Kırk üçüncü el-Müdeşşir. *yā eyyuhe 'l-mudeşşir*²⁷⁷³.
 Ellinci el-Muṭahhir. *ve yuṭahhirekum taḥḥiren*²⁷⁷⁴.

²⁷⁵³ el-Ahzâb 33/46

²⁷⁵⁴ el-Ahzâb 33/46

²⁷⁵⁵ en-Necm 53/2

²⁷⁵⁶ el-Arâf 7/157

²⁷⁵⁷ el-Arâf 7/157

²⁷⁵⁸ Tâ-Hâ 20/130

²⁷⁵⁹ el-Ahzâb 33/36

²⁷⁶⁰ eş-Şûrâ 42/52

²⁷⁶¹ el-Kehf 18/27

²⁷⁶² el-Alak 96/1

²⁷⁶³ el-Feth 48/2

²⁷⁶⁴ el-Hicr 15/95

²⁷⁶⁵ el-Kevser 108/2

²⁷⁶⁶ el-Bakara 2/129

²⁷⁶⁷ Âli İmrân 3/193

²⁷⁶⁸ el-Mâide 5/67

²⁷⁶⁹ en-Nahl 16/44

²⁷⁷⁰ el-Bakara 2/129

²⁷⁷¹ el-Gâşiye 88/21

²⁷⁷² el-Müzemmil 73/1

²⁷⁷³ el-Müdeşşir 74/1

²⁷⁷⁴ el-Ahzâb 33/33

Elli birinci el-Muşaddık. [M 202^a] *muşaddıkan limā beyne yedeyh*²⁷⁷⁵.
 Elli ikinci el-Mü'min. *āmene'r-rasūlu*²⁷⁷⁶.
 Elli üçüncü el-Müsebbih. *fesebbih bihamdi rabbike*²⁷⁷⁷.
 Elli dördüncü el-Mürettıl. *ve rettili'l-kur'āne tertilen*²⁷⁷⁸.
 Elli beşinci el-Mübettel. *ve tebettel ileyhi tebtilen*²⁷⁷⁹.
 Elli altıncı el-Mütevekkil. *ve tevekkel 'alallāh*²⁷⁸⁰.
 Elli yedinci el-Müteheccid. *ve minelleyli fetehecced*²⁷⁸¹.
 Elli sekizinci el-Müste'iz. *feste'iz billāh*²⁷⁸².
 Elli toktuzuncı el-Müstağfir. *vestağfir lizenbike*²⁷⁸³.
 Altmışuncı el-Müstağim. *fastağim kemā umirte*²⁷⁸⁴.
 Altmış birinci el-Mürsel. *innā erselnāke*²⁷⁸⁵.
 Altmış ikinci er-Resul. *yā eyyuha'r-rasūlu*²⁷⁸⁶.
 Altmış üçüncü en-Nebī. *yā eyyuhe'n-nebiyyu*²⁷⁸⁷.
 Altmış dördüncü el-Vedda'²⁷⁸⁸. *mā vedde'ake rabbuke ve mā qalā*²⁷⁸⁹.
 Altmış beşinci eş-Şehid. *ci'nā bike 'alā hā'ulāi şehiden*²⁷⁹⁰.
 Altmış altıncı el-'Aziz. *'azizun 'aleyhi*²⁷⁹¹.
 Altmış yedinci el-Hariş. *harişun 'aleyhim*²⁷⁹².
 Altmış sekizinci er-Ra'uf. *bi'l-mu'minine ra'ufun*²⁷⁹³.
 Altmış toktuzuncı er-Rahim. *rahim*²⁷⁹⁴.
 Yetmişinci Kerim²⁷⁹⁵. *innehu leğavlu rasūlin kerim*²⁷⁹⁶.
 Yetmiş birinci Beşir. *linnāsi beşiran*²⁷⁹⁷.

²⁷⁷⁵ Âli İmrân 3/3

²⁷⁷⁶ el-Bakara 2/285

²⁷⁷⁷ en-Nasr 110/3

²⁷⁷⁸ el-Müzemmil 73/4

²⁷⁷⁹ el-Müzemmil 73/8

²⁷⁸⁰ el-Ahzâb 33/3

²⁷⁸¹ el-İsrâ 17/79

²⁷⁸² el-Arâf 7/200

²⁷⁸³ el-Gâfir 40/55

²⁷⁸⁴ Hûd 11/112

²⁷⁸⁵ el-Feth 48/8

²⁷⁸⁶ el-Mâide 5/41

²⁷⁸⁷ et-Talâk 65/1

²⁷⁸⁸ vedda': ħabîb M

²⁷⁸⁹ ed-Duhâ 93/3

²⁷⁹⁰ en-Nisâ 4/41

²⁷⁹¹ et-Tevbe 9/128

²⁷⁹² et-Tevbe 9/128. "'aleyhim" ayette "'aleykum" olarak geçer.

²⁷⁹³ et-Tevbe 9/128

²⁷⁹⁴ et-Tevbe 9/128

²⁷⁹⁵ kerim: M'de yok

²⁷⁹⁶ et-Tekvîr 81/19

²⁷⁹⁷ Sebe 34/28

Yetmiş ikinci el-Emîn. *rasûlun emîn*²⁷⁹⁸.
 Yetmiş üçüncü el-Lîn. *febimā rahmetin linte lehum*²⁷⁹⁹.
 Yetmiş²⁸⁰⁰ dördüncü el-Meb'ûş. *be 'aşe fi 'l-ummiyyîne rasûlan*²⁸⁰¹.
 Yetmiş beşinci el-Mu'taşım²⁸⁰². *vallāhu ya 'şimuke mine 'n-nāş*²⁸⁰³.
 Yetmiş altıncı el-Mahfûz. *yahfezûnehu min emrillāh*²⁸⁰⁴.
 Yetmiş yedinci el-Merfû'. *ve refa 'nā leke zikrek*²⁸⁰⁵.
 Yetmiş sekizinci el-Menşûr. *ve yenşurekallāhu naşran 'azîzan*²⁸⁰⁶.
 Yetmiş toktuzuncı el-Mağfûr. *liyağfire lekallāhu*²⁸⁰⁷.
 Sekseninci el-Me'mûr. *festakim kemā umirte*²⁸⁰⁸.
 Seksen birinci en-Nûr. *kad cā 'ekum minallāhi nûrun*²⁸⁰⁹.
 Seksen ikinci el-Bürhân. *kad cā 'ekum burhānun*²⁸¹⁰.
 Seksen üçüncü el-Beyyine. *kad cā 'ekum beyyinetun min rabbikum*²⁸¹¹.
 Seksen dördüncü el-Hakḳ. *kad cā 'ekumu 'l-hakḳu*²⁸¹².
 Seksen beşinci el-Hüdā. *iz cā 'ehumu 'hudā*²⁸¹³.
 Seksen altıncı er-Rahme. *ve mā erselnāke illā rahmeten lil 'ālemîn*²⁸¹⁴.
 Seksen yedinci en-Ni'me. *ya 'rifûne ni 'metallāhi*²⁸¹⁵.
 Seksen sekizinci Esrā. *şubḥāne 'llezî esrā bi 'abdihi*²⁸¹⁶.
 Seksen toktuzuncı el-Fecr. *ve 'l-fecr*²⁸¹⁷.
 Toktusanıncı ed-Duḥā. *ve 'd-duḥā*²⁸¹⁸.
 Toktusan birinci ez-Zıll. *keyfe medde 'z-zille*²⁸¹⁹.
 Toktusan ikinci en-Necm. *ve 'n-necmi izā hevā*²⁸²⁰.

²⁷⁹⁸ eş-Şuarâ 26/107,125,143,162

²⁷⁹⁹ Âli İmrân 3/159

²⁸⁰⁰ yetmiş: altmış **M**

²⁸⁰¹ Cuma 62/2

²⁸⁰² mu'taşım: 'aşım **S**

²⁸⁰³ Mâide 5/67

²⁸⁰⁴ er-Rad 13/11

²⁸⁰⁵ eş-Şerh 94/4

²⁸⁰⁶ el-Feth 48/3

²⁸⁰⁷ el-Feth 48/2

²⁸⁰⁸ Hûd 11/112

²⁸⁰⁹ el-Mâide 5/15

²⁸¹⁰ en-Nisâ 4/174

²⁸¹¹ el-Enâm 6/157

²⁸¹² Yûnus 10/108

²⁸¹³ el-Kehf 18/55. Ayet *in cā 'ekumu 'l-hudā* olarak yer almaktadır ve bu şekilde bir tabir bulunmamaktadır.

²⁸¹⁴ el-Enbiyâ 21/107

²⁸¹⁵ en-Nahl 16/83

²⁸¹⁶ el-İsrâ 17/1

²⁸¹⁷ el-Fecr 89/1

²⁸¹⁸ ed-Duhâ 93/1. **M'**de yok.

²⁸¹⁹ el-Furkân 25/45

²⁸²⁰ en-Necm 53/1

‘Toksan üçüncü el-Bed’. *tā hā mā enzelnā*²⁸²¹.

‘Toksan dördüncü eş-Şems. ve ’ş-şemsi ve duḥāḥā

‘Toksan beşinci ‘Abd. *lemmā kāme ‘abdullāhi*²⁸²³.

‘Toksan altıncı el-Māḥī.

‘Toksan yedinci el-Hāşır.

‘Toksan sekizinci el-‘Ākıb.

[M 202^b] ‘Toksan tokuzuncı.

*revā cubeyr bin muṭ‘im raḍıyallāhu ‘anhu ‘an rasūlullāh şallallāhu ‘aleyhi vesellem kāle inne lī esmā’ en e ne muḥammedun ve e ne aḥmedu ve e ne ‘l-māḥī ‘llezī yemḥullāhu biye ‘l-kufre ve e ne ‘l-ḥāşıru ‘llezī yaḥşuru ‘n-nāsu ‘alā ḳademeyye ve e ne ‘l-‘ākıbu ‘llezī leyse ba ‘dehū nebiyyun.*²⁸²⁴ Ya ‘nī ḥazret-i sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden Cübeyr ibni Muṭ‘im rivāyet ider. Buyurmuşlar ki benüm içün bir niçe esmā’ vardır ki ben Muḥammedüm. Ve ben Aḥmedüm. Ve ben Māḥīyüm ki benüm ile küfür maḥv olur. Ve ben Hāşırüm ki nās benüm ḳademim üzre ḥaşır olunur. Ve ben ‘Ākıbüm ki benden şoñra peygamber gelmez.

‘Toksan tokuzuncı ismi Resūlullāhdur. Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdı, *ve keḫā billāhi şehīdan * muḥammedun rasūlullāh*²⁸²⁵.

‘Abbās bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib raḍıyallāhu ‘anh peygamberimiz ḥaḳḳında dimiş,

Şi‘r

elem terā ennallāhe ekrame aḥmeden

[S 143^a] *bifaḍīleti vallāhu a ‘lā ve emced*

ve şaḳḳa lehu min ismihi liyucellihi

fezu ‘l-‘arşı maḥmūdun ve hāzā muḥammedun

Ya ‘nī görmez misin bilmez misin ki taḥḳıḳan Allāh peygamberi Aḥmedi ekrem itdi, *‘aleyhi ‘ş-şalātu ve ‘s-selām*. Tafḍīli ile Allāhu te‘ālā a ‘lā ve mecd yöninden ziyādedür. Kendü isminden aña isim müştakḳ oldı. Zü’l-‘arş Maḥmūddur ve ol Muḥammeddür, *şallallāhu ‘aleyhi ve sellem*.

Ammā ḥazretüñ laḳabları, *şallallāhu ‘aleyhi ve sellem*

²⁸²¹ Tâ-Hâ 20/1-2

²⁸²² eş-Şems 91/1

²⁸²³ ec-Cin 72/19

²⁸²⁴ Müsnedü ‘l-Müslim, 4/1828 (no.2354). Hadiste geçen son kelime "nebiyyun" değil "aḥmedun"dur.

²⁸²⁵ el-Hucurât 48/28-29

- 1 Şāhibü'l-Burāk
- 2 Şāhibü't-Tāc
- 3 Şāhibü'l-Mi'rāc
- 4 Şāhibü'l-Livā' ve'n-Na'leyn²⁸²⁶
- 5 Şāhibü'l-Hāteme ve'l-'Allāme
- 6 Şāhibü'l-Burhān ve'l-Hücce
- 7 Şāhibü'l-Havzi'l-Mevrūd
- 8 Şāhibü'l-Makāmi'l-Maḥmūd
- 9 Şāhibü'l-Vesīle
- 10 Şāhibü'l-Fazīle
- 11 Şāhibü'd-Derece'ti'r-Reffī'a
- 12 Şāhibü's-Şefā'a
- 13 Seyyidü Vele'di Ādem
- 14 Seyyidü'l-Mürselīn
- 15 İmāmü'l-Mütteḳīn
- 16 Kā'idü'l-Ğırrü'l-Muḥaccelīn
- 17 Ḥabībullāh
- 18 Ḥalīl
- 19 el-'Urvetü'l-Vüṣṣā
- 20 Şırāṭü'l-Müstakīm

Ammā ol ḥazretüñ kütüb-i müteḳaddimede vāḳi' olan isimleri,

- 1 Tivrātda Mebed Mebed²⁸²⁷
- 2 İncilde Tāb Tāb
- 3 Zebūrda 'Ākıb
- 4 Ba'zı suḥufda daḥı Rūḥā
- 5 Ba'zısında Fāraḳlītā
- 6 Ḥımyāta
- 7 Ba'zısında Evlāyā²⁸²⁸
- 8 Ba'zısında Uḥrāyā
- 9 Ba'zısında Daḥūk

²⁸²⁶ şāhibü'l-livā' ve'n-na'leyn: şāhibü'l-ḥudā ve's-şakaleyn **S**

²⁸²⁷ mebed mebed: meyyed meyyed **S**

²⁸²⁸ evlāyā: evlā **M**

10 Ba‘zısında Müşeffah

11 Ba‘zısında Ahîl

[M 203*] 12 Ba‘zısında Mâz Mâz

13 Ba‘zısında Muhtâh²⁸²⁹

14 Ba‘zısında Rûhu’l-Hakk

15 Ba‘zısında Muķîmü’s-Sünne

16 Ba‘zısında Muķaddes

17 Ba‘zısında Hırzû’l-Emîn

18 Ba‘zısında Kaşem

19 Ba‘zısında Nebiyyü’l-Melâhim

20 Ba‘zısında Kattâl

Eğerçi bunların ba‘zısı şîfât-ı celâle delâlet ider lâkin kütüb ve şuhufda zikr olunduğına binâ’ en zikr olundu.

Ammâ ol hâzretüñ göklerde isimleri,

Evvelki gökde Müctebâdur.

İkinci gökde Murtaẓâdur.

Üçinci gökde Müzekkâdur.

Dördinci gökde Müntecebdür²⁸³⁰.

Beşinci gökde Münteḥabdur²⁸³¹.

Altıncı gökde Muṭahhardur.

Yedinci gökde Muḳarredür.

Ammâ ol hâzretüñ yer ṭabaḳalarında ism-i şerîfî,

Evvelki ṭabaḳada Mu‘azzamdur.

İkincide Mübecceldür.

Üçincide Mecîddür.

Dördincide Müşerrefdür.

Beşincide Ṭâhirdür.

Altıncıda Emînullâhdur.

Yedincide Nûrullâhdur.

²⁸²⁹ muhtâh: muhtâc S

²⁸³⁰ müntecebdür: müstecebdür S

²⁸³¹ münteḥabdur: müfteḥaddür S

- Ammā ol Һazretüñ envā‘-ı maḥlūkātda her t̄ā‘ ifede isimleri,
Evvel cümleden maḥlūkāt ‘arş altında ol Һazrete Muştafā dirler.
- 2 Kerrūbiyān Muhtār dirler.
- 3 Rūḥāniyān Mükerrrem dirler.
- 4 Sāk-ı ‘arşda Resūlullāh yazılmışdur.
- 5 Kürsī cebhesinde Ḥabībullāh yazılmışdur.
- 6 Levḥ-i maḥfūzda Safiyyullāh yazılmışdur.
- 7 Tūbā ağacında ve yapraklarında Şafvetullāh yazılmışdur.
- 8 Livā‘ü’l-ḥamd üzere Ḥayretullāh yazılmışdur.
- 9 Allāhu te‘ālā katında ‘Abdullāhdur.
- 10 Enbiyā‘ ‘aleyhimü’s-selām katında ‘Abdu’l-Vehhābdur.
- 11 Melā‘ike mābeyninde ‘Abdu’l-Ḥamīd okurlar.
- 12 Şeyātīn ‘Abdu’l-Ḳahhār dirler.
- 13 Cinn t̄ā‘ ifesi ‘Abdu’r-Raḥīm eydürler.
- 14 Cibālde sākin ‘Abdu’l-Ḥālīk eydürler.
- 15 Beyābānda sākin olanlar ‘Abdu’l-Ḳādir eydürler.
- 16 Deryāda sākin olanlar ‘Abdu’l-Ḳuddūs eydürler.
- 17 Arzda [S 143^b] olan hevāmm ve yılan ve çıyan ve ‘akreb ve ğayrı bunuñ gibi ‘Abdu’l-Ġiyāş dirler.
- 18 Vuḥūş u tuyūr ‘Abdu’r-Rezzāk dirler.
- 19 Sibā‘ ‘Abdullāh dirler.
- 20 Behāīm ‘Abdu’l-Mū‘min dirler.
- 21 Tuyūr ‘Abdu’l-Ġaffār dirler.

Bu bābda laṭīfe

Ey dervīş, ‘örf-i nāsda [M 203^b] ḥāl böyledür ki bir kimesne oğulına ihtimām itse dahā vücuda gelmedin aña gökçek isim ta‘yīn ider. Һazret-i cenāb-ı rabbü’l-‘izzet dahı ḥabībini vücuda gelmedin esāmī-i laṭīfe ile tesmiye itdi. Ve her t̄ā‘ ifenüñ lisānında bir isim ile zıkr itdürdi. Bundan elṭaf Ḳur‘ān-ı ‘azīmde ḥiṭāb itdikde, *yā eyyuhe’n-nebiyyu*²⁸³² ve *yā eyyuhe’r-rasūlu*²⁸³³ diyü ḥiṭāb buyurur. Bu k̄ā‘ide dahı ‘uḳalā‘ katında muḳarrerdür ki keşret-i esmā‘-yi müsemmānuñ şerefine delālet ider. Zīrā oğul baba

²⁸³² el-Ahzāb 33/59

²⁸³³ el-Māide 5/67

katında ‘azîz olsa aña çok isim ta‘yîn ider. Lâcerem hâzret-i vâcibü’l-vücûd celle celâluhu habîbî esmâ’-yi hüsnâ ‘adedince toksan tokuz isim ta‘yîn buyurdu ki Hâḵk te‘âlânuñ ol hâzret hâḵkında kemâl-i ‘inâyeti olup, *ve refa‘nâ leke zikrek*²⁸³⁴ ma‘nâsı zuhûr ider.

Laṭîfe-i Âḫerî

Muḥammed şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem fazlını ve kemâlini iş‘âr ider. Ey dervîş, ol hâzretüñ bereketini gör ki Hâḵk te‘âlâ kendüsi on sekiz isim ile zıkr itdi. Ve Qur‘ân-ı ‘azîmî daḫı on sekiz isim ile tesmiye itdi. Ve habîbini daḫı on sekiz isim ile müsemma kıldı. Ve ümmetini daḫı on sekiz isim ile müşerref itdi.

Evvel, kendüye nûr buyurdu, *allâhu nûru’s-semâvâtî ve’l-‘arḍ*²⁸³⁵. Ve kitâbına daḫı nûr didi, *ve’ttebe ‘u’n-nûr*²⁸³⁶. Ve resûline daḫı nûr buyurdu, *ḡad cā’ekum minallâhi nûrun*²⁸³⁷. Ve ümmetine daḫı nûr tesmiye itdi, *fehuve ‘alâ nûrin min rabbihi*²⁸³⁸.

2 Kendüye ‘Azîz didi, *innehu ḡaviyyun ‘azîzun*^{2839, 2840}. Ve kitâbına daḫı ‘azîz didi, *innehu lekitâbun ‘azîzun*^{2841, 2842}. Ve habîbine daḫı ‘azîz buyurdu²⁸⁴³, *leḡad cā’ekum rasûlun min enfusikum ‘azîzun*²⁸⁴⁴. Ve ümmetine daḫı ‘azîz didi, *ve lillâhi’l-‘izzetu ve lirasûlihi ve lilmu‘minîn*²⁸⁴⁵.

3 Kendüye Kerîm didi, *birabbike’l-kerîm*²⁸⁴⁶. Ve Qur‘âna Kerîm didi, *innehu leḡur‘ânun kerîm*²⁸⁴⁷. Ve resûline Kerîm didi, *innehu leḡavlû rasûlun kerîm*²⁸⁴⁸ didi. Ve ümmetine daḫı Kerîm didi, *ve leḡad kerremnâ benî âdeme*²⁸⁴⁹.

4 Kendüye ‘Azîm didi, *ve huve’l-‘aliyyu’l-‘azîm*²⁸⁵⁰. Ve Qur‘âna ‘Azîm didi, *ve leḡad âteynâke seb‘an mine’l-meḡânî ve’l-ḡur‘âne’l-‘azîm*²⁸⁵¹. Ve resûline daḫı ‘Azîm

²⁸³⁴ eş-Şerh 94/4

²⁸³⁵ en-Nûr 24/35

²⁸³⁶ el-Arâf 7/157

²⁸³⁷ el-Mâide 5/15

²⁸³⁸ ez-Zümer 39/22

²⁸³⁹ innehu ḡaviyyun ‘azîzun: **M** ve **S** nüshalarında eksik olup başka nüshalarda geçmektedir. İlgili iktibas el-Hacc 22/40,74’de "innallâhe leḡaviyyun ‘azîz", Hûd 11/66’da "huve’l-ḡaviyyu’l-‘azîz" şeklinde geçmektedir.

²⁸⁴⁰ ve resûline daḫı nûr buyurdu ḡad cā’ekum minallâhi nûrun ve ümmetine daḫı nûr tesmiye itdi fehuve ‘alâ nûrin min rabbihi: **S**’de yok

2 Kendüye ‘Azîz didi, innehu ḡaviyyun ‘azîzun

²⁸⁴¹ Fussilet 41/41

²⁸⁴² ve kitâbına daḫı ‘azîz didi innehu lekitâbun ‘azîzun: **M**’de yok

²⁸⁴³ ve habîbine daḫı ‘azîz buyurdu: **M**’de yok

²⁸⁴⁴ et-Tevbe 9/128

²⁸⁴⁵ el-Münâfikûn 63/8

²⁸⁴⁶ el-İnfîtâr 82/6

²⁸⁴⁷ el-Vâkıa 56/77

²⁸⁴⁸ et-Tekvîr 81/19

²⁸⁴⁹ el-İsrâ 17/70

²⁸⁵⁰ el-Bakara 2/255

²⁸⁵¹ el-Hicr 15/87

didi, *inneke le 'alā huluḳin 'aẓīm*²⁸⁵². Ve ümmetine daḥı 'aẓīm didi, *feḳad fāze fevzan 'aẓīman*²⁸⁵³.

5 Kendüye Şehīd didi, *ve keḳā [M 204^a] billāhi şehīdan*²⁸⁵⁴. Ve Qur'āna daḥı Şehīd didi, *ve yetlūhu şāhidun minhu*²⁸⁵⁵. Ve nebīsine daḥı Şehīd didi, *ve ci 'nā bike 'alā hā 'ulā 'i şehīdan*²⁸⁵⁶. Ve ümmetine, *şuhedā 'i li 'n-nāsi*²⁸⁵⁷ buyurdı.

6 Kendüye Hakk didi, *zālike bi 'ennallāhe huve 'l-haḳḳu*²⁸⁵⁸. Ve Qur'āna Hakk didi, *hattā cā 'ehumu 'l-haḳḳu*²⁸⁵⁹. Ve resūline Hakk didi, *yā eyyuhe 'n-nāsu ḳad cā 'ekumu 'l-haḳḳu*²⁸⁶⁰. Ve ümmetine daḥı Hakk didi, *ulā 'ike 'l-mu 'minūne haḳḳan*²⁸⁶¹.

7 Zātına Mübīn didi, *huve 'l-haḳḳu 'l-mubīn*²⁸⁶². Kitābına daḥı Mübīn didi, *el-kitābi 'l-mubīn*²⁸⁶³. Ve resūline Mübīn didi, *ene 'n-nezīru 'l-mubīn*²⁸⁶⁴. Ve ümmetine Mübīn didi²⁸⁶⁵, *ve aşlehū ve beyyenū*²⁸⁶⁶.

8 Kendüye Zü'l-'alā' didi, *sebbih 'isme rabbike 'l-a 'lā*²⁸⁶⁷. Kitābına daḥı, *el-'aliyyu 'l-haḳīm*²⁸⁶⁸. [S 144^a] Ve resūline daḥı, *ve huve bi 'l-ufuḳi 'l-a 'lā*²⁸⁶⁹ didi. Ümmetine daḥı, *ve entumu 'l-'alevne*²⁸⁷⁰ buyurdı.

9 Kendüye Hādī didi, *ḳul inne hudallāhi huve 'l-hudā*²⁸⁷¹. Kitābına daḥı, *lā raybe fihi huden*²⁸⁷² buyurdı. Peyğamberine, *leḳad cā 'ehum min rabbihimu 'l-hudā*²⁸⁷³ didi. Ümmetine daḥı, *zādehum huden*²⁸⁷⁴ buyurdı.

²⁸⁵² el-Kalem 68/4

²⁸⁵³ el-Ahzâb 33/21

²⁸⁵⁴ en-Nisâ 4/79

²⁸⁵⁵ Hûd 11/17

²⁸⁵⁶ en-Nisâ 4/41

²⁸⁵⁷ el-Bakara 2/143. Ayette "şuhedā' i 'ale'n-nāsi" şeklindedir.

²⁸⁵⁸ Lokmân 31/30

²⁸⁵⁹ el-Zuhruf 43/29

²⁸⁶⁰ Yûnus 10/108

²⁸⁶¹ el-Enfâl 8/4. Ayette "ulā' ike humu'l-mu'minūne haḳḳan" şeklindedir.

²⁸⁶² en-Nûr 24/25

²⁸⁶³ Yûsuf 12/1

²⁸⁶⁴ ve resūline mübīn didi ene'n-nezīru'l-mubīn: el-Hicr 15/89. **M** ve **S** nüshalarında eksik olup bazı nüshalarda vardır.

²⁸⁶⁵ el-kitābi'l-mubīn ve resūline mübīn didi ene'n-nezīru'l-mubīn ve ümmetine mübīn didi: **S**'de yok

²⁸⁶⁶ el-Bakara 2/160

²⁸⁶⁷ el-Alâ 87/1

²⁸⁶⁸ Kurân-ı Kerîm'de böyle bir ifadeye ulaşılamadı.

²⁸⁶⁹ en-Necm 53/7

²⁸⁷⁰ Âli İmrân 3/139

²⁸⁷¹ el-Enâm 6/71

²⁸⁷² el-Bakara 2/2

²⁸⁷³ en-Necm 53/23

²⁸⁷⁴ Muhammed 47/17

10 Kendüye Hâkim didi, *hattâ yahkumallâhu beynenâ*²⁸⁷⁵. Kitâbına dağı, *hukman ‘arabiyyan*²⁸⁷⁶ buyurđı. Resûline dağı, *ve eni’hkum beynehum*²⁸⁷⁷ buyurđı. Ümmet hakkında, *künû kavvâmîne bi’l-kıstı*²⁸⁷⁸ buyurđı.

11 Kendüye Zü’r-Rahme didi, *ve rabbuke’l-ğafûru zu’r-rahme*²⁸⁷⁹. Kitâbına dağı, *ve nunezzilu mine’l-kur’ânî mâ huve şifâ’un ve rahmetun*²⁸⁸⁰ buyurđı. Ve resûline dağı, *ve mâ erselnâke illâ rahmeten li’l-‘âlemîn*²⁸⁸¹ buyurđı. Ümmeti hakkında dağı, *fe’fî rahmetillâhi*²⁸⁸² buyurđı.

12 Kendüye Neẓîr buyurđı, *fe’enzertekum nâran telezzâ*²⁸⁸³. Kitâbına dağı Neẓîr didi, *beşîran ve neẓîran fea’rağa ekşeruhum*²⁸⁸⁴. Peyğamberine dağı Neẓîr didi, *beşîran ve neẓîran*²⁸⁸⁵. Ümmetine dağı, *ve liyunzirû kavmehum izâ race’û ileyhim*²⁸⁸⁶.

13 Kendüye Tayyib didi, *innallâhe tayyibun*²⁸⁸⁷. Ve Kitâbına dağı Tayyib didi, *ve hudû ile’t-tayyibi mine’l-kavli*²⁸⁸⁸. Nebîsine şallallâhu ‘aleyhi ve sellem dağı, *e’t-tayyibâtu li’t-tayyibîne*²⁸⁸⁹. Ümmetine dağı, *teteveffâhumu’l-melâ’iketu tayyibîne*²⁸⁹⁰ buyurđı.

14 Kendüye Tâhir didi, *tâ hâ*²⁸⁹¹. Kitâbına dağı, *fî şuhufin mukerremetin * merfû’atin [M 204^b] muṭahharatin*²⁸⁹² buyurđı. Peyğamberine, *ve yuṭahhirekum taṭhîran*²⁸⁹³ buyurđı. Ve ümmeti hakkında, *ve yuḥibbu’l-muteṭahhirîn*²⁸⁹⁴ buyurđı.²⁸⁹⁵

15 Kendüye Dâ’î didi, *vallâhu yed’û ilâ dâri’s-selâm*²⁸⁹⁶ didi. Ve peyğamberine, *ve inneke leted’ûhum*²⁸⁹⁷ didi. Ve ümmetine, *yed’üne ile’l-ḥayri*²⁸⁹⁸ buyurđı.²⁸⁹⁹

²⁸⁷⁵ el-Arâf 7/87

²⁸⁷⁶ er-Rad 13/37

²⁸⁷⁷ el-Mâide 5/49

²⁸⁷⁸ en-Nisâ 4/135

²⁸⁷⁹ el-Kehf 18/58

²⁸⁸⁰ el-İsrâ 17/82

²⁸⁸¹ el-Enbiyâ 21/107

²⁸⁸² Âli İmrân 3/107

²⁸⁸³ el-Leyl 92/14

²⁸⁸⁴ el-Fussilet 41/4

²⁸⁸⁵ Sebe 34/28

²⁸⁸⁶ et-Tevbe 9/122

²⁸⁸⁷ Kurân-ı Kerîm’de böyle bir ifadeye ulaşılamadı.

²⁸⁸⁸ el-Hacc 22/24

²⁸⁸⁹ en-Nûr 24/26

²⁸⁹⁰ en-Nahl 16/32

²⁸⁹¹ Tâhâ 20/1

²⁸⁹² Abese 80/13-14

²⁸⁹³ el-Ahzâb 33/33

²⁸⁹⁴ el-Bakara 2/222

²⁸⁹⁵ peyğamberine ve yuṭahhirekum taṭhîran buyurđı ve ümmeti hakkında ve yuḥibbu’l-muteṭahhirîn buyurđı: S’de yok

²⁸⁹⁶ Yûnus 10/25

²⁸⁹⁷ el-Mûminûn 23/73

²⁸⁹⁸ Âli İmrân 3/104

²⁸⁹⁹ İncelenen nüshalarda "dâî" isminin diğerkleri gibi kitap (Kurân-ı Kerîm) için kullanılmadığı görülmüştür.

16 Kendüye Kāim didi, *kā'iman bi'l-kıst*²⁹⁰⁰. Kitābına, *seyenzur başan şedīdan*²⁹⁰¹ didi. Peyğamberine, *lemmā kāmē 'abdullāhi*. Ve ümmetine, *ve kûmū li'llāhi kânitīn*²⁹⁰².

17 Kendüye Şādık didi, *ve men aşdaqu minallāhi kīlan*²⁹⁰³. Kitābına, *ve'llezī cā'e bi's-şidki*²⁹⁰⁴. Peyğamberine, *muşaddıkan limā beyne yedeyhi*²⁹⁰⁵ didi. Ümmetine, *ve's-şādikīne ve's-şādikāti*²⁹⁰⁶ buyurdu.

18 Kendüye Ahsen buyurdu, *fetāberakallāhu ahsenu'l-hālīkīn*²⁹⁰⁷. Kitābına, *ahsene'l-hadīsi*²⁹⁰⁸ buyurdu. Peyğamberine, *lekad ḥalakna'l-insāne fī ahseni takvīm*²⁹⁰⁹. Ümmetine, *ve men ahsenu kavlan mimmen de'ā ilallāhi*²⁹¹⁰ buyurdu. Tefsīr-i Teysīrde böyle zıkr olundu.

Laṭīfe-i Āḫerī²⁹¹¹

Ka'b el-Aḥbār raḍıyallāhu 'anh eyitdi, Ḥaḫḫ te'ālā benī Ādem nebī Muḥammed şeklinde yaratdı. *ve lekad kerremnā benī ādeme*²⁹¹² bundan ötüri vārid olmuştur. Başı *mīm* şeklindedür. Kolları *hā* hey'etinde olmuştur. Göbegi müdevver *mīm*-i şāniye gibidür. Ve ayakları *dāl* şüretindedür. Anuñ içün haber diñildi ki hıçbir kâfiri Ḥaḫḫ te'ālā cehenneme idḥāl itmez, tā kim insān şeklinden iḥrāc ider, şeytān şüretine qor. Zīrā maḥlūk benüm ismim şüretindedür ki Muḥammeddür. Ḥaḫḫ te'ālā benüm ismüm şüretinde olana 'azāb itmez. Ve benüm ile isimde müşterek ola aña daḥı 'azāb idüp cehenneme qomaz. Bu huşuşda bir müstaḫil faşıl zıkr olunur.

Faşıl²⁹¹³

Şol beşāretleri beyān ider ki benüm ismime müsemmə olan isimlerüñ ḥaḫḫında vārid olmuştur. Enes ibni Mālik raḍıyallāhu 'anh [S 144^b] rivāyet ider ki ḥazret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmışlar ki kıyāmet günü ḥalāyık-ı evvelīn ü āḫirīn cem' olıcak ve her kişi a'māli ile ḥaşr olup beyne yedeyillāh 'ubbād kâ'im olıcak²⁹¹⁴

²⁹⁰⁰ Âli İmrân 3/18

²⁹⁰¹ el-Mâide 5/48

²⁹⁰² el-Bakara 2/238

²⁹⁰³ en-Nisâ 4/122

²⁹⁰⁴ ez-Zümer 39/33

²⁹⁰⁵ el-Mâide 5/46

²⁹⁰⁶ el-Ahzâb 33/35

²⁹⁰⁷ el-Müminün 23/14

²⁹⁰⁸ ez-Zümer 39/23

²⁹⁰⁹ et-Tîn 95/4

²⁹¹⁰ Fussilet 41/33

²⁹¹¹ laṭīfe-i āḫerī: **M**'de yok

²⁹¹² el-İsrâ 17/70

²⁹¹³ faşıl: laṭīfe-i āḫerī **M**

²⁹¹⁴ ve her kişi a'māli ile ḥaşr olup beyne yedeyillāh 'ubbād kâ'im olıcak: **M**'de yok

iki kimesnei Hakk te'ālā emr eyler ki 'İki kulumı [M 205^a] cennete ileteler.' Ol iki kimesne kemāl-i sürûrından eyideler ki 'Yâ rabbenâ, biz 'ilmimizde hayrât u hasenâtdan nesne bulmaduk. Dilerüz ki cennete duhûl olmamıza sebep ne idüğün bilevüz.' Hakk te'ālā buyura ki, 'Benüm keremime lâzım itmişem ki cehennemde idhâl itmeyem ol kişi ki ismi Ahmed ve yâ Muhammed ola.'

İkinci²⁹¹⁵ hadîş. Ebû Sa'îd-i Hudrî rağıyallâhu 'anh rivâyet ider ki hâzret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki bir evde bu üç isim olan hâneve fakr dâhil olmaz, Muhammed ve Ahmed ve 'Abdullâh.

Üçüncü²⁹¹⁶ hadîş. İbni Mes'ûd rağıyallâhu 'anh rivâyet ider, hâzret-i resûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlar her kim ki benüm düstluğuma ve mağabbetime oğulunuñ ismini Muhammed ve yâ Ahmed vaz' ide tahkîk kendüsi ve oğulu benüm ile cennetde olur.

Dördüncü²⁹¹⁷ hadîş. Ebû Hureyre rağıyallâhu 'anh rivâyet ider, hâzret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellemden buyurmuşlar ki çün kim bir mü'min oğulunuñ ismini Muhammed itmiş ola kaçan kim çağırup, 'Yâ Muhammed' dise hamele-i 'arş, '*lebbeyk yâ veliyyullâh*' diyü cevâb virürler. Ve eydürler ki 'Muştuluk olsun ya velî, sen bizümle şevâbda şerîksin. Ya'nî bizümle tâ'ât u 'ibâdetde bilesin. Ya'nî şevâbda şerîksin' demek Hakk te'ālā kıyâmet günü anlaruñ mîkdârı şevâb virür demek olur.

Beşinci²⁹¹⁸ hadîş. 'Abdu'r-Rahmân bin 'Amr bin Cebile Zeyneb binti Sa'îdden nakl ider. Zeyneb Ümmü Gülşüm binti 'Uğbeden rivâyet ider. Ol vâlidesi Celîle binti 'Abdu'l-Muṭṭalibden eyitdüm ki, 'Yâ resûlullâh oğulum olur tufûliyyeti hâlinde gider, yaşamaz. Baña ne emr idersin.' Hâzret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki 'İltizâm eyle. Bu nevbet hamluñ zâhir olıcak oğuluñuñ ismini Muhammed idesin. Ümîddür ki ol ferzendüñ 'ömri uzun ola ve anuñ nesli mübârek ola²⁹¹⁹.' Eydür, 'Öyle itdüm. Ol oğulum hayâtdadır.' Ve Bahreynde bir mekândur, hîçbir kabîle anuñ neslinden ekşer bulunmaz.

ÜÇÜNCÜ BÂB

Ol hâzretüñ vilâdeti ve irzâ'ı ve fitâmı ya'nî südden kesilmesi ve şakḳ-ı şadırlı [M 205^b] beyânındadır. Bu bâbda dört faşıl zikr olunur.

²⁹¹⁵ ikinci: evvelki S

²⁹¹⁶ üçüncü: ikinci S

²⁹¹⁷ dördüncü: üçüncü S

²⁹¹⁸ beşinci: dördüncü S

²⁹¹⁹ ve anuñ nesli mübârek ola: M'de yok

Evvelki Faşıl

Doğduğı zamānda vāķi‘ olan vāķi‘āt ve ol hālde zuhūr iden umūr-ı ġarībiyyeyi beyān ider. Ve ol cümleden yigirmi bir vāķi‘a zıkr olunur.

Ve tāriḥ-i vilādetleri ve vaḳt-i zuhūri beyān olunur. Bilgil ki ol ḥazretüñ vilādeti Nūşü’r-revānuñ²⁹²⁰ ḥukūmetinüñ kırk ikinci yılında vāķi‘ oldu. ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmuñ bi’şetinden ol ḥazretüñ vilādetine dek, Muḥammed ibni İshāḳ ve İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā rivāyetle, altı yüz seksen dört²⁹²¹ sene ve İskender vefātından altı yüz seksen sekiz yıl mürūr itmişdür. Dāvūd ‘aleyhi’s-selām zamānından biñ sekiz yüz yıl mürūr itmiş idi. Mūsā ‘aleyhi’s-selām zamānında iki biñ üç yüz yıl olmuşdı. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām zamānından [S 145^a] üç biñ yetmiş²⁹²² yıl tamām olmuşdı. Nūḥ ‘aleyhi’s-selām zamānından dört biñ yıl ve dört yüz toḳsan yıl olmuşdı. Ādem ‘aleyhi’s-selām zamānından altı biñ yedi yüz yıl olmuşdı. Ve ‘ām-ı fılde dünyāya geldiler. Ba‘zılar eydür, aşḥāb-ı fîle ol kışsa vāķi‘ olduğı gün zuhūra geldi didiler. Ba‘zılar, elli beş gün geçmiş idi didiler. Ve ba‘zılar kırk gün olmuş idi dirler. Ve ba‘zılar iki yıl ve iki ay mürūr itmişdi didiler. Dahı ziyāde ve yāḥūd nāķış rivāyet olundu. Lākin eşaḥḥ budur ki ol yılda vāķi‘ olmuşdı. Beherhāl ol beliyye-i ‘azīme def‘i ol ḥazretüñ vücūdı berekātıyla vāķi‘ olmuşdur. Ve ‘alāmāt-ı nübüvvetden biridür. Ve meşḥūr olan oldur ki ol ḥazret rebī‘ü’l-evvel ayında toğdı. Ve ekşer-i ‘ulemā’ on ikinci günde vāķi‘ oldu dirler. Cumhūr muḥaddiṣin ve erbāb-ı siyer ve aşḥāb-ı tevārīḥ anuñ üzerinedür ki işneyn gicesi dünyāya teşrīf itdi dirler. ‘Ām-ı fılde kıranı vaḳtinden on yedinci gününde ve nīsānuñ yigirminci gününde aşḥāb-ı nücūm ol ḥazretüñ ṭālī‘inde aḳvāl-i muḥtelife zıkr itdiler. Fā’idesi olmaduğına binā’en terk olundu. Lākin ittifāḳ bunuñ [M 206^a] üzerinedür ki ekşer-i kevākib derecāt-ı şereflerinde idi. Ve nuḥūsetden maḥfūzlar idi. Ve dahı ittifāḳ anuñ üzerinedür, ol ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem faşl-ı bahārda ‘ālemi teşrīf idüp nesīm-i bahār, *yursilu’r-riyāḥa buşran beyne yedey raḥmetihi*²⁹²³ nesemānını ‘āleme neşr idüp, *fenzur ilā āsāri raḥmetillāhi keyfe yuḥyi’l-arḍa ba‘de mevtiḥā*²⁹²⁴ ol ‘ālīşān ve sāmīmekān raḥmet-i ‘ālemiyān ve rāhnümā-yı ‘Ādemiyān bāğ-ı ‘ālemi cemāl ile münevver ve ‘ıtırnāk-ı laṭīfiyle mu‘aṭṭar itdi, ‘aleyhi eḫḍalu’ş-şalāt ve ekmelu’t-taḥiyyāt.

²⁹²⁰ nūşü’r-revān: Daha önce bahsedildiğı üzere "enūşirvān" isimleri **M** nüshasında böyle geçmektedir.

²⁹²¹ dört: **S**’de yok

²⁹²² üç biñ yetmiş: **S**’de sehven Nuh peygamberdeki sayı, yani "dört biñ yüz toḳsan" yıl yazılmıştır.

²⁹²³ el-Arāf 7/57

²⁹²⁴ er-Rûm 30/50

Ammā Hikmet

Ol ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem faşl-ı bahārda cemāl-i gülzārını bağ-ı ‘ālemde nümāyān itmege nedür. Ba‘zı erbāb-ı işāret şöyle didiler ki çün kim ḥ’āce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘alāmāt-ı sâ’atden bir ‘alāmetdür, *ene ve’s-sā’atu kehāteyni*²⁹²⁵ buyurdılar. Ya’nî ben ve kıyāmet şunuñ gibidür diyü mübārek şehādet barmağıyla vustā barmağına işāret itdi. Bahār daḥı kıyāmete ve ḥaşre delīl-i vāzıhdur. *izā ra’eytumu’r-rebī’a fezkuru’n-nuşūra* buyurdılar. Ya’nî rebī’i gördükde neşri zıkr itmek eyleñ. Ya’nî kıyāmet günü kalkmañuz mülāḥaza eyleñ.

Pes münāsebet ile rebī’de gelmege hikmet. Ba‘zılar eydür, ol nebiyyü’l-muḥtār ‘aleyhi’s-şalātu’l-ğaffār buyurur, bahārda ‘ālem tāze olur yeryüzi ḥayāt bulup envā’-ı ezhār u reyāḥīn ile müzeyyen olur. Ḥaḳḳ te‘ālā anı cemāl-i Muḥammedī ve kemāl-i Aḥmedī ile te’dīb ider ki zīb ü zīnetiñe mağrūr olma ki ol ḥazretüñ kudümüyla ‘ālem-i ma’nāda bir zīnet ḥāşıl olur ki anuñ ḥüsn ü bahāsı ne zebān süsin ile taḳrīr ve ne beyān-ı gülistān ile taḥrīr olunur. Ey ‘ārif, bunuñ taḥkīki saña zāhir olmaz, illā cān kulağıñ [S 145^b] açup bu tafşili ma’lūm itmeyince. Bilgil ki bahār iki kısımdur, bahār-ı eşbāḥ ve bahār-ı ervāḥ. Bahār-ı eşbāḥ faşl-ı rebī’den ‘ibāretdür. Ve bahār-ı ervāḥ vaşl-ı Muḥammed Muştafādur, *şallallāhu ‘aleyhi ve sellem*. Bahār-ı eşbāḥ bu ‘ālem-i zāhirinüñ terbiyesine nisbetdür ki āb u güldür.²⁹²⁶ Ve bahār-ı ervāḥ cān u dilüñ esāsına bā’ışdır. Bu ma’nā Bahrü’d-dürrer nām tefsīrde beyān olunmuşdur. Lākin bu muḥtaşarda daḥı bir miḳdārı daḥı zıkr olunsun. Bu iki rebī’ biri faşl-ı bahār ve biri [M 206^b] rebī’ü’l-ebrārdur. Mābeynlerinde fark gice ile gündüz gibidür. Bahār-ı eşbāḥ nebāt ü reyāḥīn bitürür. Bahār-ı ervāḥ ḥayāt-ı dil ü dīn ḥāşıl ider. Birinden yere i’tidāl gelüp, *ve aḥyeynā bihi beldeten meytin*²⁹²⁷ zuhūr ider. Ve birinden cenāb-ı qudsden nesemān irişüp eşref-i envā’ olan insāna ḥayāt-ı ebediyye ḥāşıl olur, *felenuḥniyennehu ḥayāten ṭayyibeten*²⁹²⁸. Birinden teşne leblere şehābdan emtār irişüp ref’-i ‘atş, ḥāşıl olur, *suknāhu libeledin meyyitin*²⁹²⁹. birinden²⁹³⁰ maḥabbet şarābı, *yuḥibbuhum ve yuḥibbūnehu*²⁹³¹ sākīsinden teşne dillere, *ve sekāhum rabbuhum şerāben ṭahūran*²⁹³² vāşıl olur. Bahār-ı eşbāḥdan reyāḥīn irişüp nukūş-ı ‘acībe şaḥā’if-i rüzigārda peydā olur, *fe’enbetnā bihi cennātin ve ḥabbe’l-ḥaşıd*²⁹³³.

²⁹²⁵ *Saḥīḥü’l-Buhārī*, 8/105 (no.6503).

²⁹²⁶ bahār-ı ervāḥ vaşl-ı muḥammed Muştafādur şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bahār-ı eşbāḥ bu ‘ālem-i zāhirinüñ terbiyesine nisbetdür ki āb u güldür: **M**’de yok

²⁹²⁷ Kāf 50/11

²⁹²⁸ en-Nahl 16/97

²⁹²⁹ el-Arāf 7/57. **S**’de yok

²⁹³⁰ birinden: **M**’de yok

²⁹³¹ el-Māide 5/54

²⁹³² el-İnsân 76/21

²⁹³³ Kāf 50/9

Bahār-ı ervāḥda envār-ı tecelliyāt-ı ilāhī āsārı hüveydā' olup cemāl-i ilāhī mir'āt-ı kulūbdan nümāyān, *ve fī enfusikum efelā tubşirūn*²⁹³⁴. Birinde ferrāş-ı bād lāle ve gül bunuñ emşālî çiçekler peydā ider, *aḥrace şaṭ'ehu feāzerahu festağleza festevā 'alā sūkihi*²⁹³⁵. Birinde ferrāş-ı *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* imdādıyla tınāb-i vişālî künküre-i 'arşa irişdürür, *ileyhi yaş'adu'l-kelimu't-tayyibu*²⁹³⁶. Bahār-ı eşbāḥda güller ve sünbüller bitürür ve bülbül feryāda gelür. Kezālik bahār-ı ervāḥda ki Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ zuhūrından 'ibāretdür. Īmān gülleri 'ariflerüñ kalbleri budaqlarında peydā olup, *ulā'ike fī kulūbihimu'l-īmāne*²⁹³⁷. 'Āşıklar²⁹³⁸ seher zamānında niyāz u istiğfār ve tesbīḥ ü tehlīl ve temcīd ü taḳdīs ile bülbüller gibi feryād ü enīn ve nāle-i ḥazīn idüp du'ā' iderler.

Ve daḥı ba'zı erbāb-ı işāret dimişler ki rebī' üç dürlüdür, biri rebī'-i nebāt biri rebī'-i ebdān ve biri rebī'-i kulūb. Rebī'-i nebāt tefriḥ-i²⁹³⁹ cism içündür. Rebī'-ü'l-ebdān 'aḳıl gözüyle nazar içündür. Rebī'-ü'l-kulūb dīde-i ma'rifet müşāhedesi içündür.²⁹⁴⁰ Bahār-ı nebātta gül ü lāle görünür. Bahār-ı ebdānda āḥ u nāle görünür ve işidilür. Bahār-ı dilde 'ışka ḥavāle olunur. Bahār-ı nebātta gül ü gülzār [M 207^a] görünür. Bahār-ı ebdānda ef'āl ü āşār görünür. Bahār-ı dilde tecellī-i dīdār görünür. Bahār-ı nebātta leṭāfet ü²⁹⁴¹ nazāretdür. Bahār-ı ebdānda tā'at u ḥıdmetdür. Bahār-ı kulūbda rü'yet ü müşāhededür.

İkinci vāḳı'a

Vilādet veḳāyi'inden mekān-ı şerīfün zıkrıdır ki ol ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem devlet ü 'izzet ü sa'ādet ile ol mekānda vücūda geldi. Bilgil ki ol server-i kāināt ve netīce-i mevcūdāt vilādetleri zamānında ihtilāf vāḳi' olmuştur. Lākin ol mekān-ı mübārekde 'ālem-i şühūda cemāl-i bākemālin gösterdi. Anda aşlā ihtilāf vāḳi' olmamıştır, ḥarem Mekke-i mükerrerede idüğine iştibāḥ yokdur. Benī Hāşim şu'besinde olan sarāylaruñ birinde olmuştur. Naḳl olunur ki ol [S 146^a] sarāyda mīlād-ı şerīfleri vāḳi' oldu. Muḥammed bin Yūsuf sarāyı dimekle meşhūrdur. Mevlid-i Şaḳafī dirler, bir küşededür. Rivāyāt-ı şaḥīḥada şābit olmuştur ki ol ḥāne ırş ile ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve selleme intikāl itmişdi. Anı 'Uḳayl bin Ebī Tālibe bağışladı. Tā ölince taşarrufında oldu. Andan şoñra evlādı sākin oldılar. Ve Muḥammed bin Yūsuf ki

²⁹³⁴ ez-Zâriyât 51/21

²⁹³⁵ el-Feth 48/29

²⁹³⁶ Fâtır 35/10

²⁹³⁷ el-Mücādele 58/22

²⁹³⁸ 'āşıklar: 'āşiler **M**

²⁹³⁹ tefriḥ: medḥ **S**

²⁹⁴⁰ rebī'-ü'l-ebdān 'aḳıl göziyle nazar içündür rebī'-ü'l-kulūb dīde-i ma'rifet müşāhedesi içündür: **S**'de yok

²⁹⁴¹ leṭāfet ve: **M**'de yok

Haccâc Yûsuf Şakafînüñ birâderidür, aña şatdılar. Bir rivâyetde ‘Uķayl şatdı diyü naķl olundu. Ol gün kim Mekke-i mûkerreme fetħ olundu, ‘ammisi ‘Abbâsdan suâl buyurdı ki, ‘Ne mekânda nâzil olalum.’ ‘Abbâs rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Kendü hâne-i şerîfiñe ki vilâdetiñ anda vâķi‘ olmışdur.’ Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki, ‘‘Uķayl bize gölgelenecek yer ķodı mı.’ Andan Baḥḥâ’ya nâzil oldılar. Ol hâne müşterînüñ elinde ķaldı. ‘Abdu’l-Melik bin Mervân zamânına dek andan Muḥammed bin Yûsufuñ eline düşdi. Teberrûken kendü ķaşrına ki beyâz dirler, aña dâḥıl itdi. Beni Ümeyyenüñ devleti munķarız olıcaķ Ḥayzurân, ki Hârûnü’r-Reşîdüñ vâlidesidür, beytullâh ṭavâfına geldi. Ol hânei ķaşırdan iḥrâc idüp bir mescid binâ’ itdi. Ğâyetle tezyîn eyledi. Beş vakıt namâz ķılınur.

Üçinci vâķı‘a

Veķâyi‘-i [M 207^b] ğarîbeden ol ḥâzretüñ vilâdeti zamânında vâķi‘ oldı ve nübüvvetine delâlet itdi. Âmineden menķüldür ki, "Vaż‘ı- ḥaml zamânında bir mehîb âvâz işitdüm. Ve ğâyet ḥavf itdüm. Ve şöyle ki gördüm bir ‘azîm murğ-ı beyâz gelüp ķanadıyla beni şığadı. Ve ol ḥavf zâ’il oldı. Nazar itdüm. Bir ķadeḥ şerbet gördüm, süd gibi beyâz. Baña kemâl mertebe şusuzluķ ğalebe itmiş idi. İçdüm. Baldan datlu idi. Şusuzluğum gitdi. Andan bir ‘azîm nûr zâḥir oldı. Evim şöyle münevver oldı ki nûrdan ğayrı nesne görmedüm. Ve ḥâtûnlar gördüm, ḥurmâ ağacı deñlü ķâmetleri var. Yüzleri ğüneş gibi münevver, ‘Abdu Menâf kızlarına beñzer. Benüm eṭrâfım alup lâzım olan ḥıdmeti edâ’ itdiler. Ve bir uzun dîbâce gördüm. Beyâz âsumândan tâ zemîne irişmişdi. Ve bir âvâz işitdüm ki eyitdiler, ‘Anı ḥalkuñ gözinden ḥıfz idüñ.’ Ve bir cemâ‘at gördüm kuşlardan, minķârları yaşıł zümrudden ve ķanadları yâķûtdan. Bir nice âdemler havâ’ yüzinde ṭurmuşlar. Elllerinde ğümüşden ibriķler dutarlar. Baña heybet ve vaḥşet ğalebe itdi. Darladum. Her ķatre ki benden ṭamlardı, misk râyiḥası peydâ olurdı. Ol ḥâlde perdei gözümden ref’ itdiler. Cemî‘-i arzı maşrıķ u mağribi gördüm. Üç ‘alem dikilmiş, biri maşrıķda ve biri mağribde ve biri ka‘be-i şerîfüñ üstinde. Ve eṭrâfımda çok ḥâtûnlar cem’ oldılar. Çün kim Muḥammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mütevellid oldı, nazar itdüm. Mübârek başın secdeye ķomış ve ellerin ķaldurup du‘â’ vu tazarru‘ ider. Nâğâḥ bir aķ bulut gökden nâzil oldı ve anı alup gitdi. Gözümden ğâ’ib olıcaķ âvâz işitdüm ki [S 146^b] eydür, ‘Anı cümle meşârıķ u meğaribi ve vech-i arzı ṭolaşduruñ, tâ kim cümle ‘âlemi ismiyle ve resmiyle ve şıfâtıyla görsünler ve bilsünler.’ Göz açup yumınca seḥâb keşf oldı. Muḥammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem beyâz şûf içinde ki südden [M 208^a] aķ ve ḥarîrden yumşak şarılu. Öñinden büyük bir bulut daḥı zâḥir oldı. İçinde Âdem oğulanıñ

āvāzların işitdüm. Ve at kişnemesin istimā' eyledüm. Ve bir münādī eydür idi ki, 'Anı cinn ü insüñ eṭrāfından seyr itdürüñ. Ve aña Ādem şafvetin ve Nūḥ rif'atin ve İbrāhīm ḥil'atin ve İsmā'īl lisānın ve Yūsuf cemālin ve Ya'qūb beşāretin ve Dāvūd şavtın ve Eyyūb şabrın ve Yaḥyā zühdin ve 'İsā keremin 'aleyhimü's-selām virdik.' Ve ʔarfetü'l-'aynde ol bulut keşf olup gözümnden ġā'ib oldu."

Bir rivāyetde daḥı Āmineden şöyle naḥl olunur ki "Çün kim Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem mütevellid oldu, mübārek ellerin yere koyup mübārek başın semā'ya ḳaldurup ve iki dizi üzre ḳalkdı. Ve barmaḳların yumup şehādet barmağıyla işāret eyledi, tesbīḥ ider gibi."

Ve bir rivāyetde, "Baş barmağın emdi. Ve süd çıkardı. Andan bir avuc toprak alup ka'beye toḡrı teveccüh itdi. Ardınca bir nūr peydā oldu ki Başrā ve Şāmuñ ḳaşırının ol nūr ile müşāhede itdüm. Andan soñra bir nūr-ı beyāz ol ḥāzreti alup gitdi. Ve bir āvāz işitdüm ki 'Anı meşāriḳ u meġāribde gezdürüñ. Ve enbiyā' 'aleyhimü's-selāmuñ toḡduğı yerlerde tutuñ, tā kim berekāt ḥāşıl olup her biri du'ā' itsünler. Ve aña millet-i ḥanīfiyye ḥüllesin geydürüñ. Ve pederi İbrāhīm 'aleyhi's-selāma 'arz eyleñ. Ve anı deryālara daḥı seyr itdürüñ, tā kim ismiyle ve resmiyle cümlesini bilsün.' Ve ʔarfetü'l-'aynde ol şūfa şarılu getürdiler. Eline birḳaç miftāḥ virdiler, biri miftāḥ-ı nübüvvet ve biri miftāḥ-ı nuşret ve biri bād miftāḥı. Anda bir pāre bulut daḥı geldi. Evvelkilerden a'zīm zāhir oldu. İçinden at kişnemesi ve ricāl āvāzı ve ḳuşlar ḳanadı şadāsı işidildi. Ve anı alup gitdiler. Evvelki nübüvvetden ziyāde ġāib oldu. Ve bir münādī eydür idi ki, 'Muḥammed şallallāhu [M 208b] 'aleyhi ve sellem iletüñ. Tamām-ı cinn ü insi aña 'arz eyleñ. Ve enbiyā' 'aleyhimü's-selāmuñ aḥlāḳı deryāsına ṭalduruñ.' Andan soñra anı yine getürdiler, bir ḥarīre pāresine şarmışlar, andan āb-ı zülāl ṭamlar. Ve eydürler ki 'Sa'ādet saña ki tamām-ı dünyā Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ ḳabzasına dāḥil oldu, ṭav' ile ve raġbet ile, *bi'iznillāhi te'ālā māşā'allāh lā ḳuvvete illā billāh*. Andan soñra üç nefer kimesne gördüm ki ḥüsn ü cemālde āfitāba beñzer. Birinüñ elinde yaşıl zümrüdden bir legen ve bir ibriḳ ke'ennehu meşḳ ṭamlar idi. Ol evüñ dört kūşesinde ṭurdılar. Her kūşesine bir aḳ sancāḳ dikdiler. Ve eyitdiler ki, 'Bu dünyānuñ dört kūşesidür. Her cānibine gidesin elinde olur.' Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem ol legen içine ḳodılar. Bir nidā' irişdi ki 'Anı ka'beye iletüñ. Aña ḳible itsem gerekdür [S 147a] ve mesken iderem.' Birinüñ daḥı elinde bir ḥarīr var idi, dürlmiş. Anı açdı, bir ḥātem çıkardı. Ve lākin dutan kimesne anı ḳaldurdu. Ve ol ibriḳden şu ḳodı. Tā kim şu ṭamlamağa başladı, andan alup mübārek başın

ve ayağın yudılar²⁹⁴². Ve ol harīre şardılar, bir kavle kundağ dirler, misk-i ezferden idi. Bağladılar. Ve harīr dutan kimesne anı bir miqdār kanadı altında tutdı." İbni 'Abbās radıyallāhu 'anhdan menķūldur ki ol şahıṣ Rıdvān idi ki cennetüñ hazīnedārıdır. "Andan kanadı altından çıkardı. Ve kulağına çok kelimāt söyledi. Birisin fehm itmedüm. Andan eyitdi, 'Yā Muḥammed, muştuluğ olsun saña ki cemī'-i enbiyā'nuñ 'ilmin virdiler. Ve şecā'at 'ilmini senüñ üzeriñe dikdiler. Ve nuşret-i miftāhların saña erzānī kıldılar. Ve senüñ heybet ü 'azametiñ göklerde vaz' itdiler. Her kim nām-ı şerīfiñ istimā' eyleye yüregi ditrer ve havfa düşer, eger seni görmedi ise daḥı yā ḥabīballāh.' Andan ağızın ağızına koyup gögercin refiğin besler gibi ben nazar iderem ki Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem mübārek barmağıyla işāret [M 209^a] ider idi ki 'Daḥı ziyāde eyle' dir idi. Andan eyitdi, 'Yā Muḥammed, beşāret saña ki Ḥaḳḳ te'ālā cemī'an ahlāk-ı ḥasenei saña erzānī itdi.' Mübārek başına ve yüzine yağ sürdi. Ve saçın taradı. Ve mübārek gözine sürme çekdi. Ve gāib oldı. Baña ziyāde ḥayret galebe itdi. Ve ziyāde ḡamma düşdüm ki üç gündür vaz'-ı ḥaml şadedinde olam kavmimden kimesne yanıma gelmedi. Bu eşnā'da iken iki kimesne ḥāzır oldılar. Mübārek yüzi māhitāb gibi münevver olmuş. Ve andan misk rāyiḥası gelür idi. Ol şahıṣa eyitdi, 'Cemī'an arzı aña 'arz eyledüm. Ve Ādem-i şafī 'aleyhi's-selām yanına iletdüm. Anı sīnesine çeküp du'ā' itdi. Ve eyitdi ki 'Saña beşāret olsun ki seyyidü'l-evvelīn ü āḥirīn sensin.' Andan baña teslīm idüp gitdi. Bir laḫzadan soñra gelüp eyitdi, 'Ey dünyā ve āḥiretün 'izz ü şerefi, muştuluğ olsun ki 'urvet-i vüṣṣāya yapışdı. Her kim ki senüñ etegiñ tuta ve senüñ tarīkiñe gide, senüñle ḥaşr olup.' Bu ḥālde iken 'Abdu'l-Muṭṭalib geldi. Aña bu ḥāleti zıkr itdüm. Ol daḥı baña nice delāil zıkr eyledi.

Dördinci Vāḳı'a

Veḳāyi'-i ḡarībeden ve delāil-i 'acībeden 'Abdu'l-Muṭṭalibün zıkr itdüğü beyān ider. Ve eydür ki "Ol gice ben ka'be-i mu'azzamada münācāt iderdüm. Nāḡāḡ gördüm ki ka'be maḳām-ı İbrāhīme toḡrı secde itdi. Ve yine evvelki ḥāline rücū' itdi. Ve faṣīḥ lisān ile, 'allāhu ekber, Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemün şadāsı benī aşnām telvīşinden pāk ider.' Ve Hübel, ki eñ büyük put dirler idi, yüzi üzre düşdi. Ve bir nidā' geldi ki 'Āminenün bu gice bir oḡulu dünyāya geldi. Ve rahmet bulutları anuñ üzerine nāzil oldı. Ve Ḳureyşden bir legen şu getirüp anı yurlar. Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem [S 147^b] ḥalāyıkı dalālet-i zulmetden hidāyet nūrına iriştürür. Ve anı kāffe-i enāma ba's itdi. Ey melāike, şāhid oluñ ki aña cemī'-i ḥazā'inuñ miftāhların virdüm. Ve

²⁹⁴² yudılar: öpdiler S

ol toğduğı güni zabt idün. Siz n bayram nuz olsun [M 209^b] kıy mete dek.'" 'Abdu'l-Mu talib eydür, "  n kim buni işitdüm, başa ğayret ğalebe eyledi. Dilim t tuld . Bu  aleti uy uda zann idüp el mi gözüme sürdüm. Kalkıp ben  Şeybe  apusından  af ya  ı d m.  af y  gördüm, m rtefi  olmuş ve Merve  arekete gelmiş. Bir nid ' işitdüm ki eydür, 'Ey seyyid-i  urey , ne  aletd r ki seni  avf ider gördüm.'  uvvetim yok idi ki cev b söyleyem. Andan sağa geldüm. Ey  mine, ferzend-i erc mendi başa göster.   n kim ol  azret olduğı yere vardım, bir bey z  u  gördüm.  anadların senün evi e yayup  rtmi . Ve Mekke tağları anın n rından r  en olmuş. L kin bir bey z bulut senün   ne n n a ağasında z hir olmuş, beni içeri girmeden men  eyledi. Bir mi d r oturd m ve fikre vardım. "Acab  bu ne  ald r. H  abda mıyum ve y    b d r mıyum.' Ve misk r yi asından dim ğım mu a  ar oldu. '  ibet c r et idüp evi e geldüm. Ve seni bu  alde buld m" didi.

Beşinci V   a

Men  ldur ki 'Abdu'l-Mu talib  minen n   nesine gelüp da  -ı b b itdi.  mine za  f  v z ile cev b virdi. 'Abdu'l-Mu talib, 'T z  apuy  a . Bir kimesne yanımdadur ki heybetinden zehrem   k olur.'  mine 'ale t-ta  il  apuy  a dı. 'Abdu'l-Mu talib anın alınına, ki ol  azret-i  allall hu 'aleyhi ve sellem n rının ma alli idi, nazar itdi. Ol n r  görmedi. T kat  gitdi. Diledi ki c mesin   k ide. Andan 'v   av  ' didi. 'Ey  mine, ol n r nice oldu' didi.  mine eyitdi, 'V  -ı  aml itdüm. Ol vakıtde 'ac ib nesneler z hir oldu' diyü bir bir 'arz itdi. 'Abdu'l-Mu talib eyitdi, 'Ben bu a inanmazam. Z r      -ı v  -ı  amliden sende nesne m   hede olunmaz' didi.  mine eyitdi, 'Vall hi v   ' oldu. Ol bey z  u   gördün, benümle meme virmede m n za a itdi. Dilerem ki Mu ammed  allall hu 'aleyhi ve selleme ol südi vire.' 'Abdu'l-Mu talib eyitdi, 'Mu ammedi  allall hu 'aleyhi ve sellemi getür göreyüm.' 'Hey  t ki sen an  göresin. Bir  a ı  gelüp yaşıl zümrüdden bir legen getürüp an  yud  ve eyitdi ki t     güne dek an  bir kimesneye g sterme  didi.' [M 210^a] 'Abdu'l-Mu talib kılıç çekdi ve eyitdi, 'Ba a göster ve ill  seni ve y    kendümi hel k iderem' didi.  mine   n 'Abdu'l-Mu talib n i d m n gördi, eyitdi, 'Mu ammed  allall hu 'aleyhi ve sellem f l n   neded r. Bir   fa  arılı. Var g r' didi. 'Abdu'l-Mu talib   n ol   neye vardı, bir meh b  a ı  gördi. Elinde yalın kılıç a a  a d itdi, 'Girü d n. H  bir kimesne an     güne dek görmez, t  kim mel  ike tam m ziy ret itmeyince.' 'Abdu'l-Mu talibi lerze t td . Elinden kılıç düşdi.

Diledi ki taşra çıkup Kureyşe bu hâli i'lâm ide²⁹⁴³ taşra çıkup dili tutuldu. Bir kavle yedi güne dek aşlâ tekellüme kâdir olmadı.

Altıncı Vākı'a

Şafiyye binti 'Abdu'l-Muṭṭalib eydür, "Muḥammed şallallāhu 'aleyhi [S 148^a] ve sellemün toğduğı gice ben kâbile idüm. Vilâdeti vaḳti bir nūr gördüm, zâhir oldı. Ve çerâğ nûrına gâlib oldı. Ve ol gice²⁹⁴⁴ altı 'alâmet gördüm. Biri, toğduğı gibi secde itdi. İkinci, mübârek başın kaldurup faşîh lisân ile, '*lâ ilâhe illallâh innî rasûlullâh*²⁹⁴⁵' didi. Üçünci, bir 'azîm nūr zâhir oldı. Dördünci, çün ki yumaḳ kaşd itdüm, bir âvâz işitdüm ki, 'Ey Şafiyye, zaḥmet çekme. Biz anı yunmış irsâl itdik.' Beşinci, 'Anı sünnet olmuş irsâl itdik.' Ve göbegi kesilmiş gördüm. Altıncı, kaşd itdüm ki anı bir nesneye şaram. Arḳasında bir mühür gördüm. Üzerinde, *lâ ilâhe illallâh muḥammedun rasûlullâh*²⁹⁴⁶ yazılmış."

Erbâb-ı işâret bunda altı 'alâmet zıkr itdi.

Evvelki 'alâmet. Şafiyye eydür, "Çün kim secde itdi, kelâm-ı hafî söyledi. Kulağı mübârek ağızına tıtdum. '*ummetî ummetî*' dir idi."

Nükte

Ey dervîş, ol ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem vilâdeti ḥâlinde ümmetini unutmaya şefâ'at vaḳti daḥı unutmaz.

İkinci 'alâmet. Ol maḥallde zebân-ı faşîh ile, '*lâ ilâhe illallâh innî rasûlullâh*' didi. Bu şehâdet 'Îsâ 'aleyhi's-selâmuñ şehâdetinden ziyâdedür. Beşikde iken vâlidesinün pâkdâmân idüğün şehâdet itdi. Bizüm peygamberimiz şallallāhu 'aleyhi ve sellem Hâḳḳ te'âlânun vaḥdâniyyetine ve müşrikîn ve küffârün iftirâ'sından cenâb-ı kibriyâ münezzeh idüğüne şehâdet itdi. Bu şehâdet-i 'azîm idüğüne iştibâh yokdur.

Üçüncü 'alâmet. Ol [M 210^b] ḥazretün nûrı ol gice çerâğ nûrına gâlib olurdu. Eger bizüm nûr-ı ma'rifetimiz daḥı kıyâmetde cehennem nârına gâlib olursa 'aceb degildür.

Dördüncü 'alâmet. Ol ḥazret dünyâyâ maḡsûl geldi. Ümmeti daḥı dünyâdan iḥrâc olduğı vaḳit rahmet şuyıyla yunmış çıkısa 'aceb degildür.

²⁹⁴³ taşra çıkup kureyşe bu hâli i'lâm ide: **M**'de yok

²⁹⁴⁴ zâhir oldı ve çerâğ nûrına gâlib oldı ve ol gice: **M**'de yok

²⁹⁴⁵ "Allah'tan başka ilah yoktur. Şüphesiz ben Allah'ın resuluyum."

²⁹⁴⁶ muḥammedun rasûlullâh: **M**'de yok

Beşinci ‘alāmet. Ol ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem sünnet olmuş ve göbegi kesilmiş dünyāya geldi. İmdi ümmeti daḥı mağfūr ve günāhlardan berī ölmüş āḫirete gitse ‘aceb degildir.

Altıncı ‘alāmet. Ol ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem zuhūrında bir mihr olup *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmış idi. Her ne deñlü küffār ü müşrikīn-i Kureyşden ve tā’ife-i yahūddan envā’ mekr ile ve keyd ile anı maḥv itmek murād itdiler, mümkün olmadı. Kezālik Ḥaḳḳ te’ālā bu ümmetüñ göñülinden urduḡı ma’rifet ḥātemin, *ulā’ike ketebe fī kulūbihimu’l-īmāne*²⁹⁴⁷ ile teşrif itmişdir. Eger şeytān-ı la’īn anı maḥv itmege kādır olmaya Allāhu te’ālānuñ kereminden ba’id olmaz.

Yedinci Vākı’a²⁹⁴⁸

Fāṭıma-i Şekāfiyyeden menkūldur, ki ‘Osmān bin Ebi’l-‘Āsuñ vālidesidür, eydür ki "Ben Āminenüñ yanında idüm. Vaz’-ı ḥaml itdüḡi gice āsumāna nazar itdüm. Yere yıldızlar şöyle meyl itmişlerdi ki düşmek mertebesi olmuş. Vaz’-ı ḥaml itdikten soñra bir nūr şöyle zāhir oldu ki nūrdan ḡayrı nesne görünmez oldu."

Sekizinci Vākı’a²⁹⁴⁹

‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avf raḡıyallāhu ‘anhuñ vālidesi Şifā’ nām ḥātūndan rivāyet ider ki "Ben ol vaḳit Āminenüñ yanında idüm, kabile idüm. Çün kim ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ mübārek başı ve gevdesi elime geldi, niyāzın ve du’ā’sın istimā’ [S 148^b] itdüm. Ḡaybden bir kimesne, ‘*yerḥamuke rabbuke*’ diyü nidā’ itdi. Ve şöyle nūr ziyā’ virdi ki maşrıḳdan maḡribe dek gözüme göründi. Şöyle ki Şāmuñ ba’zı kaşırarın āşikāre gördüm. Andan soñra bir zūlmet ve ḥavf ve lerze baña ‘ārız oldu, tayandım. Nāḡāḡ saḡ cānibimden bir aydınlık peydā oldu. Ve işitdüm, ‘Yā kabile, bu ferzend-i [M 211^a] dilpesendi nereye iletdik.’ Eyitdi, ‘Benüm ile bile ol. Tā kim bir taḡt üzerine koyup cümle buḳ’a-i mübārekei gezdürüp tarfetü’l-‘aynde getürelüm.’ Andan ol ḥavf benden gitdi. Ve şol cānibimden bir nūr zāhir oldu. Eyitdi, ‘Nūrdidei kande iletdik.’ Eyitdi, ‘Maşrıḳuñ cemī’-i mevāzi’inde gezdürdük. Andan cedit İbrāḡīm ‘aleyhi’s-selām ḡuzūrına iletdik. Sīnesine çekdi ve du’ā’ itdi. Ve buyurdi ki yā Muḡammed, muştuluk olsun ki saña dünyā ve āḡiret ‘izzeti ve şerefi virildi. Ve her kim ki senüñ nübüvvetiñe şehādet itdi ve saña tābi’ oldu, kıyāmetde senüñle ḡaşr olur.’" Şifā’ eydür, "Bu ḡuşuşuñ

²⁹⁴⁷ el-Mücādele 58/22

²⁹⁴⁸ vākı’a: ‘alāmet S

²⁹⁴⁹ vākı’a: ‘alāmet S

nāfilesidür. Ve bu huşûşî hıfz itdüm. Ve ne zuhûr ider diyü muntazır idüm. Tâ kim bi‘seti zâhir olup da‘veti âşikâre oldu, sâbıklardan olup bilâtevfık islâma gelüp dâlalet-i küfr ü şirkden hâlâş oldum.

‘a Vâkı Tokuzuncı

Naql olunur ki hâzretüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem vilâdetinüñ ikinci güninde yahûduñ aḥbârı ‘Abdu’l-Muṭṭalibden suâl itdiler ki ‘Geçen gice sizüñ mâbeyniñüzde bir veled toğdı mı.’ ‘Abdu’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Bizden bir hâtûn kimesne yüklüdür. Vaz‘-ı ḥaml itdügi ma‘lûmum degildür.’ Anlar eyitdiler, ‘Biz Tevrâtda gördük ki dün gice seyyidü’l-evvelîn ve’l-âḥirîn toğduğı gicedür ki bir pāk vādide, ehl-i ‘âlemüñ ziyâret idecek yerleridür, elbette ol server-i ‘âlem dünyâyâ gelmişdür.’ ‘Abdu’l-Muṭṭalib Âmineye haber almak için âdem gönderdi. Eyitdi, ‘Dün gice bir kimesne dünyâyâ geldi. Göbeği kesilmiş ve sünnet olmuş ve gısl olunmuş. Ve oğulanlardan olan nesnelerden pāk olunmuş. Yüzinde bir nûr zâhirdür ki cümle ‘âlemi rûşen itmişdür. Şöyle ki bundan evvel düşde gördüm. Ve baña aṣlâ bir meşakḳat ‘arız olmadı. Ve barmağıyla göge işâret eyledi. Âsumândan bir âvâz geldi ki üç güne dek ḥalkdan gizlû tutuñ, [M 211^b] kimesneye göstermeñ.’ Bu haber ‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ meclisine vâsıl odı. Yahûd ‘ulemâ’sı, ‘*allâhu ekber* Tevrâtuñ ḥaberi râst geldi’ didiler. Pes ‘Abdu’l-Muṭṭalib ḥâneye geldi. Ḥaber alanlar gelüp, ‘Mübârek olsun’ didiler. Ve ḥalkı da‘vet itdi. Ve suâl itdiler ki ‘Ne isim ta‘yîn itdiñ.’ ‘Muḥammed tesmiye itdüm’ didi. ‘Senüñ âbâ’ vü ecdâdıñ bu isimle tesmiye olunmamışdur. Ne sebep ile bu ismi vaz‘ itdiñ.’ Eyitdi, ‘İstedüm ki yerde ve gökde begenilmiş ola.’ Üç günden soñra eline alup ka‘be-i şerîfeye getürdi. Eli üzere ḥ‘âba vardı. Ve birer cüz’ şî‘r okudı. Ve Âmineye getürdi, muḥkem ısmarladı ki hıfz eyleye. Ve eyitdi, ‘Benüm oğulumuñ şân-ı ‘azîmi uludur, gaḫlet itmeyesin’ didi.

‘a Vâkı Onuncı

Naql olunur ki aḥbâr-ı yahûddan Yûsuf nâm kimesne [S 149^a] Mekke-i mûkerremede idi. Ḳureyş tâ‘ifesine gelüp suâl itdi ki ‘Sizden bir kimesne var mıdur ki dün gice anuñ oğulu toğmışdur.’ Eyitdi, ‘‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ bir veledi dünyâyâ geldi’ didiler. Yûsuf eyitdi, ‘Ol mevlûdı baña gösterüñ.’ Âmineye gelüp hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kundaḳ ile getürdiler. Ol yahûdî anuñ gözlerine nazar idüp gözlerinüñ ḥumretine ve ketfine baḳdı. ‘Akıḳ gidüp düşdi. Ḳureyşden çok kimesne anda ḥâzır idi. Gülüşdiler. Yûsuf eyitdi, ‘Bana mı gülüşürsüz. Ey ma‘şer-i Ḳureyş, Tevrât ḥürmetiçün bu ol peygamberdür ki kılıc ile sizi helâk itse gerekdür. Ve size ḡâlib olup meşâriḳ u

meğāribde meşhūr olısardur. Şimdi nübüvvet beni İsrā'ilden müntakıl oldı.' Bu haber Mekke-i mükerrermede şāyi' oldı.

On Birinci Vākı'a²⁹⁵⁰

Hassān bin Sābit rađıyallāhu 'anh eydür, "Ben yedi ve yāhūd sekiz yaşında idüm. Medīne-i münevverede bir cuhūd feryād itdi. Cuhūdlar yanına cem' oldılar. 'Ne haber' diyü suāl itdiler. Eyitdi, 'Āhır-i zamān peygamberi Aḥmed 'aleyhi's-salātu ve's-selām [M 212^a] vilādeti vākı' oldı. Ol gicei zabt idüm. Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem Medīneye gelicek hisāb idüm, ol gice dünyāya gelmiş.' Ol cuhūd hāzreti ḥakk peygamber idüğini bildi lākin şekāvetinden ĩmāna gelmek müyesser olmadı."

On İkinci Vākı'a

Hassān rađıyallāhu 'anh eydür, "Bir seher bir püšte üstinde idüm. Bir bülend āvāz işitdüm. Andan büyük āvāz işitmemiş idüm. Müteveccih oldum. Bir yahūdī gördüm. Bir āher püšte üzerine oturmuş, elinde bir āteş pāresi dutar. Etrāfında yahūdīler cem' olmuşlar ve anuñ feryādın girye tutarlar. Ve, 'Ne oldı' diye suāl itdiler. Eyitdi, 'Kızıl yıldız toğdı. Her bār ol yıldız tülū' itse bir peygamber toğar. Aḥmed şallallāhu 'aleyhi ve sellemden gayrı peygamber kalmadı.' Böyle diyücek istihzā' idüp gülüşdiler. Bu sözi Ebū Kays bin 'Adiyy katında zıkr itdiler. Ebū Kays evvel putperest idi. Terk idüp naşārī dīnine girüp siyāh geymiş idi. 'Şahīḥ dimiş. Aḥmed şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ zuhūrı zamānıdır. Ben libāsını geydüm, anı bulup ĩmān getürmek için' didi. Çün kim hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem Mekke-i mükerrermede ızhār-ı da'vet idicek taşdik itdi. Çün kim 'izzet ile Medīne-i münevvereye geldikde gāyet ile pīr olmuş idi. Ol hāzretten tecdīd-i ĩmān itmekle müşerref oldı."

On Üçüncü Vākı'a

Naql olunur ki bir cuhūd 'Abdu'l-Muṭṭalibe suāl itdi ki 'Ey seyyid-i Baṭṭā, bir ferzend ki ben andan haber virüp saña beşāret itmiş idüm, dün gice vücūda geldi mi.' 'Abdu'l-Muṭṭalib eyitdi, 'Geldi.' Yahūd eyitdi, 'Ne isim virdiñüz.' 'Abdu'l-Muṭṭalib eyitdi, 'Muḥammed.' Yahūd eyitdi, 'Nübüvvetine üç delīl ḥāşıl oldı. Evvel, yıldız toğdı. İkinci, ismi Muḥammed olduğı. Üçüncü, kavminüñ ulularından geldiğı' didi.

²⁹⁵⁰ vākı'a: M'de yok

On Dördüncü Vākı‘a

Ol gice yeryüzinde ne deñlü putlar var ise yüzi üzre düşdiler. ‘Urve bin Zübeyr rivāyet ider, Kureyşden bir cemā‘atūñ bir putı var idi²⁹⁵¹. Bir hānede yılda bir kerre anı tavāf idüp [M 212^b] ol gün bayramları [S 149^b] idi. Develer kurbān idüp şarab hamr iderler idi. İttifāk bir gice, ki irtesi bayramları olsa gerekdür, ol putuñ öñine varmışlar idi. Gördiler ki ol put yüzi üzre düşmiş yatur ve yerinden ayrılmış. Bu huşuş bu tã’ifeye gāyet münker geldi. Yine yerine kodılar. Tekrār başı üzre sernigün oldu. Üç def’a böyle vākı‘ oldu. Tekrār muhkem yerine kodılar. Ol put içinden bir āvāz geldi, bir şi‘r okudu. Ma‘nāsı budur ki bir kimesne toğduğıcün cemī‘-i yeryüzinde ne deñlü mekānları var ise harekete geldi. Maşrıķ u mağribde ne deñlü putlar var ise yıkıldı. Ve mülük-ı arzuñ korkudan kalbleri ditredi. Ve bu hālet ol hāzetūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ vilādeti gicesi vākı‘ oldu.

On Beşinci Vākı‘a

Oldur ki ol giceden berü şeyātīnūñ Kureyş kāhinleri münkaṭı‘ olduğudur. İblīsūñ tedrīsī bāṭıl olup ekşer-i ehl-i tefsīr ve ehl-i ḥadīş bunı ol hāzetūñ ‘alāmāt-ı nübüvvetinden ‘add itmişlerdür ki *lā kehānete ba‘de’n-nubuvve*, ya‘nī nübüvvetden soñra kāhinlik yokdur diyü nefy itdügi *ba‘de’n-nubuvve* diyü buyuruldı, *ba‘de’l-vilāde* dimedi. Bu kazıyyenūñ taḥkīķi ‘anḳarīb gelür, *inşā‘allāhu te‘ālā*.

On Altıncı Vākı‘a

Ol hāzet-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem toğduğı gice bir gün ve bir gice cemī‘-i yeryüzinde olan mülük var ise dilleri tutulup aşlā tekellüme kādır olmadılar. Ol sulṭānuñ kuvvet-i nāṭıķasından, ki *ve mā yentiķu ‘ani’l-hevā*²⁹⁵²dur, hezeyān söyleyenlerūñ ağızlarına mühür uruldı.

On Yedinci Vākı‘a

Oldur ki kisrā bir ṭāķ binā’ itmiş idi ki dünyāda aña kimesne nazīr görmemiş idi. On dört künküresi var idi. Şerefeleri cümle ol gice düşdi. Kisrā gāyet muṣṭarīb oldu. Ve ammā kimesneye anı ızhār itmedi. Ve anı yaramaz hāl tutdı.

On Sekizinci Vākı‘a

²⁹⁵¹ yüzi üzre düşdiler ‘urve bin zübeyr rivāyet ider kureyşden bir cemā‘atūñ bir putı var idi: S’de yok

²⁹⁵² en-Necm 53/3

Kisrā Dicle kenārında bir ‘azīm binā’ itmiş idi. Gāyet yüksek idi. Ve çok māl şarf itmiş idi. Ol gice Dicle taşup ol binā’yı yıkdı. Bu haber kisrā vāşıl olıcağ ıztırābı ziyāde oldı. Hıdmetinde üç yüz altmış kâhin ve müneccim ve sâhirler var [M 213^a] idi. Bunları cem‘ idüp eyitdi, ‘Benüm tākım bīsebeb düşdi. Bu binā’nuñ yıkılmasına sebep nedür, haber virüñ.’ Bunlar ol meclisden çıkdılar. İçlerinde ‘Arabdan bir kimesne var idi, Sā’ib dirler idi. ‘İlm-i nücūmda mâhir idi. Ahkāmında²⁹⁵³ az hātā’ iderdi. Her biri bu bābda te’emmül idüp kehānet ü sihr yolların bağlayup bir söze kâdir olmadılar. Sā’ib karañuluk gicede bir püştenüñ üstine çıkdı. Āsumāna nazar itdi. Hicāz cānibinden bir berķ zāhir oldı. Tā maşrıka dek vardı. Şabāh oldı. Ayağı altı yaşıl taze ot bitmiş gördi. Kendüye eyitdi, ‘Elbette Hicāzdan bir pādīşāh zuhūr ider, maşrıka dek ihāta ider ve ‘ālem tazelener.’ Bu ma’nâyı kâhinlere didi. Anlar dağı ‘ilm-i nücūm ile ve kehānet ile bu kaşıyyei²⁹⁵⁴ bilmişler idi. Cümlesi ittifāk itdiler ki ‘Bir peygamber meb’ūs oldı ve yāhūd olsa gerekdür. Kisrānuñ mülki anuñ sebebi ile zā’il olur’ didiler. ‘Ammā bunu ızhār itmek gücdür ve katle sebep olur.’ [S 150^a] Cümlesi gelüp kisrāya eyitdiler, ‘Eyvānuñ şerefeleri düşmek ve ol binā’ harāb olmağ bir eyü vaķit bulmamışlar, binā’ itdikleri vaķit. İhtiyār idelüm ki inkisār gelmeye.’ Andan bir vaķit ihtiyār itdiler. Binā’ idüp cümle erkān-ı devleti anda ziyāfet eylediler. Andan sonra tekrār Dicle tuğyān idüp ol binā’yı yıkdı. Ve kisrā anda bulundu. Şudan nice dürlü zaħmet ile çıkardılar. Ve ol tā’ifenüñ nicesin katl idi. Bākī kalan eyitdiler, ‘Evvelki gibi biz dağı hātā’ itdik. Bu def’a dağı bir vaķit ihtiyār idelüm’ didiler. Binā’ tamām olup kisrā korkarak süvār olup ol maķāma vardı. Ol binā’ ayağı altından gidüp yine şuya düşdi. Nīm mürde çıkardılar. Ve ol tā’ifei getirüp katl ile tehdid itdi. Eyitdiler, ‘Neylersin. Kelāmuñ şahihī budur ki bir peygamber meb’ūs oldı yāhūd ‘anķarīb ola gerekdür. Ve senüñ mülküñ zevāline sebep olur.’ Kisrā çün bunu işitdi, [M 213^b] Dicle binā’sından ferāğat eyledi. Lākin hātırına teşvīş ziyāde oldı. İkdām idüp kimesneye ızhār eylemedi.

On Toķuzıncı Vākı’a

Zuhūr itdi ve kisrānuñ kulağına irişdi oldur, Sāvanuñ deryası kurudı. Ve Semāve ki diyār-ı Şāmuñ ırmaklarınıñ birinden muķaddem biñ yıl muķaddem geçmiş idi şu aķmamış idi, ‘Şuyı cereyān itdi’ didiler. Kisrā bu cevāblaruñ tevātürinden ziyāde ıztırāba düşdi. Havāşşı cem‘ idüp murād itdi ki kalbinde olan sırrı ızhār ide, İştāhar cānibinden.

²⁹⁵³ ahkāmında: M’de yok

²⁹⁵⁴ bu kaşıyyei: M’de yok

Yigirminci Vākı‘a

Haberi irişdi. Fārsuñ āteşi, ki biñ yıldan berü yunmamış idi, söyündi. Bunu te‘emmül idüp kistrānuñ tākınuñ şerefeleri düşdügi vaqıt vākı‘a oldu. Teşvîşi ve dağdağası ziyāde oldu. Bu hâlde iken

Yigirmi Birinci Vākı‘a

Zuhûra geldi. Oldur ki ol meclisde mevbîd-i mevbîdān ya‘nî kağıyyu‘l-kuđāt-ı mecûs kistrāya ‘arz itdi ki ‘Ben dağı ol gice bir vākı‘a gördüm. Serkeş develer ‘Arabî atları getürdiler. Bilād-ı Farsa getürdiler²⁹⁵⁵. Ve anda tağladılar.’ Kistrā gāyet perişān olup mevbîd-i mevbîdān bu vākı‘anuñ ta‘birin suāl itdi. Ve eyitdi, ‘Şöyle añlaram ki bilād-ı ‘Arabda bir emir zāhir olur. Anuñ tafşilin kâhinlerden ve müneccimlerden istifsār itmek gerekdür.’ Etrāf u cevānibe mektûblar irsāl itdiler. Cümleden biri Nu‘mān²⁹⁵⁶ bin Münzir ki hâkim-i Başra idi, aña dağı mektûb irsāl itdi ki ‘Bizüm qatımızda bir nice müşkil vākı‘a oldu. Bir ‘ālimi bize irsāl eyle ki bu müşkilleri hāl itsün.’ Nu‘mān dağı ‘Abdu‘l-Mesîh bin Şa‘lebe-i Ğassānî, ki Saṭîh kâhinuñ kız qarındaşı oğulıdır, kistrānuñ huzûrına irsāl itdi. Eger müşkili hāl itmege kâdir olursa hoş, olmaz ise Saṭîha ‘arz eyleye ki ol cümle [S 150^b] kâhinleruñ serdārıdır. ‘Abdu‘l-Mesîh gelüp kistrā dağı olan müşkilleri zıkr itdi. ‘Abdu‘l-Mesîh eyitdi, ‘Ben bu müşkilleri hāl itmege kâdir [M 214^a] degilüm. Pādişāhuñ emriyle varup Saṭîh kâhine suāl idüp cevāb-ı şāfî getüreyüm’ didi. Kistrā emr itdi ki te‘hîr itmeyüp ‘ale‘t-ta‘cile haber getüre. ‘Abdu‘l-Mesîh sür‘at ile Şāma geldi. Çün kim Saṭîhuñ menziline geldi, anı hâlet-i nez‘de buldı. Her ne deñlü selām u taḥiyyat itdi, aslā cevāb virmedi. Me‘yûs olup birkaç beyit söyledi. Andan kendü ahvālin beyān itdi. Çün Saṭîh kız qarındaşı oğuluñ avāzın işitdi, birkaç recez ile, ki kendünün ‘ādeti idi, cevāb virdi. Hāşıl-ı kelām ‘Abdu‘l-Mesîh kendüyi kistrā irsāl idüp birkaç nesneler vākı‘a olup andan suāl ider. Meşelā zelzele olup tāk-ı kistrānuñ künküreleri düşdügin ve āteşperestleruñ odı söyündügin ve mevbîd-i mevbîdānuñ gördügi vākı‘a ki serkeş develer ‘Arabî atları Dicleden geçürüp bilād-ı ‘Aceme getürüp perākende olup bu cümlei Saṭîha zıkr itdi. Eyitdi, ‘Ey ‘Abdu‘l-Mesîh, şol vaqıt Sāvanuñ deñizi kuruyup ve Semāve deresinden şu akdı, Qur‘ān-ı ‘azîmuñ āyâtı gice ve gündüz tilāvet olunur. Ve āḫir-i zamān peygamberi cümle ehl-i ‘āleme gālib olur. Ve Bābil iklîmi ehl-i Fārsın elinden çıkar. Ve Saṭîh Şāmda olmaz. Ya‘nî āhirete gider. Ve Nüşü‘-revānuñ²⁹⁵⁷ künküreleri ‘adedi pādişāhlara hüküm

²⁹⁵⁵ bilād-ı farsa getürdiler: M’de yok

²⁹⁵⁶ nu‘mān: loxmān S

²⁹⁵⁷ nüşü‘r-revān: "Enüşirvān" M nüshasında böyle yazılmıştır.

idüp mülk ellerinden gider.’ Bunu zıkr idüp Saṭīḥ rûḥın teslīm itdi. ‘Abdu’l-Mesīḥ gelüp kisrāya bu ḥaberleri melike ḥaber virdi. ‘Yā on dört kimesne bizüm evlādımızdan munḳarız ola çok zamān geçer.’ Zann itdi ki saltanatları geçen mülük gibi Ferīdūn ve Ḍaḥḥāk ve Efrāsiyāb gibi nice yıllar mürūr ide. Bilmedi ki on kimesne bunlara dört yılda munḳarız olsa gerekdür. Ol cümleden iki pādişāḥ serīr-i saltanatda miknet bulur, Hürmüz ve Pervīz. Anlardan soñra qalanlar belā’lar çeküp qarış muruş oldı. Ol on dört neferüñ āḥiri Yezdicerd bin Şehriyārdur. Ḥazret-i ‘Osmān-ı zı’-n-nüreyin zamānında Sa’d bin Ebī Vaḳḳāş ol [M 214^b] memleketüñ fethine gönderdi. Leşker-i islāmdan firār idüp Ḥorāsāna vardı. Bir degirmenci elinde qatl olundu, hicretüñ otuz birinci yılında. Andan soñra ol qavimden bir kimesne zuhūr itmedi.

İkinci Faşıl

Ol ḥazretüñ irzā’ı beyānındadır. Ve bu faşılta on üç²⁹⁵⁸ vāḳı’a vardır.

Evvelki Vāḳı’a

Mücāhid raḍıyallāhu ‘anh eydür, İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumādan suāl itdüm ki ol ḥazretüñ emzirmesinde nizā’ vāḳı’ oldı mı. Buyurdi ki yalnız ins degil cemī’-i ḥalāyık ve vuḥuş u ṭuyūrdan ve ins ü cinnden nizā’ itdiler. Sebeb oldur ki ol ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mütevellid olduḳda şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir nidā’ geldi ki, ‘Me’āşir-i ḥalāyık, Muḥammed bin [S 151^a] ‘Abdillāḥ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem²⁹⁵⁹ Allāhu te’ālānuñ ‘ināyetiyle ‘arşdan ferşe nüzül idüp ‘ālem-i şühūda nūr-ı cemālī ṭulū’ itdi. Sa’ādetlü ol meme ki anı emzüre. Ve devlet ol kimesnenüñ ki anı kucaḡında götüre.’ Lācerem cümle ḥalāyık anı emzürmeye ḳaşd idüp münāza’a itdiler. Ḥiṭāb geldi ki ‘Münāza’a itmeñ. Ḥaḳḳ te’ālā aña emzürici ins ü cinnden itmişdür²⁹⁶⁰.’ Bir rivāyetde, ‘Ḥalīmei ve Süveyrei²⁹⁶¹ ol ḥıdmet içün ta’yīn olunmuşdur.’

İkinci Vāḳı’a

Şüveybenüñ ol ḥazreti şallallāhu ‘aleyhi ve sellem emzirmesidür. Cemī’-i ehl-i ḥadiş ve ehl-i siyer raḥimeḥullāḥ ittifaḳ idüp Āmineden soñra peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem süd viren Şüveybedür. Ebū Lehebüñ cāriyesi idi ki oḡulı Meşrūḥ ile süd

²⁹⁵⁸ on üç: **M**’de "on", **S**’de "üç" geçer.

²⁹⁵⁹ mütevellid olduḳda şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir nidā’ geldi ki me’āşir-i ḥalāyık muḥammed bin ‘abdillāḥ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem: **M**’de yok

²⁹⁶⁰ itmişdür: itmemişdür **M**

²⁹⁶¹ süveyre: Kaynaklarda "şüveybe" olarak geçer.

karındaşı oldu. Ve H̱amza rađıyallāhu ‘anh ve Ebū Seleme-i Maḥzūmī ve ‘Abdullāh bin Caḥş idi, daḥı Şüveybeden emüp rıdā‘an server-i kāināta karındaş olup müşerref oldılar. Ve ‘ulemā’-yi siyer eyitdiler ki yedi gün vālidesinūñ memesini emdi. Ve yedi gün daḥı Şüveybe memesinde nūş itdi. Ve ba‘zı rivāyetde Şüveybe bu ḥıdmet-i mübārekede müdāvemet itdi, tā Ḥalīmeye bu ḥıdmet ta‘yīn olunca.

Naḳl olunur ki ol ḥazretūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem toḡduḡı gice ḥaber-i vilādet Ebū Lehebe vāşıl olıcaḡ müjdegāne anı āzād itdi. Taḥḳīḳ ḥaber vārid [M 215^a] oldu ki Ebū Lehebūñ ol gice ‘azābı taḥfīf olunur. ‘Abbās rađıyallāhu ‘anhdan suāl olunup mervīdür ki "Ebū Lehebi öldükden soñra vāḳı‘ada gördüm. Ḥālını suāl itdüm. Didi ki ‘Yevm-i mevtimden berü ‘azāb-ı şedīde giriftārum ammā her düşenbe gicesi ‘azābım taḥfīf olunur, ol gice Şüveybei āzād itdüğüm için. Ve iki barmağımdan, ki şehādet barmağıyla orta barmağımdur, şu ṭamlar, nūş iderem.’

Nükte

Ey dervīş, bir kāfır-i mütemerrid ol gice ḥazret-i server-i kāināt vücūda gelmek ile bir cāriye āzād ide ‘azābı taḥfīf ola, bir mü‘min-i muvaḥḥid ol ḥazrete vird ü şalavāt ve taşdıḳ-i ikrār ü iftiḥār ide ve ḥıdmet ide ‘azāb-ı cehennemden ve ‘ıḳāb-ı elīmden ḥalāş olup murādāt-ı dünyeviye ve uhreviyesine vāşıl olsa ‘aceb degildür. Naḳl olunur ki ḥazret-i sultānu’l-enbiyā’ ve’l-mürselīn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥadīce rađıyallāhu ‘anhāyı tezevvüc itdikden soñra Ḥadīce anuñ evine gelür idi. Faḥr-ı ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña riāyet iderdi. Ve Ḥadīce ḥ‘āce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem iḥsānı küllī ider idi. Ve hicretten yedi yıla dek hedāyā ve tuḥaf irsāl ider idi. Ḥayberden mürāca‘at idicek Şüveybenūñ vefātı ḥaberi geldi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḡāyet ile acıdılar. Ve, ‘Aḳrabāsından kimesnesi ḡalmamışdur ki aña daḥı ḥuḳūḳ-ı riāyeti idüp nesne irsāl idelüm’ didi. ‘Kimesne ḡalmadı’ didiler. Şüveybenūñ islāmında ihtilāf olunmuşdur.

Üçinci Vāḳı‘a

[S 151^b] Ḥalīme ḥātūnuñ irzā‘ıdır. Bir nice müddet Şüveybe emzürdikden soñra Ḥalīme binti ‘Abdillāh bini’l-Ḥārīş bu devlete vāşıl oldu. Anuñ keyfiyyeti oldur ki ehl-i Mekkenūñ ve şanādīd-i Ḳureyşūñ ‘ādeti ba‘zıları ‘azāmet ve şevket sebebiyle ve ba‘zı Mekke-i mükerreremenūñ havā’sınūñ ḥarāretiçün ve ba‘zısı vebā’ olduḡıçün ve ba‘zısı ḥātūnları erlerinūñ ḥıdmetine muḥtaşş oldukları için evlādını ḥavātīne [M 215^b] emzürmege virürler idi. Ve etṛāf-ı ḳabāile ki havā’sı laṭīf olduḡıçün ve şuyı datlu

mekānlara irsāl iderler idi ve anda beslerler idi. Ve her sene faşl-ı rebî'de ve harîfde etrâfda olan hâtûnlar Mekke-i mükerreremeye gelürler idi. Zîrâ bu iki faşıl-da eşrâf u aġniyâdan çok fevâ'id gelür idi. Ve eşrâfuñ hâtûnları evlad emzirmek için alup menzillerine giderler idi.²⁹⁶² Beni Sa'd kabîlesinüñ hâtûnları Mekkeye gelmezden evvel, ki emzürmek için evlâd aġz iderler, Kureyşde bir 'azîm kaġt vâķi' olmuş idi. Şöyle ki memelerde süd kalmamış idi. Otlar ve ağaclar kurudı. Ve mevâşî lâgar oldı. Ve insân mużtarib kaldı.

Halîme eydür, "Ben ol senede şahrâ'da gezüp ot otlar idüm. Ve Haġķ te'ālāya şükr iderdüm. Ve yine menzilime gelürdüm. Gāhî üç gün olur ta'ām yimezdüm. İttifāk bu hâlde iken vaz'-ı ġaml vâķi' oldı. Bir taraftan acılık ve bir taraftan ogulan toġurmak vec'i bilmez idüm ki kaġsından inleyem. Gāhî 'aķlım şöyle zā'il olur idi ki yerden göġi ve ġiceden gündüzi fark itmez idüm. Bir gice şahrâ'da idüm.²⁹⁶³ Ve daġı uyġuya vardum. Gördüm ki bir şahış gelüp beni kaldırdı. Ve bir şuya iletđi, südden aķ. Ol şuya taldırdı. Ve, 'İç' diyü teklîf itđi. 'Südüñ çok olsun' didi. Ben içdüm. Tā kim kandum, 'Daġı iç' diyü tahrîz itđi. İçdüm. 'Aselden tatlu idi. Ve baña eyitđi, 'Beni bildiñ mi.' Cevāb virdüm ki 'Bilmedüm.' Eyitđi, 'Ben ol ġamd ü şükrüm ki sen itdiñ, miġnetiñ hâlinde. Ey Halîme, Mekkeye var. Anda saña çok rızık ġaşıl olur. Ve anda saña bir nūr refîķ olur. Bu vâķı'arı kimesneye söyleme' didi. Ve sîneme elin ķodı. Ve eyitđi, '*edirallāhu leķi'r-rizķa ve ecrā leķi'l-lebene.*' Ya'nî, 'Haġķ te'ālā çok rızık irişdürsün ve südüñ çok olsun' didi. Uyandum. Memelerim süd ile toptolu olmuş buldum. Ve şiddet ve açlık benden zāil olmuş gördüm. Ve ehl-i kabîle cümle za'îf ü nātüvān olmuşlar gördüm. Açlıķdan ölmek mertebesine varmışlar. Feryād u enîn āsumāna çıķmış idi. Ehl-i kabîle beni görüp [M 216^a] ta'accüb itdiler. Ve hâtûnlar baña, 'Ey Halîme, bu ne ġâletdür. Dünki gün kemāl mertebe za'fda olup bugün mülük u selāţîn kızlarına beñzersin.' Ben ġod vâķı'a ketmānıyla emr olunmuş idüm. Sākit oldum. Bu eşnā'da kabîlenüñ ādemleri Baġġā'-yı Mekkeye teveccüh itdiler ki ġızāne için evlâd alup sebeb-i rızķ ola. Ben daġı helālüm ġārîş bin 'Abdi'l-'Azîz²⁹⁶⁴ ve oġulları 'Abdullāh ve Üneyse ve ġuzāme ile cümle hemrāh olduķ. Ve ġamîre, ki rıdā'an [S 152^a] ol ġazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem ķarındaşlardur, ol miķdār süd yoġ idi ki aña süd virem. Ağladuġından uyġuya varmadum. Muġaşşalu'l-keām kabîlem ġalkıyyla yola düşdüķ. Ķonup göçdüķ ġaybden āvāz gelür idi ki, 'Haġķ te'ālā bu sene kaġtı ref' itđi. Kureyşden bir ferzend vücūda geldi, anuñ bereketi

²⁹⁶² zîrâ bu iki faşıl-da eşrâf ve aġniyâdan çok fevâ'id gelür idi ve eşrâfuñ hâtûnları evlad emzirmek için alup menzillerine giderler idi: **M'**de yok

²⁹⁶³ bir gice şahrâ'da idüm: **M'**de yok

²⁹⁶⁴ 'abdu'l-'azîz: Kaynaklarda "'abdu'l-'uzzā" olarak geçer.

sebebiyle. Ve dahı sa‘adet ol memeye ki anı emzüre. Ey benî Sa‘d kızları, sür‘at eyleñ ki ol devlete vâşıl olasız.’ Çün bu nidâ’yı işitdiler, Sa‘d kızları cidd-i tām ile Mekke-i mükerreremeye sa‘y itdiler.

Benüm bir zaîf merkebim var idi, adım atmağa kâdir degil idi. Ve bir zaîf ü naḥîf devem var idi, yüz hîle ile bir tamlı süd hâşıl olmaz idi. Düşerek ve kalkarak kâfilenün ardından mürür itdik. Helâlim baña, ‘Sür‘at ile kârbân halkına yetişelüm. Anlar varup eşrâf-ı Kureyşden evlâd alup sen me’yûs dönersin’ didi. Ne deñlü merkebimi sürdüm, aşlâ kârbâna irişmek mümkün olmaz idi. Lâkin sağımdan ve şolumdan istimâ‘ iderdüm ki gaybden âvâz gelüp, ‘*henî’en leki yâ ḥalîme.*²⁹⁶⁵’ Her ne yerden geçdüm ise, ‘Sa‘adetlü meme senünñ memeñ, ol nûr-ı tâbâna mu‘ayyen oldı. Ve andan emse gerekdür’ didi. Nâgâh tağ yarığından bir kimesne zâhir oldı. Ḥurmâ ağacı deñlü kâmeti var idi. Elinde bir harbe tutar idi. Elini merkebimün karınına kodı. Ve eyitdi, ‘Ey Ḥalîme, Ḥaḥḥ te‘âlâ saña beşâret gönderdi. [M 216^b] Ve beni irsâl itdi ki seni şeyṭân u cinnden ve mütemerridlerden hıfz idem.’ Helâlime didüm ki ‘Ol kimesnei ben görürem ve işidürem, sen görür ve işidür misin.’ ‘Yok, lâkin seni korğar görürem.’

Andan sür‘at idüp iki fersaḥ yer Mekkeye karîb nüzûl itdik. Ol gice anda aḥşam oldı. Vâkı‘ada gördüm ki başum üzre bir ağac yaşıl yaprakları var. Çok gölgesin üzerime şaldı. Ve anuñ ortasında bir ḥurmâ ağacı var. Dürlü tıyb u raṭb anda mevcûd idi. Ve benî Sa‘d kızları etrâfım alup, ‘Sen bizüm melikemizsin’ didiler. Ve ol ḥurmâdan bir dâne raṭb yanıma düşdi. Yidüm. ‘Aselden datlu idi. Anuñ lezzeti benden gitmedi. Tâ ḥazret-i Muḥammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi emzürince bu vâkı‘a kimesneye ızhâr itmedüm. Ve didüm ki ‘Eger Ḥaḥḥ te‘âlâ baña hayır murâd iderse elbette vâşıl olur.’ Düşenbe günü Mekkeye dâhil olduk. Qabîlenün ḥâtûnları beni geçüp eşrâfdan ve mâldârlardan benî Maḥzûm gibi, ki Kureyşün me’müllerinden idiler, evlâd aldılar. Ve benüm oğulum ol zamân ḥasta idi. Ve meme emmez idi. Şöyle ki ölmüş şanurdum. Ve bir uğurdan gözün açdı ve güldi. Ben anı anda koyup etrâf u cevânibi tolaşdum, câ’iz ki bir raḍî‘ elüme gire. Her ne deñlü sa‘y itdüm aşlâ bir kimesne bulmak mümkün olmadı. Zîrâ benî Sa‘d kızları beni geçüp ol emvâl şâhibi evlâdlarını alup kimesne kalmadı. Bu ecilden gâyet maḥzûn olup geldüğüme peşimân oldum. Ve kendüme ‘itâb itdüm. Nâgâh [S 152^b] bir şahıs gördüm. Üzerinde âşâr-ı heybet ü ‘azamet ve nâşiyesinde envâr-ı kerâmet görünür. Eyitdi, ‘Hiçbir ḥâtûn kaldı mı emzürecek veled almamış ola.’ Suâl itdüm ki ‘Bu kimdür.’ Eyitdiler, ‘‘Abdu’l-Muṭṭalibdür. Mekke-i mükerreremenün ulusıdur ve Kureyşün

²⁹⁶⁵ "Afiyet olsun ey Halime!"

serveridür.’ Öñine vardum. Şart-ı ta’zîmi ve tekrîmi ve tevķîri yerine getürdüm. Suâl itdi ki ‘Sen kimsin.’ Eyitdüm ki ‘Benî Sa’dan bir hâtunum.’ ‘İsmiñ nedür’ diyü suâl itdi. ‘Halîme’ [M 217^a] didüm. Tebessüm itdi. Ve didi, ‘Sa’âdet saña yâ Halîme, iki haşlet var sende, biri sa’d ve biri hilm. Dünyâ ve âhiret ‘izzeti bu iki haşlet sendedür. Eyitdi, ‘Benüm yetim veledim vardur, Muḥammed nām. Anı cemî’-i benî Sa’d hâtunlarına ‘arz itdüm, kabûl itmedi. Babası olmayınca andan nef’ umulmaz didiler. Añlaram ki sen kabûl idersin ve fâ’ide bulasın.’ ‘Varup ḥelâlüm ile müşâvere ideyüm’ didüm. ‘Abdu’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Aşlâ saña ikrâh yokdur.’ Ḥelâlime gelüp bu kazıyyei zıkr itdüm. Ḥaḳḳ te’âlâ ḳalbime bir feraḥ u sürür virdi. Ve eyitdi, ‘Segrit var. Ol veledi kabûl eyle. Şâyed ki benî Sa’d kızlarının biri varup aḥz ide.’ Benüm ḳarındaşım oğulı eyitdi, ‘Heyhât anların her biri maldârlardan alup muğtenim oldılar. Siz bir babasız veledi alursız. Size daḥı ziyâde miñnet olur ve sizün başıñuza belâ’ olur.’ Bu sözden mizâcıma elem ḥâşıl olmuş iken fi’l-ḥâl Ḥaḳḳ te’âlâ ḳalbime ilhâm itdi, ‘Eger Muḥammed seni terk ide ‘ömür iflâḥ bulmazsın.’ Anuñ sözine iltifât eylemedüm. ‘Benî Sa’d kızları evlâd ile gideler sen şöyle gitmek olmaz. Vallâhi ben anı aluram. Eger babası yogise ceddî ‘Abdu’l-Muṭṭalib vardur. Eger yetim ise ol dürr-i yetimün ḳadrini anlar bilmediler. Ümîdim oldur ki gördüğüm vâkı’a şaḥîḥ ola.’ ‘Abdu’l-Muṭṭalibe vardum. Eyitdüm ki ‘Ḳanı ol ferzend, getür göreyüm.’ Bu sözden ḡâyet mesrûr oldı. Ve eyitdi ki ‘Ey Halîme, rağbet itdiñ gibi ki oğulumı emzüresin.’ ‘na ‘m’ didüm. ‘Abdu’l-Muṭṭalib secde-i şükr eyledi. Ve didi, ‘İlâhî, Muḥammed ile Halîmei müstes’id eyle.’

Andan beni Âminenün evine iletđi. Bir hâtun gördüm. Yüzi bedr aya beñzer. ‘Abdu’l-Muṭṭalib benüm aḥvâlîmi aña şerḥ eyledi. Ve ismimi zıkr eyledi. Âmine eyitdi, ‘*ehlen ve sehlen yâ ḥalîme*’ didi. Andan elümi alup ol Muḥammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem olduğı cānibe iletđi. Gördüm bir aḳ şüfa şarılmış yatur. Andan misk [M 217^b] rāyiḥası gelür idi. Ve alınında bir yaşıl ḥarîr pâresi var idi. Ve ‘izzet ile ḥ’âbda idi. Çün kim yüzün açdum, âfitâb gibi münevver bir cemâl gördüm, nûr-ı ilâhî alınında dıraḥşân olmuş. Biñ cān ile ‘âşık oldum. Ve cümle tamarlarımdan süd memelerüme mütevecih oldı. Elümi mübârek göğüsine virdüm." Ve bir rivāyetde, "Mememi göğüsine ḳodum. Uyandı. Mübârek gözlerin açup baña nazar itdi ve tebessüm eyledi. Andan baña bir ḥelâvet geldi ki anuñ gibi şaḥîb-i cemâl görmüş değıl idüm.²⁹⁶⁶ Ve mübârek gözlerini açdıḳda bir nûr zāhir oldı. Tâ semâ’ya irişdi. Fi’l-ḥâl mübârek yüzini örtđüm. Ve Âmineden anı şaḳladum. Ḳucağıma aldum. Sağ mememi virdüm. Emmege başladı. Şolın [S 153^a]

²⁹⁶⁶ mübârek gözlerin açup baña nazar itdi ve tebessüm eyledi andan baña bir ḥelâvet geldi ki anuñ gibi şaḥîb-i cemâl görmüş değıl idüm: **M**’de yok

virdüm. Qabül eylemedi." İbni ‘Abbās radıyallāhu ‘anh eydür, ol hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol maḥallde ‘adālet icrā’ itdi ki memeden oğulum şerīkinüñ ḥaqqına ta‘arruż buyurmadı. Ḥalīme eydür, "Dāimā sağ mememi ol hāzret içün hıfz itdüm. Oğulum Dāmīre şol memeden virdüm. Ve ol hāzret daḥı aṣlā şol mememden qabül itmedi. Ve her vaqıt ki emdikden şoñra mübārek dudakların pāk itmek qaşd iderdüm. Ğaybden bu ḥıdmet edā’ olur idi. Ve tā ol sulṭān-ı dāreyn memeden ferāğat itmeye oğulum sağ memeye yapışmaz idi."

Ḥalīme eydür, "Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir laḥza meme emdi. Ve ben anuñ mübārek gözlerine nazar iderdüm. Ve feraḥdan kendümi yeñemezdüm. İstedüm ki anı ‘ale’t-ta‘cīl erime iletem, tā kim ol daḥı mübārek yüzini göre. ‘Abdu’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Saña beşāret olsun ki ehl-i qabīleñ içinde senüñ gibi bir kimesne devlete vāşıl olmadı.’ Çün kim ol hāzreti aldum, Āmine baña eyitdi, ‘Ey Ḥalīme, Mekkeden taşra gitme, baña buluşup izin almayınca. Bu ferzend ḥaqqında vāqı’alar gördüm, saña diyeyüm. Ve ḥaqqında vaşıyyetlerim vardur, edā’ ideyüm’ didi. Ol vāqı’alaruñ ba’zısını didi. ‘Ba’zısını vedā’ maḥallinde diyeyüm’ didi. ‘Vāqı’anuñ biri bu idi ki üç giceden muḥaddem gördüm ki senüñ oğuluña süd viren benī Sa’d qabīlesindendür. [M 218^a] Ebī Zü’eybe nesebi vardur.” Ḥalīme eydür, ‘Ey Āmine, benī Sa’d qabīlesindenüm. Ve erimüñ ve babamuñ künyesi Ebū Zü’eybdür. Bu ittifaq vāqı’a küllī şıdkına delālet ider.’ "Ve daḥı nice vāqı’āt-ı ‘acībe zıkr itdi. Ve baña nice vaşıyyetler eyledi. Andan alup menzilime geldüm. Çün kim erim cemāl-i Muḥammedi gördi, kendüden gitdi. Ve secde-i şükr itdi. Ve eyitdi, ‘Ey Ḥalīme, hiç nev’-i insānda buncılayın ḥübcemāl görmiş degilüm’ didi." Ḥalīme eydür, "Ol hāzreti ḥāneme iletdüm, çok ‘acāib müşāhede itdüm. Ve nice berekāt ḥāşıl oldı. Cümleden biri ol devam yüz tedbīr ile bir tamlā südi çıkmaz idi. Ol gice şol kadar süd virdi ki evimde bir nesne qalmadı, cümle süd ile mālāmāl oldı. Erim eyitdi, ‘Ey Ḥalīme, bereket bizüm ḥānemize geldi. Ve Ḥaqq te‘ālā luṭfiyla nazar itdi ki böyle ferzendüñ ḥıdmeti ile mesrūr olduq.’"

Dördinci Vāqı’a²⁹⁶⁷

"Ol gice uyandum. Ol hāzretüñ eṭrāfında nūr ihāṭa itmiş gördüm. Bir yaşıl cāme geyer kimesne yanında oturur. Erimi āheste uyardum. Ol daḥı bunu müşāhede itdi ve ta‘accüb eyledi. Ve, ‘Zinhār bunu kimesneye dime’ didi. Böyle vāqı’ātı hıfz lāzımdur’ didi. ‘Bu veled toğalıdan berü ‘ulemā’-yı naşārī ve aḥbār-ı yahūd aṣlā qarārı qalmadı.

²⁹⁶⁷ dördinci vāqı’a: ikinci vāqı’a S. Bu nüshada vakıalar buradan itibaren karışmaya başlamıştır.

Hānemize devlet-i ebediyye ile mūrāca‘at iderüz’ didi." Ve eydür ki Hālīme üç gün, bir rivāyetde yedi gün, Mekke de oldu. Her gün Āmineye gelür idi. Ol daḥı gördüḡi ‘acāyibi zıkr iderdi. Ve muḥāfazası bābında vaṣiyyetler eyledi. Āḥir bir gün Āmineye gelüp vedā‘ itdüm. Baña çok lūtuflar itdi. Ve tekrār vaṣiyyetler itdi.²⁹⁶⁸ [S 153^b] Benī Sa‘d kavmiyle mekānımıza mūrāca‘at itdik. Yine bir gün merkebime süvār oldum. Muḥammed ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem öñüme aldum. Merkeb şöyle yügrük oldu ki ta‘bīr olunmaz. Raḡş ider gibi yürü itdi."

Beşinci Vākı‘a

Veḡāyi‘-i ḡarībeden eydür ki "Merkebim ka‘beye teveccüh idüp üç kerre secde itdi. Ve yola sür‘at ile gitdi. Şöyle ki [M 218^b] cümle kāfile ḡalkın geçdi. Benī Sa‘d ḡātūnları ta‘accüb itdiler. Ve didiler ki ‘Yā Hālīme, merkebūñ yuların bir miḡdār çek, saña yetişelüm. Ve bu ol merkeb degil midür ki Mekkeye geldikde yürümege mecālī yogidi.’ ‘belī ol merkebdür’ didüm. Eyitdiler, ‘Elbette bunuñ bir sırr muḡarrerdür’ didiler."

Hālīmeden naḡl olunur. Eydür ki "İşitdüm merkebim eydür idi ki ‘Vallāhi benüm ‘aẓīm şānım vardur. Öldüm, kuvvet buldum. Ey benī Sa‘d kızları, ben kimi getürürem bilür misiz. Ben ḡāmil-i Muḥammed ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem ki faḡr-ı dünyā vü āḡiretdür."

Altıncı Vākı‘a

Eydür ki "Her cānibden işidürdüm. Eydürler ki ‘Ey Hālīme, āḡiriñde ḡanī olduñ ve benī Sa‘d kızlarıñuñ ulusu olduñ’ dirler idi."

Yedinci Vākı‘a

Eydür, "Bir süri nice ḡoyuna rāst geldüm. Bir bir öñüme gelüp, ‘Ey Hālīme, sen kimi emzürürsin bilür misin. Muḥammed resūl-i rabbū’l-‘ālemīn ki Ādem evlādıñuñ ulusıdır’ dirler idi."

Naḡl olunur ki ḡıḡbir menzil yogidi ki nüzūl eyledikde yeşerüp tāze otlar bitürmedi.

Sekizinci Vākı‘a

²⁹⁶⁸ āḡir bir gün āmineye gelüp vedā‘ itdüm baña çok lūtuflar itdi ve tekrār vaṣiyyetler itdi: M‘de yok

Ḥalīme eydür, "Bir menzile nāzil olduk. Bir şu kenārında konduk. Anda Hüzeyl kabīlesinden bir koca kimesne var idi. Ḥātūnlar baña eyitdi, 'Bu şahşa söyle o nesne ki Āmine hikāyet itdi.' Eyitdüm, 'Ey şeyḥ, Āmine baña eyitdi ki bu ferzendi toğurduğum vakit bu nūr zāhir oldu ki cemī'-i eşyā' ol nūr ile baña āşikāre oldu.' Benden ayrıldıkda yerden bir avuc toprak alup başı üzre kodı. Ve yüzünü gök cānibine tutdı. Ol koca feryād itdi ki 'Ey ehl-i Hüzeyl, bunu öldürüñ. Zīrā cümle arza mālīk olsa gerekdür. Hemān āsumāndan emir nāzil olmağa mütevaḳḳi'dür.' Ḥaḳḳ te'ālānuñ 'ināyeti birle şaklayup ol aradan gidüp kendü kabīlemiz olan benī Sa'da irişdik. Ve andan soñra ašlā dayḳ u elem görmedüñ ve meşakḳat çekmedüñ.

Ehl-i kabīlemize kaḥṭ u belā'ya giriftār olup ta'b ile 'ömür geçürürler idi. Ammā nifāḳdan ferāḡat itmezler idi. Ve benüm koyunlarım semiz memeleri tolu süd [M 219^a] aḥşam gelür idi. Sāirlerüñ koyunları aruḳ memelerinde süd yok mürāca'at iderlerdi. Benī Sa'd gice ve gündüz çübānları ile çekişürler idi, 'Niçün siz Ḥalīmenüñ koyunları otladıḡı yerde bile otlamazsınız.' Anlar eydürler ki 'Cümlesi bir yerde otlarlar." Ḥalīme eydür, "Ehl-i kabīle çübānlarına emr itdi ki koyunların benüm koyunlarım ile bile otladalar. Ol sebebdan anlara daḡı Ḥaḳḳ te'ālā berekāt virdi. Mādām ki Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem bizüm mābeynimizde idi, envā'-ı ḡayrāt kabīlemize yüz tutmuş idi. Anuñ berekātı ve yümn-i [S 154^a] kudümüyla cümle kabīlemize ḡayırlar vārid oldu. Ve Ḥalīmeden mervīdür ki ḡazret-i seyyidü'l-mürselīn şallallāhu 'aleyhi ve sellem ol kabīle neşv ü nemā' buldı."

Ṭoḡuzıncı Vāḳı'a

Vekāyi'-i ḡarībeden imām 'Abdu's-Selām Mervezī Mefāḡīr adlu kitābında zıkr itdi ki resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem iki aylık oldu. Oḡulancıklar ile her tarafa gider, imeklerdi. Üç aylık olıcaḳ ayaḡa ḳalkdı. Dört aylık olduḡda dīvāre ṭayanup yürüdi. Beş aylık olduḡda yürümeḡe ḳudret geldi. Altı aylık olıcaḳ tīz yürümeḡe başladı. Yedi aylık olduḡda bir ḡoş gider oldu. Sekiz aylık olduḡda şöyle söylemeḡe başladı ki fehm olunur idi. Ṭoḡuzıncı aya ḳadem basıcaḳ faşīḡ tekellüm ider oldu. On aylık olduḡda²⁹⁶⁹ oḡulancıklar ile oḳ atmaḡa başladı. Ve eydürdi ki '*lillāhi derruke yā nefis ene'bnu 'abdi'l-muṭṭalib.*' Ya'nī 'Saña Allāhu te'ālā ḡayır virsün ey nefis, ben Abdu'l-Muṭṭalib oḡulu Muḥammed.' Ol eyyāmda aña suāl itdiler ki 'Sen kimsin.' Eyitdi, 'Ben 'Arabuñ ḳavīsiyüm. Ceng vaktinde şan'atım nīze urmaḡda ḳuvvetlüyüm. Ve nazar itdükleri vakit

²⁹⁶⁹ şöyle söylemeḡe başladı ki fehm olunur idi ṭoḡuzıncı aya ḳadem basıcaḳ faşīḡ tekellüm ider oldu on aylık olduḡda: M'de yok

hüb u heybetlüyüm. Ve ‘Abdu’l-Muṭṭalibūn oğlu Muḥammedüm.’ İki yaşına girdikde bir kavī yigit oldu.

Onıncı Vākı‘a

Ḥalīme eydür, "Ol ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tekellüme kâdir olıcaḳ evvel kelām ki kendüden istimā‘ itdüm. Gice içinde semā‘ ya nazar itdi. Ve tamām feşāḥat ile, ‘*ḳuddūsan ḳuddūsan nāmeti’l-‘uyūn ve’r-raḥmānu lā te’ḥuzuhu sinetun ve lā nevm*²⁹⁷⁰.’" Bir rivāyetde Ḥalīme eydür, "Resül-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem söz söylemege [M 219^b] kâdir oldu, bülendāvāz ile, ‘*lā ilāhe illallāh allāhu ekber el-ḥamdulillāhi rabbi’l-‘ālemīn*’ didi. Tekellüm itdikden soñra hıçbir nesneye yapışmadı, İllā ‘*bismillāh*’ dir idi. Ve şol eliyle bir nesne tutmaz idi. Aña ta’zīm idüp iki seneye dek meme emüp kesildiği zamāna dek ḥelālīme yakın olmadum. Ğusul lâzım olıcaḳ ḥāl vākı‘ olmadı. Ve kendü hıçbir nesneye bevl itmedi. Gicede ve gündüzde bir vaḳt-i mu‘ayyende bevl iderdi. Her bār ki ol mekānı yumaḳ ḳaşd iderdüm, ‘ālem-i ğaybden baña sâbıḳ olurlar idi, pāk bulurdum. Ve her bār ki ‘avreti keşf olsa ğazab idüp feryād iderdi, tā örtünceye dek. Ve yürümege başladıkda evlād-ı sığār oynadığı yerden ırağ olurdu. Ve anları oyunlarından men‘ iderdi. ‘Biz bunun için ḥalḳ olunmaduḳ’ dir idi. Ve hergiz oğulancıklar gibi bedḥuyluk ve uğlamaz idi."

On Birinci Vākı‘a²⁹⁷¹

Naḳl olunur ki her gün güneş nūrı gibi bir nūr kendüyi ihāta iderdi ve yine açılırdı.

Ḥalīmeden mervīdür ki her gün bir aḳ ḳuş, bir rivāyetde bir aḳ ḳaftān, geyer ādem gelüp yaḳasından girüp ğā’ib olurdu.

On İkinci Vākı‘a

Bir gün bir süri ḳoyunlar geḳer idi. İçlerinden biri ol ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [S 154^b] öñine gelüp baş yere ḳodı. Ol ḥazret anuñ başın öpdı. Andan dönüp gitdi.

On Üçüncü Vākı‘a

²⁹⁷⁰ "Ḳuddūs ḳuddūs, gözler uyudu, Rahman ise uyumaz ve uyuklamaz."

²⁹⁷¹ Bu vakıa M nüshasında bir önceki paragrafın başında yer almaktadır. S nüshasında bu şekildedir ve konu değıştiği için doğru olan bu olsa gerektir.

Oldur ki ay ile söz söyleşür idi. Ve işaret itdikce ay harekete gelürdi. Ve anı ağlamakdan men' idüp egler idi. Nitekim Hâfız Ebu'l-Kâsım-ı Teymî Delâil-i Nübüvvetde ki getürmüşdür, İbni 'Abbâs radıyallâhu 'anhumâdan rivâyet ider ki eyitdi, 'Yâ resûlallâh, senüñ peygamberliğine nişân olup bizi islâma delâlet itdi. Biri ol idi ki sen beşikde iken ayla söyleşürdüñ. Her tarafta ki mübârek barmağınla işaret itseñ ay ol cânibe gider idi.' Hâzret-i resûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Anuñla söyleşürdüm. Ve beni ağlamağa kımaz idi. Bir kerre gelüp beşigimüñ ayağında secde eyledi. Ve anuñ şavtın işitdüm.' Bir rivâyetde 'Abbâs radıyallâhu 'anh²⁹⁷² ol hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem mübârek yüzine tîz tîz nazar itdi. 'Resûlullâh hâzretleri şallallâhu 'aleyhi ve sellem, 'Yâ 'ammî, ne nazar idersin. Bir hâcetiñ var mı.' Eyitdi, 'Bir suâlim vardır. Ol gün ki seni Hâlîme aldı, sen kırk günlük idiñ. Gördüm ki ay ile söyleşür idiñ. Ol saña ve sen aña nesne didüñüz ammâ fehm idemedüm.' Eyitdi, 'Ey 'ammî, benüm sağ elümi muhkem bağlamışlar idi. Diledüm [M 220^a] ki ağlayam, elüm ağrısından. Mâhitâb gelüp eyitdi, ağlama²⁹⁷³ ve illâ gözün yaşından yere bir tamlâ düşse cemî'-i yeryüzinde ahdar bir nesne kıalmaz, yer yudar.' 'Abbâs radıyallâhu 'anh ta'accübünden elin eline urup fikr itdi. Hâzret eyitdi, 'Ey 'ammî, bundan ziyâde diyeyüm mi. Bir def'a dahı şol elümi berk bağladılar. Ağlamakdan murâd itdüm. Tekrâr âfitâb²⁹⁷⁴ gelüp eyitdi, ey habîbullâh, ağlama. Eger bir kıatre gözün yaşı yere düşse kıyâmete dek yerden ot bitmez didi. Hâmûş oldum, ümmetime şefkaten.' 'Abbâsuñ ta'accübi ziyâde oldı. Elin eline urup eyitdi, 'Ey oğul, sen kırk günlük idiñ. Bu cümle neden bildiñ.' Eyitdi, 'Yâ 'ammî, Allâhu te'âlâya kısem iderem, ki nefsim anuñ kıabza-i kıudretindedür, ben vâlidem kıarnında iken kıalemün âvâzın işidir idüm. Ve kezâlik ana kıarnında iken âfitâbuñ ve ayuñ 'arş altında secdelerinün âvâzın işidir idüm. Ve Allâhu te'âlâya kısem iderem, ki benüm nefesim anuñ yed-i kıudretindedür²⁹⁷⁵, hiçbir peygamber kendünün peygamber olacağı bilmez, tâ kim kırk yaşına girmeyince. İllâ 'İsâ bin Meryem 'aleyhima's-selâm toğduğı gibi, *ene 'abdullâh etâniye'l-kitâb*²⁹⁷⁶ didi.' "Bir dahı senün kıarındaşuñ oğulu, 'Yâ 'ammî, dahı ziyâde diyeyüm mi.' 'belî' didüm. Eyitdi ki 'Duşenbe gicesi ki ben dünyâya geldüm, Hakk te'âlâ yedi kıat gökde yedi tağ halk itdi. Melâ'ike ile töldurdi, 'adedini Allâhdan

²⁹⁷² rivâyet ider ki eyitdi yâ resûlallâh senün peygamberliğine nişân olup bizi islâma delâlet itdi biri ol idi ki sen beşikde iken ayla söyleşürdüñ her tarafta ki mübârek barmağınla işaret itseñ ay ol cânibe gider idi hâzret-i resûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki anuñla söyleşürdüm ve beni ağlamağa kımaz idi bir kerre gelüp beşigimün ayağında secde eyledi ve anuñ şavtın işitdüm bir rivâyetde 'abbâs radıyallâhu 'anhu: **M**'de yok

²⁹⁷³ ağlama: **M**'de yok

²⁹⁷⁴ âfitâb: **M** ve **S**'de böyle geçmesine kıarşın "mâhitâb" olmalıdır. Nitekim bazı nüshalarda böyle geçer.

²⁹⁷⁵ ben vâlidem kıarnında iken kıalemün âvâzın işidir idüm ve kezâlik ana kıarnında iken âfitâbuñ ve ayuñ 'arş altında secdelerinün âvâzın işidir idüm ve allâhu te'âlâya kısem iderem ki benüm nefesim anuñ yed-i kıudretindedür: **M**'de yok

²⁹⁷⁶ "Ben Allah'ın kuluyum, bana kitap geldi."

gayrı kimesne bilmez. Bu melâ'ike tesbîh ü takdîs eylemege meşgûllerdür, tâ kıyâmete dek. Şevâbın ol kimesneye bağışlarlar ki ben añıldığım vakit baña şalavât vire, tuğ u rağbet eyle. Maqbûl olan şalavât-ı şerîf budur, *allâhumme şalli 'alâ muhammedin fi'l-evvelîn [S 155^a] ve 'l-âhirîn ve fi'l-mele'i'l-a'lâ ilâ yevmi'd-dîn.*²⁹⁷⁷"

Eyyâm-ı rızâ'da olan vâkı'ât budur. Kütüb-i mütedâvilede, ki müteḳaddimîn taşnîf itdiler, müstevfâ zıkr olunmuşdur. Bu muhtaşarda biz bu deñlü ile iktifâ' itdik.

Üçinci Faşıl

Ol ḫazretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem fıtâmı, ya'nî südden kesildügi beyânındadır. Ḥalîme eydür, [M 220^b] "Ol ḫazretüñ rızâ'ı müddeti tamâm vüs'at üzre ve rehâ' ile geçinürdük. İki yaşına girdi, sāirlerüñ dört yaşında olan evlâdı ḳadar ḳuvvet ü ḳudret ḫâşıl itdi. Anı südden kesüp ḫelâlüm ile alup Āmineye getürdük, teslîm idevüz. Ammâ ol ḫazretüñ bereketi bize ve ehl-i ḳabîlemize vâşıl olduğundan dūr olmaḳ mübârek cemâlin görmemek bize ḡâyet ile güç gelür idi. Çün kim vâlidesine iletdik ve anuñ berekâtı ḫayrın zıkr itdik. Eyitdi, 'Benüm oğulumuñ şânı 'azîmdür.' Eyitdüm, 'Vallâhu'l-'azîm bundan mübârek bir kimesne müşâhede itmedüm.' Ve Āmineye bahâne idüp, 'Mekke-i mükerreme havâ'sı ısshıdur. Bunda olan vebâ'dan emîn degilüm. Ve bu ḫazret yoldan gelmişdür. Olmaya ki mizâc-ı şerîfine bir taḡyîr gele. İcâzet var ise yine alup menzilime ileteyüm. Birḳaç vakit tekrar anda ola.' El-ḫâşıl nice diḳḳat ü mübâlaḡadan soñra yine alup ḳabîleme revâne olduk.

Yolda vâkı' olan 'acâiblerden biri budur ki yolda giderken naşârâ tã'ifesinden bir gürüha râst geldik. Ḥazret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem nazar itdiler. Ve yolların ḳoyup suâle başladılar. Ve ketfinde olan ḫâtem-i nübüvvete bakdılar. Ve mübârek gözlerinin ḫumretin gördiler. Didiler ki 'Oğuluñ göz ağrısından şikâyet ider mi.' 'İtmez' didik. Eyitdiler, 'Gözinüñ ḫumreti ḡâhî gider mi.' 'Gitmez' didik. Eyitdiler, 'Her ne deñlü māl isterseñüz size virelüm. Ve yüz biñ minnet cānımıza itmiş olursız. Zîrâ kitâblarımızda şöyledür, bir peygamber ḳaldı dünyâya gelmege. Ekşer zānnımız oldur ki gelmişdür yāḫūd 'anḳarîb geliserdür.'" Ḥalîme eydür, "Anlardan ḫavf itdik. Ve gice ile ol aradan gittik. Çün kim Muḫammedi şallallâhu 'aleyhi ve sellem menzilimize iletdik, günden güne berekâtımız ve ḫayrâtımız ziyâde oldı. Cümle ehl-i ḳabâil mizâcında mümtâz olup cümlesi bize muḫtâc oldılar. Ve rızḳımız [M 221^a] ve behâyimimiz nihâyete yetişdi. Devlet devlet üzerine yüz gösterdi."

²⁹⁷⁷ "Evveller, ahirler ve yüce topluluk içinde Muhammed s.a.v'e kıyamete dek salat olsun."

Çün kim üç yaşına irişdi, şakḳ-ı şadr vāḳi' oldı. Aşḫāb-ı tevārīḥ ü siyer ve erbāb-ı eḥādīs şöyle haber iderler ki ol sultānuñ ibtidā'-yı hālinde eşkıyā' ol ḥazreti şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'adū dutarlar idi. Çün üç yaşına kadem başdı, Ḥalīme eydür, "Bir gün benden suāl itdi ki 'Gündüzün birāderlerümi görmezem. Aşlı nedür' didi. Eyitdüm, 'Koyunı otlamağa iletürler. Gice menzillerine gelürler' didüm. Ağladı ve eyitdi, 'Elbette beni daḥı anlar gibi gönder' didi. Her ne deñlü 'özr itdüm, fā'ide eylemedi. Eyitdüm, 'Ey gözüm nūrı, ister misin ki sen daḥı anlar ile olasın.' 'beli' didi. Çün kim şabāḥ oldı, āfitāb 'ālemtāb-i cemāl-i Muḥammedi 'āleme gösterdi. [S 155^b] Mübārek başın t̄aradum ve esbābın geydördüm. Ve mübārek boyunına göz degmesün içün cüz'-i yemāniden bir ḥamāil aşdum. Ol ḥamāili kırup boyunundan atdı. Ve Ḥaḳḳ te'ālāya tevekkül itdi. Ve eline bir çüb alup rızā'an karındaşları ile gidüp menzilimize karīb yerde koyunlarımız otladup bir nice gün bu üslūb üzre 'amel buyurdi. Bir gün kuşluk vaktinde Nesīmā, ki rızā'an karındaşıdır, yanından geldi." Ḥalīme eydür suāl itdi ki 'Oğulum Muḥammed kandedür.' 'Fülān şahrā'dadur' didi. Ḥalīme eyitdi, 'Vāy oğulum ıssıda şahrā'da nice olur' didi. Nesīmā eyitdi, 'Ey vālide, ašlā aña ḥarāret eṣer itmez. Üzerinde bir bulut gölge olur. Her kande gitse bile gider' didi. Ḥalīme eyitdi, 'Billāhi gercekmi dirsın.' Eyitdi, 'Vallāhü'l-'azīm didüğüm şahīḥdür' didi. Eyitdi, 'Allāhu te'ālāya ısmarladum bu ferzendi korkularımdan' didi. Bu mu'āmelede iken iki ay belki üç ay eyledi. Bir gün nışf-ı nehārda Dımevre gelüp feryād eyledi. Ve kan dere batmış. Ve gözlerinüñ [M 221^b] yaşı revān olmuş idi. 'Vālide, karındaşım Kureyşī, ki bizüm ile irsāl itdiñ, 'aceb ḥāle uğradı. Tīz yetiş.' Ḥalīme eydür, "Feryād itdüm. 'Ne vāḳi' oldı' didüm. 'Bu ḥānenüñ ardında idik.'" Bir rivāyetde, "'Koyun gütmekde idik. Nāgāḥ gökden bir yaşıllar geyer iki kimesne gelüp Muḥammedi mābeynimizden kapup taḡ başına ilettiler. Arkası üzre yatur ve bıçak ile karnın yardılar. El-ān t̄urmadan anuñla muḳayyedlerdür. Ma'lūmum degil ki sağ kalmış ola.' Vardum. Ebū Z̄ü'eyb cān başımıza şıçrayup segirderek ol cānibe teveccüh itdik. Gördük ki bir taḡ başında oturmuş ve levni müteḡayyir olmuş. Gök cānibine nazar idüp tebessüm ider. Gelüp mübārek yüzün ve başın öpüp, 'Ne ḥāl vāḳi' oldı' diyü suāl itdik. 'Kureyşī kim rencide eyledi' didik. Buyurdi ki 'Ḥāneden çıkdığım gibi üç kimesne'", bir rivāyetde "'iki kimesne, ak geysüler geyer, zāhir oldı. Birinüñ elinde gümüşden ibriḳ ve birinüñ elinde yeşil zümrüden bir legen kardan beyāz bir nesne ile t̄olu. Beni ortadan kapup taḡ başına ilettiler. Biri beni lūtf ile arḳam üzre yaturdı. Ve sīnemi göbegime dek şakḳ itdi. Ben nazar iderdüm. Hīç elem çekmez idüm. Ve elin şokup cevḫimden cümle aḥşāmı çıkardılar. Ve ol beyāz nesne ile yudı ve yerine ḳodı. Olbiri eyitdi, ḳalk. Ḥıdmetimi ben daḥı yerine getüreyüm didi. Ol daḥı elin şokup yüregimi çıkardı. İki şakḳ

itdi. İçinden bir siyāh nesne çıkardı ve yabana atdı. Ve eyitdi, senüñ vücūduñda şeytānuñ hazzı bu idi, men' itdik yā habīballāh. Seni vesvesed-i ve keyd-i şeytāndan emīn itdik didi. Ve andan yüregim yanında olan nesne ile tıldırdı. Ve ben hergiz andan laṭīf ve yumşak nesne görmedüm.'" Bir rivāyetde, "Kālbimi sekīne ile [M 222^a] tıldırdı. Ve bir nūrdan ḥātem ile [S 156^a] mūhūr itdiler. El-ān ol mūhrüñ bürüdeti cemī'-i a'zā'mda mevcūddur. Üçinci kimesne eyitdi, siz ḥıdmetiñüzi edā' itdiñüz. Baña geldi. Ben daḥı emr-i Ḥaḳḳı yerine getüreyüm. Benden ıraḡ oluñ didi. Elini ol şaḳḳ olan yere ḳodı. Sağ u sālim oldum. Ve tekrār eyitdi, ümmetden on kimesne ile vezn eyleñ. Ben ağır geldüm. Yüz kimesne ile vezn eyleñ. İtdiler, ben ağır geldüm. Biñ kimesne ile vezn itdiler. Ben ağır geldüm. Cümle ümmet ile vezn itdiler. Ben rāciḥ geldüm. Andan her biri alınıp ve yüzüm būs idüp baña eyitdiler, hīḥ ḥavf çekme. Eger sen bileydiñ saña ne sa'ādetler vardır ve neler ḥāzırlanmışdır, hīḥ elem çekmez idiñ. Mūbārek cān-ı şerīfin āsūde olur idi didiler. Andan beni bu maḳāmda ḳoyup āsumāna ṭayrān eylediler. Ve semā' ḳapısından iḳerü girdiler. Ben ardlarından mūşāhede ider idüm. Eger murād iderseñüz göstereyüm didi. Ve sīne-i şerīfesinde mūşāhede olunur idi.'" Ba'zılar eydür, ḥavāşş mūşāhede idüp ol ḥazretiden bu ḳazıyyei istimā' iderler idi.

Rāvī eydür, Ḥalīme ol ḥazreti şallallāhu 'aleyhi ve sellem alup ḥānesine iletđi. Ve daḥı evlādına eyitdi, 'Şimden şoñra Muḥammedi şallallāhu 'aleyhi ve sellem ṭaşra alup ḡitmeñ' didi. Ve erine eyitdi, 'Ne dirsın, bu ferzend-i sa'ādetmendi vālidesine iletmeḳ lāzımdır ki mūhimmini ḡöre. Ḥavf iderem ki aña cūnūn 'ārız ola.' Ebū Zū'eyb eyitdi, 'Vallāhi hīḳbir elem ve zārūret ve cūnūn 'ārız olmaḳ iḥtimālī yoḳdır. Bundan mūbārek bir veled ṭoḡmış degildür. Ve bize bu deñlü sa'ādet yüz ḡösterdi, bunuñ bereket-i ḳademiyledür. Ammā ḥasedden emīn degülüz. Bizüm evvelki ḥālimizi bu ṭā'ife bilürler ki on keḳiden ḡayrıya mālik degil idik. Ve bir mertebemiz yoḡ idi. Ve ḥaḳḳ içinde ḡor idik. Şimdi üç yüz ḳoyunumuz oldu. Ve cümle ehl-i [M 222^b] ḳabīle içinde mu'teber olduḳ. Ol sebebdan ḥased idüp keyd olunmadan emīn degülüz' didi. Ḥalīme eyitdi, 'Anı bir kāhine iletelüm.' Ḥazret buyırdı ki 'Ma'āzallāh bende elemiden ve siz ḳann itdiḡüñüz cūnūndan bir nesne yoḳdır. Andan ben mūnezzehüm' didi. Her ne deñlü ḳaçındı ise mūmkın olmadı. Ḳavmi Ḥalīmeye iḳdām idüp 'āḳıbet anlaruñ re'yleri Ḥalīmeye ḡālib ḡelüp anı bir kāhine iletđiler. Kāhin eyitdi, 'Evvel kendünüñ ḥālin şerḥ itsün, ol bābda sizden ol a'lamdır' didi. Çün kim ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem aḥvālını zıḳr itdi, hemāndem kāhin yerinden şıḳrayup ḳucaḡına aldı ve feryād eyledi. Eyitdi ki 'Ey āl-i Ḡālib, ḡelüñ. Ol belā' ki size yüz ṭutup 'anḳarīb ḡeleceḳdür. Zuhūrı ḳarīb olmışdı. Def' eyleñ ve bunu ḳatlı eyleñ. Beni daḥı bile ḳatlı idüñ. Eger anı ḳoyasız ḳatlı itmeyesiz.

‘Āķillerüñüze sefih dir ve kendüñüze bâtil dir. Ve bilmedüğünüz dīne da‘vet ider’ didi. Halīme eydür, "Çün kim bu sözi işitdüm, elinden Muḥammedi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aldum. Ve eyitdüm, ‘Senüñ cününüña ‘ilāc lāzımdur. Eger böyle diyeceğün bileydüm yanıña gelmezdüm. Ben oğulumı [S 156^b] katl itmege rāzī degilüm. Seni katl itsünler’ didüm. Ve alup menzilime geldüm. Allāhu te‘ālā ‘alīmdür. Her ne maķāma uğrasaķ misk ü ‘anber rāyiḥası gelür idi. Ve geçdiğim yerlerden nice müddet misk ķokusu gitmedi. Bu emr-i ğarīb zuhūr itdikden soñra akrabā u müte‘allikāt baña eyitdiler, ‘Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Abdu’l-Muṭṭalibe teslīm eyle, bundan evvel bir belā’ irişmeye.’ Çün kim bu ma‘nāyı muķarrer itdüm, bir āvāz işitdüm ki eydür, ‘*heni’en leke yā baḥḥā’e mekkete*²⁹⁷⁸. Ḥayrāt u sa‘ādāt benī Sa‘ddan çıķup senüñ yanıña geldi. Ve yā ḥayre’l-beşer, çün kim Mekke de ķarār tutasın, ehl-i ḥarem cümle ḥavādişden maḥfūz olur, senüñ ķademüñ bereķātıyla’ didi."

Halīme eydür, "Merkebime süvār oldum. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem öñüme aldum. Bir laḥza andan ğāfil olmaz [M 223^a] idüm. Ve eṭrāfdan āvāz işidürdüm. Tā ḥavāli-i Mekkeye geldüm. Refīķlerim yanına anı koyup bir maşlahata gitdüm. Nāġāḥ bir ‘azīm şavt işitdüm. ‘Ale’t-ta‘cīle geldüm. Muḥammedi görmedüm. Eyitdüm, ‘Ey mu‘āşirü’n-nās, bunda olan ferzendi görmediñüz mi.’ Eyitdiler, ‘Kimüñ veledi.’ Eyitdüm, ‘‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ oğulıdır.’ Anuñ sebebi ile baña çok ḥayır vāşıl oldu. Cānla besledüm. Şimdi cecdi ‘Abdu’l-Muṭṭalibe ulaşıdurmaķ kaşdıyla bu araya getürdüm ki emāneti şāḥibine teslīm ideyüm. Eger bulmayam kendümi taġdan atup pāre pāre iderem.’ Ve’l-ḥāşıl şol deñlü cüst itdüm, bulmaķ müyesser olmadı. Nevmiḍ oldum. Elümi başıma koyup, ‘Vāḥ Muḥammed āḥ’ diyü feryād iderek şaġa ve şola segretdüm. Bir vechle ki cümle ḥāzır olanlar aġlaşdılar. Ol ḥālde nāġāḥ bir pīr gördüm, za‘īf iki ķat olmış. Baña eyitdi, ‘İztırābıñ nedür.’ Ḥaber virdüm, ‘İbrāḥīm peyġamberüñ rabbisi ḥaķķıçün eger Muḥammedi bulmayam, kendümi taġdan atup helāk itmek muķarrerdür²⁹⁷⁹.’ Eyitdi, ‘Ey Sa‘diyye, saña bir ‘ālīme nişān vireyüm senüñ oğuluñdan ḥaber virsün ve aḥvāli nice olacaķdur diyüvirsün.’ Eyitdüm, ‘Cānım ķurbān olsun saña. Baña delīl ol²⁹⁸⁰.’ Eyitdi, ‘Sanem-i a‘zām ki aña hübel dirler, ol saña müşķiliñ fetḥ ider.’ Eyitdüm, ‘*şekilteke ummeke*.’ Ya’nī, ‘Anañ seni yāve kılsun. Meger sen bilmez misin ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem toġduġı gice hübel ve lāt ve ‘uzzāya ne oldu.’ Eyitdi, ‘Ey Sa‘diyye, sen dīvāne olmışsın. Sen yabana söylersin. Ben varayum şimdi

²⁹⁷⁸ "Mekke bathāsı sana kutlu olsun."

²⁹⁷⁹ ibrahīm peyġamberüñ rabbisi ḥaķķıçün eger muḥammedi bulmayam kendümi taġdan atup helāk itmek muķarrerdür: **M**’de yok

²⁹⁸⁰ eyitdüm cānım ķurbān olsun saña baña delīl ol: **M**’de yok

haber alup getüreyüm' diyü ol pîr gitdi. Hübeli yedi kerre tavâf idüp başın öpdü. Ve eyitdi, 'Ey seyyidim, senüñ luṭf u iḥsânıñ ve fazl u imtinânıñ Kureyşden münkaṭı' olmaz. Hıḥbir ḥâcetlü yanıña gelmez, illâ murâdın ḥâsıl idersin. Ol za'ife Sa'diyye oḡlı Muḥammedi ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem yâve kılmış. Ağlayup feryâd ider. Eger aña irgüresin, muḥâldür.' Hemândem ki ḥâzretüñ ism-i şerîfın zıkr itdi, hübel ve ḡayrıları aṣnâmlar yüzleri üzre düşüp ol sultânı [M 223^b] medḥ eylediler. Ve didiler ki 'Ey şeyḥ, bizüm helâkimiz Muḥammed ṣallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ elinde olur. Allâhu te'âlâ, ki ma'bûd-ı bi'l-ḥaḳḳdur, aña delâlet ider, anı zâyi' eylemez. [S 157^a] Ve putperestleri helâk itse gerekdür.'" Ḥalîme eydür, "Gördüm ol şeyḥ nâlân u giryân elinden 'aṣâsı düşmiş kelâma ḳâdir degil dıtrir. Eyitdi, 'Ey Ḥalîme, senüñ oḡluñ perverdigârı vardur ki anı zâyi' eylemez. Ve emâneti saña iriṣdürür. Tâ anı eyle ṭaleb, aṣlâ maḥzûn olma' didi." Ḥalîme eydür, "Ḥavf itdüm ki benden 'Abdu'l-Muṭṭalibe haber vara ve ala. Ve âṣufte ağlayarak 'Abdu'l-Muṭṭalibe vardum. Beni görüp eyitdi, 'Sa'âdet yâḥûd nuḥûset.' 'İllâ nice nuḥûset' didüm. 'Oḡulumı yâvemi kıldıñ.' 'belî' didüm. 'Abdu'l-Muṭṭalib ṣann itdi ki anı ba'zı Kureyşî alup helâk itmiş ola. Ḳılıcın alup 'uryân itdi. Ve âṣâr-ı ḡaṣab üzerinde zâhir oldı. Ṭaṣra çıkdı. Eyitdi, 'Ey âli Ġalib.' Cümle, 'lebbeyk' dırlar. Zîrâ anuñla kimesne muḳâvemete ḳâdir degiller idi. Eyitdi, 'Gözüm nûrı ve 'âlemüñ sürûrı Muḥammed ḡâib. Süvâr oluñ. Cümle atlara binüp eṭrâfı geṣt ü ḡüzâr idelüm.'" Cümlesi süvâr olup her cânibe teveccüh itdiler. Çok cüst u cû itdiler, andan aṣlâ eṣer bulmadılar. Me'yûs olup 'Abdu'l-Muṭṭalib tenhâ ka'be-i mükerremeye geldi. Yedi kerre tavâf itdi. Ve ḥâzret-i Bârî'ye münâcât eyledi. Bir âvâz işitdi ki 'Muḥammed ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem perverdigârı zâyi' eylemez ve ḥor itmez.' 'Abdu'l-Muṭṭalib eyitdi, 'Ey ḥâtif, Muḥammed ḳandedür.' Eyitdi, 'Tihâme vâdisinde ṣecere-i yümnî yanında.' Bir rivâyetde, 'Muz ağacı yanında.' 'Abdu'l-Muṭṭalib silâḥın geyüp o cânibe teveccüh itdi. Yolda Varaḳa bin Nevfele râst geldi. İki or araya geldiler. Gördiler ki ol ḥâzret-i ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem ayaḡ üzre ṭurup muz ağacınıñ yapraḳların mübârek [M 224^a] eliyle çeker. Andan suâl itdiler ki 'Sen kimsin.' Eyitdi, 'Muḥammed bin 'Abdi'l-Muṭṭalibim' didi. 'Amr²⁹⁸¹ anı alup 'Abdu'l-Muṭṭalibe getürdi. Ta'zîm idüp, 'Ceddiñ 'Abdu'l-Muṭṭalibüm' didi. At üzre alup Mekkeye getürdi. Ve Ḥalîme 'özürḥ'vâḥlık eyledi. Ve 'Abdu'l-Muṭṭalib ve Âmine ṣol ḳadar iḥsân itdiler ki ta'bîr olmaz. Ve Muḥammedi ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem ceddi yanına ḳoyup Ḥalîme, 'Cân u dil anuñla bile ḳaldı.'

²⁹⁸¹ 'amr: varaḳa M

Rivāyet olunur ki ekşer-i müfessirîn rahimehumullāh, *ve vecedeke dāllen ve hedā*²⁹⁸² āyet-i kerîmesi ol hâzretüñ Mekkenüñ havālîsinde yāve kılınup bulunmasıdır didiler. Ve ba‘zılar tefāşîl-i şerî‘at ve emr-i dînde umûr-ı zarûriyye ve ‘adem-i istizhârdan soñra veche vâkıf olunmasıdır didiler. Ve dahı bir nice te‘vîlât zıkr olunmuşdur, yerinde mübeyyen ve mervîdür²⁹⁸³.

Ve mervîdür ki şakḳ-ı şadr keyfiyyetinde ve ahvâl-i Halîmede nice rivâyât-ı muhtelife vardır. Lâkin eşher-i rivâyâtı ihtiyâr itdik. Ve cemî‘-i ehl-i tevârihüñ muhtârları budur ki ikinci def‘a Halîmenüñ yanında üç yıl bir ay sâkin oldılar. Çün kim ‘ömr-i şerîfeleri bu miqdâra erişdi, şakḳ-ı şadr vâkı‘ oldı. Ve eḥâdiş-i şerîfeden münfahim olan oldur ki [S 157^b] şakḳ-ı şadr leyle-i mi‘râcda vâkı‘ oldı. Nitekim beyân olunsa gerekdür, *inşā‘allāhu te‘ālā*. Buña binā‘en ta‘addüdüne zâhib oldılar, tâ kim eḥâdiş mâbeyninde tevfiḳ ola.

Naḳl olunur ki dahı seyyidü’l-mürselîn ve ḥatemü’n-nebiyyîn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nübüvveti ızhâr olmadın Halîme Mekke-i mükerremeye gelüp hâzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mülâzım olmak için dâhil oldı. Ve fakr u fâkadan ve kaḥt u ḡalā’dan şikâyet itdi. Hâzret-i Hadîce radıyallāhu ‘anhâyı tezevvüc itmiş bir deve ve kırk koyun iḥsân itdi. Ve Halîmenüñ islâmına ihtilâf vâkı‘ oldı. Ba‘zı erbâb seyr itdiler. Halîme ve eri Hâriş bin ‘Abdi’l-‘Uzzā [M 224^b] islâma dâhil olup cümle-i aşḥâbdan olmuşlardır. Ammâ oğulu ‘Abdullāh, ki Dumeyr ile mülâḳḳabdur ve hâzretüñ rızā‘an karındaşıdır, ol da‘vet zamânına vâsıl olmadın vefât eyledi. Ammâ rızā‘an karındaşı, ki Nesîmâ nâmdur ve Halîmenüñ kız karındaşı Huzâmedür, anlar şeref-i islâm ile müşerref olmuşlardır ve şahâbeden olmuşlardır. Ümîddür ki şol meme, ki nice müddet ol hâzret-i seyyidü’l-ins ü ve’l-cân andan süd emmişdür, ‘adne dâhil olmaḳdan mahrûm olmaya. Halîme Âmineye teslim itdikden soñra ol hâzretüñ ḥıdmetini Ümmü Eymen Bereke nâm Habeşiiyye, ki babasından ol hâzrete mîrâş vechi üzre vâsıl olmuşdı, ol eylerdi. Âmine terbiyetin ve ‘Abdu’l-Muṭṭalib kifâyetin görür idi. Ümmü Eymenden mervîdür ki "Şol müddet ben ol hâzretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥıdmetinde oldum. Hergiz açlıktan şikâyet eylemedi. Şabâḥ bir miqdâr mâ’-yi zemzem içüp aḥşama dek ḳanā‘at iderdi. Her ne deñlü ḳuşluk vâktinde ta‘ām ‘arz iderler idi, ḳabûl itmez idi. ‘Ta‘āma raḡbetim yokdur’ dir idi. Ve ekşer-i evḳâtda açlık ve ḳanā‘at ile geçinür idi."

DÖRDÜNCÜ BÂB

²⁹⁸² ed-Duhâ 93/7. Ayet "ve hedā" deḡil, "feheda" şeklindedir.

²⁹⁸³ yerinde mübeyyen ve mervîdür: **M**’de yok

Altıncı seneden on üçüncü seneye dek vâki‘ olan delâlatuñ, ki zuhûra gelmişdür, anı beyân ider. Bu bâbda üç faşıl beyân olunur.

Evvelki Faşıl

Altıncı senenüñ veķâyî‘in beyân ider. ‘Ulemâ’-yi tevârih ü siyer ve fużalâ’-yı ehâdis ü ahbâr şöyle zıkr itmişlerdür ki hâzret-i seyyidü’l-evlâd-ı Âdem ve sened-i ‘âmmе-i ümem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem çün kim altıncı yaşına girdi, vâlidesi Âmineye Tayyibe cānibine teveccüh lâzım oldu. Anda akrabâ vu ta‘allukātuñ ziyâreti içün ol hâzreti alup Ümmü Eymen ile Medîneye varup bir ay anda tırdılar. Ol yerde ki aña Dârü’n-Nâbîga dirler idi, anda seyyidü’l-mürselîn şallallâhu ‘aleyhi ve sellem pederi medfûn idi, anda şuda yüzmek öğrendi. Bir gün benî Neccâr çâhında evlâd-ı Medîneden bir nice kimesne ile şuya [M 225^a] girmişler idi. Mühr-i nübüvvet zâhrında zâhir oldu. Yahûddan bir tâ‘ife geçüp gördüğün birbirine gösterdiler. Ve eyitdiler ki ‘Bu ferzend âhir-i zamân peygamberi olsa gerekdür.’ Ümmü Eymen bu haberi işitdi. Âmineye haber virdi. Kalkup Mekke cānibine teveccüh itdiler. Çün kim eşnâ’-yı tarîķde Ebû Enâm menzile geldiler, Âmine anda hasta oldu. Ol hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem başı ucında oturur idi. [S 158^a] Gâhî bihüş olup gâhî ‘aklı başına gelür idi. Muḥammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ mübârek cemâline nazar idüp bir nice ebyât okudu. Eyitdi, ‘Her diri ölür. Ve her cedîd eskir. Eger ben ölürsem nāmım ölmez. Zîrâ bir pāk zât-ı kerîm alıķodum.’ Andan vefât itdi. Ve cinn tâ‘ifesinden nevḥa ve бүкâ’ işitdiler. Ve ol mekânda defn itdiler. Ol hâzret hicret senesinde benî ‘Adiyynüñ hışnına gelüp nazar itdi. Ve bildi ve buyurdi ki ‘Oğulancıklar ile bu hışnuñ üzerine çıkardık.’ Ve ol seferde vâlidesi ile olup vâki‘ olan ahvâli zıkr itdiler.

‘Umdetü’l-Fezâ’ilde eydür, Ebvāya irişdi. Bir yere vâşıl oldılar ki anda bir miķdâr taş yığılmış idi. Anda nâzil olup eyitdiler, ‘Bu Muḥammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ vâlidesinüñ kabridür.’ Buyurdi ki ‘Nolaydı bileydüm ki anuñ ile ne mu‘âmele ideyüm’ diyü gâyet ile ağladılar. Aşḥâb bile ağlaşdılar. Andan Ḥaķķ te‘âlâdan izin taleb itdi ki vâlidesi içün istiğfâr ide. İzin vârid olmadı. Bîḥadd ağlaşdılar. Aşḥâb raḍıyallâhu te‘âlâ ‘anhum suâl itdiler ki ‘Niçün ağlarsın.’ Buyurdi ki ‘Vâlidemüñ itdüğü şefķat ve merḥameti fikr itdüm. Bir vech ile mükâfât mümkün degildür. Anuñ içün ağlaram’ didi. Cümle ḥâzır olanlar ağlaşdılar.

Ka‘bu’l-Aḥbâr raḍıyallâhu ‘anh rivāyet ider, hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘*leyte şî ‘rî mâ fe ‘alallâhu biebevāy.*’ ‘Nolaydı bileydüm ki Ḥaķķ te‘âlâ anama babama ne eyledi.’ Ḥaķķ te‘âlâ âyet-i kerîme inzâl itdi, *ene erselnâke bi’l-ḥaķķi beşîran*

ve nezīran [M 225^b] ve lā tus'elu 'an aṣḥābi'l-cehīm²⁹⁸⁴. Rāvī eyitdi, bu āyet-i kerīme inzālinden ṣoñra hergiz resūlullāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem vālidesinūñ ve babasınūñ añduğın işitmedik. Bir rivāyetde dağı vāriddür ki ḥaccetü'l-vedā'da ḥazret-i resūlullāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem vālidesinūñ kabrini teşrīf buyurup du'ā' itdiler. Ḥaḥḥ te'ālā Āminei ihyā' idüp ḥazrete ĩmān getürüp ba'dehū vefāt itdi. Maḥallinde zıkr olunur, inṣā'allāhu te'ālā. Andan ṣoñra Ümmü Eymen ol ḥazreti, ṣallallāhu 'aleyhi ve sellemi Mekkeye iletüp 'Abdu'l-Muṭṭalibe teslīm itdi. Menziline iletüp ri'āyet ü ḥıdmetinde edā'ya sa'y u iḳdām itdi. Dāimā sāir eṣrāf benī 'Abdi Menāf ḳatında anuñ evṣāfın ve kemālātın zıkr iderler idi, 'Bu ferzend-i ercümendde ṣabāḥat-ı Kureyş ve melāḥat-ı Yeşrib ve feṣāḥat-ı benī Sa'd cem' olmışlardır.'

İkinci Faşıl

Yedinci senede vāḳi' olan delāili beyān ider. Ol senede idi ki 'Abdu'l-Muṭṭalib Seyf bin Zī'l-Yezene tehniyeye gitmiş idi. Yemen diyārına ki müstevfī zıkr olunmuşdur. Çün kim seferden geldi, Mekke-i mükerrermede 'azīm ḳaḥṭ vāḳi' olup nice yıl yağmur yağmadı. Zer'den ve behāimden nesne ḳalmamış idi. Ve elem ü miḥnet nihāyete irişmiş idi. Bir gice Ruḳayḳa binti Şayfī bin Hāşim beyne'n-nevm ve'l-yaḳaḳa işitdi ki ḥātif eydür, 'Ey ma'şer-i Kureyş, āḥir-i zamān peygamberinūñ zuhūrı vāḳt ü zamānı geldi.' Bir rivāyetde, 'Sizden peygamber gelecekdür. Zamānı geldi. Sizūñ 'ayşınuz ve reḥā'ñuz ḥāşıl olup yağmurlar yağup ucuzluḳlar olsa gerekdür. İḥtiyār eyleñ. Mābeyniñüzden bir uzun boylu aḳ beñizlü tāze [S 158^b] yüzlü²⁹⁸⁵ kirpikleri uzun kimesne görüñ. Tā kim oğulanı alup ve ḳabīleden bir kimesne alup ğusl idüp pāk olup laṭīf ḳoḳular ile nefeslerin taṭḥīr ü tayyib idüp beyt-i şerīfı yedi kez ṭavāf ide. Andan Ebū Ḳubeys ṭağına ḳıḳup ol kimesne du'ā' ide. Bile olanlar āmīn diyeler [M 226^a] ve yağmur ṭaleb eyleyeler, Ḥaḥḥ te'ālā yağmur vire.' Ḳorḳu ile uyandı. Ve bunı ḥikāyet itdi. Cümle didiler ki 'Bu zıkr olan 'Abdu'l-Muṭṭalibūñ vaṣfıdır.' Bu ḥaber şāyi' olıcaḳ Kureyşūñ uluları cem' olup 'Abdu'l-Muṭṭalibūñ ḥuzūrına gelüp her baṭından birer kimesne aldılar. Ve pāk-i ğusl idüp rāyiḥa-ı laṭīfe ile nefeslerin taṭyīb idüp yedi kerre²⁹⁸⁶ beytullāhı ṭavāf idüp 'Abdu'l-Muṭṭalib ḥazret-i faḥr-ı kāināt 'aleyhi efḍalü's-şalavātı alup Ebū Ḳubeyse revān oldılar. 'Abdu'l-Muṭṭalib āheste giderdi. Ḳavim ardından segirdüp yetişemezlerdi. Çün kim Ebū Ḳubeyse 'urūc itdiler, 'Abdu'l-Muṭṭalib ḥazret-i Muḥammedi ṣallallāhu 'aleyhi ve sellemi

²⁹⁸⁴ el-Bakara 2/119

²⁹⁸⁵ tāze yüzlü: M'de yok

²⁹⁸⁶ yedi kerre: M'de yok

kucağına alup elin du‘ā’ya bile kaldırdı. Eyitdi, ‘Ey kâdiyü’l-hâcât ve ey kâşifü’l-beliyyât ve ey ‘âlimü’l-hafıyyât ve ey vâhibü’l-‘atâyâ ve ey fakîrleri ganî idici ve ey gammnâkları şādân idici, senüñ kullarıñ ve cāriyelerin harem-i şerîfinüñ hıdmetkârlarıdır. Kahtdan ve tarlıkdan ıztırâbda olup koyunlar ve develer helâk mertebesine vardılar. İlâhî, yağmur irsâl it, tâ kim nebâtât bitüp tâze hayât hâşıl ola.’ Râvî eydür, "Kasem iderem ki dahı rücü‘a kasd itmedin şol kadar yağmur yağdı ki dereler tıldı ve siller akdı." Şanādīd-i Kureyş ‘Abdullāh bin Cüd‘ân ve Şihāb bin Muğīre ve gayrılar yüzlerin ‘Abdu’l-Muṭṭalibe idüp eyitdiler, ‘Bu ni‘met saña mübārek olsun’ diyüp hakkında nice şi‘rler söylediler. Fi’l-vāқи‘ bu meḍāyıkadan ḥalāş buldılar. Ve bu belā’dan necāt ḥazret-i seyyidü’l-mürselīn bereketiyle olmuşdur.

Ol sene ‘Abdu’l-Muṭṭalib ol ḥazretüñ hıdmetinde ve ri‘āyetinde tamām cidd ü cehd idüp sa‘y-ı belīğ itdi. Ve hıdmetinde aşlâ dakīka fevt itmedi. Ve cümle evlādından ziyāde tutar idi. Ḥattā andan gayrı kimesne uyḥudan uyarmağa cür‘et idemez idi. Ve tenhāsına andan gayrı kimesne [M 226^b] giremez idi. Ve yerine ḥazretten gayrı kimesne oturmaz idi. Ve Ümmü Eymene dā‘imā vaşiyyet eylerdi ki hıdmetinde ve hıfz u hırāsetinde kâdir olduğı kadarı terk itmeye ve ihmāl itmeye. Ehl-i kitāb eydürler ki ‘Bu kimesne bu ümmetüñ peygamberi ola gerekdür’ ittifaḳ ol eṣnā’da benī Medīḥ²⁹⁸⁷ kabīlesinden bir cemā‘at, ki ‘ilm-i kıyāfet fenninde māhirler idi, geldiler. ‘Abdu’l-Muṭṭalibe eyitdiler, ‘Bu ferzendüñ ki kadem-i şerīfin gördük. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ kademine bundan şebīhrek bir kadem görmedik.’ ‘Abdu’l-Muṭṭalib Ebū Ṭālibe eyitdi, ‘İşit ki bu cemā‘at ne söylerler.’ Ol günden soñra Ebū Ṭālib ol sultānuñ ri‘āyetinde ve hıfz u himāyesinde oldu. Ve ḥātır-ı şerīfine ri‘āyetde kuşūr itmezdi. Rivāyet olunur ki ‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ ol ḥazrete şallallāhu ‘aleyhi ve sellem maḥabbeti bir mertebede oldu ki hiçbir oğulına öyle vāқи‘ olmamışdı. Dāimā bir mu‘ayyen yer ta‘yīn olunup anda [S 159^a] oturup sāir Kureyş uluları etrāfında oturlar idi. Ve kendünüñ bir mu‘ayyen yeri var idi. Kimesne aña ayak başmaz idi ve maḳāmına oturamazlar idi. Ol ḥazret bītekellūf gelüp oturur idi. Oğullarınun birisi aña cür‘et itmez idi. Ve anı men‘ itmek kaşd itdikde ‘Abdu’l-Muṭṭalib anlara ḥaykırup, ‘*da‘u ibnī fevallāhi inne lehu şe‘nen ‘azīmen*’ dir idi. Ya’nī, ‘Oğulumı koñ. Vallāhi anuñ şe‘n-i ‘azīmi vardır. Ve ‘anḳarīb cümleñün seyyidi olur. Alınında olan hiçbir kimesnede var mıdır gönülüm şehādet ider ki ol ‘azīm melik olur’ dir idi. Naḳl olunur ki bir gün ḥazret murabba‘ oturmuşdı. ‘Abdu’l-Muṭṭalib Kureyşe eyitdi, ‘Görün oğulumı kendüde saltanat u vecāhet harekāt u sekenātta nice āşikāredür.’

²⁹⁸⁷ medīḥ: Kaynaklarda "müdlīc" olarak geçer.

Üçinci Faşıl

Ol hâzretüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem sekiz yaşında olan on üç yaşına varınca olan vekâyi‘i beyân ider. Ve bu sâlde dört vâkı‘a zühûra gelmişdür.

Evvelki Vâkı‘a

[M 227^a] ‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ vefâtıdır. Eydürler ‘Abdu’l-Muṭṭalib yüz on yaşına ve ba‘zılar eydür yüz yigirmi yaş ‘ömür sürdi. ‘Âkıbet eceli qarîb oldı, iki gözi kapakları örtülmez oldı. Ma‘lûmı oldı ki elbette, *kullu nefsin zâ‘ikatu’l-mevt*²⁹⁸⁸ hasebince âhirete intikâl zamânı geldi. Hâtırında bir nesne yoğ idi, illâ habîb-i Ekremüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ efkârı, ‘Yetîm kalmışdur, ‘acabâ hâli nice olur.’ Ol hâzreti da‘vet idüp sînesi üzre kodı. Ve evlâdın da‘vet itdi. Ve eyitdi, ‘Rihlet vaḳtidür. Benüm bu ferzendden ğayrı bir endîşem yokdur. Nolaydı ‘ömür vefâ’ ideydi. Tâ kim hıdmetinde olaydum. Lâkin elümden ne gelür. ‘Ömür vefâ’ eylemedi. Şimdi bu hasret ile cân u dilim hasret odına yandı. İsterem ki sizüñ biriñüze bu cân-ı ‘azîzimi ısmarlayam. Kimdür ki kemâ yenbaġı ri‘âyet eyleye ve ‘uhdesine ala.’ Ebû Leheb cümlesinden müsinn idi. Dizi üzre kalkup eyitdi, ‘Ey melik-i ‘Arab, Hakk te‘âlâ ‘ömrüñ uzun itsün. Ve Muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hakkında olan murâdıñ virsin. Eger kendü beytiñüzden bir kimesne ısmarlamağ var ise hoş, illâ ben bu hıdmetüñ ‘uhdesinden gelürem. Ve anı cân u dil ile qabûl iderem’ didi. ‘Abdu’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Vâkı‘an senün mâl u cihetiñ ve ‘izzet ü şerefiñ vardur. Ri‘âyetüñ hakkında gelürsin. Lâkin qalbiñ kâsîdür ve rahmiñ azdur. Yetîm-i mecrûhu‘l-qalbdür ve şikeste hâtırdur. Şâyed ki rencîde ola’ didi. Hamza dağı kalkdı. ‘Bu hıdmeti baña ısmarla’ didi. ‘Abdu’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Heybetinden aña mu‘âvenet ü muzâheret itmege cümlesinden eḥakkısn. Ammâ hiç evladiñ yokdur. Evlâdı olmayan evlâd ri‘âyetinde kemâl üzre olmaz. Ahvâl-ı evlâdı bilmezsin. Ve dağı sen mübâriz ersin, şikâr seversin. Cā’izdür ki şikâr ile muḳayyed olup anuñ mühimmini görmekte ihmâl idesin.’ ‘Abbâs kalkup ol dağı du‘â’ vü şenâ idüp eyitdi, [M 227^b] ‘Eger beni bu hıdmete lâyıq görürseñ cânıma minnetdür’ didi. Eyitdi, ‘Sen bu hıdmete lâyıksın ammâ evladiñ çokdur. Anlar ile muḳayyed olup ğayrı kimesne ri‘âyetinde [S 159^b] kuşur zann olunur’ didi. Andan Ebû Tâlib taleb idüp raġbet gösterdi ve eyitdi, ‘Cümleden ziyâde tâlib ü rāġıbum. Lâkin kendümden büyük qarındaşlarım tûrurken güstâhlık idüp tekaddüm itmedüm. Egerçi mâlüm qalîldür, ammâ benüm şıdkım cümleden ziyâdedür’

²⁹⁸⁸ el-Ankebût 29/57

didi. ‘Abdu’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Bu hıdmete lāyık sensin. Lākin her işde ben ḥazret-i Muḥammed ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile meşveret itdüm. Ve anuñ işaretiyle ‘amel itdüm. Rāst u şavāb geldi. Bu ḥuşuşda daḥı kendü ile meşveret ideyüm. ‘Ammilerinüñ her kaṅısın iḥtiyār iderse anuñla ‘amel ideyüm.’ Andan soñra ḥazret-i fahr-ı ‘ālem ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem cānibine teveccüh itdi. Ve didi ki ‘Ey gözüm nūrı, senüñ ḥasretüñ ile āhirete teveccüh iderem. Bunlardan kaṅısını babalığa qabūl idersin’ didi. Ḥazret-i resūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem kalkup Ebū Ṭālibüñ boyunına şarmaşdı ve dizine oturdu. ‘Abdu’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Elḥamdulillāh ki ben iḥtiyār itdügüm Muḥammed ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ iḥtiyārına muvāfık oldu’ didi. Andan Ebū Ṭālibe vaşiiyet idüp keyfiyyet-i terbiyeti ta‘līm eyledi. Eyitdi ki ‘Ey Ebū Ṭālib, gör ki bu dürr-i yetimi nice beslersin. Vālideyn şefkatın görmemişdür. Ben bunu saña sāir evlādımdan terciḥ idüp teslīm itdüm. Kendü nefsiñ gibi bilesin. Zīrā sen gayrıdan aña ulısın. Babasıyla bir anadansın. Yā Ebā Ṭālib, eger anuñ zamānına irişesin bilesin ki benüm bunuñ ḥaḳkında didüğüm ‘ayn-ı taḥkīkdür. Eger kādir iseñ aña mütāba‘at eyleyesin. Ve mu‘āvenetde aşlā taḳşīrāt itmeyesin.’ Andan eyitdi, ‘Vaşiiyetim qabūl itdiñ mi.’ ‘İtdüm’ didi. ‘Allāh şāhid olsun ve gizlü ve āşikāre şāhid olsun.’ ‘Abdu’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Eliñ uzat’ diyüp eline teslīm idüp, [M 228^a] ‘Şimden soñra baña mevt āsān oldu’ didi. Andan soñra ol ḥazretüñ ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ mübārek başın ve yüzün būs itdi. Ve mübārek boyunun ḳokladı. Eyitdi, ‘Şāhid oluñ bundan laṭīf ve gökçek rāyiḥa görmedüm. Ve bundan aḥsen vech müşāhede itmedüm’ didi. Andan ‘Abdu’l-Muṭṭalib āhirete intikāl eyledi. Ve Mekke-i mükerreremenüñ gūristānına Ḥucūn dirler, anda defn eylediler. Ümmü Eymenden rivāyetdür ki "Ol ḥazreti gördüm, ‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ vefātı günü cenāzesinüñ ardından gidüp aḡlardı."

İkinci Vākı‘a

Ebū Ṭālibüñ ol ḥazreti ta‘ahhüd idüp andan müşāhede itdüğü delā’il-i ‘acā’ibe beyān ider. Naḳl olunur ki Ebū Ṭālibüñ maḥabbeti ol ḥazrete ṣallallāhu ‘aleyhi ve selleme bir mertebe ziyāde oldu ki cemī‘-i evlādından ziyāde tutar idi. Ve bir ān kendüden ayırmaz idi²⁹⁸⁹. Gice ile yanında yatur idi. Ve i‘zāz u ikrāmında ve medḥ ü şenā’sında daḳīka fevt itmez idi. Ve her ne ṭaleb isteye ‘ale’l-fevr ḥāşıl eyler idi. Naḳl olunur ki anuñ ile ta‘ām şunsa ve mā‘an ta‘ām yiyüp sāir evlādı ta‘āma el uzatmazlar idi²⁹⁹⁰. Zīrā her ḳaçan ol

²⁹⁸⁹ cemī‘-i evlādından ziyāde tutar idi ve bir ān kendüden ayırmaz idi: **M**’de yok

²⁹⁹⁰ ve her ne ṭaleb isteye ‘ale’l-fevr ḥāşıl eyler idi naḳl olunur ki anuñ ile ta‘ām şunsa ve mā‘an ta‘ām yiyüp sāir evlādı ta‘āma el uzatmazlar idi: **M**’de yok

h azret ta' ama elin  unsa c mlesin n  arnı  oyar idi. Ve ziy de fazla  alur idi. Anlar evvel  unsa ta' am dökünüp [S 160^a]  oymazlar idi. Ve  ab h uy udan  alkıca  s ir evladı  a ları  arışık kirpikleri gözlerine mahl t  alk rlar idi. Ol h azret n yüzi mes' d ve gözleri m ke  al  alk r idi. Eb  T lib eydür idi ki 'Vall hu'- az m bu ferzend n   n-ı 'az mi uludur.' Eb  T lib eydür, "Z 'l-mec zda idüm. Ol h azret benümle bile idi. Ba a g yet şusuzluk ' arız oldu. 'Fi'l-h l Mu ammed  allall hu 'aleyhi ve sellem m b rek dizi üzre oturdu.    esi ma allinde bir 'az m  e me z hir oldu. Andan i  p  andum." B k  um r-ı g r be, ki andan Eb  T lib m   hede itmişdür, ma allinde zıkr olunur, *in  'all hu te' l *. Ve Eb  T lib, '*vall hi inneke lemub rekun*' dir idi. Ya'n , 'All h  a  ı  n sen m b reksin.' Ve  a  ında nice eby t dimişdür ki [M 228^b] ol h azreti  allall hu 'aleyhi ve sellem med  eyledi.

  inci V  i'a

Ol sene N   'r-rev n²⁹⁹¹, ki kisr -yı 'Acemd r, vef t idüp mülk oğulu H rm ze m ntak l oldu.

Dördinci V  i'a

H tim-i T ' n n vef tudur,      ile me   r olmi  idi.

Onıncı senede v  i' olan v  i' tdan ol h azret-i  allall hu 'aleyhi ve sellem Eb  T lib ile   m tarafına teveccüh itd  id r, riv yet-i me   r üzre bundan  o ra bey n olunur, *in  'all hu te' l *.

Ve   n kim onıncı s lde, bir riv yetde on birinci s lde, bir kerre dağı  a  -ı  adr v  i' oldu. Bu riv yet   bit olıcağ  a  -ı  adr    kerre v  i' olmi  olur. Mu arrerd r ki te l  de te' id-i k mil olur. Ve dağı va iy n zil olıcağ g r-ı H r 'da h azret-i Cebr ' l 'aleyhi's-sel m    kerre h azret-i res l   allall hu 'aleyhi ve sellemi  uvvet ile  ı d  ı bu ma'n yı ta     iderler.   bey bin Ka'b ve Eb  Hureyre ra ıyall hu te' l  'anhum  riv yet ider, ol h azret-i  allall hu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki "On yaşında iken iki melek gelüp beni yaturdılar ve  arınımı yardılar. Ve ben hiç za met görmedüm. Benden k n   h sedi i r c idüp yerine ra met   re' fet t ldurdılar. Ve bir siy h  an p resi  ı arup

²⁹⁹¹ n   'r-rev n: Daha önce bahsedildiği üzere "en   rv n" isimleri M nüshasında böyle geçmektedir.

bir ak nesnei yerine kodılar. Ayağımuñ baş barmağından tutup kaldurdılar. Nazar itdüm. Kendümde cümle halka şağır ü kebîre rahmet ü şefkat buldum."

Ve bu sâlde umûr-ı gaybiyyeden niçe terbiyetler vâkı' oldu. Naql olunur ki hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdu, "Bir def'a Mekke'de oğulancıklar ile oynardık. Bir miqdâr uvağ taşlar cem' idüp arkama kodum. Bir yerden bir yere iletmek kaşd itdüm. Gaybden bir el peydâ olup beni darb itdi. Nidâ' geldi ki 'Kimesneye rencide itme.' Ve beni tarîkden men' eylediler."

Bir vâkı'a dahı oldur ki Ümmü Eymen eydür, Kureyşüñ bir putı var idi. Adına Büvâne dirler idi. Gâyet ile ta'zîm iderler idi. Ve halk gürüh gürüh gelüp [M 229^a] aña 'ibâdet iderler idi. Bir gün aḥşama dek anuñ karşusunda tururlar idi. Ebû Tâlib dahı bu kaşıyyede hâzır idi. Ve ol hâzrete teklîf idüp küllî iḳdâm iderdi, qabûl itmezdi. Ebû Tâlib ve akrabâsı bu cihetden [S 160^b] rencide olup yaramaz zann itdiler. Bir def'a dahı küllî iḳdâm idüp ol put olduğı cânibe iletdiler. Henüz bir laḥza turmadın ortalıqdan gâ'ib oldu. Bir müddetden soñra ḥavfnâk ve ditreyerek hâzır oldu. 'Ammileri aḥvâlin suâl itdiler. Buyurdılar ki 'Ḥavf iderem baña cinn musallaḥ ola.' Eyitdiler ki 'Saña cinn ḥavâle ola senden ḥayır ḥaşletler çokdur. Ammâ ne gördüñ böyle ḥavf idersin.' 'Putu yakın olduğum gibi bir uzun boylu şahış baña ḥaykırup eyitdi, yâ Muḥammed, zinhâr bu puta elüñ koma ve aṣlâ bunlaruñ bayramına hâzır olma didi.'

On ikinci senede ekşer-i ehl-i siyer qavli üzre Ebû Tâlib ticâret tarîkiyle Şâm tarafına teveccüh itdi. Bir rivâyet dahı oldur ki on ikinci sâl geçüp on üçinciye dâhil olmışdı. Bu sâlde bir garîb vâkı'a olmışdur, beyân olunur.

BEŞİNCİ BÂB

On üçüncü senede vâkı' olan tâ ol hâzretüñ yigirminci seneye dek olan vaqı'atı beyân eder.

Evvelki Vâkı'a

Ol hâzret Buṣrâ cânibine olan seferidür ki Şâm cânibindedür. Aṣḥâb-ı siyer ü tevâriḥ şöyle getürmüşlerdür ki çün hâzretüñ 'ömri on iki yıl ve on iki ay on gün oldu vilâdet-i şerifelerinden, Ebû Tâlib Kureyşden bir cemâ'at ile ma'îşet esbâbı içün Şâm cânibine kaşd itdi. Maşlaḥatın görüp gitmek murâd idicek peygamber şallallâhu 'aleyhi

ve sellem bile getürmek murād eylemedi. Hāzret anuñ mufāraḳatı düşvār geldi. Gelüp nāḳasınuñ zimāmın tıttı. Ve eyitdi, ‘Ey ‘ammī, bu şehirde beni kime i’timād idersin ve kime ısmarlarsın. Ne pederim ve ne müşfiḳa māderim vardır’ didi. Ebū Ṭālibe rıḳḳat gelüp and içdi ki anı bile götüre. Birāderleri ve hemşireleri eyitdiler, [M 229^b] ‘Bu on iki yaşında. Mübārek vücūdı güneşe taḥammül itmez. Anı sefere iletmek münāsib degildür’ didiler. Ebū Ṭālib mütereddid oldu. Diledi ki alıḳoya. Bir gün gördi ol ḥāzreti bir kūşede tenhā oturmuş aḡlar. ‘Neye aḡlarsın’ didi. Hāzret sākit oldu. Ebū Ṭālib eyitdi, ‘Şāyed ki benüm mufāraḳatıma aḡlarsın.’ ‘belī’ didi. And itdi ki ‘Aşlā senden mufāraḳat itmeyem.’ Pes peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem taşra ‘azm idüp yola revān oldılar. Çün kim Kafra irişdiler, ol bir köydür Buşrā ile mābeynlerinde altı mīl miḳdārı mesāfe vardır, ol ḥavālīde bir şavma‘a var idi. Anda bir zāhid var idi, Bahīrā nām. Kūnyesi Ebū ‘Abbās idi. Laḳabı Cercīs idi. Naşārī ‘ulemāsınuñ kibārından idi. Ve zūhd ü ‘ibādetde derece-i ‘ulyā’da idi. Kütüb-i semāviyyede mezkūr u ma‘lūm olmışdı ki ḥatemü’l-enbiyā’i ve’l-mürselīn bu sıfatlu ve bu ‘alāmetlü bu maḳāma gelse gerekdür. Aña binā’en ol şavma‘ada idi. Mervīdür ki ol şavma‘a ḳadīmü’l-eyyāmdan ma‘bed idi. Ve daḡı içinde her kim olursa ol mekāna gelür ‘ibādet itmege iştiḡāl ider idi. [S 161^a] Ol zamānuñ muḳallidi Bahīrā idi. Āḡir-i zamān peygamberi mülāḳatı ümīdi ile ol ma‘bedi kendüye maḳām idindi. Çün kim bildügi ‘alāmetleri ḳāfilelerde bulmadı, ḳāfile gelüp geḳüp Ḳureyšüñ ḳāfilesine aşlā iltifāt itmedi. Ve ibādetinden gelen geḳenden ḡaberi olmaz idi. Elbette gelür diyü ḳatlanur idi ki ‘alāmāt-ı ma‘lūme müşāhede ide. Ve ma‘lūm idindi ki bu sene Ümmü’l-Ḳurādan ḳāfile geḳüp ḡazret-i risāletpenāḡ Muḡammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile ol araya uğrasalar gerekdür. Her şabāḡ güneş toḡduḡı vaḳit zāviyesinden saḡına ḳıḳup ḳāfile geldügi ‘aḳabeye nazar iderdi. Tā ol gün ki ol ḳāfile-i ‘izzet ile geldi. ‘Aḳabenüñ üstinden göründi, Bahīrā zāviyesinüñ üzerinden gördü ki güneşüñ şiddet-i ḡarāreti zamānı idi. Ve ‘ālem ḡarāretten tutuşup yanar idi. Bir ḳıḡ’a bulut ol ḳarbāna sāyebān olmuş ve ol kervān ile ḡareket ider. [M 230^a] Ve gördi ki cümle ḡacer ü meder ü şecer ol ḳāfilede bir şaḡşa secde ider. Bir rivāyetde taşdan ve aḡaçdan işitdi ki ‘es-selāmu ‘aleyke yā rasūlallāḡ’ dirler. Çün kim ehl-i ḳāfile şavma‘a yanında ḳondılar, Muḡammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile Ebū Ṭālib bir ḳurmuş aḡac altında nüzül itdi. Ol bulut ol aḡac üzerine sāyebān oldu. Ol aḡac yeşerdi ve yapraḳlandı. Bahīrā ‘ilme’l-yāḳīn bildi ki murādına itdügi ḡazret bunlar iledür. Āteş-i şevḳi derūnında yandı ve menziline ḳarāra mecālī ḳalmadı. Şavma‘a ḳapusın açup ḳapudan ḳıḳmayan rāhib segirdirek ol ḳavme gelüp seyyidü’l-mürselīnün mübārek elin tutup eyitdi, ‘Ey ehl-i ḳāfile, bilün ki bu seyyidü’l-enbiyā’ ve senedü’l-aşfiyā’ ve ḡādī’s-sübül ve seyyidü’r-rūsul şallallāhu ‘aleyhi ve sellemdür.’

Eyitdiler, ‘Sen bunu neden bildiñ.’ Cevāb virdi ki ‘Siz bu ‘akābeden vādīyi müşerref kıldığıñuz vakit hıçbir taş ağac olmadı ki bu hāzrete secde eylemeye. Taş ve ağac enbiyā’dan ğayrıya tevāzu’ eylemez. Ve dağı nice ‘alāmātlar vardur ki bununı haqq peygamber olmasına delālet ider. Ve bilüñ ki bu hātemü’r-rüsuldür. Sizden murādım oldur ki yarın benüm hānemi teşrīf idesiz. Ve bir nice müşkilim var, hāl idesiz’ didi. Ebū Tālib ve sāir rü’esā’-yı Kureyş da’veti qabūl itdiler ve teşrīfe va’d itdiler. Baḥīrā menziline ziyāfet yarağını görmege mūrāca’at itdi. Ve şol rivāyet ki ekser ehl-i siyer ihtiyār itmişlerdür budur ki Baḥīrā şavma’adan inmedi. ‘Ādeti degil idi, şavma’asında sākin oldı. Lākin āteş-i ḥasret yüregın, sūzān itdi. Ve qaşd itdi ki bir tedbir eyleye, ol hāzrete mülākāt ola. Mā hāzar ne mümkün oldı ise ihzār idüp bu tā’ifenüñ cümlesin da’vet itdi, şol şart ile ki bunlardan bir kimesne qalmaya, cümlesi geleler. Bir kimesne suāl itdi ki ‘Bu deñlü zamāndur bu mekāndan geçüp hıçbir kerre bizi teklīf itmediñ. Şimdi bu kereme [S 161^b] bā’iş nedür.’ Eyitdi, ‘Gerçekdür, feemmā şimdi [M 230^b] kâfile başıñuz ğāyet ‘azīmü’ş-şān kimesnedür.’ Ve eyitdi, ‘Bu maḥallde ifşā’-yı sırr bundan ziyāde cā’iz degildür. Siz konuqlarsız, size ikrām vācibdür’ didi. Kureyş va’dleri üzre irtesi cümle şavma’aya geldiler. İllā ol hāzret şağırü’s-sinn olmağın Ebū Tālibüñ işaretiyle menzilde qaldı. Baḥīrā ol tā’ifeye birer birer nazar itdi. Matlūbını görmedi. Tekrār şavma’anuñ üzerine çıkup nazar itdi. Gördi ki ol şehāb kemākān yerinde durur. Aşağı inüp eyitdi, ‘Benüm murādım ol idi ki sizden bir kimesne teḥallūf itmeye. Şöyle zann olunur ki bir kimesne qalmış ola.’ Anlar eyitdi, ‘Kimesne qalmadı, ancak bir tāze kimesne esbābımız beklemek için alıkoğuk.’ Baḥīrā eyitdi, ‘Luṭf idüñ, anı dağı ihzār eyleñ.’ Hāriş bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib eyitdi, ‘Vākı’an mürüvvet degildür ki biz ta’āma ḥāzır olavuz, Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥāzır olmaya.’ Çün kim rāhib Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ ism-i şerīfin işitdi, ḥāzır olmasın isti’cāl itdi. Hāriş gitdi ki ol hāzreti getüre. Baḥīrā tam üzerinden nazar itdi. Çün kim resūlullāh ağac altından qalkdı ve şavma’aya teveccüh eyledi. Ol aq bulut harekete gelüp bile revān oldı. Çün kim Baḥīrānuñ menziline geldi, ayağ üzre qalkup ta’zīm itdi. Eydürler ki Baḥīrā anları görüp eyitdi, ‘*unzurū ilā fey’i şecerati keyfe māle ileyhi.*’ ‘Görüñ şol ağacuñ gölgesin ki nice aña meyl ider.’ Ve kütüb-i muqaddimedede mütāla’a idüp gördüğü ‘alāmetleri müşāhede itdi. Çün kim ehl-i kâfile ta’ām yiyüp gitmek qaşd itdiler, Baḥīrā gördi ki Ebū Tālib ile hāzretüñ münāsebeti sāirden ziyāde aña teveccüh idüp eyitdi, ‘Bu ferzend kimdür.’ ‘Oğulumdur.’ Baḥīrā eyitdi, ‘Bununı anası ve babası ḥayātda olmamaq iktizā’ ider.’ Ebū Tālib eyitdi, ‘Qarındaşım oğulıdır.’ Rāhib eyitdi, ‘Rāst söyledüñ. Andan imtiḥān qaşdıyla hāzrete eyitdi ki ‘Lāt ve ‘uzza haqqıçün saña her ne suāl idersem rāst söyle.’ Hāzret-i

şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Baña anlara yemîn virme. Baña anlardan düşman yokdur.’ Bahîrâ eyitdi, [M 231^a] Allāhu te‘ālāya yemîn virdi. Hâzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Her ne dilerseñ suāl eyle.’ Cevābından suāl itdi. Buyurdu ki²⁹⁹² ‘*yenāmu ‘aynāyi ve lā yenāmu ḳalbī.*’ ‘Gözlerim uyur ve ḳalbim uyumaz.’ Ve daḫı her ne suāl itdiyse cevāb virdi. Gördüğü ‘alāmetler ve bildüğü nişānlara cümle hep muvāfıḳ geldi. Andan mübārek gözlerine nazar itdi. Ebū Ṭālibe suāl itdi ki ‘Bu ḫumret-i mübārek gözlerinde ‘ale’-d-devām mıdır.’ Eyitdi, ‘Aşlā gitdüğün görmedüm.’ Bu ‘alāmet daḫı muvāfıḳ geldi. Ve daḫı iṭmînān için mühr-i nübüvveti görmek diledi. [S 162^a] Ve cāmesin çıkarmak iltimās itdi. Hâzret hicāb eyledi. Ebū Ṭālīb eyitdi, ‘Murādın ḫāşıl ḳıl, ey gözüm nūrı’ didi. Çün kim ol hâzret mübārek arḳasın açdı, ketfi ortasında ol mühr-i nübüvveti gördi. Ve kütübde gördüğü üzre müşāhede idüp öpdü. Ve gözleri yaşı ile ṭoldı. Ve didi ki ‘*eşhedu enneke rasūlullāh.*’ Ve mübārek ayağın öpdü. Ve kendüden gidüp bîḫtiyār feryād idüp eyitdi ki ‘*hāzā seyyidu’l-‘ālemeyn hāzā rasūlu rabbi’l-‘ālemīn hāze’llezī ba’sehullāhu rahmeten li’l-‘ālemīn.*’²⁹⁹³ Kureyş bu ḫālī ma‘lūm idüp eyitdiler ki ‘Muḫammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün bu rāhibün yanında ‘azīm ḳadri vardır.’ Bahîrâ eyitdi, ‘Bu peygamberlerün āḫiridür. Ve bunuñ şerī‘ati cemī‘-i yeryüzin ṭutısardur. Ve dīni sâbıḳ dīnleri fesh ider. Bunu Şāma iletme. Yahūd bunuñ ‘adūsıdır. Cā’iz ki bir zarar irişdüre. Bunuñ ḫaḳḳında çok ‘ahd ü mīşāk olmuştur.’ Ebū Ṭālīb eyitdi, ‘Söyleñ ‘ahd ü mīşākı nedür.’ Bahîrâ tebessüm idüp eyitdi, ‘Ḥaḳḳ te‘ālā ‘İsā peygamberi ‘aleyhi’s-selām kitāb irsāl idüp o kitābda bunuñ ḫaḳḳında ‘ahd inzāl itmiştir. Ḥālā saña vaşıyyetim oldur ki ‘ale’t-ta‘cīl bunu memlekete irişdüresin.’ Ebū Ṭālīb mütereddid oldı. Ve metā‘ını Buşrāda ucuz bahā ile şatup Mekkeye mürāca‘at itdi. Bir rivāyetde ol hâzreti anda ḳoyup kendü ticāret için Şāma gitdi.

Naḳl olunur ki yahūddan yedi nefer Rūmdan ol mekāmı ḳaşd idüp ‘ilm-i kehānet ile ol hâzretün ol araya [M 231^b] geleceğın bilüp ol ağacuñ altında nüzül ideceğın ma‘lūm idinüp ol hâzreti ḳatlı itmek ḳaşdıyla ittifāḳ ol gün Bahîrāya geldiler. Üç kimesne içlerinde kāmīl ve ḫabīr idi, birinün adı Derḳays²⁹⁹⁴ ve biri Zebir ve birine Temmāme dirler idi. Eyitdiler, ‘Şöyle ma‘lūm oldı ki kütüb-i semāviyyeden ki bugün Muḫammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḳāfile ile bu araya nāzil olsa gerekdür. Anı ḳatlı itmege geldik. Bize yardım eyle’ didiler. Bahîrâ bunları delāil-i vāzıḫa ile ilzām itdi. Ve eyitdi ki ‘Bir kimesne kütüb-i semāviyyede Ḥaḳḳ te‘ālā peygamber olacağın beyān itmiş ola anı ḳatlı itmege

²⁹⁹² cevābından suāl itdi buyurdu ki: M’de yok

²⁹⁹³ "Bu iki alemin efendisidir, alemlerin rabbinin resuludur, Allah’ın alemlere rahmet olarak gönderdiği kişidir."

²⁹⁹⁴ derḳays: Kaynaklarda "derīs" olarak geçer.

kaşd nice cā'iz olur.' Ve eyitdi, 'Haqq te'ālā bir nesnei murād ide kimesne anı tağyir etmek mümkün midür.' 'Degildür' didiler. Eyitdi, 'Bu hâtıradan ferāğat eyleñ' didi. Anlar dañı inşāf idüp bu niyyetden rücū' eylediler. Bir rivāyetde, 'Bu hevādan ferāğat idüñ. Eger bu kimesne ol peygamber ise, ki kütüb-i ilāhiyyede zıkr olunmuşdur, siz anı qatl idemezsiniz. Eger degil ise kanına girüp ve fitne qaldurup bir bīgünāhı qatl etmek münāsib degildür.' Ol yedi kimesne bu endişeden vāz geçüp ve tevbe idüp bākī 'ömürlerin Bañırā ile geçürdiler. Bundan soñra Ebū Tālib sefere gitmek murād eylese hāzret bile gitmege rağbet itse Bañırānuñ vaşıyyetiyle yahüddan havf idüp getürmez idi. Ve tā zarūret muhkem olmayınca hāzretten ayırılup sefere gitmedi.

Ve on dört senesinde ol hāzretüñ ficār-ı şānī [S 162^b] vāķi 'asıdur ki Kureyş ile Hevāzin mābeyninde vāķi' olmuşdur. 'Ulemā'-yı siyer rañimehumullāh buyurmuşlar ki Kureyş cāhiliyyet zamānında Qays Ğeylān ile iki kerre münāza'aları vāķi' oldu. Evvelkine ficār ol ikinciye ficār-ı şānī dirler. Anuñçün böyle didiler, eşhur-ı haramda vāķi' oldu. Şerr ü huşūmet ol muhterem aylarda vāķi' oldığıçün ki 'Arab içinde kıtāl anda gāyetle mezmūm idi.

Ficār-ı evvel şöyle vāķi' oldu. Benī Nađrdan bir şahış bir kimesnenüñ Kinānī üzre deyni var idi. Kinānī edā'sında te'allül [M 232^a] iderdi. Nađrī ki anuñ ġarimi idi. Bir maymūnı getürüp eyitdi, 'Benüm böyle bir maymūnum var idi, zāyi' oldu. Her kimüñ buncılayın var ise fülān kinānīde olan deynine şatun alayum' didi. Bundan murādı ol Kinānīnün su'-yı mu'āmelesin ızhār idi ki anlardan nef' yokdur demek ola. Benī Kināneye gāyet güc geldi. Maymūnı darb idüp öldürdi. Nađrī feryād idüp qavminden meded istedi. İki tā'ife birbirine kılıc koymak mertebesine vardı. 'Āķiller gelüp men' itdiler. Bir rivāyetde birkaç Kureyşī cüvānlar ki hevā vu heves üzre idiler. Benī Āmirden bir hātūnı 'acūze kimesne imiş aña tābi' oldılar. Hātūn bunlara kendünün hālin söyledi. İltifāt itmediler. Ol hātūn bir yerde fāriğü'l-bāl oturmuş idi. Ğāfil iken ard etegin başına idüp 'avretin keşf itdiler. Ol hātūn gāyet ile hacil oldu ve qavmine feryād itdi. Qabilesinün erleri cem' oldılar. Ol cüvānlar dañı hücūm itdi. Āteş-i fitne qalkup birbirine kılıc çekdiler. 'Ukalā' mābeyne girüp, 'Bir 'avratuñ feryadı içün ve bir iki oğulanuñ lu'bu içün birbiriñüzi kırmak münāsib degildür' didiler. Ficār-ı evvel budur. Vilādetüñ onıncı senesinde vāķi' olmuşdur.

Ammā ikinci ficār oldur ki benī Kināneden bir şahış var idi. Berrād bin Qays dirler idi. Fesād fışk u fücūr ve qan dökme ki nāhaqq yere 'ādeti idi. Akrabā vu ecānib kendüden bızār olmuşlar idi. Halkuñ qanın dökmeekten ve mālların almaqdan hālī

olmadığı ecilden bir kabîle kendüyi kabûl itmediler. Âhir melik-i ‘Arab, ki Nu‘mân bin Münzir idi, anuñ yanına vardı. Ve âsûde oldu. Nu‘mân her sene ‘Ukâza, ki ‘Arabuñ bāzârlarından bir yerdür, kârbân irsâl iderdi. Bir bāzâr dağı Zü’l-Mecâzdur ve Cuḥfedür, bu bāzârlara kâfile irsâl ider. Ve ‘Arabdan bir kâfile irsâl idüp bir serdâr naşb iderdi, tā kim kârbânı selâmet ile getüre. Berrâd ol sene yanında idi. Biri dağı Qays rü’esâsından ‘Urve-i Raḥḥâl dirler bir kişi var idi. Çok seferi [M 232^b] olmağın ‘Urve-i Raḥḥâl demek ile mülakḥab oldu. ‘Urve çok pâdişâhlara ve ululara ḥıdmet itmişdi. Nu‘mân eyitdi, ‘Bir kimesne isterem ki kârbânı ‘Ukâza ilete. Yolda ‘Arabdan zarar irişmeye.’ Berrâd eyitdi, ‘Ben bu ḥıdmete kâdirüm. Emr iderseñ ta‘ahhüd ideyüm.’ [S 163^a] Nu‘mân eyitdi, ‘Benî Kināneden dağı bir kimesne gerekdür ki benî Qaysdan ta‘ahhüd eyleye.’ ‘Urve eyitdi, ‘Berrâd bir fâsık kelbdür. Bir kabîle kendüyi kabûl itmemişdür. Kendüyi selâmet iletmeye kudreti yokdur, fekeyfe ki kâfilei şıyânet eyleye. Eger melik emreder ise ben kâfilei cümle kabâilden selâmet ile iletüp getüreyüm’ didi. Nu‘mân kâfilei ‘Urveye teslîm itdi. ‘Urve kâfilei alup gitdi. Berrâd ardından çıkup fırsat gözetdi ki ‘Urvei helâk eyleye. Çün kim Fedek nām yere geldi, ‘Urvenüñ kabâili ḥaymelerin kurup otlaḥ tutmuşlar idi. ‘Urve emîn olup gâfil idi. Berrâd orada fırsat bulup istiḥâre itdi ki ‘âdetlerinde böyle idi ki bir nice okı yeleklerin iḥrâc idüp bir nesne koyup döndürürlerdi. Andan iḥrâc idüp²⁹⁹⁵ yazusına nazar iderler idi. Ba‘zısında fi‘le delâlet ider ḥaṭṭ var idi. Ve ba‘zısında terke delâlet. Her ne gelürse aña göre ‘amel iderdi. Berrâd dağı okların döndürüp iḥrâc itmedin, ya‘nî fâli tamām olmadın ‘Urve ol aradan Berrâda istiḥzâ’ vechiyle, ‘Ne eylersin’ didi. Eyitdi, ‘Okılarına nazar itme ki seni katle mi delâlet ve yâḥūd terke mi.’ ‘Urve eyitdi, ‘Saña bunu fikr itmege zehre var mıdur’ diydi. Ve nice serzenişler itdi. Berrâd ḥışma gelüp şıçrayup ‘Urvenüñ boyunun urdı. Ve kâfilenüñ sermâyeli ağır bahâlu kumâşlarını alup gitdi. İki kimesne Qays ve Ğeylāndan ‘Urvenüñ ḥışımlarından idi, kârbânı tutup ‘Urvenüñ kanın almak kaşdıyla ardına düşdiler. Biri benî Ğanīden ve biri Ğatafāndan idi. Berrâd kârbânı Ḥaybere sürdi. Qaysīler anda irişdiler. Berrâdı şüretâ bilmezler idi. Andan suâl itdiler ki ‘Berrâdı bu menzilde gördüñüz mi.’ Eyitdi, ‘Baña bu ḥabîş ‘ayyârdan niçün suâl idersiz.’ Eyitdiler, ‘Gerçek öyledür, [M 233^a] lâkin şimdi kandedür.’ Eyitdi, ‘Siz anuñla cenge kâdir misiz.’ ‘Kâdiriz’ didiler. Eyitdi, ‘Ğatafānî kaḡıñuzdur.’ Ğatafānî eyitdi, ‘Benüm.’ ‘Gel berü’ didi. Alup bir ḥarâbeye gitdi. Bir ḥâneye girüp eyitdi, ‘İçerüde uyḥudadur. Gir baş kes. Lâkin kılıcın kesermi göreyüm’ didi. Seyr ider gibi olup baş kesdi. Ğanevî bu ḥâlden gâfil²⁹⁹⁶ gelüp eyitdi, ‘Yoldaşın ne ‘aceb yüreksiz kişi imiş. Aña Berrâdı

²⁹⁹⁵ bir nesne koyup döndürürlerdi andan iḥrâc idüp: M’de yok

²⁹⁹⁶ gâfil: M’de yok

gösterdüm, nesneye kâdir olmadı.’ Ğanevî gayrete gelüp, ‘Baña göster’ didi. Anı dağı ol harâbeye iletüp katl itdi. İkininün silâhların alup kârbânı sürdi. Benî Esed, ki Kinānenün ‘ammisi oğulu idi, anı icāreye tutup on deve virecek oldı. Ve eyitdi, ‘Var benüm ahvālīmī bi’t-tamām Ğureyşün re’îsi ve serdârı olan Hâriş bin Ümeyyeye zıkr eyledi.’ Ol kimesne ‘Ukāzaya gelüp Hâriş Ğureyşün serdârı ile oturmuş idi. Bir arzuñ ecîri olan gelüp ahvālī Hâriş-i nakîr ü kıtmîre beyân itdi. Hâriş [S 163^b] gâyet muẓtaribü’l-hâl oldı. Ğureyşün ulularına bu hālī söyleyüp, ‘İfşā’ eylemeñ ki ıavim birbirine girüp bâzâr muhtell ü müşevveş olmasun’ didi. Cümlesi Ebū Berā’ bin ‘Âmir ki Ğaysuñ re’îsi ve nâmdârı idi ve maqtûl olan ‘Urvenün ‘ammisi idi, anuñ huzûrına gelüp icmâl itdiler. ‘Anlarsız gele bizüm mâbeynimizde bir nesne vâkı’ olsa gerekdür’ diyüp ğayrı nesne açmadı. ‘Ale’t-ta’cîl Mekkeye gitdiler. İkinci zamânında ‘Urvenün katli şâyi’ oldı, Berrâd öldürmüş. Ebū Berā’, ki ‘Urvenün ‘ammisi oğuludur, ğayrete gelüp, ‘Mekkîler bize ğadr idüp Hâriş ol kışşai şaklamış. Şimden soñra benî Kināneden bir kimesnei ‘Ukāzaya bâzârına gelmege komam ve ‘Urvenün kanın dağı terk itmem’ diyü Ğureyşün ardından irişdiler. Ka’beye firâr idüp ellerinden halâş oldılar. Ka’be haremine ta’arruz itmeyüp nidâ’ itdiler ki ‘Gelecek yıl hâzır oluñ, sizünle ceng ideriz’ didiler. Berrâz-ı şüm ol kârbânı getirüp kavminün içine nâzil oldı. Sene-i cedîde dâhil olıcağ Ğureyş ve kabâ’il-i Kināne cenge hâzır olup ‘Ukāzaya geldiler. Ve Ğays Ğeylân [M 233^b] bunlardan evvel gelmişler idi. Şaff çeküp cenge başladılar. Bir mertebeye vardı ki iki kabîle cümlesi birbirin kırmağa karîb oldı. Bir kimesne nidâ’ itdi ki ‘Şulh etmek gerekdür ki illâ iki kabîleden bir kimesne kalmaz’ didi. Cengden el çekdiler. Bu tarîkle şulh itdiler ki meyyitlerin şayalar. Her kangısının maqtûlı ziyâde ise kan bahâların âherden alalar. Ğaysîlerden yigirmi kişi ziyâde katl olunmuş bulındı. Kanların bahâsın virdiler. Ve şart itdiler ki bundan soñra ‘Urven ve Berrâduñ adı ve kışşasını añmayalar.

İkinci ficâr hâzret-i resûlullâhuñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem vilâdetinün on ikinci²⁹⁹⁷ senesinde idi. Hâzret kendüleri anda hâzır olmuşlar. Hikâyet buyururlar idi. ‘Nice ok atmışlar ve nice okı akrabâma virürdüm’ diyü buyururlar idi. Anuñ bereketiyle ehl-i Harem manşûr oldılar.

On yedinci senesinde ol hâzretün vilâdeti târihinden Zübeyr bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib ve ‘Abbās bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib kavli üzre ticâret târikiyle Yemen seferi vâkı’ oldı. Ebū Tâlibden dilek itdiler ki ol hâzret bile ola, tâ kim bereketle muğtenim olalar.

²⁹⁹⁷ on ikinci: Bölümün başında "on dördinci" senesinde olduğu zikredilmiştir. Nitekim kaynaklarda da en az on dört yaşında olduğunu yazmaktadır.

Yolda ol Һazret-i Һallallāhu ‘aleyhi ve sellem çok Һarik-i ‘adet gördiler. Hem ol senede Hürmüz bin Nüşü’r-revān²⁹⁹⁸ salṭanatdan ‘azl idüp gözine mīl çekdiler.

On tokuzuncı senesinde Hürmüzi katl itdiler. Müddet-i salṭanatı on yıl ve yedi ay oldu. Pervīz pādīṣāh oldu. Pervīz ‘Arabda muẓaffer ma’nāsınadır. Ol senede ve ba’zılar kavlince yigirminci senede ol Һazret Ebū Bekir Şiddīk ile Şām seferine gidüp Baḥīra rāhibūñ şavma’asına qarīb bir dıraḥt altına nüzul itdiler. Ebū Bekir Baḥīraya ta’ām talebine gitdi. Baḥīra suāl itdi ki ‘Ol ağac altında oturan kimdür.’ Ebū Bekir eyitdi, ‘Muḥammed bin ‘Abdillāh bin ‘Abdi’l-Muṭṭalibdür.’ Baḥīra eyitdi, ‘Vallāhi ol ḥatemü’l-enbiyā’ [S 164^a] nebiyy-i Ḥaḳḳdur. Şöyle işitdüm ki ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmdan soñra hīçbir kimesne bu dıraḥtuñ altına konmaz, illā nebiyy-i āḥirü’z-zamān ‘aleyhi’s-şalāt konar.’ Ol gündən Һazretüñ maḥabbeti Ebū Bekirüñ ḳalbinde yer itdi. Ba’zı ehl-i siyer eydür, bu sefer hemān Ebū Ṭālib ile vāḳı’ olan [M 234^a] seferdür.

Ammā yigirminci senede ol Һazretüñ Һallallāhu ‘aleyhi ve sellem vilādetinden vāḳı’ olan delāil ü vāḳı’āt ol senede melā’ike ol Һazrete zāhir olmağa başladı. Naḳl olunur ki ol Һazret bir gün Ebū Ṭālibe eyitdi, Baña üç nesne zāhir olup yüzüme naẓar iderler. Ve eydürler ki bu oldur lākin zuhūrı zamānı henüz gelmemişdür.’ Bir def’a daḥı buyurdı ki ‘Ey ‘ammī, ol şahsuñ birisi gelüp elin ḳarnıma ḳodı. Şöyle ki anuñ ḥarāreti baña te’şir eyledi.’ Ebū Ṭālib anı bir kāhine iletdi, ‘ilāc eyleye. ‘İlm-i ṭıbbdan daḥı meḥāreti var idi. Aña ḥālin şerḥ itdi. A’zā’sına ve mübārek ḳadem-i şerīfine ve ketfinde olan ‘alāmete diḳḳat ile naẓar itdi. ‘Ey Ebū Ṭālib, bu oḡluñ marāzdan ve vesāvis-i şeyṭāndan pākdür. Ve çok ḥayır ‘alāmetlerin kendüde müşāhede iderem. Ol nesne ki ḥikāyet itdiñüz vesvese degildür. Belki melā’ike-i kirāmdur. Nübüvvet ü risālet cihetın yoklarlar. Ḥāzır oluñ ki āṣār-ı ḥayrāt anda yevmenfeyevmen ziyāde olur’ didi.

Naḳl olunur ki ol Һazret buyurdı ki "Ol eyyāmda bir vāḳı’a gördüm. Bir kimesne gelüp elin arḳama ḳodı. Andan sīnem içine elini şokup yüregim çıkardı. Ve naẓar idüp, ‘Pāk ḳalb ve pāk ḳadem ve pāk bedendür’ didi. Ve hem ol senede vāḳı’ada gördüm ki evüñ saḳfinuñ bir ağacın çıkarup gümüşden bir nerdübān ḳodılar. İki kimesne aşığa indi. Birbirinden uzak yerde oturdılar. Andan biri yanıma gelüp sīnemüñ kemüklerin çıkardı. Ve ḳalbümi iḥrāc itdi. Ve didi ki ‘Ne hoş ḳalbdür. Merd-i şālīḥ peygamberdür,

²⁹⁹⁸ nüşü’r-revān: Enüşirevān M nüshasında bu şekilde yazılmaktadır.

mübelligdür. Yine yerine kodı. Ve dahı nice vâkı‘ât vâkı‘ oldı. Bu muhtaşar anuñ mahalli degildür.

Ol hâzretüñ vilâdeti senesinde yigirminci senede vâkı‘ olan delâil ü vâkı‘âtdan birisi hılfu’l-fuğıldur. Bu kazıyyenüñ ehl-i siyer atında kemâl-i i‘tibârı vardır. Ve beyânı cümle-i zarûriyâtdandır. Ve ol kışşanuñ şerhi oldur ki ureyş ekâbirinden bir cemâ‘at, anlarıñ serdefterleri ‘Abdu’l-Mutalib evlâdından idi, birbiriyle ‘ahd itdiler ki Mekke-i [M 234^b] mükerrermeden zulmı def‘ ideler. Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol meclisde bi’z-zât hâzır idi. Lâkin ‘ahde medhali yoğ idi. Bu yemînüñ aşlı ve hılf-ı fuğûl ile tesmiyesini bu vechle beyân itdiler ki Cürhümîlerden bir cemâ‘at ve atûrîlerden bir cemâ‘at ki birine Fuđayl bini’l-Hâriş el-Cürhümî ve birine Fađl bin Feđâle el-Cürhümî ve birine Fuđayl bin Vedâ‘a el-utûrî dirler idi. Bu üç kimesne avmüñ uluları idi. İttibâ‘ından olan cemâ‘at ile ittifâk itdiler ki Mekke de hiçbir zâlim avmiyyeler ki sâkin ola. Vatâ kim bu cemâ‘at ile ittifâk itdiler ki bu cemâ‘at fâ‘ ve đâd ve lâm hurûfindan terkîb olundu. Cem‘ idüp fuğûl didiler, fâzıllar demek ma‘nâsına. Yoğsa mezmûm fuğûl degil. Andan bu ‘âdet çok zamân geçmekle [S 164^b] unutulmuş idi. Çün kim ‘Abdu’l-Mutalib vefât itdi, Mekkenüñ riyâseti üç kimesneye muarrer oldı, Hâriş bin Ümeyye ve ‘Abdu Şems ve Hâşim²⁹⁹⁹ bini’l-Muğîre el-Mağzümî. Bunlar zâlimleri iâmet itdürmegin³⁰⁰⁰ ‘adl ü ihsân aşdına sa‘y itdiler. Ammâ ayrılarda bu mu‘âmelei itmezler idi. Ol zamânda Yemen ‘Arablarından benî Zübeyd abîlesinden bir kimesne ‘umreye irâm bağlanup ticâret için mâl ile Mekkeye geldi. Ol mâlî ‘Âş bin Vâ‘il Sehmî, ki ‘Amr bini’l-‘Âşuñ ceddidür, aşb idüp aldı. Ol ‘Arab gün toğdudan soñra ki ureyş abîleleri cem‘ olup vaitdür Ebû ubeys aına ıkup feryâd itdi. Ve hâlini tafşîl idüp ‘Âşuñ kendüye itdüğü hayfı ve zulmı söyledi. Benü Hâşim ve benü ‘Abdu’l-Mutalib ve benü Zühre ve benü Tamîm ve benü Esed bin ‘Abdi’l-‘Azîz cem‘ olup ‘Abdullâh bin Cüz‘ân Tamîmînüñ sarâyına vardılar. Zîrâ avminüñ ulusu idi. Ve cümleden ihtiyâr idi. Ve dahı ‘ahd itmiş idi ki cümle rü‘esâ‘ ile Mekke de kimesne kimesneye zulm itmeye. Andan ‘Âş bin Vâ‘ilüñ hânesine varup ol arîb Yemenînüñ bi’t-tamâm aın alâş itdiler. Hâzret-i peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellemden mervîdür ki buyurmuş, ‘Ol mazlûma nuşretüñ sevâbını dünyâ mâlına değışmezem. Ve eger böyle mu‘âhede beni da‘vet itseler icâbet iderem’ didi. Çün kim ol hâzret ‘ömr-i şerîfi yigirmiden tecâvüz itdi ki [M 235^a] Ciyâd ki Mekke de bir cebeldür, verâsında oyun güdüp ve kıra hisâbı üzre güdmek aın olurdu. Ehâdis-i şaîhâda vârid olmuşdur ki seyyid-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki

²⁹⁹⁹ hâşim: Kaynaklarda "hişâm" olarak geçer.

³⁰⁰⁰ itdürmegin: M’de yok

‘Hiçbir peygamber olmamışdır ki koyun gütmemiş ola.’ Bir cemā‘at hâzır olanlardan didiler ki ‘Yâ resûlallâh, siz dağı koyun gütmek olmuş mıdır.’ Eyitdi, ‘belî, koyunları tağa iletüp güderdüm.’ Ve ‘ulemâ’ eyitdiler, enbiyâ’-yi kirâm ‘aleyhimü’s-selâm bu işe iştiğâl olunmalarına sebep oldur ki eli altında olan re‘âyānuñ ahvâline nazâr idüp şefkat ve merhamet şâhibi ola.

ALTINCI BÂB

Ol hâzretüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem yigirmi beşinci senede vilâdetleri zamânından ne maķûle dalâlât vâķi’ olmuşdur, beyân ider. Bu bâbda iki faşıl vardır.

Evvelki Faşıl

Hâzretüñ ikinci kerre ticâret tarîķiyle Şâm cânibine seferlerin beyân ider ki Huzeyme ve Meysere yoldaş olup Hâdîce radıyallâhu ‘anhānuñ mâlı ile gitmişler idi. Ve Hâdîce hâtûnı tezevvüc eyledüġinüñ muķaddemâtı zikrindedür. Nefise binti Münebbih, ki Ya‘lâ bin Münebbihüñ hemşiresidür, rivāyet ider ki çün resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem yigirmi yaşına girdi, Ebü Tâlibe fakr u fâķa ve za‘if bünye ‘arız oldu. Hâķķ te‘âlâ her şey’e bir sebep ve her hûkmine bir hikmet kılmışdır. Eger Ebü Tâlibde ġınâ’-yı küllî olaydı, bu huşûş âher vechle olmak ihtimâli var idi. Ve illâ ol hâzretüñ sâha-i berekâtında fakr u fâķa ve ıztırâb ‘arız olmağa mecâl yokdur, belki muhâldür. Bu hâlde ‘Âtike binti ‘Abdi’l-Muţţalib Ebü Tâlibe gelüp eyitdi, ‘Muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ tezevvüc zamânı geldi. Bir tedârik lâzımdur’ didi. Ebü Tâlib eyitdi, [S 165^a] ‘Ben bu kasâvet üzre olup gice ve gündüz fikr ü teşvîşdeyüm. Ammâ hâl ma‘lûmdur. El tarlıġı bu huşûşa mâni‘dür’ didi. ‘Âtike eyitdi, ‘İşitdüm ki ben tedbîr ideyüm. Eger şavâb ise ‘amel idüñ.’ Ebü Tâlib eyitdi, ‘Söyle.’ ‘Âtike eyitdi, ‘Hâdîce Şâm cânibine kârbân gönderür imiş. Bu mühimme bir emîn kimesne [M 235^b] ister imiş. Eger münâsib ise anuñla söyleşem.’ Bunda iki rivāyet vardır. Biri oldur ki Ebü Tâlib eyitdi, ‘Ey Muhammed, eger kendüġi aña ‘arz idesin ki saña bir miķdâr akçe muğâribeye vire. Cā’iz ki bu seferde bir menfa‘at hâşıl ola.’ Ve bu halk içinde şāyi’ oldu. Hâdîcenüñ sem‘ine irişdi. Hâdîce isterdi ki Şāma çok māl göndüre. Ammâ hiç kimesneye i‘timâd itmez idi. Çün kim bu kelāmı işitdi, ġanîmet bildi. Zîrâ habîbullâhuñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem diyāneti Kureyş içinde aźher mine’s-şems idi. Mābeynlerinde Muhammed-i emîn diyü zikr iderler idi. Fi’l-hâl ol hâzretüñ hużûr-ı şerîfine âdem irsâl itdi. Ve didi ki ‘Şöyle işitdüm ticârete hâtır-ı şerîfiñ meyl itmiş. Senüñ kemâl-i diyānetüñ ve şıdķ u emānetüñ ma‘lûm ve meşhûrdur. Sāirlere olan muķârizayı saña erzân iderem. Ol bizâ‘at ile ticâret

idüp fâ'idesi senüñ olsun.' Bu kazıyyei Ebū Tālibe zıkr eyledi. Ebū Tālib eyitdi, '*inna hāza'r-rizka sakahullāhu ileyke.*' 'Bu rızıkıdır ki Hakk te'ālā saña sevk itdi.' İkinci rivāyet oldur ki çün ki 'Ātike bu sözi Ebū Tālibe didi ve icāre ve ticāret ismin işitdi, zār zār ağladı. Ve hasret ile 'Ātikeye nazar itdi. 'Hıç bizüm tã'ifemizde icāreye kimesne tutulmamışdır. Huşuşan ki bu hāzret envār-ı 'izzet ü sa'ādet cemālinde lāyihdür. *amma'z-zarūrātu tubīhu'l-mahzūrāt*³⁰⁰¹ hasebince var Hadiceye gör ki ne söyler' didi.

Rivāyet olunur ki Hadice melike-i 'Arab idi. Hüsn ü cemālde bīnazır ve mālı ve esbābı ve eşkālī keşir idi. Ve her cānibden aña taleb ve rāgıb firāvān idi. Ammā ol kanā'at küşesinde sakin olup helālī vefāt itdikden soñra hiçbir kimesneye rızā' virmedi. Tevrāta ve İncile ve sāir kütüb-i semāviyyeye nazar idüp mütālā'a iderdi. Ve ol ānda bir vākı'a gördi ki gökden māhitāb inüp koynuna girdi. Ve koltuğundan ol māhuñ nūrı çıkup [M 236^a] cümle 'ālemi rüşen itdi. Bu vākı'anuñ ta'biri için Baḥirā rāhibe ādem irsāl itdi. Baḥirā eyitdi, 'Āḥir-i zamān peygamberi vücūda gelmişdür. Seni helālīğa alup senüñ zamānında vahy vārid olur. Ve şerī'atı 'ālemi münevver ider. Ve evvel imān getüren sen olursın' diyü haber gönderdi. Ve eyitdi, 'Ol peygamber Kureyşden benī Hāşimden olur' didi. Bu haberden gāyet mesrūr olup zuhūrına muntazır iken 'Ātike gelüp bu meşvereti zıkr itmek kaşd itdi. Hadice 'Ātikenüñ kudümün 'ayn-ı sa'ādet bildi. Ve ikrām u ta'zimi ve hakk-ı ziyāfeti tamām yerine getürdi. 'Ātike her bār ki ecir kıssasın söylemek isterdi, hicābından 'ırka gark olurdu ve sakin olurdu. Āḥir Hadice eyitdi, 'Ey seyyide-i 'Arab, emriñ nedür. Teşrif [S 165^b] itmekden murādınız nedür. Büyürek hıdmet cānımıza minnetdür' didi. 'Ātike eyitdi, 'Mesmū'uñuz olmuşdur ki birāderimüñ bir oğulu qalmış idi, Muhammed nām. Pederim 'Abdu'l-Muttalib hāl-i hayātında terbiyet idüp ve öldüğü zamānda muhkem vaşiyet ve hakkında çok naşihat idüp ısmarlamış didi. Hālā yetişdi. Evermek zamānı geldi. Ebū Tālibüñ eli tarlığındandır. Bu mühimmi degildür. İşitdi ki melike Şāma kārban irsāl ider imiş. Eger cā'iz ise Muhammedi bu maşlahata ta'yin idüp benū Hāşimi minnetdār idesiz.' Hadice bu sözden vākı'asınuñ şıdkına işāret buldı. Āteş-i sevk ile kalbi çerāğı rüşen oldı. Eyitdi, 'Ey seyyide-i Kureyş, ben Muhammedüñ evşafını istimā' itmişem. Şıdk u emānetin cānıma minnet bilürem. Ecirlere virdüğümüñ ez'āfin aña virürem. Ve ri'āyetin cānıma minnet bilürem.³⁰⁰² Lākin göreyüm kārbanuñ muḥāfazasına kādır midür. Zīrā kārban muḥāfazası şa'bdur. Gelesün göreyüm' didi. Bundan murādı hāzreti görüp Tevrāt ve İncilde zıkr olan evşāfa taṭbik itmek idi. 'Ātike gitdikde kalkup pāk-i gusl itdi ve menzilini tezyin eyledi. Hāzrete muntazır oldı. Ve bir

³⁰⁰¹ "Zaruretiler memnu şeyleri mübah kılar." Mecelle'nin de 21. maddesidir.

³⁰⁰² ecirlere virdüğümüñ ez'āfin aña virürem ve ri'āyetin cānıma minnet bilürem: M'de yok

laţif perde çekdi. Ve hüddāmına [M 236^b] ve bevṵābine ışmarladı, ol ḥāzret geldikte ta‘zīm ü tevķır idüp ‘izzet maķāmına yer ideler. Ve öñine Tevrātı alup müţāla‘aya başladı. Çün kim ḥāzret-i faḥr-ı kâināt ‘aleyhi efḍalü’s-şalavāt ‘Ātike ile ḥānesine teşrīf itdi, her birini münāsib maķāmında iķ‘ād itdiler. Kendüsi Tevrāta nazar idüp ḥāzretüñ³⁰⁰³ mübārek cemāline taţbīķ eyledi. Muşḥaf-ı cemālinde olan evşāfı Tevrāt āyātından olan ‘alāmāta muvāfīķ buldı. Kendü kendüne eyitdi, ‘Vāķı‘amuñ ta‘bīri zuhūr itmek muķarrer oluyor ammā bu rāzı ızhār itmemek gerekdür’ didi. Andan ücret ta‘yīn itdi. ‘Ātike Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem fāriğ-i ḥātır ile ḥānesine iletüp ḥıdmete münāsib olan libāslar geyürdi. Ḥādīcenüñ Meysere nām bir kulu var idi. ‘Mekkeden çıkup gıtdüğünüz vaķit kaţāruñ yularını ḥāzret-i Muḥammedüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ eline vir. Halkdan ġā‘ib olduġuñ gibi bu fāḥir libāsları geydür. Ve bir zībā deve tezyīn it. Mülūkāna donat. Deveye binsün. Ve sen yuların yedesin. Ve kendüñi anuñ ḥıdmetkārı bilesin. Ve anuñ emrinsiz bir iş işlemeyesin. Ve kādır olduġuñ deñlü āfātdan ḥıfz eyleyesin. Ve eglenmeyüp gelesin. Tā kim sādāt-ı Kureyş ve benī Hāşim kaţında şermsār olmayalum. Eger murād üzre ‘amel eyleyesin, seni mālımdan āzād ideyüm. Ve ne deñlü māl isterseñ vireyüm’ didi. Ve ol ḥāzretüñ irsāinde keyfiyyet vardır. İḥtilāf olmuşdur. Ba‘zısı ‘alā sebīli’l-icāre ve bazıları ‘alā vechi’l-iştirāk dimişlerdür, Allāhu a‘lem.

Çün kārban Mekkeden çıkmaġa teveccüh eyledi, cümle halk cem‘ oldılar, kimi seyr içün ve kimi vedā‘ içün. Ḥabībullah şallallāhu ‘aleyhi ve sellem daḥı akrabāsı ve ‘ammileri, Kureyşüñ ve benī Hāşimüñ uluları cümle ḥāzır oldılar. ‘Ātike ḥāzret-i ḥṵāce-i ‘ālemi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥıdmetkār libāsında göricek elinde devenüñ yuları bīṭāķat ağlayup feryād eyledi, ‘vā ‘abde’l-muṭṭalibāḥ ve yā ḥafīra bi’ri zemzeme. Yā ‘Abdallāḥ, başıñuzu [M 237^a] kalduruñ ve bu ‘azīzüñ bu ḥālini müşāhede idüñ’ didi. Ebū [S 166^a] Ṭalib bīhüş oldu. Ve sāir akrabāsı medhüş oldılar. Çün kim ḥāllerine geldiler, ḥāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi derāġüş itdiler. Ol çeşm-i cihān bānīden, ki mā zāġa’l-başar³⁰⁰⁴dur, incü gibi yaşlar döküldi. Ve buyurdı ki ‘Beni ferāmüş itmeñ. Ve ġurbet ü kurbet çekdügümi yād eyleñ³⁰⁰⁵’ didi. Cümle akrabā vu müte‘allikāt ağlaşdılar. Ve ‘ālem-i eflākde olan melā‘ike-i kirām ‘aleyhim ve muķarrabīn ve kerrūbiyān ağlayup didiler ki ‘Yā rabbī, bu ol Muḥammedür degil midür ki le‘amruke³⁰⁰⁶ tācın geydüdüñ.’ Ḥiṭāb geldi ki ‘Bu ol ḥabībimdür. Lākin ‘ışķ u maḥabbet kārın siz bilemezsiz. Ve esrār-ı maḥbūb u muḥibb emrine vāşıl olmazsınız. Bu maķāma kimesne giremez. Ve bu emr-i

³⁰⁰³ ḥāzretüñ: M’de yok

³⁰⁰⁴ en-Necm 53/17

³⁰⁰⁵ eyleñ: eylemeñ M

³⁰⁰⁶ el-Hicr 15/72

hâfiden kimesne haberdâr olmaz.’ Çün kim halk mekânlarına rücû‘ itdi, Meysere emr olunduğı üzre ol fâhîr libâsları hâzrete geydürdi. Ve ol hüsrevâne tezyîn olmış ve kumâşlar ile örtülmüş deveye bindürdi. Ve kendü mehârın alup Ebû Cehil ve ‘Utbe ve Şeybe ol seferde bile idi. Meysereye eyitdiler, ‘Bu yetîme eski libâslar geydür ve şa‘b işlere kullân, tâ miñnetde râm ola.’ Meysere eyitdi, ‘Ben sizün kuluñuz degilüm. Hâdîcenün kulum. Anuñ emri nice böyle vârid oldı ise ‘amel iderem. Mâl ü hüküm anuñdur’ didi.

Naql olunur ki Hâdîcenün bir hışmı var idi. Huzeyme ibni Hâkîm-i Süleymî³⁰⁰⁷ dirler idi. Ol sefer hâzrete refîk oldı. Ve gâyet maħabbet itdi. Ve ziyâde düst dutundı. Bir lahza andan ayırılmaz idi. Ve çok hârık-ı ‘âde müşâhede itdi. Birbirine maħabbetleri yevmenfeyevmen ziyâde oldı. Şöyle rivâyet olunur ki Hâdîcenün iki devesi yoruldı kaldı. Aşlâ yürümege kudretleri kalmadı. Meysere peygâmbere gelüp haber virdi. Hâzret-i resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mübârek elin develerün ayağına sürüp du‘â‘ eyledi. Fi‘l-hâl develer kalkup kâfilenün önince gitmege başladı. Huzeyme ve Meysere ta‘accüb idüp, ‘Bu, hâzretün bereketidür ve bunuñ şân-ı ‘azîmi olacaqdur’ didiler. Çün kim Buşrâya, ki hudûd-ı Şâmdandur, dâhil oldılar. Bahîrânun şavma‘ası kurbına nüzûl [M 237^b] itdiler. Bahîrâ âhirete intikâl itmişler idi. Nestûr nâm, ki ol zamân râhiblerün serdefteri idi, anuñ yerine kâim oldı. Ve ol şavma‘ada mütevatîtin oldı. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol ağacın altına nüzûl idicek fi‘l-hâl yeşerdi. Kuru iken tâze oldı ve mîve virdi. Etrâfda olan ağaclar cümle yaşıldı. Nestûr şavma‘adan görüp tākati kalmadı. Şavma‘adan inüp peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem huzûrına geldi. Ve eyitdi, ‘Lât ve ‘uzzâ haqqıçün nâmiñ nedür.’ Hâzret buyurdi ki ‘*sekiletke ummuke*.’ Ya ‘nî, anañ seni zâyî‘ eylesün dimek olur. ‘Arab bir söz dimemişdür ki bundan ziyâde ağır gele.³⁰⁰⁸ Nestûr elinde bir şahîfe var idi, aña nazar idüp peygâmer ‘aleyhi’s-selâmuñ mübârek yüzine nazar iderdi. Çün bir zamân te‘emmül itdi, eyitdi, ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâma İncîl indüren Allâh haqqı için bu oldur’ didi. Huzeyme ol râhibün [S 166^b] hâlin müşâhede idicek zann itdi ki aña bir yaramaz kaşd ide. Kılıcın ‘uryân itdi. ‘Yâ evlâd-ı Gâlib’ diyü nidâ‘ itdi. Cümle Kureyş hâzır oldılar. Ve ‘Ne vâkı‘ oldı’ diyü suâl itdiler. Huzeyme râhibden şikâyet eyledi. Cümlesi râhibün ardına düşüp râhib havfından şavma‘asına girüp kapusın kapadı. Tam üzerine çıkup eyitdi, ‘Benden ne istersiz.’ Allâh haqqı için baña bu kârvândan ‘azîzrek kâfile gelmemişdür. Ben bu şahîfede gördüm ki bu ağac altında âhîr-i zamân peygâmbere nâzil oldı. Her kim aña muħalefet ider helâk

³⁰⁰⁷ hâkîm süleymî: Kaynaklarda "hâkîm süleymî" olarak geçer.

³⁰⁰⁸ ‘arab bir söz dimemişdür ki bundan ziyâde ağır gele: M’de yok

olur. Hükmi cümle yeryüzine münteşir olur. Andan Huzeyme suâl itdi ki ‘Senüñ anuñla münāsebetiñüz nedür.’ Huzeyme eyitdi, ‘Ben anuñ hıdmetkārıyum.’ Rāhib eyitdi, ‘Saña ba‘zı nesne diyeyüm. Ammā kimesneye ızhār itme. Bu şahīfede şöyle gördüm ki bu kimesne cemī‘-i ‘ubbāda zafer bulur. Ve kimesne aña muḳāvemmet idemez. Anuñ çok düşmanları olur. Ekseri yahūd tā‘ifesinden olur. Anlardan muhkem hıfz idesiz’ didi. Huzeyme bu sözleri işitdi. Andan peygamber ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām geldi. Didi ki ‘Ben sende bir nice şıfatlar müşāhede iderem ki gayrılarda yokdur. Şöyle taşavvur [M 238^a] iderem ki Tihāmeden meb‘ūs olmağıla mev‘ūd olan peygamber sensin. Halk saña ‘aceb maḥabbet iderler. Ben daḥı senüñ düstuña düst ve düşmanıña düşman. Ve senüñ nāşirüñüm.’ Ve andan eyitdi, ‘Ben bilādıma giderem. Senüñ emriñ zāhir olıcaḳ gelürem’ didi. Mekkenüñ fethinden şoñra gelüp müselmān oldu. Andan Nestūr rāhib Meysereyi çağırđı. Ve bildi ki andan ḥazretüñ ba‘zı nişānların suâl itdi. Bir bir cevāb virdi. Ve kuşlar ıssı günde ol ḥazrete sāyebān olduḡın ve ayağı altından çeşme revān olduḡın ve ta‘ām mübārek eliyle bereket bulduḡın ve alınında zuḥūr iden nūrı zıkr itdi. Rāhib eyitdi, ‘Çok zamān idi ki ben bu devlete yetişmegi ve bu maḥbūb-ı lemyezel ile mülākāt murād iderdüm. Kemā huve ḥaḳḳuhu gördüm. Ve lillāhi’l-ḥamd. Saña naşīhatim budur ki andan cüdā olmayasın. Ve bu seferde Şāma varmayasın. Zīrā anda ehl-i ḥased çokdur.’ Ve daḥı and içdi ki āḥir-i zamān peygamberi budur. ‘Nolaydı bi’seti zamānına irişeydüm ve millet-i islāmda aña mütāba‘at ideydüm.’ Muḥaşşalu’l-keḷām Huzeyme ve Meysere anı maşlahat gördiler ki metā‘ların Buşrāda şatalar, Şāma varmayalar. Öyle eyitdiler, andan a‘lā kıymet bayi‘ itdiler.

Naḳl olunur ki ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol seferde bir yahūdī ile mu‘āmele idüp mübāḥaşeleri geçdi. Yahūdī eyitdi, ‘Saña lāt ve ‘uzzāya yemīn virürem ki sözüñ şıdkı ma‘lūm ola.’ H‘āce ‘aleyhi’s-selām eyitdi ki ‘Ben hergiz lāt ve ‘uzzāya yemīn itmemişemdür. Anları gayrı düşmanım yokdur. Yanlarına uğrasam gözüm örterem.’ Eyitdi, ‘Söz senüñdür. Sen ehl-i ḥaremden degil misin.’ ‘Anlardanum’ didi. Ol yahūdī Meysereye eyitdi, ‘Vallāhi senüñ yoldaşın peygamber-i mev‘ūddur. Cümle ‘ālem cennet ü cehennem ve ‘arş u kürsī ve levḥ ü ḳalem anuñçün halk olunmuşdur’ didi. Ve bi’l-cümle ticāret mühimmi murādları üzre Buşrāda gördiler ve girü mürāca‘at itdiler. Ve Meysere rāhibüñ ve gayrınıñ ḳavli üzre [S 167^a] ḥazret-i [M 238^b]³⁰⁰⁹ hıdmet idüp kemāl mertebe hıfz u ḥırāset iderek ḳaṭ‘-ı menāzil idüp gitdiler. Bir gün ḡāyet ıssı idi. Gördi ki iki melek kuş şüretinde ol ḥazrete sāyebān oldu. Çün kim Merru’z-zahrā nām mevzi’e

³⁰⁰⁹ M nüshasındaki bu sayfa son dan üçüncü satıra kadar bir önceki sayfada yer alan rivayetlerin tekrarını içermektedir. Bu nedenle iki sayfa arası mesafe azdır.

geldiler, Ebū Bekir Şiddīk raḍıyallāhu ‘anh ol seferde bile idi. Meysereye eyitdi, ‘Kārbānuñ geldügi beşārete Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi irsāl [M 239^a] idelüm. Ḥadīceye varup muştulasın.’ Meysere kabūl itdi. Ve bir deveye zībā raḥt urup donatdı. Kıymetlü örtüler ile örttdi. Resūl ‘aleyhi’s-selāma virdi. Ebū Bekir devei zeyn itdügünüñ sebebin suāl itdi. Meysere eyitdi, ‘Ḥadīce devei muştulayana hibe ider. Dilerem ki Muḥammede menfa‘at ḥāşıl ola.’ Ebū Cehil eyitdi, ‘Muḥammed henüz tıfıldur. Sefer itmiş degildür. Cā’iz ki yolu yāve kıla. Ğayrısın gönderüñ’ didi. Ebū Bekir Şiddīk eyitdi, ‘Eger tıfıl ise cümle ‘ālem anuñ tıfıldur.’ Muḥaşşalu’l-kelām ḥazret-i resūlullāhi şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi göndürüp yola revān oldı. Çün kim bir mesāfe irildi, ḥ‘ab galebe idüp deve yoldan taşra gitdi. Ve bir rivāyetde şeytān devenüñ mehārın tutup yoldan iḥrāc itdi. Ḥaḳḳ te‘ālā Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmi irsāl idüp devei yola getürdi. ve vecedeke *ḍāllen feheda*³⁰¹⁰ anuñ ḥaḳḳında vārid oldı. Rivāyet-i meşhūr böyledür ki Ḥaḳḳ te‘ālā emr itdi ki bir laḥzada üç günlük yolu ḳaṭ‘ idüp menzile irişdi.

Haberde vārid oldı ki *se’eltullāhe şey’en ve vedettu en lā es’ele*. Ya’nī Ḥaḳḳ te‘ālādan bir nesne suāl itdüm. İştidigimden nolaydı suāl itmeyeydüm diyü peşīmān oldum. *ḳultu ilāhī kellemtē mūsā teklīman ve a’ṭeyte suleymāne mulken ‘aẓīman fe eyyu şey’in a’ṭeytenī*. Ya’nī ‘Mūsā ‘aleyhi’s-selāmi kelīm itdiñ ve Süleymān ‘aleyhi’s-selāma mülk virdiñ. Baña ol muḳābeledē ne iḥsān itdiñ. Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdı ki yetīm iken ḥaḳḳ gözinde ḥürmetsiz iken seni muḥterem-i kāināt itdüm. Ve ‘Abdu’l-Muṭṭalibe ve Ebū Ṭālibe maḥabbetüñ rāsih idüp ḥıdmetiñe ḳāim itdüm ki mālların senden dirīğ itmediler. *elem yecidke yetīman feāvā*³⁰¹¹. Ve Şāmdan geldikde deveñ yoldan çıḳduğı vaḳit Cebrā’īli ki melā’ike-i kirāmdan iken senüñ deveñi ḥıdmetkār gibi bindürdüm. Ve sen faḳīr iken Ḥadīce ḥātūnuñ mālıyla seni ḡanī eyledüm. ve vecedeke *‘ā’ilen fe’eḡnā*³⁰¹².

Ḥāşılı’l-kelām melā’ikeye emr olundu, zemīni dürdiler, [M 239^b] ḥazret bir laḥzada ḳaṭ‘-ı menāzil itdi. Nefīse binti Münebbih rivāyet ider, çün kim kārbān gelmek ḳarīb oldı, Ḥadīce her gün cāriyelerinden bir cemā‘at ile sarāyınıñ üstine çıḳup kārbān yolına nazar iderdi. Nefīse eydür, "Ben ol gün Ḥadīce yanında idüm. Nāḡāh bir deveye binmiş kimesne zāhir oldı. Üzerinde iki ḳuş sāyebān olmuşlar idi. Zīrā gün ḡāyet ıssı idi. Bir rivāyetde bulut sāyebān olmuş idi. Ḥadīcenüñ ḳalbi şehādet idüp yūregi oynadı. Lākin cāriyelerinden şaḳladı. Ve, ‘Bu ıssıda gelen kim ola’ didi. [S 167^b] Ḥādimleri eyitdi, ‘Bu süvār Muhammede beñzer’ didi. Ve eyitdi, ‘Yalñız Muḥammed neyler’ didi. Ḥātūnlr

³⁰¹⁰ ed-Duhā 93/7

³⁰¹¹ ed-Duhā 93/6

³⁰¹² ed-Duhā 93/8

eyitdi, ‘Ey seyyide-i ‘Arab, maḥabbet gizlenmez. Şāhidler var iken gözüñden akan yaş ve mübārek beñizüñüñ tağyiri sırrıñı fāş ider şaklarsın. Misk rāyiḥası gizlenmez. Bu gelen Muḥammed-i emīndür. Senüñ reng-i rüyuñ aña delīldür.’”

Eydür ki çün Ḥadīcenüñ nazarı ol ḥazrete duş oldu ve ol ḥāriḳ-ı ‘ādei gördi, meşelā ferīştahlaruñ üzerinde sāyebān olduḡın ve devesinüñ perrān gibi sür‘at hareketin ve tayy-ı zemīn itdüḡın bir bir ḥıdmetkārlarına ve ḥāciblerine gösterdi. Cümlesi görüp ta‘accüb itdi. Bir sā‘atde Ḥadīcenüñ ḳapusına vāşıl oldu. Ve bir cāriye Ḥadīceye beşāret itdi. Ol ḥazret gelüp du‘ā’ vü şenā’dan soñra Meyserenüñ mektübın virdi. Mazmūnı bu idi ki ‘Bu seferde ḳatı çok fā’ide ḥāşıl oldu umduḡumuzdan ziyāde, Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ bereketiyle.’ Ḥadīce ol devei cümle raḥtla ḥazrete baḡışladı ve nāmenüñ cevābın yazup teslīm eyledi. Ve Meysereye fi’l-ḥāl irsāl itdi. Ol gün ḥvāce ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām kār vēāna irişdi. Ebū Cehil ırāḳdan görüp Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ yolu göricek şād oldu. [M 240^a] Ve didi ki ‘Ey Meysere, sözüm diñlemediñ. Furşatı fevt itdiñ.’³⁰¹³ İşte Muḥammed yolu yāve kılmış rücū’ itdi.’ Meysere ḳasāvete batdı. Ḥazret gelüp mektübüñ cevābın getürdi. Meysere mesrūr olup eyitdi, ‘Ey Ebū Cehil, ma‘lūm oldu ki sen ḡalaṭ itmişsin. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem toḡru yoldan gelmiş.’ Ebū Cehil eyitdi, ‘Ben mektūba i‘timād itmezem. Zīrā bu deñlü günlük yolu bir günde ḳaṭ’ mümkün degildür. Ġulāmım gönderdüm, Ḥadīceye varup ḥaber getürsün’ didi. Bir nice günden soñra ḡulām Ḥadīceye varup muştuluk ṭaleb itdi. ‘Nice gündür Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gelüp beşāret itdi ve muştuluk aldı’ didi. Bir nice günden soñra kār vēān sıḡḡat u selāmet ile gelüp vāşıl oldu. Ḥadīce Meysereye ihtilāf-ı rivāyet üzre bulut sāyebān olduḡın ve ol iki ferīštenüñ ḥaberin söyledi. Meysere eyitdi, ‘Ey melike-i ‘Arab, Mekkenen ḳıḳalıdan berü bu ḥāl üzeredür.’ Nasṭūrā rāhibüñ ḥaberin söyledi. Ve gördüḡi ḥāriḳ-ı ‘ādei beyān eyledi. Bir rivāyetde Meysere ḥazreti muḳaddem irsāl itmeyüp cümle ehl-i ḳāfile ile geldiler. Lākin muḳaddem irsāli cümle ḳāfile ḥalkı ile gelmege māni’ degildür. Ol gelüp andan rücū’ eyleyüp ehl-i ḳāfile ile Mekkeye dāḡil oldu. Ḥadīce ḡurfede oturmuş idi. ırāḳdan ol cemā‘atüñ süvārları zāḡir oldu. İçlerinde sultān-ı kevneyn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem alınınuñ nūrı māḡ gibi dıraḡşān ve ol iki ḳuşlar sāyebān olmuşlar. Yanında olan ḡātūnlr ol emr-i ḡarāibi gösterdi. Ta‘accübleri ziyāde oldu. Andan Meysere gelüp aḡvāli andan suāl itdi. Ve seferde olan delāil-i nübüvvet ki müşāhede itmiş idi. Ve ḡüsn-i ḡulḳı ve murglarıñ varup gelince sāyebān oldukların daḡı bu güne ‘acāib ü ḡarāib ve Nesṭūrā rāhibüñ iḡbārın ve itdüḡi vaşiyetlerin birer birer [S

³⁰¹³ furşatı fevt itdiñ: M’de yok

168^a] zıkr itdi. Hādīcenüñ ol nesne ki zannında idi, ‘ilme’l-yaķın ma’lūmı oldu ki şaklamışlar idi. Ve şaklamağa Meysereye muhkem sipariş itdi. Ve eydürler Meysere bunıñ içün on biñ altun ve yā on biñ [M 240^b] dirhem va’d itdi. ‘Eger bu sırrı ızhār itmezseñ saña vireyüm.’ Eydürler ki bunı aḥfādan murādı ol idi ki bu emir şāyi’ olıcaķ Kureyşüñ uluları aña kızların virmege teveccüh iderler. Kendünüñ ḥod murādı bu devlete vāşıl olmaḡdur. Bu şıdķ u maḡabbet sebebiyle bu deñlü ḡalīle-i celīle mābeyninde bu ‘izzet kimesneye vāşıl olmadı, illā ol melike ve ‘azīzeye raḡıyallāhu ‘anhā ve erzāhā. Naķl olunur ki ol metā’lar ki Meysere Şāmdan ticāret içün Mekkeye getürmüş idi, murādı üzre ‘ālī bahā ile şatdı. Hısāb itdiler. İz’āf muzā’af sāir seferlerden ziyāde geldi. Ol ḡazretüñ berekātıyla olduḡın bildi. Maḡabbeti ḡalbinde ziyāde müstaḡkem oldu.

İkinci Faşıl

Hādīce ḡātūnuñ raḡıyallāhu ‘anhānuñ ol ḡazrete ‘aķd-ı nikāḡ olduḡın beyān ider. Nefise binti Münebbih eydür, Hādīce raḡıyallāhu te’ālā ‘anhā zamānenüñ ḡātūnlarınıñ gökçeḡi ve ‘aķılḡa kāmilleri idi. Cemāl u māl şāḡıbesi idi. Her ciheti ḡasebden ve ḡayrıdan ma’mūr olmağa çok kimesne şanādīd-i Kureyşden ve ḡayrıdan ḡaleb itdiler. Lākin Hādīce kimesneye rızā’ virmedi. Her ne deñlü māl ve ‘arüz ‘arz itdiler ise iltifāt eylemedi. Çün ol ḡazretüñ veķāyi’in te’emmül itdi, anuñ zevci olmağa meyl itdi. Andan soñra Nefise binti Münebbih, ki ‘āķile ḡātūn idi, bu sırrı aña keşf itdi. Nefise ta’ahḡud itdi ki bu mühimmi ḡöre ve ḡaşıl eyleye. Resūlullāḡ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ ḡuzūrına geldi. Ve eyitdi, ‘Yā Muḡammed, nedür men’ iden ḡazretiñi izdivācdan.’ Ol ḡazret buyurdi ki ‘Evlenmek levāzımından elimde bir nesne mevcūd degıldür.’ Nefise eyitdi, ‘Yā Muḡammed, eger bir şāḡib-i cemāl ü māl ve şeref-i ḡisabla mevşūf ve dīn ü diyānet ile ma’rūf bir ḡātūna raḡbet iderseñ ḡıdmet ideyüm’ didi. ḡazret tefekkür itdi ki ‘Kim ola.’ Suāl itdi ki ol ḡātūn kimdür.’ "Eyitdüm, ‘Hādīce binti ḡuveyliddür’ raḡıyallāhu ‘anhā. ḡazret buyurdi ki ‘Bu maşlahata kim vesīle olur.’ ‘Benüm ‘uhdemdedür ki anı saña raḡbet [M 241^a] iderem.’ Fi’l-ḡāl vadum. Bu beşārāt-ı ‘uzmāyı aña irişdürdüm. Ve mābeynlerinde ūlfeti müstaḡkem itdüm. Andan Hādīce raḡıyallāhu ‘anhāyı bir mübārek sā’atde iḡtiyār itdüm." ‘Amr bin Esedi ve Varaķa bin Nevfeli, ki biri ‘ammisi ve biri ibni ‘ammisidür, ḡaleb idüp peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḡuzūr-ı şerīfine irsāl itmek içün fülān sā’atde ḡelüp teşrīf idesiz. Ebū Ṭālib ve birāderleri ḡasāvete düşdiler ki ol ḡazrete münāsib bir geyecek ḡaftān yok. Ve elde ve avucda ol mekānda tenāvül idecek bir nesne yokdur. ḡazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu endīşede iken nāḡāḡ Ebū Bekir Şıddıķ raḡıyallāhu ‘anh geldi, eyitdi, ‘Ey ḡüzīde-i ‘ālem

ve nūr-ı çeşm-i benī Ādem, melāliñe sebep nedür. Eger bir maşlahat var ise cān u başım saña fedā’ olsun, hıdmetiñi edā’ ideyüm.’ Resūlu [S 168^b] şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ahvālī hikāyet itdi. Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh tebessüm itdi. Ve eyitdi, ‘‘Abdu’l-Muṭṭalib bende biñ altun emānet ḳodı ve bir nice nefis ḳumāşları daḥı vardı. Didi ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem lāzım olıcaḳ teslīm idesiz. İçinde dikilmiş ḳaftānlar daḥı vardur, murād iderseñ getüreyüm’ didi. İcāzet alup getürdi. Ol vaḳitde Ḥadīce raḍıyallāhu ‘anhādan daḥı mülūkāne ḳaftānlar geldi. Resūlullāh ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām buyurdi ki ‘Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh ḳaftānın ihtiyār iderem. Ğayrı cāme geymem’ didi. Eydürler ki ol Ebū Bekrūñ idi, lākin ‘Abdu’l-Muṭṭalib emānet ḳomış idi, tā kim ḥazret ḳabūl eylesün üçün. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ebū Bekre du‘ā’ itdi, ‘Hıḳbir emirde cüz’ī ve küllī mu‘āveneti dirīğ itmek müyesser olmadı. Ve tevaḳḳu’ oldur ki bizümle Ḥadīcenüñ ḥānesine mā‘an varasın.’ Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh, ‘Başum üzre’ didi. Ḥadīce raḍıyallāhu ‘anhā sarāyın pādişāhāne donatdı, tezyīn eyledi. Ve ṭabaḳlar cevāhir ile ve altun ile memlū’ cāriyeler ve ḥādimler eline virdi, tā kim Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ [M 241^b] mübārek ayağına nişār ideler. Eydürler ki cümle hıdmetḳarların ol gün şükrāne āzād eyledi.

Ḥaşılu’l-keḷām ḥazret-i ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām Ḥamza ile raḍıyallāhu ‘anh Ḥadīcenüñ evine geldi. Emr-i zevvāc muḳarrer olıcaḳ Ebū Ṭalib ve sāir ekābir-i Ḳureyş ḥāzır oldılar. Ve Ḥadīcenüñ ‘ammisi ‘Amr bin Esedi veliyy-i ‘ahdı olmuş idi. Ve bu cānibden ḥabībullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ ‘ammisi Ebū Ṭalib bir ḥuṭbe-i belīğ oḳudı. Mażmūnı oldur ki ‘Ḥamd ü sipās Allāhu te‘ālāya ki bizi evlād-ı İbrāhīmden ve nesl-i İsmā‘īlden itdi. Ve ehl-i me‘ad ve nesl-i Muḍardan getürdi. Ve bizi beytinüñ ḥāfızı ve ḥarem-i şerīfinüñ pīşvāsı eyledi. Ve şol ḥāne ki ḳible-i ḥaḳ ve meṭāf-ı ‘ālemdür ve emn ü emān ile mevşūf olan ḥaremi bize müyesser itdi. Bundan soñra benüm birāderzādem Muḥammed bin ‘Abdillāh bir kimesnedür ki Ḳureyşden her kimüñle vezn olunsa rāciḥ gelür. Egerçi mālı ḳalīldür, lākin mālā i’tibār yoḳdur. Zīrā gölge gibi zā’ ildür ve ḥayyiz-i intikāldedür. Ve ḳarābeti ma’lūmuñuzdur ki ḥālā ḥelālلیḡa Ḥadīce binti Ḥuveylidi ṭaleb ider. Evvel ü āḥir mihri benüm mālımdan yigirmi nāḳadur. Ve Allāhu te‘ālāya ḳasem iderem ki Muḥammedüñ mertebesi ve emri ‘azīm olsa gerekdür.’ Çün kim Ebū Ṭalib ḥuṭbesi tamām oldı, Varaḳa bin Nevfel ḥuṭbeye başladı. Ve Ebū Ṭalibüñ sözini taşdıḳ itdi. Andan soñra iki cānibden ĩcāb ü ḳabūl vāḳi’ oldı ve sürür ḥaşıl oldı. Varaḳa ḥāmūş olduḡdan soñra Ebū Ṭalib eyitdi, ‘Ey Varaḳa, dilerem ki Ḥadīcenüñ ‘ammisi oḡulu ‘Amr bin Esed bu emirde saña muvāfaḳat eyleye.’ Pes ‘Amr eyitdi, ‘Şāhid oluñ, Ḥadīce binti Ḥuveylidi Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve selleme ḥātūnlıḡa virdüm.’

Ve Hadīcenün mihri bir rivāyetde dört mişkāl altun idi. Ve bir rivāyetde beş yüz dirhem gümüş idi. Ve bir rivāyetde yigirmi nāka idi. ‘Ulemā’-yi müte’ahhırın tevfiḳ itmege nice [M 242^a] ihtimālāt zıkr itdiler. Ammā ba‘zı tefsīrde vāḳi’ olan ki pederi Huveylid meclisde hāzır idi, şahīḥ degildür. Zīrā ficār ḥarbinden evvel [S 169^a] vefāt itmiş idi.

Çün kim ‘aḳd-ı mübārek tamām oldu, Ebū Tālib velīme için³⁰¹⁴ bir deve boğazladı. Eşrāf-ı kavmine zībā şofra çekdi. Hadīce raḍıyallāhu ‘anhānuñ cāriyeleri i‘lān-ı sünnet için ellerine def alup raḳş itdiler. Ḥazretün yārānı ta‘zīm ile getürdiler. Hāneye revān olup ḥalvet oldu. Andan Hadīce raḍıyallāhu ‘anhā ḥazret-i peygambere emvālınun ḥazīnelerin açdı. Cümlesini temlik itdi. Didi ki ‘İstemem ki ma‘īšet emrinde kimesnenün minnetin çekesin. Bu māl cümle senündür. Ben daḥı saña muḥtācum ve minnetün altundayum’ didi. Ebū Tālib gāyet ile mesrūr oldu. Hadīce raḍıyallāhu ‘anhā kemer-i ḥıdmeti dermeyān itdi. Ehl-i siyer ittifaḳı oldur ki ol ḥazret-i Hadīcei aldıkda yigirmi beş yaşında ve Hadīce kırk yaşında idi. Bir nice evlādı oldu. İnşā’ allāhu te‘ālā ‘anḳarīb zıkr olunur.

YEDİNCİ BĀB

Otuz beşinci yaşında vāḳi’ olan vekāyi’i zıkr ider, tā bi‘seti zamānına dek. Ol umūruñ biri binā’-yı ka‘bedür. Ḥarāb olmuşdı, Ḳureyşiler ‘imāret itdiler. Ḥazretün vilādetinün otuz beşinci senesinde vāḳi’ oldu. Bu bābda üç faşıl zıkr olunur.

Evvelki Faşıl

Ka‘be-i mükerreremenün beytinün ‘imāretin beyān ider. Bu ḥānenün ḥarāb olması ve ‘imāretinün sebebi oldur ki ba‘zı ehl-i tevārīḥ eydürler ki ka‘benün içinde bir kuyu var idi. Geçmiş ḥākimler āḥū şeklinde altun u cevāhir tezyīn idüp ol kuyunun içinde defn itmişler. Ḳureyşün evbāşlarından bir cemā‘at buña vāḳıf olup ol kuyuyu kazup ol defnei çıkarmış. Ol sebebdan ka‘benün dīvārlarına tezelzül vāḳi’ olmuş idi. Bir rivāyetde ḥazret-i İbrāhīm Ḥalīl şalavātullāhi ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhi zamānında ḳapunun eşigi alçak olmağın seyl [M 242^b] içerü girüp dīvārlarun temeline za‘f gelmiş idi. Ḳureyş defe‘atle ‘imāret itmek ḳaşd itdiler. Bir nevbet-i seyl ziyāde gelüp tamām-ı beytün dīvārı ḥarāb olmağa yakın oldu. İki ḳuluñ tevfiḳi budur ki ol kuyuyu kazdıḳları muḳarrer olup seyl içine tıldı. Ve vīrān olmağa sebep oldu. Beherḥāl Ḳureyş eşrāfi ḳaşd itdiler ki beyt-i şerīfi

³⁰¹⁴ velīme için: M’de yok

yapalar dīvārların yüksek eyleyeler ve sakfın muhkem kılalar. Hāl bu ki bundan evvel dīvārlar ādem boyınca idi. Ve dört dīvārdan gayrı sakfı yoğ idi. Dīvārlar dahı gedük ve bozuğ idi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām zamānında ve ‘Amālīka ve Cürhüm zamānında beytūñ kapusu yere berāber idi. Kureyş ihtirā’ itdiler, eşigi yüksek ideler. İki fā’ide mülāhaza eylediler. Biri, seyl geldikde zarar itmez. İkinci, icāzetsiz herkes dāhil olmaz. Andan ‘imārete cezm itdiler. Lākin bi’z-zarūrī ol yıkılmış dīvārları evvel bozup andan binā’ya şürū’ eyleyeler. Ammā Kureyş ol dīvārları yıkmağa cür’et itmediler. Cā’iz ki bir nekbet ve yāhūd bir belā’ işābet eyleye. Bu sebebden nice zamān tevaḳḳuf itdiler. ‘Āḳıbet Kureyş mābeynlerinde kısmet itdiler, taḥrīb ü ta’mīrde iştirāk üzre olalar. Eger nesne işābet iderse ḥayırdan ve şerrden [S 169^b] berāber yetiše. Bu ḥuşuşda kur’a şaldılar. Her bir rükn bir kabīleye düşdi. Rükni-i ḥacerü’l-esved ‘Irākīye dek benī ‘Abdi Menāf cemā’atine düşdi. Ve benī Zühre tā’ifesine düşdi. Rükni-i ‘Irākīden rükni-i Şāmīye dek benī Esed ibni ‘Abdi’l-‘Uzzā ve benī ‘Abdi’d-Dāra düşdi. Rükni-i Şāmīden rükni-i Yemānīye dek benī Temīm tā’ifesine düşdi. Rükni-i yemānīden rükni-i ḥicre dek benī Sehm ve benī ‘Adiyye naşīb oldu. Her gün bu kabīleler gelüp ol dīvārları yıkmağa cür’et idemezlerdi. Zīrā ol kuyu ki anda ba’zı nesne defn olunmuş idi, andan bir ejdehā çıkar idi. Her kim ki ta’arruż itmek istese aña kaşd iderdi. Muḥammed bin İshāḳ raḥmetullāh bunı [M 243^a] naḳl³⁰¹⁵ itdi. Ve eydür ki ol ejdehānuñ büyüklüğü şol deñlü idi ki başı koyun başı kadar idi. Bir kimesne dīvārdan taş koparmak dilese kuyudan çıkup dīvār üstinde gelüp ol kişiyi yutmak kaşd ider idi. Kureyş bu cihetden ıztırāba ve eleme düşdiler. Rükni ile maḳām ortasında ellerin du‘ā’ya ḳaldurup eyitdiler, ‘Ey bār-ı ḥüdā, biz senüñ ol ‘imāretine kaşd itdikce bu ejderhā māni’ olur ve bizi helāk itmek kaşd ider.’ İttifāḳ ol gün yine ‘ādet-i ḳadīmesi üzre dīvār üzre çıkup bir aḳ kuş, ve bir rivāyetde siyāh kuş, arkası beyāz ayakları sarı ol ejderi ḳapup havā’ya getürdi. Ecyād³⁰¹⁶ taḡına ilette. Kureyş du‘ā’larınıñ müstecāb olduğın görüp şād oldılar. ‘Ḥaḳḳ te‘ālādan bize bu beyti ma‘mūr itmege destūr virdi’ didiler. Mābeynlerinde çok māl cem’ itdiler. Eski binā’ı yıkmak içün ellerinde külünkler ile gelüp taş ḳopardıkları gibi ellerinden düşüp yerinde ḳarār iderdi. Bu sebebden tekrār bunlara ḥavfa düşdi. Bunlar eyitdiler, ‘Cem’ itdgüñüz māl şübhelüdür.’ Ḥelāl vechle olan mālдан cem’ idüp lākin ta’arrużdan ḥavf iderler idi. Bir nice gün bu tefekkürde oldılar. Āḥir Velīd bin Muḡīre eyitdi, ‘Ey Kureyş, evvel ben ideyüm, siz baña yardım idüñ.’ Kureyş bu ittifāḳ üzre geldiler. Velīd eline külünk alup bir nice taş dīvārdan ḳopardılar. Kureyş nazar iderler idi, ırakdan Velīde ne işābet ider. Çün aḥşam oldu, Velīde bir nesne işābet itmedi. Kureyş

³⁰¹⁵ naḳl: ḳatlı M

³⁰¹⁶ ecyād: Kaynaklarda "ciyād" olarak geçer.

eyitdiler, ‘Velīdūn selāmeti Hakk te‘ālānuñ rızā’sına delīldür.’ İrtesi Kureyş gelüp bir uğurdan ol eski dīvārı hedm idüp taşların ortadan getürdiler. Eski binā’dan nesne kıomadılar. Çün kim İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ binā’sına irişdiler, İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām ile yapmış idi. Zeberced gibi yaşıl taşlar gördiler, barmaqlar gibi birbirine bağlanmış. Velīd [M 243^b] aña külünk urdı, bir pāresin kıopardı. Ebū Vehb ol kıt‘aı kıaldırdı. Ol taşuñ altından bir nūr zāhir oldı. Gözler kıamaşdı. Fi’l-hāl ol kıt‘a Ebū Vehbūñ³⁰¹⁷ elinden düşüp yerinde kıarār eyledi. İmām Vākıdī eydür ve Muḥammed ibni İshāk [S 170^a] eydürler, ol taşı kıopardıqları vaķit cümle Mekkeye lerze düşdı. Cümle binā’lar ḥarāb oldı. Zann itdiler ki ḥavfa düşüp, ‘Bu temel İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ esāsıdır. Ta‘arruz cā’iz degıldür.’ Anuñ üzerine binā’yı vaz‘ itdiler. Her kıabīle kendülerine ta’yīn olan rüknūñ binā’sına iştiğāl itdiler. İttifāk ol vaķit Rūm cānibinden bir gemi deryādan gelürken Cidde öñinde ufandı. Ol sefinede Yāķūm nām bir şahış var idi. Binā’ ‘ilminūñ ğāyet māhiri idi. Kıavmiyle sāhil-i Ciddeye düşdiler. Bu ḥaber Kıureyşe irişdı. Velīdi Kıureyşden bir cemā‘at ile varup sefīnei şatun aldılar. Ve Yāķūma minnet idüp kıavmiyle Mekkeye getürdiler. Ve beytullāhuñ ta‘mīrine kıaşd itdiler. Ve eyitdiler ki ‘İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ esāsı üzre idüp ziyāde ve nokşān olmaya.’ Üstād eyitdi, ‘Bu mümkün degıldür ol eczā’ ile ol binā’ bi‘aynihi ḥāşıl ola. Yā ğayrı eczā’ kıatılmaķ gerekdür yā evvelkiden küçürek olmaķ gerekdür.’ Kıureyş ihtiyār itdiler ki bir miķdār küçürek ola. Hicr nām mevzi’i ki aña Ḥaṭīm dirler, anı beyt-i şerīfden taşra kıodılar. Ve her kıabīle kendülere lāzım olan binā’ya şürū’ itdiler. Hattā eydürler ki gömleklerin çıkıarup omuzlarına kıodılar, tā kim ḥacer incitmeye. ‘Abbās ḥazret-i ḥvāce şallallāhu ‘aleyhi ve selleme omuzı rencīde olmasun içün itdüĝi gibi izārdan omuzına kıomaķ delālet itdi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu ma’nāya kıaşd idicek ğaybden bir āvāz geldi ki ‘‘Avretiñ açma.’ Ḥazret bīḥūş oldı. ‘Aķlı başına gelicek ‘Abbās, ‘Ne oldı’ diyü suāl itdi. Buyırdı ki ‘Mekşūf [M 244^a] olmadın men’ olundum.’ Ğaybden ol āvāzı istimā’ itdüĝi içün bīḥūş oldı. Çün kim dīvārlar irtifā’ ḥāşıl eyledi, ‘imāret-i ḥacerü’l-esved ḥaddine vāşıl olıcaķ Kıureyş ihtilāfa düşdı. Her kıabīle ḥacer-i mübāreki, ‘Biz yerine kıoruz’ didiler. Bu dört kıabīle hicri vaz‘ eylemek ḥaķķında nizā’ları ğavĝaya varup birbirini kıatl ideler. Benī ‘Abdi’d-dār ellerin kıana bulaşdurup and içdiler ki ‘Tā kıanımız dökülmeyince kimesne bu emirden bizi muķaddem eylemeye. Bu ‘ahde ‘ahd aldum’ diyü laķab³⁰¹⁸ itdiler. Ğavĝa ḥadden ğeçdı. Velīd bini’l-Muĝīre Kıureyşūñ pīrlerinden idi. Cüvānları kııtālden men’ idüp ‘āķıbetūñ mażarratını zıkr itdi ki yarın benī Şeybe kıapusında her kim evvel dāḥıl olursa anı ḥākem

³⁰¹⁷ vehbūñ: lehebūñ M

³⁰¹⁸ laķab: M’de yok

ideler. Ne hüküm iderse muhalefet eylemeyeler. Şabâh hareme müteveccih cem' olup muntazır oldılar ki kim gele. Nâgâh seyyidü'l-'Arab ve'l-'Acem Muhammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem kapudan dâhil oldu. Cümle şadumân oldılar ki Muhammed-i emîn geldi. 'Vech-i şavâb andan ülä bir delâlet ider olmaz' didiler. Çün kim şüret-ı vâkı' aı takrîr itdi, kendünün ridâ'sın yere döşedi. Ve haceri eliyle ortasına kodı. Ve emr itdi ki her kabîle büyüklerinden bir şahşı ihtiyâr ideler, tâ kim berekâtı cümle kabâ' ile vâsıl ola. Ol 'Utbe bin Rebî'a ve Ebû Huzeyfe ve İbni Muğîre ve 'Adiyy bin Kays, ki her biri kabîlenün serâmedi [S 170^b] idi, ol hazretün işâretiyle bir küşei tutup yerine kodılar. Kaldurup komada ihtilâf düşdi idi. Âhîr eyitdiler, 'Bu fitnenün teskînine sen sebep olduñ. Sen mübârek elünle anı yerine vaz' eyle.' Ol hazret haceri alup yerine vaz' eyledi. Bir taş dahı lâzım oldu, haceri muhkem itmek için. Baħrândan bir şahış bunı eylemek diledi. 'Abbâs rızâ' virmedi. Ol taş dahı seyyid-i 'âlem 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm mübârek eliyle koyup haceri esvedi [M 244^b] muhkem itdi. Bu mu'âmeleden cümle hoşnûd olup nizâ' mabeynlerinden kalkdı³⁰¹⁹. Andan beyt-i şerîfün irtifâ'ı yigirmi arşun oldu. Ve 'arzı yigirmi arşun oldu³⁰²⁰. Altı direk üzre itdiler. Tûlî otuz arşun ve 'arzı yigirmi arşun oldu. Altı direğin on bir kavî ağac ile şakfın örttdiler. Hicr, ki haţîmdür, taşra kaldı. *vallâhu mulhimu'r-reşâd*³⁰²¹

İkinci³⁰²² Faşıl

Binâ'-yı ka'be kaç kerre vâkı' oldu Âdem 'aleyhi's-selâmdan bu zamâna gelince ve âhîri nice olıyardur beyân ider. Bilgil ki bu buķ'a-i mübârekenün aşıl hilkatı Âdem 'aleyhi's-selâm kışşasında şerh olunmuşdur. Andan soñra Âdem 'aleyhi's-selâm mağfîret olunmak için ol maķâmün ziyâretiyle me'mûr oldu. Beyt-i ma'mûrı andan ötüri gönderdi. Mufaşşal zıkr olunmuşdur. Çün beyt-i ma'mûr dördinci semâ'ya ref' olundu, evlâd-ı Âdem Şîs 'aleyhi's-selâm taşdan ve toprakdan yapıdılar. Tûfân-ı Nûhda ol dahı harâb oldu. Bir kızıl depe şekli oldu. Hazret-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâm ile sâliş oldu. Andan soñra 'Amâliķa dördinci def'a 'imâret itdi. Beşinci kerre Cürhüm 'imâret itdi, 'imâret-i kadîmenün tıbbı üzre olmuşdur. Altıncı nevbet Kureyş binâ' idüp tağayyür vâkı' oldu, haţîm taşra kaldı. Ve eşigi yüksek itdiler. Ve iki kapunun birin sedd itdiler ki 'anķarîb beyân olunur. Anuñ için hazret-i 'Âişe gâhî buyurur idi ki 'Eger kavmiñ islâma gelmeleri ķarîb degil imişse ka'bei bozup kavâ'id-i İbrâhîm üzre iderdüm. Ve iki kapu iderdüm, biri şarkî ve biri ğarbî ola.'

³⁰¹⁹ kalkdı: kaldı M

³⁰²⁰ ve 'arzı yigirmi arşun oldu: M'de yok

³⁰²¹ "Allah doğruyu ilham edicidir."

³⁰²² ikinci: M ve S'de yoktur. Sıraya göre ikinci olmalıdır. Nitekim bazı nüshalarda mevcuttur.

Ve 'Âişe ana rađıyallāhu 'anhā eydür, "Hâzret beni Hicre, ki haâtımdür, iletđi. Ve baňa gösterđi ve buyurđı ki 'Kavmiñ eger tecđid iderler ise evvelki üslüb üzre itsünler.'" Ve bu hadıs-i şerîfi işitdüğine binā'en İbni Zübeyr rađıyallāhu 'anh hükümeti zamânında Kureyşüñ binā'sını bozup hâzret buyurđı üze binā' itđi. Yedi kerre oldı. Haccâc İbni Zübeyr zafer bulup ol bina'yı tağyır [M 245^a] idüp bu şimdi olduğı vech üzre binā' itđi. Sekiz def'a oldı. Bu huşuşı Haccâc 'Abdu'l-Melik meşveretiyle itđi. Çün kim hilâfet Hârünü'r-Reşide yetiştđi, diledi ki ka'be-i mükerremai 'Abdullāh bin Zübeyr yapduğı üslüb üzre eyleye. İmām Mâlik ile meşvere itđi. Buyurđı ki 'Ey emîrü'l-mü'minîn, ka'be-i mükerrema hâlî üzre ko, tâ kim selâtime mel'abe olmasun' didi. Mervîdür ki bu binā' âhirü'z-zamāna varınca bu hâl üzre tura, tâ kim Habeşe harâb ide. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurđı ki *'teccî'u'l-habeşe feyuħribūnehu ħarāban lā ya'muru ba'dehū ebeden.'* Ya'nî, 'Habeşe gelüp harâb ider, andan sonra ebeden ma'mûr olmaz.' Ba'zı kütüb-i siyerde vâkı' oldı ki Fâtıma rađıyallāhu 'anhā ol senede dünyāya geldi.

Üçinci Faşıl

Zeyd bin 'Amr bin Nüfeyli zıkr ider. 'Aşere-i [S 171^a] mübeşşereden olan Sa'duñ³⁰²³ pederidür ol sâlde vefât eyledi. 'Âmir bin Rebî'a rivâyet ider "Zeyd bin 'Amr dîn-i yahûdı ve naşarâyı ve putperestliğı kerih tutar idi. Kavmi puta tapdukları için anlardan nefret idüp boğazladıkların yimez idi. Baňa eyitđi, 'Ey 'Âmir, ben millet-i İbrâhîme mütâba'at iderem. Ve anlar ka'betullāha toğrı namâz kılırdı. Ben dağı peygambere muntazırum ki anuñ neslinden ola. Ben dağı aña îmân getürem. 'Ömrime i'timâd itmezem. Ben dağı aña yetişmezsem selāmım aña îşâl idesiz.'" 'Âmir eydür, "Çün kim sulţân-ı enbiyâ' 'aleyhi's-salātu ve's-selām meb'ûş oldı, selāmı hâzrete yetiştürdüm. 'Aleyhi's-selām ve rahmetullāh buyurđı, 'Cennetde gördüm ki şalınur ve etegin yere sürer.'" Muħammed bin İshâk eydür, dört kimesne hâzretüñ bi'setinden evvel putperestliğı terk idüp dîn talebine etrâfi geşt itdiler.

Biri Varağa bin Nevfeldür ve biri 'Abdullāh bin Caşşdur biri 'Osmân-ı Huveyrişdür ve biri 'Amr bin Nevfeldür. Tafşili [M 245^b] budur ki Kureyşüñ bir putı var idi. 'İydlerinde cümle hâzır olup aña 'ibâdet ü ta'zîm iderlerdi. Bu dört kimesneye Hakk te'âlâ nazar-ı inâyet itđi. Birbirine eyitdiler, 'Gelün inşâf idelüm. Kureyş bunlara 'ibâdet iderler. Ne menfa'at ve ne mazarrat hâşıl olur. Bilâsebeb İbrâhîm Halîlullāhuñ dînini terk itmege bâtıl dîn tutmağa sebep nedür. Anlara uymak câ'iz degildür ve anlara mütâba'at

³⁰²³ sa'd: Kaynaklarda "sa'id" olarak geçer.

‘akıldan degildür. Seyāhat idüp haqq dīni bulalum ve kendümüzü bātıldan ve dālāletden halāş idelüm.’ Pes Varağa Şāma kaşd itdi ve naşārā dīnin ihtiyār eyledi. Ve ‘ilm-i İncilde çok riyāzet eyledi. Maşşudı hāşıl olup Mekke de tırdı. Tā peygamber ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām mebuş olunca andan ol hāzrete İmān getürdi. Yerinde beyān olunur.

Ve ‘Abdullāh bin Caşş dağı dīn talebine Mekke den çıkup her nereye varsa dīni haqqdan suāl iderdi. Tā peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nübüvvetin ızhār idicek müselmān oldı. Ve aşhāb ile Habeşe hicret eyledi. Ve anda vefāt itdi. Anuñ dağı hikāyeti gelür.

‘Oşmān bini’l-Huveyriş Mekke den çıkup kayşer-i Rūma vardı. Anda naşārā dīnin kabūl eyledi. Ve kayşer katında ‘azīm mertebe buldı. Ve Rūmda vefāt itdi. Ve Zeyd bin ‘Amr bin Nüfeyl Mekke den gitmek istedi. Haţţāb, ki ‘Ömer rađıyallāhu ‘anhuñ pederidür, māni’ oldı. Karābeti olduğıçün Mekke de muntazır oldı. Gāhī yüzün ka’beye idüp eydürdi ki ‘*allāhumme ennī lev a’lemu eyyu vechin ahabbu ileyke ‘abedtuke bihi ve lākin lā a’lem.*³⁰²⁴’ Ya’nī, ‘İlāhī, bileydüm kağı vechle ‘ibādet saña sevgilüdür anuñla ‘ibādet iderdüm. Lākin bilmezem.’ Böyle diyüp secde iderdi. Kureyşe dirler idi ki ‘*a’budu rabbe ibrahīme.*’ ‘İbrāhīmüñ dīnine ‘ibādet iderdüm.’ Andan millet-i İbrāhīm talebiyle Şāma vardı. Anda nesne bulmayup Muşula ve Cezāir-i ‘Araba gitdi. Anda dağı her kime millet-i İbrāhimi her kime suāl itse eydürler idi ki ‘Eger yahūdī ve naşārā [M 246*] dīniñ suāl iderseñ bilürüz. Lākin dīn-i İbrāhīme vukūfumuz yokdur.’ İşitdi ki Bulğarda bir rāhib vardur, ‘ilimde ve zühdde müşārü’l-ileyhdür. Şām³⁰²⁵ ve Rūm [S 171b] ve Koştanţin aña tābi’lerdür. Anuñ katına vardı. Millet-i hanīfiyyeden suāl itdi. Rāhib eyitdi, ‘Şimdi millet-i İbrāhīmden haberdār kimesne yokdur. Lākin qarīb oldı ki kavmiñden ya’nī Kureyşden bir peygamber zühür ider, dīn-i hanīfi ızhār ider. Ve millet-i İbrāhimi ihyā’ ider. Ve cümle dīnleri nesh ider. Hālā Mekkeye var, ol dīnüñ haqīqati anda bulursın.’ Zeyd mesrūr olup ka’betullāha teveccüh itdi. Haybere qarīb geldikde Hafāce anı katl eylediler. Mevti haberi Mekkeye irişdikde Varağa bin Nevfel çok ağladı. Ve haqqında merşiye söyledi. Ve imān u tevḥīdine şehādet eyledi.

Naql olunur ki bir gün oğlu Sa’īd rađıyallāhu ‘anh, ki ‘Ömer bini’l-Haţţāb ile ‘ammizādeler idi, peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme didiler ki ‘Yā resūlallāh, Zeyd bin ‘Amr içün yarlığanmağ taleb ider misin.’ Hażret-i buyurdı ki ‘*na’m, idem*’ didi. ‘*fe’innehu yub’aşu ummeten vāḥideten.*’ Ya’nī, ‘Yalnız bir ümmet ba’s olunur.’ Anuñçün

³⁰²⁴ eyyu vechin ahabbu ileyke ‘abedtuke bihi ve lākin lā a’lem: **M**’de yok

³⁰²⁵ şām: **M**’de yok

öyle buyurdi ki ‘Ol yeryüzinde andan ğayrı millet-i İbrāhīm üzre kimesne yogıdi.’ *hāzā āḥiru’r-ruknu’s-ṣānī min el-kitāb delāilu’l-muḥammediyye*

ER-RÜKNÜ'Ş-ŞALİŞ

[M 247^a] [S 172^b] Üçinci rükn ol Һazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kırkıncı yaşından tā zamān-ı hicrete dek olan veķāyî’i beyān ider. Bu rüknde beş bāb vardır.

EVVELKİ BĀB

Nüzül-ı vahyi beyān ider. Ve bu bābda beş faşıl vardır.

Evvelki Faşıl

Muķaddemāt-ı vahyi beyān ider. Bu faşılda daķı beş vāķı ‘a zıkr olunur.

Evvelki Vāķı ‘a

Oldur ki Cābir bin Semure rađıyallāhu ‘anh rivāyet ider. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmışlar ki "Meb‘uş olmağa ķarīb olıcaķ bir nice eyyām bir ağac ve yāhūd bir taş yanından geçmezdim illā, ‘es-selāmu ‘aleyke yā resūlallāh’ dir idi."

İkinci Vāķı ‘a

Vahiy nāzil olmağa ķarīb tenhā yerde, ‘Yā Muħammed’ diyü nidā’ işidirdi. "Etrāfa nazar eylerdüm, kimesne görünmez idi. Baña vehm ğalebe itdi, cā’iz ki bir āfet irişe ³⁰²⁶ diyü. Ĥadīce rađıyallāhu ‘anhā eyitdi, ‘Ma‘āzallāh ki saña bir āfet irişe. Ĥatırın hoş tüt. Saña hayırdan ğayrı nesne gelmez³⁰²⁷.'" Bir rivāyetde vahiy nüzülinden üç yıl ve yā beş yıl muķaddem āvāz istimā’ iderdi. Ve kimesne görünmez idi. Ve yedi mīl bir aydınlık zāhir olup sürür peydā olurdu.

Üçinci Vāķı ‘a

‘Āişe-i Şıddīķa rađıyallāhu ‘anhā rivāyet ider ki ol Һazret ol sene ki vahiyden zuhūr iderdi, rü’yā-yı şādıkā idi. Her ne ki görseler felak-ı şubħ gibi zāhir olurdu. Ve zāhir ü bātın kerāmet ü istikāmet meķşūf olurdu. Ve bu vāķı ‘anuñ ibtidā’ sı rebī‘ü’l-evvel ayınuñ on ikisinde vāķi’ oldu. Ve vāķı ‘ayı göstermege ĥikmet ol Һazret vahiy ile ülfet idüp kendüye ĥüy ola. Ve melek nāzil olmağa üns peydā ola. Ve nefis-i nefiseleri riyāzet ile rām ola. Ve maķām-ı da‘vetde ārām ide.

Dördinci Vāķı ‘a

³⁰²⁶ ĥatırın hoş tüt: Sonra gelen bu cümleye **M**’de sehven burada da yer verilmiştir.

³⁰²⁷ nesne gelmez: **M**’de yok

Naql olunur ki çün ol Һazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yedi yaşına girdi, İsrāfīl ‘aleyhi’s-selām aña müvekkil oldı. Üç yıla dek Һıdmetinde kâ’im ve Һazretine [M 247^b] mülâzım olurdı. Nāgāh zāhir olup ba‘zı kelām ‘arz iderdi. On bir³⁰²⁸ yaşından soñra Һazret-i Cibrīl³⁰²⁹ ‘aleyhi’s-selām Hakk te‘ālānuñ emriyle Һazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ şöhetine kıyām gösterdi. Yigirmi yıl Һıdmetinde oldı. Lākin zāhir olmadı, tā kırk yaşına kadem başmayınca. Andan soñra Allāhu te‘ālānuñ emriyle zāhir oldı. ‘Ankarīb beyān olunur, *inşā’ allāhu te‘ālā*.

Beşinci Vākı‘a

Zamān-ı vahy karīb olıcağ ol Һazrete şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tenhālık sevgilü oldı. Şöyle ki Hirā’ tağında mağārada gice ve gündüz Һalvet ihtiyār iderdi. Anda ‘ibādete ve zikre ve fikre iştiğāl eyler idi. Ehl ü ‘ıyāline iştiyāk gelicek Һānesine rücū‘ idüp bir nice gün anlar ile olup andan Һadice rađıyallāhu ‘anhā ol Һazrete zevāde tertīb idüp yine alup gār-ı Hirā’ya teveccüh iderdi. Ol gāruñ tūlı dört arşun ve ‘arızı bir arşun ve şülüs arşun idi. Ba‘zı yeri dahı az idi. Andan Mekkeye üç mīldür. Mescid-i Һarāmdan Mināya gidenüñ şolında vākı‘ olmışdur. Naql olunur ki Һü‘ace ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām gārda Һalvet itmege maħabbet idüp ekser evkātı anda geçürdi. Hattā Kureyş Һātūnları Һadiceye ta’n idüp, ‘Ey seyyide-i ‘Arab, Muħammede envā’-ı [S 173^a] tekrīmler itdiñ. Ve kendüye bu deñlü māl şarf itdiñ. Şimdi senüñle ülfet itmez’ didiler. Һadice eyitdi, ‘Siz zann itdüğüñüz benüm Һātırıma gelmez. Ol nesne ki Һātırımdadır ‘ankarīb zuhūr ider. Kať-ı ‘alāyık itmez ve ızhār-ı nefret kılmaz ki sa‘ādet nişānları ve siyādet ‘alāmetleri zuhūr ider. Ol nesne ki nice yıllardur muntazırım, Һāşıl olmağ görünür.’

Ehl-i işāret ol Һazretüñ Һalvet ihtiyārında altı Һikmet dimişlerdür.

Evvel, iktisābda şābitkadem ola, sülūkuñ aşlıdur.

İkinci, anda ‘acāib ü gārāib maħlūkāt u mevcūdāt çokdur, müşāhede eyleye.

Üçünci, bir nice cevāhir-i nefse sa’y sebebiyle ele getüre.

[M 248^a] Dördünci, tağda ‘uyūn-ı cāriye ve eşcār-ı müşmire vardur. Tā kim ma‘lūm ola tā mücāhede emrinde göz yaşları dökülmeyince şemerāt müşāhede Һāşıl olmaz.

³⁰²⁸ bir: M’de yok

³⁰²⁹ cibrīl: mīkā’il M

Beşinci, yük çekmek ve zaḥm yiyüp cevher iḥrâc itmek tağ sıfatıdır. Sâlik bu ma'nâda ki tağdır. Ḥüsn-i ḥulḳı cefâ' itdukçe vefâ' itmek ile olur. Dıraḥta taş ururlar, yemiş virür. Şadef başın kesene ḥilminden incü iḥsân ider.

Altıncı, tağ evrâd u ezkâr okuyana muvâfaḳat idüp bile okur ve bile zıkr ider.

Bu fakîr ü keşîr şöyle zann ider ki baḥşîş-i ilâhidür, kesb ile olmaz. Lâkin emr-i velâyet sa'y u kesbe râci'dür. Ol ḥazretde hem nübüvvet ve hem velâyet-i müktesibe cem' olsun diyü mücâhede ve ḥalvet vâkı' oldı.

Rivâyet olunur ki her yıl bir ay ol gârda ḥalvet idüp gelüp Mekkeyi yedi kerre tavâf ider. Andan Ḥadîce raḍıyallâhu 'anhânuñ ḥânesine varurlar idi.

E'imme-i dîn beyninde ihtilâf vardır ki ol ḥazretüñ 'ibâdeti ne vechle idi. Ba'zılar maşnû'âta tefekkür idi ve icâd-ı maḥlûḳâtı tedbîr idi. Ba'zılar eydür, ol tefekkür ile zikir daḥı vâkı' olur idi. Anuñla şafâ'-yı ḳalb ḥâşıl olurdu. Ba'zılar eydür, zamâna³⁰³⁰ mülâyim 'ibâdeti Ḥaḳḳ te'âlâ tevfiḳ iderdi. Tekrâr ihtilâf olundu ki 'ibâdeti bir şerî'ate şerâyi'-i sâbıḳadan muvâfiḳ vâkı' olmuştur yâḥûd olmamıştır. Ba'zılar vâkı' olmadı zîrâ ḥazret muḳtedâdur, *febihudâhumu'ḳtedih*³⁰³¹ hasebince muvâfaḳat oldı. Lâkin ta'yîn olunmaz ki ḳanḡı şerî'ate muvâfiḳ oldı. Ba'zılar ta'yîn idüp İbrâḥîm 'aleyhi's-selâm milletine muvâfiḳ idi dir. E'imme-i kibâr ḳatında ḳavl-i muḥtâr budur ki ba'zılar 'İsâ 'aleyhi's-selâm dîni üzre dirler. Ba'zılar Mûsâ 'aleyhi's-selâm şerî'atı üzre olmuşlar dirler. Ba'zılar Nûḥ 'aleyhi's-selâm şerî'atı üzre dirler. Ve ba'zılar cemî'-i enbiyâ' 'aleyhima's-selâm şerî'atı ve edyânı [M 248^b] üzre idi. *allâhu te'âlâ a'lem*.

İhtilâf-ı aḳvâlüñ cümlesi üzre gâr-ı Ḥirâ'da ol ḥazret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem şu deñlü envâr-ı ilâhiyye ḳalb-i şerîfine ṭulû' itdi ki cümle mâsivâ levḥ-i ḥâtırından maḥv oldı. Ve zulumât-ı rûsûm imkân-ı 'ademe gitdi. Ezḳiyâ'-yı 'Arab, *'elâ inne muḥammede a'şaka*³⁰³² *rabbehu'* dirler idi. Ya'nî, 'Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem rabbisine 'âşık oldı.'

İkinci³⁰³³ Faşıl

Ol ḥazret-i şallallâhu 'aleyhi ve selleme keyfiyyet-i vahy nice vâkı' olmuştur, anı beyân ider. 'Ulemâ'-yı siyer ḥazret-i seyyidü'l-beşer şallallâhu 'aleyhi ve sellemden [S 173^b] şöyle rivâyet itmiştir ki çün kim sinn-i şerîfi kırḳa irişdi, altı ay daḥı vâkı' ada

³⁰³⁰ zamâna: M'de yok

³⁰³¹ el-Enâm 6/90

³⁰³² a'şaka: M'de yok

³⁰³³ ikinci: M'de yok

oldı. Ba'zı muhakkikîn, *er-ru'ya's-şâlihātu cuz'un min sittetin ve erba'îne cuz'en mine'n-nubuvveti*³⁰³⁴ hadîs-i şerîfinüñ te'vîlinde şöyle buyurdılar ki rü'yâ-yı şâliha nübüvvetüñ kırk altı cüz'inden bir cüz'dür demek olur. Bu tarîkledür ki nübüvvet yigirmi üç yıl olıcak altı ay rü'yâ ola, kırk altı cüz'inden bir cüz' olur.

Altı ay tamâm olıcak şenbe gicesi ve yekşenbe gicesi ramazân-ı şerîfüñ nişfinda Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm Allâhu te'âlâ emriyle hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem gâr-ı Hîrâ'da iken mükâleme vâki' oldu. Tâ ramazân-ı şerîfüñ on yedisinde duşenbe gün gâr-ı Hîrâ'da kaylûle iderler idi. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm gelüp verâ' zâhrından uyardı. Seyyidü'r-rusul şallallâhu 'aleyhi ve sellem kalkup sağına ve şolına nazar itdi. Kimesne görmedi. Tekrâr yatdılar. Yine gelüp uyardı. '*kum yâ muhammed*'³⁰³⁵ didi. Kalkup³⁰³⁶ âdem şeklinde bir şahış gördi. Öñinden gitdi. Hâzret ardına düşdi. Ol şahış Şafâ ile Merve mâbeynine geldikde bir mertebe bûy çekdi ki ayağı yerde başı göge irişdi. Kanadların açdı. Mağrib ve Maşrık tıldı. Hâzret bir gârîb şüret müşâhede itdi. Ayaqları sarı kanadları yaşıl yüzi münevver dişleri beyâz başınuñ saçı berrâk kızıl mercân renginde ve iki boyununa bağlayıcak gerdenbend yâkût-ı ahmerden iki kaşı ortasında, *lâ ilâhe illallâh muhammedun rasûlullâh* yazılmış. Ba'zı rivâyetde Cebrâ'îl [M 249^a] 'aleyhi's-selâm vaşfinda şöyle vârid olmuş ki seksen geysüsi var. Gözleri mukahhal ve vücudı münevver, melâ'ike beyninde karañulukda mâhitâb gibidür. Altı yüz biñ kanadı var. Her kanadında nice yüz biñ rîşi var. Eñ küçürek rîşi Maşrık ile Mağrib mâbeynini örter. Başında bir tâc var, cevâhir ile mükellel. Kuvveti bir mertebede idi ki eñ küçürek kanadınıñ bir teli ile kavm-i Lûtuñ 'azîm şehirlerin âsumâna çıkardı, anda tutdı. Hâkk te'âlânuñ emri vârid oldu ki başı aşğa ide ve yere ilkâ' eyleye. Eydürler ki ol şehirlerüñ ağırlığından suâl itdiler. 'Bir âdemüñ üzerine sivri siñek koñsa ne deñlü ise baña ol deñlü geldi' didi.

Hâşılı'l-keâm peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem eyitdi, 'Sen kimsin. Senden büyük ve gökçek kimesne görmedüm.' Cevâb virdi ki 'Cebrâ'îlüm. Enbiyâ' vü mürselîne nâzil oluram. *ikra' yâ muhammed*'³⁰³⁷ didi. H'âce 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Ne okuyayum. Ben hod okumış degilüm.' Cebrâ'îl tebessüm itdi. Ve kanadı altından bir nâme çıkardı, cennet harîrlerindendür, yâkût ile toķuñmış. Ol servere virdi ve 'Oku' didi. Hâzret buyurdi ki 'Ben okumış degilüm ve bunda yazı yokdur.' Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm Muhammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemi kendüye zamm idüp şöyle muhkem şıkdı ki

³⁰³⁴ *Sahîhü'l-Buhârî*, 9/30 (no.6987). Hadis kaynaklarda "er-ru'ya's-şâlihātu" yerine "ru'yau'l-mu'min" olarak başlar.

³⁰³⁵ "Kalk ey Muhammed!"

³⁰³⁶ sağına ve şolına nazar itdi kimesne görmedi tekrâr yatdılar yine gelüp uyardı kum yâ muhammed didi kalkup: **M'**de yok

³⁰³⁷ "Oku ey Muhammed!"

tākati tāk oldu. Andan elin çeküp, 'Oķu' didi. 'Oķumış degilüm' diyü cevāb virdi. Tekrār kendüye zamm idüp şıķdı. Üç def'a böyle itdi. Andan, 'iķra' bismi rabbike'llezi ģalaķ ģalaķa'l-insāne min 'alaķ iķra' ve rabbuke'l-ekrem ellezi 'alleme bi'l-ķalem 'alleme'l-insāne mā lem ya'lem'³⁰³⁸.

Ba'zılar³⁰³⁹ [S 174^a] eydür, ģazreti Cebrā'īl 'aleyhi's-selām şıķmaķdan murād bu idi ki tā kim ķalb-i şerīfi ģāzır ola. Ve ģimmeti muģkem ola. Ve niyyeti şadık ola. Tekrār olmada ģikmet oldur ki nefis-i nefise-i ģazret üç mertebe, emmāre levvāme mülhimedden muţma'inne mertebesine vāşıl ola.

Kelām-ı ilāģiyi ģazret oķuduķdan sońra tırdı. [M 249^b] Ve buyurdı ki ol kelām-ı şerīf ķalbinde sābit ķaldı. Andan Cebrā'īl ayaģın urdı. Bir çeşme zāhir oldu. Ābdest almaģı ģazrete ta'līm itdi. Andan bir avuc şu alup ģazretüñ yüzine neşr itdi. Ve ilerü geķüp³⁰⁴⁰ iki rek'at namāz ķıldı. ģazret aña iķtidā' itdi. 'Namāz böyledür yā resūlallāh' didi. Bir rivāyetde ābdest ve namāz ikinci def'ada nüzūlda ta'līm itdi. Ve Ravzatü'l-'ulemā'da şöyle zıķr olunmuşdur ki ģabeş meliki ģazret-i emīrū'l-mū'minīn 'Alī rađıyallāhu 'anha mektūb gönderüp resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ siretin suāl itdi. İmām 'Alī aña resūlullāhuñ etvārın ve şerāyi'in beyān itdi. Ol cümleden biri ol ģazret vuđu'-yı kāmile ile beş vaķit namāzı edā' iderdi. Ve namāzı ve ābdesti³⁰⁴¹ Cebrā'īl 'aleyhi's-selām ta'līmi ile şöyle ki vaģiy ibtidā' nāzil olduķda gökden bir taģt nāzil oldu. Altundan ve ayaķları gümüşden ve dürlü cevāhir ile ve incü ile müzeyyen ve sündüs ve istebrak ve dibāceler anuñ üzerine döşenmiş idi. Baģģā'-yı Mekkede ķarār itdi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām ol taģt üzre oturmuş idi. ģazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem selām virüp taģt üzre aldı. Buyurdılar ki 'Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmuñ altı ķanadın gördüm, biri incüden ve biri cevher-i beyāzdan biri yāķūt-ı ģamrā'dan biri zeberced-i ģadrā'dan³⁰⁴² ve biri nūrdan. Her bir ķanadı Maģrib ü Maşrıķa deñlü idi. Başında iki ģīsūsı var idi. Ay ve güneş gibi berķ urur. Envā'-ı cevāhir ile tezyīn olunmuş misk ü 'anber rāyiģası ile mülemma' yetmiş biñ melek ol taģt etrāfında şaff çekmişler idi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām ķanadın yere urup bir çeşme zāhir oldu. Eyitdi, 'Yā Muģammed, gör ki ģaķķ te'ālā saña ne irsāl itdi. Emr olduģı üzre işle.' Andan Cebrā'īl şudan ābdest alup tamām itdikden sońra didi, 'eşhedu en lā ilāhe illallāh ve enneke rasūlullāhi bi'l-ģaķķi be'aşeke.'³⁰⁴³ Andan eyitdi, 'Yā Muģammed, sen daģı böyle ābdest al. Nice sońında didüm ise it.' Sultān-ı kevneyn

³⁰³⁸ el-Alak 96/5

³⁰³⁹ ba'zılar: ya'nī ulular S

³⁰⁴⁰ geķüp: çeküp M

³⁰⁴¹ ve namāzı: M'de sehven mükerreren yazılmıştır

³⁰⁴² ģadrā'dan: M'de yok

³⁰⁴³ "Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Sen Allah'ın resulusun ve seni hak üzere gönderdi."

şallallāhu ‘aleyhi ve sellem dahı ābdest [M 250^a] aldı ve öyle didi. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘*liyağfira lekallāhu mā teḳaddeme min zenbike ve mā te’ahḫar*³⁰⁴⁴.’ Her kim böyle ābdest ala, Ḥaḳḳ te‘ālā anuñ cemī’-i günāhların eski ve yeñi ve ‘amden ve ḫaṭā’ en olan günāhların yarlıgayup gevdesini cehennem āteşinden ḫıfz ide. Ve cehenneme ḫarām eyleye. Ve ‘azāb-ı ḳabirden ḫalāş idüp mülākāt olunduğı vaḳit luṭf ile mu‘āmele idüp ḡazab eylemeye.

Naḳl olunur ki ḫ’āce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki "Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām nazarımdan ḡāib olıcaḳ anuñ heybet ü şalābetin ve ḫaşmetin üzerimde zāhir görürdüm. Ḥavf itdüm ki beni cünūna ve yā sihr nisbet eyleyeler. Ve benüm ḳatımda buḡz itdüğüm bu iki tāife idi. Cā’iz ki Ḳureyş bu vechle baña ṭa’n eyleyeler. Ve herkes zebāndırāzlık ide. Bu endīşe ile ḳaşd itdüm ki kendümi bir yüksek ṭaḡdan aşāḡa atam. Ḡārdan ṭaşra çıḳdum. Bir bülend [S 174^b] ṭaḡa ḳaşd itdüm. Yoluñ nişfına geldikde gökden bir nidā’ işitdüm. Yuḳaru naḡar itdüm. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmı ādem şeklinde gördüm, ḳademini ufḳ üzre ḳomış. Eydürdi ki ‘Yā Muḫammed, sen Allāhu te‘ālānuñ resūlisin ve ben Cebrā’īlüm.’ Göğüñ her ne cānibine naḡar itsem ol şekli görürdüm, tā aḫşam namāzına dek." Ḥadīce raḡıyallāhu ‘anhā her cānibe Ādem göndürüp ḫazreti ṭaleb iderlerdi. Ba’zı ādemler gelüp ḫazrete mülākī oldılar. Anlar gelicek Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gözinden ḡā’ib olurdı. "Ben Ḥadīcenüñ evine gelüp endāmıma lerze düşüp kendümden gitmiş idüm." Rivāyet olunur ki ḫāzret, "Ḥāneye gelüp ḳorḳup ditreyerek Ḥadīcenüñ dizine yaşılandum. Ve şüret-i vāḳı’ aña zıkr itdüm. Ve didüm ki ‘Ḥavf iderem ki kāhinlik ‘ārız ola.³⁰⁴⁵’ Ḥadīce eyitdi, ‘Ma‘āzallāh, Ḥaḳḳ te‘ālā³⁰⁴⁶ saña ḫayır feyz ider. Ḥayırdan ḡayrı nesne dilemez. Ol Allāh ki Ḥadīcenüñ cānı anuñ yed-i ḳudretindedür, benüm ümīdim oldur ki sen bu ümmetüñ peyḡamberi olursın.” Rivāyet olunur ki Ḥadīce eyitdi, ‘*lā teḫaf fe’inne rabbeke lā yef’alu bike illā ḫayran lienneke tuḳri’u’ḡ-ḡayfe ve tuşiddiku’l-ḫadīşe ve tu’edi’l-emānete ve tu’inu’n-nāse* [M 250^b] ‘*ale’n-nevā’ibi ve tu’vi’l-yetīme ve tuḫsinu ila’l-ḡarībi ve turḡi’l-ḫaḳḳa.*’ Ya’nī, ‘Ḥaḳḳ te‘ālā senüñ ḫaḳḳıñda ḫayırdan ḡayrı nesne dilemez. Sen ḳonukseversin. Ve ṭoḡrı söylersin. Ve emīnsin. Ve dermāndelere yardım idersin. Ve yetīmi şaḳlarsın. Ve ḡarīblere eyülük eylersin. Ve ḫülḳuñ gökçekdür.’ Ya’nī bu ḫaşletler şāḫibi olan kimesneye ḫavf u ḫaşyet yokdur. Bir rivāyetde eyitdi, ‘Saña Ḥaḳḳ te‘ālā ḫayırdan ḡayrı murād eylemez. Zīrā sen ḫasenü’l-vech ve ḫasenü’l-ḫulḳ ve ḫasenü’ş-şavt ve ḫasenü’l-fi’l ve ḫasenü’n-niyyesin.’ Naḳl olunur ki

³⁰⁴⁴ el-Fetih 48/2

³⁰⁴⁵ ve şüret-i vāḳı’ aña zıkr itdüm ve didüm ki ḫavf iderem ki kāhinlik ‘ārız ola: **M**’de yok

³⁰⁴⁶ ḫaḳḳ te‘ālā: **M**’de yok

Ḥadīce raḍıyallāhu ‘anhā ol ḥazrete eyitdi, ‘Eger dilerseñ bu aḥvālī ‘ammüm oğlu Varaḳa bin Nevfele ‘arz ideyüm ki naşrānīde kāmıldür. Ve İncīlī ‘arabī yazmışdır. Ve kütüb-i semāviyye bilür.’ Ol zamān pīr olmuşdı ve gözleri görmez idi. Ḥadīce anuñ yanına vardı ve eyitdi, ‘Ey ‘ammüm oğlu, baña Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmdan ḥaber vir’ didi. Eyitdi, ‘Ḳuddūs, Ḳuddūs. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām bu diyārda neyler ki bunda puta tapucılar vardır. Cebrā’īl emīndür. Ḥaḳḳ te‘ālā ile enbiyā’sı mābeyninde ḥabercidür.’ Ḥadīce eyitdi, ‘Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eydür ki ol baña nāzil oldı ve aḥvālī bi’t-tamām taḳrīr itdi.’ Varaḳa ḳasem itdi ki ‘Ḥaḳḳ te‘ālā Cebrā’īlī bir diyāra irsāl itmez, illā anda ḥayr u berekāt çoğ olur. Ey Ḥadīce, eger toğrı söylerseñ ol nāmūs-ı ekberdür, ki Ḥaḳḳ te‘ālā Mūsā ‘aleyhi’s-selām ve ‘İsā ‘aleyhi’s-selām irsāl itdi, oldur’ Ḥadīce eyitdi ki ‘Baña ḥaber vir Tevrātta ve İncīlde gördüñ mi ki bu zamānda bir peygamber göndere ki yetim ü faḳīr ola. Ḥaḳḳ te‘ālā anı ḡanī idüp bir ḥasīb ü nesīb ḥātūn anuñ mühimmini göre.’ Varaḳa eyitdi, ‘na’ m. Ol ḥātūn, ki Tevrāt ve İncīlde mevşūfdur, sensin. Ve anuñ cemīle-i şıfātıdır ki ‘İsā ‘aleyhi’s-selām gibi şu üzre yürür. Ve ulu anuñla söyleşür. Taş ve ağac ki selām virür. Ve nübüvvetine şehādet ider.’ Rivāyetdür ki Varaḳa eyitdi, ‘Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām [M 251^a] geldügi tekrār gelür. Anda ḥāzır. Ve saçın keşf [S 175^a] eyleme. Eger ḡā’ib olmaz ise melek degildür. Ḥazretüñ gözinden ol zamān pinhān olursa melekdür, Ḥaḳḳ te‘ālā cānibindendür’ didi. Ḥadīce raḍıyallāhu ‘anhā eydür, "Ḡār-ı Ḥirā’da vardum. Seyyid-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūrında Varaḳa didügi kelāmı taḳrīr itdüm.’ Ve eyitdüm, ‘Çün kim ol şahış zāhir olur, baña ḥaber vir.’" Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām ol ḥazrete nāzil oldı. Ḥazret Ḥadīceye ḥaber virdi. Ḥadīce ol ḥazreti sağ dizine aldı ve, ‘Ol şahış görür misin’ didi. ‘Görürem’ didi. Şol dizine aldı, ḡā’ib olmadı. Andan kenārına çekdi. ‘Görür misin’ didi. ‘Görürem’ sordı. Andan saçını açdı. Cebrā’īl ḡā’ib oldı. Ḥadīce suāl itdi ki, ‘Görür misin.’ ‘Görmez oldum’ didi. Ḥadīce eyitdi, ‘Beşāret olsun ki ol şahış melekdür. Şeyṭān degildür. Ve nāzil daḥı rahmānīdür, vesvese-i şeyṭān degildür.’ Egerçi ki ḥ’āce-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḳalbinde Ḥaḳḳ te‘ālādan idüğine vāfıḳ³⁰⁴⁷ idi. Ve şübhesi yoğidi. Lākin ibtidā’-yı vahy olmağın endīşe ve tefekkürden ḥālī olmaz idi. Tā ol zamāna dek ki dağdağa bertarāf oldı. Lākin bu faḳīr ü ḥaḳīr şöyle zann ider ki müctehidine tarīḳ-i ḥayrda kemāl-i tefahḥuş ve ictihād sa’y-yı belīg ve müşāvere lāzımdur, ta’līm anuñ içündür.

Muḥaşşalu’l-kelām Ḥadīce raḍıyallāhu ‘anhā Varaḳaya varup bu ḳazıyyei zıkr idicek Varaḳa eyitdi, ‘Bilāşübhe ol nāmūs-ı ekberdür ki aña nāzil oldı.’ Ve bir nice ebyāt

³⁰⁴⁷ vāfıḳ: eyü M

inşād itdi, bu ma'nāyı ve bu beşāreti ma'ser idi. Andan soñra eyitdi, 'Yā Ḥadīce, baña gönder, ahvālını kendüden istimā' ideyüm' didi. Ḥazret gelüp Varaḳaya ḥikāyetin zıkr idicek, 'Saña beşāret olsun ki 'İsā 'aleyhi's-selām beşāret idüp benden soñra bir peygamber gelür ismi Aḥmeddür didüğü sensin. Ve saña nāzil olan Mūsā 'aleyhi's-selāma nāzil olan nāmūs-ı ekberdür. Yakında [M 251^b] me'mūr olursın, cihād ve teblīğ itmekle. Ben şehādet iderem ki sen ol peygambersin. Eger küffār ile kıtālūñ zamānına irişürsem senüñle bile cihād iderem. Ve ne olaydı tāze olaydum ki kuvvetim yerinde olaydı ve ḥayātda olaydum. Senüñ kavmiñ seni bu şehirden iḥrāc itdikde mu'āvenetler ideydüm.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Beni bu şehirden iḥrāc iderler mi.' Varaḳa eyitdi, '*belī*³⁰⁴⁸ hiçbir peygamber ba's olunmadı, illā aña düşmanlıklar ve ezālar olundu.' Ve daḥı nice dürlü tesellīler virdi. Ve ḥazretüñ mübārek elini öpdi. Ve çok zamān geçmedi, vefāt itdi. Da'vetüñ zuhūrı zamānına irişmedi, *raḥmetullāhi* 'aleyh. Ve Muḥammed bin İshāk eydür, bakıyye-i ramazānı gār-ı Ḥirā'da geçürdi. Andan Mekkeye mürāca'at itdi. Ve 'ādet-i şerīfesi ol idi ki evvel ka'bei tavāf idüp andan Ḥadīcenüñ ḥānesine gelür idi. Çün kim Mekkei tavāfa geldi, Varaḳa anda buldı. Varaḳa eyitdi, 'Yā karındaşım oğulu, baña ḥālīñi eyit. Ne gördüñ ve ne istediñ.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem takrīr idicek, 'Vallāhi bu ümmetüñ peygamberi sensin' didi. Varaḳa vefāt [S 175^b] itdikden soñra ḥazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki '*innī ra'eytu'l-ḳayse fi'l-cenneti* 'aleyhi *ṣiyābun ḥuḍrun liennehu āmene bī.*' Ya'nī, 'Varaḳa gördüm, cennetde yaşıl ṣiyāb geymiş. Zīrā baña ĩmān getürüp taṣdīk itmişdi.'

Rivāyet olunur ki Ḥadīce raḍıyallāhu 'anhā Varaḳadan soñra 'Addās rāhibüñ ḥuzūrına vardı. Pīr ve çok 'ömür sürmiş kimesne idi. Ḥattā kaşları gözlerin örtmiş idi. 'Addās eyitdi, 'Bu ḥātūn ulu kimesne ancak Ḳureyşden.' Ya'nī Ḥadīce. Eyitdi, '*belī.*' Destārın taleb idüp başına geydi. Ve ḥıdmetkārına emr itdi, kaşların ḳaldurdi. Ve eyitdi, 'Yakın otur, ḳulağım işitmez olmuştur.' Ḥadīce raḍıyallāh ilerü gelüp eyitdi, 'Yā 'Addās, baña Cebrā'ilden ḥaber vir' didi. 'Addās, '*ḳuddūs ḳuddūs*' didi. 'Bir vilāyetde Allāhu te'ālāya 'ibādet itmeyeler Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām anda neyler.' Ḥadīce eyitdi, 'Elbette ḥaber vir.' 'Addās eyitdi, 'Vallāhi suālīñe [M 252^a] sebep nedür dimeyince saña andan ḥaber virmem.' Ḥadīce eyitdi, 'Şöyle şart ile ki bu sırrı kimesneye ızhār itmeyesin.' 'Addās 'ahd itdi. Ḥadīce eyitdi, 'Muḥammed bin 'Abdi'l-Muṭṭalib eydür, baña Cebrā'ıl gelür.' 'Addās eyitdi, 'Ol nāmūs-ı ekberdür ki Mūsā ve 'İsā 'aleyhima's-selāma vahiy getürmüşdür. Allāh ḥaḳḳıçün eger Cebrā'ıl bu şehre nāzil olursa ḥaber-i 'azīm zuhūr ider.

³⁰⁴⁸ mu'āvenetler ideydüm ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki beni bu şehirden iḥrāc iderler mi varaḳa eyitdi belī: M'de yok

Lākin vākit olur ki şeytān insāna zāhir olup dürlü şüretler gösterür. Andan insāna cünün u āfāt hāşıl olur. Bu kitābı ilet, yanında tursun' didi. Eger şeytānī ise bunuñ bereketiyle hālāş olur. Eger rahmānī ise ziyāde olur.³⁰⁴⁹ Hādīce eyitdi, 'Addāsuñ kitābın alup ol vākit Cebrā'īl 'aleyhi's-selām gelüp, *nūn ve'l-ķalemi ve mā yesťurūn * mā ente bini'meti rabbike bimecnūn * ve inne leke leecran ğayre memnūn * ve inneke le'alā ħulukin 'azīm * fesetubşiru ve yubsirūn * bieyyikumu'l-meťtūn*³⁰⁵⁰ āyātını getürdi. Hādīce rađıyallāhu 'anhā kelāmullāhdan bu āyet-i beyyinātı işidüp mesrūr oldı. 'Yā resūlallāh, anam ve babam saña fedā' olsun. Kalk 'Addāsa varalum' didi. Çün kim 'Addāsa vardılar, ħazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellemi yanına getürüp mübārek arķasında olan mühr-i nübüvveti görüp fi'l-ĥāl secde itdi. Başın ħaldurup eyitdi, 'Vallāhi sen ol peyğambersin ki Mūsā 'aleyhi's-selām ve 'İsā 'aleyhima's-selām senūñ bi'şetiñe beşāretdür. Vallāhi eger senūñ ħalāyıkı da'vet itdügün zamāna irişürsem öñüñde kılinc ururam.' Andan 'Addās suāl itdi ki 'Saña ħiçbir nesne emr olundı mı.' Ħazret buyurdi ki 'Yok.' 'Addās, 'Yakında emir vārid olur. Ħalāyıkı da'vet ile me'mūr olursın. Ħalk seni kizbe nisbet ider. Bi'z-zarūrī bu şehirden hicret idersin. Ve melā'ike saña yardım iderler.³⁰⁵¹ Bu iki şāhid ile da'vā-yı risālet müstaĥkem oldı.

Andan soñra vahy-ı fetret vāķi' oldı. Eydürler ki üç beş sene vahiy nāzil olmadı. Hattā ol ħazret ğāyet biĥuzūr olup bir mertebede ki yüz kerre ħaşd itdi ki kendüyi tağdan ata. Her def'a Cebrā'īl 'aleyhi's-selām zāhir olup eydürdi ki '*yā muĥammedu [S 176^a] inneke lerasūlullāhi ħaĥķan.*'³⁰⁵² Bir rivāyetde eydürdi ki 'Yā Muĥammed, senūñ düstuñ ve ħarındaşınım.' [M 252^b] Bu tarīķle tesellī ve iťminān virür idi. Cābir bin 'Abdillāh-ı Enşārī rađıyallāhu 'anhdan rivāyet ider ki "Vahyüñ fetreti zamānında giderdüm. Nāğāh āsumān tarafından bir āvāz işitdüm. Yuķaru nazar itdüm. Ğār-ı Ħirā'dan gelen melegi ya'nī Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmı gördüm, yer ile gök arasında bir kürsī üzre oturur. Baña ħavf geldi. Eve geldüm. Eyitdüm, '*zemmilūnī.*' Ya'nī, beni bir nesne ile örteler³⁰⁵³. Örttiler. Ħaĥķ te'ālā vahiy gönderdi, *yā eyyuha'l-mudeşşir * ħum feenzir * ve rabbeke fekebbir * ve şiyābeke feťuhhir * ve'r-rucze fehcur*³⁰⁵⁴. Pes ħvāce-i ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem da'vete ķā'im oldı ve teblīğ-i aĥķāma şürü' itdi. Vahiy birbiri ardınca vārid olmağa başladı.

³⁰⁴⁹ eger şeytānī ise bunuñ bereketiyle hālāş olur eger rahmānī ise ziyāde olur: **M'**de yok

³⁰⁵⁰ el-Kalem 68/1-6

³⁰⁵¹ bi'z-zarūrī bu şehirden hicret idersin ve melā'ike saña yardım iderler: **M'**de yok

³⁰⁵² "Ya Muhammed, muhakkak ki sen Allah'ın hak resulusun."

³⁰⁵³ örteler: **M'**de yok

³⁰⁵⁴ el-Müddessir 74/1-5

Vahy-ı fetretinde hikmet nedür, beyân itmişler. İbn-i Cevzî ibtidâ'-yı vahyde üç sene fetret vâkı' olup vahiy nâzil olmadı, Kitābu'l-vefâ'da zıkr eyledi. Ba'zı ehl-i işâret eydürler tâ kim teşvîk-i hâtır ziyâde olsun, tâ kim bir mertebeye irişdi ki kendüyi cebelden pertâv eyleye, *allāhu te'ālā a'lem*. Bu kitābı terceme eyleyen faķır eydür ki belki fetret-i vahyden murād fenn-i 'ışķı beyāndur ki 'aşık hicrāna şabr itmez, sāir nesneye şabr eyler. Ehl-i sülūk şabr-ı 'anillāha müyesser olmaz dirler. Pes ḥabībullah şallallāhu 'aleyhi ve selleme bu ḥālet gösterildi, tâ kim ba'de't-teblîğ şabr-ı fillāha ya'nî cihād ve mükāsāt-ı ehl-i 'ubbāda āsān ola. Netīce³⁰⁵⁵, bilgil ki şabır her yerde memdūhdur, illā firķatde degildür. Eyyüb 'aleyhi's-selām belā'ya şabr idüp fez' itmedügi içün medḥ olundu. Bu şabır ol degildür. Ma'lūm ola.

Üçinci Fasıl

İbtidâ'-yı nüzül-ı vahy kim idi ve evvel ķangı sūre vâkı' oldı. Ve ol ḥazrete ne vechle ve ne tarīķ ile oldı. Fenn-i siyeruñ uluları ve e'imme-i dīn ittifaķ itdiler ki ibtidâ'-yı vahy ramazānda vâkı' oldı, *şehrü ramadāne'llezî unzile fīhi'l-ķur'ān*³⁰⁵⁶ delīli ile. Ve sūre-i *innā enzelnāhu fī leyleti'l-ķadr*.³⁰⁵⁷ Ve aşḥāb-ı ḥadīş ibtidâ'-yı nüzül rebī'ü'l-evvel ayında vâkı' oldı dirler. Daḥı vilādetuñ kırķ birinci senesinde ve bir ay ve üçde yā sekizde yā on altısında³⁰⁵⁸ māh-ı mezkūruñ vâkı' oldı. Cāmi'u'l-uşul [M 253^a] bu ķavli terciḥ itdiler. Ramazānda Ķur'ān inzāl itdik dimenüñ ma'nāsı ramazānda yāḥūd ramazān ḥaķķında Ķur'ān indirdik dimekdür. Leyle-i ķadirde daḥı te'vīl budur didiler. Yāḥūd levḥ-i maḥfūzdan dünyā göğine ramazānda inzāl oldı dirler. Gökden lāzım olduķça müneccimen āyet āyet yigirmi üç yılda nāzil oldı. Ba'zı müte'aḥḥirīn uluları didiler ki bu rivāyetleri tevfiķ mümkindür. Ol ḥazrete ibtidâ'-yı vahy vâkı'ada rebī'ü'l-evvelde oldı. Kırķ birinci senede uyanıklıķda ramazānda vâkı' oldı, *allāhu a'lem*. Ammā evvel ki sūre nāzil oldı, mezkūr olan rivāyāt *ıķra*³⁰⁵⁹ sūresidür. Ve bir rivāyetde, *yā eyyuha'l-mudessir*³⁰⁶⁰dür. Ḥadīce rađıyallāhu 'anhādan menķül bir rivāyetde fātihadur. Şöyle rivāyet [S 176^b] itdi ki peygamber ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem aña buyurmuş ki "Tenḥa olıcaķ bir āvāz işidirdüm. 'Yā muḥammed yā muḥammed' diyü çağırur. Andan firār iderdüm." Ḥadīce ol ḥazreti Varaķaya iletđi. Aḥvāli zıkr idicek Varaķa eyitđi, 'Bir def'a daḥı nidā' idicek yeriñden gitme, ķarār eyle. Gör daḥı ne söyler.' Bir nevbet ol

³⁰⁵⁵ netīce: tenbīh S

³⁰⁵⁶ el-Bakara 2/185

³⁰⁵⁷ el-Kadr 97/1

³⁰⁵⁸ altısında: ikisinde S

³⁰⁵⁹ el-Alak 96/1

³⁰⁶⁰ el-Müddessir 74/1

hazret yerinde durdu. Ve, ‘*lebbeyk lebbeyk*’ diyü cevâb virdi. Eyitdi, ‘*eşhedu en lâ ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden rasūlullāh.*’ Andan sonra eyitdi, ‘*bismillāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm * el-ḥamdu lillāhi rabbi’l-‘ālemīn*’³⁰⁶¹, fātiḥatü’l-kitāb āḥirine varınca okudu. Ba’zı müte’ahḥirīn daḥı ululardan eyitdiler. Rivāyetler şāḥiḥ olduğu taḳdīrce tevḥīḳ budur ki evvel āyet ki nāzil oldu, ‘*ale’l-ıtlāḳ iḳra*’ *bismi rabbike*³⁰⁶² sūresidür. Fetretten sonra nāzil olan, *yā eyyuha’l-mudeşşir*³⁰⁶³dür. Ve ol sūre ki Cebra’ıl ‘aleyhi’s-selām hazrete irişdürdi, ġār-ı Hırā’da zāhir olmazdan evvel sūre-i fātiḥadur. Ba’zı ‘ulemā’ eydürler, ibtidā’ *iḳra*’³⁰⁶⁴ sūresinde ḥaḳīḳīdür. Olbiri izāfīdür. Ya’nī teblīġ emrine delālet ider evvel sūre, *yā eyyuha’l-mudeşşir*³⁰⁶⁵dür. Ve kāmīl inen sūrelerüñ evveli fātiḥatü’l-kitābdur, *vallāhu a’lem.*

Ammā ol hazrete vaḥiy ne minvāl üzre vārid olur, anuñ beyānı nicedür. [M 253^b]
Ve vaḥiy kaç nev’ üzre nüzül itdi, vaḥiy nice vech üzredür.

Evvel, vāḳı’a ṭarīḳiyle idi. Altı ay ol ṭarīḳ oldu. ‘Āişe raḳıyallāhu ‘anhā rivāyet budur ki ‘*evvelu mā bedā bihi rasūlullāhi şallallāhu te’ālā ‘aleyhi ve sellem mine’l-vaḥiy er-ru’ya’ş-şāliḥatu.*’³⁰⁶⁶

İkinci, Cebra’ıl ‘aleyhi’s-selām ḳalbine ilḳā’ iderdi. Hazret anı görmez idi. Nitekim āyet-i kerīmede beyān olundu, *nezele bihi’r-rūḥu’l-emīn * ‘alā ḳablike liteḳūne mine’l-munzirīn*³⁰⁶⁷ aña delālet ider. *ve in rūḥe’l-ḳudus nefese fī rav’i*³⁰⁶⁸ ḥadīs-i şāḥiḥi aña şāhiddür.

Üçüncü, Cebra’ıl ‘aleyhi’s-selām insān şeklinde gelüp hazrete vaḥiy okudur idi. İşidirler ki ekşer Dıḥyetü’l-Kelbī şüretinde nāzil olurdu. Ve aşḥābdan niceler ol şüretde görmişlerdür.

Dördüncü, vaḥiy aḥyānen ceres āvāzı gibi nāzil olurdu. Bu ṭarīḳ ġāyet ile şa’bdur sā’ir vüḳūhdan. Eydürler ki ol vaḳit deve üzre bulunsa devenüñ ayağı iki ḳat olup ufanmalu olurdu. Bir kimesne dizine ṭayanmış bulunsa ol kişinüñ uyluġı ufanmaġa ḳarīb olurdu. Ve mübārek alınından terler akar idi. ‘Āişe raḳıyallāhu ‘anhā rivāyet ider ki bir ḳış günü vaḥiy nāzil oldu. Hazretüñ mübārek cebhesinden incü gibi derler aḳardı. Ve eydür ba’zı vaḳit olurdu ki vaḥiy nāzil olduğu vaḳit mest deve gibi āvāz virür idi. Aḥmed bin

³⁰⁶¹ el-Fātiḥa 1/1-2

³⁰⁶² el-Alak 96/1

³⁰⁶³ el-Müddessir 74/1

³⁰⁶⁴ el-Alak 96/1

³⁰⁶⁵ el-Müdderris 74/1

³⁰⁶⁶ "Hz.Peygamber’in vaḥiy olarak bildirdiği ilk şey salih rüyaydı."

³⁰⁶⁷ eş-Şuarā 26/193-194

³⁰⁶⁸ "Rūḥu’l-ḳudūs bana ilham verdi." Sahih hadis olduğu belirtilen bu sözün kaynaklarda yeri bulunamadı.

Ḥanbel raḍıyallāhu ‘anh Müsnedinde getürmüşdür ki ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Kubā’-yı Mekke de oturmuş idi. ‘Osmān bin Maz’ün³⁰⁶⁹ raḍıyallāh geldi. Tevāzu’ eyledi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem işāret idüp oturdy. Söyleşürken nāgāḥ ḥazret göge nazar itdi. Ve andan yere bakup sağ cānibine tayanı. [S 177^a] Ve ‘Osmāndan i’rāz itdi. Ve mübārek başın şalar idi, ta’līm maḥallinde olduğı gibi. Andan göge nazar itdi. ‘Osmān bin Maz’ūna müteveccih oldı. "Didüm ki ‘Yā resūlallāh, seni bu şıfatda hıç görmemiş idüm.’ Eyitdi, ‘Nice gördüñ.’ Hāli şerḥ eyledüm. Buyurdi ki ‘Ḥaḳḳ te’ālādan resūl gelüp ḥaber getürdi.’ ‘Ne ḥaber getürdi.’ Buyurdi ki ‘innallāhe ya ‘murū bi’l- ‘adli ve’l-iḥsāni [M 254^a] ve itā’i zi’l-ḳurbā ve yenhā ‘ani’l-faḥṣā’i ve’l-munkeri ve’l-bağyi ya ‘izukum le’allekum tezekkerūn³⁰⁷⁰.’" İbni Maz’ün eydür, "Müselmān olmış idüm, lākin islām ḳalbimde bir keşmekeş idi. Bu ḥālī müşāhede idicek islām ḳalbimde şābit oldı. Ḥazret-i peygamberüñ maḥabbeti dilde rāsıḥ oldı." Bir naḳıl daḥı ḥazret-i ‘Osmān bin ‘Affān³⁰⁷¹ raḍıyallāhu ‘anhdan mervīdür ki "Bir gün, lā yestevi’l-ḳā’idūne mine’l-mu’minīn³⁰⁷² āyeti nāzil oldı. Ol zamān ḥazret benüm dizime tayanmış idi. Anı yazdum. ‘Abdullāh bin Mektūm geldi. Didi ki ‘Yā resūlallāh, benüm ‘özüüm zāhirdür.’ Zīrā gözsüz idi. ‘Ġazā’ya gidemezdüm’ didi. Fi’l-ḥāl, ḡāyru uli’ḍ-ḍarari³⁰⁷³ nāzil oldı. Ol ḥazretüñ gevdesi şöyle ağır oldı ki uyluğum ufanmalu oldı." İbni Ezdī Devsīden rivāyet olunur ki eydür ki "Ḥazreti gördüm ki nāḳa üzerinde idi. Vaḥiy nāzil oldı, nāḳanuñ ayakları iki ḳat oldı. Şöyle zann itdüm ki ufanur. İki dizi üzere çöküp yine ḳalkdı. Ve ‘araḳa ḡarḳ oldı." Rivāyet olunur ki vaḥiy nāzil olup gitdikden soñra ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve selleme şıḳletinden şadā’ ‘ārız olurdi. Nice zamān müte’ellim olurdi. Zāhir budur ki bu ḥālāt dördinci ḳısmuñ levāzımındandır, *allāhu a’lem*.

Beşinci ḳısmı vaḥyüñ oldur ki Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selāmı kendü şüretiyle müşāhede ide. Bu şürete mütemeşşil olmaya, mi’rāc gicesi olduğı gibi.

Altıncı ḳısmı vaḥiy gökden ola. Mi’rāc gicesi olmuşdur.

Yedinci ḳısmı, Ḥaḳḳ te’ālā aña vaḥy ide, melek vāsıtasız verā’-yı ḥicābdan. Ol daḥı mi’rāc gicesi vāḳi’ oldı.

Sekizinci ḳısmı, Ḥaḳḳ te’ālā bilāvāsıta ve bilāḥicāb vaḥy ide.³⁰⁷⁴ Mi’rāc gicesi vāḳi’ oldı. Ol kimesnelerüñ ḳavli üzre Ḥaḳḳ te’ālāyı zāhir göziyle gördi dimişlerdür. İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumādan naḳl olunur, ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmdan soñra fetret vāḳi’

³⁰⁶⁹ maz’ün: Bu künye **M** nüshasında "maḥ’ün" olarak geçmektedir.

³⁰⁷⁰ en-Nahl 16/90

³⁰⁷¹ ‘affān: ‘afvān **M**

³⁰⁷² en-Nisā 4/95

³⁰⁷³ en-Nisā 4/95

³⁰⁷⁴ ol daḥı mi’rāc gicesi vāḳi’ oldı sekizinci ḳısmı ḥaḳḳ te’ālā bilāvāsıta ve bilāḥicāb vaḥy ide: **M**’de yok

olup altı yüz yıla qarīb oldu ki vahiy semā‘dan münkatı‘ oldu. Melā‘ike-i kirām ‘aleyhi’s-selām vahyūñ şalşalasın³⁰⁷⁵ işitdiler, kıyāmet kopdı zann idüp cümlesi bīhūş oldılar. Şoñra ma‘lūmları oldu ki vahiydür. Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selāma suāl itdiler ki ‘Vahyi [M 254^b] kime iletürsüz.’ Eyitdi, ‘Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve selleme.’ Melā‘ike, ‘*allāhu ekber*, kıyāmet kopdı’ didiler. Zīrā ba‘ş-ı Muḥammedī eşrāt-ı sâ‘atdendür ile ‘add iderler idi. İbni Mes‘ūd raḍıyallāhu ‘anh eydür, ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki *lemmā tekellmallāhu te‘ālā bi’l-vahyi sem‘ia ehlu’s-semā’i şalşalaten keşalşalati’l-ḥadīdi ‘alā’s-şafā’ feḥarru ve secedu ve gāşiye ‘aleyhim*. Ya’nī, Ḥaḳḳ te‘ālā kaçan vahiy tekellüm eylese gök ḥalkı bir şalşala ya’nī şadā işidirler, demürün şafā üzre şadāsı [S 177^b] gibi. Secde iderler, ‘ağılları gider. Bir rivāyetde, *lem tenzil āyetun ille’r-ta‘adet bihe’l-melā’iketu ve sumi’a fi’s-semā’i şalşalatun kesilsiletin ceret ‘ale’z-zucāci*. Ya’nī, hīçbir āyet nāzil olmaz illā melā‘ike ditrerler. Ve semā‘da bir şadā peydā olur işidirler. Keennehu bir zencīri şırça sürerler gibi.

Dördinci Faşıl

Ol ḥazretün şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün teblīgi beyānındadır. İslām şerefiyle evvel kimler müşerref olmışlardır. Ve bu faşılta on vāḳı‘a zikr olunur.

Evvelki Vāḳı‘a

Ḥadīce-i Kübrā raḍıyallāhu ‘anhānuñ islāmın beyān ider. Bilgil ki ‘ulemā’-yı siyer ve aşḥāb-ı tevārīḥ u ḥaber ittifāk itdiler ki çün ḥazret-i peygambere şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, *ḳum feenzir*³⁰⁷⁶ ḥiṭābı gelüp, *bellig mā unzile ileyke*³⁰⁷⁷ emriyle me’mūr oldu, kıyām ve imtişāl emrine iḳdām itdi. Evvel kimesne ki şeref-i imān ile müşerref oldu, Ḥadīce raḍıyallāhu ‘anhā idi. Zīrā ḥazret-i server-i kāināt şallallāhu ‘aleyhi ve sellem risāleti ḥücceti ve bürhān ile ṡābit ise evvel kimesne ki tevḥīde da‘vet itdi, Ḥadīce raḍıyallāhu ‘anhā idi. Ol daḥı aşlā tevāḳḳuf itmeyüp islāmı ḳabūl itdi. Ve cümle-i sābıḳından oldu. Belki cümlesine sebḳ³⁰⁷⁸ itdi. Andan anı alup Ḥirā‘ cānibine ilettdi. Ve ol çeşme ki Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām bereketiyle zāhir olmuşdı, Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām nice ta‘līm itdi ise anuñ tıbkı ta‘līm idüp namāz u niyāz ile serfirāz oldu. Ol ḥazrete dünyevī ve uhrevī bir ḡamm ‘arız olsa ve münkirlerün³⁰⁷⁹ istiḥfāfindan bir elem gelse ve taşradan

³⁰⁷⁵ şalşalasın: munfaşalasın **M**

³⁰⁷⁶ el-Müddessir 74/2

³⁰⁷⁷ el-Māide 5/67

³⁰⁷⁸ sebḳ: sevḳ **M**

³⁰⁷⁹ münkirlerün: mülük **S**

bir nesne yürenüp Hādīcenüñ raḍıyallāhu ‘anhānuñ yanına gelse [M 255^a] ğammkūsārlik ider ve tesellī virür. Ve hātır-ı şerīfin ele alup ol ıztırābı def ider idi. Ve eydür idi ki ‘Yā resūlallāh, ašlā ğamm çekme, ‘ākıbet dīnine nuşret olunur ve düşmanların helāk olur. Ve kavmiñ saña³⁰⁸⁰ musahhar olur.’ Hattā Hādīce raḍıyallāhu ‘anhānuñ hıdmeti keşretinden bir gün Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām geldi. Didi ki ‘*ikra*’ *ḥadīcete’s-selāme min rabbınā yā rasūlallāh.*’ Ya’nī, ‘Hādīceye Allāhu te‘ālādan selām irişdür.’ H‘āce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Ey Hādīce, işte Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām geldi. Saña Allāhu te‘ālādan selām ider.’ Hādīce raḍıyallāhu ‘anhā eyitdi, ‘*allāhu’s-selāmu ve minhu’s-selāmu ve ‘alā cebrā’ile’s-selām.*’ Hādīce raḍıyallāhu ‘anhā rivāyet ider, peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmışdur ki Hākk te‘ālā baña emr itdi, Hādīceye beşāret virürem. Cennetde bir beyt eyle ki bir dāne incüden mücevvef. Anda ne hastalık ve ne renc var ve ne baş ağrısı var. Andan bir gün sonra bir rivāyetde hemān ol günün āhırinde hāzret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh īmāna geldi.

İkinci Vākı‘a

Hāzret-i imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anhuñ īmānidur. Anuñ kışşası budur ki rivāyetde geldi. Ebū Tālibe faqr u fāka teveccüh idüp keşret-i ‘iyāle vākı‘ olup Mekke de ‘azīm kaht olmağın peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Abbāsa eyitdi, ‘Ey ‘ammī, birāderiññ ‘iyāli çokdur. Ve hārcı ziyādedür. Ve dahli azdur³⁰⁸¹. Aña mu‘āvenet lāzımdur. ‘İyālini tahfīf idelüm. Birer oğulını her birimiz alalum.’ Ebū Tālib eyitdi, ‘Ben ‘Ukaydan hālī olmam, gayrısın [S 178^a] nice bilürseñüz eyleñ’ didi. ‘Abbās Ca‘feri aldı ve hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Alīyi aldı. Yanında tertīb buldı. On yaşına varınca bir gün gördi ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hādīce ana ile namāz kılar. Eyitdi, ‘Bu nedür.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Bu dīn-i Allāhdur ki Hākk te‘ālā kendü içün üründülemiştir. Ve seni dīn-i hākkā da‘vet iderem. Diyesin ki Allāhu te‘ālā birdür, şeriki yoktur. Ve seni lāt ve ‘uzzāyı terk itmege delālet iderem’ didi. İmām ‘Alī eyitdi, ‘Ben bu dīni bundan evvel işitmedüm. Ve pederüm ile müşāveresiz bir nesne itmezem. Eger icāzet var ise islāma [M 255^b] gelürem’ didi. Hāzret buyurdi ki ‘Eger islāma gelmezseñ bu rāzı kimesneye dime’ didi. Ol gice tevaḥḥuf itdi. Hākk te‘ālā ḳalbine hidāyet nūrın müyesser idüp şabāh resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hıdmetine gelüp, ‘Yā resūlallāh, baña islām ‘arz eyle’ didi. Ve fi’l-hāl müselmān oldu. Ve bir rivāyetde, ‘Varup babam ile varayum, müşāvere ideyüm’ diyü iki adım gitdügi gibi

³⁰⁸⁰ saña: baña M

³⁰⁸¹ ve dahli azdur: M’de yok

hâtırına geldi ki ‘Baña pederim vaşıyyet itmişdür ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ne dirse qabûl idesin.’ Bu hâtırına gelüp ‘ale’l-fevr rücû‘ idüp islâma geldi. Fezâ’il-i Ehl-i Beytde şöyle zıkr olunmuş ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem duşenbe günü meb‘ûş oldu. ‘Alî kerremallāhu veche seşenbe günü îmāna geldi³⁰⁸² ve îmānın pinhân eyledi. Andan şoñra³⁰⁸³ Zeyd bin Hâriş müselmân oldu.

Üçinci Vâkı‘a

Zeyd bin Hârişenüñ rađıyallāhu ‘anh îmānidur. Anuñ kışşası budur ki Ḥadice rađıyallāhu ‘anhānuñ birāderzādesi Ḥakīm ibni Hizām³⁰⁸⁴ Şām ticāretinden gelüp bir nice gulāmlar getürüp Ḥadice rađıyallāhu ‘anhā anı görmege varup Ḥakīm eyitdi, ‘Ey ‘amme, bu gulāmlardan her kañsın dilerseñ al’ didi. Ḥadice Zeydi ihtiyār itdi. Çün kim eve geldi, Zeydi hıvāce-i ‘āleme bağışladı. Hıvāce-i ‘ālem dağı anı āzād itdi, oğul idindi. Bu kaızıyye vaḥiyden evvel vâkı‘ oldu. Zeydüñ babası Hâriş oğulunuñ müselmân olduğundan melûl idi. Arayup etrāfı geşt ü güzār ider dolaşarak Mekkeye geldi. Oğulunuñ haberin peygamber ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem katında haber aldı. Gelüp ağladı. Ḥazret bunı görüp Zeyde eyitdi, ‘Sen muḥayyirsın. İsterseñ biz ile ol ve isterseñ pederüñ ile ol’ didi. Zeyd eyitdi, ‘Ben senüñ kulluğuñ pek severin babam yanında hıvāceñi olmadan. Bir laḥza senüñ ḥıdmetiñden ayru olmazam mādām ki ḥayatdayum³⁰⁸⁵’ diyü pederinden ‘özür diledi. Çün kim vaḥiy nāzil oldu, îmān getürüp³⁰⁸⁶ ehl-i islāmuñ üçincisi oldu. Aña Muḥammedüñ oğulu dirler idi. *ud ‘ūhum liābā’ihim*³⁰⁸⁷ āyet-i kerimesi nāzil olıcak Zeyd ibni Hâriş dir oldılar.

Bu üç kişi îmānların şakladılar. Her zamān ki şalāt vaḳti gelse peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Alî rađıyallāhu ‘anhı alup Mekkedden taşra giderler idi, tā kimesne görmeye. Bile kılurlar idi. [M 256^a] Bir rivāyetde ol ḥazret namāz kıldıkdan [S 178^b] şoñra ‘Alî rađıyallāhu ‘anh bekler idi ki kimesne görmeye, tā ol ḥazrete bir zarar yetiştirmeyeler. Bir gün Ebî Tālib ḥazret-i ‘Alīyi aradı, bulmadı. Anası Fāṭıma binti Esedi eyitdi, ‘‘Alî Muḥammede şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gāyet mülāzemet ider. Ḥavf iderem bir nesne göstere, milletine ḥalel vire, anası babası dīnin terk ide.’ Ebū Tālib eyitdi, ‘Benüm oğulum baña meşveret itmedin bir nesne ‘amel itmezem.’ İttifāk bir gün Ebū

³⁰⁸² fezâ’il-i ehl-i beytde şöyle zıkr olunmuş ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem duşenbe günü meb‘ûş oldu ‘alî kerremallāhu veche seşenbe günü îmāna geldi: **M**’de yok

³⁰⁸³ andan şoñra: **M**’de sehven üç kere yazılmıştır.

³⁰⁸⁴ hizām: Kaynaklarda "hizām" olarak geçer.

³⁰⁸⁵ mādām ki ḥayatdayum: **M**’de yok

³⁰⁸⁶ îmān getürüp: **M**’de yok

³⁰⁸⁷ el-Ahzâb 33/5

Ṭālib bir maşlahata Mekkedden taşra gitmiş idi. Bir vādīye uğradı. Gördi ki seyyid-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem namāz kılar. Ve ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eṭṭāfa nazar idüp bir rivāyetde ikisi daḥı namāz kılarlar. Ebū Ṭālib ta‘accüb itdi. Ve āheste ol aradan gidüp bir yerde oturdu. Namāzdan fāriḡ oldılar şordı ki ‘Ey Muḥammed, bu ihdās itdüḡüñ nedür ve bu ne ‘ameldür.’ Seyyid-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Ey ‘ammī, *hāzā dīnullāhi ve dīnu melā’iketihı ve dīnu enbiyā’ihı ve rusulihı ve dīnu enbiyā’i ibrahīm ba‘eşeniyallāhu te‘ālā bihi rasūlan ile’l-‘ibādi.*’ ‘Ey ‘ammī, bu Allāhu te‘ālānuñ ve melā’ike ve enbiyā’ vü mürselīnūñ ve babamız İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ dīnidür. Haḡḡ te‘ālā kullarına gönderdi. Ve peygamber kıldı. Ve bu dīni i‘lān itmege emr itdi. Şimdi ey ‘ammī, seni da‘vet iderem Allāhu te‘ālāya ki birdür, şerīki yokdur ve ‘ibādeti lāyıkdur.’ Andan eyitdi, ‘Ey ‘ammī, lāyık budur ki saña evvel naşīḡat ideyüm. Ve saña daḥı lāyık budur ki baña mu‘āvenet ü muzāheret eylesesın ki tā kim meb‘ūs olduḡum kelime-i tevḥīdi i‘lām idem.’ Ebū Ṭālib eyitdi, ‘Ey oḡul, toḡrı söylersin lākin nefsim ecdādum dīninden dönüp terk itmege rızā’ virmez. Ve ‘Abdu’l-Muṭṭalib milletinden i‘rāz idüp saña mütāba‘at itmege rāzī olmaz. Ammā sen fāriḡ-i ḡatır ile meb‘ūs olduḡuna dīn iştiḡāl eyle. Mādām ki ḡayātdayum a‘dā’ vü ḡasūd bir kimesne saña zarar itdürmezem.’ Andan ḡazret-i ‘Alīye eyitdi. Ve anuñ dīnin suāl itdi. ḡazret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh [M 256^b] eyitdi, ‘Bu dīn-i haḡḡdur. Ben Allāhu te‘ālāya ve peygamberine īmān getürdüm. Ve dīnden dönmezem. Ve bu namāz farzdur. Haḡḡ te‘ālā kullarına īcāb itmişdür. Ben bunu terk itmezem’ didi. Ebū Ṭālib eyitdi, ‘Ey oḡul, Muḥammede ḡıdmet eyle. Seni ḡayırdan ḡayıya delālet eylemez. Haḡḡ te‘ālā ikūñüzi ḡıfz eylesün, düşmanlardan emīn eylesün. Ve mādām ki ben şaḡum, size bir kimesne ḡavāle olmaḡa ḡomazam. Ve yoluñuza cān u başım fedā’ iderem’ didi.

Rivāyet olunur ki bir gün Ebū Ṭālib oḡulu Ca‘fer ile Mekke ṡaḡlarınıñ birinde gördi ki ḡazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem namāz kılar. Bir cānibde ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh iḡtidā’ itmiş. Oḡulu Ca‘fere eyitdi, ‘Var sen daḥı bir ḡanad vaşl eyle.’ Ya’nī, ‘Bir cānibde ṡurup namāzda iḡtidā’ eyle’ didi. Ca‘fer gelüp bir cānibden ḡazrete iḡtidā’ itdi. Namāzdan fāriḡ olıcaḡ ḡazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ ḡaḡḡında du‘ā’ itdi. ‘Haḡḡ te‘ālā saña iki ḡanad virsün. Cennetde anlaruñ ile ṡayerān eyle’ didi. Haḡḡ te‘ālā du‘ā’sın ḡabūl idüp ḡazā’-yı Mu’tede devlet-i şehādet müyesser idüp Haḡḡ te‘ālā aña iki ḡanad virdi. Firdevsde ṡayerān ider. Anuñ içün ol sa‘ādetmende Ca‘fer-i ṡayyār [S 179^a] dirler. Ebū Ṭālib menziline geldi. Fāṡıma, ki ‘Alī raḍıyallāhu ‘anhuñ³⁰⁸⁸

³⁰⁸⁸ ‘alī raḍıyallāhu ‘anhuñ: M’de yok

vālidesidür, suāl itdi ki ‘‘Alī kıandedür.’ Ebū Tālib eyitdi, ‘Neylersin.’ Fāṭıma eyitdi, ‘Baña hādimim haber virdi ki Muḥammed ile namāz kıılır imiş. Sen revā görür misin ki oğuluñ başka dīn duta.’ Ebū Tālib eyitdi, ‘Hāmüş ol. Vallāhi Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve selleme yardım itmege ‘ammisi oğulu lāyıkdur. Ve eger nefsim muṭāva‘at itse idi dīn-i ‘Abdu’l-Muṭṭalibi terk itmedin daḥı aña tābi‘ olurdum’ didi. Bu söz Kıureyşe yetişdi. Ğāyetle güç ve yüklerine ḥavf düşdi.

Dördinci Vākı‘a

Ebū Bekir-i Şıddıķuñ raḍıyallāhu ‘anh īmānidur. Bilgil ki Ebū Bekirüñ īmānına bā‘iş ne idüğinde çok aķvāl zıkr olunmuşdur. Biri budur ki bi‘şetden yigirmi yıl muḳaddem bir vākı‘a gördi ki gökden māhitāb [M 257^a] inüp ka‘beye geldi. Ve pāre pāre oldu. Ve Mekkenüñ her hücreğine bir pāre düşüp yine cem‘ oldu. Ve āsumāna gitdi. Ol pāre ki Ebū Bekirüñ raḍıyallāhu ‘anhuñ hücreğine düşüp yine cem‘ oldu. Ve āsumāna gitmedi³⁰⁸⁹. Bir rivāyetde ol nūr kııṭ‘aları cem‘ olup Bekirüñ ḥānesine geldiler. Ebū Bekirüñ raḍıyallāhu ‘anhuñ geldikde evinüñ kıapusını kıapadı. Şabāḥ yahūd ‘ulemā’sından bir kimesneye bu vākı‘ayı zıkr itdi. ‘Bu ezğās-ı ahlām kıısındandır. Aña i‘tibār yokdur’ didi. Bir nice müddet geçdikden şoñra ticāretlerinüñ birinde Baḥīrā deyrine yolu uğradı ki Baḥīrā rāhibüñ meskenetdir, Bāḥirādan bu vākı‘a ta‘bīrin suāl itdi. Baḥīrā, ‘Sen ne kıışisin’ didi. Eyitdi, ‘Kıureyşden bir kimesneyüm.’ Baḥīrā eyitdi, ‘Mekke de bir peygamber zāḥir olur, ḥidāyet nūrı Mekkenüñ her menziline vāşıl olursın. Ḥayātda anuñ vezīri olursın. Vefātından şoñra ḥalīfesi olursın’ didi. Ebū Bekir eydür, ‘Ben bu vākı‘ayı şaḳladum, ol vākte dek ki Ḥaḳḳ te‘ālā peygamberi şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi ḥaḳḳa irsāl itdi. Çün kim zūḥūrı ḥaberin aldum, ol ḥazretüñ ḥıdmetine vardum. Beni islāma da‘vet itdi. Ben eyitdüm, ‘Her peygamberüñ nübüvvetine delīli vardır. Senüñ delīliñ nedür’ didüm. Buyurdi ki ‘Benüm nübüvvetime delīl ol getürdüğüñ delīl ol vākı‘adur ki bir yahūdī ‘ālimine vardık. Ol ezğās-ı ahlāmdur. İ‘tibārı yokdur’ didi. Ve Baḥīrā rāhib ta‘bir itdi ve şöyle didi. Ben eyitdüm, ‘Bunu size kim ḥaber virdi’ didüm. Buyurdi ki ‘Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām.’ Ğayrı delīl istemeyüp bilātevaḳḳuf hemān, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāhu vaḥdehu lā şerīke lehu ve eşhedu enneke muḥammeden ‘abduḥu ve rasūluḥu’ didi.”

Bir kıavl daḥı Ebū Bekir-i Şıddıķ raḍıyallāhu ‘anhdan menḳüldür. Eydür, ‘Bir gün cāhiliyyet zamānında bir ağac gölgesinde oturdum. Nāğāḥ gördüm bir şāḥ ol ağacdan [M 257^b] baña meyl itdi. Tā başıma kıarīb oldu ben aña nāzar idüp, ‘Bu ne ola’ didüm. Bir

³⁰⁸⁹ gitmedi: gitdi M

āvāz ol ağacdān işitdüm ki eydür, ‘Fülān vākitde bir peygamber zühür ider, ḥalāyık āña īmān getürürler. Ve sen içlerinde cümlesinden sa‘ādetlū olursın’ didi. Eyitdüm, ‘Daḥı vāzih söyle, ol peygamber kimdür.’ Eyitdi, ‘Muḥammed bin ‘Abdillāh bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib bin Hāşimdür.’ Eyitdüm, ‘Ol ḥabībimdür ve şāhibimdür’ didüm. Ol dirāḥt eyitdi, ‘Tiz var ki āña vāhiy [S 179^b] geldi. Mūsā ‘aleyhi’s-selāmuñ rabbisi ḥaḳḳıçün cümleye sābıḳsın’ didi. Şabāḥ ol ḥazrete vardum. Eyitdi, ‘Ey Ebū Bekir, seni ḥüdāya ve resūline da‘vet iderem’ didi. Eyitdüm, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enneke muḥammeden rasūlullāhi ba‘aşeke bi’l-ḥaḳḳi sirācen ve munīren.³⁰⁹⁰’ Pes āña īmān getürdüm ve taşdıḳ itdüm."

Bir ḳavl daḥı. Çün kim risālet emri vārid oldı, ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem fikre ṭaldı ki ‘Bu rāzı kime söyleyeyüm ve sırrımı ifşā’ eyleyeyüm.’ Çün kim Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh ḥazretleriyle kemāl-i ūlfeti ve mābeynlerinde maḥabbet var idi. Kemāl-i ‘aḳl ile mevşūf ve re’y-i şāḥih ile ma‘rūf idi. Taşmīm itdi ki bu ḳışşai āña zıkr eyleye, ‘ale’s-şabāḥ ziyāret ḳaşdıyla Ebū Bekire vara. Ebū Bekir daḥı ol gice şabāḥa dek endişeye düşdi ki ‘Ābā’ vü ecdādımızuñ ihtiyār itdügi dīn münāsib degildür. Żarar u fā’idesi olmaya, ‘ibādet ṭavr-ı ‘aḳldan ba‘iddür. Ve ḥalıḳu’l-arz ve’s-semā’ buña rāzī olmaz. Bu ḳazıyye ḥazret-i Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden ğayrına ‘arz lāyık degildür. Zīrā ‘aḳl-ı kāmili ve re’y-i şāmili tecrube olunmuşdur. Defe‘atle yarın ziyāret vechiyle varup bu ḥālī ‘arz ve ol neye işāret iderse anuñla ‘amel ideyüm.’ İkişi daḥı ḳalkup ziyāret ṭarīḳiyle ḥānelerinden çıkup yolda birbirine rāst geldiler. Eyitdiler, ‘ictema ‘nā biḡayri mī‘ad³⁰⁹¹.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Saña bir meşveret içün gideyordum.’ Ebū Bekir raḍıyallāhu te‘ālā ‘anh daḥı eyitdi, ‘Ben daḥı bir meşveret içün ḥazretiñi ḳaşd itdüm.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Söyle murādıñı.’ Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Sen her emirde muḳaddemsin. Evvel sen söyle.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki³⁰⁹² ‘Dünki gün baña bir melek kendüyi ızḥār idüp [M 258^a] Ḥaḳḳ te‘ālādan ḥaber getürdi ki ḥaḳḳı ḥüdāya da‘vet eyleye. Ben bu endişede ḥayrān oldum. Bugün saña müşāvereye geldüm. Ne dirsın, anuñla ‘āmil olam.’ Ebū Bekir eyitdi, ‘Evvel beni da‘vet eyle ki dün gice şabāḥa dek bu fikirde idüm. Şimdi sizden bu kelāmı istimā’ itdüm.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve

³⁰⁹⁰ Sondaki "sirācen munīran" tabiri Kur’ân-ı Kerīm’de geçmektedir. el-Ahzâb 33/46

³⁰⁹¹ "Sözleşmeksizin bir araya geldik."

³⁰⁹² saña bir meşveret içün gideyordum ebū bekir raḍıyallāhu te‘ālā ‘anhu daḥı eyitdi ben daḥı bir meşveret içün ḥazretiñi ḳaşd itdüm peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki söyle murādıñı ebū bekir raḍıyallāhu ‘anhu eyitdi sen her emirde muḳaddemsin evvel sen söyle peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki: M’de yok

sellem şād oldu ve islāmı ‘arz itdi. Ebū Bekir-i Şiddīk kabūl itdi. Mü’minlerūñ serdefteri oldu.

Bir kavlı dağı. Kışaşu’l-etkıyā’ nām kitābda ‘Abdullāh bin Mes’ūd raḍıyallāhu ‘anhdan naql olunur ki ol dağı Ebū Bekir-i Şiddīkden rivāyet ider. "Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ba’s olunmazdan evvel ticārete gitdüm, Yemene vardum. Ezd kabīlesinden bir pīre rāst geldüm. Kütüb-i semāviyyeyi okumuş idi. Ve ‘ömri üç yüz toksan yıla ırmış idi. Baña nazar idüp eyitdi, ‘Zann iderem sen harem-i Mekkedensin.’ Eyitdüm, ‘Evet.’ Eyitdi, ‘Kureyşdensin.’ Eyitdüm, ‘belī.’ Eyitdi, ‘Benī Tamīmdensin.’ ‘ne’am’ didüm. Eyitdi, ‘Bir ‘alāmet dağı kaldı.’ ‘Nedür’ didüm. ‘Karınıñı aç göreyüm’ didi. Eyitdüm, ‘Bundan maqşūduñ nedür, söyle.’ Eyitdi, ‘Kütübde buldum ki haremde bir peygamber me’ūs olsa gerekdür. Aña iki kimesne mu’āvin olur, biri şāb ve biri şeyḥ. Ol cūvān nice düşvār işleri āsānlık ile def’ eyler. Ve çok belā’lar ref’ eyler. Ol kāmīl kişiler ak yüzlüler ve ince bellüler, karını üzerinde bir siyāh zağ vardur. Zann iderem ki ol ādem sensin. Karınıñı göreyüm’ didi. Karınıñı [S 180^a] açdum. Göbegüm üzerinde bir siyāh beñ var idi. Görüp eyitdi, ‘Vallāhi ol ādem sensin’ didi. Vaşıyyetler itdi. Ve maşlahatlarımı görüp rücū’ kaşd itdüm. Huzūrına vardum, vedā’ itmek için. Birkaç beyt ol peygamberūñ vaşında var, on iki beyti okudı." Şiddīk eydür, "Ol ebyātı ol pīrden hıfz itdüm ve Mekkeye geldüm. Hāneme geldikde ‘Uḳbe bin Ebī Mu’ayt ve Şeybe ve Ebū Cehil ve Ebu’l-Baḥterī bir nice kimesneler ile Kureyşden beni görmege geldiler. Anlardan suāl itdüm ki ‘Mābeyniñüzde hıçbir ḥādīse peydā oldu mı’ didüm. Eyitdiler, [M 258^b] ‘Bundan ğarīb bir ḥādīse olur mı ki Ebū Tālībūñ yetīmi peygamberlik da’vā ider. Eger ki siz ve ābā’ u ecdādıñuz bāṭıl dīndesiz. Eger senūñ ḥürmetiñ olmasa anı bu zamāna dek komazdık. Çün kim geldiñ, sen anuñ muḥkem düstısın. Bu mühimmi gör.’ Çün kim işitdüm, anlara ‘özür idüp taşra gitdüm. Ve suāl itdüm ki ‘Muḥammed kandedür.’ ‘Ḥadīcenūñ evindedür’ didiler. Varup daḳḳ-ı bāb itdüm. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem çıktı. ‘Yā Muḥammed, bu nedür ki senden naql iderler’ didüm. Buyurdı ki ‘Ben Ḥaḳḳ te’ālānuñ peygamberiyüm, saña ve cümle evlād-ı Ādeme. İmān getür, Ḥaḳḳ te’ālānuñ rızā’sına vāşıl ol, cehennemden cānıñı ḥalāş eyle’ didi. Eyitdüm, ‘Buña delīl nedür.’ Buyurdı ki ‘Pīr ki Yemende gördüñ’ didi. Eyitdüm, ‘Yemende ben çok cūvān u pīr ile muşāḥib oldum. Ve anlar ile bey’ ü şirā itdüm.’ Eyitdi, ‘Pīr-i Ezdī saña ebyāt emānet virdi ve baña gönderdi.’ Ve ebyātuñ on ikisin cümle okudı. ‘Bunı saña kim ḥaber virdi’ didüm. Buyurdı ki ‘Ol melek ki benden evvel peygamberlere gelmişler idi.’ ‘Elūñ baña vir’ didüm. Mübārek elin tutup, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden rasūlullāh’ didüm. Ve bir sürür ḥāşıl idüp ol şafā’ ile hāneme rücū’ itdüm

ki bundan evvel aña beñzer sürür görmemiş idüm." Bu rivāyet üzre Ebū Bekir-i Şiddīkūñ ĩmānı iki şıfat üzre oldı, biri şevāhid ile mü'ekked ve biri tereddüd olmayup ĩmān getürdi ki bir hadīs-i şerīfde vārid oldı, *kāle rasūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem mā arađne 'l-islāme 'alā aḥadin illā kānet 'indehu kebvētun ve tereddudun ve naẓarun illā ebū bekrin feinnehu lem yetela 'sem ey lem yetevakḳaf fī qabūli 'l-ĩmāni*.³⁰⁹³ Ya'nı, hıçbir kimesneye ĩmān 'arż itmedüm, illā ol kimesne yüzün burtardı ve tereddüd naẓar itdi. İllā Ebū Bekir rađıyallāhu 'anh qabūl-ı ĩmānda tevakkuf itmedi.

Tenbīh

Bir nice rivāyāt ki zıkr olundu. Evvel ĩmāna gelen ḥātūnlardan Ḥadīce rađıyallāhu 'anhā idi. Ricālden Ebū Bekirdür. Ve oğulancıklardan evvel [M 259^a] ĩmāna gelen ḥazret-i 'Alīdür. Ve kıllardan mü'min olan Bilāldür. Ve āzādlulardan gelen Zeyd bin Ḥarīşdür, rađıyallāhu 'anhdur. Eydürler ki Ebū Bekirden soñra ĩmāna gelen Bilāl idi. Rivāyetler bu tarīḳ ile tevfiḳ olunur. Lākin evvel-i ḥaḳīḳī Ḥadīce-i Kübrā rađıyallāhu 'anhānuñ ĩmānıdır. Ğayrılarıñ evveliyeti birbirine nisbet ü izāfet iledür.

Ammā ol kimesneler ki Ebū Bekir-i Şiddīkūñ delāletiyile ĩmāna gelmişlerdür ki zıkr olunur. Ehl-i siyerüñ uluları [S 180^b] demişler ki Ebū Bekir rađıyallāhu 'anh bir nice şıfāt-ı ḥamīde ile mevşūfdur. Ḥazret-i Ḥaḳḳ celle ve 'alā' aña luṭfiyla müyesser eylemişdi. Mekārim-i aḥlāḳı ve seḥā' vü keremi beyne'l-enām meşhūr idi. Ḥuşuşan ziyāfetde ve konuḳ ri'āyetinde bīnaẓīr idi. Bu sebeb ile ḥaḳ anı severler idi. Lācerem islām şerefiyle daḥı ziyāde oldı. Ve anuñla ülfet idüp 'azīm ri'āyet iderler idi. Ve meşveret idüp re'yiyle 'amel kıllurlar idi. Ve fenn-i ensābda ve tāriḥ-i 'Arabda cümleden a'lam olmağın ḥuzūrına gelüp fā'idelenürler idi. Lācerem islām şerefiyle müşerref olıcaḳ ve muşāḥib ü refiḳ eḥibbāsın toğrı yola ve tarīḳ-i hidāyete kılavuzlar idi. Ve 'alāmāt-ı vāzıḥa ile ḥabībullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem şıdkını ve ḥaḳīḳiyyetini işbāt iderdi. Tā kim şanādīd-i Kıreyşden ve ekābir-i 'Arabdan çok kimesneler anuñ yümn ü bereketiyile ĩmāna geldi. Anlarıñ ba'zısın tertīb üzre zıkr idelüm. Evvel kıızı Esmā' rađıyallāhu 'anhā ki zātü'n-niṭāḳayn ile muḳallebdür ki "Pederim ol gün ki ĩmāna geldi, eve gelüp bizi ĩmāna da'vet eyledi. Ve meclisden kılkmadı, tā cümlemiz ĩmāna gelmeyince. Andan soñra 'aşere-i mübeşşereden beş kimesne ĩmāna geldi, ḥazret-i Şiddīkūñ delāletiyile. 'Oşmān

³⁰⁹³ Hadis olduğı belirtilen bu söz kaynaklarda bulunamadı.

bin ‘Affān ve Zübeyr bin ‘Avvām ve Talḥa bin ‘Ubeydullāh ve Sa‘d bin Ebī Vakḳāş ve ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avf" *riḍvānullāhi ‘aleyhim ecma ‘in.*

Beşinci Vākı‘a

Ḥazret-i ‘Osmān bin ‘Affānuñ ĩmānidur. Anuñ ĩmānına sebep ol olmuşdur ki ḥazret-i ‘Osmān eydür, "Benüm ḥālam var idi, Sa‘diyye nām. [M 259^b] Küreyz bin Rebi‘anuñ kıızı idi. Ve kehānetde yed-i tūlāsı var idi. Bir gün anuñ ḥānesine vardum. Baña kehānet tarīḳiyle eyitdi, ‘Saña bir ḥātūn müyesser olur ki ne senden evvel er görmüş olur ve ne sen andan evvel ḥātūn görmüş olursın. Hübceṃāl ve zāhide ḥātūn olup bir ulu peygamberuñ kıızı olsa gerekdür’ didi. Ben bu sözden ta‘accüb itdüm ve istib‘ād eyledüm. Yine baña eyitdi, ‘Peygamber geldi, aña gökden vaḥiy nāzil olur.’ Eyitdüm, ‘Ey ḥāla, bu söz ḥiçbir şehirde istimā olunmaz. Āşikāre söyle.’ Eyitdi, ‘Muḥammed bin ‘Abdillāha peygamberlik geldi. Ḥalkı dīne da‘vet ider. Ve çok geçmez milletiyle ‘ālem münevver olur. Ve aña muḥālefet idenüñ başı kesilür.’ Bu söz baña kār itdi. Endişeye düşdüm. Ve benüm ile Ebū Bekir mābeyninde düstluk var idi. Ve hemnişinim idi. İki günden soñra yanına vardum. Ḥālamuñ sözünü didüm. Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh baña didi, ‘Sen bir ‘āḳıl kimesnesin ve ‘āḳıbetendışsin. Birkaç taş görmez ü işitmez ve nef‘ ü zarar itmez tañrılığa nice lāyık olur.’ Eyitdüm, ‘Şaḥīḥ dirsın. Ḥālañuñ sözi gerçekdür’ didi. ‘Ḥaḳḳ te‘ālā Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi ḥalka irsāl itdi. Bunı ḡanīmet bil ve ĩmān ḳabūl itmekde te’ḥīr itme.’ Biz bu sözde iken Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Alī riḍvānullāhi ‘anh ile geçdi. Ebū Bekir ḳalkup ḥafıyyen bir söz söyledi. Peygamber geldi ve yanımızda oturdu ve baña teveccüh eyledi. Didi ki ‘Yā ‘Osmān, Ḥaḳḳ te‘ālā seni cennete ḳonukluğa da‘vet ider. Sen daḥı icābet eyle.’ Bu söz baña te’sīr idüp fi’l-ḥāl islāma geldüm. [S 181^a] Andan soñra Ruḳayye ile müşerref oldum. Her vaḳit ḥālamuñ sözünü fıkır iderdüm ve yakīnim ziyāde olurdu."

Altıncı Vākı‘a

Sa‘d bin Ebī Vakḳāşuñ ĩmānidur. Çün ki ĩmāna geldi, henüz Ḳureyşüñ ta‘arruzından mü‘minler namāzların Mekkenüñ vādilerinde ḳılurlar idi. Bir gün bir cemā‘at anlar namāz ḳılurken uğrayup anlara sefāhet itdiler. [M 260^a] Andan ḥuşūmet ü cenge başladılar. Sa‘d bin Ebī Vakḳāşuñ elinde bir kemik var idi. Bir kāfiruñ başına urdu, ḳanın akıtdı. Ve küffār şınup ḳaçdılar. Anuñ içün didiler ki evvel kimesne ki islāmdan kāfire zaḥm urup ḳanın döker Sa‘ddur. Ḥazret aña du‘ā itdi, ‘allāhumme ecib da‘vetehu

ve *şeddid ramyetehu*.³⁰⁹⁴ Hakk te‘ālā du‘ā’sın kabûl idüp atduğı ok hergiz hatā’ itmez idi. Ve müstecābü’-d-da‘ve oldu. Nakl olunur ki āhir-i ‘ömrinde a‘mā oldu. Eyitdiler, ‘Senüñ du‘ā’ñla hastalar şifā’ bulurlar. Niçün kendüñe du‘ā’ itmezsın.’ Eyitdi, ‘*kaḍā’ullāhi ‘indī eḥabbu min başarī.*’ Ya’nī, ‘Allāhu te‘ālānuñ kazā’sı baña sevgilüdür, gözüm görmesinden.’

Yedinci Vākı‘a

‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avfuñ ĩmānıdır. "Bi‘şetden evvel Yemen seferine gitdüm. ‘Abkelān bin Ebī ‘Avālim-i Ĩmyere³⁰⁹⁵ yanında kondum. Dā’imā anuñ yanında konardum. Baña suāl iderdi ki ‘Hīç mābeyniñüzde hīç kimesne zāhir oldu mı ki şeref-i zāhiri ola ve yāḥūd dīnde size muḥālefet ide.’ Ben eydürdüm ki ‘Ḥayır.’ Bir def‘a gāyet pīr olmışdı. Ve za‘īf kulaqları işitmez olmışdı. Ve cümle evlādı yanına cem‘ olmışlar idi. Dayanup otururdu. Didi ki ‘Baña nesebiñ beyān eyle.’ Eyitdüm, ‘‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avf bini’l-Ḥāriş bin Zühre.’ Eyitdi, ‘Laṭīf lākin saña bir beşāret zıkr ideyüm ki ticāretten ũlādur. Hakk te‘ālā kavmiñden bir peygamber ba’s itdi. Geçen ay cümle ḥalkdan anı güzīde eyledi. Ve aña kitāb gönderdi. Ve aşnāma tapmadan men‘ ü nehy itdi. Ve islāma delālet idüp bātıldan bağlandurdu.’ ‘Kağı kabīledendür’ didüm. ‘Benī Hāşimdendür’ didi. Ve ‘Siz anuñ ḥaşşlarısız. Tīz varuñ aña muvāfaḳat ve anı taşdıḳ eyle’ didi. Ve baña birkaç beyit okudu. Ve eyitdi, ‘Bunları ol ḥazrete ‘arz eyle.’" Maзмün-ı ebyāt oldur ki kendünün ĩmān getürüp ḥazretün risāletine taşdıḳ idüp şefā‘at taleb itmişdür. ‘Abdu’r-Raḥmān raḍıyallāhu ‘anh eydür, "‘Ale’t-ta‘cīl maşlaḥatımı gördüm. Mekkeye mürāca‘at itdüm. Ebū Bekir [M 260^b] raḍıyallāhu ‘anha mülākāt itdüm. Ve Ĩmyerenün kelāmın taşdıḳ itdüm ki ‘Şaḥīḥ. Hakk te‘ālā Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi ḥalka peygamber gönderdi. Ḥuzūrına var, islāmı kabûl eyle’ didi. Ol ḥazret Ḥadīce raḍıyallāhu ‘anhānuñ ḥānesinde idi, vardum. Çün kim mübārek nazarı baña duş oldu, tebessüm itdi. Ve buyurdu ki ‘Bir yüz gördüm ki andan ḥayır müşāhede olunur.’ Andan beni islāma da‘vet eyledi. Ol ḥazretten delīl istedüm. Buyurdu ki ‘Yā bir hediye getürdün yāḥūd bir kimesneden ḥaber irişdüdüñ. [S 181^b] Getür Ĩmyere ḥaberin’ didi³⁰⁹⁶. ĩmāna geldüm ve anuñ ĩmānın ‘arz itdüm. Buyurdu ki ‘Ol ḥavāşş-ı mü’minlerdendür.’ Andan şehādet getürüp ĩmāna geldüm. Ve Ĩmyerenün şi‘rlerin okudum. Ve eyitdüğü beşāretleri ‘arz itdüm. Buyurdu ki ‘*rabbe mu’minin bī ve mārānī ve muşaddıḳun bī ve mā şehide zemānī*

³⁰⁹⁴ "Allah’ım onun duasına icabet et ve attığı oku doğrult."

³⁰⁹⁵ ‘abkelān bin ebī ‘avālim-i ĩmyere: Kaynaklarda "‘aşkelān bin ‘avākirü’l-ĩmyerī" olarak geçer.

³⁰⁹⁶ didi: didüm **M**

ulā'ike ḥaqqan ihvānī. 'Ya'nī, 'Nice kişiler baña īmān getürürler ve beni görmemişlerdür³⁰⁹⁷. Ve beni taşdıķ iderler, zamānıma irişmemişler. Anlar ḥaqqan³⁰⁹⁸ benüm qarındaşlarımdur.'"

Ebū Bekir rađıyallāhu 'anh delāletiyle īmāna gelenlerūn baķıyyesi 'Amr bin 'Abesedür, rađıyallāhu 'anh. Ol dađı sābıkından olan beş neferūn birisidür. Muḥammed bin İshāķ eydür, sābıkından olan bu sekiz neferdür, 'Alī bin Ebī Ṭālib Zeyd bini'l-Hāriş Ebū Bekir bin Ḳuḥāfe Ṭalḥa bin 'Abdillāh 'Osmān bin 'Affān Zübeyr bin 'Avvām 'Abdu'r-Raḥmān bin 'Avf Sa'd bin Vaḳḳāş. Bir rivāyetde 'Amr bin 'Abese dađı bu sekizdendür dirler. Andan soñra Ebū Bekirūn irşādıyla īmāna geldi. Ebū 'Ubeyde bini'l-Cerrāḥ ve 'Osmān bin Maz'un ve Erḳam bin Erḳam ve Ebū Seleme bin 'Abdi'l-Esed. Anlardan soñra 'Ubeyde bini'l-Hāriş bin 'Abdi'l-Muṭṭalib ve Sa'id bin Zeyd bin 'Amr bin Nüfeyl ve Fāṭıma binti el-Ḥaṭṭāb, 'Ömerūn kız qarındaşidur ve Sa'id-i mezkūruñ ḥātūnı, ve Ḳudāme bin Maz'un ve 'Amr bin Ebī Vaḳḳāş ve 'Abdullāh bin Mes'ūd ve Mes'ūd bini'l-Murī' el-Ġıfārī ve Salīṭ bin 'Amr ve 'Ayyāş bin [M 261^a] Ebī Rebī'a ve Vaḥş bin Ḥirāfe ve 'Āmir bin Rebī'a ve 'Abdullāh bin Caḥş ve Ca'fer bin Ebī Ṭālib ve zevcesi Esmā' binti 'Umeys ve Ḥaṭıb bini'l-Hāriş ve Ḥaṭṭāb bini'l-Hāriş³⁰⁹⁹ ve Mu'amer bin Ceyb ve Şā'it bin 'Osmān bin Maz'un ve Nu'aym bin 'Abdillāh ve 'Āmir bin Fūheyre ve Ḥālid bin Sa'id ve Ḥaṭıb bin 'Amr bin 'Abdi's-Şems ve Ebū Ḥuzejfe bin 'Utbe bin Rebī'a ve Vāḳıd bin 'Abdillāh ve 'Ammār bin Yāsir ve Şuheyb bin Sinān ve İyās bin Bükeyr ve Ḥālid bini'l-Bükeyr ve Ebū Zerr-i Ġıfārī ve Ṭuleyb bin 'Umeyr, *riđvānullāhi te'ālā 'aleyhim ecma'in*. Bunlarūn īmāna gelmelerinde her birinūn başķa sebebi vardur. Ammā bu kitāb taḥammül itmez. Bu cemā'at birbirinūn silkinde īmāna gelüp soñradan birer ikişer ḥalk īmāna gelüp Mekke-i mükerrermeden islām şāyi' oldı.

Sekizinci Vāķı'a

Şeyāṭīn semā'dan memnu' olmalarıdır, ol ḥazretūn şallallāhu 'aleyhi ve sellem bi'seti bereketiyle. Naķl olunur ki bi'setden muḳaddem şeyāṭīn āsumāna şu'ūd idüp her birinūn maḳām-ı mu'ayyeni var idi. Göge kulak tutup melā'ikeden kelimāt istimā' idüp yevm be yevm zuḥūr idecek ḥavādişi işidüp bir ḥaqq kelimeye nice bāṭıl söz ḳatup ḥalka irişdürürler idi. Çün kim bi'setden yigirmi gün geçdi, şeyāṭīn şihābları ile istirāķat-ı semī'den men' olundılar. Nitekim āyet-i kerīmede zıkr olundu, *ve ennā lemesna's-semā'e*

³⁰⁹⁷ görmemişlerdür: görmüşlerdür **M**

³⁰⁹⁸ zamānıma irişmemişler anlar ḥaqqan: **M**'de yok

³⁰⁹⁹ ve ḥaṭṭāb bini'l-hāriş: **M**'de yok

*fevecednāhā muli'et şediden ve şuhuban * ve ennā kunnā naḳ'udu minhā meḳā'ide* lissem 'i femen yestemi 'i 'l-āne yecid lehu şihāben raşadan³¹⁰⁰, ol aḥvālden ḥaber virdi. Evvel tā'ife ki şeytānlaruñ men' ü recm olunduklarından āgāh oldı, ehl-i Tā'if idi. Herkes ḳādir oldukları miḳdār koyundan ve deveden ve şığırdan aşnāma ḳurbān [S 182^a] itdiler. Şol deñlü oldı ki yanlarında devvābdan nesne ḳalmadı. Birbiriyle söyleşdiler ki 'Cümle mālımız telef olmağa yüz tıtdı.' Ve mābeynlerinde meşhūr olan yılduzdan birisi aşlā sāḳıt olmadı. İttifāḳ idüp ḳurbāndan ferāḡat itdiler. Naḳl olunur ki İblīs çün kim şeyātīnūñ [M 261^b] āsumāndan men' olunduḡın bildi, diledi ki sebebin ma'lūm idine. Evlādına eyitdi, 'Yerūñ her buḳ'asından bir avuc toprak getürūñ.' Bir bir ḳoḳup atar idi. Çün kim Tihāmeden toprak getürdiler, ḳoḳladı ve yüregine āteş³¹⁰¹ düşdi. Eyitdi, 'Bunda bir nesne zāhir olmış. Ḍalālet tārīḳi mesdūd oldı' diyü küllī cez' ü fez' ızhār itdi.

Ṭoḳuzıncı Vāḳı'a

Ḥazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥalkı āşikāre da'vet itdügidür. Rivāyet olunur ki nüzül-ı vahyden ızhār-ı da'vete üç yıl geçdi. Tā kim Ḥaḳḳ te'ālā āyet-i kerīme irsāl itdi, *faşda' bimā tu'meru vea'riḍ 'ani'l-muşrikīn * innā kefeynāke'l-mustehzi'in*³¹⁰². Ya'nī, vaḳit oldı ki islāmı āşikāre eyleyesin. Ben anlaruñ şerrini senden ḳalduram. Bu āyet-i kerīme geldikten soñra iblāğa başladı. Ve mescide gelüp ḥalāyıkı dīn-i islāma da'vet itdi. Andan Şafā taḡına çıkup nidā' itdi ki 'Ey āl-i Ḳureys, cem' oluñ.' Cem olıcaḳ ḳabāil bir yere geldiler. Eyitdi, 'Ey ḳavim, hīç benden bir yalan söz işitdūñüz mi.' 'Ḥayır' didiler. Eyitdi, 'Ḥaḳḳ te'ālā baña luṭf u iḥsān itdi, beni size peygamber irsāl itdi.' Ve kitāb-ı ilāhiden bu āyeti okudı, *yā eyyuha'n-nāsu innī rasūlullāhi ileykum cemī'ani'llezī lehu mulku's-semāvāti ve'l-arḍi lā ilāhe illā huve yuḥyī ve yumīt*³¹⁰³ āḫirine varınca okudı. Ebū Leheb ḡazaba gelüp, 'Benüm birāderzādem dīvāne olmışdur. Ābā' vü ecdādı milletinden dūr olmışdur. Sözüne ḳulaḳ tıtmañ' didi. Bu sözden ḥazretūñ ḥatır-ı şerīfī maḥzūn olup sa'ādetḥānesine rücū' eyledi. Ol gün bir kimesne ĩmāna gelmedi. Andan soñra kendü aḳrabāsına inzār āyeti nāzil oldı, *ve enzir 'aşıreteke'l-aḳrabīn * vaḥfiḍ cenāḥeke limeni'ttebe'ake mine'l-mu'minīn*³¹⁰⁴. Ḥazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem imām 'Alīye eyitdi, 'Ḥaḳḳ teālā baña aḳrabāmı inzāra emr itdi. Ben bu ḥuşuşda müteḥayyirüm. Her ḳaçan anları [M 262^a] inzār itsem ve da'vet eylesem baña ezā vu cefā'

³¹⁰⁰ el-Cin 72/8-9

³¹⁰¹ āteş: ḥarāret S

³¹⁰² el-Hicr 15/94-95

³¹⁰³ el-Arāf 7/158

³¹⁰⁴ eş-Şuarā 26/214-215

kaşd iderler. Bu sebebdən sükût itdüm. Tâ kim Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm gelüp eyitdi, 'Eger emr olunduğuñ huşûşda kâim olmazsañ 'uķûbetine müsteħakk olursın' didi. Hâlâ, 'Yâ 'Alî, ta'âm ihzâr eyle. Andan bir miķdâr et ve bir ķadeħ sūd peydâ eyle. 'Abdu'l-Muṭṭalib evlâdınıñ cümlesin taleb eyle, tâ kim anlar ile biz söyleşelüm' didi. İmâm 'Alî raḍıyallâhu 'anh emr olunduğı üzre 'amel eyledi. Ve resûlullâhuñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem a'mâmından kırk kimesne, ki aña müte'alliķdür Ebû Tâlib ve Ħamza ve 'Abbâs ve Ebû Leheb gibi, ihzâr itdi. "Andan işâret itdi, ta'âmı getürdüm. Evvel kendü bir miķdâr yidi. Bâķîsin ṭabaķuñ eṭrâfına ķodı. 'bismillâh' didi. Andan cümlesi ol ta'âmdan yidiler, [S 182^b] ṭoydılar. Ol Allâh ḥaķķı içün ki 'Alînün rûḥı anuñ yed-i ķudretindedür, ol ta'âmı bir kimesne yir idi, ol ķadeħ südden içüp cümlesi ṭoydı. Eger bir kimesne anı yalnız içse mümkün idi." Andan soñra çün kim resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem söze başlamak murâd itdi. Ebû Leheb teķaddüm idüp eyitdi, 'Berḥûrdâr olmasun ol kimesne ki şâhibiñ ya'nî Muḥammed aña sihir itmiş ola. Andan resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve selleme eyitdi, 'Senün kavmiñ, ya'nî Kureys, cemî'-i ķabâil-i 'Arab ile huşûmete ķâdir olmaz. Ve hîçbir kimesne ḥaşmına ve kavmine yaramazlık itmemişdür ki sen itdiñ' didi. Ħazret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem ol mel'ûnuñ sözinden müte'ellim olup meclis ehli bunuñ üzerine dağıldılar. Bir kerre daḥı buyurdi, 'Yâ 'Alî, ol merd kelâmda müsâbaķa itdi. Bir daḥı ancılayın ta'âm ihzâr eyle' didi. Çün kim kavmi yidiler ve sūdi içdiler, ḥazret sözde mübâderet itdi. Evvel ḥamd itdi ki kendülerinün 'âdet-i şerîfesidür. Buyurdılar, 'el-ḥamdulillâhi naḥmeduhu ve nesta'înihu ve nu'minu bihi ve netevekkelu 'aleyh.' Andan eyitdi, Allâhu te'âlânıñ vaḥdâniyyetine şehâdet idüp şerîkden [M 262^b] tenzîh itdi. Ve buyurdi ki 'Hîç yalan söylemezem. Ve Allâhu te'âlâya and içerem, cümleye yalan söylesem size söylemezem³¹⁰⁵. Bilün ki Allâhu te'âlâdan ġayrı Allâh yokdur. Ve beni size ve kâffe-i enâma peygamber irsâl itdi. Vallâhi cümleñüz ölürsüz, uyḥuya varduğunuz gibi. Ve tekrâr kalkarsız, ḥaşr olursız, uyḥudan kalkduğunuz gibi³¹⁰⁶. Ne 'amel itdünüz ise muḥâsebe olunursuñuz. İḥsânıñuza iḥsân cezâ' olunur. Ve ṭuğyânıñuza 'iķâb cezâ' olur. Siz şimdi baña vârid olan emrün ibtidâ'sındasız. Ya'nî za'fım ve inkisârım görürsüz. Baña mu'âvenet lâzımdur, tâ ḥükm-i ilâhî zâhir olunca baña yardım idün' didi. 'Ve sizden kimdür ki baña mu'âvenet eyleye. Ve benüm ķarındaşım ola. Ve vaşım ola. Ve mâbeyniñüzde ḥalîfem ola.' Hîç kimesne cevâb virmedi. 'Alî raḍıyallâhu 'anh buyurdi ki 'Yâ resûlallâh, ben egerçi sinde cümlesinden küçüregüm ve ķabîlede 'azîmreküm. Ol nesne ki benüm elimden gelür, sa'y iderem. Ve ayağın tozını gözüme tütÿâ iderem.'

³¹⁰⁵ cümleye yalan söylesem size söylemezem: M'de yok

³¹⁰⁶ uyḥudan kalkduğunuz gibi: M'de yok

"H  zet-i res  lull  h   all  l  hu 'aleyhi ve sellem m  b  rek elin gerdenime   od  . Ve başa du'a' itdi. Ve buyurdu ki 'Bu benüm   arında  ımdur ve va  ımd  r. Bunu   sözine it  a'at eyle  .'"   avim   alk  p gülüşdiler. Ve Eb   T  libe eyitdiler, '  arında  u   oğulu sağa emr ider ki 'Al  n   sözin işidesin ve a  a it  a'at idesin.'

Riv  yet olunur ki Ca'fer bin 'Abdill  hdan nakl olunur, h  zet-i 'Al  den evvel Eb   T  lib eydür, 'Ey Mu  ammed, sağa mu'  venetden sevgilü nesne yokdur. Cümlemiz sağa hayır   a  d ideriz. Bunlar cümle baba  n oğullarıdur. Ben dağı anlaru  n biriy  m. Amm   eger senün kel  m  n   ab  l iderler ise ve ris  leti  ne r  z   olurlar ise ben anlardan evvel   ab  l iderem. Ve eger ib  a' iderler ise ben dağı 'Abdu'l-Mu  t  alib d  nini terk itmezem. Sen me'm  r oldu  u   nesneye    im ol ve i   a'-yı millete sa'y eyle. Vall  hi m  d  m ki ben   a  um, senün mu   af  za  a sa'y iderem. Ve h  m  yeti  nde c  n u başımı bezl iderem.' Andan Eb   Leheb eyitdi, 'Ey 'Abdu'l-Mu  t  alib [S 183^a] evl  dı, ol [M 263^a] nesne ki ol i  tiy  r itdi, sebep-i tefri  a ve b  'i  -i mazarratdur. Bundan el   ek   n.' Andan evvel ki anu  n def'ine cem' olunmadan Eb   T  lib eyitdi, 'Ey a  vel, bu kelime-i a  ma   andur. Meger senden ğayrı kimesnei ana t   urmamı  dur. Ve senden ğayrı kimesnenün 'a  lı yokdur. Vall  hi eger hay  tdayum anu  n c  nibini terk itmezem ve anı düşman eline virmezem. Eger 'Abdu'l-Mu  t  alib  n ittib  a'ı 'arzı olmasa ben a  a ta  d  k iderem. Eger in    f   uz var ise a  a   m  n get  r   n. Get  rmezse   z b  r   mu'  veneti terk itme  n, t   H    k te'  l  n  n hükmini ten  f  z idüp d  nini   zh  r eyleye' didi.

V  k  d   riv  yetde eydür.     n kim, ve en  zir 'a   ireteke'l-akrab  n³¹⁰⁷   yeti n  zil oldu, res  lull  h   all  l  hu 'aleyhi ve sellem   af   ta  ına   ı  dı. Eyitdi, 'Ey ma'üçer-i   urey  , gel   n ve sa'  dete yeti    n' didi.   urey   cem' oldılar. 'Da'vete sebep nedür' diyü su  l itdiler. Buyurdu ki 'Ey benüm   avmim, eger size disem ki bu ta  u  n ardında bir   avim vardur, size   a  d itmi    r, m  l    nuzı ve ehl-i 'i   l    nuzi alup sizi   atl itmege gelmişlerdür diyeyüm, başa inanur mısız.' 'Inanuruz' didiler. 'M  beynimizde yalan ile ma'  r  f degilsin' didiler. 'Ve senden hergiz yalan i  idmedik' didiler. Eyitdi, 'Ben sizi   or  karam           de olan 'az  bdan. Ey ben   'Abdi'l-Mu  t  alib ve ey a'    b-ı ben   'Abdi Men  f ve ey a  l  f-ı ben   Z  h  re.' Ve bi'l-cümle   ab  a'ili birer birer 'add itdi. Ve didi ki 'i   ter   enfusekum minall  hi m   u  n   'ankum minall  hi şey'en.' 'Başa H    k te'  l  a buyurdu ki akrab  n   in  z  r eyle. Bil   n ki ben    iretde size f  a'ide itmem, t   kim kelime-i t  ayyibei, l   il  he illall  h, dimeyince ve benüm ris  aletime i  r  r itmeyince' didi. Ebu Leheb-i la'  n

³¹⁰⁷ e  -  uar   24/216

eyitdi, ‘tebben leke, bizi bundan ötürü mi da‘vet itdiñ.’ Pes Hakk te‘ālā celle ve ‘alā’, tebbet yedā ebi lehebin ve tebb³¹⁰⁸ süresin inzāl itdi.

Onıncı Vākı‘a

Cemā‘at-ı Kureyşüñ büyükleri Ebū Tālibe gelüp taleb itdikleridür. Hāzret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ihdās-ı dīn-i [M 263^b] cedīd idüp ābā’ vü ecdādı dīnin, terk itmesün. Muḥammed bin İshāk eydür, çün kim peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem risāletin āşikāre itdi ve teblīg-i ahkāma iştiğal itdi, günbegün aşnāma ıapmak kabīh görünür oldı. Ve mü‘minler kāfırlere düşünāma başladılar, ol zamāna dek bunların yaramazlığına ve aşnāmuñ bātıl idüğine. Ve ābā’ vü ecdādı ki imān getürmeyüp āhirete gitmişdür yerleri cehennem idügin haber virdi. Bunlar şabr itdiler. Hāzret yanlarından geçdikde, ‘Bu ‘Abdu’l-Muṭṭalib oğlu eydür ki baña melā’ike gelür, baña āsumāndan haber virür’ dirler idi. Bu mezküre ta‘arruz idicek bir nice müddetden soñra āyāt-ı Qur‘ān gelüp anlara okuyıcağ ‘adāvete başladılar ve ezā kaşd itdiler. Lākin Ebū Tālibüñ himāyetinde olmağın ta‘arruz idemezler idi. Āhirü’l-emr Kureyşüñ ulularından birkaç kimesne ‘Utbe ve Şeybe ve Ebū Cehil ve gayrılar Ebū Tālibe geldiler. Ve eyitdiler, ‘Sen bizüm ulumuzsın ve muḥaddemimizsin. Biz senüñ dā‘imā rızā’ñı gözedürüz. Şimdi birāderzādeñ ābā’ vü ecdādı dīnin terk idüp [S 183^b] bir dīn ihdās itdi. Bizüm tañrımıza söger. Ve bizi dālālet ü küfre nisbet ider. Eger bundan soñra senüñ naşihatüñ ile ferāğat itmezse biz anuñ def‘ine tamām kām oluruz didiler.’ Ebū Tālib anlara luṭf ile cevāb virdi ve def‘-i meclis itdi. Bunı seyyid-i kاینāta ızhār itmedi. Çün kim bir müddet dahı geçdi, tekrār cem‘ olup Ebū Tālibe geldiler. ‘Bir def‘a hāzretiñe geldik, bu sözümüze iltifāt itmediñ. Ve biz senüñ hātırına bir ğubār gele istemezüz. Şimdi cümle ittifāk itdiler ki anuñ def‘ine müştāğil olalar. Eyitdiler ki yā tursın ve yāhūd biz ayruk. Tākatimiz kalmadı’ didiler. Ebū Tālib ne deñlü bu āteşi söyündürmek istedi, müfid olmadı. Muḥaşşalu’l-keḷām Ebū Tālibüñ öñinden hışm ile kalkdılar. Ebū Tālib ıztırāba düşdi. İstemez ki hāzret-i seyyid-i ‘ālemüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ hātırına inkisār gele. [M 264^a] Kavminüñ dahı nefrin ve mābeynlerinde ceng ü ‘adāvetin murād itmez idi. Pes ol hāzreti da‘vet idüp eyitdi, ‘Yā Muḥammed, cümle kavim huşūmetiñe ittifāk itdiler. Ve baña dilāzārlik itdiler. Ve akrabā mābeyninde ‘adāvet ü mürüvvetden dūrdur. Eger bunlara müdārā idüp huşūneti bir miqdār terk idesin, münāsibdür. Bunlar buña rāzilerdür ki anları küfre ve dālālete nisbet itmeyesin. Ve ma‘būdlarını sögmeyesin³¹⁰⁹. Kendü dīniñde olasin’ didi.

³¹⁰⁸ el-Mesed 111/1

³¹⁰⁹ ve ma‘būdlarını sögmeyesin: M’de yok

Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem zann itdi ki Ebū Tālib anlaruñ ħimāyetinden el kaldurmuş ola. Eyitdi, ‘Ol Allāh ħaqqı için, ki benüm rûhum anuñ ħabza-i kudretindedür, eger Kureyş güneşi sağ elüme vireler ve ayı sol elüme vireler baña bu işden ferāgat eyle diyeler, ferāgat itmezem. Ve sa’y iderem ki dīn-i islām zāhir ola. Ve bu yolda cānım bezl idüp rabbim ħatında mağdūr olam. Bunı sa’ādet bilürem³¹¹⁰.’ Bunı diyüp kalkdı. Ve mübārek gözleri yaşla tıldı. Ebū Tālib gördi ki ħazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem elem çekdi, didigine peşimān oldı. Ve ħazreti da’vet idüp didi ki ‘Her ne nev’ ile mu’āmele itmek dilerseñ eyle. Mādām ki ħayātdayum senüñ rızā’ñ terk itmezem. Ve ħimāyetinden ölünceye dek ħadrimi bezl iderem’ didi. Gördiler ki Ebū Tālib Muħammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ħimāyetinden ħomaz, Kureyş re’īslerinden on kimesne anuñ ħuzūrına geldiler. ‘Utbe ve Şeybe, ki Rebī’a oğullarıdır, ve Ümeyye bin Halef ve Ebū Cehil bin Hāşim³¹¹¹ ve ‘Aş bin Vā’il ve Muṭ’im bin ‘Adiyy ve Münebbih bin Haccāc ve Aħnes bin Şerīk gelüp ‘Ammāre Velīd bin Muğīrenüñ oğuludur cemālde bīnazīr idi, anı getürüp Ebū Tālibe eyitdiler, ‘Sen bilürseñ ‘Arabda şimdi bundan gökçek bir şāhib-i cemāl yokdur. Ve pederinden ma’rūfrek ve meşhūrek kimesne yokdur. Bunı saña virelüm. Sen Muħammedi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bize vir, ħatı idelüm ki dīnimizi tebāh eyledi. Ve ħavmimizi yoldan [M 264^b] çıkardı.’ Ebū Tālib bu sözden ħışma gelüp eyitdi, ‘Ey ħavim, bu kelām tavr-ı ‘aķıldan gāyet ba’iddür. Hīç ‘aķıl bunı taşavvur itmez ki ben sizüñ oğuluñuzu alıp [S 184^a] kendü oğulumı virem, ħatı idesiz. ‘Alemdede kimesne bu mu’āmelei itmemişdür ki siz dirsiz. Şimdiye dek bu sözi şaķlardum. Şimdi āşikāre direm. Her kim Muħammedüñ ħışmıdır, ben anuñ ħışmıyım. Ve her kim dīninüñ ħışmıdır, ben anuñ dīnüñ ħışmıyım.’ Ebū Tālib bu sözi tamām idicek yanından ħışm ile kalkdılar. Ve ‘adāvet ü ħuşūmete bel bağladılar. Ebū Tālib çün kim bu ħālī gördi, benī Hāşimi ve benī ‘Abdi’l-Muṭṭalibi cem’ idüp aħvālī anlara söyledi. Ve ħazrete mu’āvenet ü nuşret itmege ħandurdı. Cümlesi muṭi’ oldılar. Ebū Tālib bunlaruñ ittifāķın görüp bir nice beyt söyledi. Siyer-i kebīrde mezkūrdur. Andan soñra Kureyş bildiler ki benī Hāşim ve benī ‘Abdi’l-Muṭṭalib aña mu’āvenete ittifāķ itdiler. Mekk ü keyd ol ħazrete ve īzā’ vü cefā’ya āgāz itdiler ki zıkr olunur.

Beşinci Faşıl

Müşriklerüñ seyyidü’ş-şakāleyn ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selāma mekr ü keyd ve aşhāba itdikleri sefāhetleri beyān ider. Bu faşıl on vākı’a beyān olunur.

³¹¹⁰ bunı sa’ādet bilürem: M’de yok

³¹¹¹ hāşim: Kaynaklarda "hişām" olarak geçer.

Evvelki Vākı‘a

Ol kimesneler ki ol Һazrete Һuşümet idüp gün gibi zāhir iken nübüvvet ü risāletin örtmege sa‘y iden kimlerdür, anı beyān ider. Anuñ nübüvvetinde Һuşümet ü ‘adāvet iden Ebū Cehildür. Ve Ebī Leheb bin ‘Abdi’l-Muṭṭalibdür. Ve ‘Ukbe bin Ebī Mu‘ayṭdür. Ve Һakem bin Ebi’l-‘Āşdur. Ve Ümeyye bin Һalefdür. Ve Ebū Ƙays bin Ri‘āfdür³¹¹². Ve Naḍr bini’l-Һārişdür. Ve Münebbih bini’l-Һaccācdür. Ve Sā‘ib bin Şafıyydür. Ve ‘Āşım³¹¹³ bin Sa‘ıddür. Ve Һāriş bin Ƙaysdür. Ve Esved bin ‘Abdi’l-Eseddür. Ve ‘Āşım bin Hāşım³¹¹⁴. Cümlesinden inşāfsız şakī ol Һazreti [M 265^a] ziyāde inciden Naḍr bin Һāriş bin Kelededür, *la ‘netullāhi ‘aleyhi ve ‘alā men eza ‘nebiyyi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem*. Bu cemā‘at-i eşkıyā’ seyyid-i muḥtāra ‘adāvet idüp īzā’ vü cefā’ya ve istihzā’ya sālİK oldılar. Һazret-i Bārī celle zikruhu resūlini taḳviyet idüp ‘ammīsiniñ mu‘āvenetiyle ve tābi‘³¹¹⁵ olanların sa‘y u diḳḳatiyle Һıfz itdi. *innā kefeynāke ‘l-mustehzi ‘in*³¹¹⁶ āyet-i kerīmesiyle Һatırın tesellī itdi. Kemāl-i ‘ināyetinden ol Һazrete Һaber virdi. Ve keyfiyyet-i helākların ve anları def‘ idecegin. Yerinde beyān olunur, *inşā ‘allāhu te ‘ālā*.

İkinci Vākı‘a

‘Āişe-i Şıddıka raḍıyallāhu ‘anhā ol Һazretten rivāyet ider. Buyurmuşlar ki "İki koñşunuñ mābeyninde idüm. Ebū Leheb ve ‘Ukbe bin Ebī Mu‘ayṭ³¹¹⁷ dā’imā ḳāzūrāt cem‘ idüp benüm yoluma dökerler idi. Ben anı temizleyüp kendülere dimezdüm şundan ziyāde ki ‘Ey benī ‘Abdi Menāf, bu nice koñşulukdur ki idersiz.” Münzir bin Cehm rivāyet ider ki ‘Ukbe bin Ebī Mu‘ayṭ²⁸⁶⁰ bir şakşıyla ḳāzūrāt getürüp Һazretün ḳapısı öñine ḳomak murād itdi. Tuleyb bin ‘Umeyr, ki Һazretün ‘ammezādesidür, buña muṭṭali‘ olup elinden şakşıyı alup ‘Ukbenün başına dökdi. ‘Ukbe aña yapışup çekerek vālidesine iletdi, ki peygamberün ‘ammesidür, aña eyitdi, ‘Oğuluñ kendüyi Muḥammedün şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün cemā‘atinden idüp Ƙureyşe düşman oldı.’ [S 184^b] Eyitdi, ‘Eyü itmiş. Ƙarābetün muḳtezāsı budur ki aḳrabāsına mu‘ayyen ola ve düşmanlarından intikām ala. Nefsım ve mālım ve cān u başım Muḥammed yolına fedā’ olsun’ didi.

Üçüncü Vākı‘a

³¹¹² ebū Ƙays bin ri‘āf: Bu isim "Ƙays bin fākihe" olsa gerektir.

³¹¹³ ‘āşım: Kaynaklarda "'āş" olarak geçer.

³¹¹⁴ ‘āşım bin hāşım: Bu isim "'āş bin hişām" olsa gerektir.

³¹¹⁵ tābi‘: māni‘ M

³¹¹⁶ el-Hicr 15/95

³¹¹⁷ mu‘ayṭ: Kaynaklarda "mu‘ayṭ" olarak geçer.

Ṭārık bin ‘Abdillāh eydür, "Zi'l-mecāzda, ki ‘Arab bāzārlarından biridür, bir cüvān gördüm ki gider, ardınca bir kimesne taş ile urur. Ol cüvān eydür ki ‘*eyyuhe’n-nāsu kılū illā ilāhe illallāh tuflihū*. Bu kelimeyi diyün, tā sa‘ādeti irişesiz.’ Ol kimesne eydür, ‘Kezzābdur, sözine taşdık eylemeñ.’ Suāl itdüm, ‘Kimdür bu cüvān.’ Didiler ki ‘Muḥammed bin ‘Abdillāhdur. Peygamberlik da‘vāsın [M 265^b] ider. Ve ol şahış ‘ammisi Ebū Lehebdür. Anı tekzīb ider’ didiler."

Dördinci Vākı‘a

‘Āişe raḍıyallāhu ‘anhā eydür. "Didüm ki ‘Yā resūlallāh, hıç Uḥud gününden eşedd saña bir gün vākı‘ olmuş mıdır ki düstlarıñ ve akrabāñ öldürüp seni taş ile urup mübārek dişiñ iḥrāc itdiler.’ Eyitdi, ‘*beli*, Kureyşden ‘akabe günü gördüğüm eşeddür. Bir cemā‘atūñ yanına vardum. Ve kendümi anlara ‘arz itdüm ki beni qabūl ideler. Ve teblīg ü risālete mu‘āvenet ideler. Beni qabūl itmediler. Ve taşdık itmeyüp ĩzā’ vü cefā’ya el uzatdılar. Ve beni taş ile urdılar, tā ayaklarım kan oldu. Ğāyet ıssı gün idi. Her kime vardum ise qabūl itmediler. Ve düşnāmdan ğayrı nesne işitmedüm. Ğamm ile oturdum ve kādīyü’l-ḥacāta münācāt eyledüm. Didüm ki ‘Yā ilāhī, senden ötürü her ne gelürse hoşdur. Lākin za‘fımı ve ‘acziyi görürsin. Ve senüñ rızā’n için çekdiğümi görürsin. Ve yardım itmege daḥı kādırsın.’ Ḥāzret-i Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp eyitdi, ‘Ḥāzret-i Ḥaqq celle ve ‘alā’ saña selām ider. Ve buyurur ki bir melek gönderdüm. Tağlar anuñ taşarrufındadır. Her ne dilerse emr itsün.'" Ol ferişteh gelüp aña taḥıyyat u selām itdi. Ve eyitdi ki ‘Yā Muḥammed, baña emr olundu. Dilerseñ Mekkenüñ iki mābeyninde olan tağları birbirine zamm ideyüm, ne Mekke ve ne ehl-i Mekkenen bir kimesne qalmasun. Hemān murādıñ nedür, buyur’ didi. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ben ḥalkuñ helāk olmasına sebep olmağıçün gelmedüm’ didi. *la‘alallāhe yuḥricu min aṣlābihim men ya‘budullāhe vaḥdehu lā şerīke lehu*. Cā’iz ki Ḥaqq te‘ālā bunlaruñ evlādından bir kimesne geleler Ḥaqq te‘ālānuñ vaḥdāniyyetine i‘tirāf ideler ve ‘ibādet eyleyeler.’

Beşinci Vākı‘a

Sa’d bin Cübeyr rivāyet ider ki mevsim-i ḥacda etrāfdan ḥalk Mekke-i mükerreremeyi ṭavāfa gelür ḥāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem istikbāl idüp her ṭarafa [M 266^a] islām ‘arz iderdi. Ve Mekkenen her kime irişse i‘lān-i kelimetullāh eyledi. Bir gün Velid bin Muğire ki şanādīd-i Kureyşden olup cümleden ‘āqıl ve çok nesne görmekle hepsinden fāzıl geçünürdi. Kureyşe eyitdi, ‘Ben sizüñ cümleñüzden esenüm. Benüm

cānibime kulaḡ dutuñ, size ne eydürem.’ Buyur didiler. Eyitdi, ‘Ḥacc geldi. Her taraıdan halk u kabāil gelüp beyti ziyāret itseler gerekdür. [S 185^a] Bu kimesne ya’nī Muḡammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem āvāzı yayılmışdır. Bi’z-zarūrī yanına varurlar. Ve anuñ gökçek ü lezīz kelāmına meyl iderler ve anuñ dīnine girerler. Bu ḡuşuşda bir re’y itmek gerekdür. Anı bir nesneye mensüb idelüm. Ve cümlemiz ağız bir eyleyelüm. Bir bir tekzīb itmesün.’ Eyitdiler, ‘Her ne ki sen ihtiyār idesin biz qabūl iderüz. Kāhindür.’ Velīd eyitdi, ‘Vallāhi ben kāhinleri gördüm ve ḡaberlerin işitdüm. Aşlā bunuñ kelāmı anlaruñ sözleri münāsebeti yokdur. Böyle dirseñüz kimesne inanmaz, sizi tekzīb iderler’ didi. Eyitdiler, ‘Bu dīvāne diyelüm.’ Eyitdi, ‘Vallāhi ben cününü bilürem. Mecānīn ṡavırına beñzer bir vaż’ı yokdur.’ Eyitdiler, ‘Sāḡirdür diyelüm.’ Eyitdi, ‘Bu sāḡirlere daḡı beñzemez. Kelāmında siḡirden bir nesne yokdur. Muḡammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kelāmı cümle kelimāta ḡālibdür. Ve Muḡammed ‘aleyhi’s-selām meḡul kişi degildür ki andan ḡalkı men’ idüp iltikā’sın def’ eyleye. Ve faṡīḡzebān ve belāḡatde fāiḡū’l-aḡrāndur. Her ne ki dirseñ ḡaḡḡında muṡāḡabet itdikleri gibi bizüm kelāmımız yalan idüḡin bilürler.’ Ḳureyş eyitdi, ‘Ey ‘Abdu Şems, bu bābda sen ne dirsın. Ne tedbir iderseñ, cümlemizden ‘aḡılsın ve ziyāde ‘ömür sürmişsin, cümlemiz saña tābi’iz’ didiler. Eyitdi, ‘Cümlemiz ittifāḡ idüp anı muṡāḡhariyete nisbet itmek evlādur. Zīrā kelāmı ile ḡalkı ḡıṡmından ve ḡavminden cüdā ider. Ve ḡarındaşı ḡarındaşdan ve iki helāli birbirinden ayırur. Diyelüm ki anuñ kelāmı siḡirdür, sāirlerden ḡayıridur. Bābil şaḡārlarından aña irişmişdür.’ Çün kim ol la’īn bu ḡüne ḡud’a telḡīn itdi, Ḥaḡḡ te’ālā anuñ şānında āyet-i kerīme inzāl itdi, *zernī ve men ḡalaḡtu ve ḡīdan * ve ce ‘altu lehu mālān memdūdan * [M 266^b] ve benīne şuḡūdan * ve meḡhedtu lehu temḡīdan * ṡumme yeṡma ‘u en ezīd * kellā innehu kāne liāyātīnā ‘anīdan * se’urḡiḡuhu şa’ūdan * innehu feḡkere ve ḡadder * feḡutile keyfe ḡadder * ṡumme ḡutile keyfe ḡadder * ṡumme naḡare * ṡumme ‘abese ve besere * ṡumme edbere ve’stekber * feḡāle in ḡāzā illā siḡrun yu’ser*³¹¹⁸.

Altıncı Vāḡı’a

Naḡl olunur ‘Urve bin ez-Zübeyr ‘Abdullāḡ bin ‘Ömer bin ‘Āşdan suāl itdi ki ‘Ḳureyş ol ḡazrete şallallāhu ‘aleyhi ve sellem itdüḡi ezādan, ki sen muṡāḡhede itdiñ, bir şemme bize ḡaber vir’ didiler. "Bir ḡün eşrāf Ḥıcr-i Mekke-i mükerrermede otururlar idi. Ol ḡazretuñ sözi ortaya düşdi. Eyitdi, ‘Ḥiḡbir nesneye taḡammül itmedik. Aña taḡammül itdüḡümüz gibi bize seḡihlersiz dir. Ālihemize söḡer. Ve dīnimizi ta’yīb eyler. Ve

³¹¹⁸ el-Müdessir 74/11-24

cemā‘atimizi birbirinden ayırdı. Yine biz şabr idüp nesne dimez.’ Bu sözde iken nāgāh seyyid-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gelüp rükni istilām itdi ve tavāfa başladı. Öñlerine gelicek nāsezā kelimāta başladılar ve düşnām itdiler. Kerāhiyet eşerin hāzretüñ alınında müşāhede eyledüm. İkinci tavāfında dahı ziyāde eylediler. Üçincide ol hāzret türdü ve eyitdi, ‘isme ‘unī yā ma ‘şera kureyş ammā ve ‘llezī nefsi biyedihi lekad ci ‘tukum bi ‘z-zebhi.’ ‘Ey Kureyş, işidüñ. Ol Allāh haqqıçün, ki Muḥammedüñ nefsi yed-i kudretinde, eger dīn-i islāmı kabūl itmeyesiz sizi koyun gibi boğazlaram. Zann itmeñ kim elümden ḥalāş olasız.’ Böyle diyüp gitdi. Anlardan [S 185^b] kan revān oldu ve bedenlerine lerze dutdı. Ardına düşüp yalvardılar. Eñ muḥkem söyleyeni gördüm, ziyāde temellük ider. Eyitdi, ‘Yā Eba’l-Kāsim, sen mechül kişi degilsin. Yine yoluña rücū‘ eyle’ didiler. Hāzret dönüp tavāfın tamām itdi. Bir gayrı gün küffār yine ol maḥallde oturmuşlar idi.” ‘Abdullāh bin ‘Ömer eydür, "Ben dahı anda idüm. Eyitdiler, ‘Dün Muḥammedi biz zemm iderdik. Bize uğrayup dilimiz bağladı ve bizi sögdi. Cevāba kādır olmadık. Eger bir nevbet aña rāst gelürüz kazā’-yı māfāt idelüm’ didiler. Bu ḥālde hāzret zāhir oldu ve beyt-i şerīfi tavāfa başladı. Eşrār bir uğurdan ol hāzretüñ urursa hücum itdiler. [M 267^a] ‘Sen misin bizüm haqqımızda ve tañrılarımıza söz söyleyen’ diyüp ol cehennem kelbi ‘Uḳbe bin Ebī Mu‘ayt cūr’et idüp mübārek ridā’sın dutup hāzretüñ gerdenin şıkdı. Tā kim mübārek nefsi ıztırāba düşdi. Ebū Bekir raḍiyallāhu ‘anhā hāzır idi. Feryād idüp eyitdi, ‘eteḳtulüne raculen en yakūlule rabbiyallāhu ve kad cā’ekum bi ‘l-beyyināti min rabbikum.’ ‘Bir kimesnei katl ider misiz ki benüm ḥālıkım Allāhdur. Size āyāt-ı beyyināt getürdi perverdigārdan³¹¹⁹’ didi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden ellerin kaldurup Ebū Bekir-i Şiddīkī kaşd itdiler. ‘Aklı başından gidince ḍarb itdiler. Kavmine haber oldu, ki benī Temīmdür, küffāruñ elinden ḥalāş idüp ḥānesine iletdiler."

Yedinci Vākı‘a

‘Abdullāh ibni ‘Abbās raḍiyallāhu ‘anhā eydür. Kureyş Hicrde müctemi‘ olup birbiriyle ‘ahidleşdiler ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi buldukda te’ḥīr itmeyüp katl ideler. Fāṭıma raḍiyallāhu ‘anhā bunu işidüp giryān olup hāzrete geldi ve şüret-i ḥālī ḥikāyet itdi. Andan soñra ol hāzret mescid-i ḥarama gelüp anlara irişdikde mübārek nazarı dokunduğı gibi aşlā birisinin ḥarekete mecālī olmadı. Hāzret bir avuc toprak alup üzerine saçdı. Şāhit el-vücūh’ buyurdi. Her kaḅsına ol ḥākten dokundu ise Bedirde katl olunup cehennemde muḥalled kaldılar.

³¹¹⁹ perverdigārdan: virdikleriñüzden M

Sekizinci Vākı ‘a

Cābir bin ‘Abdillāh-ı Enşārī raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider. Çün kim Kureyş günden güne nübüvveti ‘ilmi ref‘ olmada ve aşhāb ziyāde teraḳḳīde olduğın gördiler. Bunı tedbīr itdiler ki içlerinde fenn-i kehānet ve fenn-i şī‘r ile mahāreti olan bir kimesne göndereler. Ola ki ol ḥazreti döndüre. ‘Utbe bin Rebī‘aı irsāl itdiler. Ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mescid-i ḥarāmda idi. Gelüp mülākāt itdi. Didi ki ‘Sen mi ulusun yāḥūd ‘Abdullāh.’ Cevāb virmedi. Tekrār eyitdi, ‘Sen mi ulusun yā ‘Abdu’l-Muṭṭalib.’ Yine cevāb virmedi. Andan eyitdi, ‘Senüñ zu‘muñ oldur ki sen ulusun. İmdi söz söyle, tā işidelüm.’ Bir rivāyetde ‘Utbe eyitdi, ‘Ey birāderüm oğulı, senüñ nesebiñ ‘ālī ve ḥasebiñ [M 267^b] müte‘ālīdür. Bi’z-zarūrī mābeynimizde bir nesne ihdās itdiñ. Cemā‘ati birbirinden tefrīḳ itdiñ. Ve ḳavmiñi tesfīh ü ikfār idersin. Ve bizi ḳabāil-i ‘Arab içinde rüsvāy itdiñ. Eydürler ki Kureyş içinde bir sāḥir ve bir kāhin peydā oldı dirler. Eger buña bā‘iş ḡalebe-i şehvet ise [S 186^a] ne cins ḥātūn isterseñ Kureyşden saña nikāḥ ve eger sebep faḳr ise şol ḳadar māl virelüm ki ḡanī olasın. Eger riyāset talebi ise seni pādīşāḥ idelüm. Eger dimāḡıñda ḥalel var ise ‘ilāc idelüm. Ḥāşılı ḥālīñi bize beyān eyle, aña göre bir tedārik görelüm. İhtilāf mābeynimizden ref‘ olsun.’ ‘Utbe bu kelāmı tamām itdi. Ḥazret buyurdi ki ‘Sözün tamām oldı mı.’ Eyitdi, ‘belī.’ Seyyid-i kevineyn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem söze başladı, *bismillāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm ḥā mīm * tenzīlun min er-raḥmāni’r-raḥīm * kitābun fuṣṣilet āyātuhu ḳur’ānen ‘arabiyyen liḳavmin ya‘lemūn * beşīran ve nezīran fea‘raḍa ekseruhum fehūm lā yesme‘ün*³¹²⁰ tā, *fein a‘raḍū feḳul enzertukum şā‘iḳaten mişle şā‘iḳati ‘ādin ve semūd*³¹²¹ bu āyete gelicek, ‘Yeter’ didi. ‘Utbe, ‘Bundan ḡayrı senüñ ḥaḳḳıñda kelām yok mıdır’ didi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘Yokdur.’ Bir rivāyetde sūrei tamām okudı. ‘Utbe ellerin ardına tutup dayamış diñler idi. Tā āyet-i secde gelüp secde itdi. Ve buyurdi ki ‘Yā Eba’l-Velīd, işitdiñ. Var ḳande dilerseñ’ didi. ‘Utbe ḳavmine vardı. Nazarları aña duş olıcaḳ eyitdiler, ‘Vallāhi Ebu’l-Velīd gitdüḡi şekil bir gelmedi’ didiler. Yanlarına gelüp eyitdi, ‘Vallāhi andan bir kelām istimā‘ itdüm ki aşlā aña beñzer bir kelām istimā‘ itmiş degilüm. Ol kelāmuñ şānı ‘azīm olısardur’ didi. Andan eyitdi, ‘Maşlahat oldur ki görürem anuñ īzā‘ında çok mübālaḡa itmeyesiz. Ḥālī üzre ḳoyasız. Sāir ḳabā‘il-i ‘Arab aña ḡālib olursa zahmetsiz maḳşūduñuza [M 268^a] nā‘il olur. Eger ol ḡālib olursa anuñ mülki sizün mülküñüzdür. Ve ‘izzeti sizün ‘izzetiñüz olur. Ve ḥaḳḳ içinde sa‘ādetmend olursız’ didi.

³¹²⁰ Fussilet 41/1-4

³¹²¹ Fussilet 41/13

Eyitdiler, ‘Ey Ebu’l-Velīd, seni sihr ile aldamış.’ ‘Utbe eyitdi, ‘Benüm re’yim budur ki size didüm. Siz nice bilürseñüz öyle eyleñ’ didi.

Doğuzuncı Vākı’a

‘Abdullāh bin Mes‘ūd rađıyallāhu ‘anh eydür, "Hergiz Kureyşe beddu‘ā’ itdügin işitmedüm. İllā ol gün ki ka‘be yanında peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem namāz kılurdu. Ebū Cehil-i la‘īn kendü ittibā’ı ile bir yerde otururdu. Ol hālde bir ölmüş devei getürdiler. İşkenbesin anda bıraktılar idi. Ebū Cehil eyitdi, ‘Kimdür ki bunu kanıyla ve mühmelātiyla ālūde olmuş işkenbei getürüp ol seyyid-i ‘ālemün şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün namāz kılup secdeye vardıkda arkasına koy.’ Ol kavmün ziyāde bedbahtı ‘Ukbe bin Ebī Mu‘ayt ol nāma‘kūl işe boyun urdu. H‘āce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem secde tevaḳḳuf itdi. Ol eşkıyā’ gülüşdiler. Şol deñlü birbiri üstine düşdiler, şafā’larından." İbni Mes‘ud eydür, "Ben ırakdan nazar iderdüm. Müşrikler korkusından yakın varamaz idüm. Tā bir kimesne Fāṭıma rađıyallāhu ‘anhāya haber virdi, gelüp ol nesnei ḥazretün arkasından aldı. Çün kim peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem namāzdan fāriğ oldı, üç kerre, ‘allāhumme ‘aleyke bikureyş’³¹²² buyurdılar. Andan ba‘zı gāib olanları tafşıl idüp, ‘allāhumme ‘aleyke biebi cehlin bin hāşim³¹²³ ve ‘ukbe bin rebī‘a ve şeybe bin rebī‘a ve velīd bin ‘utbe ve ‘utbe³¹²⁴ bin ebī mu‘ayt ve ubeyy bin ḥalef ve ‘ammār bini’l-velīd’ buyurdu." İbni Mes‘ūd eydür, "Allāh ḥaḳḳı bunları Bedir günü gördüm. Cümle katl olunup Bedir kuyusına [S 186^b] sürüyüp bıraktılar, illā ‘Ümeyye ile ‘Ammār el-Velīdi pāre pāre itdiler ki maḥallinde zıkr olunur, inşā’allāhu te‘ālā.

Onuncı Vākı’a

Ol ḥazretün eziyyesinden bir şemme müşriklere aşḥāb-ı kirāmuñ rađıyallāhu ‘anhum ba‘zı zu‘afā’sına itdikleridür. Muḥammed bin İshāḳ eydür, tā kim Ebū Tālib ḥayātde [M 268^b] idi. Kimesne ‘abede-i aşnāmdan seyyid-i enāma şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ta‘arruż idemezler idi. A‘yān u eşrāf şahābe daḥı kavimlerinin ḥimāyeti ve ‘aşıretlerinin keşreti sebebiyle murādları üzre cefā’ vü īzā’ idemezler idi. Ammā ehl-i islāmuñ ‘ācizleri ve fuḳarā’sı Bilāl gibi ve Şuheyb ve Ḥabbāb ve ‘Ammār bin Yāsir gibi daḥı bunun emşāli kimesneleri envā’-ı ‘azāb ile ‘azāb idüp dürlü cefā’lar iderler idi. Meselā kimini ıssı günde kızmış taşlar ile taḡlayup kimin ac ve kimin şusuz dutup,

³¹²² "Allahım Kureyşi sana havale ediyorum."

³¹²³ hāşim: Kaynaklarda "hişām" olarak geçer.

³¹²⁴ ‘utbe: Kaynaklarda "‘ukbe" olarak geçer.

‘Muḥammedūn dīninden rücū‘ eyle’ dirler idi. Anlar ki cefā’ya taḥammül idemez idi, zāhiren lisānları ile anlara ne dirse dirler idi. Elem ü cefā’ya şabr iderler, taḥammül idüp muvāfaḳat itmez idi. Ol cümleden biri Bilāl idi. Ümeyye bin Ḥalefün kulu idi. Evinde toğmış idi. Babasının ismi Rebāḥ idi. Ve anasının Ḥamāme idi. Ve Ümeyyenün büyük oğulları var idi. Ve on iki kulu var idi. Cümlesinden ziyāde Bilālī sever idi. Anı beytū’ş-šaneme emīn ve müvekkel naşb itmişti. Çün kim şeref-i īmān ile müşerref oldu, puthānede Allāhu te‘ālāya ‘ibādeti iştiğal idüp cümle şanemleri secde itdürüp kendü daḥı ḥüdāyı secde eyler idi. Bu ḥaber Ümeyyeye irişdi. Gāyet bīḥuzūr olup andan suāl itdi ki *‘etescudu lirabbi muḥammedin.’* *‘belā escudu lillāhi’l-kebīri’l-mute‘ālī’*³¹²⁵. Ümeyye bin Ḥalef bu sözden āşufte oldu. Mehmā emken ḍarb ü ta‘zībe şürū‘ itdi. Eydürler ki her gün Baḥḥā’-yı Mekkeye varup gün tamām ḳubbe-i feleke çıkup gāyet ıssı olduğu vakit ‘uryān idüp yaturur idi. Ve kızmış taşlar, ki et pişürür idi, gevedesine koyup taşlar idi. Kimin arkasına ve kimin karnına koyup anı ḳum ile örter idi. Ve, ‘Dīn-i islāmdan dön ve lāt ve ‘uzzāya īmān getür’ dir idi. Ol, *‘eḥad, eḥad’* diyü kelām iderdi. Gāhī dikenler üzre sürüyüp gevdesi pāre pāre olurdu. Ol, *‘eḥad, eḥad’* dir idi. [M 269^a] Naḳl olunur ki bir gün Varaḳa bin Nevfel ol aradan geçdi. Ol muvaḥḥid naşrānī idi. Bilālī bu ḥālde görüp, ‘Zinhār tevḥīdden yüz döndürme’ diyüp birkaç beyt okudı. ‘Amr bini’l-‘Āş Bilālī bu ‘azābda görüp, ‘Lāt ve ‘uzzāya īmān getürdüm di’ didi. Bilāl raḍıyallāhu ‘anh, ‘Lāt ve ‘uzzādan ben bīzārum’ didi. Ol segün ḡazabı ziyāde oldu. İki dizi ile göğüsüne başı. Şöyle ki nefesi çıkmaz oldu. Zann eyledi ki helāk oldu. "Maşlahatıma gitdüm. Aḥşama ḳarīb uğradum. Henüz bīḥod olmuşdı. [S 187^a] Nāḡāḥ kendüye geldi. Ol la‘īn eyitdi, ‘Eyt īmān getürdüm, lāt ve ‘uzzāya.’ Ol gāyet ile za‘īf olmaḡın āvāzı işidilmez ve sözi aḥlanmaz idi. Barmağıyla semā’ya işāret idüp, *‘eḥad, eḥad’* dir idi."

Naḳl olunur ki İmām Cezerī raḥmetullāh eydür, Ka‘bdan naḳl olunur, bir kimesneden işitdüm ki ol Bilālden istimā‘ eylemiş, "Ol ḥabīs ya’nī Ümeyye bir gün beni ıssıda bağladı. Gice ve gündüz ‘azāb iderdi. Nışf-ı nehārda ‘uryān idüp kızmış ufaḳ taşlar üzerine biraḡur idi. Ve bir büyük taşı sīneme ḳodı. ‘Aḳlım gitdi, bilmem ki ol taşı üzerimden kim ḳaldurdu. ‘Aḳlım başıma geldi. Gördüm ki güneş bulut olmuş. Ḥaḳḳ te‘ālāya şükr itdüm. Ve didüm, ‘Bilāle senün için ola hoşdur.'" Hem yine Bilāl raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Bir gün ol zālīm baña ḳahr eyledi. Bir büyük deve ipini iki ḳat bükülmüş baña şardı ve boyunuma bağladı. Mekkenün oḡulancıklarının eline virdi.

³¹²⁵ "Sen Muhammed'in rabbine secde mi ediyorsun?" "Ben yüce ve büyük olan Allah'a secde ediyorum."

Mekkenüñ yukarusından aşağısına sürüdi. Ve bu tenim päre päre oldı. Hakk te‘ālā anlaruñ elinden halāş eyledi."

Naql olunur ki "Bir gün ‘azāb-ı belīg itdi. Taşlar altına komış idi. Ebū Bekir raḍiyallāhu ‘anh ol oraya uğradı. Ve eyitdi, ‘Ey Ümeyye, Allāhu te‘ālādan havf eyle. Bu ğulāmı ta‘zīb itmek ne mühimm hāşıl ider.’ Ümeyye eydür ki ‘Kulumdur, nice dilersem öyle iderem.’ Ol eyitdi, ‘Ey Ümeyye, bu ğulām ki *lā ilāhe illallāh* diye ana ta‘zīb lāyık mıdır.’ Eyitdi, ‘Buña ‘azāba bā‘iş olduñ. Putperestlikden vāz geçürdiñ. Eger rahm [M 269^b] iderseñ şatun al’ didi. Ebū Bekir raḍiyallāhu ‘anh fırsatı ğanīmet bilüp bir aķ naşrānī ķul ve on vukıyye altun virüp Bilālī aldı. Ümeyye güldi. ‘Neye gülersin’ diyü suāl itdi. ‘‘Aceb ziyān itdiñ. Vallāhi ben ğulāmı bir dirheme virür idüm.’ Sıddīķ eyitdi, ‘‘Aceb fā’ide itdüm. Vallāhi eger cümle mālīm taleb itseñ bu ğulām içün virürdüm’ diyüp ferācesine şarup tozdan mübārek yüzün ve gevdesin pāk itdi. Ve geydürüp eline yapışdı. Ve eyitdi, ‘Ey ma‘şer-i Kureyş, şāhid oluñ bunu livechillāh āzād itdüm.’ Hakk te‘ālā anuñ hakkında, *ve ‘l-leyli izā yağşā*³¹²⁶ süresin inzāl idüp kıyāmete dek zıkr-i ḥayrı mesācid ü meḥāfilde okunur, *raḍiyallāhu ‘anhumā*.

Naql olunur ki benī Maḥzūm kabīlesinüñ büyükleri ‘Ammār bin Yāsirüñ babasını ve Sümeyye nām vālidesini envā’-ı ‘azāb ile cefā’ idüp ıssı günde Mekke de kum içine gömerler idi. Ve ıssı taşlar, et kosañ pişürür idi, gevdesine dizerler idi. Ve eydürler idi ki ‘Eyidüñ, lāt ve ‘uzzā dīn-i Muḥammedden yegdür.’ Anlar, ‘Dimezüz’ dirler idi. Ol vakit ḥazret-i seyyidü’l-mürselīn yanlarından geçüp buyurdi, ‘*şabran yā āle yāsir fe ‘inne mev ‘idekum el-cennetu*.’³¹²⁷ Eydürler ki bir gün Sümeyye, ki ‘Ammāruñ vālidesidür, müşrikler iki devenüñ arasına bağlamışlar idi. Küffārdan biri, ba‘zılar Ebū Cehil idi dirler, ardından ḥarbe ile ol fakīri urup katl itdi. Ve Yāsiri daḥı ‘azāb-ı şedīd ile öldürdiler. İslāmda evvel şehādet [S 187^b] devletin bulan bunlardur, *raḍiyallāhu ‘anhumā*. Ammā ‘Ammār küffāruñ ikrāh ile didikleri diliyle söyledi. Ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme, ‘‘Ammār kāfir oldı’ didiler. Ḥazret buyurdi ki ‘Ḥāşā, ol kāfir olmaz. Başdan ayağa dek imāndur. Eti derisi mābeyni imān ile tölmişdur.’ ‘Ammār çün kim küffār elinden halāş oldı, ḥazretüñ yanına gelüp küffāruñ *izā’* vü cefā’ından ağladı. İki mübārek eliyle gözinüñ yaşını sildi. Ve buyurdi ki ‘*in ‘ādu leke fe ‘udhum bimā ķultu*.’³¹²⁸ Ve müfessirler, *men kefere billāhi min ba‘di imānihi* [M 270^a] *illā men ukrihe*³¹²⁹ anuñ

³¹²⁶ el-Leyl 92/1

³¹²⁷ "Ey Yasir ailesi sabredin, size cennet vadedilmiştir."

³¹²⁸ "Taşkınlık yapanlara dediğim üzere karşılık ver."

³¹²⁹ en-Nahl 106/16

hakkında nâzil oldu. Nitekim, *ve lâkin men şereha bi'l-kufri şadran* ‘Abdullâh bin Übeyyûn şerh-i hâlini beyân eyledi.

İKİNCİ BÂB

Nübüvvetden beşinci senede olan veķâyî’i beyân ider. Bu bâbda üç faşıl zıkr olunur.

Evvelki Faşıl

Habeşe hicret idenlerûn keyfiyyetin beyân ider. Bunda daķı beş vâķı’a zıkr olunur.

Evvelki Vâķı’a

Hicretûn sebebi. Birkaç kişi idi hicret idenler, ricâl ü nisâ’dan. İmâm Vâķıdî eydür, çün kim Kureyşûn aşhâb rağıyallâhu ‘anhum ĩzâ’sı şâyi’ oldu ve cefâ’ları hadden geçdi, bir cemâ’at gelüp resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve selleme şikâyet itdiler. Cevâb buyurmadı. Bir nice kerre şikâyetden sonra Ebû Bekir rağıyallâhu ‘anh gelüp eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, eger Hâtıb bin ‘Amr bin ‘Abdi Şemse rağıyallâhu ‘anh Kureyşûn itdügi cefâ’yı göreydiñ bi’z-zarûrî teraħħum iderdiñ’ didi. Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hicrete icâzet virdi. ‘Yâ resûlallâh, kaçğı cānibe.’ Habeş tarafına işâret buyurdi. Aşhâb rağıyallâhu ‘anhum ol cānibe işâret³¹³⁰ olduğundan gāyetle hazz itdiler. Zîrâ mesāfesi karîb ve havâ’sı ehl-i Mekke mizācına muvāfık olduğu için. Hicrete teveccüh idenler ricâlden on bir kimesne ve nisâ’dan dört kimesne vaţanların terk itmek ihtiyâr itdiler. Ricâlden olanlar ‘Oşmān bin ‘Affān ve zevcesi Ruķayye binti resûlullâh ve Ebû Huzeyfe bin ‘Utbe bin Rebî’a ve zevcesi Sehle binti Süheyl ve Zübeyr bin ‘Avvām ve Muş‘ab bin ‘Umeyr ve ‘Abdu’r-Raħmān bin ‘Avf ve Ebû Seleme bin ‘Abdi’l-Esed ve zevcesi Selīme binti Ümeyye ve ‘Oşmān bin Maz‘ûn ve ‘Āmir bin Rebî’a ve zevcesi Leylā binti Ebî Hayşeme ve Ebû Sebre bin Ebî Rehīm ve Hâtıb bin ‘Amr bin ‘Abdi’ş-Şems ve bunlara Hāriş bin Süheyl yoldaş. Ve ba’zılar eydür, ‘Oşmān bin ‘Affān rağıyallâhu ‘anhı bunlara emîr eyledi. Ba’zı ‘Oşmān bin Maz‘ûnı emîr naşb itdi didiler. Rivāyet olunur ki çün kim ‘Oşmān hicret itmege ‘azîmet itdi, peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ruķayyeyi bile [M 270^b] al, git. Zîrâ siz birbiriñüzden ayru şabr idemezsiz.’ Andan sonra Esmā’ binti Bekri bile irsāl itdi ki bunlaruñ selāmeti haberin getüre, gemiye girdikleri gibi

³¹³⁰ ol cānibe işâret: M’de yok

gelüp haber vire. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Osmān ve benüm kızım Lût ‘aleyhi’s-selāmdan soñra evvel hicret idenlerdür.

İkinci Vākı‘a

Mervīdür ki çün kim muhācirler sâhil-i bahre karīb oldılar, Nevfel bin Mu‘āviye develi anlaruñ [S 188^a] öñine geldi. Eyitdi, ‘Bu cemā‘at kande giderler.’ Eyitdiler, ‘Bir gemi deryāda pārelenmiş, tüccārdan anı almağa giderler.’ Ve Nevfel binti Mu‘aviye ‘umre niyyetine gelmişti. Çün kim Mekkeye irişdi, muhācirleruñ ahvālın Kureyşe didi. Eyitdiler, ‘Anlar gemi almağa gitmediler. Belki bizden kaçdılar.’ Kureyşden ba‘zısı anlaruñ ardlarından düşdi. Deryā kenārına gelicek muhācirin sılıhat ü selāmet ile Allāhu te‘ālāya şükr iderek deryāyı olbir cānibine geçmişler idi. Yayan deryā kenārına gelüp hāzır bir gemi bulup Habeşe gitmişler idi. Ol tāife makşūdlarına vāsıl olmayup Mekkeye rücū‘ itdiler. Bu vākı‘a bi‘şetden beşinci yılda vākı‘ oldı.

Üçüncü Vākı‘a

Hem ol senede süre-i ve’n-necm³¹³¹ nāzil oldı. Nakl olunur ki tã‘ife-i mezkûre Habeşe gitdükden soñra süre-i ve’n-necm izā hevā³¹³² nāzil oldı. Resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Kureyşuñ mecma‘ında bu sürei mescid-i harāmda okudı. Her iki āyet mābeyninde karar idüp tevaḳḳuf iderdi ki hātırlarında karar eyleye. Çün kim, *efera’eytumu’llāte ve’l-‘uzzā * ve menāte’s-sālisate’l-uhrā*³¹³³ āyetine geldi, karar itdi. Şeytān ‘aleyhi’l-la‘ne fırsat bulup bir nice kelime müşrikleruñ kulağına irişdürdi, ‘*tilke’l-garānīku’l-‘ulā ve inne şefā’atuhunne leturtecā.*’ Ya’nī, ‘Bu putlar ulusıdur, anlardan şefā‘at ümīd olunur.’ Müşrikler bunu işidicek zann itdiler ki bu kelimāt Qur‘āndan ola ve hāzret-i h‘āce [M 271^a] şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bunu tekellüm itmiş ola, şādumān oldılar. Çün kim süre tamām oldı, hāzret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem secde itdi. Emre imtişālen cümle hāzır olanlar secde itdiler. Mü’mintlere muvāfaḳat idüp kāfirler şeytānuñ ilkā’ itdügi şübhe sebebiyle secde itdi. Şanādīd-i Kureyşden ol meclisde hāzır olanlar, Velīd bini’l-Muğīre ve Sa‘īd bini’l-‘Aş, ve daḥı bir rivāyetde ‘Uḳbe bin Rebī‘a, bir rivāyetde Ümeyye bin Halef, ba‘zısı tekebbürinden ve ba‘zısı pīrlikten secde itmeyüp bir avuc toprak alup alıñlarına ḳodılar. Çün kim küffār meclisden ḳalkdılar, didiler ki ‘Muḥammed bizüm ālihemizi öğdi ve dīnimize muvāfaḳat itdi. Zīrā biz de bilürüz ki ihyā’

³¹³¹ en-Necm 53/1

³¹³² en-Necm 53/1

³¹³³ en-Necm 53/19-20

ve rızık vermek Allāhu te‘ālānuñdur. Lākin bizüm ma‘būdlarımız bize şefā‘at itse gerekdür. Ol hāzret ki bize bunda muvāfakat itdi, biz anuñla şulh itdik. Ve elümüzü anuñ ĩzā‘ından kaldurduk’ didiler. Bu haber etrāfa şāyi‘ oldı ki Kureyş Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile şulh itmiş ola ve nizā‘ ortalarından kalkmış ola. Eydürler ki Velīd bini’l-Muğīre ol hāzrete eyitdi, ‘Yā Muhammed, kendü kārında şābitkadem ol. Biz dahı şimden şöñra saña mu‘āvenet iderüz, tā şerī‘atıñ vech-i arzı duta’ didi. Naql olunur ki hāzret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hānesine gelicek Cembrā‘il ‘aleyhi’s-selām gelüp şeytānuñ igvā‘ını haber virdi. Bu vākı‘adan gāyet mahzūn oldı. Hāzret-i Hākk celle ve ‘alā’ hātırına tesellī içün āyet gönderdi, *ve mā erselnā min kablike min rasūlin ve lā nebiyyin illā izā temennā elka’şşeytānu* [S 188^b] *fī umniyyetihi feyensuħu allāhu mā yulki’ş-şeytānu summe yuħkimullāhu āyātihi vallāhu ‘alīmun hakīm*³¹³⁴. Çün kim müşrikler bu āyeti işitdiler, eyitdiler, ‘Çün kim Muhammed bizüm ālihemizüñ Allāhu te‘ālā katında mertebeleri ‘ālī idüğini zikirten peşimān oldı, biz dahı şulhdan ferāgat itdik’ diyü tekrār ĩzā’ vü cefā’ya başladılar.

Dördinci Vākı‘a

Muhācirīn Habeşden rücū‘ıdır. Çün kim müşriklerüñ şulhı haberi ramazānuñ āhirinde bunlaruñ [M 271^b] kulağına irişdi, eyitdiler ki ‘Bizüm hicretimiz ve hānumānımız terkimiz ehl-i şekāvetüñ ‘adāveti sebebiyle idi. Şimdi düşmanlıkları emne ve düstluğa mübeddel olmuş. Evlā budur ki varup hāzret-i peygamberüñ mülāzemeti üzre olavuz’ didiler. Pes Mekkeye teveccüh idüp mäh-ı Şevvālde vāşıl oldılar. Çün kim harem-i Mekkeye karīb oldılar, bir kāfileye rāst gelüp müşriklerüñ maşlahatından haber şordılar. Cevāb virdiler ki ‘Kāfirlere bir nesne müştebih olmuşdı. Şöñra fikirleri fāsīd olıcaķ yine evvelki ‘adāvet üzre olmuşlardur’ didi. Muhācirīn bu haberden müteħayyir oldılar. Ve geldiklerine peşimān oldılar. Her biri Kureyşden bir kimesnenüñ emānına dāhıl oldı. ‘Oşmān bir ‘Affān hātūnı Ruqayye radıyallāhu ‘anhumā Sa‘d bini’l-‘Aşuñ civārına dāhıl oldı. Ebū Huzeyfe hātūnı ‘Ātike ile pederi ‘Utbe bin Rebī‘a bin ‘Abdi Şemsüñ emānına girdi. Zübeyr bini’l-‘Avvām Rebī‘a bin Esed himāyetine dāhıl oldı. Ve Muş‘ab bin ‘Umeyr Nađr bini’l-Hāriş himāyetine girdi. Ve Ebū Sebre bin Ebī Rehīm Ahnes bin Şerīķ himāyetine girdi.³¹³⁵ Bir rivāyetde Süheyl bin ‘Amr himāyetine girdi. Ve Hātīb ibni ‘Amr Huveytīb bin ‘Abdi’l-‘Azīz³¹³⁶ cānibine düşdi. Ve Sehl bin Beyzā’ kendü ‘aşiretinden bir

³¹³⁴ el-Hac 22/52

³¹³⁵ ve ebū sebre bin ebī rehīm ahnes bin şerīķ himāyetine girdi: M’de yok

³¹³⁶ ‘azīz: Kaynaklarda "‘uzzā" olarak geçer.

kimesneye cār oldu. Ve ‘Osmān bin Maz‘ūn Velīd bini’l-Muğīrenūñ himāyetinde oldu. Bir rivāyetde İbni Mes‘ūd cümle-i muhācīrīnden olup kimesnenūñ civārına dāhil olmayup az zamānda Mekke de tūrdı. Andan Habeşe rücū‘ itdi. Ehl-i tevārīh, muhācīrīn Mekke den Habeşe māh-ı recebūñ ve māh-ı şa‘bānı ve māh-ı ramazānı anda olup şevvālde Mekkeye geldiler. İki ay ve ekşer Habeşde oldu.

Beşinci Vākı‘a

‘Osmān bin Maz‘ūn Velīd bin Muğīrenūñ himāyetinden çıkdıklarıdır. Ol kaızıye böyle vākı‘ oldu ki bir nice zamān Velīd ‘Osmān bin Maz‘ūnı himāyet ü ri‘āyet itdi. Ve zimmetine bu huşuşı vācib bildi. Tā ‘Osmān rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ben müşrik zimmetinde olamazam.’ Velīd eyitdi, ‘Ey karındaşım [M 272^a] oğulı, kimesne seni rencīdemi itdi ki benüm zimmetimden ibā‘ idersin.’ Osmān eyitdi, ‘Yok, lākin Hakk te‘ālānuñ zimmetinde olmak baña sevgilüdür.’ Pes Velid ‘Osmānuñ eline yapışup mescid cānibine geldi. Ve eyitdi, ‘Ey ma‘şer-i Kureyş, beni ‘Osmān zimmetinden iħrāc idüp kendü evlādımdan men‘ itdügüm andan daħı men‘ iderem. Şimdi benden bīzār oldu. Ben daħı zimmetimi andan berī itdüm. Ve anı mehlekeye ilkā‘ itdüm, tā kim zimmetim ihtiyār ide. Ol zamān [S 189^a] ben daħı anı himāyetime qabūl idem.’ Rivāyet olunur ki ‘Osmān bin ‘Abdillāh el-Muğīre ‘Osmān bin Maz‘ūna bir tabanca urdı ki yūzi gök oldu. Gelüp eyitdi, ‘Benüm himāyetimden çıkdıñ, mübtelā olduñ’ didi. ‘Osmān eyitdi, ‘Baña bu mu‘āmele hoşdur.’ Velīd eyitdi, ‘Niçün.’ ‘Bunları ben āhirete zāhire iderem’ didi, *rađıyallāhu ‘anhu*.

İkinci Faşıl

Aşhābuñ rađıyallāhu ‘anhum ikinci kerre Habeşe hicretlerin beyān ider. İmām Vākıdī eydür, aşhāb Habeşden gelicek müşrikīn yine īzā‘ vü cefā‘ya kām oldılar. Ve zulümleri günden güne ziyāde oldu. H‘āce ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām hicrete icāzet virdi. Bu nevbet aşhābdan çok kimesneler hicrete teveccüh itdiler. Vākıdī rahmetullāh eydür, bu kerre yüz üç kimesne idiler. Seksen ikisi ricālden yigirmi biri nisā‘dan idi. Medīne-i münevvereye hāzretūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hicreti haberi bunlara irişicek anda oldılar. Ve otuz üç kimesne Habeşden çıkdı. İki kimesne Mekkeye nakl itdi. Yedi kimesne mahbūs oldılar. Yigirmi dört kimesne Medīneye vāşıl olup Bedir gāzā‘ında bulundu. Yigirmi hātūn Medīneye³¹³⁷ geldi. Arz-ı Habeşden ikāmet idenlerūñ yedisı anda vefāt itdi.

³¹³⁷ vāşıl olup bedir gāzā‘ında bulundu yigirmi hātūn medīneye: M‘de yok

Biri ‘Ubeydullāh bin Caḥṣ idi, naṣrānī olup ol dīn üzre vefāt eyledi. Ve Habeşde muhâcirlerüñ on iki oğlu oldu, yedisi erkek ve beşi dişi idi. Hayber fetḥinde ol gün Ca‘fer bin Ebī Ṭālib ile yigirmi altı kimesne geldiler, on üç ricâlden ve altısı nisâ’dan ve yedisi oğulancıklardan [M 272^b] idi. Ve bu hicretde nice vâkı‘a vardur. Bu faşılta yedi vâkı‘a beyân olundu. taşra çıkdum

Evvelki Vâkı‘a

Muhâcirler ḥazretüñ ḥuzûr-ı şerîfine geldikten soñra ikinci def‘a icâzete sebep oldu. Nakl olunur ki arz-ı Habeşden gelen aşḥâb raḍıyallāhu ‘anhum ol arayı gâyet ile medḥ eylediler. Āb u havā’sın ve mîveleriniñ envā’ın ve sıḥḥat-ı mizâc ve kuvvet-i ebdân ḥâşıl olduḡın zıkr itdiler. ‘Ve anda dört kenîse vardur. Her gün kenîse içün kurbânlar iderler. Ve fuḡarâ’yı da’vetler iderler. Ve ġarîbleri hoş dutarlar. Çün kim Habeşe vardık, Necâşî bizi yoḡladı. Ve aḥvâlimizi tefahḥuş idüp bize emân virdi. Ve miḥnet yükin bizden giderdi.’ Ḥazret-i ‘Oṣmân bin ‘Affân raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yâ resûlallāh, ol maḡāmı ticâret yeri buldum. Bir aylık ticâret çok fâ’ide ḥâşıl ider. Bu eyyâmda hîç müselmânlar bundan yeg yer olmaz, tâ Ḥaḡḡ te‘âlâ dâr-ı hicret ta’yîn eyleye. Kāvım müselmân olup mehâlikden ve Kureyşüñ cefâ’sından ḥalâş olunca ve bize Necâşîniñ çok lüṭufları olup ḥıfzımızda nesne fevt eylemedi.’ Peyḡamber ‘aleyhi ve sellem buyurdı, ‘irci‘u ileyhâ ‘alâ bereketillāhi.’ Ya’nî, ‘Tekrâr arz-ı Habeşe rücû’ eyleñ. Allāhu te‘âlānuñ bereketiyle maḥfûz olasız.’ ‘Oṣmân raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Eger siz daḡı ol ṭarafı teşrîf itseñüz ümîddür ki müselmân olalar. Ehl-i kitâb olmaḡıla da’vete icâbet itmege [S 189^b] sür‘at iderler ve ehl-i islâma nuşret eylerler.’ Resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Ben ḥuzûr ve rāḡat ile me’mûr olmadum³¹³⁸. Hicretde Ḥaḡḡ te‘âlānuñ emrine muntazırum. Her ne ki emr iderse aña göre ‘amel iderem.’ Bu niyyetde Ebû Bekir-i Şiddîḡ daḡı muvâfaḡat itdi.

İkinci Vâkı‘a

Ebû Bekir-i Şiddîḡ te‘âlâ ‘anhuñ hicretidür. ‘Ulemâ’-yi fenn-i siyer bu vâkı‘a bi’setüñ on ikinci senesinde ‘aḡabe-i ūlâdan soñra vâkı‘ olmuşdur diyü zıkr itdiler. Ve Ḥâriş bin Zeyd civârına aldığını zıkr eylediler.³¹³⁹ Nakl olunur ki Ebû Bekir raḍıyallāhu ‘anh müşriklerüñ ĩzâ’ vü cefâ’ları çokluḡından Habeşe hicreti muḡarrer idüp ḥazret-i peyḡamberüñ [M 273^a] firâḡından cigeri ḡün oldu. Lâkin bi’z-zarûrî çıḡup gitdi. Berkü’n-

³¹³⁸ olmadum: oldum **M**

³¹³⁹ ve ḥâriş bin zeyd civârına aldığını zıkr eylediler: **M**’de yok

nağmā nām yere irişdikde benī Leys kabīlesinden Hāriş bin Yezīde duş oldu. Ol zamān kavminūn re'īsi idi. Ebū Bekire eyitdi, 'Kānde gidersin.' Ebū Bekir eyitdi, 'Kavmim beni dār u diyārımdan çıkardılar. Şol kadar baña cefā' vü īzā' itdiler ki başım alup bir āher diyāra gidüp huzūr-ı ıalb ile anda rabbime 'ibādet idem. Bunu lāzım getürdiler.' Hāriş eyitdi, 'Sencileyin kimesne Mekkedden ihrāc lāyık degildür. Ve kavmūn arasından gitmek ma'kūl degildür. Zīrā sen za'īflere destgīr olursın. Ve fuķarā'ya nazar idersin. Ve tab'ın pāk ve 'ādetiñ hamīde ve hūlkuñ pesendīdedür. Seni civārıma alayum. Şafā'-yı hātır ile 'ibādete müştāgil olasın. Ve dahı kādır olduğum deñlü saña ri'āyet ve zāt-ı pākīñi küffārdan himāyet ideyüm' diyü Ebū Bekiri rađıyallāhu 'anh Mekkeye döndürdi. Ve eşrāf-ı Kureyş da'vet idüp Ebū Bekir-i Şiddīk hakkında melāmetler itdi. Ve ri'āyetinde vaşıyyetler itdi. Anlar dahı civārın tenfīz idüp dest-i te'addīlerin Ebū Bekir rađıyallāhu 'anhdan ref' itdiler. 'Ol şartla ki evinde 'ibādet itdikden Qur'an-ı 'azīmi cehr itmesün. Zīrā 'ıyālımız ve ehlimiz aldanup dālalete düşmesinden emīn degilüz.' Hāriş dahı Ebū Bekir ile bu şartı eyledi. Ebū Bekir-i Şiddīk rađıyallāhu 'anh havālisi kūşesinde bir mescid vaz' idüp anda 'ibādete iştiğāl itdi. Ve Qur'an-ı 'azīmi tilāvet itdikde Kureyşün oğulancıkları ve nisvānı cem' olup Qur'an-ı 'azīmi istimā' idüp islāma maħabbet eylediler. Lācerem Kureyş bu vākı'adan feryād idüp Hārişe gelüp, 'Civārı terk ile lūtf eyle, tā kim anuñ def'ine sa'y idevüz.' Hāriş Ebū Bekir rađıyallāhu 'anha eyitdi, 'Sen hoş şartımız nice idüğün bilürsin. Ammā ol şartı ri'āyet eyle yāhūd zimmetimden çık. Kureyş saña ta'arruz itmek isterler. Ve ben dilemezem ki bir kimesne benüm civārımda ola ve aña īzā' vü cefā' ideler.' Ebū Bekir rađıyallāhu 'anh eyitdi, 'Senüñ civārıñı redd itdüm. [M 273^b] Ve Hakk te'ālā hıfzına ilticā' eyledüm, *fallāhu hayrun hafızan*.

Üçinci Vākı'a

Kureyş 'Amr bini'l-Āşı ve 'Ammāre bin Velīdi Necāşīye irsāl idüp muhācirini taleb idüp ve anlar ile münāzara idüp Allāhu te'ālānuñ emriyle [S 190^a] mü'minler gālīb olduğunı beyān ider. 'Ulemā'-yı siyer şöyle zıkr iderler ki çün aşhāb-ı resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem arz-ı Habeşe hicret itdiler, Habeş meliki ol zamān Aşhame idi, ki Necāşī dimekle meşhūrdur, anlara küllī ri'āyet idüp her birin münāsib maħalle ta'yın itdi. Ve mümkün olan ihsānı dirīg eylemedi. Bu hālī şanādīd-i Kureyş işidüp perişān oldılar. Nice tuhfē vü hedāyā düzüp Necāşī katında Tā'if sahtiyānı gāyet mergūb idi. Anuñ gibi dahı dürlü hedıyyeler hāzır itdiler. Ve Necāşīnün muşāhiblerine dahı münāsib hedıyyeler tedārik itdiler ki anda vārid kişilere mu'āvenet eyleyeler. Ola ki murādları üzre 'amel idüp

muhâcirleri bunlara teslîm ide. Bu hediyyeleri ‘Amr bini’l-‘Âşa ve ‘Ammâre bini’l-Velîde, bir rivâyetde ‘Abdu’r-Raḥmân bin Rebî’aya teslîm eylediler.

Ve dahı getürmişlerdür ki ‘Amr ve ‘Ammâre gemide şarâb içüp gavğa itdiler. ‘Ammâre fırsat bulup ‘Amrı gemiden deryâya atdı. Ol dahı geminüñ kenârına yapışup halk anı ol mehlekeden ḥalâş itdi. ‘Amruñ göñülünde ‘adâvet ḳaldı. Necâşinüñ ḥuzûrında akbaḥ vech üzre ḳatl itdürdi. Ba‘zılar eydür, Necâşinüñ bir güzel câriyesi var idi. Aşlâ ki dîvânda ve ğayrı yerde nazarından ayrılmaz idi. Ol câriye ‘Ammâra tekrâr ü tekrâr nazar itdi. Zîrâ cüvân idi ve güzel cemâle mâlik idi. Hânelerine gelicek ‘Amr eyitdi, ‘Meliküñ câriyesi saña ḳatı meyl itdi. Anuñ ile düstlük eyle, mühimmimiz emrinde mu‘âvenet itsün. Ve andan imtiḥân içün bir miḳdâr melike maḥşûş olan tîbdan taleb eyle.’ Ol ğâfil dahı buña aldandı. Câriyeye hediyye gönderüp bir miḳdâr tîb taleb eyledi. ‘Amruñ eline girdügi gibi Necâşîye gelüp eyitdi, ‘Benüm yoldaşım [M 274^a] meliküñ câriyesiyle baş ḳoşdı. Eger şâhid isterseñ işte melike maḥşûş olan tîb’ didi. Necâşî ğâyet bîḥuzûr olup ğazaba geldi. Lâkin emân ile geleni ḳatl itmek ma‘ḳûl degildür diyü ‘Ammâra sāḥirler irsâl idüp ihlîle zîbeḳ ḳodılar³¹⁴⁰. ‘Ammâre dîvâne olup taḡlara düşdi. Ve ḥalkdan nefret idüp vuḥûş ile ülfet bağladı. Şaḥrâlarda gezer oldu. Âḥir Ḳureyş kemîn idüp anı dutdılar ve ḥabs itdiler. Ol ḥabisde şol ḳadar ḥâşıl itdi ki cānını cehenneme işmarladı.

Ve’l-ḥâşıl çün kim Ḳureyş Ḥabeş zemînine irişdiler, beṭarîḳlerine hedâyâ ve peşkeşlerin virdiler ki ‘Ba‘zı seffîh cüvânlar kendü dînlerin terk idüp bu cānibe gelmişler ve meliküñ dahı dînini ḳabûl itmemişler. Hālâ babaları ve ḥışımları melikden recâ’ iderler ki anları vilâyetlerine bizüm ile irsâl eyleye.’ Beṭarîḳler eytdiler, ‘Siz şûret-i vâḳı’arı melike ‘arz eyleñ. Biz ol zamân mu‘âvenet idüp mühimmiñüzi bitürelüm’ didiler. Çün kim bunlar meliküñ ḥuzûrına geldiler, ‘âdetleri üzre aña secde vü ta‘zîm idüp hediyyelerin virdiler. Necâşî ‘Amr bini’l-‘Âşdan suâl itdi ki ‘Murâdıñuz nedür.’ ‘Yâ melik, bizüm ḳabîlemiz çokdur. Mekke [S 190^b] ḳabîleler mâbeyninde benî Hâşim ḳabîlesinden bir kimesne peydâ oldu, peygamberlik da‘vâsın ider. Ve dürlü cādûluklar ider. Ve bir yeñi dîn ihdâş itdi. Ba‘zı süfehâ’ aña îmân getürüp milletini ḳabûl itdiler. Çün kim anlara ḳaşd itdik, her biri bir cānibe firâr itdi. Ve ba‘zı ‘ammîmüz oğullarından bu araya gelmişler. Bizden ve âbâ’ vü ecdâdı dîninden yüz döndürmişlerdür. Ve meliküñ dahı dînine, naşrâniyyetdür, muḥâlefet itmişlerdür. Recâ’mız oldur ki bize teslîm buyurasız. Velâyetimize alup gidelüm.’ Meliküñ muşâḥibleri ve beṭarîḳleri rişvet-i ḥâtır içün eytdiler, ‘Fi’l-vâḳi’ her tâife kendü ḳavminüñ aḥvâlin yegrek bilür. Yâd

³¹⁴⁰ ihlîle zîbeḳ ḳodılar: M’de yok

kimesnelerden maşlahat oldur ki bu cemā‘ati teslīm idüp Kureyşüñ hâtırını ele alavuz.’ Necāşī bu sözden gāyet bīhuzūr olup didi ki ‘Vallāhi bir kavim ki baña [M 274^b] sığınup gelmiş olalar düşmanlarına teslīm itmem’ didi.

Eydürler ki Necāşī kütüb-i muḳaddemeyi müṭāla‘a itmişdi. Tevrātda ve İncilde Muḫammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vaşfin görmişdi. Ve yakīn bilmişdi idi ki ḫurūcı zamānı qarīb olmuşdur. Ve kavim anı tekzīb idüp anı Mekkedden iḫrāc itseler gerekdür. İsmiñ suāl itdi. ‘Muḫammeddür’ didiler. Peyğamber olduğı ma‘lūm oldu. Ammā ızhār itmedi. ‘Amrdan suāl itdi ki ‘Anuñ dīni ve mezhebi nedür. Ve neye da‘vet ider.’ Eyitdi, ‘Anuñ mezhebi yokdur.’ Necāşī eyitdi ki ‘Bir kavmüñ millet ü mezhebin bilmeyevüz. Baña penāh getürmüş olalar, size anları nice teslīm iderem. Lākin meclis idelüm. Anları daḫı getürelüm’ didi. ‘Sizüñ ile söyleşelüm. Her biriñüzüñ aḫvālī ma‘lūm olsun. Ve anlarıñ daḫı milletin bilelüm’ didi. Ehl-i islāmı taleb itdiler. Birbiri ile söyleşdiler, ne diyelüm bu ṭā‘ifeye ki hoş gele ve mizāclarına muvāfiḳ ola. Ca‘fer, ki cümle-i muḫācirlerden idi, eyitdi, ‘Hiç toğrı sözden eyü nesne yokdur.’ Ca‘feri muḳtedā itdiler. Ve meliküñ mülāzemetine gıtdiler, bunuñ üzerine ki Ca‘ferden gayrı kişi söylemeye. Melik emr itdi, üşkufları ya‘nī ‘ulemā’yı cem‘ ideler. Bir ‘azīm dīvān itdi. Andan muḫācirleri getürdiler. Muḫācirin selām virdi, taḫiyyāt-ı islām gibi. Ve secde eylemediler. Nedīm olanlar secde itmediklerinüñ sebebin suāl itdiler. ‘Biz Allāhu te‘ālādan gayrıya secde itmezüz. Peyğamberimiz gayrıya secde itmeden men‘ idüp secde Allāhu te‘ālāya maḫşüşdur didi.’ Necāşīnün ḳalbine bu sözden heybet düşdi. ‘Ulemā’ bunlara ta‘zīm itdiler. Melik Ca‘fere eyitdi, ‘Bu kavim sizi ister ki anlara teslīm idem.’ Ca‘fer eyitdi, ‘Suāl eyleñ bunlara ki biz bunlarıñ ḳulları mıyuz.’ ‘Amr eyitdi, ‘Ḥayır, cümle aḫrārdur.’ ‘Ve bunlara deynimüz var mıdur.’ ‘Yokdur’ didiler. Eyitdi, ‘Bunlardan kimesne ḳatlı itdük mi.’ ‘Amr eyitdi, ‘Ḥayır.’ Ca‘fer eyitdi, ‘Yā bunlar bizden ne isterler.’ ‘Amr eyitdi, ‘Ey melik, bu cemā‘at ābā’ vü ecdādı dīnin terk idüp ālihelerimize düşnām iderler. Ve cüvānları [M 275^a] tāzelerimizüñ [S 191^a] ‘aḳāidini ifsād itdiler. Ve cemā‘ati birbirinden cüdā eylediler. Bunları bize teslīm idüñ. Ola ki evvelki üslub üzre idelüm.’ Andan Necāşī aḫvālī istifsār eyledi. Ca‘fer eyitdi, ‘Ey melik, biz bir kavimdik. Cāhiliyyetde şaneme ṭapardık. Ve meyte yer idik. Ve fevāḫiş irtikāb ider idik. Bu ḫuşuşda ısrār idicek Ḥaḳḳ celle ve ‘alā’ kendü ḳavmümüzden luṭf idüp bize bir peyğamber irsāl itdi, ḫaseb ü neseb şāḫibi ve kemāl-i diyānet ile mevşūf ve şıḏḳ u emānet ile ma‘rūf. Bizi Ḥaḳḳ te‘ālāya ‘ibādetle delālet itdi. Ve ḳimār oynamāḳdan ve ribādan men‘ eyledi. Ve ma‘āşiden nehy itdi. Ve bize bir kelām getürdi, ḫiçbir kelāma beñzemez. Pes delāil-i vāziḫa ile mu‘cizāt-ı zāhire ile bize ma‘lūm oldu ki ol gerçec peyğamberdür. Ve kelāmı şāḫīhdür. Ḥaḳḳ te‘ālā

katındandır. Aña taşdik idüp imān getürdük. Ve dīn-i bātıldan rücū‘ eyledik. Anlar bize ‘adāvet idüp envā‘-ı ‘azāb ile mu‘azzeb itdiler. Anlara muḳāvemete ḳudretimiz olmadı. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hicrete icāzet virdi. Biz daḫı pādīşāhlar beyinde seni ihtiyār itdik, tā zıll-ı ḫimāyetiñde bunlaruñ ḳulmından āsūdeḫāl olalum. Anlaruñ eline virüp bizi esīr itmeyesin.’ Necāşī eyitdi, ‘Ol kelāmdan ḫātırıñuzda nesne var mıdır’ didi. Ca‘fer eyitdi, ‘ne ‘am vardur’ diyüp sūre-i meryemüñ evvelinden okuyup, *ḳāf hā yā ‘ayn şād*³¹⁴¹ tā, *fekulī ve ‘şrabī ve ḳarri ‘aynen*³¹⁴² āyetine varınca okudı. Necāşī ve ḫāzır olan üşḳuf şol ḳadar ağlaşdılar ki yüzleri gözleri yaşıyla ışlandı. Necāşī eyitdi, ‘Vallāhi bu kelām Mūsā ‘aleyhi’s-selāma nāzil olan kelām gibidür. Vallāhi ben bunları size teslīm itmezem ve sizüñle bir yerde ḳomazam’ didi.

Ümmü Seleme raḫıyallāhu ‘anhā eydür, Ḳureyş gönderdügi kişiler maḡbūn u me’yūs olup maḥallinden çıkup gıtdiler. ‘Amr eyitdi, ‘Necāşīye bunları cümle helāk itdüreyüm.’ ‘Abdullāh bin Rebī‘a eyitdi, ‘Mābeynimizde [M 275^b] ḳarābet vardur. Böyle iş itdürme’ didi. ‘Amr işlemedi, ‘Elbette bunları helāke sebeḫ oluram’ didi. Sabāḫ Necāşīnūñ yanına gelüp eyitdi, ‘Bu tā’ife ‘İsā ‘aleyhi’s-selām ḫaḳḳında sizüñ i’tikādıñuza muḫālif söylerler’ didi. Necāşī Ca‘feri ittibā‘ıyla çağırıp, ‘‘İsā ‘aleyhi’s-selām ḫaḳḳında ne dirsiz’ didi. ‘Ol nesne ki Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdı ise anı dirüz’ didi, ‘*huve ‘abdullāhi ve rasūluhu ve kelimetuhu el-ḳāhā ilā meryeme ve rūḫun minhu*³¹⁴³.’ Necāşī yerden bir çüb ḳaldurup eyitdi, ‘‘İsā ‘aleyhi’s-selām ile sizüñ didüğüñüz mābeyninde bu ḳadar fark yokdur. Merḫabā size ve daḫı ol kimesneye ki anuñ yanından geldiñüz. Ben daḫı şāhidlik iderem ki ol Allāhu te‘ālānuñ resūlidür. Ve anı ‘İsā ‘aleyhi’s-selām muştulamışdur. Ve İncilde anuñ ḫaḳḳında çok vaşıyyetler vardur. Benüm memleketimde fāriḡü’l-bāl oturuñ. Kimesne size ta‘arruz itmez.’ Ve eyitdi, ‘Ḥaḳḳ te‘ālā baña bu mülki rişvetsiz virdi. Ben daḫı rişvet ḳabūl itmem. Ve kimesnenüñ kelāmın diñlemem’ didi. Ve emr [S 191^b] itdi, getürdikleri tuḫaf u hedāyāyı girü redd itdiler. ‘Bir cemā‘at ki peygamberlerin tekzīb ideler anlaruñ hediyyesi baña gerekmez.’

Dördinci Vāḳı‘a

Necāşīnūñ ibtidā‘-yı salṭanatından bir şemme ‘adāletinden beyān olunur. Naḳl olunur ki Necāşīnūñ babası Ḥabeşe pādīşāh oldı. Adına Ebcer³¹⁴⁴ dirler idi. Necāşīden

³¹⁴¹ Meryem 19/1

³¹⁴² Meryem 19/26

³¹⁴³ en-Nisā 4/171

³¹⁴⁴ ebcer: Eserin nüshalarında abḫar/abḫur/abḫar olarak yer alan bu isim kaynaklarda "ebcer" olarak geçmekte olup metinde doğru yazımı tercih edilmiştir.

gayrı oğlu yoğdı. Ebcerüñ bir birâderi var idi ki anuñ on iki oğlu var idi. Ehl-i Habeş ittifâk itdiler ki Necâşîñüñ babasın qatlı idüp Necâşîñüñ birâderin pâdişâh ideler. Evlâdı çok olmağıla mülk-i melik anlardan çıkmaya ve yâdlar el qomaya. Bu sebeb ile ol pâdişâhı qatlı idüp birâderini saltanata naşb itdiler. Andan soñra Necâşî yigit oldu. ‘Ammîsinüñ hıdmetinde anuñ dermeyân idüp bir mertebe göñüline girdi ki cümle maşlahatın aña tefvîz eyledi. Ve ‘aklı kâmil ve kiyâseti vâfir olmağın anuñ meşveretinsiz bir ‘amel itmedi. Mülk taşarrufında oldu. Bir cemâ‘at ki babasını anı qatle sa‘y itmişler idi. Anuñ nâşiyesinde ‘izzet ü sa‘âdet müşâhede itdiler. [M 276^a] Havfa düşdiler, câ‘iz ki saltanat ‘ammîsinden soñra aña müntakıl ola ve babasınıñ qanın taleb idüp ‘amellerinüñ cezâ’sın vire. Bu ma’nâyı melike ‘arz itdiler, ‘Birâderzâdeñüñ intikâmından qorqaruz. İki emrûñ birin ihtiyâr eyle, yâ anı qatlı eyle yâhûd memleketden ihrâc eyle’ didiler. Melik istib‘âd itdi. ‘Dün babasın qatlı itdünüz. Bugün oğulına qasd eylemek revâ degildür’ didi. Habeşîler bu huşûşda mübâlağa idicek ihrâc itmege rızâ’ virdi. Şol şartla ki anı quldur diyü şatalar ve ol diyârdan çıkarup âher diyâra ileteler. Lâcerem a‘yân-ı memleket anı tâcirler ileteler. Altı yüz dirheme bir kişi alup gemiye girdiler. İkindiden soñra yel muhâlif esdi, yağmur yağdı. Necâşîñüñ ‘ammîsi melik yağmurı teferrüc itmege çıqdı. Şahrâ’yı temâşâ iderken nâgâh bir şâ‘ika gelüp melike dokundu. Şöyle yakdı ki kül oldu. Ehl-i Habeş mütehayyir oldılar. Evlâdından birin pâdişâh itmek istediler. Hîçbirinde qabiliyyet görmediler. Âhir re’yleri buña muqarrer oldu ki Necâşîyi getüreler, tâcirden alup pâdişâh ideler. Deryâya gelüp gördiler ki henüz gemi gitmemiş. Bir rivâyetde şalmış idi. Tekrâr Hakk te‘âlâ emriyle mürâca‘at itdi. A‘yân-ı memleket gelüp Necâşîñüñ eline yapışdılar. Başına tâc-ı saltanatı ve eñine hil‘at-i pâdişâhî geydurdiler. İkinci gün tâcirler gelüp virdügi meblağı taleb itdi. Virmekde ihmâl itdiler. Bâzergân dîvâne gelüp şikâyet itdi. Necâşî buyurdı ki ‘Yâ akçesin virüñ yâhûd qulını teslim eyleñ, eger taht üzre oturmuş ise dahı.’ Necâşîñüñ bu ‘adâletine inşâf itdiler ve bâzârgânüñ akçesin virdiler. Bu qazıyyei zıkr itmeden makşûd oldur ki Necâşî, ‘Baña Hakk te‘âlâ mülki rişvetsiz virdi, ben dahı rişvet qabûl itmem’ didügin işâret itdi.

Beşinci Vâkı‘a

Necâşîñüñ îmana gelmesidür, hâzret-i Muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem gizlü. Ve ehl-i Habeşenüñ [S 192^a] inkârın beyân ider. Ehl-i tevârîh eydür, çün kim ‘Amr bini’l-‘Âş Necâşîñüñ huzûrından hâ‘ib ü hâsir gitdiler, Necâşî hâzret-i peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mektûb gönderüp [M 276^b] eyitdi ki ‘Ben saña ve Allâhu te‘âlâya îman getürdüm.’ Ve cânibinden mektûblar vârid olurdı, mağallinde beyân oluna.

Andan Necāşî ehlinden a‘yân u ekābirin cem‘ idüp eyitdi, ‘Benüm gönülüm şehâdet ider ki Muhammed haqq peygamberdür ve dîni haqq dîndür. Eger îmân getürsek ‘azâbdan halâş olurduk’ didi. Ehl-i Habeş, ‘Biz buña rāzî degilüz’ didiler. Necāşî bildi ki sözün kabûl itmezler, eyitdi, ‘Murādım sizleri tecrîbe idi. İ‘tikādıñuzı imtiḥân itdüm. Ve ben dîn-i haqq üzre şâbitkademüm’ diyü müselmânların emrine munṭazır oldı. Ve kavminden îmânın gizledi. Ve ḥazret-i peygamber şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve selleme ızhâr itdi. Anlar daḥı ‘özrin kabûl itdi. Kureyş Necāşîñiñ îmânın işidicek ḥâlleri ğāyet mükedder oldı. Âḥirü’l-emr Necāşîñiñ islâmın ızhâr itdi. Necāşî âḥir islâmın ızhâr itmege sebep bu oldı ki çün kim melik Ca‘feri ve sāir aşḥâbı raḍıyallāhu ‘anhum taşdıḳ idüp ḥışımları üzre terciḥ itdi. Ve anları mağlûb u maḳḥûr gitdiler. Kıssisler Necāşîye eyitdiler, ‘Ey melik, siz anları müselleme dutuñ, şu emirde ki senüñ dîniñe muḥālîfdür. Lâzımdur ki meclis idesin. Anlar ile mücâdele ü muḥâşama idelüm.’ Anlara nâzil olan kelâmdan Haqq te‘ālā peygamberine şallallāhu ‘aleyhi ve sellem âyet göndermiş idi, *kul yâ ehle’l-kitâbi te‘âlev ilâ kelimetin sevâ’in beynenâ ve beynekum ellâ na‘budu illallâhe*³¹⁴⁵ âyetine varınca. Ḥazret daḥı yazup Ca‘fere ve aşḥâba raḍıyallāhu ‘anhum göndermiş idi. Çün kim Necāşî ḥuzûrında muḥâşama itdiler, Ca‘fer raḍıyallāhu ‘anhum bu âyeti okudı ki *mâ kâne ibrahîmu yehûdiyyen ve lâ naşrâniyyen ve lâkin kâne ḥanîfen muslimen*³¹⁴⁶. Necāşî eyitdi, ‘Şaḥîḥ dîrsin. Yahûdiyyet ve naşrâniyyet İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmdan soñra zâhir oldı.’ Andan soñra Ca‘fer bu âyeti okudı, *inne evla’nnâsi biibrâhîme lellezîne’t-tebe’ûhu ve ḥâza’n-nebiyyu*³¹⁴⁷. Necāşî eyitdi, ‘Ey bār-ı ḥudâ, baña bugün dîn-i İbrâhîmi ızhâr itdiñ. Ben daḥı bu daḥı bu dîni ızhâr iderem.’ Ve eyitdi, ‘Şimden soñra size ḥiçbir nesne lâḥiḳ olmaz ve dilemediğîñüz³¹⁴⁸ nesne işâbet itmez.’ Ve ol ruḥbânlardan bir cemâ‘at ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi görmege icâzet ṭaleb itdiler. Ve gelüp suâller idüp cevâbların aldılar.

Altıncı Vâkı‘a

Habeşden [M 277^a] râhibleriñ gelüp ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi ziyâret itdiklerin beyân ider. Ol kıssa şöyle vâkı‘ olmuştur ki ol kimesnenüñ ulularından yigirmi nefer Mekkeye gelüp ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme maḳâm-ı İbrâhîmde mülâkât itdiler. Eñ büyük üşḳuf, ki adına Ṭâbûr dirler idi, eyitdi, ‘Sen misin risâlet da‘vâsın iden.’ Ḥazret buyurdu, ‘belî.’ Eyitdi, ‘Halkı neye da‘vet

³¹⁴⁵ Âl-i İmrân 3/64

³¹⁴⁶ Âl-i İmrân 3/67

³¹⁴⁷ Âl-i İmrân 3/68

³¹⁴⁸ dilemediğîñüz: dilediğîñüz M

idersin.’ [S 192^b] Buyurdu ki ‘Allāhu te‘ālāya ki şerīki ve nazīri yokdur.’ Andan Qur‘ān-ı ‘azīmden anlara okudu. Cümlesi ağlaştılar, şakalları yaş oldu. Tābūr eyitdi, ‘Ben şehādet iderem ki Allāhu te‘ālā birdür ve sen Allāhu te‘ālānuñ resūlisin’ didi. Cümle rāhibler īmān getürdiler. Çün kim resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem huzūrından ayrıldılar, Ebū Cehil ve Ümeyye bin Halef Kureyşden bir tā‘ife ile önlerine geldiler ve Necāşīye sögdiler. Didiler ki ‘Hakḳ te‘ālā ol kişiye murādın virmesün ki sizceleyin kimesneleri bunun haberin yoklamağa göndere ki bir sā‘at içinde taḣdīk idüp dīniñüzden döndüñüz. Bizüm mābeynimizde on yıldır ki da‘vet ider hīç kimesne aña inanmadı, illā ‘aklı olmayan oğulan ve yāhūd bir fakīr. Vallāhi siz andan aḥmaksız ve cāhil kişileriz’ didiler. Üşkuflar eyitdiler, ‘Selāmet bize olsun, biz sizūñ hakḳıñızı ketm itmedik ve cāhiller kavliyle bize zāhir olan hakḳdan ‘udūl itmezüz’ didiler. Andan sultān-ı enbiyā’nuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem huzūrına gelüp Qur‘ān-ı ‘azīm öğrendiler. Ve islām nūriyla ārāste olup vilāyetlerine rucū‘ itdiler. Rivāyet ider Ebū Seleme bin ‘Abdi’r-Raḥmān ki üşkuflar Necāşīnuñ huzūrına geldiler. Tābūrdan Necāşī ḥazretūñ hilyesin ve şıfātın suāl itdi. Ol daḥı gördüğü üzre beyān eyledi. Necāşī eyitdi, ‘Kütüb-i ilāhiyyeden böyle şābit olmuştur.’ Ve dā‘imā ol ḥazretūñ aḥvāline muḳayyed olup ḥaberlerine muntazır idi. Fetḥ ü zafer olup işidicek mesrūr olurdu.

Yedinci Vāḳı‘a

Bu ma‘nā delīlidür. Ol vāḳı‘a oldur ki imām Vāḳidī naḳl ider, bir gün Necāşī iki beyāz köhne cāme geyüp evinden çıḳdı. Başında tāc yok ve arkasında hülle-i pādişāhī yok ḳurı yer üzre oturdu. Hābeşīler bunu görüp bu ḥāline ta‘accüb itdiler. [M 277^b] Andan Ca‘feri ve aşḥābı raḳıyallāhu ‘anhum taleb itdi. Anlar daḥı meliki ol ḥāle görüp ta‘accüb itdiler.³¹⁴⁹ Ca‘fere eyitdi, ‘Ben etṛāfa cāsūslar gönderdüm. Baña beşāret getürdiler. Hakḳ te‘ālā resūline nuşret idüp a‘dā’sın helāk itmiş bir mevzi‘de ki aña Bedir dirler. Ve ulularından ‘Uḳbe³¹⁵⁰ bin Rebī‘a ve Şeybe ve Ebū Cehil ve Zem‘a bini’l-Esed³¹⁵¹ ve Ümeyye bin Halef cümlesi helāk olmuşlar, fülān ve fülān esīr olmuş.’ Ca‘fer raḳıyallāhu ‘anh ızhār-ı sürūr itdikden soñra melike suāl itdi ki ‘Bu ḥāle sebeb nedür.’ Melik eyitdi, ‘İncilde gördüm ki Hakḳ te‘ālā ḳullarına vācib itmiş, çün kim bir ni‘met vire, ol ni‘meti ḥaber virdikleri zamānda tevāzu‘ eyleyeler. Pes çün kim Hakḳ te‘ālā resūline fırsat virüp nuşret erzānī ḳıldı, diledüm ki bu ni‘meti size ḥaber virem. Tevāzu‘ ṭarīḳin ve meskenet

³¹⁴⁹ andan ca‘feri ve aşḥābı raḳıyallāhu ‘anhum taleb itdi anlar daḥı meliki ol ḥāle görüp ta‘accüb itdiler: **M**’de yok

³¹⁵⁰ ‘uḳbe: Kaynaklarda “utbe” olarak geçer.

³¹⁵¹ esed: Kaynaklarda “esved” olarak geçer.

semtin tutdum' didi. Ve ba'zı vekāyi' Necāşī fevt olduğdan soñra Һazret aña namāz kılduğı maħallinde beyān oluna, *inşā`allāhu te`ālā*.

Üçinci Faşıl

Nübüvvetüñ altıncı senesinde vākı' olan vekāyi'i beyān ider. Bu faşılta üç vākı'a beyān olunur.

Evvelki Vākı'a

Hamza bin 'Abdi'l-Muṭṭalibüñ ĩmānidur. Һazret-i Hamzanuñ raḍıyallāhu 'anhuñ [S 193^a] ĩmānında bir nice rivāyāt vākı' olmuşdur. Lākin ĩmām Müstağfirī raḥmetullāhi 'aleyh rivāyeti ihtiyār olundu. Delāil-i nübüvvetde anlar 'Aṭā bin Yesārdan rivāyet ider. Ol gün dağı 'Abdullāh bin Mes'ūd raḍıyallāhu 'anh rivāyet ider. Buyurmışlar ki "Ben Һazret-i resūlullāhuñ Һıdmetinde idüm. Taşra çıkdım. Çün kim Şafāya vardım, müşrikler cem' olup Velīdūñ bir putı var idi, aña 'ibādet idüp peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem anlaruñ yanına varup buyurdi ki '*yā ma'sera kureyş kılū lā ilāhe illallāh.*' Velīd Ebū Cehile eyitdi, 'Yā Eba'l-Ḥakem, ne dirsın eger şimdi bunı ḥacil idersem.' Ebu Cehil eyitdi, 'Her nice itmege kādır iseñ dirīg eyleme' didi. Velīd-i pelīd putını boyunına alup Һazretüñ yanına geldi ve eyitdi, 'Yā Muḥammed, sen dirsın ki benüm rabbim baña şāh ṭamarından yağındur. İşte benüm rabbim cümle görüyodurlar. Kānı senüñ rabbiñ, anı dağı görelüm' didi. Ol Һazret cevāb virmedi. Ol puta secde idüp eyitdiler ki 'Ey bizüm ilāhımız ve seyyidimiz, dilerüz ki Muḥammedüñ katlinde bize mu'āvenet eylesin.' [M 278^a] Fi'l-ḥāl bir şeytān ol putuñ içine girüp söyledi. Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ kadhında ve dīn-i islām kadhında ve zemminde birkaç beyt söyledi. Ve küffarı Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem katline iğvā' eyledi." İbni Mes'ūd raḍıyallāhu 'anh eydür, "Çün kim bu beytleri peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem işitdi, müteğayyir-i ḥāṭır olup ḥānesine rücū' eyledi. 'Yā resūlallāh, işitdiñ mi ol putdan zāhir olan şadāyı diyü suāl itdüm. Buyurdi ki '*belī*, şeytāndur. Aşnām içine dāḥil olur ve enbiyā' katline taḥrīz ider. Ammā ḥiçbir şeytān bu emre ikdām itmedi ve enbiyā'ya dil uzatmadı, illā 'anḫarīb helāk oldu.'" İbni Mes'ūd raḍıyallāhu te'ālā 'anh eydür, "Bu vākı'adan iki ve yāḥūd üç gice geçmişti. Biz ol Һazret ile oturduk. Bir kimesne gelüp selām virdi. Ve āvāzın işitdik, illā şahşın görmez idik. Suāl buyurdi ki 'Ehl-i semā'dan ve yāḥūd ehl-i arzdan mısın.' Eyitdi, 'Cinnīlerdenüm.' 'Neye geldiñ' didi. Eyitdi, 'Ammum evlādından Mis'ar cinni. İşitdüm ki bir put içinde girüp Һazretüñ ḥaḳkında bir nice nāma'kūl kelimāt itmiş. Ḥāṭır-ı şerīfiñ andan müte'ellim

olmuş. İntikām itmek için geldüm. Şafâ tağında buldum. Bir kılıc darbıyla anı cehenneme gönderdüm ve müselmânları anuñ şerrinden halâş itdüm. Şimdi murādım oldur ki yarın Şafâ tağına varasın. Ol gümrâhlar put ‘ibâdetine müştâgil olduğda varup dînine da‘vet idesin. Ol put ağızından seni medh ideyüm. Ve a‘dâ‘ña işidüp düstlaruñ mesrûr ideyüm.’ Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem suâl itdi ki ‘Adıñ nedür.’ ‘Semhâcdur’ didi. Hâzret buyurdi ki ‘Saña bundan evlâ isim ta‘yîn ideyüm.’ Eyitdi, ‘Nola yâ resûlallâh.’ Eyitdi, ‘İsmiñ ‘Abdullâh olsun’ diyüp bu ismi begendi, gitdi.” İbni Mes‘ûd rağıyallâhu ‘anh eydür, "Çün kim ol gice baña gâyet uzun geldi. Zîrâ ol va‘de muntazır idüm ki Mis‘ar cinnînuñ sözün nakz eyleye. Çün şabâh oldu, ol hâzret Şafâ tağına çıkdık. [S 193^b] Müşrikler evvelki gibi putlarınıñ ‘ibâdetine tûrmışlar idi. Anları tevhîde da‘vet eyledi. Anlar kemâl-i ‘inâdlarından puta secde itdiler. Ve tazarru‘ idüp hâzret-i peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi mezzemmet ve dîn-i islâmı [M 278^b] kâdh eylemesün taleb itdiler. Nâgâh ol mü‘min cinnî, ki Semhâc idi, ol putuñ içinden bir nice ebyât inşâd itdi. Muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi ve dîn-i islâmı medh eyledi. Ve Mis‘ar cinnîyi katl itdüğün beyân eyledi. Müşrikler habîb-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellemuñ medhini put ağızından işidicek ol putı pârelediler. Ve ol mu‘cize sihre haml itdiler. Ve hâzret-i fâhr-ı ‘âleme düşnâma başladılar. Ebû Cehil gâyet sefâhetinden şekâvet idüp İzâ‘ya ikdâm eyledi. Ve süfehâ‘dan bir cemâ‘at ki ‘Adiyy bin Hamrâ‘-yı Şekâfî³¹⁵² ve İbni Aşdâ Hüzeylî gibi ol İzâ‘ya ikdâm idüp hâzrete kaşd itdiler. Hattâ mübârek yüzini kana bulaşdurdılar. Ve ol latîf saçların birbirine hâlî itdiler. Ol hâzret taḥammül idüp hîçbir nesne söylemedi. İllâ bu deñlü buyurdi ki ‘*Yâ ma‘şera kıreyş etedribünî ve innî rasûlullâhi ileykum.*’ Ya‘nî, ‘Ey cemâ‘at-ı Kıreyş, beni urur mısız ki ben sizuñ peyğamberiñüzüm.” Delâ‘il-i Nübüvvede mezkûr, bir câhil pîrûñ elinde bir ‘aşâ var idi ki ucında demûri var idi. Anı kaşd itdi ki ol sinân ile peyğamberuñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellemuñ karnına dürte. Fi‘l-hâl eli kuruğı. Hakk te‘âlâ habîbini anuñ şerrinden emîn eyledi.

Ve‘l-hâşıl hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem o gümrâh tâ‘ifenüñ mâbeynlerinden çıkup mescidü‘l-harâmda bir küşede oturup mübârek başın sînesine itdi. Hâdîce rağıyallâhu ‘anhâ bu ahvâli işidüp elin başına koyup feryâd iderek habîbullâhuñ haberin suâl itdi. ‘*men ra‘e‘l-ḥabîbe muḥammeden*’ diyüp gezerdi. Habîb-i Ekrem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellemi buldı, mübârek yüzi kana boyanmış ve saçları bozulmuş. Eyitdi, ‘*ḥabîbî muḥammed darubûke ḥabîbî muḥammed ceḥadu ḥakkake ve enkeru m‘arefeteke ḥabîbî muḥammeden lâ ya‘lemûne enneke lerasûlillâhi ileyhim.*’

³¹⁵² şekâfî: Kaynaklarda "şekâfî" olarak geçer.

Ya'nî, 'Habîbim Muhammed, seni urdılar ve Hakkıñ ve ma'rifetiñ inkâr eylediler. Sen anlara Hakkıñ resûlisin bilmezler.' İttifâk ol vakit hazret-i Hamza, güzel ok atar idi ekşeriyâ şikâr ile muqayyed idi, ol gün şahrâ'ya şikâra gitmiş idi. Bir âhûnuñ ardınca sürdi ki ok ata. Âhû iltifât idüp faşîh [M 279^a] lisân ile eyitdi, '*termî bi's-sehmi ileyye ve lâ termî ilâ men yurîdu qatle ibni ahike lev rameyte hâza's-sehme ilâ men yurîdu qatle ibni ahike lekâne hayran.*' Ya'nî, 'Baña ok atarsın. Şol kimesne ki qarındaşuñ oğulını qatl itmek ister, aña atmazsın. Eger aña ok atsañ saña hayırlı idi.' Hamza âhûnuñ sözine ta'accüb idüp evine geldi.

Şafiyye nâm hâtûn ki bu mâcerâyı görmüşdi, Hamzanuñ öñine ta'âm getürdi ve kendüyi zabt idemeyüp ağladı. Hamza suâl itdi ki 'Neye ağlarsın Şafiyye.' Eyitdi, 'Lât ve 'uzzâ hakkıçün eger Muhammed bir yetîm olsa ki haseb ü nesebi zâhir olmasa, bir za'îf kişi olup [S 194^a] sizûñ eytâmiñuza ve yâhûd kabîlelerden birine müntesib olsa yine aña Muhammede olan hâl olmaz idi' didi. Hamza eyitdi, 'Vay saña, Muhammede ne oldu.' Ol hâtûn gördüğü kışsa ki hazret-i server-i kâinâta eyitdiler, hikâyet eyledi. Hazret-i Hamza eyitdi, 'Vâveylâ, 'ammusı Ebû Tâlib kande idi.' 'Mekkenen taşra develerin ve koyunların görmege gitmiş idi' didi. 'Yâ Ebû Leheb kande idi' didi. Eyitdi, 'Ol bîrahm zâlim gurfesinde oturup öldürûñ bu sehîhârı öldürûñ şu kezzâbı diyü feryâd iderdi.' 'Yâ 'Abbâs kande idi.' Eyitdi, 'Pervâne gibi tolaşup esirgûñ qarâbetiñi esirgûñ hışmıñuzu diyü feryâd iderdi. Ol bîrahmlardan bir kimesne gelüp meded irişdürmediler.' Hazret-i Hamza zârî zârî ağladı. Ve eyitdi, 'Yimegi ve içmegi harâm itdüm, tâ birâderüm oğulına îzâ' idenlerden intikâm almayam' elini ta'âmdan çekdi. Bir rivâyetde 'Abdullâh bin Cüd'ânûñ câriyesi bunu hazret-i Hamzaya hikâyet itdi. Ve hazret-i Hamza ol gümrâh gürûhuñ intikâmına kandurdi. Hazret-i Hamza kalkup zırhın geydi. Ve kılıcın hamâil itdi. Ve eline yayın alup atına süvâr oldı. Kûh-ı Şafâya çıkdı. Ol müşrikler cümle anda hâzır idiler. Hamza silâh ile göricek gâyet korkdılar. Birbirine eyitdiler, 'Eger evvel gelüp bize selâm virüp andan tavâfa giderse rızâ' 'alâmetidür. Ve eger toğrı tavâfa giderse birâderzâdesiçün gâzab [M 279^b] itmişdür.' Ol zamân câhillerûñ selâmı, *in'im şabâhan* idi. Hazret-i Hamza anlara aślâ iltifât eylemeyüp tavâfa gitdi. Andan anlara gelüp eyitdi, 'Kimdür sizden benüm birâderzâdeme ta'addî idüp bu cevri itdi. Vallâhi ben anda hâzır olaydum cümleñüzûñ başını keserdüm' didi. Ebû Cehil cümleden muqaddem cevâb virüp, 'Ben itdüm yâ 'ammî' didi. Hazret-i Hamza eyitdi, 'Sebeb nedür ey nâkes böyle güzîde kimesneye bu cezâ'yı idesin.' Atından inüp elindeki yayı ile Ebû Cehil-i la'înûñ bir nice yerde murdâr başın yardı. Utandugından ol la'în eydürdi ki '*zerû yâ ebâ 'ammâra feinnî kadşetemtü ibnu ahihi.*' Ya'nî, 'Ammâr babasını terke eyleñ. Zîrâ ben anuñ

karındaşı oğulına sögdüm. Tā anuñ intikāmını alsun’ didi. Andan mescid-i harāma gelüp
 hazret-i peygamberi şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi taleb eyledi. Gördi mübārek yüzün
 ka‘beye idüp bir küşede oturmuş, ‘*es-selāmu ‘aleyke yā ibne ahlī*’ didi. Hazret iltifāt idüp
 eyitdi, ‘Terk eyle ol kimesnei ki ne pederi ve ne ‘ammīsi var, bīkes. Ne birāderi ve ne
 mededkārı var. Ve ne naşiri ve ne bir mu‘īni vardır.’ Hamza eyitdi, ‘Lāt ve ‘uzzā
 hakkıçün saña yardıma geldüm.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ol
 Allāh hakkı için, ki beni peygamber irsāl itdi, eger müşrikleri ile muḳatele idesin ve
 küffāra kılıc urasın, tā cümle cesediñ kana bulaşa. Anuñ ayağıyla leşlerin başasın Hakk
 dergāhında bu‘diyyetden gayrı nesne hāşıl itmezsin, tā kelime-i şehādet getürüp benüm
 nübüvvetime taşdīk itmeyince’ didi. Eyitdi, ‘Ey oğul, senden ötüri Ebū Cehilūñ [S 194^b]
 nice yerde başın yardım. Ve saña ta‘addī idüp el uzadanları men‘ itdüm.’ Eyitdi, ‘Ey
 ‘ammī, benüm hātırım hoş olmaz, tā sen imāna gelmeyince. Ol intikāmdan baña senūñ
 imānıñ sevgilüdür.’ Hazret-i Hamza eyitdi, ‘Kureyş eydürler ki saña bir kelām nāzil
 olurmuş, gāyet datlu imiş. Anuñla halkı şayd idermişsin. Sen anı kimden öğrendiñ.’
 Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Ol benüm rabbimūñ kelāmıdır.’ Hazret-i
 Hamza eyitdi, ‘Ol kelāmdan baña bir nesne okı’ didi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve
 sellem [M 280^a] sūre-i mü’mini başladı, *bismillāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm ḥā mīm * tenzīlu’l-*
*kitābi minallāhi’l-‘azīzi’l-‘alīm * gāfirī’z-zenbi ve kābili’t-tevbi şedīdi’l-‘ikābi zi’t-tavli*
*lā ilāhe illā huve ileyhi’l-maşīr*³¹⁵³. Hazret-i Hamza eyitdi, ‘Bu kelāmdan fehm olunur ki
 senūñ rabbiñ lā ilāhe illallāh diyenlerūñ günāhların yarlıgayıcıdır.’ Hazret, ‘*belī* ve böyle
 diyenūñ tevbesin kabūl idicidir.’ Hazret buyurdi, ‘*belī*.’ Hamza, ‘Bu kelimeime dimeyenlere
 şedīdū’l-‘ikāb var mıdır.’ Hazret buyurdi³¹⁵⁴, ‘*belī*.’ Gayrı āyetlerden daḥı okudı. Hazret-
 i ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām tā hā süresin, *lehu mā fi’s-semāvāti ve mā fi’l-arḍi ve mā*
*beynehumā ve mā taḥte’s-serā*³¹⁵⁵ āyetine varınca okudı. Hazret-i Hamza eyitdi, ‘Bizüm
 Mekke de biñ beş yüz putumuz vardır, üç yüz altmışı ka‘bede bākisi etrāfda. Bunlarūñ bir
 karış yere hükmi geçmez mi. Ve sen dirsın ki³¹⁵⁶ yerde ve gökde ne var ise cümle benüm
 rabbimūñdur.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘*belī* daḥı ziyāde.’ Hazret-
 i Hamza eyitdi, ‘Bu gice baña mühlet vir, fikr ideyüm. Yarın gelüp saña imān getüreyüm’
 didi. Hazret-i Hamza gitdi. Hakk subḥānehu ve te‘ālā hātırın tesellī için ḥabībine dört
 melek irsāl itdi, tağlarūñ melegi ve deryālar melegi ve āfitāb melegi ve yel melegi ki

³¹⁵³ el-Gâfir 40/1-3

³¹⁵⁴ hazret ‘belī ve böyle diyenūñ tevbesin kabūl idicidir hazret buyurdi belī hamza bu kelimeime dimeyenlere şedīdū’l-‘ikāb var mıdır hazret buyurdi belī: S’de yok

³¹⁵⁵ Tâ-Hâ 20/6

³¹⁵⁶ dirsın ki: düstūna M

resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellemün emrinde olalar. Bu dört melek gelüp hâlinde suâl buyurdi, ‘Siz kaçgı fırkadanız ve kuvvet-i kudretiñüz ne deñlûdür’ didi. Biri eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, ben deryâya müvekkilüm. Eger emr iderseñ Nûh kavmi gibi bunları gark ideyüm.’ Hâzret buyurdi, ‘*lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi*’l- ‘*aliyyi*’l- ‘*azîm*.’ Bir melege dağı suâl itdi. Ol eyitdi, ‘Ben yele müvekkilüm. Eger buyurursañ kavm-i ‘Âd gibi Mekkei ve ehl-i Mekkei yel ile helâk ideyüm.’ Hâzret buyurdi, ‘*lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh*’ didi. Ba‘dehû bir melege dağı hitâb itdi. Ol melek eyitdi, ‘Ben âfitâba müvekkilüm. Emr iderseñ güneşi yakın getüreyüm. Ehl-i Mekkenün beyinleri kaynayup helâk olalar.’ Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem, ‘*lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh*’ didi. Andan ol melek suâl itdi, ‘Ben cibâle müvekkilüm. Fermânun olursa Ebû Kubeysi yerinden kaldurup Mekkenün üzerine birağayum. [M 280^b] Cümlesi zîr ü zeber olsunlar.’ ‘*lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi*’l- ‘*aliyyi*’l- ‘*azîm*’ buyurdi. Andan eyitdi, ‘Ey melâ’ike, siz benüm emrime muṭî misiniz.’ ‘*na*’m’ didiler. Hâzret buyurdi ki ‘Gelün imdi ben du‘â’ ideyüm, siz âmîn diyün.’ El kaldurup eyitdi, ‘Îlâhî, bizden ‘azâb u naḳmeti kaldur. Ve kavmime hidâyet eyle. Anlara şalâh müyesser eyle. Benüm kavmim risâletimi bilmezler ve beni haḳḳ anlamazlar.’ Melâ’ike, ‘*âmîn*’ didiler. Ve eyitdiler, ‘Haḳḳ te‘âlâ saña hayr-ı cezâ’lar virsin. Allâhu te‘âlâ bizi enbiyâ’nun ‘aleyhi’s-selâm ıztırâbları hâlinde irsâl [S 195^a] iderdi. Anlar kavmine beddu‘â’ idüp ‘azâb dilerler idi. Hâzretiñ bunlara hidâyet ü şalâh ile du‘â’ itdün’ didiler. Hâzret buyurdi ki ‘Haḳḳ te‘âlâ beni ‘âlemlere rahmet irsâl idüp sebeb-i ‘azâb eylemedi.’ Andan melâ’ike cenâb-ı rabbü’l-‘izzete varup olan ahvâlî ‘arz itdiler. Ve peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellemün kalb-i şerîfi hâzret-i Hamzanun îmânına müte‘allik olmışdı. Ol gice namâz kılup, ‘*allâhumme eḳarra ‘aynî biislâmi ‘ammî hamza*³¹⁵⁷’ didi.

Naḳl olunur ki İbni Mes‘ûddan raḳıyallâhu ‘anh o gice hâzret-i Hamza kırk kerre peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kapısına geldi, kemâl-i maḥabbetinden ve ziyâde iştiyâkından. Çün kim şabâh oldu, hâzret-i Hamza peygamberün huzûr-ı şerîfine geldi. Hâzret buyurdi ki ‘Ey ‘amm, senünle mâbeynimizde ‘ahd vâkı’ olmuşdı ki îmâna gelesin ve ‘ahdiñe vefâ’ idesin.’ Hamza eyitdi, ‘Öyledür.’ ‘Lâkin dünki gün okuduğun kelâmdan baña bugün dağı okuyasın.’ H’âce ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm sûre-i Rahmânı ibtidâ’ itdi, *bismillâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm er-raḥmân * alleme’l-kur’ân * haleḳa’l-insân * allemehu’l-beyân * eṣ-şemsu ve’l-kameru biḥusbân * ve’n-necmu ve’ş-şeceru yescudân*³¹⁵⁸. Hâzret-i Hamza eyitdi, ‘Ey birâderüm oğulı, kifâyet ider. ‘Aklım delâlet itdi

³¹⁵⁷ "Allah’ım amcam Hamza’nın İslamla müşerref olması ile gözümü aydınlat."

³¹⁵⁸ er-Rahmân 55/1-6

ki necm ü şecer maḥlūka secde itmez. *eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden ‘abduhū ve rasūluhū’* diyüp ĩmāna gelüp dīn-i islām anuñla kuvvet buldı.

Bir rivāyetde Ḥamza raḍıyallāhu ‘anh evvel ḥazretten baña teveccüh idüp mülākāt itdi. Andan varup müşriklerden intikām almak şadedinde oldı. Ve Ebū Cehilūñ yedi yerden nāmübārek başın yardı. Qanı revān [M 281^a] oldı. Ol meclisden biri eyitdi, ‘Yā Ebā ‘Ammāre, bir miqdār şabr eyle. Şimdi gāzabıñ vardır. Şoñra peşīmān olursın’ didi. Ḥamza raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ben şehādet iderem ki ma‘būd olmağa Allāhu te‘ālādan gāyrısı lāyık degildür. Ve Muḥammed Ḥaḳḳ te‘ālānuñ kulı ve peygamberidür. Ve bu milletden dönmezem. Eger siz kādirseñüz beni bu milletden döndürüñ’ didi. Küffār bunı işidüp gāyetle melūl oldılar. Ve müselmānlaruñ ĩzā’ vü cefā’sından el çekdiler. Bundan evvel ĩzā’ vü cefā’ya şürū’ itmişler³¹⁵⁹ idi. Hattā ḥazret-i Ḥamza raḍıyallāhu ‘anh ĩmāna gelmezden bir gün evvel olbir vāḳı‘a zuhūr itmişdi. Ol böyle vāḳı’ olmışdur ki çün kim aşḥāb raḍıyallāhu ‘anhum otuz toḳuz nefer oldılar. Ebū Bekir-i Şıddıḳ raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā resūlallāh, niçün islāmı ızḥār itmezüz. Nice bir aḥfā iderüz’ didiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Daḥı kuvvet bulmadık.’ Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh ziyāde iḳdām itdi. Ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem taşra çıkdılar. Mescid-i ḥarāmda oturdılar. Ebū Bekir ḳalkup belīg ḥuṭbe oḳudı. İslāmda oḳunan ḥuṭbenüñ evveli oldur. Müşriklere gāyetle hoş gelmedi. Ḳalkup ehl-i islāma ĩzā’ vü cefā’ya teveccüh itdiler. Ebū Bekiri ortaya aldılar. Ve ‘Utbe bin Rebī‘a-i la‘īn na‘leynin eline alup Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anhuñ yüzine ol ḳadar urdı ki yüzi ve gözi belürsiz oldı. Tā benī Tamīm gelüp ellerinden ḥalāş [S 195^b] itdi. Bir gilīmüñ içine koyup ḥānesine ilettiler. Helāk maḥalline varmış idi. Ol gün tā aḥşama karīb ‘aklı başına gelüp evvel sözi bu oldı ki ‘acabā peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥālī nice ola’ didi. Ḥāzır olanlar elin ağızına koyup eyitdiler ki ‘Bu belā’ heb andan ötürüdür. Yine bu mertebede aña āşuftesin.’ Vālidesi Ümmü Ḥayr ta‘ām ihzār idüp oñine getürdi. Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yimezem, tā ḥazretüñ aḥvālini bilmeyince.’ Vālidesi iḳdām itdi, müfid olmadı. Āḥir Ümmü Cemīle, ki Ḥaṭṭābuñ kızıdur, vālidesin gönderüp Ümmü Ḥayr gelüp ḥaber şordı. Ümmü Cemīle eyitdi, küffārdan ḳorḳup, ‘Ben anuñ ḳande idügin bilmezem. Lākin isterseñ senüñle Ebū Bekirüñ ḥuzūrına varalum’ didi. Ümmü Cemīle gelüp Ebū Bekri şikeste ve mecrūḥ görüp, ‘Bu ḳavim ki saña bu mu‘āmelei [M 281^b] itdi, ehl-i zulm ve ehl-i ‘udvāndur. ‘Āḳıbet ‘amellerinüñ cezā’ların bulurlar’ didi. Ebū Bekir eyitdi, ‘Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ ḥālī nicedür’ didi. Ümmü Cemīle eyitdi,

³¹⁵⁹ itmişler: itmemişler M

‘Vālideñ bu aradadır.’ Eyitdi, ‘Andan endîşe yokdur.’ Ümmü Cemîle eyitdi, ‘Ol hâzret sağ ve esendür. Erkam evindedür’ didi. Ebû Bekir eyitdi, ‘Nezr itdüm, tâ peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi görmeyince ta‘âm yimem’ didi. Aḥşam olunca şabr itdi. Yollar ḥālî olıcaḡ ol iki ḥātün Ebû Bekir raḍıyallâhu ‘anhuñ ḡoltuḡına girüp getürdiler. Ve ḥâzretüñ ḡuzûrına yetürdiler. Ḥâzret anı göriceḡ ḡalkup sînesine çekdi. Ve ḥâlin şordı. Ve öpdı. Müselmânlar cümle ḡabîbullâh şallallâhu ‘aleyhi ve selleme ittibâ‘ idüp öpdiler ve ağlaşdılar. Ebû Bekir-i Şıddîḡ eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, ḡîç elemim yokdur. İllâ ol cerâḡet ‘Utbe-i fâsıḡ yüzüme urmuşdur, ol beni incidür. Ve ḡâlâ vâlidem ḡâzırdur. Du‘â‘ eyle, ola ki müselmân ola.’ Ol ḡâzret du‘â‘ idüp Ümmü Ḥayrı islâma da‘vet eyledi. Ol daḡı ḡabûl idüp müselmân oldı. Ḥâzret ol ḡânede bir ay sâkin oldı. Ve anlar otuz ḡoḡuz nefer idiler. Ve rivâyet oldur ki ol ḡün, ki Ebû Bekir-i Şıddîḡa bu eziyyei irişdürdiler, ḡâzret-i Ḥamza raḍıyallâhu ‘anh îmâna gelüp cebr noḡşân oldı.

Bir Vâḡı‘a Daḡı

Altıncı yılda vâḡı‘ olanlardan ḡâzret-i Ömerüñ îmânıdır, raḍıyallâhu ‘anhu. Rivâyet olunur ki bir ḡün ḡâzret-i peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem geḡüp ḡördi ki ḡâzret-i Ömer ile Ebû Cehil bir yerde oturup ḡizlû râz söyleşürler idi. Ḥâzret-i resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol ḡice bu du‘â‘yı itdi, ‘*allâhumme e‘izze‘l-islâme bi‘ümera‘bni‘l-ḡaḡḡâbi ev bieḡi cehl bin ḡiḡâm*³¹⁶⁰.³¹⁶¹ Ḥaḡḡ te‘âlâ ḡâzret-i Ömer ḡaḡḡında du‘â‘sın ḡabûl itdi. Anı dîn-i islâma getürdi. Ḳışşa şöyle vâḡı‘ olmuşdur ki ḡün kim, *inneḡum ve mâ ta‘budüne min dünillâhi ḡaḡabu cehennem*³¹⁶² âyet-i kerîmesi nâzil oldı, Ebû Cehil eyitdi, ‘Ey ma‘şer-i Ḳureyş, Muḡammed sizüñ dîniñüze ta‘n ider. Ve âliheñüze söḡer. Ve âbâ‘ vü ecdâdıñuzu ihânet ider. Sizden [S 196^a] bir kimesne yok mıdır ki anı ḡatlı eyleye. Her kim ki anı ḡatlı ider yüz nâḡa-i ḡamrâ‘ ve biñ vuḡıyye nuḡre-i beyzâ‘, ki kırḡ biñ dirhem olur, aña teslîm ideyüm’ didi. Ḳureyş mâbeyninden Ömer ḡalkdı. ‘Ḡerḡekmi dirsın [M 282^a] yâ Eba‘l-Ḥakem yâḡûd bir söz midür.’ Lât ve ‘uzzâya and içdi ki te‘ḡirsiz teslîm eyleye. Ḥâzret-i Ömer Ebu Cehilüñ eline yapışup ka‘beye getürdi. Ve ḡübel ki eñ büyük putdur, anuñ yanına gelüp şâḡid dutdı. Ve taşra ḡidüp ḡılıcın ḡamâil idüp ḡâzret-i peygamberüñ ḡatline ḡaşdı itdi. Ve lât ve ‘uzzâya ḡasem itdi ki dönmeye, illâ Muḡammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ mübârek başıyla. Ḥaḡḡ te‘âlâ zâtına ḡasem itdi ki ‘Ömeri şıddîḡlar ortasına ḡetüre. ‘Ve sen ḡılıcın ḡamâil itdiñ,

³¹⁶⁰ ḡiḡâm: ḡâşim M

³¹⁶¹ "Allah'ım İslam'ı ya Ömer ibni Hattab ya da Ebu Cehil ile aziz eyle."

³¹⁶² el-Enbiyâ 21/98

ḥabībimüñ katli için. Ben senüñ gerdeniñe ḥabībimüñ maḥabbet ü şevk meveddetin tok itdüm. ‘Azm ü celālim ḥaqqıçün³¹⁶³ biñ dört yüz kırk dört şehri senüñ kılıcuñ ile islām ile müzeyyen iderem. Ve on iki biñ fersaḥ Rüm vilāyetin senüñ ḥavfuñ ile zelzele düşürürem.’ Ve’l-ḥāşıl ḥazret-i ‘Ömer yolda bir kimesneye rāst geldi, benī Zühreden ki islām üzre idi. Lākin küffār ḥavfından imānın şaklar idi. Eyitdi, ‘Yā ‘Ömer, ḳande gidersin.’ ‘Muḥammedi katl itmege giderem’ didi. Ol şahış eyitdi, ‘Eger böyle iderseñ benī Hāşim ve benī ‘Abdi’l-Muṭṭalib ile nice idersin. Anlar ile ḥuşūmet lāzım olur’ didi. Ḥazret-i ‘Ömer eyitdi, ‘Beñzer ki sen Muḥammede meyl itmişsin. Eger öyle ise evvel seni katl idüp andan anı katl ideyüm.’ Ol şahş-ı Zührī eyitdi, ‘Ḥayır, ben ābā’ vü ecdādum dīni üzereyüm.’ İbrāhīm ve İsmā‘il ‘aleyhimü’s-selāmı diledi, ābā’ vü ecdādum didigünden. Andan ikisi bile revān oldılar. Tā Ebṭaḥ nām yere geldiler. Bir buzağı getürmüşler idi. Boğazlamağa ḥalk cem’ olmuşdı. Buzağı lisān-ı faşih ile tekellüm idüp didi ki ‘*raculun faşihun yed’ükum ilā dīnin şahihin*’³¹⁶⁴, bir rivāyetde, ‘*ilā şehādeti en lā ilāhe illallāhu muḥammedun rasūlullāh.*’ Ḥalk ol buzağunuñ öñinden müteferriḳ oldılar. Bundan ḥazret-i ‘Ömerüñ ḳalbine ḥavf düşdi. Ol gün kim ka’beye vardı, şanādīd-i Ḳureyş dār-ı İsmā‘ilde cem’ olmuşlar idi. Gelüp ol buzağunuñ aḥvālin söyledi. Ebū Cehil eyitdi, ‘Emr-i ḡarīb. Eger ḥazret-i ‘Ömerden ḡayrı kimesne bunu dise i’timād [M 282^b] itmezdüm. Ammā senden iltimāsım oldur ki bu kelāmı bir ḡayrı yerde naḳl itmeyesin. Ve bu sırrı şaklayasın.’ Ḥazret-i ‘Ömer eyitdi, ‘*vallāhi mā ketemtu şey’en semī-tuhū lā ḥaqqan ve lā bāṭilan.*’ ‘Allāh ḥaqqı için işitdügüm nesnei ketm itmezem, gerek ḥaqq gerek bāṭıl.’ Benī ‘Adiyy rü’esāsınuñ müşrikleri ḥazret-i ‘Ömere yalvardılar ki bu sırrı şaklaya. Ḥazret-i ‘Ömer mültefit olmayup ol ḥazret cānibine revāne oldı. Yolda benī Ḥuzā’adan bir cemā’ate rāst geldi ki mābeynlerinde ḥuşūmet vāki’ olup muḥākeme için beyt-i şaneme giderler. Ḥazret-i ‘Ömere daḡı minnet itdiler, tā kim anlar ile bile gide. Varup şanemüñ ḳarşısına [S 196^b] ṭurdılar ve vāki’ aı takrīr itdiler. Cevāba muntazır iken nāḡāh cevfinden ḥātif birkaç beyt okudı. Maзмünü bu idi ki dīn-i islāmı ve Muḥammedüñ sallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ medḥin da’vetin medḥ ü iş‘ār ider. ‘Ömer eyitdi, ‘Muḥammed emri küllī olmadın varup katl ideyüm. Bu deñlü ‘acāib gördüm, te’ḥīr cā’iz degildür.’ Yolda bir şahşa rāst geldi, benī ‘Abdi’l-Muṭṭalibden Nu‘aym bin ‘Abdillāh dirler idi. Suāl itdi ki ‘Ḳande ḳaşd idersin.’ Eyitdi, ‘Muḥammedi katl itmege giderem.’ Ol eyitdi, ‘Benī Hāşimden ve benī ‘Abdi’l-Muṭṭalibden üşenmez misin ki bu emre iḳdām idersin.’ Ḥazret-i ‘Ömer eyitdi, ‘‘Acībdür ki sen daḡı Muḥammedüñ dīnine meyl

³¹⁶³ ḥaqqıçün: M’de yok

³¹⁶⁴ ‘Fasih bir adam sizi sahih bir dine davet ediyor.”

itmeyesin. Eger öyle ise evvel seni katl ideyüm.’ Ol eyitdi, ‘Ben babalarımıñ dīnindeyüm. Ammā saña bir ġarīb nesne diyeyüm.’ Hāzret-i ‘Ömer eyitdi, ‘Ne dirsın.’ Eyitdi, ‘Kız ġarındaşıñ Fāṭıma ve eri Sa‘īd bin Zeyd bin ‘Amr bin Nevfeli³¹⁶⁵ Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ dīnin ihtiyār itmişlerdür. Evvel kendü ḥānedānıñı ıslāḥ eyle, andan soñra ġayrıları göresin.’ Hāzret-i ‘Ömer ta‘accüb itdi ve sözine şāhid itdi. Ol eyitdi, ‘Bir koyun boğazla. Eger yerler ise senüñ dīnüñ üzredürler. Eger yimezler ise Muḥammed dīnin dutmışlardur.’

Hāzret-i ‘Ömer ol kız ġarındaşınuñ evine vardı. Ol zamānda sūre-i Ṭā Hā nāzil olmışdı. Ḥabbāb bin Ḥārış ḥātūnı ile ol sūrei öğrenmek içün tilāvete müştāgil oldılar. Ve öñ ġapısı ġapanık idi. ‘Ömer bir miḳdār [M 283^a] tevaḳḳuf itdi. Andan ġapuyı muḥkem döğdi. Bildiler ki ḥāzret-i ‘Ömerdür, ol şāḥife ki anda Ḳur‘ān-ı ‘aẓīm yazıludur, ḥıfz itdiler ve ġapuyı açdılar. ‘Ömer kız ġarındaşından suāl itdi ki ‘Bir āvāz işitdüm. Ne okur idinüz.’ Ol eyitdi, ‘Mābeynimizde bir söz var idi, anı söyleşürdük.’ Hāzret-i ‘Ömer bir koyun istedi. Ve kendü eliyle boğazladı. Ve büryān idüp kız ġarındaşı ve erini da‘vet itdi yiyeler. Anlar ‘özür itdiler. ‘Nezr itdik, laḥm yimezüz’ didiler. Bir rivāyetde, ‘Senüñ boğazladuğün nesnei yimezüz’ didiler. ‘Ömere Nu‘aymuñ ġavli şāḥih idügi zāhir oldı. Kız ġarındaşınuñ Īzā’sına müştāgil oldı. Sa‘īd anuñ zararın def‘ etmek içün muşālāḥaya geldi. Ġāzaba gelüp Sa‘īdüñ saçından çeküp dāmādını döğmege başladı. Kız ġarındaşı erini ḥalāş itmege geldi. Başına urup yüzini ġan ile boyadı. Kız ġarındaşı feryād itdi ki ‘Yā ‘Ömer, sen bāṭıl dīndesin. Biz ḥaḳḳ dīnden dönmezüz. Allāha ve resūline ĩmān getürdük. Bizi pāre pāre eyleseñ biz ḥaḳḳ dīnden rücū‘ itmezüz, *eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden rasūlullāhi ‘alā rağmike yā ‘umar*³¹⁶⁶ didi. Hāzret-i ‘Ömer müteḥayyir olup oturdı ve itdügi işe peşimān oldı. Rivāyet olunur ki Ḥabbāb bini’l-Ḥārış³¹⁶⁷ raḍıyallāhu ‘anh anda idi, gizlendi. Anlara Ḳur‘ān-ı ‘aẓīm ta‘līm ‘Ömere anuñ āvāzın işitmiş idi, kız ġarındaşına suāl itdi ki ‘Sizüñle kim var idi.’ Eyitdi, ‘Ben erüm ile [S 197^a] idüm.’ Eyitdi, ‘Ben bīgāne āvāzın işitdüm.’ Ol eve girüp Ḥabbābı çıkardı ve Īzā’ya başladı. Sa‘īd geldi ki Ḥabbābı ḥalāş ide. ‘Ömer ġavī idi. İkisine daḥı ġālib oldı. Kız ġarındaşı geldi, erini ḥalāş ide. Ol daḥı mağlūb oldı. Ve başı yarıldı. Yüzi ve gözi ġan oldı. Dīn-i bāṭıldan teberrī idüp kelime-i tevḥīdi söylemege başladılar. ‘Ömer kız ġarındaşınuñ dīnde şalābetin gördi. Īzā’dan el çekdi. Ve anı rāzī eylemege ḳaşd eyledi. Ve evüñ bir küşesinde başın ceyb-i tefekküre şaldı [M 283^b] ve oturdı. Ve kız ġarındaşı

³¹⁶⁵ nevfel: Kaynaklarda "nüfeyl" olarak geçer.

³¹⁶⁶ "Ey Ömer, sen ne dersin de, Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in onun resulü olduğuna şahadet ederim."

³¹⁶⁷ el-ḥārış: **M**’de bir yazım bozukluğu vardır.

eriyle bir küşede oturup gicenün nişfi miqdârı geçicek kalkdı. Ve erin uyardı. Ve âbdest alup tilâvet-i Kur'âna müştâgil oldılar, *tâ hâ * mâ enzelnâ 'aleyke'l-kur'âne litesşkâ * illâ tezkireten limen yahşkâ * tenzilen mimmen haleka'l-arḍa ve's-semâvâti'l-ulâ * er-raḥmānu 'ale'l-'arşi'stevā*³¹⁶⁸ buraya gelicek 'Ömer başın kaldırdı. Çün kim, *lehu mâ fi's-semâvâti ve mâ fi'l-arḍi ve mâ beynehumā*³¹⁶⁹ âyetin okudılar, ḥazret-i 'Ömer kendüye eyitdi, 'Yerde ve gökde ve mâbeynlerinde olan cümle ne var ise hep Muhammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem tañrısınıñ olıcağ bizüm aşnāmımızuñ nesnesi olmaz.' Kız karındaşına eyitdi, 'Cümlesi sizün ma'bûduñuzuñ mıdır.' Ol eyitdi, 'iyvallâhi.' 'Ömer eyitdi, 'Mekke ve etrâfında olan aşnâmuñ bir qarış yeri yokdur, getür bu kitâba müṭâla'a ideyüm' didi. Ol eyitdi, 'Bu kitâb bir kitâbdur ki tâhirlerden gayrı buña kimesne yapışmaz.' Ḥazret-i 'Ömer eyitdi, 'Ne eylemek gerek.' Fâtıma eyitdi, 'Kalk gısl eyle.' 'Ömer pāk gısl itdi. Fâtıma eyitdi³¹⁷⁰, 'Câiz ki bu kitâba bîdeblik idesin.' 'Ömer and içdi ki 'Ta'zîmden gayrı bir nesne eylemeyem. Ve tevķîrinde daķıķa fevt eylemezem.' Ve eyitdi, 'Ey Fâtımâ, ḥüdâ ḥaķķıçün ḳalbimde islâm maḥabbetin buldum' didi. Fâtıma şaḥîfei eline virüp tâ hâ sûresin okumağa başladı. Çün kim, *lâ ilâhe illâ huve lehu'l-esmâ'u'l-ḥusnâ*³¹⁷¹ âyetine gelince 'Ömer eyitdi, 'Ne tatlu kelâmdur. Feşâḥati ve belâğati ḳalbimde perde-i inkârı giderdi' didi. Andan eyitdi, 'inne ḥâze'r-rabbe ehlun el-yu'bede.' 'Bu rabb 'ibâdete lâyıkdur' diyüp, 'eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve eşhedu enne muḥammeden rasûlullâh' didi. Ḥazret-i 'Ömer böyle diyecek Ḥabbâb bildi ki müfettiḥü'l-ebvâb hidâyet ḳapusın ḥazret-i 'Ömere feth eyledi. Ol ḥânedden taşra çıkup eyitdi, 'Yâ 'Ömer, muştuluğ olsun ki ḥazret-i Muhammed [M 284^a] şallallâhu 'aleyhi ve sellem dün gice senün ḥaķķıñda du'â' idüp senün yâḥūd Ebû Cehiliñ islâma gelmeñüz taleb itdi. Senün ḥaķķıñda du'â'sı müstecâb oldı.' Ḥazret-i 'Ömer eyitdi, 'Ey Ḥabbâb, beni peygâmbere ilet.' Ḥabbâb delîl [S 197^b] oldı. Ve bir rivâyetde ol gice şabâḥa dek iştiyâķ âteşine yanup Ḥaķķ te'âlâya münâcât ider ki ḥazret-i resûlullâhuñ şallallâhu 'aleyhi ve sellemün cemâline irgüre. Çün kim şabâḥ oldı, ḥazret-i 'Ömer eyitdi, 'Ey Sa'îd, ol ḥazret şimdi ḳandedür. Tîz beni anuñ ḥıdmetine irgör ki varup ḳulı olayum.' Eyitdi, 'Ḥazret-i Ḥamzanuñ ḥânesindedür.' Bir rivâyetde, 'Erḳam ḥânesindedür' didi.

Pes ḥazret-i 'Ömer Sa'îd ile yola düşdiler. Ḥabbâb delîl oldı. Yolda benî Süleym ḳabîlesinden bir cemâ'ate râst geldiler ki nizâ'ları vâķi' olmışdı. Dammâd adlu bir şaneme muḥâkemeye giderler idi. Ḥazret-i 'Ömer anlar ile bile vardı. Çün kim

³¹⁶⁸ Tâ-Hâ 20/1-5

³¹⁶⁹ Tâ-Hâ 20/6

³¹⁷⁰ fâtıma eyitdi: M'de yok

³¹⁷¹ Tâ-Hâ 20/8

Ḍammāduñ öñine geldiler, içlerinden biri eyitdi, ‘Yā Ḍammād, mābeynimizde hüküm eyle.’ Ḍammād içinden hātif bir iki beyt okudu. Maẓmūnı bu idi ki ‘Evvel Ḍammāda ‘ibādet iderler idi, terk olundu. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şalavāt kabûl olundu. Ol nübüvvete ‘İsā bin Meryemden şoñra vāriş oldu, Kureyşden olduğı hâlde. ‘Anḡarīb dise gerek. Ḍammāda tapan kimesne nolaydı Ḍammād anuñ ve mişli ‘ibādet olunmayaydı.’ Rivāyet olunur ki cümle kavim ta‘accüb itdiler. Ve ḡazret-i ‘Ömere eyitdiler, ‘Sen Muḥammed dīnin ihtiyār itdiñ mi.’ ‘Ömer raḡıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Allāhu te‘ālānuñ hükmi semāvāt-ı ‘alā’dan yücedür. Ve dağı esrār u aḡfāya ‘ālimdür.’ Andan taşra gitdiler. Ve ḡazret-i ‘Ömerüñ yağıni ziyāde oldu. Ve resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥamzanuñ evinde idi. Bir rivāyetde Erḡam menziline idi. Bir cemā‘at ile küffāruñ eleminden münzevī olmışlar idi. Bir kimesnei kapuda gözci ḡomışlar idi. Ve müselmānlar küffāruñ resûlullāhuñ ḡatline ḡaşd u ittifāḡ itdiklerin bilüp ḡāyet ḡavfa [M 284^b] düşmişler idi. A‘dā’ ka‘be ḡapusunda cem‘ olup ḡazret-i ‘Ömeri ḡatle göndermişler idi. Her zamān ḡabl ve sūrñā āvāzı müselmānlaruñ ḡulaḡlarına irişür idi. Ḥavf u ḡaşıyetleri ziyāde olurdu. Ve ḡalbleri şehādete muşammem olmuşdı. Ḥattā rivāyet olunur ki aşḡāb-ı kirām raḡıyallāhu ‘anhum eyitdiler, ‘Ḥayfā ve dirīḡā ki böyle ḡaşı küffāruñ elinde şehīd olup bir kerre kelime-i şehādeti āşikāre dimek müyesser olmadı’ didiler. Eydürler ḡāyet ḡasretten ḡazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem teveccüh idüp didiler, ‘Yā resûlallāh, icāzet vir, bir uğurdan bu ḡāneden ḡıḡup ‘alāniyyeten lā ilāhe illallāhı zıkr idelüm. Andan şoñra eger şehīd olursak ḡamm ḡekmezüz.’ Ḥ‘āce-i kāināt ‘aleyhi efḡalü’ş-şalavāt buyurdu ki ‘Ey fuḡarā’ vu zu‘afā’, aşlā ḡamm ḡekmeñ. Ḥalbiñüz ḡavī dutuñ. Ol Allāh ki İbrāḡīm ‘aleyhi’s-selām nār-ı Nemrûddan ḡalāş idüp ḡulistān itdi. Ve Mūsā ‘aleyhi’s-selāmı siḡirden ḡurtardı. Ve İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmuñ mübārek boḡazın bıḡaḡa kesdürmedi. Ḥādirdür ki biz fuḡarā’yı dağı küffār ü eşrārdan ḡıfz eyleye.’ Andan buyurdu, ‘Ey aşḡābım, ḡiḡ sizüñ āyine-i zamā’iriñüzde bir nesne ḡorinür mi.’ Aşḡāb eyitdiler, ‘Senüñ ḡalb-i şerīfiñ cām-ı cihānnümādur. Senüñ ‘ālem-i ḡaybden müşāhede itdüḡiñi müşāhede idemezüz’ didiler. Buyurdu ki ‘Benüm naḡarımda bir emr-i ḡarīb ḡorinür. Maḡrib ile maşrıḡ mābeyni ke’ennehu bir tızaḡdur. Ve benüm cānım ol tızaḡuñ mebdē’idür. Ve tızaḡ benüm elimde yab yab ḡekerem. Ve bir ḡayr bu tızaḡuñ etrāfında tılaşur ve melekler ol ḡayrı tızaḡ ḡarafına sevk iderler. Ve geldi geldi diyü söyleşürler.’ Mervīdür ki ḡ‘āce-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu fuḡarā’nuñ perīşān ḡātır oldukların ḡörüp bir küşede münācāta el ḡaldurdu. Mübārek başından ‘imāmesin ve

arçasından cāmesin çıkardı. Ve didi, ‘Ey bār-i hüdā, bu otuz tokuz³¹⁷² fuḳarā’ ki saña īmān getirüp [S 198^a] cān u dil ile maḥabbet itmişlerdür. Bunların gözi yaşı ve ḳalbi āteşi hürmetine bizi kāfirlerün şerrinden [M 285^a] ḥalāş eyle. Ve içlerinden bir serdārları ile dīn ü millete ḳuvvet ve fuḳarā’ya ve nuşret müyesser eyle’ buyurdılar. Bu ḥālde ḥazret-i Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām geldi. Ve didi ki ‘Şol ḥinde ki ḳavmün rü’ esāsından bir kimesne taleb itdiñ. Ḥaḳḳ te ‘ālādan ḥitāb irişdi ki yā melā’ike-i muḳarrabīn, Mekke ḳapısından Erḳam evine dek şaff çekün. Ve elinüze nürdan ṭabaḳlar aluñ, nişār için. Ve ey ehl-i semāvāt, nazar idün, dul ḥātūnlara oṭun taşımak ve ḥabībün perdedārı olmak için bir kimesne ta’yīn itdüm. Öñine düşüp yol açuñ diyü emr itdi. İşte ‘Ömeri ḥıdmetiñe gönderdi, tā taḳviyet-i dīn-i islām eyleye.³¹⁷³ Yā resūlallāh, ḳarşu var istikbāl eyle.’ Eyitdi, ‘Cengemi gelür yāḥūd şulḥamı gelür.’ Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ne ceng. Dün gice biñ melek Ḥaḳḳ te ‘ālādan dilediler ki ḥazret-i ‘Ömeri eşḳiyā’ defterinden iḥrāc idüp su‘adā’ defterine ḳoya.’ Bu sözde iken ḥazret-i ‘Ömer gelüp ḳapuyı daḳḳ itdi. Çün kim şaḥābe raḍiyallāhu ‘anhum işitdiler ve gördiler ki ḥazret-i ‘Ömer kılıcın ḥamāil itmiş, ḡāyet ile ḥavfa düşdiler. Zīrā ‘azīmeti tebdīl olduğundan ḥaberleri yoḡidi. Ḥazret-i Ḥamza raḍiyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Bir ḳişiden ziyāde degildür. Bu endīşeye ḥācet ne. Eger ḥayra geldiyse ne söz. Ve eger şerre geldiyse ben kılıc ile başın keserem’ didi. Ve taşra ḳıḳdı. Eyitdi, ‘Yā ‘Ömer, sen ne ḳann idersin. Biz birḳaç kimesneyüz, ‘Abdu’l-Muṭṭalib evlādı. Her birimüz demüri çiyner havā’ya püskürür ve ‘ār u nām için cān u baş bezl iderüz. Sen ṭama’ ider misiñ ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve selleme zafer bulasın.’ Çün kim Ḥamza ve ḥazret-i ‘Ömerün kelāmı resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün sem‘-i şerīfine irişdi, bi’z-zāt ‘Ömeri istikbāl idüp taşra ḳıḳdı. Ve mübārek eliyle ‘Ömerün belin dutdı. Şöyle şıḳdı ki her kemikleri birbirine girdi ve kılıc dışından düşdi. Ḥazret-i ‘Ömerden menḳūldur ki eydür, "Ol vaḳit ki ḥazret-i peygamber şıḳdı, şöyle ıztırāba [M 285^b] düşdi ki şandum cümle kemiklerim birbirine geçdi." Çün kim bu şalābet ü meḥābeti gördi, didi ki ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh’ didi. Ve ḥicāletden başın aşıḡa dutdı. Ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ başın öpüp tekbīr itdi. Şaḥābe raḍiyallāhu ‘anhum tekbīr şadā’sın işidüp anlar daḡı tekbīr itdiler. Ve ḥazret-i ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anhuñ islāmıyla şadumān oldılar.

Andan ḥazret-i ‘Ömer eyitdi, ‘Yā resūlallāh, hālā islām ḳaç kimesnedür.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Senünle ḳırḳ kimesne oldı.’ Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, lāt ve ‘uzzāya āşikāre ‘ibādet olunur. Yā on sekiz biñ ‘ālemün ḥalıḳına niçün āşikāre ‘ibādet olunmaya. Allāhu

³¹⁷² tokuz: **M**’de yok

³¹⁷³ işte ‘ömeri ḥıdmetiñe gönderdi tā taḳviyet-i dīn-i islām eyleye: **M**’de yok

te‘ālā ḥaḳḳıçün biz dahı gizli ve āşikāre Ḥaḳḳ te‘ālāya ‘ibādet iderüz. Hemān ol gün, bir rivāyetde irtesi, ḥazret-i resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem taşra çıkdı. Sağında ḥazret-i Ebū Bekir-i Şiddīk şolında ḥazret-i Ḥamza ve öñince ḥazret-i ‘Alī [S 198^b] anuñ öñince ḥazret-i ‘Ömer ve bākī şahābe ardınca rıdvānullāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘ın kılıcıların ‘uryān idüp ka‘beye teveccüh itdiler. Şanādīd-i Kureyş dār-ı İsmā‘ilde idiler. Ve bir rivāyetde Hicrde oturmuşlar idi. Ḥazret-i ‘Ömeri yalıñ kılıc ile görüp ardınca göricek zann itdiler ki ḥazret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh bunları ḳatlı itmege getürür. Nāgāh ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, *‘men ‘arefenī ‘arefenī ve men lem ya‘rifnī fe‘ene ‘umaru‘bnu‘l-ḥaṭṭāb.’* Ya‘nī, ‘Beni bilen bildi, bilmeyen bilsün ki ben ‘Ömer ibni‘l-Ḥaṭṭābum. Ey ma‘şer-i Kureyş, dīn-i islāmı ḳabūl idiñ. Ve Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve selleme īmān getürmege sür‘at idüñ. Ve illā bu kılıc ile başıñuz keserem. Ve hıçbir kāfir ḳomazam.’ Çün kim ḥazret-i ‘Ömerden bu kelāmı işitdiler, cümle küffār ḳaçup her biri bir cānibe gitdi. Bir rivāyetde ḥazret-i ‘Ömere eyitdiler, ‘Ey ‘Ömer, sen dahı Muḥammedüñ dīnine mi meyl itdiñ.’ Ḥazret-i ‘Ömer anlara cevābda birkaç beyt söyledi. Mazmūnı budur ki ‘‘Aceb ki cümleñüz tevaḳḳuf idersiz. Ḳocaya ve gence ve gulāma Allāhu te‘ālā resūli Muḥammedi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ba‘ş itdi. Ve islām şerī‘atın [M 286^a] beyān itdi. Bugün akrabā vu hışımlarımız terk idüp şanemleri şikest iderüz.’ Bu ḥāle gāyet ta‘accüb itdiler. Ḥazret-i ‘Ömer Muḥammedi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḳatlı itmege gitdi, varup kendüye ḳul oldu. Bu emr-i ‘azīmdür. Elbette biz bunı söyündürmege sa‘y idelüm diyü cümle bir uğurdan ḥamle itdiler. ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh üzerine yürüdiler. ‘Ömer anlara teveccüh itdi. ‘Alī ve Ḥamza raḍıyallāhu ‘anhumā kılıcıların çeküp ‘Ömerüñ ardınca mu‘āvenete gitdiler. Ḥazret-i ‘Ömer eñ uluların dutup yere urdı. Ve göğüsüne oturup iki barmağın gözi evine soḳdı. Ol feryād itdi ki ‘Beni ‘Ömerüñ elinden ḥalāş eyleñ.’ dirdi. Dürlü belā ile ḳurtarup cümlesi firār itdiler. Ka‘be ḥālī ḳaldı. Ḥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem iki rek‘at namāz ḳıldı. Bir rivāyetde şabāḥ namāzın aşḥāb ile ḳıldılar. Āşikāre namāz ḳılmaḳ ol gün vāḳi‘ oldu. Andan ḥazret-i ‘Ömer eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ka‘beye girmege meyliñ var mıdur.’ Ḥazret ziyāde iştiyāk gösterdi. Mübārek elin tutup ka‘beye idḥāl itdi. Hı‘ace şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ka‘bei putlar ile ṭolı göricek ‘aşāsıyla anlara işāret itdi. *ve ḳul cā‘e‘l-ḥaḳḳu ve zeheḳa‘l-bāṭilu inne‘l-bāṭile kāne zehūkān*³¹⁷⁴ āyetin okudı. Ḥazret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh birkaç beyt okudı. Ma‘nāsı bu idi ki ‘Ey aşnām, bu Aḥmed ḥaḳḳ peygamberdür. Şāhid oluñ ve Allāhu te‘ālāya secde eyleñ.’ Cümle putlar yüzi üzre düşüp secde itdiler. Ḥaḳḳ te‘ālā bu āyet-i kerīmei inzāl

³¹⁷⁴ el-İsrā 17/81

itdi, *yā eyyuhe 'n-nebiyyu ḥasbukallāhu ve men ma 'ake³¹⁷⁵ mine 'l-mu 'minīn³¹⁷⁶*. Ya'nī, ey peygamber, saña Allāhu te'ālā yeter ve saña tābi' mü'minlere. Ehl-i tefsīr eydür, bundan murād ḥazret-i 'Ömerdür. Şuḥeyb bin Sinān [S 199^a] eydür raḍıyallāh, "Bizi rencide iden küffardan intikām alamazdık, illā ḥazret-i 'Ömerün islāmından şoñra." Rivāyet olunur ki ḥazret-i 'Ömer raḍıyallāhu 'anh islāma geldüğü günden islām terakķide oldu. Ve ehl-i islām ayruķ ḥorluķ görmedi.

ÜÇİNCİ BÂB

Bi'şetüñ yedinci senesinden tā onıncı seneye dek olan veķāyi'ı beyān ider. Bu bâbda dört faşıl vardır.

Evvelki Faşıl

Ehl-i Fars [M 286^b] Rümîlere ğalebe idüp Ebū Bekir-i Şiddīķ raḍıyallāhu 'anh ile Übeyy bin Ḥalefün baḥş idüp rehn ta'yīn idüp ve Kureyş birbiriyle ḥazreti қatl itmege ittifāķ itdiklerin beyān ider. Ve bu faşılta dört vāķı'a beyān olunur.

Evvelki Vāķı'a

Yedinci yılda bi'şetüñ Medīnede bir 'acīb emr vāķı' oldu. Evs ile Ḥazrec mābeyninde 'azīm kıtāl vāķı' oldu. Lākin bizüm şadedimize lāzım olmayup tārīḥ-i Medīne mezķūr olmağın yazmadık.

İkinci Vāķı'a

Sekizinci senenün evāilinde Mekke de ḥaber şāyi'ı oldu ki ehl-i Fārs ehl-i Rūma ğalebe itmişler, müşrikler şādumān oldılar. Eyitdiler ki 'Rümîler ehl-i kitābdur. Ehl-i Fārs āteşperestdür. Nice Rümîlere ğalebe itdiler ise biz daḥı Muḥammede ve aşḥābına ğalebe iderüz' didiler. Ehl-i islām işidüp ḥatırları bundan münkesir oldu. Qasāvete düşdiler. Ḥaķķ te'ālā Cebra'ıl 'aleyhi's-selāmı gönderüp, *elif lām mīm * ğulibeti'r-rüm * fī edna'l-arḍi ve hum min ba'di ğalebihim seyağlibün * fī bid'i sinīn³¹⁷⁷*. Müselmānlar bu āyetden mesrūr olup mecālisde okudılar. Küffār-ı ḥāksār teslīm itmeyüp, 'Bu olmaz' didiler. Nizā' bir mertebeye irişdi ki Ebū Bekir-i Şiddīķ Übeyy bin Ḥalef-i la'netullāh rehn қodılar. Eger üç yıla dek, bir rivāyetde altı yıla dek, Rümîler ğalebe itmez ise Ebū Bekir raḍıyallāhu

³¹⁷⁵ Ayette "men ma'ake" kısmı "meni't-tebe'ake" olarak geçer.

³¹⁷⁶ el-Enfāl 8/64

³¹⁷⁷ er-Rüm 30/1-4

‘anh on deve vire. Eger galebe ider ise Übeyyden ala. Aşhâb rađıyallāhu ‘anhum eyitdiler, ‘Niçün böyle itdiñ. Biż’ lafzı mübhemdür. Ta’yinde ekall-i müddet münāsib degildür. Cā’ izdür ki on yıldan evvel galebe vāki’ olmaya.’ Rivāyet olunur ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme hazretine bu kaızıyei ‘arz itdiler. Buyurdu ki ‘Yā Ebā Bekir, var senei ziyāde eyle ve mālı dağı ziyāde eyle’ didi. Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anhu varup Übeyye eyitdi, ‘Deve yüz olsun ve sene on olsun.’ Buña qarār dutdılar. Ol zamān dağı böyle rehn itmek harām olmamışdı. Bir nice müddetden soñra cā’iz ki Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh Mekkeden gide diyü oğulu ‘Abdu’r-Raḥmāna zāmin aldı. Çün kim Uḥuda gider oldu, [M 287^a] ‘Abdu’r-Raḥmān Übeyyden zāmin aldı. Uḥudda hazret-i peygamber elinde katl oldu. Hudeybiyye yılında yāḥūd Bedir gaza’sı zamānında Rūmīlerūñ galebesi haberi irişdi. ‘Abdu’r-Raḥmān Übeyyūñ zāmininden yüz devei aldı, getürüp peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem taşadduk itmege emr itdi.

Üçinci Vākı’a

Ḳureyşūñ mu‘āhedesidür ki kat’-ı raḥm ideler. Benī ‘Abdu’l-Muṭṭalib ve benī Hāşim ile erbāb-ı siyer raḥimehumullāh şöyle zıkr eylediler ki çün küffār-ı Ḳureyşi gördiler ki islām günden güne kuvvet [S 199^b] bulup peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ dīni dā’imā terakķide olup küffārūñ hasedleri ziyāde oldu ve ‘adāvetleri arttı. Lākin Ebū Ṭālibūñ ḥimāyeti ve benī ‘Abdu’l-Muṭṭalibūñ ri‘āyeti vāsıtasıyla ol hazrete ta‘arruza kādir olmazlar idi. Hazret-i Ḥamza ve emīrū’l-mū’minīn ‘Ömer rađıyallāhu ‘anhumā imāna getürdükden soñra şerī‘at ‘alemi muḥkem oldu. Ve cemī‘-i kabā’il-i ‘Araba yayıldı. Bir cemā‘at Habeşde āsūdeḥāl olup sākin oldılar. Ve aşhâb içün hicret yerlerin hāzır eylediler. Ve cümle ittifāk itdiler her vechle a’dā’nuñ şerrin def’ itmekde sa’y ideler. Mervīdür ki cümle eşrāf-ı Ḳureyş Ebū Ṭālibūñ öñine geldiler. Ve eyitdiler ki ‘İki emrūñ birin eyle. Yā bize qarındaşıñ oğulını vir katl idelüm, zīrā hem saña ve hem bize dінде muḥālīfdür. Ve yāḥūd cenge hāzır ol ki cümle Ḳureyş ittifāk itdiler ki senūñ qarındaşıñ oğulını sağ komazlar. Yāḥūd dīnimize ta‘arruz itmesün ve ālihemizi sögmesün’ diyü kalkup gitdiler. Didiler ki ‘Yarın ‘ale’s-şabāḥ te’emmülden soñra bize cevāb vir.’ Ebū Ṭālib peygamberi da‘vet idüp Ḳureyşden işitdügini zıkr itdi. Ve naşīhat tarīķiyle eyitdi ki ‘Ey oğul, mümkün oldukça bunlara ta‘arruzdan ferāgat itseñ³¹⁷⁸, sen diḳkat itdikce ‘inādıları ziyāde olur.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Her ne ki idersem emriyle iderem. Mümkün degildür ki ekārib ü ecānibden bir

³¹⁷⁸ ve naşīhat tarīķiyle eyitdi ki ey oğul mümkün oldukça bunlara ta‘arruzdan ferāgat itseñ: **M**’de yok

kimesnenüñ söziyle bunu tağyîr idem.’ Andan alkup gitdi. Ebü T alibe [M 287^b] rikat gelup eyitdi, ‘Ey Muammed, sen k ar na m tail ol. M dam ki ay tda olam, sa na kimesne el uzadamaz’ diyü bu ma‘n yı m ‘ir bira beyt söyledi.  n kim k ff r Eb  T alib n ıfz u im yetinde cidd   sa‘yin gördiler, ben  H im ve ben  ‘Abdi’l-Mut alib mu amasında bir c nib oldılar. Ve ‘ad vet mukem olsun diyü bir yere gelup ‘ahd itdiler ki bunlar ile birbirine ız vermeyeler. Ve anlardan kimesne nik h itmeye. Ve atu b z r eylemeyeler. Ve sel m u ab h itmeyüp Mekken n er fında bir nesne ile müntefi‘ olmaa omayalar. Hibir vechle m beynlerinde ulh v ki‘ olmaya. Ve ıla-i rami a‘ eyleyeler. Meger ki Muammedi allall hu ‘aleyhi ve sellemi atlı ideler. ‘Ahdn me yazup r ‘es ’-yı urey den kırk kimesne mühür urdı. Ve bir ar re arup muamma‘ itdiler. Ve ka‘be apusına a dılar. Eyd rleri ki ol n mei yazan Man  r bin ‘ krime bin ‘ mir idi. O z lim n eli ol kit bet sebebiyle ell oldu. Bir riv yetde Na r bini’l-H ri  yazdı. Bir riv yetde T lha bin Eb  T lha yazdı. Ba‘zı siyerde ol n mei  mm ’l-Cel le ki Eb  Cehilün  lasıdur, a na tesl m itdiler, ıfz eyleye. C ’izdür bu riv yetleri tevfi ki ‘ahdn me m te‘addid ola her birin biri yazup kimin ka‘bede a alar ve kimin ıfz eyleyeler.  n bu aber Eb  T alibe irişdi, ol daı ben  H imi ve ben  ‘Abdi’l-Mut alibi cem‘ idüp Muammed allall hu ‘aleyhi [S 200^a] ve sellemün ıfz u ır setinde mu‘ venet t leb itdi. Mü‘minler derec t-ı  h ret i n ve m rikler ol iki ab leden ayret ve amiyyet i n, ki ‘Arab iinde muarrerd r, ittifa idüp Eb  T alib kem l-i ıfz i n  zret-i peyamberi allall hu ‘aleyhi ve sellem a  h b ile kendüye müntesib bir u‘be getürdi. Cümle geldiler, ill  Eb  Leheb-i la‘ n mu alefet itdi.  n kim k ff r bu  li gördiler, yine tekr r andla dılar ki ol a‘b  mu  ara eylediler. Her kim ki ol u‘beden taşra ık sa env ‘-ı ‘az b u cef ’ iderler idi. Ve ehl-i s ka daı yasa itdiler ki ben  H im [M 288^a] ile alı ve atı itmeyeler. Ve bir kimesne hediye ar ıyla bir nesne vermeyeler.

Nal olunur ki m selm nlar anda mu  ara olıca  l  yet ile a‘b oldu. Z r  kimesne ol mek ndan taşra ık maa  dir degil idi. Mevsim-i acc ve ‘umreden ayrı Mekkeye girüp nesne alamazlar idi. Ve ol vait ne ki ta  il iderler ise t  olbir seneye dek anu la gein rleri idi. Ve eyy m-ı accda Eb  Cehil ve Na r bini’l-H ri  ve ‘   bin V ’il³¹⁷⁹ ve ‘Ube bin Eb  Mu‘ayt ve bunların em ali e ıy ’ yol ba larında oturup ta‘ m getüren kimesneler eyd rleri ki ‘Her kim Muammed n allall hu ‘aleyhi ve sellem muv filarına ta‘ m atarlar ise esb bın yama iderüz.’ Ve anlardan biri ta‘ m almak istese bir z lim gelup ziy de bah  virüp a na aldırmaz idi. Ehl-i s kdan bir kimesnenün

³¹⁷⁹ na r bini’l-h ri  ve ‘   bin v ’il: M’de sehven "na r bin v ’il ve ‘   bin h ri " yazılmıştır.

zehresi yoğidi, bir mişkāl ta‘ām anlara getüre. Ve eger ehl-i şirkden biri teraḥḥum idüp gizlü ta‘ām getürse ve mu‘ānidler tuysalar³¹⁸⁰, anı darb ile küllī ḥakāret iderler idi. Hāşilu’l-kelām gelüp gitmek kaṭ‘ olup kavāfilden ve esvākdan bir nesne almağa māni‘ oldılar. Bu sebebdan ḥāl gāyet düşvār oldu. Şol mertebeye vardı ki giceler oğulancıklar ve zu‘afā’nuñ ağlamasından uyulmazlar idi. Ve daḥı Muğire bin Velid nām pelid ve Ebū Cehil-i zālīm gayrılardan ziyāde müselmānlara tazyik murād iderler idi. Naql olunur ki Ḥadice raḍıyallāhu ‘anhānuñ birāderzādesi Ḥakīm bin Hızām bir miqdār ta‘ām bir ḥammālūñ arkaşına virüp Ḥadiceñ hānesine iletdi. Ebū Cehil buña muṭṭalı‘ oldu. Aña şarmaşup, ‘Sen ‘ahde ḥilāf itdiñ. Benī Hāşime ta‘ām iletdiñ. Seni Kureyşe iletüp rüsvāy ideyüm mi’ didi. Ebu’l-Baḥterī bin Hāşim³¹⁸¹, ki bāḥuşuş bed nefis bir kelb idi, eyitdi, ‘‘Ammesine iletdiği ta‘āmı men‘mi idersin. Şıla-i raḥmi kaṭ‘a itmege kādır olmazsın’ didi. Ebū Cehil ‘inādından dönmedi. Ebu’l-Baḥterī kaḥkup anda bir deve incügi yatur idi, alup Ebū Cehilūñ başını yardı. Ol ḥavālīde ḥazret-i Ḥamzanuñ bu ḥālī gördüğinden ḥacil oldu.

Naql olunur ki bir gice Hişām bin ‘Amr bin [M 288^b] Rebī‘a üç yük ta‘ām beni Hāşime iletdi. Kureyş buña vākıf oldu. Getürüp ta‘arruż itdiler. Ol eyitdi, ‘Şimden soñra size muḥālefet eylemem.’ İkinci gice iki yük ta‘ām gönderdi. Anı daḥı bilüp aña kaşd itdiler. Ebū Süfyān [S 200^b] eyitdi, ‘Çok şiddet idersiz. Şıla-i raḥmi men‘e kādır olmazsınız. Vallāhi eger biz daḥı böyle itsek evlā idi.’ Bu cihetden ki Hişām bin ‘Amr bin Rebī‘a ve Ḥakīm bin Hızām aşḥāba teraḥḥum itdi. *irḥam terḥam* muktezāsınca Ḥaḥḥ te‘ālā anlara imān müyesser idüp³¹⁸² ve Ebū Süfyān ol miqdār inşāf sebebiyle aña daḥı islām naşib oldu. Ol seg-i bīdīn zulumāt-ı küfre ḥalup idi, cehennemde ḥaldı.

Getürmişlerdür ki Ebū ‘Aş bin Rebī‘a, ki ḥazretūñ dāmādından, gāh gice ile buğday ve ḥurmā kārbanın getürüp ol şa‘ba iletüridi. Ol ḥazret andan şükrān getür idi. Ebū Tālib muḥāfazada şol kadar diḳḳat ider idi ki bütün gice kılıcın ḥamāil idüp ḥazret-i peygamberūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hānesin dolaşır idi. Ve gāhī yerin tebdil ider idi. Ve birāderzādelerine bu bābda gāyet tenbīh ü te’kīd eyler idi. Çün kim üç yıl bu üslub üzre geçdi, küffāruñ ekşeri bu ‘ahde peşimān olup melul oldılar. Naql olunur ki bu ‘ahdi bozmağa sebep küffārdan Hişām bin ‘Amr bini’l-Hāriş idi. Züheyr bin Ümeyye el-Maḥzūminūñ yanına varup eyitdi, ‘Ey Züheyr, mürüvvet mezhebinde cā’iz midür ki gökçek ve leziz ta‘āmlar yiyüp hoş geçinesin. Senūñ ḥāleleriñ çirkīn ḥalde ve kemāl-i

³¹⁸⁰ ve mu‘ānidler tuysalar: **M**’de yok

³¹⁸¹ hāşim: Kaynaklarda "hişām" olarak geçer.

³¹⁸² irḥam terḥam muktezāsınca ḥaḥḥ te‘ālā anlara imān müyesser idüp: **M**’de yok

mużāyekada ‘ömür süreler. Vallāhi eger sen Ebu’l-Hakem, ya’nī Cehil, akrabāsına nisbet kaṭ’-ı rahme da’vet itseñ ol seni ve da’veti itdügi gibi kabûl itmez idik.’ Züheyr eyitdi, ‘Allāh haḳḳıçün eger baña muvāfaḳat ider kimesne olsa naḳz-ı ‘ahde sa’y iderdüm.’ Hişām eyitdi, ‘Ben buldum.’ Suāl itdi ki ‘Kimdür.’ ‘Benüm’ didi. Züheyr, ‘Üçinci bir kimesne olsa’ didi. Hişām, Muṭ’im bin ‘Adiyy bin Nevfel bin ‘Abdi Menāf yanına vardı. Ve eyitdi, ‘Sen rāzī olur mısıñ ki ‘Abdu Menāfdan iki baṭn miḥnet ü faḳr ile ve açlık ile [M 289^a] helāk olalar. Ve sen vāḳıf olasın ve anlara muḥālefet idüp Ḳureyš muvāfaḳat eylesin.’ Muṭ’im eyitdi, ‘Bir kişinüñ elinden ne gelür.’ Hişām eyitdi, ‘Bu işde ben saña muvāfıḳum.’ Muṭ’im eyitdi, ‘Bir kişi daḥı olsa.’ Hişām eyitdi, ‘Züheyr daḥı bizümledür.’ Muṭ’im dört kimesne istedi. Hişām, Ebu’l-Baḥterīnün yanına varup bu nev’ üzre söz söyledi. Ebu’l-Baḥterī mu’āvenet idenleri suāl itdi. Hişām bir bir haber virdi. Ebu’l-Baḥterī eyitdi³¹⁸³, ‘Bir kimesne daḥı olsa beş kişi olurduk, kifāyet iderdi’ didi. Hişām, Zem’a bini’l-Esved bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib bin ‘Abdi’l-Uzzāya rāst geldi. Ve ol ḥikāyeti zıkr eyledi. Zem’a eyitdi, ‘Hıç bu ḳazıyyede bize mu’āvenet ider var mı’ didi. Hişām yārānuñ esāmīsin birer birer zıkr itdi. Şöyle muḳarrer eylediler ki aḥşamın meḳābir olan yerde, ki Ḥacūn dirler, cem’ olalar ve Ḳureyšün ‘ahdın naḳz itmede ‘ahd u peymān ideler. Çün kim aḥşam oldı, Ḥacūnda ol beş kişi mülākāt itdiler. Ve ittifaḳ eylediler ki yarın ol veşīḳa-i zālimei pāreleyeler. Züheyr eyitdi, ‘Yarın Ḳureyš [S 201^a] meclisde evvel ben söz açayum. Siz baña yardım eyleñ’ didi. Andan her biri menziline gitdi. Şabāḥ olıcaḳ bir ḥayırlı sā’atde ol beş kimesne Ḳureyš maḥfeline ḥāzır oldılar. Züheyr ṭavāfdan şoñra yüzün ḳavme idüp eyitdi, ‘Ey ehl-i Mekke, revā mıdur ki biz refāhiyyetde rūzigār geçürevüz. Ve lezīz ṭa’āmlar yiyevüz. Ve laṭīf esbāblar geyevüz. Akırabāmız benī Hāşim ve benī ‘Abdi’l-Muṭṭalib evlādıyla ve ehl ü ‘ıyālī ile ‘usret ve faḳr u belā’ çekeler. Ḥattā açlıḳdan helāk olmak mertebesine varalar. Vallāhi bu mekāndan gitmezem, ol şuḳḳa-i zālimei pārelemeyince.’ Züheyr böyle diyince Ebū Cehil mescid-i ḥarāmuñ bir kūşesinden nāmübārek āvāzın ḳaldurup didi ki ‘Allāhu te’ālāya and içerem ki yalan söylersin ve sen aña ḳādir olmazsın’ didi. Zem’a bini’l-Esved bir cānibinden eyitdi, ‘Sen yalan söylersin. Vallāhi ol şaḥīfe yazıldıḳda anuñ mażmūnına rāzī degil idik.’ Ebu’l-Baḥterī bir taraıdan eyitdi, ‘Allāh haḳḳıçün³¹⁸⁴ Zem’a rāst söyler. Biz aña rāzī degil idik.’ Muṭ’im [M 289^b] bin ‘Adiyy eyitdi, ‘Zem’a ve Baḥterī ḳavllerinde şādıḳlardur. Bundan ḡayrı her kim ne dirse ḳāzıbdür.’ Hişām³¹⁸⁵ ibni ‘Amr daḥı bunları taşdıḳ itdi. Ḳureyšün

³¹⁸³ ebu’l-baḥterī eyitdi: **M**’de yok

³¹⁸⁴ eyitdi allāh haḳḳıçün: **M**’de yok

³¹⁸⁵ hişām: Kaynaklarda "hāşim" olarak geçer.

ekşeri bunların cānibine meyl itdi. Ebū Cehil eyitdi, ‘Zāhir oldı ki bu huşūşa giceden ittifāk vāki’ olmuş. Ol Hākīm-i ḥallāk ve Kādir-i ‘ale’l-ıtlāk güve didikleri kurdı, ki aña ‘arabca arza dirler, ol şahīfe-i zālimeye havāle idüp anda olan cemī’-i ḥurūfı ve kelimāti ekl itmiş, ismullāhdan ğayrı nesne kalmamış. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp haber virdi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem daḥı ‘ammīsine zıkr itdi. Ebū Tālib eyitdi, ‘Bizden kimesne taşra gitmez ve taşradan kimesne gelmez. Sen bu kazıyyeye neden vākıf olduñ.’ Hāzret buyurdı ki Hākḳ te‘ālā Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām ile baña haber gönderdi.’ Ebū Tālib eyitdi, ‘Senüñ ma‘būduñ Hākḳ üzredür. Şehādet iderem ki toĝrı söylersin.’ Andan Ebū Tālib aşḥābıyla Hicre geldi ki mecma‘-ı Kureyşdür. Ebū Tālibi göricek zann itdiler ki hāzret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥimāyetinden el çekmege gelür diyü ta‘zīm itdiler. Ve didiler ki ‘Ol şahşı bize teslīm itmegemi geldiñ. Bizüm şalāḥımıza anuñ katli iledür.’ Ebū Tālib eyitdi, ‘Bir mühimm içün geldüm. Ol şahīfe ki ‘adāvet içün yazdıñuz, getürüñ’ didi. Mesrūr oldılar. Şöyle tevehhüm itdiler ki şahīfe nazara gelicek peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi anlara teslīm ider. ‘Ahdnāmei indürüp Ebū Tālibüñ öñine kodılar. Ol eyitdi, ‘Ey kavim, bu şahīfei kendü mührinüz ve kitābıñuz ile midür.’ Eyitdiler, ‘belī.’ Ol eyitdi, ‘Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem baña haber virdi ki anuñ rabbisi arza göndürüp anda olan cevr ü zulmı ve kaṭ‘-ı raḥm her ne var ise cümlesin telef itmiş. İsm-i ḥüdādan ğayrı nesne komamış. Eger bu sözde kāzib ise anı size teslīm ideyüm. Eger sādık ise ol şahīfenüñ maзмünından geçüñ ve ‘adāveti terk eyleñ’ didi. [M 290^a] Kureyş bu kelāmı istiḥsān itdi. Çün kim şahīfei açdılar, *bismikallāhum*meden ğayrı nesne kalmamış gördiler. Muḥālifler başın aşāğa idüp münfa‘il oldılar. Ebū Cehil yine evvelki ‘inādın terk itmedi. Ebū Tālib [S 201^b] yārānıyla ka‘be kapusından muḥālifleri söğerek çıkıdı ve gitdi. Şa‘ba mürāca‘at itdi. Ol beş kimesne, ki zıkr olmuşlar idi, eyitdiler, ‘Biz bu şahīfeden bīzāruz.’ Ekşer Kureyşüñ ittifākıyla şahīfei yırtılar. Andan soñra ehl-i ittifāk silāḥ geyüp şu‘be kapusına geldiler. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ve maḥşūrları çıkarup menzillerine iletdiler. Ve Kureyşe bir daḥı mecāl virmediler. Bu kazıyye nübüvvetden onıncı senede vāki’ oldı. İbtidā’sı yedinci senede idi. Üç sene³¹⁸⁶ maḥşūr oldılar ve belā’ vü miḥnet çekdiler. Ehl-i siyer eydürler raḥimehumullāh, peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem çıkduğı vakit kırk toḳuz yaşında idi. Elli yaşına kadem başdı.

Dördinci Vākı‘a

³¹⁸⁶ sene: kerre M

Ḥabīb-i Ekremüñ istihzā' idenlerüñ şerrlerin ref' idüp anları Ḥaḳḳ te'ālā helāk itdügidür. Ba'zı rivāyet şöyle zıkr itmişdür ki müşriklerdür ki anlardan beş kimesne peygamberi gāyet ile rencide idüp dā'imü'l-evḳāt istihzā' vü şetm iderler idi, biri 'Aş bin Vā'il-i Sehmī idi. Ve biri Esved bin Muṭṭalib idi. Ve biri Esved bin 'Abdi Yegūs idi. Ve biri Velīd bin Muğīre idi. Ve biri Ḥāriş bin Ḳays idi. Başları Velīd-i pelīd idi. Ol server bunlardan gāyet ile āzürde idi.

Rivāyet olunur ki bir gün ol server-i kāināt mescid-i ḥarāmda oturmuş idi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām yanında idi. Bu beş nefer kişi önlerinden geçdiler. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām 'Aşuñ tabanına işāret itdi. Ve Esvedüñ gözine. Ve Yegūsüñ başına. Ve Velīdüñ incigine. Ve Ḥārişüñ karnına. Buyurdi ki 'Yā Muḥammed, saña beşāret olsun ki bunlaruñ şerrinden Ḥaḳḳ te'ālā seni ḥalāş itdi. Ve 'anḳarīb bunlaruñ her biri bir belā'ya [M 290^b] mübtelā olup helāk olur' didi.

Ammā 'Aş bir gün iki oğuluyla süvār olup Mekkenüñ depelerinden birine ḥurūc idüp merkebinden indügi gibi ayağına bir diken batdı. 'Meded, beni yılan şokdı' diyü feryād itdi. Her ne deñlü tettebbu' itdiler, aşlā yılan eşeri görünmedi. Ayağı şöyle şişdi ki deve boyunu kadar oldı. Ol feryād iderdi ki '*ḳatelenī rabbu muḥammedin*' diyüp cānını cehenneme işmarladı.

Ve Esved bin Muṭṭalib Mekkenen taşrada bir ağac gölgesinde oturur idi. Bir uğurdan kör oldı. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām gelüp nāmübārek başın ol ağaca urup Esved helāk eyledi. Ol daḥı feryād iderdi ki 'Beni Muḥammedüñ re'isi helāk eyledi.' Ve ğulāmına eydür 'Beni bunuñ elinden ḥalāş eyle.' Ğulām eydür idi 'Bir kimesne görmezem.' Az müddetde ol daḥı vādī-i cehenneme rıḥlet itdi.

Ve Esved bin Yegūs Mekkenen taşrada bād-ı semūma uğradı. Yüzi ve gözi ve gevdesi siyāh oldı. Gelüp evinüñ ḳapusını daḳḳ itdi. Anı bilmediler ve iḳerü ḳomadılar. Ğāzabdan başını ḳapusına urarak helāk oldı.

Ammā Ḥāriş bin Ḳays tuzlu balıḳ yidi. 'Aş ğālib olup her ne deñlü şu içdi ise ḳanmadı. Ve eydür idi ki 'Muḥammedüñ tañrısı beni ḳatl eyledi' diyüp çatlayup şol deñlü şu içdi ki ḳarnı çatladı, ḳanmadı³¹⁸⁷.

Ammā Velīd bin Muğīre [S 202^a] etegin sürüyerek bir oḳçı dükkānı öninden geçdi. Etine bir temren batdı. Ol maḥallde 'avratlar var idi. Anlardan 'ār idüp etegin ḳaldurup temreni ḳıḳarmadı. Eteğine ṭoḳunarak baldırı 'arḳu'n-nisā' müncer oldı.

³¹⁸⁷ şol deñlü şu içdi ki ḳarnı çatladı ḳanmadı: M'de yok

Feryāda başladı ki ‘*katelenī rabbi muḥammedi*’ diyüp andan cehenneme ısmarladı. *innā kefeynāke ‘l-mustehzi ‘in*³¹⁸⁸ bu kelāmı te’ yīd itdi.

İkinci Faşıl

Nübüvvetden onıncı senede vākı‘ olanları beyān ider. Bu faşıl daḥı sekiz vākı‘a zıkr olunur.

Evvelki Vākı‘a

Ehl-i siyer ü tevārīḥ şöyle beyān [M 291^a] itdiler ki şu‘beden çıkdıktan soñra sekiz ay ve yigirmi bir gün geçdi. Soñra Ebū Tālib vefāt itdi. Muḥammed bin Ka‘b-ı Kurtubī eydür, Ebū Tālib hasta olıcak Kureyş anı görmege geldiler. Anlara ta‘zīm idüp Ka‘beye ta‘zīm ve sıla-i raḥim ve zu‘afā‘ya mu‘āvenet ve sālillere ‘atā’ ve sıdḳ-ı ḥadıṣ ve edā’-yı emānet itmeleriyle naşīḥat itdi. Andan eyitdi, ‘Size vaşıyyet iderem ki ḥazret-i Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve selleme mütāba‘at idesiz. Ol emīn-i ‘Arabdur. Ve şādiḳu’l-ḳavldür. Ve da‘vet itdügi dīne ‘aḳıl ḳabūl ider ve dil şehādet ider. Şöyle görürem ki cemī‘-i ḳabā’il-i ‘Arab belki cümle-i eṣrāf-ı āfāk anuñ da‘vetine icābet eyleye. Ve tamām bilād-ı ‘Arab u ‘Acem aña müsellem ola. Ve ‘ālemüñ ḥall ü ‘aḳdi anuñ ḳabza-i taşarrufında ola. Ey benī Hāşim, aña taḳarrüb idüñüz. Ve nefsiñüz ve mālñuz ile mu‘āvenet eyleñ.’ Kureyş eyitdi, ‘Birāderzādeñe teklīf eyle, cenneti dā‘imā vaşf ider, anuñ mīvelerinden saña göndersün. Yiyüp şifā’ bulasın’ didiler. Ebū Tālib bir şahış gönderdi. Eydür ki ‘Pīrüm ve za‘īfüm ve ḥastayum. Bir miḳdār cennet ta‘āmından ve şarābından baña irsāl itsün’ didi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cevāb virmedi. Şiddiḳ raḳıyallāhu ‘anh meclisde ḥāzır idi. Eyitdi, ‘Ḥaḳḳ te‘ālā cennet şarābın ve ta‘āmın küffāra ḥarām itmişdür.’ Gelüp böyle diyicek tekrār irsal itdiler. Bu kerre peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kendüsi cevāb virdi ki ‘Küffāra ḥarāmdur.’ Tekrār irsāl itdiler. Cevābdan soñra ḥazret o şahışuñ ‘aḳabince geldi. Evi Kureyş ile mālāmāl gördi. Buyurdi ki ‘Bir sāl at benī ‘ammum ile ḳoñ. Siz ḡayrı yere gidüñ.’ Eyitdiler ki ‘Biz daḥı senüñ gibi ḥışımlaruz. Ḳande giderüz.’ Andan yaşduğı üzerine oturdi. Didi ki ‘Ey ‘ammī, Ḥaḳḳ te‘ālā saña ḥayır cezā’lar virsün. Beni ḥālet-i şıḡarda ḥimāyet itdiñ. Ve ḥālet-i kibrde ri‘āyetde ḳuşūr itmediñ. Ḥālā yārlıḳ idecek [M 291^b] vaḳıtdür. Bir kelime eyle ki saña ḳıyāmetde Ḥaḳḳ te‘ālā ḥuzūrında şefā‘at idem.’ Ebū Tālib suāl itdi ki ‘Ol ne kelimedür.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘*lā ilāhe illallāh vaḥdehu lā şerīke*

³¹⁸⁸ el-Hicr 15/95

lehu. Ebū Tālib eyitdi, ‘Taḥkīk bilürem ki sen baña müşfiksin. Lākin qorqaram ki benden soñra saña serzeniş ideler ki ‘ammuñi qorqutduñ dirler. İllā bu kelime ile seni mesrūr iderdüm.’ Rivāyet olunur ki ol maḥallde birkaç beyt okudı. [S 202^b] Ma‘nāsı bu idi ki ‘Da‘vet itdiñ. Ve bildüm ki sen benüm nāşihimsin. Ve kelāmıñ ḥaqqdur. Ve sen emīn-i ‘Arabsın.’ Bunı işidicek Qureyş feryād idüp, ‘Eşyāḥ³¹⁸⁹ dīninden ve ‘Abdu’l-Muṭṭalib milletinden döner misin.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem teklīfde mübālağa itdi, ‘Bir kerre bu kelimeyi eyit. Kıyāmet günü murāduñ üzre Ḥaqq te‘ālādan seni dilek ideyüm’ didi. Ebū Cehil ve ‘Abdullāh bin Ebī Ümeyye, ‘Ecdādıñ ‘Abdu’l-Muṭṭalib ve benī Hāşim ve ‘Abdu Menāf dīnin terk itme’ diyü feryād itdiler. Āḥirü’l-emr eyitdi, ‘Ebū Tālib eşyāḥı ve ecdādı milleti üzre olur’ didi ve cān virdi.

Rivāyet olunur ki ḥazret buyurdi, ‘Ey ‘ammī, hem anlara dirsın ve hem sen qabūl itmezsin. Bu ne ḥāldür.’ Ebū Tālib eyitdi, ‘Vallāhi şihhatde olsam qabūl iderdüm. Lākin şimdi qorqaram ki ölüm ḥavfından müselmān oldı dirler.’ Çün peygamber şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem Ebū Tālibüñ imānından ümīd kesicek yaşduğı üzerinden qalkup gitdi. Ve buyurdi ki ‘Vallāhi Ḥaqq te‘ālādan Ebū Tālibüñ yalığanmasın dilek ideyüm, tā men ‘ olununca.’

Bir rivāyetde daḥı şöyle vāki‘ olmuştur. Çün Ebū Tālibüñ marazı müştedd oldı, Qureyş bildiler ki ‘Bu marazdan ḥalāş olmaz. Ebū Tālib ḥāl-i ḥayātında anuñ ḥimāyetinde sa‘y-ı belīg itmiş idi. Şimdi rihlet zamānındadır. Bu ḥuşūşa ihmāl itmek cā‘iz degildir. Ḥamza, ki ‘Arabuñ merdānesidür aqrānı yokdur, ‘Ömerüñ raḍıyallāhu ‘anhuñ şalābeti ve heybeti ızḥār-ı mine’ş-şemsdür, müselmān oldılar. [M 292^a] Ve her gün qabā’il-i ‘Arabdan nās gelüp mütāba‘at iderler. Günden güne islāmuñ şadāsı terakkī bulmada ve şīt u şadāsı ‘āleme ṭolmadadır. Mertebesi müstaḳil olıcaḳ Mekkeye ve Mekkīlere müstevlī olur. Yā daḥı mütāba‘at gerekdür ve yāḥūd ceng ü kıtāle kā‘im olmaḳ gerek. Maşlahat oldur ki Ebū Tālibe varup iltimās idelüm ki bizüm mābeynimizi şulh eyleye. Andan soñra biz anuñ ve ol bizüm birbirimizüñ dīnine ta‘arruz itmeyelüm.’ Bu ma‘nāya ittifāk idüp Ebū Tālibe geldiler. ‘Uḳbe ve Şeybe ve Ebū Cehil ve Ümeyye bin Ḥalef ve Ebū Süfyān bin Ḥarb ve Qureyşüñ ma‘rūflarından bir nice kimesne Ebū Tālib yatduğı yaşıdık üzerine oturdılar. Ve didiler ki ‘Senüñ serverligiñe ve riyāsetiñe biz mu‘terifüz. Ve aslā saña muḥālefetimiz yokdur. Şimdi sen āḥirete intikāl idicek yine Muḥammed bizümle münāza‘a eyleye ve ḥuşūmet bākī qala. Murādımız oldur ki mābeynimizi işlāḥ idesin. Birbirimizüñ dīnine ta‘aaruz itmeyelüm.’ Ḥazret-i server-i kāinātı getürüp eyitdi,

³¹⁸⁹ eşyāḥ: ittifākī S

‘Cümle eşrâf-ı Kureyş senden recâ’ iderler ki eger maḳṣūdumuz maḳbūl olursa cümlemiz senüñ emriñe sa’y idüp saña mu’āvenet eyleyeler.’ H^vāce-i ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām daḥı buyurdi ki ‘Benüm daḥı anlardan bir iltimāsım vardur. Bir kelimededen ğayrı nesne istemezem. Anı didikden soñra cümle ‘Araba ḥākim olurlar.’ Ebū Cehil eyitdi, ‘Bu bir kelime yerine beş yüz kelime diyelüm.’ Buyurdi ki [S 203^a] ‘Eyidüñ *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh*.’ Ḳavim çün kim bunı işidicek nāmübārek ellerin birbirine urup eyitdiler, ‘Ey Muḥammed, sen dirsən ki eski tañrıları terk idüñ. Bir yeñi tañrıya ṭaparız³¹⁹⁰. Bu ğāyet ‘acebdür. Biz bu deñlü senüñ ḥātırıñ ri‘āyet ideriz, sen bizüm ḥātırımız dilemezsin’ diyüp ḳalkup gitdiler. Ebū Ṭālib eyitdi, ‘Senüñ iltimāsıñ Kureyşden fā’ideli ve maşlaḥatından ḥālī degil idi.’ Peyġamber bu sözinde ĩmāna meyl-i fehm itdi. Didi ki [M 292^b] ‘Ey ‘ammī, bir kerre *lā ilāhe illallāh* demekle tā kim kıyāmet ğünü saña şefā‘atime vesīle olsun.’ Eyitdi, ‘Allāh ḥāḳḳıçün eger ḥalkuñ ṭa’n itmesi olmasa ölmekden ḥavf idüp müselmān oldı dimeyeler idi bu kelimeyi dir idüm ve senüñ ḥātırıñ ḥoş iderdüm’ diyüp ḥālī müteġayyir oldı. Ve dili bir nesne dir idi. Lākin za‘findan añlanmaz idi. ‘Abbās ḳulaġın aġızına ḳarīb itdi. Andan eyitdi. Ol kelimeyi didi ki ‘Sen teklīf itdiñ idi.’

Muḥammed bin İshāḳ eydür, Ebū Ṭālib bir nice kerre kelime-i şehādeti demekden ibā’ itdi ise ammā soñra didi. Lākin kemāl-i za‘findan ehl-i meclis işitmedi. Bu ḥaber Delāil-i Muḥammed-i Nübüvvede daḥı zıkr olundu. Lākin bu rivāyāt ehl-i sünnet ve’l-cemā‘at mezhebine muḥālifdür. Ve ḥilāfına çok delīl vardur.

Evvelki delīl³¹⁹¹ oldur ki ḥazret-i emīrū’l-mü’minīn ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh babası öldükde peyġamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme varup eyitdi, ‘*inne ‘ammeke’ş-şeyḥu’d-dāll ḳad māte*.’ Ya’nī, ‘Senüñ ‘ammüñ ḍāll ḳoca vefāt itdi.’ Ḥazret ağladı, ‘Var ğusl eyle. Ve techīz ü tekfīn idüp maḥalline ḳo’ didi. Eyitdi, ‘*māte muşriken yā rasūlallāh*’ didi. ‘Müşrik öldi’ buyurdi³¹⁹². ‘Var toprak ile ört. Ve Ḥāḳḳ te‘ālādan raḥmet ṭaleb ideyüm, tā men’ olununca.’ Rivāyet olunur ki peyġamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ mufāraḳatından ğāyetle melūl oldı ve ağladı. Ve cenāzesinüñ yanınca gidüp buyurdi ki ‘Ey ‘ammī, Ḥāḳḳ te‘ālā saña ḥayr-ı cezā’lar virsün. Şıla-i raḥimi yerine getürdüñ. Ve benüm ḥāḳḳımda hīç taḳşīrāt itmediñ.’ Ve bi’l-cümle ḥazret-i ‘Alīnüñ şeyḥü’d-dāll dimesi delālet ider ki ĩmān getürmemiş ola.

³¹⁹⁰ eski tañrıları terk idüñ bir yeñi tañrıya ṭaparız: biñ tañrımızı terk idüp bir tañrıya ṭaparız S

³¹⁹¹ evvelki delīl: delīlün biri M

³¹⁹² müşrik öldi buyurdi: M’de yok

İkinci delil. Defn olunduktan sonra peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem itdügi va‘dine binā’ en hānesine varup bir nice gün taşra çıkmadı. Anuñ yarlıganmasın taleb itdi. Aşhāb raḍiyallāhu ‘anhum buña vākıf olup her biri küfür hālinde [M 293^a] vālideynleri içün mağfıret taleb itmege müştāğil oldılar. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘ammisi içün ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām babası içün mağfıret taleb itdi diyü bunlara iktidā’ itdiler. Haḳḳ te‘ālā āyet-i kerīme inzāl itdi. Ve bunları müşrikine rahmet taleb itmeden nehy itdi. *mā kāne linnebiyyi vellezīne ‘āmenū en yestağfirū lilmuşrikīne velev kānū ulī kurbā min ba‘di mā tebeyyene lehum ennehum aşhābu’l-ceḥīm * ve mā kāne’stiğfāru ibrahime liebihi illā ‘an mev’idetin ve‘adehā iyyāhu.*³¹⁹³ Ve hem eydür ki *inneke lā tehdī men aḥbebe ve lākinnallāhe yehdī men yeşā*³¹⁹⁴ bu kıssada nāzil olmuşdur. Ve bunda bir ‘azīm beşāret vardır. Çün kim Haḳḳ te‘ālā müşrikleri yarlıgamaḳ murād³¹⁹⁵ itmedi, anlara mağfıret talebinden peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi men’ itdi. ‘Āşī mü’minleri yarlıgamaḳ³¹⁹⁶ murād idüp anlar içün istiğfār [S 203^b] itmek ile emr itdi³¹⁹⁷. *ve’stağfir liẓembike ve li’l-mu’miñine ve’l-mu’miñāti vallāhu ya’lemu mā yeşā*³¹⁹⁸.

Üçüncü delil. Şāhiheynde³¹⁹⁹ mezkūrdur ki ‘Abbās bin ‘Abdi’l-Muṭṭalibden raḍiyallāhu ‘anh rivāyet olunur ki bir gün peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem katında Ebū Ṭālib kıssası egledi. Suāl itdiler ki ‘Bu deñlü hıdmet ki ḥazretüñ ḥaḳḳında itmişdür, hīç nef’ virdi mi.’ Buyurdi ki ‘*belī*, āteşden³²⁰⁰ bir ḍaḥḍāḥ içindedür. Eger ḥatırın olmasa idi, dereke-i esfelde olur idi.’ Ḍaḥḍāḥ aña dirler ki bir yerde şu cem’ ola, toprağa dek çıka. ‘Azābı öyledür, sāir küffārdan az demek olur.

Dördüncü delil. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘*ehvenu’n-nāsi ‘azāban yevme’l-ḳiyāmeti ebū ṭālib lehu şerren kāne min nārin yağlī minhā dimāğuhu.*’ Ya’nī, ‘Ebū Ṭālibüñ ‘azābı āsāndur. İki na’li vardır, āteşden. Anuñla dimāğı kaynar.’

Ba’zı ‘ulemā’ dirler ki küfür dört nev’dür. Küfr-i inkār³²⁰¹ ve küfr-i cühūd ve küfr-i nifāḳ ve küfr-i ‘inād. Küfr-i inkār oldur ki Ebū Cehilüñ küfri gibi ki ḥaḳḳı inkār eyleye. Ve küfr-i cühūd³²⁰² ḳalbiyle Allāhu te‘ālāyı bile, lisānıyla ikrār eylemeye. İblisüñ

³¹⁹³ et-Tevbe 9/113-114

³¹⁹⁴ el-Kasas 28/56

³¹⁹⁵ ve bunda bir ‘azīm beşāret vardır çün kim ḥaḳḳ te‘ālā müşrikleri yarlıgamaḳ murād: **M**’de yok

³¹⁹⁶ itmedi anlara mağfıret talebinden peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi men’ itdi ‘āşī mü’minleri yarlıgamaḳ: Bu kısım **M** ve **S**’de yoktur. Anlatımda eksiklik olduğı tespit edilip diğeri nüshalardan tamamlanmıştır.

³¹⁹⁷ murād idüp anlar içün istiğfār itmek ile emr itdi: **M**’de yok

³¹⁹⁸ Muhammed 47/19. **M**’de bulunmayıp **S**’de yer alan yer alan ayetin sonunda "mā yeşā" yoktur. "muteḳallebekum ve meşvāḳum" şeklinde biter.

³¹⁹⁹ şāhiheynde: **M**’de yok

³²⁰⁰ āteşden: **M**’de yok

³²⁰¹ inkār: āşikāre **M**

³²⁰² ebū cehilüñ küfri gibi ki ḥaḳḳı inkār eyleye ve küfr-i cühūd: Dört küfür çeşidinden bahsedildiği için burada bir noksanlık olduğı fark edilmiş, **M** ve **S**’de olmayan bu kısım diğeri nüshalardan eklenmiştir.

küfri ve yahūdīnün ḥabībullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellemi inkārı gibi. Küfr-i nifāk oldur ki dili ile ikrār idüp ḳalbi ile inkār ide. Münāfıkīnün küfri gibi. Küfr-i ‘inād oldur ki ḳalbi ile inana ve dili ile daḥı ikrār ide, ammā teslīm ü inḳiyād itmeye. Ebū Ṭalībün küfri gibi. Ma‘lūmdur ki bunların dördü daḥı maḡfirete [M 293^b] lāyık olmaz.

İkinci Vākı‘a

Ḥadīce-i Kübrānün raḍıyallāhu ‘anhānün vefātıdır. Aṣḥāb-ı tevārīḥ raḥimehumullāh şöyle didiler ki Ebū Ṭalībün vefātından üç gün soñra ḥazret-i Ḥadīce-i Kübrā raḍıyallāhu ‘anhā vefāt itdi. Eşher ḳavl budur ki ḥazret-i peygamber ṣallallāhu ‘aleyhi ve selleme ḡāyet elem geldi. Zīrā ḡammkūsarı idi. Her bār bir elem gelse tesellī iderdi. Kemāl-i ḥüzninden ol seneye ‘āmu’l-ḥüzn diyü ad virdi. Bi‘şetden onıncı sene idi.

Naḳl olunur ki Ebū Ümāme-i Bāherī³²⁰³ raḍıyallāhu ‘anh rivāyet itmiş. Ḥadīce-i Kübrā rıḥleti vaktinde mevt şiddetinden şikāyet itdi. Resūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem ağladı. Ve buyurdi ki ‘Cennet seni görmege müştāḳdur. Ve sen ümmehāt-ı mü‘minīnün efḍalisin. Ve cümle ‘ālem ḥātūnlarının seyyidesi ve efḍalisin. İllā Meryem binti ‘İmrān ve Āsiye imrā’atu Fir‘avn ve seni vālidūn Ḥavvā’ya ıṣmarladum. Ve Sāreye ki İshāḳ peygamberün vālidesidür. Cennetde ḡönülün ele alsunlar. Ey Ḥadīce, şādlık ile kız ḳarındaşların Āsiye ve Meryeme mülākāt eyle ki anlar mü‘minin ü mü‘minātuñ içinde müsellemdür. Hergiz and içmemişlerdür, Allāhu te‘ālā ḥavfindan. Ve Ḥaḳḳ te‘ālānün ismini ta‘zīm idüp Ḥaḳḳ te‘ālā daḥı anları nisā’nün ‘özrinden berī itdi. Ve leyle-i mi‘rācda baña anları nikāḥ itdi. Sidretü’l-müntehā altında Āsiye ve Meryem senün ve Āişenün ve sāir ümmehāt-ı mü‘minīnün ortaḡı olsañ gerekdür, hem ḥātūnum olmaḳda’ Ḥadīce raḍıyallāhu ‘anhā bunu işidicek sekerāt-ı mevtde iken güldi. Ve didi, ‘Mübārek olsun [S 204^a] yā resūlallāh. Ḥazretiñ anlar ile ve anlar ḥazretün ile şafā’ itsünler. Anlar benüm ortaḡım degiller, kız ḳarındaşlarımdur’ didi. Resūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘*hāzā vallāhu’l-ḥaḳḳu’l-mubīn ve tamāmu’l-yaḳīn ve’l-faḍlu fi’d-dīn.*’ Ya’nī, ‘Ḥadīcenün didüḡi ḥaḳḳ-ı mubīn ve tamām-ı yaḳīn ve faẓl-ı fi’d-dīndür ki kıskanmaḳ itmeyüp rızā’ vü şükrān ızḥār itdi.’ Bir rivāyetde [M 294^a] daḥı Ḥadīce egerçi zāhiren rızā’ gösterdi, lākin bīḥuzūrluḡ eşeri, ki elbette ḥātūnların ṭabī‘atında vardur, zāhir oldı. Vefāt itdükden soñra Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā suāl itdi ki ‘Yā resūlallāh, vālidem Ḥadīcenün ḥatırın ri‘āyet iderdiñ, saḡlığı ḥālinde. Vefātı vaktinde bu ḡuşşai neden revā gördün.’ Resūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Anun a‘māline nazar itdüm.

³²⁰³ bāherī: Kaynaklarda "bāhilī" olarak geçer.

Cemî'-i eyülikler ve envâ'-ı 'ibādāt hep şaḥīfe-i a'mālinde mevcūd. İllā ḥātūnların cihād u ğazā'sı ki erlerin şakınmakdur, ol yok. Diledüm ki ol şavābdan daḥı ḥasenātı defterine yazılup ḥālī olmasun ol ğammı revā' gördüm' diyü buyurdi.

Ḥadīce raḍıyallāhu 'anhānuñ ḥaṣāişinden bir şemme zıkr idelüm. Egerçi anuñ ḥışāl-i ḥamīdesine ḥadd yokdur ve beyān itmege imkān müyesser degildür, ammā deryādan bir kıatre ve güneşden bir zerre beyān u taḥrīr olundu. Ammā ol kāmīle-i fāzıla Ḥuveylid kıızıdur ki İbni Esed bin 'Abdi'l-'Uzzā bin Kuşayyudur. Bunda nesebi ḥazret-i peygamberuñ nisbine mülākī olmuştur. Ve geçmiştür ḥazret ile izdivācı ne vechle oldu ve imānda cümleden sābık oldu ve seyyidü'l-evvelīn ve'l-āḥirīne maḥabbeti ne deñlü idi, zıkr olundu.

Ḥālā ḥaṣāişden ol ḥalīle-i seyyidenüñ on ḥaṣleti zıkr olunur, *bi'avnillāhi te'ālā*.

Evvelki oldur ki mādām ki ol ḥalīle-i celīle-i ḥazreti peygamber ile idi, bir kimesnei aña şerīk itmedi ve āḥer ḥātūn taleb eylemedi.

İkinci. Ḥazretüñ evvelki ḥātūnı idi.

Üçüncü. Cümle nisā'dan efḍaldür diyü zıkr olundu. 'Āiše ile kaḅırsı efḍaldür, iḥtilāf olundu. Ba'zısı anı ve ba'zı 'Āiše'i tafḍīl itmişlerdür. Bir cemā'at tevakkuf eylemişler.

Dördüncü. Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām aña ḥazret-i rabbü'l-'izzetden celle zıkrıhu selām getürdi.

Beşinci. Bir kerre ḥazretüñ ḥatırına ğubār gelecek bir nesne itmedi.

Altıncı. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ zükür u ināş evlādı andan oldu, İbrāhīmden ğayrı. Evvel Kāsım ki ḥazret anuñ ile muḳallebdür [M 294^b] ve künyelenmiştir, Ebu'l-Kāsım ile zıkr olunur. İkinci Zeyneb, üçüncü Ruḳayyedür. Dördüncü Fāṭıma, beşinci Ümmü Külşüm. Bir rivāyetde Fāṭıma cümleden küçürek idi. Bunların cümlesi nübüvvetden evvel vāḳi' olmuştur. Altıncı 'Abdullāhdur. Ṭayyib ve Ṭāhir anuñ laḳabıdır. Eşşah rivāyet budur. Bir rivāyetde üç veled Ḥadīce raḍıyallāhu 'anhādan gelir, Kāsım ve Ṭayyib ve Ṭāhir. Bir ḳavle dördür. Bu üçü ve 'Abdullāh. Ammā bunda ittifāḳ olunmuştur, erkekler küçürek iken [S 204^b] vefāt itdiler. Kıızları bālīge olup ere varmışlardır. Anlardan evlād gelmiştir. Her biri maḥallinde beyān oluna.

Yedinci. Evlāduñ silsilesi aña müntehī olur.

Sekizinci. Devlet-i islām ile andan evvel kimesne müşerref olmadı.

Toḳuzuncu. Çok mālı var idi. Cümlesin ḥazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve selleme virüp yolına ḥarc itdi. Bu ḥaṣlet bu ḥātūna müyesser oldu. Tefsīr-i kebīrde

getürmüşlerdür ki *ve vecedeke 'ā'ilen feağnā*³²⁰⁴ āyeti anuñ hakkında nāzil olmışdur ki ol hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem bir gün ğamgīn geldi. Hādīce suāl itdi ki 'Sebeb-i kāsāvet nedir.' Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Eyyām-ı kaḥtdur. Eger fuḳarā'ya bezl idersem māl ki noḳşān gelür, ḥicāb iderem. Ve eger iğmāz idersem kıyāmet günü 'itāba müsteḥaḳḳ olmadan ḥavf iderem' didi. Hādīce raḍıyallāhu 'anhā Kureyşī taleb itdi. Cümleden biri Ebū Şiddīḳ idi. Buyurdi ki şol kadar altun çıkardı ki olbir cānibde olan kişi görünmez oldu. Ve eyitdi ki 'Şāhid oluñ, bu cümle māl hep Muhammediñdür. Her nice dilerse taşarruf itsün ve kime dilerse virsün' didi.

Onıncı. Hāzret-i peyğamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem aña du'ā'sıdur ve istiğfārıdur, ḥayātde ve memātde. Şöyle ki 'Āişe raḍıyallāhu 'anhā hāzretüñ anı çok añduğından ğayret çekdi. Bir gün eyitdi, 'Kureyşüñ karılarından bir 'acüzı nice bir yād idersin. Yaşın almış ağızında dişi ḳalmamış bir ḥātūn idi. el-ḥamdulillāhi te'ālā Hāḳḳ te'ālā saña andan yekregini virdi' didi. [M 295^a] Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem bu sözden incindi. Ve buyurdi ki 'Allāh ḥāḳḳıçün baña andan ḥayırlı ḥātūn müyesser olmadı. Baña ĩmān getürdi, cümle ḥāḳḳ kāfir iken. Ve beni taşdıḳ itdi, ğayrılar tekzīb iderken. Ve baña mālını virdi, ğayrılar maḥrūm iderken. Ve Hāḳḳ te'ālā baña andan evlād naşīb itdi' didi. 'Āişe raḍıyallāhu 'anhā eydür, 'Kendüme şart itdüm ki bir daḥı anı yaramazlık ile yād itmeyem.'

Naḳl olunur ki hāzret-i peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem kendü mübārek eliyle mezārıḳa, ki Ḥucūn dirler Mekke maḳberliğidür, iletüp defn gitdi. Ve ḥātır-ı şerīfi fırāḳı içün ḳatı maḥzūn oldu. Ve 'ömri altmış beş yaşında idi. Fezāiline nihāyet yokdur, lākin bu muḥtaşarda bu deñlü ile iktifā' olundu.

Üçinci Vāḳı'a

Ol hāzretüñ ḥāḳḳında Ebū Lehebüñ kefāletidür. Delā'ilü'n-nübüvvede ve nice kütüb-i mu'teberde zıkr olunmuşdur. Ebū Tālib ve Hādīce vefāt itdüklerinden soñra peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ziyāde henn ü ğamm müstevlī oldu. Ve ḳavminüñ ğılzātı ve eşḳıyā'nuñ sefāheti ḥadden tecāvüz itdi. Naḳl olunur ki bir gün peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Kureyşüñ mecma'ına uğradı. Bir sefih bir yerde bir avuc toprak alup üzerine saçdı. Hāzret toza müstağrak oldu. Mübārek cemāli ve 'imāmesi toza bulaşmış eve geldi. Duḫterlerinüñ biri babasını göricek tozını silküp ağladı. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Mādām ki Ebū Tālib sağ idi, Kureyş baña [S 205^a]

³²⁰⁴ ed-Duhā 93/8

zahmet irişdümege kâdir degil idi.’ Ve buyurđı ki ‘Kızım, ağlama. Hakk te‘âlâ beni himâyet idüp kendü himâyetinde tertib ider.’ Nakl olunur ki Ebü Leheb çün bildi ki Kureyş ol hâzrete ta‘addi idüp cefâ’yı hâdden geçürdiler. Ve zulüm ve cevri hâzret-i peygâmbere ve aşhâba bir mertebeye iletdiler ki düşmanlar terahhüm itdi. Hattâ Ebü Leheb bu deñlü ‘adâveti var iken anuñ himâyetine niyyet itdi. Bir gün ol hâzrete mülâkî olup eyitdi, ‘Yâ Muhammed, tebliğ-i ahkâmda şâbitkadem [M 295^b] ol. Ebü Tâlib zamânında neye müştağil iseñ yine aña müştağil ol. Lât ve ‘uzzâ hakķıçün mādâm ki hayâtdayum a‘dâ’nuñ mazarratını senden men‘ iderem.’

Nakl olunur ki bir gün bir sefih Kureyşden hâzret-i peygâmbere düşnâm itdi. Bu hâl Ebü Lehebün kulağına degdi. Ol kimesnei te‘dib itdi. Ol sefih feryâd iderek mahfel-i Kureyşe varup, ‘Ebü Leheb müselmân oldu’ didi. Kureyş Ebü Lehebden suâl idicek eyitdi, ‘Ben ‘Abdu’l-Muṭṭalib dîni üzereyüm. Lâkin birâderzâdemi kimesneden melâl irişdürmesinden himayet iderem’ didi. ‘Ma‘kül idersin. Şıla-i raḥimi ri‘âyet idersin’ didiler. Bir nice müddet peygâmbere şallallâhu ‘aleyhi ve sellem âsüdehâl da‘vete müdâvemet idüp Ebü Leheb havfindan kimesne kendüye ve aşhâba ta‘arruz itmediler. Tâ Ebü Cehil ile ‘Uḳbe bin Mu‘ayt, ‘Meger eyitdi Ebü Tâlibün yeri cehennemdür.’ Eyitdi, ‘Hayır.’ ‘Birâderzâdeñ öyle dir, suâl eyle’ didiler. Ebü Leheb bu sözden âşufte oldu. Ol hâzretten suâl itdi. Buyurđı ki ‘Ebü Tâlib ve anuñ dîninde olanlar idi, cehennemde muḥalleddür.’ Bu sözden âşufte oldu ve eyitdi, ‘İmdi şimden şoñra benden himâyet ümîdin umma. Kefâletin bir ğayrı kimesneye ışmarla ki bizden maḥabbet ‘alâķası münķatı‘ oldu.’ Andan müşrikler tekrâr cefâ’ya başladılar. Ebü Leheb daḫı anlara katılup bir mertebe cefâ’ya ikdâm itdiler ki hâzret-i peygâmbere şallallâhu ‘aleyhi ve sellem diyârın terk etmek lâzım geldi.

Dördinci Vâkı‘a

Hâzret-i peygâmbere şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Tâ‘if tarafına gidüp kendüyi ba‘zı kabâ ile ‘arz itdügüdür. Ehl-i siyer raḥimehumullâh şöyle zıkr itdiler ki peygâmbere şallallâhu ‘aleyhi ve sellem küffârün güstâhlıĸından bi‘z-zarûrî lâzım geldi, Zeyd bin Hârişe ile Tâ‘if cānibine teveccüh idüp çıkdılar. Cā‘iz ki kabâilden bir kabîle hâzretün şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hıfz u himâyetinde olup tekeffül ide. Evvel benî Bekir bin Vâ‘il kabîlesine vardılar. Anlara tevfiķ-i refiķ olmadı. [M 296^a] Ve da‘vetin kabûl itmediler. Ve mābeynlerinden daḫı yer virmediler. Andan kabâ il-i Kaḫtāndan bir kabîleye vardılar. Anlar daḫı islāma gelmediler. Lâkin ol hâzrete anlar ile olmaĸa icāzet virdiler. Şoñra peşimân oldılar. Andan daḫı gidüp Şaķif nām kabîleye vardılar. On gün,

bir rivāyetde bir ay, anda eglendiler. Ekābir ü eşrāfdan bir kimesne kalmadı ki anuñla tekellüm idüp islāma da‘vet [S 205^b] itmeye. Hıçbir kimesne ĩmāna gelmedi. Ve süfehā’sı tahrīk itdiler. Ol hāzrete ĩzā’ eylediler. ‘Aķabince gidüp dūšnām iderler idi ve taş atarlar idi. Şöyle ki mübārek ayakları kana bulaşur idi. Zeyd bin Hārişe rađıyallāhu ‘anh aña siper olur idi. Başına bir taş urdılar. Mübārek başı yarıldı. Muħammed bin Ka‘b raħmetullāhi ‘aleyh rivāyet ider ki ol zamān Tā’ifde üç birāder var idi. Benī Şaķīf kabīlesinüñ re’īsleri idi. ‘Abdu Nāleyle³²⁰⁵ ve Mes‘ūd ve Hābīb evlād-ı ‘Amr idiler. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlara mülākāt idüp islāma da‘vet itdi ve anlardan nuşret taleb eyledi. Biri eyitdi, ‘Eger sen peygamber olasın, ben ka‘benüñ örtüsini uğurulmuş olayum.’ Biri daħı eyitdi, ‘Hāķķ te‘ālā senden ğayrı kimesne bulmadı mı peygamber irsāl ide.’ Biri daħı ‘Senüñle söyleşmek cā’iz degıldür. Eger peygamber iseñ ‘ālī mertebesdesin, senüñle nice söyleşelüm³²⁰⁶. Eger degil iseñ ħod hıç söyleşmek cā’iz olmaz’ didi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Eger da‘vetim kabūl itmezseñüz bu hāli ifşā’ itmeñ.’ Kureyş süfehā’sı işidüp ĩzā’ vü cefā’yı ziyāde itmeyeler, anı daħı kabūl itmediler. Andan hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem maħzūn mābeynlerinden gitdi. Ardınca bedbaħt süfehā’ irsāl itdiler. Bülendāvāz ile söğerek ve taş atarak, ‘Yā sāħir, yā mecnūn, geldiñ bizüm mābeynimüze tefriķa bırakmağa ve sāde dilleri aldamağa ve bizi yoldan çıkarmağa.’ Ve’l-hāşıl ol hāzret Mekkeye mürāca‘at ‘azīmet itdi. [M 296^b] Yol başında ‘Uķbe³²⁰⁷ ve Şeybe ki iki karındaşdur Rebī‘a evlādıdur, anlaruñ bir bāğı var idi. Ol bāğa girdiler, ol süfehā’nuñ şerrinden ħalāş olmak içün. ‘Utbe ile Şeybe bir yüksek yerde otururlar idi. Ol hāzrete itdikleri cefā’yı bir bir görürler idi³²⁰⁸. Gördiler peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir üzüm ağacı gölgesinde oturdı. Ve kemāl mertebe ħüzün³²⁰⁹ gelüp kādıyü’l-ĥacāta du‘ā’ya el getürdi. Mübārek ayakları kana ğarķ olmışdı. Du‘ā’nuñ mażmūnı budur ki ‘‘Acz ü za‘fı ‘arz iderem, cenāb-ı hāzrete. Ve ħayf u sergerdānlıgımı ve kıllet-i şabrımı ve keşret-i ħorluğımı görürsin. Erħamü’r-Rāħimīn vaşf-ı cemālīñdür. Ve Ekremü’l-Ekremīn na‘t-ı kemālīñdür. Üftādelerüñ ‘özrin kabūl idicisin. Āvāreleri yola getüricisin. Re’fet ve raħmetüñ zu‘afā’ya kāfidür. Şikesteleri dürüst iden sensin. Perverdīgārımsın. Eger benüm ‘uķdemo ħall itmeyesin, kim ider. Beni ğayrı kime ħavāle idersin. Beni ğayrılar gördüğü vaķit yüzün burtarur yā bir ‘ahd şıcı dūşmana ħavāle ider.³²¹⁰ Eger baña ğazab itmeyesin, hıç bākim yokdur. Senüñ

³²⁰⁵ nāleyle: Kaynaklarda "yāleyle" olarak geçer.

³²⁰⁶ senüñle nice söyleşelüm: **M**’de yok

³²⁰⁷ ‘uķbe: Kaynaklarda "‘utbe" olarak geçer.

³²⁰⁸ ol hāzrete itdikleri cefā’yı bir bir görürler idi: **M**’de yok

³²⁰⁹ ħüzün: **M**’de yok

³²¹⁰ beni ğayrılar gördüğü vaķit yüzün burtarur yā bir ‘ahd şıcı dūşmana ħavāle ider: **M**’de yok

‘avfuñ meydānı vāsi’dür. Takşīr itmeden saña şıgınuram. Zāt-ı pākūñ nūrı haqqıçün ki ol nūr ile cümle zulmetleri rüşen idersin. Dünyā ve āhiret işi anuñla hāşıl olur. Ol gāzabından ki nāzil olur, rızā’ñ maṭlūbumdur. *lā havle ve lā kuvvete illā billāhi*’l-‘aliyyu’l-‘azīm.’ ‘Utbe ve Şeybe ol ḥazretūñ gurbet ü kürbetin gördiler. Karābet tamarları harekete geldi. ‘Addās nām bir naşrānī kulları var idi, [S 206^a] aña eyitdiler, ‘Bir şalkım bir tabaka ko, daḥı ilet.’ Tabak ile üzümü iletüp öñinde kodı ve kendü irākda tırdı. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem *‘bismillāhi’r-rahmāni’r-rahīm*’ diyüp mübārek elini şundi. ‘Addās anuñ mübārek cemālinde olan nūrāniyyeti müşāhede idüp eyitdi, ‘Ben bu diyārda böyle kelām işitmedüm.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Sen kimsin. Ve ne diyārdansın. Ve ne dīndesin.’ Ğulām eyitdi, ‘Ehl-i Neynūndanum.³²¹¹’ Ḥazret buyurdi ki ‘Ol merd-i şāliḥ [M 297^a] Yūnus bin Mettā ‘aleyhi’s-selām kıaryesinden.’ Ğulām eyitdi, ‘Yūnusı neden bildiñ.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ğulāma eyitdi, ‘Ol benüm kıarındaşumdur, peygamberdür. Ve ben daḥı peygamberüm.’ Ğulām eyitdi, ‘İsmiñ nedür.’ ‘Muḥammeddür’ buyurdi. Ğulām eyitdi³²¹², ‘Çok zamāndur ki senüñ vaşfiñi İncilde gördüm. Ve şıfatıñ ve risāletiñ Tevrātda okudum. Bilmişem ki Ḥaqq te‘ālā seni Mekke de irsāl ider. Anlar saña inkıyād itmezler. Ve mābeynlerinden iḥrāc iderler. ‘Ākıbet Ḥaqq te‘ālā saña nuşret idüp yine Mekkeye getirür. Ve senüñ dīniñ yeryüzini dutar. Ḥālā baña tarīkiñ ta‘līm eyle. Nice yıllardur ki senüñ bi‘şetiñe muntazırum’ didi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña islām ‘arz itdi. Cān u dil ile kabūl eyledi. Addās peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ mübārek ayağın būs idüp eyitdi, ‘*ḡuddūs ḡuddūs*.’ Rebī’a oğulları ‘Utbe ve Şeybe bunı gördiler. Birbirine eyitdi, ‘Ğulām bir uğurdan elimizden gitdi’ didiler. Ğulām yanlarına geldi. Eyitdiler, ‘Ne gördüñ ki ol şahşuñ elin ve ayağın öpdüñ.’ ‘Addās eyitdi, ‘Baña bir nesneden ḥaber virdi ki enbiyā’dan ğayrı anı kimesne bilmez.’ Eyitdiler, ‘Vāy saña ki seni aldamiş ve dīniñden çıkardı.’ ‘Addās eyitdi, ‘Şöyle mi dirsiz yeryüzinde andan efḍal kimesne yokdur.’ Muḥaşşalu’l-kelām peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol maḥallden kalkup baṭn-ı Naḥle geldi, andan Mekkeye bir günlük yoldur, andan Nuşaybīn cinnīlerinden bir fırka gelüp ḥazret-i peygamberüñ ḥıdmetiyle müşerref olup imāna gelüp sa‘ādet buldılar.

Beşinci Vākı’a

³²¹¹ neynūn: Kaynaklarda "neynuvā" olarak geçen yer kastedilmiş olmalıdır.

³²¹² ol benüm kıarındaşumdur peygamberdür ve ben daḥı peygamberüm ğulām eyitdi ismiñ nedür muḥammeddür buyurdi ğulām eyitdi: Parçanın akışından bir noksanlık olduğu tespit edilmiş ve M ile S’de olmayan bu kısım diğer nüshalardan eklenmiştir.

Ol h azrete cinn iler gel up  im an get urd uklerid ur. Nakl olunur ki    n kim peyg amber  allall ahu ‘aleyhi ve sellem ba n-ı Na le n z l itdi, h  t r-ı  er fleri k  f r-ı e r ru  sef hetinden renc de idi. Anda a  am irişdi. Seyyidü’l-kevineyn  allall ahu ‘aleyhi ve sellem nam za ve niy za   r ’ itdi. N g h yedi kimesne, bir riv yetde  okuz kimesne, Nu ayb n cinn ilerinden, bir riv yetde nebev  cinn ilerinden, ol ma alle irişdiler. Seyyidü’l-kevineyn ve’l-m rsel n geysüsi r yi has n ko ulayup  ur’ n-ı ‘az m  v z n işitdiler. Ve dişlemek i  n  urdılar. H zret nam zdan ve til vetden f ri  olıcağ z hir oldılar. [M 297^b] Peyg amber  allall ahu ‘aleyhi ve sellem anlara  im an tekl f itdi. Bil tevak uf kab l itdiler. Ve buyurdi ki ‘ avmi  ze varıcağ benüm h ber mi anlara i ird esiz ve  im ana da‘vet eyleyesiz’ didi. Kab l itdiler.   yle ki  ur’ n-ı ‘az imde bu  yet-i ker me anı i‘l m itmişdür, *ve iz  ara n  ileyke neferan mine‘l-cinni yestemi ‘ ne‘l- ur’ ne felem  h dar hu* [S 206^b] *k l  en it  felem  k diye veleil   avmihim munzir n*³²¹³.   n kim anlar  avmine v  l oldılar,  ur’ n-ı ‘az im   fe  hatinden bir  emme ve kit b-ı ker m   le  fetinden bir zerre zıkr itdiler. Cümle kab ’ili  im anı kab l idüp h zret   m b rek cem lin görmege  a d itdiler. Tef s rde   siyerde   yle zıkr olunmışdur ki   n kim  ey  nlar istir kat-ı sem‘den ve göge  ıkm ktan memn ’ oldılar. Kendülere eyitdiler, ‘Elbette bir nesne h di  olmuşdur ki bu a sebep oldı.  ark  ve  arb  gezüp tef     itmek gerekdür. Sebep ne idügi ma‘l m ola.’ Ol cümleden bu cinn iler idi, ol h zret teheccüd nam zını, bir riv yetde  ab  h nam zın kılur idi, cinn iler  ur’ n-ı ‘az imi işidüp didiler ki ‘Vall hi bizüm ile sem ’ m beyninde h ’il olan budur’ diyüp gelüp  eref-i  im an ile müşerref oldılar. Andan  avmimlerine yetişüp eyitdiler, ‘inn  semi‘n   ur’ nen ‘aceben * yehd  ile‘r-ru di fe menn  bihi ve len nuşrike birabb n  e had ’³²¹⁴.

Riv yet olunur ki    ay geçdikden  o ra ol giceden  o ra bir gice bir t ’ifeden cem ’at-ı keşire Mekke mez rist nında ki H c n dirler, anda h b b-i Ekrem  allall ahu ‘aleyhi ve sellem m l k t oldılar. Ve Cebr ’ l ‘aleyhi’s-sel m anların gelmelerinden h ber virdi. Riv yet olunur ki Mekke d ra tlarından bir ağac h zret-i res lull hu   allall ahu ‘aleyhi ve sellem   önine gelüp eyitdi, ‘Y  res lall h, cinn ilerden bir cem ’at h zreti    m l k tına gelmişlerdür. H c nda n zil oldılar. Sa a muntazırlardur.’ Peyg amber  allall ahu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ben bu gice cinn iler ile m l k t itmege ve d n-i isl m  ta‘l m [M 298^a] itmege ve anlara  ur’ n   retmege emr olundum. Benüm ile kim gider.’ A   b cümle s kit oldılar.  bni Mes  d ra ıyall hu ‘anh eyitdi,

³²¹³ el-Ahk f 46/29

³²¹⁴ el-Cinn 72/1-2

‘İzin buyurursan yâ resûlallâh, ben gideyüm.’ Çün kim Hücûna vâsıl oldılar, peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mübârek barmağıyla bir dâ’ire çizdi ve eyitdi, ‘Bu dâ’irede³²¹⁵ oturuñ. Zinhâr çıkma. Ve illâ beni aslâ görmezsin.’ Andan püşte üzerine çıkup namâza başladı. Ve Tâ Hâ sûresin okumağa başladı. Etrâfindan cinnîler gelüp mülâzemetiyle müşerref oldılar. On iki biñ nefer idi. Ve bir kavilde altı biñ kimesne idi. Bir mezhepde dahı kırk ‘alem, her bir ‘alem altında çok kimesne var idi. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem etrâfına geldiler. Namâzdan fâriğ olup anları dîne da’vet itdi. Cümlesi kabûl itdiler.

Rivâyet olunur ki risâletüñ şıdkına delâlet ider. Şâhid taleb itdiler ki hâriku’l-‘âde ola. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bir ağaca işâret idüp, ‘Allâh emriyle gel’ didi. Ağac yeri yarararak gelüp karşı tırdı. Hâzret buyurdı ki ‘Neye şehâdet idersin.’ Ol ağac faşîh lisân ile, ‘Şehâdet iderem ki sen Allâhu te‘âlânıñ resûlisin.’ Buyurdı ki ‘Yine Allâh emriyle yeriñe var.’ Şecer yine yeri yarararak mekânına vardı.

Rivâyet olunur ki anlardan on iki kimesne ümmehât-ı şerâ‘iyi ta‘lîm itdi. Ve emr itdi ki gayrılara dahı ta‘lîm ideler. Andan icâzet virüp mahallerine gitdiler. İbni Mes‘ûd rağıyallâhu ‘anh eydür, "Ol gice nice şeyh hayâl şekli gördüm, kerkes gibi [S 207^a] ol hâzretüñ yanına geldi. Ve muhkem âvâzlar işitdüm. Korkdum ki ol hâzrete bir zarar irişdümeyeler. Şol kadar izdiham vâki’ oldu ki mâbeynimüze hicâb oldu. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi görmez oldum. Ve âvâzın işitmez oldum. Andan soñra yap yap bulut kıt‘aları gibi fırka fırka gitdiler. Ol hicâblar bi’l-külliyeye gitdiler. Şabâh oldu. Hâzret-i peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem yanıma mürâca‘at itdi. Suâl itdi ki ‘Ne gördüñ.’ Eyitdüm, ‘Yâ resûlallâh, siyâh kişiler gördüm, beyâzlara şarılmış.’ Buyurdı ki ‘Nuşaybîn [M 298^b] cinnîlerindendür. Kendüler için ve merkepleri için zâd taleb itdiler. Kendülerine kemikleri zâd ta‘yîn itdüm ki yidigimizden soñra ataruz. Ve merkepleri için devvâbımızuñ³²¹⁶ tersin zâd ta‘yîn itdüm.” ‘Abdullâh bin Mes‘ûd eydür, "Didüm ki ‘Yâ resûlallâh, ustuhân ve serkîn nice kifâyet ider anlara.’ Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Hakk te‘âlâ anlara kifâyet idecek at ve devâbbına yetecek deñlü dâne alıkor.” *el-hadîş lā testencū bi ‘azmin ve lā birevşin feinnehā zādu ihvānekumu mine’l-cinni*³²¹⁷ hadîşi bu ma’nâyı tahkîk ider. Ya’nî kemik ile ve at tersiyle istincâ’ itmeñ. Zîrâ karındaşıñuz cinnüñ azığıdır.

³²¹⁵ bu dâ’irede: **M**’de yok

³²¹⁶ devvâbımızuñ: tuyumuzuñ **M**

³²¹⁷ *Sünenü’l-Tirmizî*, 5/382 (no.3258). Hadis kaynakta şu şekildedir: "felâ testencū bihimâ fe’innehumâ ihvānekumu mine’l-cinni."

Ol Һazretüñ baṭn-ı Naḥlden mürāca‘atınuñ zikridür. Erbāb-ı siyer şöyle didiler ki bir nice gün peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem baṭn-ı Naḥlde sākin olup mürāca‘at kaşd idicek Mekke de olan eḥibbā’ haber gönderdiler, ‘Gelmekde bir miḳdār te’emmül buyuruñ. Zīrā süfehā’-yı Kureyş ṭā’ifinde olan ḳabā’ilüñ mu‘āmelelerine vāḳıf olup bildiler. Cā’iz ki cevır ü ḳulme iḳdām ideler.’ Pes sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hīrā’ ṭaḡına vardı. Andan Һuzā‘adan bir kimesnei Aḥnes bin Şerīḳ ve Süheyl bin ‘Amr irsāl itdi, tā kim Һazreti civārına alalar. Ol ḥabīs-i bīdevletler ḳabūl itmediler. Andan Muṭ‘im bin ‘Adiyye haber gönderdi, ‘Cā’iz midür ki beni civārıña alasin, tā kim ḥāneme varup ka‘be-i mükerremei ṭavāf idüp şerr-i a‘dā’dan emīn olayum.’ Muṭ‘im eyitdi, ‘Ḳabūl itdüm. Ve şıla-i raḥimi ve ṭarīḳ-i şefḳati ri‘āyet iderem.’ Andan deveye süvār olup vādī-i ḥaremüñ eṭrāfında nidā’ itdi ki ‘Ey Kureyş, āḡāh oluñ ki Muḥammed bin ‘Abdillāh benüm civārımdadır. Hīḳ kimesne aña ta‘arruż itmesün.’ Ebū Cehil feryād itdi ki ‘Ey Muṭ‘im, acır mısın yāḥūd tābi‘ misin.’ Muṭ‘im eyitdi, ‘Acıram.’ Ebū Cehil eyitdi, ‘Senüñ ḥimāyetinde olana bir kimesne ta‘arruż itmez.’ Andan soñra sultān-ı kevneyn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gelüp ḥacerü’l-esvedi būs itdi ve beyt-i şerīfi ṭavāf eyledi. Muṭ‘im etibbā’ ıyla Һazretüñ ḥıfz u ḥimāyetine bel [M 299^a] bağladı. Resūlü’ş-şakaleyn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem her dem ḳabā’ile islām ‘arz iderdi. Her bār ki bir ṭā’ifei islāma delālet itse Ebū Leheb ‘akabince gelüp ol ṭā’ifei islāmdan men‘ iderdi, ‘Bu şahşuñ sözün diñlemeñ. Sizi ābā’ vü ecdādıñuz dīninden çıkarmak ister. Bir yeñi dīn iḥdās itmişdür’ dir idi. Rivāyet olunur ki bir gün Һazret-i seyyidü’l-mürselīn Muṭ‘imüñ yanına vardı. Eyitdi, ‘Beni civārıñdan [S 207^b] iḥrāc eyle.’ Muṭ‘im ‘Sebeb nedür’ didi. Һazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘İstemem ki müşrik civārında bir günden ziyāde olam.’ Muṭ‘im daḥı kelāmını ḳabūl itdi. Ḥaḳḳ celle ve ‘alā’ ḥabībini kendü ḥimāyetinde ḥıfz eyledi. Küffār dā’imā ḳādir olduklarınca dīn islāmı iḥfā’ idüp ḥaḳḳı ḥabībullāhuñ kelāmından ve aña tābi‘ olmaḳdan men‘ iderler idi. Һuşūşan ḥacc mevsiminde ol cümleden Ṭufeyl bin ‘Amr-ı Devsī idi ki Mekkeye geldi. Anı ĩmāna gelmeden her ne deñlü men‘ itdiler ise müyesser olmadı.

Altıncı Vāḳı‘a

Ba’şdan onıncı senesinde olan veḳāyi‘den Ṭufeyl bin ‘Amr-ı Devsīnüñ ĩmānidur. Naḳl olunur ki Ṭufeyl bin ‘Amr-ı Devsī ḳabīlesinüñ re’īsi idi. Ve anuñ şīt ü şadāsı eṭrāfı dutmış idi. Mekkeye geldi. Kureyşden bir cemā‘at istikbāl itdiler. Ve didiler ki ‘Sen ulu kişisin. Ve bizüm senüñle düstluḡumuz ḳadīmdür. Saña naşīḥat itmek bize vācibdür, ḳabūl eyle.’ Ṭufeyl eyitdi, ‘Söyleñ göreyüm.’ Eyitdiler, ‘İçimizden bir kimesne

peydā oldu. Elinden ‘āciz olduk. Dīnimizi ve ābā’ vü ecdādımız dīnini telef idüp mābeynimüze tefriķa düşürdi. Bir kelāmı vardır sihre beñzer, her kim işitse cān u baş terk ider. Ve hışmın ve kavmin dilemez olur. Şimdi saña anuñ içün geldiñ ki yanına varmayasın ve sözini dinlemeyesin. Ve illā riyāsetiñ gider. Gayrılar gibi sen dañı aldanursın.’ Tufeyl eydür, "Bu kavim beni tahzīr itdükden sonra cezm itdüm ki aślā ol hāzretüñ meclisine varmayam. Her kaçan bir maşlahat içün mescid-i harāma uğrasam [M 299^b] kulağıma penbe dıkdum, tā kim peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ sözünü işitmeyem. Gördüm ki namāz kıılır ve cehr ile Qur’ān okur, mübārek āvāzı kulağıma dāñil oldu. Bir ‘azīm hālāvet buldum. Bir def’a dañı işitdüm. Kalbimde hālāvet ziyāde oldu. Kendüme eyitdüm, ‘Cā’iz bu kavmüñ sözi hāsed tarīķiyle ola.’ Qabāil-i ‘Arabda bir müşkil olsa baña mūrāca‘at iderler. Ben niçün gayrıların kelāmın dinlerem. Garaż olmak vardır. Niçün yanına varup ol kimesnenüñ sözünü işitmeyem ve bu işüñ gavrına ırmeyem. Tā kim eger hayra delālet iderse aña mütāba‘at idem.’ Çün kim bu endişe baña yüz gösterdi, ol hāzretüñ yanına vardum. Namāz kıılır idi. Şabr itdüm. Namāzdan fāriğ oldu ve hānesine kaçd itdi. Ardınca vardum. Kapudan izin taleb itdüm. Girüp didüm ki ‘Yā Muḥammed, kavmiñ baña şöyle didiler. Şol kadar havf virdiler ki kulağlaruma penbe dıkdum ki senüñ kelāmıñ işitmeyem. Āḥir senüñ āvāzıñ işidüp hālāveti cānıma kār itdi. Geldüm ki suāl idem, halkı neye da‘vet idersin. Eger hayır bilem saña mütāba‘at idem, illā ictināb eyleyem.’ Ol hāzret baña aḥkām-ı şerī‘ati zıkr itdi. Ve āyāt-ı Qur’āndan okudu. Eyitdüm, ‘Vallāhi bundan gökçek kelām işitmedüm.’ Fi’l-hāl bildüm ki ol kavim hāsed ve ‘adāvetlerinden söylemişler. *‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden rasūlullāh*’ didüm. [S 208^a] Ve ehl-i islām zümresinden oldum. Andan eyitdüm, ‘Yā resūlallāh, ben Devs kabilesinüñ re‘īsiyüm. Kavmime rücū‘ iderem. Baña bir nişān gerekdür ki islāmımuñ şıdkına şāhid ola. Kavmim görüp ĩmāna geleler’ didüm³²¹⁸. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem du‘ā’ buyurdi, *‘allāhumme‘c‘al lehū āyeten*’ didi. İcāzet alup kavmüme yakın gelicek iki kaşum mābeyninde bir nūr zāhir oldu. Havf itdüm ki kavmüm anı āteş zann ideler ki yüzüme düşmiş ola. [M 300^a] Eyitdi, ‘Ey bārḥūdā, bu ĩmān nişānını bir gayrı yere nakl eyle.’ Ol nūr kaşum ucında kandīl gibi nūr virür idi. Çün kavmüm anı gördiler, ta‘accüb itdiler. Lākin hāli bilmediler. Hāneme vardum. Evvel pederim önüme geldi. Eyitdüm³²¹⁹, ‘Benden ırağ ol. Şimdi ben senden ve sen benden degilsin.’ ‘Niçün’ didi. Ben eyitdüm, ‘Ben müselmān oldum’

³²¹⁸ didüm: didi M

³²¹⁹ eyitdüm: eyitdi M

didüm³²²⁰. ‘Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ dīnin ihtiyār itdüm. Sen kāfirsın. Bāṭıl dīndesin.’ Eyitdi, ‘Ey oğul, sen ne dīnde iseñ ben daḥı ol dīndeyüm.’ Eyitdüm, ‘Ğusl eyle ve pāk don gey.’ Çün kim böyle itdi, ĩmān ‘arz itdüm, müselmān oldu. Hātūnı geldi. Aña daḥı böyle didüm. Ol daḥı qabūl itdi. Andan hışımlarım bir bir gelüp müselmān oldılar. Andan qabīlei da‘vet itdüm. Ekşeri qabūl itmedi. Bir müddetden soñra ḥazrete gelüp şikāyet itdüm, ‘Qavmüm kimi qabūl itdi ve kimi itmedi. Du‘ā’ eyle helāk olsunlar’ didüm. Buyurdi ki ‘Yā Ṭufeyl, ben beddu‘ā’ itmezem. Ḥayır du‘ā’ iderem. *allāhumme’ hdi qavme’ d-devsin*’ buyurdi. ‘Yā Allāh, sen Devse qavmine hidāyet eyle. Var imdi qavmiñi da‘vet eyle’ didi. ‘Lākin rıfqla da‘vet eyle’ buyurdi. Varup rıfqla da‘vet itdüm. Ḥayber günü ḥazretüñ ziyāretine seksen ḥāne miqdārı ehl-i islām ile geldik. Ol ḥazretüñ mülāzemetinde oldum, tā āhirete gidince.”

Çün ehl-i Yemāme mürtedd oldılar, Ebū Bekir-i Şiddīk raḍıyallāhu ‘anh anlara ‘asker irsāl itdi. Ṭufeyl iki oğulu ile ve leşker-i islām ile gitdiler. ‘Adūya qarīb olıcak eyitdi, ‘Bir vāqı‘a gördüm. Andan ḥavf itdüm. Gördüm ki başımı tırāş iderler. Ve ağızımdan bir kuş çıkdı. Ve uçup gitdi. Ve bir hātūn beni kenārına çekdi. Andan gördüm, oğulum beni muḥkem taleb ider ve anı benden maḥcūb itdiler.’ ‘Ḥayırdur inşā’ allāhu te‘ālā’ didiler. Ṭufeyl eyitdi, ‘Ben bu vāqı‘amı ta‘bīr itdüm’ didi. ‘Cengde başım kesilüp şehīd oluram. Başım tırāş olunmak oldur. Ve ol [M 300^b] ağızımdan çıkan murğ rūḥumdur. Ve ol hātūn, ki beni kenārına çekdi, qabrimdür. Ol oğulum ben şehīd olduğdan soñra sa‘y ider ki ol daḥı şehīd ola. Bu ḥālde müyesser olmaz.’ Ve’l-ḥāşıl Yemāme leşkerine mülākāt idicek Ṭufeyl raḍıyallāhu ‘anh şehīd oldu.

Yedinci Vāqı‘a

‘Āişe raḍıyallāhu ‘anhānuñ tezevvücidür ki onıncı senenüñ şevvālinde Ḥavle binti Ḥakīm, ki ‘Osmān bin Maz‘ūnuñ hātūnıdır, sebep olup ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün ‘Āişe taḥt-ı nikāḥına dāḥil olmağa şavāb gördi. Qazıyye böyle vāqı‘ oldu ki Ḥadīce raḍıyallāhu ‘anhāyı defn idicek peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥanesin zabt ider kimesne qalmadı. Ḥavle hātūn [S 208^b] bu ḥuşuşı müşāhede idüp ḥazretüñ ḥıdmetine yüz sürdi. Ve eyitdi ki ‘Yā resūlallāh, saña bir enīs-i muvāfiq ve ḥıdmetiñe lāyık bir kimesne lāzımdur. Ve eger murād-ı şerīfüñ size bir ḥalīle taleb ideyüm’ didi. Buyurdi ki ‘Ey Ḥavle, bu ḥıdmete lāyık hātūn qānde müyesser olur.’ Ḥavle eyitdi, ‘Yā resūlallāh, eger biker isterseñ mevcūd ve eger şeyyib dilerseñ mevcüddur.’ Suāl

³²²⁰ didüm: didi M

buyurdu ki ‘Kimlerdür.’ Havle eyitdi, ‘Bikr düstuñ Ebū Bekir kıızı ‘Āiṣedür. Seyyib Sevede binti Zem‘adur ki saña ĩmān getürmiṣdür.’ Hāzret buyurdu ki ‘İkisin dağı baña iste.’ Havle Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anhuñ evine vardı. ‘Āiṣe raḍıyallāhu ‘anhāyı diledi. Ebū Bekir teṣvīṣe düṣdi ki ‘Ben resūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘akd-i uhuvvet itmiṣdür. Karındaṣuñ kıızı karındaṣa cā’iz olur mı.’ Havle hāzrete bunı ‘arz idicek buyurdılar ki ‘Aña eyit biz dīnde karındaṣız. Nesebde ve rıdā‘da degil ki hāṣām olmağa sebep ola.’ Havle Ebū Bekire raḍıyallāhu ‘anh bunı eyitdi. Ve bu endīṣe dağı vāķi‘ oldı ki Ebū Bekir Muṭ‘im bin ‘Adiyynüñ oğulına ‘Āiṣe raḍıyallāhu ‘anhāyı taleb itmiṣler idi, ol dağı va‘d eylemiṣ idi. Hergiz ḥalef-i va‘d itmiṣ degil idi. Havleye eyitdi, ‘Sen bunda [M 301^a] ṭur.’ Kendi Muṭ‘imüñ evine vardı. Muṭ‘imüñ ‘avratı Ebū Bekri göricek, ‘Şöyle dilersin ki oğulumuzu müselmān idesin ve kıızıñı aña viresin, bu olmaz’ didi. Muṭ‘ime naṣar idüp, ‘Sen dağı böyle mi dirsın’ didi. Eyitdi, ‘beli.’ Pes Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh ḡanīmet bilüp evine geldi. Havleye eyitdi, ‘Peyḡamber ṣallallāhu ‘aleyhi ve selleme di ki ḡānee teṣrīf itsün.’ ‘Āiṣe raḍıyallāhu ‘anhā ol ḡün altı yaṣında idi. ‘Āiṣenüñ zifāfı ya‘nī gerdegi hicretüñ evvelki senesinde vāķi‘ oldı. Maḡallinde bāķī fezā‘ili ile müstevfī zıkr olunur, *inṣā‘allāhu te‘ālā*.

Sekizinci Vāķi‘a

Sevede ḡātūnuñ tezvīcidür. Bilgil ki Sevede ḡātūn Zem‘a bin Kays bin ‘Abdūd bin Naḡr bin Mālik bin Ḥasad bin ‘Āmir bir Lü‘ey bin Ġālib kıızıdur. Ol ‘ammusı oğulu Sekrān bin ‘Ömerüñ³²²¹ ḡātūnı idi. Eriyle ĩmāna gelüp Hābeṣe hicret itdiler. Sekrān anda naṣrānī olup vefāt itdi. Mekkeye geldikde erinüñ vefātı ḡaberi gelüp ḡālī ḡaldı. Şevvāldede peyḡamberüñ ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem firāṣına dāḡil olmağıla müṣerref oldı. Ḥadīce raḍıyallāhu ‘anhādan ṣoñra anlar bu ‘izzete vāṣıl olmiṣlardur. Ḥaber-i ṣaḡīḡhada şöyle ṣābit oldı ki yaṣlı olmağ ile ol hāzrete ḡoṣ gelmedi. Nikāḡı mihri dört yüz dirhem idi. Diledi ki ṭalāk vire. Bir rivāyetde ṭalāk virdi. Andan peyḡamber ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ yolın alup tazarru‘ idüp aḡladı. Tekrār döndi. Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, benden taḡarrub hevāṣı ḡitmiṣdür. Hemān murādım oldur ki kıyāmetde senüñ ḡātūnlaruñ zümresinde ḡaṣr olam. Nevbetim ‘Āiṣeye baḡıṣladım.’ Peyḡamber ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem müdde‘āsını ḡabül itdi. Ve anuñ nevbetinden ‘Āiṣe ḡüclesine varur idi. *ve in‘imra‘etun ḡāfet min ba‘lihā nuṣūzen ev i‘rāḡan*³²²² āḡirine varınca bu āyetüñ sebep-i nüzülü [S 209^a] bu oldı. Bu ḡaṣīṣe ‘Āiṣe raḍıyallāhu ‘anhānuñ fezā‘ilinden ‘add iderler.

³²²¹ ‘Ömer: Kaynaklarda “‘amr” olarak geçer.

³²²² en-Nisā 4/128

Bir rivāyetde beşāreti müştēmil bu bābda kütüb-i ehl-i tezkīrde zıkr olur. Sevdenuñ [M 301^b] eri Sekrān vefāt idicek ḥazret-i peygamber sallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yā Sevde, seni ere vireyüm.’ Ol eyitdi, ‘Benüm himmetim bülenddür. Ere varıcaḵ ḥazretiñe varuram.’ Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp eyitdi, ‘Yā resūlallāh, Ḥaḵḵ te‘ālā saña selām idüp buyurdi ki bu bīçārei maḥrūm eyleme. Aña nikāḥ eyle.’ Andan soñra devlet-i firāş ile müşerref olıcaḵ ḥazret ḥazḡ itmedi. Ol daḡı bunı fehm itdi. Bu ḥālde ṭalāḵ ḡaberi kendüye irişdi. Ol derdmend gözü yaşlu ve baḡırı başlu ağlayarak ‘Āişenuñ ḡapusını daḡḡ itdi. ‘Āişe ḡapuya varmaḡ istedi. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘Ey ‘Āişe, sen varma. Ol dermend-i firāḡ içindedür. Seni ḡoriceḡ elemi ziyāde olur’ diyü kendüleri bi’z-zāt ḡapuyı açdı. Sevde raḡıyallāhu ‘anhā ḡazretüñ ayaḡına düşdi. Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, eḡer beni nikāḥ eylemeye ve ḡātūnluḡa ḡabūl itmezseñ, cāriyeliḡe ḡabūl eyle. Tā kıyāmet ḡünü senden cūdā olmayam’ didi. Bu ḥālde Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp eyitdi, ‘Ḥaḵḵ te‘ālā saña selām ider. Buyurur eḡer bizüm Sevdemizi cemāli olmamaḡla ṭalāḵ virdiñ ise senüñ ümmetiñ ekşeri çirkin ‘amellüdür, kıyāmet ḡünü³²²³ raḡmetimden dūr idersem nice olursın. Bugün bu ḡātūnı benden ötüri ḡabūl eyle. Ben yarın nice yüz biñ ‘āşī ümmetiñi ḡabūl ideyüm.’ Sevde raḡıyallāhu ‘anhānuñ ḡazretiden ḡalan ṭoḡuz ḡātūnuñ biridür. ‘Ömerüñ raḡıyallāhu ‘anhuñ ḡilāfeti zamānında vefāt eyledi. Na‘şı tertīb olunan ḡātūnlaruñ evvelidür.³²²⁴ Medīne-i mūnevverede Baḡī‘de defn olundu. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden beş ḡadıḡ rivāyet itdi. Biri Buḡārīde taşrīḡ olunmuşdur.

Üçinci Faşıl

Ḥazret-i resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol ḡürūḡ-ı ehl-i ḡalāl ve ḡavm-i cūhhāl ile itdüḡi muḡākemātı beyān ider. Ol şöyle vāḡı‘ olmuşdur ki ol cemā‘at-i süfehā’ ol ḡazret-i sa‘ādetmend ile muḡayyed olup istihzā’ ve suḡre ṭarīḡiyle sözler [M 302^a] söylerler idi. Ḥaḵḵ te‘ālā aña muṭābıḡ āyāt-ı kerīme inzāl eyledi. Bu münāzarātuñ ba‘zısı onıncı yılda ve ba‘zısı muḡaddem ve mu‘aḡḡar vāḡı‘ olmuşdur. Lākin bir üslūb üzre olmaḡın cümlesin bu faşılde zıkr itdik.

Evvelki Vāḡı‘a

Ḳureyş cem‘ olup ol ḡazrete suāl itdüḡidür. Naḡl olunur ki bir ḡün Ḳureyşüñ uluları ‘Utbe ve Şeybe ve Ebū Süfyān ve Naḡr bini’l-Ḥārīş ve Ebū’l-Baḡterī ve Ebū Cehil

³²²³ kıyāmet ḡünü: M’de yok

³²²⁴ na‘şı tertīb olunan ḡātūnlaruñ evvelidür: M’de yok

ve Esved bini'l-Muṭṭalib ve 'Uḳbe bin Ebī Mu'ayt ka'be-i mükerreremenüñ dīvārı yanında cem' olup birbiriyle ḥazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥuşuşında tedbīr itdiler ki bir kimesnei ḥazrete gönderdiler. Ve meclise ḥazır eylediler ki 'Yā Muḥammed, seni anuñçün da'vet itdik ki birkaç sözümüz vardır. Senüñle söyleşelüm.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki 'Ne dirsiz.' Eytdiler ki 'Sen itdügiñi bu ḳabāil-i 'Arabdan bir kimesneden işitmedik ve görmedik. Dīnimizi bāṭıl dirsın. Ve ḳavmümüzü yoldan çıkardıñ. Ve ālihemize sögersin. Ve bizi [S 209^b] küfre ve ḍalālete nisbet idersin. İsterüz ki bundan maḳşūduñ nedür, bilelüm. Māl ve cāh ve salṭanat ise cümle taḥşīl idelüm. Eger bir marazıñ var ise vesveseñ olursa ṭabīb-i ḥazıḳ bulup 'ilāc idelüm. Dīnimizden ve tañrılarımızı ta'arruz itmeyesiz.' Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki 'Ben ne māl isterem ve ne cāh ve ne salṭanat. Ḥaḳḳ te'ālā beni size peygamber irsāl itdi, tā cennet ile beşāret idem ve cehennemden ḳorḳudam. Ve baña Ḳur'an inzāl itdi, size okuyam. Eger ḳabūl iderseñüz dünyā ve āḫiret ḥayrın bulursız. Eger ḳabūl itmezseñüz şabr iderem. Tā Ḥaḳḳ te'ālānuñ emri ne ise zuḥūr eyleye.' Çün kim bu cevābı işidüp ye's itdiler, sefāhete başlayup kendülerinden dürlü suāller itmege şürū' eylediler. Evvel eytdiler ki 'Ey Muḥammed, sen dirsın ki ben Allāhu te'ālā resülüyüm. Ve şıdkıma ḥüccetler ve bürhānlar vardır dirsın. Şimdi görürsin ki Mekke bir ṭar yerdür. 'İmāreti ve ma'İşeti ḍaykdur. Du'ā' [M 302^b] eyle ki Mekkenüñ ṭaḡları gidüp ovalar ve saḫrā'lar ve bāḡ u baḡçeler ve aḳarşular olsun. Şām arzı gibi ki biz daḫı zirā'atler ve 'ayş u 'işretler ile rüzigār geçürelüm. Ve du'ā' eyle bizüm ābā' vü ecdādımız ve aḳrabāmız tā Ḳuşayy bin Kilāba varınca maḳberelerinden ḳalksunlar, tā biz saña īmān getürelüm.' Ḥ'āce-i 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki 'Beni andan ötüri göndermediler. Eger anları itmezseñ gökden melek gelüp senüñ şıdkıña şehādet itsün.' Ḥazret buyurdu, 'Beni anuñçün irsāl itmediler.' Andan eytdiler, 'Biz senden ḡayrılardan ziyāde imtiyāz bulmazuz. Māl u mülküñ yokdur. Ve sen sāir ḥaḳḳ gibi yersin. Ve esvāḳda yürürsin. Senüñ da'vāña esbāb lāzımdur ki ḡayrılardan mümtāz olasın. Du'ā' eyle Ḥaḳḳ te'ālā saña çok māl altun u aḳçe ḥazīneler virsün ve bāḡ u bustānlar virsün, tā kim ḥaḳḳ saña īmān getürsünler.' Seyyid-i 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki 'Ben anuñçün ba's olunmadum.' Andan eyitdi, 'Ey ḳavm-i Ḳureys, beni Ḥaḳḳ te'ālā ta'līm-i aḥḳām için gönderdi. Ve Ḥaḳḳ te'ālā buyurduñuz işlerüñ cümlesine daḫı ḳādirdür. Lākin bu baña lāyık nesne degildür. Ve ṭaleb itmege emr itmedi.' Andan soñra eytdiler, 'Ey Muḥammed, bunları itmediñ, biz daḫı saña īmān getürmezüz. Rabbiñe eyit ki gökden 'azāb gönderürsün. Eger ḳādir ise bizi helāk itsün.' Seyyid-i 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki 'Azāb göndermek anuñ irādetine ve ihtiyārına rāci'dür. Her nice

dilerse öyle ider.’ Andan eyitdiler, ‘Şöyle zann iderüz ki bu didüğün kelām Rahmān-ı Yemāme peydālarındandır. Zīrā ki īmān getürmezüz. Bundan artuk tākatımız kalmadı. Hicāb ortadan ref’ oldu. Senūñ helākıñı ve īzā’ vü cefā’ya ittifaḳ itdiler. Elümizden geleni dirīğ itmezüz’ didiler. Re’īsleri böyle didikde ittibā’³²²⁵ kilāb gibi feryāda başladılar. İçlerinden biri, ‘Biz melā’ikeye tıparuz ki Allāhu te’ālānuñ kızlarıdır. Tā anlar gelüp nübüvvetiñe şehādet itmeyince biz saña īmān getürmezüz.’ ‘Abdullāh bin ‘Ümeyye, ki [M 303^a] peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘ammezādesidür, ḳavmūñ ortasından ḳalkıp eyitdi, ‘Yā Muḥammed, saña īmān getürmem. Tā nerdübān koyup göge çıkasın ve andan melā’ike getüresin. Ve bir kitāb bile getüresin ki senūñ nübüvvetiñe şehādet ideler. Bunları cümle getürseñ ben saña [S 210^a] īmān getürmem. Ve nübüvvetiñe taşdıḳ itmem. Ve risāletiñe teslīm itmem’ didi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu ḥālden maḥzūn ve perişānhātır mābeynlerinden ḳalkıp gitdi. Hānesine vardı. Hāḳḳ celle ve ‘alā’ bu vāḳı’ anuñ maẓmūnı āyet-i kerīme inzāl itdi. Ve ḥabībiniñ ḥātırın tesellī itdi, ve *ḳālū len nu’mine leke ḥattā tefcure lenā mine’l-arḍi yenbū’an * ev tekūne leke cennetun min naḥīlin ve ‘inebin fetufeccire’l-enhāre ḥilālehā tefciren * ev tusḳiṭa’s-semā’e kemā ze’amte ‘aleynā kisefen ev te’tiye billāhi ve’l-melā’iketi ḳabīlen*³²²⁶ tā, *hel kuntu illā beşeren rasūlen*³²²⁷ āyetine varınca.

İkinci Vāḳı’a

Muḥammed bin İshāḳ eydür. Çün ḥvāce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol meclisden gitdi, Ebū Cehil sefāhete āgāz itdi. Didi ki ‘Ey ma’şer-i Ḳureyş, aṣlā şabra tākatım kalmadı. Bizüm dīnimizi tebāh itdiñ. Ve ālihemize söger ve ḳavmimiz içinde tefriḳa virdi. Bu cümle yine biz senūñ ḥātırıñ gözedürüz. Ol bizüm ḥātırımızı ḥiç gözetmez. Ben Allāh ile ‘ahd itdüm ki³²²⁸ Mekke de yarın Muḥammed mescide gelicek bekleyüp secde itdüğü vāḳit başına bir taş urup ḳatlı ideyüm. Kendümi ve ḳavmimi andan ḥalāş ideyüm. Andan soñra beni dahı anuñ ‘ivaẓı ḳatlı eylesünler’ didi. Ve eydür ki ol zamān namāz³²²⁹ Ḳudūs-i şerīfe toḡrı kılınur idi. Rūkn-i yemāniyle ḥacerü’l-esved ortasında tırrur idi. Mübārek yüzi ka’betullāha hem Ḳudūs-i mübāreke olur. İrtesi ḥvāce-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘ādet-i ḳadīmesi üzre ol arada namāza tırdı. Ebū Cehil-i la’īn bir büyük taş alup bir kūşede gizlenmiş idi. Muntazır idi ki secdeye vara. Ḳureyş irāḳdan muntazır

³²²⁵ böyle didikde ittibā’ı: **M**’de yok

³²²⁶ el-İsrâ 17/90-92

³²²⁷ el-İsrâ 17/93

³²²⁸ ben allāh ile ‘ahd itdüm ki: **M**’de yok

³²²⁹ namāz: Metnin akışında noksanlık fark edilmiş olup **M** ve **S**’de olmayan bu kelime diğeri nüshalardan eklenmiştir.

[M 303^b] idiler, ol la‘în ne işler görelüm. Çün kim hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem secdeye vardı, ol la‘în fırsat bulup vardı ki ol taş ile ura. İki eli bile kurudı, taş elinden düşdi. Ve beñzi müteğayyir oldu. Ve firâr³²³⁰ itdi. Ba‘zı rivâyetde ol taş eline şöyle yapışdı ki kimesneler hâlâş idemedi. Âhîr feryâd iderek ol hâzrete tazarru‘ idüp peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem dağı du‘â’ itdi. Andan hâlâş oldu. Ol mel‘ûnuñ ol hâlden soñra ‘adâveti ziyâde oldu. Aña suâl itdiler ki ‘Ne vâkı’ oldu.’ Eyitdi, ‘Çün kim Muhammede yakın oldum, bir büyük ejdehâ baña kaşdı itdi. Mest deve gibi ağzın açdı. Andan havf itdüm. Beñzim andan müteğayyir oldu.’ Muhammed bin İshâk eydür. Çün kim ejdehâ haberi Ebû Cehil dilinden³²³¹ peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem nakl olundu, ‘Ol Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm idi. Eger Ebû Cehil yakın gelse helâk iderdi.’

Üçinci Vâkı‘a

Ebû Lehebün ‘avratı *hammâlete’l-haṭabuñ*³²³² kışşasıdır. Nakl olunur ki ol iki kâfir kıyâmeti şöyle inkâr iderdi ki her kaçan fâhr-ı kâ’inât ‘aleyhi efḍalü’s-şalavât kıyâmet korkuların söylese inanmazlar idi. Ebû Leheb ekserî kıyâmeti şöyle temşîl ider idi ki murdâr elin bir yere dutup içlerine üfürür idi. Ve eydür idi ki ‘Rûh işte böyle. Bedenden gittikten soñra nice tekrâr gelür.’ [S 210^b] Ve ‘avratı sultân-ı enbiyâ’ya *îzâ’* içün yolına diken döker idi, tâ mübârek ayakları âzürde olsun içün. Haḳḳ te‘âlâ sûre-i *tebbet yedâyi* ol ikisinün haḳḳında inzâl itdi. İki eline üfürdüğü içün iki elinün helâkı ile zıkr itdi. Ve ‘avratı diken dökdüğünden ötürü kıyâmetde ol diken cehennem odunu olup arkasına ip ile bağlayup âteşe ilkâ’ olunsa gerekdür diyü buyurdu.

Nakl olunur ki Ebû Lehebün ‘avratı kendü haḳḳında ve eri haḳḳında sûre nâzil olduğunu işidüp [M 304^a] gâyet gâzaba gelüp bir taş aldı, ol hâzrete urmak kaşdıyla. İki gözi hâzreti görmez oldu.³²³³ Mescid-i harama geldi.³²³⁴ Gördi ki hâzret Ebû Bekir ile oturlar idi. Geldi ki taş ile ura, iki gözi hâzreti görmez oldu. Ebû Bekire suâl itdi ki ‘Muhammed kandedür. Şimdi ikiñüzi gördüm.’ Ebû Bekir hîç cevâb virmedi. Ol and içdi ki ‘Eger Muhammedi görsem bu taşı başına ururdum. İşitdüm ki benüm erimi ve beni hicv itmiş. Ben dağı şâ‘irüm’ diyü sıfatına lâyıḳ bir nice mühmel kelâm söyledi. Çün kim ol fâcire Ebû Bekirün öñinden gitdi, suâl itdiler ki ‘Yâ resûlallâh, nice oldu.’ ‘Haḳḳ te‘âlâ gözünüñ nûrını benüm huşuşumda aldı, tâ kim beni görmez ola.’

³²³⁰ firâr: feryâd S

³²³¹ ebû cehil dilinden: M’de yok

³²³² el-Mesed 111/4

³²³³ iki gözi hâzreti görmez oldu: M’de yok

³²³⁴ mescid-i harâma geldi: S’de yok

Dördüncü Vākı‘a

Naql olunur ki Ümeyye bin Hâlef ol hâzreti gözin ve kaçın eger idi. Hümeze ve lümeze ider idi. Ol hâzret ‘ayıblar idi. *veylun likulli humezetin*³²³⁵ süresi nâzil oldu. Hümeze ol kimesnedür ki şarihan bir kişiye söge ve ‘ayıbların yüzün diye ve gözin kaçın çata. Lümeze ol kimesnedür ki gizlüce ‘ayıblayup rencide ide, işâret itmekle.

Beşinci Vākı‘a

‘Âş bin Vā‘il³²³⁶ dā‘imā hâzrete ihānet idüp istihzā‘ eyler idi. Habbāb bin Hārişüñ anda haqqı var idi. Gelüp taleb itdi, ‘Size Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem va‘d itmedi mi ki yarın cennetde olup anda her ne isterseñ bulunur.’ Habbāb eyitdi, ‘*belī.*’ ‘Âş eyitdi, ‘Çün kim böyledür, şabr eyle. Yarın cennetde saña borcumı edā‘ ideyüm. Sizi Haqq te‘ālā cennete koyar. Ben sizden aşğa degilüm. Beni daḥı cennete koyar.’ Haqq te‘ālā bu āyeti gönderdi, *eferaeyte‘llezī kefare biāyātınā ve kâle leūteyenne mālen ve veleden * eṭṭalea‘l-ğaybe emi‘tteḥaze ‘inde‘r-raḥmāni ‘ahden * kellā senektubu mā yekūlu ve nemuddu lehu mine‘l-‘azābi meddan * ve nerisuhu mā yekūlu ve ye‘tīnā ferdan*³²³⁷.

Altıncı Vākı‘a

Naḍr bini‘l-Hārişüñ hâzret ile münāzarasıdır. Naḍr bini‘l-Hāriş cümle-i şeyātın-ı insden idi. Ğāyet ile fitneengiz idi. [M 304^b] Ve dāimā hâzret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi rencide ider idi. Ve Qur‘ān-ı ‘azīme mu‘āraza eyler idi. Çok sefer idüp bilād-ı ‘Aceme varup Rüstem ve İsfendiyār kıssası öğrenmiş idi. Ve ‘Acem mülükünüñ hikāyetin işitmiş idi. Ve ğāyet faşih idi. Her bār ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem meclis idüp teblīg-i risālet idüp ve Qur‘ān-ı ‘azīm okusa kalkdıktan soñra ol Naḍr bini‘l-Hāriş gelüp ol yerde meclis ider idi. Ve Rüstem [S 211^a] ve İsfendiyār ve mülük-ı ‘Acem hikāyeti söyler idi. Cühhāl anuñ sözlerine meyl iderlerdi³²³⁸ ve üzerine cem‘ olurlar idi. Ba‘zı kör bātil anuñ türrehātın ve mühmelāt-ı kelāmın elfāz-ı dürrerbārından terciḥ idüp aña dīnin işārāt ve haḳāyık-ı Qur‘āniyyeden yegrek zann iderler idi. Ve eydürler idi ki ‘Naḍruñ didüğü ol efsāne-i kadīmeden yegrekdür’ dirler idi. Haqq te‘ālā bu ḥuşuşda daḥı Qur‘ān-ı ‘azīm inzāl itdi, *en kāne zā mālin ve benīn * izā tutlā ‘aleyhi āyātunā kâle*

³²³⁵ el-Hümeze 104/1

³²³⁶ vā‘il: Kaynaklarda "vā‘il" olarak geçer.

³²³⁷ Meryem 19/77-80

³²³⁸ ve rüstem ve isfendiyār ve mülük-ı ‘acem hikāyeti söyler idi cühhāl anuñ sözlerine meyl iderlerdi: M‘de yok

*esâtîru'l-evvelîn*³²³⁹. Ve Kûr'an-ı 'azîmde her yerde ki esâtîr-i evvelîn zîkr olundu, Nađr ile cemā'atı hakkında vārid olmuştur. Ve anuñ kelāmıñ istihsān itdiler, anuñ hakkında, ve *mine'n-nāsi men yeşterî lehve'l-ḥadîşî*³²⁴⁰ nāzil oldu.

Bir gün peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem meclisde oturur idi. Velîd bin Muğîre cemā'atı ile anda idi. Nađr bini'l-Hāriş gelüp oturdı. Ve ol ḥazret ile münāzaraya başladı. Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem anı şöyle ilzām itdi ki ehl-i meclisin cümle āgāh oldılar, anuñ sözi kalmadı. Andan ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem bu āyet-i kerîmei okudu, *inneḳum ve mā ta'budūne min dūnillāhi ḥaṣabu cehenneme entum lehā vāridūn*.³²⁴¹ Andan meclisden gitti. Kureyş söze ve kelecîye başladı. Bu sözden gāyet ile müte'essir oldılar. Kureyş henüz meclisde iken nāgāh anlara 'Abdullāh ibni Zib'arā geldi. Bu āyet-i şerîfi aña 'arz idüp peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemden şikāyet eylediler. Ve Nađr bini'l-Hārişüñ mücādelesin ve ilzām olduĝın didiler. Ol kendüyi [M 305^a] gāyet 'ākıl ü dānā i'tikād ider idi. Eyitdi, 'Eger ben bunda olaydum hemān bu āyet-i kerîme ile ilzām iderdüm' didi. Suāl itdiler ki 'Ne vechle ilzām iderdiñ.' Eyitdi, 'Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem dimezmi ki sizüñ ma'būdlarıñuz cehenneme gitse gerek.' Eyitdiler, 'belî'.³²⁴² Ol eyitdi, 'Bundan lâzım gelür ki melā'ike ve 'Üzeyr ve 'İsā 'aleyhi's-selām cehenneme gideler. Zîrā nice tã'ife var 'Arabdan³²⁴³, melā'ikeye ve 'Üzeyre ve 'İsāya ṭaparlar bu sözi begendiler ve taḥsîn itdiler. Bir kerre daḥı meclis idüp bu kelāmı ortaya getürdiler. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem cevāb buyurdı ki 'Her kim ki aña 'ibādet itdüklerin dileyeye ve rāzî ola, ol cemā'at ile, ki anlara 'ibādet ider, bile cehenneme gider, Fir'avn ve Nemrüd gibi. Ammā melā'ike ve 'Üzeyr ve 'İsā 'aleyhimü's-selām münezzehlerdür, anlara 'ibādet olunmaĝa rızā' virmekden. Eyyām-ı ḥayātlarında kimesne anlara 'ibādet itmege zehresi yoĝidi. İntikāllerinden soñra şeytān anlara ḥile idüp bir şüret düzdi, bu 'Üzeyrdür, ve bir şüret daḥı, bu 'İsādur diyü aldatdı. Anlar şürete ve şeytāna ṭapmış olurlar. 'Üzeyr ve 'İsā cennetde 'ayş u 'işrettedür.' Ḥaḳḳ te'ālā ḥabîbinüñ kelāmına muṭābık āyet-i kerîme gönderdi, *inne'llezîne sebekat lehum minne'l-ḥusnā ulā'ike 'anhā mub'adūn*³²⁴⁴.

Yedinci Vākı'a

³²³⁹ el-Kalem 68/14-15

³²⁴⁰ Lokmān 31/6

³²⁴¹ el-Enbiyâ 21/99

³²⁴² belî: **M'** de yok

³²⁴³ ve 'üzeyr ve 'İsā 'aleyhi's-selām cehenneme gideler zîrā nice tã'ife var 'arabdan: **M'** de yok

³²⁴⁴ el-Enbiyâ 21/101

Naql olunur ki Übeyy bin Hâlef ve 'Ukbe bin Ebî Mu'ayt birbiriyle gâyet düst idi. Hâzret-i peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem ile ziyâde düşmanlık iderlerdi. Bir gün 'Ukbe peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem³²⁴⁵ huzûrına gelüp kelâm-ı şerîfin [S 211^b] dinledi. Übeyyüñ öñine geldi. Übeyy eyitdi, 'Artuğ benüm yanıma gelme ve senüñle söyleşmezem' diyü and içdi. 'Ukbe sebebinden suâl itdi. 'Niçün varup anuñ kelâmın dinlediñ.' 'Ukbe her ne deñlü and içüp ızhâr itdi ki 'Ben anuñ dîninden berîyüm', Übeyy inanmadı. Tâ işi buña karar itdi ki 'Ukbe varup murdâr ağızınuñ şuyın peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ cānibine ata, tâ kim aña inana. Pes ol la'în bedbaht hâtırı içün kuruyıcağ [M 305^b] ağızınuñ şuyın hâzretüñ cānibine atdı. Ve bu husûşda Allāhu te'ālā āyet-i kerīme inzāl itdi, *yevme ye'addu'z-zalimu 'alā yedeyhi yekūlu yā leyteni'teħaztu me'a'r-rasūli sebīlen * yā veyletā leytenī lem etteħiz fulānen ħalīlen * lekād edallenī 'ani'z-zikri ba'de iz cā'enī ve kāne'ş-şeytānu li'l-insāni ħazūlā*³²⁴⁶.

Sekizinci Vākı'a

Velīd bin Muğīre ol hâzrete gâyet hâsed üzre idi. Ve ehl-i 'ucub ve mu'ānid idi. Aña binā'en eydür idi ki 'Bencileyin kişi Mekke de iken ve Mes'ūd bin 'Amr ve 'Umeyr³²⁴⁷ Şekafî Tā' ifde var iken Cebra'ıl Muḥammede nāzil ola, bir yetīm iken. Bu aşlā mümkün degildür.' Hâkḱ te'ālā bu āyeti inzāl itdi, *ve kālū levlā nuzzile hāza'l-kur'ānu 'alā raculin mine'l-karyeteyni 'azīmin * ehum yaksimūne rahmete rabbike naħnu kaṣemnā beynehum ma'ışetehum fi'l-ḫayāti'd-dunyā ve reḫa'nā ba'duhum fevka ba'din derecātin*³²⁴⁸.

Topkuzuncu Vākı'a

Übeyy bin Hâlef bir gün bir çürümiş kemügi eline aldı. Ve eyitdi, 'Muḥammed eydür ki tekrār bu ustuhān dirilür, bu muḫāldür.' Hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ öñine gelüp ol kemügi barmaqları arasında uvup un gibi itdi. Ve didi ki 'Yā Muḥammed, dirsin ki Hâkḱ te'ālā iḫyā' ider ve maḳberden iḫrāc ider.' Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki '*belī*, sen öldükden soñra çürüyüp toprak olduğdan soñra Hâkḱ te'ālā seni iḫyā' idüp ḫaşr ider ve cehenneme idḫāl ider.' Ol hâzreti taşdik idüp Hâkḱ subḫānehu ve te'ālā bu āyet-i kerīme gönderdi, *eve lem yera'l-insānu ennā ḫalaḳnāhu min nutfetin*

³²⁴⁵ ile ziyâde düşmanlık iderlerdi bir gün 'ukbe peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem: **M**'de yok

³²⁴⁶ el-Furkân 25/27-29

³²⁴⁷ 'umeyr: **M**'de yok

³²⁴⁸ ez-Zuhruf 43/31-32

*feizā huve haşîmun mubîn * ve darebe lenā meşelen ve nesiye halkahu kâle men yuhyi 'l-izāme ve hiye ramîm*³²⁴⁹.

Onıncı Vâkı‘a

Naql olunur ki Esved bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib³²⁵⁰ peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme tavāfında rāst geldi. Didi ki ‘Yā Muḥammed, gel senüñle şerîk olalum. Sen bizüm tañrılarımıza tap ve biz senüñ tañrıña tapalum. Eger bizüm ma‘būdlarımız eyü olursa [M 306^a] sen daḥı anlara tapmış olursın. Ve eger senüñki yeg ise biz daḥı aña tapmış oluruz.’ Hāzreti maşharaya almak için zıkr itdi. Haḳḳ te‘ālā, *kul yā eyyuha 'l-kāfirūn*³²⁵¹ sūresin inzāl itdi. Ve bu gūnā münāzarāt vākı‘ olup mu‘cizāt ve āyāt vākı‘ olduğün çokdur. Kütüb-i eḥādîşde ve tefsîrde zıkr olunmuşdur. Ve ‘l-hāşıl her ne deñlü kim küffār ḥazrete taḥkîr ü tezlîl murād itdiler ise Haḳḳ te‘ālā ‘izzetin ve rif‘atin ziyāde itdi. Anlaruñ inkārı ekşer mu‘cizāta sebep oldı.

Dördinci Faşıl

Ba‘şdan on birinci senede vākı‘ olan umūruñ evveli ve ibtidā‘ı [S 212^a] islām-ı enşārdan raḍıyallāhu ‘anhum naql olunur ki seyyid-i kâināt ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavāt her sene ‘âdet-i şerîfesi ḥacc mevsiminde kabāil-i islāma da‘vet idi. Bu sene daḥı ‘Aḳabe cānibine teveccüh itdiler. Medîne-i münevvereden altı kimesne Ḥazrec kabîlesinden irişdiler. Es‘ad bin Zūrāre ve ‘Avf bini’l-Hāriş ve ‘Uḳbe bin ‘Āmir ve Cābir bin ‘Abdillāh ve Ḳutbe bin ‘Āmir bin Ḥuzeyfe³²⁵² ve Rāfi‘ bin Mālik. Çün kim Haḳḳ te‘ālā anlara raḳam-ı sa‘âdeti ezelde şaḥîfelerine yazılmış idi. Ve enşāruñ sâbıqlarından olmağı naşîb itmiş idi. Anlara ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem islām ‘arz eyledi. Cümlesi qabûl itdiler. Andan Medîne cānibine teveccüh idüp yārāna naşîḥat itmek ile ḳalblerinden pası ve gōñüllerinden ḥicābı ref‘ ü pāk idüp nitekim ehl-i Mekkedden sâbıqlar var idi. Bunlar daḥı ehl-i Medînenüñ sabıḳūnı oldı. Bunlaruñ ḥaḳḳında, *es-sābıḳūne 'l-evvelūne mine 'l-muhācirîne ve 'l-enşāri ve 'llezîne 'ttebe 'ūhum biiḥsānin*³²⁵³ buyuruldu.

DÖRDİNCİ BÂB

³²⁴⁹ Yâ-Sîn 36/77-78

³²⁵⁰ ‘abdi’l-muṭṭalib: Kaynaklarda "muṭṭalib" olarak geçer.

³²⁵¹ el-Kāfirūn 109/1

³²⁵² ḥuzeyfe: Kaynaklarda "ḥadîd" olarak geçer.

³²⁵³ et-Tevbe 9/100

Ḥazret-i risāletpenāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ mi‘râcî beyânındadır. Bu bâbda yigirmi dört faşıl zıkr olunur.

Evvelki Faşıl

Ḥ’āce-i kâinātuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ [M 306^b] mi‘râcında ḥikmet ne idügin beyân ider. Bilgil ki ḥazret-i seyyidü’l-evvelîn ve’l-âḥirîn şalavâtullāhi ‘aleyhi ve’s-selāme mi‘râcî mu‘cizât-ı zāhire ve ḥaşāiş-i bâhiresindendir. Bu maḳām gāyet maḳāmātuñ ulusu iken ehl-i siyer igmāz itmişlerdür. Ve bu faḳîr-i ḥaḳîr bu bâbda ne deñlü rivāyât ve ne ḳadar nûkât vâḳi‘ olmuş ise cem‘-i kütübden cem‘ itmegi münāsib gördüm. Ehl-i tefsir ve ehl-i ḥadîş ne ki îrād itmişlerdür, ekşeri zıkr olundu. Bu sebeb ile bu kitâb sâir siyerlerden mümtâz olur, *inşā’ allāhu te‘ālā*. Ve daḥı ma‘lûmdur ki Ḥaḳḳ subḥānehu ve te‘ālānuñ ef‘ālinde ḥikmetleri bînihāye ve işāretleri bilāğāyedür. Lâkin ḥuşûş-ı mi‘râcda yigirmi ḥikmet zikriyle iktifâ’ olundu.

Evvelki Ḥikmet

Ba‘zı rivāyet vârid oldu ki ḥazret-i seyyidü’r-rûsul şallallāhu ‘aleyhi ve sellem andan evvel ki *ve mine’l-leyli fetehecced bihi nâfileten leke*³²⁵⁴ âyet-i kerîmesi nâzil olmuş idi. Gâh namâz u niyâz ider idi, gâhî rāḥat olur idi. Bir gice mübârek gözleri ḥ’āba varmış idi. Ve ḳalb-i şerîfleri uyanık idi. Nāgâh yedinci ḳat gökden ḥazret-i Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selāmuñ ḳanadı şadâsı sem‘-i şerîfine vâşıl olup ḳalkup döşegi üzre oturdu. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selām ‘ale’l-fevr gelüp eyitdi, ‘Ḥaḳḳ te‘ālā saña selām ider. Ve buyurur ki anı ḳullarimuñ ‘özrin dilemek içün ve şefâ‘at etmek içün ḥalk itdüm. Bu maşlahat yatmak ve uyumak olmaz. Rāḥatlıkda iş bitmez. Luṭf ile ḳadem rencide ḳıl. Baḥḥâ’-yı Mekkeye varup cümle ümmetiñi ve günāhlarını sana ‘arz ideyüm. Ve ‘amellerin bildireyüm. Tâ ‘ibret aḥz idüp bilesin ki rāḥatlık ve uyḥu zamānı mıdur.’ Andan ḥazretüñ mübârek eline yapışup Baḥḥâ’-yı Mekkedden taşra iletdi. Ve tamām-ı ‘ümmetini ve ‘amellerini [S 212^b] bir bir ‘arz itdi. Şol ḳadar me‘âşî ve şol deñlü bu‘d u ḥızlân müşāhede itdi ki ḥadd ü ‘adedden bîrûn. Andan eyitdi, ‘Ey ḥabîb-i [M 307^a] ma‘būd, eger³²⁵⁵ maḳām-ı Maḥmūd murādıñ ise yimegi ve içmegi ve uyḥuyı az ile eyle, tâ maḳām-ı şefâ‘ate lâyıḳ olup vâşıl olasın, *ve mine’l-leyli fetehecced bihi nâfileten leke ‘asā en yeb’seke rabbuke maḳāmen maḥmūdā*³²⁵⁶.’ Seyyidü’l-mürselîn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem maḥzûn ḥānesine geldi.

³²⁵⁴ el-İsrâ 17/79

³²⁵⁵ eger: ekrem M

³²⁵⁶ el-İsrâ 17/79

Kendüye eyitdi, ‘Şimdi bu ümmetüñ kaçğı günāhına şefā‘at ideyüm ve kaçğı ‘ayb u ma‘şiyetlerin dilek eyleyeyüm.’ Hıtab geldi ki ‘Ümmetiñüñ günāhına ‘afvı senüñ gice ihyā’ itmeñe bağludur. Eger sülüş-i ümmetüñ mağfıretin isterseñ gicenüñ sülüşin ihyā’ eyle. Eger nışfin isterseñ nışfin ihyā’ eyle. Eger sülüşānın dilerseñ gicenüñ sülüşānın ihyā’ eyle. Eger tamāmın dilerseñ tamām ihyā’ eyle.’ *yā eyyuha ‘l-muzemmil * kumi ‘lleyle illā kalīlan * nişfehu evi ‘nkuş minhu kalīlan * ev zid ‘aleyhi*³²⁵⁷ āyeti nāzil oldı. Hı‘āce-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Sülüş ve sülüşān müşkıldür.’ Bi‘l-küllıyye uyhuı ıarām idüp pister-i rāhatı terk idüp maķām-ı mücāhedede namāz u niyāza bir mertebe ikdām eyledi ki mübārek ayakları şişdi. Ve şol deñlü nāle vü zārı eyledi ki melā’ıke-i muķarrabün ve sükkān-ı hāzāir-i Kudüs eyitdiler, ‘İlāhı, bu ne rencdür ki bir bīgünāh nebı günāhkārlardan ötüri ten-i mübārekine ne eyler. Ve feryād-ı enıni tarem-i a‘lāya ırgüre.’ Hakk subhānehu ve te‘ālā süre-i *tā hā * mā enzelnā ‘aleyke ‘l-ķur‘āne liteşķā*³²⁵⁸ āyetin inzāl buyurdı. ‘Ey Muhammed, ben saña ümmetüñ için istiğfār eyle diyü emr itdüm. Yoķsa kendüñi helāke işirdür dimedüm. Gel imdi saña ümmetiñüñ günāhların gösterdüm. Çok göründi. Şimdi meleküt-ı a‘lāda benüm deryā-yı rahmetimi ve baķr-ı mağfıretimi daķı saña müşāhede itdüreyüm. Göresin ki kaçğısı ziyādedür.’

İkinci Hikmet

Ba‘zılar eydür, Hakk celle ve ‘alā’nuñ hikmet-i ezeliyyesi iktizā’ itdi ki refı‘-i ümmet ve yevm-i kıyāmetde evvel mütekellim ol hāzret ola. Ve hāl ü ‘akd-i [M 307b] ehl-i sa‘ādet ve şekāvet anuñ re‘yine rāci‘ ola. Kıyāmetüñ hōd şiddet ü şavleti ki *inne zelzelete ‘s-sā‘ati şey’un ‘azīm*³²⁵⁹ vāķı’ olur. Lācerem herkes kendü nefsine iştiğāl ider. Ğayrınıñ aķvāline nazarı mecālî olmaz. Belki Ğayrınıñ fikri muķāl olur. Pes hāzret-i hı‘āce-i kāināt cümle mülk-i melekütı ve derecāt-ı cennāt-ı na‘ımi ve derekāt-ı ‘azāb-ı elımi nazarına getürüp bir bir müşāhede itdürdiler. Cemı‘ ne var ise heybet ü şalābetin görmiş oldı. Kıyāmet kopıcaķ andan hāvf u haşyet vāķı’ olmaz, tā herkes ‘*nefsı, nefsi*’ didikde. Ol hāzret anları görmişdür, ‘*ummetı ummetı*’ diyerek āsānlık ile geçer. Bunıñ nazarı hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām Hakk subhānehu ve te‘ālā Fir‘avna ırsāl itdikde Hakk te‘ālādan mu‘cize taleb itdi. Hakk te‘ālā ‘aşāyı mu‘cize idüp, *en elķi ‘aşāk*³²⁶⁰ ile emr olundı. ‘Aşāyı bıraķdıkda şü‘bān oldı. Mūsā ‘aleyhi’s-selām andan hāvf itdi ve firār

³²⁵⁷ el-Müzemmil 73/1-4

³²⁵⁸ Tā-Hā 20/1-2

³²⁵⁹ el-Hacc 22/1

³²⁶⁰ el-Kasas 28/31

itdi. Hıttāb geldi ki ‘*huz hā ve lā teḥaḥ*³²⁶¹.’ Andan sonra korku [S 213^a] zāil oldu. İlkā’ ile emr itmege hikmet oldur ki eger evvel vehlede Fir‘avn öñinde ilkā’ itse evvelden müşāhede itmiş olmasa ol daḥı Fir‘avn ve ehl-i Fir‘avn gibi ḥavf eylerdi. Mu‘cizesi zāyi‘ olurdu. Kezālik server-i ‘ālem ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem daḥı mi‘rāc gicesi ‘ālem-i ḡaybūñ umūrını müşāhede itmese ol daḥı ḡayrılar gibi ḥavf idüp şefā‘at itmedin ‘āşileri dūr iderdi.

Üçinci Hikmet

Ḥaḳḳ te‘ālā kullarını cennete da‘vet idüp müşāhede-i dīdārın va‘d eyledi, *lillezīne aḥsenu’l-ḥusnā ve ziyādetun*³²⁶². Ve cümle tālibleleri bu bezmgāha okudı, *vallāhu yed’u ilā dāri’s-selāmi*³²⁶³. Ve bu devletūñ vüṣūline rābıta ve bu ‘izzetūñ ḥuṣūline vāsıta bizüm peygamberimizi kıldı. Görmeden kulavuzluk münāsib olmaz. Ve müşāhede itmedin kemā yenbaḡı ta‘rīf ü tavṣīf [M 308^a] olmaz. Pes cümle derecāt-ı ‘āliyyātda ne var ise ḥazāin-i fāḥire ve cevāhir-i zāhiresin ve bi’l-cümle cemī‘an zīverlerin gösterüp ol ḥazrete mu‘āyenen ‘arz itdi, tā kim anuñ delāleti bīmüşāhede ve bizüm talebimiz bīhūde gibi olmasun.

Dördüncü Hikmet

Ba‘zılar eydür, ol ḥazret-i ḥabībdür. Ḥabībe mecmū‘-ı maḥzūnātı göstermek ‘ādetdür. Nitekim mülük-ı mecāzī kullarından birine maḥabbet eyleye aña cümle ḥazāin ü defāin nesi var ise ‘arz ider. Cümlesinūñ ḥāfızı ve mühri altında olur. Pes Ḥaḳḳ te‘ālā ḥabībine cümle arzda olanı gösterdi. ‘*zuviyet liye’l-arḍu ferāeytu meṣāriḳahā ve meḡāribehā*’ buyurdu. Ya‘nī, ‘Bizüm için dūrıldı. Arzuñ maşrıqları ve maḡribleri baña gösterildi. Andan āsumāna çıkardı. Cennetūñ mefātīhi ve cehennemūñ kilīdi ol ḥazretūñ dest-i irādetine teslīm olundu. Tā kim her kim şefā‘ate mazḥar ola, sa‘ādete irişür. Her kim şefā‘atden maḥrūm ola dünyāda eyülik yüzi görmez.

Beşinci Hikmet

Getürmişdür ki yer ile gök birbiriyle münāzara itdiler. Baḥrū’-d-dürer tefsīrinde ‘ibārāt-ı ‘acībe ile ve işārāt-ı keşire ile ziyāde taṭvīl idüp zıkr olunmuşdur. Bu muḥtaşarda bir şemme irād olundu. Meşelā āsumān eyitdi, ‘Ben refi‘üm’, ve ‘s-semā’e refe‘ahā³²⁶⁴.

³²⁶¹ Tā-Hā 20/21

³²⁶² Yūnus 10/26

³²⁶³ Yūnus 10/25

³²⁶⁴ er-Rahmān 55/7

Zemîn eyitdi, ‘Ben mesbûtum’, *ve ce ‘ale lekumu’l-arḍa bisātan*³²⁶⁵. Āsumān eyitdi, ‘Ben cömerdü. Her incü ki baña virilür, bağışlaram.’ Zemîn eyitdi, ‘Ben şabûrum. Her ne yük uralar, taḥammül iderem.’ Āsumān eyitdi, ‘Bende envār vardır.’ Zemîn eyitdi, ‘Bende esrār vardır.’ Āsumān eyitdi, ‘Ḥaḳḳ te‘ālā kürre-i şemsi bende itdi’, *ve ‘ş-şemsi ve duḥāhā*³²⁶⁶. ‘Ve cirm-i mähı baña virdi’, *ve ‘l-ḳameri izā telāhā*³²⁶⁷. ‘Ve beni kevākib ile tezyîn eyledi’, *innā zeyyena ‘s-semā’ e ‘d-dunyā bîzînetini ‘l-kevākib*³²⁶⁸. ‘Ve şeyâtine bende ol kevākibi ḥārisler ya ‘nî şeytāndan bekciler eyledi, ‘asākir-i şeytānı ḳovalar’, [M 308^b] *illā men ḥaṭîfe ‘l-ḥaṭfete feetbe ‘ahu şihābun ṣāḳib*³²⁶⁹. ‘Her gice ‘ālemi zulümāt dutduḳca kevākib benüm meydānımda cevelān ider. Şabāḥ olup ‘ālem münevver olup göz gözi gördikde şevābit bu ‘ālemi teferrüc benüm üzerimden nazar ider.’ Zemîn eyitdi, ‘Ey āsumān, ‘aceb bülendpervāzlık idersin. Ve kendü zînetiñ zıkr idersin. Meger, *innā ce ‘alnā* [S 213^b] *mā ‘ala ‘l-arḍi zîneten lehā*³²⁷⁰ âyetinüñ ma ‘nāsın bilmez misin ki ḳalem-i ḳudret emr-i *kun feyekūn*³²⁷¹ ile âyetde naḳş-ı bûḳalemün yazmışdır. Ve benüm meydānımda ne ḳadar nuḳûş ve elvān gösterüp sikke-i mermerde ḳazımışdır.³²⁷² Āḥir lâlezāruñ şahnında faşl-ı bahārda nebātāta tâze ḥayāt ve nesīm-i şabādan ne tarîḳ ile nesimāt zuhūr ider. Ağalar üzre şehirde bûlbüllerüñ naḡamātı bād-ı şimālūñ benefşe zülfinden irgürdügi nefehātı görmez ve işitmez misin. ‘Arşa-i sebzezārda çeşm-i gonca gül yüzler ne vechle nāzir ve ḥaṭîb-i ‘andelîb, *subḥāne ‘llezi ‘l-mulki ve ‘l-melekūt*³²⁷³ tesbîhini zākir, mürgān muḳarribler ile hemsāz ve ḳumrîler muḳarribler ile demsāz degil midür.’ Āsumān eyitdi, ‘Ey zemîn, bunlaruñ ebḥāşından³²⁷⁴ bir nesne bitmez. Ve feryād u enîninden havā’dan ḡayrı ḥāşıl olmaz. Eger dilerseñ tesbîḥ-i meleki işit ve terennümāt-ı sükkān-ı istimā’ eyle. Tuyūruñ terennümātı benüm sebebüm ile vāḳi’ olur. Ve gülîstān benüm ḥarekātımdan peydā olur. Benüm mütālā’am sebebiyle nuḳûş-ı hezārān elvān senüñ meydānına devşenür. Ve şad hezārān ezhār şāḥ-ı eşcār nümāyān olup vücūda gelür. Sende güller var ise bende her kevkeb verd-i aḥmerden münevverdür. Māḥ benüm fezā’mda ḳazā’-yı ḳudret ile mu‘allaḳ ve ‘uṭārid-i ‘aṭṭārvār her ‘itr-ı laṭîfe müte‘allıḳ zühre-i bisāt-ı inbisāta benüm üzerimde āḡāz ider. Ve ḥürşîd benüm taḥtgāhımda pervāz eyler. Mirrîḥ benüm şaḥîfemde nuḳûş-ı ‘acîbe ile zemîn ü zamān gösterür. Ve müşterî [M

³²⁶⁵ Nûh 71/19. Ayette "ve" kelimesi bulunmaz.

³²⁶⁶ eş-Şems 91/1

³²⁶⁷ eş-Şems 91/2

³²⁶⁸ es-Sâffât 37/6

³²⁶⁹ es-Sâffât 37/10

³²⁷⁰ el-Kehf 18/7

³²⁷¹ el-Bakara 2/117, Âli İmrân 3/47,59, el-Enâm 6/73, en-Nahl 16/40, Meryem 19/35, Yâ-Sîn 36/82, el-Gâfir 40/68

³²⁷² ve benüm meydānımda ne ḳadar nuḳûş ve elvān gösterüp sikke-i mermerde ḳazımışdır: S’de yok

³²⁷³ "Mülkün ve melekutun sahibi tüm eksikliklerden münezzehtir."

³²⁷⁴ ebḥāşından: elḥānından M

309^a] sa‘ādet hātemin ve devlet ü ikbāl mührin bende ta‘yīn ider. Zuhal ehl-i şeqāvette nuḥūset raḳamın bende vaż‘ ider. Ve süheyl-i Yemenī hātūn-ı Hābeşī gibi bende seyr ider. Cevzā’ ḥamā’ ilvār benüm gerdenimde ta‘līḳ olunmuşdur. Benātu’n-na’ş ‘arūs lar gibi benüm taht-ı lāciverdimde ḥurāmān eyler. Bunlar cümle emr-i şuverīdür. Ammā ma’nā yüzinden ben bir ḳal‘a-i feleküm ve ‘ibādetgāh-ı meleküm. Maḥall-i ‘arş-ı refī’ ve menzil-i kürsī-i vasī’üm. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām ve Mīkā’īl meskeni degil miyüm. Ve İsrāfil ve ‘Azrā’īl ‘aleyhi’s-selām mekānı degil miyüm. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām baña getürülmedi mi. Ve İdrīs ‘aleyhi’s-selām baña ref‘ olmadı mı. Maḥrem-i sırr-ı levḥ ü ḳalemüm ve maḥall-i beyt-i ma’mūrum.’ Ve’l-ḥāşıl çün kim āsumān şıfāt-ı kemāl ve ‘alāmāt-ı cemāl ile kendüyi zıkr itdi, zemīn-i miskīn sırr-ı ḥicāleti sīne itdi. Nice biñ yıl bu üslūb üzre şabr itdi. Çün kim ḥvāce-i ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām ḳadem-i şerīfiyle vech-i arzı müşerref itdi, ḥāk-ı ḡammnāk sürūra gelüp tefāḥüre başladı. Eyitdi, ‘Ey āsumān, işte ol peygamber ki on sekiz bin ‘ālem anuñ içün ḥalḳ olunmuşdur. Ve cümle enbiyā’ vü evliyā’ ve şuleḥā’ ve muttakīn ve melā’ike-i muḳarrabīn cemālını görmege müştāḳlardır. Egerçi gevher-i pāki devāir-i ‘ālemden yücedür, ammā aşl-ı vücūdı ve ḥilḳat-i būnyesi merkez-i ḥākdür. Ve bi’şet ü şerī‘ati bende vāḳi’ oldı.’ Bu vāsıta ile semā’ya ḡālib olıcaḳ semā’ daḥı Ḥaḳḳ celle ve ‘alā’ya münācāt idüp mübārek ḥāk-i pāyiyle müşerref olmaḳ murād itdiler. Ḥaḳḳ te‘ālā daḥı kemāl-i luṭfindan maḡbūn u maḥzūn ḳalmasun içün semāvātı geşt idüp, *summe denā fetedellā*³²⁷⁵ maḳāmına ‘urūc itdi.

Altıncı Hikmet

Ba‘zılar eydürler, ol ḥazreti şallallāhu ‘aleyhi ve sellem semāvātı geçürüp derecāt-ı [S 214^a] ‘āliyāta yetürdi, tā kim ümmetini³²⁷⁶ bilāvāsıta ışmarlaya. Pes ḥazret-i Bārīye celle zıkrı keenehu Ḥaḳḳ te‘ālā [M 309^b] buyurur ki ‘Yerde ümmeti saña ışmarladum. Yeryüzinde anları görürsin. Maḳām-ı ḳurba gel, tā anları saña ışmarlayayum, tā kim ışmarlamadın kimdür göresin. Tā kim ikisi ḳatıñda mübeyyen ola.³²⁷⁷ Yā Muḥammed, daḥı ışmarlamadın ben anları bilürem. Ve ‘ayıbları daḥı ma‘lūmumdur. Cümle ‘ayıbları ḳabūl idüp baña lāyık itdüm. Ve ‘ināyetim anlardan dirīḡ itmem. Sen daḥı şefā‘atıñı dirīḡ eyleme.’ Anuñ içündür ki ḳıyāmetde her peygamber, ‘*nefsi nefsi*’ dirler. Bizüm ḥabībimiz, ‘*ummeti ummeti*’ dir.

³²⁷⁵ en-Necm 53/8

³²⁷⁶ ümmetini: imāmetini **M**

³²⁷⁷ tā kim ikisi ḳatıñda mübeyyen ola: **M**’de yok

Bunda bir laṭif sırr vardır. Her kiři, ‘*nefsi nefsi*’ dir, nefs-i haḳḳ degildir. Ve resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, ‘*ummeti ummeti*’ dir, ümmet daḥı haḳḳ degildir. Faḥr-ı kâināt şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün bülend himmetine göre, ‘*rabbı rabbı*’ dimekdür. Lâkin *ummeti* demek zımnında *rabbı rabbı* demek vardır. Zîrâ nazarı ümmete degildir, belki ümmeti virenedür. Ya’nî, ‘Maḳām-ı ḳurbda baña bu ümmeti ‘aṭā’ itdiñ. Eger bunu terk idem senün ‘aṭā’ñı taḥḳîr itmiş oluram ve daḥı baña ışmarladığını yâd itmemiş oluram.’

Bunda bir laṭife daḥı vardır ki şerḥ-i Ta’rîfde zıkr olunur. Haḳḳ te’ālā bu ümmete iki ‘aceb luṭf itmişdür. Biri oldur ki cemî’-i ümmetleri kendüye ḳodı. Cümle zünnār bağlanup kâfir oldılar ve ‘ahd şaydılar. Peyğamberleri anlarda yarlığanmağa ḳabiliyyet görmediler, ‘*nefsi nefsi*’ didiler. Çün kim bu ümmeti kendü luṭfiyla îmānların ḥıfz itdi, düstluḳ ‘ahdinün aşlı zāyi’ olmamış bulundu, yarlığanmağa lâıyḳ oldılar. Ve şulḥa müsteḥaḳḳ bulundılar. Anuñçün ḥazret-i meḥḥar-i kâināt ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavāt ve ekmelü’t-taḥıyyāt Muḥammed Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, ‘*ummeti ummeti*’ didi. İkinci laṭife. Egerçi bu ümmet za’îf bünyeleri ile sâ’ir ümmetden ziyāde günāh işlediler, ammā âşinālıḡuñ aşlı, ki îmāndur, ol yerindedür. Ve bu günāhlar bu ümmeti redd içün degildir. [M 310^a] Belki iki nesneden ötüridür. Biri Haḳḳ te’ālānuñ bu ümmet ile düstluḡı zāhir olsun ve biri daḥı ḥabîbinün şefā’ati manşıbı ne deñlüdür âşikāre olsun. Daḥı ulular eyitmişlerdür ki *et-tecāvuzu* ‘*ani’l-cefā*’i ‘*alā ḳadri’l-maḥabbeti* ve ‘*afvu* ‘*azîmi’l-cefā*’i ‘*alā ḳadrin* ‘*azîmin cāhe*’ş-şefi’. Ya’nî çok günāhdan geçmek maḥabbete delîldür. Ve çok cefā’ bağışlamak şefā’at ile şefi’ün ḳadri ‘azîm itdüğine şāhiddür.

Yedinci Hikmet

Ḥı’āce-i ‘ālem ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām yerde gāh gāh ḥalvet idüp andan, ‘*lî ma’ allāhi vaḳtun lā yese’ unî fîhi melekun muḳarrabun ve lā nebiyyun murselun*.³²⁷⁸ ‘Gāhî benüm rabbüm ile bir vaḳtim olur ki ne melek-i muḳarreb ve ne nebiyy-i mürsel anda baña müşārik olmaz.’ Dāimā taleb ider idi ki ol maḳşūd olan bir naḳd u vaḳti ola. Şöyle ki melek-i muḳarrebden murād Cebrā’îl ve nebî vü mürselden maḳşūd İbrāḥîm Ḥalîl ‘aleyhimü’s-selām ola. Belki nebiyy-i mürselden maḳşūd beden-i şerîfi ve melek-i muḳarrebden murād rûḥ-ı laṭîfi ola. Ya’nî bir maḳām ki anda naḳd-ı vüçüd sıgmaz ve vüçüd-ı kevneyn aña berāber olmaz. Şeş cihetden taşra olur. [S 214^b] Naḳdden murād budur. Nitekim Yûnus ‘aleyhi’s-selām çün kim izdiḥām-ı ḥaḳḳdan ḳalbi müteḡayyir oldu,

³²⁷⁸ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2/204 (no.2159).

bir tenhā yer taleb itdi ki anda Hakk te‘ālāya tesbīh eyleye. Ferāğ-ı hātır ile Hakk te‘ālā aña hūt karnın halvethāne kıldı. Anuñçün h‘āce ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām, *lā tufaḍḍulūnī ‘alā yūnuse’bni mettā* buyurdi ki ben semāvāta ‘urūc itdüm, ol cānib-i sifle gitdi. Huşul-ı maḳşūdda biribirinden tafḍīl olunmaz. Fevķ-ı ‘arş-ı a‘lā’ ve taht-ı şerā bu huşuşda müsāvidür. Hakk te‘ālā her yerden tesbīhi işidür ve herkes bir yerde ağıyardan halāş olur ki anuñ şānına lāyık ola. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām āteş-i Nemrūdda maḳşūdına vāşıl ola ki ‘ālem-i vahdetdür.

Sekizinci Hikmet

[M 310^b] Ba‘zılar eydür. Hakk te‘ālā ol hāzreti maḥbūbiyyet hil‘ati ile müşerref itdi. Ve cümle ‘ālemi bu şadā dutdı, ‘‘Ālem-i mülk ü melekūta yetdi.’ Cümle kāināt ḥabīb-i Ekremūn maḥabbetiyle iftiḥār itdiler. Melā’-yı a‘lā ki ibtidā’da, *etec‘alu fihā*³²⁷⁹ didiklerinden istiğfār itmişler idi. Ekşer müfesssirin, *innī a‘lemu mā lā ta‘lemūn*³²⁸⁰ murād Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemdür didiler. Ya’nī, ‘Siz nesl-i Ādemden ehl-i fesādı görürsiz. Ammā ben bilürem ki sizūn ma‘lūmuñuz olmayanı ki Muḥammeddür, cümle mevcūdāt anuñ sebebiyle olmışdur.’ Hāzretūn dīdārına müştāk olup hāzret-i Bārī celle ismuhudan taleb itdiler ki mülākātıyla müşerref olalar ve tesellī-i hātır hāşıl ideler. On sekiz biñ ‘ālem hilḳatine sebep kim idügin görüp ol suālden ‘özürlerin dileyeler. Nitekim Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı Zelīhā ziyāde sevüp, *kaḍ şegāfehā ḥubban*³²⁸¹ diyü Mısır hātūnları ta’n idicek anlar cemāl-i Yūsufi görmemişler idi. Zelīhā Yūsufi anlara gösterdi, tā kim ḥaḳķında melāmet itmeyüp bir dahı Zelīhāyı ta’n itmesünler. Fi’l-vāķi‘ gördüklerinde medhūş olup ellerin kesdiler. Ve, ‘*mā hāzā beşeran in hāzā illā melekun kerīm*³²⁸²’ didiler.

Tokuzuncu Hikmet³²⁸³

Anuñçün semāvāta ilettdiler ki tā kim tevātür-i tecelliyāt vāsıtasıyla ‘ilm-i yakīn mertebesinden ‘ayne’l-yakīn ṭabaķasına vāşıl ola.

Onuncu Hikmet

³²⁷⁹ el-Bakara 2/30

³²⁸⁰ el-Bakara 2/30

³²⁸¹ Yūsuf 12/30

³²⁸² Yūsuf 12/31

³²⁸³ S’de bu "onuncu hikmette" anlatılmıştır.

Semāvātta hāzāir-i melekūtda mu'tekif olanların 'ibādetin görüp tarīk-i 'ibādetde dahı ziyāde bisāt-ı hıdmetde olandan artuk inbisāt eyleye.

On Birinci Hikmet³²⁸⁴

Ba'zılar eydür, Hakk te'ālā murād itdi ki ol hāzrete aqsām-ı vahyūn cem'isiyle müşerref eyleye. Belki efdāl-i vahy bilāvāsıta olandur. Cebra'ıl vāsıtasıyla olandan zıkr olundı. Bilāvāsıta olan mi'rācdā, *āmene'r-rasūlu*³²⁸⁵ āyeti bilāvāsıta okunmışdur. Murād olan maqşūdın dileyüp bilāvāsıta icābet olmuşdur, *rabbenā lā tu'āhiznā [M 311^a] in nesīnā ev ahta'nā*³²⁸⁶ āhir sūreye dek. Pes hikmet mi'racdan kendi bu āyeti bilāvāsıta okumağdur.³²⁸⁷

On İkinci Hikmet

Eydür, tā kim umūr-ı āhireti ve le'tāif-i cenneti zāhir göziyle müşāhede idüp dāmen-i himmeti dünyādan ve rezā'il-i dünyādan bi'l-külliyye divşüre. Ve bākī olanı fānī üzre başiret vechiyle ihtiyār eyleye.

On Üçüncü Hikmet

Erbāb-ı işāret eyitmişler. Bir temşil idelüm, fehmi itmek için. Her ne deñlü 'aşıka cemāl-i ma'sūkı zıkr itseler maqām-ı şühūdda maḥbūb kendüyi tezyin idüp 'aşıka cemālın gösterdiği gibi olmaz. Kezālik Hakk te'ālā buyurur ki 'Yā Muhammed, nice müddetdür ki benüm vaşf-ı cemālim ve na't-ı kemālim Cebra'ıl 'aleyhi's-selāmdan işidürsin. Ve zülāl-i vişālime ta'atı idersin. *ve kul rabbi zidnī ilmen*³²⁸⁸ yenābī'inden āb-ı hayāt vaşl taleb eylesin. [S 215^a] Hālā kalk, bilāvāsıta cemālim müşāhede eyle. Ve şuhūd deryāsına tal. Ve vahdet-i zāt-ı mücerred 'ani's-sıfāt mazhar-ı tecellī ol.'

On Dördüncü Hikmet

Naql olunur ki melā'-yı a'lāda olan melā'ike mābeyninde suāl ve cevāb-ı şāfi vāki' olup dört biñ yıl bir cevāb-ı şānī³²⁸⁹ hāşıl olmamış idi. Tā kim seyyidü'l-mürselin 'aleyhi's-salātu ve's-selām meb'ūs oldu ve anuñ fezāil ü kemāli ve vaşf-ı efdāli semāvāt-ı 'alā'da mezkūr u müştehir oldu, melā'ike bildiler ki bu müşkilātuñ halli müyesser olmaz,

³²⁸⁴ on birinci hikmet: S'de on üçüncü hikmet.

³²⁸⁵ el-Bakara 2/285

³²⁸⁶ el-Bakara 2/286

³²⁸⁷ onuncu hikmet semāvātta hāzāir-i melekūtda mu'tekif olanların 'ibādetin görüp tarīk-i 'ibādetde dahı ziyāde bisāt-ı hıdmetde olandan artuk inbisāt eyleye: S'de yok

³²⁸⁸ Tā-Hā 20/114

³²⁸⁹ vāki' olup dört biñ yıl bir cevāb-ı şānī: M'de yok

illā ol menba‘-i ‘ulūm-ı evvelīn ü āhirīn devletlinüñ lisān-ı hikmetāşārından olur. Hazret-i Zü’l-celāle tazarru‘ idüp h‘āce-i ‘ālemi cānib-i semāvāta getürüp teşrīf itmesin dilediler. Tā kim suāllerine cevāb ve müşkillerine şifā’-yı şadr hāşıl ola. Ol suāllerüñ cevābları ile ‘anḡarīb takrīr olunur maḡallinde, *inşā’ allāhu te‘ālā*.

On Beşinci Hikmet

İmām Ca‘fer-i Şādiḡ raḡıyallāhu ‘anh buyurmuş ki Hakk te‘ālā murād itdi ki h‘āce-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve selleme ezān ta‘līm eyleye. Çün kim cümle ṡabakāt-ı semāvātı seyr itdi [M 311^b] ve ‘arş u kürsī ve levḡ ü kalemi ṡayy itdi, ḡicāb-ı ḡāşşā vāşıl olıcaḡ verā’-yi ḡicābdan bir melek gelüp ezān okudı, şimdiki namāz içün okunan ezān gibi. Ve ol ḡazret işitdi. Ol daḡı tafşīl üzre maḡallinde beyān olunur.

On Altıncı Hikmet

Ba‘zılar eydür, ol ḡazretüñ cümleñüñ üzerine teḡaddümi zāhir ola. Şöyle ki beyt-i maḡdisde enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selāma imām oldı. Anlar üzerine faẓīleti zāhir oldı³²⁹⁰. Andan beyt-i ma‘mūrda melā’ike ‘aleyhimü’s-selāma imām oldı. Anlar üzerine faẓīleti zāhir oldı. Şarḡ u ḡarba ve ins ü cinne ba‘ş olundı, tā kim cümlesine ḡākim ola. Pes mi‘rāc h‘āce-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ faẓīletini ızhār içündür.

On Yedinci Hikmet

Ol ḡazretüñ ḡātır-ı şerīfi dünyāda küffārdan ve yahūd ve neşārā ve müşrikīnden ḡāyet ile rencīde olmışdı. Nice melāmetler ve envā’-ı riyāzetler ve mücahedeler çekdi. Aña muḡābil tesellī bir vechle müyesser olmaz ve bir ‘atā’ ile mutaşavver olmaz. İllā kendünüñ rif‘at-i şānını ve ‘azamet-i bürhānını görmek ile olur. Tā kim virilen ‘ināyāta ḡöre muẓmaḡill olup bir şey deḡil idüḡi muḡarrer olsun. Ve ḡalb-i şerīfi ıztırāb çekmeyüp ārām ḡalsun.

On Sekizinci Hikmet

Oldur ki tā kim kevnüñ miḡdārı ol ḡazretüñ gözinden sāḡıt olsun. Bunun ma‘nāsı budur ki Hakk subḡānehu ve te‘ālā ol ḡazrete nice biñ ‘atā’ itdi, ism-i şerīfini ref‘ itmek gibi. Ve livā’-yı ḡamd ki *ādemu* [S 215^b] ve *men dūnehū taḡte livā’*³²⁹¹dür, ḡavz-ı kevşer ve şefā‘at-i kübrā ve ḡabirden evvel çıḡmak cümle ḡalāyıkdan ve cennete enbiyā’ vü

³²⁹⁰ zāhir oldı: M’de yok

³²⁹¹ *Müsnedü’l-Hanbel*, 1416, 3/152 (no.2546).

mürselinden evvel girmek gibi ve dahı bunun emsali ihsanları gibi. ‘Ādet budur ki bir pâdişâh bir kişiye hil‘at geyürse anuñla mesrûr olur. Zîrâ ol sebeb ile ‘izzet bulur. Ammâ bu huşûşda cümle eşyâ’ habîb ile ‘izzet bulmuşdur. Bunlar anuñla iftiḥâr eyler. [M 312^a] Habîb-i Ekrem bunlar ile iftiḥâr itmez. *li enne’l-iftiḥâra bi’l-‘atâ’i yestelzimu’l-iḥticâbe ‘ani’l-mu’ṭâ.* Ya’nî ‘atâ’ ile iftiḥâr ‘atâ’ idenden iḥticâbı iktizâ’ ider. Bu cihetden Hakk te‘âlâ mi‘râca iletdi ki cemî‘-i eşyâ’-yı mübârek qademinüñ altında ola, anları kendü ‘izzeti qatında ḥakîr göre. Lâcerem buyurdı ki *‘ene evvelu men tenşakku’l-arzu ‘anhu ve lâ faḥra ve livâ’u’l-ḥamdi biyedî ve lâ faḥra âdemu ve men dūnehū ve taḥte livâ’i*³²⁹² *ve lâ faḥra ene evvelu men yakra’u bâbe’l-cenneti ve lâ faḥra.*’ Ya’nî, ‘Ben bunlar ile faḥr itmezem. Bunlar benim ile faḥr iderler. Zîrâ bunlar hep benden aşağıdur. A’lâ ednâ ile iftiḥâr itmez. Belki ednâ a’lâ ile faḥr eyler. Benüm faḥrım rabbüm iledür ki er-refîku’l-a’lâ.’ Yâḥūd şöyle ta‘bir idelüm, ḥazret-i faḥr-ı ‘âlemi şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi tâ kim mi‘râca iletdiler, şefâ‘at âsân olsun için. Eydür ki qâb-ı qavseyn maqâmına vâsıl olıcak tamâm-ı ‘âlem qademi altında bir avuc ḥâk gibi gösterildi. Dinildi ki ‘Cemî‘an ümmetüñ günâhları ile bile bir avuc toprak içindedür ki senüñ ayağıñuñ ṭabanı altındadır ki sen ki anı taleb idesin dirîğ olunmaz. Ḥâtırın hoş dut ve himmetin muḥkem eyle. Qalîl ü keşîr bu bâbda saña muzâyeka yokdur.’

On Tokuzuncı Hikmet

Naql olunur ki nûr-ı ḥvâce-i ‘âlem nûr-ı eḥadiyyetden ve cümle ḥalâyıkdan evvel zuhûr idicek üç maqâm virildi. Biri maqâm-ı heybet ve maqâm-ı luṭf ve maqâm-ı qurb. Biñ yıl maqâm-ı heybetde tûrdı. Tamâm edeb aḥz itdi. Ve biñ yıl maqâm-ı luṭfda tûrdı. İnbisât taḥşîl itdi. Ve biñ yıl maqâm-ı qurbda tûrdı. Hakk celle ve ‘alâ’ ile üns tekmîl itdi. Çün kim ol rûḥ-i pâkqalib ḥâke geldi, ol maqâma gâyet müştâk olup ıztırâba düşdi. Ve ‘uluvva meyl itdi. Anuñ içündür bir murğı bağ u bustândan alup bende giriftâr idicek [M 312^b] kendüyi yerden yere urur. Ol vaṭan-ı aslîsinüñ iştîyâkıdır. Ve’l-ḥâşıl rûḥ-ı şerîfi ol maqâmı taleb itdi, anı bedensiz taleb itmek olmaz. Zîrâ ansız naşb-ı şerî‘at mümkün olmaz. Lâcerem nefis-i şerîfesin dahı alup aña tufeyl kıldı. Çün kim nefis maqâm-ı sırıñ zevkin aldı, ḥâtır aña bağlayup, ‘Ne hoş yerdür’ diyü ‘Bundan mufârakat itmezem’ didi. Bu ma’nâdan, *summe denâ fetedellâ*³²⁹³ ile ta‘bir olundu. ‘Ey habîbim, eger tâliblere sen yol göstermeyesin kim gösterür. Ve eger ebvâb-ı³²⁹⁴ ma‘rifeti ‘âriflere sen açmayasın yâ

³²⁹² *Müsnedü’l-Hanbel*, 1416, 3/152 (n0.2546).

³²⁹³ en-Necm 53/8

³²⁹⁴ ebvâb: erbâb M

kim feth ider. Ey ‘arîf, bin altuna bir bâz alurlar. Anuñla bir minķar deġer bir serķe dutarlar. Ey ħabîbim, sen ŗehbâzsın. Senüñle nice serķe ŗayd iderler, ümmetiñdür. Ćün bu maķâmıda ķalasın, ol murâd ħâşıl olmaz.’

Na‘m ey dervîŗ, [S 216^a] ħ‘âce-i ‘âlem hem ŗayyâd ve hem ŗayddur. Bu dergâĥda, *ene minallâhi* âŗiyânesinden pervâz idüp ŗayyâd ŗüretinde, *bu ‘ıŗtu ila ‘l-esvedi ve ‘l-aĥmari*³²⁹⁵ eṯrâf-ı kâinâtı ġezüp pervâz ider. Tâ ‘âķıbet murg-ı viŗâlî ki Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm, *erini enzur ileyke*³²⁹⁶ ile ṯaleb itmiŗdi, ŗayd eyleye. Bu ĥod kemâl-i ‘izzetde ki *len terâni*³²⁹⁷ ile ĥicâb kibriyâda nice biñ ‘izz ü nâz ile râzı ol feth idüp, *elem tera ilâ rabbike*³²⁹⁸ buyuruldı.

Yigirminci Ĥikmet

Ćün kim Ĥaķķ te‘âlâ yedi ķat göġi ĥalk itdi, ĥikmeti muķtezâsınca her bir gökde bir kevkeb ve her kevkebde bir ĥâŗŗa ta‘yîn itdi. Diledi kim ĥabîb-i ekremüñ kemâl-i istiġnâsın ve kendüden ġayra meyl ü naķar eylemedüġi melâ‘ike ve cümle mevcûdâta ġöstere. Pes ĥabîbini mi‘râca ġelmesi içün Cebrâ‘îl ‘aleyhi’s-selâmı ġöndürüp ġelüp burâķ ile ĥücre ķapusunda ķadem baŗdıķda ĥazret-i ŗallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Beni bir yere iletmeķ murâd olundu ġibi.’ Eyitdi, [M 313^a] ‘Eflâķde yedi menzil ve her menzilde bir nice maĥfel var. Cümlesi senüñ ķudûmüñe muntazırlardur.’ Ĥ‘âce ŗallallâhu ‘aleyhi ve sellem burâķa sũvâr oldu. Evvelki göġe vardı. Mâĥitâb öñine ġelüp selâm virdi ve kendü ĥünerin ‘arz itdi. Ĥ‘âce ŗallallâhu ‘aleyhi ve sellem iltifât itmeyüp ikinci semâ‘ya ‘azîmet itdi. ‘Uṯârid ġelüp selâm u taĥıyyât itdi. Ol daĥı kârını ‘arz eyledi. Aña daĥı iltifât itmeyüp üçinci semâ‘ya ĥimmet eyledi. Zühre ġelüp ta‘zîmden ŗoñra ĥünerin ‘arz itdi. Ana daĥı iltifât itmeyüp dördinci semâ‘ya teveccüh itdi. Ĥfitâb ġelüp mübârek³²⁹⁹ cemâline ķarŗu ġeldi. Ol daĥı ĥünerin ve menfa‘atini ‘arz itdi. Peyġamber ŗallallâhu ‘aleyhi ve sellem aña daĥı naķar itmedi. Beŗinci semâ‘ya ‘urüc itdi. Mirrîĥ ġelüp rikâbın öpdü ve ĥünerin ‘arz idüp ĥazrete sũyledi. Ana daĥı iltifât itmeyüp altıncı göġe ķaŗd eyledi. Müŗterî ĥazretüñ öñine ġelüp tevķîr eyledi. Andan ĥünerin ‘arz eyledi. Aña daĥı iltifât itmeyüp yedinci göġe ‘urüc itdi. Zuĥal muraŗŗa‘ tâcıyla ķarŗu ġelüp taĥıyyât u teslîmât idüp ĥâŗŗasın ve ŗuġlını ‘arz eyledi. Aña daĥı iltifât itmeyüp ‘inân-ı ĥimmeti ve burâķ-ı ‘azîmeti yedi ķat gökden yuķarı teveccüh eyledi. Naķl olunur ki semâvât-ı seb‘ar

³²⁹⁵ Abdullâĥ b. Abdurrahmân Dârimî, *es-Sünen*, thk. Ĥüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Riyad: Dârü’l-muġnî, 1412), 3/1603 (no.2510). Kaynakta "bu ‘ıŗtu ila ‘l-aĥmeri ve ‘l-esvedi" ŗeklinde ġeķer.

³²⁹⁶ el-Arâf 7/143

³²⁹⁷ el-Arâf 7/143

³²⁹⁸ el-Furķân 25/45

³²⁹⁹ ġelüp mübârek: **M**’de takdim-teĥir yapılmıŗtır.

geçdikden sonra Hakk te‘ālā emr eyledi ki cennete cümle derecâtı tamām tezyîn ve hûr u kuşûrı donadup hâzret-i habîbullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘arz eyleyeler. Sultân-ı kevneyn şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘inân-ı ‘iltifâtı cennete dahı şarf itmeyüp, *mā zāga’l-başaru ve mā tağā*³³⁰⁰ göz uciyla bile bakmadı. Cennet eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, rıdvân bu deñlü le‘âfet ile mevşûfdur. Ve benüm kemâl ü cemâlim ve menzil-i rāhat olduğum hâzretiñe ma‘lûmdur. Baña iltifât itmemege bā‘iş nedür.’ Hâzret [M 313^b] buyurdi ki ‘Ey cennet, zîb ü zînetiñe mesrûr olma. Senüñ bahâñdur bir kelimedür³³⁰¹. Nitekim buyurdi, *şemenu’l-cenneti lâ ilâhe illallâh.*³³⁰² Cennet eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, saña lâıyık degil isem bir kemter kuluña bağışla. Beni nevmîd eyleme.’ Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘Ben sâķ-ı ‘arşda idüm. Bilâl rağıyallâhu ‘anh [S 216^b] evinden mescide gider idi. Na‘leyni şadâsı kulağıma girdi. Eyitdi, ‘Yâ cennet, seni Bilâle havâle itdüm.’ Cennet eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, hâzret-i Ebû Bekirüñ aķçesiyle alınmış bir ‘abd-i memlûkemi virdiñ ki Mekke hâtûnlarınıñ biri aña ragbet itmedi.’ Hâzret-i habîbullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ey cennet, sen anuñ siyâhlığına nazar itme. Gör ki gicenüñ gündüz üzerine fazîleti muķarrerdür. Bilâl dahı ne dir, kelîmime başım virüp sînemi şevķ-i ilâhî ile perr idüp bir âh-ı seheri sekiz cennete virmezem. Ve her kaçan âteşsüzünü cigeri evbâşından yandursa kerrûbiyûn harmanına âteş bırağur.’ Ve’l-hâşıl çün kim cennet ile mâbeyninde ‘akd-i izdivâc oldı, peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘*evvele men yeķra’u bâbe’l-cenneti bilâlun.*³³⁰³ Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mi‘râcdan zemîne inüp yeryüzin teşrîf itdi, Bilâl mübârek ayağına düşüp eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, cânib-i a’lâya hırâm itdiñ ve her kişinüñ menziline teraķķî hâsıl oldı. Ne sebep oldı ki ben kuluña menzil cennet ola.’ Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Nice yâ Bilâl.’ Bilâl rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, şol kimesne ki senüñ bir kerre dîdârıñ görmegi iki cihâna virmeye, ol sekiz cennetüñ çartāğına baş indirür mi.’

İkinci Faşıl

Mi‘râc gice ile olduğınñ hikmetin beyân ider. Ulular bu bâbda çok hikmet beyân itmişler. Bu nüshada beş hikmet zıkr olundu.

Evvelki Hikmet

³³⁰⁰ en-Necm 53/17

³³⁰¹ bir kelimedür: M’de yok

³³⁰² "Cennetin ücreti la ilâhe illallahtır."

³³⁰³ *Müsnedü’l-Müslim*, 1/188 (no.331). Hadiste "bilâlun" ifadesi bulunmamaktadır.

Oldur kim iki āfitāb cem‘ olmasun bir felekde lācerem. Āfitāb-ı münevver tölündi, şadr-ı bedr-i kāināt ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavāt ḥānesinde [M 314^a] ḥ^vāba varmış idi. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām geldi ve ‘Ne tarīk ile ḥ^vābdan bīdār itseñ’ diyü tereddüd itdi. Zīrā luṭf ile uyarmağa emr olmuş idi. Bu ḥuşūşda iki rivāyet vāḳi‘ olmuş. Biri ol ki Ḥaḳḳ te‘ālā Cebrā’īle vaḥy eyledi ki ‘Sen ırak³³⁰⁴ tūr. Ben ḥabībimi luṭfla uyanduram.’ Hemāndem mübārek gözin açup Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām yaşadığı üzre gördi. Bir rivāyet dahı oldur ki Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmdan menḳūldur ki buyurmuş, "Baña vaḥy ile ma‘lūm oldı ki Ḥaḳḳ te‘ālā benüm ḳalbimi kāfurdan ḥaḳḳ itmiş. Lākin ḥikmetin ne idügin ma‘lūmum olmamış idi. Tā mi‘rāc gicesi tereddüd itdüm ki ne keyfiyyet ile uyaram. Vaḥiy geldi ki yüzümi ṭabanına koyam. Kāfūruñ bürüdeti cesedinüñ ḥarāretine ṭoḳunıcaḳ uyandılar. Bildüm ki kāfurdan ḥaḳḳ olunduğın bu ḥıdmet içün imiş ola."

İkinci Ḥikmet

Tā kim şiddīk ile zındīk fark olsun. Eger gündüz olsa şübheye ve inkāra mecāl olmaz idi. Gice ile olıcaḳ Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh, ‘şadaḳte’ didi. ‘Uḳbe ve Ebī Leheb, ‘kezebe’ diyüp beddu‘ā’ya uğradı. *allāhumme sallī ‘aleyhi kelben min kilābike*³³⁰⁵ buyurdu. Ḥaḳḳında ve maḥallinde beyān olunur, *inşā’ allāhu te‘ālā*.

Üçüncü Ḥikmet

Ricāl gice ile gezüp anlaruñ seyri vaḳtinde ḥātūnlar gizlendiği gibi ḥ^vāce-i kevneyn seyre çıkıcaḳ [S 217^a] cemī‘an ḥucub altında gizlendi. Şems ḥāvere gizlene, tā kim nūr-ı ḥaḳīkī ile nūr-ı zāhirī muḳābil olmasun ve muḳābil olmaduğı gün gibi zāhir ola.

Dördüncü Ḥikmet

‘Alā vechi’t-temsīl beyān olunur. Meselā ‘āşık u ma‘şūk ṭalib ü maṭlūb zevc ü zevce ve muḥibb ü maḥbūb gice ile muḳābil olagelmışlerdür. Çün kim ḥabībullāh hem muḥibb ve hem maḥbūbdur, münāsib oldı ki gice ile mülāḳāt ola.

Beşinci Ḥikmet

³³⁰⁴ ırak: burāk ile M

³³⁰⁵ "Allahım ona köpeklerinden birini musallat kıl."

Zîrâ gice bürde-i esrârdur. Ve maḥrem ü hemdem-i yârân-ı ğammküsârıdur. [M 314^b] Gice bürde-i ‘işmet ve cezbe-i rahmetdür. Ve bâğ-ı çemenzâr-ı muttakîndür. Ve taḥt u tâc-ı evliyâ’ ve baḥt-ı mi‘râc-ı enbiyâ’dur. Fezâ’il-i leyl³³⁰⁶ bîḥadd u bîḳıyâsdur.

Üçinci Faşıl

Temşîlâtı beyân ider. Hâce-i kâinât ‘aleyhi efḍalü’s-şalavât mi‘râc hakkında kulûbdan şübheleri ref’ ider. Ve imkân-ı vech-i ‘ukûl ile zâhir olur. Bilgil ki ba‘zı kûteh nazârlar ki zulumât-ı ğafletde qalmışlardır, Ḥaḳḳ te‘âlânun kudret-i kâhire ve ‘izzet-i bâhiresin te‘emmül itmezler. Ebû Cehil şıfat-ı inkâr altında qalmışlardır. Mi‘râc-ı seyyidü’l-mürselîni daḥı inkâr idüp, ‘Cism-i şakîl havâ’-yı laṭîfe ‘urûc mümkün degildürler.’ Pes mi‘râc-ı inkâr idene lâzım olur ki Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâmun daḥı nüzûlini inkâr lâzım olur. Zîrâ cism-i ḥafîf merkez-i ḥâke meyl itmek mümkün olmaz. Bu vechle Ebû Bekir-i Şiddîk raḍıyallâhu ‘anh mi‘râc-ı taşdîk itdikde delîl istediler. İstidlâl itdüğü maḥallinde zıkr olunur, *inşâ ‘allâhu te‘âlâ*. Ve bu kitâbda mi‘râcun mümkün olan nesne on temşîl zıkr eyledik. Zîrâ şâdîk mümkün olan nesneden ḥaber virseler ehl-i sünnet anı zâhirine ḥaml idüp te’vîl itmegi vâcib dutarlar. İmdi bu temşîlât ile her kişi fehm eyler ki mümkün olup mümteni’ degildür.

Evvelki Temşîl

Ehl-i hey’et ve ehl-i nücûm ve berâhîn-i hendese işbât itmişlerdür ki cirm-i şems kürre-i ḥâkden yüz altmış ve ziyâdedür. Bir rivâyetde yüz altmış altı yer kadar ve belki daḥı ziyâdedür. Pes cirm-i şems tarfetü’l-‘aynde bu deñlü biñ yıllık yolu kaṭ’ eyler. Pes ḥürşîd-i şerî‘at ki cemî‘-i nücûm-ı eflâkden anuñ nûrından³³⁰⁷ nûr almışdur, Ḥaḳḳ te‘âlâ ḥazretinün irşâdıyla, *subḥâne’llezî esrâ bi ‘abdihi*³³⁰⁸ ḥaḳḳında buyuruldı. Yedi kat felegi geçüp, *summe denâ fetedellâ*³³⁰⁹ maḳâmına vâşıl olmak niçün mümkün olmaya.

İkinci Temşîl

Cādûlar ḥabâşet bedenleri ile küpe süvâr olup eline süpürgeden tâziyâne eline [M 315^a] alup şeyṭân rehber olup Hindustâna ve bilâd-ı ba‘îdeye varmak ba‘îd olmaya, seyyidü’l-mürselîn şallallâhu ‘aleyhi ve sellem cennetde otlamış burâka süvâr olup elinde

³³⁰⁶ leyl: M’de yok

³³⁰⁷ anuñ nûrından: M’de yok

³³⁰⁸ el-İsrâ 17/1

³³⁰⁹ en-Necm 53/8

cennet yâkût u zebercedden tâziyâne ola ve Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm refîk ola ve da'vet iden hâzret-i Kâdir-i muṭlaḳ ola ʔarfetü'l-'aynde a'lâ-yı 'iliyyîne varmak ba'îd olmaz.

Üçinci Temşîl

İblîs, ki ḥalkuñ cümlesinden ḥaḳîrdür, bir ânda mağribden maşrıḳa gelür ve gider. Efḍal-i ḥalkullâh bir gicide a'lâ-yı 'iliyyîne varmak niçün câiz olmaya.

Dördinci Temşîl

Hâzret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâm Hâḳḳ te'âlânuñ imdâdıyla dördinci ḳat göge gitdi ve İdrîs 'aleyhi's-selâm semâvâta. Andan cennete vâşıl [S 217^b] oldılar, bedenleri ile. Pes hâzret-i sultân-ı enbiyâ'nuñ şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ mertebesi anlardan a'lâ iken semâvâta 'urüc idüp andan mekânına gelmege mâni' nedür.

Beşinci Temşîl

Bir ağacı yaşı iken toğan ayağına bağlarlar. Ruṭûbeti sebebiyle ṭurur. Ḳuruyıcaḳ ḥafîf olur. Hattâ ol toğan uçar gider aña mâni' olmaz. Kezâlik şâhbâz-ı eşyâ' ene minallâh pervâz idüp âşiyâne-i *ve mâ erselnâke illâ raḥmeten lil 'âlemîn*³³¹⁰ cânibine kesb idüp 'urüc itdikde cism-i şerîfi, *ene ebîtu 'inde rabbî*³³¹¹ terbiyesiyle rûḥâniyyet kesb idüp rûḥ-ı bedeniyle ve ḳalb-i ḳalıbıyla 'urüc itmek ne 'aceb midür.

Altıncı Temşîl

Şa'bda bâzlar yumurdaya delik idüp içinde olanı çıkarup anda şebnem doldurup âfitâba ḳarşı ḳoyıcaḳ ol şebnem çeküp yumurdaı havâ'ya iletür. Pes hâzret-i Hâḳîm-i ḥallâḳ, *efemen şereḥallâhu şadrahu li'l-islâmi*³³¹² teşriḥiyle ḥabîbinüñ sînesini yarup kudûret-i beşeriyyei iḥrâc idüp şevḳ u maḥabbet ile mâlâmâl itmişdür. Andan ḥarâret-i 'ışḳ ve tâb-ı tecellî ile ḥarekete gelüp ve münâdî-i 'izzet ṭaraf-ı 'alâ'ya da'vet ü işâret idicek bilâtevaḳḳuf 'alâ'ya teveccüh idüp seyr itse 'aceb olmaz.

Yedinci Temşîl

[M 315^b] Şerî'atde ḳâ'ide budur ki iki nesne cem' olsa ḥüküm gâlibiñ olur. Meselâ süd ile şu cem' olsa eger süd gâlib ise ḥüküm gâlibüñ olur, eger şu gâlib ise ḥüküm

³³¹⁰ el-Enbiyâ 21/107

³³¹¹ "Rabbimin katında geceledim."

³³¹² ez-Zümer 39/22

anuñ olur. Hattâ hürmet-i rızâ‘ bu ma‘nâya râci‘dür. İnsân südi ile su halı idüp bir oğulancık içse süd gâlib olsa hürmet-i rızâ‘ bu ma‘nâyı vâkı‘ olur, şu gâlib ise olmaz. Kezâlik dış kanasa kan gâlib ise âbdest bozulur, eger tükruk gâlib ise bozulmaz. Bir mes‘ele dahı bir gümüşe nühas katsa eger gümüşü gâlib ise ceyyid hüküm olunur, eger nühas gâlib ise mağşuş hüküm olunur. Bunun mişâli mesâ‘il çokdur. Bu kıyâs üzre habîb-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem rûh-ı şerîfi cesed-i laţîfine gâlib olup rûh hükmini kesb idüp ‘âlem-i ceberûta ‘urüc itse ‘aceb degildir.

Sekizinci Temşîl

Naql olunur ki insânî bedenden rûh ayrıldığı hinde tarfetü’l-‘aynda eflâke irişür. Andan sâk-ı ‘arşa yetişür. Ve anda bir kandîl içinde temekkün ider. Habîbullâhu şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ cism-i şerîfi ve ‘unşur-ı laţîfi şadhezâr rûhdan eltafdur. Eger bir gicenüñ ba‘zısına biñ yıllık yolu kaç‘ eylediği ‘aceb midür.

Doğuzuncı Temşîl

Bir güne nazarlar niçün nazar itmezler ve göz göre inkâra düşerler. Göz nûrı göz açıldıkda eflâke irüp kevâkibi ve kameri ve nice mesâfe seyr ider. Muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem nûr-ı dîde-i felek ve kurre-i ‘ayn-ı insân u melekdür. Bir gicede kudret-i Hakk ile bu deñlü mesâfe kaç‘ itmek muhâl olmaz.

Onuncı Temşîl

Felekü’l-eflâk, ki müceddid-i cihât dirler, bu deñlü ‘azametiyle ki cemî‘-i eşyâ’yı muhîtdür. Büyüklüğün kimesne idrâk etmek mümkün degildir. Bir günde bir kerre devr ider ki ne deñlü hareket itdüğün³³¹³ Allâhu te‘âlâ bilür. Eger Allâh şâni‘ ve Hakkîm ve Kâdir ve muktedir ve ‘azîmdür habîbini bir gice ba‘zı eczâ’sında a‘lâ-yı ‘iliyyîne [S 218^a] iletmege kâdirdür. Ve bi’l-cümle [M 316^a] Hakk celle ve ‘alâ’nuñ kudretine ve âsâr-ı hikmetine nazar idüp te‘emül iden kimesnenüñ katında bu emr-i bedîhî mertebesindedür ki âfâkda bu deñlü âyât ve enfüsde nice yüz biñ delâlat naşb itmişdür. Bunlara kâdir olan habîbini makâm-ı *ev ednâ*³³¹⁴ya iletmege kâdir idüğünde ıstibâh olmaz. Belki ol hazrete ittibâ‘ iden âhâd-ı evliyâ’dan buña beñzer hâlât şâdir olmuşdur.

Cümleden biri. Naql olunur ki şeyh Rükne’d-dîn ‘Alâ’ü’d-devle-i Semnânî kuddise sırruhu eydür, "Ekşer evkâtım geçürürdüm ki şabâh namâzın kılurdum. Evrâdım

³³¹³ kimesne idrâk etmek mümkün degildir bir günde bir kerre devr ider ki ne deñlü hareket itdüğün: **M**’de yok

³³¹⁴ en-Necm 53/9

okudukdan sonra teveccüh iderdüm. Bu 'âlemden ve buña müte'âllik olan eşyâ' dan çıkup bir gayrı 'âleme varurdum. O 'âlemde yüz yigirmi biñ yıl 'ibâdete iştiğâl iderdüm, şöyle ki her yıl üç yüz altmış gündür. Her gün beş vakit namâzı kılurdum. Ve her sene otuz gün oruc tutardum. Şöyle ki âdâb u sünneti bi't-tamâm ri'âyet iderdüm. Çün kim teveccühden başım kaldurdum, güneş yâ doğmuş bulunur³³¹⁵ ve yâhüd işrâk zamânı olmuş olur." Bu kelâmı fehm müşkildür. Lâkin aşhâb-ı bâtın katında güneşden rûşendür.

Bundan akreb vâkı' olmuşdur, hıvâce Muhammed Pârsâ Faşlu'l-hiṭâb adlu kitâbında tayy-ı zamân ve tayy-ı mekân işbâtında getürmüşdür. Kışsa-i mi'râcî işbât ve istiṣhâd itdikden sonra eydür, şeyḥ Cüneyd küddise sırruhu müridlerinden biri Dicle kenârına gusl itmege gelür. Şuya talduğı gibi kendüyi Hindustânda bulur. Anda te'ehhül ider. Ve evlâdı hâşıl olur. Bir kerre dahı şuya girer, kendüyi Dicle kenârında bulur. Esbâbı koduğı yerde тұrur. Alup girü zâviyeye gelür. Görür ki dervişler henüz namâza âbdest alurlar. Hıvâce Muhammed Pârsâ eydür, çün sâlik bu makâma yetiše, bir nefesde biñ yıl [M 316^b] 'ibâdet ider. Ve ulular bu ma'nâda dimişlerdür ki sâliküñ bir nefesi biñ³³¹⁶ yıldan ziyâdedür ve haberlüdür. Ve bu makâmda bir sâ'atde Kur'an-ı 'azîmi yüz kerre hatm iderler, tertîl-i tām ile. Nitekim ḥazret-i emîrû'l-mü'minîn 'Alî ibni Ebî Ṭalibden raḍıyallâhu 'anhdan rivâyet ider ki mübârek ayağın üzengiye koyup olbir üzengiye atınca Kur'an-ı 'azîmi hatm ider idi. Ve'l-hâşıl çün kim hıvâce-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellem kevn ü mekân ve dâ'ire-i zamândan geçüp tâ bir ḥadde vardı, varlık hicâbın ve libâsın çıkarup, *mâ kâne muḥammedun ebâ eḥadin*³³¹⁷ rahmet hil'atin geydi. İletdikleri vakit Muhammed idi, gönderildiği vakit rahmet gönderildi. *ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil 'âlemîn*³³¹⁸.

Dördinci Faşıl

Ḥazret-i seyyidü'l-evvelîn ve'l-âḥirîn Mekke-i mükerrermeden beyt-i maḳḍise iletdiklerin beyân ider. 'Ulemâ'-yı ḥadîṣ rahimehumullâh ihtilâf itdiler ki mi'râc kanğı ayda vâkı' oldu. Ba'zılar eydür, rebî'ü'l-evvel ayında bi'setden on ikinci senede vâkı' oldu. Ba'zı rivâyetde hicretten evvel bir yıl ve beş ay didiler, ol taḳḍirce şevvalde vâkı' olur. Bir rivâyetde mübârek recebün³³¹⁹ yigirmi yedisinde ve bir rivâyetde ramazân-ı şerîfün yedisinde bi'setden on ikinci senede, ba'zı rivâyetde bi'setden [S 218^b] beş yıl

³³¹⁵ doğmuş bulunur: M'de yok

³³¹⁶ biñ: M'de yok

³³¹⁷ el-Ahzâb 33/40

³³¹⁸ el-Enbiyâ 21/107

³³¹⁹ recebün: rebî'ü'l-âḥirîn S

şoñra vāķi‘ oldu. Ekşer muḥaddiṣīn buña zāhib oldu ki recebūñ yigirmi yedisinde ola. Aşḥāb-ı kirāmdan yigirmi nefere qarīb kimesneler rivāyet itmişlerdür, ‘Alī ibni Ebī Ṭālib ve ‘Abdullāh ibni Mes‘ūd ve Übeyy bin Ka‘b ve Huzeyfe bin Yemānī ve Ebū Sa‘īd-i Hudrī ve Cābir bin ‘Abdillāh-ı Enşārī ve Ebū Hureyre ve İbni ‘Abbās ve Enes bin Mālīk ve Mālīk bin Şa‘şa‘a ve Ümmü Hānī gibi ve ğayrılar *riḍvānullāhi ‘aleyhim ecma ‘in*.

Ammā tafşīl-i mi‘rāc. Ol mevzi‘den mi‘rāc vāķi‘ oldu, anda daḥı ihtilāf vāķi‘ olunmuşdur. Bir rivāyetde Mekkedden kendi ḥānesinde oldu, [M 317^a] "Evimūñ saķafı şaķķ olup Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām nāzil oldu" buyurdılar ki bir rivāyetde, "Ḥaramda ve ğāhī Ḥicrde idüm, ki Ḥatīmdür mescid-i ḥarāmda, Cebrā‘īl ve Mīkā‘īl ‘aleyhima’s-selām geldi" diyü buyurdılar. Bir rivāyetde, "Ümmü Hānī evinde idüm, kendi muşallāmda yatmağa ḥāzır olurdum" diyü buyurdılar. Ekşer muḥaddiṣeyn buña zāhib olmuşlardır. Bu rivāyāt mābeyni tevfiķ böyle müyesserdür ki ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol gice Ümmü Hānī evinde idi, Şafā ile Merve ortasında vāķi‘ olmuşdur, Ḥaramdandır. Ebū Ṭālibūñ kefāleti zamānında sākin oldılar. Anuñ içün evim diyü buyurdılar. Ve andan ka‘bei tavāf itmege iletdiler. Anuñçün Ḥaramda ve Ḥicrde idüm diyü buyuruldı. Çün kim bu eşher rivāyetde Ümmü Hānī evinde buyuruldı, beyān olunsun.

Naql olunur ki ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yatsu namāzın kılmış idi. Ve mübārek gözi ḥ‘āba varup ḳalb-i şerīfī ḥazret-i Vehhābda idi. Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selāma ḥiṭāb-ı müsteṭāb irişdi ki ‘Bu gice tā‘āt u ‘ibādāt ḥabībimi da‘vet olsun. Ol muraşşa‘ ḳanadlarıñ tekrār cennet cevāhiri ile mülemma‘ eyle. Ve kemer-i ḥidmeti dermeyān ve tāc-ı fermān-ı birrini berser ḳıl. Ve Mīkā‘īle eyit ki bu gice keyl-i erzāķı te’ḥīr itsün. Ve İsrāfile söyle şūrı bir sā‘at yere ḳosun. Ve ‘Azrā‘īle ḥaber eyle ḳabz-ı ervāḥdan bu gice el çeksün. Ve nūr u ziyā’ meleklerine emr eyle semāvātı nūr ile toldursunlar. Şıdķ u şafā’ nöbetçilerine ḥaber eyle cūd u ‘atā’ kūsını eṭrāfdā i‘lān itsünler. Ve Rıḍvāna eyit ki sekiz cenneti tezyīn eylesün. Ve mālīke tenbīh eyle cehennem ṭabaķātını ḥilm ü tesķin kilīdi ile ḳapasun. Ve deryāya ve riyāḥa işāret eyle ki ḥareket itmeyüp sākin olsunlar. Eflāk daḥı seyr ü sülūkın te’ḥīr idüp ārām eylesünler. Ve zebānīler ḥareket itmesünler. Ve cennet ḥūrīleri ṭonanup ellerine cevāhir nişār idecek [M 317^b] ṭabaķları alsunlar, cennet ḳaşırlarında şaff şaff ṭursunlar. Ve ‘arş ḥameline eyit ki libās-ı muḳaddesi felek-i atlasa geyürsün. Ve kürsīye di ki tāc-ı ḳudsīyi başına alsun. Ve Nūḥ ve İbrāḥīm ve Mūsā ve ‘İsā ve sā’ir enbiyā’nuñ ervāḥına ḥaber vir, revāyiḥ-i ḳudsile mu‘aṭṭar olsunlar. Ve yanına yetmiş biñ melā’ike al. Ve cennete var. Bir burāķ ihtiyār eyle. Ve yeryüzine varup ehl-i ḳubūrdan cemī‘an ‘azābı ref‘ itsünler. Ve serteser dünyāyı maḥabbet-i ‘itr ile ve meveddet-i buḥūr ile mu‘aṭṭar eylesünler. Andan varup ol ḥabībime,

ki rüzgârdan nice miḥnet çekmişdür mübârek başın ğamm u ğuşsa ‘abâ’sına itmişdür, yaşduğı üzre [S 219^a] varup rıfķ ile aña ‘arz eyle ki bu gice leyle-i ĳadirdür. Kendü ĳadriñi bil.’

Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm cennete gelüp cennet murĳzârında kırķ biñ burâķ ĳördi. Her birinüñ alınında Muḥammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ism-i şerîfi yazılmışdur. Lâkin bir tarafda bir burâķ maḥzûn ĳözleri yaşı seyl-i revân olmuş başın aşāĳa idüp тұrur. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm öñine gelüp aḥvâlin suâl itdi. Burâķ eyitdi, ‘Kırķ biñ yıldur ki Muḥammedüñ ism-i şerîfin işitdüm, ol zamândan berü raḥt-ı baḥt-ı maḥabbeti yüklendüm.’ Ve bār-ı miḥneti ĳörüp ḥâtırım yimekten ve içmekten berî oldı.’ Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm ol burâķuñ ĳalbinde dâĳ-ı maḥabbeti ĳörüp³³²⁰ anı ihtiyâr itdi. Andan ḥazret-i sulţân-ı kevneynüñ ḥalvetsarâyına geldi.

İbni ‘Abbâs rağıyallâhu ‘anh ḥazret-i peyĳamberden rivâyet ider ki buyurmışlar, "Ben Ümmü Hânî evinde idüm. Yatsu namâzın ĳıldum. Rebî‘ü’l-evvel ayınıñ duşenbe gicesi câme-i ḥ‘âba vardum. ĳözüm uyudu ammâ ĳalbim bîdâr idi. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâmuñ âvâzı sem‘ime dâḥil oldı. Uyḥudan ĳalkup câme-i ḥ‘âb üzre oturdum. ĳörürem ki Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm тұrur. Ve eyitdi ki ‘innallâhe te‘âlâ yaḳrake’s-selâme ve huve yed‘ûke ve ene ḥâmiluke ilallâhi te‘âlâ feinnallâhe te‘âlâ yurîdu en yukrimeke bi keremâtin lem yukrim bihâ ehaden ĳableke ve lâ yukrim bihâ eḥaden ĳayreke ve lâ semi‘ahu eḥadun ve lâ ḥatara ‘alâ ĳalbi beşerin ĳaḥṭtu.’ Ya‘nî, ‘Ḥaᳳķ te‘âlâ saña selâm ider ve seni da‘vet eyleyler. Ben senüñ ḥâmiliñüm, [M 318^a] Allâhu te‘âlâya. Ḥaᳳķ te‘âlâ diler ki seni bir nice kerâmât ile mükerrerem eyleye. Bir kimesne senden evvel ve senden ĳayrı anuñla mükerrerem olmamışdur ve olmaz. Ve kimesne anı istimâ‘ işitmemişdür. Ve aṣlâ beşer ḥâtırına gelmemişdür’ didi. ĳalkdum ve âbdest aldum. İki rek‘at namâz ĳılup taşra çıĳdum." Bir rivâyetde, "Çün kim âbdest almaķ diledüm, emir vârid oldı ki ‘Ey Cebrâ’îl, cennete var. Kevşer ḥavzından ol ḥazrete âbdest almaĳa şu ĳetür.’ Henüz sıĳanmamış idüm." Rığvân yâķütan iki ibriķ âb-ı kevşer ile tolu ḥâzır ĳetürdi. Ve bir legen zümürd-i aḥḳardan dört küşesi var. Her birinde bir ĳevher vaz‘ olunmış ki her birinüñ nûrı âsumâna irişür. Ḥ‘âce şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol şudan pâķ-i ĳusl eyledi. Andan nûrdan bir ḥülle ĳeyürdiler. Ve nûrdan mübârek başına bir ‘imâme ĳodılar. Rivâyetdür ki ol ‘imâmei Rığvân Âdem ‘aleyhi’s-selâm ḥaᳳķ olmazdan seksen biñ yıl evvel ḥazretüñ nâm-ı şerîfine şarmış idi. Ve kırķ biñ melek ol ‘imâmenüñ eṭrâfında ta‘zîm ile тұrup tesbîḥ ü tehlîle müştaĳiller idi. Her tesbîḥ ‘aķabında ḥazrete şalavât virürler idi.

³³²⁰ ḥâtırım yimekten ve içmekten berî oldı cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm ol burâķuñ ĳalbinde dâĳ-ı maḥabbeti ĳörüp: **M**’de yok

Ol gice Cebrā'îl 'aleyhi's-selām ol 'imāmei alıcak ol kırk biñ melek bile hemrāh olup ḥazretüñ ziyāretine geldiler. Ve eydürler ki ol 'imāme kırk biñ kuver idi. Her kuverinde dört ḥatt yazılmışdı, birinde *muḥammed rasūlullāh* birinde *muḥammed nebiyyullāh* birinde daḥı *muḥammed ḥalīlullāh* birinde daḥı *muḥammed ḥabībullāh*. Andan mübārek arkasına Cebrā'îl 'aleyhi's-selām nūrdan bir ridā' ḳodı. Ve mübārek beline kıızıl yāḳūtdan bir kemer [S 219^b] ve mübārek eline yaşıll zūmrüdden bir tāziyāne virdi ki dört yüz incü ile muraşsa' olmuşdı. Her incü Zühre yıldızı gibi leme'āndār idi. Ve mübārek ayağına yaşıll zūmrüdden na'leyn geyürdi. Andan mübārek eline yapışup beytū'l-ḥarāma getürdi. Bir rivāyetde seyyidū'l-kevineyn şallallāhu [M 318^b] 'aleyhi ve sellem andan zemzem kuyusına gelüp ābdest aldı, yedi kerre tavāf itdi. Andan Ḥatīme gelüp bir miḳdāristirāḥat idüp oturdı. Ol maḥallde yine Cebrā'îl 'aleyhi's-selām şakḳ-ı şadr eyledi. Ve altun legen tolu ḥikmet ve ma'rifet ile getürüp ḥazreti yanı üzerine ḥayadı. Ve mübārek sīnesin yarıdılar. Ve ḳalb-i laṭīfin ḥıḳardılar. Mīkā'îl 'aleyhi's-selām zemzemden üç legen şu getürüp ḥamarların yudılar ve sīne-i laṭīfesin daḥı yudılar. Andan Cebrā'îl 'aleyhi's-selām ḳalbini yarıdı. Ol altun legende olan ḥikmet ve ma'rifet ile ḥoldurdu. Andan eline yapışup Baḥā'-yı Mekkeye getürdi. Andan peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki "Ol arada gördüm ki Mīkā'îl ve İsrāfīl 'aleyhima's-selām ḥıdmetinde her birinüñ yetmiş biñ melek şaff çekmiş ḥururlar. Beni göricek taḥiyyat u ta'zīm itdiler. Ben daḥı anlara taḥiyyat u selām virdüm. Andan baña Ḥakḳ te'ālānuñ bīnihāyet ni'metiyle beşāret itdiler. Andan gördüm bir dābbe, ḥımārdan büyük ve ḳatırdan küçürek yüzi ādem yüzi gibi ḳulaḳları fīl ḳulağı gibi ḳuyruğı at ḳuyruğı gibi boyunu deve boyunu gibi göğüsü ḳatır göğüsü gibi ayakları baḳar ayağı gibi ve ḥırnaḳları baḳar ḥırnağı gibi. Şakḳ olmuş iki ḳanadı var, incüklerin örtülmüş, açdığı gibi maḡribi ve maşrıḳı dutar, düşürdüğü gibi sīnesine berāber olur. Sīnesi kıızıl yāḳūt gibi yıldırur. Arkası gümüş gibi beyāz ayakları yaşıll zūmrüdden ḳuyruğı kıızıl mercāndan boyunu kıızıl yāḳūtdan egeri cennet egerlerinden ve kıızıl yāḳūtdan iki rikāb aşılımış, altında *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmış, göz irişdüğü yeri bir adım ider."

Pes Cebrā'îl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Yā resūlallāh, süvār ol ki ehl-i melā'-yı a'lā saña muntaḳırlardur.' Rivāyet olunur ki ḥün kim ḥvāce-i kā'ināt 'aleyhi efḍalü's-şalavāt ve kemāl-i taḥiyyāt burāḳı gördi. Maḥzūnvār tefekküre vardı. Cebrā'îl 'aleyhi's-selāma [M 319^a] ḥiṭāb geldi, 'Suāl eyle, tevakkūfa bā'is nedür.' Ḥazret buyurdu ki 'Ben bu deñlü 'izzet gördüm, ḥatırma geldi ki ḳiyāmet günü za'if ümmetimüñ aḥvāli nice olur. Elli biñ yıl 'arşa-i 'araşātda yayan bunca günāh yüklerin nice çekerler. Ve şırāṭı ki otuz biñ yıllıḳ yoldur, bu ṭarīḳle nice çekerler.' Fermān-ı ilāhī geldi ki 'Ey ḥabībim, her kim ki benüm

nazar-ı 'ināyetim ola, saña irsāl itdügüm burāk gibi kabrine burāk göndürürem. Ve maḥşere süvār getürürem. Ve şırātı burāk üzre geçürürem. Ve elli biñ yıllık vaḳtı bir ān gibi iderem. Senüñ ümmetüñle mu'āmele bu vechle olur. Hātırın hoş tut.' *kemā kālallāhu te 'ālā yevme naḥşuru 'l-mutteḳīne ila 'r-raḥmāni vefdan*³³²¹, ya 'nī muttakīni biz ḥaşr iderüz Raḥmāna, süvār oldukları hâlde.

Çün kim ḥazret-i ḥ'vāce 'aleyhi's-selām [S 220^a] burāka binmek diledi, burāk serkeşlik itdi. Ve eyitdi, 've 'izzetu rabbī lā yerkebunī ille'n-nebiyyu 'l-hāşimiyyu 'l-ebṭaḥi 'l-kureyşī muḥammed'ubnu 'abdillāh şāhibu 'l-ḳūr'ān.' Ḥazret buyurdi ki 'ene muḥammedun rasūlullāh.' Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Allāh ḥaḳḳı için Muḥammed budur.' Burāk ḥayā'sından ditredi ve 'araḳ dökdi ve ḳarnı üzre yatdı. Ḥ'vāce şallallāhu 'aleyhi ve sellem süvār oldı. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām rikābına düşdi. Mescid-i aḳşāya teveccüh itdi. Ve bir rivāyetde burāk serkeşlik itdi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām aña ḥayḳırdı ki 'Ey burāk, bu ne güstāhlıḳdur. Allāhu te'ālānuñ kibriyā'sı ḥaḳḳıçün saña bundan efḍal kimesne binmez.' Burāk eyitdi, 'Yā Cebrā'īl, ḥācetim vardur, 'arz itmek dilerem.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Söyle, murādın ḥāşıl olsun.³³²²' Burāk eyitdi, 'Yā resūlallāh, şimdi ben senüñ rāyiha'-yı laṭifiñe mu'tād oluram. Ḳıyāmet günü nice biñ burāk gelüp ben ḥazretiñden mufāraḳata ṭāḳatim olmaz. Murādım oldur ki³³²³ ḳıyāmet günü benden ḡayrıya süvār olmayasın.' Sultān-ı enbiyā' şallallāhu 'aleyhi ve sellem talebini ḳabūl idüp 'ahd eyledi ki ḳıyāmet günü aña süvār ola.

Naḳl olunur ki ol gice seksen biñ melek sağında ve seksen biñ şolında her birinüñ elinde 'arş nūrından bir şem' ve ba'zısınuñ meş'al anlaruñ şu'lesinden Baṭḥā'-yi Mekke 'arşa mümāşıl oldı. [M 319^b] Ve ol vādī nefeḥāt-ı cennet ile mu'aṭṭar oldı. Ve Ḥaḳḳ te'ālādan fermān irişdi ki 'Ey Cebrā'īl, biñ perdenüñ birin', ve bir rivāyetde 'yetmiş biñ perdenüñ birin, ki ben ḥabībimüñ öñine döşemem, keşf ile bir nūr zāhir oldı ki yüz altmış biñ şem' ve meş'alenuñ nūrları maḥv oldı.' Ey derviş, eger Ḥaḳḳ te'ālānuñ esmā'sından bir isminüñ nūrı cümle günāhlarımızı muḫmaḥill itse 'aceb degildür. Ve'l-hāşıl ḥazret-i ḥ'vāce-i 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem süvār olup bir miḳdār oyanı çekdi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Yā resūlallāh, şalıvir. Ol me'murdur, nereye gidecegin bilür.' Peyḡamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'in terektehā sārat ve in ḥarrektehā ṭarat.³³²⁴' Andan Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Yā Muḥammed, eger yolda āvāz işidir iseñ iltifāt itme. Senden bir kimesne suāl iderse cevāb virme. Beni beyt-i maḳdisde

³³²¹ Meryem 19/95

³³²² söyle murādın ḥāşıl olsun: murādın ḥāşıldur söyle M

³³²³ ḳıyāmet günü nice biñ burāk gelüp ben ḥazretiñden mufāraḳata ṭāḳatim olmaz murādım oldur ki: M'de yok

³³²⁴ "Onu bırakırsan seyredir, hareket ettirirsen uçar."

görürsin.’ Bir rivāyetde buyurmuş ki "Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām beni ilet-di. Ve sağımda ve şolumda ve ‘akabımda birer gürūh melā’ike bile gitdiler, tā mescid-i akşāya vardık." Bir rivāyetde dağı buyurulmuş ki "Çün kim beyt-i maḳdise ‘azm itdiñ, Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām rikābımda ve İsrāfīl ‘aleyhi’s-selām gāşiyemi omuzına urmuş idi. Ammā biz anuñ ululuğından hicāb itdüm ve ‘özür diledüm." Ol eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ben bu gicede gāşiyedārlığı nice yıl ‘ibādet idüp Ḥaḳḳ celle ve ‘alā’dan taleb idüp bermurād oldum.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Nice oldı.’ İsrāfīl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘‘Arş altında bir nice yıl ‘ibādet itdüm. Tā kim ḥiṭāb geldi ki ne istersiñ. Ḥıdmetiñ maḳbūl oldı diyü ilhām irişdi. Eyitdüm, yā rabbim, isterem ki ümmet-i müznibīnūñ şefī’i, ki ismini kendü ismūñ ile ‘arş-ı tākında yazmışsın, vücūda geldügi vaḳit [S 220^b] bir sâ’at ḥıdmetinde olam. Ḥaḳḳ te’ālā buyurdi ki ḥācetiñ ḳabūl itdüm. Anuñ bir gicesi olur ki aña ḳurbumı müyesser iderem. Nokta-i ḥāḳden ‘ālem-i eflāke getürürem. Ve ḥazā’inimūñ ḳapuların miftāḥ-ı şühūdum ile aña açaram. Anı Mekkedden beyt-i maḳdise getürürem. Ol zamān sen anuñ [M 320^a] beyt-i maḳdise getürdüm, gelince gāşiyedārlığın idesin diyü buyurdi.’

Muḥaşşalu’l-keḷām peygamber ‘aleyhi’s-selām buyurdi ki "Çün kim bir miḳdār gitdüm, bir āvāz işitdüm. Sağ cānibimden eydür ki ‘Yā Muḥammed, ‘acele itme. Yolu yāve ḳıldık’ didi. Ben iltifāt itmedüm. Andan soñra şolumdan bir āvāz yine bi’aynihi işitdüm ve iltifāt itmedüm. Zīrā Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmuñ vaşıyyetin ḥatırında dutmuş idüm. Andan bir ‘avrat kendüyi ārāste itmiş. Burāḳım öñinde tırdı. Ve eyitdi ki ‘Bir sâ’at tevaḳḳuf eyle. Sana bir rāz söyleyüm.’ Aña nazar itmeyüp ‘ale’t-ta’cīl burāḳı sürdüm. Andan Cibrīle suāl itdüm,³³²⁵ ‘Bunlar kimlerdür.’ Eyitdi, ‘Evvel nidā’ iden dā’ī-i yahūd idi. Eger aña iltifāt itseñ ümmetiñ cümle yahūd olurlar idi. İkinci dā’ī-i naşārī idi. İltifāt itseñ cümle ümmetiñ naşārī olurlar idi.’ Bir rivāyetde, ‘Öñinden müşrikler münādīsı ve ardından āteşperestler münādīsı çıkardı.’ ‘Ve ol ‘avrat dünyā idi. Eger aña nazar itseñ cemī’-i ümmetiñ kemāl-i hırşlarından dünyāyı āḥiret üzerine ihtiyār iderler idi’ didi. Ve bu nidā’lara ḥikmet ḥazretūñ iltifāt itmedügi oldur ki dā’imā ḥatır-ı şerīfi müte’ellim idi ki benden soñra ümmetūñ aḥvālī nice olur. Bu tarīḳle Ḥaḳḳ subḥānehu ve te’ālā tesellī virdi ki islām üzre şābit olurlar. *yusebitullāhu’llezīne āmenū bi’l-ḳavli’s-sābiti*³³²⁶.

Andan rivāyet olunur ki "Bir taşa yetişdüm, gāyet büyük. Ortasında bir delügi var, andan şu çıkar. Her ne deñlü yine ol delüğe girmeye sa’y ider, ḳābil olmaz. Cebrā’īle su’al itdüm. Eyitdi, ‘Ol delük ağız mişālidür ve şu keḷām numūnesidür. İşāretdür ki bir söz ki ağızdan çıka, tekrār girmek ve gizlenmek muḥāldür. Andan üç şahış gördüm. Biri

³³²⁵ itdüm: itmedüm ki **M**

³³²⁶ İbrāhīm 14/27

pîr ve biri orta yaşlu ve biri cüvân. Ol cüvâna iltifât idüp olbirlerine nazar itmedüm. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Devlete ve bahta nazar itmediñ. 'Âkıbet nazar eylediñ. [M 320^b] Fi'l-vâkı' baht u devlet serî'ü'z-zevâldür. 'Âkıbet dünyâ vü âhîret ni'metidür. Pes iki cihānuñ ni'meti saña ve ümmetiñe müyesser oldı.' Andan elime örtülü iki kadeh virdiler, sağ elime süd ve şol elime hamr. Südi ihtiyâr idüp toynca içdüm. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Eyü itdiñ. Hem ta'âm ihtiyâr itdiñ hem şarâb. İki cihānı ihtiyâr eylediñ' didi. Andan iki cām dañı şundılar, biri âb ve biri 'asel. İkisinden dañı nüş itdüm. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Asel ümmetiñüñ kıyāmete dek beķā'sına delîldür. Şu ümmetiñüñ günāhlarından pāk olmasına işāretdür.' Andan bir miķdār gitdüm. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'İnin yâ resûlallāh. İki rek'at namāz kııl. Bu tayyibedür, senüñ hicretgāhıñ olsa gerekdür.' Andan iki rek'at namāz [S 221^a] kılup burāķa süvār oldum³³²⁷. Andan tūr-ı Sīnā'da ve mevlid-i Īsāda dañı ikişer rek'at namāz kıldum. Andan baña bir kimesne gösterdiler, bir büyük hamele otunı çalışur ki arķasına ilete, ķādir olmaz. Tekrār varup dañı otun getürüp ol otunuñ üzerine ķor. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Dünyāya hārîş olup māl cem' idenüñ mişālîdür. Yemege ķādir olmaduğı mālî cem' ider. Anuñ ile ķanā'at itmez. Dañı ziyāde cem' idenüñ mişālîdür. Yimege ķādir olmaduğı mālî cem' ider. Anuñla ķanā'at itmez, ziyāde taleb eyler.' Andan bir şahış gördüm, miñnet ile bir kuyudan şu çeker. Tamām-ı ķova kuyuyu ağızına gelicek boş bulunur. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Bu riyā' ile 'amel idenüñ mişālîdür ki zaħmet çeküp 'amel ider. Kıyāmet günü eline nesne girmez.'"

Beşinci Faşıl

Beytū'l-maķdisde ol hāzrete zuhūr iden vāķi'atı beyān ider. Naķl olunur ki hāzret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki "Çün mescid-i aķşāya irişdüm, gökden melā'ike-i kirām gelüp baña istiķbāl itdiler. Ve rabbū'l-'izzetden beşāretler irgürdiler. Ve baña '*es-selāmu 'aleyke yā evvelu yā āhîru yā hāşîru*' didiler. Eyitdüm, 'Bu ne tārîķ ile taħiyyatdur ve bu esmā'ya sebep nedür.' Eyitdiler, 'Şāfi' ve müşfi' olanuñ evveli sensin. Ve enbiyā'nuñ āhîri sensin. Ve halk senüñ ķademüñ üzre haşr olunur' eyitdiler." Rivāyet böyle vāķi' olmuş. Yoħsa dimek mümkün idi ki hilķatde evveliyyet senüñdür. Ve bi'setde āhîr sensin. Lākin bu faķîr-i haķîr [M 321^a] eydür, rivāyet böyle vāķi' olmağa sebep oldur ki bunlar ħabîbullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem beşāret murād itmişlerdür. Hilķatde evveliyyetin beşāret üzre vāzîħ degildür. Ve ħabîb-i Ekremüñ

³³²⁷ oldum: oldu M

murād-ı şerîfine muvâfık degildir. Belki ol şefâ‘at idici olup ümmeti hâkķında müşeffe‘ olması maķşūd-ı ahlîleridir. Anuñçün melâ‘ike ‘aleyhimü’s-selâm böyle tefsir itdiler.

"Andan Cebrâ‘îl ‘aleyhi’s-selâm böyle beni burâķdan indirüp burâķı ol hâlaķaya baēladı ki enbiyâ‘ ‘aleyhimü’s-selâm anda baēlaşmıřlar idi. Harîrden bir ip ile ki cennetden getürmiş idi. Andan enbiyâ‘ vü mürselîn baña karşu geldiler. Ve ta‘zîm ü tekrîm itdiler." Bu bâbda iki rivâyet vâķi‘ olmuşdur. Biri oldur ki Hâķķ te‘âlâ enbiyâ‘ ‘aleyhimü’s-selâmı habîbi ecli içün ihyâ‘ idüp ecsâd-ı şerîfeleri ile hâzır oldılar. Bir rivâyetde ervâķ-ı şerîfeleri hâzır oldılar. "Cebrâ‘îl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Birâderleriñ enbiyâ‘ ‘aleyhimü’s-selâm bunlardur. Selâm vir. Ve imâm olup iki rek‘at namâz kııl, tâ kim cümlesinüñ üzerine fazîletiñ zâhir olsun.’ Teķaddüm idüp bunlar ile iki rek‘at namâz kııldum. Cümlesi baña iķtidâ‘ itdiler. Namâzdan fâriē olıcak ba‘zı enbiyâ‘ Hâķķ te‘âlâya senâ‘ itdiler, kendülere muhtaşş olan haşâiş ile" ki zıkr olunur.

Meķâmid-i Enbiyâ‘ ‘aleyhimü’s-selâm

Evvel İbrâhîm ‘aleyhimü’s-selâm hamde başladı, *el-ķamdulillâhi‘llezi‘ttiķazânî ķalîlen* âhirine varınca. Ya‘nî ‘Hamd ol Allâhu te‘âlâya ki beni Ħalîl ittiķâz itdi. Ve baña mülk-i ‘azîm virdi. Ve beni tenhâ ümmet oķudı, *inne ibrahîme kâne ummeten ķâniten lillâhi ķanîfen*³³²⁸. Ve halkuñ imâmı ve muķtedâsı itdi. Ve beni nâr-ı Nemrûddan ķalâř itdi. Andan Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm, *el-ķamdulillâhi‘llezi‘kellemenî teklîmen* [S 221^b] âhirine varınca oķudı. Ya‘nî, ‘Senâ‘-yı cemîl Allâhu te‘âlâya ki beni kelîm idindi. Ve bir hâķîr taşı baña on iki çeşme itdi. Ve benüm içün andan çok şu ihrâc itdi. Ve ümmetim içün menn ü selvâ inzâl eyledi. Ve üzerimde bulut sāyebân eyledi. Ve benüm içün bahrı řaķķ idüp [M 321^b] Fir‘avnı ‘asker ile ģarķ u helâķ itdi. Ve baña Tevrâtı ‘atâ‘ eyledi. Ve ümmetim hâķķında, *yehdûne ila‘l-haķķi ve bihi ya‘dilûne*³³²⁹ buyurdi.’ Andan Dâvûd ‘aleyhi’s-selâm, *el-ķamdulillâhi‘llezi‘allemenî‘z-zebûra* ilâ âķire oķudı. ‘Hamd ü senâ‘ ol Allâhu te‘âlâya ki baña Zebûrı ta‘lîm itdi. Ve baña elķân-ı meşhûre in‘âm³³³⁰ eyledi. Ve âheni mûm gibi baña nerm itdi. Ve cibâli ve tıyûrı baña musahķhar eyledi. Ve Câlûtı benüm elimde helâķ itdi. Ve baña hûķûmet ü ĥilâfet ve faşl-ı ĥiķâb erzânî kııldı.’ Andan Süleymân ‘aleyhi’s-selâm, *elķamdulillâhi‘llezi‘saķķhara lîye‘r-riyâķa ve‘l-cinni ve‘ş-şeyâtîn* âhirine varınca oķudı. Ya‘nî, ‘Cemî‘-i meķâmidüñ hamdi ol Allâhu te‘âlâya ki baña yelleri ve cinn ü şeyâtîni musahķhar itdi. Her ne ki emr idersem perîlere meķârîb ve

³³²⁸ en-Nahl 16/120

³³²⁹ el-Arâf 7/159,181. Ayetlerde "ila‘l-haķķi" yerine "bi‘l-haķķi" tabiri geçmektedir.

³³³⁰ in‘âm: i‘lâm **M**

temāşılden emrime muṭī' olurlar. Ve ḥavzlar gibi büyük kāseler iderler. Ve benden ötüri bülend dīvārlu ḥāneler binā' iderler. Ve kuşların dilini baña öğretti. Ve baña mülk-i 'azīm naşib itdi ki anuñ vaşfinda, *lā yenbağī lieḥadin min ba 'dī³³³¹ vāki'* oldu. Ve mülk ü mālī baña ṭayyib ü bīḥisāb itdi.' Andan 'İsā 'aleyhi's-selām eyitdi, *el-ḥamdulillāhi 'llezī ce 'alenī kelimetehu ve rūḥan minhu* āḥirine varınca okudı. Ya'nī, 'Şükür şol Allāhu te'ālāya ki beni kendünün kelimesi ve rūḥı itdi. Ve beni Ādem mişilli ve baña kendünün kitābın ta'līm itdi. Ve baña ḥikmeti ḥazīnesin, ki Tevrāt ve İncilde şaklamış idi, erzānī itdi. Ve balçıkdan bir kıṭ'ayı ṭayr şüretinde idüp Allāhu te'ālānuñ emriyle diri oldu. Ekmeh ve ebraşı du'ā'm ile sağ u sālīm itdi. Ve beni āsumāna iletdi. Ve cümle ālāyişden berī idüp beni ve vālidemi kendü penāhında idüp şeyṭānı hīçbir ṭarīk ile musallaṭ itmedi.'

Ḥazret-i sultān-ı enbiyā' ve ḥātemü'r-rusul şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki "Enbiyā' 'aleyhimü's-selām kendülerinün meḥāmidinden fāriğ olıcak ben daḥı Ḥaḳḳ te'ālānuñ ḥamd ü şenā'sına şürü' idüp eyitdüm ki 'Ḥamd ü sipās ol ḥudāya ki beni 'ālemyāna [M 322^a] raḥmet gönderdi. Ve beni cümle ḥalāyıkā meb'ūs eyledi. Ve baña Qur'an 'aṭā' itdi ki cemī'-i eşyā' mundericdür. Ve ümmetimi cemī'-i ümmetlerden ḥayırlı ve yegrek itdi. Ve evvel ü āḥir eyledi. Ve sīnemi şerḥ idüp vezri benden ref' itdi. Ve benüm ismimi bülend eyledi. Ve baña fātiḥ ü ḥātim didi.'" Ve ba'zı rivāyetde bu kelimāt üzerine ziyāde olmuş. Şol şıfāt-ı kemāl ki Ḥaḳḳ te'ālā ol ḥazrete erzān itmişdür ve aña maḥşuş kılmışdur, bunlardur. *el-ḥamdulillāhi 'llezī ce 'alenī fā'ikan* ilā āḥire. Ya'nī, 'Cemī'-i ḥamd idicilerün ḥamdi ol Allāhu te'ālā ḥazretine ki beni fāik itdi. Ya'nī Bedir günü beni küffāra gālib eyledi ve rā'ik itdi. Ya'nī gök benüm bereketüm ile yağmur yağdurur. Ve fātiḥ eyledi. Ya'nī evvel şaḳḳ olan benüm kabrimdür. [S 222^a] Ve ḥātim itdi. Ya'nī enbiyā' benümle ḥatm oldu, benden soñra nebī gelmez. Ve beni evvel ü āḥir ve şāhid ü müzekkī ve mübeşşir ü nezīr ve dā'ī-i ilallāh ve sirācen münīren eyledi. Ve baña Qur'ānda Muḥammed ve İncilde Aḥmed ve kütüb-i māteḳaddemde ve Zebūrda Maḥmūd diyü ad virdi. Ve daḥı ḥāşir ve muḳaffā ve raḥmeten li'l-'ālemīn okudı. Ve sipās ol Allāhu te'ālāya ki cemī'-i yeri baña mescid idüp türābın şu yerine muṭaḥhar eyledi. Ve baña fütūḥatı ve ganā'imi mübāḥ kıldı. Ve süre-i bakara tilāvetin naşib eyledi. Seb'u'l-meşānī ve Qur'an-ı 'azīmi ikrām eyledi. Ve baña 'ilm-i beyān ve tevḥīdi āsān itdi. Ve melā'ikesini benüm imdādum içün gönderdi. Ve ümmetüm içün tevbe ḳapusın tā ḳıyāmete varınca ḳapamadı. Ve ḥavz-ı kevseri baña virdi. Ve her peygambere bir du'ā' -

³³³¹ Sād 38/35

yı müstecāb ihsān itdi. Benüm du‘ā‘mı kıyāmetde şefā‘at içün zaḥīre eyledi. Ümmetimüñ günāh-ı kebā‘irine şefā‘at iderem.’ Çün kim bu mefāḥiri zıkr itdüm, ḥazret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām mu‘āşir-i enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selām cānibine teveccüh idüp eyitdi, ‘İşte bunuñla Ḥaḳḳ te‘ālā ḥabībine cümle enbiyā’ üzerine tafḍīl itdi.’ Ve enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selām cümle baña teveccüh idüp eyitdiler, ‘Yā Muḥammed, Ḥaḳḳ te‘ālā [M 322^b] saña bu gice çok kerāmet ider ki hergiz evvelīn ü āḥirīn bir kimesneye olmamışdur ve olmaz. Zinhār ḳādir olduḡuñ deñlü taḥfīf taleb eyle, ümmetüñ içün, *vallāhu’-l-muyesser.*”

Andan soñra resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki "Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām elim alup beni şaḥrā’nuñ başına ilettdi. Anda bir mi‘rāc ya’nī nerdübān gördüm, şaḥradan āsumāna irişmiş. Anuñ gibi ḥüsn ü cemālde bir nesne görmedüm." Anuñ ta’rīfnde nice rivāyet vārid oldı. Ba’zı rivāyetde, anuñ iki ‘arızası var idi. Pencere gibi bir cānibi semā’ya ve bir tarafı zemīne açılmış idi, biri kıızıl yāḳūtdan ve biri yaşıll zümrüdden. Bir ayaḡı altundan ve bir ayaḡı gümüşden idi. Ba’zı rivāyetde ol mi‘rācuñ iki kanadı var idi, yaşıll zümrüdden. Eger perrin açsa idi cemī’-i dünyāyı iḥāta ider idi. Ve ol mi‘rācda elli maḳām var idi. Her maḳāmda yetmiş biñ yıllık yol idi. Her maḳāmda bir muḳarreb melek ta’yīn olunmuş idi. Ve her melek ḥıdmetinde yetmiş biñ melek ḳā’im idiler. Ve birbirine beşāret idüp baña işāret iderler idi. Ve ol mi‘rāc melā’ikenüñ tarīḳi idi ki gökden inen ve göḡe çıkan andan iner çıkar idi. Ve melekü’l-mevt ‘aleyhi’s-selām ervāḥ ḳabzına andan iner idi. Ve kişi ölür iken gözi ḥayra olduḡı ol mi‘rācı gördüḡinden olur.

Andan resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eşaḥḥ rivāyetde burāḳa süvār olmuş ol mi‘rācı geçüp āsumāna ‘urūc itdi. Bir rivāyetde Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmuñ kanadına binüp āsumāna çıḳdı. Bir rivāyetde, "Baña, ‘Gözüñ ḳapa’ didi, ḳapadum. Ve açdum. Kendümi evvelki gök ḳapusında buldum." Ve mervīdür ki buyurdi, "Mi‘rācuñ başında bir melek gördüm. Şöyle ulu melekdür ki iki elin açsa yedi ḳat yeri ve yedi ḳat göḡi iki eli mābeyninde maḥv olur idi. Baña selām virüp beşāret ızhār itdi. Ve didi ki ‘Yā resūlallāh, Ādem ‘aleyhi’s-selāmdan yigirmi [S 222^b] beş biñ yıl [M 323^a] muḳaddem ḥalk olundum. Ol zamāndan berü bu maḳāmda ta’yīn olundum. Ol zamāndan berü ḥazretinüñ maḥabbeti ḳalbimde şābit olmuşdur. Ve senüñ şalavāt ve taḥiyyātuña iştiḡāl üzereyüm. Ve senüñ ḳudūmuña muntazıram. Tā bu devlete bu gice vāşıl oldum.’ Ol melekden mufāratat idicek bir deryāya vāşıl oldum. İki yüz yıllık yol deriñligi var idi. Ve berr ü baḥrda ne deñlü ḥayvānāt var ise ol deryāda mevcūd idi. Ve ol deryā-yı mu‘allaḳ idi. Ve bir ṭamla ṭamlamaz idi." Ve ol deryāya Ḳāşiye dirler idi. Ve ḡāyet derinliginden gök rengi görünür. Ve semā’nuñ gök görindüḡi andandur. Ve eydür ki güneşüñ lerzesi ol

deryānuñ temevvücündendir. "Andan yel hāzīnesine irişdüm. Yelüñ yetmiş biñ zencīri var, muhkem bağı. Her zencīre yetmiş biñ melek havāle olup zabt iderler. Kademimi yel üzere kodum. Andan bir felege yetişdüm ki ol bir deryādur ki bir tarafı yerde ve bir cānibi gökde serāperde gibi çekilmiş. Her gögüñ öyle bir felegi var ki kevākib-i seyyārāt ol felek üzere yüzgeç gibi yüzerler, *ve kullun fī felekin yesbeḥūne*³³³². Felek kendü devrinden tırdı. Üzerine kadem basup semā'-yı dünyāya irişdüm. Ya'nī evvelki göge vāşıl oldum. Ve anda daḥı çok 'acāib gördüm."

Altıncı Faşıl

Evvelki gökde ol ḥāzretüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem gördüğü ḡarāibi beyān ider. Ḥāzret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki "Çün kim evvelki göge irişdüm, Cebrā'īl 'aleyhi's-selām gök kapusın kaḡdı. Ol kapuya bābu'l-ḡıfz dirler. Kıızıl yāḡūt'dan bir kapudur, incüden bir kilīdi vardır. Anda İsmā'īl nām bir melek müvekkeldür. Bir āvāz ile cevāb virdi ki hergiz öyle āvāz işitmedüm. Eyitdi, '*men ze'llezī nādī.*' Ya'nī, 'Nidā' iden kimdür.' Eyitdi, 'Cebrā'īl, yanıñda olan kimdür.' 'Muḡammedür' didi. 'Ba's olundu mı' diyü suāl itdi. Cebrā'īl eyitdi, 'Olundu.' Eyitdi, 'Taleb olundu mı.' Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, [M 323^b] '*belī.*' 'Ḥoş geldi, *merḡaban feni* 'me'l-ceyyu.' Kapuyı açdı. İsmā'īle on iki biñ melek tābi' idi. Her biriyle on iki biñ melek daḥı bile idi." Rivāyāt-ı sābıkadan geçdi ki yüz biñ 'adedi aḡrebdür. Zīrā her gökde yüz biñ melek altında olan gökden ziyāde rivāyet olunmuşdur ki tafşīli ile beyān olunur, *inşā'allāhu te'ālā*. Bir rivāyetde, "Yedi yüz biñ ḡā'id gördüm. Her ḡā'id ile yedi yüz biñ melek daḥı mevcūd 'asker-i sipāh olmuşlar. İsmā'īlüñ ve etibbā'ınūñ tesbīḡi, *subḡāne'l-meliku'l-'alā subḡāne'l-'aliyyu'l-'azīm subḡāne men leyse kemişliḡi şey'un* idi. Andan dünyā göḡi kapusından girdüm. Bir gök gördüm. Şāfī şū ki dökülmüş ola, aña beñzer." Bir rivāyetde, "Yaşıl zümrüdden ḡalk olunmuş. Adı Raḡī'ā idi. Beş yüz yıllık yol ḡalıñlıḡı var idi." Ve ol gökde çok umūr-ı ḡarībe gördi. Bu kitābda yigirmi nesne beyān olundu.

Evvelki oldur ki buyurdu, "Anda melā'ike gördüm. Cümle kıyāmda ḡuşū' u ḡużū'a ḡurmuşlar. Ve bu tesbīḡe müştāḡil olmuşlar idi, *subbūḡun ḡuddūsun rabbu'l-melā'iketi ve'r-ruḡi*. Cebrā'īl 'aleyhi's-selāma suāl itdüm ki [S 223^a] 'Bu meleklerüñ 'ibādeti bu mıdur.' 'Bunlar tā 'ālem ḡalk olunalıdan berü kıyāmete varınca kıyām üzere olurlar. Ḥaḡḡ te'ālādan dilek eyle ki bu 'ibādeti ümmetiñe naşīb itsün.' Ḥaḡḡ te'ālā du'ā'mı ḡabūl itdi. Namāzda olan kıyāmıñuz oldur. Sa'y eyleñ. Bir ḡoş yerine getürüñ.

³³³² el-Enbiyā 21/33. Ayette "ve" kelimesi yer almaz.

Andan eyitdüm, 'Bu melā'ikenüñ 'adedi ne deñlüdür.' Eyitdi, 'Hiçbir mañlūk bunlaruñ 'adedin bilmezler.'" *ve mā ya 'lemu cunūde rabbike illā hū*³³³³.

İkinci budur ki "Ādem-i şafī 'aleyhi's-selāma mülākāt oldum. Kendü ħalk olduğı şüret üzre bir beyāz incüden taht üzre oturur, nürdan ħülleler geymiş. Ĥakk te'ālā aña evlādınuñ ervāhını 'arz ider. Mü' minüñ rūhını göricek [M 324^a] şād olur. 'rūhun ṭayyibun min bedenin ṭayyibin' dir. Ve aña mağfıret ve raħmet ile du'ā' ider. Anuñ öñinden a'lā-yı 'iliyyıne iletürler. *kemā kālallāhu te'ālā*³³³⁴ *kellā enne kitābe'l-ebrāri lefī 'iliyyin*³³³⁵. Ve çün kāfirüñ yāñūd münāfiķuñ rūhını görse ġammgīn olur beddu'ā' ider. 'rūhun ħabīsın min bedenin ħabīsın' dir. Andan siccīne iletürler, *kellā inne kitābe'l-fuccāri lefī siccīn*³³³⁶. Andan Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bu senüñ pederin Ādemdür. Öñine var, selām vir.' Varup selām virdüm. Sürür ile selāmım aldı, 'merħaban bi'l-ibni's-şāliħ ve nebiyyi's-şāliħ' didi. Ve eyitdi, 'el-ħamdulillāhi 'llezī ekremeke ve ce'aleke min neslī.' Ve tesbīhi bu idi, *subħāne'l-celīlu'l-ecellu subħāne'l-vāsi'u'l-ġaniyyu subħānallāhi ve biħamdihi subħānallāhi'l-'aẓīm ve biħamdihi estağfirullāh*. Ve Ādem 'aleyhi's-selāmuñ sağ cānibinde bir ħapu, andan rāyiħa-i ṭayyibe gelür. Ve aña nazar ider, mesrūr olur. Ve şolında bir ħapu, andan kerīh rāyiħa gelür. Ādem 'aleyhi's-selām aña nazar idüp maħzūn olur, ağlar. Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmdan suāl itdüm. 'mā hāza'l-bāb³³³⁷ didüm. Eyitdi, 'Şağında olan ħapu cennete açılır. Su'adā' ervāhı andan cennete gider. Şolında olan ħapu cehenneme açılır. Eşkıyā' rūħları andan cehenneme giderler. Ol ħapudan ervāh-ı su'adā'yı görüp mesrūr olurlar. Olbir ħapudan ervāh-ı eşkıyā'yı görüp maħzūn olur.'"

Üçüncü. Buyurdılar ki "Bir cemā'ate uğradum, ekin ekerler, bir sa'ātde ħāşıl olur. Her dāne yedi yüz dāne virürler. 'Bunlar kimlerdür' didüm. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Allāh için ṭā'at idenler ve şadaka virenlerdür.'" *meşelu'llezīne yunfiķune emvālihum fī sebīlillāhi kemeşeli ħabbetin enbetet seb'a senābile fī kulli sunbuletin mi'etu ħabbe*³³³⁸.

Dördüncü. "Bir cemā'ate uğradum, melā'ike anlaruñ başların taşlar ile döğerler, yine bütün olur. 'Bunlar kimlerdür' didüm. Cum'a ve cemā'ati tehāvün idüp terk idenlerdür. Ve rükū' u sücūdı tamāmca itmeyenlerdür' didi." *feveylun lilmuşallīn * ellezīnehum 'an şalātihim sāhūn*³³³⁹.

³³³³ el-Müdesir 74/31

³³³⁴ "Allah'ın dediğı gibi."

³³³⁵ el-Mutaffifin 83/18

³³³⁶ el-Mutaffifin 83/7

³³³⁷ "Bu kapı nedir?"

³³³⁸ el-Bakara 2/262

³³³⁹ el-Mâün 107/4-5

Beşinci. "Bir cemā'at gördüm, aç ve çıplak. Ve zebāniler cehennemde otlamağa sürerler, [M 324^b] behāim sürer gibi. 'Bunlar kimlerdür' diyü suāl itdüm. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Fuḳarā'ya rahm itmeyenlerdür ve zekāt virmeyenlerdür.'" *ve 'llezīne yeknizūne 'z-zehebe ve 'l-fi'd-ḍate ve lā yunfikūnehā fī sebīlillāhi febeşşirhum bi 'azābin elīm*³³⁴⁰.

Altıncı. "Bir cemā'at gördüm. Öñlerine nefīs ṭa'āmlar ḳomışlar. Bir cāniblerinde bir murdār et ṭurur. Ol pāk ü nefīs ṭa'āmı terk [S 223^b] idüp ol murdārı yerler. Suāl itdüm. 'Bunlar şol erler ve 'avratlardur ki ḥelāli terk idüp ḥarāma meyl iderler. Ve ḥelāl mālārı var iken ḥarām yiyen kimesnelerdür.'" *ḳāle el-ḥabīṣātu lilḥabīṣine*³³⁴¹.

Yedinci. "Bir cemā'at gördüm ki āteşden evler içinde köz üzre ḳomışlar. Ol evler diken gibi gelen ve geḇenüñ esbābın yırtar. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bunlar yollar üzre ṭurup gelen geḇen kimesneleri söḇüp ḳaşları ve gözleri ile maşḥaraya alup rencide idenlerdür.'" *veylun likulli humezetin*³³⁴². *ve ḳāle te'ālā ve lā taḳ'udū bikulli şirāṭin tū'idūne ve teşuddūne 'an sebīlillāh*³³⁴³. *ve ḳālallāhu te'ālā ve izā merrū bihim yetegāmezūn*³³⁴⁴.

Sekizinci. "Bir kimesne gördüm. Arkasında şol ḳadar yük var iken ḥarekete ḳudreti ḳalmamış. Yine ḥalka nidā' idüp üzerine daḥı yük ḳomaḳ taleb ider. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bu ṭā'ife emānete ḥıyānet idenlerdür. Ve ḥuḳūk-ı nās bunlarda var iken daḥı nice mezālīm taleb iderler.'" *ḳālallāhu te'ālā yā eyyuha 'llezīne āmenū lā teḥūnullāhe ve 'r-rasūle ve teḥūnū emānātikum*³³⁴⁵.

Ṭoḳuzuncı. "Bir ḳavim gördüm ki āteşden mıḳrāzlar ile dillerin ve dudaḳların keserler. 'Ale'l-fevr yine biter. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bunlar şol ṭā'ifedür ki pādişāhlara ve beglere varup ḥoşāmed söylerler. Ve yalanlarına daḥı taşḳīk ider. Ve fişḳlarından ve zülümlerinden men' eylemezler.'" *ḳālallāhu te'ālā ve lā terkenū ila 'llezīne ḳālemū fetemessekumu 'n-nār*³³⁴⁶.

Onuncı. "Bir gürūha uğradum, Yüzleri [M 325^a] siyāh³³⁴⁷ etlerin kesüp kendülere yimege teklīf iderler. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bunlar nemīme idenlerdür ve ḥalkı

³³⁴⁰ et-Tevbe 9/34

³³⁴¹ en-Nūr 24/26

³³⁴² el-Hümeze 104/1

³³⁴³ el-Arāf 7/86

³³⁴⁴ el-Mutaffifin 83/30

³³⁴⁵ el-Enfāl 8/27

³³⁴⁶ Hūd 11/13

³³⁴⁷ yüzleri siyāh: S'de yok

ğıybet idenlerdür.'" *eyuhibbu ehadikum en ye'kule rahme lahme ehihi meyen fekerihtumuh*³³⁴⁸.

On birinci. "Bir gürüh dahı gördüm, yüzleri siyâh gözleri gök alt dudakları ayaklarına irişmiş üst dudakları alınlarına yapışmış ağızlarından kan ve iriñ akar. Ve anlar cehennem âteşinüñ kadehlerinden cehennemden akan kan ve iriñ çirkâbın teklîf iderler. Ve anlar hımârlar gibi bağırurlar. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Bunlar hamr içenlerdür.'" *kālallāhu te'ālā innema'l-ḥamru ve'l-meysiru ve'l-enṣābu ve'l-ezlāmu ricsun min 'ameli'ş-şeyṭān*³³⁴⁹.

On ikinci. "Bir gürüh gördüm ki dilleri kafa'larından çekilmiş. Ve şüretleri hınzıra ve gayrı şürete mesh olmuş. Altlarından ve üstlerinden 'azāb ihāta itmiş. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Bunlar yalan şehādet idenlerdür.'" *kālallāhu te'ālā illā men şehide bi'l-ḥaqqi ve hum ya'lemūn*³³⁵⁰.

On üçüncü. "Bir kavme rāst geldüm ki qarınları şişmiş, aşağı şarkmış. Ve renkleri gök olmuş. Ve eline ve ayağına bendler urmuşlar. Her kaçan kalkmak isteseler qarınları aşağı çeküp kalkmağa komaz. 'Bunlar ribā yiyenlerdür' didi." *kālallāhu te'ālā ellezīne ye'kulūne'r-ribā lā yekūmūne illā kemā yekūmu'llezī yeteḥabbetuhu'ş-şeyṭānu mine'l-mess*³³⁵¹.

On dördüncü. "Bir gürüh 'avratlara rāst geldüm, yüzleri kara olmuş ve gözleri gök âteşden kaftānlar geydürmüşler. Âteşden gürzler ile melā'ike anları ururlar. Anlar kilāb [S 224^a] ve hınāzır gibi çağırşurlar. 'Bunlar zinā' idenlerdür ve erlerini incidenlerdür' didi." *kālallāhu te'ālā er-ricālu kavvāmūne 'ale'n-nisā'i*³³⁵².

On beşinci. "Bir gürüh dahı gördüm, âteşden bıçaklar ile anları boğazlarlar. Tekrār diri olur, tekrār boğazlarlar. Ve böyle 'azāb iderler. 'Anlar bigayrı ḥaqq kan döküp âdem öldürenlerdür' didi.³³⁵³ ve men yaqtul mu'minen mute'ammiden fecezā'uhu cehennemu ḥālıden³³⁵⁴.

[M 325^b] On altıncı. "Bir gürüh dahı gördüm. Havā'da mu'allak tururlar. Kulaqlarından ve burunlarından ve ağızlarından âteşler çıkar. Her birine iki melek musallaṭ olmuş, ellerinde âteşden 'amūdlar var. Her 'amūduñ yetmiş budağı var. Eger bir budağı Ebū Kubeysse kosalır erir maḥv olurdu. Ve bu 'amūdlar ile ol tā'ifeyi ururlar. Ve

³³⁴⁸ el-Hucurât 49/12

³³⁴⁹ el-Mâide 5/90

³³⁵⁰ ez-Zuhurf 43/86

³³⁵¹ el-Bakara 2/275

³³⁵² en-Nisâ 4/34

³³⁵³ anlar bigayrı ḥaqq kan döküp âdem öldürenlerdür didi: Metnin akışından noksanlık tespit edilmiş olup **M** ve **S**'de olmayan bu kısım diğer nüshalardan eklenmiştir.

³³⁵⁴ en-Nisâ 4/93

bu tesbîhi okurlar, ‘*subhâne’l-kâdiru’l-muktediru subhâne’l-muntakimu ‘alâ a’dâ’ihi subhâne’l-meliku’l-‘azîm.*’ Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Bunlar münâfıklardur.’” *ķālallāhu te‘ālā inne’l-munāfikîne fi’d-derki’l-esfeli mine’n-nār*³³⁵⁵. ve *ķālallāhu te‘ālā yuhādi ‘unallāhe ve huve hādi ‘uhum*³³⁵⁶.

On yedinci. "Bir bölük dağı gördüm, çok tã’ife cehennem vādilerinde ħabs olmuşlar. Āteş anları yaķar. Tekrār tãze olur, tekrār yaķar. ‘Bunlar babalarına ve analarına ‘āşî olup ‘ākķ olanlardur’ didi." *kemā ķālallāhu te‘āl. ve lā tekul lehumā uffin ve lā tenherhumā*³³⁵⁷.

On sekizinci. "Bir bölük tã’ife gördüm, sîneleri üzre tãbaķlar cehennem āteşinden ķomışlar. Ve melekler anları ‘amūdlar urup dürlü ‘azāb iderler. ‘Bunlar muğannîlerdür ve muṭriblerdür’ didi." Andan buyurdı ki "Bir bölük melek gördüm, ħurūş şeklinde başı ‘arş altında ayakları yedi ķat yer altında." Bu melegüñ zikri ba’zı siyerde dünyā göginüñ ‘acāibinden zikr olundu. Ve ba’zısın sidretü’l-müntehā ħarāibinden ‘add olundu. Bir dağı inşā’ allāhu te‘ālā sidretü’l-müntehā zikr olunduğı yerde beyān olunur, *inşā’ allāhu te‘ālā*. Büyüklüğü ol maķāma münāsibdür.

On tokuzuncı. "Bir melek gördüm, ādem şüretinde, belinden aşağısı āteşden ve yukarusı ķar. Āteş ķara zarar ve ķar āteşe zarara ķādir olmaz. Anuñ tesbîhi, ‘*subhâne’llezî ellefe beyne’s-selci ve’n-nāri ellefe beyne ķulūbi ‘ibādeke’s-şāliĥin*’” ve bir rivāyetde, “*‘subhâne’llezî yu’ellifu beyne ‘ibādihi’l-mu’minin*” dir. Didüm ki ‘Bu melek nedür.’ Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Bu melegi [M 326^a] Ĥaķķ te‘ālā kemāl-i ķudretiyle ħaķķ itdi. Ve anı bulutlara müvekkel itdi. Her kaçan bir yere bulut sürmek dilese bu melege emr ider. Bu melegüñ adı Ra’d dur. Ve ra’d u berķe sebep budur. Bulutları sürdüğü vaķit Ra’d zāhir olur. Ziyāde ‘unf eylese berķ ħāşıl olur.’” *ķālallāhu te‘ālā. elem tera ennallāhe yuzcî seĥāben şumme yu’ellifu beynehu*³³⁵⁸.

Yigirminci. Buyurdı ki "Andan geçdüm. Bir deryāya vardum. Ol deryānuñ ‘acāibi beyān eylemek mümkün degildür. Südden beyāz idi. Tağlar gibi mevc urur idi. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Bu deryāya baĥrū’l-ĥayāt dirler. Ĥaķķ te‘ālā emvātî ħaşr itmek murād idicek bu deryādan yağmur yağdırur. Tağılmış ve ķürümüş eczā’ cem olup tãze [S 224^b] olur, bu deryā sebebiyle.” *ķālallāhu te‘ālā allāhu’llezî ĥaleķakum şumme yumitukum şumme yuĥyikum*³³⁵⁹.

³³⁵⁵ en-Nisâ 4/145

³³⁵⁶ en-Nisâ 4/142

³³⁵⁷ el-İsrâ 17/23. Ayetin iktibas edilen kısmı "felâ" ile başlamaktadır.

³³⁵⁸ en-Nûr 24/43

³³⁵⁹ er-Rûm 30/40

Yedinci Faşıl

İkinci gökde Һazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem müşāhede itdügi ‘acāib ü ğarāibi beyān ider. Һazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki "Çün kim ikinci göge irişdüm, ol āsumānı ğāyet nūrānī gördüm. Gözler kamaşur, bakılmaz." Bir rivāyetde, kıızıl altundan Һalk olunmış idi, Qaydūmdur. "Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām daqq-ı bāb itdi. ‘Kimdür’ diyü suāl itdi. ‘Cebrā’īldür’ diyü cevāb viridi. ‘Senüñle kimdür’ didiler. ‘Muhammeddür’ didi. ‘Ba’s olundı mı’ didi. ‘beli’ didi. ‘el-Һamdulillāh’ diyü Һapuyı açdı." Bir rivāyetde, ‘Anı taleb itdiler mi’ didi. Andan Һapuyı açdı. Ol gökde çok ‘acā’ib gördi. Anlardan dört nesne beyān olunur.

Evvelki. Һvāce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki "Һapuyı açdıkdā aq incüden bir Һapu gördüm, nūrdan bir kilīd urulmuş. Ol göğüñ Һāfızına İsrāfīl³³⁶⁰ dirler. İki yüz biñ melek tābi’i var. Her birinüñ ikişer yüz biñ melek Һıdmet iderler. Anlara selām virdüm. Baña ta’zīm idüp selāmım aldılar. Ve Һazret-i Һaqq celle ve ‘alā’dan kerāmetler ile beşāret itdiler. Bevvāb olan İsrāfīlün tesbīhi bu idi, *subhānallāhi kullemā sebbehallāhe* [M 326^b] *musebbihun ve’l-Һamdulillāhi kullemā Һamidallāhe Һāmidun ve lā ilāhe illallāh kullemā hellellāhe muhellilun vallāhu ekber kullemā kebberrallāhe mukebbirun.*"

İkinci. "Çün kim anlardan geçdüm, melā’ikeden bir cemā’ate irişdüm, şafflar tutmuşlar. Cümlesi rükū’da bu tesbīhi iderler, *subhāne’l-vārişu’l-vāsi’u subhāne’llezi yudriku’l-ebşara subhāne’llezi lietudrikuhu’l-ebşaru subhāne’l-‘azīmu’l-‘alīm.* Bu melā’ike Һuşū’u Һuzū’ile rükū’da tūrurlar. Һalk olunalıdan berü tā kıyāmete varınca başların kıaldurup üçinci göge nazar itmezler. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Bunlaruñ ‘ibādetleri böyledür. Һaqq te‘ālādan dilek eyle, ümmetiñe naşib itsün.’ Du‘ā’ itdüm. Һaqq te‘ālā namāzda rükū’ı erzānī kıldı."

Üçinci. Buyurdıklar ki "Çün kim ol melā’ikeden güzer itdüm, iki cüvān gördüm. Suāl itdüm. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yahyā ve ‘İsā ‘aleyhima’s-selāmdur ki her biri birinüñ Һālesi oğullarıdur, anlara selām virdüm. Cevāb virüp, ‘merħaban bi’n-nebiyyi’s-şālih ve’l-eħi’s-şālih.’ Ve benümle müşāfaħa itdiler. Ve baña Һaqq te‘ālādan çok kerāmetler beşāret itdiler." Enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selām mābeyninde ‘İsā ‘aleyhimü’s-selāmuñ tesbīhi böyledür, *subhāne’l-Һannānu’l-mennān*³³⁶¹ *subhāne’l-ebediyyu’l-ebed subhāne’l-mubdi’u’l-mu’id.*

³³⁶⁰ İkinci göğün meleği kaynaklarda "Mīhā’īl" olarak geçer.

³³⁶¹ *subhāne’l-Һannānu’l-mennān*: M’de yok

Dördinci. Buyurdu ki "Çün kim andan geçdüm, bir melek gördüm, yetmiş biñ başı var." Bir rivāyetde, "Her başında yetmiş biñ yūzi, her yüzinde yetmiş biñ ağızı var. Her ağızında yetmiş biñ dili var. Dili her bir lisān ile bir luğat tekellüm ider, āhere beñzemez. Hakk te'ālāya tesbīh ider. Tesbīhi bu tarīkledür, *subhāne'l-hāliki'l-'azīmu subhāne'l-'azīmu'l-e'zamu*³³⁶² [S 225^a] *subhānallāhi ve bihamdihi*." Ba'zı rivāyetde, *subhāne'l-'azīm ve bihamdihi estagfirullāh* dahı zamm olunmuşdur. Bir rivāyetde geldi ki bir kimesnenün ma'īseti tar olsa şabāh namāzınıñ sünnetiyle farzı mābeyninde bu tesbīhe ya'nī, *subhānallāhi ve bihamdihi subhānallāhi'l-'azīm ve bihamdihi estagfirullāh* [M 327^a] dise yüz kerre, Hakk te'ālā anuñ ma'īsetini āsān eyleye. "Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bu melek-i erzākıdır ki cümle rızık üzerine müvekkeldür. Adı Kāsımdur. Her kişinüñ mu'ayyen olan rızkını günbegün iriştirür. Lākin muqadderden ziyāde ve nokşān olmaz.' Andan üçinci göge irişüp üslüb-ı sābık üzre Cebrā'īl 'aleyhi's-selām daqq-ı bāb itdikden soñra feth-i bāb oldı.

Sekizinci Faşıl

Üçinci gökde ol hāzretün şallallāhu 'aleyhi ve sellemün naẓar-ı şerīfine ta'alluk iden 'acāib ü ğarāibi beyān ider. Ol cümleden altı nesne zıkr olunur.

Evvel buyurdu ki "Çün içerü girdiñ, tātān u rüşen ak incüden halk olunmuş bir āsumān gördüm. Nūrdan bir kapu nūrdan bir kilid urmuşlar. Ol gök adı Zeylūmdur. Anuñ bir kapusı var, ğāyet 'āzametde üç yüz biñ melā'ike hıdmetde her melekün üç yüz biñ tābi'i var. Ol melegün tesbīhi budur, *subhāne'l-mu'ti'l-vehhāb*³³⁶³ *subhāne'l-fettāhu'l-vehhāb el-'alīmu subhāne'l-mucību limen da'ā'hu*."

İkinci. "Çok melā'ike gördüm, şaff çekmişler. Cümlesi secde itmişler. Halk olunalıdan berü secdede tesbīh iderler. Bu tarīk ile, 'subhāne'l-hāliki'l-'alīm subhāne'llezī lā meferra ve lā melce'e minhu illā ileyhi subhāne'l-'aliyyu'l-'alā' dir. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bu melā'ikenün 'ibādetleri böyledür. Hakkdan iste ki bu 'ameli müyesser eyleye.' Hakk te'ālā namāzda secdei size farz eyledi. Her rek'atda iki secde olunmağa sebeb bu oldı ki melā'ike başların kaldurup benüm selāmım aldılar. Yine secdeye vardılar."

Üçinci. Melā'ike ortasında qarındaşım Yūsuf 'aleyhi's-selāmı gördüm, anlar ile 'ibādet eyler. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām delāletiyle selām virdüm. Cevāb virüp benümle

³³⁶² subhāne'l-'azīmu'l-e'zamu: M'de yok

³³⁶³ subhāne'l-mu'ti'l-vehhāb: M'de yok

mu'ānağa itdi. Ve baña kerāmāt ile muştuladı. Ve bu tesbîhi okurdi, *subhāne'l-kerīmu'l-ekrem subhāne'l-celīlu'l-ecel subhāne'l-ferdu'l-vitr subhāne'l-ebediyyu'l-ebed.*"

Dördinci. "Yūsuf 'aleyhi's-selāmdan ayırıldım. Dāvūd ve Süleymān [M 327^b] 'aleyhimü's-selāmi gördüm. Selām virdüm, selāmım aldılar. Baña beşāretler idüp 'Ümmetiñe şefā'atde takşir itme' diyü vaşıyyet eylediler.³³⁶⁴ Dāvūd 'aleyhi's-selām bu tesbîhe müştāgil idi, *subhāne'l-hāliķu'n-nūri subhāne'l-tevvābu'l-vehhāb.* Ve Süleymān 'aleyhi's-selāmuñ tesbîhi bu³³⁶⁵ idi, *subhāne'l-hāliķu'n-nūri*³³⁶⁶ *subhāne meliku'l-mulūki subhāne kahiru'l-cebābireti subhāne men ileyhi taşīru'l-umūr.*"

Beşinci. "Çün anlardan güzer itdüm, bir feriştehe irişdüm, bir kürsīde oturmuş, yetmiş başı var." Bir rivāyetde, "Yetmiş biñ başı var. Her başı āhere beñzemez. Ve yetmiş biñ kanadı var. Her bir kanadı mağrib ü maşrıķı ihāta ider. Eṭrāfında bir bölük melā'ike gördüm. Her birinüñ ṭūli iki yüz toḡsan biñ yıllık yol idi. Bu melā'ike bir ṭā'ife 'azāb iderler idi. Ol ṭā'ife ḡurd olurlar idi. Tekrār bütün olurlar idi.³³⁶⁷ [S 225^b] Cebrā'īl 'aleyhi's-selāma suāl itdüm. Eyitdi, 'Bu melegüñ ismi Şavhā'īldür.³³⁶⁸ Senüñ ümmetüñüñ cebbār u mütekebbirlerine 'azāb ider. 'Amūdlar ile ḡarb iderler. Ol ṭā'ife ḡurd olur ve tekrār bütün olur idi. Bu üslūb üzre ṭā kıyāmete dek ol meleküñ tesbîhi bu idi, *subhāne men huve fevķa'l-cebbārīn subhāne'l-musalliṭu fevķa'l-musalliṭīn subhāne'l-muntaķimu mimmen 'aşāhu.*"

Altıncı budur ki buyurdılar, "Andan bir deryāya vārdım. Anuñ büyüklüğin Allāhu te'ālādan ġayrı kimesne vaşf itmez. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Buña bahrü'n-naḡm dirler. Ṭūfān-ı Nūḡda bundan irsāl oldı. Yedi kerre dünyā ḡadar. Ya'nī mağrib ü maşrıķ ve yeri ve gögi ṭoldurur.' Ol deryādan geḡüp dördinci göge irişdüm."

Ṭoḡuzıncı Faşıl

Dördinci semā'nuñ 'acā'ibin beyān ider. Peyġamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki "Dördinci göge irişdüm, ḡām gümüşden ḡalk olunmuş. Ve bir rivāyetde, "Aḡ incüden, yedi ḡat yer aña nisbet ile bir şahrā'da ḡalka gibidür.' Bir rivāyetde, "Adı Zeylündür. Nūrdan bir ḡapusu vardur. Nūrdan kilīd urulmuş, üzerinde, *lā ilāhe illallāh muḡammedun rasūlullāh* yazılmış. Ol ḡapuda bir melek müvekkel idi." Bir rivāyetde, Adı

³³⁶⁴ baña beşāretler idüp ümmetiñe şefā'atde takşir itme diyü vaşıyyet eylediler: **M'**de yok

³³⁶⁵ bu: müştāgil **M**

³³⁶⁶ subhāne'l-hāliķu'n-nūri: **S'**de yok

³³⁶⁷ ol ṭā'ife ḡurd olurlar idi tekrār bütün olurlar idi: **M'**de yok

³³⁶⁸ Üçüncü göġün meleġi kaynaklarda "Şā'idya'il" olarak geḡer.

‘Azrā’īl idi. Ve bir rivāyetde, Mevşā’īl³³⁶⁹ [M 328^a] idi. "Üslub-ı sâbık üzre daqq-ı bâb idüp suâl ü cevâb olup kapuyı açdı. Anda çok ğarâib gördüm." Sekiz nesne bu kitâbda zıkr olunur.

Evvelki nesne. "Ol kapuya müvekkel olan Mevşā’īle cemī’an umūr-ı külliyye müfavvażdur. Ve anuñ dört yüz biñ melek hıdmetinde idi. Ve her birinüñ dört yüz biñ melek mülâzımı var idi. Ol meleküñ tesbîhi bu idi, *subhâne hâliķu’l-zulumâti ve’n-nûri ve hâliķu’s-şemsi ve’l-kameri’l-munîri subhâne’r-refî’u’l-a’lâ*."

İkinci. Buyurdı ki "Anda birâderim Mūsā ‘aleyhi’s-selâm gördüm." Bir rivāyetde altıncıda mülâkât olmışdur, *allāhu a’lem*. "Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selâm³³⁷⁰ delâletiyle varup selâm virdüm. Kalkup beni kenâra çeküp iki gözüm ortasın būs itdi. Ve eyitdi, ‘*el-ḥamdulillāhi’llezî erānî vecheke*.’ ‘Ḥamd Allāha ki seni baña gösterdi ve dîdāruñla müşerref itdi.’ Ve baña Ḥaqq te’ālādan çok kerâmetler muştuladı. Ve eyitdi, ‘Bu gice seni Ḥaqq te’ālānuñ huzūrına irişdirür ki ol meclis-i hâşdur. Senden ğayrı bir kimesne şıgmaz. Żu’afā’-yi ümmetiñi unutma. Her ne kim saña ‘atā’ oluna ümmetiñe dahı andan naşib taleb eyle. Eger bir nesne farz ola, mümkün oldıkça hıffet taleb eyle.” Buyurdı ki "Kulağ urdum, bu tesbîhe iştiğal iderdi, *subhâne hādî men yeşā’u subhâne muḍillu men yeşā’u subhâne’l-ğafûru’r-raḥîm*."

Üçüncü³³⁷¹. Nakl olunur ki "Çün kim andan gitdüm, ağladı. Sebebin suâl itdüm. ‘*lienne ğulāmen bu’ise ba’dî yedhulu’l-cennete min ummetihi ekşeru mimma yedhuluhā min ummeti*.’ Ya’nî, ‘Bir tâze kimesne benden şoñra ba’s olundu. Cennete anuñ ümmeti benüm ümmetimden ziyāde dāḥil olur.” Bir rivāyetde, sebep-i bükā’ ol idi ki eyitdi, ‘Benî İsrā’īl beni Ḥaqq te’ālā katında cümle âdem oğulanından ekrem şanurlar. Hālâ bu cüvân benden şoñra geldi, benden ekremdür. Ve anuñ ekrem olması ümmetinüñ ekrem [S 226^a] olmasın müstelzimdür. Güçlük bundadır’ didi. "Ol ve ümmeti Allāhu te’ālā [M 328^b] katında efḍal-i enbiyā’ ve efḍal-i ümemdür. Ḥaqq te’ālā melā’ ikeye emr itdi, cümle dizleri üzerine geldiler. Ve bu tesbîhi iderler idi, *subhâne’r-ra’ûfu’r-raḥîmu subhâne’n-nûru’l-mubînu subhâne’llezî lâ yehfā’ aleyhi şey’un subhâne rabbu’l-âlemîn*. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selâma suâl itdüm, ‘İbâdetleri böyle midür.’ ‘*belî*’ didi, ‘Ḥaqq te’ālādan iste ki ümmetiñe naşib itsün.’ Pes diledüm, Ḥaqq te’ālā du’â’mı qabûl itdi, namâzda qa’de-i ahîrei farz eyledi."

³³⁶⁹ mevşā’īl: M nüshasında "savhā’īl" olarak geçer; ancak biraz sonra gelecek pasajda aynı nüshada aynı melek "mevşā’īl" olarak zikredilir. Kaynaklarda ise dördüncü göğün meleği "şalsā’īl" olarak geçer.

³³⁷⁰ gördüm bir rivāyetde altıncıda mülâkât olmışdur allāhu a’lem cebrā’īl ‘aleyhi’s-selâm: M’de yok

³³⁷¹ üçüncü: M ve S’de olmayıp başka nüshalardan eklenmiştir.

Dördinci. Buyurdi ki "Ol āsumānda Meryem hātūnı ve Mūsā 'aleyhi's-selāmuñ vālidesini ve Fir'avnuñ hātūnı Āsiyeyi rađıyallāhu 'anhumāyı gördüm³³⁷². Baña istikbāl itdiler. Meryem rađıyallāhu 'anhānuñ yetmiş biñ küşki var, aķ incüden. Ve Mūsā 'aleyhi's-selām vālidesinüñ yetmiş biñ küşki var idi³³⁷³, zümrüdden. Ve Āsiyenüñ yetmiş biñ küşki var idi, kıızıl yākütdan. Ve yetmiş biñ küşki kıızıl mercāndan idi."

Beşinci. "Bir melek-i 'acīb gördüm ki bir melek kürsī üzre oturmuş, ğammgīn ü maķbüz. Ol tahtuñ dört küşesi var. Her küşesinde yedi yüz biñ pāye var, altundan ve gümüşden. Etrāfında şu deñlü melā'ike var ki 'adedin Allāhu te'ālā bilür, ğayrı bilmezler. Sağında nūrānī melekleri var, cümlesi yaşılar geymişler. Ve revāyiḥ-i tayyibe gelüp kelāmları gökçek güzellikleri şol deñlü yüzlerine bakılmaz. Şolında melā'ike-i zulmānī tururlar, esbābları siyāh ve şekilleri siyāh ve sözleri yavuz ve koḫuları çirkin. Tesbīḥ itdikce ağızlarından āteş saçılır, öñlerinde āteşden ḫarbeler ve 'amūdlar. Ve gözleri ki bakmağa tākat getirülmez³³⁷⁴. Ve ol taht üzerinde oturan melegüñ başından ayağına dek cümle hep gözleri var, zühre ve mirrīḥ gibi yıldurur. Ve çok kanadları var. Öñinde bir şahīfe durar. Öñinde bir levḥ var, aña dāim nazar ider, bir ān andan gözin ayırmaz. Ve öñinde bir ağac var, yapraklarınuñ 'adedin Allāhdan ğayrı kimesne bilmez. [M 329^a] Her bir yaprakda bir ādemüñ ismi yazılmış. Ve öñinde legen gibi bir nesne var. Gāḥ sağ eliyle andan bir nesne alup sağ cānibinde olan nūrānī melā'ikenüñ birine teslīm ider, gāḥ şol eliyle alup melā'ike-i zulmāniye virür. Ol melege nazar idicek ḳalbime bir ḫavf geldi ve bedenime lerze düşdi. Ve baña za'f 'ārız oldu. Suāl itdüm. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bu 'Azrā'īldür. Bunı kimesne görmege zehresi yoķdur. Hādīmü'l-lezzātdur ve müferriķu'l-cemā'atdūr' didi. Andan varup eyitdi, 'Yā 'Azrā'īl, bu nebiyy-i āḫirü'z-zamāndur ve ḫabībü'r-Raḫmāndur' didi. Baş ḳaldurup tebessüm itdi. Ḳalkup baña ta'zīm itdi. 'merḫaban bike'³³⁷⁵ didi. 'Ḥaķķ te'ālā senden ekrem bir kimesne³³⁷⁶ ḫaķķ itmedi. Ve ümmetiñ Allāhu te'ālā ḳatında cümle ümmetden ekremdür' didi. Ve 'Ben senüñ ümmetiñe babalarından ve analarından ziyāde teraḫḫum iderem.' Eyitdüm, 'Benüm göñülümü ḫoş itdiñ. Ve ḫātırım ğammıdan ḫalāş itdiñ. Lākin ḳalbimde bir nesne [S 226^b] daḫı ḳaldı. Seni ğammgīn ve ḳalbiñi maḫzūn gördüm. Sebeb nedür.' Eyitdi, 'Yā resūlallāḥ, Ḥaķķ te'ālā beni bu ḫıdmete ta'yīn ideliden berü ḫavf üzereyüm ki 'uhdesinden gelmeyüp cevāb virmege ḳādir olmayam.' Eyitdüm, 'Bu legen şekli nedür.'

³³⁷² gördüm: gördi M

³³⁷³ aķ incüden ve mūsā 'aleyhi's-selām vālidesinüñ yetmiş biñ küşki var idi: M'de yok

³³⁷⁴ ki bakmağa tākat getirülmez: M'de yok

³³⁷⁵ "Merhaba sana."

³³⁷⁶ kimesne: nesne M'de yok

Eyitdi, ‘Bu tamām-ı dünyādur. Qāfdan Qāfa varınca yanımda bu kadardur. Nice istersem taşarruf iderem.’ ‘Bu levh nedür’ didüm. Eyitdi, ‘Halkuñ ecelleri defteridür.’ ‘Yā bu şaḥīfe nedür.’ ‘Rūznāmedür.’ ‘Bu ağac nedür’ didüm. Eyitdi, ‘Cümle halkuñ sa‘īd ü şaḳī isimleri yazılmışdur. Sa‘ādet ü şeqāvetleri ile kaçan bir kimesne hasta olsa varaḳası şararur öleceği vakit varaḳası bu levh üzre düşer. İsmi levhden mahv olur. Elim uzadup rūhın ḳabz iderem, eger maḡribde ve eger maşrıḳda ola. Eger ehl-i sa‘ādet ise şaḡımda olan melā’ike-i raḥmetdür, anlara teslīm iderem. Eger ehl-i şeqāvet ise şolumda olan melā’ike-i ‘azāba [M 329^b] teslīm iderem.’ ‘Bunlar ne deñlüdür’ didüm. Eyitdi, ‘‘Adedini bilmezem. Her kaçan bir kimesnenüñ rūhın ḳabz iderem, altı yüz biñ raḥmet melā’ikesi ve altı yüz biñ ‘azāb melegi ḥāzır olurlar. Kaḡı tā’ifeye virilür, nazar iderler. Bir kerre varan gürüha daḡı nevbet degmez, ḳıyāmete dek.’ Eyitdüm, ‘Ey melekü’l-mevt, her kişinüñ rūhını ḳabz sen misin.’ Eyitdi, ‘Halk olunalıdan berü yerimden tecāvüz itmedüm. Lākin yetmiş biñ melek daḡı vardır³³⁷⁷, baña ḥıdmet iderler. Her birinüñ eli altında yetmiş biñ melek daḡı vardır³³⁷⁸. Her kaçan bir kimesnenüñ rūhın ḳabz itmek murād itsem anlara emr iderem. Varup ol kimesnenüñ³³⁷⁹ rūhını boğazına getürürler. Andan buradan elümi uzadup rūhın ḳabz iderem’ didi. Andan peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Senden me’ mülüm oldur ki ümmetim za‘ifdür, anları mülāyimet ile ve rıfḳ ile dutasın’ didi. ‘Azrā’ıl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ol Allāhu te‘ālānuñ ‘izzeti ḥaḳḳıçün, ki seni ḥātemü’l-enbiyā’ idüp ḥabībi ḳıldı, baña ḥazret-i Bārī celle celāluhu bi’z-zāt yetmiş biñ kerre günde ve gicede ḥitāb buyurur, ümmet-i Muḥammedüñ ervāḫlarını sühulet ile ve āsānlık ile ḳabz eyle. Ve mühimmlerin luṭf ile gör diyü emr eyler. Lācerem ümmetiñe analarından ziyāde şefḳat iderem’ didi.”

Altıncı. "Dördinci³³⁸⁰ kat gökde bir deryā daḡı gördüm. Şuyı ḳardan beyāz idi. Suāl itdüm. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Buña baḡrū’s-salc dirler. Eger bundan bir miḳdār ḳar çıksa gökler ve yerler şovukdan helāk olur idi.”

Yedinci. "Beytü’l-ma‘mūrı gördüm." Ba‘zılar eydür. Beytü’l-ma‘mūr sidretü’l-müntehāda idi, yedinci gökden yukarı. Beherhāl beyt-i ma‘mūruñ ta‘rīfi ol ḥazretten şöyle taḳrīr buyurdılar ki "Ḳızıl yāḳūtdan bir ḥānedür. Anuñ yaşıl zümrüdden iki ḳapısı vardır. On biñ kızıl altundan ḳandīl aşılmışdur. İçlerinde yāḳūtdan ve gevherden ḳonmuş idi ki her biri güneşden ziyāde nūr virür [M 330^a] idi. Ol beytüñ ḳapısından altundan bir minber ḳonulmuş idi. Aḳ gümüş bir menāre itmişler. Beş yüz yıllık yol uzunluḡı var idi.

³³⁷⁷ daḡı vardır: S’de yok

³³⁷⁸ baña ḥıdmet iderler her birinüñ eli altında yetmiş biñ melek daḡı vardır: M’de yok

³³⁷⁹ rūhın ḳabz itmek murād itsem anlara emr iderem varup ol kimesnenüñ: M’de yok

³³⁸⁰ dördinci: M’de yok

[S 227^a] Ol hāne halk olunalıdan berü tā kıyāmete dek her gün yetmiş biñ melā'ike 'arş altında gelüp nūrdan bir deryāda gūsl idüp andan nūrdan ridā'lar arķalarına koyup lebbeyk diyerek ihrām geymiş bu beyti tavāf idüp giderler. Kıyāmete dek bir daħı nevbet degmez. Andan Cembrā'ıl 'aleyhi's-selām elime yapışup beni beyt-i ma'mūra götürdi. Ve eyitdi ki 'Yā resūlallāh, bunda daħı imāmet ile melā'ike iktidā' itsünler.' Anda iki rek'at namāz kıldum. Yedi kāt gök halkı iktidā' itdiler. Bu cem'iyeti göriceķ hātırına geldi ki 'Ümmetim daħı böyledür, cem' olsalar gerekdür.' 'Ālimü's-sırrı ve'l-hafıyyāt zamīrimde olanı bilüp fermān itdi ki 'Yā Muḥammed, senüñ ümmetiñ daħı olsa gerekdür ki yevm-i cum'adur.'"

Ba'zı kütübde zıkr olundu ki cum'a günü olıcaķ melā'ike³³⁸¹ mele-i a'lāda³³⁸² beyt-i ma'mūrda cem' olunur. Cembrā'ıl 'aleyhi's-selām ol menārede ezān okur. İsrāfıl 'aleyhi's-selām ol minberde ḥuṭbe okur. Mīkā'ıl 'aleyhi's-selām imāmet ider. Yedi kāt gögüñ melekleri iktidā' iderler. Tamām namāz kılındıķdan soñra Cembrā'ıl 'aleyhi's-selām eydür, 'Melā'ike, şāhid oluñ. Ben bu ezānuñ şevābın ümmet-i Muḥammed mü'ezzinlerine bağışladum.' İsrāfıl 'aleyhi's-selām eydür, 'Ey melā'ike, şāhid oluñ ki ḥiṭābetüñ şevābını ümmet-i Muḥammed ḥuṭebā'sına hibe eyledüm.' Mīkā'ıl 'aleyhi's-selām daħı, 'İmāmet şevābın imāmlara bağışladum.' Cümle melā'ike daħı şevābların ümmet-i Muḥammedüñ cum'a kılanlarına bağışlarlar. Hāķķ subḥānehu ve te'ālādan emir gelür ki 'Yā melā'ike, baña seḥā'mı 'arz idersiz. Seḥā'yı halk iden benüm. Şāhid oluñ ki ümmet-i Muḥammedüñ cum'a kılanlaruñ cümle günāhların bağışladum. Ve anları cehennemden āzād eyledüm.'

Sekizinci. Eydür ki "Anda āfıtābı gördüm, yüz altmış [M 330^b] bütün dünyā 'arızı deñlü." İbni 'Abbās raḍıyallāhu 'anh rivāyet itmişdür, yetmiş biñ yıllık yoldur. Hāķķ te'ālā āfıtābı halk eyledi. Ve aña altundan bir zevraķ eyledi. Ve anda kızıl yāķūtdan bir taht kōdı, üç yüz altmış pāyesi var. Her pāyesinde peyk-i melek dutar. Güneşi ol zevraķa kōmışlar. Zevraķı ol taht üzre üç yüz altmış biñ peyk-i melek dutar. Dördinci gögüñ felegi deryāsı içinde her gün maşrıķdan mağrıbe iletürler. Ve her gice mağribden maşrıķa getirürler. Andan ol melā'ike 'ibādete meşgūl olur. Ğayrı gün āḥer üç yüz altmış biñ melek gelüp bu ḥıdmeti edā' iderler. Tā kıyāmete dek bu üslūb üzre 'amel iderler. Bir kerre ḥıdmet idene ğayrı nevbet gelmez. *kālallāhu te'ālā ve's-şemsu tecrī limustekarrin lehā*³³⁸³. Ba'zı tefāsīrde eydür, güneşüñ³³⁸⁴ maķarrı 'arş altındadır. Her gice güneşi 'arş

³³⁸¹ melā'ike: S'de yok

³³⁸² mele-i a'lāda: M'de yok

³³⁸³ Yā-Sīn 36/38

³³⁸⁴ güneşüñ: M'de yok

pāyesine iletürler. Andan Hakk te‘ālāya secde ider. Tā tūlū‘-ı fecre dek tūrur. Andan Hakk te‘ālānuñ emri vārid olur. Yine maşrıktan tūlū‘ ider. Tā kıyāmete karīb olunca böyle vāki‘ olur. Ol zamān emr-i ilāhī gelür ki mağribden tūlū‘ eyleye. Bu hadīs-i müstevfā İmām Şa‘lebīnūñ ‘Arā’isinde mezkūrdur.

Andan resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki "Beşinci göge [S 227^b] vāşıl oldum. Kızıl yāķūtdan halk olunmuş idi." Sa‘īd bin Cübeyr rađıyallāhu ‘anh rivāyetinde kızıl altundan idi. Üslūb-ı sābık üzre istiftāh olunup suāl ü cevābdan şöıra kapu açıldı.

Onıncı³³⁸⁵ Faşıl

Beşinci gökde server-i ‘ālemūñ müşāhede itdügi umūri beyān ider. Buyurdi ki "Ol āsumānı gördüm. Cümle zemīn ve dört kat gök aña nisbet ile bir ovada bir halka deñlü idi. Ol gögüñ ismi el-yānīgūn³³⁸⁶ idi. Ve anda gördügi ‘acā’ibden beş nesne zıkr olundu.

Evvelki budur ki ol gökde nūrdan [M 331^a] bir kürsī üzre oturmuş bir melek gördüm. Adına Sakṭā’īl³³⁸⁷ dirlerdi. Aña selām virdüm. Baña gāyet ile ta‘zīm idüp nice beşāretler eyledi. Aña beş yüz biñ melek hıdmet ider idi. Her birinūñ etibbā’ı var idi. Bu tesbīhe müdāvim idi, *ḡuddūsun ḡuddūsun rabbu’l-melā’iketi ve’r-rūḡi rabbena’l-erbābi subḡhāne rabbuna’l-a’liyyi’l-‘aẓīm ḡuddūsun ḡuddūsun rabbu’l-melā’iketi ve’r-rūḡi*.

İkinci. "Çün kim ol melekden geçdüm, ḡazret-i İbrāḡīm ve İsmā‘īl ve İşḡāk ve Ya‘ķūb ve Lūt ‘aleyhimū’s-selāma vāşıl oldum. Cümle bir yerde oturmuşlar idi. Varup selām virdüm. Selāmım aldılar. İbrāḡīm ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yā Muḡammed, saña bu gice tenḡa beyne yedeyillāḡ-ı vuķūf müyesser olur. Zinhār ümmetūñ içün mümkün olduğı deñlü taḡfīf taleb eyle’ didi. Ve bu peyḡamberler bu tesbīhe mülāzımlar idiler, *subḡhāne men lā yaşıfu’l-vaşıfun ‘aẓametehu ve munteḡāhu subḡhāne men ḡada‘at lehu’r-riķābu ve zellet lehu’s-ḡi‘ābu*." Ve bir rivāyetde İbrāḡīm ‘aleyhi’s-selāma yedinci gökdedür, mülākāt oldı. Ve aña çok vaşıyyetler itdi. Maḡallinde beyān olunur, *inḡā‘allāhu te‘ālā*.

Üçinci. "Çün bunlardan geçdüm, beşinci göge melā’ikesi ‘ibādetine duş oldum. Cümle ķā’imler ayaklarının barmaklarına nazar iderler. Aşlā gözlerin ayırmazlar. Bülend āvāz ile bu tesbīhe iştiḡal iderler, *subḡhāne’l-fadli’l-ekberi subḡhāne’l-‘adli’lleẓī lā yecūr*. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmdan suāl itdüm, ‘Bu melā’ikenūñ ‘ibādeti böyle midür’ diyü suāl itdüm. ‘belī’ didi. Hakk te‘ālādan ümmetüm içün diledüm. Hakk te‘ālā müyesser itdi.

³³⁸⁵ onıncı: M’de sehven "on beşinci" yazılmıştır

³³⁸⁶ el-yānīgūn: el-beyānīgūn S

³³⁸⁷ Beşinci göğün meleḡi kaynaklarda "Kalkā’il" olarak geçer.

Huṣū‘ andan ‘ibāretdür." İbni ‘Abbās eydür, Hakk subhānehu ve te‘ālānuñ, *kad eflēha’l-mu’minūne ellezīnehum fī ṣalātihim hāṣi ‘ün*³³⁸⁸ buyurduğı budur.

Dördinci. "Ol melā’ıkeyi geçdüm. Andan soñra bir melek gördüm. Eger cümle halk-ı ‘ālem [M 331^b] büyüklüğün beyān itmek kâdir olmazlar idi. Eṭrāfında melā’ıke gördüm, başları ‘arş altında ve ayakları yedi kat yer altında her birinüñ elinde āteşden bir ‘amūd. Öñinde olan ādemler āteşden kaftānlar geymişler ve ayaklarından aşılmış. Melā’ıke anları ellerinde olan ‘amūdlar ile ururlar. Cümle etleri³³⁸⁹ dökülüp ve a‘zaları hırd olur. Allāh emriyle yine bütün olur. Suāl itdüm. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām [S 228^a] eyitdi, ‘Bunlar müşriklerdür. Hakk te‘ālāya, ‘*sāliṣu ve selāse*³³⁹⁰’ diyenlerdür. Hakk te‘ālā bu melegi tevābi‘ ile anlarıñ azābına müvekkel itdi. Bu ṭarīkle ‘azāb iderler.’ Ebedü’l-ābād ol melek etibbā’ıyla bu tesbīhe mülāzımlardur, *subhāne’l-vāḥidi’l-eḥadi subhāne’l-ferdi’s-ṣamedi subhāne’llezī lem yelid ve lem yūled ve lem yekun lehu kufuven eḥad*³³⁹¹ *subhāne men leyse bivālidin ve lā mevludin.*" İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā eydür, işitdün ki Hakk te‘ālā buyurdi, *leḳad keḳere’llezīne ḳālū innallāhe sāliṣu selāsetin*³³⁹².

Beşinci. Buyurdi ki "Andan bir deryāya uğradum, āteşden. Eṭrāfında melā’ıke ğulāz ve şidād. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Bu baḥrū’s-şaḳdur. Yakıcı şā’ıḳalar bundan iner.’ Hakk te‘ālā buyurdi ki *yursilu’s-ṣavā’ıḳ*³³⁹³. Ve ol deryāda olan ‘acā’ibi Allāhu te‘ālādan gayrı kimesne bilmez ve beyān itmege kâdir olmaz. Andan istiftāḥ idüp altıncı göğün ḳapısı fetḥ olundu."

On Birinci Faşıl

Altıncı gökde görinen ‘acāibi beyān ider. Ol gökde İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā rivāyeti üzre sekiz şey’ beyān olunmuşdur.

Evvelki. Buyurdi ki "Ol semā’ya vāşıl olıcaḳ bevvābine selām virdüm. İsmi Rev‘ā’ıl³³⁹⁴ idi. Cevāb virüp bu ṭarīkle du‘ā’ itdi. ‘*bārekallāhu fī ḥasenātike ve zāde fī kerāmetike ve nūrike fīke.*’ Ben ‘*āmīn*’ didüm. Nazar itdüm. Ol melegün eli altında altı yüz biñ melek var idi. Ve her melegün [M 332^a] eli altında altı yüz biñ melek daḫı ḥıdmet iderler. Ol melegün tesbīhi bu idi, *subḥānallāhi’l-kerīmi subḥāne’n-nūri’l-mubīni subḥāne ālihi men fi’s-semāvāti ve ālihi min fi’l-araḍīn.*"

³³⁸⁸ el-Müminün 23/1-2

³³⁸⁹ etleri: āteşleri M

³³⁹⁰ el-Māide 5/73. Ayette "ve" yok.

³³⁹¹ lem yelid ve lem yūled ve lem yekun lehu kufuven eḥad: Bu kısım el-İhlās 112/3-4

³³⁹² el-Māide 5/73

³³⁹³ er-Rad 13/13

³³⁹⁴ Kaynaklarda "Şemḥā’ıl" olarak geçer.

İkinci. "Muṭī'lerden ve 'ābidlerden gūzer itdüm. Cümlesi ḥuṣū' u ḥuẓū' ile 'ibādet iderler ve bu tesbīhe iṣṭigāl itmişler idi, *subḥāne men yusebbiḥu lehu'l-en'āmu fī ṣaḥāriḥā subḥāne men yusebbiḥu lehu'l-vuḥūṣu fī revāsīhā subḥāne men yusebbiḥu lehu'd-dīdāne fī dīkihā ve ḍankihā*."

Üçüncü. "Çün ol melā'ikeden soñra kāfūrdan bir kapu gördüm, alt eşiği *taḥte's-ṣerāda*³³⁹⁵, yukarı eşiği 'arş altında. İki kanadı var, yer ve gök kadar. Bir kilīd urmuşlar. Ta'accüb itdüm. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Buña bābū'l-emān dirler.' 'Niçün böyle tesmiye olundu' didüm. Buyurdi, 'Ḥaḳḳ te'ālā cehennemî ḥalḳ itdi. Ve selāsil ü aḡlāl dürlü 'azāblar anda vedī'a itdi. Cehennemden bir nefes ṭulū' itdi. Cümle yer ü gök Ḥaḳḳ te'ālādan emān istediler. Rabbū'l-'ālemīn bu kapuyı cehennem ile kāināt mābeyninde ḳodı, tā kim yedi ḳat yer ve yedi ḳat gök ḥalḳı emānda olalar. Anuñ içün bu kapuya bābū'l-emān diyü ad ḳodı.' Cebrā'īlden ṭaleb itdüm, tā kim ol ḳapunuñ ardında ne var göreyüm. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bunuñ ardında cehennemdür. Senüñ anuñla ne mühimmiñ vardur.' 'Yā Cebrā'īl, elbette görmek isterem' didüm. Fermān-ı ilāhī vārid oldu ki 'Ey ḥabībim, barmaguñ işāretiyle bu kapu açılır.' İşāret idüp kapu açıldı. Yalıñ tütün cehennemden zāhir [S 228^b] oldı."

Dördüncü. Buyurdi ki "Çün kim cehenneme naẓar itdüm, bir heybetlü melek gördüm. Hīç andan büyük melek görmedüm. Demürden bir minber üzre oturmuş, ol minberüñ altı yüz biñ ayaḡı var. Yerden göge dek başını öñine idüp [M 332^b] bu tesbīhe mülāzemet ider, *subḥāne'llezī lā yecūru ve huve meliku cebbārin subḥāne'l-muntaḳimu min a'dā'ihī subḥāne'l-mu'ṭī limen yeṣā'u subḥāne men leyse kemiṣlihi şey'un* bu tesbīhi eydür. Aḡzından āteṣ zāhir olur, ṭaḡlar gibi. Ve burunından yalıñlar çıkar. Ve ol melek ḥıṣımnāk ve maḳbūz. İki gözinden āteṣler çıkar. Ve her bir gözi tamām-ı dünyā kadar. Andan baña ḥavf geldi. Ḥaḳḳ te'ālānuñ luṭfı olmasa helāk olurdum. Cebrā'īle eyitdüm, 'Bu kimdür, göricek endāmıma lerze düṣdi ve 'aḳlım zā'il oldı.' 'Bu Mālikdür. Ḥāzin-i cehennemdür. Ḥaḳḳ te'ālā bunu ḥalḳ ideliden berü gülmemişdür ve ṣād olmamışdur.' İlerü varup selām virdüm. Kemāl-i iṣṭigālinden başın ḳaldırmadı. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām ilerü varup beni aña bildürdi. Çün kim nāmım işitdi, ḳalḳup selāmım alup ḳalḳdı, ta'zīm itdi. Ve eyitdi, 'Yā Muḥammed, saña beṣāret olsun ki Ḥaḳḳ te'ālā saña çok kerāmetler iḥsān itdi. Ve senden ḥoşnūddur. Ve senüñ vücūduña cehennem āteṣi ḥarāmıdır. Ve senüñ berekātuñ ile saña tābi' olanlara daḡı cehennem āteṣini ḥarām itmişdür.³³⁹⁶ Ve baña Ḥaḳḳ te'ālā buyurdi ki senüñ ümmetiñ 'aṣīlerine raḥm eyleyem. Ve saña imān

³³⁹⁵ Tā-Hā 20/6

³³⁹⁶ ve senüñ berekātuñ ile saña tābi' olanlara daḡı cehennem āteṣini ḥarām itmişdür: **M'**de mükerreren geçer.

getürmeyenlerden intikām alam.'" Ve buyurdi ki "Anda bir 'amūd var idi, yedi biñ başı var idi." Bir rivāyetde seyyid-i 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki "Andan taleb itdüm, cehennemüñ tamām-ı derekelerin baña gösterdi. Ve her nev'ün 'azābın müşāhede itdüm." Bir rivāyetde, mürāca'at vaḳti cehennemi görüp her ṭabaḳanuñ ehlin ve 'azābı ne keyfiyyet ile olduḡın haber aldı. Maḥallinde beyān oluna, *inşā'allāhu te'ālā*.

Beşinci. "Çün kim andan geçdüm, İdrīs 'aleyhi's-selām ve Nūh-ı nebī 'aleyhimü's-selāma mülākāt oldum. Anlara selām virdüm. Selāmım alup kalkdılar. Baña ta'zīm idüp, 'el-ḥamdulillāh ki senüñ cemāliñi bize gösterdi' didiler. Ve benümle mu'ānaḳa itdiler." [M 333^a] Bir rivāyetde İdrīs 'aleyhi's-selāma dördinci gökde gördi. Bir rivāyetde cennetde gördi. İdrīs 'aleyhi's-selāmuñ tesbīhi bu idi, *subḥāne'l-mücibi's-sā'ilin subḥāne ḳābiḍi'l-cebābirā subḥāne'llezī 'alā felā yebluḡu 'uluvvehu eḥadun*. Ve Nūh 'aleyhi's-selāmuñ tesbīhi bu idi, *subḥāne'l-ḥayyi'l-ḥalīmi subḥāne'l-ḥakḳi'l-ferdi'l-kerīmi subḥāne'l-'azīzi'r-raḥīm*.

Altıncı. "Çün kim anlardan güzer eyledüm, Mīkā'il 'aleyhi's-selāma iriştüm. Bir 'aẓīm kürsī-i 'aẓīm üzerinde oturmuş. Öñinde bir büyük terāzū var, her kefesi yerler ve gökler deñlü. 'Amūdı maşrıḳdan maḡribe varur. Öñinde bīḥadd³³⁹⁷ ṭomar var. Varup selām virdüm. Selāmım alup kalkup ta'zīm eyledi. Ve beni kenārına çekdi, du'ā' itdi. 'zādekallāhu kerāmeten ve surūran' didi. Ve baña beşāret itdi ki 'Senüñ ümmetüñ gibi ḥayr u kerāmet bir ümmete müyesser olmamışdur. Ve anlaruñ mīzānları cümlesinüñ mīzānından e'izzdür. Sa'ādetlü ol kimesne ki saña tābi' olup maḥabbet eyleye. [S 229^a] Vāy ol kişiye ki saña 'āşī olup buḡz eyleye.' Ve ol bīḥadd melā'ike ḥıdmet iderler idi." Ve ba'zı rivāyetde, "Mīkā'ile yedi yüz biñ melek ḥıdmet iderdi. Şafflar çekmişler cümlesi Mīkā'il 'aleyhi's-selāmuñ emrine muntaẓırlar idi. Ve bana eyitdiler, 'Cümlemiz senüñ emriñe fermānberüz ve şalavātıña mülāzımlaruz." Ādem 'aleyhi's-selām ḥalḳ olunduḡından yigirmi beş biñ yıl muḳaddem yağmur ve ḳar ve nebātāt ḥıdmetinde olup her ḳatre yağmura ve her zerre³³⁹⁸ ḳar³³⁹⁹ ve yerden biten her nebāt bir melegüñ terbiyesinde olur. Tamām maḥalline varınca andan her melek mekānına varur. Tā ḳıyāmete dek aña bir daḡı nevbet gelmez. Ve Mīkā'il 'aleyhi's-selāmuñ tesbīhi bu idi, *subḥāne rabbi kulli mu'min ve kāfir subḥāne men yeḍa'u min heybetihi mā fī buṭūniha'l-ḥavāmilu*.

³³⁹⁷ bīḥadd: ḥaṭṭ M

³³⁹⁸ zerre: ḳatre S

³³⁹⁹ ḳar: M'de yok

Yedinci. "Andan bir deryāya iriřdüm, yařıl ve nūrānī. Anda řol deñlü melā'ike gördüm, 'adedin Allāhu te'ālā bilür. Bülend āvāz ile bu tesbīhi iderler, *subhāne 'l-kādiri 'l-muktediri 'l-kerīm* [M 333^b] *subhāne 'l-celīli 'l-a'zām*. Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmdan suāl itdüm, 'Bu deryāya ne dirler.' 'Bu deryāya aħđar dirler. Cemī'-i ĥađravātuñ ařlı bundandır.'"

Sekizinci.³⁴⁰⁰ "Andan bir muzlim deryāya vāřıl oldum. Anda melā'ikenüñ 'adedin Allāhu te'ālā bilür. Anlar daħı bülend āvāz ile bu tesbīhi iderler, *subhāne men 'alā ve ĥahara subhāne 'l-muĥtali 'u 'alā men ĥāfet ve cehere*. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Ben bu deryāyı bilmezem' didi."

"Andan yedinci³⁴⁰¹ āsumāna vardum. Her āsumānuñ ĥalıñlıđı beř yüz yıllık yoldan ziyādedür. Ve mābeynleri beř yüz yıllık yol idi. Ol āsumān aĥ incüden, bir rivāyetde beyāz cevherden ĥaĥ olunmuş." Bir rivāyetde nūrdan idi. Adı Eřhāfā'īl idi.

On İkinci Faşıl

Yedinci ĥat gökde ol serverüñ řallallāhu 'aleyhi ve sellem gördüği ĥarāibi beyān ider.

"İstiftāħdan řoñra ĥapu açıldı. Yedinci ĥat göge varup evvel anuñ ĥādimini gördüm. Aña Revĥā'īl dirler idi. Aña selām virdüm. Beřāret ile selāmım aldı. Ve baña nice kerāmetler ve ĥasenāt birle beřāret eyledi. Ve anuñ ĥıdmetinde yedi kerre yüz biñ melā'ike var idi. Ve her birinüñ yedi kerre yüz biñ melā'ikesi var idi. Bu meleklerüñ tesbīhi bu idi, *subhāne 'llezī besetā 's-semāvāti ve refe 'ahā subhāne 'llezī saĥāĥa 'l-arađīn ve fa'reřehā subhāne 'llezī aĥla'a 'l-kevākibe ve eřĥārehā subhāne 'llezī ersa 'l-cibāle feheyye'ehā*."

İkinci. "Ol āsumānuñ melā'ikesi 'ibādetine vāřıl oldum. Ĥuzū' u tezellül ile āvāz-ı bülend ile bu tesbīhe mülāzemet iderler idi, *subhāne 'l-'aliyyi 'l-'a'zīm subhāne 'l-celīli 'l-kerīmi 'l-ĥalīm* [M 334^a] *subhāne men lā yařıfu 'l-vāřafūn kunhe řıfatihı 'ālimi 'l-ĥaybi felā yařharu 'alā ĥaybihi eĥaden*."

Üçinci. "Anlaruñ ortasında bir melek gördüm, 'azamet ü şevket ile ĥırmış. Başı 'arř altında ayakları taĥt-ı arzda. Şöyle ki Ĥaĥĥ te'ālā emr eylese tamām 'ālemi bir loĥma ider. Tesbīhi bu idi, *subhāne 'l-muĥtecibu binūri celālihı subhāne 'l-musavviru fi 'l-eřĥāmi mā yeřā'u*."

³⁴⁰⁰ Sekizinci olarak **M** nüshasında bir bölüm daha vardır: "eydür ki anda āfitābı müřāhede itdüm bir rivāyetde yüz altmış arz deñlü ibn 'abbās rađıyallāhu 'anhumā rivāyet ider ki yetmiş biñ yıllık yoldur ĥaĥĥ te'ālā āfitābı ĥaĥ eyledi." Bu kısım aynı nüshanın **330^b** numaralı varağındaki "sekizinci" ile karışırılmış olsa gerektir.

³⁴⁰¹ yedinci: sekizinci **S**

Dördüncü. "Bunların içinde bir melek [S 229^b] dağı gördüm, yedi yüz bin başı var. Her başında yedi yüz bin yüzi var. Her yüzünde yedi yüz bin ağızı var. Her ağızında yedi yüz bin lisānı var. Ve her lisān ile yedi yüz bin lūgāt tekellüm ider. Ve yedi yüz bin kanadı var. Her gün nehr-i nūra talar. Nehr-i nūr cennetde bir ırmaqdır. Yedi yüz bin kerre talup çıkdıkdā silkünür. Her kıatresinden Hakk subhānehu ve te‘ālā bir melek halk ider. Allāhu te‘ālāya tesbīh eyler, tā kıyāmete dek. Tesbīhi budur, *subhāneke mā a‘zame şānuke subhāneke seyyidī mā a‘zame mekānuke subhāneke seyyidī mā erhameke bihalkike*."

Beşinci. "Bir melek dağı gördüm, melā’ike mābeyninde bir kürsī üzre oturmuş. Anuñ dört yüzi var, biri ādem yüzi gibi biri baķar yüzi gibi biri arslan şüreti gibi biri kuş şekli gibi. Her biri şekline münāsib lisān ile tesbīh eyler. Ādem şüretinde olan yüzi bu tesbīhi ider, *subhāne men yerzuku keyfe yeşā’u subhāne men yerā ve lā yurā ve huve bi’l-manzari’l-a’lā*. Arslan şeklinde olan şüretin tesbīhi bu idi, *subhāne men yusebbihu lehu’l-ħalā’iku ecma’in subhāne men yerzuku keyfe yeşā’u subhāne men yerzuku’s-sibā’u yā mufaddil*. Tayr şeklinde olanuñ tesbīhi bu idi, *subhāne’l-cevādi’l-mufaddili subhāne yusebbihu eṭ-tayru fī evkārihā subhāne rāziku’ṭ-tuyūri*." Bir rivāyetde her yüzi olan şeklinde kimesneler için tesbīhlerinden sonra rızıkların [M 334^b] talep ider. Anuñ bereketiyle Hakk te‘ālā ol maḥlūka ve ol tā’ifeye rızık virür.

Altıncı. Anda bir melek dağı gördüm, bir kürsī üzre oturmuş. Başı ‘arş altında ve ayakları yedi kıat yer altında. ‘Azametinden bir mertebedür ki dünyā vü āhıret kendüye bir lokma olur³⁴⁰². Kanadınuñ bir ucu mağribde ve bir ucu maşriķda. Öñinde yedi yüz bin melek hıdmetine tırmış. Ve her birinüñ eli altında yedişer yüz bin melek var. Suāl itdüm, ‘Bu ne melekdür’ didüm. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘İsrāfildür.’ Varup selām virdüm. Selāmım alup baña çok beşāretler ‘arz itdi. Tesbīhin işitdüm, *subhāne’s-semī’i’l-‘alīm subhāne’l-muḥtecibu ‘an halkihi subhāne rabbenā ve te‘ālā*."

Yedinci. Bir rivāyetde, "İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmı anda gördüm. Selām virdüm. Selāmım alup ‘*merḥaban bi’n-nebiyyi’s-şāliḥ ve’l-ibni’s-şāliḥ*’ didi. Andan eyitdi, ‘Yā Muḥammed, cennetüñ yeri gāyet laṭif ve arzı ṭayyibedür. Anda vāfir dıraḥtlar diksünler.’ ‘Dıraḥt ne vechle dikilür’ didüm. Eyitdi, ‘*lā ḥavle ve lā kuvvete illā billāhi’l-‘aliyyi’l-‘azīm*.'” Bir rivāyetde, “*subḥānallāhi ve’l-ḥamdulillāhi ve lā ilāhe illallāhu vallāhu ekber ve lā ḥavle ve lā kuvvete illā billāhi’l-‘aliyyi’l-‘azīm*.’ Andan geçüp zıll-ı sidretü’l-müntehāya irişdüm."

³⁴⁰² olur: olmaz M

On Üçüncü Faşıl

Sidretü'l-müntehâda olan ğarâibi beyân ider. Ol dağı on³⁴⁰³ nesnedür.

Evvelki sidretü'l-müntehâdur. 'Ulemâ' sidretü'l-müntehâ tesmiyesinde dağı çok ihtilâf itmişlerdür. İbni 'Abbâs rağıyallâhu 'anhumânuñ kavli oldur ki ħalâyıkuñ 'ilmi anda nihâyet bulur. Andan öteye ne var idügin kimesne bilmez. Ba'zı 'ulemâ' eydürler, yukarudan [S 230^a] gelen ol yerde vâsıl olur. Aşağı inmez. Aşağıdan çıkan andan yukarı gitmez. Ba'zılar eydür, ervâh-ı şühedâ' ol maķâma varup müntehâ olur. Dağı ba'zı vücüh variddür, tefâsirde mezkûrdur. İbni 'Abbâs rağıyallâhu 'anhumâ eydür, sâķ-ı 'arşda bir ağaçdur. Altundan budaķlarınıñ ba'zısı [M 335^a] incüden ve ba'zısı zümrüdden ve ba'zısı yâķütüden aşıldan yukarusına dek elli biñ yıllık yoldur. Yaprakları fil kulağına beñzer. Yemişleri destiler şeklindedür. Haķķ te'âlânuñ nûrı ol ağacı ihâta itmişdür. Ol ağac üzerinde ol deñlü melâ'ike gördüm, 'adedin Allâhu te'âlâ bilür. Cümle ol ağacın yaprakların ihâta itmiş. Altun çekirgeler gibi yıldurur. Ve yılduzlar gibi şu'le virür. *ķālallâhu te'âlâ iz yağşa's-sidrete mâ yağşâ*³⁴⁰⁴. Müfessirîn eydür. Murâd melâ'ikedür ki çokluklarından ol dırahtı ihâta itmişlerdür. Rivâyet olunur ki her yaprağı üzerinde ol kadar melâ'ike vardur ki gökde yılduzlar sağışınca ve yerdeki kumlar 'adedince kelebekler şüretinde. Eydürler ki ol melâ'ike cümle ħvâce-i kâinât 'aleyhi efđalü's-şalât ħuzûrına gelüp selâm virdiler. Ve mübârek cemâlin gördükleri gibi şükr itdiler. Ve Allâhu te'âlâ rahmetiyle beşâret eylediler. Cümle tâ'at ü 'ibâdetlerinüñ şevâbın ümmet-i Muhammede bağışladılar.

İkinci maķâm Cebrâ'il 'aleyhi's-selâmdan. Buyurdı ki "Ol budaķlarınñ mâbeyninde bir budaķ var, yaşıl zümrüdden. İrtifâ'ı yüz biñ yıllık yoldur. Anda bir yapraķ var. Yaşşılığı yedi kat yer ve yedi kat gök deñlüdür. Ve anda nûrdan bir bisât var. Ol bisât üzere bir mihrâb var, yâķüt-ı asurĥdan. İrtifâ'ı seksen yıllık yoldur. Ol Cebrâ'il 'aleyhi's-selâmuñ maķâmıdır."

Üçüncü ğarīb.³⁴⁰⁵ "Ol mihrâb öninde bir kürsî var. Ĥabîbullâhuñ şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ nâmına 'âlem ĥalk olunalıdan berü ol kürsî üzere kimesne oturmuş degil ve oturamaz. Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm beni alup ol kürsî üzere iletirdi. Her cânibinde kürsîler komışlar. Öninde incüden on biñ kürsî vaz' olunmuş. Ol kürsîler üzere Tevrât yazarlar. Her kürsî etrâfında kırk biñ kürsî var. Melâ'ike oturup Tevrât okurlar. Bir cânibinde [M 335^b]

³⁴⁰³ on: on dört **M**

³⁴⁰⁴ en-Necm 53/16. Ayetin son kısmı **M**'de yok.

³⁴⁰⁵ üçüncü ğarīb: **M**'de yok

dağı on biñ kürsî konmuş, yaşıl zebercedden. Üzerinde melâ'ike İncîl yazarlar. Ve her kürsî etrâfında kırk biñ kürsî var, İncîl okurlar. Ve bir cānibinde dağı yaşıl zebercedden on biñ kürsî melâ'ike Zebūr yazarlar. Ve etrâfında her kürsînüñ kırk biñ kürsî vaz' olunmuş, üzerinde Zebūr okurlar. Bir cānibde dağı kızıl yâķūtdan on biñ kürsî vaz' olunmuş. Üzerinde melâ'ike Qur'ân-ı 'azîm yazarlar. Ve her kürsîn etrâfında kırk biñ kürsî dağı konmuş, melâ'ike Qur'ân-ı 'azîm tilâvet iderler. Andan Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Yâ resûlallâh, senden bir murâdım vardır ki bu maķâmda iki rek'at [S 230^b] namâz kılasın. Mekânım anuñla bereket kesb eyleye.' Anda dağı iki rek'at namâz kıldum. Beyt-i maķdisde kılduğum gibi siretû'l-müntehâ melekleri baña iķtîdâ' itdiler." Hâbîbullâhuñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem şerefi melâ'ike üzerine dağı muħaķķaķ oldu.

Dördinci. "Ol ağacuñ altında dört ırmaķ aķar, ikisi zâhir ve ikisi bâtın. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Ol bâtın olan iki ırmaķ cennete gider. İki zâhir olan ırmaķ dünyâyâ gider, biri Nîl ve biri Fırat.'" "

Beşinci. "Anda bir ırmaķ dağı gördüm. Etrâfında yâķūtdan ve incüden ve zebercedden haymeler kırmışlar. Ve ırmaķ kenârında yaşıl kuşlar gördüm, boyunları deve boyunına beñzer. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Bu kevşerdür. Hâķķ te'âlâ saña naşîb itmışdür. *innâ a'ṭaynâke'l-kevşer*³⁴⁰⁶. Ve ol ırmaķ yâķūtdan ve zümrüdden rażrâz üzerine aķar." Ve rażrâz uvaķ çakıl taşına dirler. "Şuyı südden aķ u berrâķ. Alup içdüm. 'Aselden tatlu idi. Ve rāyiḥası miskden dağı laṭîf idi."

Altıncı budur ki "Ol dirâḥtuñ dibinden bir çeşme aķar. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Buña selsebîl dirler. İki ırmaķ peydâ olur, [M 336^a] biri kevşerdür ve birine nehr-i rahmet dirler.'" Bir rivāyetde beytû'l-ma'mûrî dağı anda müşâhede buyurdılar.

Yedinci. Buyurdi ki "Anda bir cemâ'at gördüm, yüzleri aķ u münevver. Ve bir cemâ'at müteğayirrü'l-levn. Bir ırmağa gelüp ğusl iderler. Anlaruñ dağı yüzleri aķ u münevver olur, evvelki ṭâ'ife gibi. Cebrâ'îlden suâl itdüm. 'Bunlar ümmetiñdür, ḥasenât u seyyi'âtı ḥalt idenlerdür. Âḥir tevbe idüp Hâķķ te'âlâ günâḥların 'afv buyurup tevbelerin kabûl ider.'" "

Sekizinci. Buyurdi ki 'Öñüme üç zarf getürdiler. Biri ḥamr ve biri 'asel ve biri süd. Südi alup içdüm. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Fıṭratı ya'nî islâmı iḥtiyâr itdiñ. Ümmetiñ ol dîn üzerine şâbit olurlar.'" Bir rivāyetde, '*el-ḥamdulillâhi'llezî hedâke ile'l-fiṭrati*.' Ya'nî, 'İslâmı iḥtiyâr itdiñ. Ümmetiñ ol dîn üzerine şâbit olurlar.' Bir rivāyetde

³⁴⁰⁶ el-Kevser 108/1

eyitdi, 'el-ḥamdulillāhi 'llezī hedāke ila 'l-fīṭrati'³⁴⁰⁷ lev aḥazte 'l-ḥamra gavaṭ ummetuke.'
Ya'nī, 'Eger ḥamrı alaydın ümmetiñ gümrāh olurlar idi.'

Тоқузıncı. Andan buyurdı ki "Sidrede bir melek gördüm. Andan büyük melek görmedüm. Kāmeti biñ kerre yıllık yol idi. Ol melegün yetmiş biñ başı ve her başında yetmiş biñ yüzi ve her yüzinde yetmiş ağızı ve her başında yetmiş biñ geysüsi var idi. Her geysüsinde biñ kerre biñ incü aşılımış idi. Ve her incü içinde bir baḥr var idi. Ol deryāda balıklar cewelān iderler idi. Arkalarında yazılmış, *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmış idi. Ol melek bir elin başına ve bir elin arkasına koyup tesbīḥ eyler. Tesbīḥ itdikce şadānuñ ḥüsninden 'arş-ı Raḥmān harekete gelür. Cebrā'īl 'aleyhi's-selāma suāl itdüm, 'Bu melek nedür' didüm. Eyitdi, 'Bu melegi Ḥaḳḳ te'ālā Ādem 'aleyhi's-selāmi ḥalk itmezden iki biñ yıl muḳaddem ḥalk itdi.' 'Şimdiye dek kande idi ve meskeni ne cānibdedür.' Eyitdi, 'Cennetde 'arş altında. Ve sağında bir yer vardır, dört biñ fersaḥ yerdür. Bu melegün qarārgāhıdır. [S 231^a] Andan bu maḳāma getürdiler. Senün şerefiñe tesbīḥe iştiğāl üzredür.' [M 336^b] Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmuñ işaretiyle selām virdüm. Kemāl-i iştiğālinden başın ḳaldurmadı. Tā Cebrā'īl varup ḥaber virdi. Andan ḳalkup baña ta'zīm itdi. Ve ḳanadların açdı. Cümle yerler ve gökler ḳanadıyla örtüldi. Ve beni kenārına çeküp yüzümi öpdı. Ve eyitdi, 'Beşāret olsun ki saña ve ümmetiñe, günāhların mübārek ay ḥürmetine 'afv itdi. Ve beni beşāret itmege ta'yīn buyurdı.' Nazar itdüm. Öñinde iki şandūk gördüm. Her şandūkda yüz biñ kilid var, nürdan. Cebrā'īl 'aleyhi's-selāma suāl itdüm, 'Bu şandūklar nedür.' Eyitdi ki 'Bu melekden suāl it' didi. Suāl itdüm. Eyitdi, 'Yā Muḥammed, bu şandūkda senün ümmetiñün ve şā'imlerinün cehennemden āzād olduklarınıñ berātları vardır. Ve ben ol berātlara muṭābıḳ şehādet iderem' didi." *tūbā leke ve liummetike yā muḥammed*.

Onıncı. Naḳl olunur ki ḥazret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdılar ki "Bir melek gördüm, ḥurūs şeklinde beyāz. 'Arş altında bir ḳapu var, yāḳūtdan. Ve ol ḳubbe nürdan bir 'amūd üzre. Ḥurūsuñ yetmiş ḳanadı sağında ve yetmiş biñ ḳanadı solında, cümle ḳanadları nürdan ve her bir ḳanadında yetmiş biñ tüyi var, incüden ve yāḳūtdan. Ve yetmiş zümründen. Ve yetmiş biñ tüyi altundan. Ve yetmiş biñ tüyi gümüşden. Biñ kerre biñ tüyi miskden. Ve yetmiş biñ kerre biñ tüyi var, 'anberden. Ve yetmiş biñ kerre biñ tüyi var, kāfürdan. Ve yetmiş biñ kerre biñ tüyi za'ferāndan. Ol ḥurūsuñ büyüklüğü tamām dünyā ḳadar ve boyı 'arşdan zemāne varınca idi. Her

³⁴⁰⁷ ya'nī islāmı ihtiyār itdiñ ümmetiñ ol dīn üzerine sābit olurlar bir rivāyetde eyitdi el-ḥamdulillāhi 'llezī hedāke ila 'l-fīṭrati: Metnin akışından burada bir noksanlık olduğı tespit edilip M ve S'de bulunmayan bu kısım diğerk nüshalardan eklenmiştir.

kanadında, *bismillāhi 'r-raḥmāni 'r-raḥīm lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh kullu şey'in hālikun illallāhu'l-vāḥidu'l-ḳahhār* yazılmış idi. Her namāz vaktinde başın kaldurup, *bismillāhi'l'azīmi ve biḥamdihi* diyü tesbīḥ idüp kanadların birbirine urur. 'Acāib şadālar ve nağmeler zāhir olur. [M 337^a] Ol şadā cennete vāşıl olur. Ve cennetüñ budakları birbirine dokınur. Hūriler bu nağmelerden āgāh olur. Cennetüñ yāḳūtdan ve la'lden künkürelerine çıkup birbirine beşāretler iderler ki 'Ümmet-i Muḥammedüñ 'ibādeti vakti geldi' dirler. Ve çün ol melek hareket ider, ol 'amūd ve ḳubbe harekete gelür. 'Arş daḥı ıztırāb ider. Hāḳḳ te'ālā ol meleğe ḥitāb ider ki 'Niçün hareket idersin. Hālā ki her şey'e 'ālim ü dānādur.' Eydür ki 'Yā rabbi, ümmet-i Muḥammed namāza ḳalkdılar.' Hāḳḳ te'ālā buyurur ki 'Raḥmetim anlara vācib oldı. Şāhid ol ki raḥmetümle nazar itdüm ve ḥükm itdüm. Benüm ḥükmüm redd olmaz. Anları cehennemden āzād idüp ve cennetü'l-me' vāyı anlara naşīb itdüm.'"

On Dördinci Faşıl

Sidreden geçdikden şoñra ol ḥazrete vārid olan vuḳū'atı beyān ider. [S 231^b] Naḳl olunur ki ol ḥazret buyurdi ki "Cebrā'īl 'aleyhi's-selāma yapışup beni kendü maḳāmından alup sidrenüñ a'lāsına iletdi ve baña vedā' eyledi. Ben eyitdüm, 'Ey Cebrā'īl, beni tenhāmı terk idersin.' Eyitdi, 'Benüm maḳāmım budur. Hıdmetim bu yere dektür.' Eyitdüm³⁴⁰⁸, 'Sen eyitdiñ seni rabbü'l-'izzete ileteyüm. Niçün ḳalursın.' Elimi Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmuñ eline idüp bıraḳdum. İleri çekdüm. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām serçe deñlü olup ıztırāba düşdi. Hāḳḳ te'ālānuñ heybetinden lerzeye geldi. Ve zārīlik itdi, 'Beni maḳāmımdan alıḳo. Bir ḳadem miḳdārı ilerü gidem celālullāh heybetinden helāk olup cümle vücūdum sūzān olur. *lev dūnet enmuleten le'ḥatereḳat.*" H'āce 'aleyhi's-şalāt eyitdi, 'Ey Cebrā'īl, Hāḳḳ te'ālānuñ 'izzeti ḥāḳḳıçün eger bir ḳadem girü ḳosam vişālī şevḳinden yanar kül olurdum³⁴⁰⁹.' H'āce şallallāhu 'aleyhi ve sellem, "Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmı bu ḥālde gördüm. Mübārek eliyle işāret itdi. Ol bir ḳadem yer ki beş yüz yıllık yol idi. Yine rücū' idüp evvelki mekânına vardı." Ḥazretüñ sırrına vāşıl oldı, 'Ümmetiñüñ günāhların nice bir fıkr idersin. Bir işāret ile Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmı [M 337^b] beş yüz yıllık yola īşāl idesin. Eger ḳıyāmet günü mübārek dudaklarını şefā'at itmek içün taḥrīk idesin elli biñ yıllık ḳıyāmet müddetini eger bir nefesde ḥalāş idesin 'aceb degildür.' Bir rivāyetde daḥı böyle vārid olmış ki "Çün sidreden geçdüm, Cebrā'īl 'aleyhi's-selāma eyitdüm, 'İlerü yöri.' Ol eyitdi, 'Allāhu te'ālā ḳatında benden ekremsin, sen ilerü yöri'

³⁴⁰⁸ eyitdüm: eyitdi **M**

³⁴⁰⁹ olurum: olurdu **M**

didi. İlerü gidüp Cebrâ'îl 'aķābımdan gelüp bir ĥicāba vāşıl oldum. Zerbeft ol ĥicābı taħrîk idüp āvāz geldi ki 'Kimsin.' Cebrâ'îl eyitdi, 'Benüm ve benümle Muħammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem biledür' didi. Ĥicāb ardından bir melek, 'allāhu ekber allāhu ekber' didi. Verā'-yi ĥicābdan āvāz geldi ki 'şadeķa 'abdī ene ekber ene ekber.' Melek eyitdi, 'eşhedu en lā ilāhe illallāh.' Ĥicāb ardından āvāz geldi ki 'şadeķa 'abdī enallāhu lā ilāhe illā ene.' Melek eyitdi, 'eşhedu enne muħammeden rasūlullāh.' Ĥicāb verā'sından āvāz geldi ki 'ene erseltu muħammeden.' Melek, 'ħayye 'ala'ş-şalātu ĥayye 'ale'l-felāh' didi. Nidā' geldi ki 'şadeķa 'abdī ve da 'ā ilā 'ibādī ene da 'uvtuhum ilā eflāhi men ecābe.' Dā'î melek eyitdi, 'allāhu ekber allāhu ekber.' Nidā' geldi ki 'şadeķa 'abdī ene ekberu ene ekber.' Melek eyitdi, 'lā ilāhe illallāh.' Nidā' geldi ki 'şadeķa 'abdī lā ilāhe illā ene.' Andan bir nidā' işitdi ki 'yā muħammed ekmelallāhu leke'ş-şerefe 'ale'l-evvelīne ve'l-āħirīn.' 'Ĥaķķ te'ālā senūñ şerefiñ ve fażīletiñ ziyādeye ve kemāle irişdürsin, evvelīn ü āħirīn üzerine.' Cebrâ'îl 'aleyhi's-selāma bu melegüñ aħvālın suāl itdüm. Eyitdi, 'Allāhu te'ālānuñ ĥaķķıçün ki seni ĥaķķ peygamber irsāl itdi. Ben bu melegüñ aħvālın bilmezem ve görmedüm. İllā bu vaķit andan bir melek ĥicāb ardından elin iħrāc idüp beni aldı. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selām ol arada ķaldı. Eyitdüm, 'Bu maķāmda beni yalnız niçün terk idersin [S 232^a] ve benden teħallüf eylersin.' Eyitdi, 'Yā Muħammed, ve mā minna illā lehu maķāmu ma'lūm.' Ya'nī, 'Her birimizüñ maķām-ı ma'lūmı [M 338^a] vardır. Andan tecāvüz itmezüz. Bu gice saña iħtirāmen bu maķāma geldüm, illā benüm maķāmım sidretü'l-müntehā ķurbındadır.'" Ĥvāce 'aleyhi's-şalātu ve's-selām buyurdi ki 'Yā Cebrâ'îl, ben zann iderem ki sen şāħib-i maķāmsın. Meger sen daħı maķāmda ķalmışsın.' *men rağiye bimaķāmin ĥucibe 'an emāmihi.* Ya'nī, 'Maķāmına rāzī olan kimesne ilerüliginden maħcūbdur.' Ba'zı ulular eyitdi, 've mā minnā' didüğü ifāde ider ki Ādem evlādınuñ maķām-ı ma'lūmı yokdur ki ol ĥazret-i seyyidü'l-mürselīnūñ şānında zāhir ü muħaķķıķdur. Pes ĥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki "Ben tenhā revāne oldum. Nūrdan ve zulumātdan nice ĥicāblar ķať' itdüm. Tā yetmiş ĥicāb geçdüm. Ve her ĥicābuñ ķalınlığı beş yüz yıllık yoldur. Ve her ĥicābuñ mābeyni beş yüz yıllık yol idi." Mervīdür ki ol araya dek burāķ ile geldi. Ol maķāma vāşıl olıcaķ refref zāhir oldu. Yaşıl bir bisāť idi. Burāķ anda ķaldı. Refrefüñ ziyā'sı güneş nūrından ziyāde idi. "Beni ol refref üzerine ķoyup tā 'arş pāyesinde dek gitdüm." Bir rivāyetde daħı oldur ki "Çün kim Cebrâ'îl 'aleyhi's-selām hemrāhlığımdan ķaldı, Mīkā'îl 'aleyhi's-selāmı gördüm. Gelüp baña taħiyyat u selām virdi. Ve eyitdi, 'Yā resūlallāh, benüm ĥıdmetim vaķti geldi.' Ve beni tenhā ķanadı üzerine alup nice şu deryāları üzerinden uçup geçdi. Andan nice āteş deryālarına rāst geldüm. Şöyle zann itdüm ki tamām-ı melekūt

āteş olmuş idi. Ol deryāları daḥī Mīkā'il ƙanadı üzre uçarak geçdüm. Andan perdelere vāşıl oldum. Her birinüñ yaşıllığı beş yüz yıllık yol idi. Anları daḥī ƭayerān iderek geçdüm. Andan hicāblar öñümüze geldi. Her hicābuñ biñ yıllık yol ƙalınlığı var idi. Mīkā'il 'aleyhi's-selāmı gördüm. Ža'if oldu ve ƭayerāna mecāli ƙalmadı. Beni evvelki perdede ƙodı. Ve 'özürler diledi. Ve girü döndi. İsrāfīl 'aleyhi's-selām ilerü geldi. Ve baña şerā'it-i ta'zīmi yerine getürüp beni ol [M 338^b] hicāblardan ƙanadı üzre alup geçürdi. Andan deryālara rāst geldüm. Yedi deryā yetmiş biñ kerre mağribden maşrıƙa dek idi. Ve her deryānuñ deriñligi yetmiş biñ kerre yerden göge dek idi. Deryāları geçdikden sonra aşlā bir tesbīḥ ü tehlīl āvāzı işidilmez oldu. Cümle 'ālem Ḥaƙƙ te'ālānuñ 'azameti ƙatında mużmaḥil oldu. Andan hicāblara duş oldum ki eger dünyānuñ 'ömri ƙadar anlarıñ 'azameti beyān olunsā mümkün olmaz idi. İsrāfīl 'aleyhi's-selām ƭayerān iderek ol hicāblardan geçüp hicāb-ı ƙudrete vāşıl olduk. Anı daḥī geçüp hicāb-ı 'azametde ƙodı. Ve kendüsi ƙaldı. Ve baña 'özür diledi. Nāgāḥ refref ilerü gelüp baña selām virdi. Refref nūrdan bisāṭ idi. Bir rivāyetde bir aƙ incüdendür. Tesbīḥ ider idi. Ve tesbīḥi şadāsı melekütü tıtmış idi. Refrefe ƙadem başdum. Bir ḥareket ile sāk-ı 'arşa irişdüm." Ve buyurdi ki "Anda öñüme çok hicāblar geldi. Ol cümleden yetmiş [S 232^b] biñ hicāb altundan ve yetmiş biñ hicāb incüden ve yetmiş biñ hicāb yaşıl zümrüdden ve yetmiş biñ hicāb ƙızıl yāƙūtdan ve yetmiş biñ hicāb nūrdan ve yetmiş biñ hicāb zulmetden ve yetmiş biñ hicāb şudan ve yetmiş biñ hicāb āteşden ve yetmiş biñ hicāb yelden idi. Ve her hicāb biñ yıllık yol idi. Refref beni bu hicāblardan geçürdi. Andan 'arşuñ perdedārına vāşıl oldum. Yetmiş biñ perde gördüm. Her perdenüñ yetmiş biñ zencīri var idi. Her zencīr bir melegüñ boyunında idi. Melā'ikenüñ büyüklüğü bir omuzından bir omuzına yetmiş biñ yıllık yol idi. Ve ol perdelerüñ kimi incüden ve kimi yāƙūtdan ve kimi ğayrı cevāhirden. Ve her perdede bir melek mülāzım idi. Her bir melegüñ yetmiş biñ melek-i tevābi'-i var idi. Refref bir bir ol perdelerden geçürdi. Tā benüm ile 'arş mābeyninde bir perde ƙaldı. Ve refrefi gördüm, ayağım altından nābedīd oldu. Altımda aƙ incüden bir raḥş şekli zāhir oldu. Tesbīḥ eyler idi ve ağızından [M 339^a] nūr çıkar idi. Ol perdeden beni geçürüp sāk-ı 'arşa irişdirdi. Çün kim hicāb-ı ƙibriyā'ya yetişdüm, ol merkeb ki süvār olmuş idüm, nābedīd oldu. Andan havā' üzerinde ƙaldum. Bir ḥiṭāb işitdüm ki 'Ḥabībim, geç.' Nażar itdüm. Hicāb-ı ƙibriyā'dan kendümi geçmiş gördüm. Andan bir ḥiṭāb geldi, 'edin minnī.' Ya'nī, 'Baña yakın ol.' Her bār ki ḥiṭāb işitdüm, bir ƙadem yakın oldum. Her ƙadem nice kerre yerden ol maƙāma varınca idi. Biñ kerre, 'edin minnī' ḥiṭābı işitdüm. Ol deñlü

maḳāmātı tayy itdüm ki tā andan, *denā*³⁴¹⁰ maḳāmına irişdüm. Andan, *fetedellā*³⁴¹¹ maḳāmına teraḳḳı eyledüm. Andan *fekāne kābe kavseyni ev ednā*³⁴¹² ḥalvetḥānesine irişdüm. *feevḥā ilā ‘abdihi mā evḥā*³⁴¹³ esrārına maḥrem oldum. Ḥaḳḳ te‘ālā celle ve ‘alā’, ‘*denā fetedellā*’³⁴¹⁴ buyurdı."

Ḥasan raḍıyallāhu te‘ālā ‘anh eydür. Ya‘nī, *denā mine’l-‘arş*, ‘arşa yakın oldu. *fetedellā ey nezele ‘aleyhi’l-vaḥyu*. Ya‘nī, vaḥiy aña nāzil oldu. *fekāne beynehu ve beyne’l-‘arşı kābe kavseyni ev ednā*. Ya‘nī, ‘arş ile anuñ mābeyni iki yay miḳdārı idi. İmām Ca‘fer-i Şādiḳ raḍıyallāhu ‘anh eydür. *denā*, ya‘nī Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem rabbü’l-‘izzete yakın oldu. *bilā keyfe fetedellā*, ya‘nī ḥicābı ref’ itdi. Ol ḥicābdan geḳüp yine ḥicābı şalıvirdi, tā kim ğayrı melek-i muḳarreb anı görmesün. Tā kim yetmiş biñ ḥicāb nūrdan ve yetmiş biñ ḥicāb zulmetden ve yetmiş biñ ḥicāb āfitābdan ve yetmiş biñ māhdan ve yetmiş biñ zümrüdden ve yetmiş biñ yāḳūtdan ve yetmiş biñ cevherden geḳüp ḥabīb-i maḥbūba ḳarīb oldu, iki ḳavs miḳdārı. Eger bunuñla iktifā’ olunsa mekân tevehhüm olunurdu. Pes, ‘*ev ednā*’ buyuruldu. Ya‘nī daḥı ḳarīb oldu. Tā kim ḥiç kimesne mekân tevehhüm itmesün. Tācū’l-müzekkiriñde böyle zıkr olundu. Şerḥ-i Ta‘rīfde eydür. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selāmdan ayırılıp yedi maḳām ilerü geḳüp, ki her maḳām yüz biñ ‘arşdan tā taḥt-ı zemīne [S 233^a] varınca idi belki daḥı ziyāde idi, ḥazret-i Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ [M 339^b] rāzınuñ maḥremi idi, ol yedi maḳāmuñ evvelki maḳāmında āġāḥ olmayıcaḳ ğayrı maḳāmāta nice³⁴¹⁵ yetişür.

Naḳl olunur ki "'*edin minni*’" ḥiṭābıyla müşerref olıcaḳ bir ḳadem ilerü varur idüm. Nidā’ geldi ki ‘Ḥabībim, mekāndan münezzeh bir pādişāhum. Ḳadem vaż’ıyla yaklaşmaḳ mümkün degildir.'" Ḥıvāce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Benüm elimden gelen budur. Ḥaḳıḳaten ḳurb senüñ ḳudretiñdedür.’ Sırrına nidā’ geldi ki ‘Eger düst senden ‘arş ile ferş deñlü ırāḳ ise ġāmm çekme, ġoñül ‘āleminde bir ḳademdür.’ Muḥaşşalu’l-keḻām şol deñlü gitdi, celāl ü cemāl heybeti zāhir oldu. ‘İzzet-i rubūbiyyet nidā’ eyledi ki ‘Daḥı berü gel.’ Şol ḳadar bisāt-ı ḳurba vāşıl oldu ki dā’ire-i ḥudūs ve ḳıdem emrinden, *minhu bede’e ve ileyhi ye’ūdu*³⁴¹⁶ sırrı zāhir oldu. Andan kavseyñ irtifā’ı ile imtiyāz-ı dā’ire-i kisvetden zāhir oldu. Ḥāşılı’l-keḻām ḳadem-i bisāt-ı inbisāta ḳadem vaż’ olundıḳda ten ḥıdmetde dil ḳurbetde cān müşāhedede ve dil mevāşılaya irişdi. Ḥiss

³⁴¹⁰ en-Necm 53/8

³⁴¹¹ en-Necm 53/8

³⁴¹² en-Necm 53/9

³⁴¹³ en-Necm 53/10

³⁴¹⁴ en-Necm 53/8

³⁴¹⁵ maḳāmāta nice: **M**’de yok

³⁴¹⁶ "O’ndan geldi ve O’na dönecek."

ü başa u sem‘-i zāhirī mu‘aṭṭal kaldı. ‘Ālem-i gaybden nidā’-yı ‘ināyet irişdi. Kelām-ı gaybı istimā‘ eyledi. Hattā Hakk te‘ālānuñ selāmın bīvāsıta ve bilāharf u şavt işitdi. Göz feryād eyledi ki *‘mā zāge’l-başaru ve mā tağā*³⁴¹⁷ ‘Gayrılar ki tecāvüz idüp nazār ider idi, ben itmedüm.’ Maḳām-ı ev ednāda ‘ilm-i ‘ayn oldı, mesāfe ve muḳābele ortadan sākıt oldı. Rubūbiyyet nūrı hicābları ḥark eyledi. ‘Azīm āyine peydā oldı. Dil göz āyinesinde cemāl-i bīzevālī gördi. *elem tera ilā rabbike*³⁴¹⁸ başa-ı başiretüñ kuḥlī oldı. *ve huve yudriku’l-ebsār*³⁴¹⁹ nazaruñ bīnazīr oldı. Bu maḳāmı beyān emr-i bedī‘dür. Aşḫābına ma‘lūm ve ahālī-i ahvāl ḳatında mefhūmdur. *vallāhu huve’l-hādī ve ileyhi turce’u’l-umūru kulluhā*.

On Beşinci Faşıl

Āyet-i kerīme müte‘allik olan letāifi beyān ider. Bu āyet-i kerīmede on iki laṭife beyān olunur.

Evvelki Laṭife

Oldur ki ehl-i tefsīr *dunuvv* ya‘nī ḳurbı Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selāma nisbet [M 340^a] itmişlerdür, *denā cebrā’ıl mine’l-arḍi fetedellā ilā muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyyi fenezele ilā muḥammed ‘aleyhi’s-selām*. Ya‘nī, Cebrā’ıl yakın oldı ve kendüyi āsumāndan aşāğa atdı, tā kim ḥazret-i Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vahiyy iblāğ eyleye, tā aña mi‘rāca ḳulavuzluk eyleye. *fekāne ḳurbu mā beynehumā ḳābe ḳavseyni eyyi ḳadere ḳavseyn*. Pes ikisinüñ mābeyninde ḳurb zīrā‘eyn ḳadar oldı. İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā eydür. Zīrā‘a ḳavs dinür, anuñla ḳıyās olduğı içün. Belki daḥı yakın oldı. Ḳurb ile mülāḥıḳ olmadı. Ve bu‘d ile kendüsine ya‘nī Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām görmeden māni‘ olmadı. Tefsīr-i Teysīrde böyle vāḳi‘ olmuşdur. Ve muḥāḳḳıḳleruñ ba‘zısı raḥimehumullāh böyle zıkr itdiler, bu āyet-i kerīme Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ kemāl-i [S 233^b] ḳurbından kināyetdür. Ve bu bābda bir nice ḳavl vārid olmuşdur. Ve ba‘zılar eydür. *şumme denā* ya‘nī ḥazret-i Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cenāb-ı Ḳuddüs-i ilāhīye ḳarīb oldı, ḳurb-ı menzilet ü kerāmet ile, ḳurb-ı mekān ile degil. *fetedellā* pes secde itdi, ḥazret-i Hakk te‘ālāya. Ve eyitdi ki ‘Her devlet ki buldum, ḥürmet ile oldı.’ Lācerem bir yere irişdi ki cemī‘-i kevn ḳadem-i mübāregi ḳande idüğün bilmedi. Ve ḳadem-i nefis-i şerīfesi ḳande idüğinden āgāh olmadı. Nefs dili ne yere

³⁴¹⁷ en-Necm 53/17

³⁴¹⁸ el-Furkân 25/77

³⁴¹⁹ el-Enâm 6/103

varduğın bilmedi. Ve dil ü cāndan eğer bulmadı. Ve cān serden haberdār olmadı. Kevn kademî ve kadem nefsi ve nefis rūhı ve rūh sırrı taleb üzre oldu. Ve sırr-ı vaşala 'l-ḥabību ila 'l-ḥabībi maḳāmınıñ talebinde idi.

İkinci Laṭīfe

Ba'zı erbāb-ı işārāt eydür ki *denā*³⁴²⁰ maḳām-ı nefse işāretdür. *fetedellā* kalb-i şerīfî maḳāmına işāretdür. *ḳābe ḳavseyn* rūh-ı laṭīfî maḳāmına işāretdür. *ev ednā* sırr-ı şerīfî maḳāmına işāretdür. Bu dört maḳāmuñ her biri maṭlūbına irişdi. Meşelā nefis maḳām-ı hıdmetde idi. Dil maḳām-ı maḥabbetde idi. [M 340^b] Rūh maḳām-ı ḳurba irişdi. Sırr maḳām-ı müşāhedeye vāsil oldu. Erbāb-ı taḥḳīḳ eydürler, ḥayāt-ı nefis hıdme iledür. Bekā'-yı dil maḥabbet iledür. Kıyām-ı rūh ḳurbet iledür. Gıdā'-yı sırr müşāhede iledür. Bu dört devlet ol ḥazrete bu dört maḳāmda müyesser oldu. Şöyle ki eğer nefis-i şerīfesi kevn nazar ideydi hıdmetsiz ḳalurdı. Eğer dil nefsi göreydi maḥabbetsiz ḳalurdı. Eğer rūh dile nazar ideydi ḳurbetsiz ḳalurdı. Eğer sırr-ı rūḥa teveccüh ideydi müşāhedesiz ḳalurdı. Kāmile bunlar nokşāndur.

Üçüncü Laṭīfe

Şeyḫ Ebu'l-Ḥasen-i Nūrī raḥmetullāh 'aleyh eydür, bu ma'nānuñ ḥaḳīḳatı ifhāma örtülüdür. Zīrā *denā* bu'ddan soñra olur. Anda bu'd yoğ idi. *fetedellā* mekân iktizā' ider. Anda mekân yeri degildür. Mekāna imkân yokdur. Mekân zamān³⁴²¹ içündür. Ol zamāndan münezzehdür. *ḳābe ḳavseyn* miḳdārdur. Miḳdār taşavvur olunmaz. *ḳavseyn* mişāldür. Mişāl anda ma'dümdür. Anda miḳdār olunmaz. *ev ednā* kelime-i şekkdür. Şekk bu bābda müşkildür. Ve ehl-i şekk maḥrūmdur. *ednā* mübālağadır, ḳurbda. Ḳarīb kimdür, cümle 'ulemā'-yı tefsīr bunıñ ta'bīrinde 'ācizlerdür. Ve fuḫalā'-yı 'ālem taḳrīrinde ḳāşırlardur. Zīrā 'uḳalā' celāl ü cemālî ma'rifetinde ḥayrān ve fuṣaḥā' zāt u şıfātı vaşfinda sergerdāndur. Nūrī ḳuddise sırruh eydür, bir kimesne fi'l-cümle bu āyet-i kerīmede tekellüm itmek murād eylese bundan ziyādeye ḳādir degildür. *denā* 'abden *fetedellā* *ferden* *denā* *beşere* *yā fetedellā* *melekiyyen* *denā* *ferşiyyen* *fetedellā* 'arşiyyen *denā* *mucāhiden* *fetedellā* *muşāhiden* *denā* *ṭāliben* *fetedellā* *maṭlūben* *denā* *iftikāren* *fetedellā* *iftihāren* *denā* *munādiyyen* *fetedellā* *munāciyyen* *denā* *mādiḥan* *fetedellā* *memdūḥan* *denā* *şākiran* *fetedellā* *meşḳūran*. Ey 'azīz, bu ḳurb-ı menzelet ki istimā' idersin ol ḥazretüñ

³⁴²⁰ denā: ev ednā M

³⁴²¹ yokdur mekân zamān: M'de yok

ḥaḳīḳatinden yüz biñde biri degildir. Zîrâ ol ḥazret refî'ü's-şân [M 341^a] ve 'aẓîmü'l-mekândur. Siyâdeti ḥadd ü beyândan bîründür ve 'izzeti ḥaṭṭ u taḳrîr ü taḥrîrden efzündür.

Dördinci Laṭîfe

[S 234^a] Suâl, ḥikmet nedür ki ḳavs zîkr olundu. Andan murâd nedür. Cevâb budur ki 'Arab içinde meşhûrdur ki rû'esâ'-yî ḳavm ve 'uzemâ'-yî ḳabâ'il ḳaçan murâd itseler ki mâbeynlerinde 'ahd idüp maḥabbeti muḥkem ideler, tâ kim hîçbir vech ile naḳẓ-ı 'ahd vâḳi' olmaya, ikisi yayların birbirine bağlayup ve iki ḳabzaların dutup bir yerden ve bir ḳullâbdan oḳ atarlar. Delîl oldur ki ikisi kemâl mertebe ittiḥâd kesb itdi. Her birinüñ rızâ'sı âḥerüñ rızâ'sıdur ve ğazabı ğazabıdur. Pes bu âyet-i kerîmede işâret vardır ki cenâb-ı kibriyâ'-yî muḳaddesüñ ḥazret-i faḥr-ı 'âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellem ile maḥabbeti ve ḳurbeti bir mertebededür ki anuñ maḳbûlî anuñ maḳbûlıdur, anuñ merdûdî merdûdîdur. Şöyle ki buyuruldu, *men yuṭî 'i'r-rasûle feḳad atâ 'allâh*³⁴²². Ve daḥı buyuruldu, *inne 'lleẓîne yubâyi 'üneke innemâ yubâyi 'ünallâh*³⁴²³. Ve daḥı buyuruldu ki buña nazîr nice edille ve âyât-ı kerîme vârid olmuştur. Ve her ṭalib-i cür'a-i nûş ve râġıb-ı ehl-i ḥurûş u ḥulûş bu tecelliyâtdan behredâr olur ki ḳassâm-ı ezeli ve Rezzâḳ-ı lemyezeli 'âşîḳların maḥrûm itmez ve şâdîḳların bînaşîb ḳomaz ki buyurmuşdur, *mâ yezâlu 'abdihi yeteḳarrabu ileyye bi'n-nevâfili ḥattâ uḥibbehu fe'izâ aḥbabtuhu kuntu sem'ahu 'lleẓî yesma 'u bihi ve baṣarahu 'lleẓî yubşiru bihi ve yedehu 'elletî yabṭîşu bihâ ve riclehu 'lleti yemşî bihâ*³⁴²⁴. Ya'nî, 'abdim baña nevâfil ile yakın olmaḳdan zâ'il olmaz. Ḥattâ anı severem. Sevicek aña istimâ' iden ḳulaḳ oluram. Ve görür gözi ve tutar eli ve yürür ayağı oluram. Ya'nî tecellî-i ef'âli ḥâşıl olur dimekdür.

Beşinci Laṭîfe³⁴²⁵

Suâl, ḥikmet nedür ki ḳavs zîkr olundu. Ḥuşûşan ḳavs egridür. Sehm zîkr olunmadı. Bâḥuşuş ki müstaḳîmdür. [M 341^b] Cevâb bir nice vechledür. Evvelâ ḳavs ḳıymet yöninden a'lâdur. Sehmeyn miḳdârı zîkr olunsa tevehhüm olunur idi ki sehmin yaydan atıldıkları mesâfe miḳdârı ola ki meşhûrdur ki ḳaçan iki oḳ miḳdârı ikisinüñ mâbeyni vardır dise iki oḳ atmaḳ murâd olunur. Yâḥûd yay mütteḥiddür dirüz, yaydan nice biñ oḳ atılır. Ammâ 'aksi olmaz. İşâret olunur ki ḥ'âce-i kâinât 'aleyhi efḍalü's-

³⁴²² en-Nisâ 4/80

³⁴²³ el-Feth 48/10

³⁴²⁴ *Sahîhü'l-Buhârî*, 8/105 (no.6502).

³⁴²⁵ Laṭîfe: ḥikmet S

şalavât bir pâdişâhdur ki nice yüz biñ gulâmı³⁴²⁶ ve tevâbi‘i vardır. Hükmi cümleye nâfîzdür. Hîç kimesnenüñ mütâba‘atı lâzım degildür. Eger dirseñ ki bir kıavs zıkrı kifâyet iderdi kıavseyn niçün zıkr olundu, cevâb budur ki Hakk te‘âlânuñ dañı nice yüz biñ kıulları vardır. Andan ğayrı tañrısı ve halıkı yokdur. Ve habîbinüñ nice biñ kerre biñ ümmeti vardır. Anlaruñ andan ğayrı peygamberi ve şefi‘i yokdur. Yâhüd eydürüz ki kıavs egerçi egridür, lâkin kirişi toğrıdur. Egriliginden nokşanı anuñ toğruluğıyla maqbûl olur. Kezâlik ‘abd dañı me‘âşî ile egridür, kalbi tevhiid ile müstaķımdür. Ümîd oldur ki ol istiķâmet sebebiyle ol egri nefis maqbûl-ı ĥazret-i Bârî ola. Yâhüd eydürüz ki kıavs ayırılmaz, sehm münfekk olur. Mülâzım münfekkden evlâdur. Yâhüd eydürüz ki³⁴²⁷ merd-i ‘âķil kıavsüñ egriligine nazar [S 234^b] itmez, sehmüñ toğruluğına nazar ider. Pes işâretdür ki Hakk te‘âlâ nefsi i‘vicâc cânibine nazar eylemez, ağızından çıkan kelime-i tevhiidi nazar ider.

Altıncı Laťife

Ba‘zı erbâb-ı işâret dimişler ki kıavseyn dünyâyıla nefse işâretdür ki ikisi dañı egridür. Ok ne deñlü ki kemândadur nişâna irişmez, tâ yaydan cüdâ olmayınca. Pes sırr-ı maķşûda vâşıl olmaz, tâ nefes ile dünyâdan ayırılmayınca. Bu ikisinden cüdâ olıcaķ Hakk te‘âlâya vâşıl olur. Ve dañı işâretdür ki âdem kıavsda ‘amel itmeyince ok ayırılmaz. Kezâlik tevfiķ-i Hakk olmayıcaķ ne [M 342^a] nefsdan ĥıdmet ve ne kalbdan maķabbet ĥâşıl olur.

Yedinci Laťife

Ba‘zı erbâb-ı işâret eydür. Kıavs iki kıaşdan ‘ibâretdür. *ev ednâ* gözüñ ağıyla kıarasına kıarib idüĝi gibi aķrebdür. Ya‘nî ol ĥazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem cenâb-ı kıaddese kıarib oldu, iki kıaş biribirine kıarib olduĝu gibi. Belki dañı kıarib oldu³⁴²⁸, gözüñ ağı kıarasına kıarib olduĝu gibi.

Sekizinci Laťife

Ba‘zı ehl-i işâret dimişler ki *denâ fetedellânuñ* ma‘nâsı budur ki çün maķâm-ı kıurba irişdi, nefsi anda ķodı. Ya‘nî ol maķâmdan herĝiz ayırılmadı. Bu kelâmuñ ziyâde taķķîķi vardır, ĝelse ĝerekdür, *inşâ‘allâhu te‘âlâ*. Ba‘zılar eydür, *fetedellâ* demek

³⁴²⁶ ĝulâmı: ‘âlimi **M**

³⁴²⁷ kıavs ayırılmaz sehm münfekk olur mülâzım münfekkden evlâdur yâhüd eydürüz ki: **M**’de yok

³⁴²⁸ iki kıaş biribirine kıarib olduĝu gibi belki dañı kıarib oldu: **M**’de yok

fetezellul dimektür. Ya'nî niyâzdan soñra nâz idüp eyitdi, 'Ey benüm rabbim, beni bu devlete iriştirdiñ ve baña bu sa'âdeti naşib eylediñ. Ve beni cümle 'âlem ü 'âlemiyândan güzide eylediñ.'

Tokuzuncı Laîfe

denā eyyi tereke nefsehu fi's-semā'i. Ya'nî nefsi-i şerîfesini semâ'da alıkođı. *fetedellā fetereke kalbehu fī sidreti'l-muntehā*. Ya'nî kalb-i laîfî sidretü'l-muntehâda kođı. *ve tereke rūhahu beķābe kavseyn*. Rūh-ı a'lāsını ķābe kavseyn maķāmında kođı. Pes rabbisiyle sırrı ķaldı. *ķāleti'n-nefsu eyne'l-ķalbu*. Nefs eyitdi, 'Ķalb ķandedür.' *ve ķāle'l-ķalbu eyne'r-rūh*. Ķalb eyitdi, 'Rūh ķandedür.' *ve ķāle'r-rūh eyne's-sirr*. Rūh eyitdi, 'Sırr ķandedür.' *ve ķāle's-sirr eyne'l-ķabīb*. Sırr eyitdi, 'Ķabīb ķandedür.' *ķālallāhu te'ālā yā nefis leke'n-ni'ame ve'l-mağfira*. Ħaķķ te'ālā buyurđı ki 'Yā nefis, ni'met ü mağfîret senüñ içündür.' *ve yā ķalb leke'l-işķu ve'l-maķabbetu*. 'Yā ķalb, 'ışķ u maķabbet senüñ içündür.' *ve yā rūh leke'l-kerāmetu ve'l-ķurbetu*. 'Yā rūh, kerāmet ü ķurbet senüñ içündür.' *ve yā sirru ene leke ve ente lī*. 'Yā sırr, sen benüm içünsin ve ben senüñüm.' *ev ednā* ma'nası budur.

Onıncı Laîfe

'Arab mābeyninde meşhûrdur ki iki ķabîle mābeyninde [M 342^b] nizā' vāķi' olsa ve kudûret düşse kaçan şulh idüp bu âteşi söyündürmek murād eyleseler ķabîlenüñ re'îslerinüñ yayınıñ kirişini çıkarup olbir ķabîlenüñ re'îslerinüñ yayına bağlarlar. Ol daķı kendü yayınıñ kirişini anuñ yayına. Ve ol yayı âķerüñ kirişiyle ħānesinde aşar. Olbir daķı âķerüñ kirişiyle yayını evinde aşar. Mābeynlerinde emn ħāşıl olur. Ve ol iki ķabîle şulh idüp beynlerinde ķıtâlden ferāğat iderler. Keennehu [S 235^a] Ħaķķ subĥānehu ve te'ālā buyurđı ki 'Ey Muĥammed, senüñ şefā'atüñ kirişi yayı vardır. Benüm raĥmetüm ķavsi vardır. Sen benüm raĥmetüm yayına şefā'atüñ kirişini bağla. Tā kim ben daķı senüñ şefā'atüñ kirişini raĥmetüm yayına³⁴²⁹ bend idem ve 'arşa aşam. Tā kim 'arş bāķîdür, maķabbet ü şulh ümmetüñ ile iki cānibden bāķî ola.

On Birinci Laîfe

Keennehu buyurđı ki 'Ey Muĥammed, senüñ şefā'atüñ kirişini benüm raĥmetüm yayına bend eyle. Ve ben daķı senüñ şefā'atüñ kirişini raĥmetüm ķavsine bend idüp sehm-

³⁴²⁹ yayına şefā'atüñ kirişini bağla tā kim ben daķı senüñ şefā'atüñ kirişini raĥmetüm yayına: M'de yok

i 'ināyeti sen ümmetiñüñ kebāiri 'askerine pertāb eyle. Ben daḥı tūr-i kerāmeti³⁴³⁰ leşker-i şağāire atam. Senüñ şefā'atüñle kebāir maḥv ola ve benüm raḥmetüm ile şağāir def' ola.'

On İkinci Laṭīfe

şumme denā maḳāmında her nesne, ki 'ālemiyānuñ āşārından idi, ḳal' oldu. *fetedellā* menziline ādemiyānuñ iştirāki cümle ḳat' oldu. İcāzet-i ilāhī sırr-ı nāmütenāhī şahrā'sından irişüp, 'edin minnī', 'Baña yakın ol' nidā'sı geldi. Ya'nī benüm maḳām-ı ḳurbuma sür'at eyle. Kendü ḳurbuñda ḳalma. Pes şol deñlü maḳām-ı ḳurba irişdi ki cümle ḥicab ref' olup anda ḥudūs ve ḳıdem kaldı. *fekāne ḳābe ḳavseyn* iki ḳavsuñ ḳabzaları miḳdārı ḳaldı ki biri şıfat-ı ḳıdem ve biri şıfat-ı ḥudūsdur. Egerçi ḳarīb oldu, lākin ittihad-ı şūrī muḥāldür. Dünüvden ednāya irişecek 'ilm-i 'ayn oldu. Mesāfe ve muḳābele sāḳıt oldu. İki ḳavsdan olan dā'ire-i vehmiyye ortadan maḥv oldu. Ebed ezele ḳarışdı. [M 343^a] Ve ezel ebede döküldi. Ḥudūs u ḳıdem yek renk oldu. Vücüb u imkān birbiriyle muḥtelit oldu. 'arefe men 'arefe.

On Altıncı Faşıl

Ol ḥazretüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem şenā'sı beyānındadır. Ḥazret-i vācibü'l-vücūda celt-i 'azametde ve teşehhüdde olan leṭāif ü işārātı beyānındadır. Naḳl olunur ki ḥazret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki "Çün kim 'arşa yetişdüm, Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām ḳaldı. İsrāfıl 'aleyhi's-selām baña hemrāh oldu. Yetmiş biñ perde gördüm. Her bir perdenüñ ḳalıñlığı yetmiş yıllık yol idi. Ve mābeynleri daḥı yetmiş yıllık yol idi. Ol perdelerüñ kimi yāḳūtdan ve kimi cevherden ve kimi zümrüdden ve kimi altundan ve kimi gümüşden ve kimi demürden ve kimi tucdan ve kimi şarı bakırdan ve kimi ḳardan ve kimi āteşden ve kimi yelden ve kimi taşdan ve kimi zulmetden ve kimi nūrdan idi. Her perdeye bir melek müvekkel idi. Her bir melegüñ eli altında yetmiş biñ melek ḥıdmet iderdi. Ol meleklere ḳāid dirler idi. Her bir ḳāidüñ yetmiş biñ melek tābi'i var idi. Ol perdeye irişdikde İsrāfıl 'aleyhi's-selām teḥallūf idüp, 'Benüm ḥıdmetim buraya dekdür' didi. Ve perdei taḥrīk itdi. Bir melek, 'Kimdür' didi. 'İsrāfılüm' diyü cevāb virdi. 'Senüñle kim vardur' didi. 'Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem vardur' didi. Perdei açdı ve benüm elime yapışdı³⁴³¹. İsrāfıl 'aleyhi's-selām dönüp gitdi. Ol melek ile gitdüm. Tā ikinci perdeye dek taḥrīk [S 235^b] itdi. Aña daḥı, 'Kimsin' diyü suāl itdi.

³⁴³⁰ kerāmeti: M'de yok

³⁴³¹ yapışdı: M'de yok

‘Fülānum’ didi.³⁴³² ‘Senüñle kimdür’ didi. ‘Muhammeddür’ didi. Perdei açup elüme yapışup tā bir perdeye dek gitdik³⁴³³. Bu tarīk üzre yetmiş biñ perde³⁴³⁴ geçdik. Āher perdeye vāşıl oldum. Nürdan bir perde idi. Melek elüme yapışup beni aķ incüden bir kürsī üzre kōdı. Ayakları kıvı³⁴³⁵ yāķūtdan idi. Nāgāh sitāre ardından³⁴³⁶, ‘Yā Muhammed’ diyü bir āvāz işitdüm. Bir dehşet geldi ki ‘aķlım zā’ il oldı. Kürsīden düşmege karīb oldum. Nāgāh bir katre tamladı." Ve bir rivāyetde "‘Arşdan", bir rivāyetde³⁴³⁷ "Raķmetden aķızım açup ol [M 343^b] katrei yutdum. Vallāhi hīķ kimesne andan lezīz bir nesne datmamışdur. ‘İlmü’l-evvelīn ü āķirīn baña keşf oldı. Dehşetden dilim söylemekden kalmışdı, açıldı. Ol müstevlī olan heybet ü dehşet feraķa ve itmi’ nāna mübeddel oldı. Çün kim ol heybet ü dehşetden ĥalāş oldum, şenā’ itmek ile emr olundum." Bir rivāyetde nidā’ ĥazret-i Ĥaķķdan idi. Bir rivāyetde "Cebrā’ il ‘aleyhi’s-selām nidā’ itdi ki ‘eşne rabbike.’ Ya’nī, ‘Rabbiñe şenā’ eyle.’ Pes ilhām-ı ĥazret irişüp, ‘et-taķiyyātu lillāhi ve’s-şalavātu ve’t-tayyibāt’ didüm. Ya’nī, ‘Cümle lisān ile olan medħler ve şenā’lar ve beden ile olan ĥıdmetler ve tātler ve māl ile olan eyülükler ve iĥsānlar ĥazret-i Bārī celle ve ‘alā’ya olsun’ dinildikde bu üç kelime cevāmi’ kelimedendür, aşlā a’māl-ı ĥayrātdan kavlēn ve fi’len bir nesne ĥāric kalmadı." Çün kim peygamber ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām bu şenā’yı itdi, Ĥaķķ te’ālā celle zıkruhu selām tuĥfesin ĥabībine nişār idüp, ‘es-selāmu ‘aleyke eyyuha’n-nebiyyu ve raķmetullāhi ve berekātuhu’ buyurdı. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem selāminuñ cevābın bu tarīķle virdi, ‘es-selāmu ‘aleynā ve ‘alā ‘ibādillāhi’s-şālīĥin.’ Çün kim mele’ vü melā’ike bu ĥāleti müşāhede ve istimā’ itdiler, bir uğurdan melekūta ğulgule ve ceberūta velvele düşüp, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muĥammeden rasūlullāh’ didiler.

Ammā taķiyyātda olan leṭāif ü işārāt. Aşķāb-ı taķķīķ çok nesne zıkr itdiler. Bu kitābda on beş laṭife taķrire geldi

Evvelki Laṭife

Ĥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem üç nesne zıkr itdi. Taķiyyāt ve şalavāt ve tayyibāt. Dört nesne ‘ivaż-ı iĥsān olundu, selāmet ve nübüvvet ve raķmet ve berekāt. Üçi müfred zıkr olundu ve berekāt cem’ ile ĭrād olundu. Ma’lūm ola ki ebedü’l-

³⁴³² fülānum didi: M’de yok

³⁴³³ gitdik: M’de yok

³⁴³⁴ perde: M’de yok

³⁴³⁵ kıvı³⁴³⁵ M’de yok

³⁴³⁶ ardından: M’de yok

³⁴³⁷ ‘arşdan bir rivāyetde: M’de yok

âbâd terakķî müyesserdür. Zîrâ ki luţf u bereket müfred [M 344^a] iken tezâyüde delâlet ider. Huşuşan ki şîğa-i cem‘ ile zikr oluna. Lacerem nûr-ı îmân ve ‘izzet-i islâm biñ yıldan mütecâvizdür, ziyâde olmak üzredür. Ol hâzretüñ yümn-i sa‘âdet ve berekât-ı himmeti sebebiyle mağrib ü maşrıkı dutdı.

İkinci Laţîfe

Hıvâce ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām selâmı alıcak şulehâ’-yı ümmeti yâd idüp, ‘es-selāmu ‘aleynā ve ‘alā ‘ibādollāhi’ş-şālihīn’ buyurdı. [S 236^a] Bir nidā’ işitdi ki ‘yā muḥammed aḥractu cebrā’īlu min beyninā ve ente tudḥilu ummeteke fī sirrinā.’ Ya’nî, ‘Ben Cebrā’îli mâbeynimizden ihṛac itdüm. Sen ümmetiñi sırrımıza idḥal idersin.’

Üçüncü Laţîfe

Çün kim es-selāmu ‘aleynā buyurdı, sırrına nidā’ irişdi ki ‘Bunda senden gayrı kimesne yokdur, ‘aleynā niçündür.’ Cevāb buyurdı ki ‘Yā ilāhî, egerçi cesedleri ile benümle bile degilldür, lâkin rûhları benümle biledür. Lâcerem naẓar-ı ‘ināyetim ve kemāl-i himmetim anlardan dūr degildür. Selām ile beni cümle mehrûhâtdan dūr itdiñ. Böyle ‘atâ’yı anlardan ve ol faķîr-i dermendlerden, ki fiten-i âḥir-i zamāndan ki giriftâr ü mübtelâ olmuşlardur, böyle ‘azîm kerāmetden ne vechle maḥrûm olmaların münāsib görem. Ve böyle ni‘metden anları nice bînaşib kılam’ didi.

Dördüncü Laţîfe

Selāmetde ümmetini şerîk idüp rahmet ü bereketde itmedi. Zîrâ rahmet ü bereket selāmete tâbi‘dür. Rivāyet olunur ki hâzret-i resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, ‘es-selāmu ‘aleynā ve ‘alā ‘ibādollāhi’ş-şālihīn’ didikde bir nidā’ işitdi ki ‘levlā terkete’s-selāme ileynā ḥattā sellimnā ‘alā ummetike lekāne ḥayran lehum.’ Ya’nî, ‘Eger ümmetiñüñ selāmını baña ḥavāle ideydiñ anlara evlā idi. Çün sen ibtidā’ itdiñ, biz daḥı saña ḥavāle itdik. ‘izā câ’eke’llezîne yu’minüne biāyâtinā feḳul selāmun ‘aleykum³⁴³⁸.’ Ya’nî, ‘Āyetimize îmân getürenler saña geldikde selāmun ‘aleyküm di. Ammā rahmet senüñ vāsıtañ ile anlara müsellemler itdüm’, ketebe rabbukum ‘alā nefsihi’r-raḥme³⁴³⁹. [M 344^b] ‘Ve bereketi ḥazîne-i keremimden anlara erzānî itdüm’, tebāreke’llezî biyedihi’l-mulk³⁴⁴⁰.

³⁴³⁸ el-Enâm 6/54

³⁴³⁹ el-Enâm 6/54

³⁴⁴⁰ el-Mülk 67/1

Beşinci Laṭīfe

‘Çün kim ümmetiñi bizüm selāmımızdan behremend itdiñ, biz dañı ümmetiñe bir gice naşīb itdik ki ol leyletü’l-ḳadrdür’ ki *leyletu’l-ḳadri ḥayrun min elfi şehri*³⁴⁴¹. ‘Her sene ḥayātından ve intikālinden soñra kıyāmete dek bu gice anlara muḳarrer ola. Ol gice anlaruñ ḥātırlarınıñ rızā’sın idüp anda efrād-ı ümmetiñe selām virile’, *selāmun hiye ḥattā maṭla’i’l-fecr*³⁴⁴².

Altıncı Laṭīfe

‘Bu gice nitekim saña bilāvāsıta selām virdüm ve kelām itdüm, yarın kıyāmet günü za’īf ümmetiñi ḥuzūrıma getürüp selām virem’, *selāmun ḳavlen min rabbin raḥīm*³⁴⁴³. ‘Belki bu selām berdevāmdur. Lākin ümmetiñ āb u ḥāk kudūretinden selāmım işitmezler. Kıyāmet günü ol ḳasāvet ümmetiñden ḳalkar. Ve kudūrātdan pāk olurlar, selāmımı işidürler.’

Yedinci Laṭīfe

Ulular ihtilāf eylediler ki ‘ibādillāhi’ş-şālihīnden murād kimlerdür. Bir ṭā’ife eydür, murād melā’ikedür. Ba’zılar eydür, cümle enbiyā’dur, ‘aleyhimu’s-selām. Ve ba’zılar eydür, mü’mınlerdür, *enne’l-arḍa yerisuhā* ‘ibādiye’ş-şālihūn³⁴⁴⁴ āyeti delīli ile. Ve ba’zı müfessirīn belki ekşeri anuñ üzerinedür ki murād ümmet-i Muḥammeddür, *ṣallallāhu aleyhi ve sellem*. Ya’nī arzı āḥir-i zamānda ümmet-i Muḥammed dutsa gerekdür. Çün kim Ḥaḳḳ te’ālā bu ümmetüñ ‘uyübını bilüp *şālihūn* didi. Pes ḥazret-i resūlullāh *ṣallallāhu aleyhi ve sellem* dañı *şālihūn* didi. Cümle ümmete şālihler didi, ve ‘alā ‘ibādillāhi’ş-şālihīn buyurdi. Ey ‘azīz, eyülük söylemek keremdür. Yaramazlık söylemek ḡaybetdür. [S 236^b] Ḥaḳḳ te’ālā celle ve ‘alā’ ve ḥabībi kerem vaşfiyla mevşūflardur. Ve ḡaybetden münezzeḥlerdür. Eger bu ṭarīḳle, *a’dettu li’ibdi’ş-şālihīne mā lā ‘ayna ra’at ve lā uzune semi’at ve lā ḥaṭara ‘alā ḳalbi beşeri*. Ya’nī ben şālih ḳullarıma ḥāzırladum şol nesnei ki gözler görmiş degil ve ḳulaḳlar işitmiş degil ve insān ḥāṭıra ḳılmış degil. Murād cümle ümmet-i Muḥammeddür, *ṣallallāhu aleyhi ve sellem*.

Sekizinci Laṭīfe

³⁴⁴¹ el-Kadr 97/3

³⁴⁴² el-Kadr 97/5

³⁴⁴³ Yâ-Sîn 36/58

³⁴⁴⁴ el-Enbiyâ 21/105

Rivāyet olunur ki Һazret-i Һvāce-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem selāmi qabūl idüp ‘ubbād-ı [M 345^a] şālihīni dağı yād idicek Һaqq te‘ālā, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh’ buyurdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem dağı, ‘ve eşhedu enne muḥammeden ‘abduhu ve rasūluhu’ didi. Ya’nī, ‘Ḥazretiñ ulūhiyyetün ile ta‘azzüz idersiñ. Ben dağı senün ‘abdiñ olmağıla tezellül iderem ve anuñla faḥr iderem.’ Һaqq te‘ālā buyurdi ki ‘Baña ‘abd olmağ ile ey ḥabībim, nāz idersin.’ Ḥazret-i peygamber eyitdi, ‘Nice nāz itmezem ki bu ‘izzete saña qul olmağıla irişdüm. *subḥāne’llezī esrā bi ‘abdihi leylen*³⁴⁴⁵ buyurduñ. Sen nice ulūhiyyet ile ‘azīzsın. Ben dağı saña qul olmağıla ‘izzet buluram.’ *kemā qāle ‘alī raḍiyallāhu ‘anhu kefānī ‘izzen en ekūne leke ‘abden ve kefānī şerefen en tekūne lī rabben.* Ya’nī baña bu ‘izzet yeter ki senün quluñum ve baña şeref kifāyet ider ki sen benüm rabbimsin.

Тоқузıncı Laṭıfe

Naql olunur ki Һaqq te‘ālā qalemi ḥalq itdi, ‘Yaz’ diyü emr itdi. ‘Ne yazayum, yā rabbī’ didi. ‘Ḥulqumda ‘ilmimi yaz’ didi. Ol, ‘Ne yazayum’ didi. ‘lā ilāhe illallāh’ yaz didi. Dört biñ yıl başı üzre devr idüp yazdı. Andan şöñra, ‘Ne yazayum’ didi. ‘muḥammed rasūlullāh’ yaz didi. Dört biñ yıl tamām sergerdān olup yazdı. Andan tazarru‘ idüp, ‘Yā rabbī, kimdür ki ismiñe ismini muqārin itdiñ.’ Һaqq te‘ālā buyurdi ki ‘Ol bir kimesnedür ki eger ol olmasa ḥiçbir şey’ ḥalq olunmaz idi. Bu Muḥammed-i ‘Arabīdür ki nebiyy-i āḥirü’z-zamāndur.’ Qalem bunu istimā‘ idicek, ‘es-selāmu ‘aleyke eyyuha’n-nebiyyu ve raḥmetullāhi ve berekātuhu’ didi. Һaqq te‘ālā peygāmbere ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām qalbinden, ‘es-selāmu ‘aleynā ve ‘alā ‘ibādillāhi’ş-şālihīn’ buyurdi. Ol selām u cevāb vedī‘a qaldı. Tā mi‘rāc vāki‘ olduqda qalemün selāmın ve cevābını ḥabībiniñ lisānından icrā‘ itdi. Bu sebebden selām sünnet ve cevāb farz oldı. Bu bābda ehl-i işāret oldur ki Һaqq te‘ālā qalemün selāmın zāyi‘ eylemedi, ümīddür ki bizüm dağı şalāt u selāmımızı, ki bugün ol ḥazretün [M 345^b] rūḥ-ı şerīfine irsāl iderüz, zāyi‘ itmeyüp sebep-i mağfiret ve bā‘iş-i ref‘-i derecāt eyleye. *vallāhu zu’l-faḍli’l-‘aẓīm.*

Onıncı Laṭıfe

Menkıldur ki ḥazret-i peygāmbere şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mürāca‘at itdügi ḥinde ḥazret-i Һaqq celle ve ‘alā’ buyurdi ki ‘Ey ḥabībim, her kişi ki seferden ‘avdet ider, düstlarına hediye getirürsin. Sefer-i mi‘rācdan ümmetiñe ne iletürsin.’ Eyitdi, ‘Yā

³⁴⁴⁵ el-İsrā 17/1

rabbim, her ne ki ‘aṭā’ idersin, anı iṣāl iderem.’ Hâzret-i Hakkı celse ve ‘alâ’ buyurdu ki ‘Ol nesne ki ben didüm ve sen itdiñ ve melâ’ike-i kirâm zıkr itdi, anı hediyeylet. Her namâzda okusunlar ve şa‘âdet-i ebediyyeye iriṣünler.’

[S 237^a] On Birinci Laṭîfe

Rivâyet olunur ki çün kim mü’min namâzda, *et-taḥiyyātu lillâhi* diye, Hakkı te‘âlâ buyuyur ki ‘Kulum baña şenâ’ itdiñ. Ben daḥı kıyâmetde saña şenâ’ iderem’, *taḥiyyeatuhum fihâ selâm*³⁴⁴⁶. Çün kim, *ve’s-şalavātu* diye, Hakkı te‘âlâ buyurur ki ‘Ben daḥı saña şalavât gönderem’, *huve’llezî yuṣallî ‘aleykum*³⁴⁴⁷. Çün, *ve’s-şalavât u ve’t-tayyibât* diye Hakkı te‘âlâ buyurur ki ‘Seni pāk itdüm’, *ve’t-tayyibātu liṭṭayyibîne*³⁴⁴⁸ ve *mesâkine tayyibeten fî cennâti ‘adn*³⁴⁴⁹ *es-selâmu ‘aleyke*’ didikde Hakkı te‘âlâ daḥı, ‘*selâmun kavlen min rabbin raḥîm*³⁴⁵⁰’ buyura. Ya ‘nî, ‘Ben daḥı saña selâm iderem.’ Çün kim, ‘*eyyuha’n-nebiyyu*³⁴⁵¹’ diye, Hakkı te‘âlâ buyurur ki ‘Peyğamberimi senüñ ḥakkıñda nevmîd eylemezem.’ Ya ‘nî, saña şefâ‘at itdirürem, *yevme lâ yuḥzillâhu’n-nebiyye*³⁴⁵². Çün kim, ‘*ve raḥmetullâhi*’ diye, Hakkı te‘âlâ buyurur ki ‘Saña raḥmet idem’³⁴⁵³, *ketebe rabbukum ‘alâ nefsihi’r-raḥme*³⁴⁵⁴. Çün, ‘*ve berekâtuhu*’ diye, Hakkı te‘âlâ buyurur ki ‘Saña berekât virem’, *ve berekâtin ‘aleyke ve ‘alâ umemin mimmen me‘ake*³⁴⁵⁵. Çün, ‘*es-selâmu ‘aleynâ*’ diye, ‘Saña dünyâda selâm iriṣdürem’, *min kulli emrin * selâm*³⁴⁵⁶. Çün, ‘*alâ ibâdillâhi’s-şâlihîn*’ diye, Hakkı te‘âlâ buyurur ki ‘Defterine göklerde olan melâ’ike şağışınca ve her mevcûd deñlü şâlih kullarım ‘adedince onar onar ḥasene yazılsun.’ Çün, ‘*eṣhedu en lâ ilâhe illallâh*’ diye, Hakkı te‘âlâ buyurur ki ‘Zâmin oldum ki seni civârımda sâkin idem’, *ve ḥasune ulâ’ike refîkan*³⁴⁵⁷. Ve çün, ‘*eṣhedu enne muḥammeden ‘abduhū ve rasūluhū*’ diye, Hakkı te‘âlâ buyurur ki ‘Zâmin oldum ki [M 346^a] rasûlum saña şefî‘ olur’, *lâ yeṣtef‘üne illâ limen irtiḍâ*³⁴⁵⁸.

On İkinci Laṭîfe

³⁴⁴⁶ Yûnus 10/10

³⁴⁴⁷ el-Ahzâb 33/43

³⁴⁴⁸ en-Nûr 24/26

³⁴⁴⁹ et-Tevbe 9/72

³⁴⁵⁰ Yâ-Sîn 36/58

³⁴⁵¹ el-Ahzâb 33/59

³⁴⁵² et-Tahrîm 66/8

³⁴⁵³ *yevme lâ yuḥzillâhu’n-nebiyye* çün kim ve raḥmetullâhi diye ḥakkı te‘âlâ buyurur ki saña raḥmet idem: **M**’de yok

³⁴⁵⁴ el-Enâm 6/54

³⁴⁵⁵ Hûd 11/48

³⁴⁵⁶ el-Kadr 97/4-5

³⁴⁵⁷ en-Nisâ 4/69

³⁴⁵⁸ el-Enbiyâ 21/28

Getürmüşdür ki hâzret-i server-i kâinât ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavât ol gice iki nesne buldı, biri selâmet ve biri medh. Her iki maḳâmda seni ferâmûş itmedi. Ammâ selâmet zıkr olundı. Ve ammâ medh âyet-i kerîmede, ki *âmene’r-rasûlu*³⁴⁵⁹ âyetidür, zıkr olundı.³⁴⁶⁰ Hakk te‘âlâ, ‘*âmene’r-rasûlu bimâ unzile ileyhi min rabbihî*³⁴⁶¹’ buyurdı. Ve resûlinüñ îmânına şehâdet itdi. Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem dahı ‘ale’l-fevr, ‘*ve’l-mu’minûne kullun âmene billâhi ve melâ’iketihî*³⁴⁶²’ âhîrine degin eyitdi. Ya’nî, ‘Yâ ilâhî, hâzretiñ benüm îmânıma şehâdet buyurduñ. Ben dahı ümmetimüñ îmânına şehâdet iderem.’

On Üçinci Laṭîfe

Hiṭâb-ı müstetâb irişdi ki ‘Hâbîbim, bu gice benüm mihmânımsın. Ümmetiñi bu ni‘metden hâlî ider misin.’ ‘İtmezem’ didi. Pes Hakk te‘âlâ buyurdı ki ‘Benüm haberimi ümmetiñe irişdür. Ve ümmetiñe eyit ki *kul yâ ‘ibâdiye’llezîne esrafû ‘alâ enfusihim lâ takneṭû min raḥmetillâh*³⁴⁶³.’

On Dördinci Laṭîfe

Şeyh Aḥmed-i Ğazzâlî raḥmetullâh ‘Uyûnu’l-mecâlisde³⁴⁶⁴ zıkr eyledi ki çün kim sultân-ı enbiyâ ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selâm bisât-ı inbisâta ḳadem başdı ve cümle varını hıızâne-i ğaybe teslîm itdi, edeb ile, ‘*lâ uḥşî senâ’en ‘aleyke ente kemâ eşneyte ‘alâ nefsike*’ didi. Hiṭâb irişdi ki ‘Yâ Muḥammed, sen her lâyıḳ olmayandan pâksin. Şimdi baña benden senâ’ eyle.’ Pes, ‘*et-taḥiyyātu lillâhi*’ didi. Her bâr ki sâye-i beşeriyyetde idi, ‘*lâ uḥşî senâ’en ‘aleyke*’ didi. Çün kenef rabbü’l-‘izzete vâşıl oldu, anuñ beyânı, *et-taḥiyyātu lillâhi* oldu. Fi’l-ḥaḳîḳa [S 237^b] bilmiş ol ki senâ’ itmek mümkin olmaz, tâ Hakk te‘âlâ ḳalbinden lisân virilmeyince. Ve bu göz ile cemâl müşâhede olunmaz, tâ kim görmek kuvvetin ol virmeyince. Nitekim Ya’ḳûb ‘aleyhi’s-selâm cemâl-i Yûsufî görmek olmadı, tâ kim, *vebyaḍḍat ‘aynâhu mine’l-ḥuzni*³⁴⁶⁵. Andan hâzret-i Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmuñ ḳamîşi gelüp mübârek gözine vaż’ idüp, *fertedde başıran*³⁴⁶⁶ vâḳi’ oldu. Andan [M 346^b] Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmı görüp bu göz ki sendedür, beytü’l-aḫzân bucağında aḳ itmek gereksin, tâ kim cemâl-i Hakkı göresin.

³⁴⁵⁹ el-Bakara 2/285

³⁴⁶⁰ ve ammâ medh âyet-i kerîmede ki âmene’r-rasûlu âyetidür zıkr olundı: M’de yok

³⁴⁶¹ el-Bakara 2/285

³⁴⁶² el-Bakara 2/285

³⁴⁶³ ez-Zümer 39/53

³⁴⁶⁴ Uyûnu’l-mecâlis adlı eser Ahmed Gazzâlî’ye değıl, Kâdî Abdülvehhâb’a aittir.

³⁴⁶⁵ Yûsuf 12/84

³⁴⁶⁶ Yûsuf 12/96

On Beşinci Laṭīfe

Ey dervīş, ḥicāb-ı imkānı cemāl-i vücūbdan ref itmezden evvel ve zengār-ı ḥudūşı āyine-i kıdemden pāk itmeden muḳaddem ve cemāl-i lāyezālī ḥabīb-i zū'l-celālden müşāhede olunmazdan öñdin cümle ümmetüñ 'ışkını ol nūr-ı dīde-i 'ālem ve nūr-ı ḥadīka-i benī-i Ādem ḥazret-i seyyidü'r-rusul ve Hādiyyü's-sebel zātında ta'biye itdi, tā kim ḥ'ān-ı vişāle ve bu 'azīm nevāle irişe. Ümmetüñ müştākları ve zümre-i 'aşıkları unutmaya. *es-selāmu 'aleyke yā eyyuha'n-nebiyyu* inkişāf-ı estāre işāretdür. *es-selāmu 'aleynā* ve 'alā 'ibādillāhi's-şāliḥīn müşāhede-i dīdārda 'uşşākuñ müşāreketinden 'ibāretdür.

On³⁴⁶⁷ Yedinci Faşıl

*āmene'r-rasūlu*³⁴⁶⁸ āyet-i kerīmesinde olan leṭāif ü işārātı ve şevābında olan suāl ü cevābı beyān ider. 'Ulemā'-yi tefsīr rahimehumullāh ittifāk itdiler ki çün kim server-i 'ālem ve meḥar-i benī-i Ādem Muḥammed Muştafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem maḳām-ı ḳurb-ı ilāhiye irişdi. Ve selām-ı rabbü'l-'izzeti istimā itdi. Ve 'ilme'l-yakīni 'ayne'l-yakīn oldı. Ve ĩmān-ı ḡaybī şühūdına mübeddel oldı. Ḥaḳḳ celle ve 'alā ol ĩmāndan ḥaber virdi, '*āmene'r-rasūlu bimā unzile ileyhi min rabbihi*.³⁴⁶⁹ Çün bu ĩmāndan Ḥaḳḳ subḥānehu ve te'ālā ḥaber virdi ve şehādet itdi, resūli daḥı mü'minleri ĩmānda kendüye müşārik idüp, '*ve'l-mu'minūn*³⁴⁷⁰.' Bu bir maḳāmdur ki bunda şehādet-i şādīka olmaḳdan ḡayrı mutaşavver degildür. Ve anuñ şehādeti Ḥaḳḳ te'ālā ḳatında maḳbūl olmaḳ ḳaṭ'īdür. Rivāyet olunur ki ḥazret-i Ḥaḳḳ celle ve 'alā suāl itdi ki '*āmene'r-rasūlu*³⁴⁷¹.' Ya'nī, 'Resūl ĩmān getürdi mi.' Ve resūl 'aleyhi's-selām eyitdi, '*belī*.' Andan suāl buyurdı ki 'Daḥı kim ĩmān getürdi.' Eyitdi, '*ve'l-mu'minūne kullun āmene billāhi*³⁴⁷² tā ve ileyke'l-maşīr'³⁴⁷³e varınca ḥiṭāb geldi ki '*ḳad ḡafertu leke ve li ummetike*.' Ya'nī, 'Seni ve ümmetiñi yarlıḡadum.' [M 347^a] Bundan işāret budur ki resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ şıdkı hergiz kızbe mübeddel olmaz. Ve Ḥaḳḳ te'ālā maḳbūl hergiz merdūd olmaz. Ba'zılar daḥı eydürler, ikisi daḥı Ḥaḳḳ te'ālānuñ ḳavlidür ki Ḥaḳḳ te'ālā şehādet ider ve hem peyḡamberinüñ ĩmānına ve hem ümmetinüñ ĩmānına. Zīrā mü'minini resūle

³⁴⁶⁷ on: M'de yok

³⁴⁶⁸ el-Bakara 2/285

³⁴⁶⁹ el-Bakara 2/285

³⁴⁷⁰ el-Bakara 2/285

³⁴⁷¹ el-Bakara 2/285

³⁴⁷² el-Bakara 2/285

³⁴⁷³ el-Bakara 2/285

‘atf eyledi. Ma‘tuf ma‘tufun ‘aleyhün hükmindedür. Pes işâret hâşıl olur ki nitekim rasûlullâh ‘aleyhi’ş-şalâtu ve’s-selâmuñ ĩmânına zevâl olmaz, mü’minlerün dağı ĩmânına zevâl yokdur.

Bir işâret dağı oldur ki Hakk subhânehu ve te‘âlâ çün kim bir kimesneye şenâ’ eyleye, def‘a-i uhrâda hilâf itmek lâıık olmaz. Bir kimesneden [S 238^a] şükrân ide, ba‘dehü andan rücü‘ itmez. *kullun âmene billâhi*³⁴⁷⁴ demek ile anları şirkden berî itdi. *ve melâ’iketihî* demek ile müşriklerinden mümtâz itdi. Zîrâ anlar, ‘Melâ’ike Allâhu te‘âlânun kıızlarıdur’ demişler idi. Te‘âlâ şānuhu, ‘*ammâ yeķülün*³⁴⁷⁵. Andan soñra, ‘*ve kutubihî ve rusulihî*³⁴⁷⁶’ didi. Yahüd u naşārādan müberrā itdi. Zîrâ anlar ba‘zı kütübe ĩmān enbiyā’ya iķrār itmezler idi. Kāfir olurlar. Ümmet-i Muḥammed, ‘*lā nuferrīku beyne eḥadin min rusulih*³⁴⁷⁷’ dirler. Ya‘nî, ‘Cümle enbiyā’ya ĩmān getürdüñ. Ve hiçbirisini tekzîb itmezüz.’ Ol ecilden Hakk te‘âlâ bu ümmetden râzî oldı. Andan buyurdı, ‘*ve ķālū semi’nā ve aṭa’nā*.³⁴⁷⁸’ Ya‘nî, ‘Kulluķlarımız ile işıtdık ve ķalblerimiz ile ĩmān getürdük. Şol āyet-i kerîmi işıtdık, kendü keremiyle bizi medḥ eyledi. Yine biz bunuñla magrūr olmadık Tenlerimiz ile itā‘at idüp ķādir olduğumuz deñlü tā‘at ü ‘ibādetine sa’y iderdik.’ Andan buyurdı, ‘*ğufrāneke rabbenā ve ileyke’l-maşıṛ*³⁴⁷⁹.’ Maşdardur ya‘nî, *iğfir ģufrāneke* ya‘nî, ‘Kendü fażluñ ile nazar eyle.’ Kullarından tā‘at gelmez, tā şükr itmeyince. Ve ma‘şiyet eyleseler Hakk te‘âlâ şikāyet itmez. Çün mağfıret itseler, Hakk te‘âlâ yarlıgar ve istiğfārların naşş u kitāb ile ķabül eyler. [M 347^b] Eger tā‘at isterseñ şükr eyle. Eger tā‘atde takşîr eyleserñ Hakk te‘âlânun rızā’sın bulmazsın. Eger Hakk te‘âlâ ma‘şiyetden şikāyet itse sitāreliķ cemālî zāhir olmaz idi. Bu luṭfı saña ızhār itdi, tā kim düstluğınun kemālin bilesin. Ke’ennehu Hakk te‘âlâ buyurur ki ‘Kulum ben seni anuñçün ķabül itdüm ki kendüñi baña muḥtāc bildiñ. Cühūdlar gibi dimediñ. *innallāhe faķîrun ve naḥnu aĝniyā’u*³⁴⁸⁰ kendülerin aĝniyā didiler. Hakk te‘âlâ anları faķîr itdi, *ve đuribet ‘aleyhimu’z-zilletu ve’l-meskene*³⁴⁸¹. Sen kendüñi faķîr didiñ. Ve bundan mağfıret dilediñ, *ğufrāneke rabbenā*³⁴⁸² didiñ. Seni āḥiret pādişāhı eyledüm, *ve ızā ra’eyte semme ra’eyte na’īmen ve mulken kebīran*³⁴⁸³.’ Andan soñra buyurdı, ‘*ileyke’l-maşıṛ*.³⁴⁸⁴’ Ya‘nî, ‘Yā rabb, āḥir

³⁴⁷⁴ el-Bakara 2/285

³⁴⁷⁵ el-İsrâ 17/43

³⁴⁷⁶ el-Bakara 2/285

³⁴⁷⁷ el-Bakara 2/285

³⁴⁷⁸ el-Bakara 2/285

³⁴⁷⁹ el-Bakara 2/285

³⁴⁸⁰ "Şüphesiz Allah fakirdir, biz ise zenginleriz."

³⁴⁸¹ Âli İmrân 3/112. Ayet "ve" ile başlamaz. Ayrıca "el-meskene" tabiri ayette yer almakla birlikte "zilletu"dan hemen sonra gelmemekte olup "ve" ile bağlanmıştır.

³⁴⁸² el-Bakara 2/285

³⁴⁸³ el-İnsân 76/20

³⁴⁸⁴ el-Bakara 2/285

huzūruña varuruz. Bizi pāk ü t̄ahir ilet, nāpāk ve ālūde iletme.’ Andan buyurdi, ‘*lā yukellifullāhi nefsen illā vus ‘ahā*.³⁴⁸⁵’ Ya’nī, ‘Tākatleri olduğu deñlü.’ Resūl-i Ekremūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ du‘ā’sına cevābdur. Buyurmuş idi, ‘*rabbenā ve lā tuḥammilnā mā lā tākate lenā bih*’³⁴⁸⁶. Andan buyurdi, ‘*lehā mektesebet*’³⁴⁸⁷. Ya’nī, ‘Tā’atlerden, ve ‘*aleyhā mektesebet*,³⁴⁸⁸ ya’nī ma’şiyetlerden. Hāḳḳ te‘ālā ḡanī pādişāhdur ki senūñ t̄a’tiñe muḥtāc degildür idi. Buyurdi ki eger ‘ibādet iderseñ kendüñe, eger ma’şiyet iderseñ yine kendüñe. Nef‘ ü zarar nefsiñedür, baña degildür. Ey ḡabībim, bu gice ‘atā’ gicesidür. Dile, vireyüm.’ Buyurdi ki ‘Murādım oldur ki *rabbenā lā tu‘āḡiznā in nesinā ev aḡḡa ‘nā*.³⁴⁸⁹ Ey cümlemizūñ māliki, eger nisyān u ḡaḡā’ vāḳi’ olursa bizi mu’āḡeze itmeyesin.’ Ḥiḡāb geldi ki ‘Ḥaḡā’ vü nisyānı ümmetiñden ref‘ itdüm. Daḡı ziyāde virdüm. İkrāh ile vāḳi’ olan esyānı daḡı ‘afv eyledüm.’ Ḥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘*innallāhe tecāveze ‘an ummetiye ‘l-ḡaḡā’ ve ‘n-nisyāne* [M 348^a] ve ma’stekrihu a’leyhi.³⁴⁹⁰’ Ya’nī, ‘Allāhu te‘ālā ümmetimden ḡaḡā’ vü nisyānı ve ikrāh ile olan me‘āşīyi ‘afv idüp andan [S 238^b] tecāvüz itdi.’ Andan soñra eyitdi, ‘*rabbenā ve lā taḡmil ‘aleynā iḡḡan kemā ḡameltehu ‘ale ‘lleḡzīne min ḡablinā*.³⁴⁹¹’ Ya’nī, ‘Bizden evvel olan ümmetlere tekliḡ itdüḡüñ aḡır yūki bize taḡmīl eyleme. Ve bizüm şerī‘atimizi sāir ümmetūñ şerī‘ati gibi şa‘b eyleme.’ Cevāb geldi ki ‘Anlardan ıḡrı giderdüm.’

Ba’zı rivāyetde vārid oldı ki şerāyi’-i sābıkada olan tekālīf-i sābıḳayı birer birer zıkr itdi. Tafşīli vechle anlardan tecāvüz buyurdi. Ol cümleden biri ol idi ki ümem-i sālifeden biri ḡünāḡ eylese alınına ve yāḡūd ḳapusu üzre şabāḡ yazılmış bulunurdi ki ‘Dünki ḡün böyle ḡünāḡ itdi, anuñ keffāreti kendüyi ḳatlı itmekdür ve yāḡūd āteşe yaḳmaḳdur. Biri daḡı ol idi ki bir kimesne anasın ve yāḡūd babasın söḡse ḳatlı lāzım olunurdi. Biri daḡı ol idi ki namāz mescidlerinden ḡayrı yerde cā’iz olmaz idi. Ve biri daḡı aḡlā teyemmüm cā’iz olmaz idi. Biri daḡı şavm ḡünlerinde yatsudan soñra ifḡār cā’iz degil idi, tā aḡşām namāzına dek. Biri daḡı şavm ḡünlerinde yatsudan soñra kendü ehillerine yaḳın olmaḳ cā’iz olmaz idi, tā aḡşām namāzına deḡin.³⁴⁹² Ve eger nisyān eyleye bir kimesne şavmı ifḡār eyleye bāḡıl olurdi. Bunları ve bunuñ emşālini bir bir dilek itdi.

³⁴⁸⁵ el-Bakara 2/286

³⁴⁸⁶ el-Bakara 2/286

³⁴⁸⁷ el-Bakara 2/286

³⁴⁸⁸ el-Bakara 2/286

³⁴⁸⁹ el-Bakara 2/286

³⁴⁹⁰ *Sünen-i İbni Māce*, 1/659 (no.2043).

³⁴⁹¹ el-Bakara 2/286

³⁴⁹² biri daḡı şavm ḡünlerinde yatsudan soñra kendü ehillerine yaḳın olmaḳ cā’iz olmaz idi tā aḡşām namāzına deḡin: S’de yok

Hakk te‘ālā kerem buyurup bunlar tecāvüz itdi. Ve yükleri bu ümmetden men‘ ü ref‘ itdi, ve ‘l-ḥamdulillāh.

Andan soñra eyitdi, ‘*rabbenā ve lā tuḥammilnā mā lā tākate lenā bih*.³⁴⁹³’ ‘Yā rabbī, tākatımız olmayan yüki bize tahmīl eyleme.’ Bundan murād kaç‘-ı maḥabbet ü ‘alāḳadur. Ya‘nī biz aña taḥammül idemezüz. Her ne belā’ olursa taḥammül iderüz. Nitekim ekşerī ‘āriflerüñ du‘ā’ları budur ki yā rabbī, firāk eyleme, gayrı her ne dilerseñ eyle. Cevāb geldi ki ‘*lā yukellifullāhu nefsen illā vus ‘ahā*.³⁴⁹⁴’ ‘Çün kim siz firāḳa tākat getürmezsiniz, tākatıñüzden ziyāde teklīf itmezem.’ Andan, ‘*va ‘fu ‘annā*³⁴⁹⁵’ didi. Ya‘nī, ‘Her lāyık olmayan işlerimizi ‘afv eyle.’ Cevāb geldi ki ‘*ve ya ‘fū [M 348b] ‘ani’s-seyyi ‘āt*.’ Rivāyetdür ki cemī‘-i seyyi‘atı bir bir yād idüp zıkr itdi, tā kim hīçbir günāhımız ‘afvdan taşra ḳalmaya. Andan, ‘*ḡufrāneke*³⁴⁹⁶’ didi. Ya‘nī, ‘Çün kim günāhlarımız ‘afv buyurduñ, setriñ isterüz ki kimesne günāhlarımıza muṭṭalī‘ olmaya. Ve senden gayrı hīç kimesne ḳabāihlerimizi bilmeye.’ Cevāb geldi ki ‘*innallāhe yaḡfiru’z-zunūbe cemī‘an*³⁴⁹⁷.’ Andan, ‘*verḥamnā*’ didi. ‘Bize rahmet eyle. Şöyle ki günāhlarımızı ‘afv itdiñ ve setr eyledin, anı sebep-i rūḥ u rāḥat eyle. Müstelzim-i zaḥm u cerāḥet eyleme.’ Cevāb geldi ki ‘*ve kāne bi ‘l-mu ‘minīne raḥīmen*.³⁴⁹⁸’ Eger şimdi ümmetiñe rahmet itsem ümmetiñ helāk olur idi.’ *kāne* kelimesin getürdi. ‘Benüm rahmetim ümmetiñe dā‘im ü müstemirrdür, bilesin. Ey ḥabībim, senüñ du‘ā’ñ benüm rahmetime sebep olmamışdur. Belki benüm rahmetim senüñ du‘ā’ñı icāb itmişdür. Ey Muḥammed, benüm ‘ināyetim senüñ şefḳatiñden esbakdur. Zīrā ‘ināyetim ezelīdür. Senüñ şefḳatiñ maḥdūddur ve maḥlūḳdur. Ḥabībim, sen mevcūd degil iken anlara ‘ināyet ü hidāyetim taḳdīr itdüm. Şimdi sen anlar ilesin, hīç ben anları terk ider miyem.’ Andan eyitdi, ‘*ente mevlānā*.³⁴⁹⁹’ Ya‘nī, ‘Sen bizüm velimiz ve ḥāfızımız ve nāşirimizsin.’ Cevāb geldi ki ‘*zālike biennallāhe mevla ‘llezīne āmenū ve enne ‘l-kāfirīne lā mevlā lehum*.³⁵⁰⁰’ Andan eyitdi, ‘*fenşurnā ‘ale ‘l-ḳavmi ‘l-kāfirīn*.³⁵⁰¹’ [S 239a] Cevāb geldi ki ‘Naşırmuz talebine ḥācet yokdur. Biz düstlarımıza nuşret itmek muḳarrerdür.’ ve *kāne ḥaḳḳan naşru ‘l-mu ‘minīn*³⁵⁰².

Ehl-i işāret bu du‘ā’larda laṭīf işāretler zıkr itdiler. Evvel işāret oldur ki yalnız kendi zāt-ı şerīfini taḥşīş itmedi. ‘*igfirli ve ‘rḥamnī*’ dimedi. Ve ümmetini daḥı yalnız zıkr

³⁴⁹³ el-Bakara 2/286

³⁴⁹⁴ el-Bakara 2/286

³⁴⁹⁵ el-Bakara 2/286

³⁴⁹⁶ el-Bakara 2/285

³⁴⁹⁷ ez-Zümer 39/53

³⁴⁹⁸ el-Ahzāb 33/43

³⁴⁹⁹ el-Bakara 2/286

³⁵⁰⁰ Muhammed 47/11

³⁵⁰¹ el-Bakara 2/286

³⁵⁰² er-Rūm 30/47

itmeyüp ‘*vağfirlehum ve rhamuhum*’ diledi. Belki kendüyle bile ümmetiyle hâl idüp, *vağfirlenā verhamnā*³⁵⁰³ diledi. İşâret olunur ki ‘Eger anlar ile bile degilüm bu makâmda, ammâ şefkat ile anlar ile bileyüm. Her kime kerem eylesin, anlar ile bileyüm. Ve her ihsân ki yetüresin, anlardan cüdâ degilüm. Pes her nesne ki baña [M 349^a] revâ görmeyesin, anlardan dağı dūr eyle. Ve her devlet ü sa’âdet ki baña kerem itdiñ, anları dağı anuñla behremend ü berhürdâr eyle.’ Bir lañfe-i celîle ki kemâl-i recâ’ya delâlet ider, bu du‘â’da istimâ’ eyle. Nakl olunur ki hâzret-i server-i kâinât ‘aleyhi efđalı’ş-şalavât bu du‘â’da ümmeti için beş nesne taleb itdi, ‘afv-ı zünüb ve mağfiret-i zünüb ve me’âşî ü hañâyâyâ rahmet ve islâmıda velâyet ve a’dâ’ üzerine nuşret. Her birine murâd-ı şerîfine muñabık cevâb geldi ki beyân olundu.

Andan soñra ol hâzret mübârek başını ceyb-i tefekkürde itdi. Hakk te’âlâ buyurdu ki ‘*yâ muhammed irfa’ ra’sek.*’ ‘Habîbim, mübârek başını qaldur. Niçün aşığa eylersin.’ Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Hüdâvendâ, bu emirde tefekkürdeyüm, ben ne ‘amel ile bu deñlü kerâmete müsteħakk oldum. ‘Amelim bu ihsânlara berâber olmaz.’ Hakk te’âlâ buyurdu ki ‘*innî fa’altu zâlike bi’l-fadli lā bi’l-mukāfāti.*’ ‘Ben saña bunları mañz-ı fañl-ı luñfumdan itdüm. ‘Amelüñ mükāfâtı degildür. Bu gice fañlım vâki’ oldu ise kıyâmet günü ‘arşa-i ‘araşâtıda dağı böyle mu’âmele iderem’ diledi.

On Sekizinci Faşıl

*feevhā ilā ‘abdihi mā evhā*³⁵⁰⁴ âyet-i kerîmesinüñ beyânındadır. *feevhā ilā ‘abdihi mā evhā*³⁵⁰⁵ *allāhu te’âlā ilā ‘abdihi muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem.* Ya’nî Allāhu te’âlâ Muhammede vahy itdi ki ol nesne ki diledi ızhâr itmedi, hikmet nedür. Zîrâ iki düst mabeyninde olan esrâr hafî olmağ evlâdur. Lacerem çün anuñ makâmını buyurdu, *qābe kavseyni ev ednā*.³⁵⁰⁶ Ya’nî iki kemân miqdârı, belki dağı yakın oldu. Kemiyyet ve keyfiyyet ve ma’iyyet beyân itmedi. Mübhem kodı. Ve sidreye yetişdikde müşâhede itdüğü ‘acâibi mübhem zikr itdi. *iz yağşa’s-sidrete mā yağşā*³⁵⁰⁷. Mañfî terk itdi. Ğaşâ iden nedür, beyân itmedi. Kezâlik âyât-ı beyyinâtı gösterdi ki tafşîl buyurmadı. *leqad reā min āyāti rabbihi’l-kubrā*³⁵⁰⁸ buyurdu. Ancılayın tekellüm-i ahvâlini [M 349^b] ibhâm itdi. *‘feevhā ilā ‘abdihi mā evhā*’ buyurdu. Tâ kim ‘ulemâ’ dan bir cemâ’at tarîk-i

³⁵⁰³ el-Bakara 2/286

³⁵⁰⁴ en-Necm 53/10

³⁵⁰⁵ en-Necm 53/10

³⁵⁰⁶ en-Necm 53/9

³⁵⁰⁷ en-Necm 53/16

³⁵⁰⁸ en-Necm 53/18

ihtiyātı ihtiyār idüp ol kelimātuñ mu‘āyenesin³⁵⁰⁹ ta‘yîn itmeyüp ol bâb daħl eylemeyeler. Ve ol rāzı mühriyle koya. Ve gizlü rāzı açmayalar. Ve bir cemā‘at daħı rivāyāt-ı şaħīha ile kendülere zāhir olan esrārı silk-i tahrīr ü takrīre getüreler. [S 239^b] Ol cümleden kırk vech üzre bu kitābda zıkr olundu.

Evvelki qavl oldur ki beş vaķıt namāzuñ şevāb ve fezā‘ili ve semerātı beyān ider ki bundan soñra mufaşşal u meşrūh beyāñ olunur, *inşā‘allāhu te‘ālā*.

İkinci qavl. Andan murād sūre-i baķaranuñ hevātimidür. Nitekim zıkr olundu.

Üçinci qavl oldur ki hadīs-i şerīfde vārid olmuşdur. Hāzret-i resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki *‘ra‘eytu rabbī fī aħseni şüretin feķāle yā muħammed fīme mele‘u‘l-a‘lā*.³⁵¹⁰ El-ħadīs. Ya‘nī, ‘Rabbimi aħsen şüretde gördüm, ya‘nī aħsen şıfatda.’ Benden suāl buyurdı ki ‘Melā‘ike-i ‘ālem-i bālāya ħuşuşda mübāhese iderler. Yā rabbī, sen a‘lamsın’ didüm. *‘feveğa‘a keffehu beyne ketefi fevecedtu berdehā beyne sedyeyi.’* Ya‘nī keff-i kifāyetini iki omuzumuñ mābeyninde müşāhede itdüm ki vaz‘ itdi. Şöyle ki rāhat-ı eşerin iki mememüñ mābeyninde müşāhede itdüm. Yerde ve gökde ne deñlü muğayyebāt var ise baña mekşūf oldı. Andan soñra suāl itdi, *‘yā muħammed hel tedri fīme yaħteşimu‘l-mele‘u‘l-a‘lā*.³⁵¹¹ Ya‘nī, ‘Hiç bilür misin ki melā‘ike ne dirler.’ ‘Bilürem yā rabbim. Keffāretde söz söylerler. Ya‘nī şol ‘ibādet ki günāhlaruñ keffāretine sebebdür.’ Buyurdı ki *‘ma‘l-keffārātu.* Eyitdüm, *‘isbāgu‘l-vuđū‘i fī‘l-mekārihi ve‘l-meşyi bi‘l-iķdām ila‘l-cemā‘ati ve‘ntizāru‘ş-şalati*.³⁵¹² Ya‘nī günāhları örten üç nesnedür. Ābdest şuyın şovuklarda muvāza‘ata ya‘nī yerlü yerine ulaşdura. Ya‘nī ābdest vaķtinde şovuk şuyı a‘zā‘ya işāl itmede ihmāl³⁵¹³ itmeye günāhlara sebeb-i mağfiretdür. İkinci, namāz içün yayan mesācide [M 350^a] varmaķdur. Üçinci, namāzdan soñra yine bir namāza muntazır olmaķdur. Her kim bu üç nesneye müdāvemmet eyleye, ħayātında aħsen vech üzre dirilmiş olur. Ve bu ‘ālemden eyü ad ile taşra çıkar. Ve günāhlarından ħalāş olur. Anasından toğmış gibi olur.” Bir rivāyetde böyle vārid oldı ki çün kim ħāzret-i rabbū‘l-‘ālemīn celle zıkruhu keff-i kifāyeti ile ħvāce-i ‘ālemüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ iki ketfi mābeyni müşerref oldı, muğayyibāta muṭṭalı‘ oldı. Suāl olundu ki *‘fīme yaħteşimu‘l-mele‘u‘l-a‘lā*.³⁵¹⁴ Eyitdi, *‘fī‘l-kefārāt ve‘l-munciyyāt ve‘d-derecāt ve‘l-muħlikāt.* Hāķķ te‘ālā buyurdı ki *‘şadaķte.* Andan soñra melā‘ikeye

³⁵⁰⁹ mu‘āyenesin: M’de yok

³⁵¹⁰ *Sünenü‘l-Tirmizî*, 5/366 (no. 3233). Kaynakta şu şekilde geçer: "etānī rabbī tebāreke ve te‘ālā fī aħseni şüretin kāle aħsebuħu fī‘l-menāmi feķāle yā muħammedu hel tedri fīhim yaħteşimu‘l-mele‘u‘l-a‘lā."

³⁵¹¹ *Sünenü‘l-Tirmizî*, 5/366 (no.3233).

³⁵¹² *Sünen-i İbni Māce*, 1/148 (no.428). Kaynakta şu şekilde geçer: "isbāgu‘l-vuđū‘i ‘ala‘l-mekārihi ve i‘mālu‘l-iķdāmi ila‘l-mesācidi ve‘ntizāru‘ş-şalati ba‘de‘ş-şalāt."

³⁵¹³ şuyı a‘zā‘ya işāl itmede ihmāl: işāl a‘zā‘i vuđū‘ı icmāl M

³⁵¹⁴ *Sünenü‘l-Tirmizî*, 5/366 (no.3233).

hiṭab itdi ki ‘Ey melā’ike, helāl müşkilâtı bulduñuz. Her ne müşkülüñüz var ise suāl eyleñ.’ İsrâfîl ‘aleyhi’s-selām ilerü gelüp eyitdi, ‘yā muḥammed ma’l-keffārātu.’ Eyitdi, ‘isbāgu’l-vuḍū’i fî’l-mekārihi ve’l-meşyi bi’l-ikdām ila’l-cemā’ati ve’ntizāru’ş-şalati ba’de’ş-şalāt.³⁵¹⁵’ Hakk te’ālā buyurdi ki ‘şadaḳte yā muḥammed.’ Andan Mîkā’il ‘aleyhi’s-selām ilerü gelüp eyitdi, ‘ma’d-derecāt.’ ‘Derecāt nedür. Bendenüñ derecesi ne ile mürtefi’ olur.’ Hâzret buyurdi, ‘iṭ’āmu’ṭ-ṭa’āmi ve iṣṣā’u’s-selāmi ve’ş-şalātu bi’l-leyli ve’n-nāsu niyāmūn.³⁵¹⁶’ Hakk te’ālā buyurdi ki ‘şadaḳte yā muḥammed.’ Andan Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām ilerü gelüp suāl itdi ki ‘me’l-munciyyātu yā muḥammed.’ Ya’nî, ‘Kul ‘azābdan ne ile necāt bulur.’ Hıvâce şallallāhu [S 240^a] ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘ḥaşyetullāhi fî’s-sirri ve’l-‘alāniyeti ve’l-kaşdu fî’l-fakri ve’l-ğinā ve’l-‘adlu fî’r-riḍā.³⁵¹⁷’ Ya’nî, ‘Allāhu te’ālādan gizlü ve āşikārede ḳorḳmaḳdur. Ve daḫı fakr hālinde ve ğinā hālinde toĝru yürümekdür. Ve hışm u hoşnûdluḳda ‘adldür ya’nî rāst yürümekdür.’ Hakk te’ālā buyurdi ki ‘şadaḳte yā muḥammed.’ Andan ‘Azrā’il ‘aleyhi’s-selām ilerü geldi. Suāl itdi ki ‘me’l-muhlikāt.’ ‘Mühlikāt nedür.’ Hâzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘şihḥun muṭā’ ve heven mutba’ ve i’cābu’l-mer’i binefsihi.³⁵¹⁸’ [M 350^b] Ya’nî ‘Buḥldur ki aña iṭā’at oluna.’ Ya’nî, ‘Buḥl ne emr iderse anuñla ‘amel oluna. Ve nefsi-hevāsına uymaḳdur. Ve kendü ile i’cāb eylemekdür.’ Ya’nî, ‘Kendüyi eyü i’tikād eylemekdür.’ Hakk te’ālā buyurdi ki ‘şadaḳte yā muḥammed.’ Naḳl olunur ki bu dört mes’elede bu dört ulu melek dört biñ yıl baḫş idüp cevāblamışlar idi. Tā ol gice hıvâce-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlara cevāb buyurdi, ḫaḳīḳat-i ḫāle muṭṭali’ oldılar. Eydürler, hıvâce-i kâinâtı mi’rāca iletmege sebep bu idi ki sâbıḳan aña işāret olunmuş idi.

Dördinci ḳavl. Hakk te’ālā hiṭab itdi ki ‘Ya Muḥammed, namāzdan fāriğ olıcaḳ bu du’ā’yı oḳu, *allāhumme inni es’eluke’ṭ-ṭayyibāti ve terke’l-munkirāti ve ḫubba’l-mesākīni ve entağfira lî ḫaṭī’eti ve terḫamnî ve tetübe ‘aleyye ve izā eradte fitneten fî ḳavmin feteveffenî ğayre meftūnîn.*’ Ya’nî, ‘Yā Allāh, senden ṭayyibāt ve terkü’l-münkirāt ve ḫubbu’l-mesākīn isterem, baña müyesser eyle. Ve günāhlarım yarlıĝa. Ve baña raḫmet eyle. Ve tevbe müyesser idüp ḳabül eyle. Ve bir ḳavme fitne murād itseñ beni ḳabz eyle, daḫı fitneye giriftār eyleme.’

³⁵¹⁵ *Sünen-i İbni Mâce*, 1/148 (no.428).

³⁵¹⁶ Ebû Abdullāh el-Hâkim Nisâbüri, *el-Müstedrek ale’s-saḫihayn*, thk. Mustafâ Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye, 1411), 4/144 (no.7173).

³⁵¹⁷ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2/348 (no.2662).

³⁵¹⁸ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 1/372 (no.1035).

Beşinci kıavl. İbni ‘Abbās rađıyallāhu ‘anhumā eydür, ol Һazrete şallallāhu ‘aleyhi ve selleme buyurdı ki ‘*‘abedenā fi’l-ħalvete fe’şfa’ li ummetike fi’l-ħalveti.*’ ‘Bize Һalvetde ‘ibādet itdiñ, ümmetiñe dağı Һalvetde şefā‘at eyle.’

Altıncı kıavl. ‘Aişe rađıyallāhu ‘anhā eydür, Һaqq te‘ālā peygamberine şallallāhu ‘aleyhi ve selleme buyurdı ki ‘*‘levla’-l-‘itābu mā kāne ma’a ummetike’l-ħisāb.*’ ‘Eger senüñ ümmetiñe ‘itābı sevmeyeydüm hergiz anlara kıyāmetde Һisāb itmeyeydüm.’

Yedinci kıavl. Һiţāb geldi ki ‘*yā muħammed ene ve ente ve māsivā ħalaqtuhā li eclike.*’ Ya’nī, ‘Maqşūd hemān benüm ve sensin. Ve her ne ki Һalk itdüm, senüñ içün Һalk olundu.’

Sekizinci kıavl. Sa’d bin Cübeyre rađıyallāhu ‘anh eydür, Һaqq te‘ālā ol Һazrete vağy itdi ki ‘*elem ecidke [M 351^a] yetīman fe’eveytuke ve vecedetke dāllen fehedeytuke ve vecedtuke ‘ā’ilen feağneytuke³⁵¹⁹ elem eşraħleke şadreke elem eđa ‘ ‘anke vizrake³⁵²⁰ elem erfa’ zikrake.*’ Ya’nī seni yetīm bulup bir müşfiķa zamm itmedik mi ki pederiñden ziyāde merħamet ü ħıdmet itdi. Seni yol yāve kılmış bulup yola getürmedik mi ki zıkr olunmış idi. Seni faķır bulup gani itmedik mi. Senüñ şadriñ şerħ eylemedik mi. Ve senden vezri ya’nī şıklet-i ‘aybı ref‘ eylemedik mi. Ve senüñ zıkrıñı ref‘ itmedik mi. Hep bu iħsānları saña erzānī itdik.

Tokuzuncı kıavl oldur ki Һaqq te‘ālā ol Һazrete vağy itdi ki muķarrer ve muħaqqak, ‘Cennete sen girmeyince enbiyā’ya ħarāmdur. Ve cümle ümmetlere ħarāmdur. Senüñ ümmetiñ girmeyince gayrı ümmet girmez.’

Onıncı [S 240^b] kıavl oldur ki Һaqq te‘ālā vağy itdi ki ‘Yā Muħammed, ümmetiñüñ mālın çok itmedüm, Һisābları güc olmasun. Ve ‘ömürlerin uzun eyledüm, tā kıalbleri muħkem olmasun. Mevt-i müfācāt ile helāk itmedüm, tā kim tevbesiz dünyādan çıķmasunlar. Ve cümle ümmetlerden şoñra getürdüm, tā kim maķberede çok yatmasunlar.’

On birinci kıavl oldur ki Һaqq te‘ālā buyurdı, ‘Ehl-i zıkr benüm ziyāfımdur ve konuķlarımdur. Ve ehl-i şükr ni‘metimüñ ziyādesindedür. Ve benüm kerāmetimdedür. Ve ehl-i ma‘şiyeti nevmīd itmezem, raħmetimden. Anlar marīzlerdür, ben şifā’ viriciyüm. *feintābū feenā ħabībuhum.* Eger cenābıma rücū‘ iderler ise ben anlarıñ ħabībıyüm. Ve eger tevbe itmezler ise ben anlarıñ ħabībıyüm. *feudāvīhim bi’l-meşāib.* Belā’lar ile anlara devā’ iderem. *liyetetahharū ‘ani’l-me’ā’ib.* Tā kim ‘ayblardan pāk olalar.’

³⁵¹⁹ ed-Duhā 93/6-8 ayetleri 1. teklik şahıs diliyle aktarılmış.

³⁵²⁰ el-İnşirāh 94/1-2 ayetleri 1. teklik şahıs diliyle aktarılmış.

On ikinci kıavl. Hakk te‘ālā vahy itdi. ‘Nice dilerseñ zindegānī ile āhır ölmek muqarrerdür. Kimi dilerseñ düst dutın, ‘ākıbet ayrılmağ muhaqqıqadır. Ve her ne işlerseñ³⁵²¹ işle, cezā’sın bulursın. Eyülük iderseñ eyülük kemlik iderseñ kemlik bulursın. Ve cümle halkdan ümīdīñ kaṭ’ eyle. Kimesnenüñ elinde nesne yoğdur. Ve benüm ile ol [M 351^b] ve benüm ile şöhet eyle ki her şey’ āhır baña rāci’ olur. Ve qalbiñi dünyāya virme. Seni dünyā içün halk itmedüm.’

On üçünci kıavl. Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā eydür. "Ol hāzrete suāl itdüm ki ‘Hakk te‘ālā size ne didi, mi‘rāc gicesi.’ *ḳāle ḳāle rabbu’l-‘izzeti celle ve celāluhu naḳartu fī zunūbi ummetike felem era’l-veche ille’l-‘afv*. Ya’nī, ‘Ümmetinüñ günāhlarına naḳar itdüm. ‘Afv itmekden ğayrı vech görmedüm."

On dördünci kıavl. "Hāzret-i vācibü’l-vücüd celle zikruhu buyurdi ki ‘Yā Muhammed, baña ne hediye getürdüñ.’ Eyitdüm, ‘Bir ḳabza ṭā‘at ve bir ḳabza cefā’ vu ma‘şıyet.’ Buyurdi ki ‘Ümmetiñüñ ṭā‘atlerinde olan taḳşırlerin raḳmetüm ile yarlığadum. Ve cefā’ vu ma‘şıyetlerin şefā‘atüñ ile bağışladum.’"

On beşünci kıavl. İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā eydür, buyurdi ki ‘İste vireyüm.’ Ol hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Sen murād u maḳşūdumı bilürsin.’ Hakk te‘ālā buyurdi ki ‘Taḳşırāt-ı ümmetiñ seni maḳzün ider.’ Ol hāzret eyitdi, ‘*belī yā rabbī*.’ Hakk te‘ālā buyurdi ki³⁵²² ‘*ente şefī’uhum fī mā yaḳşırüne fī sunnetike*.’ Ya’nī, ‘Taḳşırāt-ı ümmetiñ seni maḳzün ider.’ Hāzret, ‘*belī yā rabbī*’ didi.³⁵²³ Ya’nī, ‘Benüm farzlarımdan olan.’ *ve fī ferā’ıdı ve ene şefī’uhum fī mā yaḳşırün*. Ya’nī, ‘Benüm ferā’izimüñ ḳuşūrlarına sen şefā‘at eyle. Senüñ sünnetiñüñ ḳuşūrlarına ben şefā‘at ideyüm.’

On altıncı kıavl oldur ki buyurdi. ‘Ümmetüñ ikiden ḥālī degildür, yā muṭī’lerdür yāḥūd ‘āşilerdür. Ṭā‘atleri benüm rızā’m iledür. Ma‘şıyetleri ḳazā’m iledür. Ol nesne ki rızā’m iledür, ḳabül itdüm ki ben kerīmüm. Ve ol nesne ki ḳazā’m iledür, ‘afv iderem ve yarlığaram ki ben Raḥīmüm.’

On yedünci kıavl. Hāzret-i Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā rivāyet ider. Ol hāzretten buyurdi ki "Hakk te‘ālādan ümmetimüñ cümlesin diledüm. Hakk te‘ālā buyurdi ki ümmetiñüñ üç bölükde birin bu gice saña bağışladum. İki bölügin daḥı kıyāmet günü bağışlaram.’"

³⁵²¹ işlerseñ; isterseñ **M**

³⁵²² taḳşırāt-ı ümmetiñ seni maḳzün ider ol hāzret eyitdi belī yā rabbī hakk te‘ālā buyurdi ki: **M**’de yok

³⁵²³ ya’nī taḳşırāt-ı ümmetiñ seni maḳzün ider hāzret belī yā rabbī didi: **S**’de yok

On sekizinci kavl oldur ki hitāb-ı ilāhī vārid oldı ki ‘Yā Muḥammed, ne istersin.’ Eyitdi, ‘İlāhī, ümmetimi.’ Hakk te‘ālā buyurdi ki ‘Yetmiş biñ kimesne saña bağışladum. Dahı ne istersin.’ “‘Ümmetim’ didüm. ‘Yetmiş biñ dahı bağışladum’ [M 352^a] didi.” Rivāyet ider, “Yüz kerre hitāb geldi ki [S 241^a] ‘Ne istersin.’ ‘Ümmetimi’ didüm. Fermān-ı ilāhī vārid oldı ki ‘Nice bir ümmetin dilersin.’ Eyitdüm, ‘Hüdāvendā, dileyen benüm ve viren sensin. Cümle ümmetimi baña bağışla.’ Hakk te‘ālā buyurdi ki ‘Eger cümle ümmetin bu gice saña bağışlarsam benüm rahmetim ve senün ‘izzetin zāhir olmaz. Bir kısmını saña bağışladum, bu gice. İki kısmını te’hīr itdüm. Tā kıyāmet günü sen dileyesin ve ben bağışlayam. Tā benüm rahmetim ve senün ‘izzetin zāhir olsun.’”

On tokuzuncı kavl oldur ki Hakk te‘ālā vahy itdi ki "Ol gün Meryem toğdı. Her kişi anuñ kefāletine meyl itdi. Ben eyitdüm, ‘Demür kalemleñüzi şuya ilkā’ idün.’ Zekerıyyā ‘aleyhi’s-selāmuñ kalemı şu üzre yürüdi. Yā Muḥammed, eger sen anda olaydın senün kalemın şu üzre gelür idi. Kezālik kıyāmet günü ümmetün hakkında her fırka bir söz söylerler ve ‘ulviyyet da‘vā iderler. Ve benden dilek itmek murād iderler, muṭī‘ olanları. Meşelā Ādem ‘aleyhi’s-selām eydür, ‘Benüm evlādımdur.’ Nūḥ ‘aleyhi’s-selām eydür, ‘Benüm zürriyyetimdür.’ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām eydür, ‘Benüm ehl-i milletimdür.’ Bu üslub üzre ‘āşī olanları cehennem ve zebānileri ve İblis ve cinnileri istihkāk da‘vā iderler. Ben ki hüdāvendüm, kalemleñ ilkā’ itmek ile emr iderem. Senün kalem-i şefā‘ atin cümleden üstün olup cemī‘an ümmetini saña bağışlaram.’

Yigirminci kavl budur, resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki "Ol gice hāzret-i Bārīden istedüm ki cümle ümmetün hisābını baña ısmarlaya. Hakk te‘ālā buyurdi ki ‘Yā Muḥammed, bundan ğarañ oldur ki ümmetiñe fezāḥat gelmeye. Ve kimesne ‘ayblarına muṭṭali‘ olmaya. Benüm murādım oldur ki sen ki şefīk peygāmbersin. Sen dahı kabāihleri ve ef‘āl-i ‘aybları mestūr ola, fekeyfe ki bīgānelerden. Yā Muḥammed, sen anlara şefkat-i risālet dutarsın, ben rahmet-i rubūbiyyet dutaram. Sen anlaruñ yol gösterici peygāmbersin, ben ma‘būd-ı hüdālarıyum. Sen anları bugün gördün, [M 352^b] ben ezelden ebede anlara nazar iderem.”

Yigirmi birinci kavl oldur ki Ebū Bekir-i Şiddīk raḍıyallāhu ‘anh eydür. "Ol hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden istedüm ki ‘Ol gizlü kelimātdan birin ihsān idesin. Beyān eyle yā resūlallāh’ didüm. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Hakk te‘ālā buyurdi, yā Muḥammed, eger senün ümmetünle söyleşmegi sevmesem aşlā anlaruñ hisābını kıyāmet günü itmez idüm. Qalīl ü keşīr günāhların şormaz idüm.”

Yigirmi ikinci kıavl oldur ki ĥazret-i ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh, "Ol ĥazretten istedi ki *fe’evĥā ilā ‘abdihi mā evĥā*³⁵²⁴ sırrından birin zıkr eyleye. Buyurdı ki ‘Ĥaĥķ te‘ālā benüm ümmetimden ızĥār şikāyet eyledi. Buyurdı ki yā Muĥammed, benüm mü’mın kıullarımdan saña şikāyet ideyüm. Āşikāre baña tã‘at iderler. Tenĥāda ‘ışyān eylerler. Lākin ben anlaruñ sırrlarına nazar iderem. Ve ‘afv idüp setr eylerem.”

Yigirmi üçinci kıavl. İmām ‘Alī rađıyallāhu ‘anh buyurdı ki "Ĥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden suāl itdüm ki ‘Ol gizlü vaĥıyden baña bir söz beyān eyle.’ Baña eyitdi, ‘Ĥaĥķ te‘ālā buyurdı ki kaçan ümem-i sâbıkadan bir ümmet günāh eylese anlaruñ başları üzre ‘azāb inzāl itdüm, kıavm-i Nūh ve kıavm-i Şālîĥ gibi ‘aleyhima’s-selām. Çün senüñ ümmetiñ günāh eyleseler, kemāl-i settārılığımdan anlaruñ kıabāiĥi üzre perde çekerem. Ve daĥı bir ümmet günāh itse anları yere yutdururam, Kıārūn gibi. Senüñ ümmetiñ günāh eylese günāhların, yere emr iderem, yere yutdururam. Ve daĥı sâir ümmeti günāhları sebebiyle şüretlerin³⁵²⁵ mesh iderem, Dāvūd ve Mūsā [S 241^b] ‘aleyhima’s-selām kıavmi gibi. Senüñ ümmetüñ günāhların ĥasenāta tebdîl eylerem. Ve daĥı ĥayrı ümmet günāh eylese üzerlerine taş yağıdururam, kıavm-i Lūt gibi. Senüñ ümmetiñ günāh idicek üzerlerine rahmet yağıdururam.”

Yigirmi dördinci kıavl oldur ki Fātıma rađıyallāhu ‘anhā eydür, "Suāl itdüm, sultān-ı enbiyā’ya şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem, ‘Ol mestūr olan kelimāt ne idi³⁵²⁶.’ Ĥazret buyurdı ki ‘Ümmetden şikāyet itdi. [M 353^a] Buyurdı ki ben kıullarımuñ erzākına zāminüm. Anlar benüm zāmānıma i’timād³⁵²⁷ itmezler. Ve taĥşîl-i rızķa dıĥķat iderler. Ve gelmeyen nesnenüñ kıasāvetini çekerler. İkinci, ben cenneti senüñ içün ve düstlaruñ içün ĥalk itdüm. Senüñ ümmetiñ cehenneme sa’y idüp cennete ragbet itmezler. Ya’nî ‘amellerine taķşîr eylerler. Üçinci, cehennemi senüñ düşmanlaruñ içün yaratdum. Ümmetiñ cehenneme sa’y eylerler. Ya’nî emr itmedüğüm ĥuşūşa sa’y ve nehy itdüğüm nesneye cür’et eylerler. Dördinci, benüm ile ĥuşūmet eylerler. Ve kıullarum ile şulĥ eylerler. Ya’nî ĥalvetde günāh işlerler, benden utanmazlar. Ĥalk ortasında ĥicāb idüp me‘āşiden ictināb eylerler. Ve anuñ melāmetinden endîşe iderler. Beşinci, ben anlardan yarınki ‘ameli istemem. Anlar benden bir günlük ve yā bir haftalık ve yāĥūd bir aylık ve yā bir yıllık ve daĥı ziyāde rızık taleb iderler. Altıncı, ben anlaruñ rızķın ĥayrıya virmem. Anlar benüm tã‘atim ĥayrı içün iderler. Ya’nî riyā’yla ‘amel iderler. Ve ĥayrıyı şerîk eylerler. Yedinci, ‘azîz ü zelîl iden benüm. Anlar ĥayrıdan ümîd iderler. Sekizinci, ni‘meti

³⁵²⁴ en-Necm 53/10

³⁵²⁵ yere emr iderem yere yutdururam ve daĥı sâir ümmeti günāhları sebebiyle şüretlerin: S’de yok

³⁵²⁶ ol mestūr olan kelimāt ne idi: S’de yok

³⁵²⁷ i’timād: i’tikād M

anlara ben virürem. Anlar benden gayrıya şükr iderler. Tokuzuncı, melâ'ike anlardan baña her dem yaramaz 'ameller 'arz iderler. Ben anlardan melâ'ikeye şikâyet itmezem. Eger anlara azacık muşibet ve yâhüd bir belâ' göndersem halk öninde benden şikâyet iderler.'

Yigirmi beşinci kavl oldur ki hâzret-i resûl-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki "Baña rabbü'l-'izzet vahy itdi ki 'Benüm ile ümmetüñ mâbeyninde yedi şart vardır.'" Bir rivâyetde, "'Tokuz şart vardır ki senüñ hâtıruñ içün anuñla mesrûr olurlar. Oldur ki ümmetiñden her ne tâ'at vâkı' olursa redd itmezem. Tâkatleri deñlü teklîf iderem. Kendü zâtıma lâyıķ teklîf itmezem. Ammâ şevâb virdikde tâ'atlerine göre cezâ' itmem. Kendü zâtıma lâyıķ olan kerem vechiyle mücâzât iderem. İkinci, ümmetiñden biri günâh idüp tevbe eylese bir dahı ol günâhı eylemege 'azîmet eylese yarlıgaram. Ve şöyle pāk iderem ki hîç [M 353^b] günâh itmemiş gibi iderem. Üçinci, anuñ yedi a'zâ'sına nazar iderem. Eger altı a'zâ'sı günâh eylese biri eylemese belki tâ'atde olsa ol bir 'uzvdan ötüri altı a'zâ'sını 'afv idüp cehennemüñ yedi kapusın yedi endâmı üzre kaparam. Ve cennete müsteħakk eylerem. Dördinci, çün kim kulumuñ kalbinde günâhdan ötüri gamm görem, günâhdan peşimân ola anı yarlıgayup kulum 'afvı günâhı üzre çekerem. Beşinci, çün kim günâhına muşır olmaya, dürlü derdler ve muşibetler hastalıklar gönderüp tâ kim keffâret-i zünüb kıluram. Altıncı, iki kerre yılda cehennem kapuların açaram, cehennemden 'ibret alalar. Biri temmüz ısısında ve biri kış şovugında. Tâ kim dünyâda cehennemden naşiblerin irişdirüp âhiretde [S 242^a] cehennemden mahfûz olsunlar. Yedinci, çün kim senüñ ümmetüñle fazlum ile mu'âmele iderem, 'adlüm ile degil. Eger ziyâde tâ'at ideler, iz'âf muzâ'af içerü virürem. Eger günâh ideler anlara zulm iden kimesnelerüñ gerdenine iderem. Sekizinci, çün kim anlara 'azîz günler ve şerîf giceler virürem, tâ kim şevâbları iz'âf-ı muzâ'af olup kıyâmetde seyyi'âtı üzerine râhic ola. Tokuzuncı, kıyâmet günü anları keremüm ile muhâsebe iderem. Fazlum ile günâhların yarlıgaram. Ve rahmetüm ile cennete idhâl iderem.

Yigirmi altıncı kavl oldur ki buyurdi, 'Yâ Muḥammed, ümmetiñe benden altı haber irişdür. Evvel oldur ki eger bir kimesnei ihsânından ötüri düst dutunursañuz ben cümleden ziyâde lâyıķum. Zîrâ benüm ihsânım sizüñ huşuşuñuzda gâyet çokdur. İkinci oldur ki eger bir kimesneden yerde ve gökde havf iderseñüz, gâzabına giriftâr olmayasız, size evlâ olan oldur ki benden korķasız. Zîrâ benüm kudretim sizüñ üzeriñüze cümleden gâlibdür. Üçinci, eger bir kimesneden ümîdiñüz var ise ümîdüñ benden ümîd idüñ. Ben size müşfiküm, şefkatim gâlibdür. Dördinci, [M 354^a] eger bir kimesneden utanursañuz evlâ oldur ki benden hicâb idesiz. Zîrâ dâ'imâ sizden cefâ' şâdır olur, benden vefâ' olur. Beşinci oldur ki eger bir kimesnenüñ yolında mâlıñuzdan ve nefsiñüzden terciḥ idüp

yolına şarf itmek cā' iz olursa cümleden evlāyum. Zīrā sizūñ ma'būduñuzum. Māl ve nefsi viren benüm. Altıncı, eger bir kimesnenūñ va'dine i'timād idüp taşdıķ iderseñüz benüm va'dime taşdıķ cümleden evlādur. Zīrā ben kızbden ve halef-i va'dden münezzehümdür.'

Yigirmi yedinci kıavl oldur ki Hakk te'ālā buyurdı ki 'Ben andan uluyum ki diyeyüm bilesin. Ve sen andan 'ālīsın ki saña eydüm, baña halkı da'vet eyle.'

Yigirmi sekizinci kıavl oldur ki "Hakk te'ālā buyurdı ki 'Hıç bilür misin ki seni niçün aħir-i enbiyā' itdüm.' 'Bilmem yā rabbī' didüm. Hakk te'ālā buyurdı ki 'Ümmetiñe benden selām eyle. Ve eyit ki Hakk te'ālā size buyurur ki sizi aħir ümem itdüm. Tā kim bir ümmet sizūñ kabāhatleriñüze vāķıf olmasunlar. Belki cümle ümmetleriñ fezāhatine³⁵²⁸ siz vāķıf olasız.'"

Yigirmi tokuzuncı kıavl oldur ki ol hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki "Hakk te'ālādan dilek itdüm, ümmetimüñ kırk yaşında olanları yarlıgaya. Hakk te'ālā buyurdı ki 'Yarlıgadum³⁵²⁹.' Elli yaşında olanları ve altmış yaşında olanları didüm. Buyurdı, 'Yarlıgadum.' Yetmiş yaşında olanları dilek itdüm. Buyurdı ki 'Yā Muħammed, tahķıķ budur ki ben yetmiş yaşında olan kulumdan utanuram, kıyāmet günü 'azāb itmege. Yetmiş yıl 'ömür virem ve ol 'ömürde baña şerık koşmamış ola ve 'ibādet ide, aña suāl ü cevāb itmezem. Ammā seksen ve tokşan ve yüz ve daħı ziyāde 'ömür süren mü'minleri getirüp kıyāmet günü eydürem ki³⁵³⁰ tıruñ ve kimi dilerseñüz cennete iletüñ.'"

Otuzuncı kıavl oldur ki "Hıtab geldi ki 'Yā Muħammed, mübārek gözüñ aç ve ayağıñ altına nażar eyle.' Nażar itdüm. Bir avuc toprak gördüm. Hakk te'ālā buyurdı ki 'Cümle vücūdda olan senüñ ayağıñ [M 354^b] toprağıdur ki düstuñ hızırına getürdük. Bir düst düsthānesine [S 242^b] geldikde ayağına ve etegine ğubār tokunsa nesne lāzım gelmez. Cümle ğayb u şehādetde olan senüñ hāk-i kademindür. Ve bir düstuñ etegine bulaş ğubārı bağışlamakdan baña senüñ ümmetiñ bağışlamak āsāndur.'"

Otuz birinci³⁵³¹ kıavl oldur ki "Hakk te'ālā buyurdı ki 'Ayağıñ aşığı uzat.' Çün kim uzatdum, bir nesne ayağıma dokundu. Yine ba'īd oldu. Suāl itdüm ki 'Ayağıma dokunan ne idi ki yine dūr oldu.' Buyurdı ki 'Arş-ı mecīd idi.' 'Niçün dūr oldu' didüm. Buyurdı ki 'Ol dūr olmadı. Ben dūr itdüm, saña kerāmet içün. Eger 'arş bu 'azametden on ziyāde oldu, senüñ hāk-i kademindür benüm kıatımda andan 'azīzrekdür ve sevgilüdür.'"

Otuz ikinci kıavl. Hāzret-i Fāţıma radıyallāhu 'anhānuñ cāriyesi Fızzedür. Ol rivāyet ider, "Çün kim hāzret-i seyyidü'l-mürselīn şallallāhu 'aleyhi ve sellem

³⁵²⁸ fezāhatine: kabāhatine **M**

³⁵²⁹ yarlıgadum: **M**'de yok

³⁵³⁰ kıyāmet günü eydürem ki: **M**'de yok

³⁵³¹ birinci: **S**'de yok

seyyidesinüñ, ya'nî Fâtımanuñ yanında esrâr-ı mi'râcdan haber virdi, ben eyitdüm, 'Şol mekânda ki ulular ve âzâdlular zıkr olunur, hîç anda bendelerüñ ve fuķarâ'nuñ zıkrı vâķi' olur mı. Yâ resûlallâh, ol esrârdan bu ben faķiri biriyle behremend buyursañ.' Hâzret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Hâķķ te'âlâ şöyle buyurur ki *uṭlubi'l-illete lî aġfiri'z-zillete.*' Ya'nî, 'Bir bahâne isterem ki günâhkarlaruñ günâhların yarlıgayum.'"

Otuz üçüncü kavl oldur ki "Hâzret-i vâcibü'l-vücûd celle zıkrühuya diledüm. Ve didüm ki 'Ben beşerüm. Câ'iz ki ümmetüm hâķķında yaramaz du'â' idem. Sen anı eyülüge mübeddel eyle.' Hıṭâb geldi ki 'İdeyüm.' Andan soñra eyitdüm, 'Benden soñra ümmetime gelen belâ'ları ve fitneleri sebab-i keffâret eyle.' Hâķķ buyurdi ki 'Öyle olsun.' Andan eyitdüm, 'Yâ rabbim, ümmetimden günâhına i'tirâf ideni şefâ'at ideyüm.' Hâķķ te'âlâ buyurdi ki 'Ol benüm kârımdur. Anları ben keremüm ile yarlıgaram, tâ kim ba'zı kerem benden zâhir ola ve ba'zı minnet senden.'"

Otuz dördüncü kavl [M 355^a] oldur ki 'Âişe-i Şiddîķa raḍıyallâhu 'anhâ eydür, "Resûlullâhdan istedüm ki ol esrârdan bir nükte baña ızhâr ide. Buyurdi ki 'Hâzret-i rabbü'l-'izzet celle ve 'alâ' buyurdi ki eger senüñ ümmetiñden biri cehenneme girmege müsteḥâķķ olsa ve ma'siyetleri çokluġından müstevcib-i 'uķûbet olsa cehenneme girmege hükm olunsa cehennemde ol ķul baña sâir ümmetüñ cennetde olanlarından sevgilüdür.'"

Otuz beşüncü kavl oldur ki 'Âişe raḍıyallâhu 'anhâ suâl itdi ki 'Ol vakitte ne vâķi' oldı.' Buyurdi ki "Hâķķ te'âlâdan dört nesne taleb itdüm. Evvel didüm ki 'Hüdâvendâ, ķavm-i Şu'ayb 'aleyhi's-selâma âteş yaġdurduñ. Ve ķavm-i Lûṭa taş yaġdurduñ. Ve ķavm-i Dâvûdı meşḥ itdiñ. Ve Ķârûnı ķavmiyle yere yutdurduñ. Benüm ümmetimi bu 'azâblardan sen şaķla ve bu makûle azâblara giriftâr eyleme.' Hâķķ te'âlâ buyurdi ki 'Öyle olsun. Bu 'azâblardan anları 'afv eyledüm.'"

Otuz [S 243^a] altıncı³⁵³² kavl. Ebû Bekir-i Vâsıtî rahmetullâhi 'aleyh zıkr itdi. Hâzret-i faḥr-ı 'âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellem eyitdi, 'Anı severem ki ümmetimi günâhlardan şaķlayasın. Huzûruña ma'sûm gelesin.' Hâķķ te'âlâ buyurdi ki 'Ben anlara nice nesne emr itdüm, sevdüğümünden ötürü. Ve nice nesnelerden nehy itdüm, anlara şefkatimden ötürü. Yine bu taķdîr üzre günâhlar ile mübtelâ itdüm, tâ kim ḥazîne-i rahmetüm ķapuları anlaruñ üzerlerine açıla. Ey Muhammed, sen emînsin ve Cebrâ'îl

³⁵³² altıncı: yedinci S

güzîdemdür. Ve senüñ ümmetiñ benüm konağlarımdur.’ ve *lilmuğîfi en yukrime dayfehu* ile kerîm konuğa ikrâm eyler.

Otuz yedinci kavl oldur ki Hakk te‘âlâ buyurdi ki ‘Yâ Muhammed, seni nice kerâmetler ile mükerrerem itdüm. Hîçbir peygambere bunları erzânî kılmadum. Biri oldur ki ve *refa‘nâ leke zikrek*³⁵³³ senüñ zikriñi ref‘ itdik. Meğârib ü meşâriķda beş vakit nidâ’ iderler, *eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve eşhedu enne muhammeden rasûlullâh*. Ve kelime-i tevhîdde dağı kendüm ve kendü ismime muķârin itdüm. Tâ her kim baña îman getüre ve saña getürmeye ķabûl itmezem. [M 355^b]

Otuz sekizinci kavl.³⁵³⁴ ‘Nûh ‘aleyhi’s-selâm du‘â’ itdi. Kavminüñ cümlesini helâk itdüm. Sen dağı bu gice her ne du‘â’ iderseñ ķabûl iderem.³⁵³⁵ Ve anlara fevz u necât ve ref‘-i derecât müyesser iderem. Ve anlara teşehhüd ve ezân ve *hâ mîm* ve sûre-i bakara ve elli vakit namâz virdüm.’ *zâlike fağlullâhi yu’tîhi ve men yeşâu vallâhu zu’l-fağli’l-‘azîm*³⁵³⁶.

Otuz tokuzuncı³⁵³⁷ oldur ki resûl-i Ekrem şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem ref‘-i hicâbdan soñra müşâhede-i rabbü’l-‘izzet eyledi. Ve envâr-ı haķîķat yüz gösterdi. Nefsi rûhdan mücerred olup kuvvet-i îman ve ‘irfân ile bâķî kaldı. Hıķâb irişdi ki ‘Ey Muhammed, müşebbiheden bir tã’ife baña şûret işbât itdi. Yahûddan bir bölük cühhâl, *yedullâhi mağlûletun*³⁵³⁸ didiler. Ve naşârî, *sâlişu selâsetin*³⁵³⁹ didiler. Ve mücessimeden bir cemâ’at baña cisim nisbet itdiler. Yâ Muhammed, bir hoş nazar eyle ve te’emmül eyle, tâ kim anlaruñ kelâmı bâtıl idüğü ve mezhebleri fâsid idüğü saña muhaķķak ola.’ *fere’ahu muhammedun şallallâhu ‘aleyhi ve sellem min ğayri idrâkin ve lâ ihâţatin ve lâ haddin ve lâ min şey’in ve lâ ‘alâ şey’in*.

Kırkıncı³⁵⁴⁰ kavl. Ehl-i kütüb-i tefsîrde ve aşķâb-ı tezķirde, *feevhâ ilâ ‘abdihi mâ evhâ*³⁵⁴¹ âyet-i kerîmesinüñ tefsîrinde ve *ed-duhâ*³⁵⁴² tefsîrinüñ ba‘zı maħallerinde bu kavlî îrâd itdi ki ģazret-i resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuş ki "Hakk subhânehu ve te‘âlâdan bir nice suâl itdüm ki ve cevâbın işitdüm. Suâl itdügüme³⁵⁴³ peşîmân oldum."

³⁵³³ eş-Şerh 94/4

³⁵³⁴ otuz sekizinci kavl: **M** ve **S**’de yoktur. Bazı nüshalarda mevcuttur.

³⁵³⁵ nûh ‘aleyhi’s-selâm du‘â’ itdi kavminüñ cümlesini helâk itdüm sen dağı bu gice her ne du‘â’ iderseñ ķabûl iderem: **M**’de yok

³⁵³⁶ el-Hadîd 57/29

³⁵³⁷ tokuzuncı: sekizinci **M**

³⁵³⁸ el-Mâide 5/64

³⁵³⁹ el-Mâide 5/73

³⁵⁴⁰ kırkıncı: otuz tokuzuncı **M**

³⁵⁴¹ en-Necm 53/10

³⁵⁴² ed-Duhâ 93/11

³⁵⁴³ ve cevâbın işitdüm suâl itdügüme: **M**’de yok

Evvel oldur ki "Eyitdüm, 'İlāhī, Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmuñ altı yüz biñ kanadı var. Ol muḳābeledede baña ne iḥsān eylediñ.' Hakk te'ālā subḥānehu ve te'ālā buyurdı ki 'Senüñ bir kıln baña Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmuñ altı yüz biñ kanadından sevgilüdür. Bir kıluñ sebebiyle nice biñ 'āşīyi kıyāmet günü cehennemden āzād iderem. Yā Muḥammed, Cebrā'īl kanadın açsa Ḳāfdan Ḳāfa dek durar. Eger sen geysüñi eliñe alup şefā'at idesin, eger Ḳāfdan Ḳāfa 'āşī olsalar cümlesin saña bağışlaram.'"

İkinci. "Eyitdüm, 'Pederim Ādem 'aleyhi's-selām [M 356^a] melā'ikenüñ mescüdü oldu. Ol muḳābeledede baña ne iḥsān [S 243^b] itdiñ.' Buyurdı ki 'Ādem 'aleyhi's-selāma secde itdükleri anuñçündür ki senüñ nūruñ anuñ alınında idi.' Eyitdüm, 'İlāhī, Ādem 'aleyhi's-selāmı cennete idḥāl iderem, ebedī çıkarmam.'" İbni 'Abbās raḍıyallāhu anhumā rivāyet ider, 'Yā rabbī, anı yed-i ḳudretüñ ile ḥalk itdiñ. Ve meleklere secde emr itdiñ.' Hıṭāb geldi ki 'Yā Muḥammed, saña andan yegrek nesne virdüm. İsmiñi ref' idüp ismime muḳārin itdüm ve 'arş üzre yazdum. Daḥı Ādem³⁵⁴⁴ ḥalk olmadı idi. İki biñ yıl evvel melā'ikeye seni bildirdüm. Henüz Ādem 'aleyhi's-selāmuñ nām u nişānı yogıdı. Ve gökler ḳapularında ve ḥicāblar ve cennetler ḳapularında ve ḳuşūr u eşcārında ve güllerde³⁵⁴⁵ tamām-ı cennetde ḥiçbir nesne yogıdı, illā üzerinde *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmış idi. Bu mertebe-i a'lādur, Ādem 'aleyhi's-selāma virilen mertebeden.

Üçüncü. "Eyitdüm, 'İlāhī, İdrīs 'aleyhi's-selām mekân-ı āliye ref' itdiñ.' Hıṭāb geldi ki 'Seni 'arşdan yukarı ve *ḳābe ḳavseyni ev ednā*³⁵⁴⁶ maḳāmına iriştürdüm. Ve kendümüñ ḥamd ü şenā' mı ilhām eyledüm. Ve senüñ ve ümmetiñüñ ḥācetlerin ḳazā' itdüm. Ve 'azāb-ı şedīdi ve aḡlālī ümmetiñüñ ḥayātından ve memātından ref' itdüm. Bu devlet saña İdrīs peygamberden ziyāde vü evlādur. Ve daḥı anuñ gevdesin ref' itdüm. Senüñ zikriñi ref' itmedüm mi, *ve refa'nā leke zikrek*³⁵⁴⁷. Bir daḥı mevt şarābın nüş itmeyince cennete dāḥil olmadı. Sen göz açup yuminca mevt acısın datmadın cennete vāşıl olduñ.'"

Dördüncü. "'Nūḥ 'aleyhi's-selāma gemi virdiñ. Baña ve ümmetime ol muḳābeledede ne iḥsān erzānī itdiñ' didüm. Buyurdı ki 'Saña burāk virdüm ki bir gicede ferşden 'arşa iriştürdüm. Ve cennet ü cehennemi seyr idüp gördüñ. Ve ümmetiñe mescidler virdüm. Gemilere süvār olur [M 356^b] gibi kıyāmetde ümmetiñ süvār olup sırātı ṭarfetü'l-'aynde geçüp tūfān-ı belā'dan ḥalāş olurlar.'"

³⁵⁴⁴ ādem: M'de yok

³⁵⁴⁵ ve güllerde: M'de yok

³⁵⁴⁶ en-Necm 53/9

³⁵⁴⁷ eş-Şerh 94/4

Beşinci. "‘Halîl ‘aleyhi’s-selâma nâr-ı Nemrûdî gülîstân itdiñ. Ve kendüñe halîl itdiñ. Ve baña ol muķâbeledede ne kerem itdiñ.’ Hakk subhânehu ve te‘âlâ buyurdı ki ‘Cehennem âteşini saña ve ümmetiñe gülîstân iderem. Ve seni habîb dutundum. Ve dahı İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm hullet virüp hıdmet itdikden soñra andan hullete ve nübüvvete vâsıl oldu. *ķālallâhu te ‘âlâ ve ibrahîme ‘llezî veffâ*³⁵⁴⁸. Senüñ ümmetiñe me‘âsî irtikâbından soñra mertebe-i hullete ve maķâm-ı maħabbete irişdi. *innallâhe yuħibbu ‘t-tevvâbîn*³⁵⁴⁹.’"

Altıncı. "Eyitdüm, ‘İsmâ‘îl ‘aleyhi’s-selâma zemzem virdiñ.’ Buyurdı ki ‘Saña kevşer virdüm.’ Eyitdüm, ‘Aña fedâ’ gönderdiñ.’ Buyurdı ki ‘Saña cühûdları ve naşrânîleri senüñ ümmetiñe fedâ’ gönderdüm. Cehenneme anları idhâl iderem. Ümmetiñi halâş eylerem.’"

Yedinci. "Eyitdüm ki ‘İlâhî, Şâlih peygamber ‘aleyhi’s-selâma nâķa virdiñ.’ Buyurdı ki ‘Saña medîne virdüm. Ve mâl-ı ģanîmeti helâl itdüm. Ve senüñ maħabbetiñi ümmetiñüñ kılûbına ilkâ’ itdüm. Ve seni Qur‘ân ü bürhân ile mükerrerrem eyledüm. Bu nâķa-i Şâlihden yegrekdür.’"

Sekizinci. "Eyitdüm. ‘İlâhî, Lût ‘aleyhi’s-selâmı ķarañu gicede ümmetiñüñ feseķasından [S 244^a] halâş itdiñ.’ Buyurdı ki ‘Seni dahı fecere-i ķavmiñden gice içinde halâş itdüm.’"

Doķuzuncı. "Eyitdüm ki ‘İlâhî, Hüd ‘aleyhi’s-selâma yel virdiñ. Kâfirleri helâk idüp mü‘minlere sebep-i râķat oldu.’ Buyurdı ki ‘Saña andan yegrek nesne virdüm. Kıyâmet ģünü şırât köprüsi üzre iken cehennemden bir yel ģelür bîģâneleri ķa‘r-ı cehenneme iletür ümmetiñi ķafa‘larından sürüp cehennem tütüninden halâş ider. Ve cennet ķapusu öñine iletür.’"

Onıncı. "Eyitdüm, ‘İlâhî, Mūsâ ‘aleyhi’s-selâmı kelîm itdiñ.’ Buyurdı ki ‘Anuñla Tûrda mükâleme itdüm. Senüñle bisât-ı envâr üzre hitâb eyledüm.’ Eyitdüm, ‘İlâhî, Mūsâ ‘aleyhi’s-selâmâ Tevrât virdiñ.’ Buyurdı ki ‘Saña âyet el-ķürsî virdüm.’ ‘İlâhi, [M 357^a] Mūsâ ‘aleyhi’s-selâmı ķavmiyle deryâdan ģeçürdüñ. Hattâ ayakları ıslanmadı.’ Buyurdı ki ‘Yarın ümmetiñi cehennemden şöyle ģeçürem ki ıslanmış ayakları cehennem âteşinden cefâ’ bulmasun.’ ‘İlâhî, Mūsâ ‘aleyhi’s-selâma ‘aşâ virdiñ, nice sâhirüñ siħrin maħv itdi.’ Buyurdı ki ‘Saña şefâ‘at virdüm. Kıyâmet ģünü nice yüz biñ ümmetiñüñ ģünâhların yok ider.’ ‘İlâhî, Mūsâ ‘aleyhi’s-selâma bir taş virdiñ ki hâcet vaktinde andan çeşme akar idi.’ Buyurdı ki ‘Kıyâmet ģünü ‘âsî ümmetiñ ķabirde şusuzluģından ve kıyâmet teşneliģinden dudak tepsermiş iken anlara yıldızlar şaģışı ķadehler ile şudan ve süd ve cennet şarâbı ve

³⁵⁴⁸ en-Necm 53/37

³⁵⁴⁹ el-Bakara 2/222

‘asel şusuzlara iriřdürürsin. Ve âteř-i ‘aťařdan ħalāř idüp řuya řandurursın. Ben Mūsā ‘aleyhi’s-selāma virdüğümden evlādur.’”

On birinci³⁵⁵⁰. "Eyitdüm, ‘İlāhī, Dāvūd ‘aleyhi’s-selāma Zebūr virdiñ.’ Buyurdi ki ‘Saña sūre-i en‘ām virdüm.’” Bir rivāyetde "‘Dāvūd ‘aleyhi’s-selām elinde demüri yumřak itdüm, saña ħalāyıkūñ řalblerin řefķat ve raĥmetim ile nerm itdüm. Eger Dāvūd ‘aleyhi’s-selāmı ħalīfe itdüm ise yeryüzinde, *yā dāvūdu innā ce‘alnāke ħalīfeten fi’l-arḍ*³⁵⁵¹ senüñ ümmetiñe daĥı bu kerāmeti virdüm, *ve ce‘alnākum ħalā‘ife fi’l-arḍ*³⁵⁵².”

On ikinci. "‘Süleymān ‘aleyhi’s-selāma mülk virdiñ.’ Buyurdi ki ‘Saña daĥı cennet mülkini virdüm. Cennetde ki bir ĥācet ki olur, ehl-i cennete virürem. Saña ve ümmetiñe yetmiş ĥācet virürem.’ ‘İlāhī, yeli aña musaĥĥar itdiñ. Bir gün ve yāĥūd bir gicede bir aylık yol řat‘ ider idi.’ Buyurdi ki ‘Seni řarfetü’l-‘aynde burāķ ile ve daĥı melā‘ike řanadıyla nice yüz biñ yıllık yolu řat‘ idüp ĥuzūruma geldiñ. Bu mı yegrekdür ve yāĥūd Süleymān eylediği mi.’”

On üçüncü. "Eyitdüm. ‘İlāhī, Yūnus ‘aleyhi’s-selāmı üç zulumātdan ħalāř itdiñ.’ Buyurdi ki ‘Ümmetiñi daĥı kıyāmet günü zulmet-i şabirden ve kıyāmet řarañulığından ve zulumāt-ı řırātdan ħalāř eyledüm.’”

On dördüncü³⁵⁵³. "Eyitdüm, [M 357^b] ‘İlāhī, ‘İsā ‘aleyhi’s-selāma mā’ide virdiñ.’ Buyurdi ki ‘Anı ümmetiñe kıyāmetde zaĥīre itdüm.’ Eyitdüm, ‘İlāhī, aña İncİL virdiñ.’ Buyurdi ki ‘Saña iĥlāř sūresin erzānī kıldum.’ ‘İlāhī, ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmı āsumāna iletđiñ.’ Buyurdi ki ‘Seni cümleñüñ başı üzre itdüm ki günde ve gicede beř kerre, *eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muĥammeden rasūlullāh* dinür.’”

[S 244^b] On beřinci³⁵⁵⁴. "Eyitdüm, ‘İlāhī, benī İsrā’ile menn ü selvā indirdiñ. Ve buluťı sāyebān itdiñ.’ Buyurdi ki ‘Saña ve ümmetiñe dünyā ve ‘uķbā’ ni‘metini müyesser itdüm. Ve anlara zıll-ı memdūd virdüm. Ve benī İsrā’ilüñ çoğın meř itdüm. Kimini ayı ve kimini ĥinzīr ve maymūn itdüm. Ve anlara zıll-ı memdūd virdüm ise ‘āřilerin meř ü feř eyledüm. Ve senüñ ümmetiñüñ birin meř eylemedüm³⁵⁵⁵, egerçi anlaruñ ‘amelı gibi ‘amel iderler ise.’ Andan buyurdi ki ‘Yā Muĥammed, saña bir sūre virdüm ki aña beñzer bir sūre Tevrātda ve İncİLde yokdur, ol sūre fātiĥatü’l-kitābdur. Her kim anı okusa gevdesini cehennem āteřine ĥarām iderem. Ve anasından ve atasından ‘azābı taĥfīf

³⁵⁵⁰ on birinci: onıncı **M**

³⁵⁵¹ Sād 38/26

³⁵⁵² Yūnus 10/14. Bařtaki "ve" kelimesi ayette yer almamaktadır.

³⁵⁵³ dördüncü: beşinci **S**

³⁵⁵⁴ beşinci: altıncı **S**

³⁵⁵⁵ ve anlara zıll-ı memdūd virdüm ise ‘āřilerin meř ü feř eyledüm ve senüñ ümmetiñüñ birin meř eylemedüm: **S**’de yok

iderem. *yā muḥammed mā ḥalaḳtu ḥalkān ekremu* ‘aleyye minke. Yā Muḥammed, senden ekrem bir nesne ḥalk itmedüm.”

Naḳl olunur ki "Çün kim, *feevḥā ilā ‘abdihi mā evḥā*³⁵⁵⁶ esrārı zıkr olundı ve mühimmāt u ḥacāt ḳazā’ olundı, ḥiṭāb iriṣdi ki ‘Yā Muḥammed, saña ve ümmetiñe ‘ibādet icāb itdüm. Gice ve gündüz elli vaḳit namāz ḳılmaḳ gereksiz. Ve senede altı ay oruc dutasız.’ Taḥfif ṭaleb itdüm, tā kim beş taḥfif olundı. Tā gicede ve gündüzde yigirmi beş vaḳit namāz ve senede üç ay oruc buyurdı. ‘Ḳabül itdiñ mi’ didi. Ḥicābdan ḥāmūş oldum. Tekrār, ‘Ḳabül itdiñ mi’ didi. ‘*belī* ḳabül itdüm’ didüm." Rivāyet-i meşhūre ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām taḥfife delālet itdi. Didi ki ‘Yā Muḥammed, benüm ümmetime bundan eḥaff ve bundan āsān ‘ibādet teklif olundı, ‘uhdesinden gelmediler.’ Tā kim namāz beş vaḳt farz olup buyurdı ki ‘Beş vaḳit namāz ḳılsunlar, elli vaḳit namāz şevābın yazaram.’³⁵⁵⁷ ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām, ‘Daḥı taḥfif ṭaleb eyle’ didi. ‘Ḥicāb iderem’ didüm. Bunuñ tafşili aṣaḡada gelür, *inşā’ allāhu te’ālā*. [M 358^a] "Andan buyurdı ki ‘Yā Muḥammed, her kim benüm birliğime ikrār eyleye ve baña şerik ḳoşmaya cennet anlar içündür. Ve her kim baña şerik ḳoşa cehennem anlaruñ içündür. Muvahḥidīn olan ümmetiñe cehennemi ḥarām itdüm. *sebekat rahmeti* ‘alā ummetike ḡaḍabī’³⁵⁵⁸. Raḥmetim ümmetiñe ḡaḡabımdan sābıḳdur. Yā Muḥammed, diler misiñ ki benüm ḳatımda cümle ḥalkdan ekremsin. Ve ḳıyāmet gūni şol deñlü kerāmet virem ki cümle ‘ālem ta’accüb eyleyeler. Yā Muḥammed, diler misin ki ümmetüñ içün neler ḥāzırladum, göresin.’ ‘İsterem yā rabbī’ didüm. İsrāfil ‘aleyhi’s-selāma ḥiṭāb idüp buyurdı ki ‘Yā İsrāfil, ḳulum ve emīnim Cebrā’ile eyit ki ḥabībimi cennete iletüp ḥabībüm içün ve ümmeti içün cennetde neler ḥāzırladum gösteresin. Tā kim ḥatır-ı mübāreki endişeden ḥalāş olsun.”

On Toḳuzuncı³⁵⁵⁹ Faşıl

Ol ‘acāib ü ḡarāib ki cennetde ol ḥazretüñ mübārek naḡar-ı şerifi ta’alluḳ itmişdür, anları beyān eder.³⁵⁶⁰ Ol cümleden bu kitābda on beş nesne beyān olundı. ‘Ulemā’-yi fenn-i siyer raḥimehumullāh ve fuḡalā’-yi ‘ilm-i ḥadīş ü ḡaber raḥimehumullāh şöyle muḡarrer ḳıldılar ki sultān-ı kevneyn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

³⁵⁵⁶ en-Necm 53/10

³⁵⁵⁷ ḥazret-i mūsā ‘aleyhi’s-selām taḥfife delālet itdi didi ki yā muḥammed benüm ümmetime bundan eḥaff ve bundan āsān ‘ibādet teklif olundı ‘uhdesinden gelmediler. tā kim namāz beş vaḳt farz olup buyurdı ki beş vaḳit namāz ḳılsunlar elli vaḳit namāz şevābın yazaram: **M**’de yok

³⁵⁵⁸ *Saḥihū’l-Buḡarī*, 9/160 (no. 7553). Kaynaklarda "sebekat rahmeti ḡaḍabī" şeklinde geçmektedir.

³⁵⁵⁹ toḳuzuncı; beşinci **M**. **S**’de yok.

³⁵⁶⁰ on toḳuzuncı faşıl ol ‘acāib ü ḡarāib ki cennetde ol ḥazretüñ mübārek naḡar-ı şerifi ta’alluḳ itmişdür anları beyān eder: **S**’de bu kısım eksik.

şöyle buyurdılar ki "Hakk te'ālā beni İsrāfīle hemrāh idüp Cebrā'īle buyurdi³⁵⁶¹. Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmuñ nazarı bana duş olıcak, 'es-selāmu 'aleyke eyyuha'n-nebiyyu ve raḥmetullāhi ve berekātuhu' didi. Ben daḥı, 'es-selāmu 'aleynā ve 'alā 'ibādillāhi's-şālihīn' didüm. İsrāfīl eyitdi, 'Yā Cebrā'īl, Hakk te'ālā buyurdi ki Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemi [S 245^a] cennete iletessin. Ve ol nesnei kendü içün ve ümmeti içün ḥāzır olmışdur, 'arz eyleyesin.' Cebrā'īl 'aleyhi's-selām elim alup cennet ḳapusına ilet-di."

"Anda gördüğüm ğarāibden evvelki ol idi ki cennetüñ ḳapusu kızıl altundan idi. Her mısrā'ınuñ ya'nī her ḳanadınun yaşşılığı beş yüz yıllık yol idi. Bir eyvān üzre aşılmış, beş yüz yıllık yol idi, bu ḳapuyı anuñ üzerine tertīb itmışler." Bu eyvānuñ irtifā'ı beş yüz yıllık yol idi. Öyle olmağa sebeb-i ḥikmet oldur ki ḳıyāmet şahrā'sınuñ [M 358^b] yaşşılığı elli biñ yıllık yoldur. Ve ol şahrā'yı ki bir günde geçersin, ol daḥı elli biñ yıllık yol ḳat' eylerler. *fī yevmin kāne miḳdāruhu ḥamsīne elfe senetin*³⁵⁶². Pes ol eyvānuñ miḳdārı ol cihet ile böyle oldı ki çün kim mü'min ḳabirden ḳalka gözi cennet eyvānına duş ola, ol mesāfenüñ ḳat'ı aña āsān ola. Eydürler ki mü'min ḳabirden çıkdıkdan soñra ḥūriler ol eyvān üzre çıḳup mü'minlerüñ gözlerine görünürler ve 'accil' 'accil' dirler. Mü'min ḥūrileri göricek ve āvāzların işidüp āsānlığla ol şahrā'yı az zamānda şevḳden³⁵⁶³ ḳat' eylerler, ḥaberi olmaz.

İkinci. "Ḳapunun mismārları ve ḥalkaları ak incüden ve la'l yāḳūtdan ve zümrüdden idi. Ve ğāyet büyük idi. Dört yüz mismārı var idi. Ortalarında bir büyük ḥalka yāḳūtdan idi. Ğāyet büyük idi.³⁵⁶⁴ İçinde kırk biñ şehristān her şehristānda kırk biñ künküre her künkürede bir melik ṭurmuş. Elllerinde ikişer ṭabaḳ dutarlar, biri ḥülle ile ve biri nūr ile tolu. Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmdan bunları suāl itdüm. Eyitdi, 'Yā resūlallāh, bunlar Ādem 'aleyhi's-selāmdan seksen biñ yıl evvel ḥalk olundu. Bu maḳāmda elllerinde bu ṭabaḳlar ile munṭazırlardur, saña ve ümmetiñe nişār itmege. Çün kim ḳıyāmet günü 'izzet ile ve ümmetüñ ile Allāhu te'ālānuñ emriyle eşigine ḳadem başasın, bu melekler tehniyet içün bu ṭabaḳları nişār iderler.' Andan cennet ḳapusun taḥrīk itdi. Rıdvān 'aleyhi's-selām, ki cennetüñ ḥazīnedāridur, cevāb virüp 'Kimdür ḳapuda' didi. 'Cebrā'īlüm' didi. 'Senüñle kimdür' didi. 'Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemdür' didi. 'Nübüvveti zamānı geldi mi' didi. 'beli geldi' diyü cevāb virdi. 'el-ḥamdulillāh' didi."

³⁵⁶¹ cebrā'īle buyurdi: **M'**de yok

³⁵⁶² el-Meāric 70/4

³⁵⁶³ az zamānda şevḳden: **M'**de yok

³⁵⁶⁴ ğāyet büyük idi: **M'**de yok

Şāhib-i terceme Altıbarmaq fakīr şöyle zann iderem ki bu suāl iştīyākındandır ki haber alup hāmd ide. Ve illā hazretūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nübüvveti ve Kur’ān-ı ‘azīm nüzulı ve mi‘rāca ‘urūcı cümle melā’ike içinde kemāl ile şöhret bulmuş idi.

[M 359^a] "Kapuyı açdı. Gördüm ki kapunun bendleri gümüşden ve ‘atebesi incüden ve çivileri cevāhirden idi. Andan Rıdvāna selām virdüm. Cevāb virüp baña beşāret itdi. ‘Cennetūñ ekşeri senūñ ve ümmetiñiñdür.’"

Üçinci. "Rıdvānūñ halīfelerin ve ‘askerin gördüm. Sekiz halīfesi var idi. Cennetūñ her bir kapusunda bir halīfe komış idi. Her halīfenūñ hıdmetinde yedi yüz biñ melek var idi. Yalnız Rıdvānūñ yetmiş biñ kâ’idi ve her kâ’idūñ yetmiş bin melek ‘askeri var idi. Rıdvānūñ tesbīhin [S 245^b] işitdüm, bu idi, *subhāne’l-hallāki’l-‘alīm subhāne’l-kerīmi’l-ekrem subhāne’l-muṣeyyibi men ‘aṭā’ahu cennāti’n-na’īm*. Andan soñra Rıdvān baña ta’līm idüp ‘arz eyledi. Hāşılı şol deñlü ni‘met gördüm ki eger cümle ‘ömrümi anuñ beyānında şarf itsem mümkün olmaz idi."

Dördüncü. "Cennetūñ dīvārların gördüm, bir kerpici altundan ve bir kerpici gümüşden ve bir kerpici kıvıllı yāķūtdan ve bir kerpici yaşıl zebercedden ve bir kerpici incü. Ve girec yerine misk ü kâfūr. Dīvārlarūñ yaşşılığı yetmiş yıllık yol", ve bir rivāyetde, "Beş yüz yıllık yol. Şöyle şāfidür ki taşradan içerüsi ve içerüden taşrası görünür. Ve āyine gibi yedi kat yer ve yedi kat gök ve ‘arş u kürsī dīvārlarından müşāhede olunur. Toprağı misk ve ‘anber ve kâfūr idi. Otları za‘ferān ve erguvān idi. Zümrüd ve yāķūt ve incü ufak çakıl taşı yerine dökülmüş idi."

Beşinci. "Küşklar gördüm. Kimi yāķūtdan, künküreleri ve kimi incüden. Ve kimi cevāhirden, künküreleri yaşıl zümrüdden. Ve kimi altundan, künküreleri gümüşden. Kimi gümüşden, künküreleri altundan³⁵⁶⁵. Ve ba‘zı küşkuñ rengi güneş gibi ve künküreleri ay gibi³⁵⁶⁶. Her küşkda yetmiş biñ sarāy ve her sarāyda yetmiş biñ hücre ve her hücrede yetmiş biñ hāne ve her hānede incüden bir taht taht üzere zerbeft [M 359^b] bir çadır her tahtda yetmiş biñ ferş dībācdan döşenmiş yetmiş bin firāş hülleden döşenmiş³⁵⁶⁷, birbirine beñzemez. Her taht üzerinde bir hūrī oturmuş, üzerinde yetmiş hülle var, birbirine beñzemez. ‘Anber ve misk ile toldurmuş. Ol hüllelerden eti ve derisi ve kemigi ve iligi görünür. Her birinūñ başında bir tāk cevāhir ile muraşşā’. Her hūrīnūñ kırk biñ geysüsi var, her geysü yetmiş biñ zīnet ile memlū’. Ol zīverlerden āvāzlar hāşıl olur. Laṭīf āvāzlular istimā’ iden ‘azīm lezzetler hāşıl olur. Ve her hūrīnūñ öñinde yetmiş biñ

³⁵⁶⁵ gümüşden künküreleri altundan: M’de yok

³⁵⁶⁶ ve künküreleri ay gibi: S’de yok

³⁵⁶⁷ hülleden döşenmiş: M’de yok

hıdmetkâr tûrmışlar. Her tahtuñ eṭrāfına altundan ve gümüşden ve incüden ve zümrüdden ve kāfûrdan kürsiler kûrmışlar, birbirine beñzemez."

Altıncı. Ḥazret-i resûl şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki "Cennetde ırmaqlar gördüm, südden ve şudan ve ḥamrdan ve ‘aselden. Her kûşkda aḡar yetmiş biñ ırmaḡ bu dört ırmaḡdan aḡar. Ol kûşklara aḡar, kāfûrdan ebyaḡ ve ‘aselden tatlu ve miskden rāyihāsı laṭif. Ve çeşmeler gördüm, raḡīḡden ve selsebilden ve tesnīmden ve zencebīlden. Ve ol ırmaqlaruñ ve çeşmeler kenārları altun ve incüden ve gümüşden ve yāḡûtdan. Ve ol ırmaqlar içinde olan taşlar dürlü cevāhir ve incü ve elvān envā‘ ile mülevven ve ol ırmaqlaruñ köpüḡi misk ü ‘anber idi. Ve eṭrāfında biten otlar sūnbül ve za‘ferān idi."

Yedinci. "Aḡaclar gördüm, şöyle büyük ki eger bir kimesne yüḡrük at ile yetmiş biñ yıl segritse gölgesini ḡaṭ‘ idemez idi. Ol aḡaclaruñ uşûli altundan ve budakları yāḡûtdan ve incüden ve zebercedden idi. Yaprakları sündüsden ve ḡarīrden ve ḡülleden ve dībāceden idi. Her yapraḡı Ḳāfdan Ḳāfa dek örter idi. Her mīveleri büyük destīler gibi her mīvede yetmiş dürlü lezzāt [S 246^a] var idi. Ve her mīvenüñ³⁵⁶⁸ içinde çekirdeḡi [M 360^a] yerine bir ḡurī var idi. Her biri ehl-i cennete kendüyi ‘arz ider idi. Ehl-i cennetüñ ḡatırı meyl idicek ol mīvenüñ yerinden ḡopup nûrdan bir³⁵⁶⁹ ṭabaḡ içine ḡonup aḡızı yanına zahmetsiz ve tevaḡḡufsız³⁵⁷⁰ gelür idi. Eger ol aḡac biñ yıllık yol ba‘īd ise ‘ale’l-fevr rāḡıbinuñ yanına gelür idi.³⁵⁷¹ Ve dudaḡına ḡarīb olup murādı deñlü ekl iderdi. Hemāndem yerinde bir daḡı biter idi."

Sekizinci. "Ol aḡaclar üze murḡlar gördüm, develer gibi. Cennetde ne elvān var ise üzerlerinde mevcûd görünür idi. Taḡtlar öñinden ḡeḡüp yüz biñ aşvāt-ı muḡtelife ile naḡamāt iderler. Ehl-i cennet eydürler ki ‘Şavtıñ mı gökḡek ve yāḡûd şüretiñ mi’ didikde ‘Yā ehl-i cennet, laḡmım ikisinden daḡı ḡûbdur.’ Fi’l-ḡāl havā‘da boḡazlanup büryān olup ṭalībüñ öñine gelür, istedüḡi deñlü tenāvül idüp ṭoydıḡda ol murḡ ‘ale’l-fevr a‘zā’larını bir yere cem‘ idüp fi’l-ḡāl diri olup uçup ol dirāḡt üzerinde naḡamāt idüp ehl-i cenneti medḡ iderler. Göḡüp gider."

Ṭoḡuzıncı. "Sekiz cenneti baña ‘arz eylediler. Dördi bāḡ u bustān idi ki firdevs ve cennetü’l-me’vā ve cennetü’l-‘adn ve cennetü’n-na‘īm. Dördi sarāylar ile bāḡ u baḡḡeler idi, dārü’s-selām dārü’l-celāl dārü’l-ḡarār dārü’l-ḡuld. Bu cennetlerüñ her biri gökde olan yıldızlar ve beyābānda olan ḡumlar şaḡışınca ḡimenler ve bustānlar var. ‘Arş-ı Raḡmān cennetüñ saḡfıdır. Ve yalnız cennāt-ı ‘adnde baña kûşklar gösterdiler ki

³⁵⁶⁸ mīvenüñ: **M**’de yok

³⁵⁶⁹ ḡopup nûrdan bir: **M**’de yok

³⁵⁷⁰ ve tevaḡḡufsız: **M**’de yok

³⁵⁷¹ eger ol aḡac biñ yıllık yol ba‘īd ise ‘ale’l-fevr rāḡıbinuñ yanına gelür idi: **S**’de yok

göklerde olan efkäre gelmez ‘adedi göklerde olan yıldızlar şağışınca. Dahı ziyāde ekşeri benüm aşhābum isminedir. Her küşk yer ile gök mabeyni deñlü idi. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām baña gösterüp, ‘Bu fülān ve bu dahı fülānuñ küşkıdur’ diyü ta’yin iderdi. Bir küşk gördüm, cümlesinden büyük ve yüksek. ‘Bu kaçır Ebū Bekir-i Şiddīk hazretlerinüñdür.’ Andan dahı [M 360^b] hazret-i ‘Ömer rađıyallāhu ‘anhuñ ve ‘Osmān rađıyallāhu ‘anhuñ ve hazret-i ‘Alī rađıyallāhu te‘ālā ‘aleyhim ecma‘in küşkların gösterdiler.”

Naql olunur ki hazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ebū Bekire eyitdi, ‘Yā Ebā Bekir, senüñ kaçırını gördüm. Kızıl yāķūtdan idi. Ve anda olan leṭāifi ve hāzırlanan ‘avāṭifi müşāhede itdüm.’ Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Kaşır ve şāhib-i kaçır saña fedā olsun’ didi. Andan ‘Ömer rađıyallāhu ‘anha eyitdi, ‘Senüñ kaçırını gördüm, yāķūtdan. Ve anda çok hūriler var idi. İçerü girmedüm. Senüñ gayretiñi, ya’nī kısganlığını fikr itdüm yā ‘Ömer’ didi. ‘Ömer ağladı, ‘Her kişiden kıskanmak hattā resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden dahı olur mı.’ Hazret-i ‘Osmāna eyitdi, ‘Seni her gökde gördüm. Ve cennetde küşkuña muṭāla‘a itdüm’ didi. Ve hazret-i imām ‘Alī rađıyallāhu ‘anha eyitdi, ‘Yā ‘Alī, senüñ şüretiñ dördinci kat semā’da gördüm. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selāmdan suāl itdüm. Eyitdi, yā resūlallāh, melā’ike hazret-i ‘Alīyi görmege müştāk oldılar. Hakk te‘ālā anuñ şüretinde bir melek halk itdi. Dördinci gökde kodı, tā kim melā’ike ziyāret ideler [S 246^b] ve teberrük ahz eyleyeler. Andan küşkuña nazar itdüm ve girdüm. Bir ağacdan bir yemiş aldum, koķladum. Andan bir hūrī çıkıdı. Ve yüzine niķābın çekdi³⁵⁷². Sen kimsin didüm. Senüñ dāmāduñ ve ‘amminüñ oğulu ‘Alī için halk olundum yā resūlallāh didi.’

Onıncı. Buyurdı ki "Cennet ortasında bir ırmaķ gördüm, sāk-ı ‘arşdan akar. Bir yerden şu ve süd ve ‘asel ve hamr çıkar, aşlā biribirine karışmaz. Ol ırmağın kenarı zebercedden idi. Ve içinde olan taşlar cevāhirden idi. Ve balçığı ‘anber ve otları za‘ferān idi. Ve etrāfında gümüşden āyineler kōmışlar idi. Ya’nī şu içecek bardaklar gibi gökde olan yıldızlardan çok idi. Etrāfında kuşlar var idi. Boyunları deve boyunu gibi idi. Her kim ki anların etinden yese ve ol [M 361^a] ırmaķdan içse Hakk te‘ālānuñ rızā’sına mazhar olup. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selāmdan suāl itdüm, ‘Bu ne ırmaķdur.’ Eyitdi, ‘Kevşerdür. Hakk te‘ālā saña virmişdür.’ innā a ‘ṭaynāke’l-kevşer³⁵⁷³ andan haber virür. Sekiz cennetde bir bustān yokdur, illā ol kevşerden bir nehir akar. Ol ırmağın kenārında haymeler gördüm, cümlesi dürr ü yāķūtdan. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selāma suāl itdüm. ‘Senüñ hātūnlarınuñ

³⁵⁷² ve yüzine niķābın çekdi: M’de yok

³⁵⁷³ el-Kevser 108/1

menāzilidür' didi. Ve çadırlarda hūriler gördüm, yüzleri āfitāba beñzer. Cümlesi āvāz ile envā'-ı nağamāt ile terennüm iderler idi,

naḥnu 'n-nā'imātu fe lā neb'usu ebeden
naḥnu 'ş-şāhidātu fe lā nemellu ebeden
naḥnu 'l-kāsiyatu fe lā na'rā ebeden
naḥnu 'ş-şābātu fe lā nehrim ebeden
naḥnu 'r-rāḍiyātu fe lā neshātu ebeden
naḥlu 'l-ḥālidātu fe lā semūtu ebeden
tūbā limen kāne lenā ve kunnā lehu

bu kelimāti terennüm iderler idi. Ya'nī, 'Biz nā'imātız, bize şiddet gelmez ebeden. Ve şāhidleriz, melāl gelmez ebeden. Biz donanmışlarız, 'uryān olmazuz ebeden. Biz tāzeleriz, ya'nī bize kocalık ve qarılık gelmez ebeden. Ve biz rāzileriz, ğazab gelmez ebeden. Ve biz ḥālidlerüz³⁵⁷⁴, mevt gelmez ebeden. Sa'ādet şol kimesnelere ki biz anlaruñ ve anlar bizüm ola.' Bunlaruñ şadāları cennetüñ kaşırına ve āğaclarına irişür. Anlardan şadālar ve nağmeler peydā olur ki eger ol zemzeme dünyāya irişeydi mevt ü miḥnet dünyāda olmaz idi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'İster misin ki bunlaruñ yüzlerin göresin.' 'belī' didüm. Bir ḥaymenüñ kapusını açdum. Naẓar itdüm. Şüretler gördüm, eger cümle 'ömrümi anlaruñ vaşında³⁵⁷⁵ geçüreydüm tamām olmaz idi. Yüzleri südden beyāz. Ruḥları yāḳūtdan aḥmer ve güneşden nūrlu. Ve derileri verd-i aḥmerden ter ve yumşak ḥarīrden ve māhdan rūşen. Ve miskden rāyiḥası laṭif. Şaçları ğāyet siyāh, kimi örölmiş ve kimi şalıvirilmiş. Otursa etrāfında ḥaymeler gibi olur, tursa ayağından aşığa irişür. Her birinüñ öñinde biñ ḥıdmetkār тұrur. Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmdan [M 361^b] suāl itdüm. Didi ki 'Bunlar senüñ ve ümmetüñ içündür.'"

On birinci³⁵⁷⁶. Naql olunur ki ḥazret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki "Cennetde [S 247^a] gördüğüm 'acāibden ol dört ırmaḳ idi ki Ḥaḳḳ te'ālā zıkr itdi, *fīḥā enhārun min mā'in ğayri āsinin ve enhārun min lebebin lem yetegayyer ta'muhu ve enhārun min ḥamrin lezzetin lişşāribine ve enhārun min 'aselim muşaffā*³⁵⁷⁷. Ol ırmaḳlaruñ yaşıllığı şol mertebede idi ki eger cümle dünyāyı bi't-tamām aña kıyās itseler bir deryā katında bir igne deñlü görünür idi. Eyitdüm, 'Yā Cebrā'īl, bu 'azamet ile bu

³⁵⁷⁴ ya'nī bize kocalık ve qarılık gelmez ebeden ve biz rāzileriz ğazab gelmez ebeden ve biz ḥālidlerüz: **M**'de yok

³⁵⁷⁵ anlaruñ vaşında: **M**'de yok

³⁵⁷⁶ birinci: **S**'de yok

³⁵⁷⁷ Muhammed 47/15

deryâlar kanden gelür ve kande gider.’ Eyitdi, ‘Ol kadar bilürem ki kevser havzıdır, ammâ kande gelür ve kande gider bilmezem’ didi. ‘Senüñ Hakk te‘âlâ katında kerâmetiñ çokdur. Eger murâd eyleseñ saña bildirür.’ Bu fikirde iken bir melek geldi, büyüklüğün Allâhu te‘âlâdan ğayrı kimesne bilmez. Çok kanadları var. Baña eyitdi, ‘Bu kanadum üzerine mübârek ayağıñ baş ve gözüñi yum.’ Ol melek tayrân itdi. ‘Mübârek gözüñi aç’ didi. Açdum. Bir ağac gördüm. Ol ağacuñ altında yekdâne incü gördüm. Ol incüyi bir kubbe gördüm. Şöyle büyük ki cümle dünyâyı ol kubbenüñ üzerine kosalar bir büyük tağ üzerinde bi kuş konmuş kadar ola. Ol kubbenüñ altundan bir kilîdi var. Kapusu zebercedden idi ki gördüm, bu dört ırmağ bu kubbeden çıkar. Dönmek istedüm. Ol melek eyitdi, ‘Niçün. Bu kubbenüñ içerüsine girüp haqîkat-i hâle vâsıl olmaz mısın’ didi. ‘Kapu kilîdlüdür’ didüm. Eyitdi, ‘Miftâhı senüñledür’ didi. ‘Nedür’ didüm. ‘*bismillâhi’r-raḥmāni’r-raḥîm*’ didi. Yakın varup, zıkr idicek kapu açıldı. Gördüm, ol kubbenüñ dört dīvārından bu dört ırmağ akar. ‘İm ‘ânla nazar eyle’ didi. Çün kim diğkat ile bağdum, gördüm ki bir rükninde *bismi* yazılmış. Birinde *allâh* yazılmış.³⁵⁷⁸ Birinde *er-raḥmân* yazılmış. [M 362^a] Ve birinde *er-raḥîm* yazılmış. Şu *bisminüñ mîmi* gözinden akar. Süd ırmağı lafzatullâh hâsinuñ gözinden cereyân ider. Hamr ırmağı *er-raḥmānuñ mîmi* içinden akar. ‘Asel ırmağı *er-raḥîm mîminüñ* içinden akar.” Eyitdi³⁵⁷⁹, “Bildüm ki bu dört ırmağ bu dört kelimedden zâhir olur. Andan Hakk te‘âlâ baña hitâb eyledi, ‘*yâ men zekerenî bihâzihi’l-kelimâti ve kâle biḳalbin ḥâlişin bismillâhi’r-raḥmāni’r-raḥîm saḳaytuḥu min hâzihi’l-enhâri’l-erba’ati.*’ Ya’nî, ‘Ümmetiñden her kim beni bu dört kelime ile yâd eyleye³⁵⁸⁰, aña bu dört ırmağlardan içürürem.’ ve ‘*l-ḥamdulillâhi rabbi’l-‘âlemîn.*”

On ikinci. "Cennet ortasında bir küşk gördüm, yâkût-ı ahmerden. Kapusın açdılar, içine girdüm. Bir hâne gördüm, aq incüden. Ol hâneye girdüm. Bir şandûğ gördüm, nürdan kilîd urulmuş. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâmdan suâl itdüm. Didi ki ‘Hakk te‘âlânuñ sırrıdır, sevdüğine ızhâr ider.’ Hakk te‘âlâdan diledüm, ol şandûğı açdı. Eski palâs gördüm, hüllelere şarılmış. ‘Bu nedür’ didüm. ‘Fuḳarâ’ murakka’ıdur’ didi. ‘Bu devleti baña vir’ didüm. Hakk te‘âlâ buyurdi ki ‘Yâ Muhammed, bu fuḳarâ’ murakka’ın saña ve ümmetiñe ihtiyâr itdüm. Ol gün bunu halk itdüm, düstlarımdan [S 247^b] ğayrı

³⁵⁷⁸ bir rükninde bismi yazılmış birinde allâh yazılmış; birinde bismillâh yazılmış **M**. Dört ırmaktan bahsedildiği için ve metnin devamında dört sayısı üzerinden bölümleme olduğu için **M**’deki yanlıştır.

³⁵⁷⁹ eyitdi: eyitdüm **M**

³⁵⁸⁰ yâd eyleye: **M**’de yok

kimesneye virmezem. Ve bundan ‘azîz nesne yaratmadum.’” Lâcerem ki h^vâce şallallâhu ‘aleyhi ve sellem, *el-fakru fahrî*³⁵⁸¹ buyurdi.

On üçüncü. Buyurdi ki "Cennetde yedi kûşk gördüm, dürr ü yâkûtdan. Her birinüñ mâbeyni mağrib ile maşrık mâbeyni kadar. Cebrâ’ilden suâl itdüm, ‘Bu kûşklar kimiñdür’ didüm. Didi ki ‘Bir a‘ mâyı yedi adım elin alup yedeniñdür.’ ‘Beşâret ideyüm mi’ didüm. ‘Bundan a‘ zam bir beşâret eyle. Bir mü’min şabâh kalkup yedi kerre, *lâ ilâhe illallâh* dise, andan âbdest alup namâz kılsa Hakk te‘âlâ aña cennetde yigirmi tamâm bu dünyâ deñlü mağribden ve maşrıktan mağribe varınca mekân virilür.’”

On dördüncü. "Rıdvânı gördüm, bir muraşsa‘ taht üzerinde [M 362^b] oturmuş, melâ’ike etrâfında el bağlayup тұrurlar. Baña ta‘zîm itdiler. Eyitdüm, ‘Baña ümmetimüñ ahvâlinde haber vir.’ Eyitdi, ‘Hakk te‘âlâ cenneti üç kısım itdi, ikisi senüñ ümmetiñe ve biri sair ümmetlere.’ Ve Rıdvân öninde vâfir miftâhlar gördüm, nûrdan. Suâl itdüm. Didi ki ‘Ümmetiñden bir kimesne, *lâ ilâhe illallâh* dise Hakk te‘âlâ anuñ için bir kûşk halk ider. Ve anuñ miftâhın baña teslîm ider. Kıyâmet günü ol kimesne kabirden kalkıcak kûşkınüñ miftâhın aña virürem. Varup menziline nâzil olur³⁵⁸².’”

On beşinci. "İdrîs peygamber ‘aleyhi’s-selâmı gördüm. Baña selâm virdi. Ve cevâb virüp eyitdüm, ‘Merhabâ, bu hüceste makâma irişdiñ ve cân acısın çekdiñ.’ Eyitdi, ‘Kâşki ‘âlem halk olunalıdan tâ bu makâma dek irişdiñ ve cân acısın çekdiñ, hemân senüñ cemâlün ile müşerref olsam, dañı a‘lâ idi.’ Eyitdüm, ‘Yâ karındaşım İdrîs, buña sebep nedür’ didüm. Eyitdi, ‘Kağı kûşkı görsem ve kağı hürîye teveccüh itsem eydürler ki bu Muhammedüñdür.’ Ve dañı İdrîs ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Bir tağ gördüm, aña Cebelü’r-rahme dirler idi. Başı künküre-i ‘arşa irişmiş idi. Ol tağ misk ü ‘anberden idi. Ol tağa on iki kapu tertîb itmışler, aq gümüşden. Her kapunuñ mâbeyni şol deñlü idi ki eger bir kimesne burâka süvâr olsa beş yüz yıl segirtse bir kapudan bir kapuya ancak irişür.’ ‘Bu kağı peygamberüñdür.’ Hakk te‘âlâ buyurdi ki ‘Peygamber makâmı degildir. Ümmet-i Muhammedden bir cemâ‘at ile iki rek‘at namâz kılsa anuñdur. Anuñcün taleb itdüm ki senüñ ümmetiñden olaydum.’”

Andan hâzret-i seyyidü’l-enbiyâ’ Muhammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki "Sekiz cennetün çemenzârın ve bağ u bustânların ve Rıdvânı müşâhede itdüm. Tekrâr rabbü’l-‘izzetün huzûrına vardum. Buyurdi ki ‘Hâbîbim, ümmetiñüñ menzillerin ve sarâyaların müşâhede itdiñ mi. Bu deñlüye râzî olduñ mı.’ Eyitdüm, ‘Yâ rabbî, ben bendeyüm. Kûl efendisinden hoşnûd olmaz mı.’ Andan Hakk te‘âlâ buyurdi ki

³⁵⁸¹ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2/102 (no.1835).

³⁵⁸² varup menziline nâzil olur: M’de yok

‘Ol kerāmetleri [M 363^a] ve ni‘metleri ki dūstuma hāzırladum ve dūşmanlarıma haram itdüm. Dūşmanlarımuñ yerlerin ve ‘azābların görüp müşāhede idesin.’ İsrāfīl ‘aleyhi’s-selāma emr olundı, ‘Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām [S 248^a] habībime dūşmanlarımuñ menzillerin göstereyin’ dedi."

Sa‘īd bin Cübeyr rađıyallāhu ‘anh ‘İkrimenen rivāyet ider, resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki, "Hātırıma geldi ki ‘Cennetüñ derecātın gördüm. Ve cehennemüñ derekātın dağı görsem’ didüm. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām elime yapışıp revān oldu. Tā Mālik ‘aleyhi’s-selāma irişdi, dedi ki ‘Hāzret-i Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem murād ider ki dūşmanlarıñ habşhānelerin göre, tā inzārı başiret üzre ola."

Yigirminci Faşıl

Cehennemde müşāhede itdügi ‘acāib ü garāibi beyān ider. Naql olunur ki çün kim Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām Mālike eyitdi, hāzret-i server-i kâināt ‘aleyhi efđalü’s-şalavāt ve ekmelü’t-taḥiyyāt Muḥammed Muştafāya cehennemüñ derekātını göstere. "Mālik eyitdi, ‘Yā resūlallāh, mübārek ayağıñ altına nazar eyle’ dedi. Gökler şakḳ olup beyt-i maḳdis baña keşf oldu. Bir heybet melek gördüm, boyı yer ile gök kadar burunı deliklerinden āteş çıkar elinde yanmış kemükler ile oynar. Mālik eyitdi, ‘Yā Şavhā’īl, ol nesne ki elüñ altındadır, Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve selleme anı göster. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāma eyitdi ki ‘Di ki cehennemüñ ṭabaḳātını açsun. Ayağın altına nazar eyle’ dedi. Evvelki ḳat yer şakḳ oldu. Ol ṭabaḳada olan ḥalkı baña gösterdi. İkinci yer şakḳ olup anda silsileler ve buḳağılar gördüm. Üçüncü yer şakḳ olup anda ehl-i cehennemüñ ḳatrāndan ḳaftānların gördüm. Dördüncü yer şakḳ olup anda ṭağlar ve ṭaşlar gördüm. Cehennemde kāfırlara ḳarın olsa gerekdür. Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdi, *ve ‘l-ḳūduha ‘n-nāsu ve ‘l-ḥicāratu*.³⁵⁸³ Andan beşinci yer şakḳ oldu. Anda cehennemüñ yılanları ve ‘akrepleri gördüm. Altıncı ḳat yer şakḳ oldu. Anuñ adı [M 363^b] siccīn idi. Ehl-i cehennemüñ defterlerin gördüm. Andan yedinci yer şakḳ oldu.³⁵⁸⁴ Anuñ ismi ‘Acībdür. Anda āteşden deryālar gördüm."

Bir rivāyetde "Mālik eyitdi, ‘Yā Muḥammed, cehennemi görmege ṭāḳat getürmezsin.’ Eyitdüm, ‘Görmege ḳābil olacaḳ deñlü aç.’ Mālik igne ḳulağı deñlü açdı. Bir āteş gördüm, ḳarañu giceden dağı zulümāt. Birbirinden aşığı yedi ḳapu gördüm, her bir ḳapuda birbirine beş yüz yıllık yol uzak. Cehennemüñ ḥazīnelerin ve ṭabaḳaların

³⁵⁸³ el-Bakara 2/286

³⁵⁸⁴ anda cehennemüñ yılanları ve ‘akrepleri gördüm altıncı ḳat yer şakḳ oldu anuñ adı siccīn idi ehl-i cehennemüñ defterlerin gördüm andan yedinci yer şakḳ oldu: S’de yok

gördüm. Her kapuda bir hatt yazılmış. Birinde, *feveylun lilmuṣallīn * ellezīne hum ‘an ṣalātihim sāhūn*³⁵⁸⁵. Birinde, *veylun lilmuṣrikīn*³⁵⁸⁶ yazılmış. Üçincide, *veylun lilmukezzibīn*³⁵⁸⁷ yazılmış. Dördüncide, *veylun lilmuṭaffifīn*³⁵⁸⁸ yazılmış. Beşincide, *veylun likulli humezetin*³⁵⁸⁹ yazılmış. Altıncıda, *veylun likāsiyeti kulūbuhum*³⁵⁹⁰ yazılmış. Yedincide³⁵⁹¹, *veylun lillezīne yektubūne ‘l-kitābe bieydihim*³⁵⁹². Her bir kapunun bir ismi ve bir mu‘ayyen müvekkeli var." Rivāyāt tertībinde muhtelif vāki‘ olmuştur.

Ba‘zı rivāyātda böyle vāki‘ oldu, Evvelki bāba cehennem ve hāzinine Ṣavhā‘īl³⁵⁹³ dirler. İkinciye lezā, hāzinine Tūfā‘īl³⁵⁹⁴ dirler. Üçüncüye huṭame, hāzinine Şemṭā‘īl³⁵⁹⁵ dirler. Dördüncüye sa‘īr, hāzinine Ṭamṭā‘īl³⁵⁹⁶ dirler. Beşinciye veyl, hāzinine Şaṭā‘īl³⁵⁹⁷ dirler. Altıncıya saḳar, hāzinine Ḳatā‘īl dirler. Yedinciye hāviye, hāzinine Ṭamṭā‘īl dirler. Her hāzinūn yetmiş biñ melek a‘vānı cümlesi siyāhlar geyer ve gök gözlüler.

Cehennemde olan a‘zāblaruñ zikridür.

[S 248^b] "Evvelki ṭabaḳada yetmiş biñ ṭağ gördüm, āteşden. Her ṭağda yetmiş biñ dere, her vādīde yetmiş biñ şu‘be, her şu‘bede yetmiş biñ şehir, her şehirde³⁵⁹⁸ yetmiş biñ sarāy her sarāyda yetmiş biñ şandūḳ cümlesi āteşden idi. Her şandūḳda yetmiş biñ dürlü ‘azāb birbirine beñzemez. İkinci ṭabaḳada olanı açdı, anda iki sınıf ‘azāb ziyāde gördüm. Melā‘ike-i ḡulāz u şidād bu ṭabaḳada çoḡdı. Üçüncü ṭabaḳanuñ ḳapusın açdı. Üç ṭabaḳada olan ‘azāb miḳdārı gördüm. Dördüncüñ [M 364^a] ḳapusın açdı. Anda ırmaḳlar gördüm. Deriñligi yetmiş yıllık yol idi. Çömlek gibi ḳaynar idi. Beşüncüñ ḳapusın açdı. Anda āteşden bir vādī gördüm, āteşden örti ile örtülmiş. Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām örtüyü ḳaldırdı. Anda şol deñlü yılanlar ve aḳrebler gördüm ki ‘adedin ancak Allāhu te‘ālā bilir. Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selāmdan suāl itdüm. Eyitdi, ‘Bu vādīye Veyl dirler. Bu yılanlar ve ‘aḳrebler ziyāde ‘azāb içündür.’ Altıncı ṭabaḳanuñ ḳapusın açdı. Anda dahı bir vādī gördüm, āteşden perde ile örtülmiş. Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Bu vādīye siccīn dirler. Ḳıyāmete dek örtülü ṭurur. Ḳıyāmetde küffārdan ve ‘uşātdan intikām olunur

³⁵⁸⁵ el-Mâûn 107/4-5

³⁵⁸⁶ el-Fussilet 41/54

³⁵⁸⁷ el-Mutaffifin 83/10. Ayet "veylun yevme ‘izin lilmukezzibīn" dir.

³⁵⁸⁸ el-Mutaffifin 83/1

³⁵⁸⁹ el-Hümeze 104/1

³⁵⁹⁰ ez-Zümer 39/22

³⁵⁹¹ veylun likulli humezetin yazılmış altıncıda veylun likāsiyeti kulūbuhum yazılmış yedincide: S’de yok

³⁵⁹² el-Bakara 2/79

³⁵⁹³ ṣavhā‘īl: ṭavfā‘īl S

³⁵⁹⁴ tūfā‘īl: ṭafā‘īl S

³⁵⁹⁵ şemṭā‘īl: ṭavfā‘īl S

³⁵⁹⁶ tamṭā‘īl: şemṭā‘īl S

³⁵⁹⁷ şaṭā‘īl: şaftā‘īl S

³⁵⁹⁸ yetmiş biñ dere her vādīde yetmiş biñ şu‘be her şu‘bede yetmiş biñ şehir her şehirde: M’de yok

bunuñla' didi. Yedinci tabakanuñ kapusın açdı. Çok melā' ile gulāz u şidād gördüm. 'Adedlerin Allāh bilür. Hāzretten gayrı kimesne bilmez. Anda āteşden tābūtlar gördüm. Ve melā' ike gulāz ve şidād³⁵⁹⁹, her birinüñ elinde āteşden ve demürden mıkrāzlar ādemīleri bir kuyudan çıkarup birine atarlar. Ve envā'-ı 'azāblar iderler. Anlar feryād idüp, 'yā gīyāşe'l-mustagīşīn ağıšnā.' Kimesne iltifāt itmez ve meded yetiştürmez. 'Azābları ziyāde olur. Cebrā' ile eyitdüm, 'Bundan ziyāde 'azāb olur mı.' 'Gayrı 'azāba nisbet ile āsāndur' didi. Andan tābūtlar gördüm, āteşden kilīdlü. 'Bunlar nedür' didüm. Cebrā' il 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bunda cebābir ve mütekebbir olanlara 'azāb iderler. Ve başı aşāğa āteşe atarlar, ebed ile'l-ebed ka' rına yetişmezler. Ol tābūtarda şol kadar yılan ve akreb var ki 'adedin Allāh bilür.' Andan vādīler gördüm, anda āteşden ağaçlar var. Bīnihāye yemişleri var, āteşden. Ve bir vādī dahı gördüm, degirmen. Ehl-i cehennemi anda yumşak ider, tekrār yine bütün olur. Müvekkelleri siyāh deve gibi. Ve āteşden kurdlar gördüm, ehl-i cehennemi şıgırlar gibi 'azāb iderler. 'Bu ağaçlar zaḳḳūmdur', Cebrā' il 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bu kurd kurdlar ve bu siyāh kelbler 'āşī olanlara 'azāb itmek içündür. Eger cümle 'ālem Ve bunlardan ehl-i cehenneme 'azāblar mülḥaḳ olur ki eger cümle 'ālem³⁶⁰⁰ [M 364^b] ḥalkı kıyāmete dek vaşf eylese beyān idemez.'" *ne 'ūzu billāhi min zālik.*

Bir rivāyetde dahı böyle vāḳi' oldı ki ḥāzret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki "Çün kim mālik cehennemüñ tabaḳaların açdı, cümlesin gördüm. Yedinciye [S 249^a] Hāviye dirler. Anuñ 'azābı gayrı tabaḳalardan ziyāde idi, belki iz 'āf-ı muzā'af artuḳ idi. Suāl itdüm ki 'Buña ne maḳūle tā'ife gider.' Eyitdi, 'Fir'avn ve Ḳārūn ve Hāmān ve aşḥāb-ı mā'ide-i 'İsā 'aleyhi's-selāmuñ ve senüñ ümmetüñ münāfıḳları. Altıncıya caḥīm dirler, anda müşrikler mu'azzebdür. Beşinci tabaḳa şakardur, anda cebbār begler ve mütekebbirler³⁶⁰¹ 'azāb olunur. Dördinci lezādur, anda İblīs ve etibbā'ı maḥbūs olurlar' didi. 'Üçinci ḥuṭamedür, anda cühūdlara 'azāb olur³⁶⁰². İkinci tabaḳa sa'īrdür, naşarā içündür' didi. 'Evvelki tabaḳa cehennemdür.' Gördüm, anuñ 'azābı olbir tabaḳalardan az idi. Anda āteşden yetmiş biñ deryā gördüm. Her bir deryā şol deñlü idi ki yedi ḳat yer ve yedi ḳat gögi bir deryāya atsalar ve bir melege emr itseler biñ yıl arasa bulsa mümkün olmaz idi." Ve zebānīler 'azametinde şöyle idi ki rivāyet olunur ki eger biri yedi ḳat yeri ve yedi ḳat gögi ağızınuñ bir cānibine ḳosa olbir cānibi ḥāberdār olmaz idi. Ol deryālar mevc urup 'azīm meḥīb şadālar zāhir olur. Meselā dünyāya şadā irişeydi

³⁵⁹⁹ āteşden tābūtlar gördüm ve melā' ike gulāz ve şidād: **M**'de yok

³⁶⁰⁰ ve bunlardan ehl-i cehenneme 'azāblar mülḥaḳ olur ki eger cümle 'ālem: **M**'de yok

³⁶⁰¹ cebbār begler ve mütekebbirler: şābi'iler **S**

³⁶⁰² üçüncü ḥuṭamedür anda cühūdlara 'azāb olur: **S**'de yok

ve bir diri kimesne kalmaz idi. Muḥassalā "Mālike, 'Bu ṭabaḳa ḳaṅḳı t̃ā'ife içündür' didüm. Mālik başın aṣaḡa idüp cevāb virmedi. Tekrār suāl itdüm. Sükūt itdi. Ammā Cebrā'īl 'aleyhi's-selāma gizlū söz didi. Ve Mālike eyitdi, 'Senden cevāb ister³⁶⁰³. Ma'zūr tut.' Ve ben eyitdüm, 'Her ne ḥāl ise cevāb vir ki bugün tedāriki mümkin ola.' Mālik eyitdi, 'Yā resūlallāh, senūñ ümmetiñüñ 'āşileri içündür. Anlara naşihat eyle, bu menzile varmayalar. Mehībdür, ihtizār gerektür. Ve kendülerini böyle 'azāba giriftār idecek şey'lerden ḥazer itsünler³⁶⁰⁴. Ol gün ben 'āşilere teraḥḥum idüp şefḳat [M 365^a] itmem. Ne aḳ şaḳallu pīrlerine ve ne cüvānlarına şefḳat iderem' didi." H̱vāce şallallāhu 'aleyhi ve sellem aḡlamaḡa başladı. Ve mübārek başından 'imāmesin çıkarup şefā'ate ve niyāza āḡāz itdi. Ümmetiñüñ za'īfligın ve böyle 'azāba ṭāḳat getürmediklerin zıkr idüp ol ḳadar zārī itdi ki Cebrā'īl 'aleyhi's-selām melā'ike-i muḳarrabīn bile aḡlaşdılar. Rabbū'l-'izzetden ḥiṭāb-ı müsteṭāb irişdi ki 'Ḥabībim, senūñ ḥürmetiñ benüm ḳatımda 'azīzdür ve 'azīmdür. Ve du'ā'ñ müstecābdur. Göñülünü ḥoş tut. Seni murādiña irişdürem. Bugün şol deñlü ḥıdmet eylediñ ki t̃ā ẖā * mā enzel nā 'aleyke'l-ḳur'ān leteşḳā³⁶⁰⁵ āyetin inzāl itdüm. Ḳıyāmetde bir maḳām vireyüm ki şol ḳadar 'āşileri saña baḡışlayum, t̃ā kim yeter diyesin.' ve lesevfe yu 't̃ike rabbuke feterdā³⁶⁰⁶.

Ol ḥazretüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem cehennemde pederin ve vālidesin gördüğün beyān ider. Rivāyet olunur ki ol ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem, "Cehennemüñ kenārında ṭurup ehl-i cehenneme naḡar itdüm. Bu eṣnā'da bir mevc geldi ve āteş ḳaynadı. Ol mevc içinde bir ḥātūn gördüm, 'azāba mübtelā olmış." Bir rivāyetde, "Bir nevhātṭ cüvān daḡı gördüm, ol ḥātūn ile bile [S 249^b] mu'azzeḳ. Bu deñlü ehl-i cehennem gördüm, anları gördüğüm gibi şöyle müte'eṣsir oldum ki ḡayrıda öyle vāḳi' olmamış idi. Ḥātırım ḡāyet perīşān oldı. Āteş anları yine başı aṣaḡa iletđi. Yine yukaru çıkıcaḳ baña bir söz söylemek murād eyledi, mümkin olmadı. Tekrār āteş aṣaḡı iletđi. Mālike suāl itdüm, 'Bunlar kimlerdür.' Cevāb virmedi, benden şaḳladı. Üç kerre suāl itdüm. 'Senden ḥicāb iderem yā resūlallāh' didi. Tekrār yukaru geldikde aḡlayarak yanıma geldiler. Ol ḥātūna, 'Sen kimsin ve bu cüvān kimdür' didüm. Eyitdi, 'Beni bilmez misin ey ana cānı. Ben senūñ vālideñüm. Ve bu cüvān babañ 'Abdullāhdur. Nice yüz biñ 'āşī saña anañ ve babañ maḥrūmlardur.' [M 365^b] Nidā' geldi ki 'İki murāduñ birin ihtiyār eyle, yā māder ü pederüñ yā ümmetiñ şefā'atin.' Peyḡamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem

³⁶⁰³ ister: isterem **M**

³⁶⁰⁴ ve kendülerini böyle 'azāba giriftār idecek şey'lerden ḥazer itsünler: **M**'de yok

³⁶⁰⁵ Tā-Hā 20/1-2

³⁶⁰⁶ ed-Duhā 93/15

mütehayyir olup āhîrû'l-emr ümmetüñ şefâ'atin ihtiyâr eyledi. 'Vâlideynimüñ hâllerin saña tefvîz itdüm yâ rabbim' didi. Hakk te'âlâ buyurdu, 'Yâ Muhammed, çün pederiñ ve mâderiñdür, geçüp ümmetiñ ihtiyâr itdiñ. Ben senüñ günahkâr ümmetiñ sâir ümmetler üzerine ihtiyâr itdüm. Ve seni anlara şefî' eyledüm. Allâhu te'âlâ şefâ'atinden mahrûm itmeye.'"

Yigirmi Birinci Faşıl

Ol hâzretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem itdüğü du'â'yı beyân ider. Buyurdu ki *allâhumme innî e'ûzu bi'afvike ve e'ûzu biridâke min sahaṭike ve e'ûzu bike minke lâ uhşî senâ'i* 'aleyke ente kemâ eşneyte 'alâ nefsike. 'Ulemâ'-yi kibâr ve meşâyih-i zü'l-i'tibâr rahimehumullâhu şöyle buyurdılar ki çün hâzret-i server-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellem cennet ü cehennemi seyr idüp meşûbât ve 'uḡubâtı müşâhede itdi, lâcerem, 'allâhumme innî e'ûzu bi'afvike min 'ikâbeke' didi. Ya'nî, 'Yâ Allâh, senüñ 'afvîña şıgıñuram, 'ikâbıñdan.' Ref'-i estâr olup 'Cennet ü nâr şevâba ve 'ikâba maḥall olmaz, illâ benüm emrüm iledür. Eger cennet maḥall-i rāḥat elinde olsa Âdem 'aleyhi's-selâm anda endüh u belâ' çekmezdi. Ve eger âteş ihrâka müstakilen kâdir olsa idi Hâlîlim İbrâhîm ihrâk ider idi. Cennet maḥall-i rāḥat degildür, benüm rızâ'mdur. Cehennem maḥall-i 'ikâb degildür, benüm ğazabımdur. Eger bir kimesneden râzî olam cehennem aña gülistân olur. Eger ğazab idem cennet aña zindân olur.' Bu ma'nâ hâzrete mekşûf olıcak, 'e'ûzu biridâke min sahaṭike' didi. Ya'nî, 'Senüñ rızâ'ñ taleb iderem' didi. Ol maḳâmdan daḥı tecāvüz idüp maḳâm-ı âḥer gösterdiler ki rızâ' ve ğazab şıfatlarıdır. Mevşûf şıfat ızhâr itmeyince fi'l zâhir olmaz. Pes feryadı bir cānibe idüp, 'e'ûzu [M 366^a] bike minke' didi. Ya'nî, 'Saña senden şıgıñuram.' Ulular eydürler ki şikâyet üç vech üzredür, düstdan ğayrıya şikâyetdür ve biri daḥı ğayrıyı düstdan düsta şikâyetdür ve biri daḥı düstdan düsta [S 250^a] şikâyetdür. Düstdan ğayrı düsta şikâyet düstdan yüz çevirmekdür. Ğayrı düstdan düsta şikâyet şirkdür. Düstdan düsta şikâyet 'ayn-ı tevḥîddür. Ya'nî, 'Senden ğayrı kimesne yokdur' dimekdür. Zâhiren şikâyetdür, ḥaḳîkatde şükürdür. Anuñ mazḥarı kışşa-ı Eyyûbde 'ennî messeniye'd-ḡurru³⁶⁰⁷' demiş iken, 'innâ vecednâhu şābiran³⁶⁰⁸' buyuruldu. Ya'nî bizden ğayrıya şikâyet itmedi. 'yâ eyyuha'n-nāsu ennî messeniye'd-ḡurru' dimedi, 'rabbi ennî messeniye'd-ḡurru³⁶⁰⁹' didi. Bu söz kendünüñ 'acziñi ızḥârdur. Bizüm ḳudretimüz ḳatında ḳalbini bizüm ḳudretimize rabṭ itmekdür.

³⁶⁰⁷ el-Enbiyâ 21/83

³⁶⁰⁸ Sâd 38/44

³⁶⁰⁹ el-Enbiyâ 21/83. Ayet "rabbeu ennî messeniye'd-ḡurru" şeklindedir.

Naql olunur ki bu kelimede bir nükte daḥı zıkr iderler. Yā vuşlata delālet ider. *min faḍlihi* delālet ider. Firākdan vuşlata feryād itmekdür. Ya'nī, 'Her ne dilerseñ eyle, hemān firāk ile mübtelā itme.' Andan bu maḳāmdan daḥı ziyāde keşf olundu. Sırr-ı şerīfine zāhir oldu ki 'Feryād idüp taleb idersin. Ve firākdan ḥazer idüp vuşlata rāḡıb olursın. İrādet benümdür. Eger vişāli isteyem ḥāşıl olur. Sen gerek firāk taleb eyle gerek eyleme. Ve eger firāk dileyem biñ kerre feryād itseñ vuşlat müyesser olmaz.' Bu ma'nā ol ḥazrete münkeşif olıcaḳ, '*lā uḥsī şenā'en aleyke ente kemā eşneyte alā nefsike*³⁶¹⁰' didi.

Yigirmi İkinci³⁶¹¹ Faşıl

Ḥvāce-i 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem maḳām-ı kābe kavseynden dönüp Mūsā 'aleyhi's-selām ile mülākāt idüp ve ol daḥı ḥazretüñ tekrār mürāca'ata delālet itmesin beyān ider. Namāz 'adedlerin taḥfifinde getürmişdür ki çün ḥazret-i seyyidü'l-kevineyn şallallāhu 'aleyhi ve sellem cennetüñ ve cehennemüñ 'acāib ü ḡarāibin müşāhede itdi, Cembrā'ıl [M 366^b] 'aleyhi's-selāma eyitdi, 'İzin var mıdur ki cenāb-ı rabbü'l-'izzete mürāca'at eyleyem.' Eyitdi, '*belī*.' "Varup nidā'-yı rabbü'l-'izzet irişdi ki 'Yā Muḥammed, cennetüñ ni'metini ve cehennemüñ şedāidini nice gördüñ.' Eyitdüm, 'Cennetüñ ni'meti ḥadd ü 'adedden ziyāde ve cehennemüñ şedā'idi³⁶¹² vaşıfıdan bīrūn.' Pes Ḥaḳḳ te'ālā buyurdi ki 'Her kim emrimi dutarsa 'azāb u 'iḳābdan maḥfūz olur ve ketf-i 'işmetime dāḥil olur. Cennetde dīdārıma vāşıl olur. Varup ḥalkı ĩmāna ve na'īm-i cināna delālet eyle. Ve 'azāb u şedāidden ḥalāş olmaḳ esbābın ta'līm eyle.' Andan baña bir nice naşihatler buyurdi. Evvelki ol idi ki eyitdi, 'Her kaçan saña bir ḡamm ve bir ḡuşşa gelse beni zıkr eyle ki ol zamān ben saña nefsiniñden yakın oluram.' İkinci buyurdi, 'Mazlūmuñ du'ā'sından ḥazer eyle. Zīrā aña ḥicāb yoḳdur. Elbette mazlūmuñ du'ā'sın kabūl iderem. Eger kāfir ise daḥı.' Üçinci eyitdi ki 'Yā Muḥammed, şedāide şabr eyle. Ve tecebbür ü tekebbürden ḥazer eyle. Dünyāya maḡrūr olma. Ve anda ārām itme. Ve anuñla iftiḥār eyleme. Zīrā dünyā ḥayyiz-i zevāldedür, kimesneye vefā'dārılık itmez.' Eyitdüm, 'İlāhī, saña taparam. Ve senden ḳorḳaram. Ve senden ümīd iderem. Ve daḥı 'ilme'l-yakīn bilürem ki ḥālİKım ve rāzİKım sensin. Ve nübüvvet ü risālet ḥil'atin viren sensin³⁶¹³.' Andan şoñra buyurdi ki 'Yā Muḥammed, namāzı vaḳtinde edā' eyle. Ve emri bi'l-ma'rūf ve nehy-i 'ani'l-münker eyle. Dīn bunuñ üzerine ṭurur.' [S 250^b] Eyitdüm,

³⁶¹⁰ "Seni övmekten acizim, kendi vasfını ancak sen bilirsin."

³⁶¹¹ ikinci: üçüncü S

³⁶¹² nice gördüñ eyitdüm cennetüñ ni'meti ḥadd ve 'adedden ziyāde ve cehennemüñ şedā'idi: S'de yok

³⁶¹³ ve nübüvvet ve risālet ḥil'atin viren sensin: S'de yok

‘İlāhī ve seydī, kavmim baña bu haberde taşdıķ itmez, benden delīl isterler. Ve bu gice gördüğümü bunlara ‘arz idersem kim taşdıķ ider.’ Hakk te‘ālā buyurdu ki ‘*yuşaddikuke ebū bekr.*’” Ya‘nī, ‘Ebū Bekir inanur ve taşdıķ ider.’” Muhaşşalu’l-kelām şerā’iti erzāni idüp nice esrāra vuşıldan soñra fermān-ı ilāhī vārid oldu ki ‘Yine yeryüzine rücū’ eyle.’ Ve iştiyāk-ı vişāl egerçi devām iktizā’ ider idi, ammā yeryüzinde nice da‘vet olunacak kimesneler var. Biñ altun deger [M 367^a] şehbāzı bir serçe şikārına şalarlar. Eger ol serçe sultān katında bir akçe degmez ise dahı şikārgāhda serçe pādīşāh öñine varup pervāz ider. Bu ma‘nā şāha hoş gelür. Ve’l-hāşıl hıttāb-ı müsteţāb irişdi ki ‘Ey benüm habībim, hükmi ezeli bunun üzerine cārī oldu ki bu gice bu maķāma gelüp cem‘iyyet-i hātır hāşıl idesin. Ve nice kullarımı baña getüresin. Mādām ki bunda getürmege ķādir olmazsın, varup hidāyet nūriyla anları münevver eyle. Ben seni yine bu maķāma getürmege ķādirüm. Çün halk ile şöhet idesin ve iblāğ-ı risālete ķadriñi şarf idüp tākatiñ tāk olıcaķ namāza тұr, hicābları senden ref‘ idüp bu maķāmda görilen eşyā’dan her ne dilerseñ müşāhede itdürürem.’

Eydürler ki andan soñra ol hāzretüñ iştiyākı dahı ziyāde oldu. Şöyle ki bīķarār oldu. Zīrā ki evvel iştiyāksız idi, sırr ve rūh ve nefis iştiyākı vāķi’ oldu. Her bār ki halkuñ şöhetinden melūl olup ıztırāba düşse, ‘*erihnā yā bilāl min hā’ulā’i ve şöhetihim*’ buyurur idi. Ya‘nī Hakk te‘ālānuñ irādesi ta‘alluķ itse halka teblīğ-i aḥkām eylemege halk ile şöhet ve mu‘āmele ve ta‘līm-i dīn ve tebyīn-i şerī‘at ider idi. Çün kim bir sā‘at gelür idi ki ser-i şerīfi ıztırāba düşer idi. Dir idi ki ‘Yā Bilāl, ķāmet eyle. Beni halkdan ve muḥtellerinden ḥalāş idüp rāḥata ilkā’ eyle’ diyü buyururlar idi. Ve namāza тұrurlar idi. Ulular eyitmişler rahimehumullāh buyurmuşlar ki namāz ķişi cümle varını Hakk te‘ālāya teslim idüp ve iki ‘ālemden i‘rāz itmekdür. Ve her ‘ibādetde nefis ğarażı ḥalt itmek ve dünyā talebi olur. İllā namāzda aşlā cā’iz ki namāzda ‘aḳd-i dünyā ve şehvet-i nefis ve halk ile şöhet itmek cā’iz olmayıcaķ sırr iki ‘ālemden müberrā’ olur. Hucub keşf olur ve ķābe kavseyn maķāmı müşāhede olunur. Anuñ içün, ve *cu’ilet* [M 367^b] *ķurretu ‘aynī fi’ş-şalāti*³⁶¹⁴ buyuruldu. Ya‘nī gözümüñ rüşenligi namāzda kılandı dimekdür. Gözüümüñ nūri namāzdur dimedi. Belki³⁶¹⁵ namāzdadur didi. Tā ma‘lūm ola ki namāzda bir sırr vardır ki maḥbūblaruñ ķurretü’l-‘aynidür. Anuñçün ulular didiler ki ‘*sehvunā ‘ani’l-a’lā bi’l-ednā ve sehvü’l-muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘ani’l-ednā bi’l-a’lā.*’ Ya‘nī biz namāzda sehv itsek ḥātırımıza bir nesne düşer, namāz a‘lādur. Andan ednā ile sehv itmiş oluruz.

³⁶¹⁴ Aclūnī, *Keşfü’l-hafā*, 1/391 (no.1089).

³⁶¹⁵ namāzda kılandı dimekdür gözümüñ nūri namāzdur dimedi belki: **M**’de yok

Ammā kaçan namāzda fahr-ı kâināt [S 251^a] sehv itse sırr-i şerîfi namāzdan a'lāya teveccüh itmek ile sehv itmiş olur.

Hülâşatü'l-kelām, "Çün ol maķāmdan mürāca'at idüp 'arşa irişdüm, 'arş-ı mecîd baña taḥiyyat u şenā' itdi. Andan tecāvüz idüp bir bölük melā'ikeye duş oldum ki 'adedlerin cümle yerler ve gökler ḥalkı ve yıldızlar ve yağmurlar dāneleri ve kumlar ve ağaclar ve yaprağı 'adedince var idi. Cebrā'îl 'aleyhi's-selāmdan suāl itdüm. 'Bunlar kerrübiyündür' didi. Semāvātdan geçüp ḥazret-i Mūsā 'aleyhi's-selām olduğı maķāma geldüm. Baña eyitdi, 'Ḥaķķ te'ālā ne farz itdi, saña ve ümmetiñe.' Eyitdüm, 'Yigirmi beş vakit namāz, gicede ve gündüzde. Ve bir yılda üç ay oruc.' Mūsā 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Var taḥfîf taleb eyle. Ümmetiñ za'îfdür, taḥammül itmezler.' Fi'l-ḥāl mürāca'at idüp taḥfîf taleb itdüm. 'Ümmetim za'îfdür benüm' didüm³⁶¹⁶. Ḥaķķ te'ālā beş vakti bağışladı. Yine Mūsā 'aleyhi's-selāma geldüm, ḥaber virdüm. 'Yigirmi vakit namāz çokdur, taḥfîf taleb eyle' didi. Beşer beşer bağışladı. Ve şavmuñ iki ayını daḥı. Cümle gice ve gündüzde beş vakit namāz ve bir ay oruc kaldı. Tekrār Mūsā 'aleyhi's-selām 'Taḥfîf taleb eyle' didi." Ḥabîbullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem, 'Ḥicāb iderem' didi. Her gice ve gündüz beş vakit ve bir ay oruca rāzî oldu. Beğāyet istiḥyā'dan ayruķ mürāca'at itmedi. Semāvāt u 'arзда münādî nidā' itdi ki 'Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem ve ümmetine gicede ve gündüzde beş vakit namāz ve yılda [M 368^a] bir ay oruc farz oldu.' Ve bir rivāyetde ḥazret mürāca'at itdi. Lākin taḥfîf taleb itmege ḥicāb eyledi. Ḥaķķ celle ve 'alā' ḥitāb itdi ki 'Yā Muḥammed, her kim bu beş vakit namāzı kıla, aña elli vakit şevābın yazdum ki def'a-i ūlāda buyurmuş idüm. Ve bir ay oruc dutana altı ay şavm şavābın yazaram.' Ba'zı rivāyātda, *men cā'e bi'l-ḥaseneti felehu 'aşru emşālihā*³⁶¹⁷ ḥasebince 'On ay oruc şevābın yazup şevvālden altı gün zamm idüp şāim olana bütün sene şaim olmak şevābın virem.'

Bir rivāyetde Mūsā 'aleyhi's-selām kelāmı ile taḥfîf içün mürāca'at itdikce onar vakit taḥfîf olunur idi. Beşinci kerrede beş vakit bağışlanup beş vakit kaldı. Tekrār Mūsā 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Taḥfîf taleb eyle. Ben ḥalkı senden evvel tecribe itdüm. Bu beş vakitte daḥı kāhillik iderler' didi. Ḥazret-i resûlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem, 'Ḥicāb iderem, buña rāzî oldum' buyurdi. Ol maḥallden geçdikde bir nidā' irişdi ki 'Kullarımıñ beş vakit namāzınıñ farziyyetini imzā' itdüm. Her namāzı on namāz kadar yazdum, 'adedde beş ola şevābda elli. Benüm taķdîrim tebdîl olmaz.'

³⁶¹⁶ didüm: didi **M**

³⁶¹⁷ el-Enām 6/165

Naql olunur ki buyurdi, "Namāz farz olıcaḡ Ḥaḡḡ te‘ālā baña ḥiṭāb itdi ki ‘Yā Muḥammed, bu namāz kıyām u ḡu‘ūdı ve rükū‘ u sücüdı ve teşehhüd ü kırā’atı ve tesbīḥ [S 251^b] ü tehlīli müştēmildür, tā kim ‘ibādetiñüz ‘arşdan taḡte’s-şerā’ya varınca cümle melā’ikenüñ ‘ibādetin müştēmil ola. Ve ümmetiñe ḡāimlerüñ ve rāki’lerüñ ve sācidlerüñ ve müteşehhidlerüñ ve ḡārīlerüñ ve mühellillerüñ ve müsebbihlerüñ şevābın virem. Ve kendü fażlımdan daḡı ziyāde şevāblar virem." Ve daḡı bilgil ki muḡaḡḡikler şöyle didiler ki elli vaḡit namāz ki farz olunmuş idi, bu ümmetiñ ḡāşşasıdır. Ve yine elli vaḡit namāz muḡarrerdür, 1 şabāḥ namāzınıñ sünneti 2. Ve 3 ve 4 öyle namāzınıñ dört rek‘at sünneti. Zīrā her iki rek‘at müstaḡil namāzdur. Farzı 5 ve 6. Öyleden [M 368^b] soñra dört rek‘at sünnet. Ümmü Ḥabībe raḡıyallāhu ‘anhā rivāyet ider, resūlullāḡ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden işitdi ki buyurdi, *men ḡāfaẓa ‘alā erba’i rek‘atin ḡable’z-zuhri ve erba’in ba‘deḡa ḡarramahullāhu ‘ale’n-nār.*³⁶¹⁸ Ya’nī bir kimesne öyle namāzından evvel dört rek‘at sünnete ve soñında dört rek‘at sünnete³⁶¹⁹ müdāvemet eylese Allāhu te‘ālā anı cehenneme ḡarām eyler. 8 ve 9 ‘aşırdan evvel dört rek‘at sünnet. Ve ‘aşır 10 farz. Ve maḡrib 11 sünnet-i maḡrib 12. Sünnet-i ‘iṣā’ 13 farz-ı ‘iṣā’ 14 sünnet-i ‘iṣā’ 15 vitr-i vācib 16. Beş vaḡit farz sünnetleriyle on altı vaḡit olur. Andan on iki teḡeccüd namāzı altı namāz olur. Keẓālik duḡā namāzı altı namāz olur. Aḡşam ile yatsu namāzı yanında altı rek‘at üç namāz olur³⁶²⁰. Her namāz içün taḡiyyetü’l-mescid beş namāz olur. Ābdest şükrānesi beş namāz, daḡı tesbīḥ namāzı ve istiḡāre namāzı ve tevbe namāzı dört rek‘at ḡācet namāzı cümle elli vaḡit olur. Ol bunlar cümle farz idi. Taḡḡıfden soñra beş vaḡit namāz ḡalup ḡalanı kimi sünnet ve kimi müsteḡab ve kimi ecr olup farzda noḡşān vāḡi’ olsa kıyāmetde nevāfilden tekmīl olunur. Ba’zı ulular tekmīl-i farz yüz rek‘at namāz iltizām itmişlerdür.

Yigirmi Üçüncü Faşıl

Ol ḡāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mi‘rācdan indikden soñra zuḡūr iden vāḡı’atı beyān ider. Bu faşıl da yedi vāḡı’a beyān olunur. ‘Ulemā’ ol ḡāzretüñ nüzüli tarīḡinde iḡtilāf itdiler. Ba’zılar eydür, Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmuñ ḡanadına binüp yeryüzine nāzil oldu. Ḥuẓeyfe raḡıyallāhu ‘anh resūlullāḡ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden rivāyet ider, gitmede ve gelmede burāḡa süvār oldu, ızḡār ta’zīm içün. Gelmede burāḡsız getürmek, ızḡār-ı ḡudret içün. Ba’zılar eydür, "Ḥaḡḡ te‘ālā bu deñlü ni‘metler ile ikrām

³⁶¹⁸ *Sünenü’l-Tirmizî*, 2/292 (no. 428).

³⁶¹⁹ ve soñında dört rek‘at sünnete: **M**’de yok

³⁶²⁰ aḡşam ile yatsu namāzı yanında altı rek‘at üç namāz olur: **M**’de yok

olunup secde itdüm. Kendümi cāmeḥ'ābımda buldum. Henüz [M 369^a] döşegimüñ ısısı geçmemiş idi."

Evvelki Vākı'a

Ol ḥazret Cābelkā ve Cābelsā ve Ye'cūc ve Me'cūc ve ba'zı ṭavāif şehirlerine iletdikleridür. Rivāyet olunur ki ḥazret-i resūlullāh şallallāhu [S 252^a] 'aleyhi ve sellemi Cebrā'īl 'aleyhi's-selām beni Ye'cūc ve Me'cūca iletdi. Anları ĩmāna ve Allāhu te'ālāya 'ibādete delālet ü da'vet itdi. Qabūl itmediler ve islāma gelmediler. Cümlesi cehennem eholidür. "Andan beni iki şehre iletdiler, biri maşrıqda ve biri mağribde. Bu şehirlerüñ her birinüñ iki biñ dervāzesi var. Bir dervāzeden olbirine bir fersaḥ yer idi. Maşrıqda olan şehrüñ ḥalkı 'Ād kavminüñ mü'minlerinüñ neslinden idi. Şāliḥ 'aleyhi's-selāma ĩmān getürmüşler idi. Maşrıqda olan şehrüñ adı Süryānī dilinde Berķīnā dirler idi. Ve 'İbrānī dilinde Cābelkā idi. Ol şehir ki mağribde idi, Süryānī lisānında Berḥīṣā idi, 'İbrānī dilinde Cābelsā idi. Her dervāzede on biñ ādem silāḥ ile derbānlık eyler. Her ay bir āḥer cemā'at gelür kıyāmete dek bir kerre bekleyene nevbet gelmez. Anları dīne da'vet itdüm ve 'ibādeti ta'līm itdüm. Qabūl idüp cümlesi islāma geldiler. Anlar bizüm karındaşlarımızdır. Anlarüñ eyüleri bizüm eyülerimiz ile ve kemleri kemlerimiz ile olurlar. Andan soñra beni üç ṭā'ifeye daḥı iletdiler, anlar ḥāṣā Allāhu te'ālādan ḡayrı düşman bilmezler. Bir fırqaya Mensik ve birine Tāvīl dir. Ve üçincisine Māris dirler. Anları dīne da'vet itdüm. İslāmı qabūl eylemediler. Küffār ile cehennemde bile olurlar."

İkinci Vākı'a

Mūsā 'aleyhi's-selāmuñ kavmidür. Ḥazret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki "Ḥīn-i mürāca'atda beni Ḥaḳḳ te'ālā Qur'ān-ı 'azīmde vaşf idüp, ve *min kavmi mūsā ummetun yehdūne bilḥaḳḳi ve bihi ya'dilūn*³⁶²¹ diyü medḥ itdüğü kavm-i Mūsāya i'aleyhi's-selāma virdüm. Selāmım aldılar. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām beni anlara bildürdi. Çün kim [M 369^b] ben Muḥammedüm ve nebiyy-i āḥirü'z-zamānum bildiler ve benüm nübüvvetimi ve vaşfımı kitāblarında görmüşler ve peygamberlerinden istimā' itmişler idi, cümle segirdüp yanıma geldiler. Ve birbirine beşāret idüp eṭrāfıma cem' oldılar. Anlara islām 'arz itdüm, qabūl eylediler. Ve cümlesi peygamberliğime şehādet itdiler. Ve didiler ki 'Ḥaḳḳ te'ālā Mūsā 'aleyhi's-selāma senüñ ba'suñ ḥaberin virmişdi. Ve bize Mūsā 'aleyhi's-selām vaşıyyet itmişdi. Senüñ gelmeñe muntazır idik ve müştāḳ

³⁶²¹ el-Arāf 7/159

idik. el-ḥamdulillāh bu devlete vāşıl olduk.'" Buyurdu ki "Anların mābeyninde bir nice nesne müşāhede itdüm. Evvelā beñizleri şarı ve sīneleri selīm ve kaftānları cümle yünden. Ve evlerinüñ dīvārları hep berāber ve maḳbereliğe qarīb. Ve ḳapuları açuk ve mescidleri ırak. Ve içlerinde ḡanī ve faḳīr yok, cümlesi berāber. Ve dükkānları açuk, kendüleri mescidlere mu'tekef. Ḳaçan oḡul³⁶²² toḡsa aḡlarlar. Bir kimesneleri ölse sevinürler. Anlara suāl itdüm, 'Siz ne dīn üzeresiz.' Eyitdiler, 'Allāhu te'ālāya ve melā'ikeye ve kitāblarına ve peyḡamberlerine īmān getürdük ve şerī'atin ḳabūl idtik. Ve ferāizi edā' eyledik ve eyleriz. Ve şıla-i raḥm iderüz. Ḥaḳḳ te'ālānuñ ḳazā'sına rāzī ve ni'metlerine şākirz. Ve belā'larına şābr ideriz. Birbirimize düşmanlık [S 252^b] eylemeziz. Cümlemüzüñ mālārı berāberdir, tā kim kimesne āḡere ḡased itmesün. Ve Ḥaḳḳ te'ālānuñ rızā'sın nefsimizüñ hevāsı üzerine tercīḡ ideriz. Bildüğümüz ile 'amel ideriz. Bilmedüğimizi öğrenmege sa'y ideriz. Hergiz ḡıybet itmeziz. Ve mālāya'nī söylemeziz. Ve gündüzlerde şāim ve gicelerde ḳāim oluruz. 'İbādātdan maḳşūdumuz derecāt-ı āḡiretdür ve rızā'-yı rabbü'l-'izzetdür. Ve daḡı emr-i bi'l-ma'rūf ve nehy-i 'ani'l-münker ideriz. Ve ne ki gelürse ḳanā'at ideriz. Ve faḳrı āḡiret ḡınā'sı için iḡtiyār idtik. Ve ni'met-i fānīyi ni'met-i bākī için ḳabūl itmedik. Mūsā 'aleyhi's-selām nice vaşıyyet itdi ise aña göre 'amel idtik. [M 370^a] Ve āḡir-i 'ömrümüze dek ol ḡāl üzre olmaḡa ḳaşd eyleriz.'" Ḥazret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki "Anlardan suāl itdüm, 'Beñzinüz neden şararmışdur.' Didiler, 'Allāhu te'ālānuñ ḳorḳusından.' 'Ḳaftānlarıñuz hep şūf, niçündür.' Didiler, 'Enbiyā' 'aleyhimü's-selāmuñ ḳaftānları böyle olduḡiçün' didiler. 'Evleriñüz neden berāberdür' didüm. Eyitdiler, 'İstemeziz ki ba'zımız ba'zımızdan üstün ola. Ve rüzigārı ve güneşi biribirimizden men' eylemeye.' 'Ḳapularıñuz niçün açukdur' didüm. 'Mābeynimizde ḡāin ve sārık yokdur' didiler. 'Niçün dükkānlarıñuz açukdur' didüm. Eyitdiler, 'Bir kimesneye bir nesne lāzım olursa alup bahāsını anda ḳoya.' 'Mescidleriñüz niçün ırakdur' didüm. Eyitdiler, 'Adımlarımız ziyāde olup şevābımız ziyāde olsun içündür.' 'Maḳbereleriñüz niçün ḡāneñuze qarīb itmişsiz.' 'Tā kim mevt ḡatırımızdan gitmesün için.' 'Oḡulan dünyāya gelse aḡlarsız, ölse gülersiz' didüm. Eyitdiler, 'Dünyāya gelen zindāna ve ḡabşḡāneye gelür. Ölen rabbisine gider. Zindāndan ḡalāş olur.³⁶²³' Eyitdüm, 'İçiñüzde ḡiç marīz görmedüm' didüm. Eyitdiler, 'Maraż keffāret-i zünūbdur. Biz ḡünāḡ itmeziz. Farażā birimiz ḡünāḡ itse gökden şā'ika gelüp anı yaḡar, ḡelāk ider.' Ve daḡı, 'Yā resūlallāh, bize şerī'ati ta'līm eyle ve bize vaşıyyet eyle' didiler. Anlara şerī'ati ta'līm itdüm. Ve ḡāllerine münāsib vaşıyyet itdüm. Didüm ki 'Ey ḳavim,

³⁶²² oḡul: **M'**de yok

³⁶²³ zindāndan ḡalāş olur: **M'**de yok

şedâide şabr eyleñ. Ve Hakk te‘âlâdan tevfiķ taleb eyleñ, hayır müyesser ola. Ve Hakk te‘âlâdan havf taleb eyleñ. Hıçbir nesne ile faħr idinmeñ. Ve a‘māl ile ‘aceb eylemeñ. Ve Allāhu te‘âlānuñ raħmetine i‘timād eylemeñ. Ve dāimā havf u recā‘da olmak şart-ı ĩmāndur. Ve benüm ile haşr olmak ve Mūsā ‘aleyhi’s-selām ile haşr olmak isterseñüz.’ Selām u vedā‘ idüp mürāca‘at kaşd itdikde eyitdiler, ‘Yā resūlallāh, hażretiñüzden iki recā‘mız vardır. Biri oldur ki du‘ā’ eyle, Hakk te‘âlā yerüñ tamarların düre, her sene ka‘be-i mükerremai hacc idevüz. Bizüm yerimiz ötedür. Tayy-ı mekān olmayınca haccetü’l-islām [M 370^b] müyesser olmaz. İkinci Hakk subhānehu ve te‘âlā bizi gündüzin nihān idüp halka göstermesün.’ Du‘ā’ itdüm. Hakk te‘âlā kabūl itdi. Her sene gelüp hacc-ı şerīfi hacc mevsiminde edā’ idüp kimesne anları görmezler."

Üçinci Vākı‘a

[S 253^a] Buyurdi ki "Andan soñra cinnīlerden çok tã’ife ugradum. Baña gelüp selām virdiler. Selāmların aldum. İşitdüm, eydürlerdi idi, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muħammeden rasūlullāh.’ Andan eyitdiler, ‘Bize dīniñi ‘arz eyle.’ ‘Me’ mūr degilüm’ didüm.

Dördinci Vākı‘a

"Çün anlardan ayrılup beyt-i maķdise geldüm, burākı bağladuğum halkada gördüm. Mescide girüp iki rek‘at şükrāne namāz kılup Hakk te‘âlānuñ bu iħsān itduğı ni‘metlere ve kerāmetlere şükrāne namāzdan soñra Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām baña enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selāmuñ şüretlerin gösterdi. Ve kendü şüretimi daħı gördüm, Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh şağımda ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh şolumda. Andan taşra çıkdum. Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Burāķa süvār ol.’ Göz açup yumunca kendümi Mekke de buldum. Döşegüm henüz ıssı idi, Allāhu te‘âlānuñ kudretiyle." ‘Ammār rađıyallāhu ‘anh eydür, varup gelince üç sã‘at geçdi. ‘Abdullāh ibn Münebbih ve Muħammed bin İşhāk raħimehumullah eydürler, ol seferüñ müddeti dört sã‘at idi.

Beşinci Vākı‘a

Rivāyet olunur ol hażretten ki "Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām ile beyt-i maķdisden Zīţuvā nām şahrā’ya irişdik, Mekke den bir yerüñ ismidür." Ol hażret buyurdi ki ‘Baña kim taşdıķ ider ki bu deñlü zamān-ı kalīlde Hakk te‘âlā baña bu deñlü devlet ü ‘izzet

virdi.’ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ebū Bekir-i Şiddīk taşdıķ ider³⁶²⁴. Ol şiddīkdur. Ğayrılar taşdıķ itmezler ise ğamm degildür.” Ümmü Hānīden naķl olunur ki "Mi‘rāc gicesi peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem benüm hānemde idi. Gice sa‘ādet ile yatdılar. Şabāh kılķup buyurdi ki ‘Bu gice beni beytū’l-maķdise iletdiler. Andan göklere çıkardılar.” Ümmü Hānī eyitdi, [M 371^a] ‘şadaķte yā rasūlallāh, anam ve babam saña fedā’ olsun. Ammā bu sözi münkir yanında söyleme. İnanmazlar ve seni kızbe nisbet iderler.’ Ol hāzret kase iddi ki ‘Bu każiyyei kimesneden şaklamazam.’ Çün kim şubh-ı şadıķ zuhūr itdi, İbni ‘Abbās rađıyallāhu ‘anh eydür, hāzret-i faķr-ı ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mescid-i harāma gelüp Hicrde melūl u maķzūn oturdi. Kureyşūn tekzīb ü istihzā’sın mūlāhaza iderdi. Nāĝāh Ebū Cehil-i la‘īn istihzā’ tarīķiyle hāzret-i peygamberūn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem öñine gelüp suāl itdi ki ‘Hīķbir yeñi nesne ve ma’nā-yı ĝarībden bir şey’ zuhūr itdi mi’ didi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘belī, bu gice sefer itdüm. Hīķbir kimesne bu seferi itmiş degildür. Ve bir haber getürdüm, ol nev’ haberi kimesne getürmiş degildür. Beni beytū’l-maķdise iletdiler. [S 253^b] Andan göklere çıkardılar.’ Ebū Cehil eyitdi, ‘Bu gice vardıñ ve yine geldiñ mi.’ ‘belī’ didi. Eyitdi, ‘Bu sözi kavmūn yanında söyler misin.’ ‘belī söylerem’ didi. Ebū Cehil eyitdi benī Ka’ba, ‘Cümleñüz gelūñ’ didi. Etrāf u cevānibden halk cem’ oldılar. Ebū Cehil eyitdi, ‘Şimdi yanımda didüğūñi eyit.’ Hāzret buyurdi ki ‘Beni bu gice beytū’l-maķdise iletdiler. Andan semāvāta çıkardılar.’ Hāzır olanlar ta’accüb itdiler. Kimisi elin eline urdi ve kimi inkāra mūbālaĝa itdi. Zīrā ‘uķūl-i kāsıra bu hālet muķāl gelür. Nice ĩmānı za’īf olanlar mürtedd oldı, el-‘iyāzu billāhi te’ālā. Ebū Cehil cümle etibbā’ıyla Ebū Bekir-i Şiddīk rađıyallāhu ‘anh yanına vardı. Eyitdi, ‘Şāhibūñ yanına varur mısın, gör ne söyler.’ Eyitdi ki ‘Ne buyurur.’ Ebū Cehil haber virdi.’ Ebū Bekir-i Şiddīk rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Elbette bunları dir mi.’ ‘Eydür.’ ‘İmdi gerķekdür. Bu ta’accüb yeri degildür. Ben āsumāndan virdüĝi haberlere taşdıķ iderem. Eger tarfetū’l-‘aynde yedi ķat semāvāta vardum ve geldüm dise tasdıķ iderem.’ Ebū Cehil-i la‘īn eyitdi, ‘Hīķbir şāhib görmedüm, şāhibini taşdıķ ider sencileyin.’ Ebū Bekir-i Şiddīk [M 371^b] rađıyallāhu ‘anh hāzret-i sultān-ı kevneyn huzūrına vardı. ‘Yā resūlallāh, şöyle buyurduñ mı’ didi. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, ‘na’m’ didi. Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh, ‘şadaķte yā rasūlallāh, nice oldı haber vir’ didi. Evvelinden āħirine deĝin hikāyet eyledi. Her faşlı ki zıķr iderdi, şadaķte dir idi. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Her kelāmda bilātevaķķuf taşdıķ idersin.’ Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Haķķ te’ālā

³⁶²⁴ taşdıķ ider: eyitdi M

Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmı biñ kerre saña āsumāndan indürdi, seni bir kerre semā'ya iletmege kâdir degil midür.' Bundan muḳarrer oldı ki cümleden evvel mi'râcı taşdıķ iden Ebū Bekirdür, *raḍiyallāhu 'anhu*. Āḩer laķab-ı şerīfleri Şıddıķ oldı. *ellezī cā'e bi's-şıdķi ve şaddeķa bihi*³⁶²⁵ āyeti ḩaķķında nüzül itdi. Ve mi'râc evvel inkâr iden Ebū Cehildür. ḩaķķında, *femen azlemu mimmen kezebe 'alallāhi ve kezzebe bi's-şıddıķi*³⁶²⁶ anuñ ḩaķķında geldi. Pes her kim mi'râcı taşdıķ eyledi, Ebū Bekir-i Şıddıķ ile ḩaşr olur. Ve her kim inkâr eyledi, Ebū Cehil ile ḩaşr olur.

Altıncı Vākı'a

Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ beytü'l-maḩdis nişānlarından ve Kureyşüñ kâfilelerinden ḩaber virdügidür. Naḩl olunur ki çün bu ḩaber Mekkede fâş oldı, düşlar Şıddıķvâr taşdıķ itdiler. Ve düşmanlar Ebū Cehil gibi tekzīb eylediler. Bir cemā'atüñ ḩalbinde şecere-i imān şābit olmamış idi. Mürtedd oldılar, *el-'iyāzu billāh*. Ol münkirler cem' olup ḩicre geldiler. Eyitdiler, 'Āsumān ḩaberi mevķūf olsun.' ḩāzır olan bir cemā'at, ki mescid-i aķşāyı görmişlerdi, 'Biz bilürüz ki sen cemi'-i 'ömründe mescid-i aķşāyı görmediñ. Bize anuñ 'alāmetlerinden ḩaber vir.' Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemden mervīdür ki buyurmuşlar, "Bir mertebe baña ıztırāb geldi ki 'ömrümde buncılayın melāl görmedüm. Zīrā gitmede gelmede etrāfa bakmam ve 'alāmātuñ zabt itmek olmamış idi. Fi'l-ḩāl Cebrā'īl 'aleyhi's-selām mescid-i aķşāyı 'Uķayluñ ḩānesi öñinde ḩarşuma getürdi. Her ne suāl itdiler ise cevāb virdüm. Eyitdiler, 'Mescid-i aķşā vaşfında ḩiç kuşūr ḩomadı.' Eyitdiler, 'Bizüm ol ḩarafda kâfilelerimiz var idi. ḩiç anlardan ḩaberdār mısın.' Buyurdı ki [S 254^a] 'Üç kâfileye duş oldum. Biri Revḩā didikleri yerde bir deve yāve kılmışlar ve anı aramağa gitmişler idi. Ben anlarıñ ḩadeḩlerinden şu içdüm. Geldikleri vaķit suāl eyleñ. Biri daḩı Zī Merve nām mevzi'de iki kişi bir deveye binmişler idi. Benden deve ürkdı. Birisi deveden düşdi, eli ufandı. Üçüncü kâfile ki ḩāşşasız gider. Tan'im nām mevzi'de geçdüm. Fülān fülān ve fülān ile bir ḩopraķ reŕglü deve üzerinde alaca çuvāl ile kâfilenüñ öñinde idi. Anlar gün ḩoĒdıķda gelürler' didi. Kureyş Şeniyye cānibine çıķdılar. Şāyed ol ḩaber yalan ola diyü gün ḩoĒmasına muntazır oldılar ki ḩazreti tekzīb eyleyeler. NāĒāḩ biri eyitdi, 'Vallāhi işte gün ḩoĒdı.' Biri daḩı eyitdi, 'Vallāhi işte kâfile geldi.' Her ne kim buyurdı ise rāst geldi. Tā kim ol deveden düşen kimesne gelüp eyitdi, 'Muḩammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḩoĒrı söyler. Şaḩrā'da burāķ berķ-i ḩāḩıf gibi geçdi. Elimizden bir yay düşdi. ḩaldurup

³⁶²⁵ ez-Zümer 39/33

³⁶²⁶ ez-Zümer 39/32

bize verdi.’ Bu deñlü ‘alāmet gördükden sonra münkirler yine inşāfa gelmeyüp, ‘Bu sihirdür’ didiler. Bir rivāyetde kâfile dağı uzak idi. Hakk te‘ālā Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmı gönderüp yeri tayy itdi, tā ki habībullah şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi tekzīb itmesünler. Bir rivāyetde āfitāba mü’ekkel olan meleke Allāhu te‘ālā emr itdi ki güneşi tıttı. Ve Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām yeri devirdi, tā kim habībünün kelāmı kizb olmasun.

Yedinci Vākı’a

Evkāt-ı şalātuñ ta’yīnidür. Ol şabāh ki hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mi‘rāc seferinden rücū itdi, Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp beş vakit namāzı ol vaktinde ka‘be-i mükerreremenün kapısı kurbında seyyidü’l-mürselīn rahmeten li’l-‘ālemīn imāmet idüp kıldılar. İkinci günde gelüp her namāzı āher vaktinde imāmet idüp edā’ eyledi, tā kim hāzret-i hū‘ace-i kāināt ol vakit ve āher vakit namāzlar ma‘lūm ola. İbtidā’ her namāz iki rek‘āt farz olmuş hemān aḥşam namāzı üç rek‘at farz oldu. Şöñra oturaḳ şükrānesi ziyāde oldu. Ve seferde iki rek‘at kaşr olundu. Aḥşam namāzı hālī üzere ḳaldı. Bilgil ki her vakit ki Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām aşḥāba i‘lām ider idi, tā ol namāzı vaktinde edā’ eyleyeler. Hikmet ol günde evvelki vaktinde edā’ itmege budur ki tā kim aşḥāba haber vire, namāzuñ vakti çıkmadın edā’ eyleyeler. Ve Habeşe hicret iden aşḥāba raḳıyallāhu ‘anhum haber irsāl itdiler, beş vakit namāzı evkāt-ı mu‘ayyenede edā’ ideler. Ve namāz farz olunup anlara haber ulaşınca ḳalan namāzları ḳazā’ya iḳdām eyleyeler diyü buyurdu.

Yigirmi Dördüncü Faşıl

Mi‘rāca müte‘āllik olan fevāidi beyān ider. Ve leṭāif ve işārāt ü nükāt ve temşilāt ü hikemiyātı bildürür. Ve bu faşılta yedi vazīfeyi müştēmildür.

Evvelki Vazīfe

Mi‘rācuñ fevāidin beyān ider. Ve bu vazīfede [S 254^b] yedi fevāid beyān ider.

Evvelki Fā’ide

Bilgil ki ehl-i kıbleden çok kimesne hilāf itmemişdür, mi‘rāca. İnkār eyleyen kāfir olur. Naşş-ı Ḳur’ān vārid olmuştur. *subḥāne’llezī esrā bi’abdihi leylen mine’l-mescidi’l-ḥarāmi ile’l-mescidi’l-aḳşā*. Ve dağı eḥādīs-i şerīfe-i şaḥīḥa vārid olmuştur ki

ḥadd-i³⁶²⁷ tevātüre karībdür. Şöyle ki aşhāb-ı kirāmdan rıdvānullāhi ‘aleyhim ecma‘īn otuz nefer kimesne mi‘rāc ḥadīşlerin rivāyet itmişlerdür ki esāmī-i şerīfeleri bunlardur,

- 1 Ebū Bekir-i Şiddīk raḍiyallāhu ‘anh
- 2 ‘Ömerü’l-Fārūḳ raḍiyallāhu ‘anh
- 3 ‘Oşmān raḍiyallāhu ‘anh
- 4 ‘Aliyyü’l-Murtaẓā raḍiyallāhu ‘anh
- 5 ‘Abdullāh bin ‘Abbās [M 372^a] raḍiyallāhu ‘anh
- 6 ‘Abdullāh bin Mes‘ūd
- 7 Enes bin Mālīk
- 8 Ebū Hureyre
- 9 Ebū Sa‘īd-i Hudrī
- 10 Mālīk bin Şa‘şa‘a
- 11 ‘İmrān bini’l-Huşayn
- 12 ‘Abdullāh bin ‘Ömer
- 13³⁶²⁸ Ebū Seleme
- 14 Huzeyfe ibn Yemānī
- 15 ‘Abdullāh ibn ez-Zübeyr
- 16 Ebū Eyyüb-i Enşārī
- 17 ‘Abbās bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib
- 18 ‘Abdullāh Ebī Evfā
- 19 Cābir bin ‘Abdillāhi’l-Enşārī
- 20 Ümmü Külşüm
- 21 Bilāl-i Habeşī
- 22 Ebū Ümāme-i Bāhilī
- 23 Üsāme bin Zeyd
- 24 ‘Abdu’r-Rahmān bin ‘Āmir
- 25 Ebū Derdā’
- 26 ‘Āişe-i Şiddīka
- 27 Ümmü Hānī
- 28 Ebū Zerr-i Gıfārī
- 29 Bilāl bin Sa‘d

³⁶²⁷ ḥadd: M’de yok

³⁶²⁸ M nüshasında Ebū Seleme’ye sehven sayı verilmemiştir. Bundan dolayı bir sonraki isme 13 verilmiş ve bu şekilde devam edip 30’da bitmesi gereken numaralandırma bu nüshada 29’da bitmiştir.

30 Übey bin Ka'b rıdvānullāhi 'aleyhim ecma'ın.

Ammā ihtilāf mi'rācuñ keyfiyyetinde³⁶²⁹ vāki' olmışdur. Ba'zılar uyanıklıkda vāki' oldı dirler. Ba'zılar 'ālem-i h'yābda vāki' oldı dirler.³⁶³⁰ Ba'zılar eydür, cesed-i şerīfi yerinde idi, rūh-ı şerīfleri 'urūc itdi didiler. Ba'zılar cesedleri ve rūh-ı şerīfiyle bile idi dirler. Şunlar ki uyğuda vāki' olmışdur dirler, āyet ile istidlāl ider ki Hakk te'ālā buyurdi, *ve mā ce'alna'r-ru'ya'lletī eraynāke illā fitneten linnās*³⁶³¹. Ve enbiyā'nuñ 'aleyhimü's-selām rū'yaları şıdkdur, yaқаза hükmindeğdür. *tenāmu 'aynī ve lā yenāmu kalbī*³⁶³² bu ma'nāyı mü'eyyeddür. Bu medhi 'Aīşe-i Şiddīkadan ve Mu'āviyeden ve Hasan-ı Başrīden rađıyallāhu 'anhdan rivāyet iderler. Ve eydürler ki hāzret-i 'Aīşe buyurdi ki *mā feķade cesedu muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem*. Ve dağı ba'zı eḥādīs-i şerīfede geldi, *beynā ene na'imun*³⁶³³. Ve mu'tezile bu mezheb üzereğdür ki cesed ile yaқаза semāvātı seyr itmek mümkün degildür. Ol āyet-i kerīme ile istidlāl iderler. Ve te'vīlātdan gāfil oldılar. 'Ulemā' raḥimehumullāh bu āyet-i kerīmenüñ istidlālinde ve ṭaraf-ı hilāfda olanlaruñ ḥaṭā'sın bu vechle taķrīr iderler. Rū'yāyı vāki'ada olan [M 372^b] müşāhedeye cesed lāzım degildür. Zīrā rū'yet-i başarda dağı isti'māl olunur. Fuṣaḥā' kelāmında gelmişğdür. Ve İbni 'Abbās rađıyallāhu 'anhuma āyet-i kerīmede olan rū'yāyı rū'yet-i başariyye ile tefsīr itdi. Zīrā vāki'ada olan rū'yet sebeb-i fitne olmaz. Teslīm idelüm, murād vāki'a olsun. Lākin bundan murād kıssa-i mi'rāc olduğın [S 255^a] teslīm itmezüz. Belki ba'zı müfessirīn eyitdiler, bu rū'yādan murād Hudeybiyye menāmıdır. Hudeybiyye hakkında nāzil olmışğdur. Bu āyet-i kerīmei hāzret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem vāki'asında gördi, 'umre getürür. Ol 'azīmet ile Medīneden çıkup Hudeybiyyeye nāzil oldı. Ve anda küffār ile şulḥ idüp 'umre getürmeyüp Medīneye rücū' eyledi. Bu ecilden ba'zı mü'minleruñ ḳalbine teşvīş vāki' oldı. Hakk te'ālā andan fitne ta'bīr buyurdi. Ba'zı müfessirīn eyitdi, ol rū'yādan murād hāzret-i peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem gördüğü vāki'a ki benī Ümeyyeden bir cemā'at minbere maymūnlar gibi çıkarlar. Bundan ḥāṭır-ı şerīfleri gāyet ile teşvīş buldı. Vāki'anuñ te'vīli vahy olundu ki ol cemā'at memlekete hükümet itseler gereğğdür. Ol hāzretüñ dağıdağı ḥāṭır-ı şerīfinden mürtefi' oldı. Ammā 'Aīşe rađıyallāhu 'anhānuñ Mu'āviyenüñ inkārı naql-i şaḥīḥ olduğı taķdirce 'Aīşe dağı küçürek idi. Hāķīkat-i mi'rāca vāķıf degil idi. Ve Mu'āviye henüz islām ile müşerref olmamışğdı. Ba'zı 'ulemā' buyurmuşğlar ki mi'rāc müte'addid idi. Biri

³⁶²⁹ keyfiyyetinde: M'de yok

³⁶³⁰ ba'zılar 'ālem-i h'yābda vāki' oldı dirler: M'de yok

³⁶³¹ el-İsrā 17/60

³⁶³² *Sahīhü'l-Buhārī*, 4/191 (no.3569).

³⁶³³ *Sahīhü'l-Buhārī*, 9/39 (no.7025).

cismānī ve alanı rūhānī idi. Cumhūr ehl-i sūnnetūñ raḥimehumullāh mu'tekidleri budur ki peygamber allallāhu 'aleyhi ve sellemi hem rūḥ-ı şerīfi ve hem cesed-i laṭīfi ile gicenūñ ba'zısında Mekkedden beyt-i maḳdise andan semāvāta iletdiler. Mescid-i ḥarāmdan beyt-i maḳdise varduḡın inkār iden kāfir olur. Semāvāta gitdigin inkār iden mübtedi' olur. Zīrā semāvāta gitdüḡi āḥād ḥaberile şābit olmuştur. [M 373^a] Aḥād ḥaberin inkār iden kāfir olmaz, ehl-i bid'at olur. *ḳābe ḳavseyni ev ednā*³⁶³⁴ya vāşıl olduḡına iḳrār iden mü'min ü muvaḥḥid olur.

Bu mezheb nice delīller beyān itdiler. Evvelki delīl oldur ki Ḥaḳḳ te'ālā, *esrā bi'abdihi*³⁶³⁵ buyurdu. 'Abd şaḥiş için mevzū'dur ki cesed ile ruḥdan 'ibāretdür. Eger bu vāḳı'a olaydı, *esrā birūhi 'abdihi* vārid olur idi. İkinci delīl oldur ki eger vāḳı'ada olsa ol faẓīlet zāhir olmaz idi ve mu'cizātın 'add olunmaz idi. Zīrā kim olur ise cenneti vāḳı'asında görmek cā'izdür. Ne keyfiyyet ile mu'cizāt-ı ḥāşşadan olur. Daḡı bizüm resūlümüz allallāhu 'aleyhi ve sellem sāir enbiyā' üzre faẓīleti iki nesne iledür. Biri dünyāda mi'rāc ile ve biri āḥiretde şefā'at ile. Zīrā nübüvvet ü risālet ve kitāb-ı şerī'at sāir enbiyā'da daḡı vardır, illā mi'rāc ve şefā'at. Mu'tezile bunuñ ikisin daḡı inkār iderler. Fuẓalā' raḥimehumullāh dimişler ki ḥazret-i faḡr-i kāināt bu iki faẓīlete tevāzu' berekātıyla vāşıl oldu. Ḥaḳḳ ile tevāzu' itdi, mi'rāc müyesser oldu. Ḥaḳḳ³⁶³⁶ ile tevāzu' eyledi, mertebe-i şefā'at buldu. Bir delīl daḡı ḥazret buyurdu ki *şalleytu'l-işā'e'l-aḥirete 'indekum ve şalleytu rek'ateyhā bibeyti'l-maḳdis ve şalleytu'l-vitre bicenbi'l-'arş*. [S 255^b] *ve fī rivāyetin taḥte'l-'arş*. Ya'nī 'işā'-yı āḥire sizūñ yanıñuzda kıldum. İki sūnnetin beytū'l-maḳdisde kıldum. Ve vitri 'arşda kıldum. Bir rivāyetde 'arş altında kıldum. Uyuyan namāz kılmaz. Pes bu 'unvān ile bunu taḳrīr delīldür ki uyanıklıkda ola. Bir delīl daḡı küffār beytū'l-maḳdisden nişān taleb idicek mu'āyeneten beytū'l-maḳdisi görüp ḥaber virdi. Eger vāḳı'ada olsa andan nişān istemezler idi. Bir daḡı küffār inkār itmezler idi. Zīrā vāḳı'ada şöyle gördüm dise ḥiḅbir 'āḳıl anı inkār itmez. Zīrā 'avām-ı nās [M 373^b] bu maḳūle vāḳı'a görmek müsteb'ad degildür. Fekeyfe ki enbiyā' 'aleyhimü's-selām ve daḡı ehl-i kārbāndan virdüḡi nişānlar ve ḳadeḥden şu içmek develer andan ürkmek cümle uyanık olmak ve cesed ile olmak delīldür. Eger nevm sebḳ itmiş ise ki daḡı *beynā ene nā'im fī'l-ḥucri 'inde'l-beyti fī beyti ummi hāni*³⁶³⁷ el-ḥadīş buña delālet ider.

İkinci Fā'ide

³⁶³⁴ en-Necm 53/9

³⁶³⁵ el-İsrā 17/1

³⁶³⁶ ḥalk: ḥaḳḳ M

³⁶³⁷ Kaynaklarda bulunamadı.

Şerh-i şadr vâkı‘ olduğudur. Ol şadr-ı bedr-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem iki def‘a vâkı‘ oldu. Biri südden kesildiği vakit benî Sa‘d kabîlesinden ki zıkr olunmuşdur. İkinci leyletü’l-isrâ‘da vâkı‘ oldu. Bunda hikmet budur ki çün kim bu hâlet tezkiye-i nefis için ve tahtir içündür ki rivâyât böyle vâkı‘ oldu ki ol hâzretüñ sîne-i şerîfesin şakḳ idüp kalbini iḥrâc idüp anı daḥı şakḳ idüp bir pâre siyâh kanı giderüp andan şöñra yuyup pâk itdiler. Çün kim cemî‘-i efrâd-ı maḥlûkât iki silsileden, ki biri ‘âlem-i gayb ve biri ‘âlem-i şehâdetdür, seyr ü sülûk iderler. Ve ulularuñ seyr ü sülûkı şafâ‘-yi sîret iledür ve iki ‘âlemüñ fezâ‘ilin cem‘ eylemek iledür. Pes anuñçün ol hâzretüñ iki kerre şakḳ-ı şadrı vâkı‘ oldu. Biri fiṭâmı ḥâlinde ki insânüñ bünyesi anuñ iledür, andan ḥâşıl olan şıklet ü kudûrâtı def‘ için. Tâ kim menâzil-i ‘izzete ve irtikâ‘-yı sa‘âdete vüşûl âsân olsun. İkinci, ol gicede ‘âlem-i gayb menâziline teveccüh buyururdu, tekrâr ol hâletde mübâlağa idüp tahtir itdiler. Tâ kim tarfetü’l-‘aynde bu deñlü ‘avâlimi geçüp rabbü’l-‘izzete buluşup vücûd-ı fânî maḥv idüp bilâkem ve lâkeyf ve lâcihet ve lâmekân görmek müyesser ola.

Üçinci Fâ‘ide

Enbiyâ‘ ‘aleyhimü’s-selâmuñ rû‘yeti ol gice nice vâkı‘ oldu. İki nev‘ olmak mümkindür. Biri budur ki ol gice ervâḥ-ı şerîfeleri ecsâd şekline gire, ol hâzrete mülâkât itmek için. Yâḥûd rûḥları cesedlerine ta‘alluk idüp [M 374^a] mülâkât ideler. *bu işe âdemu ve men dūnehu mine’l-enbiyâ’i*. İkinci vechi muḳavvîdür.

Dördüncü Fâ‘ide

İmâm Sühreverdî ‘Avârifü’l-Ma‘ârifinde eydür, enbiyâ‘ ‘aleyhimü’s-selâmı ḥâzret-i sultân-ı enbiyâ‘ semâvâtta görmek delîldür ki derecesi cümle enbiyâ‘nuñ derecesinden yücedür. Ḥattâ Mūsâ ‘aleyhi’s-selâmı dördüncü kat gökde görüp eyitdi, ‘Bu maḳâmda tevaḳḳuf iden, *erini enzur ileyk*³⁶³⁸ teveccüh ider. Nâzar-ı şerîñi, [S 256^a] *unzur ile’l-cebel*³⁶³⁹ dinildikde ḳademüñ maḥallinden tecâvüz itdirdüm ve cebele nâzar itdüm. *len terâni*³⁶⁴⁰ te’dîbine mübtelâ olduñ.’ Lâcerem ḥâzret-i seyyidü’l-mürselîn şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mübârek gözlerin ḳaldurmadı, *mâ zâğa’l-başaru ve mâ tağâ*³⁶⁴¹. Eger anuñ daḥı mübârek çeşm-i şerîfi ḳademinden tecâvüz eylese, *elem tera ilâ rabbike*³⁶⁴² ḥiṭâbı gelmez idi. Ve maḳâm-ı *ḳâbe kavseyni ev ednâ*³⁶⁴³dan müte‘aḥḥir olmazdı.

³⁶³⁸ el-Arâf 7/143

³⁶³⁹ el-Arâf 7/143

³⁶⁴⁰ el-Arâf 7/143

³⁶⁴¹ en-Necm 53/17

³⁶⁴² el-Furkân 25/45

³⁶⁴³ en-Necm 53/9

Beşinci Fā'ide

Hikmet nedür ki evvel elli vakit namâz farz olup sonra beş vakitte karar itdi. Mûsâ 'aleyhi's-selâmuñ delâleti ile bir nice def'a mürâca'at ve tereddüd vâki' oldı. Nitekim beyân olundu. Bir nice vech ile beyân olunur. Biri bu ki Hakk te'âlâ bu ümmete ezelde tahfîf murâd idüp takdîr olunmuşdur ki Hakk te'âlâ, *yurîdullâhu en yuhaffife 'ankum*³⁶⁴⁴ buyurdu. Bu emr bu tarîk ile zâhir oldı. Ve dahı, *yurîdullâhu bikumu'l-yusra*³⁶⁴⁵ buyurdu. Ve dahı, *mâ yurîdullâhu en yec'ale 'aleykum min haracin*³⁶⁴⁶ buyurdu. Bu emir bu tarîkle zâhir oldı. İkinci, Hakk te'âlâ murâd itdi ki Mûsâ 'aleyhi's-selâmuñ bu ümmet içinde zıkr-i hayrî cârî ola. Ve dahı hazret-i habîbullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem katında hayırh'âhlığı zâhir ola. Üçüncü, habîbine tekrârbetekrâr mürâca'at eyleye. Ve du'â' idüp hâceti revâ' ola. Hakk te'âlâ düstlarnuñ çok çok mürâca'at idüp 'arz-ı hâcet itdüğün sever. Dördüncü, tâ kim mü'minleri irşâd eyleye ki Hakk te'âlâ du'â'da ilhâh idenleri [M 374^b] sever, *innallâhe yuhibbu'l-mulihhîn fi'd-du'â'*. İlhâh du'â'da ref'-i derecât hâsıl olmağa işâret olur. Beşinci ol ki tâ kim Mûsâ 'aleyhi's-selâm evvelki kelâmuñ 'özürh'âhlığın ide ki hazret-i habîbullâh gitdüğü vakit ağlayup, 'Benden sonra bir peygamber meb'ûs oldı, anuñ ümmeti benüm ümmetimden ziyâde cennete girür' didi. Muğarrerdür ki bu kelâmı hased idüp dimedi. Belki benî İsrâ'îl bu fazîletden mahrûm olduklarına te'essüf idüp muhâlefetleri sebebiyle bu sa'âdete vâsıl olmadılar³⁶⁴⁷. Ve her peygamberuñ mertebesi ümmetine göre olur ki enbiyâ'nuñ 'aleyhimü's-selâm ecirleri ümmetlerinüñ 'adedlerine berâberdür. Pes bu kelâm evvelki sözüñ muqâbelesinde cebr-i hâtır ola. Nitekim hadîs-i şerîfde vâki' oldı, karındaşım Mûsâ 'aleyhi's-selâm gitdügüm vakit enbiyâ'nuñ eşeddi idi, mürâca'at vaktinde hayırlı idi³⁶⁴⁸.

Altıncı Fā'ide

'Ulemâ' rahimehumullâh ihtilâf itdiler ki leyle-i mi'râcda peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem zâhir göziyle Allâhu te'âlâyı gördi mi ve yâhûd görmedi mi. 'Âişe radıyallâhu 'anhumâdan Mesrûk radıyallâhu 'anh rivâyet ider. 'Âişe-i Şiddîkaya suâl itdi, 'Leyle-i mi'râcda hazret-i peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem rabbü'l-'izzeti gördi mi.' Cevâb virdi ki 'Kıllarım bu suâlden kalkdı. Her kim ki baş göziyle gördi diye,

³⁶⁴⁴ en-Nisâ 4/28

³⁶⁴⁵ el-Bakara 2/185

³⁶⁴⁶ el-Mâide 5/6. "en yec'ale" tabiri ayette "liyec'ale" olarak geçer.

³⁶⁴⁷ olmadılar: oldılar **M**

³⁶⁴⁸ hayırlı idi: **M**'de yok

inanma, şahîh degildir. Buña delîl ile ki *lâ tudrikuhu 'l-ebşâr*³⁶⁴⁹. Ve Ebû Zerr-i Ğıfârîden rivâyet olunur ki Hakk te'âlâyı gönül göziyle [S 256^b] gördi, zâhir göziyle degil. İbni 'Abbâs radıyallâhu 'anhumâdan rivâyet olundu ki gördi, lâkin muṭlaḳ rivâyet olundu, zâhir göziyle yâhûd ḳalb göziyle diyü ta'yîn vâki' olmadı. Şeyh Şihâbüddîn Bûrâsî³⁶⁵⁰ rahmetullâh eyitdi Mu'temedinde, iki kerre ḳalb göziyle gördi. Ve bu rivâyeti İbni 'Abbâsdan naḳl ider. Ve şeyh eydür, işbât-ı rü'yetde i'timâd olunacak bir rivâyet vâki' olmadı ki anuñla işbât oluna. Vech anuñ üzerinedür. Bu huşûşda ḥazret-i fâhr-ı kâinâtdan ḡayrı bir kimesne müyesser degildir. Zîrâ dâr-ı dünyâda [M 375^a] rü'yet memnû'dur. Çün peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem bu 'âlemden taşra gitdi. Ve sidretü'l-müntehâyı tecâvüz itdi. Ve cennete irişdi. Mümkindür ki bu devlet ile müşerref ola. Ve ol kimesne ki nefy ider, resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ fazîletin men' itmez. Lâkin bilâtaḥḳîḳ bu maḳâmda tekellüm câ'iz degildir, *velikullin vichetun huve muvellîhâ*³⁶⁵¹. Ve şeyh eydür, bu bâbda meylim işbâtadur, nefye degildir. Zîrâ bir mes'elede iki şahâbî biri nefy ve biri işbât itse işbât muḳaddemdür, ihtiyâr olunur. Ammâ eydür, âḥeri taḍlîl itmem. Zîrâ taḍlîl şahâbeye muḳtezâ olur, câ'iz degildir. Ba'zı 'ulemâ' tevaḳḳuf ihtiyâr itdi. Delîl-i ḡanni ile iktifâ'yı ihtiyâr itmedi. Ammâ ekşer-i 'ulemâ'-yi müte'ahḥirîn rahimehumullâh eḥâdiş ü delâ'ili tefahḥuş idüp bunuñ üzerine ittifâḳ itdiler ki gönül göziyle gördi demekden murâd mücerred 'ilmüñ huşûli degildir. Zîrâ bu 'ilim ol ḥazrete 'ale'd-devâm sâbit ü muḥaḳḳaḳdur. Belki ol ḥazretüñ ḳalbine rü'yet ḥaḳ itdi ki göz gönül mu'âvenetiyle ve dil göz mu'âvenetiyle müşâhede itdi dimekdür. Ve Enes bin Mâlik ve Ḥasan ve 'İkrime radıyallâhu 'anhum tenşîş itdiler ki ol ḥazret baş göziyle Hakk te'âlâyı gördi. Ve İbni 'Abbâsdan radıyallâhu 'anhumdan mervîdür ki eyitdi, Hakk te'âlâ İbrâhîm 'aleyhi's-selâmı ḥullet ile ve Mûsâ 'aleyhi's-selâmı mükâleme ile ve Muḥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellemi rü'yet ile güzîde itdi. Şeyh Sa'dî rahmetullâh siyerinde eydür, şahîh oldur ki ḥazret-i Muḥammedi şallallâhu 'aleyhi ve sellem rûhıyla ve cesediyle uyanıklığı hâlinde ki göge iletdiler ve bu baş göziyle Hakk celle ve 'alâ'yı gördi. Şeyh Nizâmî ḳuddise sırruhu daḡı bu ma'nâyı taşriḥ eyledi. Ve imâmü'l-e'imme Ebû Mâlik rahmetullâh Tâcû'l-Müzekkirinde bu rivâyâtı cem' eylemek bâbında şöyle buyurdı ki ḥazret-i vâcibü'l-vücûd Hakk subḥānehu ve te'âlâ ol ḥazretüñ cümle iḥsâsâtın selb idüp mübârek gözünüñ nûrın ḳaldurup andan soñra bir nûrdan [M 375^b] kisve virüp ḳalb-i şerîfine girdi. Tâ kim gönül nûrından ol nûr-ı muṭlaḳı müşâhede itdi. Eṭrâf u cevânibine

³⁶⁴⁹ el-Enâm 6/103

³⁶⁵⁰ Mutemed adlı eserin sahibi Fadlullâh Şihâbüddîn'in böyle yahut buna benzer bir lakabı yoktur.

³⁶⁵¹ el-Bakara 2/148

nazar itse nûrdan gayrı nesne müşâhede itmez idi. Egerçi ol nûr müşâhede iden nûr göñül ile kâ'im idi, ammâ ol nûr vâsıtasıyla cümle zerrât üzre musallaḥ oldu. Cemî'-i zerrât ve cümle eczâ'sıyla müşâhede idüp [S 257^a] göñülü rûyetde müşâreket vâki' oldu. Ve ol nesne ki ḥazretten şallallâhu 'aleyhi ve sellem rivâyet olunur ki Ebû Zerr-i Ğıfârî raḍıyallâhu 'anh suâl itdi ki 'Yâ resûlallâh, rabbiñi gördüñ mi.' Buyurdi ki 'ra'eytu nûran.' Bu zıkr olunan muḳavvîdür. Pes muḳarrer oldu ki göñül ile nice gördi ise göz ile daḥı görmişdür.

Yedinci Fâ'ide

Ḥikmet nedür ki ḥazret-i peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem cemâl-i ilâhîyi celle ve 'alâ'yı müşâhede itdüğü vakit secde itmedi. Ve 'arşa-i 'araşâtda şefâ'at maḥallinde secde eyler. Ḥikmet oldur ki Allâhu a'lem müşâhede maḥallinde heybetullâh bir mertebe müstevli oldu ki bi'l-küllîyye ḥazreti cümle işğâlden ve cemî'-i ef'âl-i dünyeviyyeden aḥz itdi. Ve envâr-ı cemâl varlığın selb itdi. Şöyle ki zât-ı şerîfi cümle şıfâtı ile muẓmaḥil oldu. Ammâ kıyâmet günü ḥâcet dilemek maḥallidür. Ref'-i ḥâcib mûcib-i tazarru'dur. Lâcerem ol ḥinde secde lâzım olur. Ba'zılar eydür, secde rûyet-i nefsdür. Nefs ol ḥinde fânî olmuşdı. Pes nefsüñ cümle şıfâtı maḥv olur. Secde itmege mecâli ḳalmaz. Ba'zılar eydür, Ḥaḳḳ te'âlâ ḥabîbini maḳâm-ı ḥiṭâb dutdı, bi'z-zât ḥiṭâbı aḥz eyleye, ḥâtır-ı şerîfi murâd itdüğü üzre. Cemî'-i tâ'ât u 'ibâdâtı örttdi. Kendü vücûdından daḥı fâriğ oldu. Secde bu vechle vâki' olur.

İkinci Vazîfe

Mi'râcda vâki' olan naḳilleri beyân ider. Bu vazîfede on sekiz naḳl zıkr olunur.

Evvelki naḳl oldur ki ḥ'âce-i kâ'inât 'aleyhi efḍalü's-şalavât buyurdi ki "Cümle semâvâtı gördükde gördüm ki her gök melâ'ikesi bir sûre okumağa müdâvemet iderler. Evvelki gök [M 376^a] ḥalkı tebâreke sûresin vird idinmişler. İkinci gök melekleri sûre-i yâ sîn okurlardı. Üçüncü gökde sûre-i fâtır okunurdi. Dördüncide ve't-tûr okurlar idi. Beşinci gök melekleri sûre-i rahmân okur idi. Altıncı gökde izâ veḳa'ati yedüncide sûre-i ḥaşrı vird idinmişler idi. Andan soñra cümle melekler Ḥaḳḳ te'âlâya şenâ' ve baña şalavât ve ümmetime istiğfâra iḳdâm idersiz. Evvelki gök melâ'ikesi eyitdi, 'Âdem 'aleyhi's-selâm ḥilḳatinden beş yıl muḳaddem.' İkinci gök melâ'ikesi eyitdi, 'On yıl muḳaddem.'

Üçüncü gök melâ'ikesi, 'On beş yıl' dördüncü, 'Yigirmi yıl' beşinci, 'Yigirmi beş yıl' altıncı, 'Otuz yıl muḳaddem' yedinci, 'Otuz beş yıl muḳaddem' didiler."³⁶⁵²

İkinci nakl. Ol ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki "Evvelki ḳat gökde yetmiş biñ melek gördüm. Cümlesi Ebū Bekir ve 'Ömer raḍıyallāhu 'anhumāyı sevenler içün istiğfār iderler. İkincide yetmiş biñ melek ḥazret-i 'Oṣmān ile 'Alī raḍıyallāhu 'anhumāyı düst dutanlardan ötüri istiğfār iderler. Üçüncü gökde yetmiş biñ melek Ebū Bekir ile 'Ömeri sevmeyenlere la'net iderler. Dördüncü ḳat gökde ḥazret-i 'Oṣmān ile ḥazret-i 'Alī raḍıyallāhu 'anhumāyı sevmeyüp 'adāvet idenlere yetmiş biñ melek la'net iderler. Beşincide yetmiş biñ melek aşḥābımı sevmeyenlere la'net iderler. Altıncıda yetmiş biñ [S 257^b] melek aşḥābımuñ düstları içün istiğfār iderler. Ve yedincide³⁶⁵³ yetmiş biñ melek sevmeyenlere la'net iderler."

Üçüncü nakl. Buyurdu ki "Dördüncü gökde Ebū Bekiri gördüm. Üçüncide 'Ömeri gördüm. İkincide 'Oṣmānı gördüm. Evvelkide 'Alīyi gördüm. Ebū Bekire suāl itdüm, 'Bu mertebeye ne ile iriṣdiñ.' Eyitdi, 'Senüñ şoḥbetüñ berekātıyla.' Ḥazret-i 'Ömere suāl itdüm. 'Saña nuṣret itmekle' didi. 'Oṣmāna suāl itdüm. 'Saña mu'āvenet sebebiyle' didi. 'Alīye suāl itdüm. 'Saña maḥabbet itmekle' didi."

Dördüncü nakl. Mervīdür ki buyurdu, yedi gökde [M 376^b] ḥazret-i 'Oṣmānuñ şüretin ḳomışlar idi.' Suāl itdiler ki 'Ḥikmet nedür.' Buyurdu, 'Tā kim melā'ike anuñ şüreti berekātıyla ḥayā' kesb ideler.' Tefsīr-i Baḥru'l-'Ulūmda getürmişler ki ḥazret-i resūlden şallallāhu 'aleyhi ve sellemden rivāyet olunur ki buyurmuşlar ki "Ḥazret-i 'Oṣmāndan suāl itdüm, 'Evvelki gökde bu mertebeye ne 'amel ile iriṣdiñ.' 'Gicede ḳā'im olmağıla' didi. İkincide suāl itdüm. Eyitdi, 'Ḳırā'at-ı sūre-i ihlāş ile.' Üçüncide suāl itdüm. 'Senüñ oğuluñ ile muṣāḥabet itmekle.' Dördüncide suāl itdüm ki 'Bu mertebeye ne 'amel ile iriṣdiñ.' 'Senüñ şoḥbetüñ ile' didi. Beşinci gökde suāl itdüm. 'Mescide mülāzemet ile' didi. Altıncıda suāl itdüm. 'Miḥnetlere taḥammül itmekle' didi. Yedincide suāl itdüm, 'Ḥaḳḳ te'ālādan utanmaḳ ile' didi. Bu suāller cümle göklerde vāḳi' oldı."

Beşinci nakl. Buyurdu ki "Çün eṭbāk-ı semāvāta iriṣdüm, bir laṭīf rāyiḥa ve bir bād ile geldi. Cebrā'ilden suāl itdüm. 'Cennet rāyiḥasıdır' didi. Ol eṣnā'da işitdüm, eydür, 'Yā rabbī, 'abḳar u istebrākım ve ḥarīrim ü sündüsüm çoğaldı. Va'd itdikleriñ baña iriṣdür.' Cenāb-ı rabbü'l-'izzetden ḥiṭāb iriṣdi ki '*leke kullu muslimin ve muslimetin ve mu'minin u mu'minetin.*' Ya'nī, 'Senüñdür, her mü'min ü mü'mine ve müslim ü müslime.

³⁶⁵² Buradaki yılların her birinin "bin yıl" olma ihtimali vardır. Nitekim bazı nüshalarda "beş biñ yıl, on biñ yıl..." şeklinde geçmektedir.

³⁶⁵³ yedincide: M'de yok

Her kim ki baña ve resûlüme îmân getüre ve baña şerîk koşmaya ve benden gayrıyı düst dutunmaya ve benden ve ‘azâbımdan havf eyleye, anları emn ü emâna ve sa‘âdete irişdürürem. Ve her kim benden murâd ister hâcetin hâşıl iderem. Ve baña her kim karz³⁶⁵⁴ vire aña edâ’ iderem. Ve her kim baña tevekkül ider anuñ mühimmine kifâyet iderem. *enâllâhu lâ ilâhe illâ ene lâ uhlifu’l-mi‘âd.* Böyle hitâb gelicek cennet eyitdi, ‘Râzî oldum, yâ rabbî.’” Ehl-i işâret eydür, bu suâl ve bu cevâbdan murâd ol hâzrete cennetüñ ehline ve aşhâbına iştiyâkın ‘arz itmekdür ki cennet ehl-i cennete iştiyâkı ehl-i cennetüñ iştiyâkıdan ziyâdedür. Andan soñra buyurdi ki "Bir vâdîye irişdüm. Gâyet çirkin âvâz işitdüm. [M 377a] Ve kerîh râyiha geldi. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâmdan suâl itdüm. ‘Bu cehennem âvâzı ve râyihasıdır’ didi. İşitdüm³⁶⁵⁵, eydür, ‘Îlâhî, baña irişdür va‘d itdikleriñi. [S 258a] Selâsil ve ağıl ve ‘envâ’-ı ‘azâblarım çoğaldı.’” Rabbü’l-‘izzetden hitâb geldi ki ‘Saña müşrikleri ve müşrikeleri ve haşri ve kıyâmeti inkâr idenleri irişdürürem.’ Cehennem, ‘Râzîyüm’ didi. Hakk te‘âlâ habîbine işitdürdi. ‘Cehennem düşmanlar içün ve milletinde olmayanlar içün hâzır olmışdur.’ Ve³⁶⁵⁶ Eyitdi, bu vâkı‘ayı altıncı gökde ol hâzrete gösterdi. Râyiha-i tayyibe ehl-i cennetüñ nefesleridür. Râyiha-i habîşe ehl-i cehennemüñ nefesleridür.³⁶⁵⁷

Altıncı nakl. Hâce ‘aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm buyurdi ki "Çün kim baña cenneti ve hür u kuşurı gösterdi, bir göz uciyla nazar itmedüm ve iltifât eylemedüm ki Hakk te‘âlâ baña bir tecellî eyledi. Beni benden aldı. Ne cennetden haberim ve ne cehennemden eşerim oldı." Bunuñ mişâli Mecnûnı Leylâ murâd itdi ki imtiyhân ile kendüden gayrıya iltifât idermi göre. Câriyelerin tezyîn itdi, geydürdi ve donatdı. Mecnûnı da‘vet eyledi. Ve hâtırına hutûr itdi ki câ‘iz ki haţâ’ ile birine nazar eyleye. Bunda bir kimesnei irsâl idüp vaşiiyet itdi ki ‘Gâfil olma. Seni imtiyhân iderem. Ben gayrıya nazar eyleme’ didi. Mecnûn eyitdi, ‘Ben senüñ şarâb-ı ‘ışkuñ ile mestüm. Senüñ cemâliñden gayrıya nazar itmezem. Eger cümle ‘âlem bir yaña olsa iki ‘âleme bir nazar itmezem ve senden gayrıyı görmezem. Belki kânde bakşam cemâliñi müşâhede eylerem’ didi.

Yedinci nakl. Hâzret-i server-i kâinât ‘aleyhi efđalü’s-salavât buyurdi ki "Göklerde melâ’ikenüñ tesbîhleri âvâzın işidür idüm. Çün kim göklerden tecâvüz itdüm, aşlâ refî‘ ve hafîfden bir şavt işitmez oldum." Eyitdi, ‘Îlâhî aşhâb-ı tã‘ātuñ âvâzın işidür idüm. Şimdi hiçbir şavt kulağıma gelmez oldı.’ Hakk te‘âlâ buyurdi ki ‘*emmâ ‘alimte yâ*

³⁶⁵⁴ karz: M’de yok

³⁶⁵⁵ ve kerîh râyiha geldi cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâmdan suâl itdüm bu cehennem âvâzı ve râyihasıdır didi işitdüm: M’de yok

³⁶⁵⁶ cehennem düşmanlar içün ve milletinde olmayanlar içün hâzır olmışdur ve: M’de yok

³⁶⁵⁷ râyiha-i tayyibe ehl-i cennetüñ nefesleridür râyiha-i habîşe ehl-i cehennemüñ nefesleridür: S’de yok

muḥammed inne t̃ā 'āti 'l-maḥlūkīn ve z̃ikra 'z-z̃ākirīn mutelāşin fī cenbi 'aẓameti. 'Ya'nī, 'Cümle muṭī'lerüñ³⁶⁵⁸ t̃ā 'āti ve z̃ākirlerüñ z̃ikri benüm 'aẓametüm katında muẓmaḥıldır.' Bunda nükte vardur. T̃ā 'āt³⁶⁵⁹ u ezkāḥ Ḥaḳḳ te 'ālānuñ katında bir şey' degıldür. Öyle olıcaḳ 'āşilerüñ daḥı 'ışyānı Ḥaḳḳuñ³⁶⁶⁰ raḥmeti katında bir şey' olmasa 'aceb degıldür.

[M 377^b] Sekizinci naḳl. Buyurdı ki "Sāk-ı 'arşda dōrt ḥaṭṭ gördüm. Evvelkisi, *ene z̃ākiru men z̃ekerenī.* Ya'nī her kim beni z̃ikr eyleye, ben daḥı anı z̃ikr iderem. *ḳālallāhu te 'ālā. feẓkurūnī ez̃kurkum.*³⁶⁶¹ İkinci satır, *ene yuḥibbu men yuḥibbunī.* Ya'nī beni seveni ben daḥı severem. *ḳālallāhu te 'ālā yuḥibbuhum ve yuḥibbūnehu*³⁶⁶². Üçüncü satır, *ene ez̃idu men şekerenī.* Ya'nī ni 'metime şükr idene ziyāde iderem. *ḳālallāhu te 'ālā le 'in şekertum lez̃idennekum*³⁶⁶³. Dördüncü satır, *ene uc̃ibu men de 'ā'nī.* Ya'nī ben icābet iderem du 'ā' idene. *ḳālallāhu te 'ālā emimen yuc̃ibu 'l-muḍṭarra iz̃ā de 'āhu*³⁶⁶⁴."

Ṭoḳuzıncı naḳl. Ḥ'āce-i 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki "Çün kim ḳābe ḳavseyn maḳāmına irişdüm, 'arş yemīninde üç yüz on iki minber gördüm. Şolında bir minber gördüm. Biñ burcı var, her burcınun mābeyni biñ yıllıḳ yol idi. Dürr ü gevher ile müzeyyen ü muraşşa' idi. Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Bu minber senüñdür. Ve ol minberler sāir enbiyā' 'aleyhimü's-selāmıñdır.' Eyitdüm, 'Anlarun minberleri 'arşun sağında ve benüm minberim şolında olmağa sebeḳ nedür.' Ḥiṭāb geldi ki 'Yā Muḥammed, ḳıyāmet günü muṭī'leri cennete ve 'āşileri [S 258^b] cehenneme emr itdügüm vaḳit ehl-i cehennem 'arşun şol cānibinden geḳerler. Sen şol cānibde olıcaḳ anları görürsin. İçlerinde ümmetiñden kimesne olursa şefā'at idersin. Ben daḥı yarlıḳaram. Tā kim ümmetiñden kimesne cehennem 'azābına giriftār olmaya."

Onıncı naḳl. Ḥazret-i sultān-ı kevneyn şallallāhu 'aleyhi ve sellem ol gice ḥazret-i Bāriden celle z̃ikruhu dilek idiceḳ murād-ı şerīfī üzre cevāb geldi ki 'Ḥabībim ne istersin' didikde, 'Ümmetim' diyü cevāb virdi. Tā andan soñra bir daḥı yetmiş biñ kerre, bir rivāyetde yüz biñ kerre, tekrār itdi. Her bār ki gönüli istedügi gibi cevāb virdi. Tā andan soñra bir gün 'Oşmān-ı Zī'n-nüreyn raḳıyallāhu 'anh ol ḥazrete bir şaḳım ḥurmā aldı, hediyye ṭarīḳiyle geṭürdi. Bir rivāyetde bir şaḳım üzüm [M 378^a] idi, Tā'ıfden alup geṭürdi. Ḥazret-i sultān-ı kāināt 'aleyhi efḍalü's-şalavāt ḳaşd itdi ki ol şaḳımdan ala. Bir sā'il geḳüp ṭaleb itdi. Ḥazret-i resülullāh mübārek elin ḳekdi. Ol şaḳımı ol dervīşe virdi.

³⁶⁵⁸ muṭī'lerüñ: **M** ve **S**'de yoktur. Bazı nüshalarda mevcuttur.

³⁶⁵⁹ t̃ā 'āt: **M**'de yok

³⁶⁶⁰ ḥaḳḳuñ: **M** ve **S**'de yoktur. Bazı nüshalarda mevcuttur.

³⁶⁶¹ el-Bakara 2/152

³⁶⁶² el-Māide 5/54

³⁶⁶³ İbrāhīm 14/7

³⁶⁶⁴ en-Neml 27/62

Yolda Ebū Bekir raḍiyallāhu ‘anh ol dervīşden ol şalkımı şatun alup ḥazretüñ nazārına getürdi. Tenāvüle kaşd idicek ol dervīş gelüp taleb itdi. Ḥazret tekrār şalkımı virdi. Bu kerre ḥazret-i ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anh şatun alup getürdi. Tekrār sâ’il gelüp aldı. Andan ḥazret-i ‘Osmān şatun aldı ve ḥazrete getürdi. Tekrār sâ’il gelüp taleb itdi. Ḥazret-i ḥvāce-i ‘ālem sâ’ilden bu ikdāmı görüp, ‘*e sâ’ilun ente em tācir*’ didi. Ya’nî, ‘Sen sâ’ilmisin yohsa tācir misin’ didikde fi’l-hāl ḥazret-i Bārīden Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām gelüp, ve *emma’s-sâ’ile felā tenhar*³⁶⁶⁵ buyurdi. Andan eyitdi, Ḥaḳḳ te’ālā buyurur ki ‘Mi’rāc gicesi yüz biñ kerre ümmetiñi taleb itdiñ. Ben saña düstlük ile cevāb virdüm. Ol sâil dördinci kerre geldikde, *e sâ’ilun ente em tācir* didiñ.’

On birinci naql. Ḥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki "Ol vaḳit ki beni cennete iletdiler, anda dört³⁶⁶⁶ satır yazu gördüm ki altun ile yazılmış. Evvel, *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh*. İkinci, *vecednā mā ḳaddemnā ve rabeḥnā mā ekelnā ve ḥasernā mā tereknā*. Ya’nî ‘amelimizden ḥaşıl olanı bulduk ve kendümüzü şarf etmekden fā’ide itdik ve ardımızca ḳalandan ziyān eyledik. Üçinci satır, *ummetun muḫnibetun ve rabbun ḡafūrun*. Ümmet günahkârlardur, anlaruñ rabbisi Ḡafūrdur." Dördinci, ey dervīş, Ḥaḳḳ te’ālā daḥı ‘ālemi ḥaḳḳ itmeden bizüm günāhlarımıza muṭṭalî’ olup cennet şaḥīfesinde, *ummetun muḫnibetun ve rabbun ḡafūrun* yazıcaḳ işāret ider ki cennet ancaḳ muṭî’ler meḳanı degildür. Ḥil’at-i maḡfıret geyen günahkâr daḥı dāḥil olur, *bifaḍlillāh*.

On ikinci naql. Buyurdi ki "Çün ki maḳam-ı ḳurba irişdüm, serāperde-i celālî gördüm. Cebrā’îl [M 378^b] ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Bir miḳdār eglen, rabbiñ namāz ḳılır’ didi. Ben eyitdüm, ‘Yā Cebrā’îl, Ḥaḳḳ te’ālā namāz şıfatıyla muttaşif olur mı’ [S 259^a] didüm. ‘Olur’ didi. ‘Namāzı nedür’ didüm. Eyitdi, ‘Bu kelimāti tekellüm buyurur, *subbūḥun ḳuddusun sebekat rahmeti ‘alā ḡaḍabī*.³⁶⁶⁷”

On üçüncü naql. Ḥvāce-i ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām buyurdi ki "Ol gice bir nice ma’sūmlar gördüm, ‘Muḥammed Muḥammed’ dirler. Gökde anlardan muḳaddem kimesne görmedüm. Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selāmdan suāl itdüm, ‘Bu melā’ike ne ḳavimdür.’ Eyitdi, ‘Gökde olan muḳaddesleruñ eşrāfidur ve sādātıdur. Nitekim yeryüzinde senüñ evlādıñ ve ehl-i beytiñ eşrāf u sādāt ise bunlar da melā’ike beyninde böyledür.’ Eyitdüm, ‘Yā Cebrā’îl, bu dereceye neyle vāşıl oldılar.’ ‘Senüñ ism-i şerīfüñ zıkrıyle. Ehl-i

³⁶⁶⁵ ed-Duhā 93/10

³⁶⁶⁶ dört: Nakledilen hadiseye göre "üç" olması gerekir. Nitekim M ve S dışındaki bazı nüshalarda böyledir.

³⁶⁶⁷ *Saḥihü’l-Buhārî*, 9/160 (no.7553).

semā'nuñ müteḳaddimleri saña ziyāde maḥabbet idenlerdür.'" Ol ḥazretüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'indallāh mertebesin mülāḥaza eyle.

On dördüncü naql. Çün kim ḥvāce-i 'ālem maḳām-ı ḳurba irişdi, ḥiṭāb-ı rabbü'l- 'izzet geldi ki 'Bu deñlü maḳāmātı tayy itdiñ. Baña ne getürdüñ.' "Ben eyitdüm, 'İlāhî, 'ālem-i ḥudūşdan ḥazîne-i ḳademe münāsib ü lāyık nesne bulmadum. Şagāir ü kebāir ve zellāt-ı ümmetimden bir avuc getürdüm. Mümkün midür ki bir avuc 'āşîyi baña bağışlayasın.' Ḥiṭāb geldi ki 'Yā Muḥammed, ḡamm yime. Ḳıyāmetde ḳāfilesālār-ı enbiyā' sensin. Yüz yigirmi dört³⁶⁶⁸ biñ peygamber senüñ 'ilmüñ altında olur, saña bir avuc günāhkār müzāyaka virmez. 'Azm ü celālüm ḥaḳḳı için ümmetiñüñ cerāimi şaḥīfesine şol ḳadar ḳalem-i 'afv çekem ki ve günāhların deryā-yı şefā'atüñle şöyle yuyam ki ḥoşnūd olasın.' *ve lesevfe yu 'ṭike rabbuke feterdā*³⁶⁶⁹."

On beşinci naql. Ḥvāce-i 'aleyhi's-şalātu ve's-selām çün maḳām-ı ḳābe kavseyn ev ednāya ḳadem başdı, Ḥaḳḳ te'ālā ile mükāleme itdi. Didi ki 'İlāhî, senden bir murādım vardır. Kirāmen kātibine emr idesin ümmetimüñ 'amellerini baña 'arz itmeyince yazmaya.' 'Bundan murād nedür ḥabībim' didi. Eyitdi, 'İlāhî, eger 'amellerinde 'uḳūbete müsteḥaḳḳ [M 379^a] ider 'amel var ise benüm defter-i a'mālime naql iderem. Tā kim ḳıyāmet günü ol 'amelüñ ḡarāmetinden ḥalāş ola.' Bunuñ gibi merḥamet bu 'ālemden intikāl maḥallinde daḫı. Rivāyet olunur ḥālet-i nez'de rabbü'l- 'izzetden istedi ki cemî'-i ümmete olıcak şiddeti ol ḥazrete itdüre. Ümmeti āsānlığıyla teslīm-i rüh eyleyeler. Ve ḳıyāmet günü daḫı böyle mu'āmele olunur. Naql olunur ki ḳıyāmet günü ümmetden a'māl-ı ḳabīḥe zāhir olıcak ve günāhları ḥasenātlarından artuḳ gelicek cehenneme emr olunurlar. Ḥazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem bunu işidüp cenāb-ı ḥazrete tazarru' idüp eydür ki 'İlāhî, ben ümmetüm ile 'ahd eyledüm ki anlardan mufāraḳat eylemeyem. Yā beni anlar ile cehenneme idḥāl eyle yāḥūd anları benüm ile cehennemden āzād idüp cennete irsāl eyle' diye. Fermān-ı ilāhî irişür ki 'Benüm şān-ı şerīfim bunuñ üzerine degildür ki ehl-i rahmeti 'uḳūbete mübtelā eyleyem. Ammā ehl-i 'uḳūbeti rahmetime maḫzar iderem. Seni anlar ile cehenneme irsāl itmek ne mümkün. Ammā anları senüñle cennete göndürmek rahmetime lāyıḳdır. Cümlesine rahmet itdüm' diye.

On altıncı naql oldur ki çün kim ḥvāce 'aleyhi's-şalātu ve's-selām mi'rācdan geldi, [S 259^b] irtesi sa'ādetḥānesinden çıkup bir cāriye gördi, arḳasında bir çuvāl un тұrmayup aḡlar. Ḥazret suāl itdi, 'Ne aḡlarsın.' Cāriye eyitdi, 'Bir kāfir efendim vardır. Beni degirmene gönderdi. Ben ise ḥastayum. Getürmege 'ācizüm. Eglendüm. Şimdi

³⁶⁶⁸ dört: M'de yok

³⁶⁶⁹ ed-Duhā 93/5

korğaram ki beni döge.’ H^vâce-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Ben varup seni şefâ‘at ideyüm. Unı baña vir’ didi. Mübârek arkasına alup yola revâne oldu. Cârîye eyitdi, ‘Tîz gitme. Ben yürümege kâdir degilüm.’ Hâzret buyurdi ki ‘Benüm ridâ’ muñ tarafını tut, senüñ murâdınca yürüyeyüm.’ Çün kim ol kimesnenüñ kapusına gelüp dağğ itdi, yahüdî taşra çıkup eyitdi, ‘Seni bu maħallede kimesne görmemiş idi. Ne sebep ile geldiñ.’ Cârîyenüñ ahvâlin zıkr itdi. Yahüdî eyitdi, ‘Sen dün gice mi‘râca iletdiler.’ Eyitdi, ‘belî lâkin neden bildiñ.’ Eyitdi, ‘Luţf eyle, [M 379^b] bir sâ‘at bu arada eglen’ diyüp cümle kabîlesin ve kavmin cem‘ idüp Tevrâtı getürdi, açdı. Ve eyitdi, ‘İşte gördüm ki nebiyy-i âhîrû‘z-zamānuñ nişanı oldur ki ol gice ki anı mi‘râca iletürler irtesi bir kâfir cârîyesinüñ çuvâlin arkasına mühr-i nübüvvet üzerine koyup kapusına getürür. Baña yakîn geldi ki tevaḳḳuf câ‘iz olmaz’ diyüp hemândem cān u gönülden, ‘eşhedu en lâ ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden rasūlullāh’ diyüp cümle kavm-i kabîlesiyle müselmān oldılar, ol tevāzu‘ berekâtıyla.

Üçinci Vazîfe

Mi‘râcda olan leţâifî beyân ider. Bu vazîfede yigirmi laţîfe zıkr olunur.

Evvelki laţîfe. Ey dervîş, ol vaḳit Cebrâ‘îl ‘aleyhi’s-selām gelüp h^vâce-i ‘âlemi taleb eylemege geldi, suāl itdi ki ‘Neye geldiñ, ḳalk gidelüm’ didi. Buyurdi ki ‘Nice gidelüm.’ Buyurdi ki ‘Nicelik yol degildür.’ Sultānu‘l-‘arîfîn eydür, "Bu gice bilākeyf rabbü‘l-‘izzeti vâḳı‘ada gördüm. ‘keyfe‘t-ṭarîḳu ileyke’ didüm. ‘da‘ nefsek’ ‘Nefsini terk eyle, maḳşud ḥâşıl ola’ didi."

İkinci laţîfe. Ey dervîş, h^vâce-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem çün kim ḳademini mi‘râc ibrâḳı üzre vaż‘ itdi, ‘ışḳ cāzibesini kendüyi cezb itdi. Kelimât-ı vahy derûnında cüş oldu. Cümle vücûdı vahy bereketiyle müzeyyen oldu. Rûḥ-ı şerîfî ḳalîb kenâfetine gâlib oldu. Nûr-ı nübüvvet hümâvâr seri üzre sāye şaldı. Pes leţâfet-i bâtını ol ḥâzretüñ şahs-ı cānı ḥükminde itdi. Cān mertebe-i ‘aḳl bulup ‘âlem-i ḳudse tayrân itdi.

Üçüncü laţîfe. Ol sefer-i mübârekde gice-i menzil ve peyk-i Cebrâ‘îl ve esrâr-ı gayb ‘inān-ı keşîde delîl idi. Tâ ḥalvethāne-i ‘ışḳa vâşıl oldu, subḥān ve ‘abd anda idi. ‘Ubûdiyyet cibilletinden mücerred oldu. Subḥāniyyet ‘illetden münezzeḥ oldu. Buyurdi ki ‘Ey Muḥammed, eflāk üzre baş. Ḥâḳ ḳademüñ ile müşerref ola. Ve rûḥānî ve cismānî sefer ḳıl. Andan bîvücûd baña nazar eyle. *et-taḥiyyātu lillāhi* hediyyesin ḥâzretimize [M 380^a] getür. *es-selāmu ‘aleyke eyyuha‘n-nebiyyu* ḳadeḥinden sâḳî-i Bâḳî elinden enāmîl ‘ibret eyle. Şarâb-ı ‘ışḳı mālāmāl aḥz eyle. Andan cür‘a ümmetiñüñ ḳulûbına dök. *es-selāmu ‘aleynā ve ‘alā ‘ibādillāhi‘ş-şāliḥîn*.

Dördüncü laṭīfe. Erbāb-ı taḥkīk eydürler, ol vakt ki ḥicāb-ı imkān cemāl-i vüçübdan ref³⁶⁷⁰ oldu ve zülmet nūr-ı kademden cüdā kılındı, ḥalvethāne-i [S 260^a] vişāl ağıyārdan ḥālī oldu. H^vāce ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām bir ‘ālem gördi ki mekān yüzinden şāfī. Bir havā’ mādde-i zamāndan eṣer yok. Ne eşkāl var ne eşḥāş. Ne ruḫūm var ne āsar. Cebrā’īl ‘aleyhi’ş-selām ki maḥrem-i esrār idi, nice yıllar gelüp gider idi. *ve mā minnā illā lehu maḳāmūn ma’lūmun* zāviyesinde ḳalup *lev denevtu unmuleten le’ḥtaraḳtu* maḳāmında maḥbūs oldu. Rūḥ cesed ile nice yıl ülfet itmiş iken ve gice ve gündüz ḡammkūsār iken ol vakt-i ḥācetde maẓīḳ-i ḥilḳatde nūr-ı ḥaḳīḳiden nevmīd oldu. *lī ma’allāhi vaḳtūn lā yese’unī fīhi melekūn muḳarrabūn ve lā nebiyyūn murselūn.*³⁶⁷⁰ Naḳl olunur ki h^vāce ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām ol maḳām-ı ḳurbda Cebrā’īl ‘aleyhi’ş-selāma eyitdi, ‘Ḳande idiñ. Beni buncılayın maḳamda terk itdiñ.’ Eyitdi, ‘*lev denevtu unmuleten le’ḥtaraḳtu.*’ Eger bir barmaḳ miḳdārı yakın varsam yanardum.’ Bundan ḥabībūñ Ḥalīl üzre şerefi zāhir oldu. Ḥalīlūñ ‘aleyhimü’ş-selām yanında tolaşup, ‘*hel leke min ḥācetin*’ dir idi. Nevbet ḥabīb-i Ekreme gelicek, ‘*ev denevtu unmuleten le’ḥtaraḳtu*’ didi. H^vāce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki bu maḳām perr ü bāl yeri degildür. Bu fikir yeri degildür. Bunda ḡayr mülāḥazası maḥz u bāldur.

Beşinci laṭīfe. Müfessirīn raḥimehum, *ve leḳad raāhu nezleten uḥrā ** ‘inde *sidrati’l-muntehā*³⁶⁷¹’ āyet-i kerīmesinde buyurmuş ki çūn resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mi’rācdan mūrāca‘at eyledi, Cebrā’īl ‘aleyhi’ş-selāmı ‘Yolda muntazır ol’ didi. Cebrā’īl ‘aleyhi’ş-selām eyitdi, ‘Baña ḥaber vir, ne vāḳi’ oldu.’ H^vāce ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām eyitdi, ‘Ḳādir degilüm.’ Cebrā’īl ‘aleyhi’ş-selām eyitdi, ‘Ben bu deñlü ḥayırları iṣāl itdüm. Ḥazretiñ [M 380^b] bu ḥaberi baña i’lām itmezsin.’ H^vāce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Senūñ ḥaberiñ sem‘iyyātdur. Benüm aḥvālim müşāhedātdur.’ Evvel ‘aḳıldan ma’zūl itdiler. Andan nübüvvet sem‘ine perde-i ḡaybden rāz açdılar. Nefs maḳhūr oldu ve dil maḳşūr oldu. Ḡayr mābeyninden dūr oldu. Bu emrden ḥaber mümkin olmaz, illā bu deñlü. *nūrun fī nūrīn ve surūrun fī surūrīn ve ḥudūrun fī ḥudūrīn.*

Altıncı laṭīfe. Mūsā ‘aleyhi’ş-selām nice biñ kelām bilāvāsıta istimā‘ idüp, ‘*erini enzur ileyke*³⁶⁷²’ didi. Ḥaḳḳ te‘ālā, ‘*len terānī ve lākini’nzur ila’l-cebeli*³⁶⁷³’ buyurıcak ayağı altından İblis-i pürteblīs baş çıkarup, ‘Cebele nazar eyle’ didi. Pes Mūsā ‘aleyhi’ş-

³⁶⁷⁰ Aclūnī, *Keşfü’l-hafā*, 2/204 (no.2159).

³⁶⁷¹ en-Necm 53/13-14

³⁶⁷² el-Arāf 7/143

³⁶⁷³ el-Arāf 7/143

selām, ‘*tubtu ileyke*³⁶⁷⁴’ didi. Pes vişāl ḥazret-i ḥabīb-i Ekreme münāsibdür ki Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām, ‘*lev denevtu unmuleten le’ḥtaraḳtu*’ diye nice İblīs ol araya gelebilir. Bu şerbet-i vişālî olmak gerek ki nüş eyleye.

Yedinci laṭīfe. Ol zamān ki ḥvāce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Mūsā ‘aleyhi’s-selāma uğrayup geçdi. Mūsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘‘Acebdür ki pîr giride kıla da cüvān teḳaddüm eyleye.’ Ḥvāce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem giriye nazar idüp eyitdi, ‘Yā Mūsā, *len [S 260^b] terānī*³⁶⁷⁵ ḥiṭābı geldikde ne didiñ.’ Eyitdi, ‘*subḥāneke tubtu ileyke*³⁶⁷⁶ didüm.’ Eyitdi, ‘Subḥānpenāhına ilticā’ itdiñ. Tā kim subḥān seni ḥimāyet itdi, ḳahr-ı rabbāniden ḥalāş olduñ. Hālā bu cüvān bir mertebeye irişdi ki subḥān bi’z-zāt anı delālet ü hidāyet idüp himmet burāḳınuñ ‘inānın ḳudret eliyle tutup, *subḥāne’llezī esrā bi’abdihi leylen*³⁶⁷⁷ buyurdi ve bu maḳāma kendüsi sevḳ itdi.’

Sekizinci laṭīfe. Ey derviş, Mūsā kelīmullāh ‘aleyhi’s-selāma dīdārı niçün gösterilmedi. Ehl-i işāret eydür, müşāhede-i dīdār Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün ezelden naşibidür. Kimesnenün ḥaḳḳını kimesneye virmek cā’iz olmaz. Hullet Ḥalīlū’r-Raḥmāna kelām Mūsā ‘aleyhi’s-selāma rü’yet Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve selleme. *kemā ḳālallāhu te’ālā ve lā taḳrabū māle’l-yetīmi illā [M 381^a] billetī hiye aḥsenu*³⁶⁷⁸. Şūfīnün muḥaḳḳıklarından niceler buyurdılar ki ol yetīm Muḥammeddür ve māl-i rü’yetden kināyetdür. Yā Mūsā, bir ‘azīz vardur ki ‘alem-i ḥil’at zuhūrı anuñ nūrından geymişdür. Devlet-i vişāl ve saltanat-ı dīdār tā ezelde anuñ ismine yazılmışdur ki pādīşāhlar ḥil’ati ‘azīzrek olana geyürürler. Ğayrılar anuñ tufeyli olanlar anuñ yanınca nevāle ḥāşıl ideler. Ve ol şarābdan bir cür’a nüş ideler. Andandur ki *elem tera ilā rabbike*³⁶⁷⁹ kuḥlı ile, *febī yebşur* dīdesi mücellā olup cümle ümmetine ta’biye olundi, tā kim ol ḥazret görmek ile cümle ‘uşşāḳ-ı ümmet görmiş olur.

Toḳuzuncı laṭīfe. Mūsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘İlāhī, beni kelīm Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi ḥabīb itdiñ. Kelīm ile ḥabīb mābeyninde fark nedür.’ Ḥaḳḳ te’ālā buyurdi ki ‘Kelīm oldur ki benüm rızā’mı ṭaleb eyleye. Ḥabīb oldur ki ben anuñ rızā’sın gözedem. Ve daḥı kelīm oldur ki beni düst dutına. Ḥabīb oldur ki ben anı düst dutunam. Kelīm oldur ki kırḳ gün şā’im ve gicesi ḳā’im ola. Andan tūr-ı Sīnā’ya gelüp benüm ile kelām söyleşe. Ḥabīb oldur ki döşekde yatur iken Cebrā’îli ṭalebine göndürüp

³⁶⁷⁴ el-Arâf 7/143

³⁶⁷⁵ el-Arâf 7/143

³⁶⁷⁶ el-Arâf 7/143

³⁶⁷⁷ el-İsrâ 17/1

³⁶⁷⁸ el-Enâm 6/152

³⁶⁷⁹ el-Furkân 25/45

anı t̄arfetü'l-'aynde az zamānda cenāb-ı k̄udse ḡötürüp maḳāma vāşıl ola ki maḥlūḳātđan bir kimesnenüñ fehmi anuñ ḥaḳīḳatine irişüp idrāk itmeye.'

Onıncı laṭīfe. Bu bābda istimā' eyle, ol ḥazretüñ Mūsā 'aleyhi's-selām üzre faẓīletin. Mi'rācda seyr ü ḥareketi kendü zātına isnād idüp, *subḥāne'lleẓī esrā bi'abdihi*³⁶⁸⁰ buyurđı. Mūsā 'aleyhi's-selām mi'rācında seyr ü ḥareketini Mūsā 'aleyhi's-selāma isnād idüp, *ve lemmā cā'e mūsā limīḳātınā* buyurđı. İşāret itdi ki cümle külliyyeti ile ve cemī'-i şıfātıyla baña ḳulluḳ iden andan Muḥammed Muşṭafādur. Anuñ ḥaḳḳında, *esrā bi'abdihi*³⁶⁸¹ buyurup isnādı kendüye itdi. Mūsā 'aleyhi's-selāma gelici diyü buyurđı. Muḥammed Muşṭafā 'aleyhi's-şalātu ve's-selām ḥaḳḳında iledilmiş buyurđı, tā kim bileler ki ol ḥazreti anda ileten şıfat-ı Ḥaḳḳdur, *subḥānehu ve te'ālā*. Kendi şıfātıyla [M 381^b] degildür. Ve daḥı gelici ṭālibdür, iledilen maṭlūbdur. Gelici mürīddür, iletilen murāddur. Ve ol zikirdür, bu mezkūrdur. Ve ol muḥibbdür, bu maḥbūbdur. Ve gelen geldügi [S 261^a] vaḳit ḥāzır olur, iledilen hīç gāib olmaz. Ve gelen yolda ḥaṭā' itmek ihtimāli vardur, iledilen hergiz ḥaṭā' itmek ihtimāli yokdur.

On birinci laṭīfe. Bu bābda çün kim ḳurb-ı Mūsā 'aleyhi's-selām zıkr olundı, Mūsā 'aleyhi's-selāmı medḥ itdi. Ve çün ḳurb-ı Muşṭafā zıkr olundı, kendü zātını medḥ eyledi, *'subḥāne'lleẓī esrā bi'abdihi*³⁶⁸².' Bu delīldür, Mūsā 'aleyhi's-selām bāḳī olduğına. Ve Muşṭafā şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ fenā'sına ve şıfāt-ı Ḥaḳḳda. Anuñçün ki çün eşer-i tecellī zühür itdi, kendü ve şıfatından fāni oldı. *ve ḥarra mūsā şa'īḳan*³⁶⁸³. Ve bizüm seyyidimiz cümle enbiyā'nuñ maḳāmātın ve yedi ḳat semāvātuñ ve yedi ḳat yerüñ 'acāibin gördi. Ve anda Ḥaḳḳ te'ālānuñ 'azametin müşāhede eyledi. Sekiz cenneti ve yedi cehennemi görüp maḳāmından ayırıldı. Zīrā Mūsā 'aleyhi's-selām kendi şıfātıyla ḳā'im idi. Lācerem cebele bir naẓar anı maḡlūb itdi. Çün kim Muşṭafā şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ḥaḳḳ şıfātıyla ḳā'im idi, iki 'āleme gālib oldı.

On ikinci laṭīfe. Naḳl olunur ki çün kim Mūsā 'aleyhi's-selām dīdār ṭaleb itdi, Cebrā'īl ḳanadın açup Mūsā 'aleyhi's-selāmuñ öñine dutdı. Eyitdi, 'Ben dīdār isterem. Sen ḳanadıñ perde idersin.' Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Naẓar eyle, bu perdede ne yazılmışdur.' Gördi ki *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmış. Eyitdi, 'Bu kelimenüñ ḳuvvetiyle sidreden zemīne t̄arfetü'l-'aynde nāzil oluram ve yukaru 'urūc iderem. Böyle ḥazret daḥı görmedi. Sen görmek ṭaleb idersen ki andan evvel göresin.' Ve rabbü'l-'izzet buyurđı ki bilür misin ki bir kerre ziyāfet itdiñ. Hārūn 'aleyhi's-selām ḥāzır

³⁶⁸⁰ el-İsrā 17/1

³⁶⁸¹ el-İsrā 17/1

³⁶⁸² el-İsrā 17/1

³⁶⁸³ el-Arāf 7/143

degil idi, te'hîr itdiñ. Bizüm dañ bir 'azîmimiz vardur, yoldadur. Raĥmetimiz intizâr iktizâ' ider, tâ kim, *da' nefseke* ziyâfeti ĥ'ânına ĥâzır ola. Nice [M 382^a] yüz biñ tufeyl anuñ iĥsânı ni'metinden nevâle aĥz eyleye.'

On üçinci laţîfe. Ĥikmet nedür ki Mûsâ 'aleyhi's-selâmı mîķâta gündüz iledüp ĥabîbullâĥı şallallâhu 'aleyhi ve sellemi mi'râca gice ile iletdiler. Cevâb oldur ki Mûsâ 'aleyhi's-selâm kelîmdür. Pâdişâĥlar re'âyâ ile söyleşmek gündüz olur. Muĥammed Muştafâ ĥabîbdür. Ĥabîb ile râz gice ile söyleşiler. Yâĥûd eydürüz ki Mûsâ 'aleyhi's-selâm suâle geldi, şuhuf u elvâĥ alup gitdi. Muĥammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem vişâle geldi, kuvvetü'l-ervâĥ aldı. Suâle gelen gündüz gelür, vişâle gelen gice gelür. Tâ kim müşâhede-i cemâl bula. Yâĥûd eydürüz ki eger Mûsâ 'aleyhi's-selâmı gice iletseler ümmeti hergiz inanmazlar idi. Gündüz varup ĥavminden yetmiş kimesne bile vardı. '*len nu'mine leke ĥattâ nerallâhe cehraten*³⁶⁸⁴' didiler. Bizüm peygamberimizi gice ile iledüp şabâĥ ĥulĥule-i taşdîķ aşĥâb-ı kirâm rağıyallâhu 'anhum mâbeyninde zâĥir oldı. Belki aşĥâb-ı şuffeden nice nükteler istimâ' olundu. Birbirine söylerler idi. Pes ümmetüñ fażlı ol ümmet üzerine zâĥir oldı. *kuntum ĥayra ummetin*³⁶⁸⁵ ma'nâsı muĥaĥķaķ oldı. Yâĥûd şöyle dirüz ki ĥavm-i Mûsâ ehl-i dünyâ idi. Mûsâ 'aleyhi's-selâm mâbeynlerinden [S 261^b] gitdi. Anlar ârâm itdiler. Ammâ aşĥâb rağıyallâhu 'anhum dünyâyâ ta'âlluk itmemişler idi. Peyĥamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem âşikâre gitse firâķa taĥammül itmezler idi. Ve anuñ raĥmeti iktizâ' ider idi ki müşâfêhete ĥavmini koyup kendü tenhâ teveccüh eyleye. Buña şabr şa'b olmaĥın gice ile teveccüh eyledi ki kimesnenüñ ĥaberi olmaya. Ne vaķit gitdi ve ne vaķit geldi, buña mişâl budur ki bir vâlid-i müşfik sefere gitmek ister evlâdınıñ aĥladuĥına taĥammül idemez. Âşikâre giderse fiĥân iderler ve babaları ile bile gitmek isterler. Peder ĥafıyyeten gider. Evlâdınıñ ĥaberi olmaz. Ve anlara mühimm olanları taĥşîl idüp fevrî gelür. Evlâdınıñ her birine münâsib hediye getirür ve tuĥfeler virür. Kezâlık sultân-ı enbiyâ' şallallâhu [M 382^b] 'aleyhi ve sellem ümmetine bir gicede varup anlar uyĥularında iken âşiyâne-i ĥudse varup rücû' eyledi.

On dördüncü laţîfe. Naĥl olunur ki ol zamân ki Mûsâ 'aleyhi's-selâm Tûrdan mûrâca'at itdi, kelâm-ı ilâhîden yüzinde bir nûr şöyle berķ urur idi ki kimesneler yüzine nażar idemez. Ve mübârek yüzine bir burķu' alup ĥiĥ kimesne elem çekmesin, nażar mümkün ola. Bizüm ĥ'âcemiz ĥiĥ mi'râcda bu deñlü kelimât u müşâhedât vâķi' olup ĥiĥ müteĥayyir olmayup burķu'a muĥtâc olmadı. Sebeb nedür. Cevâb budur ki bir kimesneye aĥyânen bir ĥâl 'arız olsa 'ale'l-fevr müteĥayyir olup eşeri âşikâre olur. Ammâ şol

³⁶⁸⁴ el-Bakara 2/55

³⁶⁸⁵ Âli İmrân 3/110

kimesne ki ‘ale’ d-devām ol hāl üzere ola, tağyīr gelmez ve eṣeri zāhir olmaz. Zelīhā dāimā Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı müşāhede itmegin gördükde şaşmak vāki’ olmadı. Ol hātūnlar ki evvel vehlede gördiler, ‘aқılları gidüp ellerin kesdiler. Bir cevāb dağı nūr iki kıısımdur, biri zāhirī ve biri bāṭinī. Mūsā ‘aleyhi’s-selāma Hakk te‘ālā zāhir nūrını hil‘at virdi. Hābīullāha bāṭın nūrını kerāmet itdi. Bu huşuş ümmetlerine rāci’dür. Zāhir ‘avāma ve bāṭın havāşşa maḥşuşdur. Anlar zāhire nazar iderler idi. Bu ümmet-i Muḥammed bāṭına nazar iderler. Bir cevāb dağı nūr-ı hil‘atdür. Mihmāna hil‘at virürler. Hābīullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem düstdur. Düst hil‘at istemez. Düstdan gayrı murādı yoқdur. Bir cevāb dağı Mūsā ‘aleyhi’s-selām kavminden hicāb idüp burku’ dutdı. Zīrā anlara katl getürdi, *faқtulū enfusekum*³⁶⁸⁶. Zīrā kavmini Hārūn ‘aleyhi’s-selāma ısmarlamış idi. Gelüp ekşerini kāfir buldı. Lācerem anlardan müteḥaccib oldu. Bizüm seyyidimiz bize mağfıret ü rahmet hediyye getürdi. Ve Hakkā ısmarlamış idi. Cümle mü’min buldı. Bir cevāb dağı Mūsā ‘aleyhi’s-selāmuñ celālī gālib idi. Anuñ içün leyyin ile me’mūr oldu, *feḳulā lehu kavlen leyyinen*³⁶⁸⁷. Bizüm hu‘ācemiz [M 383^a] rahmet üzerine cibilleti vāki’ olmuşdı, *ve mā ersalnāke illā rahmeten lil‘ālemin*³⁶⁸⁸. Anuñ içün, *vağluḫ ‘aleyhim*³⁶⁸⁹ ile emr olundu. Pes Mūsā ‘aleyhi’s-selāmuñ celālī, cibillīdür, kavminden mübārek yüzün örtmek iktizā’ itdi. Cibillī rahmet olan kavmine mübārek yüzün açmak iktizā’ itdi, *febimā rahmetin minallāhi linte lehum*³⁶⁹⁰. Lākin bu faқīr ü haқīr-i keşīrū’t-taқşīr şöyle zann iderem ki hābīullāhuñ [S 262^a] şallallāhu ‘aleyhi ve sellemuñ nūr-ı şerīfi gāyet laṭīf idi. Zāhir gözi anı görmez ve burku’ dağı perde idemez idi. Aña binā’en biḥasbe’z-zāhir eṣeri görünmedi ve perde tutmadı.

On beşinci laṭīfe. ‘İsā ‘aleyhi’s-selām dördinci³⁶⁹¹ kat göge ‘urūc itdi, anda alıқodılar. Bizüm peygamberimiz şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tekrār irsāl olundu. Hikmet nedür. Allāhu a’lem el-cevāb budur ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām zamānında қаht vāki’ oldu. Vahy iktizā’sıyla buğdayı başaқdan ayırmadılar, tā kim ḥalel gelmesün. Bizüm seyyidimiz zamānında қаht-ı imān u islām vāki’ olmuş idi. Lācerem sultān-ı kevneyn ‘ibādullāh mābeyninden cüdā itmediler, tā kim ḥalel gelmesün, tā kim luṭf-ı ilāhī reḥası gele. *el-yevme ekmelte lekum dīnekum*³⁶⁹² zamānına dek alıқondi. Bir cevāb dağı bu ümmet ten gibidür. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cān gibidür. Cānsız beden

³⁶⁸⁶ el-Bakara 2/54

³⁶⁸⁷ Tā-Hā 20/44

³⁶⁸⁸ el-Enbiyā 21/107

³⁶⁸⁹ et-Tevbe 9/73

³⁶⁹⁰ Āli İmrān 3/159

³⁶⁹¹ dördinci: Genel kabul ikinci katta olduğudur. Nitekim bazı nüshalarda böyle geçmektedir.

³⁶⁹² el-Māide 5/3

hayāt bulmaz ve bir habbeye degmez. Anuñçün anda alıkomadılar. Bir dürlü takrîr dahı ‘İsā ‘aleyhi’s-selām mābeyninden gitdi, kavmi kâfir oldılar. Bizüm h^vācemizi Hakk te ‘ālā tekrār irsāl itdi. Tā kim eyyām-ı hayātında şöbetiyle muğtenem oluna. Ve intikālinden şöıra ziyāretiyle müşerref oluna, imāna hālel gelmeye. Nitekim hadīs-i şerīfde vārid oldı, *men zārenī meyyiten fekeennemā zāranī hayyen ve men zārenī hayyen vecebet lehu şefā’atī*. Ya’nī beni āhirete intikāl itdikden şöıra ziyāret iden hāl-i hayātımda ziyāret itmiş gibi olur. Hāl-i hayātımda ziyāret idene cennet vācib olur.

On altıncı laṭīfe. Erbāb-ı işāret dimişler ki altı peygāmbere altı mi‘rāc vāḳi‘ oldı.

[M 383^b] Evvel Ādem ‘aleyhi’s-selām cennetde idi. Ol mi‘rācdan h^vāce ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām mi‘rācına çok tefāvūt var. Ol cümleden cennete ‘izzet ile iletdiler, mezellet ile iḥrāc eylediler. H^vāce ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām kabe kavseyn maḳāmına ‘izzet ile iletüp ziyāde ‘izzet ile getürdiler. Bir dahı Ādem ‘aleyhi’s-selāmı cennetden irsāl idicek melā’ikeye, *‘ğudḏū ebşārikum*³⁶⁹³, ya’nī, ‘Gözleriñüz örtüñ’ didiler. Sultān-ı kevineyn dünyāya mürāca‘at itdikde cümle melā’ike görmege muntazır oldılar. Bir dahı Ādem ‘aleyhi’s-selām cennetden çıkup dünyāya gelmege teveccüh idicek refīḳi Havvā’ ve yılan ve ṭāūs idi. Bizüm seyyidimiz refīḳi Cebrā’ıl ve Mīkā’ıl ve İsrāfil ve melā’ike-i muḳarrabīn idi, *‘aleyhimü’s-selām*. Bir dahı Ādem ‘aleyhi’s-selām dünyāya geldikde, *summe’ctebāhu rabbuhu*³⁶⁹⁴ şadāsı zāhir oldı. Bizüm seyyidimiz geldikde, *subḥāne’llezī esrā bi’abdihi*³⁶⁹⁵ āyet-i kerīmesi geldi.

İkinci İdrīs ‘aleyhi’s-selām mi‘rācıdır. *ḳālallāhu te ‘ālā ve refa’nāhu mekānen ‘aliyyan*³⁶⁹⁶. Anı dördinci kat gökde, ve bir rivāyetde altıncı semā’ya, iletdiler, melā’ike ile muşāḥabet eyleye. Bizüm h^vācemizi yedi kat gökden yukaru, *ev ednā*³⁶⁹⁷ maḳāmına irişdirdiler, tā kim Hakk subḥānehu ve te ‘ālā ile mükāleme eyleye.

Üçinci İbrāhīm-i Ḥalīl ‘aleyhi’s-selāmuñ mi‘rācıdır. Anı dünyā [S 262^b] gögine iletdiler ki *ve kezālike nuri ibrahīme melekūte’s-semāvāt*³⁶⁹⁸. Anda ümmetinüñ helāklığın istedi. Rivāyetde şöyle geldi ki cūn kim İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ḥalkuñ aḥvāline muṭṭalī‘ oldı, bir kimesne gördi. Bir ma‘şiyete muḳayyed oldı. Bīḥuzūr olup helāk olmasına du‘ā’ itdi. Ol ‘āşī helāk oldı. Birinden dahı. Andan a‘zām bir muşībet ider gördi. Aña dahı du‘ā’ idüp ol dahı helāk oldı. Bir kimesne dahı böyle vāḳi‘ oldı. Dördinci kerrede Hakk te ‘ālā buyurdi ki ‘Bir dahı du‘ā’ eyleme. Ya İbrāhīm, benüm günāh işler kullarım çokdur. Lākin

³⁶⁹³ en-Nûr 24/30. Ayet "yağudḏū min ebşārihim" şeklindedir.

³⁶⁹⁴ Ta-Hâ 20/122

³⁶⁹⁵ el-İsrâ 17/1

³⁶⁹⁶ Meryem 19/57

³⁶⁹⁷ en-Necm 53/9

³⁶⁹⁸ el-Enâm 6/75

ben hilmimden anlara ‘azāb göndermezem. Tā kim tevbe ide, yarlıgayum. Yāhūd neslinden bir eyü kimesne gele şālīh olup anuñ yüzi şuyına yarlıgayum.’ Andan buyurdi, ‘Eger senüñ du‘ā’ñ [M 384^a] ile helāk idersem kullarımdan kimesne qalmaz. *ve lev yu ‘āhizullāhu ‘n-nāse bizulmihim*.³⁶⁹⁹’ Naql olunur ki bu ‘itābdan şöñra Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāma emr itdi, ‘*enzil ḥalīlī kable en yuhleke ‘ibādī*.’ Ya‘nī, ‘Ḥalīlī indür, kullarımı helāk itdürmeden. Ve eyit ki Ḥaqq te‘ālā buyurur ki ben kullarumuñ günāhlarına yetmiş kerre nazar iderem, helāk itmezem. Sen bir kerre nazar itdikde helāk olmaların dilediñ.’ el-ḥaşıl Ḥalīl ‘aleyhi’s-selām ümmetine helākılık taleb itdi. Bizüm serverimiz mağfiret diledi, ‘*gufrāneke rabbenā*³⁷⁰⁰’ didi.

Dördinci Mūsā ‘aleyhi’s-selām mi‘rācıdur. Ol Tūrda oldı, *kālallāhu te‘ālā ve lemmā cā’e mūsā limikātinā*³⁷⁰¹. Egerçi Mūsā ‘aleyhi’s-selāmuñ mi‘rācı üzre ḥabībullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mi‘rācınıñ fażīleti zıkr olundı. Ammā bu nükteı daḥı istimā‘ eyle. Ḥaberde geldi ki çün kim Mūsā ‘aleyhi’s-selām mīkāte geldi, kavminden yetmiş kimesne ihtiyār itdi. Kendiyle bile mīkāta vardılar. ‘*len nu’mine leke ḥattā nerallāhe cehreten*³⁷⁰²’ didiler. Ya‘nī, ‘Saña inanmazuz, tā Allāhu te‘ālāyı āşikāre görmeyince.’ Bu güstāhlık sebebiyle şā’ika gelüp bunları yaqdı. Mūsā ‘aleyhi’s-selām münācāt itdi, ‘İlāhī, kavmimi yaqdıñ’ didi. Ḥaqq te‘ālā buyurdi ki ‘Anları sen ihtiyār itdiñ, sen ihtiyār itdügün yanmağa lāyık olur. Benüm ihtiyār itdügüm muvāşalaya ve müşāhedeye müsteḥaqq olur. Benüm ihtiyār itdügüm ḥabībimüñ ümmetidir. *ve rabbuke yaḥluku mā yeşā’u ve yaḥtār*³⁷⁰³.’ Ba‘zı ulular buyurmışlar, *raḥmetullāhi ‘aleyhim*, Ḥaqq celle ve ‘alā’ ümmet-i Muḥammedi ol gün ihtiyār itdi ki Qur’ān-ı ‘azīmi anlara mīrās itdi, *summe evreşna ‘l-kitābe ‘llezīne ‘ştafeynā min ‘ibādinā*³⁷⁰⁴. Bu gürühi üç kısım itdi. Bir kısmı, *feminhum zālimun linefsihi*³⁷⁰⁵. Kavm-i Mūsā cümle ‘ābidler ve zāhidler idi. Çün kim Mūsā ‘aleyhi’s-selām ihtiyār itdi, yanmağa lāyık oldılar, *feeḥazetkumu ‘ş-şā’ikatu*³⁷⁰⁶. Ümmet-i Muḥammed, egerçi ‘āşī ve günahkārlardur, çün Ḥaqq te‘ālā ihtiyār itdi, cümlesi raḥmete ve mağfirete mazhar oldılar, *innallāhe yağfiru ‘z-zunūbe cemī’an*³⁷⁰⁷. Ve’l-ḥaşıl Mūsā ‘aleyhi’s-selām yetmiş kimesne iletmekde [M 384^b] iki nesne didiler. Biri oldur ki ümmeti taşdıḳ itmege yetmiş şāhid lāzımdur. Belki anuñla daḥı inanmayup, ‘*len nu’mine leke*

³⁶⁹⁹ en-Nahl 16/61

³⁷⁰⁰ el-Bakara 2/285

³⁷⁰¹ el-Arāf 7/143. Ayet "ve lemmā" şeklinde başlar.

³⁷⁰² el-Bakara 2/55

³⁷⁰³ el-Kasas 28/68

³⁷⁰⁴ Fâtır 35/32

³⁷⁰⁵ Fâtır 35/32

³⁷⁰⁶ el-Bakara 2/55

³⁷⁰⁷ ez-Zümer 39/53

*hattā nerallāhe cehraten*³⁷⁰⁸ didiler. Ümmet-i Muḥammed [S 263^a] şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi bu deñlü yıllardan soñra mi‘rācı işidüp taşdıķ ve taḥsīn iderler. İkinci ol esrār ki Mūsā ‘aleyhi’s-selāma keşf olunur. Anda kavminüñ dağı müşāreketi var idi. Anuñçün anları bile getürdi. Ammā ḥabībullah şallallāhu ‘aleyhi ve selleme olan esrārda ne melek ne ins ve ne cinn müşāreketi yokdur. Belki kendü münferiddür. Ve dağı, *feevḥā ilā ‘abdihi mā evḥā*³⁷⁰⁹.

Beşinci ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmuñ mi‘rācıdur. Ol dördüncü³⁷¹⁰ gökdedür. Dünyāda zāhid olmağın melā’ike ile hemreng oldu. Ve ṭab‘-ı şerīfi melā’ike ṭabī‘atıyla yeksān oldu. Anda qalup ümmetini zāyi’ itdi. Ve bizüm peygamberimiz eṭbāk-ı semāvātı ve ‘arş u kürsiden geçüp cenāb-ı rabbü’l-‘izzet ile münācāt idüp yine ümmetine raḥmet getürdi, ve *mā erselnāke illā raḥmeten lil ‘ālemīn*³⁷¹¹.

Altıncı Muḥammed Muşṭafānuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mi‘rācıdur ki *ḳābe ḳavseyni ev ednā*³⁷¹² maḳāmına vardı.

On yedinci laṭīfe. Ey ‘Ārif, *mā zāga’l-başaru ve mā ṭagā*³⁷¹³ āyet-i kerīmesinde bir nice laṭīfe cān ḳulağıyla istimā’ eyle. Mūsā ‘aleyhi’s-selām ‘āşık u āşufte idi. *innī enallāh*³⁷¹⁴ şarābını, ve *kellemallāhu mūsā teklīman*³⁷¹⁵ cāmından nüş idüp, *rabbī erinī enzur ileyk*³⁷¹⁶ feryādın itdi. ve *lākini’nzur ila’l-cebel*³⁷¹⁷ cevābı gelicek cebele naẓar itdi. *len terānī*³⁷¹⁸ ma’nāsı zuhūr itdi. Ya’nī ey Mūsā, eger ‘ışkımuñ sırr-ı serḥaddine irişeydiñ gayrı naẓar itmez idiñ. ‘Āşık-ı şādık Muḥammed şallallāhu ve sellem ki ḥazā’in-i mülk ü melekütü ve defāin-i ḡayb u şehādeti aña ‘arz itdüm. Birine iltifāt itmedi. Ve küşe-i çeşmi ile naẓar eylemedi. *mā zāga’l-başaru ve mā ṭagā*³⁷¹⁹.

Bu bābda bir ḥikāyet istimā’ eyle. Getürmişlerdür ki bir güzel maḥbūb yoldan giderken bir dervīşüñ gözi aña duş oldu. Ol cüvānuñ ‘aḳabince gitdi. Cüvān [M 385^a] aña naẓar idüp suāl itdi. Dervīş cevāb virdi ki ‘‘İşkuñ zencīrine bağlandum. Şabr u ḳarārım elden gitdi.’ Maḥbūb diledi ki dervīşüñ ‘ışkını imtiḥān eyleye. Eyitdi, ‘Benüm bir ḥādımim var geliyor. Eger ḥüsñ ü cemāl murād iderseñ ve ‘ālemde bir maḥbūb görmek

³⁷⁰⁸ el-Bakara 2/55

³⁷⁰⁹ en-Necm 53/10

³⁷¹⁰ Daha önce de dördüncü gökte zikredilmiştir.

³⁷¹¹ el-Enbiyā 21/107

³⁷¹² en-Necm 53/9

³⁷¹³ en-Necm 53/17

³⁷¹⁴ Tâ-Hâ 20/14. Ayet "innenī enallāh" şeklindedir.

³⁷¹⁵ en-Nisâ 4/164

³⁷¹⁶ el-Arâf 7/143

³⁷¹⁷ el-Arâf 7/143

³⁷¹⁸ el-Arâf 7/143

³⁷¹⁹ en-Necm 53/17

isterseñ kafa'ña nazar eyle' didi. Giri nazar eyledi. Maḥbûb aña bir tabanca urup eyitdi, 'Eger bizüm 'ışkımızda şadık olaydın gayrıya iltifât itmez idin' didi.

On sekizinci laṭife. Nakl olunur ki şeyḥ Faḥre'd-dîn Nürî ḳuddise sırruh bir gice vâkı'asında gördi ki 'arş-ı mecîd sâķında şarâb-ı tühür nûş ider. Şabâḥ şeyḥ Süleymân Huddâdînün rahmetullâhi 'aleyh meclisine vardı. Ekmek ve kızıl üzüm öñine getürdi, Nürî yimedi. Şeyḥ Süleymân Nürî'nün ḳulağına eyitdi, 'Şol kimesne ki 'arş sâķında şarâb-ı tühür nûş eyleye, bizüm ekmegimize ve zebîbimize iltifât itmez.' 'Âlem-i ma'nâda Muḥammed *ḳābe ḳavseyn*³⁷²⁰ 'aleminde 'ışk-ı ilâhî şarâbın nûş eyleye, dünyānuñ ve 'uḳbānuñ ta'āmına iltifât eylemez. Belî gayb u şehâdetde her ne ki var ise ol ḥazrete 'arz itdiler, tâ kim ma'lûm-ı şerîfi ola ki hîçbir nesne kendiden dirîğ olunmaz. Ammâ bizüm ḥ'âcemiz birine bakmadı. 'Benüm maḳşûdumı [S 263^b] sen bilürsin, bunlar degildür' didi.

On toḳuzuncı laṭife. *mā zāga'l-başar*³⁷²¹ taḥḳîķinde şüfîler işâret-i ğarîbe göstermişlerdür ve 'ibârât anı edâ' itmege 'âciz ü za'îfdür. İcmâlen anuñ tafşîli budur ki şeyḥü'l-meşâyih 'Ömer Sühreverdî ḳuddise sırruh 'Avârifü'l-me'ârifinde zıkr itdi, ol serverün nefsi-i dil ve ḳalb ve rûḥ-ı pürfütûḥı füyuzânından müttefik oldılar. Ammâ maḳâm-ı ihtişâşda, ki *ḳābe ḳavseyn*³⁷²² andan 'ibâretdür, ḳalbdür. Rûḥ ile maḳbûl oldılar. Ammâ nefsi murâd itdi ki anlar ile müşâreket eyleye. Ḥ'âce 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm nefsin maḳâm-ı inkisârda iftikâr ḳuyûdıyla rabṭ itdi. *mā zāga'l-başar*³⁷²³ andan 'ibâretdür, tâ kim bisât-ı inbisâta ḳadem başmayup tâğî olmaya. *ve mā tağa*³⁷²⁴ aña işâretdür. Belî tuğyân nefsün ḥavâşşındandır. Hîn-i istiğnâ'da, *ḳāle* [M 385^b] *kellā inne'l-insāne leyetğā en raāhu'stağnā*³⁷²⁵ nefsi ki ğanî ola tuğyân itmek şânındandır. Mūsâ 'aleyhi's-selâm mevâḥib-i rûḥiyye ve ḳalbiyyede istirâkat sem' idüp bisât-i inbisâta ḳadem başmak murâd idüp, *erini enzur ileyke*³⁷²⁶ didi, kendi ḥaddiden tecâvüz idüp. *len terānî*³⁷²⁷ ile cevâb virdi. Ve rü'yetden memnû' oldı. Çün bizüm seyyidimiz nefsin ḳuyûd-ı iftikâr ile muḳayyed idüp meclis-i inkisârda merbûṭ itdi. Meydân-ı istiğnâ'da cevelâna mecâli olmadı. Lâcerem maḳâmında şâbit oldı. Ve ebvâb-ı mezâyâ³⁷²⁸ aña meftûḥ oldı. *ḳul rabbi zidnî ilmen*³⁷²⁹ bu taḳrîrden daḥı kelîm ile ḥabîb mâbeyninde fark zâhir oldı. Şeyḥ 'Abdullâḥ Tüsterî ḳuddise sırruh eydür, resûlullâḥ şallallâhu 'aleyhi ve sellem nefsinün şâhidine ve

³⁷²⁰ en-Necm 53/9

³⁷²¹ en-Necm 53/17

³⁷²² en-Necm 53/9

³⁷²³ en-Necm 53/17

³⁷²⁴ en-Necm 53/17

³⁷²⁵ el-Alak 96/6-7

³⁷²⁶ el-Arâf 7/143

³⁷²⁷ el-Arâf 7/143

³⁷²⁸ itdi meydân-ı istiğnâ'da cevelâna mecâli olmadı lâcerem maḳâmında şâbit oldı ve ebvâb-ı mezâyâ: S'de yok

³⁷²⁹ Tâ-Hâ 20/114

müşâhedesine mürâca‘at itmedi. Belki külliyyeti ile rabbisini müşâhede itdi ki ol maķâmda lâzım olan şıfâtı icâb itdi. Bu bâbda taḥķikât çokdur. ‘Avârife mürâca‘at iden vâķıf olur.

Yigirminci laṭife. *mā zāga ‘l-başar*³⁷³⁰ âyetinde zıkr eylemişler. Ve silk-i taḥrîrde leālî-i nazm itmişler. Ol gice ḥazret-i faḥr-ı kâinât ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavât ve ekmelü’t-taḥiyyât *kābe kavseyn*³⁷³¹ mesnedine çıkardılar. Ve mülk ü melekût ‘avâliminden yukarı maķâm-ı ceberûta iletdiler. Ve ‘izzet şerefine ḳadem başdı. Cümle mükevvenât erkânı mertebelerin ve hünelerin ol ḥazrete ‘arz itdiler, ola ki ol ḥazret küşe-i çeşm ile nazar eyleye. Ammâ ol ḥazret envâr-ı tecelliyât-ı zâtiyye ve şıfâtiyye istiğrâķından birine nazar itmedi. Bu icmâlün tafşili oldur ki ol zemîn medḥ iderek göge çıkardı. Eyitdi, ‘Ben ma‘den-i erzâķum ve maḥall-i berekâtum. *ve ‘l-arḍa fereşnâhâ*³⁷³² benüm ḥaķķımda vârid oldı. *ve ‘l-arḍa medednâhâ*³⁷³³ benüm şânımda nâzil oldı.’ Ve bi’l-cümle cemî‘an müfâḥaret zıkr itdi. Kezâlik âsumân daḥı ‘Kevâķib ile müzeyyen ve şevâbit ile müretteb benüm. *ve ‘s-semâ’e beneynâhâ bieydin*³⁷³⁴. Ḥaķķ te‘âlâ benüm şânımda buyurdı. Mecâmi‘-i melâ’ike meskeniyüm. Ve mesâcid-i kerrûbiyyün ve muḳarrabün benüm. *ve fi ‘s-semâ’i rizķukum ve mā tû ‘adûn*³⁷³⁵ benüm.’ Ol daḥı cümle ḥavâşşın zıkr eyledi. Kürsî [M 386^a] eyitdi, ‘Kemâl si‘a bendedür. *vesi ‘a kursıyyuhu ‘s-semâvât*³⁷³⁶ benüm ḥaķķımdadır. Ve burûcı bende taķsım itmişlerdür. *ve ‘s-semâ’i zâti ‘l-burûc*³⁷³⁷ mu‘azzez oldum.’ Levḥ eyitdi, ‘Ben sefîne-i esrârum. Ve maḥzen-i ḡaybum. Ve ḥazîne-i ‘ilm-i *lâ reybe*³⁷³⁸m.’ Ḳalem eyitdi, ‘Râzdâr-ı ḳademüm. Âlet-i [S 264^a] ḳasem-i *nûn ve ‘l-ķalem*³⁷³⁹ maḫzar-ı esrâr-ı ḳademüm. Maḫzar-ı envâr-ı keremüm.’ ‘Arş eyitdi, ‘Ben muḥîṭ-i cümle-i ecrâmum. Ḳıble-i da‘vât ve maḥaṭṭ-ı münâcâtum. Âşiyâne-i ervâḥ ve maḥall-i nûş-ı eşbâhum. Âsitâne-i³⁷⁴⁰ esrâr-ı muvaḥḥidânım. Mâ’ide-i cûd u keremüm.’ Muḥaşşalu’l-ķelâm cümle mükevvenât ve cemî‘-i mevcûdât hünelerinin zıkr eylediler. Ḥazret-i rabbü’l-‘izzetden ḥiṭâb irişdi ki ‘Benüm bir güzide ‘abdim vardur. Cümleñüzün mefâḥiri anuñ kemâlâtı yanında deryâdan bir ḳatre ve güneşden bir zerre degildür.’ Pes cümle ehl-i mülk ü melekût belki cemî‘-i mevcûdât du‘â’ idüp tazarru‘ eylediler ki ‘Başlarımıza mübârek

³⁷³⁰ en-Necm 53/17

³⁷³¹ en-Necm 53/9

³⁷³² ez-Zâriyât 51/48

³⁷³³ el-Hicr 15/19

³⁷³⁴ ez-Zâriyât 51/47

³⁷³⁵ ez-Zâriyât 51/22

³⁷³⁶ el-Bakara 2/255

³⁷³⁷ el-Burûc 85/1

³⁷³⁸ el-Bakara 2/2

³⁷³⁹ el-Kalem 68/1

³⁷⁴⁰ maḥall-i nûş-ı eşbâhum âsitâne: S’de yok

ayağı tozın tâc idelüm.’ Hakk te’âlâ du’â’ların kabûl idüp eflâk üzerine irtifâ’ idüp cümle ekvândan güzērân itdi. Dâmen-i himmetin cümlesinden çeküp bir nesneye iltifât u nazar itmedi. Cümle ekvân u âfâk ittifâk idüp eyitdiler, ‘Ne var eger bize bir nazar-ı şerîfiñüzî havâle idüp müşerref idesiz ol teşrîf ile hâkden ref’ idüp başmaz semâvât-ı ‘alâ’ya irişe.’ Hâzret-i h’âce-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Cümleñüz ümmetimüñ kıtâ’ ısız. *senurîhim âyâtinâ fi’l-âfâki ve fi enfusihim*³⁷⁴¹. Kişi hıdmetkârınuñ kıtâ’larına nazar itmek mürüvvet degildir.’ Eyitdiler, ‘Bârî ‘âlem-i bâlâya nazar eyle. Semâvâtda olan ‘acâibi seyr eyle.’ Buyurdi ki ‘Ol benüm pederimüñ temâşâgâhıdır. *ve kezâlike nuri ibrahîme melekûte’s-semâvât*³⁷⁴². Bir kişi babasınıñ nazar itdügine bakmak câ’iz olmaz.’ Eyitdiler, ‘Mâha nazar eyle ki giceyle güneşüñ kâim makâmıdır. Ve ‘aded-i süneyn ve’l-hisâb anuñla ma’lûm olur.’ Buyurdi ki ‘Gerçek ümmetüñ ‘ömürleri defteri anuñla zabt olunmuşdur. *ve yes’elüneke ‘ani’l-ehilleti kul hiye mevâkıtu linnâs*³⁷⁴³. Kişi hıdmetkârlarınıñ ‘ömrinüñ hisâbına kaçan nazar eyleye. Ve benüm âsitânem hıdmetkârınuñ nicesi encüm-i semâ’dan [M 386^b] enverdür. *aşhâbî ke’n-nucûm bi’eyyihim iktedeytum ihdeteytum*³⁷⁴⁴. Mâhitâbı bir işâret ile iki şakç itsem gerekdir. *iktarebeti’s-sâ’atu ve’nşakka’l-kamer*³⁷⁴⁵. Ben ‘âşıklarımıñ cemâline nazar iderem ki kıyâmet günü nûrî şems ü kamerden ziyâde olsa gerekdir. *yevme tere’l-mu’minîne ve’l-mu’minâti yes’â nûruhum beyne eydîhim ve bieymânihim*³⁷⁴⁶. Ol gün güneşüñ nûrî ibtâl olur. *ize’s-şemsu kuvviret*³⁷⁴⁷.’ Eyitdiler, ‘İmdi şol semâ’ zebercedine nazar eyle. Lâciverd reng âsumânı levn üzre cevâhir ü zevâhir ile zeyn olunmuş ve leme’an-ı kudret ve leme’ât-ı hikmet ol şahîfe-i ezrak üzre zâhir olmuşdur.’ Buyurdi ki ‘Şahîh bu zikr olunan şahîfe üzre hurûf-ı kevâkib mektûb-ı *ve lekad zeyyene’s-semâ’e’d-dunyâ*³⁷⁴⁸ *bizînetin el-kevâkib*³⁷⁴⁹ ‘unvânıyla mergûbdur. Lâkin bunların cümlesi, *yevme natvi’s-semâ’e*³⁷⁵⁰ *keṭayyi’s-sicilli lilkutub*³⁷⁵¹ emriyle mahv olurlar. Lâkin benüm müştâklarım vardır ki ol günde rûznâme-i ‘ışk u mahabbetden, *ve nuḥricu lehu yevme’l-kiyâmeti kitâben yelkâhu menşûren*³⁷⁵² ile müşerref olur.’ Eyitdi, ‘İmdi nazar eyle cennete. Düstların bustân u sarâyı

³⁷⁴¹ Fussilet 41/53

³⁷⁴² el-Enâm 6/75

³⁷⁴³ el-Bakara 2/189. Ayet "ve" olmadan başlar.

³⁷⁴⁴ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 1/150 (no.381). Kaynakta şu şekilde geçer: "aşhâbî bimenzileti’n-nucûm fi’s-semâ’ bi’eyyihim iktedeytum ihtedeytum."

³⁷⁴⁵ el-Kamer 54/1

³⁷⁴⁶ el-Hadid 57/12

³⁷⁴⁷ el-Tekvîr 81/1

³⁷⁴⁸ el-Mülk 67/5. İktibas "ve lekad" yerine "inne" ile başlasaydı Saffât suresinden bir ayet olacaktı. Nitekim iktibasın yarısı o sure ile devam ettiği için sehven böyle yazılmış olabilir.

³⁷⁴⁹ es-Sâfat 37/6

³⁷⁵⁰ bizînetin el-kevâkib ‘unvânıyla mergûbdur lâkin bunların cümlesi *yevme natvi’s-semâ’e*: **M**’de yok

³⁷⁵¹ el-Enbiyâ 21/104

³⁷⁵² el-İsrâ 17/13

ve müştâklarun mülākāt idecek maḥalleridür. ‘Āşıklarun menzili ve şādıklarun maḥallidür. Anda olan derecâtı ve hûr u kuşûrı ve müheyyâ’ olan ni‘metleri temâşâ eyle.’ [S 264^b] Eyitdi, ‘Öyledür lâkin şabr iderem. Tâ kim za‘îf ümmetimün istikbâline gele. *ve uzlifeti’l-cennetu lilmuttekin gayra ba’id*³⁷⁵³.’ Eyitdiler, ‘İmdi ‘arşa nazar eyle ki ‘arş sakf-ı cennetdür. Ve ‘arş âyine-i rahmetdür. Cânlarun temâşâgâhı ‘arşdur. Ve melekûta ecsâmun aḳrebi ‘arşdur. Ve ceberûta enseb eşyâ’ ‘arşdur.’ Buyurdi ki ‘*belî* öyledür ammâ bu deñlü şalâbet ile benüm mülâzımlarımın biri aña ḳadem başmak ile endâmı lerzeye gelür, *ihtezze’l-‘arşu yemûtu sa’d bin mu’âz*³⁷⁵⁴. Benüm nazarıma nice taḥammül ider ve hem vişâlime ne vechle muḳâvemet ider ki iki ḥelâlün ṭalâkı firâḳından eczâ’sına ditremek vâḳı’ olur, *inne’t-ṭalâka yehtezzu bihi ‘arşu’r-raḥmân*³⁷⁵⁵. Belki bir yetîmün bükâ’sından ‘arş ditrer, *ihtezze’l-‘arşu bibukâ’i’l-yetîm*³⁷⁵⁶. Yâ ne keyfiyyet ile vişâlime ṭâḳat getürür.’ Eyitdiler, ‘Pes neye nazar idersin.’ [M 387^a] Eyitdi, ‘Anun şun’ınun cemâline ve luṭfinun kemâline nazar iderem ki nuṭfe iken terbiyetiyle ‘alaḳa itdi. ‘Alaḳa iken cenîn itdi. Velîd iken ḥamîd itdi. Yetîm iken ‘azîm itdi. Ğarîb iken ḥabîb itdi. Faḳîr iken emîr itdi. Muḥtâc iken şâhib-i mi’râc eyledi. Ümmî iken ‘ârif ü dâñâ itdi. İbnü ‘Abdullâh iken Muḥammed resûlullâh eyledi. Bugün iḥsânları baña revâ gördi. Yarın ḳıyâmet günü, ki yevm-i bükâ’ dur, maḳâm-ı maḥmûd ve ḥavz-ı mevrûd elime şefâ’at ‘ilmini virüp, *işfa’ teşfa’ nidâ*’sıyla ‘arşa-i ‘araşâtı memlû’ idüp, *ve lesevfe yu’ṭike rabbuke feterdâ*³⁷⁵⁷ nidâ’ıyla müşerref ü muḡtenem eyleyüp mütâba’at idenleri cehennemden ḥalâş iderem. Ve maḳşad-ı a’lâ’ ve menzil-i aḳşâya iriştürürem.

Dördinci Vazîfe

İşârât-ı mi’râciyye beyânındadır. Bu işârâtdan iki ṭarîḳ ta’bîr olunur. Evvelki ṭarîḳ ḥavâşş-ı evliyâ’nuñ mi’râcıdur. İkinci ṭarîḳ ‘avâm-ı mü’minînün mi’râcıdur.

Ammâ ḥavâşşun mi’râcı ‘âlem-i ḥaḳîḳate sülûkları ile irişmekleridür. Ey ‘ârif, Ḥaḳḳ celle ve ‘alâ’ ḥabîbini semâvât-ı ‘alâ’yı geçürüp cümle enbiyâ’dan mi’râcıyla mümtâz eyledi. Ḥabîbine her ne iḥsân itdi ise ümmetine anı daḡı kerâmet buyurdi. Aşḥâb eydürler ki evliyâ’nuñ daḡı mi’râcları vardır ki ‘aḳıldan ‘ibâretdür. Ol mi’râcun iki cânibi ḥavf u recâ’dur. Ve derecât ‘ibâdetdür. Ol mi’râcun bir ucı ḳalbde ve yukaru cânibi ‘arş-ı a’lâdadur. Evliyâ’ bedenleri ile ‘urûc mümkin degildür. Ekmel-i evliyâ’ya ṭahâret-i

³⁷⁵³ Kâf 50/31

³⁷⁵⁴ *Sahîhü’l-Buhârî*, 5/35 (no.3803).

³⁷⁵⁵ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 1/349 (no.973).

³⁷⁵⁶ Kaynaklarda bulunamadı.

³⁷⁵⁷ ed-Duhâ 93/5

kāmileden soñra mi‘râc-ı ma‘nevî müyesser olur. Nitekim şultân-ı enbiyâ’ya şakḳ-ı şadr idüp mübârek ḳalb-i şerîfin âb-ı rahmet ile pāk eyleyüp nūr-ı ĩmân ile memlû’ idüp mi‘râca ilettiler. Kezâlik evliyâ’ daḥı miḥnet ü meşakḳat ve muḳâsât u zillet çekmeyince müyesser olmaz. Şöyle vârid oldu ki kaçan Ḥaḳḳ te‘âlâ bir ḳulumı ḳabûl idüp şeref-i vişâli ile müşerref itmek murâd eylese anı dürlü belâ’lar ile imtiḥân eyler. Eger şâbitḳadem olup ‘ibâdetinde ḳuşûr ve tã‘âtinde fütûr itmeye belki daḥı ziyâde eyleye. Ḥaḳḳ te‘âlâ melâ’ikeye ḥitâb ider ki ‘Şâhid oluñ ol ḳulumı şâkirlerden yazdum. Görüñ hiç ‘ibâdâtında noḳşân ider mi.’ [M 387^b] Eger ol ḳul ḥıdmetinde şâbitḳadem olursa [S 265^a] Ḥaḳḳ te‘âlâ melâ’ikeye buyurdu ki ‘Şâhid oluñ. Ḳulum ziyâde tãlibdür. Anı murâdına ırgürdüñ.’ Çün kim ḳul sülûk-i tarîḳde bir nice müddet mülâzemet eyleye ve istiḳâmetde şâbitḳadem ola, Ḥaḳḳ te‘âlâ aña tevfiḳini refiḳ eyler. Anı ḥvâb-ı ḡafletden uyadur. Ḳalbini ḡayrıdan maḥabbet bıçaḡıyla ḳat‘ eyler. ‘Īnâyeti suyuyla yur, pāk eyler. ĩmân u ĩḳân ile ve sekîne ü itmi’nân ile memlû’ ider. Rüşd burâḳına süvâr idüp berḳ mişâl tãrfetü’l-‘aynde ḳat‘-i menâzil eyler. Yolda vesâvis-i nefis ve tesvîlât-ı şeyṭân anı imtiḥân eyler. Nitekim server-i kâinât şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Şâm yolında yahûd u naşrâniyyet nidâ’sı ve sâir imtiḥânlar vâḳi’ olmuşdı. Ulular eydürler ki ol vesâvis şöyledür kim meşelâ sâlike ‘arız olur, ‘Gice ile havâ’ şovuk, ıssı döşekden neye mufâraḳat idersin. Teheccüd farz namâz degildür. Ve anı terk itmekle mes’ûl olmazsın. Ve ansız daḥı derecât-ı cennet bulunur, mümkindür.’ Eger sâlik bu maḳûle nefsuñ ve şeyṭânuñ vesâvisine iltifât itmeyüp yüzün ‘ibâdet-i rabb-i muḳaddesden döndürmez ise ḥvâce-i ‘âlem gibi namâz u niyâzdan yüz döndürmeyüp ḥıdmete mübâderet iderse Ḥaḳḳ te‘âlâ fikr-i Cebrâ’îli göndürüp ḳalbini nûrdan ḳanadlar ile ‘âlem-i ma’nâ fezâ’sında tãyrân ider. Tã kim ḥicâb-ı nefsanî ki evvelki gök mertebesindedür, anuñ õñine gelür. Resûl fikret-i göñülüñ ḥamili olur. İstiftâḥ idüp ol âsumândan geçürür. Tã melekûta vâşıl olup ceberût ‘alâmetlerin müşâhede eyler. Ol ‘âlemüñ ‘acâibin ‘arz iderler. Ve cümle ervâḥ aña istiḳbâl eyler. Ve envâ’-ı beşâret zıkr eylerler. Ve bi’l-cümle yedi ḥicâb, ki semâvât andan ‘ibâretdür, geçüp mertebe-i a’lâya vâşıl olur. Her peygamber nitekim bir maḳâmda olup anı tecâvüz itmez. Kezâlik her velînuñ bir mertebesi vardır, andan geçmek ḳâbil olmaz. Eger ‘ârif-i kâmil ise ve ‘âşık-ı şâdık ise cümle etbâḳ-ı semâvâtı ḥazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem geçdüḡi gibi ‘âlem-i ma’nâda tecâvüz idüp ‘âlem-i vaḥdete vâşıl olur. Nefsi daḥı fânî olur. Beḳâ’billâh taḥşîl eyler. Naẓar-ı rahmet ile manẓûr [M 388^a] olur. *ḳâbe ḳavseyni ev*

*ednā*³⁷⁵⁸ ki mekşûf olur. Hâşılı şol mertebeye ki hâzret-i peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem cism-i şerîfi ile aña terakkî itdi, velî-i ‘ârif kalbiyle ol maķâmâtı seyr eyler.

Ammâ ikinci ehl-i tarîķ ile ehl-i şerî‘at sâliklerinüñ mi‘râcî beyânı ki *eş-şalātu mi‘râcu’l-mu‘min*³⁷⁵⁹ muķtezâsınca ‘âlem-i haķîķate ķadem başarlar. Bu mi‘râcdur ki havâşş u ‘avâmuñ bu tarîķde isti‘dâdınca zirve-i ihtîşâşa vâşıl olurlar. Anuñçün ol hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, *ve cu‘ilet ķurretu ‘aynî fi‘ş-şalâtî*³⁷⁶⁰. İmâm Fahr-ı Râzî rahmetullâh tefsîrinde eydür, çün kim h‘vâce ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selâm cenâb-ı ķuds-ı ilâhîden mürâca‘at buyurdi, eyitdi, *‘ilâhî eyne naşîbu ummeti min hâze‘ş-şerefi.* ‘Bu devlet ki baña ihsân itdiñ, andan ümmetimüñ naşîbi nedür.’ Haķķ te‘âlâ buyurdi ki ‘Ümmetiñüñ mi‘râcî namâzdur, cemâ‘at ile.’ Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bu ‘âleme tenezzül idicek buyurdi ki *‘eş-şalātu mi‘râcu’l-mu‘min.*³⁷⁶¹

İmâm eydür, namâz mi‘râc-ı cismânî [S 265^b] ve mi‘râc-ı rûhânî câmi‘dür. Zîrâ ki ķalbe müte‘âllîķ olan ef‘âlî müştemildür. Ve ķalbe râcî‘ olan ezķârı daķı müştemildür. Beyânı bu mi‘râcuñ budur ki çün kim h‘vâce şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mi‘râca ‘azîmet itdi, âbdest almağičün şu murâd itdi ki maķâm-ı ķudse tahâretsiz varmaya. Rıdvân me‘mür oldı ki kevşer havzından bir ibriķ şu ve bir legen virüp ol hâzret âbdest aldı ki zıķr olunmışdı. Kıl daķı namâza ķaşd idicek zâhiren mâ’-yı tühür ile şerî‘atde beyân olunduğı üzre âbdest alır. Tahâret-i bâtn ķaşd idicek Haķķ te‘âlâ tevfiķ Rıdvâna emr olunur. Havf u recâ’ ibriķin İmân kevşerinden tıldurup andan namâz u niyâza teveccüh ider. Zâhir ü bâtını tahâret bulıcaķ aña maķabbet burâķın irsâl iderler. Ol burâķuñ bir ķanadı şevķ ve bir ķanadı zevķ. Tarfetü’l-‘aynde anı beyt-i maķdisden kendü cānibine irişdürür, tâ derûn-ı cānından, *innî veccehtu vechiye li‘llezî feķara’s-semâvâti ve’l-arḍ*³⁷⁶² zühür ider. Andan şoñra teveccüh idüp âşâr-ı ‘âzamet ve ķudreti müşâhede ider. Şöyle ki cemî‘-i mümkinât [M 388^b] ol ‘âzametüñ tecellîsi vaķtinde muzmaķill olur. Ve muşallînüñ gözi daķı naķar-ı aķl ile cemî‘-i eşyâ’yı müşâhede idüp andan ‘âlem-i bālâya teveccüh eyleye. Cümle melâ’ike sidretü’l-müntehâya varınca ve levḥ ü ķalemi ve ‘arş u kürsî ve cennet ü cehennem ve bi’l-cümle ‘âlem-i ğayb u şehâdetden himmeti naķarına getirüp envâr-ı ‘âzamet pertevi cümlesin maķv eyleye. Âfitâb tülû‘ itdüğı vaķit kevâķib nice maķv olursa kevninüñ vücûdı daķı müşâhedesinden gidüp iki cihânı terk idüp iki elin ķaldurup *‘allâhu ekber*’ diye. Hâşılı’l-ķelâm çün h‘vâce şallallâhu ‘aleyhi ve sellem

³⁷⁵⁸ en-Necm 53/9

³⁷⁵⁹ "Namaz müminin miracıdır."

³⁷⁶⁰ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 1/391 (no.1089).

³⁷⁶¹ "Namaz müminin miracıdır."

³⁷⁶² el-Enâm 6/79

mübârek kâdemîn vâz' itdi, andan mi'râca 'urûc eyledi. Muşallî dahî iftitâh tekbîrinden şöıra kâdemî mi'râc-ı şenâ'ya koyup, *subhânekalâlâhumme ve bihamdike* diye ki Âdem 'aleyhi's-selâm mi'râcî bu kelime idi. *fetelakkâ âdemu min rabbihi kelimâtin*³⁷⁶³ buña işâretdür dimişler. Ve ba'zî 'ulemâ' belki melâ'ikenüñ dahî mi'râcî budur, *ve nahnu musebbihu ve bihamdike ve nukaddisu leke*³⁷⁶⁴. Sultân-ı enbiyâ'nuñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem mi'râcinuñ miftâhıdır, *fesebbih bihamdi rabbike*³⁷⁶⁵. Andan şöıra h'vâce şallallâhu 'aleyhi ve sellem semâvâta 'urûc idüp her semâ'yı şeytândan mahfûz gördi, *ve hifzan min kulli şeytânin mârid*³⁷⁶⁶. Muşallî dahî ma'rifet semâvâtına 'urûc itdi. Anı şeytânlarından pâk itmek içün, 'e'ûzu billâhi mine's-şeytâni'r-racîm' dir. Andan peygamber semâvâtdan sekiz cennete teveccüh itdi. Cennetüñ sekiz kapusunuñ sekiz miftâhın gördi. Evvelki kapunuñ miftâhı ma'rifetdür, muşallînüñ îmânı açar. İkinci kapunuñ miftâhı zikirdür. Anı, *bismillâhi'r-rahmâni'r-rahim*³⁷⁶⁷ dimesi anı feth ider. Üçüncü kapunuñ miftâhı şükürdür, *el-hamdulillâhi rabbi'l-âlemîn*³⁷⁶⁸ açar. Dördüncü bâbuñ miftâhı recâ'dur. Muşallînüñ, *er-rahmâni'r-rahim*³⁷⁶⁹ dimesi feth ider. Beşinci bâbuñ fettâhı havfdur, *mâliki yevmi'd-dîn*³⁷⁷⁰ dimesi anı feth açar. Altıncı bâbuñ miftâhı ihlâşdur, *iyyâke na'budu ve iyyâke nesta'in*³⁷⁷¹ kelimesiyle anı feth ider. Yedinci bâbuñ miftâhı du'â'dur, *ihdina's-şirâta'l-mustakîm*³⁷⁷² dimesiyle anı dahî feth ider. Sekizinci bâbuñ [M 389^a] iktidâ'dur. *şirâta'llezîne en'amte aleyhim gayri'l-mağdûbi aleyhim ve la'd-dâllîn*³⁷⁷³ kelimesi anı dahî feth ider, *fa'kra'û* [S 266^a] *mâ teyessere mine'l-kur'an*³⁷⁷⁴ bustânında seyr ider. Nitekim hâzret-i peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem cinânunuñ bustânların seyr itdi. Aşlâ birine teveccüh idüp nazar itmedüğü gibi muşallî dahî kelâmdan mütekellimüñ tecellîsine mazhar olur. *izâ tecellallâhu lişey'in haða'a lehu* muktezâsınca rükû' idüp kâmetin iki kât ider ve Hakk celle ve 'alâ'nuñ 'âzametine i'tirâf idüp, 'subhâne rabbiye'l-azîm' eydür. Ulular buña tecellî-i fi'lî dirler. Andan muşallî bu tevâzu'ı ecli içün, *men tevâða'a lillâhi refe'ahullâhu* hasebiyle başın ref' ider. Ni'met-i istikâmete ba'de'l-i vicâc hamd ider. Ve kabûl-i hamdiyyesi recâ' idüp, 'semi'allâhu limen hamideh.' Andan bir tecellî dahî zühûr ider ki ol tecellî-i şifâtandur. Hâzret-i peygamber şallallâhu 'aleyhi

³⁷⁶³ el-Bakara 2/37

³⁷⁶⁴ el-Bakara 2/30

³⁷⁶⁵ el-Hicr 15/98, en-Nasr 110/3

³⁷⁶⁶ es-Sâffât 37/7

³⁷⁶⁷ el-Fâtiha 1/1, en-Neml 27/30

³⁷⁶⁸ el-Fâtiha 1/2

³⁷⁶⁹ el-Fâtiha 1/3

³⁷⁷⁰ el-Fâtiha 1/4

³⁷⁷¹ el-Fâtiha 1/5

³⁷⁷² el-Fâtiha 1/6

³⁷⁷³ el-Fâtiha 1/7

³⁷⁷⁴ el-Müzemmil 73/20

ve sellem buyurdu ki *izā k̄ālē*’l-’*abdu semi’ allāhu limen ḥamideh yanẓurullāhu ileyhi binazari*’r-*rahmeti*. Ya’ nī kaçan ‘abd böyle dise Allāhu te’ālā aña nazar-ı rahmet ile nazar ider. Bu nazar-ı rahmet tecellī-i şıfatdan ‘ibāretdür. Andan ziyāde ḥuṣū’ ḥāşıl olur. Secdeye varur ki nihāyet tezelliüdür. Secdeden baş kaldırıcak bir tecellī dahı ḥāşıl olur ki tecellī-i zātdur. Bu kemāl-i kırbetdür ki Hakk te’ālā buyurdu, *vescud vakterib*³⁷⁷⁵. Bu sālİKlerüñ ulu mertebesidür. Bunda bir daķıķa vardır ki çün kim tecellī-i ef’āl ile tecellī-i şıfāt mābeyninde tefāvüt zāhirdür. Anuñçün rükū’ ile sücüd vāķi’ oldı. Ammā tecellī-i şıfāt ile tecellī-i zāt mābeyninde zāhiren tefāvüt yokdur. Anuñçün anuñ ḥuṣūşında tekrār secde vāķi’ oldı. Ammā biḥasbe’l-ma’nā bu iki tecellī mābeyninde tefāvüt çokdur. Ehl-i keşf katında ma’lūm u zāhirdür. Çün kim sultān-ı enbiyā’nuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hem cismiyle ve hem rûḥ-ı şerīfiyle mi’rācı vāķi’ oldı, namāz iki rek’at oldı. Tā kim rek’at-ı ulā mi’rāc-ı cismānī ve rek’at-ı sānī mi’rāc-ı rûḥānī taḥķīķ eyleye. Bu iki mi’rācdan cülūs lāzım olur. Ol cülūsda Hakk te’ālā şenā’sı vācib olur. Nitekim ol ḥazret maķām-ı *denā fetedellā*³⁷⁷⁶da şenā’ya müsāra’at idüp, *‘et-taḥiyyātu lillāhi ve’ş-şalāvātu* [M 389^b] *ve’t-tayyibāt*’ buyurdu. Kıl dahı böyle eydür. Çün kim bu ḥıdmete ve bu sa’ādet ve bu devlet ḥazret-i Muḥammed Muştafa şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ şeref-i kademiyle müşerref oldı, ol ḥazretüñ rûḥ-ı pürfütühına, *es-selāmu ‘aleyke eyyuhe’n-nebiyyu ve rahmetullāhi ve berekātuhu* demek münāsib oldı. Çün ol ḥazretüñ selāmını istimā’ eyledi, *es-selāmu ‘aleynā ve ‘alā ‘ibādillāhi’ş-şāliḥīn* demek lāzım oldı. Güyā bir kimesne suāl ider ki ‘Bu dereceye ne ile irişdiñ.’ Ol eydür ki ‘Devlet-i şehādet ile, *eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden ‘abduhū ve rasūluhū*.’ Ol sâ’il keennehu eydür ki ‘Ol ḥazret nūr-ı dīde-i ‘ālem ve server-i sīne-i benī Ādemdür ki tarfetü’l-’aynde Kudüs-i şerīfe ve andan semāvāt-ı ‘alā’ya ve *kābe kavseyni ev ednā*³⁷⁷⁷ya vāşıl ve ḥazret-i vācibü’l-vücūda mütevāşıl olup esrār-ı bīḥadd ve āşār-ı lāyu’ad vāķi’ oldı. Böyle sultāna hediye getürdüñ. Ve ne ‘aṭiyye eylesin.’ Pes şalavāta teşebbüs idüp, *allāhumme şalli ‘alā muḥammedin ve ‘alā āli muḥammed* dimege şürü’ ider. Ve çün kim bu şeref de İbrāhīm ‘aleyhimü’s-selām du‘ā’sı berekātıyla oldı. *rabbenā veb’aş fīhim rasūlen*³⁷⁷⁸ diyü du‘ā’ itmiş idi. Aña ‘ivaż, *kemā şalleyte ‘alā ibrahīme ve ‘alā āli ibrahīm* demek lāzım oldı. Andan ḥıvāce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol maķām-ı ‘āliden cümle ümmete mağfıret taleb idüp, *‘gufrāneke*’ dimiş idi. Rabbü’l-‘izzetden ḥiṭāb gelüp, [S 266^b] *‘sel tu’ṭa ve’şfa’ teşfa’*’ buyuruldu. Pes mü’minlere cümle mü’minin ü mü’mināta mağfıret ile du‘ā’ sünnet

³⁷⁷⁵ el-Alak 96/19

³⁷⁷⁶ en-necm 53/8

³⁷⁷⁷ en-Necm 53/9

³⁷⁷⁸ el-Bakara 2/129

oldı. Ya'nî 'âdet oldu, *allāhumma 'ğfir lilmu'minîne ve 'l-mu'mināt* âhirine dek. Ol Һazret mi'râcdan rücû' idicek melâ'ike-i kirâma selâm virüp andan aşhâba radıyallāhu 'anhum selâm virdi. Muşallî daһı iki kerre selâm virmek meşrû' oldu³⁷⁷⁹. Bu Һuşuşuñ ziyâde taһkîkâtı vardır. Tefsîr-i Bahrû'd-dürerde taleb oluna.

On ikinci senede bi'setden 'akabe-i ulâ vâkı' oldu. Şöyle vâkı' oldu ki Һacc-ı şerîf mevsiminde enşârdan on iki kimesne Medîneden Mekkeye gelüp ve Һazret-i peygamberuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem şeref-i şöһbetiyle müşerref olup bey'at itdiler. Onı Һazrec kabîlesinden [M 390^a] idi. Es'ad bin Zürâre ve 'Avf bin Mâlik bin Rifâ'a, ve aña 'Avf bin 'Afrâ' daһı diler, ve Mu'âz, ve Mu'âz 'Afrâ' oğullarıdır, bir rivâyetde Mu'âz yerine Zeyd bin Şa'lebe vâkı' olmuştur, ve Râfi' bin Mâlik bin 'Aclân ve Sa'd bin 'Ubâde, bir rivâyetde anuñ yerine Zekvân bin 'Abdikays vâkı' olmuştur, ve Münzir bin 'Amr ve 'Ubâde bin eş-Şâmit ve 'Uķbe bin 'Âmir bin Nâbî ve Kutbe bin 'Âmir bin Һadîd. Ve iki nefer Evs kabîlesinden idi, Ebu'l-Heysem bin es-Seyyimân³⁷⁸⁰ ve 'Umeyr³⁷⁸¹ bin Sâ'ide. Bu cemâ'at 'akabede Һazret-i peygamber 'aleyhi's-salātu ve's-selâma mülâkât idüp bi'at itdiler ki Allāhu te'âlāya şerîk koştamayalar. Ve uğruluk itmeye. Ve zinâ' itmeyeler. Ve fakr Һavfindan evlâdların katl eylemeyeler. Ve daһı yalan söylemeyeler. Ve resûlullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem emrine muhâlefet itmeyeler.³⁷⁸² Eger bu 'ahde vefâ' ideler cennete dâhil olalar. Eger şirk ü küfürden gayrı olan 'ahde vefâ' itmege kâdir olmayalar Һakķ te'âlāya mufavvaż ola, isterse yarlıgaya ister ise 'azâb eyleye. Һazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Muş'ab bin 'Umeyr radıyallāhu 'anh anlara hemrâh idüp Medîneye irsâl itdi, tâ kim anlara Qur'ân ta'lîm ideler ve kavâ'id-i şerî'ati takrîr eyleye. Muş'ab bin 'Umeyr radıyallāhu 'anh bir cüvân idi. Pederi ve vâlidesi Һânesinde nâz u na'îm ile büyümiş idi. İmâna gelicek anası ve babası çok îzâ vü cefâ' itdiler. Һazret şa'bda muhâşara olduķda ol daһı bile olup riyâzat ve çok miһnet çekmişdi. Ve ol zamânda nâzil olan âyât-ı beyyinâtı Һıfz eylemiş idi. Ehl-i bey'ate muķârin idüp Medîneye irsâl idicek Es'ad bin Zürârenuñ evine nâzil oldu. Ve enşâruñ evlerine varup dîn-i kavîm ve şırât-ı müstaķîme delâlet ider idi. Ba'zılar şerefiyle sa'âdet Һâşıl iderler idi.

³⁷⁷⁹ meşrû' oldu: M'de yok

³⁷⁸⁰ seyyimân: Kaynaklarda "teyyimân" olarak geçer.

³⁷⁸¹ 'umeyr: Kaynaklarda "'uveym" olarak geçer.

³⁷⁸² ve fakr Һavfindan evlâdların katl eylemeyeler ve daһı yalan söylemeyeler ve resûlullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem emrine muhâlefet itmeyeler: M'de mükerreren yazılmıştır.

Üseyd bin Hıdayr ve Sa'd bin Mu'azuñ rađıyallāhu 'anhumā ĩmāna gelmelerinüñ muqaddemātıdır. Bir gün Es'ad bin Züřäre ve Muş'ab benī 'Abdu'l-eşhel ve benī Zāfer, ki enşār kabilesinden iki kabiledür, [M 390^b] anlara varup ol maħalle ħalkı yanlarında müctemi' oldılar. Ekşeri ĩmāna geldi. Çün kim ħaber Sa'd bin Mu'azuñ, ki Es'ad bir Züřärenüñ ħālası oğulıdır ve Üseyd kabilesinüñ büyügidür, Üseyd bin Hıdayr, ki ol daħı kavminüñ re'isi idi, aña ħıtab idüp eyitdi, 'Es'ad bin Züřäre bu merd-i ħaribi getürdi. Ve bu kavmüñ za'iflerin [S 267^a] yoldan çıkarup me'luf olduklarından döndürdiler. Vallāhi eger şıla-i raħm māni' olmayaydı anuñ mühimmini görürdüm. Lākin sen varup anı zecr ü men' eyle' didi. Üseyd eline ħarbesin alup anlara teveccüh itdi. Çün kim Es'ad anı gördi, Muş'aba eyitdi, 'Bu kişi eşrafındur. Eger bu ĩmāna gelürse çok kimesne ĩmāna gelür.' Çün Üseyd bin Hıdayr anlara yakın geldi, tırdı. Ve ħandān olup anlara eyitdi, 'Niçün bizüm ħānemize nāzil olduñuz ve kavmimizüñ süfehā'sına ululuk gösterürsüz.' Es'ad eyitdi, 'Ey Ebū Yaħyā, sen bir 'āķil kimesnesin. Bir laħza otur, istimā' eyle. Eger rızāñ olur ħoş kabül eyle. Ve illā her nesne ki sen mekrüh göresin anı izāleye sa'y idelüm.' Üseyd eyitdi, 'İnşāf itdiñ' diyüp ħarbei elinden yire koyup oturdı. Muş'ab münāsib olan kelimāti ve muqaddemāti takrİR idüp kırā'at-ı Qur'ān-ı 'azİme şürü' eyledi. Üseydi kabül-ı millete da'vet itdi. Muş'ab ve Es'ad eydür, Allāhu te'ālānuñ ħaķķıçün Üseyd daħı söz söylemeden nür-ı islām beşeresinde zāħir oldı. Muş'ab rađıyallāhu 'anh tilāvetden fāriğ olıcaķ eyitdi, 'İslāma ne ile gelinür ve ne itmek gerekdür.' Eyitdiler, 'Ėusl idüp pāk kaftānlar geymeñ lāzımdur.' Ėusl idüp pāk cāmeler geydi. Ve kelime-i şehādet getürdi. Ve iki rek'at namāz kıldı. Cümle-i ehl-i islāmdan oldı. Andan kalkup Sa'd bin Mu'azuñ yanına vardı. Sa'd anı göriceķ eyitdi, 'Allāh ħaķķıçün Üseyd gitdügi gibi degildür.' Andan suāl itdi ki 'Ne işlediñ.' 'Anları zecr ü men' eyledüm. Lākin şöyle işitdüm ki benū Ėārİş senüñ ħālañ oğulu Es'adı öldürmek isterler. [M 391^a] Ve senüñ 'ahdiñi şıdılar' didi. Bu sözden murādı bu idi, Sa'd bin Mu'az ħālası oğulını ħimāyet içün anlaruñ yanına vara. Sa'd ħışımnāk olup, 'Nesne itmemişsin' didi. Üseyd elinden ħarbesin alup anlara toğrı gitdi. Es'ad Sa'dı göriceķ Muş'aba eyitdi, 'Vallāhi bu şaħış bu kavmüñ seyyididür. Eger bu ĩmāna gelürse kimesne muħālefet itmez.' Anlaruñ öñine gelüp tırdı. Üseyde didikleri gibi Sa'da daħı didiler. Oturdı. Muş'ab aña islām virdi. Ve bu süre-i kerİmei okudı, *bismillāhi'r-raħmāni'r-raħİm ħā mİm * tenzİlun mine'r-raħmāni'r-raħİm*³⁷⁸³. Muş'ab eydür, vallāhi daħı kelāma şürü' itmedin yüzinde eşer-i islām zāħir oldı. Sa'd Muş'ab ve Es'ad işāretiyle menziline ādem gönderüp pāk esbāb

³⁷⁸³ Fussilet 41/1-2

getürtdi. Ve gısl eyledi. Pāk donlar geyüp kelime-i şehādeti getürdi. Ve iki rek‘at namāz kıldı. Andan kavmine geldi. Nidā’ iderdi ki ‘Erden ve ‘avratdan kim var ise hāzır olsunlar ve taşra gelsünler, bugün perde ve hicāb yokdur.’ Cümle cem‘ oldılar. Eyitdi, ‘Ey kavim, ben mābeyniñüzde niceyüm ve beni nice bilürsiz.’ Cümle eyitdiler, ‘Sen bizüm ulumuz ‘azīmizsin. Ve re’yiñ şavāb bilürüz³⁷⁸⁴. Her ne ki emr iderseñ saña muṭī‘lerüz.’ Sa‘d bin Mu‘āz eyitdi raḍıyallāhu ‘anh, ‘Şimdi benüm sizünle kelāmım haramdur, tā siz islāma gelmeyince ve Hakk te‘ālāya īmān getürüp Muhammed Muştāfā taşdik itmeyince.’ Rāwī eydür, vallāhi ol gün benī Eşhel kabilesinden bir kimesne kalmadı, illā īmāna geldi. Andan sonra Muş‘ab raḍıyallāhu ‘anh ne vāki’ olursa bir bir hāzrete ‘arz iderdi. Ve Medīnede āşikāre [S 267^b] islāma da‘vet itmege başladı. Fevc fevc müselmān olmağa başladılar. Muş‘ab andan sonra kendü daḥı hāzretün şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün mübārek ayağı türābına yüz sürmege ziyārete teveccüh itdi.

BEŞİNCİ³⁷⁸⁵ BÂB

‘Aḳabe-i sāniyenün bey‘atini zikrinde ve ba‘zı aşḥābuñ raḍıyallāhu ‘anhuñ Medīneye hicretin. On üçünci yılda olan vāki‘atı beyān ider. Ehl-i siyer rahimehumullāh [M 391^b] ittifāk itdiler ki çün kim nübüvvet on üçünci seneye dāḥil oldı, irāde-i ezeliyye iktizā’ itdi ki dīn-i islāmı i‘lān idüp dīn-i Muhammed manşūr u muẓaffer ola. Ve küfr ü dālāl mahv ve ehl-i şirk maḥhūr u muḥaḳḳar ola. Bu ma‘nānuñ ibtidā’sı öyle vāki’ oldı ki ol sene ehl-i Medīnenün ekşeri ricāl ü nisā’dan mevsim-i hacda beytullāh ziyāretine geldiler. Bir rivāyetde beş yüze qarīb kimesne idiler. Bir rivāyetde üç yüz nefer kimesne idi. Ka‘b bin Mālik raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Çün kim hareme geldik, ol hāzrete mülākāt itdik. Şöyle va‘d itdik ki eyyām-ı teşriḳün ya’nī bayramuñ ikinci gicesi ‘aḳabe-i şa‘bda hāzır olup bey‘at ideler. Gicenün iki bölügi geçmiş idi. Şuña binā’en ki ehl-i islām kendilerin ‘abede-i aşnāmdan şaḳlar idi. Birer birer şüret tebdīl idüp hānemizden çıkup ol va‘d olan yere cem‘ olduk. Hāzret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘ammīsi ‘Abbās ile hāzır oldılar. ‘Abbās egerçi daḥı islāma gelmiş degil idi, ammā birāderzādesi huşuşında şefḳatine binā’en bile geldi. Ve şāḥib-i ‘aḳl ve ehl-i tedbīr olmağın anı ma‘an ahz itdi, tā kim ‘ahd ü mīşāk müstahkem ola." Ka‘b bin Mālik raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Ol gice bizümle bey‘ate giden yetmiş kimesne ricālden ve iki kimesne nisā’dan idi. Evvel söze başlayan ‘Abbās idi. ‘Ey ehl-i Medīne, siz bizüm ḳatımızda Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün mertebesin bilürsiz. Ḳavmi mābeyninde ‘azīz ü

³⁷⁸⁴ şavāb bilürüz: şevābuñ **M**

³⁷⁸⁵ beşinci: **M** ve **S**’de yoktur ama sıralamaya göre beşinci olması gerektir.

muhteremdir. Ve biz anı a'dā'dan hıfz idüp zararlarından şıyānet itdik. Ve yine 'azīmetimiz hıfz itmek üzredür. Ol 'azīmet itdi ki bizden mufāraḳat idüp sizūñle ola. Eger siz daḫı vefā'dārılık idüp a'dā' şerrinden ve muḫālifler zararlardan hıfz u şıyānet iderseñüz fehūve'l-murād sizūñle gitsün. Ve eger i'timādıñuz yogise bugün el çeküñ, ḳavmi yanında 'izzet ile ḳalşun.' Enşār eyitdiler, 'Yā 'Abbās, senūñ kelāmıñ işitdik. Ammā yā resūlallāh sen daḫı buyur. Her ne şart iderseñ kendi ḫuşuşuñda ve rabbūñ ḫuşuşında icrā' eyle.' Ḥazret-i seyyid-i kâināt 'aleyhi efdālū's-şalavāt kelāma āgāz idüp birkaç āyet-i kerīme Ḳur'ān-ı 'azīmden tilāvet eyledi. Anlar eyitdiler, 'Yā resūlallāh, buyur ne tarīḳle bey'at idelüm.' Buyurdi ki 'Bey'at eyle, sürür ḫālinde ve kesl ḫālinde. Ve emvāl bezlinde takşīr itmeyesiz. Ve emr-i ma'rūf ve nehy-i [M 392^a] münkere dürişesiz. Ve ilḳā' ḫaḳḳ itmekde kimesneden utanmayasız. Ve baña yārılık idesiz. Çün kim yanıñuza varam, hıfz u ḫırāseti yerine getüresiz, nefsiñüzi ve ehl ü 'ıyālīñüzi şaḳladuḡunuz gibi. Ve size ebedī cennet müyesser ola.'"

Rivāyet olunur ki Es'ad bin Zūrāre raḫıyallāhu 'anh yüzini ḫazrete idüp eyitdi, 'Yā resūlallāh, ruḫşat vir, tā kim birkaç söz ḫazretiñe 'arz ideyüm.' Ḥazret icāzet buyurdi. Es'ad eyitdi, 'Yā resūlallāh, [S 268^a] her da'vetūñ bir şıfatı var, yalın yā şedīd. Şimdi bizi bir nesneye buyurursın ki anuñ ḳabūli ḫaḳḳ üzre gāyet düşvārdur. Zīrā bize dīnimizi terk idüp islāmı ḳabūl eyleñ buyurursın. Bu bir emr-i 'azīmdür. Biz aña raḡbet idüp bu sözi ḳabūl itdik. Bir daḫı düstlarımızdan ve akrabāmızdan ḳaṭ'-ı 'alāḳa emr idersin. İḫlāş ile anı daḫı ḳabūl itdik. Bu mertebe gāyet şa'bdur. Ve bir daḫı biz bir cemā'at idik ki bir kimesnenūñ bizüm üzerimizde riyāset tama'ı yog idi. Ḥuşuşan ki bir kimesne ḳavminden tenhā ola ve 'ammīleri anuñ muḫāfazasından el çekmiş ola, biz ḫüsn-i i'timādımızdan tayyib nefsimüz ile bu ma'nāyı üzerimize vācib ü lāzım iderüz. Bir kimesne bu maḳūle nesneye iḳdām itmez, illā Allāhu te'ālā aña rüşd ü hidāyet virmiş ola. Bu zıkr itdüğüümüze dillerimiz ve ḳalblerimiz i'tirāf u taşdıḳ itmişdür. Ve cümlemiz bu ḫuşuşda müttefiklerüz. Lisānımız ḳalbmüz ile muṭābık olduḡı gibi bunuñ üzerine cümlemiz bey'at iderüz. Ve bilürüz ki Allāhu te'ālānuñ ḳudret eli bizüm elimizūñ üzerindedür. Ve 'ahd iderüz, bizüm nefislerimiz senūñ nefsi şerīfenūñ ḫāfızı ve bedenlerimiz cesed-i laṭīfīñüñ siperidür. Kendü ehl ü 'ıyālimizi nice muḫāfaẓa idersek seni anlardan ziyāde muḫāfaẓa iderüz. Bu sebep ile sa'den silkinde munṭazam oluruz. Eger bu 'ahdi şıyasaḳ Allāhu te'ālānuñ 'ahdini şımış olalum. Ve cümlemiz eşḳiyā'dan olalum, *el-'ıyāzu billāh*. Ve bu kelāmda şadıḳuz, *vallāhu'l-muste'ān*. Çün Es'aduñ kelāmı bu araya irişdi, ḫazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Şart iderem ki Ḥaḳḳ te'ālāya 'ibādet [M 392^b] idesiz. Ve ḫiç aña şerīḳ ḳoşmayasız. Ve kendümnden ötüri şart iderem ki nefsiñüz ve ebnā'

vü nisā'ñuz muhāfaẓa itdigüñüz gibi beni hıfẓ idesiz.' Enşār eyitdi, 'Qabül itdik yā resūlallāh, her ne buyurduñ ise.' *raḍiyallāhu 'anhum ve 'an sâ'iri 'ş-şahābeti ecma 'în.*

Rivāyet olunur ki evvel bey'at itmege ḥazret-i peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ mübārek elin dutdı, Berā' ibni Ma'zūz³⁷⁸⁶ idi. Bir rivāyetde Ebū Ümāme Es'ad ibni Zūrāre idi. Bir rivāyetde Ebu'l-Heysem Mālik bin et-Teyyihān idi. Ka'b bin Mālik eydür, Ebu'l-Heysem mübāya'at iderken eyitdi, 'Yā resūlallāh, bizüm ile ḥalk mābeyninde 'ahd ü mīşāk var idi. Biz anı kaṭ' eylerüz. Cā'iz ki bu emr tamām olup Ḥaqq te'ālā saña nuşret virüp galebe idicek bizi terk idüp kendi kavm ü kabīleñe mürāca'at buyurup bizi maḥrūm u maḥzūn idesin' didi. H'āce 'aleyhi's-salātu ve's-selām tebessüm itdi. Ve buyurdı, '*beli'd-deme'd-demu ve'l-hedmu'l-hedmu entum minnī ve ene minkum uḥāribu men ḥārbtum ve usālimu men sālemtum.*' Ya'nī, 'Benüm kanım sizüñ kaniñuzdur ve kabrim kabriñüzdür. Ya'nī benüm kabrim sizüñ kabriñüz kande ise anda olırsardur. Ben sizden ve siz bendensiz. Kimüñle ceng iderseñüz ben daḥı anuñla ceng iderem. Ve kimüñle şulḥ iderseñüz ben daḥı anuñla şulḥ iderem.' Muḥaşşalu'l-keḷām emr-i bey'at müsteḥakım oldu. Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām işāretiyle ḥazret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥazrecden tokuz kimesnei nakīb naşb itdi. Evsden üç kimesnei nakīb eyledi. Ammā Ḥazrecden olan nuḳabā' Berā' bin Mağrūr³⁷⁸⁷ ve Rāfi' bin Mālik ibni'l-'Aclān ve Sa'd bin 'Ubāde ve Sa'd bin Ḥayseme ve Sa'd bin Rebī'a ve 'Ubāde bin eş-Şāmit ve 'Abdullāh bin Revāḥa ve 'Abdullāh bin Ḥizāme ve Münzir bin 'Amr bin Ḥuneys. Ammā Evsden olan nuḳabā' Ebu'l-Heysem Mālik [S 268^b] bin et-Teyyihān ve Üseyd bin Huḍayr ve Es'ad bin Zūrāre idi, *raḍiyallāhu 'anhum.*

Naql olunur ki ḥazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Ey kavm-i enşār, size lāzımdur bu nuḳabā'yı ihtiyār itdügüme ḥātıra olup gayrıları niçün ihtiyār itmedi dimeyesiz, benüm bu ḥuşuş benüm ihtiyārum ile degildür. Cebrā'ıl [M 393^a] 'aleyhi's-selām Allāhu te'ālānuñ emriyle gelüp, 'Allāhu te'ālā bunları ihtiyār eyledi' didi. Naql olunur ki çün nuḳabā' muḳarrer oldu, peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Siz kavmiñüz kefillerisiz. Nitekim ḥavāriyyūn 'İsā 'aleyhi's-selāmuñ kefilleri idi.' Menḳıldur ki bey'at gicesi 'Abbās Sa'd bin 'Ubādeye eyitdi, 'Ey kavm-i Ḥazrec, peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ile ne vechle bey'at idersiz. Anlar eyitdi, 'Sen eyit görelüm.' Eyitdi, 'Aḥmer ü esved üzre ceng itmege. Ya'nī yolına olanca dürüşüp kıtāl itmek üzre ve nefslerimiz ve māllarımız yolına fedā' itmek üzre bey'at eyleñ. Eger bilürseñüz ki emvāliñüz telef olup eşrāfiñüz katl olıcaḳ taḥammül itmeyesiz.

³⁷⁸⁶ ma'zūz: Kaynaklarda "ma'rūr" olarak geçer.

³⁷⁸⁷ mağrūr: Kaynaklarda "ma'rūr" olarak geçer.

Terk eyleñ, tā kim dünyāda ve āhiretde rüsvāy olmayasız. Eger cümlesin fedā' itmege kâdir iseñüz dünyā ve āhiretde sa'âdetde olasız.' Anlar eyitdi, 'Biz mâlımız ve akrabamız peygamber 'aleyhi's-selām yolına terk itdik.' Andan peygamber şallallāhu 'aleyhi ve selleme hitāb idüp, 'Eger biz 'ahdimize vefā' idersek bizüm cezā'mız ne olur.' Buyurdi, 'Cennet olur.' Eyitdi, 'İmdi mübārek eliñ üzre uzat, bey'at idelüm.' Bunlaruñ cümlesi³⁷⁸⁸ bey'at itdiler.

Eydürler ki çün kim bey'at vāki' oldı, şeytān 'Aķabe başına çıkup çağırdı. Eyitdi, 'Ey ehl-i Minā, bilmiş oluñ ki Medīne halkı cümleten Muħammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem ile bey'at itdiler. Ve size cefā' itmege ittifāk itdiler.' Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Bu izb-i 'Aķabedür.' İzbi bir şeytānuñ adıdır. Ve eyitdi, 'Vallāhi ey Allāh düşmanları, şimden soñra sizüñ haķķıñuzdan gelüp mühimmiñüzi görürem.' 'Abbās bin 'Ubāde bin Feđale eyitdi, 'Yā resūlallāh, eger ikrām idersen ol Allāhu te'ālā ki seni haķķ peygamber ba's itdi, anuñ haķķıçün ehl-i Mināya bu şabāh kılıc uralum.' Hāzret buyurdi ki 'Daħı ğazā' ile emr olunmadum. Lākin menzilleriñüze varuñ.' 'Abbās eydür, "Mekānlarımıza varduķ. İrtesi şanādīd-i Kureyş geldiler. 'Ey cemā'at-i Hāzrec, şöyle işitdik ki siz bizüm şāhibimiz ile, ya'nī Muħammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem ile, bey'at itmişsiz. Murād itmişsiz ki anı Medīneye iletesiz. Ve bizüm ile ceng idesiz. Vallāhi bize bir kabīle ile ceng itmek güc degildir. Tā kim sizüñ ile [M 393^b] muħārebe düşvār ola.'" Eydür, "Mābeynimizde ba'zı müşrikler var idi. Bey'atden haberleri yoğıdı. İnkār idüp and içdiler ki 'Bizüm bu każıyyeden haberimiz yoķdur.' Andan Kureyş 'Abdullāh bin Ebī Selūla vardılar. Ve bey'at aħvālın zıkr eylediler. Ol eyitdi, 'Bu bir 'azīm emirdür. Baña meşveret itmeden iķdām itmezler' didi. 'Abdullāhdan bu sözi işidüp döndiler." Ka'b bin Mālīk rađıyallāhu 'anh eydür, "Anlardan bir cüvānuñ ayağında ğāyet güzel na'leyn gördüm. Ebū Cābire eyitdüm, 'Sen kavmüñ seyyidisin. Böyle na'leyn idinmege kâdir degilsin.' Cüvān bu sözi işidüp na'leyni çıkardı ve benüm öñüme ķodı. Ve and virdi. 'Elbette gey' didi. Ebū Cābir eyitdi, 'Bu cüvānı hacel itdiñ. Na'leyni girü vir' didi. Ben eyitdüm, 'Vallāhi bunı virmem. [S 269^a] Fāl aħz itdüm. Bu gökķek fāldur.' Andan soñra halk Minādan tağıldıkdan soñra Kureyş teftiş³⁷⁸⁹ idüp enşāruñ bey'atüñ haķıķatine vāķıf oldılar. Enşāruñ ardlarına düşdiler. Sa'd bin 'Ubādenüñ ve Münzir bin 'Amra yetişdiler. Münzir cidd ü cehd idüp hālāş oldı. Sa'dı ele getirüp kayd u bend eyledi. Ve bağlu Mekkeye getürdi. İçlerinden 'aķıllu kimesnelerden ve Cübeyr bin Muťim ve Hāriş bin Ümeyye gibi eyitdiler, 'Biz ticārete gider iken aşhābımızuñ yolu Medīnedür. Maşlahat

³⁷⁸⁸ uzat bey'at idelüm bunlaruñ cümlesi: **M**'de yok

³⁷⁸⁹ aħz itdüm bu gökķek fāldur andan soñra halk minādan tağıldıkdan soñra kureyş teftiş: **S**'de yok

oldur ki bunu bendden ḥalāş idüp şalıvirelüm.’ Bunı ma‘kūl gördiler ve Sa‘ddan el çekdiler. Medīneye teveccüh itdi. Eydürler ki ehl-i Medīne yaraḳların müheyyā idüp Mekkeye varalar ve Sa‘dı ḥalāş ideler. Yolda Sa‘da rāst gelüp Medīneye rücū‘ itdiler. Çün kim Kureyş ehl-i Medīne ile olan ‘ahd ü mīşāḳı bildiler, tekrār ehl-i islāma zulm ü te‘addīye başladılar. Çün kim aşḥāb-ı kirāma raḳıyallāhu ‘anhum Mekke de ku‘ūda mecāl kalmadı, bu sebebdan ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlara Medīneye hicrete icāzet virdi. Anlar daḥı der‘aḳab Medīneye teveccüh itdiler.

Rivāyet olunur ki evvel hicret iden Muş‘ab bin ‘Umeyr, bir rivāyetde Ebū Seleme bin ‘Abdi’l-Esed Maḥzūmī idi ki Ḥabeşe hicret idüp mūrāca‘at [M 394^a] itmişdi. Mekke de iḳāmete mecāl kalmayup Medīneye hicreti bu tarīḳle oldu ki zevcesin kızını Seleme ile bir deveye bindürüp yuların alup Mekke den çıḳdı. Benī Muḡīre ve Ebū Cehile rāst gelüp anlar Ümmü Selemenüñ ḳavmi idi. Yuları Ebū Selemenüñ elinden alup anı ehli ve kızını öñinden ḥuşūnet ile sürdi. Ve didiler ki ‘Sen kendüñe mālīksin. Ancaḳ bizüm dīnimize muḥālefet itdiñ ise sen bilürsin. Amma Ümmü Seleme bizüm aḳrabāmızdır. Alup gāḥ Ḥabeşe ve gāḥ Yeşribe iletmeñe biz rāzī degilüz. Ebū Seleme şahrā’da yalnız ehlinden ve ‘ıyālinden cüdā olup ḥasret ü firāḳ ile sūzān u giryān Medīneye revāne oldu. Medīneye irişüp ḥabībullah şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mufāraḳatından ve ehl ü ‘ıyālī ḥasretinden ve şedāid-i ğurbetden ğāyetle eleme düşmiş idi. Bıḳaḳ kemüğe irişdi. Biri bir cānibde Ümmü Seleme eydür, "Beni Muḡīre aldı. Kızım Selemei benī Abdü’l-Esed aldı. Zīrā Ebū Selemenüñ aḳrabāsı idiler. Ben erimden ve kızımdan cüdā olup cigerim yanar idi. Her gün Baḥḥā’-yi Mekkeye çıḳup zār zār ağlar idüm³⁷⁹⁰. Bir ehl-i şefḳat ümīdiyle etrāfa nazar eyler idüm. Bir gün Muḡīreden bir kimesne beni görüp ḥālime raḥm itdi. Eyitdi benū Muḡīreye varup eyitdi ki ‘Niçün bu biḳārenüñ aḥvāline nazar itmezsin. Nice bir nār-ı ḥasretde yansun’ didi. Pes kızımı baña virdiler. Ve kimüñ ile tırmaḳ ḥuşuşında ihtiyārım elime virdiler. Ben daḥı deveme binüp kızımı öñüme aldum. Ve Medīne-i münevvereye toḡrı yola düşdüm. Çün kim Tan‘īme irişdüm, ‘Oşmān bin Ebī Talḥa bin ‘Abdi’l-‘Uzzā öñüme geldi. Ol zamān daḥı imāna gelmeyüp müşrik idi. Baña, ‘Ḳande gidersin’ didi. Ben eyitdüm, ‘Ḥelālüm talebine Medīneye giderem’ didüm. Eyitdi, ‘Senüñle hīḳ kimesne yok.’ Eyitdüm, ‘Kızımdan ğayrı refīkim yokdur. Rabbime teveḳül iddüm.’ Devemüñ yularına yapışup yola revāne oldu. Allāhu te‘ālā bilür ki müslimden ve kāfirden bir kimesne görmedüm ki anuñ şöḫbeti gibi pāk şöḫbet. Tā beni ‘Amr bin ‘Avf

³⁷⁹⁰ idüm: idi M

ķaryesine irişdürdi. Eyitdi, 'Bu ķarye senüñ ħelālüñ ķaryesidür. [S 269^b] Bu ķaryede Allāhu te'ālānuñ emānında [M 394^b] ol' didi ve kendü dönüp gitdi."

Ebū Selemden soñra 'Āmir bin Rebī'a ve ħātūnı Leylā binti Ħayseme ve 'Abdullāh bin Maz'ūn ve Ħabbāb bini'l-Eret hicret itdiler. Ve Muř'ab bin 'Umeyrūñ ħānesine nāzil oldılar. Ebū Seleme dağı anda nāzil olmış idi. Ve Münzir bin Muĥammedü'l-Enřāriyyü'd-Devsī Muř'abı ħānesine indirmiş idi. Andan soñra Mekkedden řemmās bin 'Ořmān ve Erķam bini'l-Erķam ve 'Abdu'r-Raĥmān bin 'Avf ve Sa'd bin Ebī Vaķķāř ve Miķdād bin 'Amr ve Ħātīb bin Ebī Belte'a ve Mes'ūd bin Rebī'a ve Sa'd bin Ebī Serĥ gitdiler. Andan soñra 'Ořmān bin 'Affān ve Ebū Ħuzeyfe bin 'Utbe bin Rebī'a ve anuñ ħulı Sālim hicret eylediler. Andan soñra Ħamza ve Zeyd bin Ħāriř ve Merřed ve Ebū Merřed ve Ebū Kebře resūlullāh řallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ ħulı hicret itdiler, *rađiyallāhu 'anhum ecma'in*. Andan soñra 'Amr bin Mektūm andan soñra 'Ammār bin Yāsir ve 'Abdullāh bin Mes'ūd hicret itdiler bir yerden. Andan soñra 'Ömer bini'l-Ħaţţāb rađiyallāhu 'anh yigirmi nefer kimesne ve Bilāl ile ittifaķ idüp müteveccih oldılar.

Naķl olunur ki ařĥāb cümlesi ĥafıyyen gitdi, ammā ĥazret-i 'Ömer rađiyallāhu 'anh āřikāre gitdi. şÖyle vāķi' oldı ki kılıcın ĥamāil eyledi. Ve eline yayın alup oķların müheyyā' itdi. Yüzini ka'beye itdi. Ķureyř ka'benüñ dīvārı yanında oturmuşlar idi. 'Ömer rađiyallāhu 'anh gelüp yedi kerre ka'bei řavāf eyledi. Tamām ādāb u vaķārı yerine getürdi. Maķām-ı İbrāĥimde iki rek'at namāz kıldı, tamām ta'dil-i erkān ile. Andan řanādīd-i Ķureyřüñ mābeyninde şurdi. Ve eyitdi, 'Ey bī'aķl ve bīidrāk, ve nāĥoř ħavim oldur ki birķaķ řař ve ağac pāresine kendünüñ ma'būdı řann eyleye.' Andan eyitdi, 'Her kim dilerse ki anası oğulsız ħala ve oğulı yetim ħala ve ħātūnı ersiz ħala benüm ardımca gelsün' didi. Ħiĥ kimesnenüñ ĥarekete mecālī olmadı. Ħazret-i emīrū'l-mü'minīn 'Alī bin Ebī Tālīb rađiyallāhu 'anh buyurdi ki "Ben anda ĥāzır idüm. Ķureyř müteĥayyir olup birinüñ zehresi olmadı ki ardınca vara." şÖyle āřikāre ĥazret-i 'Ömer Medīne-i münevvereye müteveccih oldı. [M 395^a] Ħazret-i 'Ömerüñ hicretinüñ ĥazret-i server-i kāinātuñ hicretinden on beř gün evvel vāķi' oldı. Andan soñra ħıřřa-i hicret müstemir oldı.

Eřrār sultān-ı aĥyār ĥaķķında meşveret itdiklerinüñ zikridür. Medīne-i münevvereye ol ĥazretüñ hicretinüñ muķaddemātıdır. Rivāyet olunur ki ĥazret-i resul-i Ekrem řallallāhu 'aleyhi ve sellem bir gün ařĥāba buyurdi ki 'Bir düş gördüm. Benüm hicret idecek yerim iki şağ ortasında ĥurmalığı ĥoķ bir yerdür, ya'nī Medīne. Pes ařĥāb

Medīne cānibine yüz dutdılar. Eydürler ki Mekke Şiddīk ile ‘Aliyyü’l-murtazādan gayrı şahābeden kimesne kalmadı. Çün Kureyş müşrikleri mü’minlerden ötüri bir qarīb yerde menzil hāşıl oldu, anlara havf düşdi ki cā’iz ki hāzret-i Muḥammed anlara mülḥaḳ ola. Pes dārü’n-nedve ki anı Kuşayy düzmiş bir ev idi, meşveret için anda cem’ olurlar idi, cem’ oldılar. Peygamber ḥaḳḳında meşveret itdiler. Şeytān bir pīr şeklinde ol hānenüñ kapusunda [S 270^a] ‘aşāya tayanup vaḳār ile tıururdu. Andan ahvālin istifsār itdiler. Eyitdi, ‘Ben Necd ḳabīlesindenüm. Ahvālī bilürem. Size meded itmege geldüm. Ba’zı müşkilātıñuzı ḥall iderem. Zīrā rüzigārda çok tecribem geçmişdür.’ Müşrikler eyitdiler, ‘Bu pīr çün ehl-i Mekke degildür, meşveretde hāzır olursa zarar itmez.’ Ve’l-hāşıl ol pīr kendüyi bunlara mahrem-i esrār ve meşveretde müşārün ileyh itdiler. Anuñ ḥuzūrını ḡanīmet bildiler. Herkesüñ ‘aḳlına ne gelse aña ‘arz itdiler. İbtidā’ī kelāmda eyitdiler, ‘Muḥammedüñ kārı nereye irişdi görüñ. Hüdā ḥaḳḳı için ba’id degildür ki ittibā’ peydā idüp bizüm ile muḳābele ve muḳātele eyleye. Şimdi bu bābda fıkı idüp bir tedbīr bir tedārik itmek gerekdür.’ Hişām bin ‘Amr bunlaruñ ortasından eyitdi, ‘Anı ḳayd u bend ile bir hānede ḥabs idüp ve ta’ām u şarāb bir pencereden virüp ölince anda tıura. Züheyr ve Nābiḡa nice ḥabshānede helāk oldu ol daḡı öyle ola. Necdī ḳoca eyitdi, ‘Bu re’y yaramazdur. Zīrā şimdi [M 395^b] Muḥammedüñ aşḡabı cümle taḡılımışdur. Bu ḡālī işdicek cem’ olurlar. Ve benī Hāşim anlar ile ittifāḳ idüp sizüñle bi’z-zarūrī ceng lāzım olur.’ Ebu’l-Baḡterī eyitdi, ‘Anı Mekkenen ihrāc idelüm. Ḳande giderse gitsün.’ Şeyḡ Necdī eyitdi, ‘Bu daḡı fıkı-i fāsıd ve re’y-i kāsıddür. Zīrā Muḥammed meşḡuru’n-nām ḡusngüftār ve leṡāfetnuṡḳ ile mevşüfdur. Cā’izdür ki bir ḳavme vara, anlar daḡı datlu sözine aldanu kendüye mahabbet idüp sizüñle cenge ḳāim ola.’ Bu ḳocanuñ sözini istiḡsān itdiler ve ḡāyet ile begendiler. Ve aña küllī ta’zīm itdiler. Andan soñra Ebū Cehil bin Hişām eyitdi, ‘Şavāb-ı re’y oldur ki her ḳabīleden bir yarar ve dilāver cüvān ihtiyār idüp her biri ellerinde ḳılıcları ile Muḥammedüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ üzerine ḡamle ideler ve ḳılıc üşüreler, ḳanı ḳabāil-i ‘Arab perākende olur. Benū ‘Abdu Menāf cümle ḳabā’il-i ‘Arab ile muḳāvemete ḳādir olmazlar. Bi’z-zarūrī diyete rāzī olurlar. Ve biz anuñ diyetini virüp teşvīşden ḡalāş oluruz’ didi. Pīr Necdī eyitdi, ‘Tedbīr-i şavāb budur ki Ebu’l-Ḥakem didi.’ Bunuñ üzerine ittifāḳ idüp meclisden ḳalḳdılar. Ve anı hāşıl itmege ḳāim oldılar. Ḥaḳḳ subḡānehu ve te’ālā bunlaruñ ḡaberlerin ve sa’ylerin ḡazret-i faḡr-ı kāināta Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmı irsāl idüp bu āyet-i kerīme gönderdi, *ve iz yemkuru bike’llezīne keferū liyuşbitūke ev yaḡtulūke ev yuḡricūke ve yemkurūne ve*

yemkurullāhu vallāhu ḥayru 'l-mākirīn³⁷⁹¹. temme'r-ruknu 'ṣ-ṣāliṣu ve yelihi ruknu'r-rābi 'u yesserallāhu itmāmehu.

³⁷⁹¹ el-Enfāl 8/30

DÖRDİNCİ RÜKN

bismillāhi 'r-rahmāni 'r-rahīm

ve bihi neste 'īnu ve 'aleyhi 't-tuklān

[M 396^a] [S 271^a] Dördinci rükn Һazret-i peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem Mekke-i mükerrmeden Medīneye hicretinüñ beyānındadır. Bu rüknde hicretten eyyām-ı rihlete dek olan vākı'āt zıkr ider. On iki bābı müstemildür.

BĀB-I EVVEL

Ol Һazretüñ hicreti beyānındadır. Üç faşıl bu bābda vākı' olmışdır.

Evvelki Faşıl

Hicretüñ muqaddemātı beyānındadır. 'Ulemā'-yi siyer rahimehumullāh eyitdiler, çün cemā'at-i Kureyş dārü'n-nedvede meşveret idüp Һazret-i seyyidü'l-beşer Һakkında katl itmege ittifāk itdiler ve bunuñ üzerine yemīn eylediler, Һakk te'ālā Һabībine Һaber virdi ve bunlaruñ mekrini bātil eyledi. Şöyle buyurdı ki *ve yemkurüne ve yemkurullāhu vallāhu Һayrun mākirīn*³⁷⁹². Cebrā'īl 'aleyhi's-selāmı irsāl idüp meclislerinde ne vākı' oldı ise bir bir Һaber virdi. Ve aşhābdan Ebū Bekir-i Şiddīk ve 'Aliyyü'l-murtazā rađıyallāhu 'anhumā³⁷⁹³ kalmış idi, *rađıyallāhu te'ālā 'anhum*. Ve Ebū Bekir rađıyallāhu 'anh dağı Medīneye hicrete 'azīmet itmiş idi. Mühimmini görüp peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemden izin taleb itdi. Һazret buyurdı ki 'Şabr eyle. Ümīdim vardur ki baña dağı icāzet vireler. Bile yoldaş olavuz.' Ebū Bekir rađıyallāhu 'anh eyitdi, 'Anam ve babam saña fedā' olsun, böyle ihtimāl var mıdır.' Һazret buyurdı, 'belī, vardur.' Ebū Bekir rađıyallāhu 'anh tevaḫḫuf itdi. Ve iki deve şatun aldı, birin Һazret-i peygamber içün dört yüz dirheme, bir rivāyetde sekiz yüz dirheme, ve birin kendü içün. Bir kenārda bağlayup 'alef virdi, tā kim semreyeler ve kuvvet ḥāşıl ideler. Vakit gelmesine muntazır oldı.

Naql olunur ki ol eyyāmda Ebū Bekir vākı'asında görür ki ay gökden nāzil olur. Baḥā'-yi Mekkeye gelüp andan şehre gelür. Ümmü'l-ḳurānuñ şahrā'sı nūrından pürziyā' olur. Yine semā' tarafına meyl ider. Andan Medīneye iner. Ol dağı münevver olur. Ve gökden çok yıldızlar ol aya [M 396^b] muvāfaqat idüp hareket iderler idi. Ve nice biñ yıldızlar ile havā'ya gidüp yine Mekkeye nāzil oldılar. Mekke kemāl mertebe rüşen oldı. İllā üç yüz altmış, bir rivāyetde dört yüz, ḥāne ol māh keennehu on dördidür eṭrāf-ı Mekke

³⁷⁹² el-Enfāl 8/30

³⁷⁹³ ve aşhābdan ebū bekir-i şiddīk ve 'aliyyü'l-murtazā rađıyallāhu 'anhumā: **M'**de mükerreren yazılmıştır.

münevver [S 271^b] olup andan Medīneye müteveccih oldu. Ve ‘Āiše raḍıyallāhu ‘anhānuñ menziline gelüp yer iki şakḳ oldu. Ol māh ol kapuya girüp gāib oldu. Ebū Bekir uyandı. Ve kendüyi ağlamak tutdı. ‘Arab içinde ‘ilm-i ta‘bīr ile meşhūr bir kimesne var idi. Vāḳı ‘asın aña zıkr itdi. Ol eyitdi, ‘Ol māh ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, yıldızlar aşḥāb-ı kirāmdur. Anuñla bile Medīneye hicret iderler. Ol yıldızlar ile tekrār Mekkeye gelüp Mekkenüñ fethine delālet iderler. Ve tekrār ‘Āişenüñ menziline nüzül itmek ‘Āiše anuñ ḥātūnı olur. Ve yer yarılup didiğñ ol çāha girmek anda medfūn olmasıdır’ didi. Ebū Bekiri iki vechle ḡamm ḥāşıl oldu, biri vatandaşan ayrılmaḳ ve biri resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ mufāraḳatı.

Muḥaşşalu’l-keḷām Ebū Bekir hicreti muḳarrer bilüp ol ḥazretüñ mürāca‘atına muntazır oldu. Ol vaḳit Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām nāzil olup bu āyet-i kerīmei getürdi, *ve ḳul rabbi edḥilnī mudḥale şidḳin ve aḥricnī muḥrace şidḳin vec ‘al lī min ledunke sulṭānen naşīran*³⁷⁹⁴. Ve küffāruñ ḳaşıdların bi’t-tamām ḥaber virdi. Ve eyitdi ki böyle emr olundu ki ‘Bu gice meḳānında yatmayasın. Ve irtesi sefer eyleyesin. Ve Medīne-i münevvereye teveccüh idesin.’ Ol gice Ḳureyşüñ re’īsleri olan eşḳıyā’ cem’ olup Ebū Cehil gibi ve Ebū Leheb ve Übeyy bin Ḥalef ve Ḥaccāc oğulları Meyser³⁷⁹⁵ ve Münebbih gibi ve Naḍr bini’l-Ḥārış ve ‘Uḳbe bin Ebī Mu‘ayt ve daḥı ḡayrı ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ ḥāne-i şerīflerin iḥāṭa idüp tırdılar. Ve muntazır oldu ki ol ḥazret ḥ‘āba vara. Ebū Leheb eyitdi, ‘Bu gice bekleyelüm. Şabāḥ olıcaḳ anı ḳatlı idelüm. [M 397^a] Tā benī Hāşime ma‘lūm ola ki biz cümlemiz ittifāḳ idüp ḳatlı itdik.’ Ḥazret-i faḥr-ı ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anha eyitdi, ‘Baña hicrete izin virildi. Medīneye giderem. Bende olan emānetleri saña teslīm ideyüm, şāḥiblerine viresin. Ve benüm yaşıl bürdeme şarılup yerimde yatasın. Ve ḥātırñ ḳavī tut, saña ḥiçbir zarar yetişmez. Andan gelüp Medīnede baña mülāḳat eylesin.’ Ḥazret-i Murtaẓā ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh ḥazret-i peygamberüñ emriyle ‘amel idüp ḥabībullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şarınup uyuduğıbürde ile yerinde yatdı. Fāriḡ-i ḥātır ile nefsi şerīfesin peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yolına fedā’ eyledi.

Naḳl olunur ki ol gice Ḥaḳḳ te‘ālā Cebrā’ıl ve Mīkā’ile ‘aleyhima’s-selāma ḥitāb itdi ki ‘Ben sizüñ ikiñüze uḥuvvet virdüm. Biriñüzüñ ‘ömrini āḥerden ziyāde itdüm. Ḳaḡnıuzdur ki olbir ḳarındaşa ‘ömrini hibe eyleye.’ Eyitdiler, ‘Yā rabb, ḥiçbirimiz ḥayātını āḥere virmezüz.’ Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdi ki ‘Niçün ‘Alī gibi olmadıñuz, ḥabībüm ile uḥuvveti vāḳı’ oldu. Nefsini ḥabībüm yolına fedā’ itdi. Ḥālā varun imām ‘Alīyi ikiñüz

³⁷⁹⁴ el-İsrā 17/80

³⁷⁹⁵ meyser: münebbih M

dağı a ‘dā’ şerrinden hıfz eyleñ.’ Hakk te‘ālā emriyle gelüp Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām başı ucına Mīkā’īl ‘aleyhi’s-selām ayağı ucında. Hakk te‘ālā anuñ hakkında bu āyet-i kerīmei irsāl itdi, *ve mine’n-nāsi men yeşrī nefsehu’btigā’e merḍātillāhi* [S 272^a] *vallāhu ra’ūfun bi’l-’ibād*³⁷⁹⁶. Kütüb-i siyerde getürmişlerdür ki çün ‘Aliyyü’l-murtazā raḍıyallāhu ‘anh resül-i Ekremüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ yerinde yatdı, peygamber hānesinden çıkup sūre-i yāsīn-i şerīfī evvelinden, *feagşeynāhum fehum lā yubşirūn*³⁷⁹⁷ bu maḥalle gelince okudı. Bir avuc toprak alup ol hākisārlaruñ üzerlerine saçdı. Eydürler ki ol gice her kimüñ başına ol toprakdan düşdi ise Bedir gāzā’ında katl olundu, cānını cehenneme ısmarladı³⁷⁹⁸. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem selāmet ile gidüp mābeynlerinden geçdi, kimesnenüñ haberi olmadı. İttifāk bir kimesne [M 397^b] anda zāhir olup eyitdi, ‘Bunda ne maşlahat için tūrursız.’ Eyitdi, ‘Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve selleme muntazıruz.’ Ol eyitdi, ‘Vallāhi Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem çıkup gitdi. Ve sizüñ başıñuza toprak saçdı.’ Elleriyle başların yokladılar. Toprak buldılar. Andan bir delikden bakdılar. Resülullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ yerinde bürdesine bürünmiş bir kimesne gördiler. ‘İşte Muḥammed bundadır’ diyü içerü girdiler. Hāzret-i ‘Aliyyü’l-murtazā raḍıyallāhu ‘anh yerinden kalkdı. Bildiler ki ol şahış rāst söylemiş. ‘Muḥammed kandedür’ didiler. ‘Aliyyü’l-murtazā eyitdi, ‘Beni anuñ muḥāfazasına müvekkel itmediñüz. Ne suāl idersiz’ didi. Müşrikler müteḥayyir oldılar. Ve bir zamān hāzret-i imāmı habs itdiler. Andan Ebū Leheb anlara söyledi, imāmdan el çekdiler.

Rivāyet-i şāḫīha oldur ki hāzret-i peygamber ol gice muḥtefī oldı. İrtesi gün gāyet ıssı olduğı zamānda taylasānın mübārek başına örtüp Ebū Bekirüñ hānesine geldi. ‘Āiše-i Şiddīkadan raḍıyallāhu ‘anhumā rivāyet olunur ki eydür, "Ol gün ıssısında hānemizde oturduğ. Bir kimesne haber virdi ki ‘Hāzret-i resülullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem sizüñ eviñüze gelmek kaçdıyla mübārek başın örtmiş gelür’ didi. Ol zamān gelmek ma’hūd degil idi. Pederim eyitdi, ‘Anam ve babam aña³⁷⁹⁹ fedā’ olsun. Bu zamān ‘aceb ne maşlahata gelür ola’ didi. ‘Aḳabince hāzret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gelüp izin taleb idüp içerü girdi. Ve buyurdı ki ‘Kim var ise evden taşra gitsün’ didi. Pederim eyitdi, ‘‘Āiše ile kızkarındaşıñdan gayrı kimesne yokdur’ didi, ‘Buyur yā resülallāh’ didi. Buyurdı ki ‘Bana hicrete destūr oldı. Hicret iderem’ didi. Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh, ‘Ben senüñ ayağıñ tozına yüz sürüyü gitmek olur mı.’ Buyurdı ki ‘*belī.*’ Şiddīk kemāl-i sürürından ağladı. Ve eyitdi, ‘Yā resülallāh, iki devem vardır. Her

³⁷⁹⁶ el-Bakara 2/207

³⁷⁹⁷ Yâ-Sîn 36/9

³⁷⁹⁸ cānını cehenneme ısmarladı: **M**’de yok

³⁷⁹⁹ aña: saña **M**

kağısın dilerseñ kabûl eyle' didi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi, 'Bahāsıyla' didi." Bir rivāyetde buyurdi ki [M 398^a] 'Benüm olmayan deveye süvār olmazam.' 'Senüñdür yā resūlallāh' didi. Buyurdi ki 'Bahāsıyla.' "Şiddīk eyitdi, 'Hātır-ı şerīfñüz nice diler ise öyle olsun' didi. Devenüñ bahāsı dört yüz dirhem idi." Vaqıdī rivāyetinde sekiz yüz dirhem idi diyü zıkr olunmışdur. 'Āişe-i Şiddīka eydür, "Andan sefere lāzım olan mühimmātı bi't-tamām gördük. Bir süfre-i pürta 'ām itdik. Et ve ekmek tertīb eyledik. Ve süfrei muhkem bağladık." Esmā', ki zātü'n-niṭākayn Ebū Bekirüñ kıızı idi, bülend kemerin çıkarup süfrei bağladı. Bir rivāyetde [S 272^b] iki şakḳ idüp yarısın kuşandı ve nişfiyla süfrei bend eyledi. Bir rivāyetde yarısın süfrei ve nişfiyla maṭharai bağladı. Anuñ içün aña zātü'n-niṭākayn laḳab itdiler. Andan soñra 'Abdullāh bin 'Urayḳıt-ı Leyṣī, ki ḳulavuzlukda naḳiri yogıdı, ṭaleb idüp yol göstermege ücrete dutdı. Ve ol iki devei aña ısmarladı. Ve eyitdiler, 'Üç günden soñra bu iki devei cebel-i Şevr maḡārasına getüresin' didi. Ve 'Āmir bin Fühayre birkaç koyun virdiler, gice ḡār yöresine getüre, tā südlerinden yiyeler ve gündüzin şahrā' da otlada. Ve 'Abdullāh ibni Ebī Bekir raḏıyallāhu 'anhā bir şeci' cüvān idi. Ve ḡāyet 'āḳil idi. Ve pehlevān ve ḳuvvetlü kimesne idi. Aña ısmarladılar ki gündüzin Ḳureyşüñ haberlerin alup gice ile ḡāra gele ve seyyidü'l-mürselīne şallallāhu 'aleyhi ve sellem bildire. Ve bu mühimmātı gördükden soñra Ebū Bekir evinde bir miḳdār naḳdi var idi, ol naḳidden yol mühimmātı alup gitdi. Beş biñ dirhem idi. Esmā' raḏıyallāhu 'anhā eydür, "Ebū Ḳuḫāfe, ki Ebū Bekirüñ babasıdır, a'mā olmuş idi. Eyitdi, 'Vallāhi Ebū Bekir sizi fakr u şiddetde ḳodı. Size bir nesne alıḳomadı.' 'Ey cedd, çok nesne alıḳodı.' Ol yerde Ebū Bekir raḏıyallāhu 'anh naḳdini ḳomış idi, taş pāreleri ḳodum. Elin alup oraya iletdüm. Elin anlaruñ üzerine itdüm. [M 398^b] Didüm ki 'İşte bu māludur. Bizden ötüri alıḳodı' didüm. Ebū Ḳuḫāfe eyitdi, 'İmdi ḡamm yimeñ. Bu ḳadar māl size kifāyet ider.'"

Şafer ayınuñ yigirmi yedinci gicesi işneyn gicesi derīçe yolından taşra çıkup ḡār-ı Şevre teveccüh itdiler, barmaḳ ucıyla başarak giderek, tā kim ayak nişānı yerde bellü olmaya. Ebū Bekir raḏıyallāhu 'anh ḡāh ilerü ve ḡāh girü ve ḡāhī şaḡa ve şola iderler idi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem andan suāl itdi. Didi ki 'Yā resūlallāh, ḡavf iderem ki ilerüde bir kimesne gelmeye yāḥūd arddan irişmeye. Yā şaḡımda şolumda kemīn itmeyeler. Eger bir mekr irişe baña yetişe. İtminān içün böyle iderem' didi. Çün kim cebel-i Şevr ḡavālesine irişdiler, peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem na'leyni ṭar idi, pārelendi. Ḥazretüñ mübārek ayaḡı mecrūḥ oldı, ḳan aḳdı. Ebū Bekir raḏıyallāhu 'anh boyunına alup ḡazreti menziline iletdi. Ve ḡār ḳapusına ḳodı. Ve eyitdi, 'Yā resūlallāh, ḡazretüñ tevaḳḳuf eyle. Evvel ben gireyüm. Gice ḳarañusıdır. Ve ḡaşerātdan ḡālī

degildir. Girüp pāk ideyüm.’ Andan içerüye girdi. Harāb yer gördi. Nice müddet ma‘zül u metrūk mekân dayk çok delükleri var. Tevehhüm olunur ki yılan ve ‘akrepler yuvaları ola. Üzerinde olan kaftânın çıkarup päreledi. Ve eli ile delükleri cümle yoklayup ol päreler ile tıkadı. Tefsîr-i Teysîrde dimiş ki ol cāme Bürde-i Nîsābūrî idi. Çok bahāya değer idi. Cümle delükleri sedd eyledi. Bir sūrāh kaldı, aña päre yetişmedi. Ayağıyla anı tıkadı. Andan eyitdi, ‘Yā resūlallāh, gel sa‘ādet ile içerü buyur’ didi. Girdügi gibi Hakk te‘ālā ol gāruñ kapusunda bir muğaylān ağacı bitürdi, tā kim hicāb ola. Ve bir örümcek gelüp gār kapusunda bir perde yaptı. Ve bir çift vahşî gögercin irsāl itdi, ol gāruñ eşiginde yuva yaptı. [S 273^a] Yumurdladı, tā şerr-i a‘dā’ dan hıfz oluna.

Ve’l-hāşıl ol gice ol gārda Ebū Bekir raḥıyallāhu ‘anh ki ol delüğe ayağın dutmuşdı, bir yılan mübārek ayağına zaḥm oldu. Mübārek gözlerinden bi’z-zarūrî yaş geldi. Ol vakit resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek başın Ebū Bekirūñ [M 399^a] dizine koyup h‘āba varmış idi. Bir katre mübārek gözinden düşdi. Gözin açup suāl itdi, ‘*ledeğat yā rasūlallāh*’ didi. Ya’nî, ‘Yılan baña zaḥm urdı’ didi. Mübārek ağızı yarından üzerine sürdi. Fi’l-hāl şifā’ hāşıl oldu. Çün kim şabāh oldu, gördi ki üzerinde kaftānı yok. Suāl itdi. Hāli ‘arz idicek peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Şıddıka du‘ā’ itdi. Esmā’-yı zātü’n-niṭākayn eydür, “Çün hāzret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile pederim gitdiler, irtesi Kureyş babamuñ şadākatın ol hāzret ile bildiklerine binā’en bir cemā’at gelüp kapımız urdılar. Ben taşra çıkdum. ‘Babañ kandedür’ diyü suāl itdiler. ‘Bilmezem’ didüm. Ebū Cehil-i la‘în baña bir tabanca urdı. Kulağımdan küpem düşdi.” Ve eyitdi, ‘Mekkenüñ esfelinde ve a‘lā’sında nidā’ olsun, her kim Muḥammedi ve Ebū Bekiri getüre aña yüz deve vireyüm. Her kim bizi anlara iletür aña daḥı yüz deve vireyüm’ didi. Kureyşüñ cüvānları ellerine kılıclar alup māl tama‘ıyla eṭrāfa gitdiler. Bir kâ’if, ki iz kovucıdur Ebū Kürz dimekle meşhūrdur, bile aldılar ki izlerin gözede. Ebū Kürz anlaruñ izin gözede gār-ı Şevre getirüp, ‘Maṭlūbuñuz bundadur ve bundan tecāvüz itmemişdür’ didi, ‘bundan āsumāna gitdi yāḥūd zemīne’ didi. Bir kavle kâyif ya’nî iz kovan, ki aña kâyif dirler, eyitdi, ‘Sizüñ maṭlūbuñuz bu mağāradadur.³⁸⁰⁰’ Müşrikler çün kim gögercinüñ yumurdasın ve örümceğüñ perdesin gördiler, kâyife eyitdiler, ‘Sen kocadıñ ve bunadıñ. ‘Aklıña hālel geldi. Daḥı Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem dünyāya gelmedin cā’izdür ki bu örümcek bunda yuva yuvalamış ve mekân eylemişdür. Senüñ ferāsetiñ bîhūdedür’ didiler.

³⁸⁰⁰ bir kavle kâyif ya’nî iz kovan ki aña kâyif dirler eyitdi sizüñ maṭlūbuñuz bu mağāradadur: M’de yok

Naql olunur ki müşrikler ol Һazrete kırk arşundan ziyāde ҡalmamışdı, yakın gelmişler idi. Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh āvāzların işidür idi. Ƙāyif eyitdi, ‘Maṭlūbuñuz bundan ilerü gitmedi.’ Bu sözden Ebū Bekir maḥzūn olup ağladı. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem suāl itdi ki ‘Ne ağlarsın.’ Eyitdi, ‘Ƙorqaram ki Һazretiñe bir zarar irişe ve dīn-i islām maḥv ola’ didi. Resūlullāh [M 399^b] şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘*lā taḥzen innallāhe me‘anā.*’ ‘Ğamm çekme, Allāhu te‘ālā bizümledür.’ Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, eger ayakları altına naẓar itseler bizi görürlerdi.’ Ve buyurdi ki ‘Yā Ebā Bekir, ne zann idersin şöyle iki kimesneye ki üçincisi Allāh ola.’ Ebū Bekir bu kelāmı fehm itdi. Ve eyitdi, ‘Allāhu te‘ālā bizümle biledür.’ Resūlullāh buyurdi, ‘Biledür.’ ‘Ale’l-fevr mübārek gözi yaşını sildi ve ihtiyārın rabbū’l-‘izzete teslīm itdi. Rivāyet olunur ki imām Һasan-ı Başrī raḍıyallāhu ‘anh her ҡaçan Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh ağladuğın zıkr itse ağlar idi. Ve mübārek gözi yaşın sildüğün zıkr itseler gözi yaşın silerdi.

Naql olunur ki ƙā’if, ‘Maṭlūbuñuz bundadır’ diyü mübālağa idicek müşrikler ğāruñ ҡapusına geldiler. [S 273^b] Göğercin uçdı. Yumurda gördiler. Didiler ki ‘Eger bunda gireydi yumurta ufanurdi ve örümcek ḥānesi bozulurdi.’ Һazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bildi ki Һaḳḳ te‘ālā anı ‘ankebūt ḥānesi ile a‘dā’nuñ şerrinden hıfz itdi. Ve göğercin yumurdasıyla ḥimāyet eyledi. Göğercine du‘ā itdi. Eydürler ki ḥaremde olan göğercinler³⁸⁰¹ ol kebūterüñ neslindendür. Ol du‘ā bereketiyle öldürölmekden ve yenmekden berī oldılar, tā ƙıyāmete. Ve ‘ankebūt ḥaḳḳında buyurdi ki Allāhu te‘ālānuñ ‘asker bir leşkerdür. Anları ƙatl itmeden nehy itdi.

İ‘lāmū’l-verā nām kitābda rivāyet olunmışdur ki ğār ҡapusına irişdiler. Bir melek ādem şeklinde gelüp eyitdi, ‘Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi bunda aramañ. Bu eṭrāfda olan mağāralarda yoklañ’ didi. Һalk eṭrāfa perākende oldılar. Һazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh ile eṣrāruñ şerrinden ḥalāş olup Һaḳḳ te‘ālānuñ hıfzında maşūn oldılar.

Naql olunur ki ol Һazret üç gün üç gice ol ğārda tevaḳḳuf itdi. Her gice ‘Abdullāh bin Ebī Bekir raḍıyallāhu ‘anhumā seḥer vaḳtinde ıḳup Ƙureyşüñ yanına varur idi. Ƙureyşden her ne ki vāḳi’ olursa taḳrīr ü i‘lām ider idi. Ve ‘Āmir bin Fūheyr, ki Ebū Bekir-i Şiddīḳuñ raḍıyallāhu ‘anh ҡulı idi, ol eṭrāfda ҡoyunları otladup [M 400^a] giceden bir sā‘at geçdikden soñra mağāra ҡapusına getürür idi. Sūdlerin sağup aḥşam tenāvül iderler idi. Üç günden soñra Һazret-i server-i ƙāināt şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Medīne-

³⁸⁰¹ ḥaremde olan göğercinler: M’de yok

i münevvere cānibine teveccüh buyurdılar. Bu kıssanın cümle leṭāifinden sekiz laṭife bu kitābda zıkr olundu.

Evvelki Laṭife

Bilgil ki her pādīshāh ki hışmına gālib olur, kuvvet-i leşker ile olur. Lākin ḥazret-i rabbū'l-‘izzet celt-i kudretenün leşkeri envā'-ı āḥerdür. Gāhī sivri siñegi bir ulu ‘askere gālib ider ve bir saṭvet şāhibi pādīshāhı helāk ider ve gāh qarıncaı bir peygāmbere müzekker eyler. Gāhī ḥicārei müsebbih eyler ve gāhī ‘aşāyı ejderhā eyler. Ve kelbi düstlarına hemrāh eyler ve ‘ankebūti perdedār eyler.

İkinci Laṭife

Getürmüşlerdür ki çün resūlullāh şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem gāra dāḥil oldu, Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘İlāhī, icāzet var mıdur ki kanadum ile gāri örtem. Belki cebel-i Şevri pinhān idem.’ Hāḳḳ te‘ālā buyurdi ki ‘Yā Cebrā’īl, settārılık fi’l-ḥaḳīka benüm şaffetimdür. Kemāl-i kudretim şöyle iḳtizā’ itdi ki bir za‘īf cānvarı göndürüp düşman şerrinden düstumu ḥalāş iderem.’ ‘Ankebūta emir vārid oldu, ‘ankebūt secde-i şükr eyledi. ‘Ey za‘īf, tuzağıñı kur ve bir siñege kanā‘at eyle. Lākin himmetiñ bülend eyle. Kāf-ı kurb sīmurgını senün tuzağıña ilkā’ iderem, bu ümīd ile.’ Bir rivāyetde yedi yüz yıl ol gār ḳapusında muntazır oldu ki gice ve gündüz ārām itmez idi. Ol gice ki ḥvāce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gār ḳapusına geldi, işāret oldu ki ‘Bunda bir za‘īf şikesteye senün dīdārıñı va‘d itdüm, bir sā‘at senün cemālün ile eglene.’ Ḥvāce ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām ol maḳāmı teşrīf idicek za‘īf örümcek hemāndem perdedārılığa başladı. Ol ḳarañuda [S 274^a] erylş ü argac şişüp bir laṭif perde itdi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ebū Bekir raḳıyallāhu ‘anha eyitdi, ‘Çok müddet. [M 400^b] İmdi bunı endişe iderem benüm za‘īf ümmetim ol ince sırātı nice geçer. Hālā baña sırrıma şöyle ḥaber virdiler ki hālā seni böyle ince nesne ile ḥıfz itdüm. Kezālik ümmetiñi ḳıyāmetde sırāt köprisi üzre ḥıfz iderem’ didi.

Üçüncü Laṭife

Çün kim örümcek yuva yaptı ve gögercin yumurdladı, küffār eyitdiler, ‘Eger bunda girseler ‘ankebūtuñ perdesi bozular idi. Ve yumurtalar şınar idi. Ve gögercinler ḳaçarlar idi.’ Sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ve Şiddīḳ iḳerüde bunların kelāmın işidürler idi. Şeyṭān ol maḥallde ḡammāzlık itmek murād itdi. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāma emr olundu ki kanadı ile ḳarpdı. Yedi ḳat yer altına dek gitdi. Ve bīhüş olup düşdi.

Ve bunda işâret vardır ki âhîr nefesde şeytân ki sîne mahzeninde naqd-ı îmânı almak dileye Hakk te‘âlâdan bir nazar-ı inâyet ile İblîsi ka‘r-ı zemîne esfel-i sâfilîne ilkâ idüp kûlunuñ menziline a‘lâ-yı iliyîne ırgürmek ‘aceb degildir.

Dördinci Laṭîfe

Şöyle gördüm ki ol ‘ankebût İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâma ka‘be binâ’sında delâlet miqdârına delâlet iden ‘ankebûtdur ki bu kitâbda rûkn-i evvelde beyân olunmuşdur. Aña hitâb geldi ki ‘Çün kim Halîlime delâlet itdiñ, bu havâlîde i’tikâf eyle ki hıdmetüñ mukâbelesinde seni habîbime daḥı perdedâr ideyüm ve cemâli vişâline irişdireyüm.’ Ey ‘azîzim, ‘ankebût Halîline ka‘be binâ’sına delâlet itmek ile vişâl-i Muhammedî şallallâhu ‘aleyhi ve sellem müyesser ola, bende ki Allâhu te‘âlânıñ kulları rabbü’l-‘izzete delâlet ide ve kelime-i tevḥîd telkîn eyleye, ḥazret-i sultân-ı enbiyâ’nuñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem vişâli ile müşerref olsa ‘aceb degildir.

Beşinci Laṭîfe

‘Ankebût aḥvâli zıkr olundu. Ol yılan ki Ebû Bekir-i Şiddîkuñ mübârek ayağına zahm urmuş idi, anı daḥı zıkr idelüm. Tâcü’l-kıssaşda zıkr olundu. Bir gün bir yılan ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâma geldi. Eyitdi, ‘Yâ rûḥullâh, Mekke yolu kandedür.’ Eyitdi, ‘Mekke de neylersin.’ Yılan [M 401^a] eyitdi, ‘Altı yüz yıldur ki Muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ işkı baña müyesser oldu. Şimdi nâr-ı maḥabbet beni yakdı. Şabrım kalmadı. Anı arayu giderem’ didi. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Benüm ile anıñ mâbeyninde altı yüz yıl vardır.’ Yılan eyitdi, ‘Rabbimüñ rahmetinden beni nâümîd eyleme.’ ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm aña Mekke yolın şalıvirdi. Sürünüp ol ğâra geldi. Ve anda yetmiş delük açdı. Eger birin sedd iderler ise âḥer pencereden ḥazretüñ cemâlin müşâhede eyleye. Ve altı yüz yıl anda muntazır oldu. Ebû Bekir raḍıyallâhu ‘anh ol delükleri kaftanı pâreleri ile sedd idicek iki kaldı. Mübârek ayağınuñ ökceleri ile ol iki delügi tıtdı. Bir rivâyetde birin ökcesiyle ve birin ayağınuñ barmağıyla tıkadı. Ḥazret-i peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Şiddîkuñ dizine yaşdanup ḥvâba varmış idi. Ebû Bekir kemâl-i ḥüsnine nazar idüp ağlar idi. Buyurur ki ḥatırma geldi, ‘Ey Kuḥâfe oğlu, bu devlete vâşıl olduñ. el-‘iyâzu billâhi eger iftirâka mübtelâ olasın bu ni‘met [S 274^b] senden zâ’il olur.’ Hemândem ḥatîfden âvâz geldi ki ‘Yâ Ebâ Bekir, ḥavf itme. Dünyâda ve âḥiretde ve kabirde ve cennetde ḥabîbullâhdan mufâraḳat itmezsin.’ El-ḥaşıl ol mâr nice başın mübârek ayağına urdı, tâ kim bir lahza cemâl-i bâkemâl-i Muhammedî ile müşerref ola. Mümkün olmadı. Âḥîr çâresi buña kaldı ki dişi ucıyla Şiddîkuñ ayağını urup şâyed ayağın çeke ve maḳşûdı

hâşıl ola. Eydürler, hâzret-i h'vâce-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellem yılanı 'itâb idüp, 'Niçün benüm yâr-ı gârıma zaḥm urduñ' didikde yılan bunu i'tizâr itdi ki 'Biñ iki yüz senedür ki senüñ hâsetüñle taş yaşıdanup toprak döşenürem. Ve bu gâra i'tikâf idüp ḥalvet çekerem. Şimdi maḳşûdum yolını mesdûd buldum. Bu küstâhlığa cür'et eyledüm. Yâ resûlallâh, boyunum kıldan ince. Fermân senüñdür' didi. 'Özri maḳbûl oldu.

Altıncı Laṭîfe

Tâcü'l-kıssaşda bu bâbda bir naḳl-ı 'acîb vâkı' olmuştur. [M 401^b] Ebû Bekir-i Şiddîk raḍıyallâhu 'anh ol mağâra bucağında yılanuñ zaḥmın ve dünyânuñ miḥnetin çeküp hergiz melâl hâşıl itmedi. Belki dâ'imâ inbisât üzre idi. Ol muḳâbelede hâzret-i Hâḳḳ celle ve 'alâ' bir iḥsân itdi ki iki 'âleme değer. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâmı irsâl itdi. Didi ki 'Yâ resûlallâh, Hâḳḳ te'âlâ buyurdi ki Ebû Bekire benden selâm eyle ve eyit ki daḥı Âdem ḥalk olmazdan dört biñ yıl evvel bu taş içinde aḳ incüden bir ḳadeḥ ḥalk itdüm. Anda Şiddîkuñ şifâ'sından ötüri tiryâk vaz' itdüm.' Ol hinde taş şaḳḳ olup ḳadeḥ taşra çıḳdı. Anda ḳardan aḳ ve 'aselden datlu ve kâfûrdan râyiḥası atıyeb bir şerbet içdügi gibi şifâ' hâşıl itdi. Bu rivâyeti Şiddîk raḍıyallâhu 'anh ḥaḳḳında ta'accüb eyleme. Rivâyet-i şaḥîḥada ki hâzret-i peygamberüñ ağızı yarı sürülüp şıḥḥat buldı dinilmiştir. Ol ḥod muḳarrerdür ki ḥabîbullâhuñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem ağızı yarı âb-ı kevşerden eḫdaldür.

Yedinci Laṭîfe

Tâcü'l-kıssaşda mezkûrdur. Çün Ebû Bekir raḍıyallâhu 'anh ol şerbetden içdi, gözinden ḥicâb ref' olundu. Gördi ki mağâranuñ bir cānibi şaḳḳ olunmuş. Ol cānibde bir deryâ üzerinde bir gemi ve gemi içinde bir cüvân ve deryânuñ öte kenârında bir bustân. Ol cüvân eyitdi, 'Yâ Ebâ Bekir, gönülüne elem gelmesün. Eger isterseñ ya'nî bu gemiyle olbir cānibe iletüyüm. Ol bustânda Hâḳḳ te'âlânuñ 'acâib şun'ını müşâhede idesin.' Ebû Bekir bunu eyitdi ki 'Benüm bâğ u bustânım cemâl-i Muḥammeddür' didi. Râvî eydür, çün kim Ebû Bekir raḍıyallâhu 'anh bunu müşâhede idüp kendüye geldi, hâzret-i peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Vâkı'a ki gördüñ sen mi eydürsin ve yâḥûd ben diyeyüm mi.' Ebû Bekir raḍıyallâhu 'anh eyitdi, 'Kelâm ḥazretiñüzden hoşdur.' Buyurdi ki 'Ol deryâ-yı kevşerdür. Ol gemi maḥabbetdür. Ol cüvân rıdvândur. Ol bustân cennetdür. Eger dilerseñ seni bu gârdan cennete ileteler, İdrîs peygamber 'aleyhi's-selâmı iletдикleri gibi.' Bir rivâyetde hâzret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve

sellem buyurdu ki ‘Ol pencerei cennete açdılar. [M 402^a] Eger küffâr bize kaçd iderler ise bu gemiye süvâr olup deryâdan geçüp cennete dâhil oluruz.

Sekizinci Laṭîfe

[S 275^a] Riyâzü’l-müzekkirinde naḳl olunmuş. Ḥazret-i resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem gârdan çıkdıkdâ Ebû Bekir raḍıyallâhu ‘anh müteğayyir gördi, mübârek beñzi şararmış. Suâl itdi. Ebû Bekir raḍıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, uyumadum, câ’iz ki ḥazretiñe bir zarar müterettib ola.’ Ḥazret-i Muḥammed Muştafâ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem aña eyitdi, ‘a *ṭakallâhu er-riḍvâne’l-ekbere.*’ Ya’nî, ‘Ḥaḳḳ te’âlâ saña riḍvân-ı ekberi virdi.’ Ebû Bekir raḍıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Riḍvân-ı ekber nedür yâ resûlallâh’ didi. Buyurdu ki ‘Mü’minlere Ḥaḳḳ te’âlâ ‘âmmeten tecellî ider. Lâkin saña ḥâşşaten tecellî eyler.’ *raḍıyallâhu ‘anhu ve ‘an cemî’i’s-şahâbeti ecma’în.*

İkinci Faşıl

Ol ḥazretüñ gârdan çıkdıkdâ olan vâkı’âtı beyân ider, tâ Medîneye varınca. Ehl-i tevâriḥ ve siyerüñ uluları kitâblarda getürdiler ki üç gice üç gün ol gârdâ beş vaḳit namâzı edâ’ idüp dördinci gün, ki pençşenbe günidür, rebî’ü’l-evvel ayınuñ ğurresinde yâḥûd duşenbe günü ol mâhuñ beşinci güninde rebî’ü’l-evvelüñ ‘Âmir bin Fûheyr ve ‘Abdullâh bin ‘Urayḳıt geldiler. Ol iki devei getürdiler. Seyyidü’l-enbiyâ’ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem nâḳa-i ced’âya süvâr oldı. Ebû Bekir raḍıyallâhu ‘anhu redifine aldı. Ve ‘Âmir ve³⁸⁰² ‘Abdullâh olbir deveye bindiler. Sevâhil yolın dutdılar. Karañulukda ğüneş tamâm ḳalkınca gitdiler. Ve a’dâ’ şerrinden fi’l-cümle emîn oldılar. Naḳl olunur ki Ḳureyş ḥavfından yoldan ḥâric sefer iderler idi. Âḥer yola girdiler, ki Caḥfedür, resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem vaṭan maḥabbeti ḥâtır-ı şerîfine geldi ve bir âh itdi. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm nâzil olup eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, şehriñe ya’nî toğduĝuñ yere müştâḳ mısın.’ ‘Müştâḳum’ buyurdu. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm bu âyet-i kerîmei getürdi, *inne’llezî feraḍa ‘aleyke’l-ḳur’âne lerâdduke ilâ me’âd*³⁸⁰³. Mekkenüñ fethi ile beşâret [M 402^b] itdi, tâ ḥâtır-ı mübâreki endîşeden berî oldı. Naḳl olunur ki bir taş gölgesine nâzil oldılar. Ebû Bekir raḍıyallâhu ‘anh bir yer itdi. Ḥazret-i sultân-ı ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem anda ḥvâba vardı. Ebû Bekir raḍıyallâhu ‘anh etrâfı geşt itdi. İttifâḳ bir süri ḳoyun ile bir çübâna râst geldi. Suâl idüp ḳoyunlar bildüĝi kimesnenüñ çıkdı. Çübândan süd taleb itdi. Çübân bir ḳoyun ihtiyâr idüp bir ḳadeḥ süd şaĝdı. Ebû Bekir raḍıyallâhu ‘anh ol süde bir

³⁸⁰² ve: bin M

³⁸⁰³ el-Kasas 28/85

miḳdār şu ḳatdı, tā kim bārid ola. Ḥazretüñ yanına getürdi. Uyḥudan uyanmış idi. Andan toynca içdi. Bāḳisin refīḳlerine virdi. Andan yola revāne oldılar. Yolda bir nice vāḳı‘a oldı. Tertibi üzre ol vāḳı‘alar beyān olunur.

Evvelki Vāḳı‘a

Oldur ki oradan Ḳudeyd merḥalesinde Ümmü Ma‘bedüñ ḥānesine nāzil oldılar, Ḥālīd kızısı Ḥuzā‘iyedür. Ol za‘īfe seḥā‘vet ve bezl ile meşhūr idi. Çok ‘ömür sürmüş idi. Ve ‘aḳl u fehm şāhibesi idi. Dāimā ḥaymesi ḳapusunda oturur idi. Geleni ve gideni ḳādir olduḡı ḳadar ziyāfet iderdi. Lākin ol sene yağmur ḳalīl olmadan kemāl mertebe ḳayḳda idi. Çün kim aña irişdiler, ḥurmā ve et ṭaleb itdiler ki şatun alalar. Ol ‘özür itdi. ‘Eger ḥurmā ve et olsa sizi ziyāfet iderdüm. Şatun almaḡa ḥācet olmaz idi’ didi. [S 275^b] Ziyāde ḳaḥṭdan ve ḳillet-i bizā‘adan şikāyet eyledi. Ve, ‘Kerīm ḳonuklar geldi. Anlardan ziyāde ḥicābdayum.’ Nāḡāḥ seyyidü’l-mürselīn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek gözi ḥaymenüñ ardında bir ḳoyun za‘īf ve ḥasta, ḳadır çivilerinden birine baḡlu ṭurur. Ḥ‘āce şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Bu ḳoyun bir mühimm içün bu arada ḥıfṣ olunmuş gibi.’ Ümmü Ma‘bed eyitdi, ‘Ġāyet ḥasta ve za‘īf olmaḡın süriden ḳaldı. Gitmege mecālī olmadı.’ Eyitdi, ‘Hīç [M 403^a] südi var mıdur.’ Ümmü Ma‘bede eyitdi, ‘Ḥasta ve za‘īf ḳoyunuñ südi nice olur.’ Ḥazret buyurdı ki ‘İcāzet var mıdur ki anı şaḡayum.’ Ol eyitdi, ‘Anam ve babam saña fedā’ olsun. Şaḡmaḡa ne māni‘ vardur’ didi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḳoyunu öñine aldı. Ve Allāhu te‘ālānuñ ismini zıkr itdi. Ve berekāt ile du‘ā’ itdi. Ve mübārek elin memesine uzatdı. Memeleri süd ile ṭoldı. Ayaḳların açdı. Bir ednā işāret ile süd yağmur gibi indi. Şāhib-i ḥaymeden zarf istedi. Ḳoyunu şaḡdı. Evvel Ümmü Ma‘bede virdi. Andan yoldaşlarına virdi. Āḫirinde kendi içdi. Bir daḡı şaḡdı. Ḥaymede olan ḳaplaruñ eñ büyüḡini ṭaleb itdi. Anı daḡı ṭoldurdı ve anda ḳodı. Rivāyet oldı ki içdikleri südüñ bahāsın virdiler, ol menzilden daḡı Ḥaḳḳ celle ve ‘alā’nuñ ḥıfızıyla. Bir zamāndan soñra Ümmü Ma‘bedüñ eri, ki Ebū Ma‘bed Ekşem bin Ebi’l-Cevn, şaḡrā’dan gelüp ol büyük ḳabı zarfı süd gördi. Ḥayrān olup, ‘Bu süd ḳandendür’ didi. Ümmü Ma‘bed eyitdi, ‘Bir ‘ālī himmet menzilimizi müşerref itdi. Anuñ yümn-i himmeti ile ḥāşıl oldı.’ Ebū Ma‘bed suāl itdi ki ‘Ol kimesnenüñ şıfatı ve cemālī nicedür’ didi. ‘Lafzı faşīḥ ve şekli melīḥ.’ Bir miḳdār şıfatların ve sīretin beyān itdi. Ebū Ma‘bed eyitdi, ‘Vallāhi ol kimesne Ḳureyşüñ ṭaleb itdüḡi kimesnedür. Eger ben aña muḳārin olaydum mülāzemetinden ayrılmaz idüm ve ḥıdmetiyle müşerref olur idüm.’ Ve daḡı şābit oldı ki ol ḳoyun andan soñra on sekiz yıl şaḡ oldı, ol sultānuñ bereketiyle. Şabāḥ ve aḡşam şaḡup anuñla geçinürler idi. Tā ḥ‘āce-i ‘ālem zamānından ḥazret-i ‘Ömer raḳıyallāhu ‘anhuñ

hılāfeti zamānında ‘ömri uhṛā oldu. Rivāyetdür ki birkaç seneden soñra Ümmü Ma‘bed gelüp ḥazret-i peygamberüñ ḥuzūr-ı şerīfinde īmāna geldi. Bir rivāyetde Ümmü Ma‘bed eriyle gelüp īmān getürdiler.

İkinci Vākı‘a

Oldur ki ḥvāce ‘aleyhi’s-salātu ve’s-selām Mekkedden çıkup gitdikden soñra Kureyş aṣlā kaṅğı [M 403^b] cānibe gitdüğün bilmediler. Ümmü Ma‘bedüñ menzilinden çıkdıktan soñra ḥatīfden birkaç beyt işidüp āvāz-ı bülend ile inşād olundu. Maẓmūnı Ümmü Ma‘bedüñ menziline nāzil olduğın i‘lām idi.

Üçüncü Vākı‘a

Oldur ki Şaḥīḥ-i Buḥārīde ‘Abdu’r-Raḥmān bin Mālīk Müdlicī dir, ki Sürāka bin Mālīk bin Cüş‘ümüñ birāderzādesidür, ol pederinden pederi Sürākadan naḥl ider. Eydür ki "Kureyş cānibinden baña iki resül geldi. Ḥaber getürdiler ki Kureyş bunuñ üzerine ittifāk itdiler ki her kim ki Muḥammedi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yā şāḥibini öldüre yāḥūd esīr ide, diyet-i kāmīle, ki yüz deddür, her birinüñ muḳābelesinde vireler. Ve mābeyninde düstluḳ muḥaḳḳak ola. Ve eṭrāfa bu ḥaberi berr ü baḥre [S 276^a] münteşir oldu." Sürāka eydür, "Kavmüm içinde oturmuş idüm ki benī Müdlicdür, bir kimesne gelüp eyitdi, ‘Ḥālā bir cemā‘at gördüm, sāḥil-i baḥrda giderler idi. Zāhir budur ki Muḥammed ve aşḥābidür.’" Sürāka bunu işidüp şād oldu ve bildi ki anlardur. Lākin söyleyenı ḡalaṭa düşürmege eyitdi, ‘Anlar fülāndur. Benüm önümden gitdiler. Ben anları gördüm. Muḥammed ve aşḥābı degildür’ didi. Sürākanuñ bu sözinden ḡaraẓı ol idi ki kimesne aña muḳayyed olmaya, kendü varup bu maşlaḥatı göre. Pes meclis-i ‘āmdan meclis-i ḥāşa varup cāriyesine eyitdi, ‘Benüm atımı fülān depenüñ ardına baña yetişdüresin ve gizlü yoldan gelesin’ didi. Atına süvār olup ḳoşarak gitdi. Ḥazret-i resülullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Kudeyddden çıkup Medīneye teveccüh itmiş idi. Resülullāh tilāvet-i Ḳur’āna iştiḡāl ider idi. Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh şaḡa ve şola nazar idüp ḥaber gözedür idi. Nāḡāḥ Sürāka ırakdan göründi, sür‘at ile anlara gelür. Yakın gelicek atı başı üzerine düşdi. Sürāka yüz deve hırşıyla yine atına süvār olup bu yaramaz fāldan ‘ibret almayup at sürdi. Şol deñlü [M 404^a] ḳarīb oldu ki resülullāhuñ tilāvetin işidür oldu. Ebū Bekir eyitdi, ‘Yā resülallāh, ḥiç şübhe ḳalmadı ki bizi ṭaleb idüp gelmişdür.’ Ağlamaḡa başladı. Resülullāh buyurdi ki ‘Neye ağlarsın.’ Eyitdi, ‘Yā resülallāh, kendüm içün ağlamazam. Ḥavf iderem ki saña bir zarar irişe.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Düşmandan ḡamm yime. Düst

bizümledür. *innallāhe me‘anā*³⁸⁰⁴.’ Andan du‘ā’ya el kaldırdı. Ve didi ki ‘*allāhumme’kfine’s-sū’e bimā şı’t*.’ Ya’nî, ‘Yâ rabbî, sen bizi düşman şerrinden kifâyet eyle, dilerseñ.’ Fi’l-vâkı‘ hâzret ile Sürâka mâbeyninde bir nîze boyı yâ iki nîze boyı kalmamış idi. Nâgâh Sürâkanuñ atınuñ dört ayağı mîh gibi yere batdı. Sürâka eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, bildüm ki bu belâ’ du‘ā’ñ sebebiyledür. Du‘ā’ eyle, hâlâş olayum. Ve size aşlâ ta‘arruz itmeyüm, dönüp gideyüm. Ve kim ki sizi isteyüğe yoldan düreyüm.’ Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem, ‘*allāhumme in kâne şâdiķan fa’lîķ feresehu*’ buyurdi. Ol hînde hâlâş oldu. Sürâka eyitdi, ‘Nûr-ı başîret ile bildüm ki senüñ nübüvvetüñ şem‘i cümle âfâķa ziyâ’ virür. Baña ‘ahdnâme ihsân eyle ki senüñ risâletüñ ‘ilmi ‘ayyûķa çıķduğı vaķit ben daķı ‘izzet taķşîl ideyüm.’ Seyyidü’r-rusûl şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘Âmir bin Führeyre emr itdi, nâme-i emânı yazup aña teslîm itdi. Rivâyet olunur ki Sürâka yanında her ne var ise hâzrete ‘arz itdi, maķbûl olmadı. Bir rivâyetde yanından bir ok çıķardı. Ve eyitdi, ‘Bu okı aluñ. Benüm yolda davarlarım vardır. Bu nişân ile murâd itdükleriñüzi aluñ.’ Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Benüm aña hâcetim yokdur. Hemân senden murâd olan oldur ki benüm hâlimi maķfî dutasın.’ Sürâka hâzretüñ vaşıyyetin kabûl idüp emânnâmei ok kûburına ķodı ve girü döndi. Feth-i Mekkedden şoñra gelüp emânnâmei hâzrete gösterdi, müselmân oldu. Naķl olunur ki Sürâka [M 404^b] döndükden şoñra [S 276^b] yolda çok kimesneye duş oldu. Kime râst gelse, ‘Ben Muhammedi bu yolda çok aradum, nâm u nişânın bulmadum’ diyü halkı döndürür idi. Hâzret-i hıvâce-i ‘âlem ‘aleyhi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ferâğ-ı hâtır ile maķşûda irişdi. Kimesneden mażarrat görmedi. Naķl olunur ki Sürâkanuñ haberi Mekkeye irişdi. Ebû Cehil serzenişler idüp nazm u neşri müşt Emil haberler irsâl itdi. Sürâka daķı bir nice ebyât ile cevâb gönderdi. Mażmûnı bu idi ki ‘Ey Eba’l-Hakem, eger benüm feresim ayaklarınuñ zemîne batduğın göreydiñ, ki aşlâ harekete mecâli kalmadı, ta‘accüb iderdiñ. Şekksiz hûkm iderdiñ ki haķķ peyğamberdür. Bir nice delîl ile ki örtülmek mümkün degildür. Saña lâzım olan oldur ki sa’y u himmet kemerin bend idüp anuñ mu‘âvenetine dürüşesin. Ve aña hergiz yaramazlık lâyıķ görmeyesin ki ‘ayne’l-yakîn müşâhede iderem ki anuñ risâleti ‘ilmi tâ semâvâta çıkar. Ve eyvân-ı nübüvveti felek-i atlasa berâber olur.’

Dördinci Vâkı‘a

³⁸⁰⁴ et-Tevbe 9/40

Getürmüşlerdür ki Büreyde bini'l-Huşayb el-Eslemî işitdi ki peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ebū Bekir raḍiyallāhu 'anh ile Mekkedden çıkmışlar. Ve Kureyş anları katl ve yāhūd esīr idene her biri içün yüz deve va'd itmiş. Tama' idüp kabīlesinden yetmiş atlu ile anlaruñ kaşdına yola düşdi. Ve ol hāzrete irişdi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem tefe'ül iderler idi. Ammā nazar itmez idi. Eyitdi, 'İsmiñ nedür.' Eyitdi, 'Büreyde el-Huşaybdur.' Hāzret buyurdı ki '*yā ebā bekr berede emrunā.*' Ya'nī, 'İşimiz hoş oldı.' 'Kaḡı kabīlesindensin' didi. 'Benī Eslem kabīlesindenüm' didi. Buyurdı ki '*sellemnā.*' Ya'nī, 'Selāmet bulduk.' Ve 'Kaḡı kavimdensin' didi. 'Benī Sehmdenüm' didi. Buyurdı ki '*harece sehmuk.*' Ya'nī, 'Okuñ çıkdı.' Büreyde kelāminuñ hālāvetin işidüp, 'Kimsin' didi. 'Muḡammed bin 'Abdillāhum. Halk üzerine resūlullāhum.' Büreyde, '*eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḡammeden 'abduhū ve rasūluhū*' didi. Cān u gōñūlden müselmān [M 405^a] oldı. Ve ol yetmiş kimesne cümle müselmān oldılar. Büreyde resūlullāh ile bile Medīneye teveccüh itdi. Didi ki 'Yā resūlallāh, 'alemsiz Medīneye girme' diyüp başından dülbendini çizdi ve nīzesi başına bağladı. Ve server-i kāinātuñ 'aleyhi efḍalü's-şalavāt öñine düşdi. Ve eyitdi, 'Yā resūlallāh, benüm Medīnede icāreye alınmış menzirim vardır. Aña nāzil oluñ.' Buyurdı ki 'Benüm devem me'mürdür, her kande nāzil olursa menzirim oldur.' Ebu'l-'Alā'dan nakl olunur ki büldān haqqında resūlullāhdan şallallāhu 'aleyhi ve sellem bir hadīş sābit olmamışdur, illā Büreyde el-Huşaybuñ hadīşi ki buyurdı, 'Benden şoñra bir şehre nāzil olursan, ki anı qarındaşım Zū'l-Karneyn binā' itmişdür, ki aña Merv dirler ve sen ehl-i maşrikuñ nūrı ve kıyāmet günü kā'idi ya'nī yidicisi olursın' didi. Ebu'l-'Alā' eydür, Büreyde gāzā' ehli ile resūlullāhdan şoñra Merve geldi. Ve anda vefāt itdi. Ve Tennürkerān maḡallesinde defn olundı, *raḍiyallāhu 'anhu*.

Beşinci Vākı'a

Erbāb-ı siyer dimişlerdür ki ol eyyāmda Zübeyr ibni 'Avvām raḍiyallāhu 'anh Şām kāfilesiyle ehl-i islāmdan bir cemā'at ile Mekkeye giderler idi. Yolda hāzret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem rāst geldiler. Zübeyr ehl-i islāmuñ sābıqlarından idi. [S 277^a] Ve Ebū Bekir ile kemāl mertebe şadākatleri var idi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem aḡ kaftānın geymiş idi. Ve Ebū Bekre daḡı aḡ kaftān virmişdi. Birbirleri yanından geçdiler. Zübeyr raḍiyallāhu 'anh Mekkeye vardı. Ve mühimmini görüp Medīneye gitdi. Bir rivāyetde Zübeyr yerine Ṭalha bin 'Abdillāh vākı' olmuşdur, *raḍiyallāhu 'anhumā*.

Üçinci Faşıl

Hzret-i peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ Medīneye nāzil olduğın beyān ider. Ve enşāruñ istiḳbālī zıkr olunur. Aşḫāb-ı tevārīḫ ü siyer raḥimehumullāh şöyle getürmüşlerdür ki seyyidü’l-mürselīn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Mekkedden çıḳduğın ve Medīneye teveccüh itdüğün ehl-i Medīne istimā’ idicek [M 405^b] müselmānlar her gün Ḥarre cānibine istiḳbāle çıkarlar idi. Tamām havā’ ıssı olunca muntazır olup andan menzillerine giderler idi. Bir gün ehl-i Medīne ‘ādet-i sâbıka üzre çıḳup havā’ tamām ıssı olıcaḳ menzillerine gitdiler. İttifāḳ bir yahūdī hıṣār dīvārı üzre bir mühimm içün çıḳmış idi. Gördi ki seyyidü’l-mürselīn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ırakdan zāhir oldı, nūrı ile cibāl ü şahrā’ doldı. Yahūdīnün ṭāḳati ḳalmadı. Feryād idüp eyitdi, ‘*yā ma’sere’l-‘arab hāzā ceddukumu’llezī tentazirūnehu.*’ Ya’nī, ‘Ey ‘Arab ṭā’ifesi, işte istediğiniüz baḫt u devlet budur.’ Pes bu ḫaber Medīneye münteşir oldı. Cümle ḫalk büyük ü küçük er ü ‘avrat esbāb u silāḫlar ile tezyīn olup atlu ve yayan merkebe süvār olup ḫarreye geldiler. Ve taḫıyyat ü ta’zīmı yerine getürdiler. Ve ehl-i Medīneye ol gün bir mertebe sürür ḫāşıl oldı ki aña beñzer bir sürür olmaz. Ve muğanniler defler ile ebyāt okuyarak öñine düşdiler. ‘Amr bin ‘Avf Neccārī ḳabilesine irdikde cāriyelerden bir bölük cemā’at şı’r okuyup ḫazrete mülākāt eylediler. Ve Ḥabeşiler daḫı oynarlar idi. Ve bi’l-cümle büyük ve küçük bir mertebe şādlık itdiler ki beyān olunmaḳ mümkün degildür. Seyyid-i kāināt ‘aleyhi efḍalü’s-şalavāt bu ḫālī görüp hoşvaḳt oldı. Ve buyurdı ki ‘Allāhu te’ālā bilür ki ben sizi severem ve cümleñüzi kendüme maḫşuş tutaram. Ekşer e’immenüñ üzerinedür ki ol gün duşenbe günü idi ve rebī’ü’l-evvel ayında. Lākin ḳaçıncı gün idi, anda ihtilāf itdiler. Ba’zılar eyitdiler, ikinci günü idi. Ve ekşer ‘ulemā’ raḥimehumullāh eyitdiler, on ikinci gün idi.

Ebū Bekir raḫıyallāhu ‘anhdan mervīdür ki ehl-i Medīne ortasında güft u gū vāḳı’ oldı ki ḫazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kimüñ evine nāzil olur. Buyurdı ki ‘Bu gice birāderlerim benī Neccārda oluram ki ‘Abdu’l-Muṭṭalibüñ vālidesinüñ ḳarındaşlarıdır.’ Zīrā Ḥāşim bin ‘Abdi Menāf ol ḳabileden Selmā nām bir ḫātūn almış idi. ‘Abdu’l-Muṭṭalib andan dünyāya geldi. [M 406^a] Sābıḳan zıkr olunmuşdur. Andan ol cānibe teveccüh buyuruldı. Külşüm bini’l-Hidm nām kimesnenüñ ki rü’esā’-yı ‘Arabdan idi ve ehl-i islāmıdan idi, anuñ menziline nüzül itdi. Ve daḫı bir rivāyetde Sa’d bin Ḥayşemenüñ ḫānesine nāzil oldı. Zīrā müte’ehhil degil idi. Ve Ebū Bekir raḫıyallāhu ‘anh şeyḫ maḫallesinde benī el-Ḥāriş bini’l-Ḥazrec Ḥabīb bin Esāf evine, bir rivāyetde Ḥārice bin Zeyd menziline ḳarār eyledi. Ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḫāmūş oturur idi. Ebū Bekir raḫıyallāhu ‘anh [S 277^b] cevāb virüp cevāb alır idi. Bir cemā’at

h  zet-i peyg  mberi henüz görmemişler idi ve bilmezler idi, Eb   Bekire sel  m vir  rleri idi. Ol h  zet bir ağac gölgesinde oturur idi. Eb   Bekir k  lk  p rid  'sını h  zet  n üzerine perde dutdı. Bu sebep ile h  z  r olanlar h  zet-i peyg  mberi bildiler. Andan cümle halk g  r  h g  r  h gelüp h  zet  n h  z  rına env  '-ı med  yih      en  'lar iderler idi. Ve H  ss  n dahil eby  t-ı la  ife ile medh eyledi.

  K  NC   B  B

Hicretten evvelki senede olan v  k  'at   bey  n ider. Bu b  bda on altı v  k  'a bey  n olunur.

Evvelki V  k  'a³⁸⁰⁵

'Ulem  '-yi siyer    tev  r  h rahimehumull  h   yle ittif  k itdiler ki h  zet-i seyyidü's-s  d  t 'aleyhi ekmelü't-tah  yy  t on dört gün ben   'Amr bin 'Avf kab  lesinde eglendiler. Ma  halle-i K  b  'da bir mescid bin  ' itdi ki es  s   takv   üzerine oldu  n H  kk te'  l   bey  n buyurdu, *limescidun ussise 'ala't-takv   min evveli yevmin e      en tek  me fihi fihi ric  lun*³⁸⁰⁶. Ve peyg  mber   allall  hu 'aleyhi ve sellem ed  '-y     lat   e   evvel ol mescidde ed  ' itdiler ki mescid-i K  b  'dur. Mekkedden Med  neye peyg  mber   allall  hu 'aleyhi ve sellemden     ra h  zet-i 'Al   rad  yall  hu 'anh     gün t  rup ol    marlanan em  netleri a  h  b  na tesl  m idüp gice yola düşdi. Ol h  zet henüz K  b  'da iken geldi. Gündüz   aklanup gice yürür idi. M  b  rek ayakları kabarmış ve p  re p  re ol     idi. H  zet-i h  '  ce   allall  hu 'aleyhi ve sellem m  b  rek elin sürdi, 'ale'l-fevr   f  ' h    l oldu. Ve min ba'd h  zet-i im  m 'Al   rad  yall  hu 'anhu  n aya   [M 406^b] elemi gitdi. Ve ayrık bir elem irişmedi.

  kinci V  k  'a

Get  rmi   lerd  r ki h  zet-i res  lull  h   allall  hu 'aleyhi ve sellem bin  '-y   mescidi tam  m itdi, cum'a gün idi. 'Amr bin 'Avf kab  lesinden k  lk  p Med  neye teveccüh buyurdu. Ve s  v  r oldu, ben   S  lim bin 'Avf menziline geldi. K  b  ' v  d  si içinde cum'a nam  zın kıldılar. Ol h  zet ile yüz kimesne var idi. Bir fa    h    bel  g h    be okud  . Evvel cum'a ki isl  mda k  l  nd   ve evvel h    be ki okundı, ol idi. Ol mescid h  l   mevc  ddur. Andan sult  n-ı enbiy  '   allall  hu 'aleyhi ve sellem Med  ne c  nibine m  tevecc  h oldu. Ehl-i Med  nen  n ekşeri istikb  l itdiler. Ve m  te'ayyinleri h  zet  n devesinün 'in  n  n

³⁸⁰⁵ evvelki v  k  'a: S'de yok

³⁸⁰⁶ et-Tevbe 9/108

aldılar ve menzillerine da‘vet eylediler. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Nāḳamuñ zimāmuñ oyanından el çeküñ. Ol me‘mürdür. Kande çöker ise anda nāzil oluram.

Üçüncü Vākı‘a

Ol ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Medīneye gelüp Ebū Eyyüb-ı Enşārī raḍıyallāhu ‘anhuñ ḥānesine nāzil olduğudur. İsmi Ḥāliddür. Babasınıñ adı Zeyddür. Benī Neccār kabīlesindendir. Naḳl olunur ki³⁸⁰⁷ nāḳa ḳazā‘ya irişdikde ol ḥazretüñ mescidi ḳapusına mecārīdür, iki dizi üzerine çökdi. Aña binā‘en peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anı ḳaldurdu ve revāne oldı. ‘İnānın şalıvırmış idi. Bir miḳdār gidüp yine rücū‘ itdi, evvelki yerde göğüsü üzre çökdi. Aña binā‘en resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anda nāzil olup buyurdu ki ‘Bu bizüm menzilizimizdür.’ Ebū Eyyüb-i Enşārī ‘raḍıyallāhu ‘anh ol mekāna ḳarīb olmağın ḥazretiden izin alup raḥtın ve devenüñ raḥlin alup evine [S 278^a] iletđi. Bu eşnā‘da ba‘zı enşār, ‘Raḥli Eyyüb evine iletđi. Eger ḥazretiñüz bizüm ḥānemizi teşrīf itseñüz cānımıza minnetdür’ didiler. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘*el-mer‘u mea‘ raḥlihi.*’ Ya‘nī, ‘Kişi raḥli iledür’ didi. Bir rivāyetde nāḳa Ebū Eyyüb-i Enşārī ḳapısı öñinde çökdi. Ve Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām gelüp eyitdi, ‘Yā resūlallāh, bu araya nāzil ol. Ḥaḳḳ te‘ālāya tevāzu‘ itmişdür. Ol vaḳit ki ḥazretüñ Medīne ḳapusına irişdiñ, her kişi ḥānesin tezyīn itdi ki anda nāzil olasın. Ebū Eyyüb [M 407^a] göñülinden fıkr itdi ki ‘Ben faḳīrüm ve za‘īfüm. Ve resūlullāh benden ‘ār ider. Benüm ḥāneme nüzül itmez’ didi. Çün kim tevāzu‘ itdi, anuñ ḥānesine nüzül ile. Nitekim Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmuñ gemisi Cūdī tağına indi, tevāzu‘ı sebebiyle. Ve Tūr-ı Sīnā‘da vākı‘ oldı, kendüyi alçaḳ dutduğı içün. Rivāyetdür ki Ebū Eyyüb peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ babasınıñ ceddı ile ḳarābeti var idi. Ve şol mektüb ki teb‘ anı Şāmül-i yahūdīye virmişdi ki āḥir-i zamān peyğamberine teslīm ideler, anuñ silsilesinden idi. Şāmülüñ yigirmi birinci oğulu idi. Ve mektüb batnan ba‘du batn aña vāşıl olmuş idi. Beşāir faşlında zıkr olunmuşdur. Muḥaşşalu‘l-keḷām ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anda nāzil oldı. Yedi ay ol ḥānenüñ taḥtāniyyesinde ḳarār itdi. Ebū Eyyüb-i Enşārī raḍıyallāhu ‘anh ehli ve ‘ıyālī ile ‘ulvīsinde oldılar.

Rivāyet olunur ki Ebū Eyyüb ḥazretüñ ḥuzūrına geldi. Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ben ve ehlim bu gice uyumadık.’ Buyurdu ki ‘Niçün.’ Eyitdi, ‘Cā‘iz ki bir kimesne ḥareket ideler, üzeriñüze toz ve toprak döküle. Anam ve babam saña fedā’ olsun. Ḥazretiñ

³⁸⁰⁷ naḳl olunur ki: dördüncü vākı‘a M. Bu nüshada vakıaların yerleştirilmesinde bir karışıklık olduğu anlaşılmaktadır.

yuşaruda sâkin olup biz ehlimüz ile süflîde olalum. Ve bu endîşeden ħalâş olalum' didi. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Biz süflîde olmak hem âsân ve hem münâsibdür. Zîrâ cemâ'at gelüp giderler. Teklîf olmasun.' Ebû Eyyüb eyitdi, 'Öyledür lâkin edeb degildür ki biz yuşaruda olup siz süflîde olasız.' El-ħâşıl ikdâmda mübâlağa idüp bir ay peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem 'ulvîde oldı. Tâ Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm gelüp ol mekâna ħarîb mescid ve binâ' idüp ve kendüye bir menzil itmege emr olundı, yedi aydan şoñra ol menzile³⁸⁰⁸ ħarîb mescid ve ħücre binâ' sına mübâşeret itdi.

Dördinci³⁸⁰⁹ Vâkı'a

Mescid-i müteberrekenüñ binâ' sıdur. Naql olunur ki ol fazâ, ki nâķa anda nüzül itmişdi, iki yetîmüñ mülki idi. Sehl ve Süheyl, ki Râfi' bin 'Amruñ oğulları idi, Es'ad bin Zürârenüñ kefâletinde idi. Ol fazâda ħurmâ şatarlar idi. Ve peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem gelmezden evvel müselmânlar gâhî anda namâz kırlarlar idi. [M 407^b] Ve Es'ad bin Zürâre anda imâmet ider idi. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem, 'Bu fazâ kimüñdür' diyü suâl itdi. 'Sehl ve Süheylüñdür. Ol iki kimesne ol mekânı ħazrete bağışladılar' didiler. Ķabûl buyurmadı. On mişķal altuna şatun aldı. Ve bahâsın Ebû Bekir rağıyallâhu 'anha ħavâle itdi, tâ kim anlara teslîm eyleye. Ve ba'zı cevânibde küffâr maķbereleri var idi. Ve ħurmâ ağacları daķı var idi. Ve ħarâbeler [S 278^b] var idi. Peyğamber buyurdi, ol maķbereleri açup nebş itdiler. Ve ħurmâlar kökinden çıkarup pâķ itdiler. Ve ħarâbeleri düzeltdüp yeri müsattaķ eylediler. Binâ'ya şürü' idicek muħâcirîn ü enşâr rağıyallâhu 'anhum kerpiç ve taş taşurlar idi. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem daķı anlara muvâfaķat idüp kerpici bilece taşur idi. Ve bu recezi okur idi,

allâhumme lâ ħayra

ilâ ħayre'l-âĥireti

fe'erĥamu'l-enşâra

ve'l-muħâcireti

Ya'nî ħayır âĥiret ħayrıdur. Ancaķ muħâcir ü enşâra sen raĥmet eyle. Bir rivâyetde, *lâ ecre illâ ecre'l-âĥireti* vâķi' olmışdur. Çün aşķâb rağıyallâhu 'anhum ħabîbullâhuñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem binâ'ya bu ihtimâmın gördiler ki kendüleri bi'z-zât mübâşeret iderler, cümlesi cân u gönülden ihtimâm eylediler. Ve her biri birer recez okurlar idi. Ķazret-i 'Alî rağıyallâhu 'anh okuduķı recezi 'Ammâr okuyup aşķâbdan biri fâriğ oturur idi, yanından geçdi. Ol şahâbî zann itdi ki kendüye ta'arruz ider, eyitdi, 'Yâ

³⁸⁰⁸ ħarîb mescid ve binâ' idüp ve kendüye bir menzil itmege emr olundı yedi aydan şoñra ol menzile: **M**'de yok

³⁸⁰⁹ dördinci: beşinci **M**

‘Ammār, sâkit ol ve illâ seni bu elimde olan ‘aşâ ile seni darb iderem’ didi. Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bu sözi işidüp buyurdu ki ‘‘Ammār benüm iki gözümden yegdür. Hîç kimesne anı rencide itmege kâdir degildür.’ Şahîh-i Buḥârîde rivâyet olunur ki ol gün aşḥâb bir kerpiç getürürler idi. ‘Ammār raḍıyallâhu ‘anh ikisin getürür idi, rivâyetdür ki birin kendü içün ve birin resûlullâh içün. Ol server anuñ başından ve yüzinden [M 408^a] tozın silküp, ‘veyḥa ‘ammârin taḳtuluhu’l-fi’etu’l-bâḡiyetu yed’ûhum ile’l-cenneti ve yed’ûnehu ile’n-nâr.³⁸¹⁰ Ya’nî, ‘Ḥayf ki ‘Ammârı cemâ‘at-ı bâḡiyye ḳatlı der. Ol anları cennete anlar anı nâra da’vet iderler.’ ‘Ammār raḍıyallâhu ‘anh Şıffîn cenginde ḥazret-i emîrû’l-mü’minîn imâm ‘Alî cānibinde idi. Mu‘āviye tarafından ḳatlı olundu. Çün kim mescidüñ dīvārları tamām olundu, binā’ saḳfa irişdi, peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ḥurmâ ağaçların saḳfa çeküp örteler. Ve ḳalıñ yerlerin direk ideler. Ve ba’zısın mihrāba ḥarc eyleyeler. Ve ḳible beytü’l-maḳdis cānibine idi. Ol mescid tamām olmadan namāz vaḳti geldikde her nerede olursa cemâ‘at olunur ve edā’ olunur idi. Ol mescide üç ḳapu itdiler. Birine bâb-ı raḥmet diyü laḳab olundu. Ve biri peyğamber andan mescide dāḥil olur idi. Ve biri mescidüñ āḥirinde ki ḥalk andan mescide girürler idi. Ve ol mescid bu tarîḳ üzre idi, tā ‘Ömer raḍıyallâhu ‘anh ḥilāfeti zamānına dek. Emîrû’l-mü’minîn ‘Ömer anı daḥı vâsi’ itdi, cemâ‘at çok olduğına binā’en. Ammā üslûbın taḡyîr itmedi. Andan soñra ‘Osmân bin ‘Affân raḍıyallâhu ‘anh ol binā’yı küşāde itdi. Ve munakḳaş taşlar ile yaptı. Ve daḥı direklerin munakḳaş taşlardan itdi. Ve saḳfını āc ağacından kıldı. Andan soñra Velîd bin ‘Abdi’l-Melik andan begliği zamānında ‘Ömer bin ‘Abdi’l-‘Azîz daḥı ziyāde küşāde itdi. Ve mescide muttasıl olan peyğamberüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ evvâcınıñ evlerini hep mescide ḳatdı. Andan ḥulefâ’-yı ‘Abbāsiye zamānında Meḥdî anı ‘imāret eyledi. Ve andan soñra Me’mûn ḥalîfe tecdîd eyledi. Daḥı [S 279^a] bir nice def‘a ‘imāret olundu. Ḥālâ Ḳayıtbay ‘imāretidür, *raḥmetullāhi ‘aleyh*.

Beşinci³⁸¹¹ Vākı‘a

Ḥazret-i peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem iki ḳulunı, ki biri Zeyd bin Ḥārîşedür ve biri Ebū Rāfi’dür, [M 408^b] iki deve ile beş yüz dirhem ḥarcılık ile Mekkeye irsāl itdi. Tā kim iki kızını Fâtıma ve Ümmü Külşümdür ve ḥātūnını Sevede binti Zem‘a ve Ümmü Eymen ki Zeydün ḥelālîdür ve oḡulu Üsāmedür, Medîneye getüreler. Ve Ebū Bekirün oḡulu ‘Abdullâh babasınıñ resûlullâh ile ḳarābetin işitdi, fırsat ḡanîmetdür

³⁸¹⁰ *Sahîhü’l-Buḥârî*, 1/97 (no.447).

³⁸¹¹ beşinci: altıncı M

‘Abdu’r-Raḥmān ve ‘Āiše ve vālideleri Ümmü Rūmān, ki cümle Ebū Bekirūn raḍıyallāhu ‘anhuñ ‘ıyālīdür, aldı. Ve Ṭalḥa bin ‘Abdillāh anlar ile bile yola düşüp Medīneye geldiler. Ve peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kendüler için mescid dīvārına muttaşıl hücre binā’ itdiler. Ve Ebū Eyyūb raḍıyallāhu ‘anh menziline ehl ü ‘ıyālī ile ol hücre-i ma‘mūreye ‘izzet ile nāzil oldu.

Altıncı³⁸¹² Vākı‘a

Ol ḥazret Medīneye geldikten soñra bir ay daḥı ziyāde üç vakit namāz, ki öyle ve ikindi ve yatsu namāzlarıdır, evvel ikişer rek‘at kılınur idi. İkişer rek‘at ziyāde idüp dört kılınmağa şürū‘ oldu. Şabāḥ ve aḥşam ḥālī üzre qaldı.

Yedinci³⁸¹³ Vākı‘a

‘Abdullāh bin Selāmuñ islāmıdır. ‘Abdullāh bin Selām eydür, "Çün peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Medīneye teşrīf buyurdi, ḥalk her zamān anuñ ḥıdmetine sür‘at iderler idi. Çün kim cemālin gördüm, bildüm ki mübārek cemālī kezzāblar yüzi gibi degildür, kelāmına kulaḥ tutdum. Eydür ki *‘yā eyyuhe’n-nāsu eḥşu’s-selāme ve eḥ‘imu’ṭ-ṭa‘āme ve şallu bi’l-leyli ve’n-nāsu niyāmun tedḥulu’l-cennete biselāmin*³⁸¹⁴" Eydür ki evvelki mev‘ıza, ki Medīnede buyurdılar, bu idi. ‘Abdullāh ibni Selām eydür, "Çün bu naşīḥati işitdüm, menzilime mürāca‘ at idüm. Bir nevbet daḥı meclisine vardum. Tenḥā buldum. Ol ḥazretten üç suāl itdüm, anuñ cevābın peygamberlerden gayrı kimesne bilmez. Ve ziyāde itmekden ḥazer itdüm, taşdī‘ olmasun. Evvelki suāl oldur ki sebeb nedür ki veled gāḥī vālidine ve gāḥī vālidesine beñzer. İkinci suāl oldur ki ehl-i cennetüñ evvel ta‘āmı nedür. Üçüncü suāl oldur ki kıyāmetüñ evvelki ‘alāmeti nedür." Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ben bunları bilmezdüm. Şimdi Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp Ḥaḥḥ te‘ālādan [M 409^a] ḥaber getürdi ve bunları baña beyān eyledi.’ ‘Abdullāh eyitdi, ‘Cebrā’ıl yahūduñ ‘adūsıdır.’ Bu i’tikādı ḳaṭ‘ için peygamber ‘aleyhi’s-selām bu āyet-i kerīmei okudı, *ḳul men kāne ‘aduvven licibrīle feinnehu nezzelehu ‘alā ḳalbıke*³⁸¹⁵. Tā ol maḥalle irişdi ki Ḥaḥḥ te‘ālā buyurdi, *feinnallāhe ‘aduvvun ilkāfirin*³⁸¹⁶. Andan suāllerüñ cevābın buyurdi. Ve eyitdi, ‘Evlāduñ müşābeheti menīnūñ müsābaḳasına göredür. Ḳangısınuñ şuyı evvel gelürse aña müşābih olur. Ve ehl-

³⁸¹² altıncı: yedinci M

³⁸¹³ yedinci: sekizinci M

³⁸¹⁴ *Sünen-i İbni Māce*, 1/423 (no.1334).

³⁸¹⁵ el-Bakara 2/97

³⁸¹⁶ el-Bakara 2/98

i cennetüñ evvel ta‘âmı bizi götüren balıguñ cigeridir. Ve evvelki ‘alâmet maşrıktan bir âteş zuhûr ider, çübân koyun sürer gibi halkı ‘arşa-i ‘araşâta sürer. İbni Selâm bunu işidicek hemândem, ‘*eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve eşhedu enneke muhammeden ‘abduhû ve rasûluhû*’ didi. Ve eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, yahûd bühtân idicidir. Benüm ‘ilmime ve riyâsetime mu‘teriflerdür. İslâma geldüğüm tuyıcağ nice [S 279^b] bühtânlar iderler. Hâzretiñden dilerem ki islâmım tuyulmadın anlardan beni suâl buyurasın.’ Hâzret ‘Abdullâhı bir gizlü yerde kodı. Ve yahûd tâ‘ifesin da‘vet itdi. Ve anları ‘azâbullâh ile korkutdı. Ve eyitdi, ‘Siz bilürsüz ki ben Allâhu te‘âlânuñ peygamberiyüm. Niçün İmâna gelmezsiniz.’ Ve eyitdiler, ‘Biz bilmezüz ki sen haqq peygamber misin.’ Eyitdi, ‘Sizüñ mâbeyniñüzde ‘Abdullâh bin Selâm nice kimesnedür.’ Eyitdiler ki ‘Ulumuzdur ve ulumuz oğuludur. Ve cümlemizüñ ‘âkılreki ve a‘lamıdur’ didiler. Üç kerre bu sözi tekrâr itdiler. Andan, ‘Gel taşraya yâ ‘Abdallâh’ didi. Ol dahı kelime-i şehâdeti getürürek taşra geldi. Ve eyitdi, ‘Ey tâ‘ife-i yahûd, Allâhu te‘âlâdan havf eyleñ. Siz bilürsüz ki Muhammed Allâhu te‘âlânuñ haqq resûlidir. İmân getürüñ.’ Anlar eyitdiler, ‘Yalan söylersin.’ Bir rivâyetde eyitdiler, ‘Bizüm şerlümüz ve echelimizdür. Ve babası dahı böyle bir şerîr câhil idi’ didiler. ‘Abdullâh bin Selâm rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, ben bundan havf iderem’ ki didi, hâzret anları meclisden ihrâc itdürdi.

Sekizinci³⁸¹⁷ Vâkı‘a

[M 409^b] Getürmişler ki muhâcirîn Medîneye geldiler, ‘ufûnet-i havâdan mizâclarına elem irişdi. Ve ekşeri hasta oldılar. Cümleden hâzret-i Ebû Bekir-i Şiddîk ve Bilâl-i Habeşî anlarıñ sıtmaları bir gün dutar idi. Hâzret-i peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hâzret-i Ebû Bekiri görmege vardı. Isıtma hâreketinden bu recezi okur idi,

kullu imri ‘in muşabbahun fî ehlihi

ve ‘l-mevtu ednâ min şirâki na ‘lihi

Ya‘nî her kişi ehli katında şabağlar. Ölüm na‘li kayışından yakınrekdür. Hâzret-i Bilâl sıtması dutıcağ ‘Utbeye ve Şeybeye ve Ümeyye bin Halef ve anlarıñ akranlarına la‘net ider ki Mekkenen çıkmaga sebep oldılar. Anuñ hoş havâ’sından mahrûm olup Medînenüñ ‘ufûnetine giriftâr oldılar. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bu hastalara terahhüm idüp bu du‘â’yı buyurdı, ‘*allâhumme habbib ileyne ‘l-medînete kehubbinâ mekkete ve eşeddu allâhumme bârik lenâ fî şâ ‘ihâ ve şaḥiḥhâ lenâ ve ‘nḳul ḥummâhâ ila ‘l-cuhfete.*’ Ya‘nî, ‘Yâ Allâh, bize Medînei sevdür, Mekkei sevdüğümüz gibi, belki dahı

³⁸¹⁷ sekizinci: toközinci M

ziyāde. Ve şā'ında bize bereket vir. Ve daḥı bizi şaḥīḥ eyle. Ve ḥummāsını Cuḥfe nām mevzi'e naḳl eyle' didi. Du'ā'-yı şerīfleri ḳabūl ḳılındı. Ve ḥummāsı Cuḥfeye intikāl itdi.

Ṭokuzıncı³⁸¹⁸ Vākı'a

Eydürler ki hem ol sene peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ahālī-i Mekke ve Medīne mābeynlerinden uḥuvvet 'aḳd itdi. Ḳırk beş kimesne muḥācirīnden ve ḳırk beş kimesne enşārdan, bir rivāyetde her şınıfdan ellişer kimesne, bir rivāyetde yüz ellişer kimesne ḳarındaş oldılar, peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem emriyle. Kütüb-i siyerde meştūr olanlar bunlardur, Ebū Bekir-i Şıddīḳ raḍıyallāhu 'anh Ḥārice bin Zeyd-i Enşārī ile ḳarındaş oldılar. Ve 'Ömer raḍıyallāhu 'anh Ğassān bin Mālik-i Enşārī ile ve 'Osmān-ı Zī'n-nüreyn Evs bin Şābit-i Enşārī ile ve Ebū 'Ubeyde ibn Cerrāḥ Sa'd bin Mu'az ile ve Zübeyr bin 'Avvām Seleme ibni Selāme-i Enşārī ile ve Ṭalḥa bin 'Abdillāh Ka'b bin Mālik-i Enşārī ile ve 'Abdu'r-Raḥmān bin 'Avf Sa'd bin er-Rebī'-i Enşārī ile ve Selmān-ı Fārisī Ebu'd-Derdā ile ve Muş'ab bin 'Umeyr Ebū Eyyüb-i [M 410^a] Enşārī ile [S 280^a] ve Ebū Ḥuzeyfe bin 'Utbe 'Abbād bin Beşīr-i³⁸¹⁹ Enşārī ile ve 'Ammār bin Yesār³⁸²⁰ Şābit bin Ḳays-ı Ḥazrecī ile ve 'Abdu'r-Raḥmān bin Caḥş 'Āşım bin Şābit-i Enşārī ile ve Erḳam bin Ebī Erḳam Ebū Ṭalḥa-i Enşārī ile ve 'Osmān bin Maz'un Ebu'l-Heysem ibn et-Teyyihān-ı Enşārī ile ve rıdvānullāhi 'aleyhim ecma'in tā ḳırk beş kimesne muḥācirīnden ve ḳırk beş kimesne enşārīler ile ḳarındaş itdi. Ve eydürler ki bu bābda kitābet itdiler, birbirine her vechle mu'āvenet ideler. Ve birbirinden mīrās yiyeler. Bunuñ üzerine 'amel olundu. Tā ğazve-i Bedirden soñra āyet-i kerīme nāzil oldu, *ve ulu'l-erḥāmi baḍuhum evlā biba'din fī kitābillāh*³⁸²¹. Ve āyet-i mevārīs ile 'amel olunup muvāḥāt ṭarīḳiyle mīrās mensūḥ oldu. Şeyḥ ibn Ḥacer raḥmetullāh Buḥārī şerḥinde eydür, bir def'a daḥı muḥācirīn mābeyninde ḳarındaşlık 'aḳd olundu. Muḥācirīn ile enşār mābeyninde 'aḳd olunduğundan evvel ve daḥı Ḥākim Ebū 'Abdullāh-ı Nīşābūrī raḥmetullāhi 'aleyh bu bābda bir ḥadiş rivāyet ider İbni 'Ömerden raḍıyallāhu 'anhumā ki peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ebū Bekir ile 'Ömeri ḳarındaş itdi, *raḍıyallāhu 'anhum*. Ve Ṭalḥa ile Zübeyri ve 'Osmān ile 'Abdu'r-Raḥmānı ḳarındaş itdi, *raḍıyallāhu 'anhum*. 'Aliyyü'l-murtazā eyitdi, 'Yā resūlallāh, aşḥāb mābeyninde uḥuvvet buyurduñ. Baña ḥiç birāder ta'yīn buyurmadiñ. Benüm ḳarındaşım kimdür.' Ḥazret buyurdi ki *'ene eḥūke.'* 'Ben senüñ ḳarındaşıñum.' Bir rivāyetde, *'ente aḥī fi'd-dunyā ve'l-āḥirati'*, 'Sen benüm

³⁸¹⁸ tokuzıncı: onıncı M

³⁸¹⁹ beşir: Kaynaklarda "bişr" olarak geçer.

³⁸²⁰ yesār: Kaynaklarda "yāsir" olarak geçer.

³⁸²¹ el-Enfāl 8/75

dünyâda ve âhiretde karındaşımsın.’ Ve’l-hâşıl bu zıkr olunan cümle muhâcirlerdendir. Pes ma’lûm oldu ki ‘ağd-i uhuvvet iki def’a vâkı’ olmuşdur.

Naql olunur ki ol senede sibâ’dan kurd tekellüm itdi. Ol böyle vâkı’ olmuşdur ki bir kurd bir çübândan bir koyun aldı. Çübân ardına düşdi ve koyunu halâş itdi. Kurd bir depe üzre kuyruğı üzre oturup faşih lisân ile eyitdi, ‘Ey çübân, Hakk te’âlâ baña virdüğü rızkı men’ itdiñ.’ ‘Vallâhi bunu hiç görmemişdüm ki kurd tekellüm ide.’ Kurd eyitdi, ‘Bundan [M 410^b] ‘aceb oldur ki bu iki taşlık mâbeyninde hürmâlık içinde bir kimesne vardır. Size gelüp gelecek eşyâ’dan haber virür. Ve halkı Hakk’a da’vet ider. Bu kâfirler aña muhâlefet idüp îmâna gelmezler.’ Naql olunur ki ol çübân ol gün hâzret-i peygamberüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ huzûrına gelüp müselmân oldu. Ve bu vâkı’arı haber virdi. Hâzret buyurdi ki ‘Yakîn oldu ki âhirü’z-zamânda bir şahış evinden çıkup henüz hânesine gelmeden tâziyânesi ve na’leyni anuñ ahvâlin ve evzâ’ını ve ‘iyâlinüñ ahvâlini beyân ider.’

Onıncı³⁸²² Vâkı’a

Yahûdiler sulhnâme yazdıklarıdır. Naql olunur ki hicretten evvelki sâlde benî Kurayza ve Nađir ve Kaynukā’ yahûdileri resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem huzûr-ı şerîfine geldiler. Ve eyitdiler ki ‘Halkı neye da’vet idersin.’ Buyurdi ki ‘Allâhu te’âlânüñ birliğine şehâdete. Ve ben ol resûl-i mev’ûdum ki Tevrâtda benüm nu’ûtum okuduñuz ve gördüñüz. [S 280^b] ‘Ulemâ’ñuz haber virdi ki ben Mekkedden çıkup bu mevzi’e hicret iderem. Ve benüm sıfatım bir bir haber virdiler.’ Yahûdiler eyitdiler, ‘Biz senüñ didüğüñ işitdik. Ammâ şimdi gayrı nesneye³⁸²³ geldik. Şulh kavâ’idin muhkem idelüm, bizden saña bir zarar irişmeye. Düşmanlaruña dahı mu’âvenet itmeyelüm. Ve ehibbâ’ña bir vechle aslâ ta’aaruz itmeyelüm, tâ kim senüñ ve kavmiñüñ ‘âkıbet kârı neye varur.’ Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem iltimâsların kabûl buyurdi. Şol şartla ki hâzrete ve aşhâbına ellerinden ve dillerinden bir zarar irişmeye. Âşikâre ve gizlû ta’arruz eylemeyeler. Eger nakz-ı ‘ahd ider ise başları ve mâlları ve ehl ü ‘iyâlleri mübâh ola. Her kabîleye bu mazmûnda nâme yazıldı. Ve Hakk te’âlâyı bu ‘ahde şahid dutdılar. Ve eyitdiler, ‘Beni’n-Nađirüñ mütekellimi İbn Ahşab olsun.’ Ol zâlim hod peygamberüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ hakikatini güneş gibi zâhir bilür idi, yine inkâr ider idi. Hattâ mürâca’at idicek akrabâ vu ta’allukâtı andan suâl itdiler. Eyitdi, ‘Bu ol Muhammeddür ki Tevrâtda gördük. Ve ‘ulemâ’ anuñ geleceğinden haber virdi. Ve lâkin

³⁸²² onıncı: on birinci **M**

³⁸²³ nesneye: kimesneye **M**

biz anuñla muḳābele ü muḳātele iderüz. Zīrā nübüvvet İshāḳ ‘aleyhi’s-selām evlādından [M 411^a] İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām evlādına müntaḳil olur. Ve bu bizüm meşrebimize muḳālīfdür’ didiler.

On Birinci³⁸²⁴ Vāḳı‘a

Ezān ta‘yīnidür. Ol şöyle vāḳı‘ oldu ki müselmānlar cum‘ada ve cemā‘at ikāmetinde bir ‘alāmete muḥtāc oldılar. Bu ḥuşuşda aşḥāb ile meşveret itdi. Ba‘zılar eyitdiler, ‘Borı çalınsun, tā kim ḥalḳ cem‘ olalar’ didiler ki yahūda müşābehet vāḳı‘ olur diyü ḥazret ḳabūl itmedi. Ba‘zılar, ‘Nākūs ḍarb olunsun’ didiler. Naşārāya müşāreket lāzım gelür diyü ḳabūl itmedi. Ba‘zılar, ‘Āteş yaḳsunlar’ didiler. ‘Mecūs ‘ādetidür’ buyurdi. ‘Ömer bini’l-Ḥaṭṭāb raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Bir kimesne nidā’ itsün, namāz vāḳtı geldi diyü.’ Pes Bilāle raḍıyallāhu ‘anh emr olundu. Bülend āvāzı var idi. Evḳāt-ı şalavātda, ‘eş-şalātu cāmi‘a’ diyü nidā’ iderdi. Andan soñra ‘Abdullāh ibn Zeyd-i Enşārī raḍıyallāhu ‘anh vāḳı‘a gördi, bir şaḥış buña eyitdi, ‘Ne eylersin.’ Ol eyitdi, ‘Dilerem ki ḥalḳı namāza da‘vet idem.’ Ol eyitdi, ‘Ben saña bundan yegrek bir nesne ta‘līm ideyüm.’ Kelimāt-ı ezānı bi’t-tamām öğretti. Bir rivāyetde mescid üzerine çıkup ḥālā mesnūn olduğu vech üzre ezān okudu. ‘Abdullāh uyandı. Cümlesi ḥāṭırında ḳalmış idi. Şabāḥ ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme ‘arz itdi. Buyurdi, ‘Bu menām-ı ḥaḳḳdur. Namāz nidā’sı böyle olmak gerekdür.’ Bilāle emr olundu, bu ḥıdmeti edā’ ide. Rivāyetdür ki Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām buña muṭābıḳ ezānı ta‘līm itdi. Rivāyet olunur ki Bilāl ezān okuyıcaḳ ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh böyle vāḳı‘a görmüş idi, gelüp vāḳı‘asın ‘arz idicek peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Senden evvel Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām gelüp böyle ta‘līm itdi.’ Ve eydür ki yedi kimesne bu üslūb üzre vāḳı‘a gördiler. Ve leyle-i mi‘rācda sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem böyle görmüşler idi. Çün kim aşḥābuñ raḍıyallāhu ‘anhum vāḳı‘aları ve peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şühūdı ve vahy-i ilāhī böyle vāḳı‘ olıcaḳ müstahkem oldu. İnhidāma aṣlā ihtimāl yokdur. Eydürler ki [S 281^a] Bilāl-i Habeşī [M 411^b] raḍıyallāhu ‘anh şabāḥ namāzında ḥazretüñ ḥücre si ḳapusına gelüp, ‘eş-şalātu yā resūlallāh’ didi. Eyitdiler, ‘Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥ‘ābdadur.’ İki kerre bülend āvāz ile³⁸²⁵, ‘eş-şalātu ḥayrun min en-nevm³⁸²⁶’ didi. Ḥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve selleme bu kelām ḥazrete ḥoş geldi. Buyurdi ki her şabāḥ ezānında böyle dimeḳ sūnnet oldu.

³⁸²⁴ birinci: ikinci M

³⁸²⁵ eş-şalātu yā resūlallāh didi eyitdiler peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥ‘ābdadur iki kerre bülend āvāz ile: M’de yok

³⁸²⁶ "Namaz uykudan hayırlıdır."

On İkinci³⁸²⁷ Vākı‘a

Velīd bin Muğīre ol beş ‘adūlaruñ biri idi ki zıkr olunmuşdur, cehenneme gitdi. Şanādīd-i Kureyšden idi. Aña ‘adl-i ‘Arab dirler idi. ‘Arabuñ berāberi dimekdür. Sebeb oldur ki bir nevbet ka‘beyi Kureyšüñ cümlesi örttiler. Ve bir nevbet Velīd yalnız örttiler. Eydürler ki ölürken yavuz cüz‘ ü feryād itdi. Ebū Cehil eyitdi, ‘Neye feryād idersin.’ Eyitdi, ‘Ölmekden ağlamazam. Ammā havfım oldur ki Muḥammedüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem dīni Mekke de āşikāre ola.’ Ebū Süfyān eyitdi, ‘Hīç elem çekme. Ben zāminüm ki anuñ milleti bu diyārda zāhir olmaz.’ Haḳḳ te‘ālānuñ ‘ināyeti ile ka‘bede belki yedi iḳlīmde zāhir oldı. Hem ol senede ‘Āşım bin Vā‘il-i Sehmī, ki ‘Amruñ babasıdır, ḡalīz kāfırlardan idi, Velīd-i pelīdi cehennemde yalnız ḳomadı.

On Üçüncü³⁸²⁸ Vākı‘a

Ḥazret-i ‘Āiše-i Şiddīka raḳıyallāhu ‘anhānuñ zifāfidur. Ya‘nī ḥabībullah şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile gerdek olmasıdır. Pes ol senenüñ şevvālinde çeḥārşenbe günü eşher-i aḳvāde ḥazret-i seyyidü‘l-enbiyā‘ ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām Ebū Bekir-i Şiddīkuñ raḳıyallāhu ‘anhānesin teşrīf buyurdılar. Erden ve ‘avratdan enşār ḳavminden bir cemā‘at cem‘ oldılar. ‘Āiše raḳıyallāhu ‘anhā ol vāḳıt toḳuz yaşıda idi. Eydür, "Ben şeyḥ maḥallesinde beni‘l-Hāriş ḳapusunda oturur idüm. Ḥazret-i server-i ‘ālem teşrīf buyurdi. Ben küçüklük ile oynardım. Vālidem gelüp saçlarım ögerdi. Ve elim ve yüzüm yudı. Elime yapışıp beni ol ḥāneye getürdi, ḥazret anda idi. Ḳapuda bir miḳdār tevaḳḳuf eyledik. Zīrā bir miḳdār ıztırāb çekmiş idüm. Anda eglenmek ile teskīn ḥāşıl oldı. Andan beni ol ḥazretüñ yanına ilettiler. Ol ḥazreti gördüm. Ol taḥt ki evimizde idi, üzerinde sa‘ādet ile oturmuş. Vālidem beni yanına iletüp yanında oturdum. Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, bu senüñ ehliñdür. Haḳḳ te‘ālā berekāt buyursun, [M 412^a] andan saña ve senden aña.’ Velīme itmediler. Deve ve ḳoyun ḳurbān idüp ta‘ām pişürmediler. Ancaḳ bir canaḳ süd ki Sa‘d bin ‘Ubāde evinden göndermişler idi. Ve çok ḥātūnlar var idi, ol südden içdiler. Ve, ‘Mübārek olsun’ didiler. Ve gitdiler. Vāḳıt-i şerīfde Ḳur‘ān-ı sa‘deyn ve es‘adeyn oldı. Andan beni ḥücre-i mübārekesine, ki mescide muttaşıl binā‘ olmuş idi, anda ilettiler."

Ve şemme ḥazret-i Şiddīka raḳıyallāhu ‘anhānuñ fezā‘ilinden zıkr olunsun. Tezvicden muḳaddem bir melek ādem şeklinde Şiddīkanuñ şüretini bir ḥarīre şarup vākı‘asında peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘arz itdi. Ve ḥazret buyurdi ki

³⁸²⁷ ikinci: üçüncü M

³⁸²⁸ üçüncü: dördüncü M

‘Nolaydı bu taḳdīre muvāfıḳ olaydı. Böyle ḥūb şūret ve laṭīf ſekil müyesser olmak luṭf-ı ilāhīdür’ didi. Bir fazīlet daḥı ḥāzret andan ḡayrı bıkı almadı. Bir daḥı ḥaḳḳında on [S 281^b] yedi āyet nāzil oldu. Tafşīli gelür inşā’ allāhu te‘ālā, beşinci senenūñ ḥavādişinde beyān olunur. Bir daḥı ḥāzret anuñ kenārında ve şadrında āḥirete intikāl itdi. Ol daḥı beyān olunur. Bir daḥı fehm ü ferāsetde ve ‘ilm ü feḳāhetde bir mertebede idi ki kibār-ı aşḥāb mesā’il-i müşkilede ekşer aña mürāca‘at iderler idi. Ve esāmī-i rüvātde anı aşḥāb anı ulūfdan ‘add iderler. Zīrā iki biñ iki yüz on ḥadīṣ rivāyet itmişdür. Yüz yetmiş dört ḥadīṣ müttefeḳun ‘aleyhdür. Elli dört ḥadīṣ efrād-ı Buḥārīdür. Altmış toḳuz ḥadīṣ³⁸²⁹ Müslim efrādındandır. Ḥāzret āḥirete intikāl itdügi vaḳit on sekiz yaşıda idi. Kendü āḥirete intikāl itdügi vaḳit altmış yedi yaşıda idi. Hicretten elli yedi yāḥūd elli sekiz senesinde vefāt itdi. Ve namāzın Ebū Hureyre raḍıyallāhu ‘anh kıldı. Bāḳī‘ ḳubūrında defn olundu.

On Dördüncü Vāḳı‘a

Ol senede ‘āşūrā günü şā’im oldılar. Aşḥāb daḥı muvāfaḳat eylediler. Sebeb ol oldu ki yahūd ol gün şā’im oldılar. Ve didiler ki Mūsā ‘aleyhi’s-selām Fir‘āvnuñ zulminden ḥalāş olup Fir‘avn ḳavmiyle bile helāḳ oldu. Anuñ şükrānesi Mūsā ‘aleyhi’s-selām bāḳī ‘umrānīler [M 412^b] ile şā’im oldılar. Ḥāzret buyurdu ki ‘Ben ḳarındaşım Mūsā ‘aleyhi’s-selāmuñ sünnetin iḥyā’ itmege aḥḳam diyü nidā’ itdirdi ki ol gün şā’im olsunlar.’ Ramazān şavmı farz olıcaḳ ‘āşūrā güninūñ şavmına ol deñlü iḳdām olunmaz oldu.

On Beşinci Vāḳı‘a

Hem ol senede Berā’ ibn Ma‘rūr ve Es‘ad bin Zūrāre, ki enşār ḳavminūñ naḳībleri idi, ve Külşüm bini’l-Hidm enşārdan ve ‘Osmān bin Maz‘ūn muḥācirīnden āḥirete intikāl itdiler, raḍıyallāhu ‘anhum ecma‘in.

On Altıncı Vāḳı‘a

Selmān raḍıyallāhu ‘anhuñ īmāna gelmesidür. İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā rivāyet ider ki Selmān-ı Fārisī raḍıyallāhu ‘anh baña eyitdi, "Ben bağçevān oḡulu idüm. İşfahān ḳaryelerinden Ceyy nām ḳaryede babam mālḍār kimesne idi. Ve baña ḡāyet maḥabbet itmiş idi. Āteşperest idi. Gice ve gündüz beni evden taşraya ḳomaz idi. Evde

³⁸²⁹ toḳuz ḥadīṣ: M’de yok

āteş yakup aña ta'zīm ider idüm ve 'ibādetine iştigāl iderdüm. Ve pederimüñ mezra'ı var idi. Her gün anı yoklamağa ve 'imāret itmege gider idi. Bir gün bir mühimmi oldu. Beni mezra'aya gönderdi ve 'Tīz gelesin' diyü tenbīh eyledi. Evden taşra çıkup mezra'aya toğrı gıtdüm. Yolda naşārā kenīselerinden bir kenīseye uğradum. Ba'zı naşārī İncil okur ve ba'zısı namāz kıılır. Anlaruñ ahvālī baña hasen göründi. Ve mezra'a ahvālīn görüp ol mekāna geldüm. Ba'zı naşārādan suāl itdüm ki 'Bu ne dīndür.' 'İsā dīnidür' didiler. Baña ol dīne tamām meyl hāşıl oldu. Ve āteşe tapmağdan qalbim şoğudı. Ahvālīmi anlara söyledüm. Ve didüm ki 'Benüm bunda pederim dīn-i naşārāya girmege qomaz. Kendüsi āteşe tpar.' Eyitdiler, 'Bu dīnün kemālī Şāmdadur. Qāfile ol cānibe gıtdügi vaqıt saña haber virelüm' didiler. Eve mürāca'at itdüm. Babamı gāyetde qasāvetde buldum. Ve etrāfa ādemler göndermiş, beni aramağa [S 282^a] ve haberim şormağa. Aşlā haberim almayup dönmişler. Çün kim geldüm³⁸³⁰, pederim baña eyitdi, 'Qande idiñ. Niçün sözüm tutmadıñ.' Ahvālīmi aña söyledüm. Ve meylimi haber virdüm. Bu sözden gāyetle [M 413^a] müteğayyir oldu. Ve bir nice kelimāt itdi. Ve kendi dīnini medh ve anlaruñ dīnini qadh eyledi. Ammā anuñ kelāmı baña aşlā te'sīr itmedi. Çün kim pederim benüm bu hālīmi gördi, cā'iz ki firār iderem diyü ayağıma bend urdı ve beni habs itdi. Ben gizlüce naşārāya haber göndürüp qāfileden suāl iderdüm. İttifāq ol eyyāmda Şāmdan kārban gelüp yine mürāca'at qaşd itmiş, naşārā baña haber irsāl itdiler. Ben hīle ile kendümi bendden hālāş itdüm. Ve qāfile ile Şāma gıtdüm. Ve naşārānuñ efđalı kim ise anı suāl itdüm. Bir kenīsede bir rāhibe delālet itdiler. Varup aña hālīmi aña 'arz idüp bi't-tamām ahvālīmi söyledüm. Ve andan iltimās itdüm ki dīn-i naşārāyı ve anlaruñ şerī'atini baña ta'līm eyleye. Beni qabül itdi. Anuñ hıdmetinde oldum. Lākin etrāfdan ne deñlü şadaqa gelse fuqarā'ya taksim eylemek içün, kimesneye bir habbe virmeyüp kendü içün cem' eyler idi. Hattā yanında yedi küp altun cem' oldu. Bu sebebden qalbimde aña 'adāvet hāşıl oldu. Ol uskuf öldi. Naşārā cem' olup anuñ techīz ü tekfīnine şürü' itdiler. Ben anlara ol uskufuñ hālīni söyledüm. Ve anları ol mālūñ üzerine ilettdüm. Anlar yemīn itdiler ki anı defn itmeyeler. Berdār idüp daşa dutdılar. Tekrār yerine bir rāhib naşb itdiler. Gāyet 'ābid ve zāhid kimesne idi. Ve benüm qalbimde anuñ maḥabbeti muḥkem oldu. Nice zamān hıdmetinde oldum. Anuñ daḥı āḥirete rıhleti zamānı geldi. Eyitdüm, 'Bu qadar müddet hıdmetiñde oldum. Rıhlet vaqıtı geldi. Beni kime delālet idersin' didüm. Eyitdi, 'Vallāhi şimdi bir kimesne bilmezem ki dünyādan i' rāz idüp āḥirete mā'il ola. Ve 'ibādet tarīkīnde sābitqadem ve mustaqīm ola. İllā Müşulda bir kişi vardır.' Nāmını ve nişānını baña

³⁸³⁰ kim geldüm: M'de yok

bildürdi ve âhirete intikāl itdi. Defn itdikden sonra Müşula geldüm. Ve ol zâhidi buldum. ‘Fülân kimesne beni saña irsâl itdi’ didüm. Beni qabûl itdi. Kemâl-i hayr u şalâh üzerine gördüm. Ol dağı marâz-ı mevte mübtelâ [M 413^b] oldı. Aña dağı didüm, ‘Beni bir zâhid kimesneye delâlet eyle, tâ kim anuñ hıdmetinde olam’ didüm. Eyitdi, ‘Kimesne bilmezem. Meger Nuşaybînde fülân şahış ola’ didi. Andan sonra Nuşaybîne vardum. Ol şâlih kimesnei buldum. Şoĥbetinde olmağı iltimâs itdüm. Qabûl itdi. Ve beni ĥaş kişisi ittiĥâz idindi. Çün anuñ dağı mevte qarîb oldı, andan dağı üslûb-ı sâbık üzre bir kimesneye delâlet istedüm. Beni ‘Ammûriyede, ki Rûm vilâyetlerinden, bir şahşa delâlet itdi. Nice müddet dağı anuñ hıdmetinde oldum. Anuñ dağı rıĥleti vaĥti geldi. Andan dağı bir kimesne taleb itdüm. Eyitdi, ‘Vallâhi kimesne bilmezem. Lâkin âĥir-i zamân peygamberi meb’ûş olmağa qarîb oldı. İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmuñ dînini ihyâ’ ider. ‘Arabda zuhûr ider. Vatanından hicret idüp taşlık içinde ĥurmâsı çok bir yere varup sâkin olup ‘alâmeti oldur ki şadağa qabûl itmez. Hediyyeyi [S 282^b] qabûl eyler. Ve bir nişânı dağı oldur ki iki omuzı mâbeyninde mühr-i nübüvvet vardur’ didi. Ben Ammûriyede ba’zı mühimme iştiğâl idüp birkaç re’s bakar ve birkaç koyun elime girmiş idi. Uskuf vefât itdikden sonra benî Kelbden bir kâfileye mülâkât oldum. Anlardan taleb itdüm ki ‘Bu şıgırlar ve koyunlar sizüñ olsun. Beni ‘Arab vilâyetine ulaşıduruñ.’ Qabûl idüp beni aldılar. Vâdi’l-kurâya geldikde baña ġadr idüp ‘Osmân el-Eşhel nâm yahûdîye şatdılar. Ol yeri ĥurmâ bustânı gördüm. Şöyle taşavvur itdüm ki âĥir-i zamân peygamberinüñ hicret idecek yeridür. Ammâ qalbim qarâr itmedi. Ol yahûdînüñ hıdmetin itdüm. Bu eşnâ’da anuñ ‘ammîsi oġulu gelüp beni şatun aldı ve Medîneye ilette. Çün ol belde-i mübâreki gördüm, vallâhi şöyle taşavvur itdüm ki sâbıkan ol medînei görmüş idüm. Ol eşnâ’da peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Mekkenen Medîneye hicret itmişler. İttifâk bir gün ĥurmâ üzerinde bir işe iştiğâl iderdüm. Benüm efendim ‘ammîsi oġuluyla ol ağacuñ dibinde oturmuş idi. Eydür, ‘Evs ve Ĥazrec helâk olsun ki Mekkenen [M 414^a] bir kimesne gelmiş, peygamberlik da’vâ ider, yanına cem’ oldılar. Bu sözi işitdüm. Yakın oldı ki agacdı yere düşem. Aşağa inüp ol şahışdan suâl itdüm ki ‘Ne dirsın.’ Seyyidim baña ĥışm idüp bir tabanca urdı. ‘Senüñ ne maşlahatıña yarar ki suâl idersın. İşinde olmağ saña yegdür’ didi. Muĥaşşalı çün aĥşam oldı, bir miqdâr ĥurmâ alup Qubâ’ya vardum. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ meclisine vâsıl oldum. Ve bir miqdâr ĥurmâ³⁸³¹ ilette. Didüm ki ‘Sen bir şâlih kimesnesin. Ve yanında fuĥarâ’ vardur. Şadağa getürdüm’ didüm. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Gelüñ tenâvül idüñ’ diyüp kendüleri

³⁸³¹ qubâ’ya vardum peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ meclisine vâsıl oldum ve bir miqdâr ĥurmâ: M’de yok

aşlā bir dānesin yimedi." Selmān raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, "'İşte bir nişān ki usḵuf zıkr itdi’ didüm. Hāneme rücū‘ itdüm. Aḥşamdan bir miḵdār ḥurmā taḥşıl idüp ḥazrete getürdüm. ‘Hediyyedür’ didüm. Yārānı da‘vet idüp ekl itdiler. ‘İşte ikinci nişān budur’ didüm." Selmāndan mervīdür raḍıyallāhu ‘anh, "Ol gün aşḥāb yigirmi kimesne idi." Bir rivāyetde, "Yigirmi beş kişi idi. Ḥurmāyı şaydum. Yigirmi beş dāne çekirdeklerin cem‘ itdüm. Biñ çekirdek şaydum. Nübüvvetden bir ‘alāmet daḥı ḥaşıl oldu. Ol meclisde ḥazret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh başım öpdı. Ve ḥazret buyurdı ki baña bir ḳaftān geydüreler. Ebū Bekir-i Şıddīḳ raḍıyallāhu ‘anh üzerinden cāmesin çıkarup baña geydürdı." Ve eydür ki "İkinci def‘a vardum. Ol ḥazreti Bakī‘de gördüm. Aşḥābdan birisinin meyyitin götürmüşler. Selām virdüm. Ve murād itdüm ki mühr-i nübüvveti görem. Mübārek arḳası cānibine meyl itdüm. Nūr-ı nübüvvet ile maḳşūdumı bildi. Üzerinde iki şemle var idi. Mübārek eliyle o şemleleri çözdı. Ve mübārek ketfı açıldı. Gözüm duş olduḡı gibi vardum būs itdüm. Ve ağladum. ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden rasūlullāh’ didüm. Ve aḥvālimi zıkr eyledüm. Ta‘accüb itdi. Ve murād itdi ki aşḥāb benden bu ḳışşai istimā‘ ideler. Şaḥābei cem‘ idüp ben aḥvālimi zıkr itdüm."

Erbāb-ı siyer eydürler ki Selmān raḍıyallāhu ‘anh ‘abd iken hem efendisiniñ ḥıdmetin [S 283^a] ider idi ve hem Allāhu te‘ālāya ‘ibādet [M 414^b] ider idi. "Bir gün resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Kendüñi ḥalāş eyle yā Selmān.’ Ben ḥvāceme varup iltimās idüp nice ḳıl u ḳālden ve çok mübālaḡadan soñra bükā’ muḳarrer oldu ki seyyidime üç yüz ḥurmā dikem ve besleyem, yemiş vire. Ve kırk vukıyye altun virem, taşarruf-ı ḳaydıdan ḥalāş olam. Çün kim keyfiyyet-i ḥālī ‘arz itdüm, ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşḥāb raḍıyallāhu ‘anhuma ḥiṭāb idüp buyurdı ki ‘Ḳarındaşıñıza yardım eyleñ.’ Yārān iltifāt idüp baña üç yüz fidan virdiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Bunların çukurlara ḳo, tamām olıcak baña ḥaber vir’ didi. Emr üzre ‘amel itdüm³⁸³². Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem teşrīf buyurdı. Ve kendü eliyle ol fidanları dikdi. Birini ‘Ömer bini’l-Ḥaṭṭāb dikdi. Cümle ḥaṭā’ itmedi. Ve bir yılda ḳudret-i Ḥaḳḳ ile yemiş virdi. Ḥazret-i ‘Ömerüñ dikdüḡi mīve virmedi. Ḥazret anların etrāfına uğradı. ‘Bu fidan niçün ḥurmā virmedi’ didi. Ḥazret-i ‘Ömer eyitdi, ‘Anı ben dikdüm. Ümmetüñ işi peygamber gibi olmaḳ muḥāldür.’ Pes ḥanı peygamber mübārek eliyle çıkarup tekrār dikdi. Ol ḥāldē şalkım virüp yemiş bitdi. Muḥaşşalı bu naḥlistānı ḥvāceme teslīm itdüm. Kırk vukıyye altun ḳaldı. Benüm bir ḥabbem yogıdi. Ve bir yerden ümīdim daḥı yogıdi. Ol esnā’da māl-ı ḡanāimden bir ḳuş

³⁸³² itdüm: itdi M

yumurdası deñlü altun geldi. Hâzret buyurdi ki 'Fârisî mühimmini ne eyledi.' Beni meclisine taleb idüp buyurdi ki 'Al bunı deyniñi edā' eyle' didi. Ben eyitdüm, 'Yâ resûlallâh, benden kırk vukıyye altun taleb iderler. Bu kifâyet itmez' didüm. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem ol yumurdaı alup ve mübârek lisân-ı şerîfin sürüp bereket ile du'ā' itdi. Ve eyitdi, 'Al bunı. Hâkķ te'ālā deyniñi bunuñla edā' ider.'" Selmân rağıyallâhu 'anh eyitdi, "Allâh hâkķiçün vezn itdüm. Tamâm geldi, ne ziyâde ve ne eksük. Varup h'âceme virdüm ve hâlâş oldum." Andan hândaķ ğazā'sında ve sâir ğazā'larda cân ile hıdmet idüp, *lev kâne'd-dînu fi's-sureyya yenâlehu raculun min ha'ulā'i* [M 415^a] diyüp aña işâret buyurdi. Ya'nî dîn eger Süreyyâda ise bunlardan bir kimesne irişse bundan murâd imâm a'zam Ebû Hânîfedür diyü 'ulemâ' raħimehumullâh ittifâķ itdiler. Hâzret kurb-ı Hâkķa vâşıl olduķdan soñra 'Arab ile 'Acem mâbeyninde olan cenglerde hâzır olup tâ 'Acem vilâyetinden Yezdicerdi çıkarup medâin ü eţrâfı ehl-i islâm eline düşdi, medâ'ini ve eţrâfını Selmâna tefvîz itdiler. Bâķî 'ömrini anda geçürdi. Sene-i şülüş ve şelâşinde âhirete intikâl itdi.

Bilgil ki kütüb-i siyerde Selmân rağıyallâhu 'anhuñ ahvâlinden nice rivâyât zıkr olundu, itnâbdan hâzer idüp terk olundu. Selmândan menķıldur rağıyallâhu 'anh. Buyurmuş ki "Ben on yedi kimesnenüñ taşarrufına girdüm. Elden ele şatıldum." Ve 'ömrinden ihtilâf olundu. Ba'zılar eydür, dört yüz yıl 'ömür sürdi. Ve ba'zılar eydür, üç yüz elli yıl. Ve bi'l-cümle iki yüz elliden eksük rivâyet olunmamışdur. Selmân hakkında her tâ'ife kendüye nisbet eylediler. [S 283^b] H'âce-i kâinât şallallâhu 'aleyhi ve sellem işidüp buyurdi ki '*selmân min ehli'l-beyt*.³⁸³³'

ÜÇİNCİ³⁸³⁴ BÂB

Hicretten ikinci senede vâķı' olan vâķı'atı beyân ider. Ol cümleden bu kitâbda on iki vâķı'a beyân olunur.

Evvelki Vâķı'a

Ol yiluñ şa'bânında ramazân orucı farz oldu. Ve şadaķa-i fiţr vâcib oldu. Ve şahrâ'ya çıkup cemâ'at ile bayram namâzı kıldılar.

İkinci Vâķı'a

³⁸³³ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 1/526 (no.1505). "min" kaynakta "minnâ" olarak geçer.

³⁸³⁴ üçüncü: M ve S'de "ikinci" olarak geçmektedir fakat daha önceki bâb için "ikinci bâb" kullanılmıştır.

Tahvîl-i kıble vâkı' oldu. 'Ulemâ'-yı hadîs rahimehumullâh şöyle buyurdılar ki peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem Medîneye hicret idüp on yedi ay namâzı beyt-i makdis'e kıldı. Bu eşnâ'da sem'-i şerîfine irişdi ki yahûddan bir kimesne eydür, '‘ Acebdür ki Muhammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem dînde bize muhâlefet ider, kıblede muvâfaqat eyler.' Bu kelâm düşvâr geldi. Ve himmetin şarf itdi ki tâ kıble beyt-i makdisden tahvîl oluna. Ve bu bâbda vahiy gelmege muntazır oldu. Ol hâzret aşhâbıyla benî selime mescidinde [M 415^b] idiler. Öyle namâzın kılurken ikinci rek'atûn rûkû'ında Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm gelüp bu âyet-i kerîmei getürdi, *kad nerâ teḳallube vechike fi's-semâ'i felenuvelliyenneke kıbleten terḏāhā fevelli vecheke şaṭra'l-mescidi'l-ḥarām*.³⁸³⁵ Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem ka'be cānibine rûkû'da iken döndi. Aşhâb raḏıyallâhu 'anhum daḥı muvâfaqat idüp döndiler. Namâzı tamâm idüp ol mescidüñ laḳabı zû'l-kıbleteyn oldu. Bu haber şâyi' olıcaḳ herkes i'tikādınca bir söz söyledi. Yahûd süfehâ'sı eyitdiler, 'Kıblemizi ḥasedden terk eyledi' didiler. Ve ba'zı yahûd eyitdi, 'Vaṭanın ve meskenin aḥdı.' Ve müşrikler, 'Acabâ kıblesin niçün terk eyledi' didiler.³⁸³⁶ Hâḳḳ te'ālā bu âyet-i kerîmei inzāl itdi, *'seyeḳūlu's-sufehā'u mine'n-nāsi mā vellāhum 'an kıbletuhumi' lletī kānū 'aleyhā ḳul lillāhi'l-maşriḳu ve'l-mağribu yehdī men yeşā'u ilā şirāṭin mustaḳīm*³⁸³⁷. Eydürler ki Hıyayy ibni Aḥṭab-ı Yahûdî ve aşhâbı müselmānlara eyitdiler, 'Evvel kılduḡuñuz kıble hidāyet midür ve yāḥûd ḍalālet midür. Eger hidāyet ise andan rücū' cā'iz olmaz. Ve eger ḍalālet ise bu deñlü zamān ḍalālet üzerine olduñuz.' Mü'mînler eyitdiler, 'Hidāyet Allāhu te'ālānuñ emr itdügüdür, ḍalālet nehy itdügüdür.' Bir cemā'at yahûddan daḥı eyitdiler, 'Bundan evvel vefāt idenlerüñ ḥālî nice olur.' Es'ad bin Zürāre ve Berā' bin Ma'rūr ve Külşüm bini'l-Hidm gibi bunlaruñ aḳrabāsı gelüp peygamber 'aleyhi's-şalātu ve's-selāmdan suāl itdiler. Hâḳḳ te'ālā bu âyet-i kerîmei irsāl itdi, *ve mā kānallāhu liyuḏī'a imānekum*³⁸³⁸ *ey şalātukum ilā beyti'l-maḳdis*³⁸³⁹. Ebû Sa'îd-i Ḥudrî raḏıyallâhu 'anh eydür, kıble tebdîl olduḡdan soñra peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem mescid-i Ḳubā'ya gelüp mihrāb dīvārın kendi mübārek eliyle yapup mescidüñ dīvārların taḡyir itdi. Ekseriyyā şenbe günü gelüp anda namāz kılurdi. Ve buyurdi ki her kim kāmîl âbdest alup mescid-i Ḳubā'da namāz kıla 'umre şevābın ḥāşıl ider.

Üçüncü Vâkı'a

³⁸³⁵ el-Bakara 2/144

³⁸³⁶ ve ba'zı yahûd eyitdi vaṭanın ve meskenin aḥdı ve müşrikler 'acabâ kıblesin niçün terk eyledi didiler: **M'**de yok

³⁸³⁷ el-Bakara 2/142

³⁸³⁸ el-Bakara 2/143

³⁸³⁹ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvaṭṭa'*, nşr. Abdüvehhâb Abdüllatîf (Kahire: y.y., 1382/1962), 1/255 (no.11). Kaynakta "ey" yerine "yuridu" geçmektedir.

Fâtıma rađıyallāhu ‘anhuñ nikāhıdır. Hicretüñ ikinci senesinde recebde yāhūd şafer ayında ‘aḳd-ı nikāh ve zifāf vāḳı’ oldu. Bunda çok rivāyāt [M 416^a] vāḳı’ olmuştur. Ammā şeyḥ ‘Abdu’r-Raḥmān bin Cevzī raḥimehumullāh el-Şafve nām kitābında zıkr itdügi cümleden cāmi’dür, anı terceme ihtiyār olundu. Ümmü Seleme ve Selmān rađıyallāhu ‘anhumādan mervīdür ki Fâtıma rađıyallāhu ‘anhā [S 284^a] mertebe-i nisā’ ya irdikde ekābir-i Ḳureyş rāğıb oldılar. Ḥazret kimesnenüñ sözine iltifāt buyurmadı. Ḥattā Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh bir gün taleb itdi. Ḥazret buyurdi ki ‘Anuñ emri Ḥaḳḳ te’ālānuñ buyruğına mevḳūfdur.’ Bir rivāyetde, ‘Vaḥye muntaẓırum’ didi. Fārūḳa daḫı bu cevābı buyurdi. Bir gün Ebū Bekir ve ‘Ömer ve Sa’d bin Mu’az mescidde oturup Fâtımanuñ rađıyallāhu ‘anhānuñ sözün ortaya getürüp eyitdiler. Ekābir-i Ḳureyş, ḥazret-i imām ‘Alīden ğayrı, taleb itdiler. Kimesneye iltifāt olmadı. Şiddīḳ eyitdi, ‘Ben zann iderem ki imām ‘Alī ḥazretlerine naşīb olur. Ammā taleb itmedügi kılet-i yedin ya’nī faḳrındandır.’ Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh ‘Ömere ve Sa’da eyitdi, ‘Gelüñ varup ḥazret-i ‘Alīyi ziyāret idelüm. Ve ḥuṭbeye terġīb idelüm. Eger faḳrdan ‘öẓr iderse aña mu’āvenet idelüm.’ Sa’d eyitdi, ‘Yā Ebā Bekir, sen dā’imā ḥayra tevḫīḳ olunmuşsın. Teveccüh eyle biz saña hemrāhız’ didiler. Üçi ol ḥıyāru’n-nās mescidden imām ‘Alīnūñ talebine teveccüh itdiler. Ve ol ‘Alī devesin alup naḥlistāna gitmiş idi. Ve enşārdan bir kimesnenüñ ḥurmālığına şu virür idi. Çün kim anları gördi, istiḳbāl idüp ḥāllerin suāl itdi. Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā ‘Alī, hīçbir ḥayır yokdur ki illā sen anda sābıḳsın. Ve resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḳatında bir mertebedesin ki kimesnenüñ saña müşāreketi yokdur. Ekābir-i Ḳureyş cümle Fâtımaı taleb itdiler. Hīçbirine iltifāt olunmadı. Şöyle zann olunur ki saña şaḳlanur. Niçün taleb itmezsin’ didi. Emīrū’l-mū’minīn bunı işidüp mübārek gözleri yaş ile töldi. Eyitdi, ‘Yā Ebā Bekir, āteşim ziyāde idersin. Benden ziyāde rāğıb yokdur. Ammā tengdestlik māni’ olur’ didi. Şiddīḳ rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Böyle dime. Dünyā Allāhu te’ālā ḳatında ve resūli ḳatında bir şey’ degildür. Faḳr māni’ olmaz. [M 416^b] Var taleb eyle’ didüm. İmām ‘Alī daḫı devesini çözüp mehārın eline alup ḥānesine gelüp na’leynin geydi. Peyġamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ümmü Selemenüñ evinde idi. Gelüp daḳḳ-ı bāb itdi. Ümmü Seleme, ‘Kimdür’ didi. Ḥazret buyurdi ki ‘Ḳapuyı aç.’ *‘fehāzā raculun yuḥibbullāhe ve rasūlehu ve yuḥibbānihi.*’ Ya’nī, ‘Ol bir kimesnedür ki Allāhı ve resūlini sever ve anlar daḫı anı sever.’ Ümmü Seleme eyitdi, ‘Yā resūlallāh, kimdür ki ḥaḳḳında böyle şehādet idersin.’ Eyitdi, ‘Ḳarındaşım ve ‘ammüm³⁸⁴⁰ oğulu ‘Alīdür.’ "Sür‘at ile ḳapuya gitdüm. Şöyle ki

³⁸⁴⁰ ve ‘ammüm: M’de yok

yüzüm üzre düşeyazdum. Kapuyu açdum. Vallâhi içerü girmedi, tâ ben haremime girmeden gelüp, ‘*es-selâmu ‘aleyke yâ rasûlallâh ve berekâtuhu*’ didi. ‘ve ‘*aleyke’s-selâm*’ diyü cevâb buyurdi. Aña yanında yer gösterdi. ‘Alî rağıyallâhu ‘anh hiçâb üzre başın aşağı tutup oturdi, bir vechle bir kişinüñ hâceti olsa lâkin söylemege hiçâb itse öyle itdi. Hazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yâ ‘Alî, bir murâdıñ var gibi. Söylemege hiçâb idersin. İtme, her ne dilerseñ murâdıñ hâşıldur.’ Hazret-i ‘Alî rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, anam ve babam saña fedâ’ olsun. Hazretiñe ma‘lûmdur ki beni hâlet-i şıgarımda babam Ebî Tâlib ve vâlidem Fâtıma binti Esed senüñ mülâzemetüñle şeref bulduk. Ve beni zâhiren ve bâtinen terbiye itdiñ. Ve hazretiñden gördüğüm ihsânı babamdan ve anamdan [S 284^b] görmedüm. Ve senüñ berekâtüñla babam ve anam ve âbâ’ vü ecdâdum tuttukları bâtıl dînden hâlâş oldum. Ve beni dîn-i kavîm ve sırât-ı müstaķîm üzre olmağa bâ’ iş olduñ. Benüm hayâtımuñ sermâyesi sensin. Şimdi recâ’m oldur ki bir mûnisim ve ğammküsârım yokdur. Ve bir nice müddetdür ki hâtırımdan bu küstâhlık itmege cür’et idüp Fâtımaı hazretiñden taleb idem. Hiç buña imkân var mıdur yâ resûlallâh’ didi.” Ümmü Seleme eydür, "Gördüm, resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem tebessüm itdi. Ve buyurdi ki ‘Hiç evlenmege lâzım olan nesneñ var mıdur.’ İmâm ‘Alî eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, benüm hâlimi senden ğayrı kimesne bilmez. Bir kılıcım ve bir cübbem ve bir devemden [M 417^a] ğayrı nesne yokdur’ didi. Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Kılıcıñ ğazâ’ya lâzımdur. Ve deveñ râhile ve maııyyeñdür. Senüñ ile cübbeye şulh olalum. Ve saña beşâret olsun ki Hakk te‘âlâ semâvâtda senüñ ile Fâtıma mâbeyniñüzde ‘aķd-ı nikâh itdi. Senden muķaddem melek gelüp baña haber virdi. Tehniyeye ya’nî mübârek bâda geldi. Ve ol melegüñ çok yüzleri var idi. Eyitdi, *yâ muħammed ebşir bicem ‘i-ş-şeml ve tahâreti’n-nesl*. Ol melege eyitdüm³⁸⁴¹, sen bu beşâreti tahâret-i nesl hakkında neden getürdüñ. Eyitdi, ben ‘arş kâ’imesinde sâkin olan melâ’ikeyüm, Setâ’îl dirler³⁸⁴². Hakk te‘âlâ baña beşâret ile gelmege izin virdi. Ardımca Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm geldi. Andan suâl buyuruñ. Setâ’îl ile muşâhabet iderken Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm geldi³⁸⁴³. Ve cennetden bir harîr getürdi, anda nûr ile iki şatır yazılmış. Bunuñ mazmûnı nedür didüm. Eyitdi, Hakk te‘âlâ kızıñ Fâtımaı ‘ammüñ oğulu ‘Alîye nikâh itdi. Ve emr itdi, cennetleri tezyîn itdiler. Ve hûrîlere vahy olundu, donandılar. Ve tûbâ ağacınıñ evrâķı yerine hülleler zeyn itdiler. Ve melâ’ikeye emr olundu, dördinci semâ’da beyt-i ma‘mûra cem’ olalar. Ve ol minber ki

³⁸⁴¹ eyitdüm: eyitdi **M**

³⁸⁴² setâ’îl dirler: **S**’de bir sonraki cümlede geçiyor.

³⁸⁴³ andan suâl buyuruñ setâ’îl ile muşâhabet iderken cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm geldi: **M**’de yok

aña minber-i kerāmet dirler, ol minberüñ üzre Âdem ‘aleyhi’s-selām hutbe okumuş idi. Ve nûrdan idi. Ve bir melek, ki adına Rāhîl dirler, ‘urûc ide. Ve beyt-i ma‘mûr öñinde hutbe okuya ki andan faşîh bir melek yokdur. Şûreti cümleden ahsendür. Hakk te‘âlāya hamd ü şenā’yı taqdîm itdi. Ve felekler harekete geldi. Ve melā’ike cümlesi cennete geldiler. Ve Hakk te‘âlā baña vahy itdi ki ey Cebrā’îl, cāriyem Fâtıma binti Muḥammedi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kulum ‘Alî ibni Ebî Tālîbe ‘aḳd-ı nikāh itdüm. Sen daḫı melā’ike mābeyninde bu ‘aḳdi muḥkem eyle. Ben daḫı melā’ike ortasında ol ‘aḳdi idüp melā’ikei şāhid tıtdım. Ve mazmûnını bu ḥarîre kitābet idüp emr-i Hakk ile bu varaḳa-i ḥarîri ḥuzûr-ı şerîfiñe getürdüm. Mühürleyüp iletüp Rıdvāna teslîm iderem. Ve bu ‘aḳd mün‘aḳid olıcaḳ şecere-i tûbāya emr olundı. Ol üstinde olan ḥullei saçdı. Cennet ḥurîleri ve ḡilmānları ve vildānları kapışup birbirine hediyyeler [M 417^b] ve tuḥfeler virdiler. Kıyāmete dek ol ḥülleler ile olurlar. Ve Hakk te‘âlā emr itdi, gelüp ḥazretiñe tehniyet idem ve beşāret eyleyem. Sen daḫı anlara beşāret eyle, iki ferzend-i ercümend ile ki hem dünyāda tāhirlerdür ve hem āḫiretde.’ Eyitdi, ‘Yā Eba’l-Ḥasan, Allāhu te‘ālānuñ ḥaḳḳıçün Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām [S 285^a] henüz semāvāta çıḳmadı idi. Sen ḳapunuñ ḥalkasın urduñ. Ḳalk varalum, ḥalk içinde ‘aḳd-ı nikāhı ızḥār idelüm. Ve senüñ fezāilinden ba‘zısın ḥalk içinde beyān idem. Senüñ ḳalbiñe sürür ḥāşıl olsun.”

Pes ḥazret-i ‘Alî raḳıyallāhu ‘anh peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzûrından ḡāyet sürür ile çıḳup mescide vardı. Ebû Bekir ve ‘Ömer raḳıyallāhu ‘anhumā, ‘Ḥāl nice oldu’ diyü suāl itdiler. Buyurdi ki ‘Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem iltimāsı ḳabûl itdi’ didi. Anlar daḫı mescide rücû’ itdiler. Eydürler ki "Allāh ḥaḳḳıçün biz daḫı mescide varmadan ḥazret ‘aḳabımızdan irişdi. Mübārek cemālî güneş gibi dıraḥşān ayuñ on dördine müşābih olmuş idi." Bilāle ḫitāb itdi, muḥācirîn ü enşārî raḳıyallāhu ‘anhum cem‘ ide. Cümlesi mescid-i şerîfe cem‘ oldılar. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem minbere şu‘ūd idüp hamd ü şenā’ ḳā’idesin edā’dan soñra muḥācirîn ve enşāra teveccüh idüp buyurdi ki ‘Bilüñ ey müselmānlar, ḳarındaşım Cibrîl ‘aleyhi’s-selām gelüp ḥaber virdi ki Hakk te‘âlā melā’ikei beyt-i ma‘mûra cem‘ buyurmuş ki cāriyem Fâtıma binti Muḥammedi kulum ‘Alî ibni Ebî Tālîbe virdüm ve ‘aḳd-ı nikāh itdüm. Ve baña daḫı emr itmiş ki aşḥābum mābeynlerinde bu ‘aḳdi tecdîd eyleyem. Ve şühûd-ı ḥuzûrında ‘aḳd-ı nikāh idem.’ İmām ‘Alîye teveccüh idüp ‘Ḳalk ve ḳā’ide-i hutbeyi yerine getür’ didi. İmām ‘Alî ḳalkdı. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ öñine geldi. Ve hamd ü şenā’ itdi. Ve ḥabîbullāha şalavāt virdi.³⁸⁴⁴ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

³⁸⁴⁴ peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ öñine geldi ve hamd ve şenā’ itdi ve ḥabîbullāha şalavāt virdi: **M**’de yok

buyurdi ki ‘Yā ‘Alī, eyit ki baña tezvīc itdi, peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kıızı Fāṭımaı. Ve anuñ mihri benüm dir‘im, ya‘nī benüm cübbemdür. Ve ben buña rızā’ virdüm. Bu hāle şāhid oluñ.’ Aşhāb eyitdiler, ‘Yā resūlallāh, bu tarīkle tezvīc buyurduñ mı ve biz şāhid olalum mı’ didiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘belī, şāhid [M 418^a] oluñ’ didi. Eṭrāfdan, ‘Allāhu te‘ālā mübārek eylesün’ didiler. Andan ḥazret menziline gelüp bu nikāhı ızhāra sa‘y buyurdi. Ve imām ‘Alīye eyitdi, ‘Var dir‘iñi şat, akçesin baña getür’ didi. Eydürler ki ḥazret-i ‘Alī raḍıyallāhu ol dir‘i dört yüz seksen dirheme şatdı. ‘Oşmān raḍıyallāhu ‘anh ol cübbei aldı. ‘Yā ‘Alī, bir dir‘e mālīk oldum mı.’ Ḥazret-i imām buyurdi, ‘belī.’ Ḥazret-i ‘Oşmān eyitdi, ‘Yā ‘Alī, sen bu dir‘e benden ūlāsın. Saña bunı hibe itdüm. Luṭf ile qabūl eyle’ didi. Ḥazret-i imām cübbei ve hem akçesini alup ḥazret-i peygambere getürdi. Ve aḥvālī ḥaber virdi. Ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Oşmāna ḥayr ile du‘ā’ itdi. Ve andan bir qabza alup Ebū Bekire virdi, mühimm olanları almak için. Selmān ile Bilālī bile irsāl itdi, tā kim getürecek var ise anlar getüreler. Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Taşra çıkdum. Şaydum, üç yüz altmış dirhem geldi. Fāṭımanuñ raḍıyallāhu ‘anhā cihāzın anuñla itdüm. Bir döşek aldum, ḥayş-ı mışrīden, içi yūñ ile ṭolu. Ve saḥtiyāndan bir naṭ’ aldum. Ve kayışdan bir yaşduk içi ḥurmā līfiyle ṭolu. Birkaç toprak qabkacaq aldum. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem getürdüm. Ḥazretuñ mübārek gözlerinden yaş revān oldı. Ve buyurdi, ‘*allāhumme bārik leḳavmin a‘lā āniyetuhum* [S 286^b] *el-ḥazf.*’ Ya‘nī, ‘Yā Allāh, ol qavme bereket vir ki anlaruñ eñ eyü qabları toprak canaq ola." Andan bākī qalan derāhimi, İbnü’l-Cevzī raḥmetullāh rivāyetinde, Ümmü Seleme raḍıyallāhu ‘anhāya teslīm itdi, tā ba‘zı mühimmāta daḥı şarf eyleye. Bir rivāyetde³⁸⁴⁵ anı ṭayyibe ya‘nī hoş kokuya virdi. Ḥazret-i imām raḍıyallāhu ‘anh buyurdi ki "Bunuñ üzerine bi ay geçdi. Meclisde aşlā añılmadı. Ve ben ḥicābımdan fetḥ-i kelām idemez idüm. Ammā gāhī tenhāda baña buyurur idi ki ‘*ni‘me‘z-zevcetu zevcetuke ebşir enneḥā seyyidetü nisā‘i‘l-‘ālemīn.*’ Ya‘nī, ‘Senüñ ḥātūnuñ gökçek ḥātündür. Muştuluq olsun ki ‘ālemleruñ ḥātūnlarınuñ seyyidesidür." Bir aydan soñra ‘Uḳayl raḍıyallāhu ‘anh, ki imām ‘Alīnuñ birāderidür, eyitdi, ‘Yā ‘Alī, bu ‘aḳd-ı izdivāc ile mesrūr olduk. Lākin murādım oldur ki tīzrek bu iki birbirine muḳārin ola.’ İmām eyitdi, ‘Benüm daḥı murādımdur, lākin ḥicāb iderem’ didi. ‘Uḳayl elin alup [M 418^b] ḥazret-i peygambere geldi. Hücre qapusunda evvel Ümmü Eymene, ki ḥazretuñ cāriyesidür, rāst geldiler. Ve aḥvālī söylediler. Ol eyitdi, ‘Bu ḥuşūşa siz gelmeñ, tā kim biz ḥazretuñ ezvācıyla ittifaḳ idüp ‘arz idelüm. Zīrā ḥātūnlaruñ

³⁸⁴⁵ ümmü seleme raḍıyallāhu ‘anhāya teslīm itdi tā ba‘zı mühimmāta daḥı şarf eyleye bir rivāyetde: **M**’de yok

bu maḳūlede kelāmı ziyāde mesmū‘ olur’ didi. Ümmü Eymen Ümmü Selemeye buni i‘lām itdi. Ve bākī ezvāc-ı tāhirāt raḍıyallāhu ‘anhunne ḥazret-i ‘Āişenüñ ḥānesine geldiler. Ḥattā Ümmü Seleme fetḥ-i kelām idüp ol ḥasreti müceb kelimāt itdi. Ve ḥazret-i Ḥadīcei zıkr itdi. Didi ki ‘Eger ḥālā şıḥhatde olaydı bize bir endīşe olmaz idi’ didi. Ḥazret ağladı. Ve buyurdi ki ‘Ḥadīce gibi bir ḥātūn kanı. Ḥalk beni tekzīb itdikde ol taşdıḳ itdi. Ve cümle mālını benüm yoluma şarf itdi. Ve dīn-i islāma mu‘āvenet eyledi. Ve ḥayātda Ḥaḳḳ te‘ālā baña emr itdi beşāret idem. Cennetde zümrüdden bir ḥāne yapılmış, anuñ içün.’ Andan soñra Ümmü Seleme eyitdi, ‘Yā resūlallāh, Ḥadīceden zıkr buyurduñ. Bu şaffetler ile Ḥaḳḳ te‘ālā yerin cennet itdi. Şimdi ibn-i ‘ammiñ murād ider ki anı ḥalīlesi ile bir yere getüresin. Ve ol iki gevheri birbirine mülāḳat itdiresin.’ Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘Ey Ümmü Seleme, ‘Alī bu sözi baña ızhār itmedi.’ Ümmü Seleme eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ḡāyet maḥcūbdur. Ol cihetden ızhār idemez’ didi. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ümmü Seleme ve Ümmü Eymene emr itdi. Ḥazret-i ‘Alīyi da‘vet itdi. Ol ḥod yol başında muntazır idi. Ümmü Eymeni göricek, ‘Ḥaber nedür’ didi. Eydür, ‘Resūlullāh seni ister’ didi. İmām ‘Alī geldi. Meclisde olan ḥātūnlar ḳalkup gitdiler. Ḥazret-i imām başın önüne idüp oturdı. Ḥazret buyurdi ki ‘Zevceñi taleb idersin gibi yā ‘Alī’ didi. ‘*na‘m yā rasūlallāh*, peder ü māderem saña fedā’ olsun.’ Andan buyurdi, ‘Ḥazret-i Fāṭımanuñ tertīb ü taḥsīn ve firāş u evānīsın tamām itdiler. Ve ol dirhemlerden, ki Ümmü Selemeye teslīm itmiş idi, ḥazret-i ‘Alīye vire. Tā kim ḥurmā ve yağ ve aḳḳ ki türkīde aña keş dirler, anı şatun ala. Ḥazret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Beş dirhem ile ḥurmā ve dört dirhem ile yağ ve bir dirhem [M 419^a] ile aḳḳ aldum. Ve ḥazretüñ naẓarına getürdüm. Mübārek elin yiñinden çıkardı. Ve saḥtiyāndan bir şofra taleb [S 287^a] itdi. Bu üçin bir yere getürüp ḥays itdi. Ḥays ol ta‘āma dirler ki ḥurmā ve yağ ve yugurt³⁸⁴⁶ cem‘ idüp birbiriyle ḥalt ideler. Andan buyurdi ki ‘Yā ‘Alī, kimi bulursañ getür’ didi. İmām taşra çıkup çok ḥalk getürdi. Cümlesin da‘vet idüp ve içerü girüp, ‘Ḥalk çokdur yā resūlallāh’ didi. Ḥazret buyurdi ki ‘Onar onar içerü getür, ta‘ām yisünler.’ Öyle eyitdi. Andan ḥisāb itdiler, yedi³⁸⁴⁷ yüz kimesne ricālden ve nisā’dan ol ta‘ām yiyüp toymışlar. Fāṭımanuñ raḍıyallāhu ‘anhānuñ velīmesi tamām olup bir eliyle imām ‘Alīyi ve bir eliyle Fāṭımaı alup menzillerine iletdi. Fāṭımaı bağırına başdı. Ve alının öpdı. Ve ḥazret-i ‘Alīye teslīm itdi. Ve ‘Zevceñ gökcek zevcedür’ didi. Ve aña ışmarladı. Kezālik Fāṭımaya, ‘Eriñ gökcek erdür’ didi. Ve aña daḥı ışmarladı. Ve ikisini

³⁸⁴⁶ yugurt: kaṭ **M**

³⁸⁴⁷ yedi: **M**’de yok

gün otuz üç kerre *subhānallāh* ve otuz üç kerre *el-ḥamdulillāh* ve otuz üç kerre *allāhuekber* ve bir kerre *lā ilāhe illallāh* zıkr eyle. Bu yüz kelimedür. Kıyāmetde biñ ḥasene bulursın. Ve mizānda ḥasenātın rāciḥ olur' didi. Andan taşra buyurdılar. Ḥazret-i emīrū'l-mü'minīn 'Alī raḍıyallāhu 'anh eydür, "Allāhu te'ālānuñ ḥaḳkıçün ḥazret-i Fāṭıma raḍıyallāhu 'anhā aslā bir kerre baña ḡaḏab [M 420^a] virecek bir ḥālet itmedi ve emrime hergiz muḥālefet eylemedi, tā civār-ı raḥmetime vāşıl olunca. Ben daḡı anuñ ḡātırına dokunacak bir vaz' eylemedüm." İbni Cevzīnūñ rivāyeti bu ḡadardur. Daḡı rivāyet-i muḡtelife vardır ki terk olundu.

Ve ḥazret-i Fāṭımanuñ raḍıyallāhu 'anhānuñ evşāf-ı ḡamīdesi ḡoḡdur ve ḡadd ü 'adedden bīrūndur. Ve emīrū'l-mü'minīnden bir nice evlādı olmuşdur, Ḥasan ve Ḥüseyin ve Zeyneb ve Ümmü Külsūm ve Ruḡayye. Ve Muḡsin sāḡıṭ oldu. Ve ol marāzdan Fāṭıma raḍıyallāhu 'anhā rıḡlet itdi. Peyḡamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemden altı ay şoñra yā daḡı eksük Medīnede Baḡī'de defn olundu. Eşāḡḡ budur ki ḡabr-i nāma'lūmdur. Ve bu vāḡı'anuñ cümle-i leṡā'ifindendür ki ba'zı kütüb-i tezkīrde Süfyān ve ḡayrı getürmüşlerdür ki ḡün kim Fāṭıma raḍıyallāhu 'anhā³⁸⁵¹ mehri zer' olduḡın işitdi, eyitdi, 'Cümle ḡalḡuñ kızlarınuñ şadaḡı dirhem ü dīnārdur. Eger benüm daḡı şadaḡım öyle olaydı fark ne olurdu. Ben isterem ki şadaḡım ümmetiñüñ şefā'ati ola.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem du'ā' itdi. Fi'l-ḡāl Cebrā'īl 'aleyhi's-selām ḡelüp bir ḡarīr üzre kitābet olunmuş bir ḡıṡ'a getürdi. Maẓmūnı oldur ki Fāṭıma-i Zehrāyı babasınıñ 'āşī ümmetine şefā'atci itdüm. Eydürler ki ol ḡarīri teberrüken ḡıfz itdi. İrtihāli vaḡtinde vaşıyyet itdi ki 'Anı benden cūdā itmeñ. ḡabrime bile defn idüñ. Kıyāmetde bu nāmei ḡüccet idüp şefā'at idem.'

Dördinci Vāḡı'a

Hem ol sālde cihād u ḡıtāle emr olundu. ḡün kim aşḡāb-ı muḡācirīn ve enşārdan tamām ittifāḡ itdiler küffāruñ zulmi ḡadden tecāvüz itdi, ḡıtāl āyeti, *lekum dīnukum*³⁸⁵² āyetlerin nesh idüp, ve *ḡātılı'l-muşrikīne kāffeten*³⁸⁵³ emr olundu. Ve, *ene nebiyyu's-seyyfi*³⁸⁵⁴ ḡāleti zuḡūr eyledi. Ve 'leşker ḡöndermege ol sene ibtidā' olundu.

Tenbīḡ

³⁸⁵¹ süfyān ve ḡayrı getürmüşlerdür ki ḡün kim fāṭıma raḍıyallāhu 'anhā: M'de yok

³⁸⁵² el-Kāfirūn 109/6

³⁸⁵³ et-Tevbe 9/36

³⁸⁵⁴ "Ben kılıç peyḡamberiyim" anlamına gelen bu ifadeye benzer olarak şu hadis bulunmaktadır: "bu'istu beyne yedeysi's-sā'ati bi's-seyf." *Müsnedü'l-Müslim*, 9/126 (no.5115).

Ehl-i siyerüñ ıstılâhı budur ki her sefer ki peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bi’z-zât kendü gide, aña ğazâ’ dirler. Ve her seferde ki kendüleri hâzır olmayup aşhâb irsâl ideler, [M 420^b] aña seriyye dirler. Ve mecmû‘-ı ğazâvât ki vâkı‘ olmışdur, ba‘zılar kavlince yigirmi bir vâkı‘ olmışdur³⁸⁵⁵. Bir kavilde yigirmi dört bir kavilde yigirmi yedi vâkı‘ olmışdur. İhtilâf yâ istiḥzâr rüvât olmadığından ötürdür. Yâḥūd birbiri ardınca vâkı‘ olup iki üç ğazâ’yı bir ‘add itdiler, Tâ’if ve Ḥuneyn ve Aḥzâb [S 288^a] ve benî Qurayza gibi. Ve ehl-i siyer ittifâk itdiler ki tokuz ğazâ’ da küffâr ile muḳâtele vâkı‘ oldu. Bedir ve Uhud ve Aḥzâb ve benî Qurayza ve benî Muştalık ve Ḥayber ve fetḥ-i Mekke ve Ḥuneyn ve Tâ’if. Ve elli altı seriyye irsâl itmişlerdür. Ve yâḥūd daḥı ziyâde yâ daḥı eksük. Ve taḳdīm ü te’ḥīrde ihtilâf vardır. Ve bu kitâbda Dürcü’-d-dürerde vâkı‘ olduğu vech üzre zikr olundu.

Beşinci Vâkı‘a

Eydürler ki evvel seriyye ki irsâl olundu, seriyye-i Ḥamza idi, raḍıyallâhu ‘anhu. Muhâcirinden otuz nefer kimesne ile Kureyşüñ Şâmdan gelen kâfilesine, ki Mekkeye giderler idi, irsâl itdi. Ḥazret-i Ḥamza raḍıyallâhu ‘anhu emîr-i ‘asker itdi. Bir aḳ ‘alem virdi. Ebû Merḡed-i Ğanevî ‘alemdâr eyledi. Ve ba‘zılar kavlince islâmda evvel ‘alem ki kalkdı, Ḥamzanuñ raḍıyallâhu ‘anhuñ ‘alemi idi dirler. Müselmânlar varup Sîfû’l-baḥr nâm mevzi‘ ki Cüheyneden bir yerdür, anda ‘asker-i küffâra mülâkât itdiler. İki taraftan cenge hâzır olıcaḳ Mecdî-i Cühenî iki taraftan vekîl olup iki taraftan cenge mâni‘ oldu. Şulḥ tarîkiyle küffâr Mekkeye rücû‘ itdiler. Küffâr üç yüz kırk idi. Ve Ebû Cehil anlar ile idi. Ḥamza raḍıyallâhu ‘anh gelüp Mecdînuñ şavâb gördüğün ḥazrete ‘arz itdi. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem istiḥsân idüp Mecdîye hediyye irsâl itdi.

Altıncı Vâkı‘a

‘Ubeyde bini’l-Ḥâriş ki ḥazretüñ ‘ammîsi oğulıdır ki şeyḥü’l-muhâcirîn dirler idi, anı serdâr idüp altmış kimesne muhâcirinden, bir rivâyetde seksen kimesne ile, Kureyşden bir ṭâ’ifenüñ üzerine irsâl itdi ki Mekkedden Mısıra teveccüh itmişler idi. Anlara daḥı bir beyâz ‘alem virdi. Ve Müstaḥ [M 421^a] bin Üṣâsi ‘alemdâr itdi. Ehl-i siyerüñ ba‘zısı eydür, evvel ‘alem islâmda budur. Ehl-i islâm kaṭ‘-ı menâzil idüp müşriklere irişdiler. Anlar iki yüz kimesne idi. Bir rivâyetde serdârları Ebû Süfyân idi. Ve bir rivâyetde ‘İkrime bin Ebî Cehil idi. Bir rivâyetde Kürz bin Ḥafş bin Aḥnef³⁸⁵⁶ idi.

³⁸⁵⁵ ba‘zılar kavlince yigirmi bir vâkı‘ olmışdur: M’de yok

³⁸⁵⁶ kürz bin ḥafş bin aḥnef: Kaynaklarda "mikrez bin ḥafş" olarak geçer.

İki leşker birbirine muķābil olıcak birbirine ok atmağa başladılar. Leşker-i islāmda eñ evvel ok atan Sa‘d bin Ebī Vaķķāş idi, *radıyallāhu ‘anhu*. Küffār zann itdiler ki islām ‘askerinüñ ğayrısı pusı itmişdür, firār itdiler. Rivāyetdür ki ol ğün Sa‘d bin Ebī Vaķķāşuñ yigirmi okı var idi. Hıçbiri ĥatā’ itmedi, yā bir ādeme ve yāhūd bir dābbeye toķundı. Sa‘d eydür, "Küffār inhizāma yüz tıtıcaķ ‘Ubeyde bini’l-Hārişe eyitdüm³⁸⁵⁷, ‘Ardından sürelüm. Bunlar ĥavf itmişlerdür.’ ‘Ubeydenüñ ĥatırı mürāca‘ata oldu. Medīneye teveccüh itdik. Ve Miķdād bin Esved ve ‘Utbe bin Ğazvān müselmānlardan Mekkedden bu müşrikler ile ticāret bahānesiyle çıķmışlar idi. İki tā’ife muķābil olıcak anlar müselmānlara mülĥak oldılar.

Yedinci Vāķı‘a

Sa‘d bin ‘Ubādei Medīnede ĥalīfe idüp Mekkīlerüñ ve ķabīle-i benī Ğamruñ ķāfilesi ķaşdıyla muhācirīnden bir tā’ife ile taşra çıķdılar. Ebvā’ ve daĥı³⁸⁵⁸ Veddān nām mekāna irişdiler. Mekkīlerden bir kimesne bulmadılar. Ķabīle-i benī Ğamruñ re’īsi olan Maĥşī bin ‘Amr eđ-Ğamrī ile şulĥ itdiler³⁸⁵⁹. On beş ğünden şoñra vaţanlarına [S 288^b] rücū’ itdiler. İslāmda ğazā’nuñ evveli budur. Ba‘zı rivāyetde bu ğazā’-yı Ebvā’ ol iki seriyyeden muķaddem vāķı’ olmuşdur. Evvel sālūñ āhirinde yāhūd ikinci sālūñ evvelinde vāķı’ oldu.

Sekizinci Vāķı‘a

İkinci sālde hicretten Sa‘d bin Mu‘āzı *radıyallāhu ‘anhı* Medīnede ĥalīfe idüp bir beyāz ‘alem naşb idüp Sa‘d bin Ebī Vaķķāşuñ eline viridi. İki yüz muhācirīn ile bir ķārbān ķaşd idüp ki Ümeyye bin Ħalef-i [M 421^b] Cuhamī³⁸⁶⁰ anda idi. Çıķdılar. Ķureyş yüze ķarīb kimesneler idi. Ve iki biñ beş yüz develeri var idi. Ebvāta dek vardılar. Küffāra yetişmeyüp rücū’ itdiler.

Toķuzuncı Vāķı‘a

Ğazve-i Zū’l-‘Uşeyredür. Ol ğazā’nuñ sebebi ol oldu ki peyġamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem sem‘-i şerīfine vāşıl oldu ki Mekkedden Ebū Süfyān Ķureyşden çok kimesne ile ticāret ķaşdıyla Şāma giderler imiş. Bir ‘alem tertīb idüp Ħamza bin ‘Abdi’l-Muţţalibe viridi. Ebū Seleme bini’l-Esed-i Maĥzūmīyi Medīnede ĥalīfe naşb itdi. Yüz elli

³⁸⁵⁷ eyitdüm: eyitdi **M**

³⁸⁵⁸ ebvā’ ve daĥı: **M**’de yok

³⁸⁵⁹ şulĥ itdiler: **M**’de yok

³⁸⁶⁰ cuhamī: Kaynaklarda "cumahī" olarak geçer.

kimesne ile, bir rivāyetde iki yüz kimesne ile, Medīneden çıkup ol kārvanı kaşd itdiler. ‘Uşeyre nām yere gelüp birkaç gün tevaḳḳuf itdiler. Āhir haber aldılar ki kārban geçmiş. Benī Müdlicūñ ḥalīfesiyle, ki ‘Uşeyre nevāḥisinde menzil dutmışlar idi, şulḥ ve mu‘āhede idüp Medīneye rücū‘ itdiler. Rivāyetdür ki ol seferde resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥazret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh Ebū Turāb laḳab itdi. ‘Ammār bin Yāsir raḍıyallāhu ‘anh eydür, "‘Uşeyre ḡazā’ında ben ve ‘Alī ikimiz bir ḥurmā ağacı dibinde ḥ‘āba varmış idik. Ḥazret başımız ucına gelüp bizi uyardı. Ġāyet ḳumsal yer idi. Biz toza bulanmış idük. ‘Ḳalk yā Ebā Turāb’ diyü ḥazret-i ‘Alīye ḥitāb itdi. Ve buyurdi ki ‘Ḥalkuñ bedbaḥtı kimdür, saña ḥaber vireyüm.’ İmām ‘Alī didi ki ‘Buyur yā resūlallāh’ didi. ‘İki kimesnedür. Biri Şāliḥ peygamberüñ nāḳasını siñirleyen ve biri senüñ yüzüñ ve meḥāsinüñ ḳanuñ ile boyayandur’ diyüp eliyle başın ve yüzün şıḡadı.

Onıncı Vāḳı‘a

Hem ol sālde Kürz bin Cābir-i Fihri peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥazretlerinüñ develerin sürüp Medīne nāḥiyelerinden çıkardı. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir ‘alem tertīb idüp imām ‘Alīye virdi. Ve Medīnede Zeyd bini’l-Ḥārişi ḥalīfe idüp kendüleri bir bölük cemā‘at ile çıkup Şafevān nām vādīye dek gitdiler, Bedir nevāḥisindendür. Anuñ içün aña ḡazve-i bedr-i ūlā dir idi. Çün [M 422^a] ol mevzi‘e irişdiler, taḥḳıḳ bildiler ki Kürz andan geçüp gitmişler. Yine Medīneye rücū‘ itdiler.

On Birinci Vāḳı‘a

Hem ol sālde ‘Abdullāh bin Caḥş-ı Esedi, ki ḥabībullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘ammesi oğuludur, sekiz kimesne, bir rivāyetde on iki kimesne ile, ekābir-i aşḥābdan Sa‘d bin Ebī Vaḳḳāş ve ‘Ukkāşe bin Mıḥşan-ı Esedī ve ‘Utbe bin Ġazvān gibi ve Ebū Ḥuzeyfe bin ‘Utbe bin Rebī‘a ve Sehl bin Beyzā ve ‘Amr bin Vāḥid bin ‘Abdillāh ve Ḥālid bin Bükeyr gibi. Ve her iki kişiye bir deve virdi. Ve ol seferde ‘Abdullāh bin Caḥş emīrū‘l-mü‘minīn ile müsem mā oldu. Ve ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi [S 289^a] ve sellem bir mektüb yazdı. Ve emr itdi ki anı açmaya ve okumaya, tā iki gün geçmeyince. Andan soñra aşḥāba okuya ve maзмünüyla ‘āmel oluna. ‘Abdullāh iki gün sefer itdikden soñra ol mektübü açdı. Gördiler ki yazılmış, ‘bismillāhi‘r-raḥmāni‘r-raḥīm. Ammā ba‘d sefer idüñ, Allāhuñ ismiyle ve bereketiyle. Aşḥāb ile tā baṭn-ı Naḥle varuñ, anda nāzil oluñ. Ve kārbanā müteraşşıd oluñ. Cā‘iz ki bir nesne ḥāşıl idesiz. Ve bir kimesneye teklīf itme. Eger bir kimesne rücū‘ iderse itsün ve isteyen senüñle bile olsun.’ ‘Abdullāh bu maзмünü bilüp sem‘an ve ṭā‘aten buyurdi, ‘Ve her kim şehādet ister ise gelsün. Ve isteyen

rücū' itsün.' Cümlesi eyitdiler, 'Biz Allāhu te'ālānuñ ve resūlinuñ emrine muṭī' ü münkāduz. Ve saña muḥālefet itmezüz' didiler. Ve ol yolda Sa'd bin Ebī Vaḳḳāş ve 'Utbe bin Ġazvānuñ ki bir develeri var idi, nevbet ile süvār olurlar idi, zāyi' oldu. 'Abdullāhdan izin alup anı aramağa gitdiler. Bāḳī aşḥāb ḳaṭ'-ı mesāfe idüp baṭn-ı Nahle nāzil oldılar. Bu eşnā'da Ḳureyşuñ kārbanı zāhir oldu ve geldi. Cümleden 'Amr bini'l-Ḥaḍramī ve Ḥakem bin Keysān ve 'Osmān bin 'Abdillāh el-Maḥzūmī ol kārbanda idi. Tā'if metā'ıyla baṭn-ı Nahlde ehl-i islāma mülākī oldılar. Müşrikler ḥavf idüp istediler ki sür'at ile gideler. 'Abdullāh eyitdi, 'Ḳāfile ḥalkı sizden ḥavf itdi. Biriñüz başın [M 422^b] tırāş itsün. Tā kim bizi 'umre getürür zann itsünler ve emīn olsunlar' didi. 'Āmir bin Rebī'ā 'Ukkāşenuñ başın tırāş itdi ve müşriklere bunu gösterdi. Anlar bunları 'umre getürür diyü zann itdiler. Develerin şahrā'ya şaluvirüp āsūdeḥāl ta'ām pişürmege muḳayyed oldılar. Ol gün receb ayınuñ ğurresi idi. Müselmānlar tereddüd itdiler ki cumādi'l-āḥirenuñ āḥir günidür yāḥūd recebūñ evvelidür. Ḳāfile urmaḳda daḥı tereddüd itdiler. Müşāveret idüp āḥir kārbanı urmağa ittifāḳ itdiler. Bir uğurdan küffāra cümle idüp ehl-i islāmdan Vāḳıd bin 'Abdillāh 'Amr el-Ḥaḍremīye bir oḳ urup cānını cehenneme gönderdi. Ve 'Osmān bin 'Abdillāh ve Ḥakem bin Keysān esīr oldılar. Nevfel firār itdi. Kāfirleruñ cümle mālları müselmānlar eline düşdi. Kāfirler ki müselmānlar elinde ḳatl oldu, evveli 'Amr idi. Ve esīr olanlaruñ evveli 'Osmān ve Ḥakem bin Keysān idi. 'Abdullāh baṭn-ı Nahlden manşūr u muẓaffer mürāca'at idüp Medīne-i münevvereye ḳarīb olacaḳ māl-ı ğanīmetuñ ḥamsin iḥrāc idüp ḥazret-i peygamber için zabṭ idüp bāḳī mālı yārān mābeyninde takṣīm eyledi. Bāḥuşuş ki henüz ḥamsuñ farziyyetine āyet nāzil olmamış idi. Rivāyetdür ki emvālī ve esīrleri ḥālī üzre koyup ḥazret-i peygamberuñ ḥuzūr-ı şerīfine getürdiler. Müşrikler bu aḥvālī işidiceḳ serzeniş itdiler. 'Şehr-i ḥarāmı ḥelāl itdi' diyü Mekke'de olan mü'minlere ta'n itdiler. Ve yahūd ta'ifesi, 'Bu yaramaz fāldur, vāḳid ve 'l-ḥarb³⁸⁶¹' mü'minlere didiler. Vāḳıd od yakıcı dimekdür. Cengüñ āteşi yanmış olur, Muḥammed ile Ḳureyş mābeyninde. Server-i kā'ināt şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Ben size dimedüm ki şehr-i ḥarāmda ḳitāl idesiz.' Ve müselmānlar daḥı anlara serzeniş eylediler. Ve anlar daḥı peşimān oldılar. Ve ḥavf itdiler ki el-'iyāzu billāh 'uḳūbet nāzil ola. [S 289^b] Tā āyet-i kerīme nāzil oldu, *yes'elūneke 'ani'-ş-şehri'l-ḥarāmi ḳitālin fīhi ḳul ḳitālun fīhi kebirun ve şaddun 'an sebīlillāhi ve kufrun bihi ve 'l-mescidi'l-ḥarāmi ve iḥrācu ehlihi minhu ekberu*³⁸⁶² *indallāhi* [M 423^a] *ve 'l-fitnetu ekberu mine 'l-ḳatl*³⁸⁶³. Ya'nī müşrikleruñ fitnesi

³⁸⁶¹ vāḳid ve 'l-ḥarb: **M** ve **S** nüshalarında olmayan bu kısım bazı nüshalarda bulunur. Devamında "vāḳid" kelimesinin açıklanması üzerine bir noksanlık olduğu düşünülmüş ve tespit edilmiştir.

³⁸⁶² minhu ekberu: **M**'de takdim-tehir yapılmıştır.

³⁸⁶³ el-Bakara 2/217

ehl-i ĩmāna tā terk-i ĩmān ideler diyü sa'y itdükleri şehri-i ĥarāmda³⁸⁶⁴ İbni Ĥadramīnün katlinden büyükdür.' Pes bu āyet nāzil olıcaķ 'Abdullāh ve sāir şahābe ġammdan ĥalāş olup mesrūr oldılar. Ve peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ĥumusu kabül idüp bākīsın 'Abdullāh kısmeti üzre icrā' buyurdi. Rivāyet olunur ki ehl-i Mekke ol iki esīrden öturi fidiye irsāl itdiler. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Ol iki develerin aramaġa giden iki aşhābı, ki Sa'd bin Ebī Vakķāş ve 'Utbe bin Ėazvāndur, eger saġ ve esen gelürler ise bu ikisin şalıvirürem. Ve illā anlarıñ yerine katlı iderem.' Andan soñra şıĥhat ile gelüp Medīneye vāşıl oldılar. Ĥazret Ĥakemi islāma da'vet itdi. Ol daĥı müselmān oldı. Vak' a-i Mu'āviyede şehīd oldı. Ammā 'Oşmān islāmı kabül itmeyüp Mekkeye vardı ve küfür üzerine vefāt eyledi.

On İkinci³⁸⁶⁵ Vākı'a

Bedr-i kübrā ġazā'sıdır. İkinci yılında vākı' oldı. Ve bu vākı'a veķāyi'-i külliyyeden olduġıçün erbāb-ı siyer bunda baş-ı kelām itdiler. Lācerem bunda bir bāb vāz' olundı, bir nice faşlı ve veķāyi' i müştemildür.

BĀB³⁸⁶⁶

Ėazve-i Bedrün umūrın beyān ider. Bu bābda yedi faşıl vardır.

Evvelki Faşıl

Ėazve-i Bedrün muķaddemātı beyānındadır. Bil ki Bedir bir kıyının ismidür. Bir şahış anı kızmış ki ismi Bedir idi. Mekke ile Medīnenün mābeynindedür. Ol ġazā' nuñ keyfiyyeti şöyle vākı' olmışdır ki ĥazret-i Ĥakķ celle ve 'alā' murād itdi ki erkān-ı islāmı i'lān u beyān küfri dālāleti hedm eyleye. Ehl-i küfrden bir cemā'at Mekkedden māl-ı ferāvān ile Şām cānibine müteveccih olmuşlar. Ve re'īsleri Ebū Süfyān idi. Ve 'Amr ibni'l-Ėaş anlar ile bile idi. Bu ĥaberi ĥazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem işitdi. Muhācīrinden bir cemā'ati anuñ kışdına irsāl idüp Zü'l-'Uşeyre nām mevzi'e irişdiler. Kārbān ġeçmiş bulunur Medīneye rücū' itdiler ki muķaddimen zıkr olunmışdır. Ol eşnā'da peygamber [M 423^b] şallallāhu 'aleyhi ve sellem fıkr itdiler ki ehl-i küfre ĥüsrān mümkün olmaz, illā kılıc ve 'asker ile muĥakķak olur. Bu ĥāl a'dā'nuñ māl ü

³⁸⁶⁴ diyü sa'y itdükleri şehri-i ĥarāmda: **M** ve **S** nüshalarında olmayan bu kısım bazı nüshalarda bulunur. Tercümenin eksik olması üzerine bir noksanlık olduġu düşünölmüş ve diġer nüshalardan itmam edilmiştir.

³⁸⁶⁵ ikinci: **M** ve **S**'de "üçüncü" olarak ġeçmektedir ama sıraya ġöre ve bazı nüshalara ġöre "ikinci" olmalıdır.

³⁸⁶⁶ bāb: **M** ve **S**'de "dördüncü bāb" olarak ġeçer ama eserde verilen bilgiye ġöre "on ikinci bāb"da bu ġeniş mevzuyu ele almak mümkün olmadığı için ayrı bir bab açılmıştır. Nitekim bundan sonraki baba da "dördüncü bab" şeklinde başlık atılması, müstensihnin bu hususa dikkat etmediġini göstermektedir.

ganā'imine ta'arruz itmek ile olur ki gāzīlere imdād ola. Lācerem Talha bin 'Abdillāh ve Sa'd bin Zeyd bin 'Amr bin Nevfelī raḍiyallāhu 'anhumā ol kārbānuñ rücū'ı tefahḥuşı için irsāl itdi. Tā kim ḥīn-i mūrāca'atlarında ḥazrete ḥaber vireler. Tā kim bir fütūḥ müyesser ola. Pes Talha ve Sa'd yola düşüp arz-ı Havrāda Cebār³⁸⁶⁷ nām yere irişdiler. Ve Keşed Cūhenīye konuk oldılar. Ol daḥı anları tamām ziyāfet idüp şakladı. Tā ehl-i kāfile gelüp Keşedden suāl itdi ki 'Hīç Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem tarafından cāsūs geldi mi.' Keşed inkār idüp istib'ād itdi. Anların ehl-i islāmdan ḥavfları olmağın ol merḥaleden gitdiler. Andan Talha ve Sa'd bir tepe üzre çıkup yüklerin temāşā eyledi. Anlar ile Keşed Zū'l-Merreye³⁸⁶⁸ dek gelüp yoldaş oldı. Qorqulu yerden [S 290^a] geçdikden soñra menziline rücū' itdi. Ol iki yār gice ve gündüz sür'at idüp Medīneye geldiler. Anlardan evvel ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem Bedire teveccūḥ itmişler idi. Medīnede bulmayıcak 'asker-i islāmuñ 'akabince revān oldılar. Ammā Bedirde küffārı katl ü esīr idüp mūrāca'at olunduğdan soñra Şeryān menziline 'asker-i islāma mülākāt oldılar. Bu icmālūñ tafşīli oldur ki Talha ile Sa'd gitdikden soñra ḥazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥatır-ı şerīfine geldi ki fırsat fevt olmasun diyü muḥacirīn ü enşāruñ a'yānıyla raḍiyallāhu 'anhum ramazān-ı şerīfuñ on ikisinde yāḥūd on altısında yā on üçüncü gününde Medīneden çıkup 'Amr bin Ümmü Kūlsūmi³⁸⁶⁹ ḥalīfe ta'yīn buyurdı. Şenbe günü Talha ve Sa'd gitdiklerinden on gün soñra üç yüz altmış beş kimesne ile ki ol cümleden seksen kimesne takrīb muḥacirīnden bākīsı enşārdan idi. Sekiz kimesne 'özürleri olmağıla kaldılar, peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem anlara Bedir ḡanīmetinden ḥişşe virdi. Ehl-i siyer anları daḥı ehl-i Bedirden [M 424^a] 'add iderler. Üçü muḥacirīnden beşi enşārdan idi. Cümle bunlar üç yüz on üç kimesne olurlar, Tālūt 'askerine muṭābık, Cālūt ile ceng itmişler idi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem aşḥāb ile taşra çıkdılar³⁸⁷⁰. Ol sekiz kimesnenüñ, muḥacirīnden olanuñ biri ḥazret-i 'Osmān bin 'Affān idi, zevcesi Ruḳayye raḍiyallāhu 'anhā, ki peygamberüñ kıızıdır, ḥasta idi. Anuñ için buyurdı ki Medīnede kala. Ve Talha ve Sa'dı kārbān ḥaberine göndermişdi. Ammā enşārdan olanuñ biri Ebū Lübābe idi. Anı Medīnede Ümmü Mektūm³⁸⁷¹ yerine ḥalīfe naşb idüp irsāl itdi. İkinci 'Āşım bin 'Abdi'l-'Aclānī idi. Anı ehl-i beyt-i 'āliyesine ḥalīfe itdi. Üçüncü Ḥāriş bin Ḥatīb idi, anı Revḥā nām menzile gelicek benī 'Amr bin 'Avfa bir mühimm için irsāl itdi. Dördüncü ve beşüncü Ḥāriş bin Şimme³⁸⁷² ve Ḥavvāt bin Cübeyr

³⁸⁶⁷ cebār: Kaynaklarda "naḥbār" olarak geçer.

³⁸⁶⁸ zū'l-merre: Kaynaklarda "zū'l-merve" olarak geçer.

³⁸⁶⁹ kūsūm: Bu isim "mektūm" olmalıdır.

³⁸⁷⁰ taşra çıkdılar: M'de yok

³⁸⁷¹ mektūm: mekreme M

³⁸⁷² şimme: Bu isim M nüshasında geçtiği yerlerde "dümme" olarak yazılmıştır.

idi, düşüp hasta oldılar. Anları yoldan döndürdi. Bu enşâr ile olan gazavâtun evvelidür. Bundan muqaddem enşâr muvâfaqat idermi ve illâ a'dâ' Medîneye gelmeyince ceng itmezler mi diyü zann olunmağın teklîf buyurmazdı. Tamâm muvâfaqatların bilüp bu def'a anlara dahı emr itdi. Leşker-i islâmda yetmiş deve ve iki ve yâ üç atdan ziyâde yogıdi. Biri Miqdâduñ ve biri Ebî Merseduñ yâhüd Zübeyrûñ idi. Ve altı deve ve sekiz kılıc var idi. Her iki kişi yâhüd üç kişi bir deveye süvâr olur idi, nevbet ile. Ve dahı peygamber şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem ile rûkûbda şerîk hazret-i 'Alî idi, rağıyallâhu 'anh ve Ebû Lübâbe idi. Şoñra Ebû Lübâbe yerine Zeyd bini'l-Hâriş gelüp şerîk oldu. Kaçan yürümege nevbet hazret-i peygambere gelse hazret-i 'Alî ile Ebû Lübâbe eydürler idi ki 'Biz senûñ yeriñe yürürüz.' Hazret buyurdi ki '*mâ entumâ biağvâ minnî ve mâ ene biagnâ mine'l-ecri minkumâ.*' Ya'nî, 'Siz benden ağvâ degilsiz ve ecirde ben sizden ağnâ degilüm. Ya'nî ben dahı ecir taleb iderem.' Ve ekşer şahâbe bu seferden garaž ceng degildür, hemân ahz-ı ganîmetdür zann iderler idi. Anuñçün ol gaza'dan tehallûf idenlere [S 290^b] hiç ta'n olunmadı. Ebû 'Ukbe câhına ki Medîneye bir mîl yerdür, anda nüzûl [M 424^b] idüp çadır kuruldu³⁸⁷³. Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem emr itdi ki leşkeri kendüye 'arz eyleyeler ki cenge hâzır olalar. Cenge kâdir olmayana izin virüp Medîneye döndüreler, Ebû 'Abdullâh bin 'Amr gibi ve Zeyd bin Şâbit ve Berâ' bin 'Âzib gibi şağîrû's-sinn olduğıçün. Kendüleri ile eşahh kavle üç yüz beş kimesne idiler. Ol sekiz nefer ile, ki zıkr olundu, üç yüz on üç kimesne olur. Andan şoñra 'Abdullâh bin 'Amr bin Harâm-ı Enşârî rağıyallâhu 'anh eyitdi, 'Bu menzile nüzûlûñden gâyet mesrûr oldum. Ve tahkîk bildüm ki Kureyş kavmine mülâkî olup zafer bulursız. Zîrâ biz zamân-ı câhiliyyetde bir vakit yahüd cengine gitmiş idik. Bu merhalede 'askerleri yokladık. Küçürek olanları döndürdük. Ve anlar hamle idüp gâlib olduk. Ve mâlların ganîmet idüp nuşret ile rücû' itdik. Siz de inşâ'allâhu te'âlâ Kureyşi şındırıp mâlları ile dönmek vâki' olur' didi. Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem leşkerine nazar idüp fakr u kıletlerin görüp du'â' itdi, '*yâ rabbi innehum hufâtun fe'aħmilhum ve ceyâ'un fe'eşba'hum ve 'urâtun feeksihim ve 'â'iletun fe'ağnihim.*' 'Yâ rabbim, bunlar yayağdur, bunları aşhâb-ı rakb eyle. Ve açlardur, sen toyur. Ve çıplaklardur, sen geysülendür. Ve fakîrlerdür, sen ganî eyle.' Bu du'â' bereketiyle hiçbir kimesne olmadı ki bir deve ve iki deve eline girmeye. Ve çok esbâb u tecemmülâta mâlik oldılar. Ve ta'âmdan ve gayrıdan çok nesne ellerine girdi. 'Ankarîb beyân olunur, inşâ'allâhu te'âlâ.

³⁸⁷³ kuruldu: M'de yok

İkinci Faşıl

Cengden muḳaddem yolda olan veḳāyi 'i beyān ider.

Evvelki Vāḳı 'a

Aşḫāb-ı siyer raḥimehumullāh şöyle rivāyet itdiler ki ol mekāndan ḳalḳup gitdükden soñra ḥazret aşḫābdan iki kimesnei, biri 'Adiyy bin Ebī Zagbā-i Cūhenī ve biri Besbes bin 'Amīr-i Cūhenī, kārbāndan ḥaber almağa ilerü irsāl itdiler. Anlar Bedire vāşıl olıcaḳ işitdiler ki bir cāriye birine eydür, 'Yarın yāḥūd obir gün kārbān bunda gelürler' didi. Anlar 'ale'l-fevr gelüp ḥazrete ḥaber virdiler. Anlardan soñra Ebu Süfyān ol araya geldi. Mecdī bin 'Amrdan, ki [M 425^a] ol maḥalle nāzil olmışdı, suāl itdi ki 'Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem cāsūslarından ḥaberiñ var mı.' Ol eyitdi, 'Yoḳdur lākin iki kimesne geldi, şu menzile indiler, bir miḳdār тұrup gitdiler.' Ebū Süfyān ol yere geldi. Ve develerinüñ ziblinde ḥurmā çekirdegi gördi. Eyitdi, 'Bu ehl-i Yeşribüñ 'alefidür. Zannım oldur ki ol iki kişi Muḥammedüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ cāsūslarıdır.' Ğāyet ḥavfa düşdi. Ve hemān ḳalḳup toḡrı yolu ḳodı. Bedri şol cānibine alup deryā sāhilinden Mekkeye teveccüh eyledi.

İkinci Vāḳı 'a

Bu eşnā'da 'Ātike binti 'Abdi'l-Muṭṭalib Mekkede bir ḳorḳulu vāḳı 'a gördi. Ve ḳarındaşı 'Abbāsa zıkr itdi. Eyitdi, "Zann iderem ki Ḳureyşe bir muşībet irişür. Bir 'acīb vāḳı 'a gördüm.' Saña diyeyüm lākin ḥıfz idüp kimesneye söyleme. Görürem ki bir deveye yetmiş kimesne Ebṭāḥda тұrdı. Ve nidā' itdi āvāz-ı bülend ile üç kerre, 'Ey Ḳureyş, helāk olacaḳ yere segirdüñ.' Andan mescid-i ḥarāma geldi. Ḥalḳ ardınca geldiler. Ka'be üzerine çıkup yine üç [S 291^a] kerre evvelki gibi nidā' itdi. Andan Ebū Ḳubeys taḡına teveccüh itdi ki Ḳureyşüñ meyyitleri ol yoldan giderler, anda daḡı üç kerre nidā' itdi. Ve taḡdan bir taş yuvalandı ve pārelendi. Her eve bir taş dāḡil oldı. Hemān benī Hāşim ve benī Zühre evlerine ṭoḳunmadı." 'Abbās 'Ātikenüñ sözün dutmayup bu vāḳı 'a düstı Velīd bin 'Utbe bin Rebī'aya zıkr itdi. Ve, 'Şaḳın ifşā' itme' didi. Velīd bu ḥaberi bi't-tamām babasına söyledi. Eydürler ki ol ḥaber ol gün Ebū Cehilüñ ḳūlaḡına irişdi. İrtesi 'Abbās ṭavāfinda iken 'Ātikenüñ vāḳı 'ası Ḳureyş mābeyninde söylendi. 'Abbāsa eyitdi, 'Yā Eba'l-Faḍl, ne zamāndan berü bu 'avrat peygamber oldı.' 'Abbās eyitdi, 'Ne aşıl 'avrat.' Ebū Cehil eyitdi, 'Ḳız ḳarındaşuñ 'Ātike şöyle bir vāḳı 'a görmişdür.' 'Abbās eyitdi, 'Benüm bu vāḳı 'adan ḥaberim yoḳ.' Ebū Cehil sefāhet idüp eyitdi, 'Erleriñüzi nübüvvet da'vāsından men ' itmediñüz, 'avratlarıñüz daḡı başladı. Biz üç güne dek şabr iderüz. [M 425^b] Eger

eşeri zāhir olmaz ise kāğıdlar yazup kabā'il-i 'Araba gönderürüz ki 'Arab içinde gāyet ile kezzāb benī Hāşimdür.' 'Abbās anı sögdi. Ve eyitdi, 'Kizbe ve levme sen bizden dağı elyağsın.' 'Abbās eydür, "Ağşam oldı. 'Abdu'l-Muṭṭalib ḥātūnları cümle cem' olup baña serzeniş itdiler, 'Bu ḥabīs fāsık, ya'nī Ebū Cehil, erleriñüzi mezemmet itdi. Kimesne mānī' olmadı. Şimdi ḥātūnlarıñuza dağı ta'na başladı. Gayretiñüz yokdur.'" 'Abbās eyitdi, 'Eger bu def'a dağı dil uzadursa anı men' ü zecr iderem.' "Ol gice ol ḥabīsüñ kelāmıñıñ ıztırābından uyumadum³⁸⁷⁴. Şabāḥ ṭavāfa vardum. Ebū Cehili gördüm, anuñ tarafına teveccüh itdüm. Beni göricek 'acele ile mescidden çıkdı. Ben zann itdüm ki bende gażab görüp firār itdi. Ol ḥod Damdam-ı Ğıfārīñüñ ḥaberin işitmiş, ol sebebeden gitmiş."

Üçinci Vākı'a

Damdam-ı Ğıfārīñüñ irişmesidür. Risālet tarīkiyle Ebū Süfyāndan anuñ keyfiyyeti oldur ki kâfile Şāmda iken müşriklerden biri Ebū Süfyāna eyitdi, 'Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem aşḥābıyla sizüñ kaşdıñuza Zü'l-'Uşeyreye dek geldiler. Siz geçmiş bulunduñuz. Şimdi sizi gözedürler günbegün. Lāzımdur ki ḥazer üzerine olasız' didiler. Ebū Süfyān gāyetle ḥavfa düşdi. Damdamı yigirmi mişkāl altun icāreye dutdı, tā kim 'ale't-ta'cīl Mekkeye varup ḥaber vire. Gelüp gömlegini öñinden ve ardından çāk itdi. Ve devesinüñ burunıñ³⁸⁷⁵ ve kulağın yardı. Ve pālānıñ 'aksine devesi üzre kodı. Bu hey'et-i kabīḥa üzre Ebṭāḥda ṭurdı. Ve feryād itdi ki 'Ey Kureyş ve el-vāy el-vāy el-ğavş el-ğavş. Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem kārbanıñuza kaşd itdi. Eger meded irişdürmezseñüz kārbanı alurlar' didi.

Dördüncü Vākı'a

Damdamdan menķıldur ki "Kāfileden ayırılup Mekkeye teveccüh idicek vākı'ada gördüm ki Mekke deresi kan ile ṭolmuş, mālāmāl olmuş. Uyandum. Kendüme eyitdüm, Kureyşe elbette bir belā' irişür." Eydürler ki benī Hāşim [M 426^a] Damdamda gelüp ḥaber virdikde gāyet mesrūr oldılar. 'Ātikenüñ vākı'asınüñ şıdkı zāhir oldı. Ve aña [S 291^b] bu ḥaber şāhid-i 'ādil oldı.

Beşinci Vākı'a

Kureyş taşra çıkmāğa ḥāzırlanduğıdur. Bi'l-cümle Kureyş taşra çıkmāğa yarak görmege başladılar. Süheyl bin 'Amr ve Rebī'a bini'l-Esved ḥalāyıkı gitmege terğib

³⁸⁷⁴ uyumadum: uyumadı **M**

³⁸⁷⁵ burunıñ: boyunıñ **M**

iderler idi. Şöyle ittifāk itdiler ki her iki kişi bir kimesne göndere, kārbanı ħimāyet için. Ve ġanīler fuḳarā'yı yaraḳlandıra. Ve bu ħuṣūṣda cümle Ḳureyş ittifāk itdiler. Ebū Lehebden ġayrı ol muḫālefet itdi. Aña eyitdiler, 'Sen ḳavmūñ serdārısın. Eger sen bizümle olmayasın bu ṭā'ife bize uymazlar. Yā sen ve yāḫūd biri ki bir bedel itmek gereksin' didiler. Ebū Leheb lāt ve 'uzzāya and içdi ki ne kendü ve ne bedeli anda gitmeye. Bir rivāyetde dört biñ dirhem 'Āş bin Hāşim³⁸⁷⁶ bin Muġīrenūñ zımmetinde deyn idi. Anı isḳāṭ itdi, kendünūñ 'ivaızı vara. Ve kendünūñ gitmemege bā'ış 'Ātikenūñ vāḳı'asından ġayrı bir nesne yoġidi.

Altıncı Vāḳı'a

Naḳl olunur ki Bedir cenginden evvel hicretten soñra Sa'd bin Mu'āz raḳıyallāhu 'anh 'Amr ile Mekkeye vardı. Ümeyye bin Ḥalefūñ ḫānesine nüzul itdi. Ebū Cehil anuñ geldigin ḫaber alup Ümeyyeye eyitdi, 'Bu şahıṣ Muḫammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemi penāḫ idinmişdür. Ve bize muḫālefet idüp bizüm ile cenge 'ahd itmişdür. Sen bir nesne söyleme ve aña mu'āvenet itme. Ol bizüm elimizden şaġ ḫalāş olmaz.' Sa'd aña āvāz-ı bülend ile cevāb virdi ki 'Sizūñ ḳāfileñüz bizüm cānibimize uğrar. Her ne dilerseñ söyle ve her neye ḳādir iseñ eyle' didi. Ümeyye eyitdi, 'Berk söyleme. Saña söyleyen Ebu'l-Hakemdür. Vādī ehlinūñ ulusıdır.' Sa'd yüzün Ümeyyeye idüp eyitdi, 'Sen böyle mi dirsın. Allāhu te'ālā ḫaḳḳıçün ben resūlullāhdan şallallāhu 'aleyhi ve sellemden işitdüm ki buyurdi, benüm aşḫābım Ümeyyei ḳatlı ider.' Ümeyye eyitdi, 'Sen bu sözi vāsıtasız andan işitdiñ mi.' 'belī işitdüm' didi. Ümeyyenūñ ḫatırında bu ḫadis [M 426^b] yer eyledi. Ol zamān ki Bedire çıḳmaġa dilediler, Ümeyye kibr-i sinninden ve cüşsesi aġırlığın 'özür idüp gitmemek murād itdi. Ebū Cehil 'Uḳbe bin Ebī Mu'ayt bir micmere āteş yakup Ümeyyeye geldiler. Ebū Cehil micmereye buḫūr idüp eyitdi, 'Çün eviñden çıḳmazsın bārī buḫūrlan, ya'nī 'avratlardan ol.' 'Uḳbe daḫı bir sürmedān şundi. Ümeyye anları serzeniş idüp ḫamiyyet ṭamarları ḫareket itdi. Gitmege ḳaşd eyledi. Ve eydürler ki çün ḌamḌamuñ düşi Mekke de iştiḫār buldı, ehl-i re'yden bir ṭā'ife Ḥāriş bin 'Āmir ve 'Utbe ve Şeybe ve Ümeyye bin Ḥalef ve Ḥakem bin Ḥizāmī³⁸⁷⁷ gibi. Ve Ebu'l-Baḫterī ve 'Āş bin Münebbih gibi Mekke den çıḳup ol ḳavm ile gitmegi mekrūḫ tutdılar ve mümkün oldukça te'allül itdiler. Ammā Ebū Cehil ve Naḍr bini'l-Ḥāriş anları ḳorḳaksız ve muḫanneṣsiz diyü teşyi' itdiler. Anlar daḫı bi'z-zarūrī gitmegi muḳarrer eylediler.

³⁸⁷⁶ hāşim: Kaynaklarda "hişām" olarak geçer.

³⁸⁷⁷ ḫakem bin ḫizāmī: Kaynaklarda "ḫakīm bin ḫizām" olarak geçer.

Yedinci Vākı'a

Vākıdī eydür, Kureyş Hübel öñine gelüp oqları ile fāl itdiler ki istiḳsāmdur. Ve ol fāla ezlām daḥı eydürler. Ammā yaramaz fāl geldi. Ya'nī, 'İşleme' yazılmış ok geldi. Ebū Cehil eyitdi, 'Ben bunuñla 'amel itmem ve kâfileye mu'āvenetden yüz döndürmem' didi. Vākıdī eydür, Kureyş çıkdıktan soñra Zem'a bini'l-Esved ezlām ile istiḳsām itdi. Yine 'İşleme' yazılan ok geldi. Zīṭuvā nām mevzi'de idi. Zem'a hışm idüp tekrār istiḳsām itdi. [S 292^a] Yine, 'İşleme' yazılı ok geldi. Zem'a okı ufatdı ve 'Senden kezzāb ok görmedüm' didi. Bu hālde Süheyl bin 'Amr tenhālarına geldi. Ebū Cehili hışımñāk görüp suāl itdi. Ol daḥı Zem'anuñ aḥvālını zıkr itdi. Süheyl eyitdi, 'Böyle sözi terk eyleñ. 'Amr bin Vehb baña böyle bir hikāye didi. İ'tibār itmedüm' didi.

Sekizinci Vākı'a

Naql olunur ki Kureyş Bedire teveccüh idicek 'Utbe ve Şeybe zırhların ıslāh için çıkarmışlar idi. 'Addās, ki anlaruñ memlūkidür, Ṭā'ifde olan bāğda [M 427^a] İmāna gelmiş idi. Anlaruñ hālını görüp suāl itdi, 'Ol kimesne ki bāğda aña üzüm göndermiş idiñ, hīç bilür misin ne vāḳı' oldı. Şimdi anuñla muḳāteleye çıkaruz' didiler. 'Addās ağladı. Ve eyitdi, 'Vallāhi Muḥammed ḥaḳḳ peygamberdür. Size münāsib degildür ki anuñla ceng idesiz.' Anlar bunuñ sözine iltifāt itmediler, ḳavmiyle taşra çıkdılar.

Doğuzuncu Vākı'a

Naql olunur ki "ḌamḌam gelüp kārban için feryād idicek Kureyş ḥurūca teveccüh idicek anlara muvāfaḳat idüp gitmek baña ḡāyet ile kerīh idi. Ammā bi'z-zarūrī anlar ile çıkdum. Ol ezlām ile fāl itdüm. Ḡāyet muḥālif geldi. Ṭab'imda olan zāhir oldı. Merru'z-zahrān mevzi'e irişdikde İbnü'l-Ḥanzala ya'nī Ebū Cehil bir deve boğazladı. Deve bıçak altından kaçdı. Bir çadır kalmadı ki ḳana bulaşmaya. Ben bu hāli gördüm. Dönmek istedüm. Bildüm ki Ebū Cehil mānı' olur, ol sebebden 'azīmet itdüm. Tā seniyye-i beyzā'ya irişdik, 'Addāsı anda oturur gördüm. Leşker öñinden geçdiler. Bu eṣnā'da 'Utbe ve Şeybe geçdiler ki efendileridür, 'Addās sıçrayup rikāblarına şarıldı. Ve eyitdi, 'Pederim ve māderim size fedā' olsun. Muḥammed ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem Allāhu te'ālānuñ ḥaḳḳ resūlidür. Sizi helāke iletürler' diyü ağladı. Ben bu sözi işitdüm, dönmek istedüm. Tevfīḳ olmadı ve sa'ādet müsā'ade itmedi. Bu hālde 'Āş bin Münebbih bin Ḥaccāc 'Addāsuñ yanına vardı. 'Neye ağlarsın' didi. Cevāb virdi ki 'İki efendim, ki ehl-i vādīnuñ ulularıdır, Allāhu te'ālā peygamberin ḳaşd idüp ayakları ile helāk olmağa giderler.' 'Āş suāl itdi ki 'Muḥammed Allāhu te'ālānuñ ḥaḳḳ resūli midür.' Bu sözden

‘Addāsa lerze düşüp ağladı. Ve eyitdi, ‘Allāhu te‘ālānuñ haqqıçün Allāhu te‘ālānuñ kaffe-i enāma meb‘ūs peygamberidür.’”

Onıncı Vākı‘a

Naql olunur ki Kureyş Bedre gitmege cem‘ olıcağ anlar ile benī Kināne mābeyninde olan ‘adāveti fıkır idüp havfa düşdiler. Birbirine eyitdiler, [M 427^b] ‘Muhtemeldür ki biz gitdikden soñra ardımızdan irişüp bize zarar irişdüreler.’ ‘Utbe cümlesinden ziyāde endişe itdi. Şeytān benī Kinānenüñ eşrāfından Sürāka bin Mālik Cü‘şümī şekline girüp [S 292^b] bunlara eyitdi, ‘Siz beni bilürsüz ki kavmüm içinde ne vechle mu‘azzez kimesneyüm. Benden size emān, aślā zarar benī Kināneden size irişmeye.’ ‘Utbenüñ hātırı tesellī bulup sāirler dağı fāriğü’l-bāl oldılar. Ve sür‘at ile ‘azīmet eylediler.

On Birinci Vākı‘a

Naql olunur ki küffār ‘askerinüñ tokuz yüz elli cengci kimesneleri var idi. Yüz at ve yedi yüz deve ve muğannī ‘avratlar ve ālāt-ı tarab getürmişler idi. Ve süvārlaruñ mecmū‘ı ve yayalaruñ ekşeri zırh geymiş idi. Her şu kenārına geldikde inüp muğannīler şi‘rler okuyup ehl-i islāmı hicv iderler idi. Her gün ‘askeri şanādīd-i Kureyşden birisi me‘ünetlerin görüp ziyāfet ider idi. Ve cümle ta‘ām virüp yimeklerin ve tavarlarınıñ³⁸⁷⁸ ‘aleflerin görürler idi. Ehl-i siyer ittifākda tokuz kişi idi. Ba‘zılar on üç kimesne idi dimişler. ‘Abbās bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib ve ‘Utbe bin Rebī‘a ve Ümeyye bin Hālef ve Hākīm bin Hızām ve Naḍr bini’l-Hāriş ve Ebū Cehil bin Hişām ve Süheyl bin Hişām ve Nebīh ve Münebbih Haccāc oğulları bunlar idi, ‘askerüñ me‘ünetlerin görenlerdür.

On İkinci Vākı‘a

Getürmişlerdür ki ol seferde bir gün Şeybe ve ‘Utbe leşkerden girü kalup ‘Ātikenüñ vākı‘asın söyleşüp her birinüñ zamīrinde havf vākı‘ olmuş idi. Ebū Cehil ol araya gelüp, ‘Ne söylesiz’ didi. Anlar dağı beyān eylediler. Ebū Cehil eyitdi, ‘‘Aceblerem ki benī Muṭṭalibden Mekke erleri nübüvvet da‘vasın itdiklerine rāzī olmadılar. ‘Avratları dağı peygamberüz dimege başladılar. Hüdā haqqıçün Mekkeye vardıkda anlara bir mertebe ĭzā ideyüm ki söylene.’ ‘Utbe eyitdi, ‘Mābeyninde şıla-i raḥim ve qarābet vardır.’ Ol iki qarındaşlaruñ biri olbirine eyitdi, ‘Eger şavāb görürseñ gel Mekkeye rücū‘

³⁸⁷⁸ virüp yimeklerin ve tavarlarınıñ: M’de yok

idelüm.’ Ebū Cehil eyitdi, ‘Siz kavmiñüz uluları olup kavmiñüze [M 428^a] muvāfaqat itmezsiniz. Şimdi muhālefet idüp kavmiñüzi rüsvāy itmek münāsib degildir. Ve şöyle mi zann idersiz Muhammed ve aşhābı bize muḳāvemet eyleye. Hāşā ve kellā. Ben yüz seksen kimesne tīgzen kendüm ile aldum. Eger insem inerler ve binsem binerler. Otursam otururlar. Eger siz gitmezseñüz ḳānde dilerseñüz gidüñ’ didi. ‘Utbe ve Şeybe eyitdiler, ‘Vallāhi hem sen helāk olduñ hem kavmiñi helāk eylediñ.’ Andan ‘Utbe ve Şeybe eyitdi, ‘Bizüm Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile huşūmetimiz ve ḳarābetimiz vardır, anuñ yoḳdur. Ve Ebū Cehil şūmdur. Ve benüm oğulum Ebū Huzeyfe Muhammed iledür. Gel dönüp gidelüm’ didi. Şeybe eyitdi, ‘Şimdi dönersek ḳalk bizi melāmet iderler ve bize ‘ār lāhıḳ olur.’ Āhirü’l-emr tav‘an ve kerhen helāk olıcaḳ yere ve ol maḫalle gitdiler.

On Üçüncü Vāḳı‘a

Naḳl olunur ki çün kim müşrikler Cuḥfeye irişdiler, Cüheym bin eş-Şalt bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib bin ‘Abdi Menāf bir vāḳı‘a gördi. Bir atlu kimesne yanınca bir deve ile ‘asker ḳonduḳı yere geldi, yakın yerde ṭırdı. Ve eyitdi, ‘‘Utbe ve Şeybe ve Zem‘a bini’l-Esved ve Ümeyye bin Hālef ve Ebu’l-Baḥterī ve Ebu’l-Ḥakem bin Hāşim³⁸⁷⁹ ve Nevfel bin Huveylid ve bir cemā‘at [S 293^a] daḳı irāde-i ezeliyye anlarıñ fenā’sına ta‘alluḳ itdi. Ol zıkr itdiklerin ḳatlı olacaḳ yere getürdiler. Süheyl bin ‘Amr esīr oldu. Hāriş birāderinden firār itdi. Andan ol devenüñ boğazına bıcaḳ urdı. Ḳureyşüñ ‘askeri içine gitdi. Bir ḫayme ḳalmadı, illā aña ḳan doḳundu.’ Bu vāḳı‘a şāyi‘ olıcaḳ Ebū Cehil eyitdi, ‘‘Abdu Menāfdan bir peygamber daḳı peydā oldu. Yarın ma‘lūm olur ki maḳtūl biz miyüz yāḫūd Muhammed aşhābı mıdır. Anları biz ḳatlı iderüz ve esīr aluruz.’ ‘Utbe bu vāḳı‘a Şeybeye zıkr itdi. ‘‘Ātikenüñ rü’yāsına ve ‘Addāsuñ ḳavline muvāfıḳdur. Ve biz ‘Addāsdan ašlā şimdiye dek bir yalan söz işitmedik. Nice ola ki biz bu [M 428^b] ‘askerden teḫalluf idüp Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile ḳitāle gitmeyevüz. Zīrā eger peygamber deḳil ise ‘Arabdan anı helāk ider bulunur. Bizüm sa‘yimize ḫācet yoḳdur. Eger şādık ise biz ḫalkuñ es‘adı oluruz.’ Bu söz Şeybeye ḫoş geldi ve dönmege ittifāḳ itdiler. Bu eṣnā‘da Ebū Cehil anlara duş oldu. ‘Ne fıkr idersiz’ didi. Anlar, ‘Mekkeye dönmek murād iderüz’ diyü vāḳı‘aları ve ‘Addāsuñ ḳavlini zıkr itdiler. Ebū Cehil bunlara şol deñlü vesvese virdi ki re’ylerinden döndürüp ḫazretüñ ḳitāline ‘azīmet itdiler. Vāḳıdī eydür, çün Ebū Süfyān ḳāfilei olan yerden ḫalāş idüp emīn oldu, Ḳays bin İmrü’l-Ḳaysı Ḳureyşe gönderdi, ḫaber vire necāt olduḳ, zinhār Muhammede ve ehl-i Yesribe ta‘arruz

³⁸⁷⁹ hāşim: Kaynaklarda "hişām" olarak geçer.

itmeñ, zîrâ ihtiyâc kalmadı. Qays sür'at ile Kureyşe bu haberi ırgürdi. Ebû Cehil eyitdi, 'Vallâhi dönmezüz, tâ Bedire varup üç gün 'ayş u nüş idüp muğannîler ile şafa' itmeyince. Tâ kim 'Arab kabâili içinde bu haber şâyi' olup kimesne ittibâ'ımıza ta'arruz eylemeye ve mehâbetimiz kulûbda şâbit ola.' Ve Bedirde bir mevsim olurdu, yılda bir kerre halâyık cem' olup bey' ü şirâ' iderler idi ve dükkânlar düzerler idi. Qays Ebû Cehilün sözün diñlemeyüp 'azîmetin gördi. 'Ale'l-fevr dönüp Ebû Süfyâna haber virdi. Ebû Süfyân eyitdi, 'vâ kavmâh bu iş Ebû Cehiliñdür.' Riyâset taleb idüp böyle eyitdi, 'Vallâhi eger Muhammed ve aşhâbına mülâkât ideler, bunları zelîl eyleyeler' didi. Bu i'tikâdda iken kârbânı Mekkeye iletüp 'ale'l-fevr gelüp Kureyşe irişdi. Cengde nice zahımlar yiyüp firâr itdi. İnhizâm hâlinde eydürdi ki 'Ben hergiz böyle münker nesne itmedüm. Vallâhi Ebû Cehil nâmübârek kimesnedür.' Eydürler ki Añnes bin Şerîk, ki benî Zührenün halîfesidür, çün kâfilenün halâş olduğın işitdi, anlara eyitdi, 'Kârbânımızı Allâhu te'âlâ halâş idüp necât bulduñ Ve Nevfel ki sizün şâhibiñüzdür, Hakk te'âlâ anı dañı halâş itdi. Hâlâ Muhammedün cenginden el çekmek evlâdur. Zîrâ karındaşımız oğuludur. Eger peygamber ise [M 429^a] halk katında siz dañı 'azîz ve muhterem olursız. Degil ise gayrılar anuñ kıtâline mübâşeret iderler.' Añnes bu bâbda mübâlağa itdi. 'Elbette dönüñ, Ebû Cehilün sözine 'amel itmeñ' didi. 'Ol [S 293^b] kavmün helâkına sa'y ider' didi. Benî Zühre anuñ naşîhatın kabûl itdiler. Ve, 'Ne bahâne idelüm' didiler. Añnes eyitdi, 'Aşşam olıcağ ben kendümi deveden aşğa atayum. Siz feryâd eyleñ, yılan şokdı diyü. Her ne deñlü Kureyş size gitmege ikdâm iderler ise kabûl itmeñ. Biz andan ayırılmazuz, yâ³⁸⁸⁰ memâtı yâhûd hayâtı muqarrer olmayınca.' Benî Zühre bu hîle ile kaldılar. Ammâ hazret-i server-i kâ'inât 'aleyhi efđalü's-şalavât Revhâya irişdi. Aşhâbına eyitdi, 'Bu 'Arab vâdîlerinin efđalidür.' Anda eglendiler. Ve yatsu namâzın anda edâ itdiler. Vitride mübârek başların kaldırıcak küffâra beddu'â' eyledi. Andan müşrikler zümresinden Ebû Cehili ve Zem'ayı ve Süheyli ve Kureyşden dañı ba'zıların añup nefrîn ve beddu'â' eyledi. Andan müسلمânların necâtı için ki Mekke de mahbûs idi, aña dañı du'â' eyledi. Ol cümleden Seleme bin Hâşim³⁸⁸¹ ve 'Abbâs bin Rebî'a idi. Ve gayrılar.

Naql olunur ki Yesrib şecî'lerinden Hubeyb bin Yesâf kimesne bir dañı ve Qays bin Muḥavviş³⁸⁸² ikisi dañı müşriklerden iken Medîneden ḥabîbullâhdan soñra çıkdılar. 'Aķîk nâm yerde müسلمânlara irişdiler. Ol yolda hazret-i peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem Hubeybi yüzine demür örtmiş idi, tolğasınıñ altından bildi, Sa'd bin Mu'âz

³⁸⁸⁰ yâ: tâ M

³⁸⁸¹ hâşim: Kaynaklarda "hişâm" olarak geçer.

³⁸⁸² muḥavviş: Kaynaklarda "muḥarriş" olarak geçer.

öñince idi. Suāl itdi ki ‘Bu Ĥubeyb degil midür.’ ‘Oldur yā resūlallāh’ didi. Andan soñra Ĥubeyb gelüp resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ nākasınuñ niṭākın dutdı. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi ki ‘Siz neye çıkdıñuz.’ Cevāb virdiler ki ‘Sen bizüm kız qarındaşımız oğulısın ve koñşumuzsın. Biz dañı qavmimiz ile ġanīmet mālına çıkdık. Ĥazret buyurđı ki ‘*lā yaħḍuru ma ‘nā raculun leyse ‘alā dīninā.*’ Ya ‘nī, ‘Bizüm ile ĥāzır olmaz ol kimesne ki bizüm dīnimizde degildür.’ Ĥubeyb eyitdi, [M 429^b] ‘Benüm dilāverligim ve şecā‘atim şāyi‘dür. Yanıñca a‘dā‘ñıla ġanīmet içün kıtāl iderem’ didi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurđı ki ‘Evvel müselmān ol, andan ceng eyle.’ Çün kim Revḥāya geldiler, anda peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ĥuzūr-ı şerīfine gelüp eyitdi, ‘Yā resūlallāh, senüñ perverdigārıñ ve cümle ‘ālemüñ ĥālıķına īmān getürdüm. Ve sen ĥaķķ peyğamber idüğüne şehādet iderem.’ Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ĥubeybüñ īmānından ġāyet ile mesrūr oldı. Qays küfür üzerine mūrāca‘at itdi. Ehl-i islām Medīneye mūrāca‘at idicek ol dañı müselmān oldı. Uḥud ġazā’sında şehīd oldı. Çün ĥazret vādī-i Zafrāta³⁸⁸³ irişdi, ĥaber virdi ki Qureyş kāfilelerin ĥimāyet içün Ĥaramdan çıkmışlar. Lācerem āyet-i kerīme muķtezāsınca, ve *şāvirhum fi ‘l-emr*³⁸⁸⁴ a ‘yān-ı aşḥāb ile meşveret buyurđı. Didi ki ‘Qureyş Mekkedden çıkmışlar. Cā‘iz ki anlar ile muķābele lāzım gele. Ne maşlaḥat görürsüz.’ Şiddīķ-i ekber raḍıyallāhu ‘anh ayaġa kalkup birkaç ma‘ķul kelimāt söyledi. Andan ĥazret-i Fārūk kalkup muvāfiķ kelimāt söyledi. Ve didi ki ‘Yā resūlallāh, anlar Qureyşüñ e‘izzesidür. [S 294^a] Anlar īmāna gelmek ba‘īddür. Hemān cenge ĥāzır oluñ.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlara du‘ā’ itdi. Andan Miķdād bini‘l-Esved kalkup eyitdi, ‘Yā resūlallāh, Allāhu te‘ālānuñ emriyle ‘amel eyle ve anuñ fermānıyla yōri. Biz benī Īsrā‘īl Mūsā ‘aleyhi’s-selāma didüğü gibi dimezüz.’ *iḡheb ente ve rabbuke feķātilā*³⁸⁸⁵. Ya ‘nī, var sen rabbüñ ile bile a‘dā‘ña muķātele eyleñ. Ve eydürüz biz senüñ ile bile giderüz. Ve cān u başımızı Allāhu te‘ālānuñ ve resūlinüñ yolına fedā’ iderüz, ol Allāh ĥaķķıçün ki seni Ĥaķķ peyğamber irsāl itdi. Eger bizi Berkü‘l-Gımād ki Ĥabeş şehridür, anda gönderseñ muḥālefet itmezüz. Emriñe muṭī‘ ü münķādüz.’ Aña dañı ĥayır du‘ā’ itdi. Andan soñra buyurđı ki ‘*yā eyyuhe ‘n-nāsu eşīru a ‘leyye.*³⁸⁸⁶’ ‘Baña işāret eyleñ.’ Bundan murād-ı şerīfi enşāruñ dañı mizācların yoklamak [M 430^a] idi ki anlar da muḥācirīne muvāfaķat iderler mi. Ve ‘aķabe-i şāniyede bey‘at idüp dimişler idi ki ‘Bizüm şehrimizi teşrīf eyle. Biz senüñ muḥāfazañda cān u baş

³⁸⁸³ zafrāt: Kaynaklarda "şafra'" olarak geçer.

³⁸⁸⁴ Āli Īmrān 3/159

³⁸⁸⁵ el-Māide 5/24. Ayetin iktibas edilen kısmı "fezheb" şeklinde başlar.

³⁸⁸⁶ eşīru a ‘leyye: M ve S nüshalarında olmayan bu kısım bazı nüshalarda mevcuttur. Tercümesi verildiği için noksanlık olduğu anlaşılmıştır.

virüp sa'y idelüm.' Hâtır-ı şerîflerine huşûr itdi ki Medîneden hâricde câ'iz ki mu'âvenet itmeyeler. Bu sözi diyicek Sa'd bin Mu'âz rağıyallâhu 'anhın kalkdı. Didi ki 'Yâ resûlallâh, eger izin var ise ben enşâr cānibinden söyleyeyüm ve bu kelāmdan maqşûduñ enşârdur gibi.' Hâzret buyurdi, '*belî*.' Sa'd eyitdi, 'Yâ resûlallâh, biz saña îmān getürdük. Ve taşdîk itdik, her ne getürdüñ ise haqq u şıddıdır. Ve senüñ ile 'ahd ü mişāk bağladık. Yine ol 'ahd üzreyüz. Her kande buyurursañ bileyüz. Ol Allāh haqqıçün, ki seni haqq peygamber irsāl itdi, eger deryāya gitseñ giderüz. Ve her ne ki hâtır-ı şerîfiñde ise emr eyle, tutaruz. Ve mālımızı şarf etmek katımızda sevgilüdür andan ki yanımızda terk idesin³⁸⁸⁷. Ol Allāhu haqqıçün, ki nefislerimiz anuñ yed-i kudretindedür, biz a'dā'dan yüz döndürmezüz. Ve cenge hâzırız. Ümîd oldur ki Haqq te'ālā bizden bir nesne göstere ki sen mesrūr olasın. Teveccüh eyle, '*alā bereketullāh*' didi. Sa'duñ kelāmını resûlullāh şallallāhu 'aleyhi ve selleme gāyet begendi. Sa'da dağı du'ā' itdi, '*yā sa'd cezāka 'andīnik ve 'ahdike 'abdan hayran*' didi. Andan yola revān oldılar. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Beşāret olsun size ki Haqq celle ve 'alā' baña bu iki tā' ifenüñ birin va'd itdi, kâfile ile Ebū Süfyānı yā kavm-i Kureyşi. Vallāhi anlaruñ leşkeri yatacak yerlerin müşāhede iderem. Bedire qarīb yerde nüzûl itdiler' didi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem süvār oldı. Qatāde bin en-Nu'mān ve Mu'âz bin Cebeli bile alup etrāfı geşt itdi, tā kim muhāliflerden haber ala. Bir pîre rāst geldi. Aña Süfyān eđ-Damîrî dirler idi. Anā, 'Sen kimsin' diyü suāl itdi. Pîr eyitdi, 'Siz kimlersiz.' Hâzret buyurdi ki 'Evvel sen haber vir, [M 430^b] biz haber virelüm.' Pîr eyitdi, 'Maqşûduñ ne ise suāl idüñ.' Hâzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem, 'Kureyşden haberiñ nedür' didi. Süfyān eyitdi, 'Fülān gün Mekkenen çıkmışlar işitdüm. Eger şahîh [S 294^b] ise şimdi fülān yerde olurlar' didi. H'âce şallallāhu 'aleyhi ve sellem suāl itdi ki 'Muhammedden ve yārānından haberiñ var mıdır.' Eyitdi, 'Fülān gün Medîneden çıkmışlar işitdüm. Eger gerçek ise şimdi fülān menzilde olur³⁸⁸⁸' didi. Fi'l-vāki' mü'minler anda idiler. 'Ben haber virdüm. Siz kimsiz' didi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Ben ehl-i mā' izdenüm³⁸⁸⁹.' Ol zamān ehl-i 'Irāka ehl-i mā' iz dirler idi, şuları çok olduğıçün. Ammā hâzretüñ murādı ehl-i nuţfeyüz demek idi. Süfyān anları ehl-i 'Irāk zann itdi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem menziline rücū' itdi.

Naql olunur ki peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ramazānuñ on yedinci gicesi vādî-i Bedirde hâzret-i 'Alî ibni Ebî Tālibi ve Zübeyr bini'l-'Avvāmı ve Sa'd bin

³⁸⁸⁷ andan ki yanımızda terk idesin: **M'**de yok

³⁸⁸⁸ şimdi fülān menzilde olur: **M'**de yok

³⁸⁸⁹ mā' iz: **S'**de bu kelime "fā' iz" olarak geçer.

EBİ VAKKÂŞI BA'Zİ AŞHÂB İLE A'DÂNUŦ HABERİN ALMAK İÇÜN İRSÂL İTİDİ. VE BUYURDI Kİ 'FÜLÂN KUYUDA Kİ OL MAĞALLE KARİB İDİ, ANDA KUREYŞÜŦ HABERİN ALURSIZ.' 'ALİ VE REFİKLERİ RAĞİYALLÂHU 'ANHUM OL KUYUYA GELDİLER. ANDA KUREYŞÜŦ DEVECİLERİNİ SAĖĖÂ'LARINI BULDILAR. EKŞERİ FİRÂR İTİDİ. İKİ ĖULÂM ELE GETÜRDİLER, BİRİ ESLEM BİNİ'L-ĖACCÂC KULU VE BİRİ 'ARİZ BİN 'ÂŞ BİN SA'İD KULU İDİ. OL İKİ ĖULÂMI MENZİLE GETÜRDİLER. OL VAĞİT RESÜLULLÂĞ ŞALLALLÂHU 'ALEYHI VE SELLEM NAMÂZ KILUR İDİ. AŞĖÂB ESİRLERDEN SUÂL İTDİLER Kİ 'SİZ KİMÜŦ ĖULÂMLARISIZ.' EYİTDİLER, 'BİZ KUREYŞÜŦ ŞAĖĖÂ'LARİYUZ.' MİZÂCLARINA MUVAĞİF OLMA YUP OL İKİ ĖULÂMI ĐARB İTDİLER Kİ 'SİZ EBÜ SÜFYÂNUŦ İTTİBÂ'INDANSIZ' DİDİLER. ĖULÂMLAR AŞĖÂBUŦ ĖARA ZIMI BİLÜP, 'EBÜ SÜFYÂNUŦ KULLARIYUZ' DİYÜ İ'TİRÂF İTDİLER. İŞKENCEDEN ĖALÂŞ OLDILAR. PEYĖAMBER ŞALLALLÂHU 'ALEYHI VE SELLEM NAMÂZDAN FÂRİĞ OLUP MÜBÂREK YÜZİN AŞĖÂBA İDÜP EYİTDİ, 'ANLAR TOĞRİ SÖYLEDİ. LET URDUŦUZ, YALAN SÖYLETDİLER. ELİŦÜZDEN ĖALÂŞ OLDILAR.' ANDAN ESLEM İLE [M 431^a] 'ARİZ KULINA TEVECCÜĞ İDÜP SUÂL İTİDİ Kİ 'KUREYŞ KÂDEDÜR.' EYİTDİLER, 'ŞOL GÖRİKEN ĖUM TEPEŦÜŦ ARDINDADUR. OL DEPEYE 'UDVE-İ ĖUŞVÂ DIRLER. VE KEŞİBU 'AĞANKÂL DAĞI DIRLER.' ANDAN 'KUREYŞ NE DEŦLÜDÜR' DİYÜ SUÂL İTİDİ. 'BİLMEZÜZ' DİDİLER. BUYURDI Kİ 'NE ĖADAR DEVE BOĞAZLANUR.' EYİTDİLER, 'BİR ĖÜN ON VE BİR ĖÜN TOĞUZ.' BUYURDI Kİ 'BİŦDEN EKSÜK VE TOĞUZ YÜZDEN ZİYÂDEDÜR.' ANDAN SUÂL İTİDİ, 'EŞRÂFDAN VE DAĞI ŞANÂDİD-İ KUREYŞDEN KİMLER VARDUR.' CEVÂB VİRDİLER Kİ 'UTBE VE ŞEYBE VE ĖÂRİŞ BİN 'AMR VE EBU'L-BAĞTERİ VE ĖAKİM BİN ĖİZÂM VE TU'ME BİN 'ADİYY³⁸⁹⁰ VE NAĞR BİNİ'L-ĖÂRİŞ VE ZEM'A BİNİ'L-ESVED VE EBU'L-ĖAKEM BİN ĖİŞÂM YA'Nİ EBÜ CEHİL VE ÜMEYYE BİN ĖALEF VE MÜNEBBİH VE NEBİĞ ĖACCÂC OĞULLARI VE SÜHEYL BİN 'AMR BİN 'ABDÜD.' PEYĖAMBER ŞALLALLÂHU 'ALEYHI VE SELLEM AŞĖÂBA TEVECCÜĞ İDÜP BUYURDI Kİ 'EHL-İ MEKKE CİGERKÜŞELERİN SİZÜŦ ÖŦŦÜŦÜZE BIRAKDI.' ANDAN BUYURDI Kİ 'BU LEŞKERDEN KİMESNE GİRÜ DÖNDÜ Mİ.' EYİTDİLER, 'İBNİ ŞERİK YA'Nİ AĞNES BENİ ZÜHRE İLE DÖNDİLER.' BUYURDI Kİ 'ĖAVMINİ TOĞRİ YOLA DELÂLET İTİDİ, KENDİ TOĞRİ YOLDA DEĞİL İKEN.' ANDAN BUYURDI, 'DAĞI KİMESNE DÖNDÜ Mİ.' EYİTDİLER, 'BENİ 'ADİYY İBNİ KA'B DAĞI DÖNDİ.' ANDAN AŞĖÂBA EYİTDİ, 'İŞÂRET İDÜŦ, NEYLEYEM. BU MENZİLDE TURALUM MI YOĞSA [S 295^a] GEÇELÜM Mİ.' ĖUBÂB BİNİ'L-MÜNZİR EYİTDİ, 'EĞER VAĞİY İLE İSE BİZÜM SÖYLEMEĞE ĖUDRETİMİZ YOKDUR. EĞER RE'Y İLE İSE SÖYLEYELÜM.' ĖÂZRET BUYURDI Kİ 'RE'YLEDÜR.' ĖUBÂB EYİTDİ, 'İMDİ BU ARADAN ĖÖÇMEK EVLÂDUR. ÂĞİR KUYUYA VARALUM. ANUŦ ŞUYI ÇOKDUR VE TATLUDUR. ANDA ĖAVZ İDELÜM. VE SÂİR KUYULARI ÖRTELÜM. KÜFFÂR ŞU BULMASUN' DİDİ. İBNİ 'ABBÂS RAĞİYALLÂHU 'ANHUMÂ EYDÜR, OL ĖÂLDE CEBRÂ'İL 'ALEYHI'S-SELÂM NÂZİL OLUP RE'Y BUDUR DİYÜ VAĞİY VÂRID OLDİ. ANDAN PEYĖAMBER ŞALLALLÂHU 'ALEYHI VE SELLEM OL ARADAN ĖÖÇÜP ĖUBÂB DİDÜĞİ MENZİLE VARDILAR.

³⁸⁹⁰ tu'me bin 'adiyy: Kaynaklarda "mut'im bin 'adiyy" olarak geçer.

bend ile Mekkeye iletelüm. Tâ kim anlaruñ hâlin görüp ‘âlem halkı ‘ibret alalar. Bir kimesne dañı âbâ’ vü ecdâdı milletin terk itmesün.’ Hâzret-i h‘âce şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Bedirüñ âhîrinde vâkı‘ olan kıyusına geldi ki anda ceng vâkı‘ olsa gerek nüzül idüp ol meydânda bir tâ‘ife katl olunsa gerekdür yerlerin gösterdi. Şöyle ki aşlâ tehallüf itmedi. Ve dañı iki tâ‘ife birbirine muqâbil olmadın Mu‘âz rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, saña bunda bir ‘arış idelüm. Ve râhileñi yanında hâzır idelüm. Eger düşmana ğâlib olursak, *fehuve’l-murâdu ve illâ el-‘iyâzubillâh*. Anlar ğâlib olursa râhileñe süvâr olup Medînede olan aħbâba mülâkât eyle. Anlar maħabbet ve vefâ‘dârlıkda eksük degildür. Eger muqâbeleda anlar mühimmini görmege kudret eglerler ise takşır itmezler.’ Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Sa‘duñ re‘yini müstaħsen gördi. Aña hayır du‘â itdi. Aşhâb rağıyallâhu ‘anhum ‘arış düzdiler. Bu eşnâ‘da müşrikler zâhir oldılar. Cümleden evvel Zem‘a bini’l-Esved atına süvâr olup cevelân iderek geldi. ‘Aķabince oğulı irişdi.

İmâm Vâkıdî eydür, peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem [M 432^b] mübârek nazarı Kureyşe ta‘alluk idicek eyitdi, ‘İlâhî, saña lâyıķ ‘ibâdet itmege baña kitâb irsâl itdiñ. Ve iki kıavmüñ biriyle baña va‘d itdiñ. Sen va‘dıña hılâf itmezsin.’ Ve dañı buyurdi ki ‘İşte Kureyş şalınup tecebbür ü tekebbür ile geldi. Senüñle ceng iderler. Ve resûlüñi tekzîb iderler. Nuşretiñe muntazırım ki va‘d itmiş idiñ’ didi. Çün kim ‘Utbe ibni Rebî‘aı gördi, bir kıızıl deveye süvâr olmuş geldi. Buyurdi ki ‘Eger bu kıavimde hayır yok ise bu kimesnede vardır. Eger bunuñ sözün tutsalar idi reşâd bulurlar idi.’ Anuñçün böyle buyurdi ki ibtidâ‘dan intihâ‘ya dek bu seferden men‘ iderler idi. Ve aşlâ rızâ‘sı yok idi. Ebû Cehil taraf-ı hılâfda olup men‘ iderdi. Ve kelâmın naķş itmege ihtimâm eyler idi.

Muħammed bin Cübeyr bin Mu‘im rağıyallâhu ‘anh rivâyet ider ki ferîķeyn birbirine karşı kıondılar. Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘Ömer ibni’l-Hattâb rağıyallâhu ‘anhı Kureyşe gönderdi. Ve kıaber virdi ki ‘Maşlaħat şöyle görünür ki selâmet ile her kışi giri döne. Zîrâ siz benüm ile ceng itmek ve ben sizüñle ceng itmek kıayrılar ile ceng itmekden sevgilüdür.’ Hâķim bin Hızâm bunu işidicek eyitdi, ‘Ya ma‘şer-i Kureyş, Muħammed inşâf ile söyledi. Sözüni kıabül idüñ.’ Ebû Cehil eyitdi, ‘Bunu kıabül itmezem. Vallâhi giri dönmezem, tâ düşmandan intikâm almayınca. Tâ kim bir kimesne kıarbânımıza ta‘arruz eylemeye.’ Ol mel‘ün şulħa mâni‘ oldı.

Naķl olunur ki müşriklerden bir cemâ‘at kıaşd itdiler ki Hübâb türâbla [S 296^a] olan kıavzdan şu alalar. Müselmânlar men‘ itmek murâd itdiler. Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem, ‘Kıoñ, incütmeñ, şu alsunlar’ didi. Râvî eydür, her kim ol şudan içdi ise ol cengde kıatl olundı yâ esîr oldı. İllâ Hâķim bin Hızâm atına süvâr olup münhezim oldı.

Ve ol mehlekeden hālās oldu. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hicret gicesi itdūgi gibi sūre-i yā-sīn-i şerīfi bir kabza tūrāba okuyup [M 433^a] müşrikler üzerine şaçdı. Her kim ki andan tūrāb doḡundı ise ḡatl olundu. Hākīm bin Hızām and içdügi vaḡit eydür idi ki ‘Ol Allāh ḡaḡḡıçün ki beni Bedir günü hālāş itdi’ dir idi.

Naḡl olunur ki Esved bin ‘Abdi’l-Esed-i Maḡzūmī and içdi ki varup müselmānlaruñ ḡavzından şu içe ve ḡavzı ḡarāb ide. Küffār leşkeri çıkup ḡavza ‘azīmet idicek seyyidü’ş-şühedā’ ḡamza raḡıyallāhu ‘anh ‘asker-i islāmdan ḡılıcın alup anuñ üzerine sürdi. Ve uyluḡını düşürdi. Arḡası üzerine düşdi. ḡāḡ yüzi üzre ve ḡāḡī arḡası üzre ḡavza ḡoḡrı gitdi, tā kim yemīni yerine getüre. ḡazret-i ḡamza ḡavz kenārında irişüp ol mel‘ūnı ḡatl eyledi. ḡureyş menzillerinde ārām idicek ‘Amr³⁸⁹³ bin Vehb-i Cumaḡīyi leşker-i islāmı görmege gönderdiler. ‘Asker-i islāmı ḡolaşup eyitdi, ‘Üç yüz yāḡūd daḡı ziyādedür. Ammā mühlet virüñ, varup iḡtilāt idüp taḡḡīḡ ḡaber getüreyüm. Ve kemīnde kimesne var mıdur yoḡlayayum’ didi. Varup eḡrāfi cümle ḡaldı ḡarpdı, kimesne görmedi, leşkerḡāḡa geldi. Ve ḡavmine eyitdi, ‘Kimesne kemīnde görmedüm. Lākin ey ma‘şer-i ḡureyş, anlaruñ develeri var gördüm, mevt yüklenmiş ve zehir ile ḡolu. Bir ḡavim gördüm ki ḡılıcılarında ḡayrı melce’leri yoḡdur. Cümlesi sākit ve dilsizler gibi ḡururlar. Ef’iler gibi naḡarımnda göründiler. Allāh ḡaḡḡıçün ḡannım oldur ki anlaruñ biri yalnız olmaya, tā sizden birin ḡatl itmeyince. ḡün bu deñlü ḡaḡḡ ḡureyşden ḡatl oluna, artuḡ ḡayātta ne şafā’ ḡalur.’ Hākīm bin Hızām ‘Amr³⁸⁹⁴ bin Vehbden bu sözi işidicek ‘Utbe yanına vardı. Ve eyitdi, ‘Yā Eba’l-ḡakem ve yā Eba’l-Velīd, sen ḡureyşüñ büyüḡisin ve sözüñe itā’at iderler. Bir ḡayır itmez misin ki ḡıyāmete dek yād oluna.’ ‘Utbe eyitdi, ‘Nedür ol ḡayır.’ Hākīm eyitdi, ‘Benüm murādım oldur ki ḡalīfenüñ ‘Amr bini’l-ḡaḡramīnūñ diyetin ve Baḡn-ı Naḡlde³⁸⁹⁵ ḡāfileden [M 433^b] keydini boyunuña alasın ve bu leşkeri döndüresin. Zīrā bizüm Muḡammed ile nizā’mız, andan ḡayrı degildür.’ ‘Utbe anuñ sözin ḡabül idüp devesine süvār oldu. Leşker ortasına geldi. Ve eyitdi, ‘Sözüme ḡulaḡ ḡutuñ ve bu kişi ile aḡḡābıyla ceng itmeñ. Zīrā mābeynimüzde ḡarābet vardur, ḡıyāmete dek ‘adāvete sebeb olur. Ve şöyle ḡann iderem ki aḡḡāb ve Muḡammed ḡatl olunmaz, tā anlar daḡı kendüleri ḡadar bizden ādem ḡatl itmeyince. Bu daḡı mümkindür ki bir vechle iş ideler ki aḡlā tedāriki mümkün olmaya. Ve ben bilürem ki sizüñ maḡlūbuñuz ḡatilleriñüz ḡanıdur. Ve Baḡn-ı Naḡlde ḡiden cüz’ī māldur. Ben aña keḡil olayum. Ve daḡı edā’sın [S 296^b] üzerine alayum. Ve ḡatilleriñüzüñ daḡı ḡan baḡasın edā’ ideyüm. Eger Muḡammed kāzib ise

³⁸⁹³ ‘amr: Kaynaklarda "umeyr" olarak geçer.

³⁸⁹⁴ ‘amr: Kaynaklarda "umeyr" olarak geçer.

³⁸⁹⁵ naḡl: Kaynaklarda "naḡl" olarak geçer.

cezā'sını bulur. Siz itmek lâzım degil. Eger melik/melek ise kimesneñüz melik olduğından şafā' idüñ. Eger peygamber ise kıtālden kaçuñ. Sa'ādet-i ebediyye hāşıl eyleñ.' Ebū Cehil bu kelāmı işidicek hased kendüye galebe itdi. Eger halk bunun sözine 'amel iderler ise riyāset aña muqarrerdür, gayrılara ziyāde i' tibār qalmaz habāsete başladı, 'Bunun sözin diñlemeñ. Oğulı Muhammedüñ mülāzımıdır. Oğulunuñ katlin istemez.' Andan 'Utbeye teveccüh idüp beddillige mensüb itdi³⁸⁹⁶. 'Bizi hızlān itmek istersin' didi. 'Utbe gāzaba gelüp aña düşnām itdi. Ve eyitdi, 'Yakında zāhir olur ki beddillik kimdür. Ve muħanneş ve müfsid kimdür.'

Ba'zı siyerde mezkūrdur, çün kim Hākīm bin Hızām 'Utbeden iltimās itdi ki 'Amr bini'l-Ḥaḍramīnün diyetin qabūl eyleye ve 'askeri döndüre. 'Utbe qabūl eyledi. Ve didi, 'Ey Hākīm, var Ebū Cehile benüm ağızımdan söyle, anı daḥı bu emirde bizüm ile ola.' Hākīm eydür, "Anuñ işāretiyle Ebū Cehile vardum. Didüm ki 'Utbe eydür, maşlahat oldur ki 'askeri döndüresin. Ve 'ammuñ oğulı ile ceng itmeyesin.' Ebū Cehil eyitdi, 'Senden gayrı bir resūl bulunmadı mı ki irsāl ide.' 'Utbeye mürāca'at itdüm. Ol Īmā' ibni [M 434^a] Raḥaşaya ṭayanmış ve develerinden on deve müşrikler için boğazlamağa göndermiş. Benüm ardımca Ebū Cehil geldi. Nāmübārek yüzinde eşer-i gāzab u şerr zāhir idi. 'Utbeye eyitdi, 'Siḥriñ havā'ya gitdi. Sen qorқақ kimesnesin.' 'Utbe daḥı anı şetm itdi. Ebū Cehil hışma gelüp şayrı kılıc itdi ve atından düşdi. Īmā' ibni Raḥaşaya eyitdi, 'Bu eyü fāl degildür.' Andan Ebū Cehil 'Āmir bini'l-Ḥaḍremīye ādem irsāl itdi, 'Utbe 'askeri döndürmek ister. Ben senüñ qarındaşuñ 'Amruñ qanın almak dilerem. Qalk feryād eyle ve qarındaşuñ katlin zıkr eyle.' 'Āmir bin Ḥaḍremī başın açup, 'vā 'umrāh' diyü feryād itdi. Tā kim kıtāl kāim oldu. Ebū Cehil 'Āmire ādem gönderdikden soñra eyitdi, 'Utbenüñ açlıqdan dimāğı fāsīd olmışdur. Aña süveyḳ ya'nī bulamac itmek gerek. Qureyşi daḥı öyle' didiler. Müşriklerüñ muvāfaqatından Ebū Cehil mesrūr oldu. Ben dönüp şüret-i ḥālī 'Utbeye gelüp haber virdüm. 'Utbeye galīz hışm vāḳi' oldu. Leşker etrāfına ṭolaşup her ne deñlü cengden men' itdi, müfīd olmadı."

Naql olunur ki leşker-i islāmuñ üç 'alemi var idi, ikisi enşārda ve birisi muḥācirinde. Muḥācirinde olan 'alemi Muş'ab bin 'Umeyre virdi. Ve Ḥazrec 'alemini Ḥubāb bini'l-Münzire virdi. Ve Evs 'alemini Sa'd bin Mu'āza virdi. Ve buyurdi ki 'Muḥācirin şī'ārı benī 'Abdi'r-Raḥmān ile ola. Ve şī'ār-ı Ḥazrec benī 'Abdillāh ile ola. Ve şī'ār-ı Evs benī 'Ubeyd ile ola.' Ba'zılar eyitdiler, peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Cümlesinüñ şī'ārı [S 297^a] manşūr-ı ümmet ola.' Bundan murād

³⁸⁹⁶ beddillige mensüb itdi: **M'**de yok

ümmele nuşret ile işâretdür. Ve şî'ârdan murâd şol 'alâmetdür kim ceng günü birbirini bileler. Muḥâlif³⁸⁹⁷ muvâfıqdan ma'lûm ola. Ve müşriklerüñ daḥı üç 'alemi var idi. Biri Ṭalḥa ibni Ebî Ṭalḥada ve biri 'Umeyr bin Ebî 'Umeyr elinde, üçinci Naḍr bini'l-Ḥâriş elinde idi. [M 434^b] Bu üçünüñ nesebi 'Abdu'd-Dâr bin Kuşayya irişür. İki ferîk cenge 'azîmet idüp kıtâli muḥarrer itdiler. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem bir çüb eline alup şaffları berâber iderdi. Naẓar-ı şerîfi enşârdan Sevâd ibni Ğaziyye râst geldi. Bir iki kadem şaffdan ilerü turlar idi. Ol 'aşâ ile Sevâduñ çıplak göğüsine urup, 'Giri tır' didi. Sevâd eyitdi, 'Yâ resûlallâh, bu darbdan baña elem irişdi. Ḥaḳḳ te'âlâ seni ḥaḳḳ peygamber gönderdi. Kışâş lâzımdur.' Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem sîne-i şerîfin açup, 'Kışâş eyle yâ Sevâd' didi. Yüzini ol mübârek sînesine koyup öpdı. Ḥâzret, 'Niçün şöyle itdiñ' didi. Sevâd eyitdi, 'Yâ resûlallâh, bugün mevtden emîn degilüm. Diledüm ki âḫir-i 'ömrümde mübârek bedenine dokunmuş olam' didi. Ḥâzret anuñ ḥaḳḳında ḥayır du'â itdi. Andan aşḥâb-ı kirâma naẓar idüp buyurdı ki 'Tâ ben size emr itmeyince kılıc urmañ. Ve küffâr bir yere cem' olup ve müşrikler size yakın bir uğurdan ok atuñ. Ve bir hoş nişân idüñ. Oḳuñuz yâ bir âdeme ve yâḥûd ḥayvâna tokuna, ḥaṭâ' itmeye. Ol Allâh ḥaḳḳıçün, ki benüm rûḥum anuñ ḳabza-i ḳudretindedür, bir kimesne sizden ceng idüp ḳatlı olmaz şevâb murâd idüp firâr idüp gitmez, illâ anuñ yeri cennet olur ve anda ebedî ḳalır.' Ol ḥinde 'Umeyr bini'l-Ḥumâm raḍıyallâhu 'anh ḥurmâ yir idi. Bu sözi işidüp eyitdi, 'Sa'âdet ki benüm ile cennet mâbeyninde hemân olunmam ola.' Hemân elinden bâḳî ḥurmâyı atdı. Ve kılıcın 'uryân idüp küffâra ḥamle idüp cenge başladı. Tâ derece-i şehâdeti bulınca dürüşdi. Eydürler ki iki ferîk birbirine muḳâbil olıcaḳ Ebû Cehil eyitdi, 'Ḥüdâvendâ, her kim bizden şıla-i rahmüñ ḳaṭ'ına sebep oldu ise ve yaramaz getürdi ise, ki kimesnenüñ ma'lûmı degildür, anı helâk eyle' didi. Ḥaḳîḳatde kendüye nefrîn itmiş olur.

Üçinci Faşıl

Muḥârebeye başladıkların beyân ider. Cumhûr-ı [M 435^a] ehl-i siyer ittifâk itdiler ki evvel kimesne ki küffârdan meydâna girdi, 'Utbe ibni Rebî'a idi, ve birâderi Şeybe ve oḅulı Velîd ile. 'Utbe Ebû Cehilüñ kelâmından, ki sen ḳorḳaḳsın ve beddilsin dimiş idi, ḡâyet müte'eşşir idi, muḳâteleye 'azîmet itdi. Cevşen geydi. Başı büyük idi, tolḡa bulunmadı. 'İmâmesin iktifâ' itdi. Piyâde gitdi. Ve ḳarındaşı oḅulı meydâna yürüdiler. Ḥaḳîm bin Ḥizâm ne deñlü naşîḥat itdi, fâ'ide itmedi. Bu eṣnâ'da gözi Ebû

³⁸⁹⁷ muḥâlif: M'de yok

Cehile duş oldu, bir kısrağa binmiş şaffda тұrur idi. Ğāyet ğāzabından kılıcın çıkarup Ebū Cehilūñ atın segirledi. ‘Ķavmūñ uluları ekşeri yayandur, bugün binmek ğünü [S 297^b] degildür’ didi. Andan üç meydanā girüp mübāriz taleb itdiler. Leşker-i islāmdan üç kimesne çıkđı, Mu‘āz ve Mu‘avviz ve ‘Avf. Bir rivāyetde Mu‘āz yerine ‘Abdullāh bin Revāha vāķi’ olmışdur. Küffār suāl itdiler ki ‘Siz kimlersiz.’ Bunlar eyitdiler, ‘Enşārdanuz.’ Küffār eyitdiler, ‘Bizüm sizūñle kārımız yokdur. Biz ‘ammīlerimiz oğulların isterüz.’ Anlardan biri nidā’ itdi ki ‘Yā Muḥammed, bize emşāl ü aḳrabāmızı irsāl eyle.’ Peyġamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥamzaya ve ‘Alīye ve ‘Ubeyde ibni’l-Ḥārişe işāret itdi. Küffār bunlarūñ kim idüĝin ğöricek ‘Ubeyde pīr idi, ‘ömri seksenden tecāvüz itmiş idi, ‘Utbeye teveccüh itdi, Ḥamza Şeybeye ve ‘Alī Velīde. Ḥamza Şeybei ve ‘Alī Velīdi bir ḍarb ile ḳatıl itdiler. ‘Ubeyde ‘Utbeden bir muḥkem yara yidi. Bu bābda rivāyet muḥtelifdür. Bir rivāyetde Ḥamza ‘Utbeye ve ‘Alī Şeybeye müteveccih olup ḳatıl itdiler. Ve ‘Ubeyde Velīd elinden bir ḳavī ḍarb yidi. Ḥattā inciginūñ iligi aḳdı. Meydān ortasında düşdi. Peyġamber ḥuzūrına ğetürdiler. ‘Ubeyde eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ben şehīd degil miyüm.’ Buyurđı ki ‘*belī* şehīdsin ve sa‘īdlerūñ serdeftirisin.’ Ba‘dehū dönüşde vādī-i Şafrā’da civār-ı rahmete vāşıl oldu. Anda defn itdiler. Ve şābit oldu ki *ḥāzāni ḥaşmāni’ḥteşamū* [M 435^b] *fī rabbihim*³⁸⁹⁸ āyet-i kerīmesi bu altı kimesne ḥaḳḳında nāzil oldu.

Naḳl olunur ki āteş-i ḥarb yanıcaḳ ḥāzret-i peyġamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem küffārūñ izdiḥāmını müşāhede idüp ve aşḥābuñ ḳilletini ğördi. Mübārek yüzün ḳibleye idüp du‘ā’ya iştiĝāl eyledi. Mübārek ellerin şöyle ḳaldurđı ki ḳulaḳları ğörüñdi. Ve arḳasından ridā’sı düşdi. ‘*allāhumme encizi mā ve‘adtenī*’ diyü bu kelāmı tekrār iderdi. Ve daḥı buyurđı ki ‘Yā rabb, eger bu cemā’ati öldürürseñ yeryüzinde saña ‘ibādet ider kimesne ḳalmaz.’ Ebū Bekir-i Şiddīḳ raḍıyallāhu ‘anh ḥāzretūñ bu deñlü ilḥāḥın ğörüp eyitdi, ‘Yā resūlallāh, Ḥaḳḳ te‘ālā va‘d itdüĝini virür.’ Ridā’sın mübārek arḳasına ḳodı ve ḥāzreti sīnesine çekdi.

Dördinci Faşıl

Melā’ikenūñ ‘asker-i islāma imdādı içün nüzül itdüklerin beyān ider. Ehl-i siyer raḥimehumullāhu eyitdiler ki peyġamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem du‘ā’ idicek ḥ’āb ğalebe itdi. Ḥalvetḥānesine varup bir laḥzadan soñra taşra çıkđı. Ve buyurđı, ‘Beşāret yā Ebā Bekir, te’yīd-i ilāhī irişdi.’ Biñ melā’ike ile Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām ‘asker-i islāmūñ

³⁸⁹⁸ el-Hacc 22/19

öñinde şaff çekdiler. Ve biñ melā'ike ile İsrāfil 'aleyhi's-selām meymenede ve biñ melā'ike ile Mikā'il 'aleyhi's-selām meyserede hāzır oldılar. 'İmāmelerine 'alāmetler itmişler ve meyānların kuşakları ile bend eylemişler. Andan bir 'arīşden taşra çıkup, *seyuhzemu'l-cem'u ve yuvellūne'd-dubur*³⁸⁹⁹ āyet-i kerīmesin tilāvet idüp bir avuc kum alup Kureyş cānibine, 'şāheti'l-vucūh' diyüp atdı. Ve müselmānlara, 'Hamle idūñ' diyü emr itdi. Leşker-i islām dahı imdād-ı melā'ike ile birden hamle itdiler ve küffārı bir yerden kopardılar. Hākīm bin Hizām eydür, "Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem bir avuc kumu bizüm [S 298^a] cānibimize atıcağ taşlar legen içine düşse nice şadā iderse öyle bir şadā zāhir oldı. Bize gāyet havf düşdi. Āhirü'l-emr münhezim olduk." Nevfel bin Mu'āviye dahı, "Böyle bir şadā ardımızdan işitdik. [M 436^a] Cümle havfımız andan idi."

Naql olunur hāzret-i imām 'Alīden rađıyallāhu 'anh eydür, "Üç kerre cengden çıkup hāzretüñ 'arīşine ya'nī çārtākına³⁹⁰⁰ vardum, tā kim andan haber alam. Her bār secdede buldum. 'yā hayyu yā kayyūm biraḥmetike estağīsu' dir idi. Üçincide āşār-ı feth zāhir oldı. İmām 'Alī rađıyallāhu 'anhdan rivāyet olunur ki "Bedir günü bir muḥkem yel esdi. 'Ömrümde öyle şa'b rīh görmedüm. İki kerre dahı birbiri ardınca esdi. Evvelkide Cebrā'il 'aleyhi's-selām eliyle biñ melā'ike ile, ikincide Mikā'il 'aleyhi's-selām biñ melā'ike, üçincide İsrāfil 'aleyhi's-selām biñ melā'ike ile geldiler." Nitekim beyān olundu.

Naql olunur ki ol gün şeytān Sūrāka bin Mālik bin Cū'şüm şekline girüp Kureyşe eydür idi ki 'Korğmañ. Kimesne size gālib olmaz.' Çün mel'un melā'ikenüñ nüzülin gördi, arka virüp firār itdi. Ve didi ki 'Ben sizden bīzārum, ben gördüğüm siz görmezsiniz.³⁹⁰¹' dir idi. Hāriş bin Hişām anı Sūrāka zann idüp şarmaşdı. Hārişüñ göğüsine urdı. Arkası üzre düşdi, şeytān firār itdi. İbni 'Abbās rađıyallāhu 'anh eydür, şeytān 'aleyhü'l-la'ne mevtden havf itmez idi, zīrā aña mühlet virilmişdür. Havfı andan idi ki Cebrā'il 'aleyhi's-selām anı esir idüp halka bildüre, artuğ kimesne aña tābi' olmaya. Getürmişlerdür ki müşrikler Mekkeye gelicek eyitdiler, 'Askerimizi şımadı, illā Sūrāka. Ol kaçmağıla cümle 'askere şınuqlık vāki' oldı. Bu haberi Sūrāka işidicek gelüp yemīn itdi ki 'Benüm sizüñ anda gıtdüğünüzden benüm haberim olmadı, illā şındıkdan soñra.' Anlar nişānlar zıkr iderler idi, ol inkār iderdi. Tā ol gün ki müselmān oldı, bildiler ki anuñ şeklinde görinen şeytāndur.

³⁸⁹⁹ el-Kamer 54/45

³⁹⁰⁰ ya'nī çārtākına: M'de yok

³⁹⁰¹ eydür idi ki korğmañ kimesne size gālib olmaz çün mel'un melā'ikenüñ nüzülin gördi arka virüp firār itdi ve didi ki ben sizden bīzārum ben gördüğüm siz görmezsiniz: M'de bu kısımda karışıklık vardır. S tercih edilmiştir.

Naql olunur ki ol gün Ebū Cehil-i la'īn kavmine eydür idi ki 'Sürāka sözine aldanmañ. Ol Muḥammed ile ittifāk itmişdür. 'Utbe ve Şeybe ve Velīd için endīşe çekmeñ. Anlar mağrūrlar idi. Cenge isti'cāl itdiler. Allāh ḥaqqıçün bundan dönmezüz. İllā Muḥammedi ve aşhābını bağlayup [M 436^b] kayd u bend eyleyüp bile getirürüz. Zinhār anları qatl itmeñ, diri getirüñ. Tā kim anlara cezā'lar idelüm ki 'āleme 'ibret ola ve kimesne artuḫ ābā' vü ecdādı dīnin terk itmeye.'

Naql olunur ki Süheyl bin 'Amr eyitdi, "Bedirde ablaḫ atlara süvār olmuş bir cemā'at gördüm. Yer ile gök beyninde gelüp qatl ve esīr iderler idi." Naql olunur ki Süheyl bin 'Amr eyitdi, "Ebū Üseyd eyitdi, benī Ğıfār kabīlesinden bir kimesneden işitdüm. Eyitdi, 'Ben ve 'ammüm oğulu Bedir günü bir taḡ üzerine çıkdık, tā kim kaḡı fırka ḡālib olur görevüz. Bu eşnā'da bir kıṭ'a bulut gördük, içinde at kişnemesi ve demür şadāları işitdik. Yanımızdan geçdi, 'Biz irişdik' diyü. Ol āvāzuñ heybetinden 'ammüm oğuluñ ödi çatlayup helāk oldu. Ben daḡı helāk olayazdum. Ve ol buludı [S 298^b] gördüm, resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem cānibine vardı. Andan küffāruñ tarafına gitdi.'" "

Naql olunur ki ol gün melā'ikenüñ³⁹⁰² kızıl ve yaşıll ve şarı destārları var idi. Nūrdan ve ablaḫ atlara süvār olmuşlar idi. Ve küffār atlarınıñ kişnemesin işidürler idi, lākin atların görmezler idi. Ve bir mü'min bir kāfirüñ ardınca gitse daḡı irişmedin ol kāfirüñ başı yere düşer idi.

Naql olunur ki İbn 'Abbāsdan raḍıyallāhu 'anh eydür, enşārdan bir kimesne bir kāfiri kıvar idi. Nāḡāh ardından kaṃçı şadāsın işitdi. Ve bir süvār āvāzın işitdi. Kāfir önince giderken düşdi. Ve yüzi gözi pers oldu. Enşārī gelüp peygāmbere gördüḡin taḡrīr itdi. Ḥāzret buyurdi ki 'Ol üçinci gök melā'ikesindendür.'

Naql olunur ki Sā'ib bin Ebī Ḥubeybden, eydür, 'Beni Ādem evlādından bir kimesnei esīr itmedi.' Suāl itdiler ki 'Seni kim esīr itdi.' "Çün Kureyş münhezim oldılar, ben daḡı anlar ile bile firār itdüm. Nāḡāh bir şaḡış gördüm, bülend ve endāmı beyāz ablaḫ ata süvār olmuş, yer ile gök beyninde. Baña irişüp beni bağladı. Ol eşnā'da 'Abdu'r-Raḥmān bin 'Avf baña irişüp beni [M 437^a] baḡlu görüp, 'Bu baḡlu esīr kimdür' diyüp nidā' eyledi. Bir kimesneden cevāb almadı. Andan beni peygāmbere ḡuzūrına getürdi. Baña eyitdi, 'Ey Ebī Ḥabeş, seni kim esīr itdi.' Ben ḥaḡīkat-ı ḡālī ḡaber virmege girüye döndüm³⁹⁰³. 'Bilmem' didüm. Ḥāzret buyurdi ki 'Ol melā'ike bir melek-i kerīm idi ki seni esīr itdi.' Andan buyurdi ki 'Ey İbni 'Avf, esīriñi al götür.'" "

³⁹⁰² melā'ikenüñ: bedirüñ **M**

³⁹⁰³ girüye döndüm: **M**'de yok

Naql olunur ki Ebū Hureyreden raḍıyallāhu ‘anh, eydür, "Üç kâfirün başın ḥazret-i server-i kâinatun ḥuzûrına iletdüm. Ve didüm ki ‘Yâ resûlallâh, bu ikisin ben katl itdüm. Olbirin bir uzun boylu beyâz kimesne katl eyledi. Ben başını anlar ile bile getürdüm.’ Buyurdi ki ‘Ol fülân melâ’ikedür.’"

Naql olunur ki kibâr-ı şaḥâbe-i kirâmdan ba‘zılar didiler ki "Ḳureyşden her kaçan bir kâfire kaşd itsek biz daḥı kılıca el urmadan anuñ başı düşerdi."

Naql olunur ki İbni ‘Abbâsdan raḍıyallāhu ‘anh buyururlar ki Bedir günü melâ’ike insân şüretine temessül itdiler ki mü‘minler anları bilürler idi³⁹⁰⁴. Mü‘minlere kuvvet-i ḳalb virürler idi. Ḥaḳḳ te‘âlâ bunuñ ḥaḳḳında vaḥiy gönderdi, *iz yūhî rabbuke ilâ ‘l-melâ’iketi ennî me‘akum feṣebbitu ‘llezîne âmenû*³⁹⁰⁵. Ya‘nî biz melâ’ikeye vaḥy itdik ki ben sizünleyüm. Mü‘minlere delirlik virün. Melâ’ikenün nüzûlünde çok ḳavllar vardır. Eşşahı oldur ki melâ’ike nüzûl idüp küffâr ile ceng itdiler. Ve aşḥâba raḍıyallāhu ‘anhum güzel şüretde göründiler. Ba‘zı bildikleri kimesne şüretinde gönderdiler. Nitekim zıkr olundu. Geldik cidâl aḥvâline ve anda olan vâḳı‘atı beyân ider.

Evvelki Vâḳı‘a

Muḳâbele-i Bedirde olan veḳâyi‘den getürmişlerdür ki ehl-i tevḥîd ile müşrikler ile cenge âgâz idüp birbirine ḥamle idicek ‘Āşım bin Ebî ‘Avf-ı Sehmî ceng şaffında arşlan gibi idi. Āvâz ider idi ki ‘Ey ma‘şer-i [S 299^a] Ḳureyş, cengden el çekmeñ. Tâ kim ḳâtı‘u‘l-erḥâm olan ve müferriḳ-ı cemâ‘at [M 437^b] olan kimesneden intikâm almayınca ben necât bulmayam, eger ol necât bulursa. Ya‘nî yâ anı katl iderem ve yâḥūd bu yolda bezl-i rûḥ iderem.’ Ol la‘înuñ murâdı ḥazret-i peygamber idi. ‘Āşım bu sözi tamâm itmeden enşârdan Ebū Dücâne raḍıyallāhu ‘anh aña bir kılıc ḍarb itdi. Cânını ḥâzin-i cehenneme ısmarladı. Diledi ki esbâbın ala. Ma‘bed³⁹⁰⁶ bin Vehb ilerü gelüp Ebū Dücâneye bir ḍarb urdı. Dizi üzre düşüp yine ḳalkdı. Bir nice ḍarb Ma‘bede urdı, aşlâ eşer itmedi. Ma‘bed Ebū Dücânenen kaçdı. Ol daḥı ardında düşdi. Āḥir Ma‘bed bir ḳuyuya düşdi. Ebū Dücâne kendüyi üzerine atup katl itdi.

İkinci Vâḳı‘a

Naql olunur ki Zührî raḥmetullâhi ‘aleyh eydür, peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bildi ki Nevfel bin Ḥuveylid Ḳureyş leşkerinde biledür, du‘â idüp eyitdi,

³⁹⁰⁴ bilürler idi: **M**’de yok

³⁹⁰⁵ el-Enfâl 8/12

³⁹⁰⁶ ma‘bed: sa‘îd **M**

‘*allāhummekfīnī nevfel bin huveylid.*’ Ya‘nī, ‘Sen baña kāfī ol, Nevfel bin Huveylidden.’ Ol na‘ra urup eyitdi, ‘Ey ma‘şer-i Kureyş, bugün rif‘at ve ululuk günüdür.’ Çün kim kavmüñ şındığın gördi, feryād itdi ki ‘Ey enşār, bizi qatl itmekden size ne hāşıl olur. Size deve gerekmez mi. Bizi esīr eyleñ ve qan bahāmızı aluñ.’ ‘Āhirü’l-emr Cebbār bin Şahr bin Ümeyye anı esīr idüp öñine qatdı ve menziline iletdi. Nāgāh ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh anlaruñ öñine geldi. Çün Nevfel anı gördi, Cebbāra eyitdi, ‘Ey birāder-i Enşārī, lāt ve ‘uzzā haqqıçün bir kimesne ki baña qaşd ider, kimdür.’ Cebbār eyitdi, ‘‘Alī bin Ebī Ṭālibdür.’ Nevfel eyitdi, ‘Billāhi kavmini qatl itmekte andan serī kimesne görmedüm’ didi. Hāzret-i ‘Alī irişüp kılıcı ile qarab itdi. Kılıc kalkanına girüp muhkem dutdı. Kılıcı kalkanından çıkarup inciklerin qalemvār kesdi. Andan bir qarab ile dağı işin tamām itdi. Hāzret huzūrına geldi. H‘āce suāl itdi ki ‘Hīç Nevfelüñ nice olduğın bilür kimesne var mıdır.’ Hāzret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh buyurdı ki ‘Ben anı qatl itdüm.’ Hemān hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [M 438^a] tekbīr itdi. Ve buyurdı ki ‘*el-ḥamdulillāhi llezī ecābe da‘vetī.*’ Ya‘nī, ‘Ḥamd ol Allāhu te‘ālāya ki du‘ā mı qabūl itdi.’

Eydürler ki leşker-i muḥālifden ol gün yetmiş kimesne qatl olundu ve yetmiş kimesne esīr oldı. Ol cümleden bir qavilde otuz altı kāfiri hāzret-i imām ‘Alī qatl itdi. Yigirmi dört neferde aşlā ihtilāf yoqdur. Zem‘a bini’l-Esved ve Hāriş bin Zem‘a ve ‘Amr bin ‘Oşmān bin Ka‘b ve ‘Oşmān ve Mālik Ṭalḥanuñ birāderleri ol cümleden bunlardır.

Üçinci Vākı‘a

Ümeyye-i Halefüñ ve oğuluñ qatlıdır. Qatl olunan nāmdārlaruñ biri Ümeyye bin Halefdür. ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avf raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Cehālet eyyāmında Ümeyye ile benüm kemāl mertebe düstluğum var idi. Ve baña ‘Abdu ‘Amr dirler idi. İslāma gelince peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ismimi ‘Abdu’r-Raḥmān itdi. Bir gün baña Ümeyye rāst geldi ve eyitdi, ‘Babañ ta‘yīn itdüğü ismi tağyīr itdiñ. Şimdi ben saña ‘Abdu’r-Raḥmān dimezem. Zīrā Yemāmede Müseylimeye [S 299^b] er-Raḥmān dirler idi. Saña bir gayrı isim qorum’ didi. Ben eyitdüm, ‘Yā Ebā ‘Alī, ḥatırñ her ne dilerse öyle nidā’ it’ didüm³⁹⁰⁷. Eyitdi, ‘‘Abdu’l-İlāh ism olsun’ didi. Ben dağı qabūl itdüm. Baña muşāḥabet itdüğü vakit ‘Abdu’l-İlāh dir idi. Bedir günü iki zırh kıymeti ile aldum. Ve ma‘reke yerinden menzilime teveccüh itdüm. Ümeyyeye oğlu ile rāst geldüm. Baña nidā’ itdi, ‘Yā ‘Abde’l-İlāh’ didi³⁹⁰⁸. Bir dağı cevāb virdüm. Baña eyitdi, ‘Beni qatlden ḥalāş eyle, saña ol iki zırhdan fā’ide ideyüm.’ Zırhları bırağup Ümeyye ile

³⁹⁰⁷ didüm: didi M

³⁹⁰⁸ yā ‘abde’l-ilāh didi: M’de yok

oğulunuñ eline yapışdum. Hâzret-i Bilâl bizi gördi. Ümeyye aña Mekke de çok cefâ' itmiş idi ki dîninden döne. Feryâd itdi ki 'Yâ enşarallâh ve enşâr-ı resûlallâh, işte müşrikleruñ re'îsi ve hâbîşi. Ben hayât bulmayam eger ol sağ olursa.' Ehl-i islâm Bilâlün âvâzın işitdiler. Kılıcıların 'uryân idüp yürüdiler. Her ne deñlü ben bunları, 'Benüm esîrlerimdür' didüm, fâ'ide itmedi. [M 438^b] Âkıbet kendümi anlaruñ üzerine bırağdum. Hübâb bini'l-Münzir anuñ burunını kılıc ile kesdi. Yüzünüñ kesildigin göricek baña eyitdi, 'Abdu'l-Îlâh, beni anlara teslîm eyle.' Elimi anuñ himâyetinden cüdâ itdüm. Bu eşnâ da Hübeyb bin Yesâf-ı Enşârî anı kılıc darbıyla katl itdi. Ve Hübâb bini'l-Münzire 'Alî ibni Ümeyyeye darb urup ayağın düşürdi. Ol hînde 'Alî bir heybet ile feryâd itdi ki 'ömrümde öyle heybetlü âvâz işitmedüm. Andan 'Ammâr bin Yâsir rağıyallâhu 'anh katl itdi." Nakl olunur ki 'Abdu'r-Raḥmân bin 'Avf gâhî eydür idi ki 'Bilâle Allâhu te'âlâ rahmet itsün, zırhlarımı zâyî' itdi ve esîrlerümi katl itdürdi' didi.

Dördinci Vâkı'a

Ol ma'rekede emîrû'l-mü'minîn 'Ömer bini'l-Hattâb rağıyallâhu 'anh eydür, "Ol ma'rekede kalbim ufandı, resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem öñinde. 'Âşım bin Hişâmdur, anuñla ceng yıkdı."

Beşinci Vâkı'a

Ol hâzretüñ mu'cizatından bir mu'cize vâkı' oldı. Ebû Dücânedden menķûldur rağıyallâhu 'anh, eydür, "Ol ma'rekede kılıcım ufandı. Resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem bu hâle vâkıf olup bir çüb elime virdi, bir uzun kılıc oldı. Tâ küffâr münhezim olunca anuñla ceng itdüm."

Altıncı Vâkı'a

Ol hâzretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ mu'cizat-ı bâhiresinden bir cemâ'at benî 'Abdu'l-Eşhelden rivâyet iderler ki ol gün Seleme bin Eslemüñ kılıcı şındı. Andan gayrı yarağı yogıdı. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem aña elinde olan çübı virdi, bir kılıc olup tâ şehid olunca bile idi. Hayber günü Fârûk-ı a'zamuñ hilâfeti zamânında vâkı' oldı.

Yedinci Vâkı'a

Bedir esîrlerinin zikridür. Eydürler ki Bedirde katl olunan yetmiş kimesnenüñ otuza qarîb kimesne rü'esâ'dan idi. Bir cemâ'at daḥı şanâdîd-i Kureyşden esîr oldılar.

Esîrlerûn rû'esâ'sından 'Abbâs bin 'Abdi'l-Muṭṭalib ve 'Uḳayl bin Ebî Ṭālib ve Ebu'l-'Âş bin er-Rebî'a ve 'Azîz bin 'Amr ve Velîd bini'l-Velîd [M 439^a] bini'l-Muḡîre Ḥālid bin Velîdûn birâderidür ve Vehb ibni 'Umeyr el-Laḥmî ve Süheyl bin 'Amr ve 'Uḳbe bin Ebî Mu'ayt ve Naḍr ibni'l-Ḥāriş. Ve 'Uḳbe ve Naḍr esîr olduğdan soñra ḳatl olundılar ki zîkr olunur, *inşâ'allāhu te'ālā*. Müselmānlardan on dört kimesne şehîd oldılar. Altısı muhācîrinden ve sekizi enşârdan idi, [S 300^a] *raḍiyallāhu 'anhum*.

Sekizinci Vāḳı'a

Ebū Cehil-i la'înûn ḳatlidür. Zîkr olunur, 'Abdu'r-Raḥmān bin 'Avf raḍiyallāhu 'anh eydür, "Ben Bedirde ceng şaffında enşârdan iki cüvānuñ ortasında idüm. Eyitdüm, 'Ne olaydı iş görmiş iki pehlivānuñ ortasında olaydum.' Ol iki cüvānlar eyitdiler, 'Ey 'ammî, Ebū Cehili bilür misin.' *'belî* bilürem' didüm. 'Anı neylersiz' didüm. Eyitdi ki 'Resûlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem çok îzā' vü cefā' itmiş. 'Ahd itdik ki anı göricek ayrılmayalım, tā anı ḳatl itmeyince ve yāḥūd rûhumuz bezl idelüm.' Ben ol iki cüvānuñ kelāmından hoşḥāl oldum ve ḳuvvet-i ḳalb ḥāşıl itdüm. Ol laḥẓada Ebū Cehil devesine süvār olmuş geldi. Leşker ortasında cevelān itdi. Ol cüvānlara nişānın didüm. İki şāḥîn gibi pervāz idüp Ebū Cehili ḳaşd itdiler. Evvelki ḍarbede ol la'înûn ayaḡın kesüp yere düşürdiler." Ol iki cüvāna Mu'āz ve Mu'avviz dirler idi. Gāḥî babalarına nisbet iderler, Ḥāriş oḡulu dirler. Ve gāḥî vālidesine nisbet iderler, 'Afrā' oḡulu dirler. Mu'āz bin 'Afrā'dan mervîdür ki "Ebū Cehile zaḥm urdum, sākı düşdi. Oḡulu 'İkrime ardımdan irişüp elimi ḳaldı. Sîneme aşıldı. Ol ḥâlde yine ceng itdüm. Tā kim elimi ayaḡımla başup kesdüm." İkiisi daḡı peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ ḥuzûr-ı şerîfine geldiler ve Ebū Cehilüñ ḳatlini da'vā itdiler. Her biri, 'Ben yalnız ḳatl itdüm' didi. Ḥāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Ḳılıclarıñuz getürüñ' didi. Naẓar idüp buyurdi ki 'İkiñüz [M 439^b] ḳatl itmişsiz.' Ammā selbini ya'nî üzerinde olan silāḥın ve esbābın Mu'āza baḡışladı. Mu'avviz peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ ḥuzûrından gidüp cenge āḡāz itdi, tā şehîd olunca, *raḍiyallāhu 'anhu*. Ve Mu'āz ol zaḥm ile ḥāzret-i 'Oşmānuñ raḍiyallāhu 'anh zamānına dek sağ oldu. Ve eydürler ki peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Allāhu te'ālā raḥmet itsün 'Afrā' oḡullarına ki bu ümmetüñ fir'avnını ve küffāruñ başı olan zālîmi ḳatl eyledi.' Ve ḥāzretten suāl itdiler ki 'Anlar ile Ebū Cehil ḳatlinde daḡı kim şerîk oldu.' Buyurdi ki 'Melā'ike.' Müstekşā nām kitābda Ebū Cehili Mu'āz bin 'Amr bin Cemūḥ ḳatl itdi dimiş. Vaḳıdiden eydür, Ebū Cehilüñ ḳılıcı tā bu güne dek ālü Mu'āz bin 'Amruñ elindedür.

Naql olunur ki Bedir günü resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu, ‘asker-i küffâr münhezim olduğundan sonra, ‘Kimdür ki Ebû Cehil haberin getüre ki hâli nice oldu.’ İbni Mes‘ûd rağıyallâhu ‘anh ‘ale’l-fevr gelüp ceng yerine varup meyyitler arasında gördi ki Ebû Cehil yaralı hor ve zelîl yatur, hayâtıdan bir barmağ kalmış. İbni Mes‘ûd rağıyallâhu ‘anh andan Mekke de çok cefâ’ görmüş idi. Sînesi üzre oturup şakalın eline aldı. Ve eyitdi, ‘Ey Ebû Cehil, sen misin bu hâlde. Haqq te‘âlâ seni hor u zelîl itdi ey Allâh düşmanı’ didi. Ebû Cehil eyitdi, ‘Bundan ziyâde nice olur ki bir kişiyi kendü kavmi helâk eyleye.’ İbni Mes‘ûd rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Seni nice katl ideyüm ve seni katl iden benüm.’ Ebû Cehil eyitdi, [S 300^b] ‘Kul efendisini öldürmek olmaz, ol sen degilsin’ didi. Bir kavil dağı Ebû Cehil oldur ki Ebû Cehil eyitdi, ‘Ne olaydı beni bakca ve andan gayrı bir kimesne katl ideydi.’ Bu söz enşârdan ta‘rîzdür ki zirâ‘at muqayyedlerdür. Çün İbni Mes‘ûd sînesine çıkdı, eyitdi, ‘Ey çübâncık, bülend yere çıkdıñ. İn ki feth-i nuşret kimüñdür.’ İbni [M 440^a] Mes‘ûd eyitdi, ‘Allâhu te‘âlânuñdur ve resûlünüñdür. Ey mel‘ün, sen Fir‘avndan eşeddsin. Ol garğ olıcağ inşâfa geldi ve kendünüñ yaramazlığın i‘tirâf itdi. Sen bu hâlde yine dalâlet üzre ısrâr idersin.’ Ebû Cehil eyitdi, ‘Şâhibiñe ya‘nî Muhammede eyit ki ben bu ‘âlemden giderem, kalbimde andan büyük düşmanım yokdur.’ İbni Mes‘ûd rağıyallâhu ‘anh eydür, “Kılıcım çıkardum ki başın kesem. Kılıcım çün künd idi, kesmedi. Âhir kendünüñ kılıcın aldum, başını gevdesinden cüdâ itdüm. Kaçan ol la‘înüñ başın kesmek diledüm, baña eyitdi, ‘Boyunumdan bir miqdâr bile kes ki tâ kim başım büyük görsünler.” Andan menkûldur ki “Ol la‘înüñ başın kesdüm. Getürmege kâdir olmadum. Bir ipe dağdum. Ardımca sürüyerek hâzret-i server-i kâinātuñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ huzûr-ı şerîfine getürdüm. Ve eyitdüm, ‘Yâ resûlallâh, Ebû Cehilüñ başıdur.’ Buyurdu ki ‘Vallâhi oldur.’ Andan kalkup muhkem aña nazar itdi. Ve buyurdu ki ‘el-ğamdu lillâhi’llezî ağızâke. Bu şahış bu ümmetüñ Fir‘avnıdır.’ Allâhu te‘âlâya şükr itdi, dîn düşmanınıñ helâk olduğıçün.” Bir rivâyetde secde-i şükr eyledi. Bir rivâyetde iki rek‘at şükrâne namâz kıldı.

Topkuzuncı Vâkı‘a³⁹⁰⁹

Naql olunur ki peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem aşhâbına buyurdu ki ‘Ben benî Hâşimi ve gayrıyı bilürem ki Mekkenen ikrâh ile çıkmışlardır. Her kağıñızuñ benî Hâşimden huşuşan ki ‘Abbâs bin ‘Abdi’l-Muṭṭalibe râst gele katl itmesün. Ve Ebu’l-Baḥterî dağı ‘ahdnâmei ibtâl itmege sa‘y itmişdür. Ve hergiz peygamberi rencide

³⁹⁰⁹ vâkı‘a: M’de yok

itmemişdür. Ve küffârı dağı ĩzâ'dan men' ider idi. Anı dağı katl itmeñ' didi. Ebû Huzeyfe bu sözi işidicek eyitdi, 'Biz pederlerimiz ve birâderlerimiz ve 'ammîlerimiz katl eyledik, Allâh haqqıçün. Eger 'Abbâsa râst gelürsem kılıcum ile yüzine darb ideyüm' didi. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem bu kelâmı işidicek hażret-i 'Ömere nazar idüp eyitdi, 'Yâ Ebâ Hafş, ne dir işidür misin. [M 440^b - M 441^a]³⁹¹⁰ Peyğamberüñ 'ammîsinüñ yüzine kılıc urmak ister.' Hażret-i 'Ömer eyitdi, 'Yâ resûlallâh, icâzet vir, bu münâfıkuñ boyunun urayum.' Hażret buyurdi ki 'Münâfık ve kâfir degildür. Pederinüñ ve birâderinüñ ve 'ammîsinüñ gamından ötüri söyledi. Anı katl itme. Ola ki bir vakıtde şehîd ola. Ve bu sözine şehâdeti keffâret ola. Ve cennete gide.' Mervîdür ki hażretüñ bu mâcerâsın 'Ömer rağıyallâhu 'anh ile Ebû Huzeyfeye didiler. Sözine peşimân oldı ve Haqq te'âlânüñ ğażabından havf itdi. Andan soñra ğazâ'larda hâzır olup 'azîm cengler itdi, tâ kim şehîd ola. 'Âkıbet Müseylime cenginde şehîd oldı.

Onıncı Vâkı'a

Mervîdür ki Ebu'l-Yeser bin Ka'b bin 'Amr el-Enşârî 'Abbâsı esîr itdi. Ol şaġırü'l-cüşse [S 301^a] kimesne idi. 'Abbâs bülend ve kavî şaġış idi. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Abbâsı nice esîr itdiñ.' Eyitdi, 'Bir kimesne baña mu'âvenet itdi. Lâkin bildigüm kimesne degildür. Ğâyet 'azîm ve heybetlü âdem idi.' Hażret buyurdi ki 'Ol melâ'ikeden bir melek-i kerîm idi. Saña yardım itdi.'

On Birinci Vâkı'a

Vâkıdî eydür, Ebû Dâvûd-ı Mâzinî eydür, "Ebu'l-Baġterîye râst geldüm. Ve didüm ki 'Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem ışmarladı, seni katl itmesünler. Lâkin elin tut seni bağlayum' didüm. Ebu'l-Baġterî eyitdi, 'Ol beni ışmarladı ise ben dağı anuñ maşlahatını göreyüm. Lâkin Mekke hâtunları bilürler ki ben kimesneye bağlanmağa el virmem. Ve sen dağı benden ferâġat itmezsin. Her ne dilerseñ eyle' didi. Ebû Dâvûd dağı aña bir ok atdı. Ölecek yerine râst gelüp helâk oldı.

On İkinci Vâkı'a

Getürmişlerdür ki ehl-i islâm esîrlerin zabt itdiler ve muġkem ipler ile bağladılar. 'Abbâs ol bend eleminden bütün gice inledi. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem anuñ nâlesinden şabâġa dek uyumadı. Aşġâbdan biri bu ma'nâyı ma'lûm idindi. 'Abbâsuñ

³⁹¹⁰ M nüshası 441 numaralı varaġın görüntüsü Milli Kütüphane'nin sitesinde mevcut değildir. Bu varak S nüshasından yazılmıştır. S 300^b yaprağının yarısından S 301^b varağının sonuna kadar olan kısımdır.

bendini hafif eyledi. ‘Abbās h‘āba vardı. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘‘Ammimūñ inīldisi işidilmez oldu.’ Ol şahış eyitdi, ‘Ben anuñ bendini gevşetdüm.’ Buyurdu ki ‘Cümle esīrleruñ bendini öyle iduñ.’ ‘Abbāsuñ kışşası ve īmāna gelmesi bundan şoñra beyān olunur, *inşā‘allāhu te‘ālā*.

On Üçüncü Vākı‘a

Naql olunur ki şanādīd-i Kureyšden yigirmi dört kimesnenuñ lāşelerin Bedir kuyularından bir cāha ilkā’ itmek emr itdi. Ümeyye bin Halefüñ lāşesini sürürken cesedi pārelendi. Ol hāl üzerine kodı. Ve koķmış cīfesin ol araya yuvaladılar. Ve üzerine taş ve toprak dōkdiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem emr itdi, küffāruñ murdār cesedlerin bir kuyuya atalar ki aña kalīb dirler. ‘Utbeyi daħı ol hāl üzerine hāk ü hāşāk arasından çeküp ol kuyuya atdılar. Huzeyfe babasını bu hālde görüp beñzi müteğayyir oldu. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu hāli müşāhede idicek eyitdi, ‘Yā Huzeyfe, pederinuñ bu hālinden beñzer ki sāna bir dağdağa ‘ārız oldu.’ Huzeyfe rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Allāh hāķķı içün islāma geleliden berü baña bir şekk ‘ārız olmamışdur, lākin pederim ahlāķ-ı hamīde şāhibi idi. Ben ümīd iderdüm ki o şıfatlaruñ berekatı ile islām müyesser ola. Şimdi maķşūdumuñ hilāfin görüp hātırım perīşān oldu.’ Bu kelām mukābelesinde peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña hayır du‘ā’ itdi.

On Dördüncü Vākı‘a

Mervīdür ki ol sultān-ı enbiyā’ ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selāmuñ ‘ādeti şerīfesi ol idi ki kaçan bir yerde ki manşūr ola, üç gün anda eglenürler idi. Aña binā’ en üç gün anda ikāmet buyurup üçüncü gün ‘izzet ile süvār oldılar. Ve ol lāşeleri atdıkları kuyunuñ üstine geldi. Ve nidā’ idüp birer birer hitāb idüp buyurdu ki ‘Yā ‘Utbe bin Rebī‘a ve yā fülān yā fülān, Hāķķ te‘ālā size va‘d itdigini hāķķ bulduñuz mı. Baña eyitdigi va‘di ben hāķķ buldum.” Ve buyurdu, ‘Siz kavmiñüzüñ [S 301^b] yaramazlırsız. Peygamberiñüzü tekzīb itdiñüz, ğayrılar taşdıķ itdiler. Siz şehrinden [M 441^b] ve dār u diyārından çıkardıñuz, ğayrılar penāh oldu. Ve siz benümle kıtāl itdünüz, ğayrılar nuşret itdiler.

Naql olunur ki hāzret-i ‘Ömer ibni’l-Haţţāb rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ruhsız cesed ile nice söyleşürsüz.’ Bir rivāyetde aşhāb ve bir cemā‘at bu suālī itdiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu, ‘Siz anlardan ziyāde işidür degilsiz şol sözi ki ben anlara iderem.’ Erbāb-ı hadīş mevtā kā’ilin kavlin işitmek yanında çok kelām itmişlerdür. Ba‘zılar eydür, işitmek ‘ilimden ‘ibāretdür. Bir rivāyetde peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem böyle buyurdu ki ‘*leķad ‘alimu enne mā*

va'edehum haḥḳḳ te'ālā.' Ya'nī, 'Taḥḳīḳ bildiler ki şol nesnei ki rabbileri va'd itdi, haḥḳḳdur yāḥūd te'vilde oluna.' Katāde raḍıyallāhu 'anh rivāyet ider. 'Āiše raḍıyallāhu 'anhā buyurmuş ki Haḥḳḳ te'ālā müşrikleri diri itdi, tā kim resūlinūñ kelāmın işidüp ḥasretleri ziyāde ola. Fi'l-ḥaḳīḳa bu te'villere ḥācet yoḳdur. Zīrā rūḥ müfāraḳat itdikden şöñra yine bedene ta'alluḳ ider. Egerçi nice ālāt rūḥ-ı ḥayvānī gitmesiyle baṭṭāl olur. na 'īmun fi'l-ḳabri ve 'azābu ḳabr³⁹¹¹ i 'tiḳādı buña rāci'dür.

On³⁹¹² Beşinci³⁹¹³ Vāḳı'a

Vāḳidī rivāyet ider ki Ḥāriş bin er-Rebī'a, ki Rebī'a vālidesinūñ ismidür pederi Sūrāḳadur, benī Neccār ḳabilesinden idi, Bedire getürdiler. Küçürek idi. Ḥavzdan ağızıyla şu iḳerken bir ḡayrıya atılan ok anuñ sīnesine doḳundı. Ḳanı ḥavz iḳine dökölüp şehīd oldu. Vālidesi bu ḥaberi işidüp eyitdi, 'Vallāhi oḡulum iḳin ağlamazam, tā peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem gelmeyince. Andan suāl iderem. Eger oḡulum cennetde ise andan ötüri ağlamazam. Eger cehennemde ise andan ötüri yaş³⁹¹⁴ yerine ḳanlar dökerem' didi. Ḥazret Medīneye mürāca'at idicek Rebī'a varup eyitdi, 'Yā resūlallāh, aña benüm maḥabbetim³⁹¹⁵ bilürsin. Ammā isterem ki ol cennetde midür. Tā kim muşibete şabr ideyüm ve illā gözümden ḳan revān ideyüm.' Resūlullāh şallallāhu 'aleyhi [M 442^a] ve sellem buyurdi ki 'Ey Ümmü Ḥārişe, senūñ oḡuluñ bir cennetde deḡil belki nice cennetlerdedür. Ve anuñ me'vāsı firdevsdür.' Rebī'a eyitdi, 'İmdi oḡulum iḳün ağlamazam.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem bir ḳab ile şu taleb itdi. Mübārek elin iḳinde ḡasl itdi. Ve mażmaza idüp Ḥārişeūñ vālidesinūñ ve kız³⁹¹⁶ ḳarındaşına iḳürdi. Ve başlarına ve yüzlerine ve 'üzuvlarına sürdi. Medīnede yüzi ve gözi nūrlı ve 'ömri uzun kimesne olmadı.

Beşinci Faşıl

Emvāl-i ganīmeti taḳsīm itdüklerin beyān ider, hezīmetden şöñra. Ve ba'zı esīrlerden fidye ne keyfiyyet ile alındı. 'Ulemā'-yi siyer raḥimehumullāh şöyle getürmişlerdür ki 'Ubāde bin eş-Şāmitden raḍıyallāhu 'anh naḳl olunur ki Bedir günü müselmānlar üç fırḳa oldılar. Bir fırḳa ḥabībullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥıfz u ḥırāsetinde olup 'arīşūñ ya'nī ol çārdāḳ ki itmişler idi, eṭrāfına tolaşup gözedürler idi. [S

³⁹¹¹ "Kabirde nimetler kavuşmak ya da azaba düçar olmak."

³⁹¹² on: M'de yok

³⁹¹³ beşinci: dördinci S

³⁹¹⁴ andan ötüri yaş: M'de yok

³⁹¹⁵ maḥabbetim: M'de yok

³⁹¹⁶ ve kız: M'de yok

302^a] Bir bölügi küffâr ile ceng ü muhârebe iderler idi. Ve bir bölügi emvâl ü esliha cem' idüp esîrleri zabt ider idi. Her tâ'ife māl-ı ğanîmetde kendülerinüñ ziyâde istihkākın zann iderler idi. Ceng idenler, 'Aşıl istihkāk bizümdür' dirler idi. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemi bekleyenler, 'Aşıl ğanîmete biz alayuz' dirler idi. Ğanîmeti ve esîrleri zabt idenler ğanîmeti kendülerinüñ mülki bilmişler idi. Kavim mabeyninde ihtilâf vâkı' oldu. *yes'elüneke 'ani'l-enfâli kuli'l-enfâlu lillâhi ve'r-rasûli*³⁹¹⁷ âyeti nâzil oldu, âhirine varınca. Andan soñra, ve *aî'ullâhe ve rasûlehu * va'lemû ennemâ ğanimtum min şey'in feenne lillâhi ħumusehu ve li'r-rasûl*³⁹¹⁸ âyeti nâzil oldu. Her kim bir şey'i almışdı, getürdi. Tamâm cem' olup ihzâr itdiler. Ceng iden şahâbî kendülere ziyâde zann iderdi, cümle aşhâb-ı kirâm rađıyallāhu 'anhum mabeyninde 'ale's-seviyye kısmet olıcağ. Sa'd bin Ebî Vakķaş eyitdi, 'Yâ resûlallāh, kavmüñ fârislerine virdüğüñ gibi za'îflerine dağı virür misin.' Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem [M 442^b] buyurdi, *'hel tunşarüne illâ biđu'afâ'ikum*.³⁹¹⁹ Ya'nî, 'Nuşretiñüz zu'afâ'nuñ du'â'sıyladur.' Ve hem Sa'd bin Vakķaş eydür, "Bedir günü karındaşım katl olundu ki ismi 'Umeyrdür. Ve ben Sa'd bini'l-'Âşî katl itdüm. Ve kılıcın aña virdüm, ketfe³⁹²⁰ dirler idi. Taşarrufuma aldum. Ol kılıcı zikr idicek buyurdi ki 'Var anı dağı māl-i ğanîmete getür' didi. Hâzretüñ öñinden gitdüm. Baña bir mertebe melâl hâşıl oldu ki Allāhu te'âlâ bilür. Ancak hem karındaşım katl olundu ve hem elime giren gitdi. Henüz bir miqdâr yer gitdüm, sûre-i enfâl nâzil oldu. Baña eyitdi, 'Gel kılıcını al.'" Ve eydürler ki Şafrâ'ya gelüp bir depe üzerine nâzil oldu. Ve ğanâimi ehl-i Bedire kısmet itdi. Ve ol sekiz nefer ki 'özürleri olup kalmışlar idi, üçü aĝniyâ ve a'yân-ı muhâcirînden ve beşi enşârdan. Muhâcirînden 'Osmân ve Talha ve Sa'îd bin Ebî Zeyd rađıyallāhu 'anhum ve enşârdan Ebü Lübâbe ve 'Âşım bin 'Adiyy ve Hâriş bin Hâţıb ve Havvât bin Cübeyr ve Hâriş bin Şimme, ki anlaruñ zikri geçmiş idi, bu kısmete dâhil itdi. Ve Sa'd bin 'Ubâde egerçi hâzır degil idi, lâkin kemâl-i ragbeti olup çıkdığı vakit yılan şokmış idi, aña dağı hisşe ta'yîn itdi. Bir rivâyetde Sa'd bin Mâlik Sâ'idî dağı çıkmağa hâzırlandı, marîz olup vefât itdi. Anuñ vereşesine dağı hisşe virdi. Ve bir rivâyetde şühedâ'-yı Bedirüñ vârişlerine hisşe virdi. Ve Ebü Cehilüñ devesin ve zû'l-fikâr adlu kılıcın kendüye aldı. Zû'l-fikârı soñra hâzret-i imâm 'Alîye bağışladı. Andan esîrleri bağlayup bir cemâ'ati anlaruñ muhâfazasına ta'yîn itdi.

³⁹¹⁷ el-Enfâl 8/1

³⁹¹⁸ İktibasın "ve aî'ullâhe ve rasûlehu" kısmı ayette "aî'ullâhe ve 'aî'u'r-rasûle" şeklindedir. en-Nisâ 4/59. İktibasın kalan kısmı başka bir ayettendir. el-Enfâl 8/41

³⁹¹⁹ *Sahîhü'l-Buhârî*, 4/36 (no.2896). Kaynakta tam olarak "hel tunşarüne ve turzeküne illâ biğu'afâ'ikum" şeklindedir.

³⁹²⁰ Kaynaklarda "zülkife" olarak geçer.

Ebū Bekirūñ ve ‘Ömerūñ rađıyallāhu ‘anhumā esīrleri haqqında ihtilāf itdiklerin, beyān ider. Naql olunur ki esīr olan cemā‘at Ebū Bekire rađıyallāhu ‘anh bir kimesne³⁹²¹ irsāl itdiler ki ‘Biz ve siz akrabāyuz. Bizüm eñ ırağımız gayrılardan yaqındur. [S 302^b] Şāhibiñe ya‘nī Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden iltimās eyle ki bize ihsān itsün, kayddan ħalāş eylesün. Ve yāhūd fıdıye qabūl itsün, bizüm kanımızdan geçsün’ didiler. Şıddīk rađıyallāhu ‘anh [M 443^a] anlaruñ kelāmın qabūl idüp ādemlerin mesrūren irsāl itdi. Andan ħazret-i ‘Ömere dağı bir kimesne irsāl itdiler. Şıddīka didikleri gibi bi‘aynihi aña dağı ‘arz itdiler. Ĥazret-i Fārūk rađıyallāhu ‘anh anlara dūrüşť sözler ve istemedikleri kelāmı irsāl itdi. Andan peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemuñ ħuzūrına sür‘at itdi. İttifāq Şıddīkı anda buldı, esīrleruñ sözlerin ortaya getürmişler. Ve qarābetliklerin zıkr idüp anlara ihsān u kerāmete tergīb itdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña aşlā cevāb virmedi. Çün kim meclisden gitdi, ħazret-i ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā resūlallāh, bunlar Allāhu te‘ālānuñ ve resūlinuñ düşmanlarıdır. Seni vaţanıñdan iħrāc itdiler. Ve senüñle muqābeleğe qaşđ itdiler. Bunlaruñ boyunların ur. Ĥaqq te‘ālā seni anlaruñ fedā’sından ġanī itdi. Bunlar ehl-i küfrüñ re’īsleridür. Fülān kimesne ki benüm akrabāmdur, baña vir, boyunun urayum. Ve ‘Uqaylı ‘Alīye teslīm eyle, qatl itsün. Ve ‘Abbāsı Ĥamzaya emr eyle, öldürsün. Tā kim ma‘lūm ola ki küffāruñ düstluğı qalbimizde qalmamışdır. Ve islām dīni refī‘ ü ‘azīz olsun.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña dağı cevāb buyurmadı. Tekrār Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh gelüp eyitdi, ‘Yā resūlallāh, akrabāñı cümle helāk itme. Ve ihsān qā’idesin terk itme. Ve Ĥaqq te‘ālā anlaruñ birine hidāyet itmek evlādur, dālālet üzerine olalar.’ Bu def‘a dağı cevāb buyurmadı. Tekrār ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh gelüp eyitdi, ‘Yā resūlallāh, işit benden, bunlaruñ boyunların ur. Müselmānlaruñ qalblerine şifā’ vir.’ Aña dağı cevāb buyurmadı. Üçinci kerre Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh geldi. ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh dağı ħāzır idi. Yine anlar şefkat ü merĥamet ‘arz itdi. Ĥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ħaymeden taşra çıkup mübārek yüzün aşĥāba eyitdi ve buyurdı ki ‘Ebū Bekirūñ mişli melā’ikedden Mīkā’il ‘aleyhi’s-selāmdur ki Raĥīm ü müşfikdür. Mücrimlere dā’imā ‘Afüvv ü Ra’ūfdur. [M 443^b] Rabbü’l-‘izzetden anlaruñ haqqında ‘afv taleb ider. Ve anuñ enbiyā’ mābeyninde mişli İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām gibidür. Qavmine raĥīm ü müşfik idi. Āteşe atdıqları vaqit bundan ziyāde bir nesne söylemedi, *uffin lekum ve limā ta budüne*³⁹²². Ve dağı eyitdi, *femen tebi ‘anī feinnehu minnī ve men ‘aşānī feinneke ġafūrun raĥīm*³⁹²³.

³⁹²¹ kimesne: cemā‘at M

³⁹²² el-Enbiyā 21/67

³⁹²³ İbrāhīm 14/36

Ve 'İsā 'aleyhi's-selām gibidür ki eyitdi, *fein*³⁹²⁴ *tu 'azzibhum feinnehum 'ibāduke ve in tağfir lehum feinneke ente'l- 'azīzu'l-ḥakīm*³⁹²⁵. Ve 'Ömerüñ mişli Cebrā'īl 'aleyhi's-selām gibidür ki a'dā'ullāha 'azāb u naḳmet indürür. Ve anuñ enbiyā'da mişli Nūḥ 'aleyhi's-selāmdur ki eyitdi, *rabbi lā tezer 'ale'l-arḍi mine'l-kāfirīne deyyāran*³⁹²⁶. Ve daḥı Mūsā 'aleyhi's-selām gibidür ki eyitdi, *rabbena'tmis 'alā emvālihim veşdud 'alā kulūbihim felā yu'minū ḥattā yeravu'l- 'azābe'l-elīm*³⁹²⁷. Rāvī eydür, bundan soñra peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem [S 303^a] aşḥāba buyurdi, 'Aşḥābım, sizüñ fuḳarā'ñuz vardur. Bu esīrleriñüzden kim ki fedā' virür ise aluñ. Virmeyenüñ boyunını uruñ.' İbni Mes'ūd raḍıyallāhu 'anh eydür, "Ben eyitdüm, 'İllā Süheyl bin Beyzā' ki ben Mekke de işitdüm, islām ızḥār itdi.'" Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem aña cevāb virmedi. 'Abdullāh eydür, "Baña şa'brek bir sâ'at gelmedi ki izin olmadın bilmezlik ile söz söyledüm. Semā'ya nazar itdüm, taş üzerime nāzil olmasun. Bir laḫzadan soñra mübārek başın kaldurup buyurdi ki 'İllā Süheyl bin Beydā'.' Ol kelāmdan şol ḳadar sürür ḥāşıl itdi ki 'ömrümde andan ziyāde sevinmedüm. Andan buyurdi ki 'Nice ḳalbler vardur ki taşdan berkdür. Ve nice ḳalbler vardur ki ḥarīrden yumşakdur.' Andan fıdye cānibine, ki Ebū Bekir-i Şıddīḳ işāret itmişdi, meyl idüp şavāb gördi. Ve buyurdi ki 'Esīrler ḫaḳḳında iḥsānı terk itmeñ. Ve mālı olmayanı āzād eyleñ.' Ebū 'İzze-i şā'ir ḫazrete şallallāhu 'aleyhi ve sellem fāḳrını 'arz itdi. Ve didi ki 'Beş ḳızım vardur. Eger beni āzād idesin herḡiz ehl-i islāmuñ cengine gelmeyem ve hīç kimesnei [M 444^a] taḫrīz itmeyem.' Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem aña iḥsān itdi, āzād eyledi. Bāḳī Ebū 'İzzenüñ ḳışşası ḡazve-i Uḫudda beyān olunur, *inşā'allāhu te'ālā*.

Ve ehl-i islāmuñ ba'zıları ki şan'at-ı kitābet bilürler idi, öyle buyurdi ki her biri enşāruñ evlādından on kimesne ögrede, andan āzād ola. Andan ḳudreti olanlara miḳdārınca fıdye ta'yīn olundu. Hīç kimesnenüñ fıdyesi dört biñden ziyāde degil idi ve biñ dirhemden eksük degil idi. 'Abbāsa fıdye ta'yīn buyurıcaḳ, 'Ben müselmānum, ḳavmim beni ikrāḥ ile ḳıḳardılar.' Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Senüñ islāmıñ Allāhu te'ālā bilür. Lākin biḫasbe'z-zāḫir bizümle muḫārebeye geldiñ. Elbette senüñ iḳün müstāḳil ve iki birāderzādeñ iḳün, ki 'Uḳayl bin Ṭālib ve Nevfel bini'l-Ḥārīşdür, ve ḫalīfeñ iḳün, ki 'Uḳbe bin Ceḫddür³⁹²⁸, 'aleyhinde fıdye lāzımdur.' 'Abbās eyitdi, 'Benüm nesnem yokdur. Bu deñlü mālı ḳande buluram.' Ḥazret-i peygamber

³⁹²⁴ fein: Ayette "in" olarak geçer.

³⁹²⁵ el-Māide 5/118

³⁹²⁶ Nūḥ 71/26

³⁹²⁷ Yūnus 10/88

³⁹²⁸ 'uḳbe bin ceḫd: Kaynaklarda "'utbe bin ceḫdem" olarak geçer.

şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu, ‘Ol altunları ki çıktuğun vakit hātūnuñ Ümmü Faḍla virdiñ ve didin ki ben bu seferde ölürsem sen bir miqdārı al ve evlādımuñ her birine bir miqdār vir.’ ‘Abbās eyitdi, ‘Bunu saña kim didi.’ Buyurdu ki ‘Rabbim haber virdi.’ ‘Abbās, ‘Gerçek buyurursın. Ben anı hātūnuma viricek Allāhu te‘ālādan ğayrı kimesne muṭṭālī‘ değil idi. *eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enneke rasūlullāh*’ didi. Ve eydürler ki ‘Abbās ol kimesnelerde dāhıl idi ki leşker-i küffārı her gün biri besleye. Aña binā‘en yanına yigirmi vuḳıyye altun almış idi ki ‘askeri iṭ‘ām ide. Kendüye nevbet gelmedin hezīmet vāḳı‘ oldı. Ol altunı müselmānlar alup ğanīmete idḥāl itdiler. Her ne deñlü ‘Abbās yalvardı ki ol altunı kendünün ve etbā‘ınuñ fidyesine ḥisāb ideler, müyesser olmadı. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Bir nesne ki küffār ‘askerini [S 303^b] takviyet ve anlara mu‘āvenet için çıkmış ola fidyeye ḥisāb olunmaz.’

Beyhaḳī raḥimehullāhi ‘aleyh [M 444^b] Delāilü’n-nübüvvesinde getürdi, ‘Abbās yüz vuḳıyye altun fidyeye virdi. Ve anuñ mālī cümlesinden ziyāde idi. Müselmānlar fidyeye aḥzine şürü‘ idicek Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp bu āyet-i kerīmei getürdi, *mā kāne linebiyyin en yekūne lehu esrā hattā yuşhine fi’l-‘arḍi turīdūne ‘araḍe’d-dunyā vallāhi yurīdu’l-āhirete vallāhu ‘azīzun ḥakīm*³⁹²⁹. Ya‘nī lāyık degildür hiçbir peyğambere ki anuñ esīrleri ola, küffārdan fidyeye ala. Ve mübālağa eyleye küffār katlinde, tā kim küffār ḳavmi ḳalīl ola. Ve islām ‘izzet bula. Ve ehl-i tevḥīd ğālib oldukları zāhir ola. Siz anlaruñ fedā’sına raġbet itdünüz. Dünyā metā‘ın dilediñüz. Allāhu te‘ālā sizūñ ğālib olmañuz murād ider. Allāhu te‘ālā ‘azīz ve ğālibdür. Ve düstların ğālib ider. Ve Ḥakīmdür, evliyā’sına lāyık olanı bilür. ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh eydür, “İrtesi peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün ḥuzūrına vardum. Gördüm ki Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh ile ağlar, ‘Sebeb nedür’ diyü suāl itdüm. Buyurdu ki ‘Yā ‘Ömer, fidyeye rāzī oldum.’ Ve bir yakın yerde bir ağac var idi, aña işāret buyurup didi ki ‘Aşḥābıma nāzil olacak ‘azābı baña ‘arz itdiler, bu ağacdān ḳarīb olmış.” İkinci āyet-i kerīme bu ma’nāyı beyan itdi, *ve levlā kitābun minallāhi sebekā lemessekum fīmā eḥaztum ‘azābun ‘azīm*³⁹³⁰. Ya‘nī eger ḥükm sebk itmese Ḥaḳḳ te‘ālādan levḥ-i maḥfūzda Ḥaḳḳ te‘ālādan elbette size ‘azāb nāzil olurdu, esīrlerden fidyeye aḥz itdügünüz için. Naḳl olunur ki peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Eger ‘azāb nāzil olaydı ḥazret-i ‘Ömer ile Ḳatādeden ğayrı kimesne ḥalāş olmaz idi. İkisi daḥı küffāruñ ḳatline rāzī olup muşırr olmışlar idi, *raḍıyallāhu ‘anhā*.’ Eydürler ki Uḥudda vāḳı‘ olan muşībet bundan ötüri vāḳı‘ oldı.

³⁹²⁹ en-Enfāl 8/67

³⁹³⁰ en-Enfāl 8/68. Baştaki "ve" ayette yer almaz.

Getürmüşler ki esîrleri hâzret-i resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve selleme ‘arz itdiler. Çün kim Nađr bini’l-Hârişi gördiler, [M 445^a] muhkem nazar³⁹³¹ itdi. Nađr yoldaşlarına eyitdi, ‘Muhammed baña muhkem nazar eyledi. Şöyle zann iderem ki beni katl ider. Zîrâ mevti müşâhede itdüm.’ Ol eyitdi, ‘Havfiñdan böyle görünür.’ Andan Nađr Muş‘ab bin ‘Umeyre eyitdi, ‘Senüñ baña karâbetiñ vardır. Şâhibiñe, ya’nî peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve selleme, söyle ki baña sâir gibi mu‘âmele itsün. Eger anları katl iderse beni dağı katl itsün. Eger âzâd iderse beni dağı âzâd itsün.’ Muş‘ab eyitdi, ‘Saña sâirler gibi nice mu‘âmele itmek gerek ki sen aşhâba çok îzâ’ itmişsin. Ve peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve selleme çok cefâ’ itmişsin. Ve Kur‘ân-ı ‘azîme ta’n eylediñ.’ Nađr eyitdi, ‘Vallâhi eger Kureyş seni esîr itmiş olsalar idi ben seni katl olunmağa kıomaz idüm.’ Muş‘ab eyitdi, ‘Gerçek dîrsin. Ammâ ben öyle itmem. Zîrâ islâm bizüm ‘alâkâmızı kıat’ itmişdür.’ Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hâzret-i ‘Alîye emr itdi ki Nađruñ boyunun uralar. Mîkdâd eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, ol benüm esîrimdür.’ Hâzret münâcât itdi, ‘Yâ rabbi, Mîkdâdı kendü fazlıñdan gani eyle.’ Hâzret-i [S 304^a] ‘Alî radıyallâhu ‘anh anuñ boyunun urdı. Nađruñ kıarındaşı³⁹³² anuñ katl olunduğın işidicek birkaç beyt söyledi. Bir gün hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem huzûrında ol ebyâtı okudılar. Hâzrete rikât gelüp buyurdı ki ‘Eger ol demde bu şi‘ri işitseydüm anı katl itmez idüm.’

Vâkı‘a-i Dîger

‘Ukıbe bin Ebi Mu‘aytuñ kıatlıdır. Ol la‘în peygamberüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ îzâ’ vü cefâ’sına kıatı çok düüşmüş idi. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mübârek arkasına devenüñ işkenbesin namâzda iken ol kıomış idi. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem anuñ helâk olması için du‘â’ itmiş idi. Bedir günü atı anı yere urdı. ‘Abdullâh bin Selime radıyallâhu ‘anhâyı esîr itdi. ‘İrku’-t-ıabya³⁹³³ nâm yerde ‘Âşım ibni Ebî Aflâha³⁹³⁴ emr itdi, tâ kim anuñ boyunun ura. ‘Ukıbe eyitdi, ‘Vâveylâ, bu deñlü esîr içinde benüm boyunum urmağa [M 445^b] sebeb nedür.’ Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Allâhu te‘âlâya ve resûline ‘adâvetiñ.’ ‘Ukıbe eyitdi, ‘Baña ihsân eyle. Kıavmiñe ne vechle mu‘âmele iderseñ baña dağı öyle eyle. Eger anları âzâd iderseñ beni dağı âzâd eyle. Eger fıdye ta’yîn iderseñ her ne ki dilerseñ ‘uhdesinden gelürem.’ Hâzret anuñ sözine iltifât itmedi, kıatline delâlet itdi. Eyitdi, ‘Ey Muhammed, beni öldürürsen

³⁹³¹ nazar: nağr M

³⁹³² Nağr’ın burada bahsi geçmeyen kardeşi Kuteyle’dir.

³⁹³³ ‘ırku’-t-ıabya: Kaynaklarda “‘ırku’-z-zabya” olarak geçer.

³⁹³⁴ aflâh: Kaynaklarda “aqlah” olarak geçer.

evlād-ı şıgārıma kim mütekeffil³⁹³⁵ olur.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Cehennem āteşi.’ ‘Āşıma hitāb itdi, ‘Emr olanı icrā’ eyleye’ didi. ‘Āşım anuñ boyunun urdı. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Ukbeye hitāb idüp buyurdi ki ‘Yaramaz kimesne idiñ. Allāh haqqı içün sencileyin bir kâfir görmedüm ki hazret-i Allāhu te‘ālāya ve resūline ve kitābına ĭzā’ ider. el-ḥamdulillāh ki senüñ katliñi baña gösterüp gözümü rüşen eyledi.’

Bir Vākı ‘a Daḥı

Naql olunur ki ‘Amr bin Ebī Süfyān hazret-i imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh elinde esīr oldı. Ve ‘Amr ḥabībullahuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hisşesine düşdi. Bir müddet ḥabs kaldı. Kureyş Ebū Süfyāna eyitdiler, ‘Oğuluñ fidyasını Medīneye gönder ki ḥalāş olsun.’ Ebū Süfyān eyitdi, ‘Bir oğulum Ḥanzala katl olundu. Eger bir fide daḥı virürsem oğulum Ḥanzala zāyi’ olduğu gibi mālım daḥı zāyi’ olur.’ Muḥaşşal oğlu ḥabsde kaldı. Tā şu zamāna dek benī ‘Amrdan Sa’d bin Nu’mān, ki gāyet pīr idi, Medīneden Mekke-i mükerrremeye ‘umre kaşdıyla gitdi. Bāḥuşuş Kureyş ‘ahd itmiş idi ki ‘umre ile gelenleri incitmeyeler ve kimesne anlara ta‘arruz eylemeye. Ebū Süfyān ol pīri dutup ḥabs itdi. ‘Tā oğulum ‘Amrı göndermeyince ben anı ḥabsden şalıvirmem’ didi. Sa’d kabīlesine ḥaber gönderdi. Benū ‘Amr bin ‘Avf peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden ‘Amrı taleb itdiler. Hazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Amr bin Ebī Süfyānı anlara bağışladı. Mekkeye gönderüp Sa’d bin Nu’mānı ḥalāş itdiler.

Bir Vākı ‘a Daḥı

Ḥakīm bin Ḥizām kışşasıdur. Ol şöyle [M 446^a] vākı’ oldı ki çün kim leşker-i küffār münhezim oldı, İbni Ḥizām piyāde yola düşdi. ‘Abdullāh bini’l-‘Avvām ve birāderi ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avvāma yetişdi ki ol ikisi bir deveye süvār olmuşlar idi. ‘Abdu’r-Raḥmān birāderi ‘Abdullāha eyitdi, ‘Sen deveden in, Ḥakīm süvār olsun.³⁹³⁶’ ‘Abdullāh a’rec idi. Eyitdi, ‘Benüm ‘özümi [S 304^b] bilürsin.’ ‘Abdu’r-Raḥmān eyitdi, ‘Bunuñ süvār olması bize enfa’dur. Ölürsek evlādımızı gözedür. Eger kalursak bizüm ḥatırımızı ri‘āyet ider.’ Ol iki birāderler Ḥakīme ri‘āyet idüp deveye bindürdiler. Ve kendüleri nevbetce devenüñ ardına süvār olurlar idi. Tā Mekkeye vāşıl oldılar. Naql olunur ki Ḥakīm bin Ḥizām Mekke fethinde müselmān oldı. Allāhu te‘ālā ve resūli maḥabbetinde sābitkadem oldı. Tamām ḥulüş ḥaşıl oldı. Ve eydürler ki ‘Arafātta yüz kıl

³⁹³⁵ mütekeffil: mütekellif **M**

³⁹³⁶ ‘abdu’r-raḥmān birāderi ‘abdullāha eyitdi sen deveden in ḥakīm süvār olsun: **S**’de yok

āzād itdi. Her birinüñ boyunında gümüşden tavk var idi. Ve her birinüñ üzerinde yazılmışdı ki bu āzād olmışdur, Allāhu te‘ālānuñ rızā’sı ve resūlinüñ rızā’sıçün. Ve eydürler ki her mevsimde islāmda ve cāhiliyyetde yüz bakar ve yüz deve ve yüz koyun kurbān ider idi. Altmışından soñra müselmān oldı. Ve islāmda altmış yıl ‘ömür sürdi. Bir gün hāzretten şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Cāhiliyyetde itdügüm hayrātuñ nef‘i olur mı.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Cāhiliyyetde itdügüñ islāmda itdügüñ eyülöklere mülhak ve hisāb olunur.’

Altıncı³⁹³⁷ Faşıl

Fethüñ haberi Medīneye irişdigin beyān ider. Bunda bir nice veķāyi‘ vardır.

Evvelki Vāķı‘a

Şöyle rivāyet ider ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vādī-i Şafrā’nuñ dayk yerinden çıkdıkda Zeyd bin Hārişi ve ‘Abdullāh bin Revāhaı rađıyallāhu ‘anhumā fetih beşāretinden ötüri Medīneye irsāl buyurdı. Zeyd bini’l-Hārişe kendünüñ nāķa-i kuşvāsına süvār itdürdi, tā kim ‘ale’t-ta‘cıl varup Medīneye sākin olanlara bu sürür haberin üşdüre. Ol [M 446^b] iki şahābī sür‘at ile Medīneye teveccüh itdiler. Vādī-i ‘Aķıķa irişdikde ‘Abdullāh Zeydden ayrıldı. Benī ‘Amr bin ‘Avf ve Hāţma ve Vā’il ve ehl-i Kūbā’ tarafına gitdi. Ve bir yüksek yere çıkup nidā’ itdi, ‘Ey enşār, beşāret olsun ki hāzret-i server-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şıhhat ü selāmet üzre olup müşrikler katl olundı. Ve şanādīd-i Kureyşden Ebū Cehil ve ‘Utbe ve Şeybe ve bunun emşāli dağı katl olundılar. Ve Süheyl bin ‘Amr gibi dağı nice kimesneler esīr oldı.’ ‘Āşım bin ‘Adiyy bunu işidüp eyitdi, ‘Gerçekmi dirsın.’ ‘Allāh hāķķıçün şahīhdür. Yarın inşā’ allāhu te‘ālā resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gelür. Ve esīrleri eli bağılu bile getürürler’ didi. Ve ‘Abdullāh bin Revāha Medīnenüñ etrāfında olan evlere birer birer varup haber virdi. Ve evlād-ı şığār-ı ‘Abdullāhuñ yanınca gezüp şenlik iderler idi. Ve Ebū Cehilüñ katline tamām sürür ızhār iderler idi. İttifāk ol gün habīb-i Ekremüñ kızı Ruķayye hātūn, ki hāzret-i ‘Oşmān rađıyallāhu ‘anhuñ zevcesi idi, vefāt itdi. Hāķ anı defn içün taşra çıķmışlar idi. Henüz defnden fāriğ olmamışlar idi. Zeyd bini’l-Hāriş rađıyallāhu ‘anh Medīneye irişdi. Muşallā hāķına nāķa üzerinde nidā’ itdi ki ‘Ebū Cehil fülān ve fülān katl [S 305^a] olundı. Ve fülān ve fülān esīr oldılar.’ Ba‘zı münāfıķlar Zeydi taşdıķ itmediler. Şöyle ki bir münāfıķ Üsāme bin Zeyde eyitdi, ‘Muhammed şallallāhu ‘aleyhi

³⁹³⁷ altıncı: beşinci S

ve sellem ve aşhâbı katl olundılar. Babañ kemâl-i hayretten ve ıztırâbından böyle dir. Nişân oldur ki peygamberüñ nâkasına süvâr olmışdur. Üsâme eydür, "Pederime tenhâda suâl itdüm ki 'Bu haber şahîh midür.' Zeyd yemîn itdi ki 'Şahîhdür.'" Üsâme rağıyallâhu 'anh eydür, "Tamâm şevket ile ol münâfıka vardum. Didüm ki 'Ey münâfık, bu maķûle kizb ile halka teşvîş virürsin. Yarın hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem geldikde senüñ [M 447^a] bu kelâmıñ 'arz idüp vücûd-ı nâpâkiñden 'âlemi pâk ideyüm.' Ol eyitdi, 'Ben dağı halkdan böyle işitdüm.' Bir münâfık dağı Ebû Lübâbe bini'l-Münzir, ki resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem anı Medîne de halîfe itmiş idi, eyitdi, 'Sizüñ aşhâbıñuz bir mertebe tağıldı ki artuķ bir yere cem' olmaz ve olmaķ muhâldür. Muhammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem katl olundu. Ve Zeyd anuñ nâkasına süvâr olmış.' Ebû Lübâbe eyitdi, 'Allâhu te'âlâ seni tekzîb ider.' Ve yahûd dağı Zeydüñ firârına cezm itdiler. İkinci gün peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem esîrleri kendi Şuķrân nâm gulâmını esîrler üzerine ta'yîn buyurdı. Kendüden evvel Medîneye gönderdi. Ol zamân esîrler kırķ toķuz kimesne idi. Evvel yetmiş kimesne idi ki beyân olunmuşdur. Anlaruñ 'aķabınca bi'z-zât aşhâbı ile gelüp Medînei teşrîf itdiler. Selâmet ü ganîmet ile mürâca'at buyurdılar.

İkinci Vâkı'a

A'yân-ı Medîneden Evs ve Hâzrec kabîlesinden bile gitmeyüp tehallûf itmişler idi. 'Özürlerin dilemek içün istikbâl itdiler. Revhâda mülâkât idüp 'özürleri maķbûl oldı. Ol cümleden biri Useyd bin Hudaıyr idi. Eyitdi, 'Yâ resûlallâh, el-hamdulillâh ki düşmanlaruñdan intikâmıñ alındı. Vallâhi zannım bu idi ki kıtâl itmeyesiz. Ve illâ aşlâ tehallûf itmek muhâl idi.³⁹³⁸' Hâzret anı taşdıķ itdi ve 'özrin kabûl itdi. Ve biri dağı 'Abdullâh bin Üneys idi. 'Yâ resûlallâh, çıķduđuñ vaķit beni ısıtma dutardı. Tâ dünki gün halâş oldum ve huķûr-ı şerîfiñüze geldüm.' Anuñ dağı 'özrin kabûl buyurdı ve du'â-yı hayr itdi. Naķl olunur ki Şuķrân esîrler ile Medîneye gelicek muvâfıķlar sevindi. Ve münâfıķlar Zeydüñ haberin şahîh idügin bilüp ol muhâl gördükleri şahîh imiş inlediler.

E'imme-i hadîş raķimehumullâh ehl-i Bedirüñ feẓâili haķķında eĥâdîş rivâyet itdiler. Ol cümleden biri oldur ki hadîş-i şahîh ile şâbit oldı ki bir gün Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm geldi. Ve ehl-i Bedirüñ mertebesinden suâl itdi. Hâzret buyurdı ki 'Anları müselmânlaruñ [M 447^b] efđali şayaram.' Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'Yâ resûlallâh, biz dağı Bedir ġazâ'sına hâzır olan melâ'ikei efđal melâ'ike 'add iderüz.' Ol cümleden biri dağı peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki [S 305^b] 'innallâhe

³⁹³⁸ ve illâ aşlâ tehallûf itmek muhâl idi: M'de yok

*kadi'ttala'a 'alā ehli bedrin fekāle a'melū mā şi'tum fekad gafertu lekum ve fī rivāyetin fekad vecebet lekumu'l-cennetu.*³⁹³⁹ Ya'nī 'Allāhu te'ālā ehl-i Bedire nazar idüp buyurdu ki her ne dilerseñüz işleñ. Ben sizi yarlıgadum.' Ve bir rivāyetde size cennet vācib oldu. Ḥasan-ı Başrī raḍıyallāhu 'anhdan mervīdür, buyurmuş ki *tūba liceyşi emīrihum rasūlullāhi şallallāhu 'aleyhi ve sellem ve mubārizuhum esedullāhi ve cihāduhum tā'atullāhi ve mu'āvinuhum melā'iketullāhi ve şevābuhum riḍvānullāhi*. Ya'nī sa'ādet şol kimesneye ol 'askerūñ emīrleri resūlullāh ola. Ve mubārizleri esedullāhdur. Ve cihādları tā'atullāhdur. Ve mu'āvinleri melā'iketullāhdur. Ve şevābları riḍvānullāhdur. Bu fetih, ki vākı' oldu, naşārā-yı Rūm āḥir-i zamān peygamberinūñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥurūcı vaktin bilüp qalblerine gāyet ile ḥavf düşdi. Bundan soñra dīn-i islām günden güne zāhir ve gün gibi āşikār olup rif'at bulmağa başladı.

Üçinci Vākı'a

Menkūldur ki ol gün ki peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ve leşker-i islām küffār-ı Kureyşe gālib oldu Bedir gāzā'sında. Ve ehl-i Rūm daḥı Fārlara gālib olup bu ḥaber aşḥāb-ı güzīne irişecek ferahları ziyāde olup sürür üzerine sürür vākı' oldu. Ve Ebū Bekir raḍıyallāhu 'anh ol itdüğü baḥişde şart olunan develeri Übeyy bin Ḥalefūñ kefilinden alup peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemūñ ḥuzūr-ı şerīfine getürdi. Anlar daḥı taşadduk itmege emr itdi.

Dördüncü Vākı'a

Ebu'l-Āş bin er-Rebī'a kışşasıdır ki resūlullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem güvegüsü idi. Muḥammed bin İshāḳ rahmetullāh eydür, Ḥadīcenūñ raḍıyallāhu 'anhā kızkarındaşı oğlu Ebu'l-Āş bin er-Rebī'a bin 'Abdi'l-'Uzzā bin 'Abdi's-Şems Mekke tācirlerinden idi. Mālı çok idi. Ve emānet [M 448^a] ü diyānet ile meşhūr idi. Bi'setden evvel Ḥadīce raḍıyallāhu 'anhā kızızı Zeynebi aña nikāḥ itdi. Çün ol ḥazrete risālet emri geldi, Ḥadīce ve sā'ir kızları cümle şeref-i imān ile müşerref oldılar. Ebu'l-Āş atası dīnini henüz terk itmemiş idi. 'Utbe bin Ebī Leheb ki bir güvegi daḥı ol oldu. Zifāf olmadın müşriklerūñ söziyle resūlullāhuñ kızına talāk virdi. Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem aña beddu'ā' itdi. Ol sebebden kabīḥ vechle cehenneme gitdi. Ebu'l-Āş cengde küffār ile esīr oldu. Ve ol vāḳit ki Mekkedden esīrlerūñ fidyesin irsāl itdiler, Zeyneb raḍıyallāhu 'anhā daḥı fidyesin irsāl itdi. Anı tamām itmek için ol kılādesini, ki Ḥadīce raḍıyallāhu

³⁹³⁹ *Saḥīḥü'l-Buhārī*, 5/77 (no.3983).

‘anhā ki gerdek gicesi aña virmiş idi, bile gönderdi. Vāsıl olıcağ peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anı göricek bildi. Ve tamām rıkkat geldi. Ve buyurdi ki ‘Aşhābım, eger maşlahat görürseñüz kızım Zeynebūñ esīrini fidyesiyle aña irsāl itsek.’ Aşhāb rađıyallāhu ‘anhum tayyib hātır ile Ebu’l-‘Āş mālī ile Mekkeye irsāl itdiler. Şöyle şart itdiler ki Mekkeye vardıkda Zeynebi Medīneye irsāl ide. Ebu’l-‘Āş [S 306^a] gitdikden soñra Zeyd bini’l-Hārişei Zeynebi getürmek içün gönderdiler. Ebu’l-‘Āş dağı bir hevdec düzüp ve birāderi Kinānei bile gönderdi, tā kim Mekkedden çıkara. Kināne dağı ok ve yayın eline alup Zeynebūñ hevdecinūñ devesini yederek āşikāre kuşluk zamānında Mekkedden çıkdı. Müşriklerūñ ğazabı ‘ırkı harekete geldi. Bir cemā‘ati anlarūñ ardınca irsāl itdiler. Cümleden evvel Hebbār bini’l-Esved ve Nāfi‘ bini’l-Ḳays Fihri Zīṭuvā nām yerde anlara irişdi. Hebbār nīzesiyle Zeynebi kōrkutdı. Ḥamli var idi. Medīneye geldikde düşürdi. Ol sebebden peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem dāhil-i Ḥaremde anuñ katlini mübāh itdi. Hebbāruñ kıssası Mekke fethinde zikr olunur, [M 448^b] *inşā‘allāhu te‘ālā*. Muḥaşşalu’l-kelām müşrikler Zeynebe kaşd idicek Kināne oturdı. Ve okların öñine döküp kuburın boşaltdı. Ve eyitdi, ‘Vallāhu’l-‘azīm her kim Zeynebe kaşd ide anı katl idüp ok ile helāk iderem.’ Ebū Süfyān bunlarūñ öñine geldi. Ve eyitdi, ‘Bir sā‘at eliñ okdan çek ve sözümü diñle.’ Ve eyitdi, ‘Bize Muḥammed şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem bu deñlü muşibet irişdi. Şimdi kızını āşikāre Mekkedden götürürsin. Eger muḳābele iderseñ sen bizümle ceng idersin. Eger sükūt iderseñ bize ‘ār lāzım gelür. Ve ḥālimize za‘f ḥaml iderler. Bizüm maḳşūdumuz anuñ kızın ḥabs itmek degildür. Bizüm murādımız oldur ki ḥāneñe rücū‘ idesin. Gice olıcağ ḥalāyık evlerinde iken çıkup gidesin.’ Keennehu bu sözi ḳabūl itdi. Ol gice Zeynebi Mekkedden çıkarup Zeyd bin Hārişei teslim itdi. Ol dağı Medīneye iletđi. Ebu’l-‘Āş ticāret ṭarīḳiyle Şāma gitdi. Ḥabībullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ ‘askeri ol kārbanuñ mālını aldılar. Ebu’l-‘Āş Medīneye gelüp Zeyneb rađıyallāhu ‘anhāya dāhil oldı. Ve anuñ ḥimāyetine vuşul buldı. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşhābına ḥaber gönderdi, ‘Bu māl Allāhu te‘ālānuñdur. Siz anı taşarruf itmek ğayrılardan evlādur. Ammā Ebu’l-‘Āş ki bize nisbetin bilürsiz. Ve ḥıdmet-i sābıḳasın dağı bilürsiz. Eger ol mālı gönderesiz ğāyet maḳbūl ḥıdmet itmiş olursız. Eger irsāl itmezseñüz ihtiyār sizūñdür.’ Aşhāb ki ehl-i seriyye idiler tıyb-i nefis ile ol mālī irsāl itdiler. Ebu’l-‘Āş mālī ile Mekkeye vardı. Her kimden biḳā‘a aldı ise ḥaḳḳların virdi. Ve eyitdi, ‘Ey me‘āşir-i Ḳureyş, bende kimesnenūñ ḥaḳḳı var mıdır.’ Eyitdiler, ‘Yokdur. Senūñ ḥaḳḳ edā itmekde ve emānetde nazīriñ yokdur.’ Eyitdi, ‘İmdi şāhid oluñ ki ben şehādet iderem ki Allāhu te‘ālā birdür. Şerīk ü nazīri yokdur. Ve Muḥammed şallallāhu [M 449^a] ‘aleyhi ve sellem ḥaḳḳ peygamberdür. Baña islāmı ızhār itmeden māni‘ hemān

bu idi ki size zann gelmeye ki benüm islāma gelmeden murādım hūkū-ı nāsı almak için ola. Şimdi cümle haqqlarını virdüm. Ve size vāşıl oldu. Şimdi islāmı ızhār etmek ile sa‘ādet buldum.’ Andan Medīneye geldi. Ve peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kızın aña tekrār nikāh itdi.

Yedinci³⁹⁴⁰ Faşıl

Muşibet haberi Mekkeye irişdügin beyān ider. Şöyle rivāyet olundu ki [S 306^b] müşrikler Bedire teveccüh idicek Mekkedden taşra çıkdıkdan soñra Mekke de kalan cüvānlar her gice Zītuvā nām mevzi‘e çıkup müctemi‘ olurlar idi. Eş‘ār okuyup efsāne söylerler idi. Ekşer gice böyle iderler idi. Āhır bir gice birkaç beyt işitdiler, Kureyşüñ müşibetine delālet ider. Lākin söyleyen şol kadar aradılar, bulunmadı. Andan ol cüvānlara gāyet havf müstevlī oldu. Eydürler ki ol cüvānlar havfdan hasta oldılar. Bu vākı‘adan iki gice yāhūd üç gice geçti. Haysumān bin ‘Abdillāh-ı Huzā‘ī Mekkeye irişdi. Ve müşriklerüñ müşibetin haber virdi. Ve katl olanları birer birer zikr itdi. Şafvān bin Ümeyye maḥzūn oturmuş idi. Bu haberi işitdi, yanında olanlara eyitdi, ‘Vallāhi Haysumānuñ ‘aklı gitmişdür ve söyledügin bilmez. Şāhidi gāibden fark itmez. Benüm ḥālimden aña suāl idüñ.’ Eyitdiler, ‘Şafvānuñ ḥālī nice oldu.’ Eyitdi, ‘Şafvān öñüñüzde degil midür. Ammā pederin ve birāderin gördüm, katl olmuşlar. Ve Süheyl bin ‘Amr ve Naḍr bini’l-Hāriş esir oldılar. İkisın bir ipe bağlamışlar.’ Bu haberden ḥāzır olanlar āşufte oldılar. Bu ḥāletde iken Ebū Süfyān bini’l-Hāriş bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib cengden firār itmiş idi, irişdi. Ebū Leheb³⁹⁴¹ eyitdi, ‘Ey birāderzadem, taḥkīk haberi sen bilürsin. Nice oldu, beyān eyle.’ Ebū Süfyān eyitdi, ‘Çün Muhammede ve aşḥābına irişdik, bir kırı yerde vākı‘ oldu. Gördüm ki silāḥlarımız şoyuldu. Ve ellerimiz [M 449^b] öñümüze bend itdiler. Ve yer ile gök mābeyninde ādemler gördüm, beyāzlar geymişler ve ablaḥ atlara süvār olmuşlar. Hiç kimesne anlara el irgüremedi.’ ‘Abbāsuñ ḡulāmı Ebū Rāfi‘ nām kimesne eydür, “Çün kim bu kelāmı işitdüm, Hicre oturup ok yonar idüm. Yanımda efendim ‘Abbāsuñ ḥātūnı Ümmü’l-Faḍl oturur idi. Ebū Süfyān, ‘Ablaḥ atlu ādemler gördüm’ diyicek eyitdüm, ‘Allāh haqqıçün anlar melā’ikedür’ didüm. Ebū Leheb gāyet ḡazabından yüzüme bir muşt urdı. Ve beni yere urdı. Ve baña let urmaḡa başladı. Ben za‘īf bünye olmaḡın muḳāvemete kādır olmadum. Ümmü’l-Faḍl kalkup Ebū Lehebüñ başına degnek urup başın şakḳ itdi. ‘Efendisi ḡā’ib olmaḡın ḡulāmın böyle dögersin’ didi. Yedi günden soñra cānın ol daḡı cehenneme ışmarladı, sāir kefereye mülḥaḳ oldu. ‘Arab ol mübtelā

³⁹⁴⁰ yedinci: M ve S’de yok. Sıralamaya göre yedinci olduğu ve bazı nüshalarda bulunduğu için eklendi.

³⁹⁴¹ ebū leheb: M’de yok

olduğı maraz, ki aña ‘aķāse dirler ve teşennüc dağı dirler, kaçarlardı idi, tã‘undan kaçargibi. Aña binã’ en evlādından ve akrabāsından bir kimesne yanına uğramadı. Tã kim gāyet ile rāyiha-i kerīhe peydā oldu. Kureyşden bir kimesne aña serzeniş itdi. Āhır ücret ile bir hāmmāl virüp anı bir çukura bıraktılar. Ve üzerine taş u toprak şol kadar bıraktılar ki görünmez oldu. Bir rivāyetde şöyle murdār koķdı ki kimesne evinüñ yanına uğrayamaz idi. Pes evlādı ol hānei üzerine yıkdılar, tã kim rāyihasından kurtuldılar.

Naķl olunur ki ol ‘askerden kaçup hālāş olanlar Mekkeye gelüp cem’ oldılar. Ebū Süfyān anlarıñ ortalarında тұrup eyitdi, huşuşan evlādından biri ki Hanzaladur [S 307^a] katl olunmuş idi, ‘Ey ma‘şer-i Kureyş, katl olunan evlād u akrabāñuz için ağlamañ ve ağlayıcı dutmañ. Ve merşiye didürmeñ. Ve muşibet göstermeñ. Tã kim Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve selleme ‘adāvetiñüz eksük olmasun. Ve haberiñüz anlara vāşıl olup [M 450^a] şād olmasunlar³⁹⁴².’ Ve yemīn itdi ki hātūnları ile ‘işret itmeye ve yağ sürünüp ve başını yağlayup bir zīnet ile tezyīn itmeye, tã Muhammed ile şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile ceng itmeye. Ve ‘avratı Hind dağı ki pederi ve oğulı katl olunmuş idi, ol dağı and içdi ki Ebū Süfyān gibi. Kureyş bir ay miķdārı Ebū Süfyān kavli ile ‘amel itdiler. Ve dağı ulularına ağlamadılar. Tã kim Ka‘b bin Eşref, ki yahūddan idi, bītāķatlık gösterüp Mekkeye rıhlet itdi. Anı Ebī Vedā‘aya nüzül idüp birkaç ebyāt müselmānları hicv ve müşriklere merşiye inşād eyledi. Çün kim Kureyş meclisine vāşıl oldu, ihtiyārları gidüp tākātleri kalmayup maķtūllerine ağlamağa ve feryāda başladı. Ve ‘avratları saçların tağıdup başların açup nevha itdiler. Ve yollar başında palāslar geyüp yüzlerin yırtup ağlaşūrlardı idi. Bir ay bir ev kalmadı ki anda nevha olmaya. Ve ‘Ātikenüñ rü‘yāsı ve Cüheym bin eş-Şaltuñ rü‘yāsı şahīh idügin bildiler. Ve sultān-ı enbiyā ‘aleyhi‘ş-şalātu ve’s-selām Ka‘b-ı yahūdīñ Ebī Vedā‘a yanına nüzül idüp ebyāt inşād itdügin istimā‘ idüp Hāsān bin Şābite emr itdi. Ka‘bı hānesine ziyāfete alanı hicv itdi. Bu sebeb ile Ka‘b Medīneye rücū‘ itdi. Ve ‘Ātike dağı vāķı‘asnuñ te’vīlin cengden kaçup Mekkeye gelenlerden müşāhede itdi. Bu ma’nāda bir nice beyt inşād eyledi.

Bir Vāķı‘a Dağı

‘Umeyr bin Vehb-i Cumañinüñ islāmıdır. Muhammed bin İshāķ ve Vāķıdı raħimehumallāh eydür, ‘Umeyr bin Vehb cāhiliyyet zamānında Kureyşüñ şeyātīninden bir şeytān idi. Küstāhlıķ itmiş idi. Bedirde kendü firār idüp oğulı esīr oldu. Bir miķdār muşibet zamānı geçdikden soñra bir gün ‘Umeyr ve Şafvān Hicrde otururlardı idi. Bedirde

³⁹⁴² olmasunlar: olsunlar M

katl olunanları zıkr itdiler. Şafvān eyitdi, ‘Vallāhi şimden şoñra hayātdan lezzet gitdi.’ ‘Umeyr eyitdi, ‘Allāh hākkıçün öyledür. Eger benüm dīnim ve ‘ıyālümün ma‘īseti [M 450^b] ıztırābı olmasa ogulum bahānesi ile Muḥammede ve aşḥābına varup Muḥammedi katl itmek āsān idi. Zīrā Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yalnız bāzārda ve küşelerde gezer bir vakıtde fırsat bulup anı katl ider idüm.’ Şafvān eyitdi, ‘Sen bilürsin ki ben müte‘allikātımuñ ve elüm altında olanlarıñ ma‘īsetlerin görmekte nazīrim yokdur. Ben senün dīniñ edā itmekde ve ehl ü ‘ıyālün me‘ūnetini benüm üzerime vācib kıluram.’ ‘Umeyr eyitdi, ‘İmdi çaķ bu maşlahat tamām olmayınca lāzımdur ki kimesneye dimeyesin.’ Andan kılıcın bileyüp zehirledi. Ve sefer mühimmini görüp yola düşdi. Kaṭı menāzilden şoñra Medīneye irişdi. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mescidi kapusına varup devesinden indi ve mescide girmege kaşd eyledi. İttifāk Fārūk raḍıyallāhu ‘anh müselmānlardan bir cemā‘at ile hāzır idi. Anlara bunuñ [S 307^b] hīlesini ve yüzinde eşer-i ğadr var idüğün ve Bedir günü küffarı kıtāle kandurup leşker-i islāmuñ kılletin anlara zıkr itdüğün beyān idüp anı dutmağa taḥrīz itdi. Anlar daḥı ḥazret-i ‘Ömerün raḍıyallāhu ‘anh işāretiyle anı dutdılar. ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh ḥazret-i peygamberün şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūrına ‘Umeyrün silāh ile geldüğün beyān itdi. Ve ‘Anuñ şerrinden emīn olmazuz’ didi. Ḥazret işāret buyurdi, ‘Anı benüm yanıma getir.’ Fārūk raḍıyallāhu ‘anh ‘Umeyri alup bir eliyle kılıcınıñ kabzasın ve bir eliyle yaķasından yapışup ḥazretün ḥuzūr-ı şerīfine ilette. Ve enşārdan bir cemā‘ate eyitdi, ‘Ḥazret-i resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün yanın aluñ ve etrāfında tūruñ. Bu zālümün ğadrından ḥazer idüñ. Ben andan emīn degilüm.’ Ḥazretün ḥuzūrına getürdi, eyitdi, ‘Yā ‘Ömer, eliñ andan qaldur’ didi. Ve ‘Umeyri öñine getürdi. ‘Umeyr cāhiliyyet selāmın eyitdi. ‘*en im şabāḥān*’ didi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Hāķķ te‘ālā baña cāhiliyyet taḥiyyatın [M 451^a] mekrüh itdi. Ve ehl-i cennet taḥiyyatın naşīb eyledi, ol selāmdur. Andan, ‘Neye geldiñ’ diyü suāl buyurdi. ‘Esīrüm ve ehlüm içün geldüm, tā kim baña iḥsān idesin’ didi. ‘Yā bu kılıc nedür’ didi. Eyitdi, ‘Allāhu te‘ālā bunu rüsvāy itsün. Bundan bir nesne zuhūra gelmedi. Nüzulum vaktinde boyunumda unutmuşam’ didi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tekrār, ‘Niçün geldiñ toĝrı söyle’ didi. ‘Umeyr evvelki ‘özri beyān itdi. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Şafvān ile Hicrde ne söyleşdiñ ve şart itdiñ.’ ‘Umeyr iltimās itdi ki ol şartı buyura. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Sen benüm katlime ta‘ahhüd idüp ol daḥı senün dīniñi qazā’ eyleye ve ehl ü ‘ıyālün nafaķasına kefil olmadı mı.’ Her ne ki Hicrde söyleşdiler ise bi’t-tamām beyān itdi. Ve buyurdi ki ‘Senün hayāl itdüğünden beni rabbim hıfz eyledi.’ ‘Umeyr bunu işidüp müteĝayyir oldu. Eyitdi, ‘Ben şehādet iderem ki sen Allāhu te‘ālānuñ resūlisin. Ve Allāhu

te‘ālā birdür. Şerîki ve nazîri yokdur. Ve her ne ki buyurduñ ise şıdkdur. Biz cehâletimizden tekzîb itdik. Şimdi bildüm. Zîrâ biz bunu Şafvân ile söyleşdikde hergiz kimesne yogıdı. Saña Allāhu te‘ālā haber viridi. el-ḥamdulillāhi te‘ālā beni toğrı yola ve dîn-i kavîme delâlet itdi.’ ‘Umeyr islâma gelicek cümle aşḥâb anuñ îmânundan mesrûr oldılar. Fârûk raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, “‘Umeyri gördükde gözüme ḥınzîr gibi kabîḥ görindi. Şimdi ba‘zı evlādımdan sevgilü oldı.” Kāvā’id-i islâm ‘Umeyrûñ ḳalbinde şâbit olıcaḳ peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşḥâba buyurdı ki aña Ḳur‘ân ta‘lim ideler. Ve esîrini ıtlâḳ eyleyeler. ‘Umeyr eyitdi, ‘Bundan evvel Allāhu te‘ālānuñ nûrını söyündürmege sa‘y ider idüm. Şimdi tevḫîḳ-i ilâhî baña refîḳ oldı. Baña icâzet buyur Mekkeye mürâca‘at idüp Ḳureyşi islâma da‘vet ideyüm. Cā’iz ki Allāhu te‘ālā anları islâma hidâyet eyleye.’ İzin virildi, oğulı Vehb [M 451^b] bin ‘Umeyr ile Mekkeye rücû‘ eylediler. [S 308^a] ‘Umeyr Medîneye gidicek Şafvân her gün Ḳureyşe eydürler idi ki ‘Yakında bir haber işidürsiz ki anuñla mesrûr olursiz. Ve Bedirde vâḳi‘ olan muşîbetüñ ıztırâbını def‘ idersiz.’ Ve her kim ki Medîne tarafından gelse, ‘Hiçbir ḥâdiṣe vâḳi‘ oldı mı’ diyü suâl iderdi. Bir gün bir müsâfir gelüp ‘Umeyrûñ haberin andan suâl itdi. Ol eyitdi, “‘Umeyr müselmân oldı.’ Şafvân ve sâir müşrikler ‘Umeyre düşnâmlıḳ itdiler. Şafvân and içdi ki ayruḳ ‘Umeyr ḥaḳḳında iḥsân eylemeye ve hiç anuñla kelâm eylemeye. Evlādına u‘iyâline nesne virmeye. Çün ‘Umeyr Mekkeye geldi, aşnâma ṭapanlardan çok kimesneler anuñ sebebiyle islâma geldi.

Bir Vâḳı‘a Dahı

Hicretüñ ikinci senesinde Aşmâ’-yı yahûdiyenüñ ḳatlidür ki Mervân-ı yahûdînüñ kızıdır. Ğâyet ile bîḥayâ’ idi. Ve yahûd ṭā’ifesinüñ ‘avratlarınıñ meşḥûrlarından idi. Dili uzun idi. Dâimâ kim müselmânlaruñ hicvinden ve mezemmetinden ḥâlî olmaz idi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Bedire gitdikden soñra çok hezeyân söyledi. Millet-i ḥanîfiyyenüñ mezemmetinde ve guzâtuñ ḥaḳḳında çok hezeyân söyledi. ‘Umeyr bin ‘Adiyy nâm kimesne ehl-i islâmıñ ḳadîmlerinden idi. Ve maḥabbetullâh ve maḥabbet-i resûlullâhda ḥâliş ü muḥliş kimesne idi. Ḳalbi münevverliğin zâhıran a‘mâ idi. Ol ‘avratuñ nâma‘ḳûl kelimâtın istimâ’ idüp nezr itdi ki eger ḥabîbullâh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şıḥḥat ile Medîne-i münevvereye gelürse ol mel‘ûnı ḳatlı ide. Gözi olmamağla ol seferden ḳalmış idi. Çün kim resûlullâh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem muḳaffır seferden geldiler, ‘Umeyri bir kimesne yedüp ol Aşmâ’-yı yahûdiyenüñ ḥânesine varup içeri girdi. Veledi memesin emer idi. Andan ol ‘avratı buldı. Oğulını andan ayırıp kılıcın ol yahûdiyenüñ göğüsüne ṭayayup kuvvet ile başdı, tā

arkasından çıktı. Ol gice yine mürāca‘at idüp şabāh namāzın resūlullāh şallallāhu [M 452^a] ‘aleyhi ve sellem ile edā eyledi. Namāzdan fāriğ olıcağ sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Umeyre nazar idüp nūr-ı nübüvvet ile ma‘lūm-ı şerīfī oldı. Buyurdı ki ‘Yā ‘Umeyr, Binti Mervānı katl itdüñ mi.’ ‘Umeyr eyitdi, ‘*na ‘m yā rasūlallāh*’ didi. Ve ‘Umeyr havf itdiği andan kendüye bir zarar müterettib ola. Suāl itdi ki ‘Yā resūlallāh, bu fi‘lden baña bir nesne müterettib olur mı.’ Hāzret buyurdı ki ‘Hiçbir nesne olmaz.’ Andan yanında olan aşhāba nazar idüp buyurdı ki ‘*izā aḥbebtum en tanzuru raculen nāsarallāhe ve rasūlehu bi ‘l-ğaybi fenzurū ilā ‘umery bin ‘adiyy.*’ Ya‘nī, ‘Eger severseñüz ki ḥālet-i ğaybden Allāhu te‘ālāya ve resūline mu‘āvenet iden kimesnei göre, ‘Umeyr bin ‘Adiyye nazar itsüñ.’ ‘Ömer ibni‘l-Ḥaṭṭāb raḍiyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Görüñ bu gözsüz Ḥaḳḳ te‘ālā tātinde ne sa‘y-ı belīğ ve ne cidd-i ‘azīm itdi.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘A‘mā dime, belki ‘Umeyr başır ü bīnādur.’ *raḍiyallāhu ‘anhu.*

Bir Vākı‘a Dahı

Ğazve-i benī Kaynuḳā‘dur. Ol şöyle olmuş idi ki peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Medīneye geldikde benī Kaynuḳā‘ ‘ahd itmiş idi ki anlara ta‘arruz [S 308^b] itmeyeler. Anlar dahı ta‘arruz eylemeye. Ve düşman gelicek mu‘āvenet eyleyeler. Ve bu ‘ahd üzre tırdılar. Bedir ğazā’sından gelüp feth ü nuşret zāhir olıcağ ve şevket-i islām günden güne teraḳḳī bulduğın görüp yahūd tātifesine ḥased peydā oldı. Ol cihetden eyitdiler, ‘Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ceng bilmez bir tātife ile muḳābele itdi ki fenn-i kıtālde mahāretleri yoğidi. Eger bizüm ile ceng itseler ceng nice olur ve muḳābele nicedür, ma‘lūm olurdu.’ Ve naḳz-ı ‘ahd itdiler. Sebeb bu oldı ki benī Kaynuḳā‘ bāzārında müselmānlardan bir ḥātūn bir mühimm ile kıyümcı dükkānında oturmuş idi. Bir yahūdī ol ḥātūnuñ kafa’sından gömlegini yırttı. Ol zamān ‘Arab izār geymezler idi. Ḥātūn kalkıcağ ‘avreti açıldı. Aña ğāyet ḥicālet geldi. Feryād itdi ki bir müselmān anda ḥāzır idi. [M 452^b] Tīğın çeküp ol yahūdīyi katl itdi. Kavm-i yahūd cem‘ olup ol müselmānı şehīd itdiler. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bunu istimā‘ idicek büyüklerin ihzār idüp tahvīf itdi ve islāma da‘vet eyledi. Anlar eyitdiler, ‘Ey Muḥammed, sen zann idersin ki biz senüñ kavmüñ gibi ceng aḥvālın bilmeyevüz. Eger bizümle muḥārebe iderseñ hāl nice olur görürsin.’ Böyle diyüp ḥāzretüñ yanından kalkup gitdiler. Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām gelüp bu āyet-i kerīmei getürdi, *feemmā³⁹⁴³ teḥāfenne min kavmin ḥiyāneten fenbiz ileyhim ‘alā sevā’in³⁹⁴⁴*. Andan peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

³⁹⁴³ feemmā: Ayette "ve immā" şeklindedir.

³⁹⁴⁴ el-Enfāl 8/58

yarak görüp Medīnede Ebū Lübābei hālīfe naşb itdi. Ve bir ‘alem tertīb idüp Hamza rađıyallāhu ‘anha teslīm itdi. Medīneden çıkdı. Anlar hışārlarına girdiler. Hakk te‘ālā kalblerine bir havf virdi ki on beş günden sonra hazretten ruşat taleb eylediler ki hışardan çıkup firār ideler ve her neleri var ise terk ideler. Hazret buyurdi ki ‘Benüm hükmüm ile nāzil oluñ.’ Āhirü’l-emr rāzī oldılar, kal‘adan nüzül itdiler. Yedi yüz kimesne idiler. Münzir bin Kudāme-i Sülemī hükm-i naşb buyurdi, tā kim ol cemā‘atūñ ellerin arkalarına bağladı. Hazretūñ hātırında bu idi ki anları katl eyleye. Ol hinde ‘Abdullāh bin Selül-i münāfık anlaruñ yanına uğrayup kaşd itdi ki anlaruñ ellerin çöze. Zīrā anlar ile and içmiş idi. Münzir aña şiddet idüp ellerin çözmege komadı. İbni Selül peygamberūñ yanına gelüp anlaruñ hakkında ihsān taleb itdi. ‘Zīrā benüm ile and içmişlerdür’ didi. Hazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem i‘rāz itdi. Tekrār mübālağa itdi. Hazret yine mültefit olmadı. Āhir İbni Selül hazretūñ etegine yapışup, ‘Benüm hulefā’ vü ehibbā’ma ihsān eyle’ didi. Hazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gāzaba gelüp buyurdi, ‘ve yehake ersilnī.’ Ya’nī, ‘Beni şalıvir.’ İbni Selül eyitdi, ‘Vallāhi şalıvirmezem, tā anlara ihsān itmeyince.’ Ve’l-hāşıl, ‘Üç yüz zırhlu ve dört yüz dağı benüm eyülügüme ve yavuzluğuma bulunurlar idi, anlar bir uğurdan katl olunmak ne vechle mümkün olur.’ Çün kim [M 453^a] ol la‘īnūñ mübālağası haddeden geçdi, peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, [S 309^a] ‘hallūhum lea ‘nehumullāhu ve la ‘enehu ma ‘ahum.’ Ya’nī, ‘Şalıvirūñ anları. Allāhu te‘ālā anlara ve aña gāzab itsün.’ Ammā hükm itdi ki vağanlarından çıkup gideler. ‘Ubāde bin eş-Şāmit hazret üzerlerine havāle itdi ki üç güne dek mühlet vire, ziyāde mehl virmeye. Çün kim anlara cilā’-yı vağan haberi vāşıl oldu, gāyet ile güç geldi. İbni Übeyy anlaruñ re’islerin getürdi ki hazret ile mülākāt eyleyeler. ‘Uveym bin Sā’ide hazretūñ kapusunda idi. ‘Abdullāh kaşd itdi ki içerü gire, ‘Uveym mānī’ oldu. İbni Übeyy murād itdi ki ‘Uveymi def’ eyleye. ‘Uveym anı şöyle itdi ki dīvāra toğunup yüzi pers oldu ve kana boyandı. Benī Kaynukā’ eyitdiler, ‘Yā Eba’l-Cenāb³⁹⁴⁵, bize bir yerde böyle hakāret vāki’ ola ikāmet istemezüz ve def’ itmege dağı kādır degilüz.’ Nevmid olup ol mevzi’ dan rücū’ itdiler. Gelüp ‘Ubāde bini’ş-Şāmitden mühlet istediler. Üç gün mühlet virdi. Üç günden sonra menzillerinden çıkup gitdiler. ‘Ubāde anlar ile tā Zübāb nām cebele, ki Şām yolında bir mevzi’dür, bile gitdi. Anlar Şām diyārında Ezri‘āt nām mevzi’de karar idüp az zamānda cümlesi ölüp cehenneme gitdiler. Çün benī Kaynukā’ diyārlarından rihlet itdiler, malları ve silāhları müselmānlara gānīmet oldu. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol gānā’ imden üç yay ki birine ketüm ve birine revhā ve birine beyzā’ dirler idi ve iki zırh

³⁹⁴⁵ cenāb: Kaynaklarda "hubāb" olarak geçer.

ki birine şağdıye ve birine fid̄da dirler idi, aldılar. Ve üç kılıc ki birine kala'ī ve birine bettār ve birine hitf dirler idi, aldılar. Anları daḥı kendülerine muhtaşş itdiler³⁹⁴⁶. Ve üç nīze daḥı ihtiyār itdiler. Zırhuñ birini Muḥammed bin Mesleme bağışladı. Ve birin Sa'd bin Mu'āza hibe buyurdi. Ve bākīsin aşḥāba kısmet itdiler. Ol ğazā'dan mūrāca'at itdikde kırbān bayramı oldı. A'yān ve aşḥāb ile raḍıyallāhu [M 453^b] 'anhum kırbān itdiler.

Bir Vākı'a Daḥı

Ġazvetü's-sevīkdür. Rivāyet-i meşhūrede hicretüñ ikinci senesinde vākı' oldı. Anuñ sebebi oldur ki çün Ebū Süfyān Bedir ma'rekesinden firār idüp Mekkeye vardı, nezr itdi ki başına yağ sürmeye ve nisvāna mübāşeret itmeye, tā peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemden intikām almayınca. Bir müddetden soñra bir cemā'at ile, bir rivāyetde kırk kimesne ile³⁹⁴⁷, bir rivāyetde iki yüz nefer ile, çıkup Medīneye teveccüh itdi. Cümlesi süvār idiler. Bir gice Hıyayy ibni Aḥṭabuñ ḥānesine vardı, tā andan peygamberüñ aḥvālin ḥaberin ala. Hıyayy aña iltifāt itmedi ve kapusın daḥı açmadı. Andan nevmīd olup Sellām bin Mişkemuñ evine vardı. Sellām aña ta'zīm itdi. Ve geldüğinden mesrūr oldı. Ve ḥaḳḳ ziyāfeti yerine getürdi. Şürb-i ḥamr idüp birbirinüñ zamīrinde olanı bildiler. Ebū Süfyān irtesi andan ḳalkup 'Urayz nāḥıyesine geldi ki Medīneye bir fersaḥ yerdür, anda enşārdan Ma'bed bin 'Amrūş³⁹⁴⁸ dirler bir kimesne kendünüñ ücret ile dutulmuş bir kimesnesiyle zirā'ati başında rāst [S 309^b] geldi ve ḳatl itdi. Ve nice ḥurmā ağacın āteşe urdı, tā kim yemīni münḥall olup andından ḥalāş ola. Andan firār itdi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem bu ḥaberi işidüp Ebū Lübābei Medīnede ḥalīfe idüp iki yüz nefer ile muḥācirīn ü enşārdan çıkup Ebū Süfyānuñ aḳabine düşdiler. Müşrikler peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ ḥaberin alup sebūkbār olmağıçün sevīḳ ṭağarcıḳların, ki kendülerinüñ zevādesi idi, bıraḳdılar. Müselmānlar anları ğanīmet vechiyle aldılar. Anuñçün aña ğazve-i sevīḳ didiler.

DÖRDİNCİ BĀB

Üçinci senede vākı' olan veḳāyi'i beyān ider.

Evvelki Vākı'a

³⁹⁴⁶ anları daḥı kendülerine muhtaşş itdiler: **M'**de yok

³⁹⁴⁷ bir rivāyetde kırk kimesne ile: **M'**de yok

³⁹⁴⁸ 'amrūş: Kaynaklarda "'amr" olarak geçer.

Ğazve-i karkaratü'l-küdrdür. Ba'zılar bu ğazā'ya hicretüñ ikinci senesinde vāķi' oldı dirler. Anuñ sebebi peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem ĥazretlerinüñ sem'-i şerīflerine vāşıl [M 454^a] oldı ki benī Süleymden ve Ğatafāndan bir tā'ife anda cem' olmışlar. Pes muhācirīn ü enşārdan iki yüz nefer kimesne müteveccih oldılar. Çün kim ol maħalle irişdiler, anda kimesne bulmadılar. Aşhābdan bir cemā'ati derenüñ yüksek yerine irsāl itdiler, tā kim etrāfa nazar ideler. Kendüleri sāir aşhāb ile vādīnüñ içinden giderken nāĝāh mübārek çeşmi bir deveciye rāst geldi, develer otladurlar. Ğulām ki aña Yesār dirler idi, aña suāl itdi ki 'Benī Süleym ve Ğatafān cemā'atleri kandedür.' Yesār eyitdi, 'Şu üzerine konmışlar idi. Şimdi kande idüklerin bilmezem.' Peyĝamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem emr itdi, develeri sārban ile Medīneye aldılar. Şabāħ namāzın edā' itdikden soñra gördi ki Yesār anlar ile bile namāz kılar. Ğulāmuñ ĥālī peygambere hoş geldi. Buyurdi, ol develeri kısmet eyleyeler. Aşhāb eyitdiler, 'Develeri gözetmege kudret yokdur. Medīnede kısmet olunmak evlādur' didiler. Ve daħı eyitdiler, 'Yā resūlallāh, bu ğulām sizüñ nazar-ı şerīfñüze duş oldı. Tayyib ĥatır ile ĥazretiñe virdik.' Peyĝamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem kabūl idüp āzād eyledi. Çün Dırār nām mevzi'e geldiler, ki Medīneye bir fersaħ yerdür, develerüñ ĥumusın ihrāc idüp kısmet itdiler. Her kişiyi ikişer deve degdi. İki yüz kimesne idi. Yüz deve çıkup dört yüz deve ikişer deve kısmet olundı. Ve daħı ziyāde rivāyet olunmuşdur.

İkinci Vāķi'a

Ğazve-i Enmārdur. Buña ğazve-i Zīemerr daħı dirler. Anuñ sebebi oldur ki bir bölük tā'ife benī Şa'lebeden ve Muħāribden Zīemerr nām mevzi'de, ki Necdden bir mevzi'dür, cem' olmışlar. Kaşdları bu idi ki Medīnenüñ etrāfında ne ki bulurlar ise yağma ideler. Buña 'Avreş³⁹⁴⁹ nām kimesne sebep oldı. Şerīr kimesne idi. Peyĝamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'Oşmān ibni 'Affānı rađıyallāhu 'anh Medīnede ĥalīfe idüp dört yüz elli kimesne ile çıkıldılar. Yolda Cabbār nām kimesneye duş oldılar. A'dā'nuñ aħvālını andan suāl itdiler. Ol eyitdi, [M 454^b] 'Anlar sizüñ ile ceng itmek istemezler. Sizi göricek taĝlara gitmek kaşd iderler.' Ĥazret aña islām 'arz itdi. [S 310^a] Ol daħı kabūl idüp müselmān oldı. Ĥazret Bilāle anı muşāhib itdi. Ammā düşmanları gördiler ki taĝlar başında taħaşşun itmişler. Ol gün yağmur yağdı. Peyĝamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem esbābın çıkarup bir ağac üzerine kurumak için serdi. Ve ol ağac altındaistirāhat itdi. Ol cemā'atüñ cümleden yarar ve şedīdi 'Avreş idi. Aña eyitdiler, 'Şimdi Muħammed şallallāhu 'aleyhi

³⁹⁴⁹ 'avreş: Kaynaklarda "ğavreş" olarak geçer.

ve sellem tenhâdur. Eger bu fırsatda aña bir çäre idesin, mümkündür.’ ‘Avreş kılıcın çeküp hazretüñ başı ucına geldi. Ve eyitdi, ‘*men yemnae ‘uke’l-yevme minnî.*’ Ya’nî, ‘Kim men’ ider bugün seni benden.’ Hazret buyurdi ki ‘Allâh.’ Ol hinde Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm irişüp sînesine urdı. Elinden kılıcı düşdi. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kılıcın alup başı ucına geldi. ‘Seni benden kim men’ ider’ didi. ‘*eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve eşhedu muhammeden rasûlullâh*’ didi. Ve and içdi ki hergiz cem’iyyete sebep olmaya. ‘Avreşüñ kılıcın virdi. ‘Sen benden buña hayırlusun’ didi. Kavmine gitdi. Eyitdiler, ‘Sen kılıc ile üzerine varmış idiñ. Ne oldı ki döndüñ ve bir maşlahat görmediñ.’ Eyitdi, ‘Bir beyâz bülend kimesne sîneme urdı. Arkam üzerine düşdüm, elimden kılıcım gitdi. Bildüm ki melekdür ve Muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem haqq peygamberdür. Aña îmân getürdüm. Siz dañı îmân getürüñ.’ Eydürler, bu âyet-i kerîme anuñ haqqında nâzil oldı, *yâ eyyuha’llezîne âmenu’z-kurû ni‘metallâhi ‘aleykum iz hemme kavmun en yebisuû ileykum eydiyehum fekeffe eydiyehum ‘ankum*³⁹⁵⁰. Andan sonra peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Medîneye mürâca‘at itdi. On bir gün ol seferde eğlendi.

Üçüncü Vâkı‘a

Seriyye-i Karededür. Şöyle istimâ‘ oldı ki Kureyşüñ kârbânı göndermege havf ile Şâm tarafına [M 455^a] gideler. Bedir gazâ’sından sonra Kureyş Şâma kârbân göndermege havf itmişler idi. Haber virdiler ki ol kâfilede nuķûddan ve kumâşdan çok mâl vardır. Ve Şafvân bin Ümeyye ve Huveytîb bin ‘Abdi’l-‘Uzzâ ve ‘Abdullâh bin Ebî Rebî‘a ol kârbân iledür. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Zeyd bini’l-Hârişe rağıyallâhu ‘anh yüz süvâr ile ta’yîn idüp anlara irsâl itdi. Kavmüñ a’yânı kârbânı birağup kaçdılar. Müselmânlar kârbânı önlerine alup Medîneye getürdiler. Hazret humusun ihrâc idüp eydürler ki yigirmi biñ dirhem oldı. Bâķîsin ehl-i seriyyeye kismet itdiler. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Zeyd bin Hârişe haqqında buyurdi, ‘*hayru umerâ’i’s-serâyâ zeyd bin hârişe a‘deluhum fi’r-ra’iyyeti ve aksemuhum bi’s-seviyyeti.*’ Ya’nî, ‘‘Askerüñ beglerinüñ hayırlısı Zeyd bin Hârişedür. Re‘âyâya ‘âdilrekidür. Ve berâber taķsîm idicidür.’

Dördüncü Vâkı‘a

Ka‘b bin Eşrefüñ katlidür. Vâkıdî eydür rahmetullâh, hazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Bedirde küffâra gâlib olıcaķ Medînede olan münâfıķlar ve yahüd ħor u zelîl

³⁹⁵⁰ el-Mâide 5/11

oldılar. Ve didiler ki ‘Bundan sonra Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem her nereye teveccüh [S 310^b] iderse düşmana gâlib olur.’ Ka‘b bin Eşref, yahūdîlerün büyüğü idi, gâyet ile melûl olup ḥayâtından ölümün yeg ister idi. E‘izze-i Kureyş için Mekkeye varup meclisde okunmak için merşiyeler nazm idüp götürdi. Ve bir nice mühmel kelimât müselmânlarun hicvi ḥaḳḳında peydâ eyledi. Andan sonra ol mel‘ün Mekkenen Medîneye geldi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ gidüp geldügin ḥaber aldı. Ve buyurdi ki ‘Yâ rabbî, Ka‘b bin Eşrefün şerrine ve eş‘ârına sen kifâyet eyle, her ne vechle meş‘iyyetün olursa’ didi. Andan aşḥâb raḍıyallāhu ‘anhum ḥiṭâb idüp, ‘Kimdür ki Ka‘b bin Eşrefün şerrinden kifâyet ide ki Allāhu te‘âlānuñ emrinde ola.’ Muḥammed bin Mesleme raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yâ resûlallāh, [M 455^b] ister misin ki Ka‘b bin Eşrefi katl idem.’ Buyurdi ki ‘Ol nesne ki eliñden gelür sa‘y eyle.’ Muḥammed bin Mesleme evine varup üç gün ta‘ām yimedi ve şu içmedi, bu kelāmuñ ḥaḳḳından gelebilem diyü. Ve eyitdi, ‘Yâ resûlallāh, bu ḥuşuşda yārān ile söz söyleşmek lâzım olur, izin var mıdır.’ Ḥazret izin virdi. Bir rivāyetde buyurdi, Sa‘d bin Mu‘āz ile bu ḥuşuşda meşveret eyle.’ Sa‘d eyitdi, ‘Anuñ yanına varup ihtiyācdan ve faḳırdan şikāyet itmek gerekdür.’ didi. ‘Ve andan ta‘ām ḳarz istemek gerekdür. Ve anı bir bahāne ile ḥuşardan çıkarup mühimmini görmek müyesser olur.’ Andan Muḥammed bin Mesleme ve Ebū Nā’ ile Sultān³⁹⁵¹ bin Selāme ki Ka‘buñ rıdā‘an ḳarındaşı idi ve ‘Abbād bin Bişr ve Ḥāriş bin Evs bin Mu‘āz ve Ebū ‘Abs bin Cebr ile ittifāḳ itdi. Ve bir rivāyetde Muḥammed bin Meslemenün daḥı Ka‘b ile rıdā‘an ḳarındaşlığı var idi. Ebū Nā’ ile ilerü Ka‘b bin Eşrefün evine vardı. Ka‘b aña ta‘zīm idüp, ‘Gelmege sebep nedür’ diyü suāl itdi. Ebū Nā’ ile eyitdi, ‘Cümle belā’lardan biri bu şahıṣ, ya’nî peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mābeynimize geldi. Ol sebebdan ‘Arab ile mābeynimizde muḥālefet vāḳi’ oldı ve yollar tıtuldu. Gelmeden gitmeden ḥalk münḳatı’ oldı. Biz daḥı ma‘īşet emrinde gâyet meşakkat ḥaşıl idüp ve ehl ü ‘ıyālımız zāyi’ oldı. Ve her zamān bizden māl ve şadaḳa taleb ider. Biz ḥod kendümüz yimege nesne bulmağa ḳudret yok.’ ‘Bundan evvel ben size didüm, işitmediñüz. Ben sizün babañuz oğulu idüm, siz daḥı ḳande idiñüz. Allāh ḥaḳḳıçün daḥı ziyāde melûl u peşīmān olasız.’ Ebū Nā’ ile eyitdi, ‘Bir cemā‘at daḥı bizüm ile müttefiklerdür. Bize ihtiyāc vāḳi’ oldı. Bir miḳdār ta‘ām ve temr ödünc almağa geldik. Her ne ki rehn isterseñ virelüm’ didi. Ka‘b ḥurmāsını medḥ itdi ve eyitdi, ‘Ḥātūnlarıñuzu rehn eyleñ.’ Ebū Nā’ ile [M 456^a] eyitdi, ‘Ḥātūnlarımızı rehn itmek münāsib degildür. Ḥuşuşan sen ‘Arabun cemāl yöninden gökcegisin.’ Ka‘b eyitdi, ‘Evlādıñuzu rehn idün.’

³⁹⁵¹ sultān: Kaynaklarda "silḳān" olarak geçer.

Ebū Nā' ile eyitdi, 'Ol bize 'ārdur. Bize serzeniş eylerler. Eger cā' iz ise silāhlarımızı rehn koyalım.' Ka'b kabūl itdi. 'Kağan murād iderseñüz gelün' didi. Ebū Nā' ile yārānuñ yanına mūrāca'at idüp andan hāzret-i [S 311^a] şallallāhu 'aleyhi ve sellem hūzūrına gelüp ahvālī haber virdi. Şafer ayınuñ on dördinci güninde Muḥammed bin Mesleme dört yārān ile ḥabībullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellemün işāreti ile yola girdiler. Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem Baḳī'e dek anları çıkardı. Andan buyurdi, 'Yörün Allāhuñ ismiyle. Yā Allāh, sen anlara yardım eyle.' Hāzret rücū' idüp ol beş kimesne Ka'buñ hışārına geldiler. Ve nidā' itdiler ki 'Aşağa in.' Ka'b āvāzların işidüp kalkdı ki aşağı ine. 'Avratı, ki yakında almış idi, suāl itdi ki 'Kānde gidersin.' Eyitdi, 'Birāderlerim Muḥammed bin Mesleme ve Ebū Nā' ile geldiler. Anlara mülākāt itmege giderem.' 'Avratı eyitdi, 'Gitme. Bir āvāz işitdüm ki andan kan rāyihası gelür.' Eyitdi, 'Benüm karındaşlarımdur, anlardan zarar gelmez.' 'Avrat yine eteginden dutup kıomadı. Ve didi ki 'Gitme Allāh ḥaḳḳıçün, bu āvāzdan kan tamlar.' Ka'b, 'Ebū Nā' ile benüm birāderimdür. Eger beni ḥ'ābda bulsa bīdār itmez.' 'Avrat eyitdi, 'Vallāhi bu āvāzdan şerr gelür.' Ka'b eyitdi, 'Varuram ta'na daḥı da'vet itseler icāb ider.' Andan cāmesin alup taşra çıkdı. Ve rāyiḥa-i ṭayyibe ile şöyle mu'aṭtar olmuş idi ki 'ıtr kendüden tamlar idi. Bir sā'at bunlar ile muşāḥabet idüp ol sözler ki Ebū Nā' ile evvel anuñla söyleşmiş idi, tekrār itdiler. Andan Muḥammed bin Mesleme eyitdi, 'Laṭīf māhitābdur. Eger ḥātırıñuz dilerse bir miḳdār seyr idelüm ve ḥikāyāt söyleşelüm.' Ka'b eyitdi, 'Nola.' Anlara muvāfaḳat idüp bir miḳdār gitdiler. Eṣnā'-yı tarīḳde Ebū Nā' ile eyitdi, 'Ne gökcek rāyiḥañ vardır.' Ka'b eyitdi, 'Arabuñ ḡāyet ile gökcegi benüm taḥt-ı nikāḥımdadır.' [M 456^b] Andan Ebū Nā' ile ṭaleb itdi ki saçını kıka. Ol daḥı izin virdi. Ve bir rivāyetde Muḥammed bin Mesleme ṭaleb itdi ki kıgup ne laṭīf rāyiḥadur diyü medḥ ü ṣenā' itdi. Bir laḥza soñra Ebū Nā' ile tekrār ṭaleb itdi. Bu def'a saçını muḥkem tutup, 'Allāhu te'ālānuñ düşmanını uruñ' didi. Müselmānlar kılıcların ḥavāle idüp urdılar. Aṣlā birinüñ kılıcı te'şīr itmedi. Āḥir Muḥammed bin Meslemenüñ bir nimçesi var idi, anuñ göbegine ṭayadı. Sīnesine dek yardı. Ka'b ol zamān bir heybet ile na'ra urdı ki cümle hışār ḥalkı işitdiler, āteşler yakdılar. Ehl-i islām ol zālīmün başın kesüp Medīneye teveccüh itdiler. Ka'buñ a'vānı ardlarına düşüp yolu yāve kıldılar ve yetişemediler. Müselmānlar tīg üşürdüğü vakit meger ḥaṭā' ile Hāriş bin Evse bir zaḥm doḳunmuş idi. Şol kadar kan akdı ki yürümege mecālī kalmadı. Yoldaşları anı götürüp Medīneye geldiler. Baḳī'e irişdikde tekbīr itdiler. Peyḡamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem tekbīr āvāzın işidüp bildi ki Ka'b bin Eşrefi ḳatıl itdiler. Çün kim hāzrete mülākāt itdiler, mübārek ağızı yarın Hārişün yarası üzerine sürdi. Fi'l-ḥāl Allāhu te'ālānuñ emriyle şifā' buldı.

Beşinci Vākı'a

Hicāz təciri³⁹⁵² Ebū Rāfi'ün katlidür. Çün kim Evs kabilesinden Allāhu te'ālā emriyle böyle hıdmet şadır oldu, peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem katında [S 311^b] beklendi. Hazrec kabilesinün müselmānlarına dağı gayret düşüp Ka'b bin Eşrefe mu'ādil bir kimesnenün katline ikdām itmek endişesine düşdiler. İstiḥāreden ve meşveretden soñra re'yleri buña muḳarrer oldu ki Ebū Rāfi' i katl ideler. Ebu'l-Rāfi' Kināne bin Ebi'l-Huḳayḳun birāderidür ve Şafıyyenün zevcesidür³⁹⁵³. Kinānenün kışşası Hayber aḫvāli zıkr olundukda beyān olun, *inşā'allāhu te'ālā*. Ebū Rāfi' müşriklere māl virüp mu'āvenet itmiş idi, tā kim gelüp müselmānlar ile kıtāl itdiler. Arz-ı Hicāzda Hayber nāhiyelerinün birinde olur idi. Kendüye bir hışār [M 457^a] binā' itmiş idi. Hazreciler 'Abdullāh bin 'Atik ve 'Abdullāh bin Üneys ve Ebū Katāde ve iki kimesne dağı aşḥābdan ittifāk idüp peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemden izin alup Hayber cānibine revāne oldılar. Güneş tulunmağa qarīb dört ayaklu ḫayvānlar otlamaḳdan dönüp hışāra girmelü olıcak 'Abdullāh bin 'Atik eyitdi, 'Siz bunda duruñ. Ben varup ḳapucıya temelluḳ ideyüm. Ola ki hışāra girmeye ruḫṣat bulam.' Anlar hışāruñ yakınında tırdılar. 'Abdullāh hışāruñ dīvārı dibinde ḳazā'-yı ḫācet ider şeklinde oturdı. Ehl-i hışār ol vaḳit ki gurūba qarīb idi, hışāra girdiler. Bevvāb etrāfa nazar idüp her gün kimesne ḳalmasun diyü mülāḫaza ider idi. 'Abdullāh hışāra girdi, ḳapucı ḳapuya kilid urdı. 'Abdullāh şol deñlü tevāḳḳuf itdi ki miftāḫı ḳande ḳoduḡın gördi, bir mīḫa aşdı. 'Abdullāh şabr itdi. Ḳapucı ḫvāba vardı. Mīḫdan miftāḫı alup ḳapuyı açdı, eger ḳaçmaḳ lāzım gelürse āsān olsun içün. Andan 'Abdullāh bildi ki Ebū Rāfi' hışāruñ yuḳarusında uyanıḳdur. Ve bir kışşahvān öninde kışşa söyler. Şol deñlü tevāḳḳuf itdi ki kışşa āḫirine irişdi. Ebū Rāfi' uyudu. 'Abdullāh evün yuḳaru ḳapuların açdı ve içeri girdi. Tā Ebū Rāfi' uyuduḡı ḫāneye dāḫil oldu. Ev ḳarañu olup ehl ü 'ıyālī anda bile olmaḡın yataḡın bilmedi. 'Ey Ebū Rāfi'' diyü nidā' itdi. Ebū Rāfi', 'Kimdür' diyü nidā' itdi. Āvāz geldüḡi cānibe kılıcın şaldı, rāst gelmedi. Kemāl-i dehşetinden taşra ḳaçup bir laḫzadan soñra tekrār içeri girdi. Ve āvāzın taḡyir idüp, 'Ebū Rāfi'' diyü çağırdı. 'Bu ne āvāzdur' didi. Ebū Rāfi' eyitdi, 'Baña bu evde bir kimesne [M 457^b] kılıc ile urdı' didi. Bu def'a 'Abdullāh aña kılıc ile urdı. Gördi ki anuñla mühimmi tamām olmadı, kılıcın ḳarnına ḫayadı. Ḳuvvet idüp arḳasından çıḳdı. Ve dağı 'Abdullāh mürāca'at idüp giderken aşaḡa düşüp ayaḡı ufandı. Kendü destārıyla ayaḡın şarup bir ayaḡ üzre sıçrayarak yārāna gelüp mülākī oldu. Şol ḳadar tevāḳḳuf itdiler ki hışār

³⁹⁵² təciri: təcirleri M

³⁹⁵³ zevcidür: zevcesidür M

halkı feryād idüp, ‘Ebū Rāfi‘ tācir-i Hicāz katl oldu.’ Andan ‘Abdullāhı getürüp Medīneye geldiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme haber virdiler. Hāzret tamām mesrūr olup ‘Abdullāhuñ ayağına mübārek elin sürdi. Fi’l-hāl şifā’ bulup ayağı üzerine kalkdı. [S 312^a] Etrāf-ı Medīnede olan bu haberi işidüp ‘azīm havfa düşdiler. Ta ‘accüb idüp aşhāb ne maķūle t̄a’ ifedür ki kapısı kapalı muhkem hışār içinde olanı katl iderler.

Bir Vāķı ‘a Daķı

Hicretüñ üçinci sālinde ‘Osmān bin ‘Affān rađıyallāhu ‘anhuñ tezvīcidür. Hāzret-i peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ Ümmü Külşüm nām kızını aña nikāh idüp cumādi’l-āħirde zifāf vāķı’ oldu. Ol sebebdan aña zū’n-nūreyn laķab oldu.

Bir Rivāyet

Ol sālda peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Ömer bini’l-Hatṭābuñ rađıyallāhu ‘anhuñ Hafşa nām kızını ‘aķd-ı nikāh itdi. Ol Huneys bin Huzāfe-i Sehmī nikāhında idi aña talāk virdi, hicretüñ ikinci senesinde. Hāzret-i ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh Bedir ğazā’sından geldikten soñra anı Ebū Bekire ve ‘Osmāna rađıyallāhu ‘anhumāya ‘arz itdi. Anlar cevāb virmediler. Ol ecilden hāzret-i ‘Ömerüñ hātırına melāl geldi. Hāzret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme bir gün hāzret-i ‘Ömer rađıyallāhu ‘anha şikāyet idüp eyitdi, ‘Yā resūlallāh, kızım Hafşai Ebū Bekire ve³⁹⁵⁴ ‘Osmāna ‘arz itdüm, kabūl itmedi.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yā ‘Ömer, Hāķķ te ‘ālā kızını ‘Osmāndan [M 458^a] hayırlu bir kimesneye naşīb itdi. Ve ‘Osmāna kızınıñdan efḍal bir hātūn müyesser itdi.’ Ve hicretten üçinci senenüñ şa‘bānında Hafşa rađıyallāhu ‘anhāyı taleb idüp nikāh itdi. Bir gün ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh Şiddīķ-i Ekbere rađıyallāhu ‘anh suāl itdi, ‘Hafşai saña ‘arz itdügümde hīķbir cevāb virmediñ. Sebebi ne idi.’ Ol eyitdi, ‘İşitdüm idi ki hāzret-i server-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anı yād itdiler.’ ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Baña niķün muştulamadıñ.’ Ebū Bekir eyitdi, ‘Ol hāzretüñ sırrını söylemege edeb itdüm.’ Naķl olunur ki Hafşa rađıyallāhu ‘anhā ümmehāt-ı mü’minīn mābeyninde tündhūyluķ ile müştehire idi. Bu ecilden hāzretüñ hātır-ı şerīfi andan rencīde olup bir mertebeye irdi ki hāzret aña talāk virmege kaşd itdi. Bir rivāyetde virdi dirler. Hāzret-i ‘Ömer başına toprak saķup feryād iderdi ki ‘Benüm daķı dünyāda ne āb-ı rūyum ķaldı ki kızım sultān-ı kevneynüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hātūnluğundan çıķa. Hāķķ te ‘ālā Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmı irsāl idüp hāzret-i ‘Ömerüñ rađıyallāhu ‘anhuñ

³⁹⁵⁴ ebū bekire ve: M ve S’de yoktur. Ancak anlamda eksiklik oluşmaktadır. Nitekim bazı nüshalarda vardır.

taṭyīb ḥatırı için eyitdi, ‘Yā resūlallāh, Ḥaḫḫ te‘ālā emr itdi ki Ḥaḫḫı yine nikāḫ idüp rücū‘ idesin. Zīrā namāz kılıcı ve oruc tutucu ḥātündür. Ve senüñ ḥātünlarıñ ile cennete girse gerekdür.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Allāh emriyle rücū‘ itdi. Ve altmış miḳdārı ḥadīṣ-i şerīf rivāyet itmişdür. Dördi müttefeḫun ‘aleyhdür. Ellisi Müslim efrādındandır. Tārīḫüñ kırk beşinci senesinde vefāt itdi. Ve ol zamān Medīnenüñ ḥākimi Mervān idi. Namāzın kılup Baḳī‘de defn itdiler, *raḍiyallāhu ‘anhā*.

Bir Vāḳı‘a Daḫı

Ol senede seyyid-i ‘ālem Muḫammed Muṣṭafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Zeyneb binti Ḥuzeymeyi nikāḫ itdiler. Ol Ṭufeyl bin Ḥārīṣ ibni ‘Abdi’l-Muṭṭalibüñ ḥātünü idi. Andan ṭalāk vāḳı‘ oldı. Birāderi ‘Ubeyde bini’l-Ḥārīṣ Bedirde şehīd oldı. Maḥallinde beyān olunmuşdur. ‘İddeti [S 312^b] tamām oldı, sene-i şelāsenüñ ramazānında anı nikāḫ itdi. Mihri on iki vuḳıyye altun ve yigirmi dirhem gümüş idi. Sekiz ay ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ ḥıdmetinde oldı. Andan āḫirete rıḫlet itdi, *raḍiyallāhu ‘anhā*. Ve anuñ fezā‘ilindendür ki aña ümmü’l-mesākīn dirler idi. Zīrā dervīşlere çok ṭa‘ām infāk iderdi.³⁹⁵⁵

Bir Vāḳı‘a Daḫı

Ol senede imām Ḥasan raḍiyallāhu ‘anh ramazān-ı şerīfün nısfında dünyāya geldi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anı istimā‘ idicek Fāṭıma raḍiyallāhu ‘anhānuñ evin teşrīf idüp imām Ḥasanuñ raḍiyallāhu ‘anhuñ ḳulaḡına ezān oḳudı. Yedinci [M 458^b] gün mübārek başını tırāş idüp saçı aḡırı gümüş taşadduḳ itdi. Ve ḳurbān itdi ki aña ‘aḳıḳa dirler. Ve ismine Ḥasan tesmiye itdi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem āḫirete intikāl itdüḡi vaḳit yedi bıcuḳ yaşında idi. Otuz yedi ḥadīṣ rivāyet itdi. Ve künyeti Ebū Muḫammeddür. Ve ṭayyib ve taḳḳī ve zekī ve seyyid ve sıbt ve velī laḳablarıdır. Ve fezāili ḥadden bīründür. Eydürler ki peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gāyet ile beñzer idi. Ve cennet cüvānlarınuñ seyyidliği anuñ ve birāderinüñ ismine muḫaḳḳaḳ u muḳarrer oldı. Ve ṣābit oldı ki ḥazretüñ āḫirete gıtdüḡi vaḳit Fāṭıma raḍiyallāhu ‘anhā imām Ḥasan ve imām Ḥüseyn raḍiyallāhu ‘anhumāyı getürüp, ‘Oḡullarıña iḫsān eyle’ didi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Sīretim ve rif‘atim imām Ḥasana

³⁹⁵⁵ bir vāḳı‘a daḫı ol senede seyyid-i ‘ālem muḫammed muṣṭafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem zeyneb binti ḥuzeymeyi nikāḫ itdiler ol ṭufeyl bin ḥārīṣ ibni ‘abdi’l-muṭṭalibüñ ḥātünü idi andan ṭalāk vāḳı‘ oldı birāderi ‘ubeyde bini’l-ḥārīṣ bedirde şehīd oldı maḥallinde beyān olunmuşdur ‘iddeti tamām oldı sene-i şelāsenüñ ramazānında anı nikāḫ itdi mihri on iki vuḳıyye altun ve yigirmi dirhem gümüş idi sekiz ay ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ ḥıdmetinde oldı andan āḫirete rıḫlet itdi raḍiyallāhu ‘anhā ve anuñ fezā‘ilindendür ki aña ümmü’l-mesākīn dirler idi zīrā dervīşlere çok ṭa‘ām infāk iderdi: **M**’de yok

virildi. Ve şehâvet ve şecâ'atimi imâm Hüseynine naşib oldu.' Âhîr-i 'ömründe üç kerre zehir virdiler. Üçüncü kerrede te'sîr itdi. Ve kırk gün hasta olup şafer ayınun yigirmi sekizinci gününde hicretün ellisinde âhirete intikâl itdi, *radıyallâhu 'anhu*. Ve 'ömri kırk yedi seneye irişdi ve birkaç ay. Birâderi Hüseyn *radıyallâhu 'anh* techîz ü tekfîn idüp Bakî'de ciddesi Fâtıma binti Esed yanında defn olundu. Sekiz oğlu, ve bir rivâyetde tokuz oğlu ve sekiz kızı kaldı. Ve nesli etrâf u eknâfı dutdı. Ve cümle bilâdda zürriyatı mevcûddur. Anun şemâili bu muhtaşara şıgmaz.

Bir Vâkı'a Dahı

Hicretün üçüncü senesinde gazve-i Uhud vâkı' oldu. Umûr-ı külliyyeden olduğundan ötüri bunun beyânında bir bâb vaz' olundu. Ve ol bâbda beş faşıl zıkr olunur.

BÂB

Uhud gazâ'sının beyânındadır.

Evvelki Faşıl

Bu gazâ'-yı mûhîşenün muqaddemâtı beyânındadır. Aşhâb-ı siyer rahimehumullâh şöyle rivâyet iderler ki çün kim Kureyşün Bedirden kalan cüvânları mürâca'at idüp Mekkeye geldiler. Ebû Süfyânun kâfîlesinden [M 459^a] biñ deve dârü'n-nedveye kodılar, emânet tarîkiyle. Şâhibleri gâ'ib idi. Hisâb idüp re'sü'l-mâlî çıkarup şâhiblerine virüp fâ'idesi elli biñ mişkâl altun oldu. Şanâdîd-i Kureyş Esved bin Muṭṭalib bin Esed ve Huvaytib bin 'Abdi'l-'Uzzâ ve Şafvân ibni Ümeyye ve 'İkrime bin Ebî Cehil ve gayrılar bir yere cem' olup Ebû Süfyâna eyitdiler, 'Bu māl ki ehl-i Mekkenündür. Ve Bedirde ne muşibet irişdügi hepsine zâhirdür. Şimdi ribhden [S 313^a] hâşıl olanı dilerler ki 'asker cem'ine şarf ideler. Ve yarar kimesneler cem' idüp a'dâ'dan intikām alalar. Bu bâbda sen ne dirsın.' Ebû Süfyân eyitdi, 'Cümlesi bu sözi dirler mi.' Eyitdiler, '*belî*.' Ol eyitdi, 'Şol kimesne ki bu emirde ikdām ider, benüm. Zîrâ kabîlenün eşrâfım ve oğulum Hanzala anda katl olundu. Ben dahı cân ile bu işe sa'y iderem, tâ kim Kureyşün intikâmın anlardan alam.' Andan faşihü'l-lisân dört kimesne ihtiyâr itdiler ki kabâili dūr idüp 'araba göndereler, 'asker cem' idüp. Biri 'Amr bini'l-'Âş idi ve Cübeyr bin Ebî Dehîl³⁹⁵⁶ ve biri 'Abdullâh bin Zib'arâ ve biri Ebû 'Azze-i şâ'ir-i Cumaḥî idi. Ebû 'Azze kabûl itmedi. Zîrâ anı ḥazret âzâd itmiş idi. Ol dahı 'ahd itmiş idi ki aşlâ bir kimesnei cenge taḥrîz

³⁹⁵⁶ cübeyr bin ebî dehîl: Kaynaklara göre bu isim "hubeyre bin ebî vehb" olmalıdır.

itmeye. Āhîr Şafvān bin Ūmeyye ve Cübeyr bin Muṭ'im aña mübālağa idüp anı daḥı rāzī itdiler. Dört kimesne ḳabāil-i 'Arabı ṭolaşup 'asker cem' itdiler. Ḳureyş çün kim cenge 'azīmet idüp ittifāk³⁹⁵⁷ itdiler, Şafvān eyitdi, 'Avratlarımız bile alalum, Bedirde olanlara nevḥa itsünler. Daḥı cerāḥat teskīn olmamışdur, ceng ḳatı muḥkem olsun.' Ba'zılar anı istiḥsān itdiler. Ammā Nevfel bin Mu'āviye anı ḳabīḥ gördi. Ve didi ki 'Eger münhezim olursak 'avratlarımız rüsvāy olur.' Ebū Süfyān daḥı bu sözi ḳabūl itdi. Ammā Ebū Süfyānuñ 'avratı Hind binti 'Utbe bin Rebī'a 'avratları [M 459^b] getürmede iḳdām idüp Ebū Süfyān iki 'avratını, biri Hind ve biri Ūmeyye binti Sa'd-ı Vehbi getürmegi muḳarrer idüp iki hevdec düzdi. Ve Şafvān bin 'Amr ve 'İkrime ve Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥa ve Ḥāriş bin Hāşim³⁹⁵⁸ ve müşriklerden bir cemā'at daḥı 'avratları içün hevdeceler tertīb idüp getürmegi muḳarrer itdiler. Ve Ebū 'Āmir-i rāhib ki fışk ile meşḥūr idi, kendünüñ ittibā'ından elli kimesne ile anlara yoldaş oldı. Leşkeri 'arz itdiler. Üç biñ kimesne idi. Yedi yüz zırhpūş ve iki yüz at ve üç biñ deve ve on beş hevdec 'add itdiler. Ve daḥı eşraf-ı Ḳureyşden bu seferde kimesne ḳalmadı. Ve muḡanniye cāriyeler her menzilde ki ḳonarlar idi, Bedirde ḳatıl olunanlar içün merşiyeler okuyup leşker-i küffārı ḳitāle taḥrīz iderler idi.

Naḳl olunur ki 'Abbās raḍıyallāhu 'anh ol zamānda Mekke de sākin idi. Benī Ġıfārdan bir şahış ıcrete ṭutdı ki üç günde Medīneye vara. Ve bir mühürlü mektüb gönderdi. Ve küffāruñ ḳaşdını beyān itdi. Ve leşkerinüñ miḳdārını ve keyfiyyetini bi't-tamām yazdı. Ol şahış gelüp Ḳubā' mahallesinde mektübü ḥāzrete virdi. Peyḡamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem mektübü açup Ūbeyy bin Ka'ba virdi. Ol daḥı okuyup maзмünü ma'lūm oldı. Ūbeyye eyitdi ki 'Bu sırrı kimesneye ifşā' eyleme.' Andan Sa'd bin Rebī' ḥānesine varup bu rāzı aña söyledi. Ve 'Hergiz bunı kimesneye dime' didi. Ve tenbīh itdi. Ve Medīneye gitdiler. Meger Sa'duñ ḥātūnı erine ḥāzret söylerken işitdi. *kullu sirrin cāveze'l-işneyn şā'a*³⁹⁵⁹ ḥasebince bu ḥaber Medīneye şāyi' oldı. [S 313^b] Yahūd u münāfık ol şahş-ı Ġıfārīnūñ geldüğinden āḡāḥ oldılar. Ve didiler ki 'Bu şahşuñ getürdüğü haberden Muḡammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem ve aşḥābı ḳasāvet taḥşīl idüp sürürları [M 460^a] gitdi.' Müşrikler Medīneye teveccüh idüp Zü'l-ḥuleyfe nām yere irişdiler. Anda üç gün oturaḳ idüp peyḡamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Enes ve Bulsī³⁹⁶⁰, ki birāderlerdür Faḍāle oğullarıdur, müşriklerden ḥaber almağıçün irsāl itdi. Gelüp ḥaber virdiler ki küffār develerin ve atların mezra'alara şalıvırmışler. Andan şoñra Ḥubāb bini'l-

³⁹⁵⁷ cenge 'azīmet idüp ittifāk: 'asker cem' idüp M

³⁹⁵⁸ hāşim: ḥişām M

³⁹⁵⁹ "İki kişiyi aşan bütün sırlar yayılır."

³⁹⁶⁰ bulsī: Kaynaklarda "münis" olarak geçer.

Münziri irsāl itdi, varup müşrikleri bi't-tamām müşāhede eyleye. Haber viridi. 'Abbāsuñ irsāl itdügi kâğıda muvāfık geldi. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem, '*hasbunallāh ve ni'me'l-vekīl*' didi. Vākıdī eydür, müşrikler Ebvā' nām mevzi'e irişdiler ve eyitdiler, 'Muhammedüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem anasınuñ kabri bundadur. Açıp kemüklerin alalum. Eger bizüm 'avratlarımız anlaruñ elinde esir olur ise anı virüp 'avratlarımız alalum. Eger olmaz ise çok māl virüp kemükleri teslim idelüm.' Ebū Süfyāna bunu 'arz itdiler, kabül itmedi. Eyitdi, 'Benū Bekr ve Huzā'a, ki Muhammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem hulefā'sı ve düstlarıdır, bunu işidicek hiç ulularımız kıomazlar, heb kabirlerinden çıkarurlar' didi. Andan cum'a gicesi, şenbe gün, iki 'asker mülākāt itseler gerekdür. Aşhābuñ rađıyallāhu 'anhuñ güzīdeleri ve meşhūrları Sa'd bin Mu'āz ve Sa'd bin 'Ubāde ve Useyd bin Hūdayr bir cemā'at ile resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellemi silāhların geyüp hırāset itdiler. Ba'zı müselmānlar Medīnei dağı hırāset itdiler. Tā şabāh olunca peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ol gice bir vākı'a gördi, bir muhkem zırh geymiş. Ve zū'l-fikārınuñ yüzi bir nice yerde gedilmiş. Ve bir öküzü boğazlamışlar. Ve andan soñra bir çoç dağı boğazlamışlar. İrtesi bu vākı'a aşhāba hikāyet buyurdi. Aşhāb ta'bīrin suāl itdiler. Buyurdi ki 'Zırh Medīnedür. Kılıcda gedik olmak [M 460^b] nefsim bir muşibet ve bir elem irişmekdür. Şıgır boğazlamak aşhābıma katl vākı' olmağdur. Çoç zebh olunmak düşmanlarımdan bir büyük 'adūnuñ helākıdır.' Ve bir rivāyetde vākı'alarında gördügi zū'l-fikār ufanmış. Anı ehl-i beytinden bir kimesnenüñ vefātı ile ta'bir buyurdılar. Andan soñra peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ekşer kibār şahābenüñ re'yleri böyle oldı ki Medīneden çıkmayalar. Ammā Bedirde hāzır olmayan cüvānlar tamām ragbet itdiler ki taşra çıkalar. Bu bābda aşhāb ile meşveret itdi. Ekşer a'yān-ı enşār dağı eyitdiler, 'Medīneden taşra çıkmayalum' didiler. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'Abdullāh ibni Selūlı getürüp suāl itdi ki 'Nice idelüm.' Ol eyitdi, 'Taşra çıkmayup Medīnede turalum. Zīrā zamān-ı cāhiliyyetde her kaçan 'adū gelüp ceng itsek mağlūb olurduk. Ve her kaçan yerlerimizde beklesek gālib olurduk. Maşlahat oldur ki ehl ü 'iyālimiz hışārlarda tevzī' idüp kendümüz merkezimizde sābit olalum.' Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'Abdullāh ibni Selūluñ sözine meyl itdi. Ammā hāzret-i Hamza rađıyallāhu [S 314^a] 'anh ve Sa'd ibni 'Ubāde ve Nu'mān bin Mālik ve bir cemā'at dağı Evsden ve Hāzrecden eyitdiler, 'Yā resūlallāh, eger biz Medīneden çıkmayavuz bizüm za'fıma hāml idüp a'dā' cür'et iderler. Hāqq te'ālā saña Bedir günü az kimesne ile nuşret ü zafer viridi. Şimdi el-hāmdulillāh 'askerimiz ve yarağıımız vāfırdür. Ve nice müddetdür ki böyle bir günü ārzū ide idik.' Ebū Sa'īd-i Hudrīnūñ babası Mālik bin Sinān eyitdi, 'Yā resūlallāh, benüm kıatımda sevgilüdür. Kıangısı müyesser olursa cānıma

minnetdür, zafer ve şehadet.’ Hamza rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ol Allāhu te‘ālānuñ haqqıçün saña Qur‘ān gönderdi. Ben orucum açmazam, tā küffāra kılıc uymayınca.’ Nu‘mān bin Mālik eyitdi, ‘Ol öküz ki qurbān itdiñ vākı‘aında, ol benüm katlimdür, aşhābdan. Ol Allāh ki [M 461^a] birdür, anuñ haqqıçün ben cennete gitsem gerekdür.’ Hāzret buyurdi ki ‘Ne sebep ile.’ Ol eyitdi, ‘Zīrā Allāhu te‘ālā ve resūlini severem. Ve müşrikīn ile cengden yüz döndürmezem. Hāzret buyurdi ki ‘Toğrı söylersin.’ Nu‘mān ol cengde şehīd oldı, *rađıyallāhu ‘anhu*.

Naql olunur ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cum‘a namāzın edā’ idüp bir huṭbe-i belīğ oqudı. Ve mü‘minleri küffār ile kıtāle kandurdi. Ve buyurdi ki ‘Eger şabr idüp şābitkadem olursañuz fırsat sizüñdür.’ İkinci namāzın kılup hücreye girdiler. Ve Şiddīk ve Fārūk rađıyallāhu ‘anhumā ‘imāme-i şerīfelerin mübārek başına geydürüp arkalarına zırhın kodılar. Çok halk kapuda muntazır тұrmışlar idi. Sa‘d bin Mu‘āz ve Useyd bin Hūdayr rađıyallāhu ‘anhumā gelüp anlara eyitdiler, ‘Siz hāzreti taşra çıkmāğa mübālağa idersiz. Ol bu ma‘nāyı kerīh görürler. Ol vahy ile mü‘eyyeddür. Size lāyık bu idi ki ihtiyārı aña tefvīz idüp aña itā‘at idesiz.’ Pes hāzret-i seyyidü’s-sādāt ‘aleyhi efḍalü’s-şalavāt ‘izzet ile silāhın geyüp taşra çıkdı. Ve sahtiyāndan bir kuşak kuşanup kılıcın hamāil itdi. Ve eline nīzesin aldı. Ve arkasına siperin vaz‘ itdi. Aşhāb rađıyallāhu ‘anhum bu hāleti görüp taşra çıkalum didiklerine peşimān oldılar. Didiler ki ‘Yā resūlallāh, bizüm ne haddimizdür ki hāzretiñ bir nesnei kerīh göre iḳdām idevüz. Her ne ki murād-ı şerīfūñ ise anuñla ‘amel iderüz.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘Evvel bu ma‘nāyı size gösterdüm. Siz kendi re‘yiñüz ile ‘amel itdüñüz ve mübālağa eyledüñüz. Şimdi lāyık degildür ki bir peygamber silāhın geye ve çıkara, tā Allāhu te‘ālā hükmi ne ise zuhūr itmeyince. Şimdi size naşihatim oldur ki sözümi istimā‘ idüñ. Şabr idüp birbiriñüzden ayrılmañ, fırsat sizüñdür.’ Andan [M 461^b] üç nīze taleb idüp üç ‘alem tertīb itdi. Evs sancağını Sa‘d ibni ‘Ubādeye virdi. Hāzrec ‘alemini Hūbāb bini’l-Münzire virdi. Muhācirīnler livā’sını ‘Alī ibni Ebī Ṭālibe tefvīz eyledi. Bir rivāyetde Muş‘ab bin ‘Umeyre virdi. Ve ‘Abdullāh ibni Ümmü Mektümü³⁹⁶¹ Medīnede ḫalīfe itdi. Andan aşhāb ile Uhuda teveccüh itdiler. Yüz kimesne zırhlu idi. Ve cümle ‘asker biñ kimesne idi. [S 314^b] Ve iki at var idi. Birine server-i kāināt ‘aleyhi efḍalü’s-şalavāt süvār olmuş idi ve birine Ebū Bürde bin en-Niyār. Sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem atına süvār olup iki Sa‘d³⁹⁶² zırhların geyüp öñince gitdiler. Çün kim

³⁹⁶¹ mektüm: M ve S’de "keltüm" yazılmıştır.

³⁹⁶² İki Sa‘d diye sözü geçenler Sa‘d b. Muāz ve Sa‘d b. Ubāde’dir.

Nesceyn³⁹⁶³ menziline irişdiler, bir çirkin āvāz hāzretüñ sem‘-i řerīfine irişdi. Bir cemā‘at āvāz itdi. Hāzret suāl itdi ki ‘Bunlar kimlerdür.’ ‘‘Abdullāh bin Enzār-ı³⁹⁶⁴ yahūdīnūñ akrabāsıdır’ didiler. ‘*lā testenşiru ve a‘lā ehli‘ş-řirk biehli‘ş-řirk.*³⁹⁶⁵’ Andan ol menzilde leşkeri ‘arz itdiler. Küçürek olanları rücü‘ itmek ile emr itdi, ‘Abdullāh bin ‘Ömer ve Zeyd ibni Sābit ve Üsāme bin Zeyd ve Zeyd bin Erķam ve Berā‘ bin ‘Āzib ve Es‘ad³⁹⁶⁶ bin Zuhayr ve ‘Amrāne³⁹⁶⁷ bin Evs ve Ebū Sa‘d-ı³⁹⁶⁸ Hudrī ve Semüre bini‘l-Cündeb ve Rāfi‘ bin Medīh³⁹⁶⁹ gibi, *rađiyallāhu ‘anhum.* Zuhayr eyitdi, ‘Rāfi‘ tīzendāzdur. Ve cengde kendüyi çeküp a‘dā‘ya bülend gösterür. Anı ğazā‘ya ilet yā resūlallāh’ didi. Hāzret dağı izin virdi. Semüre bini‘l-Cündeb-i Rāfi‘ izin olduğın göricek eyitdi, ‘Ben anı yeñerem. Baña izin alıvir’ didi. Müreyye yalvardı, Müreyy anuñ vālidesin almış idi. Müreyy anı hāzrete ‘arz itdi. Peyğamber řallallāhu ‘aleyhi ve sellem emr itdi, ikisi güreşdiler. Semüre Rāfi‘i yeñdi³⁹⁷⁰. Aña dağı gelmege icāzet virdi. Ol gice anda ağşamladılar. Muĥammed bin Seleme³⁹⁷¹ elli kimesne ile ‘askeri hırāset itdi. Müřriklerüñ ol gice pāsbānı ‘İkrime ibni Ebī Cehil idi. Menķüldür ki [M 462^a] ol gice yatsu namāzın edā‘ idüp buyurđı, ‘Kimdür bu gice bizi hırāset ide.’ Bir kimesne ķalkup ‘Benüm yā resūlallāh’ didi. ‘Sen kimsin’ didi. ‘Zekvānum’ didi. ‘Otur’ diyü emr itdi. Tekrār buyurđı ki ‘Kim hırāset ider.’ Ebū Seb‘, ‘Ben iderem’ didi. Aña dağı, ‘Otur’ didi. Yine, ‘Kim hırāset ider’ didi. İbni Kays, ‘Ben iderem’ didi. Aña dağı, ‘Otur’ diyü buyurđı. Bir laĥzadan řoñra, ‘Üçüñüz dağı ķalkuñ’ diyü buyurđı. Zekvān ķalkđı. ‘Ol iki kimesne ķanı’ diyü suāl itdi. Didi ki ‘Üç kerre dağı cevāb viren ben idüm.’ Buyurđı ki ‘Yöri ‘*alā bereketillāh.*’ Silāhın ve siperin omuzına alup řabāĥa dek ‘askerüñ eřrāfını tōlandı. Ve peyğamberi hırāset itdi. Hāzret-i řallallāhu ‘aleyhi ve sellem rāĥat ile uyudı. Çün řabāĥ oldı, peyğamber řallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurđı ki ‘Bir delīl lāzımdur ki yolu bir ĥoř bile ve bizi şaşra çıķara.’ Ebū Ĥayřeme bu ĥıdmeti der‘uhde aldı. Leřker giderken bi‘z-zarūrī bir münāfık, ki benī Ĥāriřden idi, anuñ ĥāiřine uğradı. Ol münāfık hem zāhirde ve hem bātında a‘mā idi. Adı Rāfi‘ bin Kıbtī idi. ‘Askerüñ uğraduğın tıyup üzerlerine tōprak şaçdı. Ve eyitdi, ‘Eger sen resūl-i ĥudā olaydıñ benüm ĥāiřime uğramaz idıñ.’ Sa‘d bin Eřhel elinde yay tıtar idi. Kōrüñ başına urup yarıdı. Peyğamber řallallāhu ‘aleyhi ve

³⁹⁶³ nesceyn: Kaynaklarda "řeyĥeyn" olarak geçer.

³⁹⁶⁴ enzār: Kaynaklarda "übeyy" olarak geçer.

³⁹⁶⁵ "Müşriklere karşı müşriklerden yardım istemeyiniz."

³⁹⁶⁶ es‘ad: Kaynaklarda "useyd" olarak geçer.

³⁹⁶⁷ ‘amrāne: Kaynaklarda "‘arābe" olarak geçer.

³⁹⁶⁸ sa‘d: sa‘īd M

³⁹⁶⁹ medīh: Kaynaklarda "ĥadīc" olarak geçer.

³⁹⁷⁰ yeñdi: begendi M

³⁹⁷¹ seleme: Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

sellem [S 315^a] buyurdu ki 'Terk eyle. Bunuñ kalbi a'mādur' didi. Benī Hāriş ol a'mānuñ renginde olan münāfıklar ol a'mānuñ himāyetine kalkdılar. Ve Sa'd bin Zeyde eyitdiler, 'Benī 'Abdu'l-Eşhel ile benī Hāriş mābeyninde olan 'adāvetdendür, unutmamışsın.' Üseyd bin Hūdayr rađıyallāhu 'anh eyitdi, 'lā vallāhi ol 'adāvetden degildür. Lākin sizūñ münāfıkıñuzdandır. Allāh haqqıçün [M 462^b] eger peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem işāret buyursa senūñ ve senūñ re'yinde olanlaruñ boyunun ururdum.' Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem, 'Sükūt idūñ' diyü emr itdi.

Andan ehl-i islām fecr tulū' itdikde Uhuda irişdiler. Ol mevzi'de şabāh namāzın cemā'at ile edā' itdiler. Andan hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem evvel zırh üzre bir zırh dağı geydi. Ve mübārek başına tolğa geydi. Ve 'Abdullāh bin Ebī Münāfık kendüye tābi' olan kimesneler ile, ki üç yüz kimesne idi, ol yerden rücū' itdiler. 'Abdullāh bin 'Amr bin Hārām³⁹⁷² ardlarından irişüp şol deñlü naşihat itdi, fā'ide itmedi. İbni Übeyy eyitdi, 'Bizüm naşihatimizi yerine getürdük, qabūl itmedi. Ve bizüm sözümüzi diñlemedi.' Cüvānlar ve oğulancıklar re'yle 'amel itdi. 'Biz aña şehirde olduğı vakit nusret iderüz.' Ol münāfık sāir münāfıklar ile rücū' idicek 'Abdullāh bin 'Amr rađıyallāhu 'anh, 'Allāhu te'ālā seni helāk itsün. Yakında Haqq te'ālā mü'minleri ve resūlini sizden pāk ider. Ve sizūñ mu'āvenetiñüzden müstağnī ider' didi. Ve rücū' itdi. Gelüp 'asker-i islāma mülākāt itdi.

İkinci Faşıl

İki 'asker mülākāt olduğı ve muqātele olduğı beyān ider. 'Ulemā'-yı hadīs ü siyer rahimehumullāh şöyle beyān itdiler ki çün kim küffār Uhud havālisinde, ki Medīneden bir fersah yerdür, islām 'askerine gelüp muqābil oldılar. Ve şenbe günü ceng muqarrer oldu. Leşker-i islām peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem etrāfına cem' oldılar. Andan şaffları berāber itdi. Şöyle düzdiler ki yüzlerin Medīneye ve arkaların cebel-i Uhuda itdiler. Cebel-i Hüneyn³⁹⁷³ şol cānibine düşdi. Ve cebel-i 'Ayneynūñ bir gedük yeri var idi. Küffār anda pusı itmek havfından peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'Abdullāh bin Cübeyri rađıyallāhu 'anh elli oğlu ve yaylu kimesnei ol gedüğe qodı. Ve anlara emr itdi ki 'Eger gālib [M 463^a] ve eger mağlūb olavuz siz yeriñüzden ayrılmañ. Ve benüm emrim varmayınca hareket itmeñ.' Leşkerūñ şağını 'Ukkāşe ve Üseydiye³⁹⁷⁴ ışmarladı. Şolın Ebū Seleme bin 'Abdi'l-Esede tefvīz itdi. Ve Ebū 'Ubeyde bini'l-Cerrāh

³⁹⁷² hārām: Kaynaklarda "hārām" olarak geçer.

³⁹⁷³ cebel-i hüneyn: Bahsi geçen yer "cebel-i 'ayneyn" olasa gerektir.

³⁹⁷⁴ 'ukkāşe ve üseydi: Sehven yazılmış olan isim "'ukkāşe bin mihşan el-esedī"dir.

ve Sa'd bin Ebî Vakḳāşî leşkerüñ öñine ta'yîn itdi. Ve küffâr-ı Kureyş şaffların tertîb itdiler. Meymenei Hâlid bin Velîde virdiler. Meyserei 'İkrimeye ki bin Ebî Cehilüñ oğulıdır, aña ta'yîn itdiler. Ebû Süfyân ƙalbde tırdı. Ve Şafvân bin Ümeyye, bir rivâyetde 'Amr bini'l-'Âşî taġuñ gediginde etibbâ'ıyla tırdı. Ve 'Abdullâh bin Ebî Rebî'a tîrendâzlara emîr idüp sancaġı Talḥa bin Ebî Talḥaya teslim itdiler ki aña Kebş-i Ketîbe daġı dirler idi. [S 315^b] Ve 'avratları şafflar öñinde ƙodılar. Şi'rler okuyup Bedirde ƙatl olanları zıkr itdiler. Ve müşrikîni ƙıtâle ƙandururlar idi. Bu ħarbde bir nice vâƙı'ât olmışdır. Siyerden zabt bu kitâbda derc olan otuz iki vâƙı'adur.

Evvelki Vâƙı'a

Zıkr-i Ebû 'Âmir-i râhib-i fâsık³⁹⁷⁵. Eydürler ki evvel kimesne ki küffârdan meydâna girdi, Ebû 'Âmir-i fâsık idi. Elli kimesne, aña tâbi'ler idi, anlar ile ƙarşu turup ehl-i islâma oƣ atdılar. Ve ƙavmine nidâ' itdi ki 'Benüm Ebû 'Âmir-i râhib.' Anlar eyitdiler, '*lâ merḥabeke yâ fâsık.*' Ve bir nice ġulâmlar Kureyşden bile idiler. Ve taşlar ve oƣlar müselmânlara atdılar. Müselmânlaruñ daġı bir bölügi anlara taş ve oƣ atdılar. Ol fâsık yârânıyla münhezim olup gitdiler. Ol zâlim ħazret-i peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellemi gelmeden 'alâmetiyle ħaber virmişdi. Beşâirde zıkr olunmışdır. Çün kim ol ħazret meb'ûs oldı, andan rücû' idüp eyitdi, 'Gerçek böyledür, peygamber gelür ammâ sen degilsin.' Naġl olunur ki Ebû 'Âmir ibtidâ' Mekkeye gelüp eyitdi, 'Bu dîn ki getürdüñ ne aşıl dîndür.' Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Mille-i ħanîfiyye-i beyzâ'dur.' Ebû 'Âmir eyitdi, 'Sen anda bir nice nesne idḥâl itdiñ ki ol dînde yokdur.' [M 463^b] Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki '*bel ci'tu bihâ 'alâ vechihâ.*' Ya'nî, 'Ol millete muvâfık getürdüm.' Ol fâsık eyitdi, 'Ḥaƣƣ te'âlâ seni ġurbetde öldürür.' Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Allâhu te'âlâ anı yalan söyleyene eydür.' Şöyle oldı ki Ebû 'Âmir-i fâsık Rûm vilâyetinde tenhâ ve bîkes cânını cehenneme ışımladı.

İkinci Vâƙı'a

Getürmişlerdür ki müselmânlar ħamle idüp ol ilerüde tıran muġanniye câriyeleri şaff ardına ƙaçurdılar, meydânı pâk idüp bir yerden tîrbârân idüp. Hevâzin tâ'ifesi ilerüde idi, firâr itdiler. Talḥa bin Ebî Talḥa meydâna er taleb itdi. Ĥazret-i imâm 'Alî rağıyallâhu 'anh öñine varup bir ƣılcı ƣarbyla başın yere düşürdi. Ĥazret-i 'Alî rağıyallâhu 'anh giri

³⁹⁷⁵ Bu cümle M'de sehven vaktıdan iki cümle önce yazılmıştır.

döndi. ‘Niçün başın kesmediñ’ diyü suâl itdi. Buyurdi ki ‘Yere düşdükdə ‘avreti açıldı. Aña binā’ en ta’arruz itmedüm. Ve bildüm ki Hakk te’ālā ‘anķarīb anuñ hāķķından gelecekdür ve helāk ider.’ Ve aña Kebş-i Ketībe dirler idi. Eydürler ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vāķı’asında gördügi ķoķ zebħi ol idi. Anuñ ķatlı olduğına sürür idüp bülend āvāz ile tekbīr itdi. Müselmānlar daħı cümle tekbīr itdiler. Müselmānlar birbiri ardınca hāmleler idüp küffāruñ şaffların birbirine urdılar. Tālha bin Ebī Tālha ķatlı olunduktan soñra ‘alemi birāderi ‘Oşmān bin Ebī Tālha aldı. Hāzret-i Hāma rađıyallāhu ‘anh aña hāmler idüp omuzına bir kılıc darb itdi. Eli yere düşdi ve cigeri göründi. Rücū’ idüp eydürler ki ‘ene’bnu sākī’l-ħuccāc.’ ‘Ben hācılara şu virenüñ oğuluyum.’ Andan soñra ‘alemi Ebū Sa’id³⁹⁷⁶ bin Ebī Tālha aldı. Sa’d bin Ebī Vāķķāş anuñ boğazına bir oķ urdı. Dili taşra çıkup cehenneme gitdi. Andan ‘alemi Müşāfi’ bin [S 316^a] Ebī Tālha aldı. ‘Āşım bin Şābit bin Ebī bin Ebī’l-Aķlah aña bir oķ urdı. Ölmege ķarīb olup düşdi. [M 464^a] Anı ķaldurup anası Sülāfe binti Sa’d yanına iletdiler. Suâl itdi ki ‘Saña oķı kim urdı.’ Eytidi, ‘Bilmezem, ammā bunu işitdüm ki *ħuz hā ve ene’bnu’l-eflah*’ didi. Ol vāķit Sülāfe nezr itdi ki ‘Āşımuñ başı kāsesinde şarāb iķe. Ve eyitdi ki ‘Her kim anuñ başın getürürse yüz deve vireyüm.’ Ve ‘Āşımuñ şehādeti kışşası ‘anķarīb seriyye-i Recī’de beyān olunur, *inşā’ allāhu te’ālā*. Andan soñra ‘alemi Hāriş bin Tālha bin Ebī Tālha aldı. ‘Āşım bin Şābitüñ oķıyla ol daħı cānın cehenneme şaldı. Andan birāderi Kilāb bin Ebī Tālha aldı. Zübeyr bin ‘Avvām hāzretleri anı daħı ķatlı itdi. Hūlās³⁹⁷⁷ bin Tālha ‘alemi alup anı daħı Tālha bin ‘Ubeydullāh ķatlı itdi. Andan Erťāt bin Şurāħbīl ‘alemi ķaldurdi. Müselmānlardan bir kimesne anı daħı ķatlı itdi. Andan ‘alemi benī ‘Abdu’d-Dārdan bir ğulām, adına Şuvāb dirler, ba’zılar eydür, anı hāzret-i imām ‘Alī ķatlı eyledi. Ba’zılar eydür, Sa’d bin Ebī Vāķķāş ķatlı itdi. Kāvl-i eşāħħ oldur ki anı Kuzmān öldürdi. Kuzmānuñ kışşası vāķı’āt-ı ğarībedendür.

Üçinci Vāķı’a

Vāķıdī eydür, Kuzmān cümle-i münāfıķlardan idi. ‘Asker-i islām ile gelmeyüp Medīnede ķaldı. İrtesi ‘avratlar aña ta’n idüp, ‘Erler gitdiler, ‘avratlar ķaldı’ didiler. Bundan ğayrete gelüp mükemmel silāħın geyüp Uħuda teveccüh itdi. Şol zamānda ‘asker-i islāma mülhāķ oldu ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şaffları berāber ider idi, evvelki şaffa gelüp küffāra cümleden evvel küffāra oķ atdı. Şol ķadar ceng itdi ki küffārdan yedi kimesne ķatlı itdi. Āħir çok zahm yeyüp mevte ķarīb oldu. Kātāde bini’l-

³⁹⁷⁶ sa’id: Kaynaklarda "sa’d" olarak geçer.

³⁹⁷⁷ hūlās: Kaynaklarda "cūlās" olarak geçer.

Nu‘mān anuñ yanına uğrayup eyitdi, ‘Mübārek olsun şehādet saña ẖuzmān’ didi. Eyitdi, ‘Ben dīn gayreti içün ceng itmedüm. ẖureyş benüm ħurmālīgımı ħarāb itmesün diyü ceng itdüm.’ Āĥirü’l-emr ol yaralardan müte’ellim olup kılıcınıñ [M 464^b] başını sīnesine koyup kendüyi ħatlı itdi. Rivāyetdür ki her kaçan ẖuzmān zikre gelse ħazret buyururdu ki ‘Ol ehl-i cehennemdür.’

Dördinci Vākı‘a

Naql olunur ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Uĥud günü eline bir kılıc alup, ‘Bunuñ ħaqqını kim virür’ didi. Bir bölük tã‘ife aşĥābdan bu ĥidmeti edā’ itmege sür‘at itdiler. ẖabūl buyurmadı. Āĥir Ebū Dücāne rađıyallāhu ‘anh ilerü gelüp, ‘Bunuñ ħaqqı nedür’ diyüp suāl itdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, ‘Bunı kāfirüñ başına urup düşmanı cehenneme göndere.’ Andan³⁹⁷⁸ Ebū Dücāne eyitdi, ‘Bu benüm işimdür’ diyüp kılıcı aldı. Şalınarak meydāna girdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, ‘Böyle yürümek Allāhu te‘ālānuñ mebgüzıdır, lākin bu maĥallde lāzımdur’ didi. Ebū Dücāne her ne cānibe teveccüh iderse kimesne karşına tırmadı. Ve meşhūrdur ki ol cengde [S 316^b] ħazret-i Ĥamza ve ‘Alī ve Ebū Dücāne rađıyallāhu ‘anhum işler itdiler ki insānda mutaşavvır olunmaz. Naql olunur ki Ebū Dücāne rađıyallāhu ‘anh tağ kenārında muğannīlik ider ‘avratlara uğradı. Ve Ebū Süfyānuñ ‘avratı Hind, ki Mu‘āviyenüñ anasıdır, anlara kılıc urmak kaçdı idi. Hind recez okurdu. Ol anı öldürmek istedi. Lākin peygamberü şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kılıcını anuñ kanına bulaşdurmağa lāyık görmedi. Girü döndi³⁹⁷⁹. Andan mü’minler bir yerden ħamle idüp küffāruñ üzerine yürürüş itdiler. Müşrikleri yerlerinden ħopardılar. ‘Avratlar muğannīlik iderken feryād ve ağılamağa başladılar. Ve leşker-i küffār kaçdı. Müselmānlar ardlarından irişüp yağmaya başladılar. Ve ‘avratları esīr itmege sürü’ itdiler.

Beşinci Vākı‘a

Getürmişlerdür ki mü’minler küffāra ġālib olıcak her kişi yağmaya muħayyed oldılar. Ĥālīd ibni Velīd tağ kenārında kemīn itmiş idi. Bir nice def‘a islām ‘askerine kaçdı itdiler. İbni Cübeyr rađıyallāhu ‘anh cemā‘atiyle men‘ eyledi. ‘Asker yağmaya gitmek ile İbni Cübeyrūñ yanında olan ‘asker yağmaya gitmek kaçdı itdiler³⁹⁸⁰. Her ne deñlü İbni Cübeyr rađıyallāhu ‘anh anlara [M 465^a] naşīhat idüp peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve

³⁹⁷⁸ cehenneme göndere andan: helāk itmekdür M

³⁹⁷⁹ giri döndi: M’de yok

³⁹⁸⁰ ibn cübeyrūñ yanında olan ‘asker yağmaya gitmek kaçdı itdiler: M’de yok

sellemüñ naşîhatin zikr itdi, müfid olmadı. ‘Abdullāh eyitdi, ‘Ben resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ emrini terk itmezem ve bu maḳāmdan gitmezem³⁹⁸¹.’ On kimesne ile yāhūd eḳall etibbā‘ıyla ḳaldı. Ğayrılar gitdi. Hālîd bu fırsatı bulup küffār leşkeri ile ‘Abdullāh bin Cübeyrūñ üzerine gelüp cümlesin ḳatl itdiler. Ol yarıḳdan çıkup müselmānlaruñ ‘aḳabın aldılar³⁹⁸². Ve ḳılıcların çıkarup müselmānları urmağa başladılar. Ve ehl-i islāmı ḳatl itmege iḳdām itdiler. Müselmānlara ‘azīm ıztırāb vāḳi‘ oldı. Leşkeri bi’t-tamām biribirinden ayırdılar. Kemāl-i dehşetden birbirin urmağa başladılar. Şöyle dirler ki Üseyd bin Hıdayr müselmānlardan iki zaḥm yedi. Ve Hızeyfenüñ babası Yemāniye müselmānlar ḳılıc uruşup şehîd itdiler. Hızeyfe her ne deñlü feryād itdi ki ‘Bu benüm babam Yemānîdür’ kimesne işitmedi. Müselmānlar ğālib iken münhezim oldılar.

Altıncı Vāḳı‘a

Getürmişlerdür ki ol gün ve ol vaḳit İblîs-i la‘în Cibāl³⁹⁸³ bin Sürāḳa şüretine girüp üç kerre nidā‘ itdi ki ‘*illā enne muḥāmmeden ḳad ḳutile*.’ ‘Bilüñ ki Muḥammed ḳatl olundu.’ Ol la‘înüñ āvāzı tā Medîneye irişdi. Ḳapularında işitdiler. Fâtıma raḳıyallāhu ‘anhā bunı işidüp elin başına urarak taşra çıkdı. Ve üzerinde ‘ale’l-fevr yetimlik eşeri zāhir oldı. Ve cümle Hāşimiyye ḥātūnları ellerin başlarına urup feryād itdiler. Ve peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gördü ki ol ḥaber-i müḥişî işidüp yüzlerin feryāda tutdup firāra yüz dutdılar. Nidā‘ itdi ki ‘*innî rasûlullāhi ḳad va‘edenî bi’n-naşr*.’ ‘Ben Allāhuñ resûliyüm. [S 317^a] Baña nuşr ile va‘d itdi.’ Halk bunı işidüp ḳaṭ‘an tırmadılar.

Yedinci Vāḳı‘a

Naḳl olunur ki ol ḥînde ki leşker-i islām müteferriḳ oldılar, ḥazret anları da‘vet itdi, anlar icābet itmediler. Eşer-i ğazab cemālinde zāhir oldı. Ğazab nişānı ol idi ki mübārek alınında olan tamar ḥarekete gelüp incü gibi görünür idi. Ol ḥâlde nazar idüp öninde [M 465^b] ḥazret-i imām ‘Alîyi gördi. Buyurdi ki ‘Yoldaşlaruña niçün mülḥaḳ olmadıñ.’ ‘Alî raḳıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘*ekufrun ba‘de’l-îmāni enne lî bike usvetun*.’ Ya‘nî, ‘İmāndan soñra küfür olur mı. Ben saña iḳtidā‘ iderem.’ Ol ḥâlde küffārdan bir cemā‘at hücum idüp diḳḳat itdiler. Ḥazret buyurdi ki ‘Yâ ‘Alî, bunları benden def‘ eyle.’ İmām ‘Alî raḳıyallāhu ‘anh ḳılıcın ‘uryān idüp ol cemā‘ati dağıtdı. Ol zaḥmı ki kāfire urdı, bir dahı ḳaḳmadı.

³⁹⁸¹ ve bu maḳāmdan gitmezem: **M**’de yok

³⁹⁸² cümlesin ḳatl itdiler ol yarıḳdan çıkup müselmānlaruñ ‘aḳabın aldılar: ḥamle itdiler ve ol perākende çıkup müselmānlaruñ **M**

³⁹⁸³ cibāl: Kaynaklarda "cu‘ayl" olarak geçer.

Sekizinci Vākı‘a

Naql olunur ki ‘asker-i islāmuñ kimi münhezim olup ve kimi şehīd oldı. Ammā ḥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir ḳadem giri gitmedi. Ve taş ile ve ok ile müşrikleri def‘ iderdi. Ve ol gün melā‘ike cengde ḥāzırlar idi. Lākin muḳāteleye izin yogıdı. Ve Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām ve Mīkā‘il ‘aleyhima’s-selām aḳ cāmeler geyüp ḥazretüñ eṭrāfında ṭurup muḥāfaẓa iderler idi. Naql olunur ki ol ḥazretüñ eṭrāfında aşḥābdan on dört kimesne ḳaldı, yedi muḥācir ve yedi kimesne enşārdan. Muhācirīnden Ebū Bekir-i Şiddīḳ ve ‘Aliyyü’l-murtazā ve ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avf ve Sa’d bin Ebī Vaḳḳāş ve Zübeyr bini’l-‘Avvām ve Ṭalḥa bin ‘Abdillāh³⁹⁸⁴ ve Ebū ‘Ubeyde bini’l-Cerrāḥ raḳıyallāhu ‘anhum ve enşārdan Ḥubāb bini’l-Münzir ve Ebū Dücāne ve ‘Āşım bin Şābit ve Ḥāriş bin Şımme ve Süheyl bin Ḥuneyf ve Üseyd bin Ḥudayr ve Sa’d bin Mu‘āz, ba‘zılar Sa’d bin Mu‘āz ve Üseyd yerine Sa’d bin ‘Ubāde ve Muḥammed bin Mesleme zıkr itmişler. Menḳūldur ki bu cümleden sekiz kimesne ol ḥazret ile mübāya‘a itdiler, mevt üzerine. Ya’nī ölmeyince yüz döndürmeyeler. Ve küffārı ol ḥazretten men‘ ideler. Allāhu te‘ālānuñ emriyle sekizi daḥı maḥfuẓ oldılar. Ol sekiz kimesne imām ‘Alī ve Ṭalḥa ve Zübeyr ve Ebū Dücāne ve Ḥāriş bin Şımme ve Ḥubāb bini’l-Münzir ve ‘Āşım bin Şābit ve Süheyl bin Ḥuneyf idi, *raḳıyallāhu ‘anhum ecma‘ın*.

Doḳuzuncı Vākı‘a

[M 466^a] İmām ‘Alī raḳıyallāhu ‘anh eydür, "Çün müselmānlar inhizām şüretin ṭutdılar, baña şol ḳadar cez‘ ü ızṭırāb düşdi ki ihtiyār elimden gitdi. Ve resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem öñinde bir miḳdār cidāl itdüm. Ardıma naẓar itdüm, ḥazreti göremedüm. Kendüme eyitdüm, ‘Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol ḳabileden degildür ki küffārdan ḳaça. Cā‘iz ki nāma‘ḳül ef‘ālimizden ḡazabullāh zuḥūr idüp ḥabībini āsumāna ref‘ itdi.’ Ḳılıc çeküp küffārı birbirine ḳatup ṭaḡıtdum. Gördüm ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ortalarında sağ u sālīm ṭurur. Yaḳın bildüm ki ol ḥazreti melā‘ike ḥıfẓ itdiler. Andan baña ḥıṭāb idüp, ‘Ḥalk nice oldı’ diyü buyurdi. [S 317^b] Eyitdüm, ‘Ceng şaffından ḳaçdılar ve ḥazretiñi tenhā ḳodılar. Cānımı yoluña fedā’ itdüm. Mādām ki ḥayatdan bir ramaḳ vardur, seni terk itmezem.’ Nāḡāḥ bir cemā‘at ol ḥazrete ḳaşd itdiler. Üzerlerine ḥamle idüp anları şıdum. Bir cemā‘at daḥı ḳaşd itdiler. Anları daḥı def‘ itdüm." Rivāyet olunur ki her ḳaçan imām ‘Alī raḳıyallāhu ‘anh küffār ‘askerine

³⁹⁸⁴ ‘abdillāh: Kaynaklarda "'ubeydullāh" olarak geçer.

hamle iderdi, Ebū Dücāne ve Süheyl bin Huneŷf kılıcının çıkarup imāmuñ başı üzerine turup kafā' dār olurlar idi, *raḍiyallāhu 'anhum*.

Onıncı Vākı'a

Getürmüşlerdür ki bir bölük eşrār seyyidü'l-ebrāra kaşd itdiler. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem mübārek yüzün imām 'Alīye idüp buyurdu ki 'Yā 'Alī, bunlaruñ şerrini def' eyle.' Hāzret-i imām daḥı cān ile dürüşüp anları def' eyledi. Ol hālde Cebrā'īl 'aleyhi's-selām gelüp eyitdi, 'Yā resūlallāh, bu iş imām 'Alīye kemāl mertebede muvāsātdur ve cüvānmerdlikdür.' Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi, *'inneḥū minnī ve ene minhu.*' 'Ol benden ve ben andanum' didi. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, *'ve ene minkumā.*' Ol eşnā'da bir āvāz işitdiler ki *'lā fetā illā 'alī lā seyfe illā zu'lfikār.*³⁹⁸⁵ Keşfu'l-gümme nām kitābda bu kaşıyye zıkr olunmuşdur, bundan ziyāde tafşıl olunmuşdur.

Zıkr olunur ki [M 466^b] çün kim küffār hücum idüp müselmānlar münhezim oldılar, ol hāzretüñ yanında imām 'Alī raḍiyallāhu 'anh ıaldı. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi, 'Niçün kavm ilesin, bile gitmediñ.' Ol eyitdi, 'Seni tenhā nice koyayum. Allāhu te'ālānuñ ḥaqqıçün bu aradan bir qademim giri qomam. Ve yāḥūd Allāhu te'ālānuñ itdügi va'd, ki feth ü zaferdür, zuhūra gele.' Bu sözde iken müşriklerden bir gürüh peygamber şallallāhu 'aleyhi ve selleme kaşd itdiler. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem hāzret-i 'Alīye işāret itdi. İmām daḥı kılıc çeküp ol cemā'ate hamle itdi. Eydürler ki ol cemā'atde Hişām bin Ümeyye-i Maḥzūmī katl olundu. Bākisi münhezim oldılar. Bir tã'ife daḥı hücum itdi. Yine anları daḥı hāzretüñ işāretiyle ile anları daḥı def' itdi. Ol fırkada 'Amr bin 'Abdillāh-ı³⁹⁸⁶ Cumaḥī katl olundu. Cehennemde olbir yoldaşlarına hemrāh oldı. Andan bir cemā'at daḥı hāzrete kaşd itdiler. Hāzret-i 'Alī kerremallāhu veche anlara daḥı hamle idüp Beşīr³⁹⁸⁷ bin 'Āmiri yıkdı. Kalanı firār eylediler. Andan soñra bir kimesne ol hāzrete cür'et eylemedi. Eydürler ki cengde hāzret-i 'Alīnuñ kılıcı ufandı. Gelüp peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem hāzretlerine 'arz eyledi. Hāzret aña zü'l-fikārı virdi. Anuñla küffārıla ceng eyledi. Şol kadar kıtāl eyledi ki resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki 'Yā 'Alī, işidür misin ki bir melek, ki anuñ adı Rıdvāndur, semā'da seni medḥ ider ki *'lā fetā illā 'alī lā seyfe illā zu'lfikār.*³⁹⁸⁸ İmām 'Alī raḍiyallāhu 'anh buyurdu ki "Bundan baña bir mertebe sürür u ibtihāc ḥāşıl

³⁹⁸⁵ Aclūnī, *Keşfü'l-hafā*, 2/447 (no.3069).

³⁹⁸⁶ 'amr bin 'abdillāh: Kaynaklarda "abdullāh bin 'amr" olarak geçer.

³⁹⁸⁷ beşīr: Kaynaklarda "bişr" olarak geçer.

³⁹⁸⁸ Aclūnī, *Keşfü'l-hafā*, 2/447 (no.3069).

oldı ki Allāhu te‘ālānuñ ni‘metine şükr idüp ağladum." Muḥammed bin İshāk eydür, Uhud günü imām ‘Alī kerremallāhu veche eliyle katl olunan küffār bir nicedür. Ol cümleden Talḥa bin Ebī Talḥadur ki aña Kebş-i Ketibe dirler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [M 467^a] vākı‘asında [S 318^a] gördigini anuñla ta‘bir buyurdu. Ve anuñ oğlu Ebū Sa‘īd ve birāderi Kilde ve ‘Abdullāh bin Cümeyl bin Zühre ve Ebu’l-Ḥakem bin Aḥnes ibni Şerīk-i Saḳafī ve Velīd bin Ebī Ḥuzeyfe bin Muğīre ve birāderi Ümeyye ve Emār³⁹⁸⁹ bin Şuraḥbīl ve Hişām bin Ümeyye ve ‘Amr bin ‘Abdillāh el-Cumaḥī ve Bişr bin Mālik ve Şafvān-ı Mevlā benī ‘Abdu’d-Dār.

Rivāyet olunur ki Kaysdan ol daḥı babasından, ki Sa‘ddur, ol ḥazret-i ‘Alīden buyurmuşlar, "Uhud günü on altı kerre ḍarb urdılar. Dört kerre yere düşdüm. Bir güzel yüzli ve gökçek kokulu kimesne bāzūmdan tutup beni kaldurur idi. Ve eydür idi ki ‘Kāfire ḥamle eylesin. Sen Allāhu te‘ālānuñ ve resūlinuñ tā‘atindesin. Ve anlar senden rāzīdür.’ Cengden fāriğ olduğda soñra bu vākı‘aı ḥazret-i peygambere zıkr eyledüm. Baña eyitdi, ‘Sen anı bildiñ mi.’ Eyitdüm ki ‘Bilmedüm ammā Dıḥye-i Kelbīye beñzer idi.’ Buyurdu ki ‘Yā ‘Alī, Allāhu te‘ālā senuñ gözleruñ rüşen eylesün. Ol Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām idi.’"

On Birinci Vākı‘a

Getürmüşlerdür ki küffārdan dört kimesne birbiriyle mu‘āhede itdiler, peygamberi şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi katl ideler. Biri ‘Abdullāh bin Ḳamiyye ve ‘Utbe bin Ebī Vakkāş ve ‘Abdullāh bin Şihāb-ı Zührī ve Übeyy bin Ḥalef. Ba‘zılar ‘Abdullāh ibni Ḥamīd-i Esedīyi daḥı katdılar. İbni Ḳamiyye-i mel‘ūn ol ḥazrete şol deñlü taş urdu ki mübārek yüzi kana boyandı. Ve ol münevver alını şikest oldu. Andan kan revān oldu. Mübārek şakalına döküldi. Ve destāriyla mübārek yüzün pāk idüp eydür idi ki ‘Nice mağfīret bulur ol ḳavim ki peygamberlerine böyle ideler. Ḥāl bu ki anları ḥaḳḳa da‘vet ider.’ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp bu āyet-i kerīmei getürdi, *leyse leke mine’l-emri şey’un ev yetūbe ‘aleyhim ve yu’azzibehum feinnehum zālīmūn*³⁹⁹⁰. Rivāyet olunur ki ḥazretten kan aḳdıḳda silüp yere düşmege ḳomaz idi. [M 467^b] Ve buyurdu ki ‘Eger benden bir tamlı kan yere düşerse gökden ‘azāb nāzil olur.’ Andan soñra buyurdu ki ‘*allāhumma ḡfir liḳavmī feinnehum lā ya’lemūn.*’

Ve eydürler ki ‘Utbe bin Ebī Vakkāş ḥazrete bir taş atdı. Mübārek alt dudağına dokunup oñ dendānlarından alt dendānuñ birin şikest itdi. Eydürler ki böyle bir iş vākı‘ oldu, ol bīdīn-i zālīmden ḳarındaşı Sa‘d bin Ebī Vakkāş anı ‘asker içinde arayup intikām

³⁹⁸⁹ emār: Kaynaklarda "ezmāh" olarak geçer.

³⁹⁹⁰ Âli İmrân 3/128

kaşd itdi, müyesser olmadı. Ba‘zı ehl-i siyer yazmışlar çün kim hâzret-i server-i kâinât ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavât mübârek dehânı ve lebi kan ile boyandı, bir kaṭre yere düşmeden Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm yere düşmeden ol kanı aldı ve didi ki ‘Yâ Muḥammed, Allâhu te‘âlânun ḥaḳḳıçün eger bundan bir ṭamla kan yere düşse tā kıyâmete dek yerde ot bitmez.’ Ḥaḳḳ te‘âlâ buyurdi ki ‘Bu kanı cennete iletem, tā kim ḥūriler yüzine sürüp yañaqları verd-i aḥmer gibi ola.’ Ve daḥı getürmüşlerdür ki Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, ol şinan dendân-ı şerîfiñi baña iḥsân eyle, tā kim anı ḥamâil idüp bereketiyle gaḏabullâhdan emîn olam.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Yâ Cebrâ’îl, Muḥammed ol dendânı âḥir-i zamânda gelen şınıḳ göñüllü [S 318^b] ümmeti içün şaḳlar.’ "Eger rabbü’l-‘izzet, ‘Ümmetiñ benüm emrimi şıdılar’ diyü ḥiṭâb iderse ben daḥı eydürem ki senün kullaruñ benüm dendânımı şıdılar. Ben ‘afv itdüm. Sen ‘afva benden evlâ ve eḥaḳḳsın. Sen ehl-i taḳvâ ve ehl-i maḡfıretsın.’"

Nâfi‘ bin Cübeyr raḏıyallâhu ‘anh eydür, muḥâcirînden biri baña eyitdi, ‘Uḥud günü ḥazrete küffâr tarafından şol deñlü oḳlar atdılar ki yağmur gibi yağdı. Allâhu te‘âlânun ḳudretiyle ḥabîbini ḥıfz itdi. Ol vaḳit ‘Abdullâh bin Şihâb-ı Zührî eydür idi ki ‘Muḥammedi baña gösterün. Eger ol necât bulursa [M 468^a] ben necât bulmayayum.’ Bu sözi söylerken peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem anuñ öñinde ṭurur idi. Çün resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzûrından müfâraḳat itdi, Şafvân bin Ümeyye aña eyitdi, ‘Ḥaḳḳ te‘âlâ seni aña musallaṭ itdi, ne eylediñ.’ İbni Şihâb eyitdi³⁹⁹¹, ‘Sen ne dırsın.³⁹⁹²’ ‘Sen söyledüğün vaḳit öñünde idi.’ İbni Şihâb eyitdi, ‘Vallâhi ben anı görmedüm. Ol benüm ḏarbımdan maşûn u maḥfûzdur.’

On İkinci Vâkı‘a

Menḳûldur ki İbni Ḳamiyye ol gün ḥazrete kılıc ḥavâle itdi. Ol la‘înün kılıcı ḏarbından ve üzerinde zırhların ağırlığından ıztırâb çeküp ol maḥalleden gâib oldı. Ol mel‘ûn feryâd idüp ‘asker içinde, ‘Ben Muḥammedi öldürdüm’ didi. Şeyṭân daḥı ma‘reke de feryâd itdi ki³⁹⁹³ ‘Şaḥîḥ, Muḥammed ḳatlı olundu.’ Ebû Süfyân aña inanup, ‘Muḥammedi kim öldürdi’ diyü Ḳureyşden suâl itdi. İbni Ḳamiyye eyitdi, ‘Ben öldürdüm.’ Ebû Süfyân eyitdi, ‘Biz senün ellerüñe bilezikler idelüm, ‘acem pehlivânlarına itdükleri gibi’ didi. Andan Ebû Süfyân ve Ebû ‘Âmir-i fâşık ma‘rekeyi ṭolaşup bu kelâmı taḥḳîḳ içün ḳatlı olunanları yoḳladılar. Her maḳṭûli görseler şüheda’dan

³⁹⁹¹ ibn şihâb eyitdi: andan şehâdet itdi S

³⁹⁹² sen ne dırsın: M ve S’de olmayan bu kısım bazı nüshalarda bulunmaktadır. Diyalogda noksanlık fark edilip eklenmiştir.

³⁹⁹³ ‘asker içinde ben muḥammedi öldürdüm didi şeyṭân daḥı ma‘reke de feryâd itdi ki: M’de yok

Ebū ‘Āmir anı Ebū Süfyāna bildürüp, ‘Fülāndur’ dir idi. Evsden yā Hazrecden idügin ta‘rīf iderdi. Tā kim kendi oğlu Hanzala ki ġasīlū’l-melā’ikedür, anuñ üzerine vardı. Ebū Süfyān eyitdi, ‘Bu kimdür.’ Ebū ‘Āmir eyitdi, ‘Bu şahış halkuñ ‘azīzidür.’ ‘Benüm oğulum Hanzaladur’ didi.

On Üçinci Vākı‘a

Vākıdī eydür, Hanzala ol eşnā’da Cemīle binti ‘Abdillāh ibni Ebī Selūlı tezevvüc itmişdi. Ol gice, ki irtesi Uḥud cengi vākı‘ oldı, Hanzala ol eşnā’da ḥātūnı yanında idi ve yaklaşmamış idi. Şabāḥ Hanzala kaşd itdi ki ‘askerūñ ardından irişe. Cemīle binti ‘Abdillāh dört kimesnei şāhid dutdı Hanzalanuñ ağızından ki bekāretin izāle itmemişdür. Suāl itdiler ki ‘Böyle [M 468^b] itmege sebep nedür.’ Cemīle eyitdi, ‘Dün gice vākı‘ada gördüm ki gökde bir kapu açılmış. Hanzalaı andan içerü alup ol kapu kapandı. Şöyle ta‘bīr itdüm ki Hanzala şehīd olur. Anuñ ağızından şāhid tutdum ki ḥātūnı olduğum muḳarrer ola. Zinā’ ve töhmet benden ba‘īd ola.’ Ve bi’l-cümle Hanzala raḍıyallāhu ‘anh şabāḥ silāḥın geyüp müselmānlar şaffların düzerken irişdi. Ceng idüp şehīd oldı. Hazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Hanzalaı gördüm, yer ile gök mābeyninde melā’ike yurlar idi.’ Ebū Sa‘īd-i Sā‘idī raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Bunı [S 319^a] işidüp Hanzalanuñ yanına vardum, başından şu tekāṭur ider idi. Gelüp bunı ḥazrete ‘arz itdüm." Medīneye geldüğinden soñra bir kimesne Cemīle ḥātūna irsāl idüp anuñ ḥālinden istifsār itdi. Cemīle eyitdi, ‘Baña taḳarrub idüp ġazā’ya hırşından ġusl itmeden gitmiş idi.’ Naḳl olunur ki İbni Ḳamiyye Ebū Süfyāna ol kızbi söyleyicek Ebū Rāfi‘-i fāsıḳ ile şühedā’yı bir bir aradılar. Hazreti bulmayıcak kızb idügin bildiler.

On Dördinci Vākı‘a

Ḥvāce-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol beş la‘īne nefrīn ü beddu‘ā’ itdi. Biriyle varmayup helāk oldılar. Ba‘zısı Uḥudda ḳatl olundu. Ba‘zısı bir sene tamām olmadan ḳa‘r-ı ceḥīme gitdi.

Biri ‘Abdullāh bin Ḥumeyd-i Üseyddür ki cengde ḥazrete at sürdi. Ebū Dücāne raḍıyallāhu ‘anh bir kılıc ḍarbıyla anı ḳatl eyledi.

Biri daḥı İbni Ḳamiyyedür ki müşrikler Mekkeye vardıktan soñra bir tağ başında oturur idi. Allāh emriyle bir şırtlan gelüp anuñ ḳarnın yardı ve bağırsakların boğazından çıkardı. Ol mel‘ūn ‘vā zullāḥ’ diyerek cānın cehenneme irsāk itdi. Ehl-i siyer eydür, vā zullāḥ dimege sebep oldur ki Uḥud günü ḥazrete taş atdı. Mübārek eline doḳunup kılıc ḳabzası elinden çıkdı. Atdığı vaḳit ‘Tut benden ki İbni Ḳamiyye benüm’ didi. Hazret,

‘ezellakallāhu’ didi. ‘Hakk te‘ālā seni zelīl itsün’ didi. [M 469^a] Bu sebep ile ölürken, ‘vā zullāh’ didi. Ya’nī, ‘Vāy zilletim.’

Ve biri dağı Übeyy bin Halefdür. Anuñ hāli böyle oldu ki Bedir cenginde esir olmuş idi. Ve fidyeye kesilüp üzerine lāzım olan miqdārı Medīneye getürdi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem huzūrında eyitdi, ‘Bir at besledüm. Her gün aña bu deñlü ‘alef virürem, tā semiz ola. Üzerine süvār olup senüñle ceng iderem. Ve seni katle sa’y iderem.’ Hāzret buyurdi ki ‘Belki ben seni katl iderem.’ Ol gün ol ata süvār olmuş idi. Hāzret buyurdi ki ‘Übeyy bin Halefüñ şerrinden emīn degilüm, cā’iz ki ardımdan gele. Eger baña kaşd iderse beni āgāh eyleñ.’ Ol vakit ki peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kaşd itdi ki cebelüñ yüksek yerine çıka. Ceng āhır olmuş idi. Übeyy bin Halef atına süvār olup peydā oldu. Çün kim peyğamberi gördi, nāma’kūl sözler söylemege başladı. Aşhāb eyitdiler, ‘Yā resūlallāh, eger işāret buyurasın aña hamle idelüm.’ Hāzret buyurdi ki ‘Şabr eyleñ.’ Çün ol la‘īn yakın geldi, ol server Zübeyr elinden harbei aldı. Bir rivāyetde anuñ nīzesin elinden çeküp alup kendüye itdi. Ol şakīnūñ boyunına tokundu. ‘Ale’l-fevr at başın çevirüp kavmine ulaşdı. Kendüyi atdan aşağı atdı. Ve şıgır gibi çağırur idi. Aña eyitdiler, ‘Bu zaḥm cüz’ şeydür. Bu kadar cez’ ü feryāda sebep nedür.’ Ol eyitdi, ‘Bilür misiz ki bu kimüñ ḍarbıdur. Bunı Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem urdı. Ben bundan cān kurtarmazam. Zīrā baña dimişdür ki ben seni katl iderem.’ Öyle feryād iderek öldi. Mekkeye varmadan Merrü’z-Zahrānda rūḥ-ı ḥabīşi de irsāl itdi³⁹⁹⁴. Ol beşüñ bağıyyesi dağı akbaḥ vechle sene tamām olmadın [S 319^b] helāk oldılar. Naql olunur ki hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Uḥud günü yetmiş ḍarb kılıc ile ve ḡayrı ile irişdi. Hakk te‘ālā anı cümlesinden maşūn u maḥfūz eyledi.

On Beşinci Vākı’a

Naql olunur ki İbni Kāmiyye ol hāzrete kılıcın ḥavāle [M 469^b] itdi. Talḥa raḍıyallāhu ‘anh elin siper itdi. İki barmağı mecrūḥ oldu. Şehādet barmağıyla vustā idi. Bir rivāyetde Talḥadan suāl olundu ki ‘Barmaqlaruñ neden mecrūḥ oldu.’ Eyitdi ki ‘Mālik bin Züheyr-i Ḥaş’amī ki anuñ okı ḥatā’ itmez idi, hāzrete bir ok atdı. Ben elimi siper itdüm. Ol ok barmaqlarıma tokundu.’

On Altıncı Vākı’a

³⁹⁹⁴ mekkeye varmadan merrü’z-zahrānda rūḥ-ı ḥabīşi de irsāl itdi: M’de yok

Naql olunur ki seyyid-i veled-i âdem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol kovuk yere düşücek İbni Kamyenüñ sözinden ve şeytânüñ nidâ’sından ol hâzretten ümîd kesüp aşhâb rağiyallâhu ‘anh dört kısım oldu. Bir kısmı şehid oldılar. Ve bir kısmı firâr itdiler. Ve bir kısmı tağ koltuklarında ve depe üzerlerinde şağlandılar. Ve bir tã’ife dahı Medîneye ‘Osmân bin ‘Affân yanına gitmiş idi. Muķâbele tamâm olduķdan soñra hâzretüñ yanına cem‘ oldılar. İgvâ’-yı şeytân olan takşîri Hakk te‘âlâ ‘afv itdi. Ve âyet-i kerîme inzâl itdi, *innelle’llezîne tevellev minkum yevme’l-teķa’l-cem‘âni innema’stezellehumu’s-şeytânü biba’di mâ kesebû veleķad ‘afallâhu ‘anhum innallâhe ğafûrun raķîm*³⁹⁹⁵.

On Yedinci Vākı‘a

Mervîdür ki Enes bini’n-Nađr, ki Enes ibni Mâliküñ ‘ammîsidür, Bedir ğazâ’sında hâzır olmamışdı, diledi ki ĳazâ’-yı mâfât eyleye. Aşhâbdan bir cemâ‘at ile irişdi. Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem aĳvâlinde suâl itdi. Didiler ki ‘İşitdik şehîd oldu.’ Feryâd idüp eyitdi, ‘Yâ siz niçün şağ tıurursız.’ Pes eline kılıcın alup düşman cānibine gitdi. Yolda Sa‘d bin Mu‘âza rāst geldi. And içdi ki Uĳud cānibinden cennet rāyiĳası gelür. Küffāruñ ĳalbine urup ‘azîm ceng itdi. Āĳir şehîd oldu. Menķıldur ki yetmişden ziyāde zaĳm yemiş idi. Ok ve nîze ve kılıc yaraları ĳattā şühedā’ mābeyninde bilinmedi. Āĳir ĳarındaşı gelüp mübārek barmaĳında bir beñi var idi, anuñ ile buldı.

On Sekizinci Vākı‘a

Naql olunur ki hâzret-i resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol ĳuyuda kendüyi böyle itdi ki [M 470^a] kimesne aĳvâline muţtali‘ olmadı. Eydürler ki ol kimesne ki hâzretini öliler mābeyninde bildi, Ka‘b bin Mâlik idi, *rağiyallâhu ‘anhu*. Çün kim mübārek cemâlin ĳördi, ol müķaĳĳal ĳözlerine nazar ider ĳördi. Cānından na‘ra urdı. Eyitdi ki ‘Ey mü‘minler, muştuluk olsun ki resûlullâh ĳayâtdadur.’ Hâzret aña işâret itdi ki ‘ĳāmüş ol, tã kim a‘dã’ vākıf olmasunlar. Andan bir bir cem‘ olup ol ĳuyudan hâzreti çıkardılar. Siyerde şöyle zıkr olundu ki ol hâzretüñ mübārek dizine bir nice zaĳm urup ve endām-ı şerîfinde dahı zaĳmlar olmaĳın ve iki ağır zırhlar üzerinde olduĳına binã’en ĳalkup ol ĳuyudan çıkmaķ [S 320^a] müte‘assir oldu. Talĳa bin ‘Abdillâh ĳoltuĳına ĳirdi ve ĳaldurdı. ĳapudan taşra çıkmaķ murād idicek Talĳa oturdı. Hâzret anuñ omuzına başup imâm ‘Alî mübārek eline yapışup tã kim ol ĳapudan sa‘âdet ile çıkdı. Vākıdî eydür,

³⁹⁹⁵ Āli İmrân 3/155

Talha anda ‘azîm kıtāl itdi. Kâdir olduğın dirîğ itmedi. Çün kim gördi ki küffâr-ı leşkeri irişdi, hâzreti ortaya alup sağ ve sol kılıc urup cümlesin münhezim itdi. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem anuñ haqqında buyurdi ki ‘*men eḥabbe en yenzura ilâ raculin yemşî fi ‘d-dunyâ ve huve min ehli ‘l-cenneti felyenzur ilâ talḥa bin ‘abdillâh raḍiyallâhu ‘anhû*.³⁹⁹⁶

On Toḡuzıncı Vâkı‘a

Naḡl olunur ki ol gün cān u baş ile kendiyi fedâ’ iden şādıklarından ve i’tikādı muhkem olan ‘aşıklardan hâzretüñ öñinde bezl-i rûḥ idüp ol cümleden Ziyād bin es-Sekn³⁹⁹⁷ enşârdan on dört cüvân ile gelüp birer birer rûḥların fedâ’ itdiler. Ve her biri eydür idi ki ‘Benüm zâtım saña fedâ’ olsun’ diyüp ‘azîm ceng idüp ve resûl hâzretine ‘Seni Allâhu te‘âlâya ışmarladık. Buluşacak yerimiz cennet olsun’ diyüp bir bir şehâdet şerbetin içdiler. Çün nevbet ziyâde geldi, ceng idüp küffâr aña zaḡm urdı. [M 470^b] Ve düşüp küffâr istediler ki başını gevdesinden cüdâ ayıralar. Müselmânlar anı ortaya alup peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ mübârek dizine başını koyup cānını cenâb-ı rabbü’l-‘izzete teslîm itdi.

Yigirminci Vâkı‘a

Getürmişlerdür ki küffâr ‘askerinden ehl-i islâm cānibine küffâr ‘askeri oḡlar atarlar idi. Hıbbân bini’l-‘Araḡa ve Mâlik bin Züheyr-i Ḥaş‘amî oḡ atmakda ḡayrılardan ziyâde mâhir idi. Ol sebeb ile müselmânlara anlardan ziyâde ıztırâb-ı küllî vâkı‘ oldı. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Sa‘d-ı Vakḡkâşa işâret itdi ki anlara muḡâbil oḡ ata. Ve buyurdi ki ‘*yâ sa‘du irmi fedâke ebî ve ummî*.’ Ol eşnâ‘da Hıbbân bin ‘Araḡa bir oḡ atdı. Ümmü Eymen, ki anda ‘askere anda şu virür idi, anuñ etegine toḡundı. Ümmü Eymen andan düşüp ‘avreti açıldı. Hıbbân çok güldi. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve selleme bu iş katı güc geldi. Bir yeleksiz oḡı Sa‘da virdi. ‘Cānib-i Hıbbāna at’ diyü emr itdi. Sa‘d daḡı atup Hıbbānuñ boḡazı altında olan çukurca yere urup arḡası üzerine düşdi. Anuñ daḡı ‘avreti açıldı. Sa‘d eydür³⁹⁹⁸, “Gördüm resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem tebessüm idüp tā ol dişleri göründi. Ve buyurdi ki ‘Sa‘d ol ḡātūnuñ haqqını aldı.’ Ve Sa‘d haqqında du‘â’ idüp buyurdi ki ‘*ecāballâhu da‘veteke ve seddede sehmeke*.” Ya‘nî, ‘Allâhu te‘âlâ du‘â’ñı müstecâb itsün ve oḡuña sedâd virsün.’ Eydürler ki Sa‘duñ oḡı

³⁹⁹⁶ "Kim cennet ehlinden olup dünyada yürüyen bir kimseyi sevmek isterse Talha ibni Abdillâh’a baksın."

³⁹⁹⁷ sekn: Kaynaklarda "şâmit" olarak geçer.

³⁹⁹⁸ sa‘d eydür: M’de yok

hergiz haṭā' itmez oldu. Ve her ne du'ā' itse müstecāb olur idi. Naḳl olunur ki āḫir-i 'ömrinde gözlerine ḥalel gelüp görmez oldu. Aña eyitdiler, 'Ġayrı derdlülere du'ā' idersin, kendüñe niçün du'ā' itmezsın.' Cevāb virdi ki 'Ḥaḳḳ te'ālānuñ ḳazā'sı baña gözümden sevgilüdür', raḍiyallāhu 'anhu.

Yigirmi Birinci Vāḳı'a

Eydürler ki Ebū Ṭalḥa raḍiyallāhu 'anh kendüyi peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem öñinde siper itmiş idi. [S 320^b] Ve gāyet oḳ atar [M 471^a] idi. Ve her oḳ atdıḳca na'ra urur idi. Āvāzı daḫı bülend idi. Eydürler idi ki 'Nefsim ve cānım yoluña fedā' olsun yā resūlallāh' dir idi. Elli oḳı var idi. Yanına döñüp cümlesin düşmana pertāb itdi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ ḳafa'sında ṭurup oḳları nereye düşdügin peygamber seyr iderdi. Oḳları tamām oldu. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem yerden çüb alup aña virür idi, 'irmi yā ebā ṭalḥa' diyü emr iderdi. Ebū Ṭalḥa ol çübü yaya ḳoyıcaḳ bir laṭif oḳ olurdu. Düşmana atar idi. Ve buyurdu ki 'Ebū Ṭalḥanuñ āvāzı leşkerde kırḳ kimesneden evlādur.' Rivāyet olunur ki bir kimesne ol aradan geçdi. Ḳuburında oḳlar var idi, Ebū Ṭalḥanuñ öñine dökdi.

Yigirmi İkinci Vāḳı'a

Muş'ab bin 'Umeyr raḍiyallāhu 'anhuñ ḳışşasıdır. Muḥammed bin Şuraḥbīl rivāyet ider. Babasından ki Uḫud günü müselmānlar münhezim olıcaḳ Muş'ab bin 'Umeyr muḥācīrīnūñ 'alemini dutar idi. Yerinden ayırılmadı, sābitḳadem olup ṭurdu. İbni Ḳamiyye sağ elin ḳılıc ile urup düşürdi. Sancaḡı şol eliyle dutdu. 've mā muḥammedun illā rasūl' didi. Şolın daḫı düşürdi. Yine tekrār, 've mā muḥammedun illā rasūl' diyü iki bāzūsıyla 'alemi dutdu. İbni Ḳamiyye-i mel'un nīze ile urup düşürdi. Rivāyet olunur ki henüz bu āyet-i kerīme nāzil olmamışdı. Rivāyet olunur ki Ḥaḳḳ te'ālā Muş'ab şeklinde bir melek göndürüp 'alemi eline aldı. Ol günüñ āḫirinde ki cengden ferāḡat olundu. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem, 'Gel yā Muş'ab' didi. Ol eyitdi, 'Ben Muş'ab degilüm' didi. Ol zamān bildi ki ol melekdür. Ḥaḳḳ te'ālā mü'minlere 'alemdār irsāl itdi. Andan 'alemi Ebu'r-Rūm alup resūlullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ öñince Medīneye iletdi.

Yigirmi Üçüncü Vāḳı'a

Ebū 'Ubeyde bini'l-Cerrāḥ raḍiyallāhu 'anhuñ muḳābelesidir. Ebū Bekir raḍiyallāhu 'anh buyurmuş ki "Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem mübārek yūzi

mecrûh olup tolğadan ba'zı halkalar ol [M 471^b] mübârek cemâlinde yerleşdi. Ben segirderek yanına vardum. Bir cānibinden bir cābir kimesne dağı sür'at ile gelüp, keennehu bir tayrdur, yakın gelicek gördüm ki Ebū 'Ubeyde bini'l-Cerrāhdur, baña yemîn virdi ki kendü ol halkaları çıkara. Andan dişiyle bir halkayı muhkem dutup çekdi. Hattâ dişi halka ile bile çıkıdı. Anuñ içün aña Ehtem didiler." Ebu Sa'îd-i Hudrî rađıyallāhu 'anh eydür, "Pederim Mālik bin Sinān anda hāzır idi. Halkalar mübârek yüzinden çıkıcağ kan revān oldı. Babam ol kanı emmek içün ağızını ol yaralara koyup emdi. Halk aña eyitdiler, 'Kan içersin.' Ol eyitdi, 'Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ demi şerbet gibidür.' Ve hāzret buyurdi ki *'men eħabbe en yenżura ilā men ħālaṭa demuhu demī felyenzur ilā māliki 'bni sinānin ve men meşşa demī lem tuşibhu nārun.'* Ya'nī, 'Her kim dilerse ki göre şol kimesne ki benüm kanum anuñ kanıyla karışmış ola Mālik bin Sināna nazar itsün. Ve kimdür ki benüm kanım karışa aña cehennem odı harām olur.'" Eydürler ki ol cengde hāzret yolına cān u baş oynayan Sa'd-ı Vakḳāşdan [S 321^a] ve Ebū Talḥadan soñra biri 'Āşım bin Şābit idi. Ve Sā'ib bin Maz'un ve Miḳdād bin 'Amr ve Zeyd bin Hārişe ve Hāṭıb bin Ebī Belte'a ve 'Utbe bin Ebī Ġazvān ve Harāş bin Ḍamme³⁹⁹⁹ ve Kutb bin 'Āmir ve Bişr bin Berā' bin Ma'rūr ve Ebū Nā' ile Selkān bin Sülāfe ve Kātāde bin en-Nu'mān idi. Rivāyetdür ki ol gün Kātādenüñ gözine ok tokunup hadeḳası taşra çıkıdı. Hāzretüñ yanına geldi. Ve eyitdi, 'Yā resūlallāh, evimde bir şabāḥ cemāl hātūnum var. Ben anı ve ol beni gāyet sever. Beni bu hālde göricek korkaram ki beni girye durar.' H'vāce-i 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem mübârek eliyle ol hadeḳayı yerine kodı ve anı şıgadı. Gözi evvelkiden ve olbir gözinden ziyāde oldı. Andan menḳöldür ki pīrlık 'āleminde eydür idi ki "Ol gözüm olbir gözümde ziyāde görür idi."

Yigirmi Dördinci Vākı'a

Naql olunur ki Mālik bin Zühayr-i Haşimī ve Hıbbān [M 472^a] bin 'Araḳa düşman tīrendāzlarından idi. Ehl-i islāma oklar atup çok kimesneye zarar irişdurdiler. Ve nice mü'minleri şehīd itdiler. Naql olunur ki Mālik bin Zühayr bir taş ardından gizlenüp müselmānlara oklar atup kimini şehīd ve kimini mecrûh ider idi. İttifāk bir nevbet başını taşdan çıkardı. Sa'd-ı Vakḳāş rađıyallāhu 'anh anuñ gözine bir ok urdı. Kafasından çıkardı. Cānını cehenneme gönderdi. Ehl-i islām anuñ zararından emîn oldı.

Yigirmi Beşinci Vākı'a

³⁹⁹⁹ harāş bin Ḍamme: Bu isim "hāriş bin şimme" olabilir.

Menkûldur ki ol vâkit peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Uhud taşınıñ şu‘belerinden birine çıkmâğa teveccüh itdi. ‘Osmân bin ‘Abdillâh el-Muğîre el-Mahzûmî bir ablağ ata sūvâr olup ol serverüñ ‘ağabından irişüp, ‘Yâ Muhammed necât bulmazsın elimden’ didi. Nâgâh ol mel‘ûnuñ atı ayağı bir çukura girdi. Bunlaruñ yolında Ebû ‘Âmir-i fâsık kızmış idi, ‘Osmân andan düşdi. Hâriş bin Şimme aña irişüp bir miqdâr ceng itdiler. ‘Âkıbet Hâriş anuñ uyluğına bir kılıc urup yıkdı. Koyun boğazlar gibi ol mel‘ûnı boğazladı. Kılıcın ve zırhın ve tolgasın aldı. Añâ binâ’en ki gâyet a‘lâ idi. Ol cengde mü‘minlerden bir kimesneye bu soyğun naşib olmadı, Hâriş bin Şimmeden gayrı. Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘Osmânuñ katl olunduğın işidicek buyurdı ki ‘el-hamdulillâh ki Hakk te‘âlâ anı hõr itdi.’

Yigirmi Altıncı Vâkı‘a

‘Osmân bin Mahzûmînuñ vâkı‘asından soñra ‘Ubeyd bin Hâcir-i ‘Âmirî kuduz kelb gibi meydâna girüp Hâriş bin Şimme ile ceng itdi. Hârişüñ arkasına kılıc ile zahm urup mecrûh itdi. Aşhâb gelüp Hâriş ortadan aldılar. Ebû Dücâne aña berâber gelüp ceng itdi. ‘Âkıbet Ebû Dücâne anı yere düşürüp koyun gibi [M 472^b] boğazladı. Aşhâb andan mesrûr oldılar.

Yigirmi Yedinci Vâkı‘a

Vâkıdî eydür raḥmetullâhi ‘aleyh, ‘Amr bin Sâbit bin Vakş islâmda şekk ider idi. Akrabâsı, mü‘minler idi, her ne deñlü naşihat iderlerdi, müfid [S 321^b] olmadı. Ol gün ki mü‘minler Uhuda müteveccih oldılar, Hakk te‘âlâ kalbînüñ kilîdin açdı. Nûr-ı ma‘rifet kalbine tldı. Silâhın geyüp tevḥîd iderek gelüp ‘azîm ceng itdi. Şol kadar muḥârebe itdi ki anı öliler arasından mecrûh çıkardılar. Hâlet-i nez‘de aña suâl itdiler ki ‘Gelmekden murâdñ nedür.’ Ol eyitdi, ‘İslâmdan gayrı degildür. Allâhu te‘âlâya ve resûline îmân getürüp kılıcım aldum ve hâzır oldum, tâ rabbûl-‘izzet şehâdet müyesser itdi.’ Çün kim buni ḥazrete ‘arz itdiler, buyurdı ki ‘*innehu min ehli’l-cenneti*.’

Yigirmi Sekizinci Vâkı‘a

Naḳl olunur ki aḥbâr-ı yahûddan Maḥrîk⁴⁰⁰⁰ nâm bir kimesne var idi. Kütüb-i müteḳaddimede âḥir-i zamân peygamberinüñ vaşfını okuyup ‘ulemâ’sından işitmiş idi. Ve yakînen bildi ki Muhammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol peygamber mev‘ûd idüğün

⁴⁰⁰⁰ maḥrîk: Kaynaklarda "muḥayrîk" olarak geçer.

ma'lûm idinmiş idi. Lâkin yahûdiyyet 'âdetinden geçemez idi. İzihâr-ı islâm itmedi, tâ Uhud gününe dek. Gâzîler taşra çıkdıkda islâm nûrî kalbine gelüp yahûd tã'ifesine eyitdi, 'Siz hõd bilürsüz ki Muḥammed âḫîr-i zamân peygamberidür. Müşrikler anı ve aşḫâbını katl itmege geldiler. Niçün aña nuşret itmezsiniz, sa'âdet-i dâreyi hâşıl idesiz.' 'Bugün şenbedür, ceng olmaz. 'İbâdetden ğayrı nesne itmek câ'iz degildür.' Ol eyitdi, 'Anuñ dîni sebtî nesh itmişdür ki Muḥammedüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem dîni cümle edyânı mensûh itdi⁴⁰⁰¹' diyüp kılıcın eline alup kalkdı. Ve peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem huzûrına geldi ve müselmân oldu. Ve cümle mâlını vaşiiyet itdi ki resûl-i Ekremüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem mülâzımlarına vireler. Andan soñra [M 473^a] hülûş üzre cenge girüp küffâra kılıc urdı, tâ şehîd olunca. Andan peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem vaşiiyeti üzre mâlını müselmânlar mühimmine şarf itdi. Ve anuñ ḫaḫḫında buyurdı ki 'Muḫayırık yahûduñ ḫayırlusıdır.'

Yigirmi Toḫuzuncı Vâkı'a

Mervîdür ki 'Amr bini'l-Cemûḫ-ı Enşârî raḫıyallâhu 'anh a'rec idi. Ve dört oğlu var idi. Peygamber ile ğazâ'lara varup hâzır olurdı. Uhud ğazâ'sında ol daḫı bile gitmek istedi. Kavmi anı men'eylediler. 'Senüñ dört oğuluñ ḫazrete ḫıdmet iderler idi. ḫıdmet itmege kifâyet ider' didiler. Ol eyitdi, 'Lâyık mıdur ki oğullarım cennete gideler, ben sizüñ yanıñuzda oturam.' Ḥâtûnı Hind bin 'Abdillâh bin 'Amr eyitdi, 'Görüyorum ki kaçup gelürler.' Bu sözi işidüp silâḫın aldı ve çıkdı. Ve eyitdi, '*allâhumme lâ terudnî ilâ ehlî*.' 'Yâ rabbî, beni ehlime redd itme' didi. Yolda mülâkât idenler dön diyü men'idüp söylediler. Kimesnenüñ kelâmın işitmeyüp peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem ḫıdmetine geldi. Ve kavminüñ men'idüp ibrâm itdüğün 'arz itdi. Ve eyitdi, 'Ümîd iderem ki bu a'rec ayağım cennetde şalınam.' Ḥazret buyurdı ki 'Ḥaḫḫ te'âlâ saña 'özü virmişdür. Ceng itmek lâzım degildür.' Tekrâr tazarru'idüp ḫazret icâzet virdi. Ve oğullarına, 'Siz girü dönüñ' didi. Ebû Talḫa raḫıyallâhu 'anh eydür, "Amr bin Cemûḫı cengde gördüm. Şalınup eydür idi ki 'Vallâhi cennete müştâḫum.' Bir oğlu [S 322^a] ardından irişüp ikisi şol kadar ceng itdiler ki âḫîr şehîd oldılar, raḫıyallâhu 'anhumâ. Vâkıdî eydür raḫmetullâḫi 'aleyh, 'A'îşe raḫıyallâhu 'anhâ ḫâtûnlardan bir cemâ'at ile taḫḫîḫ ḫaber almaḫ murâd idüp leşkere toğrı gitmiş idi, zîrâ⁴⁰⁰² henüz âyet-i ḫicâb nâzil olmamış idi. Yolda 'Amruñ ḫâtûnı Hinde râst geldiler, bir deveye erin ve birâderin ve

⁴⁰⁰¹ sebtî nesh itmişdür ki muḥammedüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem dîni cümle edyânı mensûh itdi: cümlesi nesh itmişdür **M**

⁴⁰⁰² zîrâ: zehrâ'ya **M**

oğulın yükletmiş idi. Şiddîka suâl itdi ki ‘Haber nedür.’ Ol eyitdi, ‘Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem şihhat u selâmetdedür. Ve her muşîbet [M 473^b] ki andan gayrıdur, âsândur.’ Şiddîka rağıyallâhu ‘anhâ eyitdi, ‘Bu kimlerdür.’ Eyitdi, ‘Biri erimdür ve helâlimdür ve biri birâderim ‘Abdullâhdur ve biri oğulum Hallâddur.’ Bu hâlde deve dizi üzre çökdi. ‘Âişe eyitdi, ‘Yüki ağır ancak.’ Hind eyitdi, ‘Zann iderem ki gayrı hâldür.⁴⁰⁰³ Zîrâ ben bundan ziyâde deveye yük yükletdüm. Hîç böyle itmek vâkı‘ olmadı.’ Andan dönüp kaldurdi ve Medîneye yöneldi. Yine deve çökdi. Yine kaldurup Uhud tarafına yöneldi. Yola revâne olup Hind gelüp bu hâli hâzrete ‘arz itdi. Buyurdi ki ‘Deve me’ mürdür.’ Andan buyurdi, ‘‘Amr⁴⁰⁰⁴ hîçbir nesne didi mi idi.’ Hind eyitdi, ‘Gazâ’ya teveccüh idicek yüzün kıbleye idüp yâ rabbî, beni ehlime redd eyleme didi.’ Hâzret buyurdi ki ‘Deve anuñ içün gitmedi.’ Andan eyitdi, ‘Ey Hind, zevcün ‘Amr ve karındaşuñ Hallâd ve oğuluñ ‘Abdullâh cennetde birbiriyle refîklerdür.’ Hind eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, du ‘â’ eyle ben dahı anlara refîk olam.’

Otuzuncı Vâkı‘a

Veķâyî‘-i külliyyeden hâzret-i Hamza rağıyallâhu ‘anhuñ şehâdetidür. Mervîdür ki Vahşîden suâl olundu ki ‘Hâzret-i Hamzanuñ şehâdeti nice vâkı‘ oldı.’ Vahşî eyitdi, "Hamza, Tu‘ayme bin ‘Adiyy, ki efendim Cübeyr bin Muṭ‘imün ‘ammîsi idi, Bedir gazâ’ında katl olundu. Çün kim Uhud cenginde Mekkenen çıkdık, efendim Cübeyr eyitdi, ‘Eger benüm ‘ammimün ‘ivaızı Hamzaı katl idesin, seni mālımdan âzâd iderem.’ Hind binti ‘Utbe dahı, ki Ebû Süfyānuñ ‘avratıdur, yolda her kaçan Vahşîyi görse eydür idi ki ‘Merdâne ol ola ki hâtırımız hoş idesin. Zîrâ benüm babam ‘Utbei katl itdi. Ben dahı saña ihsân iderem. Ve hem âzâd olursın.’ Hâzret-i Hamzaı görürem ki mest develer gibi küffâr ‘askerine girmiş şaffları birbirine kıtar." Mervîdür ki [M 474^a] hâzret-i seyyidü’ş-şühedâ’ Hamza rağıyallâhu ‘anh ol gün iki kılıc ile ceng iderdi. Ve eydürdi ki ‘Benüm şîr-i hüdâ.’ Ve küffârı birer darb ile cehenneme gönderür idi. Sibâ‘ bin ‘Abdi’l-‘Uzzâ el-Huzâ‘î ki küffâr şaffından çıkup er taleb itdi. Hamza rağıyallâhu ‘anh gelüp eyitdi, ‘Ey nâhalef, Allâh ile ve resûliyle ceng idersin’ diyü bir hamle ile Sibâ‘ı katl itdi. Vahşî eydür, "Ben bir taş ardında şaklanmış idüm. Hamza rağıyallâhu ‘anh gâfil yanıma uğradı. Ben harbe atmağa mu‘tâd idüm. Harbem hîç haṭâ’ itmez idi. Hâzret-i Hamzaya harbemi atdum. Kaşuğına uğrayup ardından çıkdı. Benüm cânibime teveccüh itdi. Ben firâr itdüm. Yolda düşdi. Bir cemâ‘at [S 322^b] gelüp nidâ’ itdi. Hamza cevâb virmedi. Bildüm ki şehîd

⁴⁰⁰³ yüki ağır ancak hind eyitdi zann iderem ki gayrı hâldür: M’de sehven iki cümle önce de yazılmıştır.

⁴⁰⁰⁴ ‘amr: ‘ömer M

olmuşdur. Anlar gitdikden sonra vardum, karnını yardum. Cigerini çıkarup Hinde getürdüm. 'İşte babanı öldürenün cigeridir' didüm. Yutdı. Yine çıkardı. Üzerindeki cāmesin ve cümle bileziklerin ne var ise baña virdi. Ve, 'Mekkede saña on altun dağı vireyüm' didi. Andan, 'Baña anuñ olduğu yeri göster' didi. Gelüp mübārek burunun ve kulağın ve riclini birin kesüp aldı. Hāzret-i Hānzānuñ cigerin yutduğundan ötürü aña ākiletu'l-ekbād dirler idi.

Otuz Birinci Vākı'a

Vākıdī eydür, rahmetullāhi 'aleyh Vehb bin Kābūs-ı⁴⁰⁰⁵ Müzenī ve birāderi oğlu Hāriş bin 'Ukbe bin Kābūs Müzeyne kabilesinden idi. Resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem ve aşhābdan Medīnei hālī gördiler. Ahvālī suāl idüp haber alıcak sa'ādet-i āhiret kesb itmek için Uhuda müteveccih olup leşker-i islāma kavuşdılar. Evvel müselmānlar gālīb olup yağmaya başlamışlar idi. Bunlar dağı yağmaya başladılar. Şöñra Hālid bin Velīd ve 'Ikrim bin Ebī Cehil ol tağ yarığında çıkup leşker-i islāmuñ [M 474^b] ardından irişüp hücum itdiler. Vehb ve Hāriş anlara karşı varup 'azīm merdānelik itdiler. Bu eşnā'da bir fırka küffār seyyidü'l-ebērāre kaşd itdiler. Hāzret buyurdi ki 'Bunlar kimdür, mukābil ola.' Vehb eyitdi, 'Ben oluram yā resūlallāh.' Cenge başlayup ol tā'ifei men' itdi. Bir tā'ife dağı hāzretüñ üzerine hamle itdiler. Buyurdi ki 'Kimdür ki bunları def' eyleye.' Vehb eyitdi, 'Ben yā resūlallāh' didi. Anları dağı tağıtdı. Bir cemā'at dağı geldiler. 'Bunları kim def' ider' buyurdi. Vehb rađıyallāhu te'ālā 'anh, 'Ben yā resūlallāh' didi⁴⁰⁰⁶. Hāzret buyurdi ki 'Kalk muştuluk olsun. Saña cennet müyesser oldı.' Ol beşāret ile kalkup cenge girdi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem nazar ider idi. Küffāruñ saffların bozup ardlarından çıkup kendüyi küffāra urur idi. Üstine üşüp nīze ile ve kılıc ile nice zaħm urup düşürdiler ve şehīd itdiler. Andan karındaşı Hāriş meydāna girüp çok ceng itdüp āhir ol dağı şehīd oldı. Hāzret-i 'Ömerden rađıyallāhu 'anhdan mervīdür ki "Ben ister idüm ki mevtim Müzenī mevti gibi ola." Sa'd bin Ebi Vakķāşdan nakıldür ki "Ben Uhud günü Vehb bin Kābūsdan gördüğüm dilāverligi hıçbir cengde görmedüm." İtdüğü hālleri bir bir beyān idüp istihsān ider idi.⁴⁰⁰⁷ Andan şöñra, peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Müzenīnün başı ucında тұrup, 'Allāhu te'ālā senden rāzī olsun. Ben senden rāzīyüm' dir idi. Ve hāzretüñ bu kadar zaħm elemi var iken kalkup kendü

⁴⁰⁰⁵ kābūs: Bu isim M'de geçtiği yerlerde "kāmūs" olarak yazılmıştır.

⁴⁰⁰⁶ bir cemā'at dağı geldiler bunları kim def' ider buyurdi vehb rađıyallāhu te'ālā 'anhu ben yā resūlallāh didi: M'de yok

⁴⁰⁰⁷ itdüğü hālleri bir bir beyān idüp istihsān ider idi: M'de yok

mezârına kodı. Ve ol bürde, ki kendü şarınmış idi, kızıl ‘alâmetler ile nişân itmişler idi, anuñla örtüdi. Sa’d eyitdi, "Nolaydı ben anuñ gibi olaydum."

Otuz İkinci Vākı’a

‘Ulemā’-yi siyer raḥimehumullāh şöyle rivāyet iderler ki Nesībe binti Ka‘b raḍıyallāhu ‘anhā [S 323^a] ḥātūn idi, şecā‘atde nice ricālden aḳdem idi. Eri ‘Urbe ile ve iki oğlu ‘Ammār ve ‘Abdullāh ile Uḥud gāzā’ında gāzīler ile [M 475^a] küffāruñ kıtālinde merdānelikler itdiler. Nesībe eydür, "Uḥud cenginde bir meşk alup müselmānlara şu virür idüm. Gördüm küffār ehl-i islāmuñ nefislerine ve māllarına el uzatdılar. Şu virmekden el çeküp anlar ile kıtāle başladum. Şol kadar ceng eyledüm ki on üç zaḥm urdılar. Ol gün iki zırh geymiş idüm. Zaḥm ki İbni Kāmiyye-i la‘īn urdı, baña zaḥm irişecek peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem oğulum ‘Ammāra nidā’ itdi ki ‘Vālideñüñ zaḥmın bağla’ didi. Ben ve evlādım ḥazretüñ öñinde muḳābele iderdik. Siperim yoğidi. Aşḥāb münhezim olup anuñ öñinden giderler idi. Birisini gördi siperi var, buyurdi ki ‘Ey şāḥib, siper ḳalkānıñı ceng ider kimesneye vir.’ Ol kişi siperi atdı. Ben daḥı siperi aldum. Ve küffār ile ḥazretüñ öñinde ceng iderdüm. Bir süvār gelüp baña kılıc urdı. Kılıcı eşer itmedi. Ben anuñ atına bir kılıc urdum. Atı düşdi. Ol kāfir atdan ayrıldı. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem oğuluma, ‘Ey ‘Ammār, vālideñe yetiş’ didi. Oğulum ‘Abdullāh daḥı gelüp ol kāfiri ikimiz ḳatlı itdik." ‘Abdullāh bin Nesībe eydür, "Ol gün baña zaḥm irişdi, ḳanım diñmedi. Anam cerāḥatimi bağlayup, ‘Ḳalk ceng eyle’ didi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu ḥālī görüp eyitdi, ‘Ey Ümmü ‘Ammār, sen itdügüñ ṭāḳatı kim ider.’ Bu eşnā’da baña zaḥm uran kāfir öñümüzden geçdi. Peygamber şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Ey Ümmü ‘Ammār, oğuluña zaḥm uran budur.’ Hemān ol kāfirüñ incigine bir kılıc urdum. Yıkıldı. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şol deñlü güldi ki yan dişleri göründi. Çün ol kāfir helāk oldu, buyurdi ki ‘el-ḥamdulillāh ki Ḥaḳḳ te‘ālā seni düşmana ḡālib idüp seni mesrūr eyledi." Nesībe eydür, "Eyitdüm, ‘Yā resūlallāh, du‘ā’ eyle ki ehl-i beytüm ile senüñle cennetde refīḳüñ olavuz.’ [M 475^b] Du‘ā’ itdi. ‘Şimden şoñra dünyāda her ne muşībet gelürse āsāndur." Nesībe eydür raḍıyallāhu ‘anhā, "Yemāme cenginde ḥāzır idüm. Oğullarım benüm ile bile idi. Müseylime-i kezzābuñ ‘askeri şınup ḥadīḳatü’l-mevt nām bağçeye girdiler." Müseylimenüñ ḳatlınden evvel ol bağçeye ḥadīḳatü’r-Raḥmān dirlerdi. Müselmānlar anlaruñ ardlarından irüp ol bağçede ‘aẓīm ceng oldu. Ebū Dücāne raḍıyallāhu ‘anh anda şehīd oldu. Āḥirü’l-emr islām ‘alemleri mürtefi’ olup Ḥālīd bin Velīd istimāletiyile müselmānlar bağçeye girüp Nesībe eydür, "Ben daḥı anlar ile bile girdüm. Müseylimei arar idüm. Bir münāfık baña zaḥm

urup [S 323^b] elim düşürdi. Vallâhi ol hâlet ile yüzüm döndürmedüm. Bir lahızadan soñra ol mel'ûnı katl olunmış buldum. Oğulum başı ucında turup kılıcınıñ kanın siler idi. Andan cerâhatime devâ' itdüm." Menküldür ki hâzret-i Fârûk rağıyallâhu 'anh hilâfeti zamânında bir fâhır libâs getürdiler. Ba'zılar eydür, 'Bu kisve Şafıyyeye ki oğuluñ 'Abdullâhuñ hâtûnidür ve yeñi gelindür, aña irsâl itseñ münâsibdür.' 'Ömer rağıyallâhu 'anh buyurdı ki 'Bunu bir hâtûna göndürem ki cümleden ehaqqdür.' Andan Nesîbeye, ki Ümmü 'Ammârdur, irsâl itdi. Ehl-i meclis eyitdi, 'Resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellemden işitdüm ki buyurdı, Uhud günü her kağı tarafa teveccüh itdüm, anda Ümmü 'Ammâr baña siper olmuş gördüm.'

Üçinci Faşıl

Cengden soñra olan veķâyî'i beyân ider. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ Medîneye mürâca'at itdügin beyân ider. Aşhâb-ı siyer rahimehumullâh eydürler ki resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem Talha ve 'Alî rağıyallâhu 'anhumâ mu'âvenetiyle ol kuyudan çıkup, ki beyân olunmış idi, aşhâb rağıyallâhu 'anh bildiler ki peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem hayâtdadır. Cümle hayl ü haşem [M 476^a] etrâfına cem' oldılar. Hâzret Uhud tağınuñ bir şu'besine çıkmak murâd eyledi. Kulleğe çıkmak za'hlardan za'f vâki' olmuşdı. Şa'b oldu, müyesser olmadı. Küffâr hâksâr-ı meydânı hâlî bulup aşığı ve yukarı segirdüp reczler okuyup beşâşetler ızhâr itdiler. Mü'minler mecrûh u mahzûn turup Allâhu te'âlâdan gelen hükme râzî ve belâ'ya şâbur olup mahall-i imtihânda kâmilü'l-ıyâr bulundılar. Nakl olunur ki müşriklerüñ 'avratları, Hind gibi ve gayrı, ekşer-i şühedâ'nuñ burunların ve kulakların kesüp ancak Hanzala bin Ebî 'Amruñ ve ba'zı buldukların terk itdiler. Ve karınların yarup cigerlerin çıkardılar. Ve burunların ve kulakların boyunlarına aşdılar. Andan Ebü Süfyân gördi ki ehl-i islâmdan bir cemâ'at Uhud tağınuñ bir kullisine çıkmak kaşd iderler. Ol hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem idi. Ebü Süfyân cemâ'atiyle bir gayrı taraftan ol kulleğe çıkmak murâd itdiler. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem du'â' idüp, '*allâhumme leyse lehum en ya'lünâ*' 'Yâ Allâh, bizüm üstümüze anları 'âlî eyleme' didi. Haqq te'âlâ küffârüñ kulûbına bir havf virdi. Yerlerinden ilerü gitmege kudretleri olmadı. Bir rivâyetde 'Ömer bini'l-Hattâb rağıyallâhu 'anh bir cemâ'at ile aşhâbdan anlarıñ öñine gelüp yolu dutdılar. Bi'z-zarûrî döndiler. Andan Ebü Süfyân murâd itdi ki peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ ahvâlinden haber ala ki sağ mıdur yoksa degil midür. Nidâ' idüp eyitdi ki 'Muhammed bu kavm içinde midür.' Hâzret işâret itdi ki haber virmeñ. Andan eyitdi, 'İbni Ebî Kuḥâfe bunda mıdur.' Aña dağı emr itdi, cevâb virmediler. Andan Fârûk-ı a'zamdan suâl itdi,

cevāb gelmedi. Andan kendü kavmine eyitdi, ‘Ol kimesnelerün ismini zıkr itdüm⁴⁰⁰⁸, zāhir budur ki ölmüşlerdür. Eger diri olsalar cevāb gelürdi.’ Bu sözden ḥazret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anhuñ ihtiyārı elden gidüp, [S 324^a] ‘Yalan söylersin Allāhuñ düşmanı, cümlesi ḥayātdadır.’ Andan putını ta‘zīm idüp, ‘a ‘lā ḥubel’⁴⁰⁰⁹ didi. Ḥazret buyurdi ki ‘Cevāb virün, allāhu a ‘lā ve ecel.’⁴⁰¹⁰ [M 476^b] Ebū Süfyān eyitdi, ‘lena ‘l- ‘uzzā ve lā ‘uzzā lekum.’⁴⁰¹¹ Aşhāb resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem işāretiyle cevāb virüp eyitdiler, ‘allāhu mevlana ve lā mevlā lekum.’⁴⁰¹² Ebū Süfyān eyitdi, ‘yevmen biyevmin ve ‘l-ḥurūbu sicālun.’ Ya‘nī, ‘Bedir günü sizün ve Uḥud günü aña muḳābil oldı. Ceng nevbet iledür. Gāh gāib olunur ve gāhī maḡlūb.’ Mü‘minler cevāb virüp, ‘Bugün Bedir günine nice muḳābil olur ki bizden şehīd olanlar cennet ve şevāb bulup sizden ḳatl olanlar cehennemde ‘azāb-ı elīme giriftār olur.’⁴⁰¹³ Ve eyitdi, ‘‘Avratlarımız meyyitlerünüzün yüzine pāre urdılar. Ben anlara emr itmedüm. Ve yaramaz dahı görmedüm. Lākin mülākātımızuñ va‘di gelicek sene Bedirde olsun.’ Ḥazret emr itdi, şahābe raḍıyallāhu ‘anhum cevāb virdiler ki ‘Öyle olsun.’ Andan küffār yüzlerin çevirüp Mekkeye yöneldiler. Ammā aşhāba ıztırāb düşüp bunlar Medīneye gidüp bir şenā‘at itmesünler ve yağma eylesünler. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem imām ‘Alīyi raḍıyallāhu ‘anh irsāl itdi, ‘aḳablarından göre. Eger develer binüp atların yedege aldılar ise Mekkeye giderler. Eger atlarına binüp develerin ḳıṭār itdiler ise Medīneye giderler. ‘Medīneye giderlerse⁴⁰¹⁴ ardlarından irişüp anlaruñ cezā‘ların virürem.’ Ḥazret-i imām raḍıyallāhu ‘anh gelüp ḥaber virdi ki anlar Mekkeye gitdiler.

Naḳl olunur ki ḥabībullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün ḳatli āvāzı Medīneye vāşıl olıcaḳ Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā bir nice ḥātūnlar ceng yerine gelüp Zehrā’ raḍıyallāhu ‘anhā pederini mecrūḥ u müte’ellim görüp feryād u fiğāna başladılar. Ḥazret anı ḳoltuḡına alup çok rıḳḳat itdi. Ḥazret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh siperi ile şu getürüp Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā ḳanı yudı. Rivāyet olunur ki ḥazretten şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden ḳan diñmedi. Āḥir Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā bir ḥaşīr pāresi bulup yaḳdı⁴⁰¹⁵. Ve külin⁴⁰¹⁶ yaraya urup ḳan diñdi.

⁴⁰⁰⁸ ol kimesnelerün ismini zıkr itdüm: **M**’de yok

⁴⁰⁰⁹ "Hübel yücedir."

⁴⁰¹⁰ "En yüce olan Allah’tır."

⁴⁰¹¹ "Uzzā bizimdir, sizin deḡil."

⁴⁰¹² "Allah bizim mevlamızdır, sizin deḡil."

⁴⁰¹³ mü‘minler cevāb virüp bugün bedir gününe nice muḳābil olur ki bizden şehīd olanlar cennet ve şevāb bulup sizden ḳatl olanlar cehennemde ‘azāb-ı elīme giriftār olur: **M** ve **S**’de olmayan bu kısım bazı nüshalarda vardır.

⁴⁰¹⁴ medīneye giderlerse: **M**’de yok

⁴⁰¹⁵ yaḳdı: ḳaḳdı **M**

⁴⁰¹⁶ külin: gelen **M**

Eydürler ki küffār Mekkeye rücu‘ idüp müselmānlar maqtūlleri yoklamağa başladılar. Nakl olunur ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki Sa‘d diri midür yoħsa şehīd oldu mı göre. Enşārdan biri anı tefṭīş idüp emvāt arasında buldı, daħı ħayātdan bir ramak qalmış. Aña, ‘Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün selāmın ulaşdurdı. [M 477^a] Ve senün aħvālīñ suāl itdi’ didi. Sa‘d eyitdi, ‘Ben cümle-i emvātdanum. Ve benüm selāmım aña īşāl eyle. Ve eyit ki Ĥaqq te‘ālā aña ħayırlar virsün ki enbiyā’ya ümmetinden virdüğü cezā’nuñ ħayırlusın virsün. Ve qavmime benden selām eyle. Ve eyit ki eger peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ħıdmetinde kuşur ideler, Allāhu te‘ālā qatında ařlā ‘özürleri maqbūl olmaz.’ Bunı diyüp rūħını Allāhu te‘ālāya teslīm itdi. Ol kiři gelüp aħvālını ‘arz itdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña du‘ā’ idüp, ‘*allāhumme’rđi ‘an sa‘di’bini’r-rebī*’⁴⁰¹⁷ didi. Andan buyurdu, ‘Ĥamzanuñ aħvālī nice oldu, anı görmezem.’ Ĥazret-i ‘Alī rađıyallāhu ‘anh anı tefahħuř idüp üzerine vardı. Ĥālını görüp gāyet melūl oldu. [S 324^b] Ve buyurdu ki ‘Bundan qasāvetlū bir yere uğramadum.’ Ve qasem itdi ki ‘Eger Qureyşe elem irişse anlardan yetmiş kimesnenün anlardan yüzünü böyle ideyüm.’ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp bu āyet-i kerīmei getürdi, *ve in ‘ākabtum fe ‘ākībū bimişli mā ‘ūkibtum bihi ve le’in şabertum lehuve ħayrun li’s-řābirīn*⁴⁰¹⁸. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Şabr iderem.’ Ol niyyetden ferāğat itdi. Ve anuñ keffāreti yetmiş kerre ħazret-i Ĥamzadan ötüri istiğfār itdi. Ĥazret-i Ĥamzanuñ kıız qarındaşı Şafıyye ħātūn ırāqdan peydā oldu. Ĥazret buyurdu ki oğulu Zübeyr qarşu varup anı giri döndüre, tā birāderini böyle görmeye. Cā’iz ki řāqat getürmeye. Zübeyr varup vālidesine eyitdi, ‘Qande gidersin. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem murād ider ki sen gelmeyesin.’ Ol eyitdi, ‘Şöyle işitdüm ki birāderim şehīd olup yüzünü tağyīr itmişler. Ben bilürem ki bu belā’ Allāhu te‘ālānuñ rızā’sı talebinde vāki’ oldu. Ümīdim oldur ki Ĥaqq te‘ālā baña şabırlar vire.’ Zübeyr vālidesinün sözünü ħazrete ‘arz itdi. Anlar daħı destūr virüp gelüp birāderini bu ħālde görüp, ‘*innā lillāhi ve innā ileyhi rāci’un*’⁴⁰¹⁹ didi. Lākin ağlamaqdan kendüyi men‘ idemedi. Anuñ ağlamasından peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem daħı ağladı. Fāṭıma daħı [M 477^b] ağladı. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Yā Şafıyye yā Fāṭıma, size beşaret olsun ki Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp didi ki Ĥamza bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib yedi qat gökde esedullāh ve esed-i resūlullāh yazılmışdur.’

⁴⁰¹⁷ "Allah’ım, Sa‘d b. Rebī’den razı ol."

⁴⁰¹⁸ en-Nahl 16/126

⁴⁰¹⁹ "Allah’a aıtız ve elbette O’na döneceğiz."

Ammā şühedā' nuñ namāzında ihtilāf olundu. Bir rivāyetde peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ḥamzanuñ namāzın kılup her bir şehīdi Ḥamza öñine koyup namāzın kıldı. Ḥamza üzerinde yetmiş kerre namāz kılınmış olur. Bir rivāyetde şühedā' nuñ üzerine namāz kılmadı. Evvelki rivāyet ḥanefiyye ihtiyār itdiler. İkinci rivāyeti şāfi'ī ihtiyār itdi.⁴⁰²⁰ Ammā şühedā' nuñ ğasl olunmaduğına ittifāk vardır. Bir rivāyetde ğasl olmamadan murād cümleñün ittifākı oldur ki ol kanlu esbābıyla defn olunur. Buyurdi ki ne yerde şehīd oldı ise anda defn ideler. Eger bir kimesne kendi katilini āher yere iletđi ise emr itdi ki getüre. Cümleden 'Abdullāhı oğulu Cābir Medīneye iletmiş idi, tekrār Uḥuda getürdi. Ve dünyāda her kimesne ki birbiriyle maḥabbet ider idi, ikisin bir yerde defn itdürdi. Cümle Ḥamza ile 'Abdullāh bin Caḥşı, kız karındaşı oğlıdır, bir yerde defn itdürdi. Ve 'Abdullāh bin 'Amr bini'l-Ḥarāmı 'Abdullāh bini'l-Cemūḥ ile bir kabirde kodılar. Ve Ḥārice bin Zeydi Sa'd bin Rebī' ile defn itdiler. Ve Nu'mān bin Mālik ve 'Abdullāh bin Ḥaşḥās Mucezzar bin Ziyādı üçin bir yerde defn itdiler. Ve buyurdi ki 'Her kim Qur'ānı ziyāde okumuş ise anuñ kabrin ilerü ideler.'

Ol günüñ āhiri Medīneye mürāca'at buyurdi. Her kabīleye ki uğrar idi, er ü 'avrat karşı çıkup resūlullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ selāmetine şükr iderler idi. Bāḥuşuş ki ekşerine muşībet irişmiş idi. Ḥazrete didiler ki 'Yā resūlallāh, senüñ selāmetiñden soñra her muşībet āsāndur.' Çün benī 'Abdi'l-Eşhel kabīlesine irişdi, Kebşe binti Rāfi' [S 325^a] raḍiyallāhu 'anhā, ki Sa'd bin Mu'āzuñ vālidesidür, gelüp resūlullāhuñ şallallāhu 'aleyhi [M 478^a] ve sellem cānibine sür'at itdi. Ḥazret süvār idi. Sa'd bin Mu'āz 'inānın dutmuş idi. 'Vālidemdür yā resūlallāh ki mülāzemetiñe sür'at itdi gelür.' Buyurdi, 'merḥaban.' Gelüp mübārek cemāline nāzar itdi. Ve didi ki 'Yā resūlallāh, her cür'a-i muşībet ki olur nüş iderem. Seni selāmet ile gördüm.' Andan oğulu Mu'āzdan öturi ta'ziet itdi. Ve buyurdi ki 'Yā Ümmü Sa'd, beşāret olsun saña ve ehliñe, maḳtüller bir soḳaḳdan cennete girerler ve ehline şefā'at eylerler.' Kebşe eyitdi, 'Yā resūlallāh, çün kim bunlar bu rif'atdedür, bu tehniyet yeridür, ta'ziet degil.' Andan eyitdi, 'Yā resūlallāh, giride kalanlara daḥı du'a' eyle.' Buyurdi, 'Yā Allāh, bunlaruñ ḳalbinden ḥazzını ref' eyle ve muşībetlerine cebr eyle.'

Ve ba'zı rivāyetde vārid oldı ki peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem istikbāle gelenler ile ḥazret-i Ḥamzanuñ kızı Fāṭıma bile gelüp bir miḳdār süd ve ḥurmā getürdi ki babasına vire. Bilmemiş idi ki şehīd oldı. Leşker-i islām çok çok geldikce babasını suāl iderdi. Ebū Bekir-i Şiddīḳ raḍiyallāhu 'anh gelicek pederim ḳandedür diyü suāl itdi.

⁴⁰²⁰ üzerine namāz kılmadı evvelki rivāyet ḥanefiyye ihtiyār itdiler ikinci rivāyeti şāfi'ī ihtiyār itdi: **M**'de sehven bir cümle sonra yazılmıştır.

‘Leşker içinde görmezem’ didi. Ebū Bekirūn albi nār-ı h    nle old  . Gözlerinden ya  rev  n oldu. ‘Peyğamber allall  hu ‘aleyhi ve sellem geliyor, anlardan su l eyle’ didi.   n h  zret irişdi, h  zretten pederini su l itdi. Peyğamber allall  hu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘  imden girü pederi  n ben oldum.’ Eyitdi, ‘Y   res  lall  h, bu kel  mdan an r  yi  hası gelür’ diyü gözlerinden ya lar dökdi. H  zret da   ağladı. Cümle a  h  b da   bile giry  n oldılar. Andan eyitdi, ‘Babam ne vechle   h  d oldu.’ ‘Eger   h  det  n va  f  n idersem ta  amm  l idemezsin.’ Ol za‘  fen  n fery  dı ziy  de oldu. Eydürler ki ol h  nde peyğamber allall  hu ‘aleyhi ve sellem bir   v  z işitdi ki ‘Y  karu na  ar eyle.’ Na  ar itdi, H  mza gördi. ‘Benüm kızımı bir ho  sa tut.’ H  zret, ‘Ben anı kız idind  m.’ Ol ma  halde ‘  lem-i ğaybden bir   v  z işitdi ki ‘Y   Mu  ammed, sen ki H  mza k  zı F  t  ma   k  zu  n olmağa ab  l itdi  n, bizüm lu  fumuz ve ra  metimiz da   [M 478^b] senün   mmeti  n   ab  l itdi.’ ve *lesevfe yu ‘  ke rabbuke feterd  *⁴⁰²¹. Getürmişlerdür ki ‘  i  e ra  ıyall  hu ‘anh   yanında bu   yet-i ker  me o  undu  da eyitdi, ‘Y   res  lall  h, eger   mmeti  n  n yaris  n bağışlarlar ise r  z   olur mısın.’ Buyurdu ki ‘Eger   mmeti  m  n biri cehennemde ala r  z   olmam’ didi.

Na  l olunur,   n kim   ehir apusına iri  diler, muh  cir  n    en   ardan ra  ıyall  hu ‘anhum kib  r kend   ile bile idi. Mecr  hları evlerine gönderdi, t   kim cer  hatlerine dev  ’ itsünler. Med  neye n  z  l idicek en   aru  n ekşeri evlerinden fery  d işitdiler. H  t  nları ağlaşurlar idi.   ll   H  mzanu  n evinde kimesne a  lamaz idi. Buyurdu ki ‘H  mzanu  n kimesnesi olsa a  larlar idi.’ En   ar bu sözi işidüp evlerinde ‘avratlarına emr itdiler ki ol H  mzanu  n evine gelüp a  layalar. [S 325^b] A   am ile yatsu m  beyninde en   aru  n h  t  nları fery  da ba  ladılar. T   nı  fu’l-leyle ar  b olıcağ ağlaşdılar. Ol e  n  ’da peyğamber allall  hu ‘aleyhi ve sellem bunlaru  n   v  z  n işidüp su l itdi. H     katine     h olıcağ buyurdu, ‘All  hu te‘  l   sizden ve evl  d  n  uzdan r  z   olsun.’ Riv  yet olunur ki ol gice a  h  bu  n dil  averleri res  lull  hu  n allall  hu ‘aleyhi ve sellemün mescidine geldiler ki k  ff  r gelüp bir zarar itmesünler. Riv  yetd  r ki peyğamber allall  hu ‘aleyhi ve sellem U  huddan m  r  ca‘at itdikde buyurdu ki ‘  imden   o  ra k  ff  r-ı urey   a  l   bize   alib olmazlar ve bize fet  -i Mekke müyesser olur, *bi ‘avnill  hi te ‘  l  *.’

Riv  yet-i   ah   hada şöyle v  rid olmuşdur ki U  hud cenginde yetmiş kimesne   h  d oldu, d  rdi muh  cir  nden ve altmış dört en   ardan. Otuza ar  b k  fir at  l olundu. Na  lde gelmişdür ki m  selm  nlar su l itdiler ki ‘Bu mu   bet bize neden irişdi.’ H     te‘  l     yet-i ker  mei inz  l itdi, *eve lemm   e   betkum mu   betun ad e  abtum mi  leyh   ultum enn   h  z   ul huve min ‘indi enfusekum*⁴⁰²². Ya‘n     n size mu   bet irişe, at  l    cerh [M 479^a]

⁴⁰²¹ ed-Duh   93/5

⁴⁰²²   li   mr  n 3/165

gibi, siz dağı anlara iki ol deñlü itdüñüz. Zîrâ yetmiş kimesne Uğudda şehîd oldu. Bedirde yetmiş kâfir katl olundu ve yetmiş kimesne esîr oldu. Andan suâl iderseñüz ki bu muşîbet neden geldi, habîbim eyit ki nefsiñüzden irişdi. Andan mü'minleri tesellî idüp buyurdi, *ve mâ eşâbekum yevme'l-teka'l-cem'âni febiiznillâh*⁴⁰²³. Ya'nî size irişen cerâhat ve hezîmet ve katl Hakk te'âlânuñ emriyle ve kazâ'sıyladur. Pes muşîbete şabr eyleñ, muşîbet âsân olur. Haberde vârid oldu ki resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi, kadere îmân ğamm u ğuşşai zâ'il ider.

Dördinci⁴⁰²⁴ Faşıl

Şühedâ'-yı Uğuduñ fazîletin beyân ider. Naql olunur ki muhâcîrîn ü enşârdan rağıyallâhu 'anhum ki akrabâsı cengde şehîd olmışlar idi. Bu ecilden hâırları perîşân idi. Anları tesellî için h'vâce şallallâhu 'aleyhi ve sellem ol şühedâ'-nuñ cennetde menzillerin ve derecâtların beyân buyurdi, anlaruñ ervâhı bedenleri kafeşlerinden ayırıldığı gibi yaşıllar kuşlar cevfine girüp her gün cennet ırmağlarına gelürler şûlarından içerler ve yemişlerinden yerler. Ve cennet menzillerin cümle seyr iderler. Ve gülistânlarında uçarlar. Seyrlerinden ferâğat idicek 'arş altında altun kandîller aşılmışdur, anuñ içine girüp aşımlarlar. Bu devleti göricek eydürler, 'Îlâhî, bizüm devletimizi ve sa'âdetimizi karındaşlarımıza bildir, tâ kim anlar dağı sa'y idüp bu dereceye vâşıl olsunlar. Ve ğazâ' vü cihâda duruşsunlar. Ve şehâdet derecesin taşşıl itsünler.' Hakk te'âlâ buyurdi ki 'Ben sizüñ haberîñüzü anlara irişdürem.' Ve bu âyeti irsâl itdi, *ve lâ tahsebenne 'llezîne kutilü fî sebîlillâhi emvâtâ bel ahyâ'un 'inde rabbihim yurzeķüne*⁴⁰²⁵ *ferihîne bimâ âtâhumullâhu min fağlihi*⁴⁰²⁶. Ya'nî Allâhu te'âlâ [S 326^a] yolında şehîd olanları öliler zann itmeñ. Belki anlar dirilerdür. Hakk te'âlânuñ ihsân itdüği ni'am ile rızıklanurlar. Ve fazl u 'atâ'sıyla ferhân olur.

Bir rivâyetde Câbir-i Enşârî rağıyallâhu 'anh [M 479^b] eydür, "Bir gün hâzret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem yanında oturdum. Baña eyitdi, 'Ne sebep ile maħzûn oturursın' didi. Eyitdüm, 'Yâ resûlallâh, pederim şehîd oldu bu deñlü borcu kaldı. Ve kızların dağı ķodı. Anlaruñ mühimmâtı baña teşvîş virür.' Hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Bil ve âğâh ol ki Hakk te'âlâ şühedâ'-yı Bedirüñ⁴⁰²⁷ cemî'sine verâ'-yı hicâbdan tekellüm itdi. Senüñ pederiñe bihicâb söyledi. Ve buyurdi ki iste benden ne

⁴⁰²³ Âli İmrân 3/166

⁴⁰²⁴ dördinci: **M** ve **S**'de "ikinci" olarak geçer ama sıraya göre "dördinci" olması gerekir. Nitekim bazı nüshalarda böyledir.

⁴⁰²⁵ Âli İmrân 3/169

⁴⁰²⁶ Âli İmrân 3/170

⁴⁰²⁷ bedir: **M** ve **S**'de sehven yazılmıştır. Doğrusu "uğud" olmalıdır. Nitekim bazı nüshalarda böyle yazılmıştır.

dilerseñ vireyüm. Ol eyitdi, yā rabbim, beni tekrār dünyāya gönder, tā kim yoluña tekrār şehīd olayum. Hakk te‘ālā buyurdi ki benüm hükümüm böyledür. Bir kerre ruhi kabz olanı tekrār dünyāya göndermezem. Senün pederin eyitdi, imdi benüm ahvālimi dünyāda olan yārāna bildür. Hakk te‘ālā buyurdi, īsāl ideyüm. Andan bu āyeti irsāl itdi, *ve lā tahsebenne’llezīne kutilū fī sebīlillāhi emvātā bel ahyā’un ‘inde rabbihim yurzekūn*⁴⁰²⁸.”

Ebū Ferve rađıyallāhu ‘anhdan mervīdür ki bir gün peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Uhud şühedā’sın ziyāret itdi. Didi, ‘Ey ma‘būd-ı bi’l-hakk, senün kuluñ ve resülün şehādet ider ki bu cemā‘at senün rızā’ñ taleb idüp şühedā’ olmışlardır.’ Andan buyurdi ki ‘Her kim bunları ziyāret ide ve bunlara taḥıyyat ü selām vire, kıyāmet suālinün cevābın virür.’

Naql olunur ki her yıl peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şühedā’-yı Uhudı ziyāret iderdi. ‘*selāmun ‘aleykum bimā şabertum feni ‘me ‘uḳba ‘d-ḳār*⁴⁰²⁹’ dir idi. Andan soñra Ebū Bekir ve ‘Ömer rađıyallāhu ‘anhumā bu ‘ādeti tutmuşlar idi. Ve Fāṭıma-i Huzā’ıye bir gün Uhud şahrā’sında gider idi, ‘*es-selāmu ‘aleyke yā ‘amme rasūlillāh*’ didi. Bir āvāz işitdi ki ‘*ve ‘aleyke’s-selām ve raḥmetullāh*’ didi.

Beşinci Faşıl

Hamrā’ü’l-esed gazā’sını beyān ider. Ehl-i siyer raḥimehumullāh şöyle zıkr itdiler ki müşrikler Mekkeye vardıkda peşimān oldılar. Didiler ki ‘Bu deñlü zaḥmet çekdiñ ve leşker cem‘ itdiñ. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün aşḥābının eşrāfını qatl itdiñ⁴⁰³⁰. Maşlahatı tamām itmeden döndüñ. Gerek idi ki Muḥammedi ve aşḥābını cümle qatl idüp bir kimesne qomayavuz. Meşveret [M 480^a] idüp eyitdiler ki ‘Yine Medīneye varalum. Ve ehl-i islāmdan bir kimesne qomayalum, cümlesini qatl idelüm.’ Bunı muqarrer idüp ḥāzır oldılar. Buña bā’iş ‘İkrime bin Ebī Cehil idi. Ve didiler ki ‘Anlar daḥı kuvvet bulmadan ‘ale’t-ta‘cīl varmak gerekdir.’ Şafvān bin Ümeyye eyitdi, ‘Bu re’y eyüdü. Lākin ihtimāldür ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ve aşḥābı bu muşibete bināen ki irişmişdür, gāzaba gelmişlerdür, sizden intikām almak için. Evsden ve Hazrecden cenge gelmeyenleri cem‘ idüp sizünle muḳātele ideler. Ve muḥakkıkdur mümkün olduğı kadar dürüşürler. Şāyed ki mağlūb iken gālib olalar.’ Bu haber peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vāşıl olıcağ istedi ki düşmanların kalblerine [S 326^b] ḥavf bırağa. Ve bileler ki ehl-i islāmda anlar ile ceng itmege kuvvet vardır. Yekşenbe gün, ki

⁴⁰²⁸ Âli İmrân 3/169

⁴⁰²⁹ er-Rad 13/24

⁴⁰³⁰ itdiñ: **M** ve **S**’de böyle geçse de anlama göre "itmeden" olmalıdır. Nitekim bazı nüshalarda bu şekildedir.

Uḥud cenginüñ irtesidür, Bilāle emr itdi ki nidā' ide, 'Allāhu te'ālā emr itdi ki düşmanlar ile cihāda sür'at idesiz. Ve Uḥud gāzā'sında peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ile hāzır olanlardan ğayrı kimesne çıkmasun.' Evsden ve Hāzrecden eşrāf-ı enşār Allāhu te'ālānuñ emrine muṭī' olup hāzır oldılar. Bāḥuşuş ki nice zaḥımları var iken bağlayup çıktılar. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem silāhını geyüp yolda tırmış idi. Leşker-i islām gelüp mülākāt itdiler. Hāḫḫ te'ālā anlaruñ ḫāḫḫında bu āyet-i kerīmei irsāl itdi, *ellezine'stecābū lillāhi ve lilrasūli min ba'di mā eşābeḫumu'l-ḫarḫu li'llezine aḫsenū minhum ve't-teḫav ecrun 'azīm*⁴⁰³¹. Ve Cābir-i Enşārī raḫıyallāhu 'anh, ki pederinüñ 'ıyālını gözetmek için 'özri ile Uḥud gāzā'sından ḫalmış idi, eyitdi, 'İsterem ki baña icāzet viresin, tā bu gāzā'dan maḫrūm olmayam.' Aña icāzet buyurdi. Andan ğayrı bir kimesneye izin virilmedi. İbni Ümmü Ḳülşümü⁴⁰³² Medīnede ḫalīfe ḫodı. Ve 'alemi ḫāzret-i 'Alīye virdi. Bir rivāyetde Ebū Bekire raḫıyallāhu 'anh virdi. Medīneden çıkup tā Ḥamrā'-yi Esede vārdılar. Gice olıcāḫ emr itdi ki beş yüz yerde āteş yakdılar. Ve Ma'bed bin [M 480^b] Ebī Ma'bed Ḥuzā'ī ki henüz islāma gelmemiş idi, ammā ḫāzrete maḫabbeti var idi. Zīrā zamān-ı cāhiliyyetde benī Ḥuzā'a ḫabīlesiyle ol ḫāzretüñ küllī āşinālığı var idi. Cāhiliyyetde ve islāmde ḫāzretüñ ḫimāyetinde idiler. Ol ḫālde Mekkeye gider idi. Ḥamrā'-yi Esedde peygamber mülākāt itdi. Andan Mekkeye varup Ebū Süfyāna ve sāir müşriklere buluşdı. Ebū Süfyān eyitdi, 'Muḫammedden şallallāhu 'aleyhi ve sellem ne ḫaber bilürsin' didi. Ma'bed cevāb virdi ki 'Muḫammed çok 'asker ile Uḥud cengine hāzır olandan ve ğayrıdan sizden intikām ḫaşdıyla Medīneden çıktılar. Anları Ḥamrā'-yi Esedde ḫodum.' Küffār eyitdi, 'Bu ne sözdür.' Ma'bed, 'Allāḫ ḫāḫḫıçün gerçekdür. Ve şöyle ḫān iderem ki siz bu menzilden ḫāḫmadın anlaruñ atlarinuñ alınların görürsiz.' Şāfvān eyitdi, 'Ben didüğüm bu idi. Maşlaḫat oldur ki bu mekāndan göçevüz. Cā'iz ki gelüp ğalebe ideler.' Küffāra ğāyet ile ḫavf düşdi. Ve ḫāḫırlarına, 'Ale't-ta'cīl Mekkeye vāşıl olalum' diyüp Ma'bede bir kimesne irsāl idüp küffāruñ aḫvālını peygamber şallallāhu 'aleyhi ve selleme bildürdi. Getürmişlerdür ki bir bölük tā'ife Medīneye giderler idi. Ebū Süfyān anlara eyitdi, 'Varuñ Muḫammede ḫaber virüñ ki Ebū Süfyān eydür, sizüñ ile ḫitāle müteveccih olduḫ ve sizi cümle ḫatlı itmege 'azm itdik.' Ol ḫavim Ḥamrā'ü'l-Esedde peygamber şallallāhu 'aleyhi ve selleme buluşup Ebū Süfyānuñ sözüni 'arz itdiler. Aşḫāb bu kelāmı işidüp 'ḫasbunallāhu vi ni'me'l-veḫīl' didiler. Bu āyet-i

⁴⁰³¹ Âli İmrân 3/172

⁴⁰³² küşüm: Kaynaklarda "mektüm" olarak geçer.

kerīmei inzāl itdi bu қазиyye içün, *ellezīne қәle lehumu'n-nāsu inne'n-nāse қад ceme'ū lekum faḥşevhum fezādehum īmānen ve қālū ḥasbunallāhu ve ni'me'l-vekīl*⁴⁰³³.

Mervīdür ki Ḥamrā'ü'l-Esedde müselmānlar küffārdan iki kimesne dutdılar. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥuzūr-ı şerīfine getürdiler. Biri Ebū 'Azze-i şā'ir idi ki [S 327^a] anı peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem āzād itmiş idi, [M 481^a] şol şartla ki bir daḥı müselmānlaruñ cengine gelmeye. Nakẓ-ı 'ahd itdüginden ötüri emr itdi ki anı қatl ideler. Taẓarru' idüp bir def'a tekrār āzād eyleye diyü feryād itdi. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı, 'lā yuldaḡu'l-mu'minu min cuḡrin merreteyni.⁴⁰³⁴ Ya'nī, 'Mü'min bir yerden iki kerre ledḡ olunmaz. Ya'nī 'akreb şokmaz. Sen murād idersin ki hücreñde oturup şaḡaluñ şıḡayup Muḡammedi iki kerre aldadum diyesin.' 'Āşım bin Şābite emr itdi ki anuñ boyunın urdı. Biri daḥı Mu'āviye bini'l-Muḡīre idi. Zü'n-nüreyn şefā'at itdi, peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem daḥı aña emān virdi, şol şartla ki Medīnede üç günden ziyāde oturmaya. Eger dördinci bulunursa қatl ideler. Ol üç gün Medīnede тұrup dördinci günde cān ḥavfindan bir yerde gizlendi. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'Ammār bin Yāsiri ve Zeyd bin Şābiti göndürüp anı getürdiler. Emr itdi, қatl itdiler.

BEŞİNCİ BĀB

Hicretten dördinci senede vāqı' veḡāyi'i beyān ider.

Evvelki Vāqı'a

Qışsa-i seriyye-i Recī'dür. 'Ulemā'-yi siyer raḡimehumullāhu şöyle rivāyet idüp haber virdiler ki hicretten dördinci senenüñ evāilinde seriyye-i Recī' vāqı' oldı. Tafşili budur ki müşrikler Uḡuddan döndükden soñra Süfyān bin Ḥālid-i Hüzeli 'Aḡal ve Qāre ḡabilelerinden bir cemā'at ile küffāra tehniyet içün Mekkeye geldiler. Süfyān işitdi ki Sülāḡa nām 'avrat, ki eri ve oḡulu Bedirde⁴⁰³⁵ қatl olunmışlar, nezr itdi ki her kim 'Āşımuñ başını getüre yüz güzide deve vire. Süfyān bin Ḥālid tama'a düşüp bir ḡile peydā itdi. Qavminüñ eşrafından yedi kimesne üründüldi. Medīneye peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥuzūrına irsāl itdi ki 'Qabilemizden çok kimesne müselmān oldılar. Bizi gönderdiler ki Qur'an-ı 'azīm ve şerī'at öğretmek içün birḡaç kimesne irsāl idesiz.' Ve ol münāfıḡlar 'Āşımuñ pederi evine қondılar. Ve 'Āşıma [M 481^b] ḡabilelerinüñ eyülüḡin

⁴⁰³³ Āli İmrān 3/173

⁴⁰³⁴ Sünen-i İbni Māce, 2/1318 (no.3982).

⁴⁰³⁵ bedir: M ve S'de sehven yazılmıştır. Doğrusu "uḡud" olmalıdır. Nitekim bazı nüshalarda böyle yazılmıştır.

medh idüp terğib iderler idi. Ve ziyāde maḥabbet gösterdiler. Birkaç günden sonra resūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem on kimesne ta’yīn buyurdu. Yedisi meşhūrlardan olmağın isimleri zıkr olundu, biri ‘Āşım bin Şābitdür ve Merşed bin Ebī Merşed ve Ḥubeyb bin ‘Adiyy ve Zeyd bini’l-Deşinne ve ‘Abdullāh bin Ṭārık ve Ḥālīd bin Ebī Būkeyr ve Sa’d⁴⁰³⁶ bin ‘Abdillāh. Ve kavı-i şaḥīḥ oldur ki ‘Āşım bin Şābiti bunlara emīr itdi. Müselmānlar daḥı silāḥların geyüp gündüzün gizlenüp gice yürürler idi. Nāhīde⁴⁰³⁷ didikleri yere geldiler. Ol müselmānlar hemrāh olan yedi münāfıkdan biri kabīlesine teveccüh itdi. Süfyāna ‘Āşımuñ ve sāir müselmānlaruñ geldüğinden haber viridi. Ol mel‘ūn daḥı iki yüz kāfir ile silāḥların geyüp müselmānlara kaşd itdiler. Bir şabāḥ ‘Āşım aşḥāb ile Recī‘ şuyınuñ yanına kondılar. Yanlarında bir miqdār ḥurmā var idi. Medīneden kendülere azuk almışlar idi, ekl itdiler. Ve taḡuñ yuḡarusına çıkdılar. İttifāk benū Ṭabbān bir ‘avrat ki koyunlara çübānlık iderdi, ol şuyuñ kenārına gelüp ḥurmā çekirdekleri gördi. Eyitdi, [S 327^b] ‘Vallāhi bu Medīne ḥurmāsınuñ çekirdekleridür.’ Zīrā Medīne ḥurmāsınuñ çekirdegi küçük olur, bu nişān ile bildi. Ve feryād itdi ki ‘Ey kavim, sizūñ taleb itdüğünüz kimesneler bunda aḡşamlamışlar.’ Küffār Recī‘ şuyınuñ kenārından ayrılıp müselmānlara irişdiler. Ol şaḥış, ki müselmānlaruñ aḡvālını Süfyāna bildirmiş idi, küffār cānibine teveccüh itdi. Ehl-i islām bu ḥālī müşāhede idicek bildiler ki bunları aldemişlar. ‘Āşım yārānı kıtāle tahrīz itdi. Küffār gördiler ki müselmānlar cenge kaşd itdiler, anlara naşīhata başladılar ki ‘Kendüñüzü helāke bırakmañ.’ ‘Āşım şehīd olmağa kaşd idüp eyitdi, ‘Biz ölmekden [M 482^a] kaçmazuz. Zīrā dīnimizde başīret üzereyüz.’ Süfyān eyitdi, ‘Ey ‘Āşım, kendüñi ve daḥı yoldaşlaruñı zāyi‘ eyleme.’ ‘Āşım eyitdi, ‘Ben Allāh ile nezr itdüm, kāfirūñ emānına girmezem ve müşrikūñ elin tutmazam.’ Bunı diyüp okların atmağa başladı. Tā okları tamām olunca ceng itdi. Andan nīzesiyle uğraşdı. Tā nīzesi daḥı pārelendi. Eline kılıcın alup du‘ā’ itdi, ‘Yā rabbī, ben senūñ dīniñi günūñ evvelinde hıfz itdüm. Günūñ āḡirinde cesedimi müşriklerden sen şakla’ didi. Zīrā işitdi ki Ṭalḡa bin Ebī Ṭalḡanuñ ‘avratı nezr itmiş ki başınuñ kāsesinde şarāb içe. Çün kim ol şāḡib-i sa‘ādet şerbet-i şehādeti nūş itdi, ol zümre-i şekāvet kaşd itdiler ki başını gevedesinden ayırıp Sülākaya ileteler ve ol va‘d olan develeri alalar. Ḥaḡḡ te‘ālā arı ‘askerine emr idüp cümle arılar gelüp ‘Āşımuñ cesedini beklediler. Küffār kaşd itdikce anlara hücüm idüp şokdılar. Āḡir, ‘Aḡşam olup gelüp başın keselüm’ didiler. Ḥaḡḡ te‘ālā bir seyl gönderdi. ‘Āşımuñ cesed-i pākini aldı. Ol murdār müşrikleruñ bulmayup ḡā’ib ü ḡāsir döndiler.

⁴⁰³⁶ sa’d: Kaynaklarda "muş‘ab" olarak geçer.

⁴⁰³⁷ nāhīde: Kaynaklarda "hedā" ve "hed‘et" olarak geçer.

Naql olunur ki ol on neferden altısı daḥı küffār ile şehīd olunca ceng itdiler. Ḥubeyb bin ‘Adiyy ve ‘Abdullāh bin Ṭārīk ve Zeyd bin Deşinne müşrikleruñ emānı ile taḡdan indiler. Küffār naḳz-ı ‘ahd idüp ellerin yay kirişleri ile bağladılar. ‘Abdullāh bunlaruñ naḳz-ı ‘ahdin görüp bir ṭarīk ile elin çözüp kılıcın ‘uryān idüp ‘adūya ḥamle itdi. Üzerine taş yağdurup anı daḥı şehīd itdiler. Ve iki yoldaşını, Ḥubeyb ile Zeydi, Mekkeye iletüp şatdılar. Kureyş anları ḥabs itdi. Tā eşhur-ı ḥarām çıkınca ḥabsde tırdılar. Andan Na‘īm⁴⁰³⁸ mevzi‘inde iki dār dikdiler. Ve ikisini dār dibine getürdiler. Ḥubeyb Kureyşden iltimās itdi ki iki rek‘at namāz kıla. Anlar daḥı ruḥşat [M 482^b] virdiler. Bu sünnet andan ḳaldı⁴⁰³⁹. Ve eyitdi, ‘Eger mevtden ḳorḳdı dimeseñüz daḥı namāz kılurdum.’ Birḳaç beyt okudı. İslām üzerine vefāt itdügine iftiḥār itdi. Andan ol ḳavme beddu‘ā’ itdi. Muḥammed bin İshāk raḥimehullāh eydür, Ḥaḳḳ te‘ālā du‘ā’ sını müstecāb itdi. Ḥāzır olanlaruñ ekşeri az zamānda belā’ya mübtelā oldılar. Andan anı dār ağacı üzerine idüp yüzün Medīne cānibine idüp Ka‘beden döndürdiler. Ol eyitdi, ‘Ne zarar. Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdı, *feeynemā* [S 328^a] *tuvellū feşemme vechullāh*⁴⁰⁴⁰.’ Eyitdiler, ‘İslām dīninden dön, bu mehlekeden ḥalāş ol.’ Eyitdi, ‘Allāhu te‘ālānuñ ḥaḳḳıçün eger cemī‘-i mülk-i dünyāyı virseler ben islām dīninden dönmezem.’ Eyitdiler, ‘İstermiydiñ senüñ yeriñe Muḥammed olaydı ve sen selāmet ile ḥāneñde⁴⁰⁴¹ olaydıñ.’ Ol eyitdi, ‘Vallāhi ben istemezem ki anuñ ayaḡına bir diken bata ve ben selāmet ile evimde olam.’ Ve bi‘l-cümle aña küllī iḳdām idüp envā‘-ı ‘azāb ile ḳorḳutdılar, tā kim dīninden döne, olmadı. Andan eyitdi, ‘İlāhī, bunda düşmanlardan ḡayrı kimesne görmezem ki selāmımı benüm ol ḥazrete irişdüre. İlāhī, sen benüm selāmımı ḥabībiñe irişdür’ didi. Zeyd bin Eslem raḳıyallāhu ‘anh eydür, "Ben aşḥābdan bir cemā‘at ile peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ meclisinde idüm. Nāḡāḥ ḥazretüñ üzerinde ‘alāmet-i vaḡy zāhir oldı. Andan, ‘*‘aleyke’s-selām*’ didi. ‘Ḥubeybi Kureyş şehid itdiler, şimdi Cebra‘ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp baña selāmın getürdi. Çün kim ehl-i şirk anı hidāyetden döndürmek ḳābil olmadı.” Bedirde ḳatıl olunan kimesneleruñ evlādın ve aḳrabāsın getürdiler. Ellerine nīzelerin alup eydürler ki kırḳ kimesne idi, nīzeleri ile Ḥubeybi urdılar. Ol daḥı ıztırāb itdi ve yüzi ḳıbleye döndi. Eyitdi, ‘el-ḥamdulillāh ki Ḥaḳḳ te‘ālā yüzümi şol ḳıbleye itdi ki kendü zātı içün ve peygamber içün ve mü‘minler içün ihtiyār itmişdür.’ Andan bir şaḳī sīnesine nīze [M 483^a] ile urup arkasından ḳıḳdı. Kelime-i şehādet söyleyerek ruḡını teslīm itdi. Çün kim Zeydi daḥı dār dibine getürdiler, ol nesne ki Ḥubeybe didiler, aña daḥı didiler. Ol daḥı anuñ virdügi

⁴⁰³⁸ nu‘aym: Kaynaklarda "ten‘im" ya da "ye‘cec" olarak geçer.

⁴⁰³⁹ ḳaldı: ḳalmadı **M**

⁴⁰⁴⁰ el-Bakara 2/115

⁴⁰⁴¹ ḥānenede: cānında **M**

cevābı virdi. Andan Şafvān bin Ümeyyenüñ bir kulu var idi, Nıṭās dirler idi, ol ehl-i sa‘ādeti şehid itdi, *raḍiyallāhu ‘anhu*.

Eydürler ki Ḥubeyb şehīd olıcaḵ dārda ḵodılar. Tā ḵatlinüñ ḥaberi ‘Arab içinde şāyi‘ oldı, bu ḥāl peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme meḵşūf oldı. Aşḥāba ḥıṭāb idüp, ‘Kimdür ki sizden varup Ḥubeybi dārdan indüre, cennet anuñ naşibi ola.’ Zübeyr bin ‘Avvām ve Miḵdād bin Esved raḍiyallāhu‘anhumā bunı iltizām itdiler ki yola girüp gündüz gizlenürler idi ve gice ile yürürler idi. Tā kim Nu‘ayma⁴⁰⁴² irişdiler, kırḵ kimesne bekci idi, uyḥuya varmışlar idi. Ḥubeybi dārdan indürdiler. Kırḵ gün geḵmiş idi. Henüz tāze ṭurur idi. Keennehu şimdi ölmışdür cerāḥatine el doḵundılar, ḵan aḵardı. Zübeyr anı atına yükledüp ol iki refiḵ döndiler ve gitdiler. Çün şabāḥ oldı, Ḵureyş āḡāḥ oldılar. Yetmiş süvār ardlarına düşdi, yetişdiler. Zübeyr Ḥubeybi atından yere ḵodı. Ol ḥinde yer anı yutdı. Anuñ içün aña belī‘ü’l-‘arz diyü laḵab itdiler. Küffār yaḵın gelicek Zübeyr başından destārını ḵıḵardı. Ve didi ki ‘Ey Ḵureyş, bize delirlikmi idersiz. Benüm, Zübeyr bin ‘Avvām. Vālidem Şafiyye binti ‘Abdi’l-Muṭṭalibdür. Ve bu şāḥibim Miḵdād bin Esveddür. Eger dilerseñ biribirimize oḵ atalum. Ve illā bizi meḵānımıza gitmege māni‘ olmañ.’ Küffāra [S 328^b] ḥavf düşdi. Dönüp Mekkeye gitdiler. Ol iki server-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ ḥuzūr-ı şerīfine geldiler. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām anda ḥāzır idi. Eyitdi, ‘Yā resūlallāḥ, melā’ike bu iki şāḥābe ile mübāḥāt ider.’

Bir Vāḵı‘a Daḥı

‘Abdullāḥ-ı Üneysi Süfyānuñ ḵatline irsāl itdügیدür. Naḵl olunur ki Süfyān bin Ḥālīd-i [M 483^b] Hüzeli ba‘zı aşḥābı şehid idüp ba‘zısını şatdı. Anuñla ḵanā‘at itmedi, diledi ki ‘asker tertīb idüp peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile muḵātele eyleye. Çün bu ḥaber resūlullāḥ şallallāhu ‘aleyhi ve selleme irişdi, ‘Abdullāḥ bin Üneysi anuñ şerrini def‘ itmege ta‘yīn buyurđı. Ve ‘Abdullāḥ-ı Üneys Süfyānı bilmez idi, ṭaleb itdi ki añı bildüre ve aña Süfyānı ta‘rīf ide. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ evşāfını beyān itdi. Ve buyurđı ki ‘Sen anı göriceḵ şeyṭān ḵalbiñe bir ḥavf ilḵā’ ider.’ ‘Abdullāḥ destūr alup yola girdi. Ve izin aldı ki her ne dilerse söyleye. Menāzil ḵaṭ’ idüp baṭn-ı ‘Arne irişdi. Bir cemā‘at görđi ki içlerinde bir heybetlü kimesne var, bildi ki ḥazretüñ buyurđıḡı budur. Ve eyitdi, ‘*şadaḵallahu ve şadaḵa rasūluhu*.’ Çün naḡar-ı Süfyān ‘Abdullāḥa ta‘alluḵ itdi, ḥālinden istifsār itdi. Ol eyitdi, ‘Ḥuzā‘a ḵabīlesinden bir kimesneyüm. İşitdüm ki sen leşker cem‘ idüp Muḥammed ile ceng itmek murād itmışsin.

⁴⁰⁴² nu‘aym: Kaynaklarda "ten‘im" ya da "ye‘cec" olarak geçer.

İsterem ki senün rikâbında olam.’ Süfyân kabûl itdi. Yolda aña hoş sözler söyledi. Tâ kim anı muţma’in itdi, haymesine gelüp menzilinde karar itdi. Ahşam olıcak Süfyânun yârânı tağıldılar. Her biri bir kûşede uyhuya vardılar. ‘Abdullâh anuñ haymesine girüp baş kesdi ve Medîneye ‘azm itdi. Yolda bir mağâra bulup anda gizlendi. Allâhu te‘âlâ emriyle bir örümcek ol gâruñ kapusunda yuva yaptı. Süfyânun kavmi şabâh bu hâli gördiler. ‘Abdullâhuñ ardına düşdiler. Çok aradılar, bulmayup menzillerine döndiler. ‘Abdullâh mağaradan çıkup gündüzün şaklanup ve gice yürürdi. Medîneye gelüp peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi mescidde buldı. Ol kâfirün başını hâzretün ayağı altına bıraktı. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘Abdullâh bin Üneyse bir ‘aşâ virdi. Ve buyurdi ki ‘Bu ‘aşâ ile [M 484^a] cennete dâhil ol.’ Mervîdür ki ‘Abdullâh ol ‘aşâyı şakladı. Ölüirken vaşiiyet itdi ki anı kefeniyle bile şarup kabrine koyalar. Ba‘zılar bu kaşiiyyeyi onıncı sâlün âhîrinde vâkı‘ oldı didiler.

Bir Vâkı‘a Dahı

Ebû Seleme bin ‘Abdi’l-Esed el-Mahzûmî seriyyesidür. Ebû Seleme dördinci senenün evâilinde yüz elli kimesne ile, ki Ebû ‘Ubeyde bini’l-Cerrâh ve Sa’d bin Ebî Vakķāş ve Üseyd bin Hıdayr anlar ile bile idi, benî Esed oldukları yere irsâl itdi. Sebebi bu oldı ki istimâ‘ olundu, Talha⁴⁰⁴³ ve Selîme⁴⁰⁴⁴, ki Esed oğullarıdur, ittibâ‘ıyla resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ile ceng itmek kaçdın itmişler. Hâzret anlara ışmarladı ki ‘Anlar ‘asker cem‘ idüp üzeriñüze gelmedin siz ol zemîne varup yağma idün.’ Ebû Seleme Velîd bin Züheyr-i Tâ‘îyi delîl olup gayrı yoldan benî Esed şularından bir şu üzerine nâzil oldılar ki her kim [S 329^a] anda gâleden ve behâimden buldılar ise cümle yağma itdiler. Birkaç miqdârı kaçup kavmine ehl-i islâmuñ çokluğın haber virdi. Ve Kays bini’l-Hâriş Tulayha ve Huveylidi⁴⁰⁴⁵ anlar ile muķâtele itmekden korkutdı. Anlar dahı menzillerin terk idüp kaçdılar. Ebû Seleme yârânıyla gelüp yağma idüp ganâimi ahz itdiler. Bir rivâyetde benî Esed müselmânlar ile ceng itmege muķâbil olup şaff bağladılar. Sa’d bin Ebî Vakķāş bir ok ile bir kâfiri depeledi. Ve ‘asker-i islâma, ‘Ne тұrursız’ diyü nidâ‘ itdi. Anlar dahı bir uğurdan hamle idüp küffârı münhezim itdiler. Ve mâlları ‘asker-i islâma naşîb oldı, selâmet ü ganîmet ile Medîneye geldiler.

Bir Vâkı‘a Dahı

⁴⁰⁴³ talha: Kaynaklarda "tulayha" olarak geçer.

⁴⁰⁴⁴ selîme: Kaynaklarda "seleme" olarak geçer.

⁴⁰⁴⁵ huveylid: Olaya göre bu isim "seleme" olmalıdır.

Bi'r-i Ma'üne seriyyesidür. Ol kazıyye şöyle olmışdur ki Ebū Berā' 'Āmir ibni Mālik bin Ca'fer, ki aña melā'ibū'l-esinne dirler idi, [M 484^b] Necid kabilesinden Medīneye gelüp resūlullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem meclis-i şerīfine dāhil oldı. Hāzret anı islāma da'vet itdi. Islāma gelmedi, lākin ibā' dahı itmedi. Ve didi ki 'Baña ma'lūm oldı ki senūñ dīniñ şerīf dīnidür. Eger aşhābıñdan bir cemā'ati benüm ile irsāl idesin Necide varup benī 'Āmiri da'vet ideler. Cā'iz ki kabūl idüp hāzretiñe tābi' olalar.' Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Ehl-i Necidden emīn degilüm.' 'Āmir eyitdi, 'Benüm 'uhdemde olsunlar. Anlara kimesnei nesne dimege kımazam.' Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem yetmiş kimesne, ki odun ve şu hāzretüñ hücrelerine taşırılar idi, bir rivāyetde şatup bahāsını aşhāb-ı şuffeye, ki aşhābuñ fuķarā'sıdur, anlara şarf iderler idi ve gice Kūr'ān-ı 'azīm dersine mülāzemet kılurlar idi, anlara kūrā'-yı şahābe dirler idi. Eydürler ki birkaç kimesnenüñ isimleri siyerde mezkūrdur, Münzir bin 'Amr ve Sā'id bin Hārām⁴⁰⁴⁶ ve Süleym bin Milhān oğulları ve Hāriş bin Dımme⁴⁰⁴⁷ ve 'Āmir ibni Fūheyri ve Hākem bin Keysān ve Sehl ibni 'Amir⁴⁰⁴⁸ ve Tufeyl bin S'ad⁴⁰⁴⁹ ve Enes bin Mu'āviye ve Rāfi' bin Büdeyl ve 'Urve bin eđ-Đalt⁴⁰⁵⁰ ve 'Atıyye bin 'Abdillāh ve Mālik bin Şābit ve Süfyān bin Şābit ve 'Ömer bin Ümeyye-i Đamrī ve Ka'b bin Zeyd, *radıyallāhu 'anhum*. Ve peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Münzir bin 'Amr anlara emīr itdi. Ve benī Necidüñ ve benī 'Āmirüñ rü'esā'sına mektüb yazdı. Ve anlara teslīm itdi. Ehl-i Necide irsāl eyledi. Ehl-i islām bi'r-i Ma'üneye irişdiler. Develerin 'Amr bin Ümeyye ve Hāriş bin Şımmeye virdiler, otlamağa iletdiler. Ve hāzretüñ mektübünü Hārām⁴⁰⁵¹ bin Milhāna teslīm eylediler. Tā kim 'Āmir bin eđ-Tufeyle teslīm ideler ki Ebū Berā' bin 'Āmir bin Māliküñ birāderzādesidür. İki kimesne ile revān oldı. Yakın varıcak ol iki kimesneye eyitdi, 'Siz bunda tevaqquf idüñ, ben varayum. Eger baña emān virür ise siz dahı gelesiz. Eger [M 485^a] katlı iderse varup yārāna haber viresiz.' Çün Hārām⁴⁰⁵² 'Āmir bin eđ-Tufeyle mülākāt oldı, 'Āmir işāret itdi, bir nīze urup anı şehīd itdiler. Andan 'Āmir benī 'Āmirden meded istedi ki varup müselmānlar ile ceng ideler. Ol kıavim işitdiler ki müselmānlar Ebū Berā'-yı 'Āmirüñ himāyetinde diyü kelāmın kabūl itmediler. Andan Süleym ve 'Uşayya ve Ri'l ve Zekvān [S 329^b] kabīlelerine ādem gönderüp anlardan mu'āvenet taleb itdi. Çok 'asker cem' idüp bi'r-i Ma'üne cānibine vardılar.

⁴⁰⁴⁶ hārām: Kaynaklarda "hārām" olarak geçer.

⁴⁰⁴⁷ dımme: Kaynaklarda "şımme" olarak geçer.

⁴⁰⁴⁸ sehl ibni 'āmir: Kaynaklarda "süheyl ibni 'amr" olarak geçer.

⁴⁰⁴⁹ sa'd: Kaynaklarda "es'ad" olarak geçer.

⁴⁰⁵⁰ đalt: Kaynaklarda "şalt" olarak geçer.

⁴⁰⁵¹ hārām: Kaynaklarda "hārām" olarak geçer.

⁴⁰⁵² hārām: Kaynaklarda "hārām" olarak geçer.

Müselmānları ortaya aldılar. Müselmānlar bu hāleti görüp rabbū'l-‘izzete münācāt idüp, ‘Yā ilāhī, bir kimesne görmezüz ki bizüm selāmımızı resūlūne irişdüre. Kendü keremiñden sen irişdür’ didiler. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām ol mazlūmlaruñ selāmını hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve selleme ol ānda īşāl itdi. Andan küffār ile şol deñlü muķātele itdiler ki tā cümlesi şehīd oldılar, illā ‘Āmr bin Ümeyye ve Hāriş bin Şimme ki anlar deve otlamağa gitmişler idi. ‘Amr eyitdi, ‘Maşlahat oldur ki peygambere gidelüm ve bu ahvālī i ‘lām idelüm.’ Hāriş kabūl itmeyüp kendüyi küffāra urdı. İki kāfir depeleyüp anı dahı esīr itdiler. Hārişūñ kanından geçüp āzād itdiler. Andan soñra yine ceng idüp iki kāfir dahı öldürdi. Soñra anı dahı şehīd itdiler. ‘Āmir bin eṭ-Ṭufeyl ‘Amrī āzād itdi. Medīneye gitmege izin virdi. Ve Ebū Berā’ ‘Āmir bin Mālik birāderzādesinūñ müselmānlara böyle ğadr itdüğünü bildi. Şol kadar kaşāvet müstevlī oldı ki marāz-ı batna mübtelā olup hasta oldı. Ve ol hastalıktan vefāt itdi. Aşhābuñ raḍıyallāhu ‘anhum haberi resūl-i Ekreme irişdi. Kırk gün şabāh namāzında kunūt okuyup Ri’l ve Zekvān ve ‘Uşayya kabīlelerine ve anlara mu‘āvenet idenlere beddu‘ā’ itdi. Ve ‘Āmir bin eṭ-Ṭufeyl ile yalnuz du‘ā’-yı ‘aleyh idüp, ‘*allāhumme’kfinī* [M 485^b] ‘*āmīran*’ didi. Haḳḳ te‘ālā aña bir tā‘ūn gönderdi. Deve tā‘ūnı gibi Selūliye⁴⁰⁵³ evinde feryād itdi. Ve atın taleb idüp bindi. At arkasında cānın cehenneme işmarladı. Naḳl olunur ki ‘Amr⁴⁰⁵⁴ bin Ümeyye bendden ḥalāş olup yolda iki müşrike duş oldı. Benī ‘Āmirden hāzretūñ emānına dāhil oldı. ‘Amruñ bu emānından haberi olmayup ol iki kāfiri ḳatl itdüğün beyān itdi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Amrī ḥaṭā’ya ve sehve nisbet itdi. Ve ‘Diyetlerin vereşelerine yetişdür’ didi.

Bir Vāḳı’a Dahı

Ġazve-i benī’n-Naḍīrdür⁴⁰⁵⁵. Naḳl olunur ki çūn ‘Amr ibni Ümeyye sehv ile ol iki ‘Āmiri ḳatl itdi. Diyet virmek emr olundu. Bi’z-zarūrī benī’n-Naḍīr kabīlesine ilticā’ lāzım oldı, diyeti edā’ itmek içün. Zīrā anlar benī ‘Āmir ile düstlukları var idi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile dahı ‘ahd ü peymān itmişler idi⁴⁰⁵⁶. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir cemā‘at ile Ebū Bekir ve ‘Ömer ve ‘Alī ve Zübeyr ve Ṭalḥa ve Sa’d bin Mu‘āz ve Üseyd bin Ḥuḍayr gibi raḍıyallāhu ‘anhum benī Naḍīre vardılar, tā kim ol iki ‘Āmireynūñ diyetine mu‘āvenet ideler. Çūn kim ol kavme varup murād-ı şerīfin söyledi. Anlar eyitdiler, ‘Her nice dilerseñüz öyle olsun. Bir miḳdār tevaḳḳuf buyuruñ, ziyāfet mühimmini görelüm’ didiler. Hāzret-i sultānu’r-rusūl şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

⁴⁰⁵³ deve tā‘ūnı gibi selūliye: S’de yok

⁴⁰⁵⁴ ‘amr: ‘ömer M

⁴⁰⁵⁵ naḍīr: Bu kabile ismi M nüshasında geçtiği yerlerde "naḍr" olarak yazılmıştır.

⁴⁰⁵⁶ peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile dahı ‘ahd ve peymān itmişler idi: M’de yok

mübârek arkasın bir dīvāra viridi. Aşhâb etrâfına cem‘ olmuşlar idi. Ol eşnâ‘da Hıyayy bin Ahtâb-ı yahūdî eyitdi, [S 330^a] ‘Ey ma‘şere‘l-yahūd, hergiz Muhammedi böyle tenhâ bulmak müyesser olmaz. Bir şahış bu evüñ bālāsına çıka. Ve eline bir taş alup anuñ başına ura. Biri anuñ zahmetinden hālâş ide. ‘Amr bin Caḥḥaşa eyitdi, ‘Ben bu işi ideyüm. Sellām bin Mişkem bunları ne deñlü bu işden men‘ itdi. Müfid [M 486^a] olmadı. Eyitdi, ‘Şimdi anı bundan haberdâr iderler. Bu kazıyye nakz-ı ‘ahde sebeb olur. Bunda çok küdürât ḥavfı vardır.’ Beni’n-Naḍîr yahūdîleri diñlemediler. Hemāndem Cebrā‘îl ‘aleyhi’s-selām gelüp haber viridi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşhâba bir nesne dimeyüp bir maşlahata gider gibi meclisinden kalkup Medîneye gitdi. Çün kim ḥazret gâ‘ib olduğın bildiler, keennehu ki anlardan bir yahūdî idi, eyitdi, ‘Bilür misiz ki Muhammede kim haber viridi.’ ‘Bilmezüz’ didiler. Keennehu eyitdi, ‘Tevrât ḥaḳḳıçün ben bilürem ki Allāhu te‘ālā anı āgāh itdi. Siz kendüñüzi rüsvây eylediñüz. Tama‘ ider idiñüz ki āḥir-i zamān peygamberi Hārūn neslinden gele. Rabbü‘l-‘izzet bu ni‘meti kime dilerse virür. Ve biz Tevrâtta gördüğümüz ‘alāmetleri ve sıfatları ki Ḥaḳḳ te‘ālā āḥir-i zamān peygamberine taḥşîş itmişdür, cümlesi mevcüddür. Benüm ḥatırıma gelür ki sizi cilā’-yı vaṭan itmek ile emr ider. Sizüñ oĖulancıklarıñuz ve ḥatūnlarıñuz zāyi‘ olur. Ve menzilleriñüz ḥālî kalur. Ve mālalarıñuz telef olur. Şimdi maşlahat oldur ki iki emrūñ birini ihtiyār idesiz, yā ĩmān getüresiz ki evlā oldur.’ Anlar eyitdi, ‘Biz Tevrât ḥükmini terk itmezüz. Ve Mūsā ‘aleyhi’s-selām dīnini terk itmezüz.’ ‘Biri daḥı oldur ki diyarıñuzdan çıkuñ diyü emr idicek muḥālefet itmeyüp emrin qabūl idesiz. Tā kim emvāl ü evlādıñuzu gāret itmeye.’ ‘Cilā’-yı vaṭan ihtiyār iderüz, dīnimizi terk itmezüz’ didiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşhâb mābeyninden gidüp intizârdan soñra mürāca‘atdan ümīdi kesüp Medîneye geldiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden suāl itdiler. Buyurdi ki ‘Yahūd baña ḡadr qaşd itdi. Ḥaḳḳ te‘ālā baña bildürdi.’ Andan Muhammed bin Selemei⁴⁰⁵⁷ benī Naḍîre irsāl idüp eyitdi ki ‘Benüm diyarımdan gidüñ. Zîrā baña ḡadr itdüñüz.’ ‘On güne size mühlet, on günden soñra her kim bulunursa [M 486^b] emr iderem, anuñ boyunun ururlar.’ Yahūd cilā’-yı vaṭan idüp gitmege niyyet itdiler. Develerin şahrā‘ya getürdiler. Daḥı nice deve kirā‘ya dutdılar. Bu ḥâlde ‘Abdullāh bin Ebī Selūl-i münāfıkuñ ādemi geldi ki ‘Vaṭanlarıñuzu terk itmeñ. Ve qal‘alarıñuzdan taḥaşşun idüñ. Ve hergiz ḥavf itmeñ. İki biñ yarar ‘asker ile ben size gelüp mu‘āvenet iderem. Benī Qurayza yahūdîleri ve anlarıñ ḥulefā‘ı benī Ėaṭafān mu‘āvenet iderler.’ Bu ḥâlden Hıyayy bin Ahtâb mesrūr oldı. Ḥazrete ādem gönderdi ki ‘Biz vaṭanlarımızdan terk idüp

⁴⁰⁵⁷ seleme: Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

çıkamazuz. Her ne ki eliñden gelürse dirîğ eyleme' didiler. Hâzret-i âvâz-ı bülend ile tekbîr itdi ki aşhâb cümle tekbîr itdiler. Andan ehl-i islâma işâret itdi. Sefer esbâbın görüp İbni Ümmü Külşümü⁴⁰⁵⁸ Medîne de hâlîfe naşb itdi. Ve 'âlemi hâzret-i imâm [S 330^b] 'Alîye virdi. Medîneden çıkup beni'n-Nađîr ovasında ikindi namâzın kıldı. Küffâr islâm 'askerini göricek her biri hışârlara şokuldılar. Kıpuların kıpayup ok ile ve taş ile yatsuya varınca ceng itdiler. Yatsu namâzın edâ' idüp on kimesne ile menziline gitdi. Ve sâir aşhâb serdârları Ebû Bekir yâhûd 'Ali rağıyallâhu 'anhumâ idi. Şabâha dek muhâşara itdiler. Dâimâ tekbîr iderler idi. Eydürler ki hâzretüñ haymesin benî Hâşme kazâ'sında kûrmışlar idi. Yahûduñ tîrendâzlarından 'Urve nâm bir yahûdî ok atup ol haymeye urdı. Ol haymei âher yere nakl itdiler. Çün şabâh oldu, 'asker içinde hâzret-i imâm 'Alîyi rağıyallâhu 'anhı görmediler. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve selleme 'arz itdiler. 'Bir mühimm gâ'ib olmışdur' diyü cevâb virdi. Ol sâ'at imâm 'Alî rağıyallâhu 'anh hâzır olup dahı 'Urvenüñ başını hâzretüñ öñine bıraktı. Ve eyitdi, 'Yâ resûlallâh, [M 487^a] ol mel'ûnuñ başıdur ki senüñ haymeñe ok atdı.' Resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem suâl itdi ki 'Ne keyfiyyet ile oldu.' 'Alî rağıyallâhu 'anh eyitdi, 'Anı gördüm ki bir şecî' kimesnedür. Hâtırına geldi ki câ'iz ki gice ile taşra çıkup gâfil olduğı kimesneye zarar ide, kemîn itdüm. Gördüm ki yalñ kılıc ile tokuz kimesne dahı çıkdılar. Ben aña hamle idüp başını kesdüm. Ol tokuz kimesne şöyle yakındur ki eger baña âdem koşasız anlara zafer buluruz.' Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem Ebû Dücâne ve Süheyl⁴⁰⁵⁹ bin Huneşfiyi sekiz kimesne ile gönderdi. Varup ol tokuz kimesnei katl idüp başların getürdiler. Emr itdi, bunlaruñ başlarını Hâşme evlerinüñ kâpusına aşdılar. Muhâşara zamânında hâzret emr itdi, Ebû Leylâ-yi Mâzinî ve 'Abdullâh bin Selâm yahûduñ hûrmâların kat' ide. Ebû Leylâ hûrmânuñ gâyet a'lâ olanlarına 'acve tesmiye iderler idi, kesdi. Ve eyitdi, 'Yahûda gâyet güc gelür.' 'Abdullâh ibni Selâm yaramazların kat' itdi. Ve didi ki 'Ben bilürem ki bu âhirü'l-emr bu müselmânlara kalsa gerekdür.' Eyülerin kodı. Bu huşuşda âyet-i kerîme nâzil oldu, 'mâ kaşa'tum min lînetin ev teraktumühâ kâ'imeten 'alâ uşûlihâ febiiznillâhi ve liyuşzine'l-fâsikîn⁴⁰⁶⁰. Çün kim İbni Ebî Selûl-ı münâfık va'dine vefâ' itmeyüp kimesne mu'âvenete kâdir olmadı, itdiklerine peşimân olup ve Hakk te'âlâ kalblerine havf düşürdi. Bir kimesnei hâzretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem huzûr-ı şerîfine irsâl itdiler. 'Bize emân vir, diyârından çıkup gidelüm.' Hâzret buyurdi ki 'Şimden girü sizüñ murâdıñuz olmaz. Meger silâhlarıñuzu cümle koyasız. Ve

⁴⁰⁵⁸ külşüm: Kaynaklarda "mektüm" olarak geçer.

⁴⁰⁵⁹ süheyl: Kaynaklarda "sehl" olarak geçer.

⁴⁰⁶⁰ el-Hasr 59/5

ṭavarlarıñuz getürecek deñlü esbāb alup ḳalanını terk idesiz.’ Yahūd bi’z-zarūrī ḳā’il oldılar. Ve ıḳup kimi Şām ṭarafına ve kimi Ḥaybere ve kimi ḡayrı diyāra gitdiler. Altı yüz deve yükledüp gitdiler. Sāir [M 487^b] mālları ve mülkleri aşḡāb-ı ḡüzīne naşīb oldı, raḍiyallāhu ‘anhum. Ve ḡumusı ḡazret-i peygāmbere muḳarrer oldı. Eydürler ki beni’n-Naḍīrūñ silāḡların ve elli zırh ve kırḳ ḳılıc idi. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [S 331^a] istedüḡine virdi. Ve esbāb u emlāklarından müselmānlara baḡışladı. Ve anlarıñ ‘aḳārları maḡşūlinden bir yıllık ‘ıyāline nafaḳa itdi. Ḳalanın müselmānlara ve levāzımına şarf itdi.

Naḳl olunur ki ḡazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu ḡazā’dan Medīneye geldikde muḡacirīñ enşāruñ evlerine ṭaḡılmışlar idi. Ve uḡuvvet tarīḳi üzre sākin olurlar idi. Enşāra ḡitāb idüp muḡacirīne itdikleri iḡsān içün du‘ā’ itdi. Ve buyurdi ki ‘Ey enşār, eger dilerseñüz beni’n-Naḍīrūñ emvālını size ve anlara ḳısmet ideyüm. Muḡacirīñ yine evvelki gibi evleriñüzde sākin olsun. Ve eger dilerseñüz bunlarıñ mālını muḡacirīne virelüm. Varsunlar her birisi kendi içün mesken ve ma’iḡeti içün bir sebeḡ görsünler.’ Sa’d bin Mu‘āz ve Sa’d bin ‘Ubāde raḍiyallāhu ‘anhumā eyitdiler, ‘Yā resūlallāḡ, bu emvālī ki Ḥaḳḳ te‘ālā bize müyesser itdi, murādımız oldur ki muḡacirīñüñ fuḳarā’sına taḳsīm idesiz. Zīrā anlar dīn maḡabbetine ve rızā’ullāḡ ve rızā’-yı resūlullāḡ ḳaşdına ḡurbet ü faḳr iḡtiyār itdiler. Ve yine muḡacirīñ bizüm ile olalar. Zīrā biz anlarıñ ḳudūmyla çok berekāt ṭaḡşıl itdik.’ Sa’d bin Mu‘āz bu kelāmı idicek cümle enşār raḍiyallāhu ‘anhum muvāfaḳat itdiler. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlara du‘ā’ idüp ‘allāhumme’rḡami’l-enşāri ve ebnā’i’l-enşāri ve ebnā’i ebnā’i’l-enşāri’⁴⁰⁶¹ buyurdi. Ya’nī, ‘Yā Allāḡ, enşāra ve evlādına ve evlādına raḡmet eyle.’ Andan beni’n-Naḍīrūñ mālını muḡacirīne ḳısmet itdi. Ve Ebū Seleme bin ‘Abdi’l-Esedde zī’a ta’yīn itdi. Enşāruñ cümlesinden Sehl⁴⁰⁶² bin Ḥuneyfe ve Ebū Dücāne iḡtiyācları olduḡı cihetden birer ḡışḡe ta’yīn buyurdi. Ve beni’n-Naḍīrūñ silāḡlarından İbni Ebi’l-Ḥuḳayḳuñ ḳılıcı, ki eyülük ile meşḡur idi, Sa’d bin [M 488^a] Mu‘āza virildi.

Bir Vāḳı’a Daḡı

Dördinci senede vāḳı’ olandan ‘Abdullāḡ bin ‘Oḡmānuñ vefātıdır. Ve ol sālde Zeyneb binti Ḥuzeyme, ki ḡazretüñ ḡātūnlarından idi, vefāt itdi. Ve Ebū Seleme bin ‘Abdi’l-Esed-i Maḡzūmī, ki Ümmü Selemenüñ eridür, vefāt itdi. Ve Fāṭıma binti’l-Esed,

⁴⁰⁶¹ Müsnedü’l-Müslim, 4/1948 (no.172). Kaynakta "allahumma’ḡfir" şeklinde başlar.

⁴⁰⁶² sehl: Kaynaklarda "süheyl" olarak geçer.

ki h  zret-i im  m ‘Al  n  n v  lidesid  r, vef  t itdi. Ol senede peyg  mber   allall  hu ‘aleyhi ve sellem   mm   Selemei⁴⁰⁶³ nik  h itdi. Cümle-i   mmeh  t-ı m  ’min  nden oldı.

Bir V  k  ’a Dahı

Bedr-i mev‘  du  n⁴⁰⁶⁴   az  ’sıdur ki Bedr-i   u  r   dahı dirler. Ol v  k  ’anın sebebi oldur ki Eb   S  fy  n U  huddan m  r  ca‘at itdikden   n  ra nid  ’ idüp gelicek, ‘Sene-i mev‘  dumuz Bedir olsun’ demiş   di. H  zret-i F  r  k-ı a‘  zam ra  ıyall  hu ‘anh   ab  b-i Ekrem   allall  hu ‘aleyhi ve sellem i   retiyle ‘  yle olsun’ diyü cev  b virdi. Eb   S  fy  n tekr  r ‘asker cem’ idüp K  reysi cenge ve kıt  le tah  r  z ider idi, amm   k  lbi muv  f  k degil idi. Hem  n h  lk va‘dine mu  h  lefet itdi dimes  nler diyü   ec  ’at gösterdi idi. Andan Nu‘aym bin Mes‘  d-ı Eşca‘   Med  neden Mekkeye teveccüh idüp gelmiş   di. Leşker-i isl  mu  n cenge h  z  r oldukların ve kuvvet      evketlerin bey  n itdi. Eb   S  fy  n a  n   m  l  k  t [S 331^b] idüp eyitdi, ‘Bizüm Mu  ammed ile   allall  hu ‘aleyhi ve sellem kavlı itdik idi ki bu sene Bedirde mu  k  bil olalum. L  kin bu sene kağıt olmağın ol c  nibe leşker çekmek m  r  dımız degildir. Eger Med  neye varup Mu  ammedi ve⁴⁰⁶⁵ a    b  nı   ıkma  dan men’ idesiz. Ve bizden korkudasın ki h  alef-i va‘d anların   arafında ola. Sa  n   yigirmi deve üçer yaşında vireyüm. Süheyl bin ‘Amr başını z  min ola. Sa    bu did    m  i tesl  m ideyüm.’ Nu‘aym Med  neye gelüp k  ff  ru  n le  kerin  n çokluğın ve   evketlerin a    ba zikr itdi. Ve didi ki ‘Ma  la  at oldur ki a  l   Med  neden t   ra   ıkmayasız,   ı  hatde olmak m  r  d iderse    z’ didi. A    b Nu‘  ym  n s  z  n  i ta  d  k itdiler. Ve i    meti mu  arrer itdiler. H  tt   peyg  mber   allall  hu ‘aleyhi ve sellem şöyle z  nn itdi ki bu   az  ’ya kimesne gitmeye. Amm   Eb   Bekir ve ‘Ömer ra  ıyall  hu [M 488^b] ‘anhum   h  z  rına d  hil olup çıkmağa   andurdılar. Ve ma‘    l sözler söylediler. Ol h  zret mesr  r oldı. Ve buyurdi ki ‘Ol All  h h  k      n, ki benüm nefsim anın   udret elindedür, cenge   ıkaram, eger benümle bir kimesne çıkamaz ise.’ Bu kel  m ile a    bu  n k  l  b  ndan h  v  f z  ’il olup cümlesi çıkmağa ittif  k itdiler. Peyg  mber   allall  hu ‘aleyhi ve sellem ‘Abdull  h bin Rev  h   Med  nede h  l  fe dikdi. ‘Aleml   h  zret-i ‘Al  ye virdi. Bi  n beş yüz yarar dil  ver kimesneler ile Med  neden   ıkup Bedire teveccüh eyledi. Eb   S  fy  n ‘askerini ve k  ff  r   erisini   atlı itmege niyyet itdiler. Ehl-i isl  m içinde iki at var idi. Amm   tic  ret met  ’ları çok idi. Bedire gelicek k  ll   bah   ile   atdılar. Z  ’l-  a‘den  n   urresi gicesi Bedire n  z  l itdiler. Ve met  ’ların şatdılar. Şöyle ki her bir altun bir dahı f  ’ide itdi. Sekiz günden

⁴⁰⁶³   mm   selemei: M’de yok

⁴⁰⁶⁴ mev‘  d: Kaynaklarda "mev‘id" olarak da geçer.

⁴⁰⁶⁵   allall  hu ‘aleyhi ve sellem kavlı itdik idi ki bu sene bedirde mu  k  bil olalum l  kin bu sene kağıt olmağın ol c  nibe leşker çekmek m  r  dımız degildir eger med  neye varup mu  ammedi ve: M’de yok

şoñra sürür ü ‘izzet ile Medîneye mürāca‘at itdiler. Ol seferde mü‘minler ile küffār beyninde bir nesne vāķi‘ olmadı. *fenķalebū bini ‘metin minallāhi ve fađlin lem yemseshum sū‘un ve ‘ttebe ‘ū riđvānallāhi vallāhu zū fađlin ‘aẓīm*⁴⁰⁶⁶. Ba‘zılar bu āyeti bunun hakkında nāzil oldu dirler. Ve eydürler ki Ebū Süfyān iki biñ kimesne ile Mekkedden çıkup Merru‘z-zahrāna gelüp girü döndiler. Şöyle bahāne itdiler ki ‘Sene ķuraķdur. Develere ‘alef yokdur. Ol ecilden süd hāşıl olmaz. Ve ‘asker yiyecek bulmazlar.’ Andan anlara müselmānların şevketlerin ve ķudretlerin takrīr itdiler. Ebū Süfyāna eyitdiler, ‘Muħammed ile cenge va‘d itdiñ. ‘Ahdiñe tırmadıñ. Anlar bize delirlik iderler.’ Andan ĥandaķ ķazā‘ sınıñ esbābına şürū‘ itdiler ki ‘anķarīb beyān olunur, *inşā‘allāhu te‘ālā*. Ve ehl-i Mekke ol seferde sevīķden ġayrı azuķ almadılar. Anuñķün aña ‘askerü’s-sevīķ diyü ad virdiler. Sevīķ ķavurulmuş una dirler.

Bir Vāķı‘a Daķı

[M 489^a] Yahūdī ve yahūdiyyenüñ recmidür. Ol senede bir cūhūd bir cūhūde ‘avratıyla zinā’ itdi. Tevrāt ĥükmince, ki islām şerī‘atine muvāfıķ idi, ‘amel idüp ikisini daķı recm itdiler. Yahūd murād itdiler ki peyķamberi aldayalar. Gelüp eyitdiler, ‘Tevrātuñ ĥükmi budur ki zinā’ idenleri aĥz idüp yüzlerin ķaraya boyayup ve ‘aksine deveye bindürüp şehri tolaşduralar. ‘Abdullāh bin Selām bunları tekzīb idüp zinā’nuñ ĥaddini beyān itdi. [S 332^a] Ķur‘ān-ı ‘aẓīmüñ ĥükmine muvāfıķ geldi. Ve cümlesinüñ kizbi zāhir oldu.

Bir Vāķı‘a Daķı

Ṭu‘me bin Übeyrīķ Ķatāde bin en-Nu‘mān-ı Enşārī evinden bir zırh uğuruldı. Yahūddan bir kimesnenüñ evinde ķodı, aña Zeyd ibni’s-Semīn dirler idi. Ķatāde rađıyallāhu ‘anh zırhı bir ĥile ile Zeydüñ evinden çıkardı. Zeydi tıtmak diledi. Ol cevāb virdi ki Ṭu‘me bin Übeyrīķ bende emānet ķodı. Ṭu‘menüñ ķavmi bilürler iken, ki Ṭu‘me cāhiliyyet zamānında sirķat itmiş idi, gelüp ĥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ĥuzūrında şehādet itdiler ki Ṭu‘me berīdür. Bu sebep ile murād itdi ki ol yahūdīye ‘azāb eyleye. Bu ĥālde āyet-i kerīme nāzil oldu, *innā enzelnā ileyke’l-kitābe bi’l-ĥaķķi litaĥkume beyne’n-nāsi bimā erākallāhu ve lā tekun lilĥā’inīne ĥaşıman*⁴⁰⁶⁷. Lācerem peyķamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Zeyd bin es-Semīn-i yahūdīden el çeküp Ṭu‘menüñ elin kesmege emr itdi. Ṭu‘me Mekkeye kaçup anda daķı bir nesne uğrulayup

⁴⁰⁶⁶ Āli İmrān 3/174

⁴⁰⁶⁷ en-Nisā 4/105

helâke sebep oldu. Bir rivâyetde andan dahı firâr idüp gemiye girdi. Anda dahı hırsızlık idüp bir kîse altun uğruladı, anı deryâya itdiler.

Bir Vâkı‘a Dahı

Ol yılda ekşeriyâ muhakkiğin kavli üzre hamr tahrimi için âyet nâzil oldu. Tafşili budur ki evvel bu âyet-i kerîme nâzil oldu, *ve min semerâti’n-naḥîli ve’l-a’nâbi tetteḥizûne minhu sekeren ve rizḳan ḥasenen*⁴⁰⁶⁸. Ya’nî ḥurmâlardan ve üzümlerden sekr virür nesnelerden idersiz [M 489^b] ve gökçek rızḳ ḥâşıl idersiz. Ol vakit müselmânlaruñ ba’zısı şarâb içerdiler. Henüz ḥürmet âyeti nâzil olmamış idi. Lâkin aşḥâbuñ ba’zısı⁴⁰⁶⁹ ‘aḳla ḥalel virdügi için aṣlâ ağızlarına ḳomazlar idi. Ve mefâsidin görüp taleb iderler idi ki ḥürmetine bir âyet nâzil ola, ḳaṭ’î ḥükm vârid ola. Ve hamr ḥaḳḳında peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellemden suâl itdiler. Ḥaḳḳ te’âlâ bu âyet-i kerîmei gönderdi, *yes’elûneke ‘ani’l-ḥamri ve’l-meysiri ḳul fîhimâ ismun kebîrun ve menâfi’u linnâsi ve ismuḥumâ ekberu min nef’ihimâ*⁴⁰⁷⁰. Bu âyet gelicek aşḥâba okudı. Ve buyurdı ki ‘Bu ḥarâm olmak muḳaddimesidir.’ Fârûḳ-ı a’zam du’â idüp, ‘Yâ rabbî, hamr ḥaḳḳında beyân-ı şâfi irsâl eyle’ didi. Ve ba’zılar bu âyet ile ḥamrdan bi’l-küllîyye ferâḡat idüp, ‘Günâhı menfa’atinden ziyâde idi, ile olıcaḳ anuñ terki lâzım olur.’ Ammâ bir bölük cemâ’at menâfi’i olduḡına binâ’en gâhî isti’mâl iderler idi. Tâ bir gün ‘Abdu’r-Raḥmân ibni ‘Avf raḍıyallâhu ‘anh ba’zı yârânı ziyâfet itdi, anda hamr ḥâzır idi, içdiler. Tâ hadd-i sekre vardılar, aḥşam namâzın ḳılmaḡa ḳalkdılar. İmâm, *ḳul yâ eyyuha’l-kâfirûn*⁴⁰⁷¹ sûresin okudı. Lâ gelen yerleri terk idüp, *a’budu mâ ta’budûn* okudı. Ḥaḳḳ te’âlâ bu âyet-i kerîmei nâzil itdi, *yâ eyyuha’llezîne âmenû lâ taḳrabu’s-ṣalâte ve entum suḳarâ ḥattâ ta’lemû mâ teḳûlûn*⁴⁰⁷². Şarâb içmek irtikâb idenleruñ dahı bir bölügi eyitdi, ‘Bir nesne ki namâza mâni’ ola anı isti’mâl câ’iz olmaz’ diyü terk itdiler. Ammâ ba’zılar isti’mâl idüp namâz zamânlarında hıfz iderler idi. Tâ şol zamâna dek [S 332^b] ki enşârdan ‘İtbân bin Mâlik aşḥâbdan bir cemâ’ati ziyâfet itdi. Anlardan ötüri bir deve başı pişürdi. Ta’âmı yiyüp şarâb içdiler. Sarḥoşluk zamânında birbiri üzerine iftiḥâr itdiler. Ḥâllerine münâsib ḳaşıdeler okudılar. Sa’d bin Ebî Vaḳḳâş [M 490^a] bir ḳaşıde okudı ki enşâruñ hicvini ve kendü ḳavminuñ medḥini müteżammın idi. Enşârdan bir kimesne ol baş kemügi ile Sa’duñ başın yardı. Sa’d varup peygambere şallallâhu ‘aleyhi ve selleme şikâyet itdi.

⁴⁰⁶⁸ en-Nahl 16/67

⁴⁰⁶⁹ şarâb içerdiler henüz ḥürmet âyeti nâzil olmamış idi lâkin aşḥâbuñ ba’zısı: **M**’de yok

⁴⁰⁷⁰ el-Bakara 2/219

⁴⁰⁷¹ el-Kâfirûn 109/1

⁴⁰⁷² en-Nisâ 4/43

Hazret-i 'Ömer raḍıyallāhu 'anh buña vākıf olıcaḵ yine du'ā'ya el ḵaldurup, *'allāhumme beyyin lenā beyānen ṣāfiyen fi 'l-ḥamr'* didi. Hakk te'ālā bu āyet-i kerımeıyı gönderdi, *yā eyyuha 'llezıne āmenū innema 'l-ḥamru ve 'l-meysiru ve 'l-enşābu ve 'l-ezlāmu ricsun min 'ameli 'ş-şeyṭāni fectenibūhu le 'allekum tufliḥūn * innemā yūridū 'ş-şeyṭānu en yūḵi 'a beynekumu 'l- 'adāvete ve 'l-bağḍā' e fi 'l-ḥamri ve 'l-meysiri ve yaşuddekum 'an zıkrillāhi ve 'ani 'ş-şalāti feheli entum muntehūn*⁴⁰⁷³. 'Amr raḍıyallāhu 'anh bunı istimā' idicek, *'inteheynā yā rasūlallāh*⁴⁰⁷⁴ didi. Ve peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem emr itdi, bāzārlarda ve şoḵāḵlarda nidā' itdiler ki 'Āgāh oluñ ki ḥamr ḥarām oldı.' Ḥamr içmegi 'ādet idenler cümle el çekdiler. Ba'zı kimesneler içerken el yuyup evlerde olan ḥamrları döktiler. Şarāb yollarda şu gibi aḵdı. Ulular bu rivāyetde ḥamruñ ḥürmetine on delil işbāt itdiler. Necme'd-dīn-i Nesefi erba'in şerhinde ol delilleri zıkr itdi.

Evvelki oldur ki ḥamrı ḵimāra ḵarīn itdi. Ḵimār ḥarām pes ḥamr daḥı ḥarām olur.

İkinci, putperestlik ile zıkr itdi. Puta ṭapmaḵ ḥarām olıcaḵ ḥamr daḥı ḥarām olur. Enşāb daḥı ḥarāmıların ḡāyetile aḵbaḥıdur. Ḥamrda aña muḵarīn ḵılınıcaḵ ma'lūm oldı ki ol daḥı ḥarām olur.

Üçüncü, recsdür didi. Ya'nı necisdür. Her nesne ki necis ola ḥarām olur.

Dördüncü, *min 'ameli 'ş-şeyṭān*⁴⁰⁷⁵ buyurdu. Şeyṭān 'ameli ḥarām idügi muḥaḵḵaḵdur.

Beşinci, ictināb ile emr idüp, *fectenibūhu*⁴⁰⁷⁶ didi. İctinābı vācib olan ḥarāmdur.

Altıncı, ictinābına felāḥı tertib itdi. *le 'allekum tufliḥūn*⁴⁰⁷⁷ buyurdu. Ḥarām idügi ma'lūm oldı.

[M 490^b] Yedinci sebep, 'adāvet buyurdu. Ol daḥı ḥürmete delıldür.

Sekizinci, Allāhu te'ālānuñ zıkrinden alıḵor buyurdu. Bu daḥı ḥürmetine delıldür.

Ṭoḵuzuncı, namāzdan maḥrūm ider. Pes ḥarām olur.

Onıncı, *feheli entum muntehūn*⁴⁰⁷⁸ buyurdu. Andan ferāḡat ile emr itdi. Terki vācib olur. Her nesnenüñ ki terki vācib ola, ḥarāmdur.

ALTINCI BĀB

Hicretten beşinci senede olan vekāyi'ı beyān ider.

⁴⁰⁷³ el-Māide 5/90-91

⁴⁰⁷⁴ "Bu işin sonuna geldik ya Resulallah."

⁴⁰⁷⁵ el-Māide 5/90

⁴⁰⁷⁶ el-Māide 5/90

⁴⁰⁷⁷ el-Māide 5/90

⁴⁰⁷⁸ el-Māide 5/91

Evvelki Vākı'a

Ehl-i siyer rahımehumullāh şöyle beyān itdiler ki Zātü'r-riķā' ğazvesi ol senenüñ muharreminde vākı' oldı. Ol ğazā' nuñ sebebi ol idi ki bir şahış Medīne-i münevvereye şatmak için bir miķdār koyun getürdi. Ehl-i islāma haber virdi ki 'Beni Enmār ve Sa'lebe leşker cem' idüp size kaşd itmişlerdür.' Bu haber peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem sem'-i şerīfine irişdi. Zı'n-nüreyne Medīnede halīfe itdi. Dört yüz kimesne ile şenbe gicesi ol ayuñ onıncı güninde çıkup kaķ'-ı menāzil idüp [S 333^a] anlaruñ yerlerine irişdiler. Ve ol yere Zātü'r-riķā' anuñcün dirler idi ki bir tağa qarīb idi. Ol tağ dürlü dürlü renkler ile mülevven idi. Ol yerde 'avratlardan ğayrı kimesne bulmadılar. Erleri tağlara kaçmışlar idi. Müselmānlar cā'iz ki küffār hile idüp pusu itmişlerdür, fırsat gözedürler diyü anlaruñ esbābını yağma itmediler. Ve peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem anda namāzı ħavf ile edā' itdi. On beş gün ğā'ib olup Medīneye mürāca'at itdiler. Tā rebī'ü'l-evvele dek ol sene Medīnede sākin oldılar.

Bir Vākı'a Dahı

Ġazve-i Dūmetü'l-cendeldür. Ol bir tağuñ adıdır ki andan Kūfeye on konaķdur. Ve Dımaşķa on toķuz konaķdur. Eydürler ki Dūme bir kal'adur ki anuñ esāsı taş üzre vākı' olmuşdur. Anuñ maḥşūli ḥurmā ve arpadır. Ol ğazveye sebeb ol oldı ki ḥazretüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem sem'-i şerīfine irişdi ki ḥalk cem' olup yoldan [M 491^a] geçenlere zaḥmet virürler. Ve ol mekānuñ ḥākimi Ükeydir bin 'Abdi'l-Melikdür ki naşrānīdür. Ve kayşerüñ emriyle 'asker cem' idüp ḥazret-i seyyidü'l-enbiyā' ile şallallāhu 'aleyhi ve sellem muķāteleye kaşd itmiş. Ḥazret dahı duşenbe gün rebī'ü'l-evvel ayında biñ kimesne ile çıkdı. Medīnede Sibā' bin 'Urfa-i⁴⁰⁷⁹ Ġıfārīyi halīfe ta'yīn buyurdı. Ve yola bir delil tutup ol tā'ifei kal' itmek kaşdıyla gice ile yürüyüp gündüzin yoldan taşra yerde konarlar idi. Varacak yerleri bir günlük menzil kaldı. Delil gelüp peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'arz itdi ki 'Küffāruñ tavarları bunda otlamaķdadur ve yakın yerdedür.' Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem emr itdi, a'dānuñ⁴⁰⁸⁰ tavarların aḥz idüp süreler. Ve çübānları ol kavme haber virdi, kaçup tağıldılar. Ḥazret ol maķāma varup kimesne bulmadı. Bir nice gün ol mekānda sākin oldı. Eṭrāfa 'asker gönderüp Muḥammed bin Seleme⁴⁰⁸¹ anlardan bir kimesne tutup ḥazretüñ şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellemüñ ḥuzūrına getürdi. Ol tā'ifeden suāl itdi. Cevāb virdi ki 'Sizüñ bu araya teveccühüñüz

⁴⁰⁷⁹ 'urfa: Kaynaklarda "urfuta" olarak geçer.

⁴⁰⁸⁰ tavarları bunda otlamaķdadur ve yakın yerdedür peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem emr itdi a'dānuñ: **M**'de yok

⁴⁰⁸¹ seleme: Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

işidüp firār itdiler ve yerlerin hālī kodılar.’ Andan sālīm ü gānim Medīneye mürāca‘at itdiler. Ol seferde bir aydan ziyāde eglendiler.

Bir Vākı‘a Dahı

Ğazve-i Müreysi‘dür⁴⁰⁸². Ve ğazve-i beni‘l-Muştalik dahı dirler. Müreysi‘ bir kuyunuñ ismidür ki beni‘l-Muştalik anda nāzil olmuşlar idi. Ol bir şudur ki benī Huzā‘adan Mekke ile Medīne ortasında Kudayd nāhiyesinden sāhil-i bahre varıncadır. Ve Muştalik Huzeyme⁴⁰⁸³ bin Sa‘d bin ‘Amr bin Rebī‘a bin Hāriş-i Rebī‘anuñ laqabıdır. Benī Huzā‘adan bir batn aña mensūbdur. Ve bu ğazā’nuñ sebebi ol idi ki ol kavmüñ re‘īsi Hāriş bin Ebī Dırār ba‘zı kabāil-i ‘Arabdan yardım taleb itdi ki tā anuñla ittifāk idüp hāzret-i peygamber ile şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile muķātele ideler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Büreyde bini‘l-Huşaybı anlardan haber almağa gönderdi, tā kim tahkik haber ala. Büreyde anlara varup kavuşdı. Andan [S 333^b] peygamberüñ ahvālını suāl itdiler. Ol dahı hāl [M 491^b] ne iktizā’ itdi ise aña göre cevāb virdi. Ve eyitdi, ‘Şöyle işitdüm ki siz peygamber ile ceng itmek murād itmişsiz. Geldüm göreyüm. Eger şahih ise size gelüp mu‘āvenet idelüm.’ Beni‘l-Muştalik aña tamām ta‘zīm itdiler. Ve ‘Öyledür’ diyü cevāb virdiler. Eyitdi, ‘İmdi icāzet virüñ varup size leşker getüreyüm.’ Andan anlardan ayrılıp Medīneye geldi. Bildüğini hāzrete ‘arz itdi. Resülullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem dahı ‘asker tertīb idüp muhācirin ‘alemini hāzret-i imām ‘Alīye rađıyallāhu ‘anh teslīm itdi. Ve enşār ‘alemini Sa‘īd⁴⁰⁸⁴ bin ‘Ubādeye virdi. Ve hāzret-i ‘Ömere rađıyallāhu ‘anh emr itdi, ‘askerüñ öñinde ola ve Zeyd bin Hārişe meymenede ve ‘Ukkāşe bin Mihşan meyserede olalar. Leşkerde otuz at var idi. Ve münāfiklardan dahı nicesi gānimet hātırıçün bile gitmişler idi. ‘Adūdan bir kimesne tutup hāzret-i ‘Ömere, ki ‘askerüñ muķaddimesinde idi rađıyallāhu ‘anh, getürdiler. Ol dahı aña bir miķdār havf virdi. Ol dahı ikrār idüp, ‘Beni‘l-Muştalik serdārı beni cāsūs gönderdi ki leşker-i islāmı görem.’ Anı hāzretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem huzūr-ı şerīfine getürdiler. Aña islām ‘arz itdi, ibā’ itdi. Emr idüp boyunun urdılar. Küffār cāsusuñ katl olunduğın işidicek kalblerine havf düşdi. Etrāfdan gelen halkuñ ekşeri tağılup menzillerine gitdiler. Hāriş bin Dırār yanında beni‘l-Muştalikden ğayrı kimesne kalmadı. Kaṭ‘-ı merāhilden soñra beni‘l-Muştalik kuyusına karīb kondılar. Ol seferde hāzret-i ‘Āişe ve Ümmü Seleme rađıyallāhu ‘anhā bile idiler. Küffār dahı leşkerin tertīb idüp ‘alemlerin Şafvān nām

⁴⁰⁸² müreysi‘: merī **M**

⁴⁰⁸³ huzeyme: Kaynaklarda "cezīme/cüzeyme" olarak geçer.

⁴⁰⁸⁴ sa‘īd: Kaynaklarda "sa‘d" olarak geçer.

kimesnenüñ eline virdiler. Ve şafflar iki cânıbdan tertīb olıcağ peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem emr itdi, ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh müşrikleri dīne da‘vet eyleye. Ol dağı [M 492^a] küffāra teveccüh idüp, ‘*lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* diñ’ diyü nidā’ itdi, ibā’ itdiler. Emr itdi ki bir uğurdan ḥamle eyleyeler. Kātāde rađıyallāhu ‘anh müşriklerüñ ‘alemini getüreni qatl itdi. Allāhu te‘ālā melā’ ike ile ehl-i islāma yardım idüp küffāruñ kulübına ru‘b virdi. Şandılar on kimesneleri qatl olunup bākīsı esīr oldı. Müselmānlardan ancak bir kimesne şehīd oldı. Naql olunur ki cengden soñra beni’l-Muştalıkden bir kimesne gelüp müselmān oldı. Eyitdi, ‘Bu cengde ādemler gördüm, bülend ve beyāz cāmeler geymişler. Hergiz anlara beñzer bir kimesne görmedüm. Ablak atlara süvār olmuşlar idi.’ Ve Hāriş bin Ebī Dırāruñ kıızı Cüveyriye eydür, "Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bizüm menzilimize nāzil olıcağ pederim eyitdi, ‘Bir bölük sipāh bize geldiler ki anlara muḳāvemet mümkün degildür. Şol kadar silāḥ ve atlar gözümüze göründi ki beyānı mümkün degil idi.’ Çün müselmān oldum ve peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem taht-ı nikāḥına dāḥil oldum, gördüm ki ‘asker ve yat ve yarağ ve at ve deve ol gördüğüm gibi degil. Bildüm ki ol ḥavf Ḥaḳḳ subḥānehu ve te‘ālā a‘dānuñ kulübına müselmānlara meded içün itmışdür, tā kim küffār [S 334^a] ellerinde esīr oldılar." Cüveyriye binti Sa‘d bin Hāriş bin Ebī Dırār Şābit bin Qays bin Şemmāsuñ sehmine düşdi.

Naql olunur ki ‘Āişe rađıyallāhu ‘anhā eydür, "Ġanā’imi kısmet itdikden soñra cāriyeleri ve kulları üleşdirdikden soñra sa‘ādet ile menziline geldi. Cüveyriye dağı geldi. Çün kim nazarım aña ta‘alluğ idüp qalbime gayret düşdi. Zīrā gāyet ile ḥüsn ü cemāle mālīk idi. Cā’iz ki ol ḥazretüñ nazarı aña ta‘alluğ idüp meyl eyleye ve anı nikāḥ eyleye. Hem öyle oldı." Tafşīli budur ki peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūr-ı şerīfine gelüp evvel kelāmı bu oldı ki eyitdi, ‘Yā resūlallāh, müselmān oldum, *eşhedu en lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh.*’ Andan eyitdi, ‘Ben Hārişüñ kıızıyum ki ol qabīlenüñ re’īsīdür, şimdi ‘asker-i islām [M 492^b] beni esīr itdi. Şābit bin Qaysuñ ḥişşesine düşdüm. Beni kitābete kesdi ki ben anuñ edā’sına qādir degilüm. Şimdi recā’m oldur ki baña mu‘āvenet idesin, tā kim kitābet deynini edā’ idem.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Öyle olsun. Ve andan dağı a‘lā bir nesne eyideyüm.’ Eyitdi, ‘Andan yegrek nedür.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Hem kitābetüñ bahāsını edā’ ideyüm ve seni nikāḥ ideyüm.’ Andan Şābit bin Qaysa ādem gönderüp Cüveyriyeyi taleb itdi. Ve kitābeti kıymetini virüp āzād eyledi. Andan nikāḥ buyurdi. Aşḥāb bunı işidicek eyitdiler, ‘Resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem akrabāsı ve ehli qabīlesi bizde esīr olmağ münāsib degildür’ diyü cümle beni’l-Muştalık esīrlerin āzād itdiler. Eydürler ol esīrler yüz nefer idi. ‘Āişe rađıyallāhu ‘anhā eydür,

"Hâtûnuñ kavmine irişdik ki anuñ kavmine irişen gibi bereket işitmedüm." Eydürler ki evvel ismi Berre idi, hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem aña Cüveyriye ad virdi.

Bir Vâkı'a Dahı

Ġazve-i beni'l-Muştalıkden mürāca'at itdiklerinden soñra Sinān bin Veber-i Cühenī ki Hâzrec tã'ifesinüñ 'ahdinde idi. Cahcāh bin Sa'd-ı⁴⁰⁸⁵ Ġıfārī 'Ömer bini'l-Hattābuñ āheridür⁴⁰⁸⁶ mabeynlerinde bir cüz'ī nesne içün küllī huşūmet vâkı' oldı. Sinān ve Cahcāh kıovaların⁴⁰⁸⁷ bir kuyuya şarkıtdılar. İki kova birbirine şarmaşdı. Kıovanuñ biri çıkdı. Cahcāh eyitdi, 'Bu kova benümdür.' Sinān eyitdi, 'Benümdür.' Fi'l-hakīka kova Sinānuñ idi. Āhır Cahcāh Sināna bir muşt urup yüzün kana boyadı. Feryād idüp enşārdan meded istedi. Cahcāh dahı muhācirīne nidā' itdi. İki tã'ife kılıc çekdiler. Az kaldı ki kıtāl ola. Cahcāh bilāsebeb muşt urduğın bilüp Sinānuñ yüzi kan olduğın gördiler. Muhācirin yalvarup Cahcāhuñ günāhın Sināndan dilek itdiler. Anlaruñ hātırıçün ol dahı 'afv itdi. Andan bu kaziyye 'Abdullāh bin Selūlūñ kulağına irişdi. Ġazaba gelüp yanında olan kimesnelerüñ katında kimi muvāfık ve kimi münāfık idi, 'Muhācirīne kuvvet bizden hāşıl oldı. [M 493^a] Allāh hakıçün anlar ile bizüm meşelimiz şöyledür ki dimişler ki kelbiñi semirt seni yesün. Eger Medīneye varavuz gāyet ile 'azīzrek gāyet ile zelīlrek [S 334^b] olanı ihrāc itsün. *leyuħricenne'l-e'azzu minha'l-ezel*⁴⁰⁸⁸ didi. *e'azzudan* murād kendünüñ zāt-ı habīsi idi. *ezelden* murādı hâzret-i fâhr-ı 'ālem şallallâhu 'aleyhi ve sellem idi. Andan yüzini kendi kavminüñ ekābirine idüp eyitdi, 'Bu işi kendi kendinñuze itdinñüz. Anları şehrinñuze götürüp malınñuza şerīk itdinñüz. Şimdi size böyle mu'āmele iderler. Eger siz anlara mu'āvenet itmeseydinñüz boyunñuza bend olmazlar idi.' Zeyd bin Erķam-ı Enşārī rađıyallāhu 'anh egerçi dahı tãze idi ol mel'ün böyle nāma'kūl sözleri söyleyicek ihtiyārı kalmadı, 'azīm sözler söyledi. Hâzret-i peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ meclis-i şerīfine gelüp işitdigini bi't-tamām takrīr eyledi. Ol meclisde Ebū Bekir ve 'Ömer ve 'Oşmān ve Sa'd-ı Vakķāş ve Muħammed bin Seleme⁴⁰⁸⁹ ve 'Abbād bin Bişr hāzır idi, rađıyallāhu 'anhum. Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem anuñ sözünü ġaraza ħaml itdi. Zeyd ķasem itdi ki 'İbni Selūlden bu kelāmı işitdüm' didi. Yine hātā'ya ħaml itdi. Tekrār sözünü te'kīd idüp and içdi. Fārūķ-ı a'zam eyitdi, 'Yā resūlallāh, ol münāfıķuñ boyunun urayum.' Hâzret buyurdi ki 'Eger anı ķatle tecvīz idem Medīne kibārinuñ

⁴⁰⁸⁵ sa'd: Kaynaklarda "sa'īd" olarak geçer.

⁴⁰⁸⁶ āheridür: M'de yok

⁴⁰⁸⁷ kıovaların: kıulların M

⁴⁰⁸⁸ el-Münāfıkūn 63/8

⁴⁰⁸⁹ seleme: Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

mābeynine zelzele düşe.’ ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Eger muhācirīne emr itmezseñ Muḥammed bin Selemeye⁴⁰⁹⁰ yāḥūd ‘Abbād bin Bişre yāḥūd Sa’d bin Mu‘āza emr eyle.’ Hāzret buyurdi, ‘Muḥammed aşḥābını öldürür dirler. Lākin nidā’ eyle, tā kim bundan göçsünler.’ Gāyet şiddet-i ḥarāret zamānı idi. Ol Üseyde nidā’ olundu, ‘Göçeler.’ Ve peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nāka-i kuşvāsına süvār oldu. Ve ḥalk böyle ıssı havā’da göçmege sebep ne idüğini bilmezler idi. Halk içine güft u gü düşdi. Bu hālde Üseyd bin Huḍayr raḍıyallāhu ‘anh peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūr-ı şerīfine gelüp [M 493^b] eyitdi, ‘Yā resūlallāh, böyle zamānda sefer ihtiyārına bā’iş nedür.’ Eyitdi, ‘Saña yetişmedi mi şāhibiñüz.’ Ya’nī, ‘İbni Selül ne söylemişdür.’ Eyitdi, ‘Ne didi.’ Hāzret ḥaber virdi. Üseyd eyitdi, ‘Eger emr iderseñ anı biz Medīneden iḥrāc idelüm. Zīrā ‘azīzrek sensin ve zelīl oldur. ‘İzzet Allāhu te‘ālānuñ ve resūlinüñ ve mü’mīnlerüñdür.’ Andan Üseyd eyitdi, ‘Yā resūlallāh, aña rıfk eyle ve müdārā buyur. Zīrā ḥāzretüñ gelmezden evvel Medīne ḥalkı ittifaḳ itdiler. Eyitdi ki anı Medīneye emr ideler. Ve bir muraşşa’ tāt anuñ içün düreler. La’l u yāḳūt ile ve dürlü cevāhir ile tezyīn ideler. Bir cevher ḳalmış idi. Yūşa’-i yahūdīde anı çok bahā ile şatmak diledi. Halkı gördi ki aña muḥtāclardur, bahāsından bir akçe inmedi. Ol tāt daḥı zerger dükkānında iken ḥāzretiñ sa‘ādetle bu diyārı teşrīf buyurdi. Halk senüñ ayaḡuñ türābına cem’ olup anı terk itdiler. Bu sebebden anuñ ḳararı ḳalmayup diline gelen ve şıfatına lāyık olan sözlere cūr’et ider’ didi.

Bir Vāḳı’a Daḥı

Zeyd bin Erḳam raḍıyallāhu ‘anh ol münāfıḳuñ kelāmını peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem naḳl itdi. Hāzretüñ mizāc-ı şerīfī müteḡayyir olduḡın gördiler. İbni Selüle varup, ‘Senden böyle söz naḳl olundu. [S 335^a] Eger fi’l-vāḳı’ böyle sözi söylediñse ol ḥāzrete varup istiḡfār idüp ‘özür dile, tā ki Ḥaḳḳ te‘ālādan maḡfīret ṭaleb ide. Ve şaḳıñ inkār eyleme. Ḥaḳḳ te‘ālā āyet gönderüp seni tekzīb ider. Eger vāḳı’ olmadı ise varup yemīn ile kendüñi bu töhmetden berī eyle.’ İbni Selül-ı münāfıḳ peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem meclisine gelüp ĩmān-ı muḡallaza ile and içdi ki ‘Bu söz ḥilāfdur. Ve Zeyd bin Erḳam kāzıbdür.’ Ve ba’zı kimesneler, ki meclisde ḥāzır idi, İbni Ebū Selülüñ sözüni taşdıḳ idüp Zeydüñ kelāmın ḡaraza ḥaml itdiler. Ve didiler ki ‘Bir ma’şūmuñ yā resūlallāh, bizüm kebīrimüz ḥaḳḳında istimā’ buyurmañ.’ Pes ḥāzret daḥı anuñ yemīnine binā’en bu deñlü [M 494^a] kimesnelerüñ söziyle anuñ kelāmına inandı. Sehv ü ḥaṭā’yı

⁴⁰⁹⁰ seleme: Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

Zeyd bin Erkama nisbet itdi. Halk aña dil uzatmağa başladılar. Hattâ ‘ammisi aña eyitdi, ‘Ey Zeyd, bu itdüğüñ nedür.’ Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem anı taşdıķ idüp, ‘Seni tekzîb itdi ve halk seni düşman idindi.’ Zeyd bundan bir mertebe melûl oldı ki ta‘bîri mümkün olmaz.

Naql olunur ki Zeyd eydür, "Bir gice süvâr olup kemâl-ı ıztırâb u melâl ile gider idüm. Nâgâh gördüm ki resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem atını sürüp yanıma geldi ve kulağımı dutdı. Ve tebessüm idüp buyurdi ki ‘Muştuluk olsun ki saña ey Zeyd, Hakk te‘âlâ seni taşdıķ idüp münâfıkı tekzîb eyledi.’ Sûre-i münâfıkîni evvelinden tâ bu âyete dek okudı, *yeķûlûne le'in raca'nâ ila'l-medîneti leyuhricenne'l-e'azzu minha'l-ezel*⁴⁰⁹¹. Bu âyete dek tilâvet itdi." Naıldür ki Zeydüñ şıdkı ve ol münâfıkıñ kizbi zâhir oldı, ‘Ubâde bin eş-Şâmit ve Evs bin ‘Abdillâh ve ‘Abdullâh bin Ebî Selûla râst geldiler, selâm virmediler⁴⁰⁹². Anlara serzeniş idüp, ‘Niçün selâm virmezsiniz’ didi. Anlar eyitdiler, ‘Kizbi zâhir olup yalan and içdügi için’ didiler. Ve vâfir kelimât idüp nefrîn itdiler. Evs eyitdi, ‘Biz saña artuķ mülâkât itmezüz, tevbe ü ‘inâbet itmeyince.’ Ve ‘Ubâde eyitdi, ‘Kalk ol hâzrete var, tâ kim senden ötüri istiğfâr itsün.’ Ol kara gönüllü başın döndürdi. Ve yüzini ‘Ubâdeden çevirdi. Hakk te‘âlâ anuñ hakkında ‘ayet gönderüp, *ve iz ķile lehum te‘âlev yestagfir lekum rasûlullâhi levvev ru'usehum ve raeytehum yeşuddüne ve hum mustekbirün*⁴⁰⁹³. Münâfıkıların hâlini beyân itdi.

Rivâyetdür ki ‘Abdullâh bin Selûlün bir oğulu var idi. Hâliş mü'min ve şâdiķ muhibb idi. Çün kim işitdi ki ‘Ömer rağıyallâhu ‘anh hâzretten destûr istedi ki İbni Selûlün boyunun ura. Yâhûd Muhammed bin Seleme⁴⁰⁹⁴ ve yâhûd enşârdan biri anı katl ide. Gelüp eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, eger pederimi katl etmek murâdıñuz olursa ben varup şimdi anuñ başını kesüp huzûr-ı şerîfñüze [M 494^b] getüreyüm. Ve Hazrec cümlesi bu işi benden istihsân iderler. Pederim kimesnenün benden gayrı elinden nesne yimez. Ve eger gayrı kimesne katl ide ihtimâldür ki anı göricek nefsim bir nesne gele, intikâm murâd idem, anuñ şe‘âmeti ile ‘azâba giriftâr olam.’ Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ben senün pederini katl etmek murâd itmem. Kimesneye [S 335^b] anı katl eyle diyü emr itmedüm. Mâdâm ki bizüm ortamızda ola, aña ihsân itmeden hâlî olmazuz.’ Eydürler ki ‘Abdullâh bin Selûlün Medîneye yakın gelicek şehre girmege kaşd itdi. Oğulu oyanını tutup eyitdi, ‘Allâh hakkıçün seni içerü komazam, tâ resûlallâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem izin istedi ki halkıñ gâyet ile ‘azîzreki oldur ve gâyet zelîlreki

⁴⁰⁹¹ el-Münâfıkûn 63/8

⁴⁰⁹² virmediler: virdiler **M**

⁴⁰⁹³ el-Münâfıkûn 63/5

⁴⁰⁹⁴ seleme: Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

sensin.’ Ve resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellemden izin istedi ki pederini katl eyleye. Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem oraya uğradı ki oğlu babasına yapışmış pederi feryâd ider ki ‘Ben oğulancıklardan ezellüm ve ‘avratlardan dahı ezellüm.’ Yine oğlu anı şalıvirmez. Hâzret suâl itdi ki ‘Ne vâkı’ oldu.’ Eyitdiler, ‘‘Abdullâhuñ oğlu babasını şehre girmege kıomaz.’ Buyurdi ki ‘Kıo babañ şehre girsün. Aña lutf ile mu‘âmele eyle.’

Bir Vâkı’ a Dahı

Bu gâzâ’ dan mürâca’ at zamânında bir muhkem yel esdi. Şöyle ki ba’zılar zann itdiler ki düşman Medîneye sürüp gâret itmek murâd iderler. Hâzret buyurdi ki ‘Korkmañ, Medîne maħall-i emndür. Hıçbir küşesi hâlî degildür. İllâ anda bir melek hıfz u hırâset içün ta’yîn olunmuşdur. Lâkin bugün bir büyük münâfık ölmüşdür.’ Ol münâfık Zeyd bin Rifâ’a idi ki ‘Abdullâh bin Ebû Übeyyüñ düsti idi, ol ecilden İbni Übeyy gâyet maħzûn oldu.

Bir Vâkı’ a Dahı

Bu gâzâ’ da hâzret-i ‘Âişe-i Şiddîkanuñ rağıyallâhu ‘anhânuñ ifkı kıışşasıdır. Hâzret-i Şiddîkadan rivâyet olunur ki "Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ sefere gitmek istese ezvâcı⁴⁰⁹⁵ mâbeyninde kıur’a ider idi. Kimüñ ismine kııkarsa anı bile alur gider idi. Ol seferde kıur’a benüm nâmıma kııkdı. Hâzret ile bile gitdüm. Çün kim ol vâkıtte âyet-i hıcab [M 495^a] nâzil olmuş idi, benüm içün bir hevdec itdi. Beni ol hevdec ile deveye süvâr iderler idi. Ve anuñla indirürler idi. Ceng tamâm olup döndükden soñra Medîneye kıarîb yerde kıonmuş idik. Seher zamânı güc nidâ’sı oldu. Ben kıazâ’-yı hâcet içün leşkerden kııkup bir yere varmış idüm. Gelüp sîneme elim kıodum. Boyunumda olan sînebendim bulmadum. Ol kıazâ’-yı hâcet itdügüm yere vardum. Bogmağım arayup bulunca kıâfile gitmiş, hevdeci yükledüp beni içinde şanmışlar. Zîrâ ol zamân hâtûnlar yiyecek ancak sedd-i ramağ idecek kıadar bulurlar idi. Anuñçün cümle lâğır idi. Ben dahı sinnim kıüçük ve cüşsem az idi. Şıkletim yogıdi, yükledenler bileler. Ol yere geldüm, kıemesne bulmadum. Ol arada tevaqquf itdüm, şol ümîd ile ki beni bulmayıkak elbette gelüp yoklarlar. Bir sâ’at oturdum. Baña h’âb galebe itdi, uyudum. Şafvân bin Mu’atıl-ı Sülemî hâzret-i peygamberüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ emriyle ‘askerüñ ardın sürücü idi, eger bir kıemesne kıalursa ve yâhûd bir nesne düşerse leşkere ulaşdura. ‘Ale’s-şabâh ol menzile irişdi. Gördi ki bir kıemesne uyumış kıalmış. ‘innâ lillâhi ve innâ ileyhi

⁴⁰⁹⁵ ezvâcı: izdivâcı **M**

rāci ‘*ūn*⁴⁰⁹⁶’ diyerek geldi. Anı āvāzından uyandım. Anı görüp yüzüm örtüdüm. Şafvān devesini çökerdi. Kendi ırak тұrup, ‘Süvār ol’ didi. Süvār [S 336^a] oldum. Şafvān zimāmı tutup yola düşdük. Tamām ısshı olduğda leşkere irişdik. İttifāk yolumuz münāfıklara uğradı. Hātırlarına gelen kelimāti söylediler. Bu söze bādī olan Übeyy bin Selül-i münāfık idi. Müselmānlardan Hassān bin Şābit ve Mıstaḥ bin Üşāşe ve ğayrı aña muvāfaqat itdiler."

Hāzret-i Şiddīka eydür, "Medīneye gelicek ḥasta oldum. Ve ḥaber-i ifk ḥalk içinde şāyi‘ oldı. Benüm ḥaberim yok idi. Lākin ḥāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem benüm ḥaḳkımda evvelki gibi itmeyüp ḥastalığımı yoklamaz idi. Ammā ben sebebini bilmez idüm. Tā bir gice Mıstaḥuñ vālidesi ile [M 495^b] ḳazā’-yı ḥācete gitdüm. Mıstaḥuñ vālidesinüñ ayağı şarındığı çārşafa dokundı, düşdi. Oğulı⁴⁰⁹⁷ Mıstaḥa la‘net itdi. Ben eyitdüm, ‘Niçün sögersin.’ Ol ḥod Bedirde ḥāzır idi. Bir miḳdār gitdik, yine ayağı tolaşdı, yine sögdi. Tekrār ben sözümi i‘āde itdüm. Üç kerre böyle vāki‘ oldı. Āḥir eyitdi, ‘Ey ‘Āişe, meger ol ne dimişdür işitmediñ.’ ‘Ne dimişdür’ didüm. Kıssa-i ifki baña takrīr itdi. Hemāndem ḥastalığım mürāca‘at idüp beni ısıtma dutdı. Ol mühimme ki gitmiş idüm unuttum ve girü döndüm." Bir rivāyetde eydür, "Bunı işitdügüm şandım ki depemden bir duḥān çıkdı. ‘Aqlım gidüp düşdüm. Çün ki ‘aqla gelüp ḥāneme geldüm. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve selleme geldikde, ‘Baña destūr virür misin ki pederimüñ evine gidem.’ Maḳşūdum ol idi ki ehl-i ifküñ iḥbārını alam. Baña destūr virdi. Vālideynümün evine vardım. Suāl itdüm, ‘Bu ne ḥikāyetdür ḥalk benüm ḥaḳkımda söylerler.’ Vālidem eyitdi, ‘Ḳasāvet çekme. Senüñ işiñ āsāndur. Vallāhi ḥiçbir ḥātün ki ḥüb cemāl ola ve ḥelāli anı seve, illā anıñ ḥaḳkında böyle sözler söylenmişdür.’ Eyitdüm, ‘Subḥānallāh, bu sözler ḥabībullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḳulağına yetiše ve babam daḥı işitmiş ola, ben andan ğāfil olam’ didüm. Beni ağlamak dutdı. Babam bir ğayrı evde Ḳur‘ān okurdi. Ağladuğum işitdi. Vālidemden suāl idüp, ‘Bu nedür’ didi. Ḥaber virdi ki ‘Nāsuñ ağızında olan kelimāti şimdi işitdi.’ Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh daḥı ağladı. Andan beni teskīn idüp, ‘Şabr eyle görelüm, Ḥaḳḳ te‘ālā ne ḥikmet ider’ didi." Şiddīka eydür ki "Şabāḥa dek uyumadım. Ve gözüm yaşı dīnmedi. Andan peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Alī ve Üsāme raḍıyallāhu ‘anhumāyı da‘vet itdi. Ve anlardan benüm aḥvālimi suāl itdi. Üsāme eyitdi, ‘Yā resūlallāh, biz senüñ ehlüñ ḥaḳkında ḥayırdan ğayrı nesne bilmezüz’ didi. ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Nisā’ çok. Allāhu te‘ālā arzı saña ḍayḳ itmedi." Ve

⁴⁰⁹⁶ el-Bakara 2/156

⁴⁰⁹⁷ oğulı: ol M

Büreydeden⁴⁰⁹⁸ 'Āişenüñ ahvâlini suâl itdi ki [M 496^a] 'Āişenüñ câriyesi idi. Ol eyitdi, 'Ol Allâh hakkıçün, ki seni Hakk peygamber gönderdi, andan bir 'ayb görmedüm. Gâhî h'âba varur idi, tâ koyun gelince. Ve unı hamîr idüp yer idi. Vallâhi bu kadar müddet anuñla muķârin oldum, bundan ğayrı anda bir 'ayb görmedüm. Bir kuyumcı altunı tılâ ide ol [S 336^b] altunda hulûşdan ğayrı nesne görmez.' Ve eyitdi, 'Eger halk didügi şahîh olaydı Hakk te'âlâ saña bildürür idi.'

Naql olunur ki seyyidü'l-mürselîn şallallâhu 'aleyhi ve sellem bir gün hânesinde mahzûn oturur idi. Fârûk-ı a'zam rağıyallâhu 'anh geldi. Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem andan suâl itdi ki 'Bu vâkı'ada sen ne dirsın.' 'Ömer rağıyallâhu 'anh eyitdi, 'Yakîn bilürem ki münâfıkıların sözleri yalandur. Şol delîl ile ki Hakk te'âlâ senüñ üzeriñe siñek kondurmaz ki bir murdâr yere konup üstüñe konmasun. Seni böyle murdârlıktan şaklayan ğâyet ile mudârlıktan hıfz itmez mi.' Hâzret-i 'Ömerüñ kelâmı hasen geldi. Zî'n-nüreyni da'vet idüp bu sözi ortaya getürdi. 'Osmân rağıyallâhu 'anh dağı eyitdi, 'Şübhem yokdur ki bu kelâm münâfıkıların sözi, yalandur. Şol delîl ile ki Hakk te'âlâ senüñ gölgeñi yere düşürmez, tâ kim bir murdâr yere vâkı' olmasun ve yâhûd bir kimesnenüñ ayağı gölgeñe başmasun. Yâ senüñ beyt-i şerîfiñe murdârlığı hiç revâ görür mi. Yâ senüñ helâliñe kimesnenüñ eli tokunduğın münâsib görür mi.' Bu sözden hâtır-ı şerîfi teskîn buldı. Andan hâzret-i 'Alî rağıyallâhu 'anhı çağırdı. Andan dağı suâl buyurdi. Eyitdi, 'Bu söz iftirâ' ve bühtân-ı 'azîmdür. Ve münâfıkıların yalanıdır. Delîlim oldur ki bir gün hâzretüñle namâz kılurduk. Siz na'leyniñüzi çıkardıñız. Biz dağı muvâfaķat idüp na'leynimizi çıkardık. Soñra buyurdıñız ki niçün na'leyniñüzi çıkardıñız. Biz eyitdik, size tâbi' olduk. Siz buyurdıñız ki Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm gelüp baña haber virdi ki na'leynimde murdâr var imiş. Hakk te'âlâ namâz içinde vahiy irsâl idüp seni murdârlıktan hıfz ide. Senüñ hânedanıña bir zarar olduğın istermi yâhûd hâzretiñe vahy itmezmi idi. Hâtır-ı şerîfiñi [M 496^b] hoş tut. Elbette Hakk te'âlâ 'Āişenüñ pâklığını hâzretiñe beyân ider' didi. Server-i kâinât 'aleyhi efđalü's-şalavât hâzretlerinüñ mizâc-ı şerîfleri hoş olup Ebû Bekir-i Şiddîkuñ rağıyallâhu 'anhuñ evine 'azm itdi. 'Āişe eydür, "Ben hiç bir ân tırmaz ağlar idüm. Ve enşârdan bir hâtûn gelüp baña muvâfaķat idüp bile ağlar idi. Ve pederim ve mâderim yanımda mâ'an oturlar idi. Nâgâh hâzret-i resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem gelüp selâm virdi ve yanımda oturdi. Bu ifk kıssası olalıdan berü yanımda oturmamış idi. Ve bir ay müddet geçmiş idi, vahiy nâzil olmamış idi. Ol hâzret oturduķdan soñra Allâhu te'âlâya hâmd ü şenâ' itdi. Andan şehâdet

⁴⁰⁹⁸ büreyde: Kaynaklarda "berîre" olarak geçer.

kelimesin getürdi. Ve eyitdi, ‘Ey ‘Āiše, senden baña şöyle sözler söylediler. Eger sen berī iseñ ‘ankarīb Allāhu te‘ālā senüñ şādık idüğüñ beyān ider. Ve eger ĥod bir günāh şadır oldu ise tevbe ü istiğfār eyle. Allāhu te‘ālā günāhına i‘tirāf iden kimesnelerüñ tevbesin kabūl idüp günāhın yarlıgar.’” ‘Āiše eydür, "Peyğamberüñ kelāmın işitdüm, ağlamam münkaṭı‘ oldı. Pederüme didüm ki ‘Cevāb vir.’ [S 337^a] Ol eyitdi, ‘Vallāhi bilmem ne cevāb vireyüm. Biz cāhiliyyet zamānında putperest idik. ‘İbādet tarīķin bilmez idik. Hıķbir kimesne bizüm ĥānedānımıza böyle bir söz söylemege kâdir degil idi. Şimdi el-ĥamdulillāh ĥalbimiz islām nūrıyla münevver oldı. Ve ĥānemiz islām zıyā‘ sıyla töldi. Halk bizüm ĥaķķımızda böyle kelimāt iderler. Ben resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ne diyem.’ Andan vālideme didüm, ‘Sen cevāb vir.’ Ol daķı eyitdi, ‘Ben daķı müteĥayyirüm, ne cevāb vireyüm.’ Andan ben cevāb virmege şürü‘ itdüm. Ve didüm, ‘Allāhu te‘ālāya ĥasem iderem ki ĥalkuñ kelimātı ki sizüñ sem‘iñüze irişmişdür. Ve aña taşdıķ itdiñüz, eger diyeyüm ki andan berīyüm inanmazsız. Allāhu te‘ālāya ma‘lūmdur ki benüm ĥaberim yokdur. Eger itmedüğüñ nesneye i‘tirāf idersem kendüme iftirā‘ itmiş oluram. Vallāhi benüm ile sizüñ mişli bulamam. İllā Yūsuf [M 497^a] ‘aleyhi’s-selām ĥavlin söylerem, *feşabrun cemīlun vallāhu’l-muste‘ānu ‘alā mā taşifün*⁴⁰⁹⁹.’ Kemāl-i ĥayretimden tayandum. Ya‘ķüb ‘aleyhi’s-selām diyicek yerde Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didüm. Andan eyitdüm, ‘Allāh ĥaķķıķün bilürem ki beni rabbü’l-‘izzet berī ider. Şuçum yok idügin bilüp ĥalbim ĥavī idi. Lākin zann itmez idüm ki Hāķķ te‘ālā ĥaķķımda Ķur‘ān-ı ‘azīm inzāl ide ve kıyāmete dek mecālisü mesācidlerde okuyalar. Zīrā Hāķķ te‘ālānuñ ‘azametini ve benüm ĥaķāretimi mülāĥaza idüp ĥaķķımda kelām gelmesine ümīd idemez idüm. Lākin ümīdüm var idi ki Hāķķ te‘ālā beni bīgünāh olup tahāret-i zeylimi beyān ide, peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vāķı‘asında göre. Allāh ĥaķķı için resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem daķı meclisden ĥalkmadan ve evden kimesne daķı gitmemiş āşār-ı vahy ĥazretüñ mübārek cemālinde zāhir oldı. Ol meclisde olanuñ cümlesi fehmi itdiler.” Şıddıķa eydür rađıyallāhu ‘anhā, "Vālidim bu ĥāli görüp saĥtiyāndan bir yaşduğı var idi, mübārek başınuñ altına ķodı. Ve bürde-i yemānī ile örtti. Ķün vahiy tamām oldı, bürdei mübārekei yüzinden ĥaldurdi. Ve incü gibi dürrlerin gül yüzinden sildi. Tebessüm iderek eyitdi, ‘Muştuluk saña ey ‘Āiše. Hāķķ te‘ālā seni müberrā itdi. Ve senüñ pāķlığıña şehādet itdi.’ Vālidim eyitdi, ‘Ķalk var resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ mübārek elin öp ve şükürgüzārılık eyle.’ Ben eyitdüm, ‘lā, vallāhi ben bu ĥuşuşda Allāhu te‘ālādan ĥayrı şükr itmezem ki benüm ĥaķķımda āyet-i kerīme irsāl itdi. Pes seyyid-i

⁴⁰⁹⁹ Yūsuf 12/18

‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu, *e’ūzu billāhi’s-semī’u’l-‘alīm mine’ş-şeyṭāni’r-racīm innellezīne cāu bi’l-ifki* ‘uşbetun minkum lā taḥsebūhu şerran lekum bel huve ḥayrun lekum⁴¹⁰⁰. Tā on āyetüñ āhirine gelince. Onıncı āyet bu idi, *el-ḥabīṣātu lilḥabīṣine ve’l-ḥabīṣüne lilḥabīṣāti ve’t-tayyibātu liṭṭayyibine ve’t-tayyibüne liṭṭayyibāti ulā’ike muberra’üne mimmā yeḳülüne lehum mağfıretun ve rizḳun kerımun*⁴¹⁰¹." ‘Āişe raḍıyallāhu ‘anhā eydür, "Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem sūre-i nūrdan bu āyetleri [M 497^b] okudu. Pederim ḳalkup benüm başım öpdü."

Eydür ki ‘Āişe [S 337^b] raḍıyallāhu ‘anhā ḥaḳḳında āyet nāzil olmadın Ebū Eyyūbuñ ḥātūnı eyitdi, ‘Ey Ebū Eyyüb, ḥaḳḳ ‘Āişe ḥaḳḳında ne dir işidür misin.’ Ebū Eyyüb eyitdi, ‘Allāh ḥaḳḳı içün bu yalandur. Ey ümmü Eyyüb, sen benüm ḥaḳḳında revā görür miydiñ.’ Eyitdi, ‘*hāṣā.*’ Eyitdi, ‘Yā ‘Āişe senden dīndār iken peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ ḥaḳḳında revā görmek muḥāldür.’ Andan eyitdi, ‘*mā kunnā netekellemu bihāzā subḥāneke hāzā buhtānun ‘aẓīm.*’ Ḥaḳḳ te‘ālā celle zıkruhu aña muṭābıḳ āyet-i kerıme inzāl eyledi, *ve levlā iz semi’tumūhu ḳultum mā yekūnu lenā en netekelleme bihāzā subḥāneke hāzā buhtānun ‘aẓīm*⁴¹⁰².

Andan peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gelüp aşḥābı mescide cem‘ idüp ḥuṭbe okudu. Ve āyāt-ı menzelei okudu. Mü’minlerüñ ḳulūbından āyāt-ı kerıme berekātıyla ile şekk ü şübhe zāil oldı, *ve’l-ḥamdulillāhi rabbi’l-‘ālemīn.*

Menḳıldur ki Mıṣṭaḥ bin Üṣāşenüñ Ebū Bekir ile raḍıyallāhu ‘anh ḳarābeti var idi. Faḳır olmağın Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh anuñ mühimmatın görür idi. Çün kim Mıṣṭaḥ münāfıḳlar ile bu ḳaẓıyyede müttefiḳu’l-kelim oldı, and içdi ki artuḳ Mıṣṭaḥa in‘ām itmeye. Ḥaḳḳ te‘ālā bu āyeti irsāl itdi, *ve lā ye’teli ulu’l-faḍli minkum ve’s-se’ati en yu’tū uli’l-ḳurbā ve’l-mesākīne ve’l-muhācirīne fī sebīlillāhi ve’l-ya’fū ve’l-yaşfeḥū elā tuḥıbbüne en yağfirallāhu lekum vallāhu gaḳfurun raḥīm*⁴¹⁰³. Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ben severem ki Ḥaḳḳ te‘ālā beni yarlıgaya. Pes Mıṣṭaḥa ‘ādet-i sābıḳa üzre nafaḳa irsāl itdi.’ Ve didi ki ‘Hergiz anı unutmam.’

Naḳl olunur ki ḥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Āişe raḍıyallāhu ‘anhā ḥaḳḳında bu āyet-i kerıme gelüp berā’eti şābit olıcaḳ bu sözlere cür’et idenlere ḥadd-i ḳazf urup her birine seksener tāziyāne ḍarb itdiler. Bunlar dört kimesne idi,

⁴¹⁰⁰ en-Nūr 24/11

⁴¹⁰¹ en-Nūr 24/26

⁴¹⁰² en-Nūr 24/16

⁴¹⁰³ en-Nūr 24/22

‘Abdullāh bin Ebī Selūl-ı münāfık ve Ḥassān bin Sābit ve Mıstah bin Üsāse ve Ḥamīye⁴¹⁰⁴ binti Caḥş ki Zeyneb binti Caḥşuñ kız karındaşı idi ki ümmehāt-ı mü’ minīndendür.

Bir Vākı’a Dahı

[M 498^a] Hem ol seferde teyemmüm āyeti nāzil oldu. ‘Ulemā’-yi siyer raḥimehumullāh eyitdiler, hem ol seferde, ki gāzā’-yi beni’l-Muṣṭalıkdür, bir def’a dahı ḥazret-i ‘Āiše-i Şıddīkanuñ raḥıyallāhu ‘anhā boğmağı gā’ib oldu. Ol menzile Şalşala dirler idi, Medīne-i münevvereye qarīb idi. Ol sebep ile ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol mekānda tevaḥḫuf itdi. Tā kim ol boğmağı buldılar. Ve anda şu yogıdi. Ve aşḥābuñ dahı yanlarında şu yogıdi. Bu sebebden Şıddīk-i ekber gelüp şikāyet itdiler, ‘Böyle yerde boğmağı yāve kıldı. Şu dahı yok, namāz zamānı geçeyor.’ Ebū Bekir raḥıyallāhu ‘anh ‘Āiše ḥaymesine geldi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Āişenüñ yanında ḥ’āba varmış idi. Ebū Bekir raḥıyallāhu ‘anh kızına ‘itāba başladı ve böğürine bir muşt urdı. ‘Āiše kımıldamağa kādir degil idi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem dizinde uyur idi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem uyandı. Şu yogıdi ki ābdest ala ve şabāḥ namāzını edā’ ide. Allāh subḥānehu ve te’ālā luṭfindan teyemmüm āyetini gönderdi. Leşker-i islām teyemmüm idüp [S 338^a] şabāḥ namāzını edā’ itdiler. Üseyd eyitdi, ‘Yā āl-i Ebā Bekir, bu islāmda sizüñ berekātıñuzuñ evveli degildür.’ Ya’nı, çok berekātıñuz vākı’ olmuştur. Andan ‘Āiše raḥıyallāhu ‘anhāyı deveye bindirdiler. Deve kalkdıķlayın boyunu altında boğmağı bulundu.

Bir Vākı’a Dahı

Ol sālde gāzve-i ḥandaķdur ki aña gāzve-i aḥzāb dahı dirler. ‘Ulemā’-yi siyer raḥimehumullāh şöyle beyān itmişlerdür ki resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem beni’n-Naḍīri Medīne eṭrāfindan taşra süricek eṭrāfa perākende oldılar. Ol cümleden Ḥuyayy bin Aḥṭab ve Selām bin Ebi’l-Ḥuḳayḳ ve Kināne ibni’r-Rebī’ ve dahı anlaruñ etibbā’ı Ḥayber nāḥiyelerinde sākin olup gice ve gündüz bu fikirde idiler ki ehl-i islāmdan bir nice intikām alalar. Āḥir yigirmi kimesne anlaruñ re’īslerinden Ebū ‘Āmir-i rāḥib ile Mekkeye vardılar. Tā kim müşrikleri taḥrīk idüp ehl-i islām ile muḳātele ideler. [M 498^b] Ebū Süfyān anlara, ‘Neye geldüñüz’ diyü suāl itdi. Anlar eyitdi, ‘Geldik ki sizüñle ittifāķ idüp andlaşavuz ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi ortadan getürevüz.’ Ebū Süfyān eyitdi, ‘Merḥabā. Hoş geldüñüz. Benüm yanımda ḥalkuñ sevgilüsü oldur ki Muḥammedüñ

⁴¹⁰⁴ ḥamīye: Kaynaklarda "ḥamne" olarak geçer.

şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘adāvetinde bize mu‘āvenet eyleye.’ Anlar Ebū Süfyāndan dilediler ki elli kimesne Kureyşden anlar ile ka‘be örtüsü altına girüp yemîn ideler. Ve sînelerin ka‘be dīvārına tayıyup ‘ahd eylediler, resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün ‘adāvetinde yekdil olalar, tā ölince kıtāl ideler. Ebū Süfyān eyitdi, ‘Kureyşi benī Kurayza yahūdilerine diyeler ki biz ka‘benün ‘imāretine sa‘y iderüz. Konuk için büyük develer kurbān iderüz. Hācılara ta‘ām u şarāb virürüz. Ve aşnāma ‘ibādet itmekde ābā’ vü ecdādımız tarīkine giderüz. Muḥammed yeñi dīn ihdāş itdi. Siz ki cümle-i ‘ulemā’ dansız ve ehl-i kitābdansız. Bize haber virün ki bu iki milletden kaḡısı evlādur.’ Yahūd kemāl-i ḡasedlerinden putperestlik mezḡebini ḡanīfiyye-i beyzā’ üzerine tercīḡ itdiler. Ḥazret-i rabbū’l-‘izzetden utanmadılar. Ḥaḡḡ subḡānehu ve te‘ālā anlarıñ ḡaḡḡında āyet gönderdi, *elem tera ila ‘llezīne ūtū naṡībēn mine ‘l-kitābi yu ‘minūne bi ‘l-cibti ve ‘t-tāḡūti ve yeḡūlūne lillezīne keferū hā ‘ulā’i ehdā min ellezīne āmenū sebīlan ulā’ike ‘llezīne le ‘ānehumullāhu ve men yel ‘anillāhu felen tecide lehu naṡīran*⁴¹⁰⁵ tā kim, ve *kefā bicehenneme sa ‘īran*⁴¹⁰⁶ āyetine varınca. Andan Kureyş anlarıñ murādı üzre ceng ü cidāl yat u yaraḡ görmege başladılar. Yahūd Kureyşün ḡatırına aldanup cem‘iyyet itmek vaktin ta‘yīn itdiler. Benī Ḡatafān kabīlesine varup bir yıllık Ḥayber ḡurmāsını anlara ta‘yīn itdiler, tā kim anlar ile bile olalar. Sāir kabīlelere varup ittifāḡ itdiler. Ebū Süfyān leşker-i küffarı cem‘ itdi. ‘Ale’t-ta‘cīl dört biñ kimesne oldılar. Biñ beş yüz develeri var idi. Ve üç yüz at var idi. Mekkenen [S 338^b] çıkdılar. [M 499^a] Darū’n-nedvede sancaḡ baḡladılar. Ve ‘alemi ‘Oṡmān bin Ṭalḡa bin Ebi Ṭalḡaya virdiler. Merrū’z-Zahrānda kabīle-i Eslem⁴¹⁰⁷ ve Eşca’ ve benū Mürre ve Fezāre ve Ḡatafān her biri çok ḡaḡ ile gelüp Kureyşe buluşdılar. Cümle on biñ kimesne oldı. İttifāḡ ile Medīneye teveccūh itdiler. Anuñ için buña ḡazvetü’l-aḡzāb didiler, kabāil cem‘ itdiklerine binā’en⁴¹⁰⁸. Çün kim bunı ḡazrete ‘arz itdiler, muḡacirīn ü enşāruñ a‘yān u eşrāfın cem‘ idüp meşveret buyurdı. Her kişi ḡatırına geleni söyledi. ‘Abdullāh bin Übeyy eyitdi, ‘Maşlaḡat oldur ki şehirden ṭaşra çıkmayalar.’ Şaḡābenün ekşeri bu re‘yi ma‘ḡūl gördi. Selmān-ı Fārisī raḡıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Bilād-ı ‘Acemde bir şehre ‘adū çok gelse muḡāvemete ḡādir olmasalar şehrüñ etrāfına ḡandaḡ ḡazarlar.’ Bu kelām ma‘ḡūl ü ḡüsn geldi. Ḥandaḡ ḡazmaḡa ḡāzırlanup esbābına mübāşeret itdiler. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Allāhu te‘ālānuñ mededine i‘timād idüp Medīnede Ümmü Külsūmı⁴¹⁰⁹ ḡalīfe itdi. Muḡacirīn ‘alemini Zeyd bin Ḥārişe

⁴¹⁰⁵ en-Nisā 4/52

⁴¹⁰⁶ en-Nisā 4/55

⁴¹⁰⁷ eslem: Kaynaklarda "süleym" olarak geçer.

⁴¹⁰⁸ itdiklerine binā’en: olmuşdur S

⁴¹⁰⁹ külsüm: Kaynaklarda "mektüm" olarak geçer.

virdi. Enşār ‘alemini Sa‘d bin ‘Ubādeye teslīm itdi. Üç biñ kimesne ile Medīneden çıkup şehre karīb yerde Sel‘ tağı eteginde leşkerin yerin itdiler. Ve Medīnenüñ bendlerin bağladılar. Ve kapuların yaptılar. Ve ‘imārete muhtāc olan yerlerin ‘imāret itdiler. Ve handaḵ kazacak yerlere handaḵ kazmağa başladılar. Anuñ berāberinde resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nüzūl itdi. Ve emr itdi ki müselmānlar handaḵ kazmağa başladılar. Her on kimesneye kırk arşun yer ta‘yīn olundu. Benī Qurayza müselmānlar ile şulḥ üzre olmağın anlardan kazma ve kürek ve zimbīl ve külünk ‘āriyet aldılar. Ve handaḵ kazmağa sa‘y itdiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem taḵviyet-i ḵulūb içün aşḥāba handaḵ kazmağa ve toprak çekmekde muvāfaḵat ider idi. Eydürler ki ol eyyāmda Selmān-ı Fārisī raḍiyallāhu ‘anh on kimesne ḵadar yalnız işler idi. Her gün beş arşun handaḵ ḵazar idi. Ve deriñligi daḥı beş arşun idi. Muhācirīn [M 499^b] ü enşāruñ her sınıfına birer miḵdār yer ta‘yīn olundu. Her bir ferīḵ Selmānı kendü cānibine taleb iderdi. ‘Selmān bizdendür’ dirler idi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gelüp, ‘Selmān bizüm ehl-i beytimizden bir kimesnedür’ diyü buyurdi. Selmāna raḍiyallāhu ‘anh ḵıyāmete dek bu faḥr zıkr olundu.

Naḵl olunur ki Ḵays bin Şa‘sa‘anuñ gözi yaramaz idi. Selmāna dokundu. Fi’l-hāl düşüp ḥasta oldu. Maraḵını ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme zıkr itdiler. Buyurdi ki Ḵays ābdest alup şuyını cem‘ ideler ve Selmānı ol şu ile yuyalar. Ve ol ḵabı ki şu anuñ içinde cem‘ olmışdur, anı Selmānuñ arḵasına ḵoyalar. Buyurduğı gibi itdiler. Selmān fi’l-hāl şıḥḥat buldı.

Ve getürmişlerdür ki gāyet ıssı idi ve ḵaḥt idi. Ehl-i islām handaḵ kazmağa [S 339^a] ḵoḵ meşakkat çekdiler. Altı günde handaḵı tamām itdiler. Ve ‘ıyāl ü evlādı ve mālların Medīnenüñ ḥışārlarında ḥıfz itdiler.

Naḵl olunur ki Berā’ bin ‘Āzibden raḍiyallāhu ‘anh ve Cābir-i Enşārīden raḍiyallāhu ‘anh eydür, "Handaḵ ḵazarken bir büyük taş peydā oldu, aña külünk te‘şīr itmedi. ‘Āciz ḵaldık. Āḥir peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme ‘arz itdik." Cābir raḍiyallāhu ‘anh eydür, buyurdi ki "Ben varup göreyüm. Ol zamānda mübārek ḵarnına bir taş bağlamış idi, açlıḵdan. Ve biz daḥı üç gün idi, nesne yimemiş idik. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gelüp külünki Selmānuñ elinden aldı. Ve ol taş ıfatdı. Ve önlerinden giderdi." ‘Amr bin ‘Avf raḍiyallāhu ‘anh rivāyet ider ki resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki "Ben ve Selmān ve Ḥuzeyfe ve Nu‘mān ve enşārdan altı kimesne kırk arşun handaḵ kazmağa mübāşeret idevüz nāgāḥ handaḵda bir büyük taş zāḥir oldu. Cümle demürlerimiz anı ḵal‘ itmege ḵādir olmadı. Selmāna didik ki ‘Bunı ‘arz eyle.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gelüp külünki Selmānuñ elinden aldı. Ve ol taş urdı, taş iki şakḵ oldu. [M 500^a] Ve andan bir berḵ zuḥūr itdi ki Medīnenüñ evleri

çırāk yanmış gibi rüşen oldu. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tekbīr itdi. Biz dağı cümlemiz tekbīr itdik." İkinci kerre đarb itdi. Yine bir berķ zuhūr idüp tekbīr itdi. Üçincide đarb idüp bir berķ dağı peydā oldu. Ve tekbīr buyuruldı. Selmān suāl itdi ki ‘Yā resūlallāh, peder ve māderim saña fedā’ olsun. Bu nedür ki gördük, hergiz ancılayın nesne görmemiş idik.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kavme hıtab idüp buyurdı ki ‘Selmān gördüğün siz dağı gördünüz mi.’ ‘belī gördük’ didiler. Buyurdı ki ‘Evvelki đarbuñ berķinde ħabrenüñ⁴¹¹⁰ küşkleri baña göründi, kilābuñ yan dişleri gibi. Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām baña ħaber virdi ki ümmetim ol diyāra mālīk olurlar. İkinci aydıñlıkda Rūmuñ kızıl küşkleri göründi. Ve Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām didi ki ümmetim ol diyāra dağı musallať olur. Üçincide Şana‘ā’nuñ küşkleri görinüp buña da ümmetim mālīk olur diyü ħaber virdi.’ Ve eydürler ki Selmāna hıtab idüp ‘Kisrānuñ medāinde olan kuşūrını vaşf eyle.’ Selmān eyitdi, ‘Yā resūlallāh, buyurduğun vaşfa muťabıķdur. Ol Allāh ħaķķı içün, ki seni ħaķķ peyğamber irsāl itdi, ben şehādet iderem ki sen Allāhu te‘ālānuñ resūlisin.’ Buyurdı ki ‘Benden soñra ümmetim müselmānlar ol diyāra mālīk olurlar.’ Aşĥāb rađıyallāhu ‘anhum bundan ġāyet mesrūr oldu. Ve Allāhu te‘ālāya şükr ü ħamd eylediler. Selmān rađıyallāhu ‘anh eydür, "Vallāhi ħāzret-i peyğamberden soñra her ne buyurdı ise bi’t-tamām müşāhede itdik." Çün Ebū Süfyān bildi ki benī Qurayza yahūdīleri peyğamber ile şallallāhu [S 339^b] ‘aleyhi ve sellem ‘ahd itmişler ki düşmana mu‘āvenet itmeyeler, anlar dağı ol yahūdīlere ta‘arruz eylemeyeler. Müselmānlar ile ceng itmeyeler yahūd tā’ifesi cenge teveccüh idicek Ĥuyayy ibni Aĥtabdan iltimās itdi ki varup anlaruñ re’īsleri olan Ka‘b bin Üseydi iğvā’ idüp naķz-ı ‘ahd itdüre. Ol dağı Ka‘buñ ħışārına gelüp ħapuyı ħaķdı. Ka‘b bildi ki [M 500^b] ħapuyı daķķ iden Ĥuyayydur, ħapuyı açmadı, şāyed yanında bir ħīlebāz kimesne ola. ‘Bilürem ki beni naķz-ı ‘ahd itdürmek diler.’ Bevvāba eyitdi, ‘Ĥapuyı muĥkem eyle ve anı içerü ħoma’ didi. Ĥuyayy gördi ki ħapu açılmaz nidā’ itdi ki ‘Ey Ka‘b, ħapuyı aç, Ĥuyayy bin Aĥtabum.’ Ka‘b cevāb virdi ki ‘Ey Ĥuyayy, sen nāmübārek kimesnesin. Senüñ şe‘āmetüñle beni’n-Nađiri perīşān itdiñ. Şimdi geldiñ ki bizi dağı ħarāb etmek dilersin. Dön git, Muĥammed ile muĥārebei terk eyle. Biz anuñla ‘ahd itdik ve and içdik. Aña binā’en ki bu müddetde andan ħayırdan ġayrı nesne görmedik.’ Ĥuyayy eyitdi, ‘Ĥapuyı aç. Saña sözüm var, söyleyeyüm. Eger ta‘āmuñ kıskanup açmazsañ ben senden ziyāfet istemem.’ ‘Arab içinde buĥldan mezmüm bir sıfat olmayup Ka‘b buĥldan ictināben ħapuyı açdı. Ĥuyayy girüp eyitdi, ‘Ben saña bir ‘izzet ile gelüp ‘izzet-i ebedī ve sa‘ādet-i sermedī getürdüm. Rū’esā’-yı ‘Arabī ve şanādīd-i

⁴¹¹⁰ ħabre: şayre S. Bazı nüshalarda "kisrā" olarak geçer ve bağlama bu sözcük daha uygundur.

Kureyşi çok ‘asker ile seyl gibi akıtdum. Ve Ğatafān ve ğayrı t̃ā’ife serdārları ile on biñe
 karīb ‘asker cem’ idüp ve cümlemiz ittifaḳ idüp ve yemīn itdik ki Muḥammedi ve aşḥābını
 cemī’an helāk idüp anlardan dünyāda bir kimesne ḳomayavuz.’ Ka’b eyitdi, ‘Allāh
 ḥaḳḳıçün kendüñüz zillet getürdiñüz. Ve siz yağmursız buluṭa beñzersiz. Ra’d u berḳden
 ğayrı nesne yok. Biz Muḥammedden ḥayr u iḥsāndan ğayrı nesne görmedik. Bizüm ile
 anuñ mābeynine girmeyñ.’ Ve’l-ḥāşıl ol ḥazretten şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden
 şükrğüzārılık eylemedi. ‘Āḳıbet Ḥuyayyuñ efsānesine aldandı. Tārīḳ-i müstaḳīmden çıḳup
 eyitdi, ‘Ey Ḥuyayy, ḳorḳaram ki Kureyş Muḥammedüñ maşlaḥatını tamām itmedin
 mekānlarına gideler. Siz daḥı her biriñüz vaṭanına gidesiz. Biz ḳalup Muḥammedüñ⁴¹¹¹
 aşḥābı elinde helāk olavuz.’ Ḥuyayy Tivrāta and içdi ki ‘Eger Kureyş ve Ğatafān
 Muḥammedüñ maşlaḥatını tamām itmedin giderler ise ben sizünle ḥıṣāra girüp size ne
 gelürse baña daḥı gelsün’ didi. Ol mel’ün bu ḥile ile benī Ḳurayzanuñ re’isi olan Ka’bı
 aldayup naḳz-ı [M 501^a] ‘ahdi muḳarrir eyledi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem
 nāmesin pāreledi. Andan Ḥuyayy varup Kureyşe bu ḳaziyyei ḥaber virdi. Naḳl olunur ki
 Ka’b ādem göndürüp ḳavminüñ re’islerin cem’ itdi. Zebīr bin Nātā⁴¹¹² ve Nebbāş bin Ḳays
 ve ‘Uḳbe bin Zeyd gibi ve bu aḥvāli anlara söyledi. Anlar Ka’bı melāmet itdiler. ‘Ḥuyayy
 şe’āmetlü kişidür ki bilmez misin’ didiler. Ve, ‘Naḳz-ı ‘ahdüñ zararın añlamaz mısın’
 didiler. Ka’b itdüğü işe peşimān olup lākin ne fā’ide. Bu ḥaber ḥazret-i server-i kāināt
 şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥazretine gelicek Zübeyr bini’l-‘Avvāmı raḍıyallāhu ‘anh [S
 340^a] irsāl itdi. Tā kim bu ḥaberüñ şıḍḳını bile gelüp ḥaber virdi ki anlar ṭurmayup ceng
 mühimmātını görüp ḳal’aların muḥkem itmek üzredürler ve Kureyş ile mübāya’a itmişler.
 Andan Sa’d bin Mu’āzı ve Sa’d bin ‘Ubādei ve ‘Abdullāh bin Revāḥa ve Ḥavvāt bin
 Ḥubeyri⁴¹¹³ anlara irsāl itdi. Eger bu ḳaziyye vāḳi’ ise naşīḥat idüp bu işden ferāğat
 itdüreler. Gelüp bunları ḥuşūmet ü ‘adāvet üzre buldılar. Anlar naşīḥat idüp dürlü
 mevā’ıza zıkr itdiler, müfīd olmadı. Gelüp ḥazrete ḥaber virdiler. Peyğamber şallallāhu
 ‘aleyhi ve sellem, ‘ḥasbunallāhu ve ni’me’l-vekīl’ buyurdi. Bu t̃ā’ifenüñ naḳz-ı ‘ahdi
 aşḥāb içinde münteşir oldı ve aşḥābuñ ḳulūbına ḥavf düşdi. Bu eṣnā’da küffāruñ atları
 göründi. Mālik bin ‘Avf ve ‘Uneyne bin Ḥışn benī Esed ve Ğatafān ve Fezāre Medīnenüñ
 şarkīsinden vādīnüñ yukarı tarafına geldiler. Ve Kureyş ve benī Kināne vādīnüñ aşığa
 cānibinden geldi. Bunlaruñ keşretinden ve şevketinden ḳalbleri za’if olan ehl-i islāma
 ıztırāba düşdiler. Ve gözleri ḳarardı. Ḥaḳḳ te’ālā buyurdi ki ‘iz cā’ūḳum min fevḳıḳum ve

⁴¹¹¹ maşlaḥatını tamām itmedin mekānlarına gideler siz daḥı her biriñüz vaṭanına gidesiz biz ḳalup muḥammedüñ: M’de yok

⁴¹¹² nātā: Kaynaklarda "bātā" olarak geçer.

⁴¹¹³ ḥavvāt bin ḥubeyr: Kaynaklarda "ḥavvāt bin cübeyr" olarak geçer.

*min esfele minkum ve iz zāgati'l-ebşāru ve belegati'l-kulūbu'l-hanācira ve tezunnūne billāhi'z-zunūnā * hunālike'btuliye'l-mu'minūne ve zulzilū zilzālen şedīdan*⁴¹¹⁴. Ve Mu'akkib⁴¹¹⁵ bin Kuşeyr, ki münāfık idi, [M 501^b] muhāşara eyyāmında didi ki 'Muhammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem bize va'd ider ki kisrānuñ hazīneleri ve kayşerūñ kenzleri⁴¹¹⁶ sizūñ olsa gerekdür. Şimdi kazā'-yı hācete çıkmāğa kādır degülüz. Bu va'dleri bizi aldamak için. Ancak gayrı degildür.' Hakk te'ālā anuñ hakkında dahı āyet gönderdi, *iz yeķūlu'l-munāfıkūne ve'llezīne fī kulūbihim merađun mā ve'adenallāhu ve rasūluhu illā gurūran*⁴¹¹⁷. Benī Qurayza Kureyşden taleb itdiler ki Medīnei şebhūn ideler. Resūlullāh haber aldı ki Seleme bin Eslemi iki yüz kimesne ile ve Zeyd bin Hārişei beş yüz nefer ile irsāl itdi, tā ki Medīnenūñ⁴¹¹⁸ maħallenūñ ve evlerin hırāset ideler. Ve münāfıklardan bir tā'ife Evs bin Kibī gibi ve etibbā'ı leşker-i islāmdan ayrıldılar. Ve menzillerine gıtdiler. Evlerimiz hālīdür diyū bahāne itdiler. Ve didiler ki 'Cā'iz ki düşman gālib gelüp evlerimizi yağma ideler.' Bu bābda dahı Hakk te'ālā āyet-i kerīme gönderdi, *ve iz kālet tā'ifetun minhum yā ehle yeşribe lā muķāme lekum ferci'ū ve yeste'zīnu ferīķun minhumu'n-nebiyye yeķūlūne inne buyūtenā 'avratun ve mā hiye bi'avratin in yurīdūne illā firāren*⁴¹¹⁹.

Naql olunur ki çün ki müşrikler handaķ kenārına gelüp gördiler ki ta'accüb itdiler. Zīrā 'Arabda böyle nesne görölmemiş idi. Andan ehl-i islāmı muhāşara itdiler. İki cānibden gāhī ok atarlar idi. Ve nevbet ile küffār gelüp ceng iderler idi. Hazret-i server-i kāināt 'aleyhi efđalū's-şalavāt ve ekmelū't-taħiyyāt haymesin kaşd iderler idi, ammā kādır olmazlar idi. Zīrā aşhābuñ rađıyallāhu 'anhum şecī'leri men' iderler idi. Ve handaķı geçmege kıomazlar idi.

Naql olunur ki handaķ 'acele ile olduğından ba'zı yerleri olbir yerleri gibi olmaduğından cā'iz ki küffār ol aradan fırsat [S 340^b] bulup geçe diyū ekşer gicelerde hazret-i faħr-ı 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem kendūleri ol maħalli bekler idi. Ve sovuķ zamānı olmağın gāhī hazret-i 'Āişe rađıyallāhu 'anhuñ yanına varup mübārek ve münevver [M 502^a] gevdesin ışıdır idi. Ve yine ol maħalle beklemeye varur idi. Eydürler ki hıçbir gāzā'da meşakķat ü zahmet çekilmedi, ol gāzā'da çekilmediğı gibi. Zīrā bir nice meşakķati müştemil idi, kaħt u cū' ve el tarlığı ve şovuķ havā' ve keşret-i a'dā' ve gāret ve katl gibi yāhūd cilā'-yı vaťan havfı. Cānlarına geçüp Allāhu te'ālāya tevekkül iderler

⁴¹¹⁴ el-Ahzāb 33/10-11

⁴¹¹⁵ mu'akkib: Kaynaklarda "mu'attib" olarak geçer.

⁴¹¹⁶ ve kayşerūñ kenzleri: M'de yok

⁴¹¹⁷ el-Ahzāb 33/12

⁴¹¹⁸ medīnenūñ: M'de yok

⁴¹¹⁹ el-Ahzāb 33/13

idi. Getürmüşlerdür ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşhābuñ hātırların teselliye için ve hem imtiḥān için buyurdu ki ‘Şöyle şavāb görünür ki Medīnenüñ esmārınuñ şülüşi Ğatafān ve Fezāreye virmek va‘d oluna.’ Anlar geri dönüp a‘dā’ya tefriḳa ḥāşıl ola. ‘Uyeyne bin Ḥuşayb⁴¹²⁰ ve Ḥāriş bin ‘Avfi, ki ol iki ḳabīlenüñ serdārları idi, getürdi. Bu maşlahata rāzī oldılar. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Zī’n-nūreyne emr itdi, tā kim kâğıd yazdı. Daḥı şehādet olmadan Sa‘d bin Mu‘āz ve Sa‘d bin ‘Ubāde ile meşveret itdi. Bunlar eyitdiler, ‘Yā resūlallāh, eger bu emr ḥile ise kimesne *lā* dimege ḳādir degildür, sem‘an ve tātēn. Ve illā re’y ile ise i‘lām buyuruñ, aña göre ‘amel idelüm.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Bu bâbda vahiy nāzil olmadı. Lākin gördüm ki cümle ḳabāil size oḳ atar. Diledüm ki ba‘zı tātēfi rāzī itmek ile mābeynlerine tefriḳa düşe. Anlaruñ keşreti ve şevketi bir miḳdār zāil ola.’ Sa‘d bin Mu‘āz raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ol zamān ki biz anlar ile şanemlere tapardık. Ve rabbimizi bilmezdik. Ve ‘ibādet nice olur ḥaberimiz yoḡıdı. Bir cemā‘at bizden bir ḥurmāya tama‘ itmege ḳādir olmazlar idi, meger ḳonuk olalar. Şimdi islām sa‘ādetine irişdik. Ve saña tābi‘ olmaḳ devletin bulduḳ. Bu zillate niçün ḳā‘il oluruz. Anlar bir tamā‘ tātēfedür. Her ḳaçan tama‘ları ḥarekete gelse bu ḳā‘idei dutarlar. Ve mālārımızda müşāreket iderler. Allāhu te‘ālānuñ ḥaḳḳıçün bizüm mābeynimizde ḳılıcdan ḡayrı bir nesne yoḳdur. Tā ol zamāna dek ki Ḥaḳḳ te‘ālānuñ ḥükmı ne ise zuhūr ide.’ Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem işāret buyurdu, Sa‘d bin [M 502^b] Mu‘āz ol nāmei alup pāreledi. Ğatafān ve Fezāre ḳabīlesinüñ serdārları nāümīd ve maḥrūm meclisden çıkup gitdiler.

Vāḳıdī eydür, ol vaḳit ki ‘Uyeyne⁴¹²¹ ve Ḥāriş meşāliḥa için peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem meclis-i şerīfine gelicek ‘Uyeyne⁴¹²² ayaḡın uzatdı. Üseyd anuñ edebsizliğine taḥammül itmeyüp ḥışma geldi. Ve eyitdi ki ‘Tilki gözlü, şol mertebeye irişdiñ ki ḥazret-i peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem öñinde ayaḡuñ uzadursın. Vallāhi eger meclisüñ ḥürmeti olmasa senüñ sīneñe bir nīze uraydum ki arḳañdan çıkardı.’ Ve Sa‘d daḥı Üseydüñ sözün söyledi. Çün kim ‘Uyeyne nevmīd olup meclisden ḳalkdı, eyitdi, ‘Medīnenüñ ḥurmāsınuñ bir miḳdārın terk itmek size evlā idi, ceng irtikāb itmekden. Zīrā siz bu ḳavim ile muḳābeleye ḳādir degilsiz.’ Üseyd eyitdi, ‘Bizi ḳılıc ile mi ḳorḳudursız. Yakında ma‘lūm olur ki ḳanḡı tātēfe ḥavf ider’ didi. ‘Allāhu te‘ālānuñ ḥaḳḳıçün eger resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem olmasaydı ḳavmiñe irişmek saña müşḳil olurdu.’ Andan ḥazret-i [S 341^a] şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bunlaruñ

⁴¹²⁰ ḥuşayb: Kaynaklarda "ḥışn" olarak geçer.

⁴¹²¹ ‘uyeyne: ‘uneyne **M**

⁴¹²² ‘uyeyne: ‘uneyne **M**

üzerine āvāz-ı bülend ile buyurdu ki ‘Varuñ kavmiñüze eyidüñ ki mābeynimizde kılıcdan gayrı nesne yokdur.’ Eydürler ki iki cehennemīnün müşāhedesi ile, ki enşār sabitkademdür, varup anlara haber virmekle içlerine zelzele düşdi. Ve bildiler ki bir vechle Medīneye elleri irişmez.

A‘dā’nuñ ehl-i islām ile cenge başladıkların beyān ider. Ehl-i siyer rahimehumullāh şöyle zıkr itdiler ki gelüp küffār ehl-i islām kaçdına Medīne-i münevvereye qarīb yerde cem‘ oldılar. Şecā‘at ile meşhūr olanlardan ‘Amr bin ‘Abdūd gibi ki kabāil-i ‘Arab içinde kemāl mertebe şöhetri var idi. Ve ceng ahvālın ve yarak kullanmağda māhir idi, hattā ‘Arab anı biñ kimesneye muķābil tutarlar idi. ‘Ömer ibni’l-Ḥattāb raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Bir kerre Kureyşden bir tā’ife ile ticārete gitmiş idik. ‘Amr bin ‘Abdūd bizümle bile idi. Çok māl [M 503^a] ile Şāma teveccüh itdik. Nāgāh kıtā‘-ı tarīķ biñe qarīb yağı kimesne yolumuza geldiler. Ehl-i kāfile kendülerinden ümīdi kesdiler. Hemāndem ‘Amr bin ‘Abdūd şimşirin ‘uryān idüp arslan gibi anlara hamle idüp anlaruñ cümlesin şıdı. Ve ehl-i kāfile sağ u sālīm ḥalāş oldılar. Bu ‘Amr Bedir günü zaḥm yiyüp kaçmış idi. Ve Uḥud günü māni’i olup ḥāzır olmamış idi. Ahzāb ile ittifāk idüp ol geçenleri kazā’ itmek kaçdıyla ve ‘Arab içinde şecā‘ati ve pehlivānlığı münteşir olsun içün geldi. Ceng günü bir nice yarar ve şecī‘ kimesneler ile, ‘İkrime bin Ebī Cehl gibi ve Hübeyre⁴¹²³ bin Ebī Vehb ve Dırār bini’l-Ḥattāb ve Mirdās benī Muḥāribden bunlar ile ḥandaķ kenārına geldiler. Ve yerleri tar idüp atlarına kamçı urup ḥandaķı şıçratdılar. Ḥālīd bin Velīd ve Ebū Süfyān ve sāir küffār Kureyş ve Ğatafān ve Kināne⁴¹²⁴ ve Fezāre ḥandaķ kenārında şaff kurdılar. ‘Amr bin ‘Abdūd Ebū Süfyāna eyitdi, ‘Siz niçün ḥandaķı beri geçmezsiniz.’ Ol eyitdi, ‘Eger ihtiyāc olursa biz de geçerüz.’ Andan ‘Amr bin ‘Abdūd medyāna girüp er taleb itdi. Leşker-i islām anuñ şecā‘atin bilürler idi. Kimesne meydāna girmeye kādir olmayup her birinün başların aşāğa şaldılar. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Kimesne yok mıdur bu kāfirün şerrin def eyleye.’ Ḥazret-i imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ben anuñla ceng iderem.’ Ḥazret cevāb virmedi. Yine ‘Amr er taleb itdi. ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh yine izin taleb itdi, yine cevāb virmedi. Tekrār er taleb itdi. Ḥazret-i ‘Alī yine izin taleb eyledi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem işāret buyurdu ve eyitdi, ‘Yakın gel yā ‘Alī.’ Zü’l-fikārı aña kendi eliyle virdi. Ve kendünün ḥāş zırhın geyürdi. Ve ‘imāmesin başına kodı. Bir rivāyetde anuñ içün bir ‘imāme şardı. Ve du‘ā idüp, ‘Yā Allāh, sen ‘Alīye yardım eyle’ didi. Bir rivāyetde el kıldurup eyitdi, ‘Yā

⁴¹²³ hübeyre: Bu isim **M** nüshasında geçtiği yerlerde "hübeyr" şeklindedir.

⁴¹²⁴ ve kināne: **M**’de yok

Allāh, ‘Ubeydi Bedir günü benden ayırdıñ. Ve Hāmzaı Uḥud günü benden cüdā itdiñ. Bu ‘Alī benüm birāderim ve ‘ammüm oğuludur. Sen [S 341^b] hıfz eyle. Beni [M 503^b] yalnız koma.’ Andan imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh piyāde revān oldı. ‘Amr süvār idi. İmām ‘Alī anuñ yolın baḡladı. Ve eyitdi, ‘Ey ‘Amr, sen dimişsin ki her kim benden üç nesne⁴¹²⁵ dileye elbette birin qabūl iderem.’ Eyitdi, ‘Öyledür.’ ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ben seni da‘vet iderem ki Allāhu te‘ālānuñ birliğine ve peygamberinüñ ḥaqqıḡına şehādet idesin.’ ‘Amr eyitdi, ‘Sen benden anı ümīd eyleme.’ ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Bir nesne daḡı ihtiyār eyle ki senüñ ḥaqqıñda ol evlā ola.’ ‘Amr eyitdi, ‘Ol biri nedür.’ ‘Alī eyitdi, ‘İlk aşḡāb ile ceng itmeden qaldurasın ve dönüp gidesin. Eger Muḡammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nizāmı dürüst olursa ḡıdmet itmiş olursın. Eger ḡod küffār ḡalebe iderse maqşūduñ zaḡmetsiz ḡaşıll olur.’ ‘Amr eyitdi, ‘Kureyş ‘avratları daḡı bunu söylemez ki ben nezrimi vefā’ itmege qādir olam. Daḡı vefā’ itmedin gidem.’ Nezri bu idi ki Bedir günü zaḡm yemiş idi, qaḡup nezr itdi ki ‘Tā Muḡammedden intiḡām almayınca yaḡ sürünmeyem.’ ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Çün bu ikisini qabūl itmediñ, senüñle ben ceng itmek muḡarrer oldı.’ ‘Amr güldi ve eyitdi, ‘‘Arab içinde bunu taleb ider kimesne aḡlamaz idüm. Sen daḡı tāzesin. Bahādırılar ile ceng idecek zamānıñ degildür. Ve babañ ile bizüm düstluḡumuz vardur ki āḡiret qarındaş idik. İstemezem ki senüñ qanıñ benüm elimde döküle.’ İmām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ben isterem ki senüñ qanıñ benüm elimde döküle.’ ‘Amr bu sözden ḡışma geldi. Atından inüp atını segirledi. Ve kılcın ‘uryān idüp ‘Alī raḍıyallāhu ‘anha ḡavāle idüp ḡamle itdi. İmām ‘Alī siper virdi. Siperi iki şaqq idüp kılıc imām ‘Alīnüñ mübārek başına indi, lākin te‘şīr itmedi. ḡazret-i imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh ḡazretüñ virdüḡi zū’l-fıḡār ile şöyle ḡarb ile ḡaldı ki mel‘ūnuñ başını gevdesinden cüdā itdi. ḡazret-i ‘Alī āvāz-ı bülend ile tekbīr itdi. Çün kim peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Alīnüñ tekbīrin [M 504^a] işitdi, bildi ki ol mel‘ūn qatl oldı. Naql olunur ki ‘Amrı qatl idicek Dırār bini’l-ḡaḡḡāb ve Hübeyre bin Ebi Vehb imām ‘Alīye qaşd itdiler. Ol daḡı anlara teveccūh itdi. Dırāruñ gözi ḡaydara duş olduḡı gibi firār itdi. Suāl itdiler, ‘Bu sür‘at ile hezīmete sebep nedür.’ Ol eyitdi, ‘‘Alīnüñ yüzinde mevt şüretin gördüm’ didi. Hübeyre bir miḡdār muḡābil olup zū’l-fıḡārdan zaḡm yiyüp ve zırhın bıraḡup firār itdi. Nevfel bin ‘Abdillāh-ı Maḡzūmī ceng yerinden qaḡup ḡandaḡ kenārında atından yıkıldı. Müselmānlar anı taşa dutdılar. Feryād itdi ki ‘Bundan eyü vechle beni öldürmege gücüñüz yeter, böyle öldürmeden ise.’ ḡazret-i imām ‘Alī aña teraḡḡum idüp ḡandaḡ kenārına vardı. Kılıc ile anı ortasından iki şaqq itdi. ‘İkrime ve

⁴¹²⁵ üç nesne: M’de yok

Hübeyre ve Mirdās-ı Muḥāribī ve Dırār bini'l-Ḥaṭṭāb ceng yerinden kaçdılar. [S 342^a] Eydürler ki Zübeyr raḍıyallāhu ‘anh ‘İkrime ile Hübeyreye ḥamle itdi. Anlar kaçdılar. Hübeyrenüñ zırhı ve ‘İkrimenüñ nīzesi düşdi. Zübeyr alup ḥıfz itdi. Anlar firār itdiler. Ebū Süfyāna varup ‘Amr bin ‘Abdūduñ ve Nevfelüñ katl olunduğların ḥaber virdi. Ebū Süfyān Kureyş ile ve Ğaṭafān kabīlesi ile münhezim olup tā ‘Uḳayḳ nām mevzi’ e dek firār itdiler.

Naḳl olunur ki ḥazret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh ‘Amrı katl idicek zırhına ve cāmesine iltifāt itmedi. ‘Amruñ ḳarındaşı gelüp ḥālī üzre ḳarındaşınıñ libāsın göricek eyitdi, ‘Anı kendü başına berāber bir kerīm katl itmiş ancak.’ Ve suāl itdi ki ‘Kim katl itdi.’ Didiler ki ‘‘Alī bin Ebī Ṭālib birkaç beyt didi.’ Ma’nāsı böyle idi ki ‘Eger ‘Alīden ḡayrı kimesne katl ideydi āḥir ‘ömrüme dek ağlar idüm.’ Andan ḥazret-i imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ ḥuzūr-ı şerīfine gelüp ‘Amruñ başını aşḥābuñ ayağı altına bırağup birkaç beyt okudu. Ma’nāsı bu idi ki ‘Ḥicāreye ‘ibādet itdi, sefāhete. Ben rabb-i Muḥammede ‘ibādet iderem. Şavāb budur. Şöyle zann [M 504^b] itdüm ki Allāhu te‘ālā dīnini ḳoya. Ḥāşā kendü dīnine ve peygamberine yardım ide.’ Naḳl olunur ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘Alīnüñ bugün itdüğü cengi ümmetimden ḳıyāmete dek olan ‘amelinden efdaldür.’ Ebū Bekir ve ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anhumā ol meclisde ḥāzır idiler. Ḳalkup imāmuñ alının öpdiler. Ve İbni Mes‘ūd raḍıyallāhu ‘anh, ve *kefallāhu’l-mu’minīne’l-ḳitāle*⁴¹²⁶ ve *kānallāhu ‘azīzan ve ḥakīman*⁴¹²⁷ diyü bu āyeti tefsīr itdi. Mervīdür ki Kureyş bir kimesne gönderdiler ki ol iki cehennemīnüñ nāpāk cesedlerini alup tamām diyet vireler. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Bizüm ol murdār cesed ve bahālarına ihtiyācımız yokdur. Ḳoñ, gelüp alsunlar.’ Muḥaşşalu’l-ḳelām biḥamdillāh müselmānlar ol gün manşūr u muzaffer olup anlara ‘azīm feth müyesser oldu. Ve küffāra şikestlik vāḳi’ oldu. Bundan fāl aḥz itdiler.

Rivāyet olunur ki ol gün ve irtesi küffār ‘Uḳayḳ menzilinden mü’minler ile cenge ḥandaḳuñ eṭrāfına gelüp cenge başladılar. Ve benī Ḳurayza ‘ahdlerin şayup çok cūr’et itdiler. Şabāḥdan tā şafaḳ zuhūr idince ceng eylediler. Ebū Süfyān müşriklerden bir cemā’at ile peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥaymesine muḳābil ṭurup ehl-i islāmı muḳayyed itdiler. Yerlerinden ḳımıldatmağa ḳādir olmadılar. Naḳl olunur ki ol gün şol deñlü muḥārebe itdiler ki öyle ve ikindi ve aḥşam namāzı fevt oldu. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Bilāle emr itdi, ezān okuyup ḳāmet getürdi. Ve tertīb üzre ḳazā’ itdiler. Ḥazret-i imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki peygamber şallallāhu

⁴¹²⁶ el-Ahzāb 33/25

⁴¹²⁷ en-Nisā 4/176

‘aleyhi ve sellem müşriklere beddu‘ā’ idüp, ‘Allāhu te‘ālā evlerin āteş ile tıdursun. Bizi şalāt-ı vustādan ve ikindi namāzından alıkodı’ diyü buyurdu. Muḥammed bin İshāk eydür raḥimehumullāh, ol vaḳit küffāruñ çokluğundan ve şevketlerinden müselmānlara gāyet elem irişüp ‘āciz oldılar. Nāgāh ḥazret-i [S 342^b] rabbü’l-‘izzet celle zıkruhu bir ḥikmet-i ḥafıyye ve kendi luṭfından bir ‘azīm iḥsān itdi ki kimesnenüñ ḥatırına gelmez idi. [M 505^a] Nu‘aym bin Mes‘ūd bin ‘Āmir-i Ġatafānī, ki şāhib-i ḥile ve tedbīr ehli kişi idi, Ḥaḳḳ te‘ālā ḳalbine nūr-ı ĩmān ilkā’ idüp kendi ma‘rifetini müyesser eyledi. Ve peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūr-ı şerīfine geldi. Ve ĩmān getürdi. Ve bir tedbīr ile ol tã’ifenüñ mābeynlerine tefriḳa bırağup perākende itdi. Ve ol āteşüñ söyünmesine sebep oldu. Tafşili budur ki aḥşam ile yatsu arasında Nu‘aym resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥıdmetine geldi. ‘Neye geldiñ’ diyü suāl itdi. Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, dīn-i islāmuñ ḥaḳıḳatini bildüm, baña zāhir oldı. Ve saña taşdıḳ ḳalbimde şābit oldı. Geldüm senüñ ḥuzūriñda ĩmān getürem.’ Pes ĩslāma geldikten soñra eyitdi, ‘Yā resūlallāh, benī Ḳurayza ile benüm düstluğımı bilürsin. Ve bu iki fırḳa el-ān benüm ĩmāna geldigim bilmezler. Her ne vechle bunlara dāḥil olup ne ki ilkā’ idersem tutarlar. Allāh ḥaḳḳıçün her ne murād-ı şerīfüñ ise emr eyle, cān u dilden sa’y-ı belīg ideyüm.’ Ḥazret buyurdu ki ‘Ḳādir misin ki bu küffār içinde tefriḳa bırağasın, tã kim perākende olalar.’ Nu‘aym eyitdi, ‘Ḳādirüm, Allāhu te‘ālānuñ ‘ināyetiyle. Lākin baña izin vir, her ne iḳtizā’ iderse söyleyeyüm.’ Ḥazret buyurdu ki ‘Ḥarb ḥiledür. Her ne iḳtizā’ ile, söyle.’ Andan Nu‘aym benī Ḳurayza yahūdīlerinüñ yanlarına vardı. Didi ki ‘Benüm sizüñle olan düstluğımı ve size maḥabbetimi bilürsiz.’ ‘belī’ didiler. Nu‘aym eyitdi, ‘Ḳureyş ve benī Ġatafān gelüp Muḥammed ile ceng iderler. Ve siz anlara mu‘āvenet idersiz. Bāḥuşuş ki anlar ile münāsebetiñüz yokdur. Zīrā anlaruñ miskinleri ba‘iddür. Eger Muḥammede gālib olurlar ise maḳşūdlarına irişmiş olurlar. Ve eger olmazlar ise dönüp memleketlerine giderler. Sizüñ menzilleriñüz ḳarībdür. Ve ehl-i ‘iyālīñüz ve emti‘a ve emvālīñüz bundadur. Maşlahat ol idi ki aşlā Muḥammed ile ceng itmeyüp bu bābda anlar ile ittifāḳ itmeyeydiñüz. Çün ki oldı, bārī bir ḥoş tedbīr eyleñ. Tã kim anlar cengden uşanup ve bunda oturmaḳdan ‘āciz olup daḥı Muḥammed ile faşl olmadın gideler. [M 505^b] Sizüñle ve aşḫāb ile cengde ḳalasız, cümleñüzi helāk ideler.’ Yahūd eyitdi, ‘Gökçek söylediñ. Ve naşīhat-i şefḳati yerine getürdüñ. Şimdi tedbir nedür.’ Nu‘aym eyitdi, ‘Şavāb-ı re’y oldur ki Ḳureyşüñ ve Ġatafānuñ eşrafından bir cemā‘ati rehn alasız. Andan Muḥammed ile ceng idesiz. Eger maşlahat görmeden giderlerse ve Muḥammed size ḳaşd ider ise anlaruñ eşrafı sizüñle olıcaḳ anları ḳoyup gidemezler. Bi’z-zarūr sizüñle bile duruşurlar.’ Yahūd eyitdiler, ‘Vallāhi güzel re’y itdiñ.’ Nu‘aym çün kim benī Ḳurayzaya bu manşūbei eyitdi,

andan varup şanādīd-i Kureyşe bir şan‘at dağı itdi. Gelüp ızhār-ı maḥabbet eyledi. Andan didi ki ‘Benüm Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile olan buğz u ‘adāvetimi bilürsüz. Şimdi benī Kūrayzadan bir ḥaber tıydum. Size direm, ammā şol şart ile ki bu sırrı ḥıfz idesin.’ Anlar eyitdi, ‘Cān ile ḳabūl itdik. Ḥaber nedür.’ Eyitdi, ‘Size ma‘lūm olsun ki benī Kūrayza naḳz-ı [S 343^a] ‘ahd itdiklerine peşimān olmışlar. Ve ḳaşd itmişler ki Kūreyşüñ ve benī Ğaṭafānuñ eşraf u a‘yānın rehn tarīḳiyle alup ve naḳz-i ‘ahd itdikleri muḳābelesinde Muḥammede göndereler, tā kim anları ḳatlı ide. Ve benī Kūrayza ehl-i islām ile ittifaḳ idüp sizūñle ceng ideler. Ve Muḥammed dağı buña rāzī olmuş.’ Rivāyet olunur ki Nu‘aym eyitdi, "Benī Kūrayzanuñ meclisinde idüm. Ol cānibden ādem geldi. Ve ‘Muḥammed rāzī oldu’ didi, ‘eger benī Kūrayzadan böyle bir nesne vāḳi’ olursa şaḳınasız. Büyükden ve küçükden bir nesne virmeysesiz.’" Andan Nu‘aym varup benī Ğaṭafāna dağı Kūreyşe didüğü gibi didi. İttifaḳ Nu‘aymuñ bu naşīḥati Kūreyşe ve Ğaṭafāna cum‘a günü idi. Şenbe günü Ebū Süfyān benī Kūrayza yahūdīsine ādem gönderdi. Anlar ḥod Nu‘aymuñ sözinden ḡāyet müte‘eşşir oldu ve ḥavfa düşdiler. Ebū Süfyān ādemi gelüp anlara eyitdi, ‘Bizüm bunda eglenmemiz ḡāyet müşkildür. Zīrā havā’ şovukdur. Ve ḥayvānlarımızuñ ‘alefi yokdur. Bu gice ceng mühimmini görüp ve ittifaḳ idüp [M 506^a] yarın muḥārebe idelüm. Cā’iz ki bir maşlahat idevüz.’ Yahūdiler eyitdi, ‘Yarın sebt günü, bir iş işlemezüz. Siz bilürsüz ki biz sābıḳan şenbe gün iş işledigimiz içün ne belā’ya mübtelā olduk. Ve dağı beherḥāl bunu bilün ki biz sizūñle Muḥammedūñ cenginde ittifaḳ itmezüz. İllā meger ki ḳavmiñüzūñ a‘yānından bir nice kimesnei bize teslīm idesiz ki tā kim bize itmīnān gele. Zīrā cā’iz ki muḥāşara müddeti uzaya. Ve siz dağı ‘āciz olup diyārīñuza gidesiz. Bizi Muḥammed ile ve aşḥābı ile koyup helāk olmamıza sebep olasız. Ammā eşrafīñuz bizüm ile olıcaḳ siz bi’z-zarūrī bize meded idüp yardım idersiz.’ Bu ḥaber Kūreyşe vāşıl olıcaḳ eyitdiler, ‘Nu‘aym bin Mes‘ūduñ sözi şaḥīḥ imiş.’ Andan ḥaber gönderdiler ki ‘Biz size bir kimesne virmezüz. Eger gelüp ceng iderseñüz febiḥā. Ve illā biz vilāyetimize giderüz. Sizūñle Muḥammed ve aşḥābı nice bilürseñüz öyle idün.’ Çün kim bunu işitdiler, benī Kūrayza yahūdileri eyitdiler, ‘Vallāhi Nu‘aym bin Mes‘ūduñ sözi ḥaḳḳdur ve şavābdur. Biz aşlā Muḥammed ile ceng itmezüz’ didiler. Bu tedbīr taḳdīr-i ilāhīye muvāfiḳ olup ‘asker-i küffār tağıldı. Ve içlerine zelzele düşdi. Medīnenūñ aḥvālinden ümīd kesdiler.

Rivāyet olunur ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥandaḳ günü üç kerre du‘ā’ itdi, ‘Yā kitāb inzāl iden Allāh, sen aḥzābı şındır. Ve içlerine zelzele biraḳ. Ve bize anlaruñ üzerine bize nuşret eyle.’ Cābir-i Enşārī raḍıyallāhu ‘anh eydür, mescid-i fetihde üç kerre du‘ā’ itdi. Ve aḥzābuñ şınmasın taleb itdi. Üçüncü gün beyne’ş-şalāteynde du‘ā’

müstecâb oldu. Hakk te'âlâ bir 'azîm yel irsâl itdi. Ve küffâr içine zelzele ve tefrika vâki' oldu. Havâ' gâyet şovuk olup yel şöyle esdi ki çadırların yerinden koparup başlarına yıkdı. Ve çömleklerin dökdi. Melâ'ike gelüp haymelerinüñ iplerin kesdi ve mihlaların [M 506^b] çıkardılar. Küffâra havfa düşüp kaçmadan [S 343^b] gayrı tedbîr bulmadılar. Hakk te'âlâ Qur'an-ı 'azîminde beyân itdi, *yâ eyyuha 'llezîne âmenu'zkurû ni'metallâhi 'aleykum iz cā'etkum cunūdun feerselnā 'aleyhim riḥan ve cunūden lem terevhā ve kānallāhu bimā ta'melūne başīran*⁴¹²⁸. İbni Keşîr tefsîrinde eydür, eger habîbullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem rahmeten lil'âlemîn olmasa ol riḥ kavm-i 'Âd gibi cümle ahzâbı zîr ü zeber iderdi.

Naql olunur ki Huzeyfetü'l-Yemânî eydür, "Ahzâb Medînenüñ etrâfından göçdükleri gice şol kadar meşakkat ve açlık ve havâ' şovukluğu bize yol bulmuş idi ki Allâhu te'âlâdan gayrı kimesne bilmez idi. Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem ol gice yerinden kalkup namâza tırdı. Birkaç rek'at namâz kıldıktan soñra aşhâba teveccüh idüp eyitdi, 'Kimdür ki kavmüñ bize haberin getüre cennetde benüm refîkim ola.'" Huzeyfe eydür, "Aşhâba cev' ü berd havfı galebe itdiği ecilden kimesne cevâb virmedi. Üç def'a böyle buyurdi. Kimesne cevâb virmedi. Andan üç yâhūd dört kimesnenüñ aşhâbdan ismiyle nidâ' itdi. 'Biz Allâhu te'âlâya ve resûline şıgınuruz. Bu şovukda bizi yerimizden kaldurmaya ve bir yere göndermeye.' Andan soñra beni çağırđı. '*lebbeyk yâ rasûlallâh*' didüm. Buyurdi ki 'Kâdir misin ki bu gice bizi hırâset idesin. Yarın kıyâmet günü bizümle olasın.' '*belî yâ rasûlallâh*' didüm." Rivâyet olunur ki Huzeyfe raḍiyallâhu 'anh eydür, "Beni yanına da'vet itdi. Ve buyurdi ki 'Niçün ol çağırđığım vakit cevâb virmediñ.' Ben eyitdüm, 'Açlık ve şovuk mâni' oldu yâ resûlallâh' didüm. Hâlâ ki ben şovukdan ditrer idüm. Yan dişlerim birbirine tokunur idi. Hâzret bu sözden tebessüm idüp, 'Yakın gel' didi. Mübârek elin göğüsüne ve arķama sürdi. Ve baña du'â' itdi, 'Yâ rabbî, anı cemi'-i cevânbiden hıfz eyle' didi." Eydür ki "Allâh hakkıçün açlık ve bürüdet benden zâil oldu. Ve havf bi'l-küllîyye gitdi. Andan buyurdi ki 'Var gör [M 507^a] kavim ne işler, baña haber getir. Ammâ şakın kimesneye el uzatma.' Silâhımı geyüp handak kenârına geldüm, şöyle hammâm içinde gibi. Aşlâ bende şovukdan eşer yogıdi. Handakı geçüp küffâra karîb yerde bir ağac dibinde gizlendüm. Gördüm ki Ebû Süfyānuñ bir miqdâr âteşi biñ belâ'yla yakmışlar. Bâd u tûfân leşker içinde bir mertebede idi ki ta'bîr olmaz. Ebû Süfyân gâh bir yanın ve gâhî bir cānibin ışıdır idi. Kaşd itdüm ki aña bir ok uram. Ammâ resûlullâhuñ şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ emri hâtırıma geldi, kendümi men' itdüm. Anlaruñ leşkerlerine geldüm. Gördüm ki büyük taşlar gelür yüzlerine, siper tutup men'

⁴¹²⁸ el-Ahzâb 33/9

iderler. Ve âteşleri söyünmüş idi. Ebū Süfyan bu hâli görüp eyitdi, ‘Ey kavim, bizüm ikâmetimüz müddeti bu diyârda uzar ve cümle hayvânlarımız helâk olur. Ve benî Kurayza bize muhâlefet itdiler. Ve silâhlarımız dağı bozuldu, ‘amelden kaldı. Ve bu bād dağı bizi bunda ölümden men’ itdi⁴¹²⁹. İşte ben gitdüm’ diyü devesini yanına aldı. Ve gâyet ‘acelesinden devenün dizlerin çözmeden süvâr oldı. Ol vakit ‘İkrime bin Ebî Cehil feryâd idüp eyitdi, ‘Sen bu kavmün serdârısın’ didi. ‘Bunları bu belâ’da koyup kande gidersin.⁴¹³⁰ [S 344^a] Ebū Süfyan hicâb deveden indi. Ve devesinün dizin çözüp yuların alup ‘asker içinde nidâ’ idüp⁴¹³¹, ‘Tîz kalkuñ’ diyerek gitdi. Cümle küffâr gitdiler." Huzeyfe radıyallâhu ‘anh eydür, "Cānibinden dönüp leşker-i islâma geldüm. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve selleme rücū’ itdüm. Birkaç süvâra râst geldüm, ak ‘imâmeler şarınmışlar. Sekiz nefer şaydum. Baña eyitdiler ki ‘Var şāhibiñe haber vir ki Allāhu te‘ālā seni ve anları düşman şerrinden hālâş itdi.’ Hāzretün şallallâhu ‘aleyhi ve sellemün huzūrına vardum. Namāz kılar buldum. Ol hāzrete kaçan bir nesne vāķi’ olsa namāza тұrur idi. Baña işāret buyurdu ki ‘Yakın gel.’ İlerü vardum ve olan kışşai haber virdüm. Tebessüm itdi. Şöyle ki mübārek dişlerinün ziyā’sı ve nūrı āfāķı tutdı. Ben ol zamāna dek ışınmış idüm. Aşlā şovuğı tuymaz idüm. Andan soñra gördüm şovuk baña teşir itdi. Ve beni yanında yaturdı. Ve büyük kisā’sı var idi. Anuñ bir tarafıyla beni örtüp mübārek ayakların göğüsüne kodı. Andan baña rāhat hūb gelüp uyudum, tā şabāh namāzı vaktine degin. Andan beni hāzret uyarup, ‘Kalk ey çok uyuyıcı’ didi. Andan ol leşkerün firārından soñra buyurdu ki ‘Şimden soñra anlar bizüm ile ceng itmege gelmezler. Biz anlar ile cenge varuruz.’" Hem öyle oldı. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem leşker-i islām ile Mekkei fetḥ eyledi.

Faşıl

Bu ğazā’da olan ba’zı veķāyi’i beyān ider.

Evvelki Vāķi’a

Sa’d bin Mu’azuñ kışşasıdır. Ol şöyle vāķi’ olmuşdur ki ‘Āişe radıyallâhu ‘anhā eydür, "Ḥandaķ cenginde [M 507^b] bir gün küffâr ḥabībullāhuñ berāberine gelüp ceng iderler idi. Ben ol gün Sa’d bin Mu’azuñ vālidesiyle Ebî Hārişe hışnında, ki Medīnede andan muḥkem hışār yoğ idi, anda idik. Nāgāh gözüm Sa’d bin Mu’āza duş oldı, bir kışa

⁴¹²⁹ ve bu bād dağı bizi bunda ölümden men’ itdi: **M**’de yok

⁴¹³⁰ bunları bu belâ’da koyup kande gidersin: **M**’de yok

⁴¹³¹ hicâb deveden indi ve devesinün dizin çözüp yuların alup ‘asker içinde nidâ’ idüp: **M**’de yok

zırh geymiş. Elin ve ayağın örtmemiş idi. Ve kendü cüsselü ve uzun boylu âdem idi. Ben fikre düşdüm ki cā'iz ki aña bir zaħm irişe. Vālidesine eyitdüm, 'Niçün bundan büyük bir zırh geymemişdür. Anuñ ellerinden korkaram.' Vālidesi eyitdi, 'Allāhu te'ālānuñ hūkmi ne ise zuhūr ider.' Hūkm-i ilāhī böyle idi ki küffāruñ okı zaħmıyla şehīd ola. Getürmişlerdür ki Sa'd ḥandaḳ kenārına geldi. Ḥayyān bini'l-'Arefe⁴¹³² küffār şaffından bir ok atdı. 'Al, ben İbnü'l-'Arefeyüm' didi. Ekḫal tamarına tokundı. Ol elde bir tamar dur ki kesilicek kanı tırmaz, âdemi helāk ider. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem İbnü'l-'Arefeye beddu'ā' idüp, 'Allāhu te'ālā yüzüñi cehennem odına garḳ itsün' didi. Sa'd gördi ki zaħmı kavīdūr, elin du'ā'ya qaldurup eyitdi, 'İlāhī, eger peygamberüñ ile küffāruñ cengi daḫı bāḳī ise baña mühlet vir, cān u baş ile dürüşeyüm. Eger qalmadı ise baña şehādet naşīb eyle. Bu ok yarası şehādetime sebep olsun. Lākin baña ol deñlü mühlet vir ki benī Qurayzadan intikām alam.'" Anuñ ile benī Qurayza mābeyninde düstluḳ var idi. Eydürler ki ol ḥalde cerāḥatinden qan dıñdı. Baḳıyye kışşası 'anḳarīb [S 344^b] beyān olunur, *inşā'allāhu te'ālā*.

Bir Vāḳı'a Daḫı

Mu'cem-i Ṭaberānīde zıkr olundu, ḥandaḳ ḡazā'sında⁴¹³³ bir cüvān var idi. Bir gün peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemden ḥānesine gitmege izin eyledi. Ve müsellaḥ evine toḡrı gitdi. Yolda ḥātūnını gördi ki erler ile⁴¹³⁴ tırrur, anı nīze ile urmaḳ qaşd itdi. Ol za'īfe eyitdi, 'Bir sā'at şabr eyle. Eliñ çek ve eve var, tā göresin ne vardur.' Cüvān evine vardı. Gördi ki firāşı üstinde bir yılan ḥalka olmış yatur. Nīzesiyle şaṇṇup taşra atdı. Yılan nīze başından [M 508^a] ıztırāb idüp öldi. Hemān sā'at ol cüvān daḫı cān virdi. Kimesne bilmedi ki evvel yılanmı öldi yāḥūd ol cüvānmı helāk oldı. Bunı ḥazrete 'arz itdiler. Buyurdı ki 'Şāḥibiñüz için maḡfiret taleb eyleñ.' Andan buyurdı ki 'Medīnede cinnīlerden bir cemā'at īmāna gelmişlerdür. Eger bunuñ gibi bir nesne göresiz, üç güne dek aña ta'arruḫ itmeñ. Andan soñra qatl idüñ, şeytāndur' didi.

Bir Vāḳı'a Daḫı

Cābirüñ ziyāfetinde vāḳı' olan mu'cizedür. Cābirden raḍıyallāhu 'anh rivāyet olunur, "Ḥandaḳ günü peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ol zāhir olan büyük taş ufadur iken külünk urmaḡa elin qaldurur iken gördüm ki mübārek qarnına üç taş

⁴¹³² ḥayyān bini'l-'arefe: Kaynaklarda "ḥıbbān bin 'araḳa" olarak geçer.

⁴¹³³ ḡazā'sında: qazā'sında **M**

⁴¹³⁴ erler ile: **M**'de yok

bağlamış, üç gün yimek yimemek nişanıdır. Andan hâtırına teşvîş düşdi. Murâd itdüm ki hâzret için ta‘âm tedârik idüp hafıyyen da‘vet ideyüm. Eger birkaç kimesne bile da‘vet iderse cā’izdür. Evde bir buzağı var idi. Anı zebh itdüm. Ve ehl-i beytime eyitdüm, bir ölçek arpa un ile ekmek için. Andan gizlüce hâzreti da‘vet idüp, ‘Faķīrūñ hānesin teşrīfin buyurasız’ diyü recā’ itdüm. Buyurdi ki ‘Ta‘âm ne deñlüdür.’ Māhazar beyân itdüm. ‘Keşir ve tayyib’ didi. Buyurdi ki ‘Var hâtūnuña ısmarla ki çömlegi âteşden indirmesün, tã ben varmayınca. Ve ekmeği dağı furūna komasın, tã ben hâzır olam.’” Andan ehl-i handaķe nidā’ itdi ki ‘Cābir sizūñ için ta‘âm itmiş. Dilek ider ki cümleñüz hâzır olasız.’ Cābir rađıyallāhu ‘anh evine varup hâtūnına eyitdi, ‘Nice olur hāl. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cümle ehl-i handaķı da‘vet itdi. İşte geldiler.’ Hâtūn eyitdi, ‘Ta‘âm ne deñlü idüğün didüğümü didiñ mi.’ didi. ‘na‘m’ didi. Ol eyitdi, ‘Allāh resūli a‘lamdur.’” Andan hâzret hānemize⁴¹³⁵ geldi. Ve çömlek ve hamir yanına gelüp mübârek ağızı yarından her birine hāl itdi. Andan Allāhu te‘ālādan bereket taleb itdi. Andan buyurdi, ekmeği bişürdüm ve tennürdan çıkardum. Buyurdi ki ‘Kāseye ekmeği toğra ve şürbā ile eti karışık üzerine dök. Ve eriñe eyit ki [M 508^b] ehl-i handaķı onar onar getürsün. Toyınca yisünler ve toyan kalksun. On kimesne dağı gelsün.’ Tamām biñ kimesne toyınca yidiler. Andan baña eyitdi, ‘Ekmegüñ ve şürbānuñ üstini ört.’ Örtüdüm. Tennürüñ başına vardum, gördüm ki ekmek ile toptolu idi. Habibullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem işaretiyle biz dağı yidik. Peyğamber hānemizden gitdi. Ta‘āmı koñşılarımıza dağı üleşdirdik, tükenmedi.” Bu mu‘cizei nice tarīķ ile rivāyet itmişlerdür. Ammā muḥaddişin katında bu eşher rivāyetdür.

Bir Vāķı‘a Dağı

Cümle-i mu‘cizātdan Bişir⁴¹³⁶ bin Sa‘d kıızı eydür, "Handaķ eyyāmında vālidem Binti Revāha baña bir avuc ḥurmā viridi. Babam ile ḥālama iletdüm, tã kim kuşluk ta‘āmı ideler. [S 345^a] Ben anları taleb iderken resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nazarı baña duş oldu. Baña eyitdi, ‘Kızcağızım, gel’ didi. Vardum. Suāl itdi ki ‘Senüñle ne vardur.’ Ben eyitdüm, ‘Biraz ḥurmā, babam için iletürem.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübârek elin uzatdı. Ḥurmāyı avucına dökdüm. Andan emr itdi, bir cāme döşediler. Andan ol ḥurmāyı üstüne koyup cāmei devşürdi. Andan nidā’ itdürdi, cümle handaķ gelsünler. Her kişi gelüp istediği deñlü ḥurmā yidi ve dönüp gider idi. Cümlesi

⁴¹³⁵ Burada birinci ağızdan anlatıcı, Cabir’den hanımına geçmiştir.

⁴¹³⁶ bişir: Kaynaklarda "beşir" olarak geçer.

kifāyetleri deñlü yidiler. Dağı ħurmā cāmede dökölmiş gibi tıururdu." Ve bu muĸarrerdür ki ol ĸazā'da zāhir olan mu'cizāt ĸadd ü ĸaşrdan ĸāricdür.

Ammā müddet-i muĸāşara. Ba'zılar eydür yigirmi gün idi. Ba'zılar yigirmi dört ve ba'zılar yigirmi toĸuz gündür dimişler. Andan perākende oldılar. Bu ĸazā'da altı nefer kimesne enşārdan şehīd oldılar, Sa'd bin Mu'āz Enes bin Evs 'Abdullāh bin Sehl Tufeyl bin en-Nu'mān Ka'b bin Zeyd. Bu beşüñ isimleri siyerde zıkr olundu. Müşriklerden üç kimesne helāk oldu, 'Amr bin 'Abdūd Nevfel bin 'Abdillāh-ı Maĸzūmī. Ve 'Oşmān bin Münebbih, ki benī 'Abdu'd-Dārdan idi, oĸ toĸunup Mekkeye vardıkda zahımdan helāk olup [M 509^a] cehenneme gitdi.

Bir Vākı'a Dağı

Beşinci senede zıhūr itdi. ĸazve-i benī ĸurayza idi. Ehl-i siyer ve 'ulemā'-yı ĸadīş raĸimehumullāh şöyle buyurdılar ki çün kim ol tā'ife Allāhu te'ālānuñ 'ināyetiyle maĸzūl ü maĸhūr dönüp gitdiler. Peyĸamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ferāğ-ı ĸātır ile ve 'izzet ü sa'ādet ile Medīneye vardılar. Ve aşĸāb rađıyallāhu 'anhum menzillerine varup silāĸların çıkadılar. 'Āişe rađıyallāhu 'anhā eydür, "ĸāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem benüm ĸāneme gelüp ĸubārdan mübārek gevidesin yuduĸ. Nāğāh taşradan bir şaĸış gelüp selām virdi. Resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'ale't-ta'cīl taşra gitdi. Ben 'akabından ĸapuya vardum. Gördüm Dıĸyetü'l-Kelbī bir deveye süvār olmış. Üzerinde ĸubār geldi. Peyĸamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ridā'sıyla anuñ ĸubārın pāk itdi. Ol kimesne ĸāzrete birĸaç nesne söyledi. Çün içeri girdi, buyurdi ki 'Bu Cebrā'īl 'aleyhi's-selām idi.'" İbni 'Abbās rađıyallāhu 'anhumā rivāyet ider, Fātıma rađıyallāhu 'anhānuñ ĸanesinde idi. ĸusl olunduĸdan soñra yatsu namāzın ĸıldı. Ve micmer taleb idüp buĸūrlandı. Cebrā'īl 'aleyhi's-selām geldi, istebrāĸdan beyāz şarık başında bir deveye süvār olmış idi. Eyitdi, 'Yā Muĸammed, Allāhu te'ālā seni 'afv itsün. Silāĸıñ çıkardıñ, henüz melā'ike silāĸların çıkardılar. 'Ale't-ta'cīl ĸalk, silāĸıñ gey ve benī ĸurayza cānibine teveccüh eyle. Vallāhi ben varup ol ĸal'anuñ ĸapusını döĸüp şöyle ĸurd idem ki bir yumurdaı taşā ursañ nice olursa öyle ideyüm.' Peyĸamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Bilāle emr itdi, tā kim Medīnede nidā' ide ki 'yā ĸaylallāh irkebū⁴¹³⁷'. 'Süvār oluñ, semī' ve muṭī' olanlar. Aĸşām namāzın benī ĸurayzada edā' itsünler.' İmām 'Alīye rađıyallāhu 'anha 'alemi virdi. Ve ilerüye irsāl itdi. Ve kendüsi zırhın ve toĸasın geyüp ĸılıcın

⁴¹³⁷ irkebū: M ve S'de yoktur. Tercümesinden noksanlık anlaşıp bu ifadenin bazı nüshalarda bulunduğı saptanmıştır.

kuşandı. Ve siperin ve nîzesin alup tîf⁴¹³⁸ nām atına süvār oldu. [S 345^b] Ve iki at yedek idi. Ve ‘Abdullāh bin [M 509^b] Mektūmı Medīnede ḥalīfe kodı. ‘Alī raḍıyallāhu ‘anhuñ ardınca şağında Ebū Bekir-i Şıddīk ve şolında ‘Ömer ibni’l-Ḥaṭṭāb raḍıyallāhu ‘anhā ve sāir şahābe rıdvānu ‘aleyhim ecma‘īn mühimmlerin görüp ḥazretüñ öñince muḥācirīn ve enşāruñ uluları yürüdiler. Ve Ḥālīd ve Bilālūñ karındaşı eline nışf nīze alup ḥabībullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem atı öñince revān oldılar. Üç biñe qarīb ‘asker idi. Ve otuz altı at var idi. Benī Neccār kabīlesine qarīb olıcağ gördiler ki anlar silāhların geyüp şaff düzüp muntazır olmışlar. Ḥazret suāl itdi ki ‘Size kim emr itdi, silāhıñuz geyüp ḥazır olasız.’ Anlar eyitdiler, ‘Dıhyetü’l-Kelbī didi.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Ol Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām idi. Gitdi ki anlaruñ hışārlarına zelzele bırağa.’ Aḥşam namāzı ile yatsu namāzı mābeyninde benī Kurayzanuñ hışārına geldiler. Aşḥābuñ ba‘zısı aḥşam namāzın yolda edā’ itdiler. Vaktini ri‘āyet itdiler. Ve ba‘zılar emre imtişālen isti‘cāl idüp aḥşamı benī Kurayzada kazā’ itdiler. İki ṭā’ife bile ‘itāba ve levme müsteḥak olmadı.

Naql olunur ki imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh hışāra qarīb olıcağ bir kimesne hışār üzerinden anı gördi. Feryād itdi ki ‘‘Amr bin ‘Abdūdī katl iden geldi.’ Ben eyitdüm, ‘el-ḥamdulillāhi te‘ālā islāmı ızḥār idüp şirki kam’ itdi. Naql olunur ki ḥazret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh ‘alemi hışār dibine dikicek küffār⁴¹³⁹ ḥazret-i peygamberi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem sebb ü şetm itmege dil uzatdılar. Ḥazret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh ‘alemi Qatādeye ışmarlayup kendüsi ḥabībullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ qarşusına vardı. Ve didi ki ‘Yā resūlallāh, hışār yanına var. Yakīn oldı ki Allāhu te‘ālā anları rüsvāy ider.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Sen anlardan bir nesne mi işitdiñ.’ ‘Alī eyitdi, ‘belī.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Beni göricek bunuñ gibi sözi söylemege kâdir olmazlar.’ Çün hışāra qarīb [M 510^a] oldı, buyurdi ki ‘Yā meymūn ve ḥınzır karındaşları, Allāhu te‘ālānuñ ve resūlinuñ emrine nāzil oluñ.’ Ve bir rivāyetde buyurdi ki ‘Yırağ oluñ, Allāhu te‘ālā sizi rahmetinden ırağ eyleye.’ Cühūdlar eyitdiler, ‘Yā Eba’l-Qāsım, sen cehül u feḥḥāş degil idiñ. Faḥş senden şādır olmağ şimdiki ḥālde ‘acebdür.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu sözden gāyet ḥicāb idüp döndi. Ḥattā ḥicābından elindeki yarım nīze düşdi. Ve arḳalarından ridā’ daḥı yere indi. Naql olunur ki Üseyd bin Ḥudayr benī Kurayza yahūdīlerine ḥiṭāb idüp eyitdi, ‘Ey Allāhu te‘ālā düşmanları, biz bu hışārdan gitmezüz, tā siz acılıktan helāk olmayınca. Ve şimdi siz bir delüğe girmişsiz, dilküye beñzersiz. Baş çıkarmağa kâdir degilsiz.’ Yahūd eyitdi, ‘Ey Üseyd, biz Ḥazrecīleruñ düstlarıyuz. Sizden bunu ümīd itmez idik.’ Üseyd eyitdi, ‘Bizüm sizüñle ne düstluğumuz ve ne maḥabbetimiz

⁴¹³⁸ tîf: Kaynaklarda "tırıf" olarak geçer.

⁴¹³⁹ küffār: M’de yok

vardur. İslām anları kat' itmişdür.' Andan peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Sa'd-ı Vakkāşa emr itdi. Anların cānibine aḥşama ok atdı. Tā kim dönmege izin oldı, menzillerine geldiler. Bu üslub üzre on beş gün, bir kavle yigirmi beş gün, muḥāşara eylediler. Sa'd bin Vakkāş raḍıyallāhu 'anh eydür, "Bu eyyāmda birer ḥurmāyla geçinürdük. Sa'd bin 'Ubāde develerine ḥurmā yükledüp bize [S 346^a] irsāl iderdi. Ve peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Ḥurmā gökcek ta'āmdur.'"

Naql olunur ki muḥāşara uzayıcak Haḳḳ te'ālā ol yahūdün ḳalblerine ḥavf düşdi. Cengden el çeküp Nebbāş bin Ḳaysı peygambere irsāl itdiler ki 'Beni'n-Naḍīr gibi bizüm ḳanımızı yere dökmeñ. 'İyālimüz ile develerimizi virün, götürdüğü gibi esbābımız ve silāḥlarımız alup ḡayrı şey' alalum, gidelüm.' Ḥazret rāzī olmadı. Girü haber gönderdi, anlar daḡı tekrār ādem göndürüp, 'Hemān evlādımızuñ ve ehlimizüñ eline yapışup bir ḡayrı şey' istemezüz.' Yine ḥazret rāzī olmadı. 'Elbette benüm [M 510^b] ḥükmime nāzil oluñ' didi. Nebbāş bu haberi anlara didi. Anlar daḡı müteḥayyir oldılar. Ka'b bin Esed, ki ol ḳavmüñ re'īsı idi, benī Ḳurayza büyüklerin cem' itdi. Ve Ḥuyayy bin Aḥṭab ki naḳz-ı 'ahd iden ol idi ve anlar ile ḥışārda bile idi, ol daḡı rāzī olmadı. Andan Ka'b anlara ḥitāb idüp eyitdi, 'Ey ma'şer-i yahūd, Allāḥ ḥaḳḳıçün siz cümleñüz bilürsiz ki Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem Allāhu te'ālānuñ resūlidür. Lākin siz ve biz ḥasedden īmān getürmezüz. Şimdi üç nesnenüñ biriyle 'amel idesiz. Yā bildiğñüz ile 'amel idüp müselmān olursız. Aña tābi' olup emvāl ü evlādıñuz ḥalāş idersiz⁴¹⁴⁰. Ve nefsiñüz ḥalāş idüp dünyāda ve āḫiretde belā'dan ḥıfz idersiz⁴¹⁴¹.' Yahūd eyitdi, 'Biz dīnimizi terk idüp Tevrāt üzerine bir ḡayrı kitāb ihtiyār itmezüz.' Ka'b eyitdi, 'Çün bunu ihtiyār itmezsiz, gelüñ evlād u 'iyālimizi cümle ḳatlı idelüm. Ve ḥışārdan çıkup cān u baş ile ceng idelüm. Eger maḡlūb olursak ehl ü 'iyālimiz zilletde ḳalmazlar ve esīr olmazlar. Ve eger ḡālib olursak ehl ü 'iyāl bulunur.' Anlar eyitdiler, 'Bir alay bīḡünāḥ ḳavmi kendü elimüz ile öldürmek revā degildür. Ve evlād u 'iyāl öldükden soñra biz ḥayātda olmaḳda ne lezzet vardur.' Ka'b eyitdi, 'Gelüñ bu gice sebt gicesidür. Anlar bizden ḡāfillerdür. Ḥışārdan çıkup şebḥun idelüm. Cā'iz ki furşat bulavuz.' Yahūd eyitdi, 'Bu gicenüñ ḥürmetini terk cā'iz degildür. Bizden evvel buña iḳdām idenler mesh oldılar. Biz daḡı belā'ya giriftār olmadan ḳorḳaruz.' Pes tamām ḥayret ḡalebe idüp āḫir Ebū Lübābe bin 'Abdi'l-Münzir, ki Evs ḳabīlesinden idi ve anlar ile düst idi ve mābeynlerinde 'ahd vāḳi' olmuş idi, peygamberden şallallāhu 'aleyhi ve sellemden anı ṭaleb itdiler ki anuñla meşveret ideler didi. Ebū Lübābe ḥışāra girdi. Yahūd evlād u 'iyālin cem' idüp şiddetden ü miḥnetden

⁴¹⁴⁰ yā bildiğñüz ile 'amel idüp müselmān olursız aña tābi' olup emvāl ü evlādıñuz ḥalāş idersiz: M'de yok

⁴¹⁴¹ ḥıfz idersiz: M'de yok

şikâyet itdiler, tâ kim Ebû Lübâbeye terahhüm geldi. Ve aña eyitdiler, ‘Ne dirsin, Muhammedüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hükmine nâzil olalum mı.’ [M 511^a] ‘Oluñ’ didi. Ammâ eliyle boğazına işâret itdi ki ya’nî sizi katl ider. Ebû Lübâbe eydür, "Ol sâ‘at böyle itdüğüme peşimân oldum ve istiğfâr itdüm. Ka‘b eyitdi, ‘Saña noldı.’ ‘Allâhu te‘âlâya ve resûline hıyânet itdüm’ didüm. Hışârdan inüp ağlamağa başladum. Yaş gözümden revân olup hicâbımdan hazret-i peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve selleme mülâkât itmeden Medîneye vardum. Ve Ümmü Seleme radıyallâhu ‘anhânuñ kapısı öninde olan mescidüñ bir direğine kendümi bağladum. Ve eyitdüm, beni andan çözmeyeler, [S 346^b] illâ namâz vaktinde tâ hazret-i rabbü’l-‘izzet celle zikruhu tevbemi kabûl idinceye dek."

Eydürler ki bir nice gün Ebû Lübâbe bağlı tırdı. Kızı hurmâ getürüp ağızına kordı. Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol hâle muṭṭali‘ olıcak buyurdi ki ‘Eger evvel baña geleydi anı Allâhu te‘âlâdan dilek iderdüm yarlıgaya. Şimdi çaḳ vahy gelüp tevbesi kabûl olduğuna izin olmayınca anı çözmezem’ didi. Rivâyet olunur ki on beş günden soñra Ebû Lübâbenüñ tevbesi kabûl olduğuna vahiy vârid oldı. Çün benî Qurayza yahûdîleri muṣṭarr oldılar, bi’z-żarûrî peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ hükmine nâzil oldılar. Buyurdi ki Muhammed bin Seleme anlaruñ erlerin muḥkem bağlayalar. Ve ‘Abdullâh bin Selâm anlaruñ ve evlâd u mâlların ve silâhların zabṭ eyleye. Ol hışârdâ biñ beş yüz kılıc ve üç yüz cübbe ve beş yüz siper ve esbâb u emti‘a ve deve ve koyun gâyet ile çoğıdi. Bu eşnâ‘da Evsüñ a‘yân u eşrâfi gelüp peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve selleme eyitdiler, ‘Sen mazhar-ı luṭf u iḥsân ve menba‘-ı kerem ü imtinânsın. Benî Kaynuḳâ‘ ‘Abdullâh bin Übeyyüñ hulefâ’sıyla anuñ hâtırıçün yedi yüz kimesne, ki dört yüzi zırhpüş idi, bağışladık. Benî Qurayza ki ‘ahdlerini sıdıklarına peşimân oldılar. Sen anlaruñ kanını bize bağışla’ didiler. Hazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem aṣlâ cevâb virmedi. Çün kim bunlar talebde mübâlağa itdiler, peygamber şallallâhu [M 511^b] ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘Râzî misiz ki sizden biri anlaruñ ḥaḳḳında ḥükm ide.’ ‘Râzîyüz’ didiler. Buyurdi ki Sa‘d bin Mu‘âzı getüreler, ‘Her ne ḥükm iderse anuñla ‘amel idelüm.’ Ol Medînede idi. Zaḥmından ötüri ḳalmış idi. Âdemler irsâl itdiler. Bir merkebe bindürüp resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem cānibine teveccüh itdiler. Daḫı meclise gelmeden Evsden bir tâ‘ife aña eyitdiler, ‘Yâ Ebâ ‘Amr, resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem benî Qurayzanuñ ḥükmini saña ḥavâle itdi. Ve anlar senüñ hulefâ’ndur. Nice yerlerde saña mu‘âvenet itmişlerdür. Şimdi senden ḡayrı kimesneden ümîdleri ḳalmadı. Senden dilerler ki anlaruñ ḥaḳḳında merḥamet ü şefḳat idüp ḳatlden ḥalâş idesin. Nitekim benî Kaynuḳâ‘ı İbni Übeyy ḥalâş idüp sa‘yı kabûl oldı. Sen daḫı eyü nām ḳazanasın.’ Her ne deñlü Evsîler

söyledi, Sa'd cevāb virmedi. Çün kim ilhāhları hadd-i i'tidālden geçdi, 'Şimdi anuñ zamānı degildür' didi. Sa'da çok melāmet idüp andan ümīdi kesdiler ve bildiler ki cümlesini katle hüküm ider.

Sa'd çün kim meclis-i resūlullāha yakın geldi, mübārek yüzini kavme idüp, 'Seyyidiñüz geldi, kalkuñ' didi. Benī Abdi'l-Eşhelden ki Sa'duñ kavmi idi, anı merkebden indürdiler. Oturdu, Evsden bir fırka söze başladılar. Didiler ki 'Yā Sa'd, benī Qurayzanuñ hükmini saña tefvīz itdik. Ol cemā'atūñ hūkūkı senūñ ma'lūmuñdur. Ve anlaruñ haqqında şefkat ü merhameti terk itme.' Sa'd rađıyallāhu 'anh eyitdi Evsilere, 'Allāhu te'ālānuñ 'ahdi sizūñ üzeriñüze olsun ki ben her ne hüküm idersem bunlaruñ haqqında rāzī olup muhālefeti cā'iz görmeyesiz.' Anlar eyitdi, 'Öyle olsun.' Andan hazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem teveccüh idüp, 'Cümle bunda olanlar benüm hükümüne bu kažiyyede rāzī midür' didi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi [S 347^a] ve sellem buyurdu ki 'Sen her ne ki dilerseñ hüküm oldur.' Sa'd eyitdi, 'Benüm hükümim oldur ki bunlaruñ [M 512^a] erkeklerini katl idüp dişilerini ve evlād-ı şıgārını esir idüp cümle neleri var ise müselmānlar mābeyninde kısmet oluna' Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki 'Yā Sa'd, anlaruñ haqqında bir hüküm itdiñ ki Haqq te'ālā celle ve 'alā' yedi kat gökden yukarı böyle, hüküm-i Haqq te'ālānuñ izni budur.' Andan buyurdu, ol yahūdīleri getirüp ellerin boyunlarına bağlayup Medīneye ileter. Üsāme bin Zeyd sarāyında habs idiler. Ve 'avratların ve oğulancıkların Remle binti'l-Hāriş evinde hıfz ideler. Ol benī Neccārdan bir hātūn idi. Ve nice yük hūrmā ol esirlere gönderdi. Elleri bağlu olmağla yüzleri üzerine yatup hūrmāyı yerler idi. Ve ol gice ki sabāh anlar katl olunsa gerekdür. İrteye⁴¹⁴² dek Tevrāt okuyup birbirine, 'Şabr idüñ' diyü vaşıyyet itdiler. Şabāh hazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki bir münāsib yerde handağ kazdılar. 'Alī ve Zübeyr rađıyallāhu 'anhumā emr olundu. Fevc fevc Üsāmenūñ evinden boyunların urdılar. Tā kim kanları handağa revān oldu. Çün kim Huyayy bin Ahtabı eli bağlu hazretūñ önüne getürdiler, buyurdu, 'Yā 'aduvvallāh, Haqq te'ālā seni 'ākıbet baña esir idüp hükümüñi baña virdi.' Ol la'īn eyitdi, 'Ben nefsimi saña 'adāvetde levīm itmezem. Haqq te'ālā 'izzetini istedüğine 'izzet virür. Ben Allāhu te'ālādan istedüm ki saña zafer bulam, Allāhu te'ālā saña virdi. Benī İsrā'īl böyle belā'lara çok mübtelā olmışdur.' Hazret-i 'Alī rađıyallāhu rađıyallāhu 'anh Huyayyı katl itmek kaşd idicek eyitdi, 'Luţf eyle, esbābımı çıkarma' diyüp boyunun uzatdı. Zū'l-fikār ile bir darbede çalup esfel-i sāfilīne götürdi. Andan Ka'b bin Esedi eli bağlu getürdiler. Hazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu

⁴¹⁴² irteye: evine M

ki 'Ey İbni Esed, niçün İbni Havāsuñ kelāmından naşihat almadıñuz ki size eyitdi [M 512^b] benüm selāmımı aña yetiştirüñ.' Ka'b eyitdi, 'Yā Eba'l-Kāsım, Tevrāt hakkıçün eger yahūduñ serzenişinden üşenmesem, ki kılıc havfindan müselmān oldı, saña taşdıķ idüp ittibā' iderdüm. Lākin def'-i 'ār içün yahūdiyyetden dönmezem.' Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem emr itdi, anı daķı olbirlerine mülhak itdiler. Ol iki server aķşama dek yahūdileri katl idüp aķşam olıcak meş'ale yakup baķıyyesin daķı katl itdiler. Ba'zılar eydür, anlar dört yüz nefer idi, ba'zılar altı yüz, ba'zılar yedi yüz ve ba'zılar tokuz yüz idi dimişler.

Naķl olunur ki benī Qurayza cühūdlarından, ki Zebīr bin Baķā dirler idi, Nu'ās⁴¹⁴³ cenginde Sābit bin Kays bin Şemmās zimmetinde bir hakķ işbāt itmiş idi, ol diledi ki anuñ mükāfātın ide. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve selleme ol Zebīrūñ itdügin zıkr idüp, 'Bu Zebīri baña baķışla' didi. Hāzret daķı sözün kabūl idüp, 'Baķışladum' didi. Sābit varup Zebīre beşāret itdi. [S 347^b] Zebīr eyitdi, 'Kişi evlādından cūdā olıcak hayātdan ne hāzz ider.' Sābit varup hāzret-i peygamberden evlādın daķı dilek eyledi. Anları daķı baķışladı. Zebīr eyitdi, 'Evlād u 'iyāl faķīr olan kimesneye belā' vü nekāldür. Ben hābbeye muhtāc iken evlādımuñ ve 'iyālimüñ levāzımını görmek nice mümkün olur.' Sābit bu sözi 'arz idicek hāzret anuñ emvālını virmege emr itdi. Sābit Zübeyre beşāret itdi. Ol eyitdi, 'Şol kimesne ki anuñ cemālını görmek ile qalb mesrūr olur idi.' Ya'nī Ka'b bin Esed. Sābit eyitdi, 'Katl olundu.' Zebīr eyitdi, 'Halkı cenge kanduran ve vaķt-i ihtiyācda fuķarā'ya ta'ām viren nice oldı.' Ya'nī Huyayy ibni Aķţāb. 'Ol daķı katl olundu.' Zebīr eyitdi, 'Tedbīr ile 'askerler sıyan ve her müşkil işi def' iden Nebbāş bin Kays nice oldı.' Sābit eyitdi, 'Katl olundu.' Ve benī Qurayzanuñ 'ulemā' vü aķbārın [M 513^a] suāl idüp cümlesinüñ katl olunduķını işidicek eyitdi, 'Ey Sābit, kişi aşhābdan ayrılmak ölmekden daķı güçdür. Ol hakķı Sābit ri'āyet⁴¹⁴⁴ itmek murādıñ ise şol yanında olan keskin kılıc ile beni yārānıma ulaşıdur.' Sābit bu deñlü kelāmdan ğāyet ile āşufte oldı. Fi'l-hāl murādına işāl idüp anı daķı cehenneme yoldaşlarına mülhak itdi. Rivāyet olunur ki Sābit raķıyallāhu 'anh Zebīre teslīm itdi, ol daķı anı katl itdi.

Naķl olunur ki hāzret-i 'Alī ve Zebīr raķıyallāhu 'anhumā yahūduñ katlinden ferāġat idüp tamām idicek Sa'duñ cerāķatı kanı aķmaġa başladı. Hālet-i nez'e gelicek sultān-ı enbiyā' şallallāhu 'aleyhi ve sellem başını mübārek dizi üzerine aldı. Ve eyitdi, 'İlāhī, Sa'd senüñ yoluñda zahmetler çekdi. Ve resūlüñe taşdıķ itdi. Ve zimmetinde olan hūķūk-ı islāmı edā' itdi. Pes anuñ rūķını aķsen vechle ki dūstlarıñuñ rūķını kabz idersin,

⁴¹⁴³ nu'ās: Kaynaklarda "bu'ās" olarak geçer.

⁴¹⁴⁴ ri'āyet: M'de yok

ancılayın kabz eyle.’ Sa’d resûlullâhuñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem âvâzın işidicek gözin açdı. ‘*es-selâmu ‘aleyke yâ rasûlallâh*’ didi. Ve, ‘Şehâdet iderem ki sen Allâhuñ resûlisin. Ve lâzım olan teblîğî edâ itdiñ.’ Andan mübârek dizinden başını kıaldurup ‘özür diledi. Ve hâzreti şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi menziline gönderdi. Andan rûhını rabbü’l-‘izzete teslîm idüp şehd-i şehâdeti nûş itdi. Bir sâ’atden soñra Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm gelüp istebrâkıdan bir ‘imâme şarınmış. Eyitdi, ‘Ey Muḥammed, aşḥâbıñdan kimdür vefât iden ki gökler kıapuları andan ötüri açıldı ve ‘arş zelzeleye geldi.’ Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Sa’duñ yanına âdem gönderdi, vefât itmiş buldılar. Varup techîz ü tekfînin itdi. Ve anı Baķî’e cānibine götürdiler. Aşḥâb suâl itdi ki ‘Yâ resûlallâh, Sa’d cüşşeli âdem idi. Biz anuñ cenâzesin ḥafîf gördük.’ Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Ben gördüm. Melâ’ike anuñ cenâzesin [M 513^b] gelüp bile getürürler.’

Naḳl olunur ki ‘Âişeden rağıyallâhu ‘anhâ, eydür, "Benî Kırayza ‘avratlarından bir kimesne benüm yanımda idi. Ğâyet şâd u mesrûr u ḥandân idi. Ol ‘avratuñ adın çağırdı ve, ‘Kandesin’ didi. Ol eyitdi, ‘Bundayum’ [S 348^a] didi. Sevinürek kıalkdı. Ve eyitdi, ‘Beni öldürmege da’vet iderler.’ Ben eyitdüm, ‘‘Avratları öldürmege destûr yoḳdur. Seni niçün öldürürler.’ Ol eyitdi, ‘Benî Kırayzadan ben erümle kemâl maḥabbetde idik. Çün beni Kırayza muḥâşara itdiler, erim eyitdi, eger Muḥammed şallallâhu ‘aleyhi ve sellem eli bize irişür ise erleri kıatl iderler ve ‘avratları esîr eylerler. Ben eyitdüm, ḥayf ki eyyâm-ı vişâl tîz tamâm olsa gerekdür. Baña sensiz dünyâda ḥayât gerekmez. Erim eyitdi, eger sözüñde şâdıḳ iseñ Zübeyr bin Bâṭâuñ dîvârı dibinde müselmânlar gölgelenürler, bir degirmen taşıını anlaruñ başına yuvala. Belki biri helâk ola seni daḥı anuñ yerine kışâşı içün kıatl ideler. Ben varup ol taşı yuvalayup üzerlerine atdum. Müselmânlar kaçdılar. Taş Ḥaddâd⁴¹⁴⁵ ibni Süveyde irişdi, kıatl olundı. Beni daḥı anuñ kışâşı içün taleb iderler.’” ‘Âişe rağıyallâhu ‘anhâ eydür, "Nice müddetdür ki ol ‘avratuñ beşâşetini unutmazam ki kıatl olunmağa böyle sevinür idi."

Getürdiler ki benî Kırayza yahûdîlerini kıatl idicek mâllarını kıismet itdiler. Ata iki sehm ve âdeme bir sehm virildi, süvâre üç sehm virildi. Ve ḥumus kııkardılar, cāriyelerden. Reyḥâne binti ‘Amrı ḥâşşa-i peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve selleme muḳarrer kıılındı. Melik yemîni ile mutaşarrıf olup ol taleb itdi ki âzâd idüp nikâḥ eyleye. Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Ol baña âsânrekdür.’ Öyle itdi. Rivâyet olunur ki ol esîrlerden bir nicesin Necd kıabîlesine gönderdi. Şatup bahâsı ile at ve silâḥ

⁴¹⁴⁵ ḥaddâd: Kaynaklarda "ḥallâd" olarak geçer.

alup Һazret-i Һallallāhu ‘aleyhi ve sellem getürdiler. Bir rivāyetde ba‘zısın [M 514^a] Һazret-i ‘Osmāna ve ba‘zısın ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avfa Һatdılar.

Bir Vākı‘a Daḥı

Ol senede daḥı Ebū Süfyān Һazve-i Һandaḳdan mürāca‘at itdikden soñra bir gün Һavminüñ ortasında oturmuş idi. Һavmine teveccüh idüp eyitdi, ‘Hiçbir kimesne yok mıdır ki varup Muḥammedden bizüm intikāmımız ala. Bāzārlarda tenḥa gezüp teblīğ-i risālet ider. Düstı ve düşmanı fark itmez.’ Bir A‘rābi bu sözi işidüp Ebū Süfyānuñ tenḥasına vardı. Ve eyitdi, ‘Eger bizüm mühimmimizi göresin bu maşlahatı edā’ ideyüm. Ve hem yolu güzel bilürem. Ve hem keskin Һançerim vardur, kimesneden aşlā Һavfım yokdur.’ Ebū Süfyān anuñ Һatırın Һoş idüp kifāyetin ve yol mühimmātın gördi. Ve bir deve alup aña teslīm itdi. Ve bu Һuşuşı iḥfā’ itmege vaşıyyet itdi. A‘rābi gice ile Mekke-i mükerrmeden çıkup az müddetde Medīneye irişdi. Suāl itdi ki ‘Peygamber Һallallāhu ‘aleyhi ve sellem Һande.’ ‘Beni ‘Abdu’l-Eşhel Һabilesindedür’ didiler. Devesin zabt idüp piyāde Һazretüñ talebine gitdi. Resūlullāh Һallallāhu ‘aleyhi ve sellem Һabilenüñ mescidinde naşīḥat buyurur idi. Irakdan mübārek gözi duş oldu. Buyurdi ki ‘Bu şahışda Һadr fikri vardur. Ammā Allāhu te‘ālānuñ celle zikruhu ve āmme ‘ale’l-‘ālemīn iḥsānuḥu ve birruḥu luṭfı benüm ile anuñ mābeyninde ḥā’il olur.’ Yakın gelüp eyitdi, ‘‘Abdu’l-Muṭṭalib oğlu mābeyniñüzde kimdür.’ Һazret-i Һallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Benüm.’ A‘rābi Һazrete ṭoğrı gitdi, keennehu bir nesne kılmak ister. Bu eşnā’da Üseyd bin Һuḍayr anı tutup giri çekdi. Ve didi, ‘İrağ ṭur resūlullāhdan ol ey bedbaḥt’ diyü elini kemerine itdi. Gördi ki elinde Һançer var ve Һaddārdur. A‘rābi Üseydüñ ayağına düşdi, ‘Ḳanımdan geçün’ diyü feryād itdi. Üseyd anı Һazretüñ yanına iletdi. Peygamber Һallallāhu [S 348^b] ‘aleyhi ve sellem aña eyitdi, ‘Ey A‘rābi, ṭoğrı söyle kimsin. Saña ṭoğrı sözden Һayrı fā’ide virmez. Eger kızb iderseñ Allāhu te‘ālā senüñ fikriñi baña bildürmişdür.’ A‘rābi emān dileyüp şüret-i ḥālī didi. Һazret-i Һallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, anı ḥabs itdiler. İrtesi [M 514^b] yine yanına getürüp buyurdi, ‘Saña emān virdüm, Һande dilerseñ var git. Lākin saña bu efḍal bir nesne delālet ideyüm.’ A‘rābi eyitdi, ‘Nedür.’ Peygamber Һallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Allāhuñ birliğine ve benüm risāletime şehādet idesin.’ A‘rābi hemāndem, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enneke rasūlullāh’ didi. Andan eyitdi, ‘Yā resūlallāh, hergiz kimesneden Һavf itmiş degilüm. Seni gördükde ‘aqlım zāil oldu. Ve Һatırımda olana muṭṭalī’ olduñ ki benümle Ebū Süfyāndan Һayrı kimesne buña muṭṭalī’ degil idi. Ve bildüm ki sen Allāhu te‘ālānuñ ḥıfzındasın. Ve Ebū Süfyānuñ ḥizbi ḥizbü’ş-şeytāndur.’ Bir nice gün Һazretüñ Һallallāhu

‘aleyhi ve sellem meclisine mülâzemet idüp izin taleb itdi. Ve gidüp artuk hâli ma‘lûm olmadı. Böyle bir vaz‘ şâdır olıcağ Ebû Süfyândan h^vâce-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘Amr ibni Ümeyye-i Dâmrî ve Seleme ibni Esleme emr itdi, Mekkeye varup eger fırsat bulursa Ebû Süfyânı katl ideler. Anlar dahı Hareme vâşıl olup tavâf iderken bir câriye anları bilüp feryâd itdi ki ‘Ey ehl-i Mekke, gâfil olmañ, bu ‘Amr bin Ümeyye-i Dâmrîdür.’ Halk bunları bilicek ikisi biribirinden ayrıldılar. ‘Amr Mekkenüñ tağlarından bir şu‘bede bir mağârada gizlendi. Eslem kaçup Medîneye gitdi. ‘Amr rağıyallâhu ‘anh eydür, "Ol vakit ‘Osmân bin Mâlik öñüme geldi. Sînesine bir hancer urdum. Şöyle na‘ra urdı ki ehl-i Mekke işitdiler. Halk aña meşğûl olıcağ ben ol mağâradan çıkup bir gayrı mağârada gizlendüm. Ol mağârada bir a‘ver çübân gördüm. Koyunların kuşluk zamânında gölgeye getürüp yatdı. Ve islâma gelmem diyü birkaç beyt okudı. Ve hazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem düşünâm itdi. Şol kadar şabr itdüm ki ol mel‘ûn uyhuuya vardı. Andan yayımuñ ucunı ol la‘înüñ [M 515^a] gözine şokup şol kadar şokdum ki tâ dimâğına irişdi. Ve cân virdi. Gârdan çıkıdum. Ebû Süfyânıñ iki cäsüsü qarşuma geldi. Birini ok ile urup katl itdüm. Biri kaçdı. Andan sağ u sâlim Medîneye geldüm. Ebû Süfyân bu hâle muţtali‘ olıcağ ihtirâz üzre oldı."

Bir Vâkı‘a Dahı

Hem ol senede Bilâl bin Hâriş-i Müzenî dört yüz nefer Müzeyne kabîlesinden kimesneler ile gelüp müselmân oldılar. Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Menziliñüze varuñ. Qande olursañuz muhâcîrînde dâhîlsiz.’ Emre imtişâl idüp menzillerine rücû‘ itdiler.

Bir Vâkı‘a Dahı

‘Ubeyde ibni’l-Cerrâh seriyyesidür. Ol senenüñ zi’l-hiccesinde Ebû ‘Ubeyde ibni’l-Cerrâhı bir cemâ‘at ile Seyfü’l-Bahr cânibine irsâl buyurdı. Azukları hurmâ idi, ancak evvelde her gün bir hurmâ yerler idi. Şoñra yarım hurmâ ile kanâ‘at iderler idi. Bir müddet geçdikden şoñra işleri düşvâr oldı. Hakk te‘âlâ bir balık [S 349^a] deryâ kenârına bırağdı. Üç yüz kimesne anuñ etin şakladılar. Bir ay anuñla geçindiler. Rivâyet olunur ki Câbirden rağıyallâhu ‘anh dimişler ki ‘Ben devam ile anuñ bir egegüsü altından geçdüm.’

Rivâyetdür ki Vakıdî eydür rahmetullâh, ol seferde azuk böyle idi, Qays bin Sa‘d eyitdi, ‘Kimdür ki deveyi bize hurmâyı şata, devei bunda virüp hurmâyı Medînede virmek şartıyla.’ ‘Ömer binü’l-Hattâb rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘‘Acebdür ki bir kimesne baba mâlı ile yimege el uzadur bâhuş ki kendü bir nesneye mâlik degildür.’ Qays

h azret-i ‘Ömer ra ıyall hu ‘anha d r   t kelim t idüp eyitdi, ‘Benüm babam yayalar atlandur ve acları  oyura ben ki f  seb lill h m c hede idenler i  n ben  arz alam, ni  n ed ’ itmez.’ Pes devei iki ves   urm ya bir kimesneden  at n alup l zım oldu ca boğazladı. Ol seferden Med neye gelicek Sa’d bin ‘Ub de o ulunu  m c hid n  a  ında böyle se  a’ v  kerem itdüğine ta‘accüb idüp du‘ ’ itdi. Ve dört [M 515^b]  urm  b   esini a  a i    n itdi. Ve ol devei  atan kimesneye develerün bah sını virüp bir şaftın geyd rdi⁴¹⁴⁶. Peyğamber  allall hu ‘aleyhi ve sellem Ğays bin Sa’d bin ‘Ub den  n bu m r vvetin işidicek buyurdu ki ‘C merd  demd r Ğays ra ıyall hu te‘  l  ‘anh.’

YED NC ⁴¹⁴⁷ B B

Hicretten altıncı senede olan vek yi‘i bey n ider.

Evvelki V  ı‘a

‘Ulem ’-yi siyer ra imehumull h   yle bey n itdiler ki h azret-i  allall hu ‘aleyhi ve sellem hicret  n altıncı senesinde a   bdan bir cem ‘at Necid c nibine irs l itdi. İttif     m me bin     ni⁴¹⁴⁸ dutdılar, h azrete getürdiler. Buyurdu ki mescid  n direklerinden birine ba ladılar. Andan mescide gelüp a  a su l itdi ki ‘Sen  n  atı nda ne vardur.’ Ol eyitdi, ‘ ayır vardur. Eger beni  atl idesin    ibi  i  atl itmiş olursın. Eger in‘ m iderse    krin bilür kimesneye in‘ m idersin. Eger m l isterse  emr eyle, ne kim isterse  ma‘l m ideyüm.’ İkinci gün peyğamber  allall hu ‘aleyhi ve sellem yine su l itdi, yine evvelki cev bı virdi.    inci gün yine evvelki cev bı virdi. Andan h azret su lden    ra buyurdu ki ‘Anı  alıvir  .’   m me mescidden  ı up  usl eyledi. Andan mescide gelüp bülend  v z ile, ‘  hedu en l  il he illall h ve   hedu enne mu ammeden ras lull h’ didi. Andan eyitdi, ‘Y  res lall h, yeryüzinde senden ve  ehri nden ziy de sevmed   m yoğidi. Şimdi senden ve  ehri nden sevd   m yoğdur.’ Ve eyitdi, ‘Y  res lall h, ben Mekkeye giderdüm ‘umre getürmege. M selm nlar beni dutdılar. Şimdi emri n nedür.’ H azret-i  allall hu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Mekkeye varup ‘umre ed ’ eyleyesin.’ Ol dağı  areme gelüp ‘umrei ed ’ eyledi. Bir kimesne a  a su l itdi ki ‘  li n nice oldu.’   m me eyitdi, ‘  l ma geldüm ve türü-i  a  ı i tiy r itdüm. All h  a  ı   n   m meden bir d ne buğday size yetişmez şimdi, meger res lull h  allall hu ‘aleyhi ve sellem ic zet vire.’   m me yerine vardı ve eyitdi, [M 516^a] ‘Art   Mekkeye  alle

⁴¹⁴⁶ geydürdi: getürdi M

⁴¹⁴⁷ yedinci: M ve S’de yok. Sıraya göre yedincidir. Bazı nüshalarda geçmektedir.

⁴¹⁴⁸     n: Kaynaklarda "    l" olarak geçer.

iletmeñ.’ Kureyş gāyet ile ıztırāba düşdi. Medīneye mektüb gönderdiler. Ve peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden [S 349^b] iltimās itdiler ki Şümāmeye emr ide, anlara üslüb-ı sābık üzre ğallei göndere. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kemāl-i şefkatinden Şümāme emr itdi, Mekkeye ğalle göndere. Bu sebep ile ehl-i Mekkenen ‘usret ü қаht zāil oldu.

Bir Vākı‘a Dahı

Benī Lihyān ğazvesidür. Ehl-i siyer raḥimehumullāh şöyle beyān eylediler ki ‘Āşım bin Şābit ve Ḥubeyb bin ‘Adiyy ve yoldaşlarınıñ vākı‘ası beyān olunmış idi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlardan ötüri dā‘imā maḥzūn u perīşānhātır olur idi. Altıncı seneye dek fırsat gözedür idi ki benī Lihyāndan intikām ala ki anlarınñ müselmānlara ğadr itmişler idi. Ol senede iki yüz şahābe ile muḥācirīn ü enşārdan ol cemā‘ate müteveccih oldılar. Қаt‘-ı menāzil idüp ol mü‘minler қatl olunduğı yere irişdiler. Ve dahı ‘Āşımdan ve refiklerinden ötüri mağfıret taleb itdi. Benī Lihyān ḥazretüñ teveccühinden āġāh olup taġlar başına kaçdılar. Bir gün anda тұrdı. Eṭrāfa ādemler irsāl itdi. Çün kim ‘Usfāna irişdi, Ebū Bekiri raḍıyallāhu ‘anh, bir rivāyetde Sa‘d bin ‘Ubādei, Kürā‘ü’n-na‘īm⁴¹⁴⁹ nām mevzi‘e bir cemā‘at ile irsāl itdi, tā kim leşker-i islāmuñ şīt ü şadāsı Kureyşe irişe. Anlara tezelzül düşdi. Aşḥāb ol mevzi‘e irişdiler, aşlā bir kimesneye mülākāt itmediler. Andan dönüp ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme gelüp mülḥāk oldılar.

Büreyde raḍıyallāhu ‘anh ol seferde ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem rikābında yürür idi. Şöyle eydür ki "‘Asfāna⁴¹⁵⁰ irişdikde peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem saġa ve şola nazar idüp vālidesinüñ qabrın görüp ābdest aldı. Ve qabrüñ üzerine gelüp iki rek‘at namāz kıldı. Ağladı. Biz dahı ağladık. Andan iki rek‘at namāz dahı kıldı. Dahı yine ağladı. Biz dahı ağladık. Ol qabirden қalkup, ‘Niçün ağladıñuz’ diyü suāl [M 516^b] itdiler. ‘Sizi görüp ağladık’ uyurdi, ‘Ümmet ḥaqqında bir ‘azīm nesne zuḥūr itmek ihtimālin virdik.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Anuñçün ağladum ki bu qabir vālidemüñ qabridür. İki rek‘at namāz kılup anuñ içün mağfıret taleb itdüm. Üç def‘a mağfıret taleb itdüm, izin olmadı, aña ağladum’ didi. Andan rāḥlesin taleb idüp süvār oldu. Bir laḥzadan soñra āyet-i kerīme nāzil oldu, *mā kāne linnebiyyi vellezīne āmenū en yestaġfirū lilmušrikīn*.⁴¹⁵¹

⁴¹⁴⁹ kürā‘ü’n-na‘īm: Kaynaklarda "kürā‘ü’l-ġamīm" olarak geçer.

⁴¹⁵⁰ ‘asfān: Kaynaklarda "ebvā'" olarak geçer.

⁴¹⁵¹ et-Tevbe 9/113

Bir Vākı‘a Dahı

Ol sâlde Muḥammed bin Seleme⁴¹⁵² üç biñ süvâr ile benî Kilâbdan bir cemâ‘at üzerine irsâl itdi, Ḥarbe nām mevzi‘e varup añsızın üzerlerine ḥamle ideler. Anlar dahı gündüzin şaklanup gice ile yürürler idi. Nāgāh anlaruñ üzerine ḥamle idüp bir nicesin helāk idüp nicesi firār itdiler. Develerin ve koyunların sürüp Medīneye [S 350^a] iletdiler. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥumus iḥrāc idüp bâķīsin aşḥāba kısmet buyurdi. Eydürler ki yüz elli deve ve üç biñ koyun idi. Muḥammed bin Seleme⁴¹⁵³ ol seferde on tokuz gice eglendi.

Bir Vākı‘a Dahı

Ol senede ḥazret-i ‘Ali raḍıyallāhu ‘anh yüz kimesne ile benî Sa‘d bin Fedek kabīlesine irsâl itdi. Sebeb ol oldı ki peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem işitdi ki ‘asker cem‘ idüp Ḥayber yahūdīleri ile ittifāk idüp Medīneye hücüm ideler. İslām leşkeri gice ile yürüyüp gündüzin gizlenürler idi. Hemec nām yere gelicek bir müşrik buldılar. Küffāruñ aḥvālın andan şordılar. Ol eyitdi, ‘Ben sizi anlaruñ üzerine iletüyüm. Şol şartla ki baña emān viresiz.’ Anlar dahı kabūl itdiler. Anlar gāfil iken müselmānlar üzerlerine varup benū Sa‘d firār idüp ğanīmeti aldılar. Beş yüz deve ve iki biñ koyun müselmānlaruñ ellerine girdi. ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh bir nice eyü develer [M 517^a] üründüleyüp resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem içün ihtiyār itdi. Andan ḥumus iḥrāc idüp bâķīsin kısmet itdi.

Bir Vākı‘a Dahı

Ġazve-i zīķareddür. Aña ‘Arabī ķarde-i ğābe dahı dirler. Seleme bini‘l-Ekva‘dan raḍıyallāhu ‘anh rivāyet olunur ki "Ben ve Rebāḥ, ki resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kılıdır, Medīneden çıķdıķ. Ben Ebū Ṭalḥa-i Enşārīnūñ atına süvâr olmuşdum. Fecr tülū‘ı zamānında ‘Abdu‘r-Raḥmān bin ‘Uyeyne bin Ḥaşīb⁴¹⁵⁴ peyğamberuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem süd viren develerin ki otlatmaķda idi, deveciyi ķatl idüp develeri sürdi." Seleme eydür, "Ben atı Rebāḥa virdüm. Varup Medīneye ḥabībullāha şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥaber virdüm. Ve ben yüksek yere çıķup üç kerre na‘ra urdum. Ve yanımda kılıcım ve okum yayım var idi. Ardlarına düşdüm. Yakın olıcaķ üzerlerine ok atdum. Her bir kimesne mecrūḥ iderdüm. Ve anda ağaķlar çok idi. Her kaçan bir süvâr baña kaçd itse

⁴¹⁵² seleme: Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

⁴¹⁵³ seleme: Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

⁴¹⁵⁴ ḥaşīb: Kaynaklarda "hışn" olarak geçer.

bir ağac ardına gizlenüp ok ile anı men' iderdüm. Ve gāhī bir tağ üzerinde anlara taş atar idüm. Muḥaṣṣalu'l-kelām anları 'āciz itdüm. Peygamber ṣallallāhu 'aleyhi ve sellemün develerin bıraḳdılar. Ben develeri Medīne cānibine sürdüm. Andan ardlarına düşdüm. Ok zaḥmıyla bunları 'āciz itdüm. Nīzelerin ve bürdelerin bıraḳdılar, tā kim ben anuñla muḳayyed olam. Ve anlar ḫalāṣ olalar. Ol bürdelerün üzerine bir taş koyup ardlarına düşdüm. Tā kim otuz nīze ve otuz bürde bıraḳdılar. Bu eṣnā' da küffārdan anlara yardımcı geldi. Birkaç nefer baña ḳaṣd itdiler. Nāgāh gördüm, resülullāhuñ ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem leşkeri ağaclar içinde zāhir oldı. Evvel Aḫrem-i⁴¹⁵⁵ Esedī iriṣdi. Andan Ebū Ḳatāde ve Miḳdād raḍıyallāhu 'anhum ve ḡayrıları ki anlara ta'yīn olunmuşlar idi, iriṣdiler. Müşrikler islām 'askerin göricek ḳaçdılar. Aḫrem ardlarına düşdi. Ben tağdan inüp Aḫremün atınuñ oyanını tıtdum. 'Şabr eyle, [M 517^b] resülullāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem iriṣsün' didüm. Aḫrem eyitdi, 'Ey Seleme, eger Allāhu te'ālāya ve resūline ve ḳıyāmete ĩmānuñ var ise benüm ile şehīdlik [S 350^b] mābeynine girme' didi. 'İnānını ṣalıvirdüm. Aḫrem 'Abdu'r-Raḫmān bin 'Uyeyneye nīze ḫavāle itdi, te'ṣīr itmedi. 'Abdu'r-Raḫmān anı nīze ile urup şehīd eyledi. Atından inüp anuñ atına süvār oldı. Ebū Ḳatāde-i Enṣārī aña iriṣdi. 'Abdu'r-Raḫmān anı nīze ile mecrūḫ itdi. Ebū Ḳatāde aña bir nīze urup cehenneme gönderdi. Ve anuñ atına bindi." Ebū Seleme eydür, "Çün 'Abdu'r-Raḫmān ḳatl olundu, biz küffāruñ ardınca sürdük. Bir depeye ḳıkdılar ki anda bir şū vardı. Aña zīḳarde dirler idi. Müşrikler ḳaṣd itdi ki ol şudan içeler. Biz ḳarīb olduk. Şuyı terk idüp firār itdiler. Ben tenhā ardlarına düşdüm. Tā 'Urveye dek ḳovdum. İki at daḫı alıḳodum. Andan zīḳarde şuyına iriṣdüm. Gördüm ki resülullāh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem 'asker-i islām ile ol mekāna nāzil olmuşlar. Bilāl küffārdan ḡanīmet tarīḳiyle olan devenün birini öldürüp cigerin ve bögreklerin kebāb idüp ḫāzretün öñine getürmiş. Ben ol ḫāzretün meclisine iriṣdüm. Ve 'arz itdüm ki 'Yā resülallāh, baña yüz kimesne üründülmege destūr vir. Ardlarından varup bir cān ḳomayam.' Ḥāzret-i ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem tebessüm idüp buyurdı ki 'Yā İbnü'l-Ekva', ḳaçan mālīk olasin luṭf eyle ve iḥsān eyle, şiddet itme.'" Bir rivāyetde buyurdı ki 'Anları Ġatafān ḳabīlesinden bir kimesne ziyāfet ider. Bir deve boğazlar derisin yüzerken bir ḡubār peydā olur. Leşker-i islām iriṣdi zānn idüp firār iderler.' Seleme⁴¹⁵⁶ eydür, "Çün şabāḫ oldı, ḫāzret-i ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Bugün bizüm süvārilerimizün aḫseni Ebū Ḳatādedür. Ve

⁴¹⁵⁵ aḫrem: Bu isim **M** nüshasında geḫtiği yerlerde "aḫzem" şeklindedir. Bu imla muhtemelen 'ḫ' nin noktasının 'r' nin üzerine kaymasından kaynaklanmıştır.

⁴¹⁵⁶ seleme: müselmānlar **M**

piyâdelerimizüñ aḥseni Selemedür.' Ve baña hem yaya sehmini ve hem atlı sehmini⁴¹⁵⁷ virdi. Ve beni at ardına alup Medîneye geldik."

Bir Vâkı'a Dahı

Ol senede 'Aṭal⁴¹⁵⁸ 'Ureyne kışşasıdır. Ol şöyle vâkı' [M 518^a] olmuştur ki 'Ureyneden cemā'at gelüp ḥazrete ĩmān getürdiler. Çün Medînenüñ havā'sı anlara muvâfık olmadı, marîz oldılar. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemden izin istediler ki Kubā' nāhiyelerinden Zī'l-cedl⁴¹⁵⁹ nām nāhiyesine ki 'Ayd⁴¹⁶⁰ tağına qarībdür, oraya varalar, deve südi ile deve sidigin ḥalt idüp içeler. Kaç gün böyle itdiler, şıḥḥat buldılar. Andan gadr idüp biribiriyle ittifaḳ itdiler. Şabāḥ vaktinde peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem on devesin aldılar. Ḥazretüñ Yesār nām kulu ardlarından irişdi. Cenge mübāşeret itdi. Yesārı tutdılar. Elin ve ayağın kırup diline ve gözine dikenler şapladılar, tā şehid oldı. Ḥazret buña vâkıf olıcaḳ Kürz bin Cābir Füheyri⁴¹⁶¹ yigirmi kimesne ile ardlarından irsāl itdi. 'Ale't-ta'cıl varup irişdiler. Ve deve alup bunları dutup ellerin boyunlarına bağlayup Medîneye getürdiler. Birisi anlardan katl olundu. Ḥvāce şallallāhu 'aleyhi ve sellem ol vaḳit Ğābe seferinde idi. Kürz anları Ğābeyeye iletdi. Yolda Mecma'u's-suyūlda mülākāt itdiler. Āyet-i kerīme muktezāsınca 'amel olundu. *innemā cezā'u'llezīne yuhāribūnallāhe ve rasūlehu ve yes'avne fi'l-arḍi fesāden en yukattelū ev yuṣallebū ev tuḳaṭṭa'a eydihim ve erculuhum min ḥilāfin ev yunfev mine'l-arḍ*⁴¹⁶² [S 351^a] ol vaḳit nāzil oldı. Emr itdi ki ellerin ve ayakların kesdiler. Gözlerine mīl çekdiler. Andan şalb itdiler.

Bir Vâkı'a Dahı

Ol senede bir 'azīm ḳaḥṭ vâkı' oldı. Müselmānlar ḥazrete eyitdiler, 'Yā resūlallāh, gökden yağmur yağmayup ekinler ḳurudı. Ve devvāb u mevāşī helāk oldı. Ve ḥalk ıztırāba düşdi. Du'ā' itseñ Ḥaḳḳ te'ālā luṭfindan yağmur iḥsān ide.' Bir gün ta'yīn buyurup eski libāslar geydi. Ḥuşū' u ḥuzū' ile ḥalk birle muşallāya vardılar. Ezān ve iḳāmetsiz iki rek'at namāz ḳılup evvelki rek'atde⁴¹⁶³, *sebbiḥi'sme rabbike'l-a'lā*⁴¹⁶⁴ [M

⁴¹⁵⁷ ve hem atlı sehmini: M'de yok

⁴¹⁵⁸ 'aṭal: Kaynaklarda "'uḳl" olarak geçer.

⁴¹⁵⁹ zī'l-cedl: Kaynaklarda "zū'l-cedr" olarak geçer.

⁴¹⁶⁰ 'ayd: Kaynaklarda "'ayr" olarak geçer.

⁴¹⁶¹ füheyri: Kaynaklarda "fıhr" olarak geçer.

⁴¹⁶² el-Māide 5/33

⁴¹⁶³ namāz ḳılup evvelki rek'atde: M'de mükerreren geçer.

⁴¹⁶⁴ el-Alā 87/1

518^b] ikincide, *hel etāke ḥadīsu 'l-gāṣiyeti*⁴¹⁶⁵ süresin okudu. Andan mübârek yüzün aşhâba idüp ridâ'sın kalb itdi, tefe'ül için ki 'uşret yüsre munḳalib ola. Andan bir tekbîr idüp du'ā' eyledi ve yağmur taleb itdi. Rāvî eydür, henüz ol maḳāmda idiler. Bir kıṭ'a bulut zāhir olup münbasiṭ oldu. Andan incü dānesi gibi yağmur yağdı. Tā bir haftaya dek gice ve gündüz diñmedi. Aşhâb ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve selleme gelüp eyitdiler, 'Yā resūlallāh, emvālimiz zāyi' oldu, evlerimiz yıılmağa yüz dutdı ve yollar dutuldu. Du'ā' eyle Ḥaḳḳ te'ālā yağmuru bizden ref' itsün.' Ḥazret tebessüm itdi, tā kim yan dişleri göründi. Andan mübârek yüzün kıbleye idüp, 'allāhumme ḥavāleynā lā 'aleynā⁴¹⁶⁶ vādīlere ve mezra'alara ve ağaclar bitdüğü yerlere gönder yā rabbī' didi. Eydürler ki ḥavāli-i şehirde yağmur yağup nefis-i Medīneye bir ḳatre inmez idi.

Ve bu senede cumhūr ehl-i siyer ḳavli üzre ḥacc farz oldu. Ba'zılar eydür, hicretüñ tokuzuncı senesinde farz oldu. Cumhūruñ delīli budur ki *ve etimmu 'l-ḥacce ve 'l-'umrete lillāhi*⁴¹⁶⁷ altıncı senede nāzil olmışdur. İki taraftan edille ü evvibe vārid oldu. Bu muḥtaşar zikri maḥalli degildir. Ve nice serāyā etrāfa irsāl itdi. Lākin mu'aẓẓam olanlar bunda beyān olunmaḳ iltizām olunmışdur. Bākī vekāyi' ḡayrı siyere ḥavāle olunmışdur.

Bir Vāḳı'a Dahı

Altıncı senede olan vekāyi'-i külliyyeden ḳışsa-i Ḥudeynedür⁴¹⁶⁸. Aña bā'ış bu oldu ki peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem zi'l-ḳa'dede vāḳı'a gördi ki ka'beye varup 'umre getürdi. Ve mübârek eliyle beyt-i şerīfün kilīdin açdı. Ve ba'zı aşhâb tırāş olup ba'zısı saçların kırkdılar. Ve 'Arafātda vuḳūf itdiler. Bu vāḳı'a zikr idicek şahābe raḳıyallāhu 'anhum sevindiler⁴¹⁶⁹. Ve zann itdiler ki ol senede ḥacc müyesser ola. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem sefer esbābın [M 519^a] görmege başladı. Ve aşhâba dahı delālet itdi. Andan peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem gusl idüp nāḳa-i ḳuşvāsına süvār oldu. Zi'l-ḳa'denüñ⁴¹⁷⁰ evvel günü duşenbe gün Medīneden çıkup 'Abdullāh bin Ümmü Mektūmı ḥalīfe itdi. Ve ekşer şahābenüñ ḳılıcın ḡayrı silāhı yoğidi. Cümlesi 'umreye niyyet eyledi. Ba'zı aşhâb 'Ömer raḳıyallāhu 'anh ve Sa'd bin 'Ubāde gibi raḳıyallāhu 'anh silāhların kāmīl aldılar. Ammā ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem anı tecvīz itmedi. Hedī develerin, ki ḳurbān için getürdiler, yetmiş deve oldu. Ve Ebū Cehilün devesini peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem şatun almış idi. Anı dahı develer

⁴¹⁶⁵ el-Gāṣiye 88/1

⁴¹⁶⁶ "Allahım etrafımıza deḡil."

⁴¹⁶⁷ el-Bakara 2/196

⁴¹⁶⁸ ḥudeyne: Kaynaklarda "ḥudeybiyye" olarak geçer.

⁴¹⁶⁹ sevindiler: sevildiler **M**

⁴¹⁷⁰ zi'l-ḳa'denüñ: zi'l-ḥiccenüñ **M**

içinde bile hedî için aldılar. Ve develeri [S 351^b] Nâciye bin Cündeb-i Eslemîye teslim itdiler. Ve her kişi hedî için aldığı devei resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem iktidâ’ idüp kulağın yarmağ ile ve yâhûd boyununa bir halka bağlamak ile nişân itdiler. Zû’l-huleyfedden ihrâm geyüp, ‘*lebbeyk*’ diyerek yola düşdiler. Ve ‘Abbâde bin Beşîri⁴¹⁷¹ yigirmi süvâr ile ‘askerûn gözcisi itdiler. Ol seferde biñ dört yüz ve bir rivâyetde biñ beş yüz yigirmi ve bir rivâyetde biñ altı yüz kimesne idi. Hâzretûn şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hâtûnlarından Ümmü Seleme rağıyallâhu ‘anhâ bile idi. Çün hâzretûn şallallâhu ‘aleyhi ve sellemûn teveccühi haberi Mekkeye irişdi, müşrikler ittifâk itdiler ki hâzreti Mekkeye gelmege komayalar. Etrâf-ı kabâ’ ile haberler irsâl idüp yardım taleb itdiler. Cümlesi münkâd olup cem’ oldılar. Ve Mekkenûn taşrasında Yulûh nâm mevzi’de leşkeri kondurdılar. Ve Hâlid bin Velîdi ve ‘İkrime bin Ebî Cehli iki kimesne ile ‘askerûn bekcisi itdiler. Rivâyet olunur ki peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bunu istimâ’ idicek Bişr⁴¹⁷² bin Ebî Süfyânı haber almak için irsâl itdi. Gelüp eyitdi, ‘Sizûn gelecegiñüz işidüp Mekkenen taşrada [M 519^b] cem’ olmuşlar. Ve ittifâk idüp birbiriyle bey’at itmişler ki hâzretiñi içeri komayalar.’ Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bunu işidüp müte’essir oldu. Muhâcirîn ü enşaruñ a’yânını cem’ idüp meşveret itdi. Ol buyurdi ki ‘Muqaddimen varup Kureyşe mu’âvenet iden kabâ’ilûn menzillerin gâret idelüm. Anı işidicek Kureyşden ayırılurlar. Andan Kureyş ceng itmek âsân olur.’ Ebû Bekir rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Biz şimdi ceng için gelmedik, ‘umre için geldik. Eger Kureyş Mekkeye varmağa mâni’ olursa ol zamân ceng iderüz.’ Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem sözünü istihsân itdi. Buyurdi ki ‘Yürûn ‘alâ bereketillâh. Hâlid ‘Amîm⁴¹⁷³ nâm yerde oturmuşdur. Siz sağ cânibinden gidûn, tâ kim sizden Hâlidûn haberi olmasun.’

Eydürler ki ol yolda çok meşakkat çekildi. Taşlık ve iniş ve yokuş yerlere uğradılar. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Bu cennet yollarından bir yoldur.’ "Andan bir düz yere geldik. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘*nestağfirullâhe ve netûbu ileyhi.*’" Râvî eydür, Allâhu te’âlâ hakkıçün Hâlidûn mücâhidînûn teveccühinden âgâhı olmadı. Tâ ol zamâna dek ki müselmânlarûn atları gubârın görüp kalbine heybet düşdi. Kaçup Kureyşe ahvâli bildürdi. Çün hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Hudeybiyyeye karîb bir depenûn yanına geldi, süvâr olduğu nâka-i kuşvâ dizi üzerine çökdi. Ne deñlü ikdâm itdiler kalkmadı. ‘Nâka kaldı’ didiler. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Nâka kalmadı. Ve lâkin fîli habs iden

⁴¹⁷¹ ‘abbâde bin beşîr: Kaynaklarda "'abbâd bin bişr" olarak geçer.

⁴¹⁷² bişr: Kaynaklarda "büst" olarak geçer.

⁴¹⁷³ ‘amîm: Kaynaklarda "gamîm" olarak geçer.

bunu dağı ħabs itdi.’ Kışsa-i fıl yuċaruda zıkr olundu. Ve buyurđı ki ‘Allāhu te’ālānuñ ħaċķıċün Kureyş her ne ki benden ħaleb iderler ki anda beyt-i şerīfūñ ta’zīmi ola anı kabūl iderem.’ Andan nāċaı zecr itdiler, ċaċķdı. Ve yoluñ bir cānibinde bir ċuyu var idi, şuyı az idi. Ol ċuyu yanında ċondılar. Birċaċ cüz’ī şı ċekūp ċuyuda şı ċalmadı. Peyċamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme [M 520^a] şikāyet itdiler. ċuburından bir oċ [S 352^a] ċıċarup buyurđı ki ol ċuyunuñ dibine ċoyalar. Şol deñlü şı ċıċdı ki biñ dōrt yūz kimesne ħavarlarını şıvardı, tamām ħoydı. ċün kim ol yer şıusuz yer idi, ħāzretten bir nice mu’cize rivāyet itdiler. Biri budur ki zıkr olunur.

Biri dađı Ĥudeybiyyenūñ ħalkı şı azlıċından şikāyet itdiler. ċuyunuñ kenārına varup bir zarf ħaleb itdi. Ve ābdest aldı. Ve mażmaza itdūċı şuyı mūbārek aċızından ċuyuya ilkā’ itdi. Bir mertebe şı zāhir oldu ki cūmlesi şuya ħoydılar.

Bir dađı Cābir-i Enşārī raĥmetullāhi ‘aleyh rivāyet ider, Ĥudeybiyyede ħāzrete ‘arz itdiler ki ‘Bunda aşlā şı yoċdur, illā sizūñ gevedeñüzde olan şudur.’ Peyċamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem andan ābdest aldı. Mūbārek barmaċlarından ċeşmeler gibi şı revān oldu. Cābir eydür, "Cūmlemiz ol şudan içdik ve ābdest aldık." Eyitdiler, ‘ċaċ kimesne idiñüz, şı içūp ābdest alan.’ Eyitdi, ‘Allāh ħaċķıċün şol ċadar şı peydā oldu ki yūz biñ ‘asker olsa kifāyet iderdi.’

Bir mu’cize dađı ol maĥallde rivāyet olunur ki bir def’a dađı bir āĥer menzilde şıusuzluċdan şikāyet eylediler. Ĥāzret du’ā’ idūp şol deñlü yaċmur yaċdı ki cūmlesi kifāyetlerin aldılar.

Muĥaşşalu’l-kelām ċün kim peyċamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ĥudeybiyyeye nüzūl itdi, Būdeyl⁴¹⁷⁴ bin Verċa-i Ĥuzā’ī kendi ċabīlesinden bir nice kimesneler ile geldiler. Anlar resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ muĥibbleri idi. Ve ĥimāyet itmeċe ċaşd itdiler idi. Eyitdiler, ‘Yā resūlallāh, Benū Ka’b bin Lü’eyy ve ‘Āmir bin Lü’eyy dađı nice ‘Arab ċabīlelerine ittifāk idūp Ĥudeybiyye ċuyuları başlarında cem’ oldılar. Ĥāzretiñüzı Mekkeye varmaċdan men’ ideler. Eger olmaz ise muċātele ideler.’ Peyċamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurđı ki ‘Biz cenge gelmedik, beytullāhu ĥacc itmeċe geldik. Eger Kureyş cenge [M 520^b] meyl iderler kendūlere zarar iderler. Eger bir müddet mehl dirlerse şulĥ idūp bizi sāir mūşrikler ile ċoyalar. Anlar ile ceng idelūm. Eger maċlūb olursak murādları ĥāşıl olur. Eger ċālīb olursak murād iderler ise baña tābi’ olalar. Ve illā bir müddet ceng ü cidālden rāĥat olmiş olurlar. Eger bu sözlerden ibā’ iderler ise ol Allāh ħaċķıċün, ki benūm nefsim anuñ ċabza-i ċudretindedür,

⁴¹⁷⁴ būdeyl: M’de ĥadise aktarılrken bu isim ċeċtiċi yerlerde "nūdeyl" olarak yazılmıştır.

anlar ile ceng ü cidāl iderem, tā cümlesin katl idince ki elbette Allāhu te‘ālā dīnine nuşret ider ve emrini tenfīz eyler.’ Büdeyl eyitdi, ‘Bu sā‘at hāzretüñ kelāmını Kureyşe işāl iderem’ diyüp meclisden kalkup müşriklerüñ leşkeri olduğu yere geldi. Kureyşe eyitdi, ‘Ben Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden bir söz işitdüm. Eger dilerseñüz size diyeyüm.’ Sefihleri eyitdiler, ‘Bize andan kelām işitmege hācet yokdur.’ ‘Ākilleri eyitdiler, ‘Söyle andan ne işitdiñ.’ Büdeyl işitdügin söyledi. Ve eyitdi, ‘Ey Kureyş, ol cenge gelmemiş, ziyārete gelmiş. Size daḥı lāzım olan oldur ki anuñla cenge isti‘cāl itmeyesiz.’ Küffār zann itdiler ki Büdeyl anları aldamaḥ ister. Andan i‘rāz itdiler. Bu eṣnā‘da ‘Urve bin Mes‘ūd-ı Şekāfī kalkdı. Ve eyitdi, ‘Ey ma‘şer-i Kureyş, [S 352^b] siz bilürsiz ki ben sizüñ oḡuluñuz mertebesinde ve siz benüm pederim meşābesindesiz.’ Eyitdiler, ‘Öyledür.’ ‘Ve benüm ‘adāvetim ve ġarażım olmaduḡını ma‘lūmuñuzdur. İmdi ḥukūk-ı sābıkāı zıkr idüp size direm ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem size didügi ma‘kūl ve müstaḥsendür. Ve qabūlı lāzımdur. Ve eger andan izin virürseñüz varayum göreyüm ne dir. Ve murādı nedür bilüp size ḥaber getüreyüm.’ Eyitdiler, ‘Hiç māni‘ yokdur. Var gör ne söyler.’ ‘Urve resūlullāhuñ meclis-i şerīfine geldi. Aña daḥı Büdeyle didügi cevābı virdi. ‘Urve eyitdi, ‘Ey Muḥammed, baña eyit ki eger kavmiñi cümle helāk iderseñ kendü aṣlıñı zāyi‘ idersin. Eger maḡlūb [M 521^a] olursañ ḥāl nice olacaḡı ma‘lūmdur. Birkaç dirindi kimesneleri cem‘ itmişsin. Rūzgār ola ki taḡıluḡ seni tenhā koyalar’ didi. Ebū Bekir raḡıyallāhu ‘anh anda ḥāzır idi. ‘Urveye söḡdi. Ve putını daḥı söḡdi. Ve eyitdi, ‘Ey ‘Urve, sen dirsın ki biz peygamberi yalnız koyavuz.’ ‘Urve eyitdi, ‘Kimdür ki bu şahıṣ ziyāde söyler.’ ‘Ebū Bekirdür’ didiler. Eyitdi, ‘Ey Ebū Bekir, zimmetimde senüñ ḥaḡḡıñ olmasa, ki ben anuñ mükāfātın itmedüm, Allāh ḥaḡḡıçün senüñ cevābını virürdü ve bu sözlerüñ cezā’sın iderdüm.’ Ebū Bekirüñ raḡıyallāhu ‘anh ‘Urve üzerinde ḥaḡḡı ol idi ki cāhiliyyet zamānında borclu düşdi. Ve düstlarınıñ her biri bir iki baḡar virdiler. Ebū Bekir raḡıyallāhu ‘anh aña on baḡar virdi. Mervīdür ki ol gün ‘Urve resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile söyleşüriken elin mübārek liḥye-i şerīfesine toḡrı uzadur idi. Muḡire bin Şu‘be kılıc baḡıyla urup, ‘Edeb gözet, ḥadden ziyāde eliñ uzatma’ dir idi. Çün kim men‘ itmesi çok oldı, ‘Urve suāl itdi ki ‘Kimdür ki bu şahıṣ.’ Eyitdiler, ‘Muḡire bin Şu‘bedür.’ Aña teveccüh idüp eyitdi, ‘Ey ḡaddār, ben senüñ ḡadriñi işlāḥa sa‘y iderem, sen böyle idersin.’ Muḡirenüñ ḡadri bu idi ki Muḡire beni Mālīkden üç kimesne ile İskenderiye pādīşāhı Muḡavḡise gitdiler. Muḡavḡis benī Mālīki Muḡire üzerine tafḡıl idüp anlara hediyeler ve ‘aṭıyyeler iḥsān itdi. İskenderiyeden çıkdıḡdan soñra bir gice şarāb içmege müştāḡil oldılar. Muḡire anları katl idüp esbāb u metā‘lardan aldı. Ve Medīneye gelüp müselmān oldı. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve

sellem buyurdu ki ‘İslâmın maqbûl ammâ baña böyle mâla ihtiyâc yokdur’ diyü humusun kabûl buyurmadı. Bu haber Mekkeye vâsıl olıcağ Ebû Süfyân ‘Urve bin Mes‘ûd-ı Şekâfiye bu kažiyyeyi i‘lâm itdi. ‘Urve benî Mâlikûn re’îsi ki Mes‘ûd bin ‘Amr idi, anuñla nice güft ü gû idüp şulha sa’y itdi. Ve ol on üç kimesnenün diyetin iltizâm itdi. Anlaruñ vârisleri, ‘Elbette kışâş taleb iderüz’ didiler. [M 521^b] Nice dürlü hîle ile huşûmeti ve nizâ‘ı kağ‘ itdi. Gaddâr didüğü bu kažiyye idi.

Menkûldur ki ‘Urve ol meclisde göz kıyruğıla aşhâba nazar itdi. Ve aşhâbuñ rağıyallâhu ‘anhum resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve selleme ta‘zîm ve inkıyâdların [S 353^a] görüp mütehayyir oldı. Andan müşriklere gelüp eyitdi, ‘Ey ma‘şer-i Kureyş, ben çok pâdişâhlar meclisine dâhil oldum. Kisrâ ve kayşer ve necâşî gördüm, hîçbirinde Muhammeduñ aşhâbınuñ inkıyâd u ta‘zîmin görmedüm. Bir yere ağızı yarın atsa birinüñ düşse yüzine sürer. Ve âbdesti şuyınuñ üzerine ceng iderler. Bir küçüğüne emr itse eñ büyüğü sür‘at ider. Ve söyledikleri vakit anuñ şavtıdan ziyâde itmezler. Ve kemâl-i ta‘zîmden yüzine bakmazlar.’ Ve eyitdi, ‘Ben aşhâb-ı Muhammedi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem şöyle gördüm ki kılıc ururlar, ölmekden pervâları yokdur. Ve tâ ölmeyince birbirinüñ himâyetinden el çekmezler. Ve şöyle fehm itdüm ki anlar cengden yüz çevirmezler, tâ helâk olmayınca ve yâhûd sizden gönülleri murâdını almayınca. Mûradım oldur ki çün ki şulha geldi, istedüğünü idüñ. Beytullâh ziyâretine gelmişdür. Ve nice hediyyeler getürmişdür. Ve bunu bilüñ ki ben size naşîhat iderem.’ Kureyş eyitdiler, ‘Biz senüñ naşîhatiñi kulağıma koymazuz. Ve bunuñ üzerineyüz ki bu sene Muhammedi ve aşhâbını ziyârete getürmezüz. Gelecek sene gelüp tavâf itsünler.’

Nağl olunur ki Kinânenen bir şahıs, Ehâbîş kabîlesinüñ rû’esâ’sından idi ve aña Celîs dirler idi, peygamberüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem leşkerin görmege Kureyşden icâzet diledi. ‘Askere geldikde hâzret anı görüp, ‘Bu bir kimesnedür, ta‘zîm iden kavimden. Aña kurbân develerin gösterüñ.’ Aşhâb, ‘*lebbeyk*’ diyerek ve hedâyâyı sürerek karşı vardılar. Celîs bunu göricek hâzrete mülâkât itmeden döndi. Ve eyitdi, ‘*subhânallâh* bunlar kıtâle gelmemişler, ziyaret için gelmişler. Bunları men‘ itmek câ’iz degildür.’ Gelüp Kureyşe eyitdi, ‘Ben Muhammedüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem aşhâbını gördüm. Develerin kurbân olmak ‘âlâmetlerin itmişler. Anlar [M 522^a] beytullâh ziyâreti kaçına gelmişlerdür. Maşlahat görmem ki anlar men‘ oluna.’ Kureyş Celîsi dahı bu sözde emîn dutmadılar. Ve didiler ki ‘Sen A‘râbî bir kimesnesin. Mülk ahvâlınden haberiñ yokdur.’ Celîs bu sözden gâzaba geldi. Ve eyitdi, ‘Allâh haqqıçün ben sizüñle bu ma‘nâda muvâfık degilüm. Bir kimesne ki beytullâh ziyâretine gele anuñ men‘ini revâ görmezem. Eger siz Muhammedi ve aşhâbını men‘ iderseñüz ben cümle Ehâbîş kavmiyle sizden mufârakat

iderem.’ Kureyş eyitdi ‘özür dileyüp, ‘Ey Celīs, ko bizi murādımız üzre Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şulḥ idelüm.’

Rivāyetdür ki Ḥudeybiyyeye peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nüzül idicek evvel kimesne ki Kureyşe gönderdi, tā kim ḥaber vire ceng içün gelmeyüp ziyāret içün geldiklerin, Ḥırāş bin Ümeyye bin Ka‘b-ı Ḥuzā‘ī idi, aña mütāba‘at içün Sa‘leb nām bir devei virdi. Kureyş anuñ devesin segirleyüp qatl itmek istediler. Eḥābīş anı Kureyş elinden ḥalāş idüp peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme irsāl itdiler. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥazret-i ‘Ömere ḥiṭāb idüp Kureyşe aḥvālī i‘lām itmege teklīf itdi. ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā resūlallāh, Kureyşüñ baña ‘adāvetin bilürsin. Ve anda benī ‘Adiyyden kimesne yokdur. Beni gördükleri gibi qatl itmeleri muḥarrerdür. Eger ḥazret-i ‘Osmānı raḍıyallāhu ‘anhı irsāl itseñ Kureyş aña ta‘zīm [S 353^b] iderler. Ve Mekke de ekāribi ve ‘aşıreti çokdur.’ Fārūkuñ kelāmı müstaḥsen geldi. Ḥazret-i ‘Osmānı irsāl itdi. Gelüp eyitdi, ‘Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem beytullāh içün geldi, ceng içün gelmedi’ didi. Küffār ta‘aşşublarından rücū‘ itmediler. ‘Elbette bu sene ziyārete kıomazuz’ didiler. Andan Ebān bin Sa‘īd bini’l-‘Āş ‘Osmāna raḍıyallāhu ‘anh ta‘zīm idüp kendi merkebine süvār itdi. Ve ol ardına redīf oldı, Mekkeye varup Ebū Süfyāna resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥaberini īşāl ide. Ve anda eşrāf-ı Kureyşden taşra [M 522^b] çıkmamış kimesneler var idi. Gördi ki anlar daḥı kıavm ile müttefik. Kureyş ḥazret-i ‘Osmāna raḍıyallāhu ‘anha eyitdi, ‘Eger murād iderseñ var beytullāhı tavāf eyle.’ Cevāb virdi ki ‘Ben tavāf itmezem, tā resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tavāf eylemeye.’ Müşrikler bu sözden ḡazaba gelüp ḥazret-i ‘Osmānı gitmege kıomadılar. Eydürler ki ‘Ḥazret-i ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anh Mekkeye varup ka‘bei tavāf ider.’ Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Şöyle zann olunur ki bizsiz tavāf itmez.’ Bu eşnā‘da muḥācirīnden ba‘zı şāḥābe Mekkeye gitmege izin taleb itdiler. Ve izin taleb idüp teveccūḥ eylediler. On kimesne idi, Kürz bin Cābir ve ‘Abdullāh bin Süheyl bin ‘Amr ve ‘Ayyāş bin Rebī‘a ve Hāşim⁴¹⁷⁵ bini’l-‘Āş ve Ḥāṭıb bin Ebī Belte‘a ve ‘Abdullāh bin Ḥuzāfe ve Ebu’r-Rūm bin ‘Umeyr ve ‘Umeyr bin Vehb el-Cumaḥī ve ‘Abdullāh bin Ümeyye ve Ḥāṭıb bin ‘Amr raḍıyallāhu ‘anh. Ḥazret-i ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anh Mekke de eglenicek leşker-i islām içinde şāyi‘ oldı ki ‘Osmānı ol on nefer ile qatl itdiler. İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā eydür, Ḥudeybiyyede bunu şeyṭān nidā‘ idüp söyledi. Bu ḥaberi istimā‘ idicek resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek arkasın bir ağaca virüp küffār ile cenge delālet idüp bey‘at itdiler. Bu bey‘ate bī‘atü’r-rıdvān

⁴¹⁷⁵ hāşim: Kaynaklarda "hişām" olarak geçer.

dirler. Hakk te'ālā buyurdu, *leḳad raḍiyallāhu 'ani'l-mu'minīne iz yubāyi 'üneke tahte's-şecere*⁴¹⁷⁶ diyü āyet-i kerīme nāzil oldu. Bey'at tamām olıcaḳ buyurdu ki "‘Oṣmān gā'ibdür. Allāhu te'ālānuñ ve resūlinuñ ḥıdmetine gitmişdür. İstemem ki bu bey'at fazīletinden maḥrūm ola.' Şol eline işāret idüp, 'Bu 'Oṣmānuñ elidür' didi. Andan sağ elinüñ üstine koyup 'Oṣmān raḍiyallāhu 'anh ḳalbinden bey'at itdi. Eydürler ki zehī şeref ki raḥmeten lil'ālemīn kendü elin 'Oṣmānuñ elidür didi. Cābir raḍiyallāhu 'anh eydür, bey'at-ı rıdvāndan kimesne teḥallūf itmedi, illā Cüdeyr⁴¹⁷⁷ bin Ḳays-ı münāfıḳ. Ve resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem [M 523^a] buyurdu, 'Taht-ı şecerede bey'at iden ehl-i cennetdür, illā cemel-i aḥmer şāhibi.' Cābir raḍiyallāhu te'ālā 'anh eydür, "Cüdeyr⁴¹⁷⁸ bin Ḳaysı gördüm, devesin taleb ider. Her ne deñlü aña, 'Gel bey'at eyle' didiler, 'Ben devemi bey'atden yeg severem' diyü cevāb virür idi."

Naḳl olunur ki Ḳureyş bu bey'ati işidiceḳ ḳalblerine gāyet ḥavf düşdi. Mikrez bin Ḥafş Ḳureyşden destūr isteyüp leşker-i islāma geldi. Ḥazret anı ırāḳdan göriceḳ, 'Mikrez bin Ḥafşdur⁴¹⁷⁹, ḡaddār kimesnedür. Anuñla söyleşmeñ, ben söyleşürem' didi. Bu eşnā'da Ḳureyş Sehl⁴¹⁸⁰ bin 'Amrı taleb idüp didiler ki [S 354^a] 'Var bizüm ile Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ mābeynini şulḥ eyle, her ne vechle ma'ḳul ve maşlahat görseñ.' Sehl bir cemā'at ile ırāḳdan peydā oldu. Ḥazret anı göriceḳ buyurdu ki 'Emrimiz sehl oldı.' Sehl gelüp eyitdi, 'Yā Muḥammed, bizüm ādemlerimizden sizde esīr olanları ḥalāş idüñ.' Esīrleri iki kimesne idi, Muḥammed bin Seleme⁴¹⁸¹ ve Evs bin Ḥavlı ki islāmuñ ḥırāsetine ta'yīn olunmuşlar idi, anı esīr itdiler idi. Ḳureyş elli kimesne leşker-i islāmuñ aḥvālin görmek içün göndermişler idi. Anları seyr itdiler. Ve peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥuzūr-ı şerīfine getürdiler. Ḥazret daḥı emr idüp anları bend itdiler.⁴¹⁸² Ḥazret buyurdu ki 'Ben anları koyvirmezem, tā kim 'Oṣmān ol on nefer ile gelmeyince.' Sehl eyitdi, 'Hakk senüñ eliñdedür.' Andan Ḥuvaytīb bin 'Abdi'l-'Uzzā ve Mikrez bin Ḥafş ve Sehl ittifāḳıyla bir kimesne gönderdi. Mekkeye varup bu ḥaberi ileticeḳ 'Oṣmānı ve on neferi gönderdi. Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem daḥı ol iki kimesnei itlāk itdi. Andan Ḥuvaytīb ve Mikrez ve Sehl baş-ı kelām idüp didiler ki 'Ḳureyş sizüñle şulḥ iderler. Şol şart ile ki bu sene Mekkedden gidesiz. Ve gelecek sene

⁴¹⁷⁶ el-Feth 48/18

⁴¹⁷⁷ cüdeyr: Kaynaklarda "cedd" olarak geçer.

⁴¹⁷⁸ bk. Bir önceki dipnot

⁴¹⁷⁹ hafş: Kaynaklarda "hafş" olarak geçer. Hadise aktarılırken hep bu şekilde yazılmıştır.

⁴¹⁸⁰ sehl: Kaynaklarda "süheyl" olarak geçer. Hadise aktarılırken bu şekilde yazılmış, sonradan doğru imla ile yazılmaya başlanmıştır.

⁴¹⁸¹ seleme: Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

⁴¹⁸² kureyş elli kimesne leşker-i islāmuñ aḥvālin görmek içün göndermişler idi anları seyr itdiler ve peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥuzūr-ı şerīfine getürdiler ḥazret daḥı emr idüp anları bend itdiler: M'de yok

‘umrei kazā’ idesiz.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kabūl itdi. Ve buña muḳarrer itdiler ki on yıla dek mābeynlerinde ceng olmaya. Ve ehl-i bilād biribiriyle şatu ve bāzār ideler. Kimesne āḫere ta‘arruż eylemeye, zāhirde ve gizlide⁴¹⁸³. Eger Ḳureyş gitmek [M 523^b] isteye māni‘ olmayalar. Ve bu sene rüçü‘ idüp gelecek senede ‘umrei kazā’ ideler. Üç günden ziyāde oturmayalar. Ve birbirinüñ ḥulefā’sına ta‘arruż itmeyeler. Ve puta tapanlardan her kim bilādestūr varup islāma gelenleri kabūl itmeyeler ve Mekkeye göndüreler. Ve ehl-i islāmdan el-‘iyāzu billāhi mürtedd olup küffāra mülḥaḳ olur ise anı müسلمānlara göndürmeyeler. Āḫir şarta müسلمānlar ta‘accüb itdi. Fārūḳ eyitdi, ‘Yā resūlallāh, sen bu şarta rāzī olur mısın.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tebessüm idüp buyurdi ki ‘Anlardan islāma geleni biz anlara viricek Ḥaḳḳ te‘ālā anı ḥıfz ider ve aña bir maḥrec müyesser ider. Ve bizden anlara varan bize lāyık olmaz. Ve biz andan bīzāruż. Müşrikine lāyık olur.’

Naḳl olunur ki Ümmü ‘Ammārdan raḍıyallāhu ‘anhā eydür, "Ol meclisde ḥazır idüm. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem murabba‘ oturmuş. Ve ‘Abbāde⁴¹⁸⁴ bin Bişr ve Mesleme bin Seleme⁴¹⁸⁵ demüre ğarḳ olmuş ḥazretüñ başı üzre tūrurlar idi. Süheyl bin ‘Amr muḳābelesinde dizi üzre oturur idi. Gāḥ bülend āvāz ile ve gāḥi yapça yapça söyler idi. Süheyl berk söyledikce ‘Abbāde ve Seleme anı zecr ider idi. Ve ‘Edeb ri‘āyet eyle’ dir idi. Aşḫāb ḥavālisinde şaff şaff tūrurlar idi." Ümmü ‘Ammār eydür, "Ol meclisüñ meḥābeti gūyā gözüm önündedir. Ol eşnā’da Ebū Cündeb⁴¹⁸⁶ bin Süheyl, ki muḳaddimen müسلمān olup babası Süheyl anı bağlayup ḥabs itmişdi, ağır bend ile şehādet kelimesin getirerek Mekkenüñ aşağı yolından kendüyi müسلمānlar içine atdı. Süheyl eyitdi, [S 354^b] ‘Ey Muḥammed, bu evvelki şartdur ki aña ittifāḳ itdik, anı baña vir’ didi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Daḫı şartnāme yazılmadı.’ Süheyl eyitdi, ‘İmdi bizüm mābeynimizde muşālaḫa olmaz.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Bunı baña bağışlañ.’ Süheyl rāzī olmadı. Her ne deñlü mübālağa itdiler müfid olmadı. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Süheyle eyitdi, ‘Bārī şimden soñra cefā’ vü ezā itme’ didi. Mikrez bin [M 524^a] Ḥafz zāmin oldı ki rencide itdürmeye. Çün Ebū Cendel kendüyi Mekkeye iletmege teslīm ideceklerin bilüp feryād itdi, ‘Ey ma‘şerü’l-müslimīn, ben müسلمān olmuşam, beni küffāra virür misiz. Ve küffār baña islāma geldüğüm içün ne cefā’lar itmişdür bilmez misiz.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Şabr eyle. Ve gönülünü hoş tut, şevāb taleb eyle.’ ‘Anḳarīb Ḥaḳḳ te‘ālā saña ve Mekkede olan

⁴¹⁸³ zāhirde ve gizlide: M’de yok

⁴¹⁸⁴ ‘abbāde: Kaynaklarda "‘abbād" olarak geçer.

⁴¹⁸⁵ seleme: Kaynaklarda "eslem" olarak geçer.

⁴¹⁸⁶ cündeb: Kaynaklarda "cendel" olarak geçer.

müselmānlara ferc müyesser ider. Şimdi bu cemā‘at ile şart eyledik, hilāf itmek münāsib degildür’ didi." Eydürler ki Süheyl oğlu Ebū Cendeli alup Mekkeye giderken hāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh yolda Ebū Cendele, ‘Şabr⁴¹⁸⁷ eyle. Bu cemā‘at müşriklerdür. Bunları öldürmek kelb öldürmek ile berāberdür’ dir idi. Ve kılıcın kabzasına yapışup önüne dutar idi. Ve kināye ile ve şarāhat ile Süheyli katl itmege delālet iderdi. Babalık ‘alākası māni‘ oldı. Hāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Ben zann iderdüm ki kılıcım alup babasını katl ide, itmedi." Ba‘zı kütübde meşhūrdur ki hāzret-i ‘Ömer Ebū Cendele eyitdi, ‘Niçün babañı öldürmezsin.’ Ol eyitdi, ‘Sen niçün öldürmezsin.’ ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme muḥālefet itmek istemem.’ Ebū Cendel eyitdi, ‘Ben daḥı peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme muḥālefet itmege ben daḥı eḥakkum’ didi.

Muşālaḥa zikrine gelem. Şartları tamām olup ‘ahdnāme yazmağa kaşd olunucaḥ hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Evs bin Ḥavlī-i Enşārīyi taleb itdi ki ‘ahdnāme yazılmağa kaşd olunucaḥ ‘ahdnāmei yaza. Süheyl eyitdi, ‘Ammūñ oğlu ‘Alī yazsın yāḥūd ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anhumā. Hāzret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anhı da‘vet itdi. Ve buyurdi ki nāmei yaza. Hāzret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh, ‘*bismillāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm* yazayum’ didi. Süheyl eyitdi, ‘Vallāhi ben Raḥmān kimdür bilmezem. *bismikallāhumme* yaz ki sābıkan böyle yazar idik.’ Müselmānlar eyitdiler, ‘Elbette *bismillāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm* yaz.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yā ‘Alī, *bismikallāhumme* yaz.’ Yazdıktan soñra buyurdi ki ‘Yaz, *hāzā mā kaḍa ‘aleyhi muḥammedun rasūlullāh.*’ ‘Alī raḍıyallāhu [M 524^b] ‘anh yazdı. Süheyl eyitdi, ‘Biz senūñ risāletiñe i‘tirāf itmezüz. Eger resūlullāh idügūñ bileydik seni ziyāretten men‘ itmez idik.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘*rasūlullāh* yerine *ibni ‘abdillāh* yaz.’ İmām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ben senūñ vaşf-ı risāletiñi maḥv itmege cür‘et itmezem’ didi. Süheyl eyitdi, ‘Eger maḥv itmezseñ muşālaḥadan bīzārum.’ Hāzret-i imām ‘Alī kâğıdı koyup el kılıca urdı. Murād itdi ki Süheyli vekāletinden ‘azl ide. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol şahīfei alup resūli maḥv itdi. Ve rivāyet olunur ki ašlā yazı yazmamış iken mu‘cize vehciyle İbni ‘Abdillāh yazdı. Ve bir rivāyetde hāzret-i imām ‘Alīye emr itdi, ol yazdı. Ve müselmānlardan Ebū Bekir ve ‘Ömer ve ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avf ve Sa’d bin Ebī Vakḳāş ve ‘Osmān bin ‘Affān ve Ebū ‘Ubeyde [S 355^a] bini’l-Cerrāh ve Muḥammed bin Mesleme ve Ebū Cendel raḍıyallāhu ‘anhum isimleri yazıldı. Küffārdan Ḥuvaytīb bin ‘Abdi’l-‘Uzzā ve Mikrez bin Ḥafz ve bir cemā‘at daḥı bunlaruñ şehādetlerin yazdılar.

⁴¹⁸⁷ şabr: remz M

Benū Huzā'a resūlullāhuḥ ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem 'ahdine dāḥil oldı. Benū Bekir Kureyşūñ 'uhdesin taleb itdiler. Bu 'ahdnāme yazıldıktan sonra peygamber ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥazret-i 'Alīye teveccüh idüp buyurdu ki 'Saña daḥı böyle vāḳı' olsa gerekdür.' Çün kim Şıffın cengi vāḳı' oldı, 'Alī raḍıyallāhu 'anh ile Mu'āviye şulḥ murād idicek emīrū'l-mū'minīn 'Alī diyü şulḥnāme yazdılar. Mu'āviye eyitdi, 'İbni Tālib yazuñ. Eger ben anuñ emīrū'l-mū'minīn idügin bileydüm ceng itmez idüm ve aña tābi' olurdum.' Ḥazret-i 'Alī raḍıyallāhu 'anh, '*şadaḳa yā rasūlallāh*' didi. Mu'āviye, 'Nice dilerse yazuñ' didi.

'Ulemā'-yi siyer raḥimehumullāh şöyle zıkr itdiler ki Ḥudeybiyye günü aşḥāb raḍıyallāhu 'anhum ḡāyet maḥzūn oldılar. Zīrā zannları bu idi ki peygamberūñ ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem vāḳı'ası mūcibince ol senede Mekke fetḥ ola. Ve müselmānlar varup ziyāret ideler. Ve eydürler ki şeytān ba'zı müselmānlaruñ i'tikādına şübhe bıraktı. Naḳl olunur ki ol gün 'Ömer bini'l-Ḥattāb [M 525^a] raḍıyallāhu 'anh eyitdi, 'Yā resūlallāh, sen ḥaḳḳ peygamber degil misin.' '*beli*' didi. 'Biz ḥaḳḳ üzerine ve küffār bātıl üzre degil midür.' 'Öyledür' didi. Eyitdi, 'Yā bu vechle şulḥ idüp ḥorluk ve ḥaḳāret ve naḳş-ı mezellet neden irtikāb olunur' didi. Buyurdu ki 'Ben Ḥaḳḳ te'ālānuñ resūlüyüm. Allāhu te'ālānuñ emri olmayınca bir nesne itmem. Ol beni zāyi' eylemez' didi. Ḥazret-i 'Ömer eyitdi, 'Sen bize va'd itmediñ mi ki yakında Mekkeye varup tavāf iderüz.' Peygamber ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki '*beli*' öyle didüm. Ammā bu senede dimedüm. Ey 'Ömer, ḡamm yime. Sen tavāf-ı ka'be idüp ziyāret idersin.' 'Ömer raḍıyallāhu 'anh ol meclisden maḥzūn gidüp Ebū Bekir-i Şıddīka mülākī oldı ve geḇen ḥikāyetini āḡāh itdi. Eydürler ki andan daḥı ol cevābı işitdi. Didi ki 'Yā 'Ömer, ol Allāhu te'ālā resūlidür. Vaḥy ile ider, her ne işler ise. Ve her ne dir ise 'amel itmek vācibdür.' Naḳl olunur ki 'Ubeyde bin Cerrāḥ raḍıyallāhu 'anh eyitdi, 'Yā 'Ömer, Muḥammedi ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem Allāhu te'ālā irsāl itdi ki her ne ki söyler ve eydür şıḍḳ u şavābdur. Ey 'Ömer, şeytān keydinden ḥazer eyle, Allāhu te'ālāya sığın ve töhmeti nefsiñe eyle.' 'Ömer raḍıyallāhu 'anh eyitdi, "Nice eyyām ol gün itdügüm i'tirāzdan öturi şadaḳalar virdüm. Ve şavm u şalavāt idüp ḳul āzād itdüm, tā kim sebep-i keffāret ola." Rivāyet olunur ki Fārūka cevāb virdikten sonra buyurdu ki 'Siz anı unutduñuzmı ki aḥd günü kaçmış idüñüz. Ben sizi da'vet itdüm, biriñüz iltifāt itmediñüz. Ve unutduñuzmı aḥzāb günü ki düşmanlar aşāḡadan ve yukarıdan yürüyicek Ḥaḳḳ te'ālā va'dini ızhār itdi. Ve bi'l-cümle Allāhu te'ālānuñ iḥsānların bir bir zıkr itdi. Cümle aşḥāb inşāf idüp didiler ki 'Her ne ki Allāhu te'ālā ve resūli buyurur raştur ve şavābdur. Ve ḥazretüñ fikri irişdigine bizüm 'aḳlımız irmez.' Peygamber ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem 'umre ḳazā'sı senesinde Mekkeye gelüp

[M 525^b] mübârek başını tırâş [S 355^b] idüp aşhâba eyitdi, ‘Va’d olunan işte budur.’ Mekke feth olduğu yılda mübârek eliyle kapunun kilidini açup ‘Ömere eyitdi, ‘Size didüğüm budur.’ Haccetü’l-vedâ’da ‘Arafâtda vakfe idüp eyitdi, ‘Yâ ‘Ömer, size didüğüm budur.’

Naql olunur ki Hudeybiyye şulhında şol deñlü kimesne imâna geldi ki ibtidâ’-yi bi’şetden ol zamâna dek islâma gelenler ile berâberdür. Ve Şiddîk radıyallâhu ‘anh eydür, Hudeybiyyeye berâber islâmda bir feth olmadı. Ammâ ‘akıl anı idrâk idemez idi. Ol bir sarâydı, Allâh ile resûli mâbeyninde. Ammâ ‘ubbâd isti’câl iderler idi. Ve dağı eydür, "Allâh hâkķıçün haccetü’l-vedâ’da gördüm. Süheyl bin ‘Amr kurbân devesi hâzretün öñine getürdi. Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kendi mübârek eliyle kurbân itdi. Ve Süheyle emr itdi, mübârek başını tırâş idüp saçını Süheyl yüzine ve gözine sürüp ve anı dünyâ vü âhîret maķşûdına vesîle dutar idi. Ben aña aındırurdum, şulh günü *bismillâhi’r-raḥmâni’r-raḥîm* yazmağa kâil olmadığını ve *muḥammedun rasûlullâh* yazmağa mâni’ olduğunu, *ḳulillâhumme mâlike’l-mulki tu’ti’l-mulke men teşâ’u ve tenzi’u’l-mulke mimmen teşâ’u ve tu’izzu men teşâ’u ve tuzillu men teşâ’u biyedike’l-hayru inneke ‘alâ kulli şey’in ḳadîr*⁴¹⁸⁸."

Getürmişlerdür ki çün kim şulh tamâm oldu, peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem aşhâba eyitdi, ‘Hediyeleriñüzi kurbân idün ve başlarıñuzu tırâş idün’ didi. Kimesne buña iḳdâm itmedi. Üç kerre buyurdi, aslâ biri muḳayyed olmadı. Hâzret hışma gelüp Ümmü Selemenün haymesine girdi. Ümmehât-ı mü’minînden kemâl-i ‘akl ile meşhûr idi. Hâzretün şallallâhu ‘aleyhi ve sellemün mizâc-ı şerîfinün taḡayyürinden suâl itdi. Buyurdi ki ‘Üç kerre hediyelerin kurbân idüp ve başların tırâş ideler diyü emr itdüm. Kelâmım işitdiler ve yüzüme nazar idüp sözümü dutmadılar.’ [M 526^a] Ümmü Seleme radıyallâhu ‘anhâ eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, ma’zûr tüt. Anlarıñ taşavvurı bu idi ki bu sene Mekke feth ola. Maṭlûbları hâşıl olmayup müşriklerün murâdları oldu. Lâkin eger murâd-ı şerîfinüz ise anlarıñ develerin kurbân idüp tırâş olalar. Taşra var kimesneye söylemeyüp hediyeñi kurbân eyle ve mübârek başını tırâş eyle. Anlar bunu göricek bi’z-zarûri tâbi’ olurlar.’ Pes hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem çıkup öyle itdi. Aşhâb dağı cümlesi kurbân idüp kimi tırâş oldu ve kimi saçını kırḳdı. Ammâ ḡammlarından birbirini ḳatl itmek isterler idi. Naql olunur ki peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol gün buyurdi, ‘*allâhumma ḡfir lilmuḫallikîn.*’ Ya’nî, ‘Yâ Allâh, tırâş olanları sen yarlıḡa.’ Aşhâb eyitdi, ‘*ve’l-muḳassirîn.*’ Ya’nî, ‘Saçını kırḳana dağı.’ Üç kerre böyle buyurdi. Anlar sözlerin

⁴¹⁸⁸ Âli İmrân 3/26

yine tekrār itdiler. Dördincide hāzret dahı, ‘ve’l-muḫassirīn’ buyurdu. Muḫallikīne üç kerre du‘ā’ itdikleri ḳalbler şekkleri olmaduḡıçün idi.

Naḳl olunur ki ḳurbān develeri içinde Ebū Cehilūn devesi kaçup Mekke de Ebū Cehilūn evine girdi. Hāzretūn devecisi anı taleb idüp süfehā’ mānī’ olmaḳ istediler. Süheyl ḳomadı. Ve didi ki ‘Eger on deve virürseñüz anuñ muḳābelesinde anı alıḳoyalum.’ Hāzrete [S 356^a] ādem göndürüp ‘arz itdiler. Buyurdu ki ‘Eger ḳurbān devesi olmasaydı murādñuz ider idüm.’ Eydürler ki yigirmi deve, ki biri Ebū Cehilūn devesi idi, Nāciye bin Cündebe virdi, tā kim Mekkeye varup zebḥ eyleye ve fuḳarā’ vü mesākīne ḳısmet eyleye. Ebū Cehilūn devesin göndermeden murād bu idi ki müşrikler maḫzūn olalar. Sāir develeri Hudeybiyyede ḳurbān itdi. Ba‘zılar eydür, cümle develeri Hudeybiyyede zebḥ itdiler. Ḳurbāndan ve tırāşdan ferāḡat idicek Hāḳḳ te‘ālā bir yel gönderdi. [M 526^b] Müselmānlaruñ ḳıllarını Mekkeye iletdi. Resūlullāhuñ şa‘r-ı şerīfin ol yaḳın yerde bir ağac var idi, ol agaca iletdi. Aşḫāb müzāḥame idüp ol ḳılları yaḡma itdiler. Ümmü ‘Ammār eyitdi raḡıyallāhu ‘anhā, "Bilāl ile benüm elime bir şa‘r düşdi. Anı yur idüm, suyunı marīzlere virür idüm⁴¹⁸⁹, şifā’ bulur idi."

Naḳl olunur ki ‘Ömer raḡıyallāhu ‘anh eydür, "Ol senede yolda resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yanınca gitdüm. Üç def’a bir nesne suāl itdüm, cevāb buyurmadı. Baña ḫavf geldi ki şulḥ vaḳtinde söyledüğüm kelāmdan bīḫuzūr oldılar. ‘Acabā bu ḫaṭā’ muḳābelesinde vaḫiy nāzil olur mı diyü leşkerūn öñine vardum. Sehl zamān geçmedin bir şaḫış baña nidā’ idüp, ‘Yā ‘Ömer, seni peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem da‘vet ider’ didi. Ḫavfım ziyāde oldı. Hāzretūn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḫıdmetine vardum. Üzerinde sürür eşeri var idi. Buyurdu ki ‘Saña cevāb virmedüm. Vaḫiy nāzil olmış idi, anuñla muḳayyed idüm. Bu gice baña bir sūre nāzil oldı, baña cemī‘-i dünyādan sevgilüdür. *innā fetahnāleke*⁴¹⁹⁰ sūresin okudı. Aşḫāb hāzrete şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ve birbirine tehniye itdiler. Ba‘zı ehl-i tefsīr bundan murād fetḥ-i Hudeybiyyedür didi. Zīrā bu fetḥ nice fütūḫāt-ı keşīreye mebde’ vāḳi’ oldı. Ve bu şulḥden soñra Mekke de olan müselmānlar islāmın ızhār idüp müşrikler ile mübāḫaşeye başladılar. Ve Ḳur’ān-ı ‘azīm āyātın okuyup nice ḳişiler dālāletden hidāyete vāşıl oldılar. Ve fetḥ-i Ḫayber, ki fütūḫuñ mu‘azzamātındandır, yüz gösterdi. Nitekim ‘anḳarīb beyān olunur, *inşā’ allāhu te‘ālā*. Ba‘zı müfessirīn eydür, bundan murād fetḥ-i Ḫayberden tā fetḥ-i Mekkeye dekdür.

⁴¹⁸⁹ şuyını marīzlere virür idüm: M’de yok

⁴¹⁹⁰ el-Feth 48/1

Bir Vākı‘a Dahı⁴¹⁹¹

Ebū Başırūn Mekkedden Medīneye gelüp peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem işāretiyle Mekkeye gitdüğün bildürür. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hudeybiyyeden mürāca‘at idüp Medīneye irişdikde Ebū Başır, ki benī Zührenūn kabīlesine [M 527^a] müte‘allik idi, imāna gelüp Medīneye geldi. Aḥnes bin Şerīf⁴¹⁹² ve Züheyr⁴¹⁹³ bin ‘Abdi ‘Avf mektüb yazup peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem benī ‘Āmirden bir kimesne ile ve Kevşer nām bir şahşı dahı aña koşup irsāl itdiler. Ol şulh muktezāsınca Ebū‘l-Başıri taleb idüp Übeyy mektübü okudu. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki Ebū Başıri anlara teslīm ideler. Ol eyitdi, ‘Yā resūlallāh, beni müşriklere virürsüz. Anlar baña çok cefā’ iderler.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Sen bilürsin ki biz anlar ile şart itdik. [S 356^b] Ve bizden ğadr vākı‘ olmaz. İnşā‘allāhu te‘ālā yakın zamānda rabbū‘l-‘izzet saña ve evinde olan müselmānlara ḥalāş müyesser ider. Aşḥāb dahı Ebū Başırūn ḥatırın tesellī idüp gönderdiler. Ol iki müşrik anı alup Mekkeye revān oldılar. Zū‘l-huleyfeye irdikde diñlenmek içün oturdılar. Ebū Başır mescide varup iki rek‘at namāz kıldı. Andan yanında olan azığını çıkarup yimege başladı. Ve anları da‘vet eyledi. Anlar eyitdiler, ‘Bizüm senūn ta‘āmiña ihtiyācımız yokdur.’ Ebū Başır anlara telaṭṭuf idüp, ‘Eger siz benī ta‘āmiñıza da‘vet itseñüz ben varur idüm’ didi. Anlara ḥicāb gelüp süfrelerin döşüyüp anı da‘vet itdiler. Ve bir yerde ta‘ām yiyüp üns dutdılar. Ebū Başır ol ‘Āmirīnūn ismini ve nesebini suāl itdi. Ve eyitdi, ‘Kılıcın gözüme ğāyet eyü görünür, göreyüm’ didi. ‘Āmirī dahı kılıcın kınından çıkarup eyitdi, ‘belī, eyüdür, çok tecrube itdüm.’ Ebū Başır eyitdi, ‘Baña vir göreyüm.’ Ol dahı kemāl-i ğafletinden Ebū Başıre virdi. Ol dahı bir ḍarb ile işin tamām itdi. Ve Kevşerī biñ belā ile cān kırtarup Medīneye resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem meclisine vāşıl oldı. İraḡdan Kevşeri gördükde, ‘Bu bir kimesnedür ki ḥavf görmişdür’ didi. Yakın gelüp ‘Āmirīnūn katl olunduğün ve Ebū Başır anuñ kılıcın kuşanup rāḥilesine bindiğün zıkr itdi. Ol sāt meclis-i resūlullāh müteveccih olup eyitdi, ‘Yā resūlallāh, sen ‘ahdūni yerine getürdüñ. Beni irsāl itdiñ. [M 527^b] Allāhu te‘ālā benī anlardan ḥalāş itdi.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Ebū Başır cenge yarar ādemdür. Ne olaydı yoldaşı olaydı.’ Ebū Başıre kaçmağa ve yoldaş idinmege işāret buyurdu. Çün bu remzi fehm itdi, kaçup deryā kenārında Ġayz nām yere varup karar itdi. ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anh Mekkede olan müselmānlara ḥaber irsāl idüp ḥazretūn Ebū Başıre didüğün bildürdi. Ebū Cendel, ki

⁴¹⁹¹ bir vākı‘a dahı: S’de yok

⁴¹⁹² şerīf: Kaynaklarda "şerīḡ" olarak geçer.

⁴¹⁹³ züheyr: Kaynaklarda "ezher" olarak geçer.

Süheylü'nün oğuludur, firâr idüp Ebû Başîre mülhak oldu. Ve Mekke'de olan müselmânlar birer yere gelüp yanına cem' oldılar. Tâ yetmiş kimesne cem' oldılar. Ol bir kârbân uğrağı yer idi. Ve bir rivâyetde üç yüz kimesne cem' oldu. Kureyşü'nün kârbânı uğradıkça fırsat bulduklarını katl ü gâret itdiler. Müşrikler bu huşûşda gâyet ile ıztırâb u eleme düşdiler. Ebû Süfyân bin Harb peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem mektûb gönderüp, 'Allâhu te'âlâ hakkıçün ve karâbet hürmetiçün Ebû Başîri yârânıyla Medîneye da'vet idüñ. Kureyş ol şartdan ferâgat itdiler. Bundan soñra bizden anda varanı taleb itmezüz. Emân olsun, kimesne münâkaşa itmez.' Resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem murâdları üzre sözlerin kabûl idüp Ebû Başîre nâme yazdı ki yârânıyla Medîneye gele. Hâzretü'nün mektûbı Ebû Başîre şol maħallde vardı ki hâlet-i nez'de idi. Mektûbı alup yüzine ve gözine sürdi. Ve şiddet-i firâkdan inledi. Andan civâr-ı rahmete vâşıl oldu. Ebû Cendel ve sair şahâbe techîz ü tekfîn idüp defn itdiler. [S 357^a] Andan Medîne cânibine teveccüh idüp seyyidü'l-mürselîn şallallâhu 'aleyhi ve sellem hîdmetine yetişdiler. Eydürler ki *ve huve 'llezî keffe eydiyehum 'ankum ve eydiyekum 'anhum bibatni mekkete min ba'di en azferekum 'aleyhim*⁴¹⁹⁴ âyet-i kerîmesi Ebû Başîr kıssasında nâzil oldu.

Bir Vâkı'a Dahı

Hicretü'nün altıncı senesinde peygamberü'nün şallallâhu 'aleyhi ve sellemü'nün etrâf-ı mülûka mektûblar irsâl itmesidür. Ba'zılar eydür, mektûb irsâli [M 528^a] yedinci senenü'nün muharreminde vâkı' olmışdur. 'Ulemâ'-yi siyer rahîmehumullâhu şöyle beyân itdiler ki mülûka mektûblar göndermek murâd idicek bir cemâ'at didiler ki 'Yâ resûlallâh, selâtin hâtemi⁴¹⁹⁵ olmayan mektûba i'tibâr itmezler. Lâcerem seyyid-i 'âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellem emr itdi ki altundan bir hâtem ideler. Aşşâbu'nun kudreti olanlar altundan yüzük işledüp barmağlarına dağdılar, hâzrete muvâfaqat içün. Ol eşnâ'da Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm gelüp, 'Ricâle harâmdur' didi. Hâzret fi'l-hâl barmağından çıkardı. Aşşâb dahı çıkardılar. Andan buyurdi, gümüşden bir hâtem itdiler. Emr itdi, *muhammed rasûlullâh* kazdılar. Üç satır oldu. Bir satırı lafzatullâh idi. Ve bir satırı resûlullâh idi. Ve üçüncü satırı Muhammed idi. 'Ulemâ'-yi siyer ihtilâf itdiler ki hâtemi kangı barmağına kodı, sağ elinü'nün küçürek barmağına mı şol elinü'nün küçürek barmağına mı. Ve bir rivâyetde ol hâtem hadîd idi, gümüş ile yaldızlanmış. Ve bir rivâyetde bilâd-ı Habeşden gelür bir taş var idi, andan idi. Bu rivâyâtu'nun iktizâ'sı hâtem müte'addid ola.

⁴¹⁹⁴ el-Feth 48/24

⁴¹⁹⁵ hâtemi: hatîmi M

Naql olunur ki ol Һazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyyām-ı Һayātında ol Һātem isti‘māl olundu. Şiddīk-i ekber rađıyallāhu ‘anh teberrüken aldılar. Andan Fārūk-ı a‘zama vāşıl oldu. Eyyām-ı Һayātında anlarda tırdı. Andan Һazret-i ‘Osmāna degdi. Altı ay anuñla iftiħār itdi. Andan ‘ureyşe⁴¹⁹⁶ kıyusına düşdi. Ne deñlü tefahħuş itdiler, bulunmadı. Ol sebebden Һalkuñ kulübına endişe düşdi⁴¹⁹⁷. Andan emr itdi, altı pādişāha altı mektüb yazıldı. Her birin bir şahābeye virdi. Һabeş meliki Necāşīnūñ mektübün ‘Amr bin Ümeyye-i Đamrīye virdi. Rüm pādişāhı Heraκluñ nāmesin Dıhyetü’l-Kelbīye teslīm itdi. ‘Acem meliki Һüsrev-i Pervīzūñ kitābını ‘Abdullāh bin Һuzāfe-i Sehmīye virdi. İskenderiye vālisi Muκavkısuñ nāmesin Һatīb bin Ebī Belte‘aya virdi. Şām pādişāhı Һāriş bin Ebī Şimr-i Ğassānīnūñ mektübünü Şücā‘ bin Vehb-i Esedīye virdi. [M 528^b] Yemāme re‘isi Hevze bin Һalīfenūñ⁴¹⁹⁸ mektübünü Selīṭ bin ‘Amr-ı ‘Āmirīye virdi. Bir rivāyetde yedi mektüb yedi melike irsāl olundu. Yedincisi Bahreyn ulusu Münzir bin Sāvādur, anuñ mektübünü ‘Alā‘-yı Һađramīye virdi. Rivāyet olunur ki her memlekete irsāl itdügi kimesneler ol memleket Һalkınuñ luğatini bilmezler idi. Ol gice yatup irtesi döşeklerinden ҡalkup memleketüñ dilin söylemege ҡudret ü ma‘rifet keşf olmış gördiler. Cümle-i mu‘cizātından bir mu‘cize zāhir oldu.

Ammā Necāşīye giden mektüb. Anuñ adı Ađmaħa⁴¹⁹⁹ bin Ebcerdür. İki nāme idi. Biri islāma da‘vet idüp Allāhu te‘ālānuñ birliğine ve resūlinūñ Һaққı ҡatına da‘vet itmeği müştemil idi. Ve biri Ca‘fer bin Ebī Ṭālībı ve sāir muħācirīn ki Һabeşe gitmişler idi, anları göndüre. Bir nāme [S 357^b] daħı Ebī Süfyān kıızı Ümmü Һabībe ki muħācirlerden idi, anı resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve selleme dileye ve Medīneye irsāl ide. Çün nāmei ‘Amr bin Ümeyye-i Đamrī Necāşīye ilette, tahtından inüp ta‘zīm itdi. Ve nāmei öpüp yüzine sürdi. Emr itdi, tā kim meclisde okudılar. Evvelinde Allāhu te‘ālāya Һamd ü şenā‘ ve ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmuñ ba‘zı Һālını zıkr idüp islāma da‘vet olunmuş. Fi’l-ħāl Ca‘feri da‘vet idüp bey‘at itdi ve islāma dāħil oldu. Andan ‘Amr ikinci mektübı Necāşīye teslīm itdi. Çün kim mazmūnı ma‘lūm oldu, Ümmü Һabībei tezvīcede ihtimām itdi. Ammā çün izdivāc yedinci senede vāķi‘ oldu. Anda beyān olunur, *inşā‘allāhu te‘ālā*. Naql olunur ki Necāşī ağacdān bir Һoққа getürüp iki mektübı anuñ içinde Һıfz itdi. Ve didi ki ‘Mādām ki bu nāmeler bunda olduқca Һabeşden Һayr u bereket gitmez.’ Eydürler ki el-ān ol Һazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nāmeleri Һabeş mülükı yanında maħfūzdur.

⁴¹⁹⁶ ‘ureyşe: Kaynaklarda "erīs" olarak geçer.

⁴¹⁹⁷ ol sebebden Һalkuñ kulübına endişe düşdi: M’de yok

⁴¹⁹⁸ Һalīfe: Kaynaklarda "Һaneфі" olarak geçer.

⁴¹⁹⁹ ađmaħa: Kaynaklarda "aşħame" olarak geçer.

Bir Vākı‘a Dahı

Dıhyetü’l-Kelbînüñ [M 529^a] vākı‘asıdur. Naql olunur ki Heraqluñ mektübını Dıhyetü’l-Kelbîye virüp eyitdi, ‘Evvel Buşrâ-yı Şāma var. Anuñ hâkimi saña bir âdem koşsın, tâ kim mektübı Heraqla irişdiresin.’ Dıhye dahı emr-i şerîfî üzre Buşrâ-yı Şāma vardı. Anda hâkim Ebî Şemir-i Ğassânî idi. ‘Adiyy bin Hâtım-i Tâ’îyi aña koşup Heraqluñ dârü’l-hükümetine irsâl itdi. İttifāk ol eşnâ’da beytü’l-mağdis ziyâretine ki eger Hüsrev-i Pervîze gâlib olursa Kostañtîniyyeden yayan ve yalıñ ayak ziyâret itmege nezr itmiş idi. Mağşudî hâşıl olup beytü’l-mağdise gidüp mescid-i aqşâda ‘ibâdete geldi. Kostañtîniyyeden tâ beyt-i mağdise dek bisâtlar döşeyüp üzerine güller ve reyhânlar döşeyüp Heraql yalın ayak gelüp nezre vefâ’ itdi. Eydürler ki Heraql ‘ilm-i nücûmda mâhir idi. Nücûma nazar idüp kendide küllî tağyîr müşâhede eyledi. Şabâh taht-ı hükümetine cülûs idüp gâyet ıztırâb eşeri müşâhede olundu. Rü’esâ’⁴²⁰⁰ ve müşâhibleri sebebin suâl itdiler. Ol eyitdi, ‘Evzâ’-i felekde şöyle ma’lûm oldu ki bir tã’ife ki sünnet olunurlar, ‘anğarîb bizüm diyârımıza mâlik olup taşarruflarına alsa gerekdür. ‘Acabâ sünnet olunan kavim kim ola’ didi. Müşâhibleri eyitdi, ‘Sünnet olunan cühûdlardur. Emr eyle her vilâyete emirler yaz. Her kande cühûd var ise katl ideler.’ Bu eşnâ’da ulağ geldi, serhadden. Yanınca bir A’râbî bile⁴²⁰¹ geldi. ‘Bir ‘aceb bilâd-ı ‘Arabda zuhûr itmiş, hikâyet ider.’ Kayşer emr itdi, ol A’râbîyi ihzâr ideler. Andan istifsâr itdiler. Eyitdi, ‘Bizüm mâbeynimizde bir kimesne zâhir oldu, peygamberlik da’vâsın ider. Bir tã’ife taşdîk idüp aña muî’ oldılar. Bir tã’ife taraf-ı hilâfdadur. Mâbeynlerinde çok ceng olup çok âdem telef oldu. El-ân ceng üzredürler.’ Kayşer eyitdi, ‘Bu şahşı tenhâya iletüp görüñ sünnetlimüdü.’ Yokladılar, sünnet bulundu. Kayşer eyitdi, ‘‘Arab sünnet olur mı.’ Ol eyitdi, ‘belî.’ Heraql eyitdi, ‘Baña münkeşif olan tã’ife, ki [M 529^b] mülk anlara muntaqıl olur, bunlardur.’ Naql olunur ki Dıhye nâmei şunıcağ gördi ki ‘Arabîdür, tercemân taleb itdi. Nâmede dîn-i islâma da’vet ü terğîb [S 358^a] ve şeytâna ve nefse ittibâ’dan men’ yazılmış. Ve âhirinde bu âyet-i kerîme yazılmış, *yâ ehle’l-kitâbi te’âlev ilâ kelimetin sevâ’in beynenâ ve beynekum ellâ*⁴²⁰² *na’bude*⁴²⁰³ *ilallâhe ve lâ nuşrike*⁴²⁰⁴ *bihi şey’en ve lâ*

⁴²⁰⁰ rü’esâ’: zerâsı M

⁴²⁰¹ bile: ve eriyle M

⁴²⁰² ella: en lâ M

⁴²⁰³ na’bude: ta’bude M

⁴²⁰⁴ nuşrike: yuşrike M

yettehize ba‘dunā ba‘dan⁴²⁰⁵ erbāben min dūnillāhi fein tevellev feķūlu‘shedū bi ennā muslimūn⁴²⁰⁶.

Ve getürmişlerdür ki Heraql nāmenūñ maẓmūnına muṭṭali‘ olıcaķ eyitdi, ‘Yoklañ bu memleketde ol peygamberlik da‘vā iden şahşa qarīb bir kimesne var mıdır, tā kim anuñ aḥvālını bi’t-tamām andan suāl idelüm.’ Aradılar. Ğazzede Ebū Süfyānı Kureyşden bir cemā‘at ile buldılar. Hudeybiyye şulhından ticāret için gelmişlerdür. Anları beyt-i maķdise iletdiler. Bir rivāyetde anlar kāfile ile beyt-i maķdise gelmişler idi. Heraql haber alup ḥuzūrına da‘vet itdi. Rūm uluları anda ḥāzırlar idi. İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā eydür, "Ebū Süfyān baña haber virdi ki Heraqluñ resūli beni taleb itdi. Gördüm ‘āzamet ü şevket ile oturmuş. Rūmuñ uluları ve cümle vūzerā’sı ve kıssīsleri ve ruhbanları cem‘ olmuşlar. Heraql beni getürüp tercemān taleb itdi. Ve eyitdi, ‘Kārebet yöninden aña eñ yakınıñuz kimdür.’ Ben eyitdüm, ‘Benüm ‘ammüm oğulıdır’ didüm." Zīrā Ebū Süfyānuñ ceddi Ümeyyedür. Ve ḥazretūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ ceddi ‘Abdu’l-Muṭṭalibdür. Anlar birbirinūñ ‘ammīsı oğulıdır, ol i’tibār ile ‘‘Ammüm oğulıdır’ didi. "Beni kendüye yakın itdi. Aşḥāb kafa’da dururlar idi⁴²⁰⁷. Andan aşḥāba eyitdi, ‘Ben Ebū Süfyāndan ba‘zı nesneler suāl iderem. Eger ḥilāf vāķi‘ cevāb virürse tekzīb eyleñ." Ebū Süfyān eyitdi, "Allāh ḥaķķı için eger tekzīb ḥavfı olmasa peygamber ḥaķķında nice yalanlar söyledüm. Andan Heraql suāl itdi ki ‘Ol kimesnenūñ nesebi sizūñ mābeyniñüzde nicedür.’ Eyitdüm, ‘Şeref-i neseb ile müte‘ārifdür.’ Eyitdi, ‘Andan gayrı [M 530^a] ḥiçbir kimesne komañuzda peygamberlik da‘vāsın itdi mi.’ ‘İtmedi’ didüm. Eyitdi, ‘Ābā’ vū ecdādından kimesne ḥükümet şadrında oturdı mı.’ ‘Oturmadı’ didüm. Eyitdi, ‘Aña ittibā’ iden aḡniyā mıdır ve yāḥūd fuķarā’ mıdır ve zu‘afā’ mıdır.’ Eyitdüm, ‘Fuķarā’dur.’ Eyitdi, ‘Günden güne ziyāde mi olur yāḥūd noķşān mı.’ Eyitdüm, ‘Günden güne ziyāde olur’ didüm. ‘Hıç kimesne mürtedd olup saḡ gezmek oldu mı.’ ‘Olmadı’ didüm. ‘Ġadr ider mi’ didi. ‘Şimdiye dek vāķi‘ olmadı’ didüm, ‘şimdilik muşālaḥa itdik. Bilmezem ḡadr ider mi itmez mi.’ Bundan gayrı naķş virür bir nesne dimege kādir olmadum. Heraql bu kelāmıma aşlā iltifāt itmedi. Eyitdi, ‘Mābeyniñüzde yalan söylemek ile şöhreti var mı.’ ‘Yokdur’ didüm. ‘Yā mābeyniñüzde ceng ü kıtāl olur mı. Ve kim ḡālib olur’ didi. Eyitdüm, ‘Gāh anlar ve gāh biz’ didi⁴²⁰⁸. Bedir ile Uḥudı kışşasını didüm. Andan eyitdi, ‘Sizi neye da‘vet ider.’ Eyitdüm, ‘Şeriki ü nazīri olmayan vācibū’l-vücūda ‘ibādet idüp ābā’ vū ecdādı ‘ibādet itdügi putlara i‘rāz iderüz. Ve şalavāt ü şavm u şadaķa

⁴²⁰⁵ ba‘dan: M’de yok

⁴²⁰⁶ Āli İmrān 3/64

⁴²⁰⁷ beni kendüye yakın itdi aşḥāb kafa’da dururlar idi: M’de yok

⁴²⁰⁸ didi: Metnin bağlamına göre "didüm" olması gerekir.

virüp şıla-i rahm eyleyevüz.” Ebū Süfyān eydür, "Bu sözleri söyleyicek Heraql tercemāna eyitdi, ‘Aña di ki evvel nesebinden suāl itdüm. [S 358^b] Şerīfū’n-nesebdür didiñüz. Bilgil ki cümle enbiyā’ şerīfū’n-nesebdür. Tā kim anlara tābi’ olanlara ‘ār lāhık olmasın. Andan suāl itdüm ki andan evvel kavmüñüzden kimesne peygamberlik da’vā itmedi didiñüz. Ma’lūm oldı ki kimesneye taqlīd itmemiş. Ābā’ vü ecdādı kimesne melik olmadı didiñüz, tā kim babasınıñ ve yāhūd ceddinüñ mülkin taleb eyleye. Tābi’ olanlar ekşer fuḳarā’ vu zu‘afā’dur didiñ. Enbiyā’nuñ sābıḳan zuhūrı böyledür. Günden güne ziyāde olmaḳ ehl-i ĩmānuñ ve ehl-i ḥaḳḳuñ ‘alāmetidür, tā kemāle irişince. Ve şerī’atinden kimesne ibā’ itmediği ‘alāmetdür ki nūr-ı ĩmān ḳalbinde yer idicek anuñ ḥalāveti ṡābit olur. Rücū’ [M 530^b] mümkün olmaz. Ve ḡadr itmemek nübüvvet ‘alāmetidür. Yalancı olmayıcak Ḥaḳḳ te‘ālānuñ şānında kızb itmemek muḳarrer olur. Ve ceng ü ḳıtālde ḡāh ḡālib ve ḡāh maḡlūb olmaḳ cümle enbiyā’ya öyle vāḳi’ olmuşdur. Ammā ‘āḳıbet nuşret ü zafer anlarıñdur. Ve sizi da’vet itdüğü ḥıṡāl-ı enbiyā’nuñ ve mürselīnüñ merzīleridür. Ol evşāf, ki didiñ, eger vāḳi’ ise ‘anḳarīb bu diyāra mālīk olur. Ve bu şıfatlu peygamber meḃ’ūs olacaḡın bilürdüm. Lākin sizüñ kavmiñüzden olacaḡın añlamaz idüm. Eger ma’lūmum olaydı ḥaḳ-i pāyine yüz sürüp ḥıdmetini cān u başım ile üzerime minnet bilürem.”

Rivāyet olunur ki Ebū Süfyān eydür, "Murād itdüm melike anuñ kızbin ızḥār idüp i’tiḳādına bir noḳşān virem. Eyitdüm, ‘Ol bir ‘aceb kızb itmişdür. Eydür ki bir gicede Mekkedden beyt-i maḳdis vardım. Şabāḥ olmadın yine Mekkeye geldüm’ didi. Beytü’l-maḳdis ḥādīmlerinden biri anda ḥāzır idi. Eyitdi, ‘Gerçekdür. Ben ol gicei bilürem. Her gice beyt-i maḳdisüñ ḳapuların ḳapardık. Bir gice ḳapuyı ḳapamaḡa ḳādir olmadum. Cümle bevḡabları cem’ itdüm. Aşlā ḳapatmaḳ mümkün olmadı. İrtesi geldik, gördük dābbe baḡladıklarınınuñ eşeri var.’ Andan Heraql emr itdi, resūlullāhuñ ṡallallāhu ‘aleyhi ve sellem meḳtūbını meclisde okuyalar. Çün kim okundı, gördüm ki ol meḳtūbuñ heybetinden alınından dürrler revān oldı. Ve zamīrinde olanı söyledi. Ve meclisde ḳīl u ḳāl evc-i āsumāna çıḳdı. Ve bizi meclisden çıkardılar. Yoldaşlaruma didüm ki ‘Ebū Kebşe oḡlınınuñ işi bir mertebeye vardı ki mülk-i Rūm andan ḳorḳdı.” Ḳüffār seyyidü’l-ebrār ḥaḳḳında aḡyānen İbni Ebī Kebşe dirler idi. Ba’zılar eydür, ‘Arabda Ebū Kebşe nām bir kimesne zāhir oldı. Puta ṡapmaḳdan men’ idüp şī’rā-yı yemānī yıldızına ṡapmaḡa delālet ider idi, murādları ol idi. Ba’zılar eydür, ‘Arab bir kimesneye naḳş nisbet [M 531^a] itmek murād itse Ebū Kebşe oḡulı diyü nisbet iderler. Ba’zılar eydür, ḥazretüñ vālidesi ve yāhūd emdigi ḥātūnlardan birisininuñ ceddı idi. Lākin şöḡreti ve cāhı yoḡıdı. Ol sebeb ile a’dā’

anı h  zrete nisbet iderler idi. Eb   S  fy  n eydür, "Ol gün başa ma  l  m oldu ki   an  ar  b g  alib olup d  n  i z  ahir olısardur.   sl  m   albmde yer eyledi."

Na  l olunur ki Hera  l D  hyeyi tenh  sına getürüp   alvet eyledi. Ve   albinde olanı   zh  r itdi. Ve eyitdi,   Ben bilürem ki ol z  at kit  ablarda mev   d olan   h  ir-i zam  n peyg  amberid  r. L  kin   or  karam ki eger a  a m  t  ba  at idersem R  m  iler beni hel  k eyleyeler. Ve l  kin şöyle ma  sla  at [S 359^a] görürem ki seni R  m  ilere irs  l ideyüm. Anda   ilm-i n  c  mda ve keh  net   ilminde k  amil bir kimesne vardur. A  a   af    tir dirler. D  n-i    s  da m     r   l-ileyd  r. Cümle na    r   a  a t  bi  lerd  r. Eger ol   m  na gele cümlesi i  tid     iderler. Ve ben dağı   albmde olanı ve i  tik  adımı   zh  r iderem.   Eydürler ki Hera  l dağı bir mekt  b yazup D  hyeye virdi. Ve a  v  li taf   il idüp   af    ira irs  l eyledi. Na  t u sıfatını   af    ir işidicek,   Vall  hi kütüb-i sem  aviyyede gördüm. Bildüm ki   h  ir-i zam  n peyg  amberi oldur. H      ekk    şübhe yokdur. Andan h   nesine girüp üzerinde olan siy  h c  meleri çıkardı. Ve a   c  meler geydi. Ve eline   a  a alup ken  seye geldi. Ve cümle eşraf-ı na    r  y   cem   itdi. Andan aya   üzerine   alk  p eyitdi, şEy ma    er-i na    r  , bilmiş oluş ki A  med-i   Arab  iden bize mekt  b geldi, H    k te    l   d  nine da  vet itmiş. Ve başa gün gibi z  ahir oldu ki ol All  hu te    l  n   peyg  amberid  r.      n na    r   bunu işitdiler, cümlesi üzerine hücüm itdiler. Ta  n u   arb ile   eh  id itdiler. Dıhye gelüp Hera  le a  v  li   arz itdi.   Ben sa  na dimedim mi   af    ir na    r   katında benden sevgilüdür ve   az  z  d  r. Eger bu ma  n   olmasa ben isl  mı   zh  r [M 531^b] iderdüm. Eger tuysalar idi beni dağı anu   gibi   atlı iderler   idi. Eydürler ki   af    ira geldikde Hera  l H  mu  ⁴²⁰⁹ n  m beldede idi, ki d  r   s-saltanatlarıdur, R  mu  n   ulem   sı kendi   a  rına cem   olup   apuları   apatdı. Ve kendü bir g  urfede oturup R  m  ilere h    b itdi, şEy ma    er-i R  m, sizün sa    det d  rına meyli  n  z var mıdur. Bilün ki fevz    nec  t ve vu    l-i sa    d  t Mu  ammed Mu   af    n  n   allall  hu   aleyhi ve sellem d  nine ittib   dur.   Ulem    ve   ıss  sler Hera  lıdan bunu işidicek cümle   alk  p   a  dılar.   a  ru  n   apuların   apalı bulup taşra gitmege     dir olmadılar. Hera  l bunların   m  nından nevm  id olup bunlara eyitdi,   Ben sizi imti  h  n itdüm. D  n  n  zde     bit  kadem id  g  n  zi bild  m   diyü ta  s  n itdi. Anlar dağı r    i olup secde eylediler ve h    n  d oldılar.   Ulem    ra  imehumull  h Hera  lu  n   m  nında i  til  f eylediler. Ek   er   ulem    eyitdiler, d  ny  y     h  ret üzerine terci  h itdi,   m  na gelmedi didiler. Bu t  r  hden iki sene   o  ra g  zve-i Mu  te n  m yerde m  selm  nlar ile ceng idüp nice m  selm  nı   eh  id itdiler. Ma  hallinde zıkr olunur, *in     all  hu te    l  *. Ve dağı g  zve-i Teb  kde peyg  amber   allall  hu   aleyhi ve selleme mekt  b göndürüp,   Ben m  selm  num   dimiş. H   ret buyurdı ki   Yalan söyler.

⁴²⁰⁹ H  mu  : Kaynaklarda "  mu   " olarak geçer.

Belki yine naşrāniyyet üzerinedür' didi. Bu dağı delālet ider ki devlet-i islām ile müşerref olmamışdur.

Ammā Hüsrevüñ mektübı. Nağl olunur ki 'Abdullāh bin Huzāfe rađıyallāhu 'anh peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem mektübını Hüsreve irişdürdi. Dağı maẓmūnına muṭṭalı' olup ḥazretüñ ismini kendi ismi üzerine taqđīm olunmış görüp bu cihetden bīhuzūr olup devletini depdi. Ve ḥazretüñ mektübını pāreleyüp 'Abdullāh bin Huzāfeye iltifāt itmedi ve cevāb dağı yazmadı. Bu ḥaber Medīneye irişdikde peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi, [S 359^b] '*mezzağa kitābī mezzağallāhu mulkehu.*' Ya'nī, [M 532^a] 'Benüm kitābımı pāreledi. Allāhu te'ālā anuñ mülkini pārelesün.' Ol şaķī kemāl-i şekāvetinden Yemen vālisi Bāzān⁴²¹⁰ nām kimesne ki anuñ cānibinden naşb olunmuş idi, aña ḥaber gönderdi. Eyitdi, 'Şöyle istimā' olundı ki Hicāzda 'Arabdan bir kimesne nübüvvet da'vā ider imiş. İki mu'temed ādemler gönderesin, şecī' kimesneler ola. Anı bağlayup bu cānibe getüreler.' Bāzān dağı emrine imtişāl idüp kendinüñ ḥazīnedārı ki nāmına Bāneveyh⁴²¹¹ dirler idi, kemāl-i şecā'at ile ma'rūf idi, ve Kureyšden Hurre Hüsre nām ile, ki ol dağı kemālāt-ı zāhire ve bāṭına ile ārāste idi, vilāyet-i 'Araba irsāl itdi. Ve Hüsrev cānibinden geldiklerin bir mektüb ile ol ḥazrete şallallāhu 'aleyhi ve sellem i'lām itdi ki Bāneveyh anı teftiş itmek için irsāl olunmuşdur, şimdi yolda üzredür. Çün kim Tā'ife irişdiler, anda şanādīd-i Kureyšden Ebū Süfyāna ve Şafvān bin Ümeyye ve ğayrılara mülākāt itdiler. Ve peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem mekânını suāl itdiler. Yeşribde idüğini ḥaber virdiler. Çün kim Ebū Süfyān ve ğayrı müşrikler bu kaziyyeden ḥaber aldılar, ğāyet mesrūr oldılar ki 'Böyle pādişāha Muḥammed ḥaşm olıcağ işi tamām olur.' Andan Bāzānuñ gönderdiği kimesneler ḥazretüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥuzūr-ı şerīfine geldiler. Bāneveyh söze başladılar. Eyitdi, 'Şehinşāh Bāzāna Yemene mektüb göndürüp mu'temed kimesneler irsāl eyleye, tā kim seni aña ileteler. Biz ol cihet ile geldik, seni Hüsrev Pervīzüñ dārū'l-mülkine iletEVÜZ. Eger tā'at iderseñ Bāzān senüñ mektüb yazup şefā'at ider ve senüñ için 'özür diler. Günāhından geçer. Eger 'inād u muḥālefet iderseñ kistrā seni qavmuñ ile helāk ider. Ve dār u diyārını yer ile berāber ider. Nāme Bāzāna senüñ için irsāl olunmuşdur. Maẓmūnı oldur ki emrine imtişāl idesin.' Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem mektübüñ maẓmūnını ma'lūm idicek tebessüm itdi. Ve anları islāma [M 532^b] da'vet eyledi. Anlar eyitdiler, 'Yā Muḥammed, kalk melikü'l-mülük ḥuzūrına varalum. Eger muḥālefet iderseñ şehinşāh bir 'Arab qomaz, yā

⁴²¹⁰ bāzān: Kaynaklarda "bāzān" olarak geçer. M'de geçtiğı yerlerde böyle yazılmıştır.

⁴²¹¹ bāneveyh: Kaynaklarda "bāneveyh" olarak geçer. M'de geçtiğı yerlerde böyle yazılmıştır.

katl ider ve yāhūd cilā'-yı vaṭan itdirür.' Naql olunur ki egerçi Bāneveyh ve Hurre Husre böyle cür'et idüp böyle küstāhāne sözler söylediler idi, ammā kim mehābet-i meclisden şöyle havf idüp ditrer idi, bendleri birbirinden cüdā olmalı olurdu⁴²¹². Ol meclisden buña rāzī oldılar ki resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem anlara gıtmege icāzet vire. Ve mülk-i Bāzāna bir mektüb yaza ki nāmesine cevāb ola. Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Bu gice mekānlarıñuza varuñ. Yarın inşā'allāhu te'ālā maşlahat ne ise görelüm.' Çün kim meclisden çıkdılar, birbirine eyitdiler, 'Eger bir sehl daḥı meclisde тұrayduḡ mehābetinden helāk olmaḡ muḡarrer idi.' Biri daḥı eyitdi, 'Ben bu deñlü pādīşāhlar meclisine dāḥil oldum, bu heybeti bir yerde görmedüm. Muḡarrerdür ki bu te'yīd-i ilāhīdür.' Rivāyet olunur ki Hurre Husre ve Bāneveyh ol gün altun destvāneler kullarına daḡmışlar idi. Ve dībāce ḡaftānlar geymişler idi. Ve gümüşden kemerleri dermeyān itmişler idi. Şaḡalların tırāş ve bıyıḡları aḡzına [S 360^a] örtmiş idi. Bu şekil ile hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ naḡar-ı şerīfine geldiler. Buyurdı ki 'Vay size kim emr itdi ki şaḡalıñuz tırāş idüp bıyıḡıñuzu ḡoyasız.' Anlar eyitdiler, 'Bizüm perverdigārımız, ya'nī Hüsrev.' Ve peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Benüm perverdigārım emr itdi ki şaḡalım uzadup bıyıḡım kırḡam.' Muḡaşşalu'l-keḡām ol iki şaḡıḡ peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem izn-i şerīfiyle ikinci gün ḡıdmetine dāḥil oldılar. Buyurdı ki 'Şāḡibiñüze Bāzāna ḡaber iletüñ ki dün gice melikini ya'nī Hüsrevi katl itdiler.' Ve giceden yedi sā'at geḡdikden şoñra oḡulu Şīreveyhe virdiler. Tā kim ḡarnını yardılar, hicretüñ yedinci senesinde cumādi'l-ülānuñ onıncı gicesi şenbe gicesi idi. Bāzāna gönderdi ki eyitdi ki 'Sāḡibiñüze eyidüñ ki 'anḡarīb benüm dīnim ol diyāri tutsa gerekdür. Eger ĩmāna gelürseñ taḡt-ı taşarrufuñda [M 533^a] olanı saña muḡarrer iderem. Ebnā'-yı Fārsuñ ba'zısına ḡākim iderem.' Ve bir kemer, ki ba'zı mülük ol hāzrete hediye göndermiş idi, altun ve gümüş ile müzeyyen idi, anı Hurre Husreye virdi. Andan ol iki resūl icāzet ṡaleb idüp Yemene vardılar. Resūlullāhdan işitdiklerin 'arz itdiler. Ve eyitdiler, 'Çok mülük meclisine dāḥil olduḡ. Hīḡ böyle heybetlü meclis görmedik. Heybetinden helāk olayazdıḡ.' Bāzān suāl itdi ki 'Anuñ bekcileri yanında var mıdır.' Eyitdiler, 'Yokdur. Tenhā bāzārlarda şoḡāḡlarda gezer.' Bāzāb eyitdi, 'Ḥüdā ḡaḡḡıçün ol nebiyy-i mürseldür. Ve ben ol ḡabere muntazırum ki baña irsāl vāḡi' midür. Eger şāḡih ise aḡlā peygamberliğinde şübhe yokdur. Mülükdan ĩmān getürenlerüñ evveli ben olurum' didi. Ol eyyāmda Şīreveyḡ bin Hüsrevden mektüb geldi ki 'Ben kisrāyı katl itdürdüm. Şuña binā'en ki Fārsuñ a'yān u eḡrāfi bilāsebeb katl idüp içlerine tefriḡa

⁴²¹² bendleri birbirinden cüdā olmalı olurdu: M'de yok

bırakdı. Baña itā‘at idesin. Halkı baña bey‘at itdüresin. Ve ol ‘Arabda nübüvvet da‘vā iden şāhib-i devlete ta‘arruż⁴²¹³ itmeyesin, tā benden emir vārid olmayınca.’ Bāzāna bu haber vāsıl olıcağ cān u gönülden müselmān olup kelime-i şehādeti getirüp şeref-i ĩmān ile müşerref oldu. Ve cümle Yemen halkı ve Fārisīler, ki anda idiler, aña tābi‘ olup ĩmāna geldiler. Naql olunur ki Hurre Husreye ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol kemeri bağışlamış idi, aña zū‘l-mefhare dirler. Mefhare Hımyer lüğatinde kemere dirler. Şimdi dağı anuñ evlādına bu kelimeyi ıtlāk iderler.

Zıkr-i mektüb-ı Muḳavḳıs. Hāṭıb⁴²¹⁴ bin Ebī Belte‘a ḥazret-i ḥ‘āce-i kāinātuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mektüb-ı şerīfin Muḳavḳısa ĩşāl itdi, ki ĩskenderiye ḥākimi idi, ol nāmeye ta‘zīm ü ihtirām itdi. Ve ābnūsdan bir ḥoḳḳaya ḳodı. Ve Hāṭıbı bir tenhāya iletüp ḥazretüñ evşāfını suāl itdi. Hāṭıb ḥazretüñ nu‘utını gördüğü gibi takrīr itdi. Muḳavḳıs işitdüğü nu‘uta ‘Īsā ‘aleyhi’s-selāmdan [M 533^b] naql olunup anuñ kelimesiyle beşāret itdi. Cümlesin aña muṭābıḳ buldı. Ve eyitdi, ‘Ol nebiyy-i āḫirü’z-zamāndur ki ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām haber virdi ve beşāret itdi. Elbette gālīb olsa gerekdür ve aşḫābı bu diyārı alsa gerekdür’ didi. Ve mektūba gökcek cevāb yazdı. Ve dört cāriye-i Rūmiyye hediye [S 360^b] irsāl itdi. Birinüñ ismi Māriye idi ve biri dağı anuñ kızḳarındaşı idi. Adı Şīrīn idi. Ol ikisinüñ isimleri ma‘lūm degildür. Ve yigirmi cāme ve biñ mişḳāl altun ve bir siyāh ḳatır ki düldül dirler idi. Ve bir merkeb ki aña ya‘fūr dirler idi tuḥfe-i resm ile irsāl itdi. Ve yüz mişḳāl altun ile beş cāme Hāṭıba virdi. Hāṭıb gelüp mektūbını ve hediyyesin teslīm itdi. Buyurdı ki ‘Mülkine baḥīllik itdi. Anuñ mülki bāḳī degildür.’ Eydürler ki Muḳavḳıs Fārūḳ-ı a‘zam zamānında fevt oldu. Māriye ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nikāḥ idüp İbrāhīm andan ṭoğdı. Ve Şīrīni Ḥassān bin Sābite bağışladı. Düldüle kendüleri süvār oldu. Kendüden soñra ḥazret-i imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh süvār oldu. Mu‘āviye zamānında öldi. Ya‘fūr ḥaccetü’l-vedā‘da öldi.

Ammā Hāriş bin Ebī Şimīr-i⁴²¹⁵ Ğassānīnūñ mektūbıdur. Getürmişlerdür ki Şücā‘ bin Vehb-i Esedī peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mektüb-ı şerīfini Şām serḥaddinde irişdüirdi ki Hāris bin Şimr ol vilāyetüñ vālisi idi. İşitdi ki Hāriş beyt-i maḳdise gitmiş, Heraḳlı istikbāl itmege. Şücā‘ ḡavṭa-i Dimaşḳa geldi. Bir nice gün anda oldu, mülākāt müyesser olmadı. Anuñ bir ḳapucısı var idi. ĩslām maḥabbeti ḳalbinde yer

⁴²¹³ ta‘arruż: ‘arż M

⁴²¹⁴ ḥāṭıb: M nüshasında geçtiği yerlerde "ḥāṭıb" olarak yazılmıştır.

⁴²¹⁵ şimīr: Kaynaklarda "şimr" olarak geçer.

itmiş idi. Şücā‘ anuñla düst oldu. Hāzretüñ mektübünü Hārişe yetiştürdi. Hākim-i Şām mektübü okuyup yere bıraktı. Ve nāma‘kūl sözler söyledi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ceng itmege cūr’et itdi. Ve atlarına na‘letmege na‘lbend taleb itdi. Ve Heraikle ādem göndürüp [M 534^a] ‘arz itdi ki Şücā‘ gelüp ve ol dañı cenge ‘azīmet itdügin bildürdi. Kayşer haber gönderdi ki bu fikirden ferāğat eyleye. Ve ‘ale’t-ta‘cīl huzūrına vara, tā kim maşlahat ne ise aña göre tedbīr eyleye ve ‘amel eyleye. Andan Hāriş Şücā‘ı taleb idüp yüz mişkāl altun virüp gitmege izin virdi. Ve Hārişüñ bevvābı dañı bir nice cāme ve zevāde içün ta‘ām virdi. Ve ‘Benüm selāmım peygambere şallallāhu ‘aleyhi ve sellem iriştür diyü vaşıyyet eyledi. Şücā‘ Medīneye gelüp aḥvālī ‘arz itdi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem⁴²¹⁶ buyurdi ki ‘Hāriş helāk oldu.’ Fetḥ-i Mekke senesinde cānını melekü’l-mevte teslīm itdi. Mülki Cebele bini’l-Eyhem-i Ğassānīye muntaḳil oldu. Ba‘zı siyerde Hāriş müselmān oldu. Lākin eyitdi ki ‘Eger islāmımı ızhār idersem qorqaram ki kayşer beni helāk eyler.’ Ammā cumhūr evvelki rivāyet üzre ittifaḳ itmişlerdür.

Ammā Hevze bin ‘Alī-i Hānefīnūñ mektübü. Naql olunur ki çün Salīṭ bin ‘Amr-ı ‘Āmirī⁴²¹⁷ ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mektübünü Yemāmede Hevde ibni ‘Alī-i Hānefīye iriştürdi. Maẓmūnını fehm idüp Salīṭe i‘zāz u ikrām idüp şerāiṭ-i ziyāfeti yerine getürdi. Andan mektüba cevāb yazdı ki ‘Sen da‘vet itdügün ṭarīḳ gökcek ṭarīḳdür. Ammā ben ḳavmūñ ḥaṭībı ve şā‘iriyüm. Ve ‘Arab benden ḥavf idüp ḳabza-i taşarrufumda olan ba‘zı diyārı zamm idüp ḥall ü ‘aḳd benüm elimde ola. Ve ol yerleri ki benüm taşarrufumda ide varup aña tābī‘ oluram ve şeref-i şöḥbetiyle müşerref oluram.’ Salīṭe mülūkāne cāmeler virüp Medīneye irsāl itdi. Gelüp bu haberi iṣāl idicek ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [S 361^a] buyurdi ki ‘Eger benden bir şalkım ḥurmā taleb itse virmezem. Helāk olsun.’

Rivāyet olunur ki Mekkenüñ fetḥi müyesser olıcaḳ Cebra’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp Hevzenüñ mevtin haber virdi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Benden soñra Yemāmede bir kezzāb zāhir olup nübüvvet da‘vā itse gerekdür. Benden soñra anı ḳatlı iderler.’ Hāzret dañı dünyāda iken Müseylime-i kezzāb da‘vā-yı nübüvvet itdi. Şiddīḳuñ raḍıyallāhu ‘anh ḥilāfeti zamānında [M 534^b] ḳatlı olundu. Bundan soñra anuñ ḳışşası mufaşşal beyān olunur, *inşā‘allāhu te‘ālā*. İşte bu altı mektübdür ki müttefeḳun ‘aleyhdür.

⁴²¹⁶ iriştür diyü vaşıyyet eyledi şücā‘ medīneye gelüp aḥvālī ‘arz itdi peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem: **M**’de yok

⁴²¹⁷ ‘āmiri: Kaynaklarda "ḥaḍramī" olarak geçer.

Ammā ba‘zı rivāyetde mektûb yedi yazılmışdır didiler. Yedincisi Mündir bin Sāveye⁴²¹⁸ irsāl olunan mektûbdur ki anı ‘Alā’-yı Hāḍramīye virdiler. Bahreynde Münzire gönderdiler. ‘Alā’ çün kim aña Bahreynde mülākāt itdi, nāme-i şerīfī teslīm idüp maẓmūnını bildi ve ĩmāna geldi. Re‘āyāsınuñ ba‘zısı aña tābī‘ olup müselmān oldılar. Ve ba‘zısı ibā’ itdiler. Münzir keyfiyyet-i ahvālī yazup ‘Alā’ ile ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve selleme i‘lām itdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurđ ki mektûbuñ cevābın yazdılar, ‘Muṭī‘ olmayanlara şerī‘atı ta‘līm idüñ. ‘Āşī olup ‘inād idenleri cizyeye kesüñ. Ve müselmānlar ol mecūsīlerüñ boğazladuğlarından yimesünler. Ve anlar ile ‘aḳd-ı nikāḥ itmesünler’ diyü buyurđ. Ve cizye almak ḥıdmetini ‘Alā’ el-Hāḍremīye ta‘yīn buyurđ. Muḥaşşalu’l-keḷām mektûb-ı şerīfiyle ḥükkāmdan iki kimesne ĩmāna geldi, biri Necāşī biri Münzir. Bāķisi küfr üzre ḳaldılar. Ḳavl-i şaḥīḥ budur.

Bir Vāķı‘a Daḥı

Ol senede Ḥavle binti Şa‘lebe bin Ḳays bin Mālik bini’l-Hırār eri Evs bin Şāmit bin Aḥzem-i Enşārī ile mābeynlerinde zıḥār vāķi‘ oldı. Menḳüldur ki Ḥavle eydür, "Ben Evsüñ ḥātūnı idüm. Nice evlād ḥāşıl itdik. Āḥir-i ‘ömrinde Evs faķır ü ḍarīr ve bedḥulḳ oldı. Bir gün beni döşegine da‘vet itdi. Ben ibā’ eyledüm. Ġazaba gelüp eyitdi, ‘Sen benüm vālidemüñ baña zāhrı gibisin’ didi. Çıḳup ṭaşra gitdi. Çün kim ġazabı zā’il oldı, geldi ki benüm ile şulḥ ide. Ve beni şoḥbetine da‘vet itdi. Ben eyitdüm, ‘Vallāhi müyesser degildür, tā kim bu ḳazıyyei peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme ‘arz itmeyince. Ne ḥükm iderse anuñla ‘amel iderem.’ Pes resūlullāhuñ meclisine vardum. Ve olan ḳazıyyei zıkr itdüm. Buyurđ ki ‘Bu mes’elede baña āyet ve naşş vārid olmamışdır.’ ‘Arābda zıḥār⁴²¹⁹ ṭalāḳ ḥükmünde idi." Ḥavle eyitdi, "Baña ḥāl ġāyet müşkil oldı. [M 535a] Oğulanlarımı anuñla terk idersem zāyi‘ olur. Yanıma alsam beslemege ḳādir degilüm." Naḳl olunur ki ‘Āişe raḍıyallāhu ‘anhā eydür, Ḥavle ḥālını zıkr idüp evüñ bir kūşesinde vardı. Ve secde idüp ḳāḍıyye’l-ḥācāta ḥācetini ‘arz itdi, ‘*allāhumme eşķū ileyke vaḥdetī ve vaḥşetī ve fīrāķa zevcī ve vecdī*⁴²²⁰.’ Başıni secdeden ḳaldurmadın sūre-i mücādele nāzil oldı. Ve Ḥaḳḳ te‘ālā ḥükm-i zıḥārı beyān itdi, *ḳad semi‘allāhu ḳavle’lletī tucādiluke fī zevciḥā ve teştekī ilallāhi vallāhu yesme‘u teḥāverakumā*⁴²²¹ ilā āye. Şiddīķa raḍıyallāhu ‘anhā eydür, "Ol Semī‘ ü ‘Alīm pādişāḥ ol ḥātūnuñ ḥafıyyeten söyledüġin işitdi. Ḥattā ben nicesin işitmemiş idüm. Fi’l-ḥāl āyet-i kerīme inzāl itdi."

⁴²¹⁸ mündir bin sāve: Kaynaklarda "münzir bin sāvā" olarak geçer.

⁴²¹⁹ zıḥār: zāhir **M**

⁴²²⁰ "Allahım, yalnızlığımı, karşılaştığım kötülükleri, kocamdan ayrı kalışımı ve yaşlılığımı sana şikayet ediyorum."

⁴²²¹ el-Mücādele 58/1

[S 361^b] Menkûldur ki çün keffâret-i zihâr müte‘ayyin oldı, Evs fakîr olup kul âzâd itmege kâdir olmayup za‘îf olduğı ve pîr olduğı ecilden altmış gün şâim olmak dahı mümkün olmayup⁴²²² altmış fakîr toyurmak lâzım geldi. İttifâk bir şahış bir zenbîl hurmâ getürdi ki⁴²²³ Evsün keffâretine kifâyet ider idi. Resûlullâh anı taleb idüp buyurdi ki ‘Bu hurmâyı al ve fuکارā’ya keffâretün için şarf eyle.’ Ol eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, Medîne benüm ehl-i beytimden fakîr bir beyt yokdur. Eger ruḥşat buyurursañ benüm ehl-i beytim anı bir nice gün anı kût-ı lâyetmüt idineler.’ Rivâyet olunur ki resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem öyle itmege izin buyurdi. Lâkin fuکارā’ rahimehumullâh, bu hüküm bu vâkı‘ anuñ şâhibine maḥşûşdur yâḥûd istikrâza muḥavveldür.

Bir Vâkı‘a Dahı

Ol senede peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem atlar ve develer koşmağa müsâbakaya izin virdi. Ol serverün şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘azbâ⁴²²⁴ nâm bir devesi var idi. Anı hergiz deve geçmemiş degil idi. Bir A‘râbînün devesi anı geçdi. Müselmânlar güc geldi. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ḥâtırların tesellî için buyurdi ki ‘Her kemâlün bir zevâli ve her rif‘atün âḥiri inḥitâtdur.

Bir Vâkı‘a Dahı

[M 535^b] Ol senede ‘Âişenün raḍıyallâhu ‘anhâ vâlidesi Ümmü Rumân⁴²²⁵ vefât itdi. Ḥazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem anuñ defnine ḥâzır oldı. Bir rivâyetde kabrine girdi, maḥalline vaz‘ itdi. Ve buyurdi ki ‘Ḥür-i ‘ayndan birine nazar itmek isteyen bu ḥâtûna nazar itsün’ didi.

SEKİZİNCİ BÂB

Hicretten yedinci senede vâkı‘ olan vekâyi‘i beyân ider.

Veḳâyi‘-i külliyyeden vâkı‘a-i Ḥayberdür. ‘Ulemâ’-yi siyer rahimehumullâhu te‘âlâ şöyle rivâyet itdiler ki peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Ḥudeybiyyeden mürâca‘at itdikden soñra bir nice gün tevaḳḳuf itdiler. Buyurdılar ki andan muḥâcirîn ü enşâruñ rü‘esâ’sına işâret buyurdi ki cihâd esbâbın ḥâzır ideler. Varup Ḥayber yahûdileriyle muḳâbele ideler. Ve buyurdi ki ‘Benüm ile bu seferi iden mücerred cihâd-ı fî sebîlillâh niyyet itsün. Ve dünyâ metâ‘ı ve ḡanîmet mâlı için kimesne gitmesün.’

⁴²²² mümkün olmayup: **M**’de yok

⁴²²³ ittifâk bir şahış bir zenbîl hurmâ getürdi ki: **M**’de yok

⁴²²⁴ ‘azbâ: Kaynaklarda "ḡazbâ" olarak geçer.

⁴²²⁵ rumân: Kaynaklarda "rümân" olarak geçer.

Medīnede sâkin olanlar, ki yahūdīlerdendür, gâyet ile güç geldi. Zîrâ bildiler ki benî Nađîr ve benî Kûrayza yahūdīlerine ne itdiler ise anlara dağı öyle iderler. Gâyet ile hışmnâk olup Medīnede olan yahūdīlerden bir nice müselmânlar üzerinde olan hâkklarını taleb itmekde gılzat itdiler. Eydürler ki Ebû Şahme-i yahūdīnün ‘Abdullâh bin Ebî Hadrûd-ı Eslemî üzerinde beş dirhem hâkķı var idi. Aşlâ ardından kesilmedi. Az nesne ile ol müselmâna çok teşvîş virdi. Bir gün ‘Abdullâh eyitdi, ‘Şabr eyle. Hâkķ te‘âlâ Hayber yahūdīlerinin mālını bize va‘d itdi. Ol ganâimden elimize gireni senün hâkķını andan edâ’ idelüm.’ Ebû Şahme eyitdi, ‘Hayber yahūdīlerinin cengini sâirlere kıyâs itmeñ. Tivrât hâkķıçün Hayberde biñ cengci kişi vardır, okları yere düşmez ve nîzeleri demürden geçer.’ ‘Abdullâh eyitdi, ‘Yâ Allâhu te‘âlânun ‘adûsı, sen bizi düşmandan korkudur mısın. Siz bizüm sebebimizle emân üzre olursız.’ ‘Abdullâh eydür, "Ol yahūdî ile nizâ’ mız şol mertebeye vardı ki hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem huzûrına [S 362^a] vardık. Ben keyfiyyet-i mâcerâyı zıkr itdüm. [M 536^a] Hâzret hiç nesne dimedi. Ve bir nesne söylemedi⁴²²⁶, ben işidemedüm. Ol yahūdî eyitdi, ‘Yâ Eba’l-Kâsım, bu kimesnede benüm hâkķım vardır, virmez. Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Hâkķımı vir.’" ‘Abdullâh eydür, "Benüm iki kaftânım var idi. Birin üç dirheme şatdum. Ve iki dirhem dağı katup virdüm. Andan sonra Mesleme bin Eslem⁴²²⁷ baña bir câme virdi. İki câme ile Hayber gaza’sına vardum. Hâkķ te‘âlâ baña ol seferde katı çok ni‘met virdi. Çıkan cāriye ve kullardan Ebû Şahme-i yahūdīnün bir ‘avrat hışmı elime girdi. Tamâm bahâ ile aña şatdum. El-kışsa sefer esbâbını müheyyâ idüp Ebû Sibâ ‘Urfuṭa-i Ğıfārîyi Medīnede hâlîfe itdi. Ve biñ dört yüz kimesne ile taşra çıkdılar. Ve ‘Ukkâşe bin Mıḥşan-ı Esedi ‘askerün muḳaddemi itdi. Ve sağ kolı ‘Ömer bini’l-Haṭṭâb raḍıyallâhu ‘anh ta’yîn buyurdi. Şol kolı bir kimesne dağı ısmarladı. Ve eydürler ki ol seferde yigirmi iki at var idi. Ve deve çoğidi. Üç at maḥşûş peygamberün idi, şallallâhu ‘aleyhi ve sellem.

Naḳl olunur ki ‘Abdullâh ibni Selûl-i münâfık Hayber yahūdīlerine resûlullâhuñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kaşd itdugin bildürdi. Ve haber gönderüp eyitdi ki ‘Cengde aşlâ daḳîka fevt itmeñ. Ve hışârlara girüp müteḥaşşın olmañ. Siz anlardan çoksız. Şahrâ’da ceng eyleñ.’ Ehl-i Hayber çün buña vâḳıf oldılar, Kinâne bin Ebi’l-Huḳaykı kendülerinün hâlîfelerine ya’nî Ğatafân kabîlesine bir şahıs ile dağı göndürüp yardım taleb itdi. Bir kavilde anlar aşlâ sözlerin diñlemeyüp meded itmediler. Bir rivâyetde dört biñ şahıs irsâl idüp evvel konaḳda bir âvâz işitdiler ki ‘Giride kalan ṭâ’ifeñüzi ve evlâd u

⁴²²⁶ söylemedi: **M** ve **S**’de böyle geçmesine karşın bağlama göre "söyledi" olması gerekir. Nitekim bazı nüshalarda bu şekildedir.

⁴²²⁷ eslem: seleme **M**

emlākīñüzi ğāret itdiler.’ Ol sebebden rücū‘ itdiler. Bir rivāyetde ardlarından bir hareket zāhir oldu, zann itdiler ki leşker-i islām ehl ü ‘ıyāllerini ğāret iderler. Ol havf ile rücū‘ itdiler. Ehl-i siyer bunu cümle-i mu‘cizātdan ‘add iderler.

Eydürler ki ol zamān anlaruñ hākimleri Sellām bin Mişkem idi. [M 536^b] Ol vakit marīz idi. Varup meşveret itdiler ki hışārdamı ceng münāsibdür yāhūd şahrā’yamı çıkmak evlādur. Sellām eyitdi, ‘Re’y ‘Abdullāh ibni Selūlūndür. Kendüñüzi hışārlarda mahbūs itmeñ. Şahrā’ya çıkup ceng eyleñ. Lākin Hakk te‘ālā anlaruñ dār u diyārın harāb itmek murād itdi. Sellāmuñ sözine muhālefet idüp hışārlara girüp kal‘aların ta‘mīr itmege dürüşdiler. Taşra çıkmaga mecāl bulmadılar. Seleme ibni’l-Ekva‘ eydür, *radıyallāhu ‘anhu* eydür, "Haybere giderken ben resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemuñ rikābında idüm. Bir gice yolda ‘Āmir bin Sinān el-Ekva‘ bir kimesnenüñ iltimāsiyla recez okudu. Ve recezi dağı bu idi,

Şi‘r

*vallāhi lev mallāhu me’htedeynā
ve lā taşaddaknā ve lā şalleynā*⁴²²⁸

Āvāzınuñ leṭāfetinden ve ğinā’sınuñ şevkından develere ve leşkere şafā’lar hāşıl oldu. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Bu ğinā’ iden kimdür.’ ‘Āmir bin Sināndur’ didiler. Hāzret buyurdi ki ‘Allāhu te‘ālā rahmet itsün.’ Her kime böyle du‘ā’ itse şehādet müyesser olurdi. Hem ‘Āmir ol ğazā’da şehīd oldu. Maḥallinde beyān olunur, *inşā’allāhu te‘ālā*." Rivāyet olunur ki ‘Āmir ğinā’dan ferāğat idicek ‘Abdullāh bin Revāḥaya peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem işāret buyurdi. Ol dağı bir miqdār ğinā’ itdi. Aña dağı, ‘Allāhu te‘ālā rahmet itsün’ diyü buyurdi. Her kime ki böyle du‘ā’ itse şehādet müyesser olmağa işāret idi⁴²²⁹. [S 362^b] Ol dağı Mu’tē ğazā’sında şehīd oldu. Maḥallinde beyān olunur, *inşā’allāhu te‘ālā*. Çün leşker-i islām Şahbā nām mevzi’e geldiler, peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Delīl-i leşkeri Ğatafān ile Hayber ortasından ilete, tā kim Ğatafān anlara yardım itmege māni’ olavuz.’ Delīl⁴²³⁰ anları bir laṭīf yerden Haybere ulaşırdı.

Naql olunur ki ‘Abbād bin Bişri radıyallāhu ‘anh yigirmi süvār ile leşkeruñ talī‘ası idüp ilerü gönderdi. ‘Abbād yahūd cāsūslarından bir kimesne tutdı. Ve ehl-i [M 537^a] Hayberuñ ahvālın suāl itdi. Ol eyitdi, ‘Ehl-i Hayber Kināne bin Ebi’l-Huḳayk ve

⁴²²⁸ "Allah’a yemin ederim ki Allah olmasaydı hidayet bulmazdık; tasadduk etmezdik, namaz da kılmazdık."

⁴²²⁹ her kime ki böyle du‘ā’ itse şehādet müyesser olmağa işāret idi: **M**’de yok

⁴²³⁰ delīl: hayber **M**

Hevze bin Kays-ı Vā'ilī ḥalīfelerine ya'nī Ġaṭafāna ādem göndürüp yardım istediler. 'Uneyne⁴²³¹ bin Bedri yarar şeci' kimesne ile Ḥaybere göndürüp, 'Ḥālā on biñ kimesne cenge muntazırdur. Ve dilāverlerdür ki her biri ceng ü kıtālden yüz çevirmezler.' 'Abbāde⁴²³² eyitdi, 'Sen anlaruñ cāsūsısın. Saña böyle dimek düşer.' Andan emr itdi, aña birkaç degnek urdılar. Ve didiler ki 'Saña şıdıkdan gayrı necāt yokdur.' A'rābī eyitdi, 'Baña emān virüñ, toğrı diyeyüm.' Emān virdiler. Eyitdi, 'Kavim sizüñ gelmeñüzden ġāyet ile endişeye düşdiler. Ve benī Nađırüñ ve benī Kurayzanuñ vākı'asından üzerlerine heybet müstevlī oldı. Medīnede olan münāfıklar haber göndürüp didiler ki Muḥammed size teveccüh itdi. Lākin ḥatırıñuza dağdağa virmeñ. Mümkün olduğı deñlü kıtāle dürüşüñ. Sizüñ 'askeriñüzi anlardan iz'āf u muzā'af ziyādedür. Ve silāhıñuz ve ālāt-ı ḥarbiñüz vāfırdur. Anlarda ol deñlü yokdur. Çün 'Abdullāh bin Selülün ḥaberi geldi, Kināne bin Ebi'l-Ḥuḳaykı beni gönderdi, tā kim sizüñ leşkeriñizüñ keyfiyyet ü kemiiyyetin bilem.' Varup 'Abbāde cāsūsı ḥazrete ilette ve söyletti. 'Ömer rađıyallāhu 'anh anı katl itmege mübālağa itdi. 'Abbāde eyitdi, 'Ben aña emān virdüm' didi. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem anı 'Abbāda teslīm itdi. Ol şahıṣ ol sā'at imān getürdi.

Getürmişlerdür ki ḥazret-i server-i 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ḥarḍa vādīsinden Ḥayber ḳal'alarınıñ ortasına gelüp mübārek nazarı ol diyarı gördükde bu du'ā'yı okudı, *allāhumme rabbe's-semāvāti's-seb'i ve mā aẓlelne ve rabbe'l-arağini's-seb'i ve mā aḳlelne ve rabbe's-şeyātini ve mā aḳlelne ve rabbe'r-riyāhi ve dereyne es'eluke ḥayra ḥāzihi'l-ḳaryeti ve ḥayre mā fihā* [M 537^b] ve *e'üzubike min şerrihā ve şerri mā fihā*⁴²³³. Ve eydürler ki aşḥāb rađıyallāhu 'anhum buyurdi ki tevaḳḳuf idüp bu du'ā'yı okuyalar. Kezālik bir kimesne bir şehri gördükde bu du'ā'yı okumaḳ sünnetdür. Andan aşḥāba eyitdi, '*udḥlühā 'alā bereketillāhi*⁴²³⁴.' Bir rivāyetde, '*ḳaddimū bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm*⁴²³⁵' buyurdi. Andan Nezele⁴²³⁶ nām yere nüzül idüp namāz edā'sı içün bir mekān ta'yin itdi.

Naḳl olunur ki ḥazret-i server-i kāināt şallallāhu 'aleyhi ve sellem ol cānibe teveccühi şāyi' olıcaḳ ehl-i Ḥayber her gice silāhların mükemmel idüp atlular çıkarlar idi. [S 363^a] Ve etrāfi gezüp tefahḥuş iderler idi. İttifāḳ ol gice ki ḥazret-i sultān-ı enbiyā'

4231 'uneyne: Kaynaklarda "'utbe" olarak geçer.

4232 'abbāda: M nüshasında bazı yerlerde "'abbād" ismi bu şekilde geçmektedir.

4233 "Ey göklerin ve gölgelediklerinin rabbi olan Allah! Ey yerlerin ve yüklenip taşıdıklarının rabbi olan Allah! Ey şeytanların ve saptırdıklarının rabbi olan Allah! Ey rüzgarların ve savurdıklarının rabbi olan Allah! Biz senden bu şehrin hayrını ve iyiliğini, bu şehir halkının hayrını ve iyiliğini, bu şehirde bulunan her şeyin hayrını ve iyiliğini dileriz! Bu şehrin şerrinden, bu şehir halkının şerrinden, bu şehirde bulunan her şeyin şerrinden de Sana sığınırız."

4234 "Allah'ın bereketiyle girelim."

4235 "Bismillāhirrahmānirrahīm diyerek ayak basınız."

4236 nezele: menzele S

şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hayber nevāhīsine vāşıl oldu. Anlara bir uyhu galebe itdi ki birinüñ haberi olmadı. Ve hurūsları dağı ötmedi. Ve dağı bir hayvānāt hareket itmedi. Güneş toğup her kişi şabānın ve zenbīlin alup zirā‘atlerine ve bāğçelerine gitmek için taşra çıkdılar. Nāgāh islām leşkeri göründi. ‘Ale’l-fevr hışāra dönüp, ‘Vallāhi Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem beş bölük leşker ile geldi’ didiler. Hāzret bu hālī görüp, ‘*allāhu ekber* Hayber harāb oldu’ diyü buyurdu. ‘*innā izā enzelnā bisāḥati kavmin fesā’e şabāhu’l-munzirīn*⁴²³⁷’ buyurdu. Çün yahūd ‘askeri hışārlarda mütehaşşın oldılar, bu haber Sellām bin Mişkeme yetişdi. Eyitdi, ‘Egerçi benüm sözümi dutmadıñuz, şimdi bārī sözümi kabūl eyleñ. Cengde ihtimām idüñ. Ceng yüzinde ölmek esīr olmadan yegdür.’ Yahūd kıtāle ‘azīmet idüp ehl ü ‘ıyālin kenīse⁴²³⁸ nām kal‘ada kodılar. Ve ta‘āmların ve zaḥīrelerin nā‘im kal‘asında zabt itdiler ki gāyet ile şa‘b kal‘a idi. Ve cengci olan delirlerin neṭāt kal‘asında cem‘ itdiler. Sellām bin Mişkem ki gāyet ile za‘īf iken ol hışāra geldi. Lākin feth olmadın cānı cehenneme şaldı. [M 538^a] Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşḥābı cihāda taḥrīz idüp kandırdı, ‘Şabr iderseñüz Hāḫḫ te‘ālā size derecāt-ı ‘āliyye ve meşūbāt-ı uhreviyye virür.’ Leşker-i islām dağı ok ile cenge başladılar. Ve bu muḥārebede bir nice vāḳı‘a zuḥūr itmişdür.

Evvelki Vāḳı‘a

Oldur ki naḳl olunur ki Maḥmūd ibni Mesleme, ki Muhammed bin Meslemenüñ birāderidür, ol gün gāyet ile çok ceng idüp havā’ ısıcaḫ olmağıla ve üzerinde olan ālāt-ı harbuñ şıḳletinden nā‘im hışārınuñ dīvārı gölgesinde ḥ‘āba vardı. Şöyle taşavvur itdi ki anda ceng ider kimesne yokdur, ol hışārda ancak zaḥīreleridür. Kināne bin Ebi’l-Huḫayḳı bir rivāyetde Merḥab-ı yahūdī ol hışārda üzerine bir taş atup Maḥmūduñ başına urdı. Şöyle ki alınınuñ derisi yüzi üstine örtti. Aşḥāb anı ḥabīb-i Ekremüñ ḥuzūr-ı şerīfine getürdi. Mübārek eliyle ol deriyi yüzine koyup bir bez ile bağladı. Ol zamānda ol zaḥm ile Maḥmūd şehādet derecesin buldı.

Bir Vāḳı‘a Dağı

Ḥubāb bini’l-Münzir raḍıyallāhu ‘anh hāzrete ‘arz itdi ki ‘Menzil ‘asker konacak yer degildür. Zīrā hışārdan bu araya ok irişür. Ve bir dağı ‘alefler ve otlaklar arasıdır. Havā’sı müte‘affin olur, kerīh rāyiḫalardan. Bir dağı küffāruñ şebḥūn itmelerinden emīn

⁴²³⁷ "Güçlü bir kavim biz buraya geldiğimiz sabah korkak bir şekilde uyandılar."

⁴²³⁸ kenīse: Kaynaklarda "keṭībe" olarak geçer.

degilüz.’ Hâzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Muḥammed bin Selemeye⁴²³⁹ işāret itdi, gürubdan soñra leşkeri ol aradan qaldurup Recī’ nām mevzi’e ilete. Ve ‘Osmān bin ‘Affāna raḍiyallāhu ‘anh ‘askerūñ zabt u rabtın tefvīz itdi. Ve her gün müselmānlar varup qal‘anuñ dibinde ceng iderler idi.

Bir Vākı‘a Daḥı

Ḥubāb bini’l-Münzir ḥazrete ‘arz itdi ki ḥurmā ağaclarını ki yahūdīlerūñ qatında evlādından ‘azīzdür. Qat‘ eyleyeler ve kökinden devireler, [S 363^b] tā kim yahūd tā’ ifesine ḥüzn ü ḥasāret vākı‘ ola. Emr olundı, [M 538^b] dört yüz ḥurmā qat‘ olundı. Ebū Bekir-i Şiddīk raḍiyallāhu ‘anh buña vākıf oldı. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥazretlerine gelüp eyitdi, ‘Yā resūlallāh, Ḥaqq te‘ālā Ḥayberūñ fethin va‘d itdi. Allāhu te‘ālā elbette va‘dini muḥaqqak ider. Öyle bu ḥurmaları kesmekde ne fāide olur.’ Hâzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ḥurmaları qat‘ itmeyeler. Ol dört yüz ḥurmādan ğayrı kesilmedi.

Bir Vākı‘a Daḥı

Getürmişlerdür ki ‘Ömer bini’l-Ḥaṭṭāb raḍiyallāhu ‘anh bir gice ‘asker-i islāmı ḥırāset içün tolaşur idi. Bir yahūdīyi tutup öldürmege emr itdi ki ol eyitdi, ‘Beni öldürmeñ. Peygamberiñüze iletüñ, benüm söyleyecek sözüm vardır.’ ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anh anı ḥazrete ilettdi. Ol eyitdi, ‘Yā rasūlallāh, eger baña emān virürseñ vākı‘a muṭābık olanı diyeyüm.’ Hâzret emān virdi. Ol eyitdi, ‘Yahūd leşker-i islāmdan ğāyet ḥavf itdiler. Ḥuşuşan ki bugünküñ cengden cānları boğazına geldi. Ve batn-ı naṭāt⁴²⁴⁰ qal‘asından gelürem. Qasıqları budur ki bu gice hışārı şaqq idüp ālāt-ı ḥarblerin bir yerde gömüp ol şaqqdan firār ideler. Baña izin virüñ, varup ālāt-ı ḥarblerin ğillelerin ne yerde defn iderlerse size yarın bildüreyüm.’ Hâzret-i şallallāhu ve sellem, ‘Var inşā’ allāh’ didi. Ol eyitdi, ‘Ehl ü ‘ıyālimi baña bağışla. Hâzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Bağışladum.’ İrtesi gördiler hışār açılmış ve şaqq olmuş. Ol yahūdīler tevābi‘leri ile müselmān oldı.

Bir Vākı‘a Daḥı

Naql olunur ki bir gün müselmānlar cenge ve mücāhedeye ikdām idüp ‘azīm sa‘y itdiler. Merḥab-ı yahūdī qal‘adan çıkup cenge mübāriz taleb eyledi. ‘Āmir bini’l-

⁴²³⁹ seleme: Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

⁴²⁴⁰ naṭāt: M nüshasında geçtiği yerlerde "nezār/nezāre" olarak yazılmıştır.

Ekva‘, ğinā’ iderken Һazret aña raһmet ile du‘ā’ itmiş idi, aña muқabil oldı. Merһab-ı yahūdī aña kılıc Һavāle itdi. Sipere aldı. Kılıc siperde muһkem yer eyledi. ‘Āmir yahūdīye kılıc Һavāle idüp kılıc Һatā’ idüp kendü uyluğına [M 539^a] Һoқundı. Kendüsine zaһm urup ol zaһmdan Һehīd oldı. Һayberden döndükde peyğamber Һallallāhu ‘aleyhi ve sellem Seleme ibni’l-Ekva‘ı ki ‘Āmirüñ birāderzādesidür, anı ğāyet maһzūn gördi. Sebebin suāl itdi. Seleme eyitdi, ‘Halk eydürler ki ‘Āmirüñ ‘ameli bātıl oldı. Zīrā kendü kılıcı ile öldi.’ Peyğamber Һallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Bu söz Һilāfdur. Taһķīķ anuñ iki ecri vardır.’ Ve mübārek Һehādet barmağıyla vusṭāyı birbirine zamm itidüp buyurdi ki ‘*mucāhidun mucāhidun.*’

Bir Vākı‘a Dahı

Rivāyetdür ki muḥāşara eyyāmında leşker-i islām ṭa‘āmdan ḡāyet ıztırāb üzerine oldılar. Bir gün bir şa‘b ḳal‘adan yigirmi ḳoyun ḳal‘aya ḳarīb yerde otlamaḡa ḳıḳardılar. Ḥāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Hīḳ kimesne yok mıdur ki bu ḳoyunlardan ele getürüp bize ırgüre. Tā bugün anı ṭa‘ām idevüz.’ Ebu’l-Yeser Ka‘b bin ‘Amru’l-Enşārī ilerü gelüp eyitdi, ‘Bu ḥıdmeti ben ideyüm.’ Andan atunı dermeyān idüp ortalıḳdan āhū gibi şıḳradı. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anunı ḳevikligin görüp buyurdı ki ‘*allahumme metta’nā bihi.*’ Ya’nī, ‘Yā Allāh, andan bize nef’ ırgür. Ve añā uzun [S 364^a] ‘ömür vir.’ Ol sürüye varup iki ḳoyun alup birin bir ḳoltuḡına ve birin bir ḳoltuḡına alup ḥāzretün öñine getürdi. Emr idüp boḡazladılar ve ṭa‘ām bişürdiler. Ol cengde kimesne ḳalmadı, illā ol ṭa‘āmdan yidi. Ve Ebu’l-Yeser ḥāzretün du‘ā’sı bereketiyle uzun ‘ömür sürdi. Ve müselmānlar andan ḳoḳ menfa‘at gördiler, *raḍiyallāhu anhu.*

Bir Vākı‘a Dahı

Naql olunur ki muhāşara eyyāmında leşker-i islama şol deñlü açlık ğalebe itdi ki helāk olmağa qarīb oldılar. Resûlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem huzûr-ı şerîfine gelüp du‘ā’ istimdād itdiler. Hâzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem du‘ā’ itdi ki ol hışâr ki ta‘āmları anda idi, fetḥ ola. ‘Alemlî Ḥubāb bini’l-Münzire viridi. **[M 539^b]** Ve nidā’ya emr itdi ki cümle leşker def‘aten vāḥideten ḥamle ideler. Ol açlıktan şikāyet iden müselmānlar ibtidā’ kendülerin hışâr kapusına irişdürüp cenge āġāz itdiler. Hışâr Allāhu te‘ālānuñ emriyle mashar olup ġāyet bīnihāye kumāşlar ve metā‘lar ve eṭ‘ime ḳal‘adan çıkardılar. Ve ol gün çok hamr döktiler.

Bir Vākı‘a Dahı

‘Abdullāh bin Hımār, cümle-i müselmānlardan idi, ammā şürb-i hamra mübtelā idi. Ol gün Hayberüñ şarābından içdi. Ol mücrimi hāzretüñ öñine getürdiler. Hāzret na‘leyni ile anı te‘dīb itdi. Aşhāb dahı işāret itdi. Anlar dahı urdılar. ‘Ömer bini’l-Hattāb aña la‘net itdi. ‘Kaç def‘adur ki bu fi‘lden bunu men‘ iderler yine ferāgat itmez’ didi. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Yā ‘Ömer, böyle dime. Ol Allāhu te‘ālāyı ve resūlini sever’ didi.

Bir Vākı‘a Dahı

Getürmişlerdür ki kamūş nām hışārı muhāşara itdikde hāzretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ muhkem şudā‘aı olup kendüler bi’z-zāt cenge hāzır olmazdılar. Her gün muhācirin ü enşāruñ eşrāfindan birin ta’yin idüp eline ‘alemi teslīm idüp cenge gönderürler idi. Qal‘a-i kamūş cümle qal‘alardan muhkem idi. Anuñiçün tizcek feth müyesser olmadı. Naql olunur ki bir gün ‘Ömer ibni’l-Hattāb rađıyallāhu ‘anh ‘alemi alup leşker-i islām ile qal‘aya varup sa’y u iqdām itdi, feth müyesser olmadı. İkinci gün Şıddıķ-ı ekber rađıyallāhu ‘anh ‘alemi alup aşhāb ile yürüyüp ceng itdiler, yine kabil olmadı. Üçinci kerre yine ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh yine teveccüh itdi. Yine feth yüz göstermedi. Bir gice mefhar-i kāināt şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Yarın ‘alemi bir kimesneye virürem kerrārdur, firār degildür. Allāhu te‘ālāyı ve resūlini sever. Anlar dahı anı severler. Anuñ elinde qal‘a feth olur, *inşā‘allāh*’ didi. Eydürler ki ol seferüñ ibtidā‘ında [M 540^a] hāzret-i ‘Alīnūñ rađıyallāhu ‘anhuñ mübārek gözleri ağrıyup bile hāzır olmamış idi. Şoñra habībullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem firākına doyamayup gelüp leşkere karışmış idi. Sehl bin Sa‘d-ı Sā‘idī eydür, peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu kelāmı söyleyicek aşhāb içine gulgule düşdi ki ‘acabā ‘alemi kime vire. Büreyde bini’l-Huşayb eydür, her kimüñ hāzrete nev‘an takarrubı var idi ‘alemi aña virmek ümīd iderler idi. Kureyşden bir cemā‘at eytdiler, ‘Bundan murād ‘Alī degildür. Zīrā anuñ gözleri şöyle ağrur idi ayağ üzre turmağa kādır degildür.’ Çün bu haber ‘Alī rađıyallāhu ‘anhuñ kulağına irişdi, *‘allāhumme [S 364^b] lā mu‘tīe limā menā‘ate ve lā māni‘a limā a‘teyte*’ didi. Ya‘nī, ‘Sen virmedüğüñ kimesne virmege kādır olmaz. Ve sen virdüğüne kimesne māni‘ olmaz.’ ‘Ale’s-şabāh cümle aşhāb rađıyallāhu ‘anhum hāzret-i sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ bārgāhına cem‘ oldılar. Herkes bu sa‘ādeti gözleyüp tālīb ü rāğīb idi. Sa‘d bin Ebī Vakķāş rađıyallāhu ‘anh eydür, "Ben peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ öñinde dizüm üzerine oturur idüm. Andan ayağa kalkdum, ola ki bu emre ben vāşıl olam." ‘Ömer ibni’l-Hattāb rađıyallāhu ‘anh

eydür, "Hergiz beñlik taleb itmedüm ve ārzü daħı eylemedüm, illā ol gün." Hāzret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem haymesinden ‘izzet ile çıkup buyurdi ki ‘Kanı ‘Alī.’ Etrāfindan halk eyitdi, ‘Gözleri şöyle āgrur ki ayağı öñin görmez’ didiler. Buyurdi ki ‘Götürüñ.’ Eline yapışup elini alup hāzretüñ huzūr-ı şerīfine getürdiler. ‘Alīnün mübārek dizine alup āğızı yarından gözlerine sürdi. Fi’l-hāl gözlerinün ‘illeti gitdi. Andan anuñ hāķķında du‘ā’ eyledi. ‘Yā Allāh, anı ıssıdan ve şovukdan sen hıfz eyle’ didi. Andan şoñra ‘Alī rađıyallāhu ‘anh ıssıdan ve şovukdan elem çekmez oldu. Issıda kalıñ [M 540^b] ve şovukda ince libās geyer idi. Ve müddet-i hayātında dişi ve gözi aşlā āgrımadı. Çün kim hāzret-i ‘Aliyyü’l-murtażā rađıyallāhu ‘anh göz āğrısından hālāş oldu, peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘alemi anuñ eline virdi. Ve kendi zırhın geydürdi. Ve zü’l-fikāri kuşatdı. Ve buyurdi ki ‘Yöri. Aşlā iltifāt itme, tā saña Hāķķ te‘ālā fetih müyesser itmeyince.’ Andan emīrū’l-mü’minīn bir mīķdār gitdikden şoñra eyitdi, ‘Nenün üzerine muķātele ideyüm.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Muķātele eyle, tā *lā ilāhe illallāh muħammedun rasūlullāh* deyince. Eger islāma gelürler ise başların ve mālların hālāş iderler. Ve hisābları Allāhu te‘ālā üzerinedür.’ Bir rivāyetde imām ‘Alī rađıyallāhu ‘anh ‘alemi alıcaķ eyitdi, ‘Ben anlar ile muķātele iderem, tā anlar daħı bizüm gibi olunca.’ Ya’nī müselmān olunca. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘Yā ‘Alī, cengde isti‘cāl itme. Meydānlarına varup anları islāma da‘vet eyle. Ve Hāķķ te‘ālānuñ kulları üzerinde olan hūķūķı beyān eyle. Hūdā hāķķıçün senün sebebünle Hāķķ te‘ālā bir kimesneye hidāyet itmek Hāķķ yolında kırmızı develer şadāķa virmekden efđaldür.’

Andan hāzret-i ‘Alī rađıyallāhu ‘anh Allāhu te‘ālānuñ te’yīdi üzre yola revāne oldu. Hışāruñ havālīsine gelüp kapusına qarīb yerde ‘alemi ufaķ taşlar depesine dikdi. Ol hīnde yahūd ‘ulemā’sından bir cemā‘at hışār üzerinden suāl itdi ki ‘Ey ‘alem şāhibi, sen kimsin.’ Cevāb virdi ki ‘Benüm, ‘Alī bin Ebī Tālib.’ Kavmine nidā’ itdi ki ‘Mağlūb olduñuz, Tevrāt hāķķıçün’ didi. Eydürler ki evvel kimesne ki hışārdan taşra çıkdı ceng itmege Hāriş nām yahūdī idi ki Merhabuñ qarındaşı idi. Cenge başladı. Birkaç müselmān şehīd itdi. Andan emīrū’l-mü’minīn aña teveccüh idüp bir kılıc darbıyla işi tamām eyledi. Merhab qarındaşınıñ katl olunduğın görüp hışm ile intikām ve kaşdıyla taşra çıkdı. Eydürler ki gāyet ile mübāriz ve büyük [M 541^a] ve kuvvetlü kāfir idi. Nīzesi yalmanı üç batmān idi. Ve tamām şöhreti var idi. Ol gün iki zırh geymiş idi ve iki kılıc kuşanmış idi. Ve iki ‘imāme şarınup üzerine bir tolga geymiş idi. Bir cemā‘at ile çıkup recez okuyarak [S 365^a] meydāna girdi. Bu cür’eti gördiler. Ehl-i islāmdan kimesne meydāna girmede. Şāh-ı merdān anuñ muķābelesine teveccüh idüp recez okudı. Mażmūnında ben arslanum

dimegi iş ‘ār itdi. Eydürler ki Merhab ol gice vākı ‘asında görmüş idi ki anı bir arslan katl itdi. Ol hinde vākı ‘asınun ta ‘bīrin fehm itdi. Ammā қазақ’-yi ilāhī tağyīr olunmaz. Қазақ itdi ki hāzret-i imāma kılıc havāle ide. İmām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh andan evvel zū’l-fikār ile anı çaldı. Siperin ve destārın ve tolğasın tā dişlerine dek iki şakḳ itdi. Bir rivāyetde tā eger қаşıна varınca iki pāre eyledi. Andan ehl-i islām yahūd ‘askerine hamle itdiler. Ve cühūdları şıdılar. Hāzret-i imām re’īslerinden yedi kimesne katl itdi⁴²⁴¹. Cümlesi қал’aya қақдılar. Şāh-ı merdān anlarun ardlarına düşdi. Bu eşnā’da eline bir darb doḳunup siperi elinden düşdi. Bir cühūd ol siperi alup қақdı. Emīrū’l-mū’minīn bundan ḡāyet ḡazaba gelüp kendüyī қамūs қал’asınun қapusına ırgürdi. Ve қapunun Һалқasına yapışup ol demür қapuyı қoparup kendüye siper itdi.

İmām Bākır raḍıyallāhu ‘anh şöyle rivāyet ider ki hāzret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh қapunun Һалқasına yapışup söküldükde cümle қал’a harekete geldi. Hattā Ümmü Hābībe, ki Hıyayy bin Aḥṭabun kızıdır, tahtından düşdi. Yüzi mecrūh oldu. Ol cengden ferāḡat itdikden şoñra seksen ādem ol қapu kendüden ıraḡ idi. Eydürler ki ehl-i islāmdan ḡāyet kuvvetlü kırk kimesne ol қapuyı yerinden çevirmege қādir olmadı. Ve ba’zı rivāyetde ol қapu seksen batmān idi.

Hāzret-i ‘Alīden raḍıyallāhu [M 541^b] ‘anhdan mervīdür ki buyurmuş, "Ben Hāyber қapusın kuvvet-i rūḡānī ile қopardum, kuvvet-i cismānī ile degil." Rivāyet olunur ki ol kırk kimesne қapuyı қaldurmadan ‘āciz olıcaқ hāzret-i imāmun ḡātırına ta’accüb geldi. Ve kuvvetine nev’an feraḡlandı. Hāḳḳ te’ālā fi’l-ḡāl Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmı gönderdi. Ve buyurdi ki ‘Yā Muḡammed, ‘Alīye eyit ki bir kerre daḡı ol қapuyı қaldursın. Hāzret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh şol қadar sa’y itdi, yerinden қaldurmaḡa қādir olmadı. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ol қapuyı қaldurup қoparan ‘Alī degil idi, biz idik.’ Anuñçün, ‘Қuvvet-i rūḡāniyle қopardum’ didi.

Muḡaşşalu’l-kelām қамūs Һалқı ve sāir қал’alarun yahūdīleri hāzret-i ‘Alīden bu emr-i ḡarībi ḡöriceк cümlesi el-amān çağırışdıлар. Ve peyḡamberden şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden hāzret-i ‘Alī izin alıcaқ anlara emān virdi. Şol şartla ki her kişi bir deve yüki ta’ām alup gide. Nuḳūd u silāḡların ve metā’ların cümle ne var ise ehl-i islāma terk eyleyeler ve bir nesne şaklamayalar. Eger şaklu bulunur ise emānları maḡbūl olmaya. Hāyberun fethi ḡaberi peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme vāşıl olıcaқ ḡāyet ile mesrūr oldu. Ve hāzret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh küffārun mühimmini ḡörüp hāzretun ḡuzūrına geldi. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem istikbāl idüp iki gözlerin öpdı. Ve,

⁴²⁴¹ hāzret-i imām re’īslerinden yedi kimesne katl itdi: M’de yok

‘Senüñ sa‘yüñ haberi baña irişdi. Allāhu te‘ālā senden rāzī olsun. Ben senden rāzīyüm’ didi. Hāzret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh bu sözi işidicek ağladı. Peyğamber [S 365^b] şallallāhu ‘aleyhi ve sellem suāl itdi ki ‘Ne ağlarsın.’ ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Sevindüğümden ağlaram ki sen benden rāzī olduñ.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Hemān ben degil, Allāhu te‘ālā ve Cebrā’ıl ve Mīkā’il ve cümle-i melāike senden rāzī oldılar.’

Eydürler ki kamūş [M 542^a] kal‘asınuñ hākimi Kināne ibni’l-Huḳayḳ idi. Yüz cevşen ve dört yüz kılıc ve biñ nīze ve beş yüz yay buldılar. Ve esbāb u havāyic bīnihāye idi. Ve ta‘āmların ğayrısınuñ ğumusın çıkardılar. Eydürler ki naṭāt kal‘ası feth olıcak Kināne bir deve derisi dolusı altun u incü ve la‘l ü cevher, ki babasından mīrās degmiş idi, ehl-i islām ğavfindan anı bir ğarābeye gömdi. Ve ğāhī Mekke de bir gelin ere viricek rehin gönderüp ol zer ü zīveri ‘āriyet tārīķi ile alurlar idi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anı bilür idi. Kamūş feth olunduğdan soñra Hayber kal‘asına gelüp Kinānei taleb itdi. Andan ol mālī suāl itdi. Kināne ve etibbā’ı cevāb virdiler ki ‘Anı ceng esbābına ğarc eyledik. Hīç nesne ğalmadı’ didiler. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Eger ben anı bulup ğilāf olur ise ğanıñuz mübāḥ olup emānıñuz bātıl olsun mı.’ ‘Olsun’ didiler. Ebū Bekir ve ‘Ömer ve ‘Alī raḍıyallāhu ‘anhum buñları şāhid tutdılar. Ve yahūdīlerden dağı nice kimesne şāhid yazdılar⁴²⁴². Ğayber ādemlerinden biri Kināneye eyitdi, ‘Eger Muḫammedüñ didiginden sende bir nesne var ise i‘lām eyle. Ve illā Allāhu te‘ālānuñ ğaḳḳ peyğamberidür, anı Muḫammede bildirür. Ve rüsvāy olursın.’ Bu ğaber aña fāide itmedi. Allāhu te‘ālā ol ğazīnei ğande idüğün resūline bildirdi. Pes Kinānei da‘vet itdi. Ve didi ki ‘Ğaber-i āsumān seni tekzīb itdi.’ Bir rivāyet de dağı peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Sa‘lebeden, ki Sellāmuñ oğulıdır, suāl itdi ki ‘Hīç ol ğazīneden ğaberıñ var mıdır.’ Eyitdi, ‘Bu miḳdār bilürem ki yūñler gördüm, fülān ğarābede dolaşur idi. Añlanur ki ol ğarābede medfūndur.’ Aña binā’en ğazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Zübeyre emr itdi, müselmānlardan bir tāife ile ol ğarābeye varup taleb ideler. Varup buldılar. Yahūduñ dağı ğadr itdüklerinden ötüri mübāḥ oldı. Kinānei [M 542^b] Muḫammed bin Selemeye⁴²⁴³ teslīm itdi, ğarındaşınıñ ‘ivaızı anı ğatl itdi. Ve sāir yahūdīlerüñ ‘avratların ve mālların almışlar idi. Anlaruñ ğanından ğeçüp āzād itdi. Ve ğāyet çok metā’alar ve ğumāşlar ve devvāb ğadden bīrūn idi. Cümle esīrlerden biri Kinānenüñ zevcesi Şafıyye idi, Dıhyetü’l-Kelbīnüñ ğışşesine düşdi. Peyğamber

⁴²⁴² ve yahūdīlerden dağı nice kimesne şāhid yazdılar: M’de yok

⁴²⁴³ seleme: Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Dıhyeye ‘ivaz virüp Şafiyyei aldı. Ve āzād idüp ‘iffeti müşāhede⁴²⁴⁴ itdi. Nikāh idüp ümmehāt-ı mü’mininden oldu.

Naql olunur ki⁴²⁴⁵ Şafiyye Hayberün fethinden evvel vākı‘asında gördi ki gökden ay inüp anuñ kenārına geldi. Bu vākı‘ayı eri Kināneye didi. Ol eyitdi, ‘Meger sen bir melikün ‘avratı olmak istersin’ diyü bir tabanca urdı. Şafiyyenün gözi etrāfı gögerdi. Habībullāh ile şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gerdek gicesi mülākāt olıcağ suāl itdi. Ol dağı vākı‘ayı hikāyet eyledi.

Bir Vākı‘a Dağı

Hayberün ganāimini cem‘ ü takşim bu tarik ile oldu ki peygamber [S 366^a] şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ferve bin ‘Amr-ı Beyāzīye emr itdi ki cümle ganāimi naṭāt kal‘asında cem‘ eyleye. Ve münādī nidā’ ide ki bir ip ve yāhūd her kim Hayber ganāiminden şaklar ise mücib-i ‘ardur. Ve kıyāmet günü yeri nārdur. Herkes emīre teslīm ide.

Getürmişlerdür ki bir siyāh gulām var idi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem rahli ve metā‘ı anuñ hıfzında idi. Adı Kerker⁴²⁴⁶ idi. Ol eyyāmda vefāt itdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem⁴²⁴⁷ buyurdi ki ‘Ol ehl-i nārdur.’ Aşhāb anı tefahhuş itdiler. Belinde yünden bir kilim bulundu ki kısmetinden ol alup taşarruf itmiş. Ol ānda aşhābdan bir kimesne dağı fevt oldu. Ol hāzrete i‘lām itdi. Buyurdi ki ‘Şāhibiñizün varuñ namāzın kılun’ didi. Aşhāb andan müteğayyir oldılar. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ol kimesne ki māl-ı ganīmete hıyānet itmişdür.’ Tefahhuş itdiler. Birkaç mühre buldılar ki iki dirheme degmez idi. Muhaşşalu’l-kelām māl-ı ganīmeti cem‘ idüp Zeyd bin Sābite emr itdi, humusın [M 543^a] çıkarup leşkeri şaydı. Biñ dört yüz kimesne idi. Yaya⁴²⁴⁸ ādeme bir sehm, ata iki sehm virdiler. Ve şol hātūnlar ki hastalara hıdmet için ve yaralulara devā’ itmek için gelmişler idi, anlara dağı bir mikdār nesne virdi, ammā anlara sehm virmedi. Ve Hayber cengine hāzır olandan gayrı kimesneye nesne virmedi, illā Habeşden gelen muhācirine ki ‘anḡarīb zikr olunur, inşā‘allāhu te‘ālā.

Bir Vākı‘a Dağı

⁴²⁴⁴ ‘iffeti müşāhede: M’de yok

⁴²⁴⁵ naql olunur ki: S’de yok

⁴²⁴⁶ kerker: Kaynaklarda "kerkera, kerkere ve kirkire" olarak geçer.

⁴²⁴⁷ rahli ve metā‘ı anuñ hıfzında idi adı kerker idi ol eyyāmda vefāt itdi peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem: M’de yok

⁴²⁴⁸ yaya: M ve S’de yok. Anlam eksikliğinden dolayı başka nüshalardan bulunarak eklenmiştir.

Hayber yahūdīlerinüñ peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem zehir virdikleridür. Şihāh-i Ahbārda vārid oldı ki Hayber kal‘aları feth olıcak Hāriş nām yahūdīnün kıızı, ki Zeyneb Sellām bin Mişkemün ‘avratı idi ve Merhabuñ kız karındaşı idi, işitdi ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kol ve kürek etin sever. Bir buzağı boğazlayup zirā‘ına ve ketfine vāfir zehir kodı. Ve büryān idüp peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hediye tarīkiyle getürdi. Hazret aşhāba, ‘Gelün ta‘āma’ diyüp ol buzağıyı pārelediler. Ve zirā‘ın ve ketfin hazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün öñine kodılar. Zirā‘ etinden bir loğma alup mübārek ağızına koyıcak bir miqdār çeynedi. Andan buyurdi ki ‘Aşhābım eliñüz bu ta‘āmdan kalduruñ. Bu et baña eydür ki beni zehr ile hāl itmişdür.’ Beşir ibni Üseyd⁴²⁴⁹, ki ol büryāndan bir loğma yimiş idi, eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ben ol etden çeynedikde bir kerih nesne buldum. Lākin çıkarup atmağa hicāb itdüm. Size bir nefret hāşıl olmasun.’ Ve Bişrūñ beñzi müteğayyir oldı. Dahı kalkmadın gögerdi ve siyāh oldı. Bir yıl hasta olup andan vefāt itdi. Bir rivāyetde ol sâ‘at fevt oldı. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Zeynebi yahūdīlerin re‘islerini ihzār idüp anlara eyitdi, ‘Sizden bir nesne suāl iderem. Toğrı söyleñ, sizün pederiñüz kimdür.’ ‘Fülāndur’ didi. Hazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yalan söylersiz, fülāndur’ didi. [M 543b] ‘Gerçek dirsın’ didiler. Andan eyitdi, ‘Bir nesne dahı suāl iderem. Toğrı söyleñ.’ Anlar eyitdi, ‘Eger yalan söylersek bilürsın. Evvelki suāl gibi.’ Buyurdi ki ‘Bu buzağıya zehir katdıñuz mı.’ Zeyneb eyitdi, ‘*beli* ben katdum’ didi. Ol server suāl itdi ki ‘Buña bā‘iş ne [S 366b] oldı.’ Zeyneb eyitdi, ‘Pederim ve ‘ammim ve erim katl itdiñ. Eger nübüvvet da‘vāsında kāzib iseñ hālk senden hālāş olsunlar. Eger şādık iseñ Hākk te‘ālā saña bildürür ve saña zarar gelmez.’ Ba‘zılar eydürler ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anı ‘afv buyurdi. Ba‘zılar eydür, katl idüp şalb itdi.

İki taraftan katl olanları beyān ider. Eydürler ki muhāşara zamānında müselmānlardan on beş kimesne şehid oldı. Toğsan üç kimesne yahūdīlerden cehenneme gitdi. Tamām ehl-i islām gālib olup yahūdīler bu deñlü gadr ve nağz-ı ‘ahd itmiş iken resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bunların kanından geçdi ve ‘afv itdi. Ammā şöyle hüküm buyurdi ki ol diyārdan çıkup gideler. Ahālī-i Hayber tazarru‘ u zārī kıldılar. Ve didiler ki anları müselmānlar ücret ile kullansınlar. Zira‘larında ve bağlarında hıdmet ideler ki müselmānlar cem‘iyyet hātır hāşıl ola. Ve mülkte hiç medhalleri olmaya. Peygamber

⁴²⁴⁹ beşir ibni üseyd: Kaynaklarda "bişr bini'l-berā" olarak geçer.

şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kabûl itdi. Anlar zirā‘at hıdmetin idüp nişf maḥşûlleri beytû‘l-māluñ ola ve nişfi anlaruñ ücreti ola.

Bir Vākı‘a Daḥı

Haccāc bin Ġilāz⁴²⁵⁰ Süleymî nām bir kimesne var idi. Ġāyet ile mālđı çok idi. Ve benî Selemde⁴²⁵¹ olan altun ma‘deni anuñ taşarrufında idi. Ticāret tarīkiyle çıkmış idi. Peyğamberuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemuñ Ḥayberde haberin alup gelüp müselmān oldu. Ve eyitdi, ‘Yā resūlallāh, benüm Mekkede halk üzerinde çok mālım vardır. Ve ḥātūnum Ümmü Şeybe yanında māl-ı firāvān kıdum. Eger benüm islāmımdan haberdār olurlar ise bir habbe ḥalāş [M 544^a] idemem. Eger destūr virürseñüz ‘ale’t-ta‘cıl daḥı islāmım şāyi‘ olmadan varup mālđı ḥalāş ideyüm.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ruḥşat virdi. Andan eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ruḥşat vir ne iktizā‘ iderse söyleyeyüm.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ruḥşar virdi. Ve ‘Ne isterseñ söyle’ didi. Eydürler ki "Ḥayberden çıkup Beyzā‘ nām mevzi‘e gelicek Kureyşden bir cemā‘at gördüm turlurlar. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemuñ haberin almak isterler. Beni göricek birbirine eyitdiler, ‘İşte Haccāc, andan taḥkīk haber aluruz’ didiler. Ol ḥazretuñ haberin benden suāl itdiler. Didiler, ‘İşitdüm ki ol kātı‘-ı rahm Ḥaybere gitmiş. Hiç andan haberiñ var mı’ didiler. Ben eyitdüm, ‘Bir haberim vardır ki siz andan ġāyet mesrūr olursız.’ Eyitdiler, ‘Haber nedir.’ Eyitdüm, ‘Muḥammeduñ aşḥābı şınup esīr olmuş. Ve Muḥammedi daḥı diri dutmuşlardır. Şöyle re’y itmişlerdür ki anda katl itmeyeler. Mekkeye iletüp biz ve Kureyş maḳtūllerimizüñ intikāmın alup anda katl ideler. Ben şimdi isti‘cāl üzerine Ḥarama giderem, haber virmege. Ve mālımı cem‘ idüp Ḥaybere gidem ki ehl-i Ḥayber anlardan aldıkları metā‘ları şatarlar. Ben anlardan ucuz bahā ile alam, kimesne daḥı diyüp varmadan.” Haccāc eydür, "Bu sözi ol tāife işidicek ġāyet mesrūr oldılar. Ve Mekkeye varup ‘Yā āl-i ġālib, Muḥammedi esīr itmişler. Ve anı bunda katl itmege getirürler. Tā kim intikāmıñuz alınup mesrūr olasız.” Bu haber Mekkede şāyi‘ olıcaḳ Haccāc Kureyşden iltimās itdi ki mālını cem‘ idüp kendüye vireler. Ol sürür ile mālđı her kimde ise cem‘ [S 367^a] itdi. Ve ḥātūnı yanında olan mālını daḥı ele getürdi. Eydürler ki Ḥaramda olan müselmānlar bu haberden ġāyet ile maḥzūn oldılar. Ve ‘Abbās raḳıyallāhu ‘anh ḥarekete mecālđı olmayup lākin a‘dā‘ mesrūr olmasun içün sarāyınıñ kapusın açup oğulđı fetḥe emr itdi, ‘Āvāz eyle recez okuya.’ Müselmānlar [M 544^b] anuñ sarāyından fethüñ āvāzın işidüp bir miḳdār ḥātırları mütesellī olur idi. Andan ‘Abbās yanında cem‘

⁴²⁵⁰ ġilāz: Kaynaklarda "‘ilāt" olarak geçer.

⁴²⁵¹ seleme: Kaynaklarda "süleym" olarak geçer.

oldılar. Anı mesrūr görüp daḥı ziyāde teskīn buldılar. Andan ‘Abbās ıulını Ḥaccāca gönderdi ki ‘Bu senden naḳl olunan ḥaber nedür. Allāhu te‘ālā va‘di senüñ ḥaberiñden aşdaḳdur.’ Ḥaccāc eyitdi, ‘Benüm ḥaber ü selāmımı ‘Abbāsa irişdür. Ve eyit ki ḥaber murādıñuz üzredür. Ben öyle zamānında ‘Abbāsuñ sarāyına varuram. Evi tenhā itsün. Düstından ve düşmanından kimesne kıomasun. Anda gizlü ḥaberimi aña söylerem’ didi. ‘Abbās bunu işidicek sevindüğinden ol ıulı āzād itdi. Bir ıul daḥı āzād itmege nezr itdi. Ḥaccāc öyle zamānında ‘Abbāsuñ ḥānesine geldi. Ve yahūduñ nice olduğın ḥaber virdi. Ve bu vahşet ḥaberin resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ruşsatıyla söyledüğün bildürdi. Ve kendünüñ müselmān olduğın i‘lām itdi. Ve mālını bu tarīkle ḥalāř itdüğün didi. Eydürler ki ol ‘Abbāsa yemīn virdi ki üç güne dek bu ḥaberi kimesneye söylemeye, tā kim Mekkedden ııkup on günlük mesāfe kıaṭ’ eyleye. Ḥaccāc ‘Abbāsa vedā’ idüp ol gice⁴²⁵² Medīneye ‘azīmet itdi. Üç gün geçdikden soñra ‘Abbās rađıyallāhu ‘anh fāḥir libāslar geyüp gökçek tīb ile rāyihalandı. Ḥaccācuñ evine varup aḥvālī olduğı üzre ‘avratına ḥaber virdi. Andan mescidü’l-ḥarāma gelüp sürür ile tavāf itdi. ‘Abbāsı bu hey’etde görüp ta‘accüb itdiler. Tavāfdan fāriğ olıcaḳ Kıureyş eyitdi, ‘Yā Eba’l-Faḍl, bu vař’ nedür. Bunuñla ḥarāretiñ teskīn itmek istersen Muḥammedüñ muşbetini şaklamak murād idersin.’ ‘Abbās rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Vallāhi böyle degildür. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥayber kıal‘asını feth idüp āl-i Ebi’l-Ḥukaykıuñ boyunların urdı. Ve ‘avratların ve oğulların esīr [M 545^a] itdi. Ḥaccāc bu sözi size mālını ḥalāř itmek didi.’ Kıureyş eyitdi, ‘Bu sözi sen kimden işitdiñ’ didiler. ‘Abbās eyitdi, ‘Ḥaccācdan işitdüm’ didi. Kāfirler bu sözden müteḥayyir oldılar. Ve müselmānlar ġāyet ile mesrūr oldılar. Beř günden soñra Ḥayberüñ fethi ḥaberi tevātüre irişdi. Kıureyş kāfirleri Ḥaccācuñ ḥīlesin bildiler, ḥayrān oldılar. Ve ehl-i islāmuñ kıuvvetin işidüp yüreklerine küllī ḥavf düşdi.

Bir Vākı‘a Daḥı

Ehl-i Fedeküñ şulḥıdur. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥaybere yakın geldikde Muḥayyiř⁴²⁵³ bin Mes‘ūdı Fedek nām kıal‘aya irsāl itdi, ki Ḥayber kıal‘alarınıñ āḥiridür, tā kim anuñ ahālīsın da‘vet eyleye. Eger ‘inād eylerler ise anları taḥrīf eyleye. Muḥayyiřa varup anları da‘vet itdi. Anlar eyitdi ki ‘‘Āmir ve Yāsir ve Ḥāriř ve yahūduñ seyyidi Merḥab naṭāt kıal‘asında muḳīmlerdür. On biñ ‘askeri vardır. Bizüm zānnımız oldur ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlar ile cenge kıādir degildür.’

⁴²⁵² ııkup on günlük mesāfe kıaṭ’ eyleye ḥaccāc ‘abbāsa vedā’ idüp ol gice: M’de yok

⁴²⁵³ muḥayyiř: Kaynaklarda "muḥayyiřa" olarak geçer.

Muḥayyişa gördi ki [S 367^b] anlaruñ şulḥa niyyetleri yoḡdur, murād itdi ki iki günden soñra peygambere gide. Anlara ḥaber gönderdiler ki ‘Birkaç gün tevaḡḡuf eyle, re’īslerimüz ile müşāvere idelüm. Ve bir bölük cemā’ati senūñle peygambere irsāl idelüm. Tā şulḥ ne vechle olursa muḡarrer ide.’ Bu eşnā’da nā’im ḡal’asınuñ fetih ḥaberi geldi. Ve ehlinūñ ḡatl olunduḡın işidüp kendilere ‘aẓīm ḡavf geldi. Ve eyitdiler, ‘Muḡammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḡaḡḡında ve ehl-i Ḥayber ḡuşuşında didüḡümüz sözleri kimesneye dimeye. Cümle ‘avratlarımızuñ altunun ve incüsün saña virelüm.’ Muḡayyişa ḡabūl itmedi. Re’īslerinden biriñe, ki aña Nūn bin Yūşa’ dirler idi, bir cemā’at ile peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem irsāl itdiler ki şulḥ eyleyeler. Ba’zılar eydür, şöyle şulḥ oldu ki cümle mülklerinūñ nışfını ḡazrete vireler ve nışfı kendülerinūñ ola. Anuñçün ḡazret-i ‘Ömer raḡıyallāhu ‘anhuñ ḡilāfeti zamānında cilā’-yı vaḡan emr idicek anlara [M 545^b] ḡaber gönderdi mülklerinūñ nışfını bahāya keseler. Elli biñ dirheme kesdi. Beytū’l-māldan anlara irsāl itdi. Maḡşadu’l-aḡşā nām kitābda böyle rivāyet olundu. Bir rivāyetde peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḡazret-i ‘Alī raḡıyallāhu ‘anḡı Fedeke gönderdi. Ol vechle şulḥ anuñ elinde vāḡı’ oldu ki anlaruñ ḡanıdan geḡeler, mülkleri ḡazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem maḡşūş ola. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām geḡüp eyitdi, ‘Ḥaḡḡ te’ālā buyurdi ki ḡışımlarınızuñ ḡaḡḡını viresin.’ Resūlullāḡ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ḥışımlarım kimdür ve ḡaḡḡları nedür.’ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Fāḡımadur ve ḡaḡḡı ehl-i Fedekūñ mülkleridür. Anları ve Allāhu te’ālānuñ ve resūlinūñ ḡaḡḡlarını daḡı Fāḡımaya vir’ didi. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Fāḡıma raḡıyallāhu ‘anhāyı da’vet idüp ḡüccet yazdı. Ol veşīḡa idi ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vefāt itdikden soñra Ebū Bekir-i Şiddīḡuñ raḡıyallāhu ‘anḡ ḡuzūrına eyitdi, ‘Bu resūlullāḡuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemūñ kitābıdur ki benden ötüri ve Ḥasan ve Ḥuseyin ḡaḡḡında yazmıḡdur.’

Bir Vāḡı’a Daḡı

Ca’fer bin Ebī Ṭālib ve muḡācirinden Ḥabeşe hicret idenler geldiler. ‘Ulemā’-yı siyer şöyle ḡaber virdiler ki Ḥayber feth olıcak Ca’fer ve ḡātūnı Esmā’ binti ‘Umeys Eş’arīn ṡā’ifesiyle ki re’īsleri Ebū Mūsā-i Eş’arī idi ki Mekkedden Ḥabeşe hicret itmişler idi, geldiler. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Bu iki nesnenūñ ḡaḡısı ile mesrūr olayum. Ḥayberūñ fethi ile mi yāḡūd Ca’ferūñ gelmesi ile mi.’ Andan peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḡanāimden bir nesne çıkarup ḡaḡḡaten anlara virdi.

Bir Vāḡı’a Daḡı

Ebū Süfyan kızı Ümmü Habîbenüñ zifâfidur. Ol ‘Abdullâh⁴²⁵⁴ bin Caḥşuñ ḥâtûnı idi. Hâzret meb‘ûs olduğı senelerde eriyle müselmân oldılar. Adı Remle idi. Habîbe nâm bir kız toğurdı. Anuñçün aña Ümmü Habîbe didiler. İkinci def‘ada yine Habeşe hicret itdiler. Nakl olunur eri [M 546^a] âhir hâlde naşârî dînine girüp mürtedd oldu. Ve anda vefât eyledi. Ümmü Habîbe dîninde şâbitkadem oldu. Ol eyyâmda ki ‘Amr bin Ümeyye Habeşe geldi. Ümmü Habîbe vâkı‘asında gördi ki aña ümmü’l-mü’minîn didiler. Vâkı‘asınuñ ta‘bîrin şöyle itdi ki hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ firâşı [S 368^a] müyesser olur. Ol devlete muntazır idi, tâ ol zamân ki ‘Amr bin Ümeyye gelüp seyyid-i kâinâtıñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mektûbını getürdi ki geçen sâlde beyân olunmuşdur. Mervîdür ki Necâşînün Ebrehe nâm bir câriyesi var idi. Ümmü Habîbeye beşâret içün irsâl itdi. Ve, ‘Bir vekîl ta‘yîn itsün’ didi. Ümmü Habîbe raḍıyallâhu ‘anhâ gâyet hoşhâl olup elinde ve ayağında ve boyununda ve kulağında olan ḥulîn cümle Ebreheye virdi, müjdegânenen ötüri. Ve Hâlid bin Sa‘îd bin ‘Âşî vekîl itdi. Necâşî meclis idüp Ca‘feri ve sâir ehl-i islâmı cem‘ idüp Ümmü Habîbei kendüsi vekâlet tarîkiyle peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve selleme ‘aḳd-ı nikâḥ idüp kendi ḥuṭbe okudu. Ve dört yüz mişkâl altun, bir rivâyetde dört yüz biñ dirhem gümüş, mihr itdi. Ve ‘azîm ni‘met çekdi. Andan kitâbetini nakd Hâlid bin Sa‘îde teslîm itdi, tâ kim mühimmâtın göre. Ol nakd kendüye vâsıl olıcak elli mişkâl altun Ebreheye gönderdi. Ve didi ki ‘Beşâret günü nesne bulunmadı. Şimdi bu cüz’î nesnei kabûl eyle. Saña lâyıḳ nesnemiz yokdur’ diyü ‘özü itdi. Ebrehe ol evvel virdüğünü ve ol nakdi dağı nice hisse ile Ümmü Habîbeye irsâl itdi. Ve didi ki ‘Sen benden bunlara aḥaḳksın. Zîrâ eriñe gidersin. Ve eriñüñ nice ḥâtûnları dağı vardır. Hemân senden murâdım oldur ki benüm selâmımı hâzrete irişdüresin. Ve ben anuñ dîni üzreyüm, i‘lâm idesin.’ Ve Necâşînün ḥâtûnları nice gökçek revâyiḥ tertîb idüp [M 546^b] Ümmü Habîbeye irsâl itdiler. ‘Aḳd-ı nikâḥ olunduḳdan soñra Şuraḥbîl bin Ḥaseneyi irsâl itdi, tâ kim Ümmü Habîbei Medîneye götüre. Tayyibeye nâzil olduḳdan soñra gerdek vâkı‘ oldu. Ebrehenüñ selâmın ve aḥvâlin hâzrete ‘arz itdi. ‘*‘aleykumu’s-selâm ve raḥmetullâhi ve berekâtuhu*’ didi. Ümmü Habîbe ol zamân otuz yaşında idi. Rivâyeti kütüb-i mu‘teberede altmış beş ḥadîşdür. İki ḥadîş müttefekun ‘aleyhdür. Ve iki ḥadîş Müslimüñ şaḥîlğinde mezkûrdur. Ve şaḥâbe ve tâbi‘înden çok kimesneler andan rivâyet itmişlerdür. Vefâtı hicretüñ kırk dördinci senesinde vâkı‘ oldu. Ve Baḳî‘de defn itdiler, *raḍıyallâhu ‘anhâ*.

Bir Rivâyet Dağı

⁴²⁵⁴ ‘abdullâh: Kaynaklarda “‘ubeydullâh” olarak geçer.

Şafıyye binti Hıyayy ibni Ahtabuñ zifāfidur. Hayberden rücu' itdikde peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Vādi'l-kurā cānibine meyl itdi. Şabā nām menzile irişdikde Şafıyye ile gerdek olmak niyyet eyledi. Yüklerin indirdiler. Ve yerde çukurlar kazdılar. Ve diri şofralar döşediler. Ve çukurları kaş'alar gibi idüp urdı. Şofralar üzerine yağ ve hurmā kodılar. Andan aşhābı cem' idüp bu vechle ziyāfet idüp gerdek oldı. Menkūldur ki ol gice Eyyüb-i Enşārī radıyallāhu 'anh silāhın geyüp bütün gice haymenūñ etrāfında tolaşdı. Ve peygamberi şallallāhu 'aleyhi ve sellemi bekledi. Şabāh bu hālī görüp iki kerre du'ā' itdi. Naql olunur ki hāzretūñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem Şafıyyeye nazarı var idi. Ve anuñ mühimmātın görmege ihtimām ider idi. Ve habībullāhdan soñra şallallāhu 'aleyhi ve sellem kalan ümmehāt-ı mü'minīndendür. On hadīs rivāyet itmişdür. Biri müttefeķun 'aleyhdür. Ve ma'lūm olsun ki anuñ rivāyeti mürsel vāķi' olmuşdur. [S 368^b] Ya'nī vāsıta ile rivāyet ider, meşelā 'Āişeden ve Hafşadan ve ğayrıdan, [M 547^a] radıyallāhu 'anhunne. Vefātı sālinde ihtilāf olundu. Bakī' de medfūndur.

Bir Vāķı'a Dağı

Güneşūñ hāzret-i imām 'Alī için rücu' itdügidür. Naql olunur ki Şahbā nām menzilde peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem mübārek başını imām 'Alīnūñ dizine koyup yatmış idi, āşār-ı vahy zāhir oldı. Ve mümtedd oldı. Tā güneş mağribe vardı, hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem mübārek başın kaldurup, 'İkinci namāzın kıldıñ mı' didi. 'Kılmadum yā resūlallāh' didi. Pes resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem münācāt eyledi. Ve didi ki 'İlāhī, eger 'Alī Allāhu te'ālānuñ tātinde ise sen güneşi girü döndür, tā kim ikinci namāzın edā' itsün. Hāķķ te'ālā du'ā'sın kabūl idüp güneşi tulunmış iken girü döndürdi. Şöyle ki nūrı tağlarda ve ovalarda zāhir oldı. Yeryüzinūñ hālāyıkı bunı gözleri ile görüp ta'accüb itdiler.

Bir Vāķı'a Dağı

Vādi'l-kurā yahūdīlerinūñ ğazā'sıdur. Vādi'l-kurā yahūdīleri hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem tevcihin haberin alup 'Arab müşriklerinden bir tāt ifenūñ mu'āvenetiyle cenge hāzır oldılar. Menzillerinden çıkup şafflar bağladılar. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem dağı emr itdi, şafflar düzüp 'alemi aşhābuñ re'īslerinden birine virdi. Küffārı islāma da'vet eyledi. Ve, 'Eger imāna gelürseñüz nefsiñüzü ve mālīñüzü hālāş idersiz' diyü i'lām itdi. 'Hisābıñuz Allāhu te'ālā üzerinedür' didi. Naşihat kabūl itmediler. Müşriklerden biri meydāna girüp mübāriz taleb eyledi. Zübeyr radıyallāhu 'anh anı katl eyledi. Biri dağı girdi, anı dağı katl eyledi. Bir dilāver dağı hāzret-i 'Alī öñine geldi. İmām

anı cehenneme gönderdi. Biri dağı katl itdi. İki yahūdīyi dağı Ebū Dücāne katl itdi. Ol gün on beş kāfir katl itdiler. Aḥşam olup herkes menzillerine gitdi. Şabāḥ yine iki tā'ife tığların 'uryān idüp muḳābil oldılar. Güneş bir gündür boyı miḳdārı [M 547^b] ḳalkıcaḳ küffāra ḥavf düşüp firār itdiler. Müselmānlar çok ni'met ve vāfir ḡanīmet ele getürüp küllī toyum aldılar.

Bir Vāḳı'a Dağı

Leyletü'l-ta'rīs kışşasıdır. Ebū Hureyre raḍıyallāhu 'anh eydür, peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ḥayberden döndüğü zamānda bir gice tamām yürüdi. Bir gicenüñ āhirinde uyḥu ḡālebe itdi. İnüp bir miḳdār uyumaḳ murād itdi. Bilāli da'vet eyledi. Didi ki 'Bu gice uyuma, şabāḥı gözet.' Bir rivāyetde buyurdi ki 'Hıḳbir şālih kimesne var mıdur ki bu gice şabāḥu gözedüp bizi āḡāḥ eyleye.' Bilāl raḍıyallāhu 'anh eyitdi, 'Ben bu ḥıdmeti göreyüm.' Andan ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem aşḡābı ile ḥ'āba vardılar. Şıddīḳ-i ekber raḍıyallāhu 'anh dağı Bilāle ıḡmarladı ki uyumaya. Bilāl raḍıyallāhu 'anh dağı namāza ıḡtigāl itdi, ḳādir olduğı deñlü. Andan arḳasın yöñe dayanup şabāḥa muntazır oldı. Ḥikmetullāhuñ cümlesine ḥ'āb ḡalebe idüp uyanmadılar. İllā güneşüñ ıssısı uyardı. Eydürler ki evvel uyanan ḥazret-i peygamber idi. Bilāle nidā' itdi. Bilāl ḳalkdı ve 'özür diledi. 'Ḥazret-i peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḡalebe iden baña dağı ḡalebe eyledi.' Aşḡāb cümlesi Bilāle ta'n itdiler, ḥuşuşan Ebū Bekir raḍıyallāhu 'anh. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem [S 369^a] emr itdi, ol menzilden göçeler, 'Bu vādī şeyṭān vādīsıdır' didi. Bir miḳdār gidüp emr itdi, indiler. Ābdest alup ezān ile iḳāmet idüp cemā'at ile şabāḥ namāzın ḳazā' itdiler. Aşḡābı raḍıyallāhu 'anhum ıztırābda gördi. Anları tesḳin idüp buyurdi ki 'Ḥaḳḳ te'ālā bizüm rüḡlarımızı ḳabz itdi. Eger bundan ḡayrı bir vaḳitte murād itse bize rüḡlarımızı irsāl iderdi. Sizden biriñüz uyusa ve namāz ḡatırından gitse uyandığı vaḳit ve yā ḡatırına geldiğı [M 548^a] vaḳit ḳazā' itsün ki ol namāzuñ vaḳti oldı.' Naḳl olunur ki peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ebū Bekire eyitdi, 'Şeyṭān Bilālün yanına geldi ve aña ṭayandı. Şabāḥ namāzına ḳalkmaḡa ḳomadı. Ve gözlerine uyḥu getürdi. Ve küçürek oḡulan uyudur gibi anı uyutdı.' Andan Bilāli ṭaleb itdiler. Ve andan suāl itdi. Ḥabībullah nice buyurdi ise öyle taḳrīr itdi. Şıddīḳ-i ekber raḍıyallāhu 'anh, 'eşhedu en lā ilāhe illallāḥ ve enneke muḡammeden rasūlullāḥ' didi.

Yedinci senede hicretten 'umretü'l-ḳazā' vāḳı' oldı. Aña 'umretü'l-ḳıḡāş ve 'umretü'l-ḳaziyye ve 'umretü'l-şulḡ dağı dirler. Ehl-i siyer raḡimehumullāḥ şöyle getürmişlerdür ki resūlullāḥ şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ḥayberden şıḡḡat ü selāmet ve

bīnihāyet gānīmet ile Medīneye mūrāca‘at idüp emr itdi ki Medīne ile Mekke mābeyninde olan tavāife sırran serāyā göndere. Ve aşhāba emr itdi ki ‘umre kazā’sına yarak göreler. Ve Hudeybiyye şulhında hāzır olanlar cümle bile gidüp bir kimesne tehallūf itmeye. Ol cemā‘atden sağ olanlar cümle hāzır oldılar. Ve altı yüz nefer dahı bey‘at-i rıdvānda hāzır olanlardan gayrı bile gitmege ‘azīmet idüp Ebū Zerr-i Ğıfārī Medīnede hālīfe itdi. İki biñ kimesne ve yüz at yedek ve çok silāh ve zırh ve kılıc ve altmış deve ve bir rivāyetde yetmiş deve zi’l-ka‘de ayında hicretten yedinci senede Medīneden çıkup yola revāne oldılar. Nakl olunur ki hāzret-i resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yedek atları Muḥammed bin Selemeye⁴²⁵⁵ teslīm itdi. Ve silāhları Bısr⁴²⁵⁶ bin Sa‘da virdi. Bu iki şahābe nice kimesneleri yoldaş idüp ilerü gönderdi. Ba‘zılar eyitdi, ‘Yā resūlallāh, şulhuñ şartlarından biri bu idi ki silāh ile gelmeyevüz. Hemān kılıc ile ki ol dahı katında ola.’ Buyurdi ki ‘Bunları Harama iletmezüz. Nihāyet ihtiyātan eger şulhı bozarlar ise yaraqlarımız hāzır olsun.’ [M 548^b] Çün Muḥammed bin Seleme ve Bısr bin Sa‘d Merru’z-zahrāna vāşıl oldılar, Kureyşden bir cemā‘at bunlara mülākī olup Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden haber suāl itdiler. Muḥammed bin Seleme eyitdi, ‘Yarın buraya gelürler’ didi. Anlar ıztırāba düşüp ‘ale’t-ta‘cīl Mekkeye varup Kureyşe haber virdiler. Anlar dahı tağlar başına çıkdılar. Mikrez bin Hafşī hāzrete göndürüp silāh ile geldügin suāl itdiler. Şahābeye virdügi cevābı zıkr itdi ve hātırların teskīn itdi. Andan buyurdi, hedī için gelen develeri ilerü süreler, Zītuvā nām yerde tevaḥḥuf itsünler. Ve cebeḥānei batn-ı Nāceḥ nām yerde indürdiler. Ve bir cemā‘ati anı hıfz itmege ta‘yīn buyurdi. Kendüsi nāka-i kuşvāya süvār olup aşhāb-ı kirām [S 369^b] raḍıyallāhu ‘anhum öñine ve yanına düşüp kimi süvār ve kimi yayan kılıcıların ḥamāil idüp revāne oldılar. Telbiye iderek Hucūndan Mekkeye geldiler. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem deve üzre süvār olup mescid-i Harāma dāḥil oldılar. Ve ‘Abdullāh bin Revāḥa devenūñ zimāmını tutardı. Sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem telbiye⁴²⁵⁷ iderek ve sāir şahābe dahı raḍıyallāhu ‘anhum aña muvāfaḳat idüp telbiye iderler idi. Ve mübārek elinde olan çevgān ile haceri istilām iderdi. Tavāfı tamām idüp ve aşhāba buyurdi ki tavāfda üç kerre sür‘at ü hareket ile bahādırlar yürüyüşü gibi tavāf ideler idi. Zīrā ehl-i Mekke dimişler idi ki Muḥammed ve aşhābı Yeşrib havā’sından za‘īf ve ısıtma marazına mübtelā olmuşlardır. Kureyş tağ başından bakup bunların hareketlerin görüp birbirine eyitdiler,

⁴²⁵⁵ seleme: M’de bu şekilde yazılmıştır. Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

⁴²⁵⁶ bısr: M’de bu şekilde yazılmıştır. Kaynaklarda "beşir" olarak geçer.

⁴²⁵⁷ telbiye: belbeye M

‘Biz zann iderdik ki Medīne havā’sı bunları ısıtmaya uğradup za‘īf ü nahīf olmuşlardır. Bunlar hōd şahīhü’l-mizāc ve kavīyyü’l-beden kimesneler olmuşlar.’

Naql olunur ki ‘Abdullāh bin Revāḥa raḍıyallāhu ‘anh tavāf iderken recez okudu. Ehl-i islāmı medḥ ve küffāruñ kādeḥini müş‘ir idi. ‘Ömer bini’l-Ḥaṭṭāb raḍıyallāhu te‘ālā ‘anh eyitdi, ‘Resūl ḥuzūrında ve Ḥaramda [M 549^a] şī‘r okursın’ didi. Resūlullāh buyurdi ki ‘Bu şī‘r küffāra okdan ziyāde dokunur.’ Andan ‘Abdullāh bin Revāḥaya işāret buyurdi ki ‘Böyle di, *lā ilāhe illallāh vaḥdehu ve naşara ‘abdehu ve e‘azze cundehu ve hezeme’l-aḥzābe vaḥdehu*.⁴²⁵⁸ ‘Abdullāh bin Revāḥa ve sāir şahābe raḍıyallāhu ‘anhum bu zikre iştiḡāl itdiler. Andan ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem süvār Şafāyla Merve mābeynini sa‘y itdi. Hedāyı Merveye qarīb yerde dutarlar idi. Buyurdi ki ‘Ḳurbān yeri budur.’ Emr itdi, ḳurbān itdiler. Ve ‘Ömer⁴²⁵⁹ ibni ‘Abdullāh-ı ‘Adevīyi taleb itdi. Tā kim gelüp ḥazreti tırāş eyledi, aşḥāb daḥı mütāba‘at idüp andan ‘umre getürüp aşḥābı gönderdi, varup cebehānei ḥıfz ideler ve anda olan ḥārisleri göndereler, gelüp ‘umrelerin tamām ideler. Kendüsi ka‘beye girüp öyle namāzın iḥerüde edā’ itdi. Bir rivāyetde bu gelişde beyt-i şerīfe girmedi. Zīrā şulḥde mezkūr degil idi. Andan Bilāle emr itdi, ka‘benüñ üzerinde ezān okudu. Eydürler ki bir kerreden ziyāde ezān okumak vāḳı’ olmadı. İhrāmıdan çıkdıktan soñra Ca‘fer bin Ebī Ṭālibe emr itdi, tā kim Meymüne binti Ḥārişi kendüye taleb ide. Meymüne emrini ‘Abbāsa tefvīz eyledi ki Meymūnenüñ kızkarındaşın tutar idi. ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anh anı ḥazret-i şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve selleme ‘aḳd itdi. Üç gün geçdikden soñra dördinci gün Süheyl bin ‘Amr ve Ḥuvayṭıb bin ‘Abdi’l-‘Uzzāyı ḥazrete gönderdiler ki ‘Üç gün şartımız tamām oldu. Diyārımızdan çıkuñ.’ Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Cā’iz degil midür ki Meymūnei bunda gerdek idüp sizüñ iḥün ta‘ām tertīb itsem.’ Anlar eyitdiler, ‘Bizüm senüñ ta‘āmiña ihtiyācımız yokdur. Biz saña Allāhu te‘ālāya yemīn virürüz ki ‘ahd üzerine ṭurup vilāyetimizden gidesin.’ Sa‘d bin ‘Ubāde meclisde idi. Süheyl bin ‘Amr ve Ḥuvayṭıb bin ‘Abdi’l-‘Uzzānuñ kelāmından ve ḡilzetlerinden [S 370^a] bīḥuzūr olup eyitdi, ‘Yalan söylersin, anuñ olsun. Senüñ ve babañuñ bu yer mülki degildür. Biz bundan çıkmazuz, illā meger resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [M 549^b] murād eyleye ve emr ide.’ Ḥazret tebessüm idüp Sa‘dı teskīn buyurdi. Ve ḥükm itdi ki göç nidā’sın ideler. Ve buyurdi ki ‘Hiçbir kimesne bu gice Mekke de ḳalmaya.’ Ve ḥazret Medīne cānibine teveccüh itdi. Ḳulı Ebū Rāfi‘i Ḥaramda ḳodı, tā kim Meymūnei Medīneye getüre. Eydür ki Ümmü ‘Umāre, ki seyyidü’ş-şühedā’

⁴²⁵⁸ "Allah'tan başka ilah yoktur. Bir olan Allah kulu Muhammed'e yardım etti, Müslümânları galip kıldı ve kafirleri mağlup etti."

⁴²⁵⁹ ‘ömer: Kaynaklarda "ma‘mer" olarak geçer.

Ḥamzanuñ raḍıyallāhu ‘anh kızıdır, vālıdesi Selmā binti ‘Umeys ile Mekkede almaq murād itdi. Ḥazret imām raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘‘Ammīmizüñ kızını müşrikler mābeyninde oma münāsib degildür. Medīneye iletmek evlādur.’ Peyamber allallāhu ‘aleyhi ve sellem cevāb virmedi. Men‘ buyurmadıından emīrū‘l-mü‘minīn ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh anı Fāımanuñ hevdecine süvār idüp Medīneye getürdi. Ümmü ‘Umārenüñ kefāleti ḥuşuşında Ca‘fer ve ‘Alī ve Ḥārış raḍıyallāhu ‘anhum nızā‘ itdiler. Ümmü ‘Umārenüñ ḥālası Ca‘ferüñ ḥātünü olmaın aña ḥükm olundu. Ca‘fer raḍıyallāhu ‘anhum bu sebep ile mesrūr oldu. Ve Ḥabeşe ‘ādeti üzre ḥazretüñ eṭrafın bir iki adem devr itdi. Ḥabeşüñ ‘ādeti bu idi ki açan melik birini ḥoşnüd itse eṭrafın olaşur idi.

Bir Vāı‘a Daı

Ol senede peyamber allallāhu ‘aleyhi ve sellem melik-i Ğassāna mektüb yazdı, ki Cebele ibni Eyhemdür, islāma da‘vet eyledi. Ol daı mektüba ta‘zīm idüp ĩmāna geldi. Ve cevāb yazup nice hedıyyeler ile ḥazret-i allallāhu ‘aleyhi ve selleme irsāl eyledi, tā Fārū-ı a‘zamuñ ḥılāfeti zamānına gelince ĩmān üzre şābitadem oldu. Andan naşrānī oldu. Eydürler sebep bu oldu ki bir nevbet mevsim-i ḥaccda avāf iderken Fezāreden bir şaış Cebelenüñ etegin başdı, izārı açıldı. Cebele aña bir abanca urup burunını ufatdı. Ol Fezārī ḥazret-i ‘Ömere varup şikāyet eyledi. ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh ışaş emr itdi ve yāḥūd ol Fezārīyi teslīm eyle didi. Cebele eyitdi, ‘Ben pādişāh olam, erāzilden bir kimesne içün beni ışaş idersin.’ Ol eyitdi, ‘İslām cümle ḥalkı berāber [M 550^a] itmişdür. Kimesnenüñ āḥer üzerine fazīleti yodur, illā tavā iledür.’ Cebele eyitdi, ‘Çün kim böyle dirsın, naşrānī oluram.’ ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Eger öyle iderseñ senüñ boyuñuñ ururam.⁴²⁶⁰’ Cebele eyitdi, ‘Bu gice baña mühlet vir, fıkr ideyüm.’ Ol gice oştantıniyyeye firār idüp naşrāni oldu. Ve anda irtidād üzerine öldi, *el-‘iyāzu billāh*.

Bir Vāı‘a Daı

Ferve bin ‘Amr-ı Cüzāmī, ki Rüm pādişāhı tarafından arz-ı Bularda ‘Ammān ḥākimi idi, müselmān oldu. Ve peyambere allallāhu ‘aleyhi ve sellem mektüb gönderdi. Kendü mülāzımlarından Mes‘ūd bin Sa‘d nām kimesne eli ile ve nice tuḥfeler hedıyye arīıyle bile oşdı. Medīneye gelüp nāmesini meclis-i resūlullāhda allallāhu ‘aleyhi ve sellemde oudılar. Yazmış ki ‘Bu mektüb ḥazret-i peyamber allallāhu ‘aleyhi ve selleme Ferve-i Cüzāmiden şöyle i‘lām ider ki ben ĩmāna geldüm. Ve Allāhu te‘ālānuñ

⁴²⁶⁰ cebele eyitdi çün kim böyle dirsın naşrānī oluram ‘ömer raḍıyallāhu ‘anhu eyitdi eger öyle iderseñ senüñ boyuñuñ ururam: **M**’de yok

birliğine ve senüñ nübüvvetiñi bildüm. Sen ol peygâmbersin ki 'İsâ 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm senüñ gelmeñi incilde beşâret itdi. *esselâmu 'aleyk.*' Hâzret-i [S 370^b] şallallâhu 'aleyhi ve sellemüñ gönderdügi kimesneye ikrâm itdi. Bilâle emr itdi, anı dârü'z-ziyâfeye kondura. Ve hedâyâsın kabûl itdi. Eydürler ki bir beyâz kâtır hediye itdi. Ve altun ile tokunmuş bir sündüs kaftân ve bir nice nesne dağı kâtırı Ebû Bekire bağışladı. Ve kabâyı Maḥreme bin Nevfele iḥsân itdi. Ve bir at ve bir merkeb var idi, anları Sa'd-ı Sâ'idîye viridi, tâ kim gözede. Ve ince câmeleri var idi, ḥâtûnlarına kısmet itdi. Nâmenüñ cevâbında yazdı ki 'Muḥammed resûlullâhdan Ferveye yazıldı. Ammâ ba'd gönderdüğüñ bize vâsıl oldı. Ve islâmından ḥaber virmişsin. Taḥkîk Allâhu te'âlâ seni toğrı yola delâlet itmişdür. Eger beş vakit namâz kılup ve zekâtıñ edâ idesin.' Ve Bilâle emr itdi, beş yüz dirhem Mes'ûda viridi. Ve anı girü döndürdi.

Naql olunur ki Fervenüñ islâmının ḥaberi Rûm pâdişâhına irişdi. Âdem gönderüp Fervei taleb itdi. Ve eyitdi, 'Muḥammed dîninden dön, saña nice memleket [M 550^b] vireyüm.' Ferve eyitdi, 'Dönmezem, zîrâ bilürem ki ḥaḳḳ peygâmberdür. Ve sen dağı bilürsin ki 'İsâ bin Meryem 'aleyhima's-selâm gelmesiyle beşâret itdi. Lâkin mülküñden ve memleketiñden ayrılamazsın. Seni ḥaḳḳdan men' ider.' Rûm pâdişâhı anı ḥabs itdi. Nice müddetden soñra katl idüp anı dâra aşdı, *rahmetullâhi 'aleyh.*

Bir Vâkı'a Dağı

Yedinci senede olan vekâyi'den oldur ki peygâmbere şallallâhu 'aleyhi ve sellem 'Abdullâh bin Ebî Cüdüdi⁴²⁶¹ bir tã'ife üzerine emîr idüp İdam cânibine irsâl itdi. Ebû Kâtâde ve Muḥallim bin Ḥutâme⁴²⁶² ol 'askerde bile idi. Ve 'Âmir bini'l-Azbaṭ-ı Eşca'î yolda anlaruñ öñine gelüp müselmânlar selâm viridi. Müselmânlar selâmını almadılar. Ve Muḥallim anı katl itdi. Bu ḥaber peygâmbere şallallâhu 'aleyhi ve selleme vâsıl oldı. Muḥallim geldikde 'itâb idüp, 'Niçün ol müselmânı öldürdüñ' didi. Muḥallim eyitdi, 'Mevtden korpup müselmân oldı.' Hâzret buyurdi ki 'Ḳalbini yardıñ mı, tâ kim kaçdını bilmiş olasın. Dil tercemânü'l-ḳalbdür. Şeri'de anuñla ḥükm olunur.' Eydürler ki 'yâ eyyuhe'llezîne âmenü izâ ḍarabtum fî sebîlillâhi fetebeyyenü ve lâ tekûlû limen elkâ ileykumu's-selâme leste mu'minen yurîdüne 'araḍa'l-ḥayâti'd-dunyâ fe'indallâhi meğânimu keşîretun⁴²⁶³ tâ âḥirine varınca Muḥallim bin Ḥutâme⁴²⁶⁴ ḥaḳḳında nâzil oldı.

⁴²⁶¹ cüdûdî: Kaynaklarda "ḥadred" olarak geçer.

⁴²⁶² ḥutâme: Kaynaklarda "ceşşâme" olarak geçer.

⁴²⁶³ en-Nisâ 4/94. Ayette "yurîdüne" yerine "tebtügüne" ifadesi geçer. el-Enfâl 8/67 numaralı ayetteki "turîdüne 'araḍa'd-dunyâ" ifadesiyle karıştırılmış ve sehven böyle yazmış olabilir.

⁴²⁶⁴ ḥutâme: Kaynaklarda "ceşşâme" olarak geçer.

Naql olunur ki Muḥallim ḥazretüñ karşısında dizi üzerine oturup iltimās itdi ki anuñçün yarlığanmak taleb eyleye. Resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ hareketinden müte’ellim olup ‘*lā gaferallāhu lekellāh*’⁴²⁶⁵ didi. Muḥallim giryān olup kalkdı. Ridā’sıyla gözlerin siler idi. Ve daḥı te’essüfler iderdi. Eydürler bu du‘ā’yı peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ ḥaqqında eyidicek bir sâ’atden soñra, ve bir rivāyetde bir haftadan, Muḥallim bir yerde vefāt itdi. Defn itdiler. Üç kerre yer qabûl itmeyüp taşra atdı. Âḥer anı taşlar ile [M 551^a] örttiler. Bu ḥaber peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem sem‘-i şerīfine irişdikde buyurdı ki ‘Yer maḥallinde yaramazını qabûl ider, lākin Ḥaqq te‘ālā şehīdün mertebesini size bildürmek murād itdi.’ Bir rivāyetde Allāhu te‘ālā diledi ki bir ‘alāmet göstere, bir mü’min qulınuñ katlinde göresiz. Nitekim ḥadīs-i şerīfde vārid oldı, *lezevālu’d-dunyā ehvenu ‘alellāhi min sefki demi’mriin muslimin biḡayri ḥaqqin*⁴²⁶⁶. [S 371^a] Ya’nī dünyānuñ zevāli Allāhu te‘ālā katında āsānrekdür, bir mü’min qulınuñ nāḥaqq yere qanın dökmekden.

TOKUZINCI BÂB

Hicretten sekizinci senede zühür iden vākı‘atı beyān ider. ‘Ulemā’-yı ḥadīs ve ahālī-i siyer raḥimehumullāh şöyle beyān itdiler ki ol yılda Ḥālid bin Velīd ve ‘Amr bini’l-‘Āş ve ‘Osmān bin Ṭalḥa bin Ebī Ṭalḥa ĩmāna geldiler. Ḥālid bin Velīd eydür, "Ol zamān resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘umre kaşdıyla Mekkeye teveccüh idüp ‘Usfāna geldikde Qureyş anuñ men‘i içün taşra çıkdılar ve ol nevāḥīye irişdiler. Ben gördüm ki resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşḥabı ile namāzı ḥavf ile kırlar. Her ne deñlü kaşd itdüm anlara bir zarar irişdüremedüm ve mümkün olmadı. Bildüm ki anı Ḥaqq te‘ālā kendi ḥıfzında şaqlar. Bu ma’nā baña āşikār olıcaḡ endişeye düşdüm ki şimdi Qureyşüñ kuvveti qalmadı. Necāşīye varmak mümkün degildür. Ol daḥı Muḥammede tâbi‘ olmuşdur. Şöyle ḥayāl itdüm ki Heraḡle varup Rûm vilāyetine dāḥil olam. Ve naşrāniyyet ihtiyār idem ve yāḥud yahūd dīnine girem. Yine fikr itdüm, kendi diyārımda tūram ki perde-i ḡaybden ne zühür ider. Bu eṣnā’da ḥazret-i resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘umre każā’sı içün Mekkeye geldi. Ben bir tarafa gidüp ḡaybet itmiş idüm. Ammā birāderim Ebū Velīd ḥazret ile bile idi. Beni arayup bulmadı. Baña bir mektûb gönderdi. Mazmûnı bu idi ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem seni aındı. Ve buyurdı ki ‘Ḥālid şāḥib-i ‘aḡldur. Ol qabīleden degildür ki islāmuñ şerefini bilmeye ve dīnün ḥaqq idüğini aılamaya. [M 551^b] Eger müselmān olaydı şecā‘ati sebebiyle islāma kuvvet ü

⁴²⁶⁵ "Allah seni affetmesin."

⁴²⁶⁶ *Sünen-i İbni Mâce*, 2/874 (no.2619). İlgili hadisin geçtiği kaynaklarda "sefki demi’mriin" ifadesine rastlanmadı.

şevket hâşıl olurdu. Anuñ şânına ve hâline evlâ idi. Ve anı gayrılar üzerine taqdîm iderdüm dimiş. Ey birâder, tîz ol, gel bu devleti başından dūr itme. Nice devletler fevt itdiñ, bunu dañı fevt eyleme. *ve 's-selām.*' Çün nâmenüñ maẓmûnını bildüm, islâm nûrı ƙalbimde temekkün itdi. Medîne cānibine gitmegi muƙarrer itdüm. *er-refîķu summe't-ṭarîķ*⁴²⁶⁷ hasebince hemrâh talebine Şafvân bin Ümeyyeye vardum. Ve didüm ki 'Yâ Ebâ Vehb, görmez misin ki Muḥammedüñ şadâsı 'âlemi dutdı. 'Arab u 'Acemde şâyi' oldu. Bize loĭma rāḥat ile yimek mümkün olmaz oldu. Maşlahat bunu görmez misin ki ĥıdmet-i şerîfine yüz sürelüm.' Bunu işidüp elin göğüsüne urdı. Ve kelāmımdan ibâ' itdi. Ve didi ki 'Ķureyşde benden ĭayrı kimesne ƙalmasa ben aña tâbi' olmazam' didi." Hâlid eydür, "Kendüme eyitdüm, bu baña yoldaş olmaz. Bedir günü bunuñ pederin ve birâderin ƙatlı itmişlerdür. Andan 'İkrime bin Ebî Cehile vardum. Anı dañı ṭarîķ-i müstaķîme da'vet itdüm. Ol dañı ƙabûl itmedi. Anlardan ümîdi kesdüm. Andan 'Oşmân bin Ṭalḥaı gördüm. Aña naşîhat itdüm, ƙabûl itdi. Medîneye teveccüh idüp yola girdik. Çün Harreye⁴²⁶⁸ yetişdik, 'Ömer⁴²⁶⁹ ibni 'Âşî anda bulduķ. Bizden suâl itdi ki 'Ķande gidersiz.' Biz dañı zamîrimizde olanı zıkr itdik. Ol eyitdi, 'Ben dañı bu mühimm içün Ḥabeşden çıkup geldüm.' İttifâķıla Medîneye geldiler. [S 371^b] Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem geldigimizden āĭāḥ olıcaķ buyurdı ki 'Mekke cigergüşelerini sizüñ cānibiñüze atdı.'" Hâlid eydür, "Medîneye geldikde sefer esbâbın çıkarup gökcek libâslar geydüm.' Andan ḥazretüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem meclisini ƙaşd itdüm. Yolda birâderim Velîde râst geldüm. Eyitdi, 'Tîz yörü, ḥazret senüñ mülâķâtına muntazırdur.' Anuñ söziyle ben dañı isti'cāl itdüm. Baña mübârek nazarı doĭıncaķ [M 552^a] tebessüm itdi. *'es-selāmu 'aleyke yâ rasûlullāḥ*' didüm. Selāmımı aldı. Eyitdüm, *'eşhedu en lâ ilāḥe illallāḥ ve enneke rasûlullāḥ*' didüm. Buyurdı ki 'Ḥamd ü sipâs ol Allāhu te'ālāya ki saña hidāyet virdi. Ey Hâlid, sende 'aĭl u fehm gördüm. Ümîd iderem ki ṭarîķ-i ḥayra giresin.' Eyitdüm, 'Yâ resûlallāḥ, gördüñ ki ben küfürde Ḥaĭķ te'ālā ile nice 'inādılar itdüm. Dilerem ki du'â idesin, Ḥaĭķ te'ālā beni yarlıĭaya ve günāḥlarım 'afv eyleye.' Buyurdı ki 'Ey Hâlid, islām cemî'-i günāḥları maḥv eyler.' Ben eyitdüm, 'Yâ resûlallāḥ, dilerem ki sen benüm şefî'im olasın.' Eyitdi, 'İlāḥî, Hâlid bin Velîdüñ günāḥlarından sen tecāvüz eyle. Ve andan ḥâşıl olan günāḥları 'afv eyle.' Andan şoñra 'Amr bini'l-'Âş ve 'Oşmân bin Ebî Ṭalḥa İmāna geldi."

⁴²⁶⁷ "Önce arkadaş, sonra yol."

⁴²⁶⁸ harre: Kaynaklarda "ḥadde" olarak geçer.

⁴²⁶⁹ 'ömer: Kaynaklarda "'amr" olarak geçer.

Bir Vākı‘a Dahı

Seriyye-i zātü’s-selāsildür. Vākıdī eydür rahmetullāhi ‘aleyh, ‘Amr ibni’l-‘Āş eyitdi, "Çün ĩmāna geldüm, eyitdüm, ‘Yā resūlallāh, nice müddetdür ki şerī‘at kaşrını yıkmağa kaşd itdüm. Şimdi murādım oldur ki islāma geldüğimüñ eşeri zāhir ola.’ Hāzret buyurdi ki ‘Yākında seni bir yere gönderürem, *inşā‘allāhu te‘ālā*.’ Ol eşnā‘da ‘Amr muntazır idi ki bir hıdmet teklīf oluna. Bir haber işidildi ki benī Kuḏā‘adan bir tāife diyār-ı islāmdan ba‘zı eṭrāfı yağmalamağa el uzatmışlar. Aña binā‘en ‘Amr bini’l-‘Āşı üç yüz nefer müselmān ile anlaruñ def‘ine ta‘yīn buyurdi. ‘Amr dahı ol cemā‘at ile yola düşdiler. Ol şı ki aña selāsıl dirler idi, anuñ yanına nāzil oldılar. Çün ‘Amr ol cemā‘at ile Medīneden çıkdılar, bir nice betāriķa benī Kuḏā‘a ile ittifāk itdiler. ‘Amr bunu işidüp endīşeye düşdi. Ve hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘arz itdi ve meded istedi. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir cemā‘ati, ki Ebū Bekir ve ‘Ömer anlar ile bile idiler raḏıyallāhu ‘anhumā, emr itdi, ‘Amra varup mu‘āvenet ideler. Ve ikinci tā‘ife Ebū ‘Ubeyde ibni’l-Cerrāhı emīr itdi. Vedā‘ mahallinde aña eyitdi, [M 552^b] ‘Şakınuñ iḥtilāf itmeñ.’ Çün kim ikinci tā‘ife ‘Amra vāşıl oldı, ‘Amr Ebū ‘Ubeydeye eyitdi, ‘Sen baña yardım içün geldiñ. Lāyık oldur ki sen baña uyasın ve ardında namāz kılasın.’ Ebū ‘Ubeyde eyitdi, ‘Evvelki kavim saña müte‘allikdür. İkinci baña işmarlanmışdur.’ ‘Amr buña rāzī olmadı. Ebū ‘Ubeyde ‘raḏıyallāhu ‘anh resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem muḥālefet itmeñ diyü buyurduğı hātırına gelüp nizā‘ı terk itdi ve ‘Amruñ ardında namāz kıldı. Çün kim ‘Amr Ebū ‘Ubeydenüñ yardımıyla kuvvet buldı, emr itdi, müselmānlar küffāruñ memleketlerin ğāret ideler. Eydürler ki katı çok mevāşī ellerine girdi, koyundan ve deveden ve ğayrıdan. Ve selāmet ü ğanīmet ile Medīneye geldiler. Naql olunur ki ‘Amr seyyidü’l-mürselīn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hıdmetine vāşıl olıcaķ andan [S 372^a] suāl buyurdi ki ‘‘Askerüñ saña mütāba‘atı ne vechle idi.’ Kemāl mertebede şükrān ‘arz itdi. Leşker-i islāmdan dahı suāl itdi ki ‘‘Amr sizüñle nice mu‘āmele itdi.’ Anlar dahı kemāl mertebe şükrān ‘arz itdiler. Ammā resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem işitdi ki bir ğün şabāḥ namāzını cenābet ile kıldı. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem keyfiyyet-i ḥālī suāl itdi. ‘Amr eyitdi, ‘Ol ğün ğāyet şovuk idi. Ben helāk olmaķdan ḥavf itdüm. Hāķķ te‘ālā buyurdi, *ve lā tulķū bieydikum ila’t-tehluketi*⁴²⁷⁰.’ Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tebessüm idüp, ‘Nazar eyleñ, kendüyi nice ḥalāş itdi’ buyurdi.

⁴²⁷⁰ el-Bakara 2/195

Getürmüşlerdür ki ‘Amr ol seferde emîr olup Ebû Bekir ve ‘Ömer rađıyallāhu ‘anhumā aña tâbi‘ oldu ise şöyle zann itdi ki ‘Amrı anlardan ziyāde seve. Bu huşuşda hāzretten taşrîh murād idüp iki kerre suāl itdi ki ‘Yā resûlallāh, hālâyık beyninde kimi ziyāde seversin.’ Hāzret buyurdi, ‘‘Āişi.’ ‘Amr eyitdi, ‘Yā resûlallāh, ben erlerden suāl iderem.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Babasını.’ ‘Amr eyitdi, ‘Andan soñra kimi seversin.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [M 553^a] eyitdi, ‘‘Ömeri.’ ‘Amr suāl itdikce aşhābuñ birer isimlerini zıkr itdi. ‘Amr bildi ki beglik ve riyāset fazîleti mûcib degil imiş ve ziyāde maħabbete dahı delîl olmaz imiş.

Bir Vākı‘a Dahı

Ġazā’-yı Mu’tedür. Şāhib-i Müstakşā eydür, Mu’tu hemze ile Şām diyārında Balkaryalarından bir karyedür. Beyt-i maḳdise iki merħaledür. Hemzesiz müte hayāta ve memāta⁴²⁷¹ beñzer bir şıfatdur. Vākıdī eydür, bu seriyyei irsāle sebeb ol oldu ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Buşrā hākimine bir mektûb yazup Hāriş bin ‘Amr-ı⁴²⁷² Ezdīye virdi ki Buşrā hākimine irsāl ide. Hāriş yola düşüp Mu’teye irişdi. Şuraḥbîl bin ‘Amr-ı Ġassāniye rāst geldi, kayşerûñ beglerinden idi. Hārişe suāl itdi ki ‘Ḳande gidersin.’ Eyitdi, ‘Şāma giderem.’ Şuraḥbîl eyitdi, ‘Belki Muḥammedûñ resûlisin.’ Eyitdi, ‘Ben resûlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemûñ resûliyüm.’ Şuraḥbîl emr itdi, Hārişi şehîd eylediler, *rađıyallāhu ‘anhu*. Hāzretûñ resûlinden Hārişden ğayrı kimesne ḳatlı olunmadı. Bu haberden resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ğāyet ile müte’ellim oldu. Aşhāba emr itdi ki Şāma teveccüh idüp küffār ile muḳātele ideler. Esbāb-ı seferi müheyyā’ idüp Cürf nām yerde cem’ oldılar. Üç biñ nefer oldılar. Anlara Zeyd bin Hārişi emîr itdi. Andan buyurdi ki ‘Eger aña ḳazā’-yı ilāhî irişür ise Ca’fer ibni Ebî Ṭālib serdār olsun. Eger aña dahı şehādet vākı’ olursa ‘Abdullāh bin Revāḥa sancağı alsun. Eger ol dahı maḳtûl olursa ehl-i islāmndan birin ihtiyār eyleñ.’ Bir yahūdî ol meclisde ḥāzır idi. Eyitdi, ‘Yā Eba’l-Ḳāsım, eger sen ḥaḳḳ peygamber iseñ her kimi ki emîr itdiñ ḳatlı olunmaḳ gerekdür. Zîrā benî İsrā’îl enbiyā’sı ‘aleyhimü’s-selām bir yere ‘asker gönderseler yüz kimesneye bu vechle ‘alāmet zıkr itseler ḳatlı olunurlar idi.’ [M 553^b] Andan Zeyde eyitdi, ‘Senüñle ‘ahd iderem ki eger Muḥammed şahîḥ peygamber ise sen sağ dönmezsin.’ Zeyd rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ben şehādet iderem ki ḥaḳḳ peygamberdür. Ve kelāmı şahîḥ ve ef’ālî ḥasendür.’ [S 372^b] Çün leşker Medîneden çıkdılar, Senıyyetü’l-vedā’a gönderdi gitdi. Anda şaff bağladılar. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, ‘Ġazā’ idüñ. Allāhu

⁴²⁷¹ memāta: S’de yok

⁴²⁷² ‘amr: Kaynaklarda “‘umeyr” olarak geçer.

te‘ālānuñ ismiyle Allāhu te‘ālānuñ düşmanlarını qatl eyleñ. Ve anda bir cemā‘at bulursız, şavma‘alarda halkdan ‘uzlet itmişler, anlara ta‘arruz itmeñ. Ve ‘avratları ve oğulancıkları ve pīr-i fānileri qatl itmeñ. Ve ağacların kesmeñ. Ve evlerin yıqmañ’ diyü tenbīh buyurdi.

Naql olunur ki ‘Abdullāh bin Revāḥa eyitdi, ‘Baña bir ‘amel buyur⁴²⁷³ ki aña müdāvemmet ideyüm.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Bir şehre varursın ki anda secde azdur. Lāzımdur ki sen anda çok secde idesin.’ Eyitdi, ‘Ziyāde eyle yā resūlallāh.’ Buyurdi ki ‘Allāhu te‘ālāyı çok zıkr eyle, seni maqşūda irmege yardım eyleye.’ Rivāyet olunur ki Ca‘fer raḍıyallāhu ‘anh Zeydūñ leşkeri üzerine emīr ta‘yīn olunduğın göricek eyitdi, ‘Ben zann itmez idüm ki Zeyd bin Ḥārişī benüm üzerime emīr idesin.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ey Ca‘fer, yōri var. Allāhu te‘ālānuñ ve resūlinūñ sözün istimā‘ eyle, sen ḥayır kande idüğün bilmezsin’ didi.

Naql olunur ki Zeyd bin Erḳamdan raḍıyallāhu ‘anh eydür, "‘Abdullāh bin Revāḥanuñ gölgesinde geçinür idüm. Baña ri‘āyet ü ‘ināyet iderdi. Ve yetimlerini beslemekde anuñ gibi kimesne bilmez idüm. Mu‘te cānibine gitdikde anuñ yanınca bile gider idüm. Ve ekşer menāzilde redīfi olurdu. Bu eşnā‘da bir gice andan bir şī‘r işitdüm, okur idi. Ebyātından şehādeti fehmi olunur idi. Bīḥtiyār ağladım. Baña teskīn virürdi. Eyitdi, ‘Ey oğul, saña ne ziyān ki Ḥaqq te‘ālā baña sa‘ādet müyesser idüp dünyā vü āḥiret belā’sından [M 554^a] ḥalāş olam.’ Andan rāḥilesinden nüzūl idüp secde itdi. Ve başın qaldurup bir nice rek‘at namāz kıldı. Andan el qaldurup du‘ā’ itdi. Andan yine namāz kıldı. Andan kādīyü’l-ḥacāta el qaldurup tekrār du‘ā’ itdi. Andan soñra eyitdi, ‘Ey oğul, Ḥaqq te‘ālā du‘ā’mı müstecāb itdi. İnşā‘allāhu te‘ālā baña şehadet müyesser olur’ didi. Eydürler ki leşker-i islām Medīneden çıqduğın Şuraḥbīl işidicek cenge ḥāzır olup şol deñlü ‘asker cem‘ itdi ki ḥadd ü ‘adedden bīrūn idi. Çün ehl-i islām Vādi’l-kurā nām mevzi‘e irişdiler, Şuraḥbīl birāderi Sedūsı elli kimesne ile ḥaber almağa irsāl itdi. Müselmānlara mukābil olup ceng itdiler. Sedūs cengde qatl olundu. Şuraḥbīl andan gāyet ile ḥavfa düşdi. Ve ḥışāra girdi. Ve qayşere ḥaber gönderdi, qayşerden meded istedi. Ol daḥı vāfir leşker gönderdi. Ve ‘Arab müşriklerinden daḥı çok kimesne cem‘ oldı. Yüz biñ leşker oldılar. Daḥı ziyāde oldı. Ehl-i islām bunı işidüp Ma‘ānī⁴²⁷⁴ menziline iki gice tevaqquf idüp meşveret itdiler. Didiler ki ‘Biz daḥı sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve selleme ‘arz idelüm. Yā bizi da‘vet ide ve yāḥūd yardım göndüre.’ ‘Abdullāh bin Revāḥa eyitdi, ‘Ey qavim, siz bilmez misiz ki niçün geldüñüz. Ya’nī hergiz şehādet çokluq ile

⁴²⁷³ buyur: buyurdi **M**

⁴²⁷⁴ ma‘ānī: Kaynaklarda "ma‘ān/ma‘ūn" olarak geçer.

zafer⁴²⁷⁵ bulmadık. Bedir günü 'askerimiz ve yarağımız yogıdı. İki atdan gayrı nesnemiz yogıdı. Haqq te'ālā bize fırsat u nuşret müyesser itdi. [S 373^a] Şimdi cenge cümlemiz ittifaq idelüm. Yā şehādet ve yāhūd fırsat müyesser ola. Eger şehādet naşib olursa toğrı cennete gidüp sāir şehīd olan yārānımız ile mülākāt iderüz.' Aşhāb sözden taşdıq itdiler. Ve küffāra kaşd idüp Mu'te ovasına irişdiler.

Ebū Hureyre rađıyallāhu 'anh eydür, "Çün kim Heraqluñ 'askerinuñ [M 554^b] çokluğın ve zeynin gördüm, gözlerim kamaşdı. Sābit bin Aqdem-i⁴²⁷⁶ Enşārī eyitdi, 'Yā Ebā Hureyre, düşmanuñ çokluğundan gözüñ kamaşdı.' 'beli' didüm. Eyitdi, 'Sen Bedirde hāzır degil idiñ. Haqq te'ālā bize nuşret virdi.'" Getürdiler ki iki tā'ife mukābil olıcaq şafflar düzdiler. Zeyd bin Hārişe 'alemi dutup meydāna girdi. Şol mertebe muhārebe itdi ki tā nīze ile urup şehīd itdiler. Andan soñra Ca'fer rađıyallāhu 'anh 'alemi dutup meydāna girdi. At sürüp kendüyi düşmana urdı. Bir kolın düşürdiler. Olbir eliyle 'alemi dutdı. Anı dağı düşürdiler. İki bāzūsiyla 'alemi dutdı. Tā kim Rūmīlerden biri mübārek belini kılıc urup iki şakq itdi. Andan 'alemi 'Abdullāh bin Revāha alup tā şehīd olunca ceng itdi. Eydürler ki 'Abdullāh üç gün idi ki yimek yimemiş idi. 'Ammīsi oğulu bir miqdār et pişürüp getürdi. Ağzına koduğı gibi Ca'feruñ şehādeti haberi geldi. Fi'l-hāl ol eti ağzından atup eyitdi, 'Ey nefis, Ca'fer gitdi, sen henüz dünyādasın.' Andan cenge girdi. Bir barmağına zaħm irişdi, aşılı kaldı. Atından inüp ayağıyla barmağın basup kopardı. Andan eyitdi, 'Ey nefis, eger hātūnuña ta'alluquñ var ise ben aña talāq virdüm. Eger kullarıña mā'il iseñ cümlesin āzād itdüm. Eger bāğ bāğceñe meyliñ var ise ben anuñ cümlesi resūlullāha virdüm. Dünyāda hiçbir nesneñ kalmadı, şehādetden gayrı.' Andan cenge girüp şehīd olunca dürüşdi. Andan Sābit bin Aqdem 'alemi alup eyitdi, 'Ey müselmānlar, bir kimesne ihtiyār eyleñ.' Anlar eyitdiler, 'Seni ihtiyār itdik.' Sābit kabūl itmedi. 'Alemi Hālid bin Velīde virdi. Hālid eyitdi, 'Sen benden evlāsın. Bedirde hāzır olmışsın ve senüñ benden kadriñ⁴²⁷⁷ artuğdur.' Sābit eyitdi, 'Yā Hālid, [M 555^a] şecā'at senüñ şāniñdur. Bu 'alemi senden ötüri kaldurup getürdüm.' Eydürler ki 'Abdullāh bin Revāha dağı şehīd olup beglik Hālid bin Velīde muqarrer olıcaq leşker-i islām şınmağa yüz dutdı. Hālid anları her ne deñlü cenge⁴²⁷⁸ taħrīz itdi, müfid olmadı. Kuṭbe ibni 'Āmir rađıyallāhu 'anh feryād idüp eyitdi, 'Yā ma'sere'l-müslimīn, ölmek yegdür. Bu hāl ile kaçmağdan müselmānlara gayret düşüp döndiler. Hālid ve mü'minler hamle idüp aḥşama dek 'azīm ceng itdiler. Şabāh olıcaq Hālid rađıyallāhu 'anh leşkeri tağyīr itdi. Meymenei

⁴²⁷⁵ zafer: M'de yok

⁴²⁷⁶ aqdem: Kaynaklarda "erqam" olarak geçer.

⁴²⁷⁷ kadriñ: M'de yok

⁴²⁷⁸ cenge: sa'y ve şāniye M

meysereye ve meyserei meymeneye tebdîl ve muḳaddimeî sâḳaya ve sâḳayı muḳaddimeye taḡyîr itdi. Küffâr bu vaz'ı görüp girüden meded geldi. Zann itdiler ḳalblerine ḥavf düşüp ḳaçmaḡa yüz dutdılar. Hâlid raḏıyallâhu 'anh ardlarından sürüp çok kâfir kırdılar. Düşmanuñ ardlarından rücû' idüp ḳal'aya geldiler. [S 373^b] Mu'te ḳal'asınuñ ehli müselmânlardan bir kimesne ḳatlı itmişler idi. Hıṣâr feth olduğdan soñra ḳal'a ḥalḳınuñ eṣrâfından çok kimesne öldürdiler.

Naḳl olunur ki leşker-i islâm küffâr ile muḳâbil olup peygamber ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem Medîne mescidinde idi. Hicâb ref' olup ceng mu'âyene gösterildi. Andan buyurdi ki 'İşte Zeyd bin Hâriṣe 'alemi aldı. Şeyṭân aña vesvese virüp ḥayâtı gözine tezyîn idüp mevti kerîh gösterdi. Ol vaḳit îmân mü'minleruñ ḳalbinde ṣâbit olur.' Ol eyitdi, 'Ey şeyṭân, şimdi dünyâyı baña tezyîn idersin. Senüñ kelâmını diñlemezem.' Andan ayaḡın berk başup şehîd olunca ceng itdi. Ve ḥazret-i ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem aña ḥayır du'â' itdi. Ve maḡfîret taleb itdi. Ve buyurdi ki 'Taḥḳîḳ ol cennete girüp bustânlarında şafâ'lanurlar. Ca'fere vesvese itdi. Aña daḡı te'sîr itmeyüp ol daḡı şehîd oldu. Aña daḡı ḥayır du'â' idüp aşḡâba anuñ içün istiḡfâr idüñ' didi. Ve buyurdi ki [M 555^b] 'Ca'fer cennete girdi. Ve Hâḳḳ te'âlâ anuñ içün iki ḳolı 'ivaḳı iki ḳanat virdi. Kızıl yâḳûtdan cennet feẓâ'sında ṭayrân ider.' Andan buyurdi ki 'Ca'ferden soñra 'Abdullâh bin Revâḥa 'alemi alup ol daḡı şehîd olup cennete girdi.' Naḳl olunur ki peygamber ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem bu ḥikâyei söyleyüp mübârek gözlerinden yaşlar akıdır idi. Andan buyurdi ki 'İbni Revâḥadan soñra 'alemi Allâhu te'âlânuñ seyfi aldı. Fetih anuñ elinde vâḳi' oldu. Andan murâd Hâlid bin Velîd idi. Ol günden anuñ laḳabı seyfullâh oldu. Menḳûldur ki ḥazret-i 'Alî raḏıyallâhu 'anh eydür, "Resûlullâh ṣallallâhu 'aleyhi ve sellemden işitdüm. Buyurdi, 'Ca'feri gördüm. Cennetde melek gibi ṭayrân ider idi. Ve derecesi Zeydüñ derecesinden a'lâ idi. Cebrâ'île eyitdüm, zannım bu idi ki Zeydüñ derecesi Ca'ferden a'lâ ola. Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, Hâḳḳ te'âlâ Ca'fere fazîleti ziyâde virdi. Saña ḳarîb olduğü içün.'" Naḳl olunur ki Esmâ' binti 'Umeyssen, ki Ca'feruñ zevcesidür, eyitdi, "Peygamber ṣallallâhu 'aleyhi ve sellem benüm ḥâneme geldi. Ve suâl itdi ki 'Ca'feruñ oḡulancıkları ḳandedür.' Anları yanına getürdüm. Anları öpdî ve ḳokladı. Ve göḡüsüne başdı. Ve mübârek gözlerinden yaş revân oldu. Eyitdüm, 'Yâ resûlallâh, Ca'fer şehîd olmuş gibi.' Ḥazret buyurdi ki 'belî, anı şehîd itdiler.' Ḳalkdum ve bîḥod olup feryâd eyledüm. Ḥâtûnlar yanıma cem' oldılar. Buyurdi, 'Yâ Esmâ', feryâd itme. Ve ziyâde söyleme. Ve göḡüsüñi döḡme.' Andan ḳalkup Fâtımanuñ evine varup ağladı. Ve Fâtıma daḡı ağladı. 'va 'ammâh' didi. Ḥazret buyurdi ki 'Ca'fer gibi

kimesneye ağlamak münāsibdür.⁴²⁷⁹" Naql olunur ki İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā, bir gün Esmā’ binti ‘Umeys eyitdi, "Peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem meclisinde idüm. Buyurdi ki ‘Ey Esmā’, işte Ca‘fer ibni Ebî Tālib. Cebrā’îl ve Mîkā’îl ‘aleyhima’s-selām ile gelüp selām virdi. Ve haber virdi ki ‘Ben düşman ile mülākāt itdüm. Ve yetmiş yerde zaḥm yidüm. Sağ [S 374^a] elüm ile ‘ālemi tıtdum, anı kesdiler. Şol elüm ile tıtdum, anı daḥı kesdiler. Ḥaḳḳ te‘ālā iki elime ‘ivaḫ kanad virdi. Cennetde Cebrā’îl ve Mîkā’îl ‘aleyhima’s-selām ile ne mekāna istersem uçaram. Ve yemişlerinden ne murād idersem yirem.'" Esmā’ eyitdi, ‘Mübārek olsun, Ḥaḳḳ te‘ālā Ca‘fere iḥsān itdügi. Lākin yā resūlallāh, eger ben bunu ḥalka söyleyem inanmazlar. Aşḥāba sen haber vir Ca‘ferüñ feẓāilinden, tā kim taşdıḳ ideler.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ca‘ferüñ feẓāilinden beyān itdi. Eydürler ki üç gün ve yāḥūd dört günden soñra Mu’tenüñ cengi haberi virmiş idi. Ya‘lā ibni Münebbih⁴²⁸⁰ ol cānibden geldi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña eyitdi, ‘Sen bañamı haber virürsin yā ben sañamı [M 556^a] haber vireyüm.’ Ya‘lā eyitdi, ‘Sen haber vir yā resūlallāh’ didi. Çün kim haber virdi, Ya‘lā eyitdi, ‘Ol Allāh ḥaḳḳıçün ki seni ḥaḳḳ peygamber irsāl itdi, vāḳı‘ olan ḳaẓiyyeden bir ḥarf ne ziyāde ve ne noḳşān buyurduñ.’ Ol server-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ḥaḳḳ te‘ālā baña aşikāre eyitdi. Ve ḥicābı ref‘ idüp ol cengi nazarımda itdiler. Aşḥābı cümle müşāhede itdüm.’

Hicretten sekizinci senede olan veḳāyi‘-i külliyyeden biri Mekke-i mükerreremenüñ fethidür. ‘Ulemā’-yı ḥadīş ü siyer raḥimehumullāh şöyle beyān iderler ki bu sefere bā‘iş bu oldu ki Ḥudeybiyye şulḥında bir nice şart vāḳı‘ olmuş idi. Cümleden biri bu idi ki biribirinüñ hem‘ahdine ta‘arruḫ itmeyeler. Benī Bekr küffāruñ ‘ahdine düşdi. Benī Ḥuzā‘a peygamberüñ ‘ahdine dāḥil oldu. Ḳadīmü’l-eyyāmdan bu iki ḳabīle birbiriyle ḥuşūmet ü nizā‘ üzre olup mābeynlerinde ḳıtāl ḥālī olmaz idi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem meb‘ūs olıcaḳ ḳabāil böyle itmekden ferāḡat itmişler idi. Ḥudeybiyye şulḥı vāḳı‘ olıcaḳ müşrikler müselmānlar ile cengden ḥalāş olıcaḳ yine ‘ādet-i ḳadīmelerine başladılar. Bir kimesne benī Bekrdendür, resūl-i Ekremi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hicv itdi. Anuñ ḳabīḥ kelāmından benī Ḥuzā‘anuñ ḡulāmlarından birinüñ

⁴²⁷⁹ naql olunur ki esmā’ binti ‘umeysden ki ca‘ferüñ zevcesidür eyitdi peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem benüm ḥāneme geldi ve suāl itdi ki ca‘ferüñ oḡulancıkları ḳandedür anları yanına getürdüm anları öpdü ve ḳokladı ve göḡüsüne başı ve mübārek gözlerinden yaş revān oldu eyitdüm yā resūlallāh ca‘fer şehid olmuş gibi ḥazret buyurdi ki belı anı şehid itdiler ḳalkdum ve bīḥod olup feryād eyledüm ḥātūnlar yanıma cem‘ oldılar buyurdi yā esmā’ feryād itme ve ziyāde söyleme ve göḡüsünü döḡme andan ḳalkup fāṭımanuñ evine varup ağladı ve fāṭıma daḥı ağladı va ‘ammāh didi ḥazret buyurdi ki ca‘fer gibi kimesneye ağlamak münāsibdür: **M**’de yok

⁴²⁸⁰ munebbih: Kaynaklarda "ümeyye" olarak geçer.

kulağına tokundu. Ol şahşı men' itdi. Ol şahış ol gulāmuñ sözün işitmedi. Gulām hışma gelüp ol zālīmūñ yüzün ve gözin pers itdi. Ol dağı benī Bekre feryād eyledi. Benī Şa'lebe, ki benī Bekrden bir batındur, Huzā'a ile muķāteleye anlardan ki re'īsleri medīh itdi. İstimdād itdiler, anlar ķabūl itmedi. Andan Kureyşe teveccüh itdiler. Anlar peygamberūñ 'ahdini şıdılar. Ve benī Bekre silāhlar ve cengci kimesneler virdiler. Belki Kureyşden nice kimesneler şüretlerin tağyır idüp ve yüzlerine niķāb tutup Süheyl bin 'Amr ve Huvaytīb bin 'Abdi'l-'Uzzā ve 'İkrime bin Ebī Cehil ve Şafvān bin Ümeyye ve Mikrez bin Hafs gibi benī Bekr ile varup Huzā'ayı şebhūn itdiler. İki tā'ifeden küllī kıtāl ü muķārebe vāķi' [M 556^b] oldu. Ve muķārebe mümtedd oldu. Ve ceng iderek Harama geldiler. Yigirmi kimesne benī Huzā'adan ķatl olundu. Huzā'iler ıztırāba düşdiler. Benī Bekrūñ re'īsī olan Nevfel bin Mu'āviyeye eyitdiler, 'Allāhu te'ālādan ķorkuñ. Ve Haramuñ hürmetine ri'āyet idüñ.' Nevfel eyitdi, 'Bu söz 'azīm [S 374^b] sözdür. Ammā biz şimdi ol havfdan berīyüz. Ve siz Haramda hācīlerūñ metā'ını uğurlamış idüñüz. Şimdi anuñ cezā'sın çekdiñüz.' Çün Huzā'a benū Bekr ile muķāvemetten 'āciz oldu, kendilerin Rāfi' bin Nüdeyl ve Varaķa-i Huzā'ınūñ sarāyına bıraķdılar. Ve benī Bekr ve Kureyş menzillerine gitdiler. Ve zannları bu idi ki bu ķāziyyeye kimesne vāķıf olmaya. Lākin peşimān oldılar ki naķz-ı 'ahde sebep olmasın. Mülāhaza eylediler. Hāriş bin Hişām ve 'Abdullāh bin Ebī Rebī'a Ebū Süfyānuñ yanına geldiler. Ve eyitdiler ki 'Bu fesād ki bizden şadır oldu, bunu gizlemek mümkün degildir. Hemān 'ale't-ta'cīl buña tedārik gerekdür, tā ki Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem bize huşūmete ķalkup benī Bekrden ve bizden Huzā'anuñ ķanın taleb itmeye ki anlardan nice kimesne ķatl olundu. Anlardan ötüri bizüm ķanımızı döker.' Ebū Süfyān eyitdi, 'Benüm zevcim bir vāķı'a görmişdür. Andan ķatı havf iderem.' Suāl itdiler ki 'Ne gördi.' Eyitdi ki gördi ki 'Hacūn cānibinden Mekkeye ķan akar, tā Handeme nām mevzi'e gelüp anda tevaķķuf ider. Andan gā'ib olur.' Bunı işitdiler, perişān oldılar. Ebū Süfyān eyitdi, 'Bu kıtālī Allāh ḥaķķıçün benüm icāzetüm ile itmediler. Ammā Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem ve aşḥābı şöyle zann iderler ki bu nāma'ķul vaz'a sebep ben olam. Lāzım oldu, Medīneye varup şulḥı tecdīd itmekde bezl-i mechūd eyleyüm. Ve dağı Muḥammede ḥaber varmadın müddet-i şulḥı ziyāde ideyüm.'

Getürmişlerdür ki ol günüñ şabāhı ki Huzā'aya benī Bekrden belā' irişdi. Fahr-ı 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem Şiddīķaya rađıyallāhu 'anh ḥitāb [M 557^a] idüp buyurdi ki Huzā'aya bir ḥādişe zuhūr itdi. 'Aişe eyitdi, 'Yā resūlallāh, sen zann ider misin ki

Kureyş nakz-ı ‘ahde cür’et ideler. Anların kılıçları fâlı oldu.⁴²⁸¹ Hâzret buyurdu ki ‘‘Ahdi şıdılar bir emrden ötüri, Hakk te‘âlâ murâd itdi.’ ‘Âişe rağıyallâhu te‘âlâ ‘anhâ eyitdi⁴²⁸², ‘Hayırmı yâhüd şer mi.’ Hâzret buyurdu ki ‘Hayırdur.⁴²⁸³’ Ve Meymüne rağıyallâhu ‘anhâ eydür, "Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hâne-i tahârete çıkup iki kerre, ‘Nuşret’ didi. Ya ‘nî, ‘Yardım itdiñ’ didi.” Bir rivâyetde üç kerre, ‘lebbeyk’ didi. “‘Yâ resûlallâh, kime lebbeyk buyurduñ.’ Eyitdi, ‘Bu haber benî Ka‘bıñdur. Huzâ‘adan benden nuşret taleb itdiler.” Ve eydürler ki Kureyş benî Bekre yardım itdiler. Ve bizi şebhün eylediler. Eydürler ki üç günden sonra ‘Amr bin Sâlim-i Huzâ‘a kırk kimesne ile gelüp, resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mescidde idi, ol meclise gelüp karşısına tûrdılar. Ve benî Bekrûñ benî Huzâ‘aya itdüğü cefâ’yı bir kaşide zımnında zıkr itdiler. Resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem kalkdı. Ve ridâ’-yı mübârekin yere çekdi. Ve buyurdu ki ‘Yardım olunmayam eger yardım itmezsem benî Ka‘ba’ didi. Andan ‘Amruñ ve aşhâbuñ gönüllerin ele aldı. Ve yerlerine gönderdi. Ve aşhâba eyitdi, ‘Şöyle ańlaram ki Ebû Süfyân gelüp şulhı tecdîd idüp ve bir nice müddet ziyâde itmek ister. Ammâ murâdı hâşıl olmayup hâsir gider. Eydürler ki Ebû Süfyân mühimmâtın görüp yola girdi. Ve Medîneye gelüp kızı Ümmü Habîbenüñ, habîbullâhuñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ zevcesidür, evine geldi. İstedi ki [S 375^a] resûlullâhuñ firâşı üstine otura. Ümmü Habîbe ol firâşı dürdi. Ebû Süfyân eyitdi, ‘Bu firâşı benden dirîğ idersin.’ Ol eyitdi, ‘Bu firâş pâklerin ulusunuñ firâşıdır. Sen müşrik ü necissin. Lâyık degildür ki bu firâş üzre oturasın.’ Ebû Süfyân eyitdi, ‘Ey kızım, benden sonra saña bir sır yetişmiş ve mizâcın mütegayyir olmuş.’ Ümmü Habîbe eyitdi, ‘Hakk te‘âlâ baña islâm naşib itdi. Sen ey peder, kavmüñ seyyidi ve ‘âkilisin. Ve da‘vâ-yı firâset idersin. İslâma gelmeyüp taş ve ağaca taparsın, ne görür ve ne işidür.’ Ebû Süfyân eyitdi, ‘Ey ‘aceb baña bu deñlü hürmetsizlik [M 557^b] idüp techîl idersin. Ve âbâ’ vü ecdâdum dîninden çıkup Muhammede mütâba‘at eyle dirsın’ diyü hışm ile yanından çıkup hâzretüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem meclis-i şerîfine vardı. Her ne deñlü şulh-ı tecdîdinde söyledi, hiç cevâb işitmedi. Andan hâzretten nevmîd olup Ebû Bekr-i Şiddîka vardı. Andan civâr taleb itdi. Şiddîk eyitdi, ‘Benüm ihtiyârım yokdur ve benüm civârım hâzret katında makbûl degildür’ didi. Andan ‘Ömere vardı. Andan dañı ol cevâbı işitdi. Rivâyet olunur ki hâzret-i ‘Ömer⁴²⁸⁴ rağıyallâhu ‘anhâ aña galîz sözler didi. Ve buyurdu ki ‘Eger bir qarincadan gayrı nesneye mâlik olsam anuñla size

⁴²⁸¹ yâ resûlallâh sen zann ider misin ki kureyş nakz-ı ‘ahde cür’et ideler onların kılıçları fâlı oldu: **M**’de yok

⁴²⁸² hâzret buyurdu ki ‘ahdi şıdılar bir emrden ötüri hakk te‘âlâ murâd itdi ‘âişe rağıyallâhu ‘anhâ eyitdi: **M**’de bir cümle sonra yazılmıştır.

⁴²⁸³ hâzret buyurdu ki hayırdur: **M**’de yok

⁴²⁸⁴ ‘ömer: **M**’de yok

cihād iderem’ didi. Andan Fâtımanuñ rađıyallāhu ‘anhā hānesine vardı. Eyitdi, ‘İltimās iderem ki beni civārına alasin. Fâtıma rađıyallāhu ‘anhā eyitdi, ‘Ben hātūnum. Benüm civārımuñ çendān i’tibārı olmaz.’ Ebū Süfyān eyitdi, ‘Senüñ kız qarındaşıñ Zeyneb Ebu’l-‘Āşı civārına aldı. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ emānın qabūl itdi. Fâtıma rađıyallāhu ‘anhā eyitdi, ‘Benüm bu emrde ihtiyārım yokdur. Re’y resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñdür.’ Ebū Süfyān eyitdi, ‘İki oğuluñuñ birine eyit ki halk içine gelüp baña emān virsün ve civārına alsun. Böyle idicek cümle Kureyş kabīlelerine minnet ü ihsān itmiş olur.’ Eydürler ki ‘Arab kā’idesi böyle idi ki kaçan bir uluzāde bir kavmi himāyetine ve emānına alsa kimesne aña ta’arruz itmez idi, eger cümle halk aña düşman olsalar. Fâtıma rađıyallāhu ‘anhā eyitdi, ‘Benüm oğullarım küçüreklerdür. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem destürsüz iş itmezler.’ Andan nevmīd olup ḥazret-i ‘Aliyyü’l-murtażāya geldi. Eyitdi, ‘Yā Eba’l-Ḥasan, beni civārına al ve şefā‘at eyle. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şulḥ müddetin ziyāde eylesün.’ Ḥazret-i ‘Alī eyitdi, ‘Miskīn Ebū Süfyān, iş elden çıkdı. Şefā‘ate mecāl kalmadı. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘azīmetin muḥarrer itdi.’ Ebū Süfyān eyitdi, ‘Benüm işim müşkil oldı. [M 558^a] Ve mühimmimüñ çāresin bilmezem. Baña bir nesne ta’līm eyle, anuñla ‘amel ideyüm, şavāb buluna. Delālet eyle.’ ‘Alī rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Sen qavmüñ ulusısın. Bundan evlā yokdur ki halkuñ içine varup diyesin ki ben iki qavmüñ civārından el kaldurdum.’ Ebū Süfyān eyitdi, ‘Böyle idersem benüm işime kifāyet ider mi.’ ‘Alī rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Bilmezem⁴²⁸⁵, lākin bundan evlā nesne itmezem⁴²⁸⁶.’ Ebū Süfyān halk arasına gelüp bülend āvāzıyla eyitdi, ‘Ey qavim, bilüñ ve āgāh oluñ ki ben iki tāifenüñ⁴²⁸⁷ civārın terk itdüm. Ve himāyetimden iḥrāc itdüm. [S 375^b] Ve zann itmek ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem benüm civārımı redd ide.’ Ve eyitdi, ‘Yā Muḥammed, sen beni redd idüp himāyetiñden iḥrāc eylesesin ve civārımı def‘ idesin.’ Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yā Ebā Süfyān, sen böyle mi dirsın.’ Andan Ebū Süfyān Mekkeye mürāca‘at itdi. Çün Medīnede çok zamān eglendi, Kureyş zann itdiler ki müselmān olup resūlullāh tābī‘ oldı ve putperestlikden rücū‘ itdi. Ebū Süfyān Mekkeye varup hānesine nüzūl itdi. Zevcesi Hind eyitdi, ‘Çok zamān eglendiñ. Qavim seni ol milleti qabūl itdi zann itdiler. Eger bir fāide ḥāşıl oldı ise laṭif ve illā bize ḥasāret ü hicāletden gayrı nesne ‘āid olmaz.’ Ebū Süfyān Hinde aḥvāl taḫrīr itdi. Hind anuñ göğüsine bir depme urdı. Ve ‘Şüm kimesne gönderilmiş’ didi ve, ‘Ḥazret-i ‘Alī seni

⁴²⁸⁵ bilmezem: eylemezem **M**

⁴²⁸⁶ itmezem: bilmezem **M**

⁴²⁸⁷ tāifenüñ: şāikānuñ **M**

aldamış, masħaraya dutmuş' didi. Fi'l-vāki ' ħalk bu sözden ta'accüb itdiler. Ve 'aqlınuñ nokşānına ħaml itdiler. Çün şabāħ oldu, ol iki put ki birine İsaf ve birine Nāile dirler idi, varup öñlerinde kurbān idüp ol iki şanemuñ ħanından başına sürdi. Ve eyitdi, 'Mādām ki ħayātdayum sizüñ 'ibādetiñüzden ayırılmazam.' Kureyş bu vaż'ı görüp bildiler ki küfür üzerine şābitķademdür. Andan, 'Ne işlediñ' diyü suāl itdiler. Ebū Süfyān geċen ħikāyeti söyledi. Kāvīm eyitdiler, 'Hıċbir nesne ħāşıl itmemişsin. Ne ceng ħaberin getürdüñ ki ħāzır olalum. Ve ne şulħ ħaberin virdiñ ki āsüdeħāl [M 558^b] olalum. Ve 'Alīnuñ saña didüċi seni masħaraya almış' didiler.

Naql olunur ki Ebū Süfyān Mekkeye gitdikde peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ĥarama muķarrer idüp sefer bir yaraċın görmege başladı. Bunı Şiddīķ rađıyallāhu 'anh keşf idüp, 'Şaķın kimesneye bu sırrı açma' didi. Ve du'ā' idüp buyurdi ki 'Yā Allāh, gözlerin ħapa⁴²⁸⁸. Bizi ańsızın göreler.' Ve Ĥarama ħarīb olan ħabāile ħaber gönderdi. Ve Medīne eṭrāfına daĥı resüller irsāl itdi ki her kim Allāhu te'ālāya ve resūline ve yevm-i kıyāmete ĩmān getürmişdür ki silāħ ile ramazān evvelinde Medīnede ħāzır olalar. Ve aşĥabı, 'Sefer tedārikin göreler' emr itdi. Ve buyurdi ki Mekkenüñ yolın zabṭ idüp kimesne ehl-i Mekkeye leşker-i islāmuñ ħaberin virmeye. Bu ešnā'da Ĥatīb bin Ebī Belte'a Kureyşe bir mektüb gönderdi. Mażmūnı bu idi ki 'Ĥazret-i resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem leşker-i islām ile ve sefer yaraċıyla muķayyeddür. Şöyle zann olunur ki kaşdı Mekkedden ģayrı degildür. Murādım oldur ki benüm ħaķķım sizüñ üzeriñüze şābit ola. Anuñ içün bu mektübı yazup size irsāl itdüm. ve's-selām.' Ol nāme Müzeyne ħabīlesinden bir ĥātūna virdi. İsmine Sāre dirler idi. 'Amruñ cāriyesi idi. Bir rivāyetde kenüz idi. Ol daĥı şaċı içinde şaķladı ve Mekkeye teveccüh itdi. Ĥaķķ te'ālā Cebrā'ıl 'aleyhi's-selāmi göndürüp bu emri bildürdi. Peyģamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ĥazret-i 'Alī ile Zübeyr rađıyallāhu 'anhumā ve 'Ammār ibni Yāsiri daĥı taleb idüp buyurdi ki 'Ĥāħ ravzasına varuñ. Ol yerde bir 'avrat bulursız. Anda bir mektüb vardır, anı getürüñ.' Andan emīrū'l-mü'minīn 'Alī rađıyallāhu 'anh ile [S 376^a] ol iki şaĥabī ile varup ol 'avratı Ĥāħ ravzasında buldılar. Mektübı inkār itdi. Aradılar, bulunmadı. Dönmek istediler. 'Alī rađıyallāhu 'anh eyitdi, 'Allāh ħaķķı içün resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem yalan söz söylemez.' Varup [M 559^a] ol 'avrata kılıc çekdi. Ol daĥı cān ħorķusından nāmei çıkardı, şaċı içinden. Anlara teslīm itdi. 'Alī rađıyallāhu 'anh peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem getürüp teslīm itdi. Ĥazret Ĥatībı taleb idüp, 'Buña bā'ış ne oldu' didi. Ol eyitdi, 'Vallāhi ĩmāna gelediden berü kāfir olmadum. Ve

⁴²⁸⁸ gözlerin ħapa: M'de yok

münāfık olmadum. Ve ƙalbime şekk gelmedi. Ammā ben bir merd-i ğarībüm. Ƙureyšden degilüm. Ve anda ehl ü 'ıyālīmı gözedür kimesnem yokdur. Sāir muhācirīnün elbette kimesneleri vardur. Anda olan evlādın ve ehlin gözedürler. Ğarażım ol idi ki Ƙureyš ƙatında haƙƙ işbāt idem. Tā anuñ sebebiyle evlād u 'ıyālīm hıfz ideler.' Peyġamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Āġāh oluñ. Hātīb size toġrı söyledi.' 'Ömer rađıyallāhu 'anh eyitdi, 'ƙātelekallāhu, sen bilürsin ki resülullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem yolları hıfz itdi, tā kim Ƙureyš bizüm varacaġımızdan haberdār olmasın⁴²⁸⁹. Mektüb göndürüp i'lam idesin.' 'Ömer rađıyallāhu 'anh eyitdi, 'Ƙo yā resülallāh, bu münāfıkuñ boyunun urayum.' Peyġamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'Ömer rađıyallāhu 'anhı teskīn itdi. Ve buyurdı ki 'Ol Bedire hāzır olmuşdur. Allāhu te'ālā ehl-i Bedire nazar idüp buyurdı ki her ne dilek iderseñüz idüñ, sizi yarlıgadum.' Ve dağı bu āyet-i kerīme nāzil oldu, *yā eyyuha'llezīne āmenū lā tettehizū 'aduvvī ve 'aduvvekum evliyā*^{e4290}, *ilā āye*. Rivāyet olunur ki hāzret-i resülullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem emr itdi, anı mescidden çıkaralar. Halk anı horluk ile elin ardına bağlayup mescidden çıkardılar. Ol hāzretten merħamet ümīdiyle ardına sultān-ı kevneynün şallallāhu 'aleyhi ve sellem mübārek yüzine nazar iderek 'afv buyura. Peyġamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem emr itdi, anı girü döndürdiler. Buyurdı ki 'Ben senün cürmünden geçdüm. Sen dağı Allāhu te'ālādan maġfıret taleb eyle. Ve bir dağı böyle iş itme.'

Naƙl olunur ki Hātīb muhācirīnün kibārındandır, peyġamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem anı İskenderiye hākimi Muƙavƙısa mektüb ile irsāl [M 559^b] itmiş idi ki bir şemme zıkr idelüm. Bir gice Muƙavƙısa meclisine eşrāfdan ve kibārdan nice kimesneler cem' idüp Hātıbbı taleb itdi. Ve suāl itdi ki 'Senün şāhibiñ peyġamber midür.' Eyitdi, 'belī.' Didi ki 'Ol vaƙit ki Ƙureyš Mekkedan anı iħrāc itmek ƙaşd itdiler, niçün anlara du'ā' itmedi ki anları Allāhu te'ālā helāk eyleye.' Hātīb eyitdi, 'İsā bin Meryem haƙƙ peyġamber midür.' Muƙavƙıs eyitdi, 'Haƙƙ peyġamberdür.' Eyitdi, 'Yā niçün ol zamān ƙāfirler anı berdār itmek dilediler, anlara niçün beddu'ā' itmedi.' Muƙavƙıs eyitdi, 'Rāst söylersin. Hākımsin ve Hākīm ƙatından geldiñ, merħabā' didi.

Ƙažiyyeye geledüm. Naƙl olunur ki hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem Mekkeye gitmegi muƙarrer idicek Esmā' bin Raħşati'l-Ğıfārī ve Külşüm bini'l-Huşaynı beni'l-Ğıfār ve Damreye gönderdi. Ma'ƙıl ibni Sinānı Nu'aym bin Mes'ūdı benī Eşca'ıyi taleb itmege ta'yīn [S 376^b] buyurdı. Bilāl ibni'l-Hārişi ve 'Abdullāh bin Müzenīyi ƙabīle-

⁴²⁸⁹ olmasın: olmayasın **M**

⁴²⁹⁰ el-Mümtehine 60/1

i Müzeyneye ta'yîn itdi. Ve Haccâc bin Gılâz⁴²⁹¹ Sülemîyi benî Süleym cânibine irsâl itdi. Ve 'İrbâd bin Sâriyeye⁴²⁹² buyurdı ki benî Ka'b kabîlesine vara. İbni Mektûmı Medîne de hâlıfe idüp ezvâc-ı tâhirâtdan rağıyallâhu 'anhunne Ümmü Selemei aldı. Ramazânun onıncı günü, ve bir rivâyetde ikinci çehârşenbe gün Medîneden çıķup ebû 'uķbe ķapusına nâzil oldılar. Emr itdi, 'askeri 'arz eylediler. Yedi yüz kimesne muhâcirînden 'add olundu. Üç yüz at var idi. Üç 'alem tertîb itdi. Birin hâzret-i 'Alîye rağıyallâhu 'anh ve birin Zübeyre rağıyallâhu 'anh ve birin Sa'd ibni Ebî Vaķķâşa virdi. Ve enşârdan dört biñ kimesne var idi. Beş yüz at var idi. Müzeyne kabîlesinden biñ kimesne geldi. Yüz zırh ve yüz at bilelerince idi. Benî Eslemden dört biñ kimesne geldi. Ve benî Ka'bdan beş yüz kimesne hâzır oldılar. Bir rivâyetde Cüdeyde nâm yerde leşkeri 'arz u tertîb itdiler. Muhâcirîn ü enşâra kabîleleri tevzî' itdi. Ve ol menzilde benî Süleymden biñe ķarîb kimesne geldi. Nîzedârlar [M 560^a] idi. Ve cümlesi süvâr idi. Ve kabâilden çok kimesne dâhil oldılar. Ba'zılarının isimleri siyerde mezkûr oldu. Ve ba'zısını terk eylediler. Ve 'Abbâs bin 'Abdi'l-Muţţalib ehl ü 'ıyâli ve emvâli ile Mekkeden hicret kaşdıyla çıķup Zû'l-huleyfe sıķâyâsında peygamber şallallâhu 'aleyhi ve selleme mülâķî oldu. Ol hâzret anuñ mülâķâtından ğâyet ile mesrûr oldu. Emr itdi ki esbâbını Medîneye göndürüp kendi anlar ile mâ'an buyurdı. 'Senüñ hicretiñ âhir hicretdür. Nitekim benüm nübüvvetim âhir nübüvvet oldu. Eşnâ'-yı tariķde Ebû Süfyân bini'l-Hâriş ibni 'Abdi'l-Muţţalib ve 'Abdullâh bin Ümeyye ibni'l-Muġîreti'l-Maħzûmî, ki biri hâzret-i resûlün 'ammîsi oğulu ve biri 'ammesi oğuludur, yolda hâzrete mülâķî oldılar. Eydürler ki Ebû Süfyân peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem hiçbir dürlü cefâ' ve bir vechle îzâ' kalmamış idi ki anı itmemiş olaydı. Âhirü'l-emr perîşân hâl olup Rûm cânibine gitdi. Kayşer aña suâl itdi ki 'Sen kimsin.' Eyitdi, 'Ebû Süfyân ibni'l-Hâriş ibni 'Abdi'l-Muţţalibüm.' Kayşer eyitdi, 'Eger sen sözüñde şâdıķ iseñ Muħammed bin 'Abdillâh bin 'Abdi'l-Muţţalibün 'ammîsi oğulusın.' Ebû Süfyân eydür, "Nice müddet menâzil kať idüp Rûma geldüm. Beni kimesne bilmez idi. Ve nisbetim itmez idi, illâ Muħammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem. Kayşerün kelâmından ķalbime islâm maħabbeti geldi ve Muħammede ittibâ'a meyl itdüm. Rûmdan ehl ü 'ıyâlüm ile rücû' idüp Ebvâ' nâm menzilde leşker-i islâma mülħaķ oldum. Ve bir nice kerre hâzretün şallallâhu 'aleyhi ve sellem ķarşusunda tırdum. Baña ve 'Abdullâh bin Ümeyyeye nazar u iltifât buyurmadı. Zîrâ anların îzâ' vü cefâ'larından ķalb-i şerîfi müteġayyir olmuş idi." Âhirü'l-emr tıynet nâm şerîfeleri kerem

⁴²⁹¹ ğılâz: Kaynaklarda "'ilâť" olarak geçer.

⁴²⁹² sülemîyi benî süleym cânibine irsâl itdi ve 'İrbâd bin sâriyeye: M'de yok

üzre olmağın Ümmü Seleme raḍıyallāhu ‘anhā şefā‘at idüp rah̄meten li‘l-‘ālemīn ḥazretlerinin anlar önünde īmāna gelüp [M 560^b] zıll-ı ḥimāyetine vāşıl oldılar.

Naql olunur ki çün ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Merru’z-zahrāna geldi, ki Mekkedden dört fersah yerdür, emr itdi, leşkerüñ her biri āteş yakalar. [S 377^a] Eydürler ki üç biñ kimesne idiler. Ba‘zılar on iki biñ idi didiler. Kureyşüñ aşlā haberleri yogıdı. Ammā itdikleri nāma‘kūl fi‘lden ḥavf idüp ihtirāz üzre idiler. Bu eşnā‘da Ebū Süfyān ibni‘l-Ḥarb ve Büdeyl ibni Varḫa ve Ḥakīm ibni Hızām Mekkedden haber almak için çıkup Merru’z-zahrān üzre bir püşteye çıktılar. Gördiler ki tamām vādīyi āteş tutmuş. Bunlar ta‘accüb itdiler. Ebū Süfyān eyitdi, ‘Vallāhi bu āteş ārefe āteşine beñzer.’ Büdeyl bin Varḫa⁴²⁹³ birisi eyitdi, ‘Bu āteş-i Huzā‘aya beñzer.’ Ebū Süfyān eyitdi, ‘Huzā‘a bu deñlü kimesneler degildür.’ Muteḥayyir olup etṛāfı tolaşmağa başladılar, tā kim bir haber alalar. Eydürler ki ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anh Merru’z-zahrānda bu āteşüñ çokluğın görüp kendüye eyitdi, ‘Vāy Kureyşe. Eger Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlara emān vermeye ḳahr ile Mekkeye vara. Kureyşüñ cümlesin helāk idüp bir kimesne ḳomamak muḥaḳḳaḳdur.’ Bu endīşe ile peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥaş ḳatırına süvār oldı. Ol ḳaşd ile cā‘iz ki bir odun keseni ve yāḥūd bir şu daşıyanı ve yāḥūd bir Mekkeye gider bir kimesne göre ve aḥvālī haber vire ki ḥāl nedür, tā kim gelüp emān dileyeler ve bu ḳahr u belā‘dan emīn olalar. İttifāk ‘Abbās ol depenüñ üstine çıkdı ki Ebū Süfyān ol iki yoldaşı ile söyleşür. Ebū Süfyānuñ āvāzın bildi. ‘Yā Ebā Ḥanzala’ diyü nidā’ itdi. Ol daḫı ‘Abbāsuñ āvāzın bilüp, ‘Yā Eba‘l-Faḍl’ didi, ‘Pederim ve māderim saña fedā’ olsun. Bu ne vāḳı‘adur’ didi. ‘Abbās eyitdi, ‘Vāy saña. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem on biñ tekmīl kimesne ile, ki ‘asker-i islāmdur, geldi. Vāy Kureyşe’ didi. Ebū Süfyān eyitdi, ‘Ey ‘Abbās, [M 561^a] ḥālā çāre nedür’ didi. ‘Abbās eyitdi, ‘Vallāhi eger resūlullāh saña zafer bula hīç emān virmez, ne deñlü ḥalīm ise boyunuñı urur. Tedbīr oldur ki bu ḳatırüñ ardına süvār olasin. Ḥazretüñ meclisine iletüp saña emān taleb ideyüm’ didi. Ol gice Ḥakīm ve Büdeyl varup sulṭān-ı enbiyā‘nuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ önünde müselmān oldılar. Ebū Süfyān ‘Abbāsuñ sözün tutup ḳatırüñ ardına süvār oldı. Çün kim leşkere irişdi, her āteş önüne uğradıḳça ādem ḳalkup, ‘Kimdür ki böyle bīvaḳt leşkere gele’ diyü suāl ider idi. ‘‘Abbāsdur, resūl-i Ekremüñ ‘ammīsīdür. Ḳatırına süvār olmuş’ dirler idi. Tā kim ḥazret-i ‘Ömerüñ ḥaymesi önüne uğradı, ol ‘azīm āteş yakmış idi. Evvel ‘Abbāsı gördi, sākit oldı. Andan Ebū Süfyānı gördi, bildi. Ḳalkup eyitdi, ‘Ey Allāhu te‘ālānuñ düşmanı, el-ḥamdulillāh ki seni bī⁴²⁹⁴ ‘ahd ü emān elime virdi.’ Eline ḳılıcını

⁴²⁹³ ebū süfyān eyitdi vallāhi bu āteş ārefe āteşine beñzer büdeyl bin varḫa: M’de yok

⁴²⁹⁴ bī: M’de yok

aldı, 'uryan idüp ardlarından segretti. Murādı bu idi ki anlardan evvel varup emān almasun, Ebū Süfyān katl olunsun. 'Abbās 'Ömer raḍıyallāhu 'anhumānuñ murādın bilüp ol daḥı 'acele ile resūl-i Ekremūñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥaymesine geldi. 'Aḳabince ḥazret-i 'Ömer geldi. Eyitdi, 'Yā resūlallāh, işte Ebū Süfyān zaḥmetsiz elimize girdi. İzin vir boyunun urayum.' 'Abbās eyitdi, 'Yā resūlallāh, ben aña emān [S 377^b] virdüm ve ḥimāyetime aldum.' 'Ömer raḍıyallāhu 'anh murād itdi ki ḥazrete ḥafıyyeten ḳulağına söyleye. 'Abbās raḍıyallāhu 'anh peygamberūñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem başını ḳoltuğına alup eyitdi ki 'Bu gice hıç kimesnei ḳomazam ki ḥazretūñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḳulağına söyleye.' 'Ömer raḍıyallāhu 'anh Ebū Süfyānuñ ḳatline ilḥāḥ itdi. 'Abbās eyitdi, 'Anuñ ḳatline anuñçün sa'y idersin ki 'Abdu Menāf evlādındandır. Eger benī 'Adıyyden olsa ol ḳadar mübālağa itmez idiñ.' 'Ömer eyitdi, 'Ey 'Abbās, öyle dime. Sen islāma geldüğüñ gün baña pederim [M 561^b] Ḥaṭṭāb islāma gelmesinden ziyāde sevgilü idi. Ya'nī eger islāma gelmesün farz itseñ.' 'Ömeri teskīn itdi. Ve buyurdi ki 'Ey 'Abbās, bu gice Ebū Süfyānı ḥaymeñe ilet ve yarın baña getir.' Şabāḥ olıcak 'Abbās raḍıyallāhu 'anh Ebū Süfyānı alup peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellemūñ meclis-i şerīfine getürdi. Buyurdi ki 'Yā Ebū Süfyān, daḥı vaḳit olmadı mı bilesin ma'būd-ı bi'l-ḥaḳḳ Allāhu te'ālādan ğayrı yokdur ve ulūhiyyete lāyık ancak oldur.' Ebū Süfyān eyitdi, 'Anam ve babam saña fedā' olsun. Bu deñlü cefā'dan soñra yine beni ṭarīḳ-i hidāyete delālet idersin. Zihī ḥilm ve zihī kerem bildüm ki Allāhu te'ālādan ğayrı ilāh yokdur. Eger olaydı baña bir nef'i olurdu.' Andan buyurdi ki 'Vaḳit olmadı mı ki benüm ḥaḳḳ peygamber idüğüme taşdıḳ idesin.' Ebū Süfyān eydür, "Ol zamāna dek daḥı ḳalbimde şekk var idi. 'Abbās baña eyitdi, 'Vāy saña yā Ebā Süfyān, ṭurma, kelime-i şehādeti getir. Ve illā şimdi 'Ömer gelür, senūñ boyunuñı urur.'" Ebū Süfyān, *'eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden 'abduhū ve rasūluhū'* didi. 'Abbās eyitdi, 'Yā resūlallāh, Ebū Süfyān riyāseti sever. Aña 'izzet eyle ki ehl-i Mekke içinde serfirāz ola.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki *'men deḥale dāre ebī sufyān fehuve āminun ve men elḳā's-silāḥa fehuve āminun ve men aḡlaḳa bābehu fehuve āminun ve min daḥale'l-mescide'l-ḥarāme fehuve āminun.*'⁴²⁹⁵ Andan Ebū Süfyān Mekkeye gitmege andan izin aldı. 'Abbās eyitdi, 'Ḳorḳaram ki Ebū Süfyān yine muḥālefet idüp mürtedd ola. Anı ḥabs itmek gerek, tā kim leşker-i islām görsün ve heybetleri ḳalbine yer itsün.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Anı bir ṭar yerde tut. Ehl-i islām öñinden geḳsünler.' 'Abbās 'aḳabından irüp, 'Ebū Süfyān' diyü nidā' itdi. Ebū Süfyān ḥavf idüp, 'Yoksa bir ğadrımı

⁴²⁹⁵ *Süneni Ebī Dāvūd*, 3/162 (no.3022). Hadiste geḳen "ḥarām" kelimesine kaynaklarda rastlanılmadı.

vāki‘ olur’ didi. ‘Abbās raḍiyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ehl-i nübüvvet ğadr itmez. Lākin bu maḥallde tevaḳḳuf eyle, tā kim [M 562^a] leşker-i islāmı göresin. Ve Allāhu te‘ālānuñ anlara virdüği kuvvet ü ğudreti ma‘lūm idinesin.’ Andan ‘Abbās Ebū Süfyānı bir boğazda turgurdi. Çok çok leşker-i islāma geçüp ‘Abbās raḍiyallāhu ‘anh bir bir aña ta‘rīf⁴²⁹⁶ iderdi. Eydürler ki leşkerüñ muḳaddimesi Ḥālīd bin Velīd idi. Benī Süleymden biñ yarar kimesne ile geçdiler. İçlerinde iki ‘alem var idi. Biri ‘Abbās bin Mirdās elinde idi, biri şaḥābeden bir kimesnenüñ elinde idi. Ebū Süfyān eyitdi, ‘Bu kimdür.’ ‘Abbās raḍiyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ḥālīd ibni Velīddür.’ Eyitdi, ‘Ol yetişmiş yigit midür.’ ‘Evet oldur’ [S 378^a] didi. Ḥālīd irişüp bülend āvāz ile üç kerre tekbir idüp ḥayl ü ḥaşem ile geçdi. Ardınca Zübeyr ibni’l-‘Avvām siyāḥ ‘alem ile irişdi. Beş yüz ‘Arab şeci‘leri ile tekbir iderek uğradılar. Ebū Süfyān suāl itdi. ‘Abbās raḍiyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Zübeyrdür’ didi. Ol eyitdi, ‘Senüñ kız karındaşuñ oğulu.’ ‘Abbās eyitdi, ‘*belī*, oldur’ didi. Andan benī Ğıfār kabīlesinden üç yüz kimesne gelüp ‘alemi Ebū Zerr-i Ğıfārī elinde geçüp tekbir itdiler. ‘Abbās anları daḥı ta‘rīf itdi. Andan benī Ka‘b bin ‘Amr beş yüz nāmdār süvār ile geldiler. ‘Alemleri Buseyr⁴²⁹⁷ bin Süfyān elinde idi. Ebū Süfyān anları daḥı suāl idüp haber aldı. ‘Abbās eyitdi, ‘Bunlar Muḥammedüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥulefā’sıdır.’ Andan Müzeyne kabīlesinden sekiz yüz şeci‘ kimesneler. İçlerinde dört ‘alemleri var idi. Ebū Süfyān anları bilüp, ‘Benüm bunlar ile kārım yokdur’ didi. Andan soñra Cüheyne kabīlesinden sekiz yüz şeci‘ kimesneler geçdiler. İçlerinde dört ‘alemleri var idi⁴²⁹⁸. Andan benū Leys ve benū Ḍamra ve benū Sa‘d bin Bekr irişdiler. Çok ḥalk geldi. Anlarıñ ardınca benī Eşca‘dan üç yüz kimesne irişdi. Ebū Süfyān bunlarıñ ḥaberin alup ‘Abbāsa eyitdi, ‘Bunlar Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cümleden ziyāde düşman idi.’ ‘Abbās eyitdi, ‘Bunlarıñ kulübına Allāhu te‘ālā islām maḥabbetin virdi.’ Ebū Süfyān eyitdi, ‘Güyā Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem daḥı geçmedi.’ ‘Abbās eyitdi, ‘*belī*, anuñ cem‘iyyetin göreydik bilürdük ki kimesne aña muḳābil olamaz.’ Cümle ḥayl ü ḥaşem gelüp geçdikden soñra ḥazret-i seyyidü’l-enbiyā’i ve’l-mürselīn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem zāhir [M 562^b] oldı. Beş biñe karīb muḥācirīn ve enşārdan raḍiyallāhu ‘anhum rikābında dāvūdī zırhlar ile ve Hindī kılıclar ile ‘Arabī atlara ve develere süvār olmışlar. Bir cānibinde Ebū Bekir-i Şiddīk raḍiyallāhu ‘anh ve bir taraḑda Üseyd bin Ḥuḍayr raḍiyallāhu ‘anh aşḥāb ile muşāḥabet idüp geldiler. Ebū Süfyān bunı görüp kendüye dehşet galebe itdi. ‘Abbāsa eyitdi, ‘Hergiz böyle leşker görmedüm ve işitmedüm. Ey

⁴²⁹⁶ ta‘rīf: takrīr M

⁴²⁹⁷ buseyr: Kaynaklarda "büsr" olarak geçer.

⁴²⁹⁸ ebū süfyān anları bilüp benüm bunlar ile kārım yokdur didi andan soñra cüheyne kabīlesinden sekiz yüz şeci‘ kimesneler geçdiler içlerinde dört ‘alemleri var idi: M’de yok

‘Abbās, karındaşuñ oğuluñ mülki ‘azīm oldı.’ ‘Abbās eyitdi, ‘Vāy saña ey Ebū Süfyān. Bu risālet ü nübüvvetdür, mülk ü saltanat degildür’ didi.

Naql olunur ki ol gün Sa’d bin ‘Ubāde rađıyallāhu ‘anh enşāruñ ‘alemini eline almış idi. Biñ kimesne ile ilerü yürür idi. Ebū Süfyāna muķābil gelicek nidā’ idüp eyitdi, ‘Ey Ebū Süfyān, bugün kan dökmek günüdür. Bugün ehl-i Hıramuñ hürmeti ri’āyet olunmaz. Bugün Hakk te’ālā Kureyşi zelil ü hor ider.’ Andan aşhāba eyitdi, ‘Ey Evs ve Hızrec tã’ ifesi, bugün Uhud güninüñ intikāmın aluruz.’ Ebū Süfyān bu sözden havfa düşdi. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol araya gelicek Ebū Süfyān feryād itdi, ‘Yā resūlallāh, sen kavmüñ katline emr itdiñ mi.’ Hızret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘İtmedüm.’ Ebū Süfyān Sa’duñ sözünü ‘arz itdi. Ve didi ki ‘Allāhu te’ālāyı ve karābetiñi, ki senüñ ile Kureyş mabeynindedür, şefi’ iderem ki anlaruñ kanından geçüp akrabāñ [S 378^b] hakkında merhamet ü ihsānı mebzul buyurasın ki halkuñ rahimreki ve ahsenisin.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Sa’d sehv ü hařā’ söylemişdür. Bugün lutf u merhamet günüdür. Bugün Allāhu te’ālā Kureyşi ‘aziz eyler. Bugün Hakk te’ālā beytinüñ ta’ziminı ziyāde eyler ve evine cāme geydürür.’ ‘Osmān bin ‘Affān ve ‘Abdu’r-Rahmān bin ‘Avf rađıyallāhu ‘anhumā ol hinde eyitdiler, ‘Yā resūlallāh, [M 563^a] biz Sa’dan emin degülüz. Cā’iz ki Kureyşe bir elem ve yā bir zarar irişdüreler.’ Emr itdi ki ‘alemi oğulu Kays bin Sa’d ala. Bir rivāyetde hızet-i ‘Alīye emr itdi ki ‘alemi aldı. Çün leşker-i islām geçdi, ‘Abbās rađıyallāhu ‘anh Ebū Süfyāna eyitdi, ‘Sen Mekkeye varup Kureyşi tahvif itmek gereksin. Ve naşihat idüp imāna geleler, katl ü esir olmadan emin olalar.’ Ebū Süfyān ‘ale’t-ta’cıl Mekkeye vardı. Ve ol gün leşker-i islāmuñ yürüyüşinden havā’ şāfi toz u gubār olmuş idi. Ebū Süfyānı göricek ehl-i Harem istikbāl itdiler. Yüzin ve gözin gubār ile ālūde gördiler. Henüz hızetüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem geldiginden haberleri yogıdi. Suāl itdiler, ‘Arđınca kim vardur. Ve bu gubār nedür.’ Ebū Süfyān eyitdi, ‘Vāy size. Muhammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem demüre garķ olmuş bir leşker ile gelür ki dilāverlerinüñ öñine tağ hāil olmaz.’ Ve eyitdi, ‘Her kim benüm evime girüp ve her kim silāhın birağur ve her kim kapusın kapar ve her kim mescid-i harāma dāhil olur, emān bulur.’ Kureyş eyitdiler, ‘*kabbeħakallāh*, bu ne aşıl haberdür’ didiler. Ve hātūnı Hind taşra karşu çıķmış idi. Bunı işidüp şaķalın dutdı. Ve dürlü haķāretler itdi. Ve eyitdi, ‘Bu aħmak kocayı öldürüñ. Bir kimesne daħı böyle söz söylemesün.’ Ebū Süfyān eyitdi, ‘Her ne horluk dilerseñ eyle. And içerem ki eger müselmān olmazsañ boyunuñ ururlar. Bārī var eviñe gir ve kapuñı kapa, tã kim leşkerüñ ta’arruzından halāş olasın.’ Ve’l-hāşıl çün kim kabāil-i tã’ ifesi Zıtuva nām yere geldiler, tevaķķuf itdiler. Tã kim hızet-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘izzet ile gele, cümle

muhâcirîn ü enşâr ol araya hâzır oldılar. Fahr-ı ‘âlem bu şevketi ve keşreti ve kavmi görüp kendünün hicret vaktinde olan ve hiddetini ve düşmandan havf ile hicretini mülâhaza idüp devenün rahli üzre secde-i şükr itdi. Andan emr itdi, Zübeyr muhâcirîn ile Mekkenün yukarusından [M 563^b] varup Hucûnda ‘alemi dike ve ilerü gitmeye. Ve Hâlid bin Velîd rağıyallâhu ‘anh Eslem ve Ğıfârî dilâverleri ile Mekkenün aşağısından vara. Ve ‘alemi ‘imâretün müntehâsında dike. Ve Ebû ‘Ubeyde bini’l-Cerrâh bir tâ’ife ile silâhları yogıdi, batn-ı vâdî yolından revâne olalar. Ve kendüleri cemâ’atden hâşş kimesneler ile Ezâfir yolından müteveccih oldılar. Ve buyurdi ki ‘Zinhâr kimesne ile ceng eylemeñ. Eger anlar edebden hürûc idüp ceng itmek kaşd iderler ise def’ eyleñ.’

Naql olunur ki ‘İkrime bin Ebî Cehil ve Şafvân bin Ümeyye ve Sehl⁴²⁹⁹ bin ‘Amr ve sair dilâverler ile benî Bekrden ve benî’l-Hârişden ve Hüzeylden bir tâ’ife ve Ehabîş, bunlar çün kim Hâlid bin Velîdün teveccühin gördiler, [S 379^a] ceng esbâbın görüp karşı vardılar, yol başında tırdılar. Handeme nâm yerde iki ferîk cenge başladılar. ‘Azîm kıtâl eylediler. Ceng iderek Harvereye⁴³⁰⁰ karîb, ki mescidü’l-harâmuñ bir kapusına karîbdür, geldiler. Yigirmi sekiz nefer küffârdan katl olundu. Yigirmi kimesne benî Bekrden idi. Benî Huzâ’anuñ mazlûmlarından yigirmi kimesne katl itmişler idi ki anlar resûlullâhuñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem halîfeleri idi. Anuñ berâberi anlardan dahı katl olundu. İki kimesne Hâlid ‘askerinden şehîd oldılar. Biri Habeş⁴³⁰¹ bin Eş’ar ve biri Kürz bin Câbir idi.

Naql olunur ki peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ırakdan kılıc ve nîze şu’lesin gördi. ‘Bu nedür’ diyü suâl buyurdi. Eyitdiler, ‘Budur ki Hâlidün üzerine bir cemâ’at gelüp ceng iderler. Anlar dahı bi’z-zarûrî def’ eylerler.’ Harb tamâm olup Hâlidten suâl idicek öyle cevâb virdi ve ‘Kazâ’ullâh hayırdur’ didi.

Rivâyet olunur ki İbni ‘Abbâsdan rağıyallâhu ‘anhumâ, hâzret-i peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem çün kim Mekkeye geldi, ‘Hâlid kılıcın çıkarup Mekkîleri katl ideyor’ didiler. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bir kimesne göndürüp eyitdi, ‘Hâlid kılıcın kıldursın.’ Ol varup Hâlide eyitdi, ‘Peygamber şallallâhu [M 564^a] ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki kılıc ur⁴³⁰².’ Hâlid dahı yetmiş kimesne katl itdi. Ba’zı tefâsîrde zıkr olunmuş ki hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Hâlide ‘itâb idüp, ‘Ben saña âdem gönderdüm, kılıc urmayasın.’ Hâlid eyitdi, ‘Ol kimesne baña kılıc ur didi.’ Ol kimesneyi getirüp suâl buyurdi ki ‘Ben saña ne didüm.’ Ol eyitdi, ‘Hâlid kılıc urmayasın diyem.

⁴²⁹⁹ sehl: Kaynaklarda "süheyl" olarak geçer.

⁴³⁰⁰ harvere: Kaynaklarda "hazvere" olarak geçer.

⁴³⁰¹ habes: Kaynaklarda "hubeyş" olarak geçer.

⁴³⁰² kılıc ur: M’de yok

Murādım ol idi, öyle diyem. Bir şahış zāhir oldu ki başı āsumāna deger, elinde bir harbe dutar. Harbei göğüsüne tayıdı ve didi ki kılıc ur di yoḥsa seni helāk iderem.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘*sadaḳallāh ve rasūlehu*. Ben didüm idi hāzret-i Hamza şehīd olıcaḳ anlardan yetmiş kimesne ḳatlı ideyüm. Hāḳḳ te‘ālā nehy itmiş idi. Lākin lisānımdan cārī olduğından ötüri rabbü’l-‘izzet böyle itdürdi.’

Eydürler ki bu eṣnā’da küffārdan bir t̄a’ife ḳaçup ṭaḡlar başına ḳıḳdılar. Müselmānlar anlarıñ ardınca varup Ebū Süfyān ve Hāḳīm bin Hızām feryād idüp eyitdiler ki ‘Ey ma‘şer-i Ḳureyş, niçün kendüñüzi bīhūde helāk idersiz. Emān şartın edā’ idüñ, ḥalāş oluñ.’ Andan müşrikler silāḥların bıraḡup evlerine girdiler. Müselmānlar ol silāḥları aldılar. Ammā ‘İkrime ve Şafvān ve sāir Ḳureyş evbāşları ba‘zı maḡāralarda ve ba‘zı bucaḳlarda şaḳlandılar. Bunlarıñ aḥvāli ‘ale’t-tafşīl beyān olunur, *inşā’allāhu te‘ālā*.

Muḥaşşalu’l-ḳelām peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem emr itdi, ḥaymesini Hucūnda ḳurdılar. ‘İzzet ile nāzil oldu. Ve mübārek başın ve yüzün ḡubārdan pāk idüp ḡusl itdi. Zırhın ve toḡḡasın geydi. Andan süvār oldu. Hucūndan tā Hāndemeye degin şaff dutmuşlar idi. Hāzrete muntazırlar idi. Ḥaymeden ḳıḳup süvār oldu. Ve mescidü’l-ḥarāma [M 564^b] teveccüh itdi. Şaḡında Ebū Bekir-i Şıddīḳ şolında Üseyd bin Ḥudayr ve Bilāl bin Rebāḥ rikāb-ı şerīfinde giderler idi. Muḥammed bin Seleme⁴³⁰³ devenüñ zimāmın tutar idi. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem āheste, *innā fetaḥnā leke*⁴³⁰⁴ [S 379^b] okuyarak geldi. Ve bīiḥrām girüp elinde olan çevḡān ile mübārek ḥaceri istilām itdi. Ve ṭavāfı tamām yerine getürdi. Ve tekbīr idicek cümle aşḡāb muvāfaḳat itdiler. Tekbīr şadāsından vādī-i Mekke zelzeleye düşdi. Ve ṭaḡlarda müselmānlarıñ aḥvāline nāzır olanlarıñ endāmına lerze düşdi. Ṭavāfdan şoñra rāḡilesinden inüp beyt-i şerīfı pāk itmege ihtimām itdi.

Beytü’l-ḥarāmuñ taṭḡīri beyānındadır. Kütüb-i siyerde meşḡurdur ki ol gün üç yüz altmış put Mekke-i mükerrermede dikmişler idi. Ve hübel cümle putlardan a‘lā idi. İblīs ol putları yere muḡkem berkitmiş idi. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem elinde olan yarım nīze ile ve yāḡūd elinde bir küçürek ‘aşā ile ol putlara işāret idüp, ‘*ḳul cā’e’l-ḥaḳḳu vezehaḳa’l-bāṭil*’⁴³⁰⁵ didi. Mücerred ol ‘aşā ile işāret itdi, ol putlar yüzleri üzre düşdiler. Ḥuşuşan ḳurşunlar ile yere berkinmiş idi. Ve eydürler ki her müşriküñ evinde

⁴³⁰³ seleme: Kaynaklarda "mesleme" olarak geçer.

⁴³⁰⁴ el-Feth 48/1

⁴³⁰⁵ el-İsrâ 17/81

olan putlar ol vakıtde yüzleri üzre düşdiler. ‘Alī ibni Ebī Tālib raḍıyallāhu ‘anh buyurdı ki isāf ve nā’ile, ki iki putlar idi, pāreleye. İisāf Şafāda dikilmiş bir şanem idi. Nā’ile Merve de idi. Bunların aşlı ol idi ki biri Esāf bin ‘Amr idi⁴³⁰⁶, Cürhümden bir kimesne idi. Biri Nā’ile binti Süheyl idi, ol kabileden idi. İkisi Mekke de zinā’ itdiler. Hakk subhānehu ve te‘ālā anları taş itdi. Kureyş cāhilliklerinden ol putlara tapdılar. Ol şanemleri ufadıcak [M 565^a] birinün içinden bir siyāh ‘uryān cāriye çıkdı. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı, ‘İşte nā’ile budur. Tā kıyāmete dek aña tapmazlar, sizün vilāyetiñüzde⁴³⁰⁷.’

Naql olunur ki İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā buyurdı ki ol gün peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem her kağı puta elinde olan ‘aşā ile işāret itdi ise yere düşerdi. Lākin bir nice put yüksekde olmağıla ‘aşā anlara irişmedi. ‘Alī ibni Ebī Tālib kerremallāhu veche eyitdi, ‘Yā resūlallāh, benüm üzerime mübārek ayakların vaz’ eyle ve ol putları sernigün eyle.’ Hāzret buyurdı ki ‘Yā ‘Alī, sen nübüvvet şıķletine tākāt getüremezsın. Sen benüm omuzuma baş ve bu mühimmi icrā’ eyle’ didi. ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh emre imtişāl idüp mübārek düşına çıkdı. Naql olunur ki ol vakıt ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh ki resūlullāhu şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün omuzına başdı, hāzret suāl itdi ki ‘Yā ‘Alī, kendüñi nice müşāhede idersin’ didi. ‘Alī eyitdi, ‘Yā resūlallāh, başım keennehu ‘arş altına irişdi. Elim uzatsam her neye dilersem irişür.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı, ‘Yā ‘Alī, ne hoş vakıtdür saña ki Hakk te‘ālānuñ hıdmeti için ‘amel idersin. Ve gökçek vakıt baña ki Hakk te‘ālānuñ yükü götürürem.’ Rivāyetdür ki hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Yā ‘Alī, maķşūduña irişdiñ mi.’ Getürmişlerdür ki ol vakıt ki ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh putları yere atup kendüsini dağı yere atdı. Ve tebessüm eyledi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem suāl itdi ki ‘Ne için tebessüm itdiñ.’ ‘Alī [S 380^a] raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Şöyle bülend yerden kendümi atdum, bir elem irişmedi.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Nice elem irişür ki seni kalduran peygamber idi ve yere indüren Cebra’ıl ‘aleyhi’s-selām idi.’

Laṭife

Keennehu Allāh şubhānehu ve te‘ālā eydür, ey benüm kulum, dünyāda seni götürēn benüm ki buyurdı, ve *hamelnāhum fi’l-berri ve’l-bahr*.⁴³⁰⁸ Ve cennete idhāl iden

⁴³⁰⁶ bunların aşlı ol idi ki biri esāf bin ‘amr idi: **M**’de yok

⁴³⁰⁷ tā kıyāmete dek aña tapmazlar sizün vilāyetiñüzde: **M**’de yok

⁴³⁰⁸ el-İsrā 17/70

benüm. ve *nudhilhum*⁴³⁰⁹ *mudhalen kerīman*⁴³¹⁰. Muḥammed şallallāhu [M 565^b] ‘aleyhi ve sellem kaldırdığı elem çekmeyüp ve Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām yere indürüp zarar irişmeyicek benüm koluma elem gelmek ‘aceb degildür. Bu bâbda ehl-i işâret bir nice nükteler söylemişlerdür. Hikmet nedür ki ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh resûlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ omuzına çıka.

Evvelki hikmet. Kuvvet-i nübüvvet kuvvet-i velâyetden ziyâdedür. Nebî velînüñ yükin götürür. Ammâ velî nebînüñ yükin götürmege kâdir degildür. Nitekim ḥazret bir şemme andan beyân itmişdür.

İkinci hikmet. Resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘ilmüñ medīnesidür, ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh kapusıdır. ‘Ādet budur ki kapu şehir üzerinde olur. Şehir kapu üzerinde olmaz.

Üçüncü hikmet. Hakk te‘ālā buyurdi ki *inneukum ve mâ ta‘budüne min dūnillāhi ḥaşabu cehennem*⁴³¹¹. Bu âyet-i kerīme muḳtezâsınca putlar cehennem odunıdır. Peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ ḥaşşası oldur ki her nesneye ki mübârek eli dege âteş aña kâr itmez. Nitekim rivâyet olunur ki bir gün Fâtıma raḍıyallāhu ‘anhâ ekmek iderdi. Ḥazret gelüp kızına muvâfakat idüp ekmek yaptı. Fâtıma raḍıyallāhu ‘anhânuñ yapduğı ekmek tennürda pişdi. Ḥazretüñ yapduğı aşlâ pişmedi. Fâtıma ta‘accüb itdi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Bizüm elimüz doḳunduğı âteş aña kâr itmez. Buña muvâfiḳ Ebû Derdâ’ raḍıyallāhu ‘anh ḥazret-i peygamberüñ öñine kendü süfresini yaptı. Süfre ḥazrete hoş gelüp mübârek eliyle ol süfre yapışup begendi. Her kaçan kirlense anı âteşe ilkâ’ iderler idi. Vesahı yanup pāk olurdi ve süfreye aşlâ zarar irişmezdi. Bu ḳazıyyede daḥı peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem imām ‘Alînüñ raḍıyallāhu ‘anhuñ düşına binüp ol putları indürse ol putlar cehennem oduna yanmamak lâzım gelürdi.

Nükte

Ḥazret-i resûlüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübârek eli tokunsa âteş te’şîr itmeyicek mü’ min ki nice yıldur ki ḳalbi, *beyne işba‘în min eaşbi‘i‘r-rahmān* ola [M 566^a] cehennem âteşi aña kâr itmese ‘aceb olmaz.

⁴³⁰⁹ Ayette "nudhilhum" olarak geçer.

⁴³¹⁰ en-Nisâ 4/81

⁴³¹¹ el-Enbiyâ 21/98

İkinci işâret. Küffâr beyt içinde nice putlar vaz' itdiler. Ol beytüñ Allāhu te'ālāya nisbetini ve şerefini tağyîr itmedi. Ve 'izzetine zarar virmedi ki Hakk, 'Benüm evimdür' dimiş idi. Mü'min ki nice izâfet şerefîn bulup, *ve lâkin vesi'anî kalbu 'abdi'*⁴³¹² 'izzetine irişmişdür. Eger günâhları ile bîgâne olmazsa ba'îd degildir.

Üçüncü işâret. Üç yüz altmış put beytullāhı izâfetden kaç' itmedi. Mü'min ki Allāhu te'ālā her gün ve her gice üç yüz altmış kerre rahmet nazarıyla qalbine nazār ide Allāhu te'ālādan münkaṭı' olur mı. [S 380^b] Bu bâbda naql u istimā' eyle. Ol gün ki Mūsā 'aleyhi's-selām kavmiyle deryā kenārına vardıkda Hakk te'ālā buyurdu ki 'Sen kavmiñüñ öñine düş. Hārūn 'aleyhi's-selām ardlarından gitsün. İki peygamberüñ mabeyninde kavmiñe deryādan zarar gelmez ve ayaklarına şu dokunmaz.' Şöyle kim kıyāmet günü olıcak Hakk te'ālā buyura ki 'Habîbim, sen ümmetiñüñ öñine düş. Ve 'Alî'⁴³¹³ raḍıyallāhu 'anh ardlarından süre ki ḥazret buyurdu ki *ente minnî bimenzileti hārūne min mūsā*. İkiñüzüñ mabeyninde ümmetiñ cehennemden zarar görmez, belki bir kılını yakmağa zehresi olmaz.

Hadîse şürü' idelüm. Çün kim ḥazret-i imām 'Alî raḍıyallāhu 'anh ol büyük putı yere atıcak pāre pāre oldu, ki aña hübel dirler idi, Zübeyr ibni 'Avvām raḍıyallāhu 'anh Ebū Süfyāna eyitdi, 'Hübeli Uḥud günü medḥ iderdiñ, şimdi pārelendi.' Ebū Süfyān eyitdi, 'Baña serzeniş eyleme. Eger Muḥammedüñ tañrısından gayrı bir tañrı olaydı bu ḥāl gayrı şüret üzre olur idi.' Naql olunur ki beyt-i şerîfüñ miftāḥı Sülāfe binti Sa'dda idi ki anuñ bir nice oğulu Uḥud cenginde katl olunmuş idi ki beyān olunmuşdur. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem mescidü'l-ḥarāmda tevaḥḥuf buyurdu. Ve Bilālî 'Osmān bin Ṭalhaya, ki Sülāfenüñ oğuludur, miftāḥı talebe irsāl itdi. 'Osmān vālidesinden miftāḥı taleb itdi, anası virmedi. Ḥavf itdi ki bir daḥı kendüye virme-yeler. 'Osmān ne deñlü ilḥāḥ itdi, kābil olmadı. Çün kim zamān geçdi, [M 566^b] ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ebū Bekir ile 'Ömeri raḍıyallāhu 'anhumā ki gönderdi, isti'cāl eyleyeler. Sülāfenüñ kapusına varup 'Ömer nidā' itdi, 'Ey 'Osmān, tîz ol. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem saña muntazırdur⁴³¹⁴.' Sülāfe oğulına eyitdi, 'Teyme ve 'Adeye⁴³¹⁵ virmekden miftāḥı sen iletmeñ evlādur' didi. Anuñçün böyle didi ki Ebū Bekir raḍıyallāhu 'anh Teyme ve 'Ömer raḍıyallāhu 'anh 'Adiye muttaşıl olur. 'Osmān miftāḥı alup peygambere

⁴³¹² Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2/116 (no.1885).

⁴³¹³ 'alî: Bazı nüshalarda "'İsâ" olarak geçmektedir. Ancak put kırma olayının Hz. Alî ile gerçekleşmesi ve akabinde gelen hadiste de kastedilenin Hz. Alî olması sebebiyle bazı nüshalarda Hz. İsâ'nın adı sehven yazılmıştır denilebilir.

⁴³¹⁴ ey 'osmān tîz ol peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem saña muntazırdur: **M'** de yok

⁴³¹⁵ 'ade: Hz. Ömer'in mensup olduğu kabile ismi olduğundan doğrusu "'adî/'adiyy"dir.

getürdi. Mübârek elin uzatdı ki miftâh ala. ‘Abbâs rağıyallâhu ‘anh ıalkup eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, sıkâye hıdmetin ya’nî zemzem hıdmetin baña ihsân buyuruñ. Bevvâblık hıdmetin dağı baña ihsân eyle.’ ‘Osmân bunu işidicek virmekde tevaıkkuf itdi. Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem yine mübârek elin uzatdı. ‘Osmân yine miftâhı uzadıcak yine ‘Abbâs iltimâs itdi. Yine ‘Osmân elin çekdi. Üç def’a böyle vâkı’ oldu. Âhir hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Eger Allâhu te‘âlâya ve kıyâmete îmân getürdüñ ise miftâhı baña teslîm eyle.’ ‘Osmân eyitdi, ‘İşde miftâh Allâhu te‘âlânuñ emâneti olsun. Tut yâ resûlallâh’ didi. Andan kapuyı açdılar. İçerü girüp namâz kıldı.

Naııl olunur ki evvel ‘Ömeri ve ‘Osmân bin Talha emr itdi, içerü girüp beyt-i şerîfde enbiyâ’ ‘aleyhimü’s-selâm şüretleri yazılmış idi, cümlesin maıhv idüp İbrâhîm ‘aleyhima’s-selâm ve ‘İsmâ‘îl şüretlerin alııodılar. Ve melâ’ike şüretlerin dağı maıhv eylediler. Andan içerü girüp Bilâl ve Üsâme bin Zeyd ve ‘Osmân bin Talha bile girdiler. Buyurdı, kapuyı kapadılar, tâ kim halk girüp izdiham [S 381^a] olmasun. Çün ol iki şüreti gördi, ‘Ömer rağıyallâhu ‘anha eyitdi, ‘Allâhu te‘âlânuñ la‘neti ol kimesnenüñ üzerine olsun ki bir nesnei yaratmağı kâdir olmaya, dağı şüretini yaza, maıhv eyle yâ ‘Ömer’ didi. Ve dirler ki ol şüretlerüñ elinde kimâr okların yazmışlar idi. Buyurdı ki ‘*katelehumullâh*. Ol kimesne meger bilmez idi ki enbiyâ’ kimâr oynamazlar idi. Ve hergiz anlardan kimâr oynamak şâdır olmamışdur.’ Za‘ferân taleb idüp ol iki peygamberüñ şüretlerin maıhv itdi. [M 567^a] Za‘ferân suyuyla, bir rivâyetde şu taleb idüp, ol şüretleri yudı. Andan iki rek‘at namâz kıldı. Andan kapuya gelüp iki kanadın tıutup eşikte tırdı. Ve miftâh elinde idi. Hâzret-i ‘Alî rağıyallâhu ‘anh gelüp eyitdi, ‘Hâcibliği ehl-i beyte tefvîz eyle. Nitekim sıkâyeti anlara ihsân itdik.’ Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘Osmân bin Talhaı taleb itdi. Ve buyurdı, ‘Tıut miftâhı, bugün eyülük ve vefâ’ günüdür.’ Rivâyet olunur ki peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘*ıuzûhâ yâ benî talha lâ yenze‘uhâ minkum illâ zâlim*.’ Ya’nî, ‘Aluñ bu kilîdi kim hâciblik sizüñdür. Bunu sizden ğayrı almaz, illâ zâlim.’ Ve erbâb-ı siyer eydür, *innallâhe ye‘murukum en tu‘eddu‘l-emânâti ilâ ehlihâ*⁴³¹⁶ âyeti bununı hakkında nâzil oldu. Andan hâzret-i ‘Alîye rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Ben size bir iş emr ideyüm ki ol kârdan halka fâide hâşıl ola. Yoıhsa ol işi tefvîz itmem ki halkdan size nef‘ ‘â’id ola.’ ‘Osmân bin Talha hâzretüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mülâzemetin ihtiyâr idüp kilîdi karındaşı Şeybeye virdi. İlâ el-ân anuñ evlâdı elindedür.

Rivâyet olunur ki peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ka‘be kapusunuñ kanadların iki mübârek eliyle dutmış idi. Ekşer ‘uzemâ’-yi Mekke ve şanâdîd-i Kıreyş

⁴³¹⁶ en-Nisâ 4/58

şaff düzüp tıururlar idi. Ve havf müstevlî olmış idi ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bunların ḥaḳḳında ne emr eyleye. Ḥazret buyurđı ki ‘*lā ilāhe illallāhu vaḥdehu lā şerīke leh şadaḳa va ‘dehu ve naşara ‘abdehu ve hezeme’l-ahzābe vaḥdehu.*’⁴³¹⁷ Andan ehl-i Mekkeye ḥitāb idüp buyurđı ki ‘Yā ḳavim, ne ḳann idersiz, benüm ḥaḳḳımdan ne eyler dırsız.’ Cevāb vırdiler ki ‘Ḥayır ḳann ideriz ve ḥayır diriz. Aḥ kerımsin ve bize ḳadır olduñ.’ Ḳureyş bundan murādları Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmuñ ḳarındaşları [M 567^b] ḥaḳḳında olan ‘afva işāret itdiler. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurđı ki ‘Ben daḥı Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didügi gibi direm. Bugün size ‘ayb yokdur’ didi. ‘Sizi āzād itdüm’ didi. Andan belīg ḥuṭbe okudı. Nice neşāiḥi ve diyānet ü feşāḥati beyān itdi. Ve cāhiliyyet da‘vālarınıñ fesādını zıkr eyledi. Ve daḥı buyurđı ki ‘Cümlemiz Ādem ve Ḥavvā’nuñ evlādıyuz. Fazl ziyāde-i taḳvā iledür. Ğayrıyla degıldür. Çün kim öyle namāzı oldu, ḥazret-i Bilāle emr itdi ezān okudı, ka‘benüñ üzerinde. Bilālün āvāzını müşrikler işidicek ba‘zıları nāma‘ḳül kelimāt eylediler. Ḥalid bin Esīd gibi ki ‘Attāb bin [S 381^b] Esīdün ḳarındaşıdur ki anı ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘unfuvān-ı şebābında Mekkeye vālī itmişdi, ve Ḥāriş bin Hişām Ebū Cehilün ḳarındaşı ve Ḥakīm⁴³¹⁸ bini’l-‘Āş, bunlar yaramaz sözler söyleyicek Ebū Süfyān bin Ḥarb anlar ile idi, eyitdi, ‘Ben nesne söylemezem. Şöyle ḳann iderem ki Mekkenün ḥurda taşları aña ḥaber virürler.’ Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp anların sözlerin bir bir ḥaber virdi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anları ḥaber itdi. Ve her birine söyleşdiklerin yüzlerine urup anlar daḥı ḥacıl olup kelime-i şehādet getürdiler. Ebū Süfyān eyitdi, ‘Ben nesne dimedüm yā resūlallāh’ didi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tebessüm idüp taşdıḳ itdi. Andan cebele teveccüh idüp şol ḳadar çıḳdı ki beyt-i şerīfün saḳfı göründi. El ḳaldurup du‘ā’ eyledi ve andan oturdu. ‘Ömer raḳıyallāhu ‘anh ḥāzır idi. Ḳureyşün birer birer erlerini getürüp bey‘at itdürdi. Anlar tamām olıcaḳ ḥātūnları getürdiler. Ve ridā’sınuñ bir ucın kendüleri ve bir cānibin ḥātūnları tutup bey‘at itdiler ki Allāhu te‘ālāya şerīk ḳoşmayalar. Ve ḥırsızlık itmeyeler. Ve zinā’ eylemeyeler. Āyet-i kerīmenün āḥirine varınca.⁴³¹⁹ Andan Ümmühāni’ evine varup ḡusl itdi. Ve sekiz [M 568^a] rek‘at namāz ḳılındı ki ḳuşluk namāzın ḳıldı. Zāhir budur ki bu ḳaḳıyye Mekke fethinün ikinci güninde vāḳi’ oldu. Öyle namāzın Mekke Bilālün ezānı ile ḳılmaḳ bir ḡayrı günde vāḳi’ oldu⁴³²⁰. Andan menziline teveccüh itdi. Naḳl olunur ki şı‘b-i Ebū Ṭalibde ve ḥayf-ı Kinānede ‘askerinün yerin itdi,

⁴³¹⁷ "Hamd Allah'a yaraşır. Allah'tan başka ilah yoktur. Yalnız O vardır. O'nun eşi ve ortağı yoktur. O vaadini yerine getirdi, kuluna yardım etti. Toplanan düşmanları tek başına bozguna uğrattı."

⁴³¹⁸ ḥakīm: Kaynaklarda "ḥakem" olarak geçer.

⁴³¹⁹ Bahsı geçen ayet için bk. el-Mümteḥine 60/12

⁴³²⁰ Öyle namāzın mekkede bilālün ezānı ile ḳılmaḳ bir ḡayrı günde vāḳi’ oldu: M’de yok

tā kim anda vāki‘ olan beliyyātı zıkr eyleye ve feth-i Mekke için şükr ideler. Nakl olunur ki çün hāzret-i resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ehl-i Mekkeyi katl itmeyüp haqqlarında luṭf u keremi yerine getürdi ise enşār raḍıyallāhu ‘anhum⁴³²¹ güft ü gū idüp bu eṣnā‘da āṣār-ı vaḥy zuhūr itdi. Vaḥiy mūncelī olduğdan soñra hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Şöyle didiñüz. Hāṣā ve kellā ben Allāhu te‘ālānuñ ‘abdi ve resūliyüm. Size hicret itdüm. Hayātıñuz benüm hayātımdur ve memātıñuz benüm memātımdur.’ Enşār eyitdiler, ‘Yā resūlallāh, biz ol cihetden didiñ Allāhu te‘ālāya ve resūline göñül bağladık.’ Hāzret anları taṣdīk ve ‘Allāhu te‘ālā daḥı sizi taṣdīk ve ‘özriñüz daḥı beyān itdi’ didi.

Bir Vākı‘a Daḥı

Mekkenüñ fethinde vākı‘ olan vekāyi‘den budur ki on bir kimesne erlerinden ve altı kimesne ‘avratlardan emr itdi ki ḥall ü ḥaremde her ne mekānda bulurlar ise katl ideler.

On birden biri ‘Abdu’l-‘Uzzā bin Ḥaṭal idi. Anuñ sebebi ol idi ki Medīneye gelüp müselmān oldu. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ ismini ‘Abdullāh itdi. Ve aña Ḥuzā‘a bir ādem koşup ḳabā‘il-i ‘Arabdan bir ḳabīleden zekāt almak için irsāl itdi. Ol Ḥuzā‘ı tamām İbnü’l-Aḥṭal haqqında ḥıdmet itdi. Bir gün aña emir itdi, ‘Baña ta‘ām hāzır eyle.’ Ve kendi yatup uyudu. Ḳalkup ta‘āmı taleb itdi. Hāzır bulunmadı. Ve Ḥuzā‘ı Ebū Bekir gördi. Ol biçāreye ḡaṣab idüp nefsi emmāresine uydu ve katl itdi. Korkdı ki Medīneye gelürse ḳışāş olunur, mürtedd olup zekātdan devvābı [S 382^a] sürüp Mekkeye gitdi. Mekke feth olduğu silāh geyüp Ḥālid bin Velīdün karşına ceng itdi. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ṭavāfı tamām idicek bir kimesne aña muṭṭalı‘ oldu. [M 568^b] Ka‘benüñ örtüsine şarılmış tırur. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki durduğu yerde Ebū Berze-i Eslemī anı katl itdi.

İkinci ‘Abdullāh bin Sa‘d bin Ebī Serḥdür. ‘Oṣmān bin ‘Affānuñ raḍıyallāhu ‘anhuñ rıḏā‘an ḳarındaşınıñ oḡulu idi. Medīnede hāzret-i risālete şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mülāzemet idüp vaḥy-i kitābetine ta‘yīn olunmuş idi. Nāzil olanı tebdīl ü taḡyīr iderdi. Bir def‘ā eyitdi, hāṣā, ‘Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ne didüḡin bilmez. Ben dilersem yazaram’ didi. Ve, ‘Baña daḥı vaḥiy nāzil olur, aña nāzil olduğu gibi.’ Çün kim peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña muṭṭalı‘ olduğın bildi, Mekkeye firār idüp Mekke feth olduğu gün hāzret-i ‘Oṣmāna ilticā‘ itdi. ‘Oṣmān raḍıyallāhu ‘anh nice def‘a

⁴³²¹ ehl-i kekkeyi katl itmeyüp haqqlarında luṭf u keremi yerine getürdi ise enşār raḍıyallāhu ‘anhum: **M**’de yok

şefâ‘at itdi, Һazret cevāb virmedi. Āhīrū‘l-emr Һazretūñ yanına varup mübārek başını koltuğına alup, ‘Emān virdiñ mi yā resūlallāh’ diyü suāl itdi. Һazret, ‘Emān virdüm’ didi. ‘Osmān ve ‘Abdullāh ol meclisden çıkup gitdikde peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ne māni’ oldı ki sizūñ biriñüz Һalkup ol kelbūñ boyunını ura.’ ‘Abbād bin Beşīr⁴³²² eyitdi, ‘Hemān bir göz ucıyla Һazretiñden işārete muntazır idüm’ didi. Һazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Hiç bir peygambere lāyık degildür ki göziyle Һiyānet eyleye.’ Eydürler ki ‘Abdullāh emān olıcağ tekrār ĩmāna geldi. Lākin Һicābından her vaķit ki ol serveri göre Һarşusından firār iderdi. ‘Osmān bin ‘Affān bir gün Һazrete eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ‘Abdullāh benüm rıdā‘an Һarındaşum oğulıdır. Her zamān ki Һazretiñi görse Һaçar⁴³²³.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yā ‘Osmān, bey‘at idüp aña emān virmedüm mi.’ ‘Osmān eyitdi, ‘belī yā resūlallāh. Lākin cürmi ‘azīm olmağıla Һarşuña gelmez. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘İslām cemī‘-i günāhları maħv ider.’ ‘Osmān aña bunı Һaber virüp gāhī ziyārete gelür idi. Aşşāb gelicek içlerine dāhil olup gelüp selām virür idi.

Üçüncü ‘İkrime bin Ebī Cehildür. Anuñ ĩzā’ vu Һararı Һazretūñ Һakkında meşhūrdur. Çün Mekke fetħ olundı, bunı şaħābeden işidüp bildi ki Һazret anı Һatlı ider, sāhil-i bahre firār itdi. Naķl olunur ki Mekkenūñ [M 569^a] fetħi günü şaħābeden bir kimesne ‘İkrimenūñ elinde şehīd oldı. Bu Һaber sultān-ı kevneynūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem sem‘-i şerīfine irişicek tebessüm itdi. Aşşāb-ı kirām rađıyallāhu ‘anhum eyitdiler, ‘Bu maħallde tebessüm Һikmetden ħālī degildür.’ Һazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Aña tebessüm itdüm ki āyine-i ğaybde şöyle göründi ki ‘İkrime ol şehīd itdügi kimesne ile biribirinūñ elin tutup cennetde şalınurlar.’ Aşşābuñ ta‘accübi daħı ziyāde oldı. Zīrā anuñ küfürde ğılzetin ve ızrārın bilüp islāma gelmesini ğāyet ile istib‘ād iderler idi. ‘İkrime sāhile varup bir gemiye bindi ki Yemene ğide. Allāhu te‘ālānuñ Һudretiyle bir şā‘ıķa ve bir şiddet peydā oldı ki gemi Һalkı ‘İkrimeye gelüp eyitdiler, [S 382^b] ‘Zāhir bu şiddet senūñ gelmeñ ile oldı. İhlāş üzerine ol, tā kim gemi bu şiddetden Һalāş ola.’ Eyitdi, ‘Nice itmek gerek.’ Eyitdiler, ‘lā ilāhe illallāh di. Zīrā bir merħaledür ki Allāhu te‘ālādan ğayrı kimesne meded ırgürmez.’ ‘İkrimeye bundan tenbīh ħāşıl oldı. Andan sāhile nażar itdi. Gördi ki bir za‘īfe yüzünü peçe ile örtüp başı açuķ bir ağaca dayanmış тұrur. Dikķat ile nażar itdi. Gördi ki kendi Һātūnı Ümmü Һakīmdür. Bu Ümmü Һakīm Һārīş bin Hişāmuñ kızı idi. ‘İkrimenūñ ‘ammizādesidür. Ol zamān ki Һātūnlar bey‘at idüp

⁴³²² beşīr: Kaynaklarda "bişr" olarak geçer.

⁴³²³ bir gün Һazrete eyitdi yā resūlallāh ‘abdullāh benüm rıdā‘an Һarındaşum oğulıdır her zamān ki Һazretiñi görse Һaçar: M’de yok

īmān getürmişler idi, Ümmü Hākīm dahı bey‘at idüp islāma geldi. ‘İkrime bir zevrağa binüp yanına geldi. Ol eyitdi, ‘Ey ‘İkrime, ben bir kimesnenün yanından geldüm ki halkuñ ekremidür.’ Ve bir miqdār hazretün şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün evşāfından zıkr itdi. Andan eyitdi, ‘Ey ‘ammüm oğulu, ben hazrete didüm ki ‘ammüm oğulu senün havfiñdan Yemene kaçdı. Hazretiñden recā’ iderem ki aña emān viresin. Hazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki Allāhu te‘ālānuñ emānında olsun. Ve emr itdi ki saña kimesne ta‘arruz eylemeye.’ Eyitdi, ‘Bu deñlü cefā’ vü İzā’ itmiş iken emān virür mi.’ Ümmü Hākīm eyitdi, ‘Virdi. Ol hazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem andan ziyādedür ki her kimesne anı vaşf eyleye.’ Andan eyitdi, ‘Ey ‘İkrime, tiz ol, rücū’ eyle ki kendüñi [M 569^b] helāk eyleme.’ ‘İkrime Ümmü Hākīm ile Mekkeye rücū’ eylediler. Eydürler ki yolda ‘İkrime Ümmü Hākīme yaklaşmak murād itdi. Ümmü Hākīm eyitdi, ‘Ben müselmānum, sen müselmān degilsin. Sen müselmān olmayınca saña helāl olmam.’ Naql olunur ki ‘İkrime Mekkeye qarīb olıcağ peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşhāba eyitdi, ‘İkrime bin Ebī Cehl geliyor, mü’min. Ve muhācirānı söğmeñ ve babasını ta‘yib eylemeñ. Ölmişi ‘ayblamağda bir fā’ide yoğdur. Ve diriye andan ‘ār lāhık olur. Ve anuñla intikām alınmaz.’ Bu eşnā’da Ümmü Hākīm yüzine niğāb tutup eriyle hayme kapısına geldiler. Peygamberden şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden izin taleb itdi. Ve didi ki ‘Yā resūlallāh, ‘İkrime getürdüm.’ Hazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kemāl-i ferağından kalkdı. Hattā ridā’ sı omuzından düşdi. ‘İkrime gelüp mübārek ayağına düşdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘izzet ile oturdı. ‘İkrime karşusunda ayağ üzre tırdı. Didi, ‘Ey Muhammed, bu hātūn şöyle dir ki hazretiñ baña emān virdi ve gāzabıñdan beni emīn itdiñ.’ Hazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, ‘Rāst söylersin. Benüm emānımdasın.’ ‘İkrime, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh vahdehu lā şerike lehu ve eşhedu enne muhammeden ‘abdullāhu ve rasūlehu’ didi. Andan kemāl-i hicābından başın aşığa idüp eyitdi, ‘Yā resūlallāh, sen halkuñ aşdağı ve ekremi ve efđalisin. Ve biz kemāl-i şekāvetimizden senün nübüvvetiñe inkār itdik. Ve hazretiñi tekzib itdik.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Ol nesne ki benüm elimdedür saña bağışladum.’ ‘İkrime eyitdi, ‘Yā resūlallāh, du‘ā’ eyle. Hağğ te‘ālā benüm itdügüm günāhlar ve küfür a‘lāsı⁴³²⁴ içün sa‘ylerimi ve dīn ‘adāvetinden ve senün aşhābuñ hağğında itdügüm küstāhlıkları ‘afv itsün.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem el qaldurup ‘İkrimenün hağğında mağfıret taleb eyledi. ‘İkrime radıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā resūlallāh, [S 383^a] senün du‘ā’ñ ile hoşhāl oldum. Allāh hağğıçün zamān-ı cāhiliyyetde ne deñlü kim islāmdan men‘ idüp ne

⁴³²⁴ a ‘lāsı: i ‘lānı M

deñlü kıtāl ü ceng ü cidāl itdüm ise za‘finı islāmda ideyüm.’ Getürmişlerdür ki ‘İkrime [M 570^a] rađıyallāhu ‘anh ĩmāna geldikten soñra şol deñlü takvıyet ü ictihād itdi ki ta‘bır olunmaz. Ve her yerde ki şanem buldı ise ehl-i Mekkenün sarāylarından cümlesin pāreledi. Ve erkān-ı islāmı teşyīd itdi. Ve qavā‘idini müstahkem itmekde duruşdı. Tā kim Ecnādeyn⁴³²⁵ ğazā’ında şehīd oldı.

Dördinci Huveyriş-i Bükayd⁴³²⁶ idi. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi hicv itdi. Mekkenün fethi günü haber aldı ki anuñ qatline emr olundu, evinde şaķlandı. Hāzret-i imām ‘Alī rađıyallāhu ‘anh varup evinde taleb itdi. ‘Bādiyeye gitdi’ didiler. Kendünün aradığın bilicek şabr itdi. Hāzret-i imām ‘Alī qapusından gitdikde qaşd itdi ki bir ğayrı eve gire. Kūşede imām ‘Alīye rāst geldi. Boyunun urup resūlullāhuñ emrini yerine getürdi.

Beşinci Miķyas bin Şanbāyedür.⁴³²⁷ Anuñ cürmi ol idi ki birāderi Hişām bin Şanbāye⁴³²⁸ Medīneye gelüp müselmān oldı. Müreysī‘ ğazā’ında resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve selleme mülākāt itdi. Enşārīden benī ‘Amr ibni ‘Avf qabīlesinden bir kimesne anı müşrik zann idüp haṭā’ ile qatl itdi. Miķyas Medīneye geldi. Qarındaşınıñ qanın taleb itdi. Haṭā’yla olmağın diyet hükm olundu. Diyeti aḥz idüp müselmān oldı. Andan diyet aḥz itmiş iken bir enşārīyi şehīd idüp mürtedd oldı ve Mekkeye gitdi. Mekke feth olduğı vakit bir yerde müşrikler ile şarāb içmege muqayyed olmuşlar idi. Tümeyl⁴³²⁹ bin ‘Abdillāh-ı Leyṣī anuñ hāline muṭṭalı’ olup qatl itdi.

Altıncı Hebbār ibni Esved idi. Anuñ demi heder olmağa sebep oldur ki hāzret-i peygamber andan cefā’ vü ĩzā’ görmiş idi. Ol cümleden biri ol idi ki Ebu’l-‘Āş bin Rebī’, ki Zeynebün eridür peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün kıızıdur, Bedir ğazā’ında esīr oldı. Hāzret aña iḥsān idüp Mekkeye şalıvirdi. Ol şart ile ki Mekkeye varup Zeynebi rađıyallāhu ‘anhumāyı Medīneye göndüre, maḥallinde beyān olundu. Ol daḥı hevdec [M 570^b] tertīb idüp resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem qulı Ebū Rāfi‘ ve Seleme bini’l-Eslem ile, ki Zeynebi rađıyallāhu ‘anhāyı getürmek için gelmişler idi, Mekkedden taşra çıkdıkda Hebbār anlaruñ yolına gelüp Zeynebe nīze ḥavāle idüp ol daḥı ḥavfından oğulan düşürüp ḥasta oldı. Ve ol marāzdan vefāt itdi. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ğazaba gelüp Mekke cānibine ‘asker irsāl idicek emr itdi ki ‘Hebbārı her qande bulursañuz āteşe yaķuñ.’ Andan buyurdi, ‘Āteş ile ‘azāb Allāhu te‘ālāya muḥtaşdur. Evvel elin ve ayağın kıruñ, andan qatl eyleñ.’ Çün kim hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mürāca‘at itdi,

⁴³²⁵ ecnādeyn: hitehātda M

⁴³²⁶ bükayd: Kaynaklarda "nuḳayd" olarak geçer.

⁴³²⁷ şanbāye: Kaynaklarda "şubābe" olarak geçer.

⁴³²⁸ bk. Bir önceki dipnot

⁴³²⁹ tümeyl: Kaynaklarda "nümeyle" olarak geçer.

h  zret bir gün a  h  b ile oturur iken Hebb  r peyd   oldu. Ve fery  d itdi ki ‘Y   Mu  ammed, ben   m  na geldüm. Evvel g  mr  h idüm, şimdi   eh  det iderem ki [S 383^b] All  hu te‘  l   birdür. Ve Mu  ammed All  hu te‘  l  nu  n k  ludur ve ha  k   peyg  mberd  r. Ve nazar-ı   er  fi  ne g  n  hk  r ve   erms  r geldüm.’ Sult  n-ı enbiy   ‘  allall  hu ‘aleyhi ve sellem m  b  rek başını ceyb-i tefekküre itdi. Ve i‘tiz  rından hic  b eyledi. ‘  t  b itmeyüp isl  mını kab  l eyledi. Ve buyurdu ki ‘Seni ‘afv eyledüm. Ve isl  m evvelki g  n  hları hedm      at‘ ider.’

Yedinci   afv  n bin Ümeyyedür.    n kim h  zret-i   allall  hu ‘aleyhi ve sellem anu   demini heder itdi, s  hil-i dery  ya c  n k  rtarm  k i   n gitdi. ‘Umeyr bin Vehb bu k  ziyyei h  zrete ‘arz itdi. Ve anu   i   n em  n t  leb itdi. H  zret-i   allall  hu ‘aleyhi ve sellem   afv  na iki ay em  n virdi. ‘Umeyr ardından yetişüp haber virdi.   afv  n ta‘accüb itdi. Ve eyitdi, ‘All  h ha  k    n dönmezem, t   Mu  ammedden bir ni    n getürmeyince.’ Res  lull  h   allall  hu ‘aleyhi ve sellem rid  ’sını virdi. ‘Umeyr rid  ’y   getürdi.   afv  n Mekke-i mükerremeye gelüp meclis-i   er  fine d  hil oldu. Ve eyitdi, ‘Y   Mu  ammed, ‘Umeyr eydür ki sen başına iki ay em  n virdi  n, v   i ‘ midür’ didi. H  zret buyurdu ki ‘Dört ay em  n virdüm’ didi.   afv  n m   rikli  i h  linde Huneyn g  z  ’sına ve T  ’if g  z  ’sına bile varmış id  . M  r  ca‘atdan   o  na Ci‘r  ne n  m yere gelicek   u‘belerden bir depe üzerine irişdiler. Devv  b ile meml  ’ id  .   afv  n develere ve k  yunlara [M 571^a] nazar itdi. Peyg  mber   allall  hu ‘aleyhi ve sellem anlara meyl itd   n fehm itdi. Ve buyurdu ki ‘Cümle bunları sa  na bağışladum.’   afv  n eyitdi, ‘Böyle nefis-i t  ayyib olmaz, ill   peyg  mber   n.’ Pes ol ma  hallde   m  na geldi.

Sekizinci H  ri   bin T  l  t  ladur. Ol dağı bunlaru  n biri idi. Feth-i Mekke de h  zret-i ‘Al   a  na r  st geldi, çatı itdi.

T  kuzuncu Ka‘b bin Züheyr idi. Ol h  zreti   allall  hu ‘aleyhi ve sellem hicv itdi. Mekke-i m  kerremen   n fethi güni bir k   ede   ak  landı.   hir   arında  ı Cübeyr bin Züheyr ile h  zrete müteveccih oldu. Evvel bir  derini gönderdi, t   ma‘l  m idine ki peyg  mber   allall  hu ‘aleyhi ve sellem anı kab  l ider mi. Cübeyr gelüp m  selm  n oldu. Ve bir  deri Ka‘ba haber gönderdi ki ‘Gel m  selm  n ol, g  n  h  ndan geçer.’ Gelüp h  zret-i   allall  hu ‘aleyhi ve sellem mescidde buldu ki oturur idi. Ka‘b gelüp m  selm  n oldu. Ve   a  idesin okud  . Evveli budur, *b  net su‘  d fe  avmi‘l-yevme metb  lu*. A  h  ba buyurdu ki işidür misiz ki nedür söyler.’ Ve kem  l mertebe h  zz idüp üzerinde olan b  rdesin a  na i  s  n itdi.

Onuncu Vah   id  r ki h  zret-i H  mza   ra  diyall  hu ‘anh   eh  d itmiş id  . M  selm  nlar anı çatı itmege g   yet r    blar idi. Mekken   n fethi güni fir  r idüp T  ’ife vardı. Anda bir zam  n t  rd  . T   kim T  ’if   n il  isi h  zrete gitdiler. Vah   i dağı anlar ile

bile gitdi. Ol serverüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem meclisine gelüp, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve enneke muḥammeden ‘abduhu ve rasūlehu’ didi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Sen Vaḥşī degil misin.’ ‘belī’ didi⁴³³⁰. Buyurdi ki ‘Otur’ didi. Ve, ‘‘Ammimi nice katl itdüñ, beyān eyle’ didi. Pes keyfiyyet-i katli beyān itdi. Ḥazret buyurdi ki ‘Karşumda turma.’ Vaḥşī didi ki "Her kaçan ḥazrete rāst gelsem ḥicābımdan firār iderdüm. Ebū Bekir-i Şiddīk raḍıyallāhu ‘anh zamānında Müseylime-i kezzāb cengine müselmānlar ile gitdiler. Ol ḥarbe ile ki Ḥamzaı şehīd itdüm, [S 384^a] anuñla Müseylime-i [M 571^b] kezzābı katl itdüm. Sīnesine urdum, arkasından çıkdı. Enşārdan bir kimesne irişüp başına bir kılıc urdı. Bilmedüm ki benüm ḥarbemden mi yāḥūd enşārīnūñ kılıcı ḍarbından mı. Lākin bir ‘avrat işitdüm, tam başından eydür ki ‘Müseylimei bir siyāh kıl katl itdi.” Vaḥşī eydür idi ki "Zamān-ı cāhiliyyetde ḥayru’n-nāsı katl itdüm. İslāmda şerrü’n-nāsı katl eyledüm⁴³³¹." Getürmişlerdür ki İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumādan, Vaḥşīnūñ imāna gelmesinden ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūrına geldi. Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, baña emān vir, tā kim Allāhu te‘ālānūñ kelāmın işideyüm.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Ben dilerdüm ki seni emān virmedin göreydüm. Çün kim emān istediñ, vireyüm, tā kim kelāmullāhı işidesin.’ Andan peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bu āyeti okudı, *innallāhe lā yağfiru en yuşreke bihi ve yağfiru mā dūne zālike limen yeşā*⁴³³². Vaḥşī eyitdi, ‘Mağfīret Allāhu te‘ālānūñ meşīyyetine müte‘allik olıcak beni yarlıgarmı ma‘lūm olmaz. Bundan eyü bir şart olsa kalbim sākin olurdu.’ Girü āyet geldi, *ve‘llezīne lā yed‘üne me‘allāhi ilāhen āḥare ve lā yaqtulūne’n-nefse’lleti ḥarramallāhu illā bi’l-ḥaqqı ve lā yeznūn*⁴³³³ *ilā āye*. Vaḥşī eyitdi, ‘Ben bunları hep cümle işledüm. Ḥaqq te‘ālā tevbeni cümle kabül ider mi.’ Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp bu āyeti getürdi, *illā men tābe ve āmene ve ‘amile şālihan*⁴³³⁴. ‘Tevbe iderem. Ammā ‘amel-i şālih işleyeceğim ma‘lūm degildür.’ Girü Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp bu āyeti kerīmei getürdi, *kul yā ‘ibādiye’llezīne esrafū ‘alā enfusihim lā takneṭū min raḥmetillāhi innallāhe yağfiru’z-zunūbe cemī’an innehu huve’l-ğafūru’r-raḥīm*⁴³³⁵. Vaḥşī eyitdi, ‘Özür kalmadı.’ Andan müselmān oldu. Vaḥşīnūñ imāna gelmesinde çok rivāyāt ve nice delīller vārid olmuştur. *allāhu a‘lem ve rasūlehu*.

On birinci ‘Abdullāh ibni’z-Ziba‘rādur. ‘Arab şu‘arā’sından idi. Aşḥābı raḍıyallāhu ‘anhum hicv itdi. [M 572^a] Ve müşrikleri kıtāle tahrīz ider idi. Katline emr

⁴³³⁰ belī didi: M’de yok

⁴³³¹ islāmda şerrü’n-nāsı katl eyledüm: M’de yok

⁴³³² en-Nisā 4/48

⁴³³³ el-Furkân 25/68

⁴³³⁴ el-Furkân 25/70. İktibası son kısmı "'amile şālihan" ifadesi ayette "'amile ‘amelen şālihan" olarak geçer.

⁴³³⁵ ez-Zümer 39/53

olduğın işidicek Necrāna kaçdı. Bir müddet anda tırdı. Andan cāhiliyyet ‘ādetine peşimān olup ƙalbine Hakk te‘ālā imān nūrın müyesser itdi. Hāzret-i seyyidü’l-mürselīn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hıdmetine vardı. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anı göricek eyitdi, ‘Ol İbnü’z-Ziba‘rā, ammā yüzinde islām ‘alāmeti vardır’ didi. Ol dağı gelüp, ‘es-selāmu ‘aleyke yā rasūlallāh’ didi. Ve ‘Şehādet iderem ki Allāhu te‘ālā birdür ve sen Allāhu te‘ālānuñ resūlisin. Baña islāmı hidāyet eyle’ didi. ‘Yā resūlallāh, aşhābuñ hakkında çok küstāhlık itdüm ve çok takşir itdüm. Lākin cümlesine peşimān oldum. Emir senüñdür’ didi. Hāzret buyurdi, ‘El-ğamdulillāh seni islāma hidāyet itdi. Ve bilgil ki islām evvelden olan günāhı mahv ider.’

Ammā ol ‘avratlar ki feth günü anlaruñ ƙatline emr olunmış idi, evvelkisi Hind binti ‘Utbedür, Ebū Süfyānuñ hātūnidur. Anuñ İzā’ vü cefā’ sı müselmānlara meşhūrdur. Hāzret-i Hānzānuñ ve sāir şühedā’-yı Uğuduñ mübārek yüzlerine pāreler urup burunların kesmek anuñ ta‘līmī ile olmuş idi. Ve re’isü’ş-şühedā’ olan Hānzānuñ [S 384^b] cigerin yutmuş idi. Muğaşşalu’l-kelām feth-i Mekke günü ‘avratlar gelüp hāzret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bey‘at itdükleri vakit yüzine niğāb koyup hātūnlar anı bilmiş idi. Aralarından gelüp bey‘at itdi. Andan niğābın ƙaldurup eyitdi, ‘Yā resūlallāh, Hind benüm.’ Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Çün kim müselmān olduñ, hoş geldiñ’ didi. Andan eyitdi, ‘Yā resūlallāh, yeryüzinde senüñ haymeñ ehinden ƙatımda ħor bir kimesne yoğidi. Şimdi andan ‘aziz kimesne yokdur.’ Hāzret eyitdi, ‘Bundan dağı ziyāde olur.’ Andan hātūnlara buyurdi ki ‘Bey‘at idüñ. Allāhu te‘ālāya şerik ƙoşmayasız. Ve evlādıñuzu ƙatl itmeyesiz. Ve ħırsızlık ve zinā’ itmeyesiz.’ Hind eyitdi, ‘Acabā bir āzādlu hātūn ħırsızlık ve zinā’ ider mi.’ Eydürler ki Hind evine varup ne deñlü put var ise ufatdı. Ve eyitdi, [M 572^b] ‘Biz size aldanup mağrūr olduğ.’ Andan hāzrete şallallāhu ‘aleyhi ve sellem iki kızı hediye irsāl itdi. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ƙabül idüp bereket ile du‘ā’ itdi. Hakk te‘ālā anuñ ƙoyunlarına bereket virüp gāyet çok oldı. Ve Hind eydür idi ki "Bu bereket resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñdür."

İkinci ve üçüncü Kureysā ve Kureyte⁴³³⁶ idi. İbni Hāntalanuñ⁴³³⁷ muğannī cāriyeleri idi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi hicv itdiler. Kureyte ƙatl olundu, Kureysā kaçup gizlendi. Bilinmeyüp hāzretüñ öñine gelüp müselmān oldı. Hāzret-i ‘Oşmānuñ rađıyallāhu ‘anhuñ ħilāfeti zamānına dek ƙaldı.

⁴³³⁶ kureysā ve kureyte: Kaynaklarda bu iki cariye isimleri "kureynā ve kureybe" ya da "fertāne ve fertenā" olarak geçer.

⁴³³⁷ hāntala: Kaynaklarda "hātāl" olarak geçer.

Dördüncü İbn Hantağanın⁴³³⁸ cāriyesi idi.⁴³³⁹ Ol gün katl oldu.

Beşinci benî 'Abdi'l-Muṭṭalibün cāriyesi Sāre idi. Ve ba'zılar ehl-i siyerden eydür, Hāṭıbuñ Kureyşe kâğıdın ileten cāriye budur. Mürtedd olup Mekkeye gitdi. Ol gün imām 'Alī radıyallāhu 'anh elinde katl oldu.

Altıncı Ümmü Sa'ddur. Ol dağı katl olundu.

Ammā şol vākı'at beyānı ki ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem Mekke-i mükerrermede oldukları vakit zuhūra geldi.

Bir Vākı'a Dağı

Budur ki Mekke feth olduğunun ikinci günü Cüneyd ibni'l-Evā'⁴³⁴⁰ benî Hüzeyl kabilesinden Mekkeye geldi, Hırāş bin Ümeyye-i Ka'bī anuñ karnına kılıc ile dürtdi. Şöyle ki bağırsakları taşra çıktı. Arkasın bir dīvāre virüp cān teslīm itdi. Çün ḥabībullah şallallāhu 'aleyhi ve sellem bunu işitdi, bir belīg ḥuṭbe okudu. Ve beyān itdi ki 'Ḥaḳḳ te'ālā yerleri ve gökleri ḥalḳ ideliden ve ayı ve günü yaradalıdan⁴³⁴¹ berü Mekke-i mükerremai muḥterem itmişdür. Allāhu te'ālāya imān getüren kimesneye ḥelāl degildür ki Mekke'de kan dōke ve yolda bir nesne bulup ala, meger şāhibine bildürüp virmek için ala. Ve müselmāna lāyık degildür ki Mekkenün ağacını ḳopara ve otın yola ve şaydına delālet ide. Eger bir kimesne eydürse ki Mekke'de kan dōkmek ḥelāl olmasa Ḥaḳḳ te'ālā anda ḳıtāl emr itmez idi. Aña cevāb virürüz ki evvel ü āḥir ḥarām idi. Bir sā'atde Ḥaḳḳ te'ālā mübāḥ idüp yine ḥürmeti 'avdeti muḳarrer itdi.' Ve buyurdi ki [M 573^a] 'Ey ma'şer-i Ḥuzā'a, elleriñüz cengden çekün. Ve ol katl olunan kimesnelerün vārişleri muḥayyerlerdür. İsterler ise diyet alsunlar. Ve isterler ise ḳışāş olsunlar.' Sa'd bin Müsebbibden⁴³⁴² radıyallāhu 'anh mervīdür ki [S 385^a] benî Ka'ba emr itdi, yüz deve getirüp diyet virdiler. Ve ol sā'at ki ḳıtāl anda ḥelāl olmuş idi. Ve ol vakıtdür ki Kureyş şanādīdi cem' olup cenge ḳaşd itdiler ve başladılar. Lācerem sultān-ı enbiyā' şallallāhu 'aleyhi ve sellem dağı icāzet virdi, anları def' eyleyeler. Ve dağı, 'Kureyş cümle ḥelāk oluyorur' diyicek emr itdi ki anlardan el çekeler. İllā benî Ḥuzā'a benî Bekrden şabāḥ namāzına degin kimi bulurlar ise katl ideler.

⁴³³⁸ bk. Bir önceki dipnot

⁴³³⁹ Bahsi geçen kişinin adı kaynaklarda "erneb" olarak zikredilir.

⁴³⁴⁰ cüneyd ibni'l-evā': Kaynaklarda "cüneydib bin edla" olarak geçer.

⁴³⁴¹ ve ayı ve günü yaradalıdan: M'de yok

⁴³⁴² sa'd bin müsebbib: Kaynaklarda "sa'īd bin müseyyeb" olarak geçer.

Bir Vākı‘a Dahı

Hālīde emr itdi rađıyallāhu ‘anh, tā kim ‘uzzā putḥānesin ḥarāb ide ki Nahle nām mevzi‘de idi. Hālīd rađıyallāhu ‘anh otuz nefer kimesne ile kaṭ‘-ı menāzil idüp ol araya vardı. Ve ol putḥānei temelinden yıkdı. Gelüp ḥazrete ‘arz itdi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Anda nesne gördün mi.’ ‘Görmedüm’ didi. ‘‘Uzzā henüz yıkılmamış’ buyurdi. Hālīd gāzab idüp yine Nahle vardı. Kılıcın çıkarup ‘Uzzāyı tefahḥuş itdi. Nāgāh ‘uryān bir siyāh ‘avrat gördi. Anı iki pāre idüp ḥaber virdi. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘‘Uzzā helāk oldu. Şimden girü diyārıñuzda ‘Uzzāya ‘ibādet olunmaz.’

Bir Vākı‘a Dahı

Sa‘d bin Eşheli menāt putḥānesin ḥarāb idüp yıkmağa irsāl itdi. Müseller⁴³⁴³ nām yerde idi. Yigirmi kimesne ile yola girdiler. Ol putḥāne cāhiliyyet zamānında Evs ve Ḥazrec ve Ğassān t̄a‘ ifesinūñ putḥāneleri idi. Sa‘d çün kim ol araya irişdi, bir siyāh ‘avrat saçları karışmış gördi, putḥāneden çıkup göğüsün döger ve nevḥa eyler. Sa‘d anı kaṭl idüp putḥāneyi yıkdı. Ve ḥazretūñ ḥuzūrına geldi.

Bir Vākı‘a Dahı

Hālīd bin Velīdi rađıyallāhu ‘anh Nahleden mürāca‘at itdikden soñra Yelemem⁴³⁴⁴ cānibine irsāl itdi, tā kim benī Cezīmenūñ [M 573^b] aḥvālını taḥkīk görüp i‘lām eyleye. Bāḥuşuş ki anlar zamānında cāhiliyyetde Hālīdūñ ‘ammīsi, ki Fākih ibni‘l-Muğīre dirler idi, ve ‘Avf, ki ‘Abdu‘r-Raḥmānuñ babasıdır, bu ikisini kaṭl itmişler idi. Sebeb ol idi ki bunlar Yemene ticāret t̄arīkiyle varup döndükde Yelemlemeye geldiler. Benī Cezīme anlarūñ māllarına t̄ama‘ idüp kaṭl itdiler ve māllarına mutaşarrıf oldılar. Çün kim Hālīd üç yüz elli kimesne ile muḥācirīn ü enşārdan anlarūñ menziline yakın vardılar, anlar dahı ihtiyāt idüp silāḥların geyüp Hālīde karşı geldiler. Hālīd anlardan suāl itdi ki ‘Kimlersiz.’ Anlar eyitdiler, ‘Müselmānlaruz. Muḥammede ve şerāyi‘ne īmān getürmüşüz’ didiler. Hālīd eyitdi, ‘Yā silāḥ ile gelmekden murād nedür.’ Anlar eyitdiler, ‘‘Arabdan düşmanlarımız vardır. Sizi anlar zann itdik, silāḥlarımız ile ḥāzır olduk.’ ‘Özürlerin kabūl itmedi ve buyurdi ki silāḥların çıkaralar. Ve birbirinūñ elin ardına bağladılar. Anlar dahı it̄a‘at idüp nice didi itdiler. Her bir esīri şaḥābenūñ birine virdi. Aḥşam olıcaḥ emr itdi ki her kişi esīrini kaṭl eyleye. Benī Süleym ol bīgünāh esīrleri kaṭl

⁴³⁴³ müseller: Kaynaklarda "müşellel" olarak geçer.

⁴³⁴⁴ yelemem: Kaynaklarda "yelemlem" olarak geçer.

itdiler. Ammā muhācirīn ü enşār qatlı itmek ihtiyār itmediler. Benī Cezīmeden bir kimesne gelüp şūret-i vākı‘a peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘arz itdi. Rivāyet olunur ki ol tã‘ife silāhların çıkardıkda Hālid bir nesne qabīle-i Cezīmeden emr itdi, otuza qarīb kimesnei qatlı itdi, Hālidūñ emriyle. Andan peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ma‘lūm idinice ki Hālid ol tã‘ife [S 385^b] ki kendi ile cemā‘at olup namāz kılmışlar idi, anları qatlı eyledi, mübārek yüzün kıbleye virüp el qaldurdu. Ve üç kerre, ‘Yā rabbī, Hālidūñ eyledüğü işden ben berīyüm’ didi. Andan hāzret-i imām ‘Alīye raḍıyallāhu ‘anh çok māl virüp beni Cezīmeye diyetleri içün gönderdi, hāzret-i imām ‘Alī varup anlarıñ hātırların ala. Ve alup tesellī itdi. Ve cümlesin hoşnūd eyledi. Nahleden gelüp hāzrete haber virdi. Ebū Bekir-i Şiddīk ve ‘Ömer ü Fārūḡ raḍıyallāhu ‘anhumā şefā‘at eylediler. Hālidūñ kanından [M 574^a] geçüp ‘afv itdi.

Ve eydürler ki ‘Abdullāh bin Ebī Ḥazrez-i⁴³⁴⁵ Eslemī ol leşkerde idi. Beni Cezīmeden bir cüvān ol esīrlar ile bile idi. ‘Abdullāha düşdi. Ol cüvān ‘Abdullāhdan tazarru‘ idüp recā‘ itdi ki anı ḥaymelerinden bir ḥaymeye ilete. ‘Abdullāh ardınca vardı. Ol cüvān ḥayme içinde olan bir ḥātūna bir nice beyt okudu. Ol ḥātūn dahı cevāb virdi. ‘Abdullāh ol kimesnei leşgergāha getürdi. İttifāk ol cüvān Hālidūñ emri ile qatlı olundu. Ol ‘avrat gelüp bir na‘ra urdu. Ve ol şahsuñ üzerine düşüp cān teslim itdi. Bu қазиyyei hāzrete zıkr eylediler. Hāzret buyurdu ki ‘Sizūñ içiñüzde hergiz merḥametlü kimesne yok mıdur’ didi.

Bir Vākı‘a Dahı

Ol senede gāzve-i Ḥuneyndür. Aşḥāb-ı siyer raḥimehumullāh şöyle beyān itdiler ki Mekke-i mükerrerede feth olıcak ehl-i islām ‘izzet-i şuriyye ve ma‘neviyye ile mu‘azzez oldılar. Qabāil-i ‘Arab cümle itā‘at itdiler. İllā iki qabīle itā‘at itmeyüp baş çekdi. Ve biribiriyle meşveret itdiler ki ‘Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Qureyşe zafer buldı. İhtimāldür ki bizüm cānımıza ‘azīmet eyleye. Maşlahat oldur ki ol bizüm üzerimize gelmedin ve leşker cem‘ itmedin biz anuñ üzerine varavuz.’ Bu ittifākı idüp Mālik bin ‘Avf bin Naḍr⁴³⁴⁶, ki cūd u seḥā‘ ile mevşūf ve qabīlesi içinde kemālāt ile ma‘rūf idi, serdār itdiler. Bir rivāyetde Hevāzinūñ begi Mālik bin ‘Avf idi, Şaḳīfūñ Kināne ibni ‘Abdi Nāleyle⁴³⁴⁷ Şaḳāfi idi. Ve ba‘zılar eydür, Riḳāb⁴³⁴⁸ ibni’l-Esved idi. Tamām yaraḳların görüp resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile cenge taşra çıkdılar.

⁴³⁴⁵ ḥazrez: Kaynaklarda "ḥadred" olarak geçer.

⁴³⁴⁶ naḍr: Kaynaklarda "naşr" olarak geçer.

⁴³⁴⁷ nāleyle: Kaynaklarda "yāleyle" olarak geçer.

⁴³⁴⁸ riḳāb: Kaynaklarda "qarīb" olarak geçer.

Ve anlara karīb olan kabīleleri daḥı muvāfaḳat idüp cenge niyyet eylediler. Cüşem ve Naḍr gibi ve daḥı ḡayrılar Hevāzinden Ka‘b ve Kilāb teḡallūf itdi. Ancak ve kabāil-i ‘Arabdan nāmdār çok kimesneler cem‘ oldu. Eydürler ki otuz biñ cengci kimesne idiler. Ve Cüşemden Düreyd bin Şimme nām [M 574^b] bir kimesne var idi. Re‘y ve tedbīr ehli olup çok nesne görmiş idi. Ve çok tecribesi geçmiş kimesne idi. Hattā eydürler ki ‘ömri yüz altmış seneye irişüp gözleri görmez olmuş idi. Teberrüken anı bile aldılar. Evṫās nām yere irişecek oḡulancıklar ağlamasın ve ‘avratlar āvāzın ve ḡayvānāt şavtların işidüp suāl itdi ki eyitdiler, ‘Bizüm ḡātūnlarımız ve evlādımız şavtlarıdır⁴³⁴⁹.’ ‘Bu āvāzlar niçün getürdünüz’ didi. Eyitdiler, ‘Tā kim ceng muḡkem olup kaçmayalım. Ehl ü ‘iyālīmüz ḡayretiyle ceng idelüm.’ Düreyd eyitdi, ‘Bu tedbīr ḡāyet fāsīd tedbīrdür. Zīrā maḡall olur ki kaçmak lāzım gelür. Eger fırsat olursa [S 386^a] laṫīf, ammā eger ‘aksi zuḡūr iderse rüsvāylıktan’ didi. Andan eyitdi, ‘Ka‘b ve Kilāb kandedür’ didi, ‘Anlaruñ āvāzın işitmedüm.’ Eyitdiler, ‘Anlar leşkere gelmediler.’ Düreyd eyitdi, ‘Baḡt u sa‘ādet sizden yüz döndürdi. Zīrā Ka‘b ve Kilāb ḡāzır olmadılar. Kāşkī siz daḥı gelmeyeydünüz.’ Ve andan soñra nice melāmetler itdi. Ve Mālike eyitdi, ‘Maşlaḡat oldur ki ehl ü ‘iyālīñüzü ve evlād ü emvālīñüzü bir muḡkem ḡal‘ada ḡıfz idüp cengci kimesneler ile ‘azīmet idesiz.’ Anuñ naşīḡatını kabūl itmeyüp, ‘Kocamışdur, ‘aḡlına ḡalel gelmişdür’ didiler. Ve Mālik eyitdi, ‘Senüñ ‘aḡlıña ḡalel gelmiş. Bīma‘nā sözler söylersin.’ Düreyd eyitdi, ‘Ey ma‘şer-i Hevāzin, Mālik sizi rüsvāy ider. Metā‘larıñuzı ve evlādıñuzı düşman eline virür. Ve sizi koyup Tā‘ıf ḡışārına kaçır gider.’ Bu kelāmdan ḡalḡ içine ḡıft ü ḡü düşdi ve iḡtilāf vāḡı‘ oldu. Hevāzin ḡavmī ḡitmekden ferāḡat idüp rücū‘ eylemeḡe ḡaşd itdiler. Mālik bunu görüp ḡılıcın ḡıkardı ve ucını yere koyup göḡüsüne ṫayadı. Ve eyitdi ki ‘Eger ḡitmezseñüz ḡılıca düşüp helāk oluram.’ Hevāzin eyitdiler, ‘Eger biz Mālike ‘ışyān idersek ol kendüyi ḡayretinden helāk ider. Düreyd ise pīr ve ‘āciz ve gözleri görmez kimesnedür, riyāsete lāyık degildür. Ve bir kimesnei daḥı beglige lāyık bilmezüz.’ Pes andan [M 575^a] yüz döndürüp Mālike tābī‘ oldılar. Ve ḡuneyne teveccūḡ itdi. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bunu işidüp ‘Abdullāḡ bin Ebī ḡadred-i Eslemīyi taḡḡīḡ ḡaber almaḡa irsāl idüp kendüsi aşḡāba emr itdi, ceng yaraḡın ḡörelər. On iki biñ kimesne oldu. On biñi kendi ḡaş ‘askeri iki biñi ḡulefā‘-yi Mekkedden ‘Attāb bin Esīdi Mekkede ḡalīfe naşb itdi. Bir rivāyetde on sekiz biñ kimesne idi. ḡuneyne teveccūḡ eylediler. Ol eṣnā‘da Şafvān bin Ümeyyeden yüz zırḡ ṫaleb itdi. Şafvān eyitdi, ‘ḡāzab ile mi alursın ve yāḡūd ‘āriyet ṫarīḡiyle mi.’ ḡāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘‘‘Āriyet vechiyle.’ Şafvān

⁴³⁴⁹ eyitdiler bizüm ḡātūnlarımız ve evlādımız şavtlarıdır: M‘de yok

ol zırhları yükledüp getürdi. ‘Abdullāh bin Ebī Ḥadred resūlullāhuḥ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün emri ile varup ‘askeri görüp haber getürdi. ‘Askerün çokluğun ve silāhlarının ve metā‘larının haberin virdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tebessüm idüp buyurdi ki ‘Şöyle zann olunur ki anların cümlesi müselmānlara ğanīmet olursa gerekdür.’

Naql olunur ki Mālik üç kimesne irsāl itdi ki islām leşkerin göreler. Anlara ziyāde ḥavf ‘arız oldu. Ditreterek geldiler. Mālik suāl itdi ki ‘ḥavfiñuza ve lerzeñuze sebeb nedür.’ Anlar eyitdi, ‘Muḥammedün leşkerinde büyük ādemler gördük, beyāzlar geymiş ve ablaḳ atlara süvār olmuşlar. Ceng kaşdıyla Muḥammed ile taşra çıkmışlar. Eger anlar ceng ideler, anların nīzeleri bize irişür. Bizüm nīzelerimiz anlara irişmez. Maşlaḫat oldur ki dönevüz.’ Mālik anları sögdi ve ‘Bu sözi kimesneye dimeñ’ diyü tenbīh itdi. Ve ğayrı cāsūslar gönderüp anlar daḫı öyle vāḳi‘ oldu. Bu cümleden soñra yine Mālik ta‘aşşubını temerrüdini terk itmedi.

Naql olunur ki leşker-i islām mükemmel ü müsellaḫ taşra çıkdıḳda aşḫābdan biri, [S 386^b] ba‘zıları eydür Ebū Bekir idi, bu leşkerün çokluğun ve kuvvetin görüp Seleme ibni Selāmeye ḫitāb idüp, ‘Şimden soñra bize aşlā sınımak olmaz.’ Bu kelāmı ḥabīb-i Ekreme şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘arz [M 575^b] idicek kerīh gördi. Eydürler ki bu sözden öturi islām ‘askerine ol şikestlik vāḳi‘ oldu. Tā kim bileler ki nuşret çokluğıla degildür, Allāhu te‘ālānuñ nuşretiyledür. Nitekim āyet-i kerīme gelüp Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdi, *leḳad naşarakumullāhu fī mevāṭine keşīratin ve yevme ḥuneynin iz a‘cebetkum keşretukum felem tuġni ‘ankum şey’en*⁴³⁵⁰. Bunı beyān itdi. Mālik ehl-i islāmdan evvel Ḥuneyne geldi. Ve bir şu‘bede leşker ḳodı. Didi ki ‘Leşker-i islām bu araya gelicek tīrbārān idün’ didi. Şabāḫ olıcaḳ peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘askeri tertīb itdi. Bir ‘alemi ‘Ömer ibni’l-Ḥaṭṭāba virdi. Ve birin ‘Aliyyü’l-murtażāya virdi. Birin daḫı Sa‘d bin Ebī Vaḳḳāşa virdi. Ve her ḳabileye ḳabāil-i ‘Arabdan bir ‘alem ta‘yīn eyledi. Yol tar olmağıla çok çok yörüdiler. Ḥuneyn deresine girdikleri gibi küffār fırsat bulup ehl-i islāma oḳlar atdılar. Muḳaddimedede Ḥālīd bin Velīd idi. Benī Süleym ile Hevāzin leşkerinden haberleri yoġıdı. Bir uğurdan hücüm itdiler. Ḥālīd firāra yüz dutdı. Ve yeñi islāma gelenlerin daḫı çoġı aña tābi‘ oldılar. Zīrā ekseri silāhsız idi. ‘Asker-i islāma bir mertebe tefriḳa düşdi ki ḫazretün şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün öñinde birḳaç kimesne ḳaldı. Öñinde şābit olanların ‘Alī ve ‘Abbās ve ‘Abdullāh ibni Mes‘ūd ve Ebū Süfyān ibni’l-Ḥārīs ve evlād-ı Ca‘fer ve Rebī‘a ve ‘Abbās oğulları Ḳuşem ve Faḳl ve Üsāme bin

⁴³⁵⁰ et-Tevbe 9/25

Zeyd ve ana bir karındaşları Eymen bin Ümmü Eymen kaldı. Bu eşnâ'da Mâlik bin 'Avf eyitdi, 'Muhammedi baña gösterün, katl ideyüm.' Hâzreti görüp teveccüh idicek Eymen bin Ümmü Eymen öñin uladı ve ceng itdi, şehîd oldu. Andan soñra Mâlik her ne deñlü at sürdi ki hâzrete hamle ide, aşlâ harekete kâdir olmadı. Hâk te'âlâ habîbini anuñ şerrinden hıfz itdi. Andan hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem bir siyâh deveye binmiş idi. Aşhâbuñ ardından, 'Yâ enşarallâh, yâ enşâr-ı resûlullâh, [M 576^a] ben Allâhu te'âlânıñ kulu ve resûliyüm.' Bir rivâyetde, 'Nereye gidersiz. Bu maḥall kaçmak yeri degildür.' Anlar 'acelelerinden ardlarına bakmazlar idi. Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem devesini a'dâ' cānibine 'ale't-ta'cîl sürmek kaşd itdi. Ebû Süfyân ibni'l-Hâriş hâzretüñ devesinüñ oyanın tutar idi. 'Abbâs rikâbın tutar idi. Māni' oldılar. Hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurur idi, şî'r, 'ene'n-nebiyyu lā kiẓbe, ene'bnu 'abdi'l-muṭṭalib'⁴³⁵¹.'

Naḳl olunur ki her kimesne küffârdan hâzrete kaşd itdi ise katl olundu. Rivâyet olunur ki ol gün hâzretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem yanında dört kimesneden gayrı kimesne kalmadı. Üçi benî Hâşimden 'Alî ve 'Abbâs ve Ebû Süfyân ibni'l-Hâriş biri Hâşimüñ gayrından⁴³⁵². 'Abdullâh ibni Mes'ûd raḍiyallâhu 'anhum 'Alî ve 'Abbâs öñince gidüp gözedürler idi. Ebû Süfyân oyanı tutmuş idi. Ve 'Abdullâh ibni Mes'ûd raḍiyallâhu 'anh şol cānibini hıfz iderdi. Bir rivâyetde yanında hiç kimesne kalmadı⁴³⁵³. [S 387^a] Bir rivâyetde dörtten ziyâde idi ki bundan evvel zıkr olundu. Ve bir mertebeye vardı ki şol kimesneler ki kalbleri daḥı şirkden pāk olmamış idi, nāma'kûl kelimâta başladılar. Biri eyitdi, 'Bugün sihir bâtıl olduğı gündür.' Ve biri Şafvâna eyitdi, 'Muştuluk olsun ki Muhammed ve aşhâbı kaçdılar.' Şafvân eyitdi, 'Ağızıñ kurasun. Kureyşden baña bir kimesne ḥâkim olmak Hevâzinden ḥâkim olmaḳdan evlâdur ve sevgilüdür' didi.

Şeybe bin Ebî 'Osmân bin Talḥadan rivâyet olunur ki eydür, "Resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem Ḥuneyn gaza'sına gitdikde ben daḥı refîk idüm. Bu niyyet ile ki bir fırsat bulup ceng günü Muhammedi şallallâhu 'aleyhi ve sellem katl eyleyem, pederimüñ ve birâderimüñ intikâmın alam. 'Adûya mülâkî olup 'asker-i islâm firâr itdikde merkebimden inüp ol hâzrete kaşd itdüm. Gördüm ki 'Abbâs raḍiyallâhu 'anh sedd-i İskender gibi tırmuş ve gümüş gibi bir aḳ zırh geymiş, ol hâzreti şallallâhu 'aleyhi ve sellem muḥâfaẓa ider ve mübârek [M 576^b] alınından nûrı pāk ider. Ol taraftan el irişdürmege kâdir olmadum. Şol tarafına vardum. Ebû Süfyân ibni'l-Hâriş gördüm ki şol tarafını muḥâfaẓa ider. Andan daḥı kâdir olmadum. 'Akabından gelüp kaşd itdüm ki kılıc

⁴³⁵¹ "Ben nebiyim. Yalan değıl. Abdulmuṭṭalib'in evladıyım."

⁴³⁵² biri hâşimüñ gayrından: M'de yok

⁴³⁵³ bir rivâyetde yanında hiç kimesne kalmadı: M'de yok

havāle idem. Nāgāh bir āteş gibi berķ hāşıl olup benüm ile anuñ beyninde hā'il oldı. Şöyle berķ urdı ki beni yakmağa qarīb oldı. Korkumdan barmaklarımı gözüme kōdum. Nāgāh ol hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem baña iltifāt idüp, 'Yā Allāh, andan şeytānı gider' didi. Ol hālde baña peygamber şöyle sevgilü oldı ki cānımdan ve başımdan 'azīz oldı. Anuñ işāretiyle cenge başladım. Vallāhi eger pederim hayātda olup resūlullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem kışd iderdi, anı katl itmek muķarrer idi. Cān u başım anuñ bir kılına fedā' itmek cānıma minnet oldı. Andan sultān-ı enbiyā'nuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem devesin getürdiler. Süvār olup düşman cānibine teveccüh itdi. Küffār münhezim oldı. Tağılup perākende oldılar. Hāzret haymesine geldi. Ben dağı geldüm. Murādım ol hāzretüñ mübārek yüzün görmek idi. Ancak ol server şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Yā Şeybe, ol nesne ki Hāķķ te'ālā saña murād itdi, gönülüne gelenden evlā ve efḍaldür.' Ve ne ki kalbime gelmiş idi ise baña zıkr itdi. Bāḥuşuş ki kimesneye ızhār itmemiş idüm. Lācerem, 'eşhedu en lā ilāhe illallāh ve enneke rasūlullāh' didüm. Ve 'Benüm içün mağfıret taleb eyle yā resūlallāh' didüm. 'Allāhu te'ālā seni yarlıgaya' didi."

Getürmişlerdür ki Huneyn günü aşḥāb müteferriķ olıcaķ peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'Abbāsa eyitdi, 'Bu tarīķ ile nidā' eyle, yā ma 'şere'l-enşār yā aşḥābe'ş-şecere ve yā aşḥābe sūreti'l-baķara.' 'Abbās raḍıyallāhu 'anh bülend şavtlı kişi idi. Nidā' eyledi. Āvāzın işiden şaḥābe her taraḑdan 'lebbeyk' diyerek geldiler. Evvel irişenler enşāruñ bir cemā'ati idi. Resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı, 'Sizüñle dağı kimesne var mı.' Anlar eyitdiler, 'Yokdur. Lākin her kande giderseñ [M 577^a] bileyüz' didi, 'Cān u başımız yoluña fedā' olsun' didiler. Andan Hāķķ te'ālānuñ nuşreti irişdi. Nitekim Kır'ān-ı 'azīmde [S 387^b] beyān buyurdı, *şumme enzelallāhu sekīnetehu 'alā rasūlihi ve 'ale'l-mu'minīne ve enzele cunūden lem terevhā*.⁴³⁵⁴

Naķl olunur ki hāzret-i 'Abbās nidā' idüp āvāz işidenler sür'at idüp ol cānibe gelmege teveccüh idüp ba'zıların merkepleri yörümekde sür'at itmemegin inüp merkeplerin yedmege başladılar. Bir ānda yüz kimesneye qarīb cem' oldılar ve müşriklere ḥamle itdiler. Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı, 'El-ān cengüñ tennürü kızdı.' Andan deveden inüp bir avuc toprak alup küffāra saçdı. Bir rivāyetde işāret itdi, dizi üzre çöküp bir avuc toprak aldı⁴³⁵⁵. Bir rivāyetde hāzret-i 'Alīye emr itdi ki yerden bir avuc toprak alup hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve selleme virdi, ol dağı peygamber dağı küffāra saçdı. 'şāheti'l-vucūh⁴³⁵⁶' didi. 'Abbās raḍıyallāhu 'anh rivāyet ider, 'inhezemū ve rabbi

⁴³⁵⁴ et-Tevbe 9/26

⁴³⁵⁵ bir rivāyetde işāret itdi dizi üzre çöküp bir avuc toprak aldı: M'de yok

⁴³⁵⁶ "Yüzleri kara olsun."

*muḥammed*⁴³⁵⁷ buyurdılar. Bir rivāyetde, ‘*allāhumme encezli mā vā’adteni*⁴³⁵⁸’ didi. Bir rivāyetde bu du‘ā’yı okudılar, *allāhumme leke’l-ḥamdu ve ileyke’l-muṣtekā ve ente’l-muste’ānu*.⁴³⁵⁹ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp eyitdi, ‘Ḥaḳḳ te‘ālā saña ol kelimāti telḳīn itdi ki ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāma deñizi ṣaḳḳ idüp ol vaḳit telḳīn itmiş idi.’ Cābir-i Ensārī raḍiyallāhu ‘anh eydür, "Ol zamān ki peygamber ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol toprağı atdı, ḳulağıma şöyle ṣadā oldı ki ufaḳ taşları legen içine dokerler gibi." Ve āyet-i kerīme, ki *ve mā rameyte iz rameyte ve lākinnallāhe ramā veliyubliye’l-mu’minīne minhu belā’en ḥasenen*⁴³⁶⁰, bu ma’nāya nāzirdür. Rivāyetdür ki ol ḥinde her taş ve her dıraḥt ‘adūnuñ gözine bir atlu göründi, gūyā ki kendüyi ṭaleb ider. Cübeyr bin Muṭ‘im raḍiyallāhu ‘anh eydür, "Ol ḥinde gökden bir siyāh kilīm şeklinde nesne yere indi. Ufaḳ ḳarıncalar gibi cümle ol vādīi dutdılar. Zann iderem ki melā’ike idi. Baña o ṣekil göründi. Andan gördüm, Hevāzin ḳavmine hezīmet düşdi ve leṣker-i islām ḡalib [M 577^b] oldı." Cübeyr bin Muṭ‘im raḍiyallāhu ‘anh eydür, ol cengde Ḥaḳḳ te‘ālā ḥabībine nuṣret için beṣ biñ melek irsāl itdi. Ḥattā cengden ṣoñra eydürler ki ‘Ḳanı ol ablaḳ atlara binüp aḳ ḳaftānlar geyen kimesneler. Bizüm leṣkerimizi ḳatl iden anlar idi.’ Ḥazrete bunu ‘arz idicek buyurdi ki ‘Anlar melā’ike idi.’ Mālīk bin Evs rivāyet ider, "Ol maḥallde bir nice kimesneler bizüm ādemlerimizden cengde ḥāzır idi." Ḥikāyet iderler ki "Bizüm cānibimize peygamber ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir avuc ufaḳ taşlar atdı. Cümlemizüñ gözine yetiṣdi. Bir kimesne ḳalmadı ki gözine taş ve topraḳ vāṣıl olmaya. Ḳalblerimize ḥavf düşdi ve gözlerimiz görmez oldı. Ve yer ile gök arasında ablaḳ atlara süvār olmuş heybetlü kimesneler yüzlerine baḳılmaz idi."

Naḳl olunur ki vādī-i Ḥuneynde bir şahıṣ var idi. Adına Ebū Ḥurūl dirler idi. Ḡāyet ṣecī‘ ve ‘azīmü’l-cüsse ve ṭavilü’l-ḳāme idi. ‘Arab içinde meṣḥūr idi. Kimesne aña muḳābil olmaz idi. Devesine süvār olup meydāna girdi. Müselmānlardan er ṭaleb itdi. Kimesne aña muḳābil olmaḡa ḳādir olmadı. Āḥirü’l-emr imām ‘Alī raḍiyallāhu ‘anh ol kāfire muḳābil olup bir ḳılıc ḍarbiyla cehenneme gönderdi. Küffār bu ḥāli görüp ḥavfa düşdiler. [S 388^a] Müselmānlar ḳaviyyü’l-ḳalb oldılar. Dört kimesne aṣḥābdan ṣehīd oldılar. Ve küffārdan yetmiş kimesne ḳatl olundu. Hevāzin ve Ṣaḳīf aḳbaḥ vechle münhezim oldılar. Ve ol cengde ḡanāimden altı biñ bürde ve dört biñ deve ve ḳırḳ biñ ḳoyun ve ḳırḳ biñ vuḳıyye gümüş ehl-i islāmuñ eline düşdi. Ve ol fetḥ-i ḡaybī sebebiyle küffārdan ve münāfiḳinden ḳoḳ kimesne imāna geldiler. Ve ṣinan kāfirler üç bölük

⁴³⁵⁷ "Muhammed’in rabbi onları hezimete uğratsın."

⁴³⁵⁸ "Allah’ım, bana olan vadini yerine getirmeni dilerim."

⁴³⁵⁹ "Allah’ım, hamd sana mahsustur, sıkıntımı sana arz ediyorum, yardım ancak sendendir."

⁴³⁶⁰ el-Enfāl 8/17

oldılar. Bir bölük küffār Mālik bin ‘Avf ile kaçarak Tā’if kal‘asına düşdiler. Ve bir bölüğü batn-ı Nahle kaçdı. Ve bir tã’ife mällarını şıyānet için ki Evtāsda idi, ol cānibe firār itdiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ebū Mūsā⁴³⁶¹ el-Eş‘arī, ki Ebū ‘Āmirūñ karındaşı oğuludur, ve Seleme bini’l-Ekva‘ anlar ile bile idiler, düşmanuñ [M 578^a] ardınca irsāl itdi. Evtās cānibine gitdiler. Menāzil çat‘ından sonra küffāra irişüp ceng itdiler. Ebū ‘Āmir radıyallāhu ‘anh, ki ‘askere emīr idi, şehīd oldu. Bunda nice rivāyet vākī‘ oldu. Lākin eşahh rivāyet oldur ki Ebū Mūsā-ı Eş‘arī radıyallāhu ‘anh eydür, "Çün kim Evtāsīlere muķābil olup cenge başladılar, bu eşnā‘da Cüşem kabīlesinden bir kimesne ok atup birāderzādem Ebū ‘Āmirūñ kolına doķundı. Ve bāzūsına batdı. Yanına vardum. ‘Seni kim urdı’ didüm. Ol şahşı baña gösterdi. Ardına düşdüm. ‘Ne kaçarsın, utanmaz mısın’ didüm. Dönüp baña muķābil oldu. Birbirimize kılıc havāle itdik. Āhir Hakk te‘ālā baña fırsat virdi, anı katl itdüm. Andan Ebū ‘Āmire geldüm, haber virdüm. Baña eyitdi, ‘Okı kolumdan çıkar.’ Çekdüm, çıkardum. Çeşme gibi kan revān oldu. Bunu görüp hayātdan ümīd kesdi. Didi ki ‘Ey birāderüm oğulı, benüm selāmım hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem irişdür. Ve eyit ki Hakk te‘ālādan benüm için yarlığanmak taleb itsün.’ Ve leşkerūñ begliğini baña ışmarladı. Ve Hakk te‘ālā benüm elimden fetih müyesser itdi. Ebū ‘Āmir andan sonra civār-ı rahmete vāşıl oldu."

Rivāyet olunur ki eydür, "Çün kim hāzretūñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem huzūr-ı şerīfine geldüm, bir līfden örölmiş serīr üzre buldum ki mübārek pehlūsına serīr yara itmiş idi. Leşkerūñ haberin virdüm. Ve Ebū ‘Āmirūñ selāmın ve haberin irgürdüm. Şu taleb itdi. Andan ābdest alup iki rek‘at namāz kılup mübārek elin şol kadar kaldurdı ki mübārek koltukları göründi. Ve du‘ā’ idüp, ‘*allāhumma’ğfir lī ebī ‘āmir ve ce‘alhu min a‘lā ummetī fi’l-cenneti*’ didi. Ya‘nī, ‘Yā rabbī, Ebū ‘Āmiri yarlığa. Cennetde ümmetūñ a‘lāsından eyle.’ Ve ben eyitdüm, ‘Benden ötüri dahı mağfīret taleb eyle.’ Benüm dahı yarlığanmamı diledi. Ve Evtāsīler muķārebesinde müselmānlardan benū Ribāb şehīd oldılar. Eyitdüm, ‘Yā resūlallāh, benū Ribāb helāk oldu.’ Buyurdı ki ‘Yā Allāh, anlaruñ muşībetlerin sen hayr idüp ihsān eyle.'"

Naql olunur ki [M 578^b] Düreyd ibni’s-Şımmе, ki zıkr olunmuş idi ve müşriklerūñ re‘īsleri idi, yüz altmış yıl ‘ömür sürmüş. Zübeyr bini’l-‘Avvām elinde katl olup cehenneme gitdi. Muķaşşalu’l-kelām leşker-i islām çok ğanīmet ve ‘izzet ü selāmet ile döndiler. Feth-i ‘azīm müyesser [S 388^b] oldu. Ve peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem emr itdi ki Huneyn ğanāimini Cī‘rāneye iletüp anda hıfz ideler, tã kim fırsat

⁴³⁶¹ mūsā: ‘āmir M

vaqtinde takṣīm oluna. Ve münādīye emr itdi ki nidā' eyleye, '*men kāne yu' minū billāhi ve'l-yevmi'l-āhiri felā yuḡalli.*' Ya'nī, 'Allāhu te'ālāya ve kıyāmete īmān getüreñ māl-ı ḡanīmetden nesne şaklamaya.' Hattā aşhābdan her kim bir nesne aldı ise getürdi. 'Uḡayl ibni Ebī Ṭālib bir igne alup ḥātūnı Fāṭıma binti 'Utbeye virmiş idi, alup getürdi. Ve māl-ı ḡanīmete idḥāl eyledi. Ve māl-ı ḡanāimūñ ḥıfz u zabṭını 'Abbād bin Beşīr-i⁴³⁶² Enşāriye tefvīz itdi. Cümle esīrlerden Şeymā' binti Hāriş bin 'Abdi'l-'Uzzā idi, bir gice aşhāb aña ḥuşūnet itdiler. Her ne deñlü didi ise, 'Ben peygamberiñüzüñ rıdā'an kız karındaşıyum' didi, inanmadılar. Anı bir deveye bindürüp ḥazretüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem öñine getüricek Şeymā' eyitdi, 'Yā resūlallāh, ben senüñ rıdā'an karındaşıñum.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Hīç nişān var mıdur.' Ba'zı vekāyi'i zıkr itdi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem kılup rıdā'sını döşedi ve anı teklīf itdi. Ol rıdā'nuñ üzerine oturdi. Ve çok ağladı. Ve Ḥalīmeden ve zevcinden⁴³⁶³ suāl itdi. Şeymā' eyitdi, 'Anlar çokdan vefāt itdiler.' Andan aña eyitdi, 'İsterseñ yanımızda 'izzet ü iḥtirām ile ol. İsterseñ menziliñe gönderelüm.' Şeymā' *ḥubbu'l-vaṭan mine'l-īmān*⁴³⁶⁴ muktezāsınca vaṭan diledi. Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem aña bir cāriye ve üç kul ve deve ve koyun virüp vaṭana irsāl itdi. Rivāyet olunur ki çün Şeymā' īmāna gelüp vaṭanına ve kabīlesine vardı. Qavmi aña eyitdiler, 'Niçün Bicāduñ şucın dilemediñ' didiler. Bicād Ḥalīmenüñ qavminden bir şahış idi. Günāhı bu idi ki [M 579^a] müselmānlardan birini pāre pāre idüp āteşe yakdı. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ḥuneyn ṭā'ifesinüñ kaçanlarınuñ ardınca leşker göndericek ışmarladı ki 'Bicādı bulursañuz tutup getüresiz.' Leşker-i islām gelüp anı baḡlu getürdiler. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem emr itdi, ḥabs itdiler. Tā Şeymā' tekrār qavminüñ iltimāsıyla gelüp anı şefā'at itdi. Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem daḡı kabūl idüp Bicādı şalıvirdi. Ve suāl itdi ki 'Aḡrabāñdan kimesneñ var mıdur.' Şeymā' eyitdi, 'Birāderim ve kız karındaşıım ve 'ammim ḥayātdadur.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Varup Ci'rānede tevakkuf idüñ. Ben Ṭā'ife gitsem gerekdür. Ci'rānede size mülākāt ideyüm. Ve ma'İşetiñüz esbābını göreyüm ve müheyyā' ideyüm' didi. Çün kim sultān-ı enbiyā' şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ci'rāneye geldi, Şeymā'ya ve qavmine mülākāt olup emvāl ü mevāşiden kendüye ve qavmine çok nesne iḥsān itdi.

Bir Vākı'a Daḡı

⁴³⁶² beşīr: Kaynaklarda "bişr" olarak geçer.

⁴³⁶³ anı teklīf itdi ol rıdā'nuñ üzerine oturdi ve çok ağladı ve ḥalīmeden ve zevcinden: **M**'de yok

⁴³⁶⁴ "Vatan sevgisi imandandır."

Hicretüñ sekizinci senesinde olan veķāyi‘den biri ğazve-i Tā‘ifdür. Ehl-i siyer raħimehumullāh şöyle beyān itdiler ki ğün Mālik bin ‘Avf Şakīf ve Hevāzin müşrikleri ile fırār idüp ve Tā‘ife vardılar. Anda bir ğal‘aı cengden evvel müstahkem itmişler idi. Ve bir yıllık azuķ ğomışlar idi. Andan varup dīvārların muħkem itdiler. Ve burc u bārū düzetdiler. Ve müdāhile ü muħāricin mazbūt idüp cenge hāzır oldılar. Ğazret-i peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bunu ma‘lūm idicek ol ğal‘anuñ fethine ‘azīmet itdi. Ve ‘alemi ‘Alī ibni Ebī Tālibe virdi, *rađiyallāhu ‘anhu*. Ve ‘Ubeyde bin Cerrāhı, ve bir rivāyetde Ğālīd-i Velīdi, biñ kimesne ile ilerü [S 389^a] irsāl itdi. Ve kendüsi cümle ehl-i islām ile Tā‘ife teveccüh itdi. Ve yolda Ebū Rāfi‘üñ⁴³⁶⁵ ğaşrına uğradı. Emr itdi, aña āteş urdılar. Menāzil ğat‘ itdikden soñra hışāra irişdiler. Hışārdan ğoķ tırbārān itdiler. Nice müselmānları mecrūh eylediler. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu, leşkerğāhı oķ irişmez bir yüksek yerde vaz‘ itdiler ki şimdi [M 579^b] andan mescid-i Tā‘if olmuşdur. Andan ğurmāları ve bağları ğat‘ itmeğe başladılar. Bu hāli hışār ğalkı ğoricek tazarru‘ idüp, ‘Allāh iğün ve ğarābet ğürmetiğün yā resūlallāh, emr eyle bu āğacları ğat‘ itmesünler.’ Ğazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Ben bunları terk itdüm, Allāh iğün ve ğarābet ecli iğün.’ Müddet-i muħāşara bir rivāyetde on sekiz ğün ve bir rivāyetde kırķ ğün olup ‘azīm ceng oldı. Aşhābdan ğoķ kimesneler mecrūh olup on nefer şahābe şehīd oldı. Cümleden biri ‘Abdullāh bin Ebī Bekir idi, *rađiyallāhu ‘anhumā*. Muħāşara zamānında peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki nidā ideler, ‘Her ğul ki hışārdan ğıkup gele āzād olsun.’ Yigirmiye ğarīb kimesne geldiler. Anları āzād itdi. Her birini bir kimesneye ışmarladı, tā kim mu‘āvenetlerin ğörelere. Bir müddetden soñra ehl-i Tāif ğelüp müselmān oldılar. Ve ğal‘alarınıñ miftāhların peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme teslīm itdiler. Ve ol ğulları taleb eylediler. Ğazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar ki ‘Anlar Allāhu te‘ālānuñ āzādlularıdır. Hergiz ğul olmazlar’ diyü buyurdu.

Naķl olunur ki peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir gice vāķı‘a ğördi. Elinde bir ğadeh süd var idi. Anı tenāvül itmedin bir ğurūs ğelüp minķarıyla ğakup dökdi. Bu vāķı‘aı Ebū Bekir-i Şiddīķa didi, ‘Ve nice ta‘bīr idersin’ didi. Ol eyitdi, ‘Bu ğal‘a bu yıl feth olmağa delālet ider.’ Ğazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Ğerğek didiñ. Ben daħı böyle ta‘bīr itdüm.’ Eydürler ki Ğavle rađiyallāhu ‘anhānuñ, ki ‘Oşmān bin Maz‘ūmuñ⁴³⁶⁶ menķūhası idi, ol ğazretten işitdi ki ol ğal‘a bu yıl feth olmaz. ‘Ömer rađiyallāhu ‘anh ğaber virdi. Ğazret-i ‘Ömer daħı peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme

⁴³⁶⁵ rāfi‘: Kaynaklarda bu kişi "mālik bin ‘avf" olarak ğeğer.

⁴³⁶⁶ maz‘ūm: Kaynaklarda "maz‘ūn" olarak ğeğer.

suāl idüp göç nidā'sına izin aldı. Bu nidā'dan aşhāba ıztırāb düşdi ki 'Kāl'a feth olmadın nice gider.' Hāzret buyurdi ki 'Varuñ imdi ceng idüñ.' Kāl'aya varup çok kimesne mecrūh olup döndi. Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Yarın göçdür, [M 580^a] *inşā'allāhu te'ālā.*' Aşhāb rađıyallāhu 'anhum şafā'-yı hātır ile ol kāl'a altından kılkdılar. Naql olunur ki muhāşara eyyāmında resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'Alīyyü'l-murtażā rađıyallāhu 'anh emr itdi ki bir bölük cemā'at ile eṭrāfı seyr ideler, her kande puthāne bulurlar ise yakalar. Leşker ile çıkup yolda Huş'um kabīlesinden bir tā'ifeye rāst geldiler. Anlardan bir şahış, ki kuvvetine ve şecā'atine kemāl mertebede i'timādı var idi, meydāna çıkup er taleb itdi. Ehl-i islāmdan bir kimesne cūr'et itmedi ki anuñla ceng ide. 'Ākıbet 'Alī rađıyallāhu 'anh anuñla muhārebeye kaşd eyledi. Her ne deñlü Ebu'l-'Āş ibni'r-Rebī'anı men' idüp itdi ki 'Ġayrılar dururken serdār ceng itmek münāsib degildir.' İmām 'Ali rađıyallāhu 'anh eyitdi, 'Ġayrılar ceng itmeyicek kendüsi bi'z-zarūrī ceng itmek lāzım [S 389^b] olur. Feemmā eger ben şehīd olursam sen bu 'askere emir ol' didi. Andan meydāna girüp birbirine kılıc havāle itdiler. Hāzret-i imām anı bir kılıc darbıyla cehenneme gönderdi. Andan Hevāzin kabīlesinüñ ne deñlü puthāneleri var ise yıkdı. Resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem Tā'if hışārınuñ kapusunda aña muntazır idi. Geldigin göricek tekbir getürdi. Ve dağı anı halvet idüp gizlüce söyledi. Hāzret-i 'Ömer rađıyallāhu 'anh eyitdi, 'Yā resūlallāh, 'Alī ile mi tenhā söz söylersin.' Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Ben anuñla tenhā söyleşmiş degilüm. Allāhu te'ālā söyleşdi.'

Naql olunur ki Huneynden mūrāca'at itdikde bir şahışuñ devesini resūlullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ devesine şöyle yakın oldu ki bir ġalīz ayağı habīb-i Ekremüñ incigine irişüp āzürde itdi. Ol şahış eydür, "Ayağıma kāmçıyla urdı. Ve 'İrağ ol' didi, 'İncigim incitdiñ' didi. İrtesi ādem göndürüp beni da'vet itdi. Zann itdüm ki dünki 'cürmüñ mücāzātın idüp mübārek incigin āzürde itdügüm için beni te'dīb eyleye. Varıcağ eyitdi, 'Dün seni kāmçıyla urdum. Şimdi baña mükāfātın itmek için [M 580^b] seni getürdüm' diyüp baña seksen koyun virdi." Biri dağı aşhābdan mervīdür, "karn-ı menziline geldikde nāka-i kuşvāsına süvār olmuş idi. Deveyi kāmçıyla urmak murād idicek baña dokundu. Kāmçım saña dokundu mı.' 'belī'⁴³⁶⁷ yā rasūlallāh' didüm⁴³⁶⁸. 'Peder ü māderim saña fedā' olsun' didüm. Ci'rāneye nüzül idicek baña yüz yigirmi koyun ihsān itdi. Ben ol koyunları re's-i māl idinüp çok māl şāhibi oldum.

⁴³⁶⁷ kāmçım saña dokundu mı belī: M'de yok

⁴³⁶⁸ didüm: didi M

Ol Һazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ci‘rāneye nüzūlin beyān ider. Ve anda vāķi‘ olan ‘atā’sın zıkr ider. Getürmişlerdür ki çün kim resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ci‘rāneye varup leşkerden ta‘yīn buyurdi. Ve ‘atā’ elin açdı. Ve yeñi müselmān olanlara, ki anlara mü’ellefetü’l-kulüb dirler idi, çok ‘atā’lar eyledi. Ebū Süfyān ibni’l-Harb, ki kemāl imsāk ile ma‘rūf idi, gelüp eyitdi, ‘Yā resūlallāh, sen şimdi Kureyşüñ ziyāde müteҺavvilisin.’ Һazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tebessüm itdi. Ebū Süfyān tama‘ silsilesin taҺrīk idüp eyitdi, ‘Bu emvālden baҺa bir nesne iҺsān eyle’ didi. Һazret aҺa kırk vukıyye gümüş virdi. Ve yüz deve daҺı iҺsān itdi. Ebū Süfyān oğulına daҺı taleb itdi. AҺa daҺı ol miqdār ‘atā’ eyledi. Ve ‘Bir oğulum daҺı vardır’ didi. AҺa daҺı anlar gibi virdi. Ebū Süfyān eyitdi, ‘Anam ve babam saҺa fedā’ olsun. Sen halkuñ ekremisin. Cengde ve her hālde keremüñ gāyetini yerine getürdüñ. Haққ te‘ālā saҺa hayır ‘ivazlar virsün’ didi. Haқīm bin Hizāma daҺı yüz deve virdi. Gördi ki daҺı ziyādeye meyli vardır, yüz deve daҺı iҺsān itdi. ‘Arab re‘īslerinden kimine yüz deve ve kimine elli deve iҺsān eyledi. ‘Ulemā’ ihtilāf eylediler ki bu ‘atā’lar humusdanmı vāķi‘ oldı yāҺūd mecmū‘-ı gānā’imden mi. Ekşer-i ‘ulemā’ humusdan olmağa kā’il oldılar. Her tā’ifenüñ delilleri maҺallinde mezkūrdur.

Naқl olunur ki ol gün ‘Abbās bin Mirdās-ı Sülemīye dört deve virdi. ‘Abbās andan gāzaba gelüp bir nice beyt söyledi. Һazret-i [S 390^a] şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yā ‘Alī, ‘Abbāsuñ dilini benden kaт‘ eyle.’ Һazret-i imām anuñ elin alup revān oldı. ‘Abbās eyitdi, ‘Benüm dilimi keser misin.’ ‘Alī rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Peygamber nice [M 581^a] emr itdi ise öyle iderem.’ Anı develer durduğı yere ilettdi. Ve eyitdi, ‘Sana dört deve virdi ve diledüğüñ develerden yüz deveye izin virdi.’ ‘Abbās eydür, ‘‘Aceb Kerīm ü Haқīm ve Ra‘ūf u Raқīm kimesnesiz ki kimesne sizi vaş idemez.’ ‘Abbās eydür, “Һazret-i ‘Alī ol zamān baҺa eyitdi, ‘Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem saҺa dört deve virdi. Ve seni muҺacirinden ve cümle-i muҺaşaralardan zann itdi. Eger ehl-i hicretten ve ehl-i hulūşdan olmaқ dilerseñ dört deve ile kanā‘at eyle. Eger mü’ellefetü’l-kulūbdan olmaқ murād iderseñ yüz deve ihtiyār eyle.’ Ben eyitdüm, ‘Yā ‘Alī, bu bābda sen ne dirsın.’ Buyurdi ki ‘Ol nesnei Allāhu te‘ālā ve resūlullāh iҺsān itdi. Anuñla kanā‘at eyle, evlādur. Dünyā mālına tama‘ itme, fānī ve aldayıcıdur.’” ‘Abbās eydür, “‘Alī rađıyallāhu ‘anh eyitdüm, ‘Hüküm senüñdür, anı ihtiyār itdüm.’” Rivāyet olunur ki resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Kureyşe ve kabāil-i ‘Arabuñ re‘īslerine bu deñlü ‘azīm ‘atā’lar idicek enşāra gāmm u қasāvet ‘arız oldı ki anlara ‘atā’ vü iҺsān buyurmadı. Rivāyet olunur ki ba‘zılar didiler, ‘Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aқrabāsına ve ‘ammīlerine irişdi. Anlara hayır diler ve bize meşaqқatlı olan umūrı teklīf

ider. Huşûşan ki müşrikler kanı dağı kılıçlarımızdan kurumadı.’ Bu kelâm hazretüñ sem‘-i şerîfine irişdi. Buyurdi, enşâr cümle haymesine cem‘ oldılar. Andan buyurdi, enşârdan gayrı kimesne olmaya. Ve dağı hamd ü şenâ’ itdi. Ve didi ki ‘Sizden baña bu maķûle kelâm nakl itdiler, şahîh midür.’ Anlar eyitdiler, ‘Yâ resûlallâh, bizüm kebîrlerimiz böyle sözler dimezler. Ammâ tâze olanlar söylemişlerdür.’ Andan hazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ben size geldikte siz cehennem âteşinüñ kenârında idiñüz, ben sizi âteşden halâş itmedüm mi.’ Eyitdiler, ‘belî.’ Ve buyurdi, ‘Siz gümrâh iken benüm sebebümle Hakk te‘âlâ sizi toğrı getürmedi mi.’ Anlar taşdik itdiler. Andan buyurdi, ‘Siz birbiriñüzüñ düşmanı idiñüz. Hakk te‘âlâ beni sebeb idüp sizüñ mâbeyniñüzde ülfet virmedi mi.’ Anlar dağı taşdik itdiler. Ve buyurdi ki ‘Siz az idiñüz. Benüm sebebümle çoğ olmadıñuz mı. Fakîr iken çok mâl şâhibi olup [M 581^b] ganî olduñuz.’ Bu güne münâsib sözler söyledi. Bunlar taşdik itdiler. Andan buyurdi, ‘Niçün söylemezsiniz. Eger siz söylemezseñüz ben söylerem. Sizüñ benüm üzerimde fazl u minnetiñüz çoğdur. Kavmim beni tekzîb itdiler, siz taşdik itdiñüz. Anlar bana yardım itmedi, siz nuşret eylediñüz. Anlar beni vaţanımdan iħrâc itdiler, siz yer virdiñüz. Fakîr iken siz baña cüd u seĥâ’ eylediñüz. Hâ’if idüm, siz beni emîn eylediñüz.’ Kelâm bu araya irişecek enşâr ağlayup feryâd itdiler. Pîrleri kâlkup hazretüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mübârek elin ve ayağın öpdiler. Ve didiler, ‘Allâhu te‘âlâ resûlinden hoşnüd olsun. Eger cümle mâlımızı kısmet iderseñ yoluña fedâ’ olsun. Bizüm murâdımız mâl [S 390^b] degildir, saña ittibâ’dur. Ve metâ‘-ı dünyâya iltifâtımız yokdur. Senden mufâraķatdan ĥavf iderüz, ancak kîllet-i mâldan degil.’ Hazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Kureyş yakında ĩmâna gelmişlerdür. Câhiliyyet ‘ahdine karîblerdür. Ve yakında muşîbet görmüşlerdür. Murâdım oldur ki anı tedârik idüp kalbleri ĩmâna ülfet ideler. Sizüñ ĩmân u iħlâşıñuza i’timâd iderüz. Rencîde-i ĥâtır olmañ. Siz buña râzî degil misiz ki gayrılar koyun ve deve ile menzillerine gideler. Siz resûlullâh ile evleriñüze varasız. Allâh ĥakkıçün sizüñ mürâca‘at idigüz peygamber anlarıñ koyunlar ve develer ile mürâca‘atından evlâdur.’ Andan soñra buyurdi ki ‘Cu‘ayl bin Sürâķa-i Dāmriye nesne virmezem. Aşĥâb-ı şuffeden idi. Ve ekşer ġazâ’larda benüm ile bile idi. ‘Uyeyne ve Akra‘a yüzer deve virdüm. Eger Cu‘ayl bir cânibe ola ‘Uyeyne ve Akra‘ bir cânibe ola Cu‘ayl benüm kıatımda anlardan nice mertebede ziyâde sevgilüdür. Mâl virdigüm ancak te’lîf-i kulüb içündür. Ve Cu‘ayluñ ĩmân u islâmına i’timâdım vardır. Anlar ĩmâna ve islâma gelsünler içün virdüm. [M 582^a] Dilerseñüz veşîķa yazayum ki Bahreyn sizüñ olsun ki yerleriñ eyürekidür. Hakk te‘âlâ bize anı feth idüp erzânî itdi. Benden soñra aña mutaşarrıf olasız.’ Enşâr yine ağlaşup enîn itdiler. Ve didiler ki ‘Ol gün olmasun ki gölgeñ

bizüm üzerimizden zā'il ola.' Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Elbette ol gün olsa gerekdür. Ve benden şöña size dürlü işler gelse gerekdür. Lāzımdur ki şabr idesiz. Tā kim şermsār olmayup huzūr-ı Hākka ve resüle hicābsız mülākāt idesiz ki mev'idımız kevserdür ki uzunluğı Şan'ā ile 'Ummān mābeyni kadardur. Ve bardakları gökde yıldızlar deñlüdür.' Andan buyurdi, 'Enşār benüm hāş kavmim ve şāhib-i sırrımdur. Eger halk bir cānibe gitseler ve enşār bir tarafa gitse ben enşār ile oluram.' Andan du'ā' itdi, 'Yā Allāh, enşārı yarlığa. Ve evlādını ve evlād-ı evlādını' buyurdi. Enşār gāyet ferahlarından ve sürürlarından ağlaştılar. 'Ulemā'-yı hadīs raḥimehum şöyle rivāyet itdiler ki Hevāzinden bir cemā'at gelüp Ci'rānede hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve selleme mülākāt idüp müselmān oldılar. Ve didiler ki 'Yā resülallāh, bizüm islāmdan baḳıyye kavmimiz vardır. Ve ehl-i 'aşiretimiz vardır. Ve bize ne maḳūle miḥnet irişmişdür, bilürsüz. Bize merḥamet ü iḥsān eyle. Hākka te'ālā saña raḥmet ü iḥsān itsün⁴³⁶⁹.'

Eydürler ki ol tā'ifenün eşrāfından rıdā'an peygamberün şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'ammisi var idi, Ebū Bürkān Züheyr bin Cübeyr-i Sa'dī dirler idi.⁴³⁷⁰ Ol kavmün haṭibi idi. Ol meclisde hāzır idi. Eytdiler, 'Yā resülallāh, eger biz Hāriş ibni Ebī Şemir bin Ğassānīnün yāḥūd Nu'mān bin Münzirün kefaletinde olsaydık ve anlar bizden süd içmek vāki' olaydı ve bizüm ihtiyārımız anların elinde olaydı bize iḥsān itmeñ lāyık görürler idi. Ve merḥameti dirīg itmezler idi. Senün keremiñden ümīd iderüz ki bizden alınan māl ve esirleri bize iḥsān idesiz.' Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Ben ḡanāimi sizden ötüri te'hīr itdüm. Gec geldiñüz. Ve benüm ile halk vardır, göresiz. [S 391^a] Kelāmuñ toḡrısı oldur ki bugün yā mālñuzu yāḥūd esir olan evlādñuzu ihtiyār eyleñ' didi. Anlar eytdiler, 'Evlādımız ihtiyār iderüz.' Hāzret buyurdi ki 'Benī 'Abdi'l-Muṭṭalibün ḥişsesine düşeni [M 582^b] size bağışladum. Ğayrılardan şefā'at ideyüm. Yarın şabāḥ namāzından şöña ayağ üzere ḳalkup beni şefi' dutunuñ.' İrtesi öyle itdiler. Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥamd ü senā'dan şöña ayağ üzre ṭuranlara buyurdi ki 'Sizün ḳarındaşlarıñuz tā'ib ve müselmān olup geldiler. Ve benüm re'yim aña ḳarār itdi ki anların esirlerini anlara virelüm. Her kim buña rāzī olursa virsün. Olmayan Hākka te'ālā virdüğü maldan aña virüp kıymetin edā' iderem ve 'ivazın eylerem.' Cümle aşḥāb hāzır olanlar ṭayyib nefsiyle ḳabül itdiler. Ol ḥinde hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Ey Hevāzin, benüm ve benī Hāşimün ḥişsesini size bağışladum.' Enşār daḥı raḍıyallāhu 'anhum ayağa ḳalkup, 'Biz daḥı bağışladık' didiler. Ammā Aḳra' bin

⁴³⁶⁹ hākka te'ālā saña raḥmet ve iḥsān itsün: **M**'de yok

⁴³⁷⁰ Kaynaklarda "Ebū Bürkān" ve "Ebū Sured Züheyr" farklı kişiler olarak zikredilirler.

Hābis ki benī Temīmūn re'īsīdür ve 'Uyeyne bin Hāşin-i⁴³⁷¹ Fezārī ki benī Fezārenūn serdārlarıdır, anlar eyitdi, 'Biz ve kavmimiz buña rāzī degildür.' Benī Süleyym anları tekzīb idüp, 'Biz resūlullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem emrinden çıkmazuz' didiler. Hāzret⁴³⁷² buyurdi ki 'Her kim rāzī degildür, her bir esīri muķābelesinde dört deve virürem' didi. Aşhāb rađıyallāhu 'anhum hāzretūñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem esīrler hakkında bu ihtimāmın görüp cümlesin ıtlāk itdiler. Ol vakit hāzret Hevāzinden Mālik bin 'Avfī suāl itdi. Anlar eyitdiler, 'Tā'if hışārındadır.' Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Eger gelüp müselmān olursa ehl ü 'ıyālini ve cümle mevāşī vü mālını aña teslīm iderem ve yüz deve dağı bağışlaram.' Hevāzin bu haberi Mālike irişdürdi. Ol dağı mesrūr Ci'rānede gelüp hāzrete mülākī oldı ve cān-ı gönülden müselmān oldı. Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem va'd itdügi nesneleri edā' eyledi. Ve anı kendü kabīlesine ve dağı nice kabīlelere beg idüp gitmege izin virdi.

Naql olunur ki peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ci'rānede qarār eyledi. Ganāimūn kısmetin itdikden sonra zi'l-ka'denūn on ikisinde hicretūn sekizinci yılında Ci'rāneden ihrām geyüp Mekkeye geldi. Menāsıkı tamām edā' itdi. Ve Mekkenūn begliğini 'Attāb bin Esīde virdi. Mu'āz bin Cebeli ve Ebū Mūsā el-Eş'arīyi Qur'an-ı [M 583*] 'azīm ve kavā'id-i dīn ta'līm eyleyeler ve aḥkām-ı şer'e tenfīz ideler. Ol cihetden ötürü alıḳodı. Ve Ebū Süfyān bini'l-Harbı vilāyet-i Yemenden Necrān vilāyetine emīr eyledi. Ve dađı Küşeyr bin 'Abdillāhı aña mu'āvenet içün bile irsāl itdi. Cümle mühimmātı gördükden sonra Mekkedden çıkup Merru'z-zahrāna geldi. Bakıyye-i ganā'imi anda kısmet itdi. Zi'l-ka'denūn evāḫirinde ve yāḫūd zi'l-ḫicce evāilinde Medīneye mürāca'at itdiler. Medīneden çıkup ramazān-ı şerīfūn onıncı günü çehārşenbe günü çıḳmışlar idi. Müddet-i sefer üç ay tamām olmuş idi. Ve ol sene ḥacc itdiler. 'Arab resmi üzre 'Attāb bin Esīd ol sene ḥacc idüp hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem anı emīr-i ḥacc eyledi.

Bir Vāḳı'a Dağı

Hicretten sekizinci senede vāḳı' olan umūrdan biri benī Şa'lebeden dört kimesne geldiler. Ve peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem meclisine gelüp [S 391^b] 'arz itdiler ki 'Bizi kavmimiz gönderdiler. Şöyle işitdik ki islām tamām olmaz, tā hicret itmeyince.' Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Her ḳande iseñüz taḳvā üzre oluñ. Hicret itmezseñüz zarar olmaz. Dīniñüze ve milletiñüze ḫalel virmez.' Andan emr

⁴³⁷¹ ḫāşin: Kaynaklarda "ḫışn" olarak geçer.

⁴³⁷² emrinden çıkmazuz didiler hāzret: M'de yok

itdi, Remle binti'l-Hâriş evine indürüp ziyâfet itdiler. Andan her birine dört vukıyye gümüş virdi. Ve menzillerine gitmege izin virildi.

Bir Vâkı'a Dahı

Ol senede Zeyneb hâtün, ki resûlullâhuñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem kızını idi, vefât itdi. Andan ötürü tabût itdiler. İslâmda evvel tabût aña vâkı' oldı. Ve marâz-ı mevte ol idi ki 'Âş ibni'r-Rebî'ün menkûhası idi. Mekkedden çıkdığı vakit Hebbâr aña nîze havâle itmiş idi ki zıkr olunmuşdur. Andan hasta olup sebeb-i mevte ol oldı. Andan iki oğlu kaldı. Biri 'Alî idi ki anı peygamber feth-i Mekke günü redifine aldı. Ve ol beldeye dâhil oldı. Bülûğa qarîb vefât itdi. Biri dahı Ümâmedür ki Fâtıma radıyallâhu 'anhâya vaşıyyet idüp imâm 'Alîye ısmarladı. Anı kendün soñra nikâh eyleye.

Bir Vâkı'a Dahı

Ol senede peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem İbrâhîm adlu oğlu dünyâya geldi, vâlidesi Mâriye-i Kıbtıyyedür. Ebû Râfî' [M 583^b] gelüp beşâret itdi. Aña bir kul bağışladı. Ve bir çoç kurbân itdi ki aña 'akîka dirler. Başını tırâş itdikden soñra vezni miqdârı gümüş şadağa itdi. Ve saçını⁴³⁷³ bir yerde defn itdi.

Bir Vâkı'a Dahı

Ol sâlde, bir rivâyetde yedinci senede, minber yaptılar. Bu huşûşda çok rivâyât-ı muhtelif vâkı' olmuşdur. Eydürler ki çün kim minberi yaptılar, mihrâb yanında kodılar. Anda hurmâ ağacından bir direk var idi. Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem hutbe okudukça ve naşîhat itdikce mübârek arkasın ol direge dayayup mübârek yüzünü aşhâba virür idi. Cum'a günü oldı. Hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem minbere şu'ûd idüp hutbeye şürû' idicek ol sütûn âvâzın işidüp yanında görmeyicek inledi ve nâle itdi. Bir rivâyetde deve yavrusın yâve kıldığı vakit nice feryâd iderse öyle feryâd itdi⁴³⁷⁴. Bir rivâyetde ol direk iki şakķ oldı. Şöyle ki halk havf itdi ki ol direk düşer zann itdiler. Hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Bu ağaçdan ta'accüb itmeñ.' Andan minberden inüp ol diregi iki mübârek kolıyla derâgüş itdi ve ağladı. Ve cümle aşhâb-ı kirâm hâzrete müteveccih olup ağlaşdılar. Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem ol ağaca eyitdi, 'Eger dilerseñ seni bu makâmda dikeyüm. Tâze olasın ve yemiş viresin. Kıyâmete dek ümmetim yemişinden yisünler. Ve eger dilerseñ cennetde dikeyüm, tâ kim

⁴³⁷³ saçını: M'de yok

⁴³⁷⁴ bir rivâyetde deve yavrusın yâve kıldığı vakit nice feryâd iderse öyle feryâd itdi: M'de yok

anda yemiş viresin, tã kim şemerâtından evliyâ' vu 'ulemâ' vu şulehâ' tenāvül ideler.' Ol dirâht âhîreti kabûl eyledi. 'ni 'me mǎ fa 'alte' buyurdi. Ya 'nî, 'Gökçek itdiñ, âhîreti ihtiyâr itdiñ⁴³⁷⁵.' Nakl olunur ki hâzretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem ol ağac kucagında iken, 'ni 'me mǎ fa 'alte' buyurdi. Andan minbere çıkup eyitdi, 'Ben anı muhayyer itdüm. Ol âhîretde cennetde şemerâtın enbiyâ' vü evliyâ' vu şulehâ' yimesin ihtiyâr itdi. Ve ol ağacı teskîn itmesem kıyâmete dek benüm firâkımdan inler idi.'

[S 392^a] Nakl olunur ki Hasan-ı Başrî rahîmehullâhu 'aleyh bu hadîşi rivâyet itdikde eydür ki bir ağac pâresi resûlullâhuñ firâkımdan inler ve nâle eyler. Ey müselmânlar, pes size vâcibdür ki anuñ cemâl-i bâkemâli şevkıyle nâlân u giryân olasız.'

Rivâyet olunur ki hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem emr itdi, ol sûtünü gömdiler. Bir rivâyetde Übeyy Ka'b anı evine iletdi, öninde тұrur idi, tã kurt yiyüp çürüyince. Ve rivâyet-i şahîhâda vâkı' oldı ki kabrim [M 584^a] ile minberim mǎbeyni cennet bâğçelerinden bir bâğçedür. Ve minberim havzum üzerindedür. Çün kim hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem minber üzerinde oturdı, üç pāye idi. Üçinci pāyede oturup ikinci pāye üzerine mübārek ayağını kodı. Hilāfet Ebū Bekire irişdikde edebe ri'āyet idüp ikinci pāyede oturdı. Evvelki pāye üzerine ayağın kodı. Hilāfet 'Ömer rađıyallāhu 'anha degicek evvelki pāye üzerine oturup ayağın yer üzerine kodı. Hâzret-i 'Osmān rađıyallāhu 'anha degicek peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem yerine oturdı. Bir kimesne suāl itdi ki 'Niçün böyle itdiñ.' Ol eyitdi, 'Eger 'Ömerüñ yerine otursam ben anuñ misilliyüm dimegi ihām eylerler. Eger Ebū Bekir yerine otursam kezālik. Ammā hâzretüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ yerine oturıcak aña mǔmāşilet da'vāsı ihtimāl olunmaz' didi.

Getürmişlerdür ki Mu'āviye bin Ebī Süfyān Mervānū'l-Hakeme, ki Medīne hākimi idi, bir mektüb gönderdi ki minberi Şāma göndüre. Ol minberi yerinden çıkarmak murād idicek Medīnede bir zulmet ü karañuluk peydā oldı. Bir rivâyetde güneş şöyle tutuldu ki yıldızlar görünmek vâkı' oldı. Ve halk içinde fitne zāhir oldı. Mervān taşra çıkup hutbe okudı. Ve eyitdi, 'Minberi yerinden çıkarmağa bā'ış Mu'āviye haber göndermiş.' Halk çok oldı. Halk haṭibi görmek için minberi üç ayak daḥı ziyāde itmek diler eyitdiler, 'Minber hemān hāli üzre тұrsun. Eger bir kuşūr vâkı' olursa yerinde işlāh olunsun.' Tã ol minber altı yüz elli dört seneye dek тұrdı. Andan āteş düşüp mescidi ve minberi iḥrāk eyledi.

ONINCI⁴³⁷⁶ BĀB

⁴³⁷⁵ ni 'me mǎ fa 'alte buyurdi ya 'nî gökçek itdiñ âhîreti ihtiyâr itdiñ: M'de yok

⁴³⁷⁶ oninci: on ikinci S

‘Tokuzuncı senede vāki‘ olan veķāyi‘i tafşıl üzre beyān ider.

Evvelki Vākı‘a

Getürmişlerdür ki muḥarremüñ ibtidā‘ında peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘āmiller ta‘yīn idüp islāma gelen kabāilden zekāt-ı emvāl cem‘ eyleyeler. Ol cümleden Büreyde bin Ḥuşayb-ı Eslemī idi. Ğıfār ve Eslem kabīlelerine ta‘yīn buyurdi. [M 584^b] Ba‘zılar eydür, anuñ yerine Ka‘b bin Mālīki zıkr itdi. Ve ‘Abbād bin Bişri benī Süleym ve Müzeyneye gönderdi. Ve ‘Ömer⁴³⁷⁷ bini‘l-‘Āşī Fezāreye ve Ḍaḥḥāk bin Sinānı⁴³⁷⁸ benī Kilāba ve Rāfi‘ ibni Meknet-i⁴³⁷⁹ Cühenīyi Cüheyne ve Bişr⁴³⁸⁰ bin Süfyān-ı Ka‘bı benī Ka‘ba gönderdi. Beşir bin Ka‘b varup anları Temīm ile bir şu kenārında buldı. Develeri şaymağa başladı, tā kim zekāt ala. Anlar kemāl-i ḥissetlerinden ol māl gözlerine çok göründi. Benī Ka‘ba didiler, ‘Bu deñlü mālı bīhūde Muḥammede niçün virürüz’ didiler. Benī Ka‘b eyitdi, ‘Biz imāna geldik ve Muḥammede tābi‘ olduk. Anuñ dīninde zekāt vermek vācibdür.’ [S 392^b] Benī Temīm el kılıca urup eyitdiler, ‘Elli deveden ziyāde virmezüz’ didiler. Ve Beşire eyitdiler, ‘Develerümüzüñ etrāfında tolaşma.’ Beşir bu ḥālī görüp ‘ale‘t-ta‘cīl gelüp ḥazrete ‘arz itdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşḥāba eyitdi, ‘Kimdür ki benī Temīmden intikām ala.’ ‘Uyeyne ibni‘l-Ḥuşayn⁴³⁸¹ eyitdi, ‘Allāh ḥaḳḳıçün yā resūlallāh, benī Temīmüñ ardından varup tā anları dutup ḥuzūruña getürmeyince mürāca‘at itmeme.’ Anlaruñ cānibine revāne oldı. Gice ile gidüp gündüz gözlenür idi. Elli süvār bile hemrāh oldı. Tā benī Temīm diyārına geldiler, ekşer evlerin erlerden ḥālī buldılar ve ğāret eylediler. On beş ‘avrat ve on beş ricālden ve otuz oğulan esīr idüp ḥazrete getürdiler. Emr olundu, esīrleri bir yerde ḥıfz itdiler. Andan benī Temīmden bir tā‘ife Akra‘ bin Ḥābis ve ‘Uṭārid bin Ḥācib ve Zebreḳān ibni Bedir ve Nu‘aym bin Sa‘d esīrleri talebi içün Medīneye geldiler. Evvel esīr olan kavm ü kabīlelerine mülākāt idüp andan resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mescidine vardılar. Ol zamān ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥazret-i ‘Āişe raḍıyallāhu ‘anhānuñ ḥücreinde ḥ‘āba varmışlar idi. Ol kavim ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ kaḅı ḥücrede idüąin bilmeyüp her ḥücreye uğrarlar idi. Ve kemāl-i ıztırāblarından feryād idüp, ‘Yā Muḥammed, taşra gel’ dirler [M 585^a] idi. Her ne deñlü Bilāl ve ehl-i mescid anları men‘ itdi, teskīn olmadılar. Āḥir peygamberi şallallāhu ‘aleyhi

⁴³⁷⁷ ‘ömer: Kaynaklarda “‘amr” olarak geçer.

⁴³⁷⁸ sinān: Kaynaklarda “süfyān” olarak geçer.

⁴³⁷⁹ meknet: Kaynaklarda “mekīs” olarak geçer.

⁴³⁸⁰ bişr: Kaynaklarda “büst” olarak geçer. Metinde “beşir” olarak da geçer.

⁴³⁸¹ ḥuşayn: Kaynaklarda “ḥışn” olarak geçer.

ve sellem uyardılar. Çıkup öyle namāzın cemā‘at ile edā’ eylediler. Andan hücreye müteveccih oldılar. Benū Temīm yolunda тұrup eyitdiler, ‘Senūñ aşhābıñ bizden muḥālefet vāqı‘ olmamış iken ehl ü ‘ıyālimizi esīr idüp getürdiler.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlara hīç cevāb virmeyüp hücreye dāḥil oldu ve öylenūñ sūnnetin edā’ eyledi. Andan çıkup mescidde oturdu. Andan benī Temīmden Akra‘ bin Hābis söze geldi, ‘Destūr vir yā Muḥammed, söyleyeyüm’ didi. ‘Bizüm zemmimiz ‘ayb virür ve medhimiz zeyn virür.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu, ‘Yalan söylersiz. Ol Allāhu te‘ālādur, zemm itdügi zelīl ve medḥ itdügi ‘azīz olur. Maḫşūduñuzı söyleñ’ didi. Anlar cümlesi eyitdiler, ‘Biz ḳavmimizūñ ḫaṭībini ve şā‘irini getürdük, tā senūñle mufāḫare idelüm.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu, ‘Ben şī‘r ile ba‘ş olunmadum ve mufāḫare ile emr olunmadum, lākin ne dilerseñüz söyleñ.’ Zibriḳān bin Bedr ‘Uṭārid bini‘l-Hācibe eyitdi, ki ḫaṭıbleri ve cümlesinūñ efşahı idi, ‘Ḳalk ve ḫuṭbe oḳu’ didi. Ḳalkup ḫuṭbe oḳudu. Ḥamd ü şenā’ idüp andan benī Temīmūñ şerefini ve ol ḳabīlenūñ faḫrını zıkr itdi. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Sābit bin Ḳays bin Şemmāsa işāret itdi, tā ki cevāb vire. Sābit kemāl feşāḫat ve belāḡatde bir ḫuṭbe oḳudu. Ḥaḳḳ te‘ālānuñ sipāsını ve ḫamd ü şenā’ sını müşt Emil şehādet kelimelerin zıkr idüp muḫācirin ü enşāruñ ḫaşāiş ü menāḳıbın ḫālī nice iḳtizā’ itdi ise zıkr eyledi. Anlar ferāḡat idicek benī Temīmūñ şā‘iri Zibriḳān bin Bedr ḳalkdı. Bir nice beyt inşād itdi. Ḥassān ibni Sābite emr olundu, cevāb virdi. Bir vechle ki yakın bile olmaḳ müyesser olmadı. [S 393^a] Āḫirü‘l-emr Akra‘ bin Hābis eyitdi, ‘Allāh ḫaḳḳıçün Muḥammed ‘ālem-i ḡaybden mü‘eyyeddür. Ḥaṭıbi ḫaṭībimizden ve şā‘iri [M 585^b] şā‘irimizden efşah u aḫsendür.’ Andan islāmları kāmil oldu. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlarūñ inşāfa geldiklerin görüp esīrin anlara virdi, vāfir iḫsān itdi. Ve bu āyet-i kerīme ki *inne‘llezīne yunādūneke min verā‘i‘l-ḫucurāti ekşeruhum lā ya‘ḳilūn * ve lev ennehum şaberū ḫattā taḫruce ileyhim lekāne ḫayran lehum*⁴³⁸² anlarūñ ḫaḳḳında nāzil oldu.

Bir Vāqı‘a Daḫı

Ol senede ḫāzret-i imām ‘Alī raḏıyallāhu ‘anh yüz deve süvār ile Tayy ḳabīlesine irsāl itdi, tā kim Ḳals⁴³⁸³ puṭḫānesin yıḳa ki anlarūñ diyārında idi, emr eyledi, cümlesin pāreleye ve ḫarāb eyleye. Bir şabāḫ aḫsızın ol ḳabīleye nāzil olup ḡāret itdiler. Ve ol puṭḫānei yaḳup yıḳdılar. Ve bürdeden ve deveden çok ḡanīmet ellerine girdi. Ve ḳabīle re‘īsi ‘Adī bin Ḥātim-i Ṭā‘ī Şām cānibine firār itdi. Ḥumusın iḫrāc idüp emīrū‘l-mū‘minīn

⁴³⁸² el-Hucurāt 49/4-5

⁴³⁸³ ḳals: Kaynaklarda "füls/fils/fels" olarak geçer.

rađıyallāhu ‘anh aşhāba kısmet itdi. Ve Hātimūn kızı bir gökcek yüzlü faşihū’l-lisān hātūn idi, kısmete idhāl itmedi. Medīneye geldi. Bir sarāy ki esīrlerin hıfz için ta’yīn olunmuş idi, anda hıfz itdi. Bir gün peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mescide gider iken Hātimūn kızı taşra çıkup yol üzerinde turup eyitdi, ‘yā rasūlallāh heleke’l-vālidu ve ġābe’l-vāfidu femnun ‘aleyye mennallāhu ‘aleyk.’ Ya’nī, ‘Babam öldi. Karındaşım ġā’ib oldu. Allāh için baña ihsān eyle.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Senūn vāfidūn kimdür.’ ‘Birāderim ‘Adī bin Hātimdür.’ Hāzret buyurdı ki ‘Ol Allāhu te’ālānuñ ve resūlünüñ kaçkınidur.’ Ğayrı dimeyüp revāne oldu. Bir gün yine öyle didi. Yine ol cevābı işitdi. Bir gün tekrār turup eyitdi, ‘Kavmūmūn re’īsiniñ kızıyum. Babam āhirete gitdi. Karındaşım Şāma kaçdı. Baña ihsān u luṭf eyle. Allāhu te’ālā saña luṭf u ihsān eylesün.’ Bu nevbet murādını kabūl itdi. Ve didi ki ‘Medīnede olan düstlaruñ ve āşinālaruñ ile seni menziliñe göndereyüm.’ Birkaç günden soñra Tayy kabilesinden birkaç kimesneler geldiler. [M 586^a] Ol hātūnı peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘arz itdi. Hāzret dağı aña kaftān geydürüp envā’ ihsānlar ile izin virdi. ‘Kande giderse gitsün’ didi. Ol duḡter ol cemā’at ile birāderine Şām cānibine gitdi. Mülākāt idicek suāl itdi ki ‘Maşlaḡat nedür.’ Kız karındaşı eyitdi, ‘Yā peygamberdür ve yāḡūd pādīşāhdur. Beherḡāl anuñ mülāzemetinden ġayrı çāre yokdur.’ Pes ‘Adī Medīneye teveccūh itdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mescidde idi. ‘Adī göricek, ‘Kimsin’ didi. Ol eyitdi, ‘‘Adī bin Hātimüm.’ Mescid müşriklere maḡall olmadığı ecilden hāzret-i [S 393^b] şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kılup gitdi. ‘Adī dağı tābi’ oldu. Yolda bir za’īfe hātūna rāst geldi. Peyğambere bir nesne ‘arz itdi. Ve çok zamān ayağ üzre turup anuñ mühimmini gördi. ‘Adī bunu göricek eyitdi, ‘Bu peygamberler şıfatıdur.’ Çün kim menziline geldi, saḡtiyāndan bir yasduḡ içi ḡurmā lifiyle ṡolmuş idi, anı döşeyüp ‘Adīye, ‘Üstine otur’ didi. ‘Adī ḡicāb idüp oturmamak diledi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem iḡdām idüp emrine imtişāl idüp oturdı. Kendiler kırı yere oturdı. ‘Adī eyitdi, ‘Bu dağı enbiyā’ nişānıdur’ didi, ‘Pādīşāḡlar vaḡ’ı degildür.’ Andan eyitdi, ‘Ey ‘Adī, sen fülān mezhebi dutarsın ve fülān işi işlersin ki mezhebiñde ve milletiñde cā’iz degildür.’ Bu sözden ‘Adī bildi ki ḡaḡḡ peygamberdür. Andan eyitdi, ‘Ey ‘Adī, senūn ġmāna gelmeñe māni’ cā’izdür ki müselmānlaruñ kıllet mālı ve keşret iḡtiyācları ola. Vallāḡi ‘anḡarīb şol ḡadar mālları ola, kimesne mālı kabūl itmez ola. Ve eger düşmanları ehl-i islāmuñ çok olup kendüleri ḡalīl olduğı ola, Allāhu te’ālānuñ ḡaḡḡıçün eger ‘ömrüñ uzun olursa göresin, ehl-i islām bir mertebe çok ve a’dā’ ḡalīl ola ki bir hātūn tenḡa deveye süvār [M 586^b] olup Mekkeye ṡavāf itmege gide, Allāhu te’ālādan ġayrıdan ḡavf itmeye. Cā’iz ki islāma māni’ ol ola ki ḡükümet ü salṡanat görürsin a’dā’ elindedür, Allāhu te’ālāya ḡasem iderem ki yaḡīn olur

ki senüñ sem'ine irişür ki arz-ı Bâbilden büyük kaşırılar ehl-i islâm elinde feth oldu.' "Bu sözlerden sonra beni imâna da'vet itdi. Ben dağı müselmân oldum." Bu vâkı'ı nakl itdikden sonra, "İki vâkı'a dağı müşâhede itdüm, biri ol kaşırılardıñ fethi ve biri hâtünüñ tenhâ Mekkeye varmasıdır. Şekk itmeyim ki olbiri dağı vâkı' olur." Egerçi 'Adînüñ imâna gelmesi tokuzuncı senede vâkı' olmışdır, lâkin kabâilüñ zikrine murtabıñ olmağın sekizinci senede beyân olundu.

Bir Vâkı'a Dağı

Kışsa-i ilâ'dur. Şöyle vâkı' oldu ki ol sâlde peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem and içdi ki bir aya dek hâtünları ile ıhtılât eylemeye. Buña bir nice vücûh sebebzıkr itdi. Biri budur ki bir gün resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem Hafşa binti 'Ömer bini'l-Hattâbuñ evine vardı. O gün Hafşa habîbullâhuñ izniyle pederin görmege gitmiş idi. Ev hâlî olmağın hâzret-i Mâriyei da'vet idüp anuñla halvet itdi. Ol maħalde gelüp hücre kapusın kapalı buldı. Bi'z-zarûrî bir lahza tevakkuf eyledi, tâ peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem kapuyı açdı ve taşra çıkdı. Hafşa haķıķat-ı hâle vâkıf olup ağlamağa başladı. Ve didi ki 'Yâ resûlallâh, hâtünlarıñ içinde benüm evim ve benüm firâşımı bulduñ bu câriye ile halvet olıcak.' Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem anuñ ıztırâbını göricek eyitdi, 'Râzî degil misin ki Mâriyenüñ şöhetini kendüme harâm idem.' Ol eyitdi, 'Râzîyüm.' Hâzret câriyenüñ şöhetini kendüne harâm eyledi. Ve aña emr itdi ki 'Bu sırrı kimesneye dimeyüp hıfz eyleye.' Ol dağı kabûl itdi. Andan kemâl-i feraħından 'Âişeye bu kaẓıyyeyi haber [S 394^a] virdi. 'Beşâret olsun ki ol câriyeyi kendüye harâm itdi' didi. 'Âişe rağıyallâhu 'anhâ⁴³⁸⁴ mülâķât idicek ta'rîz tarîķiyle eyitdi, 'Yâ resûlallâh, benüm [M 587^a] nevbetim olduķda Mâriye-i Kıbtıyye ile eyle şöhetini, tâ kim sâir hâtünlarıñ saña tenhâ kılsun' didi. Ol hinde Cebra'îl 'aleyhi's-selâm geldi. Süre-i tahrîmüñ evâilin getürdi. Hafşaya 'itâb idüp, 'Saña bir sırr didik, niçün ifşâ' eylediñ' didi. Hafşa eyitdi, 'Saña bunu kim⁴³⁸⁵ haber virdi.' Hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem eyitdi, 'Alîm ve Habîr baña haber virdi.' Çün kim bu hâl ba'zı evvâcdan şâdir oldu, ğarâmeti cümle hâtünlara sirâyet eyledi. Bir aya dek şeref-i müşâhabetinden mahrûm oldılar.

Bir veche dağı oldur ki ümmehât-ı mü'minîn rağıyallâhu 'anhunne hâzretten şallallâhu 'aleyhi ve sellem bir nice nesne taleb itdiler ki nafaķadan ve kisveden ki anuñ tahşîli şa'b idi. Bu sebebdan hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem sa'âdethânesinde maħzûn oturur idi. Ebû Bekir-i Şıddîķ rağıyallâhu 'anh gelüp hücre kapusın kapalı buldı

⁴³⁸⁴ bu kaẓıyyeyi haber virdi beşâret olsun ki ol câriyeyi kendüye harâm itdi didi 'âişe rağıyallâhu 'anhâ: **M**'de yok

⁴³⁸⁵ kim: **M**'de yok

ve ziyārete izin olmadı. Andan hāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh geldi, aña daḥı izin olmadı. Bir lahızadan şöña izin alup içerü girdiler. Ol hāzreti şallallāhu ‘aleyhi ve sellem maḥzūn gördiler. Hāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Gelūñ bir nesne söyleyelüm, tā kim sultān-ı kevineyn şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mesrūr ola.’ ‘Ömer eyitdi, ‘Yā resūlallāh, bugün benüm zevcem benden bir nesne taleb itdi ki anı taḥşil müşkil idi. Kalkdum, boyunına urdum. Yā resūlallāh, kākşī anda olaydñ, seyr iderdñ.’ Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hāzret-i ‘Ömerūñ kelāmından tebessüm itdi. Ve buyurdi, ‘Benüm daḥı etrāfımda olanlar benden nafaқа taleb iderler. Ve nesneler isterler ki bende yoktur.’ Şıddık bu sözden gāzaba gelüp ‘Āişe raḍıyallāhu ‘anhānuñ boyunına bir muşt urdi. ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh daḥı kalkup Hāfşanuñ boyunına bir yumruk urdi. ‘Resūlullāhdan bir nesne istersiz ki taşarrufında yoktur.’ Anlar and içdiler ki bir daḥı hāzretten bir nesne taleb eylemeyeler. Ol sebebden bir ay ‘uzlet ihtiyār itdi. Mescidūñ yukarusına çıkup halkdan münkaṭı‘ oldu. Rebāh nām kılına [M 587^b] emr itdi ki hīç destūr var mıdur ki yukarı çıkmaya kōmaya. Ve Medīne içinde şāyi‘ oldu ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hātūnlarına talāk virdi. Aşḥāb bunı işidüp cümlesi mescide geldiler ve ziyārete izin taleb itdiler, müyesser olmadı. Fārūk raḍıyallāhu ‘anh daḥı eydür, "Ben daḥı işitdüm, mescide geldüm. Minber dibinde bir nice kimesne oturmuşlar ağlaşurlar gördüm. Ben daḥı yanlarında oturup guşşaya uğradum. Andan kalkup mescidūñ gurfesine varup Rebāhdan iltimās itdüm ki baña izin ala." Bir nice kerre varup ‘arz itdi, cevāb almadı. Āḥirü’l-emr bülend āvāz ile Rebāha eyitdi, ‘Zannım oldur ki resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şanur ki ben kızımı şefā‘at itmek dilerem, tā kim cürmini baña bağışlaya. Allāh ḥakkıçün eger emr iderse varup boyunını uram. Anuñ emrinden tecāvüz eylemezem.’ "Böyle didüm ve gitdüm. İşitdüm ki Rebāh eydür, ‘Ey ‘Ömer, gel saña destūr oldu.’ Mūrāca‘at idüp hāzret ile mülākāt eyledüm. Eyitdüm, ‘Yā resūlallāh, hātūnlarıña talāk virdñ mi.’ ‘Virmedüm’ didi. Bülend āvāz ile tekbīr itdüm." Ümmü Seleme raḍıyallāhu ‘anhā [S 394^b] eydür, "Evimden ‘Ömerūñ raḍıyallāhu ‘anh tekbīrin işitdikde ne söyledügin bildüm.’

Üçinci veche oldur ki Zeyneb binti Caḥş raḍıyallāhu ‘anhāya bir zarf ‘asel getürdiler. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘aseli sevdügin bilüp anuñçün hıfz itdi. Hāzret anuñ ḥānesine geldikce şerbet iderdi. Şerbet itdikce hāzret anuñ ḥānesinde eglenür idi. ‘Āişe eydür, "Ben ve Hāfşa ittifaḳ itdik ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kaḅımızuñ evine gelür ise diyelüm ki meḡāfir rāyiḥası gelür." Bir ağacuñ samḡıdur ki kerīh rāyiḥası vardır. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem rāyiḥa-ı kerīhe sevmez. Zīrā melā‘ike ile söyleşürler. Anlar insān ḥaḥz itmedügi rāyiḥadan cefā‘ çekerler idi. Anlaruñ

birine varıcağ eyitdiler, ‘Megāfir rāyihası gelür.’ Hâzret buyurdi, ‘Ben ol şamğı yimedüm, lâkin ‘asel şerbeti içdüm. Zeynebün evinde’ didi. Ol [M 588^a] hâtün ‘Âişe ve yâhūd Hafşa eyitdi, ‘Arı ol ağacdan ‘asel almışdur.’ Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘Çün kim şöyledür ol ‘aselden tenāvül itmeyem.’ Eydürler ki kâsem itdi. Ve aña eyitdi, ‘Zinhâr bu sözi kimesneye dime.’ Ol dağı kabûl itdi. ‘Ahdine vefâ’ itmeyüp birine bunu söyledi. Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm gelüp sûre-i tahrîmün evvelini getürdi, *yâ eyyuha’n-nebiyyu lime tuharrimu mâ ehallâhu leke tebtēgi merđate ezvâceke*⁴³⁸⁶ *tâ in tetübâ ilallâhi fekad şağat kulûbukumâ*⁴³⁸⁷’ya varınca. Bu sebebdan resûlullâh şallallâhu ve sellem bir ay ‘uzlet ihtiyâr itdi. Ekser müfessirîn bu ma’nâya zâhib olmuşlardır. Ve bi’l-cümle yigirmi toğuz gün tamâm olıcağ mescidden çıkup ‘Âişenün hânesine vardı. Şiddîk anı istikbâl idüp, ‘Yâ resûlallâh, yemîn itdiñ idi ki bir ay hâtünler ile şöhet itmeyesin. Bu gün yigirmi toğuz gün oldu, dağı otuz olmadı.’ Hâzret buyurdi ki ‘Ay gâhî yigirmi toğuz gün olur. Bu ay yigirmi toğuz gündür.’

Naql olunur ki âyet-i tahrîm nâzil olduğda peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ibtidâ’ ‘Âişe gelüp okudı, *‘yâ eyyuha’n-nebiyyu kul liezvâcike in kuntunne turidne’l-hayâte’d-dunyâ ve zînetehâ*⁴³⁸⁸ *ilâ âhiri’l-âye*. Buyurdi ki ‘Yâ ‘Âişe, saña bir nesne eydürem. Lâkin isti’câl idüp cevâb virme, tâ pederüne danışup müşâvere itmeyince.’ ‘Âişe eyitdi, ‘Buyur yâ resûlallâh, nedür.’ Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Hakk te’âlâ baña buyurdi ki hâtünlerimi muhayyer idem. Eger dünyâ hayâtın ve zînetin isterler ise ahsen vechle anlardan mufârağat idem. Eger Allâhu te’âlâyı ve resûlini ve derecât-ı âhireti dilerlerse⁴³⁸⁹ anlara şevâb-ı ‘azîm hâzırladum.’ ‘Âişe radıyallâhu ‘anhâ eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, senün huşûşuñda ne meşveret gerekdür pederüm ile. Ben seni ihtiyâr itdüm. Ammâ senden bir nesne recâ’ iderem ki ol hâtünleriña benüm ihtiyâr itdüğümü dimeyesin.’ Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki "Her kağı hâtünüm suâl iderse ki ‘‘Âişe ne ihtiyâr itdi’ elbette haber virürem. Rabbü’l-‘izzet beni şedîd ü mu’ânid ba’s itmedi. [M 588^b] Belki beşîr ü nezîr ba’s eyledi."

Bir Vâkı‘a Dağı

Ol senede Sebî‘a-i Gâmidıyyenün recmî vâkı‘ olmuşdur. Getürmişlerdür ki bu vâkı‘adan evvel üç seneye karîb Gâmiden⁴³⁹⁰ bir hâtün gelüp eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, beni

⁴³⁸⁶ et-Tahrîm 66/1

⁴³⁸⁷ et-Tahrîm 66/4

⁴³⁸⁸ el-Ahzâb 33/28

⁴³⁸⁹ ahsen vechle anlardan mufârağat idem eger allâhu te’âlâyı ve resûlini ve derecât-ı âhireti dilerlerse: **M**’de yok

⁴³⁹⁰ gâmid: Bu kelime **M** nüshasında "‘âbid" olarak geçmektedir.

zinā'dan pāk [S 395^a] eyle. Ben zinā' itdüm. Ya'nī ḥadd-ı şer'î icrā' eyle.' Resûlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi, 'Ey za'îfe, var Allāhu te'ālādan mağfîret taleb eyle. Ve tevbe vü niyāz eyle.' Eyitdi, 'Yā resûlallāh, dilerem ki ḥadd-ı şer'î ikāmet idesin. Fülāna itdügün gibi. Ve ben zinā'dan gebe kaldum. Ḥadd-ı şer'î yerine getüresin.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Çün kim zinā'dan gebe kaldıñ, toğurınca şabr eyle' didi. Ve Sebī'aı enşārdan bir kimesneye ısmarladı, tā kim mu'āvenetin göre. Vaz'-ı ḥaml itdikden soñra peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥaber virdiler. Buyurdi ki 'Bu vakit anı taş ile katl itmek olmaz. Oğulı zāyi' olur. Kimesne anı emzirmez.' Bir gün ol ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem yanına geldi. Kucağında oğulı eline bir ekmek pāresi virmiş, turup yir. Eyitdi, 'Yā resûlallāh, işte oğulum südden kesildi ve kendi yir oldı.' Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki oğulanı bir müselmāna teslīm itdi. Ve anı sīnesine dek yere gömüp sengsār eylediler. Ḥālid bin Velīd cümleden muḳaddem başına bir taş urdı. Kanı Ḥālidün yüzine sıçradı. Aña sögdi. Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Sögme yā Ḥālid, ol Allāh ḥaḳḳı içün, ki benüm rūḥum anuñ ḳabza-i ḳudretindedür, Sebī'a bir tevbe itmişdür ki her ne deñlü günahkārdur ol tevbe gibi tevbe itse mağfūr olur idi.' Andan emr itdi, techīz ü tekfīn idüp defn itdiler. Ve andan ötüri istiğfār itdi.

Bir Vāḳı'a Dahı

Ol senede vāḳı' olan veḳāyi'-i küllīden biri Tebūk ḡazā'sıdur. Tebūk bir yeruñ ismidür. Hicr ile Şām nāhiyesi ortasında vāḳı' olmuşdur. Ba'zılar eydür bir çeşmenüñ ve ba'zılar bir hışāruñ adıdur. Ve ba'zılar eydür, [M 589^a] ol seferde leşker-i islāmuñ yorulmalarınıñ intihā'sı anda olduğıçün aña ḡazve-i Tebūk didiler. Ve aña fāḳıḥa dahı eydürler. Zīrā ba'zı münāfıḳlar anda rüsvāy oldılar. Ve ceyşü'l-'usre dahı ad virmişlerdür. Zīrā anda ehl-i islām anda çok meşāḳḳat ve çok acılık çekdiler. Cümleden mesāfe-i ba'ide ve havā' ḡāyet ıssı idi. Ve çok 'adū 'askeri ve tamām şevketleri var idi. Ve zamān-ı ḳaḥt idi. Ve şol mertebede ḳillet ü 'usret var idi ki on kişi bir deveye nevbet ile süvār olurdi. Ve ekşer leşker ḥurmādan ḡayrı bir ıssı nesne yimezler idi. Ve ḡāhī ḳavurulmuş arpa bulurlar ve ḡāh bulmazlar idi. Ve şu şol mertebe ḳalīl idi ki ḡāhī deve boğazlayup bağırsaklarından ve şikenbesinden şıḳmak ile çıkan şu ile ağızların ısladurlar idi. Ve ḥaḳḳ gitmege ḡāyet ile kerīh tutarlar idi. Zīrā ağacları tamām yemiş virüp zevḳ ü şafā'sın idicek vakit idi. Ve dahı vahiy nāzil oldı, *yā eyyuha 'llezīne āmenū mā lekum izā ḳīle lekumu'n-*

*firū fī sebīlillāhi'ssākaltum*⁴³⁹¹ āyet-i kerīmenūn āhīrine varınca ol hūşūşda nāzil oldu. Ya'nī, metā'-i dünyā ki āhirete nisbet bir deryāya barmağıñ şoksuñ, ne deñlü var ise ol kadar iken niçün āhiret üzerine ihtiyār idersiz ve gāzā'ya gitmege tekāsül idersiz.

Bu gāzā'ya bā'is oldur ki ol sene Şāmdan bir kâfile geldi. Zeyt yağı ve un getürdiler. Ve eyitdiler, 'Rūm pādīşāhı çok leşker cem' idüp kabāil-i 'Arabdan Lahm ve Cüzām ve Ğassān ve Tenūh ve gayrılar, ki naşrānī olmışlar idi, cümle ittifāk idüp Medīneye kaşd itmişlerdür. Ve leşkerūn öñi Belkā'ya irişdi. Rivāyet olunur ki 'Arab [S 395^b] naşārāsı mektüb yazup Heraḳle gönderdiler, nübüvvet da'vā iden şahış helāk oldu. Ve kaht zāhir olup aşhāb cümle kırıldı. Ve mālları telef oldu. Sühulet ile memleketleri ele gelür. Pes Heraḳl 'uzemā'sından bir kimesne, ki Ḳubād nām idi, kırk biñ kimesne ile Medīneye ta'yīn itdi. Peyḡamber şallallāhu [M 589^b] 'aleyhi ve sellem bunı işidüp leşker cem' itmek için Büreyde ibni'l-Huşaybı Esleme gönderüp Ebū Zerr-i⁴³⁹² Ğıfāriyi Ğıfāra irsāl itdi. Bu üslub üzre her kim ki bir kabīleye müntesib idi, ol kabīleye gönderdi, tā kim 'asker techīz eyleye. Ve 'askerūn fuḳarā'sına taşadduḳa tergīb ide. Aşhāb raḏıyallāhu 'anhum bu bābda ḳādir olduklarını bezl itdiler. Ebū Bekir raḏıyallāhu 'anh cümle mālın bezl itdi. Ve 'Ömer raḏıyallāhu 'anh nişf-ı mālın virdi. Naḳl olunur ki ḥazret-i 'Ömer raḏıyallāhu 'anh eydür, "Ben ol zamān mālḁār idüm. Eyitdüm ki 'Her hūşūşda Ebū Bekir raḏıyallāhu 'anh cümle aşhāb üzerine sābıḳdur. Bu def'a ben inşā'allāhu te'ālā sābıḳ oluram.' Nişf-ı mālım iledüp 'leşker-i islāmuñ şarfı için virdüm. Andan Ebū Bekir raḏıyallāhu 'anh geldi. Her neye mālīk ise getürdi." Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki "İyālūn için ne alıḳoduñ." Ol eyitdi, 'Allāhu te'ālāyı ve resūlullāhı alıḳodum.' Ve 'Ömere eyitdi, 'Ne alıḳoduñ, iddiḥār itdiñ.' 'Mālīmuñ nişfin alıḳodum' didi. Ḥazret buyurdi ki 'Mābeyniñüz kelāmīñuzuñ mābeyni ḳadardur.' Ve eyitdi, 'Yā Ebā Bekir, hiçbir hūşūşda saña kimesne sābıḳ olmadı.' Naḳl olunur ki ol eṣnā'da 'Oşmān raḏıyallāhu 'anh Şāma bir kâfile ḥazır itmiş idi ki ticāret tārīḳiyle irsāl ide. Tebūk gāzā'sı vāḳi' olıcaḳ peyḡamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem minbere çıkup aḡniyā-yı leşkeri fuḳarā'sına taşadduḳ itmege tergīb itdi. Ve fuḳarā'ya i'ānet itmege delālet itdi. Ḥazret-i 'Oşmān raḏıyallāhu 'anh ol vaḳit ki kâfilei techīz itdiginden soñra ol meclisden ḳalkup, 'Yüz deve mükemmel cümle esbābıyla leşker-i islāmuñ olsun' didi. Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem bir kerre daḡı delālet itdi. 'Oşmān raḏıyallāhu 'anh yine yüz deve daḡı mükemmel ziyāde itdi. Yine ḥazret bu ḥayra delālet idicek tekrār 'Oşmān raḏıyallāhu 'anh yüz deve daḡı taşadduḳ itdi. Bu kerre peyḡamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem taḥsīn idüp delālet

⁴³⁹¹ et-Tevbe 9/38

⁴³⁹² ebū zerr: Kaynaklarda "ebū rūhm" olarak geçer.

eyledi. ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anh üç yüz deveye biñ mişkāl altun [M 590^a] şadağa eyledi. Bunları ḥazretüñ ḥuzūrına getüricek buyurdi, ‘Yā Allāh, sen ‘Osmāndan rāzī ol. Ben andan rāzīyüm’ didi. Ve eydürler ki Tebūk gaza’sında otuz biñ kişi var idi. Ḥazret-i ‘Osmān anları techīz eyledi. Ol ḥazret anuñ ḥaqqında du‘ā’ idüp, ‘Yā rabb, ‘Osmāndan ḥisābı sen ref’ eyle’ didi. Ol du‘ā’ bereketiyle aña yevm-i kıyāmetde ḥisāb olmaz, cümle aḡniyā naḳır ü kıtmır ḥisāb virdügi vaḳit. Andan ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avf raḍıyallāhu ‘anhuñ sekiz biñ dirhemi var idi, nişfını getürdi. Ve nişfını ‘iyāli içün alıḳodı. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña berekāt ile du‘ā’ eyledi. Ḥaqq te‘ālā aña şol kadar berekāt virdi ki maraz-ı mevtinde dört ḥātūnuñ birine ṭalāk virdi. ‘İddeti tamām olmadın ‘Abdu’r-Raḥmān vefāt eyledi. Semen-i ḥaqqını sekiz biñ dirhem altun ve bir rivāyetde seksen biñ mişkāl altuna şulḥ itdiler. Ve bi’l-cümle muḥācirīn ü enşāruñ eşrāfı kerem-i elin küşāde itdiler. Ve her biri maḳdūrlarını bezl ü şarf itdiler. Ve ba‘zı ḥātūnlar zer-i zīverlerin ellerinden ve ayaḳlarından çıkarup peyğamberüñ [S 396^a] şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūrına irsāl itdiler. Naḳl olunur ki Ebū ‘Aḳıl-i Enşārī raḍıyallāhu ‘anh gice şabāḥa dek ḥurmā şuvarur idi. Ve eliyle şu çeker idi. Bir kimesneden bu ḥıdmet muḳābelesinde iki şā’ ḥurmā ücret aldı. Bir şā’nı ‘iyāli içün alıḳodı. Ve bir şā’nı getürüp ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūrına vaz’ itdi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cümle şadaḳātuñ yukarısında ḳodı. Münāfiḳlar mezemmet idüp maşḥaraya aldılar. Ḥaqq te‘ālā anlaruñ ḥaqqında āyet-i kerīme gönderdi, *ellezīne yelmizūne’l-muṭṭavi’ine mine’l-mu’minīne fi’ş-şadeḳāti ve’llezīne lā yecidūne illā cuḥdehum feyesharūne minhum seḥirallāhu minhum ve lehum ‘azābun elīm*⁴³⁹³. Ve bi’l-cümle peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol emvāli aşḫāb-ı ḥācāta virdi, tā kim mühimmlerin alalar. Ve keşirine, ‘Na’leyn al’ diyü emr itdi. ‘Süvārī ḥükmindedür’ diyü buyurdi.

Naḳl olunur ki şaḥābeden nice kimesne resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūr-ı şerīfine geldiler. Sālim bin ‘Umeyr [M 590^b] ve İklim⁴³⁹⁴ bin Zeyd ve Ebū Leylā ‘Abdu’r-Raḥmān bin Ka‘b-ı Māzinī ve ‘Amr bin ‘Ateme⁴³⁹⁵ ve Seleme bin Şaḥr ve ‘Irbāz bin Sāriye ve ‘Abdullāh bin Maḳıl bin Yesār, bir rivāyetde ‘Amr bini’l-Cumāḥ bin Cumūḥ⁴³⁹⁶, bir rivāyetde Şaḥr bin Ḥansā’ eytdiler, ‘Yā resūlallāh, piyāde ḳalduḳ. Murādımız ḥazretiñden ayırılıp rikābında gitmekdür.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Şadaḳātdan mühimmātıñuza kifāyet ider nesne ḳalmadı.’ Anlar maḥzūn ağlayarak gitdiler. Anuñçün ol ṭā’ifeye bekkā’ın didiler. Ḥaqq te‘ālā anlaruñ

⁴³⁹³ et-Tevbe 9/78

⁴³⁹⁴ ‘iklim: Kaynaklarda "‘ulbe" olarak geçer.

⁴³⁹⁵ ‘ateme: Kaynaklarda "‘aneme" olarak geçer.

⁴³⁹⁶ cumūḥ: Burada kastedilen isim "‘amr bin ḥumām" olabilir.

hakkında âyet-i kerîme, *ve lâ ‘ala’llezîne izâ mâ etevke litaḥmilehum ḳulte lâ ecidu mâ aḥmilukum ‘aleyhi tevellev ve a ‘yunuhum tefḏu mine’d-dem ‘i ḥazenen ellâ yecidû mâ yunfiḳûn*⁴³⁹⁷ anlarıñ hakkında gelmişdür. Andan İbni Yâmin bin ‘Amr bin Ka‘b bir deve Ebû Leylâ ile İbni Ma‘ḳıla virdi. Ve zevâde içün her birine iki şâ‘ ḥurmâ virdi. Ve ‘Abbâs bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib iki kişi ve ‘Osmân raḏıyallâhu ‘anh üç kimesnenüñ mühimmini gördiler. Eydürler ki resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem aşḫâba şadaḳa idicek ‘Ulbe bin Zeyd eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, benüm mâlim yokdur ki Allâhu te‘âlâ yolına şadaḳa idem. Ammâ ‘arzımı bezl itdüm. Her kim ‘arzıma ta‘arruz eyleye anı mu‘âḫeze itmeyem, ḥelâl olsun.’ Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Allâhu te‘âlâ şadaḳañı ḳabûl itdi.’

Naḳl olunur ki münâfiḳlardan seksen iki kimesne gelüp peygambere şallallâhu ‘aleyhi ve selleme ‘özür beyân itdiler, ol ğazâ’dan teḥallûf itmek içün. Eydürler ki anlar benî Esedden ve Ğatafândan idi. Ve benî ‘Âmir bin Ṭufeylden idi. Ve ba‘zılar eydür, Mu‘te münâfiḳlarındandır. Ḥazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yâḳîn oldı ki Ḥaḳḳ te‘âlâ beni size muḥtâc itmeye.’ Ve anlarıñ hakkında âyet-i kerîme geldi, *ve câ‘e’l-mu‘azzirüne mine’l-a‘râbi liyu’zene lehum ve ḳa‘ade’llezîne kezebullâhe ve rasûlehu seyuṣṣibu’llezîne keferû minhum ‘azâbun elîm*⁴³⁹⁸. Bir bölük münâfiḳlar daḫı hîç ‘özür dilemeyüp ḳaldılar. Ve mü‘minleri ğazâ’dan men‘ idüp havâ’ ıssıdur diyü taḫvîf itdiler. Anlarıñ daḫı ḥâllerin Ḥaḳḳ te‘âlâ Ḳur‘ân-ı ‘azîmde beyân buyurdi, *feriḫa’l-muḥallefüne bimaḳ’adihim ḫilâfe rasûlillâhi ve keruhû en yucâhidû biemvâlihîm ve enfusihîm [M 591^a] fî sebîlillâhi ve ḳâlû lâ tenfirû fî’l-ḫarri ḳul nâru cehenneme eşeddu ḥarran lev kânu yefḳahûn*⁴³⁹⁹ anlarıñ ḫâlini beyân ider.

Naḳl olunur ki [S 396^b] sipâhuñ mühimmini gördükden soñra buyurdi ki Medîneden taşra Şeniyyetü’l-vedâ‘ nâm yerde cem‘ olalar. Ebû Bekiri raḏıyallâhu ‘anh leşkerüñ öñine ta‘yîn buyurup, ‘Anlara imâmet itsün’ diyü buyurdılar. Eydürler ki ‘Abdullâh bin Ebî Selûl kendinüñ etibbâ’ıyla münâfiḳînden ve yahûddan Medîneden çıkup Zübâb muḳâbelesinde indiler. Resûl-i Ekrem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Şeniyyetü’l-vedâ‘dan rıḫlet idicek anlar Medîneye döndiler. Ve eyitdiler, ‘Muḥammed benî Aşfar ile ceng itmege gider. Anı âsân şanur. Allâh ḫaḳḳıçün görürem ki aşḫâbını bağlayup etrâfa iletürler.’ Ḥazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem anuñ mürâca‘atın işidicek, ‘Eger anlarda ḫayır olaydı bizden teḥallûf itmezler idi.’ Ve münâfiḳlardan bir cemâ‘at

⁴³⁹⁷ et-Tevbe 9/92

⁴³⁹⁸ et-Tevbe 9/90

⁴³⁹⁹ et-Tevbe 9/81

dağı ganimet ecili için müselmānlar ile bile gitdiler. Yolda nāma‘kūl evzā‘ u kelimāt şadır oldu. Nitekim ba‘zısı beyān olursa gerekdür, *inşā‘allāhu te‘ālā*.

Naql olunur ki hāzret-i server-i kâināt ‘aleyhi efḍalü’s-şalavāt Medīne-i münevvereden çıkup hāzret-i imām ‘Alīyi anda kodı, tā kim ümmehāt-ı mü‘minīnün aḥvālını göre. Medīnede olan münāfıklar eyitdi, ‘‘Alīyi bile getürmedi, andan şıklet gördi’ didiler ki ‘Alī raḍiyallāhu ‘anh münāfıkīnün sözünü işidüp hāzretün ‘aḳabından irişdi. Cūrf nām mevzi‘de mülākāt itdi ve ḥālını ‘arz itdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yā ‘Alī, rāzī degil misin ki sen benden Hārūn menzilesinde olasın, Mūsā ‘aleyhi’s-selāma. Nihāyet benden sonra peygamber gelmez.’ Şaḥīḥ budur ki Şeniyyetü’l-vedā‘dan leşkeri tertīb itdi. Büyük ‘alemi Ebū Bekir-i Şıddīka virdi, raḍiyallāhu ‘anh. Ve bir ‘alemi dağı Zübeyr ibni’l-‘Avvāma tefvīz itdi. Evs ile Hāzrec livā‘ların Üseyd ibni’l-Ḥuḍayra ve Ebū Dücāneye [M 591^b] virdi. Anda leşkeri ‘arz itdiler, otuz biñ kimesne idi. Ba‘zılar eydür, seksen biñ idi. Ve ba‘zılar yüz biñ idi dimişler. On biñ kimesne atlu idi. Ve on iki biñ deveye süvār olmuş idi. Ve bu gāzā‘da muḳaddime-i leşker Hālīd bin Velīd idi. Ve meymenei Ṭalḥa bin ‘Abdillāh ve meyserei ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avfa ta‘yīn buyurdi, raḍiyallāhu ‘anhum. Şeniyyetü’l-vedā‘dan kalkdıkdā her menzilde bir ṭā‘ife teḥallūf ider idi. Hāzret buyurur idi ki ‘Eger anlarda ḥayır olsa bizden teḥallūf itmezler idi. Eger ḥayır var ise Ḥaḳḳ te‘ālā anları yakında size irişdürür. Ve illā anlardan sizi ḥalāş itdi.’ Pes kaṭ‘-ı menāzil idüp Tebūke irişdiler. İki ay ol menzilde diñlendiler. Yoluñ te‘abından ve meşakkātinden āsūde oldılar. Ve taḥḳīḳ bildiler ki Medīnede işitdükleri ḥaber ki ḳayşerün leşker cem‘ itmişlerdür didikleri şaḥīḥ degil imiş. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşḥābuñ güzīdeleri ile meşveret itdi ki Şāma varup ol ṭā‘ife ile ceng itmek bābında tekellüm itdiler. ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anh işitdi ve eyitdi, ‘Yā resūlallāh, eger me’mūr iseñ her ḳande ki teveccūh idesin rikābıñdayuz.’ Hāzret buyurdi, ‘Eger me’mūr olsam meşveret itmez idüm.’ ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā resūlallāh, Rūm pādişāhınuñ şevketi ve ḳudreti ve dağı leşkerinün keşreti ḥadd ü ‘adedden ziyādedür. Ve leşker-i islām biḍā‘asız ve za‘īfdür. Şimdi anlara ḳarīb geldik. Heybet ü şalābetiñüz anlarıñ içinde şāyi‘ oldu. Ve anlarıñ ḳulūbına ḥafv düşdi, kifāyet ider. Eger bir ḡayrı senede [S 397^a] bu⁴⁴⁰⁰ mühimme muḳayyed olasız bundan evlā fehm olunur.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme hāzret-i ‘Ömerün re’yini münāsib görüp Medīneye mūrāca‘at ḳaşdın itdi.

⁴⁴⁰⁰ senede bu: M’de yok

Naql olunur ki Heraql iřitdi ki resulullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hūd-ı Şāma gelüp Tebūkde tevakkuf itdi, benī Ğassāndan bir kimesne ta‘yīn idüp irsāl itdi, varup hāzretüñ şıfatların [M 592^a] ve ‘alāmetlerin göre, meşelā hūmratu ‘ayn ve mühr-i nübüvvet ve redd-i şadağa ve qabūl-ı hediye gibi ki kitāblarında zıkr olunmuş idi. Gelüp tefahhuş idüp tamām ma‘lūm idindi. Andan varup Heraqlē haber virdi. Heraql a‘yānını cem‘ idüp naşrāniyyetden i‘rāz idüp millet-i islāmı qabūl itmege söz söyledi. Qavmi mābeyninde gavğa peydā oldu. Şöyle ki mülkinüñ zevāli endişesi qalbine düşdi, bu qaziyyeden ferāğat itdi.

Hālid bin Velīdün Dūmetü’l-cendele gitdügin zıkr ider. Naql olunur ki hāzret-i habīb-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Tebūkde iken Hālid bin Velīde buyurdı ki Dūmetü’l-cendel hākimi Ükeydir bin ‘Abdi’l-Melike vara, dört yüz yigirmi miqdārı aşhāb ile. Hālid bin Velīd eyitdi, ‘Yā resulallāh, benī az kimesne ile benī Kilāb cānibine irsāl buyurursın.’ Hāzret buyurdı ki ‘Ükeydiri zahmetsiz ele getürürsin, *inşā‘allāhu te‘ālā*. Taşrada iken şikāra tutarsın.’ Hālid emre imtişāl idüp hışāra vardı. Bir gice Dūmetü’l-cendel hışārına irişdi, ‘ālem-i ağıyardan hālī idi. İttifāq ol gice Ükeydir ‘avratı Rebāb binti Uneyf⁴⁴⁰¹ ile şarāb içmiş idi. Nāgāh bir yaban sığırı gelüp hışāruñ qapusına baş urdı. Rebāb gelüp nazar itdi. Bu hālī gördi. Ükeydire haber gönderdi ki ‘Böyle gice müşāhede olmamışdur ve böyle şayd görünüp temāşā olunmamışdur.’ Ükeydir tağ sığırınıñ şaydına gāyet mā’il idi. Emr itdi, atını hāzır egerlediler. Ve qarındaşı Hassān nām kimesnei bir nice hıdmetkār ile bindiler. Şayd talebi içün hışārdan çıkdılar. Baqaru’l-vahş kaçdı. Ükeydir qavmiyle ardına düşdi. Hālid bin Velīd raḍıyallāhu ‘anh pusudan çıkdı. Ükeydiri qavmiyle ortaya aldı. Ükeydirün qarındaşı Hassān ceng itdi, anı qatl itdiler. Ükeydiri tutdılar. Sāir huddām kaçup hışāra girdiler. Hāzret buyurmuş idi ki ‘Ükeydiri tutdukda baña diri getürün’ [M 592^b] dimiş idi. Hālid Ükeydire eyitdi, ‘Eger dilerseñ saña emān vireyüm ve sağ sālīm resulullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün öñine ileteyüm. Şol şart ile ki hışāruñ miftāhların baña virüp qapuyı açasın. Ve iki biñ deve ve sekiz yüz at ve sekiz yüz bürde ve dört yüz nīze teslīm idesin. Qal‘anuñ hükūmeti üslūb-ı sābık üzre senün ola.’ Ükeydir qabūl itdi. Andan qal‘aya geldiler. Qarındaşı Muşād⁴⁴⁰² nām kimesne, ki qal‘anuñ hıfzı içün anı qomış idi, hışāruñ qapusın açmağa rāzī olmadı. Āhirü’l-emr qapuyı açup Ükeydir ve birāderi ile Hālidün yanına gelüp peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hūzūrına geldiler. Ve mübārek ayağın öpdiler. Anlardan evvel

⁴⁴⁰¹ rebāb binti uneyf: M’de yok

⁴⁴⁰² muşād: Kaynaklarda "muḍād" olarak geçer.

Hâlid ‘Amr ibni’l-Ümeyye-i Dāmriyi hâzrete irsâl itdi, tâ kim ahvâli haber virdi. Ve Hâssânun libâsın nişân için gönderdi ve zerbaft idi. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem [S 397^b] huzûrına irişecek aşhâb radıyallâhu ‘anhum ol libâsuñ leţâfetinden ve yumuşaklığından ta‘accüb itdiler. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Sa‘d ibni Mu‘âzuñ cennetde miķremeleri bundan dağı nâzıkdür ve aķsendür.’ Andan Hâlid bir nice tuhfе hediyye tarıķiyle ki aña şayfı-yi muğnem dirler, hâzrete götürdi. Ve humusın ihrâc idüp bākîsin aşhâbına ya‘nî faķırlere kismet itdi. Ükeydir ve birâderi Muđâd hâzretün katına gelüp şulh itdiler ve cizyeye kesdiler. Mustaşfâ nâm kitâbda ve Telhîş-i Megâzî nâm kitâbında ikisi dağı müselmân oldılar diyü rivâyet olunmuşdur.

Ol hâzretten ol ğazâ‘da zâhir olan ba‘zı mu‘cizātuñ zıkrıdır.

Birisi oldur ki Vedî‘a bin Sâbit ve anuñ mâ‘adâsı münâfıķlar resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellemden ilerü gidüp birbiriyle söyleşürler idi ki ‘Bu şahşı görüñ ki bilâd-ı Şâmı ve kal‘alarını feth itmek ister. Bu ise ğâyet ile sa‘bdur ve ba‘iddür. Ve hadd-i imkānda degıldür.’ [M 593^a] Benî Eşca‘ kabîlesinden bir kimesne, ki aña Muħassin bin Muħşî dirler idi, anlara eyitdi, ‘Her biriñüz baña yüzer tâziyâne urmağı severem, tâ kim haķķımızda Qur‘ân nâzil olmaya.’ Nâĝâh seyyidü‘l-mürselînün ‘âlem-i ğaybden bunlaruñ kelâmların beyân itdiler. Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘Ammâr bin Yesâruñ⁴⁴⁰³ radıyallâhu te‘âlâ ‘anha emr itdi ki tâ kim varup ol cemâ‘ate suâl ide kim ‘Ne söyledüñüz. Eger inkâr iderler ise eyit ki şöyle söyleşdüñüz.’ ‘Ammâr varup mucibince ‘amel idicek anlar dağı münfa‘il olup hicâb iderek hâzretün huzûr-ı şerîfine geldiler. Vedî‘a eyitdi, ‘Biz ol kelâmı hezl tarıķiyle ve lu‘b vechiyle söyledik’ didi. Bu eşnâ‘da âyet-i kerîme geldi, *ve le‘in se‘eltheum leyekûlunne innemâ kunnâ neħûdu ve nel‘abu kul ebillâhi ve âyâtihî ve rasûlihî kuntum testehzi‘üne * lâ ta‘tezirû ğad kefertum ba‘de îmânikum in na‘fu‘an tã‘ifetun minkum nu‘azzib tã‘ifeten biennehum kânû mucrimîn*⁴⁴⁰⁴. Eydürler ki Muħaşşin ‘afv olunan tã‘ifeden oldı. Ve ol Haķķ te‘âlâdan şehâdet taleb itdi. Ve kabri nâma‘lûm olmaķ diledi. Haķķ te‘âlâ du‘â‘sın kabûl idüp Yemâme ğazâ‘sında şehîd oldı. Ve cesedinden aşlâ kimesne haber bulmadı⁴⁴⁰⁵.

Bir Mu‘cize Dağı

⁴⁴⁰³ yesâr: Kaynaklarda "yâsir" olarak geçer.

⁴⁴⁰⁴ et-Tevbe 9/65-66

⁴⁴⁰⁵ eydürler ki muħaşşin ‘afv olunan tã‘ifeden oldı ve ol haķķ te‘âlâdan şehâdet taleb itdi ve kabri nâma‘lûm olmaķ diledi haķķ te‘âlâ du‘â‘sın kabûl idüp yemâme ğazâ‘sında şehîd oldı ve cesedinden aşlâ kimesne haber bulmadı: **M**‘de yok

Naql olunur ki leşker-i islām Vādi'l-kurā nām yere geldikde Hıcr-ı Semūda nāzil oldılar. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Bu gice muhālif ve muhkem yel esse gerekdür, kimesne haymesinden çıkmasun. Ve anda olan şudan içmesün ve ābdest almasun. Zīrā 'azāb nāzil olduğu yerdür. Ve her kişi devesinüñ dizlerin muhkem bağlasun.' Müselmānlar bu kelāmı işidüp mücebiyle 'amel itdiler. Ammā benī Sā'id kabīlesinden bir kimesne tenhā kazā'-yı hācete gitdi. Ve yine ol kabileden bir āher şahış deve yāve kılmış idi, aramağa gitdi. Ol kazā'-yı hācete⁴⁴⁰⁶ giden kimesne hunāk marazına mübtelā oldu. Ve deve aramağa giden kimesnei yel atup Tayy cebeline bıraktı. Ol hunāka mübtelā olan resūl-i Ekremün şallallāhu 'aleyhi ve sellem du'ā'sıyla şihhat buldı. Ve ol Tayy cebeline düşen kimesnei ehl-i Tayy getürüp hāzrete teslīm itdiler.

Bir Mu'cize Dağı

Müselmānlar Hıcrdan geçdikden soñra şu gāyet bulunmadı. Gelüp hāzrete şikāyet eylediler. Hāzret el kaldurup du'ā' itdi. [S 398^a] Hemāndem gökden bir zerre bulut yoğ iken hāzır olup şol deñlü yağmur yağdı ki aşhāb radıyallāhu 'anhum tamām mertebe suya toydılar. Ve müşklerin cümle [M 593^b] tıdurdılar. Hemān sā'at bulutlar tağılup havā'⁴⁴⁰⁷ şāfī oldu ve āfitāb göründi. Aşhāb-ı kirām tekbir itdiler. Ve hāzret buyurdı ki 'Ben şehādet iderem ki Allāhu te'ālānıñ resūliyüm' didi. Naql olunur ki bu hāl zuhūr idicek müselmānlar münāfıklara didiler ki 'Gelün ihlāş üzre müselmān oluñ. Dağı 'özür kalmadı.' Ol bīhayā' münāfıklar eyitdiler, 'Ne oldu. Bir miqdār bulut geçerken yağmur yağdı ve geçti' didiler.

Bir Mu'cize Dağı

Bir menzilde dağı resūlullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellemün devesi yāve kılmı. Aşhāb her tarafa aramağa başladılar. Benī Kaynukā' yahūdīlerinden biri müselmān olup soñra münāfık olmışdı, aña Zeyd bini'l-Luṣayyin⁴⁴⁰⁸ dirler idi, 'Ammār⁴⁴⁰⁹ bin Hāzmuñ menziline olur idi, ki hıyār-ı şahābedendür ve Bedire hāzır olanlardandur, eyitdi, 'Nicedür ki Muhammed āsumān tarafından haber virür, şimdi kendü devesinüñ kande idügin bilmez. Ve eydür ki peyğamberüm.' Ol münāfık ol sözi söyledüğü vakit 'Ammār radıyallāhu 'anh peyğamberün şallallāhu 'aleyhi ve sellem yanında idi, nūr-ı nübüvvet ile bu sözi ma'lūmı oldu. Eyitdi, 'Ey 'Ammār, bir kimesne şöyle dir. Allāhu

⁴⁴⁰⁶ gitdi ve yine ol kabileden bir āher şahış deve yāve kılmış idi aramağa gitdi ol kazā'-yı hācete: M'de yok

⁴⁴⁰⁷ havā': şu M

⁴⁴⁰⁸ luṣayyin: Kaynaklarda "luṣayt" olarak geçer.

⁴⁴⁰⁹ 'ammār: Kaynaklarda "'umāre" olarak geçer.

te‘ālānuñ haqqıçün ben bir nesne bilmezem, illā meger Allāhu te‘ālā anı baña bildüre. Şimdi bildürdi ki devem fülān yerde yuları bir ağaca muhkem bend olup tolaşmış тұrur.’ Aşhābdan bir cemā‘at varup buyurduğı yerde didügi gibi buldılar. ‘Ammār yerine gelicek bu kažiyyei ehl-i menzile zıkr itdi. Anlardan biri eyitdi, ‘Sen gelmeden Zeyd şöyle dimiş idi ki’ didiler. ‘Ammār yerinden kalkup Zeyd-i münāfıkuñ boyunına bir muşt urdı. Ve didi, ‘Ey müselmānlar, menzirimde böyle şerr-i ‘aẓīm ve dāhiye-i kibri vāki‘ ola ve ben bundan gāfil olam.’ Andan Zeydi menzilinden iħrāc idüp anuñla muşāhabetden iħtirāz eyledi.

Bir Mu‘cize Dağı

Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir gün buyurdi ki ‘Yarın duḥā vaqtinde Tebūk çeşmesine irişürüz. Her kim andan evvel varur ise ol şuya el uzatmasun.’ Mu‘āz raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Şabāḥ vaḳti ol çeşmeye varduḳ. Bir kimesne bizden evvel varup şu almışlar. Çeşmeye andan zelzeleye varmış. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlardan suāl itdi ki ‘Bu çeşmeye el uzatuñuz mı.’ ‘beli’ didiler. Ḥazret anları zecr idüp çok melāmet itdi [M 594^a] ve emr itdi. Andan bir zarfa bir miqdār şu koyup getürdiler. Mübārek elin ve ağızın yuyup buyurdi ki ol şuyı çeşmeye dökeler. Anuñ bereketiyle şu şöyle çok oldu ki cümle leşkere kifāyet eyledi."

Bir Mu‘cize Dağı

Ebū Zerr-i Ğıfārī raḍıyallāhu ‘anh peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ ardınca Tebūke revāne oldu. Devesi yolda qaldı. Żarūrī olup yanında olan ḥavāyicini arkasına urup yola düşdi. Ḥazret Tebūke nüzül idicek Ebū Zerr iraqdan zāhir oldu. Aşhāb raḍıyallāhu ‘anhum eyitdiler, ‘Bir piyāde kimesne bu cānibe geleyor.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Ebū Zerrdür.’ Yakın gelicek eyitdiler, ‘Vallāhi Ebū Zerrdür.’ [S 398^b] Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ayağa kalkup buyurdi ki ‘*raḥimallāhu ebā zerrin yemşī vaḥdeḥu ve yemūtu vaḥdeḥu ve yeb ‘aṣu vaḥdeḥu.*’ ‘Allāhu te‘ālā Ebū Zerre raḥmet itsün. Yalnız yürür ve yalnız ölür ve yalnız ba‘ş olur.’ Ve andan ḥalini suāl itdi. Ol dağı ḥaber virdi. Naql olunur ki ḥazret-i ‘Osmānuñ raḍıyallāhu ‘anh ḥilāfeti zamānında aña gadr idüp Rebedeye⁴⁴¹⁰ gönderdi. Anda tenhā otururdi. Maraż-ı mevt gelicek yanında kimesne bulunmadı, menkūhasından ve bir gulāmından gayrı. Anlara vaşıyyet itdi ki ‘Ben ölice⁴⁴¹¹ ğasl idüñ. Ve techīz ü tekfīn eyleñ. Ve tābütümü yol başında koñ. Deveye binmiş

⁴⁴¹⁰ rebede: Kaynaklarda "rebeze" olarak geçer.

⁴⁴¹¹ ölice: ol gice **M**

tā'ife gelürler. Anlara eyidüñ ki bu Ebū Zerrdür ki ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem şāhibidür. Anlardan beni defn itmege mu'āvenet taleb idüñ.' Anlar daḥı vaşıyyeti üzre 'amel itdiler. Ol tā'ife ki geldi, 'Abdullāh ibni Mes'ūd idi. 'Irāqdan bir cemā'at ile 'umre getürmege Mekkeye giderler idi. 'Abdullāh ol tābūtı suāl itdi. Gulām haber virdi. İbni Mes'ūd⁴⁴¹² hāy hāy idüp ağladı. Ve didi ki 'şadaḳa yā rasūlallāh. Dimiş idüñ ki tenhā yürürsin ve tenhā dirilirsın ve tenhā ölürsin ve tenhā ba's olursın.' Andan cümlesi rāḥilesinden inüp namāzın kıldılar ve defn eylediler, *riḍvānullāhi 'aleyhim ecma'in*.

Bir Mu'cize Daḥı

'Abdullāh-ı Zü'l-bicādeynüñ [M 594^b] fevti ḥaberidür. Ol yetīm ḳalmış idi. Ve metā'-ı dünyādan bir nesneye mālīk degil idi. 'Ammīsi anuñ mühimmini görüp büyük mālḍār kimesne oldı. Develeri ve aḡnāmı bīḥadd oldı. Ve ḳul ve cāriye şāhibi oldı. Cāhiliyyet zamānında aña 'Abdu'l-Uzzā dirler idi. Hemīşe islām dā'iyesi ḳalbinde ḥareket iderdi. Lākin 'ammīsinden ḥavf idüp iḥtirāz iderdi, İslāma gelmege māni' idi. Ol zamānda ki peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Mekke fetḥinden rücū' itdi, 'ammīsine eyitdi, 'Çok zamāndur ki senüñ islāmıña muntazır idüm, müyesser olmadı. 'Ömre daḥı i'timād yokdur. Şimdi ḳaşdım oldur ki müselmān olam.' 'Ammīsi eyitdi, 'Eger müselmān olup Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve selleme īmān getürürseñ cümle saña virdüklerimi cümle aluram⁴⁴¹³. Belki gömlegüñ ve libāsuñ daḥı şoyaram' didi. Zü'l-nicādeyn⁴⁴¹⁴ eyitdi, 'Vallāhi ben putperestlikden yüz döndürdüm. Dünyā mālī, cümle girü ḳalur, terk itdüm. Allāhu te'ālāya ve resūline īmān getürdüm.' Cümle elinde olan māl u mülkini terk idüp ḥānesine dāḥil oldı. Ve esbābların cümle çıkarup 'uryān oldı. Ve vālidesine eyitdi, 'Baña bir kisāi vardur, anı getür' diyüp ḥālini beyān itdi. Ol kisāi iki pāre idüp anlara büründi. Ol kisāi bol bol alaca idi. Aña 'Arab nicād⁴⁴¹⁵ eydürler idi. İki pāre olmaḡın Zü'l-nicādeyn⁴⁴¹⁶ diyü laḳab oldı. Ve şıḍḳ u şafā' ile Medīneye teveccüh idüp ḥazretüñ meclis-i şerīflerine dāḥil oldı. Şabāḥ namāzından soñra idi. Ḥazret şabāḥ namāzın 'aḳabında aşḥābı buyurur idi ki aña, 'Sen kimsin' diyü suāl itdi. 'Fülān ḳabīleden 'Abdu'l-'Uzzā nām kimesneyüm.' Ḥazret buyurdı ki 'Senüñ ismiñ 'Abdullāh-ı Zü'l-nicādeyn olsun. Ve bizüm yanımızda menziliñ olsun.' 'Abdullāh ḥazrete mülāzemet idüp Ḳur'ān-ı 'azīm ta'līmine müştāḡil oldı. Ve mescidde [S 399^a] bülend āvāz ile Ḳur'ān-ı

⁴⁴¹² ibni mes'ūd: gulām M

⁴⁴¹³ cümle aluram: M'de yok

⁴⁴¹⁴ zü'l-nicādeyn: Kaynaklarda "zü'l-bicādeyn" olarak geçer.

⁴⁴¹⁵ nicād: Kılıç bağı anlamına gelen "nicād", kilim manasına gelen "bicād" ile karıştırıldığı için şahsın ismi de eserde yanlış geçmektedir.

⁴⁴¹⁶ zü'l-nicādeyn: bk. önceki dipnotlar

‘azīm okur idi. Bir gün ‘Ömer ibni’l-Hattāb raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, [M 595^a] ‘Yā resūlallāh, bu A‘rābī bülend āvāz ile Qur‘ān okur. Nice kimesneler namāzda ve kırā’atda iken yañılır.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘İncitme yā ‘Ömer, Allāhu te‘ālāya ve resūline hicret itmişdür.’

Getürmişlerdür ki halk Tebük gaza’ına hāzır olmuşlar idi ki ol kimesne hāzretüñ meclisine geldi. Ve didi ki ‘Yā resūlallāh, du‘ā’ eyle, tā kim Allāhu te‘ālānuñ yolında şehīd olam.’ Hāzret buyurdi ki ‘Var bir ağac kabı getir.’ Varup getürdi. Anı ‘Abdullāhuñ bāzūsına bağladı. Ve eyitdi, ‘Yā rabbī, bunuñ kanını küffāra hārām eyledüm’ didi. Ol eyitdi, ‘Yā resūlallāh, benüm murādım böyle degil idi.’ Hāzret buyurdi ki ‘Çün kim Allāh yolına çıkasın ve seni hummā tuta. Ol yolda olasın, şehīd olursın. Ve şühedā’ ile haşr olursın.’ ‘Abdullāh hāzretüñ mülāzemetiyle Tebūke gitdi. Çün kim ol menzile nüzül itdi, ‘Abdullāhı anda ısıtma dutdi. Birkaç günden sonra vefāt eyledi. Giceyle defn eylediler. Bilāl cırāk tutar idi. Ve peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kabrine geldi. Ebū Bekir ve ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anhumā anı defn eylediler. Ve buyurdi, ‘İlāhī, ben andan gice ile rāzī oldum. Sen daḥı rāzī ol’ didi. ‘Abdullāh ibni Mes‘ūd raḍıyallāhu ‘anh bunu işidüp eyitdi, ‘Kāşkī şāhib-i kabir ben olaydum.’

Bir Mu‘cize Daḥı

Süheyl bin Beyḍā’ eydür, "Gazve-i Tebükde hāzretüñ redīfi idüm. Ya‘nī beni ardına almışdı. Andan āvāz-ı bülend ile, ‘Yā Süheyl’ diyü nidā’ itdi. Ben daḥı āvāz ile cevāb virdüm. Bir def‘a daḥı ancılayın nidā’ itdi. Halk işidüp etrāfımıza cem‘ oldılar. Hāzret buyurdi ki ‘*men şehide enne lā ilāhe illallāhu vaḥdehu lā şerīke leh ve şehide enne muḥammeden ‘abduhū ve rasūluhū.*⁴⁴¹⁷’ Haqq te‘ālā anuñ cesedini cehenneme hārām eyler. Andan bir ‘azīm yılan zāhir oldı. Halk andan havf itdiler. Ve yoluñ bir cānibine gitdiler. Yılan peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ karşusunda çok zamān tırdı. Andan gelüp yoluñ bir cānibine gitdi ve [M 595^b] tırdı. Aşhāb hāzretüñ yanında cem‘ oldılar. Buyurdi ki ‘Bildüñüzmi bu kimdür.’ ‘Ḥayır’ didiler⁴⁴¹⁸. Buyurdi, ‘Mekke’de bir nice cinnīler gelmişler idi. Qur‘ān-ı ‘azīm istimā’ idüp menzillerine gitmişler idi. Bu nevāḥīde sākinlerdür. Bizi bunda bu araya geldüğümüzi bilüp gelüp baña selām virdi. Ve ba‘zı müşkillerin suāl itdi. Cevāb alup şimdi size selām virmek içün turur.’ Aşhāb, ‘ve ‘aleyhi’s-selām ve raḥmetullāhi ve berekātuhū’ didiler."

⁴⁴¹⁷ "Kim Allah’tan başka ilah bulunmadığına, onun bir olduğuna, ortağı olmadığına ve Muhammed’in O’nun kulu ve resulü olduğuna inanırsa aslına döner."

⁴⁴¹⁸ Ḥayır didiler: M’de yok

Bir Mu‘cize Dahı

Benī Sa‘d bin Hüzeylden bir kimesne eydür, "Peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem huzūrına vardum. Tebūkde aşhāb mābeyninde oturur idi. Kendüsiyle yedi kimesne idiler. Selām virdüm. ‘Otur’ diyü buyurdılar. Oturup, *‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enneke rasūlullāh’* didüm. Buyurdi ki *‘iflah vecheke.’* Andan Bilāle eyitdi, ‘Bize ta‘am getür’ didi. Bilāl bir naṭ‘ döşedi. Andan bir miqdār hūrmā getürdi. Yağ ile ve kurut ile karışmış idi, yidüm tamām toyınca. Ve didüm ki ‘Yā resūlallāh, ben eger yalnız bu [S 399^b] deñlü hūrmāyı yisem toymaz idüm.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘Mü’min bir bağırsakdan yer, kāfir yedi bağırsakdan dek’ didi. İrtesi yine vardum, kuşluk zamānında ne ekl ider göreyüm, tā kim yakīnim ziyāde ola. Gördüm on kimesne ile oturur. Bilāle emr itdi, ‘Ta‘am getür.’ Bilāl yine süfrei döşeyüp bir avuc hūrmā getürdi. Hāzret buyurdi ki ‘Künüz-ı zū’l-‘arşdan iste, fakrdan havf itme’ didi. Andan varup enbānı getürdi ve cümle hūrmāyı dökdi. Taḥmīn itdüm, iki müdd miqdārı var idi. Buyurdi ki *‘kulū bismillāh.’* Aşhāb yidiler. Ben hūrmāyı gāyet ile sever idüm. Andan şol kadar yidüm ki dahı ziyāde yimege kudretim kalmadı. Nazar itdüm, ol hūrmā yine evvelki gibi idi. Keennehu hūrmā alınmamış idi. Üç gün bu ḥālī müşāhede itdüm."

Bir Mu‘cize Dahı

Naql olunur ki mürāca‘at vaktinde yolda bir gice bir ‘akabe zāhir oldı. [M 596^a] Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki nidā’ oluna hīç kimesne ol ‘akabeye çıkmaya, tā ḥāzret geçmeyince. Andan Hūzeyfetü’l-Yemānī ve ‘Ammār bin Yesār⁴⁴¹⁹ ile ol ‘akabeye geldiler. Hūzeyfe raḍıyallāhu ‘anh devenüñ yuların dutar idi. Ve ‘Ammār raḍıyallāhu ‘anh ‘akabınca yürür idi. "Nāgāh dört kimesne gördüm, süvār olup bizüm cānibimize teveccüh itmişler. Hāzret-i peygambere ḥaber virdiler. Anlaruñ üzerine çıkardı. Firār itdiler. Andan buyurdi ki ‘Bunları bildüñüz mi.’ ‘Bilmezüz’ didik. Zīrā yüzlerin şarmışlar idi. Buyurdi ki ‘Bunlar bir tā’ifedür ki kıyāmetde cennet yüzün görmezler ve rāyiḥasın dahı koḳmazlar münāfiḳlardır. Murādları bu idi ki ‘akabede baña müzāḥame ideler ve bizi ḳatıl ideler.’ Hāzret buyurdi ki ‘Baña çok sū’-yi niyyetleri var idi.’ Didik ki ‘Niçün ‘aşıretlerine ve kabīlelerine ḥaber göndermedüñ ki anları ḳatıl ideler.’ Hāzret buyurdi ki ‘Baña hoş gelmez ki ‘Arab diyeler ki Muḥammed bir cemā‘at ile varup düşmanıyla muḳābele ider. Anlara zafer bulduḳdan soñra ḳatıl ider.’ Andan buyurdi ki

⁴⁴¹⁹ yesār: Kaynaklarda "yāsir" olarak geçer.

‘İlāhī, anları dübeyle marazına mübtelā eyle’ didi. Eyitdik, ‘Dübeyle nedür yā resūlallāh.’ Buyurdi ki ‘Bir harāretdür ki qalblerinde peydā olur, anları helāk eyler.’” Anların ismin ve babaları ismiyle Huzeyfe ve ‘Ammāra bildürdi. ‘Zinhār kimesneye ifşā’ itmeñ’ didi. Ve, ‘Anları rüsvāy eylemeñ’ didi⁴⁴²⁰. Huzeyfe raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, "Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Aşhāb içinde on kimesnedür, münāfıqlardur, cennete girmezler, illā deve igne kulağından geçdüğü vakit. Ve cennetüñ rāyihasın dağı koğmazlar⁴⁴²¹. Sekizi marāza mübtelā olup helāk olurlar⁴⁴²². Şu‘lesı sīnelerinden zāhir olur.’” Bu sebebdan Huzeyfe raḍıyallāhu ‘anh hakkında aşhāb raḍıyallāhu ‘anhum eydürler idi, ‘Ol bir sır şāhibidür ki andan gayrı kimesne bilmez.’ Ve peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gāhī feẓāil-i aşhābı naql idicek Huzeyfe hakkında buyurur idi ki ‘Münāfıqların şānını bilmek hakkında Huzeyfe cümleden a‘lamdur.’ Ve eydürler ki bir cenāze hāzır olduğda [M 596^b] hāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh Huzeyfeye nazar ider idi. Eger hāzır olmasa yāhūd hāzır olup namāzın kılmasa hāzret-i ‘Ömer dağı kılmaz idi. Naql olunur ki ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh Huzeyfenün evine varup yemīn virdi ki ‘Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [S 400^a] münāfıqların ismini zıkr itdüğü vakit beni dağı andı mı.’ Huzeyfe and içdi ki ‘Zıkr eylemedi.’ Şeyh Aḥmed-i Ğazzālī rahimehullāhi ‘aleyh risāle-i Kudsiyyesinde rivāyet itdi ki evvel rabbü’l-‘izzet ile muşāfaha iden kıyāmet günü ‘Ömerdür. Ve dağı Huzeyfenün kapısına varup eyitdi, ‘Beni resūlullāh münāfıklar ile zıkr itdi mi.’ Huzeyfe, ‘Zıkr itmedi’ didi. Bu fakīr ü ḥakīr ve keşīrū’t-takşīr şöyle eydür ki Tebükde vāki‘ olan mu‘cizāt bu muḥtaşara şıgımaz.

Zıkr-i mescid-i dırār. Naql olunur ki resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Medīneye qarīb gelicek, ki bir kuşluk yol kalmış idi, Zīāvān⁴⁴²³ nām menzilde nüzul itdiler. Münāfıklar hāzret-i peygamberi binā’ itdükleri mescide da‘vet itdiler ki anda nāzil ola ki aña mescid-i dırār laqab olmuşdı. Anın keyfiyyeti oldur ki Ebū ‘Āmir-i Rāhib, ki fāsık demek ile mülakḳab idi ve anın ‘adāveti ve muḥālefeti bir miqdār beyān olunmuşdur, Uhud cengine ve Huneyn kıtālne küffār ile bile hāzır olmuşdı. Küffār şındıktan sonra Şām tarafına kaçdı. Ve andan bir nāme yazup Medīne münāfıklarına irsāl itdi ki ‘Kubā’ mescidi mukābelesinde bir mescid binā’ idün, zāhiren mescid olsun ma‘nāda kenīse olsun.’ Ve ışmarladı ki anı şöyle küşāde ve büyük idün zāhiran mescid ve bātınan kenīse ola. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşhābıyla anda nāzil olmağa ve aşhāb ile

⁴⁴²⁰ ve anları rüsvāy eylemeñ didi: M’de yok

⁴⁴²¹ ve cennetüñ rāyihasın dağı koğmazlar: M’de yok

⁴⁴²² helāk olurlar: M’de yok

⁴⁴²³ zīāvān: Kaynaklarda "zūevān" olarak geçer.

i'tikāf itmege kâbil olsun. Ve anda 'özü mekr itmege niyyet itdi. On iki münāfık anuñ kâğıdıyla 'amel idüp ol mescid yaptılar. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Tebük ğazā'ına hâzır olıcağ ol münāfıklar gelüp eyitdiler, [M 597^a] 'Zarüret iktizā' idüp aşhāb içün bir mescid binā' itdik. Eger lutf idüp anı müşerref iderseñüz cā'izdür.' Hâzret buyurdi ki 'Şimdi ğazā' mühimmindeyiz, inşā'allāhu te'ālā müraca'at vaqtinde me'mulüñüz müyesser ola.' Tebükden gelüp ol araya irişecek ol münāfıklar gelüp eyitdiler, 'Va'de-i kerîmeñüz üzre gelüp mescidi müşerref eyleñ. Andan Medîneye buyuruñ.' Ol menzilden dahı kalkmadın Cebrā'ıl 'aleyhi's-selām gelüp münāfıkların başlarının beyān itdi, *vellezine'tteħazū mescidan đirāran ve kufran ve tefrikan*⁴⁴²⁴, tā dört āyete varınca inzāl itdi. Ol hâlde Mālik bin Hayseme ve Ma'n ibni 'Adiye emr itdi, ol kabîlenüñ müselmānlarınuñ ittifākıyla ol mescidi yakup yıkdılar. Ol yer tedric ile Medîne ehlinüñ mezbelesi oldı.

Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Medîneye nāzil olup ve aşhābdan beş nefer kimesne bilā'özü teħalluf itdikleridür. Erbāb-ı siyer raħimehumullāh şöyle beyān itdiler ki mübārek ramazān idi. Resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem Medîneye gelüp 'adet-i kadîmesi üzre mescide nüzül idüp iki rek'at namāz kıldı. Şol kadar tevakkuf itdiler ki muvāfıklar ve münāfıklar her biri ahvālını hikāyet idüp her biri bir hikmete muķarrer oldı. Rivāyet oldur ki aşhāb-ı hulūşdan beş kimesne taħalluf itmişdi, Ebū Zerr-i Ğıfārî ve Ebū Hayseme-i Sālīmî ve Ka'b bin Mālik ve Mürāre ibni'r-Rebî' ve Hilāl ibni Ümeyye.

Ve Ebū Zerrüñ rađıyallāhu 'anh kışşası zıkr olundu ki piyāde hâzretüñ huzūrına tenhā vardı. [S 400^b] Ve devesi qalduğı yerde 'özü beyān itdi.

Ammā Ebū Hayseme birkaç günden sonra resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem gitmiş idi, ıssı zamānında evine geldi. İki hātūnı var idi ki her birinüñ iki 'arîşi var idi. Ol 'arîşeleri şulayup şovuk şu bardaqlar düzdiler. Ve laţif ta'āmlar tertib itdiler. [M 597^b] Ebū Hayseme bu tertibi gördi ve eyitdi, 'Şimdi resūlullāh beyābānda şiddet-i harāretde ve ıztırābda ola, Ebū Hayseme gölgede ve rāħatda olup şovuk şular ve ta'āmlar tertib ide, inşāf degildür.' And içdi ki bu iki 'arîşe girmeye, tā hâzret ile mülākāt itmeyince. Devesin ihzār idüp bir miqdār zevāde yükletdi. Her ne deñlü hātūnları aña söylediler cevāb vermeyüp gitdi. Tā Tebükde hâzrete mülākāt itdi ve ahvālını hâzrete hikāyet eyledi. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem aña hayır ile du'ā' itdi.

⁴⁴²⁴ et-Tevbe 9/107

Ammā ol üç yār-ı muvāfık ki Tebükde bilā'özü kalmış idi, biri Ka'b bin Mālik ve biri Mürāre ibni'r-Rebī' ve üçüncü Hilāl ibni Ümeyye idi.

Ka'b bin Mālikden naql olunur ki eydür, "Ben cemī-i gāzā'larda hāzır olmuş idüm, illā Bedirde, zīrā ol cengde kaşdı ile gidilmemiş idi. Ammā bey'at-ı 'Akābede bulunup anı kendümüñ sa'ādetine sebep bilürdüm. Ve anı 'Cebr nokşān oldu' dir idüm. Ammā Tebük gāzā'sına leşker-i islām teveccüh idicek kudretim ve kuvvetim yerinde idi. Āsānlık ile gitmek mümkün iken tesvīlāt-ı nefsāniyye ile baña māni' oldu. Ve aşhāb taşra gitdikde ardlarından irişürem diyü endişe itdüm ki aña dahı nefsi emmāre kōmadı. Ve anlara irişmek müşkil oldu. Şehirde kaldum, lākin ekşer evkātda evimden çıkmaz idüm, tā kim münāfıklar ile mu'āşeret itmeyem ve yāhūd ma'zūrlar ile söylemek ve işitmek vāki' olmasun. Ve'l-hāşıl ol gaybetden benüm ismim resūlullāh meclisinde ancak bir gün añılmış. Ancak hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlar ki "‘Aceb sebep ne oldu ki Ka'b bizümle hāzır olmadı.' Kābileden bir kimesne eyitmiş, 'İki laṭif kaftānı var idi. Belki anlara maḡrūr olup bu devletden maḡrūr oldu.' Hem Mu'āz bin Cebel raḡiyallāhu 'anh meclisinde zıkr olunmuşım. Ve ol kimesne ta'arruz itmiş, Mu'āz anı gaybetden men' idüp eyitmiş, 'Yā resūlallāh, ben Ka'bdan hiçbir yaramazlık bilmezem.' [M 598^a] Bundan ḡayrı zıkr olunmamışım. Çün kim hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem mūrāca'atı işidildi, her gice bir 'özür beyān mülāhaza iderdüm. İrtesi andan ferāḡat idüp bir 'özür dahı peydā iderdüm. Āḡirü'l-emr cümlesinden ferāḡat idüp toḡruluḡdan ḡayrı bir nesne ḡöñülüm kabūl itmedi. Peyḡamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem mescide geldikde münāfıklar gelüp bāṭıl olan 'özürlerin söyleyüp yemān itdiler. Hattā ḡaḡḡlarında āyet-i kerīme nāzil oldu, *ya teḡirüne ileykum izā raca'tum ileyhim*⁴⁴²⁵ anlaruñ aḡvālini beyān itdi. Nevbet irişicek gelüp selām virdüm. Hışım baḡışıyla nazar idüp eyitdi, 'Niçün teḡalluf itdiñ. Sefer niyyetiyle sen deve almadıñ mı idiñ.' *'beli yā rasūlallāh'* didüm. 'Fenn-i cidālde eḡerçi māhirüm ammā fi'l-ḡaḡīka aḡlā 'özrüm yokdur' didüm. Hāzret buyurdi, 'Bu ḡaḡış toḡru [S 401^a] söyledi.' Ve eyitdi, 'Kalk, tā rabbü'l-'izzet senüñ ḡaḡḡında ne buyurdi ḡörelüm' didi. Taşra çıkdıkda benī Seleme kabīlesinden bir cemā'at baña ta'n idüp serzeniş itdiler ki 'Niçün 'özür zıkr eylemediñ ve bir bahāne söylemediñ' diyü ḡol deñlü ta'n itdiler ki ḡāṭırına geldi ki dönüp bir 'özür peydā idem. Āḡir eyitdüm, 'Hiç kimesne dahı ṭarīka sūlūk itdi mi.' Eyitdiler, 'Mürāre ibni'r-Rebī' ve Hilāl ibni Ümeyye.' Te'emmül itdüm. Bu iki kimesne eyü kimesnelerdür, anlara iḡtidā' evlādur diyü daḡdaḡa ḡāṭırımdan terk idüp iḡrāc itdüm ve bāṭıl ḡayālī terk eyledüm. İrtesi münādīye emr olundu ki 'Bu üç

⁴⁴²⁵ et-Tevbe 9/94

kimesne ile ihtilâf olunmasun ve âşinâ vü bîgânedan bir şahış anlar ile muşâhabet eylemesünler' didi. Herkes bizden nefret itdi. Rûzgâr bize gâyet şedîd oldu ve 'âlem başımıza tar oldu. Hilâl ve Mürâre pîrler olmağın evlerinden çıkmaz oldu. Ben cüvân olmağın çıkup gezer idüm⁴⁴²⁶. Gâhî hâzretüñ meclis-i şerîfine varur idüm ve selâm virür idüm. Nazar iderdüm ki hâzretüñ dudağı [M 598^b] hareket ider mi. Selâmımı redd itmez idi." Ka'b eydür, "Her kaçan hâzrete muqâbil olsam benden i'râz iderdi. İttifâk bir gün bâzârda giderdüm. Bir kârbân gelüp beni suâl itmişler. İttifâk nişân alup beni buldılar. Baña mektûb virdiler. Nazar itdüm, Ğassân meliki baña irsâl itmiş.⁴⁴²⁷ Dimiş ki 'Sizüñ muqtedâñuz seni redd itmiş. Ve kavmiñden ve düstlarıñdan cüdâ itmiş. Bilâsebeb cefâ' ider imiş. Bu cânibe gelesiz, saña kemâl mertebede ri'âyet ideyüm. Ve bir hâlde seni zâyî' itmeyeyüm.' Bunı okudum. Bu dağı bir ibtilâ'dur diyü ol nâmei âteşe bıraktım. Cevâb gönderdüm ki 'Ben bu âsitânei cihâna virmezem.'" Ka'b eydür, "Gündüz baña gice gibi karañu görünür idi. Ve benüm cânibime bir kimesne gelmez idi. Bir gün Ebû Qatâdenüñ dîvârı yanına vardım, ki 'ammüm oğulu idi ve cümleden düstluğı ziyâde idi, selâm virdüm. Cevâb virmedi. Ben eytdüm, 'Yâ Ebâ Qatâde, Allâhu te'âlâ birdür. Anuñ haqqıçün ben Allâhu te'âlâyı ve resûlini düst bilürem. Sen buña şehâdet itmez misin' didüm. Ebû Qatâde rağıyallâhu 'anh cevâb virdi ki 'Anı Allâhu te'âlâ ve resûli bilür.' Giryân u süzân yanından rücû' itdüm." Ve'l-hâşıl kırk gün geçdikden soñra hükm olundu ki 'Hâtûnlardan dağı ırağ olalar.' Ka'b hâzrete haber gönderdi ki 'Hâtûnuma talâk vireyüm mi.' Peyğamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Talâka hâcet yoğdur. Lâkin kimesne hergiz hâtûnına yakın olmasun.' Ol zamân üçü dağı hâtûnların ehillerine irsâl itdiler. Hilâl ibni Ümeyyenüñ hâtûnı seyyidü'l-mürselîne gelüp eytdi, 'Yâ resûlallâh, Hilâl pîr ve za'îf olmışdur. Mevte qarîbdür. Eger izin virürseñ hıdmetine iştiğâl ideyüm.' Hâzret buyurdi ki 'Sen aña hıdmet eyle. Ammâ ol saña hıdmet itmesün.' "Çün kim aña oldu, benüm akrabâm dağı baña haber gönderdiler ki 'Senüñ [M 599^a] hâtûnuñ dağı varup senüñ hıdmetiñ itmege izin istesün.' Ben eytdüm, 'Ol pîr ü za'îf olduğıçün izin virildi. Bende ol hâl yoğdur. İhtimâldür ki icâzet vermeye, baña dağı ziyâde ğamm u ğuşşaya sebep ola. Belki helâk oluram' didüm." On⁴⁴²⁸ gün [S 401^b] dağı ol hâl üzre geçdi. Bir mertebe 'âlem bunlara tar oldu ki her birisi ölümün isterler idi. Elli gün tamâm olıcak Haqq te'âlâ anlara tevbe kapusın açup, *leğad tâballâhu 'ala'n-nebiyyi ve'l-muhâcirîne*

⁴⁴²⁶ idüm: idiñ M

⁴⁴²⁷ itmişler ittifâk nişân alup beni buldılar baña mektûb virdiler nazar itdüm ğassân meliki baña irsâl itmiş: Bu kısım M'de sehven bir sonraki cümleye eklenmiş.

⁴⁴²⁸ on: ol M

ve 'l-enşār⁴⁴²⁹ āyeti geldi, tā, ve künū mea 'ş-şādiķīn⁴⁴³⁰ āyetine gelince. Elli birinci gicede sülūs-i leyli geçmiş idi, āyet nāzil oldu. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ümmü Selemei rađıyallāhu 'anhā āgāh itdi. Ümmü Seleme murād itdi ki ol gice Ka'ba ve ol iki kimesneye müjdegāne irsāl ide. Hāzret buyurdı ki 'Şabr eyle, dağı halkuñ izdiķāmı huzūrımıza māni' olur.' Şabāh namāzından fāriğ olıcaķ oturdı ve aşhāba aķvālī beyān itdi. Ka'b ol gün kemāl-i ıztırābından ol iki şahābe gibi hānesinden çıķmayup kalmış idi. Pes bu aşhāb Hilālūñ düstları fırsat buldılar. Bu beřāreti haber virmege sür'at itdiler. Ka'b eydür, "Şabāh namāzın edā' idüp kıbleye müteveccih oturmuş idüm. Nāgāh Sel' cebeli üstinden bir şaķıř gelüp eyitdi, 'Yā Ka'b, muştuluk olsun.' Bildüm ki ķabul olmak beřāretidür, secde-i şükr itdüm. Ve üzerimde iki cāme var idi, aña virdüm. Anuñ ardınca bir süvārī irişdi." Eydürler ki Zübeyr bin 'Avvām idi. Bir rivāyetde Ebū Bekir idi⁴⁴³¹. Bir rivāyetde 'Amr bin Hāmza-i Eslemī idi. Gelüp tekrār beřāret eylediler. İki cāme dağı 'āriyet tarīķiyle alup aña teslīm itdüm. Peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem meclis-i şerīfine teveccüh itdüm. Yolda gürüh gürüh gelüp mülākāt idüp, 'Mübārek olsun' dirler idi. Andan mescide vardum. Talha bin 'Abdillāh karşı gelüp tamām tehniyet itdi. Ol 'izzeti hergiz unutmadum. Andan hāzrete selām [M 599^b] virdüm, selāmımı aldı. Ve sürürından mübārek cemālī ayuñ on dördi gibi berķ urur idi. Buyurdı ki 'Beřāret olsun ey Ka'b.' Eyitdüm, 'Sendenmi yāhūd cenāb-ı rabbü'l-'izzetden mi.' Cevāb virdi ki 'Allāh celle ve 'alā' ķablinden.' Andan āyet-i kerīmei okudı. Ve ol iki şahābeye dağı muştucı irsāl itdi." Eydürler ki Mürārenüñ mübeşşirleri Silkān bin Seleme yāhūd Seleme bin Selām idi. Ve Hilāl bin Ümeyyenüñ mübeşşiri Sa'd⁴⁴³² ibni Zeyd idi. Naķl olunur ki eydür, "Hilāl yanına vardum, beřāret itdüm. Secdeye varup řol deñlü tazarru' u zārī itdi ki nefesi münķaķı' oldı. Şöyle zann itdüm ki cān virdi." Eydürler, Hilāl ol eyyāmda az ta'ām yer idi. Ve dāimā şā'im olur idi. Ekřer eyyāmda řavm-ı viřāl ider idi. Ve muttaşıl tazarru' u niyāz idüp ağlardı. Hāķķ te'ālā aña terahhüm idüp anlaruñ tevbesin ķabul itdi. Hāřıl-ı kelām Ka'b eydür, "Ol iki za'īf dağı sürçe düşe geldiler." Ve peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem ayağına düşüp Ka'b eyitdi ki 'Tevbemüñ ķabul olduğı şükrānesi cümle mālımı řadaķa ideyüm.' Hāzret buyurdı ki 'Bir miķdārını 'ıyālīñe alıķomaķ evlādur.' "Eyitdüm, 'Hayberde elime gireni řadaķa ideyüm.'" Ve bir rivāyetde hāzret buyurdı ki 'Sülūs-i mālīñ řadaķa vire.' Ka'b eydür, "Allāhu te'ālānuñ 'āzemeti hāķķıķün tevbemüñ ķabūline sebeb řadaķam olmuşdur, yalan söylemedüm. Allāhu te'ālādan ümīdim oldur ki

⁴⁴²⁹ et-Tevbe 9/117

⁴⁴³⁰ et-Tevbe 9/119

⁴⁴³¹ anuñ ardınca bir süvārī iriřdi eydürler ki zübeyr bin 'avvām idi bir rivāyetde ebū bekir idi: **M**'de yok

⁴⁴³² sa'd: Kaynaklarda "sa'īd" olarak geçer.

kizbden beni şaklaya. Ve Hakk te‘ālānuñ islāmda baña bundan ziyāde ni‘meti olmaz ki beni kizbden halāş ide. [S 402^a] Anuñla necāt buldum. Eger kizb ideydüm gayrılar gibi ben dağı helāk olurdum." Hakk te‘ālā celle zikruhu Qur‘ān-ı ‘azīmde muvāfıklarūñ ve münāfıklarūñ⁴⁴³³ ahvālını ‘ale’t-tafşil beyān itdi.

Ebū Bekir-i Verrāk rahmetullāhi ‘aleyh eydür, tevbe-i naşūhuñ ‘alāmeti oldur ki tā’ibūñ gözine ‘ālem tar ola ve nefsinden bızār ola, Ka‘b ve ol iki şahābe gibi. [M 600^a] Çün kim anlarūñ halāş olması şıdkları sebebiyle oldı, Hakk te‘ālā şādık olan mü‘minleri medh eyledi, *yā eyyuha ‘llezzīne āmenu’t-tekullāhe ve kūnū mea’s-şādiķin*⁴⁴³⁴ buyurdı.

Bir Vākı‘a Dağı

Ŧokuzıncı senede zühūra geldi. Keşfü’l-ğumme nām kitābda zıkr olunmışdur ki Tebūk gazvesinden soñra bir A‘rābī gelüp eyitdi, ‘‘Arabdan bir cemā‘at vādiyyü’r-Remlde cem‘ olup Medīneyi şebhūn itmek dilerler.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşhāb rađıyallāhu ‘anhum buyurdılar ki ‘Kimdür ki bu tā’ifenūñ şerrini def‘ eyleye.’ Aşhāb-ı şuffadan ve gayrıdan kimesne cevāb virmediler. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh bir ‘ālem tertīb idüp ol kimesnelere serdār eyledi ve a‘dā’ya irsāl itdi. Ol kavim taşlık ve ağaclık bir vādide oturlar idi ki anlara inmek gāyet ile müşkil ü şa‘b idi. Leşker-i islām anlara inmege teveccüh idicek anlar dağı ok ve nize ve kılıcların çıkarup hücum itdiler. Müselmānlardan nicesi şehīd oldı. Bākisi münhezim olup Medīneye geldiler. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir ‘ālem dağı ‘ağd idüp Fārūk-ı a‘zam rađıyallāhu ‘anh teslīm itdi. Ol yere vardıkda küffār taş ardlarından ve ağaclar içine kemīn itmişler idi. Müselmānlara hamle idüp çok ceng itdiler. Āhirü’l-emr yine şınup Medīneye mürāca‘at eylediler. Bundan soñra ‘Amr bini’l-‘Āş, ki tedbırde fāiķ idi, el-ğarbu ħud‘atun vechi üzre ‘amel olunmaķ recā’sıyla ħāzretten şallallāhu ‘aleyhi ve sellem iltimās itdi ki anı bu maşlahata irsāl eyleye. Ol dağı varup münhezim oldı. Ve nice müselmānlar şehīd oldılar. ‘Amr geldikten bir nice gün geçdi. Andan resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir ‘ālem dağı bağlayup imām ‘Alī rađıyallāhu ‘anh [M 600^b] viridi. Ve elin kaldırdı, aña du‘ā’ itdi. Tā mescid-i đırāra dek gönderdi. Ve evvel seferde bile olanları Ebū Bekir ve ‘Ömer ve ‘Amr rađıyallāhu ‘anhum anuñla bile koşdı. Ve buyurdı ki ‘Zinhār anuñ re’yine ve emrine muğālefet itmeñ’ didi. Ve ‘Alī rađıyallāhu ‘anh vādī-i Nemlden gitmedi. ‘Irāk-ı ‘Arab cānibini tıtdı. Menāzil kať idüp vādīnūñ ağızı nihāyet bulduğı yerden düşman tarafına gitdi. Gice ile gider ve

⁴⁴³³ ve münāfıklarūñ: M’de yok

⁴⁴³⁴ et-Tevbe 9/119

gündüz yoldan taşra yerdeistirâhat eyler idi. ‘Adûnuñ menziline qarîb olıcağ leşkere emr itdi, yâb yâb geleler. Ve kendi ilerü yörüdi. ‘Amr ibni’l-‘Âş kaşdı itdi ki ‘Alînuñ re’yine muhâlefet eyleye. Ebû Bekire ve ‘Ömere rağıyallâhu ‘anhumâ bahâneler peydâ itdi. Ve yoldan tahvîf idüp, ‘Arslan ve yırtıcı cânvarlar çokdur’ didi. Kimesne muqayyed olmadı. ‘Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bizi muhâlefetden men’ ü nehy itmişdür’ didiler. Ve’l-hâşıl hazret-i imâm ‘Alî rağıyallâhu ‘anh kendü tedbîriyle ‘amel idüp şabâh namâzında ‘adûya hamle itdi. Ve anları fi’l-hâl gürüh gürüh kırdı. Cümlesin tağıdup murâd üzre intikâm aldı. Keşfü’l-gumme mü’ellifi eydür, ve’l-‘âdiyât⁴⁴³⁵ süresi anlaruñ haqqında nâzil oldu. Ve hazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem aşhâba fetğ ü zafer ile beşâret itdi. Andan leşker-i islâm Medîneye qarîb olıcağ hazret [S 402^b] aşhâba emr itdi, istikbâl ideler. İmâm ‘Alî rağıyallâhu ‘anh hazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi göricek atından indi. Ol server buyurdu ki ‘Süvâr ol, Allâhu te‘âlâ ve resûli senden râzîdür’ didi. Hazret kemâl-i ferağından ağladı. Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Eger havf itmesem naşârâ ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm haqqında didiklerin saña dağı dimeyeler, senüñ haqqında fezâ’ilüñ şöyle beyân ideydüm ki ayağıñ toprağını gözlerine [M 601^a] sürme iderler idi.’

Her cânibden ilçiler gelüp imâna geldiklerin beyân ider. Getürmişlerdür ki Tebûk gâzâ’sından soñra kabâil-i ‘Arabdan gürüh gürüh Medîneye gelüp islâma gelüp müselmân oldılar. Ol sene vaqtinde ya’nî ilçiler çok gelmegin aña senetü’l-vüfud tesmiye itdiler. Ve eydürler ki ol hazretüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ‘âdeti bu idi ki her kaçan bir yerden vefd gelse kendüsi fâhîr câme geyüp aşhâbına dağı emr ider idi ki laţîf câmeler geyeler. Ve gelen kimesneleri pâk ü laţîf yere kondurup tamâm ziyâfet iderler idi. Ve gitmelü olıcağ nice ihsânlar idüp gönderür idi. Anlar dağı medğ ü senâ’ idüp şükrâne iderek rücû’ iderler idi.

Ol senede gelüp imâna gelenlerden vefd-i benî Mürredür. Tafşîli budur ki ol kabîleden on üç kimesne geldiler, müselmân oldılar. Ve didiler ki ‘Yâ resûlallâh, biz senüñ akrabâñdanuz. Nesebimiz Lü’eyyde sizüñ nesebiñüz ile cem’ olur.’ Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem tebessüm itdi. Andan dağı kabîlelerinüñ ve kavminüñ ahvâlini suâl buyurdu. Anlar kağıtdan ve fakırdan şikâyet idüp du‘â’ istediler. Hazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem du‘â’ idüp, ‘allâhumme’sşihimi’l-ğayse⁴⁴³⁶’ buyurdu. Andan Bilâle emr itdi, anlar on vukıyye gümüş ‘atâ’ eyledi. Ve re’îsleri ki Hâriş bin ‘Avf idi, aña on iki

⁴⁴³⁵ el-Âdiyât 100/1

⁴⁴³⁶ "Allahım bizi yağmurla sula."

vuķıyye gümüş iħsān itdi. Andan menzillerine rücū‘ idicek ma‘lūmları oldu ki ol du‘ā⁴⁴³⁷ vaktinde diyārlarına yağmur yağup küllī fā‘ide ve rehā‘ hāşıl oldu.

Bir vefd daħı ‘Āmir ibni Şa‘şa‘a t̄a‘ifesidür. Anuñ beyānı böyledür ki ‘Āmir bin Tufeyl ibni Mālik ibni Ca‘fer ibni Kilāb ve Erbed bini’r-Rebī‘, bir rivāyetde Erbed bin Kays, benī ‘Āmirden bir t̄a‘ife ile Medīneye geldiler. ‘Āmir Erbede eyitdi, ‘Ben Muħammed ile söyleşür iken sen ardından gelüp kılıc ile darb eyle, t̄a kim hālāş olalum.’ Ve çün kim ħazretüñ meclisine [M 601^b] geldiler, ‘Āmir eyitdi, ‘Eger ben müselmān olursam baña ne naşīb hāşıl olur.’ Ĥazret buyurdi ki ‘Sāir müselmānlara ne hāşıl oldıysa saña daħı hāşıl olur’ didi. Ol eyitdi, ‘Senden soñra ħilāfeti virür misin.’ Ĥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Saña ve ehl-i kabīleñe ol hāşıl olmaz.’ Ol eyitdi, ‘İmdi beni şahrā‘da olan t̄a‘ifeye emīr eyle.’ Ĥazret eyitdi, ‘Ol daħı olmaz. Ammā seni süvārlara emīr ideyüm, Allāhu te‘ālānuñ yolunda ġazā‘ idesin.’ Ol eyitdi, ‘Ben ĥod şimdi anlaruñ emīriyüm ve serdārlarıyum. Allāh ĥaķķıçün varup Rūmdan⁴⁴³⁸ atlu ve piyāde şol deñlü leşker getüreyüm ki ĥisāba gelmesün. Ve size ĥücüm ideyüm’ didi. Andan ĥalkup taşra gitdi. Varınca ‘itāb itdi ki, ‘Benüm ile söyleşürken niçün sen Muħammedi urup ĥatl itmediñ.’ Ol eyitdi, ‘Vallāhi her kaçan kılıc ile urmaķ diledüm, seni benüm ile anuñ mābeyninde ĥā‘il gördüm.’ Ol iki şerīr meclis-i resūlden çıkdıķda anlara beddu‘ā‘ itdi. Du‘ā‘ sı müstecāb olup Ĥaķķ te‘ālā gökden bir şā‘ıķa indürdi, yaķup helāk eyledi. [S 403^a] Ve ‘Āmir bini’l-Tufeylüñ boğazında bir şiş peydā oldu ki aña ġudde dirler idi. Selūliyye nām bir ĥātūnuñ evine düşdi. Kendüye eyitdi ‘*ġuddetun keġuddati’l-ba‘īri ve’l-mevtu fī beyti’s-selūliyye.*’ ‘Arabda bu darb-ı meşel oldu. Bir kimesneye iki belā‘ irişse böyle dirler idi. Andan çıkup atına süvār olup yolda giderken menzilini cehennem eyledi. Ol şol cehennem kelbi idi ki bi’r-i Ma‘ūnede yetmiş şaħābe ĥatl itmiş idi. ‘Amr bin Ümeyye-i Dāmriden ġayrı ki sābıķan zıkr olunmuşdur.

Bir Vāķı‘a Daħı

Benī Esed t̄a‘ifesinden ol kabīleden on kimesne Medīneye geldiler. Ve müselmān oldılar. Ve islāmıların minnet yükletdiler, ‘Biz ĥaĥt yılda mesāfe-i ba‘īdeden geldik. Ve bize leşker gelmedin iħtiyārımız ile ģmāna [M 602^a] geldik.’ Bu āyet-i kerīme

⁴⁴³⁷ du‘ā‘: M‘de yok

⁴⁴³⁸ rūmdan: evimden M

nāzil oldu, *yemunnūne ‘aleyke en eslemū kul lā temunnū ‘aleyye islāmekum belillāhu yemunnu ‘aleykum en hedākum li’l-īmāni in kuntum şādikīn*⁴⁴³⁹.

Bir vefd dağı benī el-Bekkā’ vefdidür. Eydürler ki Mu‘āviye ibni Şevr bin ‘Ubāde bini’l-Bekkā’ yüz yıl ‘ömür sürdi. Oğulu Beşir⁴⁴⁴⁰ ile Mecī⁴⁴⁴¹ bin ‘Abdillāh ibni Cunduh⁴⁴⁴² bini’l-Bekkā’ ve ‘Abdu ‘Amr bin Eşamm anlar ile bile idi. Gelüp Mu‘āviye hāzrete eyitdi, ‘Yā resūlallāh, murādım oldur ki mübārek eliñ oğulum Beşirūñ ba‘zı a‘zā’sına süresin. Zīrā baña çok ri‘āyet idüp babalık hāqqını yerine getürmişdür. Ve baña çok ri‘āyet ü merhamet itmişdür.’ Hāzret mübārek eliyle Beşirūñ yüzün şıgadı. Ve bir nice keçi ihsān idüp bereketle du‘ā’ eyledi. Naql olunur ki her kaçan kaçt vāki’ olsa benī Bekkā’ ortasında Mu‘āviye bin Şevrūñ kavmine bir şiddet irişmez idi. Ve Mecī’ emān kāğıdı yazdı. Ve ‘Abdu ‘Amruñ adını ‘Abdu’r-Rahmān itdi. Ve aña yerlerden bir miqdār yer iktā’ virdi. Ve eydür, ol aşhāb-ı şuffeden idi.

Bir Vākı’a Dağı

Tüciḃ vefdidür. Anlarūñ kabileden on kimesne idiler. Māllarınıñ ve mevāşisinūñ zekātın bile getürdiler. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem geldüğinden mesrūr oldu. Ve emr itdi, bir laṭif menzile indürdiler. Çün kim zekātların getürdüklerin işidicek buyurdi ki ‘Anları iletüp diyārlarınıñ fuḳarā’sına kısmet itsünler.’ Anlar eyitdi, ‘Bizüm getürdüğümüz fuḳarā’mıza kısmet olunandan ziyādedür.’ Eydürler, vefd-i Neciḃ ferā’iz ü sünenden şol kadar suāl itdi ki hāzret anlara maḥabbet ü ta’zīm ü ikrāmın ziyāde eyledi. Sāir vefdlardan ve anlardan suāl itdi ki ‘Hīç sizden bir kimesne var mıdır ki ḳalmış ola, aña ihsān u cā’ize irişmemiş ola.’ Anlar eyitdi, ‘Bir cüvān ḳalmışdur ki şey’i bizüm şey’imizden [M 602^b] azdur. Esbābımızı ve devvābımızı hıfz içün alıḳoduḳ.’ Hāzret buyurdi ki ‘Menziliñüze varıcaḳ anı baña irsāl idüñ.’ Gelüp selām u taḫiyyeti yerine getürüp eyitdi, ‘Yā resūlallāh, anlardan bir kimesneyüm. Anlar murādlarına vāşıl olup gitdiler. Yā resūlallāh, benüm dağı murādımı hāşıl eyle.’ Hāzret buyurdi ki ‘Murāduñ nedür.’ Cevāb virdi ki ‘Yā resūlallāh, benüm evimden hicret ve ehlimden mufāraḳat itmeden maḳşūdum dünyā metā’ından bir nesne degildür, ḡayrılar gibi ihsān idesin. Belki ḡarazım oldur ki Allāhu te‘ālādan dileyessin günāhlarımı ‘afv eyleye. [S 403^b] Ve cehennemden beni ḥalāş eyleye. Ve ḳalbimi dünyādan ḳat’ eyleye. Ve baña

⁴⁴³⁹ el-Hucurāt 49/17

⁴⁴⁴⁰ beşir: Kaynaklarda "bişr" olarak geçer.

⁴⁴⁴¹ mecī’: Kaynaklarda "fücey’" olarak geçer.

⁴⁴⁴² cunduh: Kaynaklarda "ḥunduc" olarak geçer.

istignā'⁴⁴⁴³ vire.' Çün kim 'uluvv-ı himmetini gördi ve mäsivallâhdan i'râz eyledüğünü müşâhede eyledi, buyurdi ki 'allāhumma'ğfirlehu ve'rḥamhu ve'c'al gināhu fī kalbihi.' Andan sāirlere itdügi gibi in'ām eyledi. Andan ol tã'ife kabîlelerine murâdları üzre mesrûr rücû' eylediler. Naḳl olunur ki ḥaccetü'l-vedâ'da peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem anlaruñ ba'zısından suāl itdi ki 'Ol cüvānuñ ḥālî nedür.' Anlar eyitdiler, 'Mābeynimizde kemāl ḳanā'at ile ma'rûfdur. Hîç bir kimesne ancılayın görmedik, cemî' - i dünyā yanında bir zerredür.

Bir vefd daḫı benî Kināneden cemā'at gelüp müselmān oldılar. Serdārları Vāşile bini'l-Eşḳa' idi. Vāşile geldikde peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Tebûk seferine ḥāzırlanur idi. Suāl itdi ki 'Sen kimsin ve ne maşlaḫata geldiñ.' Eyitdi, 'Geldüm, tã kim îmān getürem. Ve her ne ki düst dursañ anuñla 'amel idüp ve istedigüñ nesnei terk ideyüm. Aña bey'at itmege geldüm.' Bunuñ üzerine bey'at itdi. Andan kabîlesine gitdi ve ḳavmine aḫvālî 'arz itdi. Pederi eyitdi, 'Vallāhi ben senüñle aşlā söyleşmezem.' Lâkin ḳız ḳarındaşı îmāna geldi. Ve Medîneye gitdi. Ol zamān [M 603^a] peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Tebûkde idi. Ve 'asker ḫabîbullāhuñ ardınca giderler idi. "Ben eyitdüm, 'Her kim beni süvār iderse baña her ne ki naşîb olursa aña vireyüm.'" Ka'b aña bir deve virdi. Aña süvār olup Tebûke teveccüh itdi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve selleme vāşıl oldu. Ve anı Ḥālîd ile Ükeydir cengine irsâl itdi. Ḥālîd emvālî kısmet idicek Vāşileye altı deve ve yāḫûd daḫı ziyāde degdi. Şartı üzre getürüp Ka'ba virdi, Ka'b ḳabûl itmedi. Ve eyitdi, 'Ben bir nesnei ki Allāh içün virdüm, anuñ muḳābelesinde bir nesne istemezem ki ḡaraḫ ḳarışmaz.'

Bir vefd daḫı. Naḳl olunur ki benî Sa'd cānibinden Dımām bin Şa'lebe geldi. Ve devesini mescid ḳapusunda bağlayup içeri girdi. Peygamber şallallāhu ve sellem aşḫāb mābeyninde ṭayanmış oturur idi. Dımām gelüp eyitdi, 'Sizden Muḫammed kimdür.' Aşḫāb ḫazrete işāret itdiler. Ol eyitdi, 'Ey 'Abdu'l-Muṭṭalib oḡulu, senden nesneler suāl iderem. Ve suālde mübālaḡa iderem. Gerekdür ki baña ḡazab itmeyesin' didi. Ḥazret buyurdi ki 'Her ne ki eyitseñ eyit.' Eyitdi, 'Saña and virürem ki Allāhu te'ālā seni bize irsâl itdi mi.' Ḥazret buyurdi, 'belî.' Eyitdi ki 'Saña and virürem ki saña buyurdi mı ki⁴⁴⁴⁴ aña şerîk ḳoşmayup cānsız putlarımızdan yüz döndürüñ diyü emr idesin.' Ḥazret eyitdi, 'belî.' Andan Dımām namāzdan ve orucdan ve ḫaccdan ve zekātdan suāl itdi.

⁴⁴⁴³ istignā': istigfār **M**

⁴⁴⁴⁴ saña buyurdımı ki: **M**'de yok

Cümlesinden fāriğ olıcağ eyitdi, ‘İmān getürdüm, Allāhu te‘ālānuñ katından her ne ki getürdüñ ise. Ve ben Һazretüñ cānibinden resülüm. Kavmime varup her ne ki işitdüm ise ve öğrendüm ise Һaber virürem.’ Bunı diyüp çıkdı. Ve devesinüñ dizlerin çözüp süvār oldı. Andan kavmine rücū‘ eyledi. Qabilesi Һalkınuñ öninde ol putları mezemmet idüp düşnām eyledi. Ve lāt ve ‘uzzāyı ve hübeli Һorluğ ile zıkr eyledi. Kavmi eyitdiler, ‘Ey İbni Şa‘lebe, bu ne sözdür. Qorqmaz mısın ki bersā yā cūzzām marazına mübtelā olasın.’ Eyitdi, [M 603^b] [S 404^a] ‘Ey miskīnler, ‘Aqlıñuz Һande gitdi. Anlaruñ ne nef‘i ve ne zararı olur. Taḥḫīḳ bilüñ ki Allāhu te‘ālā birdür. Ve resüli irsāl itdi ve kitāb gönderdi. Ve daḥı ḍalāletden hidāyete delālet eyledi. Ve putperestlikden nehy eyledi. Ben şehādet iderem ki Allāhu te‘ālā birdür. Ve Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥaḳḳ peygamberdür. Allāhu te‘ālādan gelüp size nice evāmīr ü nevāhī beyān itdi.’ Rāvī eydür, Allāḥ ḥaḳḳıçün aḥşam olmadın cümle ol qabile müselmān oldılar. Andan soñra mescid binā’ idüp iḳāmet-i şalavāta ve edā’-yı zekāta ḳāim oldılar. Ve bir ḥuşuşda iḥtilāf itseler Dımāmdan suāl iderler idi. Ve cevāb-ı şāfi alurlar idi. Mü’ellif-i kitāb eydür, ol senede gelen vefdlar bu muḥtaşarda şıgmaz, mücib-i itnābdur. Bu deñlü ile iktifā’ olundu.

Bir Vāḳı’a Daḥı

Ol senede zuhūra geldi, ‘Abdullāḥ bin Ebī Selül-ı münāfıḳuñ vefātıdır. Ol senenüñ şevvālinde vāḳı’ olmuşdur. Marīz oldı, ol senede vefāt eyledi. Ḥastalığın görmege peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem varup āḥir-i nehāra dek yanında oturdılar. Ḥālet-i nez‘e geldi. Ḥazret buyurdı ki ‘Ben seni maḥabbet-i yahūdadan men’ iderdüm, sözümi diñlemez idiñ.’ Ol eyitdi, ‘Es‘ad ibni Zūrāre anları düşman tutar idi. Yine ölümden ḥalāş olmadı. Yā resülallāḥ, serzeniş zamānı degildür, irtihāl vaḳtidür. Senüñ aḥlāḳ-ı kerīmiñden recā’ olunur ki benüm cenāzeme ḥāzır olasın. Ve ḳamīşıñı iḥsān idesin ki baña kefen eyleyer.’ Rivāyet olunur ki ḥazretüñ iki gömlegi var idi. Biri şi‘ār ya’nī mübārek gevdesi üzre geyer idi. Aña dışārın virdi. Dışār ya’nī olbir gömlegüñ üzerine geyer idi. Ol şi‘ārın taleb itdi, ḥazret anı iḥsān itdi. Andan eyitdi, ‘Bir murādım daḥı vardur. Benüm namāzımı kılasın.’ Ḥazret ol sözini daḥı ḳabül itdi. Aşḥāb-ı siyer [M 604^a] raḥimehumullāḥ getürmişler ki vefāt idicek resülullāḥ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem techīz ü tekffinine ḥāzır oldılar. Ve oğulu bir müselmān u muvaḥḫid ḥālīş mü’mīn idi, anā ta‘ziye itdi. Andan cenāzei muşallāya getüricek ḥazret ḳalkdı ki namāzın kıla. ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh yerinden şıçradı. Ve ḥazretüñ etegine yapışdı. Ve didi ki ‘Yā resülallāḥ, bunuñ namāzın kıılır mısın ki böyle itmişdür. Ḥazret tebessüm idüp buyurdı ki ‘Beni ḳo yā ‘Ömer. Ḥaḳḳ te‘ālā beni muḥayyer itdi. Yetmiş kerre anuñ içün istiğfār idem yāḥūd

itmeyem. Ben istiğfâr itmegi ihtiyâr itdüm. Eger yetmişden ziyâde istiğfâr idicek yarlıganamasın bileydüm ol deñlü istiğfâr iderdüm' didi. Ol âyet-i kerîmeye işâret buyurdi ki *istağfir lehum ev lâ testağfir lehum in testağfir lehum seb'îne merraten felen yağfirallâhu lehum*.⁴⁴⁴⁵ Eydürler ki hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem İbni Ebî Selûli namâzın kıldıktan soñra bu âyet-i kerîme nâzil oldı⁴⁴⁴⁶, *ve lâ tuşalli 'alâ ehadin minhum mâte ebeden ve lâ tekum 'alâ kabrihi*.⁴⁴⁴⁷ 'Ulemâ'-yi fenn-i siyer rahîmehumullâh eyitmişler ki hikmet nedür, peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem anuñ cenâzesine hâzır olup ve gömlegin virüp namâzın kıla ve istiğfâr eyleye. Bunuñ birle ki münâfıklığı meşhûr idi. Allâhu te'âlâ a'lem ol gün ki 'Abbâsı esîr idüp 'uryân itmişler idi bir gömlek [S 404^b] lâzım oldı ki hâzret-i 'Abbâsı setr ideler. Kimesnenüñ gömlegi râst gelmedi. Zîrâ 'Abbâs bülend kimesne idi. Anuñ gömlegi aña râst olmağın gömlegini viridi. Aña mücâzât içün hâzret dağı kāmîş ihsân itdi. Ammâ namâzın kılop istiğfâr itmeleri anuñ içün oldı ki Hudeybiyye günü Mekke müşrikleri 'Abdullâh bin Ebî Selûle eyitdiler, 'Biz Muhammedi 'umre getürmege kımazuz. Ammâ eger sen isterseñ saña mâni' degilüz.' Ol eyitdi, 'Muhammed şallallâhu 'aleyhi ve sellem bizüm muqtedâmızdur. Ol 'umre getürmeyince ben dağı getürmezem' [M 604^b] didi. Egerçi bu kelâm ittifâk ile dağı oldıysa peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem anuñ mükâfâtın itmek murâd itdi. Ammâ hastalığın görmege varduğı anuñ içün oldı ki nice münâfıklar ol hâzretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem luğfını görüp inşâfa geleler. Hattâ eydür ki 'Abdullâhuñ öldüğü gün gâyet çok münâfık imâna geldi ve ihlâş hâşıl itdi. Didiler ki 'Bizüm muqtedâmız istiğfâra muhtâc olıcak biz niçün imân getürmeyevüz.' Ve bu bâbda nice suâller ve cevâblar vardur. Ve bu muhtaşarda beyân olunmak münâsib degildür.

Bir Vâkı'a Dağı

Ki ol senede vâkı' oldı, Hâbeş meliki Necâşînüñ vefâtıdur. Câbir bin 'Abdillâh radıyallâhu 'anh eydür, "Necâşî öldüğü gün peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Bir şâlih kimesne vefât itdi, ya'nî birâderiñüz Ađmaħa⁴⁴⁴⁸. Kalkuñ namâzın kılalum' didi. Pes hâzretüñ ardında şafflar tertîb idüp tırdı ve anlaruñ namâzın kıldı." Ve eydür ki "Ben şaffuñ ikincisinde yâhûd üçincisinde idüm. Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem dört tekbîr itdi." Ve bir rivâyetde anuñçün istiğfâr itdi, ya'nî mağfîret taleb itdi. Ve bir rivâyetde Medînenüñ muşallâsına varup Necâşînüñ namâzın kıldı.

⁴⁴⁴⁵ et-Tevbe 9/80

⁴⁴⁴⁶ nâzil oldı: M'de yok

⁴⁴⁴⁷ et-Tevbe 9/84

⁴⁴⁴⁸ ađmaħa: Kaynaklarda "aşhame" olarak geçer.

Bu huşuşda e'imme ihtilâf itdiler. İmâm Şâfi'î rağıyallâhu 'anh gâ'ib namâzın tecvîz itdi. Ebû Hanîfe ve Mâlik rahimehumallâh gâ'ib namâzın tecvîz itmediler. Zîrâ namâzuñ meyyite ta'allukı cemâ'atüñ imâma ta'alluk itdügi gibidür. İmâmuñ hâli ma'lûm olmayıcağ namâz şahîh olmaz. Ammâ Necâşî huşuşında ihtişâş da'vâ iderler.

Bu vech ile ki Hakk te'âlâ yeri tayy itdi. Peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem Necâşîyi gördi. Öyle imâmet meyyitüñ hâli zâhir olıcağ cemâ'ate zâhir olmak lâzım olmaz. Çün bu hâlet hazrete [M 605^a] maşşuş olıcağ gayrılara câ'iz olmaz. Ve bunuñ mişli gazve-i Tebükde dağı vâkı' oldı. Nakl olunur ki bir gün âfitâb şol mertebe mücellâ ve münevver tülû' itdi ki hergiz anuñ gibi görülmemiş idi. Enes bin Mâlik rağıyallâhu 'anh eydür, ol mağallde Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm nâzil oldı. Ve hazrete bildürdi ki 'Bugün şimşek ziyâ'sı ol sebebdendür ki bugün aşhâbıñdan bir kimesne vefât itdi, ki aña Mu'âviye bin Mu'âviye dirler idi, Allâhu te'âlâ andan ötüri yetmiş biñ melek gönderdi, namâzın kılmaga.' Hazret buyurdi ki 'Ne 'amel ile bu mertebeye vâşıl oldı.' Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm eyitdi, 'kul huvallâhu ehad⁴⁴⁴⁹ süresin çok okumağıla. Tursa otursa kalksa dâ'imâ süre-i ihlâş okur idi. Eger dilerseñ yâ resûlallâh, yeri kabz ideyüm, tâ kim anı görüp namâzın kılasın.' Hazret taleb itdi. Kanadıyla yeri urdi. Cümle ahcâr u eşcâr hâil olmayup cenâzei gördi ve namâzın kıldı.

Bir Vâkı'a Dağı

Topuzuncı [S 405^a] senede zühûra gelen veķâyî'den Ebû Bekir-i Şıddîk ile 'Aliyyü'l-murtażâ rağıyallâhu 'anhumânuñ Mekke-i mükerremeye hacc itmek irsâl itdügüdür. 'Ulemâ'-yi siyer rahimehumullâh şöyle getürmişlerdür ki peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem ol senede âhir-i zi'l-ka'dede hacc itmek kâsd itdi. İşitdi ki müşrikler cāhiliyyet 'ādeti üzre 'uryān tavāf iderler. Anı kerih görüp anlar ile ihtilātı münāsib görmedügi için bu 'azīmeti terk itdi. Ammâ Şıddîk-i ekberi rağıyallâhu 'anh emir-i hacc idüp üç yüz nefer şahābe ile gönderdi. Ve emr itdi ki varup menāsık-ı haccı ta'līm eyleye. Ve süre-i berā'et evā'ilin tâ kırk āyete varınca okuya. Ebû Bekir rağıyallâhu 'anh Zü'l-huleyfedden ihrām geyüp teveccüh itdi. Ol hâlde Cebrâ'îl 'aleyhi's-selâm gelüp eyitdi, 'Tebliğde yâ hazretiñ yāhūd akrabāñdan kimesne olmak gerekdür' didi. [M 605^b] Ve bir rivāyetde, 'Hazretiñ yāhūd 'Alī teblīg itmek gerekdür.' Andan peygamber şallallâhu 'aleyhi ve sellem hazret-i 'Alīye bunu i'lām idüp 'akablarınca i'lām idüp irsâl itdi ki süre-i berā'etüñ evāilin hazret-i 'Alīye okuya ve halka teblīg eyleye. Ve dört kelime dağı iblāğ

⁴⁴⁴⁹ el-İhlâs 112/1

ide. Biri bu ki cennete kimesne girmez, illā ehl-i īmān olan girer. İkinci, ‘uryān kimesne tavāf itmeye. Üçüncü, bu yıldan şöñra küffārdan kimesne hacc itmesün. Dördüncü müşriklerden ve küffārdan her kim mu‘ayyen zamāna dek ki ‘ahd itmişdür, ol vakit gelicek müselmān olmaz ise başı ve mālı heder olur. Cābir bin ‘Abdillāh-ı Enşārī rađıyallāhu ‘anh eydür, Sıddīk-i ekber rađıyallāhu ‘anh hacc kasdıyla taşra çıkdıkdā ‘İrec nām mevzi‘de şabāh namāzına teveccüh itmiş iken nāgāh peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hāş nākāsınuñ şadāsı peydā oldu. Ebū Bekir imāmete yönelmiş iken tevaḳḳuf itdi. Cā‘iz ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hacc itmege me‘mūr olup gelmiş ola. ‘Anuñla namāzı kılalum’ didi. Nazar itdiler, gördiler ki gelen hāzret-i ‘Alīdür. Peygamber devesine süvār olmuş. Suāl itdiler ki ‘Āmirmi geldiñ me‘mūr mı.’ Buyurdı ki ‘Me‘mūr degilüm, lākin sūre-i berā‘etüñ evā‘ilin baña vir. Şöyle emr olundu ki hālka bu āyetleri ben okuyam. Ve dört kelimeyi teblīg eyleyem.’ Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh āyāt-ı beyyinātı teslīm idüp namāzı kıldı. Cābir eydür, "Mekkeye geldik. Terviyeden evvelki gün Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh hutbe okuyup menāsık-ı haccı ta‘līm itdi. Andan imām çıkup sūre-i berā‘eti okudu. Ve dört kelimeyi hālka beyān itdi. Her mevḳıfda ki Ebū Bekir hutbe okurdu, ardınca imām ‘Alī rađıyallāhu ‘anh āyāt-ı beyyinātı okuyup dört kelimeyi teblīg iderdi." Getürmişlerdür ki çün ‘Alī rađıyallāhu ‘anh dört kelimeyi irişdürdi, bir şahıs bülend āvāz ile eyitdi, ‘Eger sen ‘ammuñ oğulu cānibinden ilçi olmayaydıñ şimdi hilāfiña [M 606^a] ibtidā’ iderdüm.’ İmām ‘Alī eyitdi, ‘Eger hāzret baña tenbīh itmeyeydi, ki tā rücū’ itmeyince kimesneye nesne dime, seni ḳatlı iderdüm.’ Eydürler ki imām ‘Alī rađıyallāhu ‘anh Mekkeye gelicek ḳılıcın ‘uryān itdi. Ve eyitdi ki ‘Allāh ḥaḳḳıçün her kim ‘uryān tavāf ide anı ḳatlı iderem.’ Hālḳ ki kimi ‘uryān tavāf iderler idi, kimi tavāfdan ferāgāt itdi ve kimi esbāb geydi.

Naḳl olunur ki Ebū Bekir ve hāzret-i ‘Alī⁴⁴⁵⁰ rađıyallāhu ‘anhumā Medīneye gelicek [S 405^b] Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh hāzretten suāl itdi ki ‘Benden ne şadır oldu ki sūre-i berā‘etüñ evvelin benden almağa emr itdiñ.’ Buyurdı ki ‘Hīçbir nesne şadır olmadı. Ve sen ol kimesnesin ki kevşer ḥavzınuñ kenārında тұrduğum vakit sen benden ayırılmazsın. Ammā Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām gelüp eyitdi, bu işi edā’ itmez, illā sen ve yāḥūd aḳrabāñdan bir kimesne olmaḳ gerekdür’ didi.

ON BİRİNCİ BĀB

Hicretten onıncı senede vāḳi‘ olan umūrı beyān ider.

⁴⁴⁵⁰ ve hāzret-i ‘alī: M’de yok

Evvelki Vākı‘a

Eydürler ki ol sene Hālid bin Velīdi raḍıyallāhu ‘anh bir cemā‘at ile benī el-Hāriş bini‘l-Ka‘ba irsāl itdi. Ve aña eyitdi, ‘Üç def‘a ĩmāna da‘vet eyle. Eger qabūl itmezler ise andan muḳātele ve muḥārebe⁴⁴⁵¹ eyle. Hālid varup anları ĩmāna da‘vet itdi. ĩslāma geldiler. Birqaç zamān tırup Qur‘ān-ı ‘azīm ve aḥkāṁ-ı dīn tā‘līm idüp peygambere şallallāhu ‘aleyhi ve selleme ḥaber gönderdi. Ḥazret daḥı cevāb yazdı ki ‘Anlara beşāret vir. Ve qorqut. Ve birqaçın bile alup getürdi.’ Geldiler. Ḥazrete selām virüp, ‘*eşhedu en lā ilāhe illallāh ve enneke rasūlullāh*’ didiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ben daḥı şehādet iderem ki Allāh birdür ve ben daḥı Allāhu te‘ālānuñ ḥaqq resūliyüm.’ Ol qavimden bir şahıṣ, ki aña Qays bin Ḥuşayn dirler idi, anı emīr idüp yerlerine gitmege izin virdi. Andan soñra ‘Amr bin Hızāmı⁴⁴⁵² anlara emīr idüp ol tā‘ifenüñ şadaqātın cem‘ itmege irsāl itdi. ‘Amr anda varup daḥı ol qabilede iken ḥazret dār-ı beḳā‘ya rıḥlet [M 606^b] itdi.

Bir Vākı‘a Daḥı

Ol senede peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile Nocrān naşārāsı mābeyninde şulḥ vākı‘ oldı. Ehl-i siyer raḥimehumullāh şöyle buyurmışlar ki ḥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Nocrān tarafına mektūb irsāl idüp anları dīne da‘vet itdi. Anlar daḥı qavminden on dōrt kimesne ihtiyār idüp Medīneye gönderdiler, ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ aḥvālinden taḥḳīḳ ḥaber alalar ve qavmine ĩşāl ideler. Ol qavmüñ muḳaddemi benī Kindeden bir kimesne idi. Adına ‘Abdu‘l-Mesīḥ ve laḳabına ‘Āḳıb dirler idi. Ve birine daḥı Eyhem ve laḳabına Sedvān⁴⁴⁵³ dirler idi. ‘Āḳıb begleri ve şāḥib-i re‘yleri idi. Sedvān ricāle ḥükm idüp mecma‘-ı nās idi. Bir daḥı Rebī‘adan Ebu‘l-Hāriş bin ‘Alḳame dirlerdi. Dānişmend idi. Ve şāḥib-i medāris idi. Bāḳisi rū‘esā‘-yı qavm idiler⁴⁴⁵⁴. Ve bu Ebu‘l-Hārişüñ bir qarındaşı var idi. Aña Kürz bin ‘Alḳame dirler idi. Ebu‘l-Hārişüñ qatırı sürçüp yüzi üzre düşdi. Kürz bin ‘Alḳame eyitdi, ‘Ayakdan yüzi üzre düşsün.’ Murādı ḥāşā ḥazret-i Muḥammed idi. Ebu‘l-Hāriş eyitdi, ‘Belki sen depeñ üzerine düş.’ Kürz eyitdi, ‘Niçün böyle dirsın ey birāder.’ Ebu‘l-Hāriş eyitdi, ‘Allāh ḥaqqıçün Muḥammed Allāhu te‘ālānuñ resūlidür. Biz anuñ kelimesine muntazır idik.’ Ol

⁴⁴⁵¹ muḥārebe: muḳālebe **M**

⁴⁴⁵² hızām: Kaynaklarda "hazm" olarak geçer.

⁴⁴⁵³ sedvān: Kaynaklarda "seyyid" olarak geçer.

⁴⁴⁵⁴ bin ‘alḳame dirlerdi dānişmend idi ve şāḥib-i medāris idi bāḳisi rū‘esā‘-yı qavm idiler: **M**’de sonraki cümleden sonra geçer.

eyitdi, ‘Yā niçün aña ĩmān getürmezsin.’ Ebu’l-Hāriş eyitdi, ‘Kavmimiz aña muhālifdür. Eger ĩmān getürsem i‘tibārımız qalmaz. Ve bize virdükleri metā‘ları ve mālaları alurlar.’ Bu sözden Kürzüñ qalbine islām maħabbeti düşdi. Devesini ta‘cıl ile sürüp ĥazrete vāşıl olıcaq ĩmān getürdi. Naql olunur ki çün kim Medīneye geldiler, qaftānların çıkarup ibrişim [S 406^a] qaftānlar geydiler. Eteklerin sürüyürek gitdiler ve barmaklarına altun yüzükler geydiler. Mescide gelüp ĥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve selleme selām virdiler. Selāmların almadı. Anlardan i‘rāz itdi. Anlar [M 607^a] maşrıka toğrı namāz kılup gelüp her ne deñlü kelām itdiler ise aşlā cevāb işitmediler. Mescidden çıkup ‘Osmān bin ‘Affān ve ‘Abdu’r-Raħmān bin ‘Avfa rađıyallāhu ‘anhumāya rāst geldiler. Evvelden düstlukları olmağın anlara eyitdiler, ‘Peyğamberiñüz bize mektüb göndürüp ĩmāna da‘vet itdi. Şimdi geldik, selāmımızı almadı ve bize bir kelām söylemedi. Maşlaħat nedür, dönüp yerimize gidelüm yoħsa tevaqquf idelüm mi.’ Ol maħallde imām ‘Alī rađıyallāhu ‘anh ĥāzır idi. Aña ĥitāb idüp didiler ki ‘Yā Eba’l-Ĥasan, bu bābda sen re’y idersin.’ Eyitdi, ‘Benüm re’yim oldur ki bu qaftānlar, ki ibrişimdür, ve altun yüzükleri çıkarup mu‘tād qaftānlar geyüp varalar’ didi. İmām ‘Alīnün didüğü gibi idüp resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün meclis-i şerīfine gelüp selām virdiler. Ĥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem selāmların alup buyurdi ki ‘Ol Allāh ĥaqqıçün, ki beni ĥaqq peygamber gönderdi, bu cemā‘at ki baña evvel gelmişler idi şeytān anlar ile bile idi. Anuñçün cevāb virmedüm ve anlar ile söyleşmedüm.’ Anlar ile mükāleme eyledi. Ve anları ĩmāna da‘vet eyledi, ibā‘ eylediler. Andan suāl itdiler ki ‘İsā peygamber ĥaqqında ne dirsın.’ Buyurdi ki ‘Allāhu te‘ālānuñ kuldur. Ĥalka anı peygamber irsāl itdi.’ Andan uskuf eyitdi, ‘Hıç ‘İsā peygamber ĥaqqında ne dir bilür misin.’ Eyidi, ‘Ĥayır. Hıç babasız ādem olur mı. Nice maħlūk olur.’ Ĥazret buyurdi ki ‘Bugün bu suāle cevāb virmem. Bu Medīneden gitmeñ, cevāb almayınca.’ Ĥaqq te‘ālā celle zikruhu āyet inzāl eyledi, *in meşele ‘İsā ‘indallāhi kemeşeli ādeme ĥalekahu min turābin şumme kāle lehu kun feyekün * el-ħaqqu min rabbike felā tekūnen*⁴⁴⁵⁵ *mine ‘l-mumterin * femen ĥacceke fīhi min ba‘di mā cā‘eke mine ‘l-‘ilmi fekul te‘ālev ned‘u ebnā‘enā ve ebnā‘ekum ve nisā‘enā ve nisā‘ekum ve enfusenā ve enfusekum şumme nechtehil fenec‘al la‘netallāhi ‘alā kāzibin*⁴⁴⁵⁶. Seyyid-i kāināt ‘aleyhi efđalü’ş-şalavāt [M 607^b] ve ekmelü’t-taħiyyāt bunları taleb itdi. Ve bu āyāt-ı beyyinātı okudu. Anlar i‘tikādlarında muşır oldılar. Ĥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Eger inanmazsañuz gelün mübāhele idelüm. Ya nī biribirimiz üzerine du‘ā idelüm. Ve diyelüm ki her kim yalan söyler ise Allāhu te‘ālānuñ la‘neti anuñ üzerine olsun.’ Eyitdiler,

⁴⁴⁵⁵ Ayette "tekun" olarak geçer.

⁴⁴⁵⁶ Āli İmrān 3/59-61

‘Mühlet vir, te’emmül idelüm. Yarın gelüp cevāb virelüm.’ Varup ‘Ākıba, ki re’isleri ve şāhib-i meşveretleri idi, eyitdiler, ‘Sen bu bābda ne dirsın.’ Eyitdi, ‘Ey gürüh-ı naşārā, Allāh haqqıçün siz bilürsüz ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Allāhu te’ālānuñ resūlidür. Ve daḥı naşārāya ‘İsā ‘aleyhi’s-selām haqqında delīl getürdi, zāhir. Eger anuñla mübāhele iderseñüz cümleñüz helāk olursız. Çün kim dīniñüzde turmağı isterseñüz maşlahat oldur ki anuñla muşālaḥa idüp cizye qabūl idesiz. Diyārıñuza sağ u sālīm gidesiz.’ Çün şabāḥ oldı, peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hücresinden ‘izzet ü sa’adet ile çıkup bir eline imām Ḥasanı ve bir eline imām Ḥüseyni alup Fāṭıma-ı Zehrā’ ve ‘Aliyyü’l-murtazā rıdvānullāhi ‘aleyhim ecma’in etrāfın alup revāne oldılar. Ve ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ben du‘ā idicek siz āmin diñ.’ Naşārā-yı Necrān bu ḥālī görüp işidicek ḥavfa düşdiler. Ve didiler ki [S 406^b] ‘Yā naşārā, bunları ki gördüñ beş kimesnedür, eger tağa du‘ā itseler yerinden zāil olur. Zinhār mübāhele itmeñ. Ve illā helāk olursız. Ve yeryüzinde bir naşrānī qalmaz, cümle helāk olur.’ Pes eyitdiler, ‘Yā Eba’l-Ḳāsim, biz senüñle mübāhele itmezüz.’ Ḥazret buyurdi ki ‘İmdi müselmān oluñ.’ Anlar eyitdi, ‘Biz bu işi idemezüz ve dīnimizi terk itmezüz.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘İmdi cenge ḥazır oluñ.’ Anlar eyitdiler, ‘Biz senüñle cenge tākat ü kudret getürmezüz. Lākin muşālaḥa idelüm bunun üzerine ki her yıl biñ ḥulle şafer [M 608^a] ayında ve biñ ḥulle Receb ayında yılda iki biñ ḥulle virelüm. Her ḥullenüñ bahāsı kırk dirhem ola. Ve senüñ resūlüñ bizüm diyārımıza gelicek ziyāfetlerin tamām yerine getürelüm. Şol şartla ki bizi dīnimiz üzere koyasın. Ve muḥārebe itmeyesin. Ve senüñ zimmetiñde olalum.’ Bir rivāyetde, ‘Otuz at ve otuz deve ve otuz nīze daḥı virelüm’ didiler. Bunuñ üzerine iki taraftan şulḥ olundu. Ve şulḥnāme yazup cümle aşḥābı şāhid yazdılar. Ve şulḥnāmei anlara teslīm itdi.

Naql olunur ki şulḥ ‘akd olunduḡdan soñra ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem usḡufa eyitdi, ‘Keennehu şöyle görürem ki menziliñe varup rahleñ öñinde uyursın. Ve deveñe semerini ‘aksiñe urursın.’ Usḡuf menziline varup uyudu. Kalkup uyḡu ḡafletiyle semerin devesine ma’kūs ḡodı. Çün bu ḥāle muṡṡali’ olıcak, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden rasūlullāh’ didi. Mervīdür ki resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ol Allāh haqqıçün, ki benüm nefsim anuñ qabza-i kudretindedür, eger ehl-i Necrān mülā’ane itseler Ḥaqq te’ālā anları helāk ider idi. Ve şüretlerin maymūn ve ḡinzīr şekline koyar idi. Ve bu vādīden anlarıñ üzerine āteş ilkā’ ider idi. Ḥattā ağaclar üzerinde olan tıyūr daḥı helāk olur idi. Ve bir yile qalmaz cümle naşārā helāk olurlar idi.’

Naql olunur ki mürāca‘at vaḡtinde ḥazrete eyitdiler, ‘Bize bir emīn kimesne ta’yīn eyle. İḡtilāfımız vāḡi’ olıcak ḥaqq ile muḡkem itsün.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Yarın

nısf-ı nehārda gelün, size bir kimesne ta'yīn ideyüm, kavī ve emīn ola ve haqqı yerine getüre.' 'Ömer rađıyallāhu 'anh eydür, "Bu ümīd ile ki bu devlet baña müyesser ola, öyle namāzında mescide vardum. Hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem öyle namāzın edā' idicek şağa ve şola nazar itdi. Aşhābı gözden geçürüp Ebū 'Ubeyde bini'l-Cerrāha buyurdi ki ol naşārā ile diyārlarına [M 608^b] varup mābeynlerinde hüküm eyle.' Ol tā'ife ile gidüp çok zamān geçmedin Sedvan⁴⁴⁵⁷ ve 'Ākıb gelüp müselmān oldılar. Ve ol şulhnāme beynlerinde cārī oldı, tā 'Ömer rađıyallāhu 'anhuñ hilāfeti zamānına dek. Anlar tağyīr itdiler ba'zı maşlahat için ki iktizā' itdi.

Bir Vākı'a Dağı

Ol yılda Bāzān ki Yemen hākimi idi, anuñ islāmı sābıkan zıkr olunmuşdur, āhirete intikāl itdi. Ve mevti haberi istimā' olıcaq memleketini kısmet buyurdi, tā kim nāhiyeleri zabt oluna. Ba'zı nāhiyesini oğlu Şehre virdi. Ve ba'zısın Cerr bin Şehre virdi. Ve ba'zı nāhiyei Ebū Mūsā-ı Eş'arıye virdi. Ve ba'zısın Ya'lā bin Ümeyyeye⁴⁴⁵⁸ ve ba'zısın Mu'āz bin Cebele tefvīz eyledi.

Bir Vākı'a Dağı

Hāzret-i 'Alīnūñ rađıyallāhu 'anhuñ Yemene teveccühidür. Ol sālde peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem hāzret-i 'Alī rađıyallāhu 'anha emr itdi, Yemene gide. 'Asker cem' olıcaq yer Kūbā'da idi. Ve aña bir 'alem virdi. Ve mübārek eliyle bir dülbend şardı, başına geydürdi. Ve iki taylasān [S 407^a] kodı. Birin berzīrā' idüp öñine ve birin bir qarış miqdārı ardına atdı. Ve ehl-i şücā'dan üç yüz nefer kimesnei bile koşdı. Ve buyurdi, 'Ey 'Alī, seni göndürürem, ammā mufāraḳatıñdan elem çekerem.' Ve dağı emr itdi ki 'Anlar ile muḳātele itme tā anlar muḳātele itmeyince. Ve anlara kelime-i tevḥīdi teklīf eyle. İmāna gelürler ise beş vakit namāzı 'arz eyle. Eger ikāmet iderler ise şadaḳāt teklīf eyle. Ağniyāsı fuḳarā'sına virsün. Eger ḳabūl iderler ise ğayrı nesne ile ta'arruz eyleme.' Eydürler ki imām 'Alī rađıyallāhu 'anhu göndericek eyitdi, 'Yā resūlallāh, beni bir tā'ifeye sürdüñ ki ehl-i kitābdur. Ve ben dağı tāzeyüm, ḳazā'ya ve aḥkāma çokluk ıttılā'ım yokdur.' Pes hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem mübārek elini 'Alīnūñ sīnesine koyup buyurdi, '*allāhumme šebbit lisānehu vehdi ḳalbehu.*' [M 609^a] Haqq te'ālā 'ilm-i ḳazā'da bir mertebe virdi ki haqqında peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki '*aḳtaḳā'kum 'alī.*' Mervīdür ki peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem 'Alī rađıyallāhu

⁴⁴⁵⁷ sedvan: Kaynaklarda "seyyid" olarak geçer.

⁴⁴⁵⁸ ve ba'zısın ya'lā bin ümeyyeye: M'de yok

‘anha vedā’ h̄ininde şöyle buyurdu ki ‘Allāhu te‘ālā ḥaḳḳıçün yā ‘Alī, senüñ eliñden bir kimesneye hidāyet olunmaḳ saña ḥayırludur. Ol nesneden ki güneş aña t̄ulū‘ ider ve ğurūb ider.’ Andan leşker-i islām Yemene teveccüh idüp maḳşada ḳarīb olıcaḳ sipāha emr itdi, eṭrāfa ılġar idüp çok ğanīmet ellerine girdi. Berā’ bin ‘Āzibden raḍıyallāhu ‘anh naḳl olunur ki Yemen diyārına varıcaḳ a‘dā’nuñ leşkeri zāhir oldı. Ḥazret-i imām namāz edā’sından fāriğ olıcaḳ şaffları tertīb itdi. Andan meydāna girüp peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mektūbını anlara oḳudı ve anları islāma da‘vet itdi. Hemdān ḳabīlesi cümle imāna geldiler. Pes ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh mektūb ile bu ḥālī ḥazrete ‘arz itdi. Ḥazret daḥı mesrūr olup secde-i şükr eyledi.

Ba‘zı tevārīḥde zıkr olunmuşdur, ḥazret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh ḥıṭṭa-ı Yemene vardıkda eṭrāfa aḳın emr idüp çok ğanīmet ellerine girüp Büreyde bini’l-Ḥuşaybı ol māl üzre müvekkel idüp kendi a‘dā’ cānibine teveccüh itdi. İki t̄ā’ife muḳābil olup ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh anları islāma da‘vet itdi, ḳabūl itmediler. Ve oḳ ve taşlar atmağa başladılar. Ḥazret-i ‘Alī tevaḳḳuf idüp anlara naşīḥat itdi. Gördi ki fā’ide itmedi, ceng itmegi muḳarrer eyledi. Şafflar düzüliceḳ düşman tarafından Müdlic ḳabīlesinden bir şahış meydāna girüp Esved-i Ḥuzā’ī raḍıyallāhu ‘anh muḳābil olup bir ḍarb ile anı ḳatl itdi. A‘dā’dan yigirmi kimesne ḳatl idiceḳ münhezim oldılar. Ḥazret-i imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh önlerine varup anları imāna da‘vet itdi. Ḳabūl idüp ve ḥazret-i ‘Alīye didiler ki ‘İslāma gelmeyenler ile ceng idelüm. Ve üzerimizde olan zekātı çıkarup ḥaḳḳullāhi [M 609^b] edā’ idelüm.’ Andan ol Mālik ḥumusını çıkarup bākīsın leşker-i islāma ḳısmet idüp ḥumus üzerine Ebū Rāfi‘i ta‘yīn buyurdu, ḥıfz eyleye. Kendüleri ‘ale’t-ta‘cıl Mekke tarafına teveccüh itdi. Zīrā peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥarama teveccüh itmiş ki ‘anḳarīb beyān olunur, *inşā’ allāhu te‘ālā*.

Bir Vāḳı‘a Daḥı

Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vüfūd gelmesidür. Biri vefd-i Ğāmid. On nefer [S 407^b] kimesne ile gelüp Baḳī‘de nüzül itdiler. Andan ḥazretüñ meclisine gelüp şaġīrū’s-sinn kimesnei metā‘ların beklemek içün alıḳodılar. Gelüp peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūr-ı şerīfinde imāna geldiler. Andan emr itdi ki bir kitāb yazup aḥḳām-ı şer‘iyyei beyān itdi. Ve buyurdu ki ‘Kimesne sizden ḳaldı mı.’ Eyitdiler, ‘*belī*. Bir kimesne menzilimizde ḳaldı, emti‘amızı ḥıfz içün sinni şaġīr olduğına binā’en’ didiler. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Ol kimesne uyḥuya varup ḥırsız gelüp bir bileġü uğurladı.’ Anlar eyitdiler, ‘Yā resūlallāh, bizüm menzilimizde bileġü yokdur.’ Ḥazret buyurdu ki ‘Ol şahış sizden soñra bir bileġü ele getürdi.’ Anlar ol

meclisden menzillerine vardılar. Eyitdiler, ‘Bizden sonra ne zühür itdi.’ Ol eyitdi, ‘Uykuya vardum. Bir şahış fırsat bulup bilegüyü kapdı. Ben uyğudan kalkup ardına düşdüm. Bir mağāraya girüp ol bilegüyü toprağa gömdi. Ben varup çıkardum ve menzile getürdüm.’ Ol cemā‘at eyitdi, ‘Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bize haber virdi. Biz anuñ şıdk-ı risāletine şehādet iderüz.’ Andan gelüp hāzrete haber virdiler. Ol cūvān dahı bile gelüp müselmān oldu.

Bir Vākı‘a Dahı

Cerīr bin ‘Abdillāh-i Becelī idi. Yüz elli kimesne ile kendi kavminden gelüp hāzrete mülākāt idüp islāma geldiler. Bu cemā‘at gelmedin hāzret buyurdı ki ‘Bu taraftan size bir kimesne gelüp yüzinde mülk fethinüñ eşeri vardır.’ Andan Cerīr geldi, kavmiyle müselmān oldu. Andan aña buyurdı ki [M 610^a] ‘Bey‘at eyle ki Allāhu te‘ālānuñ birliğine şehādet idesin ve benüm peygamberliğime. Ve namāz kılup zekāt viresin. Ve ramazānda şaım olasın. Ve cümle müselmānlara hayır şunasın. Ve dahı vālīye itā‘at idesin, eger ‘abd-ı Hābeşī ise dahı.’ Cerīr bu cümleye bey‘at itdi. Andan anlara qarīb olan kabāili suāl itdi. Cerīr cevāb virdi ki ‘Cümlesinde islām şāyi‘ oldu. Ve puthāneler yıkılup mesācid binā‘ olundu. Cümle cemā‘at namāz edā‘ olunur.’ Andan suāl itdi ki ‘Zü‘l-huleyfenüñ puthānesi nice oldu.’ Cerīr eyitdi, ‘Hālī üzredür.’ Hāzret buyurdı ki ‘Yā Cerīr, beni ol endişeden hālāş itmez misin.’ Cerīr eyitdi, ‘Dāimā benüm murādım oldur ki bu maşlahat benüm elimden hāşıl ola. Ve benden gayrı ol puthānei kimesne yıkmaya.’ Hāzret buyurdı ki ‘Var ol puthānei harāb eyle.’ Cerīr eyitdi, ‘Yā resūlallāh, bundan Zü‘l-huleyfe mesāfe-i ba‘idedür. Ata binmege kadir degilüm. Beni yere urur. Deve ile güc varılır’ didi. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem elin Cerīrūñ göğüsüne urup, ‘*allāhumme sebbithu vec‘alhu hādiyen mehdiyen*⁴⁴⁵⁹’ didi. Cerīrdən menkūldur ki eydür, "İzin olup du‘ā’ itdikden sonra anuñ öñinden kalkdum. Allāhu te‘ālā hākkıçün, ki Muḥammedi şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi hākk peygamber gönderdi, her ne maķūle yavuz ata süvār olsam altımda koyun gibi olurdu. Gice ve gündüz sürüp maķsada vardum. Zü‘l-huleyfe puthānesini āteş ile iḥrāk idüp yaķdum, yer ile berāber itdüm. Ve resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem haber gönderdüm. Ol puthānede çok māl var idi. Cümlesin Medīneye gönderdüm." Hāzrete haber varıcaķ mesrūr oldu. Ve Cerīre ve kavmine hayr ile ve bereket ile du‘ā’ eyledi. Menkūldur ki Cerīr uzun boylu ādem eyledi. Altı arşun kaddi var idi. Ata bindügi

⁴⁴⁵⁹ "Allah’ım, onu dosdoğru kıl, hidayete erdir ve hidayete erdirici eyle."

[S 408^a] vakit ayakları yere irişür idi. Ve hüsni gāyet kemâlde idi. ‘Ömer raḍiyallāhu ‘anh anuñ ḥaḳḳında Yūsuf-ı ümmet dir idi, raḍiyallāhu [M 610^b] ‘anhu.

Bir Vāḳı ‘a Daḥı

Benī Ḥanīfe vefdidür. Gelüp ḥabībullah ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem emriyle Remle binti’l-Ḥārīs sarāyına nüzül itdiler. Andan gelüp ḥazretüñ meclisine dāḥil oldılar ve müselmān oldılar. Müseylime anlar ile bile idi. Ve ol daḥı islāmı ḳabül itdi. Yemāmeye varıcaḳ mürtedd oldı ve nübüvvet da‘vā itdi. Bir bölük süfehā’ vech ile⁴⁴⁶⁰ igvā’-yi şeyṭāna uyup aña tābi’ oldılar. Anlara ṣarāb içmegi ve ribā aḥzını mübāḥ itdi. Ve Ḳur’ān-ı ‘azīm muḳābelesinde hezeyān ve bīma‘nā kelimāt-ı mühmelāt söyledi. Getürmişlerdür ki iki kimesne evvel kendüye tābi’ olan gümrāhdan mektüb yazup kimesne anlar ile ḥazrete gönderdi, Müseylime Muḥammed resūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem yerine Müseylime resūlullāh yazdı. ‘Ammā ba’d biz şerīk olduk nübüvvetde. Yerüñ yarısı benüm ve yarısı Ḳureyşüñ. Bir senüñ ve bir benüm. Ḳureyş ḡaddārlardur.’ Gelüp mektübü peygambere ‘arz idicek ḡazaba gelüp elinde bir misvāk ağacın tutar idi, buyurdi ki ‘Allāh ḥaḳḳıçün eger benden bunu taleb itse virmez idüm. Ve eger ilçi ḳatl itmeden nehy olunmasam sizi ḳatl iderdüm.’ Andan emr itdi, nāmenüñ cevābın yazdılar, ‘Muḥammed resūlullāhdan Müseylime-i kezzāba. *es-selāmu ‘alā meni’ttebe ‘a’l-hudā.*⁴⁴⁶¹ Mektübüñ gelüp maẓmūnı ma’lūm oldı. Kızb ü iftirā’ alellāhdur. Arz Allāhu te‘ālānuñdur, kime dilerse virür. ‘Āḳıbet muttakīn içündür.’ Andan soñra yazdı ki ‘Ehl-i Yemāmei helāk itdüñ. Ḥaḳḳ te‘ālā seni ve saña ittibā’ idenleri helāk eylesün.’ Ve Müseylimenüñ kışşası ‘anḳarīb beyān olunur, *inṣā’ allāhu te‘ālā.*

Bir Vāḳı ‘a Daḥı

Necāşīnūñ kız ḳarındaşı oḡulu Fīrüz-ı Deylemīdür, gelüp müselmān oldı. Ve nübüvvet da‘vā iden Esvedī ol ḳatl itdi. Anuñ daḥı kışşası zıkr olunur, *inṣā’ allāhu te‘ālā.*

Ve bir daḥı ‘Abdu Ḳays vefdidür. Anlar ile Cārūd nām kimesne bile müselmān oldı. Ve ol Cārūd ehl-i islāmıñ ekmeli oldı. Andan ol senede [M 611^a] her ṭarafdan fevc fevc ḥalḳ gelüp müselmān oldılar. Ḥattā, *ve raeyte’n-nāse yedḥulüne fī dīnillāhi efvācen*⁴⁴⁶² nāzil oldı. Ve va’dullāh gelüp zuhūr buldı.

⁴⁴⁶⁰ vech ile: ve cāhiller M

⁴⁴⁶¹ "Selam Allah’a tabi olanların üzerine olsun."

⁴⁴⁶² en-Nasr 110/2

Bir Vākı‘a Dağı

Onuncı senede olan veķāyi‘-i küllīden haccu‘l-veda‘dur. Sultān-ı enbiyā‘ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hacc itmegi muķarrer itdi. İslāma gelen kabāil-i ‘Araba resüller gönderdi ki ‘Biz Harama müteveccih olduk. Her kimün hacc itmek murādı ise gelsün bize irişsün.’ Pes her taraftan çok halk cem‘ oldu, tā kim evvel emirden menāsık-ı haccı öğreneler. Andan zi‘l-ķa‘denün yigirmi beşinci günü duşenbe günü, bir rivāyetde şenbe gün, Medīneden çıkdılar. Naķl olunur ki taşra çıķduğı hinde ğusl itdi. Ve mübārek saçların yağladı. Ve başını taradı. Ve revāyiḥ-i tayyibe ile mübārek bedenini tatyīb itdi. Dükeli olan esbābın çıkarup ridā‘ ve izār kodı. Ve hücreden çıķup öyle namāzın mescidde dört rek‘at edā‘ itdi. Andan [S 408^b] Zū‘l-huleyfeye revān oldu. İkinci namāzın anda kaşır itdi. Ve yüz bedene karīb maḥşuş kendi için hedā sevķ eyledi. Ve birini kendi mübārek eliyle iş‘ār u taķlīd itdi, ya‘nī kulağını yarmaķ ile ve boyunına halka bağlamak ile nişān itdi ki bunlar şadaķa ve ķurbān içündür, ‘alāmet olsun. Nāciye bin Cündeb-i Eslemīyi bu develerün zabtīçün ta‘yīn buyurdi. Nāciye eydür, "Ḥazretten şallallāhu ‘aleyhi ve sellem suāl itdüm ki ‘Eger bu develerden biri ölmelü olursa nice ideyüm.’ Buyurdi ki ‘Boğazla. Ve ol kılādei ķanına bulaşdurup senāminuñ ya‘nī örgücinuñ sağ cānibine aşı. Kı sen ve refīķleriñ anuñ etinden yimesünler.’" Rivāyet olunur ki Nāciyeye izin virdi ki eger yolda ķalursa ol develere binsün. Ol seferde Fāṭıma ve ümmehāt-ı mü‘minīn raḍıyallāhu ‘anhunne bile idi. Rivāyetdür ki ol seferde yüz on dört biñ kimesne bile idi. Zū‘l-huleyfedden ikinci namāzın [M 611^b] kılup iḥrām geyüp nāķa-i ķuşvāya süvār oldu. Cābir-i Enşārī raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Ol seferde resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mülāzımı idüm. Zū‘l-huleyfeye irişdik. Muḥammed bin Ebī Bekir raḍıyallāhu ‘anh Esmā‘ binti ‘Umeysden dünyāya geldi. Esmā‘ raḍıyallāhu ‘anhā peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme eyitdi ki ‘Benüm ḥālim nice olur. Nifās ḥükmindeyüm.’ Buyurdi ki ‘Ĝusl eyle. Ve ‘avret yeriñ bir nesne ile muḥkem bend it. Ve iḥrāmında şābit ol. Ve telbiye eyle, bu tarīķ ile, *allāhumme lebbeyk lā şerīke leke lebbeyk inne‘l-ḥamde ve‘l-ni‘mete leke ve‘l-mulk lā şerīke lek.*" Andan menāzil kaṭ‘ idüp Zīṭuvā nām mevzi‘e irişdiler. Şabāḥ namāzın anda edā‘ itdiler. Esmā‘ raḍıyallāhu ‘anhā rivāyet ider ki Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥazretlerine eyitdi, ‘Yā resūlallāh, bir zāmilem var. Ya‘nī azuķ getürecek devam var. Ḥazretiñuñ dağı azıģın aña yükledeyüm.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kabūl itdi. Un ve süveyķ ve temr tertīb idüp ol deveye yükletdi. Ebū Bekir ķulunu ol devenüñ üzerine süvār itdi. Yola düşdiler. Bir gice ol ğulām aşıa inüp deveyi yaturdi. Ve kendi dağı uyḥuya vardı. Uyanıķaķ deveyi bulmadı. Vāfir

feryād idüp, ‘Devei yāve kıldum’ diyü çağırdı. Bir kimesne haber virmedi. Resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Arc menziline kındı. Ve öyle namāzın anda edā’ itdi. Ğulām devesiz geldi. Ebū Bekir zāmileden suāl itdi, ‘Ġā’ib oldı’ dıdı. Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh ħazretüñ zevādesinden ötüri ğāyet müşevveşü’l-ħāl oldı. Şöyle ki ğulāmı te’dīb itdi. Ĥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Ġörür misiz ki bu maħreme ne eyler.’

Naql olunur ki benī Eslemden bir miqdār it‘ām irsāl itdiler. İşıtdiler ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem zāmilesi zāyi’ olmış, bir kadeħ içinde ħurmā ve yağ ve kırut gönderdiler. Buyurdı ki ‘Ey Ebā Bekir, Ĥaqq te‘ālā ğıdā’-yı tayyib irsāl itdi.’ Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh ğulāmdan şikāyet itdi. Ĥazret-i [M 612^a] şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Yā Ebā Bekir, āsān tūt. Ğulāmuñ ğünāhı yokdur. Ne anuñ elinde ne bizüm elimizde kıdret vardur.’ Andan kendi ve ehli ve Ebū Bekir ve ehli ol ta‘āmdan yiyüp tıydılar.

Naql olunur ki Şafvān bin Mu‘aţţal-ı Sülemī ard sürücü idi. Ol devei bulup peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi [S 409^a] ve sellem çadırı öñine getürüp yaturdılar. Ve Ebū Bekire eyitdiler, ‘Ġör ħıçbir nesne zāyi’ olmış mıdur.’ Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh yokladı. ‘Cümle yerindedür, hemān şu içdüğümüz kadeħ’ dıdı. Ğulām eyitdi, ‘Kadeħ benüm iledür’ dıdı. Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh secde-i şükr eyledi. Getürmişlerdür ki Sa’d bin ‘Ubāde ve oğulu Kıys rađıyallāhu ‘anhumā bir deveye ki zevādların yükletmişler idi, ol devei yükiyle getürüp eyitdiler, ‘Yā resûlallāh, işıtdik ki zāmileñ ğā’ib olmış. Bu zāmilei anuñ ‘ıvazı kıbül eyle.’ Ĥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Allāhu te‘ālā zāmilemi baña selāmet ile irişdürdi. Siz zāmileñüzü kendi ħavāiciñüze şarf eyleñ’ dıdı. Ve anlara ħayr u bereket ile du‘ā’ itdi. Ve ğeçmiş ihsānların zıkr idüp ‘özür diledi. Sa’d rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā resûlallāh, bizüm zāmilemizi sen taşarruf eylemeñ bizüm taşarrufumuzdan sevgilüdür.’ Ĥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı, ‘Toĝrı söylersin. Ve saña beşāret olsun ki felāh u fevz ve necāt ü ululuğ ki Ĥaqq te‘ālā müyesser ider. Ahlāk-ı ħamīde Allāhu te‘ālānuñ yed-i kıdretindedür. Saña bu gökcek şıfatı ya’nı keremi naşīb itmişdür.’ Sa’d Allāhu te‘ālāya ħamd itdi. Ve Şābit bin Kıys eyitdi, ‘Kābīle-i Sa’d cāhiliyyet zamānında seħā’ ve keremde cümleden ziyāde idi.’ Ĥazret buyurdı ki ‘Nās altun ve ğümüş ma’deni ğibidür. Cāhiliyyetde eyü olan islāmda daħı eyü olur, dінде faķīh olıcak.’

Andan Zıţuvā mevzi‘den kılkıp Mekkenüñ yukaru cānibinden Şeniyyetü Kedā’ didikleri yerden teveccüh buyurdı. Benī şeybe kıpusına [M 612^b] ğelüp beyt-i şerīfi ğöricek, ‘*allāhumme zıd ħāza’l-beyte ta’zıman ve tekrīmen ve teşrıfen ve meħābeten ve*

*zid men 'azzamehu mimmen haccehu va'temerahu teşrifen ve tekrimen.*⁴⁴⁶³ Andan mescid-i harāma gelüp haceri istilām itdi. Ve tavāf idüp üç evvelki tavāflarda sür'at eyledi. Ve ridā' sını şol yanına koyup sağ koltuğu altına tutdı. Ve şol omuzunda idi. Ve her tavāfda haceri istilām eyledi. Ve rükn-i yemāniyle hacir mābeyninde, '*rabbenā ātinā fi'd-dunyā haseneten ve fi'l-āhīrati haseneten ve kīnā 'azābe'n-nār*⁴⁴⁶⁴' eydür idi. Tavāfdan soñra maķām-ı İbrāhīme gelüp, *ve'tteħizū min maķāmi ibrahīme muşallā*⁴⁴⁶⁵ āyetin okudı. Ve maķām ile ka'be mābeyninde iki rek'at namāz kıldı. Evvelki rek'atde fātiħadan soñra, *ķul yā eyyuha'l-kāfirūn*⁴⁴⁶⁶ süresin ikincide ihlāş süresin zamm itdi. Yine gelüp haceri istilām idüp bāb-ı Safādan çıkdı. Ve tağa yönelüp, *inne's-şafā ve'l-mervete min şe'ā'irillāh*⁴⁴⁶⁷ āyetin okudı. Ve buyurdı, 'Allāhu te'ālā neden ibtidā' itdi ise biz daħı andan ibtidā' idelüm.' Şafā ile Merve mābeyninde yedi kerre sa'y itdi. Şafā tağına çıkdıkda beyt-i şerīfe nazar idüp, '*lā ilāhe illallāhu vaħdehu lā şerīke lehu lehu'l-mulku ve lehu'l-ħamdu yuħyī ve yumītu ve huve 'alā kulli şey'in ķadīr lā ilāhe illallāhu vaħdehu*⁴⁴⁶⁸ enceze va'dehu ve naşara 'abdehu ve hezeme'l-aħzābe vaħdehu' buyurdı. Du'ā' idüp üç kerre Şafāda ve üç kerre Merve de böyle itdi. Sa'yden fārig olup buyurdı ki 'Her kim ķurbān için hedā yanında yokdur, iħrāmdan çıksun. Ve terviye günü Mināya teveccüh idicek iħrām geysün. Ve ol kimesne ki hedā sevk itmışdür, iħrāmda tursun.' [S 409^b] Ve buyurdı ki 'Eger baña bugün ma'lūm olan muķaddimen ma'lūm olaydı hediye sürmez idüm. Ben daħı 'umre ile gelüp şimdi sizün gibi iħrāmdan çıkar idüm. Şimdi tā hedāyı ķurbān itmeyince iħrāmdan çıkmak mümkün degil idi.' Eydürler ki Fāţıma-ı Zehrā' rađıyallāhu 'anhumā ve ba'zı ümmehāt-ı mü'minīn rađıyallāhu 'anhunne hedā sevk itmemişler idi. İħrāmdan çıkdılar. Ve hedā sevk itmeyen [M 613^a] aşhāb daħı çıkdı. Ol eşnā'da 'Alī rađıyallāhu 'anh Yemenden geldi. Bir nice deve resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem hediyyesi için getürdi. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı, 'Yā 'Alī, nice niyyet itdiñ.' Ol eyitdi, 'Yā resūlallāh, baña nice niyyet ideceğim i'lām itmediñ. Ben daħı niyyet itmedüm. Resūlullāh neye niyyet itdi ise.' Ĥazret buyurdı ki 'Yā 'Alī, ben hacca niyyet itdüm ve hedā getürdüm. Sen daħı iħrāmında sābit ol. Ve hedāda benüm ile şerīk ol.' Naķl olunur ki ol eşnā'da Ĥazret-i 'Alī Fāţımaı gördi rađıyallāhu

⁴⁴⁶³ "Ey Rabbim, şu mübarek beytin şeref, hürmet, azamet, mehabet, yücelik ve güzelliğini arttır. Ey Rabbim, ona hac umre gibi ibadetler yaparak ona tazim ve hürmet edenlerin şeref, itibar ve makamlarını yücelt, iyiliklerini arttır. Ey Rabbim, sen selamsın, selamet sendendir. Bizi selamet üzere yaşat. Bizi selamet yurdu olan cennetine koy. Ey celal ve ikram sahibi Rabbim, sen her şeyden yüce ve her varlıktan üstünsün."

⁴⁴⁶⁴ "Allah'ım! Bize dünyada da ahirette de iyilik ve güzellik ver. Bizi ateşin azabından koru."

⁴⁴⁶⁵ el-Bakara 2/125

⁴⁴⁶⁶ el-Kāfirūn 109/1

⁴⁴⁶⁷ el-Bakara 2/158

⁴⁴⁶⁸ lā şerīke lehu lehu'l-mulku ve lehu'l-ħamdu yuħyī ve yumītu ve huve 'alā kulli şey'in ķadīr lā ilāhe illallāhu vaħdehu: **M**'de yok

‘anhā, boyanmış cāme geymiş ve gözlerine sürme çekmiş. ‘Niçün böyle itdiñ’ didi. Ol eyitdi, ‘Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem emriyle itdüm’ didi. Hāzret daḥı anı taşdıķ itdi.

Naķl olunur ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yekşenbeden tā pençşenbe günine dek tevaķķuf idüp pençşenbe gün müselmānlar ile Mināya teveccüh itdiler. Anda öylei ve ikindiye ve aḥşamı ve yatsuyı edā’ idüp ol gice anda aḥşamladılar. Şabāḥ namāzın kılup güneş tūlū’ idicek ‘Arafāta müteveccih olup Nemire nām yerde ḥaymesin ķurmağa emr itmişidi. Andan nüzūl itdi. Şol deñlü tevaķķuf itdi ki tamām-ı şems vasaṭ-ı semā’ dan münḥarif oldı. Nāķa-i kuşvāya süvār olup baṭn-ı vādīye vardı. Deve üzre ḥuṭbe okudı. Ğāyet feşāḥat ü belāğat üzre idi. Eşnā’-yı ḥuṭbede buyurdı ki ‘Demiñüz ve ‘ırzıñuz ve mālñuz ḥarāmdur, bugünün ḥürmeti gibi ki bu ayda ve bu şehirde. Daḥı bilün ki umūr-ı caḥiliyyeti ayağ altına atdum. Ve her ķan ki islāmdan evvel vāķi’ olmışdur anı intikām itmek isterler, ol ise bāṭıldur, itmeñ, cā’iz degildür. Ve ol ķan ki anuñ buṭlānına ḥükm itdüm. Rebī’a bini’l-Ḥāriş bin ‘Abdi’l-Muṭṭalibün ķanıdır ki pederimün birāderinün oğuludur. Ve daḥı cāhiliyyetde olan ribāları terk itdüm. Evvelki ribā, ki anı men’ itdüm, ‘Abbāsuñ [M 613^b] ribāsıdır, tā kim evvelki ķan ve evvelki ribā benüm cānibimden terk olunsun.’ Andan ḥātūnlaruñ aḥvālin bāb-ı nikāḥda beyān itdi. Ve buyurdı ki ‘Sizün mābeyniñüzde bir nesne alıķodum, eger eliñüzi andan çekmezseñüz ve anuñla ‘amel idersiz herģiz gümrāḥ olmazsñuz ki ol Ʋur’āndur. Ve kıyāmet günü sizden suāl iderler ki ‘Nice mu‘āmele itdünüz ve ne vechle teblīğ olunduñuz.’ Eyitdiler, ‘Ol gün şehādet iderüz ki teblīğ-i aḥķām itdik ve şart-ı naşīḥati yerine getürdük. Ve bir daķıķa fevt itmedik.’ Bunlar böyle diyicek peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek parmağın ķaldurup üç kerre işāret itdi, ‘*allāhumme eşhedu*’ didi. Andan buyurdı, ‘Ey müselmānlar, bilün ki üç nesne ķalbi pāk eyler, ‘amelde iḥlāş ve ḥalkā ḥayır şanmak ve cemā’ate mülāzemet itmek.’ Ḥuṭbei [S 410^a] tamām idicek emr itdi, ‘Bilāl ezān okı.’ Ve öyle namāzın kıldı. Andan emr itdi, bir iķāmet daḥı idüp ikindüye edā’ itdi. Andan nāķa-i kuşvāya süvār oldı, vakfe yerine geldi. Mübārek yüzün kıbleye idüp du‘ā’ya başladı. Ve du‘ā’ dan ilḥāḥ itdi. Şol deñlü tırdı ki güneş tılandı. İbni ‘Abbās rađıyallāhu ‘anhumā eydür, ol du‘ā’da elleri mübārek yüzine ķarīb idi. Ve eydür idi, ‘*lā ilāḥe illallāhu vaḥdehu lā şerīke lehu lehu’l-mulku ve lehu’l-ḥamdu ve huve ‘alā kulli şey’in ķadīr.*’ Ba‘zı siyerde meştürdür ki ‘ulemā’ iḥtilāf itdiler. O gün ḥāzret şāim mi idi degil mi idi. Şāim degil diyenlerün delili budur ki Ümmü’l-Faḍl ki ‘Abdullāḥ bin ‘Abbāsuñ vālidesidür rađıyallāhu ‘anhum eydürler ki olbir ķadeḥ süd resūlullāḥa şallallāhu ‘aleyhi ve selleme gönderdi. Ol südi ḥalkā ķarşu içdi, tā kim şāim olmadığın bileler. Ve rivāyet olunur ki ol gün, *el-yevme ekmeltu lekum dīnikum*

ve ettemtu ‘aleykum ni‘metu ve rađītu lekumu’l-islāme dīnā⁴⁴⁶⁹ āyeti nāzil oldu. Üsāme rađıyallāhu ‘anh ol gün redīf olmuşdı. Ve nākanuñ oyanın şöyle çeker idi ki başı tā öñinde olan yasdıgına irişür idi. Andan soñra şalıvirür idi, tā kim āsānlık [M 614^a] ile yürüye. Müzdelifeye irişüp aḥşam ile yatsuyı bir yerden bir ezān iki ikāmet ile edā’ eyledi. Şabāḥ namāzın karañulukda edā’ idüp ma‘şerü’l-Ḥarāma gelüp vakfe itdi. Kıbleye teveccüh idüp tekbīr ü tehlīl ü tevḥīde iştiğāl itdi. Tā kim gün tamām rüşen oldu. Ve güneş toğmadın ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Müzdelifeden gitdi. Ve Kureyş gün tamām tūlū’ idicek kılup gitdiler."

Naql olunur ki ‘arefe günüñ āḥirinde ümmetden ötürü du‘ā’ itdi. Ḥiṭāb geldi ki ‘Ümmetiñüñ cümle günāḥların yarlıgadam. Ancaḳ mezālim ki ḥuḳūḳ-ı ‘ibāddur, anlar kaldı. Mazlūmlaruñ ḥaḳḳını zālimlerden alsam gerekdür.’ Resūlullāḥ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tekrār nāle itdi. ‘Eger murād buyurursañ ol mazlūmlara cennetden şu deñlü derece iḥsān buyurasın ki ol zulūmden ‘ivāz ḥāşıl olup zālime ḥelāl eyleyeler. Ve zālimi daḥı yarlıgasın.’ Her⁴⁴⁷⁰ ne deñlü tazarru’ itdi, cevāb gelmedi. Şabāḥ olıcaḳ yine du‘ā’ ya ve tazarru’a başladı. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp du‘ā’ nuñ qabūl olduḡın ḥaber getürdi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem tebessüm itdi. Ebū Bekir ve ‘Ömer rađıyallāhu ‘anhuma anda idiler. ‘Tebessüme sebep nedür’ diyü suāl itdiler. Buyurdı ki ‘Ḥaḳḳ te‘ālā ümmetüm ḥaḳḳında du‘ā’ mı qabūl idüp mezālimden ve ḡayrıdan du‘ā’ m müstecāb olduḡın şeyṭān bilüp başına toprak saçup feryād u fiğān vāveyl diyüp çağırduḡın görüp tebessüm itdüm.’ *raca’nā ila’l-ḥadiş*. Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Müzdelifeden kılup Faḍl bin ‘Abbās rađıyallāhu ‘anh gökçek yüzlü kimesne idi, redīf itdi. Ol dā’imā ḥātūnlar cānibine [S 410^b] nazar ider idi. Ḥazret anuñ saçından tutup olbir cānibine yüzün çevirür idi. Baṭn-ı Muḥassire⁴⁴⁷¹ geldikde devesini ‘ale’t-ta‘cīl sevḳ itdi. Ortadan revāne olup cemretü’l-‘Aḳabeye geldikde vādīnūñ ortasında tūrup yedi taş atdı. Her taşı atdıḳda tekbīr iderdi. Ve ol gün Mināda ḥuṭbe okudı. ‘Arafede⁴⁴⁷² okuduḡı ḥuṭbe gibi müştemil [M 614^b] idi. Demüñ ve māluñ ve ‘ırzuñ ḥürmetini beyān itdi. Ve Deccālūñ ḥurūcını ve şekl ü şemāilini zıkr itdi. Ve nice naşīḥatler daḥı zıkr itdi. Andan ḥuṭbeden ferāḡat idicek ḳurbān yerine geldi. Ḥazret-i imām ‘Alī rađıyallāhu ‘anh ve keremullāhu vecchehu Yemen cānibinden getürdüḡi develer ile yüz deveye ḳarīb olmuş idi. Altmış üç⁴⁴⁷³ deve kendü eliyle ḳurbān itdi ki kendülerinüñ ‘ömri ‘adedince. Sāirini ‘Alīye emr itdi,

⁴⁴⁶⁹ el-Māide 5/3

⁴⁴⁷⁰ her: sen **M**

⁴⁴⁷¹ muḥassire: muḥayyire **M**

⁴⁴⁷² okudı ‘arafede: **M**’de yok

⁴⁴⁷³ üç: **M** ve **S**’de yok. Baḡlama göre eksiklik olabileceḡi düşünölüp diğēr nüshalardan eklenmiştir.

ķurbān eyledi. Andan gelüp mübārek başını tırāş itdi. Şa‘rāt-ı şerīfesi ezvāc u aşhāba rađıyallāhu ‘anhum kısmet itdi. Bir kılūñ yarısın Ebū Talha-i Enşārīye virüp ve nışfını hātūnlarına virdi. Sāir kılları takśīm itdi⁴⁴⁷⁴. Aşhāba her bir kimesneye bir kıl degdi. Hālid bin Velīd rađıyallāhu ‘anh hāzretten şallallāhu ‘aleyhi ve sellem taleb itdi ki mübārek alımında olan şa‘rı kendüye taleb itdi. Hāzret iltimāsın kabūl idüp ol şa‘rı virdi. Hālid dahı ol şa‘rı tākyesine⁴⁴⁷⁵ dikdi. Anuñ bereketiyle her ķangı düşmana hāmle itse elbette ğālib olur idi. Ve sāir şahābe kimi tırāş oldılar ve kimi saçların kırkdılar. Tırāş olanlara üç kerre maġfıret ile du‘ā’ itdi. Kırkanlara bir kerre du‘ā’ itdi. Nitekim sābıķan zıkr olunmuş idi. Andan ķurbān olunan develerūñ her birinden bir mıkđār at alup pişürdiler. Hāzret-i ‘Alī rađıyallāhu ‘anh hedālarından peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile şerīk oldı. Ol etden ve şūrbādan bile isti‘māl itdiler. Andan hāzret-i ‘Alīye emr itdi, ol etleri derileri üzerine koyup halka kısmet eyledi. Naķl olunur ki ezvācından ötūri bir şıgır ve iki koyun ķurbān itdi. Çūn ihrāmıdan çıkdılar, süvār olup Mekkeye vardı. Tavāf idüp öyle namāzın kıldı. Andan zemzem kıyusına vardı. Ve eyitdi, ‘Ey ‘Abdū’l-Muṭṭalib evlādı, bu kıyudan şu çekūñ. Eger havf itmesem, ki halk size ğalebe ide, sizūñle şuyı bile çeker idüm.’ Ve bir dolu şuyı hāzrete getürdiler. Andan içdi. Menāsık-ı haccı tamām idüp birkaç ğün anda tırdı. Andan çıķup kaṭ‘-ı menāzilden soñra Ğadīrū’l-hum nām mevzi’e irüp [M 615^a] nüzūl itdiler ki nevāhī-i Cuḥfedendür. Öyle namāzın kılup mübārek yüzün aşhāba itdi. ‘Ben mü’minlere nefslerinden evlā degil miyüm.⁴⁴⁷⁶’ Ve dahı buyurdi ki ‘Ġüyā beni ‘alem-i beķā’ya da‘vet iderler. Sizūñ mābeyniñüzde iki nesne alıķorum, ‘aźimlerdür. Ve ikisi biribirinden a‘zamdur, Ķur‘ān ve ehl-i beytim. Göreyüm ki bu iki emrde nice ‘amel idersiz. Ve ol iki emr biribirinden ayrılmaz, tā havzında baña irişürsiz.’ Andan buyurdi ki ‘Allāhu te‘ālā benüm mevlāmdur. Ve ben cümle mü’minlerūñ ü mü’minelerūñ [S 411^a] mevlāsıyım.’ Andan ‘Alīnūñ rađıyallāhu ‘anh eline yapışdı. Ve buyurdi ki ‘Ben her kimūñ mevlāsıyım ‘Alī dahı anuñ mevlāsıdır. Allāhım, her kim anı düst tutar sen dahı düst tut. Her kim anı düşman tutarsa sen dahı düşman ittiḥāz eyle. Ve her kim aña hızlān kaşd iderse sen anı maḥzūl eyle. Ve her kim aña nuşret iderse sen aña yardım eyle.’ Aşhābuñ ekşeri hattā ümmehāt-ı mü’minīn gelüp imāma tehniyet itdiler. ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā ‘Alī, şabāha dāḥil olduñ, benüm ve cümle mü’minīn ü mü’minātuñ mevlāsı olduñ.’ Eydürler ki mürācat idüp Zū’l-huleyfede aḥşamladı. Şabāh Medīne-i münevvereye Ma’sır tarīķinden Medīnei göricek, ‘lā ilāhe illallāhu vaḥdehu lā

⁴⁴⁷⁴ takśīm itdi: **M** ve **S**’de yok. Bağlama göre eksiklik olabileceĝi düşünölüp diĝer nüshalardan eklenmiştir.

⁴⁴⁷⁵ tākyesine: yaķasına **S**

⁴⁴⁷⁶ Burada bir ayete telmih vardır. bk. el-Ahzāb 33/6.

*şerīke leh lehu'l-mulku ve lehu'l-ḥamdu ve huve 'alā kulli şey'in kadīr ā'ibūne 'ābidūne sācidūne lirabbīnā ḥāmidūne şadaḳallāhu va'dehū ve naşara 'abdehū ve hezeme'l-aḫzābe vaḥdehū'*⁴⁴⁷⁷ didi.

Bir Vākı'a Daḫı

Ol senede Cerīr bin 'Abdillāh-ı Becelīyi Tūbba' evlādından Zı'l-kelā' nām kimesneye gelüp gönderdi, ol diyārda melik idi. Ve daḫı tañrılık da'vāsın idüp çok kimesne aña uymışlar idi. Eydürler henüz Cerīr aña irişmedin ḥazret dār-ı beḳā'ya rıḫlet itdi. Zı'l-kelā' tā 'Ömer raḳıyallāhu 'anhunuñ ḫilāfeti zamānına dek küfr üzre tırdı. Andan on sekiz biñ ḡulāmıla Medīneye gelüp ḥazret-i 'Ömer öñinde müselmān oldı. Cümle ḡulāmları daḫı müselmān oldılar. Dört biñ ḳul [M 615^b] āzād itdi. Ḥazret-i 'Ömer aña eyitdi, 'Bāḳī ḳalan ḳullaruñı baña şat. Şülüş-i kıymetini bunda edā' ideyüm. Şülüşini Yemen diyārına yazayum. Ve şülüşini Şāma yazayum' didi. Zı'l-kilā' eyitdi, 'Bu gice baña mühlet vir, fıkr ideyüm.' Menziline gelüp baḳıyye ḳulların daḫı āzād itdi. İrtesi ḥazret-i 'Ömerüñ meclisine geldi. 'Ömer andan suāl itdi. Ol eyitdi, 'Allāhu içün anlara ve baña yeg itdügünü ihtiyār itdüm.' 'Ömer raḳıyallāhu 'anh eyitdi, 'Ol nedür.' Zı'l-kilā' eyitdi, 'Cümlesin āzād itdüm.' Ḥazret-i 'Ömer taḫsīn itdi. Bir gün eyitdi, 'Yā emīre'l-mū'minīn, benüm ḡünāhım ḡāyet ile büyükdür. Ḳorḳaram ki Ḥaḳḳ te'ālā beni yarlıgamaya.' Ḥazret-i 'Ömer eyitdi, 'Ḡünāhıñ nedür.' Eyitdi, 'Bir gün ḫaḳḳ baña 'ibādet ider idi. Kendümi şaḳladum. Andan bir yüksek yerden anlara göründüm. Yüz biñden ziyāde kimesne baña secde itdiler.' Ḥazret-i 'Ömer eyitdi, 'İḫlāş ile rabbū'l-'izzete rüçū' idüp tevbe idicek ve ḡünāhdan ḳalbiñi ḳurtarıcaḳ sebab-i maḡfıret olur. Ḡünāhıñ ne deñlü büyük ise Allāhu te'ālānuñ raḫmeti daḫı büyükdür.'

Bir Vākı'a Daḫı

Ol senede peygamberüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ oḡulı İbrāḫīm vefāt itdi. Ve ol gün güneş tıtuldu. Ḥaḳḳ eyitdiler, 'İbrāḫīmüñ vefātı içün güneş tıtuldu.' Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem minbere çıḳdı. Ve buyurdu ki 'Ay ve güneş Ḥaḳḳ te'ālā āyetlerinden bir āyetdür. Kimesnenüñ öldüğinden ötüri tıtulmazlar. Her ḳaçan böyle vākı' olsa namāza ve du'ā'ya ve şadaḳa virmege iştiḡāl idüñ.

⁴⁴⁷⁷ "Allah'dan başka ilah yoktur. O birdir, ortağı ve benzeri yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur. O her şeye kadirdir. İbadet, hamd ve secde ederek rabbimize geri döndük. Allah vadinde durdu, kuluna yardım etti ve diğerlerini mağlup etti. O birdir."

Naql olunur ki Һazretüñ cigerküşesi İbrāhīmden ötüri mübārek gözleri yaş ile taldı ve seylān itdi. [S 411^b] ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avf raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā resūlallāh, dā’imā Һazretüñ ḥalkı cez’ itmeden men’ buyurur idiñ, Һazretiñ niçün ağlarsın’ didi. Ve buyurdi ki ‘Ben sizi ağlamakdan men’ itmezem. Ol insānuñ taht-ı kudretinde degildür. Ammā nevḥa ve feryād itmekden ve nāma’kūl sözler söylemeden ve cāhiliyyet ‘adetlerinden [M 616^a] men’ iderem. Allāhu te‘ālānuñ rızā’sına muḥālifdür. Ammā bīḥtiyār göz yaşı döker ve göñül maḥzūn olur.’ Ve eyitdi, ‘Ey İbrāhīm, muḥaḳḳaḳ senüñ fīrāḳıñdan maḥzūnum.’ Andan Baḳī’de defn itdi. Ve medfenine ḥāzır oldı. Ve buyurdi ki ‘Benüm oğulum dünyāda toyınca süd emmedi. Ḥaḳḳ te‘ālā aña iki melek ta’yīn itdi, tā kim müddet-i rıdā’a dek aña süd vireler.’ Ve ‘ömri on altı ay ve bir rivāyetde on sekiz ay idi.

Bir Vāḳı’a Daḥı

Ol senede Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām siyāḥ şaḳallu aḳ ḳaftānlu gökcek cemāl ile gelüp resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem meclisinde peygāmbere yaḳın oturdı. Dizleri mübārek dizlerine ve elleri dizleri üzerine ḳoyup İmāndan ve islāmdan ve iḥsāndan ve ḳıyāmet ‘alāmetlerinden suāl itdi. Aşḫāb raḍıyallāhu ‘anhum anuñ ḥālinden ta’accüb itdiler. Ve üzerinde eşer-i sıfır yoḡıdı. Ve kimesne anı bilmez idi. Andan Һazret suāllerine cevāb virdi. Kütüb-i eḥādīşde beyān olunmuşdur. Andan meclisden çıḳup gitdi. Һazret anuñ ardınca ādem gönderüp aratdı. Aşlā nām u nişān bulunmadı. Buyurdi ki ‘Ol Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām idi. Gelüp size İmān u islām ta’līm itdi.’ Bu ḥadīşüñ tafşīli Meşābīḥ evvelinde nazar olsun. *vallāhu’l-muvaffaḳ*.

ON İKİNCİ⁴⁴⁷⁸ BĀB

Onıncı senede hicretten ne vāḳı’ oldı, anı beyān ider. Ve bu bāb müştemildür, nübüvvet da’vā idenlerüñ aḥvālını, Müseylime ve Ṭalḥa⁴⁴⁷⁹ ve Esved ve Şücā’⁴⁴⁸⁰ gibi, *ḥaḫzelehumullāhu*. Ve Һazretüñ maraḫ-ı mevtini ve vefātını ve aña müte’allıḳ olan ba’zı umūrı ve bu bābda bir nice faşıl vardır.

Evvelki Fasıl

Nübüvvet da’vā idenleri beyān ider. Ve bunda daḥı bir nice veḳāyi’ vardır.

⁴⁴⁷⁸ ikinci: altıncı S

⁴⁴⁷⁹ ṭalḥa: Kaynaklarda "ṭuleyḥa" olarak geḫer.

⁴⁴⁸⁰ şücā’: Kaynaklarda "secāḥ" olarak geḫer.

Evvelki Vâkı‘a

Müseylime-i Kezzābuñ zikridür. Ehl-i siyer raḥimehumullāh şöyle beyān itmişlerdür ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥaccetü’l-vedā‘dan geldikten soñra maraž ‘arız oldu. Ammā maraž-ı mevt degil idi. Bu ḥaber eṭrāfa şāyi‘ olıcaḳ niceler nübüvvet [M 616^b] da‘vāsın idüp cümleden birisi Müseylime-i kezzāb idi. Aña Raḥmān-ı Yemāme dirler idi. Zīrā eydür idi ki ‘Baña vaḥiy getürenüñ ismi Raḥmāndur.’ Kıssası oldur ki hicretüñ onıncı senesinde vefd-i benī Ḥanīfe ile Medīneye gelüp müselmān oldu. Ve ḥazretten ḥilāfet istedi, müyesser olmadı. Kabīlesine gelüp mürtedd oldu. Nitekim zikri geçmiştir. Bir rivāyetde ḳavminden ayrırlup menzilde tevaḳḳuf itdi. Ve eydür idi ki ‘Eger Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kendiden soñra ḥükümeti baña tefvīz ider ise aña mütāba‘at iderem ve illā itmezem.’ Ol server ba‘zı aşḥāb ile anuñ menziline vardı. Elinde bir ḥurmā dalı var idi. Eyitdi, ‘Eger bu ḥurmā dalını benden isteseñ virmezem. Ol nesne ki Ḥaḳḳ te‘ālānuñ taḳdīridür elbette zuḥūr ider. Eger benden soñra ḳalursañ [S 412^a] Ḥaḳḳ te‘ālā seni helāk ider. Ve zannım oldur ki baña gösterdikleri sensin.’ Tafşīli budur ki ol ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vâkı‘asında gördi ki iki mübārek ellerinde altun bilezükler var, andan maḥzūn oldu. Vaḥiy geldi ki ‘Anları üfür.’ Üfürdügi gibi maḥv oldılar. Böyle ta‘bīr buyurdi ki iki kezzāb nübüvvet da‘vā iderler. Biri Şan‘ā‘da Esved biri Yemāmede Müseylimedür.

Naḳl olunur ki ol la‘īn küfri üzerine muşır oldu. Yüz biñ kimesneden ziyāde aña imān getürdiler. Kelimāt-ı müzahrefe söyleyüp ba‘zı ḥārıḳu’l-‘āde ızhār iderdi. Yā istidrāc yāḥūd siḥirdür ve yāḥūd şa‘beze idi. Eydürler ki bir ağızı ıtar şīşe içine bir yumurda koydı. Ve eydür idi ki ‘Tağdan bir āḥū gelüp baña süd virür.’ Ammā her ne ki taleb itseler ḥilāfı zuḥūr iderdi. Bir za‘īfe ḥātūn gelüp eyitdi, ‘Ḥurmālığıma du‘ā eyle, Allāhu te‘ālā berekāt virsün. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bunun gibi çok itmiştir.’ Suāl ider ki ‘Nice eydür idi.’ Eyitdi, ‘Bir ḳova şu getirüp andan ābdest alup mażmaza iderdi. Ve ol şuyı yine ḳovaya dokerler idi. Şuyı ziyāde olup şuarılan nesne bereket ḥāşıl iderdi.’ Ol daḥı öyle itdi. Ol mażmaza itdügi şuyı ḳovaya döktiler. Şuyı acı oldu. Ol za‘īfenüñ ḥurmālığı ḳurudı. Ve her ḳanğı oğulancığıñ başına elin ḳosa [M 617^a] kel olurdi. Ve ḥātemini oğulancıklar ağızına ḳosalar dili söylemez peltek olur idi. Bir kişi geldi. Eyitdi, ‘İki oğulum var.’ Anlara du‘ā itdi. Ve yine geldi. Oğulnuñ birin ḳurt ḳapmış ve birin ḳuyuya düşmüş buldı. Ve bir kişinüñ gözi āgrur idi. Yanına gelüp du‘ā istedi. İki elin ol derdmendüñ gözlerine ḳodı. İki gözi bile aḳ düşüp kör oldu. Muḥaşşalu’l-keḻām Ebū Bekir-i Şiddīḳ raḳıyallāhu ‘anh ḥilāfeti zamānında Ḥālid bin Velīdi serdār

idüp yigirmi biñe qarīb kimesne irsāl itdi. Ve anuñ kırk biñ cengcisi var idi. Muqābil olup ‘azīm kıtāl vāķi’ oldı. Tarafeynden çok kimesne helāk oldı. İki biñ kimesne Müseylime leşkerinden ve biñ kişi Hālid ‘askerinden katl olundı. Evvel hezimet müselmānlara düşdi. Hattā Müseylime ‘askeri Hālidūñ haymesine geldiler. ‘Āķıbet Sābit bin Qays ve Zeyd bini’l-Hattāb, ki ‘Ömer bini’l-Hattābuñ qarındaşıdır, ve Berā’e bin Mālik, ki Enesūñ birāderidür, raḍıyallāhu ‘anhum bir bölük dilāverler ile küffāra hücüm idüp yigirmi biñ kimesne Müseylime leşkerinden⁴⁴⁸¹ katl olunup baķıyyetü’s-seyf olanları firār itdiler. Müseylime dahı cemā’atiyle bir bağçeye kaçdı. Aña ḥadīkatü’l-mevt ad virdi. Evvel ḥadīkatü’r-Raḥmān dirler idi. Müselmānlardan bir gürüh varup ol bağçede ‘azīm kıtāl itdiler. Āķır Vaḥşī ḥazret-i Ḥamzaı şehīd itdüķi ḥarbe ile Müseylime-i kezzābuñ sīnesine urup arkasından çıkdı. Ve ol kabāḥatini bunuñla mükāfāt itdi. Enşardan bir kimesne gelüp kılıc ile başın kesdi.

Bir Vāķı’a Dahı

Şücā⁴⁴⁸² nām ‘avrat ki binti’l-Hārişdür, nübüvvet da’vasın eyledi. Benī Yerbū’dan idi. Müseylime ol zamān da’vā-yı nübüvvet itmiş idi. Varup ana ta’arruz iderse ḥavf itdi ki [S 412^b] kavm u kabīlesi gelüp ceng ideler ve anlara gālib olalar. Pes bir nice tuḥaf u hedāyā gönderdi. Ve eyitdi, ‘Anuñla tenhā söyleseceğüm vardur.’ Şücā’ emr itdi, bir hayme kurdılar. Dürlü rāyiḥa ile ve mu’teber nesneler ile tezyīn ü tertīb itdiler. Müseylime gelüp her cānibden sözler söylediler. Müseylime gelüp kendü kızbin zıkr itdi. Ve eyitdi, ‘Ne var eger nebiyye bir nebī ile ‘aķd-ı nikāḥ ola.’ Şücā’ anuñ sözini kabūl idüp üç gün şöḥbet itdiler. Andan Şücā’ kavmine mülḥaķ olıcaķ suāl itdiler, ‘Müseylime ile ḥāl nice olur.’ Ol eyitdi, ‘Baña nübüvveti zāḥir [M 617^b] olup maḥabbeti bāḥıñıma mülḥaķ oldı. Ve maḥabbeti toḥmı qalbime ekledi. Ve ‘aķd-ı nikāḥ vāķi’ oldı.’ Anlar eyitdiler, ‘Mihrin ne oldı.’ Şücā’ eyitdi, ‘Maḥabbeti şol deñlü galebe itdi ki mihr añağı unuttum.’ Anlar eyitdiler, ‘Elbette mihr-i ta’ayyüni lāzımdur.’ Şücā’ yine Müseylimenüñ meclisine vardı ve şıdāķ taleb itdi. Müseylime eyitdi, ‘Kavmiñüzde mü’ezzın var mıdır.’ ‘Vardur’ didi. Anı getürüp eyitdi, ‘Nidā’ eyle, Müseylime Şücā’uñ şıdāķı içün şabāḥ namāzın ve yatsu namāzın taḥḫıf itdi. Ve Yemāmenüñ gallelerinin

⁴⁴⁸¹ müseylime leşkerinden ve biñ kişi hālid ‘askerinden katl olundı evvel hezimet müselmānlara düşdi hattā müseylime ‘askeri hālidūñ haymesine geldiler ‘ākıbet sābit bin qays ve zeyd bini’l-hattāb ki ‘ömer bini’l-hattābuñ qarındaşıdır ve berā’e bin mālik ki enesūñ birāderidür raḍıyallāhu ‘anhum bir bölük dilāverler ile küffāra hücüm idüp yigirmi biñ kimesne müseylime leşkerinden: **M**’de yok

⁴⁴⁸² şücā’: Kaynaklarda "secāḥ" olarak geçen bu isim **M** nüshasında bu şekilde yazılmıştır.

nışfın aña ta'yîn itdi.' Şücā' kavmine varup üç kimesne gulāt cem'ine irsāl itdi⁴⁴⁸³. Bu hāletde iken Hālidūñ rađıyallāhu 'anh leşkeri gelüp Şücā'ıñ 'āmillerin ma'zül itdi.

Ve Şücā'nuñ hālinde iki rivāyet vardır. Biri ol ki Mu'āviye zamānında kavmiyle gelüp müselmān oldu, islāmı gökçek ve maqbūl oldu. Ve bir rivāyetde Müseylime katl olıcağ bir cezīrede şaklandı. Aşlā andan nām u nişān belürmedi. Ve kezzāblık sikkesi Müseylimenūñ nāzmında kaldı, *zālike cezā'u'z-zālimin*.

Bir Vākı'a Dahı

'Abhele-i Esved bin Ka'b bin 'Aysānuñ⁴⁴⁸⁴ nübüvvet da'vā itdügidür. Aña zū'l-hımārī eydürler idi. Dā'imā yüzine hımār ya'nī mıkrame örter idi. Ğāyetde hoşkabāz ve hīlekār kimesne idi. Çok umūr-ı 'acībe gösterüp söziyle kulüb-ı nāsı kendüye mā'il itdi. Ve anuñ iki şeytānı var idi. Birine behīk ve birine şehīk dirler idi. Aña umūr-ı ğaybiyye iħbār iderler idi. Getürmişlerdür ki Bāzān ki Yemen meliki idi ve müselmān idi, peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem aña yine hükümet-i Yemeni muqarrer itdi. Bāzān vefāt idüp yerine oğulu Şehr bin Bāzānı peygamber şallallāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem ta'yîn buyurdu. Andan Esved ħurūc idüp ehl-i Yemene ğālib taşarrufına aldı. Şehr bin Bāzānı, ki hāzret babasınıñ ba'zı memālikine hākim itmişdi, katl itdi.

Ve Merzübāna, ki Bāzānuñ hātūnı idi, aldı. Ferve bin Müseyk, ki Murād kabīlesinde hākim idi, resūlullāh [M 618^a] şallallāhu 'aleyhi ve sellem emriyle mektüb yazup Esvedūñ ahvālını hāzrete i'lām itdi. Mu'āz bin Cebele, ki Yemen nāhiyelerinūñ birinde idi, firār itdi. Ebū Mūsā-ı Eş'arī, Me'rabda idi, Esvedūñ haberin bildürdi. Cümlesi ittifāk idüp ħazar-ı Mu'tede cem' olup andan peygambere şallallāhu 'aleyhi ve sellem haber gönderdiler. Hāzret dahı mektüb gönderüp, 'Beherhāl ittifāk idüp ol la'īnūñ şerrini def' eyleñ.' Anlar dahı müselmānlar [S 413^a] ile ittifāk itdiler. Bir yerde cem' olup Merzübāna haber gönderdiler, 'Bu ħabīs senūñ babañı ve ħelāliñi⁴⁴⁸⁵ katl itdi. Sen anuñla nice zindeġānī idersin.' Eyitdi, 'Ol Allāhu te'ālānuñ düşmanıdır, ben bilürem.' Anlar haber gönderdiler ki 'Her nice ise anı def' itmege sa'y eyle.' Lācerem Merzübāna 'ammusı oğulu Fīrūz-ı Deylemī, ki on yaşında iken müselmān olmuş idi, bir şahış ile dahı aña Dāvune⁴⁴⁸⁶ dirler idi, muqarrer itdiler ki dīvārı delüp Esvedi uyuduğı vakit girüp katl ideler. Merzübān dahı anlar ile bu ħuşuşda ittifāk itdi. Ol ta'yîn olunan gice olıcağ Merzübān Esvede şarāb virüp sarhoş itdi. Anlar dīvārı delüp başın kesdiler. Eydürler ki

⁴⁴⁸³ şücā' kavmine varup üç kimesne gulāt cem'ine irsāl itdi: M'de yok

⁴⁴⁸⁴ 'aysān: Kaynaklarda "'ansī" olarak geçer.

⁴⁴⁸⁵ ve ħelāliñi: M'de yok

⁴⁴⁸⁶ dāvune: Kaynaklarda "dāzeveyh" olarak geçer.

her gice apusunda biñ kimesne bekler idi. Ol vaki̇t ol la'inden bir bed āvāz peydā oldu, bekciler işidüp ierü girdiler. Merzübān arşularına gelüp eyitdi, 'Peygamberiñüze vahiy nāzil oldu, üzerine varmañ.' Andan şabāh oldu. Mü'ezzin bu ažiyyeden āgāh olup ezān okuyıcağ şehādet kelimelerinden soñra 'Abhele-i kezzābuñ atlini haber virdi. Ol cānibüñ 'āmilleri hāzret-i peygambere haber gönderdiler. Ammā haberleri gelmeden hāzret dār-ı bekā' ya rihlet itdi. Ammā bundan bir gice aşhāba Esvedüñ atlınden haber virdi. Buyurdi ki 'Esved atlı olundu.' 'Kim⁴⁴⁸⁷ atlı itdi' didiler. 'Fīrūz nām kimesne.' Andan buyurdi, 'fāze fīrūz.' Ba'zı rivāyetde ol mel'ūnuñ dağı atlı Ebū Bekir-i Şiddīk hilāfeti zamānında vāki' oldu. Ammā ekşer ehl-i hādīş avlı-i sābık üzerine ittifāk itdi.

Bir Vāki'a Dağı

[M 618^b] Talha⁴⁴⁸⁸ bin Huveylid bin Esvedüñ da'vā-yı nübüvvetidür. Benī Esed abīlesinden zuhūr itdi. Peygamberden soñra hurūc itdi. Ve 'Uyeyne bini'l-Ḥaşīn-i⁴⁴⁸⁹ Fezārī benī Fezāre abīlesiyle zekātı inkār idüp mürtedd oldu. Ve aña taşdıķ itdiler. Talha da'vā ider idi ki 'Baña Cebrā'il gelür, vahiy getürür. Secdei namāzdan giderdi.' Ve evvel nesne⁴⁴⁹⁰ ki andan zāhir olup halkı alālete bıraktı ol idi ki bir gün avmiyle seferde idi. Şu bulmadılar, şusuzluğ galebe itdi. Anlara eyitdi, 'Atlarıñuza süvār oluñ. Birkaç mīl varuñ, şu bulursız.' Vāki'a binüp birkaç mīl gidüp şu buldılar. Bu sebebdan A'rāba fitneye düşdi. Bu haber Ebū Bekir-i Şiddīka vāşıl oldu. Leşker düzüp Hālīd ibni Velīdi emīr itdi. Tayy abīlesine irişdiler. Yolda olan abā'il ki islāma gelmişler idi, cümlesi Hālīde mülhak oldu ve Talhaya 'azīmet itdiler. Cenge başladıkda eydürler ki Talha bir cānibe gidüp kisā'sına büründi ki 'Baña vahiy nāzil olur.' Serdārları 'Uyeyne bin Ḥaşīn idi. Bir sāt ceng idüp Talhaya geldi. 'Vahy geldi mi' diyü suāl ider, 'Gelmedi' didi. Üinci kerrede 'Geldi' didi. Eyitdi, 'Ne didi.⁴⁴⁹¹' Eyitdi, 'Saña bir hādīş gelür ki aşıla unutmazsın.' 'Uyeyne bunu işidüp avmine vardı. Eyitdi, 'Ey avm-i Fezāre, varuñ diyārıñuza gidüñ. Bu kimesne kezzābdur. [S 413^b] Fezāre firār itdi. Ve Talhanuñ leşkeri tağıldı. Talha Şām tarafına gitdi. Soñra gelüp müselmān oldu. Nihāvend cenginde şehīd oldu.

İkinci Faşıl

⁴⁴⁸⁷ kim: M'de yok

⁴⁴⁸⁸ talha: Kaynaklarda "tuleyha" olarak geçer. M'de "talha" olarak yazılmıştır.

⁴⁴⁸⁹ haşin: Kaynaklarda "hışn" olarak geçer.

⁴⁴⁹⁰ nesne: kimesne M

⁴⁴⁹¹ eyitdi ne didi: M'de yok

Ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mevtinüñ muḳaddemâtıdır. Ve marazları zamânında olan vâkı‘atı beyân ider. Bu fasılda bir nice vâkı‘a vâkı‘ olmuşdur.

Evvelki Vâkı‘a

Üsâme bin Zeydi Übnâ nâhiyesine seriyye tertîb idüp anı emîr itdi. Ehl-i siyer rahimehumullâh şöyle beyân itmişlerdür ki Şaferüñ yigirmi altıncı günü şenbe gün hicretüñ on birinci senesinde peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki müselmânlardan bir tã’ife leşker-i Rûm ile cihād itmege hâzır olalar. İrtesi Üsame [M 619^a] bin Zeydi taleb idüp ol leşkere emîr itdi. Ve buyurdu ki ‘Übnâ nâhiyesinde var. Pederiñ anda şehîd olmuşdur. Ol cemâ‘ate varup cümle mülklerine âteş ur. Ve ‘ale’t-ta‘cîl üzerlerine var, daḥı haber vâsıl olmadın iriş. Ve Allāhu te‘âlānuñ emriyle ol kavme zafer bulıcaḳ anda çok tırma. Tîz bu cânibe müteveccih ol. Ve ilerü cāsūslar gönder. Ve ḳulavuzlar ta‘yîn eyle.’ Andan şaferüñ yigirmi sekizinci günü çehârşenbe gün seyyidü’l-beşer şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi ısıtma tutup ‘azîm şudâ‘ vâkı‘ oldu. Pencşenbe gün bu za‘f üzre iken ol ayuñ selḥinde bir sancaḳ bağlayup Üsâmeye viridi. Üsâme daḥı alup Büreyde bini’l-Huşayba teslim itdi ki sancaḳdâr ola. Ve buyurdu, ‘Allāhu te‘âlānuñ ismiyle ve fîsebîlillâh muḳâbil ol, Allāhu te‘âlāya kâfir olanlar ile.’ Üsâme Curf menziline ḳondı. Anda leşker cem‘ itdi. Ve resûl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şöyle emr itdi ki Ebû Bekir ve ‘Ömer ve ‘Osmân ve sâir ekâbir-i şaḥâbe muhâcirîn ü enşârdan Üsâme ile gide. Ba‘zıların ḳalbine bu emr güc geldi ki bu deñlü ulular bu ḡulâmzâdeye tâbi‘ olalar. Ve ba‘zı ta‘nâmîz kelimât eylediler. Ḥazret bunı istimâ‘ idüp ḥatır-ı şerîfi rencide oldu. Mübârek başın bağlayup ısıtma za‘fiyla taşra çıḳdı. Minbere ‘urüc idüp Ḥaḳḳ te‘âlāya ḥamd ü şenâ‘ itdikden soñra buyurdu, ‘Yâ ma‘şere’n-nâs, ol söz ki Üsâmenüñ begligi huşuşında didiñüz baña vâsıl oldu. Eger anuñ ḥaḳḳında bugün ta‘n itdiñüz ise sâbıḳan ḡazve-i Mu’tede pederi ḥaḳḳında daḥı ta‘n itmiş idiñüz. Andan soñra emârete lâyıḳ budur ki ve Zeyd benüm ḳatımda pederi gibi sevgilüdür. İkisi daḥı ḥayır şāhibleridür. Ḥâlâ benüm vaşıyyetim anuñ ḥaḳḳında ḳabûl idüñ. Zîrâ sizüñ ḥayırlıñuzdur.’ Andan minberden inüp ḥücreye sür‘at itdi. Ve eydürler, bu vâkı‘a rebî‘ü’l-evvelüñ onıncı günü vâkı‘ oldu ki şenbe gün idi. Andan emr olunan leşker fevc fevc gelüp ḥazrete [M 619^b] vedâ‘ idüp leşkerḡāha ḡitdiler. Ve ol gün ḥazretüñ marazı sâir eyyâmdan ziyâde oldu. Yekşenbe gün⁴⁴⁹² mâh-ı mezbûruñ on birinci Üsâme ḥazrete vedâ‘ itmege geldi. Yaşduḡı kenârında oturup mübârek elin ve başın öpdı. Ve maraz şöyle

⁴⁴⁹² yekşenbe gün: M’de yok

müştedd olmuş idi ki söylemege tākāt yogıdı. Ammā mübārek ellerin semā'ya ƙaldurdı. Üsāme eydür, "Bildüm ki baña du'ā' ider." Andan leşkerġāha vardı. Ol gice anda olup 'ale's-şabāh ƙazrete geldi. Ol zamān bir miƙdār ƙıffet bulmış idi. [S 414^a] Gelüp vedā' itdi. Ve buyurdı, 'Yöri 'alā bereketillāh.' Pes Üsāme 'askere gelüp güc emr itdi. Çün kim murād itdi ki atına süvār ola, anası Ümmü Eymen ƙaber gönderdi ki 'Resülullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem ƙālet-i nez' dedür.' Üsāme dönüp aşġāb daġı döndiler. Büreyde bini'l-Ĥuşayb sancaġı ol serverüñ ƙücre si ƙapusına ƙodı.

Ve ol leşkerüñ āġiri şöyle oldu ki ƙazretüñ defninden ferāġat idicek ƙılāfet Ebū Bekire degdı. Buyurdı ki Büreyde sancaġı Üsāmenüñ ƙapusına ilete, yine leşker Curfe varup müctemi' olalar. Bu eşnā'da Medīneye ƙaber geldi ki ƙabā'il-i 'Arabuñ ba'zısı mürtedd oldu. Ba'zılar eyitdiler, 'Üsāme gitmeyüp tevaƙƙuf itmek evlādur, tā kim ƙabāil aġvāli nice olur görelüm. Zīrā leşker ƙıƙıcaƙ iġtimāldür ki mu'ānidān bunu işidüp Medīneye gelüp ta'arruz ideler.' Ebū Bekir rađıyallāhu 'anh bu sözi ƙabül itmedi. Ve buyurdı ki 'Eger bilsem Üsāmeyi göndermek sebebiyle sibā' bizi ekl ideler, resülullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem emrine ƙılāf itmezem.' Andan Üsāme diledi ki 'Ömer rađıyallāhu 'anh Medīnede Ebū Bekirüñ yanında ƙala. Ebū Bekir daġı sözün ƙabül itdi. Üsāme Übnā cānibine teveccüh idüp zafer buldı. Çok kimesne ƙatl itdi. Ve pederin öldüreni daġı ƙatl eyledi. Ve çok ġanīmet ƙāşıl itdi. Ve ba'zı āġacların ve bāġların iġrāk idüp Medīneye rücū' eyledi.

reca'nā [M 620^a] ila'l-ġadīş. Fenn-i siyer uluları ƙazretüñ ecelinde ve muƙaddemāt-ı marāzında nice rivāyet zıkr itmişlerdür. Ol rivāyetlerden dört rivāyet bu muġtaşarda iġtiyār olundu.

Evvelki rivāyet böyledür ki 'Āişe rađıyallāhu 'anhā eydür, "Gice şafer ayınuñ gicelerinden server-i 'ālem şallallāhu 'aleyhi ve sellem cāme-i ġ'ābından ƙalkup gitmege 'azm itdi. 'Ƙande gidersin yā resülallāh, anam ve babam saña fedā' olsun' didüm. Buyurdı ki 'Ehl-i Baġī'e maġfıret taleb itmege me'mūr oldum, anda giderem.'" Ebū Müveyhibe, ki ƙazretüñ āzādlusıdur, ve bir rivāyetde Ebū Rāfi', ve bir rivāyetde ikisi bile ƙazret ile gitdiler. Ebū Müveyhibe eydür, "Baġī'e varduƙ. Ĥayru'l-beşer şol deñlü tazarru' u zārī idüp ehl-i Baġī'e maġfıret taleb itdi ki ben ārzū itdüm ki ne olaydı ben daġı ehl-i Baġī'den olaydum, tā kim ƙazretüñ du'ā'sıyla müşeref olaydum. Ve eyitdi, ehl-i ƙubūra böyle ġıtab itdi ki 'Mübārek olsun. Size Ĥaƙƙ te'ālānuñ 'aġā' vü iġsānları ve ol maƙāmlar ki bulduñuz ve Ĥaƙƙ te'ālā size müyesser eyledi.' Ve daġı nice ġıtablar itdi. 'Ey Ebū Müveyhibe, beni muġayyer itdiler, cümle dünyānuñ ƙazā'inini 'arz itdiler.

İsterseñ dünyāda bākī ol, andan cennete var. Ve isterseñ likā'ullāh hāşıl olup cennete gir.'" Eydür, "Ben eyitdüm, 'Dünyāda hāzā'in ve bekā'ı ihtiyār eyle, andan cennete dāhil ol.' Buyurdi ki 'Hayır, ben likā'ullāhı andan cenneti ihtiyār itdüm.'" Ve 'Aişe-i Şiddikādan mervīdür ki hāzret-i seyyid-i veled-i ādem⁴⁴⁹³ şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki "Hiçbir peygamber yokdur ki illā ölmezden evvel anı dünyā vü āhiret mābeyninde muhayyer iderler. Çün maraz-ı mevt 'arız oldu, gāhī buyururlar [S 414^b] idi ki 'me'allezīne en'amallāhu 'aleyhim mine'n-nebiyyine ve's-şiddikīne ve's-şuhedā'i ve's-şālihīne ve'hasune ulā'ike rafīkan.'⁴⁴⁹⁴ Ve gāhī buyurur idi, 'me'a'r-refīki'l-'alā.' Ben bu kelimātdan fehmi itdüm ki ol hāzret dünyā vü āhiret beyninde muhayyer itdiler. Ve ol āhireti ihtiyār itdi."

Ve bir rivāyet dahı 'Abdullāh bin Mes'ūddan raḍıyallāhu 'anh vārid [M 620^b] olmışdur. Ve eyitdi, "Bir ay muḳaddem peygamber bize haber virdi. Şöyle vāki' oldu ki havāşş-ı aşhābını ümmü'l-mü'minīn 'Aişenüñ hānesine cem' itdi. Ve bize bakup şol kadar ağladı ki mübārek meḥāsini yaş oldu. Andan buyurdi, 'Merḥabā size, Allāhu te'ālā sizi ḥayāt-ı tayyibe ile zinde eylesün. Ve Allāhu te'ālā sizi cem' itsün ve ḥıfz itsün. Ve size ḥayır virsün. Ve Allāhu te'ālā rızkıñuza bereket virsün. Ve size vaşıyyetim oldur ki Allāhu te'ālādan ḳorḳuñ. Ve sizi Allāhu te'ālāya ısmarladum. Ve anı size ḥalīfe itdüm. Ve sizi anuñ 'ikābından ḳorḳuram. Ve taḥḳik beni size nezīr-i mübīn gönderdi. Gerekdür ki Allāhu te'ālāya tekebbür itmeyesiz. Ḳulları ve bilādı mābeyninde Ḥaḳḳ te'ālā buyurdi, *tilke'd-dāru'l-āḥiratu nec'aluhā li'llezīne lā yurīdūne 'uluvven fi'l-arḍi ve lā fesaden ve'l-ākibetu li'l-muttaḳīn.*⁴⁴⁹⁵ Dahı buyurdi, *eleyse fī cehenneme meşven li'l-mutekebbirīn.*⁴⁴⁹⁶ Biz eyitdik, 'Yā resūlallāh, eceliñ yakın geldi gibi.' Buyurdi ki 'Firāk hengāmı irişdi. Ve hāzret yakın olıcak vākit geldi. Ve sidretü'l-müntehā ve cennetü'l-mevā ve'r-refīkū'l-a'lā zamānı geldi.' Eyitdik, 'Yā resūlallāh, seni kim ḡasl ider.' Eyitdi, 'Ehl-i beytimden eñ yakın kim ise.' Eyitdik, 'Ne içinde defn iderler.' Buyurdi, 'Geydügüm esbāb ile yāḥūd Mışrī şevb ile yāḥūd Yemenī ḥülle ile yāḥūd beyāz cāme ile.' Eyitdik, 'Namāzıñ kim kıılır.' Andan ağlamağa başladık. Ol dahı bizüm ile ağladı. Ve buyurdi, 'Ceza' itmeñ. Allāhu te'ālā size raḥmet itsün. Ve günāhlarıñuzu yarlıḡasun. Ve peygamberiñüz cānibinden dahı ḥayır cezā'lar virsün. Çün beni ḡasl idesiz ve kefen şarasız, bu ḥānede ḳabrüm kenārında ḳoñ. Andan gidüñ. Tenhā ḳoñ. Bir zamān ol benüm üzerime namāz kıılan Cebrā'il 'aleyhi's-selāmdur. Andan Mīkā'il 'aleyhi's-selāmdur.

⁴⁴⁹³ veled-i ādem: M'de yok

⁴⁴⁹⁴ en-Nisā 4/69

⁴⁴⁹⁵ el-Kasas 28/83

⁴⁴⁹⁶ ez-Zümer 39/60

Andan İsrâfîl ‘aleyhi’s-selâmdur. Andan ‘Azrâ’îldür, cumhûr-ı melâ’ike ile.” Bir rivâyetde buyurdi, ‘Evvel benüm namâzım kılan rabbimdür. Ya’nî rahmet ider. Andan melâ’ike tertîb-i mezkûr üzre. Andan fevc fevc [M 621^a] akrabâmuñ erleri, andan hâtûnları. Andan aşhâbım namâzım kılsunlar. Ve zinhâr benüm üzerime feryâd idüp beni rencide itmeñ. Ve nevha ü nidâ’ eylemeñ. Benüm selâmımı gâ’ib olanlara irişdürüñ. Ve her kim benden soñra gelüp benüm sünnetimi tuta ve baña ittibâ’ eyleye, cümlesine selâmımı ırgürüñ.’ ‘Hâzretiñi kabre kim kor’ didiler. Buyurdi ki ‘Ehl-i beytim, melâ’ikeden cem’-i keşîr ile. Anlar sizi görürler, siz anları görmezsiniz.’

Üçinci rivâyet ‘Âişe-i Şiddîkadandır. Menkûldur ki hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bir gice emr olundu, varup Bakî’ ehli içün mağfîret taleb eyleye. Varup anlardan ötüri istiğfâr itdi. Andan gelüp hücreinde h’vâba vardı. Tekrâr fermân-ı ilâhî vârid [S 415^a] oldu ki varup ehl-i Bakî’e mağfîret taleb ide. Yine hânesine gelüp h’vâba varıcağ emir geldi ki kalkup Uhûda vara ve şühedâ’ içün mağfîret taleb ide. Çün Uhûddan geldi, seyyid-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem baş ağrısı ‘arız oldu. Aşhâbı cem’ idüp irtihâlınden haber virdi.

Dördinci rivâyet oldur ki İ’lâmu’l-verâ nâm kitâbda zıkr olundu. Çün peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem zâtında marâz fehm itdi, ol şenbe gün yâhûd pençşenbe gün idi. Evâhîr-i şaferde ‘Alînuñ rağıyallâhu ‘anhuñ elin tutdı. Bir cemâ’at Bakî’e vardı. Ehl-i kubûra selâm virdi. Ve bir nice kelâm söyledi. Andan aşhâba eyitdi, ‘Bilüñ ki Cebra’îl ‘aleyhi’s-selâm her sene baña bir kerre Kûr’ân ‘arz iderdi. Bu sene iki kerre ‘arz itdi. Şöyle töhm iderem ki ecelim yakın oldu.’ Andan eyitdi, ‘Yâ ‘Alî, beni muhayyer itdiler, hâzâ’in-i dünyâ ve hulûd ile. Ben Hakk te’âlânuñ likâ’sı ve cenneti mâbeyninde ben likâ’ullâhı ve cenneti ihtiyâr itdüm. Çün dünyâdan gidem, yâ ‘Alî, sen beni gâsl eyle. Ve ‘avretim ört, kimesne görmesün. Her kim görür ise a’mâ olur. Ve beni yuyup gözümde ve göbegimde olan şuyı iç, tâ kim sende peygamberlerüñ [M 621^b] ‘ulûmı evvelîn ü âhîrîn cem’ ola.’ Andan menziline vardı. Marâzdan üç gün geçdi. Dördinci gün mescide vardı. Mübârek başın bağlamış idi. Sağ elin ‘Alî ve sol elini Fađl bin ‘Abbâsun eline virüp tutdılar. Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol ikisine tayanur idi. Andan minbere çıkup hâmd ü şenâ’dan soñra eyitdi, ‘Ey müselmânlar, yakîn oldu ki ben sizüñ ortañuzdan giderem. Her kimüñ bende hakkı ola ve her kime ki deynim ola i’lâm itsün edâ’ ideyüm.’ Bir kimesne kalkup eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, baña va’d itdiñ idi ki üç vukıyye in’âm idesin.’ Hâzret buyurdi ki ‘Ey Fađl, ol üç vukıyye ki sendedür bu kimesneye vir’ didi. Andan minberden inüp çehârşenbe ve pençşenbe geçdi. Cum’a gün yine minbere çıkup hutbe okudu. Andan buyurdi, ‘Ey oğullar ve ey nâs, tahkîk budur ki bir kimesne Allâhu te’âlâ

ile kendi mabeyninde hayır virmege ve yâhūd şerri def⁴⁴⁹⁷ itmege kâdir degildür, illâ ‘ameliyle. Ve bir kimesne da‘vâ ider yâhūd temennî ider ol diledüğünü ele getürmez, illâ ‘ameli ile.’ Andan mübârek başın kaldurup üç kerre, ‘Yâ rabbî, teblîğ itdüm mi’ didi. Andan minberden inüp halk ile namâzı kıldı. Andan Ümmü Seleme evine gitdi. Bir rivâyetde Meymünenün hücre sine gitdi. Anda marazı müştedd oldu.

Ol hâzretün marazınıñ zikridür. ‘Âişe-i Şiddîka radıyallâhu ‘anhâ eydür, "Hâzretün şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ibtidâ’ marazı Meymünenün evinde oldu. Anuñ nevbeti günü idi. Andan benüm hâneme geldi. Baña dağı şudâ’ ‘arız olmış idi. ‘Âh başım’ didüm. Hâzret buyurdi, ‘Ey ‘Âişe, saña ne zarar olur. Eger benden evvel âhirete gidesin ve ben seni techîz ü tekfîn idem ve namâzıñ kılam.’” ‘Âişe eydür, "Gayretten eyitdüm, ‘Yâ resûlallâh, bunımı istersin ki ben ölem sen beni defn idesin, ol gün bir yeñi hâtûn alup hücremde halvet olasın.’ Hâzret tebessüm itdi ve buyurdi ki [M 622^a] [S 415^b] ‘vâ ra’sâh.’⁴⁴⁹⁷" Bu söz anı iş‘âr ider ki ‘Âişenün ol hinde başı ağrısı gidüp hâzretün başı ağrıdı ve marazı mevt oldu. Andan Meymünenün evine gitdi. Ve marazı ziyâde oldu. Cümle ezvâc radıyallâhu ‘anhunne ol eve varup hâzretün hıdmetine kâim oldılar. Ol hâzret buyurdi ki ‘Ben yarın kandeyüm.’ Ümmehât-ı mü’minîn bildiler ki hâzretün muradı ‘Âişenün hânesine varmağdur, cümlesi rızâ’ virdiler ki Şiddîkanuñ evine intikâl ide. Bir rivâyetde şarîhan buyurdi ki ‘Ey benüm ezvâcım, ma’zûr tutuñ. Tâkatım yokdur ki sizün hâneleriñüzi devr idem, nevbet üzre. Ya’nî kâseme ri‘âyet idem. Eger destür virürseñüz ‘Âişenün evine varup anda benüm hastalığıma hıdmet idesiz.’ ‘Alâ küllî hâl izin virdiler. Hâzret ‘Âişenün hânesine geldi, Meymünenün evinden çıkup. ‘Abbâs ile ‘Alînün omuzlarına tayanup gitdi. Mübârek ayakların yere sürer idi. Gelüp döşege yatdı. ‘Abdullâh bin ‘Ömer radıyallâhu ‘anhumâ eydür, Ebû Bekir eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, baña destür vir, hastalığıña hıdmet ideyüm.’ Hâzret buyurdi ki ‘Yâ Ebâ Bekir, ben seni hastalığıma hıdmete mahşûş idersem sâir ezvâcuñ muşîbetleri ziyâde olur. Allâhu te‘âlâ saña şevâb virür’ didi.

Bâb-ı Evvel

Ol hâzretün marazınıñ şiddetini beyân ider. Ve bu bâbda bir nice rivâyetler vardur, zikr olunur, *inşâ’ allâhu te‘âlâ*.

⁴⁴⁹⁷ Sünen-i İbni Mâce, 1/470 (no.1465).

Evvelki rivāyet. Naql olunur ki ol ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem maraḏ-ı mevtinde şol kadar ıztırāb itdi ki dā’imā döşeginde döner idi. ‘Āiše raḏıyallāhu ‘anhā eyitdi, ‘Yā resūlallāh, eger bize böyle ḥālet ‘ārız olsa aña ğāḏab olmış dir idik.’ Buyurdi ki ‘Yā ‘Āiše, maraḏ baña ğāyet şa‘b irsāl olundu. Her mü’mine bilāġāyet şedīd olur, ḥattā ecri ziyāde olur. Eger ayağına bir diken batsa bir ecr ḥāşıl olur yāḥūd bir günāhı ‘afv olunur.

İkinci rivāyet. ‘Abdullāh bin Mes‘ūd raḏıyallāhu ‘anh eydür, "Ol ḥazreti görmege vardum. Isıtma dutmuş idi. Şöyle ḥarāret ğalebe itmiş ki el-yevm mübārek bedenine ḳomaġa ḳādir olmadum. Eyitdüm ki ‘Sıtma saña ğāyet ile ḥarāret virmiş.’ Buyurdi ki ‘Benüm ısıtmam [M 622^b] sizün ikiñizün sıtması deñlūdür.’ Eyitdüm, ‘Yā resūlallāh, imdi ḥazretiñün şevābı daḥı ziyādedür.’ Buyurdi, ‘belī. Ol Allāh ḥaḳḳıçün, ki benüm nefsim anuñ yed-i ḳudretindedür, hiçbir mü’mine bir belā’ ‘ārız olmaz, illā anuñ günāhı dökeler, ağacdan yapraklar dökeldügi gibi.’"

Üçüncü rivāyet. Ebū Sa‘īd-i Ḥudrīden raḏıyallāhu anhu eydür, "Ol ḥazretiñ ḥuzūrına vardum, bir ḳatīfe ile örtölmiş. Isıtma ḥarāreti o ḳatīfeden yukarı çıḳup ḥiss olunurdi. Ve elimizi mübārek bedenine ḳomaġa ḳādir degildik. Ta‘accüb itdik. Ḥazret buyurdi ki ‘Eşedd-i belā’ enbiyā’ya olur. Ammā enbiyā’nuñ belā’ya sevinmeleri sizün ‘atā’ya sevinmeñüzden ziyādedür.’"

Dördüncü rivāyet. Bişr bin Berā’-yı Maġrūruñ⁴⁴⁹⁸ anası eydür, "Ol ḥazretiñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥastalığında vardım, ısıtma dutmuş idi. Ğāyet ḥarāreti var idi. Eyitdüm, ‘Yā resūlallāh, hergiz böyle zaḥmet görmedüm.’ Buyurdi ki [S 416^a] ‘Benüm ısıtmam anuñçün şa‘bdur, tā kim ecri ziyāde ola. Ey Ümmü’l-Berā’, ḥaḳḳ benüm maraḏum ḥaḳḳında ne dirler.’ Eyitdüm, ‘Zātü’l-cenbdür dirler.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ḥaḳḳ te‘ālā enbiyā’ına ol maraḏı musallaḥ itmek lāyık degildür. Ol hemezāt-ı şeytāndandır. Şeytān baña musallaḥ olmaz. Lākin bu maraḏ Ḥayberde yidüğüm zehirlü etüñ⁴⁴⁹⁹ eşeridür ki senüñ oġuluñ ile idik. Bu zamān ḥayāt ṭamarınuñ ḳat’ olacak vaḳtidür.’" Eydürler ki ḥikmet budur ki ol ḥazret şehādet mertebesin daḥı bulsun.

Naql olunur ki Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām ol maraḏda gelüp Allāhu te‘ālādan selām getürdi. Ve didi ki ‘Ḥaḳḳ te‘ālā şöyle buyurdi ki dilerseñ saña şifā’ vireyüm, bu maraḏdan ḥalāş olasın. Ve eger dilerseñ dār-ı beḳā’ya ileteyüm. Ve raḥmet ü maġfıretüm ile müşerref ideyüm.’ Peyġamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cevāb virdi ki ‘Ey Cebrā’īl, ben emrimi rabbime ışmarladum. Her nice dilerse eylesün.’

⁴⁴⁹⁸ maġrūr: Kaynaklarda "ma'rūr" olarak geçer.

⁴⁴⁹⁹ etüñ: ot M

Bir Vākı‘a Dağı

Eydürler, maraz müştedd olıcağ Fâtımayı taleb itdi. Gelicek sînesine çeküp kulağına bir söz söyledi, Fâtıma rađıyallāhu ‘anhā ağladı. Yine bir nesne dağı didi, mesrūr oldı. ‘Âişe, ki bu hadîşüñ rāvîsidür, eyitdi, "‘Yā Fâtıma, hem hüzün [M 623^a] ve hem sevinmek bir hâlde görmedüm. Bunun sebebi nedür.’ Eyitdi, ‘Resûlüñ sırrını beyân itmek cā’iz degildür.’ Hâzret âhirete gitdikden soñra suâl itdüm, ‘Ol sözler ne idi.’ Cevāb virdi ki ‘Hâzret baña eyitdi, Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām her sene bir kerre Qur’ân-ı ‘azîmi ‘arz ider idi. Bu sene iki kerre ‘arz itdi. Zâhir budur ki ecelim qarîbdür, ben aña ağladum. Andan baña eyitdi, ehl-i beytimüñ cümlesinden evvel sen baña gelüp kavuşursın. Anuñçün mesrūr oldum’ didi."

Bir Vākı‘a Dağı

Naql olunur ki marazınuñ şiddeti zamânında aşhâbı hücre-i şerîfesine cem‘ oldılar. Hâzret buyurdi ki ‘Devât kâğıd getürüñ. Size vaşıyyet ideyüm ki benden soñra hergiz gümrâh olmaya.’ Aşhâb ihtilâf itdiler. Ba‘zılar eyitdiler, ‘Buyurduğıyla ‘amel etmek gerek.’ Ba‘zılar eyitdiler ki ‘Bu kelām maraz zamânında olan kelimât gibi ola.’ ‘Ömer rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Resûlullāhuñ elemi vardur. Bize Qur’ân-ı ‘azîm kifâyet ider.’ Bir cemā‘at hâzret-i ‘Ömer ile ittifâk itdiler. Bir bölük muhâlefet itdi⁴⁵⁰⁰. Ve’l-hâşıl ihtilâf çoğaldı, hâdden geçdi. Hâzret işâret itdi ki kalkup gideler. Peygamber huzûrında ihtilâf lâıyık degildür. Bâhuşuş ol üç vaşıyyeti yerine getürdi. Biri oldur ki buyurdi, müşrikîni cezîre-i ‘Arabdan ihrâc ideler. İkinci, ‘Arab vefdleri geldiği ihsânı tamām ideler. Üçinci yâ unuduldı yâhûd ızhârın münâsib görmediler.

Bir Vākı‘a Dağı

Hâzret buyurdi, yedi müşk, ağızı açılmamış olaydı, kuyudan şu tıldurup getürüp hâzretüñ üzerine dökeler. Bu vechle ‘amel itdiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme hıffet geldi. Çıkup halk ile namâz kıldı. Andan hutbe okumağa iştiğāl buyurdi. Hamd ü senâ‘dan soñra şühedâ‘-yı Uhûda mağfîret taleb itdi. Andan buyurdi ki ‘Ma‘şer-i enşârdan benüm hâşşlarım [S 416^b] ve sırdaşlarımdur. Anlara ta‘zîm ü tekrîm eyleñ. Kimilerinüñ [M 623^b] cürminden geçüñ. Ol Allāh haqqıçün, ki nefsim anuñ kabza-i

⁴⁵⁰⁰ bir bölük muhâlefet itdi: M’de mükerreren yazılmıştır.

ķudretindedür, ben anları severem. Ol nesne ki üzerlerine lâzım idi, yerine getürdiler. Ve tarīķ-i mürüvveti ve cüvānmerdliđi tamām itdiler.’

Bir Vākı ‘a Dağı

Enşār rađıyallāhu ‘anhum gördiler ki ĥazretüñ marazı günden güne ziyāde oldu. Şabırları ve evlerinde ārāmları ķalmadı. Ĥayrān u serāsıme mescide gelüp cem‘ oldılar. Ĥazret-i ‘Abbās ve oğulu Fađl ve ‘Alī rađıyallāhu ‘anhum biribiri ardınca ĥücreye dāđıl olup enşāruñ aĥvālini ‘arz itdiler. Ĥazret eliyle işāret itdi ki enşār ne dirler. Ĥazret-i ‘Alī eyitdi, ‘Eydürler ki suāl idelüm, ĥazret bizüm mābeynimizden gider. Biz bilmezüz ki nice ‘amel idelüm.’ Ĥazret ķalkmađa işāret itdi. Bir elin ĥazret-i ‘Alī ve bir elin Fađl dutdı, ķaldurdılar. Ĥazretüñ ayağı sürünür idi. Bu tarīķ ile mescide girüp minberüñ evvel ķademesinde oturdı. Ve mübārek başı bağlu idi. Müselmānlara ĥaber oldu, mescidde cem‘ oldılar. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ĥamd ü şenā’dan soñra buyurdı ki ‘Yā nās, şöyle işıtdüm ki benüm mevtimden ĥavf itmişsiz. Ĥiĥbir peyğamber ķavminüñ yanında bāķī ķalmadı ki ben ķalam. Ma‘lüm olsun ki bāķī Allāhu te‘ālādur. Ve ĥuzūrında cümle cem‘ oluruz. Size vaşıyyetim oldur ki muĥācirīn, anlar sābıķlardır, berĥoş tutasız ve ri‘āyet idesiz.’ Andan ve ‘l-‘aşr⁴⁵⁰¹ süresin okudı. Ve buyurdı ki ‘Cemī‘-i umūr Allāhu te‘ālānuñ izniyledür. Ve lâzımdur ki ĥiĥbir işde ‘acele itmeyesiz, zīrā Ĥaķķ te‘ālā ‘acele itmez. Ve her kim ‘acele ider bir maķāma irişmek ister ki Ĥaķķ te‘ālā anı ķaderlememiş ola elbette mağlûb olur. Ve her kim Allāhu te‘ālāya ĥile itmek isteye kendi aldanmış olur.’ Andan bu āyeti okudı, *fehel ‘aseytum in tevelleytum en tufsidü fi ‘l-ardı ve tuķaţti ‘u erĥāmekum.*⁴⁵⁰² Andan buyurdı, ‘Ey ma‘şer-i muĥācirīn, size vaşıyyet iderem. Enşār ĥaķķında eyülük eyle ve iĥsān eyle. Zīrā anlar ol kimesnelerdür ki size sarāyların ve hicret yerlerin ĥāzır itmişler idi. Ve dağı anlara gelmedin anlar ĩmān getürdiler. [M 624^a] Ve bāđılarınuñ ve bāğcelerinüñ yemişlerin ve menzillerin menāşıf idüp yarısın size virdiler, kemāl iĥtiyācları var iken. Sizden her kim anlara ĥākim olursa anlara eyülük ide ve yaramazlık itseler ‘afv eyleye.’ Ve eyitdi, ‘Ey ma‘şer-i enşār, benden soñra size zālīm ĥākimler zulmitse gerekdür.’ Anlar eyitdi, ‘Anlar ile nice mu‘āmele idelüm.’ Ĥazret buyurdı ki ‘Şabr eyleñ, tā benüm ile kevşerde cem‘ olıcaķ.’ Çün kelām bu araya irişdi, ‘Abbās rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā resûlallāh, Ĥureyş ĥaķķında dağı vaşıyyet eyle.’ Ĥazret buyurdı ki ‘Size vaşıyyet iderem bu emr ile, ya ‘nī ĥilāfet ile, ya ‘nī Ĥureyş aña vāşıl olsa gerekdür. Eyülük idenler Ĥureyşüñ eyülük idenlerine tābi‘ olur. Ve kemlik

⁴⁵⁰¹ el-Asr 103/1

⁴⁵⁰² Muhammed 47/22

idenler kemlik idenlerine tābi‘ olurlar. Ve ey mü‘minler, bilün ki günāh ni‘met tağyīrine sebebdür. Eger halk eyü olurlar ise Allāhu te‘ālā anların hākimlerin eyü ider. Kem olurlar ise kem ider. Hakk te‘ālā buyurdi, ve *kezālike nuvellī ba ‘da ‘z-zālimīne ba ‘dan* [S 417^a] *bimā kānū yeksibūn.*⁴⁵⁰³

Bir Rivāyet⁴⁵⁰⁴ Dahı

Faḍl bin ‘Abbāsdan raḍıyallāhu ‘anhumā vārid oldı. Eydür, "Hāzretün marāzinuñ şiddeti zamānında elime yapışup hānesinden taşra çıkdı. Ve mescide gelüp minberde oturdı. Ve Bilāle emr itdi ki halka nidā’ ide ki ‘Resūlullāhuñ āhir vaşıyyetidür, hāzır oluñ’ diye. Halk bunı işidüp dükkānların kapayup evlerin bırağup er ü ‘avrat şol mertebe mescide cem‘ oldılar, bir kimesne dahı mescidde şıgmaz oldı. Hāzret buyurdi ki ‘Ardıñuzda olana vūs‘ virün.’ Andan hamd ü şenā’dan soñra buyurdi ki ‘Ma‘şerü’l-halk, bilmiş oluñ ki yakīn oldı ki ben sizün ortañuzdan giderem. Her kim ki bende hakkı ola yā kışāş cihetinden yāhūd māl cihetinden ve yā ‘arzından benden taleb itsün. Ve şöyle zann itmesün ki benden hakk taleb itmekle ben añdan incinem. Benüm katımda sevgilü ol kişidür ki benden hakkını taleb ide, tā kim civār-ı hāzrete ve baħr-ı rahmete pāk varam. Ve zann iderem ki bir kerre böyle demek ile iktifā’ itmezsiz. Size tekrār diyeyüm’ [M 624^b] didi. Andan minberden inüp öyle namāzın edā’ itdi. Andan yine minbere çıkdı. Ve evvelki sözi i‘āde itdi. Bir kimesne kalkup eyitdi, ‘Yā resūlallāh, senün zımmetiñde benüm üç dirhem deynüm vardır.’ Hāzret buyurdi ki ‘Ben seni yalan söyleyici bilmem. Ve didüğün nesneye yemīn virmem. Lākin ne vechle vāķi‘ oldı, beyān eyle.’ Ol eyitdi, ‘Yā resūlallāh, bir def‘a bir sāl gelüp hāzretiñden bir nesne taleb itdi. Hāzretün dahı baña buyurdi ki buña üç dirhem vir.’ Hāzret Faḍla emr itdi, buña üç dirhemi virdi. Ve dahı buyurdi ki ‘Her kimün hakkı var ise taleb itsün. Dünyāda utanmaķ sehdür, āhiretde fezāhatden.’ Bu eşnā’da bir kimesne kalkup eyitdi, ‘Māl ğanīmetinden üç dirheme hıyānet itdüm, zımmetimedür.’ Hāzret buyurdi, ‘Niçün itdiñ.’ Ol eyitdi, ‘Ġāyet ihtiyācım oldı.’ Buyurdi ki Faḍl ol üç dirhemi aldı. Andan buyurdi, ‘Her kimün bir yaramaz şıfatı ola ve yāhūd bir nesnei mekrūh bile söylesün, du‘ā’ ideyüm.’ Bir kimesne kalkup eyitdi, ‘Yalan söyleyici ve çok uyuyıcıyım.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem el kaldurup du‘ā’ itdi, ‘Yā rabbī, buña toğruluk naşīb eyle. Her ne vakit diler ise uyansun.’ Bir kimesne dahı kalkup eyitdi, ‘Yā resūlallāh, yalancı ve münāfıķum. Hıķbir yaramazlık yokdur ki anı ben işlemeyem.’ Hāzret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ey şahış, kendünı

⁴⁵⁰³ el-Enām 6/129

⁴⁵⁰⁴ rivāyet: Bu hadise aktarılrken "vāķi‘a" yerine "rivāyet" kelimesi tercih edilmiştir.

rüsvây itdiñ.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Dünyā fazīḥati āhîret fazīḥatinden⁴⁵⁰⁵ āsāndur.’ Andan el kaldurup eyitdi, ‘İlāhî, aña şıdk u îmān rüzî kıl. Ve anuñ qalbini yaramazlıqdan eyülüğe mā’il eyle.’ Andan ḥazret-i ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh bir söz söyledi. Ḥazret tebessüm eyledi. Ve buyurdi ki ‘Ben ‘Ömer ileyüm ve ‘Ömer benümledür. Ve Ḥaqq dā’imā ‘Ömer iledür, her qande ise.’

Bir Vākı’a Dahı

Eyyām-ı marazında her vakit Bilāl raḍıyallāhu ‘anh gelüp i’lām iderdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem çıkup aşḥābı ile namāz kılırdı. Marazı müştedd olıcaq üç gün hücreden taşra çıkmak mümkün olmadı. Rivāyet olunur ki āḥîr-i marazında on vakit namāzı cemā’at [M 625^a] ile kılmak müyesser olmadı. Ba’zılar eydür, cemā’at ile kılınmayan namāzuñ evveli yatsu namāzı idi. Bilāl hücre kapusına gelüp, ‘eş-şalātu yā rasūlallāh’ diyü nidā’ itdi. Ḥazretüñ kemāl-i za’fı olmağıla çıkmāğa mecālî olmadı. Ḥazret buyurdi ki [S 417^b] ‘Ebū Bekire eyidüñ namāzı cemā’at ile kılsun.’ ‘Āişe raḍıyallāhu ‘anhā eyitdi, ‘Yā resūlallāh, babam raḳīḳü’l-qalb ve keşîrû’l-ḥüzndür. Ḥaqq te’ālā ḥaqqıçün çün maḳāmıña tura seni anda görmeye, aḡlamaqdan kırā’at itmege qādir olmaz. Buyur ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh imāmet itsün.’ Ḥazret tekrār, ‘Ebū Bekire eyidüñ, namāzı kılsun’ buyurdi. Her ne deñlü Şıddīka bunu tekrār itdi, peygamber evvelki cevābı virdi. Āḥîr Ḥafşaya işāret itdi ki ol dahı recā’ eyleye. Ḥafşa dahı söyleyicek ḥazret buyurdi ki ‘Siz Yūsuf peygamberüñ şāḥibelerisiz. Ya’nî aña ḥîle itdiñüz.’ ‘Āişe-i Şıddīkadan menḳıldur ki eydür, "Ben anuñçün ilḥāḥ itdüm ki ḥalk peygamber yerine kimesne olduğın istemez, babama düşnām iderler. Aña binā’en pederimden def’ itmek murād itdüm." Andan sonra bir kimesne gelüp Bilāle eyitdi, ‘Peygamber şöyle emr itdi ki Ebū Bekir imāmet ide.’ Bilāl rücū’ idüp elini başına qodı. ‘vā gavṣāh vā inḳiṭā’i recāh vā inkisāri zahrāh’ diyü feryād iderdi ‘Ne olaydı beni anam toğurmamış olaydı yāḥūd bundan evvel öleydüm, peygamberden bu ḥālî müşāhede itmeyeydüm.’ Bilāl Ebū Bekirüñ raḍıyallāhu ‘anhānuñ yanına vardı. ‘Ḥazret şöyle buyurdi ki sen imāmet idesin.’ Ebū Bekir kalkup miḥrāba varup peygamberden ḥālî olmağıla şol kadar aḡladı ki bîḥuş oldu. Aşḥāb dahı⁴⁵⁰⁶ feryād eylediler. Ḥazretüñ sem’-i şerīfine irişüp, ‘Nedür’ diyü suāl itdi. Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā eyitdi, ‘Aşḥāb firāḳıña taḥammül itmezler. Anuñçün feryād iderler.’ Ḥazret-i ‘Alî ile ‘Abbāsı raḍıyallāhu ‘anhumā taleb idüp anlara tayıandı. Ve mescide gelüp namāz kıldı. Andan buyurdi ki ‘Ey nās, siz Allāhu te’ālānuñ emrin tutuñ

⁴⁵⁰⁵ fazīḥatinden: ḥicābından **M**

⁴⁵⁰⁶ şol kadar aḡladı ki bîḥuş oldu aşḥāb dahı: **M**’de yok

ve hıfzındasız. Ve sizi Allāhu te‘ālāya ısmarladum. Perhîzkârlık idüñ. Ve Allāhu te‘ālādan havf eyleñ. Ve Allāhu te‘ālānuñ emrin tutuñ. Ve itā‘at idüñ. Ve ben [M 625^b] dār-ı dünyādan mufāraḳat iderem.’

Bir rivāyetde vāḳı‘ oldı ki mü‘ezzin namāz vaktin i‘lām idicek ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Ḥalka eyidüñ ki namāzı kılsunlar.’ ‘Abdullāh bin Zem‘a ḥazretlerinin yanında idi. Aña buyurdu, ‘Varup söyle.’ Ol daḥı ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anha mülākāt idüp söyledi. ‘Ömer miḥrāba geçüp cehr ile kırā‘ate başladı. Ḥazret buyurdu ki ‘Bu ‘Ömerüñ āvāzı degil midür.’ Eyitdiler, ‘Anuñdur.’ Mübārek başını pencereden çıkarup buyurdu ki ‘Yok yok, Ebū Bekir imāmet itsün.’ ‘Ömer daḥı imāmeti terk itdi. Ve ‘Abdullāha eyitdi, ‘Ḥazret saña didi mi ki ‘Ömer imāmet eylesün.’ ‘Abdullāh eyitdi, ‘Ḥazret baña bir kimesnenüñ ismini dimesi. Nihāyet ben seni bu emirde lāyık görüp teklîf itdüm.’ ‘Ömer eyitdi, ‘Ben bunu bilmedüm, ve illā iḳdām itmez idüm.’

Bir Vāḳı‘a Daḥı

Bir rivāyetde daḥı şihḥat buldı ki duşenbe gün ki ḥazretüñ āḫir-i ‘ömriydi. Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh müselmānlar ile şabāḥ namāzın edā’ iderdi. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem iki kimesneye ṭayanup tā hücre ḳapusına geldi. Ve aşḥāba nazar idüp şaffların gördi. Mesrūr olup tebessüm itdi. Ebū Bekiri raḍıyallāhu ‘anh ḥazretüñ geldiginden āḡāḥ itdiler. Ebū Bekir zann itdi ki namāz kılmaga geldi. Şaffdan çıḳmak murād itdi. Ḥazret eliyle işāret itdi ki yerinde ṭura. Andan hücrenüñ ḳapusu perdesin indürdiler. Ol gün [S 418^a] āḫirete rıḫlet itdi.

Bir Vāḳı‘a Daḥı

Naḳl olunur ki aşḥāb ḥazret-i ‘Alīden raḍıyallāhu ‘anhum suāl itdiler ki ‘Peyḡamber nicedür.’ Ḥazret-i ‘Alī eyitdi, ‘*el-ḥamdulillāh* eyüdü.’ ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anh ‘Alīyi kenāra çekdi. Ve ḳulaḡına eyitdi ki ‘Peyḡamber ‘aleyhi’s-selām üç güne deḡin āḫirete gider. Zīrā ‘Abdu’l-Muṭṭalib evlādınuñ alınında bir ‘alāmet zuhūr ider. Andan āḫirete giderler. Bu ‘alāmeti ol ḥazretüñ alınında zāḫir olmuş gördüm. Gel ḥuzūr-ı şerīfine varalum. Ḥilāfet emrin suāl idelüm ki kendüden soñra kim⁴⁵⁰⁷ ḥalīfe olur. Eger bize muḳarrer olursa febihā ve illā ḡayrıya olursa [M 626^a] bizi aña ısmarlasun.’ ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh men’ itdi. Ve didi ki ‘Eger bize bu def‘a müyesser olmazsa herḡiz bize

⁴⁵⁰⁷ kim: M’de yok

hîlâfet degmez. Ve Allâhu te‘âlânuñ haqqıçün hergiz ol Һazretten ben dünyâ istemezem ve bu su‘âlî itmezem.’

Bir Vâkı‘a Dağı

Maraşı vaqtinde bir def‘a Һazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bîhüş olup ümmehât-ı mü‘minînden biri burunına ve bir rivâyetde ağızına dârü tamladı. Hâlan ki Һazret dâimâ andan men‘ iderdî. Ezvâc-ı mu‘tahhirât ol nehyi tenzîhe haml iderler idi. Ya‘nî kerâhat tab‘ı olmağa ihtimâl virürler idi. Ol istigrâkdan ifâkat bulıcağ eyitdi, ‘Niçün böyle itdünüz.’ Anlar eyitdiler, ‘‘Abbâs bize ibrâm itdi.’ Һazret buyurdi ki ‘Yalan söylersiz ve ‘Abbâsa iftirâ’ idersiz. Ve ben bilürem ki siz zann idersiz ki benüm marazım zâtü’l-cenb ola. Bunu bilmezsiz ki ol şeytân musallağ olmağdan olur. Ve baña hergiz şeytân musallağ olmaz.’ Rivâyetde böyledür ki bu ‘ilâca Esmâ’ binti ‘Umeys delâlet eyledi. Һazret buyurdi ki ‘Bir tabîb Kureyşden gelmişdür.’ Andan suâl itdi ki ‘Bu dârü nedür.’ Eyitdiler, ‘Bir miqdâr ‘ūd ve bezr-i vers didikleri çiçek ve birkaç tamlı zeyt.’ Andan emr itdi, cümle ehl-i beytün ‘Abbâsdan gayrı burunlarına ol dârüdan tamladılar. Rivâyet olunur ki Meymüne radıyallâhu ‘anhâ ol gün şâ‘im idi, anuñ burunına tamlatdılar, emre imtişâlen.

Bir Vâkı‘a Dağı

Naql olunur ki ol servere birkaç altın getürdiler. Buyurdi ki ‘Bunları fuğarâ’ya kısmet idüñ.’ Meger altı yâ yedi altın kaldı. İhtilâf-ı rivâyât üzre anları ‘Âişeye ısmarladı. Andan Һazret gâ‘ib olup yine ifâkat bulıcağ mübârek başını Һazret-i Şiddîkanuñ göğüsüne komış idi. Suâl itdi ki ‘Ol altınları ne eylediñ.’ Eyitdi, ‘Yanımdadır.’ Buyurdi, ‘Anları dağı taşadduğ eyle.’ Andan yine bîhüş oldı. Andan yine ifâkat bulıcağ eyitdi, ‘Taşadduğ itdiñ mi.’ Eyitdi, ‘Dağı itmedüm.’ Buyurdi, ‘Getür.’ Alup avucına qodı. Buyurdi ki ‘Ne zann idersiz ki Muhammed rabbisine gide ve bu deñlü altını ola, nice olur hâl.’ Andan Һazret-i ‘Alîye virdi. [M 626^b] Ve fuğarâ’ya taşadduğ itmege emr eyledi. Andan buyurdi ki ‘Şimdi râhat oldum.’

Bir Vâkı‘a Dağı

Һazret-i imâm ‘Alîden menkûldur ki "Ol Һazretüñ marazı müştedd olıcağ vaşıyyetler itdi. Ben eyitdüm, ‘Bu vaşıyyet vedâ‘ ‘alâmetidür.’ Һazret buyurdi, ‘belî yâ ‘alî, gönülüm bu ‘âlemden tıraldı.’ Andan tayanup h‘vâba vardı. Andan mübârek gözlerin açdı. Eyitdi, ‘Yâ Cebrâ‘îl, eyitdügüñ va‘de vefâ’ eyle.’ Andan beni da‘vet itdi. Mübârek

başını kenârıma kodı. Ve mübârek levni müteğayyir oldu. Ve alını derledi. Fâtıma bunu müşâhede idicek [S 418^b] tākati kalmadı. Kalkup Hasan ve Hüseyinüñ eline yapışıp feryād itdi, ‘vā abtāh’ didi. Ve eyitdi, ‘Kızıñı kim gözedür. Ve Hasan u Hüseyiniñi kime ışmarlarsın. Ve ‘Alīyi kim terbiyet eyler. Ümmetiñi, ki eṭrāfdan geleler, kim ziyāfet ider. vā abtāh. Cānım saña fedā’ olsun. Vāy baña senden şoñra ḥālīm ne olur. Kimüñ kelāmın istimā’ iderem. Ve gözüm senüñ dīdārıñdan şoñra kime nazar ider.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nevḥasın işidüp mübârek gözlerin açdı. Ve Fâtımaı yanına da‘vet itdi. Ve mübârek elini göğüsüne kodı. Ve eyitdi, ‘Yā rabbim, buña şabır müyesser eyle.’ Andan buyurdi, ‘Saña beşâret olsun ki ehlimden cümleden muḳaddem sen baña mülākāt idersin.’ Andan buyurdi ki ‘Yā Fâtıma ve ey gözüm nūrı, pederiñ cān ḥavlinedür.’ Fâtıma nāle ü feryād eyledi. Ve bīkarār oldu. ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ey Fâtıma, ḥāmūş ol, elem virme.’ Ḥazret buyurdi ki ‘İncitme yā ‘Alī, gözleri yaş döksün pederi üstine.’ Andan mübârek gözlerin kapağı. Fâtıma raḍıyallāhu ‘anhā Hasan ve Hüseyin raḍıyallāhu ‘anhumāya, ‘Kalkuñ, müşfik babañuz yanına varuñ. Cāiz ki size bir nesne iḥsān ide ki teselli-i ḥātır ḥāşıl ola.’ Anlar dağı ḥazrete vardılar. İmām Hasan raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Ey peder, senüñ mufāraḳatıña ḳatlanur. Bu ḥātır-ı perīşānlıđını kime ‘arz itmek ḳābil olur. Senden şoñra ḳarındaşıma ve vālideme ve pederime kim şefḳat ider. Ve ezvācıñ [M 627^a] ve aşḥābıñ⁴⁵⁰⁸ bu meḳārim-i aḥlāḳı ḳande bulurlar. Ve nice sađ olurlar.’ Anda olan ümmehāt-ı mü’minīnı buni işidüp⁴⁵⁰⁹ feryād itdiler. Nevḥaları āsumāna irişdi. İmām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Benüm dağı iḥtiyārım kalmadı ve ḥücre ḳapusunda olan aşḥāb-ı kirām feryād idüp ağlaşdılar. Ve didiler ki ‘Ḳapuyı açuñ, bir def‘a dağı mübârek cemālını görelüm. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşḥābuñ feryādın işidüp buyurdi ki ‘Ḳapuyı ac.’ Eşrāf-ı muḥācirīn ü enşār içerü girdiler. Ḥazret anlara şabr eyle ve sūkūt eyle emr itdi. ‘Siz ḥalkuñ ḥāşı ve eşrāfısız. Eger sizden şoñra ne deñlü kimesne zuhūr itse cennete sizden evvel kimesne girmez. Dīn ikāmetinde şābitḳadem oluñ. Ve Ḳur‘ān-ı ‘azīmi imām idinüñ. Ve aḥḳām-ı şer‘iden gāfil olmañ.’ ‘*allāhumme hel bellağtu.*’ Ve mübârek gözlerin kapağı. Ve mübârek beşeresine ‘araḳ düşdi. Ben aşḥāba işāret itdüm, gıtdiler. Andan ‘Āiše naşīḥat taleb itdi. Buyurdi ki ‘Yā ‘Āiše, eviñüñ bucağında sākin olup şıyānet ḥabline yapış. Nitekim Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdi, *ve ḳarne fi buyūtikunne.*⁴⁵¹⁰ Andan şol ḳadar ağladı ki ḥāzır olanlaruñ sīnelerine āteş düşdi. Ümmü Seleme eyitdi, ‘Senüñ cümle cürmleriñ mağfūrdur. Yā bu baña ne içün dir.’ Buyurdi ki

⁴⁵⁰⁸ ve aşḥābıñ: **M**’de yok

⁴⁵⁰⁹ buni işidüp: **M**’de yok

⁴⁵¹⁰ el-Ahzāb 33/33

‘Ümmetime rahmet ve şefkat için ağlaram.’ Andan Fâtıma eyitdi, ‘Ey peder, fez‘-i ekber günü ya‘nî kıyâmetde Һazretiñi Һande buluram.’ Buyurdi, ‘Cennet Һapusunda.’ Eyitdi, ‘Eger anda mülākāt müyesser olmaz ise.’ Һazret buyurdi ki ‘Kevşer Һavzı üzerinde ümmetime kevşer virmege iştiğāl iderem.’ ‘Anda daҺı mülākāt olmaz ise.’ Buyurdi ki ‘Şırāt başında ümmetimüñ selāmet ile geçmelerin taleb iderem.’ ‘Eger anda daҺı olmaz ise.’ ‘Mizānda ümmetimüñ Һasenātı ziyāde olması için mu‘āvenet iderem.’ ‘Eger anda daҺı olmaz ise.’ ‘Cehennem kenārında āteşi ümmetimden men‘ iderem.’ Fâtıma şād oldı. Andan mübārek gözlerin Һapayup [S 419^a] şabāҺa dek⁴⁵¹¹ Һvāba vardı.

Bir Vākı‘a DaҺı

Naql olunur ki ol Һazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem intikālinden üç gün muқaddem [M 627^b] Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām nāzil olup eyitdi, ‘Allāhu te‘ālā saña selām ider. Ve bir nesne suāl ider. Ol Һod a‘lamdur. Suāl ider ki kendüyi nice bulur ve nicedür.’ Һazret buyurdi ki ‘Mekrüb u maҺzün buluram.’ İkinci gün yine böyle suāl ve cevāb vākı‘ oldı. Naql olunur ki üçünci gün Һazret-i ‘Azrā‘il ‘aleyhi’s-selām İsmā‘il nām bir melek ile, ki yetmiş biñ melek-i müvekkeldür, bir rivāyetde yüz biñ melā‘ikeye, her melek yetmiş biñ yāҺūd yüz biñ meleke Һükm ider, bile gelüp Һücre Һapısına gelüp muntazır turdılar. Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām ‘iyādeti tamām itdikden soñra didi ki ‘Yā resülallāh, melekü’l-mevt Һapuda muntazırdur, destür ister. Bu zamāna dek kimesneden destür almamışdur. Şimden soñra daҺı istemez.’ Һazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem destür virdi. İçerü girüp selām virdi. Andan eyitdi, ‘Yā resülallāh, Һaққ te‘ālā beni senüñ Һıdmetiñe gönderdi. Ve buyurdi ki senüñ emriñden taşra nesne itmeyem. Eger dilerseñ rüҺ-ı şerifiñi Һabz idüp ‘ālem-i ‘ulvīye iletem. Ve illā mürāca‘at idem.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Cibril-i emīne nazar itdi. Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yā Һabıballāh, Һaққ te‘ālā celle zikruhu saña müştāқdur.’ Andan işāret itdi ki ‘Azrā‘il ‘aleyhi’s-selām mühimmini göre. Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām vedā‘ itdi. Ve didi ki ‘Ey AҺmed, şimden soñra aslā vahy için nāzil olmazam. Ve Һaққ te‘ālānuñ Һaberini yeryüzine getürmezem. Benüm maқşüd u maṭlūbum sen idiñ, yā resülallāh’ didi.

Üçünci Faşıl

Ol Һazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem rüҺ-ı pürfütüҺi Һabz olunduğınüñ zikrindedür. Ve ol vaқit zühür iden vākı‘atı beyān ider.

⁴⁵¹¹ şabāҺa dek: M’de yok

‘Ulemā’-yı ḥadīṣ ve siyer raḥimehumullāhu şöyle beyān itmişlerdür ki İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā eydür, resūlullāhuṅ ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem vefātı günü Ḥaḳḳ te‘ālā ‘Azrā’ile emr itdi ki ‘Var ḥabībimden izin taleb eyle. Eger izin virürse rūḥ-ı şerīfını ḳabz eyle. Eger icāzet virmez ise mūrāca‘at eyle.’ Ḥazret-i ‘Azrā’ıl ‘aleyhi’s-selām a ‘vānından biñ melā’ike ile cevāhir ile muraşsa‘ libāslar getirüp geldiler. ‘Azrā’ıl ‘aleyhi’s-selām A ‘rābī [M 628^a] şüretinde ḥücre ḳapusunda tırup, ‘*es-selāmu ‘aleyke yā ehle’l-beyte’n-nubuvve ve ma’dene’r-risāle*’ didi. ‘İzin varmı içerü girmege. Allāhu te‘ālā size raḥmet eylesün.’ Ol vāḳit Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā ḥazretüñ yaşıduğı kenārında oturur idi. ‘Āişe eyitdi, ‘Cevāb vir yā Fāṭıma.’ Ḳapuya gelüp eyitdi, ‘Allāhu te‘ālā senüñ meşıyyetiñe ecirler virsün. Evvel ḥazret kendü ḥāline meşğıldür. İçerü girmege müyesser degıldür.’ Yine tekrār izin istedi. Yine evvelki cevābı virdi. Üçincide āvāz-ı bülend ile ruḥṣat taleb itdi. Cümle ehl-i beyt anuñ heybetinden ḥavf itdiler ve lerzeye başladılar. Ol ḥinde ḥazret biḥūş idi. İfāḳat bulup eyitdi, ‘Ne ḥāldür.’ Eyitdiler, ‘Bir A ‘rābī ḳapuda tırup icāzet ister ve nidā’ ider. Her ne deñlü ‘özür diledik ḳabül itmedi.’ Ḥazret-i ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ol A ‘rābī degıldür. Melekü’l-mevt ve ḥāzimü’l-lezzātdur.’ Fāṭıma bunı işidüp, ‘Vāḥ Medīne, ḥarāb olduk’ didi. Andan ḥazret-i Fāṭımanuñ elin göğüsine ḳodı. Ve bir nice zamān mübārek gözlerin açmadı. Ḥāzır olanlar zann itdiler ki rūḥ-ı şerīfı ḳabz olundu. Fāṭıma ağızını ḥazretüñ ḳulağına idüp ‘*vā abtāh*’ didi. Andan cevāb gelmedi. Eyitdi, ‘Cānım saña fedā’ [S 419^b] olsun. Baña bir naẓar eyle ve bir söz söyle.’ Ḥazret mübārek gözün açup eyitdi, ‘Ḳızım bir miḳdār şabr eyle, ağlama. Zīrā ḥamele-i ‘arş senüñ bükāñ ile ağlaşurlar.’ Andan mübārek eliyle Fāṭımanuñ gözünüñ yaşını sildi ve tesellī eyledi. Allāhu te‘ālādan şabır ilhāmın taleb itdi. Ve buyurdi ki ‘Ḳızım, rūḥum ḳabz olıcaḳ, *innā lillāhi ve innā ileyhi rāci‘ün*⁴⁵¹² diyesin. Ey Fāṭıma, her muşībet ki irişür aña berāber ‘ivaẓ virilür.’ Ol eyitdi, ‘Kimdür ki saña ‘ivaẓ ola yā resūlallāh.’ Andan mübārek gözlerin ḳapadı. Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā eyitdi, ‘*vā kurbetāh*.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Şimden şoñra ḡamm u ḡuşsa ve kerb yokdur, babaña. Zīrā bu ‘ālem-i fāniden ve dār-ı miḥnetden ḥalāş olayor, aña ne ḡamm.’ Fāṭıma ile ḥiṭāb tamām olıcaḳ ‘Āişe raḍıyallāhu ‘anhā [M 628^b] ilerü gelüp naşīḥat taleb eyledi. Ḥazret buyurdi ki ‘Saña naşīḥatım ol gün didigümdür. Anı ḥıfz idüp ‘amel eyle.’ Ḥafsa daḥı gelüp naşīḥat taleb itdi, aña daḥı ‘Āişeye virdüğü cevābı virdi. Ve Fāṭımaya eyitdi, ‘Oğulum Ḥasan ve Ḥüseyni getir.’ Gelüp ḳarşısına oturdılar. Ḥazreti bu ḥalde görüp şol ḳadar ağlaşdılar ki

⁴⁵¹² el-Bakara 2/156

ehl-i meclisün yürekleri yandı. Hasan raḍıyallāhu ‘anhuñ yüzini mübârek yüzine ḳodı. Ve Hüseyn raḍıyallāhu ‘anh sîne-i mübârekesine yüzini ḳodı. Hâzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anlara şefḳat-ı nazar ile baḳdı. Ve alınların öpdı. Ve ta‘zīm ü tekrīm itdi. Andan imām ‘Alī raḍıyallāhu ‘anhum taleb itdi. Mübârek başını yaşıduḳdan ḳaldurup hâzret-i ‘Alīnün bâzūsı üzerine ḳodı. Ve ṭayanup oturdı. Ve buyurdı ki ‘Yā ‘Alī, zımmetimde fülân yahūdīnün bu deñlü meblaḡı vardır. Leşker techizi içün aldum idi. Zinhâr anı edâ’ itmeyince ölmeyesin, elbette zımmetimi ḥalâş idesin. Ve ḥavzum kenârında baña mülâkât idenün evveli sensin. Ve benden sonra saña çok mekrûh irişür, şabr idesin. Ve ḥalk dünyâyı ihtiyâr itdüḡi vaḳit sen âhireti ihtiyâr idesin.’ Ve elleri altında olan ḳul ve câriyeleri ḥuşuşında vaşıyyet buyurdı, ‘Anları ac ve çıplak tutmañ’ didi. Ve eydürler, maraz-ı mevtinde kırk ḳul âzâd eyledi. Emîrül-mü’minîn eydür, "Bu vaşıyyetleri tamâm idicek küllî taḡayyür zâhir oldı. Ol ḥâli görmeḡe taḥammül itmedüm. ‘Abbâs ile ittifâḳ idüp hâzreti yaturduḡ."

Hâzret-i ‘Azrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm izin taleb itdüḡin beyân ider. Melekül-mevt ‘aleyhi’s-selâm hücre ḳapusına gelüp izin virildikden sonra içerü girdi. ‘es-selâmu ‘aleyke yâ eyyuha’n-nebî’ didi. Ve, ‘Saña Allāhu te‘âlâ selâm ider. Ve baña didi ki destürsüz rûḡ-ı şerīfiñi ḳabz itmeḡe mübâşeret itmezem.’ Hâzret buyurdı ki ‘Yâ meleke’l-mevt, rûḡum ḳabz itmeḡe ‘acele itme. Ḳarındaşım Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm gelsün. Şimdi [M 629^a] ḳandedür.’ Eyitdi, ‘Dünyâ göginde melâ’ike aña i‘zâz iderler’ didi. Bu sözde iken Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm geldi. Hâzret buyurdı ki ‘Yâ Cebrâ’îl, bu zamânda beni tenhâ ḳorsın.’

Bu bâbda bir nice rivâyet vâḳi’ olmuştur. Biri budur ki Cibrîl-i emîn ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Yâ Muḥammed, saña beşâret olsun ki ḥaber getürdüm. Andan ḡâyet ḥâtır-ı şerīfiñ hoş olur.’ Hâzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Nedür ol beşâret.’ Cebrâ’îl eyitdi, ‘Cehennem âteşin aşıḡa atdılar. Ve cennetleri tezyîn itdiler. Ve ḥür u Rıdvânı ṭonatdılar, senün ḳudūmuña muntazırlardur.’ Hâzret buyurdı ki ‘Bu laṭif ḥabedür, şafâ’ itdüm. Ammâ ḳalbim mesrûr olacaḡ ḥaber isterem.’ Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Beşâret olsun ki cennet cümle enbiyâ’ya ve cümle ümmete⁴⁵¹³ ḥarâmdur, tâ sen ve ümmetiñ girmeyince.’ Hâzret buyurdı ki ‘Daḡı ziyâde recâ’ iderem rabbimden.’ Cebrâ’îl ‘aleyhi’s-selâm eyitdi, ‘Ḥaḳḳ te‘âlâ saña bir nice nesne iḥsân itdi ki bir kimesneye

⁴⁵¹³ ümmete: enbiyâ’ya **M**

müeyesser olmadı. [S 420^a] Havz-ı kevser ve maḳām-ı maḥmūd ve şefā‘at-i ümmet. Kıyāmet günü şol deñlü ümmetiñi bağışlaya ki tā sen rāzī olasın.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Şimdi ḳalbim hoş oldu.’ Andan buyurdu, ‘Yā ‘Azrā’īl, gel maşlahatıñı gör.’

Bir rivāyetde daḫı Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelicek eyitdi, ‘‘Ömrüm āḫir olup āḫiret seferi vaḳtidür. Baña beşāret söyle ki ḥātır hoşluḡı eyle. Emāneti şāḫibine teslīm ideyüm.’ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Gökler ḳapuları açıldı. Melā’ike şaff şaff turup envā‘-ı tuḥaf u hedāyā nişār itmege muntazırlardur.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥamd ü şenā’ itdi. ‘Daḫı beşāret eyle’ didi. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Cehennemüñ ḳapuları ḳapanup cennet ḳapuları açıldı. Ve Firdevs ve cennetü’l-me’vāyı tezyīn itdiler. Rūḥ-ı şerīfūñ gelmesine muntazırlardur.’ Hāzret buyurdu ki ‘Rabbimüñ ni‘metlerine şükr iderem. Ammā anlardan suāl itmezem. Baña ḡayrı beşāret eyle.’ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yā resūlallāh, yer şakḳ olup ‘araşāt [M 629^b] günü başın toprakdan ḳalduranlaruñ evveli sensin. Ve şefā‘ate el ḳaldurup şefā‘ati maḳbūl olanuñ evveli sensin.’ Hāzret ḥamd itdi. Ve buyurdu ki ‘Bundan ḡayrı isterem.’ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Bundan ḡayrı ne beşāret istersin.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Yā Cebrā’īl, benüm hemm ü ḡammım oldur ki Ḳur‘ān-ı ‘azīmi kim tilāvet ider, benden soñra. Namāzı kim ḳılır. Ve ramazān-ı şerīfde kim şāim olur. Ve beytullāhı kim ḥacc ider. Ve ümmetimi kim görür. Cümle ḳasāvetim ümmetüm içündür ki za‘īflerdür ve biḡā‘aları yoḳdur. Şefā‘atüm ümīdiyle ‘ömürlerin āḫirete ırgürürler. Ve maḥabbetimde cān u baş fedā’ iderler. Anlardan baña ḡaber vir ki anlaruñ işi neye varur. Ve kıyāmet günü anlar ile nice mu‘āmele olunur.’ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Yā Muḥammed, beşāret olsun ki cennet cümle ümmetlere ḡarāmdur, tā senüñ ümmetiñ girmeyince.’ Pes ḡazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Şimdi ḳalbim ṭayyib oldu. Yā ‘Azrā’īl, gel me’mūr olduḡuñ mühimmi eyle’ didi.

Bir vāḳı‘a daḫı oldur ki cūn kim ḡazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ümmetinden suāl itdi, Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām rabbū’l-‘izzete varup eyitdi, ‘Yā rabbī, bu beşāretleri itdüm. Henüz ḡātır-ı şerīfi mütesellī olmadı. Baña beşāret buyur ki anuñ ile ḡātırı mütesellī ola.’ Ḥaḳḳ te‘ālā celle zikruhu buyurdu ki ‘Yā Cebrā’īl, var eyit ki ümmetiñden bir kimesne ne deñlü ḡünāḥ eylese mevtinden bir yıl muḳaddem peşimān olup tevbe eylese ḡünāḫların yarlıḡaram. Cemī‘-i ‘ömrinde olan ma‘şiyetlerin bağışlaram.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Bir yıl ḳatı çoḳdur. Ve insān ḡāfildür. Ve şeyṭān dāimā müstevlīdür. Daḫı ziyāde beşāret isterem.’ Yine ḡaber gönderdi ki ‘Bir ay muḳaddem tevbe iden ḡünāḫların ‘afv iderem.’ Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem

buyurdu ki ‘Bir ay dahı çokdur.’ Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selām gelüp, ‘Bir hafta muḳaddem tevbe ideni yarlıgam’ didi. ‘Hafta dahı çokdur’ didi. Andan, ‘Bir gün muḳaddem tevbe iden maḡfūr olur’ didi. ‘Gün dahı çokdur’ didi. ‘Ölmezden evvel bir sâ‘at muḳaddem tevbe iden maḡfūr olur’ didi. ‘Bir sâ‘atde nice günāh [M 630^a] olmaḡ olur’ didi. ‘Sâ‘at dahı çokdur’ didi. Cebrā’îl ḥazret-i ‘izzete varup gelüp didi ki ‘Ḥaḡḡ te‘ālā selām ider. Buyurdu ki sene ve ay ve hafta ve gün ve bir sâ‘at⁴⁵¹⁴ çoḡ ise ‘izzüm ve celālüm ḥaḡḡıçün bir kimesne cemī‘-i ‘ömrini günāhda geçürüp āḥir-i ‘ömrinde peşimān olup cān boḡazına gelse, diliyle tevbe itmeḡe ḡādir olmayup ḡöñülinden nādim olsa ve gözi nemlense anı anadan [S 420^b] doḡma idüp ‘afv iderem. Ve eger peşimān olmaz ise kıyāmetde seni aña şeffī‘ iderem.’ Ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥatırı ḡoş oldı.

Bir rivāyetde, Tācū’l-müzekkiriñde eydür, ol vaḡit peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Cebrā’îl ‘aleyhi’s-selāma eyitdi, ‘Allāh ḡatında üç murādım var. Biri oldur ki ümmetimüñ günahḡarlarına beni şeffī‘ eyleye. İkinci, dünyāda günāhlarından ötüri ‘azāb itmeye, āḡirete ḡoya. Üçünci, pençşenbe gün ve duşenbe gün ümmetimüñ ‘amellerin baña ‘arz ideler. Zīrā ben anlardan mufāraḡat itmeḡe rāzī degilüm.’ Ba‘zılar eydür, her haftada iki kerre ümmetinüñ ‘amellerin ‘arz itmekde ḡikmet budur ki buyurdu, ‘Eger ‘amelleri ḡökcek ise du‘ā iderem ki Ḥaḡḡ te‘ālā anı ḡabül ide. Eger ma‘şiyet ise şeffā‘at idüp defter-i a‘mālinden maḡv itmeḡe recā iderem.’ Cebrā’îl ḡazrete varup bu üç ḡācetüñ ḡazā olunduḡı ḡaberin ḡetürdi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘el-ān ḡalbim ḡayyib oldı.’ Andan Ḥaḡḡ te‘ālā celle ḡikruhu buyurdu ki ‘Ümmetiñe bu deñlü maḡabbet ü şefḡat itmeḡi ḡalb-i şerīfiñe kim ilkā itdi.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi ki ‘Perverdigārim.’ Ḥaḡḡ te‘ālā buyurdu ki ‘Ümmetiñe senden biñ mertebe raḡmetim anlara ziyādedür. Anları baña teslīm eyle.’ Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki ‘Allāhu te‘ālā ümmetime ḡalīfedür. Ya‘nī aña ıḡmarladum.’

Andan teveccüh-i tām ile ḡazret-i Zū’l-celāle yöneldi. Ve eyitdi, ‘Yā ‘Azrā’îl, ilerü gel. Emr olunan maşlaḡatı ḡör.’ Andan ‘Azrā’îl ‘aleyhi’s-selām ḡabz-ı rūḡa şürü itdi. Ol ḡazrete sekerātü’l-mevt şöyle ḡalebe itdi ki mübārek beñzi kāḡ surḡ kāḡ şarı olurdu. Ve mübārek alını derler idi. Ve yanına bir ḡadeḡ şı ḡoyup mübārek elin yaş idüp yüzün siler idi. ‘allāhumme a‘innī ‘alā [M 630^b] sekerāti’l-mevt’ dir idi. ‘Āişe raḡıyallāhu ‘anhā eydür, "Andan şoñra āsānḡık ile ölmeḡe reşḡ itmedüm. Zīrā eyü olaydı ḡazret-i peygamber ölürdi." Eydürler ki ol vaḡit ‘Azrā’île eyitdi, ‘Ümmetimüñ cānını böyle şiddet ile mi alursın.’ ‘Azrā’îl ‘aleyhi’s-selām eyitdi, ‘Ḥiçbir kimesnenüñ cānını böyle āsānḡık

⁴⁵¹⁴ ve gün ve bir sâ‘at: M’de yok

ile almadum' didi. Hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Ümmetime idecek şiddeti baña eyle. Anlar zu'afâ'dur, taḥammül itmezler.' Rivāyet-i şaḥīḥada vārid oldu ki 'Âişe raḍıyallâhu 'anhâ eydür, "Hâlet-i nez'de ḥâzretüñ mübârek başı benüm göğüsümde idi. Qarındaşım 'Abdu'r-Raḥmân geldi. Elinde bir yaşıl misvāk ağacı var idi. Hâzret aña nazar itdi. Bildüm ki taleb ider, eyitdüm, 'Misvāk ister misiz.' Mübârek başıyla işâret itdi ki isterem. Aldum ve aña virdüm. 'Ale't-ta'cîl isti'mâl itdi. Ve mübârek yûzi sînemde iken sakfa nazar eyledi. Ve ellerin qaldurup, 'er-refîku'l-a'lâ' diyüp dâr-ı beḳâ'ya rıḥlet itdi. Ve Zü'l-celâl ve'l-cemâl liḳâ'sına vâşıl oldu.

Getürmişlerdür ki çün kim ḥâzretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem rûḥ-ı şerîfi 'âlem-i 'alâ'ya revân oldu, Fâtıma-i Zehrâ' ve ezvâc-ı tâhirât raḍıyallâhu 'anhunne efgân u nâleyle başladılar. Şöyle ki cümle 'âlem inledi. Fâtıma eydür idi ki 'vâ abtâh, Cebrâ'îl kime nâzil olur, vaḥiy kime vārid olur. Allâhım, benüm daḥı rûḥumı ḳabz eyle, tâ kim resûlüñ ile mülâkât ideyüm.' 'Âişe eyitdi, 'Dirîğ ol ḥâzrete ki faḳrı ğınâ' üzerine ve 'abâ'yı ḳabâ' üzerine ihtiyâr itdi. Ve ḥayf ol dîn perveri ḥâzrete ki şabâhlara dek uyumaz idi, ümmetinüñ ğammın çeker idi.

Naql olunur ki mescidde mu'tekif olan aşḥâb-ı kirâm feryâd u fiğâna ḳulaḳ urıcaḳ [S 421^a] serâsîme ü ḥayrân oldılar. Kiminüñ dili söylemekden ḳaldı. Ve kiminüñ 'aḳlı fehm ü idrâk idemez oldu. Cümleden ḥâzret-i 'Osmân ne söylemege ḳâdir idi ve ne 'aḳlı bir nesne fehm ider idi.

Naql olunur ol vaḳit [M 631^a] ḥâzret-i 'Ömerüñ 'aḳlına ḥalel gelüp feryâd itdi ki ve yemîn ider idi ki 'Resûlullâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem ölmedi. Lâkin Mūsâ 'aleyhi's-selâm şa'ḳası gibi bir şa'ḳa vâḳi' oldu. Yine ifâḳât bulur.' Ba'zı münâfıḳlar eyitdiler, 'Eger peygamber olaydı ölmemek gerek idi.' Hâzret-i 'Ömer raḍıyallâhu 'anh buni işidüp eline ḳılıc alup mescid ḳapusunda tûrup eyitdi, 'Her kim peygamber fevt oldu dir ise anı iki biçerem.' Bu sözden ḥalka şübhe vâḳi' oldu, peygamberüñ mevtinde. Ḥattâ Esmâ' binti 'Umeys ḥâzretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem ketfini eli ile yokladı, mühr-i nübüvvet ğâ'ib olmış. Feryâd itdi ki 'Mühr-i nübüvvet ğâ'ib oldu.' Bu sözden şekk idenlere yaḳîn geldi ki ḥâzret âḫirete gitdi.

Naql olunur ki ol vaḳit Ebū Bekir raḍıyallâhu 'anh kendi maḥallesinde idi, ḥaber alup 'ale't-ta'cîl 'Âişenüñ raḍıyallâhu 'anhâ ḥücreğine geldi. 'vâ muḥammedâh vâ inkisâri ḫahrâh' diyü feryâd iderdi. Ve ḥalkı perîşân ḥâl görüp kimesneye iltifât itmez idi. İçeri girüp ḥâzretüñ mübârek yüzinden ridâ'yı götürüp ol nûrânî alınıni öpdı. Andan başın ḳaldurup, 'vâ nebiyyâh' didi. Yine alınıni öpdı, 'vâ şafıyyâh' didi. Yine bir kerre daḥı

öpüp ‘vā ḥalīlāh’ didi. Andan mübârek bâzû-yı şerîfîn öpüp ağladı. ‘Anam ve babam saña fedâ’ olsun. Ḥayât u memâtın tayyib ü ṭâhir’ didi. ‘Ve sen ağlanmakdan yücesin. Eger ihtiyârımız elimizde olaydı ervâhımızı yoluña bezl iderdik. Ve eger bizi ağlamakdan men’ itmeyeydiñ şol deñlü ağlaya idik ki çeşmlerimizden çeşmeler akıdıydık. Yâ rabbî, selâmımızı ol ḥazrete sen irişdür. Ve yâ resûlallâh, bizi perverdigâruñ yanında zıkr eyle.’ Andan menzilden çıkdı. Gördi ki ‘Ömer rağıyallâhu ‘anhâ eydür, ‘Peyğamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ölmemişdür’ dir. Şiddîk bir nice kerre ‘Ömere, ‘Otur’ didi. Ol imtinâ’ itdi. Şiddîk eyitdi, ‘Yâ racul, peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem intikâl itdi. İşitmediñ mi ki Ḥaqq te‘âlâ buyurdi, *inneke meyyitun ve innehum meyyitûn*.⁴⁵¹⁵ Ve dañı buyurdi, *ve mâ ce‘alnâ libeşerin min kablike’l-ḥulde efe’in mitte [M 631^b] fehumu’l-ḥâlidûn*⁴⁵¹⁶.’ Andan peygamberüñ minberine ‘urûc itdi. Halk ḥazret-i ‘Ömeri koyup Ebû Bekir-i Şiddîka rağıyallâhu ‘anh müteveccih oldılar. Ḥuṭbe okudı. Allâhu te‘âlâya ḥamd ü şenâ’ idüp ḥabîb-i Ekreme şalavât virdi. Andan eyitdi, ‘Her kim Muḥammede ṭapar idi, Muḥammed fevt oldı. Her kim Allâhu te‘âlâya ṭapar ol Ḥayy u Bâkîdür. Ölmez, ebedîdür.’ Bundan soñra, *ve mâ muḥammedun illâ rasûlun kad ḥalet min kablihi’r-rusulu efe’in mâte ev ḳutile’nḳalebtum ‘alâ a’ḳâbikum*⁴⁵¹⁷ tâ âḥir âyete varınca, *inneke meyyitun ve innehum meyyitûn*⁴⁵¹⁸ okudı. Fârûk-ı a’zam rağıyallâhu ‘anh eydür, "Keennehu bu âyet-i kerîme ol zamâna dek işitmemiş idüm." Andan düşüp ‘aklı başından gitdi. İbni ‘Ömer rağıyallâhu ‘anhumâ eydür, "Üzerimde bir perde var idi. Ebû Bekir rağıyallâhu ‘anh ḥuṭbe okudığı gibi ol perde kalkdı." Andan Ebû Bekir rağıyallâhu ‘anhuehlîni tesliye ve ta’ziye idüp tamâm yerine getürdi. Ve aşḥâb ḥazretüñ vefâtın muḳarrer bilüp, *innâ lillâhi ve innâ ileyhi râci’ûn*⁴⁵¹⁹ didiler. Andan techîz ü tekfîn emrine şürû’ eylediler. Ebû Bekir [S 421^b] rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Bu ḥuşûş ehl-i beytine râci’dür.’ Kendi ekâbir-i muḥâcirîn ü enşâr ile şu‘be-i benî Sâ‘ide teveccüh itdiler, tâ kim emr-i ḥilâfetde meşveret idüp yine muḳarrer olursa ‘amel ideler. Bu ḥuşûş yerinde beyân oluna, *inşâ’ allâhu te‘âlâ*.

Naql olunur ki ḳaẓiyye-i mezkûre tamâm olduḳdan soñra ehl-i beytün ricâlî ḥücre-i ḥümâyûna gelüp erler ile ḥâtûnlar mâbeynine perde çeküp ol ḥinde bir âvâz işitdiler. Söyleyen görünmez idi. ‘*es-selâmu ‘aleykum yâ ehle’l-beyt ve raḥmetullâhi ve berekâtuhu. kullu nefsin zâ’ıḳatu’l-mevt ve innemâ tuveffevne ucûrekum yevme’l-ḳiyâme*.⁴⁵²⁰ Bilün ve âgâh oluñ ki muşîbetlerüñ şevâbı Allâhu te‘âlânuñ ḳatındadır. Ḥaqq

⁴⁵¹⁵ ez-Zümer 39/30

⁴⁵¹⁶ el-Enbiyâ 21/34

⁴⁵¹⁷ Âli İmrân 3/144

⁴⁵¹⁸ ez-Zümer 39/30

⁴⁵¹⁹ el-Bakara 2/156

⁴⁵²⁰ Âli İmrân 3/185

te‘ālā ihsânına ve kerâmet ü ‘inâyetine i‘timâd eyleñ, ceza‘ ü feza‘ itmeñ. Ve Allâhu te‘ālâya rücû‘ eyleñ. Hâķîkatde muşîbet ehli ol kimesnedür ki şevâbdan mahrûm ola.’ Bu kelâmı ğaybden işitdiler. Hâzret-i imâm ‘Alî [M 632^a] rağıyallâhu ‘anh eydür, "Bu sözi söyleyen hâzret-i Hızır ‘aleyhi’s-selâm idi. Bize ta‘ziyet itdi."

Dördinci Faşıl

Hâzret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem techîz ü tekfîn ve medfeni beyânındadır.

Getürmişlerdür ki çün kim ğasl ü tekfîn emri ehl-i beyte müfevvezdür, ‘Abbâs rağıyallâhu ‘anh emr itdi, yabandan olan kimesneler üzerine kapuyı kapadı. Nâğâh hücreden bir âvâz işidildi ki ‘Yumañ. Pâkdür. Ğasle muhtâc degildür’ didi. Tefahhuş itdiler, kimesne bulunmadı. Andan soñra bir nidâ’ dahı işitdiler. ‘Ğasl idüñ. Ol söyleyen İblîs idi ve ben Hızırım’ didi. ‘Alî ve ‘Abbâs ve Fađl ve Kuşem ‘Abbâs oğulları ve Üsâme bin Zeyd ve Şâlih, ki hâzretüñ âzâdlusıdır ve Şükrân demekle muķallebdür, anlardan ğayrı erlerden kimesne yogıdı. Hâzreti bürde-i yemânîye şarup perdeden taşra çıkardılar. Andan mâbeynlerinde ihtilâf vâķı’ oldı, ‘Nice ğasl idelüm, sâirler gibi ‘uryânı yâhûd şöyle mi.’ Bu eşnâ’da Allâhu te‘ālâ anlara bir uyhu virdi ki tâ kim şakalları sînelerine indi. Hâtıfden bir nidâ’ geldi ki ‘Resûli şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi gömlegiyle ğasl idüñ.’ Pes ğaslinüñ tarîķin bilüp kamîsiyle ğasl idecek yere getürdiler. Vâķıdî eydür, çün ‘Abbâs rağıyallâhu ‘anh buyurdı ki hücre kapusın kapadılar. Enşâr hücre kapusından feryâd itdiler ki ‘Ey ehl-i beyt, hâzret-i peyğamberüñ tâ’ifleriyüz. Karâbetimiz ve hıdmetimiz cümleye zâhir ü ma’lûmdur. Ve i‘tikâdımız ve kemâl-i maķabbetimiz muķarrerdür. Bizden bir kimesne alüñ. Bu hıdmetde bulunup bu şeref ile müşerref olalum ve bu naşîbden mahrûm olmayalum.’ Cümleden Evs bin Havlî-i Enşârî eyitdi, ‘Allâh haķķıçün beni içeri alüñ.’ Anı içeri aldılar. Lâkin ğasle mübâşeret itmedi. Ve şahîh budur ki ol serveri na‘ş üzere yaturdılar. Mübârek başını maşrıķa ve mübârek ayakları mağrib tarafına idi. Hâzret-i ‘Alî rağıyallâhu ‘anh ğasle mübâşeret itdi. Hâzreti sînesine alup bir beze şardı [M 632^b] ve gömlegi altından yudı. Fađl pîrâheni vâsi’ ider idi, ‘Alî âsânlık ile yuya. Üsâme bin Zeyd ve Şükrân şu qorlar idi. Ve ‘Abbâs ve Kuşem bir cânibinden bir cânibe döndürürler idi. Ve ‘âlem-i ğaybden dahı mu‘âvenet olup sühûlet ile döner idi. Çün kim ‘Alî rağıyallâhu ‘anh mübârek bedeninde sâir emvât gibi çirk ü vesah görmedi. Eyitdi, ‘Anam ve babam saña fedâ’ olsun. Hâl-i hayâtında ve memâtında tayyib ü tâhirsin, Allâhu te‘ālâ katında.’ Rivâyet-i şahîhada evvel şâfi şu ile yudılar. İkinci def‘ada sidr ile yudılar. [S 422^a] Üçincide kâfûr ile yudılar. Ğasl tamâm olıcaķ mübârek gözleri

bıñarında⁴⁵²¹ ve mübârek nâfe-i laţîfelerinüñ içinde cem‘ olan şuyı hazret-i imâm ‘Alî vaşıyyeti mücibince nüş itdi. Ol sebep ile bu deñlü ‘ulûm ve bu deñlü fazîlet ol imâmda hâşıl u zâhir oldı. Ğasl itdikden soñra pîrâheni iki şakķ idüp ol hazreti anuñ içine şardılar. Mübârek cesedine penbe ve kâfûr ķodılar. Ve misk ile ezilmiş kâfûrı secde yerine şaçdılar. Ve mafşallarına itdiler. Ve penbeden üç kefene şardılar. Ve bir rivâyetde iki kıt‘a. Andan bir kıt‘a bürde-i Necrânî kefen itdiler. Ve ‘ûd ile buķûr eylediler. Andan kaldurup taht üzerine ķodılar. Andan vaşıyyeti mücibince tenhâ ķodılar, tâ kim melâ‘ike şaff şaff ve fevc fevc namâz kıldılar. Andan aşķâb gelüp bir bir namâzın edâ‘ itdiler. Ya‘nî imâm ile kılmadılar. Eydürler ki evvel ‘Abbâs ve ‘Alî ve benî Hâşim ve andan sâir şaķâbe namâz kıldılar. Andan hâtûnlar andan oğulancıklar ‘alâ haddihi namâz kıldılar. Hazret böyle vaşıyyet itmiş idi. Hazret-i ‘Alîden rağıyallâhu ‘anhdan menķûldur ki ol hazretüñ namâzında kimesne imâmet itmedi. Ve fuķahâ‘ daķı eydürler ki münferid namâzı kılinmaķ peygamberüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ haşâişindendür. Bu sebebdan defn olunması te‘hîr olundu. Duşenbe gün vefât idüp [M 633^a] ve ķehârşenbe gün âķir-i leyde defn olundu.

Getürmişlerdür ki aşķâb ihtilâf itdiler ki peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ne mekânda defn ideler. Bir cemâ‘at evinde defn olmaķa mâil oldılar. Ve bir tâ‘ife mescidde defn olunmaķa re‘y itdiler. Ve bir tâ‘ife, ‘Baķî‘de defn olsun‘ didi. Ebû Bekir rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Ben işitdüm. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki her peygamber ne yerde ķabz-ı rûķ olunursa anda defn olunur.’ Hazret-i ‘Alî rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Allâhu te‘âlâ ķatında cemî‘-i mekânlardan hazretüñ rûķ-ı şerîfi ķabz olunduķı buķ‘a sevgilüdür.’ Behertaķdîr ekâbir-i şaķâbe ve eşrâf-ı muhâcirîn ü enşâr ittifâķ itdiler ki rûķ-ı şerîfi ne mekânda ķabz olundu ise anda defn oluna. Nakl olunur ki Medîne-i münevverede maķbere iki vech üzre ķazılır idi. Biri Ebû ‘Ubeyde ibni‘l-Cerrâķ muhâcirîn için ider idi. Yeri şakķ idüp aña gûr-ı Şâmî dirler idi. Biri daķı Ebû Talķa-ı Enşârî Enşâr kavmi için ider idi, aña laħd dirler idi. ‘Abbâs rağıyallâhu ‘anh ikisine daķı haber gönderüp ķangısı evvel gelürse aña göre ‘amel oluna. İttifâķ Ebû ‘Ubeydeye varan bulmadı. Ebû Talķa gelüp ol hazrete laħd eyledi. Andan ‘Abbâs ve ‘Alî ve ‘Aķîl ve Fađl ve Kuşem ve Şuķrân ve Üsâme ve Evs-i Enşârî rağıyallâhu ‘anhum ķabr-i şerîfe gelüp bir şuķrân bir ķaţife, ki Hayber fethinde evvel hazrete irişmiş idi, gâhi geyüp gâhî örtünür idi, anı ķabrüñ altına düşeyüp bu daķı ol hazrete maķşûş olanlardur. Ba‘zılar eydür, öyle

⁴⁵²¹ bıñarında: M‘de yok

vaşiiyet itmiş idi. Andan kerpüc dizdiler. Bir kerpüc yeri kaldı. Andan ol kaṭīfei çeküp çıkardılar. Ve eydürler ki tokuz ‘aded kerpic idi. Āḥir kimesne kabirden çıkan Kuşem⁴⁵²² idi. Ba‘zı kütüb-i tezkırde eydür, Kuşem eyitdi, "Āḥir kimesne ki ol ḥazretüñ yüzün gördi ben idüm. Mübārek dudakları oynar idi. Kulağım dutdum, ‘*rabbi ummeti ummeti*’ dir idi." Andan aşḥāb Fāṭima-i Zehrā’nuñ ḥānesine varup ta‘ziyet itdiler. Ol eyitdi, ‘Resūlullāhi [M 633^b] defn itdünüz mi.’ ‘İtdik’ didiler. ‘Ne yürekile ol ḥazrete şallallāhu ‘aleyhi ve sellem toprak [S 422^b] dökdünüz. Ol ḥod nebiyyü’r-raḥmedür.’ Aşḥāb eyitdi⁴⁵²³, ‘Biz daḥı aña maḥzūnuz ve melūluz. Lākin Allāhu te‘ālānuñ emrine kim muḥālefet ider. Ḥükmine inkıyād vācibdür.’

Naḳl olunur ki ‘Āiše raḍıyallāhu ‘anhā ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥayātında vāḳı‘asında gördi ki üç ay gökden inüp anuñ ḥānesine dāḥil oldı. Bu vāḳı‘a Ebū Bekire raḍıyallāhu ‘anh ‘arz itdi. Ol daḥı, ‘Ḥayırdur inşā‘allāhu te‘ālā’ didi. Çün kim peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi anuñ ḥānesinde defn itdiler, Ebū Bekir eyitdi, ‘İşte ol māhuñ biri budur.’ Eydürler ki ‘Āiše raḍıyallāhu ‘anhānuñ ḥānesinde medfūn olıcaḳ ‘Āiše gice ve gündüz ağlar idi. Ve Fāṭima raḍıyallāhu ‘anhā Ḥasan ve Ḥüseynüñ raḍıyallāhu ‘anhumānuñ yüzlerine nazar idüp yetimlik eşerin müşāhede idüp ağlar idi. Getürmişlerdür ki sāir ümmehāt-ı mü‘minin daḥı bunlara muvāfaḳat idüp hemīşe ağlarlar idi.

Getürmişlerdür ki ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem āḥirete intikāl itdikden soñra ol gün şöyle ḳarañuluḳ oldı ki biribirini görmez idiler. Enes ibni Mālīkden raḍıyallāhu ‘anhdan menḳūldur ki eydür, Medīnede ḥazretüñ nüzül itdüğü günden laṭif ve gökçek bir gün olmadı. Ve ṭāru’l-mülūkūn vefāt itdüğü gün idi, andan ziyāde olmaz.

Ve daḥı ‘Abdullāh bin Zeyd-i Enşārīden raḍıyallāhu ‘anh naḳl olunur ki müstecābü’-d-da‘ve idi. Sultān-ı enbiyā’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem vefāt itdüğün işidicek eyitdi, ‘İlāhī, ben gözi ḥabībiñüñ dīdārı için isterem’ didi. ‘Çün kim ol maḥfī oldı, ben gözi neylerem. İlāhī, gözlerümi al’ didi. Fi’l-ḥāl nābīnā oldı.

Naḳl olunur ki aşḥāb-ı kirām raḍıyallāhu ‘anhum ḥuşuşan Fāṭima-i Zehrā’ ḥazretüñ firāḳı için merşiyeler söylediler.

Kütüb-i mebsūṭada mezkūrdur, ba‘zı ehl-i tezkır kitāblarında şöyle zıkr itdiler ki ḥazret-i [M 634^a] faḥr-ı kāināt ‘aleyhi efḍalü’s-şalavāt ‘alem-i ‘iliyyine da‘vet idicek cennet yāḳūtlarından bir tābūt düzüp ḥuzūr-ı şerīfine getürdiler. Ve anı muḥayyer itdiler,

⁴⁵²² kuşem: ḥayşeme S

⁴⁵²³ aşḥāb eyitdi: M’de yok

‘Dilerseñ medfeniñi bağ cennetde itsünler ve yâhūd yedinci gökde eylesünler ve yâhūd yeryüzinde olsun.’ H^vâce-i ‘âlem şallallâhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘Haḵk te‘âlâ buyurdi, *ve mâ kânallâhu liyu ‘azzibehum ve ente fihim*.⁴⁵²⁴ Ümmetimden ayrı olmak istemezem. Bu künc-i hâkde beni defn itsünler. Hem ümmetimüñ hâtırı mütesellî olur ve hem ‘azâbdan emîn olurlar’ buyurdi.

Tenbîh

Bilgil ki ol hâzretüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hayâtı eyyâmında ve memâtı evkâtında derecât-ı ‘alâ’ya vüşüle sebebler vardur. Ammâ eyyâm-ı hayâtında vâkı’ olan ahlâk-ı hamîde ve hışâl-i pesendîde ve şiddete şabır ve miñnet ıstıbârına vechle itmişdür. Rivâyât-ı şahîha ile beyân olundu, tâ kim aña iktidâ’ itmege müsevvebât-ı ‘âcile ve derecât-ı âcile tahşîl oluna. Kütüb-i siyer tertîbinden dahı ‘arz oldur. Kezâlik vefâtı emrini dahı mülâhaza idüp ‘ibret göziyle nazar oluna. ‘Âlem-i fânîye i‘tibâr u i‘timâd olunmaya. Ve dünyânuñ fenâ’sı ve hayâtınuñ bîbekâ’ idüğün bilesin. Ol habîb ki güzîde-i ‘âlem ve netîce-i benî-i âdem ve habîbü’r-Rahmân ve halîl-i yezdân iken bu manşıb-ı nübüvvet eceli men’ ve ölümi def’ itmeyicek âherden men’ itmemek muqarrerdür. Ve kıyâmet tahkîk ve suâl ve cevâb haḵk ve cennet ve cehennemde hulûdda şübhe yokdur. Hâzır u müheyyâ’ olmak vâcibdür. Haḵk te‘âlâ cümlemizi gaflet uyhûsından uyarup tevbe ve tevfi̱k müyesser ide. *biraḥmeti seyyidu’l-evvelîn ve’l-âḥirîn*.

Beşinci Faşıl

[S 423^a] Ol hâzretüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem âhirete gitdikden soñra zuhûr iden vâkı’atı beyân ider. Ve kabr-i şerîfinüñ ziyâretinüñ fezâ’ilinden bir şemme zıkr olunur.

Naql olunur ki peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem vefât itdüğü gün Medîne ki karañuluk olmuşdı. Aşhâb şöyle ki ellerin gözlerine kodılar, tâ defn olununca zulumât тұrdı. Ve aşhâb rağıyallâhu [M 634^b] ‘anhum biṭâkat olup ba‘zısı rûhsuz cesed gibi oldı. Ve ba‘zınuñ söylemege mecâli kalmadı. Ba‘zıları yürümege kâdir olmaz idi. Ve ba‘zıları o diyârdan hicret ihtiyâr itdiler. Hicret idenlerüñ biri Bilâl-i Habeşî idi, Şâm tarafına gitdi. Şiddîk-i ekber eyitdi, ‘Ey Bilâl, eger Medînede olup hâzretüñ hayâtında eyledüğüñ maşlahatı icrâ’ itseñ evlâ degil midür.’ Bilâl eyitdi, ‘Ben ansız Medînede

⁴⁵²⁴ el-Enfâl 8/33

tırmağa kâdir degilüm. Baña icâzet vir, her ne cânibe dilersem gideyüm.’ Ebû Bekir rağıyallâhu ‘anh izin virdi. Şâm tarafına gidüp anda bir müddet tırdı. Bir gice vâkı‘asında hażret-i peygamberi gördi. Buyurdi ki ‘Yâ Bilâl, bize cefâ’ itdiñ. Gelüp ziyâret eyle.’ Ol eyyâmda Fâtıma-i Zehrâ’ rağıyallâhu ‘anhâ âhirete intikâl itmiş idi. Çün Medîneye geldi, kimi buldı ise ehl-i beytden suâl ider idi. Cevâb virürler idi ki ‘Hasan ve Hüseyin ve pederi ‘Alî ve ezvâc-ı peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem şağırlardur.’ Kimesne Fâtımadan haber virmedi. Tâ kim Hasan ve Hüseyine rağıyallâhu ‘anhumâya mülâkât itdi, selâm virüp ta‘zîm ü tekrîmden soñra hażret-i Zehrâ’dan suâl itdi. Çün kim ol hażretüñ vefâtı haberin virüp ağlaşdılar, Bilâl bîhiyyâr şol kadar ağladı ki mübarek gözlerinden çeşmeler ağıdı. Ve eyitdi, ‘Ey gözüm nûrı, pederiñüzden soñra yine bir vâlideñüz acısın datdıñuz.’ Nakl olunur ki ba‘zı düstları Bilâle eyitdiler, ‘Öyle namâzı vaqtidür. Ne var eger lutf idüp ezân okusan’ mübâlağa ile ilhâh itdiler. Bilâl rağıyallâhu ‘anh resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem mescidinüñ üstine çıkdı. Ehl-i Medîne cümle Bilâlüñ âvâzın işitmege cem‘ olmışlar idi. Bilâl çün kim ‘*allâhu ekber*’ didi, cümle ehl-i Medîne evlerine figân düşdi. Çün kim, ‘*eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve eşhedu enne muhammeden rasûlullâh*’ diyüp hażretüñ kabri şerîfine işâret itdi, bîhüş olup düşdi. [M 635^a] Ezânı tamâm idemedi. Ezvâc-ı tâhirât hânelerinden çıkup feryâd itdiler. Ve didiler, ‘Yâ Bilâl, biz senüñ ezânıña taħammül idemezüz, hażret medfün olduğı hâlde.’ Rivâyet olunur ki Bilâl, ‘*eşhedu enne muhammeden rasûlullâh*’ diyicek şol deñlü ağladı ki ta‘bîr olunmaz. Ve Medînede şol kadar baña bükâ’ vâkı‘ oldı ki⁴⁵²⁵ keennehu hażretüñ vefâtı günü idi. Bilâl ezândan fâriğ olıcağ eyitdi, ‘Ey aşhâb, size beşâret olsun ki her kim ol hażretten ötüri ağladı, cehennem odı aña harâmdur.’ Andan Şâma gitdi. Ve her sene gelüp peygamberi şallallâhu ‘aleyhi ve sellemi ziyâret idüp yine Şâma gider idi, tâ ‘ömri âhîr olup anda defn olundu.

Bir Vâkı‘a Dahı

Hażretten soñra zuhûra geldi. Muđar vâkı‘asıdır. Anuñ tafşîli oldur ki peygamber ‘aleyhi’s-selâm dâr-ı beķâ’ya gitdikden on gün soñra yabandan bir A‘râbî geldi. Elinde kâmpı ve yüzine niķâb dutmış mescide dâhil oldı. ‘*es-selâmu ‘aleykum yâ aşhâbu rasûlullâh*’ didi. ‘Ol nesne ki sizden fevt [S 423^b] oldı Haķķ te‘âlâ ‘ivaż müyesser ide. Ecriñüz ‘aẓîm eyleyüp günâhlarıñuz yarlıgaya. Seyyidiñüz mevti ile muşîbetiñüz kıatı ‘aẓîm oldı. Eger Muhammed merhûm oldı ise Allâhu te‘âlâ Hayy u Bâķîdür’ didi. Ve

⁴⁵²⁵ bükâ’ vâkı‘ oldı ki: M’de yok

eyitdi, ‘Peyğamberüñ vārişi ve vaşisi kangınuzdur’ didi. Ebū Bekir rađıyallāhu ‘anh
hazret-i imām ‘Alīye işāret itdi. Aña teveccüh idüp eyitdi, ‘*es-selāmu ‘aleyke yā fetā yā
‘alī*’ didi. Hazret-i ‘Alī, ‘ve ‘*aleykumu’s-selām yā muđar yā şāhibe’l-bi’r*’ didi. Ebū Bekir
ve sâir aşhâb ‘ale’l-fevr cevāb virdüğine hayrân oldılar. Ol eyitdi, ‘Benüm ismim ve
şāhib-i bi’r idügüm neden bildiñ.’ ‘Alī rađıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Baña habībim peygamber
‘aleyhi’s-selām haber virdi. Eger isterseñ saña haberiñden tafşıl üzre beyān ideyüm’ didi.
Ve buyurdı ki ‘Sen A‘rābī bir kimesnesin. İsmiñ Muđardur. Pederüñ adı Dārimdür. Ve
‘ömrüñden üç yüz altmış yıl geçmişdür. Yüz yıl ‘ömür sürdükde kavmiñe didiñ ki
Tehāmeden bir peygamber zühür ider. Ve evşāfını beyān itdiñ. Didiñ ki yüzi günden
enver ve kelāmı sükker ve rāyihası misk-i ezfer yetimlerin ve miskinlerin babası ve kılıc
[M 635^b] şāhibi ve hımāra süvār olup ve hamrı ve zinā’yı harām ider. Ve katl ü ribādan
nehy iderler. Hātemü’l-enbiyā’dur. Ümmeti beş vakit namāz kılurlar. Ve ramazānda şāim
olurlar. Ve hacc-ı beytullāh iderler. Ey kavim, ben aña imān getürdüm. Sen böyle diyicek
seni şetm itdiler. Ve bir kuyunuñ içine bıraktılar. Bu zamāna dek anda maḥbūs idiñ.
Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem āhirete gidicek Hakk te‘ālā bir seyl gönderüp
kavmiñi helāk itdi. Ve seni ol kuyudan ḥalāş idüp ‘ālem-i gaybden kulağıña bir şadā geldi
ki ey Muđar, peygamber vefāt itdi. Sen anuñ cümle-i aşhābından sen var kabrini ziyāret
eyle. Sen daḥı gicei gündüze katup geldiñ. Ve ziyāretiyle müşerref olduñ.’ Muđar bunu
işidicek eyitdi, ‘Bunu saña kim didi.’ ‘Peyğamber aleyhi’s-selām haber virüp Muđar
vefātından soñra gelür. Aña benüm selāmımı irişdür’ didi. Muđar anı işidüp mesrūr oldu.
Ve imāmuñ elin öpdü. Ve öñinde oturdu. ‘Alī rađıyallāhu ‘anh andan iltimās itdi, yüzinden
burka’ı kaldura. Kaldurıcak mescidüñ içi nūr ile tıldı.

Andan eyitdi, ‘Yā ‘Alī, senden birkaç nesne suāl ideyüm. Anı peygamber yāḥūd
peygamberüñ vaşisi bilür.’ İmām eyitdi, ‘Suāl eyle.’ Muđar eyitdi, ‘Kimdür ki babasız ve
anasız dünyāya geldi. Ve kimdür ol ‘avrat ki ol daḥı anasız ve babasız dünyāya geldi. Ve
kimdür ol er ki babasız vücūda geldi. Ve nedür ol resūl ki ne insden ve cinnden ne
melekden ola. Ve nedür ol kabir ki şāhibiyle gezdi. Ve nedür ol hayvān ki aşhābını
korkutdı. Ve nedür cisim ki yer ve içmez. Ve nedür ol buḳ’a ki ḥalk olunalıdan beri bir
kerre aña güneş tokundu, ve kıyāmete dek gayrı tokunmaz. Ve nedür ol cemād ki andan
diri toḡmışdur. Ve kimdür ol ḥātūn ki üç⁴⁵²⁶ sâ‘atde hem gebe oldu ve hem toḡurdu. Ve
nedür ol iki sâkin ki hareket itmezler. Ve ol iki müteḥarrik ki aḫlā sâkin olmazlar. Ve
nedür ol düst ki hergiz düşman olmazlar. Ve ol iki düşman ki hıç düst olmazlar. Ve haber

⁴⁵²⁶ üç: M’de yok

vir şey' nedür ve lâ şey' nedür. Ve dağı [M 636^a] eşyâ'nuñ aḥseni nedür ve kabîhi nedür. Ve ḥaber vir baña raḥimde evvel müte'allik ne olur. Ve kabirde evvel çürüyen nedür.' Muḍar bu suâlleri eyidicek imâm tafşîl üzre cevâba şürü' eyledi. Ve buyurdi ki 'Ol er ki babasız ve anasız zuhûra geldi [S 424^a] Âdemdür. Ve ol suâl itdüğüñ dişi Ḥavvâ'dur. Ve babasız zuhûr bulan er 'Îsâ 'aleyhi's-selâmdur. Ve resûl ki ne insden ve ne cinnden ve ne melekden olmaya gürâbdur ki Ḥaḳḳ te'âlâ Kâbile ta'lîm içün irsâl itdi ki qarındaşını defn eyleye. Ve ol kabir ki şâhibiyle ḥareket itdi Yûnus 'aleyhi's-selâmdur ki anı yutdı ve bile gezdürdi. Ve ol ḥayvân ki aşḥâbını kôrḳutdı ol qarıncadur ki Süleymân 'aleyhi's-selâm 'askeriyle geçerken didi ki 'Ḥareket itmeñ. Yuvalarıñuza girüñ. Sizi başmasunlar. Ve gubârıñuz Süleymân peygâmbere doḳunmasun.' Ve ol cisim ki yidi içmedi Mûsâ 'aleyhi's-selâm 'aşâsıdur ki Fir'avnuñ saḥaresinüñ cem' itdüklerin yutdı. Ve ol buḳ'a ki bir kerre aña güneş doḳundı ḡayrı doḳunmaz ol deryâdur ki Mûsâ 'aleyhi's-selâm içün şaḳḳ oldı ve yeri zâhir oldı. Ve ol cemâd ki andan ḥayvân toḡdı ol taşdur ki Şâlih peygâmbere 'aleyhi's-selâm nâkası andan zuhûr itdi. Ol iki sâkin ki ḥareket itmezler yer ile gökdür ki bir mekândan bir mekâna müntaḳil olmazlar. Ol iki müteḥarrik ki sâkin olmazlar ay ile gündür. Ve üç sâ'atde toḡuran ḥâtûn Meryemdür, *raḍiyallâhu 'anhâ*. Ve ol iki düstdur düşman olmazlar cân ile cisimdür. İki düşman ki düst olmazlar mevt ile ḥayâtdur. Şey' mü'mindür, lâ şey' kâfirdür. Aḥsen eşyâ' âdem oḡulınuñ şüretidür. Akbaḥ eşyâ' başsız bedendür. Ve ana qarınında evvel zuhûr iden şehâdet barmağıdur. Ve kabirde bozulanuñ evveli başuñ kemügidür, birbirinden cüdâ olur.' Muḍar [M 636^b] bu cevâbları işidüp ḳalkdı. 'Alî raḍiyallâhu 'anhuñ başın öpdı. Ve ḥâzır olan şaḥâbe raḍiyallâhu 'anhum cümle ḳalkup imâmuñ başın öpdiler ve faẓîletine i'tirâf eylediler. Andan Muḍar eyitdi, 'Yâ 'Alî, beni ḥazretüñ ḳabr-i şerîfine delâlet eyle. İmâm anı ḥazretüñ ḳabr-i şerîfine iletđi. Muḍar dağı ḥazretüñ şallallâhu 'aleyhi ve sellem ḳabrine göḡüsin tayayup yüzün sürdi. İmâm eyitdi, 'Ḥâline ḳoñ. Dünyâdan mufâraḳat idecek vâḳtidür.' Bir zamân tırdı. Aşḥâb yokladılar, rûḥını Allâhu te'âlâya teslîm itmiş. Techîz ü tekfîn idüp seyyidü's-şühedâ' Ḥamza raḍiyallâhu 'anhuñ ḳabri yanında defn eylediler.

Bir Vâḳı'a Dağı

Zehrû'r-riyâzda ve Tâcü'l-müzekkirinde naḳl olunmuşdur ki faḳîh Ebû Mâlik ibni 'Abbâsdan raḍiyallâhu 'anhumâ rivâyet ider, Şâmda bir yahüdî var idi. Her şenbe günü Tevrât ḳırâ'atine iştiḡâl ider idi. Bir şenbe ḥazret-i seyyidü'l-mürselinüñ şallallâhu

‘aleyhi ve sellem dört yerde na‘tını gördi, kesüp âteşe yakdı⁴⁵²⁷. Bir şenbe dağı sekiz yerde vaşfını görüp kesdi ve yakdı. Bir şenbe yine on iki yerde Һazretüñ evşafını görüp müteҺayyir oldu. Ve didi ki ‘Ben her ne deñlü anuñ nu‘üt-ı şerifesiñ Tevrâtdan maħv iderem yine sâbit olur.’ Andan aşhâbına varup eyitdi, ‘Ol peygamberüñ ħâli nedür.’ Anlar eyitdiler, ‘Bu Muhammed ħâlâ Tehâmede zâhir olup nübüvvet da‘vâ ider bir kezzâbdur. Anı görmemek evlâdur.’ ‘Size Tevrâta yemîn virürem ki beni men‘ itmeyesiz. Varup ol kimesne göreyüm.’ Andan süvâr olup Medîneye irişdi. Eydürler ki evvel kimesneye ki mülâkî oldu Selmân-ı Fârisî idi. Selmân kelâmı laţif ve muhteşem kimesne idi. Anı zann itdi ki peygamberdür. Andan Muhammedi şallallâhu ‘aleyhi ve sellem suâl itdi. Һazret üç gün idi ki âhirete intikâl itmiş Selmân ağladı. Ve eyitdi, ‘Ben Muhammed degilüm. Anuñ kılıyum.’ Yahüdî eyitdi, ‘Ol kandedür.’ Selmân [S 424^b] mülâhaza itdi ki ‘Eger ölmüşdür dirsem maţlûbına irmeyüp maħzûn olur. Eger diridür dirsem ħilâf-ı [M 637^a] vâka‘dur.’ Eyitdi, ‘Gel seni aşhâbına iletayüm’ diyüp ikisi ma‘an mescide geldiler. Yahüdî Һazret-i peygamberi anlar ile zann idüp ‘*es-selâmu ‘aleyke yâ eba’l-kâsim es-selâmu ‘aleyke yâ muħammed*’ didi. Çün merd-i ġarîb Һazretüñ ism-i şerifin zıkr itdi, aşhâb feryâd u figân idüp nâlelerin evc-i âsumâna irişdürdiler. Һazret-i ‘Alî mübarek başın kaldurup eyitdi, ‘Sen ki derdimizi tâzelendürdüñ. Zâhiran bu memleketden degilsin, Һazretüñ fevt olduğundan Һaberiñ yokdur.’ Yahüdî Һazretüñ vefâtın işidecek figâna başladı. ‘*vâ ħasretâ*’. Seferim zâyi‘ oldu. Ne olaydı beni anam toğurmamış olaydı ve yâġûd sulţanuñ na‘tini görmemiş olaydum. Çün kim gördüm, bârî didârı ile müşerref olaydum.’ Eyitdi, ‘Hiç kimesne var mıdur ki ol peygamberüñ baña vaşfını baña beyân ide.’ Һazret-i ‘Alî rağıyallâhu ‘anh ilerü geldi. Yahüdî eyitdi, ‘Һazret-i şallallâhu ‘aleyhi ve sellem Tevrâtda na‘tını gördüm. Beyân eyle işideyüm.’ Emîrû’l-mü‘minîn rağıyallâhu ‘anh eyitdi, ‘Kadd-i mübaregi ne katı bâlâ ve ne katı kûtâh idi. Mevzünü’l-kadd idi. Ve mübarek alını yaşşı idi ve mübarek başı müdevver gözleri siyâh idi. Ve kaşları peyveste ve dişleri birbirinden seyrek ve mübarek öğleri yaşşı idi. Ve tebessüm itse dendânları nücüm gibi berķ ururdu. Ve mübarek Һarını arkasına yapışmış. İki omuzı mâbeyninde ħâtem-i nübüvvet üzerinde kudret kalemî ile yazılmış, *lâ ilâhe illallâh muħammedun rasûlullâh*, zâhirin, *tevecceħ ħayşu şî‘te fe’inneke manşûr* yazılmış idi.’ Һazret-i imâm ‘Alî böyle vaşf idicek yahüdî eyitdi, ‘*şadaķte*. Ben dağı Tevrâtda böyle gördüm’ didi. Ve eyitdi, ‘Һazretüñ libâsından bir nesne var mıdur ki anuñ râyiġasın alam.’ Emîrû’l-mü‘minîn eyitdi, ‘Yâ Selmân, var Fâtımadan peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellemüñ

⁴⁵²⁷ bir şenbe Һazret-i seyyidü’l-mürselinüñ şallallâhu ‘aleyhi ve sellem dört yerde na‘tını gördi kesüp âteşe yakdı: **M**’de yok

cübbesin iste, getir.’ [M 637^b] Selmān varup işitdi ki Fāṭıma raḍıyallāhu ‘anhā ṭurmayup ḥazretüñ firākı için ağlar. Ḥasan ve Ḥuseyin öñinde bile oturup ağlaşırlar. Selmān daḳk-ı bāb idicek ḥazret-i Fāṭıma eyitdi, ‘Kimdür yetimlerin ḥānesine gele ve anları yoklaya.’ Selmān eyitdi, ‘Ḳapuñuz ḥādımı Selmāndur. Emīrū’l-mū’minīn beni gönderdi. Peyğamberün cübbesini taleb ider.’ Fāṭıma eyitdi, ‘Kimdür ki ol ḥazretün cübbesini geymege cür’et ider.’ Selmān yahūdīnün kışşasını zıkr itdi. Ol yamalu hırka ki yedi perde ḥurmā ipiyle yamanmış yeri var idi, Selmāna teslīm itdi. Aşḥāb ortasına getürdiler. Evvel cümle aşḥāb-ı kirām ol mübārek hırkaya yüzlerin ve gözlerim sürdiler. Andan yahūdīye virdiler. Ol yahūdī ol mübārek rāyiḥa-i ṭayyibe görüp ḳabr-i şerīf üzre gelüp, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden ‘abduḥū ve rasūluḥū’ didi. Ve eyitdi, ‘İlāhī, senün vaḥdāniyyetiñe ikrār itdüm. Ve bu ḳabir şāḥibinün risāletine taşḍīḳ itdüm. Eger islāmımı ḳabül iderseñ rūḥımı ḳabz eyle’ didi. Ve rūḥını Allāhu te‘ālāya ısmarladı. Aşḥāb techīz ü tekfīn idüp Baḳī‘de defn itdiler, *rahmetullāhi ‘aleyh*.

Bir Vāḳı‘a Daḥı⁴⁵²⁸

Mu‘āz bin Cebelün kışşasıdur. Naḳl olunur ki peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anı Yemene irsāl idicek anı rāḥilesine bindürüp kendi muḥācirīn ü enşārdan bir cemā‘at ile [S 425^a] piyāde anı gönderdi. Gitdi ve aña vaşiyyetler ider idi. Mu‘āz eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ben süvār olup sen yayan olmaḳ münāsib degildür. İzin buyurursañ ben daḥı yayan olsam.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yā Mu‘āz, ben bu ḥaṭveleri Allāhu te‘ālā yolında taşavvur iderem. Ey Mu‘āz⁴⁵²⁹, saña vaşiyyet iderem. Taḳvā eyle ve şıḍḳ-ı kelām eyle. Ve edā’-yi emānet ve terk-i ḥıyānet eyle. Emr-i bi’l-ma‘rūf ve nehy-i ‘ani’l-münker kılup cīrānuñ ḥaḳḳını muḥāfaza eyle. Ve Ḳur‘ān-ı ‘azīm ile ‘amel it. Ve kelāmın leyyin eyle. [M 638^a] Ve selāmıñı ifşā’ it. Ve ḳıyāmetden ḥavf eyle. Ve āḥireti dünyā üzerine iḥtiyār kıl. Yā Mu‘āz, ḥiçbir müselmānı düşünām eyleme. Ve toḡru söyleyeni tekzīb itme. Ve yalan söyleyiciye inanma. İmām-ı ‘ādile muḥālefet eyleme. Ey Mu‘āz, nefsim istedigimi saña isterem. Ve nefsim kerīh olanı saña kerīh görürem. Yā Mu‘āz, ḥastaları ‘ıyād eyle. Za‘īflerün ḥācetini ‘ale’t-ta‘cīl ḳazā’ eyle. Yetimlere yakın ol. Fuḳarā’ vü mesākīn ile otur. Ve ḥalka ‘adālet eyle. Ve kimesnenün mülāzemetine iltifāt itme.’ Ve buyurdi ki ‘Yā Mu‘āz, eger senünle bundan soñra mülākāt mümkün olaydı vaşiyyeti taṭvīl itmez idüm. Ve lākin āḥiretde cem‘ oluruz.’ Mu‘āz bu kelāmı istimā’ idicek ḳalbine āteş düşdi. Ve Yemene teveccüh idüp Şan‘a-i Yemene vardı

⁴⁵²⁸ bir vāḳı‘a daḥı: naḳl olunur ki M

⁴⁵²⁹ ben bu ḥaṭveleri allāhu te‘ālā yolında taşavvur iderem ey mu‘āz: M’de yok

ki dārū'l-mülk andadur, halkuñ yanına cem' olup aña bir laṭīf menzil ve gökçek ta'ām müheyyā' itdiler. 'Azīm döşekler ve evānī müheyyā' itdiler. Mu'āz raḍıyallāhu 'anh eyitdi, 'Me'āzallāh ben öyle menzile nāzil olmazam. Ḥabībim baña vaşıyyet itdi ki za'īflerüñ ḥācetini qabūl eyle. Ve yetimlere taḥarrub eyle.' Daḥı olan vaşıyyetleri zıkr itdi. Andan muḥtaşar bir yer gördiler. Kendi kesbiyle geçinür idi. Ve ol vilāyetüñ eyāleti kendüye muḥarrer oldı. Bir gice bir āvāz ḳulağına geldi ki 'Yā Mu'āz, peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem sekerāt-ı mevtde ola, sen rāḥat üzere yatasın lāyık mıdur.' Mu'āz yatağından şıçradı. Şandı ki ḳıyāmet ḳopdı. 'Ālemi ḥālī üzre görüp istirāḥat eyledi. Bir ḡayrı gice yine bir āvāz ile nidā' işitdi ki 'Yā Mu'āz, sen şafā' ile 'ayş idersin, peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem taht-ı arzda medfūn olmış ola.' Mu'āz nevḥa iderek ḳalkdı. Anuñ bükā' vü feryādından halk yanına cem' oldılar. Mu'āz, 'vā muḥammedāh' diyü feryād iderdi. Halk daḥı er ü 'avrat anuñla bile zārī itdiler. Şabāḥ olıcaḳ rāḥilesine süvār olup Medīneye 'azm itdi. Üç fersaḥ yer gitdikde bir gice bir āvāz işitdi ki [M 638^b] 'Yā Mu'āz, bilgil ki sulṭān-ı kevneyn şallallāhu 'aleyhi ve sellem āḥirete intikāl itdi.' Mu'āz eyitdi, 'Sen kimsin ki gice ile böyle müḥiş ḥaberi söylersin.' Ol eyitdi, 'Ammār bin Yāsirüm. Ebū Bekir-i Şiddīḳuñ raḍıyallāhu 'anh mektübün Mu'āza iltürmege.' Ḥazretüñ vefātı ḥaberin yazdılar. Mu'āz ḥazretüñ mevti ḥaberin taḥḳīḳ alıcaḳ ziyāde feryāda başladı. Andan eyitdi, 'Yā Allāh. Ey 'Ammār, aşḥābı nice terk itdiñ.' Eyitdi, 'Bir süri ḳoyunuñ çübānı olmasa ḥālleri nice olur. Yā Medīnei nice terk itdiñ' didi. 'Ammār eyitdi, 'Yüzük ḥalkasından daḥı ṭar oldı.' Mu'āz elin eline urup feryād u enīn itdi. 'vā muḥammedāh' diyü Medīne nevāḥīsine irişdi. Bir pīrezen za'īfe gördi, ḳoyun güder. Mu'āzuñ nevḥasın işitdi. Eyitdi, 'Ben Muḥammedi görmedüm ammā ḳızın gördüm' didi. 'Pederi muşibetinden eydi idi ki vā ebtāh. Şimden şoñra vahyi bize kim işāl ider. 'Alīyi işitdüm eydür idi, [S 425^b] yetimlerin melce'i ve za'īflerüñ mu'īni kim olur, ḥazretiñden şoñra. Ve Ḥasan ve Ḥüseyn eydürler idi ki ey iki 'ālemüñ ḥ'ācesi, sāyeñi bizüm üzerimizden ref' itdiler. Ve bizi kimüñ merḥametine ve şefḳatine terk itdiñ.' Mu'āz bunı işidicek derd-i firāḳı ziyāde olup gözi yaşın seyl gibi aḳıduraḳ gice ile Medīneye geldi. Evvel 'Āişe-i Şiddīḳanuñ ḥānesine gelüp daḳḳ-ı bāb eyledi. 'Āişe eydür, 'Kimdür gice içinde külb-i aḥzān ḳapusın daḳḳ eyleye.' Mu'āz eyitdi, 'Benüm Mu'āz, ḥādım-i resūlullāh.' 'Āişe bir cāriyeye emr itdi, ḳapuyı açdılar. İkisi daḥı vāfir ağlaştılar. Mu'āz ḥazretüñ marazından vefātı keyfiyyetin suāl itdi. Şiddīḳa eyitdi, 'Ben ol ḥazretüñ ıztırābı zamānında bakmaḡa tāḳat getürmeyüp ḡāḥı yanından mufāraḳat iderdüm. [M 639^a] Tafşıl üzre aḥvālī Fāṭımadan suāl eyle ki anlar aşlā mufāraḳat itmemişdür.' Mu'āz Fāṭıma ḥānesine gelüp ol daḥı Mu'āzuñ geldügin bilüp ḥazret-i Ḥasana emr itdi, ḳapuyı

açdı. Gelüp selām u ta‘zīm ü ikrāmdan soñra ta‘ziyet tarīkin yerine getürdi. Andan peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ keyfiyyet-i memātını ve şiddet-i marazını ve Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selāmuñ getürdüğü beşāretleri, ki zıkr olunmuşdur, ‘ale’t-tafşıl beyān itdi. Andan şol deñlü ağlaşdılar ki Mu‘āzuñ ‘aqlı başından gidüp bīhüş oldu. ‘Aqlı başına gelüp Fātima rađıyallāhu ‘anhā eyitdi, ‘Ol hāzret rıhleti zamānında buyurdı ki benüm selāmımı Mu‘āza irişdürüñ. Ve aña eyit ki kıyāmet günü ümmetimüñ ‘ulemā’sına imām olur.’ Mu‘āz bunı işidüp eyitdi, ‘Pederim ve māderim saña fedā’ olsun ki beni ol maħallde beni yād itdi ve baña selām irsāl itdi.’

Bir Vākı‘a Dağı

Getürmişlerdür ki bir A‘rābī küfr ü fücür üzre iken kabir-i şerīfi öñine uğradı. Gözi dokunduğı gibi, *‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muħammeden rasūlullāh’* didi. Aña eyitdiler, ‘Neden bildiñ ki bu peygamberüñ kabridür.’ Eyitdi, ‘Allāh haqqıçün ben bu kabri görmemiş idüm ve bilmez idüm. Lākin Haqq te‘ālā baña ilhām itdi. Ve kalbime İmān u ‘irfān ilkā’ itdi.

Bir Vākı‘a Dağı

Emīrū’l-mü’mīnīn ‘Alī ibni Ebī Tālib rađıyallāhu ‘anh rivāyet ider, hāzret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem defn idüp üç gün geçdikden soñra bir A‘rābī gelüp kabir-i şerīfi üzerine düşdi. Ve andan bir avuc toprak alup başına saçdı. Ve eyitdi, ‘Yā resūlallāh, işitdüm ki buyurmuşsin ki Haqq te‘ālā saña inzāl itmiş, *ve lev ennehum iz zalemū enfusehum cā’uke festağferullāhe ve’stağfere lehumu’r-rasūlu levecedullāhe tevvāben raħīman*.⁴⁵³⁰ Ya‘nī eger nefislerine günāh işlemek ile zulm iden kimesneler saña gelseler ve Allāhu te‘ālādan mağfīret dilese ve anlardan [M 639^b] ötüri rabbū’l-‘izzetden mağfīret taleb eylese Allāhu te‘ālāyı Ğafūr u Raħīm bulurlar. Ben nefsimi zulm itdüm ve hużuruña geldüm. Benden ötüri rabbū’l-‘izzetden⁴⁵³¹ dilek eyle.’ A‘rābī üç kerre böyle diyicek kabir-i şerīfden bir āvāz geldi ki ‘Seni yarlıgadılar.’

Bir Vākı‘a Dağı

Ekābir-i müfessirīnden şeyḫ Muħammed bin ‘Abdillāhdan rivāyet olunur ki eydür, "Bir gün hāzretüñ kabri çatında oturmuş idüm. Bir A‘rābī gelüp selām virdi. Ve

⁴⁵³⁰ en-Nisā 4/64

⁴⁵³¹ allāhu te‘ālāyı ğafūr u raħīm bulurlar ben nefsimi zulm itdüm ve hużuruña geldüm benden ötüri rabbū’l-‘izzetden: M’de yok

birkaç beyt okudu. Andan bu āyet-i kerīmei āhırine dek okudu, *ve lev ennehum iz zalemū enfusehum*⁴⁵³². Ve eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ḥazretiñden dilerem ki günāhlarım ‘afv olunmasına şefā‘at idesin.’” Şeyḥ Muḥammed eydür, "A‘rābī gitdikden soñra ḥ‘āba vardum. Vākı‘amda peygamberi gördüm. Baña emr itdi ki ‘Tīz [S 426^a] iriş, ol A‘rābīye beşāret eyle ki Allāhu te‘ālā anı yarlıgadı.’”

Naql olunur ki şeyḥ Muḥammed raḥmetullāhi ‘aleyh eydür, "Medīne yolında yolu yāve kıldum. Altı gün ac ve şusuz sergerdān oldum. Yedinci gün Medīneye gelüp türbe-i şerīfe karşusunda ḥazrete selām virdüm. Ve didüm ki ‘Yā resūlallāh, za‘īf ü fakīrüm ve ac u muḥtācum. Bu gice senūñ mihmānıñum’ diyüp ḥ‘āba vardum. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellemi vākı‘ada gördüm. Buyurdı ki beni gören⁴⁵³³ şaḥīḥ ḥaḥḳ görür, şeytān benüm şeklime temessül itmez. Andan baña ekmek virdi. Yarısın yidüm ve yarısın elimde buldum. Ol ḥadīşüñ ma‘nāsı ki murād ne idügi zāhir oldı. Ve ma‘nāsını taḥḳīḳ bildüm. Bir nidā’ daḥı işitdüm ki ‘*lā yezūru eḥadun kabrī illā ḡaferallāhu lehu ve nāle şefā‘atī ḡaden.*’ Ya‘nī, ‘Hīç kimesne beni ziyāret itmez, illā Allāhu te‘ālā anı yarlıgar ve kıyāmet günü benüm şefā‘atim aña irişür.’

Ravzatü’l-‘ulemā’da Ebū Hureyreden rivāyet olunur ki buyurmuş peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem her kim benden⁴⁵³⁴ soñra ziyāretime gelüp baña selām virse bir kerre ben aña on kerre selām virürem. Ḥaḥḳ te‘ālā on ferīşteḥ ḥaḥḳ ider, aña maḥşuş selām virürler. Eger bir kişi şehrinde yāḥūd ḥanesinde baña selām virse Ḥaḥḳ te‘ālā benüm rūḥumı bedenime redd ider, tā ben anuñ cevābını redd eyleyem didi.

Pes ey ‘āşīḳān-ı cemāl-i Muḥammedī, ey ṭālibān-ı vişāl-i Aḥmedī, niçün ḥāmūş olup cūş u ḥurūş itmezsin. [M 640^a] Ve ḥazret-i faḥr-ı ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şalātına müdāvemmet ve her ezān selāmına mülāzemet itmezsin. *sallallāhu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve ‘alā evlādihi ve aşḥābihi ve ezvācihi ecma‘īn. temmeti’r-ruknu’r-rābi’u. el-ḥātimetu’l-ḥayru bi’ināyetillāhi te‘ālā.*

⁴⁵³² en-Nisā 4/64. **M** ve **S**’de olmayan bu eksik kısım diğ er nüshalardan tamalanmıştır.

⁴⁵³³ buyurdı ki beni gören: **M**’de yok. **M**’de bunun yerine bir sonraki cümle buraya yazılmıştır. İki cümle karışmıştır.

⁴⁵³⁴ rivāyet olunur ki buyurmuş peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem her kim benden: **M**’de yok

ḤĀTİMETÜ'L-KİTĀB
MU'CİZATÜ'N-NEBİ⁴⁵³⁵

[S 426^b] Ḥātīmetü'l-kitāb ol sultān-ı enbiyā'-yi ve'l-mürselīn ḥatemü'n-nebiyyīn ve ḥabīb-i rabbü'l-ālemīn Muḥammed Muṣṭafā 'aleyhi eḫḍalü's-ṣalavāti ve a'lāḥānuñ mu'cizāti beyānındadır. Bil ve āgāh ol ki icād-ı 'ālemden ğaraẓ ma'rifetullāhdur. Ve tā'at u 'ibādāt ve edā'-yı ḥıdmetdür. Nitekim Ḥaḫḫ te'ālā buyurdu ki *ve mā ḥalaḫtu'l-cinne ve'l-inse illā liya 'budūn⁴⁵³⁶ eyyi liya 'rifūn⁴⁵³⁷*. Çün kim tarīḫa vüṣul ğayr-ı vāzıḥ ve her kimesneye ma'lūm degildür, lāzım oldu ki peygamberler irsāl olunup yine beşer cinsinden ḥalka ta'līm-i dīn ve tefhīm-i āyīn ideler. Ve anları 'uyūbdan 'ārī ve envā'-ı kemālāt ile müteḥallī ide. Ve her birine bir tā'ifei maḥşuş itdi. Ve anları mu'cizāt ile mü'eyyed itdi, tā kim kezzāb u şādık birbirinden mümtāz ola. Ve daḫı sihir ḥadd-i i'cāza yetişmez. Ve sāḫir da'vā-yı nübüvvet itmez, itseler⁴⁵³⁸ 'ale'l-fevr kızbi zāḫir olur. Ḥaḫḫ te'ālānuñ luṭf u 'ināyeti kullarına irişür. Huşuşan ḥazret-i ḥabībullāhuñ nūrı ve şıdkı ve ḥaḫīḫati ğünden ğüne ziyāde olmaḫdur. Eger eydürseñ ki Deccāl öldürüp dirğurse gerekdür, cevāb budur ki anuñ daḫı buṭlānı zāḫirdür, 'aḫlen ve naḫlen. 'Aḫlen zāḫirdür ki zīrā nübüvvet da'vā idemez. Kızbi zāḫirdür. A'verdür. Ve ḥabīşü'n-nefsdür. Kemālden bir şemme yokdur. Yüzi kızbine delālet ider. Ammā naḫlen resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem kızbinden ve buṭlānından ḥaber virdi. Ve daḫı diriltdiği ḥaḫīḫat degildür. Şeyāṭīn insān şüretinde ğörinür. Aña delīl oldur ki iḫyā' [M 640^b] itdüĝin öldürmege kādır degildür. Ve daḫı mu'cize nūfūs-ı kāmileden zuhūr ider. Sihir ve şa'beze ve istidrāc nūfūs-ı nāḫışadan ğelür. Ve kerāmet ile farkı oldur ki kerāmet ğizlenmek lāzımdur, mu'cizenüñ ızḫārı vācibdür.

Ammā mu'cizenüñ ta'rīfı oldur ki mu'cize 'ibāretdür Allāhu te'ālānuñ ızḫār-ı ḳudretinden ki enbiyā'nuñ elinden ızḫār ider ümmeti mābeyninde bir ḥayṣiyyet ile ki anuñ ğibi ğetürmege ehl-i zamānī 'āciz ola olurlar. Eydürler ki nūfūs-ı nāṭıḫanuñ ḳuvvet-i istifādesi 'ālem-i melekūtdan kemāl irişe şafā'-yı sīreti ve ṭahāret-i serīreti sebebiyle 'ālem-i 'ulvīden istifāzaya müsta'idd olur. Ve ol ḥaḫāyık ki 'ālem-i melekūtda müdi'adur, cevher-i nefis-i külliyyede verā'-yı ḥicābdan zāḫir olur. Ve nūfūs-ı cüz'iiyenüñ nefis-i külliyyeye müşābeheti vāsıtasıyla ol ḥicāb, ki cüz'iiyyet ve fer'iiyyetdür, mürtefi' olur. Fevāid-i ğaybiyye, ki nefis-i külliyyede idi, nūfūs-ı cüzviyyede müntaḫıṣ olur. Yā beṭarīḫu'l-'ilm yāḫūd beṭarīḫu'l-'amel ebnā'-yi dehr anuñ mişlini irāda kādır olmazlar.

⁴⁵³⁵ mu'cizātü'n-nebī: S'de yok

⁴⁵³⁶ ez-Zâriyât 51/56

⁴⁵³⁷ Bu kısım, "ya da beni tanısnlar diye" mealinde olup müellif tarafından ayete eklenmiştir.

⁴⁵³⁸ itseler: ise M

Anuñcün şaded-i katilde olurlar. Ve taḥkīk bilmek gerekdür ki umūr-ı şer‘iyye yine umūr-ı şer‘iyye ile bilinür, gayrıyla olmaz. Zīrā tabī‘at-ı cemāl-i şer‘i müşāhede idemez. Kezālik mu‘cize ma‘lūm olmaz, illā ‘ayn-ı mu‘cize ile. Nitekim nūr-ı āfītāb yine āfītābıla müşāhede olunur. *ve lizā kīle leyse şey’un aẓhara mine ‘l-ḥaḥḳḳi felā yu ‘rafu ‘l-ḥaḥḳḳu illā bi ‘l-ḥaḥḳḳi ve lā yura ‘l-ḥaḥḳḳi illā bi ‘l-ḥaḥḳḳi.* [S 427^a] Ya‘nī Ḥaḥḳḳdan aẓhar nesne yokdur. Pes Ḥaḥḳḳ bilinmez, illā Ḥaḥḳḳ ile. Ve Ḥaḥḳḳ görünmez, illā Ḥaḥḳḳ ile.

reca ‘nā ilā beyāni ‘l-mu‘cizeti. Bilgil ki mu‘cize enbiyā ‘aleyhimü’s-selāmuñ merātibince dūr. Meşelā ba‘zısı derece-i a‘lāda ba‘zı öyle degil. Ve bazısınıñ çok ve ba‘zısınıñ andan ḳalīl. Çün kim bizüm peygamberimizüñ mertebesi ve fazīleti cümleden a‘lādur, mu‘cizesi daḥı sāirden çok ve hem ziyāde büyükdür bir ḥayşiiyyet ile ḥadd ü ḥaşr-ı taḥtında olmaḳ [M 641^a] mümkin degildür. Ammā bu emrde zābıta oldur ki mu‘cize iki ḳısımdur, biri ḥissī ve biri ‘aḳlī. Ḥissī daḥı üç ḳısımdur, ba‘zısı zātına maḥşūşdur ba‘zısı şifātına müte‘allīkdür ba‘zısı ikisinden daḥı ḥāricdür. Ammā ḥāttime-i kitābı biz iki bāb itdik. Evvelki bāb mu‘cizāt-ı ‘aḳliyye beyānındadır. İkinci bāb mu‘cizāt-ı ḥissiiyyenüñ beyānındadır. Ve her biri nice faşlı müstemildür.

BĀBU’L-EVVEL

Ol ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mu‘cizātuñ ‘aḳliyyesin bildürür. Ve bu bāb müstemildür ol ḥazretüñ evşāfını ki bir vechle bedāheten ‘aḳıl delālet ider ki ol ḥazret ḥaḥḳḳ peygamberdür. Bilgil ki mu‘cize-i ‘aḳliyye altı ḳısımdur.

Evvelkisi oldur ki ‘aḳıl naẓar idüp ol ḥazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eṭvār u ef‘ālin ve kerāyim-i ḥışālın mülāḥaza idicek ‘aḳıl ḥükm ider ki ol nūr-ı laṭīf ve ‘unşur-ı şerīf bilād-ı zulumāt-ı cehlde ve müşrikīn yanında neşv ü nemā’ bulmuş iken ve aña iki sefer vāḳi‘ olup Buşrā-yı Şāma varup az müddetde rücū‘ idüp bir kimesneden iktisāb-ı ma‘rifet ve ta‘līm-i ḥikmet ve ‘ulemā’ ve fuželā’ ile şoḥbet itmemiş iken bu deñlü kemālāt-i zātiiyye ve feẓāil-i şifātiyye ve ‘ulūm-ı aḥḳām ve esmā’da bir mertebeye vāşıl ola ki cümle yeryüzinüñ ‘ulemā’ ve ḥükemā’sı anuñ ‘ilm ü ḥikmetine ve vaḳūr-ı ‘aḳl u fiṭnatına teslīm ü inḳıyād ideler. Ve Ḳur‘ān-ı ‘azīmüñ taḳrīr-i delāil ve tevzīḥ-i mesā’ilinde kimesne nokṭa ḳondurmağa ḳādir olmaya. Ve kütüb-i siyerde zıkr olunan vech üzre nice es‘ile-i müşkile kerrāt ü merrāt imtiḥān olunup bir tarīḳ ile taḥaṭṭīye kimesne mālīk olmaya. Ve buyurduḡı ecvibe ‘aḳla ve naḳle muṭābıḳ vāḳi‘ ola. Pes ‘aḳl-ı selīmi ve tab‘-ı müstaḳīmi olan bilür ki bu ḥālet müyesser olmaz, illā ta‘līm-i ilāhī ile olur. Pes bunu Ḥaḥḳḳ te‘ālā celle zıkruhu ol seyyid-i ‘ālemüñ ve sened-i beniyy-i ādemüñ

şallallāhu ‘aleyhi ve sellem nübüvvetinüñ taḥḳīkine ve risāletinüñ taşdıķine sebep [M 641^b] kıldı.

İkinci nev‘ delāil-i ‘aḳliyyeden oldur ki ba‘şdan muḳaddem bu üslūb üzre delā’il ve bu ṭavr üzre mesā’il ızhārı vāķi‘ olmayup bu maḳūle kelām şādır olmadı ki muḥālifin eyideler, müddet-i ‘ömrinde bu ḥuşūşa iştiğāl idüp bu ḥāleti taḥşıl ü ikmāl itdi, andan mehāret ḥāşıl oldu ki belki ‘ömr-i şerīfinden kırk yıl mürūr idüp böyle bir nesne söylememiş iken bir uğurdan da‘vā-yı nübüvvet idüp andan bir kelām şādır ola ki evvelīn ü āḥirīn aña beñzer bir kelām te‘līfinden ‘āciz olalar. Tā kıyāmete dek aña mümāşil fuşāḥā’ vü büleğā’dan vāķi‘ olmaya. Ve delīl-i vāzıḥdur ki ol kelām Allāhu te‘ālānuñ katındandur ki ol ḥāzrete vahiy ṭarīķiyle gelmişdür. Pes delīl-i ḳāṭı‘ ve bürhān-ı sāṭı‘ olur ki ol sultān ḥaḳḳ peygamberdür.

Üçinci delīl oldur ki ol ḥāzret küffārdan ve zümre-i eşrārdan nice cefā’lar ve nice ızā’lar ve tehdīdler çeküp şanādīd-i Ḳureyşden ba‘zısı luṭf ile ba‘zısı ḳahr ile ve ‘unf ile men‘ itdiler. Bir vechle ḳavlen ve fi‘len müteğayyir olmayup kendüye kesel yol bulmadı. Evvel emirden āḥirine [S 427^b] varınca ṭarīķ-i müstaḳīmden münḥarif olmayup māl u cāha ve istirāḥat-ı nefse mā’il olmadı. Belki meşāḳḳatlere şabr idüp aşlā teblīğde ḳuşūr itmedi. Ve bir kimesne yokdur yüz biñ a‘dā’ içinde ki anı ḳatlı u ḳarba sa‘y-ı belīğ iderler idi. Kimesne zafer bulmayup nuşret-i ilāhiyye cümleye ğālib olup tā bir mertebeye vardı ki ehl-i şarḳ ve ğarb ve ‘Acem ve Rüm ve ‘Arab⁴⁵³⁹ kendüye muṭı‘ olup emrine inḳıyād itdiler ve ḥükmini ız‘ān u ḳabūl eylediler. Dīn-i mübeyyenı ve şer‘-i metīni eṭrāf u eknāfa münteşir oldu. Ve rub‘-ı meskūnı ṭutdı. Ve bu deñlü ‘izzet ile ve bu ḳadar nuşret ü furşat ile yine tevāzu’nı tağyīr itmeyüp dünyāya bir vechle meyl itmedi. Ve āḥireti hergiz terk eylemedi. Bu delīldür ki ol ḥāzret nebiyy-i şādık ve resūl-i ḥaḳḳdur.

Dördinci delīl nev‘ oldur ki Tevrātda [M 642^a] ve İncilde Ḥaḳḳ te‘ālā ol ḥabībini nice vaşıf ve nice ‘alāmet ile zıkr itmiş ise Ḳur‘ān-ı ‘azīmde ḥaber virdi. Resūlullāh dahı anlara okudı. Yahūd u naşārā taşdıḳ itdiler ki eger iftirā’ olaydı anlar şaded-i inkārda ve ma‘raż-ı mu‘ārazada iken taşdıḳ-i maḥall idi. Tekzībe mecālleri olmadığından kimi ĩmāna geldi ve kimi ğayrı vechle zu‘mlar muḳteżāsınca kelimāt itdiler.

⁴⁵³⁹ ve ‘arab: M’de yok

Beşinci nev' delâil-i 'akliyyeden Һazretüñ du'â'larınıñ müstecâb olduğıdur. Ol Һod Һadd ü Һaşrdan bîründür. Lâkin 'alâ vechi't-temşîl birkaçı taһrîr olsun.

Biri budur ki tâ'ife-i Muđar mâllarınıñ keşreti ve behâim ü mevâşîlerinüñ vefreti sebebiyle ruĥşat bulup Һazrete şallallâhu 'aleyhi ve selleme çok îzâ' vü cefâ'ya iĥdâm itdiler. Ve şetm ü nefrîn itmekde Һadden tecâvüz eylediler. Һazret anlara beddu'â' idüp eyitdi, 'Yâ Allâh, sen Muđaruñ Һaĥķından gelüp anlara Yûsuf 'aleyhi's-selâm Һaĥķı gibi Һaĥķ gönder.' Anlara bir mertebede Һaĥķ u ğalâ' vâķi' oldu ki cümle behâimi ile helâk olmağa Һarîb olup 'âciz Һaldılar. Һazrete tazarru' u zârî itdiler ve daĥı du'â' iltimâs eylediler. Һazret kerem-i 'azîminden du'â' idüp yine yaĥmurlar yaĥup ol Һaĥķ üzerlerinden ref' oldu.

Bir daĥı Һüsrev mektûb-ı şerîfini yırtdıķda, 'allâhumme mezzik mulkehu kemâ mezzeķa kitâbi'⁴⁵⁴⁰ buyurdi. Bunuñ şerĥi yuĥaruda zıkr olundi.

Bir daĥı 'Utbe bin Ebî Lehebe du'â' idüp 'allâhumme sallik 'aleyhi kelben min kilâbik' didi. Һaĥķ te'âlâ anı bir arslana helâk itdürdi. Ve bunuñ şerĥi zıkr olunur, inşâ'allâhu te'âlâ.

Bir daĥı Ebû Tâlib Һasta oldu. Һazretten du'â' istid'â' idicek bir ânda şıĥĥat buldı. Ebû Tâlib eyitdi, 'Ma'bûduñ senüñ sözüñ Һutar' didi.

Bir daĥı imâm 'Alî rağıyallâhu 'anhı Yemene irsâl idicek mübârek [M 642^b] elini imâmuñ 'Alînüñ göĥüsine idüp buyurdi ki 'allâhumme' hdi ĥalbehu ve seddid lisânehu' diyü du'â' itdi. 'Alî rağıyallâhu 'anh eydür, "Andan şoñra baña Һiĥbir nesne müştebih olmadı. Ve her Һazıyye baña meĥşûf olur idi."

Biri daĥı 'Abdullâh bin 'Abbâs rağıyallâhu 'anhumâ Һaĥķında du'â' idüp 'allâhumme 'allimhu'l-ĥikmete ve te'vîle'l-ĥur'âni' diyü buyurdi. Ol du'â' bereketi ile bir mertebeye vardı ki sulţânu'l-müfessirîn kendüye laĥab oldu.⁴⁵⁴¹

Bir kerre daĥı Enes ibni Mâlik rağıyallâhu 'anh Һaĥķında du'â' itdi. Ve buyurdi ki 'allâhumme keşşir mâlehu ve veledehu ve aţil 'umrehu va'ĥfirlehu.' Ya'nî, 'Yâ Allâh, mâlını ve veledini çok eyle. Ve 'ömrini uzun eyle. Ve ĥünâĥların yarlıĥa.' Enes rağıyallâhu 'anh eyitdi, "Ol du'â' bereĥâtıyla Һaĥķ te'âlâ baña seksen Һadar 'aĥâr u bâĥlar virdi. Ve ĥurmâlarım [S 428^a] her sene iki kerre ĥurmâ virür idi. Ve mâlım Һadden ziyâde oldu. Yüz yigirmi beş evlâdım oldu." Ve yüz on üç yıl 'ömür sürdi. Eydürler idi ki

⁴⁵⁴⁰ "Allah'ın onun mülkünü mektubumu parçaladıĥı gibi paramparça et."

⁴⁵⁴¹ biri daĥı 'abdullâh bin 'abbâs rağıyallâhu 'anhumâ Һaĥķında du'â' idüp allâhumme 'allimhu'l-ĥikmete ve te'vîle'l-ĥur'âni diyü buyurdi ol du'â' bereketi ile bir mertebeye vardı ki sulţânu'l-müfessirîn kendüye laĥab oldu: **M**'de yok

‘Üçinci⁴⁵⁴² du‘ā’nuñ istiḥābesini ya‘nī qabūl olmasını recā’ iderem ve aña muntaẓırum. Ya‘nī mağfıret-i ilāhīye muntaẓırum.’ Naql olunur ki āḫır-i ‘ömrinde bu münācātı itdi ki ‘İlāhī, ol dört du‘ā’nuñ üçü ki ḥabībīñ benüm ḥaqqımda itdi idi, ḥāşıl oldu. Dördinci du‘ā’ nice olsa gerekdür bilmezem.’ Evinüñ bir küşesinden bir āvāz geldi ki ḥātif eyitdi, ‘Ol üç du‘ā’yı qabūl itdüm. Dördinciye daḥı redd itmezem. Ḥātırın ḥoş tut. Seni yarlıgadum ve saña rahmet itdüm.’

Bu maḳūle ol ḥazretüñ du‘ā’ları müstecāb olmak çok vāki’ olmuştur. Bu muḥtaşarda ba‘zısı zıkr olundu. Ve ba‘zısı daḥı zıkr olunur maḥalleri geldikde, mu‘cizāt-ı ḥissıyye naql olunduğı yerde zıkr olunur, *inşā’ allāhu te‘ālā*. Ve aḥvālün çoğı kütüb-i muṭavvelede zıkr olunmuştur. Ḥālā naql ile iktifā’ olundu ki anda ümmete beşāret vardır.

İşārātda getürmüşlerdür ki bir gün Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh ‘Āişeye eyitdi, ‘Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem senden rāzī midür. Ġāyet ile mesrūr gördüm.’ Eyitdi, ‘Dilek eyle ki saña du‘ā’ itsün.’ ‘Āişe ḥazretten iltimās itdi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek elin [M 643^a] kaldurup eyitdi, ‘*ğafferallāhu leke yā ‘āişe mā ḳaddamti ve mā āḥḫarti ve mā a‘lenti ve mā esrerti*.’ Ya‘nī, ‘Yā ‘Āişe, Allāhu te‘ālā senüñ muḳaddem ve mu‘aḥḫar ve gizlü ve āşıkāre olan günāhlarnı yarlıgasın.’ Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh bunu işidüp ġāyet ḥoş ḥāl oldu. Ḥazret buyurdi ki ‘Yā Ebā Bekir, ne ‘aceb sevindiñ.’ Ol eyitdi, ‘Bu faḫr baña ve evlādıma kıyāmete dek kifāyet ider. Zīrā bilürem ki senüñ du‘ā’ñ müstecābdur.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Ol Allāhu te‘ālā ḥaqqıçün, ki beni ḥaḳḳa ḥaqq peyğamber gönderdi, ḥiçbir gün ve bir gice yokdur ki ümmetüm ḥaqqında her mü’mın ve her mü’mine içün bu du‘ā’yı itmeyem.’ Bu daḥı şābit ve muḳarrer oldu ki mi‘rāc gicesi ḥiçbir sa‘ādet ḳalmadı ki ümmeti içün istemeye. Ve ḥiçbir mekrūh yokdur ki ümmetden def’ itmeye. Bu muḳaddemātdan ma‘lūm oldu ki ol ḥazretüñ du‘ā’sı redd olunmaz. Şol yerde du‘ā’ qabūl olunmak ḥazret-i vācib-i muṭlaḳuñ murādıdır. Andan resūlini men’ idüp tenbīh buyurur. Nitekim münāfıḳlar ḥaqqında, *istāğfir lehum ev lā testağfir lehum in testağfir lehum seb’ine merreten felen yağfirallāhu lehum*.⁴⁵⁴³ Ve qabūl idecek maḥallde buyurur ki *vestağfir lizenbike ve li’lmu’minine ve’l-mu’mināt*.⁴⁵⁴⁴ Ya‘nī günāh ki farazā vāki’ olsa yāḥūd terk-i edeb⁴⁵⁴⁵ eyleseñ istiğfār idüp mü’mınlerüñ ve mü’mınelerüñ yarlıganma benden taleb eyle. Allāhu te‘ālā münezzehdür şol nesneden ki ḥabībine mağfıret talebine emr ide ve yarlıgamaya. Bu ḥikāyetden murād oldur ki ḥazret-

⁴⁵⁴² üçinci: **M** ve **S**’de böyle geçmektedir ancak bağlama göre ve bazı nüshalarda tespit edildiği üzere burası "dördinci" olmalıdır.

⁴⁵⁴³ et-Tevbe 9/80

⁴⁵⁴⁴ Muhammed 47/19

⁴⁵⁴⁵ edeb: evlā **M**

i Muḥammed Muṣṭafā ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem müstecabü’d-da‘ ve idi. ‘Âkıl buni te’ emmül idicek iṣṭibāhı kalmaz ki ol ḥazret ḥaḳḳ peygamberdür.

Altıncı kısmı mu‘cizāt-ı ‘aḳliyyeden ḥazretüñ umūr-ı ğaybiyyeden ḥaber virmesidür. Bu çok vāḳi‘ olmuştur. Ba‘zısı zıkr olundu. Ve bir miḳdārın daḥı zıkr idelüm.

Ol nesne ki zamān-ı māzīden ḥaber virdi, geçmiş enbiyā’nuñ ‘aleyhimü’s-selām aḥvālî gibi ve ümem-i sālifenüñ kıssaları gibi. Nitekim Ḳur’ân-ı ‘azîmde [S 428^b] beyân [M 643^b] olundu. Ne bir kitâbdan okumuş ve ne bir kimesneden işitmiş idi. Vāḳi‘a muṭābıḳ ḥaber inkāra ḳādir olmayup taṣdîḳ itdiler.

Ve ol nesne ki gelecege müte‘allıḳdür ba‘zısı Ḳur’ân-ı ‘azîmde mezkûrdur. Nitekim Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdu, *ve iz ya idukumullāhu ihda’t-tā’ifeteyni ennehā lekum*.⁴⁵⁴⁶ Ya’nî Ḥaḳḳ te‘ālā size iki tā’ifenüñ birin va’d itdi. Ve buyurduğı üzre vāḳi‘ oldu.

Ve daḥı Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdu, *elif lām mīm * ğulibeti’r-rûm * fî edne’l-arḍi ve hum min ba’di ğalebihim seyağlibûn*.⁴⁵⁴⁷ Ya’nî Rûm Fârsa mağlûb oldu. Bir zamāndan soñra anlar ğālib olurlar. Ol daḥı vāḳi‘ oldu.

Ve daḥı buyurdu ki *innā fetaḥnā leke fetḥan mubīnan*.⁴⁵⁴⁸ Ol fetih daḥı vāḳi‘ oldu.

Ve buyurdu, *inne’llezî faraḍa ‘aleyke’l-ḳur’āne leradduke ilā me’ād*.⁴⁵⁴⁹ Ya’nî şol Allāh, ki saña Ḳur’ân gönderdi, seni yine me’ādına ya’nî Mekkeye getürdi. Ol daḥı vāḳi‘ oldu.

Ve Ḥaḳḳ te‘ālā buyurdu ki *liyuzḥirehu ‘ale’d-dīni kullihi*.⁴⁵⁵⁰ Dīn-i islāmı cemî‘-i edyān üzerine ğālib itdi.

Daḥı buyurdu, *izā cā’e naṣrullāhi ve’l-fetḥ * ve ra’eyte’n-nāse yedḥulüne fî dīnillāhi efvācen*.⁴⁵⁵¹ Bu daḥı vāḳi‘ oldu.

Bunuñ emsālî çokdur. Ve ba‘zısı daḥı ḥazret-i peygamberüñ kendi lafz-ı şerīfi ve ‘ibāret-i laṭīfinden vāḳi‘ olmuştur.

Cümleden buyurdu ki yer baña düürldi. Meşāriḳ ü meğārib gösterildi. Ümmetimüñ mülki yakınında gördüğüm yerlere irişse gerekdür.

Daḥı ümmetden bir kimesne mürtedd olmuştı. Varup müşriklere mülḥaḳ oldu. Ḥazret-i ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki anı yer ḳabûl itmez. Enes raḍıyallāhu ‘anh

⁴⁵⁴⁶ el-Enfāl 8/7

⁴⁵⁴⁷ er-Rûm 30/1-3

⁴⁵⁴⁸ el-Feth 48/1

⁴⁵⁴⁹ el-Kasas 28/85

⁴⁵⁵⁰ es-Saff 61/9

⁴⁵⁵¹ en-Nasr 110/1-2

eydür, "Ebū Ṭalḥadan işitdüm, eyitdi, 'Ben ol yerde idüm ki ol şahış anda öldi. Her ne deñlü defn itdiler yer qabül itmedi.'"

Ve bir dağı ehl-i beyte ve aşhāba irişecek ahvālī [M 644^a] beyān itdi. Ḥazret-i imām 'Alīye eyitdi, 'Nāsuñ işkāsı Şālīḥ peygamberüñ nāqasın segirleyendür. Ve senüñ şakālını bu aradan bu araya dek', mübārek eliyle işāret idüp başıyla şakalın gösterdi, 'kana boyayandur' didi. Ol ḥazretüñ katli öyle vāqī' oldı.

Ve 'Osmān ḥaqqında buyurdı ki anı qatl⁴⁵⁵² iderler. Ve qanı, *feseyekfīkehumullāh*⁴⁵⁵³ üzerine düşer. Buyurduğı gibi oldı.

Ve dağı 'Ammār bin Yāsir ḥaqqında buyurdı ki 'Yakında seni ehl-i bağī qatl iderler.' Mu'āviye 'askerinden anı qatl itdiler.

Ve dağı buyurdı ki 'Fitne zāhir olmaz, mādām ki 'Ömer ḥayātdadur.'

Biri dağı aşhābdan bir cemā'at ḥāzır idiler. Ebū Hureyre ve Ḥuzeyfe Semīre⁴⁵⁵⁴ bin Cündebe ḥazret buyurdı ki 'Sizüñ āhiriñüz āteş ile olsalar gerekdür.' Anlaruñ āhiri Semīre idi. Ğāyetle pīr ü za'if idi. İttifāk āteş yakdı. Ve ol āteşe düşüp vefāt itdi.

Ve dağı ḥātūnlarına buyurdı ki 'En evvel baña mülākāt iden eli uzun olandur.' Ya'nī şadaqa çok virüp siḥḥī olandur. Ol Zeyneb idi. Hem öyle vāqī' oldı.

Bir dağı Ḥüseyn raḍıyallāhu 'anhuñ katlinden ḥaber virdi. Bir avuc toprak getirüp, 'Bu Kerbelā' ḥākidür, anuñ qabri anda olsa gerekdür' diyü buyurdı.

Ve dağı, 'Ḥilāfet benden soñra otuz yıl olur' didi. Emr-i ḥilāfet andan ziyāde ve nāqış olmadı.

Tenbīh

Bilgil ki bir 'ilim ki Ḥaqq te'ālā celle zikruhu evliyā'sına ḥāşşa virmişdür, ol 'ilim ile āyāt-ı Qur'āniyyeden ve eḥādīs-i nebeviyyeden [S 429^a] 'ālem-i kevn ü fesāduñ cümle āfāt u ḥavādişin 'alā vechi't-taḥṣīl bilüp andan istiḥrāc iderler. Cümle bu umūr nebiyy-i ḥaqq ve resūl-i şıdk olmağa delīl-i vāzıḥdur.

İKİNCİ BĀB

Mu'cizāt-ı⁴⁵⁵⁵ ḥissiyyenüñ beyānındadur. Ol dağı üç kısımdur, zātī ve şıfātī ve ḥāricī. Her kısmını bir faşıl itdik, tā kim aqsām-ı mu'cizāt bi't-tamām beyān oluna.

⁴⁵⁵² qatl: M'de yok

⁴⁵⁵³ Āli İmrān 2/137

⁴⁵⁵⁴ semīre: Kaynaklarda "semüre" olarak geçer.

⁴⁵⁵⁵ mu'cizāt: mi'rāc M

Evvelki Faşıl

Mu‘cizāt-ı zātiyyenüñ beyânındadır. [M 644^b] Bilgil ki mu‘cizāt-ı zātiyye ol Һazretüñ zātı ile ҡā‘im olandur. Tā mübārek başından ҡadem-i şerīfine varınca nice mu‘cizātı müştēmildür ki biñde biri beyān olunmaқ mümkün degildür. Bu muhtaşarda temşil vechi üzre bir miқdārı beyān olunur.

Ammā mübārek başınuñ mu‘cizātı. Evvelā üzerinden ҡuş geçmez idi. Bir bölük murğlar pervāz itseler ҡa‘be gibi başı üzre uğramazlar idi, bir cānibine münharif olup giderler idi. Zīrā ҡa‘be-i dil-i müştākāndur. Aña işāret olsun içün Hāққ böyle fermān itdi.

İkinci. Güneş Һarāreti mübārek başına dokunmaz idi. Bir ҡıt‘a bulut ve gāhī murğ şeklinde iki melek sāyebān olur idi. Rabbü’l-‘izzetden anı güneşden Һıfz ider idi.

Ammā müşkbūyı olan gīsūlarınuñ mu‘cizātı naql olunur ki mi‘rāc gicesi Һazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hāққ te‘ālādan suāl itdi ki ‘Yā rabbim, Cebrā‘ile altı yüz biñ ҡanat virdiñ. Ol muқābeledе baña ne ihsān buyurduñ.’ Hāzret-i Bārī te‘ālā buyurdı ki ‘Yā Muhammed, senüñ başınuñ bir ҡılı yanımda Cebrā‘ilüñ altı yüz biñ ҡanadından sevgilüdür. Қıyāmet günü bir ҡılıuñ yüz biñ ‘āşīyi cehennemden āzād iderem. Cebrā‘il ҡanadını açdıқda maғrib ve maşrıқı tutar, sen mübārek gīsūñı açıcāқ Қāfdan Қāfa ‘āşī olsalar ‘afv iderem.

İkinci⁴⁵⁵⁶ mu‘cize mübārek gīsūsınuñ oldur ki Hālid bin Velīd rađıyallāhu ‘anhuñ bir tākīyesi var idi. Her gāh küffār ile muҺārebeye girse anı geyüp gālib olurdı. İttifāқ Şām muҺārebesinde ol tākīye gā‘ib oldı. Hālid gāyet ile maҺzūn oldı. Ba‘d-ı zamān tākīye bulundu. Mesrūr olup tākīyei geydi. Ve muҺārebeye ‘azm itdi. Aña eyitdiler, ‘Bu tākīye bir nesne deger degil iken bu deñlü ҡasāvet bundan öturi niçündür.’ Hālid eyitdi, ‘Siz ol tākīyenüñ şüretin görürsiz. Sīretinden Һaberiñüz yokdur. Bu bir tākīyedür ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Mekkeye varup erkān-ı [M 645^a] Һaccı edā’ idüp mübārek başını tırāş itdi. Ve şa‘rātın aşҺāba ve ehl-i beyte ҡismet buyurdı. Ben ol Һazretüñ mübārek alını şa‘rātından iltimās itdüm. Baña ihsān itdi. Ben daҺı anı tākīyede teberrüken Һıfz itdüm. Her ҡaçan anuñla cenge girsem elbette mañşūr oluram, ol şa‘rāt berekātıyla. Benüm ihtimāmım bunuñ içündür, külāh içün degildür’ didi.

⁴⁵⁵⁶ ikinci: üçinci S

Ammā mübârek yüzünün mu‘cizesi oldur ki bedr-i münîrden enver idi. Hattâ ayuñ on dördinde mâha muķâbil olsa anuñ yüzi aña nisbet ile nâķış görünür idi⁴⁵⁵⁷. Selmândan rağıyallâhu ‘anhdan rivâyet olunur ki "Hâzret-i resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bir gün teşrîf idüp bâzûma yapışdı. Beni hemrâh idüp hâzret-i ümmü’l-mü’minîn ‘Âişe rağıyallâhu ‘anhânuñ hânesine vardık. ‘Âişeye nazar idüp tebessüm itdi. Hâzret suâl itdi ki ‘Niçün tebessüm idersin.’ Ol eyitdi, ‘Yâ resûlallâh, izâr-ı mübârekiñde bir sökûlmiş yer gördüm. Anı dikmek [S 429^b] kaçdın itdüm. İgnem olmamağın Sehle-i Enşârıyyeden bir igne aldum. Ol igne elimden düşdi. Şol kadar aradum ki ‘âciz oldı ve bulunmadı. Şimdi senüñ mübârek cemâliñüñ nûrından şöyle rûşen oldı ki ol ignei buldum.” Eydürler ki ‘Âişe bunu diyicek peygamber ‘aleyhi’s-selâm ağladı. ‘Âişe, ‘Yâ resûlallâh, niye ağlarsın’ didi. Buyurdı ki ‘Yevm-i kıyâmetde benüm cemâlimi görmeyen ümmetim için ağlaram.’

Ammâ mübârek yüzünün bir mu‘cizesi dağı oldur ki bir gün bir cemâ‘at Enes ibni Mâlik huzûrına bir mühimm için gelmişler. Anlar için ta‘âm getürüp bir mıkrame getürdi, kirlenmiş. Ta‘âmdan soñra Enes emr itdi, âteşe yakdı. Ve ol mıkramei âteş içine atdılar. Yanup vesahı gitdi. Pâk ü beyâz oldı. Hikmetinden suâl itdiler. Eyitdi, ‘Hâzret-i peygamber gâhî mübârek yüzünü siler idi. Her ne vakit vesahı olsa böyle pâk iderüz, âteş aña kâr itmez.’

Ammâ gözlerinüñ mu‘cizâtı. Hadîs-i şaķîhde vârid oldı ki öñinden nice görür ise verâ’sından dağı öyle görür idi. Ve nûrda nice nazar [M 645^b] iderse zûlmetde dağı ancılayın müşâhede iderdi. Ba‘zılar eydür, bundan murâd kemâl-i vuķûfdur. Ve imâm Hânbeliden rağıyallâhu ‘anhdan menķûldur ki murâd rû‘yet-i ‘ayndur. İmâm Zâhidî rahmetullâhi ‘aleyh Risâle-i Nâşırıyyesinde eydür, ol hâzretüñ iki omuzı mâbeyninde igne borusı gibi iki gözi var idi. Anuñla mâverâ’sından olan nesnei görür idi. Ve geydügi esbâb mâni‘ olmaz idi. Ve eydürler, münâfıklar hâzretüñ ardından namâz kılurlar idi. Ve gözleri ile birbirine işâret iderler idi. Hâķķ te‘âlâ kalb-i şerîfine berâber çeşm halk itdi. Anlaruñ evzâ‘ın müşâhede ider idi. Ve eydürler ki ırağı ve yakını bir ‘add ider idi. Ve dağı âşikâre ne vechle görürse gâibi dağı öyle görür idi.

Rivâyetdür bir def‘a ol hâzret bir hâtûnı nikâh itmek murâd itdi. ‘Âişei gönderdi ki anuñ şekl ü şemâ‘ilin göre. ‘Âişe görüp gâyet ile gökçek müşâhede eyledi. Ammâ hâzrete anı beyân itmege murâd itmedi. Gelüp eyitdi, ‘Ol hâtûnda şafâ’ müşâhede

⁴⁵⁵⁷ hattâ ayuñ on dördinde mâha muķâbil olsa anuñ yüzi aña nisbet ile nâķış görünür idi: M’de yok

itmedüm' dedi. Hâzret, 'Subhānallāh, ol hātūnuñ şol yañağında bir beñ görmediñ mi ki andan ta'accüb itdiñ. Ve şa'rıların senüñ üzerüñe atmadı mı.' 'Âişe eyitdi, 'Yâ resûlallāh, saña bir gizlü nesne olmaz.'

Ba'zı erbāb-ı işāret böyle zıkr itdiler ki ol hâzretüñ cemī'-i cevānibde ve zāhirde ve gāibde ve zulumātda ve nūrda görmek virildi ki aña delīldür ki kıyāmet günü ümmeti hergiz kendüye mahfî olmaz. Ve dağı ne nūr-ı tāt ile ve ne hicāb-ı ma'şiyet ile mahcûb olmayup cümlesinüñ ahvālın bilüp muṭṭali' olur. Ve dağı şefā'atı hıttasından bir kimesne kaçmaz, *el-ḥamdu lillāhi rabbi'l-ālemin*.

Ammā mübārek kulağının mu'cizesi. İrakdan ve yakından ve hālet-i nevminde ve yaķazada cümle berāber işidür idi. 'Abbāsdan Bedir günü yüz vukıyye altun fedā' taleb idicek 'Abbās 'acız ızhār [M 646^a] idüp, 'Kande bulayum' dedi. Hâzret buyurdi ki 'Ol altundan edā' eyle ki Ümmü Faḍla virdiñ. Ve didiñ eger selāmet ile gelürsem hoş ve illā evlādıma şarf eyle.' 'Abbās eyitdi, 'Bunı kande işitdiñ.' Peyğamber şallallāhu [S 430^a] 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Cebra'ıl 'aleyhi's-selām haber virdi.' 'Abbās islāma geldi ki sâbıķan zıkr olunmuşdur. Ve dağı bir cemā'atüñ kelāmın işidür idi. Her ne cānibe gitse hacir ü şecer ü meder aña selām virüp, 'es-selāmu 'aleyke yā rasûlallāh' dirler idi.

Ammā mübārek ellerinüñ mu'cizātı. Getürmişlerdür ki her neye ki mübārek eli dokunsa ḥayr u berekāt zāhir olurdu. Ve mübārek barmaķları uzun idi. Ve barmaķlarından çeşmeler akmaķ ve avucı içinde uvaķ taşlar tesbīḥ itmek gibi ve Bedir ve Huneyn gaza'ında küffāruñ gözlerine bir avuc toprak saķup irişdürmek gibi ve Ümmü Ma'bedüñ koyunun saģup çok süd gelmek gibi ve az ta'āma mübārek eli dokunmaķ ile çok olmaķ gibi dağı buña beñzer mu'cizāt çok vāķi' olmuşdur. Bundan soñra mu'cizāt-ı hāriciyye dağı zıkr olunur, *inşā' allāhu te'ālā*.

İbni Mes'ūd raḍıyallāhu 'anh eydür, "Ben ḥalkuñ koyunların gözedürdüm. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem Ebū Bekir ile yanımdan geçdiler. Resûlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem baña eyitdi, 'Ey oğulancık, hıç süd var mı.' Ben eyitdüm, 'Vardur lākin ben emīnüm.' Hâzret buyurdi ki 'Hıçbir koyun var mıdur ki saģılmamış ola.' 'Vardur' didüm. Bir koyunu hâzretüñ öñine getürdüm. Mübārek eliyle memelerin şıgadı. Vāfir süd çıkdı. Kendüleri içdiler. Andan bir def'a dağı saģup Ebū Bekire virdi. Bunı gördüm. Hâzretüñ yanına vardum. 'Yâ resûlallāh, baña emr-i dīnden bir nesne ta'līm eyle' didüm. Mübārek elini başıma koyup buyurdi ki 'Sen mu'allim bir oğulancıkşın' dedi."

Mübârek elinüñ bir mu‘cizesi dahı. Kâtâde bin Milhân ol hâzretüñ mübârek elini öpüp yüzine sürdi. Yüzi [M 646^b] bir mertebe münevver oldı ki âyine gibi şa‘şa‘a virür idi. Bedr-i münîr aña muķâbil olsa âyine gibi pertev virürdi.

Ammâ ketf-i şerîfinüñ mu‘cizâtı oldur ki mühr-i nübüvvet ile müzeyyen idi. Mühr-i nübüvvet gögercin yumurdası kadar bir ‘alâmet idi. Bir omuzına yakın idi. Bir cānibinde, *el-‘azametü lillāh* yazılmış idi. Ve bir tarafında, *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmış idi. Deri ile laḥm mābeyninde ve ortasında, *tevecceḥ ḥaysu ṣi‘te fe‘inneke manşūr* yazılmış idi.

Ammâ mübârek ayağınınuñ mu‘cizâtı. Cābir-i Enşārî raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider, "Evimde bir kuyu var idi. Şuyı acılığından içilmez idi. Hâzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve selleme şusuzluḡdan şikāyet itdüm ve, ‘Kuyumuñ şuyı içilmez’ didüm. Hâzret buyurdi ki ‘Bir taş şu getür’ diyü buyurdi. Getürdüm. Mübârek ayakların içinde yudı. Emr itdi, ‘Ol şuyı kuyuya koñ’ didi. İtdik. Kuyunuñ şuyı bir mertebe lezîz oldı ki ta‘bîr olunmaz, Allāhu te‘ālānuñ emriyle."

Bir mu‘cize dahı. Yine Cābir raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider. "Ḥurmālığım var idi. Bir miḡdār ḥurmā ḥāşıl oldı. Üzerimde çok deyn karz almış idüm. Ol ḥurmā bir karza vefā’ itmedi. Hâzrete ‘arz itdüm. Gelüp naḥlistānımı teşrîf idüp kuyunuñ yanında seyr itdi. Ve mübârek kademile şü yolını oñardı. Andan ol ḥurmānuñ üzerine oturup, ‘Cābirde ḡaḡḡı olanlar ḡanı’ didi. Cümle aşḡāb-ı ḡuḡḡ geldiler. Cümlesinüñ ḡaḡḡını edā’ idüp bir ol deñlü dahı baña ve ehlime ü ‘ıyālime ḡaldı." Mübârek kademiniñ [S 430^b] mu‘cizâtı çokdur.

Ammâ mübârek dehānınınuñ mu‘cizâtı. Evvelā lu‘ābı şöyle lezîz idi ki Enes raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Evimde bir kuyuyu mübârek ağızı yarından ol kuyuya bir miḡdār ilḡā’ itdik. Şöyle lezîz oldı ki Medīnede andan lezîz kuyı bulunmazdı.

Bir mu‘cize dahı. Külşüm [M 647^a] ibni’l-Ḥuşaynuñ raḍıyallāhu ‘anhuñ Uḡud ḡazā’ında boyunına bir yara ḡāşıl olmuş idi. Mübârek ağızı yarından ol cerḡe bir miḡdār sürdi, ‘ale’l-fevr şıḡḡat buldı.

Bir mu‘cize dahı. Muḡammed bin Eslemüñ⁴⁵⁵⁸ eli bir çömlek ḡaynadurken yandı. Hâzret ağızı yarından anuñ eline sürdi. Fi’l-ḡāl şifā’ buldı.

⁴⁵⁵⁸ eslem: Kaynaklarda "ḡāḡıb" olarak geḡer.

Bir mu‘cize dağı. Bir eli kesilmiş kimesne geldi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol kesilmiş elini yerine koyup ağızı yarından sürdi. Eli tamām şıhhat buldı.

Bu maķūle mu‘cizāt mübārek ağızı yarından gāyet çok vāķi‘ olmışdur, gārda Şiddīķuñ yılan şokduğı yere ağızı yarından sürüp şıhhat bulduğı gibi ve ‘Aliyyü’l-murtazānuñ rađıyallāhu ‘anhuñ Hayberde mübārek gözleri ağıyup ağızı yarıyla ‘ilāc itduğı gibi ve Hāriş ibni Evsūñ yarası Ka‘b bin Eşref katl olunduğı vaķit ağızı yarından sirāyet itmedüğü gibi ki her biri maķallinde zıkr olunur.

Bir mu‘cize dağı. Mübārek dişlerinüñ leme‘anı söylediğı vaķit berķ urması gibi ki karañu gicede hūne rūşen olurdu. ‘Āişe rađıyallāhu ‘anhā eydür, "Bir gice evimde çerāğ yogıdı. Ve nevbet benüm idi. H‘āce-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem gelüp bu ma‘nāyı aña ızhār itdüm. Buyurdu, ‘Çerāğ ister misin ki ne yağdan ve ne nārdan ola.’ ‘belī yā rasūlallāh’ didüm. Tebessüm itdi. Dişleri arasından bir nūr zāhir oldu ki evüñ içi ve bucaķları münevver oldu. Şol deñlü tırdı ki ‘avratlaruñ ba‘zısı iplik egirdiler. Ve ba‘zıları cāme dikdiler. H‘āba vardık, dağı ol nūr tırrur idi."

Ve bu bābda bir naķil dağı vārid oldu. ‘Āişe eydür, "Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hāzretlerinüñ ķamışın yamar iken igne ķamışde idi. Hāzret aķşam ile yatsu mābeyninde gelüp gömleği geymek murād eyledi. Ben ignei çıkarmak istedüm, tā kim andan mübārek [M 647^b] cesedi elem çekmesün. İgnei bulmak mümkün olmadı. Hāzret tebessüm itdi. Andan bir ziyā‘ peydā oldu ki ignei buldum."

Ammā mübārek lisānınuñ mu‘cizātı oldur ki Hāsan ve Hüseyn rađıyallāhu ‘anhumā teşne olsalar idi mübārek dilini ağızlarına ider idi, şusuzluķları zā‘il olurdu.

Ve bir mu‘cize dağı. Selmān ķazıyyesinde zıkr olunmışdur ki kitābete kesdikleri vaķit kırķ vuķıyye altun dağı şart itmişler idi. Emvāl-i ģanīmetden bir yumurda ķadar altun gelüp peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol altunuñ eķrāfın lisānıyla teşrīf itdi. Anuñ bereketiyle tamām kırķ vuķıyye geldi, bilāziyāde ve lā noķşān.

Bir mu‘cize dağı. Her tā‘ife gelüp kendü luġatlariyle tekellüm itseler hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem fehm idüp ol luġat ile cevāb buyurur idi.

Ammā cesed-i şerīfinüñ ve rāyiķa-i laţifinüñ mu‘cizātı. Enes ibni Mālik rađıyallāhu ‘anhdan rivāyet olunur ki eydür, "Hıç ‘anber ü miskden bir şey’üñ rāyiķası hāzret-i peyğamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem rāyiķasına berāber bulmadum. Cümle [S 431^a] revāyiķ-i tayyibeden aķsen idi. Ve her kim anuñla muşāfaķa itse nice müddet elinüñ gökcek rāyiķası gitmez idi. Ve ķaņğı oġulancıġuñ başına elin ķosa cümle

oğulancıklardan anuñ rāyihası eltaf olurdu. Ve bir yerden geçse nice günler rāyihası gitmeyüp hazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol mekāna uğraduğı ma‘lūm olurdu. Ve rāyiha-i tayyibesı kendüye maşşuş idi. Hıçbir tıba beñzemez idi.

Ebū Hureyre rađıyallāhu ‘anhdan naql olunur ki eydür, bir gün hazret-i peygamberuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem huzūr-ı şerifine bir şahış gelüp eyitdi, ‘Kızım var, ere virmek isterem. Baña yardım eyle yā resūlallāh’ didi. Hazret buyurdu ki ‘Dünyādan nesnem yokdur. Lākin saña bir ‘atā’ ideyüm. Yarın bir şışe ve bir çüb getür’ didi. İrtesi ol şahış anları getürdi. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem [M 648^a] mübārek sā‘idinden ‘araķın cem’ idüp ol çüb ile şıgadı ve ol şışeye ķodı. Ve buyurdu ki ‘Tıb yerine bu çübı bu şıřenüñ içine koyup ruķubetinden kendüye ve esbābına sürsün’ didi. Eydürler ki her kaçan ol hātūn böyle itse cümle Medıneye rāyihası irişür idi. Ehl-i Medıne ol rāyihadan istiřmām iderler idi.

Ümmü Seleme rađıyallāhu ‘anhādan naql olunur ki "Ol hazret bir gün h‘āba vardı ve gāyet ile derlemiş idi. Bir ķārūre alup mübārek alınuñ derin ol ķārūreye cem’ itdüm. İttifāk ol eşnā’da bir düstumuñ kızını ere virdiler. Ol ‘araķdan aña bir miķdār virdüm. Anuñla ‘ıtr virdiler. Eyyām-ı hayātında ol gelinüñ rāyihası gitmedi. Her ne deñlü yudılar ise yine rāyiha-i laťife zā’il olmaz idi." Eydür ki andan bir veled geldi. Ol rāyiha yine anda mevcūd idi. Ve dađı eydürler ki andan gelen evlāduñ baťnan ba‘du baťn cümlesinde rāyiha var idi. Medıne anlara beytū’l-‘aťtārın diyü ad virdiler.

‘Ulemā’ raħimehumullāh eydür, hazretüñ zāt-ı şerifinde olan on mu‘cize var idi. Her ‘ākıl anı görse haķķ peygamber idügin bilür idi.

Evvelki. Aşlā yere gölgesi düşmez idi, ne güneş nūrında ve ne ay ziyā’sında. Erbāb-ı işaret bu bābda bir nice ĥikmet zıkr itmişlerdür. Evvelki ĥikmet. Zāt-ı şerifi nūr idi. Nūruñ zıllı olmaz. İkinci. Anuñ nūrı āfitāb nūrından rüşen idi. Āfitāb aña nisbet ile bir zerredür, belki aña muķābil olıcaķ ol zıll olur. Bir ĥikmet dağı. Gölge şey’üñ mişlidür. Miřl olmasun için gölge ĥalk olunmadı. Bir ĥikmet dağı. Yerde ķazūrātdan elbette bir nesne olur. Ol pāk hazretüñ gölgesi nāpāk yere düşmesün için. Bir ĥikmet dağı. Eger gölgesi yere düşeydi kāfir ü münāfıķuñ ayakları ol gölgeye başar idi. Haķķ te‘ālā [M 648^b] anuñ zıll-ı hümāyūnıñ küffār ayağından mařūn itdi. Bir ĥikmet dağı. Buyurdu ki her peygambere birer da‘vet-i müstecābe virildi. Dünyāda anı itdiler. Ben du‘ā’ mı kıyāmetde ümmetüm için şaķlaram. Kezālik zıll-ı şerifini dağı kıyāmetde ümmeti üzerine sāyebān idüp kıyāmet ĥarāretinden ĥıfz ider.

Bir hikmet dahı. Ol Һazretüñ sünnet olunmış toğmasında oldur ki kimesne ‘avretine nazār itmeye. Ve göbegi kesilmiş vücūda geldi, tā kim kimesne terbiyet itmiş olmaya.

Ve dahı hergiz ihtilām vāķi‘ olmadığına hikmet [S 431^b] ol lu‘b-ı şeytāndan olur. Hakk te‘ālā anı hıfz itdi.

Ve dahı sâbit oldı ki Һazrete şallallāhu ‘aleyhi ve selleme siñek konmaz idi. Zīrā mühmelāt yere konmağdan hālī degildür. Ol televvüş ile Һazrete konmasun içün men‘ olundu. Bir hikmet dahı. Hakk te‘ālā aşnāmı Qur‘ān-ı ‘azīmde zemm itdi. Üzerlerine siñek konsa def‘ine kâdir olmazlar didi.⁴⁵⁵⁹ Pes siñegi habībinden def‘ itdi. Aşnāma müşābih olmaya, siñekden ‘âciz olmak huşuşında.

Bir dahı. Her kim ki yürüse ne deñlü yügrük olsa Һazret anı sebk iderdi.

Ve her kimünle bir yerde tursa ne deñlü uzun boylu olsa Һazret andan bülend görünür idi.

Ve her kağı dābbeye binse ol dābbe ašlā za‘īf olmaz idi.

Ve beqli ve gāiği yerde ašlā görünmez idi. Zemīn anı bel‘ iderdi. Ve ol maħallde nice eyyām misk rāyihası zāhir olurdu.

Ve Hakk te‘ālā ol serverüñ Qur‘ān-ı ‘azīmde cümle a‘zā’sını zıkr idüp medh itmişdür. Pes gayrılar ol sultānı medhe kâdir olurlar.

İkinci Faşıl

Ol Һazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellemün şıfâtınuñ mu‘cizâtı beyānındadır. Ve bu faşılde hulķ-ı ‘azīminden bir şemme zıkr olunur. Āgāh ol ki ol Һazretüñ şıfâtınuñ ve mu‘cizâtına hadd ü haşr yokdur. Bu muhtaşarda bir miqdārın zıkr idelüm.

Şıfâtından nübüvvete delâlet [M 649^a] idenden biri şıdk-ı hadīşdür. Ašlā ol Һazretten kızb zāhir olmamışdur. Eger bir kerre kızb vāķi‘ olsa mu‘ānidler anı ızhār idüp halk içinde meşhūr ider idi.

Ve dahı cümle ‘ömrinde bir fi‘l itmek vāķi‘ olmadı ki kabīh ola.

Ve dahı bir cengde firār itmek olmadı. Uhud ve Huneyn gaza’larında aşhāb müteferriķ oldılar. Һazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Hakk te‘ālānuñ va‘dine i‘timād idüp sâbitkadem oldı.

Ve dahı ümmetine rahmet ü şefkati derece-i ‘ulyā’da idi.

⁴⁵⁵⁹ Bahsi geçen ayet için bk. el-Hacc 22/73

Ve dahı seḥā' da bir mertebede idi ki Ḥaḳḳ te'ālā, 've lā tebsuṭhā yedeke kulle'l-beṣṭ'.⁴⁵⁶⁰ buyurdi. Ve feṣāḥat ü belāğatda cümleden a'lā idi. *ūtītu cevāmi'e'l-keḷīm* buyurdi.

Ve feṣāḥatde sözüni ḳabāil-i 'Arab faṣīḥleri kelāmını fehm idemeyüp, 'Bizüm mābeynimizde büyüdüñ. Bu fezāilī ḳande taḥṣīl itdiñ' diyü suāl idicek, 'Rabbim beni te'dīb idüp ta'līm itdi' diyü cevāb virür idi.

Ve dahı ḳalb-i ṣerīfi hergiz dünyāya meyl itmedi. Ne deñlü Ḳureyṣ 'arz eylediler ise iltifāt itmedi.

Ve dahı aḡniyādan ibā' idüp dāimā fuḳarā' ile üns iderdi.

Ve dahı tevāzu' da kemālde idi.

Ve bi'l-cümle evzā' u eṭvārı bir mertebede idi ki 'aḳıl anı idrāk itmekden ve keyfiyyetde öğrenmekden ba'īd idi.

Ve ḳuvvet-i beṣeriyyeden ḥāric idi.

Muḥaṣṣalu'l-keḷām kemālinüñ biñde birin cümle ḥaḳḳ-ı 'ālem ḳıyāmete zıkr itse ṣerḥ olmaz. Bu muḥtaṣarda işāret vechiyle bir miḳdār zıkr olundu. Bāḥuṣūṣ ḥaḳḳında cenāb-ı rabbü'l-'izzet celle zıkruhu, *inneke le 'alā ḥuluḳin 'aẓīm*⁴⁵⁶¹ dimiş ola.

'Ulemā' nuñ raḥimehumullāḥ böyle tavṣīfde bir nice aḳvāli vardur. Bir ḳavli oldur ki cemī'-i aḥlāḳ-ı ḥamīde ve evṣāf-ı pesendīde ol ḥazretde mevcūd idi. Ḥaḳḳ te'ālā kendinüñ gökçek ḥaḳḳ itdügi ḥaḳḳı birer ikişer enbiyā' da emānet ḳodı. Muḥammed ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem anlaruñ cümle aḥlāḳın tettebbu' idüp kendide cem' itdi. Nitekim Ḥaḳḳ te'ālā buyurdi, '*febihudāhumu'ḳtedih*⁴⁵⁶²' buyurdi. Ya'nī anlaruñ hüdāsına iḳtidā' eyle. Bu iḳtidā' dan murād ma'rifetde iḳtidā' degildür. Zīrā ol mertebe-i Muḥammedīye [S 432^a] münāsib degildür. Ve ṣerāyi'de dahı iḳtidā' degildür. Zīrā anuñ ṣerī'ati sāir ṣerāyi'i nesh itdi. Bi'z-zarūrī [M 649^b] murād aḥlāḳ-ı ḥamīdede iḳtidā' dur. Meṣelā Ādem 'aleyhi's-selāmdan tevbe ü istigfār ve Nūḥ 'aleyhi's-selāmdan ṣükür ve İbrāḥīm 'aleyhi's-selāmdan ḥilm ve İsmā'īl 'aleyhi's-selāmdan 'adl ve Mūsā 'aleyhi's-selāmdan ihlāṣ ve Dāvūd 'aleyhi's-selāmdan⁴⁵⁶³ i'tizār ve Süleymān 'aleyhi's-selāmdan tevāzu' ve Ya'ḳūb 'aleyhi's-selāmdan ḥüsn-i ḳān ve Eyyūb 'aleyhi's-selāmdan ṣabır ve 'İsā 'aleyhi's-selāmdan zühd⁴⁵⁶⁴ aḥz idüp bundan ziyāde nice aḥlāḳ anda mevcūd oldı, tā

⁴⁵⁶⁰ el-İsrā 17/29

⁴⁵⁶¹ el-Kalem 68/4

⁴⁵⁶² el-Enām 6/90

⁴⁵⁶³ 'adl ve mūsā 'aleyhi's-selāmdan ihlāṣ ve dāvūd 'aleyhi's-selāmdan: **M**'de yok

⁴⁵⁶⁴ Peygamberlerin sırasında **M** ve **S** arasında farklılık vardır.

kim, *inneke le ‘alā hulukin ‘azīm*⁴⁵⁶⁵ anuñ şānında nāzil oldı. Ehl-i tefsīr rahimehumullāh eydürler, bunuñ ma‘nāsı oldur ki Allāhu te‘ālā anı cemī‘-i ‘uyubdan tenzīh idüp cümle fezāil ile tezyīn eyledi. ‘Āişe raḍıyallāhu ‘anhā eydür, anuñ hulkı Qur‘ān idi. Ya‘nī Qur‘ānuñ emrine imtişāl ve nevāhīsinden ictināb idüp cümle ādābıyla müte‘eddib olmış idi.

Tefsīr-i Teysīrde böyle tafşıl olunmuşdur ki Allāhu te‘ālānuñ tã‘atine kemāl mertebe sa‘y u diḳḳat itmişdür. Ve cenāb-ı kudse nihāyet huḫū‘ u huşū‘ ḳaldı. Ve emre kemā yenbaḡi inḳıyād idüp düşmanlarına şiddet ve düstlarına tevāzu‘-ı bīmīnnet ve ‘āmme-i ḳullarına ‘ale’s-seviyye muvāsāt idüp kendi zāt-ı şerīfine ne şanur ise ḡayrılara daḡı anı şanur idi. Ve halkuñ necātına dürişür idi. Ve ḡalāşlarına ḡarīş idi. Ve belā’ vü meşakkatlerine şabr iderdi. Ve ḳādir olduḡı deñlü maşlaḡatların görür idi. Ve ḡayır dārına irşād ider idi. Ve emvāl ü emti‘asın infāk ider idi. Ve daḡı cāhillerine ḡilm ve ‘āmme-i mü‘minin cenāhın ḡıfz idüp kimesnei rencide itmezdi. Ve rızā’ların ḡaleb iderdi. Ve bu ḡālāt üzre şābit olmaḡı lāzım tutar idi.

Enes ibni Mālik raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem cümle-i aḡlāḡından idi ki ḡiçbir kimesne aşḡābdan yā ehl-i beytden anı nidā’ itmez idi, illā, ‘*lebbeyk*’ diyü cevāb virür idi. Ve ben anuñ yigirmi yıl ḡıdmetinde itdüm. Bir kerre, ‘Niçün şöyle itdiñ’ dimedi. Ve her ne ki elimde telef oldı ise baña melāmet itmedi. [M 650^a] Ve bir kimesne melāmet itse, ‘İncitmeñ, ḡazā’ böyle imiş’ diyü buyurur idi."

Ḥazret-i ümmü’l-mü‘minin ‘Āişe eydür, ol ḡazret aşḡāb ile otursa anlara ne vechle muşāḡabet ider ise umūr-ı dünyeviyyeden⁴⁵⁶⁶ yāḡūd uḡreviyyeden anlara mütāba‘at idüp ol bābdan tekellüm buyurur idi. Ve huḫūrında umūr-ı cāhiliyyeti zıkr idüp ḡülüşürler idi. Ḥazret daḡı tebessüm ider idi. Ve daḡı eydür ki ḡānede olduḡı vaḡit kendi libāsın yamar idi. Ve na‘leynin ıslāḡ iderdi. Ve ḡoyunlarına şü virür idi. Ve ḡādimine yardım iderdi. Ve anuñla ta‘ām yer idi. Ve bāzārdan mühimmini alup kendüsi getürür idi. Emīrū’l-mü‘minin Ḥüseyn ibni Murtaḡādan raḍıyallāhu ‘anhumaḡadan rivāyet olunur ki eydür, "Pederimden suāl itdüm ki ‘Ḥazret ḡāne-i şerīfesinde nice mu‘āmele iderdi.’ Buyurdı ki ‘Evḡāt-ı şerīfesin üç kısım iderdi. Bir kısmını tã‘at u ‘ibādete [S 432^b] şarf iderdi. Ve bir kısmını ehl ü ‘iyālī mühimmini görmeḡe ta‘yīn itmişdi. Ve bir kısmını ḡāşşaten kendi mühimmātını⁴⁵⁶⁷ görmeḡe muḡarrer itmiş idi. Ve ḡāḡi vaḡitde ümmetinüñ mühimmātını görür idi. Ve ḡāḡi aşḡāb ile muşāḡabet idüp ta‘līm-i ‘ulüm u ḡaḡāiḡ ve

⁴⁵⁶⁵ el-Kalem 68/4

⁴⁵⁶⁶ dünyeviyyeden: dīnden **M**

⁴⁵⁶⁷ görmeḡe ta‘yīn itmişdi ve bir kısmını ḡāşşaten kendi mühimmātını: **M**’de yok

tefhīm-i umūr-ı dekāik iderdi. Ve anları dahı kendilerden aşağı olanlara ta‘līm eylemege emr iderdi. Ve zu‘afā’nuñ meşālihin görmege delālet iderdi. Ve buyurur idi ki bir kimesne hācetin görmekte adım adanuñ kıyāmet günü ayağı sırāt üzre tayrınmaz. Hüseyn raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā taşrada mu‘āmelesi nice idi.’ Buyurdi ki ‘Dāimā mübārek lisānını bīhūde sözden hıfz iderdi. Ve aşhābuñ hātırların biribiriyle ülfet itdürür idi. Ve hergiz iki kimesne mābeynine tefriķa bırakmamış idi. Ve kavmüñ kerīmını ikrām idüp ve halkdan istiğnā’ iderdi. Halk ile güler yüz ile ve şīrīn kelām ile muşāḥabet iderdi. Ve her kişinüñ hālın ve hātırın suāl iderdi. Ve hergiz bir meclisde oturup andan [M 650^b] kalkmaz idi, illā Allāhu te‘ālāyı zıkr iderdi. Ve bir kavme varsa meclis nihāyet bulduğı yerde oturur idi. Ve aşhāba öyle dahı öyle emr iderdi. Ve her kişiye şöyle ri‘āyet iderdi ki andan aḥabb yanında kimesne yokdur zann olunur idi. Ve her kim andan bir nesne suāl itse sözün tamām idicek şabr iderdi ve mühimmini elbette kaçā’ iderdi⁴⁵⁶⁸. Yāhūd bir hoş cevāb virüp tesellī iderdi. Ve ‘āmmē-i halka şefkat iderdi, peder ü māderi itdüğinden ziyāde. Ve hükūm-i ilāhī icrā’ında katında her kişi berāber idi. Ve meclis-i şerīfi ‘ilm ü ḥayā’ idi. Ve āvāzın yukarı kaldurmazdı. Ve kimesnenüñ ‘aybın gözine urmaz. Ve fuḥş söylemez. Ve bir kimesne bir nāma‘kūl vaz’ itse anı aḥfāya dürüşür idi. Ve maḳām-ı ‘adāletde idi. Ve kebīre ta‘zīm ve şağıre teraḥḥum iderdi. Ve garīblere ri‘āyet eyler idi.

Getürmişlerdür ki ol ḥazretüñ ahlākı, ki anuñ sebebiyle Hakk te‘ālā katında⁴⁵⁶⁹ memdūh olmuşdur, katı çokdur. Cümleden halk mu‘āmelesinde it‘ām-ı ta‘ām ve bezl-i selām ve teşyī’-i cenāze ve ‘iyādet-i marīz ve gerek şālīh ve gerek tālīh olsun. Ve ri‘āyet-i cīrān gerek mü‘min ve gerek kāfir. Ve qabūl-i hedāyā. Ve anuñ iz‘āf-ı muzā‘af mūkāfātı ol ḥazretüñ ‘ādeti idi. Ve buyurur idi ki eger beni bir yanmış bācaya da‘vet itseler varuram. Ve gāhī arpa ekmegin terīd idüp ḥazreti da‘vet iderler idi, qabūl ider idi. Ve mücrimleri ‘afv idüp iki kişi mābeyninde işlāḥa sa’y eyler idi. Ve her kişiye evvel selām virüp ve le’imlerden mübārek gözlerin yumar idi.

Enes bin Mālīk raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Aşhāb ile mescidde otururduḳ. Nāgāḥ server-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir bürde-i Necrānī geymiş geldi. ‘Aḳabından bir A‘rābī gelüp yaķasından tutup şöyle çekdi ki ḥazretüñ omuzı anuñ göğüsüne [M 651^a] geldi. Ve yaķası mübārek boyununda eşer itdi. Ḥazret aña nazar idüp tebessüm itdi. Ve, ‘Ne istersin yā A‘rābī’ didi. Ol eyitdi, ‘Saña getürdükleri bir nesne baña vir.’ Ḥazret emr itdi ki bir nesne vireler. Aşlā andan müteḡayyir olmadı.

⁴⁵⁶⁸ mühimmini elbette kaçā’ iderdi: Burada M’de karışıklık vardır.

⁴⁵⁶⁹ katında: M’de yok

Ve dahı bezl-i mālda seḥā' idi. Ve ḥalkūñ ceng zamānında şeci' i idi. Ve şıfāt-ı zemīmeden gill ve ḥased ve fuḥuş ve kibir [S 433^a] ve buğz ve 'adāvet gibi cümlesinden berī idi. Ve bir dirhemi aḥşamlatmaz idi. Ve sâ'ili redd itmez idi. Ve şöyle şāḥib-i ḥayā' idi ki ḥicābından kimesnenūñ yüzine nazar itmez idi. Ve acılıktan mübārek meyānına taş bağlar idi. Ve üç gün birbiri ardınca buğday ekmeği yimez idi. Ve bir rivāyetde üç gün arpa ekmeğin toyunca yimemiş idi. Bir rivāyetde iki gün gāh olurdu ḥānedān-ı nübüvvetde bir ay āteş yanmaz idi. Şu ile ve ḥurmā ile geçinürler idi. Bu ḥālet-i fakrdan yā buḥldan degil idi. Belki olanı Allāh yolına bezl ü īşār itmeden idi.

Rivāyet olunur ki bir gün Cebrā'īl 'aleyhi's-selām gelüp eyitdi, 'Ḥaḳḳ te'ālā saña selām ider. Ve buyurdu ki eger isterseñ Mekkenūñ tağların saña altun ve gümüş ideyüm, ḳānde giderseñ senūñle bile gitsün.' Ḥāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu ki 'Dünyā dārı olmayan kimesnenūñ dārı ve mālı olmayan kişinūñ mālıdur.' Cebrā'īl 'aleyhi's-selām eyitdi, 'Ḥaḳḳ te'ālā seni ḳavl-i şābit üzerine şābit itdi.'

Bir dahı oldur ki her ḳaṅı meclisde otursa hīḳ kimesneye ṫarlıḳ virmez idi. Ve aşḥāba ta'zīm idüp sevdikleri isim ile nidā' iderdi. Ve kimesnenūñ sözün ḳaṭ' itmez idi. Ve ekseriyā ḥāmūş olurdu. Söyledikde cümleden faşīḥ idi. Ve eski ve yeñi yūñ her ne ki müyesser olursa geyer idi. Ve ne maḳūle dābbe olsa, [M 651^b] deveden ve atdan ve ḥimārdan, 'ār itmez süvār olurdu. Ve gāḥī yayan ve yalıñ ayak sūḳda gezer idi. Ve gāḥī 'imāmesiz gezer idi. Ve fuḳarā' ile hemnişīn olur idi. Ve aḥyānen laṭīfe ider idi. Lākin ḥaḳḳdan ḡayrı söylemez idi. Ve ekşer evḳātda tebessüm iderdi. Ve mübāḥ lu'ba nazar itmek vāḳi' olmamışdur⁴⁵⁷⁰. Ve esbābı ile ve ta'āmı ile ḥıdmetḳārlarından mümtāz olmaz idi. Ve hīḳbir ān şuḡlsuz ṫurmaz idi. Yā tā'āt ile muḳayyed olurdu ve yāḥūd ehl-i beytinūñ ıslāḥına sa'y iderdi. Ve fuḳarā'yı faḳīrlığı için taḥḳīr itmezdi. Ve aḡniyāya ḡinā'sı için ta'zīm eylemez idi. Cümleyi yeksān ṫutar idi. Ve hergiz sâ'ili maḥrūm itmez idi.

Naḳl olunur ki bir A'rābī ḥāzretten bir nesne ṫaleb itdi. Şol ḳadar ḳoyun iḥsān itdi ki vādī ṫoldı. A'rābī ḳavmine varup eyitdi, 'Muḥammed şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥisābsız⁴⁵⁷¹ iḥsān iderdi. Ve Ḥuneyn ḡazā'sından mürāca'at itdikde şol ḳadar 'aṫā'yā virdi ki 'Arab ḡayrān olup şanādīd-i Ḳureyşden ḳoḳ kimesnenūñ islāmına sebep oldı.

Eydürler ki bir def'a ḥuzūr-ı şerīfine yüz biñ dirhem getürdiler. Ve ḥaşīr üzerine döktiler. Cümlesin ḳısmet idüp bir dirhem ile alıḳomadı. Ve hīḳ kimesneye kendi için intikām itmemişdür. Eger bir yere varsa bir nesne döşerlerse anuñ üstine cülūs iderdi. Döşemeseler ḳurı yer var ise oturur idi. Ve herkesūñ mühimmine kendüleri bi'z-zāt

⁴⁵⁷⁰ olmamışdur: olmuşdur **M**

⁴⁵⁷¹ ḥisābsız: şabābı **M**

mübāşeret iderdi. Ve muşāfahada evvel kendüleri iderdi. Ve namāz kılar iken bir kimesne muntazır olsa ‘acele iderler idi. Ve ekşeriyā kıbleye karşı oturur idi. [S 433^b] Ve dağı bir ‘azīz ziyārete gelse mübādere ider idi. Ve gāhī ridā’ sını döşer idi, tā kim üzerine [M 652^a] ku‘ūd ide. Ve rızā’ ve gāzabından haqqdan gayrı söylemez idi. Ve katında sevgilü ta‘ām ol idi ki üzerinde el çok ola. Ve mecrūhlar ile ta‘ām yer idi, kerāhet itmez idi. Ve ta‘ām yerken dizi üzre oturup bir dizin kaldırur idi. ‘Ben kulum, bendeler gibi ta‘ām yirem’ buyurur idi. Ve gāyet ıssı ta‘āmı yimez idi. Ve üç barmağıyla yer idi. Gāhī dört barmağıyla tenāvül idüp, ‘İki barmağ ile yimek şeytān eklidür’ dir idi. Ve dağı ta‘āmlarda lahmı sever idi. Ve kabağı gāyetle sever idi. Gāhī buyurur idi ki ‘Karındaşım Yūnus peygamber şeceridür’ dir idi. Ve ta‘ām pişürseler, ‘Kabağın ziyāde idün’ diyü buyurur idi, ‘Zīrā kalb-i hazīne kuvvet virür’ dir idi. Ve sirke ve hurmāya mā’il idi. Ve hiçbir ta‘āmı ‘ayıblamaz idi, hoş gelse yer idi ve illā mübārek elin çeker idi. Ve ta‘āmdan sonra mübārek barmağların yalamağda mübālağa ider idi. Andan elini şu ile yuyup mübārek yüzine sürer idi. Şu içse üç nefesde içer idi. Evvelinde besmele ve āhirinde tahmīd ider idi. Ve gāhī bir nefesde içmek olurdu.

Naql olunur ki bir def’a sūd ile ‘aseli cem’ idüp bir kabda getürdiler. Hazret anı içmedi. Buyurdu ki ‘İki şerbet bir çanağda cem’ olmak ve iki katık cem’ olmak münāsib görmezem. Ve harāmdur dimezem, lākin kıyāmet günü hisābda füzül-i ta‘āmdan suāl olunmak istemezem.’

Aşhāb-ı siyer ü tevārīh ve ‘ulemā’-yı hadīs rahimehumullāh şöyle ittifāk itdiler ki ol hazretün şemāili gāyet ile i’tidāl üzre idi. Ve mizāc-ı şerīfi kemāl-i i’tidāl ile halk olunmuş idi. Evvelā kāmēt-i şerīfesi rub’ idi, ne tavīl ve ne kaşīr. Ve mübārek başı gāyet mevzūn ve laţīf idi. Ve küçürek degil idi. Ve şa’rı ne müca’ad ve ne mürsel idi. Ya’nī kıvrıcık ve uzun degil idi. Ve geysüsi ne uzun ve ne kısa idi. Ve levn-i şerīfi ne gāyet beyāz ve ne [M 652^b] gendumgūn idi. Lākin gevdesi gümüş gibi idi. Ve cümle a’zā’sı münevver idi. Ve alını yaşşı idi. Ve kaşları küşāde idi. Ve mübārek gözleri ve kirpikleri bir vechle idi ki ‘ayn-ı ‘ālem aña mānend bir merdümde görmemiş idi. Ve mübārek yañaqlar mürtefi’ kemik yogıdı. Ve mübārek burunı mevzūn idi. Ve ağızını kemāl-i lutfda nazīri yogıdı. Ve dişleri incü gibi idi. Ve mehāsini seyrek degil idi. Ve gerden-i laţīfi bülend nukre gibi beyāz idi. Ve sīnesi vāsi’ idi. Ve mübārek karını sīnesine berāber idi. Ve boynından göbeline dek bir yaşıl haţţ var idi. Ve lahmı ne gāyet yumuşak ve ne gāyet berk idi. Ve avucları harīrden mülāyim idi. Ve elinün ve ayagınun üstü düz idi. Ve bi’l-

cümle başından ayağa Hakk te‘ālā anı bīnazīr halk itdi, *şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ecma ‘in*.

Üçinci Faşıl

Hazret-i server-i kâinātuñ [S 434^a] ‘aleyhi efḍalü’ş-şalavāt ve ekmelü’t-taḥiyyāt mu‘cizāt-ı hāriciyyesinüñ beyānındadır. Bilgil ki ol hazretüñ mu‘cizātı ḥadd ü ‘adedden bīründür. Kütüb-i siyerde üç biñe qarīb beyān olunmuşdur. Bu muhtaşarda meşhūr u şābit olandan yüz mu‘cize-i hāriciyye zıkr olundu.

Evvelkisi

Mu‘cizāt-ı hāriciyyenüñ Qur’āndur. Ve zāhir ve kavī mu‘cizedür. Belki her sūresi bir mu‘cizedür. Belki her āyeti bir mu‘cizedür. Ehl-i faḍl katında her āyetinde nice mu‘cizāt vardır. Ve Qur’ān-ı ‘azīimde olan mu‘cizātdan biri kemāl-i feşāḥat ü belāḡatdır. Bir vechle ki cümle fuṣaḥā’ kemāl-i hırş ile ictihād idüp nazīr ü mişl irādına kādir olmamışlardır. Ve bir vech daḥı bir üslüb-ı ḡarīb üzre vāki’ olmuşdur ki kelām-ı ‘Arabda aña mümāşil bir kelām vāki’ olmamış ve olmaz.

Naql olunur ki bir gün resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Qur’ān okurdu. Velīd ibni Muḡīre ki fuṣaḥā’-yı ‘Arabdan idi. Anı işidüp rikḡat geldi. Ebū Cehil [M 653^a] aña serzeniş idüp, ‘Muḥammedüñ kelāmını istiḥsān idersin’ didi. Ol eyitdi, ‘‘Arabuñ eş‘ārına ben cümleden a‘lamum. Vallāhi hīçbir kelām işitmedüm ki buña müşābih ola.’

Bir daḥı ahvāl-i māziyyeden haber virdi. Bir vechle ki ehl-i kitāb ol ahvāle vuḡūf-ı taḥşīli için ‘ömürlerin şarf itmişler idi. Hazret ümmī iken cümle dekāyık-ı umūrdan haber virdi ki vāki’a muṭābık olup hīç kimesne inkāra mecālī olmadı. Ve geleceklerden daḥı haber virdi. Cümlesi ḥāşıl oldu. Bu maḡūle umūra ri‘āyet çokdur. Cümleden Hakk te‘ālā buyurdu, *innā naḥnu nezzelna’z-zikra ve innā lehu lehāfizūn*.⁴⁵⁷² Ya’nī Qur’ān inzāl itdiñ ve ḥıfz idiciyüz. Bu deñlü yıldan berü bir kelimesine ve bir ḥarfine belki bir nokṡasına taḡayyür vāki’ olmadı. Nice melāḥide ve zındıklar ḥuşuşan qarāmiṡa çok sa’y itdiler. Ve ḥakk i‘cāzdan biri daḥı tilāvet olunduğı vaḡit vāki’ olan heybet ü ḥuşū’dur ki kārīye ve sāmi’e vāki’ olur.

Getürmişlerdür ki ‘Utbe ol hazret ile çok kelām itdi, tā kim iḥdās-ı dīn itmekden ferāḡat ide. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, *ḥā mīm*⁴⁵⁷³ *kitābun fuṣṣilet āyātuhu*⁴⁵⁷⁴

⁴⁵⁷² el-Hicr 15/9

⁴⁵⁷³ Fussilet 41/1

⁴⁵⁷⁴ Fussilet 41/3

süresin tilâvet itdi. Tâ kim, *fein a'radû fekul enzertekum şâ'ikaten mişle şâ'ikati 'âdin ve semûn*⁴⁵⁷⁵ âyetine gelicek 'Utbeye bir mertebe havf u haşyet galebe itdi ki kemâl-i dehşetinden eli ile hâzretüñ mübârek ağzın tutup and virdi ki tilâvetden ferâgat eyle.

Muḥaşşalu'l-kelâm Hakk te'âlâ her peygambere zamânlarında olan ḥâline göre mu'cize virmişdür. Mūsâ 'aleyhi's-selâm zamânında saḥare çoğidi, yed-i beyzâ' ve 'aşâ ve şakḳ-ı deryâ ve bunuñ emsâli mu'cizât virdi. 'İsâ 'aleyhi's-selâm zamânında eṭibbâ' çok idi, aña ihyâ'-yı mevti ve ıslâḥ-ı ibrâ'-yı ekmeh ü ebraş mu'cize muḳarrer itdi. Ḥabîb-i Ekrem şallallâhu 'aleyhi ve sellem zamânında fuşahâ' vü bülegâ' çok olmağın Qur'an-ı 'azîmi mu'cize inzâl [M 653^b] itdi ki bir kelâmdur, aña mânend muḥâldür. Nitekim, *fe'tû bisûretin min mişlihi*⁴⁵⁷⁶ ile ilzâm eyledi. Eydürler ki İbni Muḳni' zamânında fuşahâ' idi. 'Ben Qur'âna nazîre iderem' diyü da'vâ idüp bir nice kelâm te'lif itdi. Bir oğulancıkdan işitdi ki tilâvet ider bu âyeti, *ḳîle yâ arḍu'ble 'î mâ'eki ve yâ semâ'u* [S 434^b] 'aḳli' *tî*⁴⁵⁷⁷. Cümle yazdıkların maḥv idüp eyitdi, 'Ben şehâdet iderem ki bu kelâm-ı beşer degildür.' Ve Müseylime-i kezzâb daḥı mu'âraza idüp nice kelimât-ı bâtıla söyleyüp fuşahâ'ya maşhara oldı.

Bir Mu'cize Daḥı

Ayı iki şakḳ itdügüdür. Emîrû'l-mü'minîn 'Alî raḍıyallâhu 'anh ve İbni Mes'ûd ve İbni 'Abbâs ve İbni 'Ömer ve Enes ibni Mâlik ve Ḥuzeyfe el-Yemânî ve Cübeyr bin Muṭ'im raḍıyallâhu 'anhum rivâyet iderler ki müşriklerden bir cemâ'at Mekke-i mu'azzamanuñ ḥavâlîsine çıkup ve resûlullâh ḥuzûrına gelüp eyitdiler, 'Eger gerçek peygamber iseñ gökde aya işâret eyle, iki şakḳ olsun.' Ve ay bedr olmuş idi. Ḥâzret buyurdi ki 'Böyle idersem müselmân olur mısınız.' 'Oluruz' didiler. Ve bir rivâyetde ol server iki rek'at namâz ḳıldı. Andan du'â'ya el ḳaldurup ve mübârek barmağıyla aya işâret idüp ay iki şakḳ oldı. Yarası yerinde ḳaldı ve yarası taḡ ardında gizlendi. Ḥâzret bir nidâ' idüp, 'Ey fülân, şâhid oluñ' ve 'Ey fülân, şâhid oluñ' didi. Ve bir rivâyetde mâhuñ nışfı Şan'an⁴⁵⁷⁸ taḡınuñ ardına ve nışfı Ebu'l-Ḳubeys taḡınuñ ardına gitdi. Ve bir rivâyetde şöyle şakḳ oldı ki Ḥirâ' taḡı iki şakḳasınuñ mâbeyninde ḳaldı. Bu mu'cizei göricek, 'Muḥammed bize siḥir itdi' didiler. Ve Ebû Cehil feryâd itdi ki '*hâzâ siḥrun mustemirrun*'.⁴⁵⁷⁹ Ba'zılar eyitdiler, 'Eger bize siḥr itdi ise sâir ḥalka siḥr idemez. Gelen

⁴⁵⁷⁵ Fussilet 41/13

⁴⁵⁷⁶ el-Bakara 2/23

⁴⁵⁷⁷ Hûd 11/44

⁴⁵⁷⁸ şan'an: ḳay'an M

⁴⁵⁷⁹ Burada bir ayete telmih vardır bk. el-Kamer 52/2.

müsâfirlerden suâl itdiler. Cümlesi eyitdiler ki ‘Fülân gice ay iki şakķ olup her bir şakķı bir cânibe gitdi.’ Bu kerre eyitdiler, ‘Muḥammed aya siḥr itmiş.’ *el-‘iyāzu billāhi*. Andan, *ikṭerabeti’s-sā’atu*⁴⁵⁸⁰ [M 654^a] āyeti nāzil oldı.

Bir Mu‘cize Daḥı

Āhū idi. Rivāyet olunur ki bir şayyād bir āhū şikār itdi. Bağlayup ḥabs itdi. İttifāk ḥazret ol araya uğradı. Āhū ḥazreti göricek faşih lisān ile, ‘Yā resūlallāh, baña yakın gel’ didi. Ḥazret daḥı aña yakın geldi. Ve eyitdi, ‘Ey ‘ālemlerūñ rahmeti, bu tağda iki yavrum vardır. Daḥı südden toymamışlardır. Korkum oldur ki helāk olurlar⁴⁵⁸¹. Baña zāmin ol, varup anları toyrayum, andan yine geleyüm’ didi. Böyle söyleşürken şayyād geldi. Ḥazret buyurdi ki ‘Bu senūñ şaydıñdur, lākin iki yavrusı var imiş. Bunı şalıvir, varup emzirsın, andan yine ḥuzūruña gelsün.’ Ol eyitdi, ‘Bu ne sözdür. Vaḥşī ḥalāş olduķdan soñra tekrār gelür mi.’ Ḥazret buyurdi, ‘Şöyle zann iderem ki gelür.’ Ol eyitdi, ‘Sen zāmin olur mısın.’ ‘Oluram’ didi. ‘Eger gelmez ise seni yerine katl ideyüm mi’ didi. Ḥazret tebessüm idüp, ‘Eger gelürse müselmān olur mısın’ didi. ‘Oluram’ didi. Āhūnuñ arķasın şıgayup şalıvirdi. Ve buyurdi ki ‘Beş sā‘at mühlet virdüm.’ Āhū gidüp ḥazret şayyāduñ yanında muntazır oldı. Dört sā‘at geçdikde āhū segirderek geldi. Ḥazret buyurdi ki ‘Saña beş sā‘at mühlet virdüm, niçün yavrılarıña [S 435^a] toynca süd virmediñ.’ Āhū eyitdi, ‘Yā resūlallāh, yavrılaruma vardıkda baña eyitdiler, senden bir hoş rāyiḥa gelür. Böyle rāyiḥa hergiz koķmamış idiñ. Eyitdüm⁴⁵⁸², resūlullāh arķamı şıgadı, anuñ rāyiḥasıdır’ didi. Ve baña zāmin oldı ki necāt bulup sizi emzürem. Anlar eyitdiler, bize süd gerekmez. ‘Ale’t-ta‘cıl varup ḥazreti vekāletden ḥalāş eyle. Benüm ve evlādımuñ cānları fedā’ olsun. Anuñçün⁴⁵⁸³ ‘ale’t-ta‘cıl geldüm’ didi. Şayyād-ı kāfir bunı göricek, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden rasūlullāh’ didi. Ve elini āhūdan çekdi. Āhū daḥı, ‘eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden rasūlullāh⁴⁵⁸⁴’ diyerek menziline gitdi.

Bir Mu‘cize Daḥı

Sūsmārdur. Ya‘nī kelerdür. İbni ‘Abbās ve İbni ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anhum rivāyet iderler ki benī Süleymden [M 654^b] Sa‘īd nām bir A‘rābī, bir rivāyetde adı Mu‘āz

⁴⁵⁸⁰ el-Kamer 54/1

⁴⁵⁸¹ olurlar: olursın **M**

⁴⁵⁸² eyitdüm: ol eyitdi **M**

⁴⁵⁸³ ‘ale’t-ta‘cıl varup ḥazreti vekāletden ḥalāş eyle benüm ve evlādımuñ cānları fedā’ olsun anuñçün: **M**’de yok

⁴⁵⁸⁴ ve eşhedu enne muḥammeden rasūlullāh: **M**’de yok

idi, bir gün bir keler şayd idüp hānesine iletür idi, tā kim büryān idüp ‘ıyāline kuvvet ide. Yolda bir cemā‘ate rāst geldi. ‘Bunlar kimlerdür’ diyü suāl itdi. Eyitdiler, ‘Muḥammed bin ‘Abdillāhdur, nübüvvet da‘vā ider. Halk aña cem‘ olmuşlardır.’ İlerü gelüp, ‘Lāt ve ‘uzzā ḥaḳḳıçün bir anasından yalancı kimesne toğurmamışdır. Ve baña senden büyük kalbimde bir düşman yokdur.’ ‘Ömer ibni’l-Ḥaṭṭāb raḍıyallāhu ‘anh ıaşd itdi ki aña serzeniş ide. Ḥazret buyurdı ki ‘Ḥilm ile mu‘āmele eyle ki ḥilm derece-i nübüvveteye yakındur.’ Andan A‘rābīye eyitdi, ‘Allāh ḥaḳḳıçün ben yerde ve gökde emīnüm. Ve melā’ike ve insān atında memdūhum. Ḥaḳḳ te‘ālādan ḥavf eyle. Ve eşnāma apmağı terk eyle. Ve Allāhu te‘ālānuñ birligine ve benüm nübüvvetime ikrār eyle.’ A‘rābī eyitdi, ‘Lāt ve ‘uzzā ḥaḳḳıçün ben saña īmān getürmezem, tā buñlar īmān getürmeyince.’ Ve ol keleri ḥazretüñ öñine atdı. Keler kaçmak murād itdi. Ḥazret buyurdı ki ‘Yā ḍabb.’ Keler faşīḥ lisān ile, ‘*lebbeyk yā rasūlallāh ve sa‘deyke*’ didi. Ḥazret buyurdı ki ‘Kime aparsın.’ Eyitdi ki, ‘Ol Allāhu te‘ālāya ki semā‘da ‘arşı ve yerde sultānı ve deryāda sebīli ve cennetde rahmeti ve cehennemde ‘azāb u ‘ikābı vardır.’ Ḥazret buyurdı ki ‘Ben kimüm.’ Keler eyitdi, ‘Allāhu te‘ālānuñ resūli ḥātemü’l-enbiyā’ seyyid-i ādemiyān ve sened-i ‘ālemiyān şeff‘ü’l-ümme ve zeynü’l-ıyāme. Saña īmān getürürem. Saña īmān getüren felāḥ bulur. Ve saña īmān getürmeyen ḥāsır oldu.’ A‘rābī bunu işidicek müteḥayyir olup, ‘Bundan ğayrı mu‘cize lāzım degildür’ didi. Hemāndem ‘*eşhedu en lā ilāhe illallāh vahdehu lā şerīke lehu ve eşhedu enne muḥammeden ‘abduhū ve rasūluhū*’ didi. ‘Allāh ḥaḳḳıçün yā resūlallāh, senden ziyāde⁴⁵⁸⁵ sevmedüğüm yok idi. Ammā şimdi atımda senden sevgilü kimesne yokdur’ didi. Buyurdı ki [M 655^a] ‘*el-ḥamdulillāhi ‘llezī hada’n-nebī.*’ Naql olunur ki ol A‘rābī īmāna gelicek ğāyet ile mesrūr oldu. Ḥazret buyurdı ki ‘Ḥiç dünyālıdan bir nesneñ var mı.’ A‘rābī eyitdi, ‘Süleyḡ kabīlesinde benden fakīr yokdur.’ Ḥazret aşḥāba naẓar idüp buyurdı ki ‘Bu A‘rābīye kimdür ki bir deve vire ben aña zāmin olam ki cennetde bir nāa virile.’ ‘Abdu’r-Raḥmān bir ‘Avf yerinden alkup didi ki ‘Anam ve babam saña fedā’ olsun. Ben aña bir nāa vireyüm [S 435^b] ki baña Tebūk ğazā’sından mürāca‘atda Eş‘aş bin aysi’l-Kindī virmişdi.’ Ve nāasın vaşf itdi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki ‘Sen nāañı vaşf itdiñ yā ‘Abde’r-Raḥmān. Ben daḥı saña virilicek nāaı vaşf ideyüm. Bir nāadur ki incüden ḥalk olunmuş. Gerdeni kızıl yāūtdandur, ulaları yaşıł zümrüddendür, ayakları cevāhirdendür. Örtüsü sündüs ve istebradandur, sen aña süvār olup ve ḥavzıyla maāmum mābeyninde seyr idersin’ didi. Ḥazret buyurdı, ol A‘rābī ol nāaya süvār olup ğāyet begenilmiş geldi.

⁴⁵⁸⁵ ziyāde: M’de yok

Andan ol A‘rābīye namāz öğretti. Ve bir nice sūre ta‘līm itdi. Ve şükrgüzār öğretti. Ve buyurdi ki ‘Allāhu te‘ālā kulları içinde şākirleri sever.’

Bir Mu‘cize Dağı

Rivāyet olunur ki bir kurd bir āhūyı kovalayup Mekkeye getürdi. Āhū Harama kaçdı. Kurd ardınca girmeyüp Haramdan taşrada bekledi. Ebū Süfyān ibni Harb ve Maḥreme bin Nevfel bunu görüp ta‘accüb itdiler. Kurd anlara tekellüm itdi. Didi ki ‘Sizūñ dağı ḥālīñüz ‘acebdür ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem sizi tevḥīde ve ĩmāna da‘vet idüp kabūl itmezsiniz. Allāh ḥaqqıçün ḥiçbiriñüz Muḥammed gibi görmemişdür. Ve bir kulağ anuñ vaşfına beñzer vaşif işitmemişdür’ didi. Ebū Süfyānuñ ve Maḥremenūñ ta‘accübleri dağı ziyāde oldı. Ve lākin ḥasedlerinden bunu kimesneye dimediler, tā müselmān olmayınca.

Bir Mu‘cize Dağı

Tesbīḥ-i ḥaṣātdur⁴⁵⁸⁶. [M 655^b] Ebū Zerr-i Ğıfārī raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki ḥazret-i peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir yerde oturur idi. Ebū Bekir ‘Ömer ve ‘Osmān raḍıyallāhu ‘anhum anda ḥāzırlar idi. Ḥazret avucına yedi taş aldı. Ve ol taşlar tesbīḥ itdiler ki cümle ḥāzır olanlar arı şavtı gibi āvāzların işitdiler. Andan yere kodı, sākit oldılar. Andan alup ḥazret-i Ebū Bekirūñ⁴⁵⁸⁷ avucına kodı, anda dağı tesbīḥ itdiler. Andan alup ḥazret-i ‘Ömerūñ avucına kodı, anda dağı tesbīḥ itdiler⁴⁵⁸⁸. Ve rivāyet olunur ki andan ḥazret-i ‘Osmānuñ avucına kodı, anda dağı tesbīḥ itdiler. Ve rivāyet olunur ki ḥazret-i ‘Alī⁴⁵⁸⁹ anda dağı ḥāzır idi. Anuñ eline viridi, ‘Alīnūñ elinde dağı tesbīḥ itdi. Ebū Zerr raḍıyallāhu ‘anh eline aldı, anda tesbīḥ itmediler. Eyitdi, ‘Niçün tesbīḥ itmediler.’ ‘Sen ḥulefā’-yı rāşidīn gibi degilsin. Anlar gibi olmak mümkün degildür’ didi.

Bir Mu‘cize Dağı

‘Uḡayl bin Ebī Ṭalīb raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki "Bir seferde ḥazrete hemrāḥ oldum. İki fersaḥ yerde bir nice mu‘cize müşāhede itdüm. Biri bu ki ḡāyet ile şuşadum. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve selleme ḥālīmı söyledüm. Ḥazret buyurdi ki ‘Var şol tağa

⁴⁵⁸⁶ ḥaṣātdur: ḥaṣāretdür M

⁴⁵⁸⁷ ebū bekirūñ: ‘ömerūñ S

⁴⁵⁸⁸ andan alup ḥazret-i ebū bekirūñ avucına kodı anda dağı tesbīḥ itdiler andan alup ḥazret-i ‘ömerūñ avucına kodı anda dağı tesbīḥ itdiler: M’de "ḥazret-i ‘ömer" S’de "ḥazret-i ebū bekir" geçmemektedir. Muhtemelen bir karışıklık olmuştur. Zira olayın başında Hz. Osmān ile birlikte üçünün adı zikredilmiştir. Ayrıca daha sonra Hz. Alī de zikredilerek konu ḥulefā-i rāşidine bağlanmıştır.

⁴⁵⁸⁹ ‘alī: M’de yok

eyit ki peygamber şöyle dir ki baña şu viresin.’ Varup böyle didüm. Tağ tekellüme geldi. Ve didi ki ‘Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve selleme eyit ki *fe’tteku’nnāre’lleti ve kūduha’n-nāsu ve’l-ḥicāra*⁴⁵⁹⁰ āyeti gelediden şol kadar ağladum ki cā’iz ki ol ḥicāre benüm eczā’mdan ola diyü. Bende ašlā bir tamlā şu qalmadı’ didi.”

Bir Mu‘cize Daḥı

Yine ‘Uḡayl rivāyet ider, ol seferde peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem murād itdi ki *ḡazā’*-yı ḥācet eyleye. Bir nesne yok idi ki ḡalka perde eyleye. Ol *ṣaḡrā’* da üç ağac var idi. Biribirinden ayru idi. Ve emr itdi ki ‘Beni setr eyleñ.’ Ol üç şecer yerlerinden kopup bir yere geldiler. Qubbe gibi müctemi’ oldılar. Ḥazret *ḡazā’*-yı ḥācet idüp yine yerlü yerine vardılar.

Bir Mu‘cize Daḥı

Oldur ki eydür, "Bir yere irişdik. Nāḡāḡ bir deve segirderek ḡazretüñ [S 436^a] öñine gelüp çökdi. Ve daḡı, ‘*el-emān el-emān yā rasūlallāḡ*’ didi. Ardınca A‘rābī eline yalın kılıc almış geldi. [M 656^a] Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Bu bīḡāreden ne istersin.’ Ol eyitdi, ‘Yā resūlallāḡ, ben deve aldum ki müntefi’ olam. Bu baña ‘āṣī oldı. İşim işlemez. Şimdi bunı muḡarrer itdüm ki boḡazlayup etinden müntefi’ olam.’ Resūlullāḡ deveye eyitdi, ‘Niçün ‘iřyān idersin.’ Deve eyitdi, ‘Yā resūlallāḡ, āṣī olduḡum işe ḡādir olmadıḡımdan degildür. Belki işitdüm ki buyurmışsın, her kim yatsu namāzın kılmazlar aña ‘azāb nāzil olur. Bu kimesne ḡabīlesiyle yatsu namāzın kılmazlar⁴⁵⁹¹. Ben anuñ içün feryād iderem ki ‘azāb nāzil olmasun şe’āmetleri sebebi ile.’ Ḥazret buyurdi, ‘Ey A‘rābī, öyle midür.’ A‘rābī iḡrār itdi. Ve eyitdi, ‘Yā resūlallāḡ, ‘ahdim olsun şimden şoñra yatsu namāzın kılmadın yatmayayum. Ve ḡabīleme daḡı böyle itdüreyyüm.’ Andan deve aña münḡād oldı.”

Bir Mu‘cize Daḥı

Büreyde ibni’l-Ḥuşayb raḡıyallāhu ‘anh rivāyet ider. Bir A‘rābī ḡazretüñ ḡuzūrına geldi. Eyitdi, ‘Yā resūlallāḡ, müselmān oldum. Ve senüñ yanıñda daḡı müselmān oldum. Lākin dilerem ki baña bir mu‘cize gösteresin yaḡīnim ziyāde ola.’ Buyurdi ki ‘Ne mu‘cize istersin.’ Ol eyitdi, ‘Bu ağacı da‘vet idesin, gelüp nübüvvetiñe şehādet eyleye.’ Buyurdi ki ‘Var benüm aḡızımdan anı da‘vet eyle.’ A‘rābī varup eyitdi,

⁴⁵⁹⁰ el-Bakara 2/24

⁴⁵⁹¹ aña ‘azāb nāzil olur bu kimesne ḡabīlesiyle yatsu namāzın kılmazlar: M’de yok

‘Resûlullâh seni da‘vet ider, icâbet eyle.’ Hemândem ol ağac bir cānibe meyl idüp ‘urûkın yerden çıkardı. Andan olbir cānibe meyl idüp bir ‘urûkın dahı hālâş idüp hâzret-i peygamberüñ huzûr-ı şerîfine geldi. ‘es-selâmu ‘aleyke yâ rasûlallâh’ didi. Ol A‘râbî bunu görüp, ‘hasbî hasbî’ didi. Hâzret emr itdi, ol dıraht yerine vardı.

Bir Mu‘cize Dahı

İbni ‘Abbâs radıyallâhu ‘anh rivāyet ider ki bir A‘râbî gelüp eyitdi ki ‘Ne ile bileyüm ki sen haqq peygambersin.’ Hâzret buyurdi ki ‘Eger bu hurmâ dalı yerinden kopup gelüp nübüvvetime şehâdet iderse inanur mısın.’ ‘İnanuram’ didi. İşâret buyurdi, ol hurmâ şâhı yerinden kopdı ve yere [M 656^b] düşdi. Andan şıçrayup huzûrına geldi. Ve nübüvvetine şehâdet itdi. Andan emr itdi, yine varup ol hurmâya münzamm oldı.

Bir Mu‘cize Dahı

Ġazve-i Tâifde peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem bir deveye binüp gice ile gider idi. Kendüye h‘âb galebe idüp bir sedir ağacına uğradı. Mübârek yüzi ol ağacdan müte‘ellim olmağ lâzım geldi. Ol ağac iki şakq oldı. Deve ortasından geçdi. Ol ağac ila‘l-ân ol hâl üzre qaldı. Aña sedrû’n-nebî diyü ad virdiler. Kimesne aña ta‘arruz itmez.

Bir Mu‘cize Dahı

Câbir bin ‘Abdillâh-ı Enşārîden radıyallâhu ‘anhdan rivāyet olunur ki, "Pederim Uḥudda şehîd olup çok hurmâ borcı qaldı." Eydürler ki "Bir yahüdîden otuz vesq hurmâ almış idi ki dört biñ sekiz yüz rıtl-ı Hicâzî olur. Ol cühüd hurmâsını talebe geldi. Ve sâir borclular dahı cem‘ oldılar. Ben hurmâlığınıñ maḥşûlini anlara ‘arz idüp, ‘Takṣîm-i ğuremâ’ [S 436^b] idüñ’ diyü minnet itdüm. Qabûl itmediler. Ve ol cühüd mübâlağa itdi. Peygamberüñ huzûrına varup hâlimi ‘arz itdüm. Ve ol yahüdîye şefâ‘at itmesin taleb itdüm. Varup ol cühûda şefâ‘at itdi ki bir miqdârın muvâsât eyleye, qâil olmadı. Ve sâir borclılar hâzretüñ şavâb gördigine râzî olmadılar. Ol hâzret baña eyitdi, ‘Yâ Câbir, var hurmâlarını her sınıfını başqa bir yere yığ, tâ kim ben anlara varup borclılarına kısmet ideyüm.” Câbir radıyallâhu ‘anh emr olunduğı gibi idüp hâzret-i peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem ol araya vardı. Çün kim dâyinler hâzretüñ anda vardığın bildiler, şiddetlerin dahı ziyâde itdiler. Peygamber şallallâhu ‘aleyhi ve sellem hurmânunuñ bir yığını etrâfın yedi kerre devr itdi. Ve ol yığın üzerinde oturup ol yahüdînüñ otuz vesq hurmâsını ölçdiler. "Andan sâir borclıların dahı hurmâların bi’t-tamâm virdüm. Şöyle zann itdüm ki ol hurmâdan bir dâne gitmemişdür. Ve sâir hurmâ yığınları [M 657^a] şöyle qaldı." Bir

rivāyetde Cābir deynin edā' itdikden soñra on yedi vesķ ħurmā kaldı. Cābir ta'accüb itdi. Ĥazret buyurđı ki 'Var 'Ömere ħaber vir, zīrā ol senüñ ħasāvetiñdedür.' Cābir varup ħazret-i 'Ömere ħaber viricek ol, 'Ben işitdüm ki ħazret senüñ naĥlistānıña vardı, yaķın bildüm ki ħācetiñ ħāşıl olur.'

Bir Mu'cize Daĥı

Ĥandaķ ġazā' sında biñe ħarīb kimesneye Cābirüñ evinde azacık ta'ām virüp yine fazla ħalmış idi ki maĥallinde beyān olundu.

Bir Mu'cize Daĥı

Ebū Hureyre rađıyallāhu 'anh eydür, "Birķaķ ħurmā ħazret-i peygamberüñ öñine iletüp eyitdüm, 'Yā resūlallāh, du'ā' eyle, Ĥaķķ te'ālā benüm bu ħurmāma berekāt virsün.' Ol ħurmāları avucına yuvaladı. Andan baña eyitdi, 'Bunları mizvediñe koy. Ve her kaçan dilerseñ ħurmā çıkarup taġıtma. Bir yere ķo.'" Ebū Hureyre eydür, "Allāh ħaķķıçün ben ol ħurmādan yer idüm. Ve ħonuklarımı cümle toyrur idüm, tā ħazret āĥirete gidince. Ve Ebū Bekir ve 'Ömer ve 'Oşmān rađıyallāhu 'anhum zamānlarında andan muġtenem olurdum. Ĥazret-i 'Oşmān rađıyallāhu 'anh şehīd olduġı günde evimi yaġma idüp ol mizvedimi ya'nī ħurmā ķoduġum taġarcıġı alup gitdiler."

Bir Mu'cize Daĥı

Ebū Hureyre rađıyallāhu 'anh eydür, "Bir def'a daĥı ħazrete bir çanaķ ħaymaķ getürdiler. Aşĥāb-ı şuffei da'vet itdi. Ben daĥı boyunumu ħaldurdum ki beni daĥı da'vet ide. Aşĥāb-ı şuffa yidiler. Çanaķda nesne ħalmadı. Ancaķ şıvaşmış nesne ħaldı. Mübārek barmaġıyla anı cem' idüp baña, 'Gel, yi' diyü buyurđı. Bir loķma ancaķ var idi. Allāh ħaķķıçün şöyle yidüm ki tamām toydum."

Bir Mu'cize Daĥı

Yine Ebū Hureyre rađıyallāhu 'anh rivāyet ider, "Bir def'a ġāyet aç idüm. Yolda tırur idüm. Ĥazret geçdi. Ve benüm ĥalime muţţali' olup da'vet itdi. Bir ķadeĥ süd ĥazır itmiş. Aşĥāb-ı şūffei da'vet itdi. Ol bir ķadeĥden süd ile cümlesi toydı. Baķıyyesin baña virdi. Ben daĥı toynca [M 657^b] ki aşlā tākātım ħalmadı. Andan kendüsi nüş itdi."

Bir Mu'cize Daĥı

‘Ömer bini’l-Ḥaṭṭāb raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki gāzve-i Tebūkde aşḥāb kıllet-i ta‘āmdan müteḥayyir oldılar. Ḥazrete müşāvere itdiler ki develerin boğazlayalar. Ḥazret izin virmedi. Ve daḥı buyurdı ki ‘Ne deñlü ta‘āmiñuz var ise [S 437^a] cem‘ idüp getürüñ’ didi. Getürdiler ve simāt üzre dökdiler. Ḥazret aña bereket ile du‘ā’ itdi. Andan yiyüp toydılar. Baḳıyyesin qaldurup götürdiler. Bir rivāyetde her gün bu mu‘āmelei idüp az ta‘ām ile çok kimesnei muğtenem iderdi. Nitekim maḥallinde beyān olundu.

Bir Mu‘cize Daḥı

Enes raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem benüm koltuğuma birkaç kuruş arpa ekmeği virmişdi, seksen kimesne nice gün ol ekmekten beslendi. Ol kuruş tamām idi.

Bir Mu‘cize Daḥı

‘Ömer rivāyet ider ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem azacıq ḥurmā ile dört yüz deveye süvār kimesnenüñ zevādesin gördi. Yine ḥurmā yerinde idi. Gūyā bir ḥurmā alınmamış idi.

Bir Mu‘cize Daḥı

Naql olunur ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mü’mînleri şadaqa virmege qandurdi. Bir A‘rābî gelüp bir laṭîf yügrük ve evşāfî gökcek bir deve getürdi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol nāqayı gāyet ile begendi. Emîrū’l-mü’mînîn ‘Ömer⁴⁵⁹² raḍıyallāhu ‘anha emr itdi ki anı peygambere alıvire. Alup getürdi⁴⁵⁹³. Ḥvāce ‘aleyhi’s-selām nişfu’l-leylde taşra çıkdı. Ol devenüñ yanından geçdi. Deve faşîḥ lisān ile, ‘es-selāmu ‘aleyke yā zeyne’l- kıymeti es-selāmu ‘aleyke yā ḥayre’l-beşer es-selāmu ‘aleyke yā fātiḥe’l-cinān es-selāmu ‘aleyke yā şefî’e’l-ummeti es-selāmu ‘aleyke yā kâ’ide’l-mu’mînîn fi’l-kıymeti es-selāmu yā rasûle rabbi’l- ‘ālemîn.’ Ḥazret bunu işidüp aña iltifāt itdi. Nāqa eyitdi, ‘Yā resûlallāh, ben⁴⁵⁹⁴ bir kimesnenüñ idüm. Eğzab nām ya’nî dili yaramaz idi. Andan kaçdum. Şahrā’ya düşdüm. Ve tağlara uğradum. Sibā’ beni görüp incitmek, ‘Bu deve [M 658^a] peygamberüñ devesidür’ dirler idi. Ben anuñla mesrūr olurdum. Biḥamdillāh murādıma vāşıl oldum’ didi. Ḥazret bu kelimāti işidüp ülfeti ve

⁴⁵⁹² ‘ömer: M’de olmayıp S’de geçen bu isim "‘alî" olmalıdır. Çünkü metinde "emîrū’l-mü’mînîn" Hz. Alî için kullanılmıştır. Ayrıca bazı nüshalarda da Hz. Alî’nin ismi geçmektedir.

⁴⁵⁹³ ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol nāqayı gāyet ile begendi emîrū’l-mü’mînîn ‘ömer raḍıyallāhu ‘anha emr itdi ki anı peygambere alıvire alup getürdi: M’de yok

⁴⁵⁹⁴ ḥazret bunu işidüp aña iltifāt itdi nāqa eyitdi yā resûlallāh ben: M’de yok

maḥabbeti ziyāde oldu. Aña ‘Aḏbā⁴⁵⁹⁵ diyü ad virdi. Şāhibinüñ isminden müştakḳ oldu. Andan eyitdi, ‘Yā resūlallāh, bir murādım vardır.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Nedür.’ Eyitdi ki ‘Du‘ā’ idesin, cennetde daḥı senüñ merkūbuñ olam. Ve eger emr-i Ḥaḳḳla benden evvel āhirete giderseñ senden şoñra baña kimesne süvār olmaya. Zīrā aña ṭāḳat getürmem ki senden şoñra baña rākib ola.’ Ḥazret ḳabūl buyurdi. Ve çün kim intikālī ḳarīb oldu, Fāṭıma raḏıyallāhu ‘anhāya ışmarladı ki ‘Ben ‘Aḏbā ile ‘ahd itdüm, benden şoñra aña kimesne süvār olmaya. ‘Alefini ve şuyını sen vir. Ġāfil olma’ didi. Fāṭıma bu vaşıyyet ile ‘amel itdi. Lākin ḥazret vefāt itdikden şoñra aṣlā ‘alef yimedi ve şu içmedi. Bir gice Fāṭıma-i Zehrā’ raḏıyallāhu ‘anhā yanına uğradı. Ve ol nāḳa aña daḥı tekellüm itdi. ‘*es-selāmu aleyke yā binti rasūlallāh*’ didi. ‘Vallāhi ol ḥazretten şoñra baña yimek ve içmek mümkin olmadı. Firāḳına ṭāḳat getürmem. Ḥayātda olmadan ol ḥazrete mülākāt olmak baña sevgilüdür. Şimdi ecelim ḳarīb oldu. Eger peygambere bir ḥaberiñ var ise eyit, söyleyeyüm’ didi. Fāṭıma bunu işidüp giryān oldu. Ve başını ḳoltuḡına alup bir bez ile yüzün ve gözün sildi ve ağladı. Ve ol deve Fāṭımanuñ kenārında [S 437^b] āhirete intikāl itdi. Şabāḥ olıcak bir bez alup kefen itdi. Andan bir yer ḳazup anı defn itdi. Rivāyet olunur ki birkaç günden şoñra bir mühimm için o arayı açdılar, ol nāḳadan eşer bulmadılar, ne etinden ve ne kemiginden ve ne cildinden.

Bir Mu‘cize Daḥı

Bir kimesne var idi. Adına Rūkāne dirler idi. Ġāyet ḳuvvetlü kimesne idi. Arḳasın yere getürür kimesne yoḡıdi. Ḳoyun güderdi. Bir gün peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña şahrā’da [M 658^b] mülākī oldu. Rūkāne eyitdi, ‘Sen misin lāt ve ‘uzzāya düşnām idüp ḡayrı ḥūdāya ḥalkı da‘vet iden.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘*belī.*’ Rūkāne eyitdi, ‘Senüñle güreş idelüm. Ben lāt ve ‘uzzāya sığınayum, andan isti‘ānet taleb ideyüm. Sen rabbiñden meded iste.’ Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem rāzī olup müşārī‘eyi muḳarrer itdiler. Ve kemerine yapışup yere urdı. Rūkāne bir def‘a daḥı taleb itdi, yine evvelki gibi yere urdı. Yine bir def‘a daḥı taleb itdi, üç def‘a anı yeñdi. Rūkāne ḥacil oldu. Eyitdi, ‘Senüñ tañrıñ saña mu‘āvenet itdi. Benüm tañrım baña yardım itmedi. Şimdi bu ḳoyunlardan otuz ḳoyun al. Her ḡalebeñe on ḳoyun’ didi. Ḥazret buyurdi, ‘Ben ḳoyun istemezem.’ Rūkāne eyitdi, ‘Yā ne istersin.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi, ‘Müselmān olasın.’ Rūkāne eyitdi, ‘Baña bir mu‘cize göster.’ Ḥazret ol yerde bir ağac var idi, anı da‘vet itdi. Ol ağac ḥıdmetine

⁴⁵⁹⁵ ‘adbā: ‘ḡadbā M. Bu iki isim de zikredilmekle birlikte kaynaklarda genellikle "ḳaşvā" olarak geçer.

geldi. Rükâne bunu görüp, ‘Yine yerine varsun’ dedi. Hâzret emr itdi, Allāhu te‘ālānuñ emriyle yerine vardı. Rükâne eyitdi, ‘Müselmān oluram ammā kavmüñ ta‘nından havf iderem ki çün Muḥammed anı yeñdi, havfindan müselmān oldu.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ yanından gitdi. Ebū Bekir ve ‘Ömer ve ‘Osmān⁴⁵⁹⁶ raḍıyallāhu ‘anhumā ol hâzreti arayı çıkmışlar idi, rāst geldiler. Hâzret ahvālī anlara beyān itdi. Anlar eyitdiler, ‘Nice yeñdiñ yā resūlallāh. Ol ḥod ‘Arab içinde meşhūrdur. Ve gāyet kuvvetlūdūr.’ Hâzret buyurdi ki ‘Allāhu te‘ālā baña ‘ināyet itdi, galebe itdüm.’

Şevāhidü’n-nübüvvede eydür, Rükâne eyitdi, ‘Yā Muḥammed, Kureyş mābeyninde ne dirsın.’ Buyurdi ki ‘Rükānei yeñdüm⁴⁵⁹⁷.’ ‘Ben bundan gāyet melūlum ve ‘ār iderem. Gayrı tarīkle takrīr eyle’ dedi. Hâzret buyurdi ki ‘Ben nice yalan söyleyeyüm.’ Rükâne eyitdi, ‘Sen hīç yalan söylemez misin.’ Hâzret buyurdi ki ‘Söylemezem.’ Pes Rükâne elin uzadup hâzretüñ [M 659^a] elin alup müselmān oldu.

Tācü’l-müzekkirinde böyle naql olunur ki ol hâzret Rükānei üç kerre yeñicek eyitdi, ‘Yā Muḥammed, sen beni kuvvet ile mi yeñdin yoksa kuvvet-i nübüvvet ile mi. Beni bu diyārda kimesne pehlūmı yere getürmiş degildür. Kalk şu ağacı da‘vet eyle. Eger gelüp secde iderse ĩmāna gelürem.’ Hâzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anı da‘vet eyledi. Gelüp selām virüp ve lisān-ı faşīḥ ile eyitdi, ‘Sen Allāhu te‘ālānuñ resūlisin. Sa‘ādet saña ĩmān getürenlere. Ve miḥnet ve şekāvet saña inkār idenlere’ dedi. Andan Rükâne geldi ve eyitdi, ‘Bu koyunları aşḥābıña ulaşdur.’ Hâzret buyurdi ki ‘Benüm senüñ koyunlaruña [S 438^a] ihtiyācım yokdur.’ Rükâne gelüp Kureyşe bunu i‘lām itdi. Andan soñra Ḥamza ve ‘Ömer ĩmān getürdiler.

Bir Mu‘cize Daḥı

Enes bin Mālik raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki bir gün hâzret-i Fāṭımanuñ menziline geldi. Fāṭıma açlıkdan şikāyet idüp eyitdi, ‘Karnıma üç taş bağladum. Üç gündür bir nesne yimek vāķi‘ olmadı.’ Peyğamber mübārek karnın açup gördi, dört taş bağlu, dört gün yimemiş olur. Andan maḥzūn olup şahrā‘ya çıkdı. Ve bir A‘rābīye rāst geldi. ‘Hīçbir işüñ yok mıdır, ‘amel ideyüm ve baña ‘amelimüñ ücretin viresin.’ A‘rābī eyitdi, ‘Bu kuyudan şu çıkarı develerümi şıvar. Her køvaya üç ḥurmā vireyüm.’ Hâzret bir dolu çeküp üç ḥurmā aldı ve ekl itdi. Andan şu çekmege başladı. Sekiz kova çeküp toḳuzuncı kova şuya inince ip kırıldı, kova kuyuda kaldı. Hâzret müteḥayyir kaldı. A‘rābī gelüp bu ḥāleti görüp peygambere tabanca urdı ve yigirmi dört ḥurmā virdi. Hâzret

⁴⁵⁹⁶ ve ‘oşmān: S’de yok

⁴⁵⁹⁷ yā muḥammed kureyş mābeyninde ne dirsın buyurdi ki rükānei yeñdüm: M’de yok

mübârek elin uzadup ol kovayı çıkardı ve A'râbîye viridi. A'râbî bunu görüp ta'accüb eyledi. Bir zamân fıkır idüp hâzret peygamber idügi aña mekşûf oldu. Bıçağını çıkarup elin kesdi ve bîhüş olup düşdi. Bir cemâ'at [M 659^b] gelüp üzerine şu sepdiler. 'Aklı başına geldi. Andan suâl itdiler. 'Peygambere tabanca urdum, 'ukûbet korkusundan elim kesdüm.' Ol tã'ife gidüp A'râbî ol kesilmiş elin alup peygambere teveccüh itdi. Yolda Ebû Bekir ile 'Ömere râst geldi. Anlardan peygamberi suâl itdi. 'Neylersin' didiler. 'Maşlahatım vardur' didi. Peygamber Fâtımanuñ hânesine varup sağ dizinde Hasan ve sol dizinde Hüseyn oturup ücret aldığı hurmâları anlara yidürür idi. A'râbînuñ elin Selmân alup kapuya getürdi. Ol dağı, 'Yâ Muhammed' diyü nidâ' itdi. Hâzret Fâtıma emr itdi, 'Gör kimdür.' Fâtıma kapuya çıkup eyitdi, 'Bir A'râbî sağ eli kesilmiş kanı akar. Ol kesilmiş elini şol eliyle dutar idi.' Peygamber taşra çıkup A'râbîyi gördi. 'Ne oldı' diyü suâl itdi. A'râbî eyitdi, 'Yâ Muhammed, bilmezlik ile saña bir tabanca urdum. Şimdi 'özür dilerem ki geldüm.' Hâzret buyurdi ki 'yâ a'râbî eslim teslem.' A'râbî eyitdi, 'Yâ resûlallâh, elimi ıslâh eyle îmâna geleyüm.' Hâzret-i şallallâhu 'aleyhi ve sellem ol kesilmiş elini yerine kodı. 'bismillâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm' didi ve mübârek eliyle şıgadı. Ol kesilmiş el sağ oldı, keennehu aslâ kesilmiş degil. A'râbî bunu görüp îmâna geldi. Ve anası yanınca bile gelmiş idi. Ol dağı îmâna geldi.

Bir Mu'cize Dağı

Rivâyet olunur ki Ebû Cehil dâimâ 'adâvet idüp hâzretüñ nûr-ı şerîfini söyündürmege sa'y iderdi. Bir gün kabâilden⁴⁵⁹⁸ bir ğarîb [S 438^b] Ebû Cehile bir deve şatdı. Ol ğarîbe hâkkını virmeyüp dâimâ halef-i va'd iderdi. Bir gün ka'be haremünde Kureyşe hikâyet idüp hâkkını hûlâşaten meded istedi. 'Ka'be hâkkıçün benüm hâkkımı hâlâş eyleñ' didi. Anlar dağı masharaya tutup peygamber şallallâhu 'aleyhi ve selleme havâle eylediler, 'Senüñ hâkkıñ ol hâlâş [M 660^a] eyler' didiler. Bundan murâd istiḥfâf idi. Ol ğarîb gerçege haml idüp hâzrete hâlini hikâyet itdi. Peygamber dağı anuñla Ebû Cehilüñ evine gelüp daqq-ı bâb itdi. Ebû Cehil, 'Kimdür' didi. Hâzret buyurdi ki 'Benüm, Muhammed bin 'Abdillâh.' Ebû Cehil 'ale'l-acele taşra çıkup hâzretüñ heybetinden bîhüş oldu. 'Aklı başına gelüp, 'Merhabâ yâ Eba'l-Kâsım' didi, 'ḥacetiñ var mı' didi. Hâzret buyurdi ki 'Bu ğarîbüñ hâkkını vir' didi. Fi'l-hâl içerü girüp naqdini çıkardı, bi't-tamâm edâ' eyledi. Ol kimesne Kureyşe gelüp du'â' itdi ve 'özürh'âhlık eyledi. 'Beni bir kimesneye delâlet itdünüz ki ḥaşmımdan hâkkımı hâlâş itdi ve beni ol zâlimden⁴⁵⁹⁹

⁴⁵⁹⁸ kabâilden: bâbilden M

⁴⁵⁹⁹ zâlimden: 'âlimden S

kırtardı.’ Bunlar ta‘accüb itdiler. Ebū Cehil gelicek aña serzeniş eylediler ki ‘Sen bu deñlü da‘vā ile Muḥammed sözi saña te‘şir itdi.’ Ebū Cehil nāçār olup toğrusın dimekten gayrı çäre bulmadı, ‘Ben Muḥammed ile düşmanum, bildüğünüz gibi. Lākin ol fakīr gelüp anuñla söyleşür iken başı üzre bir ejderhā тұrur idi, mest fıl gibi ağızın açmış. Ḥavf itdüm ki eger muḥālefet idüp ol ġarībūñ ḥaqqını virmezsem beni yudar.’ Kureyş buni taşdīk itdi. Zīrā ḥazrete ‘adāvetin bilürler idi⁴⁶⁰⁰.

Bir Mu‘cize Dağı

Ebū Cehil yanında benī Esedden bir kimesne gelüp üç deve getürdi, şatmak için. Ebū Cehil andan almak istedi, lākin ḥaqqını virmedi. Ol şahış gelüp, ḥazret mescidde idi, ḥālını ḥikāyet itdi. Resūlullāh suāl itdi ki ‘Develerūñ kandedür.’ Ol eyitdi, ‘Bāzārdadır.’ Ḥazret anuñla bāzāra geldi. Ve üç devei andan şatun aldı. Ve iki devei şatup üç devenūñ bahāsın virdi. Ve birin dağı şatup aqçesin āl-i ‘Abdu’l-Muṭṭalibe kısmet eyledi. Andan yüzini Ebū Cehile itdi, ‘Yā ‘Amr, bir dağı böyle mu‘āmele itme’ didi, ‘yoḥsa saña dilemedüğün mekrūh irişür.’ [M 660^b] Ebū Cehil, ‘İtmem’ didi. Müşrikler eyitdiler, ‘Yā Eba’l-Ḥakem, Muḥammede zebūn olduñ. Dīnine mi girdiñ yā neye ḥavf itdiñ.’ Eyitdi, ‘Ben anuñ dīnine girmek muḥāldür. Lākin sağında ve şolında nice kimesneler gördüm, muḥālefet idersem ellerinde nīzeler dutup baña ḥamle iderler. Ḥavf itdüm ki beni helāk ideler.’ Anlar eyitdiler, ‘Bu dağı anuñ sihrindendür.’

Bir Mu‘cize Dağı

‘Abbās bin Mirdās eydür, "Yolda gider idüm. Devekuşı gördüm, üzerine bir şahış süvār olmuş. Ol vaqit meşhūr idi ki devekuşı cinnilerūñ merkebidür. Ve ol kimesne birkaç müsecca‘ söz söyledi. Ma‘nāsı bu idi ki ‘Cāhiliyyetūñ zulmi ve qan dökmesi ve āşūbı geçdi. Ve şāhibū‘ş-şer‘ geldi. Şādık ve müstaķīm ve eyü işlü Muḥammeddür ki nāqa-i qaşvā’nuñ şāhibidür.” ‘Abbās eydür, "Bu sözden ġāyet ḥavf itdüm. Ve benüm bir putum var idi. Aña dımār dirler idi. Varup anuñ üzerine elim qodum, tā kim cinn şerrinden emīn olam. Ol put içinden [S 439^a] bir āvāz geldi. Ve bu şi‘ri oqudılar. Mazmūnı bu idi ki, ‘Dımār ol zamān ma‘būd idi ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem da‘vet itmemiş idi. Ve namāza emr itmedi idi. Şimdi dımār ḥaḳle yeksāndur. Ve kelb ile berāberdür. Ve bu peygamber Kureyşīdür ki ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmdan soñra gelüp lā ilāhe illallāh nidā’sı ‘aleme neşr itdi. Ve toğru yola da‘vet ider. Sa‘ādet aña tābi‘ olmaḳdadur. Ve muḥālefet

⁴⁶⁰⁰ zīrā ḥazrete ‘adāvetin bilürler idi: M’de yok

iden şaķīdür.’ Ve bunı işidicek gelüp kavmime haber virdüm. Cümlesinüñ kulübına islām dāhīl oldı. Ben kavmimden üç yüz kimesne hāzrete gelüp müselmān olduk⁴⁶⁰¹. Beni göricek peygamber tebessüm itdi. Ve ‘İslām kalbiñe nice dāhīl oldı’ didi. Ben daħı geçen ahvālī haber virdüm. Mesrūr oldı.”

Bir Mu‘cize Daħı

‘Abdullāh⁴⁶⁰² bin Mes‘ūd rađıyallāhu ‘anh eydür, bir gün ol hāzret yahūd kilīsāsına vardı. Tevrāt okurlar idi. Hāzreti görüp hāmūş oldılar. [M 661^a] Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem, ‘Niçün hāmūş olduñuz’ didi. Dīvāra tayanmış bir hasta var idi, eyitdi, ‘Āhīr-i zamān peygamberinüñ vaşfi geldi. Anuñçün hāmūş oldılar.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ol hastaya buyurdı ki ‘Sen okı.’ Ol daħı sürünerek gelüp Tevrātı eline aldı. Ve kaldukları yerden okumağa başladı. ‘Bu evşāf ile mevşūf olan sensin. *eşhedu en lā ilāhe illallāh ve eşhedu enne muḥammeden rasūlullāh.*’ Hemān bunı diyüp teslīm-i rūh itdi. Hāzret aşhāba emr itdi, techīz ü tekfīn idüp namāzın kılup defn itdiler. Hāzretüñ nefesi bereketiyle islām naşīb oldı.

Bir Mu‘cize Daħı

Bir gün bir mest deve şahrā’da peygambere toğrı geldi. Aşhāb havf idüp kaçmak murād eylediler. Hāzret buyurdı ki ‘Korkmañ. Meded isteyü gelür.’ Gelüp faşīh lisān ile eyitdi, ‘Yā resūlallāh, bu kavim beni bir yaşında iken aldılar. Nice senedür ki hıdmet iderem. Şimdi pīr oldum. Beni boğazlamak isterler. Allāh haqqıçün beni bunlardan hālāş eyle.’ ‘Aķabından bir kavim irişüp devei taleb itdiler. Hāzret buyurdı ki ‘Deve şöyle dir ki anı bir yaşında alup nice yıl kullanmışsınız. Şimdi boğazlamak istersiz.’ Anlar eyitdi ki ‘Böyledür.’ Hāzret buyurdı ki ‘Bunı baña şatuñ.’ Anlar eyitdiler, ‘Yā ḥabīballāh, ayağuñ toprağına fedā’ olsuñ’ didiler. Hāzret buyurdı ki ‘Öyle olıcaķ bundan el çeküñ. Kande dilerse gitsün.’ ‘Öyle olsun’ didiler. Hāzrete deve yakın gelüp secde itdi. Şahābe eyitdiler, ‘Deve hāzretiñe secde idicek biz buña andan eḥaqquz.’ Buyurdı ki ‘Bir kimesne bir kimesneye secde itmek olmaz, Allāhu te‘ālādan gayrıya. Eger insāna secde itmek cā’iz olaydı hātūnlar erlerine secde ideler idi. Zīrā erlerüñ haqqı anlaruñ üzerlerinde çokdur.’

Bir Mu‘cize Daħı

⁴⁶⁰¹ olduk: oldı **M**

⁴⁶⁰² ‘abdullāh: ‘abbās **M**

Naql olunur ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şahābe ile seferde idiler. [M 661^b] Şu bulunmadı. Ve şusuzluk galebe itdi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hāzret-i ‘Alīyi bir cemā‘at ile şu taleb itmege gönderdi. Yolda bir gūlām-ı siyāh buldı, bir yük şu ile, meşkləri toptolu. Her ne deñlü lutf ile da‘vet idüp, ‘Gel seni peygamber yanına iletüyüm’ didi, ‘Ben ol cādūnuñ yanına varmam’ diyü serkeşlik itdi. Hāzret-i imām anı ‘unf ile [S 439^b] peygamberüñ yanına iletđi. Hāzret buyurđı, meşklerüñ ağızların çözdiler. Ve aşhāb rađıyallāhu ‘anhum murādlarınca içdiler. Ve kabların töldurdılar. Şu yine yerinde idi. Bi’t-tamām ašlā eksilmedi. Ve meşklerüñ ağızların bağlayup virdiler. Ve aşhāba emr itđi, her biri ta‘āmdan ve hūrmādan virdiler. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek eliyle ol gūlāmuñ yüzün şıgadı. Siyāhlığı gidüp bir güzel maħbūb-ı māhruhsār oldu. Ve kavmine togru gitđi. Kavim anı ırakdan göricek eyitdiler, ‘Deve bizüm ammā gūlām bizümkiye beñzemez.’ Her ne deñlü gūlām kendüyi ta‘rīf itđi, bilmediler, tā nice ‘alāmāt zıkr itmeyince. Andan ahvāli takrīr itđi. Kavim bu hāli müşāhede idüp cümlesi ol gūlām ile gelüp müselmān oldılar.

Bir Mu‘cize Dağı

Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ābdest almak için cizmesin çıkardı. Ābdest alup⁴⁶⁰³ geymek kaşdıyla birin geyüp bir kuş gelüp birin kapdı. Kaldurup silkdi. İçinden bir yılan düşđi. Andan ol cizmei atdı. Ol sebebdan cizmei silküp geymek sūnnet itđi.

Bir Mu‘cize Dağı

Bir hātūn peygambere şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hediyye tarīkiyle bir miqdār ‘asel gönderdi. Hāzret dağı hediyyesin qabūl idüp birkaç günden sonra ol ‘aselüñ zarfını ol hātūna gönderdi. Gördi ki zarf yine ‘asel ile tolu. Andan hātūn zann itđi ki hāzret ‘aseli qabūl itmemiş ola. Gelüp eyitđi, ‘Yā resūlallāh, düşman bir sözmi söyledi [M 662^a] yāhūd bizden bir küstāhlıkmı vāki‘ oldu. Bu def‘a hediyyemi qabūl itmediñ.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurđı ki ‘Hediyyeñi qabūl itdüm. Ol zarfdan olan hediyyeñüñ bereketidür.’ Ol hātūn hoşhāl olup hānesine geldi. Ve nice müddet ol ‘aselden ehli ile tenāvül itđi. Tā bir gün haṭā‘ ile ‘aseli ol zarfdan gayrı zarfa qodılar, andan dükendi. Ve hātūn gelüp hāzrete hikāyet itđi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurđı ki ‘Eger ol zarfdan ‘aseli çıkarmayadıñuz tā dünyā ‘ömrince ol ‘asel dükenezdi.’

⁴⁶⁰³ almak için cizmesin çıkardı ābdest alup: M’de yok

Bir Mu‘cize Dahı

Naql olunur ki Hayber feth olıcak bir siyāh hımār müselmānlaruñ eline girdi. Ol hımār hāzrete ba‘zı nesne didi. Ve hāzret dahı söyledi. Suāl itdi ki ‘İsmiñ nedür.’ Ol eyitdi, ‘Yezīd ibni Şihāb. Hakk te‘ālā benüm neslimden nice hımār halk idüp enbiyā’ ‘aleyhimü’s-selām anlara süvār olmışlardır. Şimdi benden gayrı kimesne qalmadı. Yā resūlallāh, senden murād iderem ki beni kabūl idesin, senüñ merkebiñ olam. Ve bir yahūdīnūñ eline düşmiş idüm. Senüñ mübārek ismiñ añılsa nāsezā sözler söyler idi. Bu sebebden ben dahı anı kaşd ile yere düşürür idüm. Ve beni dāimā ac tutup cefā’ iderdi.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Senüñ ismiñi ya‘fūr kodum.’ Andan buyurdi ki ‘Saña bir çift alıvireyüm ki senden evlād gelsün.’ Ol eyitdi, ‘İstemezem yā resūlallāh. Benüm ābā’ vü ecdādımdan naql olundı ki yetmiş veled hāşıl olup yetmiş peygamber anlara süvārlar. Āhiri āhir-i zamān peygamberinüñ merkebi olur. Andan peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hātemü’l-enbiyā’dur, ben dahı āhirünüñ merkebi olam’ didi. Andan peygamber aña süvār olurdi. Ve kaçan aşhābdan bir kimesnei çağırmağ murād itse [S 440^a] ya‘fūra emr iderdi. Gelüp kapusunuñ halkasın başıyla urup işāret-i āşikāre iderdi ki hāzret anı taleb itdügin [M 662^b] bilürler idi. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem āhirete gitdikden soñra üç gün geçdikde ya‘fūr gelüp Ebu’l-Heysem ibni’t-Teyyihānuñ kuyusına kendüyi ol kuyuya atup helāk oldu. Ol kuyu anuñ kabri oldu.

Bir Mu‘cize Dahı

A‘rābdan bir şahış hāzret-i peygamberüñ hūzūr-ı şerīfine geldi, deveye süvār olmuş. Bir cemā‘at bile gelüp ol şahışdan da‘vā itdiler ki ‘Bu devei bizden uğurlamışdır.’ Hāzret buyurdi ki ‘Şāhidleriñüz var mı.’ ‘Vardur’ didiler. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hāzret-i ‘Alīye emr itdi, bunlaruñ şāhidlerin diñleye ve hadd-i şer‘iye yerine getüre. Bunlar bu güft ü gūda idi. A‘rābī başın aşāğa idüp hīç cevāb virmedi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yā A‘rābī, yā hakkını şāhibine teslīm eyle yā bir cevābıñ var ise söyle.’ Bu hālde deve söze geldi. Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ben bu A‘rābīnūñ mülkinde dünyāya geldüm. Bu töhmetden berīdür. Bunlar ğaraž ile söyler. Kelāmların diñleme.’ Hāzret buyurdi ki ‘Yā A‘rābī, ol Allāhu te‘ālā ki cānlar anuñ yed-i kudretindedür, anuñ hakkıçün haber vir ki başın aşāğa dutduğunu vakit ne didiñ.’ Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, didüm ki *allāhumme inneke leste birabbın istahdeşe şānuke ve lā me‘ake ilāhun e‘āneke fī halkınā ve şārekeke fī rubūbiyyetike ente rabbunā es‘eluke en tuşallī ‘alā muḥammedin şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ve terīnī berā’etī* .’ Ya’nī, ‘Sen iḥdās

olunmadan münezzehsin. Ve senden gayrı bir ilāh yokdur ki bizi yaratmağda saña yardım ide ve rubūbiyyetiñde şerīk ola. Sen bizüm rabbimizsin. Senden dilerem ki Muḥammede şalavāt viresin. Ve benüm bīgünāh idüğümü ızhār idesin.’ Hāzret taşdıķ idüp müdde‘ilerüñ da‘vaları bāṭıldur’ diyü buyurdı.

Bir Mu‘cize Dağı

Bir gün peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Medīne bāzārına gelüp [M 663^a] halka emr-i bi’l-ma‘rūf ve nehy-i ‘ani’l-münker ider idi. Hākem ibni’l-‘Āş, ki Mervānuñ pederidür, ardınca yürüyüp yüzün ve gözün egüp ḥāzreti maşḥaraya alur idi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buña muṭṭali‘ olup şöyle beddu‘ā itdi ki şekli öyle kala. Ağız ve yüzü egrilüp bir murdār şekle girdi ki yüzüne nazar olunmaz idi. Bu ḥāl ile cānını cehenneme ışmarladı.

Bir Mu‘cize Dağı

Pehlivānlardan bir kimesne gāyet kuvvetlü ve ‘Arab içinde şöhretlü idi. Peygamber eyitdi, ‘Gel senüñle gürüş dutalım. Eger beni yeñerseñ katl eyle. Eger ben seni⁴⁶⁰⁴ yeñersem halkı senüñ eliñden ḥalāş ideyüm.’ Bunuñ üzerine karar itdiler. İki def‘a peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña galebe itdi. Her kerrede mühlet istedi. Üçincide kaşd itdi ki bir ḥile ile ḥāzretüñ ayağın ala. Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp haber virdi. Buyurdı ki ‘Baña gadr itmek istersin.’ Ol eyitdi, ‘Bunu saña kim haber virdi.’ Hāzret buyurdı ki ‘Rabbim āgāh itdi.’ Ol kimesne fi’l-ḥāl müselmān oldı.

Bir Mu‘cize Dağı

Yezīd ibni Ḥabīb raḍıyallāhu ‘anh eydür, bir ‘avrat peygamberüñ yanından geçdi. Kuçağında bir iki aylık oğulancuğı var idi. Ve ol ‘avrat ḥāzreti incidenlerden idi. Ol oğulancuğıñ nazarı ḥāzrete duş oldı. [S 440^b] ‘es-selāmu ‘aleyke yā rasūlallāh es-selāmu ‘aleyke yā muḥammed bin ‘abdillāh’ didi. H‘āce buyurdı ki ‘Ey oğulancuğ, sen benüm peygamber idüğüm ve Muḥammed bin ‘Abdillāh idüğüm neden bildiñ.’ Ol eyitdi, ‘Bu ma‘rifeti baña Allāhu te‘ālā virdi. İşte Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām başuñ üstinde тұrup saña işāret ider.’ Ve eydür, ‘Du‘ā eyle, cennetde dağı senüñ ḥıdmetkāriñ olam.’ Hāzret du‘ā itdi. Andan eyitdi, ‘Sa‘ādet saña imān getürene. Şekāvet ve bedbahtlık saña inkār idene.’ Andan na‘ra urup ruḥın Allāhu te‘ālāya teslīm itdi. Ol ḥātūn eyitdi, ‘Bundan soñra

⁴⁶⁰⁴ ben seni: sen beni **M**

inkāra mecāl yokdur' [M 663^b] diyüp şehādet kelimesin zıkr itdi. Ve eyitdi, 'Şimdiye dek geçen 'ömre ḥasret⁴⁶⁰⁵ çekerem' didi. Ḥazret buyurdi ki 'Saña beşāret olsun ki gördüm, melā'ike gelüp cennetden kefen ve penbe getürdiler, senüñ içün.' Ḥātün feraḥından bir na'ra urup rūḥını Allāhu te'ālāya teslīm itdi. Techīz ü tekfīn idüp namāzın kıldılar. Ve ol ikisin bir kabire defn itdiler.

Bir Mu'cize Daḥı

Ba'zı siyerde Ümmü Seleme raḍıyallāhu 'anhādan rivāyet olunur ki üç kimesne peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ḥazretlerinin ḥuzūr-ı şerīfine geldiler. Biri ilerü gelüp eyitdi, 'Sen eydürsin ki ben İbrāhīm 'aleyhi's-selāmdan efḍalüm. Ol ḥalīlullāh idi. Senüñ menziliñ Allāhu te'ālā katında nedür.' Ḥazret buyurdi ki 'Ben ḥabībullāhum.' Biri eyitdi, 'Mūsā 'aleyhi's-selām ile mükāleme itdi. Senüñle ne vāḳi' oldı.' Ḥazret buyurdi ki 'Anuñla Tūrda mükāleme itdi. Benüm ile 'arşdan yuḡaruda mükāleme itdi. Pes bu maḡām andan yūcedür.' Biri daḥı eyitdi, 'Sen eydürsin ki ben 'İsā 'aleyhi's-selāmdan efḍalüm. Ol ölüyi dirilti. Senden böyle nesne istimā' olunmadı.' Ḥazret-i imām 'Alīyi da'vet itdi. Buyurdi ki 'Bu cemā'at ile Yūsuf bin Ka'buñ kabri üzerine var ki 'ulemā'-yı yahūddan biri idi. Nidā' eyle, Allāhu te'ālānuñ emriyle cevāb virür.' Ḥazret-i imām 'Alī raḍıyallāhu 'anh peygamberüñ emriyle varup kabir üzerine tırdı. Şāhib-i kabre nidā' itdi ki kabir bir miḡdār şakḡ oldı. Bir daḥı nidā' itdi ziyāde yarıldı. Üçincide kabirden çıkup başından topraḡı şaḡdı. Ve ol cemā'ate naḡar itdi, şöyle ki bilür gibi. Andan eyitdi, 'Ben Yūsuf bin Ka'bum. Teba'a naşīḡat itdüm, katl ü fesāddan el çeksünler. Öleli üç yüz toḡsan yıldur. Şimdi bir nidā' işitdüm ki eyitdi, ḡalk seyyidü'l-mürselīn ve ḡatemü'n-nebiyyīni taşdıḡ eyle ki anı bir cemā'at tekzīb itdiler ve andan ḡacet taleb itdiler.' Ol cemā'at [M 664^a] bunı göricek imām 'Alīye eyitdiler, 'Yine yerine varsun.' İmām 'Alī ile birḡaç söz söyleyüp andan kabrine girdi. Üzerine topraḡı kemākān ḡodılar. Ve 'Alī raḍıyallāhu 'anh ol cemā'at ile ḡazret-i peygambere geldi. Ol cemā'atüñ imāna geldikleri ve gelmedikleri şābit olmadı.

Bir Mu'cize Daḥı

Naḡl olunur ki ḡazret bir gün aşḡāb raḍıyallāhu 'anhum ile oturur idi. Ortaya ta'ām muşāḡabeti geldi. 'Andan⁴⁶⁰⁶ efḍal ḡatıḡ yokdur' didiler ve anı taşdıḡ itdiler. Ḥazret

⁴⁶⁰⁵ ḡasret: ḡased M

⁴⁶⁰⁶ andan: M ve S'de böyle geçen kelime bazı nüshalarda "laḡmdan" şeklindedir. Doğrusu da bu olsa gerektir. Olayın akışında "et" söz konusu edildiḡi için bir yanlışlık olabileceḡi düşünülüp tespit edilmiştir.

buyurdu ki ‘Fülān tārīḥden berü et görmedik.’ Enşārdan bir kimesne anda ḥāzır idi. Kalkup ḥānesine vardı. Ve bir kuzı büryān idüp [S 441^a] ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve selleme gönderdi. Ḥazret daḥı süfre döşeyüp buyurdu ki ‘Görün mescidde kimdür, da‘vet idün.’ Aşḥābdan on sekiz kimesne bulundu, da‘vet itdiler. Buyurdu ki tenāvül ideler. Ammā kemiklerin ve siñirlerin ufatmayalar. Aşḥāb toyınca yiyüp andan tabaḳlar taldurup Fāṭımanuñ ve sāir ezvāc-ı tāḥirātün evlerine göndürüp anlara daḥı tenbīh itdiler ki kemiklerin ve siñirlerin ufatmayup bir yere cem‘ ideler. Ol kemiklerün üzerine mübārek elin koyup ‘*kum biiznillāh*’ didi. Kuzı kalkup ol enşārīnün evine toḡrı gitdi. Ve enşārīnün oḡulu ardından segirdüp ol kuzıya yetişemedi. Kuzı kapudan içerü giricek enşārī gördi. ‘Ne ‘aceb, ḥazrete gönderdigimüz kuzıya beñzer’ didi. Oḡulan gelüp ardından irişdi. Ve aḥvāli takrīr itdi. Anlaruñ islāmda yakīnleri ziyāde oldı.

Bir Mu‘cize Daḥı

Ebū Furḳāde eydür raḍıyallāhu ‘anh, "İbtidā’-yi islāmım ol oldı ki yetīm ḳaldım. Anam ve ḥālam yanında terbiyet olunur idüm. Ve ben anlaruñ koyunların güder idüm. Ve ḥālam beni ol ḥazretün şoḥbetinden men‘ ider idi. ‘Şaḳın seni yoldan çıkarmasun, yanına varma’ dir idi. Ben anuñ sözine muḥālefet [M 664^b] idüp koyunlarımı otlaḳ yerinde koyup peygamberün şoḥbetiyle müşerref olurdım. Ve aḥşam koyunlarımı eve getürür idüm, ac ve südleri yok. ‘Niçün bu koyunlar arık ve südleri yok dirler’ idi. ‘Bilmem’ dir idüm. Bir gün peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hicrete ve islām üzerine şübūta vaşıyyet buyurdu. Ben ilerü varup elim ol ḥazrete virüp islāma bey‘at itdüm. Ve aḥvālimi ḥikāyet itdüm. Ve muşāḥabetine mā‘il olup māni‘ oldukların ve koyunlaruñ arık ve südsiz oldukların zıkr itdüm. Buyurdu ki ‘Koyunları önüme getür göreyüm’ didi. Bereket ile du‘ā’ itdi. Allāhu te‘ālānuñ emriyle ol koyunlar şöyle semirdi ki andan ziyāde olmaz. Çün kim koyunları eve getürdüm, anam ve ḥālam görüp ta‘accüb itdiler. Ben keyfiyyet-i aḥvāli ḥaber virdüm. Anlar daḥı gelüp ḥazretün önünde müselmān oldılar."

Bir Mu‘cize Daḥı

Ḥubeyb ibni Müdrık⁴⁶⁰⁷ raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Pederim a‘mā oldı. Şöyle ki iki gözi aḳ oldı. Resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūrına mübādere itdi. Ḥazret anuñ gözlerine üfürdi. Biiznillāh ol maḥallde şıḥḥat buldı. Ben anı gördüm, seksen yaşında idi, yine ıgneye iplik geçürür idi."

⁴⁶⁰⁷ müdrık: nedrek S

Bir Mu‘cize Dahı

Cābir bin ‘Abdillāh-ı Enşārī raḍıyallāhu ‘anh rivāyet olunur, "Medīnede bir yahūdīden ḥurmā şatun aldum⁴⁶⁰⁸, va‘d ile. Ol sene ḥurmāya āfet irişüp ekin olmadı. Ol cūhūddan biriyle dahı mühlet istedüm, ḳabūl itmedi. Ḥazrete ḥaber virdüm. Ol yahūdīnün yanına varup şefā‘at itdi, yahūdī ḳabūl itmedi. Ḥazret ḥurmālīgımuñ yanına gelüp tolaşdı. Andan yahūdīden yine mühlet taleb eyledi. Yahūdī yine cehli üzre muşırr olup şefā‘atin ḳabūl itmedi. Ve ben ḥazretten ötüri bir miḳdār [S 441^b] ḥurmā getürdüm, ekl itdi. Andan ol yahūdīye tekrār varup şefā‘at itdi, olmadı. Benden suāl itdi ki [M 665^a] ‘Ḥurmālīgında oturacaḳ yer ḳandedür.’ ‘Fülān yerdedür’ didüm. Buyurdı ki ‘Anda baña bir yer döşe.’ Döşedüm. Gelüp istirāḥat itdi. Uyḥudan ḳalkdı. Bir miḳdār ḥurmā dahı getürdüm, ekl itdi. Ve yine ol yahūdīden şefā‘at itdi, mümkün olmadı. Ḳalkup ḥurmālīgımı tolaşdı. Ve buyurdı ki ‘Ḥurmāñı bir yere cem‘ eyle.’ Cem‘ itdüm. Buyurdı ki ‘Deyniñi ḳazā’ eyle.’ Cümle deynimi virdüm. Ve bir ol deñlü baña ḳaldı. Gelüp ḥazrete beşāret itdüm. Buyurdı ki ‘eşhedu ennī rasūlullāh.’

Bir Mu‘cize Dahı

Enes ibni Mālikün anası Ümmü Süleym raḍıyallāhu ‘anhumā bir ‘akke yağ ḥazrete hediye gönderdi. Resūlullāh ḳabūl idüp ol yaḡuñ zarfını gönderdi. Bir ḥātūn gelüp andan yağ taleb itdi. Ümmü Süleym eyitdi, ‘Bir küp yağım var idi, peygambere hediye gönderdüm. Ol ḥātūn eyitdi, ‘Ol küpi yoḳlañ, cā’iz ki etrāfında benüm istediğüm deñlü yağ vardır.’ Yoḳladılar, ol zarfı tolu buldılar. Ümmü Süleym ḥazrete gelüp, ‘Benüm hediyemi niçün ḳabūl itmediñ.’ ‘Ḳabūl itdüm ve ‘akkeñi boşaltdum. Bir nesne ḳalmadı.’ Ümmü Süleym eyitdi, ‘Ol Allāh ḥaḳḳıçün, ki seni ḥaḳḳ peygamber irsāl itdi, ol küp toptoludur.’ Ol server ḥandān oldı. Ve buyurdı ki ‘Ol yaḡdan isti‘māl eyle. Lākin ‘akkei yerinden ayırma’ didi. Ümmü Süleym ‘akkei cāriyeye virdi. Ve ḥazret nice emr itdi ise cāriyeye ısmarladı. Ol dahı ‘amel idüp nice müddet andan yağ aldılar. Ve bir def‘a yetmiş iki kimesne andan rūḡan aldılar, eksilmedi. Bu mu‘cize bi‘aynihā Ümmü Şerīk nām ḥātūna vaḳı‘ oldı. Ümmü Şerīk āḫirete gitmeyince ol ‘akkeden yağ dökünmedi.

Bir Mu‘cize Dahı

⁴⁶⁰⁸ aldum: aldı M

Semîre⁴⁶⁰⁹ bin Cündeb rađıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki bir def‘a Һazretüñ öñine bir Һanağ ta‘ām getürdiler. ŞabāҺdan öyleye dek bir cemā‘at yiyüp bir cemā‘at dağı gelüp yiyüp ol ta‘ām eksilmedi. Eydürler ki ‘Hîç ol kâseye bir yerden dağı ta‘ām Һomadılar mı.’ [M 665^b] Semîre eyitdi, ‘Һayır. Lâkin ahyānen Һazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek barmağıyla gök Һarafına işāret iderdi.’

Bir Mu‘cize Dağı

Enes bin Mālik rađıyallāhu ‘anh eydür, "Resûlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Medîneye geldügi vakit ben sekiz yaşımda idüm. Ve babam Ebü TālҺa evlendi. Ve fakîrü’l-hāl idi. Bir gice iki gice üç gice olurdu, yimege ta‘ām bulmazdık. Bir gün vālidemüñ eline bir avuc arpa girmiş. Kõşılıkdan bir miqdār sūd taleb idüp ol arpa unıyla yuğurup pişürdi. Ve baña eyitdi, ‘Var pederiñi çağır gelsün, bile yiyelüm’ didi. Ben dağı sevinerek taşra çıkdım. Bir nesne yimek hāşıl oldu diyü vardım. Pederümü Һazretüñ meclisinde buldım. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdüm, ‘Vālidem sizi da‘vet ider’ didüm. Һazret dağı kalkup aşhāba eyitdi, ‘Kalkuñ Ümmü Süleymüñ hānesine varalum.’ Aşhābdan çok kimesne ile Һapuya geldiler. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ebü TālҺaya eyitdi, ‘Hîçbir nesne hāzır itdiñ mi.’ Ol eyitdi, ‘Yā resûlallāh, ol Allāh Һakkıçün, ki seni Һakk peyğamber [S 442^a] gönderdi, dünden berü bir nesne yimedüm.’ Һazret buyurdu ki ‘Yā Ümmü Süleym bizi niçün da‘vet itdi.’ Ebü TālҺa içeri girüp suāl itdi ve Һaber alup taşra çıkdı. Eyitdi, ‘Yā resûlallāh, anuñ eline bir avuc arpa girüp cîrāndan bir miqdār sūd taleb idüp bir Һurş itmiş. Ve beni da‘vete annesi göndermiş ki bile yiyelim.’ Һazret buyurdu ki ‘Қayırmaz. Beni içeri ilet’ didi. İçeri girüp ol Һurşuñ üzerine mübārek elin Һodı. Ve buyurdu ki ‘Taşradan on kimesne çağır.’ On kimesne gelüp mübārek barmağlarınıñ arasından, ‘bismillāh’ diyüp ol Һurşdan Һoyınca yidiler. Taşra gidüp on kimesne dağı ve bi’l-cümle yetmiş üç kimesne ol Һurşdan yiyüp Һoydılar. Andan, ‘Ey Ebü TālҺa ve ey Enes, gelüñ yiyüñ’ didi. Varup Һoyınca yidiler. Andan ol Һurşı Һaldurup [M 666^a] Ümmü Süleyme virdi. Ve buyurdu ki ‘Sen yi ve kime isterseñ it‘ām eyle.’ didi."

Bir Mu‘cize Dağı

Ebü Hureyre rađıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki "Bir vakit gāyet ile ac oldum, tā kim Һarnıma taş bağladım. Tākatsızlıkdan yol başında oturdum, cāiz ki bir kimesne beni

⁴⁶⁰⁹ semîre: Kaynaklarda "semüre" olarak geçer.

hānesine ilete ve ta‘ām vire. Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh geçdi. Andan bir āyet suāl itdüm. Murādım ol idi ki beni da‘vet ide. Cevāb virdi ve gitdi. Andan ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh geçdi. Aña daḥı suāl itdüm. Ol daḥı cevāb virüp gitdi⁴⁶¹⁰. Andan server-i kâināt ‘aleyhi efdalü’ş-şalavāt geldi. Baña nazar idüp açlık eṣerin gördi. Buyurdi, ‘yā ebā hureyre.’ ‘lebbeyk yā rasūlallāh’ didüm. ‘Gel benümle’ didi. Hemrāh olup ümmehāt-ı mü’minīnden birinüñ hānesine geldi. ‘Hîç ta‘ām var mı’ diyü suāl itdi. Cevāb virdiler ki ‘Vardur. Fülān kimesne ḥazretiñe bir miḳdār süd hediye irsāl itdi.’ Buyurdi ki ‘Yā Ebā Hureyre, aşḥāb-ı şuffeye nidā’ eyle.’ Anlar ehl-i islāmuñ konuḳları idi. Hîçbirinüñ ehl ü ‘ıyālî yogıdı. Ḥazrete hediye gelse kendi tenāvül idüp kalanın aşḥāb-ı şuffeye virür idi. Ve şadaḳa gelse anlara taḳsīm iderdi.” Ebū Hureyre eydür, "Eyitdüm, ‘Ne olaydı baña bir içim süd iḥsān ideydi. Bir çanak südden aşḥāb-ı şuffeden şoñra baña bir nesne ḳalmaz.’ Varup aşḥāb-ı şuffei getürdüm. Her biri maḳāmında oturdi. Baña emr itdi ki ‘Ol çanak südi baña vir.’ Ben daḥı virdüm. Tekrār, ‘Var her birine vir’ didi. Andan cümle ḳavim toyınca içdiler. Hemān ben ḳaldum. Ol kâsei benden alup yine baña virdi. ‘İç’ didi. İçdüm. Tekrār, ‘İç’ didi, üç kerre. Dördincide, ‘Tāḳatım ḳalmadı yā resūlallāh’ didüm. Andan kâsei alup baḳıyyesin nüş itdi.”

Bir Mu‘cize Daḥı

‘İmrān bin Ḥuşayb⁴⁶¹¹ raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki "Bir süfrede ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ile hemrāh oldum. Gicenüñ āḥirine dek yörüdük. Şabāḥa ḳarīb ḳonduḳ. Ve uyḥuya vardıḳ. Uyanmadıḳ, illā ḥarāret-i [M 666^b] şemsden evvel Ebū Bekir uyandı. Bülend tekḃir itdi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anuñ āvāzından uyandı. Aşḥāb daḥı ḳalkdılar. Ḥalḳ şabāḥ namāzınıñ fevt olduğından şikāyet itdiler. Emr itdi, andan göçüp bir miḳdār gidüp nāzil oldı ve şu ḫaleb [S 442^b] itdi. Ābdest alup şabāḥ namāzın ḳazā’ itdiler. Bir kimesnei gördi ki bir küşede ḫurur, namāz ḳılmamış. ‘Niçün namāz ḳılmadıñ’ didi. ‘Cenābet⁴⁶¹² vāḳı’ oldı yā resūlallāh’ didi. Buyurdi ki ‘Pāk türāb saña eyüdür.’ Geçüp gitdiler. Yine ḫalḳ şusuzluḳdan şikāyet eyledi. Ḥazret ‘Alīyi ḫaleb itdi. Ve birḳaç kimesne aña ḳoşup, ‘Varuñ bizüm içün şu ḫaleb eyleñ’ didi. Nāḡāḥ bir ‘avrat gördiler, iki meşḳ şu bir deveye yükledüp kendi ortasına süvār olmış. ‘Şu ḳandedür’ didiler. ‘Şimdi şudan ayırıldum’ didi. Alup ḥazrete getürdiler. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir inā’ ḫaleb itdi. Ve ol meşḳden bir miḳdār şu ol inā’ya ḳodılar. Ḥazret

⁴⁶¹⁰ andan ‘ömer raḍıyallāhu ‘anhu geçdi aña daḥı suāl itdüm ol daḥı cevāb virüp gitdi: **M**’de yok

⁴⁶¹¹ ḫuşayb: Kaynaklarda "ḫuşayn" olarak geçmektedir.

⁴⁶¹² cenābet: ḫıyānet **M**

mażmaża idüp inā'ya koydı. Ve emr itdi ki ol inā'yı meşke koyalar. Andan buyurdı ki 'Şu içüñ ve murādıñuzca aluñ. Ve ol ğusül lâzım olana yunacaķ şu virüñ, tâ kim ğusl ide.' Ol hātün tırup nazır iderdi." 'İmrān ibni'l-Huşayb rađıyallāhu 'anh eydür, "Çün kim meşklery bağlamak murād itdik, evvelkiden ziyāde tolu idi. Andan hāzret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki ol hātūna ħurmā ve yoğurt ve un cem' idüp virdiler. Devesinüñ öñine koyup eyitdi, 'Ey hātün, biz bildik ki biz senüñ şuyüñ eksiltmedik. Hāķķ te'ālā bize şu ihsān itdi.' Çün ol 'avrat kavmine vardı, suāl itdiler ki 'Niçün eglendiñ.' Ahvāli hikāyet itdi. Ve didi ki 'Yā sāhirdür ve yāhūd Allāhu te'ālānuñ peygamberidür.' Andan müselmānlar küffāra ğālib olup cümle ħayl ü haşemlerin ğāret itdiler. [M 667^a] Ol hātūnuñ ve kavminüñ nesnesine ta'arruz itmediler. Hātūnı ğörüp eyitdi, 'İslāma gelmege meylüñ var mıdır.' Cümlesi ol hātūna tābi' olup müselmān oldılar.

Bir Mu'cize Dağı

Ebū Cüd'a nām bir kimesne var idi. Ehl-i Kubā'dan bir hātūna 'aşık oldı. Ve aña kādır olmadı. Bāzāra varup resūlullāhuñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem cāmesine beñzer bir cāme aldı. Geyüp ehl-i Kubā'ya vardı. Ve, 'Ben resūlullāhuñ resūliyüm. Size ğönderdi ve baña bu cāmei geydürdi' didi, 'Ve buyurdı ki sizüñ evleriñüze nāzil olam. Ve sizüñ mihmāniñuz olam.' Müselmānlar aña yer virdiler. Lākin ğördiler ki hātūnlar cānibine muķķem nazır ider ve ihtimām ider. Bundan istikrāh idüp bir kimesnei resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem ğönderdiler ki Ebū Cüd'anuñ ahvālinden suāl itdiler. Peyğamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdı ki 'Ebū Cüd'a kimdür.' Eytdiler, 'Senüñ ħülleñi geyüp beni peygamber ğönderdi dir.' Hāzret bundan şol kadar ğāzaba geldi ki mübārek ħaddi enār dānesine döndi. Ve buyurdı, '*men kezıbe 'aleyye mute'ammiden felyetebevva maķa'adehu fi'n-nār*'.⁴⁶¹³' Andan emr itdi, 'Ey fülān ve ey fülān, varuñ anı katl idüñ ve āteşe yaķuñ. Lākin zann iderem ki siz varmadın ol bertaraf olur.' Ol kimesneler gitdiler. İttifāķ ol każā'-yı ħācete varmış. Yılan şokup helāk itmiş.

Bir Mu'cize Dağı

Ķatāde bini'l-Nu'mān rađıyallāhu 'anh eydür, "Bir ğice ğāyet karañu idi ve muķķem yağmur yağdı. [S 443^a] Ķanīmet bildüm ve ol hāzret ile yatsu namāzın kıлмаğa vardum. Namāzdan fāriĝ olıcaķ hāzret beni ğördi. Ve elinde ħurmā cerīdi var idi, ki anı 'aşā itmiş idi, baña ihsān itdi. Ve ħālimi suāl itdi. Ve buyurdı ki 'Şeytān senüñ ħāneñde

⁴⁶¹³ Müsnedü'l-Hanbel, 1416, 2/191 (no.1413). Kaynakta son ifade "mine'n-nār" olarak geçmektedir.

ķā' imdür. Var bu ķūb ile yoluñ aydıñlık olsun. Ve şeytān bu ķūb ile ur' didi. Ve mescidden ķıķdum. Ol ķūb mūm gibi ziyā' virūr idi. Ćūn kim evime vardum, ehlim hūāba varmıřlar idi. [M 667^b] Evūñ kūřesine nařar itdūm. Gōrdūm ki şeytān kirpi řeklinde řurur. Ol ķūb ile urarak evden řařra ķıķardum, ol řāřretūñ bereketiyle."

Bir Mu'cize Dağı

Ebū Hureyre rađıyallāhu 'anh eydür, "Ĥāřret-i resūlullāh řallallāhu 'aleyhi ve sellem ramazānda baña emr itdi ki zekātı řıfř idūp bekleyem. Ol gice bir kimesne geldi ki bir nesne ala didūm. Anı řıtdum⁴⁶¹⁴ ve didūm ki 'Seni resūlullāha iletēyūm.' Eyitdi, 'Beni řalıvir, bir dağı gelmeyem. řimdi bu kūstāhlıēa sebeb oldı ki ehl ū 'ıyālīm ve faķīrūm. Anlara teraĥĥum idūp cūr'et itdūm' didi. řabāĥ oldı. Resūlullāh řallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'Yā Ebā Hureyre, dūn giceki esīriñi neylediñ.' Didūm ki 'Yā resūlallāh, anam ve babam saña fedā' olsun. Ehl ū 'ıyāl ve faķīrūm didi, řalıvirdūm. Teraĥĥum eyledūm⁴⁶¹⁵.' Ĥāřret buyurdi ki 'Yalan sōyler. Yine gelūr' didi. Aĥřam olıcaķ bekledūm. Yine geldi. Tekrār anı yine esīr itdūm. Yine ıřĥār-ı ĥācet itdi. Teraĥĥum itdūm, řalıvirdūm⁴⁶¹⁶. Ve yine řāřret suāl idūp, 'Yalan sōyler. Yine tekrār gelūr' didi. Bir kerre dağı vāķi' oldı. Ūćincide muĥkem⁴⁶¹⁷ dutdum. Baña eyitdi, 'Beni řalıvir. Saña bir kelime ōgredeyūm, nef' ĥāřıl idesin.' 'Nedūr' didūm. 'Hūāba varıcaķ āyet el-kürsī okı, āĥirine dek. Ĥaķķ te'ālā saña bir ĥāfız gōnderūr, řabāĥa dek şeytāndan seni řıfř ider. řabāĥ řāřret buyurdi ki 'Esīrūñ nice oldı.' Ĥālī beyān itdūm. Buyurdi ki 'řāĥīĥdür. Ve şeytāndan maĥfūř olursın. Ammā ol kizb idūp yine gelūr.' Ve buyurdi ki 'Yā Ebā Hureyre, bildiñ mi ol kimdür.' 'Ĥayır yā resūlallāh' didūm. Buyurdi ki 'řeytāndur.'"

Bir Mu'cize Dağı

Rāfi' bin Mūdīc⁴⁶¹⁸ rađıyallāhu 'anh rivāyet ider ki "Bir gūn resūlullāh řallallāhu 'aleyhi ve sellem řāřretlerine vardum. Bir ķōmlek iĥinde et řaynar idi. Bir lōķma et gōzūme ĥoř geldi. Semiz ve laťif idi. Aldum ve ekl itdūm. [M 668^a] Yūregim āērıdı. Bir seneye dek derdini ķekdūm. Ĥāřret-i resūlullāhuñ ĥuzūrında keyfiyyet-i ĥālī beyān itdūm. Buyurdi ki 'Yedi kimesnenūñ ĥaķķı var idi.' Andan elini řarınıma sūrdi. Ol et bi'aynihi

⁴⁶¹⁴ anı şıtdum: M'de yok

⁴⁶¹⁵ řalıvirdūm teraĥĥum eyledūm: teraĥĥum eyleyūp řalıvirdūm S

⁴⁶¹⁶ řalıvirdūm: řalıvirdi M

⁴⁶¹⁷ muĥkem: M'de yok

⁴⁶¹⁸ mūdīc: Kaynaklarda "ĥadīc" olarak geĥer.

düşdi. Ol Allāh hakkıçün, ki anı halka hakk peygamber gönderdi, andan soñra yürek ağrısı hergiz görmedüm."

Bir Mu‘cize Dağı

‘Āiše-i Şiddika rađıyallāhu ‘anhā eydür, resülullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem zamānında bir ‘avrat var idi. Bihayā’ ve kimesneden utanmaz ve dāimā nāmağremeler ile mu‘āşeret ider idi. Cümle halk anuñ ahvālını bilürler idi. Bir gün resülullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ta‘ām yer idi. Öñinde bir miqdār başdırma var idi. Ol ‘avrat çıkageldi. Ve eyitdi, ‘Görüñ kullar gibi oturur [S 443^b] ve kullar gibi ekl ider.’ Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi, ‘*belī*. Ben bendeyüm. Kul gibi oturup kul gibi yirüm.’ Ol ‘avrat ta‘ām istedi. Öñinde olandan bir miqdār nesne virdi. Ol eyitdi, ‘Ağızıñdaki et loğmasın vir’ ki çiynemiş ola. Hakk te‘ālā izniyle çıkardı. Ol eyitdi, ‘Kendü elüñle ağızıma ko.’ Ağızına kodı. Hemāndem bir mertebe hayā’ hāşıl oldu ki artık nāmağremelerden bir kimesne anı görmedi.

Bir Mu‘cize Dağı

Getürmişlerdür ki bir cüvān hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem geldi. Ve eyitdi, ‘Baña zinā’ itmege ruşat vir.’ Aşhāb rađıyallāhu ‘anhum anı urmağ istediler. Hāzret komadı ve anı yanına da‘vet itdi. Buyurdi ki ‘Hiç rāzī misin senüñ anaña kimesne zinā’ ide.’ ‘Rāzī degilüm’ didi. Ve buyurdi ki ‘Cümle ‘ālem halkı dağı rāzī degildür.’ Andan eyitdi, ‘Rāzī misin ki kız karındaşıña zinā’ ideler.’ ‘Rāzī degilüm’ didi. Bu tarīğ ile cümle akrabāsın zıkr itdi. Andan mübārek elini sīnesine kodı, ‘*allāhumma’ğfir zenbehu ve tahhir kalbehu ve haşşin fercehu*’ diyü du‘ā’ itdi. Ol cüvān bir dağı āhır-i ‘ömrine dek bir kimesneye zinā’ itmedi.

Bir Mu‘cize Dağı

Nağl olunur ki bir gün bir oğulancıguñ eli ufanmış idi. Mücbir anı bağladı. Andan hāzretüñ yanına geldi⁴⁶¹⁹. Hāzret ol oğulancığı yakın getürüp elin çözdü. Ve mübārek eliyle şıgadı. Eli sağaldı. Ol [M 668^b] bağı ol oğulancıguñ eline virdi. ‘Belki size gerek olur’ didi. Yolda kavminden bir pīre rāst geldi. Ol oğulancıguñ eli ufandığını bilür idi. Dağı imāna gelmemiş idi. Elini sağ görüp ol pīr elinde bağladıkları nesnei göricek

⁴⁶¹⁹ mücbir anı bağladı andan hāzretüñ yanına geldi: M’de yok

suāl itdi. Oğulancık hāli zıkr eyledi. Ol pīr-i ihtiyār ḥazretüñ ḥuzūrına geldi ve müselmān oldu.

Bir Mu‘cize Dağı

İbni ‘Abbās raḍıyallāhu ‘anhumā eydür, bir ḥātūn gelüp bir oğulancık getürdi. Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, her şabāḥ ve her aḥşam bu oğulancığı cinn incidür, dīvāne olur.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek elin anuñ sīnesine ḳodı. Ve du‘ā’ itdi. Ol oğulancık ḳay’ itdi. Bir kelb yavrusı gibi bir nesne ağızından düşüp ol ‘arızadan ḥalāş oldu.

Bir Mu‘cize Dağı

Zeyd bini’l-Ḥāriş eş-Şadāḳī raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Benüm ḳavmim resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuzūrına gelüp eyitdiler, ‘Yā resūlallāh, bizüm ḳuyumuz vardır. Ḳışın bize vefā’ ider. Ammā yazın vefā’ itmez. Lāzım gelür ki tağılup yazın ḡayrı ḳavmüñ şularına varavuz. Şimdi ol varacağımız ḳuyulara düşman gelüp ḳonmuş. Eger anda varsaḳ düşman ḥavfı vardır. Yā nebiyyallāh, du‘ā’ eyle ki ḳuyularımızıñ şuyı yazın ve ḳışın kendümüze kifāyet ide.’ Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem yedi ufaḳ taş taleb itdi. Ve mübārek eliyle anları şıḡadı. Ve du‘ā’ idüp üzerlerine üfürdi. Ve buyurdi ki bunları bir bir ol ḳuyuya atalar. Ve Allāhu te‘ālānuñ ismini yād ideler. Ol ḳavim bunuñla ‘amel itdiler. Şol ḳadar şu ziyāde oldı ki kifāyetlerinden ziyāde olup artuḳ eksilmedi."

Bir Mu‘cize Dağı

Cābir-i Enşārī [S 444^a] raḍıyallāhu ‘anh eydür, "Ḥazret ile süfrede idik. Baña emr itdi ki ‘Bu maṭarayı getür.’ Nāḡāḥ ıraḳdan iki dıraḥt peydā oldı. Mābeynleri bir fersaḥ yer idi. Baña eyitdi, ‘Ol ağaclara eyit ki bir yere gelsünler.’ Anlarıñ ardında ḳazā’-yı ḥācet itdi. Yine yerlü yerine vardı. Andan süvār olup [M 669^a] gitdik. Bir ḥātūn ḳarşu geldi, elinde bir oğulancığı var idi. Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, günde bu oğulancığı üç kerre cinn incidür. Ḥazret ol oğulancığı devenüñ raḥli ḳaşı üzre ḳodı. Ve üç kerre, ‘uḥruc yā ‘aduvvallāh⁴⁶²⁰’ didi. Andan ol ḥātūna virdi. Mürāca‘atda ol yere irişdik. Ol ḥātūn ol oğulancık ile gelüp iki ḳoyun getürdi. Ve ḳabūl olunmasın iltimās itdi. Ve didi ki ‘Ḥazretüñ ile mülākāt ideliden berü oğulancığı cinn rencide itmedi.’ Ḥazret ḳoyunuñ birin ḳabūl itdi ve birin ol za‘īfeye virdi. Bir miḳdār gitdikden soñra bir deve ḳarşu geldi

⁴⁶²⁰ "Ey Allah düşmanı, çık!"

ve secde itdi. Peygamber buyurdi ki halkı cem‘ itdiler. ‘Bu deve kimdür’ diyü suâl itdi. Enşârdan bir t̄aife eyitdi, ‘Bizümdür.’ H̄azret buyurdi ki ‘Ne itmek istediñüz.’ Eyitdiler, ‘Yigirmi senedür ki bize şü taşur. Şimdi boğazlamak kaçd itdik.’ H̄azret buyurdi ki ‘Buni baña şatuñ.’ Anlar eyitdiler, ‘Senüñ olsun yā resül.’ Buyurdi, ‘Çün kim benüm oldı, aña āh̄ir-i ‘ömrine dek ihs̄an itmek gerekdür.’ Anlar eyitdi, ‘Ol h̄azretiñe secde itdi. Biz andan secdeye ehaqquz’ didiler. H̄azret buyurdi, ‘Maḥlūk maḥlūka secde itmek cā’iz degildür. Eger cā’iz olaydı h̄ātūnlar erlerine secde iderler idi.’”

Bir Mu‘cize Daḥı

Naql olunur ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir şahşı bir yere gönderdi. Ol kimesne yalan söyleyüp h̄azretüñ dimedüğini aña nisbet itdi. H̄azret aña beddu‘ā’ itdi. Ol şahşı ölmüş ve karnı yarılmış buldılar. Her ne deñlü defn itdiler ise yer kabül itmeyüp taşra bıraḥdı.

Bir Mu‘cize Daḥı

Ebū Hureyre raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider, "Bir gün havā’ bulutlu idi. Cümle aşḥāb raḍıyallāhu ‘anhum mescide cem‘ olmuşlar idi. Şöyle zann itdik ki öyle namāzınuñ zamānı geçdi. Bir A‘rābī gelüp eyitdi, ‘Öyle namāzını daḥı namāzı kılmadıñuz mı’ didi. ‘Kılmaduk’ didik. H̄azret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem daḥı sa‘ādeḥānesindedür. Daḥı çıkmadı. [M 669^b] Tenbīh⁴⁶²¹ eyle’ didik. Āvāz virüp, ‘eş-şalāt yā rasūlallāh’ didi. Andan biraz oturup yine kalkup, ‘eş-şalāt yā rasūlallāh’ didi. H̄azret çıkup lākin üzerinde eşer-i ḡazab var idi. Ve elinde bir çüb var idi. Namāzı edā’ itdikden soñra buyurdi ki ‘Āvāz viren kim idi.’ A‘rābī kalkup, ‘Ben idüm yā resūlallāh’ didi. H̄azret anı ol çüb ile te’dīb itdi. Çün namāzı kıldık, gördük güneş kubbe-i felekde öyle yerinde idi. H̄azret buyurdi ki ‘A‘rābī kandedür.’ H̄azretüñ öñine geldi. Buyurdi ki ‘Baña īzā’ itdiñ. Ben kendü celīsüm ile oturup rabbimüñ maşlaḥatına müştāḡil idüm. Süleymān [S 444^b] peygamber ‘aleyhi’s-selām dünyā işlerinden birine muḳayyed iken güneşi andan ötüri dutdı⁴⁶²². Rabbim ḳādir ki benden ötüri daḥı güneşi daḥı duta⁴⁶²³.’ Andan eyitdi, ‘Yā A‘rābī, seni çüb ile urdum, kışāş eyle’ didi. A‘rābī eyitdi, ‘İtmezem.’ H̄azret buyurdi ki ‘Baḡışla A‘rābī.’ Eyitdi, ‘Ben muḥtācum.’ Andan resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir devei şatun alup virdi. Ve buyurdi ki ‘el-‘adlu min rabbikum.’”

⁴⁶²¹ tenbīh: te’ḥīr **M**

⁴⁶²² dutdı: döndürdi **M**

⁴⁶²³ duta: döndüre **M**

Bir Mu‘cize Dahı

Cü‘ayl-i Eşca‘î rađıyallāhu ‘anh eydür, "Süfrede idüm. Bir za‘îf atım var idi. Ğāyet ile arık ve bīmecāl idi. Hāzrete bunu ‘arz itdüm. Bunu görüp tāziyānesin benüm atımuñ fitrākına⁴⁶²⁴ aşdı. Ve eyitdi, ‘*allāhumme bārik lehu fī hā*.⁴⁶²⁵’ Ol at şöyle kavī oldı ki başın tutamaz idüm. Ve evlādından on iki biñ dirhem hāşıl itdüm."

Bir Mu‘cize Dahı

Getürmişlerdür ki bir seferde ol hāzretüñ devesi gā’ib oldı. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem du‘ā’ itdi. Bir ‘azīm yel peydā oldı, deveyi hāzretüñ hūzūrına getürdi.

Bir Mu‘cize Dahı

Hanzala bin Hanīfe bin Medīh eydür, "Bir gün peygamberüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek eli başıma irişüp baña du‘ā’ itdi. ‘*bārekallāhu fīk*’ buyurdi." Rāvī eydür, "Her vākit bir kimesnenüñ yüzi şiş olsa ve yāhūd bir hayvānuñ memesi verem olsa elim sürüp, ‘*bismillāhi ‘alā eşeri rasūlillāh*’ dir idüm. Ve elimi ol yere sürer [M 670^a] idüm. Ve cür‘a zāil olurdi.

Bir Mu‘cize Dahı

Bir gün bir kimesne resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem hūzūrın şol eliyle ta‘ām yer idi. Hāzret buyurdi ki ‘Şağ elüñle ye.’ Ol yalan söyleyüp, ‘Kādir degilüm’ didi. Hāzret buyurdi ki ‘Yimege kādir degil misin.’ Andan ol kimesnenüñ şağ eli artuğ ağızına irişmez oldı.

Bir Mu‘cize Dahı

Getürmişlerdür ki Ebū Hureyre rađıyallāhu ‘anh bir gün şikāyet itdi. ‘Her ne işidürsem unudurum yā resūlallāh’ didi. Hāzret buyurdi ki ‘Ridā’ñı döşe.’ Andan üç kerre mübārek eliyle havā’dan bir nesne alup ol ridā’ya kodı. Andan buyurdi ki ‘Anı cem‘ idüp göğüsüne қо.’ Öyle itdi. Andan her ne işitse aşlā unutmaz idi.

Bir Mu‘cize Dahı

⁴⁶²⁴ atımuñ fitrākına: etegimüñ altından itmek **M**

⁴⁶²⁵ "Allahım, onun için onu bereketli kıl."

Ebū Hureyreden raḍıyallāhu ‘anh naḳl olunur ki eydür, "Anam müşrike idi. Her ne deñlü islāma da‘vet itdüm kâbil olmadı. Bir def‘a artıcaḳ söyledüm. Ḥazretüñ ḥaḳḳında nāsezā söyledi. Ğāyet muḫtarib olup aḡladum. Ve resūlullāhuñ ḥuḫūrına gelüp anama du‘ā’ eylesün diyü tazarru‘ itdüm. ‘*allāhumme’ḥdi umme ebī hureyre*’ diyü du‘ā’ itdi. Ben daḫı varup vālideme beşāret itmege sür‘at idüp eve vardum. Ḳapuyı baḡlu gördüm. Ve iḫerüden şu āvāzı işitdüm ki ḡusl iderdi. Āvāzım işidüp eyitdi, ‘Bir kerre ṭur, tā kim saña geleyüm’ didi. Şabr itdüm. Esbābın geyüp ṭaşra çıḳdı. Ve kelime-i şehādeti bir iki kerre didi. Ben bunu gördüm, ḥoşḡāl oldum. Sevindigimden aḡladum, nice ol ḫüznümden aḡladum ise. Andan sür‘at ile resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuḫūrına geldüm. ‘Muştuluk yā resūlallāh, du‘ā’ñ müstecāb oldı’ didüm. Ve daḫı iltimās [S 445^a] itdüm ki ‘Beni ve vālidemi müselmānlara sevdüre ve müselmānları daḫı bize sevdüre.’ Du‘ā’ itdi. Anuñ bereketiyle ḥiḫbir mü‘min ve mü‘mine beni istimā‘ itmez, illā maḡabbet ider.

Bir Mu‘cize Daḫı

Şöyle naḳl olunur ki peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥazret-i ‘Alīye raḍıyallāhu ‘anh [M 670^b] emr itdi ki nāḳasına süvār olup Yemene gide. Ve buyurdı ki ‘Yemen ḫurbında fülān ‘aḳabeye irişdikde Yemen ḡalkı saña istikbāl itse gerekdür. Ol depenüñ üstine çıḳuñ. Yā ‘Alī eyidüñ ki yā ḡacer yā şecer yā meder, resūlullāh size selām ider diyesin.’ Ol maḡalle gelicek emīrū‘l-mü‘minīn ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Yā ḡacer yā şecer yā meder, resūlullāh size selām ider’ didi. Hemāndem bir ḡulgule ḳopdı. ‘*alā rasūlullāhi’s-selām*’ diyüp bir yerden feryād ḳopdı. Ol cemā‘at bu mu‘cizei görüp cümle īmān getürdiler.

Bir Mu‘cize Daḫı

Naḳl olunur ki resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ebū Bekir ve ‘Ömer ve ‘Oşmān ve ‘Alī raḍıyallāhu ‘anhum Ebu‘l-Heyşem ibni‘t-Teyyihānuñ evine vardılar. Ol eyitdi, ‘el-ḡamdulillāh resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aşḡābıyla benüm evimi teşrīf itdiler. Lākin nesnecigim yokdur ki nişār ideyüm. Fi‘l-vāḳi‘ var idi, ḳoñşılarıma bezl itdüm.’ Ḥazret buyurdı ki ‘Eyü itmişsin. Cebrā‘īl ‘aleyhi’s-selām baña cīrān ḡaḳḳında şol ḳadar vaşıyyet itdi ki şöyle ḫann itdüm ki mīrāşa dāḡıl olalar.’ Andan nazar itdi⁴⁶²⁶ ki evinüñ bir kūşesinde bir ḡurmā aḡacı var idi. Buyurdı ki ‘İcāzet var mıdur ki bundan ḡurmā cem‘ idem.’ Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, bu ḡurmā aḡacı ḳoḳ zamāndur yābisdür,

⁴⁶²⁶ itdi: itdüm M

ḥurmā virmez. Yoḥsa cānıma minnet idi. İhtiyār sizūñdür.’ Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Bu ḥurmāda çok ḥayır vardır.’ Andan emr itdi, ‘Ey ‘Alī, bir kadeḥ getir’ didi. Şuyla maḏmaḏa idüp içine koydı. Ve buyurdi ki ol ḥurmānuñ dibine dökeler. Öyle itdiler. Fi’l-ḥāl tāzelendi ve ḥurmā virdi, kimi tāze ve kimi yābis. Murād itdikleri deñlü cem’ itdiler. Ḥazret-i resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Bu ol ni‘metdendür ki kıyāmetde size vāşıl olur.’

Bir Mu‘cize Daḥı

Bir şāḥib-i cemāl [M 671^a] yahūdi var idi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem meclisine mülāzım idi. Ḥazret buyurdi ki ‘Dirīğ senūñ gökcek yüzūñ cehennem odına yana.’ Eydür idi ki ‘Ben dīnimi terk itmezem ve ğayrı dīn ihtiyār itmezem.’ Tā bir gün, ve ḥūrun *‘inun * keemsāli ‘l-lu ‘lu ‘i ‘l-meknūn * cezā ‘en bimā kānū ya ‘melūn*⁴⁶²⁷ āyeti nāzil oldu. Ol eyitdi, ‘Eger imāna gelürsem bunlaruñ birine baña zāmin olur mısın.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Yetmişine zāmin oluram.’ Hemāndem imāna geldi ve islāmı gökcek oldu. Çün vefāt itdi, ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem kendi techīz ü tekfīn ḥāzır oldu. Ve defn idicek kendüsi kabre girüp eliyle yerine vāz’ itdi. Ve içerüde çok eğlendi. Çıkdıkda mübārek alını derlemiş idi. Ve yaḳası ve mübārek kaḑā’sı cānibinden yırtılmış idi. Suāl itdiler. Ḥazret buyurdi ki ‘Şol kadar ḥūrīler geldiler ki ben anuñum ben anuñum diyü⁴⁶²⁸. Tā yetmiş ‘adedde irişdiler ve benüm gömlegim çeküp yırtıldılar.’

Bir Mu‘cize Daḥı

Naḳl olunur ki bir gün muḥācirīn ü enşāruñ ḥātūnları cem’ olup peyğamberden [S 445^b] dilediler ki Fāṭıma anlar ile bile ola. Çün kim münāsib cāmesi yoğidi, te‘allül itdi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Bizüm ‘ādetimiz oldur ki da‘vete icābet iderüz.’ Fāṭıma raḑıyallāhu ‘anhā kerāhet ile vardı. Ḥātūnlar göricek üzerinde bir kaḑtān gördiler ki cümlesi ḥayrān oldılar. Ve didiler ki ‘‘Acabā ne memleketde ḥāşıl olmışdur. Bu ḳumāşuñ bu diyārda mişli yokdur.’ Fāṭıma raḑıyallāhu ‘anhā eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ol cāmei niçün göstermediñ şādumān olaydum.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Ol cāmenūñ güzelliği oldur ki sen geyüp eller göre ve sen görmeyesin’ didi.

Bir Mu‘cize Daḥı

⁴⁶²⁷ el-Vākıa 56/22-24

⁴⁶²⁸ ben anuñum ben anuñum diyü: M’de yok

Zeyd bin Erkam raḍıyallāhu ‘anh eyitdi ki "Bir A‘rābīnūn ḥaymesine uğradı. Bir dişi āhū gördük ki baḡlu tırur. Feryād itdi ki ‘Yā resūlallāh, iki yavrım vardur. Beni tutup baḡladılar. [M 671^b] Memelerimde süd ḥabs oldı. Ne beni öldürdi ki rencden ḥalāş olam ve ne şalıvırür ki varup yavrılarum emzürem.’ Ḥazret buyurdi ki ‘Yā āhū, eger seni şalıvırürsem yine gelür misin.’ ‘Gelürem’ didi. ‘Eger gelmezsem ‘aşşārlaruñ⁴⁶²⁹ ya‘nī mekkāsaruñ ‘azābı gibi baña ‘azāb itsün’ didi. Ḥazret anı şalıvirdi. Bir zamān eglenüp yerüñ çıkageldi. Ḥazret anı yerine baḡladı. Bu ḥālde A‘rābī bir meşk şu getürüp geldi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Yā A‘rābī, bu āhūyı baña şat.’ Ol eyitdi, ‘Senüñ olsun yā resūlallāh.’ Pes anı şalıvirdi." Zeyd bin Erkam eydür raḍıyallāhu ‘anh, "Vallāhi ol āhūyı gördüm, beyābānda feryād idüp, ‘lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh’ dir idi."

Bir Mu‘cize Daḡı

Ehyān⁴⁶³⁰ bin Evs-i Ḥuzā‘ī eydür, "Koyunlarumuñ ortasında idüm. Bir kurd gelüp bir koyunumu kaptı. Ardına düşdüm ve, ‘Bundan zālīm kurd görmedüm’ diyü ḥamle itdüm. Baña eyitdi, ‘Allāhu te‘ālā virdüğinden maḥrūm idersin’ didi. Ben eyitdüm, ‘Ne ‘aceb ki kurd kelām ide.’ Kurd eyitdi, ‘Bundan ‘aceb budur ki Medīne naḥlistānında bir kimesne Allāhu te‘ālā kitābına da‘vet ider, siz andan ḡāfilsiz.’" Ehyān eyitdi, ‘Eger ben aña gitsem koyunlarım kim gözedür.’ Kurd eyitdi, ‘Baña bir nesne viricek ben gözedürem.’ Aña bir nesne ta‘yīn idüp birkaç çübānlar ile Medīneye geldi. Ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem anı göricek eyitdi, ‘Yā Ehyān, ol kurd va‘dine vefā’ itdi.’ Pes hemrāhları ile müselmān oldılar.

Bir Mu‘cize Daḡı

Naḡl olunur ki bir gün ḥazret bir cenāze ile Baḡī‘e gelmiş idi. Nāḡāh bir kurd aḡızın açup ırāḡdan zāhir oldı. Ḥazret buyurdi ki ‘Yol verüñ, ilçilige gelmişdür.’ Gelüp lisān-ı faşīḥ ile eyitdi, ‘Yā nebiyyallāh, sibā‘ Medīnenüñ taşrasında cem‘ olup beni [M 672^a] resūl gönderdiler. Ümmetiñe eyit ki bize nesne ta‘yīn itsünler, aruḡdan ve semizden her ne olursa. Biz anuñla ḡanā‘at idelüm. Ve ḡayrı nesneye ta‘arruż itmeyelüm.’ Aşḡāba eyitdi, ‘Ne dirsiz.’ Anlar eyitdiler, ‘Bize zekāt ki farz olundı, anı edā’ iderüz. Andan ḡayrı bir nesne sibā‘a ziyāde itmezüz’ didiler. Ḥazret buyurdi ki ‘Ey kurd, aşḡāb ne dir işitdiñ mi.’ Ol eyitdi, ‘Beni ḥazretiñe irsāl itdiler, anlara göndermediler.’ [S 446^a] ‘Benüm daḡı

⁴⁶²⁹ ‘aşşārlaruñ: ḡussārlaruñ **M**

⁴⁶³⁰ ehyān: Kaynaklarda "uḥbān" olarak geçmektedir.

kelāmım anlarıñ sözidür. Dağı risāletinñ var mı’ didi. Kırd eyitdi, ‘Yā resūlallāh, dağı bunı didiler ki senūñ ümmetinūñ ve senūñ beddu‘ā’ndan havf iderler. Bu sebebdan bu icāzeti taleb iderler.’ Hāzret buyurdı ki ‘Sizūñ naşibiñüz size vāşıl olur, andan ötüri beddu‘ā’ itmesünler.’ Kırd bunı işidüp, ‘el-ḥamdulillāh ki bizi Hāḫḫ te‘ālā peygamberinūñ du‘ā’-yı ‘aleyh itmesinden hıfz itdi’ didi.

Bir Mu‘cize Dağı

Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir yerde ḥāzret-i ‘Alīyi ḳatlanur⁴⁶³¹ idi. Nāgāh gördi ki bir A‘rābīyi esīr itmiş getürdi. Suāl itdi ki ‘Ḳaḅḅı ḳabīledensin.’ ‘Müzeynedenüm’ didi. Buyurdı ki ‘Baña muvāfaḳat ider misin ki bir kelime lisāna ḥāfīf ola ve mizānda şaḳīl ola idesin.’ A‘rābī eyitdi, ‘Nedür ol kelime.’ Hāzret buyurdı ki ‘*lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh.*’ A‘rābī eyitdi⁴⁶³², ‘Bu kelime ḡāyetde ḥāfīfdür lākin benüm ḳatımda lāt ve ‘uzzā ḫāḳḳı için⁴⁶³³ cebel-i Uḫuddan ağırdu.’ Andan ol A‘rābī ‘Ömerü’l-Ḥattābuñ yanına vardı. Ve eyitdi, ‘Bu ol sāḫirdür ki ḫalkı yeñi dīne da’vet ider.’ ‘Ömer raḏıyallāhu ‘anh bunı işidüp ḳaşd itdi ki ḳatlı ide. Hāzret buyurdı ki ‘‘Acele itme. Cā’iz ki Hāḫḫ te‘ālā hidāyet müyesser ide.’ Andan buyurdı, ‘*yā a‘rābī eslim teslem.*’ A‘rābī boyunına aşılımış bir torba var idi, indürüp, ‘Bunuñ içinde ne var idüḡin bilürseñ ĩmān getüreyüm’ didi. Hāzret, ‘Eger eyidürsem ĩmān getürür misin’ didi. ‘Getürürem’ didi. Fi’l-ḫāl Cebrā’ıl ‘aleyhi’s-selām gelüp ḫaber virdi. Buyurdı ki [M 672^b] ‘Bu torbada bir āhū vardur ki bugün şayd itdiñ.’ A‘rābī eyitdi, ‘Eger ol āhū ĩmān getürürse ben dağı ĩmāna gelürem.’ Hāzret torbaı öñine alup mübārek eliyle āhūyı ḳıḳardı ve arḳasın şıḡadı. Ve buyurdı ki ‘Ey dilsiz āhū, Allāhu te‘ālānuñ izniyle söyle.’ Āhū faşīḫ zebān ile, ‘*eşhedu en lā ilāhe illallāh ve enneke rasūlullāh*’ didi. Ve buyurdı ki ‘Bunuñ eline nice düşdüñ.’ Āhū eyitdi, ‘Yavrularum vardur yā resūlallāh. Dün gice anlarıñ ıztırābından uyumadum. Şabāḫ ḳıḳdum ki bir yiyecek ḫāşıl idem, bunuñ eline giriftār oldum’ didi. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem aña terāḫḫum idüp aḡladı. Aşḫāb dağı aḡlaşdılar. Andan A‘rābīye eyitdiler, ‘Sen dağı muvāfaḳat itmez misin ki şıḫḫat ḳāim oldı. Ve māni’ ne ḳaldı.’ A‘rābī eyitdi, ‘Āhū ĩmāna gele ben gelmemek kāfir ḳalmaḳ münāsib degildür.’ Hemāndem ḳalḳup, ‘*eşhedu en lā ilāhe illallāh ve enneke rasūlullāh*’ didi. Anuñ ĩmānına ḫāzret şād oldı. Ve ol āhū eyitdi, ‘Yā resūlallāh, zāmin ol, varup yavrılarıma süd vireyüm. Andan geleyüm, nice dilerse itsün.’ A‘rābī eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ben bunı rızā’ullāh āzād

⁴⁶³¹ ḳatlanur: M’de yok

⁴⁶³² nedür ol kelime ḫāzret buyurdı ki lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh a‘rābī eyitdi: M’de yok

⁴⁶³³ lāt ve ‘uzzā ḫāḳḳı için: M’de yok

itdüm.’ Āhū leşkergāhdan çıkup gitdi. Hāzret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh ardına düşdi. Ol āhū bir mağāraya girdi. Yavrıları analarının öñinde toprağa yuvalandılar. Hāzret-i ‘Alī bunları seyr iderdi. Ve Hāḫḫ te‘ālā sözlerinin fehmini imāma keşf itdi. Eyitdiler, ‘Ey ana, hīḫ bize raḥmiñ yok mı. Bizi ac ḳoduñ. Ve tā öyle zamānına dek yoḳlamadıñ. [S 446^b] Bir tamlā sūd içmedik ve nesne yimedik. Açlıḳdan helāk olmağa ḳarīb olduḳ.’ Āhū eyitdi, ‘Ey yavrıları, ḫāmūş oluñ. Eger raḥmeten li’l-‘ālemīn olmasa ve anuñ şefā‘ati olmasa ben şimdi hāliklerden olurdum.’ ‘Niḫün’ didiler. Keyfiyyet-i [M 673^a] ḫālī beyān itdi. ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh anlarıñ yanından giryān olup gitdi. Hāzrete varıcaḳ ḫāzret buyurdi ki ‘Nedür seni⁴⁶³⁴ giryān görürem. Sen eydür misin yoḫsa saña söyleyeyüm mi’ didi. ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Senden işitmek aḫsendür yā resūlallāh’ didi. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Cebrā‘il ‘aleyhi’s-selām geldi, ol āhūnuñ yavrılarına ne söyledüḡin ḫaber virdi’ diyü bi’t-taḫşīl beyān itdi. Bu sözde iken āhū segirderek geldi. Ve eyitdi, ‘Yā resūlallāh, baña zāmin olmuş idiñ. İşte yavrıları toydurdum. A‘rābīnuñ ḫükmi ne ise ḫurdum’ didi. Hāzret A‘rābīyi da‘vet idüp aḫvālī zıkr itdi. ‘Ben anı Allāh için āzād itdüm, dönmezem.’ Hāzret āhūya icāzet virdi. Āhū sürür ile gitdi. Hāzret buyurdi ki ‘*ṣāhibu’l-‘iyālī lā yulāmu ebeden.*’⁴⁶³⁵ Eger bu āhūnuñ yavrıları olmasa bu A‘rābīnuñ eline giriftār olmaz idi.’ Ve daḫı buyurdi ki ‘İyālī için renc çeken kişi fī sebīlillāh mücāhid itmiş gibidür.’

Bir Mu‘cize Daḫı

Naḳl olunur ki bir gice peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ‘Āişe raḍıyallāhu ‘anhānuñ ḫānesinde idi. Gice bir miḳdār geḫmiş idi. Ebū Bekir-i Şiddīḳ raḍıyallāhu ‘anh gelüp daḳḳ-ı bāb itdi. İzin alup içeri giriceḳ ḫāzret gelmesinden suāl itdi. ‘Yā resūlallāh, aclıḳdan ḡayrı nesne iḳtizā’ itmedi, gelmege’ didi. Andan ḫāzret ‘Ömer gelüp ol daḫı öyle cevāb virdi. Andan ḫāzret-i ‘Alī gelüp ol daḫı ol cevābı virdi. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek başını ceyb-i tefekküre idüp andan buyurdi ki ‘Ben daḫı ol sizūñ didüḡüñüze mübtelāyum’ didi. Ve mübārek ḳarnını açdı, taşlar bağlamış. ‘Nice gündür ki nesne yimedüm’ didi. Hāzret-i ‘Alī raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Dün ben Miḳdād bin Esvedūñ evi yanından geḫdüm. Bir ḫurmā ağacı gördüm, üzerinde bir miḳdār ḫurmā var idi. Eger buyurursañ anuñ [M 673^b] evine miḫmān olam’ didi. Peyḡamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Ḳalkuñ Miḳdāda miḫmān olalum.’ Çün kim ḳapusına geldiler, Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh āvāz virdi ki ‘Ey ehl-i ḫadīḳa, eger bileydüñüz ki

⁴⁶³⁴ olup gitdi ḫāzrete varıcaḳ ḫāzret buyurdi ki nedür seni: M’de yok

⁴⁶³⁵ "Aile sahibi asla kınamaz."

size kim mihmān olmışdur tatlu uyhu size haram olurdu.’ Miqdāduñ ehlinde bir küçürek kızcağız işidüp eyitdi, ‘Ebū Bekir raḍıyallāhu ‘anh āvāzı gelür. Ehl-i beyte nidā’ ider’ didi. Vālidesi eyitdi, ‘Böyle bivaḳit Ebū Bekir ḥānemizde neyler’ diyü ḥāba vardılar. Gelüp eyitdi, ‘Kimesne cevāb virmedi. Andan ‘Ömer raḍıyallāhu ‘anh varup Ebū Bekir didügi gibi didi. Ol daḥı gelüp, ‘Cevāb gelmedi’ diyü ḥaber viridi. Andan ḥazret-i ‘Alī vardı. Aña daḥı cevāb virmediler. Andan peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḳalkup ḳapudan nidā’ itdi ki ‘Eger ḳonuklarıñuz kim idügin bileydüñüz yatup uyumazdıñuz’ didi. Ol kızcağız uyhudan şıçradı. Ve didi ki ‘Ḥaḳḳ te’ālā benüm kelāmımı rāst itdi. Ben dimedüm mi ki Ebū Bekirüñ [S 447^a] ve ‘Ömer ve ‘Alīnün raḍıyallāhu ‘anhumuñ āvāzları gelür. İşte ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem āvāzı geldi.’ Miqdād yerinden ḳalkup taşra çıkdı. Ḥazreti görüp mübārek ayağına yüzün sürdi. ‘Anam ve babam saña fedā’ olsun yā resūlallāh’ didi. ‘İçerü gelün’ didi. Ḥazret buyurdi ki ‘Benümle bile olanlar girsünler mi’ didi. ‘Girsünler’ didi. İçerü girdiler. Buyurdi ki ‘Hiç ḥurmāñ var mıdur.’ Miqdād ḥicāba düşüp başın ceyb-i tefekküre itdi ve ḥicābından ḳaldurmağa ḳādir olmadı. Didi ki ‘Yā resūlallāh, Allāh ḥaḳḳıçün bir miqdār ḥurmā var idi. Ehl-i beytime ve cīrānıma üleşdümdüm. Bir dāne ḳalmadı’ didi. Peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem mübārek yüzün imām ‘Alīye itdi. Ve didi ki ‘Ol ḥurmā ağacınıñ yanına var, di ki peygamber saña selām ider.’ Varup diyicek [M 674^a] ağacdan çingiraklar şadāsı gibi şadā peydā oldı. Bildi ki ḥazretüñ selāmın aldı. Ve ‘ale’l-fevr ol dıraḥt toptolu ḥurmā oldı. "Vallāhi hergiz anuñ gibi ḥurmā görmedik. Bir sepet düşürüp bāḳisin ağacı üzre ḳodum ve ḥazretüñ ḥuzūrına getürdüm. Ebū Bekir ve ‘Ömer ve ben ve Miqdād ve ehl-i beyti ol ḥurmādan kifāyet ḳadar yidik. Andan ehl-i beyti içün ḥazret aldı. Ve baña, ‘Fāṭıma ve Ḥasan ve Ḥüseyn içün raḍıyallāhu ‘anhum götür’ diyü emr itdi."

Bir Mu‘cize Daḥı

Enes raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider, *yā eyyuha ‘llezīne āmenū lā terfe ‘ū aşvātekum fevḳa şavti ‘n-nebiyyi*⁴⁶³⁶ āyeti nāzil olıcaḳ ya ‘nī şavtlarıñuzı peygamber şavtından yukaru itmeñ ve bir āyet-i kerīme daḥı⁴⁶³⁷, *ve lā techerū lehu bi ‘l-ḳavli kecehri ba ‘dikum liba ‘ḍin en taḥbeṭa a ‘mālukum ve entum lā teş ‘ūrūn*⁴⁶³⁸ ya ‘nī kelāmıñuz cehr itmeñ, biribiriñüze itdügüñüz gibi, ‘ameliñüz ḥabṭ olur, sizün ‘ameliñüz olmaz nāzil olıcaḳ Ṣābit bin Ḳays bin Şemmās raḍıyallāhu ‘anh, bülend āvāzlu bir kişi idi, ḥānesinden idi. Bir gün ḥazretüñ

⁴⁶³⁶ el-Hucurāt 49/2

⁴⁶³⁷ Metinde bir diğerk ayetmiş gibi zikredilse de aynı ayettir.

⁴⁶³⁸ el-Hucurāt 49/2

meclisine gelmedi. Anı suāl itdi. ‘Belki hastadur, hālını bilmezüz’ didiler. Bir rivāyetde Sa’d bin Mu’āz raḍıyallāhu ‘anh eyitdi, ‘Benüm koñşumdur. Hasta degildür. Ve lākin hānesine vardum, haber aldum ki bir küşede oturup başın aşāğa itmiş hālī gāyet ile perişān. Suāl itdüm. ‘Hālīm gāyet ile düşvār oldı. Āvāzım bülenddür. Hāzretüñ āvāzından ziyāde olur ve ‘amelim hābt ola, hālīm nice olur. Cehennemlik oluram.’ Hāzret buyurdi ki ‘Ol anlardan degildür. Var eyit ki rāzī degil midür sa’id dirile şehīd ola ve cennet-i hamīde gire.’ Andan şābit oldı ki Yemāme gāzā’ında resūlullāhdan soñra şehīd oldı.

Bir Mu’cize Dahı

Huzeym⁴⁶³⁹ bin Evs bin Hārişe rivāyet ider ki "Hāzret [M 674^b] baña eyitdi, ‘Bu gice baña Bahīrenüñ⁴⁶⁴⁰ fethi gösterildi. Ve Nesīmā⁴⁶⁴¹ nām hātūnı, ki Nüfeylenüñ⁴⁶⁴² kız karındaşıdur Ezd kabīlesinden, bir ak deveye süvār olmuş ve siyāh burka’ örünmiş müselmānlar elinde esīr olur.’" Hūzeyme eydür, "Ben eyitdüm, ‘Eger ben Bahīreye varup ol şaffetlü [S 447^b] hātūnı getürürsem benüm olsun mı.’ ‘Olsun’ didi. Ebū Bekir-i Şiddīkuñ hilāfeti zamānında Hālīd bin Velīdi Bahīreye gönderdi. Ben dahı aña yoldaş oldum. Küffārdan ol kimesne ki buldum, Nesīmā idi. Hāzret buyurduğı şıfat üzre Hālīde getürdüm. Ve da’vā itdüm ki bunı baña peygamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bağışladı. Ve benden şahid istedi. ‘Abdullāh bin ‘Ömer ve Muḥammed bin Mesleme ve Muḥammed bin Beşīr şehādet itdiler. Baña teslīm itdi. Ve karındaşı ‘Abdu’l-Mesīh ‘akabından gelüp biñ dirheme benden şatun aldı."

Bir Mu’cize Dahı

Ebū Hureyre raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider, bir gün Ebū Cehil şanādīd-i Kureyşe eyitdi, ‘Muḥammed dāimā gelür, yüzün toprağa sürüp ma’būdına ‘ibādet ider. Eger bir def’a dahı ider ise lāt ve ‘uzzā haqqıçün anuñ boyunına ayağum ile başayum, yüzi cümle türāb olsun. Naql olunur ki ol hāzreti secdede gördi. Fursat gānīmetdür diyüp ol şart-ı bātlı icrā’ itmek kaşd itdi. Hāzrete teveccüh idicek eliyle yüzünü koruyarak kemāl havf ile döndi. Andan suāl itdiler. Eyitdi ki⁴⁶⁴³ ‘Mābeynimizde āteşden bir şandūk gördüm, üzerinde bir cemā’at kanadlarıyla beni men’ itdiler.’ Peygamber buyurdi ki ‘Eger bir sehl dahı yakın geleydi anı pāre pāre idüp her ‘uzvını bir cānibe atarlar idi.’

⁴⁶³⁹ huzeym: Kaynaklarda "hureym" olarak geçer.

⁴⁶⁴⁰ bahīre: Kaynaklarda "hīre" olarak geçer.

⁴⁶⁴¹ nesīmā: Kaynaklarda "nefile" ya da "nekile" olarak geçer.

⁴⁶⁴² nüfeyle: Kaynaklarda "şeymā'" olarak geçer.

⁴⁶⁴³ hāzrete teveccüh idicek eliyle yüzünü koruyarak kemāl havf ile döndi andan suāl itdiler eyitdi ki: M’de yok

Bir Mu'cize Dahı

Ebū Nūheyk-i Ezdī eydür⁴⁶⁴⁴, 'Amr ibni'l-Aḥṭab bin Ka'b eydür, "Ḥazret-i şallallāhu 'aleyhi ve sellem bir gün benden şu istedi. Bir kadeḥ şu getürdüm. Anda bir kıl var idi. Çıkarıdım ve atdım. Şuyı içdi. Ve baña du'ā' itdi, 'Yā rabbī, anı cemīl ve tāze tut' didi." Ebū Nūheyk eydür, "Anı gördüm. Toksan dört yaşına varmış, ne bir kılı ağarmış [M 675^a] ve ne şekline tağayyür gelmiş idi."

Bir Mu'cize Dahı

'Abd benī Kaysdan bir kavim bir nice koyunlar getürdiler. Ve resūlullāhdan şallallāhu 'aleyhi ve sellemden dilediler ki anlara bir 'alāmet ide, tā kim sāir koyunlardan mümtāz olalar. Mübārek barmağıyla ol koyunların kulağına işāret itdi, kulaqları siyāh oldu. Bu zamāna dek anların neslinden olan koyunların kulaqları siyāh kaldı.

Bir Mu'cize Dahı

Naql olunur ki resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem mescid binā' idicek Ebū Bekir-i Şiddīk raḍıyallāhu 'anh eyitdi, 'Mescide ba'zı ḥaṭīl⁴⁶⁴⁵ ve saḳf ağacları lāzım geldi. Mekke de benüm ḥānemde var idi. Ne olaydı bunda olaydı' didi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem buyurdi ki 'İster misin ki bunda gele.' 'İsterem yā resūlallāh' didi. Ḥazret buyurdi ki 'Ol ağacları da'vet eyle.' Çün da'vet itdi, Ḥaḳḳ te'ālā anlara kanad virüp Medīneye getürdi. Mescidüñ 'imāretine şarf itdiler.

Bir Mu'cize Dahı

'Amr bin Zübeyr raḍıyallāhu 'anh rivāyet ider ki Ḥārīş ḥazrete nefrīn idüp nāsezā sözler söyleyenden idi. Dāimā fırsat gözedür idi. Tenhā olıcaḳ envā'-ı izzā' vü cefā'lar ider idi, la 'netullāhi 'aleyh. Ve ol ḥazreti katl itmege 'ahd itdi. İttifāḳ bir gün ḥazret kaẓā'-yı ḥācete Ḥücün nām yere gitdi. Ḥavā gayet ile ıssı idi. Her kişi evinde idi. Ḥazreti tenhā görüp fırsat [S 448^a] ḡanīmetdür diyü el uzatmak murād idicek yakın geldi. Ḥavf iderek ve ditreyerek yanından gitdi. Ebū Cehile rāst geldi. 'Kande idin' diyü suāl itdi. Ol eyitdi, 'Muḥammedün ardınca vardım ki katl idem. Yakın varıcaḳ siyāh yılanlar gördüm. Baña

⁴⁶⁴⁴ ebū nūheyk-i ezdī eydür: M'de yok

⁴⁶⁴⁵ ḥaṭīl: Bu kelime M'de "ḥaṭıl" ve S'de "ḳalīn" olarak geçmektedir. Bazı nüshalarda ise "ḥaṭīl" olarak geçer ki bağlama göre doğru olan bu olsa gerektir.

hücüm itdiler. Ağızların açup beni yutmak istediler. Şöyle ki hayâtıdan el yudum ve döndüm.’ [M 675^b] Ebû Cehil eyitdi, ‘Bunlar Muhammedüñ sihrendendür’ didi.

Bir Mu‘cize Dahı

‘Utbe bin Übeyyüñ⁴⁶⁴⁶ lâ‘netullâhi ‘aleyhimâ vâkı‘asıdır. Muhammed bin İshâk rahmetullâhi ‘aleyh rivāyet ider ki Ebu’l-‘Âş ibni’r-Rebî‘ bin ‘Abdi’l-‘Uzzâ ki Hadîcenüñ rağıyallâhu ‘anhânuñ kız karındaşı oğulu idi. Hadîce aña peygamberüñ kızı Zeynebi vermiş idi. Anuñ kız karındaşı Ruqayyei ‘Utbe bin Ebî Lehebe virdi. Çün kim habîbullâha şallallâhu ‘aleyhi ve selleme hasedleri ve ‘adâvetleri müştedd oldu, Ebu’l-‘Âşa ve ‘Utbe eyitdiler, ‘Siz Muhammedüñ kızların alup aña ferâğ-ı hâtır hâşıl itdünüñ. Şimdi maşlahat oldur ki anlara talâk virüp hâtırına perîşânlık ve teşvîş hâşıl olsun. Ve size şanâdîd-i Kureyşden kimüñ kızın dilerseñüz ol muķâbelede alıvirelüm. Ebu’l-‘Âş eyitdi, ‘Vallâhi ben hâtūnumdan ğayrı tercîh itmezem ve hâtūnuma talâk virmezem’ didi. Ammâ ‘Utbe-i fâsık eyitdi, ‘Eger Sa‘îd bini’l-‘Âşuñ kızını baña alıviresiz, ben Ruqayyeye talâk virürem’ didi. Kureyş Sa‘duñ kızını ‘Utbe ye nikâh itdiler. Dahı Ruqayyeye talâk virmemiş idi. ‘Urve bin Zübeyr eydür, ‘Utbe peygamberüñ huzûrına geldi. Ve eyitdi, ‘Ben kâfir oldum, sükût itdüğü vakıt. Ve Cebrâ‘îlūñ saña geldüğine îmân getürmem.’ Ve andan ol murdâr ağızından tükürüğün hâzret cânibine atdı. Ve eyitdi, ‘Kızıñ Ruqayyeye talâk virdüm.’ Ve dahı nâma ‘kûl sözler söyledi. Hâzret ol muķâbelede, ‘*allâhumme salli ‘aleyhi kelben min kelâbik*’ didi. Ya’nî, ‘Kelbleründen aña bir kelb musallaḡ eyle’ didi. Eydürler ki Ebû Tâlib ol meclisde hâzır idi. Eyitdi, ‘Ey karındaşum oğulu, bu beddu‘â‘dan sen nice hâlâş olursın bilmezem’ didi. [M 676^a] Rivāyet olunur ki Ebû Tâlib bu beddu‘â‘dan katı kâsâvet oldu. Peyğambere eyitdi, ‘Ey birâderüm oğulu, bu beddu‘â‘dan ne menfâ‘at hâşıl olur’ didi. ‘Utbe evine gidüp babası Ebû Lehebe bu hâli hikâyet itdi. Ebû Leheb müşrik iken hâzretüñ du‘â‘sı müstecâb olacağın bilüp ğāyet melûl oldu. Andan çok zamân geçmeyüp Ebû Leheb ve ‘Utbe Kureyşüñ ticâretiyle Şâm tarafına sefer eylediler. Bir rivāyetde Ebû Leheb sefere gitmedi. Ammâ Kureyşe ‘Utbe hakkında çok ısmarladı ki hıfz ideler. Andan bir nice mesâfe kaḡ idüp bir yere indiler. Anda sâkin olan kavim, ‘Bunda yırtıcı cânvarlar ve aslanlar vardır. Ğâfil olmañ’ didiler. Ebû Leheb⁴⁶⁴⁷ refîklerine eyitdi, ‘Ey yoldaşlar, mededkârlık zamânıdır. Mürüvvet idüñ. Muḡkem hıfz u hırâset idüñ. Zîrâ ben Muhammedüñ du‘â‘ından emîn degilüm.’ Pes ittifâk idüp cümle yükleri bir yere

⁴⁶⁴⁶ übeyyüñ: M ve S’de böyle geḡse de bahsi geḡen kişi daha sonra zikredileceğİ üzere Utbe b. Ebî Leheb’dir. Bundan dolayı bu kelime "ebî lehebüñ" olmalıdır. Nitekim bazı nüshalarda böyledir.

⁴⁶⁴⁷ ebû leheb: Bu kişi hadisenin bağlamına göre "'utbe" ya da "'utbe bin ebî leheb" olmalıdır. Nitekim bazı nüshalarda "'utbe" olarak geḡmektedir.

yıgıldılar. ‘Utbei anuñ üzerine çıkarup yatırdılar. Ve sâir halk etrâfında halka gibi çevirdiler. Ve dağı taşradan develeri hışâr gibi halka eylediler. [S 448^b] Ol gice Hakk te‘âlâ bir arslanı havâle itdi. Gelüp bunları birer birer koğdı. Birisine ta‘arruz itmeyüp ol habîşüñ koğusın alup sıçrayup kapdı. Ve develerden taşra atup şahrâ’da helâk eyledi. Bir rivâyetde karnın yırtup helâk oldı. Ve bir rivâyetde cümle kemükleri hürd oldı. Ve cânını cehenneme şaldı⁴⁶⁴⁸.

Bir Mu‘cize Dağı

Emîrü’l-mü’mînîn ‘Alî rağıyallâhu ‘anhdan rivâyet olunur ki "Hâzretüñ mülâzemetinde idüm. Kureyşden bir cemâ‘at geldiler. Ve didiler ki ‘Sen ‘azîm da‘vâ itdiñ. Babañ ve ceddiñ bu da‘vâyı itmemişler idi. Bize hârik-i ‘âdet bir nesne göster saña inanalum.’ Hâzret buyurdi ki ‘Ne istersiz.’ Anlar didiler ki ‘Bu ağacı da‘vet [M 676^b] idesin, kökinden çıkup huzûruña gele.’ Peygamber buyurdi ki ‘Hakk te‘âlâ her nesneye kâdirdür. Eger böyle olursa Allâhu te‘âlânuñ vaḥdâniyyetine îmân getürür misiz.’ ‘Getürürüz’ didiler. ‘Bilürem sizde hayır yokdur. Lâkin bunda kalbinde îmân olur kimesne vardur.’ Andan eyitdi, ‘Ey dıraht, eger Allâhu te‘âlâya ve yevm-i kıyâmete îmânıñ var ise ve ben hakk peygamber olduğuma idügüme îmânıñ var ise köklerüñ yerden çıkarup yanıma gel, Allâhu te‘âlânuñ izniyle.” Hâzret-i ‘Alî rağıyallâhu ‘anh eydür, "Allâhu te‘âlânuñ hakkıçün ol ağac köklerin çeküp hâzrete teveccüh itdi. Kuş kanadı şadâsı gibi şadâ iderdi. Gelüp öñinde tırdı. Eñ büyük dalını hâzrete gölge itdi. Ben hâzretüñ yanında idüm. Ba‘zı budaqları üzerüme geldi. Müşrikler bunu görüp didiler ki ‘Emr eyle iki şakḳ olsun. Yarusı yerine varsun.’ Hâzret işâret itdi, yarusı yerine vardı. Andan eyitdiler, ‘Bu nişfi dağı yerine varsun.’ Öyle oldı. Ben, ‘*lâ ilâhe illallâh muḥammedun rasûlullâh*’ didüm." Müşrikler hâşâ, ‘Sâhirdür ve aña böyle kimesnelerdür îmân getüren⁴⁶⁴⁹.’ Ya‘nî hâzret-i imâm ‘Alî rağıyallâhu ‘anhı murâd itdiler⁴⁶⁵⁰.

Bir Mu‘cize Dağı

Naql olunur ki hâzret-i resûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem gazve-i benî Şa‘lebeden Medîneye gelicek bir gün bir deve hâzretüñ huzûr-ı şerîfine geldi. Aşhâba eyitdi, ‘Bu deve ne eydür bilür misiz.’ ‘*allâhu te‘âlâ ve rasûluhu a‘lam*⁴⁶⁵¹’ didiler. ‘Şöyle eydür ki beni bir kimesne nice zamân kullanınp şimdi pîr oldum. Ve yağır oldum, derim

⁴⁶⁴⁸ ve cânını cehenneme şaldı; ne tarîk ile helâk olmuşdur kimesne bilmedi S

⁴⁶⁴⁹ ve aña böyle kimesnelerdür îmân getüren: M’de yok

⁴⁶⁵⁰ ya‘nî hâzret-i imâm ‘alî rağıyallâhu ‘anhı murâd itdiler: hâzret-i ‘aliden gayrı îmân getürmediler M

⁴⁶⁵¹ "En iyi Allah ve resulü bilir."

şoyuldu. Şimdi beni boğazlamak isterler.’ Emr itdi, ‘Bu devenüñ şāhibini yā Cābir, getir’ didi. Cābir eyitdi, ‘Bilmezem şāhibini kimdür yā resūlallāh.’ Buyurdi ki ‘Deve saña delālet ider.’ "Varup şāhibi ile üçümüz geldik. Buyurdi ki ‘Bu deve [M 677^a] şöyle eydür.’ Şāhibi taşdıķ itdi. Hāzret buyurdi ki ‘Bu devei baña şat.’ Ol eyitdi, ‘Yā resūlallāh, senüñ olsun.’ Hāzret buyurdi ki ‘Kıymetin vermeyince kabūl itmezem’ didi. Andan ol devei şatun aldı ve Medīne şahrā’sına şalıvirdi." Rāvī eydür, "Kaçan birimiz bir yere gitmek istesek resūlullāhuñ izniyle ol deveye süvār olup giderdik. Az zamānda⁴⁶⁵² yağırı oñulup şıhhat buldı."

Bir Mu‘cize Dağı

Getürmişlerdür ki benī Maḥzūmdan bir cemā‘at hāzreti katl itmege ittifāk itdiler. Anlar ile [S 449^a] Ebū Cehil ve Velīd bin Muğīre bile idi. Peyğamber şallallāhu ‘aleyhi ve sellem rükn-i ‘Irāk ile rükn-i Şāmī mābeyninde namāz kıılır idi. Velīd vardı ki aña kaşdı ide yakın gelüp Qur‘ān-ı ‘azīm okuduğın işidür idi, kendüyī göremez idi. Ebū Cehil-i la‘īn dağı varup kavmine öyle haber virdi. Bir nice def‘a yanına vardılar. Qur‘ān āvāzın işidüp ve kendüyī Hāķķ te‘ālā hıfz idüp anlardan mestür itdi.

Bir Mu‘cize Dağı

Emīrū‘l-mū‘minīn imām Ḥasan raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider, "Ben resūlullāhuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ yanında idüm. Bir kimesne gelüp eyitdi, ‘Bir kızım var idi. Niçe müddetdür ki gürhāneye bıraķdum ki’, ‘Arabuñ ‘ādeti idi ki kızların helāk iderlerdi, ‘şimdi murādım oldur ki anı diri idesin.’ Hāzret kabūl idüp gürhānelerine vardı. Ve ol kızı adıyla da‘vet itdi. Ol kız, ‘*lebbeyk ve sa‘deyk yā rasūlallāh*’ didi. Ve kabirden çıkup geldi. Hāzret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdi ki ‘Vālideyniñ müselmān oldı. Diler misin ki anlar ile olasın.’ Ol eyitdi, ‘Yok yā resūlallāh. Rabbim baña anamdan ve babamdan evlādur.’"

Bir Mu‘cize Dağı

Naķl olunur ki Nu‘mān bin Beşīr-i Enşārīden raḍıyallāhu ‘anh eydür, müselmānlardan bir kimesne vefāt itdi. Taht üzerinde koyup oturdılar. Etrāfında [M 677^b] hātūnlar feryāda başladılar. Anlaruñ ağladıkların işidüp meyyit āvāz itdi, ‘Hāmūş oluñ.’ Yüzinden cāmei giderdiler. Faşīh zebān ile eyitdi, ‘*muḥammedun rasūlullāh el-ummī ve*

⁴⁶⁵² az zamānda: M‘de yok

hātemu'n-nebiyyīn ve kāne zālike fi'l-kitābi meşūran şaddik şaddik.' Andan ba'zı aşhābuñ isimlerin zıkr itdi. Andan, '*es-selāmu 'aleyke yā rasūlallāh ve rahmetullāhi ve berekātuhu*' diyüp hāmūş oldu. Ve evvelki hāline vardı.

Bir Mu'cize⁴⁶⁵³ Dağı

'Osmān bin Hānefi⁴⁶⁵⁴ a'mā idi. Resūl-i Ekreme şallallāhu 'aleyhi ve selleme eyitdi, 'Du'ā' eyle, Hakk te'ālā benüm gözlerümi açsun.' Hāzret buyurdi ki 'Var ābdest al ve iki rek'at namāz kıl. Andan du'ā' eyle. Di ki ilāhī, nebiyy-i rahmeti saña şeff' getürdüm. Ey Muhammed, Allāhu te'ālā katında baña şefā'at eyle ki benüm gözümden hicābı ve nābinālığı ref' eyleye. Hüdāyā, Muhammedüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellemüñ şefā'atin benüm hakkımda kabūl eyle.' Rāvī eydür, bu kimesne bunuñla 'amel itdi. Gözleri açıldı.

Bir Mu'cize Dağı

Naql olunur ki Yemenden on iki biñ kāfir hāzreti imtiḥāna geldiler. Kendüleri ile bir put var idi, adına hübel dirler idi. Aña çok ta'zīm iderler idi. Ve dürlü kumāşlar ile ve cevāhirler ile tezyīn itmişler idi. Gelüp bir tağ başında anı dıkdiler. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem anları dīne da'vete vardı. Anlar hāzretten mu'cize taleb itdiler. Hāzret ol putuñ öñine varup, 'Bunı soyuñ' didi. Andan 'aşā-yı mübārek ol putuñ başına kōdı. Ve eyitdi, 'Ben kimüm.' Ol cemād Allāhu te'ālānuñ emriyle lisāna gelüp eyitdi, 'Sen yerler ve gökler hālikınuñ resūlisin.' Ol tã'ife bunı görüp dehşete geldiler. Ve bir yerden, '*lā ilāhe illallāh ve enne muḥammeden 'abduhū ve rasūluhū*' didiler. 'Ulemā' dan ba'zılar eydürler, *fesevfe ye'tillāhu biḳavmin yuḥibbuhum ve yuḥibbūnehu*⁴⁶⁵⁵ anlarıñ hakkında nāzil oldu.

Bir Mu'cize Dağı

İbni 'Abbās raḳıyallāhu 'anhumā rivāyet [M 678^a] ider ki Ebū Süfyān bin Harb eydür, [S 449^b] "Ben ḳayşer-i Rūm yanında idüm. Ve anda Muhammedüñ şallallāhu 'aleyhi ve sellem evşāfını ḳayşerden ve mülāzımlarından çok istimā' itdüm. Andan rücu' idicek her cānvar, ki rāst gelürdüm, faşih lisān ile, '*lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh*' dirler idi. Nāgāh bir at gördüm, şāhibinden ḳaçmış ve beyābāna gitmiş. Murād

⁴⁶⁵³ mu'cize: vākı'a M

⁴⁶⁵⁴ hānefi: Kaynaklarda "ḥuneyf" olarak geçer.

⁴⁶⁵⁵ el-Māide 5/54

itdüm ki anı dutam. Yüzini baña idüp, ‘*lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh*’ didi. Eyitdüm ki ‘‘Acebdür ki bu at söz söyler.’ Ol eyitdi, ‘Bundan a‘ceb saña diyeyüm mi.’ ‘Eyit’ didüm. Eyitdi, ‘Ḥaḳḳ te‘ālā seni yaratdı ve ḥazāne-i gaybinden saña her gün rızık virür, sen bu kelime-i tayyibe dimekten ibā’ idersin ve resūline īmān getürmezsin.’ Ben eyitdüm, ‘Resūli kimdür.’ Eyitdi, ‘Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellemdür, *nebiyyu’l-arabiyyu’l-hāşimiyyu’l-kureyşiiyyu’l-mekkiyyu’l-medenī şāhibu’t-tācu ve’l-burāk*.’ Ben eyitdüm, ‘Sen bunu neden bildiñ.’ Eyitdi, ‘Rabbim ilhām itdi.’”

Bir Mu‘cize Dağı

Naql olunur ki bir gün resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem Ḥuşayba⁴⁶⁵⁶ eyitdi, ‘Müselmān ol.’ Ol ḳabūl itmedi. Buyurdı ki ‘‘İbādet itdügün put saña söylerse īmān getürür misin.’ Ḥuşayb eyitdi, ‘Elli yıldur ben aña ‘ibādet iderem, baña söylemez, saña söyler mi.’ Ḥazret yine eyitdi, ‘Eger söylerse müselmān olur mısın.’ ‘Oluram’ didi. Andan ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem puta teveccüh idüp, ‘Ben kimüm’ didi. Put lisān-ı faşih ile, ‘Sen ḥaḳḳ resūlsin’ didi. Ḥuşayb bunu görüp müselmān oldu.

Bir Mu‘cize Dağı

Üsāme bin Zeyd raḳıyallāhu ‘anh rivāyet ider, "Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥacca gitdikde yolda bir ḥātūn bir oğulancuḳ getürdi. Didi ki ‘Yā resūlallāh, toğalıdan berü bu oğulancuḳı cinn tutar gibi bir nesne ‘ārız olur.’ Ḥazret oğulancuḳı eline alup ‘*uḥruc yā aduvvallāh*’ didi. Andan anasına viridi. ‘Bu zaḥmeti artuḳ görmez’ didi. [M 678^b] Çün ḥaccdan mürāca‘at itdi, ol yere geldikde ol ḥātūn bir ḳuzı büryān itmiş getürdi ve, ‘Ben ol oğulancuḳuñ anasıyum’ didi. Ḥazret oğulancuḳı suāl itdi. Eyitdi, ‘Artuḳ ol ‘illet aña görünmedi yā resūlallāh’ didi." Üsāme eydür, "Andan buyurdı ki ‘Ol ḳuzınuñ zirā‘ın getür’ didi. Getürdüm. Tenāvül itdi. Yine, ‘Zirā‘ın getür’ didi. Getürdüm. Anı dağı tenāvül itdi. Andan yine, ‘Zirā‘ın getür’ didi. Ben eyitdüm, ‘Yā resūlallāh, bir ḳoyunuñ iki zirā‘ı olur.’ Ancak ḥazret buyurdı ki ‘Eger böyle dimeyeydiñ her ḳaçan zirā‘ın taleb itsem bulurduñ ve baña virür idiñ.’ Andan buyurdı, ‘Taşra varır yer var mıdur, ḳazā‘-yı ḥācet itmege perde ola.’ Taşra vardum, hıçbir nesne görmedüm. Gelüp i‘lām itdüm. Ḥazret buyurdı ki ‘Hıç ağacdān ve taşdan nesne görünmez mi.’ Eyitdüm, ‘*belī*, irāḳda üç ḥurmā ağacı vardur. Ve etrāfda bir miḳdār taşlar var.’ Ḥazret buyurdı ki ‘Var ol ḥurmā ağaçlarına ve taşlara⁴⁶⁵⁷ eyit ki resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şöyle

⁴⁶⁵⁶ ḥuşayb: Ana metinde "ḥaşin" olarak geçer.

⁴⁶⁵⁷ vardur ve etrāfda bir miḳdār taşlar var ḥazret buyurdı ki var ol ḥurmā ağaçlarına ve taşlara: **M**’de yok

buyurur ki⁴⁶⁵⁸ bir yere gelesiz ve perde idinem.’ Varup Һazretüñ Һaberin iletdüm. Ol ağaclar köklerin sürüyerek bir yere geldiler ve cem‘ oldılar, keennehu bir ağacdur. Ve ol taşlar birbiri üzre gelüp dīvār gibi oldılar. Gelüp Һazrete ‘arz itdüm. Emr itdi, ol araya şu iletdüm. Varup [S 450^a] anda ābdest aldı. Andan Һaymeye girüp eyitdi, ‘Yā Ūsāme, var ol ağaclarına eyit yerlü yerine varsunlar. Hemāndem köklerin sürüyerek yerlü yerine vardı.

Bir Mu‘cize Dağı

Қатāde ibni Milhān Һazretüñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir gün Һuzūr-ı şerīfine geldi. Mübārek eliyle Қатādenüñ yüzün şıgadı. Қатāde pīr olup қocalıқ her ‘uzvında zāhir oldu, illā yüzinde degil. Rāvī eydür, "Öldügi vaktin yanında bulundum. Bir Һātūn geçdi. Ol Һātūnuñ şekli Қатādenüñ yüzinde [M 679^a] āyinede görünür gibi göründi.

Bir Mu‘cize Dağı

Eşca‘ bin Nebāte⁴⁶⁵⁹ rađıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki bir gün Fātima rađıyallāhu ‘anhā eyitdi, ‘Yā resūlallāh, ben ve evlādım üç gündür nesne datmadık.’ Peyğamber mübārek ellerin қaldurup eyitdi, ‘Yā Allāh, Muḥammede inzāl eyle, ‘İsā bin Meryeme inzāl itdüğüñ gibi.’ Andan buyurdi, ‘Var içerü, gör ne vardur.’ Fātima ve Ḥasan ve Ḥüseyn ile rađıyallāhu ‘anhum içerü girdiler. ‘Aқabınca resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem dağı içerü girdi. Gördiler ki bir kāse cevāhir ile müzeyyen, ol kāsede terīd ve üzerinde bir kıt‘a bışmış et. Misk rāyiḥası gibi rāyiḥa gelür. Һazret buyurdi ki ‘Yiyüñ yā āl-i muḥammed⁴⁶⁶⁰.’ Rivāyet olunur ki yedi gün ol ta‘āmdan yidiler, bir loқma eksilmedi. Bir gün imām Ḥüseyn rađıyallāhu ‘anh elinde bir loқma et taşra çıқdı. Bir yahūdī ‘avratı aña eyitdi, ‘Bunı қande bulduñ. Luṭf eyle baña vir.’ İmām Ḥüseyn rađıyallāhu ‘anh murād itdi ki aña vire. Ol loқmaı ğaybden aḥz itdiler. Ve içerüden ol ṭabaқ dağı ğā’ib oldu, āsumāna gitdi. Һazret buyurdi ki⁴⁶⁶¹ ‘Ol Allāh ḥaққıçün, ki beni ḥaққ peyğamber irsāl itdi, eger böyle itmeyeydi mādām ki ḥayātdadur ol laḥm münқаtı‘ olmazdı.

Bir Mu‘cize Dağı

Naql olunur ki bir A‘rābī Һazrete geldi, arқasında bir ‘abā’sı var. Һazret aşḥāb ile oturmış idi. Suāl itdi ki ‘Muḥammed sizüñ mābeyniñüzde kimdür.’ Eyitdiler, ‘Bu

⁴⁶⁵⁸ resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şöyle buyurur ki: **M**’de yok

⁴⁶⁵⁹ eşca‘ bin nebāte: **S**’de "eşcā‘ bin niyāz" ve kaynak metinde "eşba‘ bin sitāne" ismi geçer.

⁴⁶⁶⁰ yiyüñ yā āl-i imuḥammed: bismillāh ile **M**

⁴⁶⁶¹ Һazret buyurdi ki: **M**’de yok

güzel yüzlüdür' didi. A'rābī teveccüh idüp eyitdi, 'Benüm ile ne vardır.' Hāzret eyitdi, 'Bilürsem ĩmāna gelür misin.' 'Gelürem' didi. Eyitdi, 'Fülān t̄ā' ifenüñ vādīsine uğradıñ. Anda bir gögercin gördüñ. İki yavrusı var idi, aldıñ. Anaları geldi, yavrıların bulmadı. Etrāfı tolaşdı. Senden ğayrı kimesne görmedi, kendüyi üzeriñe urdı.' Ol A'rābī 'abā'sını açdı. Hāzret buyurduğı gibi [M 679^b] ol gögercin kendüyi yavrıları üzerinde atdı. Hāzret buyurdi ki 'Aşhābım buña ta'accüb ider misiz. Ol Allāh hākkı içün, ki beni hākk peygamber irsāl itdi, Allāhu te'ālānuñ kulu cān u gönülden tevbe idicek Allāhu te'ālāyı dağı raḥīm bulur, bu kebūterden dağı.' A'rābī ĩmāna gelüp ol gögercinleri āzād eyledi.

Bir Mu'cize Dağı

Naql olunur ki resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem ābdest alduğı şuyun fażlasını Zeyneb binti Ümmü Selemenün raḍıyallāhu 'anhā yüzine saçdı. Dağı cüvān idi⁴⁶⁶². Yüzinde bir nūr zāhir oldu. Tā 'ömri toḡsan seneye vardı, yine tāze ve nūrānī idi.

Bir Mu'cize Dağı

'Alī raḍıyallāhu 'anhdan naql olunur ki "Hāzret-i resūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve sellem beni taleb idüp hilāfet [S 450^b] tarīkiyle Yemene göndermek murād itdi. Ben eyitdüm, 'Yā resūlallāh, umūr-ı hilāfet ü kazā' ve icrā'-yi şer'iden benüm haberim yokdur.' Beni arḡam üzere yaturdı. Ve mübārek ayağıyla karnımı başdı. Andan kaldurup ağızı yarından ağızıma ilkā' itdi. Bir nice nesne söyledi, ben anı fehmi itmedüm. Ve buyurdi ki 'Var ehl-i Yemene ḡukm eyle.'" Emīrū'l-mū'minīn 'Alī raḍıyallāhu 'anh eydür, "Ol Allāh hākkıçün, ki anı hākk peygamber gönderdi, ol günden berü emr-i kazā' baña müşkil bir nesne olmadı.

Bir Mu'cize Dağı

Hāzret-i imām 'Alī raḍıyallāhu 'anh anası Fāṭıma binti Esed vefāt idicek hāzret-i 'Alī gelüp haber virdi. Peygamber şallallāhu 'aleyhi ve sellem ğāyet maḡzūn oldu. Ve buyurdi ki 'Baña analık itmişdür. Ve çok hākkı vardır. Ve 'ammım Ebū Tālibden ziyāde ḡıdmet eylemişdür.' Kendinün ridā'sını Ümmü Selemeye virdi ki aña ridā' ideler. Ve kamīşini virdi ki aña geydüreler. Ve buyurdi ki 'Techīz ü tekfīn itdikden soñra baña haber virün' didi. Varup namāzını kıldı. Ve kabre kendüsi indürdi. Bir sā'at eglenüp buyurdi ki 'Yā Fāṭıma.' Ol, '*lebbeyk yā rasūlallāh*' [M 680^a] didi. Ve eyitdi, 'Ben zāmin olduğımı

⁴⁶⁶² cüvān idi: M'de yok

Ḥaḳḳ te‘ālā saña virdi mi.’ *‘na‘m yā rasūlallāh*’ didi. Andan çıkup toprağı üzerine örtü. Kureyşden biri geldi ve eyitdi, ‘Yā resūlallāh, bu kabir şāhibine itdügünü kimesneye itmediñ. Ve hem çok eglendiñ. Ve hem münācātı uzatdıñ.’ Ḥāzret buyurdi ki ‘Bir gün benüm yanımda oturur idi. Ben bu āyeti okudum, ve *leḳad ci‘tumūnā furādā kemā ḥalaḳnākum evvele merratin*⁴⁶⁶³. Bunuñ ma‘nāsın suāl itdi. Ben eyitdüm, ya‘nī ‘uryān ḥaşr olunurlar. Bunu işidüp, *vā ḡavṣāh* didi. Ol gün ḥālim nice olur didi, ‘avretim zāhir ola. Ben ridā’ mı virdüm, tā kim kefeni yırtılup çürümeye ve ‘avreti açılmaya. Andan soñra Munker ve Nekīrūñ ahvālını zıkr itdüm. Ve suāllerinüñ keyfiyyetini beyān itdüm. ‘*vā ḡavṣāh*’ didi. Ben rabbū’l-‘izzetden şefā‘at itdüm ki Munker ve Nekīr aña gökcek şüretde geleler ve kabri küşāde ü vāsi‘ ola. Ḥaḳḳ te‘ālā du‘ā’ mı ḳabūl itdi. Şimdi suāl itdüm ki zāmin olduğum Ḥaḳḳ te‘ālā virdi mi. Cevāb virdi ki Ḥaḳḳ te‘ālā saña ḥayırlar virsin, dünyāda ve āḫiretde ve daḥı ḥayātde ve memātde didi.’ Andan ḥāzret mübārek eliyle ḳabrinüñ başı ucından ve ayağına varınca şıḡadı.

Bir Mu‘cize Daḥı

Resūlullāh ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem bir çübāna uğradı, *‘lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh*’ dir. Suāl itdi ki ‘Ey çübān, Allāhu te‘ālāyı neden bildiñ.’ Çübān eyitdi, ‘Bu birkaç koyunlar ma‘dūd iken ḥāfızı olmayınca olmaz. Elbette bir güdüciye muḥtācdur. Yā bu deñlü yeri ve göği ḥāfızsız olmak muḥāldür.’ Ḥāzret buyurdi, ‘Yā Muḥammed anuñ resūli idüğünü neden bildiñ.’ Eyitdi, ‘Dāimā āsumān tarafından, *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* kelimesin işidürem. Ol cānibden gelen şavt yalan olmaz, şāḫīḥdür.’ Andan eyitdi, ‘Zann iderem ki sen resūlullāhsın.’ Ḥāzret buyurdi, ‘*belī*.’ Eyitdi, ‘Yā resūlallāh, senden ḥācetim oldur ki bir koyun kendü ḥelāl kesimden boğazlayayum [M 680^b] ve seni ziyāfet ideyüm.’ Ḥāzret buyurdi ki ‘Bizüm sünnetimiz oldur ki eger yanmış pāçeye [S 451^a] da‘vet ideler icābet ideriz.’ Andan bir koyuna yapışdı. Ol koyun, ‘Ben gebeyüm’ didi. Ve birine daḥı yapışdı⁴⁶⁶⁴. ‘Yavrılarım vardur’ didi. Üçinciye tutup zebḥ itdi. Rā‘iden suāl itdi ki ‘Ol iki koyunu niçün boğazlamadıñ.’ Eyitdi, ‘Anlar ‘özür beyān itdi. Üçinci eyitdi, beni boğazla. Ben ḥāzrete nasīb olduğuma faḥr iderem.’

Bir Mu‘cize Daḥı

⁴⁶⁶³ el-Enām 6/94

⁴⁶⁶⁴ daḥı yapışdı: **M**’de yok

Enes ibni Mālik raḍıyallāhu ‘anh rivāyet ider ki ḥazretüñ zamānında aḥbār-ı yahūddan bir ‘ālim var idi. Adına Ḥabīb⁴⁶⁶⁵ dirler idi. Anuñ bir şüreti gökçek ve sîreti laṭîf ve aḥlāk-ı ḥamîdeye mālîk bir oğulu var idi. Adına Hebhāb dirler idi. Bir gün babasınıñ ḥazînesine dāḥil oldu. Altundan bir ḥoḳḳa misk ile memhūr gördi. Pederi yanına ḳasāvet ile vardı. Ve eyitdi, ‘Baña maḥabbet da‘vā idersin ve benden ol ḥoḳḳada olanı şaḳlarsın.’ Pederi eyitdi, ‘Allāh ḥaḳḳıçün anda bir cevher ve bir kıymetlü nesne yoḳdur ki sende dirîğ idem. Lākin birkaç varaklar vardur, anda bir kezzāb A‘rābîñ ismi yazılmışdur. Sen ‘ulemā’ ile mu‘āşeret idüp ḥükemā’ kelimātın fehm itmek müyesser olıcaḳ saña anı gösterem. İşte sebeb-i aḥfā oldur. İttifāk Ḥabīb bir vaḳit şüreb-i ḥamra muḳayyed idi. Hebhāb fırsat görüp eline çerāğ aldı. Ḥazîneye girüp ol dürci açdı. Anda bir nūr zāhir oldu ki çerāğ nūrına ḡalebe itdi. Andan gördi, anda üç⁴⁶⁶⁶ nürdan varaka, *lā ilāhe illallāh muḥammedun rasūlullāh* yazılmış. Andan ḥazretüñ şıfatı beyān olunmuş, Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem acık yüzlü peyveste ḳaşlu ve şıḳ şaḳallu kimesnedür. Sa‘ādet ol kimesneye ki zamānına irişe ve anuñ kelāmın istimā’ eyleye. Kelāmı Ḳur‘āndur. Ve dīni islāmdur. Ve melāmet idenlerden [M 681^a] ḥavf itmez. Çün Hebhābuñ nazarı buña duş oldu, server-i kâinātuñ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemüñ maḥabbeti ḳalbinde sābit oldu. Ol varakları yüzine ve gözine sürüp eyitdi, ‘vā muḥammedāh. Ne olaydı bileydüm melā’ike ile göklerde midür ve yāḥūd yerde midür.’ Şol ḳadar nāle ü zārî itdi ki bîḥuş oldu. Andan anası üzerine gelüp bu ḥâlde gördi. Alup babası yanına ilette. Babası oğulını bu ḥâlde görüp ḡāyet melûl oldu. Yüzünü yüzine sürüp alının öpdü ve ağladı. Tā kim oğulunuñ ‘aḳlı başına geldi, babasını yaşduğı kenārında gördi. Aña nefrîn idüp eyitdi, ‘Revā mıdur pîrlik ‘āleminde Ḥaḳḳ te‘ālānuñ raḥmetinden maḥrûm olasın. Ve baña küfür ta‘lîm idesin. Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem dīninden ve aña mütāba‘atdan men‘ idesin.’ Babası çün bunu istimā’ itdi, ḡazaba gelüp anı ĩzā’ vü cefā’ vü ḍarba başladı. Ve başınıñ saçından tutup yere urdı. Ve yüzün yere sürdü. Çün ḍarb ĩzā’ sı ḥadden aşdı, Ḥuyayy bin Aḥṭab ve Ka‘b bin Eşref ve Ebū Lübābe aña şefā‘at itmege geldiler. Ne deñlü şefā‘at itdiler ise anuñ ḍarbu ziyāde oldu. Āḥir anuñ bunamışlığına ḥaml itdiler. Anuñ günāhın suāl itdiler. Ḥabīb eyitdi, ‘Anuñ günāhı mûcib-i ḳatldür. Tā öldürmeyince rāḥat olmazam. Ol Muḥammedüñ dīnine girüp ābā’ vü ecdādı dīnin terk eyledi. Anlar daḥı naşîḥate başladılar. Ve eyitdiler, [S 451^b] ‘Ey oğul, cümle ‘ālem dīni bizden öğrenürler. Ve ḥalāyık bize mütāba‘at iderler. Revā mıdur ki ābā’ vü ecdāduñ dīnini terk idüp bir mechûl dīni ihtiyār idesin.’ Hebhāb eyitdi, [M 681^b] ‘Ben dīn-i mensûḥa ve egri ṭarîḳa

⁴⁶⁶⁵ ḥabīb: Kaynak metinde "celbīb" olarak geçer.

⁴⁶⁶⁶ üç: M’de yok

gitmezem. Ve tarîk-i müstaķimden, ki Muḥammed şallallāhu ‘aleyhi ve sellem dīnidür, andan yüz döndürmezem. Ben aña ĩmān getürdüm’ didi. Ne deñlü neşāyih-i şeytāniyye itdiler, te’şir itmedi. Meşāyih-i yahūd ittifāk itdiler ki ‘Bu nāz u na’īm ile buyurmuşdur, miḥnet ü meşakḳat çekmemişdür. Issı şovuk ve acılık ve şusuzlık görmemişdür. Tedbīr oldur ki buña riyāzet çekdirsin, tā kim Muḥammedüñ dīninden berī ola.’ Ḥabīb eyitdi, ‘Ne tarîk ile riyāzet çekdireyüm.’ Eyitdiler, ‘Esbābın şoy ve palāslar geyür. Bir qarañu içinde ḥabs eyle ve qapusın yap. Üç günde bir arpa ekmeği vir ve bir bardak acı şı delikten virsünler.’ Öyle itdi. Ol miskīn öyle etmek yimek ve şı içmek ašlā görmemiş idi. Ağlamağa başladı. Bir gün pederi anuñ ağladuğın işidüp eyitdi, ‘Eger ol muḥdes dīnden ferāğat itdünise söyle, seni āzād ideyüm’ didi. Hebhāb eyitdi, ‘Ey peder, sen böyle mi zann idersin ki benüm ağladığım āb u ta’āmdan ola, belki Muḥammedüñ iştiyākındandır.’ Pederi qasem itdi ki ‘Tā sen Muḥammedüñ dīninden dönmeyince seni bu ḥabsden ḥalāş itmezem.’ Ol eyitdi, ‘Anuñ maḥabbeti benüm qalbimde şöyle şābit olmuştur ki ol dīden berī olmağa imkān yokdur.’ Mervīdür ki çün kim riyāzet ü miḥnet şiddet buldı, peygamberi şefī’ tutup Allāhu te’ālādan üç nesne istedi. Eyitdi, ‘İlāhī, Muḥammedüñ üzerinde olan ḥaḳḳuñ ḥürmetine ve Muḥammedüñ senüñ üzeriñde olan ḥaḳḳı ḥürmetine benüm ta’āmımı ve şarābımı laṭif eyle ve mekānımı aydın eyle.’ Du‘ā’sı maḳbūl olup nice yıl bu üslub üzerine geçdi. Tā ol zamāna dek ki ḥazret Mekkedden Medīneye hicret itdi, bu ḥaber yahūd içinde münteşir oldı. Ḥabīb re‘āyāsından [M 682^a] ve qullarından bir niçesin getürüp eyitdi, ‘Eger didüğüm iderseñüz sizi mālımdan āzād ideyüm. Bu benüm⁴⁶⁶⁷ oğulumdur. Lākin ben bundan bīzārum. Anı kendüñüz ile şahrā’ya iletüp anı meşakḳatlı ḥıdmet itdüresiz.’ Anlar dahı qabūl itdiler. Ayağına bir buqağı ve boyunına bir zencir urup anı bunlara teslim itdi. Alup şahrā’ya gitdiler. Anı gündüz çübānlık ve gice şabāḥa dek pāsbanlık itdürdiler. Müşkil işlere teklif iderler idi.

Naql olunur ki bir gice gāyet qarañu idi. Ve qatı yel esüp muḥkem yağmur yağdı. Ve şā’ıqalar peydā oldı. Ḥazret-i Muḥammedüñ iştiyākı ol dermendüñ derdinde ziyāde oldı. Ve şabr u tākati olmayup qādiyü’l-ḥacāta ‘arz-ı ḥacāt idüp eyitdi, ‘Ey bār-ı ḥüdā, gökden yağmur gönderürsin, yeri ihyā’ itmek için. Ve qullarıñ anuñla şıvarursın. Ey bār-ı ḥüdā, Muḥammede iştiyākım ziyāde oldı. Ḥüdāyā, baña raḥm eyle ve cānıma minnet eyle, anuñ cemālini baña müyesser eyle’ didi.

Naql olunur ki bu münacātı idicek ayağından buqağı gitdi ve boyunından zencir düşdi. Ve ‘ālem-i gaybden işāret olup Medīne cānibine ilettiler. Eydürler ki andan

⁴⁶⁶⁷ bu benüm: M’de yok

Medīneye seksen fersah yer idi. Hakk te‘ālā zemīni tayy idüp şabāha dek Medīneye vāşıl olup ‘Ammār bin Vāyke-i Enşārīnūñ rađıyallāhu [S 452^a] ‘anh hücresinūñ kapısı öñinde oturup başını tefekkür-i zānūsına idüp ne yer idüğün bilmez ve hücre kimūñ olduğun dağı bilmez. ‘Ammār hānesinden çıkup kapısı öñinde dilbeste bir cüvān gördi, kalbi maḥzūn u meksūr oturur. Eyitdi, ‘Ey oğul, nedür aḥvālīñ.’ Ol eyitdi, ‘Ey peder, ḥālīmı söylemege ḥavf iderem. Derd-i derūnum ızḥārı gāyet ile düşvārdur.’ ‘Ammār eyitdi, ‘Ey oğul, Muḥammedūñ dīdārına and içerem ki baña ḥālīñı söyle, ḳādir olduğum [M 682^b] deñlü ḥuşūline sa’y ideyüm.’ Çün Muḥammedūñ ism-i şerīfin işitdi, zārī zārī ağladı. Ve didi ki ‘Ey ‘azīz, sen anı gördüñ mi.’ ‘Gördüm’ didi. Cüvān eyitdi, ‘Muḥammed ḥaḳḳıçün yakın gel’ didi. Şıçrayup iki gözlerin öpdı. Ve didi ki ‘Muḥammedi gören gözlere cānlar fedā’ olsun. Sa‘ādetlü ol baş ki anuñ ayağı tozına toḳunmış ola.’ ‘Ammār bunuñ ḥulūş-ı niyyetini görüp eyitdi, ‘Ey oğul, sīneñ küçürek ammā ‘aḳl-ı kebīr şāḥibisin. İster misin ki ol ḥazrete mülākāt olasın.’ Hebhāb eyitdi, ‘Andan sevgilü dünyāda ne vardur ki intizārdan soñra maḳşūduña irişesin.’ ‘Ammār anuñ elin alup ḥazretūñ meclis-i şerīfine getürdi. Çün kim nazarı ḥabībūñ cemāline duş oldu, ne vechle şenā’ idecegin ve Allāhu te‘ālāya nice şükr idecegin bilmedi. Fi’l-ḥāl Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelüp eyitdi, ‘Yā Muḥammed, rabbū’l-‘izzet saña selām ider ve buyurur ki Hebhābı sev. Ol dağı seni sever. Ve ümmetiñden ancılayın kişi görmezsin. Ol enbiyā’ içinde Eyyüb ‘aleyhi’s-selām gibidür.

Hebhābı sevdürmede delīl budur ki maḥabbet-i ‘āşık vuşlata sebebdür. Belki dağı ma‘şūkuñ maḥabbetine bā’ışdür. İlāhī, maḥabbetiñi ve ḥabībīñūñ maḥabbetini ḳalblerimizde sābit eyle, tā kim ḥīn-i intizā’da ve yevm-i ḥisābda necātımıza sebeb ola. *biḥurmeti’l-enbiyā’i ve’l-murselīn ve biḥamdi ve ālihi ve şaḥbihi ecma’īn.*